ZIONALE
55
1 K
2
ROMA
VITT. EMANUELE

RICHARDI
SANCTI VICTORIS
SCOTI,
CANONICI REGVLARIS
SANCTI AVGVSTINI, THEOLOGI
PARISIENSIS PRÆSTANTISSIMI,

Opera quæ hactenus apparuêre omnia, in duas partes diuisa, vnicumque in Volumen congesta:

Nunc primùm in Germania correctius edita.

Marginibus item, Indicibusque capitum & Rerum additis.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud Ioannem Gymnicum sub Monocerote,
ANNO M. DC. XXI.
PERMISSV SVPERIORVM.

ADMODVM REVERENDO ET EXIMIO VIRO AC DOMINO

Dno HENRICO FRANCKEN SIERSTORFFIO, SS. THEOLOGIÆ DOCTORI, EIMIO MAGISTRO NOSTRO, ECCLESIARVM D. CÆCILIÆ, ET B. Mariæ Virginis Iuliaci Canonico, Gymnasij Laurentiani apud Vbios Regenti vigilantissimo, Domino, & Patrono suo colendissimo.

THEOLOGIAM, vir eximie, tanquam virtutum omnium parentem (quid enim dici potest ad laudem cumulatius) & præcipuum quoddam humano generi à Deo collatum munus omnis meritò suspexit ætas, & qua par erat veneratione prosecuta est: si enim Philosophiam, ad quam & constituendam & ornandam non parùm adiumenti hominum affert industria aduersùs omnes vel fortunæ, vel naturæ, vel temporum iniurias ita fortem accepimus, vt nullos insidiarum impetus pertimescat, ita lenem & suauem, vt omni acerbitati, vulneriq́ue facilem adhibeat medicinam, ita vtilem & fructuosam vt ad humanas vtilitates tota se liberalissimè explicet; quod erit de Theologiâ, & Christiana quidem Theologia iudicium? quas ex ea in hominum animos vtilitates, quæ robora, quas redundare suauitates existimabimus? cum ab eâ vnâ & veram fortitudinem, & cõstantem petere liceat suauitatem, siue enim ex Auctoris, siue obiecti, siue Finis præstantia Facultatis dignitatem fructusq́ue metiaris, auctor Deus, obiectum Deus, Finis Deus est. Vnde quam proximè ad Dei similitudinem accedere mihi videntur ij, quorum omnis labor & cogitatio in eam est defixa facultatem, quæ, non vt cæteræ, angustis quibusdam cohibita spatijs humi repit, sed ad sacratissimos diuinorum recessus quantum quidem humano ingenio fas est, traducta, in rebus à materia liberis diuinisq́ue tota occupatur, tantoque alijs ijdem maiores iudicandi sunt, quantò facultatis, quam amplexantur nobilitas maior dignoscitur: in quibus

bus tu Præsul vigilantissime non modo numeranduses, qui summos iam dudum in ea palæstra triumphorum honores attigisti, sed eandem etiam succrescente quotidianâ sobole tuis institutis & fœlici prudentique regimine firmata auctiorem reddis & ornatiorem, imò ad eiusmodi labores conatusque laudatissimos facem præfers, semitam monstras, dum è vernantissimo Laurentiadum (quibus sapientissimè præes) Laureto tot vernantes surculos ipsis Theologiæ campis inoculas: cuius igitur luce potiùs fœlicissimus hicce Richardi de S. Victore in Theologia partus è diuturnis quasi tenebris in lucem erumpens, quam tua iuuari concupiscet? sub cuius nomine potius diuinissimum hunc Theologum multorum votis ob singularem in eo doctrinam, accuratamque mysteriorum disquisitionem auidè expetitum, diuulgandum existimabo? maximè verò cum amoris & obseruantiæ meæ ad omnem æternitatem impressa vestigia & publicum aliquod apud R. V. exstare argumentum percuperem.

Accipe igitur, hanc voluntatis meæ non dubiam significationem, & obseruantiæ qualecunque vadimonium quo quasi datæ fidei syngrapho me, mea R. V. voueo, deuoueo. COLONIÆ M. DC. XXI.

R. D. V.

Addictissimus

Joannes Gymnicus.

TYPO-

TYPOGRAPHVS BENIGNO LECTORI S.

VT fidem pollicitis præstemus, en tibi benigne Lector, post Legalia passim, & Theologica, humanitatis prœli nostri fatigatione data non pauca nuper volumina, & hæc Richardi S. Victoris Scoti, multiplicis scientiæ viri opera, situ quasi inueterata, & à nostro propemodum vsu remota, in lucem nouiter reuocata, nunc palàm facimus, eo fortasse cum profectu quem optare veritatis amatores, & Scholasticæ Theologiæ sedulos sectatores vnicè requirere opinamur: neq; enim nos latet multorum animus auidè Richardum hunc quasi postliminio reducem videre exoptantium, quorum desiderijs annuere cupientes & votis, nouis eum typis excusum, nouo Indice, & eo quidem copioso, nouisq; marginalibus summis & varijs, & elegantibus doctorum non minus quàm piorum quorũdam labore virorum adauctum exornatumq;, qua soliti sumus volũtatis propensione vadimonij instar tibi dicamus dedicamúsque, taliter quidem, vt & nouus planè, & alius à veteri non iniquè iudicãtium censura & haberi, & esse possit: Tu illum legendo nõ percurre modò, sed relegendo etiam rumina, & meditando frequenter eidem quam potes studiosissimè immorare, fructum ex eo sat vberem, animæq; malis intimè sanandis peropportunum haud dubiè summo cum fœnore percepturus. Vale, & pro more tuo conatibus nostris fauc.

RICHARDVS S. VICTORIS MONAchus Canonicorum Regularium S. Auguſtini ad muros Pariſienſes, natione Scotus: vir in diuinis ſcripturis eruditiſſimus, & in philoſophia tam naturali, quàm morali ſingulariter exercitatus, ingenio pręclarus, & ſermone ſcholaſticus, moribus & conuerſatione præcipuus, contemplationis exercitio eleuatiſſimus: ſcripſit ſubſequentia opuſcula circa annum milleſimum centeſimum quadrageſimum, ad vtilitatem ſucceſſorum.

Tituli Tractatuum ac Librorum Primæ Partis.

De exterminatione mali & promotione boni, Tractatus vnus.
De ſtatu interioris hominis, Tractatus tres.
De eruditione hominis interioris, Libri tres.
De præparatione animi ad contemplationem, aliàs Beniamin minor, Liber vnus.
De gratia contemplationis, aliàs Beniamin maior, Libri quinque.
Allegoriæ nonnullæ tabernaculi fœderis, Liber vnus.
De Trinitate, Libri ſex.
De tribus appropriatis perſonis in Trinitate, Liber vnus.
De verbo incarnato, Liber vnus.
De Emanuele, Libri duo.
Liber exceptionum, Libri quatuor.
De poteſtate ligandi, atque ſoluendi, Tractatus vnus.
De contemplatione plagarum, quæ circa finem mundi venient, Tractatus vnus.
De iudiciaria poteſtate in finali iudicio, tractatus vnus.
De ſpiritu blaſphemiæ, tractatus vnus.
De gradibus charitatis, tractatus vnus.
De quatuor gradibus violentæ charitatis, tractatus vnus.
De gemino Paſchate, tractatus vnus.
Sermo vnus in die Paſchæ.
Declarationes nonnullarum difficultatum ſcripturæ ad Diuum Bernardum, tractatus vnus.
Quomodo Spiritus ſanctus eſt amor Patris & Filij, tractatus vnus.
De differentia peccati mortalis & venialis, tractatus vnus.

Quomodo

Quomodo eleëmosyna patris non erit in obliuione pro peccato matris, tractatus vnus.
De superexcellenti Baptismo Christi, tractatus vnus.
Sermo de missione Spiritus sancti, vnicus.
De comparatione Christi ad florem, & Mariæ ad virgam, tractatus vnus.
Quomodo Christus ponitur in signum populorum, tractatus vnus.
De differentia sacrificij Dauid & Abrahæ, tractatus vnus.
De differentia sacrificij Abrahæ à sacrificio Mariæ Virginis, tractatus vnus.

Tituli Tractatuum Secundæ partis.

Explanatio difficultatum suborientium ex descriptione tabernaculi fœderis, Tractatus vnus.
De templo Salomonis ad literam, Tractatus vnus.
De concordia temporum Regum conregnantium super Iudam & Israël, Tractatus vnus.

Explanatio Psalmorum sequentium.

Quare fremuerunt gentes.
In pace in idipsum dormiam & requiescam.
Iudica me Domine.
Afferte Domino filij Dei, afferte filios arietum.
Homo pacis meæ in quo speraui.
Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.
Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.
In medio annorum notum facies.
Cùm exiret de terra Aegypti, linguam quam non nouerat audiuit.
Dilata os tuum: & implebo illud.
Iustitia & pax osculatæ sunt.
Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel, &c.
Cùm essent numero breui, pauci ssimi, & incolæ, &c.
Montes exultauerunt vt arietes, & colles, &c.
Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.
Aufer à me opprobrium, & contemptum, &c.
Illumina faciem tuam super seruum tuum, &c.
Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c.
Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini, &c.
Omnia quæcunque voluit Deus fecit, &c.
Qui producit ventos de thesauris suis.

Imperfectum

Imperfectum meum viderunt oculi tui, &c.
In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.
Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo, &c.
Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas, &c.
Descendet sicut pluuia in vellus, &c.
Scuto circundabit te veritas eius, &c.

Explanatio in Cantica Salomonis.

CAntici Cantieorum explanatio, Tractatus vnus.
De visione Ezechielis.
De templo Ezechielis.
Decisio aliquorum dubiorum Apostoli, Tractatus vnus.
In Apocalypsim Ioannis, Libri septem.

INDEX

INDEX

CAPITVM OMNIVM, QVÆ IN BIPARTITO HOC RICHARDI S. VICTORIS opere continentur, & hoc de prima parte.

DE EXTERMINATIONE mali, & promotione boni,

Tractatus Primus.

De exterminatione mali, & promotione boni, cap. 1. 1

De gemina confessione, & gemina promotione, cap. 2. ibid.

Quomodo confessio criminis valeat ad exterminium mali, cap. 3. 2

Quomodo confessio laudis valeat ad promotionem boni, cap. 4. ibid.

Quod prima promotio virtutis sit in contemptu mundi, cap. 5. 3

Quod secunda promotio virtutis sit in contemptu sui, cap. 6. ibid.

Quomodo per contemptum mundi fiat exterminium mali, cap. 7. 4

Quod contritio animi nunc sit in adiutorium, nunc ad firmamentum boni, cap. 8. ibid.

De vtili, & inutili contritione, cap. 9. 5

De gemina cordis compunctione, cap. 10. ibid.

De vano vel vero mundi contemptu, cap. 11. 6

Quam sit difficile ad perfectum sui contemptum pertingere, cap. 12. ibid.

Quibus modis mens ad plenum sui cõtemptum eruditur, cap. 13. ibid.

Quod superfluus amor sui, inter successus virtutum difficilius vincitur, cap. 14. 7

Quomodo gradatim animus ad sui contemptum est promouendus, cap. 15. 8

Quomodo vano amore exhausto animus in Dei amore dilatatur, cap. 16. ibid.

De vano amoris defectu & veri amoris profectu, cap. 17. 9

Quomodo per vani amoris defectum, mentis perturbationes deficiunt, cap. 18. 10

Cum qua cautela debeamus cordis perturbationes delere, cap. 19. 11

Tractatus Secundus.

AB hoc loco agitur de studio contemplationis: & quomodo, vel quantum valeat ad reformationem veri amoris, cap. 1. 12

Quomodo inuestigatio & retractatio salubriũ, valeat ad corrigendũ animum, cap. 2. ibid.

Quod facilius est animum corrigere, quam eius intima penetrare, cap. 3. 13

Quantum valeat cum profunda admiratione infirmitatis nostræ considerationi diutius inhærere, cap. 4. 14

Quomodo post plenam correctionem sui, animus ad æternorum contemplationem introducitur, cap. 5. ibid.

Quod in futura vita post æternorum contemplationem, animus ad omne desiderij sui beneplacitum relaxatur, cap. 6. 15

Quomodo quidam in hac etiam vita ad æternorũ contemplationem subleuantur, c. 7. 16

Quod semper oportet per contemplationis studium præsidere quo debeamus per desiderium tendere, cap. 8. 17

Exemplum vel forma propositæ considerationis, cap. 10. 19

De his, quæ pertinent ad meditationem vel contemplationẽ, & quantũ valeant ad virtutis promotionem talium captus, cap. 11. 20

De gemina præmeditatione præmiorum, videlicet & meritorum, cap. 12. 21

Quomodo speculationi præmiorum oportet vehementius insistere, cap. 13. 22

Quod speculatio meritorum in duobus consistat, cap. 14. ibid.

Quid sit meditationis, & quid sit contemplatio[illegible] cap. 15. 24

✠✠ Tra-

Tractatus Tertius.

HVcusque de boni promotione, adhinc de eiusdem confirmatione, cap. 1. 24

De confirmatione mentis in bono, & obdurationem mentis in malo, cap. 2. 25

De modo præsumptionis seu desperationis, cap. 3. ibid.

Quomodo ex malorum nostrorum recordatione oporteat præsumptionem reprimere, cap. 4. 26

Quomodo ex bonorum nostrorũ recordatione oporteat desperationem repellere, cap. 5. ibid.

De duodecim principalibus virtutibus in quibus solidandus est animus, cap. 6. 27

De soliditate timoris, cap. 7. 28

De grauitate compunctionis. cap. 8. 28

De spei longanimitate, cap. 9. ibid.

De charitatis integritate, cap. 10. ibid.

De maturitate iucunditatis, cap. 11. 29

De asperitate seueritatis, cap. 12. ibid.

De austeritate abstinentiæ, cap. 13. ibid.

De robore patientiæ, cap. 14. 30

De solicitudine circumspectionis, cap. 15. 31

De assiduitate speculationis, cap. 16. ibid.

De certitudine discretionis, cap. 17. 32

De quiete contemplationis, cap. 18. 33

DE STATV INTERIORIS hominis,

Tractatus Primus.

DE statu interioris hominis post lapsum, cap. 1. 36

De tribus principalibus in homine, cap. 2. ibid.

De dignitate liberi arbitrij, cap. 3. 37

De vtilitate consilij, cap. 4. ibid.

De infirmitate carnalis desiderij, cap. 5. 38

De principatu liberi arbitrij, cap. 6. ibid.

De virtute vtilis consilij, cap. 7. ibid.

De inquietudine carnalis desiderij, cap. 8. 39

De inquietudine humani affectus, cap. 9. ibid.

De inquietatione carnalis appetitus, cap. 10. 40

De triplici incommodo hominis, cap. 11. 42

De infirmitate liberi arbitrij, cap. 12. ibid.

Quid sit libertatis, vel quid potestatis, c. 13. ibid.

De potestate liberi arbitrij ante peccatum, cap. 14. 43

De priuatione primæ potestatis, cap. 15. 44

De recuperatione primæ potestatis, cap. 16. ibid.

De perturbatione internæ pacis, & conflictatione virtutum cum vitiis, cap. 17. 45

quomodo vitium vitio resistat, cap. 18. ibid.

quomodo virtus virtuti cõtradicat, cap. 19. 46

de gratia & natura, cap. 20. 47

de integritate gratiæ ante peccatum, cap. 21. ibid.

de stabilitate gratiæ ante peccatum, cap. 22. 48

de tribus gradibus libertatis, & quod sit minima libertatem habeat homo, cap. 23. ibid.

de ignorantia boni & mali, cap. 24. 49

de gemino errore iudicij, cap. 25. 50

de quinque gradibus discretionis, cap. 26. ibid.

quod discretionis gratia modo datur, modo subtrahitur, cap. 27. 51

de duobus gradibus deliberationis, cap. 28. ibid.

de discretionis, & deliberationis norma, & quæ talenta, quomodo sint augenda, cap. 29. 53

cur non sint quinq; gradus deliberationis, sicut & discretionis, cap. 30. ibid.

quod illuminantem gratiam non semper habemus præsentem, nunquam autem sufficientem, cap. 31. ibid.

de concupiscentia mali, cap. 32. 54

quod totum hominis infirmitati subiacet, cap. 33. 55

quomodo sit inordinatus, vel quam immoderatus affectus, cap. 34. ibid.

quomodo homo ad legitimã integritatis mensuram perducitur, cap. 35. 56

quibus gradibus ad integritatis plenitudinem perducimur, cap. 36. 57

quod eadem perfectionis forma, futura sit in cogitatione, & in affectione, cap. 37. 58

Tractatus Secundus.

HVcusque de triplici vitio, nunc de triplici peccato, cap. 1. 59

quid sit vitium, & quid sit peccatum, c. 2. 60

quod tribus modis peccata contrahimus, c. 3. 61

quid quibus peccatis sit proprium, cap. 4. 62

de peccato triplici, actionis, cogitationis, consuetudinis, cap. 5. eod.

quod prædicta singula tribus modis possunt accipi, cap. 6. 63

quid quibus peccatis sit familiare, cap. 7. 64

Tractatus Tertius.

HVcusque de triplici peccato, nunc de triplici remedio, cap. 1. 64.

de tri-

de triplici institutione, cap. 2. 65
de triplici comminatione, cap. 3. eod.
de triplici promissione, cap. 4. 66
de triplici virtute triplicis promissionis, c. 5. 67
de triplici leuamine contra triplicem dolorem, cap. 6. eod.
assignatio triplicis promissionis, cap. 7. 68
assignatio multiplicis vtilitatis in diuinis promissionibus, & prædictorum recapitulatio, cap. 8. 69

DE ERVDITIONE HOMINIS interioris,

Liber Primus.

DE mystico somnio regis Nabuchodonosor, & summa intentionis totius operis, cap. 1. 71
quomodo contemplationis gratia quibusdam modo datur, modo subtrahitur, iterumque amissa recuperatur, cap. 2. 73
quod in omne quod agimus, intentioni bonæ studere, & gratiæ diuinæ inniti debeamus, cap. 3. 75
quomodo secundum varios studiorum suorum successus, quidam se, vel enerviter deiiciunt, vel maniter extollunt, cap. 4. 76
quam multis modis animus seipsum decipit, & suum sibi vitium non inuitus abscondit, cap. 5. 77
quam temere, vel frustra ex humanæ industriæ præsumimus quod ex angelica solum, seu diuina reuelatione expectare debemus, c. 6. 78
quomodo post præclara sæpe studiorum suorum insignia mens tam sæcularium, quam spiritualium doctrinarum curam deponit, & se totam ad sola exteriora negotia exponit, cap. 7. 80
quomodo in omni proposito, vel instituto, debeamus æquitatis regulam consulere, & improuide statuta ad saniorem sententiam reuocare, cap. 8. 81
quod quicquid contra nos accidere solet, dispensante Deo, libero mentis arbitrio, iuxta meritorum qualitatem respondet, cap. 9. 82
quibus considerationibus pensanda sunt, quæ circa nos accidunt, cap. 10. 83
quomodo perturbationis nostræ tempore debeamus ad orationis remedia confugere, & eiusmodi suffragiũ in vsum adducere, c. 11. ibid.
qualibus meditationibus oportet animum ad deuotionem inflammare, vel quomodo oporteat studiorum nostrorum instantiam reformare, cap. 12. 85
quomodo semper ad innouationem intelligentiæ debeamus non ad nostrã industriam, sed domini munificentiam magnificare, c. 13. 86
quod triplex sit veræ deuotionis officiũ, c. 14. 87
quomodo debeamus æquitatis regulam arctius consulere, eo maxime tempore quo oportet quodlibet sublimitatis officium explere, cap. 15. 89
quibus gradibus mysteriorum cognitio proficit, & ad quantã scientiæ perfectionem animus sæpe merito deuotionis ascendit, cap. 16. 91
quod ille summum deuotionis culmen attingit, qui quicquid sibi molestiæ etiam præter meritum accidit, suis meritis asscribit, c. 17. 92
quod de virtute deuotionis sæpe minus præsumimus, quam debeamus, & quod aliud est munus mysticæ intelligentiæ, & aliud munus mysticæ doctrinæ, cap. 18. 93
quod amissam contemplationis gratiam, melius deuotione, quam inuestigatione recuperamus, & quod id quoque gratis obtinemus, quod merito deuotionis acquirimus, c. 19. 95
compendiosa recapitulatio prædictorum, cum similitudinis attestatione, cap. 20. 97
quomodo oporteat vnumquemque à præsumptionis suæ altitudine detumescere, qui cupit in vera stabilitate quandoque fixus manere, cap. 21. 98
De modo conditionis, vel corruptibilitatis humanæ, & quod in quolibet virtutum culmine oporteat morum ruinã timere, c. 22. 99
quod de magno sæpe virtutum culmine soleat mens humana gradatim in ima corruere, cap. 23. 102
quomodo vel quibus corruptionis gradibus de summis in ima corruat sæpe animus humanus, cap. 24. 103
de prædictorum differentia graduum, & qualitate singulorum, cap. 25. 105
dictũ est quomodo defluat homo sæpe de bono in malũ, nunc dicitur quomodo corruat sæpe de malo in malũ, & vitio in vitium, c. 26. 107
quibus reparationis gradibus mens sæpe ex diuina operatione resurgit, quæ de magnis bonis in ima cadit, cap. 27. eod.

quibus promotionis gradibus, sæpe diuinitus reparetur mens quæ de magno malo in deteriora labitur, cap. 28. 108

quomodo vel ad quantam perfectionem sæpe homo post multiplicem lapsum ex diuina operatione resurgat, cap. 29. 109

qualem libertatem naturali habemus, & qualem potestatem ex gratia accipimus, & quid sit libertatis vel potestatis, cap. 30. 110

de diuersis corruptionis gradibus, eorumq; proprietatibus descendentium de bono in malum, cap. 31. 113

de diuersis corruptionis gradibus, eorumq; proprietatibus, descendentium de malo in malum, cap. 32. eod.

quomodo mens in semetipsam scinditur, lacceratur, confunditur, cum ad corruptionis extrema peruenitur, cap. 33. 115

quomodo diuinitus promouetur homo, quandoque de profundo iniquitatis ad summum fastigium charitatis, cap. 34. 116

quæ sit nimis sera, vel quæ sit vtilis, & certa prudentia, cap. 35. 118

quod humiliatio instabilis, & indiscreta sit quidem reprehensione digna, cap. 36. eod.

quod in nulla nostra virtute debeamus confidere, vel gloriari velle, cap. 37. 119

quam multi quærunt virtutum scientiam, morumque doctrinam ad ostentationem, non ad vtilitatem, cap. 38. 120

quod in cuiuscunque virtutis executione septem ista oporteat obseruare, cap. 39. ibid.

quod sæpe desiderium corrumpitur, vnde intelligentia illuminatur, cap. 40. 121

quod alia ex diuina reuelatione cognoscimus, alia ex ratione colligimus, cap. 41. 122

quod optimum sit deuotionem nostram eousq; proficere, quod nulla occupatio possit eius officium interrumpere, cap. 42. 123

quod etiam in necessitatis nostræ vsibus nihil improuide, nihil inconsulte agere debeamus. cap. 43. eod.

quod quicquid animum per cogitationem pulsat, mentis deuotionem excitare debeat, cap. 44. 124

Liber Secundus.

DE conscientiæ securitate, vel profectuum innouatione, cap. 1. 125

de intellectualis sensus illuminatione, vel quomodo contemplationis nostræ spectacula, menti soleant vtilem timorem incutere, cap. 2. 126

quod alia sit gratia per quam cognoscimus iudicia diuina, alia per quam discernimus merita propria, cap. 3. 127

quomodo oporteat sæcularia studia deponere, & ad spiritualium inuestigationem conuertere, cap. 4. eod.

quomodo insistere oporteat, qui ad diuinorum mysteriorum enodationem anhelat, c. 5. 128

quam sit inane mysteriorum profunda rimari, sine magisterio spiritus sancti, cap. 6. 129

quod ad mysteriorum enodationem melius proficimus deuotione, quam inuestigatione, & quod vera deuotionis sit omnia discutere, vt possit omnia diiudicare, cap. 7. 130

quibus deuotionis studiis insistere debeat, qui occultorum reuelationem diuinitus expectat, cap. 8. 131

quanta virtus veræ deuotionis sit, quæ filium Dei facit, quæ animum humanum Deo coniungit, cap. 9. eod.

quod maxime sub tempore orandi, quibusdam solet intellectualis sensus aperiri, cap. 10. 133

quod sæculares scientiæ debeant spiritualibus studiis subseruire, & veræ deuotionis lucris militare, cap. 11. 135

quod sit vtile summæ deuotioni summam curam impendere, cap. 12. ibid.

de contemplandi modo, vel qualitate, & quod aliter videntur res in suo esse, atque aliter in sola ratione, vel summa veritate, cap. 13. ibid.

de magnitudine gratiæ mentis post modum casuræ, & in tanta plenitudine gratiæ, quid soleat esse causa ruinæ, cap. 14. 136

de autoritatis magnitudine mentis post modum ruituræ, cap. 15. 137

de multitudine scientiæ mentis ruituræ, & in tanta scientiæ plenitudine quid esse soleat causa ruinæ, cap. 16. ibid.

de rigore disciplinæ quem solet ruitura mens sæpe erga alios exercere, cap. 17. 138

de rigore disciplinæ quem solet ruitura mens apud se ipsam exercere, cap. 18. 139

quod in quolibet virtutum culmine oporteat semper morum ruinam timere, cap. 19. 140

quod

quod quicquid circa nos agitur Dei dispositione, & angelica administratione dispensatur, cap.20. 141

quod nihil in nos possint spiritus maligni nisi permissione Dei, cap.21. 142

quomodo, vel quo ordine ad subtractionē gratiæ soleat mens humana corruere, cap. 22. eod.

quomodo mens post fœdam deiectionem sui, soleat postmodum & ab alijs contemni, & in semetipsam resolui, cap.23. 143

quod turpiter lapsos, & à sublimi deiectos diuina miseratio sæpe & ad pœnitentiam reseruat, & ad correctionem expectat, ca.24. 144

ad quantam prauitatem, mens quandoque obduratur, quæ tamen diuinitus ad veniam reseruatur, cap.25. 145

quomodo mens, quæ moribus deprauatur, postmodum ad errores, vel fraudes imbuitur, cap.26. 146

quomodo mens ad omnem crudelitatem quādoque effrenatur, cum tamen diuinitus ad pœnitentiam reseruetur, cap.27. ib.

quomodo malum grassatur in his, qui semper in deteriora labuntur, cap.28. 147

quod sæpe contingat mentem omniformiter corrumpi, quam tamen constat ad pœnitentiam ex diuina miseratione reseruari, c.29. ibid.

quomodo soleat multorum vtilitati deseruire, quod quosdam contingat de sublimi corruere, cap.30. 148

quomodo addiscant quidam ex proprio, quidā ex alieno casu, quod nihil suis viribus attribuere debeant, cap. 21. eod.

quod ex modo humilitatis pendet mensi ra magnitudinis, cap.32. 150

quod aliud sit diuina iudicia per contemplationem cernere, atque aliud eorum rationem perpendere, cap.33. eod.

quod eorum notitiam sæpe merito deuotionis acquirimus, quæ nulla nostrâ sagacitate, nullo nostro studio penetrare valemus, cap. 34. 151

quod animus dum ex multa consideratione infirmitatis suæ humiliatur, sæpe ad sublimem intelligentiam diuinitus illuminatur, cap. 25. 152

de vera mentis deuotione quomodo debeat semetipsam discutere, cap.36. 153

quomodo deuotio quandoque eorum interioris hominis statum deprehendat, & tam præsentem perspiciat, quam futurum præuideat, cap.37. eod.

quomodo imminenti periculo repugnare oporteat, vel quantum eleemosyna valeat si simplici intentione fiat, cap.38. 154

quam patienter, vel misericorditer correptionem nostram, Dei longanimitas expectat, vel quomodo peruersa mens eius patientia abuti soleat, cap.39. 155

de typo arrogantis animæ, vel quomodo soleat semetipsam magnificare, cap.40. 156

quam subito, sæpe, & quam profunde labuntur, qui patientia Dei abutuntur, cap.41. ibid.

quod vna, eademque sententia per contemplationem præscitur, per timorem intentatur, per desperationem confirmatur, ca.42. 157

quod sine diuina protectione nullus valeat suis passionibus, vel malignis suggestionibus resistere, cap.43. eod.

de quanto virtutum culmine contingat in ima vitiorum corruere cap.44. 158

quomodo interim etiam ad maiorem gloriam quandoque resurgit, qui prius de sublimi cecidit, cap.45. 159

quomodo solum Deum glorificat, qui seipsum prius tam impudenter magnificabat, cap. 46. 160

quid agat superba gloriatio, vel quid efficiat deuota glorificatio, cap.47. 160

quomodo per discretionem iudicii, vel circumspectionem sui solet morum disciplina reformari, cap.48. 161

quomodo debeat deiecta mens semetipsam discutere, & ad pristinum feruorem innouare, cap.49. eod.

quomodo ex virtute humilitatis animus in bono roboratur, & ad boni perseuerantiam solidatur, cap.50. 162

quomodo vel qua vtilitate oporteat Deum laudare, cap.51. ibid.

Liber Tertius.

De triplici vitio mutabilitatis, & inconsiā-tia mentis, cap.1.* 164

qualis, vel quanta consistio tentationis surgat ex inconstantia mentis, cap. 2. 166
quod bestialiter viuendi modus sit quadripartitus, cap. 3. eod.
quibus corruptionis gradibus corruere solet sæpe animus humanus, cap. 4. 167
de vitio insolentiæ, cap. 5. eod.
quibus insolentiæ gradibus paulatim corrumpitur animus humanus, cap. 6. 168
quomodo ex vitio insolentiæ cadat homo in vitium inuidentiæ, cap. 7. 169
de vitio inuidentiæ, cap. 8. 170
de malo inuidentiæ quibus soleat gradibus accrescere, cap. 9. 171
quomodo ex inuidentia mens cadat in vitium fraudulentiæ, cap. 10. 172
de vitio fraudulentiæ, cap. 11. eod.
de malo fraudulentiæ, quam sit multiforme in opere, cap. 12. 173
de malo fraudulentiæ, quam sit multiplex in intentione, cap. 13. eod.
quomodo ex vitio fraudulentiæ mens cadat in vitium impudentiæ, cap. 14. 174
de vitio impudentiæ, cap. 15. eod.
quomodo mens obduratur per impudentiæ vitium, & primo contra Deum, cap. 16. 175
quomodo per impudentiæ vitium, mens obdurescit apud semetipsum, cap. 17. eod.
quomodo per impudentiæ vitium, mens obdurescit erga proximum, cap. 18. 176
quomodo mens cum in profundum malorum venerit sæpe etiam in desperationem cadit, cap. 19. ibid.

DE PRÆPARATIONE ANIMI ad contemplationem, Liber dictus Beniamin minor.

DE *studio sapientiæ, & eius commendatione, cap. 1.* 178
de desiderio iustitiæ, & eius proprietate, cap. 2. eod.
de gemino totius boni fonte, ratione videlicet, & affectione, cap. 3. 179
quomodo per studium sapientiæ animus latenter sæpe inducitur ad exercitia iustitiæ, cap. 4. ibid.
quomodo imaginatio subseruiat rationi, sensualitati, affectioni, cap. 5. 180
de vitio imaginationis, & sensualitatis, cap. 6. 181
qui sunt affectus principales, & quo ordine, vel modo redigantur in virtutes, cap. 7. eod.
quomodo, vel vnde oriatur ordinatus timor, ca. 8. 182
quomodo oriatur, vel ordinetur dolor, cap. 9. eod.
quomodo oriatur, vel ordinetur, cap. 10. eod.
quomodo oriatur, vel ordinetur amor, c. 11. 183
quid sit proprium amoris, cap. 12. eod.
quomodo per inuisibilium amorem mens instigetur ad inuisibilium inuestigationem, cap. 12. 184
quæ sit prima via omni ingredienti ad inuisibilium contemplationem, videlicet per imaginationem, cap. 14. eod.
quomodo infirmorum speculationi diuinæ scripturæ alludunt, cap. 15. 185
quod imaginatio alia sit bestialis, alia rationalis, cap. 16. eod.
quod cum imaginationem, rationem, voluntatem, dicimus, diuersis modis id accipiunt, c. 17. 186
de gemina speculatione, quæ surgit ex imaginatione, cap. 18. eod.
de prima speculatione & eius proprietate, cap. 19. 187
de officio primæ speculationis, ca. 20. eod.
de vtilitate primæ speculationis, cap. 21. 188
de secunda speculatione, & eius proprietate, ca. 22. 188
quid sit familiare, seu etiam speciale speculationi secundæ, cap. 23. 189
quanta sit iucunditas speculationis secundæ, ca. 24. 190
de gemina virtutum prole, quæ nascitur ex edomita sensualitate, cap. 25. eod.
de rigore abstinentiæ, & vigore patientiæ, & eorum proprietate, cap. 26. 191
quod sensualitatis appetitus non temperatur, si imaginationis euagatio non restringitur, c. 27. eod.
quomodo per abstinentiam, & patientiam animus roboratur ad omnem obedientiam, ca. 28. 192
quomodo ex abstinentia humana laus surgit, & quam caute eius appetitus temperandus sit, cap. 29. ibid.

vnde maxime soleat laus surgere, & quod vera laus sit de recta voluntate, c.30. 193.
quomodo virtutibus prædictis muniatur, tam disciplina cordis, quã corporis, cap. 31. 194
quod disciplina cogitationum non possit custodiri sine disciplina sensuum, cap.32. eod.
quomodo in cordis custodia, vicissim sibi virtutes prædictæ cooperentur, cap.33. 195
quod perfectam patientiam, semper comitatur misericordia, cap.34. ibid.
commendatio perfectæ patientiæ, cap.35. 196
quomodo, vel quo ordine oriatur verum gaudium, cap.36. 197
comparatio interioris, & exterioris dulcedinis, cap.37. eod.
quid soleat impedire illud internum gaudium, cap.38. 198
quomodo interna dulcedo soleat animum, & fortia roborare, & ad humilia inclinare, ca. 39. eod.
quomodo, vel quo ordine oriatur in nobis odium vitiorum, cap.40. 200
quam sit rarum ex vero vitiorum odio, zelum rectitudinis habere, cap.41. 201
quod sit officium veri zelatoris, cap.42. eod.
quod veri zelatoris sit vigilare, non solum contra sæuitiam, sed etiam contra fraudulentiam, cap.43. 202
quale sit, vel quantum habere perfectum zelũ animarum, cap.44. 203
qũo, vel vnde oriatur ordinatus pudor, c.45. 203
quis, vel qualis sit ordinatus pudor, c.46. 203
quã sit rarum habere pudorẽ verum, c.47. 204
quid sit proprium pudoris, cap.48. eod.
de vtilitate & venustate verecundiæ, c.49. 205
quomodo verecũda mens, modestiæ metas trãsgreditur, cũ per superbiam, & vanam gloriam corrumpitur, cap.50. eod.
quomodo verecunda mens ab intentionis sua rectitudine deiicitur, cap.51. 206
quomodo sub vno eodemq; tempore vnde vna corrumpitur, inde aliæ virtutes quandoque nutriuntur, cap.52. 207
cum quanta instantia, vel cautela corrigenda sit intentio depranata, c.53. eod.
quomodo, vel quam caute oporteat intẽtionem mutare, & morum honesta non deserere, ca. 54. 208.
qua maxime consideratione debeamus intentionis depranationem castigare, c.55. eod.
quod mens in omni corruptione sua debeat & patienter dolere, & de sua correctione non desperare, cap.56. 209
quomodo, vel quam cauteper exprobrationem peccati, vel per exactionẽ debiti debeat corrupta mens flagellari, cap.57. eod.
quomodo per nimiam afflictionem mens quãdoque vsq; ad impudentiam effrenatur, cap. 58. 210
quod nec ordinata verecundia sit bona, nisi sit & moderata, cap.59. 211
de principalium effectuum numero, & ordinãdi modo compendiosa recapitulatio, cap.60. eod.
quod affectus ordinati veraciter sunt boni si sũt & moderati, c.61. eod.
quibus modis timor mensuram æquitatis supergreditur, cap.62. 212.
ad quam impudentem euagationem nimius timor mentem prostituit. cap.63. eod.
de vi, vel efficacia timoru, sine quonec mala desermus, nec bona inchoamus, c.64. 213
de principalitate timoris, & aliis effectibus qui quibus principentur, cap.65. eod.
quomodo virtutes in vitia vertantur, nisi per discretionem moderentur, c.66. 214
quomodo, vel quam sero oriatur discretio, cum sit prima proles rationis, cap.67. eod.
de discretionis vtilitate, vel eius proprietate, ca. 68. 215
quam sit vtile, & item quam sit difficile discretioni perfecte obtemperare, cap.69. 216.
de multiplici officio veræ discretionis, capit. 70. 217.
de gemina prole rationis, gratia videlicet discretionis, & gratia contẽplationis, c.71. eod
quomodo per plenam cognitionem sui, subleuetur animus ad contẽplationẽ Dei, c.72. eod.
quam sit arduũ, vel difficile gratiam contemplationis obtinere, cap.73. 218
de illo cõtemplationis genere, quod est supra rationem. cap.74. eod.
de supereminẽtia spiritalium theoriarũ, c.75. 219
quam sit rarum, vel quam iucundum, spirituales theoriæ in vsum adducere, & in oblectamentum vertere. cap.76. 220
quod frustra nitimur ad summa sine præueniente gratia, cap.77. eod.

quam-

quantum valeat plena cognitio sui, ca. 78. 221
quibus modis ad scientiæ altitudinem pergimus, cap. 79. eod.
quomodo summis conatibus nostris, diuina reuelatio occurrat, cap. 80. 222
quam suspecta debeat esse omnis reuelatio, quã non comitatur scripturarum attestatio, cap. 81. eod.
quam sint incomprehensibilia, quæ mens per excessum videt ex reuelatione diuina, ca. 82. 223
quod illa mens diuinas reuelationes percipit, quæ in intimis stare consueuit, cap. 83. 224
quomodo mens se ad superiora colligere debeat, qua in cœlestium contemplationem anhelat, cap. 84. eod.
quam sit iucundum, & dulce contemplationis gratiam familiarem habere, cap. 85. 225
de duobus generibus contemplationum, cap. 86. 225
quomodo contemplatio desinat in meditationẽ, vel quomodo meditatio surgat in contemplationem, cap. 87. 226

DE GRATIA CONTEMPLATIONIS, Liber Primus.

DE contemplatione, eiusque commendatione, cap. 1. 227
quod sit vtilis, vel grata hæc gratia proficientibus in ea, cap. 2. 228
de contemplationis proprietate, vel in quo differat a meditatione, vel cogitatione, cap. 3. 229
diffinitio singulorum contemplationis, meditationis, cogitationis, cap. 4. 230
quod contemplationis modus multiformiter agitur, ca. 5. 231
quot sint, vel quæ contemplationis genera, cap. 6. 232
quæ, quibus sunt communia, cap. 7. 234
quæ sint singulorum propria, cap. 8. 235
qua sibi quaque proportione respondeant, vel quomodo inuicem permisceri soleant, cap. 9. eod.
quod vix soli perfecti, ad omnia sex contemplationum genera proficiunt, cap. 10. 236
quomodo prima quatuor contemplationum genera mystice describantur, cap. 11. 237
quomodo nouissima duo contemplationum genera mystice designentur, cap. 12. 238

Liber Secundus.

PRimum contemplationis genus consistit in consideratione, & admiratione rerum visibilium, cap. 1. 239
quod sit copiosa huius contemplationis materia, vel quomodo philosophi se exercuerunt in ea, cap. 2. 240.
de triplici distinctione primæ speculationis, cap. 3. 241
quod primus gradus huius speculationis consideratur in materia, forma, & natura, cap. 4. 242
quod secundus gradus consideratur in operatione naturæ, & industria, cap. 5. eod.
quod tertius huius speculationis gradus consistat tam in humanis, quam diuinis constitutionibus, cap. 6. 243
quod secundum contemplationis genus constat in considerandis, & admirandis rerum visibilium ratione, ca. 7. 244
quam sit copiosa huius contemplationis materia, cap. 8. eod.
quomodo philosophi, se in huius contemplationis materia exercuerint. cap. 9. 246
de distinctione secundæ contemplationis, ca. 10. eod.
de proprietate secundæ contemplationis, cap. 11. 247.
de tertio contemplationis genere, cap. 12. 248
quomodo in hoc cõtemplationis genere incipiat homo fieri spiritualis, cap. 13. eod.
de distinctione eorum, quæ ad hanc speculationem pertinent, cap. 14. 249
quod hoc contemplationis genus recte in quinque gradus diuiditur. cap. 15. 250
quod illa, quæ ad hanc speculationem pertinẽt, aliter adhuc distingui possunt, cap. 16. 251
quod in hac speculatione corporeæ similitudinis manu ductione vtimur, cap. 17. 252
quod hoc contemplationis genus constat in ratione, secundum imaginationem, cap. 18. 255
quomodo ad permissionem, vel operationem Dei pertineat quicquid radius contemplationis perlustrat, cap. 19. eod.
quod Dei sapientia cum sit simplex & vna, diuersis

uersis considerationibus in cõtemplationem adducitur, & modo scientia, modo præscientia, modo dispositio, vel prædestinatio nominatur, cap. 20. 257
quod diuina sapientia secundum diuersos contemplationis modos in quibusdam videatur mirabilior, in quibusdam iucundior, cap. 21. eod.
in qua speculatione diuina præscientia, vel scientia appareat mirabilior, cap. 22. 258
in qua speculatione diuina prædestinatio appareat iucundior, cap. 23. 259
in qua rerum speculatione soleat diuina dispositio iucundior apparere, cap. 24. eod.
quod contemplationis spectaculum semper comitari debeat magna admiratio, & ingens exultatio, cap. 25. 260
quod secundum modum admirationis & exultationis variatur modus contemplationis, cap. 26. 262
quod in omni rerum mutabilium contemplatione necesse sit diuinæ sapientiæ considerationi inhærere, cap. 27. eod.

Liber Textus.

DE materia quartæ contemplationis, eiusq; proprietate, cap. 1. 263
quomodo differat, vel quantum emineat hoc contemplationis genus primo vel secundo, cap. 2. 264
item quomodo differat, vel supereminеat secũdo, cap. 3. 265
quomodo differat, vel quantum supereminеat tertio, cap. 4. 267
quantum valeat fortiter insistere huic contemplationi, vel quomodo ad ipsam proficiat mens ex multa consideratione, & cognitione sui, cap. 5. 268
quomodo ex speculatione sui spiritualium intelligentia comparatur, seu etiam amissa reparatur, cap. 6. 269
quomodo ex speculatione sui accepta intelligentia ad omnia dilatatur, cap. 7. 270
de sensu triplici, per quos discurrere habet consideratio sui, cap. 8. eod.
de sensu intellectuali, quo solo possunt inuisibilia videri, cap. 9. 271
de intellectualis speculæ, eiusque supereminentia, cap. 10. 272
de triplici distinctione quartæ speculationis, ca. 11. 273
de subdistinctione primi gradus huius contemplationis, cap. 12. eod.
quomodo in primo huius contemplationis gradu mens exercere se debeat, vel quantum eiusmodi exercitatio valeat, cap. 13. 274
designatio eorum, quæ in hoc speculationis gradu comprehendi non possunt, cap. 14. 275
quod nec illa negligere debemus, quæ non nisi ex parte comprehendimus, cap. 15. eod.
de subdistinctione secundi gradus contemplationis, cap. 16. 276
quod quædam similiter in secundo huius contemplationis gradu sunt, quæ comprehendi non possunt, cap. 17. 277
de prima & secunda distinctione huius contẽplationis, earumq; differentia, c. 18. eod.
quod nullo sensu nostro comprehendi valeant, quæ ad tertiam diffinitionem spectant, cap. 19. 278
quomodo hoc contemplationis genus possit in quinque gradus diuidi, & quæ pertineant ad secundum gradum, cap. 20. 279
de consideratione eorum, quæ pertinent ad secundum gradum, cap. 21. 280
de consideratione eorum, quæ pertinent ad gradum tertium, cap. 22. 281
de consideratione eorum, quæ pertinent ad gradum quartum, cap. 23. 282
de consideratione eorum, quæ pertinent ad gradum quintum, cap. 24. 283

Liber Quartus.

DE quinto & sexto contemplationum generibus, cap. 1. 284
quod rationem humanam excedũt, quæ ad has nouissimas speculationes spectant, c. 2. 285
quod ea quæ supra rationem sunt, gemina distributione distingui possunt, & quæ cui generi subsunt, cap. 3. eod.
quod sint aliena ab omni imaginatione quæ pertinent ad hæc contemplationum genera, ca. 4. 286
quæ sit supereminentia harum nouissimarum contemplationum, cap. 5. 287
quod sit arduum, vel difficile in hac nouissima cõtemplationum genera gratiam sibi comparare, cap. 6. 288
quod frustra homo ad hos theoricos excessus nititur, nisi diuinis reuelationibus adiuuetur, cap. 7.

✠ ✠ ✠

cap.7. eod.
quod quintum contemplationis genus similitudinū rationem admittit, sextum vero totius similitudinis proprietatem excedit, c.8. 289
quomodo per hæc duo contemplationum genera temperatur cuique amor, & approbatio sui. cap.9. 291
cum quanta animi auiditate debeant, vel soleant spirituales viri his nouissimis contemplationum generibus inhiare, cap.10. 292
quomodo post multam desiderii sui fatigationē alii soleant, alii non soleant ex visitātæ gratiæ supra semetipsos leuari, cap.11. 293
quod ea quæ per excessum mentis solent videri, alia possunt, alia omnino non possunt ad cōmunem intelligentiam inclinari, cap.12. 294
quod omni hora anima sancta & contemplatiua ad susceptionem gratiæ debeat esse parata, cap.13. 295
quam sit paucorum ad susceptionem gratiæ, animum semper habere paratum, c.14. 296
quod sit arduum, vel difficile, cuiusquam perfecta anima seipsam ad semetipsam totam colligere, & in solo diuinitatis desiderio requiescere, cap.15. 298
quam sit pene impossibile cuiusquam animæ seipsam extra semetipsam totam effundere, & supra semetipsam ire, cap.16. 299
de his quæ specialiter pertinent ad quintum genus contemplationis, ca 17. 301
de his quæ specialiter pertinēt ad sextum genus contemplationis, cap.18. 302
de mutua collatione duarum nouissimarum speculationum, ca.19. 304
de mutua collatione trium nouissimarum speculationum, cap.20. 305
quod frequentationem trium nouissimarum speculationum semper comitetur frequentia diuinarum reuelationum, cap.21. 306
quod in omni contemplationis genere contingit contemplantem mente excedere, cap.22. 307
quod excedendi donum alii fortuitum habent, alii iam quasi ex virtute possident, c.23. eod.

Liber Quintus.

Quod tribus modis in gratiam contemplationis proficimus, cap.1. 310
Quibus modis soleat omnis contemplatio contingere, mentis videlicet dilatatione, mentis subleuatione, mentis alienatione, cap.2. eod.
de mentis dilatatione quibus modis soleat accrescere, cap.3. 311
de mentis subleuatione, quibus soleat gradibus assurgere, cap.4. 314
quod triplici ex causa fieri soleat humanæ mētis excessus, cap.5. 315
quod primus excedendi modus surgat ex magnitudine deuotionis, cap.6. 316
quod primus excedendi modus, quandoque fiat ex sola feruentis desiderii exæstuatione, cap.7. 316
quod primus excedendi modus, quandoque fiat, tam ex æstuanti deuotione, quam ex adiuncta sibi diuina reuelatione, cap.8. 317
quod secundus excedendi modus fieri soleat ex magnitudine admirationis, cap.9. 318
quod secundus excedendi modus quandoque à sola admiratione inchoat, & in eodem tenore perseuerat, cap.11. 319
quod in secundo excēdendi modo, quandoque diuina reuelatio nostræ meditationi occurrit, cap.12. 320
quod in secundo excedendi modo, diuina reuelatio quandoque etiam nostram meditationem præuenit, cap.13. 322
quod tertius excedēdi modus fieri soleat ex magnitudine iucunditatis. cap.41. 323
quod quilibet mentis excessus humanæ industriæ, vel meriti modum excedit. c.15. 325
quod in tertio maxime excedendi modo totum ex diuino pendet beneficio, cap.16. 326
qui ad hunc tertium cuiusmodi gratiæ gradum profecerit vnde in idipsum adiuuari possit, c. 17. 327
quid maxime soleat valere ad innouationem cuiusmodi gratiæ, cap.18. 328
quibus gradibus excrescat humanæ mentis excessus, cap.19. 329

NONNVLLÆ ALLEGORIÆ Tabernaculi fœderis, cum recapitulatione breuissima contentorum in præfato opere de gratia contemplationis.

DE TRINITATE,

Liber Primus.

Quod rerum notitiam triplici apprehendimus modo, experiendo, ratiocinando, creden-

credendo, cap. 1. 339
quod nihil firmius tenetur, quam quod consĩti fide apprehenditur, cap. 2. ead.
quod de hu agitur in hoc opere, qua iubemur de æternis credere, cap. 3. eod.
modus agendi in hoc opere, non tam authoritates inducere, quam ratiocinationi insistere, cap. 4. 340
breuiter prælibatur de quibus in sequentibus agitur, cap. 5. 340
quod vniuersaliter omnis modus essendi potest sub triplici distributione comprehendi, cap. 6. 341
de illo essendi modo, qui non est ab æterno, & eo ipso, nec à semetipso, cap. 7. ead.
de illo essendi modo qui est à semetipso, & eo ipso ab æterno, cap. 8. 342
de illo essendi modo qui est ab æterno, nec tamen à semetipso, cap. 9. ead.
quod circa duos tantum modos qui sunt ab æterno, versatur tota huius operis intentio, ca. 10. 342
de substantia summa, quod sit à semetipsa, & eo ipso ab æterno, & sine omni initio, c. 11. 343
item quod vna sola substantia sit à semetipsa, à qua & cætera omnia, & quod non nisi à semetipsa habet totum quod habet, c. 12. ead.
quod summa substantia sit idem quod ipsa potentia, idem quod ipsa sapiẽtia, vnde & qualibet est idem quod altera, cap. 13. 344
quod summa substantia non possit habere parem, sicut nec superiorem, cap. 14. ead.
quam sit impossibile summam substantiam, priæ naturæ consortem habere, cap. 15. ead.
quod summa substãtia sit idem quod diuinitas ipsa, & quod Deus non sit nisi substantialiter vnus, cap. 16. ead.
item, quod non sit Deus nisi vnus, quod ab ipso est omne quod est, quod nõ nisi à se habet totum quod habet, quod idem sit quod ipsa potentia, quod & ipsa sapientia, cap. 17. 345
quod omnino sit impossibile, vel ipsum Deum, quod Deo sit melius dissinire posse, cap. 18. ead.
si Deus ipse non potest per intellectum attingere aliquid melius Deo, multo minus humana cogitatio, cap. 19. 346
inuestigantibus, & disputantibus de Deo, quid soleat esse quasi maxima propositio, & velut communis quædam animi conceptio, ca. 20. ead.
quod Deus sic sit summe potens, vt etiam sit omnipotens, cap. 21. ead.
quod Dei sapientia sic sit summa, vt sit vsquequaque perfecta, cap. 22. 347
quod de Dei sapientia dicitur, alia adhuc ratione confirmatur, cap. 23. ead.
confirmatur eadem ratione, quod superius dictum est de diuinæ potentiæ plenitudine, cap. 24. ead.
quod non potest omnipotens esse nisi vnus solus, & quod consequens est, nec Deus nisi vnus, cap. 25. ead.

Liber Secundus.

QVod in hoc libro agitur de diuinis proprietatibus, & primo quod Deus sit increatus, ca. 1. 348
quod sempiternus sit Deus, cap. 2. ead.
quod sit incorruptibilis, & omnino incommutabilis, cap. 3. ead.
vnde colligere possumus quod sit æternus, cap. 4. 349
quod sit infinitus, & eo ipso immensus, ca. 5. ead.
quod non sit, imo esse non possit immensus nisi vnus solus, cap. 6. ead.
quomodo ex eo quod non sit nisi vnus immensus, probatur quod non nisi vnus æternus, ca. 7. 350
quod solus Deus sit increatus, solus ab æterno, cætera omnia creata ex nihilo, cap. 8. ead.
alius de Deo modus probandi, quod sit æternus, & quod non sit æternus nisi vnus, cap. 9. 351
alius de Deo probandi modus, quod non sit immensus nisi vnus, cap. 10. ead.
quod immensitas, & æternitas sint incommunicabiles, nec possint esse pluribus substantiis communes, cap. 11. 352
quod diuinitas superius incommunicabilis dicitur, hic enucleatius pleniusque exprimitur cap. 12. ead.
quod secundum diuersos modos dicendi, possit sapientia seu potentia modo communicabilis, modo incommunicabilis dici, capit. 13. 353.
multiplex probandi modus, quod non sit Deus nisi vnus, cap. 14. ead.
quod non potest esse nisi vnus Dominus, sicut

nec nisi vnus Deus, cap.15. 354
quod Deus ipse sit summum bonum, & quod summum bonum sit vniuersaliter perfectū, cap.16. cod.
quod in illo summo bono vniuersaliterq; perfecto sit vera vnitas, & summa simplicitas, cap.17. cod.
quod de summi boni simplicitate vel vnitate dictum est, quomodo alia ratione confirmari potest, cap.18. 355
quod illud bonum vniuersaliter perfectum, sit summe vnum, & vnice summum, cap.19. cod.
quod sit incomprehensibilis simplicitas illa vera, & summa vnitatis, cap.20. 356
quomodo quisque possit in sua scientia ex comparatione colligere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate sentire, cap.21. ead.
de Dei substantia quid dicatur rectius, & quod ipse sit sine quantitate magnus, & sine qualitate bonus, cap.22. 357
quod sit in omni loco incomprehensibiliter, & in omni tempore inuariabiliter, & quomodo vniformis, & quomodo multiformis, ca.23. ead.
quod eius facere sit à se fieri velle, & eum pati nō velle fieri, & quod æque habet, & quod actualiter est, & quod actualiter non est, cap.24 358
quod quicquid dictum est de diuinis proprietatibus, vsq; modo videtur pertinere ad illud esse quod est ab æterno, & à semetipso, cap,25 ead.

Liber Tertius.

QVod hucusque actum sit de diuina substātia vnitate, quodammodo quærendum, quid sentiendum sit de diuinarum personarum pluralitate, cap.1. 359
quomodo ex charitatis proprietate plenitudo bonitatis cōmuneit, quod in vera diuinitate personarum pluralitas decesse non possit, cap.2. ead.
quod idem quod de diuinarum personarū pluralitate plenitudo bonitatis loquitur, plenitudo diuinæ fœlicitatis attestatur, c.3. 360
quod de personarum pluralitate in dictis duobus testibus astruitur, ex considerata diuinæ gloriæ plenitudine confirmatur, cap.4. ead.
quod iam dictæ diuinæ pluralitatis assertio triplici confirmatur testimonio, cap.5. 361
quod personas diuinas oporteat omnino esse coæternas, ca.6. ead.
quod in illa personarum pluralitate oportet tā summam æqualitatem, quam summam similitudinem esse, cap.7. 362
quam mirāda ratione sit substantialis vnitas in illa pluralitate, & personalis pluralitas in vera vnitate substantiæ, cap.8. ead.
quod in diuina natura pluralitas personarum sit in vnitate substantiæ, & in humana natura pluralitas substantiarum, in vnitate personæ, cap.9. 363
quomodo ex pluralitate & vnitate quam inuenit in semetipso, docetur homo, quid quasi ex oppositō existimare debeat, de his quæ sibi credenda proponuntur de Deo suo, c.10 ead.
quomodo communicatur ex charitatis integritate, quod vera trinitas sit in vera vnitate, & vera vnitas in vera trinitate, cap.11. 364
quomodo summa bonitas, & summa fœlicitas trinitatis assertionem concorditer clamant, & mutua attestatione confirmāt, c.12. 365
quod plenitudo diuinæ gloriæ, in contestatione summæ bonitatis, & fœlicitatis videatur acclamare, cap.13. ead.
quod communicatio amoris non potest esse omnino minus quam in tribus personis, cap.14. 366
quod oporteat geminam personam in diuinitate pari voto, consimili ratione tertiam personam requirere, cap.15. ead.
quod plenitudo potentiæ, & sapientiæ, videatur posse consistere in singularitate personæ, cap.16. 367
quod cōplerio fœlicitatis nō videatur posse subsistere sine geminatione personæ, c.17. 245
quod consummatio vera, & summæ bonitatis videatur nō posse subsistere sine completione trinitatis, cap.18. 368
quomodo ex inspecta solum proprietate cōdilectionis, deprehendi possit vestigium trinitatis, cap.19. ead.
quomodo ex tertiæ personæ cōsolidate in illa trinitate agitur, vt concordialis, & consocialis amor vbiq; nusquam singularis inueniatur, cap.20. ead.
quod summa æqualitas sit in illa trinitate, vbi

oportet

oportet omnes æque perfectos esse, cap. 21. 369
quod in singulis personis sit summa simplicitas, & in omnibus simul vera & summa vnitas, & vtrobiq; mirandæ identitas, c. 22. ead.
quomodo in his personis sit intelligenda dicta æqualitas, vbi est tanta vnitas, & talis identitas, cap. 23. ead.
quam incomprehensibilis sit illa omniformitas summæ coæqualitatis, cap. 23. 370
quod in illa trinitate nusquam aliquis est dissimilis sibi, nec inæqualis in aliquo alicui alteri, cap. 25. ead.

Liber Quartus.

QVod incomprehensibile videatur humanæ intelligentiæ, quod pluralitas personarum sit in vnitate substantiæ, cap. 1. 371
quod multa sunt, quæ humana intelligentia non comprehendit, quæ tamen ipsa propria experientia latere non sinit, cap. 2. ead.
quod multa incomprehensibilia sunt ad quæ experientia deficit, quæ tamen ratio manifesta latere non sinit, cap. 3. 372
quod ad doctrinæ euidentiam oportet personæ significationem determinare, & secundum determinationem trinitatis vnitatem assignare, cap. 4. ead.
quod ante nos quæsitū est, qua necessitate quod restat quærendum, qua veritate tres illi in trinitate dicti sunt personæ, cap. 5. 373
quod multum differant inter se significatio substantiæ, & significatio personæ, cap. 6. 374
quod non tam aliquis quam aliquid significatur nomine substantiæ, nec tam aliquid quã aliquis ex denominatione personæ, c. 6. ead.
quod nõ sit necesse vbicunq; sunt plures personæ, etiam plures substantias credere, cap. 7. 375
quod nihil definimus sibi contrariũ, in eo quod dicimus Deum nostrum & substantialiter vnum, & personaliter trinum, cap. 9. ead.
quod nec pluralitas substantiarum dissoluit vnitatem personæ in natura humana, nec pluralitas personarum diuidit vnitatem substantiæ in natura diuina, c. 10. ead.
quod in discernendis personis opus est gemina consideratione, hoc est vt sciamus quale quid sit, & vnde habeat esse, cap. 11. 376
quod sub nomine essentiæ possumus veramq; considerationem intelligere, & illam quæ ad rationem essentiæ, vel quæ pertinet ad rationem obtinentiæ, cap. 12. ead.
quod generalis existentiarum variatio, triplici distinguitur modo, cap. 13. 377
iuxta quid varietur personarum existentia in humana natura, & iuxta quid varietur in natura angelica, cap. 14. ead.
quod diuinarum existentiarum differentiam oportet quærere circa originem solã, c. 15. 378
quod in natura diuina sit existentia quæ ex pluribus communis, & est existentia quæ est omnino incommunicabilis, c. 16. ead.
qua ratione in diuinitate possint esse incommunicabiles existentiæ, & quod tot sunt, quot personæ, cap. 17. 379
quod quantum ad diuina nihil aliud est persona, quam incommunicabilis existentia, cap. 18. 380
quod possint plures existentiæ esse, & quod consequens est plures personæ, vbi non est nisi vnitas substantiæ, c. 19. ead.
quomodo intelligendum sit, vel quomodo conuenire possit, quod quidam dicunt tres substantias, & vnam essentiam, quidam tres subsistentias, & vnam substantiam, alij autem tres personas, & substantiam, vel essentiam vnam, cap. 20. 381
definitio personæ, non cuiuscunque, sed solius creatæ, cap. 21. 382
descriptio personæ, non cuiuscunque, sed solius increatæ, cap. 22. 383
descriptio personæ quæ videtur soli, & omni posse conuenire, cap. 23. ead.
item descriptio personæ, quæ videtur soli & omni posse conuenire, cap. 24. 384
quod proprium sit diuinæ naturæ, personarum pluralitatem habere in vnitate substantiæ, & eo ipso habet ab alijs differre, cap. 25. ead.

Liber Quintus.

QVoniam iam constat de diuina substantiæ vnitate, & personarũ pluralitate, constat & de concordi vnitatis & pluralitatis adinuicem habitudine, superest de personarum proprietatibus quærere, c. 1. 385
quod iucundissima personarum germanitas non possit deesse in summa fœlicitate, nec ordinatissima proprietatum habitudo in summa plenitudine, cap. 2. 386

quod exigit rerum natura vt sit aliqua persona quæ sit à semetipsa, & non ab alia aliqua, cap. 3. 387
quod non possit esse nisi sola vna persona, quæ sit à semetipsa, cap. 4. ead.
quod duæ in diuinitate personæ habeant aliunde quam à semetipsis esse, iuxta alium existendi modum qui est ab æterno, nec tamen à semetipso, cap. 5. 388
quod processio personæ de persona, alia sit tantum immediata, alia mediata, alia mediata simul & immediata, cap. 6. 389
de processione tantum immediata, & quod oporteat in diuinitate esse personam, quæ sit ab vna sola, cap. 7. ead.
de processione quæ immediata simul est, & mediata, & quod oporteat esse in diuinitate personam, quæ sit à gemina, cap. 8. 390
quod processio quæ sit ad aliquam personam, tantum modo mediata, non possit esse in diuina natura, cap. 9. 391
quod in diuinitate non possit esse plus quam vna quæ sit ab vna tantum modo persona, nec nisi vna sola quæ esse non habeat nisi ex gemina, cap. 10. 392
quod oportet vt in diuinitate sit persona à qua nō sit alia aliqua, cum tamen eadem non sit à semetipsa, cap. 11. 393
quod nō possit esse nisi vna sola in diuinitate persona, à qua non sit aliqua alia, cap. 12. ead.
quod oportet vt in diuinitate talis persona existat, quæ ab alia procedat, & de se procedentem habeat, cap. 13. 394
quod in diuina natura non possit esse nisi vna sola persona, quæ & ab alia procedat, & de se procedentem habeat, cap. 14. ead.
quod in diuina natura non possit esse quarta persona, c. 15. 395
de veri amoris plenitudine, & quæ circa illum consideratur proprietatum distinctione, cap. 16. ead.
cui conueniat in trinitate personæ solius gratuiti amoris plenitudinem possidere, cap. 17. 396
cui conueniat in trinitate solius debiti amoris plenitudinem habere, cap. 18. ead.
cuis proprie proprium sit in trinitate persona, tam gratuiti quam debiti amoris plenitudinem obtinere, cap. 19. 397
vnde ratio manifesta conuincit, quod quarta in diuinitate persona locum habere non possit, cap. 20. ead.
ex nouissime posita speculatione, quam multa possimus colligere, cap. 21. 398
quod dicitur plenitudo amoris gratuiti esse in solo dando, plenitudo debiti in solo accipiēdo, nō sic oportet intelligere quasi sit opus gratiæ, & non potius operatio naturæ, cap. 22. ead.
quod quantum ad substantiam dilectionis in omnibus est amor summus & vnus, quamuis sit in singulis proprietatum discretione distinctus, c. 23. 399
quod quantū ad integritatem perfectionis nulla sit in trinitate differentia amoris vel dignitatis, cap. 24. ead.
quæ quibus sint personis communia, vel quæ sint singularum propria, & quæ sunt quæ restant adhuc in istis quærenda, c. 25. 400

Liber Sextus.

QVod in vera diuinitate nihil sit iuxta donum largientis gratiæ, sed totum iuxta dotem proprietatemq; naturæ, cap. 1. 401
quod germanitas quæ est inter parentē & prolem, videtur esse omnino inter innascibilem & personam de ipso principaliter procedentem, cap. 2. ead.
quod in producenda prole diuersus modus sit pro diuersitate naturæ, cap. 3. 402
quod conuenienter obtinuit vsus, vt in illa trinitate vnus ex duobus diceretur pater, & alius filius, c. 4. 403
quomodo certa & manifesta ratione tenemus cur vnum patrem alterum ipsius filium dicamus, cap. 5. ead.
cum sit cæteris duobus commune de patre procedere, quid sit inter processionem vnius & processionem alterius, cap. 6. 404
quod alia sit germanitas quam habet ad vnū, & alia quam habet innascibilis ad alium, cap. 7. ead.
quod ille qui à patre filioque procedit eorum filius recte dici non possit, cap. 8. 405
qua ratione Dei spiritus dictus sit qui à patre filioque procedit, c. 9. ead.
qua ratione procedens à duobus dictus est spiritus sanctus, cap. 10. 406
qua ratione solus Dei filius imago patris sit dictus, cap. 11. 407

qua ra-

qua ratione solus Dei filius verbum sit dictus, cap. 12. ead.
secundum clarificandi modum solus filius clarificat patrem suum, vnde & non immerito eius dicitur verbum, cap. 13. 409
cur Spiritus sanctꝰ dicatur donũ Dei, & vnde, vel quomodo habeat mitti, vel dari, c. 14. ead.
quare speciali quodam dicendi modo potentia attribuitur ingenito, sapientia genito, bonitas Spiritui sancto, cap. 15. 410
quare Pater dicatur ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus nec ingenitus, nec genitus, cap. 16. 411
quid sit patrem gignere, quid sit filium nasci de patre, quid procedere ex generatione, quid procedere sine generatione, cap. 17. 412
item docetur alia ratione, quid sit patri filium generare, cap. 18. 413
quod Spiritus sanctus non sit imago vnigeniti, sed nec debeat eius filius dici, cap. 19. ead.
& ibi sit quærenda imago paterna vbi est mutua cõgruentia nõ sine aliqua differẽtia, nec differentia sine mutua congruentia, c. 20. 414
qua ratione Dei vnigenitus dicitur figura substantiæ ipsius, cap. 21. 415
quod ea quæ de ingenita, & genita substantia, secundum catholicam fidem à sanctis patribus accepimus, credere debeamus, quamuis quam vera sint, interim per intelligentiam capere nequeamus, cap. 22. 416
Qua ratione conuinci possit, quod de ingenita substantia, & genita catholica fides tradit, cap. 23. 417
Ex qua consideratione possumus colligere, quod geminatio personæ posit esse sine geminatione substantiæ, cap. 24. 418
Ex qua consideratione, & quasi per exemplum confirmatur, quod de Trinitate & vnitate à catholicis creditur, cap. 25. 419

DE TRIBVS APPROPRIATIS personis in Trinitate.

CVr attribuitur potentia patri, sapientia filio, bonitas Spiritui sancto. 422

LIBER DE VERBO INCARNATO, in quo ostendit acutissime quantum humana mẽs capere sufficit necessariũ fuisse Deum incarnari nullamq; personam congruentius quam filii.

CApitulum 1. 423. Capitulum 2. 424. Capitulum 3. ead. Capitulum 4. 425. Capitulum 5. 426. Capitulum 6. 427. Capitulum 7. 428. Capitulum 8. ead. Capitulum 9. 430. Capitulum 10. ead. Capitulum 11. 431. Capitulum 12. ead. Capitulum 13. 432. Capitulum 14. 433. Capitulum 15. 435. Capitulum 16. ead. Capitulum 17. ead.

DE EMMANVELE

Libri duo.

OBiectiones Magistri Andreæ secundũ quod Iudæi solent nobis opponere de nostro Emmanuele. 437
Verba Hieronymi. 439

Liber Primus.

Refellitur Iudæorum sententia & Christianorum confirmatur, cap. 1. 440
Quæ sunt illa quæ nobis solent Iudæi, vel Iudaizantes opponere ad ea quæ sentimus de nostro Emmanuele, cap. 2. 441
Quomodo Iudæi putent totum quod dicitur de Emmanuele, intelligi debere de filio prophetissæ, cap. 3. 442
Quam impudens omnino hoc loco videatur Iudæorum assertio, cap. 4. ead.
Quomodo propriæ obiectionis argumẽto refellitur sententia Iudaicæ assertionis, c. 5. 443
Quomodo ex beati Hieronymi responsione sufficienter refellitur quod nobis opponunt de virgine, cap. 6. 445
Quomodo Christiani confutandi sunt qui in Esaia verbis de sententia nostra veritate diffidunt, cap. 7. 446
Quomodo ad ea quæ dicuntur de nostro Emmanuele circumstantia litera videtur non reclamare sed acclamare. cap. 8. ead.
De his quæ ad signi commendationem pertinere videntur, à quo, quare, vel qualibus detur, cap. 9. 448
Quomodo ex signi qualitate perpenditur quod tollendæ primæ præuaricationis causa datum videatur, cap. 10. 449
Quomodo ex prima præuaricatione triplex damnum, & secundum damnum triplex, triplex promissum, & item secundum triplicem promissionem triplex signum, cap. 11. 450
De signo recuperandæ incorruptibilitatis, c. 12. ead.

De signo recuperandæ dignitatis, cap. 13. 452
De signo recuperandæ fœlicitatis, cap. 14. 454
Ad quam humilem scientiam Deus propter hominem descendit, qui & bonorum & malorum nostrorum experientiam susceptit, cap. 15. ead.
Quod per humilem illam quam susceptit supereminentis scientiæ plenitudinem naturæ nostræ acquisiuit, cap. 16. 456
Quod in passione nostri Emmanuelis multi captiuati sunt ex spiritibus malignis, cap. 17. 457
Quod in signū generalis damnationis in Christi passione inchoata est quædam captiuitas dæmonum, sicut in Christi ascensione glorificatio resurgentium, cap. 18. 458
Quod ex incarnatione nostri Emanuelis factus est Deus quasi vnus ex nobis, cap. 19. 459
Quod homo factus est velut Deus, & quod homo verus est verus Deus, c. 20. 460
Quod sit versum in materiam laudis, illud opprobrium exprobrantis, ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis, cap. 21. 461

LIBER SECVNDVS.

De Emmanuele.

PRælibatio materiæ de qua agitur in hoc opere, cap. 1. 462
Quod dicta prophetia non possit veraciter intelligi, nisi de sola beata virgine Maria, cap. 2. 463
Post datam rationem quæ satisfaciat Christiano, datur & alia quæ satisfacere debeat Iudæo, cap. 3. 464
Quomodo auctoritas libri Regum commenti quod partus virginis tollendi timoris gratia datus non sit, cap. 4. 465
Quomodo cauillatorum controuersia sit sibipsi contraria, cap. 5. 466
Quomodo rationes sub Iudæorum nomine positæ videntur sibi contrariæ, c. 6. ead.
Cuius rei signum conuenienter dici possit partus quem dominus proponit, cap. 7. 467
Vnde perpendi possit in cuius rei signum datum non sit, vel quomodo sit illis datum à quibus nunquam est visum, cap. 8. 469
Quod electio boni soleat diuersis modis accipi, cap. 9. 470
Vnde perpendi possit quod de regibus Rasim, & Phaceæ dictum non sit, derelinquetur terra à facie duorum regum suorum, cap. 10. ead.
Quod in his duobus regibus non illos duos qui in regno Israel adhuc superant intelligere debemus, cap. 11. 471
Quod in duobus regibus non intelliguntur duæ personæ tantum: sed gemina series regum secundum geminum regnandi modum, c. 12. 472
Quomodo defectus Israelitici regni prædicitur, vel qua ex causa ad alienigenam transferatur, cap. 13. ead.
Defectus Israelitici regni, & aduentus Emanuelis nostri, quomodo possint alteruter ex altero perpendi, cap. 14. 473
quomodo concordet electio temporis cum qualitate personæ aduentantis, cap. 15. ead.
quod ab hora conceptionis suæ cœpit bonorum & malorum nostrorum experientiam capere, & habere, cap. 16. 474
quod illum dicendi modum propheta elegit, qui ad occultandum sacramentum conuenientior fuit, cap. 17. 475
quomodo Iesus intelligitur non solum ætate, verumetiam sapientia profeciſſe, cap. 17. 476
quid in dictis duobus regibus iuxta allegoriam intelligere debeamus, cap. 19. 477
quod oporteret si fieri posset hanc materiā semper præoculis habere, & in eius admirationem tugi occupatione animos suspendere, cap. 20. 478
quid mystice intelligendum sit de butyro, vel qua sit eiusmodi cibi comestio, cap. 21. ead.
quomodo in butyro summa & intima suauitas intelligi possit, vel vnde hic cibus Emanuelis nostro abundauit, cap. 22. 479
de spirituali, & summæ dulcedinis melle, & quod eiusmodi cibo Emanuel satiatus sit ab hora conceptionis suæ, cap. 23. 480
quomodo Emanuel ex acceptæ beatitudine confirmatus sit in omni bonitate, cap. 24. ead.
quomodo Deus beatam virginem mirificauerit, quæ talem fructum facere meruit, c. 25. 481
quod nisi ad plenum purgata fuisset, talem fructum facere non posset, cap. 26. 482
quod ante Emanuelis conceptum liberata sit à gemina radice vitiorum omnium, cap. 27. 483

quod solum illud remansit in virgine quod erat ad pœnam, illud recessit, quod erat ad culpam, cap. 28. 484
quod Emanuelis nostri puerpera in omni fuerit virtutum consummatione perfecta, cap. 29. ead.
quod dicta puerpera in omni dono quod acceperat videtur consummata, pariter & confirmata, cap. 30. 485
quod pre ceteris sanctis hoc singulariter habuit, quod à vitijs quidem nec impugnari potuit, cap. 31. ead.

TRACTATVS EXCEPTIONVM, qui continet originem & discretionem artium, situmque terrarum, & summam historiarum,

Liber Primus.

De conditione creaturæ rationalis, c. 1. 486
de tribus bonis, cap. 2. 487
de tribus malis, cap. 3. ead.
de tribus remedijs, cap. 4. ead.
de tribus scientijs, cap. 5. ead.
de philosophia & partibus eius, cap. 6. 488
de theorica & partibus eius, cap. 7. ead.
de mathematica & partibus eius, cap. 8. 489
de arithmetica, & partibus eius, cap. 9. ead.
de musica & partibus eius, cap. 10. ead.
de geometria & partibus eius, cap. 11. ead.
de astronomia & astrologia, cap. 12. ead.
de practica & partibus eius, cap. 13. 490
de mechanica & partibus eius, cap. 14. ead.
de lanificio, cap. 15. ead.
de armatura, cap. 16. ead.
de nauigatione, cap. 17. ead.
de agricultura, cap. 18. 491
de venatione, cap. 19. ead.
de medicina, cap. 20. ead.
de theatrica, cap. 21. ead.
de logica, cap. 22. ead.
quomodo legenda sint artes, cap. 23. ead.
de inuentoribus artium, cap. 24. 492
de magica & partibus eius, cap. 25. ead.

Liber Secundus.

De materia mundana scriptura & diuina, cap. 1. 492
quod tria visibilia mundi, tria inuisibilia Dei demonstrent, cap. 2. 493
de triplici modo tractandi, cap. 3. ead.
quod scriptura mundana subseruiat, c. 4. ead.
de significatione vocum & rerum, cap. 5. 494
quare scriptura ponat primum opera conditionis, cap. 6. ead.
de creatione mundi, cap. 7. 495
de quatuor operibus Dei, cap. 8. 496
de duobus testamentis, cap. 9. ead.
vnde dicatur testamentum, c. 10. 497

Liber Tertius.

De tribus partibus mundi, cap. 1. 497
de Asia & partibus eius, cap. 2. ead.
de Africa & partibus eius, cap. 3. 499
de Europa & partibus eius, cap. 4. ead.
de montibus, cap. 5. ead.
de fluminibus, cap. 6. 500
de insulis, cap. 7. ead.
de ciuitatibus, cap. 8. ead.

Liber Quartus.

Per quæ sequens narratio currat, cap. 1. 501
Patriarcha, cap. 2. ead.
Iudices, cap. 3. ead.
Reges, cap. 4. ead.
Pontifices, cap. 5. ead.
historia ab Adam vsq; ad Moysen, cap. 6. ead.
historia à Moyse vsque ad Iosue, cap. 7. 502
historia à Iosue vsque ad Saul, cap. 8. 503
historia à Saul vsque ad Ezechiam, cap. 9. 504
historia ab Ezechia vsque ad reditum de Babylonia, cap. 10. 505
historia ab Ezechia, vsque ad reditum de Babylonia, cap. 11. 506
historia à Iuda vsque ad Christum, cap. 12. 508
De Herode & genere eius, cap. 14. ead.

TRACTATVS DE POTESTATE ligandi & soluendi.

Cap. 1. 509. *cap. 2.* 510. *cap. 3. ead. cap. 4.* 511. *cap. 5.* 512. *cap. 6. ead. cap. 7.* 513. *cap. 8. ead. cap. 9.* 514. *cap. 10. ead. cap. 11.* 515. *cap. 12. ead. cap. 13.* 516. *cap. 14. ead. cap. 15.* 517. *cap. 16. ead. cap. 17. ead. cap. 18.* 518. *cap. 19. ead. cap. 20.* 519. *cap. 21. ead. cap. 22.* 520. *cap. 23.* 521. *cap. 24.* 522. *cap. 25.* ead.

✠✠✠✠

TRACTATVS DE MEDITANdis plagis, quæ circa finem mundi euenient. 523

TRACTATVS DE IVDICIARIA poteſtate in finali & vniuerſali iudicio. 530

TRACTATVS DE SPIRITV blaſphemiæ. 537

TRACTATVS DE GRADIBVS charitatis.

DE inſuperabilitate charitatis, cap. 1. 541
De amoris inſatiabilitate, cap. 2. 544
quod amor inceſſabiliter videt amatũ c. 3. 546
de amoris inſeparabilitate, cap. 4. 548

TRACTATVS DE QVATVOR gradibus violentæ charitatis. 551

TRACTATVS DE GEMINO Paſchate. 564

SERMO IN DIE PASCHÆ. 570

DECLARATIONES NONNVLlarum difficultatum ſcripturæ ad beatum Bernardum Clareuallenſem.

QVæ animalia munda & immunda dicantur. 575
Quid dicatur anima, & quid purgari à veteri fermento. ead.
Expurgate vetus fermentum, vt homo efficiatur noua conſperſio. 576

QVOMODO SPIRITVS SANctus eſt amor Patris & Filii. 583

TRACTATVS EIVSDEM DE differentia peccati mortalis & venialis.

PAtris eleemoſyna non erit in obliuionem, & pro peccato matris reſtituetur. 585

DE SVPEREXCELLENTI BAptiſmo Chriſti. 586

SERMO DE MISSIONE SPIritus ſancti. 590

DE COMPARATIONE CHRIſti ad florem, & Mariæ ad virgam. 600

QVOMODO CHRISTVS PONitur in ſignum populorum. 601

DE SACRIFICIO DAVID PROphetæ, & quid diſtet inter ipſum, & ſacrificium Abrahæ Patriarchæ. 603

DE DIFFERENTIA SACRIFIcii Abrahæ à ſacrificio beatæ Mariæ virginis. 612

INDEX CAPITVM SECVNDÆ PARTIS.

EXPOSITIO DIFFICVLTAtum ſuborientium in deſcriptione Tabernaculi fœderis,

Tractatus Primus.

DE fabricatione arcæ, cap. 1. 2
de factura duorum Cherubin, cap. 2. ead.
de formatione menſæ, cap. 3. 3
de factura candelabri, cap. 4. ead.
de modo & menſura cortinarum, cap. 5. ead.
de factura ſagorum, cap. 7. 4
de gemino operimento arietinarum pellium, cap. 7. 5
de modo & menſura tabularum, cap. 8. 6
de erectione tabernaculi, cap. 9. 7
de ſuperductione operimentorum, cap. 10. ead.
deſcriptio altaris holocauſti, cap. 11. ead.

Tractatus Secundus.

DE templo Salomonis ad literam. 10

Tra-

Tractatus Tertius.

DE concordia temporum Regum conregnãtium super Iudam & super Israel. Ad beatum Bernardum Abbatem Clarevallensem. 24

Summaria declaratio duarum tabularum sequentium, ad agnoscendam contradictionem, & concordiam temporum Regum conregnantium super Iudam & Israel. 29

MYSTICÆ ANNOTATIONES quamplurimorum Psalmorum Dauid.

ANnotatio in Psalmum 2. 36
Annotatio in Psalmum 4. 41
annotatio in Psalmum 25. 44
annotatio in Psalmum 28. 51
annotatio in Psalmum 40. 78
annotatio in Psalmum 44. 79
annotatio in Psalmum 74. ead.
expositio cantici Abacuc 3. *c.* 81
annotatio in Psalmum 80. 84
annotatio in Psalmum 84. 85
annotatio in Psalmum 98. 86
annotatio in Psalmum 104. 90
annotatio in Psalmum 113. 91
annotatio in Psalmum 117. 96
annotatio in Psalmum 118. 97. *& seq.*
annotatio in Psalmum 118. 104
annotatio in Psalmum 121. 111
annotatio in Psalmum 134. 114
annotatio in Psalmum 134. 115
annotatio in Psalmum 138. 116
annotatio in Psalmum 136. 117
annotatio in Psalmum 134. 122
annotatio in Psalmum 143. 124
annotatio in Psalmum 71. 127
annotatio in Psalmum 90. 130

IN CANTICA CANTICORVM explicatio.

SEquens Prologus à nonnullis diui Gregorij existimatur, quia Prologum eiusdem in Cantica verbotenus prosequitur. Ego vero eundem Richardo ob eam rem asscribẽdum puto, in primis, quod stylum eius sapiat, quod etiam non pauciora ex Rich. quam ex Greg. doctrina (omissa tamen à Gregorio) accipiat; & ex eo denique quod sequenti explanationi in exemplari adiectus sit, iudicet circumspectus Lector. 140

quomodo in quiete quæratur Deus, & de ampliori gratiæ desiderio, cap. 1. 144

quomodo tam perfectorum, quam imperfectorum exempla considerat anima, cap. 2. 146

quomodo considerata exempla bonorum humilient, & accendant, cap. 3. 148

quomodo anima Angelorum præsentiã cognoscat, & eis desideria sua pandat, cap. 4. 149

quomodo anima post Angelorum contemplationem, ad Dei contemplationem transeat, & discretionem, cap. 5. 151

quomodo anima Christum in se suscipiat, & de vera dilectione Dei, cap. 6. 153

quomodo in secreto mens Deo fruitur, & ab eo de occultis eruditur, cap. 7. 155

de meritis, & vtilitate contemplatiuæ vitæ, & quando ad requiem aliquis debeat venire, cap. 8. 157

de spirituali assensu animæ, & de discretione, & feruore, cap. 9. 159

de requie superna, & quomodo perfecti hanc desiderant, cap. 10. 163

de cautela pugnandi contra inimicum, & de remedio contra cordis cæcitatem, cap. 11. 167

de anima virtutibus, & perfectione, munditia, desiderio, & discretione, cap. 12. 170

de modo proficiendi, & de exemplo Christi, & præmio, cap. 13. 172

de humilitate interiori & exteriori, & de triplici eius distinctione, cap. 14. 173

quomodo anima terrena despiciat, & interna cognoscat, cap. 15. 175

quomodo à Christo per orationem meditationes sanctæ obtineantur, cap. 16. 177

de discretione cogitationum, & quomodo ad hanc veniatur, cap. 17. 179

de discretione naturalium, & gratuitorum, & de diuersis motibus animæ, cap. 18. 182

de custodia loquendi, & dulcedine, cap. 19. 184

de pulchritudine animæ pœnitentis: & humilitate, & occultis eius meritis, cap. 20. 186

de profectu, & fortitudine bonorum, & scripturæ documentis, cap. 21. 189

de vera perfectione, & exemplis perfectorum, cap. 22. 191

de pietate bonorum, & maxime beatæ virginis, cap. 23. 194

de mortificatione, & oratione, & perfecta pulchritudine animæ, cap. 24. 196
de corona beatorum, & quomodo pollutio, & alia quædam sunt mortalia, cap. 25. 198
de beatæ virginis Mariæ integra & perfecta pulchritudine, cap. 26. 201
de spirituali visu, & quomodo Deo placeat cura propria salutis, & aliena, cap. 27. 202
de laude gemmæ compassionis, & dulci doctrina, cap. 28. 203
de gemma conclusione animæ, & occulto martyrio, cap. 29. 205
de fonte animæ, & aquis viuis gratia quæ fluũt à Christo, cap. 30. 207
de consolatione tentationis, & quod hanc sequitur amplior gratia, cap. 31. 209
de aduentu Christi in animam, & quod per mortificationem peruenitur ad perfectionem, cap. 32. 211
de spirituali refectione, & vsu gratiæ, c. 33. 213
quomodo gratia consolatur & accendit, & de perfectione, & mortificatione, cap. 34. 217
quomodo Deus desideratur, & se subtrahit, & quomodo ad salutem adest, & exaudit, cap. 35. 218
de amore dilecti, & eius qualitate, cap. 36. 220
de qualitate membrorum dilecti, cap. 37. 221
de membris dilecti, cap. 38. 224
descriptio aliquorum membrorum dilecti, & virginis Mariæ laudes, cap. 39. 226
de Christo, & meritis eius, cap. 40. 228
sponsus sponsam inuitat ad hæreditatem suscipiendam, cap. 41. 230
de assumptione Mariæ, & eius laudibus, cap. 42. 232

IN VISIONEM EZECHIELIS animalium & rotarum.

COmpendiosa comprehensio eorum ædificiorum, quæ ad vnam medietatem pertinent, cap. 1. 237
compendiosa præliba tio eorũ ædificiorum, quæ ad aliam medietatem pertinent, cap. 2. 238
quomodo, vel quam multis circumstantiis mystica hæc descriptio commendetur, c. 3. 240
collecti is hinc inde scripturæ testimonijs, hoc hic de vna porticu astruitur, quod de cæteris omnibus iure intelligatur, cap. 4. 244
de his quæ ad vnam medietatem cuiuslibet porticus pertinere videntur, cap. 5. 245
de cæteris quæ de porticu restant, ad totius descriptionis completionem, cap. 6. 247
expositio literæ super descriptionem orientalis portæ, cap. 7. 250
de his quæ pertinent ad descriptionem totius, cap. 8. 252
de aquilonari, & australi porticu exterioris atrij, cap. 9. 255
de tribus porticibus interioris atrij, cap. 10. 256
de mensis vbi immolabatur holocaustum, & de gazophilaciis cantorum, cap. 11. 258
de coquinis quæ subter porticus fabricatæ erant, & de atrio interiori, cap. 12. 261
de quantitate, vel situ ædificiorum, quæ templo adiacebant, cap. 13. 262
de situ vel ratione cæterorum ædificiorum quæ ad occidentalem plagam erant, cap. 14. 265
quomodo, vel vnde colligitur, quæ sit arduitas montis, cap. 15. 267
descriptio templi, ipsiusque vestibuli, c. 16. 272
descriptio ædificiorum quæ templo adiacebant, cap. 17. 277
de cæteris quæ restant vsque ad finem descriptionis, cap. 18. 282
de descriptione altaris holocausti, cap. 19. 284

EXPLICATIO ALIQVORVM passuum difficilium Apostoli. 287

IN APOCALYPSIM IOANNIS Liber Primus.

PRimus Prologus in libros septem. 300
Alius Prologus Ioannis Euangelistæ vitam breui stringens sermone, nec non & causam suscepti operis. 301

Liber Primus de visione prima.

DE titulo, & de quatuor generibus visionum, cap. 1. 302
de salutatione, cap. 2. 309
generalis sententia de septem visionibus sacris, cap. 3. 313
de visione prima, cap. 4. 315
de Episcopo Ephesi, cap. 5. 323
de Episcopo Smyrnæ, cap. 6. 327
de Angelo Pergami, cap. 7. 329
de Episcopo Thyatiræ, cap. 8. 332
de Episcopo Sardis, cap. 9. 335

de Epi-

de Episcopo Philadelphiæ, cap.10. 338
de Episcopo Laodiceæ, cap.11. 342

Liber Secundus de visione secunda.

De Esedente in throno, & ornatu eius, quantum ad textum capitulum quartum, cap.1. 347
de quatuor animalibus, cap.2. 351
de libro septem sigillis signato, & agno aperiente librum, capitulum tertium, & capitulū, lib.5. 355
de primo sigillo, & apertione eius, cap.4. & lib 6. 359
de secundo sigillo, & apertione eius, cap.5. 361
de tertio sigillo, & apertione eius, cap.6. 363
de quarto sigillo, & apertione eius, cap.7. 364
de quinto sigillo, & apertione eius, cap.8. 365
de sexto sigillo, & apertione eius, cap.9. 366
de septimo sigillo, & apertione eius, cap.10. 371

Liber Tertius de Visione tertia.

De septem Angelis canentibus tuba, & de alio Angelo stante ante altare, cap.1. 372
de primo Angelo, & tuba eius, cap.2. 373
de secundo Angelo, & eius tuba, cap.3. 374
de tertio Angelo, & tuba eius, cap.4. 375
de quarto Angelo, & tuba eius, cap.5. 376
de quinto Angelo, & tuba eius, cap.6. 377
de sexto Angelo, & tuba eius, cap.7. 379
de septimo Angelo, & tuba eius, cap.8. 386

Liber Quartus de Visione quarta.

De templo aperto, & arca visa, & muliere pariente, cap.1. 389
de Michaele, & dracone, & prælio eorum, ca.2. 390
de persecutione draconis, & fuga mulieris, cap.3. 392
de bestia ascendente de mari, cap.4. 393
de bestia ascendente de terra, cap.5. 395
de agno, & centum quadraginta quatuor millibus, cap.6. 397
de tribus Angelis succedenter prædicantibus, ca.7. 399
de Angelo Christum signante, & de iudicio, ca.8. 402

Liber Quintus de Visione quinta.

De septem Angelis, & septem plagis nouissimis, cap.1. 405
de septem Angelis, & septem Phialis eis datis, cap.2. 407
de primo Angelo, & phiala eius, cap.3. 409
de secundo Angelo, & phiala eius, cap.4. ead.
de tertio Angelo, & phiala eius, cap.5. 410
de quarto Angelo, & phiala eius, cap.6. ead.
de quinto Angelo, & phiala eius, cap.7. 411
de sexto Angelo, & phiala eius, cap.8. 412
de septimo Angelo, & phiala eius, cap.9. 413

Liber Sextus de Visione sexta.

De ruina Babylonis, & luctu amatorum eius, cap.1. 421
de exemplo submersionis eius, cap.2. 424
de gratiarum actione Deo exhibenda, de ruina eius, cap.3. 425
de Christo eam iudicante, & potestate eius, ca.4. 428
de Angelo dæmones inuitante ad conuestionem regum Babylonis, & tribunorum eius, cap.5. 430
de damnatione Antichristi, & pseudoprophetæ eius, cap.6. ead.
de Sathana ligando, & iterum soluendo, & sæuitia, & damnatione eius, cap.7. 431
de die iudicii, & qualitate eius, cap.8. 434

Liber Septimus de Visione septima.

De innouatione elementorum, cap.1. 436
de ciuitate sancta Hierusalem cœlesti, cap.2. 437
de ostensione sponsæ agni Sancto Theologo per Angelum factæ, cap.3. 439
de muro Hierusalem, & portis, & angulis, & fundamentis eius, cap.4. 441
de mensura eius, cap.5. 442
de qualitate muri, & fundamentorum, & portarum eius, cap.6. 444
de fluuio aquæ viuæ, & ligno vitæ, & fructu eius, cap.7 448
de triplici commendatione libri huius, cap.8. 450
contestatio Sancti Ioannis ad audientem verba prophetiæ huius, cap.9. 455
generalis recapitulatio septem visionum, ca.10. 456

INDEX

RERVM PARITER ET VERBORVM MAXIME INSIGNIVM, ET NOTATV DIGNISSIMARVM,

Quæ in bipartita hac operum Richardi Sancti Victoris sectione studiosus Lector forte requiret, serie Alphabetica miro ordine & noua etiam methodo digestus;

Quorum primus marginalis numerus primæ Sectionis, seu partis materiebus, secundus alterius contentis subseruit, reliqui vt columnam, ita & paginam non incommodè quasi digito inquirenti statim repræsentant.

1 AAron denotionem, Moyses discretionem, Samuel circunspectionẽ denotat, 90.col.1.a.

2 Aaron interitus & mors Moysi quid sit, 88.1.d.

1 Abyssus quid sit, 495.1.& 2.432.1.c.

2 Abyssi fontes quando specialiter rumpuntur, 69.1.d.

1 Abrahæ in sacrificio cur Deus vnam tantũ vaccam requisiuit, & Dauid plurimas obtulit, 608.2.b.

1 Abrahæ sacrificium in quo differat à sacrificio Dauid, 607.2.a.

1 Abrahæ per semen quid spiritualiter intelligatur, 618.1.c.

1 Abrahæ exemplo cogitationes inepta ex corde nostro abigendæ, 616.2.c.

1 Abraham accepit tantum in suis hęredibus terram sibi promissam à Deo, 469.2.c.

2 Absconditum manna quid sit, 332.1.a

1 Abraham cur noluerit petere signũ, 447.1.d.

2 Accepta vna terrena delectatio, 169.1.b.

2 Absinthium cur stellæ nomen dicatur, 376.1.

2 Actio humana vt sine gratia inutilis ita cũ illa vtilis, 454.2.c

2 Acutus gladius sermo diuinus, 320.1.a.

1 Adam primus caput omnium pereuntium: Adam secundus caput omnium resurgentium, 449.2.d.

2 Adam per rationem, affectio per Euam intelligun., 122.1.a.

1 Ab Adam vsque ad Christum omnes sub nocte fuerunt, 432.1.d.

2 Adam quoties mittatur ab Eua in exilium, 122.1.d.

2 Admonitio ad præsules, salutaris, 331.1.d.

2 Adorare statuam Nabuchodonosor quid sit mistice, 62.1.d.

2 Adorate dominũ in atrio sancto eius quid sit, 52.2.d.

2 Aduentus domini qualis, 118.1.c.

2 Aduersa cum patimur, quid faciendum, 173.2.a.

1 Aduersitates diuersæ diei Iudicii, 525.2.a.

1 Adulterinus affectus quid faciat, 517.2.d.

2 Aër, & sol cur de fumo putei obscurentur, 371.2.d.

1 Aereum, & ferreum vinculum quid significent, 145.1.b.

1 Affectus mentis varii sunt, 207.1.d.

2 Agnus & leo cur Christus dicatur, 336.1.d.

1 Agnus, ouis, & aries, quando nostra sint sacrificia, 610.2.c.

2 Agnum quis in sacrificio offerat, 512.2.a.

1 Agni quid significent, quidve arietes, 325.1.d.

1 Agnos duos offerre sacerdotes quid sit, vnũ mane, & alterum vespere, 588.2.c.

2 Albus equus quid significet, 360.1.a.

2 Albis stolis cur amicti quatuor seniores, 350.1.c.

2 Albis vestimentis indui quis dicatur, 344.1.d.

2 Alleluia quid sit. 425.2.d.

Alleluia cur Deo dicatur, 426.1.a

Alleluia cur reiteretur, ibid.c.

2 Alleluia

2 Alleluia cur toties dicatur, 426 2.d.
2 Alæ duæ quid significent, 392 2.c.
2 Alæ cur dicantur magnæ aquilæ, ibid. d. & 393.1 a.
2 Alæ, & voces locustarum, & loricæ quid significent, 379.1 c.
2 Alarum quatuor animalium figura quid significet. 333.1.c.
2 Alas perdere est sublimes cõtemplandi volatus amittere, 168 2.c.
Quid item sit alas auellere, & quando anellantur, ibid.1 c.
2 Alas senas cur quatuor animalia dicantur habere, 253.2.a.
2 Alexander Macedo cognomento magnus, & Iudas Scarioth licet reprobi, signa fecere, 190.2.d.
2 Alius angelus Christus dicitur, 372.2.a.
2 Allocutio Christi ad animam, 102.2.c.
2 Altare Dei quodnam sit, 366.1.b.
2 Altare de terra quodnam sit, 372.1.b.
2 Altare aureum cur dicatur, 380.1.b.
2 Amalech quid significet, 178.2.c.
2 Amaritudo amarissima quæ sit, 65 1.c.
2 Amaritudo & tædium vehemens cædis virtutes exercet, & non euertit, 184.1 b.
1 Amator Dei rebus pro speculo vtitur, 547. 2.b.
1 Ambigua verba prophetiæ excæcant Iudæos, & illuminant Christianos, 476.1.a.
1 Ambitio quid sit & illius species, 173.2 b.
2 Ambulare Christum in medio seruorum suorum quid, 324 1.a.
2 Ambulare cum Christo in albis quid sit, 337 1.c.
2 Amantium mos quis sit, 221.1.c.
1 Amici chari qui comedunt, charissimi, qui bibunt, & vtrorumq; differentia, 300.2 c.
2 Amicos suos quare interdum dominus deserat. 213.2.a.
2 Amicos pascit Deus, & charissimos reficit. 214.2 c.
2 Amygdalum florebit cur dicatur, & non fructificabit, 527.1.a.
2 Amor terrenorum quid faciat, 181.2.d
2 Amor quis, & qualis sit Spiritus sanctus, ibid.
2 Amor terrenorum nunquam animum quiescere finit. 617.1.c.
1 Amor vbi est, ibi oculus, 184.2.b.
1 Amor spiritualis ignis, 316.1.a
1 Amor ignis consumens est, 550.2 b.
2 Amor vetus & nouus aliquando eodem tẽpore causantur, 207.2.a.
1 Amor summus quisnam sit, 396.1.a.
2 Amor gratuitus & debitus quidnam sint, ibid.b.
1 Amor inordinatus quando sit, 397 1.a.
2 Amor Christi gaudium beatorum, 164.1.a
2 Amor duobus modis intelligitur, 300.1.a.
1 Amor diuinus ita in diua virgine cõualuit, vt nullus defectus in eum incidere potuerit, 485.1.a.
2 Amor mutuus inter Christum & Beatos quantus, 164 1.a & b.
1 Amor discretus vbi dicatur deesse, 361. 1.c.
1 Amor duo requirit, 260.2.d.
1 Amor nomen difficultatis ignorat, 547.2.a.
1 Amor Christi eiusque effectus, 545.2 d.
2 Amor Christi, & humilitas pari passu ambulant, 173.1.d.
1 Amoris vis ratione non compẽscitur, 543. 1.a.
Amoris vis Deum tenere potest, ib.2.c.
1 Amoris triplex effectus, 550 1 b.
1 Amoris violentia nulla possibilitate frænatur, 545.1.c.
1 Amoris primus gradus qui sit, 547.1.a.
1 Amoris proprium quid sit, 360.2.b.
1 Amoris visitatio delectat, molestat vicissitudo, 544 2.a.
2 Amorem mundi suggerit vanitas, 49.2.a.
2 Amorem proximi tollit malignitas, ibid.
2 Amore vero qui seruit Deo hunc non permittit cadere, 267.1.b.
1 Amore satisfit Deo, 547.1.c.
2 Anagoge quid significet, 303.1.a.
2 Angelus fortis quis sit & dicatur, 356.1.b.
2 Angelus ascendens ab ortu Solis quis sit, 368.1.a.
2 Angelus in veteri tẽstamento cur se adorari passus fuerit, in nouo vero non, 451.2.b.
2 Angelus primus & prima tuba quid significent, 404.1.a.
2 Angelus cur dicatur metiri ciuitatem sanctam mensura hominis, quæ est angeli, 444.1.a.
2 Angelus abyssi quis sit, 379 2.b
2 Angelus quomodo metiatur ciuitatẽ sanctam, 443.2 a.
2 Angelus alter quis sit, 421.1.c.
2 Angelus alter cur nube amictus, & Iridem in capite habens, 381.2 d.
2 Angelus alter cur dicatur ponere dextrum pedem supra mare, & sinistrum super terram, 246.2.e.
2 Angelo canente quæ Stella cecidit quænã sit, 377.2.b.
2 Angeli quatuor tenentes quatuor ventos quid significent, 367.2.c.
2 Angeli septem stantes in conspectu Dei, qui sint, 372.1 d.

2 Angeli sunt vigiles & cur ita appellentur, 149 2.a.
2 Angeli cur dicantur stare in circuitu throni. 370.1.b.
2 Angelorum ministeriū erga homines quale 150 2 b.
2 Angelica natura mero, & fæce potata fuit. 80.2.a.
2 Angelica existentia quando varietur, 378. 1 c.
2 Animus in crimen consentiens tripliciter ligatur, 311.1.d.
2 Animus humanus cur nō acquierit diuinę voluntati, 82.2.d & 2.
2 Animi impetus diuersi, 84.2.a
2 Animi humani splendor, 72.2.b.
2 Animi puritas vt acquiratur magna opus est diligentia, 288 1 c.
2 Animi quatuor columnæ quæ, 170 2 d.
2 Animi bona vere optanda, 62 2.2.c.
2 Animum humanum vni desiderio suauitatis internæ inhærere quam sit mirabile, 599.1.a.
2 Anima quantum mortificatur in temporalibus tantum viuificata in spiritualibus, 160. 2 c.
2 Anima deuota quando bene cum Deo diuidit, 187 1.b.
2 Anima quomodo eligat suspendium. 189. 2.b.
2 Anima quando pacem inueniat, 308.2.b.
2 Anima quomodo fiat formosa vel deformis, 415 2 d
2 Anima quando irretitur. 322 2.a.
Anima quando eripitur, ibid.1 a.
2 Anima amicti sedes sapientiæ, 68 2.d.
2 Anima quodnam sit seculum & sic quomodo efficiat Christum, & membra eius, 190.1.b.
2 Anima prauaricatrix quando statuitur cōtra faciem suam. 101.1.d.
2 Anima prævaricatrix prius necesse, & vt confusionem agnoscat quam erubescat, 107.2 d.
2 Anima perfecta habet in se latentes virtutes, 126.1 d.
2 Anima impudens decem modis obdurescit. 175 1.d.
2 Anima quæ durius laborabit tentatione plenius remunerabitur perfectione, 210.1.c
2 Anima quomodo Deum quærere debeat, 144 2 d.
2 Anima duos oculos habet, 548.1.a.
2 Anima diuino amore priuata quid faciat, 545 1.b.
2 Anima quomodo paret sibi lectum, & quomodo circuit ciuitatem, 146.1.b.
2 Anima sancta, & sponsa Christi quid faciat, 204 1.c.
2 Anima quando consentiat fauum, 212,1.c.
2 Anima quibus modis obtineat à Deo ea quæ postulat, 176 2.b.
2 Anima quid sola cum Deo in cubiculo discere debeat, 156. 2.a.
Anima quibus modis fruitur Deo in cubiculo sola, 157.1 b.
2 Anima cur aliquando priuetur gratia, 179. 1. b.
2 Anima Deum amans amore non satiatur, 545 2.b.
2 Anima laudibus incantatur, 206 1 a.
2 Anima quomodo langueſcat subtracta amoris dulcedine, 544.2.b.
2 Anima perfecta quæ cogitationes vitare debeat, 160.2.b.
2 Anima quantum mortificatur in temporalibus tantum viuificatur in spiritualibus, ibid c.
2 Anima quæ hic viuens Dei similitudinem in se fœdauit quanta confusione plena ad Deum redibit. 530.1 a.
2 Animæ deuotę oculi cur dicantur oculi columbarum, 176.1.a.
2 animę veri hostes sunt carnales delectationes, 195 2.a.
2 Animæ sanctæ officium, 595.2.2.
2 animæ ingratæ verba ad Deum sponsum suum eiusq; responsum, 195 2 c.
2 animæ vestimenta quæ sint, 204 2.d.
2 Animæ decor maximus qualis, 149.1.a.
2 Animæ interior pulchritudo quæ, 174.2.c.
2 Animæ carnalis opera cur sint imperfecta, 183.1.a.
Animæ rationalis excellentia, 190.1.2.
2 Animæ mors quæ, 137.2.c.
2 Animam excæcant delectationes carnales, 169.1.b.
2 animam à vigilibus esse inuentum quid sit. 151 1.b.
animam ascendere supra metas industriæ suæ quid sit, 326 1.d.
2 Animam peccatricem ad Deum conuertere melius est quam corpus ad vitam resuscitare. 205 1 b.
2 Animam per desertum ascendere quid sit, 160.1.c.
2 Animam amplexari, & osculari Deum quid sit, 157.1.d.
2 Animam venas susurrii suscipere quid sit, 155.2 2.
Animam quibus modis visitet Deus, ibid.

2 Animæ interfectorum quare sub altari visæ sunt, 366.1.b.
1 Animæ quæ dicunt Deo manda, remanda, expecta, & respecta quæ sint, 296.2.d.
2 animæ quænam per vicos designentur, 146. 2.b.
Animæ quænam per plateas designentur, ibid.
2 Animæ sanctæ quare dulcia verba habeant, 285.2.a.
1 Animas non tradas bestiis confitentes tibi cur dicit Psalmista, & non corpus vel carnes, 166.1.c.
2 Animal quod quatuor facies habuit, cur pedes habuerit vitulinos, 237.1.c.
2 Animalia cœlestia cur quatuor facies habeant, 233.2.b.
1 Animalia munda & immunda quanam ratione dicantur, 575.2.a.
2 Animalia quatuor quid significent, 551. 2.a.
2 Animalia munda quæ, & quomodo impediunt & adiuuant bonum, 70.1.c.
2 Animalia cœlestia quare dicantur habere quattuor pennas, quatuor facies, & quatuor manus, & numerus pedum nõ exprimatur, 234.1.a.
Animalia cœlestia quomodo sine corporis conuersione ire & redire potuerint, ibid. 2.a.
2 Anni regum Iudeorum qualiter computandi, 141.1.b.
2 Antichristus caput & princeps vniuersæ persecutionis fidelibus inferendæ, 367.2.b.
2 Apertio cœli quid sit, 419.1.b.
1 Apertio librorum est manifestatio conscientiarum, 533.2.c.
2 Apertum ostium quis videat, 347.2.b
1 Apostoli verba verbis domini quomodo nõ sint contraria, 191.2.c.
2 Apostoli sancti sunt thuribulum aureum, 372.2.c.
1 Approbat quod quisque, hoc amat, 183.1.d.
2 aqua diuinæ sapientiæ quomodo se habeat erga homines, eiusque effectus, 68.1.b.
2 Aqua non adnihilatur in mundi innouatione, 436.2.b.
2 Aqua putei aquarum viuentium qualis, 208 1.b
2 Aqua Euphratis quando exiccabitur, 412. 2.a.
2 Aqua ad irrigandum nostras animas quando deducatur, 104.2.b.
2 Aquæ putei viuentis cur magno impetu fluant, 209.1.c.
2 Aquæ multæ sunt populi, & cur multæ dicantur, 415.2.a.
2 Aquarum fontes quinam sint, 376.1.b
2 Aquatum vox quid significet, 319.1.d.
2 Aquarum viuentiũ puteus quis sit, 208 1.a.
1 Aquas inferiores quid sit spiritualiter in mare decurrere, 10.1.c.
2 Aquila quidnam denotet, 377.1.a
2 Aquilinam, leoninam, & vitulinam vocem cur habeant animalia visa, 190.1.b.
2 Aquilo vnde dicatur, 209.2.d.
2 Aquilo quando flat in horto, 209.1.d.
2 Ara exterior & interior quæ, 87.2.b.
1 Arbitrii potestas & libertas differunt, 111.1.d
1 Arbor quando succiditur, 142.2.d.
1 Arboris visæ à Nabuchodonosor magnitudo quid significet, 136.1.a.
Arboris istius singulæ partes quid significent, ibid. 137.2.a.
1 Arborem Nabuchodonosor escam vniuersorum in se habere quid sit, 137.2.d.
1 Arca fœderis gratiam denotat contemplationis, 330.1.a.
1 Arca sanctificationis quid denotet, 228.1.a.
Arca cur dicatur arca fœderis domini, ibid. b.
1 Arca Moysi doctrina catholica, 241.1.c.
1 Arcam fieri à Moyse cur dominus præceperit ante constructionem tabernaculi. 218.1.a.
1 Arcã spiritualiter fabricare quid sit, 309.1.a.
1 Arcana sua quando Deus reueler, 89.1.a.
2 Arcta via perfectorum via, 94.1.a.
1 Arcus & corona quid significent, 360.2.d.
1 Arcus tentationes fraudulentas, arma violentas denotant, scutum vero excusationes, 484.2.d.
2 Arena maris quidnam designet, 393.2.c.
2 Argentum verbum prædicationis est, 197. 1.a.
1 Aries gerit formam mansuetudinis, 604.1.a.
2 Arietes, oues, & agni, tres angelorũ hierarchias designant.
2 Arietum filios quando immolemus, 48.2.d.
1 Arioch ad solutionem redigens interpretatur. 84.2.b.
1 Arioli, Magi, Chaldæi, aruspices, quid designent, 129.1.d.
1 Arma malorum quibus æternam damnationem sibi acquirant, 193.1.b.
2 Armis quib. milites Dei se muniunt. 167.1.d.
2 Aromata virtutum quando fluant, 211.2.d
2 arrogantia quid. 58.2.a.
1 Arrogãtia quid sit, quid vel extollẽtia 175.1.d
1 arrogantia quid efficiat, 108.1.d.
2 arũdo aurea ad mensurãdũ sanctã ciuitatẽ portas & murum eius qd significet. 442.2.b.

1 Carnem hircinam offerre quid sit, 604.2 b.
1 Carnes comedere quid sit, 171.1.c.
2 Carnalis animæ opera cur sint imperfecta, 183 1.2.
2 Carnales quinã sint, & qui spirituales, 195.1.2
1 Castigandi quomodo sint delinquentes, 201.2.2.
2 castri bona munitio quænam sit, 225.1.c.
2 cauda draconis quando animas mittit in terram, 390.1.c.
2 causa nostri fletus qualis esse debeat. 106.2.c
2 Causæ Physicæ pertinent ad deaurationem extrinsecam, 344.2.b.
2 Cedri cur dicantur electi, 228 1 d.
2 Cedri quomodo electos significet, 170.2.a.
2 Cedrus quid sit confringere, & quid confringere cedros Libani, 55 2 d.
2 Cena spiritualis pertinentia, vel requisita, 65.2.d.
2 Centum quadraginta quatuor millia cur dicantur, 398 1.b.
2 Cœlum primum quis teneat, quis ve secundum, & tertium, 114.1.b
1 Cœlum tertium quodnam sit, ad quod se raptum dicit Paulus, 219.1.2.
2 Cœlum recessit quid sit, 367.1.b.
2 Cœlum sancta Ecclesia est. 347.1.d.
1 Cœli nomine quid significatur, 495 1.b.
2 Cœlorum regnum quibus modis perfecti viri rapiant, 74.1.c.
2 Cœlestis & terrenus ignis quis, 61.1.d
2 Cœlestia bona quisnam sitiat, 438.2 d.
2 Cœlestia animalia quare dicantur habere quattuor pennas, quattuor facies, & quatuor manus, & numerus pedum non exprimatur, 234.1 2.
1 Cibi mundi per butyrum & mel sunt designati, 467.1.b.
1 Cibos quales dominus amet, 97.2.c.
1 Circunspecte agenda omnia, 124.1 d.
2 Cito quæ dicantur fieri, 308.2.b.
2 Ciuitas sancta speciali nomine significat plebem inferiorem, 441.1.d.
2 Ciuitas magna cur in tres partes diuisa est, 414.1.d.& 2 2.
Et quotupliciter nunc in mundo diuisa sit, ibid 2.
2 Ciuitatis decima pars quæ sit, 385 2.d
2 Ciuitatem quomodo circuit anima, 146.1 b
2 Ciuitatem sanctam quomodo metiatur angelus, 443.1 d.& 2.2.
2 Ciuitatem sanctam Hierusalem quinam intrabunt, 448.1.d.
2 Ciues paucos quando habemus, 90.1.c.
2 Cinamomum quid denotet.
2 Cypri semen, nardus, crocus quid significent, 206.2.c.
2 Cythara quid significet, 357.2. c.& 398 2.b.
1 Cythara quid signet quæ psalterii, 375.2.c.
2 Coccineę vittę labia sponsę cõparãtur, 185 1.b
1 Cogitatum videre est aliud, & aliud sensum videre, 524 1 d.
1 Cogitatio quid sit, 230.2.b.
1 Cogitatio quilibet à simili corrigitur, 188 2.b.
2 Cogitatione quomodo peccetur, 199.1.b.
1 Cogitationes quęnam sint à nobis extraneę 298.1 d.
2 Cogitationes pessimę in religiosis q̃, 56.1.b
1 Cogitationes q̃ ascendũt de lauacro, 182.1.c
1 Cogitationes inepte ex corde nostro exemplo Abrahæ abigendæ, 616.2.d
2 Cogitationum prauarum effectus, 48.2.2.
1 Cogitationibus turpibus pulsantibus quid faciendum, 187.2.c.
1 Cognitio sui ad cognitionem Dei perducit 217.2.d
1 Cognitio diuina fructus in nobis crescit nisi flamma dilectionis augmentetur, 292 2.b.
2 Cognitio mandati cur non dicatur, sed cognitio peccati, 294.1.b.
1 Cognitionis ad perfectionem ascenditur triplici studio, 221.2 2
1 Cohibere aliud est quam cauere, 177.2 b
1 Collatio similitudinis, 98.1 b.
1 Colles vt arietes exultare quid sit, 325.1 b.
2 Collirio oculos vngere quid sit 344 2.2.
Collirium quid sit, ibid.c.
2 Colloquium dulce quod ex diuina gratia procedit, 185 1 c.
2 colloquium dilecti quid faciat, 219.2.b.
1 Columbæ gemitus quis, 590.1.b.
2 Columbæ cur super riuos aquarum residerant, 222.2 c.
2 Columbæ cur dicantur lotæ lacte, 223.1.b.
2 Columbarum oculi cur deuotæ animæ oculi dicantur, 170.1.2.
1 Columbas duas offerre quid sit, 612.1.d
2 Columbæ quatuor animæ quæ, 170 2 d.
2 comæ dilecti quæ, 222 1.2.
2 Comæ dilecti cur palmæ assimilentur, ibid. c.
2 Comæ dilecti cur dicantur nigræ, ib c.
2 Commorari inter lapides quid sit, 193 2.c.
2 Comparatio gaudii huius vitæ cum patriq gaudio, 165.1.b
1 Complacui nil aliud est dicere quam quomodo placui mihi in memetipso, ita placui mihi in filio, 223.2.b
2 Complacere Deo in veritate quid sit, 46. 2.c.
2 Compunctio quid faciat, 182 1.c.
2 Compunctio vnde generetur. 205.1.c.
1 Compun-

1 compunctionem quid faciat, 369.2.b.
1 compunctionis optimus modus, 92.1 d.2.a.
1 conce tionis Christi virtus, 451.1.c.
1 concu iscentia creuit ex contactu infirmitate carnis, 484.1.c.
1 concupiscentia duplex, & duplex item ignorantia, 582.1.b.
1 concupiscentiam sentire aliud est, aliud eidem consentire, 582.1.a.
2 concussio deserti quid significet, 65 2.b.
1 condignum velle habere & condilectum habere velle in quo differant 404.1.b.
1 condilectio quando fiat, 368 2.a.
1 confabulatio Dei dulcis est, 550.2.d.
2 confessio duplex, criminis vna, alia laudis, 442.2 d.
1 confessio alia laudis alia criminis, 183 2.d.
1 confidentia & securitas infidelibus vnde, 615.1.a.
2 coniugati qui voluptati suæ seruiunt non sunt dilecti, sed possessio diaboli, 225.2.d.
1 conscientia per domum intelligitur, 115.1.a.
2 conscientia erronea quæ sit. 199.2.d.
1 conscientiæ securitas quomodo in nobis oriatur, 606 2 a.
2 consideratio dolorum Christi quid efficiat, 118.1.a.
1 consolator quem dominus promisit qualis sit, 590.2.a.
1 consolationem quamdiu ab aliqua re accipimus mundum dilectum perfecte tenemus, 360 1 b.
1 consperso noua quid sit. 578.2.b.
1 consperssionis & panis discrimen, ibid.1 d.
1 contemplatio quid sit. 130.2.a.
1 contemplatio tribus modis cõtingit, 313.1.b.
2 contemplatio feruorem excitat, 219.2 a.
2 contemplatio diuinorum quam sit suauis & iucunda, 42.2 a.
1 contemplationis genus quale per propitiatorium intelligatur, 289.2.d.
1 contemplationis meditationis, & cogitationis discrimen, 229.2 b.
1 contemplationis primum genus quodnam sit, 232.1.c.
1 cõtemplationis perfectionem attingere cupienti quid sit faciendum, 219.1.d.
1 contentio quæ sæpe inter bonos reperitur vnde, 462.c.
2 contentio omnis quando in nobis cesset, 208.2.a.
1 cõtingentia qualia dicantur & sint, 340.1.d.
1 contrapositio comestionis Adami, & Emanuelis nostri, 449.1.c.
2 contritionis vtilitas, 227.1.a.
2 contritionis virtus quanta sit, 161.1.d.
1 contumacia quid sit, 175 2.a.
1 contumelia creatoris detestabilius est cæteris omnibus peccatum, 538.1.c.
2 conuersatio malorum fugienda, 193 2.a.
2 conuersandi prudenter modus, 189 1.a.
2 conuersandum cum bonis est, 193.2 a.
2 cor quomodo aperiat Christus, 339.1.c.
1 cor quodcunque dominus potest emollire, 310.2.b.
2 corsponsi quomodo vulneretur, 205.1.b.
1 cor Christi quam dulce. 475.2.d.
cor carneum ad compatiendum præ cæteris omnibus habuit Emanuel. 479 1 b.
1 cor humanum potest intelligi per desertum. 316.1.c.
1 cor quod beneficiis liquescere non potest quomodo Deus flagellis molliscat & eruditat, 547.1.a.
1 cor quomodo ab humano mutetur, 147 1.a.
2 cor vanum quid, 118.1.b.
1 cordis intima nil adeo purgat quã profunda & intima animi compunctio, 288.1.a.
1 cordis amaritudo, mentis perturbatio, animi inquietudo, humanitatem à nobis expellunt, 479.1.d.
1 cordis obduratio quid sit, 176.2 a.
2 corona quare in capite virginis duodecim stellarum, 389 2.b.
2 corona & arcus quid significet, 360 2.d.
1 corpus ab anima derelictũ quid sit, 530.1 b.
1 corpus ab anima res admodũ diuersæ vnam personam qua ratione efficiant, 572 1.b.
1 corpus quando atteritur, anima exhilaratur, 191 1.d.
2 corpore castigato pax restituitur, 78.1.a.
1 corui gemitus quis, 590.1 c.
2 cubiculum quid sit, 156 2.d.
2 culpam oculorum deflere quid. 107.2.d.
1 cultores vineæ qui. 57.1 b.
cultores nouissimi cur primi denarium accipiunt, ibid.
2 cura rerum terrenarum quomodo noceat, 205.2 b.
1 curandi modi diuersi, & quinam illi' 522.1.a.
2 custos virtutum humilitas, 186.2.d.
1 custos quid de nocte, quid per illa verba intelligatur, 426.1.a. & aliam illorum verborum explicationem vide, 427.1.c.
2 custodes quid significent. 210.1 d.
1 custoditi nos in die, & in nocte quid sit, 433.2.b.
2 characterem bestiæ quomodo habeant mali, 265.2.b.
2 charitas in quibus regnet, 79.1.b.
2 charitas vbi est, ibi est plenitudo, 336.2 a.
2 charitas quid sit perfecta & vera, 224 1.b.

2 charitas Moysi, & Samuelis, 147.2 b.
2 charitas mater virtutum, 204.1.b.
2 charitas ciuitatis sanctæ admirabilis, 448. 1.a.
2 charitas quomodo gustet & pugnet. 548. 2 c.
2 charitas quomodo omnia comminuit & consumit, 1171.b.
2 charitas est vinculum perfectionis. 549. 2.2.
charitas omni offertur, auferrur autem nulli nisi suo vitio, ibid d.
1 charitas summa vt fiat quæ requirantur, 360.1.2.
2 charitas nunquam excidit, quomodo illud Apostoli intelligatur, 540 1 d.
1 charitatis Christi egregii effectus, 541.1.c.
1 charitatis defectus grandis non potest pati consortium amoris, 365.2.c.
1 charitatis quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas, 570.2 b.
1 charitatis plenitudo quid requirat, 390 1.c.
2 charitatis ornatum non habent qui vno opere tantum delectantur, 79.2.b.
1 charitatis Christi vis omnem amorem superat, 551.2.d.
2 charitatē primā r linquere quid sit, 345 2.d.
1 charitate nihil melius aut inuenitur, 360 1.a.
1 cherubin quid significet, 384.2.c.
1 cherubin primo attribuuntur ea, quæ sunt circa vnitatem essentiæ, secūdo vero quæ sunt circa trinitatem personarum, & quomodo, 30.1 b.
1 cherubin vnus in latere vno, & alter in altero quid significet, 290.1.d.
1 cherubin quandonam se mutuo respiciunt, 305.1 b.
cherubin vultus suos in propitiatorium vertere quid sit. ibid.2.a.
2 christus dilectus omnibus, 58.2.d.
2 christus quomodo stat ad ostium, 345 1 b.
2 christus quomodo concipiatur in se, & in aliis, 601 a.
2 christus in sacra visione cur non apparuit filius hominis, sed similis filio hominis, & quare dicatur habere coronam, & falcem, 402 2. b & c.
2 christus quando aperuit primum sigillum, 360 1.d.
2 christus cur leo, & agnus dicatur, 356.2.d.
2 christ⁹ cur ducatur tanquā occisus. 357.1.c.
2 christus fecit nos regnum, 312.1 a.
Item & sacerdotes, ibid b.
2 christus est totus desiderabilis, 230.2.b.
2 christus quibus soleat robur præbere, 189. 2.2.
2 christus quomodo nobis in hac vita ministrauit ac ministrabit in futuro, 150.2.a.
2 christus cur primogenitus ex mortuis, 311. 1. b.
1 christus vnde suam processionem incepit, 565.2 c.
Et vbi eam finierit. ibid.d.
2 christus in qua anima maneat, 154.1 a.
2 christus & sancti sicut gaudent de gloria bonorum, ita diabolus & eius ministri de pœna malorum, 419.1.a.
2 christus quomodo nos dilexerit & lauerit, 311.2.d.
1 christus passibiles affectus, sed ordinatos habuit, 475.1.d.
2 christus electos demulcet, & reprobos terret, & quomodo, 349.1.c.
2 christus videbitur oculo corporali, & spirituali, 312.2.b.
1 christus vndę venerit, quo, & quomodo processerit, 568 2.d.
1 christus cur de matre tantum carnem assumpsit, 451.2.b.
1 christus quomodo noster esse dicatur, 132. 2 a.
1 christus plus nobis contulit, quam abstulit diabolus, 461.1.d.
2 christus lignum vitæ, 327. 1 a.
1 christus quænam per experientiam didicit, 477.1 b.
2 christus cur sanctus & verus dicatur, & cur clauis Dauid, 338.2.c.
2 christi dilectores sunt vnicornes, & cur ita appellati, 59.1.b.
2 christi ad animam allocutio, 202 2.c.
2 christo cur gloria & imperium, 312.1.b.
1 christum in peregrina specie videre quid sit, 97.1 d.
2 christum esse in medio quid sit, 317 2.c.
1 christum si vere Christiani sumus imitari debemus, 565 2.d.
2 christum quid sit ambulare in medio seruorum suorum, 324.1.a.
1 christum qui non diligit, veram dilectionem non habet, 58.2.d.
2 christi Dei qui appellentur, 91.1.b.
1 christiani meliora habebunt in statu futuræ gloriæ, quā in statu innocentiæ, 603.2.a.
1 christianorum Iudaizantium sententia valide impugnata, 464.1.d.
1 clamare quis dicatur ad dominum ex Seir, 424.2.d.
1 clamoris ad Deum effectus, ibid.1.b.
2 clypei mille pendentes ex turri Dauid quid⁹ significent, 191.2.d.
2 creaturæ ratione præditæ dignitas in quo consi-

consistat, 419. 1.c.
2 creationis, iustificationis, & glorificationis bonorum effectus, 133 2.c.
1 crimen pessimum quodnam sit, 216. 2.d.
2 crystallinus panis quid, 85.1 c.
2 crura sponsi quid sint. 226.1.b.

D.

1 DAniel quomodo dicatur mystice ingredi domum suam sociisque indicare negotium, 85 2.d.
1 Daniel accipit munerá quid mystice significet, 123.2 a.
1 Daniel quomodo præsideat fortib⁹, 124.2 d.
2 Daniel feruorem deuotionis, Arioch zelum fortitudinis repræsentant, 81.1 d.
1 Danielis tres socii quid nobis denotent, 85. 1. c.
1 Danielem quid sit ad Regē intrare, 83. 2 c.
1 Danielem intus morari quid sit, 131. 1.d.
1 Dauid Vriasue quid designent, 73. 1. c.
1 deambulare quid sit, 156.1.b.
1 deauratio quid sit, 265.2.c.
1 deauratio sagarum diuinorum iudiciorum commendatio, ibid.
1 deaurare aream quid sit. 244
1 debitum duplex, damnationis & expiationis, 510 2.d.
2 decima pars ciuitatis quæ sit, 385. 2 d.
2 declaratio loci illius, capillus de capite vestro non peribit, 35. 1. b.
1 decretum proponere quid, 127. 2.d.
1 deducere alium in intellectibus manuum quid sit, 139 2 c.
2 delectatio potus & cibi quando est vitiosa, 195. 1.2.
1 delectatio præsens spiritualis quamuis magna futura tamen comparata est parua, 198. 1. a.
2 delectationes exteriores quantum cõtempserit quis, tantum in Deo delectari poterit, 229.1 b.
2 delectationibus in specialibus quid cauendum, 181. 1.d.
2 deliberans perficere quid faciat, 189 2 c.
1 delitiis quid sit affluere, 324. 1 a.
1 delitiarum affluentia vnde, 324. 1 .a.
2 denarius quid significet, fidei s. perfectionem. 364 1.b.
2 deorsum quis se dimittat, 191.1.c.
2 dentes obstupescere quid, 169. 1. b.
2 dentes quid significent, 179.2 d.
1 dentes malitiæ & inuidentiæ morsus denotant, 171. 1.b.
2 derogare, & derogatio quid sint, 171 2.d.
2 desertum duplex, aliud bonum, aliud malum, 64. 1.a.
desertum Idumææ malum, desertum Cades bonum, ibid.b.
2 deserti concussio quid significet, 65. 2. b.
2 desideria quænam ad homines pertineant, & quæ ad animalia, 69.2.c.
1 desideria sua quo quis magis mortificat, eo verius ad Deum tendit, 517 2 a.
1 desperationis malum timidũ potius quam tumidum corredit, & alia plura efficit, 177. 1 .a.
1 desperandum est de vobisipsis, & sperandum de Deo, 99.1.d.
2 detonsiones quænam sint, 181.2 c.
1 detrahere quid sit, 171 2.a.
2 detrimentum cupientis prodesse aliis indiscrete, 159.1 b.
2 deuota anima quando bene cum Deo vidit, 187.1 b.
1 deuotionis veræ proprium & discrimẽ inter illam, & falsam, 130. 2 d.
1 deuotionis socii quinam sint, 81.1 b.
2 deuotionis perfectæ signum, 93. 2.a.
2 deuotionis organo quibus modis vtamur, 120.2.c.
2 dæmonis suggestiones diuersæ, 190.1.d.
2 dæmones quomodo dicantur reges terræ variique illorum effectus, 37.2.d.
1 dæmones fortiores in Christi passione relegati, 477. 2. c.
2 dæmones alios homines alios reges cur appellet propheta, 9[illegible]
2 dæmones cur volucribus assimilentur, 421. 2. a.
2 dæmones quomodo etiam per gentes intelligi possint, 37 1.d.
2 dæmones quomodo decipiant, 180 1. b.
2 dæmones reuelationes aliquibus ostendunt, 226.2 a.
2 dæmones dicuntur vestiti loricis ferreis, 381. 1. a.
2 dæmonum variæ tentationes, 122 1.d.
1 dæmonũ op⁹ famulos Dei infestare, 135.2 b.
2 dæmonibus ipsis B. Virgo formidabilis est, 201. 2. d.
1 deus quibus modis visitet animam, 155.2.a.
2 deus plus gaudet dici sponsus quam pater, & pater quam dominus, 143.2.b.
2 de⁹ quomodo ab anima quærẽdus, 144.2.d.
1 deus aliquando eos cadere permittit per quos alios postmodum erigat, 203. 1. c.
1 deus quomodo spiritualiter regna transferat, 88.1.c.
2 deus quomodo habeat, & exerceat sensus, 100 1 a

Index materierum totius Operis.

1 deus quomodo sit in loco, 348.2.a.
2 deus mala hominum se reminiscei dissimulat, 401.1.c.
2 deus permittit malos magna libertate vti in hoc sæculo, 419.2.a.
2 deus tacens aliquando ad operationes nostras melius exaudit, 220.1.a.
2 deus amicos pascit & charissimos reficit, 214.2.c.
1 deus nõ exigeret ab homine tribulationum tolerantiam si non peccasset, 397.1.a.
2 deus quomodo ab animabus quærendus, 144.2.d.
1 deus cur laudandus, 163.1.d.
1 deus quare permittit tribulationes, 54.2.d.
2 deus cur in frequentes lapsus cadere hominem permittat, 88.2.d.
2 deus quomodo ab anima tencatur, 153.1.a.
1 deus aliquando aliqua iniuste permittit fieri quæ homo iniuste disponit, 82.1.a.
1 deus ab anima non inuenitur antequã mundus ab ea despiciatur, 544.1.b.
1 deus quomodo scit bonũ, & malũ, 460.2.b.
2 deus maiestatis intonuit spiritualiter in illis verbis quid sit intelligendum, 54.1.a.
1 deus quomodo nobiscum sit in Emanuele, 453.1.b.
1 deus lux est, cur nõ dicatur in Danielis prophetia, sed cum eo lux est, 89.1.d.
1 deus quando aliquid alicui digito demonstrat, 406.1.b.
2 deus inter quos commoretur, 221.1.c.
2 deus quare superbam mentem derelinquat, 87.1.c.
2 deus neminem permittit cadere, qui illi vero amore deseruit, 367.1.b.
2 deus quomodo potest cognosci in triplici creatura, 151.2.b.
1 deus est vbique, 347.1.d.
1 deus quomodo solum amorem à nobis exigat, 547.1.b.
1 dei bonitatem commendat largitas sua, & iniquitas nostra, 448.1.a.
1 dei in regno quo quis humilior eo sublimior est, 150.1.a.
2 dei templum cor hominis, 67.1.a.
2 dei filius cur verbum dicatur. 407.2.d. & 408.1.a.
2 dei donorũ multiplicatio in perfectis quanta sit, 77.1.c.
2 dei suauitas quo magis sentitur eo auidius desideratur, 219.2.a.
1 dei dona cur accipiamus, 97.1.b.
1 dei ob amorem se affligens semper affligendi occasionem inuenit, 192.2.a.
2 deo gloriam quando demus, 355.2.b.
2 deo complacere in veritate quid sit, 46.1.c.
1 deo optima quæque tribuenda, 346.1.c.
1 deo nihil futurum, nihilque præteritum, 257.2.c.
2 deo toties gratiarum sacrificium offerimus quoties propter illũ nosipsos deprimimus, & humiliamus, 155.2.c.& d.
2 deum videndi modi sunt tres, 219.1.d.
1 deum præsentem, sed quasi transeuntem habere quid sit, 293.2.c.
2 deum timens egregius est præliator, 72.2.c.
2 deum quomodo videamus per fidem, contemplationem, & spem, 39.2.b.
2 deum vt quis plene videat quid requiratur, 188.1.a.
1 deum requieuisse quid sit, 496.1.c.
2 deum timere & honorare quomodo debeamus, 400.2.a.
2 deum amplexari & osculari animam quid sit, 157.1.d.
1 deitas non aliquid aliud est quam summa substantia, 345.1.a.
2 diuus Ioannes cur ad pedes angeli cecidit, 451.1.b.
2 diuina dispensatio erga nos, 123.2.b.
2 diuinæ gratiæ subtractio quomodo iuuet electos, 117.2.b.
1 diuinæ visitationis varii effectus, 249.1.a.
2 diuina virtute non nostris viribus cum dæmonibus congrediendum, 168.1.b.
2 diuinum honorem quando nobis tribuim⁹, 119.2.d.
1 diuinum esse quid sit, 385.2.d.
2 diuinorum contemplatio quam sit suauis, & iucunda, 42.2.a.
1 diuinis omnibus personis quid sit commune quidue singulis personis propriũ, 400.2.c.
1 diuinitus glorificatur qui in afflictione diuinam gloriam quærit, 93.1.a.
2 diabolus cur exterminans dicatur, 379.1.c.
2 diabolus cur dicatur draco & magnus, serpens, & antiquus, 391.1.a.
2 diabolus, i. deorsum fluens, ibid.b.
2 diabolus cur dicitur habere iram magnam, 392.1.c.
2 diabolus quando non habet locum, 391.1.d.
2 diabolo resistendũ etiã in minimis. 189.2.d.
2 diabolum dum confutamus percutimus, 191.1.d.
2 diademata septem in septem capitibus draconis quid. 390.1.c.
1 dies Idumæi quales, 433.1.d.
dies noster iustitia nostra, ibid.2.a.
2 differentia inter irridere & subsannare, 40.1.b.
2 differẽtia inter iudicium & consiliũ, 50.2.d.
2 diffi-

2 diffidit quantum quisque in se, tantum in diuinæ spei adiutorio confidit, 189. 1. d.
1 diffinitio personæ ex Boetio. 382. 2. d.
2 digiti quinq; quomodo respõdeant quinque gradibus discretionis, 126. 1. b.
2 digiti dilecti quid significent, 218. 1. a.
2 digitorũ spiritualiũ operatio quæ, 125 1. b.
2 digniores apud Deum quinã sunt, 397. 2. d.
1 dilatatio charitatis magna, quæ se ad inimicos extendit, 603. 1. c.
1 dilectus quibus modis à sponsa sentiatur, 298. 2. d.
2 dilectus cur sit desiderabilis, 230. 2. a.
2 dilectus ex dilecto filius Dei, 221. 1. b.
2 dilectus non exaudit ad voluntatem, exaudit tamen aliquando ad vtilitatem vt expedire nouit, 219. 2 d.
1 dilecto inniti quid sit, 326. 1. a.
2 dilectores Christi sunt vnicornes, & cur ita appellati, 59. 1. b.
1 dilectio vera in quonam consistat, 396. 1. a.
1 dilectionis dulcedine nil dulcius, 366. 2 a.
1 dilectionis proprietas, 367. 1. b.
2 diligi a Deo volenti quid faciendũ, 98 2. c.
2 diluuium bonum quid, 71. 1. c.
1 dimittere peccata, & remittere peccata quid sit, 522. 1. c.
2 dimittat se deorsum quis, 191. 1. c.
1 dina cur post Zabulon nascatur, 205. 1 a.
1 discere à Deo quotidie quam iucundum, 595. 1. a.
1 disciplina vnde dicatur, 420. 1. b.
1 disciplina corporis absque disciplina cordis inutilis est, 194. 2. a.
2 discipulos quid sit in faciem cadere, 223. 1. b.
2 discretio quid faciat, 182. 2. b.
1 discretio custos interiæ puritatis, 215. 2. d.
2 discretio per Moysen, deuotio per Aaron, per Samuelem circumspectio intelligitur, 90. 1. a.
2 discretionis gradus quinque, 125. 1 c.
1 discretionis veræ effectus qui & quales, 215. 2 b.
1 discretionis proprietates quænam sint, 216. 1. d.
1 discrimen inter iudicium particulare, & vniuersale, 533. 1. b.
1 discrimen inter secundum, & tertium gradum violentæ charitatis, 554. 1 b.
1 discrimen inter sensum mysticum & historicum, 335 2. b.
1 discrimen inter personas diuinas, & alias personas, 370. 2. d.
2 discrimen inter irridere & subsannare, 40. 1. b.
2 dissolura verba quid efficiant, 185. 1 a.
2 dispensatio diuina erga nos, 125. 1. b.
1 distractiones vnde causentur, 181. 1. d.
2 diuersi hominum impetus, 181. 1. c.
2 diues & locuples cum vnum sint & idem, cur duplicatiue dicatur, 343. 2. a.
2 diuidere terram in funiculo distributionis quid, 111 1. b.
1 doctrina qua terrena docentur differt ab ea qua docentur cœlestia, 212. 1. d.
1 dolor peccatorum vnde considerari possit, 209. 1. d.
2 dolor Christi acerbissimus fuit, vt omniũ dolores portaret, 187 2. c.
1 dolentes quid soleant facere, 526. 1. a.
2 dominus de thesauris suis quales ventos producatur, 115. 1. a.
1 dominus quid faciat per seipsum, quidue per ministrum, 513. 1. c. & 518. 1. c.
1 dominus quomodo absoluat, & quomodo ministet, ibid. & fol. 521. 1. a.
1 dominus quales cibos amet, 97. 2. c.
2 dominus ostendit seruis suis quæ oportet fieri cito, 450. 2. a.
1 dominus quando, & quomodo nos custodiat, 426. 1 b.
1 dominus cum anima deuota quomodo sæpe se gerat, 559 2. b.
1 dominus quãdo se longiꝰ ire fingit, 97. 2 a.
1 dominus quomodo compellatur intrare, 97. 2. b.
1 dominus quare dixerit Petro quodcunque ligaueris, & nõ quæcunq; ligari volueris.
1 dominus ipse dabit, cur dicatur, 448. 1. a.
2 domini aduentus qualis, 128. 1. c.
1 dominũ qualiter pascere dicamur, 310. 2. c.
1 dominum recedere & Abraham reuerti in locum suum quid sit, 111. 2. c.
1 dominum adorare in atrio sancto eius quid sit, 26. 1. d.
1 dominium supernæ maiestatis quid sit in regno hominum agnoscere, 149 1. c.
2 domus Hierusalem si scrutabuntur quid fiet de domibus Babylonis, 395. 1. b.
1 donũm Dei primum & principale quodnam sit, 213. 2 b.
2 dona gratiæ quæ, 38. 2. c.
1 dona Dei cur accipiamus, 97. 1 b.
2 dona Dei suis meritis ascribere impiissimum est, 50. 1 a.
1 dona Dei exprimi non possunt, 546. 2 a.
2 dona naturæ quæ, 38. 2. c.
2 ducere in captiuitatem & gladio occidere quid sit, 395. 1. c.
2 dulce colloquium quod ex diuina gratia procedit, 185 1. c.
1 dulcedo omnis instillata nostro Emanueli, 480. 1. b.

2 Angeli sunt vigiles & cur ita appellentur, 149 2.a.
2 Angeli cur dicantur stare in circuitu throni. 370.1.b.
2 Angelorum ministeriũ erga homines quale 150 2 b.
2 Angelica natura mero, & fœce potata fuit. 80.2.a.
1 Angelica existentia quando varietur, 378. 1 c.
1 Animus in crimen consentiens tripliciter ligatur, 311.1.d.
1 Animus humanus cur nõ acquierit diuinę voluntati, 82.2.d & 2.
1 Animi impetus diuersi, 84.2.a
2 Animi humani splendor, 92.2 b.
1 Animi puritas vt acquiratur magna opus est diligentia, 288 1 c.
2 Animi quatuor columnæ quæ, 170 2 d.
1 Animi bona vere optanda, 62 2.2.c.
1 Animum humanum vni desiderio suauitatis internæ inhærere quam sit mirabile, 599.1.a.
2 Anima quantum mortificatur in temporalibus tantum viuificata in spiritualibus, 100. 2 c.
2 Anima deuota quando bene cum Deo diuidit, 187 1.b.
2 Anima quomodo eligat suspendium. 189. 2.b.
1 Anima quando pacem inueniat, 308.2.b.
1 Anima quomodo fiat formosa vel deformis, 415 1 d
1 Anima quando irretitur. 322 2.a.
Anima quando eripitur, ibid.1 2.
2 Anima iusti sedes sapientiæ, 68 2.d.
2 Anima quodnam sit speculum & sic quomodo conficiat Christum, & membra eius, 170.1.b.
1 Anima præuaricatrix quando statuitur cõtra faciem suam. 101.1.d.
1 Anima præuaricatrix prius necesse, & vt confusionem agnoscat quam erubescat, 107 2 d.
1 Anima perfecta habet in se latentes virtutes, 126.1 d.
1 Anima impudens decem modis obdurescit, 175 1.d.
2 Anima quæ durius laborabit tentatione pleniusremunerabitur perfectione, 210.1.c
2 Anima quomodo Deum quærere debeat, 144 2 d.
1 Anima duos oculos habet, 548.1.a.
1 Anima diuino amore priuata quid faciat, 545 2.b.
2 Anima quomodo paret sibi lectum, & quomodo circumcingit ciuitatem, 146.1.b.
2 Anima sancta, & sponsa Christi quid faciat, 204 1.c.
2 Anima quando conscendit thauum, 222,1.c.
2 Anima quibus modis obtineat à Deo ea quæ postulat, 176 2.b.
2 Anima quid sola cum Deo in cubiculo discere debeat, 156. 2.a.
Anima quibus modis fruitur Deo in cubiculo sola, 157.1 b.
2 Anima cur aliquando priuetur gratia, 179. 1. b.
1 Anima Deum amans amore non satiatur, 545 2.b.
2 Anima laudibus incantatur, 206 1 a.
2 Anima quomodo langueſcat subtracta amoris dulcedine, 544.2.b.
2 Anima perfecta quæ cogitationes vitare debeat, 160.2.b.
1 Anima quantum mortificatur in temporalibus tantum viuificatur in spiritualibus, ibid a.
1 Anima quæ hic viuens Dei similitudinem in se fœdauit quanta confusione plena ad Deum redibit. 530.1 a.
2 Animæ deuotę oculi cur dicantur oculi columbarum, 176.1.a.
1 animę veri hostes sunt carnales delectationes, 195 2.a.
1 Animæ sanctæ officium, 295.2.2.
1 animæ ingratæ verba ad Deum sponsum suum eiusq; responsum, 195 2 c.
2 animæ vestimenta quæ sint, 204.2.d.
2 Animæ decor maximus qualis, 149.1.a.
2 Animæ interior pulchritudo quæ, 174.2.c.
2 Animæ carnalis opera cur sint imperfecta, 183.1.a.
Animæ rationalis excellentia, 190.1.a.
2 Animæ mors quæ, 137.2.c.
2 Animam excœcant delectationes carnales, 169.1.b.
2 animam à vigilibus esse inuentum quid sit. 151 1 b.
animam ascendere supra metas industriæ suæ quid sit, 320 1.d.
1 Animam peccatricem ad Deum conuertere melius est quam corpus ad vitam resuscitare. 203 1 b.
2 Animam per desertum ascendere quid sit, 160.1.c.
2 Animam amplexari, & osculari Deum quid sit. 157.1.d.
2 Animam venas susurrii suscipere quid sit, 155.2.2.
Animam quibus modis visitet Deus, ibid.

2 Animæ interfectorum quare sub altari visæ sunt. 366.1.b.
1 Animæ quæ dicunt Deo manda, remanda, expecta, & respecta quæ sint, 296 2.d.
2 animæ quænam per vicos designentur, 146. 2. b.
Animæ quænam per plateas designentur, ibid.
2 Animæ sanctæ quare dulcia verba habeant, 285.2.a.
1 Animas non tradas bestiis confitentes tibi cur dicit Psalmista, & non corpus vel carnes, 166.1.c.
2 Animal quod quatuor facies habuit, cur pedes habuerit vitulinos, 237.1.c.
2 Animalia cœlestia cur quatuor facies habeant, 233.2.b.
1 Animalia munda & immunda quanam ratione dicantur, 575.2 2.
2 Animalia quatuor quid significent, 351. 2.a.
2 Animalia munda quæ, & quomodo impediunt & adiuuant bonum, 70.1.c.
2 Animalia cœlestia quare dicantur habere quattuor pennas, quatuor facies, & quatuor manus, & numerus pedum nõ exprimatur, 234 1.a.
Animalia cœlestia quomodo sine corporis conuersione ire & redire potuerint, ibid. 2 a.
2 Anni regum Iudęorum qualiter computandi, 141.b.
2 Antichristus caput & princeps vniuersæ persecutionis fidelibus inferendæ, 367.2.b.
2 Apertio cœli quid sit, 419 1.b.
1 Apertio librorum est manifestatio conscientiarum, 533.2.c.
2 Apertum ostium quis videat, 347.2.b
2 Apostoli verba verbis domini quomodo nõ sint contraria, 291.2 c.
2 Apostoli sancti sunt thuribulum aureum, 372 2.c.
1 Approbat quod quisque, hoc amat, 183.1.d.
2 aqua diuinæ sapientiæ quomodo se habeat erga homines, eiusque effectus, 68.1 b.
2 Aqua non adnihilatur in mundi innouatione, 436 2.b.
2 Aqua putei aquarum viuentium qualis, 208 1.b
2 Aqua Euphratis quando exiccabitur, 412. 2. a.
2 Aqua ad irrigandum nostras animas quando deducatur, 104 2 b.
2 Aquæ putei viuentis cur magno impetu fluant, 209.1.c.
2 Aquæ multæ sunt populi, & cur multæ dicantur, 415.2.a.
2 Aquarum fontes quinam sint, 376.1.b
2 Aquarum vox quid significet, 319 1.d.
2 Aquarum viuentiũ puteus quis sit, 208 1.a.
1 Aquas inferiores quid sit spiritualiter in mare decurrere, 10.1.c.
2 Aquila quidnam denotet, 377 1 2
2 Aquilinam, leoninam, & vitulinam vocem cur habeant animalia visa, 190 1.b.
2 Aquilo vnde dicatur, 209 2 d.
2 Aquilo quando flat in horto, 209.1.d.
2 Ara exterior & interior quæ, 87.2.b.
1 Arbitrii potestas & libertas differunt, 111.1.d
1 Arbor quando succiditur, 142 2.d.
1 Arboris visæ à Nabuchodonosor magnitudo quid significet, 136.1.a.
Arboris istius singulæ partes quid significent, ibid 137.2.a.
1 Arborem Nabuchodonosor escam vniuersorum in se habere quid sit, 137.2.d.
1 Arca fœderis gratiam denotat contemplationi, 330.1 2.
1 Arca sanctificationis quid denotet, 228.1.2.
Arca cur dicatur arca fœderis domini, ibid. b.
1 Arca Moysi doctrina catholica, 241.1.c.
1 Arcam fieri à Moyse cur dominus præceperit ante constructionem tabernaculi. 218.1.a.
1 Arcã spiritualiter fabricare quid sit, 309.1 2.
1 Arcana sua quando Deus reuelet, 89.1.2.
2 Arcta via perfectorum via, 94.1.2.
2 Arcus & corona quid significent, 360.2.d.
1 Arcus tentationes fraudulentas, arma violentas denotant, scutum vero excusationes, 484.2 d.
2 Arena maris quidnam designet, 393 2.c.
2 Argentum verbum prædicationis est, 197. 1.a.
1 Aries gerit formam mansuetudinis, 604.1 2.
2 Arietes, oues, & agni, tres angelorũ hierarchias designant.
2 Arietum filios quando immolemus, 48.1.d.
1 Arioch ad solutionem redigens interpretatur. 81.2.b.
1 Arioli, Magi, Chaldæi, aruspices, quid designent, 129 2.d.
2 Arma malorum quibus æternam damnationem sibi acquirant, 193.1.b.
2 Armis quib. milites Dei se muniunt. 167 1.d.
2 Aromata virtutum quando fluant, 211 2.d
2 arrogantia quid. 58.2 2.
1 Arrogãtia quid sit, quid vel extollẽtia 175.1.d
1 arrogantia quid efficiat, 108.1.d.
2 arũdo aurea ad mensurãdũ sanctã ciuitatẽ portas & murum ejus qd significet. 442.2.b.

1 Ascen-

1 Ascendere supra occasum quid sit, 528.2.d.
1 Ascensus ad primũ cœlum quo fiat, 338.2.c.
2 Aser idẽ interpretatur quod beatus, 369.1.b.
1 Asinus processioni interesse debet, 367.1 a.
2 Assimilantur locustæ hæreticis, 378. 2. d. & seq.
1 Astronomiæ, & astrologiæ differentia, 490 1. 2.
1 Astrologia naturalis, & superstitiosa, ibid.
1 Attributorum Dei, simplicitatis, bonitatis, potentiæ aliorumque fusa enarratio, 302. 1 a.
1 Auari gulosi rixa interna. 115 2.d.
1 Auarorum solicitudo labor & difficultates, 115.1 d.
2 Auaritia quo mortaliter peccatur, 200.1.c.
2 Aues cœli qui veraciter dici possint, 158 1.d.
2 Aues, & animalia quid nobis dent intelligere, 616 1.c.
2 Augmenti similitudo humani corporis cũ Ecclesia Christi, 81.1.c.
2 Autem quis dicatur habere, 350.2.c.
2 Aurum ignitum est charitas 344.1 c. Et quo modo ematur, ibid.d.
2 Aurum purum natura humana purgata in Christo, 130.1.2.
2 Aurum speculatio veritatis est, 297.1.2.
2 Aurum, argentum, & lapides pretiosi, quid significent, 296.1 d.
1 Aurum & reliqua metalla quid significent, 106.1.c.
2 Aurum, lapis pretiosus, mel, & fauum, quid denotent. 101.2 d.
2 Auster quando flat, 210.1.2.
Auster quid suo flatu efficiat, ibid d.
2 Authoris inuocatio Diuæ Virginis, 195.2.b
2 Auxilium subleuationis in quo exprimatur 221.2 b.
2 Azima quid sit, 571.2 d.
Azima & fermentum quonam modo possint esse simul, 576 1.b.
1 Azima sinceritatis cur ab Apostolo prius ponatur quam veritatis, 582.2.d
1 Azima habere aliud est & aliud comedere, & aliud item azima esse, 480 2.c.
2 Azimos esse oportet si similes Christo fieri volumus, ibid.2.b.

B

BAbylon magna quæ sit & cur ciuitas dicatur, 414 2.c.
Babylon quomodo cadat & cur dicatur ciuitas, 371.2.c.
2 Babylon magna cecidit, cecidit, per geminationẽ istam denotatur geminatio ruinę.
Babylon cur damnata sit, causa declaratur, 421.2.2.
2 Babylonis descriptio quæ nam sit, 416.1.d.
2 Babylonis mercatores qui nam sint, 421, 2 b.
2 Babylonis super ruinam cur dolebũt negotiatores terræ, 423.1.c.
2 Babylonis fornicatores quinam sint. 415. 2 b.
2 Babylonica mulier cur ciuitas magna & meretrix dicatur, 419.2 b.
2 Babylonica meretrix cur se dicat reginam & non viduam. 422.1.d.
2 Babylonica meretrix cur poculum aureum teneat in manu, 416.1.c.
1 Bala quid, quidve Zelpha Rachelis & Liæ famulæ denotent, 181.1.b.
1 Baptizare in spiritu quid, 589.1.b.
1 Baptismi efficacia, 587.1.c.
2 Barba capiti inhærens quid significet, 307. 1.b.
2 Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, 413.1.b.
2 B. Ioannes cur non dicat in salutatione ego Magister, 315.2.2.
2 B Ioannes cur primo dicat in tribulatione & postea in regno, ibid 2.c.
Beata Virgo Maria grauius passa fuit quam martyres, 202.1.b.
1 Beatorum fœlicitas, 15.2.b.
2 Beatorum gaudium amor Christi, 164. 2 a
1 Beatitudo quid sit, 354.2.d.
2 Beatitudinem quibus assequimur, 450.1.c.
2 bellum primum aduersus milites Dei, 73. 1. c.
Bellum secundum & tertium, ibid.d.&.2.a.
2 Benevolus quid faciat, & quid rigidus, 183. 2. 2.
2 Beniamin interpretatur filius dexteræ, 369. 2 a.
2 Bestia quando de mari ascendit, 293.2.d.
2 Bestia cur similis dicatur pardo, 394.1.c.
1 Bestia amissis alis; & à terra subleuata vbinam erit, 169.1.a.
2 Bestiæ characterem quomodo habeãt mali, 409 1 d.
2 bestiæ sedes quinã sint & dicantur, 411.2 b.
2 bestiam montẽ tangere quid sit, 143.1.a
1 Bestiæ & volucres arboris visæ Nabuchodonosor quid significent, 138.2.a.
1 Bestiæ sub arbore Nabuchodonosor quando fugiant, 143 1 d.
2 Bestiarum est fremitus, 362 a.
2 Bestiis interficere idem est quod bestialibus motibus, 365.2.b.
1 Bestias de mari ascendere quid sit, 166.2.a.
1 Bestialis imaginatio quid sit, 185.2.a

2 Byssinum quare significat iustificationes sanctorum, 228.1.a.
2 Bonus ignis qualis, 100.2.c.
2 bonus transitus de iniquitate ad bonitatem 579.2.d.
2 Bonum diluuium quid, 71.1.c.
2 Bonum diuinum supra nos apprehendere possumus, intra nos autem illud comprehendere non valemus, 333.2.d.
2 bonum omne quanto minus à præsenti malo liberatur, tanto amplius à suo, perfectione sui minuitur, 449.2.b.
2 bonum quidnam sit, 200.1.b.
1 Bonum patris quomodo nobis prodest, & quomodo malum matris, 586.1.a.
2 bonum nullum irremuneratum, & nullum malum impunitum apud Deum, 405.1.c.
2 Boni cũ malis in hoc mundo permixti sunt 448.1.c.
2 Boni quando comedant, 215.1.a.
2 Boni nigri & despecti sunt apud se, sed pulchri, & pretiosi ante Deum, 222.2.a.
1 Boni videbunt conscientias malorum non è conuerso, 532.1.b.
2 Bonos quantum quisque diligit, tantũ bonus efficitur, 159.2.d.
2 Bona munitio castri quænam sit, 225.1.c.
2 bona vera qui sint qui nõ inueniant, 197.1.b.
2 bona animi vere optanda, 622.2.c.
2 bona malis admixta nõ placẽt Deo, 172.2.b.
2 bona sine discretione nec acquiri, nec conseruari possunt, 215.1.a.
2 bona pius amittuntur postea committuntur mala, 147.2.d.
1 Bona inuisibilia possunt multitudine corporaliũ similitudinũ repræsentari, 248.2.c.
2 bona cœlestia quisnam sitiat, 438.2.d.
2 bonorum exemplo promouendi sunt timidi, 55.2.b.
2 bonorum cibus quisnam sit, 213.1.b.
Bonorum multiplex vicissitudo in hac vita ibid.c.
2 bonitas est bona voluntas, 410.2.c.
2 bonitatis summus gradus quis, 367.2.d.
2 bos forma est obedientiæ, 604.1.c.
2 boues quã Io nã sunt à nobis oblati, 608.2.d
2 botri, messis, vinea, quid denotent, 405.2.c.
2 blasphemare in Spiritum sanctum quid, & quam horrendum, 540.1.c.
2 blasphemia ex malignitate pessima omniũ, 538.2.a.
blasphemia quid sit quidve spiritus blasphemiæ, ibid.
2 brutalis caro quando mactatur, 120.1.d.

C

Cadere in faciem quid sit, 118.2.d.&a.
2 Cades desertum bonum, 1.b.
2 Calculus candidus quidnam sit, 332.1.a.
2 Calix, merum mixtum, & fex, quid, 50.1.d.
2 Campi sunt, qui terrena non deserunt, 92.1.b.
2 Candelabrum mouebo quid sit, 326.2.c.
2 Candelabris cur Ecclesiæ comparentur, 317 2.a.
2 Candidus cur dilectus sponsæ, 212.1.d.
2 Candorem & dulcorem lacteum in nobis quæ minuant 479.2.a.
2 Canes qui nam sint, 308.1.d.
2 Canes immundi qui sint, 442.2.c.
2 Canticum Moysi, & agni quid denotet, 406 2.a.
2 Canticum nouum cur dicatur, 358 2.a.
2 Canticum quasi nouum cur dicatur, 398.2.d.
2 Canticum quasi nouum cur nemo poterat dicere præter illa cẽtum quadraginta quatuor millia, 399.1.c.
2 Canticum nouum cantare quid sit, 298.2.c.
2 Canticum canticorum cur liber ille Salomonis vocetur non autem simpliciter cãticum, 142.2.d.
2 Cantica Syon quindecim enumerantur, 118 2.b.
2 Capillus capitis quid designet, 94.1.b.
2 Capillus de capite vestro non peribit, hic locus scripturæ quomodo declaretur, 55.1.b.
2 Capilli capitis consilia cordis, 138.2.b.
2 Capilli sponsæ meditationes sanctæ, & cur capillis capræ comparentur. 177.1.b.
2 Capillos in similitudinem aquilarum quisnam habeat, 158.1.b.
2 Capra quando sit pfecti viri oblatio, 610.1.c
2 Capram cur potius quam hircum dominus ab Abraham exegit, ibid.
2 Caput in statua Nabuchodonosor cur aureum dicatur, & cætera membra aliis nominibus nominentur. 105.1.a.
2 Caput & cætera membra in statua Nabuchodonosor quid significent, 105.1.c.
2 Caput esse plenum rore quid sit, 216.2.e.
2 Caput dilecti est eius diuinitas, 221.2.b.
2 Caput capilli & cãdor qd significẽt, 318.1.d.
2 Capitis capillus quid designet, 94.1.b.
2 Capita septem bestiæ coccineæ quid denotent, 417.2.a.
2 Capita septem draconis quæ sint, 390.1.b.
2 Capreæ quæ sunt meditationes, cur dicantur ascendere de mõte Galaad, 177.2.b.
2 Carminum filiæ quænam sint, 326.2.b.
2 Carnis stimulũ quibus de causis relinquat Deus in quibusdã perfectis viris. 63.1.d.

1 Carnem hircinam offerre quid sit, 604.2 b.
1 Carnes comedere quid sit, 171.1.c.
2 Carnalis animæ opera cur sint imperfecta, 183 1.2.
2 Carnales quinã sint, & qui spirituales, 295.1.2
1 Castigandi quomodo sint delinquentes, 201.2.2.
2 castri bona munitio quænam sit, 225.1.c
2 cauda draconis quando animas mittit in terram, 390.1.c.
2 causa nostri fletus qualis esse debeat. 106.2.c
2 Causæ Physicæ pertinent ad deauratione extinsecam, 344.2.b.
2 Cedri cur dicantur electi, 228 1 d.
2 Cedri quomodo electos significet, 170.2.a.
2 Cedrus quid sit confringere, & quid confringere cedros Libani, 55 2 d.
2 Cerui spirituales pertinentia, vel requisita, 65.2.d.
2 Centum quadraginta quatuor millia cur dicantur, 398 1.b.
2 Cœlum primum quis teneat, quis ve secundum, & tertium, 114.1.b
1 Cœlum tertium quodnam sit, ad quod se raptum dicit Paulus, 219.1.2.
2 Cœlum recessit quid sit, 367. 1.b.
2 Cœlum sancta Ecclesia est. 347.1.d.
1 Cœli nomine quid significatur, 495 1.b.
2 Cœlorum regnum quibus modis perfecti viri rapiant, 74.1.c,
2 Cœlestis & terrenus ignis quis, 61.1.d
2 Cœlestia bona quisnam sitiat, 438.2 d.
2 Cœlestia animalia quare dicantur habere quattuor pennas, quattuor facies, & quatuor manus, & numerus pedum non exprimatur, 234.1 2.
1 Cibi mundi per butyrum & mel sunt designati, 467.1.b.
1 Cibos quales dominus amet, 97.2.c.
1 Circunspecte agenda omnia, 124.1 d.
2 Cito quæ dicantur fieri, 308.2.b.
2 Ciuitas sancta speciali nomine significat plebem inferiorem, 441.2.d.
2 Ciuitas magna cur in tres partes diuisa est, 414.1.d.& 2 2.
Et quotupliciter nunc in mundo diuisa sit, ibid 2.
2 Ciuitatis decima pars quæ sit, 385 2.d
2 Ciuitatem quomodo circuit anima, 146.1 b
2 Ciuitatem sanctam quomodo metiatur angelus, 443. 1 d.& 2.2.
2 Ciuitatem sanctam Hierusalem quinam intrabunt, 448.1.d.
2 Ciues paucos quando habemus, 90.1.c.
2 Cinamomum quid denotet.
2 Cypri semen, nardus, crocus quid significent, 206.2.c.
2 Cythara quid significet, 357.2. c.& 398 2.b.
1 Cythara quid signet qdue psalterii, 575.2.c.
2 Coccineę vittę labia sponsę cõparãtur, 185 1.b
1 Cogitatum videre est aliud, & aliud sensum videre, 534 1 d.
1 Cogitatio quid sit, 230.2.b.
1 Cogitatio qlibet à simili corrigitur, 188 2.b.
2 Cogitatione quomodo peccetur, 199.1.b.
1 Cogitationes quænam sint à nobis extraneę 198.1 d.
2 Cogitationes pessimę in religiosis q̃, 56.1.b
2 Cogitationes q̃ ascendũt de lauacro, 181.1.c
1 Cogitationes ineptę ex corde nostro exemplo Abrahæ abigendæ, 616.2.d
2 Cogitationum prauarum effectus, 48.2.d.
1 Cogitationibus turpibus pulsantibus quid faciendum, 187.2.c.
1 Cognitio sui ad cognitionem Dei perducit 217.2.d
1 Cognitio diuina frustra in nobis crescit nisi flamma dilectionis augmentetur, 292 2.b.
2 Cognitio manuati cur non dicatur, sed cognitio peccati, 294.1.b.
1 Cognitionis ad perfectionem ascenditur triplici studio, 221.2 2
1 Cohibere aliud est quam cauere, 177.2 b
1 Collatio similitudinis, 98.1 b.
1 Colles vt arietes exultare quid sit, 325.1 b.
2 Collirio oculos vngere quid sit 344 2.2.
Collirium quid sit, ibid.c.
2 Colloquium dulce quod ex diuina gratia procedit, 185 1 c.
2 colloquium dilecti quid faciat, 219.2.b.
1 Columbæ gemitus quis, 590.1.b.
2 Columbæ cur super riuos aquarum residerant, 222.2 c.
2 Columbæ cur dicantur lotæ lacte, 223.1.b.
2 Columbarum oculi cur deuotæ animæ oculi dicantur, 170.1.2.
1 Columbas duas offerre quid sit, 612.2.d
2 Columbæ quatuor animæ quæ, 170 2 d.
2 comæ dilecti quæ, 222 1.2.
2 Comæ dilecti cur palmæ assimilentur, ibid. c.
2 Comæ dilecti cur dicantur nigræ, ib c.
2 Commorari inter lapides quid sit, 193 2.c.
2 Comparatio gaudii huius vitæ cum patrię gaudio, 165.1.b
1 Complacui nil aliud est dicere quam quomodo placui mihi in memetipso, ita placui mihi in filio, 227.2.b
2 Complacere Deo in veritate quid sit, 46. 2.c.
2 Compunctio quid faciat, 182 1.c.
2 Compunctio vnde generetur. 205.1.c.

1 compunctionem quid faciat, 369. 2. b.
1 compunctionis optimus modus, 92. 1 d. 2. a.
1 concertationis Christi virtus, 451. 1. c.
1 concupiscentia creuit ex contactu infirmitate carnis, 484. 1. c.
1 concupiscentia duplex, & duplex item ignorantia, 582. 1. b.
1 concupiscentiam sentire aliud est, aliud eidem consentire, 582. 1. a.
2 concussio deserti quid significet, 65 2. b.
1 condignum velle habere & condilectum habere velle in quo differant 404. 2. b.
1 condilectio quando fiat, 368 2. a.
1 confabulatio Dei dulcis est, 550. 2. d.
2 confessio duplex, criminis vna, alia laudis, 442. 2 d.
1 confessio alia laudis alia criminis, 183 2. d.
1 confidentia & securitas infidelibus vnde, 615. 1. a.
2 coniugati qui voluptati suæ seruiunt non sunt dilecti, sed possessio diaboli, 225. 2. d.
1 conscientia per domum intelligitur, 125. 1. a.
2 conscientia erronea quæ sit. 199. 2. d.
1 conscientiæ securitas quomodo in nobis oriatur, 606 2 a.
2 consideratio dolorum Christi quid efficiat, 188. 1. a.
1 consolator quem dominus promisit qualis sit, 590. 2. a.
2 consolationem quamdiu ab aliqua re accipimus mundum dilectum perfecte tenemus, 360 1 b.
1 conspersio noua quid sit. 578. 2. b.
1 conspersionis & panis discrimen, ibid. 2 d.
1 contemplatio quid sit. 230. 2. a.
1 contemplatio tribus modis cõtingit, 313. 1. b.
2 contemplatio feruorem excitat, 219. 2 a.
2 contemplatio diuinorum quam sit suauis & iucunda, 42. 2 a.
1 contemplationis genus quale per propitiatorium intelligatur, 289. 2. d.
1 contemplationis meditationis, & cogitationis discrimen, 229 2 b.
1 contemplationis primum genus quodnam sit, 1 ; 2. 1. c.
1 cõtemplationis perfectionem attingere cupienti quid sit faciendum, 219. 1. d.
1 contentio quæ sæpe inter bonos reperitur vnde, 46 2. c.
2 contentio omnis quando in nobis cesset, 108. 2. a.
1 cõtingentia qualia dicantur & sint, 340. 1. d.
1 contrapositio comestionis Adami, & Emanuelis nostri, 449. 1. c.
2 contritionis vtilitas, 227. 1. a.
2 contritionis virtus quanta sit, 161 1, d.
1 contumacia quid sit, 175 1. a.
1 contumelia creatoris detestabilius est cæteris omnibus peccatum, 538. 1. c.
2 conuersatio malorum fugienda, 193 2 a.
2 conuersandi prudenter modus, 189 1. a.
2 conuersandum cum bonis est, 153 2 a.
2 cor quomodo aperiat Christus, 339. 1. c.
1 cor quodcunque dominus potest emollire, 510. 2. b.
2 cor sponsi quomodo vulneretur, 201. 1. b.
1 cor Christi quam dulce. 478. 2. d.
cor carneum ad compatiendum præ cæteris omnibus habuit Emanuel. 479 1. b.
1 cor humanum potest intelligi per desertum. 516. 2. c.
1 cor quod beneficiis liquescere non potest quomodo Deus flagellis mollescat & eruditat, 547. 1. a.
1 cor quomodo ab humano mutetur, 147 1. a.
2 cor vanum quid, 118. 1. b.
1 cordis intima nil adeo purgat quã profunda & intima animi compunctio, 288. 1. a.
1 cordis amaritudo, mentis perturbatio, animi inquietudo, humanitatem à nobis expellunt, 479. 1. d.
2 cordis obduratio quid sit, 176. 2 a.
2 corona quare in capite virginis duodecim stellarum, 389 2. b.
2 corona & arcus quid significet, 360 2 d.
1 corpus ab anima derelictũ quid sit, 530. 1 b.
1 corpus ab anima res admodũ diuersæ vnam personam qua ratione efficiant, 572 1. b.
2 corpus quando terretur, anima exhilaratur, 191 1. d.
2 corpore castigato pax restituitur, 78. 1. a.
1 corui gemitus quis, 590. 1 c.
2 cubiculum quid sit, 156 2. d.
2 culpam oculorum deflere quid. 107. 2. d.
1 cultores vineæ qui. 57. 1 b.
cultores nouissimi cur primi denarium accipiunt, ibid.
2 cura rerum terrenarum quomodo noceat, 205. 2 b.
1 curandi modi diuersi, & quinam illi' 522. 1. a.
1 custos virtutum humilitas, 186. 2. d.
1 custos quid de nocte, quid per illa verba intelligatur, 426. 1. a. & aliam illorum verborum explicationem vide, 427. 1. c.
2 custodes quid significent. 210. 1 d.
1 custoditi nos in die, & in nocte quid sit, 433. 2. b.
2 characterem bestiæ quomodo habeant mali, 265. 2. b.
2 charitas in quibus regnet, 79. 1. b.
2 charitas vbi est, ibi est plenitudo, 336. 2 a.
2 charitas quid sit perfecta & vera, 224 1. b.

2 charitas Moysi, & Samuelis, 147.2 b.
2 charitas mater virtutum, 204.1.b.
2 charitas ciuitatis sanctæ admirabilis, 448. 1.2.
2 charitas quomodo gustet & pugnet. 548. 2 c.
2 charitas quomodo omnia comminuit & consumit, 117 1.b.
1 charitas est vinculum perfectionis. 549. 2.2.
charitas omni offertur, auferetur autem nulli nisi suo vitio, ibid d.
1 charitas summa vt fiat quæ requirantur, 360.1.2.
1 charitas nunquam excidit, quomodo illud Apostoli intelligatur, 540 1 d.
1 charitatis Christi egiegii effectus, 542.1.c.
1 charitatis defectus grandis non potest pati consortium amoris, 365.2.c.
1 charitatis quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas, 570.2 b.
1 charitatis plenitudo quid requirat, 390 1.c.
2 charitatis ornatum non habent qui vno opere tantum delectantur, 79.2.b.
1 charitatis Christi vis omnem amorem superat, 551.2.d.
2 charitatē primā relinquere quid sit, 345 2.d.
1 charitate nihil melius aut iucundius, 360 1.a.
1 cherubin quid significet, 384.2.c.
1 cherubin primo attribuuntur ea, quæ sunt circa vnitatem essentiæ, secūdo vero quæ sunt circa trinitatem personarum, & quomodo, 301.1 b.
1 cherubin vnus in latere vno, & alter in altero quid significet, 290.1.d.
1 cherubin quandonam se mutuo respiciunt, 305. 1 b.
cherubin vultus suos in propitiatorium vertere quid sit. ibid.2.a.
2 christus dilectus omnibus, 58.2.d.
2 christus quomodo stat ad ostium, 345 1 b.
2 christus quomodo concipiatur in se, & in aliis, 60.1 a.
2 christus in sacra visione cur non apparuit filius hominis, sed similis filio hominis, & quare dicatur habere coronam, & falcem, 402 2. b & c.
2 christus quando aperuit primum sigillum, 360 1.d.
2 christus cur leo, & agnus dicatur, 356.2.d.
2 christ⁹ cur ducatur tanquā occisus. 317.1.c.
2 christus fecit nos regnum, 311.1 a.
Item & sacerdotes, ibid b.
2 christus est totus desiderabilis, 230.2.b.
2 christus quibus soleat robur præbere, 189. 2.4.
1 christus quomodo nobis in hac vita ministrauit ac ministrabit in futuro, 150.2.a.
2 christus cur primogenitus ex mortuis, 311. 1. b.
1 christus vnde suam processionem incepit, 565.2 c.
Et vbi eam finierit. ibid.d.
2 christus in qua anima maneat, 154.1 a.
2 christus & sancti sicut gaudent de gloria bonorum, ita diabolus & eius ministri de pœna malorum, 419.1.a.
2 christus quomodo nos dilexerit & lauerit, 311.2.d.
1 christus passibiles affectus, sed ordinatos habuit, 475.1.d.
1 christus electos demulcet, & reprobos reprehendet, & quomodo, 349.1.c.
2 christus videbitur oculo corporali, & spirituali, 312.2.b.
1 christus vnde venerit, quo, & quomodo processerit, 568 2.d.
1 christus cur de matre tantum carnem assumpsit, 451.2.b.
1 christus quomodo noster esse dicatur, 132. 2 a.
1 christus plus nobis contulit, quam abstulit diabolus, 461.1.d.
2 christus lignum vitæ, 317. 1.a.
1 christus quænam per experientiam didicit, 477.1 b.
2 christus cur sanctus & verus dicatur, & cur clauis Dauid, 338.2.c.
2 christi dilectores sunt vnicornes, & cur ita appellati, 59.1.b.
2 christi ad animam allocutio, 202.2.c.
2 christo cur gloria & imperium, 312.1.b.
1 christum in peregrina specie videre quid sit, 97.1 d.
2 christum esse in medio quid sit, 317 2.c.
2 christum si vere Christiani sumus imitari debemus, 565 2.a.
2 christum quid sit ambulare in medio seruorum suorum, 324.1.a.
2 christum qui non diligit, veram dilectionem non habet, 58.2.d.
2 christi Dei qui appellentur, 91.1.b.
1 christiani maiora habebunt in statu futuræ gloriæ, quā in statu innocentiæ, 603.2.a.
1 christianorum Iudaizantium sententia valide impugnata, 464.1.d.
1 clamare quis dicatur ad dominum ex Seir, 424.2.d.
1 clamoris ad Deum effectus, ibid.1.b.
2 clypei mille pendentes ex turri Dauid quid⁹ significent, 191.2.d.
2 creaturæ ratione præditæ dignitas in quo consi-

consistat, 479. 1.c.
2 creationis, iustificationis, & glorificationis bonorum effectus, 133 2.c.
1 crimen pessimum quodnam sit, 216. 2.d.
2 crystallinus panis quid, 85.1 c.
2 crura sponsi quid sint. 226.1.b.

D.

1 DAniel quomodo dicatur mystice ingredi domum suam sociisque indicare negotium, 85 2.d.
1 Daniel accipit munerâ quid mystice significet, 123.2 a.
1 Daniel quomodo præsideat fortib⁹, 124.2 d.
1 Daniel feruorem deuotionis, Arioch zelum fortitudinis repræsentant, 81.1 d.
1 Danielis tres socii quid nobis denotent, 85. 1. c.
1 Danielem quid sit ad Regẽ intrare, 83. 2 c.
1 Danielem intus morari quid sit, 131 1.d.
1 Dauid Vriasue quid designent, 73. 1. c.
1 deambulare quid sit, 156.1.b.
1 deauratio quid sit, 265.2.c.
1 deauratio sagarum diuinorum iudiciorum commendatio, ibid.
1 deaurare aream quid sit. 244
1 debitum duplex, damnationis & expiationis, 510 2.d.
2 decima pars ciuitatis quæ sit, 385. 2 d.
2 declaratio loci illius, capillus de capite vestro non peribit, 35. 1. b.
1 decretum proponere quid, 127. 2.d.
1 deducere alium in intellectibus manuum quid sit, 139 2 c.
2 delectatio potus & cibi quando est vitiosa, 195. 1.a.
1 delectatio præsens spiritualis quamuis magna futura tamen comparata est parua, 198. 1. a.
2 delectationes exteriores quantum cõtemperit quis, tantum in Deo delectari poterit, 229.1 b.
2 delectationibus in specialibus quid cauendum, 181. 1.d.
2 deliberans perficere quid faciat, 189 2 c.
1 delitiis quid sit affluere, 324. 1 a.
1 delitiarum affluentia vnde, 324. 1. a.
2 denarius quid significet, fidei s. perfectionem. 364 1.b.
2 deorsum quis se dimittat, 191.1.c.
2 dentes obstupescere quid, 169. 1. b.
2 dentes quid significent, 179.2 d.
1 dentes malitiæ & inuidentiæ morsus denotant, 171. 1.b.
1 derogare, & derogatio quid sint, 171 2.d.
2 desertum duplex, aliud bonum, aliud malum, 64. 1.a.
desertum Idumææ malum, desertum Cades bonum, ibid.b.
2 deserti concussio quid significet, 65. 2. b.
2 desideria quænam ad homines pertineant, & quæ ad animalia, 69.2.c.
1 desideria sua quo quis magis mortificat, eo verius ad Deum tendit, 557 2 a.
1 desperationis malum timidũ potius quam tumidum corredit, & alia plura efficit, 177. 1 a.
1 desperandum est de vobisipsis, & sperandum de Deo, 99.1.d.
2 detonsiones quænam sint, 181.2 c.
1 detrahere quid sit, 171 2.a.
2 detrimentum cupientis prodesse aliis indiserete, 159.1 b.
2 deuota anima quando bene cum Deo conuiuit, 187.1 b.
1 deuotionis veræ proprium & discrimẽ inter illam, & falsam, 130. 2 d.
1 deuotionis socii quinam sint, 81.1 b.
1 deuotionis perfectæ signum, 93. 2. a.
2 deuotionis organo quibus modis vtamur, 120. 2. c.
2 dæmonis suggestiones diuersæ, 190.1.d.
2 dæmones quomodo dicantur reges terræ variique illorum effectus, 37.2.d.
1 dæmones fortiores in Christi passione relegati, 477 2. c.
2 dæmones alios homines alios regere cur appellet propheta, 90.2.d.
2 dæmones cur volucribus assimilentur, 421. 2. a.
2 dæmones quomodo etiam per gentes intelligi possint, 37 1.d.
2 dæmones quomodo decipiant, 180 1. b.
2 dæmones reuelationes aliquibus ostendunt. 226.2 a.
2 dæmones dicuntur vestiti loricis ferreis, 381. 1. a.
2 dæmonum variæ tentationes, 122 1.d.
1 dæmonũ op⁹ famulos Dei infestare, 135.2 b.
2 dæmonibus ipsis B. Virgo formidabilis est, 201. 2. d.
2 deus quibus modis visitet animam, 117.2.a.
2 deus plus gaudet dici sponsus quam pater, & pater quam dominus, 143.2.b.
2 de⁹ quomodo ab anima quærẽdus, 144.2.d.
1 deus aliquando eos cadere permittit per quos alios postmodum erigat, 203. 1. c.
1 deus quomodo spiritualiter regna transferat, 88.1.c.
2 deus quomodo habeat, & exerceat sensus, 100 1 a.

1 deus quomodo sit in loco, 348.2.a.
2 deus mala hominum se semini sci dissimulat, 401.1.c.
2 deus permittit malos magna libertate vti in hoc sæculo, 419.2.a.
2 deus tacens aliquando ad operationes nostras melius exaudit, 220.1.a.
2 deus amicos pascit & charissimos reficit, 214.2.c.
1 deus nō exigeret ab homine tribulationum tolerantiam si non peccasset, 597.1.a.
2 deus quomodo ab animabus quærendus, 144.2.d.
1 deus cur laudandus, 163.1.d.
1 deus quare permittit tribulationes, 540.2.d.
2 deus cur in frequentes lapsus cadere hominem permittat, 88.2.d.
2 deus quomodo ab anima tenetur, 153.1.a.
1 deus aliquando aliqua iniuste permittit fieri quæ homo iniuste disponit, 82.2.a.
2 deus ab anima non inuenitur antequā mundus ab ea despiciatur, 544.1.b.
1 deus quomodo scit bonū, & malū, 460.2.b.
2 deus maiestatis intonuit spiritualiter in illis verbis quid sit intelligendum, 54.1.a.
1 deus quomodo nobiscum sit in Emanuele, 453.1.b.
1 deus lux est, cur nō dicatur in Danielis prophetia, sed cum eo lux est, 89.1.d.
1 deus quando aliquid alicui digito demonstrat, 406.1.b.
2 deus inter quos commoretur, 221.1.c.
2 deus quare superbam mentem derelinquat, 87.1.c.
2 deus neminem permittit cadere, qui illi vero amore deseruit, 367.1.b.
2 deus quomodo potest cognosci in triplici creatura, 151.2.b.
2 deus est vbique, 347.1.d.
1 deus quomodo solum amorem à nobis exigat, 547.1.b.
1 dei bonitatem commendat largitas sua, & iniquitas nostra, 448.1.a.
1 dei in regno quo quis humilior eo sublimior est, 150.1.a.
2 dei templum cor hominis, 67.1.a.
2 dei filius cur verbum dicatur. 407.2.d. & 408.1.a.
2 dei donorū multiplicatio in perfectis quanta sit, 77.1.c.
2 dei suauitas quo magis sentitur eo auidius desideratur, 219.2.a.
1 dei dona cur accipiamus, 97.1.b.
1 dei ob amorem se affligens semper affligendi occasionem inuenit, 192.2.a.
2 deo gloriam quando demus, 355.2.b.
2 deo complacere in veritate quid sit, 46.2.c.
1 deo optima quæque tribuenda, 346.1.c.
1 deo nihil futurum, nihilque præteritum, 257.2.c.
2 deo toties gratiarum sacrificium offerimus quoties propter illū nosipsos deprimimus, & humiliamus, 155.2.c.& d.
1 deum videndi modi sunt tres, 219.1.d.
1 deum præsentem, sed quasi transeuntem habere quid sit, 295.2.c.
2 deum timens egregius est præliator, 72.1.c.
2 deum quomodo videamus per fidem, contemplationem, & spem, 39.2.b.
2 deum vt quis plene videat quid requiratur, 188.1.a.
1 deum requieuisse quid sit, 496.1.c.
2 deum timere & honorare quomodo debeamus, 400.2.a.
2 deum amplexari & osculari animam quid sit, 157.1.d.
1 deitas non aliquid aliud est quam summa substantia, 345.1.a.
2 diuus Ioannes cur ad pedes angeli cecidit, 451.1.b.
2 diuina dispensatio erga nos, 123.1.b.
2 diuinæ gratiæ subtractio quomodo iuuet electos, 117.2.b.
1 diuinæ visitationis varii effectus, 249.1.a.
2 diuina virtute non nostris viribus cum dæmonibus congrediendum, 168.1.b.
1 diuinum honorem quando nobis tribuim⁹, 119.2.d.
1 diuinum esse quid sit, 385.2.d.
2 diuinorum contemplatio quam sit suauis, & iucunda, 42.2.a.
1 diuinis omnibus personis quid sit commune quidue singulis personis proprīū, 400.2.c.
1 diuinitus glorificatur qui in afflictione diuinam gloriam quærit, 93.1.a.
2 diabolus cur exterminans dicatur, 379.1.c.
2 diabolus cur dicatur draco & magnus, serpens, & antiquus, 391.1.a.
2 diabolus, i. deorsum fluens, ibid.b.
2 diabolus cur dicatur habere iram magnam, 392.1.c.
2 diabolus quando non habet locum, 391.1.d.
2 diabolo resistendū etiā in minimis. 189.2.d.
2 diabolum dum confutamus percutimus, 191.2.d.
2 diademata septem in septem capitibus draconis quid. 390.1.c.
1 dies Idumæi quales, 433.1.d.
dies noster iustitia nostra, ibid.2.a.
2 differentia inter irridere & subsannare, 40.1.b.
2 differētia inter iudicium & consiliū, 50.2.d.

2 diffidie quantum quisque in se, tantum in diuinæ spei adiutorio confidit, 189.1.d.
1 diffinitio personæ ex Boetio. 382.2.d.
2 digiti quinq; quomodo respõdeant quinque gradibus discretionis, 126.1.b.
1 digiti dilecti quid significent, 218.1.a.
2 digitorũ spiritualiũ operatio quæ, 125.1.b.
2 digniores apud Deum quinã sint, 397.2.d.
1 dilatatio charitatis magna, quæ se ad inimicos extendit, 603.1.c.
1 dilectus quibus modis à sponsa sentiatur, 298.1.d.
2 dilectus cur sit desiderabilis, 230.2.a.
2 dilectus ex dilecto filius Dei, 221.1.b.
2 dilectus non exaudit ad voluntatem, exaudit tamen aliquando ad vtilitatem vt expedire nouit, 219.2.d.
1 dilecto inniti quid sit, 326.1.a.
2 dilectores Christi sunt vnicornes, & cur ita appellati, 59.1.b.
1 dilectio vera in quonam consistat, 396.1.a.
1 dilectionis dulcedine nil dulcius, 366.2.a.
1 dilectionis proprietas, 367.1.b.
2 diligi a Deo volenti quid faciendũ, 98.2.c.
2 diluuium bonum quid, 71.1.c.
1 dimittere peccata, & remittere peccata quid sit, 522.1.c.
2 dimittat se deorsum quis, 191.1.c.
1 dina cur post Zabulon nascatur, 205.1.a.
1 discere à Deo quotidie quam iucundum, 595.1.a.
1 disciplina vnde dicatur, 420.1.b.
1 disciplina corporis absque disciplina cordis inutilis est, 194.2.a.
1 discipulos quid sit in faciem cadere, 223.1.b.
2 discretio quid faciat, 182.2.b.
1 discretio custos internæ puritatis, 215.2.d.
2 discretio per Moysen, deuotio per Aaron, per Samuelem circumspectio intelligitur, 90.1.a.
2 discretionis gradus quinque, 125.1.c.
1 discretionis veræ effectus qui & quales, 215.2.b.
1 discretionis proprietates quænam sint, 216.1.d.
1 discrimen inter iudicium particulare, & vniuersale, 533.1.b.
1 discrimen inter secundum, & tertium gradum violentæ charitatis, 554.1.b.
1 discrimen inter sensum mysticum & historicum, 335.2.b.
1 discrimen inter personas diuinas, & alias personas, 370.2.d.
2 discrimen inter irridere & subsannare, 40.1.b.
2 dissolura verbà quid efficiant, 185.1.2.
2 dispensatio diuina erga nos, 125.2.b.
1 distractiones vnde causentur, 181.1.d.
2 diuersi hominum impetus, 181.1.c.
2 diues & locuples cum vnum sint & idem, cur duplicatiue dicatur, 343.2.a.
2 diuidere terram in funiculo distributionis quid, 111.1.b.
1 doctrina qua terrena docentur differt ab ea qua docentur cœlestia, 212.1.d.
1 dolor peccatorum vnde considerari possit, 209.1.d.
2 dolor Christi acerbissimus fuit, vt omniũ dolores portaret, 187.2.c.
1 dolentes quid soleant facere, 516.1.a.
2 dominus de thesauris suis quales ventos producatur, 115.1.a.
1 dominus quid faciat per seipsum, quidue per ministrum, 513.1.c. & 518.1.c.
1 dominus quomodo absoluat, & quomodo ministet, ibid. & fol. 521.1.a.
1 dominus quales cibos amet, 97.2.c.
2 dominus ostendit seruis suis quæ oportet fieri cito, 450.2.a.
1 dominus quando, & quomodo nos custodiat, 426.1.b.
1 dominus cum anima deuota quomodo sæpe se gerat, 559.2.b.
1 dominus quãdo se longi' ire fingit, 97.2.a.
1 dominus quomodo compellatur intrare, 97.2.b.
1 dominus quare dixerit Petro quodcunque ligaueris, & nõ quæcunq; ligari voluerit.
1 dominus ipse dabit, cur dicatur, 448.2.a.
2 domini aduentus qualis, 128.1.c.
1 dominũ qualiter pascere dicamur, 310.2.c.
1 dominum recedere & Abraham reuerti in locum suum quid sit, 111.2.c.
1 dominum adorare in atrio sancto eius quid sit, 26.1.d.
1 dominium supernæ maiestatis quid sit in regno hominum agnoscere, 149.1.c.
2 domus Hierusalem si scrutabuntur quid fiet de domibus Babylonis, 395.1.b.
1 donum Dei primum & principale quodnam sit, 213.2.b.
2 dona gratiæ quæ, 38.2.c.
1 dona Dei cur accipiamus, 97.1.b.
2 dona Dei suis meritis ascribere impiissimum est, 50.2.a.
1 dona Dei exprimi non possunt, 546.2.a.
2 dona naturæ quæ, 38.2.c.
2 ducere in captiuitatem & gladio occidere quid sit, 395.1.c.
2 dulce colloquium quod ex diuina gratia procedit, 185.1.c.
1 dulcedo omnis instillata nostro Emanueli, 480.1.b.

1 dulcedo cordis in lacte, in butiro cordis exultatio intelligitur, 478.2.c.
2 dulcia verba quare animæ sanctæ habeant, 185 2.a.
2 dum medium silentium tenerent omnia, quid sit, 347.2.c.
1 duo in omni peccato sunt consideranda, 525.1.b.
2 duo bona duobus malis opponũtur, 197.1.a.
2 duo genera operum insolubilium, 396.1.c.
1 duo considerantur vt in culpæ ita & pœnæ obligatione, 510.1.d.
2 duo mala malorum, & duo bona bonorum, 402.2.a.
1 duos oculos habet anima, 548.1.a.
2 duæ mammæ quid significent, 203.1.d.
1 duas columbas offerre quid sit, 612.2.d.
1 duplex processio est; vel productio personarum, 402.1.a.
2 duplici modo intelligitur amor, 300.2.a.
2 draco magnus & rufus quid sit, 390.1.b.

E.

2 EBrii spiritu quinam sint, 43.2.a.
2 Ecclesia sancta cur sponsa dicatur & vxor, 440.2.d.
1 effectus animi humani succensi diuino igne, 316.2.d.
2 effectus sponsi cum ab anima fuerit inuentus, 152.2.b.
2 effectus diligentium se in Deo, 79.1.b.
2 effectus prauarum cogitationum, 48.2.a.
1 effectus charitatis qui, 552.1.b.
1 electi quando magis ad amorem Dei accenduntur, 260.1.b.
2 electos quomodo significent cedri, 170.2.a.
2 eleemosina maculata quæ sit, 162.1.d.
2 elementorum de innouatione intelligi illa verba possunt, Ecce noua facio omnia, 438.1.c.
2 elementorum in innouatione cur non fit mentio de igne, 436.1.d.& 2.a.
2 elephas castum est animal, & frigidæ naturæ, 275.2.c.
2 eloquium factum recte per cœlum intelligimus, 389.1.b.
2 emissiones quidnam sint, 207.1.a.
1 emundatio lepræ quibus differatur, 517.1.b.
2 Enoch, & Helias quam potestatem sint habituri, 384.2.c.
2 Ephesus, Smirna, Pergamus, Thiatira, Sardis, Philadelphia, & Laodice quid singulatim hæ septem ciuitates significent, 345.2.d. & 346.1.a b. & c.
2 episcopus cur columnæ cõparetur, 341.1.b.
2 equus rufus quid significet, 361.1.c.
2 equus albus quid significet, 360.2.c.
2 errare non potest qui cum consilio viuit, 126 2.b.
1 esse substãtiale habere ex propagatione cuius sit proprium, 378.2.d. & 379.1.a.
1 essendi potentia quid sit, 343.1.d.
2 Eua quoties mittat Adam in exilium, 112.1.d.
1 euanescat quando dominus, 97.2.d.
1 euangelistæ cur prædicatores præcedant, 218.1.c.
2 euangelium quid doceat, & quid lex, 292.2.c.
2 euphratis nomine quid intelligatur, 411.1.c.
euphratis aqua quando exsiccabitur, ibid. 2.a.
2 exaudiri vt à Deo mereamur quid sit nobis faciendum, 178.2.a.
1 excellentia B. Virginis Mariæ, 481.1.a.
1 excellentia animæ rationalis, 279.2.c.
1 excusationes scuta vitiorum, 485 1.a.
2 exemplo bonorum promouendi sunt timidi. 53 2.b.
2 exercitiũ laboris mentem roborat, 219.1.d.
1 exercendi patriam Christus ab initio habuit, sed ad experientiæ notionem per temporis accessum accreuit, 477.1.a.
1 existere quid sit, 377.1.c.
1 existentia variatur secundum originem, ibid. 2.b.
1 existentia communis & particularis quæ, 383.1.d.
1 existentiæ humanæ variatio, 377.2.d. & 378.1.a.
1 expiandi modus in duobus cõsistit, 512.2.a.
1 exploratorum genera duo, 21.1.d.
2 exterior pulchritudo animæ quæ, 174.1.a.
2 exteriora diligentes vocem Dei audire nequeunt, 442.a.
2 ægyptus quid sit quidue signif. 306.2.a.& 381.1.d.
1 ægypto egredi cum magna substantia quid sit, 619.2.d.
1 æqualitas trium personarum qualis, & in quibus consistat, 169.1.c.
1 æqualitas cur tribuatur filio, fol.2 2.a.
1 ætatum diuersæ functiones, & aptitudines, 488 1.a.
2 æterna quantũ cognoscimus tantũ transitoria despicimus, 161 1.b.

F.

2 FActæ sunt voces quid sit, 386.1.d.
1 Falcẽ mittere, & metere qđ sit, 403 1.a.
2 Famulos Dei infestare op⁹ dæmonũ, 135 2.b.

2 falsus

2 falsus sapor quisnam sit, 250. 1. a.
2 falsa delectatio quomodo extinguatur, 214. 1. a.
2 falsi Christiani duo cornua habent, 396. 1. a.
1 fames animæ quid sit, 542. 2. b.
2 fauus est dulcedo meritorum, 212. 1. b.
2 fauus & mel quare priꝰ comedatur, & postea lac bibatur & vinum, ibid. 2. c.
2 fauum quando comedit anima, ibid 1 d.
1 fœlicitas futuræ vitæ quæ, & quanta, 199. 2. b.
1 fœlicitatis summæ plenitudo quid requirat, 369. 1. c.
1 fœnum quasi bos quisnã comedat, 157. 1 d.
2 ferculum quod anima est, & quomodo reficiat Christum, & membra eius, 170. 1. b.
1 fermentum spirituale quid, 577. 1. a.
fermentum omne peccatum, ibid. b.
fermentum modicum quid, ibid. c.
fermentum vetus quid, quidue recens, ibid. 2. d.
1 ferrum omnia cætera metalla domans crudelitatem designat, 175. 1 a.
1 ferri contritio quid significet in statua Nabuchodon. 108 1. b.
2 ferreis loricis dæmones vestiti dicuntur, 381. 1. a.
1 feruor diei quid & cur in eo dominus appareat, 318. 1. a.
1 fides quid sit, 583. 1. a.
2 fides prima quænam sit, 312. 2. d.
2 fides conceptionis in B. Virg. præcessit fœcunditatem prolis, 129. 1. a.
1 fidei nostræ sacramenta obscure prolata, 446. 1 d.
1 fidei firmitas in mysterio sanctiss Trinitatis est necessaria, 371. 2. b.
2 fide quantum quis accedit tantum mundabitur, 209 2. a.
2 filius Dei in religione seu religionis statu quis censeatur, 51. 1 d.
2 filius quando raptus est ad Deum, 390. 2 a.
2 filii Dei quomodo liberabuntur, 383. 1. d.
1 filii Dei quinam sint, & qui filii hominum, 502. 1. a.
2 filios arietum quando immolemus, 51 2 d.
2 filiæ Hierusalem quæ sint, 220 2. c.
2 filiæ Hierusalẽ per quos adiuvãtur, 157. 2. c.
2 finis orationis quando melior sit quã principium, 179 2. d.
1 finis actionum nostrarum quisnam esse debeat, 488 1. a.
2 fistula & cinamomum quid significent, 207. 1. c.
2 folia ligni vitæ quænam sint quæ dicuntur esse ad sanitatem gentium. 449. 1. d. & 2 a.
1 fons quid significet vel præfigũret, 125. 2. c.
2 fons signatus quid sit, 206 1. c.
2 fons horrorum quid significet, 207 2. c.
2 fons draconis quid sit, 306. 2. c.
1 fontes abyssi quando spiritualiter rumpuntur, 69 1. d.
1 formido futura insignis in die iudicii, 526. 1. b.
2 fornicatores quinã sint Babylonis, 415. 2. b.
2 fortitudinem nostram exercentes tentationes quæ, 133. 2. 2.
2 fulgura, nubes, & pluuia, quid significent, 214. 2. d.
2 fulgura significant miraculorum claritatem, 350. 1. a.
2 fundamentum quod Paulus posuit qualenam sit, 396. 1. b.
2 fur quomodo & cur veniat, 336. 2. c.
1 furor & ira quid sint, 80. 1. b.
furor cur prius, & deinde ira ponatur, ib. c.
2 furiosus in furia aliquem occidens quando peccet mortaliter, 199. 2. b.
2 flamma ignis quid significet, 319. 1 2.
2 flamma spiritus s. gratiã significat, 302 2. d.
1 flores veri quinam sint, 565. 1. b.
2 fluuius ciuitatis Sanctæ quid sit, & cur gratia fluuio compatetur, 448 2 c.
Et cur fluuius sit aquæ viuæ. ibid.
2 fluenta plenissima quæ sint, 223. 1. c.
2 flumen aquæ quid significet, 393. 1. a.
1 flumina intrare in mare quid, 41 2. c.
2 fluxerint quando aquæ de Libano, 209. 1. b.
1 fraudulenta quid sit, 172. 2. a.
2 fremere gentes quid sit, 36. 2. a.
2 fremitus est bestiarum, ibid.
2 frigidus, & calidus quomodo quis esse dicatur, 342. 2. d.
2 frigidus, & calidus vtinam esset cur ita optatiue dicat. 343. 1. b.
2 fructum geminum quomodo aliquis facere possit, 184. 1. d.
1 fructus obedientiæ qui sint, 569. 1. d.

G.

1 GAudium beatitudinis in quibus consistat, 191. 1. d.
2 Gaudium verum Deus, 165. 1. d.
1 Gaudiũ internũ quis non inueniat, 197. 2. a.
2 gaudii huius vitæ cum patriq; gaudio comparatio, 165. 1. b.
2 gemelli hinnuli capreæ cur sint, 194. 2. c.
2 geminus modus psallendi in organo exultationis, 110. 2. d.
2 gemina fœlicitas tam angelorum, quam hominum quæ sit, 212. 1. b.
1 gemitus columbæ quis, 590. 1 b.
1 gemitus corui quis, ibid. c.

2 genæ dilecti quæ sint, & quæ pulchræ, 224. 1. b.
2 genæ cur dicantur similes fragmento mali Punici non integro, 287. 1. b.
Et aliam causam, ibid 2. b.
2 genæ cur malo punico cõparentur, 186. 1. a.
1 generatio quid sit, quidue productio, 411. 2. c.
1 genus eleemosynæ præclarum, 155. 1. c.
1 genus studii optimum, 135. 1. a.
1 genus cõtemplationis primum per septem gradus distinguitur, 244. 2.
1 genera contemplationis sex numero quænam sint, 232. 2. c. & d. item 233. 1. b. & d. 2 d & 234. 1. b.
Et ad eadem genera contemplationũ pertinentia, 239. 2. c.
2 geneta tentationum septem, 130 1. d.
2 gẽtes ciuitatis Sanctæ denotant subiectos, reges vero prælatos, 447. 1. d.
2 gentes fremere quid sit, 36 2. a.
2 gentiles cur mari comparentur, 375. 1. b.
1 germanitas varia in humana natura reperitur, 402 1. c.
2 gigantes quid denotent, 70. 2. b.
2 Gog, & Magog quid significent, 433 2. a.
2 guttur sponsi est internus sapor eius, 228. 2. d.
2 guttur dilecti cur sit suauissimum, 230 1. c.
2 gladius acutus sermo diuinus, 320. 1. a.
gladius cur ab vtraque parte acutus dicatur sermo diuinus, ibid b.
2 gloriæ consideratio quid faciat, 222. 1. c.
2 gloriam & honorem quibus modis domino offeramus, 52. 2. b.
2 gloriam quando demus Deo, 355. 1. b.
2 gloriari de eo, quod non habes, nihil est stultius, 206. 1. b.
2 grabatum tollere quid significet, 574. 1. d.
1 gradus summus bonitatis quis, 367. 2. d.
1 gradus charitatis præcipuus vbi esse non possit, 365. 1. a.
1 gradus amoris in affectibus quis primum locum obtineat, 556. 1. c.
1 gradus amoris quarti in humanis, est quædam forma damnationis, ibid. 2 b.
1 gradus tres primi generis contemplationis, 33 1. 1. a
2 gradus discretionis quinque. 125. 1. c.
2 gradu profectuum in augmento suauitatis internæ, 42. 2. d.
1 gradus vitiorum qui, & quales, 167. 2. a.
1 gradus quatuor cognitionis humanæ infirmitatis, 618. 2. d.
2 gradus defectionis qui sint, 105. 2. b.
1 gradus stultiæ qui, 247. 2. a.
1 gradibus profectuum quibusdam sicut ad alta conscenditur, sic rursum gradatim ad ima descenditur. 102. 1. a.
1 gratia ante peccatum quæ, 596. 1. b.
1 gratia quando subtrahatur, 249 1 a.
1 gratia cur detur, 454. 2. d.
1 gratia quam habuit homo ante peccatum quanta, 47. 2 b.
gratia integra in hac vita ab homine recuperari non potest, ibid c.
1 gratia spiritus S. quib⁹ modis detur, 595. 1. c.
2 gratiæ diuinæ subtractio quomodo iuuet electos, 117. 2 b.
2 gratiæ dona quæ, ibid. c.
1 gratiam oẽm possidere cuiusnã sit, 596. 2. a.
1 gratia diuina homo destitut⁹ in omne malum deiicitur, 620. 1. d & 2. a.
2 gratia cur aliquãdo anima priuetur, 179. 1. b.
2 grauissimum quid sit in peccato, 411 1. c.

H.

1 HAbitatores Seir quinam dicantur, 414. 2. c.
1 Habitantes in terra quinam sint, 377. 1. c.
1 Habitus interioris hominis, vt diuidatur, 329 2. d.
1 hebræorum turbã transisse Iordanem quid sit, 17. 1. a.
2 hermon quid sit, 216 2 d.
1 hæreditas spiritualibus promissa est terra promissionis Abrahæ, 608 1. b.
1 hæreses variæ de trinitate vnde exortæ sint, 371. 1. b.
2 hæreticis assimilantur locustæ, 378. 2. d.
2 hierarchiam primam Angelorum per arietes significatam saltus suos dare quid sit, 95 2. a.
2 Hierusalem supernã ingredi cupienti quid faciendum sit, 553. 2. c.
1 Hierusalem domus si scrutabuntur, quid fiet de domibus Babylonis, 335. 2. a.
2 hinnuli duo quinam sint, 194 2 a.
2 historia D Hieronymi de D. Antonio heremita, & S Paulo, 148. 1. d.
2 hiacynthus quid, & qualis sit, & cur manus plenæ dicantur hiacynthis, 225. 1. d.
2 hiacynthus cum aura mutatur. ibid. 2. a.
1 hydriam conteri & rotam confringi quid sit, 519 1. d.
hydria & rota ad quid seruiunt. ibid 2. a.
1 hypocrisis crimen pessimum de quo Ioseph fratres accusauit apud patrem Iacob, 216. 2 d.
1 hypocritarum actiones quæ, & quales, 172. 2. b.
1 homo cur ad imaginem & similitudinem Dei sit factus, 486. 1. a.

1 homo

1 Homo quid sit quidve animal, 374.1.b.
1 homo ex aliquo similis ex aliquo dissimilis Deo, 290.1.a.
1 Homo quis non sit, sed diabolus licet in forma sit hominis, 352 2.d.
2 Homo constat ex gemina substantia, 298. 2.c.
1 Homo si non peccasset quomodo se haberet in productione, seu generatione, 413. 1.d & 2.a.
2 Homo non habet vires contra aduersarium extra charitatem, 167.1.c.
2 Homo si non peccasset quid fuisset, 295 1.a.
1 Hominis lucerna quando diuinitus illuminatur, 623.1.d.
2 Hominis interioris oculi qui, 108.2.c.
2 Hominem perfectum efficiunt virtus, & sapientia, 45.2.d.
2 Hominem cur in frequentes lapsus Deus cadere permittat, 88.2.d.
1 Homines quomodo dii appellentur, 122. 2.d.
2 Hominum diuersi impetus, 181 1.c.
2 Hominum genera quatuor in iudicio, & quæ, 434 2.b.
1 Homines veremur & non Deum, 204.2.a.
2 Homicidæ fornicatores, venefici, idololatræ, mendaces, qui sint, & eorum in futuro tormenta, 439.1.d.
1 Humani animi mutabilitas, 94.1.d.
1 Humana natura quid in Virgine Maria acceperit, 451.1.a.
2 Humana actio vt sine gratia inutilis ita cũ illa vtilis, 454.2.c.
1 Humana semina quid significent, 116.2.a.
2 Honorem & gloriam quibus modis domino offeramus, 52.2.b.
1 Honorem diuinum quando nobis tribuimus. 119.2 d.
2 Hortus conclusus quid sit, 205.1.d.
2 Hortus dilecti fructibus omnigenis abundans est, 231 1 b.
1 Humiliatio secundæ personæ diuinæ, 454. 1.d
1 humiliatio & humilitas vera quænam sit, 567.2 a.
1 Humilis vere quis sit, 110.1.b.
1 Humilis non suam, sed Dei facit voluntatem, superbus suam & non Dei, 570.2.d.& 571.1.a
2 Humilitas triplex, 174.2 a.
Humilitas sublimior quæ, ibid.d.
Humilitas virtus Christi, 175 1.c.
2 Humilitas vera vna, alia ficta, 156.1.b
1 Humilitas est præparatio ad Spiritum sanctum recipiendum, 597.2.a.
2 Humilitas virtutum custos, 186.2.d.
1 Humilitas confert ad pacem habendam, 567.1.d.
1 Humilitas vera quæ sit, 570.2 d.
2 Humilitatis effectus, 221 1.c.
2 Humilitatem & humiliationem vtramque habere debet seruus Christi, 567 2.a.
2 Humilitatem qui habuerit Christo assimilatur, 222.2.a.

I

2 IAspidis, & Sardini lapidum significatio q̃, 349.1.b.
2 Iesus est radix de genere Dauid, & stella matutina, 380.1.d.
2 Iordanus quis sit, 209 1.a.
2 Iosephus historicus Iudæus nunquam vidit tabernaculum, 3.2.d.
1 Iudas confitens in scriptura nominatur, 183 1.d.
1 Iudas Scarioth, & Alexander magnus Macedo signa fecere licet essent reprobi, 190. 2 d & 191.1 2.
1 Iudicium dupliciter consideratur, 532.2.a.
2 Iudicium secundum partem, & secundum plenitudinem, ibid 2.d.
2 Iudicia quæ nos adiuuant quæ sint, 98.1.a.
2 Iudicare mortuos quid sit, 388 1.a.
2 Iudicandum quid sit de præsenti statu, & quid de statu ante peccatum, 434.1.d.
2 Iudicandi qui sint à viris Apostolicis, 533. 1.d.
2 Iudicandorum conscientiæ quid sint quidque iudicantium corda, 533.2 d.
2 Iugum & vincula quid spiritualiter in nobis operentur, 39.1.b.
2 Iustum quid sit esse, & quid iustificatum, 293.2.a.
1 Iustum esse quid sit, 178.2.d.
2 Iusti anima sedes sapientiæ, 68.2.d.
1 Iuuentus vera quæ sit, 513.2.c.
2 Idumææ desertum malum, 64.1.b.
2 Ignis terrenus & cœlestis quis, 61.1.d.
1 Ignis corporalis quod operatur circa ferrũ hoc Spiritus sanctus circa cor, 409.2.d.
2 Ignis è cœlo venit super sacrificium Abrahæ, 605.1.c.
Ignis malus qualis, ibid.2.a.
1 Ignis purgatorius quare sic dictus, 531.1.c.
1 Igne purgatorio qui puniuntur, & purgantur se saluos fore cognoscunt, Ibid.1.c.
1 Imaginatio duplex, alia rationalis, alia bestialis, 185.2.b.&c.
1 Imaginatio aliquando est vt instrumentũ, 186.2.a.

2 Immensitas creaturarum in quo consistat, 493 1.c.
Et in quo vtilitas, ibid 2 a.
1 Imminorationem animæ non credentis detrimentum, 275.2.c.
2 Impatientia peccatur mortaliter, 200.1.b.
2 Imperfecti inualidi ad opera laboriosa, 182. 2.d.
2 Imperfecti non loti lacte matris dulcedinis gratiæ sæpius incidunt in defectus, 223.2.b
2 Impetus diuersi hominum, 161.1.c.
1 Impietatis nomine intelligitur specialis iniuria creatoris, 511.2 d.
1 Impietas quid sit, 47.2.c.
2 Importuna tentatio quæ, 130.1.a.
1 Impudentia quid sit, 174.2.a.
2 Impudici qui sint, & venefici, & idolis seruientes, 453.2.b.
1 Incõmunicabilis existentia quid sit, 380.1.c.
1 Incommutabile esse quid sit, 348.1 b.
1 Increpatio ad non laudantes Deum, 425.1 b
1 Infernalia tormenta longe a sensibus remota, 186.2.d.
2 Inferi portæ quæ sint, 84.1.a.
2 Infirmus in pugna spirituali quomodo forti adæquari possit, 184 1.c.
2 Infructuosum alicuius opus tamdiu non erit quamdiu non deuiet a charitate, 183. 1. b.
1 Ingenito potentia cur speciali quodam modo attribuitur, 410.1.d
1 Ingressus ad Deum facilius patent pie pulsantibus quam subtiliter perscrutantibus, 546.1 c.
2 Inimicus quando diligatur. 210.2.a.
2 Inimicus quomodo nos impugnet, 183.1.b.
2 Inimici suggestionibus resistendi diuersi modi, 190.2.a.
1 Iniquitas committi quando dicatur, 521.1 c
2 Iniquitas quid sit. 47.1.b.
1 Iniuria fit Deo peccando, 521 1.d.
1 Inordinatus amor quando sit. 397.1.a.
1 Inquietudo humani affectus quanta, 40.1.b
1 Insolentia quid sit eiusq; mala, 167.2 d.
2 Insula omnis quomodo fugiat & montes non inueniuntur, 414 2.d.
1 Intentio vna exmultis cordibus facit vnum 424.2.a.
1 Interioris hominis oculi, qui, 108.2.c
2 Intrinsecum extrinsecumque quid in diuinis secundum humanum loquendi modũ dicatur, 407.2.c.
1 Introduci ab alio quid sit, quidve per seipsũ ingredi 84 1.b.
1 Introitus, & exitus Ruben quid significet, 192.2.d
1 Inuidia quando in inuidentiam excrescat, & quid sit inuidentia, 170.2.a.
Inuidia viso comparatur, ibid 2 c.
2 Inuidia vbinam locum habere non queat, 192.1.b.
1 Inuida mens quomodo dolore vratur, 172. 1.c.
1 Inuisibilia Dei tria sunt, 493.1.b.
1 Inundationem sequitur fames, 525.1.a.
2 Ira quando non sit mortale peccatum, 200. 1. b.
1 Irasci, & non peccare quid sit, 200.1.a.
2 Iris iudicium significat, 549.1.d.
Iris cur similis dicatur visioni smaragdinæ, ibid.2.a.
Iris cur dicatur tam in circuitu sedentis quã sedis, ibid.
2 Irrisio quid, & quid subsannatio, 40.1.c.
2 Irridere, & subsannare vt differant, 40.2.b.
2 Irridentur illi, qui gloriantur se posse aliquid contra electos Dei, 41.1.b.
1 Isachar, Zabulon & Dina quid denotent, 211.1.d.2.a.
1 Isachar cur dicatur asinus fortis, 199.1.c.

L

2 LAbia sponsæ cur vittæ comparentur 184 2.b.
2 Labia dilecti quinam sint, 224.1.a.
1 Lac sugere, & mel comedere quid sit, 607. 1.a.
2 Lac quando percipit anima. 212.2.b.
2 Lachrymæ carnales, & spirituales vt differant, 106.1.c.
2 Lacus calcabitur quid significet, 404.1.c.
2 Lampades septem quænam sint, 550.2.c.
2 Lana quid denotet, 318.2 b.
1 Languor amoris quid, 544 2.c
1 Lapis percutiens statuam Nabuchodonosor cur non crescat in rupem, sed muretur in montem, 110.1.a.
1 Lapis primus in Iordane collectus est timor domini, 28.1.c.
Et ibidem de reliquis lapidibus vide per totum, fol.seq.
2 Lapis pretiosus cur Christus dicatur, 440.2 b
Et cur Iaspis, ibid.d.
1 Lapis sine manibus abscissus quis, 107.2.a.
2 Lapidem tollere quid sit, 517.2.d.
1 Lapides duodecim in Iordane collecti quasnam virtutes denotent, 27.1.d.2.a.
1 Lapides bonos in loco malo, & contra cur ponere iubemur, 25.2.c.
2 Latera ciuitatis sanctæ quæ, 443.1.b.
1 Laus vera est de recta voluntate quæ per o-

pus

pus bonum innoteſcit, 194 1.a.
2 Laudari, & non aliquando delectari difficile eſt, 205 2.d.
2 Laudabile eſt apud Deum per modicam virtutem multa implere, 339.2.d
2 Lectum quomodo ſibi paret anima, 146. 2. b.
1 Leo quid ſignificet Prouerb.30. 168.1.a.
2 Leo dormit oculis apertis, 356.2.c.
1 Leproſus quando mundetur, 518.1.d.
1 Leproſum mundari quid ſit, 516.1.c.
2 Lætitia ſola, nec ſola triſtitia habetur in hac vita, 81 1.a.
2 Leuiathan quis abſorbeat, 149.2.d.
2 Lex quid faciat, 290.1.c.
Et quid doceat, 291.2.d.
2 Legis nomine quid intelligatur, 288.1.d.
2 Leges quattuor, Dei, diaboli, carnis, & mẽtis, 107 1 b.
2 Legalia quid ſignificabant, 288.2.c.
1 Lia quid ſignificet, 179.2.d.
2 Libanus quid ſit, 198.1 b.
2 Libanus Chriſtus eſt, 227.1.c.
2 Libanus quid ſignificet, 208 2.b.
1 Libertas, & poteſtas arbitrii differũt, 170 1.d
1 Libertum arbitrium in homine regnum accepit, 170.1.b.
2 Liber dulcis quod amaricauerit quid ſignificet, 383.2.d.
2 Liber quare dicatur ſcriptus intus, & foris, 355.2.d.
2 Liber vitæ continet etiam damnandos, ſed ex eo poſtea delentur, 337.2.c.
2 Liber qui in dextera Dei tenetur quis ſit: & cur in dextera teneatur, 355.2.b.
1 Librorum apertio quid ſit, 533.2.c.
1 Libros aperire, & in illis legere quid ſit, 534. 1.a.
2 Licere aliquid duobus modis poteſt accipi, 297.2.c.
2 Liceant quomodo omnia, 298 1.b.
2 lignum vitæ Chriſtus, 327.1.a.
1 Lignum vitæ vnde dictum, 455.1.c.
2 Lignum vitæ quid ſit, 449.1.b
Lignum vitæ in medio eſt plateæ ciuitatis ſanctæ, & quare, ibid.c.
2 Lignum vitæ ex vtraque parte flumnis fructum proferens in Sancta ciuitate quid ſignificet, ibid.c.
Et cur per ſingulos menſes fructum reddat, ibid.
2 Ligni vitæ proprietates & effectus, 106.1.a.
2 Ligna, fœnum, & ſtipula, quid ſignificent, 296.2.a.
2 Ligna, lapides, aurum, & argentum, quid denotent, 297 1.a.
2 Lilia munditiam bene viuentium denotãt, 194.2.c.
2 Lingua doloſa quid, 138 1.d.
2 Linguam comedere quid ſit, [illegible]
2 Locuſtæ hæreticis aſſimilantur, 178.1.d & ſeq.
2 Locuſtæ malorum vniuerſitatem denotãt, 378.1.a.
2 Longitudo, latitudo, & altitudo in terra Hieruſalem quænam ſit, [illegible]
Et cur hæc tria in ea ſint æqualia, ibid.d.
2 Loqui de ea ad eam quid ſit, de meretrice, ſcilicet Babylonica, 4[illegible]
1 Loqui de amore non poteſt homo, qui non amat, 541.2.d.& 542.1.a
1 Locutio intrinſeca, & extrinſeca quæ, 408 2, c & d.
2 Loricis ferreis dæmones dicuntur veſtiri, 381.1.a.
2 Lucas cur vitulo aſſimiletur, 351 1.a.
2 Lucas cur in viſione ante Matthæum ponatur, [illegible]
1 Lucerna hominis quando diuinitus illuminatur, 625.1.b.
1 Lumen in lumine videre quid ſit, [illegible]
2 Luna facta ſicut ſanguis quid ſignificet, 2[illegible] 2.d.
2 Luna ſub pedibus Mariæ quænã ſit, 218 1.b
2 Lunæ tertia pars quæ ſit, 376.2.c.
2 Lunam quid ſit ſub pedibus habere, 389 2.b
2 Luxuria quid ſit, 306.1.c

M

1 MAgiſterii locum cum ſuſcipere oportet, quid faciendum ſit, 90.1.a.
1 Magnum eſſe, & altũ eſſe, differunt. 100.1 a.
2 Magni, & puſilli qui ſint, 388.1.b.
1 Magna de nobis ſentimus licet nihil ſimus, cæci, habentes albuginẽ in oculis, 486.2.b.
1 Magnitudo duplex, 488.2.d.
1 Malus ignis qualis, 606 2.a.
1 Mali, & reprobi quando perfectè in templum ingredientur,
2 Malis licentia in bonos graſſandi per quinque menſes cur conceſſa, 378.2.a.
2 Malorum conuerſatio fugienda, 193.2.a.
2 Malorum collectio quid faciat, 416.1.c.
2 Malum opus eſſe non poſſe, quod ex bona intentione proceditur erronea opinio refellitur, 108.1.c.
1 Malum nunquam perpetramus niſi volentes, 188.2.b.
2 Mala fiunt Dei permiſſione tantum. 258.1.a.
2 Mala tria in quibus conſiſtit carnalitas, 195. 1.c.
1 Mala nouiſſima plurima, & inexplicabilia, 528 1.a.

1 Maleficiorum quinque genera enumerantur, 491.2.a
2 Maligni spiritus quando iniquitatem cogitant, 824.1.b.
2 Malignitas quid sit, 47.1.c.
2 Malignitas pessima quæ, 49.2.c.
2 Malignitas tollit amorem proximi, 49.2.a.
2 Malitia quid sit, 306.1.c.
2 Mala punica tubes quid signent, 206.2.a
2 Mammæ duæ quid significent, 203.1.d.
2 Manna absconditum quid, 332.1.2.
2 Mancipiorum, & animarum hominum cur amissorum nomine dolere negotiatores Babylonis dicantur, 423.1.d.
2 Manducare de Idolaticis quid sit, 333.1.d.
2 Manus bonorum cur aureæ dicantur, 245.1.c.
2 Manus dilecti quid significet, 217.2.a.
2 Manus dilecti cur tornatiles, 225.1.a.
2 Manuum spiritualium operatio quæ, 124.2.c.
1 Manibus palpare quid sit, 120.2.c.
2 Manuductio materialis quid sit, 304.1.b
2 Marcus cur leoni assimiletur, 351.2.d. & 354.1.c.
1 Mare quid præfigurare dicatur, 164.1.c.
1 Mare mortuum cur ita vocetur, 10.1.b.
2 Mare quid, quidve terra denotet, 395.2.c.
2 Mare infernum & mortem dare mortuos suos quomodo intelligendum, 434.2.c.
2 Mare vitreum cur figuretur, 406.1.c
2 Mare vitreum quid significet, 350.2.d.
2 Mare gentilitatem diuersitate deorum fluctuantem denotat, 409.2.b.
2 Mari cur comparentur gentiles, 275.1.b
2 Margaritæ per portas Ciuitatis quid denotent, 446.1.a.
2 Maria cur mater Dei facta sit, 328.2.b.
2 Maria speciosa Christoque simillima, 227.2.b.
2 Maria supra angelos est, ib.c.
2 Maria Virgo semper parata ad omnia genera tormentorum sustinenda, 615.2.a.
2 Mariæ Virginis excellentia declaratur, 127.2.d.
2 Marmori comparantur crura sponsi & quare, 226.2.c.
2 Martyrium quid sit, 206.2.a.
2 Martyrium in mente qualenam sit, 188.1.c.
2 Mater misericordiæ Maria, 228.2.b.
2 Mater quando aliquis efficiatur, 194.1.b.
1 Matutini exitus delectant, & contristant introitus vespertini, 151.2.b.
1 Meditatio quid sit, 230.2.a.
2 Meditatio est ferculum, 214.1.d.
1 Meditatio quem fructum pariat, 127.2.a.
2 Meditatio passionis Christi quid efficiat, 224.1.c.
2 Meditari qualis sit Deus quam dulce sit. 229.1.a.
1 Meditanti quænam cõsideratio facilius occurrat, 187.1.d.
1 Medela efficacissima vitiorum, 66.1.b.
1 Medicinæ elationis & cupiditatis, 207.2.d.
1 Medulla virtutum quæ, 604.2.d.
2 Mel operationem bonam designat, 212.1.b.
2 Mel quando comedit anima, ib.d.
1 Mel, & butirum delitiæ muscarum, 454.1.b.
1 Mel comedere, & lac sugere quid sit, 607.1.a.
2 Mel, & lac quid sit habere sub lingua, 204.2.b.
2 Melle reficiatur Christus quando fiunt bona, 212.1.c.
2 Membrum Christi quot modis aliquis dicatur, 519.1.b.
1 Mendacium plures minus erubescunt quã commissum barbarismum, 204.1.b.
2 Mendaces quomodo sint inuenti, qui se Apostolos dicebant, 325.1.c.
2 Mens humana non capit multa licet manifesta sint, 372.1.d.
1 Mens nostra ad diuinitatis arcana caligat, 337.2.d.
2 Mens nostra à quibus roboretur. 167.2.d.
1 Mens præsumptuosa seipsam sæpe præcipitat, 73.2.d.
1 Mens aduersus proximum quatuor modis induratur, & aduersus superiorem, 176.2.a.
2 Mens superba cur a Deo derelinquatur, 87.1.c.
1 Mens carnalis difficile disponitur ad contemplandum, 184.2.d.
1 Mens quæ præcedit cogitationem non facile rapitur in delectationem, 188.1.a.
1 Mens nunquam quiete orat nisi prius seipsam præparet, 81.1.a.
2 Mens Deum timens quid faciat, 265.2.a.
2 Mentis vilitas quam sit pretiosa, 174.1.d.
1 Mentis effrenatio quid sit, 176.1.c.
1 Mentis humanæ excessus ob magnitudinẽ deuotionis quales, 315.1.c.
Item quales ob magnitudinem admirationis, ibid.1.d.
Item quales ob magnitudinem iucunditatis, ibid.1.a
1 Mentem consurgere velut auroram quid sit 319.2.c.
1 Mentem quid sit inter duos Cherubin versari, 307.2.d.
1 Mensura æstimationis pendet ex mensura dilectio-

dilectionis, 98 2.d.
2 Merces mea mecum quomodo intelligatur 452 2.d.
2 Mercatores Babylonis quinam sint, 414. 2. b.
2 Meretrix Babylonica cur poculum in manu aureum teneat, 416.1 c.
2 Merita occultandi modus', 188.2 c.
2 Meritis suis dona Dei ascribere impiissimum, 50.1.2.
2 Merendi causa multiplex est, 188.2.b
2 Messis, vinea, botri, quid denotent, 403.2.c.
1 Metallorum varia permutatio in statua Nabuchodonosor quid significet, 71.2.a.
2 Millia millium cur dicatur, 358.2 b.
2 Militum Dei prima cautela, 168.1.a.
2 Minima etiam cauenda sunt, 219.1.a.
2 Ministerium angelorũ erga homines quale, 150.2.b.
2 Miracula Antichristi quæ, 396.1.d. & 2.a.
2 Myrrha in martyribus & aromata in confessoribus metuntur, 231.1.d.
2 Myrrha, & thus quid denotent, 160.2 a.
2 Myrrha prima quæ sit, 224 2 c
2 Myrrha probatissima quid. 218.1.a.
2 Myrrham, & thus quis in se habeat, 197.2.a
2 Miser, & pauper quis, & quare ita dicatur, 343 2.a.
2 Miseria hominis ab appetitu carnis exagitati. 41.2.a.
2 Miseria multiplex quæ superueniet vniuersis in die iudicii, 514 2.a.
2 Misericordia D. Virginis cur cultui hianulorum comparetur, 195.1.d.
1 Misterium reparationis nostræ & Iudæis, & Gentibus reuelatum, 429.2.c.
1 Misterium S. Trinitatis quomodo scriptura sacra significauerit illis verbis Sap. 1. Spiritus domini repleuit orbem terrarum, &c. 592.1.a.
1 Mistica intelligentia illorum verborum custos quid de nocte, 428.2.b.
1 Mistica interpretatio triplex, 335.2.c.
1 Mistici sensus, & historici discrimen, 335.2 c
2 Modicum tempus dicitur, quia breuis est cursus temporis ad statum æternitatis, 366.2.a.
1 Modus resistendi tentationibus, 194.2.d.
2 Modus merita occultandi, 188.2.c.
2 Modus bonorum quærendi Deum, 221.1 a.
1 Modus iudicandi qui Apostolis permittitur quis sit, 533.2.b.
2 Modus conuersandi prudenter, 189.1 a.
1 Modus essendi idem non tamen idem existendi, 251.1.d.
2 Modus psallendi geminus in organo exultationis, 120.2.d.
1 Modi essendi Dei qui, 592.1.d.
2 Moysi mors, & interitus Aarõ quid sit, 88.1.d
2 Moysi officium quale sit in spirituali homine, 82.2.d.
2 Mons quidam est Sacra scriptura, 142.2.a.
2 Mons myrrhæ quid significet, 196.1.c.
2 Mons est mens deuota, 1b.2.c.
2 Mons magnus cur diabolus dicatur, 375.1.a.
1 Montis verticem subire quid sit, 309.2.c.
2 Montes in modum arietum exultare quid sit, 95 2.c.
2 Montes sunt homines deuoti, 196.2.a.
2 Montes, colles, campi, quid spiritualiter significent. 92 1.c.
1 Montes contemplatiuos, colles speculatiuos viros denotant, 325.2.b.
1 Montes in cor maris transire quid sit, 169.1.c
2 Montes sunt qui cœlestia tantum quærunt, 92 1 b.
2 Monstruosum quidnã sit in homine Christiano, 117.1.a.
1 Monstruosa erectio contra Deum quæ sit, 169.2.c.
2 Mors Moysi & interitus Aaron quid sit, 88. 1 d.
2 Mors animæ quæ, 137.2.c.
2 Mors quænã prima, & quæ secunda. 319.1.d.
2 Mors prima, & mors secunda quæ sit, 433.1.c
2 Mors, luctus, dolor, clamor, &c. cur non erunt in futura æternitate, 438.1.a.
2 Mortuos iudicare quid sit, 388.1.a.
2 Mortificationis multiplex & salutaris effectus, 218.1.b.
2 Mos amantium quis, 221.1.c.
1 Mos Sacræ scripturæ est, quod tacet in vno loco, sæpe innuere ex alio, 469.1.c.
2 Motus varii naturales cordis, 215.2 c.
2 Mulier quõ fugerit in solitudinẽ, 390.2.a.
2 Mulier amicta Sole quænam sit, 349 2.b.
2 Mulier Babylonica cur ciuitas magna, & meretrix dicatur, 419 2 b.
2 Mulier cur volet in desertum, 392 2.c.
1 Multa capita habere quid sit, 172.2.d
2 Multi circa minima soliciti maiora negligunt, 215 1.b.
1 Multiplex terror diei Iudicii, 525.1.b.
1 Mundus bonum visibile, & transitorium, Deus inuisibile, & æternum, 487.1.b.
1 Mundus quam misere tandem relinquendus est, 517.2 d.
2 Mundus tribus modis accipitur, 386.2.c.
2 Mundus primus cuius sit, 387.1.a.
Mundus secundus quis, 1bid b.

1 Mundus cur innouabitur, 436. 2. c.
2 Mundus cur dicatur desertum, 160. 1. b.
2 Mundi amorem suggerit vanitas, 49. 2. a.
1 Mundanarum rerum mutabilitas fugienda 265. 1 d.
2 Munda animalia quæ, & quomodo impediunt, & adiuuant bonum, 70. 1. c.
2 Murus magnus sanctæ Trinitatis quis, & quid denotet. 441. 1. c.
1 Murus quando destruitur, 210. 2. c.
1 Mutabilitas animi humani, 94. 1. d.
1 Mutabilitas mundanarum rerum fugienda 265. 1. d.
1 Mutabilitas triplex, propositi, & promissi, & voti, 164. 1. d.
Quidque in his singulis mutabilitatibus denotetur, ibid. 2. d
2 Mutabilitati obnoxium, tempori patiter est obnoxium, 363. 1. a.
2 Mutabilitates, vel vanitates tres sũt, 383. 1. a
1 Mutatio quid sit, 398. 2. d
1 Mutationes variæ humani animi, 281. 1. d.
1 Mutuus amor quid requirat, 362. 2 a

N

1 NAbuchodonosor quid significet, 72. 2. a
1 Nabuchodonosor cur secundo anno viderit somnium, 73 2. c.
2 Nabuchodonosor statuam adorare quid sit mistice, 62. 1. d.
2 Naturæ dona quæ 38. 2. c.
1 necessitas quid sit, 487. 2 c
2 negligẽtias etiam minimas fugiat, qui vult dilecto perfrui, 218 2 d.
2 negotiatores terræ cur dolebunt super ruina Babylonis, 423. 1 c.
1 nephtalim cur comparetur ceruo, & non aui, 189 2. d.
2 nequitia quid & quando dicatur, 576 1 c.
1 nequitiæ proprium quid sit, 582. 2. a.
2 niger equus quid significet, 363. 1. c.
2 nigredo bonorum est quomodo, 222. 2. d.
2 nocere ad alterum, sordescere ad seipsum spectat. 452, 2 b.
1 nomẽ doctrinæ dupliciter accipitur, 419 1 a
2 nomen delere de libro vitæ quid sit, 338. 2. a.
2 nomen ante christi quid Græce significet, 337. 1. c.
1 nomina proprietatũ quæ non possunt conuenire nisi vni personæ soli, 407 1 a.
2 nomina pauca habere quid sit, 337. 1 a.
2 nomina Saluatoris principalia quæ sint, 305. 2. d.
2 nominibus diuersis Dei sapientia nominata, 344 1 c.
1 nouissimorum consideratio vtilissima, 329. 2. d
2 not non erit in beatitudine, i. ignorantia, 449. 2. d.
2 noctes timendæ quæ, 169 1. a.
nubes candida quid sit, 402 2 b.
1 nubes quando tranſeant, & quid sit quod tranſeant, 118 2 b.
1 nubes lucida obumbrans, 483. 2 a.
2 numerus filiorum Israel cur determinatus sit, & non gentium, 368. 2. a.
1 numerus personarum in trinitate iuxta numerum est proprietatum, 398. 1 a.
2 numerus nominis bestiæ Antichristi, 397. 1 b
1 numeri in diuino eloquio nouem modis significant, 494. 2 c.
2 numeri centenarii, quadr-genarii, & quaternarii significatio, 368 2. b
2 nuncii quinam sint, qui ex solitudine mittuntur, 229 1. d.
2 nuptiæ agni quæ sint, 427 1 d.
2 nutrit sæpe elationem quod nobis videtur excitare deuotionem, 295. 2. b.

O

1 OBedientia est necessaria ad veram pacem obtinendam, 566. 1. c.
1 Obedientia qualis erit perfectum sacrificiũ 607. 2. b.
1 obedientiæ perfectionem duo impediunt, 178. 1. c.
1 obedientiæ sacrificium quantum, 604. 1. d.
1 obediẽdi propositum per vitulum designatur, 608. 1. a.
2 obiectionis cuiusdam pulchræ solutio, 349. 1. d.
1 oblatio turturis & columbæ quid significet, vel de intelligi, 611. 2 c.
1 obligatio vt duplex est, ita & gemina solutio, 361. 2 a.
1 obligatio mentis quid sit, 175. 2. d
1 obligatio culpæ, quæ sit, 510, 1. c.
1 oblocutio quid sit, & quando fiat, 171. 1. d.
1 obtunentia quid sit, 376 2. d.
2 occasus quid significet, 328. 2. d.
2 octo species damnandorũ quæ sint, & quomodo iis damnati octo beatitudinibus oppositi intelligantur, 439. 2. c.
2 occupatio & cura spiritualis melior quam carnalis, 355. 1. a.
2 oculus dexter quis, 212. 1. c.
2 oculus dexter sc. discretionis, quid requiat 110, 1. a.
1 oculus amoris non potest obturari, 548. 1. d.

2 oculus sinister, scil. circunspectio, quod requirat, 108.2.d.
1 oculus quomodo videat, vbi est, & videat vbi non est, 372.1.a.
2 oculum dextrum erue cur dictum sit, & nō sinistrum si scandalizat te, 111.2.c.
2 oculi interioris hominis qui, 108.2.c.
2 oculi deuotæ animæ cur dicantur oculi columbarum, 176.1.a.
1 oculi quod cadendo aperiantur, quid sit, 135.2.a.
2 oculi dilecti cur columbæ assimilentur, 222.2.b.
2 oculi siue risus duo sunt, 201.2.b.
2 oculorum culpam deflere quid, 107.2.d.
2 oculis cur plena sint quatuor animalia in circuitu sedis altissimi existentia, 351.2.c.
2 oculos habere sicut flamma ignis quid sit, 332.2.a.
2 oculos vngere quidnam sit collirio, 344.2.a.
1 oculos ad cœlum leuare quid sit, 150.1.d.
1 oculos duos habet animā, 548.1.a.
2 occulta tentatio quæ est quarta comprehēditur illis verbis, à negotio perambulante in tenebris, 134.2.c.
2 odoramenta sunt orationes, 357.2.d.
2 offerre quis dicatur agnum in sacrificio, 51.2.a.
2 officium Moysi quale sit in spirituali homine, 862.d.
2 officium Samuelis quid sit ab homine spirituali exercen, 88.2.a.
1 officium animæ perfectæ, 282.1.c.
1 officia animi quænam sint, 732.a.
1 oleum lætitiæ quid sit, 67.1.c.d
2 oliuæ quare duæ, 384.2.b.
2 olus quare comedendum, 214.1.a.
2 omnipotens quare Deus dicatur, 313.1.d.
2 opus dæmonum tamulos Dei infestare, 135.2.b.
1 opus suum ferendo producere quid sit, 289.1.d.
1 opus sine bona intentione tanquam corpus sine vita, 391.a.
2 opera carnalis animæ cur sint Imperfecta, 183.1.a.
1 opera conditionis & restaurationis, quæ & quot, 491.2.d.
1 opera bona sine charitate nihil prosunt, 547.2.c.
1 opera artificialia quæ sint, 342.2.
2 opera legalia quæ dicantur, & quæ naturalia. 188.1.c.
2 opera legalia cur neminem iustificabant, 289.1.a.
1 opera Dei visibilia futurorum inuisibilium vmbram gerunt, 250.1.c
2 opera virtutum discutere & pigmenta in puluere conterere quid sit, 162.2.c.
2 operum nomine quid intelligatur, 289.1.c.
1 operibus in nostris quid sit nobis cauendū, 616.2.b.
1 operatio Dei triplex in Sanctissima Virgine Maria cōtra naturam, secundum naturā, & super naturam, 451.2.a.
2 operatio spiritualium digitorū quę, 125.1.b.
1 operatio naturæ quæ sit, 242.2.c.
1 operatio industriæ quænam sit quæ item naturæ, 331.2.a.
1 opprobrium nostrum verum quale, & quādo cessauit in aduentu nostri Emanuelis 460.1.c.
1 optimus modus compunctionis, 92.1.d.
2 oratio Manasse regis Iuda in extremo libri Paralip. qualis, 110.2.c.
1 orationis vtilitas, 81.1.d.
2 orationis finis quando melior sit quā principium, 179.2.d.
1 orare nunquam mens quiete potest nisi se præparet, 81.1.b.
2 Ordo dandi quis & qualis, 307.2.b.
1 ordines iudicandorum & iudicantium, saluandorum & damnandorum, 530.1.d. & 231.1.a.
2 organū eruditionis qui requirat, vel quid ad illud pertineat, 120.1.b.
2 organum iubilationis vnicum tantum canticum habet, 121.1.c.
2 Organo exhortationis quomodo psallamus, 120.1.d.
2 organo deuotionis quibus modis vtamur, ibid.2.c.
2 organa nostra in salicibus suspendere quid sit, 119.2.b.
2 ornatum charitatis non habent, qui vno opere tantum delectantur, 79.2.b.
2 os interioris hominis quid. 84.2.d.
1 os interioris hominis quale, nunquam satiatur, solisque specialibus deliciis impletur, 598.1.c.
2 os, & cauda equorum quid denotent, 381.1.c.
1 ossa arida opera fortia sine bona intentione, 39.2.a.
2 ostium est Sacra scriptura, 347.2.a.
ostium apertum quis videat, ibid.b.
2 ostium apertum quid sit, 339.2.b.
2 ad ostium quomodo stat Christus, 345.1.b.
1 ouem quis offerat & quis arietem, 611.1.d.

P

2 PActum cum lapidibus regionum quinã habeant, 193.2 d.
2 Pallidus equus quid significet, 365.1.2.
2 Palma comparata membris Christi, 122.1 2
2 palmæ proprietas, ibid e.
1 panis azimus quid significet, 574 2.2
2 panis cristallinus quid, 85.1.c.
1 panis, & conspersionis discrimen, 578.1 d.
1 panem doloris comedere, & cibum vnanimiter sumere quid sit, 254.1.c
2 panis spiritus qui comedant, 78.2.c.
1 pannis inuoluere Iesum quid sit, 586.1.d.
1 par turturum offerre quid sit, 612.2.d.
1 par turturum, & duos pullos columbarum cur obtulerit Diua Virgo, 613.2.b.
1 paradisus quid sit, 496.1 a.
1 pardum viso succedere quid sit, 171.1.d.
2 pars decima ciuitatis quæ sit, 385.2.d.
2 parturitio vnde dicatur, 389 2 d.
1 passio Christi fructuosa, Resurrectio gloriosa, 570.2.b.
1 Pascha Iudæorum, & Christianorum in quo differant, 581.1.d.
1 Pascha transitus dicitur, 564.2.a.
2 patientibus aduersa quid faciendum, 173.2.a
1 patrem filio sapientiam donasse quid sit, 418.1.b.
1 patres ad suos ire quid sit, 620.2.c.
2 paruitas quæ non noceat, 426.2.b.
2 paruulorum statim post baptisma decedẽtium certa saluatio, 531.1.a.
2 pauper vere quis sit, 103.1 b.
2 pauper quis dici iure merito potest per amissionem charitatis, cæcus per amissionẽ cognitionis, nudus per amissionem boni operis, 343.2 d.
2 pax datur post certamina virtutum, 75.2.c.
pax spiritus quomodo obtinenda, 76.1 a.
2 pax restituitur corpore castigato, 78 2.2.
1 peccatum quanta faciat mala, 574.1.2.
1 peccatum quodnam sit detestabilius, 538.1.c
2 peccatum duplex aliud originale, aliud actuale, 306.1.2.
1 peccatum cur non dicatur remitti, sed impietas, 511.2 c.
1 peccatum esse inexpiabile aliud est ab illo quod peccatum sit irremissibile, & quodnam sit inexpiabile, & irremissibile, 539.2.c
1 peccatum mortale, & veniale in vere pœnitentib. mundatur pœna trãsitoria, 584 2.d
1 peccatum si perfecte erubescerent homines non tam facile committerent, 204.1.2.
1 peccati venialis & mortalis differẽtia, 584.2.c
2 peccati cognitio per legem, 290.1 d.
1 peccata remittere quid sit, 513.1.2.
1 peccatorum purgatio fit tribus modis, 522.d.
1 peccare in patrem, in filium, & in Spiritum sanctum quomodo intelligendum, 612.2.
2 peccare graue, grauius non pœnitere, grauissimum pro peccato & impœnitentia ęterna tormenta subire, 411.1.c.
1 peccando iniuria fit Deo, 521.1.d.
1 peccator peccando duplicem obligationem incurrit, 510.1.b.
1 peccatores quo diuersis temporibus curentur. 517.2.a.
2 pectus B. Virginis quam egregium vellus, 129.1.b.
2 pennæ quatuor animalium Ezechielis quid denotent, 234.1.2.
1 percussio statuæ quid sit, 107.2 b.
1 peregrinari in terra non sua quid sit, 618.2.c.
2 perfectio vera quę sit ex D. Gregorio 191.1.b
2 perfectionis signa quænam sint, 192.2 2.
1 perfectionis gratia quanto melius agnoscitur tanto ardentius concupiscitur, 19.1.b.
2 perfectus quilibet columna est, 341 1 c.
1 perfectorum corda quid sint, 535 2.2.
1 perfectum aliquẽ in charitate non esse quomodo probetur, 364.1.c.
1 perfectæ deuotionis signum, 94.2.b.
1 personæ diuinæ quas habitudines habeant ad inuicem, 421.2 2.
1 personæ diuinæ descriptio, 383.1.c.
1 personas plures & vnam solam substantiam esse non est mirandum, 363.1 d.2 2.
1 personas plures quid sit esse in vna diuinitate, 397.2.d.
1 personalis proprietas est omnino incommutabilis, 380.1 2.
2 persuadet facile, qui ita opere perficit, sicut verbo docet, 214.2.2.
1 perterreri à somnio quid sit, 126.1 c.
1 pertinacia quid sit, 108.2.b.
1 pes cur in quinq. digitos diuidatur, 115 2.b.
2 pedes cur similes auricalcho, 319.1.c.
1 pedes sacerdotis in parte aquæ tincti quid significent, 14.1.2.
2 pedum nomine quid intelligatur, 319.1.2.
1 pedum pars in statua Nabuchodon. cur ferrea sit, 115.1 b.
2 pessima malignitas quæ sit, 49.2.c.
2 pessimæ cogitationes in religiosis, 50.2.b.
2 pessulum quid significet, 218.2.d.
2 pœna duplex reproborum, vna quam patientur in hoc mundo, altera quam in inferno, 403.1.c.

1 pœna criminosorum Christianorum, 520. 2. b.
1 pœnitentia vera quæ & qualis sit, 512. 1 b.
2 pœnitentia vera quid faciat, 296. 2. c.
1 pœnitens vere quid facere debeat, & quid conueniat illum facere, 516. 1. d.
1 piæ mentis est patienter sustinere quæ sunt ad pœnam, 483. 1. c.
2 pigmen & pigmentarius quid sit, 101. 1. c.
2 pigmentarii quinam sint, 224. 1. d.
1 pili caprarum quid denotent & quomodo nosiuuent, 263. 2. d.
2 podere quid significet, 317. 2. d.
2 poma quæ sint, quæ comedit dilectus, 211. 2. a.
2 porta stercoris quid significet, 306. 2. c.
2 portæ inferi quæ sint, 84. 1. a.
2 portæ sanctæ ciuitatis sunt Apostoli, 442. 1. b. & 496. 1. c.
1 potentia multiplex est, 410. 2 a.
1 potentia quid der quidue sapientia, 422. 2. d.
1 potentior quis sit in spirituali regno, 78. 2. d.
1 purgationis modus multiplex est, 578. 1. a.
2 pusilli quinam sint, 426. 2. b.
2 pusilli, & magni qui sint, 388. 1. b.
2 pusillanimis quis dicatur, 315. 2. d.
2 puteus aquarum viuentium aqua qualis, 208. 1. a.
2 putei aquarum viuentium aqua qualis, 208. 1. b.
2 putei tres & quando fodeatur puteus, ib. d.
2 phiala quid significet, 357. 2. c.
2 phialæ primæ effusio à primo angelo facta quid significet, 409. 1. a.
2 phialam suam cur in Solem dicatur quartus angelus effudisse, 411. 1. a.
2 phialæ aureæ quid denotent, 408. 1. a.
1 philosophia quid sit, 488 1. d.
1 philosophus mundi captator est famæ, & neglector conscientiæ, 206 1. d.
2 plagæ ab angelis septem illatæ cur nouissimæ dicantur, 406. 1. a.
2 plateæ Hierusalem quæ, 164. 2. a.
2 plateæ ciuitatis sancti inferiores sunt, & dicantur quare aurum mundum, 446. 2. c. & d.
1 plena fœlicitas sine quibus esse non possit, 362. 1. b.
2 plenitudo diuinitatis non potest esse sine plenitudine bonitatis, 360. 2. a.
nec bonitatis plenitudo sine charit. plenitudine, ibid. d.
1 plenitudinem habere plus est quam participationem, 344. 2. a.
1 pluralitas vbi non est, nec differentia esse potest, 378. 1. a.
2 prandium cœnaue quid significent, 428. 1. b.
2 prandebo cur non dicit, sed cœnabo, 345. 1. c.
2 prauarum cogitationum effectus, 48 2 a.
2 preces nostræ vt exaudiantur, quid necessarium sit, 179. 1. d.
2 pretiosius in Dei oculis sæpe mortificari quam mori, 99. 1 a.
1 præceptum dominicum de alis expandendis quis adimpleat, 292. 1. d.
1 præcipitatio & præsumptio duæ alæ bestiæ, 148. 1. c.
2 prædicator quid debeat docere, 296. 1. c.
2 prædicatores vniuersi qui per angelos significantur recte ternario figurantur, 407. 2. a.
2 prædicatores cur turri comparentur, 190. 1 c.
2 prædicatores sancti cur vestiantur lapide mundo & candido, 407. 2 c.
1 præmium & donum vt differant, 77. 1 a.
1 præmium merito respondet, 72. 2 d.
2 prærogatiua substantiæ incorporeæ, & corporeæ diuersa, 298 2. d.
2 præsulum admonitio charitatiua, 33 1. 1. d.
1 præsumptio & curiositas prohibita, 138. 1. c.
1 præsumptionis in æmulationem, & simulationem gradatio, 167 2. b.
1 præsumit quantum quis de domino tantum pro eodem quis se deiicit, 506. 1. a.
1 prauaricatrix anima quando statuitur contra faciem suam, 101 1. c.
2 primo in gradu discretionis & diiudicatione quid agamus, 125. 2 b. & quid in reliquis, ib. d. e.
2 primogenitus ex mortuis cur dicatur Christus, 311. 1. 6.
1 primæua rerum ratio quæ sit, 488. 2 a.
2 princeps regum cur Christus dicatur, 311. 1. d.
1 principiis quantumuis paruis obsistẽdum, 577. 2. b.
1 probatio irrefragabilis, quod illa verba: Ecce virgo concipiet, completa fuerint in beatiss. Virg Maria, 440. 1. c.
1 processio principalior quænam sit, 404. 2 c.
1 processio duplex in paschate, 565. 1. d.
1 processio in quo consistat, 389. 2. d.
1 processiones exteriores quid significent, 373. 2. b.

2 propheta cur dicat bis, afferte domino &c. 52. 1 a.
2 prophetæ qui dicantur, 91. 1. c.
2 propitiatorium quod sit, 2. 1. d.
1 propriæ excellentiæ amorem quinam ad mensuram æquitatis restringunt, 291. 2. c.
1 proprietas personalis quid sit, 379. 2. c.
1 proprietas dilectionis, 367. 1 b.
1 proprietates duæ veræ bonitatis, & quomodo noster Emanuel eas habuit, 479. 2 a.
1 proprietates in trinitate tot sunt quot personæ, 379 2. c.
1 proprietatum distinctio circa duo versatur, 395 1. 2.
2 propter voluntatem tuam quid significet, 354. 2 c.
2 propugnacula turris quæ sint, 190. 1 c.
2 proximi amorem tollit malignitas, 49. 1 a.
1 prudentia carnis quandoque per aquam intelligitur, 212. 1. d.
2 psallimus quomodo in organo exhortationis, 110 1. 2.
1 psaltem cur quæsierit prophetæ domini, 321. 2 c.
psaltem quando facimus psallere, 328. 2. 2.

Q

2 QVadrum ciuitatis sanctæ quid, 443. 1. c.
1 Quales cibos dominus amet, 97. 2. b.
1 Quando dominus se longius ire fingat, 97. 2 2.
1 Quando dominus euanescat, 97 2 d. 98. 1. 2.
2 Quatuor animæ columnæ quæ, 170. 2. d.
2 Quatuor sancta animalia oculis plena cur ter clament sanctus, & semel tantum dominus omnipotens, 354 1 2.
2 Quatuor genera hominum in iudicio, & quæ. 434 2. b.
2 Quatuor animalia in circuitu sedis altissimi quid denotent, 311. 2. b.
1 Quatuor modis mens aduersus proximum induratur & aduersus superiorem 176. 2 a.
1 Quæstio cur Dei filius verbum dicatur, 407. 2 d. & 408. 1. 2
2 Quæstio quonam modo B. Ioan. reuelationem viderit, 303 2 b.
2 Qui nocet noceat, quomodo intelligatur, 452. 2 c.
2 Qui nocet noceat, non optat id fieri, sed propherat futurum, ibid. 1 d. & 2. a.
2 Qui erat, quis in eo significetur, 310. 1 c.
2 Quies lectulus dicitur, & quare, 136 2. a.
1 Quiescere velle & esse securum cuius sit, 615. 1. c.
2 Quiescere perfecte quid sit, 353. 2 c.
2 Quisnam apponat, vel minuat, 415 1. d.
2 Quinque gradus discretionis, 125. 1. c.
2 Quinque organa quæ sonare debemus in conspectu diuinæ maiestatis, 119. 1. c.
2 Quomodo intelligatur merces mea mecum, 452. 2. d.

R.

1 RAchael quid significet, 179. 2. b.
1 Rachael cur nõ mandragoras, sed partem illarum petat, 193. 1. c.
1 Rachael cur prius liberos habet de ancilla, 185. 1. 2.
1 radius Solis à Sole procedit, & fuit semper cum illo, 342. 2. c.
1 radix omnium malorum cupiditas, vti mala producit desideria, sic ex memoria resurrectionis bona desideria oriuntur, 573. 1. c.
2 rapi ad tertium cœlum quid sit, 113. 2. c.
1 ratio prima necessitatis incarnationis dominicæ, 429 2. b. & ibid. ponit secundam rationem, & col. seq tertiam a
ratio cur spiritus sanctus incarnari non debuit, 430 2. 2.
1 ratio quomodo iudicat, & quomodo sensualitas, 575. 2. b.
1 ratio & affectio quid, earumque officia, ministeria & effectus, 179. 1. c.
2 ratio per Adam, affectio per Euam intelligitur, 112. 1. 2.
1 rationalis animæ excellentia, 179 2. c.
1 rationalis substantia quæ, & qualis, 143. 2. 2.
2 recessit cœlum quid sit. 367. 1. b.
2 rechinatorium pura conscientia est in qua reclinat se, & requiescit Christus, 171. 1. 2.
1 refectio duplex, corporalis alia, spiritualis altera, 335. 1 c.
Item status duplex, ibid.
2 reges decem tempore Antichristi regnaturi sunt, 418. 1. b.
2 reges duo in Israel, legitimus vnus alter adulterinus, 472. 1. c.
2 reges decem regnaturi tempore Antichristi vnum habent consilium negandi Christum, 418 1. b & c.
2 reges quinam sint & dicantur, 142. 1. b.
1 regum intentio qui venerant contra Iudam erat euertere cultum diuinum, 468 1. d.
1 regina Saba anima sancta, 320. 2. d.
1 regium animum gerere quid sit, 74 1. 2.

2 regere alios quisnam dignus sit, 334.2.c.
2 regere bene & se, & alios qui noscat, 446. 1. a.
2 regi quid sit per iudices in spirituali pugna, 89. 2 a.
2 regnare super terram quid sit, 338.1 c.
2 regnum cœlorum quibus modis rapiant viri perfecti, 74 1.c.
1 regnorum destructio vbinam incipiat, 117. 1. d. 2. a.
1 regio triplex, immortalitatis, incorruptibilitatis, & æternitatis, 338.1.d.
1 religio vera vtrique regi Iudaico odiosa, 472.2.c.
2 religiosorum cogitationes pessimæ quæ sint, 56 2.b.
1 religiosis quando dicatur munda, & remunda &c. 297.2 a.
1 remedium præsens ad mundi cõremptum, 192. 1. b.
2 remedium efficax contra omnem errorem, 222 2.d.
1 remedium efficax ad sanandum tumorem mentis, 207.2 d.
1 remedia duo contra duo principalia mala, 326. 1. c.
1 repatriandi signum certissimum quodnam, 453.2 b.
1 reprehendunt multi seipsos, pauci seipsos iudicant, 188.1.d.
1 res duobus modis significant, 494. 1. c.
2 rerum terrenarum cura quomodo noceat, 105 2. b
2 rerum qualitas tempore denotatur, 316. 1. c.
2 residere iuxta fluenta quid sit, 223.1.d.
2 resistendum diabolo etiam in minimis, 189.2. d.
1 restaurationis humanæ modus, 431.2.2.
2 resurrectio prima quæ sit quæue secunda, 433. 1. b.
1 retia Euangelica quæ sint, 245. 1. d.
2 reuelatio sacra quibus manifestari debeat, 308. 1. c.
2 reuerti quid sit, & non reuerti, 274. 1. b.
2 rigidus quid, & quid benuolus faciat, 183. 2. a.
2 robur quibusnam soleat Christus præbere, 189. 2. a.
2 rore plenum esse caput quid sit, 216. 2. a.
2 rore cœli quando mens intingitur, 1. c.
rore cœli quis intingatur, ibid 2 a.
1 Ruben quid significet, 281. 1. b.
1 Ruben cur dicatur primum & principale donum, 2. d.
2 Ruben, Gad, Azer, & cæteri omnes filii Iacob duodecim Patriarchæ quid significent, 369. 1. b. c. d. & seq.
2 rubicundus cur dilectus sponsæ, 221 1. a.
2 rufus equus quid significet, 361 2 c.
2 rumphea quid sit, 330 1. b.
2 rumpere vincula, & iugum abiicere quid sit, 39. 1 c.

S.

1 SAcerdos vnctus offerens vitulum quid significet, 608 1. b.
2 sacra scriptura cur dicatur lex ignea, 355. 2. c.
1 sacra scriptura multiplicem expositionem admittit, 38. 1. b.
2 sacræ scripturæ cur sint manifestandæ, & occultandæ, 451. 2. d.
2 sacramentum quasi rei sacræ signum, 322. 1. b.
1 sacrificium Abrahæ in quo differat à sacrificio Dauid, 607. 2 a.
2 sacrificia quid fuerint, 291. 1. b.
2 sagittam in nocte volare quid, 114 2 a.
2 sagittæ domini quas ardẽtibus effecit, quæ sint, 220. 2 a.
1 per Salomonis sexaginta fortes quinam designentur, 166. 2. a.
2 salicta vbi, & quomodo crescunt, 118. 1. b.
2 saltus spirituales & supercœlestes qui, 95. 1. c.
2 saltus spirituales formare posse quã sit mirabile, 94. 1. a.
2 sanguis sanguinem tetigit, quomodo intelligatur, 194. 1. d.
2 Samuelis officiũ ab homine spirituali quid sit exerceri, 88. 1. b.
2 sanguis mortui nigrescit, 409. 2. c.
2 Sanir, & Hermon quid significent, 199 1. a.
2 Sanir significat idem quod fœtẽtes per immundam vitam, 200. 2. c.
2 sanum quodnam dicatur quodue non sanum. 223. 1 a.
1 sapientia quid sit, quidue virtus, & habitus, 487. 1. b.
2 sapientia, & virtus hominem perfectum efficiunt, 45. 2. d.
2 sapientiæ sedes anima iusti, 68 2. d.
1 sapientiam diuinam nihil latet, 346. 2. c.
2 sapienti quomodo seruiat stultus, 186. 1. a.
1 sapientes Babyloniorum & Iudæorum quid denotent, 80 1 d.
1 sapientes Babylonis qui, 128 1. a.

sapientes Babylonis quando introducantur, ibid 1.b.
1 sapientes perdere quid sit, & sapientum domos publicare, 76.1.d.
sapientes suos quinam sint qui occidant, ibid. 2. d.
2 sathanas, i. aduersarius vnde dicatur, 391. 2. b.
2 satietatem quod non habet non præstat quietem, 198 1.a.
2 saturitas spiritualis quæ, 43.1.b.
2 sæcularibus negotiis se implicans ab internis, & æternis se alienat, 305. 2.b.
2 securitas conscientiæ quomodo in nobis oriatur, 606.2.b.
2 sedes posita in cœlo sunt sancti angeli, perfecti Doctores, & Prælati per diuinam prouidentiam positi & ordinati in S. Ecclesia, 348.1.b.
2 sedes sapientiæ anima iusti, 68.2.d.
2 sedes bestiæ quinam sint, & dicantur, 411. 2.b.
2 sedentes super terram quid significent, 400. 1.c.
1 Seir quid significet, 424 2.a.
2 senas alas cur quatuor animalia dicantur habere. 353.2.a.
2 senarius perfectionem significat, ibid c.
1 senectus bona quid sit, 620 2.d.
senectus morum, & meritorum melius quam annorum, 621.1 a.
2 seniores viginti quatuor propter grauitatem maturitatis dicti sunt, 350. 1. c.
Et cur amicti stolis albis, ibid.
1 seniores viginti quatuor sunt omnes veteris, & noui Testamenti sancti & perfecti Doctores, 349.2.b & c.
1 senum & vetularum loquacitas, 181. 2. a.
1 sensus carnis & cordis qui, 182.2.b.
2 sensus Dei qui sint, 100. 2.c.
1 sensuum singulorum pertinentia, siue officia, 110. 1.d.
1 sensualitatis, & imaginationis obsequia, 180. 2. c.
2 sententia visionis ordinatur secundū processum impietatis, 410 1.a.
sententia vltionis secundum processum impietatis ordinatur, ibid.
2 sententiam egredi quid sit, 78.1 b.
1 sententiam singuli suam accipiunt in exitu animæ, 531.1.b.
sentire quid debemus de vnitate Dei, & personarum trinitate, 304.2.b.
2 septem spiritus Dei habere, & septem stellas quid sit, 333 2.b.
2 septem stellæ quid significent, 379 2 b.
1 septem proles Liæ quid significent, 181 2.c.
1 septem tempora quando mutentur, 147. 2. d.
2 septem hæ ciuitates quid significent, 345. 2. c.
2 septem lampades ardentes gratiæ septiformis illuminationes denotant, 351.1.b.
2 septenarius quid significet, 314.1 b.
1 septenario vniuersitas designatur, 148 1.a.
1 sepultum foras venire & institis vinctum prodire quid sit, 514 2.b.
2 sequi agnum quocunque ierit quid sit, 399. 1. d.
1 sermo vox est significatiua secundum placitum, & ibi vide variarum vocum genera, 591.2.b.
2 seruabit illum quomodo intelligatur, 433. 2. c.
2 seruitus Christi quid nobis contulerit, 165. 2.b.
2 seruis suis ostendet dominus quæ oportet fieri cito, 450. 2 a.
2 sessor sedis supernæ cur similis aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini, 349.1.a.
2 sessor equi rufi quis sit, 262.1.c.
2 sextarios duos capiens vas bilibris dicitur, 364 1.d.
2 sibilum & vox domini quomodo audiantur, 67 2.c.
1 sichem quid significet, 206. 1.a.
2 sigillum nominis bestiæ cur in fronte, vel in manu accipi voluerit, 401.1.c.
2 sigillis septem signatus liber quid significet, 356.1 a.
2 signaculi apertio est reuelatio misterii cum exhibitione promissi, 361.1.c.
2 significatio verborum in medio sedis, & in circuitu sedis, 351.2 b.
2 significationes multorum verborum, 429. 1. c. & d.
1 signum repatriandi certissimum quodnam, 453.2 b.
2 signum veniæ peccatorum, 179. 2.d.
2 signum perfectæ deuotionis, 91. 2 b.
2 signum Dei quodnam sit, 368.1 b.
2 signum magnum cur dicat se Ioannes vidisse in cœlo in sua reuelatione, 405.2.d.
1 signum cur datum sit Achaz à Deo, 448. 1.d.
1 signi dati ad Achaz duplex significatio, 469.2.a.
2 signa quare debeant esse suspecta, 190. 2.d.
2 silentium, i. tranquillitas magna ex omni parte

parte parata, & cur dicatur silentium dimidio horæ, 371. 2. a.
2 symbolum quid significet, 203. 1. d.
1 Simeon, & Leui gladiis pugnare quid sit, 210. 1. a.
2 similitudo augmẽti humani corporis cum Ecclesia Christi, 82. 2. c.
1 similitudo in humanis magis dicitur propter extrinsecam quam propter intrinsecam similitudinem, 407. 1. b.
1 similitudinis ratio vbi obuiat quare ad diuina inde nomina transferantur, 403. 1. c.
2 similitudinem pulcherrimam à medicis desumptam videre, 329 2. c. & d.
1 Syriace respondere quid sit, 74. 2. c.
1 sistere quotuplex sit, 377. 1. b.
2 sitire quisnam dicatur, 554. 2 b.
2 situs portarum S. ciuitatis ad Orientem, Austrum &c. quid denotet, 441. 2. c. & d.
2 socii deuotionis quinam sint, 81. 1. b.
2 Sodoma quid sit, & quid significet, 385. 1. d.
2 Sol factus niger quid denotet, 366. 2. d.
1 Sol quando spiritualiter oritur & occidit, 270. 1. a.
2 solis tertia pars quæ sit, 376 2. c.
2 solis lumine non egebunt neque lucernæ sancti, sequentes agnum quid denotet, 449. 2. d.
2 sole amicta mulier quænam sit, 389. 2. b.
1 somnium loqui coram Daniele quid sit, 133. 1. c.
1 somnium videre quid sit, 73. 2. b.
1 somnium videre quid sit, 126. 1. a.
1 somnia in conspectu sapientũ narrare quid sit, 129. 2. b.
1 sopor quando irruit in homines, 617. 2. b.
1 soporis corporei effectus, ibid. 1. d.
2 sonus grandinis quid, 289. 2. a.
2 subitã post tentationem quid faciendum, 132. 2. c.
1 sublimitas, & humilitas nostri Emanuelis, 474. 1 a.
2 subsannatio quid, quid item irrisio, 40. 1. b. & c.
2 subsannantur illi, qui arbitrantur se posse aliquid agere contra Dei dispositionem, 41. 1. b.
2 subsistentia, & existentia vnde dicantur, 380. 2. b.
1 substantia duplex est in humana natura, non item in diuina, 376. 1. a.
1 substantia substantiam gignit, 418. 2. c.
1 substantiæ omni quid sit commune, 383. 2. d.
2 subtractio diuinæ gratiæ quomodo iuuet electos, 117 2 b.
1 suggestionibus diaboli quoties resistitur toties robur adiicitur, 195. 1. a.
2 suggestionibus vigẽtibus quid agendum, 180. 2. a.
2 superbia quanto magis dilatatur, tanto minus cognoscitur, 153. 1. b.
2 superbiam ad deprimendam quid maxime valeat, 163. 2. a.
2 superba meas cur à Deo derelinquatur, 87. 1. b.
2 superbi cuiusnam sint discipuli, 571. 1. a.
2 superborum & diuitum quanta execratio, 422. 2 a.
2 supercœlestes & spirituales saltus qui, 95. 1. c.
2 suspendium quomodo eligat anima, 189. 2. b.
2 suspendere organa nostra in salicib. quid sit, 118. 2. b.
1 sceptrum Iudæorum illis ablatum fuit ob regn.ntium malitiam, 474. 1. d.
1 sceptrum quando auferatur, 473. 2. a.
2 scientia qualis non inflat, sed accendit & humiliat, 181. 1. b.
1 scientia rerum semper comitatur scientiam vocum, non è contra, 591. 1. d.
1 scientia Dei quam sit mirabilis, 2. 8 1. c.
2 scientia triplex, & quid in aliquibus efficiat, 299 2. b & 300. 1 a.
2 scientia sine bona intentione est imago sine vita, 117. 1. b.
1 scientiam qualem Christus processu temporis acquisierit, 455. 1. d. & 2. a.
2 scorpio qualis sit. 378. 1. b.
2 scriptura sacra mons est, 142. 2. a.
1 scriptura sacra cur de melle, & butiro tantum in cibo Emanuelis fecerit mentionem, 457. 1. a.
2 scriptura sacra multiplicem expositionem admittit, 38 1. b.
2 scriptura sacra quid per centuplum intelligat, 83. 1. a.
1 species practicæ quæ sint, 490. 1. c.
species mechanicæ, ibid. 2. a.
1 speculum suum tergat oportet, qui vult Deum videre, 218. 1. a.
1 speculam statuere quid sit, 313. 2 c.
1 speculatio duplex est, 186. 2. b.
2 speculatiui vnde dicti, 91 1 d.
1 sperandum de Deo, desperandum de nobisipsis, 99. 1. c.

1 Spiritus sanctus cur dicatur dõnum Dei, 409. 2. b.
1 Spiritus sancti datio quid sit, ibid c.
1 Spiritus sanctus cur potius dicatur amor, quam patris & filii sapientia, 421. 2. b.
2 Spiritus simplex per naturam, & septiformis per gratiam, 180. 2. b.
1 Spiritus domini quam bene temperet humanos affectus, 284. 1 a.
2 Spiritus sanctus cur apparuit in specie columbæ, 587. 1. d.
Spiritus sanctus in quibus inhabitet, 588. 1. d.
2 Spiritus sanctus diuersis modis operatur in anima, 180. 2. b.
1 Spiritus sanctus cur non dicatur filius, 414. 1. b.
Spiritus sanctus cur nõ dicatur imago patris simul & filii, ibid. 2. c.
1 Spiritus Dei Deo consubstantialis per omnia æqualis, 406. 1. a.
1 Spiritus sanctus cur non dicatur imago patris, 407. 1. c.
1 Spiritus sanctus cur nõ dicatur verbum sicut filius, 408. 1. b.
2 Spiritus ad se redire quid, 93. 2. c.
1 Spiritus vbi vult spirat, vt est intelligendum, 593. 1. b.
1 Spiritus humanus alius corporalis, & spiritualis alius, 406 2. a.
1 Spiritus spiritualis quando dicitur sanctus, ibid. b.
1 Spiritus humanus quando incipit esse sanctus, ibid. c.
2 Spiritus tres immundi qui sint, 412 2. b.
Et quare sint immundi, ibid. c.
1 Spiritus maligni in principibus designati, 417. 2. d.
1 Spiritus maligni quando principatum in homines accipiunt, 477. 2. a.
1 Spiritus blasphemiæ, & spiritus Dei omnino contrarii, 538 2 c.
Spiritus blasphemiæ cur non remittitur, 539. 2. a.
1 Spiritum quid sit in spiritu esse, & quid spiritum sine spiritu, 321. 2. c.
2 Spiritu ebrii quinam sint, 43. 2. a.
1 Spirituum cura continua tam bonorum, quam malorum erga homines, 141. 1. c.
Spirituum bonorum & malorum longissima distantia, ibid. 2. d.
1 Spiritualis natura per propitiatorium designatur, 263. 1. d. 2. a.
2 Spiritualis saltus quis sit, quid item corporalis, 93. 1. a.
2 Spiritualis saturitas quæ, 43. 1. b.
1 Spirituali de harmonia cur non sentimus quod de corporali quotidie experimur, 328. 1. a.
2 Spirituales viri fraudes dæmonum deprehendunt, 123. 1. b.
2 Spiritualibus in delectationibus quid cauendum, 181. 1. d.
1 Spiritualia vere diligere quid sit, 557. 2. c.
1 Spiritualiter quid intelligendum in illis verbis Generatio quarta &c. 621. 2. a.
2 Sponsus cur aliquando ab anima etiã propter nullam illius culpam se subtrahat, 219. 1 b.
2 Sponsus cur electus ex millibus, 211. 2. a.
2 Sponsus & sponsa cur dicantur, 454. 2. a.
2 Sponsa cur causetur dilectum declinasse, 219 2. b.
2 Sponsa virgultæ cur comparetur, 163. 1. d.
2 Sponsæ labia cur vitæ comparentur, 184. 2. b.
1 Stare super custodiam quid sit, 313. 2. d.
1 Stare cum domino quid sit, 294. 1. c.
1 Statua quid significet, 166. 1. a.
1 Statua Nabuchodon. quando cõtra quemlibet nostrum erigitur, 100. 2 d.
2 Statuã Nabuchodon. adorare quid sit mystice, 62. 1. d.
2 Status ab Adamo septem vsq; ad Antichristum, 417. 2. b.
2 Stella quæ angelo canente cecidit quæ sit, 377. 2. c.
2 Stella quid significet, & cur dicatur magna, 376. 1 a.
2 Stellæ nomine absinthium cur dicatur, ibid c.
2 Stellis cur comparantur pastores Ecclesiarum, 319. 2. b.
2 Sterilitates quatuor in salicibus expressæ quæ, 117. 2. a.
2 Stimulum carnis quibus de causis Deus relinquat in quibusdam perfectis viris, 63. 1. d.
2 Stolæ quid significent, 453. 1. c.
1 Studium nostrum quale esse debeat, 590. 1. c.
1 Studium summum in quo ponere debeamus, 340. 2. b.
1 Studio lectionis studium operis iungẽdum est, 221. 2. d.
2 Stultus sapienti quomodo seruiat, 186. 1 a.
1 Stultitia summa quæ. 13. 2. b.

T.

1 TAbernaculũ, mensa, & altare, & candelabrum quid significent, 330.1.b.
1 tabernaculum fœderis quid denotet, 329. 2. c.
2 tabernaculũ domini cum hominibus quãdo erit, 437.2.a.
2 tabernaculum nunquã vidit Iosephus Iudæus historicus, 3. 2.d.
2 tactum spiritualem dominus à Maria requisiuit corporalem prohibuit, 209.2.b.
2 tanquam vox aquarum multarum cur dicatur, 398.2.b.
2 tædiũ vehemens & amaritudo cordis virtutes exercet, & non euertit, 184.1.b.
2 tela & tentamenta dæmonum vbi nõ proficiant, 192 1.c.
1 temere nihil agendum, 82.1.a.
2 templum Dei cor hominis, 67.1.a.
2 templum in cœlo quid significet, 389. 1.b.
2 templum & altare quid significent, 384. 1.c.
2 templi nomine quid possimus intelligere, 66.2 b.
2 templo fumo impleto cur nemo ingrediatur, 408 1.b.
2 tempus duplex quale inuestigãdi quæ sunt supra se, & discutiendi quæ sunt intra se, 152. 1.c.
2 tempus matutinum, & vespertinum quando sit, 152.1.d.
2 tempus quod amplius non erit quomodo intelligatur, 382.2.c.
1 tempore tranquillitatis impetranda est gratia orandi tempore perturbationis, 84. 2. c.
2 tempore perturbationis animi quid sit agendum, 84.a.
2 tentatio quanto in nobis fit acrior tanto perfectius ad discretionẽ erudimus, 216. 1. a.
2 tentatio omnium quæ sit pernitiosissima, & quibus verbis describatur, 136.1.b.
2 tentatio importuna quæ, 130 1. a.
Item dubia, ibid.
Item subita, ibid b.
Item occulta, ibid c.
Item violenta, ibid d.
Item fraudulenta, ibid.
Item perplexa, 131. 1.a.
1 tentationem cum non possumus virtute repellere quid faciendum, 553.2.b.
2 tentationes quæ nostram patientiam exerceant, 153.2.a.
1 tentationes vnde, & quomodo oriantur, 149. 1. c.
2 tẽtationes cur dominus permittat, 210.1.a.
2 tentationes dæmonum variæ, 122 1.d.
2 tentationibus genera septem, 130.1.d.
2 tentationibus quamdiu aliquis oppugnatur, 192. 1. d.
1 tentationum resistendi modus, 194.2.d. 195 1.a.
1 tepidus nunquam poterit bene vitia eradicare, 205.1 b.
1 terra fluens lacte, & melle est iucunditas securæ conscientiæ, 612.1.a.
2 terra Ægypti quid sit, 196.2.b.
1 terra quid det intelligere nobis, 198. 2. a.
1 terra solidum elementũ quid denotet, quid item mare, 165 1.d.2.a.
2 terræ cur mulierem cõtra flumen adiuuat, 393. 1.c.
2 terra quid significet & mare, 392.1.b.
2 terræ nostræ extrema quæ, 114.2.b.
2 terram diuidere in funiculo distributionis quid sit, 111.1 b.
1 terrã solam cur dicatur dominus inebriasse. 198. 1.a.
1 terram perdere quid sit, 169.1.b.
1 terram lacte & melle manantem accipere quid sit, 607.1.1.
2 terræ motus quid sit, 360.2.c.
2 terræ motus magnitudo cur 16. cap. Apoc. bis ponatur in textu, 414.1.c.
2 terrenus & cœlestis ignis quis, 61.1.d.
2 terrenorum amor quid faciat, 181. 2.d.
2 tertium ad cœlum tapi quid sit, 113 2.c.
1 testa lutea nil aliud quam fœda consuetudo, 116.1.c.
2 testis fidelis quis, & curita dictus, 315.1.a.
1 timor prima proles virtutum, 182.1.b.
2 timidi quinam sint, & qui increduli, & qui execrati, 439.1.c.
2 timens Deum quam egregius prælietor, 72.2.c.
2 tonitrua dũras & terribiles de pœnis reproborum denotant comminationes, 350.2.a.
2 tota pulchra quomodo B. virgo Maria, 101. 1.b & cur, ibid. 1. c.
2 tunica quid significet, 217.1 b.
2 turris Dauid quid sit, 189 1 c.
2 turris propugnacula quæ sint, 190.1.c.
2 turri mille clypeis munitæ quinam comparentur, 192.2.c.
2 turri cur cõparentur prædicatores, 190.1.c.
1 theglath phalasar rex Assyriorum, 465.2.a.
1 theorica, practica, & mechanica quid efficiant, 487.2 d.& 488 1.a.

1 theorica diuisa in naturalem, diuinalem, & doctrinalem, ibid.2.b.
2 thesaurus qualis sit producens ventos eiusque quatuor gazophilatia, 116.1.b.
2 thronus quid denotet, 437.1.d.
2 thronus Dei quis sit, 426.2.a.
1 transimus quando per montem Oliueti, 566 2.b.
2 transire de gente ad gentem quid sit, 86.1.a.
1 transeundum quomodo sit nobis, 565.1.2.
1 transitus bonus de iniquitate ad bonitatem 579.2.d.
2 transitus de gente ad gentem qui, 90 2.b
transitus de vitio ad virtutem non datur nisi per medios gladios hostium, ibid.c.
2 transitus primus de malitia ad iustitiam, secundus de miseria ad gloriam, 564.2.b.
1 translat one aliquando vtendū est, aliquando vero comparatione, 189.1.2.
translatione quando vtendum, ibid.1.c.
1 tres rationales spiritus quando dicendi sunt æquales, 370.2.c.
2 tres spiritus immundi qui sunt, 411.2.b.
1 tria tempora, & sex ætates quæ, 501.1.c.
2 trina vocatio quid indicet, 198.1.c.
2 triplex vanitas in qua homo seruit, & diabolus regnat, 112 2.b.
2 tribus vnde dicatur, 358.1.b. & 369.2.c.
2 tribus terræ quæ sint, 313.1.a.
1 tribulatio quomodo nos iuuet, 9 2 b.
2 tristitia sola, nec sola lætitia habetur in hac vita, 81.1.2.

V

1 VAccas quando offerimus, 609.1 2.
2 Valles quid dent intelligi, 94.2.d.
2 Vanitas quid sit, 47 1.b.
2 vanitates seu mutabilitates tres sunt, 383.1.2
2 variæ dæmonum tentationes, 122.2.d.
2 væ triplicatum quid denotet, 413.1.a.
væ cur duplicetur, ibid.2 b.
2 væ cur ter ponatur, 377.1 c.
2 væ secundum quodnam sit quod væ tertium, 386.1.2.
1 venia vere pœnitentibus est promissa, 416. 2. a.
2 veniale peccatum per contemptum fit mortale, 200.1.d.
2 venter dilecti quid sit, 217.1.2.
2 venter dilecti quid sit, 226.1 c.
2 venter sponsæ, & mustum quid significent, 180 1.b.
2 venti de thesauris producti quid significēt, 115 2.c.
venti venti, effectus, 163.1 b.
1 ventorum cæli diuersitas quid denotet, 165. 1 a.
2 Ventos quales dominus de thesauris suis producat, 115. 1.a.
2 verbum patientiæ meæ quid, 340.1.d.
2 verbum vnum veni de Libano veni de Libano cur toties repetatur, 198 1 b.
1 verbum an aliud sit cordis aliud oris, 408. 1. b.
1 verba illa, Qui in vno offendit, reus est omnium, quomodo sint intelligenda, 435. 1 a.
2 verba illa, Scuto circundabit te veritas eius quomodo ad primam tentationem quæ est importuna pertineant, 134.1.a.
verba illa, Non timebis a timore nocturno quomodo secundæ tentationi quæ ambigua dicitur conueniant, ibid.b.
2 verba dissoluta quid efficiant, 185.1.b.
1 verba illa, Non erit istud, quomodo sint intelligenda, 469.1.2.
1 verecundia bona quæ, 211.1.c.
1 veritas sicut nunquam non fuit, & nūquam non erit, 348 2 b
1 veritas si præcedat securus erit qui ad alta properat, 221 1.b.
1 vestis integra & gloriosa inter se differunt, 222 1.c.
2 vestimenta quid denotent, 337.1.a.
2 vestimenta animæ quæ sint, 204.2.d
2 vestimentorum nomine quid intelligatur, 337.1.a.
2 vestimentis albis quis indui dicatur, 344. 1. d.
1 vetus fermentum peccatum, 574.1.2.
1 via arcta quid, 590.1 a.
1 videre in cœlo quid sit, 391.2.b.
1 videre Christum in peregrina specie quid sit, 97.1.d.
1 videndi modi diuersi, 135.1.d.
2 visus siue oculi duo sunt, 202.2.b.
1 Visio mistica cur ostenta sit Nabuchodon. 71.1.d.2.a.
2 visio corporalis duplex est, 302.2.c.
Item spiritualis, 303.1.b.
2 visiones omnes D. Ioan. de quo agant, 314. 1.c.d. & 2 a.b. & d.
2 viæ Dei quæ & quomodo veræ, & iustæ, 406.2.b.
1 vigiles sancti Angeli cur dicantur, 148.1.d.
2 vigiles sunt Angeli, & cur ita appellentur, 149 2.2.
2 vigiliæ & orationes quænam sint inutiles, 162.2.b.

vigilant

2 Vigilans quis non sit, 136.1.b.
2 vilitas mentis quam sit pretiosa, 174.1.d.
2 vincula & iugum quid spiritualiter operetur, in nobis, 39 1.b.
2 vincula charitatis quænam sint, 552.1 c.
1 vinea quando plantatur, & gentes quando eiciantur, 88 1.d.
1 vinea domini humana conscientia, 57 1 a.
2 vinum quando bibit anima, 212.2 a.
2 vini nomine quid significetur, quidve olet, 390.2.c.
2 violenta tentatio intelligitur per incursum 135.1.c.
1 violentæ charitatis gradus quatuor eorum signa, & proprietates, 552.2.b.c.d. seq.553. fol.1 a 2.c.& fol 554 2 d.
2 vir amator Dinæ quando occiditur, 210.2.c.
2 viri spirituales fraudes dæmonum deprehendunt, 123 1.b.
2 viri perfecti exemplum proponitur, 230. 2. b.
2 virginis Mariæ inuocatio, 195.2 b.
2 virtus & sapientia hominem perfectum efficiunt. 45.1.d.
2 virtus patientiæ quanto laudabilior, tanto gloriosior retributio coronæ, 385.1.a.
2 virtutes perfectorum hominum quæ, 346. 2. c.
2 virtutes quamuis pares sint, non tamen æqualiter exercentur, 283.2 c.
2 virtutum mater est charitas, 204 1.b
2 virtutum custos humilitas, 186.2 d.
2 vis charitatis Christi omnem amorem superat, 551.2 d.
2 virium naturalium potestas quæ & qualis, 183.1 b.
2 visitatio Dei quid efficiat, 154.2.a.
2 visitationis diuinæ varii effectus, 249.1.a.
1 vitium quid, 69 2.b.
1 vitii & peccati discrimen, 69.2.b.
2 vitia duo principalia, 306 1 b.
2 vitia carnalia in dextera, in sinistra spiritualia intelliguntur, 136.2 a.
1 vitia sunt bestiæ, 166.1 a.
1 vitiis necessario seruiendum vsque dum vera de nostra infirmitate sentiamus, 619. 2 a.
2 vitiis nobis impugnantibus quid faciendũ, 113.
1 vitulus fœnum comedens quid significet, 122.1 b.
2 vitulus Libani quis, 56.2.c.& d.
2 vituli Libani ad instar comminui desiderantis quid faciendum, 57.1.b.
2 vitulum propriæ voluntatis pascere in pascuis Libani quid sit, & quid in pascuis Carmeli, 57.2 a
1 vitulum offerens sacerdos vnctus quid significet, 608 1.b
2 vitulo cur Lucas assimiletur, 352.1.c.
2 vituli Libani denotant præsumptiones arrogantiæ cedri Libani fastus superbiæ, 58. 2.a.
2 vittæ coccineæ labia sponsæ comparantur, 185.1.b.
2 viuere in sempiternum quid sit, 74.1.a.
1 volucres cœli cur ita dicantur in Euangelio, 146.1 b.
1 volucres ad suos ramos redire in arbore Nabuchodonosor quid sit, 140.1.c.
1 volucres abigere quid sit, 617.1 a.
1 vox quid sit, 408.2.c.
2 vox duplex quænam sit, 422.1 a.
2 vox & sibili domini quomodo audiantur, 67 2.c.
2 vox corporalis & spiritualis, 358.1.d.
2 vox aquarum quid significet, 379.1.d.
2 vox audita de cœlo quid significet, 398.2.a.
2 vox magna cur dicatur, 358.2.c.
2 vox magna cur dicatur, facta est salus & virtus, 391.2.d.
2 vox prophetica de æternis, & æternis bonis prima sonuit, 347.2 c.
2 vox dilecti est inspiratio, 316 2.b.
1 vox de cœlo quando ruat, 157.1.a.
1 vox Euangelica dignitate præstantior prophetica, & quare, 348.1.a.
1 vocem pullorum turturis quis habeat. 614. 1 d.
vocem pullorum columbæ quis habeat, ibid.2.a
2 vocem Dei audire nequeunt qui exteriora diligunt, 441 2.
2 voces diuinæ sunt admonitiones, 347. 2. b.
2 voces quatuor notabiles distinguendæ, 96.2.d.
2 Vocatio Dei & responsio hominis qualis, 154.2.b.
1 Vulnus quid, liuor quid, plaga quid, 69. 2. b.
2 Vbera carnis cur Christus in Maria suxit, 195.2.d.
2 Vbera duo quid significent, 203.1.d.
2 Vnguenta prima quænam sint, 207.1.d.
2 Vnus crinis colli quid sit, 203 1 b.
2 Vniuersitas diuinorum scriptorum & prædicatorum per Aquilam significatur, 377. 1 a.
2 Vua acerba terrena delectatio, 169 1.b.

Z

ZAbulon quid sit, 200 2.d.
Zabulon quid significet, 200.2 a.
Zabulon cur dicatur habitare in littore maris, 200 1.d
Zabulon quomodo, & quando ad Sidonem pertingat, ibid.2.e.
Zaphirus quid sit, 226.1.a.
Zona ad renes, & mamillas quid significet, 318.1.a.

FINIS.

RICHAR-

RICHARDI SANCTI VICTORIS, SCOTI, DOCTORIS CELEBERRIMI OPVSCVLA VARIA.

Partis Primæ. Tractatus Primus.

De exterminatione mali, & promotione boni.

CAPVT PRIMVM.

Psalm 113. QVID est tibi Mare quod fugisti: & tu Iordanis quia cõuersus es retrorsum? Exclamatio est vox ista prophetæ, cum admiratione: admiratio cum exultatione. Videbat enim diuinum quoddam miraculum: nec vnum tantum, sed geminum, vtrumque magnum, vtrumque mirum, vtrumque valde stupendum. Videbat mare ante conspectum Israël fugere: videbat Iordanem cursus sui impetum in fontem reflectere: videbat vtrumque Hebræo populo cedere: & proficiscentibus liberum iter relinquere. Quid horum non nouum: quid horum non mirum? Vtrumq; ita contemplabatur, & ad vtrumq; mirabatur, & de vtroque gratulabatur. Exclamat ergo in voce exultationis, & cõfessionis. Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? Primum miraculum fit in exitu Israël de Ægypto. Secũdum autem fit in exitu Israël de deserto. Quis mihi tandem aliquando det perfectè deserere regionem dissimilitudinis: quis mihi dare possit introire in terram promissionis, vt æquè videre possim fugã A maris, conuersionem Iordanis? Pulchrum spectaculum, satisq; iucundum videre aquam maris fugientem, videre aquam Iordanis reuertentem, amaram recedere, dulcem refluere, amaritudinem deficere, dulcedinem redundare. Quisquis hæc vides, miror si non & ipse exclames: *Quid est tibi mare, quòd fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum.* Nunquàm solent fieri huiusmodi miracula, nisi ante veros Iudæos, nisi ante bonos Hebræos.

De gemina confessione, & gemina promotione.

CAPVT II.

CONFESSIO facit Iudæum, transitus facit Hebræũ. Iudæus siquidem confitens: Hebræus transiens interpretatur. Et est confessio vera, & est confessio ficta. Similiter est trãsitus bonus: & est transitus malus. Confessio vera facit Iudæum verum, & transitus bonus facit Hebræum bonũ. Ascribere tibi mala tua, ascribere Deo tuo bona tua, confessio vera, confessio recta. Illa est criminis, ista est laudis, vtraque sanè vtilis, vtraque laudabilis. Similiter est duplex trãsitus, vterq; quidem bonus, vterq; necessarius. Qui transit de malo ad bonum, bene quidem transit, & qui transit de bono ad optimum, bonum & ipse transitum facit. Cognosce ergo, & confitere mala tua, & noli in ipsis remanere:

Confessio duplex, & quænam sit vera.

manere: sed transi ea, & factus est transitus primus, & confessio prima. Similiter confitere Deo de bonis tuis, lauda ipsum pro bonis suis, & noli torpere in ipsis: sed nitere quantum potes ad meliora, & transi ad optima, & factus est transitus secundus, & confessio secunda. Ad cōfessionem primam solet fieri miraculum primum: & ad confessionem secundam solet fieri miraculum secundum. Per confessionem siquidē criminis efficitur fuga maris: & ad confessionem laudis statim cōuertitur Iordanis.

Quomodo confessio criminis valeat ad exterminium mali.

Caput III.

OMNIA namq; in confessione leuantur: conscientia mundatur, amaritudo tollitur, mare fugatur, tranquillitas redit, spes reuiuiscit, animus hilarescit. Si quidem beati qui lugent, quoniam ipsi cōsolabuntur. Quid est lugere, & cōtristari, nisi maris tempestatibus agi? Et quid est gaudium cōsolationis, nisi fuga maris, & absentatio doloris? Audi Iudæum crimina sua confitentem, & attende ante eum aquā maris fugientem. *Dixi* (inquit) *cōfitebor aduersum me iniustitiam meā Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Iniquitatem cōfitebatur, & mare fugabatur, quia impietas remittebatur. Impietas enim mare est, dulcem siquidem aquā facere non potest: sed est aqua eius salsa valde, & multum amara, & amaritudo eius amaritudo amarissima. Quid quæso dulcedinis habet inuidia: quid obsecro dulcoris habet iracundia: quid suauitatis impatientia? Huiusmodi (vt arbitror) aquæ quælibet amaræ sunt: & mare faciunt, quia nulli penitus sapere, nemini placere possunt. Vides ne ergo quale sit huiusmodi mare magnum, & spatiosum manibus quod potest appellari malitiæ. Nam est & aliud quod potest dici miseriæ: habens & ipsum quidem minimè dulcem aquā: sed minus tamen amaram. Sed felix qui dominatur à mari vsq; ad mare, vt nulli subiaceat culpæ, nulli succumbat pœnæ: in tantum, vt nō dominetur omnis ei iniquitas, nec eum opprimat vlla aduersitas. Fœlix ante cuius conspectum mare fugit: malitia recedit, miseria cedit, cōscientia hilarescit. Nunquid nam qui eiusmodi est fiducialiter, psallere non potest. Quid est tibi mare quod fugisti? Si vis ergo & tu fac quēdam bonæ professionis Iudæū: confitere ex corde peccatum tuū, vt possis & ipse videre tale spectaculū, tam grande miraculum, & psallere non dubites huiusmodi hymnum. Quid est tibi mare quod fugisti.

Psalm. 31.

Quomodo confessio laudis valeat ad promotionem boni.

Caput IV.

SED nunc illud consideremus, quomodo ad cōfessionem laudis soleat fieri cōuersio Iordanis. Sed hoc melius (vt arbitror) operādo, quàm disputando discimus, hoc citius experiendo, quàm loquendo probamus. Deniq; fatage & tu cōfiteri, mirari, venerari Dei potentiam, Dei sapientiam, Dei misericordiā, & certus lis, quia quanto plus laudabis, tanto ardētius amabis. Ne te ergo pigeat diuinam gratiam laudare, vt multū ames: multū amare, vt multum desideres. Quanto enim vehemētius desiderabis, tāto citius obtinebis, quod multum concupiscis. Ama quod prius contēnebas, cōtemne quod prius amabas, & securus sis, quia conuersus est Iordanis. Dilige Deum, despice mūdum, & verè fatebor, quia Iordanis cōuersus est retrorsum. Qualis quæso ista est cōuersio Iordanis: quàm mirabilis, quàm laudabilis, quàm amabilis, totū impetum amoris, totam inundationē dilectionis, totam affluentiam delectationis, magna cum festinatione currere non deorsum, sed sursum, quærere quæ sursum sunt, non quæ super terram: ita vt veraciter profiteri possis: quia Iordanis cōuersus est retrorsum. Hæc causa (vt arbitror) extitit, cur prophetam fieri

Iordanis quomodo spiritualiter conuertitur.

fieri Iudæum, nec piguit, nec puduit: eo quod veraciter agnouerit: quia, Bonũ est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime: inde est illa firma professio, & deuota promissio. *Confitebor Domino vnus in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.* Nonne Iudæum se esse voluit, cum dixit: *Lauda anima mea Dominum?* Nonne aquam Iordanis deorsum fluere prohibuit: cum animam suã blanda allocutione admonuit? *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.* Nõne Iordanis fluenta cõuerti desiderauit, cum ait: *Conuertere anima mea in requiem tuã, quia Dominus benefecit tibi.* Miror si hoc audies, & ipse non ambis fieri Iudæus, & confiteri Domino, quoniam bonus, quoniã in sæculum misericordia eius, & inueniaris dignus, cui dignetur Dominus ostendere tam grande miraculum, vt cum propheta psallere possis: quia Iordanis conuersus est retrorsum.

Psal. 101

Psal. 145.

Psalm 41.

Psal. 114.

Quod prima promotio virtutis sit in contemptu mundi.

CAPVT V.

SED nec illud quæso tibi satis, cum fueris Iudæus, nisi efficiaris pariter & Hebræus. Profecto idem ipsi Hebræi, qui & Iudæi, licet ex alio Iudæi, & ex alio Hebræi. Nam confessio (vt dictũ est) Iudæum, & trãsitus efficit Hebræũ. Denique & tuipse si in Ægypto es, transi, & desere Ægyptum, & feciſti quendam bonæ spei Hebræum, & videbis in fuga maris magnum illud & stupẽdum miraculum. Sed si ipsum etiam desertum trãsire studueris, videbis adhuc maiora his in conuersione Iordanis. Primus ergo trãsitus est de Ægypto: secundus de deserto. Primo transi de mũdo ad teipsum. Mundum amasti, mundum despice, & transi. Desere curas sæculi, & age curam tui, & incipis esse cultor heremi. Rediens de Ægypti tenebris, de erroribus mundanis ad secretiora cordis, nihil aliud inuenies, nisi locum horroris, & vastæ solitudinis. Hæc est enim terra illa deserta, inuia, & inaquosa: conscientia videlicet diu neglecta, omnino inculta, spinis, & tribulis obsita, & omni horrore plena. Oportet ergo te Ægyptum deserere, & huiusmodi heremũ petere, si cupis fugam maris oculis tuis aspicere, sicut & Dauid elongauit fugiens, & mãsit in solitudine, imple præuaricator, quod præuaricatoribus præcipitur, vbi dicitur: *Redite præuaricatores ad cor*, & factus est transitus primus, & de cætero rectè appellaris Hebræus.

Esa. 46.

Quod secunda promotio virtutis sit in contemptu sui.

CAPVT VI.

REDI ergo ad teipsum, & omni custodia custodi cor tuum. Sed vę tibi, si remanes ibi. Noli remanere: sed transi pergens, & pertransiens in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. Transi ergo & teipsum, perge in Deum tuum, quære & apprehende summum bonum. Audi illam qui clamitat in plateis, auscultа vocem Sapientię, ad hunc secundum nos transitum admonentis. *Transite ad me* (inquit) *omnes qui concupiscitis me.* Desere mundum, & factus est transitus Israël de Ægypto. Contemne teipsum, & factus est transitus Israël de deserto. Primum ergo transitum facit contemptus mundi, secundum transitum efficit contemptus sui. Ad primum transitum mare fugatur. Ad secundum transitum Iordanis conuertitur. Fuga maris exterminatio amaritudinis. Conuersio Iordanis reordinatio charitatis.

Eccles. 24.

Quomodo per contemptum mundi fiat exterminium mali.

CAPVT VII.

VIS apertius audire, plenius nosce quomodo ad primũ trãsitum Hebræorum,

De vano vel vero mundi contemptu.

Caput XI.

SED quid quæso illud esse dicimus, quod vsq; hodie tam multos videmus Ægyptum deserere, qui non mererentur tamen in maris effugio tam grande miraculū cernere? Si verè Ægyptum deserunt, si veri Hebræi sunt, eo quòd de mundo transeant, & primum Hebræorum transitum faciant, cur & primi saltem miraculi experimentum non capiant? An fortè relinquunt sęculum professione, non autem & cōuersatione, habitu, non affectu? Si gloriari oportet, possum pro hac tantum parte gloriari. Si quidem Hebræi sunt, & ego. Sed videte ne fortè nobis & vobis mutasse locum, non animum, cœlum nō animū mutant, qui trans mare currunt. Quid sic iuuat transire & Hebræum nō facere? Absque dubio in exitu Israel de Ægypto profugium maris indicat, quā rectè sibi quisq; huius vocabuli dignitatem vendicat.

Quàm sit difficile ad perfectum sui contemptum pertingere.

Caput XII.

TRANSEAMVS ex Ægypto corpore, transeamus & corde. Sed neque hoc putemus nobis posse sufficere. Grandis enim adhuc nobis restat via, si ad secūdi miraculi visionem volumus pertingere. Proculdubio non est eiusdem facultatis, seu facilitatis Ægyptum exire, & heremum pertranlire, mundum relinquere, & seipsum vincere, & post seipsum proijcere. Illud quasi modicum, quod modico tempore perficitur, hoc post multos labores per multas tentationes, vix tandem aliquādo & à paucis cōsummatur. Illud vnius diei est opus, hoc vix post multa tēpora explemus. Durum, difficile, grande, seipsum relinquere, seipsum benè inspicere, & plenè despicere, perfectè probare, & penitus improbare. Hic labor, hic gemitus. Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Filij hominum vsquequo graui corde, dura ceruice, & indomabili corde, & quis vincet illud?

Quibus modis mens ad plenum sui contemptum eruditur.

Caput XIII.

OQuoties necesse est loca mutare, quàm sępè castra figere, quot tētationes tolerare, omnia probare, quod bonum est tenere, abstinere ab omni specie mala. O quoties necesse est ire & reuerti, & quæ retro sunt obliuisci, & in anteriora extendi, & item post tergum redeundo capere experientiam sui, & per proprium defectum propriā infirmitatem edoceri. O quoties necesse est in tot errorū deuia, tot ambiguitatū opaca, tot vitiorum monstra incidere, perlustrare, aspicere, antequam quis extrema heremi teneat, & ad humilitatis vltima perueniat, & ad summum sui contemptum perfectè attingat. O quoties necesse est ad Dei misericordiam confugere, & inter tot pericula deprehensum diuinā misericordiam quærere, & gratiam impetrare. O quā stupenda magnalia! O quàm iucunda miracula, O quàm admirāda beneficia, in tot diuinis reuelationibus, in tantis visitationibus, in talibus consolationibus, experiuntur, mirantur, venerātur, quos heremi vastitas, & propriæ infirmitatis magnitudo docuit, nil de sua virtute cōfidere: sed totum de Dei pietate præsumere, iactare in Domino curā suam, & ponere in Domino Deo spē suam. Ibi experiri licet in cœlestis cibi dulcedine, quā magna multitudo dulcedinis, quā abscondit Deus diligentib. se, gustare, & videre quā suauis Dominus, & quàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde. Ibi qui ascendunt in mon-

montem Domini, & appropinquãt pedibus eius accipient de doctrina eius probantes, & profitentes quoniã magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus. Nouit itaq; hoc quicunq; in illa terra deserta, & inaquosa, sic in sancto apparuit ei, vt videret virtutẽ suã, & gloriam illius sententiæ experimentum capiens, quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Sed quis enumerare sufficiat, quàm innumera huiusmodi alternantium vicissitudinum, nunc desolationum, nunc cõsolationum experiri oporteat, quàm multa humanæ infirmitatis iudicia, quàm multa diuinæ pietatis argumenta heremi habitatoribus, Deiq; cultoribus videre contingat, antequam heremi extrema attingant, perfectæq; humilitatis metas apprehendant, antequam Iordanis vnda venientibus cedat, cursumq; retorquens in fontem redeat, humanusq; animus sua spernens, sesecq; contemnens totus in Deum transeat, & in illum à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum per desiderium currat, & ad Deum fontem viuum totum amoris sui impetum retorqueat.

A re, & videre: mirari, & obstupescere, fluenta Iordanis primò cursum figere, & in vno loco stare: & in vno æternitatis desiderio immobiliter inhærere, postea in inferioribus penitus deficere: & in superioribus paulatim crescere. Quid putas obsecro miraculi, quid esse prodigij Iordanem retroagi, & tantum fluminis impetum in superiora reuerti: præsertim si tempore messis fiat, quo solet implere ripas aluei sui. Cùm enim cœperit semen illud quod cecidit in B terram bonam producere de se fructũ: aliud tricetimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, solet nimirùm eo tempore Iordanis vnda altius intumescere, & vt est humani animi, magna de se æstimare: magnum se aliquem credere cum viderit se multum fructum facere, & ad maturitatis messem peruenire. Tunc (non mirum) quo maiora de seipso æstimat, eo maiori dilectione dignum se esse iudicat: magnúmque est valde si non vsque ad superfluitatis C in ima effluat, & iustæ æquitatis metas vtilitatisq; ripas non excedat. Quantum ergo putas, quàm magnum miraculum existimas tibi ipsi vilescere, tibi ipsi magis magisq; displicere: eo præcipuè tempore, cùm incipis veraciter magnus esse, magnusq; omnibus apparere? Solent sanè (sed neq; hoc mirum est,) tempore glatialis frigoris, seu etiam æstiui feruoris siccitate Iordanis aquæ minui atque decrescere: & quamlibet elata mens, inter malitiæ frigus & D nimios concupiscentiæ æstus sibi ipsi vilescere: & (quamuis inuita) infirmitatem suam recognoscere, & à sua de se æstimatione nõ modicum detumescere. Quis quæso tam immane desipiat, qui sibi ipsi inter scelera & flagitia quãdoque non displiceat? Sed illud magnum erit si in tempore messis: & inter virtutum successus possit Iordanis vndas intra aluei sui ripas includere: & amoris priuati impetum intra modestiæ metas cohibere. Magnum erit si nõ erumpat ad illicita, vel effluat ad inutilia.

Quod superfluus amor sui, inter successus virtutum difficilius vincitur.

Caput XIIII.

O Felix anima quæ digna es pro qua dignatur Dominus tam grãde miraculum facere: cui liceat tale spectaculum videre: aquas quæ inferiores sunt, & quælibet desideriorum fluenta quæ ad ima tendunt decurrere, atque deficere aquas quæ desuper veniunt: desideria quæ de sursum sunt in vna mole consistere: ita vt veraciter possit psallere: Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. O infelix anima quæ tardas, quæ non festinas, quę multum non anhelas curre-

Z

ZAbulon quid sit, 200 1.d.
Zabulon quid significet, 200.2 a.
Zabulon cur dicatur habitare in littore maris, 200.1.d
Zabulon quomodo, & quando ad Sidonem pertingat, ibid.2.e.
Zaphirus quid sit, 226.1.a.
Zona ad renes, & mamillas quid significet, 318.1.a.

FINIS.

RICHAR-

RICHARDI SANCTI VICTORIS, SCOTI, DOCTORIS CELEBERRIMI OPVSCVLA VARIA.

Partis Primæ. Tractatus Primus.

De exterminatione mali, & promotione boni.

CAPVT PRIMVM.

Psalm 113. QVID *est tibi Mare quod fugisti : & tu Iordanis quia cõuersus es retrorsum?* Exclamatio est vox ista prophetæ, cum admiratione : admiratio cum exultatione. Videbat enim diuinum quoddam miraculum : nec vnum tantum, sed geminum, vtrumque magnum, vtrumque mirum, vtrumque valde stupendum. Videbat mare ante conspectum Israël fugere : videbat Iordanem cursus sui impetum in fontem reflectere : videbat vtrumque Hebræo populo cedere: & proficiscentibus liberum iter relinquere. Quid horum non nouum: quid horum non mirum? Vtrumq; ita contemplabatur, & ad vtrumq; mirabatur, & de vtroque gratulabatur. Exclamat ergo in voce exultationis, & cõfessionis. Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? Primum miraculum fit in exitu Israël de Ægypto. Secũdum autem fit in exitu Israël de deserto. Quis mihi tandem aliquando det perfectè deserere regionem dissimilitudinis : quis mihi dare possit introire in terram promissionis, vt æquè videre possim fugã A maris, conuersionem Iordanis? Pulchrum spectaculum, satisq; iucundum videre aquam maris fugientem, videre aquam Iordanis reuertentem, amaram recedere, dulcem refluere, amaritudinem deficere, dulcedinem redundare. Quisquis hæc vides, miror si non & ipse exclames: *Quid est tibi mare, quòd fugisti, & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum.* Nunquàm solent fieri huiusmodi miracula, nisi ante veros Iudæos, nisi ante bonos Hebræos. B

De gemina confessione, & gemina promotione.

CAPVT II.

CONFESSIO facit Iudæum, transitus facit Hebræũ. Iudæus si quidem confitens: Hebræus transiens interpretatur. Et est confessio vera, & est confessio ficta. Similiter est trãsitus bonus: & est transitus malus. Confessio vera facit Iudæum verum, & transitus C bonus facit Hebræum bonũ. Ascribere tibi mala tua, ascribere Deo tuo bona tua, confessio vera, confessio recta. Illa est criminis, ista est laudis, vtraque sanè vtilis, vtraque laudabilis. Similiter est duplex trãsitus, vterq; quidem bonus, vterq; necessarius. Qui transit de malo ad bonum, benè quidẽ transit, & qui transit de bono ad optimum, bonum & ipse transitum facit. Cognosce ergo, & confitere mala tua, & noli in ipsis re- *Confessio duplex, & quanam sit vera.*

manere: sed transi ea, & factus est transitus primus, & confessio prima. Similiter confitere Deo de bonis tuis, lauda ipsum pro bonis suis, & noli torpere in ipsis: sed nitere quantum potes ad meliora, & transi ad optima, & factus est transitus secundus, & confessio secunda. Ad cōfessionem primam solet fieri miraculum primum: & ad confessionem secundam solet fieri miraculum secundum. Per confessionem siquidē criminis efficitur fuga maris: & ad confessionem laudis statim cōuertitur Iordanis.

Quomodo confessio criminis valeat ad exterminium mali.

Caput III.

OMNIA namq; in confessione laxantur: conscientia mundatur, amaritudo tollitur, mare fugatur, tranquillitas redit, spes reuiuiscit, animus hilarescit. Si quidem beati qui lugent, quoniam ipsi cōsolabuntur. Quid est lugere, & cōtristari, nisi maris tempestatibus agi? Et quid est gaudium cōsolationis, nisi fuga maris, & absentatio doloris? Audi Iudæum crimina sua confitentem, & attende ante eum aquā maris fugientem. *Dixi* (inquit) *cōfitebor aduersum me iniustitiam meā Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Iniquitatem cōfitebatur, & mare fugabatur, quia impietas remittebatur. Impietas enim mare est, dulcem siquidem aquā facere non potest: sed est aqua eius salsa valde, & multum amara, & amaritudo eius amaritudo amarissima. Quid quæso dulcedinis habet inuidia: quid obsecro dulcoris habet iracundia: quid suauitatis impatientia? Huiusmodi (vt arbitror) aquæ quælibet amaræ sunt: & mare faciunt, quia nulli penitus sapere, nemini placere possunt. Vides ne ergo quale sit huiusmodi mare magnum, & spatiosum manibus quod potest appellari malitiæ. Nam est & aliud quod potest dici miseriæ: habens & ipsum quidem minimè dulcem aquā: sed minus tamen amaram. Sed fœlix qui dominatur à mari vsq; ad mare, vt nulli subiaceat culpæ, nulli succumbat pœnæ: in tantum, vt nō dominetur omnis ei iniquitas, nec eum opprimat vlla aduersitas. Fœlix ante cuius conspectum mare fugit: malitia recedit, miseria cedit, cōscientia hilarescit. Nunquid nam qui eiusmodi est fiducialiter, psallere non potest. Quid est tibi mare quod fugisti? Si vis ergo & tu fac quēdam bonæ professionis Iudæū: confitere ex corde peccatum tuū, vt possis & ipse videre tale spectaculū, tam grande miraculum, & psallere non dubites huiusmodi hymnum. Quid est tibi mare quod fugisti.

Psalm. 31.

Quomodo confessio laudis valeat ad promotionem boni.

Caput IV.

SED nunc illud consideremus, quomodo ad cōfessionem laudis soleat fieri cōuersio Iordanis. Sed hoc melius (vt arbitror) operādo, quàm disputando discimus, hoc citius experiendo, quàm loquendo probamus. Deniq; fatage & tu cōfiteri, mirari, venerari Dei potentiam, Dei sapientiam, Dei misericordiā; & certus sis, quia quanto plus laudabis, tanto ardētius amabis. Ne te ergo pigeat diuinam gratiam laudare, vt multū ames: multū amare, vt multum desideres. Quanto enim vehemētius desiderabis, tāto citius obtinebis, quod multum concupiscis. Ama quod prius contēnebas, cōtemne quod prius amabas, & securus sis, quia conuersus est Iordanis. Dilige Deum, despice mūdum, & verè fatebor, quia Iordanis cōuersus est retrorsum. Qualis quæso ista est cōuersio Iordanis: quàm mirabilis, quàm laudabilis, quàm amabilis, totū impetum amoris, totam inundationē dilectionis, totam affluentiam delectationis, magna cum festinatione currere non deorsum, sed sursum, quærere quæ sursum sunt, non quæ super terram: ita vt veraciter profiteri possis: quia Iordanis cōuersus est retrorsum. Hæc causa (vt arbitror) extitit, cur prophetam fieri

Iordanis quomodo spiritualiter conuertitur.

fieri Iudæum, nec piguit, nec puduit: eo quod veraciter agnouerit: quia, Bonũ est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime: inde est illa firma profes-
Psal. 101 sio, & deuota promissio. *Confitebor Domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.* Nonne Iudæum se
Psal. 145. esse voluit, cum dixit: *Lauda anima mea Dominum?* Nonne aquam Iordanis deorsum fluere prohibuit: cum animam
Psalm 41. suã blanda allocutione admonuit? *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.* Nõne Lor-
B *Psal. 114.* danis fluenta cõuerti desiderauit, cum ait: *Conuertere anima mea in requiem tuã, quia Dominus benefecit tibi.* Miror si hoc audies, & ipse non ambis fieri Iudæus, & confiteri Domino, quoniam bonus, quoniã in sæculum misericordia eius, & inueniaris dignus, cui dignetur Dominus ostendere tam grande miraculum, vt cum propheta psallere possis: quia Iordanis conuersus est retrorsum.

Quod prima promotio virtutis sit in contemptu mundi.

CAPVT V.

SED nec illud quæso tibi satis, cum fueris Iudæus, nisi efficiaris pariter & Hebræus. Profecto idem ipsi Hebræi, qui & Iudæi, licet ex alio Iudæi, & ex alio Hebræi. Nam confessio (vt dictũ est) Iudæum, & trãsitus efficit Hebræũ. Deniq; & tuipse si in Ægypto es, transi, & defere Ægyptum, & fecisti quendam
D bonæ spei Hebræum, & videbis in fuga maris magnum illud & stupẽdum miraculum. Sed si ipsum etiam desertum trãsire studueris, videbis adhuc maiora his in conuersione Iordanis. Primus ergo trãsitus est de Ægypto: secundus de deserto. Primo transi de mũdo ad teipsum. Mundum amasti, mundum despice, & transi. Defere curas sæculi, & age curam tui, & incipis esse cultor heremi. Rediens de Ægypti tenebris, de erroribus mundanis ad secretiora cordis, ni-

A hil aliud inuenies, nisi locum horroris, & vastæ solitudinis. Hæc est enim terra illa deserta, inuia, & inaquosa: conscientia videlicet diu neglecta, omnino inculta, spinis, & tribulis obsita, & omni horrore plena. Oportet ergo te Ægyptum deserere, & huiusmodi heremũ petere, si cupis fugam maris oculis tuis aspicere, sicut & Dauid elongauit fugiens, & mãsit in solitudine, simple præuaricator, quod præuaricatoribus præcipitur, vbi dicitur. *Redite præuaricatores* *Esa. 46.*
B *ad cor*, & factus est transitus primus, & de cætero rectè appellaris Hebræus.

Quod secunda promotio virtutis sit in contemptu sui.

CAPVT VI.

REDI ergo ad teipsum, & omni custodia custodi cor tuum. Sed vę tibi, si remanes ibi. Noli remanere: sed transi pergens, & pertransiens in lo-
C cum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. Transi ergo & teipsum, perge in Deum tuum, quære & apprehende summum bonum. Audi illam qui clamitat in plateis, ausculta vocem Sapientię, ad hunc secundum nos transitum admonentis. *Transite ad me* (inquit) *omnes qui concupiscitis me.* Defere *Eccles. 24.* mundum, & factus est transitus Israël de Ægypto. Contemne teipsum, & factus est transitus Israël de deserto. Primum ergo transitum facit contemptus
D mundi, secundum transitum efficit contemptus sui. Ad primum transitum mare fugatur. Ad secundum transitum Iordanis conuertitur. Fuga maris exterminatio amaritudinis. Conuersio Iordanis reordinatio charitatis.

Quomodo per contemptum mundi fiat exterminium mali.

CAPVT VII.

VIS apertius audire, plenius nosce quomodo ad primũ trãsitum He-

bræorum, qualiter ad mundi contemptum fiat, fuga maris, amaritudinis exterminium? Statim absq; dubio vt Ægyptum deserueris, vt mundum post te totum reieceris: perit causa timoris, causa doloris, radix amaritudinis (radix liquidem omnium malorum cupiditas.) Cum enim poteris mũdum plene euadere: cum cęperis nulla eius prospera concupiscere, nulla eius aduersa pertimescere: quid iam erit quod tuam mentẽ poterit perturbare? Quid quęso rectius in fuga maris accipimus, quàm nullis fatigari perturbationibus? Denique non turbetur cor vestrum, neque formidet, & mare ante cõspectum nostrũ fugiens abijt, & recessit. Puto quia mare non iam erit amplius quando absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, quando iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec vllus dolor: quoniam priora transierũt. Quid enim est timor & tremor, & mœror: nisi aquæ maris amaræ nimis: omnisq; omnino expertes dulcedinis? Venit in altitudinẽ maris huiusmodi propheta (ni fallor) cum diceret: *Timor & tremor venerunt super me.* Et illud: *Tribulatio & angustia inuenerunt me.* Mare huiusmodi offendunt quotquot Ægyptum deserũt, desertum petunt, promissionis terram concupiscũt. Oportet enim nos per multas tribulationes transire in regnum Dei.

Quid per fugam maris intelligendum.

Psa. 54.

Psal. 114.

Quod contritio animi nunc sit in adiutorium, nunc ad firmamentum boni.

CAPVT VIII.

HVIVSMODI mare alij habent ante se, alij autem post se. Qui autem ante se habent: est eis ad impedimentum. Qui iuxta se habent, est eis in adiutorium. Qui post se habent, est eis ad firmamentum. Sic itaque Israëlitici Ægyptum deserentes, desertum intrare volentes, & ad promissionis terram suspirantes, prius habuerunt mare ante se, ad impedimentum profectionis, post habuerunt iuxta se in adiutorium defensionis, quãdo erat eis pro muro à dextris, & sinistris, tandem habuerunt post se in firmamẽtum securitatis, inimicis eorũ ab eo submersis, seu intercluſis. Ante nos futura, iuxta nos præsentia, post nos præterita. Mare ante nos, timor futurorũ periculorum est. Mare iuxta nos, labor incumbentium certaminũ est. Mare post nos dolor perpetratorũ malorum. Mare ante nos timor pusillanimitatis. Mare autẽ iuxta nos, labor solicitudinis. Mare post nos dolor pœnitudinis. Timor pusillanimitatis impedit. Labor solicitudinis munit. Dolor pœnitudinis protegit. Alius aliorũ vitã cõsiderans & studium, cum videat multos etiam post professionis votũ reuerti ad vomitum, redire ad sęculum, nec saltẽ audet inchoare bonũ, iste ante se mare habet, sed ad impedimẽtum. Quid enim est cordis trepidatio, mẽtis hæsitatio, nisi quædam quasi maris fluctuatio? Qui enim hæsitauerit, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circũfertur. Alius hunc timorẽ viriliter calcat, maris fluctuationes ante se fugat, cordis sui trepidationem castigat, ad tolerãda pro domino quælibet pericula animũ fortiter præparat, & pro hac parte psallere non dubitat, mare vidit & fugit, eo quòd omnis inutilis trepidatio ante eius cõspectum fugiat, atq; discedat. Sed quia solicitus est adhuc quomodo debeat, vel bonorũ negligẽtiam cauere, vel malorũ surreptionẽ declinare, patitur quidem mare, quãuis non ante se in vtroq; tamen latere, eo quòd oporteat hinc ad bona, illinc contra mala constanter agere, multum laborare, & vtrobiq; solicitum esse. Sed fœlices illi quos iam virtutum exercitia, laborum certamina, non tam fatigant, quàm delectant, qui licet solum plangunt, quod tot ante actæ vitæ tempora, vel in iniquitate consumpserunt, vel in vanitate perdiderunt. Qui huiusmodi est, mare post.

Esaiæ 38. post tergum se habere ostendit, sicut ille, qui dixit: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Quis autē dubitet huiusmodi hominibus mare post tergum relictum esse ad tutissimum firmamentum, & subuersionem inimicorum? Solet enim amaritudo pœnitentiæ non solum perpetrata mala satisfaciendo delere, verum etiam illud in nobis consueuit efficere, vt quæ non licet, nec libeat repetere.

A

De vtili, & inutili contritione.

CAPVT IX.

CONSIDEREMVS & illud quomodo hic maris aqua, amaritudinis vnda alijs sit extra viam, alijs in via. Quis dubitet hanc vitā esse viam ad vitam futuram? Alius dolet pro his quæ sunt præsentis vitæ, alius pro his quę sunt vitę futurę. Qui pro his dolet, quæ sunt in hac vita, huic est mare in via. Qui pro illis dolet, quæ sunt extra hanc vitam, illi est mare iuxta viam. In hac vita & bona & mala, in illa vita, aut sola bona, aut sola mala. Itaq; quæ nulla sunt, multum à se differunt, & nulla se similitudinis vicinitate contingunt, eo quòd inter ea chaos magnum firmatū sit, in quibus aliqua conſimilis qualitatis proportio reperiri non possit. Sed hęc vita inter illa quę futuræ vitę sunt, bona seu mala quasi media interiacet, eo quòd ad vtraq; seu hinc, seu inde aliqua similitudine appropinquet, quæ bona & mala permixta habet. Illius igitur vitæ bonis bonorum suorū (quamuis vmbratili similitudine iungitur, sicut & vitæ illius malis, malorum suorum) imaginaria affinitate sociatur. Extra ergo hanc viā sunt, quæ post hāc vitam occurrunt. Extra quidem, & iuxta non solum qualitatis similitudine: sed temporis cohæsione. Statim vt ista deserimus in illa absque mora incidimus. Qui igitur pro his timet, dolet, & plangit, mœroris vndam, amaritudinis affluentiam, quasi maris aquam iuxta decursus sui viam effundit.

B

C

D

De gemina cordis compunctione.

CAPVT X.

MOEROR pro bonis ęternis, mare est à dextris. Mœror pro malis æternis, mare est à sinistris. Sanè (si sanę mentis sumus) pro vtrisque debemus timere, dolere, & amaris compunctionis lachrymis affluere. Ista timeamus amittere, illa timeamus incurrere, & habemus geminum mare muniens nos fortiter, & ab vtroque latere. Rectè vt arbitror mare, quod in via occurrit, quod profectionis nostræ iter impedit, quod profectū nostri cursum intercludit, iustæ scueritatis virga percutimus, diuinę districtionis consideratione terremus, futuri examinis recordatione amouemus. Omnis ergo metus noster, omnis mœror noster amoueatur à via, & pro vita inutili mūdanæ vitæ solicitudine cōpunctio nostra diuidatur ad gemina, vt per timoris mœrorem mala diluamus æterna, & per desiderij lacrymas bona mercemur æterna. Fœlices qui & hoc geminū duplicis mœroris mare pertranseunt, qui omnem futurę expectationis ambiguitatem, & metum, longè post tergum relinquunt, & vniuersum diffidētiæ luctum certæ spei securitate transeunt, vtinam & in nobis absorbeatur huiusmodi metus, & mœror à superuenientis fiduciæ securitate: fugiat, atque discedat etiam huiusmodi mare, vt possimus & nos cum Propheta psallere: Quid est tibi mare quòd fugisti? Nonne mare putamus de iuxta, illum aufugerat, qui dicebat? *Bonum certamē certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.* Puto quia mare omne longè post tergum reliquerat, nec erat vnde iam contristari, & conturbari debuerat, cū dicebat: Nihil mihi conscius sum.

2 Tim. 4.

De vano vel vero mundi contemptu.

Caput XI.

Sed quid quæso illud esse dicimus, quod usq; hodie tam multos videmus Ægyptum deserere, qui non mererentur tamen in maris effugio tam grande miraculũ cernere? Si verè Ægyptum deserunt, si veri Hebræi sunt, eo quòd de mundo transeant, & primum Hebræorum transitum faciant, cur & primi saltem miraculi experimentum non capiant? An fortè relinquunt sęculum professione, non autem & cõuersatione, habitu, non affectu? Si gloriari oportet, possum pro hac tantum parte gloriari. Si quidem Hebræi sunt, & ego. Sed videte ne fortè nobis & vobis mutasse locum, non animum, cœlum nõ animũ mutant, qui trans mare currunt. Quid sic iuuat transire & Hebræum nõ facere? Absque dubio in exitu Israel de Ægypto profugium maris indicat, quã rectè sibi quisq; huius vocabuli dignitatem vendicat.

Quàm sit difficile ad perfectum sui contemptum pertingere.

Caput XII.

Transeamvs ex Ægypto corpore, transeamus & corde. Sed neque hoc putemus nobis posse sufficere. Grandis enim adhuc nobis restat via, si ad secũdi miraculi visionem volumus pertingere. Proculdubio non est eiusdem facultatis, seu facilitatis Ægyptum exire, & heremum pertransire, mundum relinquere, & seipsum vincere, & post seipsum proijcere. Illud quasi modicum, quod modico tempore perficitur, hoc post multos labores per multas tentationes, vix tandem aliquãdo & à paucis cõsummatur. Illũd vnius diei est opus, hoc vix post multa tẽpora explemus. Durum, difficile, grande, seipsum relinquere, seipsum benè inspicere, & plenè despicere, perfectè probare, & penitus improbare. Hic labor, hic gemitus. Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Filij hominum vsquequo graui corde, dura ceruice, & indomabili corde, & quis vincet illud?

Quibus modis mens ad plenum sui contemptum eruditur.

Caput XIII.

O Quoties necesse est loca mutare, quàm sępè castra figere, quot tẽtationes tolerare, omnia probare, quod bonum est tenere, abstinere ab omni specie mala. O quoties necesse est ire & reuerti, & quæ retro sunt obliuisci, & in anteriora extendi, & item post tergum redeundo capere experientiam sui, & per propriam defectum propriã infirmitatem edoceri. O quoties necesse est in tot errorũ deuia, tot ambiguitatũ opaca, tot vitiorum monstra incidere, perlustrare, aspicere, antequam quis extrema heremi teneat, & ad humilitatis vltima perueniat, & ad summum sui contemptum perfectè attingat. O quoties necesse est ad Dei misericordiam confugere, & inter tot pericula deprehensum diuinã misericordiam quærere, & gratiam impetrare. O quã stupenda magnalia. O quàm iucunda miracula. O quàm admirãda beneficia, in tot diuinis reuelationibus, in tantis visitationibus, in talibus consolationibus, experiuntur, mirantur, venerãtur, quos heremi vastitas, & propriæ infirmitatis magnitudo docuit, nil de sua virtute cõfidere: sed totum de Dei pietate præsumere, iactare in Domino curã suam, & ponere in Domino Deo spẽ suam. Ibi experiri licet in cœlestis cibi dulcedine, quã magna multitudo dulcedinis, quã abscondit Deus diligentib. se, gustare, & videre quã suauis Dominus, & quàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde. Ibi qui ascendunt in mon-

montem Domini, & appropinquāt pedibus eius accipient de doctrina eius probantes, & profitentes quoniā magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus. Nouit itaq; hoc quicunq; in illa terra deserta, & inaquosa, sic in sancto apparuit ei, vt videret virtutē suā, & gloriam illius sententiæ experimentum capiens, quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Sed quis enumerare sufficiat, quàm innumera huiusmodi alternantium vicissitudinum, nunc desolationum, nunc cōsolationum experiri oporteat, quàm multa humanæ infirmitatis iudicia, quàm multa diuinæ pietatis argumenta heremi habitatoribus, Deiq; cultoribus videre contingat, antequam heremi extrema attingant, perfectæq; humilitatis metas apprehendant, antequam Iordanis vnda venientibus cedat, cursumq; retorquens in fontem redeat, humanusq; animus sua spernens, seseq; contemnens totus in Deum transeat, & in illum à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum per desiderium currat, & ad Deum fontem viuum totum amoris sui impetum retorqueat.

Quod superfluus amor sui, inter successus virtutum difficilius vincitur.

CAPVT XIIII.

O Felix anima quæ digna es pro qua dignatur Dominus tam grāde miraculum facere: cui liceat tale spectaculum videre: aquas quæ inferiores sunt, & quælibet desideriorum fluenta quæ ad ima tendunt decurrere, atque delicere aquas quæ desuper veniunt: desideria quæ de sursum sunt in vna mole consistere: ita vt veraciter possit psallere: Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. O infelix anima quæ tardas, quæ non festinas, quę multum non anhelas currere, & videre: mirari, & obstupescere, fluenta Iordanis primò cursum figere, & in vno loco stare: & in vno æternitatis desiderio immobiliter inhærere, postea in inferioribus penitus deficere: & in superioribus paulatim crescere. Quid putas obsecro miraculi, quid esse prodigij Iordanem retroagi, & tantum fluminis impetum in superiora reuerti: præsertim si tempore messis fiat, quo solet implere ripas aluei sui. Cùm enim cœperit semen illud quod cecidit in terram bonam producere de se fructū: aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, solet nimirùm eo tempore Iordanis vnda altius intumescere, & vt est humani animi, magna de se æstimare: magnum se aliquem credere cùm viderit se multum fructum facere, & ad maturitatis messem peruenire. Tunc (non mirum) quo maiora de seipso æstimat, eo maiori dilectione dignum se esse iudicat: magnumque est valde si non vsque ad superfluitatis in ima effluat, & iustæ æquitatis metas vtiliratisq; ripas non excedat. Quantum ergo putas, quàm magnum miraculum existimas tibi ipsi vilescere, tibi ipsi magis magisq; displicere: eo præcipuè tempore, cùm incipis veraciter magnus esse, magnusq; omnibus apparere? Solent sanè (sed neq; hoc mirum est,) tempore glatialis frigoris, seu etiam æstiui feruoris siccitate Iordanis aquæ minui atque decrescere: & quamlibet elata mens, inter malitiæ frigus & nimios concupiscentiæ æstus sibi ipsi vilescere: & (quamuis inuita) infirmitatem suam recognoscere, & à sua de se æstimatione nō modicum detumescere. Quis quæso tam immane desipiat, qui sibi ipsi inter scelera & flagitia quādoque non displiceat? Sed illud magnum erit si in tempore messis: & inter virtutum successus possit Iordanis vndas intra aluei sui ripas includere: & amoris priuati impetum intra modestiæ metas cohibere. Magnum erit si nō erumpat ad illicita, vel effluat ad inutilia.

utilia. Magnum erit si nec seipsum diligit nisi quantum conuenit, vel expedit.

Iosue 3. *Iordanis autem* (inquit scriptura) *Ripas aluei sui tempore messis impleuerat.* Impleuerat inquit, non excesserat. Noxium ergo vt puto non erit ripas implere, sed ripas excedere.

Quomodo gradatim animus ad sui contemptum est promouendus.

Caput XV.

PRIMVM ergo est cuiq; amorem sui ad certam mensuram restringere: vt postmodum mereatur etiã magnum illud & stupendum miraculum videre: Iordanem videlicet primò quidem cursum figere, deinde intumescere, tandem retro ire, & ad altiora ascẽdere. Et illud quidem primum: cohibere videlicet excessum: & si magnum, nõ tamen mirum: sed ad montana cursum reflectere, mirabile spectaculum: & spectabile miraculum. Omnino & absque dubio aliud est amorem sui temperare, & aliud est suspendere, atque deflectere. Aliud est moderatus amor sui: & aliud magnus contemptus sui. Puto nõ sine causa non nisi in Iordane celebratum est tale miraculũ: quod interpretatur descensio eorum. Sed quæ est ista descensio nisi cordis humiliatio? Vel quorum eorum: nisi ipsorum descendentium, & sponte humiliantiũ? Quorum enim descensio voluntaria nõ est, in ipsis quidẽ est, sed eorum quodammodò non est: quia ipsis non prodest. Oportet ergo vt spontanea sit, vt eis prosit, & eorum veraciter dici possit. Nunquid sponte descendisse, vel in hoc quicquàm profeciſſe creduntur, de

Psalm 72. quibus legitur: *Deiecisti eos dum alleuarẽtur?* Oportet ergo ab omni mentis elatione descendere, & humiliari spontanea voluntate qui vult magnum illud miraculum videre: non sicut illi inuiti deiecti, ad laudem quidem Dei: quamuis ad nullam vtilitatem sui. Fit ergo in Iordane tantum in descensione eorum, in descensione descendentium, in humiliatione humiliantium, tam celebre factũ, & cœleste miraculum. Quanto ergo maior es humilia te in omnibus: & tenes ripas Iordanis: dignus cui Iordanis cedat, cui Dominus miracula ostendat.

Quomodo vano amore exhausto animus in Dei amore dilatatur.

Caput XVI.

VIS videre aquas Iordanis cursum figere, & in vno loco stare? *Mihi autem* (inquit) *adhærere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam.* Vis videre aquas inferiores decurrere, atq; deficere: *Renuit consolari anima mea.* Vis videre aquas superiores intumescere: & sursum currere? *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus.* Denique & tu non eas post concupiscentias tuas, & fixisti aquas. Noli diligere mũdum, nec ea quæ in mundo sunt: & defecerunt aquæ inferiores quæ deorsum currunt. Denicq; delectare in Domino: & videbis fixas stare in vno loco. Diligas Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & videbis aquas vehementer intumescere: & in magnam (nec mirum) molem consurgere. Puto te non inuenire quo eas latius expandas: quàm vt toto corde diffundas: & per totam animam extendas: & ex eis totam mẽtem repleas. O quàm vehementer hæc salutaris vnda intumuerat in eius pectore qui dicebat: *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* In hanc illud sentẽtiam currit quod Propheta psallendo de seipso pronunciauit: *Defecit in salutare tuum anima mea.* Sed qualis quæso erat illa aquarum inundatio vbi pater exclamare cogitur pro parricida filio? *Absalon fili mi: fili mi Absalon: quis mihi det vt ego moriar pro te fili mi Absalon?* Puto locum reperiri nõ posse

Psalm 72. *Psalm 76.* *Psalm. 41.* *Philip 1.* *Psalm 118.* *1. Reg. 18.*

posse, quo se possent latius expandere. Maiorem siquidem caritatẽ nemo habet, vt animã suam ponat quis pro amicis suis. Sic & illa inundatio intumuit non modicum, de qua habemus Dominicum testimonium: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniã dilexit multum.* Quid mirum (quæso) si procul apparebant, quæ multum tumuerant? Vultis nosse, quàm procul appareat illius dilectionis inundatio quæ tantum æstuabat: quæ se & vsque ad pedum deosculationem vnctionemq; inclinabat: *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur, quòd & hæc fecit in memoriam eius.* Vultis autem adhuc apertius nosse quàm procul apparere possint: si tamen ad instar montis intumuerint? *In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem.* Quam lõgè obsecro apparet quod omnes cognoscere oportet? Sed necesse est (vti iamdiximus) veræ caritatis fluenta ad instar montis intumescere quæ volunt tam procul apparere. Sed fortè adhuc montem quæris, ad cuius similitudinem aquas intumescere legis. Vide ne fortè sit ille mõs coagulatus: mõs pinguis: mons domus Domini præparatus in vertice montiũ: eo quòd Dominus exaltauerit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Ad instar huius mõtis, ad similitudinem illius magnę mirabilisq; dilectionis, qua animã suam posuit pro omnibus suis: aquas intumescere debere cognoscat qui eas procul apparere, & Dominicum præceptum implere deliberat: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem sicut ego dilexi vos.* Audi similitudinem: & adhibe imitationẽ. Sicut dilexi vos, inquit. Similitudo dilectionis est instar montis. Quãtum amauit nos, qui mortuus est propter nos? Nunquid nam huius mõtis similitudinem in sua dilectione nõ tenuerunt qui pro Christo lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt? Iccircò (vt arbitror) in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum: vt apparerent procul, vt ab omnibus viderentur, & illos omnes imitarentur. Sed quid quæso miramur si procul apparuerunt aquæ, quæ (sicut scriptum est) *Vsque ad Sartan intumuerunt*? Sartan interpretatur tribulatio eorum. Tribulatio autem eorum quid est aliud (secundùm quod de Iordane iam diximus) nisi tribulatio tribulatorum? Tribulatio autem volũtaria, cuique est sua. Quam enim quisq; patienter seu etiam libenter suscipit, suam esse facit: quia suæ eam vtilitati deseruire cogit: Sicut ergo descensio, descensio eorum est qui se sponte humiliant, sic & tribulatio, tribulatio eorum est qui pro Domino tribulationem amant. Illa itaque tribulatio est tribulatorum, quæ tribulatis imputatur ad meritum. Vide ergo aquę illę quę superiores erãt, quantum creuerant, quantum tumuerant, quæ se & vsque ad Sartan extenderant. O fortis vt mors dilectio, quæ & te vsq; ad Sartan extendis: & vsq; ad voluntariam tribulationem sinũ tuum expandis. Qualis quæso est ista dilectionis dilatatio, qualis est ista aquarum inundatio, cor suum extendere & dilatare vsque ad voluntariam tribulationem, vsque ad spontaneam passionem, vsque ad votiuam mortem? Ne dubites ergo se in id loci extẽdisse aquas superiores, quoties vides in tribulatione gaudentes, & suam propter Dominum tribulationem amantes, sicut ibant Apostoli gaudentes à conspectu Consilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.

Luc. 7.

Matth. 26.

Ioan. 13.

Ioan. 15.

Iosue 7.

Tribulatio quomodo nostra sit.

De vani amoris defectu, & veri amoris profectu.

CAPVT XVII.

ERGO aquæ superiores vsq; ad Sartan ascendunt: & aquæ inferiores vsq; ad mare descendunt. Illæ ascẽ-

dunt, & crescunt, istæ descendunt, & decrescunt. Illæ crescunt & intumescunt: istæ decrescunt & deficiunt. Pulchrum spectaculum aquas superiores circa Sartan intumescere: & aquas inferiores in mari deficere. Hic intende & obstupesce. Hic intende diligenter, & obstupesce vehemẽter. Elige in his tam magnis tamq; mirandis, quid prius, quid amplius, mireris: an aquas in mõtanis non defluere, sed intumescere, an aquas ex aquis nõ intumescere, sed deficere. *Aquæ autem* (inquit scriptura) *quæ inferiores erant in mare solitudinis quod nunc vocatur mortuum descenderunt vsque quo omninò deficerent.* Quæ ergo inferiores sunt, necesse est in mare descendere, & in mari deficere. Scimus autem quia aquæ quantumlibet dulces sint, quoniam cum in mare perueniunt, dulcedinem suam seruare non possunt. Quæ ergo in mare descendunt, cito amarescunt. *Risus*, inquit, *vester vertatur in luctum, & gaudium in mœrorẽ*: hoc est dulcem aquam in mare descendere, & dulcedinem amittere: & dulcem in amarã vertere. Risus sanè & gaudium dulcem aquam facit, & huiusmodi quamlibet quàm ardenter sitit, tam libenter vnusquisque & bibit. Sed luctus & mœror dulcem facere non possunt, nec huiusmodi bibere hoïes facilè volunt. Quoties risus in luctum vertitur, toties aqua inferior in mare labitur, & in amaram mutatur. Neq; enim risus ad superiores aquas pertinere potest de quo ab ore veritatis dictum est: Væ vobis qui nunc ridetis, quia plorabitis. Quid ergo est inferiores aquas in mare decurrere atq; deficere, nisi carnales & infimas delectationes in dolorem trahere, & pœnitendo extinguere? Qui enim de perpetrata delectatione plangit, & gemit, qui superuenientem horret & respuit, qui futuram timet, & declinare satagit, quid aliud quàm dulcem sibi in amaram vertit? Hoc itaq; hoc inquam est quod superius mirabamur, quod adhuc vsq; miramur: dulcẽ in amaram vertere, gaudium deflere, delectationẽ dolere, & in hũc modum dulcẽ in mari deficere. Ergo ne aquæ circa Sartan intumescunt, ergone aquæ in mari deficiunt? Siccine homo de tribulatione lætaris, siccine homo de delectatione turbaris? O mirum: ô stupendum. In voluntaria tribulatione gaudia cumulantur: occursantes delectationes dolore spontaneo exterminantur.

Iosue 3.

Iacob 4.

Quid sit spiritualiter aquas inferiores in mare decurrere.

Quomodo per vani amoris defectum mentis perturbationes deficiunt.

CAPVT XVIII.

SED quid quæso hoc sibi vult quòd vocatur mare mortuum, in quo cõtigit tam celebre factũ? Quid quæso tale nomen accepit? Nam, quod prius non habuerit ex eo scriptura satis innuit, quo ait: *Mare solitudinis quod nunc vocatur mortuum.* Puto quia non omne mare solitudinis, nec omnis amaritudo desolationis, imò hoc ipsum mare de quo modo loquimur haud dignè tali nomine cẽsetur: nec debet dici mortuum nisi fortè in illo contingat prædictum miraculũ. Scimus quia quod mortuum est omninò se mouere nõ potest, fortè hoc mare postquam incidẽs vnda defecit, postquàm influentẽ & impellẽtem gurgitem non habuit, à suo feruore defecit, & tumẽtes illas atq; ebulliẽtes fluctuationum suarum procellas amisit. Impetus siquidem influẽtes Iordanis cursusq; rapidissimus illapsu suo vehementissimo ipsum impellebat atque exagitabat, & trãquillum, & quietum esse penitus non sinebat. Ibat ergo tunc temporis tumens & spumans & multum exæstuans: & quasi ad commotionis, & inquietationis suæ iniuriam vehementer indignans. Sed postquam cœpit influens inundatio deficere, & commotionis causa perire, cœpit & ipsum mare ab illa sua procellosa exagitatione quiescere, & quasi mortuum motum pristinæ inquietationis amittere,

Mare mortuum cur ita vocatur. Iosue 3.

tere, & nomen mutare. Sic nimirum, sic torrens voluptatis carnalis & vehemẽs impetus carnis quamdiu viget solet esse causa tumoris, & indignationis. Solet sanè conscientiam totam turbare, amaritudinis fluctus exagitare, & profundissimà illam humani cordis abyssum ab imo euertere, & magnum illud mare magnis tempestatibus agitare. Mens siquidẽ cœlesti desiderio feruens, puritati studens, & ad perfectionẽ tendens, quamdiu turpes delectationes ex carnis impetu sentire cogitur, necesse est infimis desiderijs, & ad ima fluentibus reluctetur. Hinc est quòd sibi irascitur, quòd sibi indignatur, aduersus seipsam sæuire videtur: puto quia huiusmodi perturbatio & tumultuatio, vehemensq; fluctuatio non facit mare mortuum, sed viuum, sed validum, sed inquietum. Sed postquam cœperint inferiores aquę decurrere atque deficere, & infimarum delectationum fluxus lãguescere, atque euanescere, incipit & conscientia pariter ad pacem & tranquillitatem seipsam paulatim componere, futuri iudicij metum magis magisq; deponere, & illas præteritæ indignationis & anxietatis æstuationes amittere, ad mortui similitudinem trepidationis & perturbationis motum non habere. In huncitaq; modum carnalis voluptatis profluuium exhaustũ atq; exiccatum, penitusq; absumptum facit mare inualidum, & infirmum, & tranquillum, & quod iure debeat dici mortuum. Vides certè vt arbitror, quã rectè mare suum nomẽ mutauit, mortuiq; nomen concepit, in quo inferiorum decursus aquarum decidit atque defecit.

A manere: & tamen secundùm aliquid mortuum esse: nam semper necesse est de perpetratis malis pœnitere, odio & detestatione persequi, & perhorrescere, non tamen illa semper deflere & trepidare, sed post dignam satisfactionem & concupiscentiam edomitam consolationem recipere, & ad spem veniæ, securitatisq; quietem animũ reformare. O verè fœlix multumq; beatus cui datũ est cordis perturbationes, & tristitiæ tempestates compescere, & ma- B gnas illas & mirabiles elationes maris ad tranquillitatem componere. Vnum scio, nec dubitare audeo, quia quamdiu amor ad multa spargitur, & ad ima deriuatur: nunquam ad plenam pacẽ perducitur, nunquam ad veræ securitatis tranquillitatem serenatur. O anima infelix & misera, vsque quo solicita es, & turbaris erga plurima? porrò cum vnũ sit necessarium, tandem aliquando fige desiderium, dilige vnum. Felices illius ciuitatis ciues, cuius participatio in id- C ipsum. Congregentur aquę quæ sub cœlo sunt in locum vnum, noli sinere eas fluere deorsum. An nescis quia qui dimittit aquas suas caput est turgiorum? Quid per ima desideria defluis? quid tibi cum bonis perituris, gaudijsq; lugẽdis? An nescis quia omnis aqua quę deorsum currit, in mare descendit? Omnia siquidem flumina intrant in mare, & omnis infima delectatio desinit in dolore. Risus enim dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupant, eo D quòd omnis dulcis aqua in mare descẽdat, & dulcedinem amittat, transit enim mundus, & concupiscentia eius. Et scimus quia sine dolore non relinquitur, quod cum amore possidetur. Quãto ergo melius est quę sursum sunt sapere, quę sursum sunt quærere, & Iordanis fluenta in suum fontẽ retorquere, vt audeamus & nos illam congratulationis vocem in vsum nostræ confessionis assumere? Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis quia cõuersus es retrorsum.

Cum qua cautela debeamus cordis perturbationes delere.

CAPVT XIX.

NOTANDVM autẽ quomodo mare hoc debeat iuxta aliquid per-

TRACTATVS II.

Ab hoc loco agitur de studio cõtemplationis: & quomodo, vel quantum valeat ad reformationem veri amoris.

CAPVT I.

SED nec illud hoc in loco prętereundũ puto, qua arte, quave industria effici valeat, vt se vltro Iordanis cõuertat, & spontaneo nutu in suum fontem recurrat. Aliud siquidem est nosse quid expediat, vel quid fieri oporteat, & aliud non ignorare quomodo obtinere valeas quod vtile, seu etiam necessarium fore non dubitas. Quis non desperet tanti fluminis impetum posse in montana conuertere? Quis inquã præsumat naturalẽ illum humanę affectionis cursum rapidissimum, impetumq; ad ima vehementissimum, posse cohibere & in contraria deflectere, nisi artẽ accipiat qua se illud speret efficere? Denicq; cursum aquæ defluentis præpeditum sæpè audiuimus, frequenter & vidimus, neque hoc impossibile iudicamus. Nam aliud est in necessarijs appetitibus, & in naturalibus affectib⁹ sæpè consensum cohibere, & aliud affectionem mutare, & humanæ concupiscentiæ profluuium in virtutum montana conuertere, & spontaneo quodam intimi amoris nutu contra morem in supercœlestium desideriorum concupiscẽtias assurgere. Parum ergo puto meã vel cuiusq; hominis inde proferre sententiam, discamus ab eo qui docet hominem scientiam. Audiamus itaq; quid nobis in hoc negotium proponat, vel quid in rei exitum promittat. Cũm posuerint (inquit) vestigia pedum suorum sacerdotes qui portant arcam fœderis Domini Dei vniuersæ terræ, in aquis Iordanis, aquæ quæ inferiores sunt decurrent, atq; deficient, quę autem desuper veniunt in vna mole consistent. Oportet ergo (vt audimus) arcam fœderis Domini præsentem habere, si concupiscimus inferiores aquas deficere, & superiores in vna mole consurgere. O felices qui eam, & si non semper, verumtamen frequenter præsẽtem habere possunt, in cuius pręsentia tam magna, tamq; iucunda miracula fiunt. Sed quæ est ista (quæso) arca fœderis, nisi fortè illa diuinorum donorum prærogatiua gratia, videlicet contemplationis? Quę est illa arca deaurata: nisi humana intelligentia cœlestis sapientiæ fulgore splendida, & diuinæ inspirationis luce irradiata? Quid rectius intelligimus per illud venerabile sacrarium, & sacrorum diuinorũ reconditorium, quã spiritalem spiritalium virorum intellectum, qui secretorum diuinorum sacratiora, & sapientiæ arcana, & per intelligẽtiam capit, & per memoriam custodit? Sed quid illud dicimus quòd hæc arca dicitur fęderis arca? Nunquid nam dare solet hanc tantam gratiam in signum dilectionis, & pignus charitatis, qui diligit diligẽtes se, & suo dignos efficit amore, in tantum vt ab illo mereantur audire: Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia nota feci vobis quæ audiui à patre meo. Hæcitaque arca non semper præsens habetur, quia cõtemplationis gratia etiam ipsis quandoq; subtrahitur quibus eam secundùm tempus habere cõceditur. Arcam ergo præsentem habemus quando ex inspirante gratia radium cõtemplationis accipimus. Arcam istam nobiscum portamus, cùm diuinæ contemplationi diligenter insistimus, & studio sapientię salutaris per inuestigationem seu retractationem vehementer intendimus.

Quomodo inuestigatio & retractatio salubrium valeat ad corrigendum animum.

CAPVT II.

ISTI etenim sunt (ni fallor) arcæ nostrę baiuli, quibus solet vel in alta sustolli, vel in anteriora deferri, ignotorum:

torum, scilicet, inuestigatio, & cognitorum retractatio. Sine his etenim cito aut deorsum labitur, aut retrorsum repellitur. Sine retractatione siquidem ab obliuionis lapsu non custoditur, & sine inuestigatione ad cognitionis profectum nunquàm promouetur. Solet autem (vt omnes nouimus) officium sacerdotum esse circa salutis custodiá, curamq; animarum vigilare. Debet ergo inuestigatio nostra, debet & retractio nostra circa salutaria, circa saluti obnoxia diligenter intendere, indesinenter insistere, vt sacerdotij dignitatem sibi meritis vendicent, & nominis honorem defensent. O quàm digni sacerdotes, O quàm idonei arcæ portitores, inuestigatio salutarium, retractatio salubrium. Horum sacerdotum officio ad Iordanica fluenta arcam nostram deferimus, cum per inuestigationis & retractationis studium ad desideriorum nostrorum considerationem nostræ contemplationis oculum reflectimus. Ad horum itaque ingressum, arcæq; accessum, videbis cursum Iordanis, imperiumq; dissolutionis: primo lentescere, postmodum hærere, tandemque retrorsum redire. Absque dubio affectionis humanæ profluxum quanto perfectius inspexeris, quanto plenius agnoueris, tanto profecto amplius miraberis, tanto vehementius detestaberis. Considera ergo frequenter, contemplare diligenter cordis tui luxum, desideriorumque profluuium: Vide ergo amorem tuum, vnde quo currat, quo per desiderium tendat, vel vnde per fastidium recedat, videbis quomodo de sublimibus ad ima labitur, & de summis ad infima demutatur. Absque dubio cum hæc cœperis diligenter inspicere, profundeque intelligere, incipies & pariter cum propheta proclamare. *Quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram?* *Psalm. 72.*

A *Quod facilius est animum corrigere quàm eius intima penetrare.*

CAPVT III.

VERVM illud quanta putamus admiratione dignum, quantaue iucunditate amplectẽdum, quòd non vult Deus miraculum suum diutius differre, nec expectationem nostram in longum protrahere: nec vrget B nos vel vsque ad Iordanis ima descendere, & vsque ad illud humani cordis inscrutabile profundũ penetrare, antequàm incipiat promissionem suam implere. Vtique quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, non vult nos diutinæ præstolationis mora suspendere: veraciter sciens quoniam prauum est cor hominis & inscrutabile. Quis enim digne comprehendat? quis explicare sufficiat quanta sit stultitia quàm infinita miseria, summa bona sponte C deserere, infima bona auide quærere, æterna gaudia fastidire, transitoria ardenter concupiscere, & pro perituris præmia infinita perdere, & mala æterna incurrere? Huius ergo considerationis incomprehensibilitas causa esse videtur, cur à Domino vsque ad hoc immensitatis profundum penetrare non cogimur: ne à nobis non modo difficilia, sed & impossibilia exigere videretur. Sed quid ait scriptura? *Ingressis*, inquit, *Sacerdotibus Iordanem: & pedibus eorum tinctis in parte aquæ, steterunt aquæ descendentes in vno loco & ad instar montis intumescentes apparuerunt procul.* Animaduertis (obsecro) quomodo statim ad primam intinctionem pedum Iordanis incipit cohibere cursum, & conuerti retrorsum? vix partem aquæ (vt audis) attigerant: & iam, Iordanis fluenta impetum suum in seipsa retorquebant. *Stultitiæ summa quæ.* *Iosue 3.* D

Quantum valeat cum profunda admiratione infirmitatis nostræ considerationi diutius inhærere.

CAPVT IV.

SED qui sunt isti quæso pedes sacerdotum, ad quorum intinctionem Iordanis cõuertitur retrorsum? Sed si per sacerdotem recte intelligimus inuestigationem, quid rectius intelligitur per eius pedem (quod est eius corporis imum) quàm inuestigationis profundum? Pes igitur sacerdotis est profunditas inuestigationis. Pedem ergo in aqua ponere, est profunda inuestigatione occulta penetrare. Pes huiuscemodi in aqua tingitur, quando mens admirationis suæ subtilitatem miratur: & in sua admiratione delectatur. Quid enim est tingi nisi affici? Quid est affici, nisi contẽplari, mirari, delectari? Et quamuis inuestigationis nostræ pedes nõ vsque ad gurgitis ima extendimus quia delideriorum nostrorum errores non nisi ex parte penetramus: ipsos tamen pedes (quamuis non nisi in parte positos) multum intingimus, multum obstupescentes quod vix, vel ex modica parte comprehendimus. Debemus ergo cordis intima perscrutando eo vsq; saltem in aquas descendere, donec possimus inuestigationis nostræ pedes plene intingere: & animum nostrum super erroris nostri considerationem in admirationem & stuporem conuertere. Nam hoc ipsum quod comprehendere possumus de stultitijs & erroribus nostris, puto posse sufficere nobis intantum, vt Iordanis cursus sui impetum vltro cohibeat, & nutu spontaneo in posteriora recurrat pristinæ consuetudinis deuia damnans atque detestans, morum suorum lapsum sponte coercens, & in cõtrariã dirigens. Puto quia tunc temporis propheta super aquas Iordanis intelligentiæ suæ arcam leuauerat: cum generalem nec de suo tantum, sed de quolibet corde humano sententiam proferebat. *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Videbat quorsum Iordanis fluenta currerent: cum per increpationem exclamaret. *Vsquequo diligitis vanitatem & quæritis mendacium?* Videbat vbi cursum suum terminaret, & quàm in mari deficeret, cum diceret. *In imagine pertransit homo: sed & frustra cõturbatur.* Profundè pedes in aqua tinxerat cum in hoc admirationis vocem erumperet. *Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid voluit super terram?* Puto quia ad hanc pedum intinctionem considerationisque admirationem Iordanis ima delideriorum deserens in superiora redeat, fontemq; repetat intantum, vt dicat. *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum.*

Pedes sacerdotis in parte aqua tinctis, quid significent.

Psal. 38. *Psalm 4.* *Psalm. 38.* *Psalm. 72.* *Psalm. 76.*

Quomodo post plenam correctionem sui, animus ad æternorum contemplationem introducitur.

CAPVT V.

NEMO ergo debet hoc ipsum quod comprehendi valet de corruptionis suæ consideratione negligere, neque hoc negligenter, & quasi in transitu videre: sed statim ad arcæ ingressum intinctionemq; pedum gressum figere, morasq; innectere, donec aqua superior crescat, inferiorq; deficiat, populusq; Hebræorum totus pertranseat. Vt enim cœperimus vitam nostram retractare, atque discutere, perscrutationisq; nostræ pedes in aqua tingere: statim vt senserimus animum nostrum affici, & ad sui considerationem mirari, & indignari: debemus in hoc admirationis nostræ spectaculo libenter immorari donec internorum amor intumescat, inferiorum autem omnino deficiat, totaq; delideriorum nostrorum turba pertranseat, terramq; promissionis spei suæ certitudine tangat, & teneat. Tunc demum (vt arbitror) tempus erit vt & ipsa intelligentiæ nostræ

arca

arca promissionis terram intrare possit, cum votorum omnium voluntatumq; plebem præmiserit. Prius enim necesse est bona Domini in terra viuẽtium credere, sperare, diligere, multũq; desiderare, quam detur nobis cognoscere & intelligere, facie ad faciem videre. *Nisi* (inquit) *credideritis, non intelligetis. Qui diligit me* (inquit) *diligetur à patre meo & manifestabo ei meipsum.* Manifestationem ergo præcedit dilectio: vt dilectionẽ sequatur manifestatio. Præcedat arcam affectionum turba, vt turbam subsequatur contemplationis arca. Prius oportet promissionis terram tenere per desiderium quàm per intellectum. Puto quia Apostolus totam cogitationum, affectionumq; suarũ multitudinem trãsegerat cum dicebat. *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Quid enim sibi de huius vitæ desiderijs reliquerat, qui nec ipsam vitam præ nimio Christi desiderio diligebat? Inde est (vt arbitror) quòd prævaluit contemplationis suæ arcam in terram lacte & melle manantem introducere, vt videret bona Hierusalẽ omnibus diebus vitæ suæ, & ex reuelatione Domini disceret quod oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit. Mentior si ipse non gloriatur huiusmodi hominem raptum vsque ad tertium cœlum, & audisse ibi arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Esa. 7. *Ioan. 14.* *Philip 1.*

Quod in futura vita post æternorum cõtemplationem, animus ad omne desiderij sui beneplacitum relaxatur.

CAPVT VI.

PVTO quia & nos ipsi post internæ familiæ tantæq; multitudinis transitum cum cœperimus contemplationis nostræ arcam illuc introducere, & non iam per speculum & in ænigmate, sed facie ad faciem videre, cum tenuerimus actu quod interim tenemus affectu, iam vlterius necesse non erit Iordanem aluei sui fluenta suspendere, & cursus sui impetum renitendo cohibere. Absit, absit, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, absit, inquam, absit, vt adhuc necesse sit castigare corpus, & in seruitutem redigere: atque etiam tunc mortificari tota die: *quando iusti* (Christo etiam testante) *fulgebunt sicut sol in regno patris sui:* & tolletur impius ne videat gloriam Dei. Non nobis omnino dicetur amplius, nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt, cum fecerit Dominus nouum cœlum & nouam terram, iuxta quod ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem filiorum Dei. Et licet in creaturis decor sit tunc, quàm modo incomparabiliter maior atq; venustior, corporeisq; oblectamentis dulcior propẽtior atque iucundior, nihil erit quod concupiscentias spiritus imminuere possit in omnibus his quæ sensus corporeus attigerit. Nesciet cõcupiscentia carnis, nesciet concupiscentia oculorum, concupiscentias spiritus extinguere, sed accendere, non refrigerare, sed acrius inflammare. Quicquid exterius quicquid interius occurrerit, spirituali amori, diuinæ dilectioni alimẽta ministrabit. Tunc absque dubio animus delectabitur interius, & delectabitur exterius. Delectabitur in rebus spiritualibus, delectabitur in rebus corporalibus, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Tunc reuertentur aquæ Iordanis in alueum suum, & fluent sicut ante consueuerãt. Iordanis alueus commodi appetitus. In huiusmodi alueo aquæ Iordanicæ cum impetu feruntur, quia cordis desiderija iuxta commodi sui appetitum huc illucq; deriuantur. Quo putas tẽdit huiusmodi decursus aquarum nisi in beneplacitum? Quid ergo est aquas vt ante consueuerant currere, nisi beneplacitum sequi, & apprehendisse? Naturaliter quidem omnis appetitus ad commodum trahitur, & huius

Matth. 13. *Beatorum felicitas.*

aſuet

aluei ductum sequi in suo illic desiderio nemo prohibetur. Multa hic placent, quæ tamen non decent, & iccirco fieri non debent. Necesse est ergo in hac sæpe vita aquarum impetum cohibere, & concupiscentiarum violentiam viriliter frangere. Nihil illic libebit, nisi & quod licebit. Nihil ergo oberit desideriorum fluenta pro voto effluere, & ad omne beneplacitum deriuare. Huius vt arbitror libertatis licētiam propheta sperabat, & suspirabat, cum psallendo proclamaret. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.* Sæpe & supra modum sunt alia voluntaria oris, & beneplacita cordis. Quia alia mente concupiscimus, atque alia sunt ea quæ ore probamus. Alia sane sunt ea persæpe quæ placent ex sententia, atque alia ea quæ placent ex concupiscentia. Illa placent ex iudicio, ista ex desiderio. Illa ex diffinitione, ista ex delectatione. Rogat ergo propheta vt eadem ipsa quæ sunt votiua sint & beneplacita, vt in vnum conueniant libitq; semper occurrant, votum, & beneplacitum, sententia, & concupiscentia, iudicium, & desiderium, diffinitio, & delectatio. Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, vt quicquid placet ex discretione, placeat ex delectatione, & sola libeant ex delectatione, quæ licent ex deliberatione. Transeat ergo, transeat populus Hebræorum: transeat & arca post ipsum in illam terrā lacte & melle manantem, in supernam illam & sempiternam iucunditatem, vt tandem aliquando facie ad faciem videat, quod multo desiderio tantopere ante quæsierat. Transeat ergo grandis illa tot desideriorum turma, transeat & theorica illa intelligentiæ arca in illa interna, & æterna gaudia, vt vel tunc Iordanis liberum cursum recipiat: & omnis humanus affectus licenter, & liberè in omne se beneplacitum voluat, & humanus animus (vtpote summis spiritualibusq; bonis firmiter immobiliterq; inhærens) in rebus exterioribus & inferioribus nihil contradictionis inueniat. Ni fallor illa quæ superius intumuerat vnda, maiori quàm prius impetu in alueum suum recurret, & latius expandet, modumque pristinæ limitationis excedet: eo quòd amor verbi creaturarumque maioris incendij alimenta vberrima reperiat, & ob hoc quaquàm versum feruentiori desiderio ad omnia ruat.

Psal. 118.

Quomodo quidam in hac etiam vita ad æternorum contemplationem subleuantur.

CAPVT VII.

SED hoc quod de arce transitu legitur etiam in hac vita secundum aliquem modū impleri posse videtur. Probat hoc Apostolicū illud testimoniū quod & superius protulimus, quē adhuc talia dicentem in hac corruptibili vita degere nō dubitamus. *Scio* (inquit) *hominem in Christo, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum: & scio huiusmodi, quoniā raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui.* Ecce vbi cōtemplationis suæ arcam introduxerat, qui in tertij etiam cœli secreta intelligentiæ oculum fixerat. Puto autem, quia nec ipse Paulus vsque in id loci arcam leuasset, nisi totam illam desideriorum suorum familiam illuc præmisisset: intantum vt omnia arbitraretur vt stercora, vt Christum lucrifaceret. Multi (vt arbitror) hāc de qua loquimur promissionis terram per meritū possident, qui illuc arcam suam iuxta Pauli similitudinē introducere non valent, eo quòd adhuc aliquos de interna illa affectionum suarum familia extra hanc terram per desiderium retinent. Sed cum hæc omnis Hebræorum turba Iordanem transierit, cum & ipsa fœderis arca in terram promissionis subintroducta fuerit, quid quæso iam oberit cursum suum repe-

2. Cor. 12.

repetere, & iuxta morem in alueum suum refluere: dummodo congruę vtilitatis, iustæque necessitatis ripas non excedat: dummodo æquitatis modestiæq; alueum sequens ad superfluæ libertatis campum non effluat? Quid enim est Hæbreorum turbam Iordanis alueum transisse: nisi cœlestia desideria & ad futuram gloriam tendẽtia carnis appetitum eo vsque perdomuisse: quo iam vlterius non possit ea irretire vel impedire? Et quidem antequàm populus Domini cum Domini arca transeat, ne eorum transitum Iordanis vnde præpediat, necesse est eius decursum coercere, & carnis impetum frangere, & animũ sæpe etiam à necessaria concupiscentia auertere. Nunquàm enim humanus affectus ad æternitatis desiderium perfectè inflãmatur, nunquàm humanus intellectus ad æternorũ contemplationem plenè acuitur, nisi carnis cura in rebus etiam licitis multumque necessarijs frequenter fortiterque repellatur. Eo vsque ergo oportet corpus castigare, & in seruitutẽ redigere, donec vlterius iam non possit meritorum profectũ vllatenus impedire. Sed postquàm prætereuntem turbam arcamq; comitantem transmiserit, inquantũ spiritualibus exercitijs obuiare non poterit, vtilitatis suę alueum sequi cuique licebit. Hinc est quod multos sæpe iam vidimus mira prius abstinentia corpus afflixisse, morbosq; graues, imo incurabiles incurrisse, eosdemq; ipsos post edomitam concupiscentiam, post acceptam diuinitus gratiam, rigoris pristini frena laxare, & corpori suo in cibo, & potu, in somno, & vestitu, multo amplius quàm custodita sanitas postulasset indulgere. Nam hoc sæpe spiritalibus studijs militat, quòd vir plenus gratia corporis vires inquantum vtiliter potest custodit, aut reparat. Cauere tamen debet qui sibi iam secundum hanc licentiam indulget, ne aquas nimis relaxet, ne vtilitatis suæ alueum deserant, modestieq; ripas excedant, fluant saltem vt ante consueuerant, de quibus scriptum est, quòd alnei sui ripas impleuerant. Hoc (vt arbitror) soli illi berè facere nouerunt qui iam ea quę sursũ sunt sapiunt, qui cœlestium dulcedinẽ iam degustauerunt, qui terrena fastidiunt, qui arcam suam in illam promissionis terrã iam introduxerunt. Non potest (vt arbitror) ad perfectum exteriorum bonorum fastigium pertingere, qui interiorum bonorum dulcedinem nondũ meruit gustando sentire. Puto quia propheta nisi prius gustasset quèm suauis est Dominus, & quàm magna multitudo dulcedinis domus eius, puto quia nisi hoc per experimentum didicisset, illud omnino ex sententia dicere non posset. *Renuit consolari anima mea,* Psal. 76. Ne ergo sẽper necesse sit Iordanis cursum cohibere, oportet arcam nostram in eius vlteriora transponere: sed nec illud licet, nisi possumus omnem illam votorum nostrorum turbam præmittere.

Quid sit, Hebræorum turbam transisse Iordanem.

Quod semper oportet per contemplationis studium præuidere quo debeamus per desiderium tendere.

CAPVT VIII.

DEbet sane hęc arca nec vbique sequi, nec semper præmitti. In loco horroris & vastæ solitudinis turbam præcedat, in terram promissionis ingredienti turbę succedat. Præcedat ad nostra, subsequatur ad diuina. Citra Iordanem, quæ pertinẽt ad nos, vltra Iordanem, quæ sunt supra nos. Hic iubemur discutere, & approbare, & postea tenere: *Omnia* (inquit Apostolus) *probate, quod bonũ est, tenete.* Illic præcipimur credere, vt quandoq; meream & intelligere: *Nisi credideritis,* Esa. 7. inquit, *non intelligetis.* Debemus ergo quandiu adhuc in deserto sumus, quadiu per heremum iter agimus, arcam nostram ante nos præmittere, & subtiliter

1. Thes. 5.

C

liter præuidere, quo debeat virtutum familia per ſtudium, vel per deſideriũ ſubſequẽdo tendere: *Vt poſsidis*, inquit dominus, *videre, & noſſe per quam viam ingrediamini, quia prius non ambulaſtis per eam.* Hinc illud Sapientis ſententiæ cõcinit, cum dicit: *Et palpebræ præcedant greſſus tuos.* Sed ad illa quæ vltra Iordanem ſunt, quæ ſenſum noſtrum excedunt, melius nitimur deſiderio, quàm ſtudio, affectu, quã intellectu, eo quòd iubemur turbam non arcam præmittere, meliusq; ſit in hac parte multum deſiderare, quàm multum diſcutere, vt illuc mereamur introduci, quo non valeamus virtute irrumpere. (Qui enim ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.) Illic ergo præcedat, vt viam oſtendat.

Ioſue 3.

Prou. 4.

A noſtræ poſsibilitatis: ſed etiam vſq; ad ſpeculationem neceſſariæ vtilitatis, vt attendamus, non ſolum quid melius facere poſſemus, quàm facimus, verumetiam quid melius fieri oporteret, quàm poſſumus. Quaſi ergo cubitos mille arcã ſuam ante faciem ſuam præmittit, qui diligenter attendit, qui frequenter aſpicit, vbi per meritũ eſſe potuiſſet, ſi de poſsibilibus ſibi nihil negligeret. Sed vſque ad duo millia cubitorum vlterius progreditur, qui non B ſolum frequenter, ſed penè indeſinenter contemplatur, quàm innumera nõ faciat, & quàm innumera etiam non facere valeat, quæ fieri oporteret ſi ad illa adimplenda ſua virtus nõ ſuccumberet. Cum aliquid fortiter agere volumus, cubitum noſtrum extendimus, & ideo rectè per cubitos, virtutum exercitia intelligimus. Millenarius perfectionem ſignificare ſolet: quia maiorem numerum noſtra computatio non habet. Duo erga millia cubitorum (vt C arbitror) geminam perfectionẽ deſignare videntur, integritatem videlicet voluntatis, & plenitudinem fortitudinis. Sed quiſquis necdum totum valet, quod debet, ſed nec totũ quidem complet quod valet, vtraq; perfectione caret. Quid ergo eſt intelligentiæ ſuæ arcam, vſq; ad duo milia cubitos ante ſeipſum præmittere, niſi prudenter præuidere quantum ſibi deſit de gemina perfectione, quarum neutrum necdũ poteſt adimplere? Vitam vtique dicam D quod ſentio, illum ſolum hoc dominicum præceptum impleſſe puto, ſolum illum inquam exiſtimo, arcam ſuam de duobus milibus cubitis præmiſiſſe, qui ſeipſum indicat geminæ perfectionis, nec ſaltem exordia hucuſq; apprehendiſſe. Nam ſi vel vnum quidem cubitum de tanto ſpacio, ambulando, accedendo, properando, præcideret, & conſummatæ perfectionis, ſaltem ſibi primordia arrogaſſet, duobus millibus cubitis retro poſt arcã ſeipſum remanere non viduſſet. O virum perfectum, ſumma-

De gemina imperfectione quas ſemper oportet præoculis habere.

CAPVT IX.

SED nec illud quidem ſermo diuinus voluit tacitè præterire, quanto vix ſpacio debeat ſubſequentem turbã præire. Sit, inquit, inter arcam ſpaciũ cubitorum duum millium. Vis ſcire quid ſit arcam cum turba eſſe, vel quid arcam turbam præire? Cumquales per facta, vel deſideria ſumus, diligenti contemplatione attendimus, arcam noſtram nobiſcum, & quaſi præſentem habemus. Cum verò quales nos eſſe oporteat, ſubtiliter aſpicimus, intelligentiæ noſtræ arcam ante faciem noſtrã præmittimus, vt quo tendere neceſſe ſit nõ ignoremus. Quis quæſo gloriari poteſt, vel totum facere quod vtiliter facere poteſt, vel totum poſſe quod fieri oporteret ſi fieri potuiſſet? Sicut enim nec totũ volunt, quod valent, ſic nec totũ valent, quod debent. Ergo vlterior eſt facultas, quã voluntas, & neceſsitas longe remotior, quàm facultas. Præmittamus ergo arcam noſtram, non ſolũ vſq; ad conſiderationẽ

summaq; humilitate fundatum, qui A semper potest & festinando proficere, & proficiendo festinare, & hanc sibi semper humilitatem seruare, vt semper in bono proficiat, & tamen semper nec perfectionis inititia habere se credat. Grande spectaculum videre arcam præcedēdo festinare, cōspicere turbam subsequendo accelerare, & semper tamen tantę interstitionis modum adinuicem custodire. Quanto promouetur arca, tanto amplius festinat & turba, & quo turba sequēs amplius properat, B eo & arca præcedens iter suum accelerat. Sanè perfectionis gratiam quanto melius agnoscimus, tanto ardentius & concupiscimus, & quo amplius accendimur ad amorem, eo perfectius illuminamur ad agnitionem. Semper inueniet vir iustus quo possit eam ante se duobus milibus cubitis elongare, quia in hac vita nunquàm possunt in vnum concurrere, velle, posse, & debere. Hoc est futuri temporis, nō vitæ præsentis. Ibi sanè sicut totum volet quod iustè C valebit, sic totū poterit quod iure debebit. Hic autem & actionem superat agendi facultas, & faciendi possibilitatem excedit debiti necessitas. Constat autem vnum ex altero crescere, quia cū crescit nostrū velle, crescit & posse, & cum vtriusq; incremento crescit & debere. Quia quo ardentius bonū appetimus, eo facilius efficimus, & quo maiora possumus, eo & maiora debemus. Iuxta hunc modum necesse est arcam semper in anteriora procedere, & subsequentē turbam post ipsam properare. Parum autē tibi esse debet qui ad terram properas promissionis, quòd arcam tuam ante faciem tuam prę mittas, nisi iter tuum duobus millibus cubitis præueniat, & quo sequi debeas ostendat: Satage ergo in perfectionis tuæ consideratione & contemplatione, eo vsq; in vlteriora penetrare, vt veraciter te credas eius saltem primordia seu per affectum, seu per effectum necdum attigisse.

Perfectionis gratia quāto melius agnoscitur tanto ardētius concupiscitur.

Exemplum vel forma propositæ considerationis.

CAPVT X.

VVLTIS audire hominem duobus millibus cubitis post arcam iter legentem, & perfectioris vitæ nec saltē sibi primordia arrogantem? *Dum adhuc*, inquit, *ordirer, succidit me.* Non dicit dum adhuc texterem, sed dum adhuc ordirer. Quid est ordiri, nisi prę meditari, & quid textere, nisi facere? Nempe quid aliud est texenda ordiri, & texere ordita, nisi prę ordinare faciēda, & facere prę ordinata? Dum adhuc (inquit) ordirer, dum adhuc præmeditarer, dum adhuc per meditationē quærerem, quid facere debuissem, & necdum plenè potuissem inuenire, misit manum suam & succidit me Nondum (inquit) aliquid texeram, necdum bonum agere inchoaueram, non licuit mihi ordinate vitę telam incipere, quia cum adhuc ordirer succidit me Fateor quidē, iam bona facere proposueram, iam quomodo fieri possent disponebā, & iam telam meam ex magna parte orditus eram, sed dum adhuc ordirer, succidit me, & non potui propositi mei telam, non dicam pertexere, sed nec inchoare. Quantus quæso vir iste fuit qui de se tam humiliter sentit, qui sibi nec boni saltē primordia arrogat, cum adhuc ordiri se credat? Nonne ille tibi D adhuc ordiri videtur telam quam cum multis texerat qui diligenter quæsiuit vt inueniret, & videret quid esset vtile filijs hominum, quo facto opus est sub sole, numero dierum vitæ suæ? Nonne & sibi ipsi videtur adhuc ordiri, non texere, qui diu studuerat cognoscere rationem quam adhuc quęrit anima sua, nec potuit inuenire? *Ecce hoc inueni* (dixit Ecclesiastes) *Vnum & alterum, vt inuenirē rationem quam adhuc quærit anima mea, & non inuenit.* Quid boni, quid quæso magni, homo iste Esai. 28. Eccles. 7.

crederet se feciſſe qui fateatur ſe quamiſ- A
ſe, nec tamen inueniſſe, quo facto opus
eſſet ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ?
Conſtat quia intelligentiæ ſuæ arcam
ante faciem ſuam præmiſerat, qui quo
per deſiderium, vel actum ſequi debe-
ret quærebat. Sed reputat vt arbitror
deſideriorum ſuorum turbam quaſi
ocio iam ſtare, qui rationem quâ quæ-
rebat fatetur ſe nondum inueniſſe. An
adhuc audire delideras apertius homi-
nem vix ſibi boni exordia aſcribẽtem,
& quaſi duobus millibus cubitis tunc B
poſt arcam legentem? Audi ergo quid
Pſal. 76. dicat. *Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dex-
teræ excelſi.* Vix eadem aliquando (in-
quit) cœpi, quod qui incœpiſſe me cre-
didi, vix ſero cœpi fieri bonus, de ma-
lo, iuſtus de iniuſto. Qualem me inue-
ni, talem me eſſe pronunciaui, nec pu-
duit imperfectionem meam confiteri,
ſed dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dex-
teræ excelſi. Non dicit quondam, vel ex
tunc, ſed nunc. Nec negat ſe modo cœ- C
piſſe, ne putes eum plus quàm duobus
millibus cubitis poſt arcam remãſiſſe.
Vix cum quædam boni exordia tandẽ
apprehendiſſe ſe memorat, vt iuxta di-
uinæ inſtitutionis modũ arcam ſuam
ſe ſubſequi oſtendat. Sed ne quis eum
vel hoc ipſum boni exordiũ ſibi aſcri-
bere credat, audiat quid huic ſententiæ
annectat, hæc mutatio dexteræ excelſi.
Non ſibi ſufficere potuit vt diceret hæc
mutatio Dei, niſi diceret hæc mutatio
dexteræ excelſi. Ipſum cui noluit hoc
opus adſcribere, maluit deſignare ex D
deſcriptione. Excelſum dicit qui hoc
fecit, & dexterã nominauit. Ac ſi aper-
tè dicat. Ille hoc fortiter fecit qui fortia
potenter efficere conſueuit. Erat ſane
in oculis eius admirabile talem de ma-
lo ad bonum committere, qualem ſe
meminit quandoque fuiſſe. Quid quæ-
ſo ille alius de perfectionis itinere con-
feciſſe ſe credidit, qui omnes iuſtitias
ſuas panno menſtruatæ mulieris com-
parauit? Habemus itaque quomodo
debeamus arcam noſtram ante faciem
noſtram ad certam menſuram præmit-
tere, vt quantumcunque properemus,
nunquam audeamus de duorum mil-
lium cubitorum ſpacio præſumptuoſa
exiſtimatione aliquid minuere, arbi-
trantes nos ſemper vix primordia per-
fectionis attigiſſe. Debemus itaq; quã-
diu in deſerto ſumus, in arce noſtræ
prouectione prouectionis noſtræ iter
colligere, & quo per bonæ conuerſa-
tionis ſtudium ſequi oporteat: alia cõ-
ſideratione præneſſe.

De his quæ pertinent ad meditationem vel contemplationem, & quantum valeant ad virtutis promotionem ta-liũ captus.

CAPVT XI.

SED non eſt eiuſdem facilitatis præ-
ſentis vitæ ordinem diſponere, &
futuræ gloriam æſtimare, meritorũ
qualitatem diſcutere, & præmiorum
æternorum quantitatem penſare. Quæ
enim in terra ſunt difficile æſtimabi-
mus, & quæ in proſpectu ſunt inueniemus cum labore, quæ in cœlis ſunt autem quis poterit inueſtigare? Inuenire itaque quæ in terra ſunt, difficile, inueſtigare autẽ quæ in cœlis ſunt, impoſſibile. Hinc eſt quod Apoſtolus monet. *Noli*, inquit, *altum ſapere.* Merito ergo arca Domini non niſi poſt Hebræorum introitum in illam promiſſionis terrã introducitur, vt quo noſtra intelligentia perſcrutationis ſuę paſsibus irrumpere non ſinitur, diuinæ reuelationis manuductione intromittatur. Nec tamen negamus de futuræ vitæ qualitate nõnulla, imo multa, & magna eſſe quæ poſſumus & inueſtigando quærere, & ratiocinãdo inuenire, & argumentando conſtruere. Inuiſibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Nequaquàm ergo negligenda ſunt quæ per inueſtigationem inueniri poſſunt, ſicut & illa ex noſtra virtute non præſumere quæ

noſtram

noſtram intelligentiam, & humanam rationem excedunt. Illa ſunt ſecũdum rationem, iſta ſunt ſupra rationem. Illa debemus alta perſcrutatione diligenter inquirere, iſta debemus ex diuina reuelatione humiliter expectare. Illa pertinent ad meditationem, iſta ad cõtemplationem. Nunquàm animus ad æternorum bonorum deſiderium plenè accenditur, niſi qualia, vel quanta ſit ſtudioſè præmeditetur. Et ſicut nunquàm ſine ingenti deſiderio ad eorum contemplationem ſubleuari meretur, ita ſanè in æternorum concupiſcentias ſine vehementi ſtudio perfectè non inflammatur. Hinc eſt quòd ante introitum Iſrael in promiſſum regnũ, exploratores præmittuntur, & tamen niſi poſt turbæ ingreſſum arca non introducitur. Quid eſt enim exploratores ante introitu ſuum præmittere, & illius terræ in quam feſtinamus introite qualitatẽ ſagaci perſcrutatione velle prænoſſe, niſi mentis ſuæ cogitationes cœleſtium bonorum exploratrices in inutilibiliũ perſcrutinium dirigere, & meditationes ſuas in id operis deſtinare, vt per inueſtigationem inueniat vnde poſsit affectionum ſuarum turbã in eorum amorem vrgere? Præmittamus ergo ante faciam noſtram, exploratores noſtros, ſicut & illi Iſraelitæ quondam præmiſerunt ſuos: nec ſemel tantum, ſed alios, poſt alios ſecundoſque poſt primos. Quoties de futuris bonis ſperandis, ſeu promerẽdis ſubtiliter aliquid quærimus, nuncios exploratores ante nos ipſos prẽmittimus.

A

B

C

D

De gemina præmeditatione præmiorum videlicet & meritorum.

CAPVT XII.

SED aliud eſt quærere qualia, vel quanta, vel cuiuſmodi bona debeamus de meritorũ retributione ſperare, atque aliud ſtudioſè inueſtigare, quibus ſtudijs, vel exercitijs valebimus ea viriliter obtinere, Illud eſt primum, iſtud verò ſecundum. Primum inueſtigare bona ſperanda, ſecundum bona facienda. Quis enim ſe ad laborum certamina fortiter accingat, niſi mercedis magnitudinem ex diuina retributione prænoſcat? Sed quid proderit æternã retributionem credere, & deſiderare, niſi pari ſtudio quærat quis vt agnoſcat quibus meritorũ ſtudijs poſsit eam acquirere? Neceſſe eſt ergo nuncios poſt nuncios præmittere, & exploratores alios poſt primos dirigere. Primi nuncij ſunt exploratores præmiorum, ſecundi nuncij ſunt exploratores meritorum. Illi ſunt exploratores retributionum, iſti ſunt exploratores operum. Sic ſanè ſunt alij exploratores, qui mittuntur à Moyſe, atque alij exploratores illi qui mittuntur à Ioſue. Alij ſunt quos præmittit domini Propheta, alij ſunt quos præmittit domini Athleta. Aliud eſt officium prophetæ, aliud eſt officium Athletæ. Prophetæ officium eſt prædicere futura. Athletæ autem officium eſt pręordinare facienda. Ad illum pertinet prænoſſe firmiter credenda, ad iſtum pertinet præmeditari fortiter agenda. Illud eſt præſcientiæ, iſtud eſt prouidẽtiæ. Illius eſt præuidere, iſtius eſt prouidere. Quid eſt enim præuidentia, niſi exploratio futurorum? Et quid eſt prouidentia, niſi exploratio faciendorum? Habemus itaq; duo genera exploratorũ, vtrumq; negocioſum: vtrumque neceſſarium. Primum videtur ad Moyſem pertinere, ſecundum verò ad Ioſue. Iuxta hanc itaque ſimilitudinem cogitatuum noſtrorum, alij debent eſſe futurorũ præuiſores, alij faciendorum prouiſores, vtique quidem occultorum exploratores, & ignotorũ perſcrutatores. Vultis audire hominem de futuris præmeditantem, iuxta ſimilitudinem Moyſi, exploratores ante faciem ſuam præmittentem? *Meditatus ſum*, inquit, *nocte cum corde meo. Nunquid in æternum proiiciet Deus, & non apponet, vt complacitior* *Exploratorum genera duo.* *Pſal. 76.*

citior sit adhuc. *Aut in finem misericordiam suam abscindet à generatione in generationē? Aut oblitiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Vultis audire hominē de faciendis prouidentem, & ad Iosue similitudinem exploratores ante se destinantē? *Quid,* inquit, *retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Vultis audire vnum de subtilibus exploratoribus, quid exploraudo inuenerit, vel quid ad illam primam prophetæ quæstionem ex sententia responderit? *Absterget,* inquit, *Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec vllus dolor, quoniam priora transierunt.* Ecce quàm propitiū Deum in futuro iste prouidit, de Dauid quærit, an aliquando complacitior sit. Sed ad secundam (vt arbitror) explorationem respicit, quod alias inuenit, vnde & dicit: *Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.* Ad primos itaque exploratores pertinet negligentibus animis iusta persuadere, ad secundos autem promptos animos, & ad omnia paratos ad agenda instruere. Attende ergo cuiusmodi nuncia exploratores boni de regionibus illis reportare soleant, vel quantum ad erigendos animos valeant hæc ipsa quæ reportant, & stude alia quærere, & renunciare, vt & tu valeas in similium concupiscentias audientium animos erigere, vox exploratoris est: *Oportet corruptibile hoc, induere incorruptionem, & mortale hoc, induere immortalitatem.* Vox exploratoris est: *Fulgebunt iusti, & tanquàm scintillæ in arundineto discurrēt, iudicabunt nationes, & regnabunt in æternum.* Vox exploratoris est: *Quam magna multitudo dulcedinu tuæ domine, quā abscondisti timentibus te.* Nunquid nam putandus est iste explorator egregius terram illam lacte & melle manantem non intrasse, diligenter & visam perlustrasse, cum intraturis in illam audet tam audacter promittere? *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Nonne in his verbis in illam exploratorum sententiam concurrere videtur, vbi dicitur: *Intrauimus,* inquiunt, *in terram, ad quam misisti nos, quæ verè fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest.*

Tsal. 115. Apoc. 21. Tsal 91. 1. Cor. 15. Sapien 3. Psal. 30. Psal. 35. Num 13.

Quomodo speculationi præmiorum oportet vehementius insistere.

CAPVT XIII.

OPORTET vt arbitror huic explorationi, quam aliæ vehementius incumbere, & primæ quàm secundæ meditationi frequentius insistere, eo quòd tacilius sit discernere iusta, quàm persuadere laboriosa. Hinc esse arbitror, quod filij Israel in prima legatione mittunt plures, in secunda autē exploratione mittūtur pauciores. Et merito sanè. Siquidē in prima perscrutatione (vt dictum est) fit exploratio præmiorū, in secunda autē exploratione fit perscrutatio meritorū. Sed incōparabiliter maiora sunt futuræ beatitudinis præmia, quā possint esse qualicunq; merita nostra. Non sunt enim condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Multi ergo sunt, qui mittuntur primo, pauci autem qui mittuntur secundo. Merito multi mittuntur, vbi multa quæruntur, & ad pauca quærenda, pauci diriguntur. Illic duodecim, hic duos inuenimus. Illic senarius, hic geminatur vnus. Vnitas à qua senarius inchoat, inchoationem rectè designat, sicut & senarius pro sua perfectione, perfectionem designare constat. Quod ergo ibi quæritur est ad perfectionem, non ad inchoationem, quod autem hic inuenitur, videtur esse ad inchoationē, non autem ad perfectionem. Ibi perfectio nostræ glorificationis, sed hic est, non nisi quædam inchoatio nostræ iustificationis. In illa glorificatione erit exinanitio omnium malorum, & plenitudo omnium bonorum. Sed in hac

nostra

nostra iustificatione, nec est plena exterminatio vitiorum, nec perfecta cōsummatio virutum. Ibi plena securitas, perfecta iucunditas. Hic nec plena puritas, nec perfecta integritas. Ibi plena securitas, vbi nullum malum timetur. Ibi perfecta iucunditas, vbi omne bonum possidetur. Hic nec plena puritas, vbi vitium reluctatur, hic nec perfecta integritas, vbi infirmitas dominatur. Ibi ergo ex gemina perfectione securitatis, & iucunditatis vna beatitudo consummatur, vt senarius duplicetur, & duodenarius perficiatur. Hic ex gemina imperfectione puritatis, & integritatis nostra iustificatio inchoat, vt ex geminatione vnitatis in duodenarij consummationem vterq; senarius perfectionis suæ exordium capiat. Rectè ergo in illa legatione, duodecim exploratores mittuntur, vbi geminæ perfectionis beatitudo per inuestigationem quæritur. Rectè duo in ea delegatione diriguntur, vbi perfectæ iustificationis vix quædam exordia inueniuntur. Denique duodecim sunt (si bene memini) qui mittuntur in prima exploratione, & duodecim sunt, quæ iubentur explorare. Sed & duo sunt, qui in secunda exploratione mittūtur, & duo sunt quæ perscrutari præcipiuntur. Multa sunt quæ de prima exploratione dici possunt, sed hæc vt dignè explicentur propriū sintasma requirunt.

Quod speculatio meritorum in duobus constat.

CAPVT XIV.

SED vt de secunda latius aliquid dicamus, sufficit in ista exploratione illa sufficienter quærere quæ ad illā propheticam admonitionem possint sufficere. *Declina à malo, & fac bonum.* Sufficit (inquam) *solicitè* prouidere, quàm cautè mala caueamus, quàm discretè bona perficiamus. Alia est præmeditatio in cauendis malis, alia præmeditatio in complendis bonis. Sed licet vtraq; sit alia, nulla tamē debet esse sine altera. Simul eant, simul currant, sibiq; inuicem succurrant, & sine adiutorio alterutro negotiū suum nunquā plenè expleant. Hi sunt (vt arbitror) exploratores duo, prouida cautela à malo, prouida solertia in bono, quos debemus ante faciem nostrā præmittere, & profectuum nostrorum itinera prætentare. *Ite* (ait Iosue) *& considerate terram, & vrbem Iericho.* Considerate (inquit) terram regionumq; qualitatem, diligenter inquirite locorum opportunitatem, vt prænoscamus quo in loco opportunius possimus castra figere, vbi necessitatis articulo expediat declinare, vnde oporteat quotidianis vsibus necessaria petere. Cōsiderate ergo, & inquirite quæque vtilia, quæque opportuna, & vsibus necessaria. Considerate autē non solum bona, sed & mala, commoda & incōmoda, munimēta & pericula. Considerate ergo terrā, & vrbem Iericho. Considerate vrbem, munitionū firmitatem, hostiumq; multitudinem, vt scire possimus quomodo oporteat obsidionē ordinare, qualiter oppugnare, contra quales bellū agere. Inspicite ergo terram, & vrbem. Inspicite terram quam Deus fecit, & vrbem quam humana inuentio instituit. Discutite bonum quod Deus creauit ad bonum nostrum, & malū quod homo inuenit, in malum suum. Considerate terram & vrbem, naturam & consuetudinem. Distinguite bonum creationis, & malum corruptionis, bonum conditionis, & malum consuetudinis. Si naturæ bonū cognoscimus, scimus quid excolere, quid nutrire, quid multiplicare debeamus. Si morum nostrorum malum perspicimus, quos hostes cauere quos aduersarios oppugnare, quales inimicos interficere oporteat non dubitamus. Ecce quales exploratores debemus ante ingressum nostrorum præmittere, vt sciamus cōtra quę mala cauenda, & ad quæ bona agenda debeamus

Psal 36.

Iosue 2.

debeamus vigilare. Qui tales exploratores ante faciem suam præmittit, errorum deuia minimè formidabit.

Quid sit meditationis, & quid sit contemplationis.

CAPVT XV.

SED ille virtutum exercitus securè incedit, sibique de viæ certitudine nihil diffidit, quem exploratorum sagacitas instruit, & arce ordinata anteceſsio in suo itinere dirigit. Parum nobis sit ante hebræorum turbam exploratores dirigere: faciamus & arcam nostram post exploratorum vestigia faciem nostrã præcedere. Primum est faciendorum rationem meditationum nostrarum exploratione perquirere & inuenire, & postea tandem oportet in contemplationem adducere, vt possimus notam & promptam, & familiarem habere. Contemplatio pertinet ad arcæ euectionem, sicut meditatio ad explorationem. Aliud est contemplationis, aliud est meditationis. Meditationis est perscrutari occulta, contemplationis est admirari perspicua. Siquidem meditatio est occultæ veritatis studiosa inuestigatio. Cõtemplatio est perspicuæ veritatis iucũda admiratio. Quæ autem occulta sunt, solent ad manifestationem prodire, modo ex propria meditatione, modo ex diuina reuelatione. Vbi ergo reuelationis gratiã præsentem habemus, meditationis officio non egemus. Vbi autem diuina reuelatio defuerit, mens humana (nec mirum) ad meditationis studium ex necessitate recurrit, & quasi ad exploratorum officia refugit. Sed quicquid mens humana de morum instructione poterit meditationum exploratione cognoscere, debet iterum in contemplationem adducere, & in eorum certitudinem, & desiderium animum roborare. Sed cũ meditationis adinuentio in contemplationem adducitur, quid aliud quàm via prius explorata ad arcæ euectionem repetitur, vt virtutum turma absque deuiationis suspicione securè subsequatur? Per meditationem itaque agitur, vt quicquid vtiliter fieri debeat non ignoretur. Sed & contemplatio illud efficere solet, vt adinuenta veritas memoriæ tenacius inhæreat, & desiderium acrius inflammet. Per meditationem ergo ad bonũ instruimur, & per contemplationem in bono solidamur. Hæc est ratio vt arbitror cur debeamus ꝓfectuũ nostrorum viam, & meditationis exploratione, & intellectualis arcæ processione prætentare.

Distrimen inter meditationem & contemplationem.

TRACTATVS TERTIVS.

Huc vsque de boni promotione, adhinc de eiusdem confirmatione.

CAPVT I.

LIBET & illud considerare quid sit quod Dominus iubet de Iordanis medio, de loco vbi steterunt sacerdotum pedes, lapides colligere, & in loco castrorum ponere, & alios vndecunque collectos in priori loco reponere. Quæramus ergo quis ille sit locus, quo sacerdotũ pedes tempore faciendi miraculi subsistunt, vel quo itidem loco post celebratum miraculum castra figenda sunt. Quis dubitet supra humanam virtutẽ esse Iordanem retroire, & aquarũ congeriem in vnam molem cõsurgere? Quis quæso nisi mente excidat, tam stupendum miraculum de sua virtute præsumat? Vbi ergo debet animus sub tantæ rei expectatione spem suam figere, nisi in fiducia diuinæ magnificentiæ? Tutus stationis locus & magnæ securitatis, præsumptio de adiutorio diuinæ pietatis. Sed est alius locus loco huic valde dissimilis, subreptio videlicet diffidentiæ & desperationis. Locus sane horridus, plenus timoris, plenus sollicitudinis

dinis, & qualem denique decet castris munire, vallo cingere, excubijs circundare, eo quòd nõ sit tutam propter imminentia pericula in vlteriora procedere. Illum primũ tempore diuinæ visitationis, istum autem tempore probationis incurrimus. Solet enim diuinæ pietatis dispensatio hominem cum sua visitatione confortare, & iterum vario tentationum genere probare. *Visitas* (inquit Iob) *eum diluculo, & subito probas illum.* Ecce duos locos assignauimus, vnum confidentiæ, alterum diffidentiæ, vnum quo solent diuina miracula contingere, alterum quo oportet castra figere. Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem, assument pẽnas vt aquilæ, current, & non deficient. Nonne totum supra hominem est fortitudinem mutare, iuxta aquilæ similitudinem volare, currere, & non deficere? Sed hoc tamen soli ipsi possunt qui de Domini pietate, non de sua fortitudine præsumunt. Sic Petrus super vndas currere potuit quàm diu confidentię locum spei pede tenuit. Sed postquã cœpit hunc suæ securitatis locum deserere, non potuit eum vnda in superioribus suis amplius librare. Vides quomodo ventus validus superueniens de loco confidentiæ ad locum eũ diffidentiæ deiecit, eo quòd Dominus iuxta morem suum visitasset eum diluculo, & subito probasset illum. Sic filij Israël post factum, visumq; miraculum, venerunt ad locum castrorum.

Iob 7.

Matth. 14

De confirmatione mentis in bono & obduratione mentis in malo.

Caput II.

Assignavimus differentiam locorum, videamus & duo genera lapidum. Puto esse vnum genus lapidum bonorum, puto esse & aliud malorum lapidum. Ad lapides bonos pertinet quælibet mentis confirmatio in bono, ad lapides autem malos, quælibet mentis obduratio in malo. Quid tibi videtur? Soliditas, stabilitas, firmitas, grauitas, & multa in hũc modum, nonne tibi videntur quandam in se lapidum similitudinem trahere, & pro similitudinis iure sibi tale nomen iustè vendicare? Quid dicimus de cordis duritia, tenacia, vel obstinantia, quid de asperitate, austeritate, & crudelitate? Nonne sibi lapidis nomen defendunt quæ in se lapidum similitudinem trahunt? Sed priores illi pertinent ad lapides bonos, sicut & isti posteriores ad lapides malos. Sed puto non esse eiusdem facilitatis bonos vel malos lapides inuenire, eo quòd difficilius sit bonos lapides quam malorum copiam reperire. Omne enim precioſum rarũ. Boni ergo colliguntur de medio Iordanis, mali autem de quibuscunque locis. De illis scriptura, vbi eos quærere vel inuenire oporteat, manifestè designat. De his autem adinuentionis locum determinare quasi superfluum iudicat.

De malo præsumptionis seu desperationis.

Caput III.

Cur iubeamur bonos lapides, in malo loco reponere, & è contra.

Sed illud videtur mirum: magnaq; admiratione dignũ, quod iubemur bonos lapides de bono loco collectos in malo loco reponere, malos autẽ lapides vndecumque collectos in bono loco aggregare. Locus bonus præsumptio confidentiæ, locus malus desperatio diffidentiæ. Sed tamen debemus in loco cõfidentiæ cõgregare lapides malos, & in loco diffidentiæ cõgregare lapides bonos. In die bonorũ ne immemor sis malorum, & cõgregasti lapides malos in loco bono, & in die malorum ne immemor sis bonorum, & congregasti lapides bonos in loco malo. Quid enim est lapides bonos de medio Iordanis (de loco videlicet facti prodigij) colligere, nisi statum mẽtis qualis tempore diuinæ visitationis fuerit diligenter retractare, & cuius firmitatis secũ-

dum vnamquamq; virtutem exiterit subtiliter inuestigare: memorieq; commendando quasi quendam testimonij tumulum erigere? Sed nūquàm talium lapidū copiam habemus, nisi prius diuinæ visitationis, & inspirationis gratiam acceperimus. Testatur hoc qui dicit, sine me nihil potestis facere, ergo nec lapides bonos est vspiam colligere: nisi ex eius operatione. Sed malorum lapidum innumeram multitudinē facile inuenimus, quos ex tota vita nostra copiosè & ad manum colligimus. Quid ergo opus fuit horum locum designare quos vbertim possumus vndecunque congregare? Cogitet ergo quisque cuius duritiei, cuius obstinatiæ fuerit, quoties eum diuina gratia deseruit, sibiq; ipsi reliquit: & hoc faciens malorum lapidum tumulum erexit. In hunc itaque modum possumus tumulos erigere: & diuersos è diuerso constituere, hinc vnum de lapidibus bonis, illinc alium de lapidibus malis. Bonorum lapidum sibi congeriem instituit qui dixit. *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.* Malorum lapidum tumulum erexerat cum dicebat. *Quoniam iniquitatem meā ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.*

Psal. 118.

Psalm. 50.

Quomodo ex malorum nostrorum recordatione oporteat præsumptionem reprimere.

Caput IV.

Sic & tu cum locum confidentię teipsum tenere præsenseris, & meritis tuis altiora prę sumere perspexeris, memento statim quid aliquando fueris, & ad malorum lapidum congeriem oculos reflectens teipsum in humilitate custodis. Bonum est sanè præsumere, non de tua tamen fortitudine, sed de Domini pietate. Ad hoc malorū lapidum in loco bono cōgregatio cuique valeat, vt per malorum suorū memoriam nunquam de suis viribus præsumat. Vt ergo discat vnusquisque præsumere, non de seipso, sed de Domino, semper sibi in præsumptionis loco occurrat malorum suorum recordatio: illa sanè præsumptionis fiducia Dominum placat, & magnalia impetrat, quā humilitas commendat. Qui confidunt in Domino sicut mons Syon. Sic econtrario abominabilis est illa præsumptionum fiducia quam generat superbia. Non enim saluatur rex per multam virtutem suam, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Maledictus ergo, homo qui confidit, in homine, exponit carnem brachium suum: erit enim sicut mirice in deserto, & non saturabitur cum venerit æstas, quàm vtilis ergo (putamus) erit in huiusmodi loco illam quam præscripsimus malorum lapidum congregatio, vitiorūmque recordatio, quæ nos poterit custodire ab hoc execrabili superbiæ typo, & protegere ab huiusmodi maledicto.

Quomodo ex bonorum nostrorum recordatione oporteat desperationem repellere.

Caput V.

Sic sanè periculo imminente, tentatione superueniente, cum præsenseris animum tuum desperatione tangi, & ad diffidentiæ locum deijci, & ad præfinitum castrorum locum deuolui, debes bonorum lapidum tumulum præsentem habere, & ad virtutum præteritarum memoriam oculos reflectere, & ex earum recordatione spei tuæ fiduciam reformare. Sic Iob rebus nudatus, filijs viduatus, vlcere percussus, cum se in loco castrorum deprehensum cerneret, & desperationis malo se pulsari præsentiret, vt diffidentiæ malum temperaret, ad bonorum lapidum aceruum recurrit, & ex bonorum recordatione castra sua vndique munit,

Iob 19.

nit, & desperationis insultus fortiter repellit, cum dicit: Oculus fui cæco, & pes claudo, pater eram pauperum, & causam quam nesciebam diligenter inuestigabam. Conterebam molas iniqui, & dentibus illius auferebam prædam. Sic & Ezechias sub necessitatis articulo ad huiusmodi lapidum munimina recurrebat, cum de vita diffideret, & ex bonorum actuum suorum repræsentatione, Domini misericordiam prouocabat, precumq; suarum obtentu, diffidentiæ pericula propulsabat: *Esa.38.* *Memento*, inquit, *Domine quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim.* Debemus itaq; & nos promptũ, & familiare haberi sub omni tempore tentationis, anteactorum bonorũ memoriam præsentem tenere, & cũ hanc consuetudinem in continuum vsum duxerimus, quasi lapides bonos, & iuxta diuinum documentum electos in loco castrorum collocauimus. Nihil enim aliud est electos lapides in vnum locum congregare, nisi diuinæ confirmationis, & corroborationis qualitates diligenter retractare, memoriæque commendare, & nihil aliud est eos in loco castrorum fixisse, nisi huiusmodi memoriam in omni tentationis articulo firmiter assueuisse.

A

B

C

De duodecim principalibus virtutibus in quibus solidandus est animus.

CAPVT VI.

D

HOS autem de medio Iordanis alueo per Dei virtutem siccato, & ad numerum duodecim tribuum colligimus, quando statum mentis nostrę, qualis sub diuinę visitationis tempore fuerit, diligenter discutimus, & quales tũc temporis in vnaquaq; principalium virtutum, iuxta aliquid fuerimus, subtiliter exquirimus. Hoc est enim singulos de singulis tribubus, homines suum lapidem tollere, quãtæ firmitatis, iuxta aliquid ad singulas virtutes per aspirationis gratiã aliquando extiterit, veraciter inuenisse. Quid autẽ de duodecim filijs Iacob sentiamus, ex quibus originem trahunt hę duodecim tribus, alio loco iam diximus. Per Ruben & Simeonem, intelligimus timorem, & compunctionem: per Leui, spem: per Iudam, charitatem: per Isacar, iucunditatem: per Zabulon, seueritatem: in Gad, intelligitur abstinentia: in Aser, patientia: in Dan, & Neptalim circumspectio, & speculatio: in Ioseph, & Beniamin discretio, & inuisibilium contemplatio. Horum autem rationem hoc loco ostendere iam volumus, de quibus quod nobis rectius videbatur aliàs iam diximus. Sed qui ex tali sobole semẽ suum in duodecim tribubus multiplicatum esse confidit, discat quales lapides de medio Iordanis tollere debuerit, cum hanc virtutum progeniem vsq; ad eius transitum promouerit. Recolat ergo quid roboris, quid fortitudinis, vel firmitatis, ad diuinæ aspirationis afflatum se sensérit hausisse, & hoc est lapides electos de loco determinato tulisse. Sed vt per singulos de singulis tribubus homines hæc lapidũ electio fiat, hanc considerationis suę operam per singulas quas distinximus virtutes exerceat: & lapidũ suorũ numerum vsq; in duodenarium extẽdat. Cogitet ergo quisquis cupit post Iordanis cõuersionem hoc dominicũ præceptum implere, cogitet inquã sub tempore diuinæ visitationis cuius vigoris fuerit iuxta aliquid in vnaqualibet virtute. Cogitet quanta soliditas tũc temporis ei fuerit in timore, quanta grauitas in compunctione, quanta stabilitas in spe, quãta integritas in caritate, quãta maturitas in iucunditate, quanta asperitas in seueritate. Cogitet quã austerus fuerit in abstinentia, quàm robustus in patientia, quàm solicitus in circũspectione, quàm assiduus in speculatione, quàm certus in discretione, quam quietus in contemplatione.

Per duodecim lapides in Iordane collectos, quænam virtutes intelligantur.

Cum autem hæc omnia plenè perspexerit, memoriæq; mandauerit: tumulum qualem oportuit, erexit. Infiniti negotij esset, & quod nemo omnino explere potuisset, si iuberet Dominus omnes de omnibus tribubus lapidem suum tollere, eo quod nemo sufficeret seipsum dignè pensare, qualis sit ad omnia, non dicam in omni, sed vna solummodo qualibet virtute. Sufficit ergo vnum aliquod præclarum & insigne æstus sui desiderium per omnes has quas determinauimus virtutes segregare, talisq; memoriæ vsum firmare: & in eiusmodi recordatione sub omni diffidentiæ periculo contra desperationis malum pugnare. Facile enim animum suum quantumlibet dejectum: quantalibet tentatione pulsatum, ad spem diuinæ miserationis, statumque confidentiæ reparat: quæ qualis aliquando ex diuina operatione fuerit, ad memoriam reuocat. Omnino, & absque dubio libẽter se exercet in tali studio, cui datum est nosse quid valeat, vel quòd vtilis sit hæc huiusmodi lapidum studiosa collectio.

A

De soliditate timoris.

CAP. VII.

Primus lapis timor Domini.

QVAM vtilem quæso putamus illum lapidem quem primo loco posuimus soliditatem videlicet timoris per quem mens fundatur in solido humilitatis. Quantum autem valeat, dominica illa sententia probat quæ dicit. *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?* Hic est lapis offensionis, & petra scandali, nisi fortè dubites hunc esse lapidem quem reprobauerunt ædificantes, & factus est in caput anguli. Superbæ etenim mentes, & suam iustitiam statuere volentes, nil solent molestius pati: nihil amplius indignari, quàm apparere despecti, & viles videri.

Esa. 66.

De grauitate compunctionis.

CAPVT VIII.

Secundus, grauitas compunctionis.

SED & secundum lapidem, qui dictus est grauitas compunctionis, apud Hieremiam puto posse reperiri, qui petiuit capiti suo aquas vt lugeat interfectos populi sui, & datum ei non dubito ab eo qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupes in fontem aquarum. Hanc eandem petram apud Petrum puto inueniri posse, eo quod tactus dolore cordis intrinsecus egressus sit foras, & fleuit amare, percutiens bis silicem, & egressæ sunt aquæ largissimæ, & factum est irriguum superius, & irriguum inferius.

Hierem. 9.

B

De spei longanimitate.

CAP. IX.

Tertius, spei longanimitas.

C TERTIAM petram, quæ est longanimitas spei, apud Iob non dubito posse reperiri, de qua sibi fundebat riuos olei, vnde & lenibat dolores corporis sui. Sperabat enim vsque ad mane inter tot damna, dolorumq; vulnera, nunquàm exhaustus oleo spei suæ, nusquam diffidens de vnctione diuinæ misericordiæ, *Etiam si occiderit me*, inquiens, *in ipso sperabo.*

Iob 13.

De charitatis integritate.

D

CAPVT X.

Quartus, integritas charitatis.

QVARTAM itidem apud Petrum, petram inuenio, cui dictum esse non dubitamus à Domino. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, eo quod diligeret Christum Domini ex toto corde suo, & ex tota anima sua, & ex tota mente sua, veraciter agnoscens, quod ipse esset Christus filius Dei viui. Vbi obsecro, inuenitur charitatis integritas si eam apud

Matth. 16.

apud Petrum non reperias, qui coram cordium inſpectore audet profiteri, & dicere, Domine tu ſcis quia amo te.

De maturitate iucunditatis.

CAPVT XI.

Quintus, maturitas iucunditatis.

QVINTAM autem petram apud populum illum eſſe dubitare quis audeat, quem Prophęta Domini inter cætera prophetiæ dogmata beatificat? *Beatus*, inquit, *populus qui ſcit iubilationem*. Beatos vtiq; eſſe quis neget, quos Dominus cibauit adipe frumenti, & de petra melle ſaturauit eos. iucunditatem etenim, & exultationem theſaurizauit ſuper eos. Animaduertis (vt arbitror) quale ſit etiam hunc lapidem inter cæteros poſsidere, qui fluit iucunditatis melle, & ſatiat intrantem in gaudium Domini ſui interna dulcedine. Quale, quæſo, erit quoties opportunum fuerit de petra melle ſaturari, & de torrente voluptatis in via bibere, & inebriari? Hic eſt quintus ille (vt dictum eſt) lapis, qui dictus eſt maturitas iucunditatis. Nil ergo leuitatis habeat, nil ei caducũ, nil carnale ſapiat, ad magnam autẽ maturitatis grauitatẽ animum cõponat, qui ſolum hoc eſurit, & ſitit, quod de hoc lapide manat.

Pſalm 118.

De aſperitate ſeueritatis.

CAPVT XII.

Sextus, aſperitas ſeueritatis.

SED ille (vt arbitror) dimicabat in lapide ſexto, cui dictum eſt à Domino: Ecce dedi faciem tuam valẽtiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, vt adamãtem, & vt ſilicẽ dedi faciem tuam. Cõterebat ergo Hieremias exaſperantem domum Iſraël in adamante, & ſilice, eo quod eſſet attrita fronte, & duro corde, ſtansq; in porta domus Domini, annunciabat eis ſcelera eorum, verba eorum non timens, nec vultus eorum.

A Hunc lapidem tenet in manibus rex ille fortis, & potens in prælio, in quo deiectus eſt fortis armatus, & vir bellicoſus ab adoleſcentia ſua. Prævaluit enim Dauid in Philiſtæum in funda, & lapide in nomine Domini. Vides certè qualibus armis ille adoleſcentulus, & contemptus, & ſtatura puſillus deiecerit Goliam gigantem immaniſsimum, eo quòd doctus eſſet à domino, doctas habere manus ad prælium, & digitos ſuos ad bellum. Habebat ſanè arma nõ carnalia, ſed potentia à Deo ad deſtructionem munitionum, & erat in eis pugnans, & deſtruens omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigens omnem intellectum in obſequium Chriſti. Super omnes enim docentes ſe intellexit, & idcircò fiducialiter annunciauit iuſtitiam Domini in eccleſia magna, ſicut & ipſe de ſeipſo de præterito perhibuit, & de futuro promittit: *Annunciaui*, inquit, *iuſtitiam tuam in eccleſia magna, ecce labia mea non prohibebo Domine, tu ſciſti*. In promptu itaque habes vlciſci omnem inobedientiam, arguebat elatos, corripiebat inquietos, & in aſperrimæ increpationis lapide, & correptionis aſperitate deijciebat veritatis aduerſarios. Et cum eſſet vir mitiſſimus in populo ſuo, & manſuetiſsimus *Memento*, inquiens, *Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius*, cùm eſſet inquam tantæ manſuetudinis, nihilominus tamen in matutino interficiebat omnes peccatores terræ, vt diſperderet de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Pſalm 131.

De auſteritate abſtinentiæ.

CAPVT XIII.

Septimus, auſteritas abſtinentiæ.

SEPTIMVM lapidem diximus eſſe auſteritatem abſtinentię. In hac petra pater Samſon obtulit Domino holocauſtũ, & obtinuit gignere de ſterili virũ fortiſsimũ virorum, ad ignominiam

miniam gentium, & gloriam plebis suę Israël. Puduit sanè eum tandē aliquandiu pauisse sterilem, & quæ non parit, & vlterius noluit (sicut nec debuit) debitor esse carnis, vt secundùm carnem viueret, sed castigans corpus suum, & in seruitutem redigens, hœdinasq; carnes in abstinētiæ petra immolans, iusq; carnium cum carnibus ipsis accepto cælitùs igne consumens, fluxaq; corporis restringens, noluit de cętero ire post concupiscentias suas. Sicque impetu carnis edomito, impetum spiritus roborauit, qui carnis infirmitate fit fortior.

De robore patientiæ.

Caput XIIII.

Octauum, robur patientiæ.

POST hos lapides sequitur robur patientiæ: quem lapidem me recolo octauo loco adnumerasse. Ecce lapis fortissimus, omniumq; durissimus. Hunc lapidem tenet in manibus cęlestis militię signifer ille prothomartyr Stephanus, & factus est ei turris fortitudinis à facie inimici. In hoc lapide lapidum se prementium sustinuit fortiter ictus, nec timuit lapidantium manus, nec eorum impetum, qui stridebant dentibus in eum. O lapis fortis & durus, sed dulcedine plenus. O pectus robustissimum, sed pietate plenum. Miraris quilibet audis quomodo in patiētia sua possedit animam suam, sed mirari potius debuisses quomodo animus sub tanta persecutionis amaritudine non amiserit dulcedinem suam. Ab inimicis premebatur, & pro inimicis precabatur. Sustinebat fœuitiam humanam, & suspiciebat gloriam diuinam: *Ecce*, inquit, *video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei.* In terris premebatur, & de cœlis consolabatur. Affligebatur ex illata miseria, afficiebatur ex inolita misericordia, gratulabatur ex inspecta gloria. Ecce sub vno eodemq; tempore videbat inferius vnde compateretur, videbat superius vnde iucundaretur. Ecce quomodo de eodem pectore manabat pietas cum iucunditate, iucunditas cum pietate. Ecce quomodo de eodem vase manat oleum cum melle, oleum pietatis cum melle iucunditatis. Quæ quæso est ista in lapide isto olei & mellis impermixta confusio, & inconfusa permixtio? Miror si non miraris quomodo pugnator fortis sub vno eodemque momēto fugebat mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Mira virtus patientiæ, & quis dignè pensęt pretium huius petræ, quæ in tanta copia distillat oleum cum melle? Quanta, quæso, olei & mellis copia inesse deprehenditur, vbi misericordia nulla malitia minuitur, vbi dulcedo nullo dolore attenuatur? Imò mirum in modum crescit ex dolore delectatio, & ex passione compassio. Martyr sanè cùm lapidaretur, magis miserebatur inimicis suis, quàm membris suis. Positis enim genibus orabat, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum, quia nescium quid faciunt. Ecce quo ad positionem genuum effusum est oleum, & de cætero velut oleum effusum factum est nomē suum. Siquidem ad miserationem inimici facta est effusio olei, intantum vt adolescens, qui eminus sedebat, respersus sit ex odore vnguenti: Incuruato namque corpore, & inclinato capite cœpit oleum effluere, & factum est sicut vnguentum in capite, & descendit in oram vestimenti eius, qui vestimenta seruabat. Velociter ergo surgens, qui diu sederat in tenebrosis, & in vmbra mortis cœpit currere in odorem vnguentorum. Exultansq; vt Gigas ad currendam viam suam, quocunq; erat impetus spiritus, illic gradiebatur, & de cætero factus est Christi bonus odor in omni loco.

Desoli-

De solicitudine circumspectionis.

CAPVT XV.

Nonum, solicitudo circũspectionis. Cant. 2. Esaiæ 38.

NONAM petram inuenio apud Ezechiam, inuenio eam & apud amici sponsam, sponsiq; amicam, cui dicitur in Canticis : Surge amica mea, speciosa mea, & veni, coluba mea, in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ. Sic & Ezechias ad sponsæ similitudinem quietem eligens, secretumq; captans, sedensq; in foraminibus petræ, seu etiam cauerna maceriæ, sicut pullus hyrundinis, sic clamabat, meditabatur vt columba. O quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam, si fortè possim euolare in id loci, vbi passer inuenit sibi domum, & turtur nidum vbi reponat pullos suos. Vbi quæso, quicquam tuti reperietur, si in foraminibus huiusmodi petræ nõ inuenietur, vbi studiosa præmeditatio quæcunque pericula, antequam eueniant, præuidet, & vẽtura præueniens, ex præteritis futura colligit, & de dubijs rebus nõ dubios euentus sæpè prænoscit? Quid enim est aliud circumspectio, nisi circumstantium malorum solicita, sagaxq; perscrutatio ? Ad hanc pertinet præteritorum malorum retractatio, præsentium consideratio, futurorum præmeditatio, vt secundum nomen suum veraciter sit circumspectio. Huius assiduitas hominem cautum efficit, & quantum possibile est tutum reddit.

De assiduitate speculationis.

CAPVT XVI.

Decimus lapis assiduitas speculationis.

DECIMVS lapis dictus est assiduitas speculationis. Iacob declinans à malo, dansq; locum iræ, dum peregrè proficiscitur festinans, ne fuga sua fieret hyeme, aut Sabbato, hunc lapidem in itinere inuenit, inuentumq; capiti suo supposuit, ne non haberet vbi caput suum reclinaret, dũ in via obdormiret. In hoc lapide in pace, in idipsum obdormit, & requiescit, & in itinere requiem inuenit, quã nec in cubiculis, stratisq; purpureis inuenire possunt, qui mollibus vestiuntur, & in domibus regum sunt. Reclinato itaq; capite Iacob in hoc lapide, clausisq; oculis cõcupiscentię (quos apertos legimus in primo parẽte) dum in hoc reclinatorio alta quiete sopitur, dum exteriorũ omnium libẽter obliuiscitur, animus eius ad interiora euigilat, vidensq; quæ prius vigilans, & videns videre non poterat. Scala vsque in cœlum porrecta, ante eius oculos erigitur, Dominusq; innixus scalæ conspicitur, vt per inuisibilẽ formam, inuisibiliumq; figuram, in intellectibilium intelligentiam, speculãtis animus subleuetur. Felix cui visibilium scientia fit scala ad inuisibilia cognoscenda. Pulchrum spectaculũ videre huius scalæ scalaria modo congruo, proportionabiliterq; locata, & vsq; in summum ordinatæ distinctionis cõtinuatione producta, vt per multiplicem creaturarũ differentiam, dignitatumq; degradationem ordinatè distinctam, distinctęq; ordinatam, paulatim se animus ad superiora promoueat, proiectionisq; gradib⁹, semper ad altiora cõscendat, donec inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur, & Dominus innixus scalæ cõspiciatur. Quis, quæso hoc, nisi in hoc reclinatorio dormiens videret, quis hoc euigilãs efficeret, vt ascẽsionis suæ scalã, vsq; in cælum protenderet, & visibilium speculationi, speculationem inuisibilium cõtinuaret? Quid quod in hoc ascẽsionis tramite, angelicæ occursionis alludium, spontè se ingerit, vt humanæ inuestigationi diuina reuelatio occurrat? Itaq; videntur angeli in hac scala nunc ascẽdere, nunc verò descendere, & nunc ad summa, nunc ad ima animum erudire, vt in diuinis, & humanis multa, quæ per seipsum non pote-

poterat, ex diuina reuelatione cognoscat. Et possent quidem Angeli sine scalę ministerio pro desiderij sui arbitrio, siue in ima descendere, siue ad summa euolare, nec opus esset diuinæ inspirationi in vlla reuelationum suarum manifestatione vllius corporeæ similitudinis instrumentum quærere, nisi vellet nos primò per speculum, & in ænigmate, & non statim facie ad faciem videre. Ascendunt itaq; Angeli in hac similitudinum scala, atq; descendunt, atque alij post alios modo accedunt, modo discedunt, vt dum multiplicium reuelationum alia ingeritur, alia subtrahitur, speculantis animus multiformiter illumigetur, vt quæ simul pro intelligentiæ suæ exiguitate capere non poterat, succedenter, & per morarum interualla singillatim intelligat. Ecce quid inueniunt, qui in hoc lapide obdormiunt. Fœlices quibus vertitur in scalam, quod alijs solet esse in ruinam. Fęlices quibus exteriorum scientia fit scala ascensionis, non ruina deiectionis. Fœlices quibus scientia illa quæ inflat, non est ad inflationem, sed ad inflammationem eius quæ ædificat. Fœlices quibus temporalium pulchritudo fit æternitatis instigatio. Oportet ergo, vt animaduertis, caput in lapide reclinare, & in huius speculationis desiderio animum obdurare, & huic studio pertinaciter insistere, qui cupit hanc ascēsionis scalam inuenire.

A *beo consilium animæ do.* Hinc est, quod alijs seipsum in exemplum conuersationis proponit, & vitam suam viuendi formam sequacibus ostendit, cùm dicit: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Et rectè sanè eo quod statuerit Dominus supra petram pedes suos, & direxit gressus suos. Huiusmodi (vt arbitror) lapidibus viatorum illorum via strata erat, de quibus Propheta pro admiratione exclamat: *Quam speciosi pedes* Rom. 10. *euangelizantium pacem, euangelizantium* B *bona.* His (ni fallor) lapidibus magnus ille Patriarcha Ioseph, quem princeps populorum constituit dominum domus suę, & principem omnis possessionis suæ, vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. His (inquam) lapidibus plateas Ægypti rectè creditur strauisse, intantum, vt non haberent filij Israël necesse seruire in luto, & latere omnibus diebus vitæ suæ. Horum adhuc lapidum penuriam Propheta sustinebat, & C sub magna discretionis inopia laborabat, cum adhuc fixus esset in limo profundi, eo quòd nondum sibi constaret rati certitudo cōsilij, intantum, vt Domino proclamaret, & diceret: *Quamdiu ponam consilia in anima mea?* Psalm. 12. Sed de hoc limi profundo, nunquàm plenè emersisset, nisi hanc, de qua loquimur, petram, tandem aliquando inuenisset: *In petra*, inquit, *exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.* Psalm. 26. Qui de hoc genere lapidum viam sibi D non sternit, nunquàm mundè incedit, nunquàm stabiles gressus figit. Qui vult ergo firmiter & honestè incedere, debet nil omninò inconsultè agere, & quali debuit lapide constat sibi viam strauisse, & potest securè incedere.

Omnia (inquit Sapiens) fac cum consilio, & nunquam pœnitebis. Eccl. 32.

De certitudine discretionis.

CAPVT XVII.

Vndecimus, certitudo discretionis.

CERTITVDINEM discretionis vndecimū lapidem diximus, quā si diligenter quærimus, citius apud Paulum inuenimus. Tātum siquidem de discretionis dono cōfidit, tantum de consilij sui certitudine præsumit, vt fidenter consilium det, vbi Dominicum præceptum nō habet: *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non ha-* 1 Cor. 7.

De quie-

De quiete Contemplationis.

CAPVT XVIII.

Duodecimus, quies contemplationis.

LAPIDEM duodecimũ, omniumq; nouissimum inuenire possumus, (vt arbitror) apud Dominicum sepulchrum. Dictus est (vt superiùs est dictum) lapis is tranquillitas Contemplationis. De hoc genere lapidum, Ioseph ille ab Arimathia sepulchra sibi incidit, sed Iesus in eo mortuus quieuit, quia quietem quam prudentia sibi per meditationem quærit, & per diffinitionem describit, sapientia per cõtemplationem inuenit, & per experimentum apprehendit. Semper vera prudẽtia quærat, & semper quærere debet illam, quam Christus docuit pacem, vt non turbetur, neque formidet. Semper studet vbi talem pacem inueniat, semper mititur vt veram sibi securitatẽ defendat, sed semper inuenit quod de p̃terito doleat, quod in præsenti oppugnet, quod in futurum caueat, atq; pertimescat. Potest ergo animus hanc pacem per prudentiam solerter quærere, & per meditationem subtiliter inuestigare, nunquam eam tamen nisi per sapientiam, & contemplationis gratiam poterit inuenire. Sed cum cœperit animus per puram intelligentiam semetipsum excedere, & in illam incorpoream lucis claritatẽ totus intrare, & in his q̃ in intimis videt quendam intimæ suauitatis saporem trahere, & ex eo intelligentiam suam condire, & in sapientiã vertere, intantum in hoc mentis excessu pax illa, quæ neq; turbatur, neq; formidat inuenitur, atq; obtinetur, vt fiat silentium in cœlo quasi hora dimidia, ita vt contemplantis animus nulla altercantium cogitationum tumultuatione turbetur: nihil omninò inuenies, vel quod per desiderium petat, vel per fastidium arguat, vel per odium accusẽt. Ad summam itaq; pacem componitur, qui in hoc lapide sepelitur, qui intra contemplationis tranquillitatem totus colligitur, atq; concluditur. Neq; enim lapis iste sicut ille Iacob soli capiti supponitur, neq; sicut ille posterior pedibus substernitur, sed toto corpori coaptatur, atq; applicatur. Hic itaq; lapis totum corpus ambit, totum includit, & ab omni parte comprehendit, eo quòd pax illa, quæ omnem sensum exsuperat, omnem sensum humanum funditùs absorbeat, & in diuinũ quendam habitum puriorem animæ partẽ fœlici transfiguratione conuertat. Iacet hic corpus sine sensu & motu in hoc Dominico monumento, nihil sensualitas, nihil agit imaginatio, & omnis inferior vis animæ proprio interim induitur officio. Non enim hoc lapideum monumentum (sicut saxeum illud Patriarchæ Iacob reclinatorium) suscipit corpus viuum, quamuis sopitum, nec recipit corpus nili mortificatum. Aliud dormire, aliud est obire. Aliud spiritum suum totum in seipsum colligere, & aliud est supra se leuare, & seipsum deserere. Aliud est appetitum coërcuisse, exteriorumq; curam cordi excidisse, atque aliud est ipsum sibi in obliuionem venire. Oportet ergo antequam introire liceat in illud intimæ quietis secretum, & summæ tranquillitatis arcanum, oportet inquam, vt fiat illa valdè grauis, & verè mirabilis, non dissolutio animæ & corporis, sed alia hac multo mirabilior, multoq; glorioſior, illa denique, cuius ista est typus, diuisio videlicet animæ & spiritus. Hanc autem operari in nobis solet (sicut testatur Apostolus) viuus ille Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus. Quid quæso vspiam creaturarum hac diuisione mirabilior cernitur, vbi id quod essentialiter vnum est, atque indiuiduum in seipsum scinditur, & quod simplex in se, & sine partibus constat, à seipso diuiditur, atque separatur? Neque enim in homine vno alia essentia est eius spi- *Hebr. 4.*

ſpiritus, atque alia eius eſt anima, ſed A
prorſus vna eademq; ſimplicisq; naturæ ſubſtantia. Non enim in hoc gemino vocabulo, gemina ſubſtantia intelligitur, ſed cum ad diſtinctionem ponitur gemina vis eiuſdem eſſentiæ, vna ſuperior per ſpiritum, alia inferior per animam deſignatur. In hac itaque diuiſione anima, & quod animale eſt in imo remanet, ſpiritus autem, & quod ſpirituale eſt ad ſumma euolat. Quod corpulentum, atq; feculentum quaſi corpus emortuum deficit, & recidit in ſe, B
& ſub ſeipſum, quod ſubtile & defecatum eſt quaſi ſpiritus efflatus aſcendit, & tranſcendit intra, & vltra ſemetipſum. O alta quies, ô ſublimis requies, vbi omne quod humanitus moueri ſolet, motum omnem amittit, vbi omnis qui tunc eſt motus diuinitus fit, & in Deum tranſit. Hic ille ſpiritus efflatus, & in manus patris commendatus non (vt ille ſommiator Iacob) ſcala indiget, vt ad tertium (ne dicã ad primum) cœlum euolet. Quid quæſo ſcala indigeat, C
quem pater inter manus baiulat, vt ad tertij cœli ſecreta rapiat, intantum vt vt glorietur, & dicat: *Dextera tua ſuſcepit me. Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me.* Non ergo opus hic habet ſpiritus ille de medio ſublatus officio ſcalæ, nec eget in illa ſubtilitatis ſuæ aſcenſione ſuſtentari alicuius corporeæ ſimilitudinis adumbratione, vbi videt facie ad faciem, non per ſpeculum, & in ænigmate. Mentior ſi ipſi de ſeipſis non idem aſſerunt, qui eiuſmodi D
ſunt: *Nos autem omnes*, inquiunt, *reuelata facie, gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.* Vides certè quid agat, & intelligis (vt arbitror) quid valeat illa diuiſio animæ, & ſpiritus, de qua ſuperius iam diximus. Spiritus ab infimis diuiditur, vt ad ſumma ſublimetur. Spiritus ab anima ſcinditur, vt Domino vniatur. Qui enim adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. Felix diuiſio, & expectabilis ſeparatio, vbi quod paſsibile, qd' corruptibile dignoſcitur, ſuis interim paſſionib⁹ moritur, vſq; adeo vt nihil paſſibilitatis, nihil corruptibilitatis interim ſentiatur, vbi & illud quod ſpirituale, quod ſubtile, vſque ad ſpeculationem diuinę gloriæ ſublimatur, & in eandem imaginem trãsformatur. Pars igitur inferior componitur ad ſummam pacem, & tranquillitatem, pars autem ſuperior ſublimatur ad gloriam & iucunditatem. Sic faciem Moyſi (ſuperiorem ſanè corporis partem) à conſortio Domini glorificatam agnouimus, ita vt non poſſent filij Iſraël intendere vultum eius propter claritatem ipſius. Quis (quæſo) dignè dicere, quis explicare ſufficiat, quid perfectionis in exceſſus ſui glorificatione ſpiritus acquirat, quamuis peregrinationis ſuæ protelationem, etiam in diem tertium non extendat, etiam ſi ſilentij moram, vſque ad dimidiam horam non producat, licet eat, & redeat in ſimilitudinem fulguris coruſcantis? Sic Moyſes de conſortio diuini colloquij, cum clarificato vultu, etiam cornua reportat, oſtendens quid virtutis, quid fortitudinis de eius contubernio contraxerit, qui dat virtutem, & fortitudinem plebi ſuæ benedictus Deus. Redit ergo tandem, & reuertitur ad ſe ſpiritus ille qui longè exceſſerat ſuprà ſe, & quod paſsibile, & corruptibile poſuerat, quaſi impaſsibile, & incorruptibile ad prioris ſtatus comparationem reſumit, & in nouitatem vitæ reſurgit. Quid tibi videtur ad illatam iniuriam hilareſcere, ad obiectam contumeliam non erubeſcere, de tribulatione gaudere, nonne hoc eſt in nouitate vitæ ambulare, & ſecundùm aliquem modum ſeipſum impaſsibilẽ oſtendere, & ſuis paſsionibus non ſubiacere? Ecce quouſq; proficiũt qui in hoc lapide requieſcunt. Multa ſunt quæ de hac materia dici potuiſſent, ſi hoc loco dici debuiſſent, & moderatę digreſſionis

Pſalm 17. & 72.

2. Cor. 3.

nis mensuram non excederent. Puto enim hoc nouissimum genus lapidum omnium esse dignissimum, atque pretiosissimum. Nullum tamen debemus spernere, sed singulos saltem de singulis quærere, & in vnum cõgregare. Notandum sanè hoc esse primum opus, quod in terra promissionis fieri præcipitur, vt diuinorum operum æternum memoriale primò omnium constituatur. Sine hoc enim lapidum cumulo, Dominica illa æternæ hæreditatis promissio nunquàm fortiter acquiritur, nunquàm securè possidetur. Qui enim beneficiorum diuinitus perceptorum obliuiscitur, ad maiora obtinenda promoueri non meretur.

Tractatus de exterminatione mali, & promotione boni finis.

RICHARDI S. VICTORIS, DE STATV INTERIORIS HOMINIS, LIBER.

PROLOGVS.

SERO *quidem misi, quod petenti promisi. Sed necessitatis, nõ voluntatis vir amantissime fuit, quod prius non feci, quod prius quidem volui, sed multis occasionibus intercurrẽtibus, propositumq; præpedientibus iussionem tuam explere non potui. Vnum quod mihi post tam multã promissionis meæ procrastinationem videbatur superesse: statu diuturnæ dilationis dispendia, saltem vberiore debiti fœnore recompensare. Inter hæc amice amici animum libeat perpendere: cui dulce fuit dulcis amici obsequijs diutius inhærere, & vt suus labor illius voluntati (non audeo dicere vtilitati) diutius militaret, compendiosum opus ex industria in longum protrahere. Sumpta igitur occasione scribendi, seu etiam regula dicendi ex illis Isaiæ verbis, quæ meo tibi munere exponi postulasti, quædam de interioris hominis statu diffusius digessi. Deambulantis itaque, non itinerantis more breuis itineris compendia multiplici euagatione protraxi, nõ locorum amœna, sed verborum profunda, sententiarumq; sublimia curiosa otiositate, & otiosa curiositate perlustrans simul & admirans. Quis enim merito non miretur vetustatis nostræ statum, sub tam cõpendiosa verborum breuitate plenè comprehensum? Perpendite obsecro, quàm congruo ordine, quàm miranda ratione prius vitia, postea peccata mysticè describantur, vbi & remediorum contemptus annectitur, in quibus tribus, totius spiritualis corruptionis summa comprehenditur. Triplex vitium, triplex peccatum, triplex remedium; impotentia, ignorãtia, concupiscentia. Tria hæc interioris hominis sunt vitia, quæ cùm consensum alliciunt, transeunt in peccata. Secundùm*

hoc itaq; triplex genus vitiorum est, & triplex genus peccatorum. Alia namque sunt peccata, quæ per infirmitatem; alia quæ per errorem contrahimus, alia verò quæ ex sola peruersa voluntate vltrò committimus. Triplex remedium intelligimus in diuinis institutionibus, in diuinis comminationibus, in diuinis promissionibus. Hæc itaq; nouem in paucis Isaiæ verbis hoc eodem ordine, sub summa breuitate comprehenduntur, & miranda ratione ex mystica descriptione designantur, quæ suis in locis plenius exponentur. Verè aliquid magnum, verè aliquid profundum, imò & saluberrimum esse debuit, quod ex ore Dei sonuit, quod de diuino oraculo manauit. Si contemnitur humana, nunquid saltem parui pendenda est doctrina diuina? Cum verò mea legeris, multaq; reprehẽdenda inueneris, facile mihi apud te veniam impetrabis. Nam si insipiens factus sum, tu me coëgisti. Da veniam lector, non ego docere præsumpsi, sed petenti amico satisfacere volui.

TRACTATVS PRIMVS.

De statu interioris hominis post lapsum.

CAPVT I.

Esaiæ 1. OMNE *caput languidum, & omne cor mœrens, à plãta pedis, vsque ad verticem non est in eo sanitas. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata nec curata medicamine, neq; fota oleo.* Nouit Dominus figmentum suum, nec latere potest summum medicum multiplicitas, seu magnitudo morborum. Ecce describit tibi modum, & magnitudinem morbi, vt scias quid debeas plãgere, quid procurare, vnde ipsi supplicare. Omne (inquit) caput languidũ, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem, non est in eo sanitas. Ecce mala innata, audi adhuc & alia: vulnus, & liuor, & plaga tumens. Ecce mala illata. Ecce qualia, ecce quanta. Alia innascuntur, alia infliguntur. Alia sunt quæ patimur intrinsecus, alia sunt quæ offendimus extrinsecus. Illa generantur ex corruptione propria, illa inferuntur sæpè ex infectatione aliena. Languor, mœror, infirmitas, ab intus prodeunt. Vulnus, liuor, plaga tumens, de foris aduenium. Ad cumulum autem malorum sequitur cõtemptus remediorum, in quo verè est desperatio ægrotorum. Non est (inquit) circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo. Ecce quantis malis premimur, ecce qualibus incommodis quotidie vrgemur. Discite homo, & si ab homine dedignaris, discite saltem ab eo qui docet hominem scientiam, discite inquam, & dole, & dette tantam molestiam, talémque miseriam. Attẽde & cognosce magnitudinem morbi, vt anxius cõcupiscas, attentius requiras, ardẽtius diligas remedia medici. Vide ergo quomodo secundùm qualitatem hominis exterioris describitur tibi status hominis interioris, vt per mala exteriora, quæ, qualia, vel quanta sint, nõ ignoras, discas quid de interioribus timere debeas. Quis enim non videat hoc ad literam omninò stare non posse? Nunquid aliquando visum, vel auditũ est omnium capita lãguere, vel omnium hominum corda mœrere? Omne (inquit) caput languidum, & omne cor mœrens, à plãta pedis, vsque ad verticem non est in eo sanitas. Quædam hic membra hominis exterioris designantur ex nomine, vt cum caput, cor, pedem audimus nominare, ad ea quæ oportet de interioribus nosse compellamur ex his ad interiora aliquam similitudinem contrahere.

De tribus

De tribus principalibus in homine.

CAPVT II.

SCIMVS autem quia in humano corpore caput tenet summum locum, pes imum, cor, medium & intimũ. Caput liberum arbitrium. Cor consilium, pes carnale desiderũ. Caput toti corpori supereminet, & liberum arbitrium omni actioni præsidet. Cor medium, & intimum locum tenet, & salubre consilium vix de occulto erui, & in secreto inueniri valet. Pes in imo iacet, & carnale desiderium per appetitum infimis inhæret. Liberum arbitrium præsidet omni actioni, imo & appetitui, quia etiam cum male egeris, cum iam foribus peccatum assuerit, subterte, tamen erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Quid est erit subterte, nisi sub arbitrio tuo, eo quod quiuis appetitus in actum nõ prodeat sine nutu spontaneo, & consensu voluntario? Consilium quæritur in secreto, & eruitur ab intimo, eo quod sapientia trahitur de occulto. In imo iacet carnis concupiscentia, quamdiu adhæserit pauimento anima mea, quamdiu conglutinatus est in terra venter noster.

De dignitate liberi arbitrij.

CAPVT III.

INTER omnia creationis bona nihil in homine sublimius, nihil dignius libero arbitrio, nihil vtilius, nihil occultius salubri cõsilio, nihil inferius, nihil infirmius carnali desiderio. Quid quæso in homine sublimius, quid dignius inueniri potest, quam illud in quo ad imaginem Dei creatus est? Habet sanè libertas arbitrij imaginem non solum æternitatis, sed & diuinæ maiestatis. Quantum putamus in hoc incommutabili æternitati præ cæteris omnibus liberum arbitriũ vicinius accedit, eiusq; in se imaginem expressius gerit, quod nulla vnquam culpa: nulla demũ miseria non dicam destrui, sed nec minui poterit? Vultis & maiestatis similitudinem in ipsa perspicere, & quomodo eius imagine impressa sit euidenter agnoscere? Deus superiorem nõ habet, nec habere potest, & liberum arbitriũ dominium nõ patitur, nec pati potest, quia violentiam inferre ei nec creatorem decet, nec creatura potest. Totus infernus, totus mundus, totus denique militiæ cœlestis exercitus in vnum concurrat, in hoc vnum coniuret, vnus ex libero arbitrio consensus in qualicunque re inuito extorqueri non valet.

De vtilitate consilij.

CAPVT IV.

SED sicut hac arbitrij libertate in homine nihil est excellentius, sic & prudenti consilio, consultaq; prudentia nihil salubrius. Beatus enim homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione argẽti & auri. Preciosior est enim cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur huic non valẽt comparari. Nihil autem hoc sapientię dono possidetur vtilius, nihil inuenitur difficilius. Est enim thesaurus absconditus in agro, quia (secundum quod dictum est) *Sapiẽtia trahitur de occulto.* Sed quod est hoc occultum, vel quem dicimus hunc esse agrum qui occultat hunc thesaurum? Sapientia enim vbi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ? Quæramus cum Beato Iob locum sapientiæ, & intelligentiæ, & inueniemus eum cũ Salomone. *Ego sapientia*, inquit, *habito in consilio, & eruditis interfum cogitationibus.* Quæramus ergo eam quæ habitat in cõsilio apud cor nostrum, quod iam diximus esse consilium. Omni ergo custodia custodi cor tuum, quisquis concupisces hunc tam desiderabilem thesaurum, ne si nolueris custodire, cogaris cum

Iob 28.

Prouerb 8.

ris cum propheta plangere, & dicere: *Psalm. 39.* *Cor meũ dereliquit me*, dolens, & deflens, quòd interim non habeas vbi debeas thesaurum hunc quærere, vel vbi valeas inuenire. Illos (vt arbitror) cor suũ reliquerat, & omnes eis consilium exciderat, quibus Dominus per increpationem dicebat: *Ephraim.* *Ephraim columba seducta non habens cor.* *Osee 7.* Rectè ergo ipsis dicitur, gens absq; consilio, & sine prudentia, vtinam saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent. Quanta ergo cautela cor custodiẽdum est in quo ille thesaurus inuenitur, quo nihil ditius, nihil tutius possidetur? Si enim intrauerit sapientia cor tuum secundum sapientis testimonium, & scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, & prudentia seruabit te.

De infirmitate carnalis desiderij.

CAPVT V.

SED sicut nihil vtilius prudenti cõsilio, sic nihil inferius, nihil infirmius carnali desiderio, eo quod iuxta pedis similitudinem infimum locum teneat, & per delectationem carnis terrenis inhæreat. Quid quæso infirmius, quid abiectius, quod nec illis quidem plene resistimus in quibus erubescimus? Quanta quæso vilitas, quantave infirmitas mente quidem consentire legi Dei quia bona est: quotidie tamen videre aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem in lege peccati? Vides ex his adhuc quàm rectè intelligatur per caput, liberum arbitrium, per cor, consilium, per pedem, carnale desiderium?

De principatu liberi arbitrij.

CAPVT VI.

A Capite totum corpus regitur, à corde totum viuificatur, à pedibus totum circumfertur. Caput A totum regit, & liberum arbitriũ omnium quæ in homine sunt regimen, & moderamen conditionis iure susceptit. Et sicut ex his omnibus quæ extra hominem sunt nullum Dominum patitur, sic & his omnibus quæ in ipso sunt libertatis suę dignitate principatur. Siquidem & si aliquis motus in homine contra vel prẽter hominis voluntatem surgit, sicut nunquam ei nisi ex arbitrij libertate consentit, sic nunquam nisi ex ipsius permissione in actum prorumpit. Imperat sanè præsepe motui corporis motus sensualitatis, imperat frequenter & animi affectus non solum sensibus, verum & appetitibus. Nihil tamen horum omnium ad conatus sui exit effectum, nisi ad liberi arbitrij nutum, voluntariumq; consensum. Principatur itaque omnibus liberi arbitrij vltroneus consensus. Quia secundum sapientiæ documentum, excelso, alius excelsior est, & super hos quoque eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Vniuersæ itaque terræ rex istæ imperat, quia cum per cætera omnia corporis membra motus omnis ei ad nutum deseruiat, illud etiam quod solum ei pro voto nõ obtemperat, sed in magna sępe contradictione rebellat, potest & præceps ab actu refrænare, & effrænatum graui vltione percutere, & animositatis eius audaciam forti castigatione frangere, & emollire. Sic itaque nec ipsum eius potestatem plenè effugit quod ei impudenter contradicit, fortiterque resistit. Rectè ergo (vt arbitror) capiti assimilatur, quod cæteris omnibus principatur.

De virtute vtilis consilij.

CAP. VII.

SED idem corpus cor viuificat quod (vt dictũ est) caput gubernat. Nam vt (secundum physicos) de his aliquid loquar, sicut sedem habet in capite spi-

te spiritus animalis, & in hepate spiritus naturalis, sic sedem sortitur in corde spiritus vitalis. Et sicut per spiritum animalem corpus sensificatur & modificatur, & sicut per spiritum naturalem vegetatur, sic per spiritum vitalem viuificatur. Est itaque omnis sensus, omnisq; motus voluntarius à spiritu animali, vegetatio autem à spiritu naturali, vita vero à spiritu vitali. Quod autem est corpus sine vita, hoc est opus sine intentione bona. Quælibet ergo actio (quāuis bona videatur) quasi mortua iudicatur, nisi per consilium ad intentionem bonam animetur. Sicut vita à corde procedit, & se per omnia mēbra diffundit, sic & intentio bona de consilio surgit, & virtutum opera ad meriti vegetationem animare consueuit. Recte igitur per sapientem præcipitur. *Omni custodia custodi cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* Vita ex ipso procedit quando per consilium intentio deprauata corrigitur. Nam mors potius quā vita ex ipso procedit? quando ex consilio intentio bona deprauatur. Quid enim iuuat bonorum operum prolem gignere, & eam per intentionis deprauationem necare? Et quale (quæso) erit si liberorum nostrorum interfectores conscientia propria nos esse conuincit? Alij in ipso proposito ex mala intentione opera sua corrumpunt, alij post exercitia virtutum ad oblationem vanæ laudis à pristina intentione inanescūt. Quid illi nisi abortiuos fœtus faciunt, isti quasi iam natos, seu etiam adultos occidunt? Nonne melius est non gignere, quam abortiuum facere, satisq; vtilius prolem non parere, quam vel dormiendo opprimere, vel ex consilio necare? Nonne melius est vt vadam absque liberis, quā immolare filios meos, & filias meas dæmonijs? Nonne multo fœlicior est sterilis & quæ non parit, quam filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis, & auctores parentes animarum inauxiliatarum? Memento semper quia etsi in tuo arbitrio sit viuentes occidere, non tamen & æquè in tua potestate est mortuos resuscitare. Solus ille hoc potest qui potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Sanè ad præceptū Domini vaticinante filio hominis, ad ossa quæ arida in agro inuenta sunt ingressus est spiritus in ea, & vixerunt. Quid quæso intelligitur per ossa arida, ossa sine anima, & mortua, nisi fortia opera sine intentione bona, & ob hoc virtutum merito vacua, mercedisq; retributione frustrata? Veruntamen quæ eiusmodi sunt ad Domini iussum spiritum accipiunt, & reuiuiscunt, & ad inspirationis eius gratiam intentione correcta in spem æternæ retributionis reuiresc unt. Sed quia intentio ex consilio accipit vt recta & bona sit, quasi de corde spiritus procedit, qui ad corporis viuificationem exiens per omnia se virtutum membra diffundit. Rectè ergo (vt arbitror) per cor consilium designatur cuius similitudinem imitatur.

Opus sine bona intentione tanquam corpus sine vita.

Prouerb. 4.

Ossa arida, opera fortia sine bona intentione.

A B C

De inquietudine carnalis desiderij.

CAPVT VIII.

SED & illud quod de pedibus diximus, quàm carnali desiderio iuxta affectum, vel appetitum apretur facilè ostendimus. Sicut enim à pedibus corpus circunfertur, sic à carnali desiderio animus exagitatur, atque circunducitur. Dum enim animus carnali desiderio illectus, & abstractus nunc affectum suum, nunc appetitum sequitur, nunquam quietus, nusquam tranquillus esse permittitur. Quādiu enim viuit vagus, & profugus super terram, quotidie currit post concupiscentias suas, repletusque multis miserijs nunquam in eodem statu permanet, dum semper nititur vel apprehendere quod concupiscit, vel effugere quod odit.

D

De

De inquietudine humani affectus.

CAPVT IX.

QVIS quæso dignè exponere posſit quot modis ſe affectus humanus variare cõſueuit? Multis modis ſe variat, & iuxta vnamquamq; variationis ſuę alternationem per multa, & penè per innumera impetum ſuum relaxat, de vno ſemper in aliud tẽdens, & vnum poſt aliud faſtidiens, & ad id quod prius deſpexerat maiori ſępè auiditate reuertens. Hinc eſt quod per Salomonem dicitur: *Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur.* Rectè ſanè luſtrando vniuerſa in circuitu pergere dicitur ſpiritus, quia (vti iam dictum eſt) per diuerſa rapitur, & multiformiter variatur cordis affectus. Nam quoniam nuſquã ſufficientem delectationem inuenit, de vno ſemper in aliud tendit. Nunc hoc, nunc illud amat, nunc hoc, nunc illud deſiderat, & quæ prius amauerat, iterum deſpicit, & diu, multumq; deſiderata iterum faſtidit. Sed ſæpe poſt faſtidium ad abiectas concupiſcentias ſuas auidior redit, & in hunc modum in circuitu pergit, & curſum ſuum in circulum flectit. Sic amor, ſic tumor, ſic ſpes, vel dolor, ſic cæterorum quilibet affectus per diuerſa ducitur, multipliciterque variatur. Sed per omnes affectionũ ſuarum motus, monitionumq; modos animus ſemper in circulos ſuos reuertitur, dum circa eandem rem vel ſimilem iterum eodem modo afficitur. Nec illud adeo mirum quod ſpiritus concitatus, & in vnam quamlibet partẽ impulſus per diuerſa rapitur, & per varia oblectamẽta ad ſatianda deſideria fertur, & quaſi vniuerſam ſuperficiẽ terræ luſtrando ad conſuetas, atque antiquitas delectationes iterũ reuertitur. Sed illud valde mirabile, dignumq; admiratione quod contrarijs ſæpe & ſubito flatibus actus, nunc in iſtam, nunc in oppoſitam partem agitur, ita vt quod prius ardenter amauerat, inſatiabili poſtmodum odio perſequatur. Eſt autem hoc elemẽtum quod ſpiritum, vel aërem nominamus præ cæteris omnibus elementis mutabilius, varijsq; ſubiacens paſſionibus. In momento, in ictu oculi incaleſcit, & iterum eadem facilitate refrigeſcit, intantum vt ab vno ore, & pęne ſub eodem tempore vel tenuiter exhalatus, vel fortiter impulſus, nunc calidus exeat, nunc frigidus prorumpat. Sic ſpiritus ille ſpiritualis, affectuſq; paſſibilis facilè afficitur, leuique permutatione in contrarias paſſiones mutatur. Quis neſcit quomodo homo ad tenuem ſpirantis fauoris auram totus ſtatim inclinatur ad gratiã, & ſi ex eodem ore, & ſub eodem tempore: ventus detractionis eruperit, ſtatim affectum in alteram partem flectit, & in odium, & in furorem vertit. Mirabile ſanè imò & miſerabile, nobilem illam creaturam ad imaginẽ Dei creatam, & omni creaturæ prælatam ad modicum verbum, tenuemq; flatum, ad linguæ ſonitum aëriſq; ictum, a rectitudinis ſuæ ſtatu quaſi violenter excuti, moxq; mirum in modum huc, illucq; raptari, & turbinis more in vertiginem agitari.

Eccleſi.

Inquietudo humana affectus quãta.

De inquietatione carnalis appetitus.

CAPVT X.

SIC ſanè & appetitus carnis ſemper in motu, ſemper in tranſitu eſt, & nũquam in eodem ſtatu permanere poteſt. Accedit, & recedit, creſcit, atque decreſcit, & ſic ſemper recedit, atq; decreſcit vt iterũ redeat, & creſcat, & ſic ſemper redit, & creſcit vt iterum recedat, atque decreſcat. Veruntamen non eodem diſcurſu, vel pari impulſu appetitus quo & affectus animum exagitat, vel inquietat, Neque enim ad ventorũ ſimilitudinẽ quotidiana permutatione per multiplices diſcurſus variatur,

tur, nec alternis vicibus in contraria contrarijs flatibus agitatur, sed fluminis more impetus sui tractū sequitur, donec desiderij effectum consequatur, Non enim momentaneis alternationibus consuetudinis suæ alueum comutat, vt succedētium desideriorum succedenter pœniteat etiam priusquam id quod concupierat apprehendat. Neque enim concupiscentiæ suæ cursum compescit, vel in cōtraria diuertit donec desiderium suum satiauerit, sicut effectus qui se varijs qualitatibus per momenta singula induit, & impetus sui flatum sub vno sæpe momento in contraria flectit, dum amorem suum sub mira quandoque celeritate in odiū vertit. Aliud est enim, varia oblectamenta quærere, & quasi de loco ad locum trāsire, & postquàm satiatus fuerit, alia post alia fastidire, & quasi vnū locum post alium deserere, & aliud est cursum suum in contraria flectere, & post pronos decursus in montana redire, quod nec aqua potest, nec appetitus solet facere. Currit tamen semper, & transit, & semper in idipsum redit, vnde & Salomon dicit. *Ad locum vnde exeunt flumina reuertūtur vt iterum fluant.* Appetitus carnis est aby ssus illa magna vnde exeunt tot flumina, vnde tot surgunt, & tam infinita desideria. Videamus ergo locū vnde huiusmodi flumina exeunt, locū quo currēdo perueniunt. Videamus qua currunt, videamus qua recurrunt, locus vnde carnalis appetitus, p fluuiū exit, necessitas. Locus quo tendit, satietas, via qua transit, voluptas, via qua redit, cupiditas. Locus vnde excurrit, est defectus nostri detrimentum, locus per quem decurrit, oblectamentum, locus ad quem percurrit, fastidium, locus per quem recurrit, desiderium. Post multum sanè sacietatis suæ fastidium, iterū ex magno concupiscentiæ suæ desiderio omnis appetitus ad locum suum (vt iterum fluat) reuertitur, quia ad renouanda corporis sui detrimenta voluptatis suæ oblecta

Eccles. 1.

A

C

D

menta repetere eadem qua prius necessitate vrgetur. Et sicut omnis aquarum decursus in superficiem terræ, & per visibiles meatus per trāsit, & item per subterraneos inuisibiles que meatus recurrit, sic omnis appetitus per inuisibilem actionem, desiderijque expletionem paulatim expellitur, & iterum occulta quadam naturæ operatione, vegetationisq; ad insolitos consuetudinis suæ reflexus reuocatur? Quale quæso, & quam miserum est sub hac vertigine semper agi, & hac tantæ inquietationis exagitatione semper inuolui? Quam experenda, imō quàm detestanda sunt illa desideriorum nostrorum oblectamenta quæ semper & ex defectu generantur, & in fastidium vertuntur. Sed cur nos dicimus ea in fastidiū desinere quæ constat semper (scriptura id attestante) in amaritudine cursum suū terminare? *Omnia flumina* (ait scriptura) *intrāt in mare & mare nō redūdat.* Scimus quia flumina dulcē faciunt aquam, sicut maria amaram. Quid igitur est flumina intrare in mare nisi omnem delectationem carnalem terminari in amaritudine? Omne ergo flumen mare intrat, quia extrema gaudij luctus occupat. Omnis dulcis in mare decidens in amaram vertitur, quandoquidem risus dolore miscebitur. Omnia flumina in mare feruntur, & omnis aqua dulcis in amaram mutatur, quia oblectamentum (vt dictum est) in fastidium vertitur, & omnis delectatio carnis in amaritudine terminatur. Quia enim humana prauitas bonis suis bene vti nescit, vel contemnit, superna iustitia hoc cuique postmodum in flagellū vertit: vnde prius iniustè delectando deliquit. Sed flumina in mare intrant, & mare non redundat, quia in omni afflictione nostra, quia in omni percussione sua, diuina æquitas modū seruat, quia in omni eo quod nos ad vltionem, vel ad correctionem percutit, iustitiæ metas nō excedit. Mare ergo nō redundat quia malitiæ nostræ meritum miseriæ

Misseria hominis ab appetitu carnis non exagitati.

Eccles. 1.

Flumina intrare in mare quid.

nostræ quantitas non exuperat. Ex his itaque perpendere licet quomodo nos illi concupiscentiæ pedes (de quibus iam dictum est) seu per affectũ, seu per appetitum distrahunt, vel quo fine discursus sui extrema concludunt.

A

De triplici incommodo hominis.

CAPVT XI.

SED quia satis iam dictum esse credimus quid de capite, corde, vel pede sentiamus, videamus nunc quid de huiusmodi interioris hominis membris ex diuino documento sentire debeamus. *Omne*, inquit, *caput languidũ, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.* Caput languet, cor mœret, pes cum toto corpore dolet, quia à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Caput (vt dictum est) liberum arbitrium, cor consilium, pes carnale desiderium. Caput ergo languet, quia liberum arbitrium ad omne bonũ torpet. Cor mœret, quia malum quod patitur, consilium sicut, nec ignorare, sic nec dissimulare valet. Pes cum toto corpore dolet, quia concupiscentiæ malum vndique feruet. Capitis languorem ostendere nobis voluit qui dixit. *Sine me nihil potestis facere.* Quid languidius eo quod ad quolibet bonũ per se, & quantumlibet minimum minimè potest conualescere? Non enim est volentis neq; currentis, sed miserentis Dei. Cor mœret, nam & hoc ipsum consilium docet, quia melius est ire ad domũ luctus quam ad domum conuiuij: profecto homo quanto proficit ad consilium, tanto amplius crescit & ad luctũ, eo quod in multa sapiẽtia multa sit indignatio, & qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Quanto enim quisq; per consilium melius agnoscit malum quod mœretur, tanto vehemẽtius suis prauitatibus indignatur, & quanto perfectius | præspexerit malum quod

Esa. 1.

Ioan. 15.

B

C

D

patitur, tanto acriori doloris stimulo vrgetur. Pes cum toto corpore dolet, quia dolorẽ in singulis membris propria infirmitas extorquet. A planta enim pedis vsq; ad verticem (vt dictũ est) non est in eo sanitas. Quia ergo infirmitas totum possidet, quid mirum si vndique dolet. *Non est* (inquit propheta) *sanitas in carne mea, non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum.* Quanta attritio obsecro vbi nec caro sanitatem, nec ossa possunt habere pacem? Sic & Iob percussus est vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsq; ad verticem non esset in eo sanitas. Quis quæso de corporis sui sanitate glorietur: quando & prophetarum præcipuus de sua infirmitate conqueritur: & vir ille cui non erat similis super terram, vlcere pessimo percutitur? Vnusquisque enim tentatur, à propria concupiscentia abstractus & illectus. Tentatio est vita hominis super terram. In capite itaque languor, in corde mœror, in toto corpore dolor. Omne enim caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Consideremus itaq; si placet, tria ista quę posuit, languorẽ, mœrorem, sanitatisque priuationem, languor est infirmitas perseuerãs, totumque corpus eneruans. Mœror est dolor intus acrius sæuiens, & per lachrymas foras erumpens. Sanitas est integritas naturalis complexionis, humorumque omnium commensuratio proportionalis. Infirmitas autem nihil aliud est nisi sanitatis priuatio, integritatisq; corruptio.

Ps. 37.

De infirmitate liberi arbitrij.

CAPVT XII.

VIDE ergo quanta vel qualis huius capitis infirmitas sit, quam languori comparauit. Cum enim (vt dictum est) languor sit infirmitas perseuerans, totumq; corpus eneruãs, cur caput

caput languidum dicit, nisi quia eius defectus totum opprimit, & vsque in finem vitę ad plenum curari nō possit? Quam rectè languidum dicitur quod per seipsum nunquàm ad qualecunque bonum mouetur? Quis enim boni faciat ex seipso, quando nec dicere potest Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto? Et quidem mouetur sæpe ad bonum, nunquàm tamen nisi per spiritum sanctum. Audistis quā latè infirmitas ista se expandat quæ totum occupat, totumq; eneruat. Vultis & illud audire, quamdiu oporteat sub hoc languore tabescere, male dictionisque sententiā sustinere? *Donec reuertaris*, inquit, *in terram de qua sumptus es.* Sed quomodo (inquiens) conueniunt tanta libertas cum tanta infirmitate, vel tanta infirmitas cum tanta libertate? Profecto aliud est esse liberum, aliud est esse robustum, & liber infirmus esse potes, sicut econtra, & sanus, & seruus esse potes. Qui sanus & robustus est, multa & magna facere potest. Sed qui liber est, ad aliquid cogi nisi iniustè non potest.

Gen. 3.

Quid sit libertatis vel quid potestatis.

CAPVT XIII.

NON autem arbitrium hominis idcirco liberum dicimus, quia promptum habeat bonū vel malum facere, sed quia liberum habet bono vel malo non consentire. Posse quidem facere malum, est infirmitatis, posse facere bonum, est potestatis, neutrum autem, libertatis. Libertatis vero est quòd consensus eius extorqueri, vel cohiberi non potest. Potest enim consentire, vel nō consentire aspirationi diuinæ, similiter & suggestioni diabolicæ. Vtrunq; quidem ex libertate, neutrum autē oportet ex necessitate. Aliud itaque est habere libertatem, & aliud est habere potestatem. Libertatis est quod ad aliquid volendum cogi non potest, priuatio autem potestatis quòd ad aliquid boni faciendum sufficiens non est. Potestatem itaque promerendi, peccando amittere potuit, libertatem vero arbitrij sicut nunquàm non habuit, sic nunquàm non habebit, quia nunquàm (vt superius iam dictum est) qualicunque peccato, vel pœna amitti vel minui poterit. Amisit itaque potestatem, non libertatem. Sed qualem (inquis) potestatem? Audi qualem accepit, & intelliges qualem amisit. *Omnia*, inquit, *subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Vultis autem nosse quomodo sit hæc sententia in contrarium versa, qualiterq; indulta potestas sublata? Attende quomodo ab his modo premitur quibus antea præponebatur, deuorabunt eos (inquit) aues mortis amarissimo, dentes bestiarū immittam in eos cum furore trahentium super terram, atq; serpentium.

Psal. 8.

Deut. 32.

De potestate liberi arbitrij ante peccatum.

CAPVT XIV.

QVAERE obsecro in microcosmo, nam & sic dictus est homo, quærere (inquam) in microcosmo, hoc est in minore mundo, quære in corde humano quid sit illud quod ad imaginē, & similitudinē Dei formatur, quod alijs omnibus dignitatis suæ priuilegio præfertur, cuius pedibus cætera omnia subijciuntur, & inuenies (vt arbitror) nihil aliud quā liberum, rationalemq; consensum de quo hoc rectius intelligatur. Huiusmodi namq; consensus cur nō rectè dicatur ad imaginem, & similitudinem Dei factus, inquantū liber ad imaginem, inquantum rationalis ad similitudinem. Hic omnia sibi subiecta ante præuaricationem habuit, & omnino in sibi subiectis nihil contradictionis inuenit

quamdiu se superiori sponte subiecit, A sed debitam obedientiam quam suo superiori exhibuit ab inferioribus accepit. Nihil quod in homine erat eius imperio contradicebat. Omnia gubernabat, omnia disponebat, omnibus imperabat. Nihil mouebatur contra eius voluntatem, nihil præter eius voluntatem. Omnis motus corporeus, omnis sensus, omnis appetitus, omnis affectus, omnis cogitatus ad eius nutũ mouebatur, dirigebatur, refrenabatur, reprimebatur. O quam sublimis B potestas. O quam potens sublimitas, imperare bestijs terræ, volucres cœli, & pisces maris sub potestate habere. O dignitas sublimitatis. O sublimitas potestatis, tot volatus auium, tot discursus bestiarum, tot natatus piscium, in tot studijs, tot exercitijs, tot oblectamentis sublimium inuestigationũ, multiplicium affectionum, variarum voluptatum, sub arbitrij sui iure possidere, & pro voluntate disponere, & ad impetus sui nutum inclinare.

De priuatione primæ potestatis.

CAPVT XV.

SED iam præuaricator hunc tantæ obedientiæ famulatum amisit, quia debitæ seruitutis reuerentiam suo creatori exhibere contempsit. Nam accipiens armaturam zelus creatoris armauit creaturã in vltionem inimicorum. & pugnat pro illo orbis terrarum D contra insensatos, iam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, & catuli leonũ rugientes vt rapiant. Sæuit draco cum furore trahentium super terrã, atq; serpentium. Vultis nosse quomodo nunc præuaricatorem ex præuaricationis suæ merito (iuxta verbũ Domini) deuorent aues morsu amarissimo? *Cogitationes meæ*, inquit, *dissipatæ sunt, torquentes cor meum.* Dentes bestiarum propheta timebat, cum pro his Domino supplicabat. *Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Sciebat sanè, quia stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia, nec experto latere poterat, quam timenda esset talium bestiarum seuitia. *Turbatus est* (inquit alibi) *à furore oculus meus.* Sed mirum in modum (iuxta humanæ industriæ vsum) idem propheta bestias domabat ad venationem, & edomitis bestijs indomitas venabatur ad mortem. *Rugiebam*, inquit, *gemitu cordis mei.* Ecce quomodo rugitus gementis suffocabat rugitũ prius furentis. Ecce quid contradictionis, ecce quid rebellionis præuaricator inuenit in regno quod prius pacatum, & tranquillum possedit. Potestatem itaque pristinum perdere, acceptumq; regnum amittere potuit, recuperare autem, vel retinere nunquam poterit nisi ex eius munere qui potens est suscitare de puluere inopem, & de stercore erigere pauperem, vt sedat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Siquidem Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Nouit hoc qui dixit. Tua est potentia, tuum regnum Domine. Nouit & propheta quòd ipse sit Dominator Dominus, & in manu eius honor, & imperium, & cui voluerit dabit illud, & idcirco ei humiliter supplicat, vt suum sibi regnum restituat, cum dicat. *Da imperium puero tuo.*

Iob. 17.

Psal. 21.

Psal. 6.

Psal. 37.

Psal. 85.

De recuperatione primæ potestatis.

CAPVT XVI.

HOC quotidie regnum paulatim, & per partes in suis electis rex regnum restituit, nunquam tamen in hac vita ad eam pacem, vel securitatem quam ante peccatum homo in paradiso habuit, eo quòd languor capitis ad plenum curari non possit, & liberũ arbitrium primi status vigorẽ perfectè recuperare nequiuerit. Itaque liberum hominis arbitrium quod ex seipso nihil potest, incipit posse quando, & quantum.

quantum voluerit ille qui omnia potest. Quæ enim impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Incipit ergo posse ex diuino adiutorio quod non potest de ipso, & quod iam no potest per naturam accipit bonum posse per gratiam. Quotidie crescit ad bonum, quotidie roboratur contra malum. Crescit ab bonum, ita vt iam in potestate constituens, & habens sub se multos, possit dicere huic. Vade, & vadit, & alij, Veni, & venit, & seruo suo, fac hoc, & facit. Roboratur & æquè contra malum ita vt iam non regnet peccatum in hoc mortali corpore; sæpe autem à Deo vt iam sibi illud dictu credat. Absque imperio tuo non mouebit quisquam manum, aut pedem in omni terra Ægypti. Et quantum hoc esse putamus omnes rebelles animæ motus posse reprimere, & ab actu cohibere, quamuis necdum possit omnes perfectè delere, & regnum suum ad plenam pacem reformare? Quamuis itaque nó possit omnes pacis aduersarios extinguere, nec omnium manus, vel pedes truncare, magnum tamen erit si nulli liceat tunc eius imperio manum: vel pedem mouere, & potest qui huiusmodi est veraciter plallere. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* Itaque liber ille arbitrij consensus totius terræ, tot cogitationum, tot affectionū, appetituum, sensuum, imperator & dominus, no potest interim omnia scandala de regno suo auferre, nec plenam, perpetuamq; pacem poterit fortiare. Sed cum venerit quod perfectum est, & euacuabitur quod ex parte est, cum nouissima destruetur mors in victoriam, tunc proculdubio supra modum multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Tunc denique dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, in diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, eo quòd non sit qui exterreat.

Psal. 2.

De perturbatione interna pacis & cõflictione virtutum cum vitijs.

Caput XVII.

Sed quandiu caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, non potest rex ille qui & spiritualibus, & carnalibus concupiscentijs præsidere, & præcipere debet, inuenire plenam pacem, perpetuamq; securitatē. Hinc est quod ille princeps populorum (liber videlicet animi consensus) inuenit in regno suo tot contradictiones, tot rebelliones, tot cõflictationes, tot disceptationes, secundū quod cogitationes cogitationibus cõtradicunt, & affectiones affectionibus resistunt, & contrarij motus contrarijs motibus occurrunt, & surgit gens contra gentem, & regnum aduersus regnū, & insurgunt sæpe boni contra malos, diuiduntur contra semetipsos, & facit Dominus concurrere, Ægyptios aduersus Ægyptios, imo quod his omnibus est mirabilius, boni insurgunt contra bonos, & pugnat vir aduersus fratrem suum, & vir contra amicum suū, ciuitas aduersus ciuitatem, & regnum aduersus regnum, & vnusquisque carnem brachij sui vorabit, Ephraim, Manassen, & Manasses Ephraim, simul ipsi contra Iudam.

Quomodo vitium vitio resistat.

Caput XVIII.

Quis nesciat quam grauis sæpe cõtentio & quam longa hat disceptatio inter auaritiam, & gulam, non dicā de talento, sed de vno solo nummo, cum quod vna vult expendi altera præcipit reseruari. Sic sæpè superbia luxuriæ aduersatur, & vna ab altera vehementer infestatur, & multoties malū luxuriæ compescitur, vt mens elata habeat vnde glorietur.

Quid sit Ægyptios bellare aduersus Ægyptios.

Quam multa sunt quæ prohibet tenacia, quæ tamen præcipit, & prævalet vana gloria. Et in his omnibus diuiditur regnū aduersus semetipsum. Quis tamen ignorat quam sæpè hoc fiat, vt cum superbiæ superbia obuiat, vt vna alteri cedat, etiam hoc ipsum quod superbia vincitur, superbię militare conuincitur? Sic sæpè superbiæ exuuias abijcimus, & de humili habitu amplius intumescimus. Sic honoris sublimitas contemnitur, vt de honoris contemptu quanto occultius, tanto altius sublimemur. Sed cum videris in hunc modum. Ægyptios aduersus Ægyptios concurrere, noli mirari, neq; timere, sed scito quia prope est desolatio eius. Omne enim regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Cum ergo audieritis prelia, & seditiones, & opiniones bellorū, nolite terreri. Nam ille manu fortis qui de cœlo venit, rex fortis, & potens in prælio, nō venit pacem mittere in terram, sed gladium. Venit enim separare patrem aduersum filium, & filium aduersus patrem suum, & iustè quidem, eo quòd bonus pater gignat sæpè malū filium, & filius bonus multoties habeat patrem malum. Cum enim mens de turpi delectatione confunditur, & humiliatur, & de tali parente humilitas nascitur, rectè talis proles aduersus talem patrem separatur. Similiter cum castitas superbiam gignit, rectè prolē suam talis parens detestatur, & odit, & se aduersus eam diuidit, & iuxta hunc modum pugnat sæpè vir aduersus fratrem suum, & vir contra amicum, & inimici hominis domestici illius.

Quid sit virum pugnare contra fratrem suum.

Quomodo virtus virtuti contradicat.

Caput XIX.

Sed ad huius magnæ, & tantæ admirationis cumulum illud accedit, & nescio quid magni prodigij portendit, quòd etiam contentio fit inter discipulos, & boni contendunt contra bonos, & fit magna contradictio, & vehemēs disceptatio inter ipsos: & aliud sępè loquitur iustitia, & aliud loquitur misericordia, & quod dicitur ab vna, contradicitur ab alia, & fit inter huiusmodi concives cœli cōtentio dura, & eandem frequenter culpam quam iubet iustitia puniri, misericordia mādari ignosci, nec patitur iustitia sæpe, vel parum quid se a suo rigore relaxari, nec sustinet misericordia vel minimū quid à sua se lenitate deflecti. Sed imperat hęc vicisci totum, illa nititur ad totum indulgendum, & vnaquæque transgreditur possessionis suæ terminum, & molitur occupare alterius prędium, & contra instituta diuinæ sanctionis, & contra regulam discretionis non sinunt sibi diuidi terram in funiculo distributionis. Iuxta hunc itaque modum diuiduntur sæpè boni contra bonos, & insurgunt alij contra alios, & scinditur regnum Israel in duas partes, & concitant inter se sæpè prelia, & seditiones, & nunquam in hac vita quocunque flatu, quocunque profectu inuenitur firma pax, aut plena requies. Sed vnde quæso illa in corde humano multiformis altercatio, & infinita cōtentio, nisi de languore capitis, & defectu natiuæ virtutis, & priuatione antiquę potestatis? Manet enim vsq; hodie omne caput languidū, & quamuis arbitrium hominis verè sit liberū, per seuerat tamen infirmū, nec potest curari ad plenū, donec mortale hoc, induerit immortalitatē, & corruptibile hoc, induerit incorruptionem. Quomodo enim non habet interior ille homo noster caput languidū, quod per seipsum nunquam vel erigit ad modicum, vel modicum sustinet etiā cum fuerit diuinæ opitulationis manu subleuatum? Nunquam æquæ ad bonum (nisi aliena manu) erigitur, & absque mora ad se, seu etiam sub seipsum relabitur cum subleuantis manus subtrahitur.

Contentio quæ sæpè inter bonos reperitur vnde.

De

De gratia & natura.

Caput XX.

SED nunquid (inquis) potuit homo aliquid boni de seipso etiam ante peccatum, & cum adhuc esset in paradiso? Quid enim habuit quod non accepit? Nihil sanè habuit quod ab alio non acceperit, & nihil omnino potuit nisi ex eo, & secundū id quod accepit. Sed alia potuit ex natura, & alia potuit ex gratia. Alia namque bona naturæ, & alia sunt dona gratiæ. Veruntamen & hæc, & illa conitat esse ex gratia: nam ex gratia vtique est ipsa natura. Prima itaque bona ex gratia præuenienti. Secunda autem bona ex gratia subsequēti. Rectè ergo & præueniens, & subsequens potest dici gratia, sed illa prima, illa secunda. Sed consuetudo habet, commune nomen vni specialiter attribuere, & eius significationem circa vnius tantum designationem refringere, & secundum gratiam ex vsu, gratiam vocare. Nam primam gratiam vocamus potius naturam, quam gratiam. Cum ergo dicimus hominem ante peccatum aliquid boni potuisse per seipsum, nihil aliud dicimus quàm potuisse per naturale bonum. Sic cum negamus eum aliquid boni posse ex seipso, subintelligimus eum iam nil boni posse ex solo naturali bono. Sed nunquid dicemus eum nil boni potuisse ex natura (hoc est prima gratia) antequā natura esset corrupta? Sed si aliquid boni potuisset ex ipsa conditionis suæ natura accepit, hoc est quod peccando amisit. Amisit itaque potestatem, non autem libertatem. Nam bonum posse, est vere posse, sicut cogi non posse, est vere liberum esse. Si enim ad bonum seu ad malum ab alio cogi posset, iam omnino liber non esset, & si bonum facere, vel malum declinare posset, non solum liber, sed & potens esset. Sed si etiam cum ante peccatum aliquid boni A sine adiuncta gratia potuisse negamus, tamen non mediocrem faciendi boni possibilitatem peccādo amisisse negare non possumus. Quod enim per gratiam potuit, verè potuit, & quòd magna per gratiam potuit, magna possibilitas fuit.

De integritate gratiæ ante peccatum.

Caput XXI.

B ATTENDE ergo qualem gratiam accepit, & quantū per illam potuit, & tunc intelliges quid potestatis amisit. Sanè absque dubio, & sine omni contradictione sufficientem gratiam habuit ante peccatum, nō ad omne bonum faciendum, sed ad omne debitum soluendum, & ad omne malum cauendum. Quanta quæso hæc potestas ad bonum, & contra malum fuit quam ex cooperante gratia habuit? Quis glorietur se hanc possibilitatis integritatē recuperasse, vel præsumat se posse in hac vita recuperare? Quis (inquam) glorietur se vel totum fecisse quod oportuit, vel totum non fecisse quod non licuit? Quando quæso poterit homo omne debitum soluere qui (secundum sententiam Iob) non potest respōdere vnum pro mille? Sed & illud scimus, quia in multis offendimus omnes, & si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Gratiam itaque (sed gratis) recuperare potest, & in recuperata gratia quotidie crescere potest. Veruntamē primæ possibilitatis integritatem recuperare nō potest. Et si maiorem gratiam iuxta aliquid recuperare possit, integram tamen in hac vita habere non poterit. Puer semel truncatus maius corpus habere potest, integrum autem omnino habere non potest gratiam sanè integram veraciter tunc haberet, si ad omne debitum soluendum, & omne illicitum cauendum sibi sufficeret.

Gratia quā habuit homo ante peccatum quanta.

Gratia integram hac vita ab homine recuperari non potest.

Sed

Eccles. 7. *Sed* (secundum Salomonis scientiam) *Non est iustus in terra, & qui non peccet.* Integram itaq; gratiam recuperare nō potest, nec ad primæ possibilitatis integritatem post corruptionis suæ malū proficere potest, eo quod caput languidum sit, & infirmitas eius plenam curationem non recipit.

De stabilitate gratiæ ante peccatum.

CAPVT XXII.

HVc accedit quòd gratia quam homo semel accepit ante peccatum iustè subtrahi non potuit. Quam etsi præter meritum acceperat, sine culpa tamen amittere non debebat. Nunc autem omni hora potest iustè subtrahi, quia nunquā potest homo sine culpa inueniri. Et sicut non potest per se semel amissam recuperare, sic quidem gratis recuperatam non potest nisi ex aliena tutela custodire. Vide ergo quātum sit inter primum statum & secundum, inter illum videlicet qui fuit ante peccatum, & hunc qui est post hominis lapsum. Primo habuit gratiam integram, & stabilem, nunc autem nec integram, nec stabilem. In futura autē vita (postquā absorpta fuerit mors in victoria) habebit non solum stabilem, sed etiam immobilem. Stabilem enim ante peccatum gratiam habuit, quia semel acceptam semper seruare potuit. Sed quod immobilem non habuerit patet ex eo, quod eam postmodū amisit. Sed tunc eam immobiliter possidebit, cum eam vlterius amittere nō poterit. Nunc autem quamdiu in corpore peccati mortaliter viuimus, non dicā immobilem, sed nec stabilem habere possumus. Sæpè negligentibus & torpentibus nobis vterò offertur, & sæpe multis, & magnis conātibus nostris subito & inopinatè subtrahitur. Quamdiu ergo gratiā amissam ad antiquam integritatem vel stabilitatem reparare nō possumus, virtutem mentis ad primi vigoris firmitatem non reparamus, & acceptam primæ possibilitatis potestatem in bono ex integro non recuperamus, & languorem capitis in qualicunque virtutum profectu ex magna parte necessario sustinemus. Manet itaque infirmitas cum libertate, & libertas cum infirmitate, in tantum, vt neutra præiudicet alteri, nec infirmitas libertati, nec libertas infirmitati, quia nec infirmitas minuit libertatem, nec libertas auferæ infirmitatem. Cum igitur legis, vel audis liberum arbitrium esse captiuum, nihil aliud intellige quā infirmum, & naturæ possibilitatis virtute priuatum, quod admonere nos voluit qui hoc designat per caput languidum. Alioqui contrarijs assertionibus sibijpsis contradicunt & seipsos conuincunt qui hominis arbitrium, & liberum vocant, & captiuū affirmant. Sed forte qui captiuum dicunt, pro parte hoc intelligi volunt, eo quod ex parte sit liberum, & ex parte captiuum. Sed quis nesciat quia si nulle Dominos haberem & vno solo adhuc premente cæteris omnibus libertate, donare (vtpote qui adhuc Dominum haberem) liber vtique rectè dici non possem. Constat itaque quod hominis arbitrium liberum dici non possit, si vel ex parte libertatem amisit.

De tribus gradibus libertatis, & quod summam libertatem habeat homo.

CAPVT XXIII.

SED si diligenter attendimus, puto quia inueniemus hominem non modo libertate non carere, sed magnam (imo summam) libertatem possidere. Primus liquidem libertatis gradus est nulli coactioni subiacere. Secundus autē nulli subijci debere. Tertius vero (& ipse summus) nulli penitus subijci posse. Quomodo ergo arbitrium hominis verè (imò summè) liberum

berum non est, quod sua libertate nulla vi, nulla potestate priuari potest. Nam hoc nec creatura valet, nec creatorem decet. Sed quomodo vel creator hoc potest qui nihil quod non decet facere potest? Si igitur nulla violentia arbitrium potest sua priuare libertate, constat illud summam libertatem habere. Nihilominus tamen (vt superius monstratum est) voluntas voluntati contradicit, & voluntas voluntati resistit, & alia ab alia impugnatur, & nunc hæc, nunc illa captiuatur. Sed in huius congressionis certamine sicut voluntas est quæ oppugnat, & voluntas quæ oppugnatur, sic voluntas est quæ superat, & voluntas quæ superatur. Sed in his omnibus manet libertatis integritas, quia semper triumphat voluntas. Hæc itaque arbitrij libertas nec in bonis maior, nec in malis est minor, quæ nec per peccatum minuitur, nec per meritum augetur. Quæ enim in omnibus summu gradum obtinet, sicut nec crescere, sic nec decrescere habet. Sed sicut est miranda arbitrij libertas, ab alia cogi non posse, sic miseranda prorsus infirmitas in seipso ad omne bonum torpore. Quia igitur in homine illo interiori inter naturalia bona nihil hac libertate dignius, nihil sublimius inuenitur, rectè per caput designatur. Et quia cum assignata infirmitate omnis homo viuit, & moritur, congruè sanè languori comparatur.

A

B

C

D

De ignorantia boni & mali.

CAPVT XXIV.

OMNE (inquit) caput languidum, & omne cor mœrens. Et iustè quidem, quamdiu caput omne languet, omne etiam cor mœret. Dolor siquidem capitis est sufficiens causa doloris. Si igitur cor habemus, si omnino excordes nō existimus, nisi omni consilio destituti sumus, tantum malū dissimulare nec possumus, nec debemus. Si enim per cor (vt dictum est) consilium rectè intelligi debet, qui huiusmodi cor habet, dolore carere non valet, quia malum quod in se videt, sine dolore non sustinet, imò quantò melius agnoscit, quanto cōsultius agit, tanto amplius plangit. Qui enim apponit scientiam, apponit & dolorem. Debet autem dolor noster, & acrius nos vrgere intus, & apparere exterius. Intus ad remedium, foris ad exemplum. Nam (vti iam dictum est) mœror est dolor intus acrius sæuiens, & per lachrymas foras erumpens. Si ergo columba seducta & non habens cor omnino non sumus, si absque consilio, & sine prudentia non existimus, probemus in opere quàm verè dolemus in corde, & appareat exterius quid patiamur intrinsecus. Vt autem inde dicam quod sentio, in his verbis causam pro effectu positam existimo. In eo enim quod dicitur omne cor mœret, effectus ex causa (vt arbitror) tacitè innuitur. Sed cum causam pro effectu positam inuenimus, magis quid ex ipso sit, quā quid ipsum sit, quod ponitur per expositionem, vel diffinitionem quærere debemus. Secundum hanc itaque considerationem, quid aliud est mœror, nisi lachrymarum effusio, visusque hebetatio? Assidua enim lachrymarum effusio, aciem oculorum corrumpit, & citius caligare facit. Rectè ergo dicitur, quia omne cor mœret, quia ad omne consilium rationis acumen habet. Hinc est illud Sapientis præceptum, vel documentum: *Noli inniti prudentiæ tuæ.* Ignorat enim homo quid conducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut vmbra præterit. Nisi enim interior ille oculus caligaret, toties proculdubio in veritatis iudicio minimè erraret. Vnde quæso contraria consilia tam sæpe, tamq; diuersæ sententiæ, nō dicam de diuersis, sed de vno eodemq; corde, & penè sub eodem tempore

Prou. 1.

Vnde (inquam) nisi de cordis caligine, & veritatis ambiguitate?

De gemino errore iudicij.

CAPVT XXV.

DVOBVS autem modis in iudicij nostri examine peccamus, dum adhuc frequenter sub tantæ ambiguitatis nubilo viam carpimus. Erramus enim modo in discernenda qualitate, modo in examinanda quantitate. Qui dicit bonum malum, vel malum bonum, in rerum qualitate errat, & qui dicit quod maius est esse minus, & quod minus est esse maius, in quantitate peccat. Qualitas operum profecto eos fefellerat, quos propheta arguebat, cum diceret: *Isa 5.* *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarũ.* In quantitatis examinatione error ille esse deprehenditur, qui per prophetam redarguitur, cum dicitur: *Psal. 61.* *Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Ad hoc sanè aliquid in statera appenditur, vt eius quantitas non ignoretur. Sic auri, sic argenti pondus quærimus, vt eorum pretium rectè æstimemus. Sed nemo in statera mendax esset, si nemo alium deciperet, si nemo ab alio deceptus fuisset, hinc est illud quod per sapientẽ dicitur: *Prou. 20.* *Statera dolosa pondus, & pondus, vtrumq; abominabile Deo.* Quo contra in lege præcipitur: *Leuit. 19.* *Sit iustus modius, æquusq; sextarius.* Hinc est, quòd filij Israel cum promissam hæreditatem accipiunt inter se, illam in funiculo distributionis diuidunt, vt vnaquæq; virtus in sua actione iustæ æquitatis mensuram teneat, & rectæ discretionis metas minimè excedat. Quis mihi inueniat hominem, qui nunquâ erret in æstimatione qualitatis, aut quantitatis, qui nunquam circumueniatur à negocio perambulante in tenebris? Optimus negotiator, qui in æstimanda rerum qualitate, vel quantitate, nunquam valeat falli, nunquam velit fallere. Sed quando hoc poterit homo inuolutus tenebris, habitans in regione vmbræ mortis? Impossibile sanè est hoc omni homini, quãdiu tenebræ sunt super facie abissi, donec ille, qui dixit de tenebris lumen splẽdescere, emittens lucẽ suam, & veritatẽ suam, incipiat lucem à tenebris diuidere, & fiat vespere, & mane. Emissa namq; & accepta intelligẽtia veritatis, incipit statim homo videre lucem à tenebris, & discernere primo quidem bona à malis, & mala à bonis, postea autem bona à melioribus, & mala à peioribus, tandem vero meliora ab optimis, & peiora à pessimis. In hunc sanè modum, secundum Sapientis sententiam, semita iustorũ quasi lumen procedit, & crescit vsque ad perfectũ diem. *Prou. 4.* Impleturq; quod dicitur: *Et educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.* *Psal. 36.* Lumen acceptum paulatim procedit, vsque ad perfectum diem excrescit, quando accepta veritatis intelligentia paulatim proficit, & quandoq; vsque ad plenam discretionem pertingit. Alius (inquit Apostolus) iudicat inter diem, & diem, & alius iudicat omnem diem. Quale putas Dei donũ dare, iudicium facere ei qui filius hominis est? & primum quidem est, vt sciat homo iudicare inter diem & noctem, vltimum autem (& hoc ipsum summum) vt sciat iudicare omnem diem. Debemus itaque certis quibusdam cognitionis gradibus ascendere, si volumus ab hoc infimo ad summum illud ascensionis culmen pertingere. *Rom 14.*

De quinque gradibus discretionis.

CAPVT XXVI.

PRIMVM itaque est (vt iam diximus) iudicare inter diem & noctẽ. Secundum autem inter noctem & noctem. Tertium verò inter diem & diem.

diem. Quartum est, iudicare omnem noctē. Quintum iudicare omne diem. Inter diem & noctē iudicamus, quando bona à malis segregamus. Inter noctem & noctem iudicat, qui à malis peiora, à peioribus pessima discernere non ignorat. Similiter inter diem & diem iudicare, est ex bonis meliora ex melioribus optima eligere. Omnem noctem dijudicat, qui vnum quodque vitium digna examinatione pensat. Omnem item diem iudicare, est vnāquamque virtutem iuxta propriam dignitatem æstimare. Quisquis autem hæc quinque veræ discretionis, vtilisque cognitionis talenta meruit de domini largitate percipere, studeat operari in eis, & lucrari alia quinque, vt veritatis imago, quæ ex inspirante gratia impressa est cognitioni, per humanam industriam, & cooperantem gratiam imprimatur, & affectioni. Alioquin melius est regulam veritatis non agnouisse, quàm cognitam spernere. Ex acceptis ergo talentis dignum quidem lucrum facimus, & quasi ex quinque talentis alia quinque acquirimus, si iuxta regulam cognitæ discretionis studeamus informare qualitatem nostræ affectionis. Studeamus ergo diligere quæ diligenda cognouimus, & quæ dilectione nostra digna non sunt, minimè diligamus. Sed nec hoc nobis sufficere debet ascendisse virtutis hunc gradum primum, nisi ascendamus & secundum, & de secundo ad tertium. Quæ igitur in malis deteriora sunt, maiori odio persequamur, & quæ in bonis meliora sunt, arctiori dilectione amplectamur, & per secundum ad tertium virtutis gradum nos ascendisse gratulemur. Sed possumus absque dubio quod minus est, minus diligere, & quod melius est, magis amare, & tamen in vtriusque dilectione congruum modum minimè seruare. Similiter & in contrariorum reprobatione contingit sæpe simili ignorantia peccare. Studeamus ego per quartum gradum ad quintum ascendere, vt sciamus in omni malo, vel bono, odij vel amoris, congruam mensuram seruare.

A

B

C

D

Quod discretionis gratia modo datur, modo subtrahitur.

CAPVT XXVII.

MIRARIS fortasis quomodo cōcordet præmissa illa Prophetica sententia, cum hac assertione Apostolica. Quomodo enim veraciter dicitur omne cor mœrere, & ex mœrore caligare, si verè inuenitur qui possit omnem diem iudicare? An fortè quia dictum non est omni tempore mœret, quamuis dictum sit omne cor mœret, vtrumq; rectè intelligi valet? Est enim tempus flendi, & est tempus ridendi. Siquidem ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Vespertinum tempus, tempus est tristitiæ, matutinum tempus, tempus est lætitiæ. Illud est tempus flendi, istud est tempus ridēdi. Tempus caliginis, tempus est mœroris, tempus lucis, tempus est exultationis. Nouit hoc, qui dixit: *Quod mihi in gaudium esse potest, quia in tenebris sedeo, & lumen cœli non video?* Quare ergo omne cor mœret, nisi quia nullum cor perpetuum diem hic habet, quia lumen cœli semper præsens habere non valet? Oritur enim Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, quia veritatis intelligentia modo datur, modo subtrahitur, & post subtractionem iterum eadem, quæ prius gratia recuperatur. Quid ergo mirum, si omne cor mœret, quamdiu necessarias tenebras huiusmodi alternantiū vicissitudinum sustinet? Quamdiu in terra viuimus, quamdiu in terra sumus, has temporum vicissitudines necessariò sustinemus. In cœlo dies sine nocte, in inferno nox sine die, in terra, nec nox sine die, nec dies sine nocte. Itaque in cœlo gaudium sine perturbatione, in inferno dolor sine consolatione: in

Tob. 5.

ne: in terra nec dolor sine spe, nec gaudiū sine timore: in summo locus semper ridendi, in imo locus semper flendi: in medio tempus ridendi, & tempus flendi. Risus enim dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Necesse ergo habet omne cor vt doleat, vt lugeat, donec tenebras suas plenè euadat, donec solium gloriæ teneat, & fiat thronus eius sicut dies cœli. Quid ergo mirum, si ille etiam dicatur lugere, qui potest omnem diem iudicare, eo quòd nō possit semper diem habere?

A gere, multumq; properare, qui in sæcularis conuersationis planicie segniter ibant, & sæpe cadebāt. Idcirco ignorat homo quid sibi conducat in vita sua, numero dierū peregrinationis suæ, & tempore q; velut vmbra præterit. Hæc sane est causa cur omne cor mœret, cur cōsilij oculus caligat etiā in eo qui omnem diem iudicat. Vultis tandem apertius nosse quam multa potest iudiciū, quæ tamen minimè potest consilium? Quam multo quęso inuenimus de quibus indubitanter affirmare audemus B quia sunt bona, & item quā innumera reperimus de quibus minimè dubitamus, quod veraciter sint mala. Inueni mihi vnū aliquem, qui mihi vnum aliquid ostēdat quod cuiusquā mali causa fieri nequeat. Quid quæso tam bonū quod non possit fieri casūs occasio, vel quid quæso tam malū q; fore nequeat cautelæ commonitio? Ecce quomodo omne cor ad omne consiliū nutat, ecce quomodo omne consilium ad omnem prouidentiam caligat, vt rectè dici debeat, quia omne cor mœret, vt ex mœrore innuat caliginē quā sustinet. Vides certè quia facilius est iudicare quid liceat, quid nō liceat, quàm eligere quid expediat. Illud est discretionis, illud deliberationis, illud iudicij, istud consilij. Alia itaq; est illa scientia, & longe alia ista secunda. Alia itaq; sunt talenta cognitionis primæ, atq; alia sunt talenta cognitionis secundæ: vtraque rara: vtraq; preciosa. Secunda tamen multo rariora quàm prima. Sed quāuis rara, D non tamē nulla. Quis enim neget multos ex diuina inspiratione nosse non solum vtilia eligere, verum etiā ex vtilibus vtiliora discernere, cū nō possint ad omnia sufficere, & quid magis, quid minus, & quid minime expediat, sagaciter deprehendere? Scias itaq; te gemina valde preciosa de domini commissione percepisse talēta, cum cœperis rectè distinguere inter vtilia & inutilia, & item inter vtilia quæ sint alijs vtiliora. Cū igitur hæc geminæ deliberationis

De duobus gradibus deliberationis.

Caput XXVIII.

Sed si adhuc diligentius consideremus quid sit iudicij, vel quid sit cōsilij, inueniemus quia sæpe consilium titubat, etiam vbi iudicium stat, & quia vbi consilium caligat, ibi sæpe iudicium clarè considerat. Sicut autem superius diximus, per cor consiliū C intelligimus, vide ergo vtrum nam consilium caligare possit etiam ibi, vbi iudicium certum fuerit, vt rectè dicatur omne cor mœret, quamuis inueniatur qui omnem diem iudicet. Aliud est discutere quid sit bonum, vel malum in se, & aliud est deliberare quid expediat, vel non expediat cuique. Illud est iudicij, istud est consilij. Sicut enim non omnes omnia possunt, sic nec omnibus omnia expediunt. Sæpe enim quod in se est maius bonum, quibusdam expedit minus, & quod in se quidem est minus, magis tamē expedit aliquibus. Fit namq; sæpe, vt q; alij est cumulus damnationis, alij sit occasio salutis, & quod quibusdā est augmentum coronæ, sit alijs causa ruinæ. Quā multos videmus de sublimi grauiter corruisse, qui in inferiori gradu solebant, vel potebant fortiter stare. Quam multos videmus in virtutum ascensu, religionisq; prouectu, firmos gressus fi-

Differentia inter iudicium & consilium.

rationis talenta de domini largitate acceperis, stude operari in eis & lucrari ex eis, vt & exterius exprimas in opere quod interius impressum est in cognitione, & duo ex duobus acquirens possis geminata talenta in dominica lucra reportare.

De discretionis, & deliberationis norma, & quæ talenta. quomodo sint augenda.

Caput XXIX.

NOTANDVM itaq; quòd priora illa quinq; talenta augenda, & multiplicanda sunt in affectione, ista in actione. Quod enim ibi ex discretione iudicij semel impressum est cognitioni studiosæ, postmodũ imprimi debet & affectioni, hic autẽ quod ex consilij deliberatione præfiguratum est in cognitione ad eandẽ prudentiæ regulam reformetur in opere. Ex priori itaq; prudentiæ regula debemus magis diligere quæ magis sunt bona, non tamen magis exercere; cum sæpe sint impossibilia, vel minus vtilia. Sed sicut ex hac secunda prudentiæ regula docemur, illa magis exercenda sunt quæ magis expediunt, quamuis sæpe meliora sint quæ exerceri nõ possunt, vel minimè expediunt. Sic itaque studeamus quæ meliora sunt magis amare, vt tamen sciamus cum hoc expedit meliora minus exercere, & sic illa quæ magis expediũt, & minus bona sunt amplius exerceamus, vt illa quæ minus exercentur, & meliora probantur magis diligamus. In hunc itaq; modum ab vno eodemq; domino alij accipiunt quinque talenta in discretione iudicij, alij autem duo in deliberatione consilij.

Cur non sint quinq; gradus deliberationis, sicut & discretionis.

Caput XXX.

SED fortè miraris cur hic in deliberatione cõsilij, sicut superius in discretione iudicij quinque talenta assignata non sint, cum hic sicut & superius assignari possint. Sed quęre diligentius, & inuenies citius de rel quis tribus: quia vnum ex his quærere erit inutile, aliud ex his habere, erit impossibile. Tertiũ ex his tam erit inutile quærere, quàm impossibele habere. In his enim quæ constat esse inutilia, quid prodest quærere, & inuestigare quæ sunt ex eis magis friuola, cum constet omnia à nostris studijs amouenda? Et tamen per discretionem iudicij quærimus inter mala quæ sint alijs peiora, vt sciamus quæ minus, quæ magis sint punienda, ne si ea nos hic minus dignè percutimus, in vltimo die punienda reseruemus. Singula autem eorum quæ expediunt quid vel quantum vtilitatis conferant, neminem puro posse comprehendere, nec hoc scientiæ talentũ credo, quempiam in hac vita percepisse, quamuis multos constet de domini inspiratiõe & inutilia dignoscere, vtiliora eligere. In his autẽ quæ inutilia sunt, & minimè expediunt, singulorũ proprietatem quærere, & assignare (vt ex duobus superioribus patet) tam erit inutile, quam impossibile. Cum ergo huiusmodi talenta de domini largitate percipimus, tanto in his instantius operari debemus vt ea cum lucro reportemus, quanto constat quia alieno ea munere possidemus. Nemo itaque sibi attribuat cum recta iudicat, vel vtilia deliberat.

Quod illuminantem gratiam non semper habemus præsentem, nunquam autem sufficientem.

Caput XXXI.

SED & ille quidem, qui iam huiusmodi talenta accipere meruit, non ita securus sit, quasi iam vlterius falli non possit. Nam sicut ille solus sapienter discernit, & prudẽter sibi consulit, quẽ diuina gratia inspirat, & eius

inſpiratio illuminat, ſic tunc ſolum A nec minus, & qui hoc tantum diligendum eſt, nec plus, nec minus. Hoc ſanè nec ille præſumere poteſt qui omnem diem iudicare dictus eſt, vt iuſtè mirari debeas, quomodo poſsit omnem diem iudicare qui nullu omnino poſſit comprehendere. Ecce quantam ambigui caliginem cor humanum ſuſtinet, & quantum quamdiu hic viuitur ſuſtinere habet, vt merito dicatur quia omne cor mœret. Mœret vtique propter mentis caliginem, & caligat propter mentis mœrorem. Quanto autem mœret, tanto & hebet, & quo amplius hebet eo & vehementius mœret, quia & ex mœrore hebetatur, & ex hebetudine ad mœrorem renouatur. Superius agnouimus de infirmitate liberi arbitrij per languorem capitis, hic iam didicimus de ambiguitate conſilij per mœrorem cordis. Reſtat adhuc audire, & agnoſcere de inquietudine deſiderij per infirmitatem corporis.

De concupiſcentia mali.

CAPVT XXXII.

APLANTA (inquit) pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Per pedem (vt dictum eſt) intelligimus carnale deſiderium, per caput autem liberum arbitrium. Planta autem eſt imum pedis, vertex vero ſummum capitis. Sed quid inferius iacet quam id quod eſt in neceſsitate, & quid altius eminet quam id quod eſt in poteſtate? Planta itaque pedis, neceſsitas infimi deſiderij, & vertex capitis poteſtas liberi arbitrij. Pedis planta, concupiſcentia neceſſaria. Vertex capitis, poteſtas votiua. Ad pedem pertinet neceſsitas concupiſcendi, ad verticem vero facultas operãdi. Pedis imũ, neceſsitas concupiſcendi malum, capitis ſummum, facultas operandi bonũ. Bonum hic dico commodum, non meritum. Meritum autem ad ſanitatem, non ad infirmitatem pertinet, & de tali vertice

I 7.

Pſal. 12. & 41.

B

C

D

vertice dici non deberet. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas, nisi fortè quis vsque exclusiuum hic, non inclusiuum dicat, & verticem solum à cæterorum membrorum lege excipiat. Sed vtinam homo tam haberet verum bonum in potestate, quàm verè habet verum malum in necessitate.

Quod totum hominis infirmitati subiacet.

CAPVT XXXIII.

SED est quoddam bonum quod est ad meritum, & est quoddam quod est ad reatum, & est quoddam quod neque est ad meritum, neq; ad reatum. Sed illud quod est ad reatum, rectius dicitur malum quàm bonum, quamuis ab his qui libēter committunt malum dicatur, & diligatur quasi bonum. Bonum autem quod non est ad meritum, sicut nec ad reatum, melius dicimus commodum. Huiusmodi autem multa habet homo, non solum in libertate, verum etiam multoties in potestate, sicut, & eorum quæ sunt ad reatum multa habet sæpe non solum in voluntate, sed etiam in necessitate. Eorum autem quæ sunt ad meritum, nihil habet in libero arbitrio nisi ex diuino adiutorio. De difficultate illius quod est ad meritum, dicitur: *Sine me nihil potestis facere*, de facultate illius quod non est ad meritum, nec tamen ad reatum dicitur: *Si enim vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris, quāto magis pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?* De necessitate illius quod est ad reatum legitur: *Quod enim nolo malum id ago.* Ex his itaque tribus rerum generibus quæ distinximus, alia potes habere in potestate, alia in libertate, alia in voluntate, alia in necessitate. Illud in potestate est, quod pro arbitrio voluntatis fieri, vel prætermitti potest. Illud in libertate habemus ad quod aliena violentia cogi non possumus. In voluntate autem est quod fieri velis, etiam si id efficere non possis, in necessitate vero habes cui etiam cum volueris resistere non vales. Possemus adhuc hos quatuor differētiarum gradus ad inuicem conferre, alternatimq; coniungere, & illud interioris hominis nostri corpus per multa membra distinguere, & ab imo pedis sursum, vel à summo capitis deorsum, considerationis nostræ modum ordinare. Sed ne in his nimis immoremur illud quod hic de huiusmodi corpore dicitur, & quod præteriri non debet intueamur. *A planta*, inquit, *pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.* Si solum ad hoc sanitatem pertinet quod ad meritum valet, totum quod hominis est infirmitati subiacet, quia nec merito pollet quod est in potestate, nec vitio caret, quod est in necessitate, & vtriq; incōmodo subiacet, & quod est in voluntate, & quod est in libertate. A planta ergo pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Quomodo enim ad bonam valetudinem pertinet quod ad meritū non valet, quod in retributionis iudicio nihili est, & ad verum bonum adiuuare non potest, imo magis vero malo obnoxium reddit, & reum constituit? A planta ergo vsque ad verticem non est in eo sanitas. Totum infirmitas occupat à capite vsque ad verticem, quia potestas nec expellit necessitatem, nec explet voluntatem, nec explicat, sed implicat amplius libertatem. Quo enim plura valet, eo & plura sunt vnde & rationem reddere dicitur. Itaque totum occupauit infirmitas, & à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.

Ioan. 15.

Matth. 7.

Rom. 7.

Esai. 1.

Quomodo sit inordinatus, vel quàm immoderatus affectus.

CAPVT XXXIV.

RESPICE tandem ad similitudinem qui plenius nosse cupitis spiritualē infirmitatem. Idcirco sanè exterioris hominis

hominis membra audis nominari, vt ex notis discas quæ de interioris hominis statu non nosti. Considera igitur quæ, vel vnde sit exterioris hominis infirmitas, & animaduertes quid de spirituali infirmitate æstimare debeas. Sicut superius autem iam diximus, sanitas corporis est integritas naturalis complexionis, humorumq; omnium commensuratio proportionalis. Infirmitas autem est sanitatis priuatio, integritatisque corruptio. Quatuor ergo sunt humores ex quibus omne corpus inficitur, vegetatur, moderatur, nutritur, atque conseruatur. Hi omnes in omni corpore ad vnam legem sub rata sed dissimili in dissimilibus proportione concurrunt, & diuersam in diuersis complexionem constituunt. Debet itaque ordo congruus, congruaq; mensura secundum naturæ modum inesse singulis, vt sit in eis (vt dictum est) commensuratio proportionalis. Quamdiu autem vnusquisque proprium locum occupat, modumque sibi congruum seruat, corpus in sua sanitate perdurat. Quod autem sunt quatuor humores in corpore, hoc sunt quatuor principales affectiones in corde, & quod est sensus in carne, hoc est intellectus in mente. Vitus etiam habet sensum cordis sicut sensum corporis nominare, vnde & sententiam à corde, vel à cordis non à corporis sensu solemus dicere. Amor itaque, & odium, gaudium, & dolor, quatuor principales affectiones sunt, ex quibus cætera omnia desideriorum, voluntatum, votorum, affectionumq; originem trahunt. Vide ergo quàm multa amamus, vel odimus, quæ tamen amasse, vel odisse minimè, vel moderatius deberemus, & item quàm multa sunt pro quibus inordinatè, vel immoderatè gaudemus, siue dolemus. Quemadmodum autem humores in corpore, sic & affectiones in corde, secundum quod ordinem, modumque congruum perturbant, varias infirmitates procreant.

A Superius iam vidimus quàm sit hebes cordis sensus. Videamus nunc quàm sit infirmus cordis affectus. Ostendo ergo mihi vnum aliquid arca quod affectum tuum ita ad certam, legitimamq; mensuram restringas, vt aliter omnino, aut amplius, aut minus circa ipsum extendere nõ debeas. Sed quomodo poterit animus affectum suum ad perfectam æquitatis legem vel in vna aliqua re restringere, quamdiu intellectus nullam rem poterit ad plenũ comprehendere,

B nec dignitatis eius mensuram sub perfecta determinatione assignare? Quomodo enim fieri potest quod sciri non potest? Si enim nescitur certa mensura plenæ & perfectę dilectionis, vel cuiuslibet alterius affectionis, quomodo custodiri potest mensura quæ sciri non potest? Si itaque animi affectus in multis est inordinatus, & in nullo penitus ad summam æquitatis mensuram moderatus, non est quod mirari, vel dubitare debeas, cum legas, à planta pedis

C vsque ad verticem non est in eo sanitas. Omni hora (imo per singula penè momenta) in nostra æstimatione fallimur, & ruptis æquitatis locis ad nostra desideria effrænamur. Nusquam modus, nunquam certa mensura seruatur, dum animus semper ex carnis impetu turbinis more, huc, illucq; impellitur. A planta itaque pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Fœlix tempus, & expectabilis hora, vbi iam vlterius nulla cogitatio in sua examina-

D tione fallitur, vbi nulla affectio in suo desiderio effrænatur. Hanc cognitionis integritatem virtutisque perfectionem nulla interim possumus cogitatiõe attingere, nulla animi industria seruare.

Quomodo homo ad legitimam integritatis mensuram perducitur.

Caput XXXV.

Hæc est illa promissi denarij rotunditas, & veræ, summæq; perfectionis inte-

nis integritas, quæ in Domini vinea laborantibus promittitur, sed non nisi in fine diei postque operis consummationem tribuitur, Domini vinea, humana conscientia. Hęc est vinea Domini electa in qua plantauit omne semen verum. Pro huius vineæ cultura Dominus exit, cum suam voluntatem per internam aspirationem innotescere facit, Domini itaque egressio eius est manifestatio. Iteratio egressionis augmẽtatio est cognitionis. Multiplex egressio, multiformis manifestatio. Diuersitas horarum, varij gradus profectuũ. Secundum processum itaque diei successionemq; horarum Dominus egreditur, quia secũdum perfectionis profectum, virtutumq; promotionem diuina cognitio augmentatur. Vineæ cultores, cogitationes, & affectiones. Huiusmodi cultores in vineæ cultura laborare habent, quia in conscientiæ emundatione vtrique desidare debent. Primi exercendi sunt in inuestigatione veritatis, secundi autem in exercitatione virtutis. Ad illos pertinet in altum fodere, & occulta penetrare, ad istos spectat sarmentorũ superflua amputare, & morum inutilia resecare. Illorũ labor est correctio errorum, istorũ labor castigatio vitiorum, introducũtur sane mane, hora tertia, sexta, nona, & vndecima qui laborant in vinea, & desudant in huiusmodi cultura. Mane primo lux incipit apparere, ad tertiam dies solet incalescere, ad sextam autem vehementius æstuare, ad nonam constat solem ad inferiora inclinare, calorem q; temperare, ad vndecimam vero contingit calorem cum luce paulatim deficere. Quid itaque est ortus lucis, nisi illuminatio veritatis, & quid est inchoatio caloris, nisi acceptatio bonitatis? Æstuationem autem caloris, feruor est dilectionis. Temperamentum vero caloris, est abominatio vanitatis. Sed & subtractio caloris, & lucis quid aliud est quàm refrænatio cupiditatis, seu etiam hebetatio prudentiæ carnalis? Mane itaque facie discretio boni & mali, tertiam appetitus veri boni, meridiem desiderium summi boni, nonã fastidium falsi boni, vndecimam verò efficit odium, seu etiã obliuio veri mali. Mane itaque illuminatur intellectus, ad tertiam corrigitur cõsensus, ad sextam inflammatur affectus, ad nonam restringitur, siue etiam hebetatur corporis sensus, ad vndecimam refrigeratur carnalis appetitus. Si enim corporis sensus à sua euagatione non restringitur, carnalis appetitus inquietudo nõ extinguitur. Sed cum corporis sensus viriliter domatur vigore abstinentiæ, & violenter restringitur rigore disciplinæ, incipit in assuetis oblectamẽtis minus minus q; delectari, & ad pristinas delectationes magis magis q; hebetari. Hebetudinem autem sensuum necessario sequitur lentitudo appetituum. Inquantum ergo appetitus, vel cęteri hominis sensus ad æquitatis mẽsuram restringitur, eo citius retributionis denarius, perfectionisque forma percipitur, & ad integritatis rotunditatem appropinquatur. Nihil enim aliud est omnes in fine denarium percipere, nisi in omnibus sensibus nostris tãdem perfectionis formam possidere.

Vinea Domini, humana conscientia.

Cultores vineæ qui.

A

B

C

D

Quibus gradibus ad integritatis plenitudinem perducimur.

CAPVT XXXVI.

PRIMO igitur omnium est consilium quærere, & eo inuento voluntatem corrigere, sicque animum ex virtutum exercitio ad cęlestium desiderium inflammare. Sed post æternorum desiderium debemus etiam à licitis sensus nostros cohibere, vt illicitorum possimus appetitum temperare, vel (inquãtum possibile est) penitus extinguere. Cui dubium quin hæc omnia cooperentur ad spiritualis vineæ cultum, & rectitudo consiliorum, & correctio voluntatum, æstuatio cœlestium desideriorum,

riorum, restrictio sensuum, moderatio appetituum? Notandum sanè de huius dominicæ vineæ cultoribus, quia quo quique veniunt tardius, tanto laborant & minus. Quo enim profectus nostri dies amplius crescit, eo vtique virtutum exercitium magis magisq; dulcescit, & quo amplius desideriorum appetitus temperatur, eo vtique pondus diei & æstus minus minusq; sentitur. Nam quantum crescit amor, tantum decrescit & labor. Per amorem siquidem fit iugum suaue, & onus leue, quod prius videbatur intolerabile. Illud quoque sciendum, quia quo profectus nostri diem producimus, quantum ad eius finem appropinquamus, tanto puriora, tanto perfectiora vota, seu desideria habemus. Hinc est quòd hi tardius veniunt prius denarium accipiunt, quia in proficientibus quidem succedentia semper perfectæ integritati vicinius appropinquant. A nouissimis autem remunerationis ordo incipitur, quia prius peccati fomes tollitur qui appetitui principaliter dominatur, & ad legitimum modum, æquitatisq; mensuram appetitus restringitur, integritatisq; denario donatur, quàm in cæteris sensibus homo glorificetur. Quemadmodum enim nunquàm nisi per consilium bonum voluntas emendatur, & nisi voluntate correcta nunquam sensus, vel appetitus restringitur, atq; corrigitur, sic econuerso prius est (absque dubio) vt vitium appetituum, vel sensuum destruatur, quam voluntas bona ad veram pacem componatur. Et quamdiu voluntas inuenit vnde oporteat erubescere, semper cogitatio habet quod debeat accusare. Omnes autem vineæ cultores, ad vesperam denarium accipiunt, qui in vineæ cultura perseuerant. Quid est vespera, nisi dierum finis, terminus laboris, hora quietis, tempus retributionis? Ad vesperam itaque denarius ab omnibus accipitur, quia post consummatum laborem, retributionisq; tempore, omnis sensus hominis ad perfectionis integritatem (sicut dictum est) sublimatur. Vnum ergo, idemque tempus est finis laboris, & inchoatio quietis, terminus operis, & hora retributionis. Nunquam enim labor culturæ finitur, nunquam inquietudo cõscientiæ compescitur, nisi cum animi profectus ad perfectionis terminum perducitur.

Cur nouissimi vineæ cultores, primi denarium accipiunt.

Quod eadem perfectionis forma, futura sit in cogitatione, & in affectione.

CAP. XXXVII.

SED quid illud dicimus, quòd vnæ eadémque retributionis mensura impenditur omnibus? Nihil additur primis, nihil minuitur nouissimis. Quis nescíat recta cõsilia in cultura vineæ, tam recta desideria, quàm recta opera præcedere? Quod enim sine consilio concupiscitur, vel agitur, non ad vineę cultum, sed ad vineę detrimentum cooperatur. Prior itaque est in vinea labor cogitationum, quàm affectionum. Quamdiu autem in hac vita sumus, quamdiu in vinea laboramus, plus vtique est, quod de perfectionis plenitudine attingere possumus cogitatione, quàm quod interim possumus plenæ affectioni imprimere, vel opere explere. Quis enim totum hoc possit quod se debere, vel decere cognoscit? Sed cum retributionis tempus institerit, cum Domini operarijs mercedis, gratia perfectionis denarius redditus fuerit, nihil maius erit in consilio, quam in desiderio, nihil minus in affectione, quàm in cogitatione. Proculdubio post acceptam retributionem quicquid vnusquisque se debere, vel decere cognouerit, totum & poterit, totum implebit. Eadem igitur perfectionis forma, quæ fuerit in cognitione, eadem prorsus, eadẽ penitus erit, & in dilectione. Eundem itaque denarium accipiunt nouissimi, quem merentur accipere & primi. Sed quis ille operarius est, qui primo in-

mo introducitur, sed nouissimè remuneratur, cui etiam per increpationem dicitur: *Tolle quod tuum est, & vade. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Matth. 20. Quis ad cordis munditiam, cum tanta difficultate anhelaret, quis in huiusmodi cultura tantum laboris impenderet, nisi eum sua conscientia remorderet? Primus itaque operarius vineæ, cogitatio, accusatrix conscientiæ. Huius operarij oculos tanto nobis est nequior, tantoq; molestior, quanto nobis Dominus fuerit benignior, atque munificétior. Quanto enim maiorem gratiam à Domino accipimus, tãto acriore remordentis conscientiæ stimulo vrgemur quoties peccamus. Quamdiu in nobis aliquid imperfectionis inuenire poterit, eius nos respectus confundit, perturbat, & cruciat. Huius itaque operarij labor, nunquàm finitur, donec omnis imperfectio de medio tollatur, & ad integritatis plenitudinem homo reformetur, & perfectionis denario muneretur. Sed post remunerationis consummationem tollet quod suũ est, & vadet, quia quod iure reprehendat, non inueniens redargutionis stimulus, quiescet, & euanescet. O qualis tunc erit cognitionis perfectio, ò quanta virtutis consummatio. Vbi nulla æstimatio, vel ad modicum fallitur, vbi nulla affectio vspiam effrænatur. Sed quod tunc de omni affectione, & ad omnia speramus, hoc nũc de nulla, vel in qualicunque re præsumere audemus. Vide ergo quanta ibi erit nostra virtus, vide quãtus hic sit noster defectus. O quanta tunc erit hominis firmitas, ò quanta est interim eius infirmitas. A planta enim pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Summam siquidem æquitatis mensuram, quam in omni re tunc cognoscere, & custodire poterit, in nulla hic nosse, vel posse (nisi præsumptuosè) confidit. Vides certè (vt arbitror) hanc infirmitatis humanæ corruptelam, quam latè grassatur, quæ omni affectui vsque adeo ad omnia dominatur, vt rectè de eo dicatur. A planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas.

TRACTATVS SECVNDVS.

Hucusque de triplici vitio, nunc de triplici peccato.

CAPVT I.

VIDEAMVS autem nunc ea, quæ sequuntur: *Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo.* Esa. 1. Triplex malum iam superius descripsit, ecce iam alia tria iterum adiungit, vulnus videlicet, liuorem, & plagam tumentem. Tria illa quæ superius posuit, quasi ab intus generantur, nam tria illa quæ modo adiunguntur, quasi à foris infliguntur. Languor capitis, mœror cordis, dolor infirmi corporis, quasi ab intus surgunt ex defectu naturæ. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, quasi de foris occurrunt ex superuenienti occasione. Per languorem capitis (vt dictum est) intelligimus debilitatem liberi arbitrij ad bonum, per infirmitatem corporis, inquietudinem desiderij ad malum, per mœrorem cordis caliginem, & ambiguitatem iudicij ad vtrumque discernendum. In languore itaque intelligitur impotentia boni, in vexatione infirmitatis, concupiscentia mali. In nubilo mœroris, ignorantia boni, & mali. Quis autem non videat hęc tria mala ita inuiscerata esse, vt quantumcunq; sibi prospiciat, quantũlibet cautè agat, non possit homo his malis carere, quæ ab intus surgunt ex defectu naturæ? Quis enim est, qui ad bonum agendum, (etiã inuitus) aliquãdo nõ torpeat? Quis in tenebras ignorantiæ contra voluntatem quandoq; non incidat? Quis concupiscentiæ laqueos ita penitus euadat, vt eos etiã quandoque solicitè fugiens, & fortiter

renitens non incurrat? Sed illa quæ per consensum admittimus, quasi ex propria negligẽtia, vel incuria toleramus, Ista igitur, quæ per consensum admittuntur, quasi quædam vulnera animæ naturæ infliguntur. Nam illa quæ inuiti etiã toleramus, & quibus nulla prudentia, nulla industria resistere valemus, potius (vt dictum est) naturæ innata, quàm exterius sunt inflicta. Hæc itaque tria mala (quæ quasi à foris homini infliguntur) audi quomodo describuntur. Vulnus, & liuor, & plaga tumens non est circumligata, neq; curata medicamine, neque fota oleo. Primo illud consideremus quid inter se differre voluit plagam, & vulnus. Sed fortè quod quærimus in eo innuitur, quòd cum plaga ponitur, tumens adiungitur, vt plaga intelligatur quæ tumet, & vulnus quod omni tumore caret. Vulnus itaque est, vbi membrum non læditur interius, nisi quantum aperitur exterius. Liuor autem est, vbi ex contritione interius corrumpitur, nec tamen ad vulneris similitudinem exterius aperitur. Plaga autem tumens est, vbi & latius conteritur intrinsecus, & tamen vulneris more in parte aperitur extrinsecus. Videntur autem singula propias differentias habere, quibus tamen constat esse commune extrinsecus infligi ex superuenienti contritione, sicut illis primis ab intus surgere ex interna corruptione. Rectè itaque tria illa quæ primo loco posita sunt, generaliter referimus ad omnia, & sola vitia tria ista quæ modo adiunguntur ad sola peccata, sicut tria illa quæ vltimo loco ponuntur ad verorumque remedia. Per languorem itaque capitis, per mœrorem cordis, per infirmitatem corporis, intelligamus triplex vitium, per vulnus, liuorem, & plagam tumentem, triplex peccatum. Per ligamentum, medicamentum, & oleum, triplex remedium.

Vulnus quid.

Liuor quid.

Plaga qua.

A

Quid sit vitium, & quid sit peccatum.

CAPVT II.

SANE sicut aliud est morbus, atque aliud est vulnus, sic proculdubio aliud est vitium, atque aliud est peccatum. Sicut in corpore videmus, sic & de corde intelligere debemus, quia aliud est ex occulto prodiẽs interna corruptio, atque aliud extrinsecus inflicta manifesta contritio. Sic aliud est quando malum in sola cogitatione (etiam ab initio) sentitur, atq; aliud quod nutu spõtaneo ex deliberatione committitur. Illud quasi ab intus nascitur, istud quasi extrinsecus infligitur. Vitiũ itaq; est ipsa infirmitas naturalis corruptionis, peccatum verò est ipsa praua assentatio tentantis infirmitatis. Vitium est quasi quædam passio naturæ, peccatum verò est spontanea quædam actio industriæ. Vitium est ipse appetitus mali, qui solet præcedere, vel prouocare consensum, peccatum autem ipse est consensus mali, qui solet sæpe subsequi, vel comitari appetitum. Profecto aliud est prauum motum in corde sentire, atq; aliud prauo motui consentire. Quod prauum motum sentimus, vitium est, quòd prauo motui consentimus, peccatum est. Vitium itaque est in sensu, & in affectu, peccatum vero est in solo cõsensu, seu etiam effectu. Quando quod verum est, videtur nobis falsum, & quod falsum videtur esse verum, vitiũ est in sensu. Quando quod iustum est, videtur nobis amarum, & quod iniustum est, videtur esse iucundum, vitium est in affectu. Sed cum falsæ opinioni fidem adhibemus, iam sensus nostri vitium transit in peccatum. Sic cum praue delectationi acquiescimus, affectus nostri vitium similiter transit in reatum. In hunc modum vitia in peccata transeunt, & consentientem reum constituunt. Vitium itaque sensuum, fit origo errorum, vitium vero affe-

B

Vitiũ quid.

Peccatum quid.

C

D

affectuum, radix iniquitatum. Sensum autem non corporis, sed cordis hic intelligimus, vnde & sententiam dici nō ambigimus, hebes itaque sensus, & exordinatus affectus omnium malorum origo sunt, vt diximus. In hunc itaque modum vitium dominatur sensui, & affectui, & cum consensum allicit, vel etiam in effectum transit, fit causa peccati. Consensum autem non semper effectus consequitur, sed cum necessitate præpeditur, solo consensu peccati culpa consummatur. Ecce iam distinximus quid à se distent vitium & peccatum, secundùm quem distinctionis modum ostendimus, triplex vitium, & triplex peccatum. Fastidium boni, desiderium mali, ambiguitas vtriusq; discernendi. Ecce triplex vitium, de quibus est superius iam dictum. In languore etenim capitis ostensum est homo quàm sit torpens (imò quàm sit impotens) ad bonum, in infirmitate corporis quàm sit ferues, & inquietus ad malum. In mœrore cordis, quàm sit hebes & lippus ad vtrumque discernendum. Ecce tria vitia impotentia, ignorantia, concupiscentia. Sed quoniam de his, quæ dicenda videbantur, iam superiùs diximus, eadem replicare hic non debemus.

A ex sola malitia, quia ex solo amore, & concupiscentia mali delinquit. Secundum hunc triplicem peccandi modum dicimur peccare in Patrem, peccare in Filium, peccare in Spiritum sanctum. Nam quamuis vna eademq; sit potentia, sapientia, & bonitas, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, secundùm quendam tamen modum loquendi in quibusdam scripturæ locis potentia Patri, sapientia Filio, benignitas Spiritui sancto (quasi specialiter) videntur assignari. B Qui igitur per infirmitatem delinquit, ei vtiq; valde contrarius est, qui summa potentia est. Qui verò per ignorantiam peccat, ei vtiq; valdè cōtrarius est qui summa sapientia est. Qui autem per solam malitiam offendit quomodo ei magis aduersari potest qui summa bonitas est? Secundùm hunc itaq; considerationis modum specialiter videtur agere contra Patrem qui peccat per infirmitatem. Specialiter contra Filium agit, qui per ignorantiā delinquit. Specialiter Spiritui sancto aduersatur, qđ C per malitiam cōmittitur. Rectè autem ei qui peccat in Spiritum sanctum non remittitur in hoc sęculo, nec in futuro, quia qui per malitiam peccat, si in præsenti pœnitet, rectè ab eo exigitur plena satisfactio, non pœnitenti verò debetur plena damnatio in futuro. Qui verò peccant ex infirmitate, vel ignorantia, sicut aliquam excusationem habent in culpa, sic aliquid remissionis habere debent in pœna. Rectè cum eis vel in pœsenti satisfactione, vel in futura damnatione remissius agitur quorum culpa per impotentiæ, vel ignorantiæ excusationem leuigatur. Rectè nihilominus qui in culpa nihil habēt excusationis, in pœna similiter nihil accipiunt remissionis. Miro itaq; modo qui de voluntarijs peccatis pœnitentiam agunt in hac vita, remissionem sine remissione accipiunt. Accipiunt namq; plenam remissionem commissi criminis, sine vlla remissione condignæ satisfactionis. Peccare itaq; in Patrē (vt dictū est)

Peccare in Patrem, in Filium, & in Spiritum sanctum, quo modo intelligendum.

Quod tribus modis peccata contrahimus.

Caput III.

SECVNDVM autem hoc triplex genus vitiorū, est & triplex genus peccatorum. Alia enim sunt, in quæ incidimus per infirmitatem, alia quæ incurrimus per errorem, alia quæ cōmittimus per solam iniquitatem. Peccata infirmitatis dicimus, quę quamuis fortiter, & prudenter insistimus, ad plenū tamen vitare non possumus. Quando malum cōmittimus, quia bonum putamus, per errorem. & ignorantiā peccamus. Qui autē quod malum nouit. & vitare potuit ex industria committit,

est peccare per impotẽtiam: peccare in Filium, est peccare per ignorantiam: peccare in Spiritum sanctum, est peccare per malitiam.

Quid quibus peccatis sit proprium.

Caput IIII.

AVDIAMVS ergo quomodo hæc eadem mala in Esaia ab eodẽ veritatis magistro describantur, cũ dicitur: vulnus (inquit) & liuor, & plaga tumens. Per vulnus itaque intelligimus illud peccatum quod committitur per solam infirmitatem: per liuorẽ, illud, quod contrahitur per solum errorem: per plagam tumentem, illud, q̃ cõsummatur per iniquitatem. Si enim per vulnus illam contritionem intelligimus, quæ quidem exterius aperitur, intrinsecus autem in tumorẽ minimè vertitur, vide quã rectè per ipsum peccatum infirmitatis delignetur. Quid enim est contritio exterius aperta nisi culpa manifesta sine simulatione, & cõtradictione aliqua? Quid enim est contritio sine tumore, nisi culpa sine elatione, culpa cum humiliatione & confusione? Talia vtique sunt peccata quæ per infirmitatem (& quasi inuiti) committimus, nulla enim amplius erubescimus, nulla amplius dãnamus. Nam peccata ignorantiæ magis solemus negare, quàm accusare, & peccata malitiæ magis cõsueuimus vel per impudentiã iactitare, vel contumaciam defendere. Tales vtiq; illi esse describuntur qui per sapientiam arguuntur. De quibus dicitur: *Quòd lætantur cùm malefecerint, & exultãt in rebus pessimis.* Liuor est vbi cõtritio pelle obtẽditur, & ne sanies profluat, eadem qua tegitur pelle prohibetur. Sic ignorãtiæ peccatum ne in apertum prodeat sub ambiguitatis suæ obumbraculo se velat, & ne per confessionis aperturam corruptionis suæ putredo erumpat, falsæ opinionis velamẽto se palliat. Eiusmodi tamen mens fæpè quæ suo errori cedit falsæq; opinioni acquieuit, nec sic quidem in suis tenebris quiescere sinitur, vt secura sibi esse videatur. Sed variarum sententiarum alternatio, multiplicisq; ambiguitatis fluctuatio, mentẽ modò huc, modo illuc impellit, & eam quietam esse non sinit, sicq; ad liuoris similitudinem trepidam conscientiam & per solicitudinem excoquit, & in formidinis nigredinem vertit. Rectè autem per plagam tumentem peccatum malitiæ exprimitur, quod sine Dei cõtemptu minimè committitur. Peccatum enim q̃ facilè vitare possumus, quod & peccatum esse indubitãter agnoscimus, quomodo quæso sine Dei contemptu perpetrare valemus? Talia namque peccata, peccata malitiæ rectè dicuntur, quæ neq; per ignorantiam, neq; per infirmitatem, sed sola malavoluntate cõmittuntur. Quid itaq; est tumor in percussuræ contritione, nisi contumacia in culpæ commissione, Deiq; contemptus in præcepti transgressione? Rectè ergo (vt diximus) per vulnus quod in tumorem nõ vertitur, exprimitur peccatum infirmitatis, rectè per liuorem qui pelle tegitur, peccatum erroris, rectè per plagã quæ tumore inflatur, peccatum malignitatis.

Trauers.

De peccato triplici, actionis, cogitationis, consuetudinis.

Caput V.

VEL possumus per vulnus intelligere, mortuum extra domũ, per liuorem, mortuum intra domũ, per plagam tumentem mortuum iam putrescentem intra tumulum: per vulnus peccatum actionis, per liuorẽ autem intelligimus peccatum cogitationis, per plagam tumentem, peccatum cõsuetudinis. Et notandum quia sicut nihil aliud est plaga tumens quàm vulnus in tumorem versum, sic peccatum consuetudinis nihil aliud est quã actionis

nis malum in consuetudinem ductum, peccatum ergo per actionem manifestum, quid aliud est quàm vulnus apertum, vel cadauer elatum? Et quid aliud est peccatum adhuc in cogitatione latens, nisi liuor sub pelle putrescens, vel cadauer domus suæ latebras necdum deserens? Vel quid aliud est cõsuetudo mala, & iã per infamiam putrida, quã plaga ex putredine iam tumida, vel fœtentis cadaueris membra iam tabida? neminem moueat quòd prius ponitur contritio vulneris, quàm liuoris, cum per vulnus peccatum actionis, & per liuorem intelligi debeat peccatum cogitationis. Rectius namque fortasis & quasi cõgruis incrementi gradibus ordinari, & distingui corruptionis nostræ modus cuiquã videretur, si primo loco liuor, secundo vulnus, nouissimo plaga tumens poneretur, vt post malum cogitationis, malum actionis, & post vtraq; hæc malum consuetudinis describeretur. Sciendum tamẽ est quòd quãuis peccatum actionis secundùm aliquid sit maius peccatum, tamen cogitationis secundum aliquid est periculosius. Nam peccatum actionis quamuis fortè maius sit ad reatũ, peccatum tamen cogitationis vide ne fortè difficilius sit ad sanandum. Peccatum enim manifestum quo magis erubescimus, eo sæpè maturius corrigimus. Sæpè etiam culpa per actionem manifesta, vel admonitione corrigitur, vel vltione percussa ab inuito deseritur. Hinc est quòd in Euangelio Lucæ prius iuuenis mortuus extra domum elatus resuscitatus legitur, quàm puella mortua quæ adhuc intra domum inuenitur. Si ergo per vulnus peccatum actionis, & per liuorem peccatum cogitationis rectè intelligimus, quid mirũ si prius vulnus, & postea liuorem in mystica lectione inuenimus, cùm peccatum cogitationis peccato actionis videatur esse periculosius, & huius ordinis rationẽ Euangelico exemplo approbemus? Rectè autem plaga tumens nouissimo loco, & quoddam quasi fastigium ponitur, per quam malum praua consuetudinis designatur, eo quòd ad reatum immanius, & ad sanandum difficilius cæteris omnibus inuenitur.

Quòd prædicta singula tribus modis possint accipi.

Caput VI.

VEL per vulnus quod est sine tumore, sed & nihilominus sine omni curatione possumus intelligere peccatum quod accusamus, nec tamen deserimus per liuorem, peccatũ quod per hypocrisim tegimus. Per plagam tumentem, peccatum quod per contumaciam defendimus. Tribus itaq; modis peccati contritio aperitur, tribus modis obducitur, tribus modis inflatur. Aperitur, in modum vulneris, obducitur, in modum liuoris, inflatur, in modum plagæ tumentis. Vulnus apertum, peccatum manifestum. Sed peccati vulnus aliter manifestatur homini in seipso, aliter proximo, aliter Deo. Sibi, per cognitionem, proximo, per actionem, Deo, per confessionem. Quãtum enim in nobis est, illud Deo abscondimus, quod coram ipso per propriam confessionẽ damnare nolumus. Tribus item modis peccati contritio absconditur, & ad liuoris similitudinẽ quadã occultationis pelle obducitur. Aliter enim absconditur nobismetipsis, aliter Dei oculis, aliter occultatur proximis. Nobis absconditur per errorem, Deo, per taciturnitatem, proximo per simulationẽ. Similiter peccati macula tribus modis intumescit, & se in plagæ tumentis morem inflatione distendit. In semetipso putrescit per malitiam, coram proximo per impudentiam, contra Deum, intumescit per cõtumaciam. Homo enim prius per malitiam destruit seipsum, per impudentiam perdit proximum, per contumaciam impugnat Deum.

Quibus

Quid quibus peccatis sit familiare.

CAPVT VII.

SED licet hæc tria accidentia videamur generaliter omni peccato attribuere, quoniam vnũ idemq; corruptionis malum in alijs, vel in eodem homine, alio, & alio tempore, modò apertum, modo occultum, modo tumidum solemus inuenire, speciale tamen, vel potius familiare quibusdam peccatis solet esse cum quadam libertate, potius quàm tumore in apertum prodire: quibusdam autem cum ingenti elationis inflatione erumpere, quibusdam verò nunquam deprehendi, sed semper latere velle. Quis enim nesciat quomodo tristitia soleat seipsam totam in verbis producere, & per querimoniam effluere, & iuxta vulneris modum, quasi quoddã sanguinis profluuium in planctu & gemitu effundere? Inuidentiæ autem malum sub silentio se abscondit, quia liuida mens vitium suum manifestare erubescit, & idcirco dissimulationis pelle se palliat, ne si in apertum prodeat cõtemptui pateat, omnibusq; vilescat. Solet tamen hoc malum semper seipsum (sed inuitum) prodere per manifestum indicium, eo quòd habere soleat toruum respectũ, amarum responsum, pallidum vultum, & cætera latentis infirmitatis signa, in hunc modum, ita vt quamuis latere velit, penitus tamen latere non possit. Sed iuxta liuoris similitudinem euidenter exterius appareat, quamuis sub dissimulationis pelle (vt dictum est) latens per verbum non erumpat. Ira verò ad illatam iniuriam indignatione intumescens, & pro plagæ tumentis more per minas & cõtumelias foras erumpens, dum pudore, aut timore sæpè magna ex parte coerceatur, latius interius per votum, quàm exterius per verbum in vltionis malum graſſatur. Perpendis sanè (vt arbitror) quanta similitudo tristitiæ cum vulnere inuidiæ, cum liuore iracundiæ, cum plaga tumente. Quanta vero, quamve timenda sint hæc mala docemur ex ipsa diuina scriptura. Quale enim tristitiæ malum esse creditur, q̃ (testante Apostolo) mortem operatur? 2. Cor. 7. Quid autem de inuidia, quid de iracũdia sentire debeamus, sacræ identidem scripturæ testimonio approbamus: *Virum stultum*, inquit, *interficit iracundia, et paruulum occidit inuidia*. Iob 5. Attende ergo quàm magna mala singula hæc esse iure credantur, quæ omnia secundum scripturæ attestationem mortem operantur.

TRACTATVS TERTIVS.

Hucusque de triplici peccato, nunc de triplici remedio.

CAPVT I.

ADHVC ad augmentum mali & illud accedit, quòd hęc quæ mortalia sunt, nulla penè arte, nulla sagacitate ad plenum vitari possunt. Quis quæso se cum tanta cautela, cum tanta vigilantia custodiat, vt nunquam morsus tristitiæ, nunquam morsus inuidiæ vel iracundiæ sentiat? Sed si hęc tanta mala plenè vitiare non possumus, cur saltem remedia contemnimus? Remediorum sanè contemptus ostenditur in eo quod dicitur: Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, neque curata medicamine, neq; fota oleo. Tria sunt mala quæ præmittuntur, & tria remedia quæ subinferuntur: Vulnus, & liuor, & plaga tumens. Ecce triplex malum, cui subiungitur triplex remedium, in ligamentis, curamẽtis, & fomentis. Et fortè cui videbitur singula singulis debere aptari, & ligamenta ad vulnus, curationes ad liuorem, fomenta ad plagam tumẽtem debere referri. Sed ne hanc verborũ distinctionem sequamur ipsius literæ ratione prohibemur. Cùm enim circumligata

ligata (non circumligatum) ponitur, nō hoc ad vulnus singulariter debere referri probatur. Similiter cum curata (non curatus lego) quomodo solummodò ad liuorem referri debeat, nō video. Cūm ergo circumligata, curata, fota legamus, cogimur vt singula hæc ad plagam referamus. Vt autem ad præmissa etiā duo singula referri quæant, nil obstat, cùm hoc nec litera prohibeat, nec sententiæ ratio obsistat. Intelligamus autem ligamenta in mādatis, curamenta in minis, fomenta in promissis.

De triplici institutione.

CAPVT II.

CONGRVA satis similitudo vinculorum, & mandatorum vinculis siquidem coarctamur, & mandatis vtiq; diuinis à nostris voluntatibꝰ coërcemur. Vinculis trahimur, vinculis retinemur, vinculis astringimur. Vincula attrahētia, præceptiones: vincula retinentia, prohibitiones: vincula constringentia, admonitiones. Præceptio est eorum quæ fieri oportet. Prohibitio eorum quæ fieri non licet. Admonitio eorum est quæ quidem expedit fieri, cùm tamen sine culpa possint præteriri. Præceptionibus sanè illuc sæpè vrgemur, quò boni operis gressum sine difficultate non dirigimus. Prohibitionibus autē inde sæpè retrahimur, quo per desiderium properamus. Admonitionibus verò cordium nostrorū hiantia seu etiam fluxa arctius alligamus, cùm voluntates nostras à licitorū etiam vsu sæpè restringimus. Vincula itaq; attrahentia sunt: Diliges Dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum. Honora patrem tuum, & matrem tuam. Vincula retinentia sunt: Nō occides, nō mœchaberis, non furtum facies. Vincula constringentia sunt: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da

A pauperibus: & illud quod à Domino de virginitate proponitur, cùm dicitur: *Qui potest capere capiat*, vnde & Apostolus: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, sed consilium do. Bonum est hominiſicesse.* & alibi: *Bonum est homini mulierem non tangere.* Huiusmodi ergo vinculis vitiorum nostrorum vulnera hiantia, animæq; contritiones cōstringimus, & à foris munimus, quoties noxia desideria ab actu, seu etiam consensu cohibemus. *Matth 19.* *1. Cor. 7.*

B

De triplici comminatione.

CAPVT III.

SED ad perfectæ sanitatis reparationem non sufficit prauæ assentationis malum, adhibitis mandatorum vinculis restringere, nisi satagamus pari solicitudine noxios affectionum carnalium humores, voluptatumq; putredinem, adhibitis curationum congruarū medelis extirpare. Ecce triplex tibi item curationum genus ostendimus, in diuinis videlicet comminationibus, sicut superiùs de vinculis docuimus. Comminatio correptionis, comminatio reprobationis, comminatio damnationis: de primo dictum est: *Quē enim diligit Deus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.* De secundo autē scriptum est: *Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat.* De tertio est illud: *Tunc dicet illis qui à sinistris eius erunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & Angelis eius.* Comminatio castigationis est: *Si ambulaueritis ex aduerso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras in septuplum propter peccata vestra.* & illud quod paulo superius ponitur: *Addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, & conteram superbiam duritiæ vestræ.* Comminatio obdurationis est. *Ecce ego indurabo cor Pharaonis.* Comminatio damnationis est. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Amarus vtique est

C

D

Hebr. 12. *Rom. 9.* *Matth. 25.* *Leuit. 26.* *Exod. 4.* *Marc. 9.*

huiusmodi herbarum succus, sed ad noxios vitiorum humores deficcandos efficacissimus. Quis enim tam effrænatus, qui non studeat concupiscentias suas temperare, si diligenter attendat, memoriterq; retineat, quòd soleat Dominus in quibusdam electis suis malas delectationes in hac vita etiam septuplum punire? Quis nō pertimescat pertinacibus cōsuetudinibus pertinaciter insistere? quisve non festinet prauum vsum citius corrigere, cùm audiat quosdā etiam in hac vita in reprobum sensum dari, & iumentis insipientibus cōparari, & propter obstinationem obligationemq; peccati, irremediabiliter gehennalibus pœnis tradi, ne fortè si resipiscere voluerint cùm adhuc possint, iam vlterius omninò non possint? Restat adhuc tertia species omniū efficacissima, atque potentissima, & in huiusmodi morborum medelam præ cæteris omnibus præstantissima. Hæc est enim illa quæ inueteratos vitiorum morbos efficacissimè solet curare, & penè desperatos morbidos ad plenam sanitatem reformare. Quis enim tam insensatæ, tam obstinatæ mentis homo vspiam poterit inueniri, qui non expauescat, & omninò abhorreat transitoria carnis blandimēta tormentis æternis mercari, si diligenter inspiciat, indesinenterq; attendat quàm sint modica, seu etiam momentanea ista omnia carnis oblectamēta quæ pertranseunt, & quàm sint immania, quàmve atrocia tormenta illa æterna quę finem non habent, nec habere possunt? Vide ergo quia magna ex parte in nostra potestate est sanitatem nostram récuperare, si studeamus morbis nostris huiusmodi medelam modo cōgruo adhibere. Vulnus itaque, & liuor, & plaga tumens quæ non est circumligata, neq; curata huiusmodi medicamine quid iam miramur, quidve conquerimur si non potest sanitatem recuperare? Iustè quidē in suis contritionibus deficit, & perit, cui cum abundanter in huiusmodi spe-

Medela efficacissima vitiorum.

ciebus suppeteret, morbis suis congruā curationū medicamenta adhibere noluit. An nescitis qui contemnitis huiusmodi curationum medicamenta, quia secundùm sapientis sententiam: *Curatio cessare facit peccata maxima*? Sed fortè prędictarum herbarum succum (vtpotè amarum, multumq; mordacem) horretis, vnde & vulneribus vestris huiusmodi adhibere fortè pertimescitis. Sed si fortè videtur vobis earum amaritudo amarissima, illud quoq; attendite, quia & medela efficacissima.

Eccl. 30.

De triplici promissione.

CAPVT IIII.

ACCIPITE tamen triplex adhuc olei genus in diuinis vtiq; promissionibus, vt habeatis in quo possitis (cùm opportunum fuerit) doloris acerbitatē lenire, & membra iam iamq; conualescentia fouere, seu etiam iā sanata nutrire. Prima itaque olei species est, promissio veniæ. Secunda promissio gratiæ. Tertia promissio gloriæ. Est enim præstabilis super malitiam misericors, & miserator Dominus, & non solùm delictorum veniam, verum etiā gratiam & gloriam dabit Dominus. Nonne ad illam primam olei speciem (quā nos diximus promissionē veniæ) videtur illud pertinere: *Si fuerint, inquit, peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ad secundum autem (id est promissionem gratiæ) illud pertinere videtur, de quo per Apostolum dicitur: *Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, & diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus, & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus, vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in vno spiritu, alij*

Esai. 1.

1 Cor. 12.

alij operatio virtutum, alij prophetia, alij A *discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Sed si tertiam olei speciem in promissione gloriæ accipimus, nonne ad hanc illud tibi pertinere videtur quod alibi in eodem Apostolo legimus? *Alia quidem*, inquit, *cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella autem à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptiõe, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.* 1. Cor. 15.

De triplici virtute triplicis promissionis.

Caput V.

Ecce habes tres species olei, singulas vtique nõ vilis, vel mediocris pretij. Omnes sanè pretiosæ, & in diuersos vsus necessariæ, siue ad cibaria cõdienda, siue ad luminaria cõtinuanda, siue ad vulnera medenda. Primum tamen præcipuum est, meliusq; proficit in vsum vnctionis. Secundum in vsum luminis. Tertium in vsũ refectionis. Primum siquidem fouet salubrius, secundum ardet clarius, tertium sapit dulcius. Illud sanè olei genus videtur præ cæteris dulcius sapere, quod dici solet in Scriptura oleum lætitiæ, quod quid aliud est, quàm participatio gloriæ? Sed illud præ cæteris omnibus videtur ardere clarius, & illuminare efficacius, de quo quidem legimus, quòd vnctio eius docet nos de omnibus, quia sicut sine gratiæ illustratione nõ possumus viam veritatis, vel ad modicum tenere, sic sine eius ducatu non possumus vitæ viam perdere, vel vspiam aberrare. Sic sanè præ cæteris illud genus olei videtur melius proficere ad curam medendi, de quo habes quòd

Oleum lætitiæ quid sit. Psalm. 44.

1. Ioan. 2.

putrescit iugum à facie olei, eo quod diuinæ remissionis miseratione pereat vsus peccandi, seruitusq; peccati. Sed licet ista de singulis specialiter assignauimus, singulas tamen species ad doloris leuamen vtiles, multumque efficaces, vsu quotidiano probare possumus. Quam enim (quæso) tantam doloris cuiusque acerbitatem poterimus inuenire, quam tanta illa diuinarum promissionum dulcedo non possit lenire? *Esai. 10.*

De triplici leuamine contra triplicem dolorem.

Caput VI.

Alii dolent ex inflictione contritionis, & vulneris. Alij ex languore infirmitatis, alij ex defatigatione tribulationis, & laboris. Inflictio vulneris commissio criminis. Languor infirmitatis defectus virtutis. Defatigatio laboris, tædiũ expectationis, surgens ex multitudine tribulationis, & impatienti desiderio promissę retributionis. Ex his sanè omnibus dolor surgit, animumq; hominis multipliciter affligit. Sed contra triplicem dolorem habes triplicem olei spem. Si itaq; doles ex vulnere criminisq; commissione, habes oleum propositæ veniæ ex Domini vtique promissione. Si doles ex infirmitate, & defectio virtutis tenuit te, habes oleum promissæ gratiæ. Si doles fatigatus afflictione inungere oleo lætitiæ in spe promissæ gratiæ. Si itaque pœnitentiæ dolor affligit cor tuum, & te vrget acerbius *Conscientia peccatorum*, accipe vnctionem, & recipe consolationem. Ad illam namq; Dominicam vocẽ (imò diuinæ vnctionis effusionẽ) viuo ego dicit Dominus Deus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat: conuertimini autem à vijs vestris pessimis, & quare moriemini domus Israël. Quæ quæso tam immanis est cuiuscunq; cõ-

Ezech. 18.

tritionis pœnitentiæq; amaritudo, quã A impositis abierunt semiuiuo relicto.
lenire nõ possit huiusmodi diuinæ vn-
ctionis infusio? Si doles de languore, &
defectu tuo, insiste precibus, nec prius
desistas, donec induaris virtute ab al-
to, donec quiescas, penitusq; conualesc-
cas ab omni dolore vel languore tuo,
vtpotè delibutus pretiosissimo illo E-
uangelicæ hydriæ vnguento: *Si enim* Luc.11.
nostis, inquit, *cùm sitis mali bona data da-*
re filijs vestris, quanto magis pater vester cæ-
lestis dabit spiritum. bonum petentibus se?
Sed vt amplius mireris, in nostra relin- B
quitur potestate abeo qui dat, & non
improperat, vt quiuis quantum volue-
rit tollat, cùm dicat: *Omnis enim qui pe-* Luc.11.
tit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsan-
ti aperietur. Noli itaque parcus esse in
expendendo, nec auarus in erogando.
Quanto magis erogas, tanto amplius
abundas: *Gratis*, inquit, *accepistis, gratis* Matth.10.
date. Nescit sanè gratiæ effusio, oleique
huiusmodi emanatio in viduæ mani-
bus cessare, nisi cùm vasa vacua defue-
rint, quæ possit implere. Si in tribula-
tionibus deficis, nimioue labore fati-
garis, habes gloriæ vnctionem, vnde fa-
tigationis tuæ dolorem lenire possis,
cum ab illo pretioso vnguentario accí-
pis quod audis: *Non sunt condignæ pas-* Rom.8.
siones huius temporis ad futuram gloriam 2.Cor.4.
quæ reuelabitur in nobis, id enim quod in
præsenti est momentaneum, & leue tribu-
lationis nostræ supra modum in sublimitate
æternum gloriæ pondus operatur in nobis.
Audi adhuc eiusmodi vnguentarium
eandem olei speciem, gloriæq; vnctio- D
nem proferentem. *Cum enim*, inquit, Coloss.3.
Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos
apparebitis cum ipso in gloria.

Hoc genere vnguẽti peccatrix illa pec-
catorum suorum vulnera sanauit, dolo-
risq; nimietatem tandem aliquando
mitigauit, quæ à Domino tandem aud-
re meruit: *Dimissa sunt ei peccata mul-* Luc.7.
ta. Hoc vnguento de Domini munere
diues ad Domini pedes venit, & nouis-
simis Domini membris largiter impẽ-
dit pietatis vnctionem, quam desuper
se accepisse cognouit vt peccatrix, &
pœnitens, peccatoribus, & pœnitenti-
bus pietatis beneficium impenderet,
quale de Dei misericordia gratis se ac-
cepisse meminisset. Hoc pietatis vn-
guentum seruus ille nequam, in Domi-
ni pedes effundere noluit, quod tamen
de Domini munere in tanta abundan-
tia accepit, vnde & id quod prius gra-
tis accepit, reddere postea compellitur,
cum ei per exprobrationem dicitur:
Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, Matth.18.
quoniam rogasti me. Nonne ergo oportuit
& te misereri conserui tui, sicut & ego tui
misertus sum? Secunda (vt arbitror) olei C
species fuit cuius debitorem se esse re-
cognouit, qui interrogãti sibi respõdit:
Quantum, inquit, *debes Domino meo? &* Luc.16.
ille: centum cados olei. Attende obsecro in
quanta abundantia gratiæ oleum acce-
perat, qui centum cados olei se debere
non negat. Hoc olei debitum reddere
compellebat, qui Domini sui debitores
alloquendo instanter admonebat: *Vi-* 1.Cor.4.
dete, inquit, *ne in vacuum gratiam Dei re-*
cipiatis. Hoc olei debitum in seipso cog-
nouit, & confiteri non erubuit, cùm di- D
xit: *Gratia Dei sum, id quod sum*. Quan- 1.Cor.15.
tum autem pro reddendo hoc olei de-
bito laboret, ostendit in eo quòd sub-
sequenter adiunguit, & gratia eius in
me vacua non fuit, sed abundantius il-
lis omnibus laboraui: Non ego autem,
sed gratia Dei mecum. Tertia autem (ni
fallor) olei species erat, quo prudentes Matth.25.
illæ quinque virgines abundabant, vn-
de, & earum lampades extingui non
poterant, quæ olei defectum non time-
bant. Accurrunt itaque, & properant
in-

Assignatio triplicis promissionis.

CAPVT VII.

PRIMA sanè olei species erat, quod Luc.10.
Samaritanus ille vulneribꝰ eius in-
fundebat qui in latrones inciderat.
Qui etiam spoliauerunt eum, & plagis

in abundantia huius olei, & fatuis virginibus foris stantibus, cum fiducia intrant in gaudium Domini sui, & in lætitia sempiterna recumbūt ad nuptias agni. Huius olei plenitudinem acceperat, quo & denique plenè delibatus erat, de quo & propheta veraciter asseuerat. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Rectè sanè præ consortibus, vel participibus suis, nec solum præ hominibus, verum etiam præ Angelis. Tanto enim melior Angelis effectus, quāto differentius præ illis nomen hæreditauit. Gloria namque, & honore coronatus, accepit nomen quod est super omne nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Dignus sanè qui acciperet plenitudinē gloriæ, qui prius acceperat plenitudinem gratiæ: *Vidimus*, inquit, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ, & veritatis.* Nec dubium itaque est eū veraciter accepisse omnem plenitudinem (iuxta vnamquamq; superius assignatam olei speciem), in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Est enim fons misericordiæ, ab ipso fluenta totius gratiæ, in ipso abyssus æternæ, & infinitæ gloriæ. Cur quæso adhuc huiusmodi olei inopia laboramus? Omnes enim de eius plenitudine accepimus, si volumus. Tātummodo petamus, & accipiemus. Preciosissimū olei genus est illud, quod dictum est oleum lætitiæ, seu gloriæ quod tamen ipse præcipit nos postulare, promittitq; se dare. Petite (inquit) & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Satis itaque ad manus habemus, quod cum integrè volumus, ad petitionem accepimus.

Assignatio multiplicis vtilitatis in diuinis promissionibus, & prædictorum recapitulatio.

CAPVT VIII.

HABEMVS ergo tres olei species, omnes vtique tam necessarias, quàm vtiles. Primam contra triplicem contritionem, vulneris, liuoris, plagæ tumentis. Secundam autem contra triplicem dolorem, languidi capitis, mœsti cordis, ægroti corporis. Tertiam vero contra triplicem fatigationem (etiam sani corporis) videlicet laboris, egestatis, persecutionis. Habes oleum diuinæ misericordiæ, in quo foueas vulnera peccatorum: habes oleum gratiæ, in quo mitiges morbos vitiorum: habes oleum gloriæ, in quo lenias fatigationes certaminum. Sicut aliud est morbus, & aliud vulnus (sicut superius docuimus), sic aliud est vicium, & aliud est peccatum. Vicium est ipsius naturalis boni etiam inuitus defectus, peccatum est tentantis mali spōtaneus consensus. Vicium itaque est corruptio naturæ ex qua fit prona, & cupida illius etiam mali sæpe, cui tamen consentire nolit. Peccatum vero est peruersio industriæ per quam sæpe illi etiam malo sponte consentit cui facile resistere potuit. Prius itaque est sanare vulnera peccatorum. Secundum autem est curare morbos viciorum. Tertium vero lenire dolores fatigationum. In peccatorum itaque medelam (vt dictum est) habemus oleum misericordiæ. In vitiorum curam, oleum gratiæ, in defectuum cautelam, oleum gloriæ, in peccatorum sanè medelam, habes vtique confectionem illā propheticam ex prima olei specie confectam: *Beati*, inquit, *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Mirabile sanè misericordiæ vnguentum, quod non solum de infirmo sanum, sed & de misero efficit beatum: *Beatus vir*, inquit, *cui non*

Psalm. 44. *Ioann.* *Psalm. 31.* *Ibidem.*

Discrimen inter vitiū & peccatū.

imputauit Dominus peccatum. Contra vitiorum morbos, corruptionemq; naturæ, accipe adhuc aliam vnguenti cõfectionem ex oleo gratiæ. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius.* Accipe adhuc vnctionem aliam eodem gratiæ oleo confectam. *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Accipe & illud. *Beatus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Beatus vir qui Dominum habet adiutorem, eruditorem, protectorem. Beatus quem Dominus adiuuat, erudit, & protegit. Adiuuat ad bonum, defendit contra malum, erudit ad vtrumq; discernendum. Adiuuare, erudire, defendere, totum est gratiæ. Primum itaque est contra defectum fortitudinis. Secundum contra defectum veritatis. Tertium contra defectum virtutis. Omnia contra defectum boni naturalis. Primum contra debilitatem languidi capitis. Secundum contra caliginem merentis cordis. Tertium contra anxietatem infirmi corporis, inquietudinémque æstuantis cupiditatis. Habemus adhuc tertiam olei speciem, & ex ipsa similiter triformem vnguenti cõfectionem, contra triplicem corporis iam conualescentis defatigationem. Contra fatigationem laboris, habes illud: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* Contra afflictionem egestatis, habes illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Contra tribulationem persecutionis, habes illud: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Quis (quæso) inter tot tribulationum certamina non modo non doleat, imò etiam non exhilarescat, cum scripturæ sacræ attestatione addiscat, & de quo dubitare non audeat, quoniam beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Hinc est quòd Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine IESV contumeliam pati. Quam rectè hæc olei tertia species dicitur oleum lætitiæ, quæ facit etiam de tribulatione gaudere. Quis enim non lætetur (imò & glorietur) in infirmitatibus, & tribulationibus suis, cum speret accipere in præmium certaminis quod oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se? Hæc de diuersis olei speciebus iam diximus, vt sciamus quas, in quales vsus vtiles, seu etiam necessarias habemus, nec nobis debet sufficere hoc de huiusmodi olei speciebus cognouisse, vtilitatesq; earum à se inuicem distinguere potuisse, nisi studeamus ex his secundum vniuscuiusque vtilitatem, atque virtutem infirma nostra fouere, ne illa diuinæ increpationis sententiæ videatur nosipsos arguere. Vulnus, & liuor, & plaga tumens non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo.

Psalm. 145. Psalm. 93. Iacob. 1. Iacob. 17. Psalm. 127. Matth. 5.

RICHAR-

RICHARDI S. VICTORIS, DE ERVDITIONE HOMINIS INTERIORIS;

OCCASIONE ACCEPTA EX SOMNIO NABVCHODONOSOR,

APVD DANIELEM LIBRI TRES.

Liber Primus.

De mystico somnio regis Nabuchodonosor, & summa intentionis totius operis.

CAPVT I.

QVID illud Nabuchodonosor somnium iuxta literam designet, notissima illa Danielis expositio docet. Sed displicere non debet si tropologica discussio ex eadem materia eliciat quod ad veritatis scientiam, vel morum disciplinam lectorem ædificet. Vt ergo summam intentionis eius paucis perstringam, videtur propheta hoc loco ex mystica visione designare, quomodo viros virtutum contingat paulatim defluere, & quibusdam detrimẽtorum gradibus in ima corruere, & per visitantem gratiam quandoque ad pristinam, vel potius potiorem animi statũ resurgere. Hæc autem permutationis corruptela, vel reparationis medela, accidere vtiq; solet in vtraque vita, tam actiua, videlicet, quàm cõtemplatiua. Vtriusque (ni fallor) in hac vna visione typus exprimitur, si rectè pensetur. Quid enim est quòd Nabuchodonosor mysticam visionẽ accepit, amisit, & postmodum iterum cumulatius agnouit. Nam ipsam cum ipsius interpretatione ad vltimũ recipere meruit. Quid (inquam) in his omnibus nobis A innuitur, nisi quòd contemplationis gratia quandoque diuinitus datur, interdum subtrahitur, tandemq; multiplicius reparatur. Actiuæ autem vitæ detrimenta designantur in statua, quæ inchoata ex auro, desinit in testa, in summo aurea, in medio argentea, vel æa, in imo ferrea vel testea. Ecce vt vides quãto inferior, tanto semper inuenitur seipsa deterior. In varia permutatione metallorum signantur varia detrimenta regnorum, & in vtriscq; multiformis defectus morum, vel meritorum. Sed ecce post multiplicem regnorum defectum, regnum illud suscitatur, quod non dissipabitur in æternum. Sic sæpè mens humana post multiplicem ruinam diuina inspiratione compuncta ad iustitiam redit, & ex ipso suo casu erudita, & humiliata, quanto eruditior, quantoq; humilior, tanto & fortior resurgit. Illud quoq; notandum quòd contemplatiuæ vitæ gratia quàm actiuæ facilius elabitur, sed multo difficilius reparatur. Hinc est quòd Nabuchodonosor somnij visionẽ quã tam facile amisit, cum tanta difficultate recuperauit. Hinc est quòd regnorum detrimentum latius describitur, & gradibus distinguitur, & inexterminabilis regni subintroductio paucis perstringitur, & subito quidem, & sine vlla degradatione subinfertur. Et forte

Cur visio mystica ostensa sit Nabuchodonosor, &c.

Varia permutatio metallorum quid significent.

B

quod

quod de qualibet geminæ vitæ gratia dicitur de vtraque intelligi datur: Nam scriptura sacra sæpè vnũ dicit, & aliud innuit. Solet itaque vicissim vtrumque contingere, & hominem videlicet in actiua exercitatum subito, & inopinatè cadere, & item à contemplatiua deiectum per visitantem gratiam miranda facilitate resurgere. Sed congruè satis hoc loco vbi de vtriusq; vitæ lapsu vel reparatione agitur, congruè (inquam) vtriusq; proprietatem expressit, & qua sibi proportione respondeant ostẽdit. Nam à contemplatiua facilius decidimus, & ad actiuã facilius resurgimus. Hæc autem regis Nabuchodonosor visio (sicut & cætera ipsius) satis euidenter ostendit quàm apte tale nomẽ accepit. Nam somnium proculdubio quod vidit futurorum præsagium fuit. Et illud nihilominus quod per præsagium futurum præuidit rerum aliarum signum fuit, nam morum accidentia expressit. Vide ergo quàm rectè tale nomen sortitur. Nabuchodonosor quippe prophetans istiusmodi signum interpretatur. Nonne Nabuchodonosor per mysticam visionem prophetabat, vnde & eius visio prophetia erat, quæ varios regnorũ defectus portendebat? Quis autem nesciat quia omnia in figura contingebant illis? Ergo illa regnorum permutatio figura fuit, quia aliud aliquid per mysterium significauit, & rerum spiritualium signũ fuit. Signum itaque prophetabat, qui in futurorum præsagio rerum spiritualium figuras præuidebat. Sed quale signum? Signum istiusmodi, hoc est signum tale quod, quale, vel quàm verum sit, potest experimento probari, & quasi ad oculum ostendi, vel signum istiusmodi quasi eius rei quæ potest digito ostẽdi. Si enim in detrimento regnorum morum detrimentum dicitur intelligi, quo quęso in loco, vel tempore hoc non possit ostendi, hoc non possit videri? Et hæc quidem illi nominis interpretatio satis congruit, secundum quòd ei accidit.

A Nam est & alia non minus congrua secũdum quòd fecit: interpretatur namque Nabuchodonosor sessio in agnitione angustiæ. Quid est sedere, nisi se metipsum humiliare? Attende autem quantum rex iste seipsum humiliauit, qui Danielem seruum sibi ex captiuitate addictum adorauit, quãdo regni sui deiectionem (quam sine angustia nosse non poterat) ipso exponente agnouit. In agnitione itaque angustiæ sedit, qui audito imminenti periculo ad prophetãtis se pedes humiliter prostrauit. Hęc autẽ quæ dicta sunt de nominis interpretatione videntur historiæ alludere, sed nihilominus & illud considerãdum est, quomodo valeant mysterio congruere. Quid enim aliud designat hæc tanta persona quæ pariter videtur esse rex, atq; propheta, nisi animum gemina præditum gratia & plenè exercitatum tam vita actiua, quàm contemplatiua? Nõne tibi videtur animus humanus in se regiam quodammodo personam gerere, cum cœperit affectibus & C passionibus (tum ex liberi arbitrij iure, tum ex gratiæ collatione) fortiter præsidere, & cum autoritate imperare, & illud quod intra nos est regnum cœlorum viriliter vendicare? Nonne tibi videtur dono quodam quasi prophetię pollere, cum iam ex prouidentiæ munere acceperit imminẽtia pericula posse præuidere, atque prædicare, maxime autem cum iam cœperit per contemplationis gratiã mysteriorum profunda rimare, & per mentis excessum, & D velut per somnium diuinorũ iudiciorum arcana mirari? Rectè autẽ & Nabuchodonosor dicitur qui præuidentię dono donatur, & tunc veraciter qui eiusmodi est signum propheræt, cum ex causis præcedentibus morũ detrimenta præuideat. Nam semper detrimenta meritorum designant detrimenta præmiorum. Absque dubio namque quantum detrahitur merito, tãtum semper detrahitur & pręmio. Prophetat igitur signum, & signum istiusmodi, qui eiusmodi

Nabuchodonosor quid signifiet.

Mystica interpretatio.

Animi humani excellentia.

Præmium meritorum respondet.

modi signum vel eius rei signum prædicit quæ qualia sint, possunt quodammodo digito ostendi, & experimento probari. Sæpè autem defectus bonorũ desideriorum præsignat defectum bonorum operum. Nam torpente voluntate, necesse est animum postmodum á bono studio repescere. Solet autem & econuerso contingere. Cui vero datum est imminentia pericula, & mala adhuc futura posse prævidere, si curat, & satagit cum dolore, & animi angustia illa in considerationẽ adducere, & semetipsum in eorum expectatione humiliare, potest ei idem nomẽ secundũ aliam interpretationem cõgruere. Nam Nabuchodonosor (vt dictum est) interpretatur sessio in agnitione angustiæ. Nemo autem miretur quòd per regem iniquum animus virilis, & vir virtutum intelligi dicitur. Quis enim nesciat (nisi sacrarum literarum imperitus) quàm sæpè in scripturis significetur Christum serpens animal venenosum, & leo animal ferocissimum? Et si exponenti beato Gregorio credimus, in Dauid adulterio per mysterium intelligitur Christus, & in innocente Vria intelligitur perfidus ille Iudaicus populus. Quid igitur mirum si per regem iniquum quem improbamus, intelligimus rem iustam quam approbamus? Et quidẽ in rege iniusto quamuis fuerit voluntas inordinata, erat tamen ei potestas ordinata. Non est enim potestas nisi à Deo. *Quæ autem à Deo sunt* (teste Apostolo) *Ordinata sunt*. Rectè itaq; satis regia potestas virtutũ animũ designat, qui regnũ illud internũ moribus sibi vendicat, siue liberũ arbitrium per ꝙ ex cooperante gratia affectionibus, & passionibus suis animus imperat.

Quid Dauid Vriæ vt designet.

Rom. 13.

Quomodo cõtemplationis gratia quibusdam modo datur, modo subtrahitur, iterumq; amissa recuperatur.

CAPVT II.

Dan. 2. IN *anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, & con-*

tritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. Primum studium virilis animi esse debet, vt possit Dominari affectionibus. Secundum vt possit imperare cogitationibus. Tertium ergo animũ spiritalis quæque, & vitiorum suorum victrix anima in regno suo ex tunc iam incipit habere, quando excessibus suis suis edomitis, iam prævalet non solum affectionibus, verum etiam cogitationibus imperare, vt vtrumque possidit & illas ab illicita cõcupiscentia, & istas ab inepta euagatione restringere. Quid est autem somnium videre & futurorum præsagia, seu occultorum mysteria prævidere, nisi gratiam contemplationis diuinitus accipere, & per mentis excessum iudiciorum diuinorum cognitionum ex diuina reuelatione percipere? Rectè autem anno secundo rex iste somnium vidit, quia spiritualis quisque post edomitam concupiscentiam, cognitionumque disciplinam, tandẽ aliquando contemplationis studio vacare prævalet, atque assuescit. Sæpè autem fit, vt dum humanus animus ad diuinorum iudiciorum subtilitatem, seu etiam districtionem contemplandam ducitur, ex ea ipsa diuinę districtionis consideratione quam percipit, subito timore medullitus concutiatur. Dum ei mens rudis, & cœlestibus disciplinis minus erudita, de propria industria, magis quàm de gratia diuina, adhuc omnia præsumit, facilè in hunc timorem ex diuinæ seueritatis cõtemplatione, æquitatisq; illius consideratione cadit. Præsumptuosa namque mens, dum miranda subtilitate conspicit, quàm sit supra humanam virtutem diuinis beneficijs respondere, & diuina seueritas pro æquitatis iure quàm valeat, vel debeat erga nos districtè agere, sæpe in immensam formidinem (imò penè vsque in desperationem) solet seipsam præcipitare. Sed dum trepidus animus huiusmodi pauore confunditur (vt taceam quàm iustè absque vlla dubitatione, tam misericordi-

Officia animi.

Somnium videre quid sit.

Cur secundo anno videatur.

Mens præsumptuosa.

ricorditer, quàm vtiliter) sub hoc necessitatis articulo, còtemplationis gratia subtrahitur, ne à subtilitatis suæ nimietate in desperationis foueam totus præcipitetur. Somnium itaque quasi ab eo fugit, dum illam quam per mentis excessum videre consueuit contemplationis lucem amittit: *Præcepit autem rex, vt conuocarentur Arioli, & magi, & Malefici, & Chaldæi, vt indicarent regi somnia sua.* Regium profecto animum gerit, qui desiderijs suis imperare, & studia, & exercitia sua prò deliberationis arbitrio disponere consueuit. Eiusmodi itaque animus regius omnes sapientes Babylonis in vnum conuenire facit, & diuersas quodammodo sectas in vnum per scrutinium cogit, quando omnem solicitudinem, & indagationem (quas per varia studia, & exercitia dispergere consueuit) vni, & soli cœlestis doctrinæ negocio impendit. Ab eiusmodi autē sapientibus, & quasi in vnum coeuntibus, quasi somnia nostra amissa requirimus, quando subtracta contemplationis nostræ spectacula, per multiplicem, & infatigabilem studiorum nostrorum instantiam reparare satagimus: *Qui cum venissent, steterunt coram rege.* Ecce quid dicitur: Ecce qualis conuocatio coram rege stare perhibetur. Regium animum nec dum te habere existimes, si subtilissima illa cogitationū tuarum acumina vndecunque prò voto colligere, & prò arbitrij libertate, cuiuscunque intentionis studio immobiliter figere nec-dum vales: *Et dixit ad eos rex: Vidi somnium, & mente confusus ignoro quid viderim.* Sapientum nostrorum conuocationem alloquimur, quando perscrutationum nostrarum euagationem in intimis increpamus, vel ad sublimium inuestigationem inflammamus. Studeamus autem iuxta huius similitudinem profectum nostrorum damna nō negligere, quin potius studia nostra ad eorum reparationem incitare. Illud sanè notandum quòd superius dicit se esse conteritum, hic autem mente confusum. Sed sciendum, quia mens humana, dum ad diuinæ æquitatis arduā limpidius contemplanda, subleuatur ex infirmitatis suæ reuerberatione sub vno, eodemq; tempore vnde terretur, inde confunditur. Nam proculdubio in diuinæ iustitiæ consideratione, inualetudinisque humanæ comparatione homo infirmitatem horrescit, pariter & erubescit: *Responderuntq; Chaldæi regi, Syriacè. Rex in sempiternum viue.* Dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius iudicabimus. Primo loco considerandum cui, & quomodo responderunt. Vtique Chaldaico regi, Syriacè quod quidem idem est (sicut Hieronymus super hunc eundem locum diffiniuit) quod Chaldaicè. Quid itaq; est regi in propria lingua respondere, nisi expresè, & manifestè quod sciri oportet insinuare? Cum enim cuilibet aliquid in aliena, & ignota lingua dicitur, strepitus quidem vocis ad aures, sed sensus eius vsque ad animum non ingreditur. Quasi ergo in propria, & nota lingua respondetur, quando id, quod opportunitas exigit, conuenienter intimatur. Quod si ad nominis interpretationem recurrimus, in eandem proculdubio sententem reducimur. Syria namque interpretatur sublimis. Quid itaque erit respondere Syriacè, nisi sublimiter respondere? & quid erit respondere sublimiter, nisi respōdere cōuenienter & sufficienter? Nihil autem melius, nil certius, nihilq; sublimius animus agnoscit quā quod per experimentum didicit, & fortè hic est proprius, atque præcipuus, & omnino sublimissimus humanæ animæ discendi modus, quando aliquid proprio experimento probamus. Nonne tuæ tibi cogitationes, seu occupationes, tam propriè, quàm apertè respondent, & satis sublimiter ad veritatem eruditum, quando ex proprio defectu docēt, & quasi per experientiā loquuntur, quàm frustra, vel temerè aliquid

Regium animum gerere, quid sit.

Syriacè respondere quid sit.

suprà

suprà humanum modum de propria industria præsumitur? Tota sanè illorum responsio hoc maximè videtur cõtinere (illud videlicet) quod rex violenter exigebat, omnino non posse. In eiusmodi ergo sapientibus, quales tibi superius ostendimus, hoc erit (vt opinor) eorum respondere suam impossibilitatem proprio experimento docere. Singula autem responsionis eorum pertractemus, & primum de primo videamus.

Quod in omne quod agimus, intentioni bonæ studere, & gratiæ diuinæ innitis debeamus.

CAPVT III.

Deu. 5. REx, inquiunt, *in sempiternum viue.* Vt itaque adinuicem conferamus exteriora cum interioribus, corporalia cum spiritualibus, vtinam internam illam familiam, tam disciplinatam istam exteriorem agnouimus. Audiuimus quid prima fronte suo regi respõdeant, & fortè hoc ipsum eos ipse docuerat, doceamus & nostram (in omni videlicet nostro conamine) simillima respondere: Rex in sempiternum viue. Quid tamen hoc erit quæso, exoptatio, an admonitio? Exoptatio, vt hoc valeat, an admonitio, vt in hoc ipsum omne studium impendat? Quæ est autem vita illius interni principis, & internę illius familię dominatoris? Quæ inquam est illius principalis in anima (humanæ videlicet mentis) vita, nisi intentio bona? Quicquid homo agat (etiam si bonum sit) inutile tamen erit, nisi bona intentione fiat. Tunc autem mens hominis etiam inter bona opera moritur, quando intentio depraua tur. Veritatis attestatio est: *Quia si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quid igitur erit in sempiternum viuere, nisi in omni opere bono intentionem bonam habere? Vtinam ad omnem conatum nostrum, ad omne incœptum bonum, hæc nobis responsio primo occurrat, in hoc omnis nostra cogitatio suspiret, & fatagat, vt in æternum viuamus, quod tunc quidem fiet, si nihil nisi bonum, & sine bona intentione agamus. Vt enim de cæteris taceamus, ô quoties ipsam veritatem, non pro veritate, sed pro vanitate quærimus, & inuentam veritatem, non in veritate, sed ad vanitatem diligimus, & quod miserrimum est, in verbis vitæ ad mortis lucra negociamur, vel certè interioris hominis vitam rectè intelligimus diuinam. Sicut enim corpus nihil potest sine vita sua (id est sine anima) sic interior homo noster, nihil boni potest sine gratia diuina: *Gratia Dei.* inquit Apostolus, *sum id quod sum.* Et veritas ipsa de se: *Sine me nihil potestis facere.* Quid ergo est dicere, in sempiternum viuere, nisi indesinenter gratiæ adhærere? Quicquid disponas non de tua industria, sed de diuina gratia præsumas. Quicquid peragas, illi, non tibi ascribas, hoc vtique regi illi, & eo maximè tempore dicendum erat, quod illud quod diuinitus acceperat, humanitus quærebat, & ad aliud quod sperabatur, humanæ potius industriæ, quam diuinæ gratiæ innitebatur. Sed illud est valdè mirum (imo supra humanum modum stupendum) quòd sæpe cum hæc apud nosmetipsos tacitè loquimur, & intimè sentimus, nihilominus tamen, & sub eodem tempore propriæ industriæ innitimur, ac si cooperantem gratiam penitus ignoremus. Sæpe cum de diuinæ gratiæ commendatione, subtiliter aliquid apud proximos loquimur, de nostro locutionis subtilitate apud nosmetipsos gloriamur. O infinita hominis stultitia, & rectè quidem dicis hominem nil posse sine gratia. Sed si veritatẽ loqueris, vnde gloriaris? Doceamus itaq; occultorũ perscrutatrices subtilissimas, illas videlicet nostras cogitatiões, vt in omni nostro studio, in omni negocio

Matth. 6. In sempiternum viuere quid sit.

hoc primum, hoc præcipuè satagant, hanc nobis solicitudinem primo ingenerant, vt studeamus totum quod proponimus de gratia præsumere, totū quod efficimus gratię diuinę ascribere, & hoc pertinet ad sempiternum viuere.

Quomodo secundum varios studiorum suorum successus, quidam se, vel enerui-ter deijciunt, vel inaniter extollunt.

CAPVT IV.

Dan. 2. *Dic, inquit, somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus.* Attende quid dicunt. Vnum exigunt, & aliud promittunt. Exigunt à rege visionem, & eius pollicentur interpretationem. Et tamen quàm vanæ exigunt, tam falsò promittunt. Vnum autem erat quod veraciter dicere possent, si vera confiteri voluissent, visionem videlicet minimè nosse, nec per se scire penitus potuisse. Qui ergo falsa profitentur, cur saltem non confitentur? Communis pudentia, generalis impudentia. Communis pudentia impossibilitatem suam celare, generalis impudentia vltra possibilitatem præsumere. *Et respondens rex, ait Chaldæis. Sermo recessit a me. Nisi indicaueritis mihi somnium, & coniecturam eius, peribitis vos & domus vestræ publicabuntur. Si autem somnium, & coniecturam eius narraueritis, præmia, & dona, & honorem multum à me accipietis.* Quis quæso regem Nabuchodonosor liberè non reprehendat, quod sapientes suos pro tali causa perditioni addicat, cum forte & ipse similе, vel peiora faciat? Quid enim est sapientes suos vltrò perdere, nisi sapientiæ studia penitus omittere, & subtilissima illa ingenij sui acumina in doctrinæ alicuius inuestigatione vlterius exercere iam nolle? Quid autem est sapientum domos publicare, & ad communem omnium vsum redigere? Domos autem, illum habitationis nostræ locum dicere consueuimus, ad quem semper post multiplices labores, atque discursus, quietis gratia recurrere solemus. Quid igitur per sapientum domos rectius datur intelligere, quam priuata illa, atque secreta quietis suæ ocia quibus solent studiosi quique doctrinæ studijs vacare? Sapientum igitur nostrorum domus, quodammodo publicantur, quādo studiosa illa quietis nostræ ocia, ad omnem dissolutionis euagationem exponuntur, doctrinæq; secreta penetralia ad omnem curam, vel curiositatem prostituuntur. Quam multos videmus post præclara studiorum suorum insignia, scientiæq; magnalia, cum forte ad qualemcunq; honoris gradum promoti fuerint, vel forte administrationis cuiuscunq; curam susceperint, omnem statim doctrinarum suarum disciplinam despicere, sæcularibus negocijs solum semperq; vacare, cunctos sapientiæ cultores sub vno die perdere, eorumq; abdita secreta publicare? Quid isti facerent si Nabuchodonosor regnum acciperent? Quam multos itidem videmus, post multam spiritualium exercitiorum instantiam, post acceptam deniq; contemplationis gratiam, cum forte ab illo sublimitatis suæ statu aliqua tentatione, vel qualicunque fatigatione dejecti fuerint, & ad illam cellitudinis suæ artem sine aliquo, vel forte sine magno labore redire non posse perspexerint, omnem protinus spiritualium studiorum industriam deponere, vel damnare, & seipsos sub omni hora ad omnes vagos, vanosque discursus exponere? Videas illos non solum illa contemplationis suæ ocia non repetere, verum etiam omnem meditationis, seu lectionis instantiam penitus omittere. Quid aliud isti, quàm sapientes suos occidunt, qui omnes spiritales intellectus insemetipsis varia desideriorum suorum fluctuatione obducūt? Ecce audiuimus de minis, videamus de promissis. *Si autem somnium, inquit, & con-*

Sapientes perdere quid sit, & sapientum domos publicare.

Qui nam sint, qui sapientes suos occidunt.

& coniecturam eius narraueritis, præmia & dona, & honorem multum accipietis à me. Præmium est quando illud accipimus, quod meruimus, donum quando illud accipimus, quod necdum meruimus. Honor autem quando & illud obtinemus, ad quod promerēdum minus idonei sumus. Præmium itaq; est, quod meritis redditur, donum quod gratis impenditur, honor quod ex sola dignitate confertur, præmia (inquit) & dona, & honorem multum accipietis à me. Nihil fratres verius, quā libenter sapientibus nostris stipendia meritorum impendimus, quàm gratanter eis honorem debitum, vel gratuitum conferimus? Et vt inde quid sentiam plenius absoluā, nihil certius expecto, nihil amplius timeo, quàm vt nimium honorem, & maiorem reuerentiam quàm oporteat eiusmodi sapientibus impendi, quisque satagat, cum forte suis desiderijs satisfecerint, & votis suis pro voto responderint. Quis suis studijs, & disciplinis non ascribat, quā ipsa veritas dictat? Quis quæso, opinionem scientiæ, & sapientiæ suæ, nō solum iuxta æquitatis modum, sed & præter, imo supra æquitatis debitum nolit extendere? Quoties itaque animus studijs suis libenter insistit, & inde sibi famæ, & gloriæ dilationē promittit, loquitur quodammodo sapientibus suis, & præmia, & dona, & honorem multum accipietis.

Differimen inter præmium & donum.

Quam multis modis animus seipsum decipit, & suum sibi vitium non inuitus abscondit.

Caput V.

Propositio, præmio, statim rex subiungit, & dicit: *Somnium igitur, & interpretationem eius indicate mihi.* Duo quærit, somnium, & interpretationem eius. Aliud est diuinorum iudiciorum arcana ex diuina reuelatione cognoscere, & aliud est eorundem rationem perpendere, vel penetrare potuisse. Hoc ad somnij cognitionē, illud pertinet ad eius interpretationē. Quā multa diuinorum iudiciorum cognoscimus, quorum rationem nulla nostra discussione penetramus: *Respondentes Hebræi secundo, atque dixerunt: Rex somnium seruis suis dicat, & interpretationem eius indicabimus.* Quid est iterum respondere, nisi impossibilitatē suam iterato conaminis sui defectu plenius, perfectiusq; docere? O quàm difficile humana impudentia, à sua præsumptione reprimitur. Ecce post plura experimēta adhuc impossibilia exiguntur, adhuc impossibilia promittuntur. Sed videamus quid sequitur: *Respondit rex, & ait: Certe noui quia tempus redimitis scientes, quòd recesserit à me sermo. Si igitur somnium nō indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoque fallacē, & deceptione plenam composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi vt sciam, quòd interpretationem quoq; eius veram loquamini.* Ecce ex sua instantia rex non nihil profecit, qui tandem aliquando eorum duplicitatem deprehendit, & te quidē non putes parum profecisse, cum cordis tui duplicitatem poteris ad liquidum deprehendere. Quam multa sæpe simulamus, quàm multa dissimulamus. Infirma nostra libenter dissimulamus, & illa quæ omnino non possumus, posse vel habere nos bona simulamus, & mirum valdè, quòd libenter animus seipsum decipit, & suum sibi vitium non inuidus abscondit. Ecce vtrumque vitium simulationis, & dissimulationis rex in suis subiectis deprehendit, & dissimulationis quidem in eo quod dicit. Certè noui quia tempus redimitis. Simulationis in eo quòd post pauca adiungit, vna est de vobis sentētia, quod interpretationem quoque fallacem composueritis. Ignorantiam suam dissimulabant, & apertè fateri volebant, & in hoc tempus redimebant, & tamen de somnij interpretatione falsa promittebant. Sed ecce dissimulationis malum in eis rex experiendo

Nota.

riendo probauit, ſimulationis vero malum ex ratione cognouit, dum vnũ vitium ex alio collegit. Si enim nec illud poterant, quod minus erat, quomodo illud potuiſſent & maius erat? Perpendis ex his (vt opinor) & animaduertis, quòd alia in nobis experimẽto probamus, & alia vtique ex ratione colligimus. *Ibidem.* *Reſponderunt ergo Chaldæi coram rege, & dixerunt: Non eſt homo ſuper terram, qui ſermonem tuum rex poſſit implere.* Ecce iam tertio reſpondent, & tandem aliquando defectũ ſuum manifeſtè docent. Et vt tres reſponſionis viciſſitudines gradibus diſtinguamus, vide ne forte prima illa reſpõſio ſit dubitationis, ſecunda timoris, tertia deſperationis. Et ad primum quidem conatum quando aliquid incipimus, nec tamen perficimus, incipimus ſæpe de incepti noſtri conſummatione dubitare. Ad ſecundum autem amplius formidare. Ad tertium verò conatum, cum nullum conſequimur effectum, ſolemus penitus deſperare. Et nota quòd dubitatio, & formido habent reſponſionem ambiguam. Deſperatio autem habet reſponſionem manifeſtam. Sic vtique iſti primo & ſecundo, ignorantiam ſuam magis minuunt, quàm loquuntur. Ad tertiam autem, lucem iam palam profitentur. Audiamus tamen, quàm falſo vera loquãtur. *Ibidem.* *Non eſt*, inquiunt, *homo ſuper terram, qui ſermonem tuum poſſit implere.* Non dicũt ſimpliciter, nos non poſſumus (quod vtique verum erat) ſed non eſt homo ſuper terram qui poſsit, quod abſque dubio falſum erat. Nam & Daniel homo erat, & ſuper terram erat, qui hoc potuit, ſicut poſtea rei exitus probauit. Potuit tamen nõ ex propria induſtria, ſed ex gratia diuina. Quis eum dicat non poſſe quod orando potuit obtinere? Vide quot modis, & quàm ſæpe ſeipſum animus humanus decipiat, ſed quis hoc plenè explicare ſufficiat? Quam multa ſæpe nos poſſe præſumimus quæ tamen omnino non poſſumus, & quàm multa quæ omnino non poſſumus, neminem poſſe putamus? Quid quęſo eſt quòd animus humanus ſecundum bonum quod in ſe probat alios omnino non prædicat, & tamen ſecundum malum quod in ſeipſo inuenit, alios adijcit? Ecce ſapientes iſti quod de ſomnij interpretatione præſumebant, non tamen & æquè omnibus in commune atribuebant. Verum tamen quod de ſomnij recuperatione non poterant, neminem poſſe confirmant. Sed vt totum hoc ſecundum vnum eundemquem animum conſideremus, nihil ſanè in nobis debemus vel temerè præſumere, vel temerè deſperare. Nam ſæpe quod vno modo nõ poſſumus, alio modo facile explicamus. Quam multa ſæpe quæ non poſſumus actitando, obtinemus orando.

Quam temere, vel fruſtra ex humana induſtria præſumimus quod ex angelica ſolum, ſeu diuina reuelatione expectare debemus.

CAPVT VI.

VIDEAMVS tamen quid iſti adhuc addant, ſubtiliter diſcutientes quid vitioſè, vel quid forte veraciter dicant. Nam & incautè prolata ad noſtram cautelam valent, & rectè prolata ad imitationis ſtudium informare habent. *Dan. 2.* *Sed neq; regum quiſquam*, inquiunt, *magnus, & potens verbũ huiuſmodi ſciſcitatur ab omni Ariola, & Mago, & Chaldæo.* Rex recte dicitur qui ad regnũ ſublimatur. Sed quid ait rex ille, vere rex regum, & dominus dominantium? *Regnum cælorum*, inquit, *intra vos eſt.* *Luc. 17.* Ad hoc ſane regnum ſublimari poſſumus ſi perfecte id volumus. Habet ſane hoc regnum intra nos exiſtens incolas multos, & habitatores infinitos. Quanto autem quiſq; eiuſmodi regnum amplius dilatat, fidelius diſpenſat, diſtrictius regit, prudentius diſponit, tanto potentior efficitur, tanto maior iudicatur. Ad hoc autem regnum magis prouehit, atq; conducit paupertas

Quis ſit potentior in ſpirituali regno.

paupertas ſpiritus, quàm copia cenſus: Beati enim pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnũ cœlorum. Qui eiuſmodi regnum accipit fiducialiter pſallit, cum dicit: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo.* Bene autem de eiuſmodi regibus dicitur. Sed neq; regnum quiſquã magnus, & potens verbum huiuſcemodi ſciſcitatur omni Ariolo, & Mago, & Chaldæo. In hoc autem dicti reges magni ſunt, & ſuam ſibi potentiam defendunt, quòd nihil de propria virtute præſumunt, quanto minus ea quę ſupra hominem ſunt? Certè illud verbum rex diuinitus acceperat, & omnino tale erat quod niſi ex Dei reuelatione ſciri non poterat. Quod ergo ſciri non poterat niſi à Deo, qua temeritate præſumitur ab homine Ariolo, Mago, vel Chaldæo? Quid igitur eſt huiuſcemodi verbũ ab eiuſmodi quouis ſapiente ſciſcitari nolle, nec debere, niſi ea quæ ſupra hominẽ ſunt ex nulla humana induſtria, vel arte, debere præſumere? Hinc eſt quòd additur, cum dicitur: *Sermo enim quẽ tu rex quæris grauis eſt, nec reperietur quiſquam qui indices illum in conſpectu regis, exceptis Dijs quorum nõ eſt cum hominibus conſeruatio.* Certè quod ſupra hominem erat, rex ab homine exigere non debebat. Quid autẽ grauius, quidve moleſtius quam hominem ab homine, hominì impoſſibilia exigere, & quæ ſupra humanum modum ſunt ab humana poſsibilitate extorquere velle? Sed quæ impoſsibilia ſunt apud homines, apud Deum poſsibilia ſunt. Exceptis (inquiunt) dijs quorum non eſt cum hominibus conuerſatio. Recte hoc loco ſatis per Deos ſanctos intelligimus angelos. Si enim propter imaginis, ſeu etiam ſimilitudinis participationem homines dicti ſunt Dij, quanto rectius angeli? Ego dixi Dij eſtis, & filij excelſi, & angeli quidem omni hora, imo omni penè momento inter homines verſantur, & tamen cum hominibus non conuerſantur, quia & tunc quidem cum inter homines ſunt, non humanitus, ſed cœlitus, & verè diuinitus degũt. Quis neget, vel neſciat angelos hominibus multa quæ ſupra homines ſunt reuelare potuiſſe, & reuelare ſolere? Sed vt adhuc de exterioribus ad intima noſtra ſimilitudinem trahamus, ſic ſæpe quæ nulla noſtra inueſtigatione penetramus ex diuinis reuelationibus, & inſpirationibus agnoſcimus. Si autem per Deos quis intelligi velit non angelos, ſed homines diuinitus aſpiratos quorum conuerſatio iam non ſit cum hominibus (hoc eſt humana ſapientibus) eo quòd iam veraciter dicere poſſunt noſtra conuerſatio in cœlis eſt, nihil verius dici poteſt. Multa enim ex diuina inſpiratione agnoſcunt, quæ humanam inueſtigationem excedunt. Si vero ſentẽtia illa ſuperior ad hunc ſenſum accommodatur, nihil in ea niſi rectum ſonare videtur vbi dicitur. Non eſt homo ſuper terram qui ſermonem tuum rex poſsit implere, quaſi dicatur. Nemo eorum qui ſuper terram ſunt, niſi illi tantum qui cœleſti cõuerſatione cœlos aſcendunt.

Pſal. 2. *Dan. 2.*

Quomodo poſt præclara ſæpe ſtudiorum ſuorum inſignia mens tam ſæcularium, quàm ſpiritalium doctrinarum curam deponit, & ſe totam ad ſola exteriora negocia exponit.

CAPVT VII.

QVo audito rex in furore, & in ira magna præcipit vt perirent omnes ſapientes Babylonis. Et egreſſa ſententia, ſapientis interficiebantur. Ecce quod ſuperius iam prælocuti ſumus. Poſtquam rex de ſomnij ſui recuperatione deſperauit, in furore, & ira omnes ſapientes ſuos perire decreuit. Vti iam diximus, hoc eſt ſapientes ſuos perdere, per acutos illos, atque ſubtiles ſcientiæ, & ſapientiæ intellectus ſecundum priſtinam conſuetudinem, & aſſuetam exercitationem vlterius non requirere, & cuiuſcunque doctrinæ ſtudijs nullam penitus operã dare,

Dan. 2.

Pſal. 81.

dare, vel curam impendere. Quasi sommium visum amittitur, quando illa per quam ad sublimia mens frequẽter subleuabatur gratia contemplationis subtrahitur, & tunc quidem velut de eius recuperatione desperamus, quãdo diu, multumq; laborãtes, nihilq; proficientes spiritalium illam spectaculorũ nostrorum iucunditatem vlterius nos recuperare posse diffidimus. Sed fit sæpe vt dum illam quam amare consueuerat diuinarum reuelationum speculationem amittit animus diutina fatigatione iam fractus, non solum eius in cuius reparatione defecit, sed quorũcunque studiorum curam deponat, & omnes sapientes suos quodammodo perdere disponat. In furore (inquit) & ira magna. Furor est perturbatio mentis, totius expers rationis. Ira est mentis perturbatio magna, sed à ratione nõ penitus aliena. Quasi ex furore agitamur, & actitamur, quando sine respectu rationis in id, quod fieri non oportet, nos ipsos præcipites damus. Ira sæpe commoti intelligimus quid faciendum sit, cum tamen refrænari non possit, si magna fuerit. In primo itaque perturbationis nostræ impetu sæpe, nec saltem ad rationem respicimus, postmodum autem rationem quidem videmus, sed sequi non possumus, tandem verò intuemur, & sequimur. Rectè ergo prius furor, & postea ira ponitur. Notandum sanè quod sapientes Babylonis dicuntur, qui hoc loco perire præcipiuntur. Puto alios esse sapientes Babyloniorum, & alios esse sapientes Iudæorum. Illi sanè occupantur circa terrena, isti circa diuina. Illi sanè sectantur sapientiam mundi, quæ stultitia est apud Deum, isti scrutantur etiam profunda Dei, vtpote spiritales, & spiritualibus spiritualia comparantes. Quid igitur per sapientes Babyloniorum, nisi scientias sæculares? & quid per sapientes Iudæorum intelligimus, nisi doctrinas spiritales? Quasi ergo sapientes Babylonis damnationi addici-

Quid sit furor, quid ira.

Cur primo ponatur prius furor & deinde ira.

Sapientes Babyloniorum, & Iudæorum quid denotent.

A mus, quando sæculares disciplinas à nostris studijs amputamus. Harũ amputationi conscientia nostra facilius acquiescit, & eo leuius earum abiectioni consentit, quo eas (quamuis ad aliquid vtiles humanæ saluti) minimè necessarias attendit. Primo ergo sapienpientes Babylonis trucidantur, vnde est, quod de eis dicitur: Et egressa sententia sapientes interficiebantur. Sententia egreditur, quando id quod quisque mente deliberauerat, atque statuerat, tandem aliquando ex opere manifestat. Quasi adhuc intrinsecus est, quod adhuc versatur, & latet in mente, & velut iam exercitus esse incipit, quando iam apparet in opere. Sequitur: quærebaturq; Daniel, & socij eius vt perirent. Ecce quomodo malũ grassatur. Audiuimus superius quomodo sapientes Babylonis interficiebantur, ecce iam sapientes Iudæorum quæruntur, vt interficiantur. Ecce quibus gradibus studiosa mens sæpe à sua viuacitate resoluitur, & à sumus paulatim ad deteriora relabitur, prius sæcularium, postea spiritalium doctrinarum curam deponit, & se totam ad sola exteriora negocia exponit, & in se quasi omnes scientiæ, & sapientiæ cultores interficit, dum post humanarum artium despectum, contemplationis, meditationis, lectionis, & orationis instantiam penitus deserit. Notandum tamen, q; de sapientibus Iudæorum dicitur, quia ad perditionem quærebantur. Quid quæso, est locum vbi eiusmodi sapientes ad perditionem inueniri valeant quærere, nisi occasionem, seu etiam excusationis alicuis opportunitatem captare, quo tutius, atq; liberius, & cum securiori conscientia sacræ etiam eruditionis studia, dissoluta mens possit abijcere? Sæpe enim infirmitatem corporis prętendimus, cum spiritualia exercitia abijcimus. Sæpe caritatem hoc esse fingimus, quòd contemplatiuam vitam deserẽtes exterioribus negocijs nosipsos funditus exponimus. In hunc

Sententia egredit. quid sit.

B

C

D

modum

modum occasio, & quasi loci opportunitas quæritur, vbi Daniel cum cæteris sapientibus ludæorum ad interficiendum inueniatur. Si huius Danielis facta consulimus, quid rectius, quam cordis deuotionem in ipso figurari inueniemus? Vide quomodo sub omni aduersitate, & qualitcunque necessitate semper ad Dominum recurrit, & consulit, auxilium diuinum implorat, & accipit. Quis autem nesciat veræ deuotionis esse sub omni necessitatis articulo, ad diuina præsidia confugere, & tam in ambiguis, quàm aduersis hinc consilium, illinc auxilium humiliter petere, & efficaciter impetrare? Scimus autē, quia intimè, & deuotè nunquam mens orat, quæ se ad deuotionem studiosis præmeditationibus prius non excitat, Hi sunt enim veræ deuotionis socij inseparabiles, circumspectæ, discretæ, & prouidæ cogitationes. Sine huiusmodi enim socijs, & cooperatoribus quælibet nostra deuotio non nouit, vel valet orare quomodo oportet.

Nunquam mens orat, nisi prius se præparet.

Qui sint deuotionis socij

Quomodo in omni proposito, vel instituto, debeamus æquitatis regulam consulere, & improuidè statuta ad sanioris sententiam reuocare.

CAPVT VIII.

Dan. 2.

TVNC *Daniel requisiuit de lege, atque sententia ab Arioch principe militiæ regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis, & interrogauit eum qui à rege acceperat potestatem, quā ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, Daniel ingressus rogauit regem, vt tēpus daret sibi ad solutionem indicandam regi.* Sicut in Daniele intelligitur feruor deuotionis, sic per principem militiæ rectè (vt arbitror) intelligimus zelum rectitudinis, & rigorem districtæ seueritatis. Certè sine rigore iustæ seueritatis, nec illud quidem regnū licet in pace, vel securitate possidere, in quo solēt homines hominibus imperare, & in quo solent homines possidentium pacem perturbare. Quis imperātium vnquam pace diuina frui, vel lætari potuit, qui pacis aduersarios cum potuit, & oportuit districtè iudicare, & fortiter ferire noluit? Quanto magis autem in illo vtique regno, in quo non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, quanto magis (inquā) in eiusmodi regno oportet nos fortiter agere, & omnes perstrepentium cogitationum, vel affectionum tumultus, & quoslibet internæ pacis perturbatores districta animaduersione ferire? Bonus sanè iste princeps militiæ (rigor videlicet, & seueritas iustitiæ) cuius legibus, vel disciplinis quisquis non obtemperat, ab illa cœlestis militiæ societate se alienat. Rectè autem (vt arbitror) iste princeps militiæ Arioch dicitur. Nam Arioch ad solitudinem rediens, interpretatur. Scimus quia regnum cœlorum intra nos est. Debet itaque iste princeps militiæ quodcunque regnum, vel regionem videt cōtra hoc regnum exurgere, vel rebellare, & æterni regis legibus non obtemperare, forti impugnatione euertere, & ad sempiternam solitudinem redigere, & si fieri potest, in æternum delere. Si igitur per Danielem, deuotionem, per Arioch, zelum rectitudinis debemus intelligere, quid est Danielem ab Arioch de lege, & sententia regis quærere, nisi compunctam mentem æquitatis iudicium consulere, & ex magna deuotione vehementer discutere, an fortè iustum vel iniustum sit, quod meminit se prius per spiritus sui impetum statuisse? Multa enim tempore compunctionis, & orationis mens hominis mala, & iniusta esse inuenit, quæ prius ex animi impetu, & quasi præcipitanter deliuit, quę tamen iniusta esse tunc temporis non aduertit, & multa sæpè ex eodem spiritus sui impetu homo contra conscientiam suam dictat, & tamen eandem animi sui præcipitationem, postmodum

Arioch ad solitudinem redigens interpretatur.

Orationis vtilitas.

In Danielis feruore deuotionis, in Arioch zelus rectitudinis intelligitur.

Nihil temere agendum.

sub orationis, & deuotionis suæ tempore temperat, & ad saniorem sententiam reformat. Debemus itaque ea quę præcipitanter, magis quam prudenter statuimus, & mala esse pertimescimus, postmodum diligenter discutere, & vtrum iusta, an iniusta, vtilia, an inutilia sint, sagaci retractatione perquirere, & in hūc modum quasi per Danielem officium Arioch de lege, vel sententia data requiritur, dum de quolibet minus consulto mentis proposito ex magna deuotione, tandem aliquando veræ æquitatis, & summæ districtionis regula consulitur. Quid sit autem ad interficiendos sapientes egredi, ex superioribus facilè potest perpendi. Sciendum autem, quòd inconsultè sententiæ diffinitionem, vel qualitatem, sæpe tunc facilius deprehendimus, ampliusque formidamus, cum iam qualis sit, ex ipso opere, & quasi per experimentum probamus. Hinc est, quòd Arioch hoc loco tunc primum de sententiæ datione consulitur, cum ad eius occasionem iam iamq; egreditur.

Quod quicquid contra nos accidere solet, dispensante Deo, libero mentis arbitrio, iuxta meritorum qualitatem respondet.

CAPVT IX.

SED si per Arioch districtio æquitatis rectè intelligitur, mirum fortassis (nec immerito) alicui videbitur, quomodo eiusmodi sententiæ executio ad Arioch officium spectare dicatur, cum eadem vtique sententia, nec iuxta historiam, nec iuxta mysticam intelligentiam iusta iudicetur. An fortè rex iuxta historiam furore turbatus iustum esse credidit, quod veraciter iustum non fuit, eo quòd tunc veraciter dicere potuerit, turbatus est à furore oculus meus? Sic sanè quidam iuxta huius similitudinis typum, zelum quidem rectitudinis generantes, sed secundum scientiam non habentes, rectum credunt esse, vel fingunt, quòd sapientes suos occidunt, maiora sibi meritorum lucra proponentes, vel promittētes ex corporalibus exercitijs acquirere, quàm ex spiritualibus quidem, in quibus interim non possunt quantum, vel quam leuiter volunt, proficere. Sed si adhuc profundius inspiciamus, & ad diuina iudicia recurramus, statim videbimus, quia multa quæ homo iniustè disponit, vel agit: Deus non nisi iustè fieri permittit. Cur ergo & illa non dicantur ad Arioch officium pertinere, quæ iuxta hanc considerationem ex diuinę districtionis æquitate, nostris probantur meritis respondere? Et interrogauit (inquit) eum qui à rege acceperat potestatem. Attendeergo quòd Arioch iste à rege potestatem accepit, quia quicquid circa nos vtiliter, seu inutiliter accidit, ex liberi arbitrij merito, vel vitio descendit. Accipit autem Arioch exercendæ modo vtilis, modo inutilis sententiæ potestatem à rege, aliquando à sciente, & volente, aliquando à sciente, & nolente, quandoque à non sciente, & volente, quandoque à nescіente, & nolente. Quemadmodum enim dictū est, quod cuique accidere solet (dispensante Deo) libertatis arbitrio, iuxta meritorum qualitatem respondet. Quicquid ergo circa nos agitur pro meritorum retributione, æquitatisque iure, iusto Dei iudicio moderatur. Sed prouidus ille animi obtutus, sępe sub magnę perturbationis suę impetu, omnipotentis beneplacitum, seu iudicium agnoscit, & acquiescit. Aliquando agnoscit, nec acquiescit, quandoque autem sic affectus est, vt voluntatem Dei solam circa se fieri cōcupiscat, quamuis eam interim ad plenum non intelligat, modo autem sic afficitur, vt voluntati Dei omnino acquiescere non possit, etiam si illam (quam interim scire non potest) ad plenum scire potuisset. Sed quid mirum si humanus animus non potest semper acquiescere etiam cognitæ diuinæ voluntati, quando quidem sæpe nec suæ

Deus aliquando ea quæ iusta permittit fieri, quæ homo iniustè disponit.

Cur humanus animus non acquiescit diuinæ voluntati.

potest

potest acquiescere vtilitati? Sæpe enim per patientiam sentētiam dictat quam suę vtilitati esse contrariam penitus nō ignorat. Non igitur tunc tantum dictus ille princeps militiæ à suo rege exercendæ sententiæ potestatem accipit, quando eiusmodi rex aliquid iustè, & vtiliter disponit, sed etiam nunc quidem, quādo aliquid per impudentiam, seu etiam per impatientiam ordinat quod Dei dispositione (præcedentibus eius meritis) equitatis retributione respondeat, imò etiam tunc quando aliquid agit vnde odiosam (quamuis iustam) sententiam incurrit.

A

B

Quibus considerationibus pensanda sunt quæ circa nos accidunt.

CAPVT X.

VIDEAMVS adhuc autem quid illud sit quod Daniel ab Arioch iterum inquirit. Quam ob causam tā crudelis sententia à facie esset regis egressa. Ordo cōgruus, & diligenter obseruādus, prius interrogatur de lege, & sententia, postea de eiusdem sententiæ causa. Proculdubio diligenter inquirēdum, & vehementer discutiendum (in rebus vtique dubijs, & maximè periculosis) prius de qualitate actionis, & consequenter quidem de qualitate intētionis. Nam sæpe culpa quæ ex actione cōtrahitur, ex qualitate intentionis nōnihil leuigatur. Quod tamen inquirit de causa sententiæ, ad duo (vt arbitror) possumus imò & debemus referre, qua videlicet intentione fiat, vel qua Dei dispositione fieri cōtingat. Et circa actionem quidem quæritur vtrum nā sit commoda, an incommoda, iusta, vel iniusta. Circa intentionē verò an forte sit pia, vel impia, discreta, vel indiscreta. Circa Dei autem dispositionem id maximè quisq; in dirę, vel durę sententiæ inuestigatione perquirat, vtrum ad vtilitatem, an ad vltionem nos feriat. Nam sanè cum nos percutit, vel feriri permittit: modo ad nostram eruditionem, modo ad nostram correctionem, modo ad correptionem, modo ad dānationem, vel alio adhuc quolibet modo id agit. Hæc omnia diligenter inquirenda, & subtiliter discutienda. Hæc omnia vtilem timorem incutiūt, & mētem in oratione compūgunt. Hæc omnia mentem humiliant, & nostram deuotionem excitant, & ad supplicationē inflammant. Vides certè quam rectè, quā discretè hæc omnia Daniel inquirat antequam precibus insistat, vel supplicationi incumbat. Hinc est quod dicitur, cum subditur, Cum ergo rem indicasset Arioch? Danieli, Daniel ingressus rogauit regem. Quid est autē prædicta illa Danielem ab Arioch discere, nisi diligenter, & deuotè consulta districtè æquitatis regula tandem aliquādo post multam discussionem quæsitam sententiæ, & causæ qualitatem deuotam mentem plenius agnoscere.

Circa actionem, & intentionem quid agendum.

Quomodo perturbationis nostræ tempore debeamus ad orationis remedia confugere, & eiusmodi suffragium in vsum adducere.

CAPVT XI.

RESTAT modo illud quærere quid sit Danielem ad regē intrare. Rectè fortassis per regem qui omnibus præsidet & imperat, intelligimus hoc loco vehementē animi motum, & validum liberè voluntatis impetum: cui facile quælibet alia affectio cedat, vel obediat. Et quàm multis (cum sunt vehemēter affecti, vel acriter commoti) omnino non occurrit rationem, vel discretionem consulere, quanto minus ad orationem confugere, vel vllam deuotionem admittere? Sed quid aliud hoc dicimus esse quam sapientum neminem corā rege audere apparere? Sæpe tamen qui eiusmodi sunt, post sedatum animi impetum cum ad semetipsos redeunt, ad discretionis iudicium, & deuotionis officium recurrunt, satagentes corrigere in quibus perturbationis tempore excesserunt. Sed si circa cordis disciplinam studiosi sumus quē-

Quid sit Danielem ad regem intrare.

C

D

Tempore perturbationis animi quid agendum.

admodum esse debemus, doceamus, & assuescamus animum nostrũ sub quouis impetu, & perturbationis tempore ad discretionis consulta confugere, & hoc est sapientes ante conspectum regis amittere. Sed quia sæpe contigit vt nulla rationis attestatione præcipitẽ perturbationis suę impetum lenire possit, debet mens sub eiusmodi necessitatis articulo ad deuotionis auxilia recurrere, & ad pacandam perturbationis suæ violentiam diuinæ miserationis suffragia impetrare, & eiusmodi deuotionis remedium oportet in vsum adducere, & hoc est Danielem ad regem intrare. Quasi enim ad regem Daniel ingreditur, quando ad pacandum animi impetum, sub ipso etiam præcipitationis impulsu deuotio suffragatur. Notandum autem quod superius dicitur introductus, hic verò simpliciter ponitur, quod sit ingressus. Puto autẽ quia aliud, & aliud sit ab alio introduci, vel per semetipsum ingredi, sicut ex superioribus patet, sub omni vehementi animi impetu deuotæ orationis suffragium præsto habere, hoc est Danielem in præsentia furentis regis non deesse. Sed vt omnes communiter nouimus, alia nostra sagacitate, & solicitudine efficimus, alia orando, & Deo supplicãdo precibus obtinemus. Quãdo igitur humana sagacitate, & exercitatione deuotionis, præsidium ad sedandum animi impetũ assuescitur, ille noster Daniel quodammodo ante dicti regis præsentiam, alieno officio introducitur. Quando autem hoc non tã meditando, quam orando efficitur, Daniel procul dubio ad regem per semetipsum ingreditur. Debemus itaq; studiosa, & sagaci præmeditatione mẽtem nostram ad deuotionẽ excitare, & hoc erit Danielem alieno officio introducere. Itẽ quia sæpe etiam cum necessitas exigit, & vrget, deuotè orare nõ possumus, diuinæ visitationis, & nostræ compunctionis tempore oremus, vt necessitatis tẽpore orare possimus. Si itaque orandi facultas oratione obtinetur, Daniel procerto per semetipsum ingreditur. Sed nec illud quidẽ negligenter prætereundum, quod sub tempore regiæ perturbationis, & furoris legitur ingressus. Nam introductionis tempore nullum profecto regię perturbationis vel indicium accepimus. Non enim credere oportet hunc regem semper esse iratum, atque aliquo furore turbatum. Aliud est animi impetum esse vehementem, aliud est esse præcipitem. Aliud (inquã) validum esse, atque inuictum, atque aliud esse iracundum, & insania plenum. Aliud denique inuincibilem, & penè immobilem, aliud vero intolerabilem, & planè irrationabilem. Sed quis quæso Danielem sub regij furoris tempore præsumeret, vel auderet ante regem adducere? Supra humanam industriam, & virtutem esse iudico tantæ, & tam intimæ perturbationis tempore orationi incumbere, cum vix, vel nullo potius modo tũc temporis contingat eius saltem meminisse. Oportet ergo (eo quo supra diximus modo) Danielem per semetipsum coram rege turbato intrare, si vult sub tãtę necessitatis articulo periculo repugnare. Mens itaq; studiosa, & circa salutem suam solicita, quæ adhuc cũ fuerit perturbata perturbationi suæ orando repugnare non nouit, & huiusmodi vsum, vel gratiam necdum obtinuit, oret, & impetret tempore tranquillitatis diuinitus sibi dari gratiam orandi sub tempore perturbationis. In hunc modum forsitan dabitur Danieli quando ad regem per semetipsum intrare, & adhuc ipso furente, & tunc fortè poterit non semel tantum, sed sæpe, & assiduè malæ sententiæ differendę inducias petere, & obtinere, ad hoc vt eam possit postmodum penitus delere. Quando intimæ perturbationis suæ tempore deuota mẽ humiliter petit, & supplicat, ne sub concitati furoris impetu diuina eum pietas aliquid per impatientiam agere permittat, vnde postmodũ pœnitere oporteat, si impetrat

Introduci ab alio quid sit. quidve per seipsum ingredi.

Animi impetus, diuersi.

Tempore tranquillitatis, imperandum est gratiæ orãdi tẽpore perturbationis.

trat quod optat, quid aliud deuotionis nostræ Daniel videtur tibi facere, quã furentis regis insaniam mitigare? Cum autem ad aliquid præcipitis affectionis suæ vehementia trahi se sentit, quod interim sub tantæ perturbationis suæ nube, vel turbine vtrùm ne rectum sit agnoscere ad plenum non possit, si interim patientiam sibi petit, donec quid faciendum sit tranquillitatis suæ tempore rectius possit discernere, accipiẽdo quod petit, quid aliud tibi videtur efficere, quàm inducias petere, & accipere? *Daniel*, inquit, *ingressus rogauit regẽ vt tempus daret sibi ad solutionem indicandam regi.* Vides certè quia deuotio piè, & vtiliter de Domini pietate sæpè præsumit, quę nulla sua sagacitate humana industria efficere possit, & quàm iustè de Domini pietate magna præsumim⁹, si magnanimitatem nostram pro amore eius, cùm eius adiutorio vincamus.

Dan. 2.

Qualibus meditationibus oporteat animum ad deuotionem inflammare, vel quomodo oporteat studiorum nostrorum inflantiam reformare.

CAPVT XII.

SED videamus quid post hæc Daniel fecerit, vel quid de eo scriptum sit: *Et ingressus domum suam Ananiæ, Misaeli, Azariæ sociis suis indicauit negotium, vt quærerent misericordiam a facie Dei cœli super sacramento isto, & non perirent Daniel, & socij eius, cum cæteris sapientibus Babylonis.* Per tres istos Danielis socios indiuiduos, & comites inseparabiles, circumspectionem, discretionem, deliberationem intelligimus, sine quibus veræ deuotionis officiũ nullo modo posse expleri quotidiano experimẽto probamus. Si enim intimè & deuotè orare volumus, primum est vt vitam nostrã circumspiciamus. Videamus quibus studijs, vel exercitijs occupari consueuimus, vel quibus adhuc occupati sumus, vel quale propositum in his de futuro habemus. Sed quid ista iuuat in cõsiderationem adducere, nisi eadem solicitudine saraganus singula quęque torti examinatione discernere, & bona à malis vigili sagacitate secernere, vt sciamus pro quibus debeamus Domino supplicare, seu etiam gratias agere? Cognitis autẽ seu bonis, seu malis nostris, restat adhuc prouida deliberatione perquirere qua occupatione, vel solicitudine possimus. & pro præteritis malis satisfacere, & de præsentibus se explicare, & de futuris cautelã curiosius exhibere. Primũ est circumspectionis, secundum est discretionis, tertium est deliberationis. Circũspectionis est morum nostrorum modum in considerane adducere, discretionis est in his omnibus iudicium facere, deliberationis autem consilium quærere, & inuenire. Circumspectio dicit: Recogitabo tibi oẽs annos meos in amaritudine animæ meæ. Discretio fatetur, feci iudicium, & iustitiam. Deliberatio loquitur: Quid retribuam Domino pro omnib⁹ quæ retribuit mihi? Ad circumspectionis studium reuocatur, cui dicitur: *Leua in circuitu oculos tuos*, & vide nunc vbi prostrata sis meretrix. Ad discretionis examen animare nos voluit, qui dixit: *Si nosipsos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur.* Deliberationis officium præcipitur, seu etiã commẽdatur, cum per sapientem dicitur: *Omnia fac cum cõsilio, & in æternum non pœnitebit.* Quis autem non videat horum officia veræ vtique deuotioni quàm sint necessaria? Quis enim vnquam intimè, & deuotè orare potuit, si vitã suam circumspicere, discutere, disponere postposuit? Quoties igitur necessitas vrget deuotæ orationi vehementius incumbere, oportet nos ad circumspectionis, & discretionis, seu etiam deliberationis officia recurrere, & eiusmodi studijs, negotiosis⁹ meditationibus animum nostrum ad deuotionem inflammare, & hoc est Danielẽ sociorum suorum suffragia in oratiõis suæ vsum ascisscere. Daniel itaque quasi ad domus suæ penetralia recurrit, & ad orationis suæ negotia perfectius explẽ-

Quid per Danielem, & socios designatur.

Circumspectio quid faciat, quid discretio, & deliberatio.

Esai. 49.

1 Cor. 11.

Eccl. 32.

Mystice quomodo dicatur Daniel ingredi domũ suam, si ipse indicare negotium.

da velut cooperatores quærit, quando A instante iam orationis tempore, seu etiam vrgentis necessitatis articulo, deuota mens solitam, & in id officij necessariam quietis suæ opportunitatem repetit, & prouidis quibusdã, & in eiusmodi vsum idoneis meditationib⁹ deuotionem suam animare, seu inflammare contendit. Socijs suis (inquit) indicauit negotium. Quasi à Daniele Danielis socijs negotium indicatur, quando ex deuotione agitur vt imminẽs negotium in consideratione, examinationem, consultationem adducatur. Misericordia autem impetranda proponitur, si compuncta mens in eo quod deuotè exequitur non suis meritis, sed diuinis miserationibus innititur. Notãdum sanè iuxta historiam, quòd Daniel propheta negotium illud sacramẽtum vocet, vnde in eo mysticam rerum intelligentiam latitare quis dubitet? Et nõ perirent (inquit) Daniel, & socij eius cum cæteris sapientibus Babylonis. Iuxta huius rei exemplum cùm viderim⁹ C mentem nostram post sæcularium studiorum contemptum, ad spiritalia etiam exercitia torpere, & paulatim deficere, & sapientum nostrorum periculũ imminere, debemus & nos modis omnibus illud à Domino petere, vnde possimus cõsuetam studiorum nostrorum instantiam reparare, vel confirmare. Est autem (vt pariter nouimus) tam in studio orandi, quàm meditandi labor pergrandis, & mentibus vagis, & inquietis penè intolerabilis. In contemplatione verò iucunditas est mirabilis, & penè singularis. Quando igitur contemplationis gratia studiosis mentibus confertur, labor ille cæterorum studiorum ex eius dulcedine, inquantum dulcoratur, intantùm leuigatur, seu temperatur. Si ergo eiusmodi gratiam nõdum accepimus, vel subtractam dolemus, debemus illam ad studiorum nostrorum confirmationem, vel reformationem à Domino expetere. Cùm igitur hæc agimus, quid aliud quæso fecisse videmur, quàm diuinarũ reuelationum somnia quærere, vt habeamus vnde possimus nostros illos superius designatos sapientes in sua integritate conseruare? Tunc Danieli per visionẽm nocte mysterium reuelatum est. Mysterij reuelatio quasi nocte percipitur, quando veritatis illustratio tenuiter quidem, & ex parte, & velut ad lunę lumen videtur. Mysterij reuelationẽ quasi nocte percipimus, quando de aliquo diuinitatis arcano quid sentiendum sit ipsi quidem intelligimus, sed rationem qua illud, & alijs probare possumus in promptu necdum habemus. Reuelationis lumen quasi in nocte, & velut in medijs tenebris apparet, quando quis mysterij declarationem quam per intelligentiam videt, sermone explicare, & quasi in apertam lucem proferre nõ valet. Sed cum per diutinam retractationem postmodum agimus, vt acceptam veritatis intelligentiam quam ipsi prius vix, vel tenuiter videre potuim⁹, perspicua demonstratione alijs declarare possimus, quid aliud quàm quod nocte percipimus sub diei luce proferimus? Rectè ergo nulla postmodum fit mentio noctis, vbi Daniel quod prius nocte accepit, tandem aliquãdo palàm loquitur in præsentia Regis.

Quomodo semper ad inuouationem intelligentiæ debeamus non nostram industriam, sed Domini magnificentiam magnificare.

D

Caput XIII.

Sed accepta mysterij reuelatione videamus adhuc quid Daniel agat, vel dicat. *Et Daniel benedixit Deo cœli, & locutus ait: Sit nomen Domini benedictum à sæculo, & vsq; in sæculum, quia sapientia, & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora, & ætates, transfert regna atq; constituit.* Dan. 2. Exemplo discamus quid ipsi facere debeamus, cum reuelantis gratiæ lumen accipimus. Satagamus itaq; iuxta Danielis

nielis exemplum illi gloriam, & honorem, & gratiarum actionem referre, à quo habemus sapere, & intelligere, & quicquid boni nos contigit habere. Quod multi sunt qui cùm lumen veritatis accipiunt, statim hoc suis meritis, vel studijs ascribunt, seipsos magnificant, & attollunt, cæteros omnes sui comparatione despiciunt. Loquitur apud se anima eiusmodi, super omnes docentes me intellexi. Nititur illud Salomonicum ad se tam imprudenter, quàm inaniter trahere: præcessit sapientia omnes qui fuerunt ante me. Ecótra nos demus illi gloriá à quo accepimus intelligentiam. Studeamus semper statim in ipso exortu reuelantis gratiæ, in ipsa innouatione illuminatæ intelligẽtiæ, digna Deo laudum præconia referre. Buccinate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestræ. Neomenia, noua luna. Noua luna intelligenti innouata, & diuinitùs aspirata. Scimus quia luna lumen à seipsa non habet, sed à sole accipit vt lucere possit. Sic sanè humana intelligentia diuinitùs accepit, vt veri luminis radijs renitere possit. Quoties igitur nouos diuinæ illustrationis radios accipimus, & aliquid quod humanam intelligentiam excedit ex diuina reuelatione cognoscimus, debemus statim in gratiarum actionẽ assurgere, & magnificentiæ tuba in diuinæ bonitatis præconia reboare: *Magnificate*, inquit, *Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum*. Ecce quomodo buccina personuit, ecce quomodo ad clangorem Buccinæ secum & alios animauit. Eiusmodi Buccinæ clangorem in noua luna fieri voluit, vel se facturum spopondit, cùm dixit: *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum*. Sic Daniel cùm reuelantis gratiæ lumen accepit, quasi ad nouæ lunæ exortum magnificentiæ tuba personuit, cùm ait: *Sit nomen Domini benedictum à seculo, & vsque in seculum, quia sapientia, & fortitudo eius sunt.*

Psalm. 33.

Psalm 15.

Dan. 2.

Quod triplex sit veræ deuotionis officium.

CAPVT XIIII.

NOTANDVM sanè quòd triplex sit officium veræ, & perfectæ deuotionis. Primum est confessio criminis, secundum postulatio miserationis, tertium glorificatio miserẽtis, primum est accusatio culpæ, secundum supplicatio veniæ, tertium magnificatio diuinæ munificentiæ. Hæc omnia iste noster Daniel magnificè exequitur, sicut ex eius verbis cognoscitur. Confessio & accusatio est culpæ, vbi alio loco Domino loquitur in oratione: *Peccauimus, iniquitatem fecimus, impiè egimus, & recessimus, & declinauimus a mandatis tuis ac iudicijs.* Supplicatio, & imploratio est veniæ, vbi legis eodem ipso dicente: *Exaudi Domine, placare Domine, attende, & fac.* Glorificatio & magnificatio sui creatoris libẽter miserentis est proculdubio quod hoc in loco legis: *Sit nomen Domini benedictum a seculo, & vsque in seculum, quia sapientia, & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora, & etates, trãsfert regna, atque constituit.* Sapientia, & fortitudo sanè accipientis quidem bona, sed proculdubio largientis Dei bona sunt, quia ex eius vtique munere acceperunt quicunq; sapientiam, & fortitudinem habent, quicunq; sapienter, & fortiter agere potuerunt. *Quid enim habes* (inquit Apostolus) *quod non accepisti? Ipse*, inquit, *mutat tempora, & etates.* Scimus quia omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub cœlo. Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est. Iuxta hunc modum, & in alijs rebus considerari potest. Ex occasione itaque temporis opportunitatem accipimus, vt modò hæc, modò illa vtilius, vel expeditius agere valeamus. Nostris itaque vtibus tempora mutat, quando nunc harum, nunc illarum virtutum exercitijs opportunitatem accommodat. Sed quid quæso iuuat exercendorũ accepisse opportunitatem, nisi ex eiusdem largita-

Dan. 9.

Ibidem.

Dan. 2.

1. Cor. 4.

tis

De diuersitate ætatum, functionibus, & aptitudinib.

tis munere accipiamus & exequẽdi facultate ætas? Scimus autem quia ætates diuersæ aliis, & aliis effectibus sunt magis aptæ. Certè quę in pueritia discimus, profundius retineamus, & expeditius proferimus. In iuuenili ætate est virtus corporis robustior, & animus audacior, & idcirco ea ætas ad exercitationis vsum efficacior. Vsq; ad prouectiorem ætatem tum multiplex doctrina, tum multiplex rerum experientia quotidianis prouectibus scientiam auget, & idcirco ea ætas præ cęteris omnibus consilijs viget, prudentia pollet. Prima itaque dictarum ætatum ad discendum, secunda ad exercitandum, tertia verò prævalet ad discernendum. Iuxta similitudinem annorum, & meritorum, vt sic dicam, ætates consideramus, & secundum diuersorum prouectuum differentiam, diuersarum virtutum efficaciam nos habere cognoscimus. Differentes itaq; efficaciæ, facultates diuersę quodammodò sunt annorum ætates.

Temporum ergo & ætatũ modos meritorum ille optimus moderator alternat, qui nunc harum, nunc illarum virtutum tam facultatẽ, quàm opportunitatem pietatis suæ dispensatione administrat. Transfert regna, atq; constituit, quando euersa vitiorum tyrannide virtutes regnare facit. De his vitiorũ, virtutumve populis, & tam de horum destrũctione, quàm illarum exaltatione mysticè scribitur cùm per Propheram dicitur: *Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eã.* Vinea plantatur quando bonum propositum in bona intentione figitur. Gentes eijciuntur, quando confessionis edicto, professionis voto interminatur peccatis, vitijs abrenunciatur. In eandẽ sententiam currit, quod alios idẽ Propheta de vitiorum extirpatione, vel virtutum plantatione cauit: *Eiecisti gentes, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos.* Odiosus ille vitiorũ populus afflictionis magnitudine expellitur, cùm tãdem aliquando tam cõtritione corporis, quàm compunctione cordis à carnalium desideriorum dominatione anima diu multumq; oppressa liberatur. In hunc itaq; modum salutis nostrę autor, & protector, dum vitiorum in nobis dominium destruit, virtutes vero in eorum locum restituit, transfert regna, atq; constituit. Et rectè quidẽ, quia Domini est regnum, ipse dominabitur gentium: *Dat*, inquit, *sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.* Nemo ergo de suo ingenio præsumat, nemo interiorum, vel exteriorum scientiam suis studijs, vel meritis ascribat. Ipse est enim qui dat sapientibus sapientiam, ipse equè qui dat scientiam intelligentibus disciplinam. In eandem proculdubio sententiam pergit qui dicit: *Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum eo fuit semper, & est ante æuum*, vtriq; consentit, qui ait: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum.* Ipse reuelat profunda, & abscondita, & nouit in tenebris constituta. Pro illis quæ verè profunda sunt, & humanæ intelligentię modum excedunt, Apostolus exclamat, cùm dicit: *O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* De his tamen ipsis sublimibus, & profundis reuelat vtique per spiritum suum quantum sciri oportet, vel expedit nobis. Reuelat ergo profunda & arcana secreti sui, nec hæc tantum, sed & occulta consilij alieni quæ nobis aliena malignitas abscondit, vt facilius decipere nos posit. Audisti quid de eius reuelatione optare, vel sperare debeamus, audi adhuc quid de eius scientia timeamus: Nouit in tenebris constituta. Nouit sanè intima nostra, & quælibet cordis nostri occulta, nec solùm illa quæ soli ipsi de nobis scimus, & alios latere volumus, sed ea etiam quæ in conscientiæ nostræ latebris ipsi penetrare nõ sufficimus. Reuelat ergo sua, reuelat aliena,

Deus quomodo spiritualiter regna transferat.

Psalm 79.

Quando plantatur vinea & eiciuntur gentes &c

Ibidem.

Dan. 2.

Eccl. 1.

Iacob. 1.

Rom. 11.

Quãdoque Deus reuelat arcana sua.

aliena, nouit nostra. Reuelat arcana sua, reuelat fraudulenta aliena, nouit occulta nostra. Reuelat profunda dispẽsationis suæ, reuelat abscõdita fraudis diabolicę, nouit tenebrosa conscientiæ humanæ. Reuelat profunda sua, vt sciamus quid de illo credere, quid ab illo sperare debeamus. Reuelat abscõdita aliena, vt sciamus quid timere, quid cauere debeamus. Nouit tenebrosa nostra, ne illum aliquid latere posse credamus, & nosipsos spe vana decipiamus. Reuelat profunda, & abscõdita, & nouit in tenebris constituta. *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Ecce reuelatio profundorum, & alibi orat in idipsum. *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* De abscõditis alienis timebat qui dicebat: *Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi.* Ad idipsum respicit quòd aliàs psallit: *Linguis suis dolosè agebant, venenũ aspidum sub labijs eorum.* Nonne abscondere volebãt venenum quod sub lingua portabant? Latebrosa nostra eum latere non posse credebat, qui dicebat: *Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis Dei.* Salomonis sentẽtia est quòd solus ipse scit omnia, vel sciat omnia corda filiorum hominũ. Cuius sententiæ concinit qui dicit: *Scrutãs corda & renes Deus.* Sed quid sibi voluit quod dicit, *& lux cum eo est.* Absque dubio Deus lux est, & in eo tenebrę non sunt vllæ. Cur ergo non dicit ꝙ veraciter dicere potuit, quia Deus lux est, sed ait, & cum eo lux est? An fortè hoc docere nos voluit, quia vbi ipse per inhabitantem gratiam manserit, necessariæ cognitionis lumen deesse nõ posset? Nam lumen quidem quod ipse est, prout ipsum est, in hac vtiq; vita interim videre non possumus, sed lumen quod cum ipso est, nõ solum ad solatium, sed etiam ad suffragium accipere consueuimus. Quale autem hoc lumen esse dicimus, per quod quid agere, quid vitare, quid diligere, quid odio habere, quid credere vel sperare debemus agnoscimus? Qualis quæso est lux ista quę

Psalm. 50

Psalm. 118.

Psalm. 30.

Psalm 18.

Hebr 4.

Sap 9.

Psalm 7.

Cur in Daniele propheta non dicitur Deus lux est, sed cum eo lux est.

A nouit profunda, & abscondita ipso vtique reuelante, ipso denique inspirante, qui dat sapientibus sapientiam, & scientiam intelligentibus disciplinam? Hucusq; Daniel glorificauit Deum pro cõmuni bono, nũc autem pro speciali beneficio sibi socijsq; suis specialiter impenso. *Tibi*, inquit, *Deus patrum meorum confiteor, teq; laudo, quia sapientiam, & fortitudinem dedisti mihi, & nunc ostendisti mihi quæ rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti nobis.* Superius dixit, dat B sapientiam sapientibus. Hic autem dicit: Quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi. & item: Quia sermonem regis aperuisti nobis. Præcipuus ordo charitatis bona cõmunia præferre priuatis. Charitas enim non quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorum. Qui ergo cõmunia bona charitatis instinctu proprijs antepositi; quid mirum si prius hostiam laudis obtulit pro illis q̃ plus dilexit? Notandum autem quòd tria illa quæ Danielis officio superius assignauim⁹ in hoc vno verso pariter notare possumus. Nota vocẽ confessionis, C & glorificationis in eo quod legis: *Tibi Deus patrum meorum confiteor, teq; laudo.* Supplicationis autẽ preces se obtulisse ostendit in eo quod dicit: *Et nunc ostendisti nobis quæ rogauimus te.* In his autem tribus (ni fallor) veræ deuotionis officium continetur, vel expletur.

Quomodo debeamus æquitatis regulam arctius consulere, eo maximè tempore quo oportet quodlibet sublimitatis officium explere. D

Caput XV.

Post hæc Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat Rex vt perderet sapiẽtes Babylonis, sic ei locutus est: Sapientes Babylonis ne perdas, introduc me in conspectu Regis, & solutionem Regi narrabo. Si per Danielem rectè feruor deuotionis, per Arioch intelligitur districtio æquitatis, quid erit aliud ad Arioch velle intrare, nisi secretiora æquitatis arcana profundius quærere, & quid districta *Dan.2.*

iustitia exigat, intima perscrutatione perspicere velle? Hoc autem negotium Danieli tunc rectè ascribitur, quando mens humana in id ipsum ex magna animi deuotione vrgetur. Daniel itaque ad Arioch intrat, quando æquitatis cõsulta deuotio quæritat. Est & alia adhuc intrandi ad eum causa (nec fortè minus necessaria) quãdo ei scilicet medullitus infundere volumus, quod ex diuina reuelatione in eius sensibus corrigendum agnouimus. Ibi ad eum intramus, vt ex multa inuestigatione, iustitiæq; examinatione, quid sit rectum agnoscimus, hic ad illum ingredimur, vt rectum diuinitùs agnitum rectitudinis zelo arctius imprimamus. Ibi itaque intramus causa discendi, hic causa docendi, vel illic causa quærendi, hic causa persuadendi. Sed ingressionis causam citius aduertimus, si quid dicat attendimus. *Sapientes Babylonis ne perdas.* Ecce quod Rex turbatus fieri præcepit, Daniel diuinitùs illuminatus fieri prohibuit, & sit sæpè, vt quod turbati, & per impetum animi velut rectum discernimus, & quasi Arioch officio fieri posse, vel debere præsumimus, postmodum ad preces, & orationem conuersi, & inter compunctionis nostræ lachrymas diuinitus illuminati, iniustum esse inuenimus, quod prius rectũ putabamus. Sic deuotio sæpè iniquum esse inuenit, fieriq; defendit, quod violentus animi impetus quasi sub Regio furore, fieri decreuit. *Sapientes*, inquit, *Babylonis ne perdas.* Et addit: *Introduc me in conspectu Regis, & solutionem Regi narrabo.* Quid quæso hoc loco ab alio se introduci petit, qui iam supernus ante regis conspectum per semetipsum intrauit? Sed superius intrauit, vt regi supplicaret, hic verò, vt Regem doceret. Illud fuit humilitatis, istud magnæ sublimitatis. Magnæ (inquam) sublimitatis fuit illud Regẽ docere, quòd ab alio nemine poterat didicisse. Ad humilitatis ergo obsequia libẽter seipsum ingessit, ad celsitudinis officia impudẽter se ingerere declinauit. Exemplo discamus quid in eiusmodi facere debeamus. Cùm locum magisterij siue ex præcepto, siue pro officio suscipere oportet, prius mens ad Arioch introeat. Iustitiæ consulta requirat, & vt bonum opus benè & iustè exequatur, solicita examinatione præuideat. Fac (inquit) benè, bonum. Bonum tum fit, quando opus bonum ex bona intentione surgit, & modo congruo procedit. Facile est vt ambitio, vel cenodoxia ad conspicuum, & præclarum nos opus impellat. Facile est vt fermentum Pharisæorum, totam boni operis nostri massam corrũpat. Nullo modo ab Arioch introducimur, quando ad opus bonum siniſtra intentione impellimur. Quoties igitur docendi locum suscipimus, præuideamus quàm iustè, quàm ordinatè susceptum officium explea-mus. Videamus ne aliquid falsum, vel friuolum, ne aliquid ineptum, vel inordinatum dicamus. Hanc (ni fallor) discendi, vel docẽdi regulam custodit, cui illud Psalmistæ conuenire potuit: *Iucundus homo qui miseretur, & commodat, disponit sermones suos in iudicio.* Et fortè hoc erit Arioch exterius consulere, contra sermonis, vel operis vitia nosipsos rectitudinis consiliis præmunire. Tunc autem quasi intrinsecus consulitur; quando de interioribus quæritur, & contra cogitationum, vel afflictionum corruptelam, iustitiæ institutis anima præmunitur. Maximè eo tempore debemus ad Arioch intrare, & eius manuductionem quærere, & nihil sine iustitiæ præmeditatione, vel munitione agere, maximè (inquam) eo tempore vbi debemus celsitudinis loco apparere, vel sublimitatis officium explere. Introduc me (inquit) in conspectu Regis, & solutionem Regi narrabo. Tunc autem Daniel noster veraciter dicti Arioch manuductione vtitur, quando ex recordatione diuinæ districtionis, veræq; iustitiæ cõsideratione animus cõpungitur. Et tunc quasi ante regiam p̃sentiam

Quid faciendum cùm locum magisterij suscipere oportet.

Psalmista.

sentiam ab eiusmodi duce introducitur, quando sub quouis animi impetu, & quasi sub regiæ potestatis præsentia, per districti examinis respectum cor hominis ad deuotionem facilè inflammatur.

Quibus gradibus mysteriorum cognitio proficit, & ad quantam scientiæ perfectionem animus sæpè merito deuotionis ascendat.

CAPVT XVI.

ET *solutionem*, inquit, *Regi narrabo.* Quæ est istâ mysticæ visionis solutio, nisi sacramentorum mysteriorumq; diuinorum facilis enodatio, & prompta explicatio? Si autem per Regem rectè liberi arbitrij potestatem oportet intelligere; quid aliud erit eiusmodi solutionem ad regiam notitiam peruenire, quàm mysteriorum diuinorum rationē palam, & in promptu habere? Si igitur liberum, & promptum, & in potestate nostra habemus occultorū enodationem in cōmune proferre cum voluimus, iam mysteriorūdiuinorū sciētiam, & enodationē in nostro arbitrio esse, & quasi ad regiam potestatem iam peruenisse non dubitamus. Hæc autem tanta scientiæ, vel doctrinę dilatatio Danieli tunc rectè ascribitur, quando eiusmodi gratia merito deuotionis acquiritur, & possidetur. Videamus ergo quibus promotionis gradibus diuinorum cognitio dilatatur. Primò omnium Daniel mysticæ visionis notitiam ex diuina reuelatione accepit. Postea etiam eius vtique socijs res eadem innotuit, tādem autem eiusdem rei scientia vsque ad Regis notitiam peruenit. *Dan.2.* De primo dicitur: *Tunc Danieli per visionem nocte mysterium reuelatum est.* Postmodum autem tam pro se, quàm pro socijs suis Daniel profitetur. *Ibidem.* *Quia sermonem*, inquit, *Regis aperuisti nobis.* Et nunc de propalanda Regi eiusdem rei notitia idem ipse pollicetur. Introduc me in conspectum Regis, & solutionem Regi narrabo. Et vt breuiter absoluam quid super his sentiam, alij in sua oratione, alij in sua meditatione, alij autem in ipsâ sua sæpè locutione, reuelationem diuinam accipiūt, & sublimia quælibet, atque profunda ex diuina inspiratione cognoscunt. Veruntamen non solùm illud quod orando, sed & illud etiam quod meditando vel loquendo subtiliter penetramus, tunc etiam rectè Danieli attribuimus, quando horum quodlibet merito deuotionis acquirimus. Quidam itaque sunt qui nunquam nisi post intimam compunctionem, & quasi post cordis emundationem ad sublimia contemplanda, vel penetranda ascendere possunt, qualium personam Iob in se ipso expressit, cùm dicit: *Antequam comedam Iob 3.* *suspiro, & tanquam inundantes aquæ sic rugitus meus.* Antequam comedat suspirare habet necesse, qui nisi per cōpunctionis gratiam, & post lachrymarum effusionem, ad intimam animæ refectionem, veritatisq; pabula nullo modo potest pertingere. Alij in suis meditationibus diuinis reuelationibus copiosè affluunt, & fortè adhuc tales sūt, qui sine præmeditatiōe, vel subtilia penetrare, vel subtiliter disserere omnino non possunt. Priores itaq; illi suis orationibus, isti autem suis meditationibus ignem sibi diuinæ reuelationis accendunt. *Et in meditatione mea exardescet* *Psalm. 38.* *ignis*, ait Psalmista. Ignis in meditatione exardescit, quando animus & proprijs inuestigationibus ad diuinæ reuelationis lucem, arcanorúmque manifestationem proficit. *Ignis in meditatione exardescit.* Ignis in meditatione exardescit, quando ex propria inquisitione ad veritatis cognitionem, & amorem animus incandescit. Quosdam autem constat ad tantam eruditionem profeciſſe, vt possint omni hora de subtilibus quibusq; subtiliter disserere, & ad quælibet interrogata (sine præmeditatione aliqua) penè semper sufficienter respondere, parati semper (quemadmodum scriptum est) ad satisfactionem omni poscenti rationem de *1. Petr. 3.*

ea quæ in nobis est fide, & spe. Quidam autem ex eis qui eiusmodi sunt diuinæ reuelationis lucem tam familiarem habent, vt multa eis etiam inter loquendum reuelentur, ex illis quę ipsi prius ignorabant. Quamdiu igitur per solam cordis compunctionem diuinã reuelationẽ animus obtinet, quasi solus Daniel vsq; adhuc mysteriorum notitiam habet. Quando autem meditationibus nostris tam diuina reuelatio occurrit, iam mysticæ visionis agnitio vsque ad Danielis socios peruenit. Cùm autem iam cœperit mens illustrãtem gratiam tam familiarem, & quasi ad manum habere, vt pro arbitrio, & voluntate posit cùm placuerit ad quælibet discutienda, astruenda, defendenda sub omni penè hora sufficere, iam occultorum enodatio incipit se vsq; ad regiam notitiam dilatare. Nonne regio quodã iure in facultate profundiorum scientia, vel eruditio possidetur, quando pro voluntatis arbitrio de quibuslibet mysticis, & profundis, facilè, & absque vlla difficultate disseritur? ecce ad quãtam scientiæ perfectionem sæpè animus merito deuotionis perducitur, ecce qualis fructus sæpè veram deuotionem sequitur. Hunc deuotionis suæ fructum prouida mens antequam obtineat sæpè, & prudenter præuidet, & fideliter expectat. Vnde fit maximè, vt deuotionis studijs vehementius incumbat. Solutionem (inquit) regi narrabo. Et additur: Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad Regem, & dixit ei. Inueni hominem de filijs transmigrationis Iudæ qui solutionem regi significet. Ecce (vt audis) accepta promissione solutionis illius quam Rex multum desiderauit, Danielem Arioch ad Regẽ introduxit. Vt superius dictum est, Daniel ad Arioch manuducitur, quãdo ex cõspectu districtæ æquitatis feruor deuotionis inflammatur. Multis autem modis atque respectibus humanus cõpungitur animus. Optimus autem penè modus compunctionis qui surgit ex

Optimus modus compunctionis.

A consideratione districti examinis. Daniel itaque non à quouis, sed quasi ab Arioch tunc introducitur, quando ex consideratione verę iustitiæ minus seruatæ, animus intimè compungitur. Ad Regem introducitur, & quasi regiæ potestati assistitur, quando vera deuotio ex virtute possidetur, & ea animus pro arbitrio vtitur. Festinè introducitur, quando facile, & absq; mora cùm oportuerit, ad cordis contritionem animus emollitur. Studeat ergo eiusmodi facultatem, seu facilitatem compunctionis, & deuotionis habere, qui ad eam quam superius assignauimus scientiæ dilatationem cupit attingere. Prius est enim vt Daniel per Arioch, & cum festinatione introeat, quàm Regi sermo desideratus innotescat.

B

Quod ille summum deuotionis culmẽ attingit, qui quicquid sibi molestiæ etiam præter meritum accidit, suis meritis ascribit.

CAPVT XVII.

C

INVENI, *inquit Arioch, hominem de filijs transmigrationis Iudæ, qui solutionẽ Regi annunciet.* Ab Arioch inuenitur, quod æquitatis iudicio iustum, & rectum esse deprehenditur. Inuenit itaq; Arioch Danielem idoneum, & dignum qui tantam acciperet gratiam, qui mysteriorum reuelationem diuinitùs perciperet, qui solutionem Regi annũciaret. Et fortè quod de filijs transmigrationis Iudę fuit, quàm longam captiuitatem patienter sustinuit, Danielis meritum in idipsum adiuuit, & eũ ad tantæ gratiæ susceptionem aptiorẽ exhibuit. Iste Daniel vtiq; de Hierusalem in Babylonem captiuatus fuerat, & fortasis nihil tale commiserat, vnde eiusmodi captiuitatẽ incurreret, nisi cùm communis casus inuolueret, & aliena malitia iniustè opprimeret. Nihilominus tamen meritis suis ascribebat captiuitatem quam sine culpa sustinebat. Peccauimus (inquit) iniquitatem fecimus, impiè egimus, & recessimus, & declì-

Dan. 1.

Dan. 9.

declinauimus à mandatis tuis, ac iudicijs. Recte ergo de ijs transmigrationis Iudæ dicitur, qui etiam inter immeritæ oppressionis flagella Domino humiliter confitetur. Nam & Iudas cõfitens interpretatur. Vide ergo quàm rectè diuinitus glorificari meruit qui diuinam gloriam (non propriam) in tanta, & tali afflictione viuendo, & cõfitendo quæsiuit. Quam multi non tam propria culpa, quàm aliena malitia notam suspicionis incurrunt, & quasi de Hierusalem ad Babylonem, & veluti de loco pacis, & quietis ad locum confusionis, & captiuitatis transeunt. Hierusalem namque visio pacis, Babylon confusio interpretatur. Quid itaque est de Hierusalem in Babylonem iniustè captiuum transire, nisi sub sinistra (sed tamen falsa) suspicione laborare? Prauorum est semper bonorum vitam lacerare, & cum vera non possunt, falsa tamen criminatione impetere, & cum ad operum infamationem deficiunt, simplicem illum intentionis eorum oculum nota (si possunt) sinistræ suspicionis obducunt. Velut igitur in modũ Danielis mens iusti sub iniusta captiuitate apud Babylonem tenetur, quando falsa suspicione laborans, iniustæ confusionis opprobrio tam impudenter quàm irreuerẽter affligitur. Nonne sub Babylonica (vt sic dicam) afflictione gemebat, qui dicebat? *Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me.* Cogita tamen illam confusionis suæ captiuitate quam tunc sustinuit, quã sine culpa tunc temporis portauit, qui secura conscientia dicere potuit. *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & iniquè non egimus in testamento tuo.* Sed cum inter instantia flagella præsentem in nobis culpam minimè deprehendimus, nec tunc quidem securi esse debemus. Ad hoc nos suo exemplo eruditi, qui ait. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Sæpè etenim pro præcedẽti, sæpè pro præsenti (sed latenti) culpa percutimur, &

Diuinitus glorificatur qui in afflictione diuinam gloriã quærit.

Psalm 41.

Ibidem.

2 Cor 4.

A pro tali quidem quam omnino nullã, vel forte satisfactione deleram credebamus. Et quidem (quod omnino fatendum est) non semper ad correptionem, seu ad purgationem percutimur. Sed modo ad eruditionem, modo ad probationem, seu alio quolibet modo flagellamur. Sed veræ, & perfectæ deuotionis est pœnam quam patitur suis semper meritis ascribere, & culpam quam in se minimè deprehendit, ex occulto timere. Ille itaq; deuotionis feruor quasi summum perfectionis culmen iam attigit, qui quodlibet iniustum cõfusionis opprobrium, & quicquid sibi etiam præter meritum accidit, suis meritis ascribit, qui in omni afflictione sua Dominum glorificat, & semetipsum in omnibus sine simultate accusat. Quam recte ille deuotionis feruor inter filios transmigrationis Iudæ deputatur, qui inter quælibet iniustæ exprobrationis ignominiosa semper Domino humiliter cõfitetur. Sæpè autem qui eiusmodi sunt qui diuinam præ cæteris gloriam quærunt, qui seipsos inglorios vident, & videri nó refugiunt, supra cæteros gratiam diuinitus percipiunt. Inueni (inquit) hominem de filijs transmigrationis, qui solutionem regi annunciet.

Signum perfectæ deuotionis.

B

C

Quod de virtute deuotionis sæpè minus præsumimus quàm debeamus, & quòd aliud est munus mysticæ intelligentiæ, & aliud munus mysticæ doctrinæ.

D

CAPVT XVIII.

RESpondit rex, & dixit Danieli, cuius nomen erat Balthasar. Putas ne verè potes iudicare mihi somnium quod vidi, & interpretationem eius? Regem Danieli respondere, suamq; diffidentiam ostendere, nihil aliud est quàm eiusmodi animi vitium, veram deuotionem non posse latere. Sæpè enim vitia quædam quæ alio tempore non possumus, compunctionis nostræ hora, & inter deuotionis nostræ lachrymas facile de-

prehendimus. Perfecta siquidem deuotio omnia discutit, omnia dijudicat. Spiritualis enim dijudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Notandum sane quòd Daniel dum profunda & mystica requirit, cum sublimia & subtilia pollicetur, Balthasar appellatur, quod capillus capitis interpretatur. Est autem capillus capitis (vt nostis) longus admodum, atque subtilis. Quid itaque capillus capitis, nisi subtilis profunditas, & profunda subtilitas mentis? Et perfecta deuotio profecto mẽtem & ad profunditatem illuminat, & ad omnẽ subtilitatem exacuit. Est autem capillus & capitis ornatus, & mens vtique hominis ex vera deuotione inquãtum à vitijs purgatur, inquantum ad veritatem illuminatur, inquantum ad virtutem inflammatur, intantum proculdubio decoratur, vel ornatur. Nota ergo quòd & ille de Balthasar promissione diffidit, qui ei tale nomen imposuit. Nam à rege vtiq; eiusmodi nomen accepit. Et fit quidem vt mens ad miram subtilitatem ex multa deuotione exacui se sentiat, atque intelligat, & tamen sub tempore necessitatis minus quàm valeat, vel debeat de virtute deuotionis præsumat. Putas ne verè (inquit) potes indicare mihi somnium quod vidi, & interpretationem eius? Et Daniel superius: Introduc me in conspectu regis, & solutionem regi narrabo. Ecce vnde Daniel præsumit, fidenter q; promittit, regia solicitudo diffidit. Totum hoc sæpè apud vnum eundem q; animũ agitur, & penè quot affectibus tãgitur, tot sententijs variatur. Vnam eandemque rem modo sperat, modo desperat, & secundum varios effectus siue respectus, sententias suæ æstimationis alternat. Sed ista alternantium vicissitudinum fluctuatio, tandem vtili exitu optimo q; fine concluditur, quando quod de humana industria desperatur, tandem aliquando deuotionis magisterio totum de gratia diuina præsumitur. Quid enim est responsio Danielis, nisi

Nota.

Capillus capitis quid designet.

Mutabilitas animi humani.

A magisterium veræ deuotionis? *Et respondens Daniel coram rege ait. Mysterium quod rex interrogat sapientes magi, & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi. Sed est Deus in cœlo revelans mysteria, qui indicauit tibi Nabuchodonosor quæ venturæ sunt nouissimis temporibus.* Sed quia Daniel mysticam iam visionem agnouerat quam adhuc regia solicitudo quærebat, cupit sibi quis fortassis apertius ostẽdi quomodo vna, eademque res ab eodem animo possit iuxta aliquid sciri, & iuxta B aliquid nesciri. Sed aliud est mysteriorum profunda per solam intelligẽtiam capere, aliud est autem quoties volueris facile explicare, & explanare posse. Vide quàm rari sunt qui mystica scripturarum sine aliena opera, & expositione penetrare valeant, multo tamen pauciores qui earum explanationem verbo, vel scripto ad aliorum notitiam propalare queant. Perpendis ergo (vt arbitror) quia aliud est munus mysticæ intelligentiæ, atq; aliud est munus mysticæ doctrinæ. Alij in vno, alij in alio C præpollent, alij autem in vtroque eminent. Si super hoc Moysi dicta consulimus, ipsum sapientia, fratrem q; eius eloquentia præeminere cognoscimus. Si ad Dauid respicimus, in vno vtrumque inuenire poterimus: *Incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Ecce de vno. Item q; pro alio. *Aperta in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.* Quidam autem iam primum perceperunt, & de secundo quidem penitus diffidũt. D Mysticam iam visionem Hieremias cognouerat, qui super hoc ipsum interrogatus, dicebat: *Virgam vigilantem ego video.* & item. *Ollam succensam ego video, & faciem eius à facie aquilonis.* Ecce iam audis de vno munere profitentem, audi eundem de alio adhuc diffidentem. *A, a, a. Domine nescio loqui.* Eiusmodi sanè diffidentia exprimitur, cum cognoscẽti visionem iam dicitur, putas ne verè potes indicare mihi somniũ quod vidi? Talis diffidentia redarguitur, & vnde eiusmodi gratia desperari, vel sperari de-

Responsio.

Psalm. 50.

Psalm. 77.

Hierem. 1.

ri debeat ostenditur, cum dicitur. Mysterium quod rex interrogat sapientes, Magi, & Arioli, & Aruspices nequeunt indicare regi. Sed est Deus in cęlis reuelans mysteria. Docet itaque nos in his verbis Daniel noster, ea quæ supra hominem sunt, & humanum sensum excedunt, de humana industria penitus desperare, & de sola Domini reuelatione expectare. Quod autem dicit ostensa sibi quę futura sunt nouissimis temporibus, ad illud proculdubio respicere videtur, quòd in fine visionis post cætera adiungitur. Lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Quam sint magna, quamve profunda, & quanta veneratione digna ea quæ visio ista iuxta allegoricũ imò penè iuxta historicũ sensum loquitur, nemo scripturarum sanctarum peritus ignorare permittitur. Sed sic ista ad nostram, seu aliorum ædificationem iuxta moralem sensum discutimus, vt de tanti mysterij autoritate iuxta sacratiorem intelligentiam, nihil minuere vel attenuare præsumamus. Illud itaque stupendum, & multa admiratione dignum occurrit, quomodo contemplationis oculis tam latè pateat, qui diuinæ reuelationis cooperatione se vsque ad ea quæ in nouissimo fiunt perlustranda dilatat. Qui indicauit tibi rex Nabuchodonosor quæ uentura sunt nouissimis temporibus, non ait quæ uentura sunt tibi, sed quæ uentura sunt nouissimis temporibus. Quærendum itaque est, ne forte aliquid in his verbis lateat quod non vni alicui tantum, sed pluribus, seu etiam præfectis penè omnibus iuxta aliquid conuenire queat. Neque enim alibi quàm apud electos regnum cęlorum suscitatur. Regnum quòd (secundum Danielis sententiam) in æternum non dissipatur, regnum quod intra nos esse dicitur. *Regnum* (inquit Dominus) *cælorum intra vos est.* Hoc profecto regnum in electis suis Dominus in nouissimis eorum suscitat, qualicunque modo eos in primordijs suis per uaria tentamenta fluctuare permittat.

Luc. 17.

Quod amissam contẽplationis gratiam, melius deuotione, quàm inuestigatione recuperamus, & quòd id quoque gratis obtinemus quod merito deuotionis acquirimus.

CAPVT XIX.

SED ecce iam Daniel ad visionis narrationem, vel expositionẽ accedit, cum adiungit. *Somnium tuum, & visiones capitis tui in cubili tuo, huiuscemodi sunt.* Quia per somnium sopitur sensus corporeus, rectè per illum mẽtis excessum intelligimus, & per somnium, ea quæ per mentis excessum videmus. Caput est summum, & præcipuum membrum corporis, & mens est principale hominis interioris. Visiones itaque capitis sunt contemplationes mentis. In cubili autem quiescere consueuimus, & idcirco in ipso quietis otiũ rectè intelligimus. In hoc cubili quasi ad quiescẽdum interior homo noster locatur, quando animus ad summam tranquillitatem componitur. In hoc cubili tunc quodãmodo somnium videtur, quando inter intimæ quietis suæ, summæque tranquillitatis otia, mens ad sublimia contemplanda subleuatur. Somnium (inquit) tuũ & visiones capitis tui huiuscemodi sunt. Nihil aliud est Danielem nostrũ ista dicere, amissumque somnium retractare, regemque docere, quàm deuotam mentem sæpe post amissam contemplationis gratiam, qualis in ea aliquando fuerit, ad memoriam reuocare, & per multam compunctionis instãtiam iterum eam reparare, firmiusque tandem atque perfectius possidere. Firmius namque atque perfectius rex per Danielis officium visionem suã cognouit, quam prius per semetipsum accepit. Ad hoc namque sæpè eiusmodi gratia quibusdam in suis primordijs datur, atque subtrahitur, vt per experientiam agnoscant, quid cum quanta auiditate expetere debeant. Ad hoc iterum

Dan. 2.

Visiones capitis quæ.

iterum (nec tamen sine magno labore) datur recuperari, vt ex eo melius innotescat, quàm strictè oporteat custodiri. Sed vt ad sequentia transeamus, ecce Daniel antequàm visionē explicet, duo quidem præmittere studet, quomodo videlicet eam rex prius obtinuerit, vel ad eam postmodum ipse Daniel recuperare possit. Et de primo quidem. Tu rex (inquit) cogitare cœpisti in stratu tuo quid esset futurum post te. Et qui revelat mysteria ostendit tibi quæ ventura sunt. Ac si apertè dicat. Quia de futuris studiosè quæsisti, futurorum revelationem accipere meruisti. De secūdo quoque adiungit. Mihi autem quoque non in sapientia quæ est in me plus quàm in cunctis viuentibus, sacramētum hoc revelatum est, sed vt interpretatio regi manifesta fieret, & cogitationes mentis tuę scires. Ac si regi apertius dicat. Mihi quoq; ipsum est revelatum, non per sensum proprium, non ob meritum meum, sed ad profectum tuum. Palam autem omnibus puto hoc ipsum (quātum iuxta historiam placeat) quòd aliud quidem quod precibus obtinuerat industriæ, vel meritis suis nullo modo ascribat. Tu rex (inquit) cœpisti. Et tu cogita, & excogita si vales, quantum futurorum cogitatio apud Deum valeat, quæ futurorum revelatione diuinitus remunerari soleat. Audi hominem de futuris solicitum, & in eiusmodi cogitationibus vehementer occupatum. *Nunquid in æternum proiiciet Deus, & non apponet vt complacitior sit adhuc? Aut in finem misericordiam suam, abscindet à generatione in generationem?* Audi eundem de eiusmodi edoctum, & de his quæ quæsierat profundè illuminatum. *Miserator, & misericors Dominus, lōganimis, & multum misericors, non in perpetuum irascetur, neque in æternum cominabitur.* Forte tunc futurorum revelationem amiserant, & amisisse dolebat, cum diceret. *Iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius.* Et item, *& lumen oculorum, & ipsum non est mecum.* Ad pristinam (ni fallor) gratiam aspirabat, qui dicebat. *Quis mihi det, vt sim iuxta dies pristinos?* Solitam mysteriorum revelationē repetebat, qui à Domino postulabat. *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Tu quoque qui hæc audis, vel legis, si ab eiusmodi gratia excidisse te sentis, attēde diligēter quid tecum tacitus agis, cogita quibus cogitationibus vehementer occuparis. Si sola vana, sola instantia meditaris, quid mirum si profundorum, si futurorum revelatione fraudaris? In initio cōuersationis tuæ, quando sola æterna, sola spiritualia, & futura cogitasti, quando sola sublimia suspirasti, quid mirū si secundum desiderium tuū consolari meruisti? Desiderium pauperū exaudiuit Dominus. Desisti iam ad Domini pedes sedere, & quiescere, ad similitudinem Mariæ, Turbaris iam erga plurima, ad similitudinem Marthæ. Memento ergo vnde excideris, & age pœnitentiam, & priora opera fac. Si pristinam illā gratiam cupis reformare, si visiones capitis tui in cubili tuo quæris recuperare, recurre ad Danielem, renoua deuotionem. Ad cordis sanè renouationem, ad amissæ gratiæ reformationem melius proficis, citius promoueris intima deuotione, quàm profunda inuestigatione, nili forte inuestigatio tua sit circa detrimenta tua, detrimentorumq; remedia. Consonat in hæc verba Danielis illa sententia. Mihi quoq; non in sapientia quę est in me plus quàm in cunctis viuentibus, Sacramentum hoc revelatum est. Certe omne verbū sapientię, & intellectus sciscitans rex, decuplū super omnes ariolos, & magos in Daniele inuenit. Veruntamen vir tantę sapientiæ non tam inuestigatione, quàm prece, quod quæsiuit obtinuit. Nemo ergo quærat per humanam sapientiam ea quæ sunt supra humanam intelligētiam. Ad profundiorem fortasis intelligentiam nos vocat, quod nec illud sibi Daniel ascribat quod merito deuotionis obtinuerat. Sed vt interpretatio (inquit)

Psalm. 76. *Psalm. 102.* *Psalm 73.* *Psalm 17.* *Lib. 9.* *Psal. 118.* *Nota.*

(inquit) regi manifesta fieret. Forte & illud gratis obtinetur, quod merito deuotionis accquiritur. Nam & ipsam deuotionē quidem non á nobis habemus, sed ex munere largientis accipimus. *Quid enim habes* (inquit Apostolus) *quod non accepisti?* Ergo & denotatione, & gratias quidē *Gratias*, inquit, *accepistis, gratis date.* Si igitur deuotione gratis accipimus, gratuitum est & id quod eius merito obtinemus. Quando gratia pro gratia impenditur, sicut primum, ita & secundū munus gratis obtinetur. Nō ergo dona Dei percipimus, quia meruimus, sed vt ex eis proficere, vel prodesse possimus. Et veritatis quidem intelligentiam accipimus ad profectum nostrum. Veritatis autē doctrinam ad profectum aliorum. Ex vtraq; autē liberum arbitrium ad bonū adiuuatur, & ad boni cooperationē vtraq; illi diuinitus impenditur. Per regem vero (vt diximus) arbitrij libertatē accipimus. Danieli itaq; perplexorum interpretatio, diuinoru iudiciorū ratio, quasi ad hoc datur, vt regi manifestetur, quando ad hoc deuotio ad veritatem illuminatur, vt liberū arbitrium habeat, & agnoscat in quo se exercere, quid cauere, quid eligere debeat.

1. Cor 4.

Matth 10.

Dona Dei cur accipiamus.

Compendiosa recapitulatio prædictorū cum similitudinis attestatione.

Caput XX.

IVVAT hoc loco in consideratione adducere quomodo ista lectio, & euangelica videātur sibi mystica locutione concinere. Refert Lucas Euangelista quomodo voluerit Dominus itinerātibus discipulis præsentiā suam in peregrina specie exhibere, & postmodum subtrahere, sed cum rogantibus manere, ad compellentes intrare, & tandē aliquādo inter epulas speciem quā recognoscerent ostendere. Quid itaq; est Christū (hoc est Dei sapientiā) in peregrina specie præsentem habere, nisi veritatē nō in sua simplicitate, sed per speculū, vel enigmate videre? Extra

Luc. 24.

Christum in peregrina ipsum videre quid sit.

A domum autem & quasi in itinere hæc visio ostenditur, quando sublimium contemplatio per mentis excessum & velut in transitu videtur. Quasi duo exeuntes sunt, qui & ambulantes eiusmodi conspiciunt, quando ratio, & intelligentia humani modum excedentes furtim quidem, & raptim sublimiū spectacula percurrunt. Tunc autē Dominus longius se ire fingit, nec tamen penitus recedit, quando contemplationis gratiam quā misericorditer impendere consueuit, nonminus vtiliter ad tempus subtrahit, vt melius per experientiam doceat cum quanta auiditate requiri, vel retineri debeat. Manere autem, & ad eos intrare compellitur, quando multa precum initantia amissa gratia reparatur, vt visionem exterius oblatam introrsum trahat, & per excessum visa, animus ad seipsum reuersus memoriter retineat, & ad cōtemplationis gratiam de extero familiarius possideat. Cibos quales Dominus amat, & delectari solet, apponimus, quando eum pro recuperatione, vel accumulatione gratiæ in voce exultationis & confessionis laudamus honoramus, magnificamus. *In voce*, inquit, *exultationis, & cōfessionis sonus epulantis.* Inter hos sæpe exultationis & cōfessionis nostræ hymnos sinus mentis dilatatur, sensus acuitur, & ad mystica penetranda, & vsq; ad diuinitatis arcana sæpe rimanda, intelligentia illuminatur: *Sacrificium*, inquit, *laudis honorificabit me, & illiciter quo ostendam salutare Dei.* Panis coram nobis proculdubio à domino frangitur, quādo mysteriorum profunditas mystica interpretatione aperitur, ipsoq; reuelante cognoscitur. Ex hac panis fractione, mysteriorumq; reuelatione agitur, vt dominus in propria specie recognoscatur, & ipsa veritas (vtpote figurarum velamine amoto) in sua simplicitate perspiciatur, dominiq; præsentia ex gratiæ ipsius infusione perpendatur. Dominus autem (qui & Dei sapientia)

Quando Dominus se longius ire fingit.

Et q̄ modo compellatur intrare

Quales cibos Dominus amet.

Psal. 49.

Psal. 49.

Quando Dominus cognoscitur.

ab oculis intuentium euanescit, quando ex contemplatione, & admiratione diuinę sapientiæ contemplantis, & admirantis animo innotescit, quantum eius incomprehensibilitas omnem humanam intelligentiam excedit: *O altitudo*, inquit, *diuitiarum, sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* Humanus liquidem animus, quanto subtilius ad Dei sapientiam contemplandam illuminatur, tanto validius in semetipsum luminis illius immensitate reuerberatur, quod est ab intuentis oculis euanescere, & seipsam quasi ostendendo subducere. Ex his itaque licet perpendere, quanta similitudinis proportione hæc gemina lectio videatur sibi respondere. Quod enim dominus se in peregrina specie ostendit, hoc est, quod Nabuchodonosor veritatis reuelationem sub mystico velamine accepit. Quod ibi dominus longius iter se finxit, hoc est, quod visio regi ostensa ad modicum, se ab eius memoria elongauit, Quod ibi qui apparuerat remanere, & intrare copellitur, hoc est, quod hic elongata visio multa instătia quæritur, & tandē Danielis solicitudinē multo profundius, multo perfectius percipitur, vel retinetur. Quod ille qui illic apparuerat, tandē aliquando manifesta visione cognoscitur, hoc est, q̄ hoc in loco ablatæ visionis obnubilata veritas prophetica demum interpretatione manifestatur. In his, & alijs quibusdam, hanc geminam lectionem sibi inuicem concinere videbit, si quis est, qui hæc altius perscrutari velit. Habet tamen illa lectio sua quædam propria, & ista, de quibus non est modo dicendum per singula. His itaque per excessum excussis, & pro similitudinis attestatione collatis, ad visionis explicationem, seu explanationem redeamus.

Fom. 11.

Collatio similitudin. 2.

Quomodo oporteat vnumquemque à præsumptionis suæ altitudine detumescere, qui cupit in vera stabilitate quandoq; fixus manere.

CAPVT XXI.

TV rex videbas, & ecce quasi statua vna grandis statura illa magna, & statua sublimis stabat contra te, & intuitus eius erat terribilis. Huius statuæ caput ex auro optimo erat. Pectus autē & brachia de argento. Porro venter, & femora ex ære. Tibiæ autem ferreæ. Pedum quædam pars erat ferrea, quædam fictilis. Videbas ita, donec abscisus est lapis sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in fauillam æstiui areæ, quæ rapta sunt vento, nullusq; locus inuentus est eis. Lapis autem qui percussit statuam, factus est mons magnus, & implenit vniuersam terram. Hoc est somnium. Dan 2.

Ecce (vt videre potes) imago illa, quæ per visionem cernitur, varia permutatione semper in deteriora ducitur, & quæ in somnio à preciosissima materia incipit, per multiplicia detrimenta decurrens, tandem in vilissimam materiam desinit. Quod enim inchoatur ex auro, ad vltimum consummatur in luto. Vt igitur breuiter perstringam quid super his (iuxta generalem quandam considerationē) sentiam, vnumquemque oportere puto (iuxta propositam ostensæ visionis formam) apud semetipsum à propria æstimatione decrescere, & à sui confidentia magis magisq; deficere, præsumptionemq; temperare, si regnum cœlorum intus apud semetipsum optat ædificari, & illud vtique regnum, quod nunquam possit finiri. Omnis homo naturaliter seipsum amat, & approbat, & sanè inquantum diligit intătum & magni pendit. Semper autem ex magnitudine dilectionis, pendet mensura æstimationis, q̄a modus dilectionis est sine modo, sine mē- sura est æstimationis suæ magnitudo.

Ex mensura dilectionis pendet mensura æstimationis.

O quàm

O quàm rarum vt homo inueniri possit, qui contra Apostoli sententiam nō se putet aliquid esse, cum nihil sit. Sed nunquid saltem aliquid paruum? Imò verè magnum, & valde magnum supra modum, & (vt figuratè loquar) penè plus quam aureum, cum veraciter sit vile lutum, vt quid superbis terra, & cinis? *Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera cœli posueris nidum tuum, inde detrahamte, dicit dominus.* Oportet itaque eum qui adhuc apud se in immensum tumet, ab enormi illa æstimationis propriæ altitudine detumescere, & ad veræ humiliationis ima gradatim descendere, & tandem aliquando seipsum velut nihilum, & inane reputare, velut vile lutum despiciendo calcare, & quasi fauillam, & cinerem omni hora aspicere, si illud æternæ stabilitatis regnum cupit in seipso consurgere. Concinit in hanc sententiam cui non erat similis super terram. *Comparatus sum luto, & assimulatus sim fauillæ, & cineri.* Vultis autem adhuc apertius audire quam omnino ab omni confidentia sui dejectus fuit ille qui inter omnes orientales magnus apparuit? *Desperaui*, inquit, *nequaquam vltra iam viuam.* Desperasse se dicit, sed dubitas forte de quo, de domino, an de se ipso? Audi ergo quid alibi dicat, & agnosce quàm fortiter in domini confidentia fixus manebat. *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.* Sperabit itaque, sed de domino. Desperabat nihilominus, sed de seipso. O quanta pernertitas de seipso præsumere, & de domini pietate desperare? Si multum de tua virtute confidis, ibi te in altum erigis, & quasi ad instar montis intumescis, vbi te submittere, & velut vallem facere debuisses. Bonum est ergo dicere huic monti tollere, & mittere in mari. Propter eiusmodi montes conturbatur terra, & transferentur montes in cor maris. Econtra si de domini protectione diffidis, ibi proculdubio satis prauè, atque peruersè vallē efficis, vbi collem, imo montem, & montē excelsum valde habere debueras. Vt igitur sint prauain directa, & aspera in vias planas, eiusmodi omnis vallis implebitur, omnis mons, & collis humiliabitur, & tunc temporis eleuabitur mons domus domini, supra verticē montiū. O quanta mentis altitudo, ò quanta fortitudo, vel firmitas, in sola domini pietate cōfidere, & in eiusmodi cōfidentia fixum manere. Hic est ille mōs qui post statuę dejectionē, propriæq; confidentiæ extenuationem, vel exterminationē ex modico in immensum crescit, vt in æternum moueri nō possit: *Qui confidit*, inquit, *in domino sicut mons Syon, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem.* Hic est mons quem oportet vniuersam terræ superficiem implere, ita vt nihil audeat hō de sua industria, nihil omnino nisi de domini virtute præsumere. Puto, quia non potest abscondi ciuitas supra hunc montē sita. Si mihi credis, ædificabis tibi in hoc monte structuram illam, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum, vt sit firmamentum in terra in summis montium. In hoc sanè eminenti metropolim, & sedē imperij habere debet regnū caritatis, & regni eius non erit finis. Regnum siquidem caritatis (ni fallor) est illud regnum secundum Danielis sententiā quòd in æternum non dissipabitur. Ecce quid tibi statuæ huius erectio, vel dejectio proponat, ecce qualia, vel quanta tibi per similitudinem repræsentat.

Abdia 8. 4.

Iob 30.

Iob 7.

Iob 13. Sperandum de Deo. desperandum de nobis ipsis.

Psal. 124.

De modo conditionis, vel corruptibilitatis humanæ, & quod in quolibet virtutum culmine oporteat mortem vnam timere.

CAPVT XXII.

QVID est statua, nisi effigies humana? Quid itaq; est statuā, hoc est similitudinem humanam per visionē cernere, nisi humanæ vitæ modum, vel ordinem, quasi per speculum, & in ænigmate oculo contemplationis

Dan. 2. aſpicere? *Tu rex*, inquit, *videbas, & ecce quaſi ſtatua vna grandis.* Si modum, vel qualitatem humanæ vitæ perſcrutari velis, ſi ad dignitatem cõditionis, ſi ad facilitatem reparationis, ad quodlibet horũ te verteris, videbis te in ſingulis deficere, & nihil horum ad plenũ poſſe comprehendere. Vide ergo in intuentis oculis quam grande eſt, quod ab ipſius aſpectu omnino comprehendi nõ poteſt. *Statua*, inquit, *illa magna, & ſtatura ſublimis, ſtabat contra te, & intuitus eius erat terribilis.* Bene autem poſtquam magnam dixit, & ſublimem, fortè adiungit. Siquidem aliud eſt eſſe magnũ, & aliud eſt eſſe altum. Nam & ager magnus dicitur, qui tamen nulla altitudine attollitur. Sic ſanè quędam penè incomprehenſibilia ſunt, quæ tamẽ multa inueſtigatione, vel admiratione digna non ſunt. Sed quòd hanc ſtatuam grandem, ſublimem, terribilem audiuimus, ad triplicem conſiderationem rectè accommodare poſſumus. Humanæ ſi quidem vitæ cõditio, quæ in hac ſtatua figuratur, quamuis vnumquodque ſecundum aliquid in ſingulis inuenitur, ſpecialius tamen, & expreſsius, ex vno grandis, ex altero ſublimis, & ex alio inuenitur terribilis. Vna itaque humanæ cõditionis cõſideratio & immanis eſt, ex ea parte qua ſubiacet corruptioni, & ſublimis eſt ex ea parte, qua reſeruatur reparationi, & terribilis, ex ea parte qua paret perditioni. Vultis audire quanta immanitas corruptionis? *Cui comparabo te, vel cui aſſimilabo te filia Hieruſalem, cui exæquando te, & conſolabor te virgo filia Syon? Magna velut mare contritio tua. Quis medebitur tui?* Vultis agnoſcere quanta ſit ſublimitas reparationis? *Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij eius, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iuſtificauit, quos autẽ iuſtificauit, illos & magnificauit.* Vultis & illud noſſe quãtus ſit terror diuinæ percuſsionis? *Quis*, inquit, *nouit poteſtatem ira tua, & pra timore tuo iram tuam dinumerare?* Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent. Attende ergo magnitudinem ſtatuæ noſtræ in conſideratione culpæ, altitudinem, in conſideratione gratiæ, terrorem, in cõſideratione pœnæ. Quære culpæ magnitudinem, & ſecundum culpam originalem, & ſecundũ culpam actualẽ. Et pro culpa originali audi quid de homine dicitur homini. *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Et de culpa actuali, accipe vocem improperij. *In omni colle ſublimi, & ſub omni ligno frondoſo tu proſternebaris meretrix.* Vnde eſt, quod ei dicitur: Leua in circuitu oculos tuos, & vide vbi nunc proſtrata ſis meretrix. O verè gratiæ altitudinem, tam ſecũdum gratiam iuſtificantem, quam ſecundum gratiam confirmantem, quam ſecundum gratiã glorificantem. Metire ſi vales ſublimitatis celſitudine, ſecundum gratiam iuſtificantem: *Nam quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras.* Suſcipe & eminentiæ altitudinẽ, ſecundũ gratiam confirmantem. Quoniam ſecundum altitudinem cœli terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. Æſtima ſi potes dignitatis ſublimitatem, ſecundum gratiam glorificantem. *Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Si autem filij, & hæredes. Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.* O ſtatuæ noſtræ aſpectum verè terribilem, ſecundũ pœnæ addictionem. Terribilem, ſecundũ iudicium corruptionis, terribilem, ſecundum iudicium reprobationis, terribilem, ſecundum iudicium damnationis. O aſpectum terroris, ſecundum iudicium corruptionis. Quoniam circumdederunt me mala quorum nõ eſt numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & nõ potui vt viderem. Multiplicatę ſunt ſuper capillos capitis mei.

Aliud eſt eſſe magnũ, aliud altum.

Thren. 2.

Rom. 8.

Pſal. 89.

Pſal. 75.

Hiere. 3.

Pſal. 102.

Rom. 14.

mei. O aſpectum plenum horroris ſecundum iudicium reprobationis, & ſicut non probauerunt (inquit apoſtolus) Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia. O aſpectum plenum terroris, plenum horroris, ſecundum iudicij damnationis. Terribilis enim (ſecundum eundem Apoſtolum) quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio quę conſumptura eſt aduerſarios. Ignis enim eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Eorum vtique qui ducunt in bono dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt. Ex his omnibus (vt arbitror) perpendis quam ſit horrēdum incidere in manus Dei viuentis. Quid his terribilius dici, quid his horribilius poteſt excogitari? *Et mirus*, inquit, *eius erat terribilis.* Quod autem de ſtatua dicitur, ſtabat contra, te non multa eget expoſitione. Tunc proculdubio cōtra vnum quemlibet huiuſmodi ſtatua erigitur, quando ſpeculantis animi fœditas, infirmitas, calamitas oculus eius ingeritur, & qualis ſit, vel qualis adhuc eſſe poſſit, ei per reuelationem oſtenditur, vt eius impudentia, ſuperbia, duritia confundatur, humilietur, cōteratur. *Arguam te*, inquit, *ſtatuam contra faciem tuam.* Diuinitus arguitur, quando diuina inſpiratione iam tactus animus cōſcientiæ propriæ accuſatione confunditur. Et quaſi contra faciem propriam præuaricatrix anima ſtatuitur, quando in fœditatis ſuæ conſideratione contra ſemetipſum per increpationem ſeruire videtur. Contra ſpeculantis itaque animum ſtatua quodammodo ſtatuitur, quando ad ſui ipſius confuſionem, & humiliationem diuino quodam nutu ſuæ ei corruptibilitatis imago proponitur. Diſce itaque homo, diſce confidentiam tui (ſi ſubito, & ſemel non potes, gradatim ſaltem, & per temporum interualla) deponere ſtude, ſatage de te humeliora ſemper magis, magiſq; ſentire, vt ad veram, perfectamq; humilitatem poſſis vel ſero pertingere. Hæc ſunt conſummatę charitatis inconcuſſa fundamenta, hæc ſunt æternæ ſecuritatis regnantis animæ firma munimenta. Depone arrogantiam, deprime ſuperbiam, cōtere peruerſam illam de tua virtute fiduciam, iacta in domino curam tuam. Omnem virtutem, omnem fortitudinem, omnem induſtriā tuam reputa velut cinerē, & fauillam. Quid aliud notauit fauillam quā omni turbini cedere, imo ad quemlibet, vel tenuem flatum diſſilire, quietiſque ſuæ locū deſerere? Congrua ſatis corruptelæ noſtræ forma, & imago conuenienter expreſſa, in cinere & fauilla. Vide quiſquis es ne forte oporteat velis, nolis, quandoque interius, vel exterius talem forte, interius apud te in tua exiſtimatione, vel exterius etiam coram alijs in tua actione. Interius inquam ex propoſito, & ſtudio voluntatis, vel exterius ex defectu, & fluctu humanæ corruptibilitatis, & quam multi ſunt qui nullo modo ab altitudine propriæ æſtimationis deſcendunt, niſi tunc primum cum exterius in actione turpiter cadunt. Ad hoc namque proculdubio nōnulli permittūtur in actione deformiter cadere, & aurū ſuum in argentum, argentū in æs, æs in ferrum, ferrum in teſtam mutare, vt ex proprio defectu, & quaſi per experimentum diſcant, quid de propria virtute, & fortitudine ſentire debeant. Videamus ergo quomodo quoſdam cōtingat (iuxta oſtenſæ imaginis formā) quaſi de ſummis bonis penè vſque in extrema mala, per varios corruptionū defectus corruere, & velut aureum caput in teſteos pedes terminare, vt diſcamus, in quolibet virtutum culmine morum ruinam timere, vt ſatagamus ſemper, & vbique veræ, & perfectæ humilitatis formam, modumq; tenere.

Rom. 1.

Quando ſtatua eius modi contra nos erigitur.

Pſal. 49.

Quando præuaricatrix anima ſtatuitur contra faciem ſuam.

Quod de magno sæpe virtutum culmine soleat mens humana gradatim in ima corruere.

CAPVT XXIII.

1. Cor. 10. QVi stat (ait Apostolus) *videat ne cadat*. De quantumlibet celso fastigio facile potest in ima corrui, vel in profundum demergi, imo proculdubio quãto gradus altior, tanto casus deterior. Debet nos sæperistud Nabuchodonosor somnium, & cautos reddere, & solicitos efficere. Vide obsecro visionis eius statuã, vide (inquã) à quanta sublimitate incipitur, & in qualem tandẽ finem deducitur. Habet sanè caput aureũ, & finẽ testeum. Quid auro carius, quid testa vilius? Attende & illud quomodo gradatim ad deteriora vergit, & quandoq; in fœdissimo fine finem facit. Prima pars aurea, secunda argentea, tertia ærea, quarta ferrea, & quinta describitur testea. In auro, intelligitur charitas, in argento veritas, in ære, simultas, in ferro crudelitas, in testa fictili fragilitas. Testa enim facile frangitur, & per eam rectè impatientiæ fragilitas figuratur. Ferrum q; cætera omnia metalla comminuit, & domat, competenter quidem crudelitatis violentiam designat, quę resistentia quęq; premit, vt opprimat. Æs autẽ argentum imitatur in sono, sed multũ dissonat in precio. Sic simulatio suauẽ adulationis tinnitũ habet in sermone, & suauiter reboat, & dulciter resultat in opere, sed quantũ per verbũ, & exercitium demulcet extrinsecus, tantũ per consilium & desideriũ pallet intrinsecus. Argentum quoq; quo frequentiori vsu atteritur, eo vtiq; clarior redditur, sic veritas vehementi discussione, quo magis eo melius commendatur, si veritatis consilia experientiæ vsu certiora, eo clariora redduntur. Caritatis claritatem auri fulgor exprimit, quæ cœlestis desiderij igne flammescit, & sicut aurũ cęteris metallis pręfertur, sic charitas cæteras virtutes supergreditur.

Quomodo gradatim statua ad deteriora vergat. Quid in auro &c. intelligatur.

De simulatione adulationis.

A O quantum est inter testam, & aurum, inter statuæ finem, & statuæ principiũ. Statua, quæ ex auro incipit, testam definit. Puto, quia nemo repentẽ fit turpissimus. Sed qui minima negligit, paulatim defluit. Sicut quibusdam profectuum gradibus ad alta conscenditur, sic rursum gradatim ad ima descenditur. Attende quomodo in hac statua prius aurum, postea argentum, post hæc mediante ære, sequitur & ferrum. O quanta differentia auri & ferri.

De gradibus ascensus.

II O quantum in tẽ differunt charitas, & crudelitas. Quid tamen de his ait veritas: *Abundabit*, inquit, *iniquitas, & refrigescet charitas multorum.* Vide quæso, vnde quo peruenitur, de abundantia charitatis, ad abundãtiam iniquitatis. Charitas ad aurum, iniquitatas pertinet ad ferrum. O mirabilem (imò detestabilem) cõmutationem, de charitate, ad iniquitatem: *Si auerterit*, inquit, *iustus iustitiam suam, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, nõ recordabuntur.* Opus detestabile, & dignũ confusione, quod inchoatur ex auro, & consummatur in testa, & ferro. Sic namq; describitur pedum pars ferrea, & quædam testea. O contulibiles operarios, qui in initio cõuersionis suæ, opus tuũ inchoant ex auro, & tandem consummant luto. Scimus, quia sæpe cum immundus spiritus exierit de hoie, quærens requiem, & nõ inueniens, assumptis secum septem spiritibus nequioribus se, reuertitur in domũ suam, & ingressus habitat ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Quam multos videmus in initio suæ conuersionis spe gaudentes, spũ feruentes, in tribulatione patientes, sollicitos in opere, studiosos in lectiõe, deuotos in oratione. Quid isti videtur tibi nisi in auro operari, & in charitate initiari? *Charitas enim* (vt scriptũ est) *patiens est, benigna est, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Nonne operari tibi videtur in auro, cui dictũ est a domino: *Noui opera tua, & charitatem, & fidem, &*

Nota.

Matth. 24.

Ezech. 18.

1. Cor. 13.

Apoc. 2.

ministe-

ministerium, & patientiam tuam? Sed sunt multi qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Nec tamen qui huiusmodi sunt, statim se in infima demergunt, sed prius de bono in pejus, deinde de minus bono in malum, & demum de malo in deterius corruunt. Mons enim cadens paulatim defluit, & terra alluuione consumitur. Siquidem quæ huiusmodi sunt, paulatim incipiunt à pristino desiderio tepescere, & priori feruore magis, magisq; deficere.

Quomodo vel quibus corruptionis gradibus de summis in ima corruat sæpe animus humanus.

CAPVT XXIV.

NEc statim tamen inchoata deserunt, sed agunt adhuc bona quæ possunt. Refrigescēte namq; charitate, operantur sanè bona ex deliberatione. Quid putamus tamen interesse inter priorem illum statum, & istum secundum? Multum per omnem modum. Aliud est bonum sequi ex desiderio, atque aliud ex solo consilio. Aliud (inquam) est bonum operari cum magna delectatione, atq; aliud ex sola deliberatione. Istud bonum, sed illud optimum. Istud ad argentū, illud pertinet ad aurum. Preciosum quidē metallum in argento, licet longè vilius sit auro. Studeat ergo in argento operari, cui fortè deest copia auri: Si non potes bona agere ex delectatione, age tamen saltem ex veritate, & veritas liberabit te. Vultis autem nosse opus quod sit ex huiusmodi argento, quomodo luceat, vel quantum placeat, & possessorem suum quam diutem, vel securum reddat? *Omnis*, inquit, *qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quoniam bona sunt.* Bonum est itaq; argento huiusmodi abūdare, sed nec minus stultum aurum suum in argentum mutare. Omnis enim homo mittens manum suam in aratrum, & respiciens retro, non est aptus regno Dei. Vultis autem nosse quomodo diuinus cum sermo per increpationem feriat, qui aureum opus in argentum commutarat? *Scio*, inquit, *opera tua, & laborem, & patientiam tuam.* Ecce opus bonum, ecce brachia, ecce pectus argenteum. Sed videamus quid sequtur, cum postmodum subinfertur. *Sed habeo*, inquit, *aduersum te, quod charitatem tuam primā dereliquisti.* Arguitur ergo qui adhuc bonum agit, quod charitatem primam reliquit, & aureum caput in pectus argenteum deflexit. Quicunque huiusmodi te esse perpēdis, memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Alioqui time illud quod sequitur, quod minimè resipiscendi diuinus sermo minatur: *Sin autem*, inquit, *venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.* Time ergo nisi ad priora bona citius redeas, ne adhuc in deteriora cadas. Elige quid malis, ascendere, siue descendere. Non enim potest homo in eodem fixus, diutius stare. Fugit enim velut vmbra, & nunquam in eodē statu permanet. Memoriter tene, nec mediocriter time, quoniam qui ad primā charitatem non reuertitur, cito eius candelabrum de loco suo transfertur. Quid per candelabrū gestatorium lucis, nisi opus bonum, opus veritatis? Huiusmodi candelabrum stat in loco suo, quando bonum opus surgit ex proposito bono. Sed huiusmodi candelabrum de loco suo transfertur, cum bona boni operis intētio in malam commutatur. Sic opus argenteum transit in æreum. Et est quidem frequens hoc malum inter filios hominū. Sæpe enim quod prius quis agebat ex veritate, ad laudem hominum resolutus, postmodum actitat pro humano fauore. *Populi*, inquit, *meus qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Qui igitur blandum se exhibet in sermone, benignum in opere, prauum autem atque peruersum in cogitatione, & voluntate, iste profecto abiecto

Ioan. 3.

Luc. 9.

Apoc. 2.

Esa. 3.

iecto argento iam operatur in ære. Æris enim in ore suauiter tinnit extrinsecus, sed voluntatis deprauatione palleſcit intrinsecus. Nunquid nam tibi non tale videtur opus illorum, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. In huiusmodi opere (vt arbitror) desudabat, quem dominus increpando arguit cum dicat: *Scio opera tua, quia nomen habes, quod viuas, & mortuus es.* Sed quisquis huiusmodi es, nõ te exiltimes diu posse latere. *Sed si exaltatus fueris vt aquila, & inter sydera posueris nidũ tuum, inde detrahamte dicit dominus.* Quandoque oportet te propheticam imõ dominicam vocem audire: *Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, reuela crura, transi flumina, Et tunc reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobriũ tuũ.* Denudata autem turpitudine tua, cum iam cœperint venter, & fœmora ærea apparere, incipies mox laudatoribus tuis, imo iam derisoribus tuis sordescere, & de die in diem magis, magisq; vilescere. Iam tunc illis incipies irasci, indignari, illos detestari, & crudeliter persequi, quibus antea multum placere studuisti. Et quã blandus eras prius, tam eris postmodum asper, & durus. Sic es tuum mutabitur in ferrum, diceturq; tibi. *Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena?* Haud dubium est opus æreum mutasse in ferrum. Lenitatem in seueritatem, quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, qui prius linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labijs eorum. Qui prius vos tam blandos, tam benignos exhibuistis, vnde iam bella, & lites in vobis? Iam zelum amarum habetis, & contentiones in vobis. Occiditis, & zelatis, litigatis, & belligeratis, & vnde hæc tam sæua crudelitas, & ferri duritia in vobis? Quid putas causæ est, quod sunt tam veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, nisi quod tibias, & plantas ferreas habent, qui lætãtur cum malè egerint, & exultant in rebus pessimis. Sed hoc est in illis præ omnibus mirabile, imo supra omnia miserabile, & sicut sunt prompti & audaces ad mala inferenda, sic sunt pusillanimes, & supra modũ impatientes ad toleranda illata, vt rectè mirari possis quonã modo conuenire possit ferrũ cum testa, tãta crudelitas, cũ tanta impatiẽtia. Ecce statua nostra in qualẽ finẽ definit, quę post caput aureum fictiles plantas accepit. Filij Sion incliti, & amicti auro primo, quõ reputati sunt in vasa testea, opus manuũ figuli? Quid auro pretiosius, quid testa vilius? Quomodo ergo obscuratus est aurum, mutatus est color optimus? Quid auro tractabilius, quid testa fragilius? Quomodo charitas se attrectare, quõ attenuare permittit, quę oĩa sustinet, omnia credit, omnia sperat, oĩa sustinet? Quid autẽ voluntate contẽptibilius, quid delicata mẽte detectius, quæ super & in prosperis per concupiscentiam resoluitur, & in aduersis per impatientiam frangitur? *Væ illis, qui perdiderunt sustinentiam, qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in prauas.* Contritio enim & infelicitas in vijs eorum. Contritio propter testę corruptibilitatem, & infelicitas propter terri rigorem, eo quod pedum pars quædã sit testea, pars verò quædam sit terrea. Quid autem est, quod huiusmodi homines ad sua iterum desideria conuertuntur, quod post opera eris & ferri, ad opus figuli trahuntur, nisi quod nõ habeant (præterquam in concupiscentijs suis) vbi delectentur, eo quod per simulationem prius perdiderint gaudium bonæ conscientiæ, & postmodũ per crudelitatem gloriam famæ. Vt autem ea quæ diffusius iam diximus, ad compendium reuocemus, in capite aureo, intelligitur deuotio, in membris argenteis, discretio, in æreis, simulatio, in ferreis, indignatio, in testeis, dissolutio.

Apoc. 3.

Abdia 1.

Esai. 47.

Hiere. 2.

Eccles. 2.

Nota.

De

De prædictorum differentia graduum, & qualitate singulorum.

Caput xxv.

Caput cur dicatur aureum, & cætera membra alijs nominibus nominentur.

NOTANDVM sanè, quid de quibus membris dicitur, & qualia quæq; describantur. Describatur autem caput aureum, pectus argenteum, brachia autem argentea, venter, & fœmora ærea, tibiæ ferreæ, pedes ferrei, vel testei pro parte. Capite totum corpus regitur, vnde per ipsum rectè intētio designatur, quia per ipsam omne actionis nostræ corpus, siue in bonum, siue in malum finem deducitur. Consilium ad cor pertinet, & cor sub pectore latet. Brachijs opera nostra explicamus, cum aliquid à nobis fieri volumus. Venter tenerior pars corporis, & velamentum fetoris, obsequium portendit compassionis. Fœmur pudendijs subijcitur, & perfectam videri se vult humilitas, quę ad vilia, & indigna inclinatur. Tibiæ cæteris membris ossa lōgiora, & robustiora portant, vnde & rectè seueritatis rigorem designant. Pedibus terram tāgimus, etiam cū erecti stamus, & quantumcunque mens sead cœlestia extendat, sine huius vitæ subsidijs necessitatem suam non sustentat. Per caput itaque (vt dictum est) intelligitur intentio, per pectus, deliberatio: per brachium, exercitatio: per ventrem, compassio: per fœmur, humilitas: per tibiā, seueritas: per pedem, necessitas: per caput, desiderium intētionis: per pectus, studium deliberationis: per brachium, exercitium actionis: per ventrem, obsequium pietatis: per fœmur, seruitium subiectionis: per tibiam, flagellum seueritatis: per pedem, subsidium necessitatis. Si ergo caput intentio, & aurum deuotio, quid aliud est aureum caput, nisi deuota intentio? Si pectus, deliberatio: brachium actio, argentum vero, discretio: quid aliud erit pectus, & brachia argentea, quam consilia, & opera discreta? In vētre, compassio: in fœmore, subiectio: & in ære, simulatio. Quid itaque aliud est venter, & fœmora ærea,

Quid per caput intelligatur, & cætera membra.

A nisi pietas, & humilitas ficta? Si per tibiam, seueritas, si per ferrum, crudelitas, quid aliud intelligitur in tibijs ferreis, nisi seueritas crudelis? Pes, necessitatem, testa, voluptatem. Planta ergo testea designat voluptuosam superfluitatem. Pes autem ex parte ferreus, & ex parte testeus describitur, quia delicata mens nūc in eorum odium obduratur, per quos fortè à suis desiderijs restringitur, nunc verò cum concupita suppetunt, in eorum luxu resoluitur. Quid B itaq; est fulgor capitis aurei, nisi feruor cœlestis desiderij? Claritas pectoris argentei, & brachij argētei, certitudo recti cōsilij, & rectitudo operis certi. Sonoritas ærei ventris, & fęmoris, blandimentum falsę pietatis, & fictæ humilitatis. Robur ferreæ tibiæ, rigor immoderatæ disciplinæ, fragilitas testei pedis, effrenatio superfluitatis. Caput itaq; aureum, sancta desideria faciunt, pectus, & brachium argenteum, consilia & opera recta. Ventrem & fœmur æ- C reum, obsequia, & seruitia ficta: tibias ferreas, flagella sæua: plantam testeam, subsidia delicata.

Dictum est quomodo defluat homo sæpe de bono in malum, nunc dicitur quomodo corruat sæpe de malo in malum, & vitio in vitium.

Caput xxvi.

SI quis autem totum quod de statua dicitur velit accipere in malo, eius assertioni absque dubio facile cedo. D Sed sic tamē sensum suum qui eiusmodi est, studeat approbare, vt prædictum minimè audeat condemnare, eo quòd Spiritus S. soleat sæpe in vno quod loquitur, plura designare. Nam sicut aliquid est in hac scriptione quod facilius accommodatur ad lectionem illam, sic & aliquid inuenitur in eadem quod leuius applicatur ad istam. Nam aurum sanè huius statuæ cum optimum legatur, accommodatius in meliorem partem accipi posse videtur. Sed sicut hoc secundum prædictam lectionem rectè

accipitur iuxta rei veritatem, sic in hac lectione quidem conuenienter satis referri potest ad suam de se superbientis animæ æstimationem. Sic quòd statua non animal describitur hoc quod per reuelationem cernitur, huic secūdæ lectioni alacrius arridet, vbi totū quod dicitur in malam partem accipere placet. Quid enim aliud est huiusmodi statua nisi humana figura, siue humana vita? Et quid aliud est humana figura sine rationabili anima, nisi actio congrua sine intentione recta? Toties itaq; non dicam animal nutritur, sed statua iuxta humanā effigiē fabricatur, quoties homo in ordine conuersationē suā secundum carnis prudentiam (quæ inimica est Deo) moderatur. Videamus itaq; huiusmodi statuæ qualia quæcunque membra diuinus sermo describat, cum dicat, huius statuæ caput ex auro optimo erat, &c. Secundum hanc itaque acceptionem qua totum referimus in malam partem, per aurum potest intelligi arrogantia: per argentum, iactātia: per æs, pertinacia: per ferrum, sæuitia: per testam, impatientia. Aurum siquidē omnia metalla precij sui dignitate præcedit, & superba mens cæteros omnes in sui cōparatione despicit. Argentum suauem, & admodum dulcem sonum habet, & iactantia in sui laudis præconio blandam iucundamq; se exhibet. Æs eo quòd valde durabile existat, rectè satis pertinaciam figurat, quę à suo consilio, vel proposito vix vel nūquàm deflecti queat. Ferrum quod cætera soleat metalla domare, conueniēter satis sæuitiam designat, quæ solet cęteros premere. Per testam autem quę facilè frangitur, rectè satis impatientia designatur. Aureum itaque sibi caput fabricat, qui sibi sanctitatem arrogat. Pectus argenteum, & brachia argentea, circumferre videtur, qui de consilij & operis sui rectitudine gloriatur. Quasi ventrem, & fœmora quodammodo ærea habet, qui in his etiam pertinax permanet quæ propter vilitatem despicere, vel propter inhonestatē erubescere deberet. Tibias ferreas habere se ostendit, qui & contra superiores se per audaciam erigit, & inferiores per sæuitiam premit. Testeis plantis innititur qui terrenorum amori immoderatius incumbens ad impatiētiam effrænatur. Notandum sanè quibus corruptionis gradibus defectus nostri malū incrementum accipiat, quomodo gradatim ad deteriora deuergens vsque in ima descendat. Vide quomodo arrogātiam sequitur iactātia, iactantiam pertinacia, pertinaciam sæuitia, sæuitiam impatientia. Iactantiam sanè arrogantia præcedit, quia nisi prius elata mens de se alta sentiret, nūquam tam impudenter de scientia, vel sanctitate iactaret. Cum autē quod in semetipsa de sua scientia, vel sanctitate sentit alijs etiam persuasum esse credit, quid iam mirum si in suo cōsilio, vel proposito pertinax perstiterit? Nisi vero in suo consilio, vel proposito prius pertinaciter persisteret, nunquam pro eorum defensione in alios tam improbè sęuiret. Sæuitia impatientiam generat, quia quo quisque proximum suum minus amat, eo vtiq; minus infirma molestius tolerat. Scimus autē, quia amoris alueus quo amplius erga proximū obstruitur extrinsecus, eo altius erga semetipsum intumescit intrinsecus. Et quanto quisque miserabilius per priuatum amorem in semetipso languet, tanto vtique molestias suas molestius sustinet, tātoq; difficilius desideria sua cohibet. Hinc est, quod erga alios seuerus, & in semetipso resolutus, dūmodo in alios furit, modo in semetipso torpescit, pedibus ex parte ferreis, & ex parte testeis incedit. Et quidem sæpe quædam adeo ex magnis conatibus, quos in principio conuersionis audacter præsumpserūt, tam enormiter inanescunt, vt in tanta dissolutione qua tandem tam eneruiter viuunt, nec tenue quidem non dicam exprobrationis, sed nec correctionis, imò blādæ admonitionis verbum, patienter

Statua quid significet.

De gradibus defectionum.

Aurum & reliqua metalla quid significent.

ciēter audire possunt. Væ miseris. Quid quæsō, iā de his poterit fieri, vel quæ iā spes vlterius haberi, qui propter arrogantiā nullo modo possūt à suo tumore deijci, nec propter pertinaciā de suo errore conuinci, nec propter ferri duritiā à suo rigore deflecti, nec pp testeā fragilitatem de suo corpore redargui.

Quibus reparationis gradibus mens sæpe ex diuina operatione resurgit, quæ de magnis bonis in ima cadit.

CAPVT XXVII.

SED nec horum tamen ferream, seu lapideam duritiam debemus despicere, potens est enim Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Quæ enim impossibilia sunt apud homines, apud Deum possibilia sunt. Vide enim quod sequitur: *Videbas*, inquit, *ita, donec abscisus est lapis sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos.* Ecce lapis sine manibus abscinditur, vnde ferri duritia conteratur, & quidem rectè. Quæ enim manus talem lapidem concidere, seu etiam abscindere posset, qui ferrum cōterere, vel comminuere valeret? Sed quod non potest humana opera, vel quælibet humana industria, fit in sola voluntate diuina. Solus vtiq; Deus est, qui sine aliquo conatu, sine aliquo sui motu, quoties, & quæcunque voluerit, potest operari, stabilisque manens, dat cuncta moueri. Sed quid quæso est, qui hoc potuit, & voluit facere manibus, minimè voluit hæc perficere? An fortè in huiusmodi ferreis, & obduratis mētibus melius operatur inspiratione, quàm percussione, corrigiturque sæpe interna illustratione, quem nō possunt flagella corrigere? *Percussi*, inquit, *filios vestros, & non doluerunt, renuerunt recipere disciplinam.* Sed cum multo sit leuius apud nos dicere, quàm facere, sæpe tamen in his etiam mentibus, in quibus videtur percutientis manus opera defecisse, operatur quidem miro, & incōprehensibili modo interno suo verbo, vel sibilo: *Verbum*, inquit, *quod egredietur de ore meo, non redibit ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.* Sic & Spiritus sanctus vbi vult spirat. Verbo enim Domini, cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Lapis itaque sine manibus abscisus, timor Domini diuinitus inspiratus, in ictu huius lapidis statua deijcitur, & monstruosum opus destruitur. Sicut per timorē mens deijcitur à proposito bono, sic per timorē sanè excutitur à proposito malo. Sicut enim initium omnis peccati superbia, sic initium sapientiæ timor Domini. In huiusmodi itaque lapide statua concutitur, vt confusibilis mens confundatur, & humilietur. Quid est huiusmodi percussio, nisi interna compunctio? Quid autem est percussæ statuæ comminutio, nisi compuncti cordis contritio, & humiliatio? Sed scimus, quia cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet. Melius itaque sanè conteri in hoc lapide, quam erectum stare, & superbum sapere. Percussit, inquit, statuam in pedibus eius ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. In inferioribus, & deterioribus suis vtique statua concutitur, quando mens elata, atque peruersa per spiritum timoris Domini, ad iniquitatis, & infirmitatis suæ considerationem reuerberatur. Hęc pia Domini percussio, tam misericorditer intentatur, quam vtiliter in hac vita in nobis completur, cum dicitur: *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* In hūc vtique modum redargutus, & in infirma sui parte percussus fuerat, & per eiusmodi percussionem seipsum contra seipsum erexerat, qui dicebat: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatū meum contra me est semper.* Sed postquam ferrum, & testa concutitur, etiam cætera conteruntur. *Tunc contrita sunt*, inquit, *pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum.* Vidisti superius, quibus gradibus bonitas defecit, creuit peruersitas. Videnūc quomodo gradatim proficiat totius bonitatis fundamentum, humilitas,

Dan. 2.
Hierem. 5.
Esa. 65.
Lapis sine manibus abscissus.
Percussio statua, quid sit.
Psalm. 49.
Psalm. 50.
Dan.

litas, prius erubescimus vera mala, posteà ficta bona. Nouissimè etiam vera bona cum sint imperfecta, & incōsummata. Sic sanè primum conteritur ferrum, & testa, deinde membra ærea, nouissimè argentea, & aurea. In malis facilius erubescimus iniquitatem, quàm infirmitatem. In bonis autem citius erubescimus imperfectionem, quam intermissionem. Hinc est, quod in infimis membris prius conteritur ferrum, quā testa. Superius autē citius comminuūtur argētea, quam aurea membra. Primo itaque inferri contritione, damnamus mala, quæ per iniquitatem commisimus. In testæ autem contritione, ea quæ per infirmitatem contraximus. Æris autem contritio quid est, quàm simulati boni reprobatio? In argenteis mēbris hoc est, quod nobis minus placet, & quod minimè placere debet, non quòd sint bona, sed quòd non sint optima. In aureo enim opere hoc solum sanè reprehensibile cernitur, quòd optimi operis inchoatio, vsque ad digni, vel debiti finis talum non perducitur. In argenti igitur contritione, boni operis imperfectio. In auri autem contritione, arguitur optimi operis intermissio. Hoc nunc de huius statuæ contritione iam diximus, secūdum eam lectionem quam primo posuimus, vbi partim in bono, partim in malo accepimus.

Facilius erubescimus iniquitatē, quam infirmitatem.

Inferri contritione, quid significetur, &c.

A B C

Quibus promotionis gradibus, sæpe diuinitus reparetur mens quæ de magno malo in deteriora labitur.

CAPVT XXVIII.

D

NVNC autem secūdum eam lectionem, quæ secundo loco ponitur, aliquid loquamur. Sicut nihil facilius erubescimus, quam malitiam, sic nihil difficilius cognoscimus, vel erubescimus, quam arrogātiam. Arrogantia enim oculum mentis obnubilat, vel excæcat, vt nec seipsum annoscere valeat. Qualem enim seipsam mens elata per æstimationem fingit, talem proculdubio veraciter esse se credit. Videre go quam difficile sit illa nos in nobis reprehendere, & arguere, & per increpationem, & reprobationem contere, in quibus dudum credimus nos veraciter debere, & alijs placere. Sed quoniā iactantia, dum gloriam suam foras dilatare studet, veris falsa permiscet, & non solum ea quæ de se vera, verumetiam quæ nouit falsa, alijs de sui æstimatione persuadet sibi, proculdubio facilius in cōfusionem deijcitur, vbi de falsa ostentatione conscientiæ etiam proprio testimonio conuincitur. Vnde vtiq; est, quod iactātiæ argentum, quam aurum arrogātiæ quo facilius, eo & citius atteritur. Sed sicut multo difficilius arrogantiam, quam iactantiam, sic multo laboriosius erubescimus iactantiam, quam pertinaciam. Ex iactantia siquidem famā nostram sæpe creuisse, semper autem ex pertinacia decreuisse non dubitamus. Nam nihil aliud pertinaciam dicimus, nisi cum in nostra sententia contra aliorū consilia impudenter persistimus. Quis autem illud malū facilius non erubescat, in quo & alijs se multum displicuisse minimè ignorat? Rectè igitur prius æs, quam argentum cōtritum esse describitur, quia facilius (vt dictum est) mens de pertinacia, quā de iactantia confunditur. Pertinet autem ad contritionem testę, confusio de propriæ infirmitatis, & impatientiæ consideratione. Cum autem peruersa mens ad tātam infirmitatem, & impatientiam peruenit, vt passionibus suis etiam cum voluerit omnino resistere non possit, quis non videat quàm facile in hac fragilitatis suæ consideratione erubescat? Facilius autem (vt superius dictum est) illa excusamus quæ per infirmitatem contrahimus, quàm quæ ex sola malitia committimus, vnde & illa citius erubescimus. Rectè ergo (vt legitur) prius comminuitur ferrum, quàm testa, sicut & post ista æs, argentum, & aurum rectè describūtur comminuta. Huiusmodi ergo contritionis ordo describitur, cum dicitur: *Tunc*

Arrogantia quid efficiat.

Pertinacia quid sit.

contrita

contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argẽtum, & aurum. Vbi & additur. *& redacta quasi in fauillam æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento, nullusq; locus inuentus est in eis.*

Quomodo vel ad quantam perfectionem sæpe homo post multiplicem lapsum ex diuina operatione resurgat.

CAPVT XXIX.

QVID per æstiuum tempus, nisi fer-
Quorẽ spiritus, & quid per aream, nisi prudẽtiam spiritus intelligimus? Quid itaq; æstiua area, nisi spiritalis intelligentia? In hac area veritatis grana à figurarum paleis vehemẽtis discussionis trituratione excutiuntur. In hac area virtutis annona à vitiorum aristis districtè examinationis ventilatione separatur. In huius areæ tritura laboramus, & quasi grana à paleis separamus, quoties vera & æterna bona à fallis & trãditorijs secernimus. Nec nobis sufficiat paleas excutere, sed studeamus etiam earum cumulum igne suppositò in fauillam vertere, & transeuntium nitorem in nigredinem mutare, & affectum nostrum in eorum cõtemptum, vel odium transformare. In hac area desudat quisquis spiritalis esse desiderat. Spiritalis enim iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Audi quendam spiritalem in hac area laborãtem. *Proposui*, inquit, *in corde meo quærere, & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole.* Ecce area, ecce tritura, & vbi est palea, vbi est arista? *Vanitas*, inquit, *vanitatum, & omnia vanitas.* Ecce palea, *& vidi quod in omnibus*, inquit, *esset vanitas, & afflictio spiritus.* Ecce palea cum arista. Sed vbi est fauilla? *Quem ergo* (ait Apostolus) *fructum habuistis in quibus nunc erubescitis?* Quid est nigredo fauillæ, nisi confusio verecundiæ? Vide ergo quomodo stipularum nitorem in abominationis nigredinem verterant qui iam erubescebant in quibus aliquando delectari consueuerant. Audi & illum qui vanitatum paleas non solum in nigredinem, sed etiam in fœtorem verterat, cùm dicebat: *Omnia arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrifacerem.* Dolor autem pœnitentiæ est ignis ille quo solent spiritales viri vanitatum aristas comburere, & in abominationum fauillas vertere. Has vtique fauillas in conscientiæ nostræ adhuc area toleramus, quamdiu de præteritis culpis cõfusi, vel suspecti sumus. Sed flante vento fauillæ tolluntur, cum ad spiritus sancti inspirationem reatus nostri formido omnis, atque suspicio absorbetur, & per spem veniæ, ab omnis confusionis nigredine conscientiæ nostræ area mundatur, ita vt veraciter Domino psallere possimus, proiecisti post tergum omnia peccata mea. Nonne in fauillam, non dicam membra cætera ferrea, vel ærea, sed & caput eius aureũ redactum erat, cùm Propheta dicebat: *Et confusio faciei meæ cooperuit me.* Nonne pro fauillarum euentilatione Domino supplicabat, cum Domino in oratione proclamaret? *In te speraui, non confundar in æternum.* Nonne nigræ illæ cõfusionum suarum fauillæ vento raptæ, atque sublatæ fuerant, cùm per veniæ præsumptionẽ culparum suarum maculis emundatus in laudis confessionem erumperet, dicens: *Benedic anima mea Domino, & noli obliuiscì omnes retributiones eius, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* Vide ergo quia corruptionis opibus in fauillam redigitur, & postmodum vẽto raptatur, & tollitur, quia nisi præuaricatrix anima prius cõfusiones suas cognoscat, & erubescat, & digno pœnitentiæ dolore exurat, & absumat, conscientiæ suæ aream à culparum suarum maculis non emundat, & ad plenam veniæ securitatem numquam se subleuat. Raptis autem vento null⁹ locus eis inuenitur, quia post diu quæsitam, vixq; impetratam veniam contra similes tentationes mens nõ solum cautior, sed & robustior efficitur, imò contra similium corruptionũ detrimẽta insuperabilis redditur. Nullus sanè locus eis potest inueniri, cùm ad simi-

Eccl. 1.

Thren. 3.

Psalm. 43.

Psalm. 30.

Psalm. 102.

Prius necesse est, vt cõfusio cognoscatur, quàm erubescat.

Quid est quòd lapis percutiens statuam non resilit in rupem, sed mutatur in montem.

similem corruptelam nec sensus decipi, nec affectus potest corrũpi. Sed quid illud sibi vult quod lapis ille in quo statua percutitur, percussaq; comminuitur, quid, inquam, est quòd lapis non crescit in rupem, sed mutatur in montem, nec lapis in lapidem grandem, sed potius excrescit in montem magnum, & eminentem? Sed scimus quia perfecta charitas foras mittit timorem. Nescit enim perfectio charitãtis augere formidinem, sed mutat & mãgnificat in confidentię montem. Qui confidunt in Domino sicut mons Syon non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Vides ne quæso quomodo concurrunt sibi propheticæ sententiæ, quomodo concordet Dauid cum Daniele, veritas cum figura, prophetæ sententia, cum visione prophetica? *Lapis autem* (ait) *qui percussit statuam factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram*. Quam magnus quæso mons qui impleuit vniuersam terram, qui non commouebitur in æternum? Vultis audire quàm magnus, quàm firmus, quã grandis, quàm immobilis? Audi alium hunc confidentiæ montem tenentem, & de eius magnitudine, seu immobilitate proponentem: *Certus sum*, inquit, *quia neq; mors, &c. vsque, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Dan.

Rom. 8.

A oporteat accidere, atque aliud est quid cui personæ, quali de causã, quave illius cui accidit vtilitate debeat contingere. Vnum quasi ad somnij visionem, aliud pertinet ad somnij interpretationem, & quid regi Nabuchodonosor datum est ex diuina reuelatione per similitudinem videre, ex quanto sublimitatis fastigio cõtingat hominem in ima corruere, & iterum ad integritatis statum, perfectionisq; culmen resurgere, sed nõ

B equa accepit qualitatem personę agnoscere cui debeat tale aliquid accidere. Sed quod per semetipsum videre non potuit, ab alio accepit, cùm per Danielem audit: Tu es caput aureum, & post te consurget aliud regnum minus te. Alia itaq; est gratia per quã cognoscimus iudicia diuina, atq; alia est illa per quã dijudicamus merita propria vel aliena. Illud est contemplationis, istud est meditationis, seu potius deuotionis. Nam illa sanè meditatio deuotioni rectè ascribitur, per quam vitę nostrę modus,

C meritorumque qualitas dijudicatur. Et quidem infirmitatis nostræ corruptelam nũquam melius cognoscimus, nusquam plenius deprehendimus, quã cùm inter compunctionis lachrymas totum cor nostrum Domino effundimus. Si ergo per Danielem deuotio rectè intelligitur, merito illi gratia illa ascribitur per quam vitæ nostræ status, vel corruptela deprehenditur. Contingit autem sępè vnum in vna illarũ quas dixi, & aliũ in alia gratia perfectum es-

D se, & quod quisq; per semetipsum non potest, ab alterutro discere. Quandoq; verò vnus idemq; homo vtriusq; gratiæ plenitudinem accipiet, & tamen in vno eodemq; animo quasi vnus alium consulit, quando illud quod per vnum mentis statũ non potuit, per alium addiscit. Nam multa quæ ex contemplationis gratia non possumus, merito deuotionis obtinemus. Hoc est quod Daniel à Rege consulitur, hoc est quòd rex per Danielem eruditur: *Hoc est*, inquit, *somnium, interpretationemq; eius dicemus coram*

Qualem libertatem naturali habemus, & qualem potestatem ex gratia accipimus, & quid sit libertatis, vel potestatis.

Caput XXX.

Ecce somnium audiuimus. Sed nũquid adhuc interpretatione indigemus. Sicut superius iam dixit, aliud est diuinorum iudiciorum arcana, & diuina reuelatione cognoscere, & aliud est eorundem rationem perpendere, vel penetrare potuisse. Aliud est (inquam perspicua contemplatione videre quid in rerum vniuersitate soleat vel

coram te Rex. Felix cui eo adhuc tempore viſio hæc oſtenditur, eiusq; interpretatio reuelatur. Dum adhuc rex eſt, paſſionib⁹ ſuis dominari poteſt. *Tu*, inquit, *rex regum es.* Scimus quia mortuo corporis præſidet corporeus ſenſus, ſenſui appetitus, appetitui affectus, & his omnibus rationalis conſenſus, ſecundum quod ſcriptũ eſt, quia excelſo alius excelſior eſt, & ſuper hos quoq; eminentiores ſunt alij. Inſuper & vniuerſæ terræ rex imperat ſeruienti. Rex itaq; regũ eſt rationalis conſenſus, qui omnibus cordis, corporisq; motibus præſidet, & intra ditionis ſuæ iura (accepta tamen diuinitùs poteſtate) coërcet. Audi enim quod dicitur, & intellige à quo poteſtas hęc datur. *Tu*, inquit, *rex regum es, & Dominus cœli regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi.* Liberum arbitrium hominis in eo regnum accepit, & habet, quòd alijs omnibus quæ in homine ſunt præſidere debet, fortitudinẽ accepit, & habet, quamdiu paſſionib⁹ ſuis fortiter reſiſtere valet, imperium accepit, & habet, quamdiu actiones & voluntates, cogitationesq; in bono exercet, vel exercere valet. Gloriam accepit, & habet, quamdiu adhuc de bona conſcientia gaudet. *Gloria*, inquit, *noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Scimus quia dicat: *Sine me nihil poteſtis facere.* Tantum ergo poſſumus, quantum poſſe accepimus. Quid enim habes quod non accepiſti, nihil enim aliud eſt habere huiuſmodi poteſtatem, & fortitudinem, quàm habere gratiam cooperãtem. Poteſtas tua, cooperatrix gratia. Quantum habes gratiæ, tantùm habes & potentiæ, & quantum gratia accepta creſcit, tantùm & potentia tua proficit, & quantum gratia minuitur, tantùm & potentiæ tuæ detrahitur, & ſi quando ſubtrahitur gratia, ſimul perit & potentia. Patet itaque ex his, quia aliud eſt arbitrij poteſtas, atque aliud eſt arbitrij libertas. Aliud eſt enim magnã poſſe, atque aliud eſt liberum eſſe. Et liber, & infirmus eſſe potes, ſicut

Eccleſ. 5. Rex regum rationalis conſenſus.

Liberum arbitrium.

2. Cor. 1.

Ioan. 15.

Differentia inter arbitrij poteſtatem, & libertatem.

A econtrario, & ſanus, & ſeruus eſſe potes. Si ſanus & robuſtus es, & multa, & magna facere potes, veruntamen ſi liber es, ad nihil cogi potes, vel debes. Et ſi amittis ſanitatem, amittis priorem poteſtatem, non tamen & libertatem. Poteſtatis itaque eſt quòd bonum facere poſſumus quamdiu id facere valemus. Libertatis autem quòd ad nullum ſeu bonum ſeu malum inuiti cogi poſſumus. Quam multi in definitione liberi arbitrij errant, quia inter poteſtatem, & libertatem diſtinguere ignorant, vel diſſimulant. Vide tamen quid interſit cùm poteſtatem homo ſæpè amittat, libertatem verò nunquã amittere poſsit. Item nemo ad omnia bona accipit poteſtatem, ſed omnis homo ad omnia bona vel mala accipit libertatẽ. Nam (vti iam dictum eſt) ad nullũ bonum, vel malũ inuitus cogi poteſt. Sed cùm ſit liber omnium, non tamen omnium poteſtatem habet, alioqui omnipotẽs eſſet. Multum eſt autem per omnem modum cùm ad illa accipit poteſtatem, quæ ſibi ſufficiunt ad ſalutem. Quid autem cùm & illa ſuppetunt quæ ſufficiunt ad perfectionẽ. Quemadmodum hic dictum eſt, & omnia in quibus habitant filij hominum, & beſtias agri, volucresq; cœli dedit in manu tua, & ſub ditione tua vniuerſa cõſtituit? Omnia in quibus habitant filij hominum quaſi in manu ſua tenet, cùm ad illa gratiam cooperantem habet, quæ ex eius adiutorio humanis conſilijs & ſtudijs ſubiacere ſolent. Beſtias agri inter poteſtatis ſuæ iura poſsidet, cùm ſæcularium deſideriorum impetus intra æquitatis terminos fortiter coercere valet. Volucribus cœli potenter imperat, qui cogitationes ſuas quoties voluerit, bonis meditationibus, ſpiritualibusq; theorijs occupat. In hunc itaque modum ſub ditione ſua vniuerſa conſtitui meruit, qui ad ſingula horum quæ diximus, gratiam diuinitus accepit.

De diuer-

De diuersis corruptionis gradibus, eorumq; proprietatibus descendentium de bono in malum.

CAPVT XXXI.

SED quæramus quid illud sibi vult quod ad ista subiungitur: *Tu es ergo,* Dan 2. inquit, *caput aureum, & post te consurget regnum aliud minus te.* Attende quæso quid dicat, quid sua nos interpretatione docere proponat: *Tu es,* inquit, *caput aureum.* Vt enim de cæteris taceam, hoc vel solum puto in quo interprete opus habemus, & vtinam interpretãtem intelligere, & hoc vel per interpretẽ nosse possumus. Nonne statua vna vnius hominis personam repræsentat, & illa (vt exposuimus) cuiuslibet de summis in ima ruentis præuaricationem designat? Si vnus est qui eiusmodi est, habẽs caput aureum, pectus argenteum, cętera autem membra ærea, vel ferrea, cur quæso si ipse cui hoc dicitur, est caput aureum, cur non & ipse sit pectus argẽteum, & cætera in hunc modum? An fortè in ea parte qua aureus es, ipse es, & ipse non es, in ea parte qua aureus nõ es? Quisquis ergo es cùm post caput aureum iam cœperis pectus argenteũ habere, vide quæso, & diligenter attende ne fortè ipse, iã non sis ipse. Si post multam caritatem, magnamq; animi deuotionem delieris esse deuotus, desitericque esse aureus, nunquid ipse eris qui prius? *Homo,* inquit, *cùm in honore esset nõ intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Simile esse Deo, mirabile decus: similem esse pecoribus, miserabile dedecus. Ergo alius, & alius similis Deo, & similis pecoribꝰ. Homo bonus factus est, & ad bonitatẽ creatus est. *Solummodò hoc inueni* (inquit Ecclesiastes) *quia fecerit Deus hominem rectum, & ipse immiscuerit se infinitis quæstionibus.* Si ergo charitate serues, & in boni dilectione permanes, aureum caput habes, & tu ipse es, quia id quod, & ad quod factus es, & esse debes. Sed (charitate in te refrigescente) cùm iam

Psalm. 48. Eccles. 7.

A cœperis à pristino feruore deficere, nũquid adhuc eris ipse, & non potius alius minor te? *Tu es,* inquit, *caput aureum, & post te consurget regnum aliud minus te.* Nunquid nõ es iam minor te ipso cùm cœperis facere ex solo consilio, quod prius actitabas ex magno consilio, & multo deliderio? *Et post te,* inquit, *consurget regnum aliud minus te.* Nonne aliud regnum est cùm mens regitur solo consilio, quàm cum agitur etiam boni desiderio? Nonne est minus regnum sine deliderio solum consilium, quam cum prudenti consilio feruens deliderium? Nonne minus est bonum facere ex sola deliberatione, quã etiam ex magna dilectione, seu delectatione. Rectè ergo dicitur: *Et post te consurget regnum aliud minus te.* Et postea de tertio regno subinfertur, cum dicitur: *Et regnum tertium aliud æreum quod imperabit vniuersæ terræ.* Sicut ad aurum pertinet quod fit ex dilectione, & sicut ad argentum quod fit ex sola deliberatione, sic ad æs pertinet bonum quod fit ex simulatione. In primo regnat charitas, in secundo veritas, in tertio regnat simultas. Vide ergo quæso quàm rectè videtur huic tertio regno conuenire quòd imperare describitur vniuersæ terræ. Neq; enim habet huius regni Imperator sortem in regno cœlorum qui in bono opere exercet corpus suum, sed negligit in bona voluntate nutrire cor suum: *Regnum cœlorum,* inquit, *intra vos est.* Intus sanè, intus in corde regnat charitas, intus regnat veritas, nec his tamen finibus coercntæ per bonum opus erumpunt foras. Vide ergo ne fortè duo illa prædicta regna pertineant ad regnum cœlorum, si omnino regnum cœlorum intra nos est, eo quòd verumq; illorum intra nos inueniri potest. Sed ille tertij regni Rex, & Imperator, non habens partem in regno cœlorum, de summo depulsus, & foras eiectus, quia in cœlõ nõ potest, regnum sibi vendicat in terra. Proiecit enim intima sua in vita sua, & non potest dicere, nostra cõuersatio

in

in cęlis est. Quanto magis ergo eius dominatio in cœlis esse non potest? Imperat tamen vniuersæ terræ exercens carnem in bono opere, mentem relinquēs vacuam bona intentione. *Et quartum regnum*, inquit, *erit velut ferrum. Quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuet hæc omnia, & conteret.* Quid est quòd dicit hęc omnia, nisi quòd hoc regnum cēterit cætera regna prædicta. Quomodo cætera metalla comminuere solet ferrum, ea videlicet, aurum, & argētum? Sicut in auro charitas, in argento veritas, in ære simultas, sic (vt superius dictum est) in ferro signatur crudelitas. Quis autem nesciat quomodo rigor crudelitatis dissipare, & destruere soleat sanctum desiderium, quod pertinet ad aurum: verum cōsilium, quod pertinet ad argentum: pium sed simulatum obsequium, quod pertinet ad opus æreum? Benè ergo dictum est, & regnum quartum erit velut ferrum.

A cipimus qualem hic descriptam, vel superius expositam audiuimus, fit vt inde cōtra Deum superbiamus vnde deuotiores vel magis obnoxij Deo esse debuimus. Sed illud quæso quàm pium quanta ve admiratione dignum, quòd cum tumida mens nostra cōtra Deum superbit, non statim nos districta animaduersione percutit, nec gratiam suam illicò subtrahit. Sed prius nos pia admonitione cōuenit, modò interius, modò exterius: intus, per diuinā reue-
B lationem: exterius, per humanā exhortationem. Intus, per internam aspirationē, exterius per humanam rationē, sicut hic prius in occulto per somniū, postea in manifesto per verbum. *Tu*, inquit, *rex regum es*, quia fortibus, fortioribusq; fortior, fortissimus dominari potes, quia adhuc gratiam adiutricem habes, pœnitentiam ergo age dum potes, dum gratiam adhuc cooperantem habes. Adhuc rex regum es, & principaliter etiam vitijs adhuc principari, pas-
C sionibusq; tuis adhuc dominari potes. Quia gratiam licet deserens, nōdum ab illa desertus es. Noli (inquit) superbire, noli altum sapere, cordis tui arrogantiam citius depone, & quod de Dei munere potes, noli tibi ascribere: Deus enim cœli, regnum, & fortitudinem, & imperium, & gloriam dedit tibi. Adhuc in cordis vel corporis tui motibus habes regnum, quia bonos disponere: habes fortitudinem, quia malis reluctere. imperium, quia negligentius vrgere:
D gloriam, quia potes rebelles reuincere. Non est tamen vnde superbias, non est quod tibi ascribas, Deus enim cœli dedit omnia ista tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum, & bestias agri, volucresq; cœli dedit in manu tua, & sub ditione tua vniuersa constituit. Quòd bestijs agri, quòd volucribus cęli præsides, quòd appetitibus carnis, quòd cogitationibus mentis dominari potes, quòd bona operari, quòd vtilia meditari vales non de tua virtute, sed de diuino munere habes. Omnia enim

De diuersis corruptionis gradibus, eorumq; proprietatibus, descendentium de malo in malum.

Caput XXXII.

Sed oportet nos item paululum ad superiora redire, & quomodo hæc interpretatio alię lectioni etiam cōueniat ostendere. Secundùm autē eam lectionē, primum regnum est arrogantiæ, secundum est iactantiæ, tertium pertinaciæ, quartum sæuitiæ. Arrogantia siquidem pertinet ad opus aureum. Iactantia, ad opus argenteum. Pertinacia, ad opus æreum. Sæuitia, ad ferreū. Videamus quid interpres noster de aureo capite dicat, quidve sentiat, vel quo modo illud ei conueniat. *Tu*, inquit, *rex regum es, & Deus cœli regnum, & fortitudinem, & Imperium, & gloriam dedit tibi, & omnia in quibus habitant filij hominum, & bestias agri volucresq; cœli dedit in manu tua, & sub ditione tua vniuersa constituit.* Sæpè cum talem tantamq; gratiam ac-

in quibus filij hominum habitant, & quæ rationi, rectisq; consilijs obtemperant, ex eius munere fiunt, eius cooperatione in actum prodeunt, benè proueniunt, prosperè succedunt. Quicquid ergo vtiliter potes, ex ipso, & per ipsum potes, qui nihil non potest, quia omnia potest. Omnis itaque possibilitas tua ex eius munere venit, qui sub dictione tua hæc omnia constituit: *Tu, ergo*, inquit, *caput aureum es*, qui adhuc comitante gratia, & mala corrigere, & bona exercere potes. Preme ergo superbiam, ne perdas & gratiam, Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Scimus autem quia initium omnis peccati superbia. Qui autem facit peccatum, seruus est peccati. Quid ergo? Nunquid nam iam non erit aliud regnum, cum iam cœperit dominari peccatum, & tu exhibere famulatum, quàm tunc erat cum tu poteras peccatum premere, ita vt non regnaret in tuo mortali corpore? Puto ergo quia cùm cœperis gratiam per superbiam amittere, & te ipsum perdere, sine qua nihil poteris facere, puto (inquam) quia iam consurget aliud regnum minus te, secundùm quod scriptum est: *Tu*, inquit, *caput aureum es, & post te consurget regnum aliud minus te.* Sed quia arrogans quisque gloriatur in seipso, iactantia autem in fauore alieno, rectè secundùm aliquid de aureo capite (hoc est de arrogãte) dici potest, quia adhuc ipse est, eo quòd seipsum necdum deseruit, qui gloriam suam in seipso constituit. Recedit autem à seipso, cùm gloriã ponit in altero. Cogita autem quãto minus sit gloriari in sibilo alieni oris, & laudibus falsis, quàm in propriis bonis, & sæpè veris, quamuis ab alio acceptis. Rectè ergo dicitur: Tu caput aureum es, & post te consurget regnum aliud minus te. & additur: & regnum aliud tertium æreum quod imperabit vniuersæ terræ. Æs, eo quòd valde durabile existat, rectè (vt superius diximus) pertinaciam designat. Ventrem itaque, & femora quæ pudendis adiacent quasi ærea quis tunc habet, quando his etiam pertinaciter inhæret quæ etiam erubescere deberet. Vide ergo quàm aptè videatur huic regno cõgruere quod dicitur imperare vniuersæ terræ. Quomodo enim vniuersæ terræ non imperat quod vsque ad ignominiosa imperanda tyrannidem suam dilatat? *Et quartum*, inquit, *regnum erit velut ferrũ. Quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuet omnia hæc, & conteret.* Si in ferro seuitiam debemus intelligere, quomodo (quæso) huiusmodi regnum regna cætera queat comminuere, atque conterere? Absque dubio quantumcunque mens impudens sit, gloriam tamen quam in seipsa per arrogantiam, vel in altero per iactantiam habere consueuit omnino (nec mirum) perturbat, atque confundit. Quis enim inter tot sæuitiæ suæ tam apertas insanias vel sanctum se credat, vel ab alio hoc posse credi confidat? Regnum autẽ pertinaciæ adeo solent violenta illa sæuitiæ iura conterere, atque confundere, vt in nullo proposito (quamuis recto, quamuis honesto) furoris sui tempore mẽs possit perseuerare. Sed quicquid tranquillitatis tempore mens de pace, seu patientia, etiam cum voto, vel sacramento deliberat, atque disponit, perturbationis suæ tempore furor superueniens dissipat, atque dissoluit. Ea quæ de vilionis huius expositione huc vsque iam diximus, secundùm duplicem considerationem, iuxta intelligẽtiæ nostræ modum pertractauimus. Cætera autem quæ sequuntur vtramque lectionem in eandem sententiam concurrunt, geminam expositionem (vt ea quæ præmissa sunt) non requirunt. Quid enim est sæuitia nisi crudelitas? Sic & impatientia, quid aliud quàm miseranda fragilitas? Sic sub diuersis nominibus idem intelligere debemus.

Quomo-

Quomodo mens in semetipsam scinditur, laceratur, confunditur, cùm ad corruptionis extrema peruenitur.

CAPVT XXXIII.

Dam. NVNC ergo sequentia consideremus: *Porrò*, inquit, *quia vidisti pedũ, & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur*. Sed si per pedem necessitas, per ferrum intelligitur crudelitas, quid sibi vult qđ pedum pars quædam ferrea esse describitur? Nunquid nam quisque erga proprias necessitates durus, & immitis seu etiam inflexibilis inuenitur? Scimus quia auarus non implebitur pecunia, & qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi diuitijs, nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? Nonne tibi videtur incedere ferrea planta qui cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna, atque in *Euch.* tristitia? Verè (vt scriptum est) *auaro nihil est scelestius*, qui nec proximo compatitur, nec sui miseretur. Quid iam miramur eiusmodi hominem habere tibias ferreas, cùm iam habet plantas? Quid iam conquerimur quod immitis est erga proximos, qui iam obduratus est erga vsus proprios? Qui sibi nequam est, cui bonus erit? Notate tamen quod qui eiusmodi est, prius in tibijs ferreis obduratur erga proximũ suum. Postmodum etiam in ferreis pedibus ob- *Nota.* duratur erga semetipsum. Vide ergo quisquis hæc legis, ne fortè post amorem, studiumq; sapientiæ reuertaris ad amorem, lucrumq; pecuniæ, hoc est aureum caput in ferreos pedes deflectere. *De auaris* Viscera auari crudelia pone nunc ante oculos tuos, & considera quoslibet auaros. Vide (quæso) quàm sint soliciti, quàm laborioli, quàm parci, quàm austeri sibi. Quid tamen sæpè idem facere consueuerunt, vel adhuc quoq; facturi sunt, si ab alieno gratis nutriantur, ve-

Cur quædã pars pedum ferrea sit.

II

Pes in quinque digitos diuiditur.

A stiantur, protegantur? Videbis vtique eos mollibus vestiri velle, crapula, & ebrietate madere, somno & otio torpere, irasci, & indignari cùm sibi videant aliquid de assuetis deesse. Nunquidnam tibi non videtur eiusmodi pedibus ex parte ferreis, & ex parte testeis incedere, cùm videas vnum eundemque in suis tam parcum, in alienis tam prodigum esse, modò austeritati, modò luxui deseruire? *Porrò*, inquit, *quod vidisti pedum & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur*. Pes in quinque digitos diuiditur, & necessitatis conditio proculdubio in quinque partitur, cùm ad omnes corporis sensus dilatatur. Sed cùm sensuum oblectamẽta studiosè quærimus, vel caute declinamus, quid aliud quàm duobus pedibus hinc inde, à dextris, & à sinistris nitimur, & inter prospera & aduersa per desideriorum nostrorum iter gradimur? Sed sæpè videas hos vni, illos alij sensui vehementius indulgere, & propter vnius alicuius sensus delitias, aliorum sensuum molestias libenter sustinere. Quàm multi multo tempore magnoq; labore acquirunt quod sub vnius diei, vel horæ crapula, vel ebrietate expendunt? Quot timores, quot honores, quot algores hostis, noctis, & frigoris adulteri sponte tolerãt, vt ad momentanea fœdæ voluptatis blandimenta pertingant? Nonne huiusmodi omnes pedum, vel digitorum D partem testeam, partẽ ferream habent: qui in vno tam patientes, & penè insensibiles, in altero tam impatientes existunt? *Porrò quia vidisti*, inquit, *pedum, & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit*. Verè diuisum erit quod huiusmodi fuerit. Nam vt aliqua in vnum ex pluribus exempli causa ponamus, cùm vnus idemq; sæpè sit auarus, & gulosus, quanta quæso rixa vel contentio sit frequenter in corde illius, cùm vnum eundemq; nummum sæpè gula expendere, auaritia

De auaro gulojo.

iubeat reseruare. In hunc itaq; modum multoties leui ex causa regnum in seipsum diuiditur, perturbatur, atq; confunditur, donec funditus desoletur. Omne enim regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Notandū sanè quòd de hoc regno dicitur, quod tamen, inquit, de plantario ferri orietur. Cùm enim prę-
Liber. uaricatrix mens primò ad sęcularia desideria reuertitur, ad tolerandos mūdi labores animus obduratur, & tunc tēporis (secundùm sententiam Iob) esse sub sentibus delitias cōputat, dum ad desideriorū suorum finem qualicunq; modo pertingat. O quàm felices essent si ea quæ sustinent pro amore pecuniæ, vel alicuius adipiscēdæ sæcularis pompæ vel gloriæ, patienter sustinerent pro amore iustitiæ. Sed qui tot molestias, tot iniurias, tot contumelias, sæpè tam patienter tolerāt pro lucro cupiditatis, nec vnum, vel leue correctionis verbū æquanimiter audiūt pro amore virtutis. Hoc esse puto quod sequitur, cū statim subinfertur: Secundùm quod vidisti ferrum mixtum testę ex luto, & digitos ex parte ferreos, & ex parte fictiles, ex parte erit solidum, & ex parte erit cōtritum. Fortes enim, & patientes (vt dictum est) eiusmodi homines sunt in ea parte qua eorū labor posset militare
Testa lutea quid. virtuti. Quod autem dicit ex testa, ex luto, quid aliud est huiusmodi testa nisi fœda consuetudo? Quasi enim lutum in testam duratur quando fęda actio in consuetudinem ducitur, sed ex fœdæ consuetudinis obdurationē homo ad impatientiam deijcitur, & testæ more leuiter nunc per iracundiam frāgitur, nunc in cōcupiscentiam resoluitur. Sed sicut de auaris ostendimus, videntur multi suis voluptatibus libenter tunc satisfacere, cùm hoc possunt sine dispēdio pecuniæ, cum autē sine lucri dāno nō possunt, vehementer contraire. Nōne tibi videtur isti ferrum, & testam ex luto pariter commiscere? *Quia autē vidisti*, inquit, *ferrum mixtum testæ ex luto*, A *commiscebuntur quidē humano semini, sed non adhærebunt sibi sicut ferrum non potest misceri testæ.* Quæ sunt humana semina nisi carnalis prudentiæ consilia? Docet nos prudētia carnis propter vsui necessaria pecuniam quærere. Docet nos eadem multa de vitæ necessarijs detrahere, & pecuniæ parcere, ne videatur in necessarios vsus deficere. Ecce quomodo adhæreat humano semini cū videadeatur vnum quasi ex consilio alterum requirere, nō tamen permiscētur, quia B vnum alteri videtur sæpè contradicere. Aliud imperat amor diuitiarū, atq; aliud amor delitiarū: Aliud æstus voluptatis, aliud quæstus cupiditatis. Sed cùm in hunc modum diuersa vitia hominem per diuersa rapiunt, vel ad contraria impellunt miserabiliter affligūt, nec die, nec nocte quiescere sinunt, & modo mirabili, atq; miserabili qui eiusmodi sunt, damnationis suæ tēpora præueniunt, dum interna animi anxietate, vel exteriori afflictiōe erga semet-
C ipsos desæuiunt, & nisi superna eos clementia respiciat, per temporalia tormenta ad æterna vadant.

Humana semina quid sint secum.

Quomodo diuinitus promouetur homo quādoq; de profundo iniquitatis ad summum fastigium charitatis.

CAPVT XXXIV.

SED diuina miseratio sæpè venit in adiutorium salutis quod (quantum in ipsis est) cumulus est dānationis, secūdum quod scriptū est, vbi abunda- *Matth. 14.*
D uit iniquitas, superabundauit & gratia. Nā sæpè superna gratia dum huiusmodi homines inter calamitatum suarum angustias visitat, hanc eandē infelicitatis suæ immanitatē eorum oculis obijcit, & in eius consideratione ad pœnitētiæ lamenta compungit, & eductas de lacu miseriæ, & de luto fœcis quibusdā profectuum gradibus de profundo iniquitatis prouehit ad summum fastigium charitatis. Nonne hoc est quod scriptura loquitur, vbi cōsequenter adiungitur: *In diebus regnorum illorū suscitabit.* *Dan. vi.*

bit Deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri nõ dabitur. Comminuet, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum, secundum quod vidisti, quòd de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. In diebus itaque regnorum illorum sub tempore tantę malitię, & tantæ miseriæ datur abundantia gratiæ, & suscitatur regnum caritatis quod nunquam potest perire. Qui enim manet in dilectione, manebit in æternum. Itaq; hoc regnum in æternum non dissipabitur. Caritas enim omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Et regnũ eius populo alteri nõ dabitur, hic est enim fons ille (vt ait Augustinus) de quo nõ communicat alienus. *Comminuet*, inquit, *& consumet vniuersa regna hæc.* Vultis autem nosse quomodo caritas vniuersa regna hæc comminuit, atque consumit: *Caritas* (ait Apost.) *patiens est, benigna est, caritas non æmulatur, nõ agit perperam, non inflatur, nõ est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, nõ cogitat malũ, non gaudet super iniquitate, congaudet autẽ veritati.* Adhuc additur de hoc regno, quia ipsum stabit in æternum, & *Caritas* (ait Apost.) *nunquã excidit*, secundũ quòd *vidisti*, inquit, *quòd de mõte abscisus est lapis sine manibus, & cõminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum.* Scimus quia regnum Dei à timore inchoatur, sed in caritate consummatur. Per lapidem itaq; timoris deijcitur opus cõfusionis, & fundatur regnum caritatis. Sed lapis sine manibus abscinditur per quẽ caritatis regnũ fundatur: timoris enim incussio, caritatisq; inspiratio fit in Spiritu S. nõ operę humano. *Caritas*, inquit, *Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Comminuet (inquit) atq; cõsumet vniuersa regna hæc, secundum quòd vidisti, quod lapis abscisus est sine manibus, & contriuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. Destructio aduersantiũ regnorũ incipitur à timore, perficitur in caritate. Per timorem eradicantur à consensu, per caritatem eueliuntur ab effectu. Comminuit ergo testeã fragilitatẽ caritas, quæ patiẽs est, comminuit ferreum rigorem caritas, quæ benigna est. Quid quæso est in quo simulationis æs cõminuitur, nisi caritas quæ non æmulatur: Quid vero est quod cõminuit æream pertinaciam, nisi caritas, quę non agit perperam? Si in argento iactantia, in auro intelligitur arrogãtia, quid eis tam contrarium quàm caritas quę non inflatur, nec est ambitiosa, nec quærens quæ sunt sua? Si aut in argento illud opus intelligitur quod fit ex sola deliberatione, non autem ex dilectione, non fit tam ex dilectione, quàm ex veritate, quid tam consentaneũ caritati quæ cõgaudet veritati. Si in aureo capite optimi operis defectus reprehenditur, eo quòd ad debiti finis talum non perducitur, quid melius hoc opus arguit vel corrigit quàm perfecta caritas quæ nũquàm excidit? O fęlix caritatis regnum quod manet in æternum. O fęlix regnũ quod nunquàm dissipabitur, quando populo alteri in æternum non dabitur. Fœlix regnum in quo patientia durat, benignitas perseuerat. Fœlix regnum, in quo nemo æmulatur, fœlix vtique in quo non agitur perperam, nemo inflatur, fœlix verè in quo nemo ambitiosus quærit quæ sua sunt, nemo vritur. Forte in hoc nobis aliqd innuit, quod cum superius in enumeratione contritionis prius ferrum, postea testam posuerit, hoc in loco, sanè prius testã, postea autem ferrũ ponit. Sed scimus quia in alijs timor, in alijs autẽ principatur pudor. Nam alij quidem sunt magis timorati quàm verecundi, alij vero magis verecundi quàm timorati. Qui igitur timidiores sunt facilius cõpunguntur ex consideratione propriæ crudelitatis, quàm voluptatis. Qui vero verecundiores, familiarius ad pœnitentiam emolliuntur ex recordatione fœdæ voluptatis, quàm iniquitatis. Si igitur per

Desinit illio regnorum cõmunis incipit.

1. Cor. 13.

Quomodo caritas omnia comminuit & consumit

Rom. 5.

ferrum crudelitas, per testam rectè voluptas intelligitur, quid mirum si alias, alio & alio ordine ferrum & testa comminuta leguntur, cum pro qualitate animorum, vel morum in alijs & alijs intimæ compunctionis, & veræ contritionis ordo, vel occasio varietur?

Quæ sit nimis sera, vel quæ sit vtilis, & certa prudentia.

CAPVT XXXV.

PROSEQVITVR adhuc Daniel, & addit, *Deus magnus*, inquit, *ostendit regi quæ futura sunt postea.* Deus (inquit) magnus, forte in eius cogitatione, & dilectione creuerat cui tantã mysteriorum profunditatem reuelauerat, vt eius magnitudinem non immerito præ cæteris magnificare debeat. Deus magnus ostendit regi, non cuilibet homini, sed regi ista Dominus ostendit, vt regia libertate, & autoritate illud suum regendum, atque disponendum agnoscat, qui ad futurorum prænotitiam, & eiusmodi gratiã anhelat. Deus magnus ostendit regi quæ futura sunt postea. O quanta Dei pietate agitur, vt cum adhuc futura est, dum adhuc præcaueri potest, sua homini ruina reueletur, vt tanta solicitudine præuideat, & agnoscat quid timere, quid cauere, cui periculo repugnare debeat. Tarda quidem & nimis sera prouidentia est, cum iam imminens periculum vitari nó potest. Deus magnus ostendit regi quæ futura sunt postea. Fęlix ille qui imminentem ruinam præuidere potest dum adhuc rex est, & passionibus suis Dominari & instans adhuc periculum declinare potest. Videamus autem quid post hæc omnia subiungitur, cum dicitur. Et verum est somnium, & fidelis interpretatio. Multa sæpe diuinorum mysteriorum profunda insitę nobis rationis viuacitate penetramus, & nónulla de futuris prudentię oculo antequã veniant cauta solicitudine præuidemus. Sed in his sæpe constantia titubat, & quid per certitudinis securitatem incócussè teneat haud plenè comprehendit. Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Econtra autẽ, quod in lumine Dei cernimus, quod ex eius reuelatione cognoscimus, tanta certitudine fiducia tenemus vt nullo super hoc ambiguitatis ancipiti pulsari possimus. Hoc est quod Psalmista figuraliter exprimit, cum dicit: *Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*, Domini respicere, est illuminare. Cum enim sit lux vera, more vtique solis eo ipso quo respicit, & illustrat, accendit, & illuminat. Ad diuinum itaque respectum tanto sępe diuini luminis splendore replemur, vt in eo quod diuinitus reuelatur omnis mox ambiguitatis, vel hæsitationis obnubilatio de medio tollatur. Nubes itaq; transeunt cum illæ quę animum obnubilare consueuerant dubitationes recedunt. Nubes transire est veritatis perspicaciam, & intelligentiæ serenum sine vlla percunctatione tenere. Eiusmodi certitudinem, certitudinisq; securitatem in sententię suę assertione habere se docuit qui fiducialiter asseruit. Et verum est somnium, & fidelis interpretatio eius. Sed quid ad hæc rex fecerit, scriptura subiungit.

Quando transeant nubes, & quid sit nubi transire.

Quod humiliatio instabilis, & indiscreta sit quidem reprehensione digna.

CAP. XXXVI.

TVNC *rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam & Daniel adorauit, & hostias, & incensum præcepit vt sacrificaretur ei.* Multum, nec mirum, seipsum humiliauit, & merito humiliari debuit postquàm tale, tantumque sibi periculum imminere cognouit. Sed in hoc eũ quis non iure reprehendat, quòd illum qui soli Deo debetur honorem homini mortali exhibeat? Sed forte illum, quia verum Dei templum esse deprehendit, tali honore dignum iudicauit. Sed ad ædificationem nostrã oportet nos ista diligenter discutere, vel quod in nobis iuxta horum similitudinem actitari soleat subtiliter inquirere. *Cecidit*, inquit, *in fa-*

Dan. 2.

In faciem cadere quid sit.

in faciē suam, per faciem homo cognoscitur, & ea pars in homine cæteris decentior, vel dignior habetur. Quid itaque aliud est in faciem cadere, quàm illud etiam quod in se præcipuum, vel optimum est alta desideratione despicere, & illud vtiq; vnde alijs innotescere, & velut venerandus apparere consueuerat, tanquàm infirmum, & penè, vel penitus nihilum reputare? Attende quomodo in faciem suam cecidit, quomodo seipsum humiliauit, vel humiliari nos voluit, qui omnes iustitias nostras panno mulieris menstruatæ comparauit. Sed nec valde magnū, nec admodum mirum si eo nos tempore abijcimus, quo periculum nostrum imminere iam cernimus. *Esa. 64.* *Tunc*, inquit, *rex cecidit in faciem suam.* Tunc cecidit cum Daniele docēte periculum suum agnouit. Sed sciendum quòd illa humiliatio quæ sine perseuerantia est, imminenti periculo repugnare non potest. Illud quoq; notādum quòd sæpè quo se quis inconsultius, & immoderatius abijcit, eo ad insaniorem, & enormiorē postmodum superbiam erumpit: Attende in rege humiliationē instabilem, & indiscretam, & postmodū superbiā plus quàm humanam, Nā qui prius Danielem adorauit, idem ipse postmodum statuam suam adorare præcepit.

Quod in nulla nostra virtute debeamus confidere vel gloriari velle.

CAPVT XXXVII.

HOstias, inquit, *& incensum præcepit vt sacrificarentur ei.* Animalia pro Daniele occiderit, vel incensum cremare, & eiusmodi quælibet in eius vsus vel vtilitatem expendere omnino non esset culpabile. Culpabile autē hæc illi sacrificare, & homini mortali diuinum honorem expēdere. In hostiæ immolatione brutorum, & irrationabilium caro mactatur in incensi concrematione suauis odor latius spargitur. Quasi igitur viua, sed bruta caro mactatur quando quilibet irrationabilis appetitus, vel affectus in nobis carnis contritione mortificatur, & tunc velut incensi odorem latius spargimus, quādo cuiuscunq; virtutis opinionem dignis laudū præconijs dilatamus. Ex his itaq; quæ in nostris appetitibus, vel affectibus adhuc bestialiter viuunt pro Daniele nostro mactare, & eiusmodi mortificationem in deuotionis nostræ vsum & vtilitatem exercere absq; vlla contradictione non erit inutile. Cum autē Danielis officium multiplici laude commendamus, & de virtute deuotionis, bonæ opinionis fragrātiam sermonis nostri commendatione circumquaq; diffundimus, bonum opus quidem facimus, si in his omnibus Danielis nostri non tam gloriam, quàm vtilitatem quærimus. Et vt apertius dicam quid sentiam, bonum est vtique ob deuotionis gratiam, & orationis instantiam vitam nostram restringere, bonū est virtutem orationis commēdare, & laudibus efferre, si tamen ab hoc fiat vt nostra deuotio in melius excrescat, & feruentior exurgat, non vt glorioſior appareat. Quam multi sunt qui cū per orationis instantiam aliquam se obtinuisse gratiam credunt, multum iam de sua deuotione vel sanctitate præsumentes magna & ab alijs de ea æstimari volūt. Hoc est quod Nabuchodonosor postquàm per Danielem ad voti sui desiderium peruenit, tam inepto, quā vano eum honore cumulauit. Hoc autem quod circa hanc de qua loquimur virtutem reprehendimus, in qualibet virtute, vel gratia cauere debemus. Audi apertè, diligenter aduerte, memoriter retine si in aliqua gratia, in aliqua industria, si in aliqua virtute tua confidis, præsumis, gloriaris, diuinum quidem & satis improbè honorem ei impendis, ne dicam Deum tibi facis. Qui gloriatur in Domino glorietur. Maledictus homo qui cōfidit in homine, ergo qui confidit in se, vel aliqua sua virtute. *Esa. 42.* *Gloriam meam*, inquit, *alteri non dabo, nec laudem meam sculptilis.*

Brutā in carne mactantur.

Quando nobis diuinum honorem tribuimus.

Quam

Quam multi quærunt virtutum scientiam, magis quam doctrinam ad ostentationem, non ad vtilitatem.

CAPVT XXXVIII.

QVAM multi gloriantur, & gloriosi in oculis hominum esse volunt, non dicam de eo quòd virtutes, vel sanctitatem habeant. Sed quòd de virtutibus quidem prudenter disserere, & diserte disputare sciant. O quãto satius, ô quanto vtilius tibi esset aurum scientiæ, & argentum eloquentiæ non habere, quàm inde tibi idolum facere. Simulachra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Virtutum modum, & formam solam per intelligẽtiam, & doctrinam depingere, & memoria retinere, earum autẽ effectu carere, quid aliud est quàm quẽdam simulachra corde gestare? Scientia sanctitatis sine intẽtione bona, quid aliud est quàm imago sine vita? Scientia sola sine sanctitatis effectu, & bonitatis affectu, quid aliud est quàm simulachrum vanu sine motu, & sensu? *Os,* inquit, *habent & nõ loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.* Os (vt omnes nouimus) est instrumentum loquendi, oculi, instrumentum videndi, aures, instrumẽtum audiendi, & in hunc modum debet & de alijs intelligi. Quid itaque est os, oculos, aures, vel talium quælibet habere, & ea in nullos vsus exercere, nisi officiorum instrumẽta habere, & instrumentorũ officijs carere? Legis quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ad os itaque pertinet confessio, ad oculos circumspectio, ad aures obauditio, ad nares discretio, ad manus operatio, ad pedes promotio, ad guttur supplicatio. Ecce illa tua scientia inanis optimè fortassis nouit quæ sit virtus confessionis. Nouit quia omnia in confessione lauãtur. Nouit fortassis quomodo confiteri debeat, nec tamen confitetur. Os igitur habet & non loquitur. Nouit fortassis quomodo vitam suam circumspicere debeat, eam tamen quomodo oportet circumspicere dissimulat. Vidẽdi quodammodo instrumentum habes, sed videndi officio cares. Nosti forte quæ sit virtus obedientiæ, & qualis debeat esse, nec tamen vis obedire. Hoc est aures habere, & non audire. Per scientiam discernendi instrumẽtum fortassis habes spiritualis odoramenti. Sed dum in moribus discernendi nullum studium impendis, de inutili instrumento iniuriter gloriaris. Scis quomodo te oporteat in bono opere exercere, nec tamen vis fructum boni operis per experientiam capere, hoc est manus habere, & non palpare. Quid enim est manibus palpare, nisi operum fructus experiendo probare? Profectuũ pedes per scientiam accepisti, si quomodo in anteriora extendere oporteat didicisti. Sed pedes habens minimè incedis si ad profectum non tendis. Supplicandi doctrinam accepisti, & non vis supplicare, hoc est guttur habere, & nolle clamare.

Scientia sine bona intentione est imago sine vita.

Psalm. 113.

Rom. 10. Quæ ad singula membra pertineant.

De confessione.

Manibus palpare quid sit.

Quod in cuiuscunque virtutis executione septem ista oporteat obseruare.

CAP. XXXIX.

SI autem diligenter attendimus, septem ista in cuiuscunq; virtutis executione obseruare debemus. Primum illud quod ad os pertinet, ante acta mala damnare, & accusare. Secundum quod ad oculos pertinet, quid agendum sit diligẽter inuestigare, & per inuestigationem cognoscere. Tertium quod ad obauditionem pertinet inuẽto consilio consentiendo acquiescere, & obtemperare velle. Quartum quod quasi varium sit, agendo bono insidiãtia mala caute deprehendere, & prudẽter discernere. Quintum quod etiam quæsti ad manus spectat, deliberatũ bonum opere explere. Sextum quasi quadam promotione pedum, ex bono incepto

cepto semper ad meliora tendere. Sed quia ad nullū horum per nosmetipsos sufficientes sumus, ad omnia hæc diuinum auxilium implorare debemus. Si autem hæc nouimus, nec tamen opere exercemus, quid aliud in acquirendis, & excolendis scientijs ociosis, & inutilibus quam vana & inania simulacra facimus, vel colimus, dum sola virtutū notitia contenti sumus? Vide quam sit peruersum atq; damnabile, spiritualē doctrinam ad solam ostentationem nō autem ædificationem quærere. Carnis prudētia est ista profecto, & quæ prorsus inimica sit Deo? Quid quæso prodesse, imo quantum obest cum magno labore, & summo studio quærere, & inuestigare, & anxie scire vellæ quæ nullo modo velis opere exercere? Nam luce clarius constat, quia seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens quin potius agens indigna, plagis vapulabit multis. O quale, & quàm inutile consiliū, consila vitæ ad hoc solum quærere, vt habeas quo possis cæteris sapientior apparere, & magistri nomē obtinere. Quam acuta prudētia quàm astuta prouidentia illis consilijs exquirendis vehementer insistere, quibus adeptis nullo modo velis acquiescere. Sæpè autē huiusmodi mentibus iusto Dei iudicio accidere videmus, vt quaprius sunt spirituales prouidentiæ ad spiritualia, tales postmodum fiant carnales prouidentiæ ad carnalia. Qualia (inquam) spiritualia cōsilia prius existant ad cœlestia, & diuina, talia post modicum carnalia cōsilia inueniantur ad sæcularia, & humana. Quemadmodum enim in spiritualibus & animæ lucris prius vident quæ salubriter facere possint, & tamen facere nolint, sic postmodum in carnalibus commodis, & temporalibus lucris videāt quæ vtiliter facienda sint, & tamē cōcupiscentia victi vel socordia deuincti omnino facere non possint. Solent autē hoc ipsum quibusdam etiā vtiliter accidere, ita vt ex eo ipso iam incipiant vicia sua

A detestari, & abhorrere, & super hoc ipso diuinum auxilium implorare, cum videant nec inter summa pericula seipsos posse à suis excessibus temperare, vnde est illa prophetica imprecatio, seu postulatio. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confiduntin eis. Sed vt ad id redeamus vnde digressi sumus, hinc saltē colligamus quàm ineptum sit, & inane de solis inanibus virtutum scientijs, & quibusdā quasi ipsarum simulacris gloriari velle, cum

B apud Deum detestabile sit hominem de aliqua sua virtute præsumere. Ecce Nabuchodonosor reprehendimus, & merito reprehendere debemus, quòd Danielem quamuis hominem fidelem, diuino honore donari præcepisset, quàm eo magis si eius imagini idipsum exhiberi voluisset?

Quod sæpe desiderium corrumpitur vnde intelligentia illuminantur.

CAPVT XL.

C SED videamus inter hæc quàm vera de Deo senserit vel dixerit, qui tam inania fieri voluit. Loquens ergo rex ait Danieli. *Verè Deus vester Deus* Dan. v.
Deorum est, & Dominus regum, revelans mysteria, quoniam potuisti aperire sacramentum hoc. Ecce quàm sanè, & de diuinis sentit, & tamen idololatriæ simile quod per opus exercuit. Sic sic sub vno eodemque tempore & Moyses in monte ad summam & diuina contemplanda sublimatur, & plebs sibi commissa ad idololatriæ scelus, & vituli

D culturam in valle deijcitur, & fit vtiq; sæpè in vno eodemq; animo, modo mirabili, atq; miserando, vt vide in summis intelligentia humana ad diuina illuminatur, inde minus desideriorum turba corrumpatur. Quis enim nesciat quomodo magnitudo reuelationum mentē incautam in superbiam eleuat, cum Apostolis ipse de seipso dicat. *Ne* 2. Cor. 12.
magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ, qui me colaphiset. Sæpe etenim

quidam adhuc inter ipsa diuinarum A
renelationum spectacula constituti,
apud semetipsos tacita mente superbiunt, iam magna de se æstimãtes, magni ab alijs æstimari dignum ducunt, iam quomodo & alijs innotescere valeant sagaci solicitudine perquirunt, iam inanis fauoris auram captant, & illam quã apud Deum habere consueranr gloriam veram, in vanam com-
Psal. 105. mutant. De qualibus psalmista. *Et mutauerunt gloriam in similitudinem vituli*
Esaia 40. *commedentis fœnum.* Cum enim scriptũ B
sit. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni.* quid aliud erit vitulus fœnum comedens, nisi humani fauoris
Vitulus fœnum comedens, quid significet. appetitus, carnalem & temporalem gloriã ambiens? Quid igitur aliud erit vitulum animal quidem petulcum, & brutum colere, quàm in gloriæ temporalis ambitione irrationabili appetitui deseruire, & in temporali & inani gloria gloriam suam constituere? Et Nabuchodonosor quidem, quem tamen iuitè reprehendimus, tolerabilius ali- C
quid fecit, qui hominem vtiq; animal, videlicet rationale, diuino honore donauit. Nam proculdubio irrationabilius erit irrationabile, quàm rationabile animal colere. Alij confidunt, & gloriantur in propria virtute, alij autẽm de sola virtutis æstimatione. Illi de eo, quod habent, vel se credunt habere, isti de eo quod æstimantur ab alijs esse. Illi de testimonio conscientiæ, non quasi apud Deum, isti de testimonio famæ quasi apud proximum tantum. Illud itaq; est velut animal irrationabile, istud velut animal rationale. Fœlix qui gloriatur de conscientiæ testimonio, sic tamen quasi in domino. Alioqui ingratum valdè gloriari de munere, sed non in munere autore. Quanto melius, quãto rectius dictus rex Deum, quam Danielem adoraret, & sacrificaret, qui eum quidem (quamuis Danielis officio) docuerat quod quærebat.

Quod alia ex diuina reuelatione cognoscimus, alia ex ratione colligimus.

Caput XLI.

Sed quia reprehendenda (vt iam diximus) fecit, videamus quam recta de Deo senserit in eo, quod dixit: *Verè Deus vester, Deus Deorum est, & dominus regum.* Cum potestas regia sit principalis, & summa, quid est regem hoc dicere, nisi ex intimo animæ sensu hoc fortiter, immobiliterq; tenere? Quid est hoc Danielẽ à rege audire, nisi intimum animæ sensum, veram animi deuotionẽ non debere, nec posse latere? Vel in eo fortasis quod alia Daniel à Deo discit, alia etiam à rege audiuit, sacra scriptura mysticè innuit, quia in deuotionis nostræ vsum, alia sunt, quę ex diuina reuelatione discimus, alia quæ ex insita nobis rationis viuacitate perpendimus. Quod autem de Deo loquens vester & noster dicit, respectum gratiæ, nõ conditionem naturæ attendit. Speciali enim quodammodo illorum propriè erat, qui ex gratiæ ipsius munere, & meritorum prærogatiua singularem, præ cęteris apud ipsum familiaritatis locum, & confidentiæ ausum obtinuerant. Et absque dubio deuotio est, quę Deum & propitium reddit, & familiarem efficit. Deus (inquit) Deorum, & dominus regum. Nam etsi sint qui dicantur Dij, siue in cœlo, siue in terra, secundum illud: *Ego dixi Dij estis*, nuncupatiuè quidem sic dici possunt, nam quod Deus naturaliter & D
substantialiter est, omnino esse nõ possunt. Est ergo Deus Deorum, & dominus regum. Quia testante Apostolo: *Non est potestas nisi à Deo.* Nam quod alij alijs præsunt, quod viri virtutum vitijs, & passionibus suis dominari possunt, ex summi regis sanè munere accipiunt. Ait ergo: *Verè Deus vester, Deus Deorum est, & dominus regum*, reuelans mysteria, vnde autem hæc colligat, atq; conijciat, statim annectit, cum dicit: *Quia potuisti aperire sacramentũ hoc.*

Psal. 81. Quomodo homines Dij appellentur.

Rom. 13.

Ex

Ex eo enim, quod sibi secreta cordis sui, ex eo item, quod sibi arcana consilij diuini, vnum de præterito, alterum de futuro, sub vno, eodemq; tempore reuelauit, mira ingenij viuacitate, summæ diuinitatis reuelationem perpendit. Ex eo autem, quod de sui cordis secreto audiuit, & verum probauit, verum & illud esse collegit, quod diuinitatis cõsilio, vel proposito interim per experientiam probare nõ potuit. Prudenter igitur animaduertit summã sapientiã esse, quę Danieli potuit in tã tenebroso humani cordis abysso alienę cõscientiæ secreta aperire. Nam secundum Salomonis sentẽtiam solus Deus est, qui nouit cor omniũ filiorum hominum. Sagaciter nihilominus deprehendit summam potestatem esse, quæ Danieli potuit futurorum, atque gerendorum ordinem, & dispositionem pro beneplacito reuelare. Quis enim alius, quam Deus diuinum consilium ei manifestare potuit? Iuxta illud, quod Isaias dixit: *Quis nouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Teste namque Apostolo, sicut nemo nouit, quæ sunt hominis nisi spiritus hominis, qui in ipso est, sic nemo nouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei. Rectè ergo dicitur: *Vere Deus vester, Deus Deorum est, & Dominus regum, reuelans mysteria, quia potuisti aperire sacramentum hoc.*

Isaia 40.

2. Cor. 2.

Quod optimum sit deuotionem nostram eousque proficere, quòd nulla occupatio possit eius officium interrumpere.

CAPVT XLII.

TVNC rex Danielem in sublime extulit, & munera magna, & multa dedit ei. Si per Danielem deuotionem rectè intelligimus, quid aliud erit Danielem in sublime attollere, quàm deuotionis officium inter cætera quælibet officia principale, & præcipuum reputare, & quali summo loco habere? Fieri autem solet, postquã mens quanta sit virtus veræ deuotionis per experientiam eius probat, vt studijs vehementius intendat, & eius profectibus diligẽter insistat inuestigando quærat, quærendo inueniat, vnde in idipsum ad melora proficiat. Quid aliud igitur, quàm munera magna, & multa deuotionis nostræ Daniel accipit, quando ex alacriter impenso studio, quali quædam intelligentiæ talenta, & prudentiæ lucra facilè inuenit, vnde ad maiora crescere, & ad plurima dilatari possit? Et constituit eum (inquit) principem super omnes prouincias Babylonis, & perfectum magistratuum super cunctos sapientes Babylonis. O vtinam deuotio nostra, eousq; proficiat, quo cunctis principibus Babylonis superior, cunctis prudentibus Babylonię sapientior appareat, & omni eo quod in mundo placet, vel preciosum videtur ex mentis nostræ iudicio, preciosior emineat, & ex arbitrij decreto superius lucrum obtineat. Hoc erit (vt arbitror) Danielem à rege principatus, & magisterij arcem accipere. Vtinam contingat, tandem aliquando nostram deuotionem id perfectionis attingere, quo nulla quantumlibet vehemens affectio, nulla occupatio, nulla sollicitudo, nulla suggestio, vel suasio possit in nobis eius studium, non dicam distipare, sed nec quidem interrumpere, & illud immobile apostolicum impleatur sine intermissione orate, vtinam cætera quælibet officia ita disponantur, vel ordinentur vt deuotionis nostræ vsibus & vtilitatibus militare, seu etiam subseruire probentur.

Daniel accepit munera, quid mystice significet.

Quod etiam in necessitatis nostræ vsibus nihil improuide, nihil inconsultè agere debeamus.

CAPVT XLIII.

DANIEL autem postulauit à rege, & constituit super opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago. Petenti Danieli, rex absque dubio consentit, quando mentis

arbitrium facilè acceptat, & recipit quicquid ei conscientia sub tempore intimæ deuotionis suggerit. Sed quæ quæso, dicta est illa Babylonis prouincia, vel quę illius prouincię opera? Certè circumadiacentem Babylonis prouinciam Deus fecit, nam muros vtiq; & ædificia humana industria expleuit. Si ergo Babylon rectè confusio interpretatur, si eius quælibet confusioni subiacere videntur, quomodo quæso, ad Babylonem pertinere, vel confusioni subesse potuit, quod Deus fecit, & instituit? Scimus autem, quia Deus hominem multiplici necessitati subiecit: nam comedendi, bibendi, & quorumlibet eiusmodi necessitatē, ex ipso conditionis suæ iure accepit. Sed si in primo illo conditionis suę statu perstitisset, ista homo nullo modo erubescecet, qa sine omni peccato exercere potuisset. Nunc autē eadem ipsa necessitatis officia iustè erubescimus, quia corruptionis nostræ vitio deuicti, sine culpa exercere non valemus. Rectè ergo Babylonicæ possessioni deputatur lata illa, & verè multum dilatata infirmitatis nostræ corruptela, quæ confusioni subiacere non dubitatur. In huiusmodi itaq; prouincia, & necessitatis nostræ officio, vel opera, erit omnino perutile prędictos illos viros prefecisse, & sub eorum dispositione omnia redegisse. Sicut superius iam diximus, per istos tres viros, circumspectionem, discretionem, deliberationem intelligere debemus. Debemus itaq; non solum in studijs, & exercitijs spiritualibus, verum etiam in negotijs sæcularibus, & necessitatis vsibus nihil incircumspectè, nihil indiscretè, nihil improuidè facere. Et hoc erit Sydrach, Misach, & Abdenago, super omnia opera prouinciæ Babylonis constituisse. Itaque in his etiam, in quibus humanæ necessitati consulimus, vel communi infirmitati deseruimus, nihil sine modestia, nihil sine mensura, nihil sine intentione bona, nihil præter ordinem, nil præter rationem agamus, & quale Daniel magisteriū in Babylonica prouincia habere nos voluit, obtinemus. Denique (secundum Sapientis sententiam) omnia fac cum consilio, & tale magisterium habes quale tibi propheta designat ex mysterio. Omnino namque opus est circumspectione, discretione, si volumus nihil improuidè, nihil inconsultè agere.

Omnia circumspectè agenda.

Quod quicquid animum per cogitationem pulsat mentis deuotionem excitare debeat.

CAPVT XLIV.

AD vltimum autem in conclusione sermonis infertur. *Ipse autem Daniel erat in foribus regis.* Scimus autem, quia per fores aditus ad interiora patet. Daniel denique, quasi in regis foribus obseruat, quando deuotio nostra circa quaslibet suggestiões cautè inuigilat, & contra quaslibet maligni machinationes in ipso tentationis aditu oratione repugnat, ne incautam mentem vlla infestatio, vel violentia opprimat, vel fraude circumueniat. Fœlix animi status, & omni studio expetendus, quando omne quod animū per cogitationē pulsat, & statim absq; vlla mora mentis deuotionem excitat. Debet itaq; deuotio mentis omnē arbitrij consensum studiosè præuenire, & oratione præmunire. Et hoc erit Danielem regis foribus præsidere. Ad omnem suggestionem, ad omnem emergentem cogitationem petamus á domino ne nos inducat in tentationem, & habeamus Danielē ciuitatis nostræ foribus pręsidentem. Audi quid secundum hæc Sapiens admoneat, cum dicat: *Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat.* Ad veram autem vitam vias nostras dirigat, qui sine fine viuit, & regnat. Amen.

Dan. 1.

Quomodo Daniel præsideat foribus.

Tob. 4.

RICHARDI

RICHARDI S. VICTORIS, DE EXERCITIO SPIRITVALI,

ACCEPTA OCCASIONE EX SOMNIO DANIELIS.

Liber Secundus.

De conscientiæ securitate, vel profectum innouatione.

CAPVT I.

Dan. 4.

Per domum, conscientia intelligitur.

EGO *Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, & florēs in palatio meo.* Quid per domū intelligimus, nisi cōscientiam, & quid per palatium, nisi conscientiæ securitatem, securitatisq; fiduciam? Nam & palatium domus est, quælibet tamen domus, palatium dici non potest. Palatium namq; est domus quædam fortis, sublimis, atque regalis. Si per domum, conscientiam debemus intelligere, rectè per palatium intelligitur securitas conscientiæ. In domo itaque sua quietus sedet, quem sua conscientia non remordet? Quietam conscientiā facit præteritorum malorū condigna satisfactio, & instantiū malorum cauta, prouidaq; declinatio. Quietus itaq; in domo manet, quem conscientia sua, nec de præterita, nec de præsenti culpa remordet. Quietus in domo erat, qui veraciter dicebat: *Neque enim reprehendit me cor meum in omnia vita mea.* Quietus in domo sua extitit; qui veraciter dicere potuit: *Nihil enim mihi conscius sum.* Quietus sanè tunc temporis in domo erat, & in palatio suo florebat, cum dicebat: *Gloria nostra, hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Quia in flore fructus speratur, rectè per florem certa futurorum bonorum expectatio figuratur. Quia flos est inchoatio futurorum fructuum, rectè nihilominus per florem intelligitur innouatio profectuum. In flore ergo figuratur, vel certa præmiorum expectatio, vel noua meritorum promotio. In palatio itaq; suo ille veraciter floret, qui sub bonæ conscientiæ suæ testimonio coronam gloriæ securus expectat. Audi in domo sua quiescentem, & in palatio suo florentem: *Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua.* Quod dicit in iustitia apparebo, pertinet ad domus quietem. Quod dicit satiabor cum apparuerit gloria tua pertinet ad efflorationem. In palatio suo nihilominus florebat, qui cum magnæ securitatis conscientia dicebat: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo repositæ est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex.* Nonne & ille tibi in palatio suo florere videtur, cuius sensus de die in diem renouatur? In palatio suo sedet, floret, qui inter magna opera sua quæ libenter facit, adhuc maiora, & meliora in corde propo-

Psal. 16.

1. Tim. 4.

Lab. 27.

2. Cor 1.

Quid per florem intelligatur.

nit.

De intellectualis sensus illuminatione, vel quomodo contemplationis nostræ spectacula, menti soleant vtilem timorem incutere.

CAPVT II.

SOmnium vidi, inquit, *quod perterruit me, & cogitationes meæ in stratu meo, & visiones capitis mei conturbauerunt me.* Prius dormimus quam somnium videamus. Quia per somnium corporis, sensus corporeus sopitur, rectè per somnium mētis alienatio intelligitur, per quam exteriorum omnium memoria funditus intercipitur. Somnium autem videre, est in diuinæ contemplationis arcanum mente transire. Dormit itaque, & somnium videt qui per mentis excessum in sublimium cōtemplationem ascendit: *Somnium*, inquit, *vidi, quod perterruit me.* Huiusmodi somniorum alia deterrent, alia demulcent, alia contristant, alia lætificant. Lætificat sanè (ne mirum) contemplatio æternorum gaudiorum, terret verò speculatio diuinorum iudiciorum. Quis enim dignè exprimere possit, quam lętum, quàm iucundū sua eum visio, siue reuelatio facit, cui Deus per spiritū suum reuelauit, q̄ oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Sed quomodo eum è contra sua visio terret, qui mentis subleuatione per contemplationem videt, quàm miro, quam occulto Dei iudicio, quod & de carcere cateniſque interdum, quis egrediatur ad regnum, & alius natus in regno inopia consummatur? Quem quæso diuinorum iudiciorum abyssus non terreat, cum diuino lumine tactus mentis intelligentia perspiciat, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificium gratiam, sed tempus, casumq̄ in omnibus? Viderat vtique propheta, quia iudicia domini abyssus multa, & perterruerant eum visiones capitis sui, cum diceret domino: *A iudicijs enim tuis timui.* Solent tamen huiusmodi visiones perterrere, non tam eo tempore quo per excessum mentis videntur, quam tunc temporis cum post excussum somnum ad memoriam reuocantur, quando subtili examinatione secum tacita mente retractantur. Hinc est illud quod sequitur, cum dicitur: *Et cogitationes meæ in stratu meo, & visiones capitis mei cōturbauerunt me.* Ex duobus hquidem se asserit conturbari, ex cogitationibus suis, & visionibus capitis sui. Cum enim mens ex diuina reuelatione mirandum imò & formidandum aliquid considerat, & postmodū ad se rediens, secumq̄ retractans seipsam forti examinatione dijudicat, ne fortè digna sit, cui tale aliquid contingat ex proprijs nimirum cogitationibus secum agitur, vt sua eam visio perterreat. *Cogitationes*, inquit, *meæ in stratu meo.* Quid hic intelligitur per stratū, nisi intimæ quietis otium, visio verò capitis, illuminatio sensus intellectualis: *Et visiones*, inquit, *capitis mei conturbauerunt me.* Cogitationes suæ itaque in stratu suo, & visiones capitis sui vnumquemque tunc perterrent, terrendoq̄ conturbant, cum ex eo, quod secum post diuinæ reuelationis arcanum meditationis suæ negocioso ocio pertractat, ad salubrem solicitudinē, vtilemq̄ formidinem euigilat. Cum enim quis ex diuina reuelatione cognoscat quomodo soleat alius de bono in melius proficere, alius de malo in deteriora vergere, vel quomodo contingat alios de summis bonis in infima mala corruere, vel de infimis malis ad virtutum summa ascendere, quid quæso mirum, si sua eum visio cogat formidare? Nescit namque homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis exemplo superuenerit.

Somnium videre, quid sit.

Quid sit à somnio perterreri.

Psal. 118

Dan. 4.

Ibidem.

Eccles. 9.

Quod

Quod alia sit gratia per quam cognoscimus iudicia diuina, alia per quam discernimus merita propria.

CAPVT III.

VIDE autem quam sit stupendum, quàm ve formidandum, quod sæpe mens diuino lumine irradiata, per contemplationem videat quid tali homini, qualis ipse est, dignè debeat cõtingere, & tamẽ talẽ tunc temporis esse nesciat, cui tale iudiciũ ex diuina sentẽtia meritò incumbat. Nonne Nabuchodonosor regi hoc idem cõtingit, qui diuinam sententiam de arboris abscisione ex Dei reuelatione cognouit, verumtamen ostensæ arboris similitudinem ad seipsum trahere ignorauit? Vidit quid tali homini ex diuina sententia incumberet, qui eiusmodi arboimaginẽ, vel similitudinẽ in seipso gestaret, & tamen quod talis ipse extiterit, quia per seipsum non potuit, per alium cognouit. Vide ergo quia alia est gratia, per quam cognoscimus iudicia diuina, & alia illa per quam discernimus merita propria. Illa namque contemplando, ista inuenimus meditãdo. Illa itaq; posse accepimus ex gratia contemplationis, istud vero ex studio meditatiõis, & gratia discretionis. Et sæpe vnus idemq; homo, vtramq; simul gratiam accipit quamuis sub vno eodemq; tempore simul vtramq; exercere nõ possit. Quasi itaq; alius aliũ cõsulit, quando quod per vnũ, eundemq; mentis statum, plenè nõ potuit ex alio statu, alioq; tempore discit, quod ad plenam sui cognitionem interim sufficere possit. Hinc est quod Nabuchodonosor per Danielem eruditur de his, quæ ipse in sua visione dubitare videtur. Mirumq; in modum dum rex prophetæ suam visionem narrat, ignorans docet alium, quod ab eo discat, & Daniel ab interrogãte, & ignorãte discit, quid discentem docere debeat. Sic vtique, sic sæpe mens prudenter insci a, de contemplationis lumine reportat, & postmodum per meditationem inueniat, pleniusq; cognoscat. Accipitq; meditatio de præcognita reuelationis luce, vnde nodos dubitationis dissoluat. Sicut superius iam diximus per regem liberum arbitrium, per Danielem deuotionem intelligimus. Ad eiusmodi itaq; regem illa contemplatio pertinet, quæ mentis arbitrio subiacet, quãdo eam animus iam ad manum habet, & velut ex potestate exercet. Sic & illa meditatio ad Danielem videtur pertinere, quam ex deuotionis studio religiosa mens circa morum suorum circumspectionẽ solet exercere. Deuignatus ergo rex apud Danielem quasi somniorum suorum interpretationẽ quærit, & inuenit, quando animus, quæ inter liberos contemplationis suæ volatus prospexit, postmodum meditando, & circumspiciendo in moribus suis legit, & altius intelligit. Sed videamus modo, quàm instanter Nabuchodonosor quæsiuit quod nesciuit.

De fructu meditationis.

Quomodo oporteat sæcularia studia deponere, & ad spiritualium inuestigationem conuertere.

CAPVT IV.

INTER hæc autem, quos capitis visiones, & subsequentes cogitationes conturbant, discant regis Nabuchodonosor exemplo quid facere debeant: *Et per me*, inquit, *propositum est decretum, vt introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & vt solutionem somnij indicarent mihi.* Ecce quam diligenter, ecce quã instanter quærit quod nescit, nisi prius desistit, donec somnij sui solutionem inueniat, quam quærit. Hinc est, quod Iob de semetipso dicit: *Causam quam nesciebam, diligenter inuestigabam.* Decretum proponere, est aliquid firmiter statuere, & quod omninò non liceat temerare. Vide ergo quam vehementer fieri voluit, super quo decretum proponit. Ad sapientes Babylonis pertinet sapientia huius mundi, quæ stultitia est apud Deum. Ad sapientes Babylonis

Dan. 4.

Iob 29.

Decretum proponere quid.

Sapientes Babilonis qui.

Babylonis pertinet prudentia carnis, quæ inimica est Deo. Sapientes itaque Babylonis sunt peracuta scrutinia mundanæ philosophiæ. Sapientes Babylonis sunt peracuta consilia carnis prudentiæ. Quid itaque erit eiusmodi sapientes introducere, & ad interiora reuocare, nisi peracuta illa inuestigationis nostræ scrutinia, quæ solebamus sæcularibus negocijs impendere, ad spiritualia studia conuertere? Quasi enim exterius sunt, quæ sensu exteriori percipi possunt. Illa autem velut intus sunt quæ nisi interiori sensu omnino cõprehendi non possunt. Intus ergo spiritualia, foris corporalia. Sapientes itaq; Babylonis introducimus quando sæcularia, & quælibet exteriora studia ad spiritualem intelligẽtiam, & spiritualium inuestigationem conuertimus. Sapientes Babylonis introducere, etsi exteriorum curam postponere, & solis spiritualibus exercitijs studium impendere. Sapientes suos in intimis tenebat, qui dicebat: *Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui. Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritũ meum.* Notandum autem, quod sapientes nostri, modo intus, modo foris sunt, & tamen in cõspectu nostro nõ sunt. Quasi in arbitrij nostri cõspectu habetur, q̃ per intentionem, & ex deliberatione agitur. Sæpe autem contingit, ex multa studiorum nostrorum consuetudine animum ad inolita scrutinia incidenter recurrere, & antequam aduertat quid intendat, multam ibi moram inuectere, hoc est sapientes suos ante cõspectũ suum non habere. Sed ille absq; dubio sapientes suos ante conspectum suum sistere facit, qui studia sua ab omni euagatione restringit, & iuxta deliberationis suæ propositum solis vtilibus, & necessarijs impendit. Sapientes suos mens quasi in conspectu suo tenet, & obseruat, quãdo circa studiosas meditationes suas tanta cura intigilat, vt inuestigationis suæ pedem nusquam diuertere liceat, nisi quo ea ex deliberatione direxerat, intantum, vt sagacitatis suæ industriã, nulla perscrutationum suarum euagatio, vel ad modicum præterfugere queat.

Quando in reducuntur sapientes Babylonn.

Psal. 76.

Quomodo insistere oporteat, qui ad diuinorum mysteriorum enodationem anhelat.

Caput V.

Sed videamus modo cur sapientes suos in vnum cogat, vel ad interiora compellat, vt solutionẽ (inquit) somnij indicarent mihi. Sicut in alterius visionis expositione iam diximus, aliud est diuina iudicia oculo contemplationis, & quasi per somnium cernere, & aliud eorundem rationem perpendere, & qua æquitate, vel vtilitate proueniant discretionis suæ viuacitate dijudicare. Illud ad somnij visionem, istud pertinet ad somnij interpretationem. Somnium ergo quodammodo videmus, quando occulta Dei iudicia in contemplationem, & admirationẽ adducimus. Somnii nostri interpretationem quærimus, quando post contemplationis nostræ spectacula eorum, quæ per mentis subleuationem vidimus: rationem, modum, & ordinem inuestigemus. Nonne ad somnij visionem pertinet stupenda illa, quæ in scripturis legimus diuinorum iudiciorum magnalia in considerationem adducere, & eorum admirationi diutius, & diligentius inhærere? Nonne ad somnij interpretationẽ pertinet mysticam eorum intelligentiam quærere, & per expositionem explanare posse? Nonne ad huiusmodi somnia anhelabat, qui in oratiõe dicebat: *Illumina oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Quam autem pro magno haberet in eiusmodi somniorum interpretationem diuinitus gratiam accipere, *potestis ex illa eius sententia perpendere. Cum enim de domino præmiserit: *Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel,* statim annectit. *Non fecit taliter*

Psal. 118.

Psal. 147.

omnis

omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Veluti somnium iam viderat quę ex contemplationis suę luce deprehenderat, quòd vniuersa ęquè eueniant iusto & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. Somnij interpretationem quærierat, sed necdum inuenerat, cum alio loco dicebat: *Ecce hoc inueni* (dixit Ecclesiastes) *vnum & alterum, vt inuenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inuenio.* Oportet ergo sapientes suos in vnum congregare, & ad interiora reuocare, qui cupit ad eiusmodi, quę iam determinauimus somniorum interpretationem gratiam obtinere. Tunc ingrediebantur Arioli, Magi, Chaldæi, & Aruspices. *Tunc*, inquit, *ingrediebantur.* Quid est tunc, nisi post decretū, post deliberationis propoūtū? Multi enim sæpe multa proponunt, minimè tamen faciunt, quia quā facilè aliquid statuunt, tam facilè rursum statuta reijciunt. Primo itaq; obseruandū nobis est, vt vtilia statuamus. Secundo autem, vt vtiliter statuta firmiter teneamus. Attende quàm firmiter statuit, quod optimus ille deliberator, optimum esse perpendit: *Iurauī*, inquit, *& statui, custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Audisti de voti institutione, audi & de voti executione. *Vota mea reddam in cōspectu omnis populi eius.* Tunc ingrediebātur Arioli, Magi, Chaldæi, & Aruspices. Superius generaliter de Babylonis sapientibus proposuit, hic quosdam specialiter expressit. Arioli, (inquit) Magi, Chaldæi, & Aruspices. Sed quia veraciter constat huiusmodi sapientes nō verè sapientes esse, nusquam pæne scriptura sacra dicit eos sapientes nisi cum determinatione, sed modo Babylonis, modo dicit eos rex sapientes regni sui, vel aliquid huiusmodi. Si igitur per Ariolos, Magos, Chaldæos, & Aruspices, studia praua, studia friuola, inepta, & vana intelligimus, vide quam viriliter, vide quam salubriter eiusmodi studia ad spiritualia exercitia conuertimus.

Eccles. 7.

Nota.

Psalm. 118

Psalm 115.

Nota Per. Arioli, Magi, &c. quid designetur.

A Sapientes itaque Babylonis ad interiora compellimus, cum curam, & solicitudinem quam rebus superuacuis impendere solebamus, solis spiritualibus impendimus. Sapientes Babylonis velut in somniorum interpretatione occupamus, quando studijs superuacuis omnino sepultis in diuinorum mysteriorum, seu iudiciorum enodatione singulariter insistimus.

Quam sit inane mysteriorum profunda vimari, sine magisterio Spiritus sancti.

B

CAPVT VI.

SED sapientibus introductis adhuc rex addit, & dicit: *Et somnium narrauī in conspectu eorum, & solutionem eius non indicauerūt mihi.* Quid quæso, est somnia nostra in conspectu sapientum nostrorum narrare, nisi post contēplationem, contemplationis nostræ spectacula ad memoriam reuocare, sagaci meditatione retractare, studiosis cogitationibus discutere, & ex earum rerū collatione quas nouimus quæstionum nostrarū nodos dissoluere, & iuxta assuetum perscrutationum nostrarum modum spiritualium rerum inuestigationem velle formare? Nonne in conspectu sapientum nostrorum somnia nostra narramus, & solutionem quęrimus, quādo ea quę de humanis scimus, & ea quæ de diuinis scire cupimus, mutua collatione conferimus, quādo iuxta doctum traditarum disciplinarum modum, & ordinem diuinorum mysteriorum, vel iudiciorum perplexa discutere, & penetrare præsumimus? Sed quicquid in diuinis secretis de humana industria præsumitur, frustra attentatur, & quamdiu in hunc modum quæritur, in vanum laboratur. Iuxta quod de hoc somnio legitur, & solutionem eius non indicauerunt mihi. Somniorū sanè diuinitus ostensorum solutionem sapientes nostri minimè inuenīūt, quia scientiarum nostrarum disciplinæ, vel quælibet traditiones humanæ, ad diuinorum secretorum discussionem, &

Quid sit somnia in conspectu sapientum narrare.

C

D

inuestigationem sufficere non possunt. Quis enim altitudinem illam consilij diuini de suo sensu rimari præsumat, cum Domini prophetam clamantem, & reclamantem audiat: *Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* Quis profunditatem illam mysteriorum, & scripturarum diuinarum de sua penetrare sagacitate confidat, cum Petrum Apostolum legat, quomodo pariter omnes ab eiusmodi præsumptione compescat? *Hoc*, inquit, *primum intelligentes, quia prophetia scripturæ propria interpretatione non fit.* Absque dubio nunquam propriè scripturarum sacrarum interpretatio fit, sine eius magisterio, qui eas inspirauit.

Isa 40.

2 Pet. 1.

Quod ad mysteriorum enodationem melius proficimus deuotione, quam inuestigatione, & quòd vera deuotionis sit omnia discutere, vt possit omnia diiudicare.

CAPVT VII.

SI itaq; ad mysticam diuinarum scripturarum intelligentiam, si ad diuinorum iudiciorum scientiam erudiri volumus, melius in hoc ipsum orando, quàm inuestigãdo proficimus, altius deuota compunctione, quàm profunda perscrutatione illuminamur. Vnde est, quod ad ea, quæ præmisimus, statim subnectitur: *Donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Balthasar secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum sanctorum in semetipso.* Ecce spiritum Deorum sanctorum habere dicitur, qui ad somnij interpretationem idoneus inuenitur. In eo sanè, quod Dij isti, Dij sancti dicuntur, illi profecto excludũtur, de quibus in psalmo canitur: *Omnes dij gentium, dæmonia.* Sed profectò qui hoc loco designantur, Spiritum sanctum habere creduntur, quia si Spiritum sanctum non haberent, Dij sancti non essent. De horum numero Deorum esse deprehenditur, ad quem voce dominica dicitur: *Ecce constitui te Deum Pharaonis.* Eiusmodi itaque Deos Psal-

Dan. 4.

Psal 111.

Exod. 7.

A

B

C

D

mista expresit, cum alio loco dixit: *Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes.* Eiusmodi Deorum spiritum omnis sanctus accipit, vt sanctus esse possit. Omnis enim nostra iustificatio, omnis nostra sanctificatio, absq; vlla dubitatione est à spiritu isto. Sine hoc spiritu nescimus qd oremus, quomodo oportet, ipsũ enim esse (docente Apostolo) didicimus qui interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Vt ergo deuotio nostra possit vera esse, oportet hunc spiritum habere. Si igitur per Danielem vera deuotio intelligitur, rectè de eó per Nabuchodonosor dicitur: Qui habet spiritum Deorum sanctorum in semetipso. Sed cum superius expresserit quosdam sapientes, & quales veraciter constat, verè sapientes non esse, mirum, quomodo dicatur Daniel hoc loco eorum collega esse. Nisi enim cum eis aliquid commune habeat, nescio quomodo eorum collega existat. Illud autem scio, quòd spiritus ille quem Daniel secundum scripturæ testimonium acceperat, spirituales efficiat. Spiritualis autem dijudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Spiritus enim solet omnia scrutari, etiã profunda Dei. Si spiritualis dijudicat omnia, si spiritus scrutatur omnia, ergo eadẽ ipsa, quæ mundana philosophia, ergo eadem ipsa quæ carnalis prudẽtia. Si omnia, ergo & ipsa quæ quælibet peruersa doctrina. Solet namque qui spiritualis est omnia discutere, vt possit omnia iudicare. Audi denique, quomodo spiritualis ille omnia in sapientia sua tentauerit, vt omnia dijudicare possit: *Dedi*, inquit, *cor meum, vt scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresq; & stultitiam.* Vides quomodo iste rimatur, quomodo scrutatur, non solum bonos mores, verum etiam errores, non solum prudentiam, verum etiam stultitiam. Veræ itaq; deuotionis est tam bona, quàm mala in cõtemplationem adducere, omnia inuestigare, omnia discutere, vt subsequẽter & possit omnia dijudicare. Habet

Rom. 8.

Eccles. 1.

Proprium vera deuotionis. Et discrimen inter illam & falsam.

bet itaq; vera deuotio ex inuestigatione, & perscrutatione cum Babylonis sapientibus aliquid commune, vt merito dicatur ex eo eorum collega esse. Differunt tamen ex intētione. Nam vera deuotio doctrinas vanas, atque peruersas non ad hoc inuestigat, vt eis inhæreat, vel in eis vllam fiduciam ponat, sed vt eas dijudicando conuincat, confutet, atque condemnet. Daniel itaque noster, & mundi sapientes per inuestigationem eadem via currunt, quamuis per intentionem ad eundem exitum non pertingunt. Rectè ergo Daniel eorum collega dicitur, quibus in studiorum suorum discursibus, nonnulla ex parte communicare videtur.

De diligenti dictorum, factorumve discussione.

Quibus deuotionis studijs insistere debeat, qui occultorum reuelationem diuinitus expectat.

Caput VIII.

Donec *collega ingressus est in conspectu meo Daniel.* Perpendis ex his (vt arbitror) quo Daniel iste modo ingreditur de exterioribus, ad interiora, modo egreditur de interioribus ad exteriora. Exterius est, quando deuotio nostra meditando, dijudicando, orando, solicita est de rebus exterioribus. Interius est, quando eisdem exercitijs, vel studijs occupata est, & solicita, pro rebus interioribus. Necesse enim habet prouidere bona coram Deo, & coram hominibus. Coram hominibus in sermone, & opere, coram Deo in cogitatione & voluntate. Facta itaque & dicta nostra ad iudicium reuocare, & pro his Domino supplicare, hoc est Danielem exterius esse. Cogitationes, affectiones, voluntates, intentiones alta perscrutatione rimari, & pro eiusmodi in oratione compungi, hoc est Danielem intus morari. Vel hoc est Danielem exterius esse, tam interiora, quàm exteriora nostra secundum humanum iudicium pēsare, & hoc est Danielem interius esse, tam ista quàm illa, secūdum iudicium diuinum æstimare. Quando inter bona etiam opera quæ agimus, quando inter vtilia quæ dicimus, subtili examinatione pensamus, quid de nobis homines sentirent, quid sentire deberent, si nostras intentiones, si sordidas cogitationes, si prauas affectiones viderent, quando inquam hoc agimus, quasi Danielē exterius tenemus. Quando autem studiosa discussione quæritur, qualiter opera, vel dicta nostra in conspectu Dei iudicentur, etiam tunc cum secundum iudicium humanum bona videntur, quādo huiusmodi studio, cum magna deuotione insistitur, Daniel noster intus inuenitur. Quid itaque est Danielem ad interiora intrare, nisi ex intima deuotione in his, quæ discutienda sunt, vel quærenda, tam de exterioribus, quàm de interioribus, ad diuinum iudicium recurrere? Et sit sæpe, dum sapiētes nostri in somniorum interpretatione deficiūt, dum studiosæ meditationes, dum intimæ perscrutationes diuinorum iudiciorū arcana, diuinorum mysteriorum profunda penetrare præsumunt, nec possunt, sit inquam sæpe vt mens post huiusmodi defectum, ex ipso suo defectu admonita, ad semetipsam redeat, infirmitatem suam diligentius attendat, & sine Dei adiutorio, quòd nihil possit plenius agnoscat. Incipit tunc ex infirmitatis suæ consideratione gemere, suspirare, præsumptiones suas arguere, & de proprijs studijs prius inaniter præsumpta iam de sola Domini reuelatione sperare, & deuotionis studio penitus insistere. Et hoc est Danielem post sapientes intrare.

Quid sit Danielem intus morari.

Quanta virtus vera deuotionis sit, quæ filium Dei facit, quæ animum humanum Deo coniungit.

Cap. IX.

Donec *collega*, inquit, *ingressus est in conspectu meo Daniel, cuius nomen Balthasar.* Balthasar capillus capitis interpretatur. Rectè ergo Daniel Balthasar dicitur, quia mens nostra

ex vera deuotione adornatur, ex vera deuotione ad omnem profunditatem subtiliatur. Sed in hoc loco cum Daniel Balthasar dicitur, aliquid adhuc latere adiungitur, vnde (vt arbitror) ad profundiorem intelligentiã prouocamur. Daniel (inquit) cuius nomen Balthasar, secundum nomen Dei mei. Illud autem hoc loco præmonere iã volumus, quod multa scripturarum loca ineptum aliquid, vel peruersum sonant, iuxta historiam, quæ tamen mysticè discussa, rectum aliquid loquuntur, iuxta spiritalem intelligentiam. Nam quod Daniel à rege, secundũ nomen Dei sui Balthasar dicitur, quid aliud, quam idololatriam, iuxta literam sonare videtur? Sed sicut Beatus Gregorius dicit: sæpe res quælibet per historiã virtus est, per significationem culpa, sicut aliquando res gesta in facto causa dãnationis est, in scripto autem, prophetia virtutis. Nam cum de regis Dauid culpa, dum de Vriæ innocentia tractaret, dum per adulterantem Dauid Christum, per Vriam innocentem populum Iudaicum interpretari voluisti, quid (inquit) per effectum istum Dauid sceleſtius, quid Vria mundius dici potest? Sed rursus per mysterium, quid Dauid sacratius, quid Vria infidelius inuenitur, quando & ille per vitę culpam prophetię signat innocentiam, & istæ per vitæ innocentiã in prophetia exprimit culpam? Virtus namque sacri eloquij sic transacta narrat, vt ventura exprimat. Sic in facto rem approbat, vt ei in mysterio cõtradicat. Sic gesta damnat, vt hæc mysticè gerenda persuadeat. Sic & hoc loco sinè, quod iuxta historiam est reprehẽsibile, iuxta mysterium potest commẽdabile aliquid exprimere: *Cuius nomen*, inquit, *Balthasar secundum nomen Dei mei*. Si per regiam personam, regiũ rectè intelligimus animum, quem quęso, dicit Deum nisi Christum? Nam quãuis Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, veraciter sit vnus idémque Deus, Christum tamen, secundum quendam dicendi modum, rectè religiosus quisque suum esse dicit, cuius nomine insignitum, cuius gratia pręuentum se meminit, cuius denique personæ agnoscit familiarius inhærere per incarnationis mysterium ex communione naturæ. Si verò Balthasar capillus capitis interpretatur, videamus modo quomodo hoc nomen Christo cõgruere videatur, vel quomodo secũdum hoc Dei sui nomen mysticus Daniel merito nuncupetur. Scimus autẽ, quia caput viri Christus, caput vero Christi, Deus. Scimus absq; dubio, quia Trinitas Deus, principium est omnium creaturarum, scimus nihilominus, quia persona patris principium est aliarũ in Trinitate personarum. Et quamuis secũdum alium, & alium modum dicatur principium hic & ibi, vtrobique tamen tam congruenter, quàm veraciter potest principiũ dici. Quia igitur persona Patris, principium omnium est iure, ex capite designari potest. Si igitur Dei digitus, per similitudinem dicitur Spiritus sanctus, cur per similitudinem, similiter Christus non dicatur huius capitis capillus? Capillus de capite oritur, & Christus de patre generatur. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Caput capillo ornatur, & Pater per Christum clarificatur. *Pater*, inquit, *clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Vides certè, quã iustè Christus, Balthasar (hoc est capillus capitis) dicitur quem verum Dei patris filium, catholica fides veraciter cõfitetur. Nõne & nos secundum hoc nomen accipimus, quãdo à Christo, & per Christum obtinemus, vt merito filij Dei dici debeamus? *Fratres* (ait Ioãnes Apostolus) *filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus.* Hinc est, quòd ei qui voluntariè genuit nos verbo virtutis suę in quotidiana oratione dicimus: Pater noster qui es in cœlis: Si igitur Christus conuenienter satis Balthasar dici potest, quia summi patris filius est, cur non & verus Christianus secundum dictã nomini-

Christus quomodo noster esse dicatur.

Ioan. 17.

1 Ioan. 3.

minis rationem Balthasar dicatur, qui secundùm adoptionis gratiam inter eiusdem Dei patris filios deputatur? Nō tamen omnis Christianus hoc nomine est, vel honore dignus. Sola deuotio est quæ eos discernit, sola deuotio filios Dei facit. Si itaque deuotio in Daniele intelligitur, vide quàm rectè Balthasar per effectum dicitur. Per quem quilibet in filiorum libertatē adoptatur. Quid autem aliud est deuotio, nisi feruida mentis in Deum dilectio? Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Rectè ergo deuotio capillus capitis dicitur, quæ quasi de sumnio omnium capite profluere videtur, dum de summi patris inspiratione procreetur. Rectè Balthasar dicitur, qui in modum capilli summo omnium capiti inhærere videtur. Perpendis (vt arbitror) ex his quanta sit virtus veræ deuotionis, quæ filium Dei facit, quæ animum humanum Deo coniungit, & cum eo quasi vnum spiritum efficit. Qui enim adhæret Deo, vnus spiritus est.

Rom. 5.

1. Cor. 6.

Quod maximè sub tempore orandi quibusdam solet intellectualis sensus aperiri.

CAPVT X.

Somnium loquitur coram Daniele quid sit.

INGRESSO Daniele Rex coram ipso somnium loquitur, sicut verbis subsequentibus ostenditur: *Et somnium*, inquit *coram ipso locutus sum*. Somnium eiusmodi coram Daniele loqui, est mysteriorum, quæ diuinitùs erudiri cupimus sub tempore orandi, memoria tāgi, & inter orandum diuinæ reuelationis desiderio afficī. Nam quemadmodum experti recognoscunt, illi qui frequētibus reuelationibus diuinitùs releuari, lætificarique meruerunt, sub tempore orandi, maximè solent illuminātis gratiæ lumen accipere, & ex eius inspiratione mysteriorum profunda penetrare. Ex intima namque compunctione animus lauatur, mundatur, & proculdubio quanto purior redditur, tanto facilius, tanto profundius illuminatur. Hinc est, quod Balaam de semetipso testatur: *Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis Dei intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius.* Quid est, quod dicitur, quòd cadendo oculi aperiuntur, nisi quòd inter orandum sæpè intellectualis sensus aperitur. Solemus nos sanè in terram toto corpore sæpè prosternere, cùm volumus attentius orare. Quātum ergo ad expositionē literæ spectare videtur, oculi ei quasi cadendo aperiuntur, qui lumen reuelantis gratiæ accipit, dum se in orationem prosternit. Si autem eadem litera mysticè discutitur, in eandem sententiam cōcurrere videtur. Quid enim est cadere, nisi semetipsum ex peccatorum suorum recordatione humiliare, & ex vera contritione cordis rigorem deponere? Sed animus sæpè, dum semetipsū in hunc modum deijcit, in maiori gratia resurgit, quia lumen oculorum suorum cadēdo recuperat, quos malè eretus clausos tenebat. Possumus tamen dicere, quòd hoc sit absq; dubio cadere, blandienti culpæ cōsentire. Scimus aūt quia nonnulli sunt, qui ex multitudine reuelationum suarum se attollūt. Permittuntur autem qui eiusmodi sunt ex digno Dei iudicio cadere, vt desinant superbire. Dum igitur in culpam labūtur, cōfunduntur, compunguntur, cōpuncti purgātur, purgati illuminātur. Sed si illuminati iterū superbiūt, superbiendo lumen quod receperant, amittunt. Illuminati itaque, & elati iterum, atq; iterum deijciuntur, lapsi & humiliati iterum, & iterum illuminantur. Hanc cadendi, resurgendiq; vicissitudinem sæpè alternant, & hos alternandi modos multi diu, multumq; frequētant. Multi autem hanc alternandi cōsuetudinem, pessimo tandem fine concludunt, de quibus constat, quòd spiritualium carismatum gratiam, non tam ad suam, quàm ad aliorum vtilitatem acceperunt. Horū absq; dubio Balaam typum ex suis operibus gessit, horum

Num. 24.

Quid sit q cadendo oculi aperiātur.

Qui gloriantur de reuelationibus, sæpè cadūt.

proprietatem in suis verbis expressit, cùm dicit: Dixit auditor sermonũ Dei, qui visionem omnipotentis videt, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius. *Num.24.*

Quòd sæculares scientiæ debeant spiritualibus studijs subseruire, & veræ deuotionis lucris militare.

CAPVT XI.

SED vt ad id redeamus vnde digressi sumus, illud pro certo tenemus, quod multi sæpè sub orationis suæ tempore lumen reuelantis gratiæ suscipiunt, & quod ad eiusmodi gratiã multi ex virtute deuotionis proficiunt. Hinc est quòd rex à Daniele sõnij sui interpretationem cum omni fiducia exigit, cùm dicit: *Balthasar princeps ariolorum quem ego scio quod spiritum sanctorum habeas in te, & omne sacramentum nõ est impossibile tibi. Visiones somniorum meorum quas vidi & solutionem eorũ narra.* In quibus verbis illud primò notandum, quod dicitur hoc loco princeps ariolorum, qui superius dictus est collega eorum, nec eorum tantùm, sed aliorum Babyloniæ sapiẽtum. Inter sæculares vtiq; scientias quasdam esse scimus vtiles & viui necessarias, quasdam verò (qualis ars ariolandi est) omninò peruersas. Si igitur has quæ absq; dubio sunt peruersæ, potest vera deuotio ad aliquem virtutis vsum conuertere, & in eis quendam spiritalis militiæ, principatum coërcere, quemadmodum hic ex arte ariolandi possumus colligere, quid tunc de his sentiendũ est quæ possunt esse vtiles & bonæ? Nam vt cætera taceam, nonne tunc Daniel principatur, nonne quælibet peruersa scientia deuotioni subseruire cogitur, quando ex eius consideratione humanus error plenius agnoscitur, quando ex eius retractatione animus humiliatur, cõfunditur, compungitur, & ad deuotionis studia instigatur? Nonne peruersa qlibet scientia deuotioni subseruit, quando animus à semetipso tempora exigit quæ in huiusmodi studijs ineptis perdere consueuit, quãdo ex comparatione colligit quantum spiritualibus studijs inuigilare debeat, qui tãtis ineptijs quandoq; se insudasse retractat? Sic itaque Daniel dictorum sapientum collega intelligatur, vt in eis quendam spiritalis militiæ principatum æquitatis iure tenere credatur. Debent ergo quælibet sæculares scientiæ spiritualibus studijs subseruire, & nil quod veræ deuotionis lucris non militet in suis exercitijs præsumere. Quando ergo sæcularibus sciẽtijs importunè insistimus, quãdo studiorum nostrorum importunitate deuotionis nostræ exercitia interrumpimus, eum profectò qui principari debet (Danielem videlicet) seruire compellimus. Sed attẽdendum est quã sit malum bonis etiam scientijs abuti, & earum abusione meliora studia præpediri, quando ex deuotionis officio peruersa quælibet scientia debet, & solet in bonis vsus deflecti. *Dan.4.*

Quod sit vtile summæ deuotioni summam curam impendere.

CAPVT XII.

IVRE autẽ deuotio bonis studijs antefertur, iure verò malis principatur, iure Danieli inter omnes sapientes Babylonis primatus conceditur, si veraciter constat quod per Nabuchodonosor dicitur: *Scio quòd spiritum Deorum sanctorum habeas in te, & omne sacramentum non est impossibile tibi*: Nonne huic sententiæ concordare videtur, si rectè pẽsetur quod ex ore veritatis auditur: *Amen dico vobis, quicquid orantes petieritis credite quia accipietis, & fiet vobis.* Vera autem, & plena deuotio non est quæ attestationi veritatis credere non potest. Si autem potest credere, potest petendo, & credendo obtinere. Fit itaque summæ deuotioni nullum sacramentum impossibile, si obtineri potest ex fide. Rectè ergo animi arbitrium ex virtute deuotionis obtinere nititur, quod ei impossibile nõ esse veritatis testimonio comprobatur. *Visiones,* *Dan.4.* *Marci 11.*

Optimum studij genus.

nes, inquit, *somniorum meorum quas vidi, & solutiones eorum narra.* Optimum ergo studij genus est summæ deuotioni summam curam impendere, eo quòd nullum sacramentum iuxta demóstratam rationem fit ei impossibile. Iuxta regis itaque Nabuchodonosor exemplum Danielem nostrum quibuslibet sapientibus nostris præferamus, omnia studia, omnia exercitia nostra veræ deuotionis lucris subseruire cogamus, & tunc proculdubio non frustra attentabimus quicquid de diuinis mysterijs cum Dei adiutorio ex eius officio vtiliter præsumimus. Sed nunc visionis ordinem prosequamur, spiritalisq; intelligentiæ sensum, saltem secundum moralem ædificationem maioribus ingenijs maiora relinquentes perscrutemur.

De contemplandi modo, vel qualitate, & quod aliter videntur res in suo esse, atque aliter in sola ratione, vel summa veritate.

Caput XIII.

Dan 4.

Visio, inquit, *capitis mei in cubili meo. Videbam & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum, aspectus illius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Vt ex superioribus patet, visio capitis est intelligentia mentis. Cubile autem tranquillitas cordis otiumque studiosæ quietis. Visio capitis in cubili diuinitus percipitur, quando inter studij sui secreta otia ad veritatis cõtemplationem mens humana diuina aspiratione subleuatur. *Videbam*, inquit, *& ecce arbor in medio terræ.* Aliud est videre res ipsas in suo esse, atque aliud est eas videre in sola ratione, vel summa veritate. Aliud est eas videre cuique in propria essentia, & longè aliud videre eas in sola sapientia. Aliud est videre rerum substantias in suis generibus, & speciebus, atque aliud videre singulas in suis individuis. Istud est sensus seu imaginationis, illud verò primum est rationis, & contemplationis. Cùm itaque mens ad vniuersalem quandam rerum considerationem rapitur, & ad vniuersitatis pulchritudinem speculandam diuinitus subleuatur, & in huiusmodi contemplatione, contemplationisq; dulcedine delectabiliter hgitur, mirabiliterq; reficitur, videt sæpè in diuino lumine quot, vel cuiusmodi rerum genera oporteat esse, inconcussumq; tenet nihil horum omnium quæ summæ dispositionis ordo, vniuersitatisq; pulchritudo exigit penitus posse deesse. Verbi gratia, videt oportere esse bonos, similiter & malos, & in bonis, alios alijs meliores, alios optimos: sic & in malis, alios alijs peiores, alios pessimos. Videt nihilominus, quia oportet alios malos esse & malos perseuerare, alios malos esse, & malitiam in perpetuum deserere. Alios autem ad tempus deserere, & iterum ad malitiam redire. Sic è diuerso, videt alios bonos esse & bonos perseuerare, alios irrecuperabiliter cadere, alios post lapsum ad bonitatem redire. De hoc sexto rerum genere esse videtur quem Nabuchodonosor in Dei lumine contemplatur qui ei per similitudinem ostenditur, quem etiam postquam ad seipsum rediit secum mirabatur, seu etiam miserebatur. Videbat vniuersitatis pulchritudinem talem exigere, talemq; omnino deesse non potuisse, & tamen nesciuit seipsum talem esse, vel talis hominis imaginem in seipso gestare, qui de tanta sublimitate subito caderet, & in imis diu iaceret, tandem tamen ad pristinum statum rediret. Hoc est quod arbor magna prius in altum erigitur, postmodum abscinditur, & tamen radices eius in terra reseruantur vnde iterum reparetur. Videamus ergo & nos, & discamus ab ipso qualis sit arbor

De diuersis modis videndi.

borquam ipse videt, vel quomodo cecidit, vel cadere potuit quæ tanta vel talis fuit.

De magnitudine gratiæ mentis postmodum casuræ, & in tanta plenitudine gratiæ, quid soleat esse causa ruinæ.

CAPVT XIIII.

VIDEBAM, inquit, *& ecce arbor magna in medio terræ, & altitudo eius nimia.* Quid intelligimus per magnitudinem arboris nisi immensum robur virtutis? Nonne & magna illa arbor fuit quæ plenitudinem gratiæ, & fortitudinis accepit? Stephanus (inquit) plenus gratia, & fortitudine. Ecce arbor magna in medio terræ, & altitudo eius nimia. Ergo hæc arbor magna fuit, alta fuit, & in medio terræ fuit. Ad multa, & magna se dilatabat per virtutem, ad alta se erigebat per subtilitatem, & in intimis stabat per intentionē. Ad fortia se extendebat, ad summa se erigebat, & in intimis fixa manebat. In magnis fuit per exercitium, in summis per studium, in intimis per desiderium. Quia ergo fortia agebat, magna arbor erat, quia intima bona deliderabat, in medio terræ erat, quia de sublimibus subtiliter sentiebat, altitudo eius magna erat. Magna (inquit) arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum. Ecce arbor magna, arbor robusta, arbor procera. Magna ad bona agenda, fortis ad mala toleranda, procera ad sublimia cōtemplanda. Magna in actionibus, fortis in tentationibus, sublimis in inuestigationibus. Attende quàm alta erat cuius proceritas etiam cœlum tangebat. Proceritas eius cœlum tāgebat, quia inuestigationis eius sublimitas cœlestia penetrabat. Proceritas itaq; eius alta fuit, & altitudo eius procera fuit. Verè magna altitudo fuit quæ se summis, & cœlestibus immersit. Bhge itaq; in huius consideratione arboris quod amplius mireris, magnitudinem, fortitudinem, seu proceritatem. Magna (inquit) arbor & fortis, & proceritas eius contingens cœlum. Magna arbor fuit, quam veraciter dicere potuit. *Vbique & in omnibus instructus sum:* Philip. 4. *Scio humiliari scio & abundare, & penuriā pati. Omnia possum in eo qui me confortat.* Fortis arbor fuit quę ñdēter dicere potuit: *Non timebo quid faciat mihi homo: Si* Psalm. 55. *consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium in hoc ego sperabo.* Præ cæteris arboribus procera fuit, quæ dicere de se non dubitauit: *Et præcessi sapientia omnes qui* Eccles. *fuerunt ante me in Hierusalem, & mens mea contemplata est multa, & sapienter & didicit.* Proceritas eius cœlum tangebat, qui veraciter dicere poterat: *Sapientiam* 1. Cor 2. *loquimur inter perfectos, sapientiam verò non huius sæculi nec principum huius sæculi qui destruuntur, Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est quam prædestinauit ante sæcula, quam nemo principum huius sæculi cognouit.* Sed vide quisquis hæc audis, vel legis, si forte altitudo tua est magna, vide (inquam) & diligēter attende ne forte sit & nimia. Hoc fortasis in hac descripta arbore reprehensibile fuit, hoc fortasis succisionis causa extitit quod eius altitudo nimia fuit: *& altitudo*, inquit, *eius nimia.* Forte Nabuchodonosor ambulabat in magnis, & mirabilibus super se, & hoc ei fortasis extitit causa ruinæ. Fortasis Nabuchodonosor alta sapiebat, & idcirco altitudo eius nimia erat. *Noli* (inquit Apostolus) *altum sapere, sed time.* Rom. 11. Sicut enim qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Altiora igitur te ne quæsieris, ne fortè proceritas tua sit alta nimis. Scrutator maiestatis opprimitur à gloria, & sententiam succisionis meretur arbor cuius altitudo est nimia. Nonne eiusmodi arbores aleæ fuerunt, & iustè succidi meruerunt, quę cùm cognouissent Deum, nō sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: *Sed euanuerunt in cogita-* Rom. 1. *tionibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.*

Magnitudo arboris quid significet.

Act. 6.

Deau-

De autoritatis magnitudine mentis postmodum ruitura.

CAPVT XV.

SED audiamus quid adhuc de hac arbore dicitur in eo quod sequitur: *Aspectus illius erat vsq; ad terminos vniuersæ terræ.* Aspectus eiusmodi arboris vsque ad terminos vniuersæ terræ porrigitur, quando nominis eius dignitatem qui eiusmodi est, morum similitudine propinqui & morum dissimilitudine longinqui pariter verentur, autoritasq; eius tam à bonis diligitur, quàm à malis timetur. Nonne illius aspectus vsque ad terminos vniuersæ terræ prominebat, de quo illius sententiæ veritas constabat: *Christi bonus odor sumus Deo in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam.* Nonne & illarum arborum aspectus vsque ad terminos vniuersæ terræ dilatabatur, de quibus veraciter dicitur: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Sed & secundum alium quendam sensum, arboris nostræ aspectus in nobismetipsis vsque ad terminos vniuersæ terræ, patet, cum iam vnumquemque nostrum propriæ virtutis experientia, nec in magnis nec in minimis latet. Si enim per arborem virtutem, per aspectum arboris notitiam virtutis accipimus, cùm iam quid in singulis rebus possumus multo studio, multo exercitio didicerimus, quid aliud quàm arboris nostri aspectum vsque ad terminos vniuersæ terræ propalauimus? Nonne arboris suæ aspectum vsque ad terminos vniuersæ terræ propalauerat, & virtutis suæ experientiam per omnia iam cœperat, qui de seipso illud quod & superius iam posuimus veraciter asseuerat. Ego enim didici in quibus sufficiens sim. Scio humiliari, scio & abundare vbique, & in omnibus instructus sum.

De multitudine scientiæ mentis ruituræ, & in tanta scientiæ plenitudine quid esse soleat causa ruinæ.

CAPVT XVI.

ADHVC additur de hac arbore. *Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea.* In folijs verba, in fructu scientia, in esca doctrina. Folijs fructus vestitur, & verbis compositis sententia ornatur. *Os enim sapientis ornat scientiam.* Fructus bonus sapit, & pascit, & scientia spiritalis spiritalem esuriem per sacram admonitionem suauiter reficit. Folia itaque pulcherrima, sunt verba diserta, fructus copiosus, sensus eruditus, multiplex intellectus. Esca vniuersorum est plena eruditio omnium, discreta admonitio singulorum. Folia verborum pulchra (vt arbitror) illa arbor habebat, & bonorum sensuum, vtiliumq; cõsiliorum fructibus abundabat quæ veraciter dicere potuit: *Quj me audiebãt expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.* Fructum copiosum illa arbor habuit, quæ in veritate dicere potuit: *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, mortium mutationes, & diuisiones temporum: anni cursus, & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum: differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt abscõsa, & improuisa, didici.* Esca vniuersorum nonne in illo fuit qui in hoc ipsum se debitorem cognouit, cùm dixit: *Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum.* Nonne esca vniuersorum in ipso est qui doctrina sua omnes ædificare potest? Nonne escam vniuersorum in seipso habet, qui per spiritum

Deu. 4. Quid in singulis arboris partibus intelligatur. Prouer. 15.

2. Cor. 2. Tsalm. 18. Philip. 4. Nota. Quid sit escã vniuersorũ habere.

consilij qui menti eius præsidet, & per gratiam discretionis qua pollet, quacunq; tentatione circumuentos, quacunque tribulatione oppressos, salubri consilio instruere, & blanda admonitione erigere sufficienter valet? Nonne similiter & ille quãtum ad semetipsum attinet, omnium escam in seipso inuenit, qui quælibet sancta desideria nutrire, & ad quælibet bona opera animum suum inflammare proprijs meditationibus & spiritualibus theorijs nouit, quoties, & quantum voluit? Sed sicut superiùs innuimus de arboris altitudine, videamus ne fortè & hoc in ea sit reprehensibile quod dicitur fructum nimium habere. Non enim dicitur quòd fructus eius multus, vel fructus eius copiosus, sed fructus eius (inquit) nimius. fructum nimium arguit qui dicit, in rebus superuacuis noli scrutari multipliciter. Aliud est importunè quærere impossibilia, quamuis fortè sint vtilia, atque aliud curiosè inuestigare inutilia, quamuis & ipsa sint possibilia. Illud pertinet ad altitudinis nimietatem, istud pertinet ad fructuum superfluitatem. Præsumptio incomprehẽsibilium prohibetur cùm dicitur: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, &c.* Curiositas superuacuarum rerum reprehenditur in eo quod dicitur, in rebus superuacuis noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Vultis audire de arboribus quæ eiusmodi sũt, quæ præsumptionis, & curiositatis audaciam temperare nolunt, quomodo sæpè sententiam succisionis incurrunt. *Multos enim*, inquit, *supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensum illorum.*

Eccles. 3.

De præsumptione & curiositate.

Eccl. 3.

A

B

C

D

De rigore disciplinæ quem solet ruituræ mens sæpè erga alios exercere.

Caput XVII.

AVDIVIMVS ex præcedentibus cuius fuerit scientiæ qui designatur ex hac arbore, audiamus adhuc ex sequentibus cuius fuerit disciplinæ. Audiuimus quomodo per doctrinam potuit vel indoctos erudire, vel inconsultos instruere, audiamus quomodo per disciplinam soleat & carnales premere, & spiritales sublimare. *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Per animalia, & bestias, intellige homines animales, mentes carnales, & sæculares: per volucres accipe spiritales, bonorum studiorum, & sanctorum desideriorum alas ad cœlestia volantes. Duo autem genera carnalium solemus videre. Vnum quidem quod seruit concupiscentiæ, alterum quod cedit iracundiæ. Per animalia itaque intelligimus mentes voluptati deditas: per bestias, mentes iracundas. Si per bestias non nisi fera animalia congruè intelligere possumus, relinquitur vt nomine animalium sola hic mãsueta intelligere debeamus. Rectè ergo voluptuosæ mentes designantur per animalia quæ solo ventri deseruiunt. Rectè nihilominùs mentes iracundæ designantur per bestias quæ dẽte & vngue desæuiunt. De talibus ergo rectè dicitur: *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ*, eo quòd huiusmodi mentes per concupiscentiam, vel iracundiam dissolutæ iustè quidem premi debeant rigore disciplinæ: Rectè in ramis, & quasi in sublimioribus conuersabantur volucres cœli, eo quòd spiritales viri, & cœlestibus desiderijs accensi merito debeant, & in authoritatem erigi, & digno honore sublimari. *Subter eam*, inquit, *habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli.* Ergo bestiales in imis coërcebat, spiritales verò in alta subleuabat. Discant prælati nostri, discant hic quid facere debeant, discant (inquam) indisciplinatos mores premere, bonos attollere, & honorare. Quid quæso hoc genus monstri est, quòd nostri temporis arbores vrsos, & leones, vel alias huiusmodi quaslibet bestiales mentes por-

Quid per bestias, & volucres intelligatur.

portant in ramis, volucres verò cœli, & quælibet volatilia pennata contra conditionis iura, creatorisq; instituta premunt in imis? Quoties ego ipse vidi, vidensq; ingemui impium superexaltatum, & eleuatum, super cedros Libani? Quid quæso est quod facitis, qui eiusmodi bruta, & bestialia corda in sublime attollitis, & velut in aëre suspenditis? Si verè eos diligitis, cur eis non parcitis? Quid quæso eis aliud quàm ruinam paratis, dum eos ad alta suspenditis, & quasi in ramis portatis? Quid aliud quisque suo sublimatori, vel potius subuersori dicturus est in fine in ipso confinio ruinæ, nisi quia eleuans allisisti me? Conuersentur volucres cœli in ramis, locumq; teneant in summis quos subleuat penna sanctitatis. Bestiæ sub ramis locum teneant in imis, & qui pronos vultus habent per appetitum carnis, districtionem sentiant pœnæ seueritatis, & iustæ humiliationis. *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Ex illa sanè omnis caro vescitur, cuius virtutum exemplis omnes ædificantur, cuius consolationibus omnes fouentur, cuius beneficijs omnes recreantur, cuius consilijs omnes roborantur, & doctrina reficiuntur. O qualis arbor, ô quantæ sublimitatis, cui conuenit tantæ præconium laudis.

De rigore disciplinæ quem solet ruitura mês apud seipsam exercere.

Caput XVIII.

Sed & hoc ipsum quod de hac arbore dicitur in nobis ipsis implemus, si carnales affectiones sub rigore disciplinæ restringimus, & cogitationes nostras in morum circumspectione occupamus, & per spirituales meditationes omnes sensus nostros in bonis desiderijs nutrimus. Quid enim per volatilia intelligimus nisi subtiles cogitationes: & quid per quadrupedia, & terrestria, nisi carnales affectiones? Per animalia, illa desideria quæ surgunt, præter rationem: per bestias, illa quæ nituntur contra rationem, præter rationem vana, & friuola, contra rationem peruersa, & nexia. Per arborem (vt dictum est) accipimus robur fortitudinis, & rectè per ramos arboris opera intelligimus, & exercitia virtutis. Et huiusmodi ramis meritorum bonorum fructus tempore suo colligimus, secundùm quod per Prophetam audiuimus: *Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit.* Ex huiusmodi ramis salubrium consiliorum subtiliumq; intellectuum fructus prodeunt, cùm per multa experimenta virtutum exercitia hominem ad discretionis & scientiæ perfectionem erudiunt. Multa enim quæ per inuestigationem non possumus, per experientiã plenius & certius addiscimus, hinc illud Psalmistæ: *A mandatis tuis intellexi.* A mandatis intelligit qui ex eo quod agit ad maiorem intelligentiam proficit. Hinc est quod aliàs scribitur: *In intellectibus manuum suarũ deduxit eos.* Intellectibus manuum suarum alium deducit, qui ad viam veritatis quam per operum experimẽta didicit certis profectuum gradibus dirigit. Parua & parum certa est illa scientia, quam nõ adiuuat & confirmat rerum experientia, hinc est quòd per Sapientem dicitur: *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Nõ solum autem ex bonis quæ agimus, verum etiam ex malis quæ sustinemus ad discretionem erudimus, & ex ipsis tentationibus prudentiores efficimur. Hoc nos illa vox Sapientis admonet, quæ dicit: *Qui non est tentatus, quid scit?* Vir in multis expertus cogitauit multa, & qui multa didicit enarrabit intellectum. Ex ramis itaq; arboris fructus colligitur, quia ex multo virtutum exercitio scientia multiplicabitur. Et quo quisque perfectior, atq; probatior, eo vberiores fructus gignit, delectabiliusque reficit. *Perfectorum autem* (ait

Psalm. 127.

Psalm. 118.

Psalm. 77. Quid sit in intellectibus manuum deducere.

Eccl. 34. ibidem.

Hebr. 5. Apostolus) *est solidus cibus eorum qui pro conjuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali.* Boni sanè & bonæ arboris rami qui talem fructum ferunt, cibumq; animarum gignunt, qui volatilia cœli susciptunt, & sublimes cogitatus ad alta suspendunt, quibestias protegunt, & carnis impetus deorsum premunt. Puto quia & Apostolus sub huiusmodi ramis animalia deorsum premebat, cùm diceret: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Qui autem voluerit volucres cœli huiusmodi arboris ramis assuescere, sit in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditetur die ac nocte. Caueamus ergo quarundam auium more nidum nobis in terra facere, vel in aquosis degere, ramosq; arboris deserere; pudeatque nos curis sæcularibus, carnisq; desiderijs assiduarum importunitate cogitationum inhærere. *Quæ sursum sunt,* (inquit Apostolus) *sapite, non quæ super terram.* Debent itaque aues nostræ, pro tempore ad cœlestia eleuari, & in æternorum contemplatione suspendi, & iterũ post sublimes volatus ad arboris suę ramos reuerti, ibiq; immorari, imò & conuersari. Quid enim aliud est volucres cœli ad ramos suæ arboris semper redire, & ibi inhabitare, nisi cogitationes cordis sui ad morum, operumq; suorum considerationem frequenter reuocare, & eorum circumspectioni crebrius insistere, & vehemẽtius incumbere? Hinc est quòd per Salomonem dicitur: *Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur,* intelligentię enim sol post ortum suum, & sublimis contemplationis ascensum iterum ad locum suum reuertitur, & ad sui circumspectionem oculus cordis reuocatur, vt iterũ ad altiora subleuetur. Cor enim quod ad sui conseruationem obdormit, citò contemplationis gratiam quam acceperat amittit. Rectè ergo de hac arbore dicitur, & in ramis eius cõuersabantur volucres cœli, eo quòd circumspectiones mentis præcipuè inuigilare debeant circa custodiam sui.

1. Cor. 9.

Nota.

Coloss. 3.

Quid significet volucres ad suos ramos redire

Eccles. 1.

Ecce iam audiuimus quid de huiusmodi arbore sentire debeamus. Nemo tamen putet me credere Nabuchodonosor regem talem fuisse qualem me audit ex mystica significatione describere, neq; enim in sua persona talis fuit, sed ex sua persona talem virum præfigurauit, & in visa arbore talem designauit. Sed mysticâ interim descriptionem prosequamur, & inueniemus fortasis in ea quod iustè miremur, nec solùm quod admirari debeamus, imò dignè defleamus, & meritò de nobis timere debeamus.

Quod in quolibet virtutum culmine oporteat semper morum ruinam timere.

Caput XIX.

AVDIAMVS ergo quid adhuc de hac arbore dicat, & quid quisque timere debeat discat & ingemiscat. *Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit: & clamauit fortiter, & ait sic. Succidite arborem, & præcidite ramos eius: excutite folia eius: & dispergite fructum eius. Fugiant bestiæ quæ subter eam sunt, & volucres de ramis eius.* Væ filijs Adæ, væ conditioni humanæ. Quid quæso, quãtumcunq; profecerit, quantumcunque ascenderit, de reliquo poterit securus esse si tantus vir tamq; perfectus & quasi sub vnius horæ momento potuit de tanta sublimitate cadere? Recolamus ergo qualis superius ex mystica arbore describitur qui hic præcidi iubetur, & tunc melius agnoscimus in qualicunque virtutis fastigio constitutis morum ruina quàm iustè timetur. In magnitudine arboris miramur modum fortitudinis, in altitudine eius profunditatem subtilitatis, in aspectus dilatatione, magnitudinem authoritatis. In pulchritudine foliorũ, facundiam sermonis, in nimietate fructuum, multitudinem eruditionis, in esca vniuersorum, doctrinam ædificationis in subiectione.

Dan. 4.

ctione bestiarum, rigorem seueritatis, in cohabitatione volucrum, prouidentiam circumspectionis. Quis ergo nisi insanus in tanto mutabilitatis ancipiti sibi securitatem promittit, si verè aliquãdo talis fuit qui postea succisus cecidit? Verè (vt scriptura dicit) *Beatus homo qui semper est pauidus. Nescit enim quid futura pariat dies.* *Prouerb.*

Quod quicquid circa nos agitur Dei dispositione, & angelica administratione dispensatur.

CAPVT XX.

NEMO tamen existimet Deum humana non curare, nemo audeat timere eius iudicia reprehendere, cum videat, vel audiat aliquid præter existimationem, vel contra rationem (vt sibi videtur) accidisse. Ecce de cœlo descendisse & sanctus fuisse dicitur à quo succisionis sententia datur seu dispensatur. *Ecce* (inquit) *vigil sanctus de cœlo descendit.* Cum igitur audias huius operis ministrum de cœlo venire, intelige Dei dispositione id agi, & cum sanctum legas crede eum quod iustum est iustè exequi. Ecce vigil & sanctus de cœlo descendit. Circa hominum curam tam boni angeli, quam mali perpetuã solicitudinem impendunt, & nec nocte nec die ab hac solicitudine se vel ad modicum subtrahunt, sed mali ad impugnandum, boni ad protegendum inuigilant, ita vt vtrique rectè satis vigiles dici queant. Sed quod bonus angelus sit qui huiusmodi sententiam, vel è cœlo cognouit vel in terra dispositi: satis ostenditur ex eo quod sanctus & de cœlo descẽdisse perhibetur. O quam recte hoc nomen bonis angelis conuenit quibus somnus erroris vel obliuionis circa nostræ salutis negotia nunquã subrepit. O cellitudo angelicæ pietatis. Qui securi sunt de seipsis, adhuc solicitudinem gerunt pro nobis. De hac angelorum circa nostram salutem vigilia, vigilique custodia est illa Apostolica sententia. *Nonne omnes administratorij* *Cura spirituum erga homines.* *Hebr. 1.*

A *spiritus sunt in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis?* Quid itaque aliud est eiusmodi vigiles de cœlo descendere, nisi salutis nostræ ministros terrena curare, & secũdum quòd in summis diuinitus discunt, in imis humana disponere? Recte ergo dicitur. *Ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, & clamauit fortiter, & ait sic. Præcidite arborem.* Alia itaque sunt quæ boni angeli per seipsos faciunt, alia quæ fieri permittunt nulla omnino sine eorum dispositione vspiam fiunt. Bona itaque B sunt eorum cooperatione, mala autem eorum permissione. Bona ergo per bonos angelos, mala administrantur per malos. Quoniam ergo rectitudinis statum subuertere malum esse cognouit, bonus Angelus arborem præcidere noluit veruntamen quia hoc vnius meritum, vel vniuersitatis bonum exigere cognouit, fieri permisit. Quod enim dicit præcidite arborem, permissionem intellige non autem præceptionem. Neque enim in hoc est spiritibus C malignis obedientia iniũcta, sed licentia indulta. Hoc siquidem eos tandem aliquando facere permisit, quod eos diu, multumque desiderasse non ignorauit. Hinc est quòd à Domino Iudæ traditori dicitur. *Quod facis fac citius.* *Ioan. 13.* Non enim ei in hoc præceptum iniungitur, sed agendi facultas conceditur. Notum autem est omnibus quod magnæ vocis clamore vti solemus quoties longe positis aliquid innotescere volumus. Quid autem abinuicem distat lõ- D gius quàm spiritus angelicus, spiritusq; malignus, non tam loci longinquitate quàm voluntatis diuersitate? Hinc est quòd prodigus ille filius qui omnem substantiam suam viuendo luxuriosè cum meretricibus dissipasse legitur, in regionem longinquam abijsse in euangelio perhibetur, eo quòd à patris summi beneplacito volũtatis deprauatione elongatus alienatur. Secundum hũc itaque modum multum vtique sunt inter se longinqui tam varia, tam con- *Distantia inter spiritus bonos & malos.* *Luc 15.*

ex vera deuotione adornatur, ex vera deuotione ad omnem profunditatem subtiliatur. Sed in hoc loco cum Daniel Balthasar dicitur, aliquid adhuc latere adiungitur, vnde (vt arbitror) ad profundiorem intelligentiã prouocamur. Daniel (inquit) cuius nomen Balthasar, secundum nomen Dei mei. Illud autem hoc loco præmonere iã volumus, quod multa scripturarum loca ineptum aliquid, vel peruersum sonant, iuxta historiam, quæ tamen mysticè discussa, rectum aliquid loquuntur, iuxta spiritalem intelligentiam. Nam quod Daniel à rege, secundũ nomen Dei sui Balthasar dicitur, quid aliud, quam idololatriam, iuxta literam sonare videtur? Sed sicut Beatus Gregorius dicit: sæpe res quælibet per historiã virtus est, per significationem culpa, sicut aliquando res gesta in facto causa dãnationis est, in scripto autem, prophetia virtutis. Nam cum de regis Dauid culpa, dum de Vriæ innocentia tractaret, dum per adulterantem Dauid Christum, per Vriam innocentem populum Iudaicum interpretari voluisti, quid (inquit) per effectum istum Dauid sceleſtius, quid Vria mundius dici potest? Sed rursus per mysterium, quid Dauid sacratius, quid Vria infidelius inuenitur, quando & ille per vitę culpam prophetię signat innocentiam, & istæ per vitæ innocentiã in prophetia exprimit culpam? Virtus namque sacri eloquij sic transacta narrat, vt ventura exprimat. Sic in facto rem approbat, vt ei in mysterio cõtradicat. Sic gesta damnat, vt hæc mystice gerenda persuadeat. Sic & hoc loco sinè, quod iuxta historiam est reprehẽsibile, iuxta mysterium potest commẽdabile aliquid exprimere: *Cuius nomen*, inquit, *Balthasar secundum nomen Dei mei*. Si per regiam personam, regiũ rectè intelligimus animum, quem quęso, dicit Deum nisi Christum? Nam quãuis Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, veraciter sit vnus idémque Deus, Christum tamen, secundum quendam dicendi modum, rectè religiosus quisque suum esse dicit, cuius nomine insignitum, cuius gratia pręuentum se meminit, cuius denique personæ agnoscit familiarius inhærere per incarnationis mysterium ex communione naturæ. Si verò Balthasar capillus capitis interpretatur, videamus modo quomodo hoc nomen Christo cõgruere videatur, vel quomodo secũdum hoc Dei sui nomen mysticus Daniel merito nuncupetur. Scimus autẽ, quia caput viri Christus, caput vero Christi, Deus. Scimus absq; dubio, quia Trinitas Deus, principium est omnium creaturarum, scimus nihilominus, quia persona patris principium est aliarũ in Trinitate personarum. Et quamuis secũdum alium, & alium modum dicatur principium hic & ibi, vtrobique tamen tam congruenter, quàm veraciter potest principiũ dici. Quia igitur persona Patris, principium omnium est iure, ex capite designari potest. Si igitur Dei digitus, per similitudinem dicitur Spiritus sanctus, cur per similitudinem, similiter Christus non dicatur huius capitis capillus? Capillus de capite oritur, & Christus de patre generatur. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Caput capillo ornatur, & Pater per Christum clarificatur. *Pater*, inquit, *clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Vides certè, quã iustè Christus, Balthasar (hoc est capillus capitis) dicitur quem verum Dei patris filium, catholica fides veraciter cõfitetur. Nõne & nos secundum hoc nomen accipimus, quãdo à Christo, & per Christum obtinemus, vt merito filij Dei dici debeamus? *Fratres* (ait Ioãnes Apostolus) *filij Dei sumus, & nondum apparet quid erimus.* Hinc est, quòd ei qui voluntariè genuit nos verbo virtutis suę in quotidiana oratione dicimus: Pater noster qui es in cœlis: Si igitur Christus conuenienter satis Balthasar dici potest, quia summi patris filius est, cur non & verus Christianus secundum dictã nominis

Christus quomodo noster esse dicatur.

Ioan. 17.

1. Ioan. 3.

minis rationem Balthasar dicatur, qui secundùm adoptionis gratiam inter eiusdem Dei patris filios deputatur? Nō tamen omnis Christianus hoc nomine est, vel honore dignus. Sola deuotio est quæ eos discernit, sola deuotio filios Dei facit. Si itaque deuotio in Daniele intelligitur, vide quàm rectè Balthasar per effectum dicitur. Per quem quilibet in filiorum libertatē adoptatur. Quid autem aliud est deuotio, nisi feruida mentis in Deum dilectio? Charitas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Rectè ergo deuotio capillus capitis dicitur, quæ quasi de summo omnium capite profluere videtur, dum de summi patris inspiratione procreetur. Rectè Balthasar dicitur, qui in modum capilli summo omnium capiti inhærere videtur. Perpendis (vt arbitror) ex his quanta sit virtus veræ deuotionis, quæ filium Dei facit, quæ animum humanum Deo coniungit, & cum eo quasi vnum spiritum efficit. Qui enim adhæret Deo, vnus spiritus est.

Rom. 5.

1. Cor. 6.

A to facilius, tanto profundius illuminatur. Hinc est, quod Balaam de semetipso testatur: *Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis Dei intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius.* Quid est, quod dicitur, quòd cadendo oculi aperiuntur, nisi quòd inter orandum sæpè intellectualis sensus aperitur. Solemus nos sanè in terram toto corpore sæpè prosternere, cùm volumus attentius orare. Quātum ergo ad expositionē literæ spectare videtur, oculi ei quasi cadendo aperiuntur, qui lumen reuelantis gratiæ accipit, dum se in orationem prosternit. Si autem eadem litera mysticè discutitur, in eandem sententiam cōcurrere videtur. Quid enim est cadere, nisi semetipsum ex peccatorum suorum recordatione humiliare, & ex vera contritione cordis rigorem deponere? Sed animus sæpè, dum semetipsū in hunc modum deijcit, in maiori gratia resurgit, quia lumen oculorum suorum cadēdo recuperat, quos malè erectus clausos tenebat. Possumus tamen dicere, quòd hoc sit absq; dubio cadere, blandienti culpæ cōsentire. Scimus aūt quia nonnulli sunt, qui ex multitudine reuelationum suarum se attollūt. Permittuntur autem qui eiusmodi sunt ex digno Dei iudicio cadere, vt desinant superbire. Dum igitur in culpam labūtur, cōfunduntur, compunguntur, cōpuncti purgātur, purgati illuminātur. Sed si illuminati iterū superbiūt, superbiendo lumen quod receperant, amittunt. Illuminati itaque, & elati iterum, atq; iterum deijciuntur, lapsi & humiliati iterum, & iterum illuminantur. Hanc cadendi, resurgendiq; vicissitudinem sæpè alternant, & hos alternandi modos multi diu, multumq; frequētant. Multi autem hanc alternandi cōsuetudinem, pessimo tandem fine concludunt, de quibus constat, quòd spiritualium carismatum gratiam, non tam ad suam, quàm ad aliorum vtilitatem acceperunt. Horū absq; dubio Balaam typum ex suis operibus gessit, horum

Num. 24.

Quid sit q cadendo oculi aperiātur.

Qui gloriantur de reuelationibus, sæpè cadūt.

Somnium loqui coram Daniele quid sit.

De eruditione interioris hominis, quod maximè sub tempore orandi quibusdam solet intellectualis sensus aperiri.

CAPVT X.

INGRESSO Daniele Rex coram ipso somnium loquitur, sicut verbis subsequentibus ostenditur: *Et somnium, inquit coram ipso locutus sum.* Somnium eiusmodi coram Daniele loqui, est mysteriorum, quæ diuinitus erudiri cupimus sub tempore orandi, memoria tāgi, & inter orandum diuinæ reuelationis desiderio afflci. Nam quemadmodum experti recognoscunt, illi qui frequētibus reuelationibus diuinitùs releuari, lætificariq; meruerunt, sub tempore orandi, maximè solent illuminātis gratiæ lumen accipere, & ex eius inspiratione mysteriorum profunda penetrare. Ex intima namq; compunctione animus lauatur, mundatur, & procul dubio quanto purior redditur, tan-

R 3 proprie-

proprietatem in suis verbis expresit, cum dicit: Dixit auditor sermonū Dei, qui visionem omnipotentis videt, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius. *Num. 14.*

A

Quòd sæculares scientiæ debeant spiritualibus studijs subseruire, & veræ deuotionis lucris militare.

Caput XI.

Sed vt ad id redeamus vnde digressi sumus, illud pro certo tenemus, quod multi sæpè sub orationis suæ tempore lumen reuelantis gratiæ suscipiunt, & quod ad eiusmodi gratiā multi ex virtute deuotionis proficiunt. Hinc est quòd rex à Daniele sōnij sui interpretationem cum omni fiducia exigit, cùm dicit: *Balthasar princeps ariolorum quem ego scio quod spiritum sanctorum habeas in te, & omne sacramentum nō est impossibile tibi. Visiones somniorum meorum quas vidi & solutionem eorū narra.* In quibus verbis illud primò notandum, quod dicitur hoc loco princeps ariolorum, qui superius dictus est collega eorum, nec eorum tantùm, sed aliorum Babyloniæ sapiētum. Inter sæculares vtiq; scientias quasdam esse scimus vtiles & viui necessarias, quasdam verò (qualis ars ariolandi est) omninò peruersas. Si igitur has quæ absq; dubio sunt peruersæ, potest vera deuotio ad aliquem virtutis vsum conuertere, & in eis quendam spiritalis militiæ, principatum coërcere, quemadmodum hic ex arte ariolandi possumus colligere, quid tunc de his sentiendū est quæ possunt esse vtiles & bonæ? Nam vt cætera taceam, nonne tunc Daniel principatur, nonne quælibet peruersa scientia deuotioni subseruire cogitur, quando ex eius consideratione humanus error plenius agnoscitur, quando ex eius retractatione animus humiliatur, cōfunditur, compungitur, & ad deuotionis studia instigatur? Nonne peruersa q̄libet scientia deuotioni subseruit, quando animus à semetipso tempora exigit quæ in huiusmodi studijs ineptis perdere consueuit, quādo ex comparatione colligit quantum spiritualibus studijs inuigilare debeat, qui tātis ineptijs quandoq; se infudasse retractat? Sic itaque Daniel dictorum sapientum collega intelligatur, vt in eis quendam spiritalis militiæ principatum equitatis iure tenere credatur. Debent ergo quælibet sęculares scientiæ spiritualibus studijs subseruire, & nil quod veræ deuotionis lucris non militet in suis exercitijs præsumere. Quando ergo sæcularibus sciētijs importunè insistimus, quādo studiorum nostrorum importunitate deuotionis nostræ exercitia interrumpimus, eum profectò qui principari debet (Danielem videlicet) seruire compellimus. Sed attēdendum est quā sit malum bonis etiam scientijs abuti, & earum abusione meliora studia præpediri, quando ex deuotionis officio peruersa quælibet scientia debet, & solet in bonis vsus deflecti. *Dan. 4.*

B

C

Quod sit vtile summæ deuotioni summam curam impendere.

Caput XII.

Iure autē deuotio bonis studijs antefertur, iure verò malis principatur, iure Danieli inter omnes sapientes Babylonis primatus conceditur, si veraciter constat quod per Nabuchodonosor dicitur: *Scio quòd spiritum Deorum sanctorum habeas in te, & omne sacramentum non est impossibile tibi*: Nonne huic sententiæ concordare videtur, si rectè pēsetur quod ex ore veritatis auditur: *Amen dico vobis, quicquid orantes petieritis credite quia accipietis, & fiet vobis.* Vera autem, & plena deuotio non est quæ attestationi veritatis credere non potest. Si autem potest credere, potest petendo, & credendo obtinere. Fit itaque summæ deuotioni nullum sacramentum impossibile, si obtineri potest ex fide. Rectè ergo animi arbitrium ex virtute deuotionis obtinere nititur, quod ei impossibile nō esse veritatis testimonio comprobatur. *Visiones,* *Dan. 4.* *Marci 11.*

D

nes, inquit, *somniorum meorum quas vidi, & solutiones eorum narra.* Optimum ergo studij genus est summæ deuotioni summam curam impendere, eo quòd nullum sacramentum iuxta demõstratam rationem fit ei impossibile. Iuxta regis itaque Nabuchodonosor exemplum Danielem nostrum quibuslibet sapientibus nostris præferamus, omnia studia, omnia exercitia nostra veræ deuotionis lucris subseruire cogamus, & tunc proculdubio non frustra attentabimus quicquid de diuinis mysterijs cum Dei adiutorio ex eius officio vtiliter præsumimus. Sed nunc visionis ordinem prosequamur, spiritalisq; intelligentiæ sensum, saltem secundùm moralem ædificationem maioribus ingenijs maiora relinquentes perscrutemur.

Optimum studij genus.

A

B

De contemplandi modo, vel qualitate, & quod aliter videntur res in suo esse, atque aliter in sola ratione, vel summa veritate.

Caput XIII.

Visio, inquit, *capitis mei in cubili meo. Videbam & ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum, aspectus illius erat vsque ad terminos vniuersæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabant animalia & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Vt ex superioribus patet, visio capitis est intelligentia mentis. Cubile autem tranquillitas cordis otiumque studiosæ quietis. Visio capitis in cubili diuinitus percipitur, quando inter studij sui secreta otia ad veritatis cõtemplationem mens humana diuina aspiratione subleuatur. *Videbam*, inquit, *& ecce arbor in medio terræ.* Aliud est videre res ipsas in suo esse, atque aliud est eas videre in sola ratione, vel summa veritate. Aliud est eas videre cuique in propria essentia, & longè aliud videre eas in sola sapientia. Aliud est videre rerum substantias in suis generibus, & speciebus, atque aliud videre singulas in suis individuis. Istud est sensus seu imaginationis, illud verò primum est rationis, & contemplationis. Cùm itaque mens ad vniuersalem quandam rerum considerationem rapitur, & ad vniuersitatis pulchritudinem speculandam diuinitùs subleuatur, & in huiusmodi contemplatione, contemplationisq; dulcedine delectabiliter figitur, mirabiliterq; reficitur, videt sæpè in diuino lumine quot, vel cuiusmodi rerum genera oporteat esse, inconcussumq; tenet nihil horum omnium quæ summæ dispositionis ordo, vniuersitatisq; pulchritudo exigit penitus posse deesse. Verbi gratia, videt oportere esse bonos, similiter & malos, & in bonis, alios alijs meliores, alios optimos: sic & in malis, alios alijs peiores, alios pessimos. Videt nihilominus, quia oportet alios malos esse & malos perseuerare, alios malos esse, & malitiam in perpetuum deserere. Alios autem ad tempus deserere, & iterum ad malitiam redire. Sic & diuerso, videt alios bonos esse & bonos perseuerare, alios irrecuperabiliter cadere, alios post lapsum ad bonitatem redire. De hoc sexto rerum genere esse videtur quem Nabuchodonosor in Dei lumine contemplatur qui ei per similitudinem ostenditur, quem etiam postquam ad seipsum rediit secum mirabatur, seu etiam miserebatur. Videbat vniuersitatis pulchritudinem talem exigere, talemq; omnino deesse non potuisse, & tamen nesciuit seipsum talem esse, vel talis hominis imaginem in seipso gestare, qui de tanta sublimitate subito caderet, & in imis diu iaceret, tandem tamen ad pristinum statum rediret. Hoc est quod arbor magna prius in altum erigitur, postmodum abscinditur, & tamen radices eius in terra reseruantur vnde iterum reparetur. Videamus ergo & nos, & discamus ab ipso qualis sit arbor

Dan 4.

De diuersis modis videndi.

C

D

borquam ipse videt, vel quomodo ce-
cidit, vel cadere potuit quæ tanta vel
talis fuit.

De magnitudine gratiæ mentis postmodum
casuræ, & in tanta plenitudine gratiæ,
quid soleat esse causa ruinæ.

Caput XIIII.

Magnitudo arboris quid significet.

Act. 6.

Videbam, inquit, & ecce arbor magna in medio terræ, & altitudo eius nimia. Quid intelligimus per magnitudinem arboris nisi immensum robur virtutis? Nonne & magna illa arbor fuit quæ plenitudinem gratiæ, & fortitudinis accepit? Stephanus (inquit) plenus gratia, & fortitudine. Ecce arbor magna in medio terræ, & altitudo eius nimia. Ergo hæc arbor magna fuit, alta fuit, & in medio terræ fuit. Ad multa, & magna se dilatabat per virtutem, ad alta se erigebat per subtilitatem, & in intimis stabat per intentionē. Ad fortia se extendebat, ad summa se erigebat, & in intimis fixa manebat. In magnis fuit per exercitium, in summis per studium, in intimis per desiderium. Quia ergo fortia agebat, magna arbor erat, quia intima bona deliderabat, in medio terræ erat, quia de sublimibus subtiliter sentiebat, altitudo eius magna erat. Magna (inquit) arbor, & fortis, & proceritas eius contingens cœlum. Ecce arbor magna, arbor robusta, arbor procera. Magna ad bona agenda, fortis ad mala toleranda, procera ad sublimia cōtemplanda. Magna in actionibus, fortis in tentationibus, sublimis in inuestigationibus. Attende quàm alta erat cuius proceritas etiam cœlum tangebat. Proceritas eius cœlum tāgebat, quia inuestigationis eius sublimitas cœlestia penetrabat. Proceritas itaq; eius alta fuit, & altitudo eius procera fuit. Verè magna altitudo fuit quæ se summis, & cœlestibus immersit. Elige itaq; in huius cōsideratione arboris quod amplius mireris, magnitudinem, fortitudinem, seu proceritatem. Magna (inquit) arbor & fortis, & proceritas eius contingens cœlum. Magna arbor fuit, quam veraciter dicere potuit. *Vbique & in omnibus instructus sum:* *Philip. 4.*
Scio humiliari scio & abundare, & penuriā pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Fortis arbor fuit quę nēter dicere potuit: *Non timebo quid faciat mihi homo: Si* *Psalm. 55.*
consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium in hoc ego sperabo. Præ cæteris arboribus procera fuit, quæ dicere de se non dubitauit: *Et præcessi sapientia omnes qui* *Eccles. 1.*
fuerunt ante me in Hierusalem, & mens mea contemplata est multa, sapienter & didicit. Proceritas eius cœlum tangebat, qui veraciter dicere poterat: *Sapientiam* *1. Cor. 2.*
loquimur inter perfectos, sapientiam verò non huius sæculi nec principum huius sæculi qui destruuntur, Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est quam prædestinauit ante sæcula, quam nemo principum huius sæculi cognouit. Sed vide quisquis hæc audis, vel legis, si forte altitudo tua est magna, vide (inquam) & diligēter attende ne forte sit & nimia. Hoc fortasis in hac descripta arbore reprehensibile fuit, hoc fortasis succisionis causa extitit quod eius altitudo nimia fuit: *& altitudo*, inquit, *eius nimia.* Forte Nabuchodonosor ambulabat in magnis, & mirabilibus super se, & hoc ei fortasis extitit causa ruinæ. Fortasis Nabuchodonosor alta sapiebat, & idcirco altitudo eius nimia erat. *Noli* (inquit Apostolus) *altum sapere, sed time.* *Rom. 11.*
Sicut enim qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Altiora igitur te ne quæsieris, ne fortè proceritas tua sit alta nimis. Scrutator maiestatis opprimitur à gloria, & sententiam succisionis meretur arbor cuius altitudo est nimia. Nonne eiusmodi arbores altæ fuerunt, & iustè succidi meruerunt, quę cùm cognouissent Deum, nó sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: *Sed euanuerunt in cogita-* *Rom. 1.*
tionibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.

De al-

De autoritatis magnitudine mentis postmodum ruitura.

CAPVT XV.

SED audiamus quid adhuc de hac arbore dicitur in eo quod sequitur: *Aspectus illius erat vsq; ad terminos vniuersæ terræ.* Aspectus eiusmodi arboris vsque ad terminos vniuersæ terræ porrigitur, quando nominis eius dignitatem qui eiusmodi est, morum similitudine propinqui & morum dissimilitudine longinqui pariter verentur, autoritasq; eius tam à bonis diligitur, quàm à malis timetur. Nonne illius aspectus vsque ad terminos vniuersæ terræ prominebat, de quo illius sententiæ veritas constabat: *Christi bonus odor sumus Deo in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam.* Nonne & illarum arborum aspectus vsque ad terminos vniuersæ terræ dilatabatur, de quibus veraciter dicitur: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Sed & secundum alium quendam sensum arboris nostræ aspectus in nobismetipsis vsque ad terminos vniuersæ terræ, patet, cùm iam vnumquemque nostrum propriæ virtutis experientia, nec in magnis nec in minimis latet. Si enim per arborem virtutem, per aspectum arboris notitiam virtutis accipimus, cùm iam quid in singulis rebus possumus multo studio, multo exercitio didicerimus, quid aliud quàm arboris nostri aspectum vsque ad terminos vniuersæ terræ propalauimus? Nonne arboris suæ aspectum vsque ad terminos vniuersæ terræ propalauerat, & virtutis suæ experientiam per omnia iam cœperat, qui de seipso illud quod & superius iam posuimus veraciter asseuerat. Ego enim didici in quibus sufficiens sum. Scio humiliari, scio & abundare vbique, & in omnibus instructus sum.

De multitudine scientiæ mentis ruituræ, & in tanta scientiæ plenitudine quid esse soleat causa ruinæ.

CAPVT XVI.

ADHVC additur de hac arbore. *Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea.* In folijs verba, in fructu scientia, in esca doctrina. Folijs fructus vestitur, & verbis compositis sententia ornatur. *Os enim sapientis ornat scientiam.* Fructus bonus sapit, & pascit, & scientia spiritalis spiritalem esuriem per sacram admonitionem suauiter reficit. Folia itaque pulcherrima, sunt verba diserta, fructus copiosus, sensus eruditus, multiplex intellectus. Esca vniuersorum est plena eruditio omnium, discreta admonitio singulorum. Folia verborum pulchra (vt arbitror) illa arbor habebat, & bonorum sensuum, vtiliumq; cõsiliorum fructibus abundabat quæ veraciter dicere potuit: *Qui me audiebãt expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.* Fructum copiosum illa arbor habuit, quæ in veritate dicere potuit: *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & consummationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum: anni cursus, & stellarum dispositiones: naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum: differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt absconsa, & improuisa, didici.* Esca vniuersorum nonne in illo fuit qui in hoc ipsum se debitorem cognouit, cùm dixit: *Gracis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum.* Nonne esca vniuersorum in ipso est qui doctrina sua omnes ædificare potest? Nonne escam vniuersorum in seipso habet, qui per spiritum

Dan. 4

2. Cor. 2.

Psalm 18.

Philip. 4.

Quid in Genesi arbori passibus intelligatur. Prouer. 15.

Iob 29.

Sapien. 7.

Rom. 1.

Nota. Quid sit esca vniuersorum habere.

consilij qui menti eius præsidet, & per gratiam discretionis qua pollet, quacunq; tentatione circumuentos, quacunque tribulatione oppressos, salubri consilio instruere, & blanda admonitione erigere sufficienter valet? Nonne similiter & ille quãtum ad semetipsum attinet, omnium escam in seipso inuenit, qui quelibet sancta desideria nutrire, & ad quælibet bona opera animum suum inflammare proprijs meditationibus & spiritualibus theorijs nouit, quoties, & quantum voluit? Sed sicut superiùs innuimus de arboris altitudine, videamus ne fortè & hoc in ea sit reprehensibile quod dicitur fructum nimium habere. Non enim dicitur quòd fructus eius multus, vel fructus eius copiosus, sed fructus eius (inquit) nimius. fructum nimium arguit qui dicit, in rebus superuacuis noli scrutari multipliciter. Aliud est importunè quærere impossibilia, quamuis fortè sint vtilia, atque aliud curiosè inuestigare inutilia, quamuis & ipsa sint possibilia. Illud pertinet ad altitudinis nimietatem, istud pertinet ad fructuum superfluitatem. Præsumptio incomprehẽsibilium prohibetur cùm dicitur: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, &c.* Curiositas superuacuarum rerum reprehenditur in eo quod dicitur, in rebus superuacuis noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Vultis audire de arboribus quæ eiusmodi sũt, quæ præsumptionis, & curiositatis audaciam temperare nolunt, quomodo sæpè sententiam succisionis incurrunt. *Multos enim*, inquit, *supplantauit suspicio illorum, & in vanitate deiecit sensum illorum.*

Eccles. 3.

De præsumptione & curiositate.

Eccl. 3.

De rigore disciplinæ quem solet ruituræ mens sæpè erga alios exercere.

CAPVT XVII.

AVDIVIMVS ex præcedentibus cuius fuerit scientiæ qui designatur ex hac arbore, audiamus adhuc ex sequentibus cuius fuerit disciplinæ. Audiuimus quomodo per doctrinam posuit vel indoctos erudire, vel inconsultos instruere, audiamus quomodo per disciplinam soleat & carnales premere, & spiritales sublimare. *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Per animalia, & bestias, intellige homines animales, mentes carnales, & seculares: per volucres accipe spiritales, bonorum studiorum, & sanctorum desideriorum alis ad cœlestia volantes. Duo autem genera carnalium solemus videre. Vnum quidem quod seruit concupiscentiæ, alterum quod cedit iracundiæ. Per animalia itaque intelligimus mentes voluptati deditas: per bestias, mentes iracundas. Si per bestias non nisi fera animalia congruè intelligere possumus, relinquitur vt nomine animalium sola hic mãsueta intelligere debeamus. Rectè ergo voluptuosæ mentes designantur per animalia quæ solo ventri deseruiunt. Rectè nihilominùs mentes iracundæ designantur per bestias quæ dẽte & vngue desæuiunt. De talibus ergo rectè dicitur: *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ*, eo quòd huiusmodi mentes per concupiscentiam, vel iracundiam dissolutæ iustè quidem premi debeant rigore disciplinæ: Rectè in ramis, & quasi in sublimioribus conuersabantur volucres cœli, eo quòd spiritales viri, & cœlestibus desiderijs accensi merito debeant, & in authoritatem erigi, & digno honore sublimari. *Subter eam*, inquit, *habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli.* Ergo bestiales in imis coërcebat, spiritales verò in alta sublenabat. Discant prælati nostri, discant hic quid facere debeant, discant (inquam) indisciplinatos mores premere, bonos attollere, & honorare. Quid quæso hoc genus monstri est, quòd nostri temporis arbores vrsos, & leones, vel alias huiusmodi quaslibet bestiales mentes por-

Quid per bestias, & volucres intelligatur.

portant in ramis, volucres verò cœli, & quælibet volatilia pennata contra conditionis iura, creatorisq; instituta premunt in imis? Quoties ego ipse vidi, vidensq; ingemui impium superexaltatum, & eleuatum, super cedros Libani? Quid quæso est quod facitis, qui eiusmodi bruta, & bestialia corda in sublime attollitis, & velut in aëre suspenditis? Si verè eos diligitis, cur eis non parcitis? Quid quæso eis aliud quàm ruinam paratis, dum eos ad alta suspenditis, & quasi in ramis portatis? Quid aliud quisque suo sublimatori, vel potius subuersori dicturus est in fine in ipso continio ruinæ, nisi quia eleuans allisisti me? Conuersentur volucres cœli in ramis, locumq; teneant in summis quos subleuat penna sanctitatis. Bestiæ sub ramis locum teneant in imis, & qui pronos vultus habent per appetitum carnis, districtionem sentiant pœnæ seueritatis, & iustæ humiliationis. *Subter eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro.* Ex illa sanè omnis caro vescitur, cuius virtutum exemplis omnes ædificantur, cuius consolationibus omnes fouentur, cuius beneficijs omnes recreantur, cuius consilijs omnes roborantur, & doctrina reficiuntur. O qualis arbor, ô quantæ sublimitatis, cui conuenit tantę præconium laudis.

De rigore disciplinæ quem solet ruitura mēs apud scipsam exercere.

Caput XVIII.

Sed & hoc ipsum quod de hac arbore dicitur in nobis ipsis implemus, si carnales affectiones sub rigore disciplinæ restringimus, & cogitationes nostras in morum circumspectiõe occupamus, & per spiritales meditationes omnes sensus nostros in bonis desiderijs nutrimus. Quid enim per volatilia intelligimus nisi subtiles cogitationes: & quid per quadrupedia, & terrestria, nisi carnales affectiones? Per animalia, illa desideria quæ surgunt, præter rationem: per bestias, illa quæ nituntur contra rationem, præter rationem vana, & friuola, contra rationem peruersa, & noxia. Per arborem (vt dictum est) accipimus robur fortitudinis, & rectè per ramos arboris opera intelligimus, & exercitia virtutis. Et huiusmodi ramis meritorum bonorum fructus tempore suo colligimus, secundùm quod per Prophetam audiuimus: *Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit.* Ex huiusmodi ramis salubrium consiliorum subtiliumq; intellectuum fructus prodeunt, cum per multa experimenta virtutum exercitia hominem ad discretionis & scientiæ perfectionem erudiunt. Multa enim quæ per inuestigationem non possumus, per experientiã plenius & certius addiscimus, hinc illud Psalmistæ: *A mandatis tuis intellexi.* A mandatis intelligit qui ex eo quod agit ad maiorem intelligentiam proficit. Hinc est quod aliàs scribitur: *In intellectibus manuum suarũ deduxit eos.* Intellectibus manuum suarum alium deducit, qui ad viam veritatis quam per operum experimẽta didicit certis profectuum gradibus dirigit. Parua & parum certa est illa scientia, quam nõ adiuuat & confirmat rerum experientia, hinc est quòd per Sapientem dicitur: *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Nõ solum autem ex bonis quæ agimus, verum etiam ex malis quæ sustinemus ad discretionem erudimus, & ex ipsis tentationibus prudentiores efficimur. Hoc nos illa vox Sapientis admonet, quæ dicit: *Qui non est tentatus, quid scit?* Vir in multis expertus cogitauit multa, & qui multa didicit enarrabit intellectum. Ex ramis itaq; arboris fructus colligitur, quia ex multo virtutum exercitio scientia multiplicabitur. Et quo quisque perfectior, atq; probatior, eo vberiores fructus gignit, delectabiliusque reficit. *Perfectorum autem* (ait

Psalm. 127.

Psalm. 118.

Psalm. 77. Quid sit in intellectibus manuum deducere.

Eccl. 34. Ibidem.

ctione bestiarum, rigorem seueritatis, in cohabitatione volucrum, prouidentiam circumspectionis. Quis ergo nisi insanus in tanto mutabilitatis ancipiti sibi securitatem promittit, si verè aliquâdo talis fuit qui postea succisus cecidit? Verè (vt scriptura dicit) *Beatus homo qui semper est pauidus. Nescit enim quid futura pariat dies.* Prouerb.

Quod quicquid circa nos agitur Dei dispositione, & angelica administratione dispensatur.

CAPVT XX.

NEMO tamen existimet Deum humana non curare, nemo audeat timere eius iudicia reprehendere, cum videat, vel audiat aliquid præter existimationem, vel contra rationem (vt sibi videtur) accidisse. Ecce de cœlo descendisse & sanctus fuisse dicitur à quo succisionis sententia datur seu dispensatur. *Ecce* (inquit) *vigil sanctus de cœlo descendit.* Cum igitur audias huius operis ministrum de cœlo venire, intellige Dei dispositione id agi, & cum sanctum legas crede eum quod iustum est iustè exequi. Ecce vigil & sanctus de cœlo descendit. Circa hominum curam tam boni angeli, quam mali perpetuâ solicitudinem impendunt, & nec noctenec die ab hac solicitudine se vel ad modicum subtrahunt, sed mali ad impugnandum, boni ad protegendum inuigilant, ita vt vtrique rectè satis vigiles dici queant. Sed quod bonus angelus sit qui huiusmodi sententiam, vel è cœlo cognouit vel in terra disposuit: satis ostenditur ex eo quod sanctus & de cœlo descēdisse perhibetur. O quam recte hoc nomen bonis angelis conuenit quibus somnus erroris vel obliuionis circa nostræ salutis negotia nunquā subrepit. O cellitudo angelicæ pietatis. Qui securi sunt de seipsis, adhuc solicitudinem gerunt pro nobis. De hac angelorum circa nostram salutem vigilia, vigiliq; custodia est illa Apostolica sententia. *Nonne omnes administratorij* Hebr. 1.

Cura spirituum erga homines.

A *spiritus sunt in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?* Quid itaque aliud est eiusmodi vigiles de cœlo descendere, nisi salutis nostræ ministros terrena curare, & secūdum quòd in summis diuinitus distunt, in imis humana disponere? Recte ergo dicitur. *Ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, & clamauit fortiter, & ait sic. Præcidite arborem.* Alia itaque sunt quæ boni angeli per seipsos faciunt, alia quæ fieri permittunt nulla omnino sine eorum dispositione vspiam fiunt. Bona itaque fiunt eorum cooperatione, mala autem eorum permissione. Bona ergo per bonos angelos, mala administrantur per malos. Quoniam ergo rectitudinis statum subuertere malum esse cognouit, bonus Angelus arborem præcidere noluit veruntamen quia hoc vnius meritum, vel vniuersitatis bonum exigere cognouit, fieri permisit. Quod enim dicit præcidite arborem, permissionem intellige non autem præceptionem. Neque enim in hoc est spiritibus malignis obedientia iniūcta, sed licentia indulta. Hoc siquidem eos tandem aliquando facere permisit, quod eos diu, multumque desiderasse non ignorauit. Hinc est quòd à Domino Iudæ traditori dicitur. *Quod facis fac citius.* Ioan. 13. Non enim ei in hoc præceptum iniungitur, sed agendi facultas conceditur. Notum autem est omnibus quod magnæ vocis clamore vti solemus quoties longe positis aliquid innotescere volumus. Quid autem abinuicem distat lōgius quàm spiritus angelicus, spiritusq; malignus, non tam loci longinquitate quam voluntatis diuersitate? Hinc est quod prodigus ille filius qui omnem substantiam suam viuendo luxuriosè cum meretricibus dissipasse legitur, in regionem longinquam abijsse in euangelio perhibetur, eo quòd à patris summi beneplacito volūtatis deprauatione elongatus alienatur. Secundum hūc itaque modum multum vtique sunt inter se longinqui tam varia, tam contraria

Distantia inter spiritus bonos & malos.

Luc 15.

traria sorte distincti, atq; diiuncti Angelus confirmatus in bono, Angelus confirmatus in malo, Angelus deputatus gloriæ, & Angelus addictus gehennæ. Rectè ergo vigil ille & sanctus fortiter clamasse perhibetur, vt ex eo apertè daretur intelligi cuiusmodi Angeli & à bono Angelo quàm remoti esse viderentur, quibus vigilum sententia celitus dictata non sine forti clamore intimatur. Est tamen & inter bonos quosdam Angelos magna distantia non cõtrariæ voluntatis sed supereminentis dignitatis diuinitus decenter ordinata differentia. Vnde nec incongruum videtur si inter eos aliquis clamor describitur, per quem dignitatis eorum differentia denotetur. Rectè ergo Angelus qui hic malignis spiritibus tentandi licentiam concessisse introducitur, non solum clamasse, sed & fortiter clamasse perhibetur. *Ecce*, inquit, *vigil, & sanctus de cœlo descēdit & clamauit fortiter, & sic ait. Succidite arborem.*

A (accepta diuinitus licentia) statim potuerunt euertere? Sed consolatur nos in hoc Apostolus Paulus: *Fidelis*, inquit, *est Dominus, qui non sinit vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouētum vt possitis sustinere.* Nisi ergo arbor ista nimis alta fuisset & de sua virtute intumesceret, nimisque præsumeret, sententiam succisionis diuinitus non acciperet. Attende modo grandem arborem, & de fortitudinis suæ abundantia nimis præsumentem: *Ego* B *dixi*, inquit, *in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Sed statim ex subtractione gratiæ superuenientique tentatione didicit quid, vel quantum de ipsa potuit, *auertisti*, inquit, *faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Arbor itaque succiditur, quando constantiæ virtus tētationibus paulatim attenuatur, tandemq; funditus tollitur. Nonne arboris illius robur succisum fuit quæ dixit, *Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est* C *mecum.* Nonne virtus eius subtracta arborque succisa ad ima ruit, quando ad vnius concupiscentiæ respectum in adulterium, & de adulterio in homicidium cecidit?

1. Cor. 10.

Psal. 29.

Psal. 37.

3. Reg. 11.

Quòd nihil in nos possunt spiritus maligni nisi permissione Dei.

CAPVT XXI.

DVo sunt quę ex præsenti possumus patenter colligere. Primum, quòd non possunt nos maligni spiritus nisi quātum permittuntur tentare. Secūdum quia si iuxta omnem virtutem suam ad nostram impugnationem relaxarentur, nemo posset eorum impetum tolerare. Qui enim arborem succidere possunt, & volunt, & tamen non nisi permissi succidunt, patet profecto quia sine Dei permissione nil in nostra infectatione præsumunt. Sed quid in hominibus præsumerent sine Dei permissione qui (attestante euangelio) nec gregem porcorum sine diuina licentia ausi sunt inuadere? Tantum itaque in electorum impugnatione eis licentiæ relaxatur, quantum vtilitas eorum exigit, vel iustitia meretur. Quæ enim humana virtus eorum impetum posset sustinere, si talem, tantamque arborem

Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.

Quomodo, vel quo ordine ad subtractionem gratiæ soleat mens humana corruere.

CAPVT XXII.

SVccisa arbore etiam rami præciduntur, quia virtute animi deficiente, bona opera paulatim subtrahuntur. Arbor succiditur, & ramus præciditur, quando virtus in occulto, & virtutis opus deficit in aperto. Prius igitur subtrahitur virtus animi, postmodum etiam tollitur facultas, & occasio bene agendi, & succiso robore arboris ramisque præcisis, folia excutiuntur, fructusque dispergitur, quia deficiente virtutum proposito, virtutumque exercitio, prius gratia bene loquēdi tollitur, tandem etiam gratia recte intelligendi subtrahitur. Rectè quidem

D

Arbor quādo succidatur.

post-

postquàm deficit studium bonæ operationis, subtrahitur facundia sermonis, quia scandalizare magis quàm ædificare audiẽtes potest omnis castigatio vel exhortatio deprauati prædicatoris, cũ ei loquenti quiuis tacite respõdeat, cur ergo hæc ipse non facis? Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meũ per os tuũ. Foliorum gratia excutitur, quando ex infami suspicione prius habita, loquendi fiducia, vel authoritas amittitur. Fructus dispergitur, quando eius doctrina contemnitur, quę quamuis per sensum, seu consilium vtilis forte videatur, propter tamen prauum vitæ exemplum facile conculcatur. Fructus dispergitur quãdo importuna variarum concupiscentiarum incursione studium meditationis dissipabitur, & subtilitas inuestigandi, intelligendiq; facilitas cogitationum euagatione cõfunditur. Ecce quàm facile, ecce quo ordine mens ab alto deijcitur quæ meritis exigentibus à gratia diuina deseritur, quæ malignis exactoribus ex diuina permissione exponitur. Rectè ergo de hac arbore dicitur: *Excutite folia eius, & dispergite fructum eius.*

Quomodo mens post fœdam deiectionem sui, soleat postmodum & ab aliis contemni, & in semetipsam resolui.

CAP. XXIII.

SED cum cœperit homo virtutum ramos, consilijque fructum amittere, & tam vitę, honestatem, quàm doctrinæ authoritatem omnino non habere, quis iam ei, vel carnalium obedire, vel spiritualium per familiaritatem dignetur inhærere? Recte ergo adiungitur quod adhuc de hac arbore dicitur. *Fugiant bestiæ quæ subter eam sunt, & volucres de ramis eius.* Bestiæ siquidem quæ prius subter eam erant diffugiunt, quando subiecti ipsius eius obedientiam detrectant, & carnales quiq; magisterium eius contemnunt. Volucres cœli de ramis eius fugere, est spirituales quosq; viros vitæ illius infamiam horrere, consortiaque declinare. Nonne illius magnæ arboris cui (secundum Dominicum testimonium) non erat similis super terram, eo quòd verè esset vir magnus inter omnes orientales, & inter præcipuos primus, nonne inquam, magnę illius arboris vmbracula iuniores abominabantur, & iam subter eam esse bestię dedignabantur cum de se veraciter protestatur: *Nunc autem deridebant me iuniores tempore quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni.* Quid quæso maiores faciebãt si iuniores, & tam viles eum deridebant, eo quòd arbor tanta esset ex Domini permissione succisa, & à planta pedis vsque ad verticem vlcere pessimo percussa? Quam magna & illa arbor erat cui Dominus testimonium perhibebat, quòd hominem secundum cor suũ inuenerat. Nonne conuersabantur in ramis eius volucres cœli, cum veraciter de se protestetur, *Quia innocentes, & recti adhæserunt mihi?* Nonne & tũc temporis de ramis eius aufugerant cum iterum illorationę proclamabat. *Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi,* & iterum: *Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos a miseria.* Sed tunc apud quemlibet virtutis virum impletur quod scribitur de hac arbore, vt ligni robore succiso, fugiant subter habitantes bestiæ, cum vigore animi fracto tentationibusq; exhausto, iam non valet mens carnales impetus cohibere, vel quælibet irrationabilia desideria sub rationis magisterio coercere. Auium cœli cohabitationẽ amittimus, cum sublimiũ inuestigationem iucunda spectacula tot phantasmatum occursione turbati exercere non valemus. Ramis suis inhabitantes volucres arbor amittit, cum meditationes suas circa assuetam morum suorũ circumspectio-

Bestiæ fugiunt.

Psal. 14.

Psal. 87.

ſpectionem exercere iam nequit. Contubernia talium volucrum nos amiſiſſe ſæpè dolemus, cum cogitationes noſtras ab inepta euagatione reſtringere non valemus, ita vt vnuſquiſque noſtrum illud beati Iob rectè apud ſe dicat, cum ſuas aues non ſine ſuo dolore euolaſſe iã videat. *Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor meum.* Iob 17.

Quod turpiter lapſos, & à ſublimi deiectos diuina miſeratio ſæpe & ad pœnitentiam reſeruat, & ad correctionem expectat.

CAPVT XXIV.

ILLVD autem quàm pium, & quanta admiratione dignũ quòd diuina miſeratio nec tales homines ſæpe funditus deſerit, nec poſt talem lapſum tãtamq; ruinam penitus deſtituit, ſed adhuc tales ſæpè ad correctionem expectat, & ad pœnitentiam reſeruat. Væ tibi quiſquis talem te eſſe deprehendis, ſi diuitias bonitatis eius & patientiæ, & longanimitatis contemnis. An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, qui ſpei tuæ radices nondum præcidit, ſed in iudiciorum ſuorum arcano, & quaſi in ſinu terræ abſcondit. Audiamus ergo quomodo illa diuinæ pietatis altitudo ſeueritatis ſuæ ſententiam temperat, cum poſt tãtæ diſſipationis vaſtitatem ad noſtram conſolationem aliquid adhuc de hac arbore adiungat. *Veruntamen*, inquit, *germen radicum eius in terra ſinite.* Hoc eſt quod ſine diuinæ benignitatis admiratione nec poſſumus, nec debemus tranſire, qui iubet germen radicum eius in terra ſinere, vnde poſsit iterum reparari, & ad priſtinam plenitudinem reformari. *Veruntamen*, inquit, *germen radicum eius in terra ſinite.* Tunc arbor quaſi radicitus auellitur, quando poſt perpetrata mala etiam in deſperationem præcipiatur. Quaſi enim radices ſuas arbor amittit, quãdo omnem correctionis ſpem perdit, & in deſperationem cadit. Arbor illa radicitus auulſa erat, & ſine reparationis gemine corruendo remanſerat, quæ ad Dominum loquens, & de venia deſperans dicebat. *Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear.* Genes. 4. Quid enim aliud ſunt germen, vel radix huiuſmodi arboris niſi propoſitũ correctionis & ſpes diuinæ propitiationis? Omne enim opus bonum ex bono propoſito germinat vt in effectum erumpat & ad bonæ conſuetudinis robur conualeſcat, & fruſtra virtutis arbor ad alia nititur, quæ in ſpe diuinę propitiationis non radicatur. *Non enim volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* Rom. 9. Quid itaque aliud eſt huiuſmodi arbori germen radicum poſt ruinam remanere, niſi quẽlibet poſt peccati lapſum pœnitẽtiæ propoſitum habere & pœnitentiæ fructum de diuina pietate ſperare, intantum vt ſentiens de Domino in bonitate audeat, & dicat, *Non in æternum irascetur, neque in æternum comminabitur?* Pſalm. 102. Habac. 3. *Cum enim iratus fuerit, miſericordiæ recordabitur.* Quam multos quotidie videmus qui inter flagitia quæ aſsiduè committunt ſpem, & propoſitum reſipiſcendi non amittũt, & non ſolum peccata dimittere, imò etiam omnia quæ mundi ſunt relinquere, & ad ordinem, & religionem venire proponũt. Quid aliud iſti quàm boni germinis radices retinent? Vnde cum tempus miſerendi pro diuino beneplacito aduenerit, ad bonum ſtudium pullulant: Alij autem cum de cõuerſione admonentur nunquàm ſe ad ordinem, vel religionem venire etiam cum iuramento affirmant, & cum de peccatis corripiuntur, ſe à ſuis voluptatibus non poſſe cohibere cum ſacramento aſſeuerãt. Qui ergo eiuſmodi ſunt qui correctionis ſpem, propoſitumq; perdiderunt, nonne cum virtutis arbore etiam radicum germen amiſerunt? Quo contra dicitur hic de hac arbore. *Veruntamen germen radicum eius in terra ſinite.*

Quando arbor radicitus amittit.

Ad

ad quantam prauitatem, mens quandoque obduratur quæ tamen diuinitus ad veniam reseruatur.

CAPVT XXV.

MIRVM sanè quomodo ad vnum statim flagitium multi sæpe in desperationem cadunt. Alij nec post multa, & maxima, & diuturna mala spem, vel propositum resipiscendi amittunt. De quo & illud rectè intelligitur quod hic de hac adhuc arbore subinfertur, quia alligetur vinculo ferreo, & æreo in herbis quę foris sunt, & rore cœli tingatur, & cum feris pars eius in herba terræ. Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei. Ex his certè (vt arbitror) perpendis quanta mala, sed audi adhuc quàm sint diuturna. *Et septem.* inquit, *tempora mutentur super eum.* Quid enim intelligitur rectius in vinculo ferreo, & æreo, quàm peruersitatis indomabilis cõsuetudo? In ferro audacia, in ære pertinacia, in herbis terræ bona infima, bona terrena. Quid enim nisi quædam herba terræ sunt bona ista terrena? quæ nobis sunt cum bestijs cõmunia? De quibus rectè dicitur quæ foris sunt. Eo enim ipso foris existunt quo corporalia, & carnalia non autem spiritualia sunt. Interna namque bona sunt spiritualia, exteriora autẽ sunt corporalia. Illa pertinent ad hominem interiorem, ista ad hominem exteriorem. Illa itaque inuisibilia, ista autem visibilia, illa æterna, ista temporalia: *Quæ enim videntur* (ait Apostolus) *temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna.* Illa autem ad mentem, ista vero pertinent ad carnem. Sed omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Cum ergo deprauata mens cœperit ad huiusmodi infima bona seipsam inclinare, & quasi in herba terræ carnalia desideria satiare, & eiusmodi oblectamenta in vsum ducere (praua consuetudine paulatim inualescente) fit tandem sæpe vt tam appetitum suum ab eorum amore, vel vsu non possit temperare. Quasi ergo vinculo ferreo in herba terræ mens deprauata alligatur, quando in carnalium voluptatum amore ex praua consuetudine obduratur. Quia ferrum cætera omnia metalla domat, rectè (vt dictum est) audaciam designat, quæ neminem veretur, neminem formidat. Et quoniam ęs cęteris omnibus est durabilius, rectè per ipsum pertinaciam designari iam diximus. Quasi ergo in ferri, seu etiam ęris rigore praua consuetudo obdurescit, quando deprauata mens tam pertinaciter, quam audaciter assuetis desiderijs insistit? Nonne ferreo, & æreo vinculo alligatur quæ nullius vnquàm terrore, nullius vnquàm admonitione ab assuetis concupiscentijs auertitur? Nonne vincula ferrea, vel ærea iam sentit, quæ nec minis cedit, nec consilijs acquiescit? Constat ergo eiusmodi mentes omnino corrigi non posse, nisi in eius vtiq; potestate qui quoties voluit cõtriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Portis sanè procedentium transitum obstruimus, vectibus autẽ ipsam clausurã munimus, atq; obfirmamus. Quid itaq; per portam accipimus nisi cõtradictionem, & quid per vectem nisi rebellionem? Et scimus quidem quia non sufficit quibusdam prælatorum suorum monitis, vel mandatis contradicere, sed cum non possunt eorum instituta dictis refellere, vel auertere, nituntur etiam factis obsistere, & operibus rebellare, & quasi contradictionũ suarum portas rebellionum vectibus munire. Si ergo (vt superius iam dictũ est) per æs pertinacia, per ferrum rectè intelligitur audacia, quid aliud erit porta ærea, nisi contradictio pertinax, & quid vectis ferreus, nisi rebellio audax? Quid itaque aliud est Dominum portas æreas, & vectes ferreos confringere, quàm pertinacem contradictionem, & audacem rebellionem interna aspiratione, & cordis cõpunctione coercere? Solius itaq; Dei est (vt dictũ est)

Quid in vinculo ferreo & ærea intelligatur

2. Cor. 4.

dine, sic & in retributionum debito sortem accipere? Econtra autem propheta talium cōsortia habere, vel cum eis partem accipere sumopere declinabat, cum dicebat: *Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.* Vnde & alias: *Non adhæsit mihi cor prauum.* Cor eius ab humano cōmutetur. Cor animæ prævaricatricis, & in ima ruentis, ab humano commutatur, quando totius humanitatis, & pietatis affectus omnino amittitur, quando temporalium amore, & ex auaritiæ vitio ad opera misericordiæ medullitus obduratur, secundum illud: Viscera auari crudelia. Post tot autē corruptionis gradus, adhuc in augmentum mali & illud additur, quod subinfertur, & cor feræ detur ei. Cor feræ datur, & accipitur, quando proximus, proximū suum sine alicuius commodi respectu, solo malignitatis instinctu, tam inaniter, quam crudeliter prosequitur. Audi quid sentiat propheta de talibus: *Virum sanguinum*, inquit, *& dolosum abominabitur dominus.*

Psal. 100.

Quomodo cor ab humano mutetur.

Psal. 5.

A

B

C

Quomodo malum grassatur in his, qui semper in deteriora labuntur.

CAPVT XXVIII.

ATTENDE obsecro, quomodo malum grassatur. Prius amittuntur bona, postea cōmittuntur & mala. In excussione foliorum, & dispersione fructuum, intellige detrimenta bonorum. In alligatione in herbis, & obduratione cordis, intellige incrementa malorum. Illud autem notandum, quibus gradibus accrescat accumulatio vitiorum, prius in auaritiam dejcitur, tandem autē per multiplices corruptionis gradus ad omnē crudelitatem effrænatur. Primo itaq; vinculo ferreo, & æreo prævaricatrix anima ligatur, quādo cum forti labore, & pertinaci solicitudine circa terrenorum acquisitionem infatigabiliter occupatur. Rore cœli tingitur, quando maligna suggestione ad fraudem imbuitur, vt ad auaritiæ instigationem, quod nō potest per industriā, acquirat per fraudulentiam. Fit autem tandem cum feris pars eius in herbis terræ, quando id quod non potest per industriam, neque per fraudem acquirere, cupis, ac saragit per violentiam, & rapinam obtinere. Ecce quomodo morbus auaritiæ crescit, & malum crudelitatis inducit. Est autē primus gradus sævitiæ, quando pro aliqua sui commoditate præsumunt, vel sustinet (non tamen sine conscientiæ remorsu) in proximum suum sævire. Cor ab humano commutatur, quando nulla compassione movetur, nulla humanitate mollitur, quando exercendis rapinis nullo diuini timoris respectu, nulla pœnæ, vel nulla penitus conscientiæ stimulatione mordetur. Cor feræ accipit qui gratis etiam sævit, qui sine causa aliqua ad apertam malitiam erumpit. Primus itaque malitiæ gradus est, quando sine causa omnino ergo proximum suum obduratur. Secundus autem, quando in miserijs proximi nulla compassione tangitur. Tertius & pessimus, quando iam in eius malis pascitur, & delectatur.

Prius amittuntur bona, postea committuntur & mala.

De gradibus sævitiæ.

Quod sæpe contingat mentem omniformiter corrumpi, quam tamen constat ad pœnitentiam ex diuina miseratione reseruari.

CAPVT XXIX.

D VNVM autem adhuc, & velut, vltimo loco additur in quo feueritatis sententia consummari videtur. *Et septem*, inquit, *tempora mutentur super eum.* Mutantur septem tempora, quando varijs corruptionis gradibus infirmitatis nostrę qualitatis variatur, dum semper in deteriora vertitur. Nōne tunc aliud tempus, & velut priori contrariū incurrimus quādo vitio cui prius, resistere potuimus, iam omnino nō posse prævalere incipimus? Tempus itaque circa quemlibet multipliciter

Dan. 4. Septem tempora, quando mutentur.

mutatur, quando corruptionis eius modus multiformiter variatur. Vitiorum siquidem dominatio animū paulatim emollit, & semper magis magisq; debilem reddit, & gradatim ad deteriora impellit. Septem autem diebus (vt in cōmune nouimus) totum tempus euoluitur, & idcirco sæpe ipso septenario vniuersitas figuratur. Item capitalia vitia septē esse leguntur. Hinc est quòd in euangelio legimus immundum spiritum septem spiritus secum introducere, & domum suam quam ad tempus reliquerat inhabitare, quia vnum quodlibet vitium sæpe cum dominari iam cœperit, solet totum illud detestandum vitiorum collegium pedetentim subintroducere. Hinc econtrario mulier peccatrix à septem dæmonijs purgata describitur, quæ ab omni vitiorum tyrannide per septiformem gratiā liberatur. Septenaria itaq; temporum mutatio est multiformis, imo vniuersalis morum deprauatio. Quasi enim septem super eum tempora mutantur qui omniformiter corrumpitur, & ad omnem vitiorum seruitutem tandem aliquando eneruiter inclinatur. Sed vide modo quòd sit mirabile quod diuina miseratio solet quandoque huiusmodi hominem ad pœnitentiam reseruare.

Septenario vniuersitas designatur. Matth. 12.

Quomodo soleat multorum vtilitati deseruire quod quosdam contingat de sublimi corruere.

CAPVT XXX.

IN sententia vigilium decretum est, & sermo sanctorum, & petitio, donec cognoscant viuentes quòd dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud, & humilimum hominem constituet super eo. Vt superius iam diximus, per vigiles hoc loco sanctos Angelos intelligimus. Apostolo autem docente didicimus, quia omnes administratorij spiritus missi sunt propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Salutis itaq; A nostræ cooperatores Angeli, & diuinæ ordinationis ministri humana disponunt, prout communi hominum vtilitati congruere Deo reuelante cognoscunt. Solet autem sæpe multorum vtilitati militare quod quosdam cōtingit ex magno sublimitatis culmine corruere, vt discant cæteri non altum sapere, sed de semetipsis semper humilia sentire, & in quolibet virtutum culmine morum ruinam timere, & veraciter agnoscant quia solus Dominus est qui B operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Hanc eiusmodi ruinæ vtilitatem propheticus sermo innuit dicens. *Donec cognoscant viuentes quòd dominatur excelsus in regno hominum.* Diuina itaque dispensatione (cum communis vtilitas hoc exigit) magnæ autoritatis viri permittuntur cadere, eo duntaxat tempore quo inueniuntur de sua magnitudine superbire. Fit itaque circa eandem personam vnum idemq; iudicium tam iustum, quàm pium, C quantum ad ipsam quidem iustum, pium vero inquantum proficit ad cautelam aliorū. Iustum namq; valde est, vt qui ex diuinis muneribus insolenter intumescit, ex propria ruina discat quā nihil sit, & per semetipsum quam nihil possit. Sermo autem sanctorum idem decretum idcirco esse dicitur, quia q; in lumine Dei futurum a quibusdam prę uidetur, in commune confertur. Petitio vero sanctorum est, quia nō solum fieri volunt, verum etiam cum desiderio expetunt quod multis vtile, & D diuinæ gloriæ militare prænoscunt. Erit itaq; eiusmodi iudicium sanctorū decretum, quia misericorditer iustum, sermo sanctorum, quia veraciter futurum. Petitio, quia iustè pium.

Vigiles sancti Angeli intelligun-tur.

Quomodo addiscant quidam ex proprio quidam ex alieno casu quòd nihil suis viribus attribuere debeant.

CAPVT XXI.

DOnec cognoscant viuentes quòd dominetur excelsus in regno hominū. Ecce vtilitas,

Dan. 4.

vtilitas, vt cognoscant viuentes. Affectus in nobis sanè secundum Deum viuunt, dum in bono fortes sunt, & ad virtutū opera cōualescunt, dum gratiā cooperantē habent, & in studijs spiritualibus se exercere valent. Tunc proculdubio moriuntur, cum in eis gratia cooperatrix subtrahitur. Subrahitur autē cum de suis bonis & diuinis donis mens improba superbit, & sua sibi merita ascribit. Subtracta gratia: affectus boni deficiunt, & ad omne bonum languescunt, & sic de viuentibus mortui fiunt. Quid enim aliud est virtutū defectus quam quasi quidā illarū interitus? Qui igitur infirmitatē suam, gratiamq; diuinam tunc primum attendunt cum iam in bono deficiunt, isti post mortē, & quasi per mortē diuinæ dominationis, & moderationis magisterium, vel beneficiū discunt, & agnoscunt. Quid igitur est supernę maiestatis Dominū, principatum in regno hominū viuentes agnoscere, nisi vnumquemq; eo etiam tempore dum adhuc in bonis operibus viuit infirmitatē suam attēdere, & nihil sibi, nihil suis meritis ascribere, & inter quælibet virtutū exercitia humilitatis custodiam non deserere, sed veraciter, & absq; simulatiōe quicquid mali, sibi ipsi, quicquid boni, diuinæ gratię ascribere? Et solet quidē pietatis superna viros etiam virtutum in quibusdam humiliare, & gratiam subtrahere, donec discant inter quælibet morū insignia nil altū sapere, nihil de propria virtute præsumere. Felices qui alieno casu potius quàm proprio, humanæ fragilitatis infirma addiscunt, & humilitatis gratiam proficiunt. Sed & cum eis quidem bene agitur qui ex propria ruina ad humilitatis custodiā euigilant, cum tandem aliquando post infirmitatis suæ lapsum fortiores resurgant. Vtriusq; rei typus in regis Nabuchodonosor ruina, vel reparatione exprimitur, quia & idem ipse post ruinam ad maiorē gloriam reparatur, & multi per eius ruinam ad circumspectionis cautelam eruditur. *Donec cognoscant*, inquit, *viuentes quòd dominatur excelsus in regno hominum.* Viuentes itaque est eiusmodi cognitionē habere, iustum quælibet, & cœlestem vitam ducentem in bono studio perseuerare, & nihil sibi de suis bonis attribuere. Viuentes vtiq; eiusmodi cognitionem habent, quando & in bona intentione perdurant, & nihil de sua virtute præsumunt, sed totum quod vtiliter possunt, Domino adscribunt, eo quòd ipse sit qui solus dominatur in regno hominū quoniam Domini est regnū, & ipse dominabitur gentiū. Sane & illud regnum exterius quo homines hominibus præesse solent, & illud item interius quo vitijs, & passionib. suis principari debēt ab ipso disponitur, & dispensatur, & vtrumque ex eius munere possidetur. Sed illud vtiq; vitare, & fugere omnino oportet, sicut magistra veritas proprio exēplo nos docet. Istud autē debemus desiderare, & quærere, & cū summo desiderio postulare, & cū Prophetā supplicare. *Da imperiū puero tuo.* *Psal. 85.* Nunquid nam quæso animam prophetalem tantæ ambitionis credere oportet, vt regnum Israeliticum à Domino peteret, & ab eiusmodi eum petitione nec saltem pudor cohiberet? Sed si non potuit cohibere linguā ne hoc peteret, cur non saltem prohibuit manum ne tale aliquid scriberet? Sed absit de anima tam sancta, & anima Prophetali tale aliquid suspicari. Sed tale vtiq; regnū, vel imperiū de Domini pietate postulabat, vnde salutis suę prouentum, vel prouectū sperabat. *Da imperiū*, inquit, *puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.* *Psal. 8.* Pete ergo & tu tale imperium, vel regnum a Domino Deo tuo, vt pro hac parte psallere possis. *Ego autem constitutus sum rex ab eo.* Vera namq; satis sententia, cuicunque voluerit dabit illud. Non est enim volentis, neq; currentis, sed miserentis Dei. Si enim nihil habes quod non accepisti, quanto magis regnum?

Quando subtrahitur gratia.

Quid sit supernæ maiestatis Dominium in regno hominū agnoscere.

Quod ex modo humilitatis pendet mensura magnitudinis.

CAPVT XXXII.

ET *humilimum*, inquit, *hominem constituet super eo*. Superbis namque restitit, humilibus autē dat gratiam, & certè quanto humilioribus, tanto sublimiorem. Absque dubio si illud internum regnum cogitemus, eris in hoc regno quanto humilior, tanto sublimior, & tāto sine ambiguitate maior, quanto in oculis tuis fueris minor. Cui nam quæso dubium esse queat quod in illo exteriori regno multo aliter, seu econtrario etiam sæpe contingat? In illo autem interiori regno semper ex mensura humilitatis pendet mensura magnitudinis. Quia humilem in eo, & humilimum constituet super eo. Humilis est qui seipsum apud semetipsum veraciter contemnit, humilior autem qui se contemni etiam ab alijs non refugit. Humilimus vero qui contemptū suuum nō solum contemnit, sed & admodum concupiscit. Quid itaq; quæso in illum superbia posit, cui despectus suus in despectum? Cum igitur attestante scriptura initium sit omnis peccati superbia quid quæso contra illum posit peccatum cui ex victoria superbiæ longe est omnis peccati initium? Qui igitur eiusmodi est vide quàm fortis & potens in illo regno inuenitur, quod contra peccatum statuitur, quod à solo peccato destruitur, vel dissipatur. Ecce iam ex fine visionis manifestè colligimus quod longè superius prælocuti sumus, quia commune bonum, & vniuersitatis vtilitas exigebat talem hominem forte qualis designatur in arbore, talem inquàm hominem qui iuxta similitudinē arboris de sublimi quodam statu caderet, & iterum resurgeret, vt ex sui ruina, stantibus metum cadendi incuteret, & ex sui reparatione iacentes ad spem resurgendi reformaret.

In regno Dei, quo humilior, eo sublimior.

Verè humilis quis sit?

Eccl. 10.

Quod aliud sit diuina iudicia per contemplatione cernere, atq; aliud eorum rationem perpendere.

CAPVT XXXIII.

ECCE somnium quod Nabuchodonosor vidit, sed adhuc eius interpretationem requirit, vnde & dicit: *Hoc somnium vidi ego rex Nabuchodonosor. Tu ergo Balthasar interpretationem narra festinus, quia omnes sapientes regni mei nequeunt solutionem edicere mihi. Tu autem potes, quia spiritus Deorum sanctorum in te est*, Sicut in superioribus iam dixi, aliud est iudicia diuina perspicaciæ, vel prævidentiæ oculo cernere, atque aliud est eorum rationem discretionis iudicio, & intelligentiæ viuacitate penetrare, atque cognoscere. Illud ad somnij visionem, illud pertinet ad somnij interpretationem. Ad somnij visionem pertinet ex diuina reuelatione cognoscere quid cōtingere oporteat, ad interpretationem aut somnij pertinet intelligere qualitatem personæ, cui hoc accidere debeat, causam videlicet perpendere quæ ad eiusmodi casum qualemcumq; personam impellere soleat. Hoc est quod Daniel inuestigando inuenit, & regi interpretando aperuit cū dicit: *Tu es arbor illa quam vidisti.* Quid enim est dicere, *tu es*, nisi talem te esse perpendo, talem in te causam inuenio, vnde tale aliquid tibi accidere debere non dubito? Vis autem adhuc apertius nosse quomodo post ostensam diuinitus visionem solemus, imo & debemus eius interpretationē quærere? Ecce forte quis per contemplationis lucem videt quomodo quorundam sublimium virorum lapsum, & reparationem cōmunis vtilitas requirat. Videt quomodo hoc ipsum ad gratiam Dei commendat, quomodo hoc ipsum stantes adhuc ad cautelam informat, quomodo lapsos ad spem reparat, quomodo ex hoc vniuersitatis pulchritudo mirabilior appareat, & certum habet quia fieri oporteat, eo

quòd

quòd omnipotens bonitas commune bonum impedire nolit, nec debeat. Sed ecce iterum mirari incipit quomodo possit summæ iustitiæ, conuenire, vel quomodo possit iustũ esse, vt vel propter vniuersitatis vtilitatẽ permittantur aliqui cadere. Nam sicut vniuersitatis debitor est qui omnia fecit, sic & singulorum debitor est qui singula instituit. Et sicut pium est commune bonum non impedire, sic & iustum esse oportet, semper aliquam causãm lapsuro in esse propter quam merito debeat imminenti patere ruinæ. Qui igitur eiusmodi causam nosse cõcupiscit, & diuinorũ iudiciorum rationẽ summopere quærit, quid aliud quàm ostẽsæ visionis interpretationem inquirit? Tunc autem eiusmodi interpretationem quasi à Daniel exigit, quando ꝑ per inuestigationem non potest, præcipuo, & summæ deuotionis studio à Domino extorquere non desistit. *Hoc somnium*, inquit, *vidi ego Nabuchodonosor. Tu ergo Balthasar interpretationẽ eius narra festinus.* Perpendis (vt arbitror) quia alia rex per seipsum videt, & alia a Daniele extorquet: quia alia sunt quæ animo liberè & ex facili occurrunt, alia quæ sine magno labore, & ingenti solicitudine sciri non possunt. In illis animus prouocatur vt ad maiora assurgat, In istis exercetur, & humiliatur, ne præsumat. Innuitur autem quòd in his quæ rex viderat, sine timore non fuerit qui interpretationem cum festinatione requirit. Admonemur autem & nos eius rei absolutionem cum omni festinatione quærere, vbi periculi suspicio potest metum incutere.

Quod eorum notitiam sæpe merito deuotionis acquirimus quæ nulla nostra sagacitate, nullo nostro studio penetrare valemus.

CAPVT XXXIV.

NOTANDVM sanè quòd Daniel Balthasar, hoc est capillus capitis vocatur, vbi ad subtilem & sublimium absolutionem inuitatur. In humanis etenim membris quid capite sublimius, quid capillo subtilius? Recte ergo capillus capitis dicitur, à quo subtilitas sublimis intelligentiæ exigitur. Et vera mentis deuotio ab effectu recte (ni fallor) capillus capitis dicitur, quia per ipsam absq; dubio ad omnem subtilitatem acuitur. Per effectum itaque ipsa est capillus capitis, ipsa subtilitas mentis. Audiamus adhuc quid ad hæc subiungat. *Quia omnes sapientes regni mei nequeunt solutionem edicere mihi.* Qui sunt quæso sapiẽtes illius interioris regni nisi acerrima acumina, & peracuti sensus cordis humani? Attende ergo quæ sit virtus deuotionis: quàm rectè dicatur capillus capitis si per ipsam mens potest quod per omnes regni sui sapientes no potest. Cum igitur mens quod supra suam intelligentiam multiformiter quęrit, quęrẽdo insistit, insistendo deficit, deficiẽdo diffidit, qd aliud quęso iam apud se tacita per diffidẽtiam loquitur nisi hoc quod rex Nabuchodonosor palã profitetur? Quia omnes sapientes regni mei nequeunt solutionẽ edicere mihi. Sed cum veritas dicat. *Amen dico vobis quicquid orantes petetis, credite quia accipietis, & fiet vobis.* Si igitur mens credit quod audit, si se ad orationẽ conuertit, si per veram & intimam deuotionẽ se posse obtinere non diffidit quod per inuestigationem non potuit, quid aliud quæso per spei fiduciam, fideique constantiam apud semetipsum asserit, nisi idem idipsum quod rex ad Danielem. *Tu autem potes inquit.* Et causam quoque adiungit. *Quia spiritus Deorum sanctorum in te est.* Scimus quia in scripturis sanctis homines sancti dicti sunt Dij, & potest eadem ratione & hoc de Angelis dici. Quis ergo est istorum Deorum spiritus nisi spiritus sanctus? Ipse profecto est qui interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Ipse est qui suggerit nobis quid oremus. Ipse qui docet quomodo orare debeamus.

Matt. 21

mus. Sine isto spiritu deuotio nostra vera esse non potest, quod cum ipso, & per ipsum attentauerit incassum iri nō potest. *Tu autem*, inquit, *potes, quia spiritus Deorum sanctorum in te est.* Notandum autem quod rex Nabuchodonosor non inutilia & superuacua per Danielis officium quæsiuit, sed quæ ad declinandi periculi cautelam sciri oportuit. Dabitur autem & nobis quod petibus, si iuxta illius exemplum cum fide & ex vera deuotiõe quærimus quod sine periculo ignorare non possumus.

Quod animus dum ex multa consideratione infirmitatis suæ humiliatur, sæpe ad sublimem intelligentiam diuinitus illuminatur.

CAPVT XXV.

Dan. 4. *TVnc Daniel cuius nomen Balthasar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare quasi hora vna, & cogitationes eius conturbabant eum.* Puto quia ad Danielem pertineat, & quia veræ deuotionis officium exiitat ad semetipsum redire exteriorum obliuisci & interiora cogitare, eo maximè tempore cum debet propriæ, vel alienæ saluti consulere.

De duplici tempore. Aliud est tempus inuestigandi quę sunt supra se, atque aliud est tempus discutiendi quæ sunt intra se. Omnia enim tempus habent. Tempus itaq; est contemplandi magnalia diuina, & est tempus considerandi infirma nostra. Istùd est tempus ridendi. Nam & ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Cur non sit tempus ridendi in matutino diuinæ reuelationis & contemplatione æterni luminis? Cur nõ sit tempus flendi in vespertino horrendæ visionis, in cõsiderandis humanæ conscientię tenebris? Vespertinum tempus est quando ante contemplantis oculos lumẽ reuelãtis gratiæ emergit & in sui admirationem conuertit, & sæpe extra semetipsum per mentis excessum rapit. *Exitus*, inquit, *matutini, & vespere delectabis*: Qui sunt isti matutini exitus, nisi ad veri solis irradiationem humanæ mentis excessus? Dicit ergo quia delectant exitus matutini, cur non & vespera, vel introitus vespertini? Nam mane solemus ab interioribus ad exteriora exire, & vespere ab exterioribus ad interiora redire. Quis autẽ dignè miretur quàm sit dulce, quàmve delectabile feruente iam caritate, & quasi sub æstiuo tempore ad matutinam lucem radiantis diuinitatis se à somno excutere, & extra humanę mentis angustias in auram libertatis erumpere, & in latum illum diuinorum spectaculorũ campum mentis alienatione transire? Delectant itaque exitus matutini, contristant autem introitus vespertini, eo *p*cul dubio tempore cum animus reuertitur ad considerationẽ sui. *Ad meipsum*, inquit, *anima mea cõturbata est.* Sed in horrore visionis nocturnæ, in cõsideratione horridæ cõscientiæ vnum est certum leuamen animi, memoria videlicet Dei sui, & hoc est quod additur ibi. *Ad meipsum, anima mea conturbata est, propterea memor ero tui.* Hoc est quod alias dicit: *Memor fui Dei, & delectatus sum.* Et hoc in loco. *Exitus matutini, & vespere delectabis.* Tu (inquit) delectabis non ipsa hora, nõ ipsi introitus vespertini temporis. Nam quæ quæso poterit esse delectatio in considerandis tenebrosis illis humani cordis abyssis? Prauum si quidem est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Hoc est quod Daniel dum diu cogitat, apud semetipsum cogitationes suæ cõturbant eum. Sed qui infirma sua libenter cõsiderat, diligẽter retractat, & se in eorum consideratione humiliat; dum illud studiosè discutit *q*̃ in seipso per semetipsum deprehendere potuit, sæpe & ad id diuinitus illuminatur quod per seipsum scire non potuit. Hoc est quod Daniel dum apud se diu tacitus mediatur, ad prænoscendam regiæ potestatis ruinam eiusdemque ruinæ causam diuinitus eruditur.

Quando est tempus vespertinum, & matutinum.

Psal. 64.

Delectant exitus matutini, & contristant introitus vespertini. Psal. 41.

Psal. 75.

De

De vera mentis deuotione quomodo debeat semetipsam discutere.

CAP. XXXVI.

DEBET autem non mediocriter & quasi in transitu interiora sua meditari, qui vult ad profundam, & plenā sui cognitionem erudiri, qui suæ vel alienę saluti necessaria optat sibi reuelari. Sic Daniel quasi hora vna apud semetipsum cogitauit, & causam quā quęsiuit obtinuit. Inuestigationis hora tunc demum debito fine concluditur, quando iam inuenitur quod quæritur. Et nos itaq; articulo necessitatis vrgēte, studeamus orare, quærere, pulsare quātum necessitas cogit, vel opportunitas finit & studij nostri continuatio instantem horam compleuit. Sed si per Danielem, deuotionem oportet intelligere, forte hoc erit Danielem intra semetipsum cogitare, deuotionem nostrā semetipsam discutere, semetipsam examinare, quàm feruens, quā frequēs, quam supplex sit apud semetipsam inquirere. Aliud semetipsum cogitat, cū studij, & exercitij sui qualitatem, modum, & intentionem pensat. Cogitat apud semetipsum dū diligenter inquirit si hoc ipsum quod bene intendit nō de suis viribus, sed de sola pietate Domini præsumit. Deuotio itaq; nostra sępe cum hoc secum agit, arrogantiæ vitium quod in se prius latebat deprehēdit. Sed absq; dubio vitium arrogantiæ cū cęperit menti prævalere, semper solet esse causa ruinæ. Cum igitur hoc vitium ad eam enormitatem deuotio excreuisse inuenerit, futuram animi ruinam imminere colligit, & pertimescit. Scit enim quod ante ruinam exaltabitur cor, & quia Deus superbis resistit.

Quomodo deuotio quandoque totum interioris hominis statum deprehendat, & tam præsentem perspiciat, quàm futurum prouideat.

CAPVT XXXVII.

RESpondens rex ait: Balthasar, somnium, & interpretationes eius non conturbēt

A te. Quod Danielem rex turbari prohibuit, quid aliud est nisi quòd mens seipsam deludit, & spe inani sæpe vtilem timorem tollit? Sed ecce Daniel facit quod imminente periculo à nobis fieri voluit, & quod veræ deuotionis est, se ad orationem conuertit. *Respondit Balthasar, & dixit: Domine mi somnium hus quæ te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit.* Maligni spiritus sunt qui odio extinguibili in nos exarserunt. Vitia veri animæ hostes sunt, quæ eam ad B æternum interitum impellunt. Horum ruinā imprecari docemur in eo quod dicitur. Somnium his qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit. Cum igitur mens spiritu superbiæ, & eiusmodi vitiorum incentoribus impugnatur, cum arrogātia, & vana gloria opprimitur, debet ad orationem cōfugere, & iuxta Danielis exemplum eorum ruinam exposulare. Sed cum animi deuotio contra arrogantiam, & vanam gloriam per orationem præualere nō possit, sæpe ex eo ipso altius intelligit, certiusq; colligit quòd animi tumor, nisi per fędam & erubescendam ipsius deiectionem sanari nequiuerit. Et hoc est quòd Daniel per mysterium loquitur, cum dicit. *Ejicient te ab hominibus, & cum bestiis, feruq; erit habitatio tua.* Audiamus nunc quid dicat, & ex eo colligamus quo totum sępe interioris hominis statum deuotio deprehendat, & tam præsentem describat quàm futurum prouideat. Dicat ergo iā imD minente ruina, quid animus interim sit per gratiam, qualis futurus sit per culpam, nouissimè autem addat ruinæ ipsius, vel reparationis suæ causam. Hunc (ni fallor) ordinem in verbis Danielis ad regem inuenies si recte examines. *Arborem*, inquit, *quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cœlum, & aspectus illius in omnē terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca omnium, in ea, subter eā habitantes bestiæ agri, & in ramis eius commorantes aues cœli, tu es rex qui magnificatus es,* Dan. 4.

Quid faciendum cū vitia nos impugnant.

tus es, & inualuisti, & magnitudo tua creuit, & peruenit vsque ad cœlum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ. Quomodo in his verbis describatur quidam magnæ, perfectionis status superius iã diximus, & hic replicare non debemus. Nota autem illud quod dicitur. *Arborẽ quam vidisti, tu es.* Si per eiusmodi arborem magnum quoddã admirandæ virtutis robur oportet intelligere, si per visionem diuinitus ostensam contemplationis reuelationem debemus accipere, quid quæso erit dicere, tu es arbor quam vidisti, nisi quia talem gratiam accepisti qualem prius per contemplationem vidisti, & magnæ perfectionis virum qualem esse oportere per contẽplationis gratiã intellexisti, talis, & tãtus ex diuino munere esse meruisti. In arbore igitur mystice describitur gratia diuinitus accepta sequẽtibus autem verbis exprimitur arrogãtis animæ superueniens ruina. *Quod autem*, inquit, *vidit rex vigilem, & sanctum descendere de cœlo, & dicere. Succidite arborem, & dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, & vinciatur ferro, & ære in herbis foris, & rore cœli cõspergatur, & cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora commutentur super eum. Hæc est interpretatio sententiæ altissimi, quæ peruenit super Dominum meum regem. Ejiciẽt te ab hominibus, & cum bestiis, feriq; erit habitatio tua, & fœnũ vt bos comedes, & rore cœli infunderis. Septem quoq; tempora mutabuntur super te.* Quomodo in his verbis animæ de sublimi quodã statu in ima ruẽtis typus exprimitur, in superioribus habetur. Nota quod hic quoque quemadmodum superius prius sit diuinitus per cõtemplationem ostensum, postea autem opere explendum. Quod autem vidit rex hoc pertinet ad cõtemplationem, quod in sequentibus additur ejcient te ab hominibus, hoc pertinet ad visionis executionem, ac si dicat. Secũdum hoc quod per contemplationem vidisti talem ruinam de tã sublimi statu posset, & solere contingere, simile periculum tibi video imminere, quia in te inuenio causam ruinæ. Ruinæ autem causa innuitur in eo quod nouissimè infertur. Donec scias quod dominetur excelsus super regnum hominũ, & cuicunque voluerit det illud. Quod dicit donec scias, notat quod hoc ipsũ prout oportuit nõdum agnouerat. Sequẽtibus autẽ verbis exprimitur qualis tandẽ aliquando futurus sit per gratiam, & cur, vel quomodo reparandus sit post ruinam. *Quod autem præcepit*, inquit, *vt relinqueretur germẽ radicum eius, id est, arboris, regnum tuum tibi manebit postquàm cognoueris potestatem esse cœlestẽ.* Hæc autem omnia per Danielem audire, est per deuotionis nostræ studium, arrogãtiæ nostræ enormitatem deprehẽdere, quæ semper solet esse causa ruinæ, & causa ruinæ inuenta, atque perspecta, violentissimum cadẽdi metum incurrere, spem tamen firmissimam resipiscendi, & resurgendi inconcussè retinere. Quomodo vero hæc omnia debeant plenius intelligi, ex superiori expositione facile poterit agnosci.

Ibidem.

Quomodo imminenti periculo repugnare oporteat, vel quantum elœmosyna valeat si simplici intentione fiat.

Cap. XXXVIII.

Imminenti periculo iam cognito, & in mediũ prolato nouissimo Daniel loco adiungit quid sub tantæ necessitatis articulo fieri, vel quomodo instãti periculo repugnari oporteat. *Quãobrem*, inquit, *rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua elœmosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum, forsitan ignoscet Deus delictis tuis.* Quid quæso consultius, quidve commodius quam vrgẽte periculo ad diuinam protectionem confugere, eiusq; propitiationem quærere cui nihil est impossibile? Iustum est autem valde vt qui in sua necessitate suffragium à suo expetit superiori, opem quam valet, & oportet suo exhibeat inferiori, vt qui sibi misereri desiderat, misericordiam libenter impen-

impendat, vt fiat quod scriptum est. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Rectè ergo dicitur peccata tua eleëmosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. Forte in hac gemina clausula est reperita sententia, vt idem sit redimere iniquitates, atque peccata. Possumus tamen in peccatis intelligere præuaricationes operis, in iniquitatibus verò prauitates voluntatis. Monet namque illud nos psalmi aliquam in his distinctionem debere, vel posse fieri: *Tu remisisti*, inquit, *impietatem peccati mei.* In eleëmosynis nihilominus rectè intelligitur pietatis actus, in misericordijs pietatis affectus. Et vide quàm rectè expietur opus opere: actus ex affectione. *Peccata tua*, inquit, *eleëmosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum.* Pauperes facit indulgentia bonorũ exteriorum, multo magis autem pauperes reddit inopia bonorum interiorũ. Pauper est, qui discretione caret, qui consilium non habet, qui virtutum diuitijs caret. Sed vbi paupertas est, ibi & eleëmosyna esse potest. Et quanto paupertas est verior, tãto eleëmosyna maior. Magna eleëmosyna suo cibo reficere carnem quandoq; morituram, maior autem sui generis alimento saginare animam in æternum victuram. Eleëmosyna nudum vestire, maior autem indisciplinatum morum disciplina ornare. Optimum eleëmosynæ genus corripere inquietos, consolari pusillanimes, patientem esse ad omnes. Misericordia magna alienæ afflictioni compati, maior autem pro alienis erratibus compungi, præclarum genus misericordiæ, delinquentes deflere, pœnitẽtibus indulgere, aliena delicta proprijs lacrymis delere. In his misericordiæ operibus nos exercitare debemus, qui exteriores diuitias non habemus: *Forsitan*, inquit, *ignoscet delictis tuis.* Quid est, quod forsitan dicit, & quasi sub dubitatione ponit, nisi, quòd nec in his misericordiæ operibus potest animus plenam fiduciam habere, quando superbiæ, & inanis gloriæ tabe corruptus, non potest hæc pura, & simplici intentione exercere?

Matth. 5.

Psalm. 14.

Qui sunt pauperes.

Genus eleemosynæ pradarum.

Quam patienter, vel misericorditer correptionem nostram, Dei longanimitas expectat, vel quomodo peruersa mens eius patientia abuti soleat.

CAPVT XXXIX.

OMNIA *hæc venerunt super Nabuchodonosor regem.* Omnia (inquit) venerunt super regem, & regem talem. Omnia venerunt, omnia venire possunt super regium animum, & qualem regia persona designat per mysterium. *Post finem mensium duodecim in aula Babylonis deambulabat. Respondit rex, & ait: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* Quis quæso, diuinæ pietatis viscera dignè pensare sufficiat, quòd contemptum suũ non statim vindicat, sed correptionis nostræ satisfactionem expectat, & propitiationis suæ tempora prolõgat? *Post finem*, inquit, *mensium duodecim*, in duodenario senarius duplicatur, & in senario propter sui perfectionem, perfectio figuratur. Quid itaque est, quòd diuina moderatio in expectationis suæ mora senarium duplicat, nisi quòd vltionis suæ dilationem secundum iustitiæ, & misericordiæ suæ plenitudinem dispensat? Parum namq; ei est vt nostrã correptionem expectet quantum iustitia exigit, nisi & illud superaddat quod misericordia requirit, vt expectatio sua sit tam iusta, quam pia, & tam æquitate perfecta, quàm pietate plena. Sed multi Dei benignitate abutũtur, & vnde corrigi debuerant, deteriorantur. Ecce Nabuchodonosor dũ satisfaciendi tempora diuinitus data accipit, vnde se corrigere debuit, altius intumuit. In aula Babylonis deambulabat. Forte palatium, & firmissimum habitaculũ humilitas vera, & custos virtutum. Sed pertinet ad Hierusalẽ huiusmodi habitaculum:

Psalm 121. taculum: *Hierusalem*, inquit, *quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.* Sed sicut ad Hierusalem pertinet humilitas vera, sic ad Babylonem humilitas ficta. Quid enim aliud ficta humilitas quam ignominiam parat, quid aliud quàm confusionem expectat? Aula igitur Babylonica humilitas ficta. Aula Babylonis sine humilitate disciplina humiliationis. In aula Babylonis non sedet, non iacet, sed deambulat quem sua conscientia dum remordet iniquietat. In aula Babylonica deambulat quem de ficta humilitate sua conscientia accusando fatigat. Est autem deambulare, non in vnam partem ire sed passim huc illucque vagari. Illeergo deambulat, quem conscientiæ stimulus vndique exagitat.

De humilitate vera & ficta.

Deambulare quid sit.

De typo arrogantis animæ, vel quomodo soleat semetipsam magnificare.

CAPVT XL.

Respondit̃q; rex, & ait. Quæ quæso est ista responsio vbi nulla præcedit interrogatio? An forte alienæ cogitationi respondebat, & forsitan cogitationi quæ nulla erat, sed esse credebat? Forte eorum cogitationi respondebat quos suã magnitudinem, & authoritatem admirari æstimabat. Habet autem hoc proprium, arrogãs animus, vt celsitudinem suam omnes admirari credat, quam ipse omni hora apud semetipsum magnificat, vnde fit vt & apud alios in verba iactantiæ fiducialiter prorũpat, & idem quod Nabuchodonosor (quãuis alijs verbis) exprimat. Consideremus modo quam altè intumuit qui in ea quæ superius posuimus verba prorupit. Nonne hęc est Babylon magna quam ego ædificaui? Ecce ostẽtatio. In domum regni. Ecce ambitio. In robore fortitudinis meæ. Ecce arrogãtia. Et in gloria decoris mei. Ecce vana gloria. Hæc est Babylõ magna quam ego ædificaui. Idem dicimus sonare Babylonem quod cõfusionem. Animæ superbienti, & dupliciter ingredienti est Babylon ædificare, ad omnem se humilitatem inclinare, & quasi pro religionis obtentu ad omnem se vtilitatem, & abiectionem exponere, & ad quælibet in quibus solent homines erubescere, qualis est vilis habitus, humilis gestus, tenuis cibus, voluntaria seruitus. Dicat ergo hæc est Babylon magna, humiliatio profunda, hæc est deiectio voluntaria, hæc est confusio votiua, quam ego ædificaui, quam obseruare decreui. Sed quo fine, qua vtilitate? In domum (inquit) regni. Nonne tibi ædificare videtur quasi in domum qui agit ad obtinendam authoritatem, & artem magisterij, vt talis, tantusq; omnibus appareat qui dignè debeat promoueri, alijsq; præferri, & dignitate, seu etiam potestate sublimari? *In robore*, inquit, *fortitudinis meæ.* Ecce quanta arrogantia sibijpsi attribuere, quod totum pendet ex gratia diuina. Non dicit in munere misericordiæ diuinæ, sed in robore fortitudinis meæ. O quàm aliter veritas ipsa & sensit, & docuit, cum dicit: *Sine me nihil potestis facere.* Sed quid se mens improba efficere æstimat per fortitudinem suam, consequenter retorquet ad gloriam propriam: *In robore*, inquit *fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei.* O quàm aliter huiusmodi gloriator agit, quàm Apostolus præcepit, quàm aliter, quam magistra veritas instituit. *Qui gloriatur*, ait, *in Domino glorietur*, & illa: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* Sed iste in gloria inquit decoris mei.

Ioan 15.

1. Cor. 1.

Matth 5.

Quam subito, sæpè, & quàm profundè labuntur, qui patientia Dei abutuntur.

CAPVT XLI.

CVM *esset adhuc sermo in ore regis, vox de cœlo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum transiit à te.* Vox ruit,

ruit, cùm adhuc sermo esset in ore, sub ipso videlicet adhuc gloriandi tempore. Sæpè namq; impudens animus, dum gloriatur in immensum, inter ipsum gloriandum remordente conscientia, subitò consternatur, & diuino quodam nutu subitaneo horrore concutitur, & cadendi metu in non euadendi desperationem præcipitatur. Vox de cœlo ruit, quando quod aure cordis percipit ab intimis animæ sensibus venit. Velut terra audit, quicquid per sensum corporeum haurit. De cœlo venit, quod per spiritum agnoscit. E cœlo discit, & intellectualiter comprehendit. Tibi dicitur Nabuchodonosor. Tibi tam inaniter superbiēti. Tibi tam inaniter glorianti. Regnum translit à te, & ab hominibus te eijcient, & cum bestijs atq; feris erit habitatio tua. Regnum ab vno quolibet translit, quādo gratiam diuinitùs sibi collatam amittit, per quam desiderijs, & passionibus suis dominari consueuit. Ab hominibus te eijcient. Quantum te supra homines extulisti per arrogantiam, tantum infra homines deijcieris per culpā, & cum bestijs & feris erit habitatio tua. Ab hominibus eiectus ad bestias, & feras descendit, & degit, qui rationales mores deserens, de cætero irrationabiliter viuit, vt bestialiter degens, & feraliter agens cum bestialiter viuentibus sit ad omnem carnalitatem resolutus, & cum feraliter agentibus ad omnem crudelitatem effrænatus. Addit adhuc, fœnum quasi bos comedes. Bos cum fœnū accipit pro summis delitijs ducit, & nil lautius requirit. Cùm sit ergo oīs caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, fœnum quasi bos comedit, qui omne gaudium suum in temporali gloria, & carnalibus oblectamentis ponit, & spiritales delitias omnino, nec per studium, nec per desiderium requirit. Ecce in quam profundum labitur, qui patientia Dei abutitur. Ecce ad quem exitum venit, qui resipiscendi tempora in vanum accepit.

Vox de cœlo ruit.

Quia nam fœnum quasi bos comedit.

A *Quod vna, eademq; sententia per contemplationem prænoscitur, per timorem intentatur, per desperationem confirmatur.*

Caput XLII.

ET *septem tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunq; voluerit det illud.* Ista iam superius exposuimus, & eadem iterum replicare non debemus. Illud sanè notandum, quòd B vnum atq; idem sæpius repetitur, & vna, & eadem diuinæ seueritatis sententia tertiò replicatur. Et vt ibi proprijs differentijs distinguam, primò animus per contemplationem, quasi per visionem agnoscit quid euenire soleat: secundò, per deuotionē, & quasi per Danielis officium inuenit, quid de seipso timere iam debeat, nouissimè ad subtractionem gratiæ desperatione iam fractus, manifestè deprehendit, quid iam euitare nō valet. Vna itaque, eademq; sen- C tentia per contemplationem prænoscitur, per timorem intentatur, per desperationem confirmatur.

Quod sine diuina protectione nullus valeat suis passionibus, vel malignis suggestionibus resistere.

Caput XLIII.

EADEM *hora sermo completus est super Nabuchodonosor, ex hominibus abiectus est.* Quid est eadem hora, nisi statim ad subtractionem gratiæ tentationibus D cedere, & tentantibus malignis spiritibus non posse resistere? Eadem hora, non quod concepta nequitia, statim in actum prodeat, cum peccandi occasionem non semper ad manum habeat. Sed mens deijcitur, & cadit ex quo peccato cōsentit. Deijcitur, & cadit ex quo occasionem quærit. Ex hoc loco (vt arbitror) possumus patenter colligere, quod nullus sine diuina protectione posset, vel passionibus suis, vel suggestionibus malignis, vel ad modicū resistere. Eadē itaq; hora ab hominibus ab-

iectus est, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum est. Hæc omnia iam superius exposuimus. Sed additur adhuc quod in superioribus non legimus: *Donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & vngues quasi vngues auium.*

De quanto virtutum culmine contingat in ima vitiorum corruere.

CAPVT XLIIII.

SVNT autem capilli subtiles, & longi, & rectè in eis profunda, & peracuta consilia possunt intelligi. Corpus vero aquilarum multa tegitur dēsitate plumarum. Solent autem aquilæ cæteris cunctis animātibus videre perspicacius, & volare sublimius. Capillos itaque quasi in similitudinem aquilarum habet, qui multa prudentia, qui plurima astutia callet, qui in fraudibus inueniendis, qui in doliis nectendis nullo iam segnior, nullo inuenitur inferior. Rapaces autē aues (vt omnes nouimus) vnguibus desęuiunt, omnes verò aues in commune lacerant, & lędunt quod vnguibus apprehendunt. Quid itaque est vngues velut auium habere, quàm quoscunq; lædere quibus possis pualere? Sed si sub vnguium typo crudelitatis officium rectè intelligitur, nonne id ipsum superius sub alia figura exprimitur, vbi dicitur: *Et cum feru erit habitatio tua*. Sed feræ aues non aucupant, nec habent omnino quid auibus faciant. Qui igitur sæculares, & carnales quosque, & quasi terræ incubantes libenter opprimunt, quid aliud quàm ferarum more in animalia desæuiunt? Nonne rectè animalia dicendi sunt quę soli ventri deseruiunt, quod Deus venter est, & gloria in confusione? Qui autem spiritales viros persequuntur, quid aliud quàm auium more auibus insidiantur, & velut vnguibus debacchantur? Nonne tibi aues cœli videntur esse qui veraciter possunt dicere, nostra autem conuersatio in cœlis est? Nonne cœli aues dicendi sunt qui se in alta contemplationis penna suspendunt? In priori igitur sententia habemus quomodo infesti sunt carnalibus: in hac autem habemus quomodo tandem aliquando penitus non parcunt vel ipsis spiritualibus. Dicat ergo de huiusmodi homine, dicat: Donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & vngues eius quasi vngues auium, vt sit tam promptus ad circumueniēdum etiam circumspectos, quàm absque dubio est pronus ad opprimendum viros etiam virtute conspicuos. Hic efficax ad fallendum, hic procax & impudens ad persequendum. *Ostium*, inquit Psalmista, *abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.* Ecce quomodo fallacem arguit. Audi, & quomodo procaces confundit. *Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt.* Nonne in cœli volatilia, & velut vnguibus desæuiunt, qui iusti animam captant, & innocentem condemnant? Vel per aues dæmones possunt intelligi, sicut habemus ex lectione Euangelij. Quid igitur erit vngues ad eiusmodi auium similitudinem habere, nisi bonos quoslibet solo malignitatis instinctu infestare? Ecce iam habemus de quàm alto perfectionis culmine cōtingat virum virtutum in ima vitiorum corruere, vt discat homo in qualicunq; sanctitatis celsitudine semper morum ruinā timere. Recole qualem superius ex mystica arbore descripsit, simul & attende ad quem exitum tandem aliquando venit. Et de arbore quidem legis, quia in ramis eius cōuersabantur volucres cœli, & ex ea vescebatur omnis caro. Erat itaq; bonis ad protectionem, omnibus autem ad consolationem. Quia volucres cœli cōuersabantur in ea, & omnis caro vescebatur ex ea. Ecce idē ipse post omnes dente, & vngue in omnes sęuit, quia & pars eius cū feris extitit, & vngues vt auium accepit.

Qui nam habeat capillos in similitudinem aquilarum.

Cœli aues qui, aut dicendi

Psalm. 49.

Psalm. 93.

Luc. 3.

Quo-

Quomodo interim etiam ad maiorem gloriam quandoque resurgit qui prius de sublimi cecidit.

CAPVT XLV.

Dan 4. LÆTIFICAT valdè quod sequitur cùm post ista subiungitur: *Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlum leuaui, & sensus meus redditus est mihi, & altissimo benedixi, & viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui, quia potestas eius potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generationem. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt.* Ecce iterū resurgit, ecce ad priorem, imò ad potiorem potius gloriam redit, qui de tam sublimi in tam profundum ruit. Quis non miretur, quis non obstupescat? Quis diuinæ pietatis viscera dignè pensare sufficiat? Quis quæso quātumlibet peccator de diuina miseratione non præsumat, & ad spem veniæ non reuiuiscat? *Post finem*, inquit, *dierum leuaui oculos meos ad cœlum.* Finis dierum, completio diuinorum iudiciorum. Si lumen est iustitia, vel iudicia humana, cur non multo magis iudicia diuina? *Et educet*, inquit, *quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.* Si dies (imò meridies) potest esse iudicium tuum, quāto magis iudicium diuinum? Iudicia Dei dies sunt, quia in lumine veritatis, quia in luce rectitudinis fiunt. Siquidem iudicia Domini vera iustificata in semetipsa. Eiusmodi dierum numerus super quemlibet afflictum finitur, quando diuinorum iudiciorum seueritas in eius percussione completur? Talium dierum finis completur, quando diuinæ seueritatis animaduersio in misericordiam cōmutatur. Horum dierum finem in sua Nabuchodonosor attritione accepit, quādo eum iam diuina miseratio respexit. Nā si non respiceret, nec ipse quidem oculos suos ad cœlū leuaret. Oculos ad cœlum leuare, est cœlestia, & æterna cogitare, & cura & solicitudine sæcularium semota sola spiritualia præ oculis habere. Cœlum respicere, & regionem lucis præ oculis habere, & in illud æternitatis lumen intelligentiæ oculos tota intentione figere. Illic oculos iam fixerat, qui dicebat: *Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui.* Psalm 76. Sed ecce qui oculos in cœlum leuauit, sensum quem amiserat, recepit. Attende ergo quàm fit vtile oculos in hunc modum ad cœlum leuare. *Ego*, inquit, *Nabuchodonosor* Dan 4. *oculos meos ad cœlum leuaui, & sensus meus redditus est mihi.* Sensus itaque carnis, suus est animalis. Sensus verò mentis, suus est hominis. Sensus animalis quo percipit candidum & nigrum, sensus verò suus est hominis qui discernit inter bonum & malum, verum & falsum. Hunc sensum cum Nabuchodonosor perdiderunt, vel nunquam habuerunt, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, ponentes amarum dulce, & dulce amarum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Hunc sensum ex magna parte recipiunt qui iudicant inter diem & diem, plenius autem qui iudicant omnem diem. *Alius* Rom 14. (inquit Apostolus) *iudicat inter diem & diem, alius autem iudicat omnem diem.* Suum itaque sensum recuperat, qui ad discretionis iudicium quandoque euigilat. Nō autem dicitur sensus suus datus, sed redditus, vnde & constat quòd prius sit habitus, sed amissus. Sensus itaque amissus cuiq; tunc redditur, quādo illa quam habere consueuerat discretionis in eo gratia reparatur. Sensum autem recipit dum oculos leuat, quia animus dum æterna & cęlestia cogitat, ad discretionis iudicium euigilat. Dum enim cœlestibus vehementer intendit, videt quā nihil sit quicquid terrenum, & transitorium amauit. Qui igitur ad gratiam discretionis anhelat cęlestibus intendat, vt lumē oculorum suorū recipiat, & cùm receperit Domino suo proclamet, & dicat: Quid enim mihi est in cęlo, & à te quid volui super terram?

Psalm 17.

Oculos ad cœlum leuare quid sit.

terram? Sensum autem suum Nabuchodonosor quàm non in vanum acceperit subsequentibus verbis ostendit.

Quomodo solum Deum glorificat, qui se ipsum tam impudenter magnificabat.

Caput XLVI.

ET *altissimo*, inquit, *benedixi*. Ecce qui seipsum superius tam impudenter magnificabat, modò eum solum glorificat, qui, secundum quod Apostolus ait, est super omnia benedictus in sæcula. *Et viuentem in sempiternum laudaui, & glorificaui.* Viuentem in sempiternum, vita vtiq; quæ est ipse, cui non est aliud esse quàm viuere, nec viuere quàm esse. Quia potestas eius potestas sempiterna, quia quod semel potest, semper potest qui omnipotens est. *Et regnum eius in generatione & generationē*, quia ei ex tempore nihil accedit, nihil recedit, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. *Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt.* Habitatores terræ, amatores terrenorum intellige, qui nesciunt quæ sursum sunt quærere, nec possunt cum Apostolo dicere: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Verè autem in nihilum reputantur, quæ perdiderunt verum esse, quibus profectò melius esset omnino non esse quàm sic esse, nisi quis putet melius esse semper miserum esse, quàm omnino non esse. Iuxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cœli, quàm in habitatoribus terræ, & non est qui resistat manui eius, & dicat ei quare fecisti. Eidem sententiæ congruit quod Psalmista dicit: *Omnia quæcunque voluit fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.* Cùm in sequentibus idem Nabuchodonosor in Dei laude dicat, quia omnia opera eius vera, & viæ eius iudicia: quid est quòd hic eum dicit omnia agere pro voluntate sua? Certè si omnia opera eius vera sunt, omnia fiunt in veritate, certè si omnes viæ eius iudicia sunt omnia fiunt in æquitate, quomodo ergo pro voluntate? An fortè fieri secundum æquitatem est fieri secundùm voluntatem, & eo ipso quo fit in æquitate, eo ipso inquam fit pro eius voluntate? Sed si idē est omnino fieri secundum æquitatem, & fieri secundùm eius voluntatem, ergo idem est eius voluntas quod æquitas, & æquitas quod voluntas. Et non est qui resistat manui eius, & dicat quare fecisti. Quis ei resistat? quis contradicat? cùm omnia tam potenter, quā sapienter agat, cum nemo sit qui possit vel omnipotentiam cohibere, vel summam sapientiam arguere.

Roman 9.

Philip. 3.

Quid agat superba gloriatio, vel quid efficiat deuota glorificatio.

Caput XLVII.

IN *ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorem regni mei decoremq; perueni, & figura mea reuersa est ad me.* In ipso inquit tempore. In ipso quo Deum benedixi, in ipso quo laudaui, atque glorificaui. Certè si dicta superius benè recolimus, ibi cecidit, cum superbè satis magnificaret seipsum. Ecce idem ipse resurgit cum deuotè glorificat Deum, & Dominum suum. Certè vides quid agat superba gloriatio, certè vides quid efficiat deuota glorificatio. Superba gloriatio meretur deiectionem, deuota glorificatio exaltationem. Ecce cum iam non in semetipso, sed in Domino gloriatur, sensus eius ad semetipsum reuertitur. Quod superius dixit sensum sibi redditum, hoc modo dicit sensum ad se reuersum, vel fortè sensus cuiusque ad semetipsum reuertitur, quando discretionis oculus ad sui considerationem reuocatur. Sensus ad se reuertitur, quando ad meritorum suorum considerationem & cognitionem diuinitus illuminatur. Dum igitur animus humanus Deum suum glorificat sensus eius ad semetipsum redit, quia dum ad illud diuinitatis lumen oculos aperit, & vehementer intendit infirmitatis suæ tenebras plenius agnoscit.

Psalm 33. noscit. *Accedite ad eum*, inquit, *& illuminamini*. Quid mirum si accedendo ad lumen illuminamur? quid mirum si ex lumine lumen accenditur? *Et in lumine*, inquit, *tuo videbimus lumen*. Lumen videtur in lumine, quando ex cognitione & operatione claritatis diuinæ plenius illuminatur animus ad cognitionē infirmitatis humanæ. Solet tamē hæc gemina cognitio alterna sibi incrementa ministrare, & vtraq; profecto ex alterutra crescere. Nam & ex cognitione Dei proficit animus ad cognitionem sui, & eodem vtiq; modo ex multa cognitione sui crescit ad cognitionem Dei. Sed ecce dum sensus qui amissus fuerat redit, regnum suum qui perdiderat recepit. Proculdubio nisi discretionis gratia in eo reparetur, nunquam ad plenam virtutis integritatem animus perducitur.

Psalm 35. Quid si lumē in lumine videre.

Quomodo per discretionem iudicij, vel circumspectionem sui soleat morum disciplina reformari.

Caput XLVIII.

A *Ad honorem*, inquit, *regni mei decoremq; peruenit*. Constat profectò liberum hominis arbitrium regnum diuinitùs accipere atque tenere, quando iam potest malos cordis motus à malo cohibere. Hoc autē regnum tunc efficitur honorabile, quando ex Dei munere iam potest bonos cordis motus in bono exercere. Idem autem ipsum condigno decore superducitur, quādo in eo quicquid boni agitur cum summo moderamine, & magna discretione disponitur. Regnum itaque accipit, & obtinet, qui rebelles animi motus fortiter domat, viriliterq; coercet. Et tunc temporis qui eiusmodi est, iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. Habet autem & honorabile tunc regnum, quando iam efficitur Dominus exercituum in tanta multitudine tam innumerabilium virtutum, & habens sub se milites dicit huic vade, & vadit, & alio veni, & venit, & seruo suo, fac hoc, & facit. Decoratur hoc regnum inde, vel maximè cum modestè se agens moderatur omnia cum mansuetudine, & tranquillitate. *Fili*, inquit, *in mansuetudine fac opera tua, & super hominum gloriam diliges*. Regni itaq; honor, facere potenter, regni decor, facere sapienter, ita vt in illo regno suo qui possessor est regni attingat à fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. *Et figura mea reuersa est ad me*. B Figura est qualitas extrinseca, exterior videlicet corporis forma. Corporalis autem disciplina pertinet ad qualitatē extrinsecam, sicut compositio mentis ad qualitatem intrinsecam. In figura igitur quę constat in corporalibus linea mētis, rectè intelligitur disciplina corporis, forma religionis, habitus & cōpositio exterioris hominis. Figura itaque reuertitur, quādo iuxta pristinam consuetudinem amissa ad tempus religionis forma reformatur. Sensu reuerso figura reuertitur, quia per discretionem iudicij, & circumspectionem sui morum disciplina, vel noua statuitur, vel antiqua innouatur. C

Ecclesi. 11.

Quomodo debeat deiecta mens semetipsam discutere, & ad pristinum feruorem renouare.

Caput XLIX.

A Dhvc Nabuchodonosor addit, & dicit: *Et optimates mei, & magistratus mei requisierunt me, & in regno meo restitutus sum, & magnificentia amplior addita est mihi*. Ecce à quibus q̄ritur, & in regnum restituitur. Et optimates mei, & magistratus mei. Quid est optimum in homine nisi intentiones bonæ? Qui verò debent magisterium exercere, vel illud interius regnum disponere, nisi deliberationes discretæ? In optimatibus ergo mentis intentiones. In magistratibus vero intelligimus mentis deliberationes. Quid verò est huiusmodi optimates, & magistratus, amissum regni caput quærere, & in suū D

locum restituere, nisi cum summa intentione, & deliberatione inuestigare, quomodo post ruinam vel sero possit amissum animi vigorem ad primã integritatem reformare? Debet autem anima aliquãdo diligẽter quærere, qualis eiusmodi fuerit, quàm constanter egerit, quantum perfectionis obtinuerit. Debet & consequenter deliberare, quomodo in statum pristinum restitui possit, & hoc erit (vt arbitror) regiam illam animi dignitatem per intentionẽ quærere, & in suum gradum restituere velle. Hanc regiam dignitatem in alieno corde quærebant, & in suum locum restitui cupiebant, quia deiectam putabant, qui dicebant: *Vbi est timor tuus, & fortitudo, patientia tua, & perfectio viarum?* Non solùm autem illi qui in malum corruunt, verum etiam illi qui à bono tepescunt debent semetipsos discutere, & pristinũ illum religionis feruorem in semetipsis innouare. Hinc est quòd ad Angelum Ephesi in Apocalypsi scribitur: *Habeo aduersum te aliquid quòd primam charitatem reliquisti. Memento vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Notandum tamen sanè, quòd Rex iste à suis dicitur requisitus, non autem ab eisdem restitutus. Sed quis quæso cum restituit, nisi ad quem oculos leuauit, benedixit, glorificauit? Nam & si fortè in nostra iam potestate sit, mentis nostræ statum, qualis modo sit, vel aliquando fuerit, per deliberationem quærere, non tamen & æquè in nostra potestate est virtutis nostræ detrimenta, pro arbitrio reparare. Sed si studiosè exequimur, quod iam posse ex diuino munere accepimus, fortè & illud superaddetur, quod nondum potuimus. *Et in regno meo*, inquit, *restitutus sum, & magnificentia amplior addita est mihi.*

Quomodo ex virtute humilitatis animus in bono roboratur, & ad boni perseuerantiam solidatur.

Caput L.

Magnificentia amplior post ruinam, ad plenam reparationẽ additur, quia ex ipso lapsu suo, homo sæpè ad veram humilitatem eruditur. Et tunc veraciter magnificentia ampliatur, quãdo inter virtutum magnalia, virtus etiam humilitatis immobiliter custoditur. Ex virtute verò humilitatis, animi profectio & in bono roboratur, & ad boni perseuerantiam solidatur. Constat itaq; magnificentiam tunc veraciter ampliari, quãdo ad consummationem boni, datur etiam gratia perseuerãdi. Amplificatio itaque magnificentiæ, est virtus perseuerantiæ. Amplificatio magnitudinis, ex virtute humilitatis adiuncta, diuinitùs gratia confirmationis. Hanc magnificentiq; amplificationem, Propheta postulabat, cùm psalsendo orabat: *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* Huiusmodi quotidie amplificationem petimus, cum dicimus: *Confirma Deus hoc quod operatus es in nobis.* Perpendis ex his (vt arbitror) quia multi ad hoc, Deo dispensante, cadunt, vt fortiores resurgant, & qui prius ante lapsum, habuerunt solummodo gratiam adiuuantem post ruinæ reparationem, accipiunt simul & gratiam confirmantem. Verè secundum quod scriptum est: *Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.* Verè ipse est qui humiliat, & subleuat, ipse qui percutit vt sanet.

Iob 4. Apoc. 2. Psalm. 50. Psalm. 67. 1. Reg. 2. Iob 5.

Quomodo vel qua vtilitate oporteat Deum laudare.

Caput LI.

Nvnc ego Nabuchodonosor laudo & magnifico & glorifico Regẽ cœli, quia omnia opera eius vera, & vias

& viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare. Superius (vti iam audiuimus) benedixit, laudauit, atque magnificauit. Hic iterum laudat, magnificat, atque glorificat. Superius laudauit cùm sensum accipit, & quia beneficijs diuinis ingratus non fuit, ad maiora prouehi meruit: Nam regnum amissum, cum magnificentiæ amplificatione accepit. Accepto autem regno iterum laudat, iterum magnificat. Vnde & factum est, ne iterum cõtumelioſè amittat, quod & humiliatus recipit, & iam cum deuotione possedit. Accepto beneficio, lauda & tu, vt merearis ad maiora perfrui, promotus ad sublimiora nihilominus lauda, vt merearis in ipsis perseuerare. Si iuxta similitudinẽ Nabuchodonosor sensum tuũ recepisti, si quæ agenda sunt intelligere potuisti, lauda, glorifica, vt quod accepisti, ex reuelante gratia posse intelligere, detur ex aspirante gratia, posse implere. Si iuxta eiusdem Nabuchodonosor similitudinem, regnum tuum recepisti, si passionib⁹ tuis dominari potuisti, si bonos affectus in bono posse exercere accepisti, lauda, magnifica, glorifica, vt qua accepisti gratiam prohciendi, accipias pariter & gratiam perseuerandi. Libenter ergo lauda summè bonum, glorifica summè beatum, magnifica maiestate immensum, æternitate infinitum. Quia omnia opera eius vera, & viæ eius iudicia. Opera eius, viæ sunt eius. Viæ (inquam) per quas ad nos venit, viæ per quas nostræ se intelligentiæ ingerit, & innotescere facit. Ex operibus namq; ipsius, ad eius cognitionẽ proficimus. Omnia igitur opera eius, quia omnes viæ eius iudicia, & omnia eius vera, quia in veritate facta. Nos sæpè in iudicijs nostris erramus, vnde fit sæpè vt nocentes, absoluamus, & innocentes condemnemus. Sed absq; dubio quem latere nihil potest in suo iudicio, errare nõ potest. Sed cùm scriptum sit: *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas*, nunquid & illa etiam iudicia sunt quæ ab ipso misericorditer fiunt? Sed absq; contradictione vlla, pietas illa diuina, in omnibus, quæ misericorditer impendit æquitatis metas, non deserit. Nos sæpè cum pietate mouemur, æquitatis limites transgredimur, & in eo sæpè quod misericordiam impendere nos credimus, contra iustitiam actitamus. Sed superna pietas sic misericordiæ suæ opera dispensat, vt in his omnibus nihil contra iustitiam agat, nihil iniquum committat. Viæ itaq; eius iudicia sunt, quia ab æquitatis tenore & iustitiæ rectitudine non recedunt, & gradientes in superbia, potest humiliare. Quid, quæso, solum hoc eum posse dicit, de quo veraciter cõstat, quia omnia possit? Sed quia experto credendum est, fortè illud specialius exprimere voluit, quod tertius in seipso proprio experimento probauit. An fortè illud præ omnibus voluit sensibus nostris imprimere, quod maximè expedit memoriter retinere? Scimus autem quia initium omnis peccati superbia. Scimus quia ante ruinam exaltabitur cor. Qui igitur morum ruinam timet, præ omnibus contra superbiam vigilare debet. Valet autem maximè ad conterendam superbiam, & ad veræ humilitatis custodiam semper animo retinere, quia ille, qui solet superbis resistere, potest cum voluerit gradientes in superbia humiliare. Hoc nos Nabuchodonosor verbo, hoc nos docuit exemplo, quod quomodo vel quando voluerit, gradientes in superbia humiliare possit.

Cur laudandus Deus.

Psalm. 24.

Eccl. 10.
Prou. 16.

Quid valeat ad superbiã deprimendam.

RICHARDI S. VICTORIS, DE EXERCITIO SPIRITVALI,

ACCEPTA OCCASIONE EX SOMNIO DANIELIS.

Liber Tertius.

De triplici vitio mutabilitatis, & inconstantia mentis.

CAPVT I.

Dan. 7. VIDEBAM *in visione meæ nocte, & ecce quatuor vēti cœli pugnabant in mari magno, & quatuor bestiæ grādes ascendebāt de mari diuersa inter se. Prima quasi leæna, & alas habebat aquilæ. Aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra. Et super pedes quasi homo stetit, & cor* B *eius datum est ei.* Videamus nunc quid sit hoc mare magnū, in quo Propheta Daniel vidit hanc (quæcunq; sit) pugnam ventorum. Quis autē nescit mare quā sit instabile & inquietum, quod semper mouetur ad omnē flatum, impulsumq; ventorum? Rectè itaq; in eo (ni fallor) cordis mutabilitas, & inconstantia figuratur, eo quòd verè sit similis fluctui maris qui à vento mouetur & circumsertur. Est autē hoc malum triplex. Est enim mutabilitas propositi, & est mutabilitas promissi, & item mutabilitas voti. Propositū est quod quisq; statuit apud semetipsum. Promissum est quod quisq; statuit apud proximum, votum est quod quisq; statuit, sed quasi apud Deum. De mutabilitate propositi est illud: *Vult & non vult piger.* Audi & quomodo mutabilitas promissi arguitur in eo quod dicitur: *Nubes & ventus, & pluuia non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens.* Voti mutabilitatem præcauere nos voluit qui dicit: *Si quid vouisti Deo ne moreris reddere, displicet enim Deo infidelis, & stulta promissio.* Stulta promissio est quę fit de eo quod fieri nō licet, vel quod Deus facere prohibet. Stulta promissio est de eo quod fieri nō expedit in eo quòd quis vel modestiæ metas excedit, vel aliquid contra obediētiam præsumit. De talibus votis dicit Scriptura, quia vota stultorum frāgenda sunt. Nec tamen qui tali se voto obligauerunt, pro libitu eiusmodi vinculum abrumpere debent, sed ad eorum arbitrium absoluēdi sunt qui potestatem ligandi ac soluendi acceperūt, & habent. Infidelis promissio est quam pœnitentia sequitur, vel cordis duplicitas comitatur. Bonum itaq; est bona, & benè vouere, ne sit promissio stulta. Bonum est, & benè promissa plenè exsoluere, ne sit promissio infida. *Vouete,* inquit, *& reddite Domino Deo vestro, qui in circuitu eius affertis munera.* *Alioquin* C *melius est non vouere, quàm vota non reddere.* In mutabilitate propositi, notatur vitium inconstantis animi. In mutabilitate promissi, scandalum proximi. In mutabilitate voti, contemptus & iniuria Dei. Mala itaq; mutabilitas prima, sed peior secunda, tertia autē omnium pessima. O quàm amarū hoc vltimū præ cęteris malum, quā timidam, quàm turbidam reddit humanam cōscientiam. Hæc est procelloſa illa maris aqua,

Quid per mare figuretur.

Triplex mutabilitas.

Prou. 13.

Prou. 25.

Eccl. 31.

Psalm 75.

Eccl. 5.

Quid in singulis mutabilitatibus denotetur.

aqua, & per timiditatē inquieta, & per amaritudinē falsa. Hoc est illud, quod quærimus mare magnum in cuius cōparatione nō reputatur quodlibet cæterorum. Tenemus mare, restat nūc de ventis, ventorumq; pugna inquirere. Quæ est autem ista pugna ventorum, nisi fortis impulsus, & vehementia tētationum. Tentatio enim est vita humana super terram. Vnde & rectè præcipitur, vel admonetur. *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Diuersitas vero ventorum cœli, contrarij affectus sunt animi. Aliter enim spirat concupiscentia, & aliter fit iracundia. Aliter autem & aliter confidentia, vel diffidentia. Quis autem per experientiam non agnoscat, quomodo cōcupiscentia spirat, & anhelat, quàm vehementer animum concutiat, quàm fortiter inclinet in id quod affectat? *Vnusquisque enim tētatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus.* Sed sæpe inter fortes concupiscētię æstus, violentosq; impulsus animus ad semetipsum redit, atque redarguit, acriterq; reprehendit. Sibi irascitur, sibi indignatur, & concupiscentiæ flatibus iracundia, ex aduerso flando fortiter resistit, & reluctatur. Hos iracundię flatus, atque resultus fieri volebat qui dicebat: *Irascimini & nolite peccare.* In hunc itaque modum concupiscentiæ, & iracundiæ flatus, sæpe inuicem confligunt, & in alterutrum consurgunt. Huiusmodi alternantium flatuum cōflictum vnusquisque nostrum experiri solet, & sustinere oportet quamdiu caro cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nam quamuis videatur concupiscentia, quandoque vel ad modicum quiescere, incipit iterum, & iterum resurgere, & vehementius impugnare. *Siluit* (inquit scriptura) *terra Iuda diebus paucis.* Si terra, & terra Iuda, vix potest paucis diebus silere, quanto magis mare? Quid namq; per mare, nisi cor instabile, & quid per terram (elementum, scilicet, solidum & corpus immobile) rectius intelligimus, quàm cor firmū, & stabile. Si igitur stabile cor raro requiescit, & diebus paucis, quid mirum si cor inquietum, & lubricum, & quale deniq; designatur per mare magnum, quid inquā mirum si raro filet, & vix paucis momentis? Ventus itaque ille vehementer vrēs (concupiscentia videlicet spirans, & feruēs) post momentaneā sæpe quietem violentior surgit, & solito validius impellit, & mētis statum penè euertit, intantum vt incipiat iam animus, lassescere & pene deficere, & de perseuerantia desperare, & in diffidentiam cadere. Flante itaq; diffidentię vento, miserabilius sæpe animum periclitari cōtingit, quàm vllis concupiscentiæ impulsibus potuit. Timendum est namq; valde, ne ventus iste vehemens repente irruat, è regione deserti, & concutiens conscientię domum totum mentis statum euertat. A facie enim frigoris eius quis sustinebit? Nisi forte (quod fieri solet), aspirante Deo ex aduerso contrarij flatus exurgant. Fit namque sæpe vt post multā diffidentiæ trepidationem, nimiamq; fatigationem, animus tandem aliquādo redeat ad conscientiam, recurrat ad diuinā misericordiam. Iactet in Domino curam suam, reparet constantiam, & vix sero resumat fiduciam. Ex tunc incipit cōfidentia, & diffidētia mutuo rebellare, fortiterq; impugnare, & aduersis flatibus impellere, & alternis vicibus modo hæc, modo illa, superiorem manum habere. Hæc illa vētorum pugna (ni fallor) quam propheta Daniel vidit, mysticoq; sermone descripsit, & quam fortitan qualis sit nonnullos vestrum, ipsa experientia docuit. Et vtinam nossem, & possem eam tam vtiliter describere quàm veraciter cōstat, me cuiusmodi sit per experientiā probasse. Sed videamus quid hanc ventorum pugnam, nōnunquam sequi soleat. Videamus qualia illud, quod supra locuti sumus mare magnū monstra gignere contingat.

Ecclesiast. 2. *De diuersitate ventorum.* *Iacobi 1.* *Psalm. 4.* *3. Reg. 19.* *Quid per terram intelligatur.*

Qualis, vel quanta consistit tentationis surgat ex inconstantia mentis.

CAPVT II.

Quid sit bestia de mari ascendere.

QVATVOR, inquit, *bestiæ grandes ascendebãt de mari diuersæ inter se.* Quid, quæso est, bestias post ventorum pugnam, de mari ascendere, nisi bestiales motus & irrationabiles impetus, post tentationum violẽtiam, de cordis instabilitate exurgere & in apertum prorũpere? Quasi bestialem enim formã sibi induit, qui bestialiter viuit. Nã proculdubio, q irrationabiliter, & bestialiter degit, inquantum irrationabiliter, bestialiter. Quid nisi quædã bestiæ sunt, quælibet vitia? Quid nisi bestiæ sunt, quælibet praua desideria? Eiusmodi bestiæ mores lacerant, virtutes iugulãt, animas suffocant. Eiusmodi bestiarũ incursus Psalmista metuebat, cum psallendo orabat, & orando psallebat: *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi.* Sunt bestiæ quæ corpus occidunt, animæ autem nõ habent quid faciant. Verumtamen viris sanctis, qui eiusmodi sunt, non sunt valde metuendæ, eis præsertim, qui spontaneo nutu, mortificantur tota die, ne propheticum illud improperium videantur incurrere. *Illic trepidabant timore vbi non erat timor. Non tradas*, ait, *bestiis animas cõfitentes tibi.* Non dicit corpus confitentium tibi, non dicit carnes cõfitentium tibi, sed ne tradas bestijs animas confitentes tibi. Illæ illæ vtique bestiæ verè timẽdæ sunt, quæ animas occidere possunt. Talium bestiarum incursus, cito incurrimus, cum exigentibus meritis diuinæ illustrationis lumẽ amittimus: *Posuisti*, inquit, *tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ.* Talium bestiarum incursus de semetipsis præsumentibus, & de suis meritis gloriantibus, Dominus minatur, cum in Deuteronomij cantico, per prophetam loquitur: *Dentes bestiarum immittam in eis.* Restat autem nũc illud quærere, cur quatuor tantum dicantur hę bestię, vel quomodo diuersæ inter se.

Vitia sunt bestiæ.

Psalm. 73.

Psalm. 11.

Cur non dicat non tradas corpus confitentium tibi.

Psal 103.

Deut. 32.

Quòd bestialiter viuendi modus sit quadripartitus.

CAPVT III.

VT breuiter dicam quid sentiam, omnis bestialiter viuendi modus videtur mihi esse quadripartitus: Alij videntur bona exercere, sed sine modo, atque mensura & absque omni discretione. Et quamuis in eis fortasis sit bona intentio, hoc in eis bestiale est, quod vjuũt sine modo, & ferũtur præcipites, sine rationis iudicio & absque consilio. Et quamuis forte zelum rectitudinis habeant, sed secundum scientiã non habent. Alij autem mala exercent, sed timidè quidem, & ideo occultè, & idcirco, secundum vocem Psalmistæ inhabitabunt, & abscondent eo quod argui timeant, vel deprehendi erubescant. Alij item bona exercent in opere, sed per hypocrisim quidem, & sine omni bona intentione, vt pote, amãtes primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Alij item mala exercent passim, palam, & liberè, & absque vllo timore, & pudore, ita vt videantur esse sine fronte, eo quòd frons meretricis facta sit illis, & nesciãt erubescere. Vides ergo quàm sint inter se diuersi huiusmodi operarij. Primi, & tertij exercent se in bonis, secũdi, & quarti in malis. Primi, & tertij agũt bona, non benè, nam primi indiscretè, tertij simulatè, & eo ipso diuersi inter se. In malis se exercent tam secundi quàm quarti. Sed illi latenter, isti tam parenter quàm impudenter, & idcirco ipsi inter seipsos diuersi. Primi sunt qui ambulant in magnis & mirabilibus sub se. Secũdi sunt, qui sedent in insidijs cum diuitibus in occultis, vt interficiant innocentem. Tertij sunt, qui omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Quarti vero qui nec Deum timet nec homines verentur. In primis itaque est religio indiscreta, in secundis prævaricatio occultã, in

Nota.

Psalm. 58.

Psalm. 130.

Psalm. 10.

Matth. 23.

Luc. 18.

ta, in tertijs religio ficta, in quartis prę-
uaricatio manifesta. Hi sunt quatuor
status eorũ, qui irrationabiliter & be-
stialiter viuunt (si tamen status, & non
potius casus dicendi sunt) qui semper
hominem de malo in peius impellunt.
Et notãdum, quòd in his quatuor corruptionum gradibus secũdus est peior,
quàm primus, tertius quàm secundus,
quartus autem omnium est pessimus.
Et forte quis dubitet de tertio quomodo sit peior secundo. Sed in tertio sta-
tu, quid aliud est qnàm simulata æqui-
Super Ps. 61. tas? Sed teste Augustino didicimus,
quia simulata æquitas non est æquitas,
sed duplex iniquitas.

*Quibus corruptionis gradibus corruere
soleat, sæpè animus humanus.*

CAP. IV.

IN primo itaque statu est iustitia fa-
tua, in tertio, iustitia ficta, in secun-
do, malitia infrænata, in quarto, ma-
litia effrænata. In primo, regnat singu-
laritas, in secundo, impietas, in tertio,
calliditas, in quarto, crudelitas. In pri-
mo, inquam, regnat singularitas, & di-
Eccles 4. citur de eo: *Væ soli, quia cum ceciderit non
habet subleuantem.* Væ, inquam, soli, hoc
est de se solo, & suo consilio præsumenti, & solitaria quadam præsumptione
viuenti. In secundo, regnat impietas, &
Isa 5. de eo dicitur: *Væ impio in malum.* In ter-
tio regnat calliditas. Callidi autẽ pro-
Eccles 2. uocant iram Dei, & dicitur de eis: *Væ
duplici corde, & terram ingredienti duabus
viis.* In quarto regnat crudelitas, & cru-
Isa 11. delibus dicitur: *Væ qui prædaris, nonne &
ipse prædaberis.* Crudelitas est rapina, ra-
pina est quando quis tollit res alienas.
Quid tibi videtur, de eo, qui seminat
inter fratres discordiam? Impiè quidẽ
tecum agit qui tibi aufert pecuniam
tuam, quid ille, quid tibi aufert pacem
tuam? Nunquid crudeliter agit, qui ti-
bi aufert vestem, & non multo magis
qui tibi aufert charitatem? Si vero cru-
dele est, tollere homini bona exteriora,
bona peritura, multo magis crudele e-
rit, tollere homini bona interiora, bo-
na in æternum mansura: *Nam charitas* *1. Cor. 13.*
est, quæ nunquàm excidit. Absque dubio,
qui homini charitatem tollit, & Deum
tollit: *Quia Deus charitas est.* Væ, qui prę- *1. Ioan 4.*
daris, none prædaberis? Quantum tol-
lis, tãtum perdis. Deum tollis, & Deum
perdis. Cœlum tollis, cœlum amittis.
Quid hac impietate crudelius? Quid *De gradibus vitiorum.*
hac crudelitate, vesanius? Ecce vnde,
quo peruenitur, ecce nihilominus, &
qua descenditur, vnde (inquis) & quo?
De summa singularitate, ad summam
crudelitatem. Sed qua (inquis) & quo-
modo? Per impietatem, & duplicita-
tem. A primo si quidem gradu, descen-
ditur ad secundum, de secundo ad ter-
tium, de tertio ad quartum. Nam abs- *De præsumptione, & æmulatione, & simulatione.*
que dubio præsumptio deiecta solet in-
ducere æmulationem, æmulatio despe-
cta, simulationem, simulatio deiecta,
mentis effrænationem. Ad primum
namque statum pertinet præsumptio.
Ad secundum, æmulatio. Ad tertium,
simulatio. Ad quartum, mentis effræ-
natio. Ad primum, insolentia, ad se-
cundum, inuidentia, ad tertium, frau-
dulentia, ad quartum, impudentia, &
fortassis hæ sunt illæ bestiæ, quas opor-
tuit quærere.

De vitio insolentiæ.

CAP. V.

IN descriptione igitur primæ bestiæ,
intelligimus vitium insolentię. Inso-
litum quasi, non solitum, vel contra
solitum dicimus, & inde insolentia, dic-
tum putamus. Rectè ergo insolẽtia di-
citur, quando passim, & temerè, prę-
ter solitum præsumitur. Insolentiæ itaque *Insolentia quid sit, & unde mala.*
est, vitium præceps, & temeraria præ-
sumptio, siue præceps, & præsumptuo-
sa temeritas, præter solitum. Est autem
multiplex hoc malum. Insolẽtia si qui-
dem, modo se erigit supra solitum, mo-
do cohibet infra solitum, modo se op-
ponit, contra solitum. Sed videamus
nunc de prima bestia qualem eam scri-
ptura sacra describat, vel quam conue-
nienter insolentię proprietatem expri-
mat.

Dan 7.

mat. *Prima*, inquit, *quasi leæna, & alas habebat aquilæ.* Dicitur leo tãtæ feritatis esse, vt prouocatus nec mortẽ timeat, intantum, vt nec pro periculo mortis, à furoris sui impetu se cohibeat. *Leo*, inquit, *fortissimus bestiarum, ad nullius pauebit occursum.* Vides in leone quàm stulta audacia, & quàm audax stultitia. Nonne leoninæ videtur audaciæ, & ad faciendum sibi nomen, ambulare in magnis & mirabilibus supra se, omnia vltrà vires præsumere spreto consilio doctorum, contempto præcepto maiorũ. Ieiunia, vigilias, & eiusmodi obseruãtias vltrà modum extendere, & nec saluti corporis parcere, nec animæ mortem in debitæ obedientiæ contemptu, horrere. Nota quòd non leoni, sed leænæ assimilatur, quia hic sexus, in impetus sui vehementia proteruior, & pertinacior inuenitur. Vide ergo quàm irrationabile, & bestiale, & verè leoninũ simile, nullius cõsilio, nullius præcepto acquiescere, sed in temeritatis suæ audacia pertinaciter perdurare. Vultis & hoc breuiter audire quid sentiam de eiusmodi bestiæ alis? Videtur mihi vna esse præcipitatiõis, altera præsumptionis. Ecce alæ duæ, & ambæ aquilinæ. Quis hoc de aquila nesciat quòd cæteris penè omnibus auibus celerius, vel cellius volare soleat. In præcipitatione attende volatus celeritatẽ. In præsumptione perpẽde volatus sublimitatem. Iam superius dictum est, quòd insolentia sit præceps, & præsumptuosa temeritas, præter solitum. Vt igitur diffusius dicta, compendiosa breuitatis succingam, agnosce leoninum simile in singularitatis temeritate. Aduerte in aquilinis alis vitium præsumptionis, & vitiũ præcipitationis. Dicitur aquila, rex auium, & leo bestiarum. Nunquid ergo non ille videtur aliquid habere leænæ, & aliquid aquilæ qui præsumit, tam in actiua quàm in contẽplatiua vita, cunctos præcedere, & in vtraque vita singularem, & summum locum tenere? In terra leæna, in cœlo est aquila, qui se præsumit cęteris omnib⁹ incedere fortius, volare sublimius, incedere per actionem, volare per cõtemplationem.

De præcipitatione, & præsumptione quæ sunt alæ bestiæ.

Quibus insolentiæ gradibus paulatim corrumpatur animus humanus.

CAPVT VI.

Prouerb. 30. In Leone quid significatur. Psal. 17.

SED videamus nunc, quid Salomon de huiusmodi homine sentiat, qui omnia præcipitanter, & præsumptuosè actitat, qui in conatibus suis nec modum, nec modestiã seruat. *Qui festinus est*, inquit, *pedibus, offendit.* Hinc est, quòd alibi dicit: *Hereditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.* Eidem sententię consonare videtur, quod de antedicta bestia adiungitur: *Aspiciebam donec euulsæ sunt alæ eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo stetit, & cor eius datũ est ei.* Ecce qui de semetipsis vltrà modum præsumunt, quomodo gradatim amittunt, vnde intumescunt, cæterosq; contemnunt. Prius alæ euellũtur, postea, & ipsius bestiæ corpus de terra subleuatur, prius contemplatiuæ, postmodũ actiuę etiam vitæ gratia amittitur. Quid est enim alas suas perdere, nisi sublimes illos cõtemplandi volatus amittere? Cũ enim post multos ieiuniorum, & vigiliarũ excessus, cœperit corpus tabescere, caput dolere, velis, nolis, oportet alas deponere, ad terram redire, & carnis curam agere, & melius est, vt sponte deponantur, quam inuito euellantur. Quid est alas euelli, nisi amittere, cum dolore ingẽti, & sine vlla spe recuperãdi? Alę euellũtur, quando precipitationis, & præsumptionis audacia, vrgente infirmitate, cogente necessitate, præciditur. Nõne eiusmodi alarũ euulsione, Dominus minatur, cũ per prophetã loquitur: *Si exaltatus fueris, vt aquila, & inter sydera cœli posueris nidũ tuum, inde trahã te dicit Dominus.* Post alarum euulsionem de terra subleuatur, per mentis ergo eleuationẽ, & propter mentis elationẽ, de terra excutitur. Et merito, vt credo, eo quòd per superbiam inflãdo, crepan-

Prouerb. 19.

Prouerb.

Quid sit perdere alas.

Quid sit alas euellere. & quando euelluntur.

Abdia 1.

crepando, tabescendo, putrescendo, tandem aliquādo, fiant, tanquàm pulvis, quem proijcit ventus à facie terræ. Sic itaque post alarum amissionem, etiam terræ inhabitatio amittitur, quia post subtractam contemplationis gratiarum (vt dictum est etiam) beneoperandi gratia, superbienti animæ subtrahitur. Et qui prius præsumpsit omnes fortiter præcedere, iam incipiat post omnes sequi, & tandē remanere. Et qui prius per insolentiam se extendit vltrà solitum, postmodum remanet citra solitum, & sic iam de primo insolentiæ gradu decidit in secundum, futurum tandem quod timeo, vt de secundo recidat in tertium. Sed vbi quęso, de cætero erit dicta iam bestia de cœlo amissis alis deiecta, & de terra subleuata? An forte illuc redibit vnde venit, & iterum in mare descēdet, quæ de mari ascendit? Sic vtique, sic sæpe quod ex cordis leuitate præsumitur, post in multam mentis fluctuationem, in amaritudine terminatur. Et hoc forte est terram perdere, omnem propositi sui stabilitatem amittere, & dejectionem suam indignè ferendo, nimiam cordis amaritudinem incurrere. Sic de terra in mare transitur, sic montes in cor maris transferuntur. Quid enim est montes in cor maris transire, nisi de magni conaminis culmine, in intimam cordis malitiā cadere? Nam iuxta veritatis testimonium, abundante iniquitate, refrigescet caritas multorum. Nemo ergo in quantalibet virtutum celsitudine, debet quicquam de suis viribus, sed totum de Domino præsumere, & cum Psalmista cantare: *Propterea non timebimus, Dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Tunc sanè montes transferuntur, quando illud Ioannis impletur: *Exierunt à nobis, sed non erant ex nobis.*

Psal 6.

Vbi nam erit bestia amissis alis, & de terra subleuata.

Quid sit terram perdere.

Quid sit montes in cor maris transire.

Matth 24.

Psal 45.

1. Ioan 2.

Quomodo ex vitio insolentiæ cadat homo, in vitium inuidentiæ.

CAPVT VII.

SED si nullus iam locus remanet huic bestiæ præter mare, (nam & cœlum, & terram videtur amisisse) mirum quomodo dicatur, suprà pedes stetisse. An fortè super cautem, vel rupem aliquam stetisse creditur, vbi & mari vndique cingeretur, & fluctibus marinis indesinenter tunderetur? O quàm dura pœna, sed præsumptuosè singularitati condigna. Ecce, quæ prius omnes præcurrere præsumebat, & ex sua præsumptione fatigabat, iam non habet quo eat, nec inuenit quomodo requiescat: *Et supra pedes,* inquit, *quasi homo steti.* Vt vtinam vel sero desinat se Angelum credere, & tandem aliquando desistat supra hominē præsumere. Ecce iam Angelum exuens non iam volat in summis, sed ambulat in imis immo iam non ambulat, sed stat, qui amorem, & spem proficiendi amisit. Non autē iacet, sed stat, vt nunquā requiescat. Assiduè ergo stat, quia sine intermissione laborat. Pedes sine incessu fatigat, sine fructu laborat. Stat itaque, sed quomodo? Supra pedes, vt homo. Grande spectaculum, sed fędū miraculum, videre quadrupedem bestiam, leoninam denique formam, se supra duos pedes contra cœlum erigere, & contra naturam, erectam stare. Quæ est ista erectio monstruosa, nisi enormis quædam, & nimis detestanda superbia? Contra super cœlestem maiestatem intumescit. Nonne contra Deum intumescit, qui eius iudicia reprehendit? Quis autem nesciat, quomodo præsumptuosè mentes soleant cōtra diuina flagella murmurare, aliorum profectibus inuidere, & glorię suę detrimenta impatienter ferre? Murmurant autem, non solum contra iustitiam Dei, verum etiam contra bonitatem Dei. Contra iustitiā Dei in malis suis cōtra bonitatē Dei in bonis alienis.

Dan 7.

Quæ sit ista eremio contra Deum.

Insolens namque animus, & propriæ excellentiæ cupidus cum per nimiam superbiam cadit in inuidiam penè molestius fert aliorum profectum quam proprium defectum. O præsumptionē monstruosam quæ inde murmurat contra maiestatē diuinam quòd Deus superbis resistat, humilibus autem det gratiam. *An oculus tuus*, inquit, *nequam est, quia ego bonus sum?* Solent autem qui eiusmodi sunt, querelas quasdam quasi rationabiles texere, & murmurationis suæ causas (cum veræ sint irrationabiles) quasi iustas ostendere, & hoc est forte beluinam formam ad hominis sē similitudinem erigere, in irrationabili murmuratione contra Deum velut rationes quasdam velle prętendere. Huic sententiæ cōcordare videtur quod adhuc de hac bestia dicitur. Cum enim prœmissum esset, super pedes stetit quasi homo statim adiungitur & *cor eius datum est ei.* Cuius eius? Aut cor hominis, aut cor leenæ. Sed cur dicatur leena cor suum accepisse quod non dicitur amisisse? Accepit cor hominis & carnaliter sapientis cum permittente Deo incidit in prudentiam carnis, vel tūc veraciter cor hominis accipit quādo per multam experientiam errorem suum intelligit & tam suum defectum quam aliorum profectum plenius agnoscit. Sed quod homini diuinitus conceditur ad bonum suum ipse homo sæpe abutitur ad malum suum. Et cognitis suis, vel aliorum meritis dispariibus, vnde deberet compungi ad pœnitentiam, inde excrescit ad maiorem inuidiam. Ecce enim postquam descripta leena, cor hominis accepit, ei non agnus sed vrsus succedit. Nam sæpe cor gloriæ cupidum, & liuidum aliorum inspecta gloria, propriaq; ignominia, in inuidentiam cadit. Sic vitium vitio succedit; insolentia præcedit, & inuidentia succedit, & quod adhuc peius est insolentia non recedit.

Luc. 4. Matth. 20.

A

B

C

D

De vitio inuidentiæ.

CAPVT VIII.

PLVS aliquid sonare videtur inuidentia, quam inuidia. Sicut legens nō rectè dicitur nisi tunc temporis quando legendo occupatur, sic & inuidens tunc quidem rectè dicitur quando liuore vtitur. Ab eo autem quod est inuidens, inuidentia dicitur. Inuidia itaque in inuidentiam tunc veraciter excrescit, quando animum eousque exagitat, vt eum nullo penè iam tempore quiescere sinat. Inuidentia itaque est inuidia frequens & animum quiescere non sinens. In secunda autē bestia rectè (ni fallor) intelligitur inuidentia. Sed vt hoc melius clarescat, audiamus quomodo eam sermo propheticus describat. *Et ecce*, inquit, *bestia alia similis vrso in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius & in dentibus eius, & sic dicebāt ei. Surge, comede carnes plurimas.* Est autem vrsus (vt omnes nouimus) animal deforme, & quod in locis remotis, & abditis soleat habitare, & in hoc ipso formam gerit inuidiæ. Nam & ipsa quidē (vtpote fœditatem suam erubescens) semper studet latere. Vrsus autem est animal malitiosum, & sœuum, & forte eiusmodi est inuidiæ vitium. Inuidia est odium felicitatis alienæ, & quid magis malitiosum? Quid itaque aliud est inuidia quam lucifuga, & latebrosa malitia? Inuidentia autem est malitia feruens & in occulto sœuiens. Est autem vrsus animal inquietum valde, ita vt ad stipitem ligatus nunquam penè desinat vel in circuitum pergere, vel pedibus fixis caput nunc in hanc, nunc in illam partem iactitare, & in hoc habet formam non modo inuidię, sed inuidentię, quæ animum nullo penè momento sinit requiescere. Dicitur autem de hac bestia quod in parte stetit. Nondum ergo homo in hoc statu funditus bona deserit, nec tamen (vt in superiori) ad omnia se extendit. Stat igitur in parte quia in quibusdam adhuc bonis videtur

Quando inuidia inuidentia excrescat. & quid sit inuidentia.

Dan. 7.

Inuidia comparatur vrso.

videtur perdurare. Nemo enim repentè fit turpissimus, sicut è regione nemo repentè fit summus. Quasi adhuc itaq; in parte cõsistit, quoniã ad aliqua bona agenda antiqua adhuc hominem consuetudo trahit. Ecce quod in hoc statu animus nondum & apertam malitiam effrænatur inquantum vel timore restringitur, vel pudore cohibetur.

De malo inuidentiæ quibus soleat gradibus accrescere.

CAPVT IX.

ET *tres ordines*, inquit, *erant in ore eius, & in dentibus eius.* Ipsa scriptura determinat quomodo tres ordines essent in ore eius, id est, in dẽtibus eius. Quid autẽ in dentibus rectius intelligimus quã malitiæ, inuidẽtiæ morsus? Quis autem nesciat quam familiare, & domesticum, & velut proprie propriũ sit inuidiæ alienam vitam rodere & moribus obtrectationũ lacerare? Solet autem hoc malum quibusdam gradibus accrescere. Nam sunt in hominibus quidem quædam manifestè mala, quædam autem dubia, ita vt in ambiguum venire possit, vtrum sint bona an mala. Solet autem liuida mens semper manifesta mala multiplicius exaggerare, dubia quęquę in deteriorẽ partem vertere, aperta autem bona (quia negare non potest) arte qua potest obfuscare, & de eis vel aliquid munere. Primum est oblocutionis, secundum derogationis, tertium detractationis. Oblocutio est quãdo mordax & reprehensoria locutio versatur circa id, vel fit propter id mali quod verè in homine est. Qui scit quid sit rogare ex opposito potest agnoscere quid sit derogare, cum sic sibi per contrariũ respondeant quemadmodũ suadere, & dissuadere: Nonne tibi derogatio videtur cũ æstimationẽ de alio aliquo bonã habenti dicitur noli sic credere, noli ita existimare, falleris, deciperis, lõge aliter est quã sentis, tenebras lucem credis, & amarum in dulce ponis. Hæc vtique in apertis bonis locũ non habet, quia quę manifesta sunt in alteram partem inflectere non valet. Detrahere autem est de apertis bonis, vel aliquid velle minuere cum nõ possis penitus euacuare. Detrahit enim qui aliquid inde oblatrando retrahit vnde hominis famam glorioſiorẽ credit. Oblocutio itaq; est malæ opinionis dissem inatio. Derogatio bonæ opinionis euacuatio Detractio bonæ opinionis attenuatio. Linguam obloquentem timebat psalmista cum diceret. *Tota die verecũdia mea contra me est, & confusio faciei mea cooperuit me à facie exprobrãtis, & obloquentis.* Derogatores tangit quod aliàs dicit. *Captabant in animam iusti, & sanguinem innocentem cõdemnabant.* Detractores exprimit cum dicit. *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.* Ecce habes tres ordines dentium in multiplicitate detractionum, derogationum, oblocutionum.

Quid sit detrahere.

Psal. 43.

Psal. 93.

Psal. 37.

Quomodo ex vitio inuidentiæ meus cadat in vitium fraudulentiæ.

CAPVT X.

NVNC est facile videre quam rectè conueniat huic bestiæ, quod loco nouissimo ponitur dum dicitur: *Surge comede carnes plurimas.* Quid est enim carnes comedere, nisi aliena infirma dente maledico lacerare? Qui enim alienam vitam libenter rodunt, qui derogationib. studiosè deseruiũt, qui proximorum infirmitates delectabiliter carpunt, quid aliud quam carnes comedunt? Eiusmodi carnium corrosores, propheta iam per experiẽtiam nouerat, quando dicebat: *Appropiant super me nocentes, vt edant carnes meas.* Sed quod dicitur: Surge comede, quid quæso erit, præceptio, an permissio, suggestio, an instigatio? Sed si à bonis angelis dictum putamus, consequenter & in eorum verbis solam permissionẽ factam intelligamus. Tale est illud quodad Iudã dicitur: *Quod facis*

Quid sit carnes comedere.

Psal. 26.

Ioan. 13.

fac citius. Si autem cōstat à malis angelis dictum fuisse, possumus in eiusmodi verbis tam suggestionem, quam instigationē intelligere. Solent enim semper mali spiritus malignis mentibus maligna suggerere, & ad omnem malitiam instigare. Quod sit malitiosum, quamve pernicioſum detractionibus deseruire, & in hoc vnumquemq; vitio suo satisfacere, ex illa potes Salomonis sententia aduertere: *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit.* Nonne huic sentētiæ concinit, quod psalmista de eiusmodi dicit: *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labijs eorū.* O malum execrabile, & tam loquenti, quam audienti exitiale: *Surge,* inquit, *comede carnes plurimas.* Et quid aliud vrsus, quid aliud hæc ferina bellua nouit, quam vel suas plantas fugere, vel alienas carnes lacerare? Quid inquam inuidentiæ monstrum aliud officij gerit, quàm vel suas molestias plangere, vel aliena infirma carpere? Sed vtinam solas carnes lacerarēt, vtinam vel ossibus parcerent. Nunc autē omnia laniant, omnia lacerant, vnde fit vt tandem aliquādo omnibus odiosi fiant. Qui enim loquitur inquam, nō potest latere. Sed cum incipiunt agnosci, incipiunt pariter contemni, & odio haberi. Sed inuida mens, atq; superba, quanto putas dolore vritur, quanto liuore torquetur, cū alios videat de die in diē ad meliora proficere, seipsū quotidiè in omni opinione decrescere, & magis magisq; vilescere? Vnde fit sæpe vt se ad callida argumenta conuertat, dum summo cū studio & solicitudine quærit at, quomodo vel suam gloriam dilatare, vel aliorū obnubilare queat. Incipit itaq; ex tūc sanctitatē simulare, & per hypocrisim paulatim se ad omnē fraudulentiā tradere. Sic pardus vrso succedit, dum mens lubrica de vitio in vitium defluit, & per inuidentiæ malum in fraudulentiam cadit.

Ecc. 10.

Psal. 5.

Quomodo inuida mens dolore vratur.

Pardum vrso succedere quid.

De vitio fraudulentiæ.

CAPVT XI.

TVNC proculdubio fraus in fraudulentiam excrescit, quando ex multa iam malitia menti accidit, vt libenter omnino decipere velit cum possit, & post multum vsum, & exercitium, nihilominus per multam tam astutiam suppetit, vt decipere facilè possit, cum velit. Quid enim aliud est fraudulentia, quam astuta malitia, ad omnem fraudē tam prona, quā prompta? Rectè hypocritarum fraudulētia in pardo figuratur, qui per totum corpus maculis quibusdam respergitur. Nam hypocritæ quidem sanctitatem opere prætendunt, sed peruersum est quod diligunt, & quod intus viuit in affectione, necesse est quandoq; erumpat, & appareat, in opere. Agunt itaq; qui eiusmodi sunt, bona in manifesto, & mala in occulto. Qui igitur ad dissolutionis opera furtiue erumpunt, vel quotiescunq; excusabiliter id possunt, quid aliud quam actionis suæ corpus quibusdam maculis respergunt? Videamus itaq; qualis esse dicatur bestia hæc, quæ tertio loco describitur: *Post hæc,* inquit, *aspiciebam, & ecce altera quasi pardus, & alas habebat quasi auis quatuor super se, & quatuor capita erant super bestiam, & potestas data est ei.* Attende quam rectè alas habere dicantur, quæ in hac bestia designantur. Certè cum volucres volant seipsas, supra semetipsas leuant. Certè cum volare volunt seipsas per inane suspendunt. Nonne eiusmodi mentes se ipsas supra semetipsas attollunt, & per inane suspendunt, cum propter ambitionem & inanem gloriam duræ districtionis obseruantias penè vltra humanæ possibilitatis mensuram extendunt? Virtutis enim studia exercere, & virtutū merita, vel præmia non curare, nec quærere quid aliud est, quā se per inane in alta suspēdere? Et quid aliud est multa capita habere, quam nihil simpliciter agere? Nam

Fraudis quid sit.

De hypocrita.

Dan. 7.

Quid sit multa capita habere.

Nam sicut in alis occupationem, & exercitationem, sic in capite intelligimus intentionem. Nam caput totum corpus regit, & intentionis omnis nostra actio subseruit.

De malo fraudulentiæ, quàm sit multiforme in opere.

CAPVT XII.

De tribus partibus hypocritarum.

VVLTIS adhuc plenius nosse quales alas soleat fraudulẽtia habere? Vt igitur breuiter exprimã quid sentiam. Vna dicatur simulationis, alia dissimulationis, tertia ostentationis, quarta excusationis. Solent namque simulatrices mentes, & hypocriti deseruientes, solent inquam, non solum iactitare quæ habent, verum etiã simulare se habere bona, quæ omnino non habent. Solent econtrario manifesta mala callidè excusare, occulta autẽ mala (ac si omnino nõ habeant) astutè dissimulare. Simulatio, & dissimulatio est de occultis. Sed simulatio de occultis bonis, dissimulatio verò de occultis malis. Econtra autẽ ostentatio, & excusatio solent esse de manifestis, sed illa de manifestis bonis, ista de manifestis malis. Nam in his bonis quę manifesta sunt, & negari non possunt, locum habet ostentatio, sicut & in solis manifestis malis quæritur excusatio. Sinistra nostra, quàm dextera in mediũ rarius profertur, & eo ipso rarius videtur. Rectè igitur per sinistram occultiora, & rectè per dexteram intelligimus manifestiora. Videntur itaque alæ simulationis, & dissimulationis pertinere ad sinistram, quemadmodũ & alæ ostentationis, & excusationis ad dexteram. Habes ergo in ostentatione & simulatione par alarum primum. Habes & æquè in excusatione & dissimulatione par alarum secundum. Nam ostentatio & simulatio est de solis bonis. Sed illa de veris, & manifestis, quasi ala à dextris. Ista de fictis, quasi ala à sinistris. In his duabus alis volant, & se proximis cõmendantes, opinionem q̃ suam propalantes, gloriam suam circumquaque dilatant. Excusatio autem, & dissimulatio est de solis malis, sed illa de manifestis quasi ali vnã à dextris. Ista de occultis, quasi ala alia à sinistris. Sicut in superioribus duobus (vt dictũ est) volant, sic in istis posterioribus corpus suum velant. Nam absque dubio simulatores, & hypocritæ solent hinc inde sub excusationis, & dissimulationis obductione posteriora sua & inhonestiora velare.

De malo fraudulentiæ, quàm sit multiplex intentione.

CAPVT XIII.

ECCE de numero alarum videamus & de pluralitate capitum. Scimus autem quia hypocritarum fraudulentia in omni eo quod actitat ad honoris sui promotionem anhelat. Omne enim quod agit, vel agendo intendit, ambitioni deseruit. Nihil autem aliud est ambitio quam honoris affectatio. Prima autem species huius mali est affectatio libertatis, secunda affectatio dignitatis, tertia affectatio auctoritatis, quarta affectatio potestatis. Ecce quomodo ambitio in quatuor se capita diuidit, cui omnis (vt dictum est) hypocritarum actio subseruit. Libertatis affectatio est, quando iam quis subterfugitat alijs subesse. Dignitatis affectatio est superiora ambiendo semper de gradu in gradum anhelare. Auctoritatis affectatio est, cum iam ambit quis vir magni cõsilij & sanctitatis omnibus apparere & statuenda quæque, vel diffinienda ab eius consilio vel arbitrio pẽdere. Potestatis affectatio est, cum iam ambit alijs præesse. Videmus sæpe illos etiam qui voluntariam obedientiam professi sunt, quàm libenter, quàm desideranter molestas satis, & onerosas occupationes suspiciunt, vt exeundi, loquendi, agendi maiusculam libertatem ex administrationis suę occasione obtineant. Quid agit hoc quæso nisi libertatis ambitio? Videmus alios

Quid sit ambitio, & quæ istius species.

alios niti semper de gradu in gradum, & qui inferioris gradus sunt aspirare ad subdiaconatum, subdiaconos ad diaconatum, diaconos ad presbyteratum & cum nihil ex eo fortasis maioris libertatis vel potestatis acquisierint, nonnihil tamen arbitrantur tenere præ cæteris saltem superiorē locum. Sed vnde hoc in eis nisi ex ambitione dignitatis? Docet nos ille illius Achitophel loquens quid in quibusdā possit ambitio auctoritatis, docet nos proditor, & parricida Absalon quid valet ambitio potestatis.

Quomodo ex vitio fraudulentiæ mens cadat in vitium impudentiæ.

CAPVT XIV.

NOTANDVM autem quòd de hac bestia dicitur: *Quia potestas data est ei*, & absque dubio miro Dei occultoq; iudicio maiora sunt penè quæ hypocritæ facere possunt, & faciunt & districtioris vitæ obseruantias custodiūt, quàm hi qui se propter Deū affligunt, & cum constet quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, plus tamen laborant sæpe sectatores vanitatis pro gloria vana, & transitoria, quàm veri æmulatores pro gloria vera & æterna. Sed valdè est difficile imò penè impossibile eiusmodi homines diu posse latere. Audi quid hic Salomon sentiat cum dicat: *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter, qui autem deprauat vias suas manifestus erit.* Prou. 10. Oportet ergo dupliciter & fraudulenter ambulantes, & viarum suarum deprauatores manifestos fieri & illud in eis propheticum impleri. Isaiæ 47. *Denuda turpitudinem tuam discooperi humerum, reuela crura, transi flumina, reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum.* Eiusmodi homines sæpe cum in hoc fraudulentiæ statu deprehensi fuerint, adhuc in deteriora ruunt, nam cum vlterius in suis prauitatibus posse latere diffidunt, cum vnicum illud gloriationis suæ gaudium sine vlla spe recuperandi amittunt, statim ad apertam impudentiam erumpunt. Ecce quomodo per fraudulentiam præcipitatur homo in impudentiam.

De vitio impudentiæ.

CAPVT XV.

ATTENDE obsecro quam sit bestialis, & plus quā bestialis vita, reiecto humano pudore, ad omnia se præcipitem dare, & conspectum diuinū, vel vultus hominū, nec in erubescēdis, erubescere, & tandē aliquando ad omnē se malitiā effrænare. Quid enim aliud est impudētia quā præceps, & effrænata malitia? Audiamus nunc itaq; quid de hac vltima bestia dicatur. *Impudentia.* Dan. 7. *Post hæc aspiciebam, inquit, in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis, atq; mirabilis & fortis nimis. Dentes ferreos habebat magnos, comedens, atq; cōminuens, & reliqua, pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat cæteris bestijs quas videram ante eam, & habebat cornua decem.* Ecce bestiam dicit, & tamen quæ bestia sit, vel cui bestiæ similis sicut in superioribus nō dicit. Vide ergo quòd genus mōstri in vitijs sit, quod modo mysticè describitur cui nulla in tot bestiarū monstris comparabilis inuenitur. Scimus autē quia mens quæ inuidia, & impudentia corrupta fuerit, & cætero nulli omnino quia nec sibi, nec alijs parcit. *Mens inuidia corrupta nulli parcit.* Nam inuidia quidē tollit homini amorem, & compassionem proximi, Impudentia vero, moderantiam, & circumspectionem sui. Et sæpe qui eiusmodi sunt multos labores, multos dolores patiēter, imò & libenter tolerant, vt alios affligant, & malunt ipsi miseriā sustinere, quā alijs non inferre? Vide ergo quā sit mirabile, quamve horribile, hominē humanitatis oblitum, hominem exuere, & cor belluinū, imò plus quam belluinū induere: *Et ecce, inquit, bestia quarta terribilis, atq; mirabilis, & fortis nimis.* Nunquid non est fortis, & fortis nimis, quæ ob mala proximis inferenda, tam patiens est ad mala toleranda.

Dentes

Dentes autem & vngues ferreos habere dicitur, qui ad omnem crudelitatem effrænatur. Ferrum enim quod cætera omnia metalla domat, rectè satis crudelitatē designat. Ferreos ergo dentes, & vngues accipit, qui verbis & operibus in proximos sæuit. De alia bestia dictū est, quòd carnes plurimas comedat. De hac autē dicitur, quod omnia comminuat. Quæ ergo omnia comminuit, non solum aliorum infirma, sed & fortia capit, damnat, annihilat. Omnia itaq; per diffamationē lacerat, & quod infamare non potest, per despectum calcat. Vt autem cætera taceam, in hoc maximè videtur hæc bestia cæteris dissimilis esse, quod in hoc nouissimo statu nescit mens improba erubescere. Dissimilis erat (inquit) cæteris bestijs quas videram ante eam, & habebat cornua decem.

Quid per ferrum designetur.

Quomodo mens obduratur per impudentiæ vitium, & primo contra Deum.

CAPVT XVI.

OCCRVENTA bellua, quæ & per despectum cōculcat quosq; interiores, & rebellionis cornib. oppugnat superiores. Vtinam de huiusmodi cornibus impleatur, quod vtiliter minatur qui in psalmo loquitur: *Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabo cornua iusti.* Quæramus ergo diligentius qualia cornua impudentia habeat in quibus repugnare, vel impugnare soleat. Illud autē nouimus, quia cornua à carne excrescūt, & supra carnis sensibilitate obdurescunt. Decem autem modis (vt mihi videtur) anima impudens obdurescit, & illam quam habere decet cordis sensibilitatē amittit. Tribus namq; modis mens obdurescit erga Deum, tribus apud semetipsum, quatuor aūt modis contra proximum. Erga Deum per arrogātiam, per extollentiā, per contumaciam. Arrogantia est, quando quod diuinitus accepit, sibi ascribit. Extollētia est, quando semetipsum supra id quod accepit, attollit, per arrogantiam in se gloriatur de eo, quod habet, per extollentiā de eo etiam quod non habet. Per arrogantiam, & extollentiam agitur, vt gratia diuina merito subtrahatur, & ad contumaciam obduretur, desertus autem præuaricator efficitur. Nunquam autem est spontanea prēuaricatio prēcepti sine contemptu Dei. Contumacia itaque est, quando Deum & prēcipientem despicit, & minantem cōtemnit. Per arrogantiam impugnatur bonitas Dei, per extollentiam veritas Dei, per contumaciā potestas Dei. Pro certo scimus, & absq; vlla hæsitatione, quia Deus est qui operatur omnia pro bona voluntate. Ex sola itaque Dei bonitate est, quicquid in nobis boni est, vel esse potest. Qui igitur sibi arrogat vnde Deū glorificare debuerat, quid aliud quā Dei bonitatē sua gloria spoliat? Qui se attollit supra id quod est, vult falsum credi quod verum est, & verū quod falsum est. Qui verò falsitati innititur, veritati Dei reniti conuincitur. Ad diuinæ autem potentiæ contumeliam maximè spectat, quicquid improba mens per contumaciam præsumit.

Psal. 74.

Decem modis anima impudens obdurescit.

Arrogantia quid sit, quidve extollentia.

Contumacia quid sit.

Ephes. 1.

Quomodo per impudentiæ vitium, mens obdurescit apud semetipsam.

CAPVT XVII.

TRIBVS nihilominus præcipitationis gradibus, solet animus humanus apud semetipsum obrigescere, mentis obligatione, mētis obduratione, mentis effrænatione. Mentis obligatio est, quando assueta eam delectatio, ita insolubiliter implicat, vt se à peccati consuetudine implicare etiam cum velit, non valeat, cum iam omnino peccare non desistit, inquantum eam impunitas sinit. Ecce quia quem arrogantia spoliat, extollentia eneruat, & quem extollentia eneruat, contumacia præcipitat, & quem contumacia ad peccandū præcipitat, peccandi consuetudo postmodum paulatim ligat.

Obligatio mentis quid sit.

Isaiæ 52. ligat. Tali animæ, taliterq; ligatæ, A clamat vox illa prophetæ. *Solue vincula colli tui captiua filia Syon.* Talibus vinculis soluta & libera canere potest cum psalmista: *Dirupisti vinculata mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Cordis autem obduratio est quando nullius iam pœnæ timore, nulla vindictæ seueritate à suis excessib. coerceri potest, qui eiusmodi est. Et vt apertis vtamur exemplis, sciunt flagitiosi quaiem damnationem in suis flagitijs deprehensi sustineant, vel sustinere debeant, & tamē B à flagitiorum perpetratione, nec se cohibere valent. Aliud est desiderio suum cohibere non posse, cum impunitas blanditur, atque aliud est illud etiam cauere non posse, quod sine summo periculo non committitur. In superiori igitur gradu animus insolubiliter ligatur ad culpam, in isto velut insensibiliter obduratur ad pœnā. In illo pudor, in isto calcatur & timor. Audi quid de his dicatur, qui in hoc gradu ad pœnā obdurantur: *Percussi*, inquit, *eos, & non doluerunt.* Mentis effrænatio est, quando absq; vlla hæsitatione, vel rectractatione animus se ad omnem præuaricationem exponit, & pudoris chamo, frænoque timoris excusso, præceps in omnia ruit, & ht de reliquo sicut equus & mulus quibus non est intellectus. In duobus superioribus, animus à suis desiderijs, etiam cum reluctatur, vincitur. In isto autem gradu, penitus non reluctatur, sed quouis tentationis vento flante, quaquauersum raptatur, secundum quod propheta imprecatur: *Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* Sicut autem in tribus primis cornibus. Deum impugnat, sic in tribus sequentibus, Deo repugnat. Nam obligatione, obdurationē, effrænatione sui, mens male munita, fortiter resistit, ne vllus diuini timoris impulsus facile eam humiliare possit.

Tsal 115. Cordis obduratio quæ sit.

Quod aliud sit cohibere, & aliud cauere.

Item c. Mentis effrænatio quid sit.

Tsal 31.

Tsal. 82.

Quomodo per impudentiæ vitium, mens obdurescit erga proximum.

CAPVT XVIII.

QVATVOR adhuc restant de cornibus prædictis, cornu abiectionis, cornu obiectionis, cornu deiectionis, cornu subiectionis. His quatuor gradibus mens improba obduratur aduersus proximum suum, & quod peius est, aduersus eos quibus debet humilem famulatum. Nam sicut in ferreis vnguibus conculcat inferiores, sic quatuor his rebellionis cornibus, armatur contra superiores. Impudens siquidem anima, quæ iugum timoris semel excussit, improba iam temeritate contra magisterium suum insurgit. Cornu itaq; abiectionis rebellat quando iam dedignatur obedire, cornu obiectionis, quando prælatorum suorum conatibus conatur semper & vbique fortiter resistere, cornu deiectionis, quando prælatos suos nititur deijcere, cornu subiectionis, quando iam nititur etiam sibi subijcere. Ecce quomodo malum grassatur, ecce quibus gradibus praua anima, ad summam impudentiam obduratur, ecce qualiter homo, in id vsque producitur, vt *nec Deum timeat, nec hominem vereatur.* *Luc. 18.*

Quomodo mens cum in profundum malorum venerit sæpe etiam in desperationem cadit.

CAPVT XIX.

SED deprauata anima sæpe, cum in profundum malorum venerit post omnia mala, spem etiā resipiscendi amittit, & in desperationem cadit. Hoc est illud cornu nouissimum, desperationis videlicet malum, cornu inquam, & per diffidentiam paruulum, & præ cæteris, per diffidentiæ pertinaciam durum: *Considerabam*, inquit, *cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorū, & tria de cornibus primis euulsa sunt a facie eius. Et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, & os loquens* *Dan 7.*

quens ingentia. Hoc cornu de medio aliorum oritur, quia cordis obligatione, cordis obduratione, & effrænatione ad desperationē mens maximè præcipitatur. Cum enim ex his tribus cœperit homo sui potestatē amittere, incipit, & pariter paulatim de salute desperare. Malum autem desperationis, animum, non tam tumidum, quàm timidum reddit, & in eo ipso contumaciæ cornu deijcit. Malum desperationis animum solet, non tam attollere, quàm deijcere, & idcirco extollentiæ cornu, non potest ante faciem eius subsistere. Malum desperationis animum facit suis viribus magis derogantem, quia plus semper cogit timere, quàm oportet, vnde est, quòd arrogātiæ cornu, ante eius præsentiam subsistere non valet. Anima de sua semel salute desperata, & à gratia diuina penitus destituta, cum sentit se inueteratæ consuetudini non posse resistere, & à sua se prauitate, non posse cohibere, solet sæpe seipsam excusabilem ostendere, & culpam suam in creatorem refundere. Et hoc est, desperationis cornu, oculos quasi hominis, & os loquens ingentia habere. Solus homo, inter cætera animantia, ratione pollet, & prudentia callet. Cum igitur, post desperationis malum, cœperit quisque ad excusationis suæ argumentum, quasi rationabiles causas, astutè texere, argutè prætendere, videtur oculos quasi hominis habere. Oportet (inquiunt) esse, quomodo prædestinatum est, quis Dei voluntati quis eius ordinationi resistere potest? Quales vero voluit, tales nos fecit. Omnia enim quæcunque voluit fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Quid ergo nos possumus, quid nos sumus? Nunquid merita nostra nobis creare possumus? Non est vtique volentis neque currentis sed

Malum desperationis pectus timidum, quam tumidum cor reddit. Et mala plura efficit.

Psalm. 134.

Rom. 9.

A miserentis Dei. Cur ergo non miseretur? Cur in nobis, quod sibi placet non operatur, qui operatur omnia in omnibus prout vult? Os loquens ingentia, & tam vesana, quàm inania. Vt te excuses, Deum accusas, vt te iustifices, Deum blasphemas. Nonne hoc esse videtur, quod in sequentibus legitur, & sermones contra altissimum loquetur. Ecce, quibus gradibus, ad ima descenditur. Ecce vnde, quo, quomodo, peruenitur de rumia animi leuitate, ad impudentem animi effrænationem, de multa cordis præsumptione ad vltimam desperationem. *Ephes. 1.*

AVDIVIMVS quomodo mens de malo semper in peius corruens in profundum tandem malorum deducitur. Audiamus quomodo, vel vnde, eadem ipsa quandoq; post multa, & vltima mala ad rectitudinis integritatem reformatur. Si enim præcedentia, & subsequentia huius visionis rectè censemus, puto quia in hac mystica descriptione recognoscimus, quod in Apostolo legimus. Quoniam vbi abundauit iniquitas, superabundauit & gratia. Ex hoc scripturæ loco facile aduertere est, quòd nulla nostra malitia, diuinam misericordiam vincere potest. Quid enim est quòd post succedentes sibi bestias, posito trono, antiquus dierum sedit, nisi quòd post multa, sæpe vitiorum detrimenta, ille qui est ante omnia tempora, æternus, per visitantem gratiam, cor lubricum infirma propositi stabilitate figit, & sibi mansionem constituit? Et quid est quòd bestiarum potestas aufertur, nisi, quòd per visitantem gratiam (vitiorum tyrannide sopita) regnum peccati destruitur?

RICHARDI S. VICTORIS,

De præparatione animi ad contemplationem.

LIBER DICTVS BENIAMIN MINOR.

De studio sapientiæ, & eius commendatione.

CAPVT I.

Psalm 67. BENIAMIN *adolescentulus in mentis excessu.* Audiant adolescentuli, sermonem de adolescente, euigilent ad vocem prophetæ Beniamin adolescentulus, in mentis excessu. Quis sit Beniamin iste, multi nouerunt, alij per scientiam alij, per experientiam. Qui per doctrinam nouerunt, audiant patienter, qui per experientiam didicerunt, audiant libenter. Qui enim eum, experientiæ magisterio semel nosse potuit (fidenter loquor) sermo de eo (quãuis prolixus) illum satiare non poterit. Sed quis de eo dignè loqui sufficiat? Est enim speciosus forma, præ omnibus filijs Iacob, & qualem Rachel generare decuit. Nam Lia quidem quamuis plures, pulchriores tamen liberos habere non potuit. Duas namque (vt legitis) vxores Iacob habuisse cognoscitur. Vna Lia, altera Rachel dicebatur: Lia fœcundior, Rachel, formosior. Lia fœcunda, sed lippa. Rachel fere sterilis, sed forma singularis. Sed iam, quæ sint istæ duę vxores Iacob, videamus, vt qui sint carũ filij facilius intelligamus. Rachel, doctrina veritatis, Lia disciplina virtutis. Rachel, studium sapientiæ, Lia desiderium iustitiæ. Sed scimus Iacob, septem annis pro Rachel seruisse, & tamẽ

A videbantur ei dies pauci, præ amoris magnitudine. Quid miraris? Secũdum magnitudinẽ pulchritudinis, erat magnitudo dilectionis. Certè si in laudem sapientiæ aliquid tentare voluero, minus erit quantumcunq; dixero. Quid enim sapientia, ardentius diligitur, dulcius possidetur? Eius decor omnem superat pulchritudinem, eius dulcor, omnem excedit suauitatem. Est enim (vt ait quidã) speciosior sole, & super omnem stellarum dispositionem: *Luci cõ-* Sap. 7.

B *parata, inuenitur prior.* Illi enim succedit nox, sapientiam, autem non vincit malitia. *Attingit ergo a fine vsq; ad finem for-* Sap. 8. *titer, & disponit omnia suauiter. Hãc amaui,* Ibidem. inquit, *& exquisiui a iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.* Quid ergo mirum, si Iacob in huiusmodi spõsæ amore flagrabat, si talis ignis, si tantæ dilectionis flãmas temperare non poterat? O quantum amabat, ô qualiter in eius amore flagrabat, qui dixit: *Super salu-* Sap. 7.

C *tem, & omnem pulchritudinem dilexi sapientiam.* Nihil enim, hac (vt diximus) sapientia, ardentius diligitur, nil dulcius possidetur. Hinc est enim, quòd sapientes, omnes esse volunt, pauci tamen admodum sapientes esse possunt.

De desiderio iustitiæ, & eius proprietate.

CAPVT II.

NVNQVID de iustitia similiter dicimus. Nunquid æquè, iusti omnes esse volumus, sed iusti fortè

D esse non possumus. Imò omnes vtique, *Quid sit iustum esse.* iusti esse potuissent, si esse iusti, perfectè voluissent. Iustitiam enim perfectè diligere, est iam iustum esse. Sapientiam, & multum amare potes, & ipsa carere potes. Omnino, & absque dubio, quanto amplius iustitiam dilexeris, tãto iustior eris. Sed videamus nunc, quæ sint instituta veræ iustitiæ, & inueniemus cur homines tantum detestantur connubia Liæ. Quærendum namq; est, cur ferè omnes coniugia Lię tantoperè abhorreant, qui in amplexus Rachel tantum

rum ſuſpirant? Perfecta iuſtitia, iubet inimicos diligere, parentes, propria quæque relinquere, illata mala patienter ferre, oblatam gloriam vbique declinare. Sed ab huius mundi amatoribus, quid ſtultius, quid laborioſius eſſe reputatur? Hinc eſt, quòd ab eis Lia, & lippa creditur, & laborioſa vocatur.

Quid Lia ſignificet.

Lia namq; laborioſa interpretatur. Magnus namque labor, ſed non minor error videtur eis eſſe, in tribulatione gaudere, proſpera mundi, quaſi peſtem fugere. Sed quia copiam mundi, ad neceſſitatem non reſpuit, & ad voluptatem non admittit, Liam lippam, non cęcam vocant, quam in rerum iudicio errare putant. Si igitur per Liam deſiderium iuſtitiæ, per Rachel vero ſtudium ſapientiæ intelligitur, patet ratio, quare vel Lia, ab omnibus ferè contemnitur, vel Rachel tantum diligitur.

De gemino totius boni fonte, ratione videlicet, & affectione.

CAPVT III.

SED libet adhuc, de his duabus vxoribus Iacob, diligentius inquirere, & quicquid inde animus ſuggerit, manifeſtius aperire. Omni ſpiritui rationali, gemina quædam vis data eſt ab illo patre luminum, à quo eſt omne datum optimum, & omne donum perfectum. Vna eſt ratio, altera eſt affectio, ratio, qua diſcernamus, affectio, qua diligamus. Ratio, ad veritatẽ, affectio, ad virtutem. Hæ ſunt ſorores illæ duę à Domino deſponſatæ: Ooliba, & Ooliba, Hieruſalem, & Samaria. Hæ ſunt, ſpiritus rationalis, geminæ vxores, ex quibus oritur generoſa proles, & regni cęleſtis hæredes. Ex ratione oriuntur cõſilia recta, ex affectione, deſideria ſancta. Ex illa, ſpirituales ſenſus, ex ilta, ordinati affectus. Ex iſta denique, omnis virtus, ex illa vero, veritas omnis. Sciẽdum itaque eſt, quòd affectio, tunc veraciter incipit Lia eſſe, quando ſatagit ſeipſam ad normam iuſtitię componere. Et ratio Rachel eſſe indubitanter aſ-

De ratione & affectione, earumq; officio, mutuis, & effectibus.

A ſeritur, quando illius ſummæ, & veræ ſapiẽtiæ luce illuſtratur. Sed quis ignorat, quam ſit illud laborioſum, quam ſit iſtud iucundum? Vtique, non ſine labore magno, animi affectio, & ab illicitis, ad licita reſtringitur, & rectè talis vxor Lia, (hoc eſt laborioſa) vocatur. Quid vero dulcius, quidve iucundius poteſt eſſe, quam oculum mentis, ad ſummæ ſapientiæ contemplationem, erigere? Ad hanc itaque contemplandam, cum ratio dilatatur, merito Ra-

B chelis nomine honoratur. Rachel, videns principium, vel ouis interpretatur. Vt ergo, tali nomine digna ſit, impleat quod ſcriptum inuenit. Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum. Vtiq; qui de Domino ſentit in bonitate, iam illum, qui eſt principiũ omnium, fidei oculo cernit. Sed & ouis veraciter eſt, ſi in ſimplicitate quærit. Vides ne quemadmodum non quælibet, ſed ſumma ſapientia ſimpliciter quęſita facit eſſe Rachel.

Rachel, quid ſignificet. Sap. 1.

C Iam (vt arbitror) nõ miraris, quod Rachel tantum diligitur, cum eius etiam pediſſequa (ſapiẽtia mundi loquor quæ in dominæ ſuæ comparatione, ſtultitia reputatur) tanto vt cernimus amore, à mundi philoſophis requiratur.

Quomodo per ſtudium ſapientiæ animus latenter ſæpe inducitur ad exercitia iuſtitiæ.

CAPVT IV.

D QVEMADMODVM autem Lia ſupponitur, dũ Rachel ſperatur, facile recognoſcũt, qui hoc quam ſæpe contingat, non tam audiendo, quã experiendo didicerunt. Sæpe cõtingit, vt animus antiquę conuerſationis ſordibus minus mundatus, & ad cœleſtiũ contemplationem, nõdum idoneus, dũ ſe in cubiculo Rachel collocat, dũ ſe in eius amplexus, totum parat, dum illam iã ſeſe tenere putat, ſubito, & inopinatè inter amplexus Liæ ſe eſſe deprehendat. Quid. n. ſcripturã ſacrã, niſi Rachel cubiculum dicimus, in qua ſapientiam diuinam,

diuinam, sub decenti allegoriarum velamine latitare non dubitamus? In tali cubiculo, Rachel toties quæritur, quoties in lectione sacra spiritualis intelligentia indagatur. Sed quamdiu adhuc ad sublimia penetranda minimè sufficimus, diu cupitam, diligenter quæsitam Rachel nondum inuenimus. Incipimus ergo gemere, suspirare, nostram cæcitatem, non solum plangere, sed & erubescere. Dolentibus ergo nobis, & quærentibus vnde hanc cæcitatem meruimus, occurrunt mala, quæ fecimus. Quinimò ipsa diuina lectio nobis nolentibus, & aliud quiddam in ea molientibus, fœditatem nostram, frequenter ingerit, & corda nostra, in eius consideratione compungit. Quoties ergo in diuina lectione, pro contemplatione, compunctionem reperimus in cubiculo Rachel, non ipsam, sed Liam, nos inuenisse non dubitemus. Nam sicut Rachelis est meditari, contemplari, discernere, intelligere: sic profecto, pertinet ad Liam, flere, gemere, dolere, suspirare. Nam Lia (vt dictum est,) affectio est, diuina inspiratione inflammata. Rachel est ratio, diuina reuelatione, illuminata. Lia, affectio ad normam iustitiæ seipsam componens. Rachel ratio, se in cœlestis sapientiæ contemplationem, attollens. Sed de his hactenus. Nunc de earum ancillis videamus.

A (hoc est sensualitatis) obsequium, multiformiter delectatur. Item, cum scriptum sit, *Quia inuisibilia Dei, à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur*, inde manifestè colligitur, quia ad inuisibilium cognitionem, nūquam ratio assurgeret, nisi ei ancilla sua, imaginatio videlicet, rerum visibiliū formā repræsentaret. Per rerum enim visibilium speciem, surgit ad rerum inuisibilium cognitionem, quoties ex his, ad illam quandam trahit similitudinem. *Rom. 1.*

B. Sed cōstat, quia sine imaginatione corporalia nesciret, sine quorū cognitione ad cœlestiū contemplationē non ascenderet. Visibilia enim solus intuetur sensus carnis, inuisibilia vero solus oculus videt cordis. Est ergo sensus carnis totus extrinsecus, sensus vero cordis totus intrinsecus. Ratio foras exire non potest, sensus corporeus ad illam intrare non valet. Non enim dicebat filiā delicatam, & tenerā, & singulariter formosam, foris per plateas discurrere, sed nec seruū conueniebat dominæ suæ penetralia secretiora, in irreuerēter irrūpere. Discurrit ergo imaginatio (vtpote ancilla) inter dominā, & seruum: inter rationē, & sensum, & quicquid extrinsecus haurit per sensum carnis, intus repræsentat ad obsequiū rationis. Sēper ergo imaginatio rationi assistit, nec ad momētum quidē ab eius famulatu se subtrahit. Nam sensu etiam deficiente, ipsa ministrare nō desinit. Nā in tenebris positus, nihil video, sed quælibet illic imaginari possum, si volo. Sic. semper, & in omnib⁹, imaginatio præsto est, & eius obsequio, vbiq; ratio vti potest. Sed & sensualitas nihilominus satagit, & solicita est, circa frequēs ministerium, & ipsa vtiq; semper, & vbiq; ad dominæ suæ Liæ parata obsequium. Hæc est, quæ illi sōlet, carnalium delectationum, cibos condire, & apponere, & ad earum vsum, ante horā inuitare, & vltrà mensuram prouocare. Quæ enim alia est, quàm sensualitas, quæ animi affectionem carnalium voluptatū desidē-

Defensus carnis, & sensus cordis.

Nota.

Defensualitate, & imaginatione.

Quomodo imaginatio, subseruiat rationi, sensualitas, affectioni.

Caput V.

ACCEPIT ergo vtraq; illarum, ancillam suam. Affectio, sensualitatem: ratio, imaginationem. Obsequitur sensualitas affectioni, imaginatio, famulatur rationi. Intantum vnaquæque ancillarum dominæ suæ necessaria esse cognoscitur, vt sine illis totus mundus nil eis posse conferre videretur. Nam sine imaginatione, ratio nihil sciret, sine sensualitate, affectio nil saperet. Vt quid enim Lia circa labentium rerum amorem tam vehementer afficitur, nisi, quia in eis, per ancillæ suæ:

desiderio inflammat, & earum delectatione inebriat. Hæc est, quę laboriosam illam dominam suam egredientem, pcedit, & huc, illucq; circumducit. Nam quia Lia, lippa est, & parum videt, illi⁹ manuductionem sequi, eam nō pudet. Hinc est, quod Lia, (animi videlicet affectio,) nunc contemnenda, diligit, nūc diligenda, contemnit: quia, dum eius oculus, in rerum iudicio caligat, carnis appetitum sequi non erubescit. Hæc sunt duarum vxorum Iacob, ancillæ duę, quas scriptura nominat Zelpham, & Balam. Balam, Rachelis, & Zelpham, Liæ.

De vitio imaginationis, & sensualitatis.

CAPVT VI.

VIDIMVS de earū obsequio, sed, nec de earum vitio, silendum puto. Est enim Bala, garrula, Zelpha, temulenta. Bala namq; loquacitatem, nec ipsa eius domina Rachel, compescere potest, sed & Zelphæ quidem sitim, dominæ suæ copiæ tanta, omnino extinguere nō potest. Vinum quod Zelpha sitit, gaudium est voluptatis. De quo quanto plus bibit, tanto amplius sitit, nam ad satiādum sensualitatis appetitū, totus mundus nō sufficit. Quia ergo quantumcunq; bibat, semper ad bibendum inhiat, rectè Zelpha, hoc est os inhians vocatur, sitis cuius nunquā extinguitur. Imaginatio autem, cum tanta importunitate in auribus cordis perstrepit, quatenus eius clamorem (vt diximus) ipsa Rachel vix, vel omnino cohibere nō possit. Hinc est, q; sæpè dū psallimus, vel oramus, phantasias cogitationum, vel quaslibet imagines rerum ab oculis cordis, amouere volumus, nec valemus. Quoniam ergo huiusmodi perstrepentium cogitationum, tumulus quotidie etiam inuiti patimur, qualis, vel quanta sit Balæ garrulitas, quotidiano experimento docemur. Quæque etenim visa, vel audita quandoque, quæ ipsi gessimus, Vel diximus ad memoriam reuocat, & quæ ipsa iam enarrando explicauerit, eadem iterum, atque iterum replicare non cessat. Et sæpè cùm nulla voluntas cordis ei audiendi assensum præbeat, ipsa nihilominus (quamuis nullo quasi audiente) narrationem suam explicat. Sic vtique decrepiti senes, vel inueteratæ anus, solent quælibet absque omni auditore referre, & quasi aliquibus præsentibus cum eis sermonem cōferre. Vnde non immeritò Bala (hoc est inueterata) dicitur, quæ inueteratorum morem imitatur. Sed de garrulitate Balæ, & temulētia Zelphæ quis nesciat, nisi fortè qui seipsum ignorat?

De senibus, & vetulis.

Quid Bala, quidve Zelpha significent.

Vnde causentur distractiones.

Qui sint affectus principales, & quo ordine, vel modo redigantur in virtutes.

CAPVT VII.

NVNC de earum filijs, & prius de filijs Liæ dicendum videtur, nam & ipsa prior peperisse legitur. Filij Iacob ex Lia (vt diximus), nihil aliud sunt, quàm ordinati affectus. Qui quidem si inordinati sunt, eius vtique filij dici non possunt. Septenaria itaque Liæ proles, septem sunt virtutes. Siquidem nihil aliud est virtus, quàm animi affectus ordinatus, & moderatus. Ordinatus quidem, quādo ad illud est, ad quod esse debet. Moderatus, quando tantus est, quantus esse debet. Principales ergo affectus, septem sunt, qui ab vna animi affectione alternatim surgunt. Spes videlicet, & timor, gaudium, & dolor: odium, amor, & pudor. Isti omnes possunt esse ordinati, modo inordinati, sed cùm fuerint ordinati, tunc tantùm inter Iacob filios deputandi. Si non esset timor inordinatus, sermo diuinus minimè dixisset: *Illic trepidauerūt timore, vbi non erat timor.* Item si non esset timor ordinatus, scriptum non esset: *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi.* Item si non esset amor modo ordinatus, modò inordinatus, scriptura sacra nec hunc præciperet, nec illū prohiberet: *Diliges*, inquit, *Deū tuum ex*

Septem proles Liæ quid significent.

Psalm. 13.

Psalm. 18.

Deut. 6.

ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Et alibi: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt.* Similiter debemus & de alijs affectibus intelligere, aliquando ordinatos, & idcirco bonos, aliquando inordinatos, & idcirco malos esse. De bonis autem quos & Iacob filios esse diximus, nunc quo ordine generentur videamus.

1 Ioan. 2.

Quomodo, vel vnde oriatur ordinatus timor.

CAPVT VIII.

Psalm. 110. Eccl. 1. Prima virtutum proles timor.

SCRIPTVM est: *Initium sapientiæ timor Domini.* Hæc ergo est prima virtutū proles, sine qua cæteras habere non potes. Qui talem filium habere desiderat, mala quæ fecit, non solum frequenter, sed & diligēter attendat, hinc magnitudinem sui sceleris, illinc potētiam iudicantis. Ex tali consideratione timor nascitur, scilicet filius ille qui iure Ruben, hoc est filius visionis vocatur. Quodammodò etenim cęcus est, & minimè videt, qui peccare non timet, qui futura mala non præuidet, qui non erubescit prauitatem suam, qui nō expauescit potestatem diuinam. Sed si incipiat ista videre, incipiet pariter & timere, & quanto perfectius cognouerit, tanto vehementius timebit. Vides (vt arbitror) quàm iustè Ruben vocetur, qui ex tali visione generatur. Rectè eo nato, mater eius exclamat: *Vidit Deus humilitatem meam*, eo quòd tunc veraciter incipiat videre, & videri Deum cognoscere, & à Deo cognosci, videre Deum per intuitum formidinis, videri à Deo per respectum pietatis.

Ruben quid significet.

Gen. 29.

Quomodo oriatur, vel ordinetur dolor.

CAPVT IX.

PRIMO filio nato, & paulatim crescente, secundus nascitur, quia magnum timorem necesse est, vt dolor sequatur. Quanto enim vehementius quis metuit pœnam, quam meruit, tāto acerbius plangit culpam quam fecit. Sed sciendum, quia quacunque hora peccator conuersus fuerit, & ingemuerit, saluus erit, secundum illud: *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Quid tibi videtur? Nonne merito talis filius Simeon, id est exauditio vocatur. Qui ei verè pœnitet, qui veraciter dolet, absque dubio, & absq; mora indulgentiam accipiet. Oratio quæ ex corde contrito & humiliato profertur, citius exauditur. Humiliato per timorē, contrito per dolorem. Per Ruben humiliatur, per Simeonem conteritur, & in fletu compungitur. *Sed beati qui lugēt, quoniam ipsi consolabuntur.*

Psalm. 50.

Matth. 4.

Quomodo oriatur, vel ordinetur.

CAPVT X.

SED quæ quęso consolatio potest esse pœnitentibus verè, & lugentibus amarè, nisi vna spes veniæ? Hic est ille tertius filiorum Iacob, qui idcirco Leui, hoc est additus, vel additio vocatur, quia duobus illis prioribus prius datis hic superadditur. Non datum, sed additum sermo diuinus hūc filium nominat, ne ante timorem, & cōdignum pœnitentiæ dolorem quis de spe veniæ præsumat. Qui enim post perpetrata scelera sine satisfactione sibi de impunitate blanditur, non tam spe erigitur, quàm præsumptione eliditur. Ex tali itaque nomine voluit nos scriptura diuina certos efficere, hunc nos videlicet filium, nec ante duos illos priores posse habere, nec post illos præcedentes hūc tertium posse deesse. Verè ei & absque dubio quanto quis frequentius, quantoq; vehementius de suo reatu interno dolore afficitur, tanto certior, tanto securior per indulgentiæ veniam efficitur. *Secundùm multitudinē*, inquit, *dolorum meorum in corde meo consolationes lætificauerunt animam meam.* Hinc namque est quod Spiritus sanctus Paraclitus, hoc est cōsolator dicitur, quia animam pœnitentiæ lachrymis afflictā tam frequenter, quàm libenter consolatur. Illam namque frequenter visitat, illam libenter confortat, & ad veniæ

Signum veræ pœnitentiæ.

Psalm 93.

indu-

fiduciam plenè reformat, quâ sua scelera flendo damnare, & damnando flere considerat.

Quando oriatur, vel ordinetur amor.

CAPVT XI.

INCIPIT extunc quædam familiaritas inter Deum & animam fieri, & amicitia confœderari, eo quòd hæc se sentiat ab illo sæpius visitari, & ex eius aduentu non tantum iam consolari, imo aliquoties quodam ineffabili gaudio repleri. Hanc amicitiæ confœderationem (nisi fallor) Lia præsenserat, quando iam nato Leui cum magna exultatione proclamabat: *Nunc copulabitur mihi vir meus.* Verus animæ sponsus Deus est. Quem tunc veraciter nobis copulamus, quando ei perverum amorem inhæremus. Immò verò tunc sibi nos ille connectit, quando nos quibusdam interius cõmercijs ad suum amorem accendit, & arctius astringit. Quod est enim cor tam durũ & tam ferreum, quod diuina pietas sua præsentia nõ emolliat, & sua dulcedine non alliciat? Vnde fit vt quẽ prius consueuerat multum formidare, incipiat postmodum ardẽter amare. Vides iam (vt arbitror) quod quemadmodum post crescentem quotidie timorem, necessario subortus est dolor, sic vtiq; post spem natam, & per quotidiana incrementa proficientem, nascitur amor. Hic itaq; est ille filiorum Iacob, qui quarto loco nascitur, & Iudas (id est confitens) in scriptura nominatur. Cuius nominis si rationem quærimus, citius inueniemus. Scimus namque quia quisq; quod approbat, hoc amat, & quo plus amat, tanto amplius approbat. Et quid est approbare, nisi laudare. Illa, illa vtique est vera laudatio, illa est pura confessio, quæ ex casta dilectione surgit, quæ ex laudis admiratione procedit. Vultis nosse apertius quæ sit vox exultationis, & cõfessionis quã nouit Iudas solus, vel cæteris omnibus excellentius?

Gen. 29.

Iudas confitens.

Quod approbat quisq; hoc amat.

Vera laudatio, & pura confessio.

Quid sit proprium amoris.

CAPVT XII.

ATTENDE nunc animum aliquẽ nimium amãtem, & nimio amore feruentem. Attende quid sentiat, quid secum loquatur de eo quem multum amat, quem valdè miratur. Quid ergo dicit? Quid secum tacitus loquitur? O (inquit) quàm bonus, quã benignus, ô quàm suauis, quàm dulcis, ô quàm amandus, quantum amplectẽdus, quàm totus admirabilis, quàm totus desiderabilis. O beatum quem amat, ô fœlicem, quem suo amore dignum iudicat. Me fœlicem si eo frui liceat, me beatum si eum possidere contingat. Hæc (nisi fallor) est illa vox exultationis, & confessionis qui semper ex ore Iudę resonat in auribus diuinę pietatis. Quid tu dicis Lia? Quid tu proclamas pro Iuda? Quid tu reddis Domino? Quid retribuis pro tali puero? Nunc (inquit) confitebor Domino. *Cõfitebor*, inquit, *Domino nimis in ore meo.* Verè vtiq; & absq; dubio nõ solum frequenter, sed etiam indesinenter Domino confiteris, si tamen perfectè diligis. *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tẽpore, semper laus eius in ore meo.* Semper quidem laudas, si semper amas, & semper desideras. Nam non amares, si non approbares. Quid est enim (vt dictum est) approbare, nisi laudare? Et ipsa laudatio, ipsa est confessio. Nec putes quòd sufficiat Iudæ confiteri tantum corde, nisi etiam confiteatur & ore. Cupit enim Iudas & alijs commendare, & ad eius amorem accendere, quem omnium amore dignum iudicat, & ab omnibus amari desiderat. Hæc omnia dicta sunt de confessione laudis. Sed quid dicemus de confessione criminis. An fortè Iudas istam ignorat, quamuis illam tam excellenter agnoscat? Ego non sic existimo, quia & hanc, & illam ad honorem Dei multum pertinere cognosco: Et scio, quia qui veraciter diligit, libenter facit quicquid honori Dei

Psalm. 108.

Psalm. 33.

De confessione criminis.

Commendat bonitatem Dei largitas sua, & iniquitas nostra.

ri Dei militare cognouerit? Multum cõ mendat bonitatem Dei non solum largitas sua, sed etiam iniquitas nostra. Si enim magnum est nil promerentibus gratis impendere multa, quale, quantumve erit tribuere bona promerentibus mala? O qualis pietas, quam nulla nostra superare potest impietas. Alia sunt quæ misericorditer ignoscit, alia quæ affluenter tribuit. Ignoscit mala nostra, largitur bona sua. Semper præsto ad ignoscendum, semper paratus ad largiendum. Hic pius, illic largus, vtrobique benignus, vbique bonus. Confiteamur ergo illi mala nostra, confiteamur illi bona nostra. Confiteamur à nobis esse mala nostra, vt piè ignoscat, confiteamur ab ipso esse bona nostra, vt conseruet, & augeat. Hæc Iudas incessanter actitat, ne ingratus appareat, vel de indulta venia, vel de cõcessa gratia. Rectè ergo (vt arbitror) hic filius Iudas (id est confitens) vocatur, quia verus amor semper confitetur. Denique cùm scriptum sit: *Quia Deus veritas est,* Deum non amare conuincitur quisquis veritatem confiteri erubescit: *Iustus* (inquit scriptura) *in initio accusator est sui.* Habet ergo quid agat, qui se credit, vel cupit esse amatorẽ Dei, nisi fortè putet aliud esse amare Deum, quàm amare iustitiam Dei. Ecce iam habemus de quatuor filijs Liæ. Primus est timor pœnæ, secundus dolor pœnitentię, tertius spes venię, quartus amor iustitiæ, & posthęc desinit parerere. Sufficere enim sibi posse existimat, cũ se vera bona veraciter amare considerat.

Prouerb. 18.

A quid doleat. Quid ergo dicit Iacob viro suo: *Da mihi,* inquit, *liberos, alioquin moriar.* Absq; dubio studium sapientiæ si non proficit, citius deficit. Sed quæramus diligenter, quidnam esse possit, quòd nato Iuda, Rachel ad amorẽ prolis solito amplius inardescit. Diximus superius, quia licut ad Liam, id est animi affectionẽ pertinet diligere, sic Rachelis, id est rationis, est cognoscere. Ex illa namq; oritur quilibet affectus ordinatus, ex ista sensus seu intellectus purus. Sed quid aliud per Iudam intelligimus, nisi amorem ordinatum, amorem cœlestium, amorem Dei, amorem summi boni. Nato itaq; Iuda, id est bonorum inuisibilium desiderio exurgẽte, atq; feruente, incipit Rachel amore prolis æstuare, qui incipit velle cognoscere. Vbi amor, ibi oculus. Libenter aspicimus, quẽ multum diligimus. Nulli dubium quia qui potuit inuisibilia diligere, quin velit statim cognoscere, & per intelligentiam videre, & quanto plus crescit Iudas (affectus videlicet diligendi) tanto amplius in Rachel feruet desiderium pariendi, hoc est studium cognoscendi.

Gen. 29.

Vbi amor, ibi oculus.

Quomodo per inuisibilium amorem mens instigetur ad inuisibilium inuestigationem.

CAPVT XIII.

SED quid putas in corde Rachel agitur, quibus putas desideriorum æstibus agitatur, cum videat Liam, sororem suam matrem filiorum lętantem, se autem sterilem permanentem? Audiamus quid dicat, & intelligamus

Quæsit prima via omni ingredienti ad inuisibilium contemplationem, videlicet per imaginationem.

CAPVT XIIII.

SED quis nesciat, quàm sit difficile, imò quàm pœnæ impossibile, mentem carnalem, & adhuc in studijs spiritualibus rudem, ad inuisibilium intelligentiam assurgere, & in illis contemplationis oculum figere? Nulla quippe nouit adhuc, nisi corporalia, nil aliud adhuc cogitanti occurrit, nisi quæ cogitare consueuit sola visibilia. Quærit inuisibilia videre, & nil occurrit nisi formæ rerum visibilium, desideratintueri incorporea, & nil somniat nisi imagines rerum corporalium. Quid igitur faciat, quid agat? Nonne melius est qualicunque modo illa cogitare, quàm obliuioni, vel negligentiæ

De difficultate contemplandi.

tiæ tradere? Immò si benè amat mens, ea non facilè obliuiscitur, multo tamẽ difficilius ad eorum contemplationem subleuatur. Facit tamen quod potest, intuetur ea quomodo potest. Cogitat per imaginationem, quia necdum videre valet per intelligentiæ puritatem. *Cur Rachel prius liberos habeat de ancilla.* Hæc (vt arbitror) est causa, cur Rachel prius liberos habeat de ancilla, quàm generet de se ipsa, quia dulce est ei saltẽ imaginando eorum memoriam retinere, quorum intelligentiam nondum valet ratiocinando apprehendere. Sicut enim per Rachel rationem, sic per eius ancillam intelligimus imaginationem. Suadet ergo ratio, commodius esse, qualicunque modo vera bona cogitare, & imaginaria quadam saltem pulchritudine ad eorum desiderium animum accendere, quàm in fallis & deceptorijs bonis cogitationem figere, & hæc est ratio cur Rachel voluerit ancillam suam viro suo tradere. Hanc esse primam viam omni ingredienti ad inuisibilium contemplationem nemo ignorat, nisi fortè quem ad hanc scientiam necdum experientia informat.

Quomodo infirmorum speculationi diuinæ Scripturæ alludant.

Caput XV.

Sed nec hoc prætereundum, quomodo Scripturæ diuinæ huic speculationi alludant, & humanæ infirmitati condescendat. Res enim inuisibiles, per rerum visibilium formas describunt, & earum memoriam per quarundam concupiscibilium specierum pulchritudinem mentibus nostris imprimunt. Hinc est quòd nunc terram lacte, & melle manantem promittunt, nunc flores, nunc odores nominant, nunc per cantus hominum, nunc per concentus auium, cœlestium gaudiorum harmoniam designant. Legite Apocalypsim Ioannis, & inuenietis cẽ lestis Hierusalem ornatum per aurum, & argentum, per margaritas, vel alias quaslibet gemmas pretiosas multipliciter descriptum. Et scimus quidem quia horum omnium nihil ibi est, vbi tamen nihil omnino deesse potest. Talium namque nihil ibi est per speciem, vbi tamen totum est per similitudinem. In his omnibus habet Bala vnde dominæ suæ vtiliter deseruiat, quandoquidem ei horum omnium memoriam vbi, & quando voluerit pro voto repræsentat. Hæc enim statim cùm voluerimus imaginari possumus. Nunquam imaginatio rationi vtilior esse poterit, quàm cùm ei in tali obsequio deseruit.

Quòd imaginatio alia sit bestialis, alia rationalis.

Caput XVI.

Sed vt de Balæ filijs quę dicenda sũt prosequamur, sciendum est, quòd imaginatio alia bestialis, alia rationalis. *De duplici imaginatione.* Bestialis autem inter filios Iacob annumerari non debet, nec tamen aliquando Rachel adoptiuum sibi filium facere volet. Bestialis itaque imaginatio est, quando per ea quæ paulo antè vidimus, vel fecimus, sine vlla vtilitate, absque omni deliberatione huc illucque vaga mente discurrimus. Hæc vtique bestialis est, nam & hoc bestia facere potest. *Bestialis imaginatio.* Rationalis autem est illa, quãdo ex his quæ per sensum corporeũ nouimus, aliquid imaginabiliter singimus. Verbi gratia. Aurum vidimus, domum vidimus, auream autem domum nunquam vidimus. Auream tamen domum imaginari possumus si volumus. *Rationalis.* Hoc vtique bestia facere non potest, soli rationabili creaturæ hoc possibile. Huiusmodi imaginatione sæpè vtimur, cùm quæ sint futuræ vitæ bona, vel mala diligentius rimamur. Nusquàm hic sola bona, nusquàm hic sola mala, sed permixta simul & bona, & mala. Et quamuis in vtroque genere sint multa nunquam tamen inueniuntur sola. Ibi inueniri possunt & bona sine admixtione malorum, & mala nihilominus sine admixtione bonorum.

Item hic sicut nec sola, sic nec summa A inuenimus. Ibi, & summa & impermixta bona, & mala esse nō dubitamus. Quoties igitur ex multis bonis, vel malis quæ in hac vita sensus corporeus experitur, quale, vel quantum esse possit illud futuræ vitæ summum bonum siue malum colligitur, & ex horum imaginatione, quædam futurorum imago figuratur, talis vtiq; imaginatio rationalis esse facilè conuincitur, & ad Balam, & ad Rachel pertinere videtur. Ad Balam pertinet, inquantum imaginatio B est, ad Rachel autem inquantum rationalis est. Talis itaque proles, & imaginationis est per natiuitatem, & rationis per adoptionem. Huiusmodi enim prolem, vna generat, sed altera educat. Ex Bala namq; nascitur, sed per Rachel moderatur.

Quod cùm imaginationem, rationem, voluntatem, dicimus, diuersis modis id accipimus.

Caput XVII.

Neminem conturbet, quòd & matrem, & prolem imaginationē appellem. Sed hoc volo esse inter matrem & filium, quod est inter instrumentum & actum, vel hoc est inter matrem & prolem eius, quod est inter genus & speciem. Nam genus adiuncta sibi differentia ex se speciem generat, quemadmodum copula viri fœminam ad prolem fœcundat. Et sæpè instrumentum & eius actionem vno nomine appellamus, nam illud quod videmus, D & illud quo videmus, visum vocamus. *De instrumento & actione.* Sic cùm ratio, vel voluntas, vel intellectus nominatur, aliquando instrumentum, aliquando eius actio intelligitur. Et scimus quidem quia instrumentum quàm eius actio semper prius est, & sine ipsa esse potest. Habet ergo ab instrumento actio esse, non instrumētum ab actione. Vnde nec inconueniens est, per instrumentum matrem, per actionem autem filium eius intelligere. Imaginatio ergo quando instrumentum significat, est vis illa animæ quæ cum voluerit quodlibet imaginari valet. Hoc instrumento cum ad aliquid imaginandum mens vtitur, actio proculdubio quædam efficitur, quæ similiter imaginatio nominatur. Hæc volui breuiter commemorare, sed in his immorari diutius non est necesse. Sed nunc ad profecutionis ordinem reuertamur. *Imaginatio vt instrumentum.*

De geminâ speculatione, quæ surgit ex imaginatione.

Caput XVIII.

Diximus quia sola rationalis imaginatio ad Rachel pertinere videatur, & quæ rationalis non est, eius adoptione prorsus indigna iudicatur. Sed rationalis imaginatio alia est per rationem dispolita, alia intelligentiæ permixta. Illa vtimur, quando secundum visibilium rerum cognitam speciem visibile aliud aliquid mēte disponimus, nec tamen ex eo inuisibile aliquid cogitamus. Ista verò tunc vtimur, quādo per visibilium rerum speciem ad inuisibilium cognitionem ascendere nitimur. In illa est imaginatio non sine ratione, in ista intelligentia non absque imaginatione. Isti sunt duo filij Balæ, quorum primogenitus Dan dicitur, posterior Nephtalim nominatur. Ad Dan itaque specialiter pertinet, consideratio futurorum malorum, ad Nephtalim autem speculatio futurorum bonorū. Dan nihil nouit nisi corporalia, sed ea tamen rimatur quæ longè sunt à sēsu corporeo remota. Nephtalim per rerum visibilium formam surgit ad rerum inuisibilium intelligētiam. Infernalia tormenta longè à sensu corporeo remota non dubitamus, quia vbi, vel qualia sint videre non possumus, sed tamen hæc quoties volum⁹, per ministerium Dan præ oculis cordis habemus. Nemo fidelium cùm infernum, flammam gehennæ, tenebras exteriores, in Scripturis sanctis legit, hæc figuraliter dicta credit, sed ista veraci- *De duplici speculatione.* *Infernalia tormenta longè a sensu remota.*

ter,

ter, & corporaliter alicubi esse non diffidit. Vnde fit nimirum, vt quamuis quispiam hæcante oculos cordis, per imaginationem ponat non statim eorum significationem per spiritalem intelligentiam quærat, quia hæc non tam figuraliter, quàm historialiter dicta, non dubitat. Rectè ergo considerationem ad Dan specialiter pertinere iam diximus, vbi sola imaginatione opus habemus, quamuis eam in tali negotio non sine rationis dispositione tractamus. Sed cùm terram lacte, & melle manantem, cœlestis Hierusalem muros ex lapidibus pretiosis, portas ex margaritis, plateas ex auro legerit, quis sani sensus homo hæc iuxta literam accipere velit? Vnde statim ad spiritualem intelligentiam recurrit, & quid ibi mysticum contineatur, inquirit. Vides ne quomodo hæc talis futurorum descriptio ad Nephtalim tantùm pertinere videatur, vbi sine intelligentia, sola imaginatio sufficere non posse minimè ignoratur. Rectè ergo dictum est, quòd ad Dan specialiter pertineat consideratio futurorum malorum, ad Nephtalim autem maximè speculatio futurorum bonorum. Multa tamen, & quæ de tormentis malorum scripta sunt, mysticè accipienda sunt, & multa similiter de futuræ vitæ bonis (quamuis corporalia describátur) simpliciter intelligenda.

A imaginationem fictam. Nephtalim verò sæpè per descriptæ rei imaginationem fictam surgit ad intelligẽtiam veram. Neque enim licet de futuris, & inuisibilibus bonis per spiritualem intelligentiam, aliquid falsum fingere, quamuis absque culpa sit, tormenta malorum multo aliter quàm sunt per imaginationem cernere. Quis enim ea omninò prout sunt in hac vita cõtemplari sufficiat? Sed quisque ea pro arbitrio mentis non qualia sunt, sed qualia B fingere nouit, figurando describit. Vnde fortassis hic talis filius Dan (id est iudicium) vocatur, quia in tali repræsentatione nõ experientiæ documentum, sed suæ discretionis sequitur arbitriũ. Nam quoniam Dan futurarum rerum, repræsentationem in cuiusque mente ex proprio iudicio format, rectè quis, vt arbitror, artificem talium Dan in iudicium vocat.

De prima speculatione, & eius proprietate.

Caput XIX.

Quanam cõsideratio meditanti facilius occurrat.

Illud autem sciendum est, imò nec hoc ignorari potest, quia illa consideratio meditanti facilius occurrit, quæ in sola imaginatione cõsistit. Nam illa quæ cum sola intelligentia permiscetur, quanto subtilior tanto difficilius inuenitur. Vnde est quòd Dan prior, Nephtalim verò posterior nascitur. Hoc autem in hac gemina cõsideratione, valdè notabile, quòd Dan scilicet per præsentium rerum imaginationem veram repræsentat rerum futurarum

De officio primæ Speculationis.

Caput XX.

Quid faciendum in cogitationibus turpibus.

Est tamen huius nominis alia ratio, quæ fortè quanto subtilior tanto etiam inuenitur & vtilior, sancti etenim viri quoties se sentiunt turpibus cogitationibus pulsari, & ad illicitam delectationem incitari, toties solent, in ipso etiam tentationis aditu futura tormenta ante mentis oculos ponere, & ex tali cõsideratione, quicquid mens illicitum suggerit, ante turpem delectationem extinguere. Hoc igitur D modo in se statim, per cõsiderationem pœnæ vlciscuntur, & damnant blandimenta culpæ. Quia ergo per officium Dan illecebrosæ cogitationes deprehẽdimus, arguimus, damnamus, castigamus, rectè eum Dan, id est iudiciũ vocamus. Sed quid hoc de turpibus tantum cogitatibus loquimur, quando quidem vanas, & inutiles perfecti viri non leuiter abnominantur, propter illud quod scriptum inuenitur: *Væ quæ cogitatis inutile.* Et illud: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à* *Mich. 2. Sap. 1.*

cogitationibus quæ sūt sine intellectu. Quid ergo, quæso, fiet de his quæ sentimus non sine quodam illicito affectu, quando Spiritus sanctus aufert se ab his etiam quæ sunt sine intellectu? Sæpè fit vt in oratione constituti, quasdam cogitationum phantasias cum importunitate se magna ingerentes corde toleremus. Sed nunquid eas sine nostra reprehensione negligere debemus? Nonne magis eas oportet acriter arguere, & (vt dictum est) per repræsentationem pœnæ reprimere irritationem culpæ, & cogitationes cogitationibus castigare? Vnde scriptum est: *Dan iudicabit populum suum sicut alia tribus in Israël.* Ad filios quippe Zelphæ pertinet disciplina operum, ad filios Liæ dispositio voluntatum. Ad filios Rachel sententia assertionum, ad filios verò Balæ, moderatio cogitationum. Quælibet ergo cogitatio quasi in sua tribu iudicatur, quando omne erratum per suum simile corrigitur, quando voluntas voluntate emendatur, quando opus opere castigatur, assertio assertione corrigitur. Quoties ergo falsum aliquid sentimus, quoties iniustum aliquid volumus, quoties inordinatum aliquid agimus, statim nos reprehēsibiles esse minimè ignoramus. Sed nunquid æquè omnes reprehensione dignos se esse iudicant, quādo aliquid inutile vel inordinatum cogitant? Multorū est seipsos reprehendere de peruerso opere, vel praua voluntate, pauci sunt qui seipsos dijudicent de inordinata cogitatione. Sed quia perfecti viri hoc faciunt, & facere eos oportet qui perfecti esse volūt, idcircò Iacob prædicit, vel præcipit dicens: Dan iudicabit populum suum, sicut alia tribus in Israël.

Nota. *Gen. 49.* *Cogitatio quælibet, à simili corrigitur.* *Multi seipsos reprehendunt, pauci seipsos iudicant.*

De vtilitate primæ speculationis.

Caput XXI.

SI enim Dan populum suum districtè custodiat, si iudicium suum diligenter exerceat, fiet vt in cæteris tribub⁹ rarò inueniatur quod iure dānari debeat. Mens enim quæ statim in ipsa suggestione præcidit illecebrosam cogitationem, nō facilè rapitur in praua delectationem, sicut & culpa quæ cohibetur ante prauum consensum, nunquam transit in actum. Debet ergo Dan præ cæteris omnibus vigil, & districtus in iudicio esse, vt detur alijs tribubus ex maiori parte absq; lite & disceptatione viuere. Semper inueniet Dan in sua tribu quod examinare debeat, quod iustè reprehendat, quamuis in alijs possit fieri vt aliquando aliqua earum sine culpa valeat inueniri. Aliarum namq; culpa est in volūtate, huius autem exordinatio sæpè est in necessitate. Nunquàm enim malum approbo, nunquàm malo consentio, nunquàm malum perficio, nisi ipse voluero, malum autem per cogitationem occurrere potest etiam inuito. Sed ad Dan pertinet exurgens malum statim, cùm per cogitationem pulsat, in iudicium adducere, diligenter discutere, deprehensum damnare, & deceptoriam cogitationem ex alia consideratione percutere, & tentantia mala ex tormentorum recordatione extinguere. Vides iam (vt arbitror) quàm rectè hic filius Dan, id est iudicium vocetur, de quo solo dubitatur vtrùm nam populum suum iudicare habeat, cùm solus si fieri posset ne cæteri habeant quid iudicent non solùm assiduè, sed & districtè iudicare debeat.

Mens quæ præ cæteris cogitationem, non facilè rapit in delectationem. *Nunquam malum perpetrauerim nisi voluero.*

De secunda speculatione, & eius proprietate.

Caput XXII.

SED sicut ad officium Dan spectat per repræsentationem pœnæ reprimere exurgentia vitia: sic ad Nephtalim pertinet per considerationem præmiorum inflammare desideria bona. Mirabiliter enim animum nostrum Nephtalim ad eorum desiderium accēdit, quoties æternorum bonorum imaginē ante mentis oculos adducit, quod tamen duobus modis facere consueuit. Vtitur namque aliquando translatione,

Aliquando vtendum est translatione aliquando vero comparatione.

latione, aliquando autem comparatione. Comparatione quando ex præsentium bonorum multitudine, vel magnitudine colligit illa futuræ vitæ gaudia, quot vel quanta esse possint. Verbi gratia. Inspecta fœpè solis claritate (corporeo videlicet lumine) cõsiderat quãta futura erit lux illa spiritualis, si tanta, tamq; mirabilis est lux ista corporalis. Quanta namque putas erit lux illa quæ erit nobis communis cum Angelis, si tanta est ista quam habemus communem cum bestijs? Qualis erit lux futura beatorum, si talis est præsens lux ista miserorum? Item multiplicitatem bonorum inuisibilium cõijcit ex multitudine bonorũ visibilium. Quot ergo putamus ea esse? Sed quis ea possit dinumerare? Quot sunt oblectamenta oculorum, quot oblectamenta aurium, cæterorumq; sensuum? Quot sunt colores, quot odores, quot sapores? Si ergo tot sunt delitiæ corporum, quot erunt delitiæ spirituum? Si tanta possidemus in tempore, quãta sunt quæ expectamus in æternitate? In hunc igitur modum vtitur comparatione, vtitur nihilominus (vt dictum est) translatione, quando rerum visibilium descriptionem transfert ad rerum inuisibilium significationem. Verbi gratia. Audit in scripturis nominari lucem, sicut de Deo scriptum est, *Quia habitat lucem inaccessibilem.* Quærit ergo quæ sit lux ista incorporea quam inhabitat inuisibilis, & incorporea Dei natura, & inuenit quia lux ista est ipsa Dei sapientia quia ipsa est lux vera. Sicut enim lux ista exterior illuminat oculos corporum, ita illa absque dubio illuminare consueuit oculos cordium. Ecce quomodo Nephtalim per rerum visibiliũ qualitatem surgit ad rerum inuisibilium cognitionem. Patet ergo quàm rectè secundum vtramque interpretationem Nephtalim dicatur. Nephtalim namque comparatio, vel conuersio interpretatur. Solet namque cognitam quamlibet rerum visibilium naturam

Translatione quando vtendum.

1 Tim 6

A conuertere ad spiritalem intelligentiã. Quia ergo penè quicquid scriptum reperit, ad spiritualem intelligentiam conuertit, rectè conuersionis nomen accepit. Et item quia assiduè (vt dictum est) comparatione vtitur, rectè nihilominus Nephtalim (id est, comparatio) nominatur.

Quid sit familiare, seu etiam speciale speculationi secundæ.

CAPVT XXIII.

B SCIENDVM autem, quia illud contemplationis genus, quod in pura intelligentia, versatur, huiusmodi speculatione, quæ per Nephtalim designatur, quanto subtilius, tanto nimirum excellentius esse cognoscitur. Habet tamen huiusmodi speculatio, aliquid singulare, valdeq; notabile. Est enim præ cæteris rudibus quidem adhuc mentibus, minusq; exercitatis, & ad intelligendum, facilior, & ad audiẽdum, iucundior. Siquidem hæc meditanti, facilius occurrit, & audientem,
C dulcius afficit. Est planè, & promptior in meditatione, & affabilior, in sermone. Vnde & per Iacob, de Nephtalim dicitur: *Nephtalim ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis.* Ceruus namque dicitur, propter currendi facilitatem, emissus, propter currendi auiditatem. Ceruus animal velox, nimis multum currere potest, & multum currere cupit, qui emissus est. Rectè ergo (nisi fallor) Nephtalim, ceruus emissus dicitur,
D quia per cõtemplationis gratiam multa percurrere valet, & propter contemplationis dulcedinem, multum ei currere, placet. In tanta enim velocitate, Nephtalim iste cõtemplantis animum (in huiusmodi tamen negotio aliquantum exercitatum) nunc ad summa erigit, nunc ad ima deponit, nunc per innumera rapit, vt ipse animus, qui hæc patitur, semetipsum sæpe miretur, fœlici magisterio edoctus, quàm conueniẽter Nephtalim noster, ceruus emissus dicatur. Notandum sane, quàm re-

Genes 49.

Cur comparetur ceruo & non aui?

étè,non aui volanti, sed ceruo currenti comparatur, nam auis quidem volando lõge à terra suspenditur, ceruus autem ad dandos saltus, terræ innititur, sed nec in ipsis suis saltibus, longius à terra separatur. Sic nimirum, sic Nephtalim, dum per rerum visibiliũ formam, rerum inuisibilium naturã quærit, quosdam saltus dare, non autem ad plenum volatum conualescere consueuit, quia in eo quòd se ad summa erigit, rerum corporearum secũ vmbram trahens ima omnino non deserit.

Quanta sit iucunditas speculationis secundæ.

CAPVT XXIV.

ECCE quomodo sit ceruus emissus. Sed quomodo dãs eloquia pulchritudinis fortasis hoc per exempla euidentius ostendemus persuadebimus plenius. Vultis audire eloquia pulchritudinis, eloquia suauitatis, plena decore, plena dulcedine, qualia Nephtalim formare consueuit, vel qualia cum formare conuenit. *Osculetur me*, inquit, *osculo oris sui. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Fauus distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua*, & odor vestimẽtorum tuorum super omnia aromata. Quid quæso dulcius huiusmodi eloquijs, quid iucundius inuenitur? Quid talibus eloquijs libentius quid auidius auditur? Ista verba carnale aliquid sonare videntur, & tamen spiritualia sunt quæ per ipsa describuntur. Sic nouit Nephtalim carnalia cum spiritualibus permiscere, & per corporalia incorporea describere vt vtraq; hominis natura in eius dictis inueniat vnde se mirabiliter reficiat qui ex corporea & incorporea natura constat. Hinc est fortasse quòd homini tam suauiter sapiũt, quòd quodammodo (vt dictum est) vtramque eius naturam reficiunt. Illud autem in eius dictis est valde mirabile, dignumque admiratione, quòd tunc fere semper delectabilius blanditur, quando iuxta literæ sensum nihil sonare videntur quale est illud. Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro. Nasus tuus sicut turris libani quæ respicit contra Damascum, caput tuũ sicut Carmelus. Hæc & huiusmodi alia cum audiuntur, vel leguntur iucũda valde esse videntur & tamen in his omnibus si solum literæ sensum sequimur nil in eis inuenimus quod dignè miremur. Sed forte in huiusmodi dictis hoc est quod tam libẽter amplectimur quòd ex iucunda quadam (vt ita dicam) litteræ fatuitate ad spiritualem intelligentiam confugere coarctamur. Si ergo dignè pensamus iste noster Nephtalim quàm sit expeditus in meditatione, quàm sit iucundus in sermone, citius aduertere licet quàm recte de eo scriptura pronunciet, *Nephtalim ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis.*

Cant. 1. Cant. 4.

De gemina virtutum prole quæ nascitur ex edomita sensualitate.

CAP. XXV.

SED hæc interim de filijs Balæ dicta sufficere volumus, restat nunc vt de filijs Zelphæ aliquid loquamur. Videns itaque Lia sororem suam Rachel de adoptiua iam prole gaudere, prouocatur & ipsa ancillam suã viro suo tradere vt possit & ipsa cum sorore sua de filiorum adoptione exultare. Si igitur, vt superius dictũ est per Zelpham sensualitatem debemus accipere, quam aliam quæso virtutis prolem potest ipsa gignere, nisi vt discat & in rebus prosperis temperanter viuere, & in aduersis patientiam habere? Isti sunt Gad, & Aser, duo filij Zelphæ, rigor videlicet abstinentiæ, & vigor patientiæ. Gad itaq; nascitur prior, Aser autem gignitur posterior, quia prius est vt temperantes simus ad bona propria. Postea etiam vt fortes simus ad toleranda mala aliena. Hæc est gemina virtutũ proles, quam Zelpha quidem parit in dolore, veruntamen ad magnam beatitudinem dominæ suæ. Per abstinentiam siqui-

siquidem vel patientiam caro quidem affligitur, sed ad magnam inde pacem & trãquillitatem animus componitur. Hinc est quòd nato Gad, Lia exclamat dicens: Fœliciter, Et iterum Aser nascendo pronunciat dicẽs: Hoc pro beatitudine mea. Mea (inquit) non sua. Vnde enim sensualitas per carnem exterius atteritur, inde cordis affectio ad puritatis integritatem reparatur.

De rigore abstinentiæ, & vigore patientiæ, & eorum proprietate.

CAP. XXVI.

QVANTA enim putas pax cordis est vel tranquillitas, nulla huius Mundi oblectamenta concupiscere, nulla eius aduersa formidare? Quorum vnũ per Gad adipiscitur, alterum per Aser obtinetur. Quid enim de huius Mundi oblectamentis concupiscat, qui oblata delectamenta amore abstinentiæ recusat? Vel quid de huius Mundi aduersis timeat, qui virtute patientiæ roborat us de illatis etiam malis triumphat? Sicut de Apostolis scriptum est: *Ibant Apostoli gaudentes à cõspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine* IESV *contumeliam pati*, & sicut per Paulum præcipitur, *In tribulatione gaudentes.* Quid igitur illius gaudiũ imminuat, qui etiam de illata cõtumelia, vel qualibet pressura exultat? Ad beatitudinem ergo animi spectat, quicquid pro Dei amore caro durũ tolerat. Vnde enim corpus atteritur, conscientia exhilaratur. Et quo exterius videtur infœlicior, eo interius cõstat esse beatior. Duo enim sunt ex quibus constat gaudium beatitudinis, carere eo, scilicet, quod nolis, & habere quod velis. Fœlicem siquidem dicimus, qui nil patitur quod nolit, & illum beatũ iudicamus, cui suppetunt quę cupit. Qui igitur pro cœlestium desiderio sęculi voluptatem odit, profecto per abstinẽtiam hostem suum vbiq; declinare poterit. Rectè ergo rigor abstinentiæ Gad, id est, fœlicitas dicitur, qui vbiq; calcat sæculi blandimenta quæ detestatur. Item qui pro amore Dei afflictionem corporis diligit, vbi quæso non inueniat aliquid vnde affligi possit. Si ergo iure beatus creditur, qui vbique inuenit quod amat, iustè, vigor patientiæ Aser hoc est beatus nominatur, cui vndiq; obuiat quod desiderat. Ecce duo amatores, vnus Dei, alter sæculi. Iste propter Deum diligit temporalem afflictionem, ille desiderat temporalium bonorum plenitudinem. Ille quidem vbique inuenire potest quod propter Deum diligit, iste nusquam apprehendere potest bonorũ plenitudinem quam sitit. Quis horum beatior? Item ecce alij duo, quorum vnus odit Mũdi huius aduersitatem, alter autem detestatur mundanam voluptatem. Sed vbi quęso vel illę hostem suum declinare poterit, vel iste inimicum suum calcare non posit? Quis horum quæso fœlicior? *Beatus* (inquit scriptura) *qui post aurum non abyt, nec speravit in pecuniæ thesauris.* Et item: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Isti sunt Gad & Aser, quorum prior calcat mũdanam gloriam, alter propter Deũ libenter patitur Mundi pressuram. Valde itaque notandum, & profundè retinendum, quòd scriptura sacra abstinẽtiæ laborem non calamitatem, sed fœlicitatem appellare voluit, & patientiæ rigorem non miserum, sed beatum appellare decreuit. Hoc autem breuiter hic commemorare volumus, quòd per Gad nõ solam illam quæ in cibo & potu est abstinẽtiam intelligere debemus, imò per Gad & Aser intelligimus omnis superfluæ delectationis, aut cuiuslibet corporalis afflictionis abstinẽtiam, vel patientiam, in omnibus quæ per quinque sensus carnem delectant, aut cruciant.

Act. 5.

Rom. 12.

Corpus atteritur & anima exhilaratur.

In quibus cõstat gaudium beatitudinis.

Qui pro amore Dei se affligit, semper affligendi occasionẽ inuenit.

Eccles. 31.

Iacob 1.

Quod sensualitatis appetitus non temperatur si imaginationis euagatio non restringitur.

CAPVT XXVII.

SED quando quęso Lia ancillã suã, viro suo traderet, vel tales filios adoptaret,

tarer, nisi sororis suæ exemplo prouocata fuisset? Prius enim semper est vt ancilla Rachel redigatur sub viri potestate quàm ancilla Liæ. Si enim imaginationis euagatio quæ fit per inutiles cogitationes prius nō reprimitur, absque dubio sensualitatis appetitus immoderatus minimè temperatur. Qui igitur vult corporaliū voluptatum desideria temperare, prius assuescat carnales delicias nunquàm vel saltem raro cogitare. Profecto namque quanto talia rarius cogitaueris, tanto rarius, tanto tepidius nimirū ea desiderabis. Hæc nisi fallor est causa, cur sub virili Dominio prior incuruetur Bala, quàm Zelpha. Patet nihilominus quòd de Gad & Aser abstinentia, videlicet, & patientia nūquam adoptiuos filios faceret, nisi sororis tuæ Rachel adoptiuam sobolem assiduè cerneret. Quis enim vnquàm affectioni cordis posset persuadere Mundi huius prospera contemnere, & eius aduersa formidare, nisi suggerentibus Dan & Nephtalim futuræ vitæ tormenta vel præmia æterna non solum frequenter imò penè indefinenter cogeretur aspicere? Nunc autem per assiduam considerationem futurorum malorum facile ei persuadetur, cōtemptus præsentium bonorum. Et iterum per iugem cōtemplationem æternæ felicitatis, inflammatur ad voluntariam tolerantiam pressuræ temporalis. Hoc est (vt arbitror) cur Dan & Nephtalim prius nascantur, & cur Gad & Aser posterius generentur.

Nota.

Præsens ad mundi contemptum remedium.

A

B

C

D

Quomodo per abstinentiam, & patientiam animus roboratur ad omnem obedientiam.

CAPVT XXVIII.

NAtis itaq; Gad & Aser, iam tempus instat quo Ruben mandragoras inueniat, si tamen eum foras exire non pigeat. Sed cur eum velle exire dubitemus, quem iam ad exeūdum, vel introeundum idoneum esse cognoscimus? Credendum est enim eum post tot natos matris suæ, post tot liberos Balæ, vel Zelphæ, iam adultum, & posse, & velle ad patris sui imperium exire & intrare. Sed si per Ruben (vt superius dictum est) timorem Dei accipimus, quid per eius introitum, vel exitum accipere debemus? Quid est eum vel intus esse, vel foras exire? Rubē intus est, quando in secreto cordis in conspectu Dei de nostra conscientia trepidamus. Ruben tunc foras exit, quando propter Deum hominibus etiam nos ad omnē obedientiam inclinamus. Timere itaq; Deum propter seipsum, homines autē propter Deū est Ruben nunc intus morari, nunc foris inueniri. Exit ergo Ruben tempore messis triticeæ, quando ex imperio obedientiæ exercet se in operibus iustitiæ. Sed quando putas Ruben ad perfectam obedientiam conualescere, nisi eū Gad & Aser (id est, amor abstinentiæ & patientiæ) ad contemptum voluptatis, vel ad tolerātiam tribulationis animasset? Duo enim sunt quæ solent imperfectionem obedientiæ præpedire, id est, ne cogamur vel amata deserere, vel aspera tolerare. Sed si semel animus amore abstinentiæ, vel patientiæ perfectè incaluerit, protinus Ruben ad omnem obedientiam absq; vlla contradictione se subdit. Qui enim tam aduersa perpeti quàm in prosperis non delectari apud semetipsum statuit, quæ difficultas eius obedientiam vlterius minuere poterit? Si enim dura & aspera quæque pro Dei amore etiam per memetipsum appeto, cur non magis hæc ex adiuncta obedientia ad maioris meriti gloriam tolero? Rectè ergo post natum Gad & Aser Ruben exire dicitur quia timor Domini ex voluntaria abstinentia, & patientia ad omnem obedientiam roboratur.

Quid significet introitus & exitus Ruben.

Duo impedientia perfectionem obedientiæ.

Quomodo ex abstinentia humana laus surgit. & quam caute eius appetitus temperandus sit.

CAPVT XXIX.

SEd quamuis, qualisque bonæ opinionis odor de se ipso circūquaq; spargitur,

tur, qui nulla moleſtia, nulla inopia à ſtudio obediẽtiæ præpeditur? Hæ ſunt mandragoræ quas Ruben inuenit, quas ab ipſo mater eius Lia accepit. Quid enim per mandragoras quæ adorem ſuũ ſolent latè ſpargere, niſi bonæ opinionis famã debemus accipere? Quas quidem tunc Lia accipit, quando oblata laus, affectum tangit, quando in laudis ſuæ præconijs animus efficitur, & in aura popularis fauoris peruerſæ delectatur. Harum partem Rachel petit, Lia concedit, vt virum accipiat, quæ prolis deſiderio flagrat. Mentem etenim quæ ſuadente ratione appetitum vanæ laudis non temperat, profecto Spiritus ſanctus ad virtutis prolẽ minimè fœcundat. Vnus itaq; ſpiritus eſt, qui vtramq; ſororem prolis fœcunditate ditat, quia idem ſpiritus & rationem ad veritatis cognitionem illuminat, & affectionem ad virtutis amorem inflammat. Suadet ergo affectioni ratio humani fauoris appetitum ſub vno moderamine tẽperare, ſi ad multiplicandam virtutum prolem cupit de diuini ſpiritus copula gaudere. Mandragorarum itaq; poſſeſſio ſub Rachel poteſtate redigitur, quando laudis appetitus ſub rationis dominio moderatur. Notandum ſanè quàm temperatè Rachel nõ mandragoras, ſed mandragorarum partem petat, nam nec hoc rationem latet valde eſſe difficile vt animus quamuis renitens ex oblata laude non hilareſcat. Debet itaq; amor humanæ laudis prius temperari poſtmodum ſi poſſet fieri, debet etiam penitus abſcindi. Vnde eſt quòd Rachel partem mandragorarum petiſſe legitur: Lia vero poſtmodum ad Iacob loquens, non de ſola parte gloriatur. Ad me (inquit) intrabis, mercede enim conduxi te pro mandragoris filij mei. Pro madragoris (inquit) non pro parte mandragorarum filij mei. Abſente adhuc viro vix Lia partem concedit, ſed in eius aduentu eius deſiderio vberius accenſa, nihil ſibi ex eis vlterius reſeruari voluit. Sic nimirum mens hominis dum ſpirituali dulcedine tangitur, quicquid prius de humana laude concupierat libenter obliuiſcitur. In hunc modum mandragoræ vtiliter de poſſeſſione Lię, rediguntur ſub Rachel poteſtate. Nouit enim Rachel quàm Lia mandragoris melius vti, nam quicquid affectio cordis vſurpat ad laudem ſui, rectius ſanè ratio retorquet ad gloriam Dei. Sed quid hoc dicimus eſſe quòd præ cæteris filijs Liæ, Ruben bonæ opinionis mandragoras potuit inuenire.

Per mandragoras quid ſignificetur?

Nota.

Rachel etiam non mandragoras ſed partem illarum petat.

Comparatio.

Vnde maximè ſoleat laus ſurgere, & quòd vera laus ſit de rectâ voluntate.

CAPVT XXX.

SED ſcimus quia virtutum opera quæ cæteras virtutes nutriunt, penè ſemper humilitatẽ extinguunt. Solent enim quæ per Gad, & Aſer fiunt hominibus miranda abſtinentiæ videlicet, & patientiæ opera, operantem non timidum, ſed tumidum reddere, non tam humilem, quàm contumacem efficere. Quid igitur amplius mirandum, quid magis omnium laude prædicandum, quàm cum vnde in alijs ſæpè extinguitur, diui timoris reuerentia non minuitur ſed augetur? Quia ergo ſolemus ſingulari laude efferre, quem videmus etiam poſt virtutum opera non ſolum de Dei, ſed de hominum parua offenſa non parum trepidare, rectè Ruben mandragoras poſt natos Gad, & Aſer inueniſſe dicitur, quia quemlibet ex operibus præclaris ad tumorem non ad timorem profeciſſe miramur. Notandum ſanè quòd hæ de quibus locuti ſumus mandragoræ, nec poſt natos tot Liæ, nec poſt geminos liberos Balæ, ſed poſt natiuitatem filiorum Zelphæ ſtatim leguntur inuentæ. Ad filios namque Liæ voluntates, ad filios Balæ cogitationes, ad filios Zelphæ pertinent actiones. Voluntates itaque ſeu cogitationes quàmuis rectas, quantumlibet vtiles,

Vera laus est de recta voluntate quæ per opus bonum innotescit.

quomodo miramur, vel quando laudabimus quas minimè videmus? Et quàmuis vera laus sit de recta voluntate, eam tamen non laudamus nisi appareat in opere. Per opus enim bonum bona voluntas innotescit, vt iuræ bonæ opinionis laudem, quasi quasdam late fragrantes mandragoras inuenire possit. Quasi ergo post partum Zelphæ proles Liæ mandragoras inueni creditur, quando voluntas bona, per bonũ opus manifesta, miris laudum præconijs vndique honoratur.

Quomodo virtutibus prædictis muniatur, tam disciplina cordis, quam corporis.

CAPVT XXXI.

HOc autem de duarum istarum filijs ancillarum, non negligenter prætereundum, sed iugi memoria retinendum, quòd ex eorum iugi vigilantia, vigilique custodia, conscientiæ nostræ ciuitas mirè custoditur, multumque progreditur. Primogenitus namque Balæ, eam componit intrinsecus, primogenitus vero Zelphæ munit eam extrinsecus. Per Dan reprimuntur mala intus exsurgentia, per Gad repelluntur mala exterius insurgentia. *Tentationes vnde, & quomodo oriantur.* Omnes namque scimus, quia omnis tentatio surgit, aut exterius, aut interius. Interius, per cogitatũ, exterius, per sensum. Modo enim intus per cogitationem pulsat, modo de exterioribus, per sensus irrumpere parat. Solet nimirum inimicus nunc ab intus ministrare cõsilia erroris, nunc à foris, admouere incitamenta voluptatis. Sed quia ad Dan pertinet disciplina cogitationum, ad Gad autem spectat disciplina sensuum, debet vtique Dan, euigilare ad discretionis iudicium, Gad dimicare fortiter per abstinentiæ exercitium. Vnius est, sedare ciuilem discordiam, alterius est, repellere hostilem pugnam. Hic vigilat contra ciuium proditionem, ille contra hostium incursionem. Iste contra perfidiam, ille contra violentiam. A Dan namque negligente, mens facilè decipitur, Gad segnius agente, subito ad turpem delectationem rapitur. Sed quid interest, vtrum ciuitas cordis nostri, per vim, an per fraudem pereat, vtrum discordia ciuilis, an manus hostilis eam subuertat?

Quod disciplina cogitationum non possit custodiri sine disciplina sensuum.

CAPVT XXXII.

B HOc autem nosse oportet, quia disciplina corporis, sine disciplina cordis, absque dubio inutilis est, disciplina vero cogitationum, sine disciplina sensuum, omnino obseruari non potest. Vnde satis constat, quia sine adiutorio Gad, qui contra exteriora vigilare debet. Dan, in componenda ciuium pace, intus inaniter laborat. Quid enim iuuat, iudicante Dan populum suum, assiduè causam discordiæ amputare, nisi studeat Gad, C per portas sensuum irritamenta vitiorum (quendam videlicet quasi hostilem exercitiũ) non admittere? Quamuis enim Dan assiduè in throno iudicij resideat, quàmuis rixas altercantium cogitationum indesinenter componat, frustra vtique in componenda ciuium discordia, desudat, nisi eodem studio Gad ad ciuitatem nostram per sensuum disciplinam muniat, & hostilia vitiorum agmina, abstinentiæ prælio acriter feriat. Vnde etiam scriptum D est Gad accinctus, præliabitur ante eum. Tunc enim vtiliter Dan contra proditorum perfidiam intrinsecus vigilat, cum Gad extrinsecus occurrentes hostes excludit, & oppugnat. Prius itaque Gad accingitur, vt fortiter postmodum prælietur. Gad proculdubio, tunc se accingit, quando sensuum dissolutionem per disciplinam restringit. Tunc Gad forti prælio dimicat, quando desideria carnalia, per carnis mortificationem trucidat. Magna namque hostiũ strages efficitur, citiusque odiosus

Disciplina corporis absque disciplina cordis inutilis est.

Modum refellendi tentationum.

ille

ille vitiorum exercitus in fugam conuertitur, cum sensus corporis per disciplinam ab euagatione restringitur, & appetitus carnis per abstinentiam à voluptate refrænatur. In hunc itaque modum (vt omnes experiri possumus) Dan ciuitatem nostram, componit intrinsecus, Gad munit extrinsecus.

Quomodo in cordis custodia, vicissim sibi virtutes prædictæ cooperentur.

CAPVT XXXIII.

ASSISTVNT autem & eis fratres sui, non segnes quidem ad auxilia ferenda, Nephtalim intus cum Dan in ciuium pace componenda, Aser exterius cum Gad in violētia hostium expugnanda. Gad itaque & Aser vigilant contra hostes, Dan & Nephtalim soliciti sunt circa ciues. Hinc ergo Dan minatur, illinc Nephtalim blanditur. Dan terret minis, Nephtalim, fouet promissis. Ille punit malos, istæ remunerat bonos. Vnus gehennæ terrore corda perterret, alter spe fœlicitatis æternæ, animos demulcet. Quantum ergo putas Nephtalim ille dās eloquia pulchritudinis, fratrem suum, in tali negocio adiuuat, qui animos auditorum, dulcedine eloquij sui, penè absq; mora, quo vult inclinat? Adiuuat & Aser exterius nihilominus fratrem suum, muniuntq; ambo ciuitatē contra hostium incursum. Hic latus vnum protegit, ille alterum defendit. Gad certat in dextro, Aser dimicat in sinistro. Gad insidiatur mundi huius prosperitas, Aser vero persequitur mundana aduersitas. Sed Aser hosti suo facilè illudit, dum partem tuetur, alta patientiæ rupe munitam conspicit, & idcirco de tuto stationis loco, hostes suos, tam inaniter, quam ab imo reluctantes deridet, ac despicit. Vnde fit vt eum hostes sui, sua impugnatione non tam vexent, quàm triumphādi assiduè materiam ministrent. Hinc est, quòd spretis suis impugnatoribus (mundanis videlicet aduersitatibus) in fratris sui persecutores) carnales scilicet delectationes) totus effertus, & eos magna animaduersione persequitur. Tantus autem terror impugnatores Gad subito inuadit, cum ei se Aser in prælij sui certamine adiungit, vt omnes absque mora, ad fugam se conuertant, cum nec ad horam quidem, vicissim sibi fratribus auxilium ferentibus, resistere audeant. Veri vtique animæ hostes carnales sunt delectationes. Sed quis quæso locus prauæ delectationi inter tormenta relinquitur, quæ iste noster Aser propter Deum non solum patienter ferre, sed etiam ardenter appetere, comprobatur? O quàm rectè Aser id est, beatus dicitur, secundum illam dominj sentētiam, *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* *Veri animæ hostes.* *Matth. 5.*

Quòd perfectam patientiam, semper comitatur misericordia.

CAPVT XXXIV.

QVIS illud dominicū præceptum: *Dimittite, & dimittetur vobis,* tam magnifice implere potuit? Quis tam facilè, quis tam ex corde sibi illatas iniurias ignoscere valuit, quàm qui de corporis sui cruciatibus exultare magis, quàm contristari didicit? Vt quid enim inimicos non diligat, cur eis libenter non indulgeat, qui hoc ei inferunt, quod desiderat? Magis itaque quàm suo corpori, suis miseretur persecutoribus vt sit iterum, atque iterum beatus. *Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* O virum glorioſum, ô terque, quaterque beatum. Beatus, propter iustitiæ esuriem, beatus propter voluntariam passionem, beatus, propter mansuetudinem, beatus, propter misericordiæ compassionem. Sicut enim beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiā, sicut beati, qui persecutionē patiuntur propter ipsam, sic nihilominus, beati mites, beati misericordes. Et hic noster Aser, vt sit veraciter, multipliciterq; beatus, iustitiam *Luc. 6.* *Matth. 5.*

ardenter sitiens, propter ipsam libenter patitur, nescienssi rasci facile misereturA. Quamuis enim multum esuriat panem iustitiæ, dedignatur tamen eum comedere, nisi sit conspersus oleo misericordiæ. Ex multa diuitiarum etenim affluentia quæ sibi superabundant, ex spolijs hostium pro frequenti victoria, multũ est delicatus effectus, nec ei iam sapit panis vllus, quantumlibet nitidus, nisi sit oleo conspersus, intantum vt de eo scriptura manifestè denunciet dicens, quia Aser pinguis panis eius. B Quis putas, sic delicijs affluit vt ipse, vt veraciter possit psallere *in via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs?*

Gen. 49.

Psal. 118.

Commendatio perfectæ patientiæ.

CAPVT XXXV.

QVANTVM namque putas Aser iste abundat diuitijs spiritualium consolationum, quantumve affluit delicijs spiritualiũ gaudiorum, cuius diuitias quælibet aduersitas non C tam minuere quàm augere solet, cuius delicias, quoduis tormentum, nec saltem interpolare valet. Nam quãto durius præmitur exterius, tanto delectabilius gloriatur interius. Hæ sunt illæ deliciæ, quas tantum sitiunt, quas tam gratanter accipiunt, nõ dico pauperes, & ignobiles, sed etiã ipsi reges, vel principes. Mentior si hæc de ipso ipsa scriptura nõ loquitur. Aser (inquit) pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Quod enim putamus suauiter pascuntur, quàm mirabiliter credimus delectantur, non quilibet reges, sed illi vtiq; vere reges, quibus ille rex regũ, & dominus dominantiũ restituit imperium corporis sui, & quibus distribuit regnũ patris sui, talibus inquã regibus, quàm putamus dulce sit, quàm intimè eis sapit, cum videant, hominẽ iustitiæ amore tormenta non timere, & inter ipsas persecutiones pacem cordis, animiq; tranquillitatẽ non amittere. Si .n.. *gaudium est in cœlo super vno peccatore pœ-*

Luc. 15.

nitentiam agente, quanta tunc solennitas erit super quolibet iusto, pro iustitia libẽter moriente? Verè Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. O qualis panis, panis eius. O quales deliciæ, deliciæ eius, quæ tantum sapiunt regibus, regibus talibus. Certè reges isti, iam ad nuptias agni introierũt, iam ad illud æternũ conuiuiũ sederunt, iam illo angelorũ pane, delitijsq; æternis vescuntur, iam torrente voluptatis inebriantur, & adhuc huius Aser delicias insatiabiliter esuriunt, & vsque hodie esurientes, & sitientes iustitiã, in tanta cœlestiũ gaudiorũ abundantia, hanc suam famẽ, vel sitim sedare nõ possunt. Aser, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Quàm putas largus esse potest in necessitates pauperũ, cui superabundat parare delicias regum? Quantum putas mirãtur, quantumve gratulantur in eius constantia, quos viuentes, adhuc in valle lachrymarum premit infirmitas sua, si tantum delectantur in eius operibus, illi etiã quos iam absorbuit fœlicitas illa æterna? Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Et vnde ei tanta diuitiarum abundãtia, tanta deliciarũ copia, nisi (vt dictum est) de hostiũ spolijs, in tam frequẽti victoria? Constat namq; quia quanto amplius atterũtur hostes iustitiæ, tanto vberius cumulantur gaudia conscientiæ. *Gloria & diuitiæ in domo eius, ait psalmista.* Et apostolus de huiusmodi gloria & diuitijs, quasi exponendo loquitur ita *Gloria nostra, hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ.* Hæc est domus, vel ciuitas illa, conscientia videlicet nostra, in qua spiritualium bonorũ diuitiæ abundant, cum eam prædictarum aucillarũ filij, vigili solicitudine custodiunt. Dan videlicet, & Nephtalim, satagentibus in confirmanda pace ciuiũ, Gad & Aser viriliter agentibus in expugnatione hostium. Horum namq; prudentia, ciues pacificantur, illorum constantia, hostes expugnantur.

Psal. 111.

2. Cor. 1.

Quomodo,

Quomodo, vel quo ordine oriatur verum gaudium.

CAPVT XXXVI.

HOSTIBVS itaque fugatis, ciuibusq; pacificatis, nil iam obstat (vt arbitror) quin illa nostra ciuitas experiatur, quę sit illa Dei *pax quæ exuperat omnem sensum: vel quàm sit magna multitudo dulcedinis, quam abscondit Deus diligentibus se.* Abscondit inquit. Quid ergo mirũ, eam si quilibet mundi amator nescit, quam Deus diligentibus se, abscondit? Qui enim in bonis falsis, & deceptorijs spem figunt, quæ sint vera bona, inuenire non possunt, vnde est, quod dicunt. *Quis ostendit nobis bona.* Est enim manna absconditum, & nisi gustantibus, omnino incognitum. Est namq; huiusmodi dulcedo, cordis, non carnis, vnde nec eam, nosce potest, quilibet carnalis: *Dedisti*, inquit, *lætitiam in corde meo.* Corporales delitiæ, sicut & ipsum corpus, corporeo oculo videri possunt delicias cordis, sicut nec ipsum cor oculi carnis videre nequeunt. Qua ergo ratione, spirituales delicias cognoscat, nisi, qui ad cor suum intrare, & intus habitare nõ dissimulat? Vnde, & ei dicitur, *intra in gaudium domini tui.* Hoc itaq; internum gaudium, spiritualis solis, illa dulcedo, quæ intus sentitur, est ille filius Liæ, qui ei quinto loco nascitur. Est enim gaudium (vt superius iam diximus) vnus de principalibus affectibus. Hic autem cum ordinatus est, rectè inter filios Iacob, & Liæ annumerari potest. Ordinatum autẽ & verum gaudium veraciter tunc habemus, quando de veris, & internis bonis gaudemus. Ad talis prolis desiderium Apostolus nos animare voluit, cum dixit: *Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete.* Et propheta: *Lætamini in domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.* Pro tali prole Lia mandragoras libenter cõtempsit, vt talem filiũ habere posset. Mens etenim quæ in laude hominum delectatur, quod sit internum gaudiũ experiri non meretur. Rectè autẽ post natiuitatem Gad & Aser, Lia talem filium genuit, quia nisi per abstinentiam & patientiã, mens humana ad verum gaudium non pertingit. Oportet ergo non solum falsam delectationem, sed etiam vanam perturbationem excludere eum qui vult de veritate gaudere. Qui enim adhuc in infimis delectatur, interna vtique iucunditate indignus est, & qui vano timore perturbatur, spirituali dulcedine nõ potest perfrui. Falsam lætitiam veritas damnabat, cum dicebat: *Væ vobis qui nunc ridetis.* Vanam perturbationem extirpabat, cum auditores suos admonebat, dicens: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Horum autem vnum abstinendo superamus, alterũ patiendo calcamus. Itaq; per Gad extirpatur falsa delectatio, per Aser vero vana perturbatio. Isti sunt Gad & Aser, qui excludunt gaudium falsum, & introducunt gaudiu verum. Iam (vt æstimo) nulla erit deinceps quæstio, cur hic talis filius Isachar dicatur, si quidẽ Isachar merces interpretatur. Quid .n. aliud tot tantisq; laboribus quęrimus quid inquã aliud quàm verum gaudiũ, tam perseueranti longanimitate expectamus? Huius mercedis toties quasi quasdam primitias, & velut arram quandam accipimus, quoties ad illud domini nostri gaudiũ internum intramus, & ex parte aliqua gustamus.

Quis non inuenies gaudium internum.

Comparatio interioris, & exterioris dulcedinis.

CAPVT XXXVII.

HANC autem internæ dulcedinis degustationem, scriptura sacra nunc gustum, nunc ebrietatẽ vocat, vt quàm sit parua, vel magna ostẽdat, parua quidem ad comparationem futuræ plenitudinis, magna autem in comparatione cuiuslibet mundanę iucunditatis.

Phil. 4. Tsal. 50.

Qui non inuenant vera bona.

Tsal. 4.

Ibid.

Matth. 25.

Phil. 4. Tsal. 31.

Præsens delectatio spiritualiũ, quamuis magna, futuræ comparata, est parua.

cunditatis. Præsens etenim spiritualiũ virorum delectatio, futuræ vitæ gaudijs comparata, quantumlibet excrescens inuenitur parua, in cuius comparatione tamen omnis exteriorum delectationum suauitas est nulla. O dulcedo miranda, dulcedo tam magna, dulcedo tam parua. Quomodo non magna? quæ mundanam omnem excedis? Quomodo non parua? quæ de illa plenitudine vix stillam modicã decerpis? Modicum quidem de tanto fœlicitatis pelago mentibus instillas, mentem tamen quam infundis, plenè inebrias. Merito tantillum de tanto, gustus quidẽ dicitur, merito nihilominus quę mentem à seipsa alienat, ebrietas nominatur. Gustus ergo est, & ebrietas

Psal 33. iure dici potest: *Gustate*, inquit propheta, *& videte quoniam suauis est dominus.* Et Apostolus Petrus. *Si tamen gustatis quoniam dulcis est dominus.* Et de

Psal 64. ebrietate idem Propheta: *Visitasti terram, & inebriasti eam.* Audi hominem hac ebrietate madentem, & quid circa

1. Cor. 12. se agatur omnino ignorantem: *Siue in corpore*, inquit, *siue extra corpus nescio, Deus scit.* Quomodo putas inebriatus erat, quomodo mundus ei in obliuionem venerat, qui seipsum nesciebat?

Quid soleat impedire illud internum gaudium.

CAPVT XXXVIII.

HAC vtique dulcedine inebriari non merentur, qui adhuc carnalium desideriorum fluctibus agitantur: *Visitasti*, inquit, *terram, & inebriasti eam.* Quid putas est causæ, quòd solam terrã dominus dicitur inebriasse, cur non etiam & mare? Sed scimus quia mens quæ per varia desideria fluctuat, quam adhuc sæcularium curarũ procella exagitat, ad illud internũ gaudium non admittitur, & illo torrente voluptatis non potatur, quanto minus inebriatur? Scimus quia mare semper fluctuat terra autem in æternum stat. Sic & cætera elementa semper in motu sunt, & sola terra stante, stare cætera nesciunt. Quid igitur per terram, nisi fixam cordis stabilitatem debemus accipere? debet igitur fluctuationem cordis restringere, & ad vnius veri gaudij desiderium cogitationum, affectionumq; motus colligere, qui se cupit, vel credit illo veræ sobrietatis poculo inebriandum fore. Hæc est illa verè beata terra, mentis videlicet stabilitas tranquilla, quando mens in seipsa tota colligitur, & in vno æternitatis desiderio immobiliter figitur. Hæc est illa terra quam veritas promittebat, cum dicebat: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Hæc est illa terra de qua Psalmista promittens admonebat, & admonens promittebat: *Inhabita*, inquit, *terram, & pasceris in diuitijs eius.* Hæc est illa terra quam iste Isachar asinus fortis vidit, & concupiuit, & in eius concupiscentias mirabiliter exarsit: *Isachar*, inquit, *asinus fortis habitans inter terminos, vidit requiem, quòd esset bona, & terram, quod esset optima, & supposuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens.* Oportet ergo nos transire de terra ad terram, de terra aliena ad terram propriam, de exilio ad patriam, de gente ad gentem, & de regno ad populum alterum, de terra morientium ad terram viuentium, si volumus experiendo nosse verum, & internum gaudium. Concupiscamus & nos terram illam quam Isachar iste vidit, & concupiuit. Si enim non vidisset, non cognouisset, & si non vidisset, non concupisset.

Quid sit terram intelligere.

Matth. 5.

Psal. 36.

Gen. 49.

Opus est nobis transire de terra ad terram.

Psal 64. Cur dominus dicatur solam terram inebriasse.

Quomodo interna dulcedo soleat animum, & fortia roborare, & ad humilia inclinare.

CAPVT XXXIX.

PRO hac terra asinus factus, & fortis effectus, libenter supposuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens. Multum sibi subito viluerat, qui se asinum, animal videlicet penè præ cæteris vilius reputabat.

tabat. Multum concupiuit terram quã vidit, pro qua ad omnem laborem fortis perdurauit. Viderat sanè, quòd ad pulchritudinem terræ illius, omnes iustitiæ nostræ erant vt pannus mulieris menstruatæ. Viderat nihilominus, quòd non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. In vno ergo sibi vilis, in altero fortis effectus, de vno humiliatus, de altero roboratus, fortitudinis suæ humerum ad omnem laborem libenter inclinauit, & in acquirenda diuina gloria non sua, vero regi dignum tributum persoluit. Vultis autem audire, & alterum simili ratione sibi viluisse, & ad omnem nihilominus laborem conualuisse: *Vt iumentum*, inquit, *factus apud te.* Et alibi: *Propter te*, inquit, *mortificamur tota die.* Ecce quàm vilis, ecce quàm fortis. Vilis vt iumentum, fortis ad se mortificandum. Isachar asinus fortis habitans inter terminos, vidit requiem quòd esse bona, & terram, quòd esset optima. Penè ergo non plenè hanc morientium terram deseruerat, penè non plenè illam viuentium terram apprænderat, qui inter terminos habitabat. Quia vilissimis, quia paucissimis huius vitæ bonis contentus erat, huius terræ miseræ extrema tenebat. Quia per frequentes mẽtis excessus perennis vitæ bona prægustabat, illius beatæ terræ initia tangebat. Isachar asinus fortis, habitans inter terminos, quia huius vitæ ad bona necessitatem non respuebat, hanc terram penitus non deserebat, quia futuræ vitæ non nisi nouissima quædam capere poterat. Illam omnino non apprænde bat, & ideo inter terminos habitabat. Istam tolerabat ad necessitatem, illam concupierat ad iucunditatem, & idcirco inter terminos habitabat. Satagebat penitus istam deserere, nec poterat, ambiebat in illam totus intrare, nec valebat. Fecit ergo quod potuit, inter terminos habitauit. Quotidiè ad illam nitebatur, quotidiè ad illam relabebatur, & in hunc modum inter terminos morebatur. Isachar asinus fortis habitans inter terminos, vidit requiem, quòd esset bona, & terram, quòd esset optima. Quid ergo mirum, quòd eam vidit qui in eius confinio habitauit? Quid (inquàm) mirũ, quòd vidit, quòd visam cognouit, quod cognitam concupiuit? Et idcirco suppossuit humerũ suum ad portandum, & factus est tributis seruiens. Vidit (inquit) requiem, quòd esset bona. Requies ergo ibi est, & requies bona. Si enim ibi non esset, ibi eam minimè vidisset. Et si bona non esset, propter eam humerum suum ad portandum minimè suppossuisset: *Mansueti autem*, ait propheta, *hæreditabunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis.* Ecce qualis terra. Pax ibi est, requies ibi est. Pax plena, requies bona, pax quieta, quies pacifica. Vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd esset optima. In illa labor non est, sed ad illam sine labore peruenire non potest. Propter ipsam laboratur, sed in ipsa non laboratur. Extra hanc terram non inuenitur requies vera, nullus penitus labor inuenitur in hac terra. Duo sunt, terra, & requies. Duo contra duo. Duo bona contra duo mala. Duo sunt magna mala, miseria, & cõcupiscentia, pœna scilicet, & culpa. Duo magna bona, tranquillitas & stabilitas. Contra miseriam mentis tranquillitas, contra concupiscentiã, cordis stabilitas. Nullam molestiã sentire, est bene requiescere. Nullis concupiscentiæ fluctibus agitari, est proculdubio iam in terra morari. In terra tali, requies talis. Mens quæ ad internum gaudium nondum tota colligitur, quæ sit vera requies minimè experitur. Væ mihi misero, qui vsque hodie viuo vagus, & profugus super terram, vagus, sequendo concupiscentiam, profugus, declinando miseriam. Semper deest quod concupiscam, vbicq; inuenio quod fugiam. Concupiscentia, me facit vagum, miseria me

Isaia 46.

Rom. 8.

Psal. 72.
Psal. 43.

Psal. 36.

Nota felicitatem futuræ vitæ.

De duobus bonis, & duobus malis.

Isachar cur dicatur asinus fortis.

me efficit profugum. Profecto terra mala, terra miseriæ, talis terra in qua taliter viuo, terra miseriæ, & tenebrarum, vbi vmbra mortis est & nullus ordo. Est proculdubio terra talis non stabilitas cordis, sed duritia, & insensibilitas mentis: *Sed spiritus tuus bonus domine deducet me in terram rectam.* Et qualem denique Isachar vidit, & concupiuit, eo quòd esset ibi requies bona, & ipsa terra optima. O fœlicem qui potuit, vel ad horam malorum omnium obliuisci, & illa interna pace, vel requie (saltem ad modicum) potiri. Fœlicem nihilominus, cui datum est dispersiones cordis in vnum colligere, & in illo veræ fœlicitatis fonte deliderium figere. Illud vtique bonum, veruntamen hoc optimum. Iuxta quod Isachar vidit requiem, quòd esset bona, & terram quòd esset optima. Quia bonum quidem est longe esse ab omni malo, multo tamen melius, imò optimum inhæsisse summo bono. Nouit hoc Isachar, & idcirco à tali terra longius discedere nolebat, sed habitans inter terminos in eius vicinia manebat, cupiens, & ambiens eam raptim quidem & furtim per raros saltem excessus tangere, sed & de illius terræ fructibus frequentius comedere. Est enim (vt nosse potestis) fructus terræ illius sublimis, fructus mirabilis, fructus singularis. Huius siquidem terræ fructibus mens hominis sæpius satiata, & aliquatenus impinguata, mirandam subito contra omnia pericula fortitudinem accipit, intantum mox ad omnium vitiorũ odium conualescit, vt parum iam ei sit nullum in seipso per consensum recipere, nisi studeat ea & in alijs viriliter persequi, & forti animaduersione percutere.

Tsal. 142.

Quid sit bonum.

Quomodo, vel quo ordine oriatur in nobis odium vitiorum.

CAPVT XL.

SIT ergo mox tam fortis contra omne periculum, quàm ferox hostis vitiorum omnium. Hinc est, quòd post Isachar, Zabulo nascitur, qui habitaculum fortitudinis interpretatur. Quid enim per Zabulon intelligimus, nisi odium vitiorũ. Odium bonũ, odiũ ordinatũ, odiũ vitiorũ. Hunc proculdubio in nobis affectũ propheta ordinare cupiebat cum dixit: Irascimini, & nolite peccare. Quid est enim irascẽdo non peccare, & nõ peccando irasci, nisi homines vtiliter non ad oculum amando, eorũ vitijs indignari? Hunc habere se filium idem propheta significabat, cum aliàs dixit: *Perfecto odio oderam illos.* Et alibi: *Omnem viam iniquam odio habui.* Hic est egregius ille miles Dei, qui bella domini præliari non cessat, & quem vsitato vocabulo scriptura sacra zelum domini vel zelum rectitudinis appellat: *Zelus domus tuæ domine comedit me, & opprobria exprobrantiũ tibi ceciderunt super me.* Et iterum: *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Et Elias: *Zelo*, inquit, *zelatus sum propter dominum. Et Phinees zelauit zelum domini, & accepit sacerdotium æternum.* Sed vnde istis putas fortitudo tanta, tam mira constantia? Elias solus contra centum quinquaginta prophetas Baal insurrexit, Phinees solus contra castra Madianitarum irrumpens, adulterantes gladio transuerberauit. Ecce quantum roboris accipiunt, ecce quàm fortes fiunt, qui de illius prædictæ terræ fructibus comedunt, qui se interna suauitate reficiunt. Rectè ergo post Isachar, qui merces interpretatur, Zabulon, id est, habitaculũ fortitudinis nascitur, quia post degustatam æternæ retributionis dulcedinem, animus contra tentationum argumẽta mirabiliter roboratur, sua subito pericula paruipendens, domini iniurias fortiter vlciscitur. Hinc est, quod Moyses ille mitissimus omnium qui morabãtur in terra post quadraginta dierum, ieiunium spiritualiũ deliciarum refectus facietate mirifica, intantum subito zelum contra fabricatores, vel cultores idoli exarsit, vt statim

Tur Zabulon quid intelligatur.

Psal. 4. Quid sit irasci, & nõ peccare.

Tsal. 118. Tsal. 138.

1 Reg. 19.

3. Reg. 18.

Num. 25.

Zelus quid sit.

Exod 32. statim adiunctis sibi qui Domini erant, per medium castrorum, de porta ad portam percutiẽdo transiret, & hominum prꝫuaricatorum tria millia in mortem prosterneret. Sic sic post Isachar Zabulon gignitur, quia per internæ dulcedinis degustationem odium vitiorũ generatur, & veræ formidinis robur acquiritur. Iste est Zabulon, qui irascendo iram Dei placare consueuit, qui piè sæuiendo dum hominum vitia percutit, eis quasi non parcendo melius parcit. Absque dubio nihil sic placet Deo, nihil sic placat Deum quomodo zelus animarum.

A inuitare flagellis, vel etiam increpationibus videri volunt. Illi enim pietate, potius quam crudelitate delinquentes, persequi credendi sunt, qui interna illa gaudia, ad quæ eos tot doloribus inuitant, per experientiam nouerunt. Iudam, & Isachar, prius quàm Zabulon Liam peperisse legimus, & per Iudam charitatem, per Isachar spiritualium gaudiorum experientiam significari iã diximus. Prius Iudam, & Isachar nasci necesse est, quoniam mens quę charitatis, & internæ suauitatis adhuc expers B est, rectitudinis normã in suo zelo minime seruare potest. Charitas enim docet quomodo tractare oporteat quos Zabulon castigat. Spiritualium notitia docet quæ sit illa suauitas ad quam inuitantur, vel etiam compelluntur quibus exterius iucunditas (carnalis videlicet voluptas) interdicitur, pro qua sępe Zabulon vrgente, durius arguuntur. Iudas itaq; docere debet modum, Isachar autem causam correptionis, vt moderante Iuda fiat in spiritu lenitatis, & Isachar suggerente fiat nihilominus causa vtilitatis. Vtilitatem tamen eorum Zabulon quærat, non suam, vt quod delinquentes ferit ad vtilitatem sit, non ad vindictam.

Quomodo castigandi sunt delinquentes.

Quàm sit ratum ex vero vitiorum odio, zelum rectitudinis habere.

CAPVT XLI.

QVàm multi multas cæterarum virtutũ proles ex Dei gratia, mẽte conceperunt, & de se genuerunt, qui hunc filium habere nõ potuerũt. Quàm multos hodie videmus spiritu pauperes, spe gaudentes, charitate C feruentes, multum abstinentes, admodum patientes, ad zelum tamen animarum nimis tepidos, multumq; torpentes. Alij quasi ob custodiam humilitatis, delinquẽtes increpare non præsumunt, alij ne charitatem fraternam perturbare videantur, peccantes arguere metuunt. Sic & alij alijs, & alijs adhuc modis quod zelare pro Domino nolunt, virtutis hoc esse fingũt, vel virtutũ esse credunt. Econtra multi, quod absq; dubio multi agunt in spiritu furoris, agere se arbitrantur zelo rectitudinis, & quæ veraciter exequuntur odio hominum, exercere se putant, vel simulant odio vitiorum. Sed quæso interrogent qui huiusmodi sunt qui Zabulon iam genuisse se credunt, seipsos quęso interrogẽt, vtrum in veritate diligant (quos quasi instigante Zabulon) tam acerbè castigant? Forte adhuc quæ sint illę spirituales delitię per experientiam scire minimè potuerunt, ad quas eos quos arguunt, vel flagellant, suis

Quod sit officium veri zelatoris.

CAPVT XLII.

DEBET autem Zabulon, non solum delinquẽtes corripere, sed eos etiam tempore tribulationis, con- D tra persequentes defendere, alioquin verus zelus non est, nec Zabulon veraciter dici potest, si paratior est ad feriẽdum, quàm ad protegẽdum. Non enim frustra iste sextus, idemque nouissimus filiorum Liæ habitaculum fortitudinis dicitur, nam Zabulon (vt superius iam dictum est) habitaculum fortitudinis interpretatur. Vide ergo quomodo domus inhabitantes quosque superius protegit, & ab omni parte cingit, & tamen nisi fortis & firmiter munita sit, habitaculum fortitudinis non erit.

Sic nimirum sic perfectus zelus, vt Zabulon iure possit dici, imò veraciter esse debet, infirmiores contra aëreas potestates doctrina, & oratione protegere, & contra mundana pericula vndique munire, & in vtroque non solum infatigabilis, sed etiam insuperabilis perseuerare, vigilare ergo oportet hinc contra insidias diaboli, illinc contra pressuras mũdi. Proculdubio quisquis es in vtroque fortis, habitaculum es fortitudinis, & dignè Zabulõ dici mereris. Debet esse Zabulon promptior, immò semper paratior ad mala ferenda, quàm ad mala inferenda. Et quia habet necesse pro culpa quandoq; subiectis irasci, amplius vtique dolet, cum cogitur eos pro culpa percutere, quàm cum cogitur pro eorum defensione puniri. Libenter ergo se occurrentibus periculis obijcit, & contra sæuientium tempestatum procellas, se sponte opponit. Alioquin frustra in littore maris habitat, frustra in statione nauium habitationem parat, si contra marina mundanæ pressuræ discrimina trepidat, nisi tempestatibus diu fatigatos, & tandem littoribus iectos blandè excipiat, & benignè foueat.

A

B

C

Quòd veri zelatoris sit vigilare, non solum contra sæuitiam, sed etiam contra fraudulentiam.

CAPVT XLIII.

Genes. 49. *Zabulon*, inquit, *in littore maris habitabit, & in statione nauium*, pertingens vsque ad Sidonem. Quæ ergo causa est putas, cur habitet in littore, nisi vt muniat extrema terræ, & vtpote habitaculum fortitudinis protegat infirmiora membra Ecclesiæ? Illorum ergo se periculis opponit, quos assiduis persecutionum procellis fatigari conspicit. Vt enim naufragantibus semper paratus sit ad ferendum auxilium, manet (vt de eo scriptum est) in statione nauium. Diuturnis namque tentationibus oppressos, & quasi quædam naufragia passos, & penè iam fractos scit blanda consolatione fouere, & ad statum securitatis erigere, & ad quendam quasi tranquillitatis portum reuocare. In hunc itaque modum Zabulon in littore maris habitabit in statione nauiũ, pertingens vsque ad Sidonem. Extendens ergo se latius per littora maris, & huc illucque discurrens, dum vndique vigilat circa suorum protectionem, dũ vbique se parat contra hostium incursionem, pertingit etiam vsque ad Sidonem. Sidon venatio interpretatur, per quam rectè satis deceptionum fraudulentia intelligitur. Satagit ergo Zabulon iste non solum imbecilles quosque erigere cõtra furorem persequentium, sed quoslibet etiam simplices eripere de laqueo venantium. Ad Sidonem ergo vsque pertingit, quoties versuti hostis insidias detegit, quoties fratrum falsorum fraudulenta consilia deprehendit: *Qualium sermo*, teste Apostolo, *vt cancer serpit*. Hic est enim ille laqueus venatorum, & quasi quoddam rete spirituum malignorum animas simplices venantium, lingua videlicet adulantium, lingua detrahentium, seminantium inter fratres discordias, concitãtium iras, rixas. Pertingit ergo Zabulon vsque ad Sidonem, quoties præuenit insidiatorum dolosam machinationem, siue malignorum spirituum, siue perfidorum hominum. Scimus enim fieri huiusmodi venationem animarum, aliquando per occultam suggestionem dæmonum, aliquando per apertam persuasionem hominum. Verumtamen nouit vtramque Zabulon cautè deprehendere, & in cautis detegere. Figit ergo fortitudinis sua habitaculum è regione maris, in confinio Sidonis, vt hinc vigilet cõtra sæuitiam persequentium, illinc contra fraudulentiam insidiantiũ, & impleatur quod de eo scriptum legitur. Zabulon in littore maris habitabit, in statione nauiũ pertingens vsque ad Sidonem.

D

Cur Zabulon dicatur habitare in littore maris.

1. Tim. 2.

Quomodo, & quando Zabulon ad Sidonem pertingat.

Quale

Quale sit, vel quantum habere perfectum zelum animarum.

CAPVT XLIV.

COGITET qui potest qualis sit hic filius, quanta sit eius virtus, cuius officio quisq; non solum seipsum contra vitia munit, sed etiá alios à peccati laqueis eripere contendit, & quorum nó potest malitiam in melius mutare, nititur saltem resistendo reprimere. Nescio si potest homo aliquid à Deo in hac vita maius accipere, ignoro an possit hac gratia interim maiorem aliquá Deus homini conferre, quàm vt eius ministerio peruersi homines in melius mutentur, vt de filijs diaboli, filij Dei efficiantur. An forte cuiquam magis videbitur esse mortuos suscitare? Ergo ne maius erit suscitare carnem iterum morituram, quam animam in æternum victuram? Ergo ne maius erit carnem reuocare ad gaudia mũdi, quá animæ restituere gaudia cœli? Ergo ne maius erit restituere carni bona transeuntia iterum peritura, quam animæ reddere bona æterna in æternum mansura? O qualis dos, quanta dignitas, talem gratiam à Deo accipere, nó debuit Dei sponsa à sponso suo dotem aliam accipere, non decuit cęlestem sponsum sponsæ suæ dotem aliam donare, quàm vt per adoptionis gratiam possit multos Deo filios gignere, & de filijs iræ, filijsq; gehennæ, regni cœlestis hæredes ascribere. Merito ergo Zabulõ nato exclamat mater eius Lia. Ditauit me Deus dote bona. Vides ne quale, quantum ve sit zelum iustitiæ veraciter possidere, & vitiorum ex corde gerere, in veritate exercere. Qui talem filium genuit, cum Propheta inducialiter psallit: *Odinem iniquam odio habui.*

Nota.

Psal. 118.

Maius esse quid peccatricem animam conuertere ad Deum, quà corpus ad vitam resuscitare.

Quomodo, vel vnde oriatur ordinatus pudor.

CAPVT XLV.

SED nunquid post has sex virtutum soboles, saltem dabitur cuiuis sine peccato viuere, vt saltẽ post vitio-

A rum odium possit sine vitio esse? Quis hoc præsumat? Quis hoc in hac vita vel sperare audeat cum Apostolus dicat: *Si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est?* Quis ust (vt de cæteris taceam) qui ipsa saltem peccata ignorantiæ possit in hac vita plenè deserere, perfectè deuitare? Nunquid vel ipsi qui aliorum culpas corripiunt se ab omni peccati contagio penitus exuunt? Imò eos sæpe per quos Deus aliorum errata corrigere dispo-

B nit ex magnæ pietatis dispẽsatione grauiter cadere permittit, vt ex propria culpa discant quàm misericordes in a liorum correptione esse debeant. Sed quantum putas erubescunt, cum quali se humilitate deijciunt cum se in id vnde alios corripiunt, vel forte in aliquid grauius lapsos conspiciunt, qui alijs in statu rectitudinis formam præbere debuerunt? Quis putas dignè pẽsare sufficiat quanta confusio corda eorum transfigat cum in sua vita videãt quod

C iure valeat ab ipsis etiam reprehendi, quos pro culpa eorum remmiscuntur à se sæpe & acerbius corripi & durius castigari? Hinc est quod post Zabulon nascitur Dina, quia nimirum sæpe nimium zelum interueniẽte culpa sequitur verecundia. Nihil enim aliud intelligimus per Dinam nisi verecundiam, sed ordinatam, solum peccatum erubescere est bonam, est ordinatam verecundiam habere. Sed qui Zabulon nõdum gignere meruit frustra Dinam se

D posse gignere credit.

Deus aliquando cadere eos permittit per quos alios post modum erigat.

Quis, vel qualis sit ordinatus pudor.

CAP. XLVI.

DISCE prius peccatum odisse, & tũc illud incipies veraciter erubescere. Si veraciter odis erubescis citius illud. Ille pudor verus esse cognoscitur, quem vitiorum odium præcedit & comitatur. Alioquin si in peccato deprehenderis & deprehensus pudore confunderis non te credo erubescere culpam sed infamiam. Non enim vere-

Pudor verus.

cundia talis descendit tam ab ipso peccato quàm de famæ detrimento. Non est ergo vnde glorieris quasi Dinam genueris. Habent vtique etiam homines peruersi verecundiam, sed vtinam bonam, vtinam ordinatam. Nam vtique si bonam haberent peruersi forsitan nō essent. Peccatum etenim si perfectè erubescerent non tam facile committerent. Qualis putas pudor est erubescere paupertatem, erubescere humilitatē? Illud nō pudet eos erubescere ad quod docendum non puduit cęlestem magistrum de cœlo descendere. *Discite a me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde.* At isti econtra magis abominantes quā sectantes humilitatem, multo amplius erubescunt habere sordidam vestem quàm sordidam mentem. Quàm multi hodie sunt, quos magis puderet in oratione feciſſe barbarismum contra regulam Prisciani, quàm protuliſſe mendacium in suo sermone cōtra regulam Christi. Sed quid hæc de istis loquimur qui sæpe sua etiā crimina iactant quandoquidem illi etiam qui spirituales videntur, hunc pudorem haud facile superant? Sæpe dum in prædicationis officio proximorum vtilitati deseruiūt, dum forte contra superbiam disputāt, contingit eos sępe superbire, vnde constat eos cōtra superbiam subtiliter disserere. Et si forte inter loquendū (quod fieri solet) breuem accentum producerent, magis eos fortasis puderet de vitio orationis quàm de vitio elationis. Crede mihi non est credendum hanc esse illam verecundiam quam intelligere debemus per Dinam.

Si peccatum perfectè erubescerent, non tam facile committeretur.

Matth. 11.

Plures erubescunt de commisso barbarismo, quam de mendacio.

Quàm sit rarum habere pudorem verum.

CAPVT XLVII.

VELTIS adhuc melius noscę quàm sit rarum humanam verecūdiam perfectè calcasse, & hanc veram, & ordinatam habere quodque est Dinā genuisse? Ecce de carnalibus omitto, cum spiritualibus tantum interim sit mihi sermo. Ecce quisquis es qui te credis iam Dinam genuisse si cogereris coram multitudine nudo corpore trāsire, nunquid posses non erubescere? Cogita ergo si tātum confunderis quādo immunda cogitatione in mēte sordidaris. Cur te iactes amplius Dinam genuisse & ordinatam verecūdiam habere, si minus erubescis pudenda cordis quàm corporis? Si magis vereris vultum hominum quàm conspectum angelorum? Siccine magis est erubescendum quod Deus fecit bene quàm quod tu male feciſti? Certe illas etiam corporis partes (quas pudenda vocamus) Deus fecit, pudenda autem cordis non nisi tu feciſti. Diligenter ergo consideranti, rectęq; discernenti quàm sit rarum, vel quàm sit paucorum humanam verecundiam plene viciſſe, & solam illam quę ordinata est possidere, non erit (vt arbitror) vnde amplius qui admirari debeat cur talem prolem tam sero Lia concipiat, vel pariat.

Nota.

Homines verentur, & non Deum.

Quid sit proprium pudoris.

CAP. XLVIII.

SED ne de nominis ratione tacitè prætericisse videamur Dina iudiciū istud interpretatur. Hoc itaque est illud iudicium quo quisq; à propria cōscientia conuenitur, conuincitur, condemnatur, & digna confusionis pœna mulctatur. Si enim sibi conscius nō esset, non esset vtiq; vnde erubescere deberet. Et confusio quidem si nulla pœna esset, non esset vnde eam quisquam tam detestari, vel tantum deuitare debuisset. Miro itaq; modo mens cuiusq; de propria conscientia conuicta, & cōdigna confusione detecta, vno eodemq; tempore ipsa cōtra seipsam dictat sentētiam, ipsa de seipsa sumit vindictam. Hoc itaque est illud iudicium in quo vnus idemque est ille qui iudicat, & ille qui iudicatur, idem ipse qui condemnat, & idem ipse qui condemnatur, vnus idem qui punitur & ipse qui punit. Non ergo sine causa fuit quod hoc tale iudicium scriptura sacra non sine demonstra-

monstratione nominare voluit. *Istud* enim demonstrationem semper significat, & quid aliud hæc adiectio quàm animum audientis in admirationem excitat? Verum iudicium mirabile dignumque admiratione, digneque pronunciandum cum demonstratione, in quo quidem iudicio quanto quisque se ipsum ardentius diligit, tanto in se ipsum acrius sæuit, & quo parci sibi vehementius cupit, tanto minus ipse sibi parcit, quia quo amplius suam confusionē formidat, eo acerbius sua quamque confusio vexat. Sed hoc fortassis cuiquam mirandum videtur si hæc inter alias virtutes dignè annumeratur, cur per fœmineum, & non potius per virilem sexum exprimitur? Sed scimus omnes quia in fœminis quàm in viris, quamuis sit forma pulchritudinis maior, est tamen ad opera virtutum constantia fortitudinis minor. Quis nesciat verecundia quantumlibet honesta cordis robur quantum emolliat, & quã sæpè fortia opera præpediat dum animus hominis vltra modum confundi deuitat? Est itaq; Dina non vir sed fœmina, non filius sed filia.

A vt ei? modestia fratris sui impetus moderetur. Sed quia Dina nil velle, nil magnificum molitur, tubum in populo Israël facere non meretur. Imò etiam sæpè (vt dictum est) dum plus iusto cõfundi metuit, ad fortia, & virilia nõ solum non conualescit, sed ea etiam præpedire consueuit. Sed quamuis pauida sit (vt potè fœmina) ad opera fortitudinis inuenitur, tamen prouida, & circumspecta ad custodiam honestatis, & quamuis nesciat placere per fortitudinem, nouit tamen placere per formæ pulchritudinem. Est enim Dina admirandæ pulchritudinis, & formæ singularis, & quæ intuentium oculos in sui admirationem facilè trahat, & admirantium animos cito sua dilectione alliciat. Quis enim ignorat quomodo modestia verecundiq; homines omnib⁹ & commendabiles reddat, & amabiles efficiat? Vnde namq; est, quòd verecundos homines ferè semper cæteris carius amplectimur, nisi quòd in eis dum verecũdiq; modestiam, modestiæq; gratiam miramur, Dinæ quodãmodo pulchritudine allicimur, & pulchritudinis suæ magnitudine in eius amorem captiuamur? O quàm singularis huius Dinæ pulchritudo, quàm celebris huius dilectio, cuius pulchritudinem penè nemo nõ miratur, cuius dilectione penè nemo non delectatur. Huius rei Sichem filius ille Emor testis sit, qui ei tam ardenti amore inhæsit, vt mallet omnes mares suos absq; mora circumcidere, quàm illam non habere.

Cur post Zabulon Dina nascatur.

Vnde nã sit, quod verecũdos homines charos amplectimur.

De vtilitate & venustate verecundiæ.

Caput XLIX.

Et fortè non sine causa fuit, quòd post natum Zabulon Deus Liæ non filium, sed filiam donare decreuit, quæ fratris audaciam blandè mitigaret, & furentis animos blanditijs deliniret. Habet enim (vt ex prædictis apparet) Zabulon impetus vastos, & ingentes gerit animos. Sed sciunt (vt omnes nouimus) fœminę, quã viri tumentes animos blandius alloqui, & iratis dulcius blandiri. Valdè ergo oportunũ videtur, quòd post Zabulon Dina nascitur, vt ex sororis lenitate, fratris ferocitas temperetur. Multum enim per omnem modum zelantis animi impetum tẽperat, cùm in seipso inuenit quis vnde erubescat. Hæc vtiq; est ratio (ni fallor) cur post Zabulon Dina nascitur,

Quomodo verecunda mens, modestiæ metas transgreditur, eãm per superbiam, & vanam gloriam corrumpitur.

Caput L.

O Quam multi vsq; hodie sunt, qui quod pro Deo facere voluerunt, sæpè pro amore Dinæ efficere nõ differunt, & pudendorum superflua, q̃ pro Deo amputare debuerãt, orta confusionis occasione, pro euitando verecundiæ detrimento amputare non tardant,

Nota.

dant, & malunt in amputandis vitę suę superfluis circuncisionis molestiam subire, quàm impudentes videri, & sine verecundia esse. Sed quis est Sichem, vel quis pater eius? Vel quid sibi volũt huiusmodi nomina Sichem, quod interpretatur humerus, vel labor, & Emor quod sonat asinus? Sed si eorum facta consulimus, qui sint citius inuenimus. Qui enim sunt qui solent non tam pro Deo, quàm pro Dina, non tam pro cõscientia, quàm pro verecundia pudenda sua circuncidere, qui inquam alij erunt, quàm amor propriæ excellentiæ, & amor vanæ gloriæ. Talis filius de tali patre, de amore proprię excellentię amor vanæ gloriæ. Attende nunc ergo hũc Emor quàm sit stultus, & inuenies quã rectè nuncupetur asinus. Videam⁹ ergo vnde extollitur, vnde glorietur. Si de eo quod nõ habet, sed habere se credit, hac quæso stultitia quid stultius excogitari potest? Si autem habet, audiat quid ei Apostolus dicat: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Et quidem accepisse, non accipientis sed veraciter est gloria dantis. Quid enim habet homo proprium nisi peccatum. Et quale erit gloriari de malo proprio, siue de bono alieno? Talis itaque gloriator, quàm verè est stultus, tam rectè appellatur & asinus. Sed & quòd Sichem humerus, vel labor dicitur, ad idem pertinere videtur. Humeris enim onera portamus, & hoc agendo vtique laboramus. Supponit itaque Sichem humerum suum ad portandum, & libenter desudat, sed ad solum nomen sibi faciendum. Recolamus modo quod de Isachar legimus: *Isachar*, inquit, *asinus fortis vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd esset optima, & supposuit humerum suum ad portandum*. Ibi Isachar asinum se reputat, & humerum suum ad portandum inclinat. Hic Emor asinus dicitur, & Sichem laboriosum humerum habere demonstratur. Videtis quia quicquid agitur pro lætitia vera, totum exercetur pro lætitia vana. Isachar laborat pro requie quam vidit. Sichem pro laudis vanitate, quam concupiscit. Rectè tamen non laboriosus, sed labor appellatur, quia per suum laborem ad veram requiem non perducitur. Quod autem rectè labor dicatur, testatur labor hypocritarum, qui tantùm laborant pro adipiscendo vano fauore hominum.

Sichem quid significet.

Nihil stultius quàm gloriari de eo quod non habet.

1. Cor. 4.

Quomodo verecunda mens ab intentionis suæ rectitudine deijciatur.

CAPVT LI.

HIc itaque est ille Sichem qui egredienti Dinæ occurrit, oppressamque corrumpit. Integritatem ergo quam intus fortasis conseruare potuit, egressa amittit. Nam quoniam verecundiæ venustas ab omnibus ferè commendatur, laudatur, amatur, Dinam egredientem, & intima sua deferentem, & quæ eam humiliare consueuerat infirmitatis suæ memoriam cito obliuiscẽtem, subito hominum laudes excipiunt, & eã dum fauoribus demulcent, corrumpunt. Dum enim in oblata laude delectatur, quid aliud quã per Sichem (amorem videlicet vanæ gloriæ) corrumpitur? Veruntamen tunc Dina corruptionis suæ damna violentia quadam potius quàm voluntate patitur, cùm blãdienti praue delectationi quantum potest reluctatur. Toties enim Sichem quasi nolentem opprimit, quoties mentem corruptionis suæ cõfusionem erubescentem, & idcirco fortiter reluctantem, etiam inuitam vsq; ad turpem delectationem trahit. Sed quid putas causæ accidit quæ eam sua intima deferere, & ad exteriora vagari compulit? nisi quòd sæpè dum infirma nostra nimis erubescimus vnde fortè alij easdem infirmitates in se sentiant, mirari incipimus, & videtur nobis quoddam solatij genus inuenisse si deprehendamus nos in nostra saltem deiectione, vel socios habere. Inde fit vt inci-

incipiamus aliorum ſtudia curioſius quærere, nunc vultum, nunc geſtum, totiuſq; corporis habitum frequenter circumſpicere, eorum occulta ex aliorum relatu libenter addiſcere. Dum igitur Dina in alijs animarum ſtatum ex ſignis exterioribus deprehendere nititur, quid aliud quam ſua deſerens ad videndas mulieres foras egreditur, foriſq; vagatur? Dum ergo Dina mulierum formas curioſè circumſpicit, alias multũ, alias minus pulchras nimirum inuenit. Et dum ſecum tacita ſæpè comparat, quam multas pulchritudinis ſuæ magnitudine longe antecedat, quid mirum ſi appetitus eam vanę gloriæ vehementius pulſat? Cuius impetum dum reſiſtendo repellere non ſufficit, quid aliud quàm viribus Sichem victa ſuccumbit?

Quomodo ſub vno eodemq; tempore vnde vna corrumpitur, inde aliæ virtutes quandoq; nutriuntur.

CAPVT LII.

NOTANDVM ſane quod vno eodemq; tempore & Dina corrumpitur, & eius in ſuis pecoribus paſcendis fratres occupantur. Mens etenim quæ caritate, cæteriſq; virtutibus pollet, ſicut de ſuis malis dolere, ſic & de proximorum bonis gaudere ſolet. Dum igitur proximorũ vitam luſtrando eorum bona conſiderat, ſuaq; cum illorum bonis comparat, ſicut non poteſt ſuis ſæpè fauoribus non fauere, ſic & de aliorum eam bonis congratulari erit neceſſe. Mens vtiq; pia dum aliorũ profectum, aliorum defectum, horum infirmitatem, illorum perfectionẽ diligentius intuetur, varijs nimirũm nunchis, nunc illis viciſsim affectibus tangitur. Incipit ergo pro alijs timere, pro alijs dolere, de his bona, de illis meliora ſperare. Videt in alijs quæ diligat pro quib⁹ & gaudeat inuenit, & in quibuſdam quę iuſtè abhorreat, pro quib⁹ & iuſtè dolere debeat. In hunc itaque modum dum affectus boni ſimplicibus cogitationibus alludunt, quæ ex inſpecta & ſibi complacita proximorum diſciplina hinc inde occurrũt, quid aliud fratres Dinæ filij Liæ quàm pecora ſua paſcunt? Vides ne quomodo vno eodemq; tempore aliud verus amor proximi, atque aliud operatur vanus amor ſui. Verus amor proximi paſcendis pecoribus fratrum paſcua præſtat, vanus amor ſui corruptionis Dinæ occaſionem adminiſtrat. Quod autem rẽs patrem non latet etiam prius quàm ad fratres ſermo peruenireț, quid aliud nobis inſinuat, niſi quòd corruptelæ notitia animum prius per cogitationem quàm per affectum pulſat? Sed cùm res diutius in corde verſatur, ſæpius per cogitationem replicatur, quãdoque vſque ad intima cordis penetrat, cordisq; affectum tranſuerberat. Cùm igitur rei ſolicitudine animus afficitur, varijsq; affectibus viciſsim tangitur, iam vſque ad filios Liæ, fratres autem Dinæ ſermo peruenisſe non dubitatur.

De amore vero, & vano, qui aliquando eodẽ tempore cauſantur.

Cum quanta inſtantia, vel cautela corrigenda ſit intentio deprauata.

CAPVT LIII.

SED quomodo putas inſaniũt, cùm ſororis ſuæ corruptionem iam ignorare, vel ſaltem diſſimulare vlterius non poſſunt? Quid enim de eis ait Scriptura: *Niſi quòd irati ſunt valde*, & iterum quòd *eſſent ſauientes ob ſtuprum ſororis ſuæ?* Docet vtiq; nos hęc fratrum ira, vel potius inſania, quantum ſibi debeat quiſq; iraſci, qualiter indignari, quomodo ſeipſum arguere, quàm acriter increpare, cùm ſe agnoſcit cõſcientiam ſuam inani gloriatione fœdaſſe. Debet ergo quicunq; eſt ad ſanandum mentis tumorem infirmitates ſuas ante oculos ponere, & culpas ſuas ſine quibus nemo hanc vitam tranſigit, ad memoriam reuocare, quàm inhoneſta ſæpè in opere, quàm indigna in ore, quã immunda verſetur in cogitatione diligenter attendere, vt inde manifeſtè colli-

De varijs affectibus mentis.

Genes. 34.

Remedium eſſe ad ſanandum tumorem mẽtis.

colligat, quàm multa in suis moribus inuenire queat quæ iure debeant amputari; si vere vult, & non impudenter gloriari. Cum igitur huiusmodi conditionis retractatio mente reuoluitur, quid aliud quàm cũ filio Emor circuncisionis pactum statuitur Nam quid est aliud dicere, morum tuorum pudenda abscinde, quàm masculorum tuorum præputia circuncide? Et quid est dicere alioquin non poteris non impudenter gloriari, quàm alioquin nõ poteris Dinæ copulari? Si enim Sichem gloriatio, si digna verecũdia, quid aliud erit gloriatio impudẽs, gloriatio sine verecundia, quàm Sichem sine Dina? Rectè autem inueteratæ consuetudines quę difficilè superantur, per masculinum sexum deũgnantur. Isti sunt mares quos fratres Dinæ circuncidi voluerunt, teste tamen Scriptura hanc circuncisionis conditionem Sichem in dolo proposuerunt. Ecce (vt facilè aduertere possimus) nullo modo marito tali sororem suam dare disponebant, & quãuis propositæ conditionis conuentionem explere potuisset, nullatenus tamen eum tali matrimonio dignum iudicabant. Et quidem etiam si possemus omnia honesta nostra de nostra penitus vita amputare, & ab omnibus omnino mundari, nihilominus tamen deberemus non de nostris meritis, sed tãtùm in Domino gloriari. Et idcircò fortassis fratres Dinæ dura ei proponebant, vt eum de sororis suæ copula omninò desperarent. Sed paratior est Sichem quælibet, vel quamlibet aspera tolerare, quàm adamatæ Dinæ diuortia sustinere. Et nũ quidem sæpè quod & superiùs prælocuti sumus, vt ea quæ ab animo extorquere non potuimus, quando pro Deo illa facere disponebamus, eadem nobis ipsa sit facilè perficere, cum pro eis timeamus incurrere detrimenta verecundiæ.

A *Quomodo, vel quàm caute oporteat intentionem mutare, & morum honesta non deserere.*

CAPVT LIIII.

QVID ad ista dicemus? An fortè melius erit tacitè gemere quam aquid respondere, qui ista negare non possumus? Illud sanè dixerim quod dignè fratrib⁹ merito displicuit, merito eos placare non potuit circuncisio, quæ non tam pro Deo, quàm pro Dina, non tam pro institutione diuina, quàm pro verecundia humana fuit facta. Malum tamen in eis fuit iustæ seueritatis modum excedere, & in vlciscenda iniuria æquitatis mensuram minimè seruasse. Merito ergo Iacob inconsultam eorum audaciam redarguit, seueritatem q; tam indiscretam iustè reprehendit. O quantò satius erat viros quamuis non tam pro Deo, quàm pro Dina circuncisos ad verum Dei cultum paulatim perducere, quàm inopinata, & repẽtina morte percutere. Hinc itaq; colligat, hinc diligenter attendat, quomodo quisque debeat circuncisis suis parcere, quos tamen se meminit non propter Deum circuncidisse. Qui sunt istiusmodi circuncisi, nisi mores non bona intentione correcti? Nec tamen in talib⁹ debemus morum honesta destruere, sed intentionem mutare. Errãt ergo, vtique errant, qui abijciunt opera bona, quamuis fortè inchoata sint intentione mala. Erratuum ergo suorum vltores huiusmodi quid aliud faciunt, quàm super circuncisos cum Simeon, & Leui irruentes violenter occidunt?

Qua maximè consideratione debeamus intentionu deprauationem castigare.

CAPVT LV.

OPere pretium est illud etiam diligenter attendere, quonam modo tam pauci tãtam potuerunt stragem efficere. Sed nimirùm adiuuit eos electa oportunitas temporis, quando ipsos circuncisos, & ab ipsis occidendos oppres-

oppreſſerat, acerbitas doloris. Ad hoc electus eſt circunciſionis dies ille tertiꝰ, in quo (teſte Scriptura) dolor ſolet eſſe grauiſsimus. Sed qui ſunt iſti dies, vel cur tantùm dicuntur eſſe tres? Si per noctem ignorantia, rectè per diem intelligitur notitia. Primus itaq; dies eſt cognitio eorum quæ ſunt extra nos, ſecundus dies, cognitio eorum quæ ſunt intra nos, dies tertius cognitio eorum quæ ſunt ſupra nos. Extra nos corporalia, intra nos ſpiritualia, ſupra nos diuina. Eorum itaque qui ſe circuncidunt, veruntamen non propter Deum hoc faciunt, prima conſideratio eſſe debet, vel potius eſſe ſolet, cùm diligẽter attendunt quid aſperitatis extrinſecus pertulerunt. Secunda conſideratio eſſe debet quid intus acquiſierunt per tot cruciatus corporis, imo quantum intus veraciter perdiderunt per neuum ſiniſtræ intentionis. Tertia conſideratio erit quid retributiõis de Deo expectare debeant, quem ſimulatæ ſeruitutis obſequio nõ tam placaſſe quàm exaſperaſſe non dubitant. Primo itaque die conſiderationis primæ recurrit ad memoriam amputata licentia amatæ conſuetudinis, & abſque dubio dolor efficitur, dolor vtiq; grauis, quia non relinquitur ſine dolore quod poſſidebatur cum amore. Secundò die cõſiderationis ſecundæ inuenit ſe animus per detrimenta corporis peruenisſe ad damna mentis, & ſit vtiq; dolor quanto iuſtior, tanto fortaſsis & grauior. Tertio die conſiderationis tertiæ deprehendit ſe grauia pertuliſſe de ſentẽtia propria, ſed grauiora expectare debere de ſententia diuina. Hic eſt illedies tertius in quo (teſtante Scriptura) dolor ſolet eſſe grauiſsimus. Quãtus enim putas dolor mẽtem tranſuerberat cùm diligẽter conſiderat malum quod pertulit, malum quod commiſit, malum quod promeruit, malum quod pertulit exterius in cruciatu corporis, malum q; contraxit intrinſecus in reatu criminis malum quod promeruit diuinitùs in conſpectu creatoris. Profecto nõ ſolum grauiter, ſed etiam grauiſsimè dolent quiſquis inutiliter circumciſorum ad hanc diem peruenire potuit.

De tribus diebus conſideratis.

Vnde cauſari poſſit dolor peccatorum.

Quod mens in omni corruptione ſua debeat & patienter dolere, & de ſua correctione non deſperare.

CAPVT LVI.

DEBET tamen mens ſui criminis conſcientia & de ſua infirmitate confuſa, & patienter dolere, & de ſua correctione non deſperare. Oportet eam ſanè & dolere de corruptione & ſperare nihilominus de correctione, vt per moderatum dolorem afflicta, & per ſpei fiduciam erecta, & ſatisfaciat de præterito, & prouideat de futuro. Superius autem iam diximus quomodo dolorem & ſpem per Simeonem, & Leui intelligere debemus. Iſti ſunt duo illi Dinæ fratres Simeon, & Leui iniuriarum ſuarum vltores ſæui, ſed vtinã quàm fortes, tam forent & diſcreti. Ad Simeon pertinet ſatisfacere de eo quod malefactum eſt, ad Leui pertinet animum erigere ad id quod in poſterum prouidendum eſt. Si ergo doles de corruptione, deſperes autem de correctione, eſt tibi Simeon, ſed ſolus. Si negligis de ſatisfactione præteriti ſperes tamen de cautela futuri, eſt ibi Leui ſed ſolus. Ad tantum ergo negotium neceſſe eſt vt vterque conueniat, & vterque alteri opem ferat.

Quomodo, vel quàm cautè per exprobationẽ peccati vel per exactionem debiti debeat corrupta mens flagellari.

CAPVT LVII.

SED conſiderandum eſt iterũ, quòd ſæpè in eo quod fortiter agunt modum iuſti libraminis excedũt, quod facilè conuincimus ex hoc eorum opere quod inter manus habemus. Arreptis enim gladijs confœderatos ſibi ſocietatis pacto, violenter occidunt, & pro vnius pudicitia violata, tot virorum tam ſubitam ſtragem fecerunt.

Gladius Simeonis exprobratio, gladius Leui est exactio. Solet enim Simeon corruptæ menti exprobrare vehementer malum quod fecit, Leui verò solet vehementer exigere bonum quod fieri oportuit. Quid igitur aliud est eos his gladijs pugnare, quàm exprobrationis, & exactionis stimulis mentem flagellare? His stimulis quorundam mens vehementer accensa, sæpè inconsolabiliter plangit ea etiam quæ nullo modo potest euitare. His stimulis exagitata ea etiam sæpè inchoare præsumit, quæ nullatenus valet consummare. Hinc illa quorundam immoderata tristitia, hinc illa etiam indiscreta abstinentia, quæ non solùm vires corporis, verum etiam euacuant virtutem mētis. Quosdam etenim sæuiente Simeone vidimus tā irrationabili tristitia absorberi, vt nullius possent aliquatenus consolatione releuari. Alios cognouimus per immoderatam abstinentiam tam grauiter corruisse, vt nulla postmodum delitiarum copia, nulla coquorum diligentia posset eis satisfacere. Ecce bellatores isti (Simeon loquor, & Leui) quomodo pugnant, qualiter se vindicant. Quid est.n. aliud eos arreptis gladijs Dinæ amatores interficere, quàm exprobratione ineuitabilium, vel exactione impossibilium eo vsq; nō solum vires corporis, verum etiam vigorem mentis attenuare, vt pro humana saltem verecundia non possit se mens à suis excessibus temperare? Vnde eis rectè per Iacob dicitur: *Simeon, & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea.* O quales bellatores, qui dū fortiter egisse videri volunt, pacis suæ socios tam crudeliter quàm violenter occidunt. Vasa iniquitatis bellantia, sed in consilium eorum non veniat anima mea. O viros inconsultos, qui dum hic præsumunt, quod efficere non possunt, illud etiam amittunt quod efficere potuerunt. In consilium ergo eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea. Non est bona gloriatio ambulare in magnis, & in mirabilibus super se, quo possit quasi de sua gloriari virtute. Non est inquam huiusmodi bona gloriatio. In cœtu ergo eorum non sit gloria mea. *Quia*, inquit, *in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua iuffoderunt murum.*

Quid sit Simeon & Leui gladijs pugnare.

Quomodo per nimiam afflictionem mens quandoque vsque ad impudentiam effrenatur.

Caput LVIII.

Quid per virum nisi vigor mētis, quid per murum nisi disciplina intelligitur corporis? Vir itaque ille amator Dinæ tūc veraciter occiditur, quando per afflictionem nimiam vigore mentis exhausto vsque ad apertam impudentiam animus effrenatur. Tunc amator Dinæ absque dubio gladio perit, quando per afflictionis nimietatem vigor mentis eo vsque deficit, vt à suis (vt dictum est) excessibus pro humana saltem verecundia se temperare non possit. Tunc murus destruitur, quando per immoderatam abstinentiam rigor prioris disciplinæ penitus dissipatur. Sed hoc est in huiusmodi bellatoribus præ omnibus admirabile, immò super omnia detestabile, quòd nullius vnquàm quamlibet prudentis viri cōsilio acquiescunt, imò nec proprię saltem experientiæ cedunt, nec tūc quidem cùm iam incipiunt & corpore deficere, & corde tabescere. Quorum pertinacia maledictionis iaculo percutitur, cum ad illos per Iacob dicitur: *Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.* Mirabilis pertinacia, sed nō minor insania, abimpetu cursus sui, à deuio erroris sui, non nisi solo impossibilitatis fræno posse retineri. Ecce quomodo præliari norunt vasa iniquitatis bellantia, ecce quanta faciunt, ecce quanta fiunt pro Dina. Pro Dina masculi circuncidūtur, pro Dina circuncisi perimuntur.

Vir amator Dinæ quādo occiditur.

Murus quādo destruitur.

Genes. 49.

Totum

Totum hoc fit pro Dina, totū pro humana verecundia.

Quod nec ordinata verecundia sit bona, nisi sit & moderata.

CAPVT LIX.

SED miraris fortè cùm humanam verecundiam superius reprobauerimus, cur eam modo ad Dinā pertinere doceamus, cùm per Dinam solam ordinatā verecundiam intelligere debeamus. Sed aliud est homines erubescere propter Deum, & aliud eosdem erubescere propter seipsos. *Sic luceat lux vestra* (dicit Scriptura) *vt videant opera vestra bona, & glorificetur pater vester qui in cœlis est*. Bonum est ergo erubescere infamiam, non tam ad nostram, quàm ad gloriam diuinam. Et hoc est fortè Dinam exire hominum infamiam propter Deum erubescere. Nam tunc proculdubio Dina intus inuenitur, quando de occultis etiam suis coram Deo cōscientia nostra confunditur. Homines itaq; propter Deum erubescere, est bonam verecundiam habere, & qualem nō dubitamus ad Dinam pertinere. Verecundia itaque talis & ordinata est, & iuxta aliquid rectè humana dici potest. Reuera tamen huiusmodi bona est, si non sit nimia. Certè si Dina adhuc paruula esset, vel intra thalami sui secreta seipsam cohiberet, corruptionis maculam non incurrisset, & tantorum malorum causa non extitisset.

Matth. 5.

Verecundia bona qua.

De principalium affectuum numero, & ordinandi modo compendiosa recapitulatio.

CAPVT LX.

HÆC est Dina quæ post Isachar, & Zabulon nascitur, quia post degustatū internæ dulcedinis gaudium, & post verum vitiorum odium quanto verius, tanto vehementius quisque de sua infirmitate confunditur. Per Isachar etenim intelligimus gaudium conscientiæ, per Zabulon odium malitiæ, per Dinam venustatem verecundiæ, & sunt quidem hi nouissimi tres liberorum Liæ. Quos si cum quatuor superioribus annumeramus, septem esse absq; dubio inuenimus. Principales enim affectus septem esse lōgè superius iam diximus, quos cùm in nobis ordinamus in numerum virtutum redigimus. Primò itaq; ordinatur timor, deinde dolor, post hos spes, & amor. Post hos quatuor ordinantur lætitia, & ira, nouissimè autem omnium verecūdia. Itaque nihil aliud est Iacob huiusmodi liberos ex Lia genuisse, quàm animum affectionis suæ motus ordinando dignam virtutum sobolem de seipso procreasse. Per Ruben igitur primogenitum Iacob intelligimus ordinatum timorem, per Simeonem ordinatum dolorem, per Leui & Iudam ordinatam spem & ordinatum amorem. Per Isachar autem intelligitur ordinata lætitia, per Zabulon ordinata ira, per Dinā ordinata verecundia.

Per Isachar Zabulon & Dinā, quid intelligendū.

Quod affectus ordinati veraciter sunt boni, si sunt & moderati.

CAPVT LXI.

SCIENDVM autem quòd affectus isti tunc veraciter creduntur boni, quando sunt non solùm ordinati, sed etiam moderati. Sæpè namque cum discretionis moderamē excedunt, virtutis nomen amittunt. Sed hoc fortassis melius per exemplum ostendemus, si de ipso fratrum primogenito exempla sumamus. Certè si timor immoderatus periculosus non esset, Iacob ad Ruben loquens minimè dixisset: *Effluxus es sicut aqua non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Si per Ruben debemus ordinatum timorem intelligere, cur quæso iubet eum Iacob non crescere, nisi quia malum est in quolibet ordinato timore modum æquitatis excedere.

Genes. 49.

Quibus modis timor mensuram æquitatis transgreditur.

CAPVT LXII.

DVOBVS autem modis hic filius æquitatis mensuram sæpè supergreditur, aut quia circa vnum aliquid minus extenditur, aut quia ad innumera, vel etiam inutilia passim dilatatur. Quis neget Iudam post proditionis scelus iure timere debuisse? Sed illud in eo quis non videat supra omnia execrabile fuisse, quòd dum in suo timore modum seruare noluit, vel nescivit semetipsum desperando malum qđ corrigere potuit, detestabiliori exitu, quàm exordio cumulauit? Sed illa timoris nimietas quæ se passim ad multiplicia rerum effudit facilius decipit, perfectis etenim viris quandoq; subrepit. Quis namq; prælatorum quamlibet perfectus dum subiectis suis vitæ necessaria prouidet ita sollicitudinis suæ curas temperet, vt pro aduersis rerum casibus nunquàm plus iusto formidet? Pertinet autem ad Ruben tunc tantùm timor huiusmodi cùm surgit quidem, & nõ ex amore mundi, sed de dilectione proximi. Sed quis enumerare sufficiat omnes ancipites incommodorum casus hinc indeq; surgentium, pro quibus cum trepidare cogit, & si non sua suorũ saltem infirmitas subiectorum? Et quis non videat quàm sit difficile, imo quàm penè impossibile, iustæ formidinis metas nunquam excedere? Inde fit sæpè vt quanto quis prudentior, tanto inueniatur & sollicitior, & quanto quisque nouit perspicacius circumstantium periculorum casus ancipites prospicere, tanto cogitur timidæ sollicitudinis suæ habenas multiplicius relaxare. De quo & illud conuenienter intelligitur, quod ad Ruben per Iacob dicitur: *Effusus es sicut aqua, non crescas.* Solet enim per aquã quandoq; carnis prudentia, sicut per vinum intelligi sæpè specialis intelligentia. Hæc aqua cuique tunc in vinum vertitur, quando aspirante Deo per exterioris scientiæ scalã ad inuisibilium intelligẽtiam subleuatur, quando inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Huiusmodi cuiq; aqua eo amplius abundat, quo eius animus in exteriorum scientia copiosius se dilatat. Hæc vtique aqua quanto vberius excrescit, dum omnia cautè circumspicit, tanto proculdubio formidolosę solicitudinis syluam densiorem gignit, & latius expandit, vnde rectè hic dicitur: Effusus es sicut aqua, non crescas. Cauendum itaq; summoperè est cùm mũdanæ scientiæ aqua abundat, ne multiplicis solicitudinis timor vltra mensuram excrescat.

Per aquam quandoq; carnis prudentia intelligitur.

Rom. 1.

Ad quàm impudentem euagationem nimius timor mentem prostituit.

CAPVT LXIII.

CERTE cùm Ruben adhuc paruulus esset, & annos pueriles ageret, patris sui cubile incestare nõ præsumpsit, vel quia non potuit, vel quia minimè ausus fuit. Adultus tamen in tantam (vt de ipso legitur) prorupit audaciam vt patris sui corrumperet concubinam, Balam videlicet Rachelis ancillam. Sed si per Balam imaginatio intelligitur, quomodo putamus huiusmodi ancilla corrumpitur? Sed quæ est Balæ corruptio, nisi cogitationis, vel imaginationis inordinata, & impudens euagatio? Intantum enim quandoq; timor superfluus imaginationem nõ dicam corrumpit, sed prostituit, vt in tẽpore quidem orationis à suis se fornicationibus temperare vix, aut omnino non possit. Cùm enim præ nimia solicitudine inter orandum etiam sæpè mundanorum negotiorum phantasias mens per imaginationem recipit, quid aliud Bala quàm ad fornicationes Ruben sinum suum expandit? Cogita nũc ergo quàm sit ineptum vt eo tempore quo debes pro æternis malis remouendis Domino supplicare incipias temporalia tãtùm pericula præ oculis habere, & illa

Bala corruptio qua sit.

Nota de mẽtis euagatione tempore orationis.

& illa sola corde reuoluere, illorum propter quę veneras obliuiſci, illa quorum obliuiſci debueras sola reminiſci. Hinc est quòd mens sæpè quæ prius solebat per imaginationem sola sibi futurorum bona vel mala omni hora anteponere, postmodum per superfluum timorem subacta non possit vel ad modicum curarum sæcularium incursus à cordis secretario excludere. Quia igitur sæpè imaginatio per superfluum timorem ad tam impudentem cogitationum euagationem deducitur, rectè ad Ruben pater suus de corruptione Balæ ei improperando loquitur. Effusus es sicut aqua, nō crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.

De vi, vel efficacia timoris sine quo nec mala deserimus, nec bona inchoamus.

CAPVT LXIV.

SED vt de hoc affectu aliquid loquamur apertius, maiorem præ cæteris siue ad bonum siue ad malum efficaciam habere videtur. Siquidem ab illo frequenter à suo mens rectitudinis statu deijcitur, sed quolibet modo deiecta sine illo nunquàm reparatur. Quis enim de quouis peccato quâlibet paruo sine timore liberatur? Sine timore mala nostra nunquàm deserimus: sine timore bona operari, nec saltē inchoamus. Nonne de eo hoc illa verba Iacob manifestè loquuntur si rectè intelligātur vbi dicitur. *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei, primus in donis maior imperio.* Vbi & illud sequitur, de quo aliqua iam diximus. *Effusus es sicut aqua, non crescas.* Quomodo autem iste Ruben sit primogenitus, vel quomodo sit principium doloris, ex superius iā dictis satis (vt arbitror) manifestum est, quomodo autem sit eius fortitudo, & cætera quæ de eo dicuntur, facile ostendi potest. *Tu*, inquit, *fortitudo mea.* Quis enim in illo vnquā prælio victor extitit vbi spiritus aduersus carnem, caro aduersus spiritum concupiscit? Quis, inquam, tam numerosum concupiscentiarum suarum exercitum debellauit, si sine timore pugnauit? Rectè ergo primogenitus quia à timore Domini omne bonū inchoatur, rectè fortitudo dicitur, quia per timorem Domini cor contra concupiscentias suas roboratur, rectè principium doloris sui, quia timorem Domini vtilis dolor comitatur. Vt enim animi dolor cuique suus sit, & sibi vtilis existat, necesse est vt eum timor Domini præcedat.

Genes. 49.

De principalitate timoris, & aliis affectibus qui quibus principentur.

CAPVT LXV.

PRIMVS (inquit) in donis, maior imperio. Inter omnia Dei dona quæ ad salutem hominis spectare videntur primum & principale donū bona voluntas esse cognoscitur, per quam in nobis diuinæ similitudinis imago reparatur. Quicquid homo agat, bonum esse non potest, nisi ex bona voluntate procedat. Quicquid ex bona voluntate fit, malum esse non poterit. Sine bona voluntate omnino saluari non potes, cum bona voluntate omnino perire non potes. O donum mirabile, ô donum singulare. Hoc est illud primum, vel principale donum quod primogenito Ruben tribuitur, quia absque dubio per timorem Domini volūtas mala in bonam commutatur. Cur itaque primus in donis non sit qui primum, & principale donū accipit? Primum quia à bona volūtate bonum omne inchoatur: principale, quia bona voluntate hominibus vtilius nihil datur. Primus in donis, maior imperio. Quis hunc Ruben præ cæteris imperio maiorem esse neget, qui cæteris omnibus fratribus suis per sæpè etiam imperare solet. Ante eius conspectum Leui cedit, quia superueniente timore spes cadit, ad eius imperium sæpè Iudas secedit. Zabulon accedit, quia cogente timore sæpè charitas refrigescit, odium exurgit.

Quodnam sit primum & principale donum.

Cur dicatur primum & principale Ruben.

Ad nutum ipsius Isachar egreditur, & Simeon ingreditur, quia subintrante timore, sæpè & gaudium excluditur, & dolor admittitur. Vidimus quomodo Ruben quandoque fratribus suis etiam imperare cõsueuit, videamus quomodo imperium suum præ cæteris latius extendit. Certè alia sunt quæ amamus, alia sunt quæ odio habemus, sed pro veriſque timere solemus, dum sæpè ista amittere, illa formidamus incurrere. Diuidunt itaque Iudas, & Zabulon inter se regnum, sed Ruben se extendit ad totum, quia verus amor ad sola bona, verum odium ad sola mala, timor se effundit ad hoc, & ad illa. Zabulon in partis suæ partem fratrem suum admittit Simeonem. Pro aduersis siquidem dolemus, sed non pro omnibus, quia nõ omnia sustinemus. Leui quàm Iudas imperio est minor, multo tamen quàm Isachar imperio est maior. Plura enim sunt quę debemus diligere, quàm quæ audeamus sperare. Sed constat nihilominus copiosiorem esse materiam sperandi quàm gaudendi, quia habita de quibus gaudemus pauca sunt ad ea quę habenda speramus. Iudas itaque & Zabulon imperij sui magnitudine cæteros fratres vincunt, verumtamen ad mensuram Ruben extendere se minimè possunt. Omnes itaque Ruben antecedit, qui cæteros primus longe post se relinquit. Omnia enim quæ constat homines amare, sperare, odisse, pro quibus dolere, vel gaudere solent, multiplicis timoris causas ex se gignere valent. Sæpè etenim circa vnam rem quã diligimus, plures timendi causas inuenimus. Quot modis siquidẽ perdi potest, tot timoris occasiones dare potest. Multum itaque regnum suum Ruben iste dilatat, sed vires ei administrat, nõ solum multiplicitas occultorum, sed etiam mutabilitas apparẽtium. De quo enim securus esse possum, qui nil habeo quod perdere non possum? Quando hic ad scientiæ certitudinem pertingo, qui innumerabiliter plura nescio quã scio?

A Quia igitur timor cæteris affectibus latius diffunditur, recte Ruben fratrum comparatione imperio maior esse perhibetur. Et ne crescat a patre suo prohibetur, sed eo videlicet tempore quo sicut aqua diffusus erat, quando iam patris cubile ascenderat, stratumque eius iam maculauerat. *Ruben, inquit, primogenitus meus tu fortitudo mea, principium doloris mei primus in donis, maior imperio, effusus es sicut aqua, non creſces quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti ſtratum eius.* Ecce Ruben quantum malum præsumpsit, quia vltra modum excreuit. Cito magnum periculum incurritur, si timor noster per discretionem non moderatur.

Quomodo virtutes in vitia vertantur nisi per discretionem moderentur.

CAPVT LXVI.

SIc & de alijs affectibus credere debemus, periculosos quidem esse, nisi eos intra æquitatis metas coerceamus. Certe quàm malum sit dolorem, & spem modũ excedere, ex prædicto Simeonis, & Leui facto facile possumus aduertere, de quibus per Iacob dicitur. *Maledictus furor eorum quia pertinax, & indignatio eorũ quia dura.* Caute ergo circa omnes debet custodiri, vt non solum sint ordinati sed etiam moderati. Timor enim nimius sæpè cadit in desperationẽ, dolor nimius in amaritudinẽ, spes immoderata in præsumptionem, amor superfluus in adulationem, lætitia superuacua in dissolutionem, ita intemperata in furorem. In hunc itaque modum virtutes in vitia vertuntur si per discretionem minimè moderentur. Vides ne quemadmodum cæteræ omnes virtutẽ discretionis requirant, ne virtutis nomen amittant.

Genes. 49.

Quomodo, vel quàm sero oriatur discretio cum sit prima proles rationis.

CAPVT LXVII.

HIc est ille Ioseph qui quidem sero nascitur, sed à patre plus cæteris amatur.

amatur. Quis enim neſciat vera bona animi ſine diſcretione nec poſſe acquiri, nec poſſe conſeruari? Merito ergo illa virtus ſingulariter diligitur ſine qua nulla conquiritur, nulla conſumatur, nulla conſeruatur. Sed vix ſero talem filium accipere meremur, quia ad diſcretionis perfectionem nō ſine magno vſu, non niſi per magna experimenta erudimur. Prius nos oportet in ſingulis virtutibus exerceri, & quid in vnaquaque poſsimus experiri, quàm poſsimus de omnibus plenam ſcientiam percipere, & de ſingulis ſufficienter iudicare. Multa quidem de diſcretione legendo, multa diſcimus audiendo multa ex inſito nobis rationis iudicio, veruntamen nunquàm de hac ad plenum erudimur ſine experiētiæ magiſterio. Poſt omnes ſequi oportet, qui de omnibus iudicare debet. Primum ergo eſt vt ſatagamus ſingulis virtutibus ſtudium frequens impendere, quod dum facimus neceſſe eſt nos ſæpius cadere: oportet ergo nos ſæpè reſurgere, & per frequentem lapſum addiſcere qua vigilātia, qua cautela oporteat virtutum bona acquirere, vel cuſtodire. Sic ſic dum longo vſu virtutum diſciplina addiſcitur, quandoque mens diu exercitata ad plenam morum diſcretionem perducitur, & quaſi de nato Ioſeph iure lætatur. Ante huius natiuitatem eius fratres dum adhuc omnia ſine diſcretione agunt, quanto vltra vires ſuas multa præſumunt, tanto ſæpè deterius, atque deformius ruunt. Vnde eſt (ſicut iā diximus) quòd poſt eos Dina naſcitur, quia frequenter deformem lapſum pudoris confuſio comitatur. Sed poſt natam Dinam & quaſi per confuſionis ignominiam fratres ſui inueniunt, & per experimentum addiſcūt, nihil melius eſſe quàm conſilio regi: *Quia melior eſt vir prudens viro forti. Vir enim prudens loquitur victorias, & qui cum conſilio cuncta agit in æternum non pœnitebit.* Cum igitur conſilij neceſſaria vtilitas per experimentum cognoſcitur, & per ſtudium attentius quæritur & inuenitur Ioſeph quodammodo naſcitur, per quę virtus diſcretionis intelligitur. Patet autem ratio cur ancillarum nulla, cur nec ipſa quidem Lia ſed Rachel ſola potuerit talem filium gignere, ſiquidem non eſt ſenſualitatis, non imaginationis, non denique ipſius affectionis, ſed ſolius eſt rationis diſcernere, ſicut & intelligere. Si igitur per Rachel rationem intelligimus, cur non niſi de Rachel Ioſeph naſci poſsit citius inuenimus, quia quòd de ſola ratione diſcretio oriatur minime dubitamus. Talis proles de tali matre. Ioſeph de Rachele, diſcretio de ratione.

Bona ſine diſcretione nec acquiri, nec cōſeruari poſſunt.

Per frequētem lapſum docemur ſapere.

Prouerb 16. Prouerb 21.

De diſcretionis vtilitate, vel eius proprietate.

CAP. LXVIII.

HIC eſt ille Ioſeph qui ſolus inter fratres tunica talari veſtitur, quia ſola illa actio ad conſummationis talum debitiq; finis terminum perducitur, quæ per diſcretionis prudentiam moderatur. Hic eſt ille Ioſeph qui à patre plus cunctis fratribus amatur, quia cunctarum virtutum virtus cuſtos cæteris iure præfertur. Hic eſt ille Ioſeph ſomniator ſomniorumque interpretator, quia vera diſcretio in ipſo tentationis articulo, inter ipſa ſuggeſtionum phantaſmata ex eorum qualitate futura pericula deprehēdit, & alijs quibuſlibet ad cogitationum ſuarum confeſſionem imminentium malorum inſidias detegit, & de futuris periculis cautos reddit. Hic eſt Ioſeph quem æmulātur ſui, venerantur alieni, quem vendunt Hebræi, emunt Ægyptij, quia citius conſilio acquieſcunt, faciliusq; alienæ prudentiæ cedunt erroris ſui tenebras cognoſcentes, quàm de iuſtitia ſua, vel prudentia præſumentes. Hic eſt ille Ioſeph ſponſus, virginis amator, non violator caſtitatis, quia diſcretio cuſtos non corruptor eſſe ſolet internæ puritatis. Hic eſt illud puer, & nuncius qui Beato Iob in omni perſecutione ſua

De vera diſcretione.

Diſcretio cuſtos internæ puritatis.

sua solus remanere potuit, qui ei perpetrata damna statim renũciare studuit, quia nisi per discretionem virtutum damna animus nec cognoscit, nec corrigit. Nescit puer ille cum pereuntibus perire, nescit discretio per rerum detrimenta, per tentationum augmenta deficere, sed proficere. Quãto enim acrioribus tentationibus vrgemur, quanto crebrioribus periculis exercemur, tanto perfectius ad discretionem eruditur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Nouit itaq; Ioseph non solum cum crescentibus crescere, nõ solum cum proficiẽtibus proficere, verum etiam ex fratrum defectu ad profectum tendere, & ex aliorum detrimentis prudentiæ lucra acquirere. Merito talis filius Ioseph nuncupatur, Ioseph siquidem augmentum interpretatur. Vnde rectè de ipso per patrem eius dicitur. *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.* Rectè itaque augmentum nominatur, rectè filius accrescens dicitur qui semper augmentatur, cuius incrementum vsque in finem non finitur.

Quanto acrius tentamur tanto perfectius ad discretionem eruditur.

Genes. 49.

Quam sit vtile & item quàm sit difficile discretioni perfectè obtemperare.

CAPVT LXIX.

QVANTA autem huius virtutis sit excellentia testantur ipsa Ioseph somnia, testantur patris eius verba, vbi legitur. *Nunquid ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram?* Hunc Ioseph & pater, & mater, & fratres adorant, quia aut spontanea voluntate, aut coacti necessitate quandoq; discretioni obtemperant. Per discretionem siquidẽ sol ille mundi intellectualis interior ille oculus cordis intentio videlicet mentis dirigitur, per discretionem ipsa de qua oritur subtilitas rationis acuitur, per discretionem illa tota virtutum fraterna germanitas modificatur, & virtutum quælibet quę eius consilio non acquieuit, quæ se discretioni non subdit, citius virtutis nomen amittit. Ipse est qui fratrum suõrum negligentias non negligit, ipse est qui eorum excessus arguit. Ipso præsente non licet eis quicquã vltra vires præsumere, ipso præsente nihil per negligẽtiam prætermittere. In eius præsentia non eis licet siue ad dexteram siue ad sinistram declinare, nil segniter, nil præcipitanter agere, nil ante tempus præsumere, nil vltra temporis oportunitatem differre. Hinc illa inter ipsum & fratres discordia grauis, & ita penè implacabilis, de qua scriptura non tacet, cum manifestè pronunciet, quia oderant eum fratres sui, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Monita enim Ioseph videntur eis valde grauia, dura instituta, consilia importabilia. Quid enim durius, quid difficilius, quàm nil faciendum negligere, & in omni suo facto nunquam modum perturbare, nũquam ordinem confundere, nunquam mensuram excedere? Crede mihi, nihil à se animus difficilius extorquet, quam vt in omni affectione sua modum seruet. Sæpè etenim fratres Ioseph magnum aliquid molientes dum eis vndique acclamatur euge euge, solent non solum ad inutilia, verum etiam ad impossibilia conatus sui manus extendere. Frequenter siquidem animi affectus ex huiusmodi adulantium acclamatione ad immoderatam præsumptionum audaciam effrænatur, imò etiam multoties mentis intentione deprauata vsque ad hypocrisis crimen deducitur atque deijcitur. Hoc est illud crimen pessimum & præ cæteris abominandum quia Deo præ omnibus odiosum, de quo Ioseph fratres suos apud patrem suum accusat, sicut scriptura ipsa manifestè declarat, cum dicit. *Accusauit Ioseph fratres suos apud patrem crimine pessimo.* Vitium quod Deus singulariter detestatur, nullum aliud quàm hypocrisis rectius intelligitur. Augustino namque attestante simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Hoc vitium per Ioseph detegitur, quando insidians

Genes. 37.

De proprietatibus discretionis.

Quid sit crimen pessimum.

Genes. 37.

Super Psal. 51.

sidians malum per discretionem deprehenditur, & arguitur. Hoc vitium tunc filios corrumpit, hoc vitium tunc pater corrigit, quando affectum tangens durius pulsat, diutius occupat, veruntamen animum vsque ad consensum non inclinat.

De multiplici officio veræ discretionis.

CAPVT LXX.

PERTINET itaque ad Ioseph non modo hoc vitium sed quodlibet insidians malũ, & latens adhuc prouidè circumspicere, cautè præuidere, callidè deprehendere, citius detegere, acerbius arguere. Ad officium Ioseph spectat cura, & custodia omnium fratrum suorum, ad ipsum spectat disciplina singulorum, ad ipsum dispositio gerendorum, ad ipsum prouidentia futurorum. Ad eius officium pertinet diligenter attendere, frequenter discutere, quantũ animus quotidie proficiat, vel quantum forte deficiat, quibus cogitationibus magis incurſetur, quibus affectibus frequentius tangatur. Ipse Ioseph debet nõ solum vitia cordis verumetiam infirmitudines corporis perfectè cognoscere, & secundum quod vnumquodque exigit, salutis remedia quærere, quæsita adhibere. Ipsum nosse oportet non solum vitia sua, sed & gratiarum munera & virtutum merita, sed & ipsa diligenter distinguere, & quæ sint bona naturæ, vel quæ dona gratiæ subtiliter pensare. Promptum habere debet quibus tentationũ machinis malignus eum spiritus impugnet, quantis spiritualium gaudiorum consolationibus abundet, quàm frequenter diuinus eum spiritus visitet, quomodo ab ipso cum sit vnus non tamen vniformiter, eodemq; modo semper tangitur, sed nunc spiritu sapientiæ, nunc spiritu intellectus, nunc spiritu consilij, vel alijs quibuslibet eius affectibus repletur. Et vt totum breuiter concludam, debet hic noster Ioseph totum interioris & exterioris hominis statum & habitum inquantũ possibile est plene cognoscere, nec solum qualis sit, verum etiam qualis esse debeat subtiliter quærere, diligenter inuestigare.

De gemina prole rationis, gratia videlicet discretionis, & gratia contemplationis

CAPVT LXXI.

PER hunc itaq; Ioseph animus assiduè eruditur, & quandoq; perducitur, ad plenam cognitionem sui, sicut per vterinum fratrem eius Beniamin, quandoq; subleuatur ad contemplationem Dei. Sicut enim per Ioseph gratiam discretionis, sic per Beniamin intelligimus gratiam contemplationis. Vterq; de eadẽ matre nascitur, quia & Dei cognitio, & sui ex ratione percipitur. Longe post Ioseph Beniamin gignitur, quia animus qui in sui cognitiõe diu exercitatus, pleneq; eruditus non est, ad Dei cognitionem non sustollitur? Frustra cordis oculum erigit ad videndũ Deum, qui nondũ idoneus est ad videndum seipsum. Prius discat homo cognoscere inuisibilia sua, quàm præsumat posse apprehendere inuisibilia diuina. Prius est vt cognòscas inuisibilia spiritus tui, quàm possis esse idoneus ad cognoscendum inuisibilia Dei. Alioquin si non potes cognoscere te, qua fronte præsumis apprehendere ea quæ sunt supra te?

Cognitio sui ad cognitionem Dei perducit.

Quomodo per plenam cognitionem sui, subleuetur animus ad contemplationem Dei.

CAPVT LXXII.

PRAECIPVVM & principale speculum ad videndũ Deum, animus rationalis, absq; dubio inuenit seipsum. Si enim inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur, vbi quæso quam in eius imagine cognitionis vestigia expressius impressa, reperiuntur? Hominem secundum animã ad Dei similitudinem factum & legimus, & credimus, & idcirco quamdiu

Rom. 1.

Gen. 1. 2. Cor. 3. 1. Cor. 15.

per fidem, & non per speciem ambulamus, quamdiu adhuc per speculum, & in ænigmate videmus, ad eius (vt ita dixerim) imaginariam visionem aptius speculum, quam spiritum rationalem inuenire non possumus. Tergat ergo speculum suum, mundet spiritum suum, quisquis sitit videre Deum suũ. Hoc itaq; speculũ non desinit verus Ioseph tenere, tergere, indesinenter inspicere. Tenere ne deorsum corruens terræ per amorẽ inhæreat, tergere in inanium cogitationum puluere sordescat, inspicere, ne ad inania studia intentionis suæ oculum reflectat. Extersо autẽ speculo, & diu diligenter inspecto, incipit ei quędam diuini luminis claritas interlucere, & immensus quidam insolitæ visionis radius, oculis eius apparere. Hoc lumen oculos eius irradiauerat, qui dicebat: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.* Ex huius igitur luminis visione quam admiratur in se, mirum in modum accenditur animus, & animatur ad videndum lumen, quod est supra se. Ex hac inquam visione videndi Deum flammam desiderij conspicit, & fiduciam sumit. Mens itaque, quæ iam visionis huius desiderio flagrat, si iam sperat, & desiderat, iam se Beniamin concepisse cognoscat. Sperando enim concipit, desiderãdo parturit, & quanto amplius crescit desiderium, tanto appropinquat ad partum.

Tergat speculum suum, qui vult Deum videre.

Psal. 4.

Quàm sit arduum, vel difficile gratiam contemplationis obtinere.

CAPVT LXXIII.

SED scimus nihilominus (nam & hoc scriptura docente didicimus:) *Quia spes quæ differtur, affligit animũ.* Nihil enim sic afficit animum, quomodo impatiens desiderium. Quid autem huius visionis dulcedine expetitur salubrius? quid sentitur suauius? quid animus experitur iucundius? Nouit hoc Rachel, nam nec rationem hoc latere potest, quia in huius suauitatis comparatione, omnis dulcedo amara est. Hinc est, quod nec studium suum laxare, nec desiderium suum temperare potest. Hinc illa tãta parientis anxietas, & doloris immanitas. Vnde namq; putas tanta doloris magnitudo, nisi ex indesinenti studio, & impatienti desiderio? Crescit quotidie, & ex desiderio labor, & ex labore dolor. Augmẽtatur assiduè, & ex studio desideriũ, & ex desiderio studium. Scit tamẽ Rachel hoc negotium supra vires suas esse, nec tamen valet studium suum, vel desiderium temperare. Ad tantã namq; gratiam, nunquã pertingit mens per propriam industriam. Dei est hoc donum, non hominis meritum. Sed absq; dubio talem, tantamq; gratiam accipit, nemo sine ingenti studio, & ardẽti desiderio. Nouit hæc Rachel, & idcirco studiũ multiplicat, & desideriũ suum quotidianis incrementis acrius inflammat. In tanta namq; quotidiani conatus anxietate, in huiusmodi doloris immensitate, & Beniamin nascitur, & Rachel moritur, quia cum mens hominis supra seipsam rapitur, omnes humanæ ratiocinationis angustias supergreditur. Ad illud enim, quòd supra se eleuata, & in extali rapta, de diuinitatis lumine conspicit, omnis humana ratio succumbit. Quid est enim Rachelis interitus, nisi rationis defectus?

Gen. 35.

De illo contemplationis genere, quod est supra rationem.

CAPVT LXXIV.

BENIAMIN itaq; nascente, Rachel moritur, quia mens ad contemplationem rapta, quantus sit humanę rationis defectus experitur. Nonne Rachel mortua tunc erat, & omnis humanæ rationis sensus in Apostolo defecerat, cum dicebat: *Siue in corpore, siue extra corpus, nescio Deus, scit.* Nemo ergo se existimet ad illius diuini luminis claritatem, argumentando posse penetrare, nemo se credat humana

2. Cor. 12.

illud

illud ratiocinatione posse comprehendere. Si enim aliqua argumentatione adiri potuisset lumen illud diuinum, vtique inaccessibile non fuisset. Denique Apostolus gloriatur, ad illud se non quidem isse, sed absque dubio raptum fuisse: *Scio*, inquit, *hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum.* Sed quod est cœlum hoc tertiũ quod est inter terram & cœlum, hoc est inter corpus & spiritum. Sed alia est dignitas spiritus humani, alia autem spiritus angelici, & longe alia est excellentia spiritus diuini. Humani siquidem spiritus dignitatem qui subiacet pænè & culpæ longe supergreditur vtriusque expers excellentia scilicet angelicæ naturæ, sed incomparabiliter, vtrosque præcedit spiritus ille qui fecit vtrumque. Ad horum igitur cœlorum quodlibet cuiusuis animus, tunc veraciter exigitur, quando terrenarum cogitationum ima deserens, in eorum contemplatione defigitur. Ad primum itaque cœlum pertinet cognitio sui, ad tertium autem pertinet contemplatio Dei. Ad hoc itaque tertium cœlum quis putas ascendit, nisi qui & descendit filius hominis qui est in cœlo? Itaque & si sint qui ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos, non tamen ascendunt nisi forte ad primum & secundum, non enim possunt vsque ad tertium. Ad hoc vtique cœlum homines rapi possunt, nam ipsi ascendere omnino non possunt. Possumus tamen illa quæ in hac vita haberi potest, Dei cognitionem, tribus gradibus distinguere, & secundum triplicẽ graduum differentiam per tres cœlos diuidere. Aliter siquidem Deus videtur per fidem, aliter cognoscitur per rationem, atque aliter cernitur per contemplationem. Prima ergo visio ad primum cœlum, secunda ad secundũ, tertia pertinet ad tertium. Prima est infra rationem, tertia supra rationem. Ad primum itaque, secundum contemplationis cœlum, homines sanè ascendere possunt, sed ad illud quod est supra rationem, nisi per mentis excessum supra seipsos rapti nunquam pertingunt. Quod autem per Beniamin illud contemplationis genus, quod supra rationẽ est, intelligere debeamus, ex matris eius morte conuenienter satis conijcere possumus.

Ibidem.

Quodnam sit hoc tertiũ cœlum.

De primo cœlo, & tertio.

Ioan. 3.

De tribus modis videndi Deũ

De supereminentia spiritualium theoriarum.

CAPVT LXXV.

AD huiusmodi ergo contemplationis celsitudinẽ quælibet creaturarum cognitio angusta, est, & in imo iacet, terræ moræ in cœli respectu, vix puncti vicem tenet. Ad cognitionem siquidem creatoris, quantalibet cognitio creaturarum, quid aliud est, quam quod terra ad cœlum, quod centrum ad totius circuli ambitum? Habet tamen hæc terra, habet hæc inferior inferiorum scientia, montes, & colles, capos, & valles. Secundum differentiam creaturarum, erit & differentia scientiarum. Vt enim ab imo incipiamus, magna est distantia inter corpus, & corpus. Siquidem sunt corpora cœlestia, sunt & corpora terrestria. Maior tamen est distantia cuiuslibet corporis ad spiritum, quam quorumlibet, & quamlibet dissimilium corporum. Sed & ipsorum spirituum alij sunt irrationales, alij sunt rationales. Oculos ergo quasi in imo defixos habere videntur, qui sola adhuc corporer mirantur. Sed iam quasi ad alta ascendunt, qui se ad spiritualium inuestigationem conuertunt. Animus qui ad scientiæ altitudinem nititur ascendere, primũ, & principale sit ei studium seipsum cognoscere. Magna altitudo scientiæ seipsum perfectè cognouisse. Mons Magnus & altus, plena cognitio rationalis spiritus. Omnium mundanarum scientiarum cacumina mons iste transcendit, omnem philosophiã, omnẽ mundi, scientiã, ab alto despicit.

Quid faciendum sit cupienti cognoscere altiora perfectio nemo altiora.

Quid tale Aristoteles, quid tale Plato inuenit, quid tanta philosophorū turba, tale inuenire potuit? Vere, & absque dubio, si hunc montem ingenij sui acumini ascendere potuissent, si ad seipsos inueniendos, eorum eis studia sufficerent, si seipsos plenè cognouissent, nunquam idola coluissent, nunquam creaturæ collū inclinassent, nunquam cōtra creatorē ceruicem erexissent. Hic defecerunt scrutantes scrutinio. Hic inquam defecerunt, & in hunc montem minimè ascendere poterant.

Psal. 67. Ascendat homo ad cor altū, & exaltabitur Deus. Discе homo cogitare, discе cogitare teipsum, & ascendisti ad cor altum. Quantū quotidie in tui cognitionem proficis, tantū ad altiora supertendis. Qui ad perfectam sui cognitionem peruenit, iam montis verticem apprehendit.

Quàm sit rarum, vel quàm iucundum, spirituales theorias in vsum adducere, & in oblectamentum vertere.

CAPVT LXXVI.

QVAM rari sunt, vel quia nolunt, vel quia nequeunt qui hucusq; ascendunt. Rarum valdè in hunc montem ascendere, sed multo rarius in eius vertice stare, & ibi moram facere, rarissimum aūt ibi habitare, &

Psal. 22. mente requiescere: *Quis*, inquit, *ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Prius ascendere est, postea stare. In stando quidē labor, sed in ascendendo maior. Multi quidem in ipsa ascensione defecerunt, ꝓpter nimium laborē ascendendi, multi ab arduo eius vertice ocius descenderunt, ꝓpter laborem standi. Hoc fortassis eis intolerabile videbatur, qm non solū in hunc montem, nisi per magnū laborem non ascenditur, verumetiā sine magna difficultate ibi immorari non datur. Sed forte iam ascendisti, iam ibi stare didicisti, nec hoc sufficiat tibi, Discе ibi habitare, & mansionem facere, & qualicunq; mentis euagationem abstractus, illuc super redire. Absq; dubio per multum vsum quandoque vertetur tibi in oblectamentū, ineni, vt absq; vlla laboris difficultate possis ibi assiduus esse, quinimo pęna potius tibi sit alibi, quā ibi morā aliquā facere. Mira iucunditas in hoc monte sine labore morari posse, Petro attestāte, qui tanta, & tam insolita suauitate allectus, exclamat: *Bonū est nos hic esse.* *Matth. 17.* O fęlicem qui potuit in hunc montē ascēdere, & mente requiescere? O quam magnū? O quam rarū? *Psal. 14.* *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Et quidem magnū est ascendere posse, & stare, maius tamē est posse inhabitare, posse requiescere. Ascēdere, & stare, est virtutis, inhabitare, & requiescere, est fœlicitatis. Vtrumq; vtiq; magnum, vtrumq; admiratione dignū. Vtrumq; ꝓpheta miratur, sed illud ꝓ magnitudine difficultatis, istud pro magnitudine iucunditatis. Admiratio difficultatis est illa exclamatio: *Quis ascendet in* *Psal. 23.* *montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Admiratio in iucunditatis est illa exclamatio: *Domine quis habitabit in* *Psal. 14.* *tabernaculo tuo? aut quis requiescet in mōte sancto tuo?* Ascēdere, & stare, ô quanta, qualisq; fortitudo, inhabitare, & requiescere, ô quāta, qualisq; beatitudo. Quis ad id opus idoneus, quis hoc munere dignius? *Domine quis ascendet, do-* *Psal. 42.* *mine quis stabit in monte sancto tuo? Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Quòd frustra nitimur ad summa sine prævemente gratia.

CAPVT LXXVII.

VIDES ne, quod non nisi veritas in hunc montē deducit, & adducit. Ipsa ducit, ipsa est quæ perducit. Libenter sequor veritatem, non habeo suspectum talem ducem. Nouit veritas ducere, nescit veritas seducere. Sed quid est veritas? Quid tu dicis doctor bone, doctor Christe, quid est veritas?

Ego,

Ioan. 14. *Ego sum*, inquit, *via, veritas, & vita.* Sequatur ergo veritatem, qui vult ascendere in montem. Sequere Christum, quicunque cupis ascendere in montem istum. Docente euangelista didicimus: Matth. 17. *Quia assumpsit Iesus discipulos suos, Petrum videlicet Iacobum, & Ioannem, & duxit eos in montē excelsum seorsum.* Ducuntur ergo discipuli Iesu sursum, & seorsum, vt possint apprehendere montē istum excelsum. Via ardua, via secreta, & multis incognita, quæ ducit ad montis huius fastigia. Illi soli (vt arbitror) sine errore currūt, illi soli sine impedimento perueniunt, qui Christum sequuntur, qui a veritate ducuntur: Quisquis ad alta properas, securus eas, si te præcedit veritas, nam sine ipsa frustra laboras. Tam non vult fallere, quam nō valet veritas falli. Christum ergo sequere si non vis errare.

Quis ad alta properas securus eris si te præcedat veritas.

Quantum valeat plena cognitio sui.

CAPVT LXXVIII.

SED ne te perterreat, vel retrahat labor itineris, difficultas ascensionis, audi, & attende quis sit fructus peruentionis. In huius montis cacumine Iesus transfiguratur, in ipso Moyses, cum Elia videtur, & sine indice vterq; cognoscitur, in ipso vox Patris ad Filium auditur. Quid horum non mirabile? quid horum non desiderabile? Vis videre Christum transfiguratum. Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. Vis videre & absque vllo indice cognoscere Moysen & Eliā, vis absq; doctore, sine expositore intelligere legem & prophetiam? Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. Vis paterni secreti arcanum. Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. De cœlo enim descendit, cum dicit: γνῶθι σεαυτόν, illud id est, nosce teipsum. Vides ne adhuc quantum valeat montis huius ascensio, quam vtilis sit sui ipsius plena cognitio?

Quibus modis ad scientiæ altitudinem perginus.

CAPVT LXXIX.

SED quid hoc esse dicimus, quod sine tribus discipulis in hunc montē ascendere noluit, nec plus quā tres secum Christus ducere quæsiuit? Sed forte in hoc opere docemur, quòd sine triplici studio, ad huius cognitionis celsitudinem, non perducitur. Per studium operis, per studium meditationis, per studium orationis paulatim promouemur, & quandoque producimur ad perfectionem cognitionis. Multa enim experimur operādo, multa inuenimus inuestigando, multa extorquemus orando, Innumera siquidem, quæ nec per experientiam operis, nec per inuestigationem rationis inuenire valemus, per importunitatē orationis, edoceri meremur, ex reuelatione diuinæ inspirationis. His tribus comitibus sibi adiunctis, veritas in nobis proficit, & in alta se attollit, & eousque se, per quotidiana incrementa exaltat, donec prædicti montis verticem, tangat. O quàm multos hodie videmus, studiosos in lectione, desidiosos in opere, tepidos in oratione, præsumentes tamen montis huius cacumina posse apprehendere. Sed quando quæso apprehendent, qui Christum ducem non habent? Neque enim ducit cum Christus, qui ascendere non vult, nisi cum discipulis tribus. Iungat ergo studio lectionis, studiū operis, & orationis, qui Christum quærit habere ducem itineris doctorē ascensionis. Absque dubio sine ingenti exercitio, sine frequenti studio, sine ardenti desiderio, ad perfectam scientiæ altitudinem, mens non subleuatur, qui Christi vestigia perfectè non sequitur, qui viam veritatis haud rectè ingreditur.

Triplex studio ascenditur ad perfectionem cognitionis. Nota.

Iungatur studio lectionis studium operis.

Quòd illa mens diuinas reuelationes percipit, quæ in intimis stare consueuit.

CAPVT LXXXIII.

MERITO talis reuelatio non est facta nisi in monte, neque enim mysterij huius, tam profunda sublimitas, & tam sublimis profunditas debuit manifestari in valle. Qui enim conuersatione, vel cogitatione adhuc in imo sunt, huius muneris dignatione indignos se ostendunt. Ascendat ergo homo ad cor altum, ascēdat in montē istum, si vult illa capere, si vult illa cognoscere, quę sunt supra sensū humanum. Ascendat per semetipsum supra semetipsum. Per cognitionem sui, ad cognitionem Dei. Discat prius homo in Dei imagine, discat in eius similitudine quid debeat de Deo cogitare. Montis ascensio (vt dictum est) pertinet ad cognitionem sui, ea quę supra montem geruntur, prouehūt ad cognitionē Dei. Illud ad Ioseph, ista ad Beniamin, pertinere dubiū non est. Ante Beniamin, Ioseph nasci necesse est. Mens quæ se ad sui considerationē non subleuat, quando ad ea, quæ supra ipsam sunt, pennacōtemplationis euolat? In hunc montem dominus descendit, Moyses ascendit. In hoc monte, de tabernaculi constructione, dominus docuit, Moyses didicit. Quid per tabernaculū fœderis, nisi status intelligitur perfectionis? Qui igitur montem ascendit, qui diligenter attendit, qui diutius quærit, qui tandē inuenit qualis sit, restat vt ex diuina reuelatione cognoscat qualis esse debeat, quale mentis ædificium Deo præparare, quibus obsequijs Deū placare oporteat. Mens igitur, quæ adhuc per varia desideria spargitur, quæ varijs cogitationibus, huc, illucq; distrahitur quando putas hanc gratiam accipere merebitur? Quæ nondum potest seipsam in vnum colligere, quæ necdum nouit, ad semetipsam intrare, quando poterit, ad ea quæ supra seipsam sunt contemplatione ascendere?

Mens distracta diuersis cogitationibus, non facit ascensum ad perfectionis montem.

Quomodo mens se ad interiora colligere debeat, quæ in cœlestium contemplationem anhelat.

CAPVT LXXXIV.

DISCAT ergo dispersiones Israelis congregare, studeat euagationes mentis restringere, affectet, in intimis suis immorari, exteriora omnia obliuisci, qui ad cœlestiū cōtemplationem anhelat, qui in diuinorū notitiam suspirat. Faciat ecclesiam non solū desideriorū, verum etiam cognitionem, vt discat verum bonum, solum amare, & ipsum solum indesinenter cogitare. *In ecclesijs*, inquit, *benedicite Deo.* In hac namque gemina ecclesia, cogitationū videlicet, & desideriorum, in hac gemina vnanimitate studiorū, & voluntatum, Beniamin in excelsum rapitur, & mens diuinitus afflata, in superna eleuatur. *Ibi*, inquit, *Beniamin adolescentulus in mentis excessu.* Vbi putas nisi in ecclesijs? In ecclesijs, benedicite Deo, domino de fontibus Israel. Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu. *Prius* tamen est cuique vt faciat de cogitationibus, vel desiderijs suis synagogam, quam ecclesiam. Nostis satis, quod synagoga congregatio, ecclesia interpretatur conuocatio. Aliud est sine voluntate seu contra voluntatem, aliqua in vnum cogere, atque aliud per seipsa ad nutum iubentis, sponte occurrere. Insensibilia, & bruta congregari possunt, conuocari autem nō possunt. Sed & ipsorum quoque rationalium concursus, spontaneo nutu fit, vt iure cōuocatio dici possit. Vides ergo, quantū sit inter conuocationē, & congregationem, & inter ecclesiam, & synagogam. Si igitur presenseris desideria tua circa exteriores delectationes affici, & cogitationes tuas, in eis iugiter occupari, cum magna solicitudine compelle intrare, vt possis saltem ex eis interim, synagogam facere. Quoties enim euagationes mētis, in vnum colligimus, & omnes cordis motus in vno

De congregatione & synagoga. & quid significet.

Quando congregatio dicatur.

æternita-

æternitatis desiderio figimus, quid aliud quam de illa interna familia, synagogam facimus? Sed cum iam illa desideriorum nostrorum, cogitationumq; frequētia, illius internæ dulcedinis degustatione allecta, ad nutum rationis, sponte occurrere, & in intimis fixa stare didicerit, ecclesiq; vtique nomine, vlterius digna censeri poterit. Discamus ergo sola interiora bona amare, discamus sola illa frequentius cogitare, & quales Beniamin diligere scimus, proculdubio ecclesias efficimus.

A

Quàm sit iucundum, & dulce contemplationis gratiam familiare habere.

CAPVT LXXXV.

IN huiusmodi siquidem ecclesijs Beniamin, libenter immoratur, mirabiliter delectatur, & cum seipsum præ gaudio iam capere non possit, supra seipsum ducitur, & per excessum mentis in summa eleuatur. Nisi enim in interiorum cõtemplatione, Beniamin noster delectabiliter requiesceret, de eo proculdubio per Moysen scriptum non esset: *Beniamin* (ait) *amantissimus Domini habitabit in eo confidenter, tota die quasi in thalamo commorabitur, & inter humeros illius requiescet.* Quid putas causæ est, quod iste Beniamin tota die in thalamo moram facit, quod ibi iugiter requiescit, intãtum, vt nec ad horam saltem exire velit? Illud autẽ scimus quod in thalamis soleant sponsus, & sponsa simul morari, amoris obsequijs, in alterutrum occupari, mutuis amplexibus, & charitate alterna confoueri. Mirandæ ergo pulchritudinis, & formæ singularis (ni fallor) prærogatiua pollet, quæcunque sit illa Beniamin nostri dilecta, & cuius contubernium nusquam fastidire valet, & à cuius amplexibus, nec ad horam abesse volet. Sed si iam vocem illam huius Beniamin, cui nouimus, quantæ pulchritudinis sit eius dilectam minime dubitamus. *Dixi sapien-*

Deut. 33.

B

C

D

tiæ, soror mea es, & prudẽtiam vocaui amicam meam. Vultis audire, quod nõ possit fastidire huius dilectæ suæ pulchritudinem, quam sororem, & amicam vocat, propter castam & ardẽtissimam dilectionem? *Intrans in domum meam,* inquit, *cõquiescam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tedium conuictus ipsius, sed lætitiam, & gaudium, & in amicitia ipsius delectatio bona.* Dicat quisque quid sentiat, ego aliam causam non inuenio, quæ illum intrinsecus ita ligatum teneat, vt nec ad modicum quidem exire valeat. Vnum autem scio, quia quisquis huiusmodi amicæ desiderio flagrat, quanto eam familiarius nouit, tãto amplius amat, & quo frequentius eius fruitur amplexibus, eo vehementius eius desiderio æstuat. Eius siquidem frequens contubernium, solet sane desiderium, nõ minuere, sed augere, & amoris incendium acrius inflammare. Mirum ergo nõ est, cur iste Beniamin, tota die quasi in thalamo cõmoratur, qui talis sponsæ dulcedine fruitur, & inter humeros illius requiescẽs, eius amore iugiter delectatur. Quàm putas frequentes mentis excessus patitur, quàm sæpe in extasim raptus, supra seipsum ducitur, dum pulchritudinis eius magnitudine attonitus, in eius admiratione suspenditur, & impletur absque dubio, quod de eo legitur. Beniamin adolescentulus, in mentis excessu. Notandũ sane quomodo sibi occurrant testimonia scripturarum. Quod enim prophæta per Rachelis interitum, quod euãgelista designat, per casum discipulorum, psalmista exprimit in Beniamin, per mentis excessum.

Prouerb 7.

Sap. 8.

De duobus generibus contemplationum.

CAPVT LXXXVI.

POSSVMVS tamen per mortem Rachel, & per excessum Beniamin, diuersa contemplationum genera, nõ inconuenienter intelligere. Constat siquidem duo contemplationum genera, sup-

sua solus remanere potuit, qui ei perpetrata damna statim renũciare studuit, quia nisi per discretionem virtutum damna animus nec cognoscit, nec corrigit. Nescit puer ille cum pereuntibus perire, nescit discretio per rerum detrimenta, per tentationum augmenta deficere, sed proficere. Quãto enim acrioribus tentationibus vrgemur, quanto crebrioribus periculis exercemur, tanto perfectius ad discretionem eruditur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Nouit itaq; Ioseph non solum cum crescentibus crescere, nõ solum cum proficiẽtibus proficere, verum etiam ex fratrum defectu ad profectum tendere, & ex aliorum detrimentis prudentiæ lucra acquirere. Merito talis filius Ioseph nuncupatur, Ioseph siquidem augmentum interpretatur. Vnde rectè de ipso per patrem eius dicitur. *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.* Rectè itaque augmentum nominatur, rectè filius accrescens dicitur qui semper augmentatur, cuius incrementum vsque in finem non finitur.

Quanto acrius tentamur tanto perfectius ad discretionem eruditur.

Genes. 49.

Quam sit vtile & item quàm sit difficile discretioni perfectè obtemperare.

CAPVT LXIX.

QVANTA autem huius virtutis sit excellentia testantur ipsa Ioseph somnia, testantur patris eius verba, vbi legitur. *Nunquid ego, & mater tua, & fratres tui adorabimus te super terram?* Hunc Ioseph & pater, & mater, & fratres adorant, quia aut spontanea voluntate, aut coacti necessitate quandoq; discretioni obtemperant. Per discretionem liquidẽ sol ille mundi intellectualis interior ille oculus cordis intentio videlicet mentis dirigitur, per discretionem ipsa de qua oritur subtilitas rationis acuitur, per discretionem illa tota virtutum fraterna germanitas modificatur, & virtutum quælibet quę eius consilio non acquiescit, quæ se discretioni non subdit, citius virtutis nomen amittit. Ipse est qui fratrum suorum negligentias non negligit, ipse est qui eorum excessus arguit. Ipso præsente non licet eis quicquã vltra vires præsumere, ipso præsente nihil per negligẽtiam prætermittere. In eius præsentia non eis licet siue ad dexteram siue ad sinistram declinare, nil segniter, nil præcipitanter agere, nil ante tempus præsumere, nil vltra temporis oportunitatem differre. Hinc illa inter ipsum & fratres discordia grauis, & ita penè implacabilis, de qua scriptura non tacet, cum manifestè pronunciet, quia oderant eum fratres sui, nec poterant ei quicquam pacificè loqui. Monita enim Ioseph videntur eis valde grauia, dura instituta, consilia importabilia. Quid enim durius, quid difficilius, quàm nil faciendum negligere, & in omni suo facto nunquam modum perturbare, nũquam ordinem confundere, nunquam mensuram excedere? Crede mihi, nihil à se animus difficilius extorquet, quam vt in omni affectione sua modum seruet. Sæpè etenim fratres Ioseph magnum aliquid molientes dum eis vndique acclamatur euge euge, solent non solum ad inutilia, verum etiam ad impossibilia conatus sui manus extendere. Frequenter siquidem animi affectus ex huiusmodi adulantium acclamatione ad immoderatam præsumptionum audaciam effrænatur, imò etiam multoties mentis intentione deprauata vsque ad hypocrisis crimen deducitur atque deijcitur. Hoc est illud crimen pessimum & præ cæteris abominandum quia Deo præ omnibus odiosum, de quo Ioseph fratres suos apud patrem suum accusat, sicut scriptura ipsa manifestè declarat, cum dicit. *Accusauit Ioseph fratres suos apud patrem crimine pessimo.* Vitium quod Deus singulariter detestatur, nullum aliud quàm hypocrisis rectius intelligitur. Augustino namque attestante simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas. Hoc vitium per Ioseph detegitur, quando infidians

Genes. 37.

De proprietatibus discretionis.

Quodnam sit crimen pessimum.

Genes. 37.

Super Ps. 63.

fidians malum per discretionem de- A prehenditur, & arguitur. Hoc vitium tunc filios corrumpit, hoc vitium tunc pater corrigit, quando affectum tangens durius pulsat, diutius occupat, veruntamen animum vsque ad consensum non inclinat.

De multiplici officio veræ discretionis.

CAPVT LXX.

PERTINET itaque ad Ioseph non modo hoc vitium sed quodlibet insidians malũ, & latens adhuc prouidè circumspicere, cautè præuidere, callidè deprehendere, citius detegere, acerbius arguere. Ad officium Ioseph spectat cura, & custodia omnium fratrum suorum, ad ipsum spectat disciplina singulorum, ad ipsum dispositio gerendorum, ad ipsum prouidentia futurorum. Ad eius officium pertinet diligenter attendere, frequenter discutere, quantũ animus quotidie proficiat, vel quantum forte deficiat, quibus cogitationibus magis incurratur, quibus B affectibus frequentius tangatur. Ipse Ioseph debet nõ solum vitia cordis verumetiam inualitudines corporis perfectè cognoscere, & secundum quod vnumquodque exigit, salutis remedia quærere, quæsita adhibere. Ipsum nosse oportet non solum vitia sua, sed & gratiarum munera & virtutum merita, sed & ipsa diligenter distinguere, & quæ sint bona naturæ, vel quæ dona gratiæ subtiliter pensare. Promptum habere debet quibus tentationũ machinis malignus eum spiritus impugnet, quantis spiritualium gaudiorum consolationibus abundet, quàm frequenter diuinus eum spiritus visitet, quomodo ab ipso cum sit vnus non tamen vniformiter, eodemq; modo semper tangitur, sed nunc spiritu sapientiæ, nunc spiritu intellectus, nunc spiritu consilij, vel alijs quibuslibet eius affectibus repletur. Et vt totum breuiter concludam, debet hic noster Ioseph totum interioris & exterioris C hominis statum & habitum inquantũ possibile est plene cognoscere, nec solum qualis sit, verum etiam qualis esse debeat subtiliter quærere, diligenter inuestigare.

De gemina prole rationis, gratia videlicet discretionis, & gratia contemplationis

CAPVT LXXI.

PER hunc itaq; Ioseph animus assiduè eruditur, & quandoq; perducitur, ad plenam cognitionem sui, sicut per vterinum fratrem eius Beniamin, quandoq; subleuatur ad contemplationem Dei. Sicut enim per Ioseph gratiam discretionis, sic per Beniamin intelligimus gratiam contemplationis. Vterq; de eadẽ matre nascitur, quia & Dei cognitio, & sui ex ratione percipitur. Longe post Ioseph Beniamin gignitur, quia animus qui in sui cognitione diu exercitatus, pleneq; eruditus non est, ad Dei cognitionem non sustollitur? Frustra cordis oculum erigit ad videndũ Deum, qui nondũ idoneus est ad videndum seipsum. Prius discat homo cognoscere inuisibilia sua, quàm præsumat posse apprehendere inuisibilia diuina. Prius est vt cognòscas inuisibilia spiritus tui, quàm possis esse idoneus ad cognoscendum inuisibilia Dei. Alioquin si non potes cognoscere te, qua fronte præsumis apprehendere ea quæ sunt supra te? *Cognitio sui ad cognitionem Dei præducit.*

Quomodo per plenam cognitionem sui, subleuetur animus ad contemplationem Dei.

CAPVT LXXII.

PRAECIPVVM & principale speculum ad videndũ Deum, animus rationalis, absq; dubio inuenit seipsum. Si enim inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur, vbi quæso quam in eius imagine cognitionis vestigia expressius impressa, reperiuntur? Hominem secundum animã ad Dei similitudinem factum & legimus, & credimus, & idcirco quamdiu *Rom. 1.* *Gen. 1. 2. Cor. 4. 1. Cor. 11.*

per fidem, & non per speciem ambulamus, quamdiu adhuc per speculum, & in ænigmate videmus, ad eius (vt ita dixerim) imaginariam visionem aptius speculum, quam spiritum rationalem inuenire non possumus. Tergat ergo speculum suum, mundet spiritum suum, quisquis fitit videre Deum suũ. Hoc itaq; speculũ non desinit verus Ioseph tenere, tergere, indesinenter inspicere. Tenere ne deorsum corruens terræ per amorẽ inhæreat, tergere in inanium cogitationum puluere sordescat, inspicere, ne ad inania studia intentionis suæ oculum reflectat. Extersо autẽ speculo, & diu diligenter inspecto, incipit ei quędam diuini luminis claritas interlucere, & immensus quidam insolitæ visionis radius, oculis eius apparere. Hoc lumen oculos eius irradiauerat, qui dicebat: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo.* Ex huius igitur luminis visione quam admiratur in se, mirum in modum accenditur animus, & animatur ad videndum lumen, quod est supra se. Ex hac inquam visione videndi Deum flammam desiderij conspicit, & fiduciam sumit. Mens itaque, quæ iam visionis huius desiderio flagrat, si iam sperat, & desiderat, iam se Beniamin concepisse cognoscat. Sperando enim concipit, desiderãdo parturit, & quanto amplius crescit desiderium, tanto appropinquat ad partum.

Tergat speculum suum, qui vult Deum videre.

Psal. 4.

Quàm sit arduum, vel difficile gratiam contemplationis obtinere.

CAPVT LXXIII.

SED scimus nihilominus (nam & hoc scriptura docente didicimus:) *Quæ spes quæ differtur, affligit animũ.* Nihil enim sic afficit animum, quomodo impatiens desiderium. Quid autem huius visionis dulcedine expetitur salubrius? quid sentitur suauius? quid animus experitur iucundius? Nouit hoc Rachel, nam nec rationem hoc latere potest, quia in huius suauitatis comparatione, omnis dulcedo amara est. Hinc est, quod nec studium suum laxare, nec desiderium suum temperare potest. Hinc illa tãta parientis anxietas, & doloris immensitas. Vnde namq; putas tanta doloris magnitudo, nisi ex indefinenti studio, & impatienti desiderio? Crescit quotidie, & ex desiderio labor, & ex labore dolor. Augmẽtatur assiduè, & ex studio desiderium, & ex desiderio studium. Scit tamẽ Rachel hoc negotium supra vires suas esse, nec tamen valet studium suum, vel desiderium temperare. Ad tantã namq; gratiam, nunquã pertingit mens per propriam industriam. Dei est hoc donum, non hominis meritum. Sed absq; dubio talem, tantamq; gratiam accipit, nemo sine ingenti studio, & ardẽti desiderio. Nouit hæc Rachel, & idcirco studiũ multiplicat, & desideriũ suum quotidianis incrementis acrius inflammat. In tanta namq; quotidiani conatus anxietate, in huiusmodi doloris immensitate, & Beniamin nascitur, & Rachel moritur, quia cum mens hominis supra seipsam rapitur, omnes humanæ ratiocinationis angustias supergreditur. Ad illud enim, quòd supra se eleuata, & in extasi rapta, de diuinitatis lumine conspicit, omnis humana ratio succumbit. Quid est enim Rachelis interitus, nisi rationis defectus?

Prou. 13.

De illo contemplationis genere, quod est supra rationem.

CAPVT LXXIV.

BENIAMIN itaq; nascente, Rachel moritur, quia mens ad contemplationem rapta, quantus sit humanę rationis defectus experitur. Nonne Rachel mortua tunc erat, & omnis humanæ rationis sensus in Apostolo defecerat, cum dicebat: *Siue in corpore, siue extra corpus, nescio Deus, scit.* Nemo ergo se existimet ad illius diuini luminis claritatem, argumentando posse penetrare, nemo se credat humana illud

2. Cor. 12.

illud ratiocinatione posse comprehendere. Si enim aliqua argumentatione adiri potuisset lumen illud diuinum, vtique inaccessibile non fuisset. Denique Apostolus gloriatur, ad illud se non quidem isse, sed absque dubio raptum fuisse: *Scio*, inquit, *hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum.* Sed quod est cœlum hoc tertiũ quod est inter terram & cœlum, hoc est inter corpus & spiritum. Sed alia est dignitas spiritus humani, alia autem spiritus angelici, & longe alia est excellentia spiritus diuini. Humani siquidem spiritus dignitatem qui subiacet pænè & culpæ longe supergreditur vtriusque expers excellentia scilicet angelicæ naturæ, sed incomparabiliter, vtrosque præcedit spiritus ille qui fecit vtrumque. Ad horum igitur cœlorum quodlibet cuiusuis animus, tunc veraciter exigitur, quando terrenarum cogitationum ima deserens, in eorum contemplatione defigitur. Ad primum itaque cœlum pertinet cognitio sui, ad tertium autem pertinet contemplatio Dei. Ad hoc itaque tertium cœlum quis putas ascendit, nisi qui & descendit filius hominis qui est in cœlo? Itaque & si sint qui ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos, non tamen ascendunt nisi forte ad primum & secundum, non enim possunt vsque ad tertium. Ad hoc vtique cœlum homines rapi possunt, nam ipsi ascendere omnino non possunt. Possumus tamen illa quæ in hac vita haberi potest, Dei cognitionem, tribus gradibus distinguere, & secundum triplicẽ gradium differentiam per tres cœlos diuidere. Aliter siquidem Deus videtur per fidem, aliter cognoscitur per rationem, atque aliter cernitur per contemplationem. Prima ergo visio ad primum cœlum, secunda ad secundũ, tertia pertinet ad tertium. Prima est infra rationem, tertia supra rationem. Ad primum itaque, secundum contemplationis cœlum, homines sanè ascendere possunt, sed ad illud quod est supra rationem, nisi per mentis excessum supra seipsos rapti nunquam pertingunt. Quod autem per Beniamin illud contemplationis genus, quod supra rationẽ est, intelligere debeamus, ex matris eius morte conuenienter satis conijcere possumus.

Ibidem.

Quodnam sit hoc tertiũ cœlum.

De prima cœli, & tertio.

Item 2.

De tribus mediis videndi Deũ

De supereminentia spiritualium theoriarum.

Caput LXXV.

Ad huiusmodi ergo contemplationis celsitudinẽ quælibet creaturarum cognitio angusta, est, & in imo iacet, terræ morę in cœli respectu, vix puncti vicem tenet. Ad cognitionem siquidem creatoris, quantalibet cognitio creaturarum, quid aliud est, quam quod terra ad cœlum, quod centrum ad totius circuli ambitum? Habet tamen hæc terra, habet hæc inferior inferiorum scientia, montes, & colles, capos, & valles. Secundum differentiam creaturarum, erit & differentia scientiarum. Vt enim ab imo incipiamus, magna est distantia inter corpus, & corpus. Siquidem sunt corpora cœlestia, sunt & corpora terrestria. Maior tamen est distantia cuiuslibet corporis ad spiritum, quam quorumlibet, & quamlibet dissimilium corporum. Sed & ipsorum spirituum alij sunt irrationales, alij sunt rationales. Oculos ergo quasi in imo defixos habere videntur, qui sola adhuc corporer mirantur. Sed iam quasi ad alta ascendunt, qui se ad spiritualium inuestigationem conuertunt. Animus qui ad scientiæ altitudinem nititur ascendere, primũ, & principale sit ei studium seipsum cognoscere. Magna altitudo scientiæ seipsum perfectè cognouisse. Mons Magnus & altus, plena cognitio rationalis spiritus. Ommium mundanarum scientiarum cacumina mons iste transcendit, omnem philosophiã, omnẽ mundi, scientiã, ab alto despicit.

Quid faciendum sit cupienti cõtemplatiuo perfectionem attingere.

Quid tale Aristoteles, quid tale Plato inuenit, quid tanta philosophorū turba, tale inuenire potuit? Verè, & absque dubio, si hunc montem ingenij sui acumini ascendere potuissent, si ad seipsos inueniendos, eorum eis studia sufficerent, si seipsos plenè cognouissent, nunquam idola coluissent, nunquam creaturæ collū inclinassent, nunquam cōtra creatorē ceruicem erexissent. Hic defecerunt scrutantes scrutinio. Hic inquam defecerunt, & in hunc montem minimè ascendere poterant. Ascendat homo ad cor altū, & exaltabitur Deus. Disce homo cogitare, disce cogitare teipsum, & ascendisti ad cor altum. Quantū quotidie in tui cognitionem proficis, tantū ad altiora super tendis. Qui ad perfectam sui cognitionem peruenit, iam montis verticem apprehendit.

Quàm sit rarum, vel quàm iucundum, spirituales theorias in vsum adducere, & in oblectamentum vertere.

CAPVT LXXVI.

QVAM rari sunt, vel quia nolunt, vel quia nequeunt qui hucusq; ascendunt. Rarum valdè in hunc montem ascendere, sed multo rarius in eius vertice stare, & ibi moram facere, rarissimum aūt ibi habitare, & mente requiescere: *Quis*, inquit, *ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Prius ascendere est, postea stare. In stando quidē labor, sed in ascendendo maior. Multi quidem in ipsa ascensione defecerunt, ꝓpter nimium laborē ascendendi, multi ab arduo eius vertice ocius descenderunt, ꝓpter laborem standi. Hoc fortassis eis intolerabile videbatur, qm̄ non solū in hunc montem, nisi per magnū laborem non ascenditur, verumetiā sine magna difficultate ibi immorari non datur. Sed forte iam ascendisti, iam ibi stare didicisti, nec hoc sufficiat tibi, Disce ibi habitare, & mansionem facere, & qualicunq; mentis euagationem abstractus, illuc super redire. Absq; dubio per multum vsum quandoque vertetur tibi in oblectamentū, intm̄, vt absq; vlla laboris difficultate possis ibi assiduus esse, quinimo pęna potius tibi sit alibi, quā ibi morā aliquā facere. Mira iucunditas in hoc monte sine labore morari posse, Petro attestāte, qui tanta, & tam insolita suauitate allectus, exclamat: *Bonū est nos hic esse.* O fęlicem qui potuit in hunc montē ascēdere, & mente requiescere? O quam magnū? O quam rarū? *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Et quidem magnū est ascendere posse, & stare, maius tamē est posse inhabitare, posse requiescere. Ascēdere, & stare, est virtutis, inhabitare, & requiescere, est fœlicitatis. Vtrumq; vtiq; magnum, vtrumq; admiratione dignū. Vrumq; ꝓpheta miratur, sed illud ꝓ magnitudine difficultatis, istud pro magnitudine iucunditatis. Admiratio difficultatis est illa exclamatio: *Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius?* Admiratio in iucunditatis est illa exclamatio: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in mōte sancto tuo?* Ascēdere, & stare, ô quanta, qualisq; fortitudo, inhabitare, & requiescere, ô quāta, qualisq; beatitudo. Quis ad id opus idoneus, quis hoc munere dignius? *Domine quis ascendet, domine quis stabit in monte sancto tuo? Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Quòd frustra nitimur ad summa sine prauenient gratia.

CAPVT LXXVII.

VIDES ne, quod non nisi veritas in hunc montē deducit, & adducit. Ipsa ducit, ipsa est quæ perducit. Libenter sequor veritatem, non habeo suspectum talem ducem. Nouit veritas ducere, nescit veritas seducere. Sed quid est veritas? Quid tu dicis doctor bone, doctor Christe, quid est veritas?

Ego,

Psal. 63. Matth. 17. Psal. 14. Psal. 14. Psal. 41.

Ioan. 14. Ego sum, inquit, *via, veritas, & vita.* Sequatur ergo veritatem, qui vult ascendere in montem. Sequere Christum, quicunque cupis ascendere in montem istum. Docente euangelista didicimus: *Matth. 17.* *Quia assumpsit Iesus discipulos suos, Petrum videlicet Iacobum, & Ioannem, & duxit eos in montē excelsum seorsum.* Ducuntur ergo discipuli Iesu sursum, & seorsum, vt possint apprehendere montē istum excelsum. Via ardua, via secreta, & multis incognita, quæ ducit ad montis huius fastigia. Illi soli (vt arbitror) sine errore currūt, illi soli sine impedimento perueniunt, qui Christum sequuntur, qui à veritate ducuntur. Quisquis ad alta properas, securus eas, si te præcedit veritas, nam sine ipsa frustra laboras. Tam non vult fallere, quàm nō valet veritas falli. Christum ergo sequere si non vis errare.

Quia ad alta properas securus eas si te præcedit veritas.

Quantum valeat plena cognitio sui.

CAPVT LXXVIII.

SED ne te perterreat, vel retrahat labor itineris, difficultas ascensionis, audi, & attende quis sit fructus peruentionis. In huius montis cacumine Iesus transfiguratur, in ipso Moyses, cum Elia videtur, & sine indice vterq; cognoscitur, in ipso vox Patris ad Filium auditur. Quid horum non mirabile? quid horum non desiderabile? Vis videre Christum transfiguratum. Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. Vis videre & absque vllo indice cognoscere Moysen & Eliā, vis absq; doctore, sine expositore intelligere legem & propheriam? Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. Vis paterni secreti arcanum. Ascende in montem istum, disce cognoscere teipsum. De cœlo enim descendit, cum dicit: γνῶθι σεαυτὸν, illud id est, nosce teipsum. Vides ne adhuc quantum valeat montis huius ascensio, quam vtilis sit sui ipsius plena cognitio?

Quibus modis ad scientiæ altitudinem pergimus.

CAPVT LXXIX.

SED quid hoc esse dicimus, quod sine tribus discipulis in hunc montē ascendere noluit, nec plus quā tres secum Christus ducere quæsiuit? Sed forte in hoc opere docemur, quòd sine triplici studio, ad huius cognitionis cellitudinem, non perducitur. Per studium operis, per studium meditationis, per studium orationis paulatim promouemur, & quandoque producimur ad perfectionem cognitionis. Multa enim experimur operādo, multa inuenimus inuestigando, multa extorquemus orando, Innumera siquidem, quæ nec per experientiam operis, nec per inuestigationem rationis inuenire valemus, per importunitatē orationis, edoceri meremur, ex reuelatione diuinæ inspirationis. His tribus comitibus sibi adiunctis, veritas in nobis proficit, & in alta se attollit, & eousque se, per quotidiana incrementa exaltat, donec prædicti montis verticem, tangat. O quàm multos hodie videmus, studiosos in lectione, desidiosos in opere, tepidos in oratione, præsumentes tamen montis huius cacumina posse apprehendere. Sed quando quæso apprehendent, qui Christum ducem non habent? Neque enim ducit cum Christus, qui ascendere non vult, nisi cum discipulis tribus. Iungat ergo studio lectionis, studiū operis, & orationis, qui Christum quęrit habere ducem itineris ductorē ascensionis. Absque dubio sine ingenti exercitio, sine frequenti studio, sine ardenti desiderio, ad perfectam scientię altitudinem, mens non subleuatur, qui Christi vestigia perfectè non sequitur, qui viam veritatis haud rectè ingreditur.

Triplici studio ascenditur ad perfectionem cognitionis. Nota.

Iungatur studio lectionis, studium operis.

Quomodo summis conatibus nostris, diuina reuelatio occurrat.

CAPVT LXXX.

SED nec hoc silendum, quod multi nõtis huius iam se credunt apprehendisse suprema, cum constat eos eius vix tetigisse extra. Sit tibi certum signum quia montis huius verticem minimè appræhendisti, si Christum clarificatum nondum videre meruisti. Mox vt te dux tuus Christus collocauerit in summo, apparet tibi in habitu alio, & te coram induitur lumine sicut vestimento, & sicut euangelista testatur, fiunt mox vestimenta eius alba sicut nix, & qualia non potest fullo facere super terram, quia ille diuinæ sapientiæ splendor, qui ab alto speculationis vertice prospicitur, omnino diffiniri non potest per humani sensus prudentiam. Animaduerte ergo quia aliam in valle, & aliam vestem Christus habet in monte. In valle sanè habet vestem integram, sed in monte tantum, habet vestem gloriosam. Nescit penitus simplex veritas tchimatũ scisturas, & idcirco, siue in valle, siue in monte, non induit Christus nisi vestes integras. Sed multum interest inter vestem integrã, & vestem gloriosam. Vultis vestium eius differẽtiam nosse, & inter vestem, & vestem distinctionem apertam accipere? *Si terrena*, inquit, *dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis?* Distingue ergo inter doctrinã & doctrinam, & inuenies vestium differentiã. O quantum est inter doctrinam qua docentur terrena, & inter doctrinam qua docentur cœlestia, & quidem non sine Christo, quia sine veritate non cognoscuntur, vel ista, vel illa. Quid enim verum scitur, vbi veritas non loquitur? Christus ergo est qui docet vtraque, sed terrena in valle, cœlestia in monte. Quamdiu ergo adhuc in valle moraris, quamdiu ad alta non ascendis, non te docet Christus nisi de rebus terrenis, & infimis.

Distrimen inter vestem integram & gloriosam. Zoan. 1.

Differentia inter doctrinam, qua terrena & cœlestia docentur.

Quàm insuspecta debeat esse omnis reuelatio, quam non comitatur scripturarum attestatio.

CAPVT LXXXI.

SED si iam te existimas ascendisse ad cor altum, & appræhendisse montẽ illum excelsum, & magnum, si iam te credis Christum videre transfiguratum, quicquid in illo videas, quicquid ab illo audias non ei facile credas, nisi occurrant ei Moyses & Elias. Scimus quia in ore duorũ, vel trium, stat omne testimonium. Suspecta est mihi omnis veritas, quam non confirmat scripturarum auctoritas, nec Christum in sua clarificatione recipio, si nõ assistant ei Moyses & Elias, & in valle, & in mõtis ascensione in montis vertice, vel in sua clarificatione. Si Christum sæpe recipio sine teste, nunquam autem Christus docet me de rebus exterioribus, vel de intimis meis facilè recipio, vtpote in his quæ comprobare possum proprio experimento, verũ vbi ad alta mens ducitur, qñ de cęlestibus qõ ventilatur, vbi de profundis rebus agitur, in tantę sublimitatis vertice nõ recipio Christũ sine teste, nec rata poterit esse quamlibet verisimilis reuelatio sine attestatione Moysis & Eliæ, sine scripturarũ auctoritate. Adhibeat igitur sibi Christus duo testimonia in transfiguratione sua, si vult vt nõ sit mihi suspecta, claritate suæ lux illa tam magna, & tam insolita. Vt ergo secundũ huius rei documentũ, in ore duorũ, vel trium, suum cõfirmet testimonium, ad comprobandam reuelationis suæ veritatẽ, nõ solũ figuratiuè, sed etiã apertę scripturæ exhibeat auctoritatem. Pulchrũ spectaculum, valdeq; iucundũ, cum in reuelatiõe veritatis, hinc procedit manifesta ratio, & ad cõfirmationẽ reuelationis illinc occurrit tã aperta, quã figurata locutio. Alioquin ab altitudine diei timebo, verens ne forte seducar à dæmonio meridiano. Vnde n. tot hæ- 1. Cor. 11.
reses, vñ tot errores, nisi quia spiritus

erroris

erroris transfigurat se in angelũ lucis? Vides certè, quia vterq; se transfigurat, Christus videlicet, & diabolus, sed Christus lucis suæ veritatẽ confirmat in duobus testibus. Apparẽt itaq; Moyses & Elias cum domino in hoc monte, apparent autem in maiestate, non in obscuritate literæ, sed in claritate spiritualis intelligentiæ.

Quàm sint incomprehẽsibilia, quæ mens per excessum videt ex reuelatione diuina.

CAPVT LXXII.

ECCE quam magna sunt, quę in hoc monte geruntur, sed adhuc his maiora sunt ea, quæ sequuntur. Hoc enim totũ discipuli stantes aspiciunt, nondũ in faciem cadunt. Nondũ paterna vox auditur, nondum auditor prosternitur. Nondum Rachel moritur, nondũ Beniamin nascitur. Mox enim vt paterna vox intonuit, discipulos prostrauit. Ad tonitruum itaq; diuinæ vocis auditor cadit, quia ad id q̃ diuinitus inspiratur, humani sensus capacitas succumbit, & nisi humanæ ratiocinationis anguſtias deserat, ad capiẽdum diuinę inspirationis arcanũ intelligentię sinũ non dilatat. Ibi itaq; auditor cadit, vbi humana ratio deficit. Ibi Rachel moritur, vt Beniamin oriatur. Idem itaq; (nisi fallor) per mortem Rachel, & casum discipulorũ figuratur, nisi q̃ trium in trib. discipulis, sensus, videlicet, memoriæ, & rationis defectus ostenditur. Ibi enim sensus corporeus, ibi exteriorũ memoria, ibi ratio humana intercipitur, vbi mens supra semetipsam rapta, in superna eleuatur. Attendamus quàm comprehensibile sit, quod paterna vox insonuit, & intelligemus, quã rectè auditor succumbit: *Hic est, inquit, filius meus dilectus in quo mihi complacui.* Aliud est dicere cõplacui, & aliud est dicere complacuit, & tamen hoc vnus, illud alter euangelista posuit. Consequens est autem, vt si ibi veraciter dictum est complacui, sensus qui ab alio euangelista ponitur, posit verariter intelligi, sed non potest cõuerti. Verè, & absq; cõtradictione, in ipso mihi complacuit, in quo ipse mihi complacui, sed nõ statim in quocunq; mihi complacuit, in illo ipse mihi complacui. Si igitur complacui ibi dictum non esset, nullo modo euangelista hoc dicere auderet: *Hic est*, inquit, *filius meus in quo mihi complacui.* Certè si filius aliud quã pater esset posset patri in filio cõplacere, sed ipse sibi pater in filio cõplacere nõ posset. Quid est dicere cõplacui, nisi quo placui mihi, in memetipso, ita placui mihi in filio. An forte in eo quod dicit, mihi complacui, in hoc suo beneplacito socium se habere ostendit? Quia quo pater complacet in filio, sic in filio cõplacet & spiritui sancto. Vel fortè idcirco dicitur cõplacui, vt inde detur intelligi, quia quo pater sibi complacet in filio, sic sibi nimirum complacet in spiritu sancto. Quid horũ rectius dicitur? An potius totum hoc, quã vnũ horũ aliquod singulariter intelligitur? Hæc adhuc verba aliter, atq; aliter distingui possent, si ad ministerij profunditatẽ intimandã, minus ista sufficerent. Certum est aũt, quia quicquid horum eligitur, vnitatẽ substantiæ in diuersis personis astruit, si rectè intelligatur. Nam illud quod dicitur, hic est filius meus, personarum diuersitatem ostendit, vnus enim atq; idem sibi ipsi, & pater, & filius esse non posset. Sed quid sensus hoc capiat, quomodo vnus ad alium sit, alius in persona, idem in essentia? Si exemplum quæris, nusquã creaturarum inuenis, quod tibi satisfacere valeat, si rationem cõsulas, omnis humana ratio reclamat. Intantum enim est ista assertio, supra omnem humanam æstimationem, & præter omnem humanam rationẽ, vt nunquam ei ratio acquiesceret, nisi ad huius rei certitudinẽ fides eam subleuaret. Merito ergo in huius mysterij reuelatione auditor cadit, sensus deficit, humana ratio succumbit.

Quid sit discipulos in faciem cadere.

Quid sit dicere complacui.

De trinitate, & vnitate.

Matth. 17.

Quòd

Quòd illa mens diuinas reuelationes percipit, quæ in intimis stare consueuit.

CAPVT LXXXIII.

MERITO talis reuelatio non est facta nisi in monte, neque enim mysterij huius, tam profunda sublimitas, & an tam sublimis, profunditas debuit manifestari in valle. Qui enim conuersatione, vel cogitatione adhuc in imo sunt, huius muneris dignatione indignos se ostendunt. Ascendat ergo homo ad cor altum, ascēdat in montē istum, si vult illa capere, si vult illa cognoscere, quę sunt supra sensū humanum. Ascendat per semetipsum supra semetipsum. Per cognitionem sui, ad cognitionem Dei. Discat prius homo in Dei imagine, discat in eius similitudine quid debeat de Deo cogitare. Montis ascensio (vt dictum est) pertinet ad cognitionem sui, ea quę supra montem geruntur, prouehūt ad cognitionē Dei. Illud ad Ioseph, ista ad Beniamin, pertinere dubiū non est. Ante Beniamin, Ioseph nasci necesse est. Mens quæ se ad sui considerationē non subleuat, quando ad ea, quæ supra ipsam sunt, penna cōtemplationis euolat? In hunc montem dominus descendit, Moyses ascendit. In hoc monte, de tabernaculi constructione, dominus docuit, Moyses didicit. Quid per tabernaculū fœderis, nisi status intelligitur perfectionis? Qui igitur montem ascendit, qui diligenter attendit, qui diutius quærit, qui tandē inuenit qualis sit, restat vt ex diuina reuelatione cognoscat qualis esse debeat, quale mentis ædificium Deo præparare, quibus obsequijs Deū placare oporteat. Mens igitur, quæ adhuc per varia desideria spargitur, quæ varijs cogitationibus, huc, illuc, distrahitur quando putas hanc gratiam accipere merebitur? Quæ nondum potest seipsam in vnum colligere, quæ necdum nouit, ad semetipsam intrare, quando poterit, ad ea quæ supra seipsam sunt contemplatione ascendere?

Mens distracta diuersis cogitationibus, non facile admittet ad perfectionis montem.

Quomodo mens se ad interiora colligere debeat, quæ in cœlestium contemplationem anhelat.

CAPVT LXXXIV.

DISCAT ergo dispersiones Israelis congregare, studeat euagationes mentis refringere assuescat, in intimis suis immorari, exteriora omnia obliuisci, qui ad cœlestiū cōtemplationem anhelat qui in diuinorū notitiam suspirat. Faciat ecclesiam non solū desideriorū, verum etiam cognitionem, vt discat verum bonum, solum amare, & ipsum solum indesinenter cogitare. *In ecclesijs*, inquit, *benedicite Deo.* In hac namque gemina ecclesia, cogitationū videlicet, & desideriorum, in hac gemina vnanimitate studiorū, & voluntatum, Beniamin in excelsum rapitur, & mens diuinitus afflata, in superna eleuatur. *Ibi*, inquit, *Beniamin adolescentulus in mentis excessu.* Vbi putas nisi in ecclesijs? In ecclesijs, benedicite Deo, domino de fontibus Israel. Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu. Prius tamen est cuique vt faciat de cogititationibus, vel desiderijs suis synagogam, quam ecclesiam. Nostis satis, quod synagoga congregatio, ecclesia interpretatur conuocatio. Aliud est sine voluntate seu contra voluntatem, aliqua in vnum cogere, atque aliud per seipsa ad nutum iubentis, sponte occurrere. Insensibilia, & bruta congregari possunt, conuocari autem nō possunt. Sed & ipsorum quoque rationalium concursus, spontaneo nutu fit, vt iure cōuocatio dici possit. Vides ergo, quantū sit inter conuocationē, & congregationem, & inter ecclesiam, & synagogam. Si igitur presenseris desideria tua circa exteriores delectationes affici, & cogitationes tuas, in eis iugiter occupari, cum magna solicitudine compelle intrare, vt possis saltem ex eis interim, synagogam facere. Quoties enim euagationes mētis, in vnum colligimus, & omnes cordis motus in vno

De synagoga & ecclesia, & quid significent.

Quando synagoga fiat ecclesia.

æternita-

æternitatis desiderio figimus, quid aliud quam de illa interna familia, synagogam facimus? Sed cum iam illa desideriorum nostrorum, cogitationumq; frequētia, illius internæ dulcedinis deguſtatione allecta, ad nutum rationis, ſponte occurrere, & in intimis fixa ſtare didicerit, eccleſiq; vtique nomine, vlterius digna cenſeri poterit. Diſcamus ergo ſola interiora bona amare, diſcamus ſola illa frequentius cogitare, & quales Beniamin diligere ſcimus, proculdubio eccleſias efficimus.

A tia, ſoror mea es, & prudētiam vocauit amicam meam. Vultis audire, quod nō poſſit faſtidire huius dilectæ ſuæ pulchritudinem, quam ſororem, & amicam vocat, propter caſtam & ardētiſſimam dilectionem? *Intrans in domum meam,* inquit, *cōquieſcam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec taedium conuictus ipſius, ſed lætitiam, & gaudium, & in amicitia ipſius delectatio bona.* Dicat quiſque quid ſentiat, ego aliam cauſam non inuenio, quæ illum interſecus ita ligatum teneat, vt nec ad modicum quidem exire valeat. Vnum autem ſcio, quia quiſquis huiuſmodi amicæ deſiderio flagrat, quanto eam familiarius nouit, tāto amplius amat, & quo frequentius eius fruitur amplexibus, eo vehementius eius deſiderio æſtuat. Eius ſiquidem frequens contubernium, ſolet ſane deſiderium, nō minuere, ſed augere, & amoris incendium acrius inflammare. Mirum ergo nō eſt, cur iſte Beniamin, tota die quaſi in thalamo cōmoratur, qui talis ſponſæ dulcedine fruitur, & inter humeros illius requieſcēs, eius amore iugiter delectatur. Quàm putas frequentes mentis exceſſus patitur, quàm ſæpe in extaſim raptus, ſupra ſeipſum ducitur, dum pulchritudinis eius magnitudine attonitus, in eius admiratione ſuſpenditur, & impletur abſque dubio, quod de eo legitur. Beniamin adoleſcentulus, in mentis exceſſu. Notandū ſane quomodo ſibi occurrant teſtimonia ſcripturarum. Quod enim propheta per Rachelis interitum, quod euāgelista deſignat, per caſum diſcipulorum, pſalmiſta exprimit in Beniamin, per mentis exceſſum.

Prouerb. 7.

Sapi.

B

C

D

Quàm ſit iucundum, & dulce contemplationis gratiam familiare habere.

CAPVT LXXXV.

IN huiuſmodi ſiquidem eccleſijs Beniamin, libenter immoratur, mirabiliter delectatur, & cum ſeipſum præ gaudio iam capere non poſſit, ſupra ſeipſum ducitur, & per exceſſum mentis in ſumma eleuatur. Niſi enim in interiorum cōtemplatione, Beniamin noſter delectabiliter requieſceret, de eo proculdubio per Moyſen ſcriptum non eſſet: *Beniamin* (ait) *amantiſſimus Domini habitabit in eo confidenter, tota die quaſi in thalamo commorabitur, & inter humeros illius requieſcet.* Quid putas cauſæ eſt, quod iſte Beniamin tota die in thalamo moram facit, quod ibi iugiter requieſcit, intātum, vt nec ad horam ſaltem exire velit? Illud autē ſcimus quod in thalamis ſoleant ſponſus, & ſponſa ſimul morari, amoris obſequijs, in alterutrum occupari, mutuis amplexibus, & charitate alterna confoueri. Mirandæ ergo pulchritudinis, & formæ ſingularis (ni fallor) prærogatiua pollet, quæcunque ſit illa Beniamin noſtri dilecta, & cuius contubernium nūquam faſtidire valet, & à cuius amplexibus, nec ad horam abeſſe volet. Sed ſi iam vocem illam huius Beniamin, eſſe noſcimus, quanta pulchritudinis ſit eius dilecta minime dubitamus. *Dixi ſapien-*

Deut. 33.

De duobus generibus contemplationum.

CAPVT LXXXVI.

POSSVMVS tamen per mortem Rachel, & per exceſſum Beniamin, diuerſa contemplationum genera, nō inconuenienter intelligere. Conſtat ſiquidem duo contemplationum gene-

ra, supra rationem esse, & vtrumque ad Beniamin pertinere. Et primum quidem est supra rationem, sed non præter rationem, secundum autem & supra rationem, & præter rationem. Illa sane supra rationem, sed præter rationem non sunt, quæ quamuis ratio patitur esse, nulla tamen ratione inuestigari, vel conuinci possunt. Illa autem dicimus, & supra rationem, & præter rationem esse quibus videtur omnis ratio humana contraire. Qualia sunt ea, quæ de Trinitatis vnitate credimus, & multa, quæ de corpore Christi indubitata fidei auctoritate tenemus. Quod enim in vna, & simplici natura triplex persona sit, vel quod vnum idemq; corpus eodem in tempore, in diuersis locis esse possit, nulla humana ratio patitur, & huiusmodi assertionibus, omnis absque dubio ratiocinatio, reclamare videtur. Hæc sunt itaque duo genera illa contemplationum, quorum vnum ad mortem Rachel, alterum pertinet ad Beniamin excessum. In primo Beniamin interficit matrem, vbi omnem supergreditur rationem, in secundo autem etiam seipsum excedit, vbi in eo, quod ex diuina reuelatione cognoscitur, humanæ intelligentiæ modum transcendit. Hoc autem non solum in Beniamin, sed & in omnibus fratribus oportet attendere, imò & in innumeris scripturarum locis, diligenter obseruare, quomodo soleat scriptura diuina, circa eandem rem, nunc significationem extendere, modo restringere, vel etiam mutare. Solet autem hos alternantium significationum modos, modis multis determinare, & modo per locum, modo per actum, vel alijs quibusq; circumstantijs, sensum suum aperire. Per locum determinatur sicut est illud, vbi Beniamin in Ægyptum descendisse legitur. Per actum, sicut ibi, vbi Ioseph, & Beniamin, in mutuos amplexus ruunt, & alterna oscula iungunt.

A *Quomodo contemplatio desinat in meditationem, vel quomodo meditatio surgat in contemplationem.*

Cap. LXXXVII.

QVID est Beniamin in Ægyptum descendere, nisi ab æternorū contemplatione, ad temporalia contemplanda, intuitum mentis reuocare, & ab æternitatis luce, quasi de vertice cœli, vsque ad mutabilitatis tenebras, intelligentiæ radios deponere, B & in tanta alternantium rerum confusione, diuinorum iudiciorum rationē perpendere, & ex magna parte penetrare? Et quid est quod Ioseph, & Beniamin conueniunt, & oscula iungunt, nisi quod meditatio, & contemplatio sæpe inuicem sibi cum rationis attestatione occurrunt? Nam quantum ad generalem considerationem pertinet, sicut per Beniamin gratia contemplationis, sic per Ioseph intelligi valet gratia meditationis. Proprie tamē, & expressius, C per Beniamin designatur intelligentia pura, per Ioseph vero, prudentia vera. Per Beniamin, scilicet, illud genus contemplationis, quod est de inuisibilibus, per Ioseph illud genus meditationis, quod est in moribus. Comprehensio siquidē rerū inuisibilium, pertinet ad intelligentiam puram, circumspectio vero morū pertinet ad prudentiam veram. Intelligentiam puram, dicimus, quæ est sine admixtione imaginationis, prudentiam autem veram, ad D differentiam eius quæ dicitur prudentia carnis. Prudentia vera est de acquirendis, multiplicandis, conseruandis veris bonis, prudētia autem carnis est, de bonis transitorijs, secundum quam filij huius sæculi dicuntur prudentiores filijs lucis. Toties ergo Ioseph super collum Beniamin ruit, quoties meditatio in cōtemplationem desinit. Tunc Beniamin fratrem suum super se ruentem excipit, quando ex studio meditationis, animus in contēplationem surgit. Tunc Beniamin & Ioseph oscula iungunt,

Quæ sit pura intelligētia.

Prudentia vera quæ sit.

Luc 16.

iungunt, quando diuina reuelatio, & humana ratiocinatio, in vna veritatis atteſtatione cõſentiunt. Vides ne, quomodo diuina ſcriptura, circa vnã, eandemq; rem, ſignificationis modum alternat, vbique tamen aliquid adiungit, vnde ſenſum ſuum, ex toto latere non ſinat. In morte Rachel cõtemplatio ſupra rationẽ aſcendit, in introitu Beniamin in Ægyptum, contemplatio vſque ad imaginationem deſcẽdit, in deoſculatione Beniamin, & Ioſeph, diuinæ reuelationi, humana ratio applaudit.

DE GRATIA CONTEMPLATIONIS,

Opus in quinque libros partitum, occaſione accepta ab arca Moyſis, & ob eam rem hactenus Beniamin maior nuncupatum.

LIBER PRIMVS.

De contemplatione, eiusq; commendatione.

CAPVT I.

MYSTICAM Moyſi arcam libet, ſi liceat ex inſpirationis illius munere qui habet clauem ſcientiæ lucubratiunculæ noſtræ expoſitione, vel ad aliquid referare, & ſi quid adhuc in hoc arcanorum diuinorũ ſecretario, ſcientiarumque reconditorio repoſitum latet, quod à noſtra exiguitate ad aliquorum vtilitatem erui poſſit, non nos pigebit in publicum exponere, & in commune proponere. Multa quidem de hac materia vtiliter iam dicta ſunt. Reſtant adhuc multa quæ de eadem adhuc vtiliter dici poſſunt. Quid iuxta allegoricum ſenſum hæc arca myſticè deſignet, vel quomodo Chriſtũ ſignificet, à doctoribus fuit iam ante nos dictum, & à perſpicacioribus pertractatum. Nec idcirco tamen temeritatis incuriã incurrere nos ſuſpicamur, ſi aliud in eandem adhuc materiam moraliter loquamur. Veruntamen vt huius nobis materiæ ſtudioſa pertractatio ampli⁹ dulceſcat, noſtrumq; deſiderium in eius admirationem vehemẽtius trahat, cogitemus quid ille prophetarũ eximius de ea ſentiat, qui eam arcam ſanctificationis vocat. *Surge*, inquit, *Domine in requiem tuã tu & arca ſanctificationis tuæ.* Arca ſanctificationis, putamus an habeat nomẽ ex re, hęc quę dicitur arca ſanctificationis? Diligenter attendendũ, & profundè retinendum quod hæc quæcunq; ſit dicitur arca ſanctificationis vobis quibus doctor noſter præcipit dicens: *Sancti eſtote ſicut & ego ſanctus ſum.* Vos igitur qui ſanctificamini hodie, & cras, in diem tertium, nolite negligenter attẽdere quid ſibi velit quod dicitur arca ſanctificationis. Sed ſi Moyſi iure creditur, ſcimus quod quicunq; tetigerit eã ſanctificabitur. Si omnino ſic eſt, merito omnis populus quærit eam tangere ſi virtus ſanctificationis exit ab ea. O ſi quis inueniatur in vobis vir vnus ſicut ille de Ramataim qui indutus veſtimẽtis gloriæ ſicut decet ſummum Pontificem, dignus ſit introire in ſancta ſanctorum, vt poſsit non ſolum videre ſed etiam tangere hãc quę dicitur arca ſanctificationis & emundetur ab immunditijs ſuis. Sed quid de illo dicam ſi cui forte data eſt clauis ſcientiæ ab eo qui aperit, & nemo claudit, vt poſsit videre quid intus habeat hæc arca ſanctificationis? Puto enim pretioſum aliquid in hac arca repoſitũ. Multum vellẽ ſcire quæ ſit hæc arca quæ poſsit ſanctificare accedentes, vt merito dicatur arca ſanctificationis. De ſapiẽtia autẽ nõ dubito quin ipſa ſit quæ vincit malitiã. Scio nihilominus quia quicunq; ſanati ſunt ab initio per ſapiẽtiam ſanati ſunt. Sed & hoc ſatis cõſtat neminẽ poſſe placere

Pſal. 131. *Exod. 19.* *Exod. 30.* *Pſal. 131.* *Sap. 7.* *Ibid. 9.* *Ibid. 7.*

Deo nisi fuerit sapientia cum eo. Quis dubitet ad sanctificationem pertinere hominem mundari ab omni immunditia sua, mentem cuiuslibet purgari ab omni malitia, & nequitia? Hęc enim sunt quæ coinquinant hominem. Purgatur autem per sapientiã quando fortior superueniens vincit malitiam vtpote attingens à fine vsq; ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Et hoc ipsum sic purgari est (vt arbitror) sanctificare. Præcepturus Dñs Moysi de constructione tabernaculi, primo omnium instruxit eum de arca fabricãda, vt ex eo ipso innueret propter illam cętera omnia esset faciẽda. Præcipuum & principale sanctuariũ arcam fuisse puto quod nemo dubitat ex omnibus illis quæ tabernaculum fœderis continebat. Quærenti igitur quam gratiam significare possit illud sacrarum, quod cęteris omnibus dignius fuit, facilè occurrit, nisi forte quis dubitet quod Maria optimam partem elegerit. Sed quæ est ista pars optima quam Maria elegit, nisi vacare, & videre quã suauis est Dominus? Nam Martha (vt scriptura loquitur) solicitudinem gerente Maria sedẽs secus pedes Domini audiebat verbum illius. Summam itaq; Dei sapiẽtiam in carne latitantem quam oculis carnis videre non poterat audiendo intelligebat, & intelligendo videbat, & in hunc modũ sedendo, & audiendo summæ veritatis contemplationi vacabat. Hæc est pars quæ electis, & perfectis nũquàm auferetur. Hoc sanè negotiũ quod nullo fine terminatur. Nam veritatis contẽplatio in hac vita inchoatur, sed in futura iugi perpetuitate celebratur. Per veritatis sanè cõtemplationem homo & eruditur ad iustitiã, & consummatur ad gloriam. Vides ergo quàm rectè gratia cõtẽplationis in eo sacrario intelligitur, quod cæteris omnibus in Dei tabernaculo quadã sui dignitate præfertur. O quàm singularis gratia, ô singulariter præferẽda per quam in præsenti sanctificamur, & in futuro beatificamur. Si igitur per arcam sanctificationis rectè intelligitur gratia cõtemplationis, merito hæc gratia expetitur per quam qui accipit, non solum emundatur, sed etiam sanctificatur. Absque dubio nihil sic cor ab omni mundano amore emũdat, nihil sic animum ad cœlestium amorem inflammat. Ipsa vtique est quæ emundat, ipsa quæ sanctificat, vt per assiduam veritatis cõtemplationem fiat mundus per contemptum mundi, & sanctus per dilectionem Dei.

Sap 8.

Cur Dominus primo præcepit Moysi arcam fieri.

Luc 10. Psal 33.

Quid per arcam sanctificationis intelligendum.

Quod sit vtilis, vel grata hæc gratia proficientibus in ea.

CAPVT II.

SEDeadem ipsa, quæ per Dauid dicitur arca sanctificationis per Moysen vocatur arca fœderis. Sed cur arca, cur arca fœderis, nec cuiuscunq; sed Domini? Scimus autẽ quia preciosa quæq; aurum argẽtum, & lapides preciosi soleant in arca reponi. Si igitur sapientiæ & scientiæ thesauros cogitemus, quod sit illud eiusmodi thesaurorum reconditorium citius inueniemus. Quæ erit arca in id negotij idonea nisi humana intelligentia? Hæc autem arca diuino magisterio fabricatur, & deauratur, quando humana intelligẽtia diuina inspiratione, & reuelatione ad contemplationis gratiã promouetur. Sed quãdo ad hanc gratiam in hac vita proficimus, quid aliud quàm arras quasdam futuræ illius plenitudinis accipimus, vbi sempiternę contemplationi perpetuo inhærebimus? Hanc itaq; gratiam accipimus quasi arram diuinæ promissionis, quasi pignus diuinæ dilectionis, velut quoddam vinculum fœderis, & monumentum mutuæ caritatis. Vides ne quàm rectè arca fœderis Domini dicit, in qua, & per quam, talis gratia figuratur? Quod libẽter debet se ad omnem laborem accingere, qui se cupit, vel credit tale, & tantæ dilectionis pignus accipere. Non dubito quod quicunque est inter vos seruus Hebræus, quin libẽter pro huiusmodi gratia seruiat sex annis, vt in septimo exeat liber gratis,

Cur arca dicatur arca fœderis Domini.

gratis, vt deinceps liberè possit vacare contemplationi veritatis. Si quis verò inuenitur in vobis qui Iacob sit, vel qui tali nomine dignè censeri possit, eo quòd sit vir fortis, & potens in prælio, strenuus luctator, vitiorumq; supplantator, vt alia superet fortitudine, alia supplantet discretione, qui huiusmodi est, profectò libenter seruiet annis septem, & septem pro tali gratia, intantùm vt videãtur ei dies pauci præ amoris magnitudine, dummodò possit ad amplexus Rachel, vel sero peruenire. Qui enim vult ad eius amplexus pertingere, necesse est eum pro ea annis septẽ, & septem seruire, vt discat requiescere, non solùm ab operibus malis, sed etiam à cogitationib⁹ superuacuis. Multi siquidem & si sciant vacare corpore, minimè tamen præualent vacare corde, nescientes facere Sabbatum ex Sabbato, & idcirco non valentes implere, quod legitur in Psalmo: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Vacantes siquidem corpore, sed vagantes vbiq; corde, nequaquam videre merentur quàm dulcis est Dominus, quàm bonus Israël Deus, his qui recto sunt corde. Et hinc est, quòd hostes derident Sabbata eorum. Sed verus Iacob laborare non cessat, donec ad desiderij finem perueniat, seruiens apud verum Laban, verè decandidatum, quia glorificatum, quem Pater glorificauit apud semetipsũ claritate quam habuit ante mundi constitutionem, quem oportuit pati, & ita intrare in gloriam suam, vt seruili formæ superduceret candorem gloriæ, & esset verè decandidatus, super niuem dealbatus, gloria & honore coronatus, fieretq; formosus non solùm præ filijs hominum, verum etiam præ spiritibus angelorum, & talis in quem desiderent angeli prospicere. Vides ne quanta sit hæc gratia, pro qua tam longanimiter, tam libenter laboratur, quæ cum tanto labore acquiritur, cum tanta iucunditate possidetur? De hac sanè gratia Moyses pluribus scripturarum suarum locis sub figurata locutione agit, sed hic eam plenius mystica descriptione distinguit, vbi eam per genera diuidit.

Psalm. 45. *Psalm. 72.* *Thren. 1.* *Ioan. 17.* *Luc. vlt.* *Psalm. 44.* *1. Petr. 1.*

A B C D

De contemplationis proprietate, vel in quo differat à meditatione, vel cogitatione.

CAPVT III.

VT autem ea quæ de contemplatione dicenda sunt, possimus cõmodius capere, rectiusq; dijudicare, debemus prius quid ipsa sit determinando, vel diffiniendo quærere, & quomodo differat à cogitatione, vel meditatione. Sciendum itaq;, quòd vnam eandemq; materiam aliter per cogitationem intuemur, aliter per meditationem rimamur, atq; aliter per contemplationem miramur. Multum à se inuicem hæc tria in modo differunt, quamuis quandoq; in materia conueniant. De vna siquidem, eademq; materia, aliter cogitatio, aliter meditatio, longeq; aliter agit contemplatio. Cogitatio per deuia quæq; lento pede, sine respectu peruentionis passim huc, illucq; vagatur. Meditatio per ardua sæpè, & aspera ad directionis finem cum magna animi industria nititur. Contẽplatio libero volatu quocunq; eam fert impetus mira agilitate circumfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit, & vt multum currit. Contemplatio autẽ omnia circumuolat, & cùm voluerit se in summis librat. Cogitatio est sine labore & fructu. In meditatione est labor cum fructu. Contemplatio permanet sine labore cum fructu. In cogitatione euagatio, in meditatione inuestigatio, in contemplatione admiratio. Ex imaginatione cogitatio, ex ratione meditatio, ex intelligẽtia contemplatio. Ecce tria ista, imaginatio, ratio, intelligẽtia. Intelligentia obtinet supremum locum, imaginatio infimum, ratio medium. Omnia quæ subiacent sensui inferiori, necesse est ea etiã subiacere sensui superiori. Vnde constat, quia cuncta

Differimus inter contẽplationem, meditationem, & cogitationem.

quę comprehendun:ur ab imaginatione, ea etiam aliaq; multa, quæ supra iã sunt comprehendi à ratione. Similiter ea,quæ imaginatio, vel ratio comprehendunt,sub intelligentia cadunt,& ea etiam quæ illæ comprehendere nō possunt. Vide ergo contemplationis radius, quàm latè se expandat, qui omnia lustrat. Et licet sæpè circa eandem rem, alius per cogitationem,alius per meditationem,alius per contemplationem occupetur, quamuis non dispari via, dispari tamen motu feruntur. Cogitatio semper vago de vno ad aliud transit, meditatio circa vnum aliquid perseueranter intendit, contemplatio sub vno visionis radio ad innumera se diffundit. Per intelligentiam siquidem sinus mentis in immensum expanditur, & contemplantis animi acies acuitur, vt capax sit ad multa comprehendenda,& perspicax ad subtilia penetranda. Nunquam enim contemplatio potest esse sine quadam viuacitate intelligentiæ. Sicut enim ex intelligẽtia est, quòd oculus mentis in incorporeis figitur,sic ex eiusdem vi esse constat, quòd sub vno intuitu in rebus corporeis ad tam infinita comprehendenda dilatatur. Deniq; quoties contemplantis animus dilatatur ad ima, quoties eleuatur ad summa, quoties acuitur ad inscrutabilia,quoties agilitate miranda penè absque mora rapitur per innumera, ex quadam intelligentiæ vi hoc esse non dubita. Hæc propter illos dicta sunt, qui ista inferiora sub intelligentię aspectum cadere, vel ad contemplationem vsquequaque pertinere, indignum ducunt. Specialiter tamen & propriè contemplatio dicitur, quæ de sublimibus habetur, vbi animus pura intelligentia vtitur. Semper autem contemplatio est in rebus, vel per sui naturam manifestis, vel per studium familiariter notis, vel ex diuina reuelatione perspicuis.

A *Diffinitio singulorum contemplationis, meditationis, cogitationis.*

CAPVT IIII.

VIDETVR itaq; sic diffiniri posse. Contemplatio est libera mentis perspicacia in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa, vel certè sicut præcipuo illi nostri temporis Theologo placuit, qui eam in hæc verba diffiniuit. Contemplatio est perspicax, & liber animi contuitus in res perspiciendas vsquequaque diffusus. Meditatio verò est studiosa mentis intentio circa aliquid inuestigandum diligenter insistens. vel sic: Meditatio est prouidus animi obtutus in veritatis inquisitione vehementer occupatus. Cogitatio autem est improuidus animi respectus ad euagationem pronus. Videtur itaq; tribus esse commune & quasi substãtiale quendam animi aspectum esse. Vbi enim nil mente conspicitur, nullum horum rectè dicitur vel esse affirmatur. Commune est autem tam cõtemplationi, quàm meditationi circa vtilia occupari, & in sapientiæ, vel scientiæ studijs maximè imò assiduè versari. Sed in hoc sanè solent maximè à cogitatione differre quæ se singulis penè momentis consueuit ad inepta & friuola relaxare, & sine vllo discretionis fræno ad omnia se ingerere, vel præcipitem dare. Commune verò est contemplationi, & cogitationi libero quodam motu & secundùm spontaneum nutum huc illuc; circumferri, & nullo difficultatis obstaculo à discursionis suæ impetu præpediri. Differunt autem in eo ipso maximè à meditatione cuius studium est semper quouis industriæ labore qualibet animi difficultate ardua quæque apprehendere, obstrusa irrumpere, occulta penetrare. Fit tamen sæpè vt in cogitationum nostrarum euagatione tale aliquid animus incurrat quod scire vehemẽter ambiat, fortiterq; insistat. Sed dum mens desiderio suo satisfaciens eiusmodi inquisi-

Contemplatio quid sit.

Meditatio quid sit.

Cogitatio quid sit.

tioni

tioni ſtudium impẽdit, iam cogitationis modum cogitando excedit, & cogitatio in meditationem tranſit. Solet ſanè ſimile aliquid circa meditationem accidere. Nam veritatem quidem diu quæſitam tandemq; inuẽtam mens ſolet cum auiditate ſuſcipere, mirari cum exultatione, eiusq; admirationi diutius inhærere. Et hoc eſt iam meditationem meditando excedere, & meditationem in contemplationem tranſire. Proprium itaque eſt contemplationi iucunditatis ſuæ ſpectaculo cum admiratione inhærere. Et in hoc vtique differre videtur tam à meditatione, quàm à cogitatione. Nam cogitatio (vti iam dictum eſt) vago inceſſu ſemper huc, illucq; diuertit, meditatio verò deſtinata promotione ſemper in vlteriora tendit.

Quod contemplationis modus multiformiter agitur.

CAPVT V.

SED cùm perſpicax ille contemplationis radius ſemper ex admirationis magnitudine iuxta aliquid ſuſpendatur, non tamen vno modo ſemper nec vniformiter id agitur. Nam viuacitas illa intelligentiæ in contemplãtis animo mira agilitate modò it, atque redit, modò ſe quaſi in gyrum flectit, modò autem ſe quaſi ad vnum colligit, & quaſi immobiliter figit. Huius ſanè rei formam ſi rectè perpendimus, in cœli volatilibus quotidie videmus. Videas alia nunc ſe ad altiora attollere, nunc ſe in inferiora demergere, & eoſdem aſcenſionis, deſcenſionisve ſuæ modos ſæpius repetere. Videas alia nunc dextrorſum, nunc ſiniſtrorſum diuertere, & nunc in hanc, nunc verò in illam partem declinando in anteriora parum, vel penè nihil ſe promouere, & eaſdem diſcurſuum ſuorum viciſſitudines multa inſtantia multipliciter reiterare. Videas alia ſub magna feſtinantia ſe in anteriora extendere. Sed mox ſub eadem celeritate in poſteriora redire, & ſæpè idipſum agere, eoſdemque excurſus, atque recurſus diutina frequentatione continuare, atque protrahere. Videre licet alia quomodo ſe in gyrum flectunt & quàm ſubito, vel quàm ſæpè eoſdem, vel ſimiles, nunc autem paulo latiores, nunc paulo contractiores circuitus repetunt, & ſemper in idipſum redeunt. Videre licet alia quomodo tremulis alijs ſæpeq; reuerberatis ſe in vno eodemq; loco diutius ſuſpendunt, & mobili ſe agitatione quaſi immobiliter figunt, & ab eodem ſuſpenſionis ſuæ loco diu, multumq; hærentia penitus non recedunt, ac ſi operis, & inſtantiæ ſuæ executione prorſus videantur exclamare & dicere, bonum eſt nos hic eſſe. Iuxta hoc ſanè propoſitarum ſimilitudinum exemplar contemplationis noſtræ volatus multiformiter variatur, & pro perſonarum, negotiorumq; varietate vario modo formatur. Nunc de inferioribus ad ſumma, nunc de ſuperioribus ad ima aſcendit, & deſcendit, & nunc de parte ad totum, nunc de toto ad partem conſiderationis ſuæ agilitate diſcurrit, & ad id quod ſciri oportet nunc à maiori, nunc à minori argumentum trahit. Modò autem in hanc, modò in oppoſitam partem diuertit, & contrariorum notitiam ex contrariorum ſcientia elicit, & pro vario oppoſitorum modo ratiocinationis ſuæ executionem variare conſueuit. Aliquando in anteriora currit, & ſubito in poſteriora redit, dum modò ex effectibus, modò ex cauſis, & qualibuſcunque antecedentibus, vel conſequentibus cuiuſlibet rei modum, vel qualitatem deprehendit. Quandoque verò quaſi in gyrum ſpeculatio noſtra ducitur, dum vnicuiq; rei quæ ſint cum multis cõmunia cõſiderantur, dum ad vnam quamlibet rem determinandam nunc à ſimilibus, nunc à ſimiliter ſe habentibus ſeu communiter accidentibus ratio trahitur & aſſignatur. Tunc autem in vno eodemq; loco conſiderationis noſtræ

deſixio

dexio quasi immobilis sistitur, quando in qualiscunque rei esse, vel proprietate perspicienda atque miranda contemplantis intentio libenter immoratur. Sed ne verba nostra humanam philosophiam videantur redolere, vel à Catholicæ doctrinæ plano, simplicitatisq; tenore discedere commodius forcemus, quia ascendere, & descendere, ire, & redire, nunc huc, nunc illuc declinare, modo in circuitum pergere, vel tandem in vno hærere nihil aliud sit quàm summa agilitate nunc de imis ad summa, vel summis ad ima, nunc de primis ad nouissima, vel nouissimis ad prima, modò de disparibus ad disparia meritorum, vel præmiorum genera mente transire, modò circumstantia, vel cohærentia cuiusq; rei curiosa perlustratione circumspicere, vel tandem aliquando in alicuius speculationis nouitate, nouitatisq; admiratione animum satiare. Vides certè quod & superius locuti sumus, quomodo contemplationis nostræ negotium semper iuxta aliquid suspenditur atque protrahitur, dum contemplantis animus iucunditatis suæ spectaculo libenter immoratur, dum semper studet, vel in idipsum sæpè redire, vel in eodem diutius immobiliter permanere. Audi de illo contemplationis modo qui quodammodò fieri solet ante & retro. Ibant animalia & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. Accipe & de illo per quem animus in diuersa rapitur, & nunc in hanc partem, nunc in illam discurrendo mira agilitate in contraria agitatur. *Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Illum qui quasi sursum & deorsum fit, paucis Psalmista verbis expressit: *Ascendunt*, inquit, *vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos.* Ad illum contemplandi modum qui velut in girum ducitur, prophetica illa voce admoneris, qua dicitur: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Tunc autem contemplationis radius velut in vno loco immobiliter

A figitur, quando illud Abacuc in semetipso quilibet experitur: *Sol & luna steterunt in habitaculo suo.* Ecce iam quid sit contemplatio determinando, vel diffiniendo docuimus. Superest vt eam per species diuidamus, & quot sint genera contemplationum, consequenter videamus.

Abac. 3.

Quot sint vel quæ contemplationis genera.

CAPVT VI.

SEx autem sunt contemplationum B genera à se, & inter se omnino diuisa. Primum itaque est in imaginatione, & secundùm solam imaginationem. Secundum est in imaginatione secundùm rationem. Tertium est in ratione secùdùm imaginationem. Quartum est in ratione & secundùm rationem. Quintum est supra, sed non præter rationem. Sextum supra rationem, & videtur esse præter rationem. Duo itaque sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. In imagina- *Primum genus contemplationis.*
C tione contemplatio nostra tunc proculdubio versatur, quando rerum istarum visibilium forma, & imago in considerationem adducitur, cùm obstupescentes attendimus, & attendentes obstupescimus, corporalia ista quæ sensu corporeo haurimus quàm sint multa, quàm magna, quàm diuersa, quàm pulchra, vel iucunda, & in his omnibus creatricis illius supersessentiæ potentiam, sapientiam, munificentiam mirando veneramur, & veneran-
D do miramur. Tunc autem contemplatio nostra in imaginatione versatur, & secundùm solam imaginationem formatur, quando nihil argumentando quærimus, vel ratiocinando inuestigamus, sed libera mens nostra huc illucq; discurrit, quo eam in hoc spectaculorum genere admiratio rapit. Secun- *Secundum genus contemplationis.*
dum autem contemplationis genus est, quod in imaginatione quidem consistit, secundum rationem tamen formatur, atque procedit. quod fit quando ad ea quæ in imaginatione versa-

mus,

Ezech. 1.

Sapient. 3.

Psalm. 106.

Esai. 49. & 60.

mus, & quę ad primum contemplationis genꝰ pertinere iam diximus, rationem quærimus, & inuenimus, imò inuentam, & notam in considerationem cum admiratione adducimus. In illo itaque res ipsas, in isto earum vtique rationem, ordinem, dispositionem, & vniuscuiusq; rei causam, modum, & vtilitatem rimamur, speculamur, miramus. Hæc itaq; contemplatio in imaginatione, sed secundùm rationem consistit, quia circa ea quæ in imaginatione versantur ratiocinando procedit. Et quamuis iuxta aliquid in ratione etiam hæc contemplatio consistere videatur, in qua visibilium ratio quæritur, rectè tamen in imaginatione consistere dicitur, quia quicquid in ea ratiocinando quærimus, vel inuenimus ad illa proculdubio accommodamus quę in imaginatiõe versamus dum circa ea & propter ea ratiocinationi insistimus. Tertium contemplationis genus esse diximus, quod in ratione secundùm imaginationem formatur. Hoc autem cõtemplationis genere veraciter tunc vtimur, quando per rerum visibilium similitudinẽ in rerum inuisibilium speculationem subleuamur. Hęc verò speculatio in ratione consistit, quia his solis quæ imaginationem excedunt per intentionem & inuestigationem insistit quia solis inuisibilibus intendit his solis maximè, quæ per rationem comprehendit. Sed secundùm imaginationem idcircò formari dicitur, quia ex rerum visibilium imagine in hac speculatione similitudo trahitur, vnde in rerum inuisibilium inuestigationem animus adiuuetur. Et rectè quidem hæc contemplatio in ratione quidem, sed secundùm imaginationem esse dicitur, quamuis ratiocinando promouetur, quia omnis eius ratiocinatio, & argumentatio ab imaginatione fundamentum sumit, & firmamentum capit, & ab imaginabilium proprietate inuestigationis, & assertionis suæ rationẽ trahit. Quartum genus contemplationis

Tertium genus.

Quartum genus.

A est, quod in ratione & secundùm rationem formatur, quod vtiq; fit, quando semoto omni imaginatiõis officio, solis illis animus intẽdit quæ imaginatio non nouit, sed quæ mens ex ratiocinatione colligit, vel per rationẽ comprehendit. Etiusmodi speculationi insistimus quando inuisibilia nostra quæ per experientiam nouimus, & ex intelligentia capimus in cõsiderationem adducimus, & ex eorum consideratione in cœlestium animorum, & supremum B bonorum intellectuum contemplationem assurgimus. Hæc autem contemplatio in ratione cõsistit, quia sensibilibus semotis solis intelligibilibus intẽdit. Et hæc quidem contemplatio ab illis vtique inuisibilibus nostris videtur & igitium sumere, & fundamentum capere, quæ humanum animum constat per experientiam nosce vel per cõmunem intelligentiam comprehendere. Sed pro hac tantùm parte hæc contemplatio etiam in ratione rectè consi- C stere dicitur, quia hæc ipsa inuisibilia nostra à ratione comprehenduntur, & in eo ipso ratiocinationis modum minimè supergrediuntur. Quæ idcirco secũdùm solam rationem procedit, quia ex inuisibilibus per experientiam notis alia & alia ratiocinãdo colligit quæ per experientiam non nouit. In hac primum contemplatione humanus animus pura intelligentia vtitur, & semoto omni imaginationis officio ipsa intelligentia nostra in hoc primum negoD tio seipsam per semetipsum intelligere videtur. Nam licet illis prioribus contemplationum generibus videatur non deesse nusquam tamen inest penè nisi meditante ratione, seu etiam imaginatione. Illic quasi instrumento vtitur, & velut per speculum intuetur. Hic per semetipsam operatur, & quasi per speciem cõtemplatur. Hic igitur se quasi ad imum inclinat, cùm omnino non habeat quo per semetipsam inferius descendat. Quintum contẽplatio- *Quintum* nis genus esse diximus, quod est supra *genus.*

rationem non tamen præter rationem. In hanc autem contemplationis speculam mentis subleuatione ascendimus, quãdo ea ex diuina reuelatione cognoscimus, quæ nulla humana ratione plenè comprehẽdere, quæ nulla nostra ratiocinatione integrè inuestigare sufficimus. Talia sunt illa quæ diuinitatis natura, & illa simplici essentia credim⁹ & scripturarum diuinarum auctoritate probamus. Contemplatio ergo nostra tunc veraciter supra rationem ascendit, quando id animus per mentis subleuationẽ cernit quod humanæ capacitatis metas transcendit. Sed supra rationem, nec tamen præter rationem censenda est, quando ei quod per intelligentiæ aciem cernitur humana ratio contraire non potest, quin potius facilè acquiescit & sua attestatione alludit.

Sextum genus contemplationis.

Sextum cõtemplationis genus dictum est, quod in his versatur quæ sunt supra rationem, & videntur esse præter, seu etiam contra rationem. In hac vtique suprema omnium q̃ dignissima contẽplationum specula, tunc animus veraciter exultat atq; tripudiat, quando illa ex diuini luminis irradiatione cognoscit atq; cõsiderat quibus omnis humana ratio reclamat. Talia sunt penè omnia quæ de personarum Trinitate credere iubemur. De quibus cum humana ratio consulitur, nihil aliud quam contraire videtur.

Quæ, quibus sint communia.

Caput VII.

DVo itaque ex his in imaginatione consistunt, quia solis sensibilibus intendant. Duo in ratione consistunt, quia solis intelligibilibus insistunt. Duo verò in intelligentia subsistunt, quia solis intellectibilibus intendunt. Sensibilia dico quælibet visibilia, & sensu corporeo perceptibilia. Intelligibilia autem dico inuisibilia, ratione tamen comprehensibilia. Intellectibilia hoc loco dico inuisibilia, & humanæ rationi incomprehensibilia. Ex his ergo sex contẽplationum generibus quatuor inferiora versantur maximè in rebus creatis. Duo verò suprema in rebus increatis, atq; diuinis. Item ex his quatuor duo superiora versantur circa inuisibilia. Duo vero infima circa visibilia, atq; corporea. Intima namque duo proculdubio versantur in rebus visibilibus atq; creatis. Duo autem suprema maximè versantur in rebus inuisibilibus, & increatis. Duo vero media maximè in rebus inuisibilibus atq; creatis. Maximè idcirco dixerim quia circa inuisibilia atq; creata quædam sunt quæ ab humana ratione nullatenus cõprehendi possunt, & secundum hoc intellectibilium numerum currunt, & se secundum hoc ipsum ad duo suprema cõtemplationum genera potius pertinere ostendunt. Similiter circa summa illa, & increata videntur quædam esse humanæ rationi pertia, & secundum hoc quidem inter intelligibilia deputãda, & ob hoc ipsum medijs illis duobus cõtemplationum generibus maximè accommodanda. Duobus itaq; primis commune hoc esse videtur quòd vtrumq; eorum circa visibilia versatur. Veruntamen in hoc maximè videntur differre, quòd primum quidem solet sine vllo rationis officio impellente admiratione huc illucq; discurrere. In secundo autem ad ea q̃ per imaginationẽ in mente versantur ratio quæritur, & assignatur, vel prius familiariter nota in admirationem adducitur: secũdum, & tertium hoc habent commune, sed præ cæteris singulare, quòd in vtroque pariter sibi commiscere videntur imaginatio cum ratione, ratio cum imaginatione. Differunt autem in eo quòd in secundo quidem ad visibilia ratio (vt dictum est) quæritur, & accómodatur, in tertio vero ad inuisibilium inuestigationem ratio à visibilibus trahitur, & in illo sæpè ex inuisibilibus ad inuisibilia erudimur, & alia ex alijs coniuncimus. In isto ex visibilium inspectione ad inuisibilium cognitionẽ promouemur. Tertio & quarto cõstat esse commune

mune inuisibilibus, & intelligibilibus intendere, sed in eo vtiq; differre, quòd in tertio quidem miscetur ratio cum imaginatione, in quarto autem intelligentia pura cum ratione, in quarto, & quinto ratio & intelligentia in vnum concurrunt, & in hoc maximè conueniunt. Sed in quarto ex ratione intelligentia promouetur. In quinto vero ratio nunquam intelligentiam præuenit, sed subsequitur, vel vt multum comitatur. Nam quod ex diuina inspiratione prius agnoscitur rationis postmodũ attestatione firmatur. Quinto & sexto communiter accidit quòd vtrumq; eorum intellectibilibus insistit. Sed quinto quidem humana ratio videtur satis cõsentanea. Sexto autem omnis humana ratio videtur esse contraria nisi fuerit fidei admixtione sustulta.

Quæ sint singulorum propria.

CAPVT VIII.

PROPRIVM est autem primæ contemplationi simpliciter & sine vlla ratiocinatione visibilium admirationi inhærere. Proprium est secundæ visibilium rerum rationi ratiocinando insistere. Proprium est tertiæ per visibilia ad inuisibilia ratiocinando ascẽdere. Proprium est quartæ ex inuisibilibus inuisibilia ratiocinando colligere, & per expertorum intelligentiam ad ignotorum notitiam proficere. Proprium est quintę in intellectibilium intelligentia rationem admittere. Proprium est sextæ in intellectibilium intelligentia omnem humanam ratiocinationem transcendere, & quasi ab imo calcare. Cùm sit autem tribus primis cõtemplationum generibus commune sine imaginatione non esse, in primo imaginatio quasi infra rationem subsistit. In secundo rationem excipit. In tertio imaginatio ad rationem ascendit. Item cùm sit tribus vltimis commune sine pura intelligentia non esse, in eorum primo (hoc est in quarto) ipsa intelligentia rationi se inclinat. In quinto rationem ad seipsam leuat. In sexto intelligentia rationem transcendit, & quasi sub seipsa deserit. Item cùm sit quatuor, mediis commune sine ratiocinatione non esse, in secundo cõtemplationis genere ratio imaginationi quasi ad ima condescendit. In tertio imaginationem secum quasi ad altiora trahit. In quarto intelligentiam quasi sub se descendentem excipit, atq; conducit. In quinto ratio quasi supra se ad intelligentiam ascendit, & ei in suis sublimibus alludit. In primo itaque imaginatio in seipsa requiescit, quemadmodum & intelligentia. In sexto se ad seipsam colligit, & in seipsa subsistit. In secundo ratio sub seipsam descendit. In quinto eadem ipsa supra semetipsam ascendit. In tertio imaginatio supra semetipsam ascendit. In quarto intelligentia infra semetipsam descendit. In primo imaginatio tenet locum infimum & solitarium. In secundo ratio descendit ad imum. In tertio imaginatio ascendit ad summum. In quarto intelligentia descendit ad imum. In quinto ratio ascendit ad summum. In sexto intelligentia tenet locum solitarium & summum.

Quæ sibi quaque proportione respondeant, vel quomodo inuicem permisceri soleant.

CAPVT IX.

NOTANDVM sanè, quòd sicut nouissima duo ascendunt supra rationem, sic media duo ascendunt supra imaginationẽ. Et sicut illud sublimius nouissimorum nullam penè solet humanam rationem admittere, sic illud sublimius mediorum debet omnem à se imaginationem excludere. Et sicut illud inferius duorũ nouissimorum & supremorum consistit supra rationem, non tamen præter rationem, sic illud inferius mediorum duorum ascendit supra imaginationem, cùm tamen non sit præter imaginationem. Item sicut duo media inter puram & simplicem intelligentiam descendunt, sic duo prima & infima infra ratiocinationem

tionem descendunt. Simplicem intelligentiam dico quæ est sine officio rationis, puram vero quæ est sine occursione imaginationis. Sed sicut illud sublimius duorum mediorum infra simplicem intelligentiam descendit, non tamen infra illam subsistit, quia illorum in quibus versatur alia simplici intelligentia comprehendit, alia ratiocinando colligit, sic illud sublimius duorum inimorum videtur infra ratiocinationem descendere, nec tamen infra illam subsistere, quia alia solet per imaginationem repræsentare, & alia ratiocinãdo colligere. Itemq; sicut illud inferius duorum mediorum solet infra simplicem intelligentiam descendere, atque subsistere, sic illud inferius infimorum duorum solet se ad rationem habere. Nam & illud solis illis intendit quæ mens ex imaginatione ratiocinando colligit, & istud solis illis quæ per sensum imaginationi impressit. Non autem hoc primum & infimum contemplationis genus idcirco infra rationem vel potius ratiocinationem subsistere dicitur quasi irrationabile & omnino contra rationem esse videatur cum per intentionem, seu etiam per dispositionem rationi consentaneum facilè conuincatur. Sed quòd in eo (vt dictum est) quantum ad eius proprietatem attinet nihil ratiocinando colligitur. Solent tamen hæc quæ distinximus contemplationum genera quandoq; inuicem permisceri, & hic quem assignauimus proprietatũ modus alterutra permixtione confundi. Nostrum autem fuit hoc loco ad euidentiam doctrinæ singulorum propria docere, nihilominus quid commune, quid simile haberent ostendere.

Quod vix soli perfecti, ad omnia sex contemplationum genera proficiunt.

CAPVT. X.

SEx ista contemplationum genera, oportet illum familiariter nosse, quicunq; cupit scientiæ culmen attingere. His sex sanè contemplationum alis à terrenis suspendimur, & ad cœlestia leuamur. Citra perfectum te esse nõ dubites, si vsquè adhuc aliquibus illarum cares. Mecum certè, & cum mei similibus benè agitur, si vnum tantùm, si vel vnum ex his triumalarum paribus datur. Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? *Psalm. 41.* Scio tamen quia in duobus illis primis eiusmodi alis, non datur de terrenis ad cœlestia euolare, & illa cœlorum ardua petere, vel penetrare. Nam (sicut superius iam dictum est) in illis sex contemplationum generibus, tota priorum duorum consideratio, circa terrena & corporalia occupatur, nihil in eis, de inuisibilib⁹ agitur. Quamuis ergo sublimes, quamuis admodum subtiles circa ista terrena volatus, in primis illis duabus contemplationum alis habeamus, parum nobis esse debet, si ad illa sola sufficimus, in quibus mundi huius philosophos præpollere videamus. Terrenum, & nondum cœleste animal, te esse conuincis, quamdiu duabus tantum alis contentus fueris. Habes vnde corpus tuum velare, vnde volares. Certè si adhuc terrenum animal es, si vsque in hodiernum corpus terrenum habes, & tale denique, quale Apostolus describit, & mortificare præcipit, bonum perfecto erit in promptu habere; vnde possis, cùm volueris, tale corpus velare, & à recordationis tuæ oculis abscondere. *Mortificate*, inquit, *membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam.* *Coloss. 3.* Quid est autẽ eiusmodi corpus, sub designatis illis contemplationum alis velare, nisi mũdanorum cõcupiscentiam, ex mundanæ mutabilitatis consideratione temperare, imò in obliuionem adducere? Perpendis (vt æstimo) quantum valeat eiusmodi obductio, alarumq; obumbratio. Habes itẽ in his alis, vnde cùm volueris volare possis. Bonum sanè est benè volare, & quantum potes te ab amore mundi elongare. Benè vtique:

in.

in his alis volant, qui mundanæ mutabilitatis lubricum, quotidie considerant, assiduaq; retractatione, sed ab eius ambitione alienant. Quamuis ergo, in his geminis alis, vsque ad cœlestia euolare nō possis, tutum tamen fortassis, tranquillumq; stationis portum, in earum remigio inuenire poteris. Nitere in eis, quantum poteris, apprehende, saltem nouissima maris. *Si sumpsero,* Psal.138. inquit, *pēnas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.* Extrema maris, mundi terminus, & vnicuique propriæ vitæ defectus. Extrema itaque maris tenere, est mundi finem, mundanæq; vitæ exitum, cum desiderio expectare. Extrema maris (vt arbitror) euolando iam apprehēderat, qui veraciter dicere poterat. *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Philip.1. Puto, quia duas has contemplationum pennas non in vanum accepisti, si hucusq; volare potuisti. Parum tamen, tibi esse debet, has duas alas accepisse, sed vt probes te cœleste animal esse, studе, & satage saltem duo paria habere, & tunc profecto habebis in quibus possis ad cęlestia euolare. Quatuor profecto alas habebant, & se ex eo cœlestia, non autem terrestria esse ostendebāt, quatuor illa animalia, quæ propheta Ezechiel Ezech.1. vidit, visaq; descripsit, *Quatuor,* inquit, *facies vni, & quatuor penne, vni.* Duabus autem (vt ibi legis,) corpus suum velabant, nam cæteris duabus, proculdubio volabant. Sic & tu cum cęperis iam quatuor alas habere, cum te putaueris, iam cœleste animal esse, & corpus cęleste iam gerere: nihilominus tamen, studе illud, sub dictis alis velare. Sūt enim corpora cęlestia, & sunt corpora terrestria. Et alia glória cœlestium, & alia gloria terrestrium. Alia claritas solis, & alia claritas lunæ, & stella à stella differt in claritate. Si ergo totum corpus tuū lucidum fuerit, non habens in se aliquā partem tenebrarum, vtile tamen erit, illud ab humanæ arrogantiq; oculis abscondere, & sub humanę mutabilitatis incerto, propriæ æstimationis claritatem, temperare. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiūtur hamo, & aues laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo cum eis ex tēplo superuenerit. Et id' circo bonum est homini, bona sua dissimulare, & nil penitus de suis meritis præsumere, & se semper in humilitate custodire. In primo ergo alarū pari, velet homo corpus suum, in secundo, velet ad cœlum. Cur enim media illa duo cōtemplationum genera, hominem ad cœlestia, & inuisibilia, non leuent quæ de sōlis inuisibilibus (vt dictum est) agere habēt? Satagat ergo spiritalis quisque studio, & desiderio semper in cęlestibus esse, vt possit cum Apostolo dicere. *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Philip.3. Verumtamen si vsque ad tertium cœlum, cum eodem Apostolo, penetrare paras, nunquam id in duobus alarum paribus posse præsumas. Oportet absque dubio omnes illas superius designatas sex contemplationum alas habere, qui cupit & ambit vsq; ad tertij cœli secreta diuinitatisq; arcana volare. Has vtique sex contemplationum alas soli perfecti in hac vita vix habere possunt. Has omnes in futura vita electi omnes tam in hominibus quàm in Angelis habituri sunt, ita vt de veraque natura veraciter possit dici quia sex alæ vni, & sex alæ alteri. 2.Cor.12. Esa.6.

Quomodo prima quatuor contemplationum genera mystícè describantur.

CAPVT XI.

DE his itaq; sex contemplationum generibus Moyses (vt mihi videtur) sub mystica descriptione agit vbi materialem illam sed mysticā quidem arcam, ex Dominica præceptione fieri instituit. Primum itaque designatur in arcæ fabricatione, secundum in eius deauratione, tertiū in corona arcæ, quartum intelligimus per propiciatorium. Per duo vero Cherubin quintum,

tum, & sextum. Si autem ad figuram, & materialem facturam respicimus ex illis vtique sex manufactis operibus solum primum fabricatur ex ligno, cætera omnia constant ex auro. Sic sanè omnia illa vnde primum contemplationis genus cōstat per sensum corporeum haurimus, & per imaginationē repræsentamus cum volumus. Nam alia omnia vnde cætera ordiuntur ratiocinando colligimus, vel simplici intelligentia comprehēdimus. Cogita ergo quid sit inter lignum & aurum, & inuenies fortasis quàm conuenienter ista designentur in ligno, illa vero figurentur in auro. In ligno quidem quæ subiacent imaginationi. In auro autem quæ solo subiacent intellectui. Aurum in se magna claritate refulget, lignum in se nil claritatis habet nisi quòd ignem accendit, & ministram luminis flammā nutrit. Sic sanè imaginatio nullum in se prudentię lumen, nil præclarūm habet, nisi quòd rationem ad discretionē excitare, & ad scientiæ inuestigationem dirigere solet. Rectè autem secundum illud contemplationis genus in quo rerum visibiliū ratio quæritur, in lignorum deauratione figuratur. Quid enim aliud est rerum visibilium, & imaginabilium assignata ratio, quàm quædam (vt sic dicam) lignorum deauratio? Rectè nihilominus corona arcæ tertium contemplationis genus potest mystica designatione repræsentare in quo solemus per visibilia ad inuisibilia ascendere, & ad eorum cognitionem imaginationis manuductione assurgere. Nā corona quidem in summitate arcæ lignis affigebatur, lignorum tamen suprema alia protensione supergrediebatur. Sic illud contemplationis genus quod in ratione secūdum imaginationem versatur imaginationi quidem innititur, dum ex rerum imaginabilium similitudine rationem trahit & quasi scalam erigit per quam ad inuisibilium speculationem ascendere possit. Propitiatorium autem ab omni parte, & vsquaque ligno superponitur, & idcirco conuenienter satis in eo illud cōtemplationis genus figuratur quod omnem imaginationem excedens in ratione secundum rationem versatur. Et sicut propitiatorium (vtpote arcæ operculum) nusquàm sub ligno descendit, nec ligno affigi sinit, sic hæc cōtemplatio omnem imaginationem supergrediens & nulli se permiscere contentiens, sola inuisibilia respicit, solis inuisibilibus intendit.

Quomodo nouissima duo contemplationum genera mystice designentur.

Caput XII.

Duo autem nouissima contemplationum genera exprimuntur angelica figura. Et rectè quidem illa operis factura non humanam sed angelicam formam habuit quę illa contemplationum genera per similitudinem repræsentare oportuit quorum materia omnem humanam rationem excedit. Notandum sanè quòd prædicta illa quatuor quodammodo sunt in vnum coniuncta. Ista autem duo nouissima separatim sunt & seorsum posita. Et in illis quidem primis quatuor contemplationum generibus ex propria industria cum diuino tamē adiutorio quotidie crescimus, & ex vno ad aliud proficimus. Sed in vltimis istis duobus totum pendet ex gratia & omnino longinqua sunt, & valde remota ab omni humana industria nisi inquantum vnusquisque cœlitus accipit, & angelicæ sibi similitudinis habitū diuinitus superducit. Et forte non sine causa hæc nouissima operis factura, angelicaq; figura Cherubin nomen accepit, eo fortasis, quod sine huius supremæ gratiæ adiectione quis ad plenitudinem scientiæ pertingere non possit. Sed quia à duobus Cherubin vnus dictus est stare ex parte vna, & alter ex altera, ita vt vnus intelligatur stare à dextris, alter

autem

autem à sinistris. Animaduerte obsecro quam aptè ex aduerso sibi opponuntur & ex opposito statuuntur in earum videlicet rerum figuram quarũ hæ rationi consentire, illæ rationi contraire videntur. Sed forte quis quærere pergat quod in quo specialiter intelligere oporteat. Vide ergo ne forte in illo cherub qui à dextris stabat, illud contemplationis genus intelligi debeat quod est supra rationem, non tamen præter rationem. In illo autem qui à sinistris illud quod est supra rationem, & videtur esse præter rationem. Scimus autem quia sinistra sæpius sub vestimentis & quasi in occulto tenetur, dextera vero frequentius in apertum profertur. Vnde & rectè per sinistram occultiora per dexteram intelliguntur manifestiora. Manifestiora autem sunt rationi consentanea, occultiora autem rationi aduersantia. Quintum ergo cõtemplationis genus rectè intelligimus in Cherub dextro. Sextum nihilominus iustè intelligi potest in Cherub sinistro. Et fortasis ista doctioribus animis sufficere possunt ad ea quę de Moysi arca, vel contemplationis gratia dici debuerunt. Sed quia otiosi sumus & otiosis loquimur, propter pigriores quidem pigrum nobis esse non debet, adhuc eadem cum vtile & forte quibusdam necessario supplemento repetere, & eidem materiæ liberius vacando in ipsam adhuc aliquid latius agere. Contemplantis itaque more, contemplationisque tenore de contemplatione agamus, nec tantę iucunditatis studium & tantæ admirationis spectaculum in trãsitu videamus. Occupatis ista compendiosa breuitate succinximus, otiosis autem eadem repetendo latius explicamus, simul vtrumque præcauentes, & festinos viatores contra propositum detinere, & curiosos nouitatum exploratores contra votum vrgere. Nunc ergo ad singula contemplationum genera redeamus & primum de primo dicamus.

LIBER SECVNDVS.

Primum contemplationis genus consistit in consideratione, & admiratione rerum visibilium.

Caput Primum.

PRIMVM itaq; contemplationis genus est in cõsideratione & admiratione rerum corporaliũ in omnibus eis quæ per quinque sensus corporeos ingrediuntur ad animum. Et est quidem hoc omnium infimum & debet esse incipientium. Ad hoc enim debent adhuc rudes incipere, vt possint paulatim ad altiora quasi quibusdam profectionum gradibus ascendere. Ad hoc itaque contemplationis genus pertinet omnis admiratio creatoris quæ surgit ex consideratione rerum corporalium, & designatur in hac arcæ descriptione per compaginem lignorum. Et congrua satis distinctione per ligna designantur ea quæ pertinent ad imaginationem, sicut per aurum nihilominus ea quæ videntur pertinere ad rationem. Non autem de quibuslibet lignis permittitur fieri hæc arca sed de lignis Setim tantum, quæ sunt valde imputribilia. Pertinent autem ad ligna imputribilia quælibet rerum scrutinia honestatis & integritate plena. Ligna imputribilia sunt quęlibet rerum considerationes, quælibet operum retractationes quę nullam mẽtis corruptionem inducunt quæ sinceritatis, & veritatis integritatem custodiunt. In tanta itaque rerum visibilium copia, inter tot spectaculorum genera, videat quisque quod eligat, caueat ne illud ante mentis oculos reducat vnde cordis sui munditiam polluat. Debet ergo à considerationis suæ respectu voluptatum irritamenta amouere qui cupit de internæ incorruptionis perpetuitate

Quid ad primum cõtemplationis genus pertineat.

tate gaudere. Quicquid auaritiam stimulat, quicquid gulã irritat, quicquid luxuriam inflammat, ab illa recordationum suarum frequentia secernat. Ille sanè mundum, & quę in mundo sunt vtiliter in contemplationem adducitur, qui per mundanorum respectum ad mundanorum despectũ venit. Hunc huiusmodi contemplationis fructum magnus ille mũdialium contemplator quæsiuit & inuenit, scriptumque reliquit: *Vanitates vanitatum* (dixit Ecclesiastes) *vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Ille vanitatis contemplationem non inuanum assumit, qui ex eo quod in imò respicit in laudem creatoris assurgit, qui eum in omnibus operibus suis mirabilem, laudabilem, amabilem reperit. Domine Dominus noster quã admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Ecce mirabilem. A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomen Domini: ecce laudabilem. Iustus Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis ecce amabilem. Ligna ergo rigida, ligna robusta, ligna durabilia quælibet considerationes sunt quæ mentis vigorem reparant, quæ ad constantiam roborant, quæ in perseuerantia confirmant. Ligna denique ab omni corruptione aliena sunt, quæ nec maculam fœditatis, nec vitium falsitatis contrahunt. Pertinet itaque æquè ad ligna Setim ad ligna imputribilia de rebus corporeis quælibet assertio vera, sententia rata. Facienda est itaque hæc sapientię arca de lignis imputribilibus, de sententijs irrefragabilibus, vt sentiamus hæc omnia quæ videntur in mundo facta ab vno Deo & creata de nihilo, nihil in his omnibus diffinientes quod dissonet à vero.

Eccles 1.

Psalm. 8.

Psalm. 112.

Psalm 144.

Quod sit copiosa huius contemplationis materia, vel quomodo philosophi se exercuerunt in ea.

CAPVT II.

HABET itaque materiam hæc contemplatio (vt iam dictum est) omnia quæ sensus corporeus contingere potest. Copiosa sanè materia, & Sylua non modica. Currant omnes, intrent singuli, nemo prohibetur, eligat quisque quod magis miretur. Superabundat satis cuique materia ad faciendam sibi arcam. Discat tamen quisq; eligere ligna imputribilia, vt nihil sentiat contra traditionem veram. De hac eadem sylua philosophi gentium studuerunt sibi fabricæ suæ materiam eligere cupientes & ipsi nihilominus sapiẽtiæ sibi arcam fabricare. Cœperunt igitur ligna secare, dolare, cõpingere diffiniendo, diuidendo, argumentando multa inuenire, tenere, & tradere. Fecerunt itaq; arcas multas tenentes sententias varias, & constituentes sectas innumeras. Intrãtes ergo & in illud nemus vmbrosum, & condensum inseruerunt se quęstionibus infinitis, & tradidit Deus mundum disputationi eorum, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & defecerunt scrutantes scrutinio, eo quòd non posset inuenire homo opus quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem. Reuelauit autem Deus per spiritum suum quibus voluit, quando voluit, quantũ de his scire oportuit. Quid ergo mirum si potuerunt efficere opus admiratione dignum qui edocti sunt per spiritum Dei, nolentes sequi spiritum suum, nec incedere volentes post cogitationes adinuentionum suarum? Etiam temporibus nostris insurrexerunt quidam pseudophilosophi, fabricatores mendacij, volentes sibi nomen facere, studuerunt noua inuenire. Nec erat eis cura tam vt assererent vera quã vt putarent inuenisse noua. Præsumentes itaque de sensu suo, putauerunt se posse facere sibi sapientiæ arcam & eũtes in adinuentionibus suis, tradiderunt sententias nouas, arbitrantes secum ortam, morituramq; sapientiam. Et ecce computruerunt horum omniũ alta sapientium arcæ, eo quòd non essent de lignis Setim, lignis videlicet imputribilibus factæ. Et ecce stulti facti sunt

Eccles. 1. Rom. 1. Psalm 63.

sunt omnes principes Taneos eo quòd stultam fecerit. Deus sapientiam huius mundi. Intantum .n. infatuata est illa quondã gloriosa mũdana philosophia vt innumeri quotidie ex eius professoribus fiant eius irrisores, & ex eius defensoribus fiant eius impugnatores, & illam detestantes nihil aliud profitentur se scire nisi Christum Iesum & hunc crucifixũ. Et ecce quã multi qui prius fabricabãt in officinis Aristotelis, tandem saniori consilio discunt cudere in officinis saluatoris, & qui prius fabricabant vasa cõtumeliæ, nunc docentur fabricare vasa gloriæ, quotidie confites Domino in vasis psalmi, eo quòd pœniteat eos fecisse opus cõfusione dignum & diu fuisse fabricatores mendacij. Vbi sunt nunc quæso sectæ Academicorum? Stoicorum? Peripateticorum? vbi sunt arcæ eorũ? Ecce iam omnes isti dormierũt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes hi viri diuitiarum in manibus suis, & reliquerunt alienis diuitias suas, & sepulchra eorũ domus eorũ in æternum. Et ecce computruerunt omnes cum arcis suis pereuntes simul cum doctrinis, & traditionibus suis. Sed arca Moysi manet vsq; in hodiernum diem nunquàm firmior nunquàm fortior quàm hodie, hodie, vtpote confirmata per catholicæ veritatis auctoritatẽ, eo quòd sit facta de lignis Setim imputribilibus videlicet, & incorruptibilibus lignis, & omnis eius narratio, atq; doctrina contexta sit sententijs veris, & assertionibus rarisi. Ecce vidimus de qua materia debeat fieri, cõsequens est vt discamus de mensura & modo faciendi, vt (iuxta Moysi exemplũ) sequamur in his omnibus non nostrum sensum sed diuinæ institutionis documentum. Redeamus itaq; nunc ad illud cõtemplationis genus quod constat esse omnium infimũ, & primum, & idcirco esse incipientium quod etiam figurari diximus in hac arce descriptione ex sola compage lignorum.

Arca Moysi doctrina catholica.

A

De triplici distinctione prime speculationis.

CAPVT III.

HÆc igitur speculatio triplici ratione consideratur. Prima est in rebus, secunda in operibus, tertia in moribus. Illa quæ est in rebus pertinet ad arcæ longitudinem. Illa quæ est in operibus pertinet ad latitudinem. Illa quæ est in moribus pertinet ad altitudinem. Scimus enim longitudinẽ
B latitudine naturaliter priorem esse. Similiter latitudinẽ altitudinis respectu locum priorem tenere. Nam longitudo sine latitudine & latitudo sine altitudine potest intelligi, quamuis in rerum essentia abinuicẽ minimè possint separari. Sed altitudo sine latitudine, vel latitudo sine longitudine nec valet esse nec licet intelligi. Simplex namque longitudo intelligitur quando quantitas de puncto ad punctum & per sola puncta discurrens in lineam sola saltem
C cogitatione protrahitur. Simplicem latitudinem dicimus quando quantitatem de linea in lineam & per solas lineas mente distendimus & in superficiem dilatamus. Nam sicut linea est longitudo sine latitudine, sic superficies est latitudo sine altitudine. Altitudo autem est quando quantitas de superficie in superficiem densescit, & corpus solidum reddit, quod tres dimentiones suscipit. Qui ergo hæc rectè considerat, satis ei (vt arbitror) con-
D stat, quòd longitudo naturaliter sit prior latitudine, & latitudo altitudine. Sic sanè illa consideratio quæ est in rebus naturaliter prior est illa consideratione quæ in operibus, & illa quæ est in moribus. Quis enim nesciat res ipsas earum operationibus quandoque etiã tẽpore semper autẽ naturaliter priores esse, ex quibus, & in quibus quælibet operationes habent nec aliter omnino existere? Similiter mores ipsi siue boni siue mali circa opera quidem solent, & debent considerari. Nam opera vtique

hominum magna ex parte inquantum A sunt ordinata, & moderata pertinent ad mores bonos inquantum vero sunt inordinata, & immoderata, pertinent nihilominus ad mores malos. Vnde satis constat quòd quemadmodū prior est consideratio rerum quàm operum, sic naturaliter prior est consideratio operum quàm morum. Rectè itaque dictum est quòd consideratio rerum pertineat ad arcæ nostræ longitudinem consideratio operum ad latitudinem, consideratio autem morum ad ipsius B altitudinem.

Quod primus gradus huius speculationis consideratur in materia, forma, & natura.

CAPVT IIII.

TRIPARTITVR autem trium illarum consideratio prima. Prima itaque huius subdiuisionis consideratio est in materia, secunda in forma, tertia in natura. Materiam & formam visu corporeo facile deprehendimus. Nam lapidem à ligno, triangulū à quadrato sine errore discernimus. Illud autē quod ad naturā pertinet partim expositum sensui, partim autem profundius latens repositū erat rationi. Natura siquidem cōsideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodum & forma consistit in qualitate extrinseca. Qualitas autē rerum interior ex magna parte corporeo percipitur sensu, sicut sapores gustu, odores olfactu. Illam autē naturæ vim quæ rebus C medullitus impressa profundius introrsum latet nunquàm homo sensu carnis adire posset etiā si minimè peccasset. Veruntamē eam ingenij sui acumine facilè perspiceret si rationis oculus peccati nube obductus sub erroris nebula non caligasset. Modo autem ignorantiæ tenebris inuoluti quoties de ea aliquid quærimus per experientiæ argumenta palpamus potius quàm videmus. Patet itaque ratio cur arcæ nostræ longitudo iuxta dominicum D documentum non debeat, vel potius non valeat habere nisi duos cubitos & dimidium. Ibi enim scientia humana cubitum plenum habet vbi certitudinem tenet, vbi ea quę sciri oportet sensu aliquo comprehendere valet. Habet ergo sensus corporeus cubitum in conspectione materiæ. Habet alium cubitum in consideratione formæ, habet cubitum dimidium in præceptione naturæ, quàm non penetrat nisi ex parte. Partim enim (vt dictum est) exposita est sensui, partim reposita est rationi. Hæc itaque tria matera scilicet, forma, & natura quia in substantia corporea simul sunt & à seinuicem diuidi non possunt, se quasi in lineam extendunt, & ad arcæ longitudinem se pertinere ostendunt.

Quòd secundus gradus consideratur in operatione naturæ, & industriæ.

CAPVT V.

EXERCITATA itaque mens secundum hanc triplicem considerationem, quæ est in speculatione rerum debet se consequenter transferre ad speculationem operum, vt cum didicerit considerationem suam & ad opera naturalia & opera artificialia extendere possit arcæ nostræ latitudo præfinitæ magnitudinis mensuram accipere. Alia est enim operatio naturę atque alia operatio industriæ. Operationem naturæ facile deprehendere possumus vt in graminibus, arboribus, animalibus, in graminibus quomodo crescūt, matureſcunt. In arboribus similiter quod frondent, florent, fructificant, in animalibus quomodo concipiunt, & pariunt, quòd alia nascuntur & alia moriuntur. Denique quoties attendimus quomodo omnia orta occidunt, & aucta senescunt, in naturalis operationis inspectione mentem nostram exercemus. Opus artificiale opus videlicet industriæ consideratur vt in cælaturis, in picturis in scriptura, in agricultura, & in cæteris operibus artificialibus

Operatio naturæ quæ sit.

Opera artificialia quæ sint.

cialibus in quibus ômnibus innumera inuenimus pro quibus diuini muneris dignationem dignè mirari, & venerari debeamus. Opus itaque naturale, & opus artificiale quia sibi inuicem cooperantur quasi è latere sibi altrinsecus iunguntur & sibi inuicem mutua contemplatione copulantur. Certum siquidem est, quia ex naturali operatione opus industriæ initium sumit, consistit, & conualescit & operatio naturalis ex industria proficit vt melior fiat. In opere artificiali scientia humana cubitum habet, quia si illud comprædere non valeret, ipsum vtique minime inuenisset. Sed in opere naturali plenum cubitum habere non potuit quia ipsum non nisi ex parte comprehendit. Quid ex qua renasci soleat facile dijudicat, nam nec poma in vitæ, nec racemos in segete, nec frumenta quærit in arbore. Verumtamen quid horũ, vel quælibet alia res ex alia qualiter nasci soleat quando explicare sufficiat? Quando ergo ingenij nostri acumen in hac gemina naturalis, & artificialis consideratione circumquaque se diffundit, & mira intelligentiæ viuacitate multipliciter huc illucq; discurrit, arcæ nostræ latitudo secundum diuinæ institutionis modum congruam sibi mensuram accipit.

A

B

C

Quòd tertius huius speculationis gradus consistat tamen humanis, quàm in diuinis constitutionibus.

CAPVT VI.

D

POST primam itaque considerationem quæ est in rebus, & secundam quæ est in operibus, sequitur tertia, quæ constat in moribus, quam & ad arcæ nostræ altitudinem pertinere iam diximus. Disciplina itaque morum partim ex institutione diuina partim processit ex institutione humana. Ad diuina instituta pertinent obsequia diuina, & qualibet ecclesiæ sacramenta. Ad instituta humana pertinent humanæ leges, consuetudines, vrbanitates plebiscita, iura ciuilia, & huiusmodi alia multa. Humana institutio propter vitam inferiorem, diuina institutio propter vitam superiorem. Illa ad obtinendam salutem, & tranquillitatem vitæ temporalis, ista ad capescendam salutem & plenitudinem æternæ beatitudinis. In humana institutione scientia humana cubitum habere potest, quia quod inuenire potest illud nec mirum comprædere potest, in sacramentis diuinis duo esse non dubitamus. Aliud est enim quod exterius in re, vel in opere cernimus, atque aliud virtus illa spiritualis quæ latet intrinsecus. Rem itaque sacramenti quæ intrinsecus latet credere potes, videre autẽ omnino nõ potes, & idcirco scientiam tuam in hac parte vsque ad plenum cubitum extendere non potes. Hæc autem vltima speculatio quæ est in moribus ad arcæ nostræ altitudinem pertinet, sicut superius iam diximus. Reuera siquidem quando humana institutio diuin & subseruit, ex vtraque animus proficit, & ad alta tendit. Nam animus qui illis quæ ad primam, vel secundam considerationem pertinent, inhæret, absque dubio adhuc in imò iacet. Sed quanto his quæ ad tertiam spectant, perfectius inhæserit tanto profecto semper ad altiora ascendit. Notandum sanè, quòd naturalis operatio, & diuina institutio plenum cubitum habent in re, sed non nisi semissem habere possunt in nostra cognitione. E contra autem artificialis operatio, & humana institutio vix semissem habent in re, plenum autem cubitum habere possunt in nostra cognitione. Cum igitur animus in hac triplici speculatione plene exercitatus fuerit, arcæ nostræ mensura congruam sibi magnitudinem quaquauersum accipit. In hoc contemplationis genere se ipsum propheta ostendit, cum dixit: *Meditatus sum in omnibus operibus tuis*, & alibi: *Quia delectasti me*, inquit, *Domine*

P fol. 140.
P fol. 91.

Ibid. & 103.

Domine in factura tua, & alibi in eorum admiratione exclamat: *Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti,* & multa de eisdem operibus in eodem psalmo explicando commemorat. Totum itaque hoc primum contemplationis genus rectè quidem in septem gradus distinguere possumus. Primus namque consistit in illa admiratione rerum, quæ surgit ex consideratione materiæ. Secundus autem gradus consistit in illa admiratione rerum, quæ surgit ex consideratione formæ. Tertius vero consistit in illa rerum admiratione, quâ gignit consideratio naturæ. Quartus autem huius cõtemplationis gradus versatur in consideratione, & admiratione operum, circa operationem naturæ. Quintus nihilominus versatur in consideratione, & admiratione operum, sed secundum operationem industriæ. Sextus vero gradus constat in considerandis, & admirandis institutionibus humanis. Septimus demum subsistit in considerandis & admirandis institutionibus diuinis. Hi septem ascensionis gradus primo occurrunt his qui montem domini ascendere, vel ad illud Ezechielis templum intrare contendunt. In septem gradibus ad exteriores portas in atrium exterius intratur. Et in septem (inquit) gradibus ascensus eius. Habes ergo quibus inchoationis gradibus debeas insistere quisquis cupis contemplationis arcem apprehendere. Quomodo autem hoc contemplationis genus in imaginatione insistat, vel secundum imaginationem discurrat, superior liber perdocuit, & hic iterare non oportebit.

Primum contemplationis genus per septem gradus distinguitur.

Quòd secundum cõtemplationis genus constat in considerandâ, & admirandâ rerum visibilium ratione.

CAPVT VII.

NVNC quoniam de primo cõtemplationis genere, quid iterum dicenda videbantur, quomodo potuimus iam diximus, ad secundum quod per arcte deaurationem designari iam dictum est, transeamus. Si igitur primum contemplationis genus rectè intelligitur esse in considerandâ specie rerum corporalium, consequenter (vt arbitror) intelligi oportet, secundum genus contemplationis esse in perspicienda ratione earundem rerum. Toties igitur in arcæ nostræ deauratione occupamur, quoties rerum visibilium rationem rimamur, & in eiusdem rationis inuentæ, & perspectæ admiratione suspendimus, quoties attendentes intelligimus & intelligentes attendimus huius mundanæ machinæ, quæ videntur omnia quàm sint mirabiliter facta, quàm conuenienter ordinata, quàm sapienter dispositа. Arcam nostram deauramus, quando cuiusque rei causam, modum, & effectum, vtilitatem, & rationẽ cõsideramus. O quanto scientiæ auro abundabat, quomodo ei ad totius arcæ suæ deaurationẽ sufficere poterat, qui veraciter dicebat: *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. Ipse enim dedit mihi horum quæ sunt scientiam, veram vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationẽ, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, & differentias virgultorum, & virtutes radicum.* Denique audi quid ad extremum inferat, vt plenius intelligas in deauratiõis suę opus, quanta ei eiusmodi census copia abundabat: *Et quæcunque,* inquit, *sunt absconsa, & imtrouisa didici.* Constat ergo arcæ nostræ deauratio in contemplanda ratione diuinorum operum, iudiciorum, sacramentorum, & humanarum nihilominus actionum, vel institutionum. Simus denique parati (secundum documentum Petri) omni poscenti, reddere rationem de ea fide, & spe, quæ in nobis est, & arcæ nostræ suprema,

Deaurare arcam quid sit.

Sap. 7.

1. Petri 3.

suprema, vel extrema iam deauraui-
mus, qui diuinorum sacramentorum,
seu etiam iudiciorum rationem, expo-
nendo, commendare nouimus.

Quàm sit copiosa huius contemplationis materia.

CAPVT VIII.

QVI igitur ad secundam contem-
plationis huius speciem iam pro-
fecit, in tanta materiæ pro-
lixitate, copiosè satis inuenit, vbi spe-
culationis suæ vela pandat. Vbi disputationis suæ nauigia exerceat. Quis enim non videat, quàm latè pateat huiusmodi cõsiderationis pelagus, quàm multipliciter se diffundat hoc mare magnum, & spacioſum manibus? In huius immensitatis admiratione exclamans Propheta: *Iudicia*, inquit, *tua abyssus multa.* Abyssus profecto multa, & magna iudicia Dei occulta, multa numerositate, magna profunditate, planè infinita, plenè inscrutabilia. Hinc illa miranda spectacula eorũ, qui vident mirabilia in profundo. Quanta enim mirabilia putas vident, in hoc profundo illi qui descendunt mare in nauibus, facientes operationẽ in aquis multis? Multi sunt liquidem qui conueniunt ad hoc mare magnum, & spacioſum, sed alij ad transfretandum, alij ad piscandum. Ad transfretandum quidem illi qui cupiunt trãsire de gente in gentẽ, & de regno ad populũ alterũ. Sed qui inter eos sunt piscatores hominum, veniunt sanè ad piscandum, laxantes retia sua in capturam. Mittentes ergo nũc ad sinistram, nunc in dexteram nauigij rete ad domini præceptum, includunt sæpe copioſam multitudinem piscium, vagos scilicet hominum sensus, affectusq; lubricos concludentes, & extrahentes in siccum. Sed nec eadem semper retia, sicut nec in eandem semper capturam mittunt. Nunc ergo argumentationum, nunc exhortationum retia laxant, aliquãdo ad probandũ aliquod verum, aliquando ad improbandum falsum, aliquando ad eliciendum aliquod occultum, aliquando ad persuadendum iustum, aliquando ad dissuadẽdum aliquod iniustum. Isti sanè qui nouerunt facere huiusmodi operationem in aquis multis, isti (inquã) sunt, qui vident mirabilia in profundo. Ab istis etenim trahitur sapientia de occulto. Audi quid dicat magnus ille cõtemplator sapientiæ: *Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti.* Omnia (inquit) in sapientia fecisti. Absque dubio miranda erant, quæ viderat, qui sic exclamabat. Viderat sanè mirabilia in profundo, & sapientiam trahebat de occulto, qui omnia in sapientia facta deprehendit, & indubitanter agnouit, quod sapientia attingeret à fine, vsque ad finem fortiter, & disponeret omnia suauiter. Ecce quomodo in omnibus operibus diuinis hoc aurum sapientiæ apparebat, aurum sapientiæ lucebat, quomodo in eius oculis sapientię diuinæ claritas omnia operuerat. Iste profecto bene nouerat, facilè poterat arcam suam deaurare, imò constat satis eum iam arcam suam ab omni parte auro obduxisse, qui sic præ admirationis suæ magnitudine cogitur exclamare: *Omnia in sapientia fecisti.* Conemur & nos quantum possumus, & desudemus in arca nostra deauranda, vt appareant etiam nobis diuina opera omnia in sapientia facta, vt inquantum licet intelligamus, & quę intelligere non licet, saltẽ sine hæsitatione credamus, omnia in sapientia facta, nec ea solum quæ facit, sed & quæcunque fieri permittit, nunquam sine rationabili contingere causa, nec sine diuina, quamuis occulta æquitate iustitia.

Retia euangelica quæ sint.

Psal. 91.

Tbidem.

Quomodo philosophi, se in huius contemplationis materia exercuerint.

CAPVT IX.

SED neque hoc silentio prætereundum puto, quomodo huius mundi sapientes studuerunt arcas suas deaurare,

aurare, vt vel sic pudeat nos in arcę nostræ deauratione non laborare. Satagebant itaq; & ipli gentium philosophi sapientiã trahere de occulto, occultas rerum causas rimantes, & vsq; ad abditos naturæ sinus, ingenij sui acumine penetrantes eruebant aurum de profundo. Cœperunt ergo latentes rerum causas inuestigare, inuenire, & in palam proferre, & dubia quæque, non dubijs assertionibus probare. Inuenerunt itaq; multa inuestigatione profunda, & admiratione digna, vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescunt, & cætera multa in hunc modum inuenientes, scriptoq; commendantes, ad posteros transmittere curarũt. Arcam itaq; suam ex magna parte (sed exterius tantum) deaurare potuerunt. Nam vt eam intrinsecus deaurarent, erat eis parua cura, possibilitas nulla. Cito siquidẽ eorum defecit pecunia, nec erat eis auri tanta copia, quo possent eam deaurare intrinsecus, quippe quibus pecunia defecerat ad eam ex integro deaurandã extrinsecus. Non enim erat eiusdem facultatis physicas rerum rationes inuenire, & occultas in his quæ accidunt iustitiæ causas diiudicare. Longe aliud est latentes rerum causas secundum physicam rationem inuestigare, & astruere, & longè aliud diuinorum iudiciorũ rationẽ non ignorare. Inuestigatio naturę ad arcę nostræ deaurationẽ extrinsecam, assertio diuinę iustitiæ pertinet ad deaurationem intrinsecam. Ad hanc vtiq; penitus defecerunt putantes casu potius, quàm diuino nutu omnia accidere, sacrantesq; aram Fortunæ crediderunt Deam, res humanas minimè curare pro eo, quòd cernerent æquè contingere bona, & mala, bono & malo, justo, & iniusto, immolanti victimas, & contemnenti eas, & ipse cuius palpebræ interrogant filios hominũ, oriri faciat solem suum super bonos, & malos, & æquè pluat super iustos & iniustos. Nos autẽ quibus abundat iam aurum, tam de emolumento laborũ nostrorum, quàm de spolijs Ægyptiorum, arcam nostram auro vestire curemus, non solum exterius, verum etiam interius. Attendamus quomodo in sapiẽtia sua fecit hæc omnia, quomodo sapientia sua fundauit terram, & stabiliuit cœlos prudentia, quomodo sapientia illius eruperũt abyssi, & nubes rore concrescunt, & arcam nostram deauramus, sed exterius. Consideremus nihilominus quoniam vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, quomodo sit iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis, & deauramus eam intrinsecus. Quomodo putas omnem lignorum pulchritudinem in arca sua auro obduxerat, qui manifestè deprehenderat, constanterq; de domino affirmabat, quoniam miserationes eius super omnia opera eius? Studeamus & nos iuxta exemplum prophetæ, auro huiusmodi omnia tegere, & eousque sub tali fulgore abscondere, quamuis in comparatione diuinæ rationis, atq; dispositionis per quam facta sunt, atq; dispolita exteriorum omniũ pulchritudo, in oculis nostris appareat parua, vel nulla.

Psal. 144.

Doctrina philosophorum circa tantum, arcam deaurare poterant.

De distinctione secundæ contemplationis.

CAPVT X.

SVPERIVS vbi de primo contemplationis genere locuti sumus, septem illud gradibus distinximus. Longum esset modo singulos percurrere, & quomodo per omnes cubitos, tam in lõgitudine, quàm in latitudine, vel altitudine arca deaurari debeat ostendere. Sed ne nimis id longum faciamus, his interim supersedere melius iudicauimus. Si quis autem satagat se in hoc opus accingere & arcam suam ambiat auro superducere nihil obest exterioribus scientijs, & sæcularibus disciplinis, scientiæ aurum mutuare, dummodo sciat ipsum ab omni falsitatis, vel vanitatis scoria mundare & ad plenam, perfectamq; puritatẽ & qualẽ huius

huius operis dignitas exigit medullitus excoquere. Diximus autē arcæ nostræ deaurationē cōstare in assignanda rerum visibiliū ratione. Quis autē nesciat, quomodo tota penè mundana philosophia in hoc maxime laborat, vt latentes rerū visibilium causas sagacitatis suę inuestigatione inueniat & in palam producat? Vide quàm magnas, quā multas doctrinæ opes, scientiæq; gazas præclara illa philosophorum ingenia conquisierunt, reposuerunt, tibiq; in eiusmodi vsus reliquerunt. Veruntamē hæc omnia (vt dictū est) in solā extrinsecam arcæ deaurationem sufficere nō possunt. Si autem eam & intrinsecus deaurare cupis, melius tibi in eiusmodi visus Christianis theologis, quàm à mundi philosophis materiam requiris. Verumtamen sicut illorū gazæ ad arcæ deaurationē intrinsecam, sic nec istorū sufficere possunt ad eius deaurationem intrinsecam. Nam nec illi occultā rerū naturam plenè perspicere potuerunt, nec isti occultam Dei iustitiā perfectè penetrare valuerunt. Sed ecce vnum adhuc tibi thesaurum ostendimus quē in id negotij superabundantē & indeficientem esse cognouimus. Certe vbi intelligentiæ aurum defecerit, fidei obrizum deesse nō poterit. Sane si omnia philosophorum dicta, si omnia catholicæ pertractata perlegere, memoriæq; cōmendare potueris innumera tamen in secretioribus naturæ finibus, in diuinorum iudiciorum arcanis inuenies quorum rationem penetrare nō valebis. Sed quòd intelligere non potes, credere potes. Quorum igitur rationem perspicere nō vales nihilominus tamē ex fidei regula iusta, & ordinata esse nō dubites. Idcirco tibi in eiusmodi dicitur: *Si non crediderit is non intelliget.* Crede ergo cum beato Iob quia nihil fit in terra sine causa, crede quia iudicia domini vera iustificata in semetipsa, & deauraſti arcam tuam extra & intra.

Esaiæ 7. Iob 5. Psalm. 18.

De proprietate secundæ contemplationis.

CAPVT XI.

DICTVM est autem hoc contemplationis genus hoc habere commune cum superiori, in imaginatione videlicet versari & circa rerum visibilium atque imaginabilium considerationem occupari. In hoc tamen maxime distant, quòd in illo quidem nihil ratiocinando quæritur, sed totū secundum imaginationem ducitur. Illud autem ratiocinatione texitur & secundum rationem formatur. Illud itaque est in imaginatione secundum imaginationem illud vero in imaginatione secundum rationem. Notandum autem quod nec in ea quidem parte qua fidei innititur potius quàm intelligentia texitur, nec in ea inquam parte proprietatis suæ terminos vsquequaque transgreditur. Cum enim innumera Dei opera discreta, & ordinata, cùm innumera eius iudicia iusta, & vera intelligentiæ suæ viuacitate perspiciat ex his qui recta esse intelligit, recta & illa esse perpendit quorum rationem penetrare non sufficit. Vides ergo quia hæc speculatio nec ibi quidem vbi fidei vestigia sequitur à ratiocinationis suæ tramite penitus abducitur. Adeo autem hæc de qua modo loquimur speculatio secundum rationem agitur, vt ipsa etiam imaginatio in ea secundum rationem disponi, & ordinari videatur. Nam in prima quidem cogitatio quo eam ducit admiratio solam sequitur imaginationem, in hac autem ipsa imaginatio formatur, disponitur, & moderatur per rationem. Dum enim quis rerum visibilium rationem tacita inuestigatione quærit, non solum eas sibi sub alio ordine proponit quàm eas per sensum inuenit, verumetiam sub alia sæpe forma depingit. Eo enim citius inuenit rationē cur ita fieri, vel ordinari debuissent quo videt mala quæ sequerentur si aliter esset. Sicut itaque in priori imaginatio-

post se cogitationem trahit, sic in ista ratio imaginationem circumducit, atque disponit. Idcirco autem vtraque in imaginatione consistere dicitur, quia circa illa quidem vtraque per intentionem, vel inuestigationem occupatur, quæ quoties volumus per imaginationem repræsentamus. Quocunque enim animus in hac gemina speculatione per diuersa specula rapitur, semper speculantis obtutus per intentionis suæ propositum, vel studium in imaginatione defigitur.

De tertio contemplationis genere.

CAPVT XII.

NVNC vero de tertio contemplationis genere videamus. Ad hoc itaque genus pertinet quoties per rerum visibilium similitudinē rerum inuisibilium qualitatem deprehendimus, quoties per visibilia mundi inuisibilia Dei cognoscimus vt cōstet quod scriptū reperitur, quia inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Rectè autem hæc contemplatio qui vt ad inuisibilia ascendat baculo se corporeæ similitudinis sustentat, & quandam (vt ita dicam) corporalium proprietatum scalam se ad alta subleuat, rectè (inquàm) huiusmodi speculatio per coronam arcæ designatur, quæ ab inferiori quidē parte ligno affigitur, sed à parte superiori ligni mensuram supergreditur. Corona itaque superiora arce ambit, & ex parte infra lignum descendit, ex parte tamen maiori mensuram ligni transcendit. Sic nimirum, sic ista speculatio, vsque ad indagandas rerum corporearum proprietates, sponte se inclinat, vt habeat vnde ex istis ad illa similitudinē trahat. Verumtamen se latius expandens inferiorum angustias intra se includit, nec his contenta quæ ex similitudine collegit, sed alia ex alijs argumentando conuincens, & ratiocinando colligens, cōsequentiarum executione omnem corpoream similitudinem longè post se relinquit, & arcæ nostræ suprema alta consideratione transcendit. In hunc itaq; modum arcæ corona innititur, dum in altum erigitur, quia contemplantis animus ad inuisibilia comprehendenda ex rerum visibilium similitudine non parum adiuuatur. Tunc autē corona, quàm arca se & expandit latius, & erigit altius, quando subtilis contemplator manifestè deprehendit bona inuisibilia visibilibus, & multitudine ampliora, & dignitate excellentiora. Longe enim copiosior est bonorum inuisibiliū magnitudo, quàm vt eam repræsentare possit corporalium similitudinū tanta multitudo. Habent tamen corporea omnia ad inuisibilia bona similitudinem aliquam sed alia intimam quandā, & valde longinquam, & penè extraneam. Alia autem viciniorem, & manifestiorem, & quanto propinquiorem, tanto euidentiorem, & supra hæc alia valde propinquam & cognatam (vt sic dicam) & penitus expressam, intantum vt videantur visibilibus non iam appropinquare, sed ingrere, & inseri potius quam accedere. Ab ipsis ergo quæ ad illa vicinius accedunt, & quæ inuisibiliū imaginem, euidentiorem gerunt, debemus vtique similitudinem trahere, vt ad ea, quæ per experientiam non nouimus, per ea quæ cognouimus, intelligentia nostra possit ascendere, hinc est quòd corona arcæ, non vsque ad eius inferiora descendit, quæ tamen se ei in eius superioribus coniungit.

Bona inuisibilia, possunt multitudine corporeorum similitudinum repræsentari.

Exod. 25. & 37.

Quomodo in hoc contemplationis genere incipiat homo fieri spiritualis.

CAPVT XIII.

IN hoc primo statu deducetur homo esse animalis & discit effici spiritualis, eo quòd tunc incipiat spiritualia comparare, & formari in nouitate sensus sui, satagēs quotidie magis magisq; sapere, quæ sursum sunt non quæ super terram. Magnus vtique labor consuetæ deserere,

deſerere, & inolitarum cogitationum infima, in imò relinquere, & alta perſcrutatione de terrenis ad cęleſtia euolare. Hic primo illa quæ docet hominẽ ſcientiam, Dei ſapientia, lux illa quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, incipit ſe ingerere, & lucis ſuæ radios nunc mentis oculis infundere, nunc ſubtrahendo iterum abſcondere. Crebro itaq; animum viſitat, & nunc ad alta eleuat, & iterum ad ima deprimit, & ſibi relinquit. Sed iterum inopinatè redit, & vbi non ſperabatur occurrit, & ſe hilarem oſtendit. Incipit hic demum quoddam mirę viſionis præludium ante intuẽtis aſpectum formare, & ſicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos aſsiduo reuolationum ſuarum euolatu, & reuolatu, ſeipſam in diuerſa rapere, & contemplantis animum ad volandi deſiderium primo inflãmare, & quandoque ad plenum volatum perfectè informare. Hic primum, animus antiquam dignitatem recuperat, & ingenitum propriæ libertatis honorem ſibi vendicat. Quid enim ſpiritui rationali, tam alienum, quid indignè ſeruituti, tam obnoxium, quàm vt illa creatura, quæ verè ſpiritalis eſt, ſpiritalia ignoret, & quæ ad inuiſibilia, & ſumma bona facta eſt, in inuiſibilium contemplationum nec ſaltem aſſurgere, quanto minus ſtare valet? Hinc (vt arbitror) ſatis apparet huius ſpeculationis, familiaris aſsiduitas, & aſsidua familiaritas, quę tertium locum tenet, quam rectè per coronam deſignatur, quàm cõuenienter corona nominatur, per quã victor animus coronatur. Hanc vtique ſpiritualis ſcientiæ coronam accipit, quiſquis ab huius exilij ærumnis in inuiſibilium gaudiorum libertatem, mẽtis contemplatione tranſire potuit, vbi tandem ſpiritus ille rationalis, qui diu ſederat in tenebris & vmbra mortis, vinctus in mendicitate & ferro, diſcuſſis tandem tenebris ignorantiæ, diruptis catenis concupiſcentiæ, in eius ſanè virtute, qui educit vinctos in fortitudine, conterens portas æreas, & vectes ferreos cõfringens, inueteratæ cõſuetudinis, & obdurationis anguſtias ſuperans, per mediam infinitæ multitudinis aciem infimorum deſideriorũ, & carnalium cogitationum vndiq; occurſantium, & vſquequaque obſiſtentium, violenter erumpit, & vix tãdem ſe in ſui iuris palatium recipit, dum ſe in cœleſtis habitaculi ſolium totũ colligit, vt de cætero cum ſuis comilitonibus, ſimilibuſque triumphatoribus, fiducialiter pſallere poſsit: Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.

Varij effectus diuinæ viſitationis.

De diſtinctione eorum, quæ ad hanc ſpeculationem pertinent.

CAPVT XIV.

NOTANDVM autem, quòd coronæ noſtræ nulla menſura præſcribitur, ſed in eo ipſo, quòd corona nominatur eius mẽſura, ex maiori parte determinatur. Nam coronam non nominaret, quod ſuperiore arcæ ab omni parte non cingeret, atque coronaret. Iuxta igitur longitudinem, vel latitudinem arcæ, coronam extendi, vel diſtendi oportuit, vt ipſam cingere, atque coronare poſsit. Conſtat itaq; eam ſecundum dimenſionem arcæ duos cubitos, & ſemiſſem in longitudine, cubitum autem vnum, & ſemiſſem habere in latitudine. Nõ autem æqua ratione eius altitudinẽ æſtimare poſſumus, nec altitudini arcæ æquare debemus. Nequaquam enim coronam diceret, ſi totam arcam veſtiret, & nõ potius eius ſolũmodo ſuprema ornaret. Sicut autem (vt ſuperius iam diximus) propriũ huius ſpeculationis eſt, à viſibilibus ad inuiſibilia ſimilitudinem trahere, & ex illorum conſideratione ad iſtorum cognitionem, propoſitæ ſimilitudinis aſſignatione aſcendere. Si vna ergo vtrobiq; menſura fuit, ſi eandẽ prorſus hinc arca illinc corona, tam longitudinem, quàm latitudinem habuit, quid in his aliud oportet intelligere, quã vt diſca-

mus ex illis omnibus ad inuisibiliū inuestigationem, similitudinum rationē trahere, ex illis omnibus inquam, quæ diximus ad arcæ nostræ longitudinem, vel latitudinem pertinere? Pertinet autem (vt dictum est) ad lōgitudinem arcæ in speculatione rerum, consideratio materiæ, formæ, & naturæ. Ad eius vero latitudinem operatio tam naturæ, quàm industriæ. Ex his itaq; omnibus ad inuisibilium inuestigationem congruas similitudinum rationes eruere possumus, & debemus, & cum eiusmodi industriæ vsum in promptu habuerimus, quali oportuit, vel decuit arcam nostram corona circumduximus. Dictum est autem pertinere ad arcæ altitudinem, in morum consideratione, tam humanam, quam diuinam institutionem, ita vt intelligentiæ nostræ arca plenum cubitū videatur habere ex institutione humana, semissem vero ex institutione diuina. Sed quid est, quod dicta corona videtur sola superiora arcæ tangere, nisi quia cōstat humana instituta ad inuisibilia & spiritalia valde longinquam, & omnino peregrinam similitudinem habere? Quis illa nesciat inuenta in vsum temporalium, non in typū æternorum? Creatoris autē opera quælibet visibilia ad hoc sunt creata, sic sunt dispositā, vt & præsentis vitæ vsibus ministrarent, & futurorum bonorum vmbram gererent, vnde fit etiam vt operatio industriæ, inquantum imitatur naturam, intātum in se gestet inuisibilium, vel futurorum vmbram. De cætero autem humana industria tāto ab inuisibiliū similitudine peregrina sunt, quanto eorum inuentores in illorū institutione nihil tale cogitauerunt. Quoties tamen in istis ad illa aliquid similitudinis inuenimus, videamus ne forte in aliquam illarum considerationum cadat, quas superius longitudini, vel latitudini arcæ assignauimus. De diuinis autē institutis notādum, quòd quædam debeamus simpliciter intelligere, & nihil in eis mysticum quærere, quædam vero, & iuxta literæ sensum exerceri debēt, nihilominus tamē mysticum aliquid figurare habent. Quia ergo in præceptis sublimioribus, & ad intelligendum profundioribus, mystica intelligentia requiritur, dimidius ille cubitus, qui arcæ nostræ altitudini in diuinis institutionibus ascribitur, quasi in suis superioribus corona aurea decoratur. Sed nec in hac quidem parte similitudinis accommodatio, ab illarū quinque supradictarum considerationum proprietate, penitus recedit, vnde est, quòd corona ibi se iuxta longitudinem, latitudinēmque arcę distendit, vt ipsam vndique ambire possit.

Opera Dei visibilia, fuerunt arcæ inuisibilium vmbram gerunt.

Quòd hoc contemplationis genus rectè in quinque gradus diuiditur.

CAP. XV.

RECTE itaque tertium hoc contemplationis genus in quinq; gradus distinguitur, secundum quinque dictos illos considerationum modos, ex quibus in inuisibilium inuestigationem, similitudinum ratio quæritur, vel assignatur. Cum enim similitudo ex aliquo ad aliquid assumitur, secundum eosdem modos variò ordine formatur. Primus itaque modos est, quando similitudo sumitur ex eo vnde ipsum est, vel potius ex eo quod ipsum est. Secundus & tertius similitudinem trahit ex eo, quod in ipso est. Quartus & quintus ex eo, quod per ipsum est. Et secundus quidem ex eo quod in ipso est, sed extrinsecus, tertius vero ex eo quod in ipso est, sed intrinsecus. Quartus vero ex eo, quod per ipsum fit, impulsu quodam necessitatis. Quintus autem ex eo, quod per ipsum fit, sed proposito voluntatis. Primus ergo huiusce modi ratiocinationis modus in hac speculatione trahitur ex materiæ proprietate. Secundus, & tertius ex rei ipsius qualitate. Sed secundus ex qualitate extrinseca, quod dixim⁹ formam. Tertius vero ex qualitate intrinseca, quod superius diximus naturam.

Quar-

Quartus autē modus colligitur ex eo, quod in re ipsa, vel ab ipsa fit, secūdum motum naturalem. Quintus demum ex eo quòd agitur secundum motum artificialem. Ex proprietate materiæ similitudo trahitur, cum dicitur: *Cruræ illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Qualitas extrinseca constat in colore, & figura. A colore similitudo assignatur in eo quod legitur: *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* A figuræ qualitate similitudo sumitur, vbi mystica descriptione sacræ scripturæ qualitas commendatur. Aspectus earum, & opus earum quasi si lit rota in medio rotę. Nota quòd extrinseca qualitas pertinet ad solum visum, quemadmodum intrinseca qualitas ad quēlibet cæterorum sensuum. Ad auditum pertinet illa assignatio similitudinis, vbi audis: *Et vocem quam audiui, tanquam vocem cytharedorum cytharizantium in citharis suis.* Ad odoratum autem illud respicere videtur, vbi sapientia de seipsa loquitur: *Sicut cynamomum & balsamum aromatizās, odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.* A delicijs gustus similitudo assumitur, vbi eadem ipsa de semetipsa fatetur: *Spiritus meus super me dulcis, hæreditas mea super mel & fauum.* Delicias tactus redolet, quod aliàs habes. *Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbā Aaron.* Hæc de qualitate intrinseca dicta sint, pro ea videlicet parte, qua eā corporei sensus attingere possunt. Naturalis operatio, pro similitudinis gratia, in cōsiderationem adducitur, cum à Domino prophetę voce promittitur: *Quomodo descendit imber, & nix de cœlo & illuc vltra non reuertitur, Sed inebriat terram. & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti. Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo.* Ab artificiali operatione est illa similitudinis accōmodatio, quā audis ab Apostolo: *Superædificati super fundamētum Apostolorū & Prophetarū ipso summo angulari lapide Christo Iesu.* Hæc tibi de similitudinum ratione, in coronæ nostræ fabricatione (quemadmodū superi⁹, in arcæ deauratione) quasi quędam doctrinæ semine studuimus spargere, vt habeas vnde possis, cū volueris, copiosam scientiæ segetem colligere. Nam vt hic locus plenè, & sufficienter explicari possit, proprium tractatū requirit. Tanto hic locus maiori, & diligentiori inquisitione eget, quāto huic ratiocinationi, tota huius speculationis ratio incumbit. Constat autem in hac, & in subsequenti speculatione maximam & penè præcipua spiritualium virorum, consolationem, nostris temporibus inesse. Nam pauci admodum sunt, qui ad nouissima illa duo cōtemplationū genera, possint assurgere. Qui autē hæc plenius perscrutari voluerit, meminerit, quòd iuxta modum arcæ corona ipsius, quatuor lata habuerit.

Cant 5

Ibidem

Exod 1.

Apoc 14

Eccles 24

Ibidem.

Psalm 132.

Esa 55.

Ephes 2.

Quàm illa quæ ad hanc speculationem pertinent aliter adhuc distingui possunt.

CAPVT XVI.

EST autem adhuc aliud, quod in hac corona rectè notare possumus, si per illam inuisibilium bonorū plenitudinem, intelligere debemus. Corona siquidem propitiatorium ab omni parte ambiebat, & intra seipsam totum includebat. Nam quantum ad cōpositionem arcæ pertinet, nihil aliud propitiatorium, quam eiusdem arcę operculum, esse intelligi debet, quædam videlicet tabula aurea, ex auro purissimo, ex integro facta, quæ ab inferiori quidem parte ab arcæ summitate excipiebatur, & ab omni (vti iam dictum est) parte, corona aurea cingebatur. Per hæc itaq; duo, (coronā, scilicet, & propitiatorium) duo intelligimus genera cōtemplationum, vnū de inuisibilibus bonis, alterum de inuisibilibus substātijs, vt in spiritibus angelicis vel humanis. Quid est ergo quod corona totum propitiatorium intra se concludit, nisi quod beatitudo iustorum omne eorum desiderium intra se comprehēdit?

Nos quamdiu sub egenis huius mundi elementis viuimus, desideria nostra vltra gaudia nostra extendimus, quia infinitè plura sunt quæ concupiscimus, quam quę in hac vita apprehẽdere possimus. Beata autẽ illa supernorum spirituum multitudo, desideria sua vltra gaudiorum suorum plenitudinem non extendit, quæ fœlicitatis suæ infinitatem, vel immensitatem comprehẽdere omnino nõ sufficit, quam beatitudinis suæ corona vndiq; cingit, & vsquequaque magnitudinis suę linu includit. Est autem eorum gaudium non solum de contemplatione creatoris, sed etiam in contemplandis eius creaturis. Dum enim Deũ in omnibus operibus suis mirabilem inueniũt, quid mirum si vbiq; mirando venerantur, venerãdo mirãtur magnalia eius, quem diligũt? Inueniunt itaque non solum in creaturis incorporeis, sed etiã in creaturis corporeis vnde mirentur, vnde eorum creatorem dignè venerentur. Alia ergo sunt quæ supra se, alia quæ vident in se, atq; alia quæ vident sub se. Hęc omnia iugiter contemplantur, cõtemplantes mirantur, mirantes lętantur. Lætantur de diuina contemplatione, congratulãtur de mutua visione, delectãtur in rerum corporalium speculatione. Pars infima coronæ, quæ sub propitiatoriũ descendit, & ligno affigitur, iucundum illud spectaculum designat, quod habent in inferioribus creaturis, media pars coronæ, quæ propitiatorio iungitur, ardentissimum illud charitatis desideriũ figurat, quod contrahunt de iucunditate mutuæ visionis. Suprema pars coronæ quæ supra propitiatorium eleuatur, ineffabile illud gaudium exprimit, quod hauriunt, de iugi contemplatione sui creatoris. Discamus & nos contemplantes mirari, & mirantes cõtemplari, quomodo illi supernæ beatitudinis ciues omnia quæ sub ipsis sunt, indesinenter aspiciant, omniumq; quę ab alto videt rationem, & ordinem comprehendãt, quomodo de mutua societate, insolubili q; charitate in infinitum gaudeant, quomodo in illa diuinæ claritatis visionem insatiabiliter inardescant, & arcam nostram coronauimus. Cogitemus quomodo egrediuntur, & ingrediuntur, & pascua inueniũtur, & arcæ nostræ coronam iuxta congruum sibi modũ cõsummauimus. Vides certè, quod spiritualia pascua inueniũtur nõ solum in interioribus, verum etiam in rebus exterioribus, in rebus corporalibus. Absque dubio corporalia bona inquantũ bonis inuisibilibus, & incorporeis similia sunt, spiritibus (nec mirum) spiritualia pascua ministrare possunt. Nam si nulla omnino bona visibilia ad inuisibilia similitudinẽ haberẽt, ad inuisibilium inuestigationem, nullatenus nos adiuuare valerent, nec iam cõstaret, quod de ipsis legitur, quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Iterũ vero si ista ab illis multa dissimilitudine non discreparent, proculdubio caduca, transitoria, & insufficientia non essent, incõparabiliter tamen copiosior est horum ad illa dissimilitudo, quam similitudo. Infinita siquidem est in horum cõparatione futurę plenitudinis superueniens magnitudo. Vnde est, quod vix arcæ suprema coronam tãgunt, eiusq; inferioribus iunguntur, quia horum summa illorum ima, tot similitudinum suarũ signis, non nisi ex parte loquuntur.

Rom. 1.

Quod in hac speculatione corporeæ similitudinis manuductione vtimur.

CAPVT XVII.

HOc autem inter secundum contemplationis genus & hoc tertiũ de quo modo loquimur interesse videtur, quia illud (vti superius iam diximus) versatur in imaginatione sed moderatur secundum rationem, istud autem constat in ratione, sed sequitur imaginationem. In hac ei speculatione per omnia quæ animus multipliciter scrutatur inuisibilibus intendit, & ad illa apprehendenda nititur. In eo itaq; hæc.

hæc speculatio in ratione cõsistit, quòd illis solis inuestigandis insistit quæ corporeus sensus omnino capere nequit. Sed quia huius speculationis inuestigatio ad inuisibilium cognitionem sine corporalium similitudinum adiutorio non perducitur, imaginationis manuductionem in hac parte ratio sequi videtur, & inquisitionis suæ cursu eam quasi ducem itineris habere conuincitur. Dum enim imaginatio rationi rerum visibilium formas repræsentat, & ipsam ex earundem rerum similitudine ad inuisibilium inuestigationem informat, quodammodò illuc eam conducit quo per se ire nesciuit. Nunquàm enim ratio ad inuisibilium contemplationem assurgeret, nisi ei imaginatio rerum visibilium formas repræsentando exhiberet, vnde ad illa similitudinem traheret, & inuestigationis suæ modum formaret. Inde est quod ille interior homo noster, exteriorem hominem, ducem suum vocat, cùm dicit: Tu verò homo vnanimis dux meus, & notus meus. Certum namq; est, quia nisi per corporeum sensum, animus ad exteriorum notitiam peruenire non potest. Meritò ergo exteriorem hominem homo, homo interior, ducem suum dicit, sine cuius ministerio, vel potiꝰ magisterio, ad visibilium cognitionem nõ pertingit. Sed nec ad inuisibilium quidem, cùm ad illa cognoscenda sine horum notitia assurgere non possit. Quoties ergo cognoscendarum rerum, per corporeum sensum, experientiam capere cogitur, toties (nimirum) interior homo noster, ducem suum sequi videtur. Absq; dubio sensus carnis, sensum cordis, in cognoscendis rebus præcedit, quia nisi prius sensibilia, per sensum corporeum animus caperet, omnino nõ inueniret quid de eis saltem cogitare potuisset. Sed fortè mirum non est, si sensum cordis, sensus corporis illuc ducit, quo ipse ire potest. Sed illud valde mirabile, quomodo illuc eam cõducit, quo ipse ascendere non potest. Sensus quidem corporeus, incorporea non capit, ad quæ tamen, sine eius manuductione, ratio non ascendit, sicut iam supra monstrata ratio docuit. Certè & si homo minimè peccasset, in cognitione rerum, sensus exterior, interiorem adiuuaret, nã Euam suam in adiutorium accepisse Adam, quis neget? Aliud verò est, cursus sui comitem habere, & aliud est itineris sui ducem quærere. Nam quoniam Eua virum suum, semel contra Dei consilium, vel præceptum, post se traxit, & ad consilij sui consensum inclinauit, prævaricationis suæ pœna infirmatus Adam, iam eam sequi necesse habet, & vsque nunc, quotidiano eius magisterio eget, verumtamen tunc de adiutoris sui ducatu, non solùm non confunditur, sed & gloriatur, quando interuenientẽ eius obsequio, ad inuisibilium contemplationem, corporearum similitudinum calle producitur. Homo (inquit) vnanimis dux meus & notus meus. Quomodo autẽ fit, homini interiori dux suus vnanimis, vel notus, satius (vt arbitror) patet, nec multa expositione indiget. Cogita nũc quomodo motui cordis, motus corporis vltro occurrit, & citius inuenis, quã vnanimis ei sit. Statim vt vult animus, mouetur pes, vel manus. Ad nutum eius circumfertur oculus. Ad eius arbitrium, mouetur lingua, mouentur & labia, vel alia quilibet corporis membra. Quid quæso in rerum natura dissimilius quàm spiritus & corpus? Verumtamen vbi obsecro tantam tam perfectæ concordiæ vnanimitatem, inuenimus vt penè, imò penitus eodem tempore, sit fieri velle, & fieri moueri velle, atq; moueri. Vnum solum quidem corporis membrum est (in eavidelicet parte, qua libido regnat) quod interioris hominis imperio nõ obtemperat. Cùm verò hanc eius contradictionem, ex diuino adiutorio, per moderatam afflictionem poterit reprimere, iam deinceps audet eum vnanimem dicere, & hominẽ pacis suæ appellare. Homo (inquit)

Psalm. 54. *Psalm. 54.*

quit) pacis meæ. Ecce quomodo vnanimus. Sed quomodo notus? Illud quidem satis cōstat, quia quicquid in qualibet corporis parte agitur, vbicunque læditur, vbicunq; qualibet delectatione fouetur, statim ad animi notitiam peruenit, vt eum omnino latere non possit quæcunq; afflictio, vel delectatio, sensum corporeum afficit, & sicut motus cordis, absq; contradictione statim exit per motum corporeum, sic omnis sensus corporis, absq; mora intrat ad animū, & sicut in omni actione sua, corporalis motus, arbitrio cordis obsequitur, sic omnis passio corporalis absq; repulsa ad animum ingreditur, & quàm verè nulla corporis iniuria, vel oblectatio animum lateat, illa tam subita compassionis, vel congratulationis velocitas probat. Nam sicut vno, eodemq; est tempore, moueri velle, atque moueri, sic vno, eodemq; momento, est corpore pati, & corde compati, exterius delectari, interius congratulari. Elige quid magis mireris, aut corporis, ad animum tam celerem obedientiam, aut animi ad corpus tam familiarem notitiam. Mira obediētia vbi omne animi desiderium, motus corporis penè præuenit. Miranda notitiæ familiaritas, vbi quicquid corpus sentit, animus penè præsentit. Et habet quidem ille interior homo noster, de hac domestici sui tam familiari notitiam, habet inquam, vnde miretur, non tamen vnde glorietur. Non magna gloriatio, animum nosse, quæ soleant corpus suum delectari, vel lędere. Sed illud proculdubio magnū erit, cùm iá multis experientiæ documentis nosse cęperit, qua discretione debeat appetitui carnis, & in necessarijs obtemperare, & in superfluis contraire, ne si minus foueat, suscitet sibi hostem, & nutriat rebellem. Vel si nimis affligat, perimat ciuem, & opprimat adiutorem. Sanè ad huiusmodi notitię perfectionē, animus vix per multa argumēta, vix post multa experimenta pertingit, sed ea semel adepta, ex illa nimirum nō parum proficit. Sine hac, nunquam poterit Adam, adiutorio suo benè vti, per hāc docetur exterior homo noster, delitias Ægypti paulatim fastidire, tandemq; obliuisci, assuescitq; nihilominus, spiritalibus alimentis delectari. Mirum hoc, vel potius incredibile alicui videbitur. Sed si mihi inde non creditur, vel experto credatur. Audiamus illum quem hæc experientia docuerat, & attendemus, quid dicat: *Homo*, inquit: *pacis meæ in quo superabam, qui edebat panes meos*. Et in hoc iterum loco: *Qui simul mecum dulces capiebat cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu*. Qui autem sunt panes quos interior homo noster, exteriori apponit, vel quibus cum cibis reficit, manifestat scriptura, quæ dicit: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus*? Et alibi de huiusmodi panibus, iterum ait: *Surgite, postquàm sederitis, qui manducatis panem doloris*. Huiusmodi itaq; panem, homo interior, aliquando solus comedit, aliquando etiam; vt secum comedat, domesticum suum, vix multa fatigatione compellit. Panem suum, spiritus solus comedit, quando animus quidem de peccatis suis dolet, verūtamen lachrymas, nulla ratione extorquere valet. Panem doloris pariter comedunt, & cibum vnum quasi vnanimiter sumunt, cū interior homo, profundè ingemiscit, & ad eius gemitum exterior homo vbertim lachrymas fundit. Prius autem, omnis homo, cōpungitur timore, postmodum verò, compungitur ex amore. Cōpunctio timoris amaritudinē habet, compunctio amoris, dulcedinem habet. Qui igitur, adhuc solo timore cōpungitur, cibis quidem spiritalibus, minimè tamen dulcibus pascitur. Qui verò iam ex æternorum gaudiorum desiderio, lachrymas fundit, iste profectò, dulcibus cibis, spiritalibusq; se reficit. Cùm ergo cœperit homo ille interior, domesticum suum, talibus cibis reficere, potest de eo veraciter

Psalm. 40.

Psalm 41.

Psalm 126.

Quid sit panem doloris comedere, & cibum vnanimiter sumere.

cite psallere: Qui mecum dulces capiebas cibos. Talibus ergo studijs, quanto vterq; homo, amplius ad puritatē proficiunt, tanto vtique alacrius currunt. Quòd verò, post tantæ concordiæ perfectionem carnis & spiritus eorum pacem malignorum spirituum infestatio perturbet, ex eo quod subiungitur, rectè intelligenti liquidè apparet. Quid est enim quòd ille qui secundùm Deum creatus est homo interior de homine pacis suæ, de homine vnanime plangit, & mox non in illum, sed in alios maledictionis iaculum intorsit, nisi quòd in illos per increpationem sæuit, quorum sæuitia pacis suę quietem amisit? *Tu verò*, inquit, *homo vnanimis dux meus, & notus meus qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.* Et subiungit statim: *veniat mors super eos.* Non dicit super te, sed super illos. De his ergo se vindicat, quorum fraude pacis suæ consortem amiserat. Sæpè enim spiritus maligni paci spiritus inuidentes, dum carnem subita, & vehementi tentatione fatigant, spiritus pacem perturbant, & reddunt ei de vnanimi hostem, de duce seductorem, & efficiunt de noto ignotum, & de domestico inimicū. Sed ecce dum vnum Scripturæ locum plenius perscrutari volumus, circumadiacentia perlustrare compulsi sumus. Nam dum de exterioris hominis ducatu dicere aliquid rationis ordo expostulauerit, obscuritas circumadiacentium verborum expositionem nostram paulo latius extēdere coēgit.

Psalm. 54.

Quòd hoc contemplationis genus constat in ratione secundùm imaginationem.

CAPVT XVIII.

NVNC verò ad id redeamus vnde ingressi sumus, quomodo scilicet per rerum visibilium imaginationē adiuuemur ad rerum inuisibilium inuestigationem. In eo enim exterior homo in inuestigationis suę cursu interiorem adiuuat, quo ei inuisibilium imaginem per rerum visibilium imaginationem repręsentat. Et dum ducatus sui officium explet, illuc istum similitudinum calle perducitur, quo ille intrare non audet. Sic sæpè famuli dominos suos in via vsque ad regias fores præeunt, & tamen istis intro vsque ad interiora palatij properantibus illi exterius subsistunt. Patet ergo (vt arbitror) quod superius iam diximus, quomodo hoc contemplationis genus esse quidem in ratione, & secundùm imaginationem intelligere debeamus, quia & inuisibilia sunt quæ mente conspicimus, & tamen ex rerum visibilium similitudine illa nobis formamus. Quid enim dixerim rerum visibilium formā nisi quandam quasi rerum inuisibilium picturam? Sit modo aliquis qui nunquam leonem vidisse se dicat, quem tamen videre desiderat, si ei leonis imago in pictura aliqua conuenienter expressa ostenditur, profecto qualem eum cogitare debeat ex eo quod videt statim admonetur. Denique secundùm lineamenta quæ superficietenus expressa considerat, solida membra, & viuum animal sibi in mente format. Cogita nunc quantum sit inter illud quod videt exterius, & inter hoc quod in sua cogitatione sibi fingit interius. Sic sanè in hoc contemplationis genere longè à se distant inuisibilia quæ in mente versamus, & ea quæ per imaginationem cernimus, & tamen ad illa exprimenda ex istis similitudinem trahimus. Reddidimus quomodo potuimus rationem cur hoc genus contemplationis videatur esse in ratione, & secundùm imaginationem.

Quomodo ad permissionem, vel operationem Dei pertineat quicquid radius contemplationis perlustrat.

CAPVT XIX.

POSTVLAT rationis ordo de circulis & vectibus hoc loco aliqua vel breuiter dicere, vt idem ordo seruetur in expositione, quem auctor seruare

uare voluit in descriptione. Primò itaque considerandum est quæ sint latera arcæ, vt consequenter possimus agnoscere, quos in quo latere circulos debeamus ponere, per arcam gratiam cõtemplationis accipimus, vti superius iam diximus. Quia igitur radius contemplationis ab alto iam radiat, & se in omnem partem pro subleuata mentis capacitate dilatat, omnia quæ sub contemplationem cadere possunt, ad hanc se arcam pertinere euidenter ostendũt. Alia verò consideratio est qua attendimus eorum quæ quotidie fiunt alia iusta, alia esse iniusta, & longè alia consideratio illa qua conspicimus humanis vsibus alia esse commoda, alia verò incommoda. Eriguit ergo in arca nostra parietes duos sibi inuicem èdiuerso oppositos, hinc vnum æquitas, illinc alterum iniquitas, duos verò alios parietes è regione se inuicem respicientes efficiunt nihilominus hinc vnum prosperitas, illinc alterum aduersitas. Illud autem valde admirandum, & multa admiratione dignum, quomodo vel voluntas bona, vel qualiter voluntas mala Deo omnia moderante, & iustè disponente hinc modo aduersitate repellitur, modo illinc prosperitate religatur, ne hæc, vel illa in infinitum excrescat, & diuinę dispositionis modum excedat. Cogita nunc quemadmodum in arca nostra parietes se in longum extendentes, & longitudinem arcæ metientes, duo alij parietes per transuersum occurrentes hinc inde præcidant, & ad certam mẽsuram restringant. Iuxta hanc vtique similitudinem diuina dispensatio diuersis voluntatibus nunc ad votum famulatur vt inueniant quo modo se extendant, modo eis aduersatur ne destinationis præfinitæ modum excedant. Ne enim pereffluamus (vti iam diximus) hinc religamur vinculo cupiditatis, illinc obstruimur repagulo necessitatis. Multa enim sæpè dimittimus ne amittamus quod diligimus, multa nihilominus, ne incurramus quod odimus. Vbi ergo aduersitas, atque peruersitas se inuicem collidunt quodammodò in arca nostra angulum efficiunt. Vbi verò prosperitas atque peruersitas inuicem occurrunt, alterum angulum componunt. Occursio verò æquitatis & prosperitatis tertium angulum constituit. Collisio autem æquitatis & aduersitatis quartum coniungit. Ad primum angulum corripiuntur mali, ad quartum corriguntur boni, item ad secundum destituuntur mali, ad tertium proteguntur boni. Per aduersitatem liquidẽ reprobi corripiuntur, non autem corriguntur. Si enim seipsos corrigerent, vtiq; reprobi non essent. Sed per aduersitatem boni à malis suis corriguntur, seu etiam ad meliora promouentur. Item per prosperitatem mali in seipsis resoluuntur, & à Deo destituuntur. Boni autem per prospera & ad bona fouentur, & à malis proteguntur. Igitur primus angulus est ad correptionem, secundus ad destitutionem, tertius ad protectionem, quartus ad correctionem. Patet autem quòd illi parietes per Moysen latera arcæ dicuntur, qui longitudinem arcæ metiuntur. Horum duorum, quàm cæterorum parietum, sicut in arcæ cõpositione est quantitas maior, sic in rerum significatione, & veritatis cõtemplatione est eorum dignitas sublimior. Quis enim nescit quàm sit incomparabiliter maior illa quæ est iusti & iniusti, quàm illa discretio quæ est commodi & incommodi? Prima autem pertinet ad parietes qui metiuntur arcæ longitudinem. Nam illa quæ est cõmodi & incommodi, pertinet ad illos parietes qui metiuntur arcæ latitudinem. Ad duo itaq; latera arcæ pertinet quorumlibet consideratio secundum quod fiunt iustè seu etiam iniustè. Quæ verò iustè fiunt quis ignoret fieri Dei operatione, quæ iniustè fiunt sola eius fieri permissione.

Quod

Quòd Dei sapientia cùm sit simplex & vna diuersis considerationibus in contemplationem adducatur, & modò scientia, modò præscientia, modò dispositio, vel prædestinatio nominatur.

CAPVT XX.

QVIA ergo iam quæ sunt latera arcæ habemus, quia eiusdem angulos quatuor iam expositione tenemus, quæramus adhuc qui sint illi quatuor annuli aurei qui iubentur singuli in singulis angulis poni. De auro satis cõstat, quòd cætera omnia metalla claritatis suæ magnitudine superat. Sed diuina sapientia quid clarius? quid lucidius? cui etiam nihil comparabile inuenimus? De hoc auro quasi ad diuersas operatiões materiam sumimus, quando illam quæ in se simplex & vna est, diuerso modo cõsideramus. Dei siquidem sapientia cùm sit (vt dictum est) simplex & vna, modò præscientia dicitur, modò scientia nominatur, nũc eam prædestinationem dicimus, nunc dispositionem vocamus. Sic res vna à nobis diuerso modo distinguitur vt à nostra exiguitate qualicunq; modo, vel ex parte capiatur. Scientia est qua omnia cognoscit. Præscientia qua ab æterno omnia præuidit. Prædestinatio qua ab æterno omnes siue ad vitam, siue ad mortem præordinauit. Dispositio qua omnia vbique incessanter disponendo nihil inordinatum relinquit. Hos nostræ cõsiderationis modos quasi in circulum flectimus, quando in omni diuinæ sapientiæ ordinatione initium cum fine concordare videmus. Nunquam enim diuina præscientia in sua prouidẽtia fallitur, nunquam diuina prædestinatio in suo proposito decipitur, nusquam eius scientia in suo iudicio errat, nusquam eius dispositio in suo consilio mutatur. Dum enim circulus in semetipsum ab omni parte reflectitur in ipso proculdubio sicut nec initium, sic nec finis inuenitur. Illa itaque nihilominus consideratio ad hos circulos pertinet, quod in omni diuinæ comprehensionis contemplatione initium, finem, vel modum mens nostra inuestigare non valet. Horum circulorum ambitus ab omni parte ad vnum medium punctũ æqualiter circumfertur, quia omnis diuina examinatio nusquam in vna re quã in alia ab vnius & simplicis veritatis diffinitione longius euagatur. Hi circuli in seipsis omnia comprehendunt, & suo in fine vniuersa cõcludunt. Hi sunt illi quatuor (vt arbitror) circuli, qui per Moysen per quatuor arcæ angulos iubentur ordinari.

Quod diuina sapientia secundùm diuersos contemplationis modos in quibusdam videatur mirabilior, in quibusdam iucundior.

CAPVT XXI.

HORVM autem circulorum duo sedem habent in latere vno, duo reliqui in latere alio. Singuli itaq; certis locis deputantur quamuis ad totius arcæ euectionẽ pariter omnes cooperentur. Ibi enim quilibet huiusmodi circulorum sedem habere debet, quo quisq; in loco præ cæteris mirabilior, seu iucundior nostræ cõsiderationi apparet. Nam ab eo quisq; loco quasi amplius elongat vbi contemplantis admirationẽ minus excitat, vbi in admirantis animo minorem iucunditatem generat. Accipiunt ergo sedem duo in latere vno, & duo itidem in latere alio. Superius autem dictum est, quomodo ad latus vnum pertineãt quæ fiunt Dei permissione, vel quomodo æquè ad latus aliud pertinere videantur quę fiunt Dei operatione. Ordinentur itaque in permissionis latere circulus præscientiæ & circulus scientiæ. Similiter in latere diuinæ operationis circulus prædestinationis, & circulus dispositionis. Vis autem scire quàm rectè, quam ordinatè circuli qui dicuntur scientię, vel præscientiæ illis maximè præsident quę fiunt Dei permissione? Cogita ergo si potes quanta admiratione dignum sit

quòd hæc omnia potuit præscire ab æterno quorum est tam innumera multitudo & tam multiplex variatio. Sed hęc eius præscientia cùm sit in vtrisque mirabilis, mirabilior tamen apparet in rebus malis, quàm bonis. Quæ enim mala sunt quia iniustè fiunt sola vtique eius scimus fieri permissione, nunquā autem eius operatione. Cogita etiam ti potes quanta admiratione dignum sit, quòd illa etiam præscire potuit quæ alienæ voluntati reliquit, & voluntati quidem quæ nondum fuerat, & quā nunquam facturus erat. Voluntatem enim malam nunquam facit, quamuis eam esse permittat. Certè minus miramur ea ipsum posse ab æterno præscire quæ ab ipso erant facienda, quamuis sint tam multa, & penè infinita, quàm ea quæ posuit sub potestate aliena, & voluntate contraria. Quid autem de eius scientia dicturi sumus, quam omnium quæ sunt qualitatem, modum, ordinem, & locum, & numerum sub vno simplicis visionis radio comprehendere scimus? O verè miranda, ò verè stupenda. Si autem quæris vbi mirabilior nostrę considerationi appareat, quæ verè vbique est mirabilis, quis eam non videat mirabiliorem in Dei rebus occultis, quàm in rebus manifestis? Quale quæso est occulta hominum, secreta videlicet cogitationum, affectionum, voluntatum, & intentionum indesinenter aspicere, & quemlibet cordis motum ante diuinæ scientię conspectum non posse latere? Quoties verò bonas hominum cogitationes, & voluntates attendit, quid pro his omnibus in cordium arcano aliud aspicit, quàm quod ibidem ipsemet reposuit? Bonos siquidem cordium motus quoslibet absque contradictione ipse operatur, ipsis̄ cooperatur. Illud verò præ omnibus mirum, quòd nihil omnium ignorare valeat eorum etiam quæ cordibus humanis ipse non inspirat. Hæc est illa in diuinæ scientiæ perspicacia verè summa & singularis admiratio,

Mala fiunt Dei permissione tantùm.

Scientia Dei quam sit mirabilis.

A quòd nihil eum omnino latere possit in cordium malorum tam profunda & tam tenebrosa abysso. Ecce cur prouidentiæ, & scientiæ circuli in permissionis latere sedem accipiunt, vbi (vti aperta ratio perdocuit) nostræ considerationi mirabiliores occurrunt. Cæteros autem prædestinationis videlicet, & dispositionis diuinę circulos latus aliud habere debet, & cur hoc sit multa (vt arbitror) expositione non indiget. Vt enim taceamus eos in hac parte apparere mirabiliores, quis eos neget in B his quæ electorum saluti militant q̄ sola ad hoc latus spectāt apparere iucundiores? Diuinæ siquidem prædestinationis & dispositionis rationem in saluandorum reparatione, promotione, glorificatione, quàm in malorum iusta reprobatione, dereictione, damnatione carius amplectimur, iucundius veneramur, ardentius diligimus, honorificentius magnificamus. In tantum enim prædestinatio specialiter & propriè ad C hoc latus pertinere videtur vt penè de sola præordinatione ad vitam dici soleat, & ad aliam partem non nisi abusiuè, & impropriè referatur. Diuina verò dispositio quamuis ad veralibet pertineat, eo quod nusquam aliquid inordinatum relinquat, soli tamen electorū saluti omnis eius ordinatio militat. Ecce iam diximus quos in quo latere circulos ordinare debeamus.

In qua speculatione diuina præscientia, vel scientia appareat mirabilior. D

CAPVT XXII.

FORTE adhuc hoc animum pulsat in quo quisque angulo poni debeat. Attēde ne fortè quadam supereminentię singularitate specialius pertineant, circulus præscientiæ ad angulum primum, circulus scientiæ ad angulum secundum, circulus prædestinationis, ad angulum tertium, circulus dispositionis ad angulum quartum. Collisionem

nem aduersitatis & iniquitatis primũ angulum facere superius iam diximus, & ad malorum correptionem, non autem correctionẽ pertinere docuimus. Si igitur ad Dei præscientiam respicias, quid quod in ipsa amplius mireris inuenies? Quid quæso reprobos per aduersantium malorum flagella corripit, si eos a suis malis nunquam velle resipiscere prænoscit? Quid eis quasi paternitatis verba adhibet, præceptis cohibet, minis terret, quos æternis malis addictos esse præuidet? Si igitur in diuina præscientia quod amplius mireris non inuenis, non est cur eam huic angulo arctius inhærere mireris. Item superius monstratum est, occursionem prosperitatis & peruersitatis secundum angulum facere, & eum ad malorum destitutionem & delectationem minimè pertinere. Nunc quęso ad diuinæ scientiæ considerationem intelligentiæ oculos reflectere, diligentius obsecro intuere, mirare, obstupesce. Stupendum valdè quomodo mala hominum Deus indesinenter aspicit quæ tantum detestatur & odit. Nunquid quæso non potest Dei omnipotentia tot & tanta mala cohibere quæ omnipotens sapientia nusquam potest ignorare, quæ omnipotens bonitas nunquàm potest amare? Ad huius admirationis cumulũ illud accedit, quòd malis etiam bona tẽporalia tribuit per quæ quodammodò in eis ea mala multiplicare videtur quæ præ omnibus & super omnia detestatur. Nam per bona temporalia (vt superius dictum est) mali in seipsis resoluuntur, & à Deo destituuntur. Nunquidnam illa diuinæ scientiæ perspicacia quomodo mali suis donis abutantur non considerat? An fortè quid, quo animo gerant ignorat? Sed quis hoc dicere audeat. Attende ergo quàm sit difficile huius perplexionis inuolucrum digna admiratione venerari, & inuenies quàm iustè huiusmodi diuinę scientiæ circulus huic angulo debeat vicinius iungi, firmius aptari.

In qua speculatione diuina prædestinatio appareat iucundior.

Caput XXIII.

Tertius item angulus (vti superius habetur) ex occursione probitatis & prosperitatis coniungitur, & ad bonorum consolationem & protectionẽ pertinere comprobatur. Hinc nunc quæso ab hoc angulo ad oppositum ei angulum respice, & nunc hunc, nunc illum diligenter attende, vt positionis rationem quam queris posis citius inuenire perspicacius penetrare. In hoc angulo boni mundi huius prosperis fouentur, in illo mali mundana aduersitate flagellantur. Attende diligentius, examina frequentius hinc Dei pietatem, illinc eius seueritatem, pietatem in bonis, seueritatem in malis. Quod seuerum esse putamus quòd illis nec in præsenti parcit, quòd temporalem vitam sine pœna transire non permittit, quos æternis pœnis addicit? Illud autem quàm pium erit quòd bonos quidem quantum eis expedit bonis temporalibus fouere non desistit, quos tamen ad vera & æterna bona præordinauit. Discute si potes quale, quàm magnum, quàm pium posit esse gratuito quidem istos (illis reiectis) ad æterna bona prædestinare, & tamen temporalia bona ad vsum imò ad vtilitatem nõ negare. Quid hac consideratione dulcius, quid in Dei prædestinatione iucũdius inueniri poterit? Rectè ergo in eo angulo diuina prædestinatio præminere describitur, vbi temporalis prosperitas electis ad vtilitatem famulatur. Rectè aureus ille circulus fixam illic sedem tenet, vbi quanto clarior, tanto nimirùm iucundior apparet.

In qua rerum speculatione soleat diuina dispositio iucundior apparere.

Caput XXIIII.

Et vt ad quartum tandem angulum veniamus, illum longè superius esse exposuimus, vbi aduersitas

ex aduerso occurrens probitatem exercet. Nam ipse (vti ibi dictum est) ad bonorum correctionem pertinet. Nam quia nec boni quidem hanc vitam sine macula pertranseunt, & semper quantumuis perfecti quo crescendo proficere possint inueniunt, habent ex hoc angulo vnde purgentur, habent pariter & vbi exerceantur. Huic angulo circulorum nostrorum vltimus familiarius præsidet, quia alias quo sedem singularem accipiat non habet. Hic iterum si hunc angulum cum ei opposito angulo conferimus, rationem quam quærimus citius inueniemus. In illo mali prosperantur, in isto boni flagellantur, ibi mali ex bonis quæ accipiunt erga Deum amplius tepescunt, vnde in eius amore acrius igneſcere debuerunt.

Electi quando magis ad amori Dei accendantur.

Hic contra in bonis (disponente Deo) id agitur, vt vnde in eis extinguendus videbatur, inde in eis amoris ardor acrius inflammetur. Quanto enim mũdi malis acerbius vrgentur, quanto grauioribus flagellis atteruntur, tanto ad Dei amorem vehementius accenduntur. Mirare obsecro, mirare & vehementer obstupesce, vel quomodo in malis amor Dei deficiat ex beneficio, vel qualiter in bonis diuina dilectio crescat ex flagello. Absque dubio plus in Laurentio amor Dei conualuit ex incendio, quàm in Nerone ex imperio, imò in Laurentio incanduit per incendium, in Nerone penitùs defecit per concessæ potestatis imperium. Et quod adhuc est maius, & multo mirabilius plus fortasse in martyre amoris flamma conualuit ex tam acerba pœna, quàm potuisse ex qualibet, & quantalibet temporali gloria, vnde quæso tale consilium, tam mirandum artificium? Vides quomodo ille summus artifex periciam suæ artis ostendit, qui in electis suis contraria ex contrarijs gignit, fouet, & nutrit. Iuuat & hunc angulum adhuc & cum alijs conferre, & diuinæ dispositionis ordinem ex eorum comparatione commendare. In primo angulo (vt dictum est) mali puniuntur, nec purgãtur. In isto boni flagellantur & corriguntur. Quid quæso est quòd eadem culpas eadem flagella in his corrigunt, in illis penitus corrigere non possunt, imò similis per omnia corruptelæ rubiginem parua penè temporalis flãma in electis ad plenum excoquit, quam in reprobis tot tormẽtorum tanta acerbitas, & illud gehennæ crudele incendium in æternum excoquere non sufficit? Cur quæso dissimilem effectum habet non dissimilis causa, nisi quod diuinę dispositionis ratio cùm sit vtrobiq; mira in reprobis apparet iustior quàm pia, in electis verò pia potius quàm seuera. Ecce contulimus iam quartum hunc de quo loquimur angulum primo, cum secundo, secundo cum primo, tertio nunc loco cõparetur cum tertio. In tertio itaque angulo boni beneficium ad consolationem accipiunt, in quarto de quo & modo agimus, flagellis fatigari se sentiunt, in illo fouentur, in isto exercentur, in illo suauiter pausant, in isto fortiter pugnant, in illo à rege suo quasi militaturi donatiua percipiunt, in isto pugnando victoriam, & vincendo æternæ retributionis palmam acquirunt. In illo itaq; angulo ex accepto diuino beneficio id in eis agitur, vt Dei sint fidei debitores, in hoc autem angulo ex patiẽtiæ, & fortitudinis suæ merito id in eis efficitur, vt Dei fiant (si dici fas est) iusti exactores: *De reliquo* (inquit Apostolus) *reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Reddet (ait) non dabit, & iudex iustus, non pius. Sed vt fieret postmodum tãti præmij iustus debitor, sponte prius factus est talis meriti gratuitus largitor. Cogita ergo quale sit Deum cum magno quodam quasi studio excogitare, cum multo quasi exercitio satagere, cum miro quodam artificio quandoq; in electis perficere, vt fiant ex reis iusti, ex seruis liberi, ex miseris debitorib⁹ meritis diuites, & regni cęlestis hęredes.

1. Tim. 4.

redes. Hæc est (vt arbitror) sufficiens ratio cur diuinæ dispositionis circulus ille aureus singulariter præfideat huic angulo, vbi per modicorum laborum certamina subleuat hominem ad præmia æterna. Hoc est illud in quo huiusmodi circulus aureus resplendet amplius, rutilat clarius. Hoc est (inquam) in quo diuina dispositio in tribulatione gaudentibus, & sibi in contumelijs placentibus apparet glorioſior eoq; iucundior. Ex his itaque quæ de angulis, siue de lateribus arcæ iam diximus, satis (vt arbitror) euidenter ostendimus quomodo in latere vno circuli prescietiæ & scientiæ appareant mirabiliores, vel quomodo in latere alio circuli prædestinationis, & dispositionis appareāt iucundiores.

Quod contemplationis spectaculum semper comitari debent magna admiratio, & ingens exultatio.

CAPVT XXV.

PVTO quia iam laborioſum non erit inuenire cuiusmodi vectes huiusmodi circuli debeant habere, vel quem in quo latere debeamus ponere. In his siquidē quę magis miranda sunt, opus est (nec mirum) magna admiratione, in illis autem quæ iucundiora videntur vti vtile erit magna exultatione. Sit ergo magna nostra admiratio, sit vehemens nostra exultatio & quales exigit diuinorum operum contemplatio. Sit vtraque magna, sit vtraque fortis, sint ambæ robustæ in modum vectis, & quæ sufficere possint ad euectionem tanti oneris. Faciamus ergo de vtraque vectem ligneum non baculum arundineum. Debet autem nō de quolibet ligno fieri sed de Setim ligno videlicet forti & incorruptibili, vt sint & per fortitudinem inflexibiles, & per lōganimitatem incorruptibiles. Boni sanè huiusmodi vectes ambo magna, scilicet, & diuturna admiratio, ingens & perseuerans exultatio. Vt autem formā habeant ad vectis modum, & possint A vectium explere officium, sint vtraque robusta sint autem & vtraque deaurata. Fiant ergo de robore constantiæ, dirigantur ad normam iustitiæ, operiantur ambæ de auro sapientię, vt sint ambæ & per fortitudinem validæ, & per æquitatem directè, & per discretionem splendidæ. Multum per omnem modum placet in his vectibus huiusmodi deauratio, quia multum in omnibus valet prudens & prouida discretio. Sit ergo discreta admiratio nostra, vt ni- B hil in Dei præscientia, nihil in ipsius scientia admiremur quod falsum sit. Sit nihilominus discreta congratulatio nostra vt nihil in prædestinatione vel dispositione diuina veneremur quod vanum sit. Scit vtique vtraque illarum esse mirabilis, sine patrocinio falsitatis. Scit quidem & vtraq; istarum esse dulcis sine condimento vanitatis. Nihil ergo in Dei præscientia, nihil in ipsius scientia miremur quod sit falsum, nihil in Dei prædestinatione, nihil in eius dispositione veneremur quod sit vanum, C è sapientiæ auro quo debuimus vectes nostros operuimus. Huiusmodi ergo vectes circulis aureis inserantur, & secundum dominicum documētum, vel præceptum nunquàm foris extrahantur. Semper sit admiratio tua intra spectaculum diuinæ præscientiæ, & diuinæ scientiæ. Semper sit delectatio tua in consideratione prædestinationis & dispositionis diuinæ. Semper in illis inuenies quod mireris, semper in istis re- D. peries vnde delecteris. Quid ergo necesse erit alia pro alijs quærere, & per vana huc illucque cogitationum euagatione discurrere. Nusquam copiosior materia admiranda, nusquam vtilior causa gratulandi. Sanè & in his & illis inuenies vnde mireris, & in quo delecteris. Nam vterque vectis quamuis vno lateri vicinius inhæreat, neuter tamen à neutro multum se elongat. In his ergo semper sit admiratio tua, in istis semper sit delectatio tua. Sint ergo huiusmodi vectes in hunc modum inserti

semper circulis aureis & dominicum præceptum te implesse gaudebis.

Quod secundum modum admirationis & exultationis variatur modus contemplationis.

CAPVT XXVI.

HIs vectibus arca nostra huc illucque circumfertur his vectibus in alta sustollitur, his iterum ad ima deponitur. Profecto in diuinorũ operũ ratione eiusq; contemplatione, quanto amplius admirando delectaris & delectando admiraris, tanto libentius immoraris, tãto diligentius perscrutaris, profundiusq; illuminaris. Quotiens ex admiratione tua animus tuus per diuersa rapitur, & ad singula delectabiliter afficitur toties arca tua circumfertur quia contemplatio tua dilatatur. Si te admiratio tua ad altiora & profundiora rapit, & te in eorũ inuestigatione delectabiliter suspendit, nimirum arca tua in altum surgit, quia intelligentia tua subtiliora capit. Quando decrescit, seu etiam deficit speculationis admiratio & admirationis delectatio arca deponitur ad ima, quia cessat reuelatio diuina. In hunc itaque modum secundum qualitatem & quãtitatem nostræ admirationis & exultationis arca nunc in gyrum flectitur, nunc ad alta sustollitur, nunc ad ima deponitur, quia secundum desiderium æstuantis animi reuelatio formatur & intelligẽtia multiformiter illuminatur.

Quod in omni rerum mutabilium contemplatione necesse sit diuinæ sapientiæ considerationi inhærere.

CAPVT XXVII.

NVNC illud cõsideratione dignum videtur, quàm conuenienter per Moysen de circulis, & vectibus statim subiũgitur postquàm de triplici contemplationis genere mystica descriptione digessit quod (vti superius monstratũ est) de rebus visibilibus surgit. Quis enim nesciat huius visibilis machinæ tam varia multiplicitas & tã multiplex varietas quantæ confusioni subiaceat, cum vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti? Sicut bonus sic & peccator, vt periurus ita & ille qui verum dicebat. Quis quæso est iste rerum ordo imò quanta confusio quòd omnibus omnia æquè eueniunt, quòd bonis bona & mala, quòd malis mala & bona pari sorte contingunt? Intantum enim huius cõfusionis caligo imperitorum obtutũ obnubilat vt Deum res humanas curare dubitet vel penitus diffidat. Hinc vtiq; factum esse quis neget, vt antiquitus fortunæ Fanum erigeret, altare consecraret? Certè si solis bonis sola bona, & solis malis sola mala contingere cernerent id rectè, id iustè fieri nec imperiti negarent. Si vero bonis tantummodo mala, & malis tantummodo bona accidissent, in huiusmodi dispositionis ratione assignãda minus fortasis laborarent. Videretur forte diuinę iustitię congruere non nisi multis laboribus probatos ad præmia æterna prouehere. Nunc autem cũ communis casus communiter omnes inuoluit, quantum putas in tanta diuinorum iudiciorũ abysso humana consideratio fluctuat? Si enim tantam morum diuersitatem diuina iustitia non ignorat, cur quęso moribus tam dispuribus disparia non dispensat? Si Deus malorum omnium finem præuidit, si certos quosq; ad vitam præordinauit, quid quæso est quòd sapientiæ, cæterorumque spiritalium charismatum dona reprobis etiam quibusdam largiter tribuit, multosq; electorum his virtutum diuitijs viduatos in vitijs diu iacere permittit? Si vero in omni huiusmodi fluctuatione prędictos diuinæ sapientię circulos fidei manu fortiter apprehendimus, ad firmum certitudinis statum nosipsos citius erigimus. Si his circulis fortiter inhæremus, si Deum non modo omnia scire, omnia disponere,

nere, imò omnia ab æterno & præscisse, & præordinasse firmiter credimus, facilè præuidere poterimus quomodo in his omnibus sapientiæ suæ perfectiam cõmendat, quod in tam tenebrosa tantæ confusionis caligine nihil est quod ante præscientiæ, & scientiæ eius conspectum latere valeat, quod prædestinationis suæ & dispositionis cursum in tãta tot perturbationum sylua nullum vnquam alicuius offensionis obstaculum quantulumcunq; præpediat, quod inter tot mutabilitatis anfractus per æquitatis, & pietatis semitas absque vllo euagationis deuio ad destinatum locum percurrat.

LIBER TERTIVS.

De materia quarta contemplationis eiusq; proprietate.

Caput Primvm.

POSTQVAM ea quæ de circulis, & vestibus dicenda videbãtur executi sumus, postulat expositiõis ordo, vt de quarto genere cõtemplationis aliqua loqui debeamus. Cõstat itaq; hoc contemplationis genus (vti superius iam diximus) in incorporeis & inuisibilibus essentijs vtpote spiritibus angelicis, & spiritibus humanis. Digna sanè materia, digna plane eorum scientia. Hæc est enim nobilis illa imò nobilissima creatura ad imaginẽ Dei creata, omnibus creaturis prælata, ad summum bonum facta ipso & de ipso bonorum omnium creatore beanda. Cæterarum omnium profecto creaturarũ scientia scientiam horum quasi ab imò respicit, & quantumcunque excrescat quamuis multũ se erigat ad huius celsitudinis culmen non pertingit. Attende quàm rectè designetur per propitiatorium quod erat quidem totum non deauratum sed aureum totum, de auro solo mundo, atque purissimo factum. Illud iubetur fieri de auro puro & mũdo, tu doceris ex eo in hac cõsideratione vti debere intellectu subtili & puro. Quid hic facit phãtasmatum corporalium creatrix, moderatrix, & reparatrix imaginatio? Recedat procul ab hoc negotio tot phantasiarum formatrix imaginatio, quæ tot corporalium formas quotidie nouas creat, antiquas reparat, & per tam multiplices variosque modos pro arbitrio disponit & ordinat. Nihil hic prosunt imò multum obsunt suorum simulachrorum tã copiosa multitudo. Quid te improbum huic operi ingeris? Quid te in huius cõtemplationis officinam cum tanta importunitate intrudis? Quid tu in hac officina, quid tibi cum pura intelligentia? Nescis operari in auro nil tibi in tali artificio. Nescis purgare aurum qui semper turbas intellectum purum. Aurum tuum mixtum est scoria, imò auri tibi omnino nulla est copia. Faciẽdum est propitiatoriũ nostrum de auro mũdissimo, non est tibi quod offeras, non est omnino quod agas ad tale, & in tali negotio. Nihil in hoc opere opus habemus opera tua paupercula, & indisciplinata. Nec habes aurũ, nec nosti aurificiũ. Quicquid aliud est quã aurũ quod paras onerre, nõ interim eo opus habemus, tolle quod tuũ est, & vade. Nil in hoc opere opus habemus caprarum pilis, sed nec pellibus arietinis, seu etiam quibuslibet lignis. Quamuis multũ sis diues, & si hæc, seu his aliquid amplius habes, aurum tamen habere non potes, nec est tibi in quo auriferes adiuues. Pili caprarum, sordes concupiscentiarum ex carnis delectatione sequidæ diligenter inspectæ sæpiũ retractatæ adiuuare possunt compunctos in oratione. Exempla passionum & quæuis pelles arietũ proprio sanguine rubricatę iuuare possunt quauis afflictos tribulatione. Pietatis operationes & huiusmodi quælibet arbores per misericordiæ opera fructiferæ à mundi sylua abscisę & ad iustitię normam

Spiritualis natura operis propitiatorium designatur.

Quid per pros caprarum intelligendum & quomodo nos iuuent.

normam dolatę prodesse possunt sedulis in administratione. Sed horum omnium, & huiusmodi quorumlibet memoria turbare potest potius quàm adiuuare animos suspensos in huius contemplationis specula. Quãto enim corporalium phãtasmatum perfectius obliuiscimur, tanto profundius, tanto liberius super mũdanarum essentiarum occulta rimamur. Mundet ergo aurum suum, studeatque purgare intellectum ab omni incursione phãtasmatum qui anhelat ad faciendum sibi propitiatorium. Quis mihi det inuenire virum diuitiarum, virum plene eruditum, talem denique virum cui non defit auri copia, nec artis industria ad faciendum propitiatorium quo operienda est arca? Quis ille est qui sciat aurum suum ab omni scoria mundare, qui nouerit cor suum ab omni phantasia adeo purgare quantum exigit dignitas operis, vel vrget auctoritas præceptoris? Quis ille est qui sciat huiusmodi opus & ad diffinitum diuino documẽto modum distendere, & ad certam mensuram restringere qui nouerit cor suum infimarum rerum cogitationibus in imò relictis in solo super mundanorum spectaculorum intuitu defigere, & quantũ huius speculationis amplitudo exigit intelligentię suę radios circumquaque diffundere? Quis inquam ille qui tantam apud se auri copiam inueniat, qui tanta intelligentiæ viuacitate vigeæ vt sufficienter, & ad manum habeat vnde, & quomodo posit propitiatorium suum in tantam longitudinem extendere, & in eam latitudinem expandere quo posit totam arcam operire qui eousq; in cœlestium animorum concordiam, in spiritalium gaudiorum harmoniam intendat, vt omnem mundanam gloriam, omnem humanam prudentiam, & per despectum deorsum premat & sibi ipsi interim per obliuionem abscondat? Optimus mũdator auri peritus artifex propitiatorij, qui tanta nouit intentione inhærere cœlestibus, quærens sola quę sursum sunt sapere, vt nihil infimorum omnium, vel per desiderium respiciat, vel per cogitationem aduertat. Quantum autem hoc contemplationis genus mira dignitatis suæ eminentia prædicta tria superet, diligentius intuentem, rectius intelligentem ratio manifesta latere non sinit.

Quomodo differat, vel quantum emineat hoc contemplationis genus primo vel secundo.

CAPVT II.

VIs scire quãtum interest inter primũ & hoc de quo loquimur quartum? Discute si potes quantum à se distent aurum & lignum. Nam primum opus ex ligno, quartum ex auro conficitur: & prima per primum opus, secunda per secundum considerationis species figuratur. Quantum à se differre putamus spiritum & corpus. Si tantum à se distant corpus & corpus, quãta erit differentia corporis & spiritus? Compara si placet solem cum lilice, & quæ sit summorum & infimorum corporum differentia facile potes aduertere. Longe tamen maior creditur cuiuslibet differentia corporis ad quemlibet spiritum quàm possit esse differentia quorumlibet, & quamlibet dissimiliũ corporum. Puto quia secundum distãtiam essentiarum erit etiam differentia scientiarum. Quanta autem differentia sit harum quas hic adinuicem conferimus speculationũ saltem te admoneat vtriusque instrumentum. Illa siquidem imaginationi, ista autem inniti tur rationi. Sed quantum interesse putamus inter imaginationem & rationem, nisi quantum est inter dominam & ancillam, inter inclytam & ignominiosam, eruditam & fatuam? Vidisti quantum hoc contemplationis genus supereminet primo, attende & nunc quantum differat à secũdo. Compara adinuicem figuram amborum. Cogita quid sit inter arcæ deaurationem & propitiatorium

rium aureum, opus videlicet ſecundū & quartum. Attende itaque vtriuſque ſitum & locum. Et illud quidem adhæret, iſtud autem ſuperpanitur ligno. Sed & illud ſurgit ab imò, iſtud vero iacet in ſummo & quidem vtrumque opus ex auro conficitur. Nam & in vtraque harum ſpeculationum rerum exiſtentium ratio quæritur. Sed in illa rationem rerum viſibilium, in iſta eſſentiarum inuiſibilū dignitatem aut occultam rimamur, aut propalatam miramur. Ibi ergo ligna quædam velut auri fulgore ornamus vbi rerum cauſam, modum, diſpoſitionem, cum rationis aſsignatione diſcutimus. Sed artificiale illud propitiatorij noſtri opus rectè quidē lignis omnibus ſuperferrtur, quia calcatis vndique corporalium phantaſmatum occurſibus ſublimis huius inueſtigationis libramine animus ad ſumma leuatur, & in eorum admiratione ſuſpenditur. Ibi quidem arcæ noſtræ deauratio paulatim ſurgit ab imò, & dum ſenſim ad altiora proficit quandoque arcę noſtræ ſummitatem apprehendit. Sic nimirum ſic ex rerum viſibilium cognitione ex vanitatis, mutabilitatiſque conſideratione cogitur animus ea ipſa quæ minus miratur fugere, & de quodam quaſi immenſæ fluctuationis diluuio in auram veræ libertatis effugere cui eſt periculum plene euaſiſſe inferiora omnia per deſpectum calcare, & in ſummis & veris bonis per deſiderium requieſcere. Nihil verius, nihil certius vtique & & abſque vlla dubitatione mundanorum mutabilitas quanto diligentius conſpicitur, tanto melius, tanto manifeſtius, & per formidinem fugienda, & per deſpectū calcanda cognoſcitur. Quāmuis enim in ipſis ſint innumera ex diuina diſpoſitione miranda, ſunt tamen eadem ipſa & pro ſui mutabilitate contemnenda, & pro noſtra vtilitate fugienda. Quid eſt quod propitiatorium ne lignis immediate iungatur deaurationis interpoſitione ſe mouetur, niſi quòd ex mutabilium cognitione, & mutabilitatis contemplatione ab eorū amore repellimur? Attendat ergo vnuſquiſq; noſtrum in huiuſmodi propitiatorium & tunc redeat ad ſeipſum. Ecce propitiatorium noſtrum imis ſupereminet, in ſummis iacet. Supereminet vt præſideat, iacet vt quieſcat. Aſcende ergo & tu ad cor altum, fige in ſummis deſiderium tuum & inueniſti tam iucundū, quàm tranquillum reclinatorium.

Mutabilium mundanorū rerum fugienda.

Item quomodo differat, vel ſuperemineat ſecundo.

CAPVT III.

POSSVMVS tamen adhuc differentiam harum contemplationū propriam & ſpecialem oſtendere ſi in earum figuram velimus diligentius intendere. Oportuit enim propitiatorium (vtpote arcæ operculum) nonnihil habere ſpiſsitudinis, deauratio vero multoties imò penitus nihil videtur habere non dicam craſsitudinis ſed ſoliditatis. Quid enim deaurationē rectius appellem quàm quandam ſenſus exterioris illuſionem? Illud liquidem cui deauratio ſuperducitur, totū aureum eſſe viſui exteriori mentitur. Sic nimirum, ſic ſcientia illa quæ inflat quorundam quidem alta ſapientium, ſed carnaliter deſipientium oculos magis illudit quam illuminat. Quo enim tibi ſcientia exteriorum niſi forte te adiuuet ad ſcientiam interiorum? Alioquin ſapiētia tua ſtultitia eſt apud Deum. Quid tibi prodeſt cætera omnia ſciſſe, & teipſum neſcire creatoremq; tuum ignorare? Quid tantum gloriaris mundi philoſophe? Si gloriari oportet, non in te, ſed in domino gloriare. Profecto ſi hæc tua ſapientia inſipida & doctrina indocta te ad cognitionem tui, ſeu etiam notitiam Dei proueheret, te nō tam rumidum quàm timidum redderet. Si ſapis rectè, ſi ſapis verè noli altum ſapere, ſed time. Quid habes q̄ non accepiſti? Gloriari oportuit

Deauratio quid ſit.

1. Cor. 1.

1. Cor. 4.

Ibidem. oportuit in illo à quo accepisti, & glorificare illum à quo accepisti. Quid autem gloriaris quasi non acceperis? Si volucro (inquis) gloriari non ero insipiens, veritatem enim dicam. Vides certe quòd nomen habeam ex re philosophus dicor, amator sapiētię eo quòd dixerim sapientiæ, soror mea es, & *Prou. 7.* prudentiam vocaui amicam meam. Falleris, falleris philosophe, species enim decepitte, & concupiscentia subuertit cor tuum, hæc quàm tu sapientiam putas, sapientiā nominas, stultitia est apud Deum. Quis ergo (inquis) ei locus est in arca sapientiæ, vel quid tale opus tali eguit deauratione? Si superficietenus lucet, si nihil solidum habet, cur in tali opere locum aliquem tenet? Audi ergo si placet quid placeat in opere nostro, vel quid nobis displiceat in opere tuo. Arca tua non habet operculum, nescis facere propitiatorium. Sed sola contentus deauratione gloriaris de operis consummatione, facis & nescit opus continuare. Dignū sanè omnium irrisione, eo quòd cœperis ædificare & non potueris consummare. Stulte & insipiens, nescis an dissimulas quia vas quòd operculum non habet (iuxta diuinum præceptum) *Num. 19.* facili occasione frangi oportet, dignū fauc vas quòd frangi debeat, eo quòd semper, & vbique sordibus omnibus pateat. Mundas immunde philosophe, quod de foris est vasis tui, intus autem plenum est omni spurcitia, & sola contentus fama, nullum studium exhibes in emundanda conscientia. Arca tua exterius splendet, intus sordet, vtpote quæ operculum non habet. Captator famæ, neglector conscientiæ, nunquidnam non attendis, quia hæc oportuit facere, & illa non omittere? Luceat arca tua exterius, luceat nihilominus & intus. Exterius luceat propter illud: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt &c.* Intus autem, & nihilominus luceat propter illud: *Phariſæe cæce munda prius quod intus est calicis, & pa-*

Captator famæ, neglector conscientiæ philosophus mundi. Matth. 5. & 23.

ropsidis, vt fiat & id quod deforis est mundum. Opus ergo habet arca nostra deauratione, sed non oportet eam sola deauratione contentam esse. Nam sine operculo non potest internam munditiam conseruare. Stude ergo iuxta diuinum documentum facere propitiatoriū, & quale sapientiæ arcam decet, accipe operculū. Philosophe immunde si vis habere sapientię arcam intrinsecus mundam, si conseruare cupis cordis munditiam, ascende ad hunc quartum contemplationis gradum, qui designatur per arcæ propitiatorium. Superius iam diximus, quòd hęc illa est speculatio, quæ habetur de substantijs inuisibilibus, humanis videlicet, seu etiam angelicis spiritibus. Primum ergo est in hac consideratione, vt redeas ad teipsum, intres ad cor tuū, discas æstimare spiritum tuum. Discute quid sis, quid fueris, quid esse debueris, quid esse poteris. Quid fueris per naturam, quid modo sis per culpam, quid esse debueris per industriā, quid adhuc esse possis per gratiā. Disce ergo ex tuo spiritu cognoscere quid debeas de alijs spiritibus æstimare. Hæc porta, hæc scala, hic introitus, iste ascensus, hac intratur ad intima, hac eleuamur ad summa, hæc via ad huius speculationis fastigium, hæc fabricandi propitiatorij artificium, hæc ars absque dubio per quā cordis munditia recuperatur, recuperata seruatur. Vides certè quàm rectè hoc opus arcæ operculum dicimus, per quod intimorum munditiam munimus. Vtique si arca tua cum deauratiōe sua tali operculo huiusmodi propitiatorio subiaceret, si tua philosophia tali philosophiæ subseruiret, vtique nobis & ipsa placeret. Sed norunt ea vti melius nostri theologi, quàm mundi philosophi. Denique audi quid nobis in nostro opere placeat, vel quid tibi in arcæ nostræ deauratione iustè placere debeat. Primo quod ligno superponitur, secundo quod propitiatorio supponitur, ter-

Quatuor de nostra discutienda.

tur, tertio quod vtrique interponitur. Ligno superponitur vt emineat, & cõcupiscentiam oculorum tibi abscondat, & sit tibi in velamen oculorum tuorum, ne forte aperiantur oculi tui, & videant vanitatem. Propitiatorio supponitur, vt in alta attollat, vt inferiorum scientia superiori subseruiat, & mentis oculum multo exercitio, ad altiora capienda exacuat. Propitiatorio & ligno interponitur, vt abinuicem diuidat, & animum humanum ab inferiorem amore suspendat, ne fortè de sublimius delectus, & de loco voluptatis à propria concupiscentia aultractus, & illectus post cõcupiscentia suas eat, & fiat vagus & profugus super terram.

Quomodo differat, vel quantum supereminеat tertio.

CAPVT IIII.

COMPARAVIMVS iam quartũ contemplationis gradũ cum primo, & secundo, conferatur adhuc si placet, etiam cum tertio. Sed hoc fortè melius facimus, si in vtriusque figuram intendimus. Intendens itaque in amborum figuram, aureum videlicet propitiatorium, aureamq; coronam, multiplicem eorum inuenio differentiam. Taceo illud quòd corona ligno affigitur, nam tertius contemplationis gradus (vt superius monstratum est) imaginationi innititur. Quartus vero (hic de quo modo loquimur) omnem imaginationem suę inuestigationis altitudine calcare contendit. Vnde propter similitudinis expressionem propitiatorium nostrum nec ligno adhærere, nec ligno affigi debuit. Transeo & illud quòd corona stans in altum surgit, propitiatorium vero iacens, in magnam se circumquaque amplitudinem expandit, eo quòd in huius contemplationis dulci suauitate, & suaui dulcedine animus sibi magnæ securitatis locum, & mirandæ tranquillitatis secretum primo inueniat, & tam insolita, inexpertaq; iucunditas, cordis desiderium ad quietem colligat, & ad pacem componat. Sed vtriusque magnitudinem attendo, & eorum in hac parte differentiam sine diligenti cõsideratione non transeo. Ecce enim quod negare non valeo, nihil differunt in materiæ qualitate, sed multum est per omnem modum, quòd abinuicem distant in materiæ quantitate. Vtrumque ex auro formatur, quia vtrumque in ratiocinatione versatur. Sed perexiguum valde est illud tantillum auri vnde corona producitur, si ad propitiatorij magnitudinem comparetur. Denique huius mensura cum magna diligentia, tam in longitudine, quàm in latitudine, diuino magisterio diffinitur. De illius autem magnitudine omnino tacetur, nec vlla eius mensura describitur, ac si diuinus sermo de coronæ fabricatione tacitè innuat, quia qui potest capere capiat, & vnusquisq; quantum potest facere faciat. Puto quia si eius altitudo, vel vsque ad dimidium cubitum se extendere potuisset, quòd diuinus sermo hoc omnino tacitè non præteriret. Sed nouit dominus figmentum suum, & eum, qui docet hominem scientiam omnino latere non potuit, quantam adhuc in hoc opere humana paupertas auri inopiã sustineat, & quomodo eam in huius contemplationis specula, sensus sui exiguitas angustet. Quonam enim modo eo loci sapientiæ auro abundet, vbi ea quæ intelligenda sunt omni instrumento carer, vel si habet hebet. Quale quęso homo inueniet instrumentũ ad compræhẽdam eam pacem, quæ exuperat omnem sensum? Quo quæso sensu compræbendat, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit? Nam cum Paulus, vel Paulo similis eleuatur supra seipsum, rapitur vsque ad tertium cœlum, profectò arcana illa, quæ non licet homini loqui, non inuestigat per spiritum proprium, sed re-

Esaia 64. & 1 Cor. 2.

sed reuelat ei Deus per spiritum suum. Sed quicquid iuxta hunc modum per quendam mentis excessum, humana intelligentia attingit, huius tertiæ cõsiderationis specula, præ nimia exiguitatis suæ angustia minimè capit. Denique ad aliud (non autẽ ad hoc) contemplationis genus pertinet, quicquid humana experientia, per mentis excessum raptim videt. Quid ergo mirum si mentem humanam, scientiæ suæ exiguitas angustat in ea potissimum consideratione, vbi ad ea, quæ inuestiganda sunt magna sensus inopia laborat? Quicquid enim de rerum inuisibilium cognitione, vel ratiocinando colligit, vel per rerum visibilium similitudinẽ inuenit, in veritatis comparatione, penè nihil esse deprehendit. Vnde est, quod coronæ nulla mensura præscribitur, quando in propitiatorij descriptione, tam diligenter exprimitur. Puto quia ex his patenter datur intelligi, cur in hoc adhuc opere tanta sit inopia auri.

Quantum valeat fortiter insistere huic contemplationi, vel quomodo ad ipsam proficiat meos ex multa consideratione & cognitione sui.

CAPVT V.

QVI autem quærit sapientiæ auro abundare, debet iuxta vires suas huic quartæ contemplationi insistere, & in propitiatorio fabricando fortiter desudare. Placet enim multum per omnem modum huiusmodi opus, & offert in id operis sponte sua omnis vitroneus, non dicam quantũ satis est, sed penè semper, plus quàm necesse est. Nunquam auri copia illi deesse poterit, qui huic operi fortiter institerit. Si rationẽ quæris, rationem accipe. Cum enim incipis spiritualibus theorijs insistere, & per spiritus tui cõsiderationem in spirituum contemplationẽ assurgere, & in hunc modum ex spiritualibus spiritualia comparare, incipis & tu pariter spiritualis esse, imò absque dubio in hac contemplatione perieris, quod in præcedenti incipis esse, videlicet spiritualis. Et satis nosti, quia spiritualis dijudicat omnia, & hæc qualis erit scientia, quanta auri huius copia posse dijudicare omnia? Vis adhuc tibi apertius ostendi vnde tibi comparare possis hanc copiã auri? Nunquidnam menti excedit, quòd regnũ Dei intra nos sit? Ecce (inquis) intra nos est regnũ cœlorum; sed nunquid similiter intra nos est etiã aurum? Quidni inquam? Siccine oblitus es, quia simile est regnum cœlorũ thesauro abscondito in agro? Ecce vnde tibi copia auri copiosè abũdet, ad manum habet, effode si placet. Tantummodo vade, & vende quę habes, & eme agrũ istum, & quære thesaurũ absconditum. Quæcunq; in mundo concupiscis quæcunq; in mundo amittere metuis, impende libenter pro libertate cordis. Empto autem agro, fode in altum, exultans nimirum, sicut qui effodiunt thesaurum, gaudentq; vehementer cum inuenerint sepulchrum. Quærere autem oportet thesaurum hunc in profundo, quia sapientia trahitur de occulto. Sed me miserum vnde mihi aurum in deaurationem, coronam, & propitiatorium? Argentum & aurum nõ est mihi, & vnde, vel quomodo possunt hæc fieri? Qua arte quæso aurum mihi comparo? Fodere no valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, vadam ad patrem meum, patrem misericordiarũ, à quo omne datum optimũ, & omne donum perfectum, eo quòd sit diues in omnes, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Effundo itaq; in cõspectu eius orationẽ meam, & paupertatẽ meam ante ipsum pronuncio, & auri inopiam, & dicam ei: dómine tu scis insipientiam meam, & substantia mea tanquam nihilum ante te, da mihi intellectu domine, & aurũ habeo, & diues sum. Custodi animam meam quoniam infirmus sum, & quale concupisco, habeo propitiatorium.

O quanta

Psal. 118. O quanta illi copia auri extitit, qui in A veritate psallere potuit: *Super omnes docentes me intellexi. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.* O quale propitiatorium habebat, qui coram domino inducialiter psallebat: Psal. 61. *Protexisti me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.* Sero quidem, verumtamen tandem aliquando Paulus sibi fecerat propitiatorium, qui palam profitetur. 1. Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum.* Sine ingenti enim consilio conscientiæ suæ arcam mundare non nosset, & sine B aureo propitiatorio, cordis arcana munda seruare nó posset. Sed eo adhuc tempore quando persecutus est ecclesiam Dei, puto quia propitiatorio careret. Sed reputatū est ei ad indulgentiam, eo quòd nescius hoc faceret, & aurum non haberet vnde sibi propitiatorium faceret. Denique quonam Act. 9. modo propitiatorium facere poterat, quando apertis oculis nihil videbat? Sed postquam recepit lumen oculorū suorum, factus est vir videns paupertatem suam, & de reliquo curam sui, C curiosius agens reuersus est in semetipsum, & experimento didicit quoniam absque dubio intra nos sit regnum cœlorum. Inuento namque thesauro abscondito in agro ditatus est valde, & factus inclytus cœpit possidere substantiam multam nimis super millia auri & argenti. Denique audi gloriantem non tam de auro quàm de thesauro. 1. Cor. 4. *Habemus autem* (ait) *thesaurum istum in vasis fictilibus.* O virum diuitarum, D ô vere inclytum factum. Nunquidnam non erat vir ille ditissimus inter omnes orientales qui sapientiam loquebatur inter perfectos? Sed quid de illo dicturi sumus, qui non sero quidem (sicut Paulus, sed ab ineunte ætate propitiatorium sibi fecerat, per quòd & cordis sui munditiam seruauerat, Iob 27. vnde & dicebat. *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Denique si & tu cupis implere dominicum præceptum omni custodia serua cor tuum, & quale à te dominus exigit cœpisti facere propitiatorium. Dilce vel exemplo quid facere expediat. Audi Dauid quomodo tibi seipsum in exemplum proponat. *Meditatus sum,* inquit, Psal. 76. *nocte cum corde meo & exercitabar, & scopebam spiritum meum.* Meditabatur ille cum corde suo, meditare & tu cum corde tuo. Scopebat ille spiritū suum, scope & tu spiritum tuum. Exerce agrum istum, attende temetipsum. Absque dubio insistens huic exercitio, inuenies thesaurum istum absconditum in agro. Prou. 4.

Quomodo ex speculatione sui spiritualium intelligentia comparatur, seu etiam amissa reparatur.

CAPVT VI.

EX hoc exercitio crescit auri copia, multiplicatur scientia, augmentatur sapientia. Ex hoc exercitio cordis oculus mundatur, ingenium acuitur, intelligentia dilatatur. Nihil rectè æstimat qui seipsum ignorat. Nescit quàm sub pedibus suis omnis mundana gloria iaceat, qui conditionis suæ dignitatem non pensat. Nescit omnino nescit quid de spiritu angelico, quid de spiritu diuino sentire debeat qui spiritum suum prius non cogitat. Si nondum idoneus es intrare ad teipsum quomodo ad illa rimanda idoneus eris quæ sunt intra, vel supra temetipsum? Si necdum dignus es intrare in tabernaculum primum, qua fronte præsumis ingredi in tabernaculum secundū, hoc est in sancta sanctorum? Si nondū moliri potes gressus altos vt cum Domino Iesu, vel saltē cum Moyse ascendas in montem excelsum qua præsumptione paras volare in cœlum? Prius redi ad te quàm rimari præsumas quæ sunt supra te. Prius sol ortus sui confinia irradiat quàm ad altiora conscendat. Hinc etiam per Salomonem dicitur: *Oritur sol & occidit, & ad locū suum* Eccl. 1. *reuertitur, vbique renascens, &c.* Ergo sol ad locum suum reuertitur vt ibi renascatur,

catur, indeque renascens paulatim se ad altiora eleuat vt postmodum cœli verticem tangant. *Oritur*, inquit, *sol & occidit, & ad locum suum reuertitur.* Sol oritur quando veritatis intelligentia cordi inspiratur, idemque sol occdit cum intelligentiæ radius subtrahitur. Sed post occasum sol ad locũ suum reuertitur vt iterũ renascatur. Solis huiusce modi locus ipse est animus. Ex ipso enim animo intelligentia nascitur, quando à diuina gratia visitatur. Quid ergo est solem ad locum suum redire nisi mentis intuitum ad sui considerationem reflectere? Post occasum ergo sol ad locum suum reuertitur, quia per subtractionem gratiæ ad defectus sui considerationem mentis oculus reuerberatur. Per hoc enim quòd diuina gratia se ad tempus subtrahit cogitur homo cognoscere quàm nihil sit, & quàm per se nihil possit. Sed post loci sui reuersionem iterum renascitur quia per considerationem propriæ infirmitatis amissa intelligentia reparatur.

Sol quando spiritualiter oritur & occidit.

A

B

Quomodo ex speculatione sui accepta intelligentia ad omnia dilatatur.

CAPVT VII.

IN loco autem suo sol renascens paulatim ad altiora conscendit quia per sui cognitionem in cœlestium contemplationem assurgit. Sed cum ad summum vsque perducitur ibi libenter immoratur, quia mira illic supercœlestium spectaculorum iucunditate reficitur. Studiosè itaque in eo locorum moras innectit, vbi cursum suum in circulum flectit. Eapropterer vtique girat per meridem, neque eo desiderio fertur immo flectitur ad aquilonem. Iucunda sanè admodũ plaga meridiana à nimietate lucis, & feruore diei, eo quòd dulce sit valde & delectabile aspectu contemplari beatorum spirituum ordines hilarescentes in claritate & caritate Dei. Nihil proculdubio tale habet aquilonaris illa plaga perpetuis tenebris addicta & perenni frigore damnata, eo quòd talibus in regionibus dignè crucientur reproborum corda, & per malitiam frigida, & per ignorantiam cæca. Non ergo illuc vsque percurrit, sed tantum flectitur, nam nullo desiderio puto ad tam inamabilem regionem trahitur, flectitur tamen vt quæ illic sunt quasi à longe prospiciat, & quæ mala qua cautela vitare debeat agnoscat. In oriente accipimus cognitionem morum nostrorum, discretionem virtutum, & vitiorum. In meridie contemplamur præmia meritorum bonorum, gaudia ciuium supernorum, arcana diuinorum secretorum, in septentrione cognoscimus retributiones meritorum malorum, finem malignorum spirituum, & hominum reproborum. Vides quantum valeat homini plena cognitio sui? Ex hac siquidem proficit ad cognitionum omnium cœlestium, terrestrium, & infernorum.

C

D

De sensu triplici, per quos discurrere habet consideratio sui.

CAPVT VIII.

SI ergo cupis euolare vsque ad secundum, seu etiam vsque ad tertium cœlum, fit tibi transitus per primum. Spiritus siquidẽ omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Si ergo & tu scrutari paras profunda Dei, scrutare prius profunda spiritus tui. Profundum siquidem, imò & prauum est cor hominis, & inscrutabile. Inscrutabile sanè, nisi ei forte qui spiritualis est. Spiritualis enim dijudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur, eo quòd soli spiritales digni inuenti sunt qui videant opera Dei, & mirabilia eius in profundo. In hoc sanè profundo inuenies multa stupenda, & admiratione digna, ibi inuenire licet alium quendam orbem, latum quidem & amplum, & aliam quandam plenitudinem orbis terrarũ. Ibi sua quædam terra, suum habet cœlum, nec vnum tantum, sed secundum post primum, & tertium post primum, & secun-

1. Cor. 2.

Hieron. in 1. Cor. 2.

& ſecundum. Et vt hoc triplex cœlum congrua poſsimus diſtinctione diſcernere, primũ dicatur imaginale, ſecundum eſt rationale, tertium intellectuale. Tenet itaq; imaginatio vicem primi cœli, ratio ſecundi, intelligentia vero vicem tertij. Et horum quidem primũ cæterorũ cõparatione, groſſum quiddam, atq; corpulentũ, & ſuo quodammodo palpabile, atque corporeum, eo quòd ſit imaginarium, atque phantaſticum poſt ſe trahens, & in ſe retinens formas, & ſimilitudines rerum corporalium. Reliqua vero duo huiuſmodi comparatione admodum ſubtilia, & omnino incorporea, & ab eius craſsitudine multum longinquam. Sic ſanè cœlum hoc exterius quod nos dicimus firmamentum, abſque vlla dubitatione conſtat eſſe viſibile atque corporeum, & ipſum quidẽ primum & omnium infimum. Quod autem eſt terra ad hoc viſibile cœlum, hoc eſt ſenſus corporeus ad illud internum, phantaſticum, & imaginarium cœlum. Nam ſicut hoc viſibile cœlum omnium quæ terra gignit, atq; nutrit multitudinem, finus ſui magnitudine compræhendit, ſic omnium quæ ſenſus attingit, appetitus ſuggerit ſimilitudines intra ſinũ ſuum imaginatio includit. In primo itaque cœlo continentur omnium viſibilium imagines, & ſimilitudines. Ad ſecundũ vero pertinent, vt viſibilium omnium rationes, diffinitiones, & inuiſibilium inueſtigationes. Ad tertium autem ſpectant ſpiritalium ipſorum, etiam diuinorum compræhenſiones, & contemplationes.

A

B

C

D

De ſenſu intellectuali, quo ſolo poſſunt inuiſibilia videri.

Caput IX.

Intelligentię ſiquidem oculus eſt ſenſus ille, quo inuiſibilia videmus, non ſicut oculo rationis, quo occulta, & abſentia per inueſtigationẽ quærimus, & inuenimus, ſicut ſæpe cauſas per effectus, vel effectus per cauſas, & alia atque alia quocunque ratiocinandi modo compræhendimus. Sed ſicut corporalia, corporeo ſenſu videre ſolemus, inuiſibiliter, præſentialiter, atq; corporaliter, ſic vtique intellectualis ille ſenſus inuiſibilia capit, inuiſibiliter quidem, ſed præſentialiter, ſed eſſentialiter. Sed habet ſanè oculus hic intellectualis, ante ſe velum magnum expanſum ex peccati delectatiõe fuſcatum, & tot deſideriorum carnalium varia multiplicitate contextum, quod contemplantis intuitum à diuinorum ſecretorum arcanis arceat, niſi quantum diuina dignatio quemlibet pro ſua, aliorumve vtilitate admiſerit. Teſtatur hoc propheta qui domino proclamabat: *Reuela oculos meos.* Profecto *Pſal. 118* velatos oculos habere ſe probat, qui eos à domino reuelari poſtulat, videt tamen anima iſto oculo, quæ citra velum ſunt, hoc eſt inuiſibilia ſua, ea videlicet quæ in ipſa ſunt, non tamen omnia, quia non omnia citra velum ſunt. Et oculo quidẽ quo ſua quædam videt, ſeipſam (id eſt animæ ipſius eſſentiam) videre non valet. Sed dubitari poteſt vtrum nam eodem hoc intelligentiæ oculo viſuri ſumus ea quæ vltra velũ eſſe ſignificauimus, an alius ſenſus ſit, quo vtemur ad videnda inuiſibilia diuina, & alius quomodo vtimur ad videnda inuiſibilia noſtra? Sed qui alium ſenſum intuitum ſuperiorũ, & alium intuitum inferiorũ eſſe contendunt, videant vnde hoc probare poſsint. Hinc tamen eſſe credo, quòd huius vocabuli, hoc eſt intelligentiæ ſignificationem, toties confundunt, nam nunc circa ſuperiorem tantum, nunc ſolum circa inferiorem ſpeculationem eius ſignificationẽ reſtringunt, nunc vtrumque ſenſum ſub vnius huius vocabuli ſignificatione compræhendunt. Verumtamen hunc geminum ſuperiorum, & inferiorum intuitum, ſiue dicamus geminum quaſi in vno capite ſenſum, ſiue duplex, eiuſdem tamen ſenſus inſtrumentum, ſit

eiuſdem

eiusdem instrumenti geminum effectum, quicquid horum velimus eligere, nihil tamen impedit dicere, vtrumque horum ad intellectuale cœlum pertinere. Cur etenim hoc etiam cœlum duo magna luminaria non dicatur habere, sicut & de cæteris oportet credere, vt in hoc supremo cœlo speculatio sublimior, atque subtilior sit luminare maius, & speculatio inferior, atq; subobscurior sit luminare minus.

De intellectuali specula, eiusq; supereminentia.

CAPVT X.

HABET autem hoc vltimum & summum cœlum diem suam, habet nimirum & noctem suam, & si hoc cœlum attendimus, quamdiu in hac vita sumus, quid aliud, quàm noctem habemus, vel habere possumus, donec nox in suo cursu iter pergerit, & aurora lucis rutilans noctis tenebras deterserit. Veruntamen hæc nox sicut dies illuminabitur eo quòd quilibet inferiorum cœlorum dies ab huius noctis claritate supereretur. Siquidem fecit Deus lunam & stellas in potestatē noctis, & idcirco hæc nox illuminatio mea in delicijs meis. Habet enim lunā suam, luminare illud minus, quòd superius assignauimus, habet & stellas expandentes lumē suum multiformes vtique modos diuinarum reuelationum. Sed qui dormiunt, nocte dormiunt, nec possunt videre cœli huius luminaria, nec coram domino psallere cum Propheta: *Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti.* Sicut nec illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Quid dicam de homine eiusmodi eo quòd frustra expectet diem & non videat nec lucem surgentis auroræ. Profecto qui eiusmodi sunt, sicut cera quæ fluit auferentur, supercecidit ignis & non viderent solem. Fœlices qui fiducialiter de huius diei mane psallere audent: *Mane astabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* Puto huius meridiem significasse qui dilecto suo dicebat: *Indica mihi quē diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Puto huius diei mane significare voluisse eiusque desiderio diuæstuasse qui dicebat: *Sperabam vsque ad mane.* Quis ex omnibus vobis exultauit vt videret diem istum, vidit & gauisus est? Profecto magnus est quicunque ille est. Neminem tamen credo ad huius diei meridiem in hac duntaxat carne corruptibili posse pertingere, quamuis negare non audeam de mane. Profecto quisquis vestrum ad huius diei claritatem poterit peruenire dum ortus fuerit sol de cœlo, videbit sententiæ illius veritatem, quàm absque dubio dulce lumen, & delectabile oculis videri solem. Sol huius diei habet ortum sed nescit occasum, sicut & ipse dies caret vespera quamuis incipiat ab aurōra. Non nouit illud cœlum cœlorum nisi vnam diem tantū. Sed melior est dies vna in atrijs eius super millia dierum inferiorum cœlorum. Nam secundum profecto cœlum habet dies multas & noctes etiam innumeras, secundum quòd sol eius oritur, & occidit, & ad locum suum reuertitur. Sic & primum cœlum accepit lunam in tempora, & sol eius cognouit occasum suum. Sed Supremi cœli sol & luna steterunt in habitaculo suo. Cum enim cœli huius luminaria ad summum peruenerint, figunt cursum suum, nec de cætero vnquàm inclinantur ad occasum. Si omnino & absque dubio regnum cœlorū intra nos est si in nobisipsis illud inueniri potest, vbi quæso quàm in hoc cœlorum summo rectius quæritur, citius inuenitur, tutius possidetur? Puto quia omnes illius regni regiones abundant auro, eo quòd simile sit regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Nam si scientiæ aurū, si sapientia thesaurum quæris & diligis, vbi quæso abundantiorem cupiam quam in hoc cœlorū summo inuenire poteris? Vbi obsecro

Psal. 1. Psal. 118. Psal. 5. Cant. 1. Esaie. 11.

obsecro summæ sapientiæ claritas poterit tibi melius elucescere, quàm in expressa illius imagine, quàm in excellentissimo eius operæ animæ videlicet creatione, reparatione, glorificatione? Ex hac sanè specula quasi è vicino valet & solet videri qualis sit illa sublimitas spiritus angelici, quæ illa supereminens magnitudo spiritus diuini. Nusquá locorum apparet vicinus, cernitur limpidius quam è sublimi solij huius fastigio quæ sit illa supernorum ciuũ summa, & sempiterna beatitudo. Nusquá locorum quam ex hoc excellentissimo cęlorum spiritu ille qui scrutatur omnia etiam profunda Dei serenius contemplatur inuisibilia illa Dei, quæ per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur. Nusquàm in omni eius opere quã in animæ creatione, reparatione, glorificatione apparet eius, vel potẽtia sublimior, vel sapiẽtia mirabilior, vel misericordia iucundior. Certè vides (vt arbitror) vnde tibi illa copia auri, quam tibi superius promisi, quomodo videlicet ex multa consideratione, & agnitione spiritus tui subleueris ad cognitionem, & contemplationem spiritus angelici, & spiritus diuini.

De triplici distinctione quartæ speculationis.

CAPVT XI.

SED quia iam per expositionem tenemus vnde in tale, tantumq; opus auro abundemus, videamus quid Dominus de propitiatorij nostri longitudine vel latitudine præcipiat, vel cur de eius altitudine omnino taceat. Si rerum naturam consulimus, in ipsis profecto corporib⁹ discere poterimus, quomodo inuestigationis pedẽ in spirituales theorias ponere debeamus. Videmus sanè in rebus exterioribus quòd omnis corporea crassitudo à longitudine incipit, ex latitudine crescit, in altitudine definit. Longitudo itaq; propitiatorij (ni fallor) designat ea quæ in spirituali natura sunt ad inchoationem. Latitudo vero illa quæ sunt ad promotionem, altitudo autem illa quę vltimentur esse ad consumationem. Secundum hæc itaque tria quæ diximus triplicem in spiritalibus essentijs diuinorum donorum distinctionem facimus. Primo spiritalis natura creatur vt sit. Secundo iustificatur vt bona sit. Tertio glorificatur vt beata sit. Per creationem itaq; ad bonum initiatur, per iustificationem in bono dilatatur, per glorificationem in bono consummatur. Bona creationis sunt ad inchoationem, bona iustificationis ad promotionem, bona glorificationis ad consummationem. Prima bona sunt creatoris dona. Secũda bona sunt creatoris dona, & creaturæ merita. Tertia bona sunt creatoris dona, & creaturæ præmia, consummatio donorum, & retributio meritorũ. Prima itaque bona pertinent ad longitudinem. Secunda ad latitudinem, vltima ad altitudinẽ. Nam in primis (vt dictum est) rationalis creatura ad futuræ plenitudinis perfectionem initiatur. Ex secundis proficit, crescit, & dilatatur. In vltimis autem sublimatur ad gloriam, & in gloria consummatur.

De subdistinctione primi gradus huius contemplationis.

CAPVT XII.

VIDEAMVS ergo primo de propitiatorij nostri longitudine, quam iubemur in duos cubitos & dimidium extendere. Quoties itaque creationis nostræ bona illa spiritualia, quæ superius assignauimus corde versam⁹, diligenter inuestigamus, conuenienter distinguimus, sufficienter discutimus, toties propitiatorij nostri opus in longitudinem producimus, & ad certam mensuram extendimus. In hac itaque fabricandi propitiatorij productione, triplex nobis occurit diuinarum donationum distinctio, circa quas solum, vel maximè versari debet nostræ considerationis frequens, diligensq; retractatio. Ex ipsa creationis suæ conditione, naturale est omni rationali creaturæ esse,

rx esse, scire, & velle. Cogita itaque, quàm necessarium, quàm iustũ, & diuinæ bonitati quàm cõgruum, tam dignæ creaturæ, tam excellẽti naturę boni ac mali discretionem dare, simul & arbitrij libertatem concedere, vt esset bonum eius tam acceptum, quàm voluntarium, tam gratum, quàm gratuitum. Quoties in huiusmodi discussione desudas, in propitiatorij tui productione laboras. Scrutare, contemplare, mirare arbitrij libertatem, iudicij discretionem, essentiæ sublimitatem, & propitiatorium tuum cum hoc facis secundũ congruentiam ordinis, & modum quantitatis, in longum producis. Miror si per teipsum nõ aduertis, quàm sit vtilis, quamve necessaria horum omnium assidua consideratio. Ex hoc enim mens illuminatur, inflammatur, & solidatur in bono.

A

B

Quomodo in primo huius contemplationis gradu mens exercere se debeat, vel quantum eiusmodi exercitatio valeat.

C

Caput XIII.

COgita ergo frequenter, considera vehementer, inuestiga diligenter voluntatem, non solum tuam, sed & alienam, seu bonam, seu malam. Cognosce tuam, vt scias quid corrigere, seu etiam vnde debeas gratias agere. Cogita etiã animos perfectorum, necnõ & peruersorum, animos spirituum bonorum, & spirituum malignorum, vt ex contrariorum cõsideratione eluceſcat quid imitari, quid vitare expediat. Attende quid scias, attende quantum nescias. Agnosce quãtum emineas per ingenium spiritibus brutis, agnosce quãtum subiaceas per intellectum spiritibus angelicis. Si attendis quantum præcedas sensu spiritum brutum, cantabis præcordialiter: Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. Si cogites intelligẽtiam angelicam, clamabis profecto: Deus tu scis insipientiam meam. Discutere ergo ignorantiã meam vtile valde, & perneceſſarium mihi, vt sciam quid desit mihi, & cum Beato Iob dicere possim: *Si quid ignorauí, ignorantia mea mecum est.* Sed quoties in memetipso attendo quonam modo, vel quàm sæpe incerta, & occulta sapientiæ suæ manifestauit mihi, profecto magnificat anima mea Dominum, qui erudit nos super scientiam volucrum, & iumentorum, eo quòd ipse sit, qui illuminat omnẽ hominem venientem in hunc modum. Vides certè quãta sit vtilitas huius geminæ considerationis, attendere videlicet affectum rationalis voluntatis, seu etiam sensum rationis. Sed de tertia assignatarum considerationum, quid dicam, in admirando contemplamur, & contemplando miramur animæ essentiam, essentiæ naturam, naturæ excellentiam? Facilè (vt arbitror) potest vnumquemque propria experientia docere, quantum valeat hæc speculatio animum vel contra vitium erigere, vel ad bonum animare. Cognosce quęso homo dignitatem tuam, cogita excellentem illam animæ tuæ naturam, quomodo fecerit eam Deus ad imaginem & similitudinem suam, quomodo sublimauit eam super omnem corpoream creaturam, & statim mirari incipies, quomodo inclyta virgo filia Sion proiecta sit de cœlo in terram, & pariter Domino clamare incipies, quid mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Quid mirum quæso, si in recordatione conditionis meæ, si ad conspectum animæ meæ subito, & absque mora cõfusio faciei meę cooperuit me? Quem enim non pudeat dominam mundi, ciuem cęli, dilectam Dei, addixisse seruituti corporis, prostituisse spiritibus immundis, diu tenuisse sub iugo seruitutis, ad faciendam carnis curam in desiderijs? Mirabitur sanè quisque, cum animæ suæ cogitauerit, cum bene attenderit quid sit, vel esse debuerit, vnde, vel quo proiecta sit, mirabitur, inquam, quomodo facta sit quasi vidua domina gentium, prin-

D

Psalm. 15.

Psalm. 83.

Iob 6.

Psalm 72.

princeps prouinciarum, facta sit sub tributo. Ad hanc (vt arbitror) considerationem reuocare nos voluit, qui dixit: *Quid est Israel, quòd in terra inimicorum es, inueteraſti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in infernosunt.* In hac itaque triplici considerationè debemus (vt iam diximus) propitiatorij nostri longitudinem consummare.

Baruch 3.

Designatio eorum, quæ in hoc speculationis gradu comprehendi non possunt.

CAP. XIV.

SED in prima & secunda considerationè scientiam tuam, vsque ad cubitum extendere potes, nam in tertia omnino non potes. Vbi enim ad id, quod sciri oportet instrumentum idoneum habes, ibi proculdubio, quasi ratæ certitudinis cubitum tenes eo quòd rei cognoscendæ notitiã, per experientiam capere valeas. Quasi enim ad plenum cubitum scientia tua excreſcit, cũ ad certitudinis firmitatem, per experimentum attingit. Sed quem quæso non doceat propria experiẽtia quid sit velle, vel quid sit scire? Nonne legit hoc vnusquisque, quoties voluerit in proprio corde? Nunquid nam ignoras, quã infinita velis, quàm infinita nolis, quã innumera scias, quàm innumera nescias? Sed nunquid quomodo vides voluntatem tuam, quomodo nosti cogitationem tuam, potes æquè videre, vel nosse animę tuæ substantiam? Quis, inquam, in hac adhuc carne positus animam suam, vel quamlibet spiritualem substantiam in sua puritate vidit, vel etiam videre potuit? Proculdubio in hac parte humanus intellectus excussit à natiuitate, & necesse habet quotidie Domino clamare: Illumina oculos meos. Profecto si quis quæ eiusmodi sunt in hac corruptibili carne videre potuit, per mentis excessum supra semetipsum ductus fuit, & in eo quod vidit intellectus humani metas, non propria industria, sed ex reuelatione diuina transcendit. Sed quicquid in hunc modum humana experientia potuit attingere, constat nimirum illud non ad hoc, sed ad aliud contemplantis genus pertinere. Quantumcunq; ergo in hac consideratione ingenium tuum exercueris, quantumcunque studium tuum continuaueris, quantumcunque in hac parte sensum tuum dilataueris, scientiam tuam ad plenum cubitum extendere non poteris.

Psalmist.

Quòd nec illa negligere debemus, quæ nos nisi ex parte comprehendimus.

CAPVT XV.

MVLTA tamen sunt, minimèque spernẽda, quæ de spiritalis essentiæ possumus proprietate, vel ex diuinarum scripturarum auctoritate colligere, vel rationis attestatione probare. Studeamus ergo scire quomodo vel quantum possumus, quamuis nos vsq; ad experientia cubitum extendere non possimus. Modicum quidem, sed multum est, quod in hac consideratione sciri potest. Modicum sanè ad plenitudinem, sed multum per omnem modum ad vtilitatẽ. Noli ergo negligere, quod potes de hoc cubito habere, quãuis ipsum minimè possis explere. Vt enim de cæteris taceã, quæ pertinere videntur ad speculationem istam, quantum putamus detrimentum incurris, si animæ immortalitatem nescis, & omnino non credis? Si enim de animæ immortalitate non constet, quis quæso ad futurã retributionẽ se præparet? Quis obsecro vitam suam restringat, ne post cõcupiscentias suas eat? quis de perpetratis malis satisfaciat? quis se ad fortia opera accingat? quis inter tot diuinorum flagellorum tam acerba, patientiam habeat, si de futura vita penitus diffidat? Totum quod de humani generis redemptione asseritur, totũ quod de diuinis sacramentis creditur, quicquid de diuinis institutionibus præcipitur, quicquid de diuinis promissionibus expectatur, penitus destruitur, si de

Detrimentum incurrens ignorantia animæ immortalitatis.

animæ perpetuitate desperatur. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores omnibus hominibus sumus. Ecce reliquimus omnia, & secuti sumus ipsum, quid ergo erit nobis, si omnino mortui non resurgũt? Vt quid propter ipsum mortificamur tota die si nulla ab ipso speranda est corona iustitiæ? Si omnino vnus est interitus hominis, atque iumentorum? & æqua vtriusq; conditio, quid mihi proderit, si maiorem sapientię, atque iustitiæ operam dedero? Nonne multo melius faciunt qui comedunt, & bibunt, & ducunt in bono dies suos, qui epulantur quotidie splẽdide, quã qui mortificantur tota die? Nonne multo melius erit ire ad domum conuiuij, quàm ad domum luctus, si post hãc vitam nihil habet homo iumento amplius? Cur non vadam & affluam delicijs, & fruar bonis quæ sunt, si omnino mortui non resurgunt? Cur illam vocem libenter non audiamus, quia dicitur: comedamus & bibamus, cras enim moriemur? Vides certè quanta mala sequantur, si de animæ immortalitate dubitetur. Minimè itaque contemnere debemus, quæ de hoc cubito efficere possumus, quamuis ad eius expletionem minimè sufficiamus. Ab hac ergo triplici consideratione essentiæ, videlicet spiritalis, eiusque discretionis, ac voluntatis propitiatorij nostri opus inchoatur, & ad diffinitam mensuram producitur. Qui igitur animum suum in horum speculatione plenè exercuit, propitiatorij sui longitudinem explcuit. Hæc de propitiatorij longitudine iam diximus, nũc ad eius latitudinem, inuestigationis manum vertamus.

Esa.22.

De subdistinctione secundi gradus contemplationis.

CAPVT XVI.

AD latitudinem spectant (vt diximus) ea quæ sunt ad inchoationẽ. Bonum autem nostrum, quod ab opere creationis inchoat, iustificatio dilatat, & se ex hoc ad latitudinem pertinere demonstrat. Hoc autem opus sine duobus non consummatur. Nunquam enim perficitur, si creaturæ suæ creator non cooperetur. Et posset quidem si vellet, sine creaturæ opera totũ creator per seipsum explere, sicut potuit cum voluit tot, & tanta de nihilo creare. Nos si sine eius adiutorio nitentes de nostris viribus præsumimus, frustra laboramus. Testatur hoc qui in euangelio suo loquitur: *Sine me nihil potestis facere*, eo quòd ipse sit qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate. Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Quid enim sine ipso per memetipsum potero, qui nec saltẽ dicere possum Domine IESV, nisi in Spiritu sancto? Ipse vtique est, qui operatur omnia in omnibus diuidens singulis prout vult. Veruntamẽ in iustificationis nostræ opus, voluntarium consensum requirit, qui dicit: *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.* Libero arbitrio ascribitur, cum hoc opus præpeditur, vbi dicitur: *Si populus meus audisset me, Israël si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.* Si enim nos in huiusmodi opere omnino nihil facimus, frustra eius adiutorium imploramus, falsoq; eum adiutorem vocamus. Aliud est enim facere, atque aliud adiuuare. Quid enim est auxiliari, nisi operanti cooperari? Adiutorem eum habere, & in bono cooperatorem intellexit, qui dixit: *Adiutor meus, & liberator meus es tu Domine, ne moreris.* Quotidie eius adiutorium quærimus, cum ei in quotidianis orationib⁹ proclamamus: *Adiuua nos Deus salutaris noster.* Patet ergo quia hoc opus à duobus perficitur, in quo creaturæ suæ creator cooperatur. Opus itaq; est in hoc opere propria industria, & diuina gratia. Frustra enim quispiã libero arbitrio innititur, nisi diuino adiutorio fulciatur. Perficitur autẽ iustificatio nostra ex deliberatione

Ioan.15. *Philip.2.* *Rom.9.* *1.Cor.12.* *Ibidem.* *Esa.1.* *Psalm.80.* *Psalm.69.* *Psalm.78.*

tione propria, & inſpiratione diuina. A Sola enim iuſta velle, eſt iam iuſtum eſſe. Ex ſola ſiquidem voluntate rectè iuſti, vel iniuſti dicimur, quamuis ex opere in vtrumque adiuuemur. Duobus autem modis nobis cooperatur Deus, interius videlicet & exterius. Interius per occultam aſpirationem, exterius per manifeſtam operum ſuorũ adminiſtrationem. Sed nil ad hoc contemplationis genus illa cooperatio, quę exterius fit, eo quòd propitiatorium noſtrum de auro puro fieri oporteat, & B hæc ſpeculatio in pura intelligẽtia ſubſiſtere debeat. Hæc itaq; duo ſunt, ex quibus perficitur propitiatorij noſtri latitudo, propria videlicet deliberatio, & diuina inſpiratio.

Quod quædam ſimiliter in ſecundo huius cõtemplationis gradu ſunt, quæ comprehendi non poſſunt.

CAPVT XVII.

QVID ſit autem deliberatio, quotidiano vſu didicimus, & de eius C certitudine poſt tot experimenta hæſitare non poſſumus, & idcirco ſcientiam noſtram in hac parte, vſq; ad plenum cubitum extendere poſſumus. Sed quis quęſo in hac duntaxat vita comprehendere ſufficiat, quonam modo diuina gratia cor viſitare, & ſua inſpiratione ad omnem ſuam voluntatem inclinare ſoleat? Quantumcunq; in hac conſideratione laboremus, opus noſtrum in hac parte ad plenum cubitum non extendimus. Quomodo enim D diuinæ inſpirationis modum, humana intelligentia comprehendat, cùm Dominus in Euangelio ſuo de eiuſdem rei inſi comprehenſibilitate admoneat? *Spiritus*, inquit, *vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quo vadat.* Docemur itaque de gratiæ diuinæ adiutorio per auctoritatem ſcripturarum, quòd & ipſi probamus per quotidianum infirmitatis noſtræ defectum, & per manifeſtum cooperationis ipſius effectum. Ad hoc ſiquidem toties eius nobis gratia ſubtrahitur, vt quã perſe nihil boni humana infirmitas poſſit, ex proprio defectu doceatur. Ad hoc iterum eadem quæ fuerit ſubtracta gratia reſtituitur, vt per eius effectum, quid ex Dei munere ſumus, experiamur. Vt quid vnum idemq; modo poſſumus, modo non poſſumus, niſi gratiam adiutricem modò habemus, modo non habemus? Patet itaque quòd de diuinæ gratiæ adiutorio minimè nos liceat dubitare, quamuis cooperationis eius modos minimè poſſimus comprehendere. Cubitum itaque in huius noſtræ conſiderationis opere explere non poſſumus, quia ingenium noſtrum in huius inueſtigationis latitudine, vſque ad comprehenſionis terminum non extendimus. Patet itaque ratio cur propitiatorij noſtri latitudo, vſque ad duos cubitos ſe extendere non valeat, vel cur cubitum & dimidium, iuxta documentum diuinum habere oporteat. Si igitur animũ tuum in hac gemina conſideratione ad plenum exercuiſti, propiatorij tui latitudinem, iuxta modum congruum expleſti.

De prima & ſecunda diſtinctione huius contemplationis, earumq; differentia.

CAPVT XVIII.

NEMO putet eandem eſſe conſiderationem illam, quam ſuperius poſuimus voluntatis, & hanc quã modo latitudini aſſignauimus deliberationis. Nam ad illam pertinet quod in mente agitur ex ſola operatione naturæ, ad iſtam autem quod in ipſa actitatur ex opera induſtriæ. Ad illam ſpectat quælibet animæ vis ipſi naturaliter inſita, ad iſtam quælibet animę virtus per induſtriam comparata. Ad illã denique quilibet animi motus, qui naturali quodam impulſu agitur, ad iſtam quilibet animi nutus, qui rationali quodam diſpoſitionis moderamine ducitur. Et quidem ſolemus vim illam animæ, quæ ſe valet, & ſolet in tot affectus

ctus formare, & per eã multiplices modos variare, vim illam inquam animæ, solemus voluntatem nominare. Similiter eius motum, & eiusmodi (vt ita dicam) instrumenti actum voluntatem dicimus, & ipsum velle voluntatem vocamus. Nec solùm illud velle quod solo naturali motu fertur, voluntas nuncupatur, verum etiam illud quod liber animi consensus ex deliberatione comitatur. Sed cogit nos vtique verborum inopia, verborum significationes modo extendere, modo restringere, & pro necessitatis ingruentia, congruenter variare. Sed vt sufficienter distinguamus, quid huic considerationi ascribere debeamus, omnis animæ cõsensus, & quicquid ex consensu in animo agitur ad hanc considerationem pertinere videtur, quẽadmodum omnis sensus, vel quilibet animæ motus qui contra consensum, vel præter consensum agitur longitudinis considerationi rectè ascribitur. Bona nanq; creationis (vt superius iam dictum est) assignanda sunt propitiatorij nostri longitudini, bona verò iustificationis ascribenda sunt eius latitudini. Et scimus quia quicquid in anima præter cõsensum est, hominem vtique iustificare non potest. Ad primã itaq; considerationẽ pertinet diligenter attẽdere quibus bonis naturaliter mens polleat, vel careat. Ad secundam verò spectat nosse quæ bona mens ex virtute iam habeat, vel quæ necdum habere valeat. Facilè est (vt arbitror) videre, vel nosse quam fit necessarium, vel vtile vtramq; harũ considerationum familiarem habere, & frequenter quidem in contemplationem adducere. Ex prima enim consideratione agnoscit homo ad q̃ bona sit naturaliter promptior, vel ad quæ mala procliuior, quibus studijs debeat vehementius insistere, contra quæ mala debeat instãtius vigilare, quibus exercitijs valeat melius promoueri, quib. vitijs valeat facilius corrumpi. Ex secunda autem consideratione intelligit homo quibus culpis subiaceat, vel quibus meritis emineat, & quid pro his pœnæ, vel præmij expectare debeat, quantum quotidie proficiat, vel deficiat, cum quanta animi industria satagat præterita mala delere, præsentia declinare, futura præuenire, cum quanta animi constantia studeat recuperare bona amissa, custodire vel multiplicare bona possessa. Quod gratum, quòd commodum, quam ve iucundum spectaculum secundùm considerationem primam tot animæ qualitates, tot eius cogitationes, tot ipsius affectiones in speculationem adducere, & in eorum admiratione animum suspendere? O quàm miranda speculatio, ò quàm stupenda delectatio iuxta cõsiderationem secundam tot animi virtutes, tot eius exercitationes, tot eius studia, vel merita præ oculis habere, & eiusmodi cõtemplationi diutius inhærere.

Quòd nullo sensu nostro comprehendi valeant quæ ad tertiam diffinitionem spectant.

CAPVT XIX.

SED illud nunc sanè dignum videtur consideratione, cur de propitiatorij nostri altitudine omnino tacuit, qui eius tam longitudinem, quàm latitudinem adeo diligenter expressit. Sed demonstratum est superius ad hãc pertinere considerationem illa proculdubio quæ sunt ad glorificationem, sicut ad eius latitudinem ea quæ sunt ad iustificationem. Sed glorificationis nostræ modum quis sensus hominum capere, quæ ratio potest comprehendere? Quis huius rei experimentum, quis eiusmodi euidentiæ documentum vel in alio vidit, vel in seipso experiri meruit? Huius rei sanè homo in hac vita nec sufficiens habere argumentum, nec vllum valet capere experimentum. Rectè ergo dicti operis altitudini nulla mensura præscribitur, quia glorificationis nostræ modus, (vt dictum est) nullo nostro sensu comprehenditur.

Et

Et quidem propitiatorium non nihil A crassitudinis habere creditur, sed incęterarum dimensionum comparatione non reputatur. Sic vtique sic glorificationis nostræ certitudinem fidei attestatione tenemus quamuis qualitatis, vel quantitatis eius modũ per intelligẽtiam necdum capere possimus. Sed pro modico, & penè pro nihilo reputat qcquid humana auiditas experimẽto non probat. Scimus autẽ quia post plenam emundationem conscientiæ, post multa exercitia iustitiæ, incipit tandem aliquando mens humana sperare, quod prius vix poterat credere, & in hunc modum propitiatorij nostri mensura in altum surgit, & ad soliditatem crescit. Credo sanè pertinere ad soliditatẽ eiusmodi propitiatorij, quando mens incipit in Domino gloriari, & pro bono conscientiæ testimonio non modicum gratulari, in tantum vt veraciter audeat profiteri, quia gloria nostra hęc est, testimonium conscientiæ nostræ. 2. Cor. 1. Tu verò si vis vt propitiatorium tuum C in altum proficiat, & congruam prout in hac vita fieri valet soliditatem accipiat, nunquam desistas, nunquam quiescas, donec futuræ illius plenitudinis aliquas (vt ita dicam) arrhas obtineas, donec æternæ fœlicitatis quantulascunque primitias accipias, donec diuinæ suauitatis dulcedinem prægustare incipias. Ad huius sanè desiderium animáre nos voluit, qui dixit: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* Psalm. 33. Propitiatorium ergo tuum non nihil spissitudinis habere iam credimus, si iam gustasti quoniam dulcis est Dominus. Sed quantumcunque ad hanc gratiam creueris, quantumcunq; in ipsa profeceris, debes semper modicum reputare, & pro futuræ fœlicitatis magnitudine quasi pro nihilo ducere. Hoc est sanè quod scriptura sancta tacitè innuit, quæ de propitiatorij nostri altitudine omnino nihil dixit, ac si per taciturnitatẽ ipsam altius clamet, longeq; melius insinuet, quia quicquid mẽs humana in hac vita duntaxat de internæ suauitatis abundantia capere valet, quasi pro nihilo reputari debeat. Tacẽdo clamat quod omnino indignum ducat de eius operis nos mensura instruere, ad cuius inchoationem humana infirmitas in hac vita vix potest assurgere.

Quomodo hoc contemplationis genus possit in quinq; gradus diuidi, & quæ pertineant ad primum gradum.

Caput XX.

B Sed quoniam primam illam considerationem quæ ad longitudinem petinet in tria distinximus, secundã autem quæ ad latitudinem spectat in duo diuisimus, possumus totum hoc contemplationis genus in quinq; partitiones secare, & per totidem gradus dividere. In primo itaque gradu huius contemplationis consideramus ea quæ pertinent ad animæ qualitatem, vel essentiæ ipsius proprietatem, quod vita quædam & perpetua sit, quæ nullis pœnis, nullis vnquam tormentis extingui possit, quòd non solùm possit ipsa in perpetuum viuere, sed corpus etiam ad vitam & ad sensum animare, quòd nullo sustẽtamento egeat, quòd sine subsidio sempiternè subsistat, quomodo sit per tot corporis membra diffusa, cum sit ipsa simplex, partibusq; carens individua essentia, quomodo in toto corpore suo quasi in suo quodã mundo sit, vtiq; vbiq; tota quemadmodum Deus inuenitur vbiq; totus in omni creatura D sua, quomodo in illo suo mundo sola voluntate omnia mouet atq; disponit, sicut in hoc mundo Deus solo voluntatis nutu omnia regit, qui eodem volũtatis nutu omnia creauit. Inuenies in hoc spectaculo & alia multa consideratione digna, quæ nec sine admiratione speculari, nec sine iucunditate possis admirari. Quid tamen mirum si inuenimus in spiritu rationali mirãda multa atq; stupenda, cùm sit præcipua Dei creatura, & ad imaginem & similitudinem ipsius facta? Cum enim sit mirabi-

Anima rationalis excellentia.

lia

lis Deus in operibus suis, magnus atq; laudabilis nimis in omnibus magnalijs suis, vbi tamē obsecro apparebunt mirabilia virtutum eius insignia quàm in imagine sua, quàm in similitudine sua? Absque dubio omnipotentis artificis industria quæ vbique mirabilis appareat in eiusmodi opere singulariter eminet.

De consideratione eorum quæ pertinent ad secundum gradum.

Caput XXI.

IN secundo huius contemplationis gradu considerantur illa quæ ad cognitionem sunt, vel veritatis studio deseruire possunt, & quæcunque in augmenta scientiæ concurrunt, atq; conducunt. In hac sanè consideratione rectè miramur volubilitatem cogitationis, agilitatem imaginationis, ingenij acumen, discretionis examen, capacitatem memoriæ, viuacitatem intelligentiæ, & circa hæc alia quælibet stupēda & admiratione digna. Quis enim dignè pensare, quis sufficienter æstimare valeat, quis in eius considerationis admiratione nòn expauescat, si diligenter attendat quæ sit illa tam multiplex cogitationis humanæ volubilitas, quæ sit eius tam inquieta & insatigabilis velocitas, quæ per tam multa, tam varia, & tam infinita discurrit, quæ nulla hora, nullo temporis momento quiescit, quę tot spatia locorum, quæ tot voluminia temporum in tanta festinatione pertranlit, cui vndique patet tam facilis tranlitus, tam agilis discursus de summis ad ima, de imis ad summa, de primis ad nouissima, de nouissimis ad prima. Sed de imaginationis agilitate, facultatisq; eius facilitate quid nos dicturi sumus, vel quid inde dignè dicere possumus, quæ omnium eorum quę animus suggerit, in tanta velocitate imaginem depingit? Quicquid à foris animus per auditum haurit, quicquid ab intus ex sola cogitatione concipit, totum imaginatio absque mora, & A omni dif cultate sepolita per repræsentationem format, & quarumlibet rerum formas sub mira festinatione repræsentat. Quale quæso est tot rerum atq; tantarū in momento, in ictu oculi picturas efficere, & iterum eadem eadem facilitate delere, vel alio atq; alio modo multiformiter variare? Nonne per imaginationem animus quotidie nouum cęlum nouam terram cùm voluerit creat, & in illo phantastico mundo quasi alius quidam creator quātaslibet eiusmodi generis creaturas omni hora actitat, & pro arbitrio format? Nihilominus autem si ingenij acumen attendimus quod in illo mirari debeamus citius inuenimus. Vide quā multa, imò penè infinita humano ingenio peruia sunt, quæ nullo vnquam corporeo sensu attingi possunt. Vide quomodo illud humani ingenij acumē soleat profunda inuestigare, intima quæque penetrare, inuoluta, perplexa, obscura, & in tenebris posita, euoluere, enodare, illustrare, & in lucem euocare. Intimos (vt ita dicam) latitantis naturæ sinus abditosq; recessus viuacitatis suæ subtilitate quotidie adit irrumpit atq; pertransit festinans, & anhelans semper in vlteriora penetrare, & altiora conscendere. Attende quot scientiæ disciplinas inuenerit, quomodo tot artes excuderit, & tunc incipies obstupescere, & ex nimia admiratione deficere. Sic sanè si memoriæ capacitatem eiusque amplitudinem attendas, inuenies absque dubio quod dignè mirari debeas. Quantus quæso est ille tam immensæ amplitudinis sinus qui tot rerum substātias, tot substantiarum formas, tot genera rerum, tot species generum, tot indiuidua specierum, indiuiduorum verò tot proprietates, tot qualitates, tot quantitates, actiones, & passiones, habitus, situs, loca, & temporis latitudinis suæ ambitu comprehendit, abscondit, atq; custodit, diuq; custodita iterum in medium producit? Cogita si potes quæ sint illa gazophilatia, quàm multa, quàm

A B C D

quàm lata, quàm ampla, quàm profunda, vel alta, quæ tot scientiæ thesauros, & sapientiæ gemmas possunt vndecunque colligere, & inconfusè custodire. Miranda proculdubio memoriæ capacitas, sed non minus mirabilis intelligentiæ viuacitas. Quod sit autem magna, vel miranda facilè perpendere, & ex prædictis colligere. Quicquid enim sensus attingit, cogitatio parit, quicquid imaginatio formar, ingenium inuestigat, memoria conseruat. Horum omnium notitiam intelligentia capit, & cùm libuerit in considerationem admittit, vel in contemplationem adducit.

A

B

De consideratione eorum quæ pertinent ad gradum tertium.

Caput XXII.

IN tertio huius contemplationis gradu cõsideramus rationalis animi voluntatem, multiplicemq; eius affectionem. Quis enim dignè explicare possit quot alternationis modos momentaneis permutationibus induit, quàm multiformiter se alternantium vicissitudinum motibus variare consueuit? Cogitet quisque quibus perturbationibus quotidie animus suus afficitur. Indeq; colligat quàm multiformiter variatur. Modo se in fiduciam erigit, modo in diffidentiam cadit, nunc per constantiam figitur, nunc subitaneo timore concutitur? Modo eum ira perturbat, modo ingens ira exagitat.

C

Mutationes variæ humani animi.

Nec illud adeo mirũ, quòd variis qualitatibus, diuersisq; perturbationibus per singula momenta afficitur, sed illud supra modum stupẽdum quòd sub eodem penè momento sæpè cõtrarijs affectionibus tangitur. Nunc odio, nunc amore ducitur, modo gaudio, modo mœrore distrahitur. Quod sæpè videmus inter mira gratulatiõis nostræ tripudia, quomodo superueniens subitoque emergens tristitiæ causa animum vehementer concutit ac deijcit, & omnem illam exultantis animi solennitatẽ subito in mœrorem vertit. Nec tamen adeo mirum, quòd pro diuersis rebus animus sæpè & subito cõtrarijs se qualitatibus induit, sed illud multo mirabilius, quòd propter vnam eandemq; rem cõtrarijs affectibus contrarios affectus superducit. Nam diu multumq; dilecta nimio postmodum odio sæpè persequimur, & vehementer approbata, atq; deliderata subito detestamur. Sed vt adhuc amplius mireris, vnum eundemq; hominis affectum si diligenter attendere velis, circa vnam atq; eãdem rem multiformiter variare videbis. Nam modo de magno fit paruus, modo de paruo timagnus. Quandoq; autem de magno fit maior, quandoque de modico fit & adhuc minor. Idem itaque animi affectus circa eandem rem crescit atque decrescit, & modo vehementer intumescit, & modo penè modo penitus deficit, & post plenum sæpè defectum penitus reuiuiscit. Attende & illud in humano affectu quàm sit magnus in magnis, & in sublimibus sublimis, quàm sit paruus in paruis, & in vilibus vilis, quàm sit inquam magnus & sublimis cùm se in altum erexerit, quàm sit paruus & vilis cùm se in ima deiecerit. Cùm se in audaciam erexerit, videbis eum sæpè etiam mortem contemnere, & inter summa pericula nil trepidationis habere. Eundem autem ipsum videbis postmodum inter nocturna silentia ad tenuem flãtum, ad vnius ramusculi motum, seu etiam foliorum lapsum subito trepidare, & animi constantiam perdere. Sed quis omnes humanæ affectionis qualitates enumerare? Quis omnes variationis eius modos explicare sufficiat? Penè quot sunt diuersitates rerum, tot sunt varietates affectionum. Sicut enim in approbatione rerum diuersis diuersa sentimus, sic in affectione rerum circa diuersa diuerso modo afficimur. Secundùm iudicium enim approbationis variari solet desiderium affectionis.

D

Varietates affectionum quantæ.

De consideratione eorum quæ pertinent ad gradum quartum.

CAPVT XXIII.

IN quarto huius cõtemplationis gradu virtutem deliberationis contemplamur pariter & admiramur quomodo tot animi affectiones quotidie in virtutes redigit, inquantum eas & per discretionem disponit, & in bona intentione figit. Cùm enim nihil aliud sit virtus, quàm affectio ordinata, & moderata, ex intentione bona agitur vt sit affectio ordinata, & per discretionem efficitur vt fiat moderata. Debemus autem semper omne deliberationis nostræ studium circa hoc negotium vehementer impendere, & huic exercitationi tam fortiter quàm frequenter insistere, vt omnis nostra affectio ab illicitis transiens per licita discurrat, & vt in licitis etiam desiderijs æquitatis modestiam vbiq; custodiat. Nonne ex virtute deliberationis quotidie agitur vt affectus mali cohibeantur, minuantur, destruantur? Nonne ex virtute deliberationis assiduè efficitur, vt affect' boni nutriantur, promoueantur, solidentur? Vide quomodo quosdam affectus in perpetuum damnat, alios verò in æternum exaltat, secundùm quòd eius officium est deponere potentes de sede, & exaltare humiles. Itaq; hunc humiliat, & hunc exaltat suscitans de puluere egenum, & de stercore erigẽs pauperem. Nõne illius officium est, totam illam internæ familiæ turbam tot cogitationum, tot affectionum pro arbitrio disponere, & imperantis more suis legibus subiugare, quotidie iudicium & iustitiam facere, dominari à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum? Nonne ipsius est carnalia desideria forti castigatione percutere, fluctuantium cogitationum tumultus violenter reprimere, seq; quotidie ad spiritalem pugnam accingere, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis? Nonne ipsius est omnes rebelles animi motus, elationumq; fastus fortiter premere, hostilemq; illum vitiorum exercitum viriliter opprimere, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis? Debet autem non solùm vitia reprimere, verum etiã virtutes excolere, familiam Nabuchodonosor forti animaduersione ferire. Domum autem Dauid sagaciter disponere, & diligenter enutrire. Iudicabit itaq; in nationibus, implebit ruinas, cõquassabit capita in terra multorum. Sed & super solium Dauid, & super regnum eius sedebit vt confirmet illud & corroboret in iudicio, & iustitia. Quis autem dignè describat quæ vel quanta sit illa virtutum turba terribilis vt castrorum acies ordinata, ipsius disciplinis instruenda, ipsius ordinatione disponenda? Quales quæso, vel quantæ credendę sunt illæ virtutum phalanges quæ currus Pharaonis, & exercitum eius euertunt, quæ Salomonis nostri currum vndique cingunt & muniunt? Currus Dei decem millibus multiplex millia lætãtium, Dominus in eis in Syna in sancto. Sed si tantis virtutibus pollet in hac etiam vita quælibet anima perfecta, quanta quæso erit illa virtutum consummatio quam habebit in illa summa futuræ plenitudinis gloria? Cogita si potes, quanta sit illa futurorum bonorum tam corporalium, quã spiritualium copia, quæve sit eorum, & quàm multiplex differentia, profectò secundùm differentiam bonorum erit & differentia affectionum. Neque enim eodẽ modo afficiemur circa minora, vel maiora bona, vbi omnis nostra affectio sicut in omnibus erit ordinata, sic in omnibus absque dubio erit pariter & moderata. Quis tibi obsecro erit ille virtutum numerus in tot ordinatis & moderatis animæ affectionibus? Si te in huius considerationis speculam æcollere valeas, miror si non credas millia millium ministrare ei, & decies millies centena millium assiste-/

Officium animæ perfectæ.

re

rei. Perpende ergo quale ſpectaculum A
ſit, quamve iucundum tot animarum
ſanctarum virtutes quib⁹ interim pol-
lent, vel in futuro pollere habent, in
contemplationem adducere, & in e-
iuſmodi admiratione animum ſuſpen-
dere.

De conſideratione eorum quæ pertinent ad gradum quintum.

CAPVT XXIIII.

IN quinto huius cõtemplationis gra-
du (ſicut ſuperius iam diximus) aſpi- B
rantis gratiæ qualitatem, vel modos
cum attentione miramur, & cum ad-
miratione attendimus. Abſque dubio
quicquid boni in bonorum cordibus
agitur, ſeptiformis ille ſpiritus per in-
ſpirantem gratiam operatur. Ecce v-
nus atque idem ſpiritus tot mentibus
ſemper & vbique præſidet, & gratiæ
ſuæ munera multipliciter impẽdit. Ec-
ce tot hominum mentes tot modis in-
format, & omnium voluntates ad vo-
luntatis ſuæ arbitrium ſine aliqua coa- C
ctione inclinat, ipſo reuelante veritas
agnoſcitur, ipſo inſpirante bonitas a-
matur. Nam ſine cooperãte gratia om-
nino non ſufficimus vel ad cognitio-
nem veritatis, vel ad amorem virtutis.
Veruntamen quàm magnum, quàm
mirabile illud eſſe creditur quòd quic-
quid virtutis in nobis operatur, nobis
ad meritum imputatur. Et miro quodã
incomprehenſibili q̃ modo ſic nobis
ſuæ voluntatis beneplacitum inſpirat,
vt iuſtè nobis ad meritum reputari de- D
beat quicquid bonitatis eius in nobis
gratia imprimit, vel reformat. Saluo e-
nim humanæ voluntatis arbitrio, & o-
mnino abſque vlla coactione quælibet
bona voluntas per inſpirantẽ gratiam
in diuinæ bonitatis complacitum con-
flatur, & idcirco homini ad retributio-
nũ gloriam cumulatur quicquid ex li-
bero mentis conſenſu in ipſa diuinitus
agitur. Operatur autem illa ſtudiorum
bonorũ cooperatrix gratia quædam in
nobis quæ ſunt ad augmentum debiti,
quædam verò quæ ſunt ad incrementũ
meriti, quædam autem quæ videntur
eſſe ad inchoationẽ præmij. Toties nã-
que ſeruitutis noſtræ debitum diuina
benignitas augeſcit, & ſibi nos magis
obnoxios reddit, quoties in nobis ſciẽ-
tiæ & ſapientiæ dona accreſcit. Hæc i-
taque, & quælibet eiuſmodi in augmẽ-
tum ſunt debiti potius, quàm meriti.
Sed quicquid virtutis diuina nobis bo
nitas inſpirat, ad merita retributionũ
accumulat. Quicquid verò intimæ ſua-
uitatis, quicquid diuinæ dulcedinis
mentibus noſtris diuinitus infunditur
ad præmij inchoationem quodammo-
do ſpectare videtur. Hæc omnia opera-
tur vnus atque idem ſpiritus. Nam &
vnctio eius docet nos de omnibus, &
charitas Dei diffuſa eſt in cordibus no-
ſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt
nobis, & nihilominus conſtat eſſe ab i-
pſo quodlibet gaudium in ſpiritu ſan-
cto. Vultis autem apertius noſſe ad quẽ
fructum ſoleat ſpiritus iſte ſpiritum
noſtrum fœcundare? *Fructus autem ſpi-* *Galat.5.*
ritus eſt (ait Apoſtolus) *charitas, gaudium,*
pax, patientia, longanimitas, bonitas. O
quàm multa, ô quàm magna ſunt quæ
ſpiritus iſte operatur in nobis diuidens
ſingulis prout vult. Diuiſiones enim *1.Cor.12.*
gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus.
Alij quidem per ſpiritum datur ſermo
ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij fides,
alij gratia ſanitatum, alij operatio vir-
tutum, alij prophetia, alij diſcretio ſpi-
rituum, & cætera innumera in hunc
modum. Perpende obſecro quàm ſit
ſpectabile, quamve ſalubre has & hu-
iuſmodi diuini ſpiritus operationes in
ſpeculationem adducere, & in earum
contemplatione animum ſuum ad hu-
militatem & caritatem roborare. Mul-
tum enim per omnem modum animus
tam ad dilectionem Dei, quàm ad de-
ſpectum ſui proficit, cùm ſæpè attẽdit,
cùm plenè agnoſcit, quàm per ſe nihil
poſſit. Quod admiranda, quàm ample-
ctenda illius gratia per quam ita ope-
ratur in nobis omnia opera noſtra, vt

sint tam sua quam nostra, dona sua, & merita nostra. Superius iam assignauimus, quàm sint multiplices, vel multiformes humani cordis affectus. Hos vtique ille Domini spiritus quotidie in electis suis paulatim contemperat, & in vnam harmoniam conformat, & gratiæ suæ plectro quasi cytharedo doctissimus hos extendendo, illos relaxando ad concordem quandam cõsonantiam coaptat, donec reboet ex his in auribus Domini Sabaoth melodia quædam melliflua & supra modum dulcis tanquàm cytharedorum multorum cytharizantium in cytharis suis. Sed si tam mira harmonia & tam multiplex consonantia surgit de corde vno in tanta pluralitate tam multiplicium affectionum quæ quæso, vel quanta erit illa supercœlestium animorum consona cõcordia, concorsq; consonantia in tanta multitudine tot millium angelorum, tot animarum sanctarum exultantium & laudantium viuentem in sæcula sæculorum. Hæc omnia vtiq; agit atq; disponit multiformis illa diuini gratia spiritus, qui (vt superius iam dictũ est) operatur omnia in omnibus. Si in his ergo quinque huius contemplationis gradibus exercitatos sensus habemus, si ad eiusmodi speculationes prompti & proni sumus, profectò propitiatorium nostrum iuxta propositum diuini documenti modum expleuimus.

Quàm bonè spiritus Domini cõperet humanos affectus.

A *rub vnus sit in lat. . . vne, & alter in altero. Virumq; latus propitiatorij tegant expandẽtes alas & operientes oraculum. Respicientq; se mutuo versis vultibus in propitiatorium.*

Libet sanè huic descriptioni vehementer intendere, & doctrinæ nostræ regulam ex proposita similitudine sumere, & iuxta descriptionis huius formulam operis nostri formam, vel modum excudere. Peto enim quia aliquid magnũ, aliquid præclarum in hoc nobis opere proponitur, quòd nobis sub tali forma B exprimitur, quòd tali nomine censetur, quòd angelorum formam imitatur. *Duos*, inquit, *Cherubin aureos & productiles facies.* Verè aliquid magnũ, verè aliquid præclarum, aliquid vtique supermundanum, & omnino aliquid plus quàm humanum esse debuit, quòd sub angelica nobis forma repræsentari oportuit. Certè Cherubin plenitudo scientiæ dicitur, & sub talis vocabuli præsagio magnum quiddã secretioris scientiæ proponere, vel polliceri videtur.

Cherubin quid significet.

C Sed & illud adhuc aduertere debemus, quòd non quoslibet angelos, sed summos, & Deo immediatè coniunctos, Cherubin vocare solemus. Ad supermundana itaq;, imò ad supercœlestia huiusmodi operis forma nos prouocat, & ad summorum & diuinorum speculationem intelligentiam nostram sub hac propositione inuitat. Constat itaq; supra hominem esse, & humanæ rationis modum, vel capacitatem excedere, quæ ad hęc duo nouissima contempla-

D tionum genera videntur pertinere. Vnde oportuit ea ad similitudinis expressionem non tam humana quàm angelica effigie repræsentare. Nisi enim humanę ratiocinationis angustias harum speculationum materia excederet, humanæ potius quàm angelicæ similitudinis formam formandi operis exẽplum habere oporteret. Oportet ergo nos supra nosmetipsos leuare, & ad ea quæ supra rationẽ sunt contemplatione ascendere, si ad angelicæ similitudinis instar cupimus intelligentiæ nostræ

vola-

LIBER QVARTVS.

De quinto & sexto contemplationum generibus.

CAPVT I.

RESTAT adhuc de quinto vel sexto cõtemplationis genere tractare, quæ Moysès in his verbis videtur ex mystica descriptione designare:

Exod. 25. *Duo quoq; Cherubin*, inquit, *aureos & productiles facies ex vtraq; parte oraculi. Che-*

volatum formare. Quęramus itaq; quę sint illa quæ supra rationem sunt, quæ humanæ rationis vim ratiocinationisque nostræ modum transcendunt.

Quòd rationem humanam excedant, quæ ad has nouissimas speculationes spectant.

CAPVT II.

SICVT quędam esse constat, quę sunt infra rationem, sic sunt quædã absque dubio, quæ cõstat esse supra rationem. Et inter hæc sunt alia quædam media, quæ vtique rationi sunt peruia, infra rationem sunt, quæ sensu corporeo percipimus. Secundum solam rationem sunt quę ratione inuestigamus. Supra rationẽ sunt quæ per reuelationem discimus, vel sola auctoritate probamus. Candida, & nigra, calida, & frigida, dulcia, & amara, sensu corporeo discimus, nõ ratiocinando probamus. Vera & falsa, iusta, & iniusta, vtilia, & inutilia, discernimus ratiocinando, nõ aliquo sensu corporeo. Deum autem in vna substantia, personaliter trinum, & in tribus personis substantialiter vnũ, nec vllus sensus corporeus docet, nec aliqua humana ratio plene persuadet. Sed hoc vtiq; alij per reuelationem discunt, alij autem sola auctoritate conuincunt, & credũt. Infra rationem itaque sunt corporea, supra rationem vero diuina: Supra rationem vtique est, quod nullus corporeus sensus attingere, nec vllã humana ratio potest penetrare. Supra rationem dicimus, quod veraciter esse credimus, cum tamen illud, nec experimento probare, nec intellectu comprehendere possimus. Et quidẽ circa diuina eiusmodi sunt multa, quibus humana ratio facilè acquiescit, quibus penitus contradicere nolit, sed pro veris recipit, & rata esse cõsentit, cum tamen ea, nec per experimentum probare, nec per intellectum plenè comprehendere possit. Merito ergo eiusmodi quæque, supra rationem esse dicenda sunt, quæ capacitatis nostræ exiguitatem incomprehẽsibilitatis suæ magnitudine transcendunt. In his tamen, quæ nostra exiguitas comprehendere non valet, angelica cellitudo liberos contemplationis volatus exercet. Vt ergo in nobis angelicæ similitudinis formam qualicunque modo possimus excudere, oportet in eiusmodi rerum admiratione animum nostrum iugi celebritate suspendere, & ad sublimes, & verè angelicos volatus contemplationis nostræ pennas assuescere.

Quòd ea quæ supra rationem sunt, gemina distributione distingui possunt, & quæ cui generi subsunt.

CAPVT III.

DVOS autem Cherubin facere diuinitus iubemur, vnde in his quæ supra rationem sunt, duo cõtemplationum genera quærere admonemur. Intendamus itaque in ea, quæ supra rationem sunt & inueniemus quia gemina distributione distingui possũt. Ex his enim alia sunt supra rationem sed non præter rationem, alia autem sunt & supra rationem & præter rationem. Præmonere in primis volumus quia in summis & diuinis cum aliquid præter rationem, vel contra rationem esse asserimus de ratione humana nõ de ratione diuina hoc intelligi volumus. Quicquid enim in illa summa & diuina essentia esse constiterit summa & incõmutabili ratione subsistit. Quod multa tamen de diuina natura indubitanter credimus, de quibus si rationem consulimus omnis nostra ratiocinatio repugnat, & omnis humana ratio reclamat. Quæ enim humana ratio habet filium Patri coæternum esse, eiq; per omnia æqualem à quo habet esse, viuere, & intelligere? In his ergo quæ supra rationem sunt multa in hunc modum inueniri possunt, quæ si humana æstimatione pensentur contra rationem omnino esse videntur. Supra rationem illa esse dicimus quæ nullo experimento probare, nulla ratiocinatione ad plenũ

inuestigare sufficimus. Præter ratiõẽ autem ea videntur esse quibus & exempla contraire, & argumenta solent cõtradicere. In illis siquidem & experimenta desunt, & argumenta succumbunt. In istis vero tam exempla, quàm argumenta contradicunt. Illa sæpè & auctoritatibus probamus, & argumẽtis cõfirmamus, & similitudinibus persuademus, probata tamen, & persuasa nulla nostra intelligẽtia plenè comprehẽdimus, quia nullo (vt dictum est) experimento, nullo euidenti exemplo ex his quæ per experiẽtiam nouimus probare sufficienter valemus. Ista autem modo miraculis, modo auctoritatibus persuadẽtur, modo reuelationibus discuntur. In fidelibus etenim sæpè persuasa sunt multitudine miraculorum, fidelibus autem quotidie persuadentur auctoritatibus scripturarum, prophetícis vero viris sæpè ostensa sunt multiplici varietate diuinarum reuelationum. Veruntamen eiusmodi sunt vt alijs omnino (nisi fide mediante) probari non possunt etiam ab his qui ea reuelatione didicerint. Ad horum itaque attestationem opus est potius miraculis quàm exemplis, auctoritatibus quã argumentationibus, reuelatione quàm ratiocinatione. Illa autem superiora eiusmodi sunt, vt ad eorum inuestigationem nulla humana ratio sufficere possit nisi diuinis reuelationibus, vel authenticis attestationibus adiuta fuerit. Sed fideli menti cum fuerit eiusmodi auxilio subnixa multæ vndique rationes occurrunt, multa denique argumenta emergunt quæ eam in sua inuestigatione adiuuant, vel in sua inuentione cõfirmant, vel in sua etiam assertione sententiam prolatam defendant. Rectè itaque (vt arbitror) eiusmodi dicta sunt esse supra rationem, nõ tamen præter rationem. Ista vero posteriora eiusmodi sunt vt cum fuerint miraculis, vel auctoritatibus probata & credita, si super his humanam rationem cõsulimus eius{q}ꝫ consilijs acquiescere di-

A sponimus, totum statim labefactari incipiet quicquid fidei ratio in his prius ratũ tenebat. Et omnino in eorum inuestigatione, discussione, assertione nihil facit ratio humana nisi fuerit fidei admixtione subnixa. Rectè ergo quæ eiusmodi sunt (vt secundum hominem loquamur) non solum supra rationem, sed etiam præter rationem esse dicuntur. Prima autem quinto contemplationis generi rectè ascribuntur, posteriora vero ad sextum contemplationis
B genus pertinere videntur.

Quod sint aliena ab omni imaginatione quæ pertinent ad hæc contemplationum genera.

CAPVT IV.

PVTO autem quia iam nostra expositione nõ egeat cui huius operis angelica factura aurea esse debeat. Si aurea & illa proponuntur quę in ratione versantur, & à ratione comprehenduntur quãto magis illa quæ rationem
C supergrediuntur? Si aurea sunt quæ excedunt imaginationem quanto magis illa quæ excedunt rationem? In hac gemina speculatione nihil imaginarium nihil phantasticũ debet occurrere. Lõge enim omnem corporeæ similitudinis proprietatẽ excedit quicquid spectaculi tibi hæc gemina nouissimi operis specula proponit. Si enim quartum illud contemplationis genus quælibet corporea phantasmata soleant semper obnubilare potius quã adiuuare quanto magis ab his dignioribus, &
D multo sublimioribus debent longius abesse & penitus non comparere? Cedat itaque imaginatio interim, cedat, penitusque recedat, non est vtique in quo hoc opus adiuuare valeat. Quid enim imaginatio possit vbi ratio succumbit? Quid ibi faciat imaginatio vbi nulla est trãsmutatio nec vicissitudinis obumbratio? Vbi pars non est minor suo toto, nec totum vniuersalius suo individuo, imò vbi pars à toto non minuitur, & totum ex partibus non constituitur,

quia

quia simplex est quod vniuersaliter proponitur, & vniuersale quod quasi particulare profertur, vbi totum singula, vbi omnia vnum & vnum omnia. In his vtique & absque dubio succumbit humana ratio, & quid faciat ibi imaginatio? Absque dubio in eiusmodi spectaculo officere potest, adiuuare omnino non potest.

Quæ sit supereminentia harum nouissimarum contemplationum.

CAPVT V.

QVANTA autem sit harum nouissimarum speculationum supereminentia inde facilè colligitur, quòd omnis earum consideratio atque perspectio circa summa & diuina vsquequaque versatur. Cogitet ergo qui valet, quantum humana scientia ascenderit, cum ad hos contemplationis gradus subleuari meruerit. Quæ enim in primis contemplationis gradibus ad perfectionem inchoatur, in his duobus nouissimis ad plenitudinem consummatur. In duobus namque primis erudimur ad scientiam rerum exteriorum & corporalium. In duobus autem medijs promouemur ad notitiam rerum inuisibilium, & spiritalium creaturarũ. In duobus nouissimis subleuamur ad intelligẽtiam supercœlestium, & diuinorum. Debemus ergo à nouissimis & notissimis incipere, & sciẽtiæ nostræ promotionem paulatim subleuare, & per exteriorum notitiam ad inuisibilium cognitionem ascẽdere. Cum enim exteriorum scientiam apprehenderis, & in eorum doctrina exercitatos sensus habueris debes ad altiora ascendere, & spiritalium creaturarum scientiã comparare. Sed cum in eiusmodi iterum plenè pro posse exercitatus fueris habes adhuc quo altius ascendere possis. Restant adhuc longe supra ista summa atque diuina nitere quantum potes & conare ad illa. Profectò si ad horum speculationem subleuatus fueris vltra hæc alia ad quę adhuc ascendere habeas A vlterius omnino inuenire non poteris. Profecto vltra Deum nihil est, & idcirco scientia altius, vel vlterius ascendere non potest. Si ergo Cherubin plenitudo scientiæ dicitur vide quàm rectè illa extrema operis nostri fractura cherubin nominatur in qua scientiæ omnis summi gradus figuraliter exprimũtur. Certè in Dei notitia quotidie crescere potes, & in hoc sublimitatis volatu quotidie altius altiusque sublimari potes. Sed supra hanc contemplationis B speculam aliam adhuc excelliorem omnino inuenire non potes. Aliud namque est in hoc spectaculorũ genere huc illucque discurrere scientiamque suam in Dei cognitione dilatare, & aliud est supra hæc alia & altiora quærere velle, cum nullo modo possis inuenire. Supra Deum nihil est sed nec esse, vel esse posse, vel cogitari potest. Non est quo scientia altius ascendat, vel altius ascẽdere valeat. Plenitudo itaque scientiæ Deum cognoscere, plenitudo autem C huius scientiæ plenitudo est gloriæ cõsummatio gratiæ perpetuitas vitæ: *Hæc* Ioan. 17. *est*, inquit, *vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Cognoscere itaque eum qui verus est Deus, omnis consummationis est terminus. Ad huius scientiæ plenitudinem hæ nouissimæ speculationes paulatim nos promouent & quandoq; sanè perducere habent. Huius plenitudinis perfectio in hac vita inchoatur, sed in futura consummatur. Rectè igitur D huius operis figura cherubin dicitur in qua ad omnis scientiæ plenitudinem initiamur.

Quod sit arduum, vel difficile in hac nouissima contemplationum genera gratiam sibi comparare.

CAPVT VI.

SED nunc illud consideremus quid sibi velit quòd hæc nouissima opera ductilia quidem facere iubemur. Ductile sanè feriendo producitur, & crebris ictibus, multaq; tunsione, ad destinatam

natam formam, paulatim promouetur. Puto ergo, quia opus est in hoc opere, intima potius compunctione, quã profunda inuestigatione: suspiriis, quã argumentis, crebris potius gemitibus, q̃ copiosis argumentationibus. Scimus autẽ, quia cordis intima nil adeo purgat, mentisque munditiam nil adeo reparat: nihil, sic ambiguitatis nebulas detergit: cordisq; serenitatem, nil melius, nil citius, adducit quam vera animi contritio, quàm profunda, & intima animæ compunctio. Sed quid ait scriptura. *Beati*, inquit, *mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Studeat ergo cordis munditiæ, qui cupit Deum videre, qui in diuinorum contemplationem festinat assurgere. O quanta instãtia, ô quanta diligentia opus est in eiusmodi artificioso studio, studioso q; artificio, antequam terreni amoris scoriam animus plene detergat, verique amoris incendio, consumat, antequàm intelligentiæ suæ aurum ad eam puritatem decoquat, quo ad huius operis dignitatem, dignum, idoneumq; reddat. Absque dubio, & sine omni contradictione, non est leue, vel facile, humanum animum, angelicam formam induere, & insuper mundanum quendam, & vere, plus quàm humanum habitum transire, spiritales pennas accipere, & se ad summa leuare. O quoties necesse est aurum suum in ignem mittere & iterum extrahere, & nũc in hoc, nunc in illud latus vertere crebrisque ictibus vndiq; tundere, antequàm angelicam formam excudat cherubinque producat. O quanta prudentia, ô quanta prouidentia in formanda illa operis nostri materia. Hinc diuini amoris, hinc diuini timoris rẽspectu est temperanda ne nimio diuinæ propitiationis respectu animus resolutus in nimiam sui confidentiam liquescat, vel immoderato diuinæ seueritatis intuitu obduratus vsque in desperationem paulatim tepescat & de præsumpti operis cõsummatione penitus diffidat. O quã prudenti circumspectione, ô quàm frequenti increpatione oportet inuigilare, vel insistere, ne vllus mentis excessus, vel cogitationis euagatio, discretionis perspicaciam lateat, nec sine redargutione, fortique castigatione pertranseat. Sed quis dignè describat qua arte, quave solicitudine opus sit, donec in se cœlestium & pennatorum animalium figuram trãsformet, & humanus animus in eorum se imaginem transfiguret? Certè prius necesse est assuescat in cœlestibus cum cœlicolis ambulare, & ad terrena negotia exteriorumq; curam (nisi pro solo obedientiæ debito, charitatisve officio) nunquam descendere antequàm angelicos illos excessus in ardua diuinæ incomprehensibilitatis arcana audeat attentare.

Contritionis & compunctionis effectus.

Matth. 5.

Diligentia maxima opus est in acquirenda animi puritate.

Quod frustra homo ad hos theoricos excessus nititur nisi diuinis reuelationibus adiuuetur.

CAPVT VII.

HINC ergo (vt arbitror) facilè perpenditur, quanta superexcellentiæ prærogatiua huius nouissimi operis dignitas prædicta cætera supergreditur quæ supremę illius hierarchię in Angelis Archangelicam sublimitatẽ ex quadam industriæ suæ æmulatione imitatur. Cogita obsecrò cuius sit excellentiæ illius ordinis in se similitudinem per imitationẽ trahere, qui summæ claritati immediatè adhæret, qui facie ad faciem, & sine speculo, & sine ænigmate videt. Quale quæso est quòd intelligentia humana quotidie ad illos supercœlestium animorum theoricos excessus nititur, & quandoq; etiam pro diuinæ dignationis beneplacito ad illa summæ maiestatis magnalia contemplanda subleuatur? Ad hæc ergo quis idoneus? Quis ad hęc opera dignus artifex inuenitur nisi eũ diuina gratia præueniat, & subsequatur? Denique aliud est arcam facere atq; aliud est cherubin formare. Quid sit arcam compingere, auroq; vestire, corona cingere, operculum

lum superducere, & nosce possumus, & quotidiano experimẽto probamus, nec peregrina sunt à nostris sensibus. Sed cherubin quis vidit, quisve videre possit? Et quomodo illam formam exprimere valeam quam videre non valeo? Puto quia nec Moyses ad illam exprimendam sufficeret, nisi ẽ antea & ipse per reuelationem didicisset. Vnde est illud quod ei dicitur. Vide vt omnia facias sicut tibi in monte monstratũ est. Prius itaque Moyses in montem ducitur, prius ei per reuelationem ostenditur antequã nosce valeat quid de eiusmodi operationem percipere debeat. Necesse est itaq; ad cor altũ ascendere, & per mentis excessum ex dominica reuelatione addiscere quid sit illud ad quod suspirare, vel studere oporteat, & ad qualem sublimitatis habitum animum suum componere, & assuescere debeat. Nam si semel ad luciflua illam angelicę sublimationis gloriam admissus fuerit, & ad illud diuinorum radiorum spectaculũ intrare meruerit, quã intimis desiderijs, quam profundis suspirijs, quàm inenarrabilibus gemitibus eum qui eiusmodi est putamus insistere, quam assidua recordatione, quàm iucunda admiratione, inspectam claritatẽ credimus eũ retractare, menteq; reuoluere illã desiderando, illã suspirando, illam contemplando donec tandem aliquando in eandem imaginẽ transformetur à claritate, in claritatẽ tanq; a Dñi spiritu. A Domini (inquit) spiritu, non à suo. Optimus itaque in hoc negotio artificij modus (vti superius iam diximus) suspirijs, gemitibusque insistere, si vult productile facere cherubinque formare. Quid namque aliud est opus suum feriendo producere quam multa cordis contritione de Domini pietate obtinere ad quod quisque nõ potest per seipsum sufficere? Nemo tamen hæc de quibus modo loquimur & prædicta opera idcirco æquipẽdat, vel parum à se inuicẽ differre credat quod communem materiam habeant & ex auro vtraque fiant. Sanè si auro preciosius aliquod metallum inueniri potuisset ex eo nimirum hęc angelica forma fieri debuisset. Dignitatis itaq; eius supereminentia quæ minus potuit ex materia plenius commendatur ex forma. Iubemur itaque cherubin producere, & non modo hominũ non demum quorumlibet angelorum, sed super excellentium spirituum imagines figurare, vt harum nouissimarũ speculationum dignitas melius elucescat ex eiusmodi figuratiua adumbratione.

Exod. 17.

2. Cor 3.

Quid non sit opus suũ ferendo producere.

Quod quintum contemplationũ genus similitudinum rationem admittit, sextum vero totius similitudinis proprietatem excedit.

CAPVT VIII.

PVTO autem illud nõ esse negligendum, nec sine diligenti consideratione prætereundum, quod de his duobus cherubin dominica voce præcipitur cum dicitur. *Cherub vnus sit ex vtraque parte oraculi tegentes vtrũq; latus propitiatorij. Idem autem intelligimus per oraculũ quod per propitiatorium. Quæramus igitur quæ sunt ista duo propitiatorij nostri latera, vt cõsequenter inueniamus quõ vnus ex cherubin stare habeat ex parte vna, & alter ex altera.* Sicut superius iam satis ostendimus per propitiatoriũ illud contemplationis genus intelligimus quod habetur de spiritibus rationalibus. Credimus autem rationalem creaturam tam angelicam quàm humanam ad imaginem & similitudinem Dei creatam, & de homine quidẽ scriptum est. *Creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suam ad imaginẽ Dei creauit illum*, & pro angelica natura dictum putamus quod alias legimus. *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia & decorem deliciis paradisi Dei fuisti.* Ecce quod angelica natura signaculum similitu-

Exod 25.

Quale genus contemplationis per propitiatorium intelligatur.

Gen. 1.

Exec 28.

similitudinis dicta sit etiam pro ea parte quæ in veritate non stetit. Propheta tamen Dauid manifestè proclamat, & dicit: *Non est similis tuiin Dijs Domine,* & Isaias apertè denunciat: *Quoniam omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum, & inane reputatæ sunt.* Quomodo ergo quasi nihilum, & inane, si diuinum habent aliquid simile? An forte quod vnus dicit, alius contradicit? Absit. Nam ecce apud Dauid lego: *Deus quis similis erit tibi?* Sed item apud eundem inuenio: *Signatum est super nos lumen vultus tui domine.* Quid igitur aliud ex tam diuersis sententijs colligimus, nisi quòd veraciter, & absque dubio auctori nostro, ex aliquo similes, & ex aliquo dissimiles existimus? Imo quomodo ei in multis homo dissimilis non est, de quo veraciter scriptum est: *Quoniam vniuersa vanitas omnis homo viuens?* Ecce quomodo dissimilis. *Verumtamen in imagine pertransit homo.* Ecce quomodo similis. Quis enim est homo vt possit sequi regem factorem suum? Sed nec Angelus vtique in cœlo illam creatoris sui similitudinem perfectè æmulatur. Quis similis tui in fortibus domine, quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia? Vide ergo ne forte illa in quibus similes sumus, pertineant ad latus vnum, & illa in quibus dissimiles sumus, pertineant æquè ad latus alterum. Dicatur itaque propitiatorij nostri si placet, latus vnum, diuina in rationabilibus substantijs similitudo, dicatur & alterum in eisdem essentijs diuinitatis summæ, multiplex dissimilitudo. Videamus ergo quomodo vnus de cherubin stet in vno, & alter in altero latere, vel quis in quo debeat stare. Superius iam diximus, quod ad vnum cherubin pertinear contemplatio eorum, quæ sunt supra rationem, non tamen præter rationem. Ad alterum autem eorum contemplatio, quæ sunt supra rationem, & videntur esse præter rationem.

Psal. 85. Esaiæ 40.

Psal 11. & 4. Homo ex aliquo similis, ex aliquo dissimilis Deo.

Psal. 38.

Ibidem.

Exod 15.

Quid sequi ter quod cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero.

A Constat autem quòd illa prius dicta, reliqua multo sit facilior, & idcirco in vsu nostro debet, & solet esse prior. Alia vero quanto est difficilior, tanto vtique debet esse posterior. Prior itaque dicatur cherub primus. Secunda harum contemplationum dicatur cherub secundus. Huiusmodi ergo cherub stare debet in latere vno, & alter in altero. Ab vno sanè latere cherub stare videtur, quando in his contemplationis radius figitur, ad quæ inuestiganda, B vel confirmanda, qualiscunque similitudinis adaptatio, facilè accommodatur. Quasi ab altero latere cherub stat, quando ad illa contemplanda humana intelligentia se eleuat, ad quæ nulla similitudinis adumbratio se plenè coaptat. Ad vnum namque latus (vt dictum est) pertinet consideratio similitudinis, quemadmodum & ad alterum consideratio dissimilitudinis. Constat autem illa facilius posse comprehendi, & viciniora, magisquè propinqua, C atque consentanea esse rationi, quæ sentiunt ad alaquam similitudinē applicari. Namque cætera quidem tanto ab humana ratione longius recedunt, quanto cuiuslibet adiunctæ similitudinis rationem transcendunt. Primus itaque cherub stat in latere similitudinis. Secundus autem in latere dissimilitudinis, vt ea quæ præter rationem non sunt, & aliquam similitudinem admittunt, similitudinis latus, quasi è vicino tangant, eique per consideration em inhæreant. Similiter & D illa quæ præter, vel contra rationem esse videntur, omnemquè adhibitæ similitudinis proprietatem supergrediuntur, dissimilitudinis latus quasi iuxta se habeant, ipsumquè è vicino respiciant. Si autem quod dicitur latus vnum, & alterum ad dexteram, & sinistram quis referre velit, profecto huiusmodi considerationis similitudo, in eandem nos sententiam conducit. Dextra namque nostra operandi gratia sæpius solet proferri, & idcir-

co con-

eo constat eam frequentius videri. Similitra vero iæpius, quàm dextera sub veltimomas tegitur, & eorpso vtique rarius videtur. Rectè ergo per sinistrâ occultiora, sicut per dextram congruè satis designantur manifestiora. Primus itaque cherub quasi à dextris assistit, quia in ea quæ rationi omnino aliena non sunt, oculum contemplationis infigit. Secundus autem cherub, quasi a sinistris figitur, qui illa sola maximè contemplatur, quibus omnis humana ratio contraire videtur.

Quomodo per hæc duo contemplationum genera temperatur cuique amor, & approbatio sui.

Caput IX.

Multum est autem per omnem modum, quod hęc duo contemplationum genera, nos vel contra mala roborant, vel ad virtutem adiuuant. Vnde ait, quòd de eisdem additur, cum subiungitur: *Vtrumque latus propitiatorij tegunt, expandentes alas, & operientes oraculum.* Quando autem aliquid tegimus duobus iu modis maximè facere solemus. Nam modo in absconsionem, modo ad protectionem, & sæpe cum aliquod nobis vmbraculum, contra solem superponimus, eius nobis tam calorem, quàm claritatem temperamus. Si igitur in hæc duo cõtemplationum genera, gratiam diuinitus accipimus, si secundum acceptam gratiam eis diligenter insistimus, credo, quòd & ipsa nobis erunt in vmbraculum diei ab æstu, & in securitatem, & absconsionem à turbine, & a pluuia. Vtinam cum tanto studio & desiderio, in eorum aspectum raperemur, & in eorum admiratione, cum tanta animi ab alienatione, supra nosmetipsos duceremur, vt interim mens nostra seipsam nesciret, dum in eiusmodi cherubin aspectum suspensa stuperet, intantum vt cum Apostolo dicere auderet: *Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit.* Vide quàm profundè sub dictorum cherubin alis lateat, qui seipsum interim ignorat. Sed si non potest hæc alarum adumbratio, mentis respectum in eiusmodi excessus abalienare, debet tamen quod & semper solet aureum illum propitiatorij fulgorem obnubilare, & nostris aspectibus temperare. Propitiatorij nostri fulgor absque dubio superducta abumbratione obnubilatur, quando quicquid in nobis lucere videtur maioris, & supereminentioris claritatis comparatione despicitur. Propitiatorij nostri claritas, dignitatem quidem designat, spiritalis naturæ, superposita autem alarum expansio, celsitudinem diuinæ supereminentiæ. Quid ergo mirum, si huiusmodi obumbratione propitiatorij nostri vtrumq; latus obducitur? Nam quicquid diuinum simile, vel diuinis dissimile in nobis cernitur, diuinorum (vt iam dictum est) comparatione fuscatur. Solet autem (vt diximus) obnubilatio nó solum claritatem, verumetiá calorem temperare, & vtrumq; tolerabiliorem reddere. Et hæc sæpe (quod omnes nouimus) vt in nostra gratia nosmetipsos æstimatione, vel dilectione modú tenere nesciamus. Sed ex diuinarum vtique rerum assidua contemplatione, profundaq; admiratiõe in nobis agitur, vt vtriusq; in nobis nimietas, vel superfluitas, reprimatur. Nullum omnino, nullum inquam omnium rationalium spirituum credo priuatum illum propriæ excellentiæ amorem, vel opinionem ad veram & legitimam æquitatis mensuram posse restringere, nisi qui veraciter seipsum nouit in eorum quæ diximus comparatione despicere. Rectè ergo dicti cherubin vtrumq; propitiatorij nostri latus tegere dicuntur, quia in nobis nihil omnino reperitur, quod summis, & diuinis non sit, vel peregrinum in qualitate, vel incomparabile ex quantitate. Et nota quod quemadmodum arca propitiatorio tegitur, sic & ipsum

Quinam sint illi, qui amorem propriæ excellentiæ ad mensuram æquitatis restringunt.

Ad 25.

2. Cor. 12.

& ipsum propitiatorium dictarum alarum expansione tegi iubetur. Absque dubio sicut contemplatione spiritalis creaturæ eiusque eminentiæ obducitur amor, & approbatio mundi, sic ex cõtemplatione creatricis essentiæ eiusque supereminentiæ temperatur apud vnumquenique amor, & approbatio sui.

Cum quanta animi auiditate debeant, vel soleant spirituales viri hus nouissimus contemplationum generibus inhiare.

CAPVT X.

SED tunc proculdubio designati cherubin propitiatorij latera, sufficienter tegunt, si alas suas sufficienter, & desinenter expandunt. Quid est alas suas continua expansione distendere, nisi omni in loco, omni in tempore diuinæ contemplationi inhiare, & eiusmodi studio, vel desiderio vbique insistere? Certè aues cum volare volunt alas suas expandunt. Sic sanè debemus & nos cordis nostri alas per desiderium extendere, & diuinæ reuelationis horam, sub omni hora, imò sub omni momento expectare, vt quacunque hora diuinæ inspirationis aura mentis nostræ nubila deterserit, veritq; solis radios, admota omni caliginis nube detexerit, excussis statim contemplationis suæ alis, mens se ad alta eleuet, & auolet, & fixis obtutibus in illud æternitatis lumen, quod desuper radiat in aquilæ volantis impetu, omnia mundanæ volubilitatis nubila transuolet, atque transcendat. Illum sanè dixerim hoc dominicum præceptum, vel documentum implere, & quasi expansis alis erectum stare, qui post acceptam gratiam in hæc nouissima contemplationum genera semper studet, se quantum in ipso est ad huiusmodi volatus promptum & paratum exhibere, vt cum tempus beneplaciti diuini aduenerit, & aura aspirantis gratiæ afflauerit, idoneus possit inueniri, qui ad illud diuinorum secretorum spectaculum debeat admitti. Debemus autem non solum ad hoc quod in hac vita habere possumus, verumetiam ad illud diuinæ contemplationis spectaculum, quod in futura vita speramus, animos nostros suspendere, & in eiusmodi expectatione vehementi desiderio anhelare. Ad hoc siquidem nobis datur huiusce modi gratia, ad hoc inquam infunditur æternorum intelligentia, vt sciamus quid indefesse debeamus per studium quærere, vel per desiderium suspirare. Alioquin frustra in nobis diuinæ cognitionis abundantia crescit, nisi diuinæ in nobis dilectionis flammam augescat. Debet itaque in nobis crescere semper, & ex cognitione dilectio, & nihilominus ex dilectione cognitio, & mutuis incrementis, mutua incrementa ministrare debent, & alternis augmentis alterna augmenta accrescere habent. Debet ergo anima perfecta, & assiduè summorum contemplationi dedita, omni hora peregrinationis suæ terminum, ergastuliq; huius egressum, cum summo desiderio expectare, quo id, quod interim videt per speculum, & in ænigmate, mereatur facie ad faciem videre. Hinc est, quòd Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat. Hinc est, quod Elias in speluncæ suæ ostio stabat, vterque ad egressum paratus, vterque in domini aduentum suspensos. Vnum vtique vterque præstolabatur; vnus in spelunca, alter in tabernaculo, vterque tamen in ostio, sed vnus stando, alter vero sedẽdo. Animaduertis (vt arbitror) quia vitæ huius molestiam, vnus miseriam, alter militiam reputat, & eandem temporis peregrinationem, hic carcerem, ille expeditionem iudicat. Sunt qui seipsos quasi in spelunca vident, & carnẽ suam pro ergastulo habent, dum vitæ huius molestiam molestè sustinent. Alij de corpore suo quasi tabernaculum faciunt, & ad domini sui militiam accingunt,

Alas suas extendere quid sit.

Frustra cresceret in nobis cognitio diuina, nisi flamma dilectionis argumentetur.

Gen. 18.

Quis præceptum dominicum de alis expandendis adimpleat.

gunt, & patienter tolerant quod viuunt, vt domini lucris deseruiant. Alius itaque impatienter, alius patienter viuit, dum vnus sibi metuit, alter dominicis lucris intendit. Alius ergo stans multumq; laborans, alius autem sedens, laboremq; penè non sentiens, penitusq; non repurans, dominicum aduentum præstolatur, & vterque in ostio & quasi in ipso exitu inuenitur. Vt ergo de his interim taceamus qui libenter viuunt & in tabernaculi (ne dicam palatij) sui intimis delectabiliter iacentes requiescunt vterque illorum domini aduentum meruit, & is qui in ostio sedens, militiæq; suæ molestiam patienter sustinens ad domini occursum suspensus anhelebat, & ille qui in ostio stans visitationisq; suæ horam præstolans sub expectationis suæ desiderio penè impatienter laborabat. Vultis audire, quàm inuitus viuebat qui in speluncæ suæ ostio stabat? *Tolle à me*, inquit, *domine animam meam, neque enim melior sum quam patres mei*. Quid autem quæso est quod vultum suum operuit quando dominum transeuntem habuit qui in idipsum sic suspensus steterit? An forte sub dominicâ præsentia imperfectum suum perfectius agnouit & imperfectionem suam videri erubuit? Videre tamen voluisti qui videri timuisti. O quàm multi sunt qui iam se paratos credunt, & tamen sub ipso visitationis suæ articulo illic trepidant timore, vbi antea non erat timor, & exitum quem prius anxiè requirebant iam fieri formidant.

3. Reg. 19.

Quomodo post multam desiderij sui fatigationem alij soleant, alij non soleant ex visitante gratia supra semetipsos leuari.

CAPVT XI.

ECCE qui stando præstolatur, nec exitum exiisse, nec Domino occurrisse legitur. De spelunca tamen sed velata facie prospexit vocemq; transeuntis in transitu audiuit, & iam ad requiem suspirauerat quid adhuc eum facere oporteat ex Domini reuelatione cognouit. Alius autem ad domini aduentum de tabernaculo prosiluit, & reuelata facie aduenienti occurrit, introduxit, pascit, & pro desiderij voto dominicam promissionem accipit: Sabaoth quæstionibus pulsat, futurorumq; præscientiam accipiens, in illud diuinorum iudiciorum secretarium intrat. Quid autem est de habitaculo suo in Domini transitum attendere, nisi ex his quæ circa se diuinitus geruntur diuinæ dispositionis moderamen cooperationisque eius gratiam subtiliter intelligere? Dum eum spiritum vehementem commotio, commotionem ignis, ignem sibilus auræ leuis sequitur, transeuntis domini præsentia deprehenditur, quia dum mens magnis, mirisque quibusdam perturbationibus subito sæpe sentit se totam concuti, & modo nimio temore dejici, modo nimio dolore excoqui, vel pudore confundi, & iterum præter spem & æstimationem ad magnam animi tranquillitatem seu etiam securitatem componi, velit nolit visitantis gratiæ operationẽ perpendit & diuinitus hæc actitari luce clarius agnoscit. Deum autem præsentem sed quasi transeuntem habemus, dum luminis illius contemplationi diutius inhærere necdum sufficimus. Admonentis autem domini, seu etiam instruentis vocem audire est, quæ sit voluntas eius bona beneplacens, atque perfecta ex eius inspiratione cognoscere. Sed ille quasi de tabernaculo in aduenientis domini occursum egreditur, egressus autem quasi facie ad faciem intuetur, qui per mentis excessum extra semetipsum ductus, summæ sapientiæ lumen sine aliquo inuolucro, figurarumve adumbratione denique non per speculum & in ænigmate, sed in simplici (vt sic dicam) veritate contemplatur. Exterius visum introrsum trahit quando id quod per excessum vidit multa retractatione, vehemen-

Gen. 18.

Quid sit Deum præsentẽ, transeuntem habere.

vehementiq; discussione, capabile, seu etiã comprehensibile sibi efficit, & tum rationum attestatione, tum similitudinum adaptatione, ad communẽ intelligentiam deducit. Tunc vero vitulus mactatur, vnde dominus pascatur, quando mens hominis his promotionis gradibus roborata, aliquid de propriq; voluntatis beneplacito abscindit, quod prius libenter fouit, atq; custodiuit, quando id de proprijs studijs, vel vsibus amputat, vnde diuinæ contemplationi perfectius inhærere, vel diuinæ propitiationi altius placere se sperat.

Quid sit Dominum pascere.

Dominum pascimus quando virtutũ nostrarũ victimis, ampliatoq; arctioris vitæ proposito, caritatis eius in nos beneuolentiam nutrimus, & accrescimus: *Ecce*, inquit, *pulso ad ostium, si quis aperuerit mihi, intrabo ad ipsum, & cœnabo cum illo.* Cum domino sanè apud nosmetipsos comedimus, quando id eius obsequio libenter impendimus, & in eo eius beneplacito deseruimus, vnde illius in nos beneuolentiam, vnde nostram in ipsum fiduciam augeamus. Ex hac fiduciæ accumulatione agitur, vt ad diu cupitam, multumq; desideratam gratiã mens præter spem, & supra æstimationem subito animetur. Egredientem vero dominũ prosequimur, quãdo præceptæ diuinitus intelligentiq; diligenter insistentes, per id, q; de cognita diuinitatis luce miramur, ad altiora cõtemplanda supra nosmetipsos leuamur, & reuelantis gratiæ vestigijs inhærentes pereuntem dominũ comitamur. Post egressum autem cum stante domino stare, est in illo cellitudinis statu reuelatæ luci per contemplationem, diutius inhærere. Stanti domino assistit, qui totum humanæ mutabilitatis lubricum, ambiguitatisq; incertum, alta mentis subleuatione transcendit, & in illo æternitatis lumine defixus, inspectq; imaginis in se similitudinem trahit: *Nos*, inquit Apostolus, *omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu.* In hac mẽtis subleuatione humana intelligentia, sæpe illam diuinorum iudiciorum abyssum ingreditur, & ad futurorum etiam (vti iam dictum est) præscientiam eruditur.

Apoc. 3.

Quid cum Domino stare.

2. Cor. 3.

Quòd ea quæ per excessum mentis solent videri alia possunt, alia omnino non possunt ad communem intelligentiam inclinari.

CAPVT XII.

NOTANDVM itaque quòd modo extra positi visũ dominũ introrsum trahimus, modo intus positi cum exeunte eximus. Nam hoc quod de domini claritate per mentis excessum cognoscitur quandoque etiam post modum à sobria mente compræhenditur, & sæpe ex eo quòd apud nosmetipsos sobrij rimamur, præ admirationis magnitudine in mentis alienationem abducimur. Item & illud notandum qui extra positi visum Dominum modo introducimus, modo non introducimus. Nam & Abrahã ad secundum egressionem dominum reduxisse non legimus. Quædam namque eiusmodi sunt, quæ humanam intelligentiam excedunt, & humana ratione inuestigari non possunt, & tamen (vti superius iam dictum est) præter rationem non sunt. Cum igitur eiusmodi quælibet per mentis excessum discimus cognitam exterius visionem quasi nobiscum reportamus si consona ratione ea ipsa postmodum depræhendimus, quæ prius per reuelationẽ didicimus. Sed illa quæ & supra rationem & præter rationem esse videntur quando per reuelationem & quasi in extasi discuntur, quia eorum rationem postmodũ ad nos reuersi nulla humana æstimatione compræhendere, vel assignare sufficimus cognitam visionem quasi extrinsecus relinquimus cuius tantummodo velut memoriam quandam retinemus. Quid enim ait Scriptura? *Abyss*, inquit, *dominus postquàm cessauit loqui* Gen. 18.

Quid sit Dominum recedere, & Abraham reuerti in locum suum.

loqui ad Abraham, & ille reuersus est in locum suum. Dominus recedit, & Abraham reuertitur, quando subtracta reuelationis gratia intellectualis sensus ad communem statum reuocatur. Ad primam itaque egressionem Abraham illum quem vidit multa fatigatione ad se intrare copulit. Ad secundam autem egressionem post diutinam visionem, longamq; confabulationem omnino non reduxit. Exterius visum nobiscum introducimus cum theophaniam septim præceptam ad communem intelligentiam ratiocinando postmodum paululum inclinamus. Exterius visus minimè introducitur, quando theorica reuelatio quanto magis iuxta humanam rationem discutitur, eo amplius omni humanæ opinioni aduersari videtur. In eiusmodi enim speculatione antequàm animus ad consueta redeat, dominus abit, longiusque recedit, & incomprehensibilitatis suæ magnitudinem visionis elongatione ostendit. Hæc itaque duo rerum genera quæ in hac gemina visione ex dominica reuelatione cognoscũtur, ad prædictos illos duos cherubin spectare videntur. Hęc sanè illa & digna satis materia vnde excudenda est angelica forma, pennataq; animalia. Ex hac nobis materia cherubin formamus, quando fidei nostræ arcana quæ vel ipsi per reuelationem didicimus, vel a theologicis viris accepimus, assuescimus contemplationem adducere, & in eorum admiratione animũ nostrum suspendere, & pascere, humiliare, & in diuinorum desiderium acriter inflammare. Debemus itaque iuxta Abrahæ & Eliæ, exemplum in ipso habitationis nostræ exitu & velut in ostio dominicum aduentum expectare. Debemus iuxta diuinum documentum cherubin nostrorum alas expandere, & in reuelantis gratiæ occursum rapidis desideriorum passibus festinare.

A *Quòd omni horæ anima sancta & contemplatiua ad susceptionem gratiæ debeat esse parata.*

CAPVT XIII.

Anima sancta efficimur.

SEMPER debet anima sancta & veri sponsi amica ad dilecti sui aduentũ summo cum desiderio inhiare parata semper & vocanti occurrere, & pulsanti aperire. Debet inquam semper in hoc solicita esse, & parata inueniri, ne subito & inopinatè aduenienti eam minus comptam minus ornatam inueniat vel diu exclausus diutinę præstolationis vllam molestiam sustineat. Molestia satis verba æstuantique desiderio multũ onerosa. Manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Verba sunt sanè animæ pigræ, animæ tepidæ, minus circumspectæ, & nimis ingratæ. Quid enim dicit huiusmodi anima & in suis sordibus inuenta cum se dolet inopinato diligentis aduentu præueniri, & erubescit se minus compositam, minus ornatam inueniri? Certe (inquit) aduentũ tuum præscire debuissem ad te solenniter susciperem, & ea qua deberẽ alacritate tibi occurrerem. De cætero ergo mihi aduentum tuum prænuntia, & nuntio præeunte aduẽtus tui horam præmanda. Nuntius itaque intercurrat, qui me quid me facere velis edoceat. Nuntius inquàm inter nos medius discurrat qui me de singulis instruat, doceat me non solum super statu meo, sed etiam de statu tuo. Doceat quomodo apud te sit, vel qui tibi te me placuerit. Manda itaque, atque remanda, nuntia, atque renuntia. Non decet amantes mutua studia, mutua in alterutrum desideria nescire, nec sufficit, æstuanti animo, ardẽti desiderio semel audire. Obsecro ergo manda, remanda, manda, remanda. Forte multum amat multum æstuat quę sic instat, quę tam importunè internuntia quæritat. Videamus ergo quid faciat. Ecce iuxta

Esaiæ 28.

Verba ingrata animæ ad Deum sponsum suum, eiusq; responsum.

verbum

verbum suum nuntijs sæpe missis sæpe remissis tandem aliquando nuncios suos subsequitur, vt cupitis amplexibus perfruatur, & mutua dilectione foueatur. Ecce iam præ foribus stat, ecce iam ad ostium pulsat. Ecce vox dilecti tui pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, cicinni mei guttis noctiũ. Quid obsecro, quid inquam profuit, quod nuncios præmisit, qui ostium clausum reperit? Ad vocem verò dilecti, cur saltem non statim prosilis, aperis, introducis, & in amplexus ruis? Expoliaui me (inquit) tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Expectet tamen modicum si vult vt suscipiam illum, pulsat, & introitum postulat, & dicis expecta: ecce iterum pulsat, & dicis reexpecta. Et quid inquis est magnum, si expectat modicum? O quantum timeo ne istud modicum protrahas in longũ, donec transeat, & declinet diu, multumq; fatigatus discendat. Ostendit hoc illa vox tua, & nimis sera querela. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transierat. Sed ecce iterum rediens, prioris q; contemptus iniuriam non reputans, stat post parietem, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Audi vocantem, quæ voluisti suscipere pulsantem. En dilectus tuus loquitur tibi. Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. Cur non statim exilis occurris, apprehendis, & oscula iungis? Quid adhuc dicis expecta? Ecce adhuc expectat, ecce iterum vocat: Surge amica mea, sponsa mea, & veni in foraminibus petræ, & in cauernis maceriæ. Quid tu? Reexpecta adhuc modicum. O anima ingrata, ò viscera dura, vsquequo affligis amicum tuum, vsquequo fatigas dilectum tuum? Pulsat, & non vis aperire, vocat, & non vis exire. Pulsat semel & iterum, & tu cum expectare, tu cum reexpectare iubes modicum, & modicum. Vocat semel, vocat iterum, tu nihilominus eum expectare, & reexpectare cogis, modicum & modicum. Modicum in vno loco, & modicum in alio, modicum ibi. Cogitur itaque dilectus tuus facere sæpe, & multum, quod tu dicis modicum, & modicum. Nam modicum, & modicum protrahis in longum, & longum, & in hunc modum fraudas amicum tuum, & fatigas dilectum tuum. O quanto satius, o quanto rectius foret, vt præ foribus obseruares, vt cum Abraam, vel Elya dilectoris tui aduentum expectares, sduenienti occurreres, & cum exultatione susciperes. Deberes sanè sicuti dilectui tui columba in foraminibus petræ, in cauernis maceriæ suspensis alis, colloq; protenso foras prospicere, & vnici tui aduentum, cum columbino quodam cantu, & gemitu quærere, & expectare. Sed forte adhuc nostri cherubin alas non habent, vel si habent expansas nondum habent. Nondum forsasis opus nostrum ad plenũ formauimus, necdum formam illam angelicam ex integro, iuxta dominicam sententiam consummauimus.

Cant. 5.

Ibidem

Ibiddm.

Cant. 2.

Quam sit paucorum ad susceptionẽ gratiæ, animum semper habere paratum.

CAPVT XIV.

TACEO de illis qui foris sunt, qui spiritualem dilectionem, necdum scire potuerunt, qui domini mandata, ex doctorum quotidie dictis, vel scriptis audiunt, nec tamen acquiescunt, quotidiè peccantes, quotidiè pœnitentiæ tempora dari sibi postulantes. Ex quibus dum quidam verba vitę libẽter audiũt, quid aliud per studium, quàm manda, remanda dicunt? Et dum quotidiè peccatis peccata accumulant, quid aliud, quàm expecta, reexpecta per desideriũ clamant, quotidiè spacium pœnitentiæ postulantes, & respicendi tempus, quotidiè proponentes

A mandando mandando, & remandando, & expecta, & reexpecta quasi.

ponentes, quotidie prolongantes? Certè ad satiandum desiderium suum totum huius vitæ spacium carnali menti videtur per modicum. Et dū eiusmodi anima modo in altera, multa tempora expendit, totumque tamen velut momentaneum reputat, quid quæso aliud in diuinæ patientiæ aure, quàm modicum ibi, modicum ibi resonat? Sed de his interim tacentes quid de nobis obsecro dicturi sumus, qui habitum religionis suscepimus, qui spiritualibus exercitijs mancipati sumus, qui diuinæ dilectionis assiduè quasdam velut arrhas accipimus? Maximè tamen nos quid quæso dicemus, qui nil aliud iniuncti officij habemus nisi legere, psallere, & orare, meditari, speculari, & cōtemplari, vacare, & videre, quàm suauis est Dominus? Nunquid nam nos non pudebit eadem dicere, & dilectum nostrum in huiusmodi verbis fatigare? Manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Quotidiè (ni fallor) vos qui lectioni, vel meditationi insistitis eius nuncios suscipitis, mandata cognoscitis. Quoties exabditis scripturarum recessibus nouos intellectus eruimus, quid aliud quā quosdam dilecti nostri nuncios excipimus? Huic sanè negotio subseruit omnis sacra lectio, sagaxque meditatio. Alij itaque legentibus, alij meditantibus diuinorum secretorum internuncij occurrunt, qui dilecti nostri ad nos mandata perferant, & de singulis instruant. Et sæpe fit, vt vna eademq; scriptura, dum multipliciter exponitur, multa nobis in vnum loquatur, moraliter nos docens, quid dilectus noster facere nos velit, allegoriter admonens, quid pro nobis per semetipsum fecerit, anagogicè proponens, quid adhuc de nobis facere disponit. In hunc itaque modum nobis sæpe mandat, & remandat, & quasi per vnum nuntium multa nobis denunciat. Sæpe vnum idemque mandatum subvarijs ænigmatibus & figuris proponitur vt mentibus altius imprimatur. Et dum idem nobis multis modis & multoties dicitur, quid aliud quàm idem sæpe mandari, & remandari videtur, & quàm multi sunt qui huiusmodi nuncios quotidie accipiūt. De pristino tamen tepore vel negligentia parum, aut penitus nihil corrigere volunt. Sitiunt sanè vnde possint gloriari non autem ædificari. Scientiam quidem non sanctitatem affectant, & non tam sancti quam scioli esse desiderant. Dum igitur quotidianis nisibus nouos sensus, nouos intellectus quæritant, quid aliud quàm manda, remanda, manda, remanda per affectum, vel studium clamitant? Huiusmodi nuntios quotidie excipimus, & alijs alijsque sæpe superuenientibus alios aliosque adhuc quotidie importunè exigimus, & in auribus Domini Sabaoth fortiter inclamamus. Manda, remanda, manda, remanda. Sed quanto magis copia dictorum nuntiorum abundat tanto sanè acerbius, tanto molestius propria nos conscientia accusat, & cruciat. Hinc fit sæpe vt vitam nostram corrigere disponamus semper tamen differamus. Et dum hoc fieri in futuro proponimus, fit vt illud futurum semper sit futurum imo fortassis nunquàm futurum. Sæpe autem aliquod certum futurum determinatur quo corrigatur vita nostra, & dicitur interim dilecto nostro expecta, & cum futurum illud in præsens vertitur item in aliud futurum transfertur, & dicitur reexpecta. Quàm multi sæpe proponunt fortiterque apud se statuunt, vt si ex alienis affectibus, quibus interim implicantur, semel detur se posse explicare, nunquam amplius in eadem velle recidere, & interim, modicum illud se postulant expectari, & cum eosdem fortè affectus amiserint, potius quàm abscinderint, vehementer satagūt resarcire quod perdiderūt, & item adhuc modicum se volunt, & petunt reexpectari. Sanè hoc dicunt modicum, & mo-

Reiicit quando dicuntur, mãda, & remanda, &c.

& modicum. Quicquid namque non A satiat desiderium, quantumcunque sit, affectui videtur parum. Modicum itaque, & modicum se expectari, & reexpectari petunt, qui eiusmodi sunt. Modicum ibi, & modicum ibi, modicum & modicum sæpe sub affectu vno, tempore tamen alio & alio, ibi & ibi sub affectu vno, & altero, & tempore tamen vno. Et in his omnibus dilecto nostro cantamus canticum odiosum. Expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Quando pu- B tas eiusmodi anima pigra, & tepida, poterit ductile illud opus formare, & angelicam formam excudere, præsertim cum opus sit in hoc opere alarum expansione, vrgente in idipsum dominica vtique iussione, intantum, vt nunquam in huiusmodi studio liceat desideriorum nostrorum pennas ab intentionis cæuatione deponere?

Quòd sit arduum, vel difficile, cuiuis perfectæ animæ seipsam ad semetipsam totam colligere, & in solo diuinitatis desiderio requiescere.

CAPVT XV.

NOn dicam annua, non dicam mẽstrua, vel diurna, sed permodica admodum morula, impatiẽti desiderio satis est molesta. Spes siquidem quæ differtur, affligit animum. Debent itaq; veri amici, dilecta, & veri dilecti, amica (vt superius iam dictũ est) prompta semper, & parata esse, & pulsantem amicum absque vlla dilationis iniuria susc ipere, & vocanti cum omni alacritate occurrere. Scimus autem, quia singularis amor consortem non recipit, socium non admittit. Vide ergo ne tũc primum incipias perstrepentium turbas eijcere velle, cum iam ipse cœperit ad ostium pulsare. Alioquin quid iam eris dictura cum apud te, tunc temporis fuerit eiusmodi t[illegible]ba inuenta, quid inquam eris dictura, nisi expecta, reexpecta? Expectandum sanè, itemq; reexpectandum ad eijciendum turbam extraneorum, ad eijciendum familiam tuorum. Omnes cogitatus, tam vani quàm noxij, extranei iudicandi sunt; qui nulli nostræ vtilitati deseruiunt. Illos vero quasi domesticos, vel famulãtes habemus, quos nostris vsibus, vel vtilitatibus implicamus. Quoniam verò singularis amor, solitudinem amat, solitarium locum requirit, totam huiusmodi turbam nec solum modo cogitationum, verumetiam affectionum, oportet eijcere, vt dilecti nostri amplexibus, quanto liberius, tanto iucũdius liceat inhærere. Quanto quæso in huiusmodi expectatione mora, quotiesve repetendum, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Modicum in vno loco, modicum in alio. Modicum in horto, modicum in vestibulo, modicum in thalamo, donec tandem aliquando post multam expectationem, post multam fatigationem cubiculum introeat, & intimum, atque secretissimum locũ obtineat. Modicum in horto, dum tumultuantium turba digeritur, modicum in vestibulo, dum thalamus adornatur, modicum in thalamo, dum lectulus sternitur. Et cogitur dilectus omnibus his locis expectare modicum, & modicum, modicum ibi, & modicum ibi. Ex hortulo auditur, in vestibulo videtur, in thalamo deosculatur, in cubiculo amplexatur. Auditur per memoriam, videtur per intelligentiam, deosculatur per affectum, amplectitur per applausum. Auditur per recordationem, videtur per admirationem, deosculatur per dilectionem, amplexatur per delectationem. Vel si hoc melius placet, auditur per reuelationem, videtur per contemplationem, deosculatur, per deuotionem, astringitur ad dulcedinis suæ infusionem. Auditur per reuelationem, donec voce eius paulatim inualescente, tota perstrepentium tumultuatio sopiatur, solaq; ipsius vox audiatur, donec omnis illa tandem

Quæuam cogitationes sint à nobis extrudendæ.

Quibus magis dilectus sentitur in sponsa.

tandem tumultuantium turba dispareat solusque cum sola remaneat, & solum sola per cõtemplationem aspiciat. Videtur per contemplationem, donec ad insolitæ visionis aspectum pulchritudinisque admirationem paulatim anima incalescat magis magisque inardescat, & tandem aliquando tota incãdescat donec ad veram puritatem, interna*m*q; pulchritudinem tota reformetur, & ille internę habitationis thalam⁹ purpura, & byssо hiacyntho coccoque bis tincto vndique perornetur, donec tandem aliquando thalamo ornato, & introducto dilecto, fiducia iam inualescente desiderioque perurgente, cum se vlterius iam cohibere non valeat, subito in oscula ruat, & impressis labijs intimæ deuotionis oscula ligat. Per deuotionem sæpe, & multiformiter deosculatur, dum interim cubiculum sternitur donec intimus animæ sinus ad summam pacem & tranquillitatem componatur, donec tandem dilecto inter vbera collocato ad ineffabilem quandam diuinæ dulcedinis infusionem tota in illius desiderium liquescat, & spiritus ille qui Domino adhæret vnus spiritus fiat. Puto quia experta tanta dulcedine, & tam intima suauitate de cætero iam non possit anima illa pulsante dilecto aliquas moras innectere, vel vlla expectatione fatigare, nec vlterius pro hac parte dictura sit expecta, reexpecta, præsertim cum sibijpsi omnis mora nimis longa & expectatio videatur onerosa. Deinceps (vt arbitror) cum Abraham Patriarcha seu etiam Elia Propheta ad habitationis suæ introitum libenter obseruabit, vt ad dilecti sui susceptionem semper parata sit. Sub hoc tempore (vt arbitror) illud opus nostrum ductile incipit, non mediocriter proficere & consummationi appropinquare, eo quòd illi nostri cherubin incipiant alas suas iam latius extendere, & sese iam quasi ad volatum omni hora suspendere.

Quàm sit penè impossibile cuiuis animæ ipsam extra semetipsam totam effundere, & supra semetipsam ire.

Cap. XVI.

Sed quamuis iam prompta sit tunc tẽporis eiusmodi anima aduenientem susc*i*pere, nescio si & æquè parata, & expedita sit vocanti occurrere. Timeo ne adhuc pro hac parte dilecto suo omnino sit dictura expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, & modicum ibi. Puto enim non esse eiusdem facilitatis susc*i*pere venientem & sequi vocantem. Aliud est cum ipso introire, atque aliud est ad ipsum exire. Ibi anima ad seipsam reuertitur & cum dilecto suo vsque ad intima cordis sui penetralia ingreditur. Hic extra semetipsam ducitur, & ad sublimia contemplanda subleuatur. Quid namque est eius introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid vero est eius exire nisi seipsam extra semetipsam totam effundere? Nihil itaque aliud est animam cum dilecto suo in cubiculum ingredi, & solam cum solo morari, dulcedineque profrui, nisi exteriorum omnium obliuisci, & in eius dilectione summè & intimè delectari. Se solam cum dilecto videt quando exteriorum omnium oblita ex propria cõsideratione in dilecti sui delectionem desiderium suum resurget, & ex his quæ in intimis suis considerat animum suum in eiusmodi affectum inflammat, & tam ex bonorum quàm ex malorum suorum consideratione in gratiarũ actionem assurgit, & hinc pro impẽsa gratia, hinc pro indulta venia intimæ deuotionis victimas persoluit. Vsque in intimum dilectus perducitur, & in optimo cõlocatur quando ex intimo affectu & super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in vita tua ardẽtius dilexisti anxius cõcupisti quod te iucundius afficiebat cęteris*q*; omnib⁹ profundius delectabat. Considera ergo si eandem affectionis violentiam, delectationis*q*; abundantiam

tiam sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in eius dilectione requiescis. Cui dubium sit, quòd intimum illum affectionis tuę sinum necdū teneat si intimæ dilectionis aculeus animam tuam in diuinis affectibus minus penetrat, tepidius exagitat quàm in alienis affectibus aliquando penetrare, vel exagitare solebat? Sed si tantam prorsus, vel forte validiorem dilectionis, vel delectationis violentiam in intimis tuis circa diuina perspexeris, quàm aliàs vnquam expertus fueris, vide adhuc si forte aliud aliquid sit in quo delectari, vel consolari possis. Certe quamdiu possumus ex alicuius qualicunque re consolationem, vel iucunditatem concipere, nondum audeo dicere dilectum nostrum intimum ardentissimi amoris sinum tenere. Satage, festina trahere eum adhuc ad interiora & secretiora cordis tui penetralia, quæcunque es adhuc eiusmodi anima. Quis enim neget intimum illud cordis humani penetrale tales recessus habere, seu etiam obtinere posse, in quibus summi & singularis amoris violentia cum aliquid per affectum infixerit aliena omnino delectatione auelli non possit? Certè si alienam aliquam consolationem quæris vel recipis, Deum tuum quamuis fortassis summè, nondum tamen singulariter diligis. Nondum ergo in intimum perducitur, nondum in optimo collocatur. Si ergo non satagis introducere eum ad intima tua, quomodo te credam velle, vel posse sequi eum ad sublimia sua? Certum ergo signum tibi sit quæcunque es anima quòd dilectum tuum minus diligis, vel ab illo minus diligeris si ad theoricos illos excessus nondum vocari, vel vocantem sequi nondum merueris. Quomodo enim perfectè diligis vel diligeris, si in summorum desiderio ad superna non raperis & in anagogicos illos conatus mentis alienatione non transis? Vis nosce quia sublimitas diuinarum reuelationum sit manifestum diuinæ dilectionis indicium? *Iam non dicam*, inquit, *vos seruos sed amicos, quia omnia vota feci vobis quæ audiui à Patre meo.* Attende & illud quia ex magnitudine diuinæ dilectionis pendet modus diuinæ reuelationis. *Comedite*, inquit, *amici, & bibite, & inebriamini charissimi.* Ecce qui amici & cari sunt comedunt, qui vero charissimi bibunt immò non solum potantur, sed etiam inebriantur. Certe qui comedūt dum sumptum cibum masticant, non sine mora, vel qualicunque labore illud in quo delectantur trajciunt. Qui vero bibunt cum summa velocitate, vel facilitate, illud quòd sitiunt traducunt. Nūquid ergo non illi tibi videntur comedere qui cum multo studio & longa meditatione vix possunt ad veritatis delicias pertingere? Bibūt autem quodammodo qui ex diuinis reuelationibus summa cum facilitate & iucunditate hauriunt quòd de intima veritatis suauitate ardenter concupiscunt. Cari ergo comedunt, sed charissimi bibunt, quia secundum mensuram dilectionis dispensatur & modus manifestationis. Ebrietas autem mentis alienationem efficit, & supernæ quidem reuelationis influxio eos dūtaxat qui charissimi sunt in mentis excessum abducit. Talem prophetа ebrietatem designare voluit cum dixit: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Si igitur concupiscamus hac ebrietate madere, & hos mentis theoricos excessus frequentare satagamus, Deum nostrum intimè & summè diligere, & omni hora in diuinæ contemplationis gaudium summo cum desiderio anhelare, & hoc erit nostros Cherubin expansas alas habere. Ecce iam quanto labore subdauimus, ecce quàm multa in idipsum circumlocutione vsi sumus, vt Cherubin nostri alas suas sufficienter expanderent, & propitiatorio nostro quale oportet obumbraculum obtenderent.

Quamdiu consolationē ab aliquare capimus, nondum dilectum perfectè tenemus.

Ioan. 15.

Cant. 5.

Amici qui comedunt.

Charissimi qui bibunt vtrumq; differentia.

Psalm. 35.

De his

De his quæ specialiter pertinent ad quintum genus contemplationis.

CAPVT XVII.

RESTAT modò & illud quærere, cur se debeant dicti Cherubin mutuo respicere, & in respiciendo vultum in propitiatorium vertere. *Exod.25.* *Respiciant se*, inquit, *mutuo versis vultibus in propitiatorium*. Diximus autem superius quia ad primum Cherubin pertinent ea quæ sunt supra rationem, nec tamen præter rationem. Ad secundum autem Cherubin ea quæ sunt supra rationem, & videtur esse præter rationem. Secundum hanc itaq; distinctionem videte ne fortè ad primum Cherubin specialiter pertineant ea quæ cõsiderantur circa diuinę illius summę & simplicis essentiæ vnitatem. Ad secundum autem Cherubin ea quæ considerantur circa personarũ trinitatem, quã multa enim sunt quæ de personarum trinitate creduntur, asseruntur, & scripturarum auctoritate probantur, quæ omnino videntur naturę repugnare, & omni humanæ rationi contraire. Rectè itaq; eiusmodi omnia ad secundum Cherubin pertinere dicuntur, in qũa illa quæ humanæ rationi repugnant, in contemplationem adducuntur. Quæ autem circa diuinitatis vnitatem considerantur in vna & simplici natura, videamus quàm sint humanæ intelligentię modum excedentia, cum tamen nihilominus sint rationi consentanea, & ideircõ maximè ad primum Cherubin, hoc est ad primum contemplationis genus pertinentia. Certè principale illud, & summum omnium credimus verè simplex & summè vnum, & in illo vno & simplici bono esse omne bonum. Quantum ad essentiam nihil illo simplicius, quantum ad efficaciam, nihil illo multiplicius. Quantum ad essentiam, quid illo simplicius, quòd verè & summè vnum est quantum ad efficaciam, quid illo multiplicius, quod verè & absque vlla dubitatione omnia

Ad primum Cherubin pertinent ea quæ sunt circa vnitatem essentiæ.

Ad secundũ quæ sunt circa trinitatẽ personarũ, & quomodo.

A potest? Vide quàm sit difficile humana ratione comprehendere omne quod est, & tunc intelliges quàm sit incomprehensibile illud bonum in quo omne bonum est. Supra rationẽ est comprehendere, quomodo bonum illud verè simplex & summè vnum, omne bonum bonum sit. Veruntamen huic assertioni ratio humana facilè acquiescit & sua attestatione alludit considerans, & affirmans, & veraciter contestans, quia plenum, atque perfectum, & omnino II sufficiens non esset si in illo summo & sempiterno bono boni aliquid defuisset. Quomodo ergo comprehendi potest, quòd immensum, & infinitum est? *Magnus*, inquit, *Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* *Psalm.144.* Sed quis sensus potest capere, quæ ratio comprehendere, quomodo possit simul vtrumque esse & verè simplex si est immensum, & summe vnum si est infinitum? Et tamen ratio cum ratiocinatione attestatur, quia verè simplex est, quòd veraciter compositũ non C est, quia omne quòd compositum est naturaliter diuidi potest, & quòd naturaliter est diuisibile secundum aliqđ, est & commutabile. Consentit ergo ratio verè simplex esse, quoniam oportet incommutabile esse, quòd constat optimum & summum omnium esse. *Apud Iacob 1.* *quem*, inquit, *non est trænsmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Si igitur bonum est incommutabile esse bonum & ęquè erit simplex esse. Consequens ergo est D quia summe simplex est, quòd summe bonum est. Si ergo illo nihil simplicius, nihil est illo subtilius, & quo nihil subtilius, nihil illo profundius, & profundissimo nihil inscrutabilius, & consequenter nihil incomprehensibilius. Videamus adhuc quid ex mutua collatione proueniat, simplicitatis, & immensitatis, vnitatis, & vniuersitatis. Si omne bonum ibi est, & quicquid ibi est summe bonum est, ergo summa potentia, ergo summa sapientia, summa bonitas, summa fœlicitas. Vbi verò summa

De simplicitate, bonitate, potentia, atq; Dei attributis tractatio.

ma simplicitatis est, totum quod est vnum idemq; ipsum est. Vnum itaque idemq; est ei esse, & viuere, intelligere, & posse bonum & beatum esse, & vide quàm hoc sit incomprehensibile. Non ergo est aliunde potès, aliunde sapiens, aliunde bonus, & aliunde beatus. Cogita ergo quæ sit illa potentia cui est idē facere quod fieri velle. Attende quæ sit illa sapientia, cui idem est posse quod scire. Pensa quæ sit illa bonitas, cui quicquid placet eo ipso decet quod placet, cui quicquid displicet eo ipso dedecet quod displicet. Considera quæ sit illa vita cui idem est esse, quod beatum esse. Item & illud attende, quia si verè omnipotens est, & vbique potest. Potentialiter ergo vbique est, & vbi locus est, & vbi locus non est. Si verò potentialiter, & essentialiter, quia non est alia eius potentia, & alia eius essentia. Essentialiter ergo est intra omnia, & extra omnia, infra omnia, & supra omnia. Si intra omnia, nihil illo secretius, si extra omnia, nihil illo remotius, si infra omnia, nihil illo occultius, si supra omnia, nihil illo sublimius. Quid ergo illo incomprehensibilius quo nihil secretius, nihil remotius, nihil occultiº, nihil sublimius? Itē si in omni loco est, nihil illo præsentius. Si extra omnē locum est, nihil illo absentius. Sed nunqd eo ipso absentius quo omnium præsentius, & eo ipso præsentius quo omnium absentius cui aliunde & aliunde nō est esse omne quod est? Sed si absentissimo nihil est præsentius, si præsentissimo nihil est absentius, quid illo mirabilius, quid illo incomprehensibilius? Item si non est aliud eius potestas, & aliud eius fœlicitas, vbicunq; summa potestas ibi & summa fœlicitas. Summa ergo fœlicitas vbique est. Quomodo ergo vel in inferno summæ miseriæ locus esse potest, vel potest quisquam miser esse, cui summa fœlicitas nusquam potest abesse, nunquam deesse? Hæc omnia mira, & verè incomprehensibilia. Multa, imò penè infinita circa diuinitatis vnitatem, & veræ vnitatis considerationem ratio approbat, cum tamen non comprehendat. Eiusmodi itaq; omnia supra rationem sunt, nec tamen præter rationem sunt, & eo ipso secundùm superius dictam determinationē ad primum Cherubin se pertinere ostendūt.

De his quæ specialiter pertinent ad sextum genus contemplationis.

Caput XVIII.

Circa personarum autem Trinitatem, Trinitatisq; speculationē quàm multa firmiter creduntur, veraciter asseruntur, quæ tamen non solùm supra rationem, sed etiam contra rationem esse videntur. Credimus vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Patrem à nullo, Filium à Patre solo, Spiritum sanctum à Patre & Filio, Filium nascendo, Spiritū sanctū procedendo. Credimus itaq; vnum eundemq; in personis trinum, & in substantia vnum. Vnde alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, nec tamē aliud est Pater, quàm Filius, nec aliud Pater, vel Filius, quam amborum Spiritus. Nam alia est persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, cùm sit omnibus vna substantia, eadem essentia, & sola natura. Hæc omnia credimus, hæc omnia profitemur, & constant veraciter esse, & tamen in his omnibus (si iuxta humanam æstimationem pensentur, videtur humana ratio fortiter repugnare. Si Pater est ingenitus, Filius vnigenitus, eritne substantia Patris ingenita, Filij genita? Et cùm vtriusq; sit vna eademq; substantia, eritne eadem ipsa genita, & ingenita, hoc est genita, & non genita? Nunquid eadem ipsa gignit seipsam, & gignitur à seipsa? Nunquid ergo eadem ipsa gignitur, & non gignitur, nascitur, & non nascitur? Si Filium nasci dicimus, quid de eius natiuitate dicemus. Nunquid eius natiuitas æterna non erit, apud quem nō est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio? Si eius natiuitas aliquando

De Sanctissima Trinitate.

Iacob. 1.

non

non fuit, quomodo Patri coæternus, vel coæqualis? Et si aliquando non erit, quomodo illa natura incommutabilis erit in qua aliquid transiit? Si semper fuit, quomodo ab alio esse accepit, qui nunquam esse incœpit, sine quo Pater nūquam esse potuit? Et quomodo eius natiuitas perfecta est, si adhuc futura est? An fortè iteratur semper, vt possit esse semper? Nunquid ergo iam non vna, sed multiplex & infinita erit, quam in infinitum iterare oportebit? Quicqd verò de Filij natiuitate dicitur, vide ne fortè & circa Spiritus sancti processionem eadē ratiocinatione quærere possimus. Ecce & ista si iuxta humanam æstimationem pēsentur, humanæ rationi repugnare videntur. Si Spiritus sanctus cum Patre eiusdem potentiæ est, nunquid & ipse potest quicquid & Pater potest? Nunquid ergo talem Filium qualem & Pater gignere potest? An fortè Filium gignere potentia non est, & talem filium qui omnipotens est? An fortè non vult cùm possit? Quomodo ergo eandem cum Patre voluntatis similitudinē, similitudinisq; plenitudinem possidebit? Multa in hunc modum, & penè innumera circa personarum Trinitatem inuenies, quæ humanę rationi nō solùm incomprehensibilia, sed etiam dissona reperies. Multa inquā eiusmodi inuenies circa personarum Trinitatem, multa eiusmodi in verbi incarnatione circa substātiarum vnionem. Quid quæso est in quo humanitas & diuinitas vnitæ sunt, vt vna persona esse possint? Nunquid aliquid quod hominis est, vel aliquid quod Dei est, vel aliquid quod vtriusq; est? Sed si vtriusq; non est, quomodo in eo vniri possunt quod ab alterutro alienum est? Si aliquid quod hominis est, ergo creatura est. Si aliquid quod Dei est, supra creaturam est, & iam creatura non est. Si aliquid quod Dei & hominis est, nūquid ipsum vtrumque erit, & vtrumq; non erit, creatura scilicet, & non creatura? Sed quæstio ista valdè est intima, & hucusq; (quantum arbitror) nō mota, & idcirco fortassis rectius supprimenda. Sed de anima Christi quid dicimus, quam omnem gratiæ plenitudinem accepisse negare nō audemus? Nā quicquid Pater habet ex natura ipsa accepit ex gratia. Nam in ipsa habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Si accepit omnem plenitudinem gratiæ, ergo & plenitudinem sapientię, ergo & plenitudinem potentiæ. Si ergo æqualem sapientiam, æqualem potentiam habet cum Patre (quod negari nō potest) nunquid Patri æqualis erit, & creatura creatori coæquari poterit, quod omnino fatendum non est? Sed si æqualem potentiam, æqualem sapientiam absq; dubitatione habet quomodo ei omnino coæquari non valet? Sed quid hoc de anima Christi dicimus, quando circa corpus eius iuxta fidei assertionem multa credimus atque tenemus quæ humana ratio impugnat, & impossibilia iudicat? Quando corpus suum Christus discipulis suis distribuebat, nunquid seipsum suis manib⁹ portabat? Nunquid idem ipse erat qui portabat, & qui portabatur. Idem ipse qui dabatur? Quando à discipulis sumebatur, dentibus q; terebatur, nunquid lædebatur? An fortè in eo quòd dabatur impassibilis erat, sicut & inuisibilis erat, quamuis secundùm id quod dabat sicut visibilis sic & passibilis erat? Nunquid ergo vnū idemq; corpus vno eodemq; tempore erat visibile & inuisibile, passibile & impassibile? Et vide hoc quàm sit incomprehensibile, & videatur esse impossibile? Vide quàm multis in locis idem Christi corpus quotidie consecratur & habetur. Nunquid ergo per partes diuiditur, vt in tam multis locis habeatur? Quomodo ergo ipsum erit verè impassibile, & verè incorruptibile? An verò cùm sit per tot loca dispersum, vbique manet integrum, & incorruptum, & omnino indiuisum? Si igitur attendas in quàm multis locis sit, in quàm multis locis per eandē sanctifica-

Coloss. 2.

ctuncationis vi tutem esse posit, quo te quæso tua ducet cogitatio, nisi vt vnum idemq; corpus videatur tibi in infinitis locis esse posse, & hoc sub tempore vno? Sed vide ipsum quàm sit non solum contra proprietatem corporum, verum etiam supra omnem proprietatem spirituum. Si igitur tam incomprehensibilia sunt, tam incredibilia videntur quæ de corpore Christi veraciter creduntur, quanto magis illa quæ circa animam Christi considerantur omnem humanam rationem longè excellentius supergrediuntur? Incõparabiliter tamen sublimiora sunt q̃ circa personarum Trinitatem consideranda occurrunt. Eiusmodi itaq; omnia quæ videntur humanæ ratiocinationis angustias nõ solùm excedere, sed infatuare, rectè quidem dicũtur ad secundum Cherubin pertinere. Rectè itaq; dictum est, quia ea quæ maximè considerantur circa diuinæ substantiæ vnitatem, pertinent ad Cherubin primum, quæ verò considerantur circa personarum Trinitatem, maximè pertinent ad Cherubin secundum. Ad quintum itaq; genus contemplationis pertinet consideratio prior. Ad sextum verò & ipsum vltimũ consideratio posterior.

A mutuo concordiq; consensu speculationis suæ oculos in contraria diuertere. Quod multi in eo quod de summæ diuinitatis vnitate sentiunt, veram Trinitatis fidem euacuare contendunt, & item quàm multi in eo quod de Trinitate asserunt diuinæ essentiæ vnitatem dissipare volunt. Arrius dicit: Aliud est Pater, Aliud est Filius, atque aliud est Spiritus sanctus. Rectè quidem diceret si alius diceret, non aliud. Is vtique in eo quod dicit diuinitatis vnitatem dissoluit. Sabellius dicit: Idem Deus quãdo vult Pater est, quãdo vult Filius est, quando vult Spiritus sanctus est, ipse tamen vnus est. Iste autem in eo quod loquitur verè Trinitatis fidem euacuare conatur. In huiusmodi sanè Cherubin nostri ab alterutro aspectu faciem auertunt, quia contraria assertione multum diuersis sententijs, & sibiipsis oppositis intendunt, & acquiescunt. Secundùm primum Cherub dicimus, quia vnus & solus Deus est qui cuncta ex nihilo creauit. Iuxta secundum Cherub affirmamus, quia alius est qui genuit, & alius est quem genuit, & alius est qui ab vtroq; procedit. Sed Cherubin illi duo respiciant se mutuo & dicamus, quia vnus idemq; Deus est substantialiter vnus, & personaliter Trinus. Dicimus secundùm primum Cherub, quia Pater, & Filius, & Spiritus sãctus vnum sunt in substantia vna, in essentia vna, in natura vna. Dicimus iuxta Cherub secundum, quia alius est Pater in persona, & alius filius in persona, & alius est Spiritus sanctus in persona. Respiciant se Cherubin mutuo, & profitemur absque dubio, quia non sunt aliud, & aliud, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quamuis veraciter sint alius, atq; alius. Alius itaq; est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus iuxta Cherub secundum, nec tamen, aliud est Pater, aliud est filius, aliud est Spiritus sãctus iuxta Cherub primum, cùm secũdum mutuum respectum veraciter affirmemus, quia Pater, & Filius, & Spiritus

B

C

D

De mutua collatione duarum nouissimarum speculationum.

Caput XIX.

HOc autem de hac gemina consideratione (de quinto videlicet & sexto contemplationis genere) cautè obseruandum, & diligenti obseruatione præcauendum, vt sic asseremus ea quæ pertinent ad vnum, vt non illa destruamus quæ pertinent ad alterum. Sic in summis illis, & diuinis astruamus substantiæ vnitatem, vt tamen non euacuemus personarum Trinitatem, & sic confirmemus personarum Trinitatem, vt tamen nõ dissipemus substantiæ vnitatem. Debent itaque dicti illi Cherubin seipsos mutuo respicere, nec vlla intelligentiæ suæ consideratione à

ritus sanctus, non tres Dij, sed vnus Deus. Iuxta secundum Cherub confitemur, quia Filij substantia nostræ substantiæ, in vnam personam vnita est. Iuxta Cherub primum indubitanter affirmamus quia Patris, & Filij, & Spiritus sancti substantia vna, & individua est. Veruntamen iuxta mutuum respectum profitemur, quia solus Filius veraciter incarnat⁹ est. Cherub itaq; Cherub respicit, quando quod vnus dicit, alius non contradicit. Cherub Cherub respicit, quando quintum contemplationis genus illa, quæ suæ considerationis sunt, sic asserit, vt tamen quæ alterius sunt, omnino euacuare nolit. Cherubin se mutuo respiciunt, quando nouissima duo contemplationum genera inuicem sibi occurrunt, & mutua sibi, & veritatis concordia alludunt. Item vnus Cherub alium respicit, quando (q̃ fieri consueuit) nostra speculatio à penultimo genere incipit, & in nouissimũ desinit. Vel econtrario ab vltimo incipit, & in penultimum descendit.

Cherubin quandonam se mutuo respiciunt.

De mutua collatione trium nouissimarum speculationum.

Caput XX.

Debent autem duo Cherubin nõ solum se inuicem respicere, verumetiam in ipso alterutro respectu vultum in propitiatorium vertere. Vultum suum Cherubin designati in propitiatorium vertunt, quando nouissima duo contemplationum genera in eo quòd de sublimibus & diuinis cõcorditer sentiunt, ab illo quæ quarto contemplationis generi subiacent, in assertionis suæ testimoniũ rationis similitudinem trahunt. Quartum siquidem contemplationis genus intelligimus per propitiatorium, sicut in duob⁹ Cherubin intelligimus quintum & sextum. Sicut autem superius dictũ est, quartum contemplationis genus versatur in illis maximè quæ considerari possit circa spiritum rationalẽ sed creatum. Quintum verò, & sextũ versatur in illis præcipuè quæ considerãri oportet circa spiritum diuinum & increatũ. Quia igitur rationalem creaturam ad creatoris imaginẽ factam agnouimus, rectè ab illa natura similitudinis rationem familiarius quærimus, moduũq; inuestigationis nostræ formamus. Ab illa inquam natura in cuius conditione diuinæ imaginis vestigia vehementius impressa, & euidentius expressa, nõ dubitamus. Quid itaque aliud est Cherubin vultus suos in propitiatorium vertere, quàm in diuinarum rerum speculatione, & inuestigatione rationalem creaturam attendere, & ex inspecta similitudine ad diuinitatis intelligẽtiam altius proficere? Si miraris quomodo ille omnium opifex Deus tot & tam varias rerum species prout voluit in ipso mundi exordio ex nihilo in actum produxit, cogita quàm sit humanæ animæ facile omni hora quaslibet rerum figuras per imaginationem fingere, & quasdam quasi sui generis creaturas quotiens voluerit sine præiacenti materia, & velut ex nihilo formare. & incipiet minus esse mirabile, quod prius fortè videbatur incredibile. In quo & illud inuenies valde notabile, quòd rerum veritatem, quæ summa veritas est reseruauit sibi, rerum verò imagines qualibet hora formandas suæ concessit imaginiq; Deus posse esse omnibus in locis non p partes diuisus, sed vbiq; totus, attende quòd vna eademq; anima sit per omnia corporis membra diffusa, nec tamen & ipsa per partes diuisa, sed in singulis tota, & individua. Quomodo igitur, se habet anima, pro modulo suo in corpore suo, hoc est in sui iuris mundo, quem & ipsa regendum accepit. Si miraris quomodo Deus omnia, quæ in mundo geruntur, absq; vlla contradictione solo voluntatis nutu, ad omne suum beneplacitum inclinat, considera quia & anima, quælibet corporis sui membra pro solo voluntatis arbitrio mouet, moderatur, & ordinat. Vnus itaq;

Quid sit Cherubin vultus suos in propitiatorium vertere.

itaq; vtrobiq; quantum ad similitudinem, agendi modus, quamuis in æqualitatis comparatione, diuersus. In his omnibus primis Cherub, in propitiatorium intẽdit, dum ex rationali creatura ad creatoris contemplationem similitudinis rationalem trahit. In hac ipsa rationali creatura, si diligenter attendimus, aliquod (vt credimus) summę trinitatis vestigium inuenimus. Est enim ibi aliquid ex mente ipsa, hoc est eius sapientia, & est ibi aliquid tam de mente ipsa, quàm de eius sapientia, scilicet dilectio sua. Omnis enim mens sapientiam suam diligit, & idcirco sapiẽtiæ suæ amor ex vtraq; procedit. Est enim sapientia à mente sola, amor verò ex mente pariter & sapientia. Sic Filius (hoc est Patris sapientia) à Patre solo. Spiritus sanctus autem (hoc est vtriusq; amor) à Patre & Filio. In hunc modum secundus Cherub inuenit quomodo in propitiatoriũ considerationis suæ vultum vtiliter vertere possit, si in diuinarum rerum speculatione similitudinis atteſtationem quærit. Notandum sanè quòd tria illa quæ in rationali anima considerandа occurrunt, personarum Trinitatem non faciunt, quemadmodum tria illa in Deo secũdum proprietatum differentiam in tres personas diuidunt. Vide ergo quia in his quę pro similitudine adducta sunt in rationali animo ad illã summam Trinitatem maior est dissimilitudo, quàm similitudo. Nec mirum tamen, quia secundus Cherub dissimilitudinis latus in propitiatorio nostro vicinius tangit. Latus aũt similitudinis quasi è longinquo respicit. Si tibi mirum sit quomodo solus filius (patris videlicet sapientia) incarnatus sit, quomodo in carne ad nos venit, & tamen à Patre non recessit, perpende quòd & in imaginaria Trinitate solã mentis sapientia voci humanæ incorporatur, & per vocem corporalẽ egreditur, egressa agnoscitur, agnita retinetur, & tamen ab illa de qua nata est mẽte penitus non separatur. Multa sunt A eiusmodi in rationali mente propter q̃ secundus Cherub debeat in propitiatorium intendere. Ecce iam per expositionem tenemus quomodo duo Cherubin iuxta dominicum documentum se inuicem respicere habeant, tenemus nihilominus qua ratione, vel vtilitate vultus suos in propitiatorium vertere debeant.

Quòd frequentationem trium nouissimarum speculationum semper comitetur frequentia diuinarum B *reuelationum.*

CAPVT XXI.

ILLVD quoq; non negligendum, nec sine diligenti consideratione prætereundum, quod Dominica voce promittitur, cùm ad Moysen dicitur: *Inde loquar ad te desuper propitiatorio* videlicet, *& de medio duorum Cherubin.* Cogita quàm magnum sit, vel quale omni hora cùm opus fuerit Deum cõsideres, & in qualibet necessitate cùm oportuerit diuinum consilium quærere, & accipere, & tunc animaduertere poteris quã sit necessarium, vel vtile, hos tres nouissimos speculationum modos familiares habere. *Inde*, inquit, *loquar ad te.* De quo quæso loco, vel vnde? *Desuper propitiatorio*, inquit, *& de medio duorum Cherubin.* Si vultergo familiare habere diuinum oraculum, ascendat homo ad cor altum, & mente transcendens dictum illud propitiatorium teneat duorum illorum Cherubin medium, vt per tertium contemplationis genus ascendat ad quintum & sextum. Quasi suprà propitiatorium eleuata mens in medio duorum Cherubin versatur, quando contẽplatiua anima non modo corporalem, verum etiam spiritualẽ creaturam sublimi consideratione transcẽdens in summæ vnitatis & Trinitatis admiratione suspẽditur. Quasi per desuper propitiatorium in huius admirationis speculam erigimur, quando ex rationalis creaturæ inspectione, diuinæq; imaginis consideratione ad diuinitatis agnitionẽ altius promouemur.

Exodo.

Ibidem

Quid sit inter duos Cherubin versari.

Quasi

Quasi inter propitiatoriũ & duos Cherubin medij discurrimus, quando ex mutua trium nouissimarum speculationum collatione ad singularum perfectionẽ plenius proficimus. Debemus itaq; inter hæc tria spectaculorum genera libenter discurrere, & per summæ Trinitatis & vnitatis speculum & imaginem ad eiusdem Trinitatis & vnitatis gloriam speculãdam profundius penetrandam. Si illud quod de rationalis creaturæ dignitate, si & illud quod de creatoris dignatione, vel claritate agnouimus, libenter retractamus, frequẽter in consideratione & admiratione adducimus, merebimur & illa circa eadem spectaculorum genera ex diuina reuelatione agnoscere, quæ antea nullatenus potuimus intelligere. Hoc est q̃ tibi promittitur, cùm dicitur: *Inde loquar ad te.* Pensa ergo quàm sit vtile fidei nostræ sacramenta sæpè retractare, & in frequenti memoria habere, quando quidem ex eiusmodi studio diuinarum reuelationum frequentiam poterimus obtinere. Si igitur illa q̃ de personarum Trinitate, & substantiæ vnitate in Deo credimus per mentis excessum videre, & pura perspicuaq; intelligentia capere nequimus, nihilominus tamen ea quæ inde Catholica traditione accepimus fide tenemus prout nobis possibile est in frequentem considerationem adducamus, vt ex eiusmodi studio diuinarum reuelationum copiã promereri possimus. Puto siquidẽ quia diuinarũ reuelationum consolatio nõ omnino peregrina erit eis qui diuinorum sacramentorum arcana fidei oculo tam frequenter, quàm libenter aspiciunt: quanto magis illis maximè familiaris erit, qui ea intelligentiæ oculo assiduè contemplando, & per mentis excessum sæpè videndo, desiderio suo satisfacere non possunt? Qui igitur Moysi officium gerit, qui curam pastoralem suscepit, cui denique ex Dominico præcepto incumbit populũ Domini de domo seruitutis educere, per loca solitudinis traducere, in terram Promissionis introducere, debet vtiq; inter prædicta illa tria contemplationum genera libero volatu circumferri, vt possit sẽper dignius inueniri qui dignè debeat tam de sua quàm de populi sui ignorãtia quoties opus fuerit ex Domini oraculo instrui, & super quolibet incerto certificari. Si igitur agnoscere cupis ex inspiratione diuina, quæ sit voluntas Dei beneplacẽs, atq; perfecta, esto semper promptus, & pronus ad nouissima ista tria spectaculorum genera. Huius exercitij merito mereberis fortasse promissionis illius veritatem probare, inde loquar ad te.

Quòd in omni contemplationis genere contingit contemplantem mente excedere.

CAPVT XXII.

QVAMVIS autem familiare sit, & quasi proprium videatur duobus nouissimis cõtemplationum generibus per mentis excessum videre, econtra autẽ quatuor primis quasi domesticum est & penè velut singulare, sine vlla animi alienatione in contemplationem assurgere possint tamẽ omnia, atq; solent modo vtroq; contingere. Nam ex illis quæ primis contemplationum generibus subiacent, possumus quædam ex diuina reuelatione cognoscere, & per mentis excessum contemplationis oculo cernere, & ea item quæ ad duo nouissima contemplationũ genera pertinent, solemus prout nouimus & valemus secundum cõmunem animi statum in considerationem adducere, & per contemplationem videre. Sed quia illa semper quæ ad nouissima duo pertinent, humanæ mentis perspicaciam excedunt, cùm ea iuxta consuetum omnibus animi statum in considerationem adducit, seu econtra, vt aliquid in his perspicacius & limpidius cernere possit, ipsa mens humana semetipsam excedit, & in abalienationem transit, aptè quidẽ eadem ipsa non tam

tam humanæ creaturæ quam angelicæ forma mysticè exprimere oportuit. Quod autem hæc omnia contemplationum genera possint per extasin cerni, mystico Moysi exemplo tenemus. Quod vero sine vllo mentis excessu possint in contemplationem adduci, ex typico illo Beseleel opere habemus. Vt enim Moyses arcani & vtrumq; Cherubin ex diuina reuelatione videre potuisset, montē ascendit, nebulam subintrauit. Vt autem Beseleel mysticum illud opus operaretur & intueretur, nec montem, nec nebulam quæsisse, vel subisse legitur. Quid est autem montem subire, nisi secundum propheticam sententiam ad cor altum ascendere? Eiusmodi vero montē nubes tunc tegit, quando exteriorum omnium memoria menti excidit. In hoc monte Moyses sex diebus moratur, & in septimo de medio nubis ad Domini colloquium vocatur. Sex diebus (vt notum est) operā nostra peragimus, & in septimo requiescimus. Quasi sex ergo dies transigimus in hoc monte, quādo cum multo labore, magnaq; animi industria in eiusmodi sublimitatis statu assuescimus diutius permanere. Tunc autem quasi ad septimū diem venitur, quādo tanta mentis subleuatio, menti in obiectamentum vertitur. & sine vllo labore subitur. Quasi ad septimam iam diem pertingitur, quando in illo sublimitatis statu, tandem aliquando, ad summam animus tranquillitatem componitur, vt non solum omnem curam & sollicitudinem deponat, imo vniuersas penè humanæ passibilitatis metas excedat. Ad colloquium Domini Domino vocante admittitur, quando ex diuina inspiratione, & reuelatione, in illam diuinorum iudiciorum abyssum intromittitur. In medium nebulæ Moyses ingreditur, quando humana mens ab illa diuini luminis immensitate absorpta, summa sui oblitione sopitur: ita vt mirari valeas, & iustè mirari debeas, quomodo concordet ibi nubes cum igne: & ignis cum nube: nubes ignorantiæ, cum nube illuminatæ intelligentiæ. Ignorantia & oblitio notorum & expertorum, cum reuelatione & intelligentia, prius ignotorum, & eousque inexpertorum. Nam vno eodemq; tempore humana intelligentia & ad diuina illuminatur, & ad humana obnubilatur. Hanc subleuati animi pacem, obnubilationem, & illuminationem, Psalmista paucis verbis comprehendit, cum dicit: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Veraciter anima pacem tunc inuenit, quando supra semetipsam ducta, humanæ passibilitatis molestias omnino non sentit. In hac pace obdormit, quando ad summam tranquillitatem consopita, quicquid sobria cogitare consueuerat, ei in oblitionem venit. Qui enim dormit, quæ circa ipsum sunt, immò & semetipsum omnino non nouit. Rectè ergo per soporē mentis alienatio exprimitur: per quam ab assuetis absentatur, & quasi per somnum occupata, à rebus humanis, diuinarum rerum contemplatione peregrinatur. Et tunc quidem in idipsum obdormit, quando in eo per contemplationem, & admirationem requiescit: cui vnū idemq; est esse omne quod est, qui solus veraciter dicere potest: *Ego sum qui sum.* Quod igitur Moyses designat per septimum diem, hoc Dauid apertius nominat pacem. Et quod apud illum est ingredi medium nebulæ, hoc apud istum est obdormire. Et quòd vnus requiescit in idipsum, hoc est quòd alius vocatus accedit, & moratur apud Dominum. Quasi ad Moysi itaque similitudinem montis verticem ascendens, medium nebulæ ingreditur, & arcam iam dictam designatosq; Cherubin Domino reuelante videt, & contēplatur, quando per mentis subleuationem, & alienationem quis in sublimia raptus, ad illa sex quæ descripsimus contemplationum genera ex diuina inspiratione promouetur. Moysi vtique dictum est: *Vide vt omnia facias sicut tibi*

Psalm 4.

Anima quando pacem inuenit.

Exod. 3.

Exod. 25. & 27.

tibi in monte ostensa sunt. Si ei in monte a Domino ostensa sunt omnia, ergo non solum Cherubin, sed etiam Arca. Hoc est quod superius iam dixi, quia ad quodlibet contemplationum genus pertinentia, possunt Domino reuelante per mentis excessum videri. Sed ex Beleleel opere nihil hominus potest perpendi, quia quælibet horum absq; vllo mentis excessu possunt & solet in contemplationē adduci. Quid enim quæso est arcam fabricare, auro vestire, coronaq; cingere, propitiatorio tegere, cherubin adiungere, nisi gradatim quidem in dicta contemplationum genera artem comparare, & multo studio atque labore alia post alia addiscere & in vsum adducere, & tandem aliquando opus consummare, & ad vltimum in omnibus perfectum esse? Sed vt de arca taceam, quid vel de ipsis Cherubin dicam? Nunquid vt eos formaret, vel formatos videret legitur vel montem ascendisse, vel nubem intrasse? Vnde & manifeste datur intelligi, quia & illa nouissima duo contemplationum genera quibus quasi proprium esse videtur per mentis excessum exerceri, solēt tamen quandoque infra humanæ comprehensibilitatis metas cohiberi. Omnia contemplationum genera possunt modo vtroque fieri, & modo per mentis excessum, modo sine aliquo mentis excessu valent exerceri.

Quid R. an eam opus tuum artifex fabricare.

Quod excedendi donum alij fortuitum habent, alij tam quasi ex virtute possident.

CAPVT XXIII.

EORVM autem qui in suis contemplationibus supra semetipsos diuntur & vsque ad mentis excessum rapiuntur, alij hoc expectant & accipiunt vsq; adhuc ex sola vocante gratia, alij vero vt hoc possint sibi comparant (cum gratiæ tamen cooperatione) ex magna animi industria. Et illi quidem hoc donum quasi fortuitum habent, isti vero iam velut ex virtute possident. Quasi fortuitum cuiq; est illud, quod quando vult vel prout vult nullo modo potest. Velut fortuitum igitur hoc habent qui in hoc nihil ex propria industria valent, sed solam vocantis gratiæ horam expectant. Iam velut ex virtute eiusmodi gratiæ efficaciam habere dicendi sunt, qui ex magna iam parte id possunt cum volunt. Vnus rei figuram habemus in Moyse, alterius autem in Aaron sacerdote. Quod enim Moyses in monte per nubem arcam vi-
B dere meruit, sola reuelantis Domini gratia fuit: nam vt eam pro arbitrio videret, in sua omnino potestate non habuit. Aaron autem iam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo, vel ratio poscebat in sancta sanctorum intrare, & intra ipsum velum arcam Domini videre. Satis vtiq; constat quia sancta sanctorum in tabernaculo fœderis tenebat intimum & secretissimum locum. Sicut ergo per verticem montis intelligimus mentis summum, ita per sancta sanctorum intelligi-
C mus humanæ mentis intimum. Sed in humano procul dubio animo idem est summum quod intimum, & intimū quod summum. Idem itaque intelligimus per verticem montis & per oraculum tabernaculi fœderis. Quid igitur est montis verticem, vel interius tabernaculum subire quàm summum & in timum mentis sinum ascēdere, apprehendere, & tenere? Per primum namq; tabernaculum illum quem omnes no-
D [illegible] intelligimus communem animi statum, per secundum vero intelligimus illum quem pauci admodum nouerunt qui hr per mentis excessum. Ad illum maximè pertinet sensus rationalis, ad istum vero sensus intellectualis. In illo tanē speculamur inuisibilia nostra, in isto contemplamur inuisibilia diuina. Sed hunc vtrumque statum (vnum videlicet omnibus notum, alterū autem paucis expertum) diuidit, & secludit densum obliuionis velum. Cum enim per mētis excessu[illegible]

Quid sit veterem montis subire.

tra nosmetipsos in diuinorum cõtemplationem rapimur, exteriorum omnium statim imò nõ solum eorum quæ extra nos verum etiam eorum quæ in nobis sunt omnium obliuiscimur. Et item cum ab illo sublimitatis statu ad nosmetipsos redimus, illa quę prius supra nosmetipsos vidimus in ea veritate, vel claritate qua prius perspeximus ad nostram memoriam reuocare omnino non possumus. Et quamuis inde aliquid in memoria teneamus, & quasi per medium velum & velut in medio nebulę videamus, nec modum quidem videndi, nec qualitatem visionis comprehẽdere, vel recordari sufficimus. Et mirum in modum reminiscentes non reminiscimur, & non reminiscentes reminiscimus, dum videntes non peruidemus, & aspicientes non perspicimus, & intendentes non penetramus. Vides certe quia humana mens siue in illud intimum arcanorum secretarium introeat, siue de illo ad exteriora exeat, vides, inquam, quia vtrobique eam velum obliuionis excipiat. Idem itaq; est nubem intrare, & se intra velum ingerere. Sed quamuis ad vnum respiciat & illud quod Moyses gerebat, & illud ℣ Aaron actitabat, differt tamen in hoc maximè, quod vterque agebat, quia illæ ad alieni solummodo beneplaciti in hoc horã respiciebat, iste quasi pro officio susceperat, & magna ex parte pro voluntate gerebat. Sed vt Aaron idoneum posset & promptũ habere intra velum intrare cum vellet, & oporteret, pontificalem sibi ornatum & habitum in id officij idoneum comparauerat atque possidebat. Quid autem est habitũ in id officij idoneũ habere, nisi illa virtutum merita comparare, per quę possit eiusmodi gratiæ officium in vsu habere? Oportet autem non in solo pontificali habitu verumetiam cũ aromatici fumi obnubilatione (iuxta dominicum præceptum) incedere, qui vult ad interiora velaminis penetrare, vt introgressionis suę hora tanta cœlestiũ desideriorum exhalatione & quasi aromatici fumi exæstuatiõe efferbeat quatenus ei in despectum veniat, & omnino quasi pro nihilo reputet quicquid de interioris hominis ornatu placere poterat. Forte autem idem est Moysen turbam ad pedem montis relinquere, & Aaron ante ingressum tabernaculi communem habitum deponere: idem autem Moysen cum senioribus Israël montem ascendere, & Aaron cum põtificali ornatu in interiora tabernaculi intrare, nec forte aliud & aliud est illũ (senioribus in ascensu montis relictis) cum solo Iosue verticem mõtis apprehendere, & istum cum aromatico incẽso in sancta sanctorum properare, & idem nihilominus sit illum se in nebulam, istum se intra velum ingerere vt hoc solum inter vtriusq; actum quantum ad mysticam traditionem differat quòd vnus ex sola Domini vocatione, alter ex propria deliberatione ad secretum illud diuinæ reuelationis alloquiũ subintrabat.

A B C

LIBER QVINTVS.

Quod tribus modis in gratiam contemplationis proficimus.

CAPVT PRIMVM.

D

MODIS autem tribus in gratiam contemplationis proficimus, aliquãdo ex sola gratia, aliquando ex adiuncta industria aliquando ex aliena doctrina. Horum trium in tribus Moyse videlicet, Beseleel & Aaron typũ vel exemplum habemus si eorum gesta consulimus. Moyses primo arcã in mõte & nube sine vllo industriæ labore ex sola Domini reuelatione vidit, Beseleel quam videre potuisset proprio labore formauit. Aaron autem arcam aliena iã operatione formatam videre cõsueuit.

Ita

In morem Moysi arcam Domini sine aliqua humana industria videmus cum ex sola Domini reuelatione radium cõtemplationis accipimus. Sed tunc quasi iuxta Beseleel exemplum in idipsum ex proprio opere proficimus, cũ in eandem gratiã nostro studio & labore artem comparamus? Tunc autem vt arcã Domini videre possumus quasi ex aliena operatione accipimus quando ex aliena traditione eiusmodi gratiæ vsum assuescimus. Sed quod de industriæ operatione dicimus non sic accipi volumus quasi sine gratiæ cooperatione aliquid omnino possimus cum quælibet nostra industria nõ sit nisi ex gratia. Sed aliud est contemplationis gratiam diuinitus percipere, atque aliud est eiusmodi donum Dei quidem cooperatione proprio exercitio comparere. Modis itaq; tribus hanc gratiam obtinemus, & modo quidẽ ex diuina inspiratione, modo ex propria exercitatione, modo autem ex aliena traditione. Illud vero notandum quòd quidam ad hanc gratiam propria industria & sine alicuius doctrinę magisterio promouentur, qui tamen in suis contemplationibus vsq; ad mentis excessum nullo modo rapiuntur. Quidam autem ad eandẽ gratiam ex aliena traditione magis quàm proprio mẽtis acumine proficiunt qui tamen in suis contemplationibus sæpè vsque ad mentis excessum assurgunt. Hinc est quòd Beseleel arcam quidem fabricasse non tamen ad illam intrasse legitur, Aarõ vero ad arcam aliena iam operatione fabricatam & intra velum collocatam ex more intrasse non dubitatur. Ecce nos in hoc opere quasi Beseleel officiũ suscepimus, qui te ad contemplationis studium instructiorem reddere & quasi in arcæ operatione desudare curauimus. Longe tamen meipsum in hac gratia præcedis, si ex his quę audis adiutus intrare prævaleas vsque ad interiora velaminis, si illud quod quasi in propatulo laboramus & iuxta communem vsum comprehendis & assignamus, tu prævalueris per mentis excessum perspicere, & quasi intra velum videre. Notandum quoq; quòd quidam ea quæ per mentis alienationẽ conspiciunt ad semetipsos reuersi iuxta cõmunem animi statum nullo modo capere, vel recolligere possunt. Hinc Dan. est quòd Rex Nabuchodonosor somnium vidit, sed excussus à somno visum somnium ad memoriam reuocare non potuit. Alij quod per excessum cõsiderant postmodum facilè retractant. Alij vt hoc possunt, multo labore desudant. Hinc est quòd Rex Pharao somnium vidit visumque retinuit. Econtra autem Rex Nabuchodonosor amissum somnium multa instantia recuperauit & Moysi quidem arca Domini ex Dominica reuelatione est in monte ostensa, postmodum autem in valle familiariter nota & frequenter visa. Alij item quod rarum, & velut fortuitum habent (in suis videlicet contemplationibus mente excedere) incipiunt aliquãdo familiare habere. Hinc est quòd Moyses ad arcam Domini intra velum familiariter tandem intrauit, quam ad solam Domini vocationem & reuelationem prius per nubem videre accepit. Multa sunt in his omnibus sacramenta quæ modo nec possunt nec debent tractari per singula.

Genes. 40

Quibus modis soleat omnis contemplatio cõtingere, mentis videlicet dilatatione, mentis subleuatione, mentis alienatione.

Capvt II.

Tribvs autem modis (vt mihi videtur) contemplationis qualitas variatur. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis subleuatione, aliquando autem mentis alienatione. Mentis dilatatio est quando animi acies latius expanditur & vehementius acuitur, modum tamen humanæ industriæ nullatenus supergreditur. Mẽtis subleuatio est quando intelligẽ-

næ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem tranſit, ita vt & ſupra ſe ſit quod videat, & tamen ab aſſuetis penitus non recedat. Mentis alienatio eſt quãdo pra ſentium memoria menti excidit, & in peregrinum quendam & humanæ induſtriæ inuium animi ſtatum diuinæ operationis trãsfiguratione tranſit. Hos tres contemplationis modos experiuntur, qui vſque ad ſummam eiuſmodi gratiæ arcem ſubleuari merentur. Primus ſurgit ex induſtria humana, tertius ex ſola gratia diuina, medius autem ex vtriuſque permixtione, humanæ videlicet induſtriæ, & gratiæ diuinæ. In primo gradu quaſi arcam noſtro labore fabricamus, quando contemplandi artem noſtro ſtudio & induſtria comparamus. In ſecundo gradu arca ſupportantium humeris ſubleuatur, & quaſi præcedentis nubis veſtigia ſequitur, cum induſtria ſatagante & reuelationis gratia cooperante, & quaſi præeunte contemplationis radius dilatatur. In tertio gradu arca in ſancta ſanctorum infertur, & quaſi intra velum collocatur, quando contemplantis acumen ad intimum mentis ſinum colligitur, & ab exteriorum memoria obliuionis & alienationis velo ſecluditur. Primus itaque gradus pertinet ad arcæ fabricationem, ſecundus ad arcæ euectionem, tertius ad eiuſdem introductionem, veluti obductionem. De primo illud recte intelligitur quod ad Abraham à Domino dicitur: *Leua oculos tuos & vide à loco in quo nunc es ad aquilonem, & ad meridiem, ad orientem, & occidentem. Omnem terram quam conſpicis tibi dabo.* De ſecũdo illud recte intelligitur quod de Moyſe ſcribitur: *Aſcendit Moyſes de campeſtribus Moab ſuper montem Nebo in verticem Phaza contra Iericho. Oſtenditq; Dominus omnem terram Galaad vſq; ad Dan.* Ad tertium autem reſpicit quod Dominus transfigurationis ſuæ teſtes in montem excelſum ductos nube lucida obumbrauit, & (ſicut ſuperius iam dictum eſt) quòd Moyſes per mediũ nebulæ ad Dominũ acceſſit, & in primo quidem Abraham nec iubetur mõtem aſcendere, nec ei legitur ibi Dominus aliquid oſtendiſſe, ſed a loco in quo erat iubetur oculos ſuos leuare, & terram quam acceptarus erat circumſpicere. Nulla mentio aſcenſionis, vel oſtentionis ibi legitur in quibus vel ſubleuatæ mentis exaltatio, vel diuinæ reuelationis demonſtratio deſignetur. A loco in quo ſumus, vel eſſe conſueuimus oculos noſtros leuamus, quando in cõtemplationis noſtræ ſpectaculis communẽ & conſuetum animi ſtatum non deſerimus. Cõprehenſibilitatis noſtræ modus locus eſt in quo interim per intelligentiam ſumus. Hæreditatis accipiendæ amplitudinem conſideramus, quãdo ad quantam perfectionis latitudinẽ deuotionis noſtræ profectibus tandem aliquando pertingere poſſimus contẽplationis noſtræ oculis longe ante præuidemus. Nihil in his ſcripturæ verbis innuitur quod humanam induſtriam excedere videatur, vnde & rectè ad primum illum contemplandi gradum accommodatur. Sed quòd Moyſes iubetur mõtem aſcendere, quòd Dominus dicitur illi terram promiſſionis oſtendiſſe, attende quàm expreſſe videatur ſecundum contemplandi gradum deſignare. Quid eſt illa Moyſi montana aſcenſio, niſi humanæ mentis ſupra humanę poſsibilitatis planum quędam in ſuprema eleuatio? Quid autẽ eſt dominica illa oſtentio, niſi intimæ aſpirationis infuſa illuminatio? Terrã autẽ promiſſionis ad diuinam demonſtrationẽ aſpicere, eſt futuræ retributionis plenitudinem ex diuinæ illuſtrationis reuelatione cognoſcere, & eiuſmodi cõtemplationi inſiſtere. Humanæ videtur induſtriæ quòd Moyſes in montana aſcendit gratię diuinę quod Dominus ei terram promiſſionis oſtendit vnde & hoc ſcripturæ teſtimonium ad ſecundum, quem diximus gradum reſpicere ſe innuit. Quod autẽ Moyſes in tertium aſcen-

Genes. 13.

Deut. 34.

Matth. 17.

ascendens ad Dominum per medium nebulæ legitur accessisse, quomodo ad tertium contemplandi modum, vel gradum respiciat ex superius dictis satis possumus colligere. Quid enim est ad diuinæ vocationis accessum nebulam intrare nisi mente excedere, & per obliuionis nebulam quasi in adiacentium memoria mente caligare? Ad idē respicit quòd discipulos Christi nubes lucida obumbrauit. Vna itaque & eadem nubes & lucendo obumbrauit, & obumbrando illuminauit, quia & illuminauit ad diuina & obnubilauit ad humana. His itaque tribus modis omnis contemplatio solet cōtingere, mentis dilatatione, mentis subleuatione, mentis alienatione. *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Ecce de illo contemplationis genere qui fit mentis dilatatione. *Qui sunt isti qui vt nubes volant?* Ecce de mentis subleuatione. *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Ecce de mentis alienatione.

Contemplatio tribus modis contingit. Gen. 13.

Esai. 60.

Psal. 115.

De mentis dilatatione quibus modis soleat accrescere.

CAPVT III.

ILLE autem contemplationis modus qui fit mentis dilatatione tribus solet gradibus excrescere, arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agitur dum fit veraci traditione seu etiam sagaci inuestigatione addiscimus. Exercitatio est, quando id quidem quod arte percipimus in vsum adducimus, & in eiusmodi officij executionem nosipsos promptos, & expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exequimur summa diligentia insistimus. Primum itaque est cuiuscunque disciplinę artem comparare, secundum in vsum adducere, tertium in id ad quod eruditi & exercitati sumus cum summa viuacitate insistere. His itaque tribus (vt dictum est) gradibus, sinus mentis dilatatur, & ad omnem eruditionem vel

A disciplinam capacior efficitur. Certè quanto amplius, quāto firmius aliqua didiceris, tanto ad ampliora, & profundiora capienda copiosius dilataris. Sed & illud quidem nihilominus constare videtur, quia quælibet disciplina eruditione percepta, vsu & exercitatione roboratur, dilatatur, atque perficitur. Item quid est quòd in vno eodemque studio in quo eruditi & exercitati sumus, modo tenuius, modo perspicacius videmus, nisi quod secundum modum attentionis crescit dilatatio, & perspicacia mentis? Primus ergo gradus est artis ipsius perceptio, secundus eiusdem frequens exercitatio, tertius ipsius exercitij diligens & studiosa intentio. Ad primum itaque dilatationis suæ gradum mens humana admonetur, cum ei per prophetam dicitur. *Statue tibi in speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam directam in qua ambulasti.* De secundo audis cum legis. *Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor quid dicatur mihi.* De tertio est illud. *Transite ad insulas Cethim & videte, & in Cedar mittite & considerate vehementer.* Quid est autem speculam statuere nisi contemplandi scientiā comparere? Ad hocenim speculam erigimus, vt in hoc longinquum videre, & visum nostrum in omnem partem dilatare possimus. Rectè itaque illa mentis dilatatio in his verbis designatur in qua contemplationis specula erigitur, & eiusmodi studij scientia comparatur. Quid est autem super custodiam stare, & gradum figere, nisi speculandi scientiā vsu firmare? Quod enim vnus vocat speculam, hoc alius dicit custodiam. Ob publicam enim seu priuatā custodiam, speculas solemus erigere, vt inde prospicientes possimus imminentia pericula longe ante præuidere. Sic & nos contemplationis gratiam quasi spiritualem speculam erigimus, vt tentatoris insidias præuenire possimus. Aliud est autem speculam statuere vel

B

C

D

Hiero. 31.

Abac. 2.

Hiero. 2. Speculam statuere quid sit.

Super custodiam stare quid sit.

ascendere, atque aliud est in ipsa stare, seu etiam gradum figere. Illud est disciplinæ comparandæ, istud disciplinæ exercendæ. Quod autem vehementer considerare iubemur, quis quæso non videat quomodo ad tertium illum dilatationis nostræ modum pertineat: *In Cedar*, inquit, *mittite, & considerate vehementer.* Et rectè quidem hoc dicitur atq; præcipitur, quia ex vehementia considerationis, & attentionis, crescit, & dilatatur capacitas mentis. Si his itaque tribus proficiendi gradibus diligenter insistis, ad magnam perspicaciæ perfectionem, magis magisque dilataberis. Magna in his mentis dilatatio, sed non minor delectatio.

A

B

De mentis subleuatione, quibus soleat gradibus assurgere.

CAPVT IV.

NIHILOMINVS autem illi contemplandi modus, qui mentis subleuatione accidit, tribus gradibus accrescit, intelligẽtia namq; humana diuinitus inspirata, illo cœlesti lumine irradiata, aliquando subleuatur, supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem etiam supra naturam. Supra scientiam mentis subleuatio ascendit, quando quilibet nostrum, tale aliquid, ex diuina reuelatione cognoscit, quod modum propriæ scientiæ, vel intelligentiæ excedit. Supra industriam mentis subleuatio erigitur, quando ad illud humana intelligentia diuinitus illuminatur, ad quod nulla sua scientia sufficit, nec illa, quam interim habet, nec vlla sua industria comparare valet. Supra naturam mentis sinus dilatatur, quando humana intelligentia, diuina inspiratione afflata, non cuiusque bonis, sed generaliter, totius humanæ naturæ modum, industriæq; metas transgreditur. Supra scientiam, speculantis animus eleuatur, cum experitur, quod dicitur: *Ascendat homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Tunc quidem Deus in

C

D

Psal. 63.

consp ectu subleuatæ mentis exaltatur, quando Deo reuelante ei aliquid de diuinæ maiestatis cellitudine ostenditur, quod eatenus habitæ scientiæ modum excedere videatur. Diuinitatis namq; illa cellitudo, quæ in seipsa, quomodo crescere, vel exaltari valeat, non habet quôtidie in nostra cognitione crescere, & contemplationis nostræ aspectibus sublimior apparere valet. Supra mentis autẽ industriã mens subleuata attollitur, quando in ipsa impletur, quod dicitur: *Expandit alas suas, & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis.* Certe, non est industriæ humanæ per aërea iter legere. Sed ire non possumus supportantium alis, ferri possumus. Supra industriam itaque non autem supra naturam videtur esse, per aëra iter habere. Supra industriæ itaque suę metas contemplatiua anima ascendit, quando diuina dignatio arcanorum suorum manifestatione, & quasi alarum suarum expansione, vel subleuatione, in illud superemmentis scientiæ fastigium, eam attollit, quo nulla vnquam sua industria ire possit. Sed illa mentis subleuatio humanæ prorsus naturæ (vt videtur) modum transcendit, ad quam propheta suspirauit, cum dixit: *Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* In idẽ respicit, quod Dominus per Isaiam promittit: *Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquilæ.* Supra humanam naturam est, proculdubio pennas habere, & pro voluntatis arbitrio, ad alta volare. Quid est autem pennas quasi contra naturam accipere, nisi miram quandam contemplandi efficaciam ex virtute possidere, quo possis cum volueris in secretioris scientiæ ardua, & omni humanæ industriæ inuia, perspicaciæ tuæ penna penetrare? Pennata itaque animalia, veraciter tunc esse incipimus, quando gratiæ munere in idipsum diuinitus accepto, humanæ conditionis metas contemplationis nostræ volatu, transcen-

Deut. 32

Quid sit animam ascendere supra metas industriæ suæ.

Psal. 54.

Esaiæ 40.

transcendimus. Omne autem genus prophetiæ, si tamen fuerit sine mentis alienatione videtur ad hunc tertium subleuationis gradum pertinere. Nonne enim supra humanam naturam est, videre de præteritis, quod iam non est: videre de futuris, quod nondum est: videre de præsentibus, quod sensibus absens est, videre de alieni cordis secretis, quod nulli sensui subiectum est, videre de diuinis, quod supra sensum est. Restat adhuc illud quærere, quibus videlicet cautis soleat humanæ mentis excessus accidere, vel quibus etiam solet gradibus excrescere.

Quod triplici ex causa fieri soleat humana mentis excessus.

CAPVT V.

TRIBVS autem de causis (vt mihi videtur,) in mentis alienationem abducimur. Nam modo, præ magnitudine deuotionis, modo præ magnitudine admirationis, modo vero præ magnitudine exultationis it, vt semetipsam mens omnino non capiat, & supra semetipsa eleuata, in abalienationem transeat. Magnitudine deuotionis, mens humana supra semetipsam eleuatur, quando tanto cœlestis desiderij igne succenditur, vt amoris intimi flamma, vltra humanum modum excrescat, quæ animam humanam, ad ceræ similitudinem liquefactam, à pristino statu penitus resoluat, & ad imitar fumi attenuatam, in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis anima humana supra semetipsam ducitur, quando diuino lumine irradiata, & in summæ pulchritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, vt à suo statu funditus excutiatur, & in modum fulguris coruscantis, quanto profundius per despectum sui in visæ pulchritudinis respectu, in ima deijcitur, tanto sublimius, tanto celerius, per summorum desiderium reuerberata, & super semetipsam rapta, in sublimia eleuatur. Magnitudine iucunditatis, & exultationis mens hominis à seipsa alienatur, quando intima illa internæ suauitatis abundantia potata, immo plenè inebriata, quid sit, quid fuerit, penitus obliuiscitur, & in abalienationis excessum, tripudij sui nimietate traducitur, & in supermundanum quendam affectum, sub quodam mirę fœlicitatis statu raptim transformatur. Quamdiu igitur huiusmodi excessus in nobismetipsis minimè sentimus, quid aliud, quàm quod superius prælocuti sumus, de nobis sentire debemus, nisi quia minus diligimur, nisi quod minus diligimus? Si enim quisquis es, plenè perfectèq; diligeris, forte dilectionis tuæ nimietas, æstuantisquè desiderij anxietas, in eiusmodi te raperet excessus, quales tibi superius ex parte descripsimus. Itē sanè si diuina dilectione plene dignus extitisses, si tanta dignatione te idoneū exhiberes, forte tanta luminis sui claritate intelligentię tuæ oculos irradiaret, tanta intimæ dulcedinis suæ suauitate, cordis tui desiderium inebriaret, qua teipsum supra temetipsum raperet, & per mentis excessum in superna eleuaret. Hoc autem tres anagogicos excessionis modos eodem quo hic illos ordine posuimus, mysticè quidem descriptos, in canticis canticorum (vt arbitror) inuenie-mus. De primo quidem, rectè illud intelligitur, quo dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.* Cant. 3. De secundo autem, rectè illud intelligimus, quod longe post in eisdem Canticis legimus: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens.* Cant. 6. Ad tertium autem, rectè illud accommodatur, quod in nouissimis legitur: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliţijs affluens, innixa super dilectum suum?* Cant. 8.

Excessus ob magnitudinem incunditatis.

Excessus mentis humanæ ob magnitudinem deuotionis, quales.

Quales ob magnitudinem admirationis.

Quod primus excedendi modus surgat ex magnitudine deuotionis.

CAPVT VI.

VVLTIS autem melius nosse quàm conuenienter primum illud, ad primum excedendi modum possimus accommodare? Primus itaque mentis excessus fit (vt superius auditis) ex desiderij anxietate, & magnitudine deuotionis. Fumus autem semper surgit ab igne. Quis autem neget amorem spiritalem ignem esse rectè itaq; illa mentis in superna eleuatio, quæ ex feruore dilectionis oritur, fumo (ni fallor) comparatur. Quid autem intelligimus per eiusmodi fumum, nisi deuotæ mentis desiderium? Quasi ergo fumus anima in superna ascendit, quando dilectione feruente, & in hoc ipsum vrgente, suum eam desiderium super semetipsam rapit. Est autem virgula (vt omnes nouimus) & gracilis, & recta. Vt ergo virgulæ similitudinem in se trahat, ascensio tua sit anxiũ, sit vnicum desideriũ tuum, & surgens ex intentione recta. Si autem, per myrrham, carnis contritionem, per thus vero, cordis deuotionem, per vniuersam autem pigmentarij puluerem, virtutum omnium, intelligimus cõsummationem, attende quomodo hæc omnia in eandem sententiam concurrunt, quæ omnia per se facile intelligi potest. Nam hoc satis constat, quia quisquis caritate plenus est, cætera virtutum insignia, non habere, nõ potest. Si enim Apostolo creditur, consummatio virtutum est caritas. Illud sanè notandum, quòd anima sancta tunc veraciter, quasi fumus, & per desertum ascendit, quando ex his quæ in semetipsam inuenit, seu bonis, seu malis, affectum suum, in cœlestis sponsi desiderium accendit. Maior autem, (sed quantum ad meritum) mihi esse videtur mentis eleuatio illa, quæ fauente quidem gratia, surgit ex intentione, & intentione propria, quàm illa quæ surgit ex sola reuelatione, vel aliqua inspiratione diuina. Vt ergo cæteris digna inueniatur, oportet animam ab eiusmodi ascensione incipere & primo quasi per desertum ascendere. Verumtamen vt eadem ipsa, velut virgula fumi fiat (quàmuis per desertum fieri incipiat) oportet, vt supra ipsum desertum assurgat. Alioquin mens ipsa in mentis excessum non rapitur, nisi supra semetipsam eleuetur, nisi semetipsam in imo deserat, & seipsam deserendo, desertũ faciat, quo deserto in morem fumi, magis magisque in sublimia transcendat.

Amor spiritualis ignis.

Quòd primus excedendi modus, quandoque fiat ex sola feruentis desiderij exæstuatione.

CAPVT VII.

SOLET tamen eiusmodi mentis excessus modo fieri ex sola desiderij feruentis exæstuatione, modo tam ex eiusmodi exæstuatione, quàm ex adiuncta sibi diuina reuelatione. Cur enim spiritualis ille, & incorporeus diuinæ dilectionis ignis, eandem vim in spiritalibus non obtineat, quam ignis ille corporeus in rebus corporalibus habere consueuit? Satis nouimus, quid ignis iste corporeus in vasis quamuis modico liquore perfusis, operari soleat. Et primo quidem, incipit liquorem ipsum, ab imo euertere, postea vero, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc sursum, nunc deorsum iactare, & paulatim quidem, ad superiora attollere, totumquè vas, ex quouis modico, vsque ad summum replere, tandem autem supra ipsum attollere, & cum violentia quadam interiora euacuare, & foras effundere, fortiterq; eijcere. Sic sanè animus humanus diuino igne succensus, it sæpe in seipso cõtra semetipsum feruens, & fremens, æstuans & spumans, sibiipsi irascens, seipsum despiciens, sibiipsi vehementer indignans, semetipsum vehemẽter concul-

Effectus animi humani succensi diuino igne.

conculcans, summis inhians, & in supermundana gestiens, & dum eiusmodi æstu diutius vritur, multumq; iactatur, dum per inferiorum contemptum ab infimis repellitur, & per superiorum desiderium, ad superiora trahitur, fit sæpe vt impetu spiritus impellente desiderio extra semetipsum, & supra semetipsum eiectius, suiquè penitus oblitus, & in extasi subleuatus, totus in superiora rapiatur. In hunc modum cœlestis desiderij ardor, cum vehementer exæstuat animam humanam diuino amore, feruidam supra semetipsam leuat. Et sicut superiori exemplo probare possumus, quilibet pigmentarij puluis aromaticus, igni iniectus, inquantum à voraci flamma non consumitur, per tenuem quidem vtpote fumigabundam exhalationē, per violentiam ardoris in superna emittitur. Vides obsecro, quomodo natura interrogata, vel scriptura consulta, vnum eundemq; sensum pari loquuntur concordia? Ex solo itaque feruentis desiderij æstu fieri valet & solet diuinitus inflammatæ mētis excessus, quemadmodum superius prælocuti sumus.

A intelligimus, quid erit eiusmodi egressus, nisi mētis humanæ excessus? Duobus namque modis extra nosmetipsos ducimur. Nam modo extra nosmetipsos, sed infra nosmetipsos descēdimus, modo extra nosmetipsos, sed supra nosmetipsos leuamur. In illo ad mundana captiuamur, in isto ad supermundana reducimur. Sed sicut est gemina digressio, sic vtique est gemina reuersio. Ab vtroque egressu quasi ad conuersationis nostræ habitaculum reuertimur, quando post mundana negotia, B vel potius cœlestium contemplationum spectacula, ad circumspectionem morum nostrorum mentis nostræ oculos reducimus, & intima nostra discutientes, quales ipsi simus studiosa retractatione perscrutamur. De prima reuersione illud rectè intelligitur, quod de prodigo filio in euangelio legitur: quia in se reuersus dixit: *Quanti mercenary in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* Luc 15. De secunda vero reuersione nihilominus rectè C intelligimus, quod de Apostolo Petro alio loco legimus: *Petrus ad se reuersus* Act. 12. *dixit: Nunc scio verè quia misit dominus Angelum suum, &c.* Ecce vterque ad se reuersus legitur. Sed cur hoc, nisi quia à seipsis prius exisse videbantur? Nam vnus longe à se in longinquam regionem ducitur, alter Angelico ducatu supra communem humanæ possibilitatis statum, mentis alienatione leuatur. In primo itaque egressu descenditur ad ima, in secundo leuatur ad summa. In primo à Domino elongamur, D in secundo ad dominū appropinquamus. Quid igitur est ille egressus per quem domino occurritur, nisi humanæ mentis excessus, per quem supra semetipsam rapta in diuinæ contemplationis arcana sustollitur? Si ergo egressionis eius causam quærimus, citius inuenimus. Nam visio quæ exterius apparuit, procul dubio eum ad exteriora traxit. Apparitionis autē diuinæ causa latenter innuitur in eo, quòd ei

Quòd primus excedendi modus, quandoque fiat, tam exæstuanti deuotione, quàm ex adiuncta sibi diuina reuelatione.

CAPVT VIII.

FIT etiam aliquando eiusmodi mentis alienatio, occurrentibus sibi inuicem hinc æstuantis animæ desiderio, illinc mirando aliquo diuinæ reuelatiōis spectaculo. quod ex illo Abrahæ primo egressu colligere possumus, de quo superius aliqua locuti sumus. Gen. 18. Quid enim de eo ait scriptura: *Apparuit autem ei dominus sedenti in conualle Mambræ, sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso feruore diei. Cumq; eleuasset oculos, apparuerunt ei viri stantes prope eum. Quos cum vidisset, occurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui.* Si per tabernaculum humanæ mentis habitaculum

commendet, ex eadem re diuersos in diuersis modo temporibus, modo personis effectus exhibet. Perpende, obsecro ex proposito exemplo, quisquis hæc legis, vel audis, quid ille in nobis diuinæ reuelationis, æternique luminis radius efficiat? Quomodo humanam intelligentiam ex infusionis suæ illustratione, supra semetipsam leuat, attende qualiter hęc propositi tibi exempli formula hunc de quo modo loquimur humanæ mentis excessum, ex qualitatis suę similitudine proponat. Quid est aqua, nisi cogitatio humana, quæ semper ad inferiora labitur, nisi sub districtionis magnæ moderamine cohibeatur? Aqua in vase collecta, cogitatio meditationi intenta, & per intentionem defixa. Aquæ collectio, cordis meditatio. Eiusmodi aquæ solis radius se infundit, quando diuina reuelatio meditationi occurrit. Sed cum aqua radium in se superni luminis accipit, fulgorem quoque luminis & ipsa (vt dictum est) ad superiora emittit, & mirum in modum illuc vtique radium luminis ex se leuat, quo ipsa per se nullo modo ascendere valet. Et cum tanta sit differentia aquæ, & luminis, ei tamen quem de se luminis radio emittit, nonnihil suæ similitudinis imprimit, ita vt tremula, tremulum, quieta, quietum, purior, puriorum, diffusior, diffusiorem efficiat. Iuxta hanc sanè similitudinem cum inaccessibilis illius, & ęterni luminis reuelatio cor humanum irradiat, humanam intelligentiam supra semetipsam, imò supra omnem humanum modum leuat, & illuc intelligentię radius diuini luminis infusione, admirationisque reuerberatione, de imis ad summa resilit, vbi nulla ingenij perspicacia, vbi nulla artis industria, humana ratiocinatio ascendere sufficit, & quo mentem hominis diuinæ claritatis splendor profundius penetrat, eo altius stuporis sui magnitudine excussa, & per extasim subleuata, in diuinorum arcanorum sublimius resultat.

A Illud autem omnino constare debet, quia quanto plenius, atque perfectius ad intima animus pacem, & tranquillitatem componere se pręualuerit, tanto firmius, tanto tenacius in hac subleuatione summæ luci per cõtemplationem inhærebit, & proculdubio quanto purior ad integritatem, quanto diffusior ad caritatem, tãto perspicacior, tanto capacior inuenitur ad supermũdanorum, & supercœlestium contemplationem.

B *Quòd in secundo excedendi modo, quandoque diuina reuelatio nostræ meditationi occurrit.*

Caput XII.

Notandum sanè, quòd ille diuinę reuelationis splendor, quandoque prævenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam meditationem pręuenit, & modo quęrentem adiuuat, modo excitat torpentem, vel dormientem euigilat. Hinc C est, quòd regna Austri regem Salomonem quæstionibus pulsat, & propositis ænigmatibus vniuersa ab eo didicit, quæ illi proponebat. Hinc est, quòd vinctum Petrum, Angelus cum luce visitans à torporis sui somno excutit. Quid enim loquitur scriptura de regina Austri, quæ venit audire sapientiam Salomonis, nisi quòd docuit eam Salomon omnia verba, quę proposuerat? Quæ est ista regina Austri, & illius calidæ regionis inhabitatrix, & domina, & videndi Salomonis desiderio succensa? D Quæ (inquam) est ista regina, nisi quælibet anima sancta, sensibus, & appetitibus carnis, cogitationibus, & affectibus mentis fortiter præsidens, & summi regis, veriq; prorsus Salomonis dilectione feruens, videndiq; desiderio ardens? Eiusmodi regina, summæ sapientię regẽ propositis ænigmatibus, & frequẽtibus interrogationibus impetit, quando quælibet anima deuota de diuino adiutorio præsumens, inuestigandæ veritatis, studio vehementer insistit.

3. Reg. 10.

Actor 12.

Regina Saba, anima sancta.

insistit. Audit quod quærit, quando illa ad quæ ex propria industria non sufficit, sæpe inter orationum suspiria ex diuina reuelatione cognoscit. Videamus adhuc quid de eadem regina diuinus adhuc sermo proponat, cum item
3. Reg. 10. subiungens dicat: *Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quã ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordinem ministrantium, vestes quoq; eorum, & holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat vltra spiritum.* Videns (inquit) regina Saba. Ecce modo videns describitur, quæ prius proponens, & quærens proponebatur. Vide tamen quid viderit, & intellige quanta intellexerit. Videns (ait) regina Saba omnem sapientiam Salomonis, &c. Ecce quanta, ecce qualia animæ deotæ, animę studiosæ datur ex diuina reuelatione cognoscere. Perpẽde quàm magna, attende quàm miranda videndo diuinitus cognouerit, quæ diu videndo, multumq; mirando, tandẽ præ admirationis magnitudine, ad spiritus sui defectũ venit. Ecce quo ordine processit, vel ad quem tãdem exitũ venit. Prius quærit, & audit, postea videt, & intelligit, tandem autem obstupescit, & deficit. Interrogat quod discat, cõtemplatur quod miretur, stupet vt mente excidat, mentemq; excedat. Primum est meditationis, secundũ contemplationis, tertium extasis. Ecce quibus promotionis gradibus subleuatur animus humanus. Meditatione profecto assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationẽ, admiratione in mentis alienationem. Manifesto (vt arbitror) exẽplo iã tenetis, quòd ex magnitudine admirationis incidat homo in excessum mẽtis. Quid enim aliud illi fuit spiritum nõ habere, nisi mente excedere, vel vnde ei hoc accidit, nisi ex multa admiratione? Quoniã modo quæso, regina ista sine spiritu fuit, nisi spiritus ipsius à semetipso alienat⁹ fuit? Sed illud hoc loco in memoriã redit quod de semetipso alius quidã

A dicat: *Ego, inquit, Ioãnes fui in spiritu.* Ecce Ioannes esse se in spiritu attestatur, ecce regina austri spirituũ non habere asserit̃ur. Quid ergo? Ille in spiritu fuit, ista sine spiritu fuit? Et quis ad hęc idoneus? Si Ioãnes in spiritu fuit, quis mihi exponat, vtrum secundum carnem, vtrum secundum spiritũ ibi fuerit? Sed quomodo secundum carnem in spiritu esse potuit, cum corpus omnino nisi in corporali loco esse no possit? Si ergo secundum spiritum ibi esse creditur, quis
B edisserat quomodo spiritus in spiritu esse dicatur? Quid autem de regina Austri dicturi sumus? Nunquidnã corpus exanime remansit, quando spiritum nõ habere iam cœpit? Quis hoc dicat? quis nisi amens hoc astruere audeat? Caro ergo reginę, nec tunc temporis sine spiritu fuit, quia sine spiritu omnino viuere non potuit. Quid ergo? Nunquidnam spiritus sine spiritu fuit? Edisserat ergo qui potest, & quomodo potest, quoniã modo spiritus sit in spiritu, vel
C spiritus sine spiritu, si iure vnũ de Ioanne creditur, alterum de regina putatur. An forte hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra semetipsum, totũ colligere, & ea quę circa carnem, seu et iam in carne, geruntur interim penitus ignorare? An & spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, & supra semetipsum totum effundere, & quæ sub ipso, vel in ipso sunt, omnino interim ignorare, & in illud diuinitatis arcanum totum intrare? Nonne
D in spiritu spiritus esse tunc rectè asseritur, quando exteriorum omnium obliuiscitur, pariter & ignarus eorũ omniũ quæ in corpore corporaliter agũntur, & illis solis intereit per memoriã, vel intellectum, quæ in spiritu vel circa spiritum actitantur? Cur non & rectè dicatur spiritus semetipsum non habere, quando incipit à semetipso ... & à suo esse in superiund... dam, & verè ... lus quar... tum tranire, & m... tionẽ spiritus ...

Apoc. 1.

Quid sit spiritum in spiritu esse. & quid spiritum ignorare spiritu.

næ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem tranſit, ita vt & ſupra ſe ſit quod videat, & tamen ab aſſuetis penitus non recedat. Mentis alienatio eſt quãdo præſentium memoria mentem excidit, & in peregrinum quendam & humanæ induſtriæ inuium animi ſtatum diuinæ operationis trãsfiguratione tranſit. Hos tres contemplationis modos experiuntur, qui vſque ad ſummam eiuſmodi gratiæ arcem ſubleuari merentur. Primus ſurgit ex induſtria humana, tertius ex ſola gratia diuina, medius autem ex vtriuſque permixtione, humanæ videlicet induſtriæ, & gratiæ diuinæ. In primo gradu quaſi arcam noſtro labore fabricamus, quando contemplandi artem noſtro ſtudio & induſtria comparamus. In ſecundo gradu arca ſupportantium humeris ſubleuatur, & quaſi præcedentis nubis veſtigia ſequitur, cum induſtria ſatagante & reuelationis gratia cooperante, & quaſi præeunte contemplationis radius dilatatur. In tertio gradu arca in ſancta ſanctorum infertur. & quaſi intra velum collocatur, quando contemplantis acumen ad intimum mentis ſinum colligitur, & ab exteriorum memoria obliuionis & alienationis velo ſecluditur. Primus itaque gradus pertinet ad arcæ fabricationem, ſecundus ad arcæ euectionem, tertius ad eiuſdem introductionem, velique obductionem. De primo illud recte intelligitur quod ad Abraham à Domino dicitur: *Leua oculos tuos & vide à loco in quo nunc es ad aquilonem, & ad meridiem, ad orientem, & occidentem. Omnem terram quam conſpicis tibi dabo.* De ſecũdo illud rectè intelligitur quod de Moyſe ſcribitur. *Aſcendit Moyſes de campeſtribus Moab ſuper montem Nebo in verticem Phaga contra Iericho. Oſtenditq; Dominus omnem terram Galaad vſq; ad Dan.* Ad tertium autem reſpicit quod Dominus transfigurationis ſuæ teſtes in montem excelſum ductos nube lucida obumbrauit, & (ſicut ſuperius iam dictum eſt) quòd Moyſes per medium nebulæ ad Dominũ acceſſit, & in primo quidem Abraham nec iubetur mõtem aſcendere. nec ei legitur ibi Dominus aliquid oſtendiſſe, ſed a loco in quo erat iubetur oculos ſuos leuare, & terram quam acceptarus erat circumſpicere. Nulla mentio aſcenſionis, vel oſtenſionis ibi legitur in quibus vel ſubleuatæ mentis exaltatio, vel diuinæ reuelationis demonſtratio deſignetur. A loco in quo ſumus, vel eſſe conſueuimus oculos noſtros leuamus, quando in cõtemplationis noſtræ ſpectaculis communẽ & conſuetum animi ſtatum non deſerimus. Cõprehenſibilitatis noſtræ modus locus eſt in quo interim per intelligentiam ſumus. Hæreditatis accipiendæ amplitudinem conſideramus, quãdo ad quantam perfectionis latitudinẽ deuotionis noſtræ profectibus tandem aliquando pertingere poſſimus contẽplationis noſtræ oculis longe ante præuidemus. Nihil in his ſcripturæ verbis innuitur quod humanam induſtriam excedere videatur, vnde & rectè ad primum illum contemplandi gradum accommodatur. Sed quod Moyſes iubetur mõtem aſcendere, quòd Dominus dicitur illi terram promiſſionis oſtendiſſe, attende quàm expreſſe videatur ſecundum contemplandi gradum deſignare. Quid eſt illa Moyſi montana aſcenſio, niſi humanæ mentis ſupra humanę poſsibilitatis planum quędam in ſuprema eleuatio? Quid autẽ eſt dominica illa oſtenſio, niſi intimæ aſpirationis infuſa illuminatio? Terrã autẽ promiſsionis ad diuinam demonſtrationẽ aſpicere, eſt futuræ retributionis plenitudinem ex diuinæ illuſtrationis reuelatione cognoſcere, & eiuſmodi cõtemplationi inſiſtere. Humanæ videtur induſtriæ quòd Moyſes in montana aſcendit gratię diuinę quòd Dominus ei terram promiſsionis oſtendit vnde & hoc ſcripturæ teſtimonium ad ſecundum, quem diximus gradum reſpicere ſe innuit. Quod autẽ Moyſes in mõtem aſcen-

Genes. 13.

Deut. 34.

Matth. 17.

ascendens ad Dominum per medium nebulæ legitur accessisse, quomodo ad tertium contemplandi modum, vel gradum respiciat ex superius dictis satis possumus colligere. Quid enim est ad diuinæ vocationis accessum nebulam intrare nisi mente excedere, & per obliuionis nebulam quasi in adiacentium memoria mente caligare? Ad idē respicit quòd discipulos Christi nubes lucida obumbrauit. Vna itaque & eadem nubes & lucendo obumbrauit, & obumbrando illuminauit, quia & illuminauit ad diuina & obnubilauit ad humana. His itaque tribus modis omnis contemplatio solet cōtingere, mentis dilatatione, mentis subleuatione, mentis alienatione. *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Ecce de illo contemplationis genere qui fit mentis dilatatione. *Qui sunt isti qui vt nubes volant?* Ecce de mentis subleuatione. *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Ecce de mentis alienatione.

Contemplatio tribus modis contingit.
Gen. 13.
Esai. 60.
Psal. 115.

A

B

C

D

De mentis dilatatione quibus modis soleat accrescere.

CAPVT III.

ILLE autem contemplationis modus qui fit mentis dilatatione tribus solet gradibus excrescere, arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agitur dum fit veraci traditione seu etiam sagaci inuestigatione addiscimus. Exercitatio est, quando id quidem quod arte percipimus in vsum adducimus, & in eiusmodi officij executionem nosipsos promptos, & expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exequimur summa diligentia insistimus. Primum itaque est cuiuscunque disciplinę artem comparare, secundum in vsum adducere, tertium in id ad quod eruditi & exercitati sumus cum summa viuacitate insistere. His itaque tribus (vt dictum est) gradibus, sinus mentis dilatatur, & ad omnem eruditionem vel disciplinam capacior efficitur. Certè quanto amplius, quāto firmius aliqua didiceris, tanto ad ampliora, & profundiora capienda copiosius dilataris. Sed & illud quidem nihilominus constare videtur, quia quælibet disciplina eruditione percepta, vsu & exercitatione roboratur, dilatatur, atque perficitur. Item quid est quòd in vno eodemque studio in quo eruditi & exercitati sumus, modo tenuius, modo perspicacius videmus, nisi quod secundum modum attentionis crescit dilatatio, & perspicacia mentis? Primus ergo gradus est artis ipsius perceptio, secundus eiusdem frequens exercitatio, tertius ipsius exercitij diligens & studiosa intentio. Ad primum itaque dilatationis suæ gradum mens humana admonetur, cum ei per prophetam dicitur. *Statue tibi in speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam directam in qua ambulasti.* De secundo audis cum legis. *Super custodiam meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor quid dicatur mihi.* De tertio est illud. *Transite ad insulas Cethim & videte, & in Cedar mittite & considerate vehementer.* Quid est autem speculam statuere nisi contemplandi scientiā comparere? Ad hocenim speculam erigimus, vt in hoc longinquum videre, & visum nostrum in omnem partem dilatare possimus. Rectè itaque illa mentis dilatatio in his verbis designatur in qua contemplationis specula erigitur, & eiusmodi studij scientia comparatur. Quid est autem super custodiam stare, & gradum figere, nisi speculandi scientiā vsu firmare? Quod enim vnus vocat speculam, hoc alius dicit custodiam. Ob publicam enim seu priuatā custodiam, speculas solemus erigere, vt inde prospicientes possimus imminentia pericula longe ante præuidere. Sic & nos contemplationis gratiam quasi spiritualem speculam erigimus, vt tentatoris insidias præuenire possimus. Aliud est autem speculam statuere vel ascendere,

Hiere. 31.
Abac. 2.
Hiere. 2.
Speculam statuere quid sit.
Super custodiam stare quid sit.

ascendere, atque aliud est in ipsa stare, seu etiam gradum figere. Illud est disciplinæ comparandæ, istud disciplinæ exercendæ. Quod autem vehementer considerare iubemur, quis quæso non videat quomodo ad tertium illum dilatationis nostræ modum pertineat: *In Cedar*, inquit, *mittite, & considerate vehementer*. Et rectè quidem hoc dicitur atq; præcipitur, quia ex vehementia considerationis, & attentionis, crescit, & dilatatur capacitas mentis. Si his itaque tribus proficiendi gradibus diligenter insistis, ad magnam perspicaciæ perfectionem, magis magisque dilataberis. Magna in his mentis dilatatio, sed non minor delectatio.

De mentis subleuatione, quibus soleat gradibus assurgere.

Caput IV.

NIHILOMINVS autem illi contemplandi modus, qui mentis subleuatione accidit, tribus gradibus accrescit, intelligētia namq; humana diuinitus inspirata, illo cœlesti lumine irradiata, aliquando subleuatur, supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem etiam supra naturam. Supra scientiam mentis subleuatio ascendit, quando quilibet nostrum, tale aliquid, ex diuina reuelatione cognoscit, quod modum propriæ scientiæ, vel intelligentiæ excedit. Supra industriam mentis subleuatio erigitur, quando ad illud humana intelligentia diuinitus illuminatur, ad quod nulla sua scientia sufficit, nec illa, quam interim habet, nec vlla sua industria comparare valet. Supra naturam mentis sinus dilatatur, quando humana intelligentia, diuina inspiratione afflata, non cuiusque bomis, sed generaliter, totius humanæ naturæ modum, industriæq; metas transgreditur. Supra scientiam, speculantis animus eleuatur, cum experitur, quod dicitur: *Ascendat homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*. Tunc quidem Deus in A consp ectu subleuatæ mentis exaltatur, quando Deo reuelante ei aliquid de diuinæ maiestatis celsitudine ostenditur, quod eatenus habitæ scientiæ modum excedere videatur. Diuinitatis namq; illa celsitudo, quæ in seipsa, quomodo crescere, vel exaltari valeat, non habet quotidie in nostra cognitione crescere, & contemplationis nostræ aspectibus sublimior apparere valet. Supra mentis autē industriā mens subleuata attollitur, quando in ipsa impletur, quod dicitur: *Expandit alas suas, & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis*. Certe, non est industriæ humanæ per aërea iter legere. Sed ire non possumus supportantium alis, ferri possumus. Supra industriam itaque non autem supra naturam videtur esse, per aëra iter habere. Supra industriæ itaque sueq metas contemplatiua anima ascendit, quando diuina dignatio arcanorum suorum manifestatione, & quasi alarum suarum expansione, vel subleuatione, in illud superemimentis scientiæ fastigium, eam attollit, quo nulla vnquam sua industria ire possit. Sed illa mentis subleuatio humanæ prorsus naturæ (vt videtur) modum transcendit, ad quam propheta suspirauit, cum dixit: *Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam*. In idē respicit, quod Dominus per Isaiam promittit: *Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquilæ*. Supra humanam naturam est, proculdubio pennas habere, & pro voluntatis arbitrio, ad alta volare. Quid est autem pennas quasi contra naturam accipere, nisi miram quandam contemplandi efficaciam ex virtute possidere, quo possis cum volueris in secretioris scientiæ ardua, & omni humanæ industriæ inuia, perspicaciæ tuæ penna penetrare? Pennata itaque animalia, veraciter tunc esse incipimus, quando gratiæ munere in idipsum diuinitus accepto, humanæ conditionis metas contemplationis nostræ volatu, transcen-

Deut. 32

Quid sit animam ascendere supra metas industriæ suæ.

Psal. 54.

Esaiæ 40.

Psal. 83.

transcendimus. Omne autem genus prophetiæ, si tamen fuerit hæc mentis alienatione videtur ad hunc tertium subleuationis gradum pertinere. Nonne enim supra humanam naturam est, videre de præteritis, quod iam non est: videre de futuris, quod nondum est: videre de præsentibus, quod sensibus absens est, videre de alieni cordis secretis, quod nulli sensui subiectum est, videre de diuinis, quod supra sensum est. Restat adhuc illud quærere, quibus videlicet cautis soleat humanæ mentis excessus accidere, vel quibus etiam solet gradibus excrescere.

A

B

Quod triplici ex causa fieri soleat humanæ mentis excessus.

CAPVT V.

TRIBVS autem de causis (vt mihi videtur,) in mentis alienationem abducimur. Nam modo, præ magnitudine deuotionis, modo præ magnitudine admirationis, modo vero præ magnitudine exultationis fit, vt semetipsam mens omnino non capiat, & supra semetipsã eleuata, in abalienationem transeat. Magnitudine deuotionis, mens humana supra semetipsam eleuatur, quando tanto cœlestis desiderij igne succenditur, vt amoris intimi flamma, vltra humanum modum excrescat, quæ animam humanam, ad ceræ similitudinem liquefactam, à pristino statu penitus resoluat, & ad initar fumi attenuatam, in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis anima humana supra semetipsam ducitur, quando diuino lumine irradiata, & in summæ pulchritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, vt à suo statu funditus excutiatur, & in modum fulguris coruscantis, quanto profundius per despectum sui in visæ pulchritudinis respectu, in ima deijcitur, tanto sublimius, tanto celerius, per summorum desiderium reuerberata, & super semetipsam rapta, in sublimia eleuatur. Magnitudine iucunditatis, & exultationis mens hominis à seipsa alienatur, quando intima illa internæ suauitatis abundantia potata, immo plenè inebriata, quid sit, quid fuerit, penitus obliuiscitur, & in abalienationis excessum, tripudij sui nimietate traducitur, & in supermundanum quendam affectum, sub quodam mirę fœlicitatis statu raptim transformatur. Quamdiu igitur huiusmodi excessus in nobismetipsis minimè sentimus, quid aliud, quàm quod superius prælocuti sumus, de nobis sentire debemus, nisi quia minus diligimur, nisi quod minus diligimus? Si enim quisquis es, plenè perfectèq; diligeris, forte dilectionis tuæ nimietas, æstuantisquè desiderij anxietas, in eiusmodi te raperet excessus, quales tibi superius ex parte descripsimus. Itē sanè si diuina dilectione plene dignus extitisses, si tanta dignatione te idoneū exhiberes, forte tanta luminis sui claritate intelligentię tuæ oculos irradiaret, tanta intimæ dulcedinis suæ suauitate, cordis tui desiderium inebriaret, qua teipsum supra temetipsum raperet, & per mentis excessum in superna eleuaret. Hoc autem tres anagogicos excessionis modos eodem quo hic illos ordine posuimus, mysticè quidem descriptos, in canticis canticorum (vt arbitror) inuenie-mus. De primo quidem, rectè illud intelligitur, quo dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.* De secundo autem, rectè illud intelligimus, quod longe post in eisdem Canticis legimus: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens.* Ad tertium autem, rectè illud accommodatur, quod in nouissimis legitur: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?*

C

D

Excessus mentis humanæ ob magnitudinem deuotionis, quales.

Excessus ob magnitudinem admirationis.

Excessus ob magnitudinem iucunditatis.

Cant. 3.

Cant. 6.

Cant. 8.

Quod primus excedendi modus surgat ex magnitudine deuotionis.

CAPVT VI.

VVLTIS autem melius nosse quàm conuenienter primum illud, ad primum excedendi modum possimus accommodare? Primus itaque mentis excessus fit (vt superius audistis) ex desiderij anxietate, & magnitudine deuotionis. Fumus autem semper surgit ab igne. Quis autem neget amorem spiritalem ignem esse rectè itaq; illa mentis in superna eleuatio, quæ ex feruore dilectionis oritur, fumo (ni fallor) comparatur. Quid autem intelligimus per eiusmodi fumum, nisi deuotæ mentis desiderium? Quasi ergo fumus anima in superna ascendit, quando dilectione feruente, & in hoc ipsum vrgente, suum eam desiderium super semetipsam rapit. Est autem virgula (vt omnes nouimus) & gracilis, & recta. Vt ergo virgulæ similitudinem in se trahat, ascensio tua sit anxiũ, sit vnicum desideriũ tuum, & surgens ex intentione recta. Si autem, per myrrham, carnis contritionem, per thus vero, cordis deuotionem, per vniuersam autem pigmentarij puluerem, virtutum omnium, intelligimus cõsummationem, attende quomodo hæc omnia in eandem sententiam concurrunt, quæ omnia per se facile intelligi potest. Nam hoc satis constat, quia quisquis caritate plenus est, cætera virtutum insignia, non habere, nõ potest. Si enim Apostolo creditur, consummatio virtutum est caritas. Illud sanè notandum, quòd anima sancta tunc veraciter, quasi fumus, & per desertum ascendit, quando ex his quæ in semetipsam inuenit, seu bonis, seu malis, affectum suum, in cœlestis sponsi desiderium accendit. Maior autem, (sed quantum ad meritum) mihi esse videtur mentis eleuatio illa, quæ fauente quidem gratia, surgit ex intentione, & intentione propria, quàm illa quæ surgit ex tota reuelatione, vel aliqua inspiratione diuina. Vt ergo cæteris digna inueniatur, oportet animam ab eiusmodi ascensione incipere & primo quasi per desertum ascendere. Verumtamen vt eadem ipsa, velut virgula fumi fiat (quàmuis per desertum heri incipiat) oportet, vt supra ipsum desertum assurgat. Alioquin mens ipsa in mentis excessum non rapitur, nisi supra semetipsam eleuetur, nisi semetipsam in imo deserat, & seipsam deserendo, desertũ faciat, quo deserto in morem fumi, magis magisque in sublimia transcendat.

Amor spiritualis ignis.

A B C D

Quòd primus excedendi modus, quandoque fiat ex sola feruentis desiderij exæstuatione.

CAPVT VII.

SOLET tamen eiusmodi mentis excessus modo fieri ex sola desiderij feruentis exæstuatione, modo tam ex eiusmodi exæstuatione, quàm ex adiuncta sibi diuina reuelatione. Cur enim spiritualis ille, & incorporeus diuinæ dilectionis ignis, eandem vim in spiritalibus non obtineat, quam ignis iste corporeus in rebus corporalibus habere consueuit? Satis nouimus, quid ignis iste corporeus in vasis quamuis modico liquore perfusis, operari soleat. Et primo quidem, incipit liquorem ipsum, ab imo euertere, postea vero, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc sursum, nunc deorsum iactare, & paulatim quidem, ad superiora attollere, totumquè vas, ex quouis modico, vsque ad summum replere, tandem autem supra ipsum attollere, & cum violentia quadam interiora euacuare, & foras effundere, fortiterq; eijcere. Sic sanè animus humanus diuino igne succensus, it sæpe in seipso cõtra semetipsum feruens, & fremens, æstuans & spumans, sibiipsi irascens, seipsum despiciens, sibiipsi vehementer indignans, semetipsum vehemẽter

Effectus animi humani ad succensi diuini ignis.

concul-

conculcans, ſummis inhians, & in ſupermundana geſtiens, & dum eiuſmodi æſtu diutius vritur, multumq; iactatur, dum per inferiorum contemptum ab infimis repellitur, & per ſuperiorum deſideriorum, ad ſuperiora trahitur, fit ſæpe vt impetu ſpiritus impellente deſiderio extra ſemetipſum, & ſupra ſemetipſum eiectius, ſuiquè penitus oblitus, & in extaſi ſubleuatus, totus in ſuperiora rapiatur. In hunc modum cœleſtis deſiderij ardor, cum vehementer exæſtuat animam humanam diuino amore, feruidam ſupra ſemetipſam leuat. Et ſicut ſuperiori exemplo probare poſſumus, quilibet pigmentarij puluis aromaticus, igni iniectus, inquantum à voraci flamma non conſumitur, per tenuem quidem vtpote fumigabundam exhalationē, per violentiam ardoris in ſuperna emittitur. Vides obſecro, quomodo natura interrogata, vel ſcriptura conſulta, vnum eundemq; ſenſum pariloquuntur concordia? Ex ſolo itaque feruentis deſiderij æſtu fieri valet & ſolet diuinitus inflammatæ mētis exceſſus, quemadmodum ſuperius prælocuti ſumus.

Quòd primus excedendi modus, quandoque fiat, tam ex æſtuantis deuotione, quàm ex adiuncta ſibi diuina reuelatione.

CAPVT VIII.

FIT etiam aliquando eiuſmodi mentis alienatio, occurrentibus ſibi inuicem hinc æſtuantis animæ deſiderio, illinc mirando aliquo diuinæ reuelatiōis ſpectaculo quod ex illo Abrahæ primo egreſſu colligere poſſumus, de quo ſuperius aliqua locuti ſumus. Quid enim de eo ait ſcriptura: *Apparuit autem ei dominus ſedenti in conualle Mambre, ſedenti in oſtio tabernaculi ſui in ipſo feruore diei. Cumq; eleuaſſet oculos, apparuerunt ei viri ſtantes prope eum. Quos cum vidiſſet, occurrit in occurſum eorum de oſtio tabernaculi ſui.* Si per tabernaculum humanæ mentis habitaculum intelligimus, quid erit eiuſmodi egreſſus, niſi mētis humanæ exceſſus? Duobus namque modis extra noſmetipſos ducimur. Nam modo extra noſmetipſos, ſed infra noſmetipſos deſcēdimus, modo extra noſmetipſos, ſed ſupra noſmetipſos leuamur. In illo ad mundana captiuamur, in iſto ad ſupermundana reducimur. Sed ſicut eſt gemina digreſſio, ſic vtique eſt gemina reuerſio. Ab vtroque egreſſu quaſi ad conuerſationis noſtræ habitaculum reuertimur, quando poſt mundana negotia, vel potius cœleſtium contemplationum ſpectacula, ad circumſpectionem morum noſtrorum mentis noſtrę oculos reducimus, & intima noſtra diſcutientes, quales ipſi ſimus ſtudioſa retractatione perſcrutamur. De prima reuerſione illud rectè intelligitur, quod de prodigo filio in euangelio legitur: quia in ſe reuerſus dixit: *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* De ſecunda vero reuerſione nihilominus rectè intelligimus, quod de Apoſtolo Petro alio loco legimus: *Petrus ad ſe reuerſus dixit: Nunc ſcio verè quia miſit dominus Angelum ſuum, &c.* Ecce vterque ad ſe reuerſus legitur. Sed cur hoc, niſi quia à ſeipſis prius exiſſe videbantur? Nam vnus longè à ſe in longinquam regionem ducitur, alter Angelico ducatu ſupra communem humanæ poſsibilitatis ſtatum, mentis alienatione leuatur. In primo itaque egreſſu deſcenditur ad ima, in ſecundo leuatur ad ſumma. In primo à Domino elongamur, in ſecundo ad dominū appropinquamus. Quid igitur eſt ille egreſſus per quem domino occurritur, niſi humanæ mentis exceſſus, per quem ſupra ſemetipſam rapta in diuinæ contemplationis arcana ſuſtollitur? Si ergo egreſſionis eius cauſam quærimus, citius inuenimus. Nam viſio quæ exterius apparuit, procul dubio eum ad exteriora traxit. Apparitionis autē diuinæ cauſa latenter innuitur in eo, quòd ei

Gen. 18. *Luc. 15.* *Act. 12.*

dominus apparuisse dicitur, in ipso feruore diei sedenti quidem in ostio tabernaculi sui. Vides certè, quia calor diei feruebat, quando ei dominus apparebat. Quis quæso est iste feruor diei, nisi æstuatio ardentis desiderij? Amor itaque ille qui tenebras diligit, amor inquam, qui lucem odit, diei feruor dici non debet. Scimus autem quia qui malè agit, odit lucem. Qui autem facit veritatem venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo facta sunt. Quid itaquè aliud est feruor diei, nisi feruidus amor veri, desideriū veri & summi boni, sub quali feruore patriarcha tunc temporis æstuabat, qualis denique eum à domesticis suis repellebat, & eum in ostio, & in ocio sedere, tantummodo vacare, & videre cogebat ambientem & optantem absque dubio diuinæ aspirationis auram percipere, desiderijq; sui æstus illius afflatu temperare. Perpendis (vt arbitror) quomodo ille sub quo tunc æstuabat feruor, illuc eum trahebat, vnde illos tres pspicere potuisset, quos iure adorandos nō dubitaret. Forte si tunc domesticis suis intenderet, & tabernaculi sui intima teneret, adorandas illas personas minime vidisset, & si non vidisset, tunc temporis fortassis non exisset. Duo igitur in vnum occurrunt, quæ egressionis illius occasionem præbuerunt, nimietas feruoris, & nouitas visionis. Iuxta huius rei similitudinem sæpe in mente humana agitur, vt dum nimio cœlestis desiderij incendio vritur, aliquid ex diuina reuelatione videre mereatur, vnde ad illos theoricos excessus adiuuetur.

Feruor diei quid, & cur in ipso dominus apparuit.

Ioan. 3.

Quòd secundus excedendi modus fieri soleat ex magnitudine admirationis.

CAPVT IX.

HÆc interim de illo mentis excessu dicta sunt, qui surgit ex magnitudine deuotionis, nunc de illo dicendum videtur, qui surgere solet ex magnitudine admirationis. Quis autem nesciat inde fieri admirationē, cum aliquid cernimus præter spem, & supra æstimationem? Nouitas itaque visionis & rei, vix credibilis adducere solet admirationem mentis, quando aliquid incipit videri quod vix possit credi. Ille igitur mentis excessus, qui ex admiratione oritur, attēde quam conuenienter describatur in eo, quod dicitur: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens.* Quid est aurora, nisi lux noua, tenebrisquè permixta? Et vnde quæso admiratio nisi ex inopinato, incredibiliquè spectaculo? Habet itaque ipsa admiratio lucem subitam, tenebrisquè permixtam, lucem visionis, cum quibusdam reliquijs incredulitatis, ambiguitatisquè tenebris, ita vt modo mirabili mens absque dubio videat, quod credere vix valeat. Sed rei nouitatem, quāto magis miramur, tanto diligentius attendimus, & quanto attentius perspicimus, tanto plenius cognoscimus. Crescit itaque ex admiratione attentio, & ex attentione cognitio. Mens itaque velut aurora consurgit, quæ ex visionis admiratione paulatim ad incrementa cognitionis proficit. Aurora siquidem paulatim eleuatur, eleuando dilatatur, dilatando clarificatur, sed miro modo dum tandem in diem definit, per promotionis suæ incrementa, ad defectum venit, & vnde accipit, vt maior fit, inde ei accedit, tandemquè accidit, vt omnino non sit. Sic vtique sic humana intelligentia diuino lumine irradiata, dum in intellectibiliū contemplatione suspenditur, dum in eorū admiratione distenditur, quanto semper ad altiora, vel mirabiliora ducitur, tāto amplius, tanto copiosius dilatatur, & vnde ab infimis remotior, inde in semetipsa purior, & ad sublimia sublimior inuenitur. Sed in eiusmodi subleuatiōe, dum mens humana semper ad altiora crescit, dum diu crescendo tandem aliquando humanæ capacitatis metas transcendit, fit demum vt à semetipsa penitus

Admiratio vnde fit.

Cant. 6.

Quid sit mentem cōsurgere, vel ut aurora.

penitus deficiat, & in supermundanum quendam transformata affectum, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo definit, non quidem esse lux, sed esse lux matutina, vt ipsa aurora iam non sit aurora, ita humana intelligentia ex dilatationis suæ magnitudine quandoque accipit, vt ipsa iam non sit ipsa, non quidem vt non sit intelligentia, sed vt iam non sit humana, dum modo mirabili, mutationeq; incomprehensibili efficitur plus quàm humana, dum gloriam domini speculando, in eandem imaginē transformatur à claritate in claritatem, tanquàm à domini spiritu. Ex his igitur perpendis (vt arbitror) quàm propriè, ille mentis excessus qui ex admirationis magnitudine oritur ex mystica descriptione designatur, in eo quod dicitur: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens.*

2. Cor. 3.

Cant. 6.

Quòd secundus excedendi modus quandoq; à sola admiratione incipit, & in feruentissimum deuotionis desiderium desinit.

Caput X.

Notandum sanè, quòd sicut ille superior excessionis modus, de quo superius locuti sumus, ex deuotione surgit, sic econtrario iste secundus, de quo nunc loquimur, non tam à deuotione incipit, quàm in ipsam definit. Ibi ex nimio veritatis desiderio ad veritatis contemplationem assurgitur, hic ex veritatis reuelatione, eiusq; contemplatione ad deuotionem animus inflammatur. Videte ne forte hoc nobis scriptura mysticè innuat, cum eis quæ superius posuimus verbis subsequenter adiungat. Dicto enim quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens statim adiungit: *Pulchra vt Luna, electa vt Sol.* Nemo hoc loco à me horum, vel aliorum quæ posuimus, vel posituri sumus, verborum plenam expositionem expectet, vel expetat, nisi quantum præsentis materiæ ratio pro veritatis testimonio expostulat. Aurora itaque, & Luna lucem habent, sed calorem non habent, Sol autem vtroque præpollet. Quid enim Sole lucidius, quid Sole feruentius? Videtis ergo quia illa mentis ascensio, quæ hoc hoc designatur, cuius extrema Soli comparantur, videtis (inquã) quia non in qualemcunque, sed in summam quandocunque deuotionem desinat, quamuis à sola claritate, veritatisq; illustratione incipiat. Sicut enim in illa superiore ex nimio deuotionis suæ feruore, meretur sæpe subleuari ad summæ veritatis contemplationem, sic in ista ex miranda quadam, atque stupenda veritatis contemplatione, paulatim promouetur, tandemquè inflammatur ad summam deuotionem. Consideremus ergo in orbe solis magnitudinem claritatis, atque caloris, indeq; colligamus in huiusmodi mentis subleuatione ascensionis promotionem, promotionisq; cõsummationem, quæ quidem quasi ab aurora incipit, & tandem aliquando in se Solis similitudinem trahit.

Ibidem.

Quòd secundus excedendi modus, quandoq; à sola admiratione inchoat, & in eodem tenore perseuerat.

Caput XI.

Neque tamen dicimus in hac secunda mentis excessione, humanę promotionis modum semper, & vbique eundem consummationis exitum habere. Videmus in rebus exterioribus quid de rebus interioribus æstimare debeamus. Si enim vas aquæ solis radio supponas, ipsam mox aquã videbis luminis splendorem ex se in superiora refundere, & claritatem quidem absque calore tamen in summa leuare. Sic multi sanè diuinæ reuelationis radios suscipiunt, sed non inde æquè omnes ad eandem vim dilectionis proficiunt. Vt enim bonorum omnium auctor gratiæ suæ in nobis dona commen-

commendet, ex eadem re diuersos in diuersis modo temporibus, modo personis effectus exhibet. Perpende, obsecro ex proposito exemplo, quisquis hæc legis, vel audis, quid ille in nobis diuinæ reuelationis, æternique luminis radius efficiat? Quomodo humanam intelligentiam ex infusionis suæ illustratione, supra semetipsam leuat, attende qualiter hęc proposita tibi exempli formula hunc de quo modo loquimur humanæ mentis excessum, ex qualitatis suę similitudine proponat. Quid est aqua, nisi cogitatio humana, quæ semper ad inferiora labitur, nisi sub districtionis magnæ moderamine cohibeatur? Aqua in vase collecta, cogitatio meditationi intenta, & per intentionem defixa. Aquæ collectio, cordis meditatio. Eiusmodi aquæ solis radius se infundit, quando diuina reuelatio meditationi occurrit. Sed cum aqua radium in se superni luminis accipit, fulgorem quoque luminis & ipsa (vt dictum est) ad superiora emittit, & mirum in modum illuc vtique radium luminis ex se leuat, quo ipsa per se nullo modo ascendere valet. Et cum tanta sit differentia aquæ, & luminis, ei tamen quem de se luminis radio emittit, nonnihil suæ similitudinis imprimit, ita vt tremula, tremulum, quieta, quietum, purior, puriorum, diffusior, diffusiorem efficiat. Iuxta hanc sanè similitudinem cum inaccessibilis illius, & æterni luminis reuelatio cor humanum irradiat, humanam intelligentiam supra semetipsam, imò supra omnem humanum modum leuat, & illuc intelligentię radius diuini luminis infusione, admirationisque reuerberatione, de imis ad summa resilit, vbi nulla ingenij perspicacia, vbi nulla artis industria, humana ratiocinatio ascendere sufficit, & quo mentem hominis diuinæ claritatis splendor profundius penetrat, eo altius stuporis sui magnitudine excussa, & per extasim sublevata, in diuinorum arcanorum sublimius resultat.

A Illud autem omnino constare debet, quia quanto plenius, atque perfectius ad intima animus pacem, & tranquillitatem componere se prævaluerit, tanto firmius, tanto tenacius in hac subleuatione summæ luci per cõtemplationem inhærebit, & proculdubio quanto purior ad integritatem, quanto diffusior ad caritatem, tãto perspicacior, tanto capacior inuenitur ad supermũdanorum, & supercœlestium contemplationem.

B *Quòd in secundo excedendi modo, quandoque diuina reuelatio nostra meditationi occurrit.*

Caput XII.

Notandum sanè, quòd ille diuinę reuelationis splendor, quandoque præuenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam meditationem præuenit, & modo quærentem adiuuat, modo excitat torpentem, vel dormientem euigilat. Hinc C est, quòd regna Austri regem Salomonem quæstionibus pulsat, & propositis ænigmatibus vniuersa ab eo didicit, quæ illi proponebat. Hinc est, quòd vinctum Petrum, Angelus cum luce visitans à torporis sui somno excutit. Quid enim loquitur scriptura de regina Austri, quæ venit audire sapientiam Salomonis, nisi quòd docuit eam Salomon omnia verba, quę proposuerat? Quæ est ista regina Austri, & illius calidæ regionis inhabitatrix, & domina, & videndi Salomonis desiderio succensa? D Quæ (inquam) est ista regina, nisi quælibet anima sancta, sensibus, & appetitibus carnis, cogitationibus, & affectibus mentis fortiter præsidens, & summi regis, veriq; prorsus Salomonis dilectione feruens, videndiq; desiderio ardens? Eiusmodi regina, summæ sapientię regẽ propositis ænigmatibus, & frequẽtibus interrogationibus impetit, quando quælibet anima deuota de diuino adiutorio præsumens, inuestigandæ veritatis, studio vehementer insistit.

3. Reg. 10.

Actor 12.

Regina Saba, anima sancta.

insistit. Audit quod quærit, quando illa ad quæ ex propria industria non sufficit, sæpe inter orationum suspiria ex diuina reuelatione cognoscit. Videamus adhuc quid de eadem regina diuinus adhuc sermo proponat, cum item subiungens dicat: *Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quã ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordinem ministrantium, vestes quoq; eorum, & holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat vltra spiritum.* Videns (inquit) regina Saba. Ecce modo videns describitur, quæ prius proponens, & quærens proponebatur. Vide tamen quid viderit, & intellige quanta intellexerit. Videns (ait) regina Saba omnem sapientiam Salomonis, &c. Ecce quanta, ecce qualia animæ deotæ, animę studiosæ datur ex diuina reuelatione cognoscere. Perpẽde quàm magna, attende quàm miranda videndo diuinitus cognouerit, quæ diu videndo, multumq; mirando, tandẽ præ admirationis magnitudine, ad spiritus sui defectũ venit. Ecce quo ordine processit, vel ad quem tãdem exitũ venit. Prius quærit, & audit, postea videt, & intelligit, tandem autem obstupescit, & deficit. Interrogat quod discat, cõtemplatur quod miretur, stupet vt mente excidat, mentemq; excedat. Primum est meditationis, secundũ contemplationis, tertium extasis. Ecce quibus promotionis gradibus subleuatur animus humanus. Meditatione profecto assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationẽ, admiratione in mentis alienationem. Manifesto (vt arbitror) exẽplo iã tenetis, quòd ex magnitudine admirationis incidat homo in excessum mẽtis. Quid enim aliud illi fuit spiritum nõ habere, nisi mente excedere, vel vnde ei hoc accidit, nisi ex multa admiratione? Quomã modo quæso, regina ista sine spiritu fuit, nisi spiritus ipsius à semetipso alienat° fuit? Sed illud hoc loco in memoriã redit quod de semetipso alius quidã

3. Reg. 10.

A dicat: *Ego, inquit, Ioãnes fui in spiritu.* Ecce Ioannes esse se in spiritu attestatur, ecce regina austri spirituñ non habere asserit̃ur. Quid ergo? Ille in spiritu fuit, ista sine spiritu fuit? Et quis ad hęc idoneus? Si Ioãnes in spiritu fuit, quis mihi exponat, vtrum secundum carnem, vtrum secundum spiritũ ibi fuerit? Sed quomodo secundum carnem in spiritu esse potuit, cum corpus omnino nisi in corporali loco esse no possit? Si ergo secundum spiritum ibi esse creditur, quis B edisserat quomodo spiritus in spiritu esse dicatur? Quid autem de regina Austri dicturi sumus? Nunquidnã corpus exanime remansit, quando spiritum nõ habere iam cœpit? Quis hoc dicat? quis nisi amens hoc astruere audeat? Caro ergo reginę, nec tunc temporis sine spiritu fuit, quia sine spiritu omnino viuere non potuit. Quid ergo? Nunquidnam spiritus sine spiritu fuit? Edisserat ergo qui potest, & quomodo potest, quonã modo spiritus sit in spiritu, vel C spiritus sine spiritu, si iure vnũ de Ioanne creditur, alterum de regina putatur. An forte hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra semetipsum, totũ colligere, & ea quę circa carnem, seu et... iam in carne, geruntur interim penitus ignorare? An & spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, & supra semetipsum totum effundere, & quæ sub ipso, vel in ipso fiunt, omnino interim ignorare, & in illud diuinitatis arcanum totum intrare? Nonne D in spiritu spiritus esse tunc rectè asseritur, quando exteriorum omnium obliuiscitur, pariter & ignarus eorũ omniũ quæ in corpore corporaliter agũntur, & illis solis intereſt per memoriã, vel intellectum, quæ in spiritu vel circa spiritum actitantur? Cur non & rectè dicatur spiritus semetipsum non habere, quando incipit à semetipso deficere, & à suo esse in supermundanum quendam, & verè plus quam humanum statum tranire, & mirabili transfiguratione spiritus ille ab humano videatur

Quid sit spiritum in spiritu esse.

Spiritus esse.

Spiritum omnino ignorare.

Spiritus.

Apoc. 1.

in diuinum deficere, ita vt ipse iam non sit ipse, eo dumtaxat tempore quo Domino incipit altius inhærere. Qui enim adhæret Domino vnus spiritus est. Et psallere potest, qui eiusmodi est: *Defecit in salutare tuum anima mea.* In spiritu itaque est, qui summum mentis ascendit, & quasi à spiritu deficit, qui summum mentis transcendit. Sed hæc melius eruditioribꝰ animis plenius discutienda relinquamus.

1. Cor. 6.

Psalm. 118.

Quòd in secundo excedendi modo, diuina reuelatio quandoque etiam nostram meditationem præuenit.

CAPVT XIII.

ILLVD modo consideremus, quomodo diuina reuelatio soleat quandoq; etiã meditationis nostræ studia præuenire, & humanum animum infra cõmunem etiam humanæ libertatis statum subita tentationum violentia dejectum, non solum ad solitum soliditatis statum erigere, verumetiam vltra humanæ possibilitas metas leuare. Sæpe namq; humana mens post multa exercitiorum suorum insignia, importunæ tentationum instantia pulsatur, vehementerque concussa de illa sublimi securitatis, & tranquillitatis suæ arce dejcitur, ne quasi de propria fortitudine inter continuos virtutum successus, tam miserabiliter, quam inaniter glorietur. Hinc est, quòd Beatus Petrus Apostolorum præcipuus, post innumera meritorum, miraculorumq; sublimia, tenetur, ligatur, includitur. Sed Angelo visitante non minus mirabiliter eripitur, quam crudeliter prius à crudelitatis ministris cruciabatur. Vultis autem huiusmodi vincula scire, quæ solent mentes meritis etiã sublimes quandoque grauiter irretire? Quis nescíat irritamenta voluptatũ, modo à foris, modo ab intus surgere, à foris ex delectatione, ab intus ex suggestione, per delectationem in carne, per suggestionem in mente? Modo namque sordida titillatione caro inflammatur, modo vero fœda cogitatione animus sordidatur. Quasi ergo carcerales tenebras incurrimus, stuando his concupiscentiæ nexibus irretiti, confusionis nostræ caliginem declinare volumus, nec valemus. Sed illa sanè mens diuinæ consolationis reuelationem meretur, quæ nõ tam propria torporis sui ignauia, quàm alienæ malignitatis proteruia has confusionis suæ tenebras patitur. Eiusmodi autem sancta anima ad diuinæ legationis aduentum eripitur, quando ex diuinæ inspirationis gratia, & reuelationis luce ab oppressionis suæ pondere releuatur. Angelus sanè nuncius dicitur. Et proculdubio Angelus est nuncius, nec quilibet, sed diuinus nuncius per quem diuinę voluntatis beneplacitum cognoscimus, nuncius per quem ad æternorum cognitionem illuminamur, per quem ad eorum desiderium inflammamur. Sed nunquid nouit nũcius iste cœlestia sola? An non, & terrena? Sed qui maiora nouit, quomodo minora ignorare possit? Bona sanè legatio ista quæ sufficit ad omnia non solum docenda, verumetiam persuadenda, inquantum tamen voluerit ille qui mittit. Vultis audire qualem legationem Apostolus nobis Ioannes promittat cum dicat: *Vnctio, inquit, eius docebit vos de omnibus*, sed quæ est vnctio ista nisi inspiratio diuina? Hic est ille nuncius quem diu quærebamus, hæc est legatio verè potens, verè sufficiens animum humanum ad omnem veritatem inducere, ad omne diuinæ voluntatis beneplacitum inclinare. Quid ergo mirum si talis nuncius oppressam animam à concupiscentiæ suæ nexibus absoluit, ab ignorantiæ suæ tenebris euoluit, qui cęlestium & ęternorum cognitionem pariter & amorem quando voluerit & quantum placuerit statim infundit? Tales nuncios in sua ereptione expertus fuerat qui dicebat: *Misit de cœlo, & liberauit me.* Sed forte adhuc quæris scire qualis illa legatio fuit per quem de animæ suæ captiuitate euasit:

Act. 12.

Anima quando eripitur.

1. Ioan. 2.

Psalm. 90.

Misit

Psalm. *Misit Deus*, inquit, *misericordiam suam, & veritatem suam, & eripuit animam meam.* Angelus cum luce veniens diuinę miserationis operatio veritatem infundēs. Misericordia veritatem adducens vnctio docens. Quid est autem Deo misericordiam & veritatem mittere, & hominē à sua captiuitate eripere, nisi misericordiæ suæ operatione veritatē inspirare, veritatisq; inspiratione ad robur virtutis solidare? Et quis vnquam animæ suæ pericula plene euasit, si huius legationis beneficia experiri non meruit? Fęlix Petrus qui nō solum meruit ab angelo eripi, verum ereptus etiam angelum sequi. Puto quia non omnes qui ab angelo eripiuntur angelica etiam vestigia comitātur. Lego in carcere positos Apostolos ab angelo eductos, non tamen secutos. Petro ab ipso suo ereptore angelo præcipitur vt ipsum sequatur. Quid hoc esse dicimus? Quātum hoc esse putamus angelica vestigia legere, post cęlestia pēnataq; animalia ire? Cogita si potes quæ illa præcedentis angeli, vel subsequentis profectio seu promotio fuerit, quorum transitum nec carceralis custodia, nec ferrea porta cohibere, vel retardare potuit. Quid horum non nouum, quid horum non mirum? Verè angelicum, & verè plus quam humanum humanæ passibilitatis tenebrosum & horridum exire, & per communis impossibilitatis arduum & arctum transire. Cogita illum exitum quem primus homo habuit antequam peccauit, vel quem homo adhuc haberet si omnino non peccasset, per quem sanè exitum quoties oporteret facilem transitum habere potuisset de mundanis ad supermundana, de visibilibus ad inuisibilia, de transitorijs ad æterna, cum haberet promptum quotidie cœli ciuibus per contēplationem interesse, diuinis illis secretis licenter ingerere, & istud internum Domini sui gaudium dignanter intrare. Cogita consequenter quomodo & istum peruium prius commeandi tran- A situm diuina post peccatum seueritas diræ necessitatis valuis impossibilitatisq; repagulis obstruxit & obseruauit, cogita hoc, inquam, & forte hoc cogitando inuenies quid de illa ferrea porta sentire debeas, vel affirmare audeas. Quære tamen si minus sufficis ad ista, non quidem à nobis quin potius ab illis quibus forte hæc porta ferrea per frequentem transitum familiariter est nota, & quibus forte iuxta similitudinem Petri angelo præeunte ducatumq; B præbente sæpe vltro est aperta. Illud sanè (vt arbitror) non impudenter dixerim, quia longe supra hominem fuit? quia longe à semetipso & supra semetipsum recessit, quia hæc omnia per experientiam didicit. Alioquin non erat vnde postea in se reuerteretur, vel vnde de eo rectè scriberetur. *Et Petrus in se reuersus dixit. Nunc scio vere, &c.* Multa sunt quæ super præsenti capitulo dici potuissent si hoc loco dici debuissent. Sed sufficit nobis quod proposuimus ex eius testimonio sufficienter ostendisse quomodo diuina quandoque reuelatio soleat meditationis nostræ studia præuenire torpentéque animum excitare, & sub semetipso deiectum etiam supra semetipsum quandoque leuare. C

Act. 12.

Quòd tertius excedendi modus fieri soleat ex magnitudine iucunditatis.

Cap. XIV.

Restat adhuc tertio loco ostendere quomodo ex iucūditatis, exultationisq; magnitudine humana mens soleat in extasim cadere, & semetipsam excedere. Hic sane excessionis modus mihi videtur satis conuenienter expressus in illis quidem verbis quæ de canticis canticorum tertio loco posuimus: *Quæ est ista* (ait Scriptura) *quæ ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum?* Si per desertū rectè intelligitur cor humanū, quid erit iste de deserto ascensus nisi mentis humanæ excessus? Quasi de deserto humanus animus ascendit, quando supra D

Cant. 8.

seipsum mentis alienatione trāsit, quando semetipsum in imò deserens & ad cœlum vsque pertransiens solis diuinis se totum per contemplationem, & deuotionem immergit. Sed huiusmodi ascensionis causa consequenter annectitur in eo quòd hæc quæ ascendit delitijs affluere describitur. Quid est delitijs affluere nisi spiritalium gaudiorum plenitudine abundare? Quid, inquam, est hæc delitiarum affluentia, nisi verę suauitatis abundantia cęlitusque data, vbertimq; infusa lætitia? Harum delitiarum copiam sicut nec verum gaudium fallaces diuitiæ nūquam exhibere possunt. Alioquin fallaces nō essent si veras delitias imò & earum affluentiam veraciter exhiberent. Nunquid nam delitias habere (ne dicam affluere) veraciter dici possunt qui secundum Beati Iob sententiam, *Sub sentibus esse delitias computant?* Has sanè exteriores fallaceſque diuitias etiam impij habere possunt qui verum tamē gaudium omnino habere non possunt, nisi forte mendacem eum facimus quem in propheta veraciter contestātem audimus. *Non est impys gaudere dicit Dominus.* Quoties itaque internis, verisque delitijs cares, etiam si exterioribus diuitijs abundes, cum propheta veraciter psallere potes: *Quoniam inops, & pauper sum ego.* Nunquid non rex potens, & diues, princepsque populorum erat qui ista dicebat? Quales ergo erunt illæ diuitię, vel quales poterunt conferre delitias inter quarum copiam oportet inopem fore, verumq; gaudium aliorsum mendicare? *Ego autem* (ait), *mendicus sum & pauper, Dominus sollicitus est mei.* Hanc itaque delitiarum affluentiam verorumque gaudiorum abundantiam non est vnde sperare debeas, non est vnde habere valeas nisi ex intima illa animi iucunditate diuinitusque infusa dulcedine. *Quæ est ista,* inquit, *quæ ascendit de deserto delitijs affluens.* Non dicit delitias habens, sed delitijs affluens, eo quòd non quæ libet harum delitiarum expetentia, sed earum affluentia hunc usinodi ascensum qui de deserto fit gignat, atque perficiat. Constat autem quia quantumcumque proficimus, has delitias in hac duntaxat vita continuas habere non possumus. Eo itaque tempore quo eiusmodi affluentia anima caret, ad hunc de quo modo loquimur ascensum assurgere non valet, quam in suo ascensu delitijs affluere oportet. Puto autem quia aliud & aliud sit affluentem ascendere & ascendentem affluere, sicut aliud est affluere, sicut aliud est affluentiam esse causam affluēdi. Delitiarum itaque affluentia ascensionis tunc causa existit, quando ex illa diuinæ dulcedinis infusione quam in intimis sentit seipsam anima sancta prę gaudio & exultatione non capit, intantum, vt exultationis, & iucunditatis suæ magnitudo eam extra semetipsam effundat, & supra semetipsam rapiat. Sic sanè vehemens immensaque lætitia dum supra humanum modum excrescit, hominem supra hominem attollit, & supra humana subleuatū in sublimibus suspendit. Huius sanè rei formam etiā in animalibus quotidie possumus percipere. Solent namq; in suis lusibus saltus quosdam dare, & sua corpora quantulumcunque in aëra suspendere. Sic sæpe & pisces dum in aquis ludunt, supra aquas exiliunt, & natiuæ illius habitationis suæ terminos excedunt, dum se ipsos vel ad modicum per inane suspendunt. Sic proculdubio anima sancta dum interno quodam tripudij sui applausu a semetipsa excutitur, dum supra semetipsam ire mentis alienatione vrgetur, dum in cęlestibus tota suspenditur, dum angelicis spectaculis tota immergitur, natiuæ possibilitatis terminos supergressa videtur. Hinc est illud quod per prophetam dicitur: *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.* Quis nō videat supra naturam, vel potius contra naturā esse, montes, vel colles iuxta arietum, vel agnorum ludentium similitudinem

Delitijs affluere quid sit.

Iob 30.

Psa 41.

Psalm 85.

Psalm 39

Affluentia delitiarum vnde.

Cant 8.

Psalm 113.

litudinem saltus quosdam in superiora dare, & terram relilire, & seipsam per inane librare? Nonne velut terra à terra suspenditur, quando homo super hominem ducitur, cui per exprobrationem voce Dominica dicitur: *Terra es, & in terram ibis*. Quantumcunque ergo virtutis magnitudine excrescat, quamuis ad collium, seu vt multum ad montium similitudinem in alta assurgat, terra vtique est, & terra rectè dici potest quamdiu luteas inhabitat domos, & terrenum habeat fundamẽtum. Vnde illud Sapientis. *Vt quid superbis terra, & cinis?* Si igitur simplici expositione contenti sumus, sufficit fortasis illud dicere, quia hoc est montes & colles ad arietum & agnorum similitudinem exultare, in summis & sanctissimis viris humanam naturam vltra humanam naturam ascendere, & præ nimia iucunditatis & exultationis abundantia supra semetipsam mentis alienatione transire. Ecce (vt arbitror) aperto iam exemplo docuimus, quòd præ magnitudine exultationis quandoq; cõtingat humanæ mentis excessus. Sed si cui fortasis hoc quod de adiuncta ouium similitudine diximus minus sufficiat, & circa singulorum expressionem curiosius insistat, illas nonaginta nouẽ oues ad memoriam reducat, quas summus pastor in summis relinquit, quando illam quæ perierat in terris quæsiuit. Cogitet ergo qui potest quantum sit, vel quale, humis nostræ terræ montana ad earum similitudinem in impetu iucunditatis sux in alta exilire, & hanc nostram naturam exultationis suæ applausum iuxta angelicæ similitudinis tripudia formare. Si autem in arietibus supremos illos angelorum ordines, in agnis verò inferiores quosque intelligimus, nihilominus quoque & illud agnouimus, quoniam eiusmodi arietes (dicti videlicet summi angelorum ordines) cum miris illis iucunditatis suæ lusibus, contemplationisq; excessibus, supra semetipsos eunt, cùm se in suis superioribus suspendunt. nil aliud quàm creatricem omnium substantiam supra seipsos aspiciunt, nec in quo eius potẽtiam vel sapientiam quã in seipso contemplari, vel mirari valeant, inueniunt. Sed minores illi angelorum ordines, qui in agnis designati videntur, cum supra semetipsos feruntur, illos vtique spiritus quos sibi mira dignitatis prærogatiua præminere cõspiciunt, quoddam quasi adhuc speculum in hac sua subleuatione inueniunt, in quo summam maiestatem mirabilem cernere, & adhuc quasi per speculum videre præualeant. Si igitur per montes viri contemplatiui, per colles speculatiui rectè intelliguntur, vide quàm rectè montes ad similitudinem arietum, & colles ad similitudinem agnorum exultare dicantur. Quamuis enim contemplatio & speculatio per inuicem poni soleant, & in hoc ipso sæpè scripturæ sententiæ proprietatem obnubilent, & inuoluant, aptius tamen & expressius speculationẽ dicimus, quãdo per speculum cernimus, contemplationem verò, quando veritatem sine alicuius inuolucro, vmbrarumq; velamine in sui puritate videmus. Colles itaq; ad agnorum similitudinem exultant, quando immensa illa intimę solẽnitatis tripudia eos eousq; supra semetipsos leuant, vt cœlestium secretorum arcana saltem per speculum & in ænigmate videre valeant. Montes verò quasi ad instar arietum exultant, quãdo maiores in iucunditatis suæ excessibus in pura & simplici veritate vident, quod minores (vti iã dictum est) vix per speculum & in ænigmate videre valent.

Gen. 3.

Eccl. 10.

Quid sit colles exultare vt arietes.

A

B

C

D

De contemplatiua, & speculatiua.

1 Cor. 13.

Quid per agnos, quidve per arietes significetur.

Quod quilibet mentis excessus humanæ industriæ vel meriti modum excedit.

CAPVT XV.

NEMO autem tantam cordis exultationem vel subleuationem de suis viribꝰ præsumat, vel suis meritis ascribat. Constat hoc sanè nõ meriti

riti humani, sed muneris esse diuini. Vnde & illa quæcunque est animi quæ de deserto ascendisse describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est ei dilecto suo inniti, nisi virtute illius, & non proprijs viribus promoueri? Quid inquam est illi dilecto suo incumbere, quàm de propria virtute pro hac parte nihil omnino præsumere? Quantum mihi videtur, nihil de propria industria, nihil de propria prudentia rectè præsumitur, præsertim in eo loco vbi de deserto ascenditur, sed nec in deserto quidem quando per desertum itur. Scit hoc sanè ipse dilectus huius, & idcirco deducit eam in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Quo enim modo sustineret pondus diei & æstus, nisi in vmbra illius quem diligit anima sua? vel quis ei locus tutus à timore nocturno, præsertim in loco horroris, & vastæ solitudinis, nisi ipse emittat lucē suam, & veritatem suam? Denique non haberet quomodo æstus concupiscentiæ temperaret sibi, nisi virtus altissimi obumbraret illi. Nihilominus deesset vnde ignorantiæ suæ tenebras illuminaret, nisi in lumine illius videret lumē. Vnde est quod illi dicit: *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Accipit itaque dilecta ex munere dilecti sui & beneficio sponsi sui duo remedia contra duo principalia mala, refrigerij nubem contra concupiscentiam carnis, & reuelationis lucem contra ignorantiam mentis. Quod sæpè homo viam veritatis agnoscit, nec tamen carpit, vtpotè à concupiscentia sua abstractus, & illectus, & hic quidem interim diem cognitionis habet, sed refrigerantis gratiæ nubem non habet. Et quàm multi sæpè zelum quidem habent, qui tamē secundùm scientiam non habent, & hi fortè nullos interim concupiscentię æstus sentiunt, sed quasi sub noctis refrigerio quiescendo respirant. Et videntur quidem qui eiusmodi sunt, noctem habere, sed ignem illuminantis gratiæ non habere. Bonum est ergo sperare in Domino, & non præsumere de ipso. Quam beati illi quibus fuit in velamēto diei, & in lucem stellarum in nocte, expādens nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctē. Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Scit hoc dilecta, & idcirco dilecto suo innititur, vnde & rectè de ea scribitur: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto delitijs affluens, & innixa super dilectum suum?* Cant. 8.

Dilecto inniti quid sit.

Psalm. 17.

Duo remedia contra duo principalia mala.

Quod in tertio maximè excedendi modo totum pendet ex diuino beneficio.

CAPVT XVI.

SANE cùm hæc ipsi sui dilecta semper & vbique dilecti sui adiutorio egeat, ita vt sine ipso nihil facere valeat, nusquam tamen cooperatrici animæ vehementius incumbit, vel incumbere oportet, quàm eo locorum, vbi de deserto ascendit, nunc temporis maximè, cùm delitijs affluit. Si enim per desertum rectè intelligitur cor humanum, quid erit de deserto ascendere nisi supra semetipsum ire? Quid igitur homo ibi possit vbi homo supra hominē ascendit? Vbi humana natura humanæ passibilitatis metas transcendit? Nullo tamen tempore dilecto suo vehementius innititur, quàm cum spiritalib⁹ delitijs anima sancta effluere videtur. Cogitemus modo puellam quādam teneram, & delicatam, vtpotè in multa delitiarum affluentia educatam, sed & multo vino iam madidam, vtpotè in cellam vinariam introductam, & torrēte voluptatis potatam, & quasi præ nimia teneritudine vix posse incedere, & præ nimia ebrietate viam quam tenere debeat nullo modo posse discernere. Nonne sub tali tibi schemate consideranda proponitur hæc quæ delitijs affluere, & dilecto suo innixa describitur? Quid verò mirum, si delitiarum affluentia delicatam reddit? Vultis autem audire quàm delicatam efficere cōsueuit? Penè supra id quod credi

Cor humanum potest intelligi per desertum.

di posſit, intantùm denique vt nulla exterior delectatio posſit ei aliquatenus sapere, nec aliqua huius mũdi gloria aliquid consolationis afferre, ita vt veraciter audeat profiteri, & dicere: *Renuit consolari anima mea.* eo quòd veraciter sentiat, & pro certo diffiniat: *Quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni.* Denique tædet animam suam vitæ suæ, quoties non datur consuetas delitias pro voto habere. Vita itaque ipsa ei in tædium, imò in odiũ vertitur, quoties ei illa suæ internæ solennitatis gaudia aliquandiu subtrahuntur. Cogita ergo quale sit eiusmodi delitijs assuetam, eorum quæ delectant nihil in propria potestate habere, & sine quibus nullam posſit omnino consolationem recipere, & quæ nulla sua industria, nulla sua prudẽtia posſit acquirere. Quicquid ad eius consolationem, quicquid ad eius iucunditatem valet, ex alieno arbitrio, ex alieno beneficio pendet. Rectè ergo illius viribꝰ innititur, de cuius munificentia totum rectè præsumitur quod speratur, desideratur, amatur. O quoties sub hoc statu dicitur illi, & iuxta Prophetæ comminationẽ vertitur ei in verbum Domini: *Manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi.* Expectare itaq; & reexpectare cogitur, dum eius desiderium sæpè, diu, multumq; differtur, dum delitias suas nec pro voto habere, nec ab eiusmodi concupiscentijs animum suum posſit temperare. Ex his (vt arbitror) apparet, quàm lõgè supra hominem sit modumq; humanum excedit quicquid in hoc mentis excessu agitur vel sentitur.

Psalm. 67.

Esai 40.

Esai 28.

Quando conuenit expectare.

Qui ad hunc tertium eiusmodi gratiæ gradum profecerit, vnde in idipsum adiuuari posſit.

Caput XVII.

Verumtamen qui ad hãc gratiam profecit, cùm eam sibi vltra solitum subtrahi iam sentit, est quod facere debeat, vnde ad eam reparãdam multum per omnem modum adiuuari valeat, & vnde animum suum in id negotij quantum in se est idoneum efficiat. Debet itaq; animus qui eiusmodi est, proprijs meditationibus cordis in se exultationẽ reparare, & impensa sibi diuinorum beneficiorum munera ante recordationis suæ oculos reuocare, & ex eiusmodi recordatione seipsum ad profundam, & deuotam gratiarum actionem instigare, & tandem aliquando internum illud spiritalis harmoniæ organum ex intimo affectu in diuinas laudes laxare. Dum itaque huiusmodi studijs intima cordis affectio in diuinæ confessionis magnificentiam plena deuotione resoluitur, quid aliud quàm quoddam (vt ita dicam) spiraculum aperitur, per quod in illud cordis nostri vasculum cœlestis dulcedinis emanatio, diuinæque suauitatis abundantia infundatur? Hinc est quòd Elisæus Propheta verbum Domini requisitus, cùm se præsensisſet spiritum Prophetiæ tunc temporis non habere, fecit sibi psaltem adducere, quo præsente, atque psallente, statim spiritum propheticum hausit, osq; suum è vicino in verba prophetiæ relaxauit. Fortè aliquis iuxta historiam quærat, quid sibi velit quod propheta Domini psaltem quæsiuit, vel quod ipso psallente spiritum prophetiæ recepit. Illud autem in cõmune nouimus, quòd dulcis harmonia soleat cor exhilarare, & ei gaudia sua ad memoriam reuocare, & absque dubio quo vniuscuiusque animum suus amor vehementius afficit, eo profundius audita harmonia affectum tangit, & quo profundius per affectum tangitur, tanto efficacius ad sua desideria renouatur. Quid igitur aliud de prophetico viro sentiri oportet, nisi quòd exterior harmonia interiorem illam & spiritalem harmoniam ei ad memoriam reduxit, & audita melodia audiẽtes animum ad assueta gaudia reuocauit, atq; leuauit? Cur autem

4. Reg. 3.

Cur Prophæta Domini psaltem quæsierit.

Cur non sentiamus de spirituali harmonia, quod de corporali quotidie experimur.

autem de spirituali, & vera delectatione non sentiamus quod de corporali, & vana delectatione quotidiano experimento probamus? Quis enim neſciat quomodo ſola carnalis delectationis memoria carnalem mentem in delectationem rapiat? Cur non eandem, quin potius maiorē efficaciam in ſummis virjs ſpiritalis delectatio habeat? Audita itaque melodia Prophetæ ſancto quid aliud quàm quædā ſcala fuit, quæ eum ad aſſueta gaudia leuauit, & quæ carnalibus cauſa ruinæ eſſe ſolet, huic occaſio aſcenſionis extitit? Cogitet qui poteſt quàm profundè, quàm intimè eum ſæpius ex illius ſupercœleſtis dulcedinis memoria ad vocē pſallentis tetigit, quæ ipſum ſupra ſemetipſum rapuit, & propheticum ſpiritum, vel ſenſum in Prophetę animo repararit.

Quid maximè ſoleat valere ad innouationem eiuſmodi gratiæ.

CAPVT XVIII.

SED & tu quæcunque es anima quæ ſoles huiuſmodi ſpiritalibus delitijs affluere, & dilecto tuo innixa ſæpè de deſerto aſcendere, & ad theoricos quoſdam exceſſus ſubitaneo quodā & inopinato, imò inopinabili gaudiorum tripudio ſubleuari, & quaſi quibuſdam propheticis intellectibus, vel reuelationibus diuinitus ſublimari, prophetico diſce exemplo quid tu facere debeas, vt ſub neceſſitatis articulo quaſi ad manum habeas quomodo animum tuum ad aſſuetas delitias reparare valeas. Fortè non erit inutile & te ſub ſimili neceſſitate Pſaltem adducere, & pſallentem audire. Sed vt de hac re quod ſentimus breuiter abſoluam⁹, quid aliud dicimus Pſaltem illum, quā exultationē cordis in Deum? Eiuſmodi Pſaltem præſentem habere nos voluit qui dixit: *Lætamini in Domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde.* Quid eſt autem eiuſmodi Pſaltem adducere, niſi prouida meditatione cordis exultationem reparare, & ex diuinorum beneficiorum vel promiſſionū recordatione, cordis deuotionem excitare. Hunc tunc proculdubio Pſaltem pſallere facimus, quādo ex magno cordis tripudio in diuina præconia iubilamus, & in gratiarum actionem aſſurgentes, ex intimis viſceribus in diuinas laudes cum magno cordis clamore reboamus. Hæc itaq; agentes, quid aliud quàm viam ſternimus per quam venientem, viſitantemq; nos Dominum excipiamus? *Sacrificium*, inquit, *laudis honorificabit me, & illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei.* Pſallendo itaque atque laudando iter Domino paratur, per quod ad nos venire, & miris quibuſdam myſteriorum ſuorum reuelationibus reuelare dignetur. Hinc idem alio loco dicitur: *Cantate Deo, pſalmum dicite nomini eius, iter facite, & qui aſcendit ſuper occaſum.* Quæris forſitan ſcire quid ſit ſuper occaſum aſcēdere. Eam ſa. è mūdi regionem qua ſol occidit luxq; diurna deficit, vſus occaſum dicere conſueuit. Quid ergo rectius intelligimus per occaſum, quàm humanæ intelligentiæ defectum? Ibi enim intelligentiæ ſol quaſi occaſum incurrit, & cognitionis ſuæ radios abſcondit, & diei lumen quodammodo in terræ noctis caliginem vertit, & humanis aſpectibus omnia ſubducit, quando ſpiritus humanus in mentis alienationem cadit, & à communi ſenſu deficiens, & extra ſemetipſum raptus quid in ſe, vel circa ſe agatur, penitus neſcit. Quid eſt autem Dominum in conſiderationis noſtræ oculis aſcendere, niſi magnitudinis ſuæ reuelatione cognitionis noſtræ augmenta multiplicare. Quanto enim ſublimiora nobis de magnitudinis ſuæ altitudine reuelat, tanto ad celſiora in intelligentiæ noſtræ obtutu ſe leuat. Supra occaſum verò tunc veraciter aſcēdit, quando hominem ſupra ſemetipſum rapit, quando ei eorum omnium quæ iuxta communem ſenſum nouit, memoriam ſubducit, & ei hoc de maieſtatis

Quando Pſaltem pſallere facimus.

Pſalm. 49.

Pſalm. 67.

Occaſus quid ſignificet.

Supra occaſum aſcēdere quid ſit.

Pſalm 31.

statis suæ celsitudine per mentis excessum ostendit, quæ iuxta communem huius vitæ statum, & humanæ capacitatis modum nullo vnquam modo cõprehendere possit. Studeamus ergo cũ magna mentis alacritate in Domino gaudere, satagamus coram ipso cum intima deuotione psallere, vt sit quib⁹ dignetur super occasum ascẽdere. Hoc agentes qualem oportet Psaltem adducimus, & qualiter expedit psallentem audimus. Ad eiusmodi Psaltis vocem spiritalis animus medullitus tangitur, & irruente in eo spiritu spiritualiter afficitur, & dum ad diuinam inspirationem intellectualis sensus aperitur, prophetalis quodammodò in eo gratia reparatur. Ad eiusmodi itaque psalmodiam, spiritalemq; harmoniam anima contemplatiua spiritalibus theorijs assueta incipit tripudiare, & præ gaudij nimietate suo quodã modo gestire, & ad spiritales quosdã & sui generis salt⁹ dare, & se à terra, terrenisq; omnibus suspendere, & ad cœlestium contemplationẽ tota mentis alienatione transire. Hoc igitur est (vt diximus) quod ad mentis innouationem valet, hoc est quod ad amissæ gratiæ reparationem maximè valere solet.

A

B

C

Quibus gradibus excrescat humana mentis excessus.

CAPVT XIX.

DICTVM est quibus de causis meritis alienatio accidere soleat, nũc illud adijciendum videtur quibus etiam gradibus ascendat. Ascendit autem aliquando supra sensum corporalem, aliquando etiam supra imaginationem, aliquando verò supra rationem. Quis autem illa quæ supra sensum corporeum, seu illam quæ supra imaginationem est negare audeat, cùm illam etiam quæ supra rationẽ est, Apostolica illa auctoritas conuincat? *Scio,* inquit, *hominem siue in corpore, siue extra corpus Deus fit, raptum eiusmodi vsque ad tertium cœlum.* Ecce quia humanam rationem mentis alienatione transierat, qui quid circa se plenius ageretur penitus discernere nequibat. Sed hunc locum plenius explanandum melius est eruditioribus ingenijs relinquere, quã de tanta materia supra vires nostras temerè aliquid præsumere. Melius in hoc nos illorum peritia instruit, quos ad scientiæ huius plenitudinem non tam aliena doctrina, quam propria experientia prouexit. Ad illam itaque materiæ nostræ summam quam in primo libro succincta breuitate perstrinximus, ista in subsequenti opere largiori executione adiecimus, vbi (vt superius præmisimus) ocioſi ociosis locuti sumus.

D

2. Cor. 12.

NONNVLLÆ ALLEgoriæ tabernaculi fœderis cũ recapitulatione breuissima cõtentorum in præfato opere de gratia cõtemplationis.

Per tabernaculum fœderis quid intelligatur.

PER tabernaculum fœderis intellige statum perfectionis. Vbi perfectio animi, ibi & inhabitatio Dei. Quanto ad perfectionem appropinquatur, tanto mẽs arctius Deo fœderatur. Ipsum autem tabernaculum debet habere circumadiacens atrium. Per atriũ intellige disciplinam corporis, per tabernaculum disciplinã mentis. Vbi exterior disciplina deest, interior pro certo obseruari non potest. Disciplina verò corporis inutilis certè sine disciplina mentis. Atrium sub dio, & aperto iacet, & disciplina corporis omnibus patet. Quæ in tabernaculo erant fornices non patebant. Et nemo nouit quod interioris hominis est nisi spiritus hominis qui in ipso est. Habitus interioris hominis diuiditur in rationalẽ, & intellectualẽ. Rationalis habitus intelligitur per tabernaculũ exterius, intellectualis verò

Diuisio habitus interioris.

vero habitus per tabernaculum interius. Sensum rationalem dicimus, quo nostra discernimus, intellectualem hoc loco dicimus, quo ad diuinorum speculationem subleuamur. Exit homo de tabernaculo in atrium per operis exercitium. Intrat homo tabernaculum primum cum redit ad seipsum. Intrat in secundum cum transcendit seipsum. Transcendendo sanè seipsum eleuatur in Deum. In primo moratur homo per considerationem sui, in secundo vero p contemplationem Dei. Ecce de atrio, ecce de tabernaculo primo, vel secundo. Dicta autem atria habebant quinq; sanctificia. Atrium habebat sōlum vnum, sicut & secundum tabernaculum. Reliqua horum duorum habebat tabernaculum primum. In atrio tabernaculi erat altare holocausti. In tabernaculo priori candelabrum, mensa, altare incēsi. In tabernaculo interiori arca testamenti. Altare exterius afflictio corporis, altare interius contritio mētis. Candelabrum gratia discretionis, mensa doctrina sacræ lectionis. Per arcam fœderis intellige gratiam cōtemplationis. In altari exteriori animaliū carnes concremabantur, & per afflictionē corporis carnalia desideria annullantur. In altari inferiori fumus aromatum Domino adolebatur, & per cordis contritionem cęlestium desideriorum flagrantia inflammatur. Candelabrum est gestatorium luminis, & discretio est lucerna interioris hominis. In mēsa cibi apponuntur vnde esurientes reficiantur. Sacra autem lectio est pro certo animarum refectio. Arca est auri argentiq; reconditorium, & cōtemplationis gratia apprehendit cœlestis sapientiæ thesaurum. Pertinet itaque ad altare exterius bona operatio. Ad cāndelabrum studiosa meditatio. Ad mensam verò sacra lectio. Ad altare interius deuota oratio. Ad arcam diuinorum operum contemplatio. Hæc sunt quinque exercitia in quibus agitur atq; completur iustificatio nostra. Merito arca sanctificationis dicitur, in quâ iustificationis nostræ consummatio figuratur. Habes quæ sit quintipartita occupatio in quibus exercetur religio omnis. Exercitium boni operis pertinet ad disciplinam hominis exterioris. Constat de reliquis pertinere ad disciplinam hominis interioris. Altare holocausti formam gerit corporalis exercitij. Merito ergo stat in atrio & videtur in aperto. Cætera sunt in tabernaculo, & latitant in secreto. Per arcam fęderis gratia contemplationis intelligitur, q̄ quasi quoddam dilectionis pignus suis amatoribus à Domino confertur. Cōtemplatio autem est libera mentis perspicacia in sapiētiæ spectacula cum admiratione suspensa. Sex vero sunt contemplationum genera singula singulari proprietate distincta. Duo versantur circa creaturas visibiles, duo circa creaturas inuisibiles, duo vero vltima versantur circa diuina. Quibus datur ad sola duo proficere, videntur accepisse pennas vt aquilæ. Quibus contingit quatuor dari de eiusmodi putes dici quatuor pennæ vni, & quatuor pennæ alteri. Qui ad omnia cōtemplationum genera profecerunt quasi sex alas acceperunt. Putes ergo de his dici, sex alæ vni, & sex alæ alteri. Quatuor autem prima versantur circa creata visibilia, vel inuisibilia, duo reliqua circa diuina. Prima quatuor figurantur in arca, cætera duo in forma angelica. Attēde quā rectè prima figurātur in humana fabrica, vltima duo in angelica figura. Ad primum contemplationis genus videtur pertinere, res visibiles in considerationem & admirationem adducere. Secundi generis est, latentes rerum causas in lucem producere, & in earum admirationem animum suspendere. In illo rerum visibilium multitudinē, magnitudinem, vtilitatem cum exultatione miramur, in isto rerum visibiliū rationem, cum admiratione rimamur. Primum designatur in lignorum cōpositione. Secundum in lignorum deauratione.

Tabernaculum, mensa, Altare, Cādelabrum, quid significent.

Arca fœderis.

De sex contemplationum generibus.

tione. Quid est enim in rebus visibilib⁹ rationis assignatio, nisi quædam quasi lignorum deauratio? Attende quàtum sit inter lignum & aurum, hoc est inter ea quæ subiacent rationi. Rerum visibilium speciem speculamur imaginando, rerum visibilium causas rimamur ratiocinando. De lignis Sethim autem facienda est arca, quæ sunt valde imputribilia, pertinent ad ligna imputribilia de rebus corporeis quædam sententia vera. Primum verò contemplationis genus tribus distinguitur gradibus, primus est in rebus, secundus in operibus, tertius in moribus. Consideratio illa quæ est in rebus, pertinet ad arcæ longitudinem. Consideratio quæ est de operibus, ad arcæ latitudinem. Consideratio quæ est de moribus, ad arcæ altitudinem. Naturaliter autem est longitudo latitudine prior. Altitudo verò naturaliter est vtraq; posterior. Sic sanè res ipsæ naturaliter sunt priores quàm quælibet earũ operationes. Si vero res & earum operationes deessent, mores locum non haberent. Constat ergo primam considerationem pertinere ad arcæ longitudinem, secundam ad eius latitudinem, tertiam verò ad ipsius altitudinem. Tripartitur autem cõsideratio illa quæ est de rerum speculatione, & pertinere dicta est ad longitudinem arcæ. Constat nam quæ in consideranda rerum materia, rerum forma, rerum natura. In consideratione materiæ & formę scientia nostra plenum cubitum valet, & solet habere. In consideratione autẽ naturæ nullatenus valet se ad plenum cubitum extendere. Ibi scientia nostra habet quasi integrum cubitum, vbi certificatur ad plenum. Rerum materiam & formam facilè deprehendimus, & vtrobiq; certitudinis cubitum tenemus. Cognitio autem naturæ nemini patet nisi ex parte. Non ergo potest pro hac parte nisi semis cubitum habere. Patet de arcæ nostræ longitudine quã merito dicatur duos cubitos & semissem tenere. Bipartitur autem consideratio illa quæ est in operationibus, quam & ad arcæ latitudinem pertinere iam diximus. Alia liquidem est est operatio industriæ, & alia operatio naturæ industriæ est opus quod in picturis, celaturis, scripturis, & similibus videmus. Operationes verò naturæ sũt quòd herbæ, & arbores crescunt, quòd flores, folia, fructus producunt. In operatione industriæ valet & solet scientia humana plenum comprehensionis cubitum habere, alioqui quomodo inueniret quod comprehendere non valeret? Latentium itaq; causarum manifestus patet effectus, sed latentes effectuum causas ad plenum comprehendere nullo modo sufficimus. Patet ergo cur latitudo arcæ dicatur cubitum, & semissem habere. Bipartitur verò & illa consideratio quæ est in moribus quã ad arcæ altitudinem spectare iam diximus. Vna versatur circa institutiones humanas, altera autem circa institutiones diuinas. Pro certo vbi humana institutio diuinæ subseruit, ex vtraque & animus & arcæ nostræ fabrica in altum assurgit. Humanas institutiones quas homo potuit inuenire, pro certo potest & comprehendere. In diuinis autem sacramentis aliud est forma exterior quæ foris patet, & aliud vis illa intrinseca quæ interius latet. In diuinis itaque institutionibus ad plenum scientiæ cubitum omnium non assurgimus. Altitudo itaque arcæ nostræ constat in cubito & semisse. Debemus autem arcam nostram deaurare, & inquantum datur rerum imaginabilium rationi insistere. Deaurare verò eam debemus non tantùm extrinsecus, sed etiam intrinsecus. Aliud est physicas rerum causas perspicere, & aliud iustitiæ rationẽ in rerum dispositione perpendere. Illud pertinet ad deaurationem extrinsecam, istud ad deaurationem intrinsecam. Fieri autem debet nostra deauratio ex auro purissimo. In sententiæ tuæ assertione nihil sit falsum, vel friuolum, & habes aurum purissimum. Fa-

Tres gradus primi generis contemplationis.

Operationis industria, & operis alio naturæ.

Deaurãs physicæ.

cta deauratione facienda est corona arcæ. Per coronam (vt diximus) tertium cõtemplationis genus intelligimus, sicut & per propitiatorium intelligi datur & quartum. In illo agitur de inuisibilibus bonis, in isto de inuisibilibus substantijs: pertinet itaque ad coronam arcæ quærere, quæ sit corona iustitiæ, quærere quæ sunt illa bona quæ sunt sanctis reposita. Notandum quòd arcæ corona ipsius erat lignis affixa. Sic sanè ex similitudine rerum visibilium assurgitur ad speculationem rerum inuisibilium. In quarto genere contemplationis quæritur de summis creaturis. In omni autem creatura nihil dignius inuisibili, & rationali substantia. Rectè hoc genus contemplationis per propitiatorium intelligitur quod arcæ superponebatur. Sed antequá plenius exequamur quę de propitiatorio dicũtur, quæ de circulis dicẽda sunt hoc loco interserenda videntur. Arcam siquidem speculationis nostræ oportet quatuor aureos circulos habere, duos in vtroque latere. Per arcam (vt diximus) gratiam contemplationis intelligimus. Omnino quę quoquo modo fieri nouimus in contemplationem adducere possumus dum volumus. Eorum quæ solent accidere alia fiunt benè, alia malè. Illa Dei operatione, ista Dei permissione: pertinent ad vnum latus arcæ quæ fiunt Dei operatione, ad alterum verò æquè quæ fiunt Dei permissione. Ecce de arcæ lateribꝰ. Nunc de circulis aureis videamꝰ. Inter oĩa metalla nihil auro lucidius, nihil auro pretiosius, & Dei sapientia claresci præ omnibus. Dei autem sapientia pro certo est simplex & vna. Diuersis tamen vocabulis distinguitur, vt à nobis facilius capiatur. Nunc præscientia, nunc scientia dicitur, nunc prædestinatio nunc dispositio nominatur. Hi (ni fallor) sunt circuli, quos oportet in arcæ lateribus poni. Circulus in seipsum reflectitur, vnde & in ipso nec initium, nec finis inuenitur. In omni autem æternæ sapientiæ ordinatione concordat initium cum fine. In hac ergo quadripartita sapientiæ distinctione conuenienter satis dictos aureos circulos possumus intelligere. In his circulis scientiæ nostræ arca ad veritatem dirigitur, & ad vlteriora, & altiora promouetur. Ex his circulis duo ordinentur in latere vno, reliqui in reliquo. Ibi sanè quique quasi sedem habent, & velut vicinius hærẽt vbi mirabiliores, vel iucundiores apparent. Dictum est ad vnum latus pertinere quæ fiunt Dei permissione. Circuli scientiæ & præscientiæ huic lateri vicinius inhærent, vbi pro certo mirabiliores apparent. Non adeo mirum quòd ab æterno præuidit quæ aliquando facturus fuit. Sed illud quale est quod ab æterno præuidit quod alienæ voluntati exposuit? Quod omni hora intuetur quid in latebrosis cordibus agitur? Ad alterum verò latus pertinere iam dicta sunt quę Dei operatione fiunt. Hoc latus circuli prædestinationis & dispositionis tenent, vbi pro certo iucundiores apparẽt. Quid cordi bono iucũdius sapiat, quàm quod omnis diuina dispositio prædestinatorum saluti militat? Illud adhuc ad inquirendum restat, quis circulus quo angulo poni debeat. Dictum est ad vnum arcæ latus pertinere quæ fiunt Dei permissione, pertinẽt ad aliud æquè quæ fiunt Dei operatione. Ad istud quæ sunt æquitatis, ad illud quæ sunt iniquitatis. Tam ista autem, quàm illa variantur per prospera & aduersa. Vbi iniquitas & aduersitas occurrunt, quasi angulum faciunt. In hoc angulo à Deo reprobi flagellãtur, nec tamen corriguntur. Sed quid quęso eis paternitatis verba adhibet, si eos incorrigibiles præuideret? Præscientiæ itaque circulus huic angulo præsidet vbi mirabilior apparet. Vbi iniquitas & prosperitas concurrunt, alterum angulum efficiunt. In hoc angulo reprobi dona Dei percipiunt, & semper ingrati fiunt. Sed hoc sanè Dei scientiam non potest latere, nec tamen eos.

Dei sapientia diuersis nominibus nominatur.

eos definit ad gratitudinis bonũ pro- A ra profertur, modo in altiora leuatur.
speris prouocare. Huic angulo scientiæ Quo enim cor hominis familiarius Dei
circulus arctius inhęret, vbi se tam mi- sapientiam mirando delectatur, eo ad
rabilẽ exhibet. In æquitatis & prospe- plura & maiora capiẽda dilatatur. Per
ritatis occasione tertium angulum in- propitiatorium (vt diximus) quartum
telligehic sanè saluandi trâsitorijs pro- genus contẽplationis intelligimus, hac
sperâtur, vt ad æternorum desiderium primo genus pura intelligentia vtitur,
inflammentur. Quid quæso hac spe- & circa summas, & intellectibiles crea-
culatione benignius, quidve iucundius? turas versatur, propitiatoriũ fit de au-
Quale quęso est quod temporalibus et- ro purissimo & locatur in summo. In
iam bonis fouet, & prouehit quos ad his notamus intelligentię puritatem &
æterna prædestinauit? Hic itaque præ- supereminentiæ dignitatem. Hic enim
destinationis circulus sedem tenet vbi B vtendum est instrumento rationis sine
præ cæteris iucundior apparet. Quar- officio imaginationis. Propitiatorium
tum angulum tenet circulus diuinę di- in summo locatur, & dignitas rationa-
spositionis, vbi est quędam occurdo æ- lis creaturæ cæteris antefertur. Notan-
quitatis & aduersitatis. Hic boni bona dum quòd hoc opus propitiatoriũ di-
operantur & aduersis vrgentur. Hinc citur, quoniam per multam cognitio-
tamen disponente Deo hoc in eis agi- nem & considerationem sui, rationali
tur, vt ad amorem Dei acrius inflam- creaturæ Dominus propitius redditur.
mentur. Et quale quæso est quòd inde Videamus nũc quid dicitur de eius lõ-
in eius acrius inflammatur vnde extin- gitudine, vel latitudine. Nec minus di-
gui debere videbatur. Rectè ergo diui- gnum consideratione cur tacetur de e-
næ dispositionis circulus eo loci sedem ius altitudine. Scimus quòd longitudo
Tertia con-templatio. tenet quo magnificentior apparet. Est C naturaliter prior est latitudine, simili-
autem contemplationis tertię per visi- ter & vtraque prior est altitudine. In-
bilia ad inuisibilium speculationem a- telligimus ergo per longitudinem quæ
scendere. Hic est opus sanè diuinæ sa- sunt ad rationalis creaturæ inchoatio-
pientiæ circulis incumbere si nolumus nem. Intelligimus per latitudinem quæ
errare. Si intelligentiæ arca his circulis sunt ad eius promotionẽ. Ea vero quæ
suspenditur quaquauersum sine erroris sunt ad eius consummationem intelli-
deuio circũfertur. Dicti circuli debent gimus per altitudinem. Creationis suæ *De bono creationis, iustificationis & glorificationis.*
insertos vectes habere quos nec licet bona sunt ea ad inchoationem, iusti-
inde extrahere, in scitię & pręscientiæ ficationis bona ad promotionem, glori-
circulis sit multitudo admirationis, in ficationis bona ad consummationem.
duobus reliquis sit magnitudo exulta- In his se mens contemplatiua diligen-
tionis. In scientia & præscientia diuina D ter exerceat vt propitiatorium suum
semper inuenies multa admiratiõe di- congruam mensurã accipiat. Tria mul-
gna, in prædestinatione, & Dei dispen- tum mirãda accepit ex creatione ratio-
satione semper inuenit cor iustũ quod nalis creatura. Essentiæ subtilitatem,
sit magna exultatione dignum. In illis boni ac mali discretionem, arbitrij li-
semper sit admiratio tua in istis exulta- bertatẽ. Notissimũ est homini quid sit
tio tua. Nusquam alibi reperies quod libertas arbitrij. Quotidie ista in cor-
dignius mireris, nusquam alibi quo rec- dibus nostris legimus, & in vtroque cer-
tiꝰ delecteris. In neutra sit aliquid friuo- titudinis cubitũ tenemus. Sed substan-
lum, in neutra aliquid falsum. Deau- tiam ipsius animæ quis quæso quo sen-
retur vectis vterque, vt veritatis nitore su potest videre? Nec video tuam, nec
clarescant circumquaque. In his vecti- tu meã. Sed neuter prout est potest hic
bus intelligẽtiæ arca modo in anterio- videre vel suam. Pro hac parte quam-

dñi viuimus, sciẽtiam nostram ad plenum cubitum non extendimus. Rectè ergo lõgitudo propitiatorij dicitur esse duorum cubitorum & dimidij. Rationalis creaturæ iustificationem pertinere iam diximus ad propitiatorij latitudinem. Perficitur autẽ iustificatio nostra ex inspiratione diuina, & deliberatione propria. Quid vero deliberatio sit vnusquisque per experientiam nouit. Diuina vero inspiratio qualiter in nobis fiat quis quæso comprehendat. Spiritus enim vbi vult spirat, & nescis vnde veniat, vel quo vadat. In vno ergo comprehẽsionis cubitum habemus, in altero habere non possumus. Vide itaq; quàm rectè propitiatorij latitudo dicitur cubitum, & dimidium tenere. Ecce de propitiatorij longitudine, ecce de eius latitudine. Pertinent autem ad eius altitudinem ea quæ sunt ad nostrã glorificationem. Sed quis quo sensu comprehendat in quibus nostra constat? Quod oculus (inquit) non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Hinc facile perpenditur, cur propitiatorij altitudo, mensura non præscribitur, duo vltima contemplationum genera versantur (vt dictum est) circa diuina. Ad vnum spectant quæ sunt supra rationem, nec tamen præter rationem. Supra rationem sunt, quæ capacitatis eius modum excedunt, consentanea tamen sunt rationi, quamuis ab ipsa non possint comprehendi. In quibus vltimum genus versatur, rationi omnino cõtraria videntur, & talia, quibus nunquam ratio acquiesceret, nisi fides eam in hoc ipsum dirigeret. Hæc nouissima contemplationum genera exprimuntur angelica forma. Pro certo oportet nos angelicam formã induere, si volumus, ad æternorum, & diuinorum contemplationem volare. Hæc autem angelica forma, iubetur esse ductilis, & aurea: vt igitur sit aurea, contemplatoris mens mundetur ab omni fantasia. Ductile ferendo producitur, & Cherubin nostri ductiles esse iubentur. Hinc ergo manifeste colligimus, quòd ad eiusmodi gratiam melius compũctione quã inuestigatione proficimus. Excellentia harum speculationũ commẽdatur in eo, quod cherubin nominatur. In hac enim gemina speculatione, promouemur ad plenitudinẽ scientiæ. Vltra has autem aliquid ad augmentum scientiæ non est quærere, vel inuenire. Dictum est superius, quòd per visibilia, ad inuisibilium contemplationẽ ascendimus. Sic sanè per cognitionem inuisibilis creaturæ subleuamur ad speculationem creatricis naturæ. Hinc est q̃ cherubin iubẽtur vultum in propitiatorium vertere: hinc est quòd iubetur vnus ex vna, alter ex altera parte stare. In illa speculatione quæ per propitiatoriũ intelligitur multa diuinorũ similitudo, multa dissimilitudo inuenitur. Est enim spiritualis creatura ad imaginem & similitudinẽ Dei facta. Vnus ergo ex cherubin ante iã dictis teneat latꝰ similitudinis, alter vero ex eis teneat latus dissimilitudinis. Et speculatio rationi magis cõsentanea stet ex parte vna & quæ rationi minus est cõsentanea stet ex parte altera. Debent autem cherubin alas expãdere & propitiatorium tegere. Quid extensio alarum nisi quædam præparatio ad volãdum? Ipsa mẽtis præparatio in æternorum volatum vertitur & in vmbraculum, in vmbraculum inquã, diei ab æstu, & in absconsione, & protectione à turbine & à pluuia. Debẽt verocherubin vultũ in propitiatorium vertere, & ex inspecta Dei imagine certius edoceri ad sublimiora scientiæ. Debent etiam dicti cherubin se mutuo respicere, & alterutræ assertionis cõsonantiam per omnia conseruare. Vterq; caueat vt in eo quod affirmat alteri non contradicat. Sic ab vno fiat assertio vnitatis, ne in eo euacuetur cõfessio trinitatis. Sic in altero fiat trinitatis confessio, ne euacuetur in eo vnitatis assertio. Audiat prælatus quisq; quàm sit vtile tres vltimas speculationes comparasse. Inde (inquit) loquar ad

te. His

te. His comparãdis intẽdat qui ad diuinas reuelationes anhelat. Merito propitiatorium oraculum dicitur, nã inde diuina respõsa dabantur. Supra propitiatorium Dominus loquitur, quando spiritui inspirat quod notionis ei' modũ supergreditur. Quasi de medio cherubin auditur, quod cuique pari modo cõcordare videtur. Alis cherubin propitiatorium, propitiatorio arca operitur, quoniam ex superioris scientiæ prærogatiua, inferiorum scientia obnubilatur. Iuxta dominicum præceptum testimoniũ in arca est reponẽdum. Quod enim faciendum edocemur in summis, firmiter retinendum in intimis, cõuersamur in vijs. Principalia Dei præcepta testimonium dicta sunt, quoniam conscientiæ cuiusq; testimonium reddunt. Secundum obseruantiæ modum reddunt cuiq; testimonium quantum diligat Deum suum. Hæc de gratia cõtemplandi summa breuitate perstrinxi, nã alias de eadem materia latius disserui. Per mẽsam propositionis intelligimus doctrinam sacræ eruditionis, in mensa cibus ponitur vt ad refectionem sumatur. Refectio alia corporalis, alia spiritualis. Illa est corporum, ista spirituũ, illam procurat sæcularis scientia, istam scriptura diuina: in scriptura sanè diuina refectio animarum proponitur, vnde & merito mensa propositionis nominatur. Alius autem fuit status humanæ vitæ sub spe redemptionis futuræ, & alium oportuit esse sub fide redemptionis iam factę. De vno agitur in veteri testamento, de altero in testamento nouo. Scriptura igitur sacra sufficienter agit de vtroque, vnde & dicitur duos cubitos longitudinis tenere. Pro certo vtrumque testamentum soli intendit procurationi animarum. Procurationem corporũ tacuit, & sæculari scientiæ reliquit. In ea ergo agitur de vna, non de gemina procuratione, vnde & dicitur cubitum vnũ latitudinis habere. Quantum autẽ ad modum nostræ reparationis sufficiẽter agit de statu vitæ præsentis. Pauca autẽ de futuris docet, nã eius altitudo cubitum & semis tenet. Plenum cubitum quantũ ad præsentem statum, semis quãtum ad futurum. Mensa propositionis fabricatur ex ligno, superducitur auro, labio circundatur, gemina corona decoratur. Per opus ligneum intelligimus sensum historicum, per labium tropologicum, per geminam coronam allegoricum, & anagogicum. De lignis Setim fabricata est mensa quæ dicuntur valde imputribilia. Pertinet autem ad ligna imputribilia sacra historia ab omni fallitate, & fatuitate aliena. Mensę deauratio ipsius literę subtilis, & sapiens expositio. Pulchra deauratio sagarum diuinorũ iudiciorum commendatio. Notandum sanè quod primum opus est ligneum sed deauratum. Cætera vero tria non deaurata, sed aurea. Quod est inter lignum & aurum, hoc est inter historicũ & mysticum sensum. In scriptura sacra primum locum tenet historia. Mystica vero intelligentia pro certo est tripertita. Tropologica tenet locum vnum, allegorica medium, anagogica summũ. Cur summum non teneat quæ de summis & cęlestibus actutat? Allegoria maximè circa fidei nostrę sacramenta versatur, & qualia creduntur magis quàm intelliguntur. Tropologia de his agit quæ quisque facilè capit & vnde & in imò resedit. Per labium ergo aureum intelligo mysticum & moralem intellectũ. Magnum aliquid innuitur quòd hæc operis figura labium dicitur. Scimus quòd omnis noster sermo formatur ex labio. Forte ergo datur intelligi quod communis etiam locutio debet tropologia informari. Labio corona interrasilis superponitur, quia allegoria circa subtiliora, & sublimia versatur. Opus interrasilæ solerartificiosas quasdã quasi celaturas habere, & quis digne miretur q̃ miro modo allegoria historiæ intexitur? Ea enim ibi allegoricè inserta sunt quæ vix possunt credi, cõprehendi nõ possũt. Corona interrasilis

Refectio duplex.

Status item duplex.

Deauratio.

Discrimen inter sensum mysticum & Historicum.

Mystica interpretatio triplex.

silis habet superficiem suam hic planã, hic cõcauam, illic perforatam. Planam in his quę sunt secundum rationẽ, concauam in his quæ sunt præter rationẽ, perforatam in his quę videntur contra rationem. Alia est enim conditio tropologiæ, & longe alia conditio allegoriæ. Quid est enim tropologia nisi moralis scientia, & quid allegoria nisi mystica mysteriorũ doctrina? Morum honesta cordi humano naturaliter sunt inscripta. Mysteriorum vero profunda pro certo nemo nisi temere præsumit de sensu proprio. Vnde & altitudo coronæ quatuor tãtummodo digitos dicitur tenere. Quid quæso sunt euangelistæ sancti nisi digiti dexteræ excelsi? Ad horum mẽsuram allegorica doctrina se formet, cum eorum dictis per omnia concordet. Notandum quòd ipsi labio corona fieri præcipitur, quoniam ex sacramentorum virtute morum disciplina vtilis & obseruabilis redditur. Per coronam (vt dictum est) aureolam intelligimus doctrinam anagogicam. Hæc doctrina de summis agit, vnde & eius figura in mensa locum summũ obtinuit. Quid enim dicimus anagogen nisi mysticam & sursum ductiuam supercœlestium intelligentiam? In prędictis duobus quæritur doctrina morum & mysteriorum. Ad anagogen spectat sperãdorum præuidentia præmiorum. Quod corona dicitur aureola idem valet ac si diceretur modica & aurea. Est autẽ modicum quid, quicquid vis humana capit de eo quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Notandum quòd sola scriptura sacra allegorico, & anagogico sensu mysticè vtitur sola inter omnes hac gemina supereminẽtia coronatur. Sanctis doctoribus summoperè studẽdum est vt semper sint parati omni poscẽti reddere rationem de ea fide & spe quæ in nobis est. In promptu habeant probare vera, improbare falsa, suadere iusta, dissuadere iniusta. Qui hæc nouit, quales oportuit circulos doctrinali mensę inseruit. O quales circuli probatio veri, improbatio falsi, persuasio iusti, dissuatio iniusti. Nonne ratiocinatio in idem redit & circulum facit, cum quod in initio proposuit in fine cõcludit? Quod dictum est de vno ex his circulis facilè intelligitur quid sentiẽdum sit de alijs. Videamus modo qui sunt illi anguli in quibus debent eiusmodi circuli poni. Vbi quis ambigit de eo quod sacra scriptura proponit, quodam modo quasi angulum incurrit. Ambiguitas & hęsitatio angulum facit, vbi quid eligendum sit non facilè occurrit. Sæpè dubitatur de vero vtrum sit verum, similiter & de falso vtrum sit falsum. Sępè hæsitatur de faciendo iusto, sæpè de faciendo, vel non faciendo iniusto. Quẽ autem circulum quo angulo debeamus ponere perfacilè est videre nec eget nostra assignatione. Consequens est modo quærere quid sentiendum de pedibus mensæ. Pedibus totum corpus nititur & ad statum erigitur. Quanto autẽ diuinis mãdatis firmius innitimur, tanto perfectius ad statum rectitudinis erigimus. Secũdum numerum pedum attende quadripartitum mandatũ. Pes primus præceptio, secũdus prohibitio, tertius commonitio, quartus concessio. Præceptio in his quorum perpetratio est ad meritum, declinatio ad reatũ. Prohibitio in his quorum perpetratio est ad reatum, declinatio ad meritum. Commonitio in his quorum perpetratio sic est ad meritum vt declinatio nõ sit ad reatum. Concessio in his quorum declinatio sic est ad meritum, vt perpetratio non sit ad reatum. In præceptis maximè opus est approbatione, in prohibitis improbatione, in commonitione opus est persuasione, in cõcessis dissuasione. Cur autem sit diligẽter inquirenti facilè eluceret. In ducbus cõstat officium veri prędicatoris, in eruditione veritatis & adhortatiõe virtutis. In hac gemina scientia doctrinalis mensa circũfertur, & suis quibusdam quasi vectibus de vno corde in aliud traducitur.

De pedibus mensæ.

Primus pes 2.39.49.

ducitur. Vnus itaque vectis dicatur sagacitas eruditionis, alter sagacitas exhortationis. Eiusmodi vectes debent ex apertis litteræ testimonijs, & velut de lignis Setim fieri, & mysticorum intellectuum sententijs deaurari. Omnis sacra eruditio debet niti ad probationem veri & improbationem falsi. Omnis exhortatio sacra ad persuasionem boni & dissuasionem mali. Hinc est facillimum perpendere qui circuli qualem vectem debent habere. Notandum quòd ad vectes pertinet scripturarum attestatio, ad circulos humana ratiocinatio. Et quoniam mysteriorũ profunda humanam rationem excedunt rectè circuli sub corona sedem accipiunt.

A

B

PROLOGVS IN SEX libros de Trinitate.

Rom. 1. Habac. 2.

Iustus meus ex fide viuit, Apostolica sententia est simul & prophetica. Nam Apostolus dicit quod propheta prædicit, quia iustus ex fide viuit si sic est, immo quia sic est, debemus vtiq; studiosè cogitare, frequenter retractare sacramenti fidei nostræ. Sine fide namq; impossibile est placere Deo. Nam vbi non fides, non potest esse spes. Oportet enim accedentem ad Deum credere quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit, alioquin quæ spes esse potest? Vbi autem non est spes, charitas esse non potest. Quis enim amet de quo nil boni speret? Per fidem igitur promouemur ad spem, & per spem proficimus ad charitatem. Quicquid autem habuero si charitatem non habuero nihil mihi prodest. Quis autem sit fructus charitatis, audis ab ore

Ioan. 14.

veritatis: *Si quis diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* ex dilectione itaque manifestatio, & ex manifestatione contemplatio, & ex cõtemplatione cognitio. Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria, & tunc similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Vides vnde & quomodo peruenitur, vel quib. gradibus ascẽditur mediante spe & charitate de fide ad cognitionem diuinam, & per cognitionem diuinam ad vitam æternã. *Hæc est autem*, inquit, *vita æterna, cognoscere te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* vita itaque ex fide, & vita ex cognitione. Ex fide vita interna, ex cognitione vita æterna. Ex fide vita illa qua interim viuimus benè ex cognitione vita illa qua in futuro viuemus beatæ: fides itaque totius boni initium est, atque fundamentum. Quam studiosos ergo in fide esse nos conuenit, à qua omne bonum, & fundamentum sumit, & firmamentum capit? Sed sicut in fide totius boni inchoatio, sic in cognitione totius boni consummatio, atque perfectio. Feramur itaque ad perfectionem, & quibus ad profectum gradibus possumus properemus de fide ad cognitionem satagamus inquantum possumus, vt intelligamus quod credimus. Cogitemus quantum in huius cognitione studuerunt, vel quousque profecerunt mundi huius philosophi, & pudeat nos in hac parte inferiores illis inueniri: *Quod enim notum est Dei manifestũ est illis* (teste Apostolo) quia cũ cognouissent Deum, nõ sicut Deum glorificauerunt: cognouerunt ergo. Quid ergo nos facimus qui ab ipsis cunabilis verè fidei traditionẽ accipimus? Amplius aliquid debet in nobis amor veritatis quã in illis potuit amor vanitatis, amplius aliqd nos in his posse oportebit, quos fides dirigit, spes trahit, charitas impellit. Parum ergo debet nobis esse quæ recta & vera sunt de Deo credere, sed satagamus (vt dictum est) quæ credimus intelligere: Nitamur semper inquantum fas est, vel fieri potest comprehendere ratione, quod tenemus ex fide. Sed quid mirum si ad diuinitatis arcana mens nostra caligat, cum omni pœne

C

D

Rom. 1.

Ad diuinitatis arcana mens nostra caligat.

momento terrenarum cogitationum puluere sordescat? Excutere de puluere virgo filia Syon. Si filij sumus Syon, sublimem illam contemplationis scalam erigamus, assumamus pennas, vt aquilæ, in quibus nos possimus à terrenis suspendere, & ad cœlestia leuare. Sapiamus quæ cœlestia sunt, non quæ super terram, vbi Christus est ad dexterā Dei sedens. sequamur quo Paulus præcessit, qui vsq; ad tertij cœli secreta volauit, vbi audiuit arcana illa quæ nō licet homini loqui. Ascendamus post caput nostrum. Nam ad hoc ascendit in in cœlum vt prouocaret, & post se traheret desiderium nostrum. Christus ascendit, & spiritus Christi descendit. Ad hoc Christus misit nobis spiritum suū, vt spiritū nostrum leuaret post ipsum. Christus ascēdit corpore, nos ascendamus mēte. Ascensio illius fuit corporalis, nostra autē sit spiritualis, vt quid. n. ascensionis nostræ Doctorē, atq; ducto rem spiritum exhibuit, nisi quia ascensum nostrum interim spiritualem esse voluit? Nam ad corporalem ascensionem illam quæ in nobis futura est, veniet ipse corporaliter in ea carne quam assumpsit pro nobis, secundū illud: *Sic veniet quem admodū vidistis eum euntem in cœlum.* Ascendamus ergo spiritualiter, ascendamus intellectualiter, quo interim non licet corporaliter, parū autē nobis debet esse ad primi cœli secreta, mentis contēplatione ascēdere. Ascendamus igitur de primo ad secundum de secundo ad tertium. Contemplatione ascendentibus de visibilibus ad inuisibilia, de corporalibus ad spiritualia, primo occurrit consideratio immortalitatis. Secundo cōsideratio incorruptibilitatis. Tertiō consideratio æternitatis. Ecce triplex regio, immortalitatis incorruptibilitatis, æternitatis. Prima est regio spiritus humani. Secundā spiritus angelici. Tertia spiritus diuini. Spiritus si quidē humanus immortalitatē quasi quandam sui iuris hæreditatem possidet, quam nullo tempore nulla diuturnitate in perpetuum amittere potest. Nam cum semper oportet vel viuere in gloria vel durare in pœna. Hic itaq; spiritus quoties terrenis, & transitorijs actualiter incumbit, quasi semetipsum deserit, & sub semetipsum descendit. Nil aliud ergo ei est ad primum cœlum ascēdere, quam ad semetipsum redire, & quæ immortalitatis sunt, & seipso digna pensa, & agere. Incorruptibilitas autē longè quidem supra ipsum est, quam interim possidere nō potest. Sed quod interim non habet, virtutum merito obtinere valet. Ad secundum itaq; cœlum est ei ascendere, incorruptibilitatis gloriam meritis comparare. Hanc vtique angelicus spiritus quasi hæreditario iure iam possidet, quam perseuerantiæ suæ merito ea conditione obtinuit, vt de cætero in perpetuum amittere non possit. Tertium autē cœlum ad solam pertinet diuinitatem. Nam de eo scriptum est, quia solus habitat æternitatem, cætera vero omnia quæ ex tempore esse cæperunt, eo ipso æternitatem habere non possunt, quo ab æterno non fuerunt, sed singulare donum, & præ omnibus præcipuum est vsque ad hoc cœlum penna contemplationis volare, & intellectuales oculos eius radijs infigere. Ad Primum itaque cœlum ascenditur actualiter. Ad secundum virtualiter. Ad tertium intellectualiter. ad hoc vtique vltimum cœlum spirituales viros spiritus Christi subleuat, quos reuelantis gratiæ prærogatiua cæteris altius, pleniusque illustrat. Quoties enim ad hoc cœlum spiritu subleuante attollimur, quotiēs per contemplationis gratiam ad æternorum intelligentiam promouemur. Parum itaq; debet nobis esse quæ vera sunt de æternis credere, nisi detur & hoc ipsum quod creditur cum rationis attestatione cōuincere. Nec nobis sufficiat illa æternorum notitia quæ est per fidem solam, nisi apprehendamus, & illam quæ est per intelligentiam, si necdum

Actor. 1.

Tripler regio.

Ad primum Cœlum ascenditur actualiter.

Ad secundum virtualiter.

Ad tertium intellectualiter.

necdum ad illam sufficimus quæ est per experientiam. Hæc in operis nostri præfatione præmisimus, vt animos nostros ad huiusmodi studium attentiores, & ardentiores redderemus: magni etenim meriti esse putamus in huiusmodi exercitio multum studiosos fore, etiam si non detur idipsum quod intendimus, pro voto perficere.

DE TRINITATE Liber Primus.

Quòd rerum notitiam triplici apprehendimus modo, experiendo, ratiocinando, credendo.

Caput I.

SI ad sublimium scientiã mentis sagacitate ascendere volumus, operæ pretiũ est primo nosce quibus rerum modis notitiam apprehendere solemus. Rerum itaque notitiam (ni fallor) modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus, aliorum certitudinem credendo tenemus, & temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum vero notitiam, modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his, quæ credere iubemur, non modo supra rationem, verum etiã contra humanam rationem esse videntur, nisi profunda, & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina reuelatione manifestentur. In horum itaq; cognitione vel assertione magis inniti solemus fide, quam ratiocinatione, authoritate potius quàm argumentatione, iuxta illud prophetæ: *Nisi credideritis non intelligetis.* Sed & hoc in his verbis diligenter attendendum videtur, quia horum quidem intelligentia, hac nobis authoritate, non generaliter sed cõditionaliter negãda ꝓponitur, cum dicitur: *Nisi credideritis non intelligetis.* Non ergo debẽt exercitatos sensus habentes, de talium intelligentia comparanda desperare, dum tamẽ se sentiant firmos in fide, & per omnia probatæ constantiæ in fidei suæ assertione.

Isaiæ 7.

Quòd nihil firmius tenetur quàm quod cõstanti fide apprehenditur.

Caput II.

SED hoc in his supra modum mirabile, quia quotquot veraciter fideles sumus nihil certius, nihil constantius teneamus quàm quod fide apprehendimus. Sunt namq; patribus cælitus reuelata, & tam multis tam magnis tam miris prodigijs diuinitus cõfirmata, vt genus videatur esse dementiæ in his vel aliquantulum dubitare. Innumera itaq; miracula, & alia quę nõ nisi diuinitus fieri possunt, in huiusmodi fidẽ faciunt, & dubitare non sinunt, vtimur itaq; in eorum attestatione seu etiam confirmatione signis pro argumentis, prodigijs pro experimentis. Vtinam attenderent Iudæi, vtinam animaduerterent pagani, cum quanta conscientiæ securitate pro hac parte ad diuinum iudicium poterimus accedere, nonne cum omni confidentia Deo dicere poterimus? Domine si error est teipso decepti sumus, nam ista in nobis tantis signis, & prodigijs confirmata sunt & talibus, quæ non nisi per te fieri possunt. Certè à summæ sanctitatis viris sunt nobis tradita, & cum summa, & authentica attestatione probata, teipso cooperante, & sermonem confirmante sequẽtibus signis, hinc est vtiq;, ꝙ perfectè fideles paratiores sunt mori ꝑ fide quàm fidẽ abnegare. Nihil enim proculdubio firmius tenetur, quàm quod constanti fide apprehenditur.

Quòd de his agitur in hoc opere, quæ iubemur de æternis credere.

Caput III.

AD eorum itaque notitiam de quibus rectè dicitur nobis, si non

credideritis non intelligetis, oportet quidē per fidem intrare nec tamē in ipso statim introitu subsistere, sed semper ad interiora, & profundiora intelligentiæ properare, & cū omni studio, & summa diligentia insistere, vt ad eorum intelligentiā quæ per fidem tenemus quotidianis incremētis proficere valeamas. In horum plena notitia, & perfecta intelligētia, vita obtinetur æterna. In hac sanè acquisitione summa vtilitas, in eorū contemplatione, summa iucunditas. Hæ sunt summæ diuitiæ, hæ sempiternæ delitiæ, in horum gustu vltima dulcedo, in horū fruitione infinita delectatio. De illis itaq; proposuimus agere in hoc opere, quæ iubemur ex catholicæ fidei regula, nō de quibuscunque, sed de æternis credere. Nam de redemptionis nostræ sacramētis ex tempore factis, quæ credere iubemur, & credimus, nihil in hoc opere intendimus. Nam agendi modus alius in his, alius vero in illis.

Modus agendi in hoc opere, non tam authoritates inducere, quàm ratiocinationi insistere.

CAPVT IV.

ERIT itaque intentionis nostræ in hoc opere ad ea, quæ credimus inquantū dominus dederit, non modo probabiles, verumetiam necessarias rationes adducere, & fidei nostræ documenta, veritatis enodatione, & explanatione condire. Credo namq; sine dubio, quoniā ad quorumlibet explanationem, quę necesse est esse, non modo probabilia, imò etiā necessaria argumenta non deesse, quamuis illa interim contingat nostram industriam latere. Omnia quę cœperunt esse ex tempore pro beneplacito conditoris, possibile est esse, possibile est non esse, vnde & eo ipso eorū esse nō tam ratiocinando colligitur, quàm experiēdo probatur. Quæ vero æterna sunt omnino nō esse non possunt, sicut nunquàm non fuerunt, sic certè numquam non erunt, imò semper sunt, quod sunt, nec aliud, nec aliter esse possunt. Videtur autem omnino impossibile, omne necessariū non esse, necessariaq; ratione carere, sed non est cuiusuis animæ huiusmodi rationes de profundo & latebroso naturæ sinu elicere, & velut de intimo quodam sapientiæ secretario erutas in cōmune deducere. Multi ad hoc minus digni multi ad hoc minus idonei, multi in hoc minus studiosi, & quod semper (si fieri posset) præ oculis habere deberemus, vix vel raro cogitamus. Cum quali quæso studio, quandoq; desiderio deberemus illi incumbere negotio, illi inhiare spectaculo, de quo pendet saluandorum omnium summa beatitudo? Credo autem me nonnihil fecisse, si detur mihi mētes studiosas in huius negotio vel in modico adiuuare & ad tale studium tepidas mentes meo studio prouocare.

In quo summum studiū ponere debemus.

Breuiter prælibatur de quibus in sequentibus agitur.

CAPVT V.

LEGI frequenter quòd non sit Deus nisi vnus, quòd sit æternus, increatus, immensus, quòd sit omnipotens, & omniū Dominus, quod ab ipso est omne quod est, quod vbique est, & vbiq; totus, nó per partes diuisus, Legi de Deo meo, quod sit vnus, & trinus, vnus substantialiter, sed personaliter trinus, hæc omnia legi, sed vnde hæc omnia legi, probentur, me legisse non memini, legi q; in diuinitate vera, non fit nisi vna substantia, quod in vnitate substantiæ sint plures personæ, singulæ autē à singulis cæteris proprietate distinctę, q; sit ibi persona quę sit à semetipsa, nó ab alia aliqua, quod sit ibi persona quæ sit ab vna sola, non autē à semetipsa, quod sit ibi persona quæ sit à persona gemina, non autē ab vna sola. Quotidiè audio de tribus quod nō sint tres æterni, sed vnus æternus, quod nō tres increati, nec tres immēsi, sed vnus increatus, & vnus immensus. Audio de tribus,

De tribus.

tribus, quod non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens, audio nihilominus & non tres Dij, sed vnus est Deus, nec tres domini, sed vnus est dominus, inuenio quod pater non sit factus, nec genitus, quod filius no sit factus, sed genitus, quod Spiritus sanctus non sit factus, nec genitus, sed procedens. Hæc omnia frequenter audio, vel lego, sed vnde hæc omnia probentur me legisse non recolo, abundant in his omnibus authoritates, sed non æquè, & argumentationes, in his omnibus experimenta desunt, argumenta rarescunt, puto ita que me nonnihil fecisse (sicut superius iam dixi) si in huiusmodi studio studiosas mētes potero vel ad modicum adiuuare & si non detur posse satisfacere.

Quòd vniuersaliter omnis modus essendi potest sub triplici distributione comprehendi.

Caput VI.

VT igitur plane & perspicue veritatis solido, & velut immobili fundamento infistat, vnde ratiocinationis nostræ ordo initium sumat, vnde nemo dubitare valeat, vel retilere præsumat, sic possumus dicere. Omne quod est, vel esse potest, aut ab æterno habet esse, aut esse cœpit ex tempore. Omne quod est, aut esse potest, aut habet esse à semetipso, aut habet esse ab alio, quà semetipso. Vniuersaliter itaq; omne esse triplici distinguitur ratione. Erit n. esse cuilibet existenti, aut ab æterno, & a semetipso, aut econtrario, nec ab æterno, nec a semetipso, aut mediatè inter hęc duo ab æterno quidem, nec tamē à semetipso. Nam illud quartum quod huic tertio mēbro videtur econtrario respōdere, nullo modo ipsa natura patitur esse. Nihil enim omnino potest esse a semetipso, quod non sit ab æterno. Quicquid n. ex tempore esse cœpit, fuit quando nihil fuit, sed quandiu nihil fuit, omnino nihil habuit, & omnino nihil potuit, nec sibi ergo nec alteri dedit, vt esset, vel aliquid posset. Alioqui dedit quod nō habuit, & fecit quod nō potuit, hinc ergo colligo, quā sit impossibile vt aliquid omnino sit à semetipso, quod nō sit ab æterno. Ecce ergo quod superius iam diximus, manifesta ratione colligimus, quia omne esse triplici distinguitur ratione.

De illo essendi modo, qui non est ab æterno, & eo ipso, nec à semetipso.

Caput VII.

AB illo itaq; rerum genere incipere debemus, de quibus nullo modo dubitare possumus, & per illa quæ per experientiam nouimus, ratiocinādo colligere quid de his quæ supra experientiam sunt, oportet sentire, de illo sanè essendi modo qui non est ab æterno, & eo ipso vtiq; iuxta prædictam rationē, nec à semetipso, quotidiano & multiplici certificamur experimento, incessanter alia videmus secedere, alia succedere, & quę prius quidē nō erāt in actū prodire, hoc in hominibus, hoc in animalibus incessanter videmus. Idem in arbustis, & herbis quotidianis probamus experimentis, quod in operatione naturæ, idem videmus in operibus industriæ. Quod igitur innumera sint, quæ ab æterno non fuerunt, quotidiana experimenta latere non sinunt. Superior enim ratio inuenit, quia quicquid ab æterno non fuit, à semetipso esse non potuit, alioqui apertè conuincitur, quia aliquid sibi initium existendi dedit sub illo instanti, quando nihil habuit, quando omnino nil potuit, quod quàm sit omnino impossibile, sanè mentis hominem nullatenus potest latere. Omnibus itaq; illis, quæ esse cœperunt ex tempore, constat illud habere commune, quod non est ab æterno, & eo ipso (vt iam dictum est) nec à semetipso. Ecce de illo essendi modo iam diximus, de quo dubitare non possumus, vt pote de illo, quem quotidiano vsu probamus.

De illo essendi modo qui est à semetipso, & eo ipso ab æterno.

CAPVT VIII.

SED ex illo esse quod non est ab æterno, nec à semetipso, ratiocinando colligitur, & illud esse quod est à semetipso, & eo quidem etiam ab æterno, nam si nihil à semetipso fuisset, nō esset omnino vnde ea existere potuissent quæ suum esse à semetipsis non habent, nec habere valent. Conuincitur itaque aliquid esse à semetipso & eoipso (vti iam dictum est) & ab æterno alioqui fuit quando nihil fuit, & tunc quidem futurorū nihil futurum fuit, quia qui sibi vel alijs initium existendi daret vel potuisset dare, tunc omnino non fuit, quod quàm falsum sit, ipsa euidentia ostendit, & rerum existentiū experientia conuincit, sic sanè ex his quæ videmus ratiocinādo colligimus, & ea esseq; nō videmus, ex tranſitorijs, æterna, ex mundanis, supermundana, ex humanis, diuina. *Inuisibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Rom. 1.

De illo essendi modo qui est ab æterno, nec tamen à semetipso.

CAPVT IX.

FVISSE autem aliquod esse ab æterno quod tamen non sit à semetipso, nemini videatur impossibile, quasi sit necessarium causam semper effectū precedere, & omne quod est de alio suo principio semper succedere oportere. Certe radius solis de sole procedit, & de illo originem trahit, & tamen soli coæuus existit. Ex quo enim fuit, de se radium produxit, & sine radio, nullo tempore fuit. Si igitur lux ista corporalis habet radium sibi coæuum, cur non habeat lux illa spiritalis & inaccessibilis radium sibi coæternū? In natura creata legimus, quid de natura increata pensare vel æstimare debeamus, videmus quotidie quomodo naturæ ipsius operatione existentiam produ- *Radius Solis à Sole procedit & fuit semper cum illo.*

A cit, & existentiæ de existentia procedit, quis ergo, nunquid in illa superexcellenti natura operatio naturæ nulla erit, aut omnino nil poterit? Nunquid natura illa quæ huic naturæ nostræ fructum fœcunditatis donauit, in se omnino sterilis permanebit, & quæ alijs generationem tribuit, nunquid sine generatione & sterilis erit? Ex his itaque videtur probabile, quod in illa supereſſentiali incommutabilitate sit aliquid esse quod non sit à semetipso, & B fuerit ab æterno, sed super hoc ampliori & efficaciori ratione suo dispurabitur loco.

Quòd circa duos tantum modos qui sunt ab æterno, versatur tota huius operis intentio.

CAPVT X.

DE gemino itaque essendi modo quos diximus esse ab æterno, intendimus agere in hoc opere, & de his quę ad huiusmodi considerationem videntur pertinere. Nam de consideratione rerum temporaliū (de his videlicet quæ pertinent ad tertiū modum) nihil interim intendimus, nisi C quantum eorum considerationem ad æternorum inuestigationem necessariam vel vtilem comprobamus, sicut enim ex Apostolo habemus, & superius iam diximus: *Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Rom. 1. Quoties igitur per visibilium speculationem ad inuisibilium contemplationem assurgimus, quid aliud quàm velut quandam scalam erigimus, per quā D ad ea quæ supra nos sunt mente ascendamus? Inde est quòd in hoc tractatu, omnis ratiocinationis nostræ processus initium sumit ex his quæ per experientiam nouimus. Quicquid igitur in hoc opere de æternis dicitur, est ex intentione, quòd vero de temporalibus, ex occasiōe. nam tota huius operis nostri intentio, versatur circa duos essendi modos qui sunt ab æterno.

De

De substantia summa, quòd sit à semetipsa, & eo ipso ab æterno, & sine omni initio.

CAPVT XI.

NVNC igitur latius differendum est de illo esse quod est à semetipso, vnde (vt iam dictũ est) constat ipsum esse ab æterno. Illud autem certissimum est, & vnde (vt credo) nemo dubitare potest, quia in tanta multitudine rerum existentiũ, & tam multiplici differentia graduum esse oporteat aliquid summum. Summum vero omnium dicimus, quo nihil est maius, nihil melius. Absque dubio autem melior est natura rationalis quam natura irrationalis. Oportet itaque vt aliqua rationalis substantia sit omnium summa, quam autem conditam in hac rerum vniuersitate summum locum tenere. Non potest autem hoc ipsum quod est a suo inferiori accipere, oportet ergo vt aliqua sit substantia quæ vtrumque habeat, & summum videlicet locum tenere, & semetipsa esse. Nam sicut superius iam diximus atq; probauimus, si nihil esset à semetipso, nihil esset ab æterno, & tunc quidem nulla rerum origo, nulla esset rerum successio. Conuincit itaq; rerũ expertarũ cuidentia, aliquam substãtiam esse oportere à semetipsa. Nam si nulla à semetipsa esset, nullum omnino eorũ foret, quæ aliunde originem trahunt, & à semetipsis esse non possunt. Pertinet itaque substantia illa quæ non est nisi à semetipsa, pertinet inquam ad illud esse, quod est ab æterno, & sine omni initio.

A B C D

Item quòd vna sola substantia sit à semetipsa, à qua & catera omnia, & quòd nõ nisi a semetipsa habet totum quod habet.

CAPVT XII.

SED nec illud quod de summa substantia dictum est, adhuc ampliori ratione probari potest. Illud autem certissimum est, quòd in tota rerum vniuersitate nihil esse potest, nisi possibilitatem essendi vel de seipso habuerit, vel aliunde acceperit. Quod enim esse non potest, omnino non est, vt igitur aliquid existat, oportet vt ab essendi potentia posse esse accipiat. Ex essendi itaque potentia esse accipit omne, quod in rerum vniuersitate substitit. Sed si ex ipsa sunt omnia, nec ipsa quidem est nisi a semetipsa, nec aliquid habet nisi a semetipsa. Si ex ipsa sunt omnia, ergo omnis essentia omnis potentia omnis sapientia. Si omne esse ab illa est, ipsa summa essentia est. Si ab illa omne posse, summè potens. Si omne sapere, summè sapiens est. Est enim impossibile maius aliquid dare quàm habere. Sapientia quidem à possidente tota potest dari simul, & à dante tota retineri. Sed maiorem sapientiam quã habes omnino impartire non vales. Summè sapientem itaq; esse oportuit, vnde omnis sapientia originem trahit. Sed vbi substantia rationalis non est, sapientia omnino inesse nõ potest. Soli enim rationali substantiæ potest sapientia inesse. Est itaq; rationalis substantia & omnium summa, cui inest summa sapientia. Est inquam omnium summa, à qua est omnis essentia. Omnis itaq; tam rationalis quã irrationalis natura, non itaque aliud est essendi potentia, quam summa substantia. Quàm igitur non est nisi à semetipsa ipsa essendi potentia, tam non potest esse nisi ipsa summa substantia, quæ nõ est aliud aliquid quàm ipsa essendi potentia. Constat itaque quòd à summa quidem substantia est omne quod est, sed si ab ipsa sunt omnia, præter illam solam nulla est à semetipsa. Et si ab ipsa est omne esse, omne posse, omne habere, procul dubio à seipse habet totũ quod habet. Rectè ergo hæc substantia primordialis dicitur, qua omne quod est principium, & originem sortitur.

Deratione-nalis substantia.

Quid sit essendi potentia.

Quòd

Quòd summa substantia sit idem quod ipsa potentia idem quod ipsa sapientia, vnde & quælibet est idem quod altera.

CAPVT XIII.

NVNC illud consideremus quod iam dictum est, quia summa substantia summæ potens est. Sed illud certissimum est, quoniam hoc ipsum quod potens est, illi est de ipsa sapientia Hoc ipsum quòd sapiens est, de ipsa sapientia. Probatum est autē quia totum quod habet, non nisi à semetipsa habet. Vt igitur habeat non nisi à semetipsa quod habet de ipsa potentia, quod habet de ipsa sapientia necesse est vt ille omnino non sint aliud aliquid quàm ipsa. Alioqui sine potentia atque sapientia potens vel sapiens esse nō valet, quòd ab ipsis habet, non tam à se, quàm aliunde habet. Consequens autē est quoniam si vtraq; illarum est idem quod summa substantia, quælibet illarum est idem quod altera.

Quòd summa substantia non possit habere parem, sicut nec superiorem.

CAPVT XIV.

HOC autē in loco nunc illud summopere attendendum est, quia si substantia hoc ipsum quod summa potentia est, diuersa aliqua substantia idipsum esse non potest. Alioquin diuersæ substātiæ essent vna, & vna diuersæ, quod est vtiq; omnino impossibile. Sed dicis ad ista fortassis. Quid si potest diuersa aliqua substantia summā potestatem habere? Et si non possit summa potentia esse, nonne æquipotentes erunt, si ambæ summam potestatem habuerint? Absque dubio, & incunctanter affirmo: quia si vna earū summam potentiam habere potest, & esse non potest æquipotens ei non est quæ vtrumque potest. Ex parte enim posse, & ex parte non posse, quod alteri est ex toto possibile, hoc non est de potentiæ ipsius plenitudine sed de eius participatione gaudere. Multo autem est maius multoque excellentius magnæ alicuius rei habere plenitudinem, quàm obtinere participationem. Ex his igitur apertè colligitur, quòd primordialis substantia non potest habere parem, sicuti ex superioribus patet non posse habere superiorem.

Plus est habere magnitudinem quàm participare.

Quàm sit impossibile summam substantiam propria natura consortem habere.

CAPVT XV.

SVBSTANTIAE itaque primordiali videtur naturaliter inesse omnibus prætidere, & parem vel superiorem habere nō posse. Quod enim ineſt substantialiter, absque dubio & naturaliter ineſt. Ex eo namque quod ipsa primordialis substantia idē omnino quod summa potētia est, ei naturaliter ineſt quod summè potest, & quod potentiorem vel æquæ potentem habere non potest. Videamus ergo si vel inferiorem possit habere propriæ naturæ consortem. Sed quomodo quæso quæuis substantia primordiali essentia inferior esse poterit, si naturaliter cum illa commune habuit quòd parem vel superiorem habere non possit? Iuxta hæc erit vna quælibet altera, imò vna quàm se ipsa superior, & inferior, maior, & minor. Est ergo impossibile primordialem substantiam propriæ naturæ consortem habere.

Quòd summa substantia sit idem quòd diuinitas ipsa, & quòd Deus non sit nisi substantialiter vnus.

CAPVT XVI.

IVXTA superiorem disputationem iam pro certo tenemus, quòd à summa, sola substantia est omne quod est, & quòd à semetipsa habet totum quod habet. Sed si ab ipsa sunt omnia, ergo & diuinitas ipsa. Si vero illam alteri dedit, nec sibi retinuit, superiorem habet, quæ (iuxta quod superius probatum est) superiorē habere non valet.

Constat

Constat itaque illam sibi retinuisse, simul & habere. Deus autem est qui Deitatem habet, & hoc ipsum quòd Deus est, ex Deitate habet. Sed si summa substantia hoc ipsum quòd Deus est habet ex diuinitate sua, quæ nihil habet nisi à semetipsa, profectò ipsa Deitas non aliud aliquid est quàm summa substantia. Non ergo potuit alicui alteri substantiæ dare, non dicam vt Deitatem haberet, sed vt ipsa Deitas esset. Alioqui (quod impossibile est esse) parem haberet. Hinc ergo colligitur, quòd vera diuinitas est in vnitate substantiæ, & vera substantiæ vnitas in ipsa diuinitate. Non est itaque Deus nisi substantialiter vnus.

Deitas quid sit.

A

B

Item, quòd non sit Deus nisi vnus, quòd ab ipso est omne quod est, quod non nisi à se habet totum quod habet, quòd idem sit quod ipsa potentia, quod & ipsa sapientia.

CAPVT XVII.

AVDI nûc quàm de facili possumus probare, quod nõ sit Deus nisi vnus. Ex eo, quod nihil habet nisi à se, constat quia diuinitas ipsa non est aliquid aliud quàm ipse, ne conuincatur habere aliũde, quàm à seipso quod habet ex diuinitate. Diuinitas itaque ipsa, aut erit incõmunicabilis, aut aliquibus communis. Sed si est incõmunicabilis, quod consequens non est, non est Deus nisi vnus. Si autem aliquibus communis fuerit, communis itaq; erit, & substantia illa, quæ non est aliud quàm diuinitas ipsa. Sed substantia vna nõ potest esse communis pluribus substãtijs, alioqui vna eadẽq; esset plures, & plures vna, quod quàm falsum sit, ratio latere non sinit. Si verò dicitur esse communis pluribus personis, iuxta id quod dictum est, erit eis itaque communis, & substantia illa, quæ non est aliud quàm diuinitas ipsa. Iuxta hoc vtiq; erunt in diuinitate vna plures personæ, sed non nisi vna substantia. Siue ergo vna tantum, siue plures personæ dicantur esse

De pluralitate personarum, & vnitate substantiæ.

C

D

in vna diuinitate, nihilominus non erit Deus nisi substantialiter vnus. Solus itaque & vnus Deus est à semetipso, & eo ipso ab æterno. Et iuxta quod de summa substantia, quæ non est aliud quàm ipse (prout probatum est) ab ipso est omne quod est, à semetipso habet totum quod habet, & ipse idipsum est, quod ipsa potentia, quod ipsa sapientia, quod diuinitas ipsa.

Quòd omnino sit impossibile, vel ipsum Deũ, quod Deo sit melius diffinire posse.

CAPVT XVIII.

SI itaque Dei sapientia, & Dei potentia, vnum idemque sunt per omnia, nihil perfectionis, nihil consummationis comprehenditur ab vna, quod sub eadem integritatis mensura nõ cõprehendatur ab alia. Nihil itaq; maius, nihilq; melius est in eius nosse, quàm in eius posse, & eo ipso in eius esse, quia nõ est aliud aliquid eius posse, quã eius esse. Quicquid ergo optimum, quicquid præcipuum ab eius sapientia deprehẽditur, vel diffinitur, totum hoc iuxta eandem integritatis plenitudinem ab eius potentia comprehenditur, totum in eius essentia concluditur. Nam quãtum ad perfectionis culmen, si aliquid per intelligentiam attingere, quod per efficaciam apprehendere non posset, iã se proculdubio magnificentius per sapientiam, quàm per potentiam extenderet, esset q; vna, eademq; substantia, & seipsa maior, & seipsa minor. Nam Dei quidem substantia cum nihil sit aliud quàm eius potentia, vel sapientia, si se latius per sapiẽtiam, quam per potentiam extẽderet, si se per illam quàm per istam latius extendere potuisset, esset vtique vna eademq; substantia potentiæ comparatione seipsa per sapientiam maior esset eadem ipsa sapientiæ comparatione sese vtique per potentiam minor. Nihil ergo Deo maius, nihil vtique melius, vel ab ipso Deo potest diffiniri, vel per intelligentiam attingi.

Si Deus ipse non potest per intellectum attingere aliquid melius Deo, multominus humana cogitatio.

CAPVT XIX.

SI itaque nihil quod Deo perfectius sit, potest per intellectum capere scientia diuina, quanto minus aliquid Deo maius, aliquid Deo melius posset excogitare scientia humana. Nam quod humana cogitatio per intellectum caperet, diuinam intelligentiam latere non posset. Dementiæ genus est credere hominem supra id quod est Deus cogitatione posse ascendere, qui nec hoc ipsum, quod Deus est, potest vlla inuestigatione attingere. Quanto itaque melius, quanto est perfectius, quod humana cogitatio attingit, tanto ad id quod Deus est vicinus accedit, nec tamen pertingit.

Inuestigantibus, & disputantibus de Deo, quid soleat esse quasi maxima propositio, & velut communis quædam animi conceptio.

CAPVT XX.

CONTINGERE itaque videtur quasi quadam dote naturæ, quod cuncti penè tam eruditi, quam minus eruditi solent habere familiare, & quasi pro regula tenere, Deo videlicet quicquid optimum iudicant incunctanter attribuere, & quod quosdam de hac regula perspicua ratio, ratiocinando non docet, sine dubietatis ambiguo deuotio persuadet. Hinc est, quod ipsum Deum immensum, æternum, incommutabilem, summè sapientem, omnipotentem, indubitanter affirmant, etiam illi qui quomodo idipsum probari possit ignorant. Est itaque eruditis, velut maxima propositio, est cunctis in commune veluti communis animi conceptio Deo attribuere, quicquid altius attingit humana æstimatio. Et hoc certitudinis solido, & velut intimę veritatis fundamento. Summi etiam magistri passim quidem disputationis suæ initium sumunt, cum de diuinis proprietatibus altius, & angustius disserere intendunt.

Optima quæq; Deo tribuenda.

Quòd Deus sic sit summè potens, vt etiam sit omnipotens.

CAPVT XXI.

QVOD Deus summè potens existat, satis quidem ex superioribus cōstat. Sed quæri adhuc potest, *Quæstio.* vtrum inde dicatur summe potēs quia nemo in potentia eo superior sit, an sic sit summe potens vt omnia possit & veraciter omnipotens sit? Sed si omnipotentem diffitemur, maius aliquid Deo iam posse cogitare conuincimur. Maius namque est omnipotentiam habere quàm qualemcunque potentiam cui aliquid desit de omnipotentiæ plenitudine. Et hoc quidem quod homini *Nihil diuinam sapientiam latere.* ad intelligendum perfacile est diuinam sapientiam latere non potest. Deus itaque si aliquid de potentiæ plenitudine intelligit quod habere non possit, erit maius aliquid in eius nosse quàm in eius posse, quorum neutrum nihil aliud est quàm ipsius esse. Erit ergo iuxta superiorem disputationem, vnum idemque esse & seipso maius & seipso minus, quo nihil est impossibilius. Hinc ergo absque dubio colligitur, quòd omnia potest quæcunque posse potentia est. Nam multa dicūtur posse, quę multo melius essēt non potuisse quàm posse, posse decrescere, posse deficere, posse destrui & in nihilum redigi, & quælibet huiusmodi, maius est omnino non posse quàm posse. Magis enim sunt ista infirmitatis indicia, quam maiestatis insignia. Omnia itaque illa, & sola vtiq; illa potest, quæ vtique potuisse (vt iam diximus) potentia aliqua est. Et eo rectius atq; veracius eum omnipotētem esse dicimus, quo eius potentiæ omnia infirmitatis argumenta detrahimus.

Quòd

Quòd Dei sapientia sic sit summa, vt sit vsquequaque perfecta.

CAPVT XXII.

QVOD de diuina potentia iam dictum est, simili quidem ratione de diuina sapientia quæri potest. An inde dicatur summa quòd nullius vnquam possit maior esse quàm illa, an ita veraciter est summa, vt sit vsquequaq; perfecta? Sed certissime constat, quoniam vbi omnipotētia est plenitudo sapiētiæ deesse non potest. Nam si ei de sapientiæ plenitudine aliquid perfectionis deesset quod habere non posset, absque vlla ambiguitate omnipotens non esset. Constat itaque de Dei sapientia, quòd de omnium omnino scientiæ & prudentiæ perfectione nihil ei desit, cuius adiectione maior vel melior esse possit. Notandum quòd ex cōsideratione diuinæ sapientiæ, plenitudo potentiæ ipsius deprehenditur. Et rursus ex omnipotentiæ consideratione, sapientiæ plenitudo manifestatur, atque conuincitur.

Quæstio.

Responsio.

Quod de Dei sapientia dicitur, alia adhuc ratione confirmatur.

CAPVT XXIII.

SED quod de diuinæ sapientiæ plenitudine iam diximus, alia adhuc ratione cōuincere possumus. Constat siquidem quoniam quisquis sapiēs aut sapientię ipsius plenitudine aut sapientiæ participatione sapiens est, sed iam ex superioribus habemus, quòd ipsa sapientia idem sit quod diuina substantia. Quis ergo nisi demens dicat, quòd Dei substantia sapientia quidem (hoc est seipsam) ex parte habeat, & ex parte non habeat, & plenitudinem sui ipsius habere non valeat? Quàm igitur non potest Dei substantia se totam non habere, tam non potest plenitudine carere.

A *Confirmatur eadem ratione, quod superius dictum est de diuinæ potentiæ plenitudine.*

CAPVT XXIV.

SIMILI ratione confirmatur, quod superius de omnipotentia dicitur. Sicut enim sapiens quisque, aut sapientiæ plenitudine, aut ipsius participatione est sapiens: sic sanè potens quisque, plenitudine potentiæ, seu ipsius participatione est potēs, est autem possibile aliquid seipso participare. Quòd igitur Deus potens est, potentiæ participatione esse non potest. Siquidem potentiæ plenitudo, non est aliud aliquid quàm ipse. Constat itaque eum potentem esse potentiæ plenitudine. Vbi autem plenitudo potentiæ est, nullum posse deesse potest. Consequens est ergo omnipotentiam eum habere, & veraciter omnipotentem esse, cui inest omne posse.

B

Quòd non potest omnipotens esse nisi vnus solus, & quòd consequens est, nec Deus nisi vnus.

C

CAPVT XXV.

EST autem impossibile plures omnipotentes esse. Qui enim verè omnipotens fuerit, facilè efficere poterit, vt cæterorum quilibet nihil possit. Alioqui verè omnipotens non erit, ecce quales omnipotentes, qui de facili fieri possunt nulli potentes? Ecce quàm facilè cōuincitur, quòd non nisi vnum omnipotentem esse ipsa rerum natura non patitur. Deum autem omnipotentem esse, perspicua ratione collegimus, & iam inde dubitare non possumus. Quam igitur non potest esse omnipotens nisi vnus, tam non potest esse Deus nisi vnus. Constat itaque quod credimus, & quod superius iam diximus, quia vera diuinitas manet in vnitate substantiæ, & substantiæ veritas in vna diuinitate. Ecce de diuinitatis vnitate multa iam diximus, supereſt nunc vt de naturæ ipsius singularitate aliqua dicamus.

D

LIBER SECVNDVS de Trinitate.

Quòd in hoc libro agitur de diuinis proprietatibus, & primo quod Deus sit increatus.

CAPVT PRIMVM.

POSTQVAM de diuinitatis vnitate quæ dicenda videbantur, superius iã diximus, supereſt vt de eiusdẽ naturæ proprietatibus aliqua dicamus, & maximè de his quę in laudibus diuinis quotidiano vsu frequentamus. In quibus quidem quædã eiusmodi sunt, vt animus eis facilè acquiescat, & vltroneus acceptet, quamuis qua ratione probentur, ignoret. Quibusdam verò minimè vel minus firmiter inhæreret, nisi hoc ipsum Catholicæ tradita fide ipsa dirigeret. Nã quòd Deus sit increatus æternus, immensus, facile susçipit, & libẽter acquiescit animus humanus. Esse autem impossibile plures æternos, plures immensos esse non facile crederet, nisi hoc ipsum fidei regula persuaderet, maxime cum tres esse credantur, quorum æternitatem & immẽsitatem omnium ora fateantur. Quòd autem Deus increatus sit, satis ex superioribus patet, & noua expositione non indiget, si enim creatus esset, creatorem haberet. Sed qui nõ nisi à semetipso est, creatorem habere non potest, quid enim dicimus creatum, nisi de nihulo factũ? De nihilo enim non potuit, qui nunquam nihil fuit, qui à semetipso, & ab æterno esse habuit.

Quòd sempiternus sit Deus.

CAPVT II.

ECce iam constat increatum esse qui est ab æterno, & caret omni initio. A Nunc illud quærendum est, vtrum etiã sicut initio, sic & fine careat, & sempiternum esse habeat. Nam hoc est sempiternum esse, carere initio & fine. Nũc ergo ex eo quod certissimum est, conuincamus illud vnde aliquis dubitare potest. Est autem certissimum, quòd in sapientia quæ Deus est, nihil falsitatis inesse potest. Alioqui non summè saperet, qui vel fallere vellet vel falli potuisset. Constat itaque Deum veracem esse, & hoc ipsum est ei ex veritate. Veritas igitur non est aliquid aliud quàm ipse, B cum veraciter conuinci possit non habere nisi ex se quod tamẽ habet ex veritate. Veritas autem sicut nunquam non fuit, sic nunquam nõ erit ab æterno verum fuit, & in æternum verũ erit quòd hæc vniuersitas esse potuit. Nam si esse non posset, omnino non esset. Veritas itaq; ab æterno fuit, ex qua verum fuit quod ab æterno fuit, & veritas in æternum erit, ex qua verum erit quòd in æternum verum erit. Si ergo ex veritate quæ Deus est verum esse habuit quod C semper verum fuit, quod quidem semper verum erit, profecto veritas Deus sicut initio, sic & fine carebit. Sempiternus itaq; est Deus, sempiternum esse habens, vtpote initio, & fine carens.

Quæstio.

Responsio.

Veritas fuit quia Deus fuit, quæ nõ fuit.

Quòd sit incorruptibilis, & omnino incommutabilis.

CAPVT III.

QVONIAM iam cõstat de Deo quòd habeat sempiternum esse, consequens est vt quæramus an etiam habeat esse incommutabile. Scien- D dum itaq; quia omnis mutatio est aut de statu in statum meliorem, aut de statu in statum deteriorem, aut de statu in statum priori æqualem, vbi autem nihil horum esse potest, vera incõmutabilitas inest. De singulis ergo quæ præmisimus, diligenter inuestigemus. Sed qui omnipotẽs est, quomodo deterioriari potest? Quid est enim deteriorari, nisi corrumpi? Sed qui verè omnipotens imò ipsa omnipotentia est, nulla ei cor-

De mutatione.

ei corruptio dãnari potest. Sed videamus nũc si saltem possit crescere, quod iam constat non posse decrescere. Sed omne quod crescit, qualecunque boni augmentum suscipit vnde meliorari possit. verum illud boni augmentum vnde haberet, qui nihil nisi à semetipso habet, sed nec habere valet? Nam si prius habuit, quomodo ad illud crescendo peruenit? Si prius non habuit, cercè nec sibi, nec alteri dare potuit, quod omnino non habuit. Ex his itaque potest colligi, quia non potest crescere vel minui. Sed nunc videndum si vel possit de statu in statum æqualem transmutari. Sed si de statu vno in alium etiam æqualem transeat, oportet vt qualitercunque deficiat ab aliquo quod prius habuit, & vt in eiusdem defectus recompensationem aliquid ei accedat quod prius non habuit, & tunc in vna eademq; altercatione prædictis duabus mutationibus subiacebit. quarum vtramq; superior ratio improbauit. Qui igitur deteriorari non potest, est incorruptibilis. qui meliorari vel alio quolibet modo variari non potest, omnino est incommutabilis. Verè itaq; & absq; vlla ambiguitate habet Deus incommutabile esse.

A ni mutabilitate. In his itaq; tribus probatur esse æternus. Nam hæc tria absq; ambiguitate dant æternitatem habere & æternum esse.

Quòd sit infinitus, & eoipso immensus.

CAPVT V.

QVOD caret initio & fine, proculdubio cõstat infinitum esse. Quæri itaq; potest, qui infinitus est per æternitatem, vtrùm etiam infinitus sit per magnitudinem. Longè superius monstratum est, quòd diuina substantia sit idem quod ipsa potentia, q; ipsa sapientia, Eadem vtique ratione probari potest de substantia illa quę nihil habet nisi à semetipsa, quod æternitas vnde est æterna, quod magnitudo vnde est magna non sint aliud aliquid quàm ipsa. Si igitur ęternitatẽ Dei infinitam esse conuincimus, proculdubio magnitudinem ipsius infinitam esse negare nõ possumus. Alioquin manifesta ratione fateri conuincimur, quòd vna eademq; substantia est & seipsa maior, & seipsa minor. Nam si æternitas eius est infinita, magnitudo autem finita, erit vna eademq; substantia secundùm æternitatem maior magnitudine sua hoc est semetipsa, & erit secundùm magnitudinem minor sua æternitate hoc est semetipsa. Manifestè itaque colligitur, quia si infinita est vna, infinita erit & alia. Habet itaq; Deus magnitudinẽ infinitam & eo ipso immensam. Quod enim infinitum est, nulla mẽsura comprehendi potest. Rectè ergo Deus immensus dicitur, cuius magnitudo nulla mensura comprehenditur.

Quæstio.

Responsio.

Quòd non sit, imò esse non possit immensus nisi vnus solus.

CAPVT VI.

LIBET modo etiam illud considerare, vtrùm sit possibile plures immensos esse. Immensum sanè merito dicitur, quod nulla mensura comprehẽditur. Immensum dicitur q; nulli mensuræ æquale, vel cõparabile inuenitur.

Quid sit immensum.

nitur. Si ergo plures dicimus immẽsos, erit quilibet eorum cuilibet alteri incomprehensibilis, erit quilibet eorum cuilibet alteri incommẽsurabilis. Nullius itaque mensura ab altera cuiuslibet alterius comprehenditur, & consequenter vnaquæq; quamlibet alteram supergreditur, erit ergo vnaquęq; quauis altera maior, erit & vnaquæque quauis altera minor. Quod si est impossibile, imò quia est impossibile, impossibile erit plures immensos esse. Quod si nullus est quolibet altero maior, vel quolibet altero minor, sicut vnusquisque eorum est comprehensibilis, & cõmensurabilis sibi, sic erit comprehensibilis & commensurabilis cuilibet alteri. His allegationibus indubitanter colligere possumus, quòd omnino non est, sed nec esse potest immensus nisi vnus.

Quomodo ex eo quòd non sit nisi vnus immensus, probatur quòd non sit nisi vnus æternus.

Caput VII.

Ecce iam nouimus quòd impossibile sit esse plures immensos, videamus nunc, verum possibile sit esse plures æternos. Iam ex superioribus agnouimus & pro certo habemus, quòd substantia diuina non sit aliquid aliud quàm immensitas sua, quàm æternitas ipsa. Vnde & de immensitate, & æternitate constat quòd quæuis earum sit idẽ quod altera. Constat itaq; quia qui æternitatem habet, immensitatem vtique habere non valet. Sed si immensitate carere non potest qui est æternus, erit proculdubio simul vterq; æternus & immensus. Sicut ergo non possunt esse plures immensi, sic nec esse non poterunt plures æterni. Inter hæc autem illud est maximè notandum, & diligẽti consideratione dignum, quòd in his quæ ratiocinando colligimus, quędam ex inspecta illius rei de qua agimus proprietate elicimus, quædam ex alterius rei proprietate & mutua vtriusque habitudine conuincimus. Nam quòd non possit esse immensus nisi vnus, ex immensitatis proprietate colligimus. Quòd verò non possint plures æterni esse, tum ex eadem conuincitur immẽsitatis considerata proprietate, tum ex mutua immensitatis & æternitatis habitudine.

Quod solus Deus sit increatus, solus ab æterno, cætera omnia creata ex nihilo.

Caput VIII.

Certum tenemus, quòd sola diuina substantia sit à semetipsa, & quòd ab ipsa sint cætera omnia. Sed quicquid ab ipsa est seu etiam esse potest, aut est secundùm operationem naturæ, aut est secundùm impartitionẽ gratiæ. Quod verò certum est quòd diuina natura degenerare, vel omnipotentia corrumpi nõ valet, tam certum fore oportet, quòd de diuina substantia naturæ ipsius operatione esse non posset quòd Deus non esset, sed satis superius probauimus, quòd non possit esse Deus nisi substantialiter vnus. De ipso itaque Deo, de vnica illa & singulari substantia ipsius esse non potest alius Deus, sed nec aliud aliquid quod nõ sit Deus. Constat itaq; ab illo esse secũdùm operationem gratiæ quicquid est aliud quàm ipse. Sed quicquid ab illo est, non tam exigente natura, quàm operante gratia pro arbitrio beneplaciti potuit ab illo fieri, potuit æquè & ab illo non fieri. Quæ igitur ab illo fiunt, diuinam illam & incorruptibilem & incommutabilem substantiam, materiam habere non possunt, Constat itaque (sola diuina substantia excepta) cætera omnia vel ex nihilo facta, vel mutabile aliquid habere pro materia. Sed primordialis materia quæso vnde fuit, quæ à semetipsa esse, vel diuinam substantiam pro materia habere omnino nõ potuit? Et si primordialis materia materiam habere dicitur, & primordialis asseritur simul, & primordialis esse negatur. Hinc ergo manifestè colligitur, quòd primor-

primordialis materia, & materialia omnia mediante materia, quòd immaterialia quæque, & vniuersaliter omnia sunt ex nihilo creata. Constat itaque quod veraciter credimus, quòd solus Deus sit increatus. Sicut ergo solus à semetipso, sic absque dubio & solus ab æterno.

Alius de Deo modus probandi, quòd sit æternus, & quod non sit æternus, nisi vnus.

Caput IX.

QVICQVID autem ex creatione esse accipit, fuit proculdubioquãdo omnino nihil fuit, alioquin ex nihilo creari non potuit. Omne itaque creatum ex tempore esse cœpit: quod autem increatum est, omne tempus præcessit, quod verò fuit quando nullum tempus fuit, proculdubio mutabile esse non potuit. Alioquin tempori obnoxium fuit, quando nullum adhuc tempus fuit, quod omnino esse nõ potuit. quod enim obnoxiũ & est mutabilitati, eo ipso obnoxium est tempori. Tempus enim semper in motu est, & vel ad modicum quidem omnino stare non potest. & si nulla mutatio esset, proculdubio tempus omnino non esset. Constat itaq; quod superius iam dixi, quia quod obnoxium est mutabilitati, obnoxium est & tempori, & obnoxium mutabilitati esse non potuit, quando tempus nullum fuit. Quod ergo increatum est, quoniam ante omnia tempora fuit, mutabile esse nõ potuit. Quod autem est incommutabile, sicut non potest mutari de esse ad non esse, sic non potest mutari de esse ad aliud esse. Quod verò non potest mutari de esse in nõ esse, durat sine fine. Quod nõ potest mutari de esse in aliud esse, manet sine omni mutatione. Itaque quod increatum est non solum initio caret, verumetiam sine fine, & omni mutabilitate manet. Carere autem initio, & fine, & omni mutabilitate dat æternum esse. Igitur quod est increatum, conuincitur esse & æternum. Econuerso autem quod est æternum, constat esse & increatum. Nam quod æternum est ab æterno fuit, & eo ipso creari non potuit. Colligitur igitur his rationibus, quia si non est increatus nisi vnus, nec est æternus nisi vnus. Et æquè econuerso, si nõ est æternus nisi vnus, nec est increatus nisi vnus.

De temporis mutabilitate.

Quid sit esse incommutabile.

Alius de Deo probandi modus, quòd non sit immensus nisi vnus.

Caput X.

QVOD de diuinitatis immensitate superius iam diximus, alia adhuc ratione immensitatis ipsius videlicet considerata proprietate colligere possumus. Quicquid enim ad mẽsuram habetur, maius esset si eius mensura duplicaretur. Multo autem & maius si cresceret in decuplum, vel potius in centuplum. quòd si cumularetur in millies, imò in millies millies, cresceret tantùm. Hinc ergo (vt credo) potes animaduertere, quòd magnitudinem ad mensuram habere, hoc est ipsam participare, non magnitudinem esse. Deus autem, vt superior ratio monstrauit, ipsa magnitudo est. & nulla res omnino seipsa participare potest. & hoc ipsum est ex parte esse, & ex parte nõ esse. Deus itaque qui magnitudo ipsa est, magnitudinem ad mensuram, & eo ipso immensum esse deprehenditur, quod nulla mensura comprehenditur, seu etiam comprehensibile perpenditur. Stat ergo inconcussum quod credimus, quod quotidiana cõfessione clamamus, quòd Deus sit immensus. Hoc ipsum ex omnipotentiæ consideratione probari valet. Sed quoniam hoc ipsum ad perpendendum perfacilè est, in eo immorari non oportet. Habemus autem ex superioribus, quòd non est aliud omnipotentia quàm immensitas & æternitas ipsa. Consequens ergo est vt qui immẽsitatem, qui æternitatem habet, simul & omnipotentiam habeat. Quàm igitur nõ potest esse omnipotẽs nisi vnus, tam non

non potest esse nisi vnus immensus, nisi vnus æternus.

Quod immensitas & æternitas sint incommunicabiles, nec possint esse pluribus substantijs communes.

CAPVT XI.

LONGE superius monstrauimus, quòd diuinitas sit omnino incommunicabilis, nec possit esse plurib' substantijs communis. Quod ibi iam dictum est de diuinitate, simili ratione dici potest de Dei immensitate, & nihilominus de eius æternitate. Quam non potest enim esse communicabilis pluribus substantijs substantia quælibet vna, tam non potest esse communicabilis pluribus substantijs immensitas ipsa & æternitas ipsa, cùm non sint aliud aliud aliquid quàm diuina substantia. Nullus ergo immẽsus nisi solus & vnus Deus. Nullus æternus nisi solus & vnus Deus. Sed hic magna quæstio oritur q̃ simplices auditores mouere potest, nisi aperta enodatione soluatur: probatum est superius, quòd diuina substantia sit idem quod ipsa potentia, & idem quod ipsa sapientia. Quis autem dicat, quòd potentia sit incommunicabilis, quòd sapientia nõ sit pluribus substantijs cõmunis? Sed idcirco incommunicabiles dicentur immensitas & æternitas ipsa, quòd idem esse probantur quod diuina substantia, cur non eadem ratione ipsa potẽtia atq; sapientia dicuntur incommunicabiles, & pluribus substantijs non posse esse communes? Vbi enim eadem ratio permittitur, cur similis consequentia non merito subinfertur? Sed vt huius perplexionis nodum facilius dissoluamus, quod de diuinitatis singularitate superius diximꝰ, altiora adhuc perscrutatione discutiamus.

Quod diuinitas superius incommunicabilis dicitur, hic enucleatius pleniusq; exprimitur.

CAPVT XII.

SCIENDVM itaq; de omni substantia quòd habeat esse ex substantialitate sua. Nam cui substantialitas nulla A ineſt, substantia rectè dici non potest. Substantialitatem namq; dicimus illam proprietatem substantiæ, ex qua habet substantia dici, & esse humanæ substantiæ, substantialitas est ipsa humanitas, substantia siquidem quæ humanitatem non habet homo nisi falsò dici non valet. Quod autem de hac dictum est, in cæteris æquè videri potest. Substantialitas verò alia generalis, alia specialis, alia indiuidualis. Substantialitas autem illa est generalis, quæ est aliquibus speciebus communis, vt corporalitas, quæ ineſt omnibus corporibus tam animatis quàm inanimatis. Illa verò est specialis, quæ competit vnius tantùm speciei omnibus indiuiduis, vt humanitas quæ est omnibus hominibus communis. Indiuidualis autem est illa, quæ vni soli quidem indiuiduo ineſt, & pluribus substantijs omnino communis esse non potest. Ad designandum indiuidualem aliquam substantialitatem, nomen in vsu non habemus, sed ad maiorem dicendorum euidentiam ponere, & à proprio nomine trahere possumus. Dicatur itaq; à Daniele Danielitas, sicut ab homine humanitas. Danielitas itaque intelligatur ipsa substantialitas, vel si magis placet illa substantia ex qua Daniel esse habet, illa substantia quæ ipse est, & quam participare non potest aliqua alia humanitas. Itaq; sicut corporalitas est communis multis, Danielitas verò omninò incommunicabilis: incommunicabilem verò idcirco dicimus, quia sic est eius, vt non possit esse alterius. Nam qui hanc substantialitatẽ habuerit, profecto Daniel erit, qui verò non habuerit, idẽ Daniel esse non poterit. Diuersa namq; substantialitas facit substantiam diuersam. Singularis autẽ & indiuidua non potest facere nisi vnã. Incommunicabilis itaq; est Danielitas, vt diximus, quia sic est substantia substantiæ vnius, vt nõ possit esse alterius. Si igitur idcirco incommunicabilis dicitur

citur esse, quia non potest esse alterius substantiæ, quanto magis si Danielis substantia esset idipsum per omnia & substantialitas sua. Diuinitas autem ipsa, est idem ipsum per omnia quod diuina substãtia, idem inquam quod singularis illa substantia quæ sola est & à semetipsa & à qua sola sunt cætera omnia. Tam igitur nõ potest ipsa diuinitas communicabilis esse, quàm nõ possunt diuersæ substãtiæ esse vna & vna diuersæ. Ecce quomodo diuinitas ipsa sit incommunicabilis tam apertè mõstrauimus, vt lector qui super hoc dubitauerit nõ tam hebes videatur quàm cęcus. Immẽsitas autem & æternitas iuxta p̃dictam ratiocinationem sic sunt vnius, vt non possint esse alterius, & eo ipso incõmunicabiles perpendimus. Addamus quòd idem ipsum per omnia quod diuina substantia sunt, vnde constat & incommunicabiles existunt.

Quòd secundùm diuersos modos dicendi possit sapientia seu potentia modo communicabilis, modo incommunicabilis dici.

CAPVT XIII.

SED vt ad id redeamus propter q̃d ista digessimus, cur non eadem ratione potentia ipsa, atque sapientia incommunicabiles dicuntur si idem ipsum quod diuina substantia veraciter esse comprobantur? Sed sciendum est, quòd tam nomine potentiæ, quàm nomine sapientiæ abutimur, cum modo de diuinis, modo de humanis loquimur, vt non tam vnicam, quàm æquiuocã prædicationem feciſſe videamur. De Deo dicimus quòd sapientia sit, de homine dicimus quòd non sapientia sit, sed quòd ei sapientia insit: ibi sapientiæ nomine designatur tale quid quod sit substantia, & plus quàm substantia. hic nomine sapientiæ designatur tale quid quod non sit substãtia vlla. Vtrobique dictio vna, sed ratio nominis diuersa. Si æquiuocatio est vbi nomen vnum sub diuersa significatio-

De prædicatione vniuoca & æquiuoca.

nẽ designant substantiã diuersam, quãto magis tum vnum nomen distrahitur ad designandum id quod negamus, & id quod dicimus substantiam. Dicimus item ipsum hominem, dicimus nihilominus Deum sapientiam habere. & videtur enunciatio æquiuoca esse, sed de Deo nõ dicitur nisi abusiuè. Nec minor abusio videtur quàm si Abraam non homo esse, sed hominem habere diceretur. Hæc dicendi abusio, vel dictionum æquiuocatio sensum confundit, & potentiam, atque sapientiam incommunicabiles dici non sinit. Deniq; demus tale nomen quod non possit nisi diuinę potentiæ, vel diuinæ sapientię conuenire, & videmus vtrunq; incommunicabile esse. Nam nomen ipsum omnipotentiæ quod non potest nisi diuinæ potentiæ conuenire, omnino deprehenditur incommunicabile. Siquidem (sicut iam probauimus) non potest esse omniporens nisi vnus. sed ad exprimendam diuinam sapientiam omnipotentiæ simile nomen non habemus, sed sæpè eam ex adiuncto determinamus, cum sapientiam summam, cùm sapientiam ipsam, vel plenitudinẽ sapiẽtiæ nominam⁹. Sed quouis modo exprimatur diuina, & increata potentia, vel sapientia, ita vt non possit omnino subintelligi aliqua alia, absq; dubio vtraq; erit incommunicabilis, nec poterunt esse communes pluribus substantijs, non dicam angelicis, non dicam humanis, sed nec aliquibus quasi diuinis.

Multiplex probandi modus quòd non sit Deus nisi vnus.

CAPVT XIIII.

EXCEPTO eo quod de diuinitatis singularitate superiusiam diximus, ecce quàm multis modis probare possumus quod non sit Deus nisi vnus. Vn⁹ increatus, vnus æternus, vnus immensus, quorum singula probant, atq; conuincunt, quòd non sit Deus nisi vnus? Si benè attendis, idem probare

poteris ex cõsideratione vnitatis. Nam si qs dicat plures deos esse, cõuinci poterit ex hac consideratione vnum quemlibet ab altero quolibet esse, quorum singulis sit proprium, non nisi a semetipsis existere. Sed quoniam hoc ex ante iam dictis perpẽdi & probari posse cognouimus, ex industria prætermittimus, & lectoris sagacitati elicienda relinquimus.

Quod non potest esse nisi vnus Dominus, sicut nec nisi vnus Deus.

CAPVT XV.

NVNC illud quæramus, vtrùm iuxta quotidianam confessionem, non possit esse Dominus nisi vnus solus. Ille vtiq; veraciter Dominus dicitur, cuius libertas nulla potestate premitur, cuius potestas vel dominium nulla impossibilitate præpeditur. Veraciter autem Dominus dici non poterit, qui alienæ voluntati inuitus deseruit, vel cedit. Videtur itaq; impossibile plures dominos esse. Nam si plures esse dicuntur, vide quid inconueniens inde consequatur. Nam si aliquis eorum alium quemlibet suæ seruituti addicere velit, si ille qui impetitur oppressoris violentiam repellere non poterit, quomodo non potius seruus quàm Dominus erit? Si verò oppressionis præsumptor violenter repulsus & victus cedit, quomodo verus Dominus erit qui repellentis voluntati inuitus quidem, cedendo tamẽ, subseruit? Sicut vt si plures æquè potentes plures dominos esse cõtendimus, nullum proculdubio veraciter Dominum efficimus. Sed quod ex cõsiderata dominationis ipsius proprietate conuincitur, ex omnipotentiæ consideratione cõfirmatur. Quodenim non poterit esse omnipotens nisi vnus, tam non poterit esse Dominus nisi vnꝰ. Quid enim poterit eius violentiæ resistere, quem veraciter constiterit omnia posse. Pro certo itaq; tenendũ, quòd nõ sit, sed nec esse possit Dominus nisi vnus, sicut Deus nisi vnus, & solus.

Quod Deus ipse sit summum bonum, & quòd summum bonum sit vniuersaliter perfectum.

CAPVT XVI.

EI autem qui verè omnipotens est, expetendorum nihil deesse potest. Vbi enim omnipotentia est, nulla plenitudo, nulla perfectio deesse potest. Alioquin si vel aliquid de qualicunque perfectione summè potenti deesset quam habere non posset, veraciter omnipotens omnino non esset. Vniuersaliter autem perfectum est, cui in nulla perfectio deest, sed nec deesse potest. Nihil autem melius, nihil potest esse maius eo quod est plenum, & perfectum in omnibus. Constat itaq; de omnipotente, quòd ipse sit summum bonum, & quòd consequens est, quòd ipse sit suum bonum. Sicut enim superiorem habere nõ valet qui supremum locum tenet, sic omnium summus de suo inferiori bonus fieri, vel beari non valet. Quomodo autem aliunde bonus vel beatus fieri posset, qui à semetipso habet totum quod habet? Est itaque de semetipso bonus, est de semetipso beatus. Ipse ergo sua ipse summa bonitas, ipse sua ipse summa felicitas. Constat itaque quod dictum est, quòd ipse sit summum bonum, & quòd ipsum sit vniuersaliter perfectum. Quid enim est beatitudo, nisi bonorum omnium plenitudo atq; perfectio? Constat itaque quia bono illi summo vniuersaliterque perfecto nihil omnino deest cuius adiectione meliorari possit.

Beatitudo quid sit.

Quod in illo summo bono vniuersaliterq; perfecto sit vera vnitas, & summa simplicitas.

CAPVT XVII.

SED si in illo vero & summo bono vniuersaliterq; perfecto plenitudo est omnium bonorum, nunquid illud bonum vsquequaq; perfectum est multis bonis compositum? Sed quod ex pluribus compositum est naturali-

tes

ter diuisibile est, & quod naturaliter est diuisibile, naturaliter est & commutabile, & vbi est commutabilitas, non potest esse æternitas, & sic nec vera felicitas. Sed in bono quod vniuersaliter perfectum est, nihil horum deesse potest. Nam (vt de cæteris taceam) ex solius omnipotentiæ consideratione cõuincitur nihil perfectionis, & quod cõsequens est, nihil horum ibi deesse potuisse. Constat itaq; quia in illa æterna, felicitate, & verè felici æternitate sit vera incommutabilitas, & consequenter vera, & summa simplicitas. Vbi autem summa simplicitas, ibi vera, & summa vnitas. Quicquid ergo in summo bono est, verè, & summè vnum est, nec ibi aliud & aliud esse potest, sed idem ipsum est totum quod est.

Quod de summi boni simplicitate vel vnitate dictum est, quomodo alia ratione confirmari possit.

CAPVT XVIII.

QVOD autẽ de summi illius & veri boni simplicitate, vel vnitate hic dicimus, alia adhuc ratione conuincere possumus. Sicut ex his colligi potest quæ iam superius posuimus. In superioribus namque ratio inuenit, quòd diuina substantia sit idem quod ipsa potentia, idemquòd ipsa sapientia. vnde & quælibet earum conuincitur idem esse quod alia. De eadem substantia superius est dictum, imò & simili ratione probatum quòd sit vera immensitas, quòd sit idem quod ipsa æternitas. Attende itaq; quoniam omnia ista vnum & idem ipsum sunt, & adinuicẽ quidẽ de alterutris prædicari possunt. Quod de istis dicimus, hoc de eius bonitate, hoc de eius beatitudine simili cõsequentia conuincere possumus. Nam ista quidem sicut superiora de semetipsis & præmissis mutuam prædicationẽ suscipiunt, & omnino omnia quæ diuinæ substantiæ dicuntur inesse, vel vnum dicitur aliquid habere in eandem consequentiam currunt. Quoniam igitur verè & summè vnum est quicquid in summa substantia, imò quicquid in summa substantia est, non est ei aliud esse quàm viuere, nec viuere, quàm intelligere, nec ab his aliud atq; aliud potentem, vel sapientem fore. sed nec ab eis sicut nec à semetipsis diuersum aliquid bonum, vel beatum esse. Rationis itaq; huiusmodi consideratione colligi potest, quoniam quicquid in summo bono, & vera diuinitate est, verè & substantialiter, & summè vnum est.

Quod illud bonum vniuersaliter perfectum, sit summè vnum, & vnicè summum.

CAPVT XIX.

ESSE itaq; oportet summè bonum summum vnum, & nõ solùm summè vnum, sed & vnicè summum. Non enim possunt esse duo summa bona, sicut nec duo vniuersaliter perfecta. Nam si duo æquè perfecta esse concedimus, oportet vt & cõsequenter concedamus, quoniam quicquid plenitudinis, quicquid perfectionis est in vno, totum iuxta eundem modum, atque mensuram erit & in altero. Erit itaque vbiq; vna & eadem plenitudo, erit vbique vna indifferensq; perfectio. Sed vbi differentia nulla est, pluralitas omnino rectè dici siue inueniri non potest. Plura itaque vniuersaliter perfecta sicut omnino non sunt, sic & omnino esse non possunt. Et quidem sicut & ante nos dictum est, si vnum vniuersaliter perfectum est ad omnia sufficit. Alioquin vsquequaque perfectum non erit. & si vnum omnino sufficit, alterum superfluum erit, & si omnino est superfluum, quomodo vtile, vel si inutile, quomodo bonum? Bonum igitur illud vniuersaliter perfectum erit (vt dictum est) non solùm summè vnum, sed & vnicè summum. Ecce vt vides q̃ de summo bono dicimus, in eádem consequẽtiam currit quam superior ratio de diuinæ substantiæ vnitate ratiocinando inuenit. Nam si Deus veraciter est summum

mum bonum, quàm non poterit esse summum bonum nisi vnum, tam veraciter constat quod credimus non posse esse nisi vnum Deum. Est itaque in illa vera & summa felicitate & verè & sūmè felici diuinitate, est inquam summa & substantialis vnitas, & in ipsa vnitate vera & summa simplicitas. Vbi (vt superius probatum est) idem ipsum est totum quod est.

Quod sit incomprehensibilis simplicitas illa verè, & summè vnitatis.

CAPVT XX.

SED si in ista vnitate vera & summa simplicitas est, nihil ipsi ad illam q̄ est ex compositione partium in substantiam vnam. Si idem ipsum est totum quod in ea est, nihil ipsi ad illam quæ est ex cōformitate multarum substantiarum in vnam naturam. Si verè & summè simplex est, quid ipsi ad illam quæ est in vnione diuersiformium substantiarum in personam vnam? Si simplex identitas in ipsa est, quid ipsi ad illam quæ est in concretione substitentis, & substitentiæ in vnam? Nihilominus & longè est supra vnitatem illam quæ est ex collectione multarum proprietate in vnam formam. Incomparabiliter autem & incomprehensibiliter supra huiusmodi omnes constat hanc fore, quæ in infinitatis identitate habet summè simplex & incommutabile esse. In illo itaque summo bono vniuersaliterque perfecto vnitas vera, vnitas in illo summa, simplicitas in illo est vera, & summè simplex identitas. Ibi (quod adhuc mirabilius est) vera vnitas cum plenitudinis vniuersitate. Ibi summa simplicitas cum perfectionis immensitate. Ibi summè simplex identitas cum totius consummationis infinitate. Attende ergo quàm sit incomprehensibilis, & omnino inæstimabilis simplicitas illa veræ & summæ vnitatis.

Quomodo quisque possit in sua scientia ex comparatione colligere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate sentire.

CAPVT XXI.

SED ne quis ex simplicioribus existimet me contraria & sibi inuicem repugnantia astruere, quasi ea quæ dicta sunt non possint simul stare, ostendo ei qui eiusmodi est, quomodo possit quasi per speculum videre & in semetipso ex comparatione colligere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate sentire. Si granum aliquis in manu teneret, nonne veraciter sentiret & incunctanter affirmaret, quòd nihil cæterorū omnium esset numero idē quod ipsum? Si igitur interrogaretur sigillatim de singulis granis cuiuscunque oleris, vel segetis, nonne constanter responderet diuersum esse ab omnibus, & singulis? Idem sentiret de omni pilo, idem affirmaret de omni capillo. Quid de qualibet gutta maris? Quid de quolibet folio cuiuscunq; arboris? Si tota terra solueretur in puluerem, & de singulis illius minutijs interrogari potuisset, ad singulas interrogationes idem tam cōstanter quàm veraciter responderet. Si mensura terræ in infinitum crescceret, & de minutissimis partibus ipsius eandem sententiam teneret. Hoc studui diligentius exprimere, vt quilibet quātumuis simplex propria scientia legat, & intelligat quomodo sub vna, & simplici veritate comprehenduntur infinitæ. Quid ergo mirum si in illa sapientia quæ Deus est, & in qua omnis veritas est (alioquin perfecta non esset si eam aliqua veritatis lateret) quid inquam mirum si in illa est & iuxta aliquid summa simplicitas, & iuxta aliquid summa multiplicitas? Quid inquam mirum, si ibi cōcordet & in vnum concurrat identitas cum multiplicitatis infinitate, simplicitas cum magnitudinis immēsitate, vera vnitas cum totius plenitudinis vniuersitate?

Ecce

Ecce habet quisque quomodo possit in sua scientia legere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate æstimare.

De Dei substantia quid dicatur rectius, & quòd ipse sit sine quantitate magnus, & sine qualitate bonus.

CAPVT XXII.

EX superioribus agnouimus quòd in illa natura quæ Deus est sit vera vnitas & summa simplicitas, nulla ibi compositio, nulla cõcretio, ipsa nulli, nihil ipsi inest velut in subiecto. Dicitur & est velut summa potentia: Dicitur & est summa sapientia, & ne in subiecto esse putetur, substantia nominatur. Sed quia contra substantiarum naturam nihil ei velut in subiecto inhærere deprehenditur non tam substantia quã supersubstãtialis essentia esse contuncitur. Superior ratio inuenit si non excidit quòd non sit aliud aliquid eius bonitas, & aliud aliquid eius immensitas. Quid ergo si idem est eius immensitas quod bonitas, nunquid erit immẽsitate sua bonus? Si idem est eius bonitas quod immensitas, nunquid erit bonitate sua magnus? Sed bonitas videtur pertinere ad qualitatem, immensitas ad quantitatem. Quid ergo, erit ne qualitate magnus & quãtitate bonus? Et ad hæc, quis idoneus? An quia nõ est aliud immensitas sua, vel bonitas sua quàm substantia sua, nunquid erit & sine qualitate bonus & sine quantitate magnus? & ad hæc, quis idoneus? Ex his (vt arbitror) perfacilè est intelligere, quàm ineffabile imò & incomprehẽsibile quod ratio ratiocinando compellit de Deo nostro sentire.

Quod sit in omni loco incomprehensibiliter, & in omni tempore inuariabiliter, & quomodo vniformis, & quomodo multiformis.

CAPVT XXIII.

TENEAMVS ex ante iam dictis quòd Deus omnipotens sit, & absque dubio omnia possit. Si ergo vere omnipotens est consequenter vbique potest. Si vbique potest potentialiter vbique est. Si vbique potentialiter est, & vbique essentialiter. Neque enim est aliud eius potentia atque aliud eius essentia. Si autem essentialiter vbique est, ergo & vbi locus est & vbi locus non est. Erit itaque & intra omnem locum, erit & extra omnem locum, erit supra omnia, erit infra omnia, intra omnia, extra omnia. Sed quoniam simplicis naturæ est Deus non erit hic, & ibi per partes diuisus, sed vbique totus. Erit itaque in quantulacunq; cuiuslibet parte totius totus, & in toto totus, & extra totum totus. Si igitur extra omnem locum est totus, in nullo loco concluditur. Si in omni loco est totus, & nullo loco secluditur, localiter igitur nusquam est qui à nullo loco concludi, à nullo loco secludi potest. Et sicut in omni loco est præsentialiter in nullo localiter, sic in omni tempore est æternaliter, in nullo temporaliter. Sicut enim per loca non distenditur qui summe simplex, & incompositus est, sic nec per tempora variantur qui æternus & incommutabilis est. Sicut igitur eorum quæ nondum sunt nihil est ei futurum, sic eorum omnium quæ iam non sunt nihil est præteritum, sic eorum omnium quæ iam præsentialiter sunt, nihil est ei transitorium. Est igitur in omni loco incomprehensibiliter, & in omni tempore inuariabiliter, & miro modo qui quantũ ad se semper est vniformis, in alijs & alijs inuenitur multiformis. Nam si situm quæris eius qui situ caret, quantum ad se, iuxta simplicitatem naturæ vbique vniformiter se habet. Et tamen secundum participationem gratiæ in alijs & alijs multiformem se exhibet. In alijs est secundum participationem potentiæ, nec tamen secundum participationem vitæ. In alijs etiam secundum participationem vitæ, non tamen secundum participationem sapientiæ, quibusdam inest secundum

Deo nihil futurum nisi præteritum.

Quomodo Deus in loco.

nitur. Si ergo plures dicimus immẽsos, erit quilibet eorum cuilibet alteri incomprehensibilis, erit quilibet eorum cuilibet alteri incommẽsurabilis. Nullius itaque mensura ab altera cuiuslibet alterius comprehenditur, & consequenter vnaquæq; quamlibet alteram supergreditur, erit ergo vnaquęq; quauis altera maior, erit & vnaquæque quauis altera minor. Quod si est impossibile, imò quia est impossibile, impossibile erit plures immensos esse. Quod si nullus est quolibet altero maior, vel quolibet altero minor, sicut vnusquisque eorum est comprehensibilis, & cõmensurabilis sibi, sic erit comprehensibilis & commensurabilis cuilibet alteri. His allegationibus indubitanter colligere possumus, quòd omnino non est, sed nec esse potest immensus nisi vnus.

A

B

Quomodo ex eo quòd non sit nisi vnus immensus, probatur quòd non sit nisi vnus æternus.

Capvt VII.

Ecce iam nouimus quòd impossibile sit esse plures immensos, videamus nunc, vtrùm possibile sit esse plures æternos. Iam ex superioribus agnouimus & pro certo habemus, quòd substantia diuina non sit aliquid aliud quàm immensitas sua, quàm æternitas ipsa. Vnde & de immensitate, & æternitate constat quòd quæuis earum sit idẽ quod altera. Constat itaq; quia qui æternitatem habet, immensitatem vtique habere non valet. Sed si immensitate carere non potest qui est æternus, erit proculdubio simul vterq; æternus & immensus. Sicut ergo non possunt esse plures immensi, sic nec esse non poterunt plures æterni. Inter hæc autem illud est maximè notandum, & diligẽti consideratione dignum, quòd in his quæ ratiocinando colligimus, quędam ex inspecta illius rei de qua agimus proprietate elicimus, quædam ex alterius rei proprietate & mutua vtriusque habitudine conuincimus. Nam quòd non possit esse immensus nisi vnus, ex immensitatis proprietate colligimus. Quòd verò non possint plures æterni esse, tum ex eadem conuincitur immẽsitatis considerata proprietate, tum ex mutua immensitatis & æternitatis habitudine.

C

D

Quod solus Deus sit increatus, solus ab æterno, cætera omnia creata ex nihilo.

Capvt VIII.

Certvm tenemus, quòd sola diuina substantia sit à semetipsa, & quòd ab ipsa sint cætera omnia. Sed quicquid ab ipsa est seu etiam esse potest, aut est secundùm operationem naturæ, aut est secundùm impartitionẽ gratiæ. Quod verò certum est quòd diuina natura degenerare, vel omnipotentia corrumpi nõ valet, tam certum fore oportet, quòd de diuina substantia naturæ ipsius operatione esse non posset quòd Deus non esset, sed satis superius probauimus, quòd non possit esse Deus nisi substantialiter vnus. De ipso itaque Deo, de vnica illa & singulari substantia ipsius esse non potest alius Deus, sed nec aliud aliquid quod nõ sit Deus. Constat itaq; ab illo esse secũdùm operationem gratiæ quicquid est aliud quàm ipse. Sed quicquid ab illo est, non tam exigente natura, quàm operante gratia pro arbitrio beneplaciti potuit ab illo fieri, potuit æquè & ab illo non fieri. Quæ igitur ab illo fiunt, diuinam illam & incorruptibilem & incommutabilem substantiam, materiam habere non possunt. Constat itaque (sola diuina substantia excepta) cætera omnia vel ex nihilo facta, vel mutabile aliquid habere pro materia. Sed primordialis materia quæso vnde fuit, quæ à semetipsa esse, vel diuinam substantiam pro materia habere omnino nõ potuit? Et si primordialis materia materiam habere dicitur, & primordialis asseritur simul, & primordialis esse negatur. Hinc ergo manifestè colligitur, quòd primor-

primordialis materia, & materialia omnia mediante materia, quòd immaterialia quæque, & vniuersaliter omnia sunt ex nihilo creata. Constat itaque quod veraciter credimus, quòd solus Deus sit increatus. Sicut ergo solus à semetipso, sic absque dubio & solus ab æterno.

Alius de Deo modus probandi, quòd sit æternus, & quod non sit æternus, nisi vnus.

Caput IX.

Quicquid autem ex creatione esse accipit, fuit proculdubioquãdo omnino nihil fuit, alioquin ex nihilo creari non potuit. Omne itaque creatum ex tempore esse cœpit: quod autem increatum est, omne tempus præcessit, quod verò fuit quando nullum tempus fuit, proculdubio mutabile esse non potuit. Alioquin temporis obnoxium fuit, quando nullum adhuc tempus fuit, quod omnino esse nõ potuit. quod enim obnoxiũ & est mutabilitati, eo ipso obnoxium est tempori. Tempus enim semper in motu est, & vel ad modicum quidem omnino stare non potest. & si nulla mutatio esset, proculdubio tempus omnino non esset. Constat itaq; quod superius iam dixi, quia quod obnoxium est mutabilitati, obnoxium est & tempori, & obnoxium mutabilitati esse non potuit, quando tempus nullum fuit. Quod ergo increatum est, quoniam ante omnia tempora fuit, mutabile esse nõ potuit. Quod autem est incommutabile, sicut non potest mutari de esse ad non esse, sic non potest mutari de esse ad aliud esse. Quod verò non potest mutari de esse in nõ esse, durat sine fine. Quod nõ potest mutari de esse in aliud esse, manet sine omni mutatione. Itaque quod increatum est non solum initio caret, verumetiam sine fine, & omni mutabilitate manet. Carere autem initio, & fine, & omni mutabilitate dat æternum esse. Igitur quod est increatum, conuincitur esse & æternum. Econuerso autem quod est æternum, constat esse & increatum. Nam quod æternum est ab æterno fuit, & eo ipso creari non potuit. Colligitur igitur his rationibus, quia si non est increatus nisi vnus, nec est æternus nisi vnus. Et æquè econuerso, si nõ est æternus nisi vnus, nec est increatus nisi vnus.

De temporis mutabilitate.

Quid sit esse incommutabile.

Alius de Deo probandi modus, quòd non sit immensus nisi vnus.

Caput X.

Quod de diuinitatis immensitate superius iam diximus, alia adhuc ratione immensitatis ipsius videlicet considerata proprietate colligere possumus. Quicquid enim ad mẽsuram habetur, maius esset si eius mensura duplicaretur. Multo autem & maius si cresceret in decuplum, vel potius in centuplum. quòd si cumularetur in millies, imò in millies millies, cresceret tantùm. Hinc ergo (vt credo) potes animaduertere, quòd magnitudinem ad mensuram habere, hoc est ipsam participare, non magnitudinem esse. Deus autem, vt superior ratio monstrauit, ipsa magnitudo est. & nulla res omnino seipsa participare potest. & hoc ipsum est ex parte esse, & ex parte nõ esse. Deus itaque qui magnitudo ipsa est, magnitudinem ad mensuram, & eo ipso immensum esse deprehenditur, quod nulla mensura comprehenditur, seu etiam comprehensibile perpenditur. Stat ergo inconcussum quod credimus, quod quotidiana cõfessione clamamus, quòd Deus sit immensus. Hoc ipsum ex omnipotentiæ consideratione probari valet. Sed quoniam hoc ipsum ad perpendendum perfacilè est, in eo immorari non oportet. Habemus autem ex superioribus, quòd non est aliud omnipotentia quàm immensitas & æternitas ipsa. Consequens ergo est vtqui immẽsitatem, qui æternitatem habet, simul & omnipotentiam habeat. Quàm igitur nõ potest esse omnipotẽs nisi vnus, tam

non

non potest esse nisi vnus immensus, nisi vnus æternus.

Quod immensitas & æternitas sint incommunicabiles, nec possint esse pluribus substantijs communes.

CAPVT XI.

LONGE superius monstrauimus, quòd diuinitas sit omnino incommunicabilis, nec possit esse plurib' substantijs communis. Quod ibi iam dictum est de diuinitate, simili ratione dici potest de Dei immensitate, & nihilominus de eius æternitate. Quam non potest enim esse communicabilis pluribus substantijs substantia quælibet vna, tam non potest esse communicabilis pluribus substantijs immensitas ipsa & æternitas ipsa, cùm non sint aliud aliud aliquid quàm diuina substantia. Nullus ergo immẽsus nisi solus & vnus Deus. Nullus æternus nisi solus & vnus Deus. Sed hic magna quæstio oritur q̃ simplices auditores mouere potest, nisi aperta enodatione soluatur: probatum est superius, quòd diuina substantia sit idem quod ipsa potentia, & idem quod ipsa sapientia. Quis autem dicat, quòd potentia sit incommunicabilis, quòd sapientia nõ sit pluribus substantijs cõmunis? Sed idcirco incommunicabiles dicentur immensitas & æternitas ipsa, quòd idem esse probantur quod diuina substantia, cur non eadem ratione ipsa potẽtia atq; sapientia dicuntur incommunicabiles, & pluribus substantijs non posse esse communes? Vbi enim eadem ratio permittitur, cur similis consequentia non merito subinferetur? Sed vt huius perplexionis nodum facilius dissoluamus, quod de diuinitatis singularitate superius diximꝰ, altiora adhuc perscrutatione discutiamus.

Quod diuinitas superius incommunicabilis dicitur, hic enucleatius pleniusq; exprimitur.

CAPVT XII.

SCIENDVM itaq; de omni substantia quòd habeat esse ex substantialitate sua. Nam cui substantialitas nulla A ineſt, substantia rectè dici non potest. Substantialitatem namq; dicimus illam proprietatem substantiæ, ex qua habet substantia dici, & esse humanæ substantiæ, substantialitas est ipsa humanitas, substantia siquidem quæ humanitatem non habet homo nisi falso dici non valet. Quod autem de hac dictum est, in cæteris æquè videri potest. Substantialitas verò alia generalis, alia specialis, alia indiuidualis. Substantialitas autem illa est generalis, quæ est aliquibus speciebus communis, vt corporalitas, quæ ineſt omnibus corporibus tam animatis quàm inanimatis. Illa verò est specialis, quæ competit vnius tantùm speciei omnibus indiuiduis, vt humanitas quæ est omnibus hominibus communis. Indiuidualis autem est illa, quæ vni soli quidem indiuiduo ineſt, & pluribus substantijs omnino communis esse non potest. Ad designandum indiuidualem aliquam substantialitatem, nomen in vsu non habemus, sed ad maiorem dicendorum euidentiam ponere, & à proprio nomine trahere possumus. Dicatur itaq; à Daniele Danielitas, sicut ab homine humanitas. Danielitas itaque intelligatur ipsa substantialitas, vel si magis placet illa substantia ex qua Daniel esse habet, illa substantia quæ ipse est, & quam participare non potest aliqua alia humanitas. Itaq; sicut corporalitas est communis multis, Danielitas verò omninò incommunicabilis: incommunicabilem verò idcirco dicimus, quia sic est eius, vt non possit esse alterius. Nam qui hanc substantialitatẽ habuerit, profectò Daniel erit, qui verò non habuerit, idẽ Daniel esse non poterit. Diuersa namq; substantialitas facit substantiam diuersam. Singularis autẽ & indiuidua non potest facere nisi vná. Incommunicabilis itaq; est Danielitas, vt diximus, quia sic est substantia substantiæ vnius, vt nõ possit esse alterius. Si igitur idcirco incommunicabilis dicitur

citur esse, quia non potest esse alterius substantiæ, quanto magis si Danielis substantia esset idipsum per omnia & substantialitas sua. Diuinitas autem ipsa, est idem ipsum per omnia quod diuina substãtia, idem inquam quod singularis illa substantia quæ sola est & à semetipsa & à qua sola sunt cætera omnia. Tam igitur nõ potest ipsa diuinitas communicabilis esse, quàm nõ possunt diuersæ substãtiæ esse vna & vna diuersæ. Ecce quomodo diuinitas ipsa sit incommunicabilis tam apertè mõstrauimus, vt lector qui super hoc dubitauerit nõ tam hebes videatur quàm cæcus. Immẽsitas autem & æternitas iuxta p̃dictam ratiocinationem sic sunt vnius, vt non possint esse alterius, & eo ipso incõmunicabiles perpendimus. Addamus quòd idem ipsum per omnia quod diuina substantia sunt, vnde constat & incommunicabiles existunt.

A

B

Quòd secundùm diuersos modos dicendi possit sapientia seu potentia modo communicabilis, modo incommunicabilis dici.

CAPVT XIII.

SED vt ad id redeamus propter quod ista digessimus, cur non eadem ratione potentia ipsa, atque sapientia incommunicabiles dicuntur si idem ipsum quod diuina substantia veraciter esse comprobantur? Sed sciendum est, quòd tam nomine potentiæ, quàm nomine sapientiæ abutimur, cum modo de diuinis, modo de humanis loquimur, vt non tam vnicam, quàm æquiuocã prædicationem feciſſe videamur. De Deo dicimus quòd sapientia sit, de homine dicimus quòd non sapientia sit, sed quòd ei sapientia insit: ibi sapientiæ nomine designatur tale quid quod sit substantia, & plus quàm substantia. hic nomine sapientiæ designatur tale quid quod non sit substãtia vlla. Vtrobique dictio vna, sed ratio nominis diuersa. Si æquiuocatio est vbi nomen vnum sub diuersa significatio-

C

D

De prædicatione vniuoca & æquiuoca.

nẽ designant substantiã diuersam, quãto magis tum vnum nomen distrahitur ad designandum id quod negamus, & id quod dicimus substantiam. Dicimus item ipsum hominem, dicimus nihilominus Deum sapientiam habere. & videtur enunciatio æquiuoca esse, sed de Deo nõ dicitur nisi abusiuè. Nec minor abusio videtur quàm si Abraam non homo esse, sed hominem habere diceretur. Hæc dicendi abusio, vel dictionum æquiuocatio sensum confundit, & potentiam, atque sapientiam incommunicabiles dici non sinit. Deniq; demus tale nomen quod non possit nisi diuinę potentiæ, vel diuinæ sapientię conuenire, & videmus vtrunq; incommunicabile esse. Nam nomen ipsum omnipotentiæ quod non potest nisi diuinæ potentiæ conuenire, omnino deprehenditur incommunicabile. Siquidem (sicut iam probauimus) non potest esse omnipotens nisi vnus. sed ad exprimendam diuinam sapientiam omnipotentiæ simile nomen non habemus, sed sæpè eam ex adiuncto determinamus, cùm sapientiam summam, cùm sapientiam ipsam, vel plenitudinẽ sapiẽtiæ nominam⁹. Sed quouis modo exprimatur diuina, & increata potentia, vel sapientia, ita vt non possit omnino subintelligi aliqua alia, absq; dubio vtraq; erit incommunicabilis, nec poterunt esse communes pluribus substantijs, non dicam angelicis, non dicam humanis, sed nec aliquibus quasi diuinis.

Multiplex probandi modus quòd non sit Deus nisi vnus.

CAPVT XIIII.

EXCEPTO eo quod de diuinitatis singularitate superiusiam diximus, ecce quàm multis modis probare possumus quod non sit Deus nisi vnus. Vn⁹ increatus, vnus æternus, vnus immensus, quorum singula probant, atq; conuincunt, quòd non sit Deus nisi vnus? Si benè attendis, idem probare

poteris ex cõsideratione vnitatis. Nam si qs dicat plures deos esse, cõuinci poterit ex hac consideratione vnum quemlibet ab altero quolibet esse, quorum singulis sit proprium, non nisi à semetipsis existere. Sed quoniam hoc ex antedictis perpẽdi & probari posse cognouimus, ex industria prætermittimus, & lectoris sagacitati eliciendum relinquimus.

Quod non potest esse nisi vnus Dominus, sicut nec nisi vnus Deus.

CAPVT XV.

NVNC illud quæramus, vtrùm iuxta quotidianam confessionem, non possit esse Dominus nisi vnus solus. Ille vtiq; veraciter Dominus dicitur, cuius libertas nulla potestate premitur, cuius potestas vel dominium nulla impossibilitate præpeditur. Veraciter autem Dominus dici non poterit, qui alienæ voluntati inuitus deseruit, vel cedit. Videtur itaq; impossibile plures dominos esse. Nam si plures esse dicuntur, vide quid inconueniens inde consequatur. Nam si aliquis eorum alium quemlibet suæ seruituti addicere velit, si ille qui impetitur oppressoris violentiam repellere non poterit, quomodo non potius seruus quàm Dominus erit? Si verò oppressionis præsumptor violenter repulsus & victus cedit, quomodo verus Dominus erit qui repellentis voluntati inuitus quidem, cedendo tamẽ, subseruit? Sic fit vt si plures æquè potentes plures dominos esse cõtendimus, nullum proculdubio veraciter Dominum efficimus. Sed quod ex cõsiderata dominationis ipsius proprietate conuincitur, ex omnipotentiæ consideratione cõfirmatur. Quodenim non poterit esse omniporens nisi vnus, tam non poterit esse Dominus nisi vnus. Quid enim poterit eius violentiæ resistere, quem veraciter constiterit omnia posse. Pro certo itaq; tenendũ, quòd nõ sit, sed nec esse possit Dominus nisi vnus, sicut Deus nisi vnus, & solus.

Quod Deus ipse sit summum bonum, & quòd summum bonum sit vniuersaliter perfectum.

CAPVT XVI.

EI autem qui verè omnipotens est, expetendorum nihil deesse potest. Vbi enim omnipotentia est, nulla plenitudo, nulla perfectio deesse potest. Alioquin si vel aliquid de qualicunque perfectione summè potenti deesset quam habere non posset, veraciter omnipotens omnino non esset. Vniuersaliter autem perfectum est, cui in nulla perfectio deest, sed nec deesse potest. Nihil autem melius, nihil potest esse maius eo quod est plenum, & perfectum in omnibus. Constat itaq; de omnipotente, quòd ipse sit summum bonum, & quòd consequens est, quòd ipse sit suum bonum. Sicut enim superiorem habere nõ valet qui supremum locum tenet, sic omnium summus de suo inferiori bonus fieri, vel beari non valet. Quomodo autem aliunde bonus vel beatus fieri posset, qui à semetipso habet totum quod habet? Est itaque de semetipso bonus, est de semetipso beatus. Ipse ergo sua ipse summa bonitas, ipse sua ipse summa felicitas. Constat itaque quod dictum est, quòd ipse sit summum bonum, & quòd ipsum sit vniuersaliter perfectum. Quid enim est beatitudo, nisi bonorum omnium plenitudo atq; perfectio? Constat itaque quia bono illi summo vniuersaliterque perfecto nihil omnino desit cuius adiectione meliorari possit.

Beatitudo quid sit.

Quod in illo summo bono vniuersaliterq; perfecto sit vera vnitas, & summa simplicitas.

CAPVT XVII.

SED si in illo vero & summo bono vniuersaliterq; perfecto plenitudo est omnium bonorum, nunquid illud bonum vsquequaq; perfectum est multis bonis compositum? Sed quod ex pluribus compositum est naturali-

ter

ter diuisibile est, & quod naturaliter A est diuisibile, naturaliter est & commutabile, & vbi est commutabilitas, non potest esse æternitas, & sic nec vera felicitas. Sed in bono quod vniuersaliter perfectum est, nihil horum deesse potest. Nam (vt de cæteris taceam) ex solius omnipotentiæ consideratione cõuincitur nihil perfectionis, & quod cõsequens est, nihil horum ibi deesse potuisse. Constat itaq; quia in illa æterna, felicitate, & verè felici æternitate sit vera incommutabilitas, & consequenter B vera, & summa simplicitas. Vbi autem summa simplicitas, ibi vera, & summa vnitas. Quicquid ergo in summo bono est, verè, & summè vnum est, nec ibi aliud & aliud esse potest, sed idem ipsum est totum quod est.

Quod de summi boni simplicitate vel vnitate dictum est, quomodo alia ratione confirmari possit.

CAPVT XVIII.

QVOD autẽ de summi illius & veri C boni simplicitate, vel vnitate hic dicimus, alia adhuc ratione conuincere possumus. Sicut ex his colligi potest quæ iam superius posuimus. In superioribus namque ratio inuenit, quòd diuina substantia sit idem quod ipsa potentia, idemquòd ipsa sapientia. vnde & quælibet earum conuincitur idem esse quod alia. De eadem substantia superius est dictum, imò & simili ratione probatum quòd sit vera immensitas, quòd sit idem quod ipsa æternitas. Attende itaq; quoniam omnia ista vnum & idem ipsum sunt, & adinuicẽ quidẽ de alterutris prædicari possunt. Quod de istis dicimus, hoc de eius bonitate, hoc de ei⁹ beatitudine simili cõsequentia conuincere possumus. Nam ista quidem sicut superiora de semetipsis & præmissis mutuam prædicationẽ suscipiunt, & omnino omnia quæ diuinæ substantiæ dicuntur inesse, vel vnum dicitur aliquid habere in eandem consequentiam currunt. Quoniam igitur verè & summè vnum est quicquid in summa substantia, imò quicquid in summa substantia est, non est ei aliud esse quam viuere, nec viuere, quàm intelligere, nec ab his aliud atq; aliud potentem, vel sapientem fore. sed nec ab eis sicut nec à semetipsis diuersum aliquid bonum, vel beatum esse. Rationis itaq; huiusmodi consideratione colligi potest, quoniam quicquid in summo bono, & vera diuinitate est, verè & substantialiter, & summè vnum est.

Quod illud bonum vniuersaliter perfectum, sit summè vnum, & vnicè summum.

CAPVT XIX.

ESSE itaq; oportet summè bonum summum vnum, & nõ solùm summè vnum, sed & vnicè summum. Non enim possunt esse duo summa bona, sicut nec dũo vniuersaliter perfecta. Nam si duo æquè perfecta esse concedimus, oportet vt & cõsequenter concedamus, quoniam quicquid plenitudinis, quicquid perfectionis est in vno, totum iuxta eundem modum, atque mensuram erit & in altero. Erit itaque vtrobiq; vna & eadem plenitudo, erit vtrobique vna indifferensq; perfectio. Sed vbi differentia nulla est, pluralitas omnino rectè dici siue inueniri non potest. Plura itaque vniuersaliter perfecta sicut omnino non sunt, sic & omnino esse non possunt. Et quidem sicut & ante nos dictum est, si vnum vniuersaliter D perfectum est ad omnia sufficit. Alioquin vsquequaque perfectum non erit. & si vnum omnino sufficit, alterum superfluum erit, & si omnino est superfluum, quomodo vtile, vel si inutile, quomodo bonum? Bonum igitur illud vniuersaliter perfectum erit (vt dictum est) non solùm summè vnum, sed & vnicè summum. Ecce vt vides q; de summo bono dicimus, in eãdem consequẽtiam currit quam superior ratio de diuinæ substantiæ vnitate ratiocinando inuenit. Nam si Deus veraciter est summum

mum bonum, quàm non potest esse summum bonum nisi vnum, tam veraciter constat quod credimus non posse esse nisi vnum Deum. Est itaque in illa vera & summa felicitate & verè & sūmè felici diuinitate, est inquam summa & substantialis vnitas, & in ipsa vnitate vera & summa simplicitas. Vbi (vt superius probatum est) idem ipsum est totum quod est.

A

Quomodo quisque possit in sua scientia ex comparatione colligere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate sentire.

CAPVT XXI.

SED ne quis ex simplicioribus existimet me contraria & sibi inuicem repugnantia astruere, quasi ea quæ dicta sunt non possint simul stare, ostendo ei qui eiusmodi est, quomodo possit quasi per speculum videre & in semetipso ex comparatione colligere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate sentire. Si granum aliquis in manu teneret, nonne veraciter sentiret & incunctanter affirmaret, quòd nihil cæterorū omnium esset numero idē quod ipsum? Si igitur interrogaretur sigillatim de singulis granis cuiuscunque oleris, vel segetis, nonne constanter responderet diuersum esse ab omnibus, & singulis? Idem sentiret de omni pilo, idem affirmaret de omni capillo. Quid de qualibet gutta maris? Quid de quolibet folio cuiuscunq; arboris? Si tota terra solueretur in puluerem, & de singulis illius minutiis interrogari potuisset, ad singulas interrogationes idem tam cōstanter quàm veraciter responderet. Si mensura terræ in infinitum cresceret, & de minutissimis partibus ipsius eandem sententiam teneret. Hoc studui diligentius exprimere, vt quilibet quātumuis simplex propria scientia legat, & intelligat quomodo sub vna, & simplici veritate comprehenduntur infinitæ. Quid ergo mirum si in illa sapientia quæ Deus est, & in qua omnis veritas est (alioquin perfecta non esset si eam aliqua veritatis lateret) quid inquam mirum si in illa est & iuxta aliquid summa simplicitas, & iuxta aliquid summa multiplicitas? Quid inquam mirum, si ibi cōcordet & in vnum concurrat identitas cum multiplicitatis infinitate, simplicitas cum magnitudinis immēsitate, vera vnitas cum totius plenitudinis vniuersitate?

B

C

D

Quod sit incomprehensibilis simplicitas illa verè, & summè vnitatis.

CAPVT XX.

SED si in ista vnitate vera & summa simplicitas est, nihil ipsi ad illam q̄ est ex compositione partium in substantiam vnam. Si idem ipsum est totum quod in ea est, nihil ipsi ad illam quæ est ex cōformitate multarum substantiarum in vnam naturam. Si verè & summè simplex est, quid ipsi ad illam quæ est in vnione diuersiformium substantiarum in personam vnam? Si simplex identitas in ipsa est, quid ipsi ad illam quæ est in concretione subsistentis, & subsistentiæ in vnam? Nihilominus & longè est supra vnitatem illam quæ est ex collectione multarum proprietate in vnam formam. Incomparabiliter autem & incomprehensibiliter supra huiusmodi omnes constat hanc fore, quæ in infinitatis identitate habet summè simplex & incommutabile esse. In illo itaque summo bono vniuersaliterque perfecto vnitas vera, vnitas in illo summa, simplicitas in illo est vera, & summè simplex identitas. Ibi (quod adhuc mirabilius est) vera vnitas cum plenitudinis vniuersitate. Ibi summa simplicitas cum perfectionis immensitate. Ibi summè simplex identitas cum totius consummationis infinitate. Attende ergo quàm sit incomprehensibilis, & omnino inæstimabilis simplicitas illa veræ & summæ vnitatis.

Ecce

Ecce habet quisque quomodo potest in
A bio omnia possit. Si ergo vere omnipotens est consequenter vbique potest.
Quod Deus sit vbique.
Si vbique potest potentialiter vbique est. Si vbique potentialiter est, & vbique essentialiter. Neque enim est aliud eius potentia atque aliud eius essentia. Si autem essentialiter vbique est, ergo & vbi locus est & vbi locus non est. Erit itaque & intra omnem locum, erit & extra omnem locum, erit supra omnia, erit infra omnia, intra omnia, extra omnia. Sed quoniam simplicis naturæ
B est Deus non erit hic, & ibi per partes diuisus, sed vbique totus. Erit itaque in quantulacunq; cuiuslibet parte totius totus, & in toto totus, & extra totum totus. Si igitur extra omnem locum est totus, in nullo loco concluditur. Si in omni loco est totus, & nullo loco secluditur, localiter igitur nusquam est qui à nullo loco concludi, à nullo loco secludi potest. Et sicut in omni loco est præsentialiter in nullo localiter, sic in omni tempore est æternaliter, in nullo temporaliter. Sicut enim
C per loca non distenditur qui summe simplex, & incompositus est, sic nec per tempora varietur qui æternus & incommutabilis est. Sicut igitur eorum
Deo nihil futurum nihilque præteritum.
quæ nondum sunt nihil est ei futurum: sic eorum omnium quæ iam non sunt nihil est præteritum, sic eorum omnium quæ iam præsentialiter sunt, nihil est ei transitorium. Est igitur in omni loco incomprehensibiliter, & in omni tempore inuariabiliter, & miro
Quomodo Deus in loco.
D modo qui quantũ ad se semper est vniformis, in alijs & alijs inuenitur multiformis. Nam si situm quæris eius qui situ caret, quantum ad se, iuxta simplicitatem naturæ vbique vniformiter se habet. Et tamen secundum participationem gratiæ in alijs & alijs multiformem se exhibet. In alijs est secundum participationem potentiæ, nec tamen secundum participationem vitæ. In alijs etiam secundum participationem vitæ, non tamen secundum participationem sapientiæ, quibusdam ineſt se-

Ecce habet quisque quomodo potest in suâ scientia legere quid debeat de illa supereminenti incomprehensibilitate æstimare.

De Dei substantia quid dicatur rectius, & quòd ipse sit sine quantitate magnus, & sine qualitate bonus.

CAPVT XXII.

EX superioribus agnouimus quòd in illa natura quæ Deus est sit vera vnitas & summa simplicitas, nulla ibi compositio, nulla cõcretio, ipsa nulli, nihil ipsi inest velut in subiecto. Dicitur & est velut summa potentia: Dicitur & est summa sapientia, & ne in subiecto esse putetur, substantia nominatur. Sed quia contra substantiarum naturam nihil ei velut in subiecto inhærere deprehenditur non tam substantia quã supersubstãtialis essentia esse conuincitur. Superior ratio inuenit si non excidit quòd non sit aliud aliquid eius bonitas, & aliud aliquid eius immensitas. Quid ergo si idem est eius immensitas quod bonitas, nunquid erit immẽsitate suâ bonus? Si idem est eius bonitas quod immensitas, nunquid erit bonitate suâ magnus? Sed bonitas videtur pertinere ad qualitatem, immensitas ad quantitatem. Quid ergo, erit ne qualitate magnus & quãtitate bonus? Et ad hæc, quis idoneus? An quia nõ est aliud immensitas sua, vel bonitas sua quàm substantia sua, nunquid erit & sine qualitate bonus & sine quantitate magnus? & ad hæc, quis idoneus? Ex his (vt arbitror) perfacilè est intelligere, quàm ineffabile imò & incomprehẽsibile quod ratio ratiocinando compellit de Deo nostro sentire.

Quod sit in omni loco incomprehensibiliter, & in omni tempore inuariabiliter, & quomodo vniformis, & quomodo multiformis.

CAPVT XXIII.

TENEMVS ex ante iam dictis quòd Deus omnipotens sit, & absque du-

cũdum participationem bonitatis, nec tamen secũdum participationem beatitudinis. Quibusdam vero cõstat eum inesse secundum participationẽ vtriusque. Et qui in se vniformis est, & mutari nescit, largitatis suæ manum in alijs contrahit, & in alijs largiter, in alijs largius extendit.

Quod eius facere sit à se fieri velle, & eius pati non velle fieri, & quòd æquè habet & quod actualiter est & quod actualiter non est.

CAPVT XXIV.

ET cum vere omnipotens sit, quicquid est, aut eius operatione, aut eius permissione subsistit. Nã quicquid fit, nisi ad nutum eius fieret procul dubio omnipotens non esset. Eius itaque facere est à se fieri velle, eius autem pati non velle fieri. Et sicut omne eius pati est sine omni passione, & compati sine propassione, sic omne eius agere est sine sui agitatione, & indefici ẽs facere sine fatigatione. Sed si eius facere est idem quod à se fieri velle, nunquid quando aliquid fecit quod prius non fuit, nunquid, inquam, aliquid vult, quod prius noluit? Sed qui vere immutabilis est, velle suum variare non potest. Quod ergo semel voluit, semper voluit. Nunquid ergo quæ volendo fecit ab æterno fecit, quia vt fieret ab æterno voluit? Et si fecit quæ futura sunt nunquid adhuc facit & faciet quæ iam præterita sunt, & de cætero futura non erunt? Nunquid perseuerat faciendo sicut & volendo? Et cum aliquid esse desinit, nunquid habere desinit quod prius habuit? vel habere incipit, quando aliquid esse incipit, quod prius non fuit? Nam quod esse desinit, vel nondum esse cœpit nihil est, & quod nihil est possideri non potest, sed omnipotens possessio, nec potest diuescere, nec in sua ditione decrescere. Quid ergo? sed vide ne fortè hoc ipsum quod actualiter est excellentius, sit vbi actualiter non est quàm vbi actualiter est. Nã hic est transitorium, ibi æternum, & quod factum est in ipso, ibi vita erat & tunc quando nondum actualiter erat. Qui ergo nihil amittere, vel acquirere potest, æquè habet & quod actualiter est & quod actualiter non est.

Quod quicquid dictũ est de diuinis proprietatibus vsque modo videtur pertinere ad illud esse quod est ab æterno & à semetipso.

CAPVT XXV.

DE his quæ de Deo dicuntur relatiue volumus hoc loco supersedere, nam eorum significatio latius se extendit, quàm quæ sub compendiosa breuitate comprehendi possit. Vt enim mihi videtur eorum significatio ad omnia prædicamenta euagatur. Nam cũ ea quam significant relatione quod cõsignificant solet modo ad hoc, modo ad illa prædicamenta pertinere. Substantiuè namq; dicitur vnus alteri consubstantialis, quantitatiue, æqualis, vel inæqualis, qualitatiue, similis, vel dissimilis, vbi consignificat, superior, & inferior, quando anterior & posterior situm, confessor & cõfessio, habere, possessor & possessio, pertinet ad facere & pati, generator & genitus, amator & amatus. Melius est itaque de his interim supersedere, quàm attentare quod non possumus debita breuitate succingere. Notandum est autem hoc loco, quod quicquid de diuinis proprietatibus dictum est vsque modo, ad illud esse pertinere videtur quod est à semetipso, & eo ipso ab æterno. Nam quicquid de huiusmodi hucusque dictum est, nihil minus constaret etiam si nihil ab æterno esset quod aliunde quàm a semetipso originem traheret.

LIBER

LIBER TERTIVS de Trinitate.

Quod hucusque actum sit de diuinæ substantiæ vnitate, quòd ammodo quærendum, quid sentiendum sit de diuinarum personarum pluralitate.

CAPVT PRIMVM.

IN his quæ vsque huc dicta sunt de diuinæ substantiæ vnitate vel proprietate, secundum quòd nobis videbatur executi sumus. De reliquo vero inuestigare proposuim⁹, quid de diuinarum personarum pluralitate, vel proprietatibus sentire debeamus. Primo itaque quærendum videtur, vtrum in illa vera, & simplici diuinitate vera pluralitas sit, & si ille personarum numerus (prout credimus) in ternarium assurgit? Deinde quomodo possit conuenire vnitas substantiæ cum personarum pluralitate. Tertio vero loco quærere oportebit vtrumnam iuxta fidei nostræ documenta sit ibi vna sola persona quæ sit à semetipsa, cæterarum vero quælibet procedat ex alia, & si qua sunt alia circa eandem considerationem quærenda. Quod si detur nobis & ista ex ratione conuincere, vltimo loco oportebit adhuc quærere an in illis duabus personis aliunde quàm à se procedentibus sit diuersus procedendi modus, & quis cuique sit proprius, & quod cõsequens est iuxta propria singularum de earum nominibus. Oportet autem in his quæ ad quærendum restant tanto maiorem diligentiam impendere eoque ardentius insistere, quanto minus in patrum scripturis inuenitur vnde possimus ista (non dico ex scripturarum testimonijs) sed ex rationis attestatione conuincere. In hoc autem inquisitionis meæ proposito, qui voluerit rideat, & qui voluerit irrideat & digne quidem. Nam (vt verum fatear) ad tentandi ausum non me quidem tam scientia eleuat, quàm æstuantis animi ardor instigat. Quid si non detur peruenire quo tendo? Quid si currendo deficio? Gaudebo tamen inquirendo faciem Domini mei semper pro viribus cucurrisse, laborasse, desudasse. Et si contingat præ nimia viæ prolixitate, asperitate, arduitate deficere, non nihil effeci si veraciter mihi dicere contingat feci quod potui, quæsiui & non inueni illum, vocaui & non respondit mihi. Et ecce asina illa Balaam quæ sessorem suum in suo itinere retardauit nescio quo pacto me ad currendam viam inceptam vrget, & impellit. Audio & ego eam adhuc loquentem & dicentem mihi, qui quod loquerer potuit dare mihi, poterit proculdubio dare & tibi. Sed nunc ad id quod proposuimus, cum omni diligentia intendamus.

Quomodo ex charitatis proprietate plenitudo bonitatis conuincit, quòd in vera diuinitate personarum pluralitas deesse non possit.

CAPVT II.

DIDICIMVS ex superioribus quòd in illo summo bono vniuersaliterq; perfecto sit totius bonitatis plenitudo, atque perfectio. Vbi autem totius bonitatis plenitudo est, vera & summa charitas deesse non potest. Nihil enim charitate melius, nihil charitate perfectius. Nullus autem proprio, & proprio sui ipsius amore dicitur proprie charitatem habere. Oportet itaq; vt amor in alterum tendat vt charitas esse queat. Vbi ergo pluralitas personarum deest, charitas omnino esse non potest. Sed dicis fortassis etsi sola vna persona in illa vera diuinitate esset, nihilominus tamen erga creaturam suam charitatem quidē & habere posset imò & haberes, sed summam certe charitatem erga creatam personam habere non posset. Inordinata enim charitas

Obiectio.

Inordinata charitas.

ritas esset. Est autem impossibile in illa summæ sapientiæ bonitate charitatem inordinatam esse. Persona igitur diuina summam charitatem habere nō potuit erga personam, quæ summa dilectione digna non fuit. Vt autem charitas summa, & summæ perfecta sit, oportet vt sit tanta, quæ non possit esse maior, oportet vt & sit talis, quæ non possit esse melior. Quamdiu autē quis nullum alium quàm seipsum diligit, ille quem erga se habet priuatus amor conuincit, quòd summum charitatis gradum necdum apprehendit. Sed persona diuina profectò nō haberet quam vt seipsam digne diligeret, si cōdignam personam omnino non haberet. Diuinæ autem personæ condigna non esset persona quæ Deus non esset. Vt ergo in illa vera diuinitate plenitudo charitatis possit locum habere, oportuit aliquam diuinam personam personæ cōdignæ, & eoipso diuinæ consortio non carere. Vide ergo quàm de facili ratio conuincit, quòd in vera diuinitate pluralitas personarum deesse non possit. Certe solus Deus summę bonus est. Solus ergo Deus summæ diligendus est. Summam ergo dilectionē diuina persona exhibere non posset personæ quæ diuinitate careret. Plenitudo autē diuinitatis non potuit esse sine plenitudine bonitatis. Bonitatis vero plenitudo non potuit esse sine charitatis plenitudine, nec charitatis plenitudo sine diuinarum personarum pluralitate.

Quæ requirantur vt sit charitas summa.

Plenitudo diuinitatis non potest esse sine plenitudine bonitatis.

Nec bonitatis plenitudo sine charitatis plenitudine.

Quod idem quod de diuinarum personarum pluralitate plenitudo bonitatis loquitur plenitudo diuinæ fœlicitatis attestatur.

CAPVT III.

SED quod de pluralitate personarū plenitudo bonitatis conuincit, & probat plenitudo fœlicitatis simili ratione approbat. Et quod vna loquitur altera attestatur. Et in vna eademq; veritatis attestatione vna clamat, altera acclamat. Conscientiam suam vnusquisque interroget, & proculdubio & absque contradictione inueniet, quia sicut nihil charitate melius, sic nihil charitate iucūdius. Hoc nos docet ipsa natura, idem ipsum multiplex experientia. Sicut igitur in plenitudine verę bonitatis non potest id deesse quo nihil est melius, sic in plenitudine summæ fœlicitatis deesse non potest id quo nihil est iucundius. Necesse est itaque in summa fęlicitate charitatem non deesse. Vt autem charitas in summo bono sit, impossibile est eum deesse & qui cui exhibere, vel exhiberi possit. Proprium autem amoris est, & sine quo omnino nō possit esse ab eo quem multum diligis multum diligi velle. Non potest ergo esse amor iucundus si nō sit & mutuus. In illa igitur vera & summa fœlicitate sicut nec amor iucundus sic nec amor mutuus potest deesse. In amore autem mutuo oportet omnino vt sit & qui amorem impendat, & qui amorem rependat. Alter itaque erit amorem impendens, & alter amorem rependens. Vbi autem vnus & alter esse conuincitur, vera pluralitas deprehenditur. In illa itaque vera fœlicitatis plenitudine pluralitas personarum non potest deesse. Constat autem quia nihil aliud est summa fœlicitas quàm ipsa diuinitas. Gratuiti ergo amoris exhibitio, & debita amoris recompēsatio indubitanter conuincit quòd in vera diuinitate personarum pluralitas deesse nō possit.

Proprium amoris quis sit.

De duplici amore.

Quod de personarū pluralitate in dictis duobus testibus astruitur, ex considerata diuinæ gloriæ plenitudine confirmatur.

CAPVT IV.

CERTE si dixerimus in illa vera diuinitate esse solam personam vnam, quemadmodum solam vnam substantiam, iuxta hoc proculdubio nō habebit cui communicare possit infinitā illam plenitudinis suę abundantiam. Sed quæso vt quid hoc? an

Nihil charitate melius aut iucundius.

quia

quia communicantem habere nō poſſit cum velit? an quia habere nolit cum poſsit? Sed qui abſque dubio omnipotens eſt, per impoſsibilitatem excuſari non poteſt. Sed quod conſtat non eſſe ex defectu potentiæ, nunquid non erit ex ſolo defectu beneuolentiæ? Sed ſi communicantem habere omnino nollet, cum veraciter habere poſſet ſi vellet, iſte in diuina perſona beneuolentiæ defectus attende quæſo qualis eſſet, vel quantus. Certe (vt dictum eſt) nihil charitate dulcius, nihil charitate iucundius, charitatis delicijs rationalis vita nihil dulcius experitur. Nulla vnquàm delectatione delectabilius fruitur. his delicijs in æternum carebit ſi conſortio carens in maieſtatis ſolio ſolitaria permanſerit. Ex his itaque animaduertere poſſumus, qualis, quantuſue eſſet iſte beneuolentiæ defectus ſi plenitudinis ſuæ abundantiam mallet ſibi ſoli auarè retinere, quam poſſet ſi vellet cum tanto gaudiorum cumulo, cum tanto delitiarum incremento alteri communicare, ſi hic eſſet merito angelorum, merito omnium aſpectum ſubterfugeret, merito ſe videri, merito ſe agnoſci erubeſceret, ſi ipſi tantus beneuolentiæ defectus ineſſet. Sed abſit, abſit vt ſupremæ maieſtati illi aliquid inſit, vnde gloriari nequeat vnde glorificari nō debeat. Alioquin vbi erit plenitudo gloriæ. Nā ibi (vt ſuperius probatū eſt) nulla poterit plenitudo deeſſe. Quid autē glorioſius, quid vero magnificentius quàm nihil habere quod nolit communicare? Conſtat vtique quod in illo indefecienti bono ſummæque ſapienti conſilio, tam non poteſt eſſe auara reſeruatio quàm non poteſt eſſe inordinata effuſio. Ecce palam habes ſicut videre potes quòd in illa ſumma, & ſuprema celſitudine ipſa plenitudo gloriæ compellit gloriæ conſortem non deeſſe.

A *Quòd iam dictæ diuinæ pluralitatis aſſertio triplici confirmatur teſtimonio.*

CAPVT V.

ECCE de pluralitate diuinarum perſonarum tam aperta docuimus ratione, vt inſaniæ morbo videatur laborare, qui tam euidenti atteſtationi velit contraire. Quis enim niſi inſaniæ morbo laborās dicat, ſummæ bonitati id deeſſe quo nil effectius, quo nihil eſt melius? Quis (quæſo) niſi mentis inops
B contraditcat ſummæ felicitati id ineſſe, quo nihil iucundius, nihil eſt dulcius? Quis inquā niſi rationis expers in plenitudine gloriæ putet poſſe id deeſſe, quo nihil eſt glorioſius, nihil magnificentius? Certè nil melius, nil certè iucundius omnino nil magnificentius eſt vera & ſincera, & ſumma charitate, quę omnino eſſe non nouit ſine perſonarū pluralitate. Huius itaque pluralitatis aſſertio, triplici confirmatur teſtimonio. Nam quod ſumma bonitas, quòd
C ſumma felicitas ſuper hac re concorditer clamat, plenitudo gloriæ confirmando acclamat, & acclamando confirmat. Ecce ſuper hunc fidei noſtræ articulum triplex habemus teſtimoniū, de ſummis ſupernum, de diuinis diuinum, de profundis altiſsimum, de occultis apertiſsimum. & ſcimus quia in ore duorū vel trium ſtat omne verbum. Ecce funiculus triplex qui difficile rumpitur, vnde phreneticus quiuis fidei noſtræ impugnator (donante Dei
D ſapientia) fortiter alligetur.

Quòd perſonas diuinas oporteat omnino eſſe coæternas.

CAPVT. VI.

ECCE vt ex ſuperioribus manifeſtè colligere poſſumus, perfectio perſonæ vnius, conſortium requirit alterius. Inuenimus nil eſſe glorioſius, nil magnificentius, quàm nihil habere velle quod nolis communicare. Maieſtatis itaque ſuæ carere conſorte noluit perſonæ quæ ſummè bona fuit.

Absque dubio autē esse oportuit, quod esse voluit, cuius voluntas omnipotens fuit. Quod vero semel voluit, semper voluit, cuius voluntas incommutabilis fuit. Oportuit ergo æternam personam coæternam habere, nec potuit vna alteram præcedere, nec vna alteri succedere. Nam in illa æterna, & incommutabili diuinitate nihil potest velut antiquatum transire, nihil nouum superuenire. Personas itaque diuinas impossibile est omninon non esse coæternas. Vbi namque vera diuinitas, ibi summa bonitas, ibi plena fœlicitas. Summa autem bonitas (sicut dictum est) non potest esse sine perfecta charitate, nec perfecta charitas, sine personarum pluralitate, Plena vero fœlicitas non potest esse sine vera incommutabilitate, nec vera incommutabilitas, sine æternitate. Personarum pluralitatem exigit vera charitas. personarum æternitatem, vera incommutabilitas.

De plena fœlicitate.

Quòd in illa personarum pluralitate oportet tam summam æqualitatem, quam summam similitudinem esse.

CAPVT VII.

NOTANDVM sanè quòd sicut charitas vera exigit personarum pluralitatem, sic charitas summa exigit personarum æqualitatem. Summa autem charitas necdum esse conuincitur, vbi verè dilectus summè non diligitur. Discretus vero amor non est vbi summè diligitur, qui summè diligendus non est. Sed in summè sapienti bonitate amoris flamma, sicut non aliter, sic non amplius flagrat, quòd summa sapientia dictat. Quem itaque secundum illam summam charitatis abundantiam oportet summè diligere, necesse est absque dubio secundum summam illam discretionis regulam summè diligendum esse. Sed ipsius amoris proprietas conuincit, quoniam summè diligentia non sufficit, si summè dilectus summam dilectionem non rependit. In mutuo itaque amore plenitudo charitatis exigit, vt vterque ab altero sit summè dilectus, & consequenter secundum prædictam discretionis normam, vterque sit summè diligendus. Vbi autem vterque est æque diligendus, oportet vterque sit æque perfectus. Oportet itaq; vtrumque esse æque potentem, æque sapientem, æque bonum, æque beatum: sic summa plenitudo dilectionis in mutuę dilectis, exigit summam æqualitatem perfectionis. Sicut itaque in vera diuinitate charitatis proprietas exigit personarum pluralitatē, sic eiusdem charitatis integritas in vera pluralitate requirit summam personarum æqualitatem. Vt autem sint per omnia æquales, oportet vt sint per omnia similes. Nam similitudo potest haberi sine æqualitate, æqualitas vero nunquam sine mutua similitudine. Qui enim in sapientia nihil similitudinis habent, quomodo in ea pares esse valent? Quod autem dico de sapientia, idem dico de potentia, idem vero inuenies in cæteris omnibus si curras per singula.

Discretus amor.

Quid in mutuo amore requiratur.

Quàm miranda ratione sit substantialis vnitas in illa pluralitate, & personalis pluralitas in vera vnitate substantiæ.

CAPVT VIII.

QVÆSIVIMVS, & inuenimus quia in dictis mutuo dilectis, mutuoque diligendis, vt merito debeat esse summa dilectio, oportet vt in singulis sit summa perfectio, totiusque perfectionis plenitudo. Erit itaque in vtriusque plenitudo potentiæ, in vtriusque plenitudo sapientiæ, plenitudo bonitatis, plenitudo diuinitatis. Ecce vndelongè superius mentionem fecimus, nec tamen aliquid diffinimus quod diuinitas (quam ibi inuenimus non posse esse communem pluribus subsistentijs) hic euidenter appareret com-

ret communis esse pluribus personis. Sed si mutuo dilectis omnis (vt dictum est) perfectio est communis, patet profecto quoniã si omnipotẽs est vnus, omnipotẽs erit & alius, si immẽsus est vnus, immẽsus erit & alius, si Deus est vnus, Deus erit alius. Sed sicut in superioribus satis euidenter ostendimus, non potest esse omnipotens nisi vnus, non potest esse immensus nisi vnus, nec Deus nisi vnus. Quid ergo? vtique absque omni dubio, sic erit vterque omnipotens, vt ambo simul non sint nisi vnus omnipotens. Sic erit vterque immensus, vt ambo simul non sint nisi vnus immensus, sic absque dubio erit vterque eorum Deus, vt ambo simul non sint nisi vnus Deus. Et quis ad hoc idoneus? Sed si diuinitas ipsa (vt diximus) pro certo erit diuina substantia, quæ (vt supra probatum est) nihil aliud est quam diuinitas ipsa. Conuincitur itaque vterumque vnam eandemque substantiam communem habere, vel si hoc melius sonat, conuincitur ambos simul vnam eandemque substantiam esse. Quid itaque mirum si simul ambo non sunt nisi vnus omnipoters, vnus æternus, vnus immensus, nõ nisi vnus Deus, & Dominus, quando ambo simul non sunt nisi substantialiter vnus? Vide ergo quam admiranda ratione sit substantialis vnitas in illa personarum pluralitate, & personalis pluralitas in vera vnitate substantiæ, ita vt sit & in personis proprietas, in substantia vnitas, in maiestate æqualitas.

Quod in diuina natura pluralitas personarum sit in vnitate substantiæ, & in humana natura pluralitas substantiarum, in vnitate personæ.

Caput IX.

MIRARIS fortasis qui hoc audis, vel legis, miraris inquam quomodo possit esse plus quam vna persona, vbi non est nisi vna, & sola substantia. Sed quid mirum, qui mirabilis est in tam multis operibus suis, quid inquã mirum, si super omnia est in semetipso mirabilis? Miraris quomodo in natura diuina sit plusquã vna persona, vbi non est plus quã vna substantia, nec tamen æquè miraris quomodo in natura humana si plus quam vna substantia, vbi non est plus quam vna persona. Constat namque homo ex corpore & anima, & hæc duo simul non nisi vna persona. Habet itaque homo quomodo legat, & discat in seipso, quid per contrarium æstimare debeat de Deo suo. Conferamus in vnum si placet quæ ratio ratiocinando inuenit in natura diuina, & ea quæ experientia reperit in natura humana. Vtrobiq; vnitas, vtrobique pluralitas: ibi vnitas substantiæ, hic vnitas personæ: ibi pluralitas personarum, hic vero pluralitas substantiarum: ibi siquidem pluralitas personarum in vnitate substantiæ, hic autem pluralitas substantiarum in vnitate personæ. Ecce quomodo natura humana atq; diuina videntur se mutuo, & quasi ex opposito respicere, alterutra alteri veluti per contrarium respondere. Sic inuicem respicere habent, & mutuo respondere debent natura creata & natura increata, temporalis, & æterna, corruptibilis & incorruptibilis, mutabilis & incommutabilis, tantilla & immensa, circumscriptibilis & infinita.

Non mirandum esse personas substare personis & vnam substare substantiam.

Quomodo ex pluralitate & vnitate quam inuenit in semetipso, docetur homo, quid quasi ex opposito existimare debeat, de his quæ sibi credenda proponuntur de Deo suo.

Caput X.

ADDAMVS quia in illa personarum pluralitate, est plena similitudo & summa æqualitas, in hac autẽ pluralitate multa dissimilitudo, & magna inæqualitas. Nam in illa personaru pluralitate, & incorruptibilis vna, incorruptibilis & alia, incommu-

tabilis vna, incommutabilis & altera, A incircumscriptibilis vna, incircumscriptibilis, & altera, hæc & illa æque beata. In hac vero substantiarum pluralitate, ex quibus cõstat humana persona, alia est corporea, alia incorporea, alia visibilis, alia inuisibilis, alia mortalis, alia immortalis, dissolubilis altera, exterminabilis vna, inexterminabilis alia. Nihilominus tamen personali proprietate ita in vnum cõiuncta sunt, vt in patiendo, vel condelectando, ne dicam separari, sed nec secerni possint. B Ecce vidisti quanta dissimilitudo, vel diuersitas substantiarum sit in humana natura, audisti nihilominus quanta similitudo, vel æqualitas personarum in natura diuina. Explica mihi obsecro, quomodo personalis vnitas sit in tanta substantiarum dissimilitudine & diuersitate, & ego dicam tibi quomodo substantialis vnitas sit in tanta personarum similitudine, & æqualitate. Non (inquis) capio, non comprehendo: sed quod non capit intelligentia, persuadet mihi tamen ipsa experientia. Bene vtique & rectè: sed si experientia te docet aliquid esse supra intelligentiam tuam in natura humana, nonne eoipso te docuisse deberet aliquid esse supra intelligentiam tuam in natura diuina? Potest itaq; homo discere ex semetipso quid (quasi ex opposito) existimare debeat de his quæ sibi credenda proponuntur de Deo suo. Hæc propter illos dicta sunt, qui altitudinem diuinorũ secretorũ nituntur D difinire, vel determinare iuxta capacitatis suæ modũ, non iuxta traditionem sanctorũ patrum, quos cõstat didicisse, & docuisse per spiritum sanctum.

Quomodo personalis vnitas potest esse in diuersitate & dissimilitudine substantiarum.

Quomodo cõuincitur ex charitatis integritate, quòd vera trinitas sit in vera vnitate, & vera vnitas in vera trinitate.

Caput XI.

Sed nunc ordine quo cœpimus, ratiocinationis nostræ modum prosequamur. Constat iam de diuinarum personarum pluralitate, necdum tamẽ de trinitate. Nam pluralitas esse potest etiam vbi nulla trinitas est. Ipsa namq; dualitas pluralitas est. Eosdem itaque testes super trinitatis assertione interrogemus, quos superius in attestatione pluralitatis adduximus, & prius quidem quid super hac re testetur, summa (si placet) charitas interrogetur. Oportet autem charitatẽ summam vniuersaliter esse perfectam. Vt autẽ summè perfecta sit, sicut oportet esse tantam quòd non possit esse maior, sic necesse est talem fore quòd non possit esse melior. Nam sicut in summa charitate non potest deesse quod est maximum, sic nec deesse poterit quod constat esse præcipuum. Præcipuum vero videtur in vera charitate alterum velle diligi vt se: in mutuo siquidẽ amore, multumque feruente nihil rarius, nihil præclarius quàm vt ab eo quẽ summè diligis, & à quo summè diligeris, alium æque diligi velis. Probatio itaq; consummatę charitatis, est votiua cõmunio exhibitæ sibi dilectionis. Sanè summè diligenti, summeq; diligi desideranti præcipuũ gaudiũ solet esse in desiderij sui adimpletione, optatæ videlicet dilectionis adeptione. Probat itaque se in charitate perfectum non esse, cui nec- *Quomodo probetur ipsa charitate aliquẽ perfectum non esse.* dum potest in præcipui sui gaudij communione complacere. Est itaque indicium magnæ infirmitatis, non posse pati cõsortium amoris. Posse vero pati, signum magnæ perfectionis: si magnum est pati posse, maius erit gratanter susc ipere. Maximum autem, ex desiderio requirere, bonum magnum illud primum, melius secundum, sed tertium optimum. Demus ergo summo, quod præcipuum est, optimo, quod optimum est. In illis itaque mutuo dilectis quos disputatio superior inuenit, vtriusque perfectio vt consummata sit, exhibitæ sibi dilectionis consortem æqua ratione requirit. Si enim nolit quod perfecta bonitas exigit, vbi erit

erit plenitudo bonitatis? Si autem velit quod fieri nequit, vbi erit plenitudo potestatis? Hinc ergo manifesta ratione colligitur, quod præcipuus gradus charitatis, & eoipso plenitudo bonitatis esse non possit, vbi voluntatis vel facultatis defectus dilectionis consortem, præcipuique gaudij communionem excludit. Summè ergo dilectorum, summeque diligendorum vterque, oportet vt pari voto condilectum requirat, pari concordia pro voto possideat. Vides ergo quomodo charitatis consummatio personarum trinitatem requirit, sine qua omnino in plenitudinis suę integritate subsistere nequit. Vbi ergo totum quod vniuersaliter perfectum est, sicut nec integra charitas, sic nec vera trinitas abesse potest. Est igitur non solum pluralitas, sed etiam vera trinitas in vera vnitate, & vera vnitas in vera trinitate.

Vbi præcipuus gradus charitatis esse non potest.

A

B

Quomodo summa bonitas & summa fœlicitas trinitatis assertionem concorditer clamant, & mutua attestatione confirmant.

C

Caput XII.

SI quis autem solos illos mutuo dilectos quos superior ratio inuenit in vera diuinitate esse contenderit, quam quæso attestationis suæ rationẽ reddere poterit? Nunquid quæso vtrique eorum præcipui gaudij consors deerit? An quia vterque habere noluit, an quia vnus voluit, & alter noluit? Sed si vnus voluit, & alter noluit, vbi erit illa quæ semper veris & perfectis amicis inesse solet, & semper inesse oportet, vbi inquam erit indiuidua illa intimi amoris prærogatiua, animorũ videlicet vnanimitas, & intima concordia? Et certè si quis dixerit alterum velle, & alterum nolle, quemcunque in sua voluntate non posse prævalere concesserit, summè potentem negabit. Si vero neutrum dixerit exhibitæ sibi dilectionis cõmuni posse acquiescere, quomodo quæso de superius assignato dilectionis defectu poterit eos excusare? Scimus autem quia summè sapientes nihil potest latere. Si itaque verè & summè seinuicem diligunt, quomodo vnusquisque poterit alterius defectum videre & non dolere? Nam si alteruter alterius defectum videt, nec dolet, vbi erit plenitudo dilectionis? Si videt, & dolet, vbi erit plenitudo fœlicitatis? Constat autem quoniam vbi causa dolendi nunquam deerit, plenitudo fœlicitatis esse non poterit. Hinc ergo colligitur, & indubitata ratione deprehenditur, quod plenitudo fœlicitatis omnem charitatis defectum excludit, cuius consummatio (vt dictum est) personarum trinitatem exigit, nec posse deesse cõuincit. Ecce quomodo summa bonitas, & summa fœlicitas, trinitatis assertionem cõcorditer clamant, & mutua attestatione confirmant.

D

Quod plenitudo diuinæ gloriæ, in contestatione summè bonitatis, & fœlicitatis videatur acclamare.

Caput XIII.

GRANDIS proculdubio defectus charitatis, non posse pati consortium amoris, quis hoc nesciat, vel dissimulare queat? Si hic itaque defectus sępe iam dictis illis mutuo dilectis inesset, haberet vterq; non solum quod in altero doleret, sed & simul quod in seipso erubesceret. Nam verus & intimus amicus sicut non potest intime dilecti defectum videre, & non dolere, sic sanè de proprio defectu ante amici conspectum non posset non erubescere. Sed si illi personarum pluralitati inest vnde merito debeat erubescere, vbi erit obsecro plenitudo gloriæ, quã verè diuinitati deesse omnino est impossibile? Sed sicut summæ fœlicitati non potest in esse causa dolendi, sic in summæ gloriæ plenitudine non potest inesse materia erubescendi. Quis namque non videat quàm sit extremæ dementiæ, vel temiter suspicari illi summæ fœlici maiestati aliquid inesse potuisse,

Def. charitatis.

tuisse, quod posit tantæ gloriæ splendorem vel in modico obnubilare? Ecce quomodo plenitudo diuinę bonitatis, plenitudo fœlicitatis & gloriæ in vna veritatis attestatione inuicem sibi concurrrunt, & quid de diuinæ charitatis plenitudine in illa personarum pluralitate sentiendum sit euidenter ostendunt. Totius defectus suspitionē in illam summa charitate pariter damnant, totius in illa consummationis plenitudine cōcorditer clamant. Charitas autē vt esse vera possit, personarum pluralitatem exigit, vt vero consummata sit, personarum trinitatem requirit.

Quòd communicatio amoris non potest esse omnino minus quàm in tribus personis.

Caput XIV.

Si autem concedimus vnde post tot præmissas rationes ambigere non possumus, si inquam concedimus vnam aliquam personam in vera diuinitate esse tantę beneuolentiæ, vt nihil diuitiarum, nihil deliciarum habere velit quod nolit cōmunicare, tantę potestatis, vt nihil sit ei impossibile, tantæ fœlicitatis, vt nihil sit ei difficile, consequens est vt fateri oporteat diuinarū personarū trinitatē non posse deesse. Sed vt hoc melius eluceſcat, quod diffusius diximus in vnum colligamus. Certè si sola vna persona in diuinitate esset, nō haberet cui magnitudinis suæ diuitias communicaret. Sed & econuerso, illa deliciarum & dulcedinis abundantia quæ ex intimæ dilectionis obtentu ei accrescere potuisset, in ęternum careret. Sed summè bonum, plenitudo bonitatis non finit illas auare retinere, nec summè beatū, plenitudo beatitudinis istas non obtinere, & ad honoris sui magnificentiā tam de illarū largitate lætatur, quàm de istarū fruitione gloriatur. Animaduertis ex his, quàm sit impossibile vnam aliquam in diuinitate personam cōsortio societatis carere, sed si solam vnam sociam haberet, ei vtiq; non deesset cui magnitudinis suæ diuitias cōmunicaret, sed cui charitatis delicias impertiret omnino non haberet. Dilectionis dulcedinem nihil iucundius inuenitur, nihil in quo animus amplius delectetur. Huiusmodi dulcedinis delicias solus non possidet, qui in exhibita sibi dilectiōe sociū, & condilectū nō habet. Cōmunio itaq; amoris non potest esse omnino minus quàm in tribus personis. Nihil autem (vt dictū est) glorioſius, nihil magnificētius quàm quicquid habes vtile, & dulce in commune deducere. Non potest vero hoc summā sapientiam latere, nec summæ beneuolentiæ nō complacere, & quàm nō potest summè potentis fœlicitas vel summè fœlicis potestas suo beneplacito carere, tam non potest geminæ personæ in diuinitate tertia non cohærere.

Dilectionis dulcedinem nihil iucundius inuenitur, nihil in quo animus amplius delectetur.

Quòd oporteat geminam personam in diuinitate pari voto, cōsimili ratione tertiam personam requirere.

Caput XV.

Notandum sanè quòd in diuinis illis personis perfectio vnius exigit alterius adiunctionem, & cōsequenter in geminis pfectio vtriusque requirit cohærentiam tertiæ. Nam in geminis psonis (sicut aliàs iam diximus) vt vtraq; ab altera merito sit summè dilecta, oportet vt vtraque sit summè perfecta. Sicut itaque vtrobiq; sapientia vna, potētia vna, sic sanè oportebit vt vtrobiq; sit beneuolentia vna, & summa. Est autem propriū summè, & vsquequaq; perfectæ beneuolentiæ, omnem plenitudinis suæ abundantiā in commune deducere. Vbi autem in alterutra persona æqua beneuolentia extat, necesse est voto pari, ratione cōsimili, præcipui gaudij cōsortem vtraque requirat. Nam vbi se duo mutuo diligētes summo desiderio amplectuntur, & in alterutro amore summè delectantur, summum gaudium istius est in inti-

in intimo amore illius. Et econuerso, præcipuum gaudiũ illius, est in amore istius, quamdiu iste ab alio solus diligitur, præcipue dulcedinis suæ delicias solus possidere videtur, similiter & alius quamdiu condilectum non habet, præcipui gaudij communione caret. Vt autem vterque possit istiusmodi delicias communicare, oportet eos condilectum habere. Vbi itaque mutuo diligentes tantæ (vt diximus) beneuolentiè sunt, vt quicquid perfectionis est, commune esse velint, oportet (vt dictum est) vtrumque pari voto, æqua ratione condilectum requirere, & iuxta potestatis suæ plenitudinem pro voto possidere.

Quòd plenitudo potentiæ, & sapientiæ videatur posse consistere in singularitate personæ.

Caput XVI.

Inter delicias charitatis, & sapientiæ hoc solet maximè interesse, quòd sapientiæ delicię valẽt & solent hauriri de corde proprio. Intimæ autem charitatis deliciæ hauriuntur de corde alieno. Nam qui intimè diligit, & intimè diligi concupiscit, non tam delectatur, quàm anxiatur si de dilecti sui corde non haurit dilectionis dulcedinem quam sitit. Sapientiæ verò delicię tunc magis dilectant, quando de corde proprio hauriuntur. Nihil ergo dissimilitur contrariũ naturæ, si plenitudo sapientię dicatur posse subsistere in singularitate personæ. Nam quantũ videtur etiã si sola vna persona in diuinitate esset, nihilominus plenitudinẽ sapientiæ habere potuisset. Plenitudo autẽ sapientiæ non potest esse sine plenitudine potentiæ, sicut nec plenitudo potentiæ sine plenitudine sapientiæ. Sapientiæ namque plenitudinẽ proculdubio non haberet, qui ignoraret quomodo obtinere potuisset quod ei de omni potentia deesset. Econuerso autem absq; dubio caret potentię plenitudine, qui aliquem sapientiæ defectũ posset inuitus sustinere. Plenitudo itaque vnius non potest haberi sine plenitudine alterius. Quod igitur de sapientia diximus, consequens est vt idem de potentia intelligamus. Nam si omnipotentia deesse nõ potest, vbi plenitudo sapientiæ est, videtur vtique quòd plenitudo tam potentiæ, quàm sapientiæ possideri possit in singularitate personæ.

Proprietas dilectionis.

Quod complectio fœlicitatis non videatur posse subsistere sine geminatione personæ.

Caput XVII.

Complectio autem verè fœlicitatis, & summæ nullo modo videtur posse subsistere sine geminatione personæ. Constat hoc iam luce clarius ex his quæ in superioribus diximus. Nam si in illa vera dignitate sola vna persona esset, vtiq; non haberet cui summũ amorem impenderet, nec qui sibi summũ amorem rependeret. Vnde ergo illi summè dulces illę delitiæ abũdarent, quæ (vt dictum est) non tam de proprio quam de alieno corde hauriri solent? Nihil enim (vt iam præfati sumus) his delitijs dulcius, nihil delectabilius, nihil hac suauitate salubrius, præclarius, atque iucundius. Quomodo ergo diuina fœlicitas totius plenitudinis abundantiam obtinuisset, cui summa suauitas, summa iucunditas semper deesset? Personæ itaq; geminationem (vt dictum est) fœlicitas exigit, vt in omni plenitudinis integritate subsistere possit.

Quòd consummatio vera, & summa bonitatis videtur non posse subsistere sine complectione trinitatis.

Caput XVIII.

Nemem conturbet, nemo indignetur, si ad euidentiorem veritatis intelligentiam de diuinis, & supermundanis humano more loquamur. Hunc aũt loquẽdi modũ in vsum nostrę inopię tãto fidẽtius assumimus, quanto

Summus bonitatis gradus.

quanto eum in scripturis sacris frequentissime inuenimus. Summus bonitatis gradus esse videtur, quando summus amor ibi impenditur, vnde ad fœlicitatis suæ plenitudinem nihil optetur. Sed hic summè perfectionis gradus (vt ex anteiam dictis euidentissimum est) intra duos tantum dilectos mutuo inueniri non potest. Ibi namque dilectorum vterque amorem impendit, vnde absque dubio melliflua illa dilectionis oblectamenta haurit, quæ vnde haurire posset omnino non haberet si solus esset, & solitarius viueret. Magnus itaque cumulus gaudiorum, & iucunditatis accrescit cuique ex consortio exhibitæ, & acceptæ dilectionis. Hinc ergo manifestè colligitur, quòd summus illæ benignitatis gradus in diuinitate locum non haberet, si in illa personarum pluralitate tertia persona deesset, & certè in sola geminatione personæ non esset cui posset quiuis duorũ præcipuas iucunditatis suæ delitias communicare. Hinc datur intelligi quod consummatio verę & summæ bonitatis, non possit subsistere sine complectione trinitatis.

Quomodo ex inspecta solũ proprietate condilectionis, deprehendi possit vestigium trinitatis.

CAPVT XIX.

QVOD de trinitatis assertiõe multiplici rationis attestatione probatum est, compẽdiosa satis, multumque perspicua consideratione confirmari potest. Virtutum itaque, ac proprietatem condilectionis diligenti consideratione perpendamus, & citius inueniemus quod quærimus. Quando vnus alteri amorem impẽdit, & solus solum diligit, dilectio quidem est, sed condilectio non est. Quando duo se mutuo diligunt, & summi desiderij affectum inuicem impendunt, & istius in illum, illius vero in istum affectus discurrit, & quasi in diuersa tendit, vtrobique quidem dilectio est, sed condilectio non est. Condilectio autem iure dicitur, vbi à duobus tertius concorditer diligitur, socialiter amatur, & duorum affectus tertij amoris incendio in vnum conflatur. Ex his itaque patet, quòd in ipsa diuinitate condilectio locum non haberet, si duobus tantum cõsistentibus tertia persona deesset. Non enim hic de qualicunque, sed de summa condilectione loquimur, & qualem creatura à creatore nunquam meretur, nunquam digna inuenitur. Quis quęso dignè explicare valeat quãta virtus beneuolentiæ summæ, & vsquequaque perfectæ? Quis quæso dignè æstimare sufficiat quæ vel quanta sit dignitas intimæ, & summæ concordiæ? Si tanta itaque dignitas est in his duabus virtutibus cuique ex semetipsis, quid quæso virtutis, quid dignitatis inerit vbi quæuis conditur ex altera, vbi vna magnificatur ex alia, ista consummatur ex illa? Quid autẽ aliud est intima & summa condilectio, nisi intimæ, & summæ concordiæ mutua concursio? Virtus itaque tantæ dignitatis, & supereminentis excellentiæ sicut non potest in summo bono vniuersaliterque perfecto deesse, sic nec potest sine personarum trinitate subsistere.

Condilectio quando fiat.

Quomodo ex tertiæ personæ consolidate in illa trinitate agitur, vt concordialis, & consocialis amor vbique nusquam singularis inueniatur.

CAPVT XX.

ATTENDE nunc quomodo tertiæ personæ copula concordialem affectum vbique comparat, & consocialem amorem per omnes, & in omnibus cõfœderat. Si vnam aliquam ex tribus personis attendis, videbis quia cæterę eam concorditer amant. Si aliam respicias, & ibi æquè inuenies quoniam reliquæ in eius amore pari voto concordant. Si tertiam ab his in cõsiderationem adduci, proculdubio cæterarum affectum pari concordia in illam

illam confluere videbis. Si concordia attenditur, ibi amoris funiculus triplicatur, vt vbi de defectu amoris suspicio facilius oriri poterat, maiori considerationē certitudo consolidetur. Ecce quomodo ex tertiæ personæ consolidatate in illa trinitate agitur, vt concordialis charitas, & consocialis amor vbique nusquā singularis inueniatur. Ecce in trinitatis assertione tanta, tam rara veritatis attestatio vndique occurrit, vt mente captus videatur cui tanta certificatio satisfacere non possit.

Quod summa æqualitas sit in illa trinitate, vbi oportet omnes æque perfectos esse.

CAPVT XXI.

QVod superius probatū est de duobus, pari ratione inferri potest & de tribus, scilicet à singulis summe diligēdos, summe dilectos, quia summe perfectos. Plenitudo summe felicitatis, requirit plenitudinem summe iocunditatis. Plenitudo summæ charitatis, exigit plenitudinem summæ perfectionis. Vbi itaque oportet omnes æque perfectos esse, necesse est omnes in summa æqualitate congruere. Erit itaque omnibus æqualis sapientia, æqualis potentia, indifferens gloria, vniformis bonitas, æterna fœlicitas, vt veraciter constet quod quotidiana professio christianæ institutionis docet, quoniā trium pariter vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Nullus ibi est altero maior, nullus ibi altero minor, nullus ibi anterior, nullus ibi posterior. Constat itaque in illa trinitate omnes personas coæquales simul & coæternas esse. Nam si coæternæ non essent, eo ipso coæquales non essent.

Plenitudo summa felicitatis quid requirat.

De æqualitate trium personarum.

Quod in singulis personis sit summa simplicitas, & in omnibus simul vera & summa vnitas, & vtrobique miranda identitas.

CAPVT XXII.

IN illa itaque summa & vsquequaque perfecta personarū æqualitate, summum illud & summæ simplex esse est omnibus commune. Idem ergo est omni esse quod viuere, viuere quod intelligere, intelligere quod posse. Non igitur ibi est aliud sapientia quam potentia, potentia quam essentia, & iuxta hunc modum similis in similibus sententia. Vides ergo quoniā idem ipsum est totum quod in qualibet persona est, sed si summa perfectio est in illa æqualitate, & summa æqualitas in illa perfectione, erit singulis simul & omnibus summa plenitudo sapientiæ, erit singulis simul & omnibus summa plenitudo potentiæ. Sed quid est summa & plena potentia, nisi omnipotentia? Nouimus autem quod omnipotentia inde dicta sit, quod omnia possit. Si vero omnipotentiam omnia posse veraciter constiterit, de facili efficere poterit vt quælibet alia potētia nihil possit. Hinc ergo manifestum est, quod omnipotentia non potest esse nisi vna. Superius autem probatum est, quod omnipotentia idem ipsum est quod diuina essentia. Si igitur commune est simul omnibus personis omnipotentiā habere, immo & esse, quia ibi non est aliud esse quam habere, commune erit & omnibus vnam & eandem essentiam esse. Nam diuina essentia sicut & omnipotentia, nō potest esse nisi vna. Non solum itaque idem ipsum est totū quod est quælibet persona, verum etiam idem ipsum est quæuis vna, quod quælibet alia. In singulis itaq; summa simplicitas in omnibus simul vera & summa vnitas, vtrobique autem (si bene attendas) miranda identitas.

Quomodo in his personis sit intelligenda dicta æqualitas, vbi est tanta vnitas, & talis identitas.

CAPVT XXIII.

QVod autem dictum est de personarum æqualitate, possumus & bene, & male intelligere. In tanta namque personarum simplicitate & vnitate videtur potius identitas quam æqualitas esse. Tres statuas aureas si sint eiusdem puritatis & ponderis, & per omnia eiusdem similitudinis, possumus & solemus æquales dicere, sed huiusmodi æqualitas multum peregrina est ad illam quæ est in diuinarum personarum trinitate. Nam in illa statuarum æqualitate alia est massa auri statuæ vnius, alia est massa auri statuæ alterius, & iuxta hoc aliquid aliud est vna, & aliud aliquid est alia. Nihil autem tale debemus cogitare de illa summa trinitate, quasi sit ibi aliud & aliud, sed vnum alteri æquale. Nam sicut iam demonstratum est, quod est in vna aliqua persona, idem ipsum & totum est & in qualibet altera. Tres rationales spiritus æquales non immerito dicimus, si sint eiusdem potentiæ, eiusdem sapientiæ, eiusdem puritatis, atque bonitatis, sed in hac spirituum trinitate sicut sunt tres personæ, sic constat ibi & tres substantias esse. Summa autem trinitas constat in vnitate substantiæ. Aliud itaque & aliud (quamuis æquale) inuenitur in trinitate illa, sed talis æqualitas longe est à trinitate diuina. Sed in illa summa trinitate ea ratione personas æquales dicimus, quia illud summum & summæ simplex esse in ea plenitudine & perfectione qua est personæ vnius, in plenitudine & perfectione est cuiuslibet personæ alterius.

Tres rationales spiritus quando dicidi sunt æquales.

Quam incomprehensibilis sit illa omniformitas summæ coæqualitatis.

CAPVT XXIV.

CErte vna eademq; substantia, non est maius aliquid vel minus, melius deteriusue seipsa. Non igitur erit maius, vel melius aliquid quæuis in trinitate persona quam quælibet alia, cum veraciter sit singulis vna eademque substantia. Est autem singulis simul & omnibus eadem ipsa, vnde nec maius, vel melius aliquid erunt quælibet duæ quam quælibet sola, nec tres simul pariter acceptæ quam quælibet duæ, vel quælibet sola per se. In illa autem personarū trinitate vbi sunt plures substantiæ, minus aliquid est vna sola quam duæ, & quibuslibet duabus maius aliquid totæ tres pariter acceptę. Nunc ergo attende, illa omniformis & omnifaria magnitudinis coæqualitas in illa summa trinitate quam incomprehensibilis sit, vbi vnitas pluralitati non cædit, nec pluralitas vnitatem excedit.

Quod in illa trinitate nusquam aliquis est dissimilis sibi, nec inæqualis in aliquo alicui alteri.

CAPVT XXV.

SEd vt hanc diuinarum personarum æqualitatem amplius admireris, attende & illud in omnibus aliis personis. Quoniam in vna qualibet eademque persona, nec singularitas est sine pluralitate, nec vnitas sine inæqualitate: taceo quod potest crescere, vel minui, & sibiipsi inæqualis fieri. Taceo quod aliud est eius potentia, aliud est eius sapientia, aliud est eius iustitia, & potest esse secundum aliud maior, secundum aliud minor, melior siue deterior. Certe sola eius potentia, sola eius sapientia est sibiipsi dissimilis, est sibiipsi inæqualis. Idemque ipsum contingit in cæteris: potentiam eius attende, & inuenies quia aliud est ei facile, aliud difficile, aliud impossibile, & sic deprehenditur etiam sibiipsi dissimilis, & inæqualis esse: similiter & ipsi sapientiæ aliud est comprehensibile, aliud vero incomprehensibile. Namque humana, vel angelica intelligentia poterit nunquam (vt de cæteris taceam) ipsam diuinitatis immensitatem com-

Differentia inter personas diuinas, & alias personas.

tem comprehendere. Dum itaque vna eademque natura in aliis est efficacior, in aliis infirmior, in parte est minor, & in parte est maior: & ipsa sibi dissimilis, & ipsa sibi inuenitur inæqualis. Ex his itaque colligi potest quia vbi vera simplicitas non est, vera æqualitas esse non potest. In illa autem trinitate nusquam aliquis est dissimilis sibi, nec inæqualis in aliquo alicui alteri. Sane vbi vera æternitas est, non potest esse prius aut posterius, sic vbi incommutabilis immensitas est, non potest esse maius vel minus. Quibus itaque eadem æternitatis & immensitatis ratio inest, nulla aliquatenus inæqualitatis vicissitudo, vel alternatio inesse potest. Quia nulla ibi transmutatio, vel vicissitudinis obumbratio: nihil ibi prius, nihil posterius, nihil maius, aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt, & coæquales. Ecce iam manifesta, & multiplici probauimus ratione, quam verum sit quod credere iubemur, quod videlicet vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur.

A rara ratio persuasit, tam multiplex ratio confirmauit, vt mentis inops videatur, cui tanta veritatis attestatio satisfacere non possit. Et quidem quælibet harum considerationum, & assertionum cum per semetipsam solam & seorsum attenditur, nihil credibilius, nihil verius videtur. Sed quando vnam cum alia conferimus, & quomodo concorditer & simul stare possit attendimus, (nisi fidei firmitas obstat) protinus in ambiguũ venit quicquid multiplex ratiocinatio persuasit. Non enim facile capit humana intelligentia, vt possit esse plus quam vna persona vbi non est plus quam vna substantia. Hinc illi innumeri infideliũ errores, hinc multiplices illæ schismaticorum hæreses, hinc est quod alii diuinæ substantiæ vnitatem scindunt, alii personarum pluralitatem confundunt: hinc est quod Arriani & Sabelliani per contrarias sectas sunt ab inuicem diuisi: hinc est etiam quod aliqui ex recentioribus personæ nomen sub multiplici significatione accipiunt, & tam profundæ veritatis intelligentiam quam explicare debuerant, maiori ambiguo inuoluunt. Nam si quis velit personæ nomen sub communi & propria acceptione intelligere, nullo modo putet plures personas sub ea acceptione intellectas posse subsistere in vnitate substantiæ.

Firmitas fidei in misterio sanctissimæ trinitatis est necessaria. Vnde errores exorti sint.

DE TRINITATE

Liber Quartus.

Quod incomprehensibile videatur humanæ intelligentiæ, quod pluralitas personarum sit in vnitate substantiæ.

Caput I.

ECCE in huius operis exordio ea quæ de diuinæ substantiæ vnitate credimus tam euidenti ratione & perspicuis rationibus monstrauimus, vt diligenter intuentibus nihil dubitationis remanere debeat, vnde eos vel in modico hæsitare oporteat. Similiter & suo loco de personarũ pluralitate fidei nostræ assertionem tam

Quod multa sunt quæ humana intelligentia non comprehendit, quæ tamen ipsa propria experientia latere non sinit.

Caput II.

VErum hic assignata quæso vnitas trinitatis, & trinitas vnitatis, nunquid quia comprehendi non potest, iccirco esse non potest? Quis (nisi mentis inops) hoc sentiat? quis dicere præsumat quam multa sunt quæ humana intelligentia non comprehendit, quæ tamen quam vera sint mentem huma-

Quomodo oculus non videat vbi est. & videat vbi non est.

nam multiplex experientia latere non finit? Explica mihi quæso si potes; de quo omnino dubitare non potes, quid sit quod oculos corporeus ibi videndo non sentit vbi est, & videndo sentit vbi omnino non est? In celo vbi vtique non est, stellam positam videt, palpebra tamen obductus, ipsam sub qua latet palpebram non videt. Cæteri sensus corporei sola adhærentia sentiunt, atque discernunt, solus oculorum sensus ad adhærentia habet, ad longinqua & remotissima viget. Nunquid quia quomodo hoc sit non comprehendis, iccirco verum non esse contendis? Explica mihi si potes quod negare non audes, quomodo in te ipso corpus & anima tam diuersa vtique natura sint vna eademque persona, & tunc à me quæras quomodo in summæ simplici & cõmuni natura, personarum trinitas sit vna eademque substantia. Sed si illud incomprehensibile est quomodo sit, quod tamen humana mens per experientiam nouit, quanto magis quod nulla humana experientia attingit.

Qua ratione corpus & anima, res admodum diuersæ, vnam personam efficiant?

A

B

C

Quod multa incomprehensibilia sunt ad quæ experientia deficit, quæ tamen ratio manifesta latere non sinit.

Caput III.

SEd si te dicis de expertis nullo modo posse dubitare, etiam si videantur humanæ capacitatis modum excedere, addo quod quædam quæ sunt incomprehensibilia esse non dubitas, quæ tamen per experientiam non probas. Multa namque ratio manifesta latere non sinit, ad quæ tamen comprehendenda mens humana non sufficit. Nunquid Dei æternitatem comprehendis, nec tamen de eius æternitate diffidis: Nunquid de Dei immensitate dubitas, quamuis eam comprehendere non valeas? Nunquid Dei omnipotentia ab omnibus comprehenditur, à quibus

Multa sunt manifesta, quæ tamen mens humana non capit.

D

prædicatur, & creditur? Si singulos theologos interroges, ab omnibus id responsi accipies, quod idem sit Dei potentia quod eius sapientia, quod eius bonitas nihil aliud sit quam ista vel illa. Si quæras quid sint hæc tria, nihil aliud inuenies quam diuina substantia. Hæc omnia ratio manifesta conuincit, & latere non sinit. In hoc sane omnes theologi consentiunt. Hoc omnes in commune defendunt, quid quæso horum magis capabile, quid magis comprehensibile, quod substantia vna sit dicta tria, an quod tres personæ sint substantia vna? Verumque incomprehensibile, neutrum tamen incredibile. Ex hac tamen (vt mihi videtur) incomprehensibilitate efficitur, vt secundum quosdam personæ significatio per multas acceptiones varietur. Nam sunt qui dicunt nomen personæ aliquãdo substantiam, aliquando subsistentias, aliquando personarum proprietates significare. Significat autem secundum quod volunt substantiam, quandoque in singulari, nunquam vero in numero plurali, ne tres personas confitentes videantur etiam tres substantias confiteri. Ad comprobandum autem quod personarũ proprietates personæ sint, Hieronymi authoritatem in hæc verba dicentis adducunt, Sabelliani hæresim declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguim⁹. Non enim nomina tantummodo, sed & nominum proprietates, id est personas, vel (vt græci exprimunt) hypostases, hoc est substantias confitemur, sed vt mihi videtur Hieronymus in his verbis non dicit personas esse proprietates personarum, sed proprietates nominum, hoc est quod proprie significant nomina personarum.

Quod ad doctrinæ euidentiam oportet personæ significationem determinare, & secundum determinationem trinitatis vnitatem assignare.

Ca-

Caput. IV.

VT autem de nomine hypostasis taceamus, in quo secundum Hieronymum veneni suspicio est, vt inquam de nomine græco taceamus qui græci non sumus, de nomine substistentiæ tacite præterire non debemus. Quidam personas substistentias esse exponunt, & tres substistentias, & vnam substantiam in vna diuinitate dicunt, magis quã ostendũt: si quidem sic hæc transeunt sine explanatione, ac si legentibus omnibus constet tres substistentias esse potuisse, etiam vbi constat non nisi vnam substantiam esse, hanc vero eorum sententiam non arguo, non reprehendo, non falsam esse cõtendo. Sed quod verum esse compellor confiteri, quia hæc eorũ doctrina non satisfacit meæ simplicitati. Si vultis mei similibus satisfacere, oportet primum tam substantiæ, quam substistentiæ significationẽ diligenter determinare, & secundũ datam determinationẽ assignare, quomodo possit esse plus quã vna substistentia vbi nõ est nisi vna substantia. Alioqui quæso quid prodest mihi ignotũ per ignotius ostendi? Nomen personæ in ore omnium etiam rusticorũ versatur. nomen vero substistentiæ nec ab omnibus saltẽ litteratis agnoscitur. Quomodo ergo quæso ex eius proprietate quam ignorant, simpliciores quique colligere poterunt, quod tres substistentiæ, & eo ipso tres personæ possint esse in vnitate substãtiæ? Quomodo quæso illa doctrina satisfacere poterit, quę litem lite resoluit? Quoniam ergo intentionis meæ est in hoc opere simplicioribus deseruire, & (vt sic dicam) non mineruam docere, studebo prout Dominus dederit non tam substistentiæ quam personæ significationem determinare, & iuxta propositę determinationis assignationem ostendere, quomodo possit personarum pluralitas cum substantiæ vnitate conuenire.

A *Quod ante nos quæsitum est, quæ inquisitio quod restat quærendum, qua veritate tres illi in Trinitate dicti sunt personæ.*

Caput. V.

DIcam certe quod sentio, & quod firmiter & indubitanter credo, quod in illo tam sublimi & supereminẽti trinitatis mysterio, nomen personæ nullatenus assignatũ est sine instinctu diuino, & spiritus sancti magisterio. Attendamus quomodo idem spiritus tot sacramenta fidei nostræ, redemptionis
B nostræ, sanctificationis nostræ, glorificationis nostræ, per ora prophetarum prædixit, per ora euangelistarũ descripsit, per ora doctorũ exposuit. Qui istud attendit, nullo modo credere poterit quod summum fidei nostræ articulum, quod sacratissimum & secretissimum trinitatis mysterium, quod nomẽ illud quod voluit ab omni corde credi, ab omni ore confiteri, æstimationi hominũ exposuerit, & non potius sua inspiratione ordinauerit. Ecce dicamus quia hi
C qui hoc nomẽ personæ primo ad diuina transtulerunt, ecce dicamus quomã hoc ipsum ex necessitate fecerunt, vt haberent quid responderent quærentibus quid tres illi in trinitate essent, cum tres Deos esse respondere non possent. Sed quod ab eis ex necessitate factum fuit, nouit spiritus sanctus qui eorum cordibus præsidebat, qua ratione & veritate id fieri voluit. Si vero hoc fideliter credimus, cum omni diligentia quæramus, non iam sub qua acceptione primo humanis sit impositum, nec ex qua necessitate sit postea
D ad diuina translatum, sed in qua veritate per spiritum veritatis sit translatoribus inspiratum, & a latina ecclesia vniuersaliter frequentatum. Nulla autem sententia certior redditur, quam quæ ex communi animi conceptione formatur. ergo secundum simplicem & communem animi intellectum quẽ quisque concipit ad nominationẽ per-

sonæ, studebo assertionis nostræ modum formare.

Quod multum differant inter se significatio substantiæ, & significatio personæ.

CAPVT VI.

DIcamus in primis quod dictum est ab aliis, quod persona secundum substantiá dicitur, & substãtiam significare videtur. Nihilominus tamẽ multum est inter significationem vnius, & significationem alterius. Sed vt melius eluceſcat quod dicimus, idipsum explanemus apertius. Quod animal substantiam significet quis neget? quis dubitet? Multum est tamen inter significationem vnius, & significationem alterius. Nomine enim animalis, intelligitur substãtia animata sensibilis. Animal itaque substãtiam significat, sed & aliud aliquid consignificat. Nomine si quidem animalis significatur substãtia, sed cum adiuncta sibi specifica differentia. Similiter & hoc nomen homo, videtur animal, & eo ipso substãtiam significare. Quid enim est homo, nisi animal rationale mortale? In eo ergo quod principaliter significat, aliquid consignificat. Animal itaq; significat substantiá, non qualemcunq;, sed sensibilem. Homo autem non omnem sensibilem, sed rationalem. Nunquam autẽ dicitur persona, nisi de rationali substantia. Et cũ nominamus personã, nunquam intelligimus nisi vnam solam substantiam, & singularem aliquã. Itaque cum intelligentia substãtiæ sub nomine animalis, subintelligitur proprietas communis omni animali, & sub nomine hominis quædam subintelligitur proprietas communis omni homini, & sub nomine personæ, similiter subintelligitur quædam proprietas quæ non conuenit nisi vni soli, nulla tamen determinate sicut in proprio nomine. Alias ergo subintelligitur proprietas generalis, alias proprietas specialis. Ad nomen autem personæ proprietas individualis, singularis, incõmunicabilis. Ex his (vt arbitror) facile poteris aduertere, quod inter se multum differant significatio substantiæ, & significatio personæ.

Quid sit homo. Quidue animal.

Quod nõ tam aliquis quam aliquid significatur nomine substantiæ, nec tam aliquid quam aliquis ex denominatione personæ.

CAPVT VII.

SI bene perpendas, & diligẽter aduertas, nomine substantiæ non tã quis, quam quid significatur. Econuerso autem nomine personæ non tam quid, quam quis designatur. Cum aliquid tã longinquum à nobis fuerit vt discerni non possit, interrogamus quid sit. Et id quidem accipere solemus responsi, quod animal est, homo aut equus aut aliquid huiusmodi. Cum autem adeo appropinquauerit vt quod homo sit discerni possit, interrogamus iam non quid, sed quis sit. Et respondetur nobis quod sit Matthæus Bartholomæus pater vel filius illius. Videtis quia ad interrogationem quid, respondetur nomẽ generale vel speciale, diffinitio, vel aliquid tale. Ad interrogationem autẽ quis, nomen proprium reddi solet, vel aliquid quod æquipollet. Per quid itaque inquiritur de proprietate cõmuni, per quis de proprietate singulari. Notandum autem quod si ad aspectum angelicæ visionis vnus interroget alterũ quis sit, & id respõsi acceperit quod angelus Domini sit talis, vtique respõsio non est secundum proprietatem locutionis, sed secundum intẽtionem q̃rentis, ac si apertius dicat interroganti, non est homo (vt putas) sed Angelus Domini. Nam si Angelum esse sciret, nec tale quid quæreret, nec tale responsum (nisi inepte) reciperet. Per quid itaque (vt dictum est) inquiritur de proprietate communi, per quis de proprietate singulari. Per quid interrogamus vt certificemur de qualitate substantiæ, per quis vt certificemur de proprietate personæ. Et notandum quod ad interro-

interrogationem, quæ est persona ista, vel quis est iste, solemus idem respondere, & nomen proprium vel æquipollens reddere. Ex his (vt arbitror) satis intelligi datur, quod ad nomen substãtiæ non tam aliquis, quam aliquid subintelligitur. Econtra vero ad nomen personæ non tam aliquid quam aliquis designatur. Ad nomen autem personæ, nunquam intelligitur nisi vnus aliquis solus, ab omnibus aliis singulari proprietate discretus.

Quid nomine persone intelligatur.

Quod non sit necesse vbicunque sunt plures personæ, etiam plures substantias credere.

CAPVT VIII.

QVando igitur tres personas dicimus, quid aliud quam tres aliquos significamus? Iuxta intelligentiam secundum quam accipimus personam in singulari, iuxta eandem prorsus intelligentiam accipimus eam & in plurali, nisi quod hic plures illic vnus solus datur intelligi. Cum dicitur persona, pro certo intelligitur aliquis vnus qui tamen sit rationalis substantia. Cum nominantur tres personæ, absq; dubio intelliguntur tres aliqui, quorũ tamen vnusquisque sit substantia rationalis naturæ. Sed vtrum sint plures, an omnes, vna eademq; substantia, nihil interest quantum ad proprietatem, veritatemq; personæ. Sed magis iudicant homines iuxta id quod experientia probat, quã iuxta id quod ratiocinatio dictat. Personas quidem humanas videmus, diuinas autem videre nõ possumus. In natura humana quot sunt personæ, tot sunt substantiæ. Et cõpellit eos quotidiana experientia de diuinis similia æstimare. In tantum n. carnalis animus acquiescit eis quæ per experientiam didicit, vt vix aliquid credere queat, quod eis quæ experiẽdo nouerat, ex aliqua similitudine non appropinquat. Sed qui ad fidem dormitat, saltem ad apertam rationem euigilet. Monstrauimus iam aperta ratione, quod non sit necesse vbicunque sunt plures personæ, etiam plures substantias credere.

Quod nihil dissinimus sibi contrarium, in eo quod dicimus Deum nostrum & substantialiter vnum, & personaliter trinum.

CAPVT IX.

CErte vbicunque sunt tres personæ, illud omnino est necesse, vt alius aliquis sit iste, alius aliquis sit ille, & alius aliquis qui est tertius ab vtroque, & quælibet eorum per se sit à cęteris duobus propria distinctione, & distincta proprietate discretus. Sic procul dubio vbicunque sunt tres substantiæ, vel omnino est necesse vt aliud aliquid sit vna: aliud aliquid sit alia, & aliquid aliud ab eis sit illa quæ est ab eis tertia. Nam si in nullo à se inuicem differrent vtique plures esse non possent. Si quidem vbi differentia nulla est, pluralitas esse non potest. Inuenimus autẽ superius, quod in illa summa trinitate, sit omnibus in commune summum & summæ simplex esse, nec aliud aliquid sit quilibet, quam quilibet alius, & iccirco in illa trinitate, tres substantias esse negamus. Nam in rationali natura esse aliud & aliud facit diuersitas substantiarum, esse alium, & esse alium facit alietas personarum. Sed in illa diuina, & summe sapienti natura, istam alietatem, nec tamen antedictam diuersitatem inuenimus. Iccirco plures personas ibi esse credimus, & plures substantias esse negamus. Ecce iam perspicua, & compendiosa satis (vt arbitramur) ratione ostendimus, quod nihil sibi contrarium dissinimus, in eo quod dicimus Deũ nostrum & substantialiter vnum, & personaliter trinum.

Quod nec pluralitas substãtiarum dissoluit vnitatem personæ in natura humana, nec pluralitas personarum diuidit vnitatem substantiæ in natura diuina.

CAPVT

CAPVT. X

DIligenter vtrūdum, mutuaq; cōsideratione conferendum, quod sicut esse substantialiter aliud & aliud, non tollit vbiq; vnitatem personæ, sic esse personaliter alium & alium, non scindit vbiq; vnitatem substantiæ. Nā in humana natura alia substantia est corpus, & alia est anima, cum tamen nō sint nisi vna persona. In diuina vero natura alius aliquis est persona vna, & alius aliquis persona alia, cum tamen non sint nisi vna eademque substantia, & quidem scimus & superius iam monstrauimus, quod in illa diuinarum personarum pluralitate sit summa similitudo, quod in illa diuinarum personarum pluralitate summa similitudo, & summa æqualitas, in humanæ aūt naturæ substantiarū pluralitate sit multa dissimilitudo & magna inæqualitas. Quid ergo mirum si in illa tanta personarum æqualitate maneat vera vnitas substantiæ, quandoquidem in tam cōtrariæ qualitatis diuersitate inuenitur vanitas idētitasque personæ. In humanamque natura vna eadem persona ex vno corporea, & ex alio incorporea, ex vno visibilis, & ex alio inuisibilis, ex vno mortalis, & ex alio immortalis, nihilominus tamen vnitas personæ consistit in tam diuersis substantiis. Pluralitas itaque substantiarum non facit alium in humana natura, nec pluralitas personarum facit aliud, & aliud in natura diuina. Addamus autē & id quod consequens est. Quoniam nec pluralitas substantiarum ibi diuidit vnitatem personæ, nec pluralitas personarū hic dissoluit vnitatem substantiæ.

In humana natura duplex est vnitatis ratio, in diuina.

Quod in discernendis, personis opus est gemina cōsideratione, hoc est vt sciamus quale quid sit, & vnde habeat esse.

CAPVT. XI.

ECce inuenimus non esse impossibile plures personas esse in vnitate substantiæ, consequens est autē vt quæramus quomodo possit esse alietas personarum sine alietate substantiarum. In discernēdis itaque personis opus est (vt arbitror) gemina consideratione, vt sciamus videlicet & quale quid sit, & vnde habeat esse. Vna istarum considerationum versatur in discernenda rei qualitate. Alia vero versatur in inuestiganda rei origine. Ad illam pertinet diligenter quærere quid sibi sit, & cū quibus commune, quid generale, quid speciale, quid denique proprium assignatæ naturæ. Ad istam considerationem pertinet subtiliter indagare, hoc ipsum quod est vnde habeat esse, an à semetipso, vel aliunde & si aliunde quam à seipso, vtrum isto modo, vel illo, vel alio quocunque existendi modo. Illic itaque quæritur rei ipsius diffinitio, vel qualiscunque descriptio, proprietatisque assignatio. Hic vero naturæ ordo, rei ipsius origo, & circa huiusmodi qualiscunque discretio. Illa itaque consideratio versatur circa modum essendi, ista vero versatur circa modum obtinendi. Illa circa rationem essentiæ, ista (vt sic dicam) circa rationem obtinentiæ. Vt taceam de cæteris, scio quod obtinentia minus digne dicitur de diuinis. Sed neminem scandalizet, si verbis quibus valeo explico quod de diuinis sentio. Illud autem gratāter accipio, & pro magno munere habeo, si quid à me quod verum sit, minus proprie vel idonee dicitur, à quouis alio verbis idoneis, & magis propriis explicatur. Obtinentiam dico hoc loco modum quo quis obtinet, quod substantialiter est, vel naturaliter habet. Obtinēdi si quidem modus in aliis, & aliis est multum diuersus, siue in accipiendo, siue in non accipiendo, siue in dandi, vel accipiendi modo.

Quæstio quomodo esse possit alietas personarum sine alietate substantiarum.

Quid sit obtinentia.

Quod sub nomine existentiæ possumus vtramq; considerationem subintelligere, & illam quæ ad rationem essentiæ, vel quæ pertinet ad rationem obtinentiæ.

CAPVT

CAPVT XII.

POssumus autem sub nomine existẽtiæ vtramque cõsiderationem subintelligere, tam illam scilicet quæ pertinet ad rationem essentiæ, quam scilicet illam quę pertinet ad rationem obtinentiæ. Tam illam inquã in qua quæritur quale quid sit de quodlibet ante, quam illam in qua quæritur vnde habeat esse. Nomen existentiæ trahitur à verbo quod est existere. In verbo sistere notari põt quod pertinet ad cõsiderationem vnam, similiter per adiunctam præpositionem, ex, notari potest quod pertinet ad aliam. Per id quod dicitur aliquid sistere, primum remouentur ea quæ non tam habent in se esse quam alicui inesse, non tam sistere (vt sic dicã) quam insistere, hoc est alicui subiecto inhærere. Quod autẽ sistere dicitur, ad vtrumque se habere videtur, & ad id quod aliquo modo, & ad id quod nullo modo habet subsistere. tam ad id videlicet quod oportet, quam ad id quod omnino non oportet subiectum esse. Vnum enim est creatæ, alterum increatæ naturæ. Nam quod increatum est, sic consistit in seipso, vt nihil ei insit velut in subiecto. Quod igitur dicitur sistere, tam se habet ad rationem creatæ, quã increatæ essentiæ. Quod autem dicitur existere, subintelligitur nõ solum quod habeat esse sed etiam aliunde, hoc est ex aliquo habeat esse. Hoc enim intelligi datur in verbo compositio ex adiuncta sibi præpositione. Quid est enim existere nisi ex aliquo sistere, hoc est substantialiter ex aliquo esse? In vno itaque hoc verbo existere, vel sub vno nomine existentiæ, datur subintelligi posse, & illam considerationem quæ pertinet ad rei qualitatem & illam quæ pertinet ad rei originem.

De duplici sistere.

Existere quid sit.

Quod generalis existentiarum variatio, triplici distinguitur modo.

CAPVT XIII.

EXistentia autem (vt ex antedictis potest colligi) tribus generaliter modis potest variari. Variari namque potest, aut secundum solam rei qualitatem, aut secũdum solam rei originẽ, aut secundum vtriusque concursionem. Secundum solam rei qualitatem variatur existentia, quando pluribus personis est vna eademq; origo per omnia, singulis tamen singularis propriaque substantia. Plures namque substãtiæ omnino non possunt esse sine differenti qualitate. Est autem hæc talis variatio existentiæ secundum solam qualitatem, nihil varietatis habens secundum originem. Secundum vero solam rei originem est illa varietas existẽtiæ, quando pluribus personis est vnum, idemque indifferens esse, inueniuntur tamen secundum originem mutuam adinuicem differentiam habere. Secũdum originem vero differunt, si vnus originem habet, alter origine caret. Vel si originem habentium, origo vnius differt ab origine alterius. Huiusmodi ergo existentia variatur secundũ originem solam, non secundum aliquam qualitatis differentiam, tam secundum rei qualitatem, quam secundum eius originem variatur existẽtia, vbi singulis personis est substantia singularis, & propria, & origo diuersa. Ecce quod iam diximus, quia generalis existentiarum variatio triplici distinguitur modo, aut secundum solam existentis qualitatem, aut secundum solam ipsius originem, aut secundum vtriusque alterationem.

Existentia variatur secundum originem.

Iuxta quid varietur personarum existentia in humana natura, & iuxta quid varietur in natura angelica.

CAPVT XIV.

IN humana pro certo natura (quam per experientiam nouimus) personarum existentiam tam secundum personarum qualitatem, quam secundum ipsarum originem variari videmus. Certe omni humanę personę est qualitas singularis, & propria, per quam absque

De varietate humana existentia.

que omni ambiguitate differt à qualibet alia. Si etiam singulis quibuscunq; est origo propria, ab omnibus aliis diuersa, & singulari proprietate discreta. Nam aliud præcipuum est isti, & aliud illi, quoniam alius est pater istius, & alius est pater illius. Et vbi vnius pater est pluribus, alia tamē est paternæ substantiæ decisio, vnde propagatus est alius. Videmus itaq; (vt dictū est) in humanis personis existentiarum proprietatem variari quidem, tam secundum singulorum qualitatem, quam secundum singulorum originem. In angelica autem natura nulla est propagatio, sed sola, simplexq; creatio. Est ergo singulorum, simul & omnium vnum solū indifferensq; principium. Vnum si quidem principium habent omnes solum creatorem, & singuli etiam simul omnes secundum solam creationem. Sunt autem in angelica natura tot substantiæ quot personæ, & iccirco oportet eas qualitate differre. Nam si nulla qualitate differrent, proculdubio plures substantiæ non essent. Variatur existentiarum differentia in angelica natura secundum solam qualitatem, in humana vero (vt iam dictum est) tam secundum qualitatem, quam secundum originem.

Angelica existentia quando variatur.

Quod diuinarum existentiarum differentiam oportet quærere circa originem solam.

CAPVT XV.

IN diuinis autem (vt probatum est) personis, nihil omnino dissimilitudinis, nihil est inæqualitatis. Qualis est persona vna, talis est & alia, talis nihilominus & tertia. Vbi ita omnes sibi inuicem consimiles, & coæquales sunt, secundum qualitatem quidam differre non possunt. Quibus enim per omnia ē vnum & idem (& sicut perspicua ratio probauit) sume simplex esse, nullo modo possunt aliqua qualitatis differentia ab inuicem distare. Qui igitur nullatenus possunt iuxta aliquam qualitatis proprietatem alternatim differre, relinquitur vt credantur iuxta modum originis, aliquam differentiam habere. Nam vbi nulla differētia est, nulla omnino pluralitas esse potest. Pluralitas itaq; personarum cōuincit, q̄ in illa trinitate discretiua proprietas, proprietatumq; differentia deesse non possit. Sed quoniam identitas substantię omnem qualitatis differentiam penitus excludit, differētes personarum proprietates circa solam originem quærere oportebit. Vt igitur breuiter perstringamus quod diffusius dixim⁹, patet quod in diuina natura variatur existentiarū pluralitas secundum solam originem, in angelica autem natura secundum solam qualitatem, in humana vero natura tam secundum qualitatem, quam secundum originem. Ecce iam inuenimus, quod superius quærere proposuimus, quomodo videlicet possit esse alietas personarū sine omni alietate substantiarum. Inuenimus namque quod plures illæ in diuinitate personę quamuis habeant vnum & idem, & per omnia indifferens esse, quod pertinet ad identitatem substantiæ, possunt tamen secundum originalem causam mutuā differentiam habere, si vnus exeat à seipso, alter originem trahat ab alio, & si originē habentes differant in obtinendi modo, vnde autē alteratur proprietas personarum, inde proculdubio æque variatur proprietas existentiarū. In diuina namq; natura circa originem solam oportet quęrere tam personarū, quam existentiarum differentiam.

Vbi non est pluralitas, non differentia esse potest.

Quod in natura diuina sit existentia quæ ex pluribus communis, & est existentia quæ est omnibus incommunicabilis.

CAPVT XVI.

NOmine existentiæ (vt ex superioribus patet) intelligitur, quod habeat substantiale esse, & ex aliqua proprietate. Proprium est mixtorum habere substantiale esse ex sola propagatione, proprium est hominum habere substātiale esse

Habere esse substantiale ex propagatione, cuius sit proprium.

tiale esse ex propagatione simul, & ex procreatione. Nam caro propagatur, anima procreatur. Proprium est angelorum, habere substantiale esse ex sola creatione. Proprium est diuinæ naturæ, habere supersubstantiale esse, sed sine creatione & inchoatione. Existentia vero alia pluribus communis, alia autem omnino incommunicabilis. Nam vt de illis taceam quę non cõmunicant nomen personæ, & commune est diuinæ simul, & angelicæ, & humanæ naturæ, habere rationale esse, sed tam angelicæ quam humanæ proprium est non esse ex se, sed aliunde: solius autem diuinæ naturæ non aliunde, sed ex seipsa esse. Existentia vero incommunicabilis est, quæ non nisi alicui personæ conuenire potest. Sed (vt de cæteris taceamus) in diuina proculdubio natura est existentia, quę est pluribus communis, & est ibi existentia, quæ omnino est incommunicabilis. Existentiam demonstratum est superius substantiam significare, non tamen simpliciter, sed cum proprietatis alicuius denotatione quæ pertineat ad considerationem originalis causæ. Ad considerationē vero originalis causæ pertinet non solum quærere & inuenire originem esse vbi est, immo etiam quærere & inuenire eam non esse vbi non est. Diuinæ itaque existentiæ est habere substantiale, immo supersubstantiale esse sine creatione, sine inchoatione, quoniam proprium est omni substãtiæ quæ vere nomen habet ex re, habere quidem esse compositum, & accidentibus subesse. Sola autem diuina substantia (quod est supra naturam substantiæ) habebit simplex esse, & incompositum, & nulli inhærenti subiectum. Et iccirco recte dicitur habere non tam substantiale, quam supersubstantiale esse. Sciendum vero est, quod existentia designat substantiale esse, sed aliquando quod sit ex communi, aliquando quod sit ex incommunicabili proprietate. Communem autem existentiam dicimus, vbi intelligitur esse habens ex proprietate communi. Incommunicabilem vero, vbi intelligitur esse habens ex proprietate incommunicabili. Tam vero est proprium diuinæ substantiæ non esse ab alia aliqua substantia, sed solum à semetipsa, quam vere est proprium personę originem non habenti non esse ab alia aliqua persona. In vno autem intelligitur proprietas communis in altero vero proprietas incommunicabilis. Commune est autem omnibus personis diuinis esse substantiam illã, quæ non est ab alia aliqua substantia, sed à semetipsa. Substãtia igitur diuina quãdo dicitur, vel intelligitur esse à semetipsa, idem est quod communis existentia. Ecce de existentia communi, nunc videamus de existẽtia incõmunicabili.

De duplici existentia.

Qua ratione in diuinitate possint esse incommunicabiles existentiæ, & quod tot sint, quot personæ.

Caput XVII.

ILlud veraciter incommunicabile est, quod commune quidem non est, sed nec esse potest. Considerandum itaque, vtrum vel quomodo in diuinitate possit incommunicabilis existentia esse. Sed in illa absque dubio trinitate, oportet tot personales proprietates esse quot sunt personæ. Proprietas autem personalis pro certo est incommunicabilis. Proprietas personalis est ex qua vnusquisque habet esse is, qui ipse est. Personalem proprietatem dicimus, per quam quilibet vnus est, ab omnibus aliis discretus. Nũquam enim personam dicimus nisi aliquem solum à cæteris omnibus singulari proprietate discretum. Si igitur personalem proprietatem communicabilem esse contendas, idem est ac si dicas vnam personam posse esse duas. Sed si vna dicitur gemina, & gemina vna, facile conuincitur quod neutra earum sit vlla persona, quia neutra ab alia est singulari proprietate discreta. Hinc ergo aperte

In trinitate tot sunt proprietates quot personæ.

Quid sit proprietas personalis.

Personalis proprietas est omnino incommunicabilis.

colligimus quod superius iã diximus, quod proprietas personalis omnino sit incommunicabilis. In illa personarum trinitate absque dubio est necesse personales, hoc est incõmunicabiles proprietates esse. Sed sicut est probatum, eadem est differentia personarum, & existentiarum. Si igitur proprietatibus incommunicabilibus differunt personæ, vtique & incommunicabilibus differunt & existentiæ. Oportet autem vt sit incommunicabilis existentia, cui est incommunicabilis differẽtia. Quot igitur in diuinitate personæ, tot incõmunicabiles existentiæ.

Quod quantum ad diuina nihil aliud est persona quam incommunicabilis existentia

Caput XVIII

ET si diligentius coesideremus, quãtum ad diuina, nihil aliud ibi est persona quam incommunibabilis existentia, vt superius probatum est, omnis proprietas personalis omnino est incommunicabilis. Et item eadem est in diuinis differentia personarum, & differentia existentiarum. Quid itaque ibi erit incommunicabilis existentia, nisi habens supersubstantiale esse ex proprietate personali? Et quid est persona diuina, nisi habens diuinũ esse ex proprietate incõmunicabili? Sed quid est diuinum esse nisi supersubstantiale esse? Nam siue dicas diuinum, siue supersubstantiale, siue summe simplex, siue omnipotens esse, vel quomodolibet huiusmodi ad idem videtur respicere. Tam itaque persona diuina, quam diuina existentia habet diuinum esse, tam ista quam illa habet esse supersubstantiale, vtraque proprietatem personalem, vtraque incommunicabilem. Vides quia totum quod dicitur de vna potest dici & de alia. Itaque (sicut dictum est) quantum ad diuina nihil aliud est persona diuina, quam incommunicabilis existentia.

Incommunicabilis existentia quid sit.

Quod possint plures existentiæ esse, & quod consequens est plures personæ, vbi non est nisi vnitas substantiæ.

Caput XIX.

QVoniam ex antedictis tenemus quod in diuinitate possunt esse plures existentiæ, nunc est cõsiderandum si possunt ibi esse salua vnitate substantiæ. Si hoc vsus haberet, dici vtique posset, sicut ab eo quod est esse essentia, sic ab eo quod est sistere sistentia. Rides fortasis qui hoc audis, vel legis, sed malo te ridere, quam quæ dicere velim parum intelligere, & incaute deridere. Si itaque sistentiam dicere vsus haberet, quemadmodum essentiam, simpliciter rei esse significaret. Nunc itaq; sub nomine existentię aliquid amplius oportet intelligere. Sicut enim subsistentia recte dicitur ex eo quod alicui subsistat, sic existentia ex eo recte dici potest quod ex aliquo esse habeat. existẽtia igitur significat rei esse, & hoc ipsum ex aliqua proprietate. Quis autem non videat quod sit differens existentia vnum esse omnipotentem ex proprietate ista, & alium esse omnipotentem ex proprietate alia. Quamuis enim vtrisque sit vnus modus essendi, non tamen vtrisque est vnus modus existendi. Quis quæso dicat impossibile, seu etiam incredibile, si duo vel tres dicantur æque potentes, etiam æque sapientes esse? Vel quid dicitur impossibile, seu etiam incredibile, si hoc ipsum quod communiter sunt, vnus dicatur habere ex proprietate vna, & alius dicatur habere ex alia? Non itaque videtur impossibile, vel incredibile plures existentias, & quod consequens est plures personas esse in diuinitate, quas si æquipotentes dicimus & manifesta ratione conuincimus, fateri oportebit quod si omnipotentiam habet vna omnipotentiam habebit & alia. Constat autem apud omnes theologos indubitabili ratione, quod in vera

Vnde subsistentia & existentia dicantur.

Idem modus essendi non tamen idem existendi.

in vera diuinitate sit summe simplex esse. erit ergo necesse vt idem ipsum sit ibi omnipotentiam esse quod omnipotentiam habere, & quod non aliud aliquid sit omnipotentia quã diuina substantia. Omnipotentia autem (vt alias probauimus) non potest esse nisi vna. Ecce ergo ex eo quod est cunctis probabile, etiam ex eo quod secundum theologos est necesse, colligitur quod quærimus, quia possunt esse plures existentiæ, vbi non est nisi vnitas substantiæ.

In rebus creatis diuersum est esse, & id quod est: rebus increatis idē.

Vt autem propter subtiliores adhuc aliquid subtilius loquamur, in rebus naturalibus & creatis diuersum est esse, & id quod est. in rebus autem increatis, idem ipsum esse, & id quod est. Constat itaque diuinam substantiam, nihil aliud esse quã substantiale, immo supersubstantiale esse. Substantiale in quantum tale quid est quod consistit in seipso, supersubstantiale inquantum ei nihil inest velut in subiecto. Timentes itaque vbi non est timor, recte timerent fateri personas secundum substantiam dici, si persona simpliciter substantiale esse significaret, nec aliquid consignificaret. Significat autem habentem substãtiale esse ex aliqua singulari proprietate. Ideo ergo fidenter fatemur personas in diuinitate secundũ substantiam dictas, & substantiam significare, & plures ibi personas, non plures substantias esse. Quia sunt ibi plures habẽtes vnum & indifferens esse ex differenti proprietate. Vnitas itaque ibi est iuxta modum essendi, pluralitas iuxta modum existendi. Vnitas essentiæ quia vnum & indifferens esse, plures personæ quia plures existentiæ. Piæ quærentibus ista (vt puto) debent sufficere. Nam vt ad plenum in tanta profunditate sibi satisfaciat in hac vita, nemo debet expetere vel expectare. Notandũ autem de persona, atque existenti quomodo se habeat vna cum altera. Quod enim dubitatur ex alterutra, vicissim probatur ex altera. Nam quod in diuinitate oporteat plures esse, facilius probatur ex notione personæ, sed quod possint plures esse in vnitate substantiæ, læuius conuincitur ex consideratione existentiæ.

Quomodo intelligendum sit, vel quomodo conuenire possit quod quidam dicunt tres substantias, & vnam essentiam, quidam tres subsistentias, & vnam substantiam, alij autem tres personas, & substantiam, vel essentiam vnam.

Caput XX.

Forte à me aliquis expectat audire, quomodo oporteat intelligere, vel quomodo possit conuenire, quod quidam dicunt tres substantias, & vnam essentiam, quidam tres subsistentias, & vnam substantiam, alii autem tres personas, & substantiam, vel essentiam vnam. Multum dissentire, & omnino cõtrarium videtur, quod latini vnam in diuinitate substantiam, græci tres esse fatentur. Sed ablit ab eis diuersa credere, & hos vel illos in fide errare. In hac ergo verborum varietate intelligenda est veritas vna, quamuis apud diuersos sit nominum acceptio diuersa. Quod personæ ab aliis substantiæ, ab aliis subsistentiæ dicantur, ad idem respicere videtur. Certum est quod respectu eorum quæ eis solent inesse diquibus videntur subesse. Scimus auctuntur substantiæ, vel subsistentiæ tem quod vbique terrarum Christi ecclesia psallit, quia in personis est proprietas, in essentia vnitas. Propter eiusmodi proprietates quæ personis diuinis inesse videntur, quibus ab inuicem distinguuntur, iuxta nonnullam eorum similitudinem quæ veraciter sibi inhærentibus subsunt (quamuis minus proprie) substantiæ, vel subsistentiæ dici possunt. Nam tres illos in trinitate siue dicantur personæ, siue substantiæ, siue subsistentiæ, nihil aliud oportet intelligere quam habentes substantiale esse sub discretiua, & differenti proprietate. Iccirco aut nominibus alludendo dixi sub discretiua, non ex di-

ſi rectiua proprietate, vt intelligas vnde illi in trinitate dicantur ſubſtantiæ, vel ſubſiſtentiæ, quamuis improprie. Dicimus quidē proprietates perſonis ineſſe, ſed illarum ineſſe (ſi bene perpendimus) non dat ſubſiſtere, ſed exiſtere. Et iccirco perſonę rectius dicuntur exiſtentiæ, quam ſubſtantiæ, vel ſubſiſtentiæ. Qui vero ſola diuina attendunt, nullam proprietatem inueniunt qua diuina eſſentia differat ab alia aliqua diuina, quia non eſt in diuinitate niſi vna ſola, ſicut proprietatibus ibi differt vna perſona ab alia. Non igitur iuxta hanc conſiderationem inueniunt quomodo illam vnitatem ſubſtantiam dicant, & eam iccirco ſimpliciter & ſatis proprie eſſentiam vocant. Et pluralitatem illam vbi proprietates inſunt (quamuis minus proprie) ſubſtantias nominant. Et quidē in illa eſſentia increata proprietas nulla' inuenitur qua differat ab alia increata, vbi (vt iam dictum eſt) non eſt niſi vna ſola, inuenitur tamen proprietas in ea, per quam differat à qualibet creata eſſentia. Hoc quidem attendentes non ſolum eſſentiam, ſed etiā ſubſtantiam nominant. Nomen vero ſubſiſtentiæ à propria ſignificatione ad perſonarū deſignationem tranſſumunt. Vt autem inter ſubſtantiam & ſubſiſtentiam iuxta horum acceptionem breuiter diſtinguam, per ſubſtantiam intellige (quod ſuperius dixi) exiſtentiam communem, per ſubſiſtentiam (quod dixi) exiſtentiam incōmunicabilem. Qui igitur ex his quæ ſuperius poſui nouit quomodo in vnitate ſubſtantiæ plures poſſint eſſe exiſtentiæ, nouit nihilominus quomodo ibi poſſint plures eſſe ſubſiſtentiæ. Non me latet ſubtiliori ratione iſta diſcuti poſſe, ſed puto hoc ſimplicioribus, & qualibus deſeruio debere ſufficere. Illud autem notandum, firmiterque tenendum, vt tres illos in trinitate ſiue ſubſtantias, ſiue ſubſiſtentias, ſiue perſonas nominare audias, ſecundum ſubſtantiam dictum intelligas. Nam in his omnibus quantum ad rei veritatem nihil aliud oportet intelligere, quam tres habentes rationale eſſe, ex differenti & perſonali proprietate. Conſtat enim quod vbi rationalis ſubſtantia non eſt, rationale eſſe haberi non poteſt. Conuenit autem omni perſonæ habere rationale eſſe ex incommunicabili proprietate. Non dicam apud græcos qui (vt ſcribit Auguſtinus) aliter accipiunt ſubſtantiam, quam nos, ſed apud latinos puto nullum nomen inueniri poſſe quod poſsit melius aptari pluralitati diuinæ quam nomen perſonæ. Et quidem fideli animo nihil magis authenticum eſſe debet, quam quod in ore omnium ſonat, & catholica authoritas confirmat.

Lib. 7. de Trinitate c. 4.

Definitio perſonæ, non cuiuſcunque, ſed ſolius creatæ.

Caput XXI.

ECCE quod ſuperius propoſuimus, prout potuim⁹ executi ſumus, quid videlicet ad inuicem differant ſignificatio ſubſtantiæ, & ſignificatio perſonę. Et qua ratione plures perſonæ conſiſtere valeant in vnitate ſubſtantiæ. Conſideremus nunc itaque ſi placet, vtrum data illa de perſona diffinitio Boetii poſsit conuenire omni & ſoli. Nam ſi inuenta fuerit generaliter, & ſufficienter data, fruſtra proculdubio quæritur alia. Definitio autem vt perfecta ſit, oportet vt totum, & ſolum definiendæ rei eſſe cōmprehendat. Nam vt ex re nomen habeat, oportet vt ſe vſque ad definiti fines extendat, nec excedat vt conueniat omni & ſoli, & vt poſsit in ſeipſa conuerti. Eſt autē definitio Boetii de perſona, quod ſit rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Vt itaq; generalis ſit, atque perfecta, oportet vt rationalis naturæ omnis ſubſtantia indiuidua ſit perſona, & econuerſo omnis perſona ſit rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Quæro itaque de ſubſtantia illa diuina cū ſit nō niſi vna ſola, quæro (in-

Quid ad perfectam definitionem requiratur.

Definitio perſonæ.

(inquam) verum sit indiuidua? Nam quod illa substantia sit quædam personarum trinitas, absque dubio creditur (& vt superius probatum est) manifeste conuincitur. Si igitur diuina substantia dicenda est indiuidua, aliqua rationalis naturæ indiuidua substãtia erit aliquid quod non est persona. Nam trinitas quę diuina substãtia est, nec persona est, nec persona recte dici potest. Iuxta hoc itaq; hæc definitio personæ non videtur soli personæ posse cõuenire. Si vero illa substantia non est dicenda indiuidua, constat pro certo quia aliqua persona est, quia diuina, quæ non est indiuidua substantia. Definitio itaque ista personæ non potest omni conuenire, siue ergo esse, siue non esse indiuidua substantia diuina dicatur, dicta illa definitio generalis non esse deprehenditur.

Descriptio personæ, non cuiuscunque, sed solius increatæ.

CAPVT XXII.

PRoculdubio quod infinitum est, digne diffiniri non potest, poterit tamen fortasis ad aliquẽ diuinæ cognitionis prouectum prouenire, si studuerimus qualem Dominus dederit descriptionem, personæ diuinæ assignare. Iuxta illam itaque existentiæ significationem quam superius exposuimus, nõ inconuenienter fortasis dicere poterimus, quod persona diuina sit diuinæ naturæ incommunicabilis existentia. Nomine existentiæ (vt ex superioribus palam est) intelligere significatur quod substantiale quid sit & alicunde, quod quidem commune est omni substantiæ. Est autem existentia generalis quæ sit omnibus substantiis communis, & est generalis solis & omnibus rationalibus communis. Et est specialis solis angelicis, vel solis substantiis humanis communis. Sed huiusmodi omnes excluduntur in eo quod existentiæ significatio restringitur, & diuinæ naturæ additione determinatur. Item in diuina natura inuenire poterimus si diligenter consideremus, & existentiam pluribus communem, & existentiam vni soli personæ conuenientem, & eo ipso incommunicabilem. Sed quæ est pluribus communis, excluditur in eo quod incommunicabilis dicitur. Non inconuenienter itaque dicere possumus (vt credimus) de diuina persona, quod sit naturæ diuinæ incommunicabilis existentia.

Persona diuina descriptio.

De existentia communi & particulari.

Descriptio personæ quæ videtur soli, & omni posse conuenire.

CAPVT XXIII.

ET si diuiduum dicamus tam illud quod per plures personas quam illud quod per plures substantias potest distribui, & à pluribus communiter, & à singulis integraliter possideri, illud vero dicamus indiuiduum, quod non nisi soli vni possit aptari, si inquam iuxta hunc modum diuiduum & indiuiduũ velimus accipere, poterimus fortasis non inconuenienter dicere, quoniã quam verũ est quod quælibet creata persona est rationalis naturæ indiuidua substantia, tam verũ est quod quælibet persona increata est rationalis naturæ indiuidua existentia. Sed vt manifestius fiat quod dicimus idipsum diligentius discutiamus. Diximus superius nomine existentiæ significari substantiale esse. Significat absque dubio iuxta superius datam determinationem non illud vnde substantia dicitur sed quod est in ea principale & conuenit omni substantiæ. Est autem ei principale non quod habet subesse & quod aliquid habet ei velut subiecto inhærere, sed quod tale quid est, quod consistat in seipso & nulli hæreat velut in subiecto. Hoc itaq; commune est omni substantiæ humanæ, angelicæ, diuinæ. Recte hoc sane in substãtia creata dignius, & principalius dicitur, in quo diuinę similitudini magis appropinquatur. Nã in eo ipso quo accidentibus subest à diuina

Quid sit omni substantiæ commune.

diuina similitudine degenerare videtur, ab eo itaque quod omni substantiæ principale est, rectius essentia, quâ substantia dici potest. Notatur autem (vt dictum est) nomine existentiæ & quod habeat esse in seipso, & quod habeat esse ex aliquo. Ex hoc ipsum omni substantiæ constat esse commune. Nam omne quod est, vel est à semetipso, vel alio aliquo. Cætera quæ sunt in eadem descriptione satis ex superioribus patent, & noua expositione non indigent, cur videlicet non quælibet existentia, sed sola indiuidua vel incommunicabilis dicatur persona.

Item descriptio personæ quæ videtur soli & omni posse conuenire.

CAPVT XXIV.

FOrtassis erit planius, & ad intelligendum expeditius, si dicimus quod persona sit existens per se solum iuxta singularem quendam rationalis existētiæ modum. Quomodo quod dicitur existens accipiendum sit, satis ex superioribus innotuit. Ideo autem & per se solum adiungimus, quia persona nunquam rectè dicitur nisi vnus aliquis solus à cæteris omnibus singulari proprietate discretus. Sed existere per se solum commune est omnibus indiuiduis tàm animatis, quam inanimatis. Nunquam autem dicitur persona nisi de rationali substātia aliqua. Ideo ad id quod præmissum est, existens per se solum adiungitur, secundum singularem quendam rationalis existētiæ modū. Modus autem rationalis existentię alius est cōmunis eiusdem naturæ pluribus substantiis, alius eiusdem substantiæ pluribus personis. Sed personalis proprietas singularē rationalis existentiæ modum requirit sine quo persona nunquā subsistit. Vt ergo existens per se solum persona esse posit, singularem aliquem rationalis existentiæ modum habere oportebit. Quomodo autem singula accipienda sunt satis ex superioribus patet, idcirco in ipsis explanandis immorari nō oportet. Hæc sicut pro modulo nostro potuimus de personę significatione, variatione, descriptione digessimus. Si quis autem nomen indiuidui, nomen personæ, vel existentiæ aliter quam assignauimus accipit, & secundum acceptionem nō nostram, sed suam argumentando procedit, & ratiocinationis suæ exitum ad inconueniens deducit, sciat quoniam aduersum me nihil agit. Et si putat agere, seipsum illudit, & nescit.

Quod proprium sit diuinæ naturæ, personarum pluralitatem habere in vnitate substantiæ, & eo ipso habet ab alis differre.

CAPVT XXV.

PRoprium est diuinæ naturæ personarum pluralitatem habere in vnitate substantiæ. Econtra vero propriū est humanæ naturæ, pluralitatem substantiarum habere in vnitate personæ. Nam quod humana persona in simplicitate substantiæ quandoq; inuenitur, non de naturæ ipsius conditione, sed de conditionis ipsius corruptione fore deprehenditur. Hinc est facile perpendere de proprietate diuina, atque humana, quomodo vna alteri videatur opposita. His itaque duabus quasi ex opposito alteri secus respicientibus, & velut per contrarium sibi inuicem respondentibus, angelica proprietas velut media interponitur, & altrinseca similitudine hincinde ambabus coniungitur, commune habens cum diuina nunquam habere substantiarum pluralitatem in vnitate personæ, commune habens cum humana nunquam habere personarum pluralitatem in vnitate substantiæ. Ecce quomodo angelica proprietas velut proportionali quadam ratione contrariorum dissidentiam sua interpositione connectit, & alternantium dissonantiam in vnam harmoniam componit. Hæc tamen dicens scio nōnullos de Angelis aliter sentire.

tire. Nam sunt vsque hodie qui putant eos corpora habere. Sed si instantius quærerent, subtilius indagarent, indaginis huius veritatem (vt credimus) citius inuenirent. Quis sane sapiens inficiari audebit, quod rationalis naturæ proprietas tanto sublimior, tanto dignior sit, quanto ad incõpositæ, & summe simplicis naturæ similitudinem vicinius accedit? Quis autem neget creaturam incorpoream, & ab omni corporeæ concretionis adhæsione alienã, ad diuinã simplicitatem proprietatis suæ similitudine magis appropinquare? Familiarius inhærere, quam eam naturã quæ ex corporea & incorporea substantia componitur, & ad vnius personæ singularitatem ex duabus essentiis coniungitur? Absque dubio optimum genus creaturæ, quod consistit in sola, & simplici puritate spiritualis naturæ. Quod ergo est in operatione humana humani corporis effigies sine capite, hoc esse videtur in operatione diuina, vniuersitatis fabrica sine optimo genere creaturæ. Ad hoc illud accedit quod superior ratio de angelica proprietate disserit. Quis tibi (quæso) videtur ordo decentior, quis summe sapientis dispositioni conuenientior, si in illa naturarum trinitate, diuinæ videlicet angelicæ humanæ dicantur duarum proprietates tertiæ omnino per cõtrarium oppositæ nulla ibi media interueniente, aut vero si dicantur quod duas extremas tertia interueniat, & altrinseca similitudine alternatim coniuncta, dictam contrarietatem in vnam harmoniam componat? Sed si hoc nostræ demonstrationis documentum sit adhuc alicui forte suspectum, attendat quid sibi, euãdere debeat euangelicum testimonium. Nonne ex euangelio innotuit, quod Dominus ab vno homine legionem dæmonum eiecit? Continet autem vna legio sex millia sexcenta sexagintasex. Si tot ab vno homine electi sunt, tot in eo ante electionem fuerunt. Si dæmones corpora habent, vbi quæso in eo fuere? In spiritu, an in corpore? Constat autem quia omne corpus longitudinem, latitudinem, altitudinem, locales videlicet dimensiones habet, & eo ipso sine locali capacitate subsistere non valet, qualem quidem spiritus omnino non habet. Ergo non in spiritu, sed in corpore fuerunt. Sed quomodo vel in qua hominis parte tot corpora esse potuerunt? Sed dicis fortasis quod angelici spiritus tam boni quam mali subtilia corpora habent. Sed quantumcunque subtilia duo eiusdem præsertim quantitatis corpora, vnum eundemq; locum occupare non valent. Cuius ergo quæso exiguitatis putas angelicum corpus esse, si credas vel solam hominis pellem corpori detractam, tot angelica corpora posse comprehendere? Sed ecce hoc dum per excessum diximus, à nostro proposito lõgius euagati sumus. Puto autem pio, & simplici animo debere & posse sufficere ea quæ dicta sunt de proposita quæstione, quomodo videlicet nihil dissonat rationi, quod iubemur vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate venerari.

DE TRINITATE
Liber Quintus.

Quoniam iam constat de diuina substantiæ vnitate, & personarum pluralitate, constat & de concordi vnitatis & pluralitatis adinuicem habitudine, superest de personarum proprietatibus quærere.

Caput I.

QVemadmodum alias iam diximus, conuenit omni personæ habere rationale esse ex incõmunicabili proprietate. Persona autem diuina supra id adhuc amplius exigit, vt merito diuina dici possit. Proprietas autem diuinæ personæ exigit diuinum esse, diuinum esse idem est quod supersubstantiale, idem quod

Diuinum esse quid sit.

quod ſumme ſimplex eſſe, cui idē ipſum A eſt eſſe quod ſapere. Hoc autem ſolum modo habet eſſe ſubſtantia diuina, & iccirco merito dicitur ſuperſubſtantialis eſſentia. Et quoniam in diuina natura non eſt niſi ſolum ſumme ſimplex, & indifferens eſſe, ideo ibi confitemur vnitatem ſubſtantiæ. Sed quam conſtat de vnitate ſubſtantiæ, tam veraciter conſtat de perſonarum pluralitate. Vbi autem nulla eſt alietas, nec poteſt eſſe pluralitas. Sed nec alietas eſſe poteſt, vbi nulla differentia eſt. Quomodo ergo pluralitas poteſt conuenire cum B indifferenti eſſe? Sed vbi non eſt diuerſum eſſe, poteſt eſſe differens, & diſcretum exiſtere. Vbi enim plures habent indifferens eſſe ex differenti origine, ſic ſeruant vnitatem ſubſtantiæ, vt tamen non deſint plures exiſtentiæ. Sicut autem ſuperius mōſtrauimus, nihil aliud eſt perſona diuina quam incommunicabilis exiſtentia. Notandū itaq; quod quælibet exiſtentia diuina ſi vel vnum aliquid inuenitur habere incommunicabile, ex eo vtique ſolo deprehenditur, atq; conuincitur perſona eſſe. Nam C etiamſi plura habeat incommunicabilia, ſufficit tamen vnum ſolum ad comprobandum, quod ſit perſona. Nam ex eo conſtat, quod ſit aliquis ſolus ab aliis omnibus ex illa proprietate diſcretus. Hęc de his quæ ſuperius dicta ſunt, quaſi recapitulando perſtrinximus, vt ad ea quæ adhuc inquirenda reſtant, quanto exercitatiores, tanto promptiores accedamus. Sed quoniam conſtat de diuinæ ſubſtantiæ vnitate, conſtat de perſonarum pluralitate, conſtat & de con- D cordi vnitatis, & pluralitatis mutua habitudine, locus poſtulat nunc de ſingularum perſonarū proprietatibus quærere, & ſingularum propria ſingulis aſſignare. Nam quod tres illi in trinitate ſiue dicantur perſonæ, ſiue exiſtentiæ, ſiue alio quolibet nomine, quod tres illi inquam, quibuſdam proprietatibus diſtinguantur iam nouimus, & quod eas eiſca ſolā originalis cauſæ differentiam quærere debeam⁹ agnouimus. Sed quæ quibus ſigillatim conueniant, necdum ratiocinando apprehendimus. Studeamus itaq; nunc in his, ſicut in aliis antea dictis, vt quod tenemus ex fide, detur nobis ratione apprehēdere, & demonſtratiuæ certitudinis atteſtatione firmare.

Quod iucundiſſima perſonarum germanitas non poſſit deeſſe in ſumma fœlicitate, nec ordinatiſſima proprietatum habitudo in ſumma plenitudine.

CAPVT II.

PRimo itaq; illud dicamus, quod naturali quodam inſtinctu, omnes in commune agnouimus, & vſu cōtinuato quotidianis experimentis probam⁹, patet profecto, quod perſonarū pluralitas quanto germanior, tanto eſt coniunctior, & quanto coniunctior, tanto & iucundior. Quis autem atteſtari audeat, vel æſtimare præſumat, quod in illa ſummæ fœlicitatis plenitudine deſit, quod magis iucundū agnoſcitur, illud inſit, quod minus iucundū nullatenus dubitatur? Si itaque vnaquæque perſona à ſeipſa eſſe dicitur, talis vtique pluralitas nulla ſibi affinitate cōiungitur, nulla mutuo germanitate copulatur. Quis autem credere poſsit, vel affirmare auſit, quod illa ſummæ vnitatis pluralitas, tam ſit ex vno coniuncta, ex uno tam longinqua, & ad inuicem velut omnino peregrina, vt ex ea parte qua vnum ſunt, ſit ſumma indifferentia, ex ea vero parte qua in plures ſecernitur, ab omni ſint coniunctione aliena? Quæ tibi (quæſo) pluralitas pulchrior, quę tibi (quæſo) conuenientior videtur, an illa quæ ordinatiſſima quadam proprietatum varietate diſtinguitur, & decentiſſimo quodam proportionalitatū modo miranda ratione contexitur, an illa quæ nulla differentiarū concordia, vel concordiali differentia viciſsim ſibi cōnectitur, nulla alietatum ordinatione perornatur? Neminem puto æſtimare quod magis pulchrum eſt, ſummę pulchritu-

chritudini posse deesse, & quod minus pulchrum est ipsi inesse. Credi itaque oportet, quod nec iucundissima personarū germanitas potest deesse in summa fœlicitate, nec ordinatissima proprietatum varietas in summa pulchritudine. Sed ne hæc quam proposuimus ratio alicui forte probabilis magis quam necessaria videatur, hoc ipsum quod dicimus altiori adhuc ratione inuestigetur.

Quod exigit rerum natura vt sit aliqua persona quæ sit a semetipsa & non ab alia aliqua.

CAPVT III.

QVod in primordio huius operis dictum est de substantia, idem ipsum hoc loco absq; vlla hæsitatione dici potest de persona. Vtrobique namque eadē ratio occurrit, & de similibus simile iudicium sumit. Dictum est ibi de substantia, dicatur hic de persona, quod oportet vt aliqua existat, quæ sit à semetipsa, & non ab alia aliqua, alioquin in vna diuinitate essent absque dubio personæ infinitæ. Nam si ista esset ab illa, & illa ab alia, & iuxta hunc progressionis modum quælibet vna esset ab alia aliqua, huiusmodi concatenationis productio, absque dubio in infinitum procederet, & eiusmodi productionis terminus nullus occurreret, sicq; fieret vt rerum series, & ordo qui sine principio esse non valet, principium nō haberet, principium inquam nō tam temporis, quam originis, vel cuiuscunque originis. Sed in his & eiusmodi aliis est ipsa veritas adeo manifesta, & ratio perspicua vt omnino non egeant probatione aliqua. Nam quod nullus facit quod facere non valet, quod nullus potest dare, quod ipse nō habet, quod quicquid cœpit esse aliquando non fuit, quod quicquid est, quod aliquando non fuit, hoc ipsum esse ex tempore cœpit, quod nulla compositio sine componente, nulla partitio sine distribuente, quod sit quo nihil est maius, quod sit quo nihil est melius, patet omnibus intellectum habentibus, & ratione vtentibus. Hæc & huiusmodi qui audit, (si sensum verborum percipit) statim acquiescit, neces vnde dubitare possit. Ne igitur contra conscientiam nostram, diuinarum personarum numerum in infinitū extendamus, oportet proculdubio vt concedamus, quod aliqua persona ex semetipsa existat, & aliunde omnino originē non trahat. Personam autem cum constet esse nō de alia aliqua persona, quam de semetipsa, consequenter quærere oportet vtrum sit communicabilis, an incommunicabilis existentia, hoc est si sit solius vnius ex semetipsa personam esse, an hoc ipsum possit esse pluribus commune.

Quod non possit esse nisi sola vna persona, quæ sit à semetipsa.

CAPVT IV.

QVoniam diligentiorem considerationem locus iste expostulat, & nos ad sublimiorem intelligentiā vocat, ædificantium more oportet nos ibi quasi altius fodere, & in profundo certitudinis solido ratiocinationis nostræ fundamentum locare, vt ibi necesse est operis nostri structuram ad secretioris intelligentiæ sublimiora cōsurgere. Inde ergo incipiendum est, vnde à nemine dubitari potest. Constat sane quia omne quod est, aut compositum esse habet, aut simplex. Constat nihilominus quoniā omne quod habetur, aut secundum participationem, aut secundum plenitudinē habetur. Aliud est ex pluribus & diuersis, vnum aliquid componere, atque aliud quod vnum est in plura diuidere, & per multos pro arbitrio distribuere. Sed sicut iam diximus, nec compositio sine componente, nec partitio est sine distribuente. Videamus ergo si illud quod veraciter deprædicatur à semetipso esse, possit habere compositū esse. Constat autem quia omnis cōpositio compositore eget, & quod sine beneficio compositoris esse non valet,

proculdubio idipsum quod est à semetipso non habet. Patet ergo quia quod à semetipso est, compositum esse habere non potest. Quod ergo omni origine, & authore caret, summe simplex esse habere oportet. Cui vero est summe simplex esse, oportet vt idem ei sit esse quod posse, sapientem quod potentem esse. Ecce de eius esse habemus quod quærimus, nunc de posse videamus. Quæramus itaque de eius posse, vtrum ei sit, an secundum plenitudinem, an secundum participationem. Sed vbi est participatio, simul est & distributio. Nam nec participatio sine distributione, nec distributio sine distributore. Qui ergo potestatem non nisi secundum participationem habere valet, proculdubio distributoris officio indiget. Constat itaq; de eo qui est à semetipso, quoniam si posse accepit participando, ipsum suũ posse est ei ex alterius beneficio. Sed si ex alterius beneficio est eius posse, profecto & esse. Quoniam sicut iam probatum est, non ipsi aliud & aliud est esse & posse. Itaque aut vtrumque à semetipso habet, aut vtrumque à semetipso non habet. Hinc ergo colligitur, quod is qui à semetipso est, posse ex potentiæ participatione habere non potest. Quod ergo non potest habere secundum participationem, habet secundum plenitudinem: Sed vbi est plenitudo potentiæ, ibi est omne posse, personæ igitur cui est idem esse quod posse, si ex semetipsa est ei suum esse, ex semetipsa est ei & suum posse. Sed suum posse est omne posse, ergo ex ipsa est omne posse, si ex ipsa est omne posse, ex ipsa est omne esse, ex ipsa omne existere. Ex ipsa itaque est omne quod est, ex ipsa omnis essentia, omnis existentia, omnis persona, omnis inquam persona humana, angelica, & diuina. Si ergo cæterarum quælibet ex ipsa esse habet, cõstat pro certo, quia sola ipsa principio caret, constat nihilominus quia nulla alia potest nisi ex ipsa esse, ex qua est omne posse. Vides certe, quia eiusmodi existentia omnino est incommunicabilis, nec potest esse pluribus communis.

Quod duæ in diuinitate personæ habeant aliunde quam à semetipsis esse iuxta alium existendi modum qui est ab æterno, nec tamen a semetipso.

CAPVT V.

HAbemus iam pro certo quod esse personam ex semetipsa omnino sit incommunicabilis existentia, possumus ergo inde manifeste colligere quod non sit incommunicabilis existentia esse personam aliunde potius quam à se. Alioquin in diuinitate non essent, sed nec esse possent plus quam duæ personæ. Propriæ proprium itaque est vni personæ ex semetipsa esse, cæteris autem commune ex semetipsis non esse. Vides ergo quod incõmunicabilis existentia communicabilem, immo communem producit, & quod illa ex ista procedit, & originem trahit. Ecce illum existendi modum iam indubitatã demonstratione collegimus, de quo in huius operis exordio locuti sumus, vbi probabilis magis quam necessaria ratione vti sumus. Vt enim ibi prælocuti sumus, triplex est existendi modus. Vnus qui est ab æterno, & à semetipso. Alius qui nec est à semetipso, nec ab æterno, & inter hos medius, qui est ab æterno, nec tamen à semetipso. Sicut enim superius probatum est, totæ tres personæ sibi sunt coæquales, & coæternæ. Sicut ergo ab æterno est existentia illa quæ à semetipsa existit, sic & ab æterno esse habet quæ ab eadem procedit. Ille namq; existendi modus qui est cõmunis personis duabus, habet esse ab æterno, nec tamen à semetipso. Vide ergo cæterorum proprietates quantum sunt diuersæ, immo omnino contrariæ. Harum proprietatum contrarietatem tertius existendi modus proportionali quadã ratione connectit, & ad inuicem cõcordiã sua mediatione duo extrema compo-

componit, habens commune cum vno esse ab æterno, commune habens cum alio non esse à semetipso. Habemus iam proprie proprium personæ vnius, habemus quid sit commune duabus, sed quæ sint singularum propria ratiocinando necdum apprehendimus.

Quod processio personæ de persona, alia sit tantum immediata, alia mediata, alia mediata simul & immediata.

CAPVT. VI.

EX rebus quas per experientiam nouimus, admonemur quid circa inexperta, & diuina quærere debeamus: *Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Vbi ad alta quidem ascendere volumus, scala quidem vti solemus, nos qui homines sumus & volare non possumus. Rerum ergo visibilium similitudine ꝓ scala vtamur, vt quæ in semetipsis per speciem videre non valemus, ex eiusmodi specula, & velut per speculum videre mereamur. In rebus humanis videmus quod persona de persona procedit, & eiusmodi processio tribus proculdubio modis fieri contingit. Procedit namq; persona de persona, quandoque quidem tãtummodo immediate, quandoque tãtummodo mediate, quandoque autem mediate simul & immediate. Tã Iacob, quam Isaac de substantia Abrahæ processit, sed vnius processio mediata tantum, alterius autem tantummodo immediata fuit. Nam mediante Isaac Iacob de lumbis Abrahæ exiuit, de substantia Adæ, Eua, Seth, Enoch processere, sed prima processio ex his fuit tãtũmodo immediata, media vero mediata simul & immediata. Nam Seth quidem processit de substantia Adæ immediate, vtique in quantum fuit de proprio semine, mediate vero in quantum fuit de semine Euæ. Ecce in humana natura quomodo personalis ꝓcessio triplici distinguitur modo. Et quamuis ista videatur multum peregrina ab illa singulari, & superexcellenti natura, est tamen similitudo nonulla, vtpote in ea quæ est ad similitudinem illius facta. Oportet itaque ex hac natura se ad illam cõtemplationis speculam erigere, & iuxta dictam considerationem quid ibi sit, vel quid ibi non sit, proportione similitudinis, vel dissimilitudinis cum summa diligẽtia inuestigare. Sed si tres eiusdem existentias ibi esse dicamus, quales iam superius distinximus, excepta ea, quæ à semetipsa esse deprehenditur, proculdubio in illam naturam quaternarium personarum numerũ introducere videmur. Quapropter quærendum est diligẽter, quænam ex his proprietatibus veraciter ibi sunt, si omnes sibi simul esse non possunt.

De processione tantum immediata, & quod oporteat in diuinitate esse personam, quæ sit ab vna sola.

CAPVT. VII

ILlud autem constat certissime, & de quo nullo modo possumus dubitare, ꝙ ab illa principalissima existentia necesse sit vnam aliquam immediate procedere, alioquin oportebit eam solam remanere. Constat namque, quod cæterarum nulla omnino esse valeat, quæ non ab illa immediate, vel mediate ꝓcedat. Vbi autem non est immediata, non potest esse processio mediata, sicut nec illa quæ pariter est mediata, & immediata. Sed nihil prohibet vt immediata sit, quandoque etiam vbi mediatam deesse contingit. Processio immediata constitit in personarum dualitate, mediata vero nunquam sine personarum trinitate. Immediata siquidem processio est, in qua oportet, vt sit tam ipsa quæ illam producit, quã illa quæ ex ipsa procedit. Mediata processio (exceptis illis personis in quibus incipit, & desinit) habet & tertiam in qua mediatio constitit. Naturaliter autem prior est dualitas, quam trinitas. Nã illa pũt esse sine ista, ista vero nunq; sine

Rom. 1.

Vna persona ab alia, in humanis tribus modis procedit

In quo consistat processio.

sine illa. Naturaliter itaque & illa processio prior est, quæ potest subsistere in personarum dualitate, quam illa quæ non potest esse sine personarum trinitate. Sed in illa personarū pluralitate, & vera æternitate, nihil ibi aliud præcedit, nihil ibi alteri succedit, & eo ipso nihil ibi prius tempore, nihil ibi tēpore posterius, sed quod non potest esse prius tēporaliter, potest esse prius causaliter, & eo ipso naturaliter. Sicut n. longe superius diximus, perfectio personæ vnius exigit vtiq; consortium alterius. Et ita fit vt vna sit causa alterius. Vbi est enim plenitudo diuinitatis, ibi & plenitudo bonitatis, & quod consequens est, plenitudo charitatis. Plenitudo autem charitatis exigit, vt vnus alterum sicut seipsum diligat, alioquin illius amor adhuc habet, quo crescere valeat. Oportet vero condignum habere, vt sit quem possit, & merito debeat vt seipsum diligere. Si igitur primordialem personam veraciter cōstat esse summe bonam, nolle omnino non poterit quod summa charitas exigit. Et si veraciter constat eam omnipotētem esse, quicquid esse voluerit, non poterit non esse. Exigente itaque charitate condignum habere volet, & exhibente potestate habebit quem habere placet. Ecce quod diximus, quod perfectio personæ vnius est causa existentiæ alterius. A quo autem est ei existentiæ causa, ab ipso & existentia. Non n. potuit ab illa non esse, à qua (vt iam diximus) est omne posse. Ecce quomodo ratio rationi attestatur, & quod ex vna conuincitur, ex alia confirmatur. Ecce habes personam de persona, existentiam de existentia, vnam de sola, processibile de improcesibili, nascibile de nascibili. Vnam denique vni immediate adhærentem, quia vnam de vna immediate procedentem. Quod in diuina natura talis existentia sit indubitanter agnouimus, sed vtrum communicabilis, vel incommunicabilis sit, nondum demonstratiua ratione colligimus.

Quid requiratur ad plenitudinem charitatis.

A

B

C

D

De processione quæ immediata simul est, & media, & quod oporteat esse in diuinitate personam, quæ sit à gemina.

CAPVT. VIII.

QVoniam constat tertiam in trinitate personam aliunde quam à se originem trahere, oportet vt ab vna aliqua dictarum, aut ab ambabus simul habeat esse. Et quid horū, qua ratione conuinci possit restat inquirere, quod persona summe digna, condignum habere oportuerit, superius prolata perspicuæ rationis demonstratio inuenit. Vt autem omnipotenti personæ cōdigna esset, oportuit eam ab omnipotente omnipotentiam acciperet, vt æquam, imo eandem potentiam haberet. Nam (vt sæpe dictum est) omnipotentia non potest esse nisi vna. Si autem idem posse accepit, illud vtique posse accepit, à quo est omnium posse, omnium esse, omnium existere. A quo (vt superius dictum est) habet esse omnis essentia, omnis existentia. Si igitur idē posse est absque dubio ambobus commune, consequens est tertiam in trinitate personā ex ambobus & esse accepisse, & existentiam habere. Sed ad hæc fortasis dicturus est aliquis, si idem posse quod habet innascibilis, accepit & habet persona nascibilis, ergo accepit, & habet posse à semetipsa esse, quod est proprie proprium innascibilis personæ. Verum qui hoc dicit, quantum mihi videtur, non bene intelligit quod dicit. Sed vt melius eluceſcat quod dicimus, hoc ipsū diligentius discutiamus. Dicit is, quia si innascibilis immediate tantum à se precedenti dedit plenitudinem potentiæ sux, ergo & posse à semetipso existere, vt qui omnipotens est, & omniā potest. Ad hoc ipse respondeo, & fidenter affirmo, quia à semetipso est, si à semetipso esse potest. Nam natura diuina omnino inuariabilis est. Si ergo est à semetipso, cōstat eū esse, quod est sine alterius dono. Sed si hoc posse ei innascibilis dedit, ergo ex alterius dono hoc habuit.

Quid

Quid ergo? Nunquid ex semetipso, & eo ipso sine alterius dono habet, quod ex alterius dono habet? Vides iam credo, quam sit sibiipsi contraria ista assertio. Est enim omnino contrarium rem eandem, & omnino idem ipsum haberi ex alterius dono, & haberi sine alterius dono. Quid autem magis impossibile, quam vnum aliquid simul esse, & non esse? Sicut ergo superius iam diximus, vt summe digna persona condignam haberet, prout plenitudo bonitatis poscebat, de se immediate procedenti existentiæ dedit, quicquid ab omnipotenti veraciter dari potuit. Est itaque eis commune illud posse, à quo est cæterorum omnium & esse & posse. Ab hac itaque gemina existentia est omnis essentia, omnis persona, omnis existentia, ergo & illa quæ est tertia in trinitate persona. Huic proculdubio assertioni attestatur, quam illa quam superius in trinitatis indagatione posuimus, ratiocinatione conuincitur. Ibi namque manifesta ratione probatur, imo multiplici demonstratione conuincitur, quod sicut perfectio vnius est causa alterius, sic sane perfectio geminæ causa est tertiæ in trinitate personæ. Sicut perfectio vnius requirit condignum, sic certe perfectio vtriusque, exigit cõdilectum. Sed quoniam hæc superius diligenter executi sumus, non oportet eadem hoc lõco iterum ponere, cum possit quisque cum voluerit ex illo loco repetere. Illud autem certissimum esse debet, & hoc est, quod de tertia persona firmiter retinere oportet, quoniam à quibus est ei existendi causa, ab ipsis est & existentia. Ecce iam ex ratione tenemus, quod tertia in trinitate persona esse habeat ex cæteris duabus. Quod igitur originem ex duabus trahat habemus, sed verum eiusmodi existentia communicabilis sit, an vero incommunicabilis, necdum ratiocinando tenemus.

A B C D

Quod processio quæ fit ad aliquam personam, tantummodo immediata, non possit esse in diuina natura.

CAPVT. IX.

ECce iã ex maiori parte inuenimus, quod superius quærendum proposuimus. Inuenimus oportere esse vnam aliquam existentiam, innascibili quidem immediate tantum coniunctam. Inuenimus & aliam eidem existentiæ, tam immediata, quam mediata germanitate cohærentem. Illud nunc igitur quærendũ restat, verum aliqua sit, vel esse possit, quæ ei mediate tantũ inhæreat. Vnum est quod neminem sanæ mẽtis credo posse sentire, quod videlicet sit aliqua persona in diuinitate, cui non liceat, vel quæ nolit innascibilẽ immediate (vt sic dicam) facie ad faciẽ videre. Quid enim aliud ibi est videre, q̃ videndo cognoscere, & cognoscendo videre? Quid autem est innascibilem cognoscere, quam sapientiæ plenitudinem habere. Nihil enim aliud est ibi sapere, quam esse. Vnde igitur accipit vt sapiat, inde accipit vt existat. Vnde igitur ei sapientia, inde & existentia. Vnde & si immediate ab illa accipit vt sapiat, & immediate quidem ab illa accipit vt existat. Si quis vero dicat quod immediate non videt, consequens est vt concedat, quod omniformem veritatis contemplationem non habet. Iuxta id ergo non habet plenitudinem omnem, & quod consequens est, nec veram diuinitatem. Forte ad hæc aliquis opponit, & dicit, sicut quælibet persona videt de se procedentem, sic quælibet procedens videt producẽtem. Cur ergo non eadem ratione conuincatur illam esse ab ista, qua probatur, atque conuincitur istam esse ab illa? Ad hæc ergo breuiter respondeo, & dico, quod quælibet diuina persona ad aspectũ alterius diuinę accipit plenũ sapere, & eo ipso diuinũ esse nisi habeat aliunde, necesse est namq; vt inde habeat, si aliũde non habet. Sed si habet aliunde, non necesse.

Videre in cælo quid sit.

Quæstio.

Responsio.

necesse est etiam inde habere. Et vt id exemplo melius elucescat, ecce veritatem scriptam vni aliunde cognitam, alteri autem aliunde minime notam. Vterque tamen legit, & intelligit, sed solus ille veritatis scriptæ cognitionem ex inspecta lectione percipit, qui eam aliunde non habuit. Quoniam igitur omnes diuinæ personæ inuicem se & immediate conspiciunt, radium summæ lucis in alterutrum effundunt aut excipiunt. Et quia immediate vident, immediate adhærent. Impossibile itaque est in natura diuina esse aliquam personam mediata tantummodo alicui alteri germanitate cõiunctam. Hac item ratiocinatione cõfirmatur, quod de tertiæ personæ processione superius dicitur. Quis enim eam neget cæteras personas & videndo cognoscere & cognoscendo videre? Est autem vtriusque personæ vna eademque sapientia. Quoniam ergo constat eam nihil habere ex se, consequens est vt ex inspectione sapientiæ accipiat sapere & ex eo ipso accipiat esse vbi non est aliud esse quam sapere. Ecce iam quæsitum est & inuentum, quod superius propositum fuerat ad quærendum. Inuenimus quod in diuina natura sit processio tãtummodo immediata. Quod ibi sit quæ est mediata simul & immediata quod mediata tantum omnino ibi non sit, sed nec esse possit.

A B C D

Quod in diuinitate non possit esse plus quam vna quæ sit ab vna tantummodo persona, nec nisi vna sola quæ esse non habeat nisi ex gemina.

CAPVT X

EX his pro certo quæ iam diximus, veraciter & indubitanter colligere possumus, quoniam si quarta in diuinitate persona esse potuisset, proculdubio ex cæteris tribus eam originẽ trahere immediate oporteret. Alioquin alicui earum non nisi mediata germanitate cohæreret, nec eam nisi mediate videret. Et si quinta persona ibi esse potuisset, simili ratione de cæteris quattuor immediate procederet. Iuxta hũc ratiocinationis modum similis in consequentibus consequentia inuenietur, quantumcunque huiusmodi progressionis series intellectualiter protrahatur. Confirmatur autem quod hic dicimus ex his quæ iam superius prælibauimus. Sicut enim duabus personis cõmune est illud posse, vnde constat tertiam originem trahere, sic proculdubio illud posse tribus commune esset, vnde quartam esse oporteret, si quarta in diuinitate locum haberet. Alioquin duæ auaræ sibi reseruarent, quod tertiæ saltua vtriusque proprietate dare possent. Quod de istis dicimus, absque dubio inuenies in consequentibus. Nam quãtumcunque huiusmodi prosecutionis lineam produxeris, eandem congruentiam vbique prouenire videbis. Notãdum autem quomodo huiusmodi differentia proprietatum, in solo constet numero producentium. Nam prima earum habet esse à nulla, secunda ab vna sola, tertia vero à gemina. Et si numerus earũ in plures abundaret, eundẽ progressionis tenorem per omnes inueniri oporteret. Ecce quomodo hic ordo differentiarum surgit, & excurrit iuxta modum & ordinem numerorũ. Illud quoque notandum, quod iuxta q̃libet eiusmodi differentiam, impossibile est esse plus quam vnam personam. Nam ab vna sola persona nõ potest esse, nisi tantummodo vna, similiter quæ sit tantum à gemina, non potest esse nisi vna sola. Nam si gemina de vna tantum procederet, pro certo procedentium neutra alteri immediate adhæreret. Quod quam impossibile sit, superius quidem ratio manifesta perdocuit. Iuxta quod dictum est de vna differentia, intelligi datur & de qualibet alia. Ecce in his geminæ quæstionis solutionem habemus, quas superius sine solutione reliquimus. Constat siquidem, quoniam si ab vna sola persona

non

non potest esse nisi tantummodo vna existentia, nec à gemina nisi vna sola, constat inquã quod vtraque sit incommunicabilis existentia. Sicut igitur in diuinitate non potest esse nisi vna sola persona, quæ sit à semetipsa, sic non potest esse plus quam vna, quæ sit ab vna tantummodo persona. Nec nisi sola, quæ esse non habeat nisi à gemina.

Quod oportet vt in diuinitate sit persona à qua non sit alia aliqua, cum tamen eadem non sit à semetipsa.

CAPVT. XI.

INuenimus in superioribus differẽtias personalium proprietatum, quomodo sibi inuicem cohæreant, vel procedant iuxta modum & consequentiam numerorũ. Sed si tot essent personæ diuinę quot possunt esse huiusmodi differẽtiæ, essent vtique infinitæ. Oportet itaq; personarum proprietates diligentius perscrutari, ne de earum numero possit aliqua sinistra suspitio oriri. Superius probauimus quod in illa diuinarum personarum pluralitate, oporteat personam aliquam esse quæ nõ habeat aliũde quam à se originem trahere. Sed sicut necesse est ibi esse aliquã quæ non sit ab alia, sic ibi esse oportet aliam à qua non sit aliqua alia. Vtrumque namque simili ratione conuincitur. Vtrumque pari quidem demonstratione comprobatur. Nam si in illa vera diuinitate non esset aliqua persona à qua non procederet aliqua alia, sed quælibet ex alia procedens de se procedentem haberet, eiusmodi deductionis protractio in infinitum procederet, & personarum series in infinitum ducta numerositatis suæ nullum finem acciperet. Sed nulla opinio hoc recipit, nec ratio aliqua vsquequaque admittit. Oportet itaque vt in diuinarum personarum pluralitate talis aliqua existat de qua nulla alia originem trahat. Oportet nihilominus vt eadem ipsa existendi principium ex alia habeat, sicut & illa quæ ex alia aliqua non est, oportet vt alteri existendi causam exhibeat. Vtriusque sententiæ eadem ratio, vtrumque conuincitur non dissimili argumento. Cum enim conuincat ratio manifesta non nisi vnam personam posse esse a semetipsa, si illa quæ ab alia non est nullam de se procedentem haberet, in perpetuum sola remaneret. Simili quidem ratione & illa quę de se procedentem non habet, si à nulla alia procederet, diuino consortio in perpetuum careret. Sed (vt superius satis euidenter ostendimus) multiplex ratio à vera diuinitate solitudinem excludit, & personarum pluralitatem cõuincit. Oportet itaque vt ibi sit qui existendi principium aliunde non sumat, sed exhibeat, oportet æque vt ibi sit qui ecõuerso ipsum quod est, ab alio accipiat, & nulli alii impendat.

Quod non possit esse nisi vna sola in diuinitate persona à qua non sit aliqua alia.

CAPVT. XII.

OPortet pro certo vt eiusmodi aliqua in diuinitate persona existat, à qua (vt iam diximus) nulla alia procedat. Sed potest adhuc alicui in dubium venire, vtrum hoc ipsum sit proprium vni alicui personæ, an possit & aliquibus esse commune. Sed si duæ personæ essent quæ hoc commune haberent, procul dubio neutra illarum ab alia procederet. Si neutra ab alia procederet, nec vna quælibet alteri immediate adhæreret. Si vero neutra alteri adhæreret immediate, forent vtique adinuicem sola mediata germanitate coniunctæ. Quod quidem quam impossibile sit superior demonstratio euidentissima ratione cõuincit. Est itaque proprie proprium vnius tantummodo personæ, de se procedentem nullo modo habere. Quemadmodum ergo nõ potest esse in diuinitate nisi vna sola persona quæ non procedat ab alia, sic absque ambiguo non potest esse nisi vna sola a qua

non procedat alia aliqua. Erit itaque A
ista quemadmodum & illa existētia incommunicabilis, nec omnino poterit
esse personis aliquibus communis. Solus enim vnus in illa personarum pluralitate sic accipit, & habet esse ex alio,
vt nullus alius omnino aut accipiat,
aut esse habeat ab ipso. Ecce duarum in
trinitate personarum proprietates, tā
aperta ratione collegimus, vt nullo
modo, vel in modico inde dubitare valeamus.

Quod oportet vt in diuinitate talis persona existat, quæ ab alia procedat, & de se procedentem habeat. B

CAPVT XIII

DE hac gemina dictarum proprietate personarum, possumus absque
omni scrupulo colligere, quid de illius
quæ inter has media est, debeamus proprietate sentire. Nam si ibi, non nisi vnus solus esse potest, qui non sit ab alio
aliquo, consequens est, vt hic de quo
modo agimus non sit à semetipso. Item
si ibi non nisi vnus solus esse potest qui
de se procedentem non habet, hunc de C
quo modo loquimur qui de se procedat, habere oportet. Sic itaque procedit de alio, vt nihilominus tamen alius
procedat ex ipso. Ecce ergo (vt diximus)
absq; ambiguitate habemus. quid de eius proprietate sentire debeamus. Hæc
proculdubio attestatio illi assertioni
concinit, quam præmissa superius disputatio inuenit. Nam persona illa quę
de innascibili procedit, tantummodo
immediate, videtur, imo conuincitur
vtrumque habere. Nam id esse quod D
est in ea plenitudine, quam ab innascibili accipit, alteri vtiq; sine vlla integritatis diminutione impendit. Tertia
namque in trinitate persona, à nascibili simul, & innascibili procedit. Ecce
quomodo ratio rationi occurrit, & attestatio attestationi alludit. Ecce quod
constat luce iam clarius, tres in tribus
proprietatū distinctiones inuenimus,
vnius est ab alio non procedere, & de
se tamen procedētem habere. Alterius
tam ab alio procedere, quam de se procedentem habere. Tertij vero ab alio
procedere, nec tamen qui de se procedat habere. Et duas quidem ex his proprietatibus incommunicabiles esse iā
nouimus, sed quid de tertia sentiendum sit, nondum ratiocinando apprehendimus.

Quod in diuina natura non possit esse nisi vna sola persona, quæ & ab alia procedat, & de se procedentem habeat.

CAPVT XIV.

SEd quia duas ex dictis proprietatibus rationis attestatione, incommunicabilis esse iam nouimus, eo ipso idem
de tertia sentire admonemur. Sed ne
hæc ratio probabilis potius, quā necessaria videatur, hoc ipsum quod dicitur,
altius inuestigetur. In primis itaq; notandum, diligenterq; considerandum,
quomodo gemina duarum personarū
proprietas, vna alteram quasi ex opposito respiciat, & vna alteri veluti per
contrarium respondeat. Nam vnius
est plenitudinem non accipere, sed dare, alterius econtra non dare, sed accipere. Vbi autem est summa pulchritudo, vbi nulla potest deesse perfectio, cōstat quod consequens est, & vnde mens
sana nullatenus dubitare potest, quod
diuinarum personarum pluralitas omnino sit congruentissima venustate
coniuncta, & ordinatissima alteritate
distincta. Oportet itaque, vt in diuina
illa personarum pluralitate summe
pulchra, & omnino ordinatissima, sit
mutuo hincinde in alterutrum differens concordia, & concors differentia.
Videtur itaque necesse esse, vt inter illā
cuius est plenitudinem dare, nec accipere, & eam cuius est accipere, nec dare, sit sola vna media, cuius sit proprie
proprium, tam dare, quam accipere, vt
constituta in medio, vni altrinsecarum
cohæreat ex vno, & alteri earum connectatur ex altero. Sicque fiet, vt ex da-

tione

tione concordet cum dante, & ex acceptione concordet cum accipiente. Et econuerso ex datione differat à non dãte, & ex acceptione differat à non accipiente, vt sit in alterutrum (sicut superius iam diximus) & differens concordia, & concors differentia. Si autẽ duæ mediæ inter duas altrinsecas personas esse dicantur, videamus quid inconuenientis hãc assertionem sequatur. Certe prima ex eis erit à nulla, altera ab vna sola, tertia à duabus, quarta extribus, sicut superius satis diligenter explanauimus. Et hæc quidem dispositio iuxta hanc considerationem videtur habere aliquid cum arithmetica medietate. Sed modo videamus quomodo geometricæ medietatis speciem, quam (vt superius patet) personarum trinitas prætendit, quaternitatis ista dispositio iuxta aliã considerationẽ confundit. Certæ primæ personæ tausaliter, proprie proprium erit plenitudinem solummodo dare, duarum mediarum tã dare, quam accipere. Quartæ vero tantummodo accipere, no etiam dare. Ecce ex his prima in solo vno concordat cum altera. Altera vero illarum, non in vna tantum, sed in duobus concordat cum tertia. Tertia autẽ in duobus quidem, sed in vno solum concordat cum quarta. Vides certe quomodo vnius proprietatis geminatio, atque communio, proportionabilitatis rationem non tam prætendit, quam confundit, ordinis pulchritudinẽ, non tam auget, quã minuit. Quis autem dicat in illa summa pulchritudine aliquid esse, vel esse potuisse, quod pulchritudinẽ minuat, ordinemque confundat? In illa autem superiori proprietatum dispositione, iuxta vnam considerationem medietas arithmetica, iuxta considerationẽ aliam medietas geometrica, iuxta trinitatis, & vnitatis collectionem medietas harmonica specietenus occurrũt, & miranda ratione inuicem sibi alludunt. Constat, itaque ex his vnius personæ propriæ proprium esse plenitudinem, tam dare, quam accipere, & hanc proprietatem, sicut & cæteras duas incommunicabilem esse.

A

B

C

D

Quod in diuina natura non possit esse quarta persona.

Caput XV.

OMnibus absque dubio diuinis personis constat esse commune, omnẽ plenitudinem habere. Proprietatum autem distinctio versatur circa duo. Constat namque in dando, & accipiendo. Vnius namque personæ proprietas (vt ex præmissis patet) consistit in solum dando, alterius in solum accipiendo. Inter has autem media, tam in dando, quam accipiẽdo. Sed ad ista fortassis dicturus est aliquis, si vna proprietas constat in sola datione, altera in sola acceptione, media inter has in datione simul & acceptione, cur non sit quarta sine datione, & acceptione in solo habere? Quod si recipimus, quaternitatem diuinarum personarũ fateri videmur. Sed huius quæstionis nodũ in superioribus tam aperta ratio dissoluit, vt diligens lector quantumlibet idiota, inde iam in aliquo dubitare vix possit. Vt enim superius monstratum est, ratio manifesta conuincit, quod nisi vna sola in diuinitate, persona à semetipsa esse non possit. Quæ igitur aliunde non accipit vt sit, vel aliquid possit, si nulli impenderet quod habet, absque dubio (vt alias dictum est) in perpetuum sola remaneret. Nullum itaque in diuinitate locum quarta proprietas habere cognoscitur, vnde & quaternitatis suspitio omnino secluditur. Constat itaque, quod in diuina natura omnino esse non possit quarta persona.

Proprietatum distinctio circa duo versatur.

De veri amoris plenitudine, & quæ circa illam consideratur proprietatum distinctione.

Caput XVI.

HEA quæ superius dicta sunt de amouenda à diuina natura quaternita-

tis suspitione, possumus adhuc altiori & euidentiori ratione confirmare. Nã si veri amoris plenitudinem in considerationem adducimus, proprietatum que ad eam considerationem pertinentium distinctionem diligenter attendimus, quod quærimus fortasis citius inueniemus. Veræ autem dilectionis plenitudo in solo constat amore summo, vniuersaliterque perfecto. Solus vero amor summus ille iure nominatur, qui tantus est, quo non potest esse maior, simul & talis quo non potest esse melior. Vnde & animaduerte licet, quia veri amoris plenitudo haberi non potest ab aliqua persona quæ Deus non est. Alioquin si præter Deum aliquis veri amoris plenitudine habere præualuisset, vtique in charitate, & eo ipso in bonitate æqualis Deo esse potuisset persona quæ Deus non esset. Sed quis hoc dicat, vel tenuiter æstimare præsumat? Constat autem quia verus amor potest esse, aut solum gratuitus, aut solum debitus, aut ex vtroque permixtus: idem ex vno debitus & ex alio gratuitus. Amor gratuitus est quando quis ei à quo nihil muneris accipit gratanter impedit. Amor debitus est quãdo quis ei à quo gratis accipit nihil nisi amorem rependit. Amor ex vtroque permixtus est, qui alternatim amando & gratis accipit & gratis impendit. Plenitudo autem amoris gratuiti plenitudo amoris debiti, quemadmodum & plenitudo in vtroque perfecti, à persona quæ Deus non est nullo modo potest haberi. Sed quoniam hoc satis ex superioribus patet, adiuncta expositione non indiget.

Vera dilectio in quo consistat. Quomodo sit summus amor.

De amore gratuito, & debito, & quid nam sint hi duo amores.

Cui conueniat in trinitate personæ solius gratuiti amoris plenitudinem possidere.

CAPVT. XVII

MAnifestissimum esse iam constat quod vna in trinitate persona nihilnisi à semetipsa habeat. Nihil omnino accipit ab alio aliquo, nihil prorsus possidet ex munere alieno. Amorem itaque debitum & qualem tibi superius descripsimus nullo modo videtur posse habere qui à nullo alio deprehenditur aliquid accepisse vnde ei obnoxius fieret vel in aliquo debitor existeret. Gratuitum autem amorẽ se habere ostendit qui procedentibus de se plenitudinis suæ abundantiam tã largiter, quam libenter, & gratis impendit. Quid enim ab ipso personæ procedentes, ab ipso quid inquam quasi ex debito exigere possunt, qui ipsum debitũ amorem, quẽ gratuito dilectori rependunt, ex eius dono accipiunt? Alioquin aliquid haberent quod ex ipso nõ accepissent. Quod quam falsum sit superiora docent. Habet itaque amorem gratuitum & gratuitum solum. Habet inquam gratuitũ amorem & quod adhuc amplius est gratuiti amoris plenitudinem se habere demonstrat qui ex illa plenitudine quam habet, nihil sibi soli reseruat, sed totum communicat. Si omnem plenitudinem haberet, nec communicare vellet, cum posset, plenitudinem gratuiti amoris non haberet. Conuincitur ergo amoris plenitudinẽ habere, cui ad omnem beneuolentiæ effectum non deest, vel velle vel posse.

Cui conueniat in trinitate solius debiti amoris plenitudinem habere.

CAPVT XVIII

ILlam autem personam, cuius est proprium procedere, nec tamen de se procedente habere (quoniam aliunde accipit totum quod habet) plenitudinem debiti amoris habere oportet. Alioquin si summæ diligentibus summum amorem non rependeret, summo amore digna non esset. Summo sane amore ab ipsis diligitur, à quibus omnem plenitudinem accepisse cognoscitur. Quid itaque indebiti amoris possit eis rependere, à quibus constat eam omnem plenitudinem gratis accepisse? Et quoniam proprium est ipsius (vt iã diximus)

diximus) de se procedentem non habere, non est in diuinitate cui possit plenitudinem gratuiti amoris exhibere. Et quidem erga creatã personam gratuitum amorem habere potest, sed gratuiti amoris plenitudinem erga creaturam habere non potest, quæ inordinatum amorem habere non potest, Inordinatus enim amor esset, si summo amore diligeret qui summe diligendus non esset. Summo siquidem amore omnino dignus nõ est, qui summe bonus non est. Persona vero quæ Deus non est, summe bonus esse nõ potest, quoniam Deo æquari non potest. Plenitudinem itaque debiti amoris dicta persona iuxta supradictam rationem & habere valet & habet. Plenitudinem vero gratuiti amoris omnino non habet, sed nec habere valet. Solius itaque debiti amoris plenitudinem habere oportet personam illam, quæ de se (quemadmodum dictum est) procedentem non habet.

Quando esset inordinatus amor.

A

B

Cui proprie proprium sit in trinitate persona tam gratuiti quam debiti amoris plenitudinem obtinere.

CAPVT XIX.

EX his quæ de duabus personis circa instantem considerationem iam diximus, satis elucescit quid de reliqua sentire debeamus. Nam quoniam est proprie proprium ipsius tam ab alia procedere, quam de se procedentem habere, oportet eã tam gratuito quam debito amore abundare, & vtriusque plenitudinem, vtpote vnius amoris veni, alterius alteri integraliter exhibere. Debitũ quippe est, quod summo amore diligit à quo totum accipit, & nihil impendit, gratuitum vero, quod summe diligit à quo nihil accipit, sed totũ impendit. Ecce iam aperta ratione tenemus, quomodo singularum propria iuxta hanc considerationem distinguere debeamus. Constat namque, quia in vno ex tribus est amor summus, & solum gratuitus. In altero vero, sic summus, vt sit solum debitus. In tertio autem sic summus, vt sit ex vno debitus, ex altero omnino gratuitus. Ecce in amore summo terna proprietatum distinctio, cum sit tamen vna eademque in omnibus, vtpote summa & vere æterna dilectio. Nunc itaq; ex hac veri & summi amoris speculatione possumus colligere, vtrumnam in illa diuinarum personarum pluralitate, quarta possit persona locum habere.

C

Vnde ratio manifestè conuincit quod quarta in diuinitate persona locum habere non possit.

CAPVT XX.

SVperiora satis probant atq; demonstrant quod in diuinitate non possit esse nisi vna persona quæ sit à semetipsa. Hinc etiam potest diligens indagator veritatis indubitata ratione colligere, quod in illa mutua personarum charitate non possit amor esse, qui nõ sit aut solum gratuitus, aut solum debitus, aut simul vtrumque debitus atque gratuitus. Constat nihilominus de dictis tribus, quod gratuiti amoris plenitudo sit in solo vno, debiti vero amoris plenitudo sit in solo altero, tam debiti quam gratuiti plenitudo sit in solo tertio. Sed quid ad ista dicemus, nunquid ex his tribus aliud aliquid est, & aliud aliquid amor suus? Nunquid eorum alicui aliud est esse quã diligere, diligere quam esse? Vbi ergo est vera illa & summa simplicitas quam superius quæsiuimus, & inuenimus, & multa rationum attestatione probauimus? Oportet itaque absque dubio vt in summa simplicitate idem ipsum sit esse quod diligere. Erit ergo vnicuique trium idem ipsum persona sua quod dilectio sua. Nihil itaque aliud erit plures in vna diuinitate personas esse quam plures vnam eandemque, vtpote summam dilectionem habere, quin potius esse ex differenti pro-

D

Quid sibi velint plures personæ in vna diuinitate esse.

prietate habeant. Nihil aliud est ibi persona ista quã dilectio summa hac proprietate distincta. Nihil aliud persona altera quam dilectio summa alia proprietate distincta, nec aliud aliquid est persona tertia quam dilectio summa tertia proprietate distincta. Iuxta numerum itaque proprietatum, erit & numerus personarum. Quoniam ergo quælibet persona (vt diximus) est idem quod amor suus, & assignata singularum discretio, constat in solis iam dictis tribus, sicut quartam proprietatem sic quartam personam nullatenus ibi inuenire poterimus. Ne autem aliquis nos parum intelligat, & ea propter inconsulte reprehendat in eo quod gratuitum, vel debitum posuimus, no nos vtique latet quod hoc non semper sub eadem significatione accipimus. Dicimus quia hic illũ amare debet eo quod dignus sit. Dicimus nihilo minus quod vnus alium amare debet, eo quod alicuius doni, vel beneficii merito debitorem reddiderit. Sic & gratuitum alias, & alias, sub alia, & alia significatione accipi poterit. Sed sub qua significatione vtrumque hoc loco accipi volumus ne calumniæ locus pateat, adiuncta descriptione determinauimus. Nemo autem miretur, nemo indignetur si ea quæ de tanta profunditate sentimus, verbis eloquimur quibꝰ possumus. Ecce iam explicauimus quomodo ad superiorem confirmationem ratio manifeste conuincit, quod quarta in diuinitate persona locum habere non possit.

Iuxta numerum proprietatum est etiã numerus personarum.

Ex nouissime posita speculatione quam multa possimus colligere.

Caput XXI

VErum si huic nouissimæ speculationi velit quis in huiusmodi exercitatos sensus habens, diligenter insistere, multa superius disputata & diuersis demonstrationibus probatam poterit fortasis ex hac sola indubitanter colligere, & probabili assertione cõuincere.

A Si quis vnum Deum esse altius intelligit, ipsum summe bonum, summe beatum esse manifesta ratione deprehendit. Sed si de personarum pluralitate diffidit, ex eo quod iã credit in id quod nondum apprehendit per hanc speculam assurgere poterit. Ex hac vna (vt arbitror) speculatione personarũ pluralitatem imo totam Trinitatem poterit elicere, & documentis probabilibus astruere. Hæc speculatio (vt superior ratio docuit) suspitionem quaternitatis excludit. Hæc veram diuinitatem credentibus veraciterq; confitentibus sic personarum pluralitatem commendat, vt & substantiæ vnitatem conuincat. Ex hac speculatione cuiusque personæ proprietas eluceſcit, & in manifestationem exit. Nam diligenter requisita perspicua ratione clamat, quod in diuinitate sit persona quæ ab alia aliqua esse non habeat, quod ibi sit quæ à sola vna, & alia quæ à duabus originem trahat. Cogitet qui hæc legit quã magnum C & vtile sit promptum & familiare habere, ad hæc omnia posse ex vna speculatione omni poscenti rationem reddere. Sed quoniam ex his quæ iam diximus ad horum indagationem peruium iter extruximus, hæc diligentioribus perscrutatoribus plenius discutienda relinquimus.

Quod dicitur plenitudo amoris gratuiti esse in solo dando, plenitudo debiti in solo accipiendo, non sic oportet intelligere quasi sit opus gratiæ & non potius operatio naturæ.

Caput XXII.

QVod autem diximus vnam personam habere, vel esse plenitudinem amoris gratuiti, alteram vero plenitudinem amoris debiti, nemo ad id trahat quasi vna aliqua quamlibet aliam in aliquo præcellat, vel melius aliquid perfectiusque habeat, vel existat. Nulla ibi differentia graduum, nulla diuersitas dignitatum. Ecce constat quoniam

proprie-

proprietas vnius est plenitudinem dare, nec accepisse, alterius vero accepisse, nec dare, nunquid idcirco oportet credere vnam altera meliorem, vnam altera digniorem, absit omnino huiusmodi aliqua suspitio. Huiusmodi suspitio multos supplantauit, & peruarios errores disperit. Nihil habet maius, nihil omnino melius qui nihil eorū quæ habet ab alio accepit, quam qui nihil habet quod non accepisset. Quicquid perfectionis, quicquid bonitatis, quicquid beatitudinis habet cuius est solum dare in ea plenitudine possidet & ille cuius proprium est totum accepisse. Quod autem dicitur plenitudinē gratuiti amoris esse in solo dando, plenitudinem debiti in solo accipiendo, nemo dicitur sic accipere quasi hoc in illa indifferenti æqualitate sit opus gratiæ & nō potius operatio naturæ. Sed tanti mysterii altitudo nimis profunda est, & vix, vel nunquam ab vllo homine verbis idoneis explicari potest. Nemo ergo miretur, nemo indignetur, si more virginis matris conceptam veritatem edendo, verborum panniculis inuoluo, qui diserti sermonis sericis non valeo quæ me non habere cognosco. Sed vbi constat de veritate sententiæ, nihil restat sagacis lectoris prudentiæ nisi verba idonea (quod cum omni gratiarum actione suscipio) veris assertionibus adhibere.

A B C

Quod quantum ad substantiam dilectionis in omnibus est amor summus & vnus, quamus sit in singulis proprietatum discretione distinctus.

CAPVT XXIII.

PRoprium est veri & intimi amoris illud efficere in illis etiam personis quibus est diuersum esse vt sit in eis idem velle & idem nolle. Quanto magis identitas voluntatis illis inerit personis quibus est idem esse quod velle & quod consequens est, sicut vnum esse ita & vnum velle? Est itaq; in illa Trinitate omnibus vna voluntas, vna charitas, vna & indifferens bonitas. Quantum igitur ad substantiam dilectionis erit vnus atq; idem amor in omnibus personis. Et cum sit in omnibus vnus atque summus, nō potest esse in vno quam in altero maior, nō potest esse in vno quā in altero aliquo melior. Certe si ineſt omnibus per omnia idē velle vnusquisque amat alterum quomodo seipsum quantum seipsum. Si eorum vnusquisq; diligit alterum vt se, totum quod communicabile est, sibi vult cuilibet alteri vt sibi. Si diligit quantum se, quicquid ibi est cōmunicabile nec ardentius desiderat sibi quam alteri, nec tepidius alteri quam sibi. Eiusmodi itaque amor ex vno erit talis quo nō potest esse melior, ex altero tantus quo non potest esse maior. Erit itaq; (vt dictum est) quantum ad substantiam dilectionis vnus, & idem in omnibus amor, veruntamen modo mirabili in singulis proprietatū discretione distinctus. Nam secundum eam acceptionem quam superius assignauimus erit in isto quo ad illum tantum gratuitus, & in illo vero quo ad illū tantummodo debitus. In tertio debitus ad vnū, & ad alterum gratuitus. Iuxta humanum namq; loquēndi modum recte dicimus amorem gratuitum qui nihil accipiens totū impendit. Debitum vero qui nihil impendit à quo totum accepit. Dicatur itaque illa diuinitatis vnda & summi amoris affluentia in alio tantum effluens nec infusa, in alio tam effluens quam infusa, in tertio non effluens sed solum infusa, cum sit tamen in omnibus vna & eadē ipsa, & in his omnibus vna veritas, etiam si sit de ea loquendi multiformitas.

D

Quod quantum ad integritatem perfectionis nulla sit in Trinitate differentia amoris vel dignitatis.

CAPVT XXIV.

INter hæc aliquis fortasis humanum aliquid cogitans de diuinis personis, illam

illam personam maioris dignitatis reputat & cæteris excellentiorem iudicat quæ à semetipsa habet totũ quod eam habere conflat. Sed absit quod ibi credatur esse aliqua dignitatum distantia, vbi vere & absque dubio est æqualitas summa. Sed qui hoc per intelligentiam necdum capit, est vnde cogitationem suã ex alia cogitatione reprimere possit. Sciendum itaque est (sicut superius iam dixi) quia quicquid omnibus est communicabile ibi vnaquæque persona tam amat alteri quam sibi, sic econuerso quod sine proprietatis est & incõmunicabile, magis diligit sibi quam alteri. Quælibet namque persona ex eo quod est omnibus commune habet esse eadem substantia cũ cæteris ex eo quod est suæ proprietatis & incommunicabile habet esse singularis persona discreta ab aliis. Si ergo vnaquæque quod suæ proprietatis est magis amaret alteri quam sibi, & quod alterius proprietatis est magis amaret sibi quam alteri, quid hoc aliud esset, vel quid aliud videri posset, quã nolle esse persona quæ ipsa est, & velle esse persona quæ ipsa non est. Sed neminem puto esse tantæ dementiæ qui audeat hoc existimare vel possit patienter audire. Illa vtique persona cuius est ea proprietas quam putas prærogatiuam dignitatis absque omni ambiguo magis vult eam sibi quã cæteris, & cæteræ sine contradictione vlla magis volunt eam illi quam sibi. Quid ergo nunquid æstimandi erunt maiores benignitatis esse, qui illud quod putas præeminentiam excellentiæ malunt alteri personæ quam propriæ, quam ille qui mauult propriæ quam alicui alteri personæ? Sed si recte æstimantur benigniores, cur non & eo ipso digniores? Dicis adhuc fortasis quod multo glorioſius sit plenitudinem habere & dare, quam solum habere nec alicui dare. Ecce iterum (vt tibi videtur) si secundum hominem iudicamus in duabus personis, quandã gloriæ prærogatiuam inuenimus. Sed iterum de ea, quia hanc quam putas prærogatiuam iuxta rationem prædictam tertia in Trinitate persona mauult cæteris quam sibi. quam tamen cæteræ sibi ipsis malunt quam illi, nunquid ergo illa dicetur cæteris benignior & eo ipso glorioſior? Ecce dum incedimus iuxta iudicia humana, inuenitur diuina quęque persona qualibet alia magis & minus benigna, magis & minus digna. Ecce opinio falsa quæ inuenitur sibi ipsa contraria. Debemus itaque has phantasias de cordibus nostris abiicere, & omnino firmiter credere quæ necdum possumus per intelligentiã capere. Pro certo & absque omni ambiguo quantum ad integritatem perfectionis, nulla in Trinitate differentia est amoris, vel dignitatis.

Non est maioris dignitatis persona, quæ à seipsa totum habet.

Vnaquæque persona tam amat alteri quam sibi.

Quæ quibus sint personis communia, vel quæ sint singularum propria, & quæ sint, quæ restant adhuc, in isto quærenda.

Caput XXV.

Quid omnibus diuinis personis commune, quidue singulis peculiare proprium.

NVnc igitur in vnum si placet breuiter colligamus quæ in hoc libro ratiocinando executi sumus. Omnibus diuinis personis est commune omnem plenitudinem habere. Cõmune est solis duabus omnem plenitudinem dare. Cõmune est solis duabus omnem plenitudinem accepisse. Commune est solis duabus nõ habere vtrumque. Vnius namque proprietas est in solo dando. Alterius proprietas in solo accipiendo. Tertiæ proprietas tam in accipiendo quã in dando. Solis duabus est commune, personam de se procedentem habere. Solis duabus est commune, aliunde procedere. Solis duabus commune est, non habere vtrumque. Non tantummodo de se procedentem habere, est proprietas vnius. Tantummodo vero procedere, est proprietas alterius. Proprietas autem tertiæ tam ab alio procedere, quam de se procedentem habere. Proprium est solius personæ, procedere

dere à nulla. Proprium solius alterius, procedere ab vna sola. Proprium solius tertiæ, à gemina procedere. Sola enim vna est, à qua est nulla, sola autem vna, à qua est vna sola, sola vero similiter à qua procedit gemina. Cum igitur sit duabus personis commune, à semetipsis non esse, sed aliunde procedere, restat adhuc cum summa diligentia quærere, in quo ad inuicem differant processio vnius, & processio alterius. Inuenta autē differentia habitudinis mutuæ pro similitudinis ratione oportet ad vltimum nomen proprium assignare. Proposueram quidem quid de his sentirem in cōmune proferre, sed quoniam in ipsis alta profunditas est, satius erit hæc altioribus ingeniis altius discutienda relinquere. Et quid ex his, quæ iam dicta sunt gratitudinis, vel ingratitudinis merear, ex aliorum iudicio probare.

DE TRINITATE

Liber Sextus.

Quod in vera diuinitate nihil sit iuxta donum largientis gratiæ, sed totum iuxta dotem proprietatemq; naturæ.

Caput I.

DVabus (vt dictum est) tantummodo personis, constat esse cōmune à semetipsis non esse, sed aliunde procedere, in quo illud adhuc videtur ad quærendum restare, vtrum nam idem procedendi modus sit tam in vna quam in alia, an potius vnus in ista, & alius in illa. Materia satis modica, sed multum profunda & diligenti inquisitione dignissima. Puto tamen ex ante iam dictis nō mediocriter elucescere quod possit ad huius perplexionis enodationem multum valere: *Sed quoniam inuisibilia Dei* (iuxta Apostolum) *per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*, vbi profundum aliquid de diuinis quæritur merito ad illam naturam recurritur, vbi (Deo operante) Dei imago depicta videtur. Est autem notissimū, ad imaginem & similitudinem Dei hominem factum. Et quamuis incomparabiliter copiosior sit dissimilitudinis, quam similitudinis ratio, est tamen humanæ naturæ ad diuinam nonnulla imo multa similitudo. Possumus itaque (vt credo) in hoc diuinæ imaginis speculo cernere, imo & iuxta ratiocinantis animi iudicium discernere, quid ibi sit vel pro similitudinis ratione approbandum, vel pro ratione dissimilitudinis improbandum. Inuenimus itaque quoniam in humanis personis productio personæ de persona non est vbique vniformis. Nam si ad propagationis nostræ originem recurrimus, in ipso protoplasto videmus quoniā alia fuit productio vxoris eius, & longe alia multumq; diuersa productio prolis ipsius. Illa supra naturam, ista secundum naturam. Illa secundum solam operationem creatricis gratiæ, ista secundum operationem naturæ. In diuina autem natura nihil est, vel esse potest ex operante gratia. Quod enim est ex sola operatione gratiæ pro authoris beneplacito potest esse, vel non esse. Sed tale aliquid non potest esse in ipsa diuinitate. Alioqui mutabilitas ei inesset, nec veram æternitatem haberet. Nihil itaque ibi est iuxta donum largientis gratiæ, sed totum iuxta proprietatem exigentis naturæ. Sicut enim ignascibili naturale est ab alio non procedere, sic sane ei naturale est de se procedentē habere.

Quæstio.

Responso.

Rom. 1.

Quod germanitas, quæ est inter parentem & prolem, videtur esse omnino inter ignascibilem & personam de ipso principaliter procedentem.

Caput II.

NAturalem itaq; in hominibus procedendi ordinem debemus diligēter inspicere, & quid diuinū in se simile habeat cum omni sagacitate inquirere.

Quo inuento & cognito iuxta theologicæ disciplinæ morem pro similitudinis ratione de humanis ad diuina proprietatum nomina transsumere. In humana itaque natura videmus (sicut superius iam diximus) quia productio siue processio personæ de persona alia est tantummodo immediata, alia tantummodo mediata, alia vero mediata simul & immediata. Immediata processio est illa, quæ est prolis de vtrolibet parente, quæ fit nulla alia persona mediante. Mediata processio est illa, quam videmus in solo hominis alicuius nepote, quæ non fit nisi mediante ipsius prole. Est autem ibi processio mediata simul & immediata, vbi contingit vnū eundem hominem esse alicuius filium & nepotem. In humana natura mediata processio multiplex & multiformis est, quæ in diuina natura omnino esse non potest. Secundum variū vero procedendi ordinem & modum affinitatis variantur, & multiplicantur in humana natura gradus & nomina germanitatis. Alia enim est germanitas, quam habet homo ad filium, alia vero quam habet ad nepotem suum. Secundum quod dico de istis, intelligi potest & de aliis. In tanta autem germanitatū multitudine primum locum tenet & principalē germanitas illa, quæ est inter parentem & prolem. Nisi enim in humana natura illa præcessisset, cæterarum omnium omnino nulla fuisset, & si cæterarum omnium omnino nulla foret, nihilominus tamen absque dubio ipsa esse potuisset. Vbi autē contingit vnum eundemque multos liberos habere, omnes vtique idipsum dicuntur vna & eadem ratione. Et si contingit vnū eundemq; hominem esse nepotem & filium eiusdem personæ, vtrumq; quidem dicitur, nō tamen eadem sed diuersa valde ratione. Notandū autem quod Eua immediate producta est de substantia Adæ, non tamen (vt superius iam diximus) secundum operationem naturæ. Et inde est quod nec illa proles istius, nec iste dicitur parens illius. Sed vbi persona alicui' producitur de substantia alterius, producitur inquam principali procedendi ordine & secundum operationem naturæ, solemus absq; dubio vnam ex his personarū parentem, aliam prolem nominare. Quoniam igitur solemus iuxta diuinarum scripturarum morem humanæ germanitatis nomina pro similitudinis ratione ad diuina transsumere, possumus non inconuenienter dicere, quod illa germanitas est inter ignascibilem & personam de ipso principaliter procedētem quæ est inter parentem & prolem. Processio enim illa personæ de persona vsquequaque est immediata, & est secundū principalem procedendi ordinem, & secundū naturæ operationem. Quod quia satis ex superioribus liquet ampliori expositione non indiget.

Duplex productio.

Diuersa germanitatis quæ in humana natura reperitur.

Quid in producenda prole diuersus modus sit pro diuersitate naturæ.

Capvt III.

QVod autem diuersus sit modus in producenda prole pro diuersitate naturæ neminem puto posse ambigere. Si autem scire volumus quis sit singularis ille producendi modus in illa Deitatis supereminenti & superexcellenti natura, ignascibilis bonitatem, sapientiam, potentiā cogitemus & citius fortasis inueniemus quod quærimus. Procerto cui summe sapiens bonitas inest, nihil omnino velle potest, & maxime circa diuina, nisi ex ratione (vt sic dicam) intima, & summa. Et si vere constat eum omnipotentem esse, quicquid ibi esse voluerit, erit pro voluntate. Nā si in solo volendo non poterit obtinere quod voluerit, quomodo quæso omnipotens veraciter dici poterit? Erit itaq; ei de se consubstantialem & cōformem producere ratione exigente, idipsum immobiliter velle. Hoc proculdubio erit ei prolem producere, in eo ipso sibi per omnia complacere.

Quod conuenienter obtinuit vsus, vt in illa Trinitate vnus ex duobus diceretur pater & alius filius.

Caput IV.

NOtandum quod in humana natura sexus geminatur, & idcirco secundum diuersum sexum germanitatis nomina variantur, parentem in vno sexu patrem in alio dicimus matrem. Prolem in vno sexu filium dicimus, in alio filiam nominamus. In diuina autem natura (vt in commune nouimus) omnino nullus est sexus. Dignum ergo fuit vt ab eo sexu qui dignior esse cognoscitur, ad id quod omnium dignissimum est nomina transferentur. Vides ergo quam conuenienter obtinuit vsus vt vnus ex duobus in Trinitate diceretur pater, & alius diceretur filius. Sed ne in his aliquid à nobis indiscussum remaneat quod infirmum auditorem iuste mouere debeat, idipsum quod de transsumptione nominum diximus diligentiori adhuc consideratione discutiam[9]. Mirabitur aliquis fortasis quare ad diuina inde transferuntur nomina vbi ratio similitudinis obuiat, & nō potius inde vbi habitudinum collatio ex nonnulla parte concordat. Nō enim habet humana natura vt filius procedat de solo patre secundum operationem naturæ. solus vnus homō in genere humano processit de sola matre sine carnali patre, nec tamen sine operatione naturæ. Si igitur indignum est germanitatis vocabula transferre ad diuina, ex sola parte qua nonnulla similitudinis ratio alludit, quomodo cōgruum erit inde transsumere vbi proportionalitatis congruentia nulla occurrit? Notandum itaque in primis si merito in illa deitate dicitur li[9] ab vno solo procedit, si merito dicitur pater à quo solo & vnico originem trahit, admonemur ex his vocabulis quod principalis procul dubio germanitas ibi est, quem admodum hic in nostra natura omnino esse non potest. Ex his inquam vocabulis cōpellitur carnalis animus de diuina generatione nihil carnale sapere, sed ad altiorem intelligentiā corde ascendere, & de tantæ profunditas mysterio nihil temere secundum hominem iudicare.

Quare ad diuina inde transferuntur nomina vbi ratio similitudinis obuiat.

Quomodo certa & manifesta ratione tenemus cur vnum patrem alterum ipsius filium dicamus.

Caput V.

SEd si ad illud recurrimus quod superius iam indubitata ratione colligimus, quid ad huius perplexitatis enodationem sufficiat elicere poterimus, quæsiuimus & inuenimus quod id sit ignascibili de se prolem producere exigente ratione hoc ipsum velle. Proculdubio si protoplastus ille Adam naturale haberet vt pro voluntate etiam de se solo consubstantialem sibi & per omnia conformem producere potuisset, principali nihilominꝰ germanitate iūgerentur & eisdem germanitatis nominibus hic pater, ille filius recte dicerentur. Nam si omnino conformes essent, nec in sexu quidem discreparent. Vides ergo quomodo ex hac consideratione ratio manifesta occurrit & cuidenter ostendit quam cōuenienter in illa personarum Trinitate ex duobus vnus ad alterum pater dicitur, alter ad vnū eundē ipsum filius nominatur. Ecce in tanti mysterii profunditate quomodo in simulacro similitudinis diuinæ & nostræ infirmitatis consideratione elucescit quidem nec dissimilitudo sine similitudine, nec similitudo sine dissimilitudine. Dissimilitudinis absque dubio est quod in nostra natura filius de solo patre procedere non potest. Similitudinis autem quod si hoc esse potuisset atq; contingeret eadem germanitatis vocabula in simili germanitate singulis cōuenirent. Ecce iam (vt credo) certa & manifesta ratione tenemus cur vnū patrem, cur alterum ipsius filiū dicamus. Patrem quidem illum qui est à nullo, filium vero ipsius qui est ab ipso solo.

Cum sit cæteris duobus commune de patre procedere, quid sit inter processionem vnius & processionem alterius.

CAPVT VI.

HAbemus iam quæ sit germanitas vnius personæ ad alteram, restat adhuc quærendum quid sentiendum sit de germanitate amborum ad tertiam. Existimabitur fortasis ab aliquo quod amborum filius merito dici possit qui ab vtroque immediate procedit. Sed si est filii filius, nunquid ignascibilis erit ei pater & auus, & ille ipsius erit ignascibilis & nepos & filius? Hæc autem tanto sunt diligentiori indagatione inquirenda, quanto sunt occultiora, & necdum inueniuntur ratiocinationis enodatione discussa. Illud autem iam cōstat certissime, quod sit cæteris duabus personis commune de ignascibili persona procedere. Quærendum itaque in primis iuxta intentionem producentis, quid sit inter processionem vnius & processionem alterius. Quamuis enim vterque procedat de voluntate paterna, potest tamen esse in hac gemina processione causa diuersa. Sed si mente retinemus quod superius ratiocinando inuenimus, in hac fortasis allegatione nō oportet nos diu, vel multum laborare. Manifesta namque ratio ibi euidenter deprehendit, quod ignascibilis condignum habere voluit, & pro voluntate habere oportuit, vt esset cui summum amorem impenderet, & qui sibi summum amorem rependeret. Nec solum condignum sed etiam condilectum habere voluit, & pro voluntate habere oportuit, vt consortem amoris haberet, ne vel aliquid sibi soli reseruaret quod in commune deduci potuisset. Condignum itaque habere voluit vt esset cui communicaret magnitudinis suæ diuitias. Condilectum vero vt haberet cui cōmunicaret charitatis delitias. Communio itaque manifestatis fuit (vt sic dicam) causa originalis vnius. Communio amoris videtur velut quædam causa originalis alterius. Quamuis igitur vtriusque personæ productio procedat (vt diximus) de voluntate paterna, est tamen in hac productione, vel processione gemina ratio, alia & alia causa & diuersa.

Quæstio.

Responsio.

Quod alia sit germanitas quam habet ad vnum, & alia quam habet ignascibilis ad alium.

CAPVT VII

INterest autem multum per omnem modum inter velle habere condignū, & velle habere condilectum. Videamus autem nunc quid horum sit prius, quid horum vero posterius. Prius autem & posterius hoc loco intelligi volumus non temporum successione sed ordine naturæ. Quid est autem velle habere condignum nisi velle habere quem intime diligat & coæqualitatis merito digne diligere debeat? Quid est vero velle habere condilectum, nisi habere velle qui secum à suo dilectore pariter diligatur & exhibiti sibi amoris deliciis secum fruatur. Sed illud primum potest consistere in sola personarum dualitate. Istud autem posterius omnino subsistere non potest sine personarum Trinitate: quantum vero ad ordinem naturæ prior est dualitas quam Trinitas. Nam vbi est Trinitas non potest deesse dualitas, potest autem dualitas esse etiā vbi contingit Trinitatem deesse. Constat itaq; naturaliter prius dilectū esse quam condilectum habere. Quantum ergo ad naturæ ordinem principalior est processio illa cui inest principalior procedendi causa. Scimus autem quod secundum ordinem processionis erit proculdubio & ordo germanitatis. In humana pro certo natura primum locum tenet germanitas illa quæ est hominis ad filium, secundū autem illa quæ est hominis ad nepotem suum, tertium locum tenet quā homo quilibet ad suum pronepotem habet, & consequenter quidem in consequentibus videre licet.

Quid interſit intelligi habere condignū, & velle habere condilectum.

Principalior processio quænam sit.

Quid

Quid autem in hac nostra natura facit hos differẽtes germanitatis gradus, nisi diuersus in diuersis procedendi modus? Nam vbi non est in pluribus procedendi multiformitas, nec vlla in germanitate diuersitas. Contingit namq; vnum eundemque hominẽ habere liberos plures, sed propter eundem procedendi modũ vna est germanitas quã habet ad omnes. Sed vtique sic pro simili vel dissimili modo processionis variatur proculdubio & qualitas germanitatis. Sed iam luce clarius constat, quod vterque duorum de patre procedat. Est tamen alius procedẽdi modus in vno, & alius procedendi modus in alio. Oportet ergo vt alia sit germanitas quam habet ad vnam & alia quam innascibilis habet ad alium.

Quod ille qui à patre filioque procedit eorum filius recte dici non possit.

CAPVT VIII.

PRincipaliter autem est illius processio pro modo naturæ quem constat ab ingnascibili solo procedere. Vbi vero est principalitas processionis ibi & principalitas germanitatis. Obtinet autem principalem locum germanitas illa quæ est patris ad filium. Merito ergo (vt superius iam diximus) filius ipsius dicitur qui ab innascibili principaliter procedere cõprobatur. Sed si alia germanitas est quam innascibilis habet ad vnum, & alia (vt iam probauimus) quam habet ad alium si vnus ex his eius filius veraciter dictus est, alius ipsius filius veraciter dici non potest. Quid est enim dictum vnum alterius esse filium nisi principali germanitate illi esse cõiunctum? Sed ille qui tertia in Trinitate persona est, principali (vt probauimus) germanitate innascibili conũctus non est, vnde nec eius filius recte dici potest. Sed scimus (sicut sufficienter in superioribus probauimus) quod ille in Trinitate tertio procedit à cæteris duobus. Si igitur non est filius vnius nec erit filius alterius. Nam prorsus vno eodemq; modo procedit tam à patre quam à filio. Siquidem vtrobique vna eademq; est per omnia ratio. Sed quoniã hoc satis ex superioribus patet eadem explicare non oportet. Sed si nõ est filij filius, nec pater filij erit ipsius auus, nec ipse nepos illius. Sed inter germanitatem quæ est patris ad filium, & illam quæ est eiusdem ad nepotem suum nulla occurrit media in humana natura. Quæ ergo quæso erit germanitas illa quam habet pater & filius ad eam quæ est tertia in Trinitate persona? Certe in humana natura omnis processio personæ de persona principalis quidem quæ fuerit immediata, aliter autem contingit (vt iam euidentissimum est) in natura diuina. Nam aliam ibi inuenis quæ est immediata & principalis, aliam autem quæ est immediata nec tamen principalis. Quoniam igitur quæ sit immediata nec principalis in humana natura omnino non est, ex humanis ad diuina vocabulum eiusmodi germanitatis transsumi non potest. Vides certe quod ad exprimendam germanitatem patris & filij ad eã personam quæ ab vtroque procedit, vsitati eloquij inopia omnino deficit.

Qua ratione Dei spiritus dictus sit qui à patre filioque procedit.

CAPVT IX.

CVm ergo pro more nostro germanitatis vocabulum aptari non potuit, quam in scripturis diuinis spiritus Dei vel spiritus sanctus dicitur penitus præter similitudinis rationem non fuit. Dictus est spiritus qui ab homine procedit, & sine quo homo omnino non viuit. Sed si pro huius similitudine ille de quo loquimur spiritus Dei dici asseritur, forte alicui hæc denominatio quantum ad illum nimis peregrina videbitur. Spiritum namque qui procedit ab homine constat ipsi homini cõsubstantialem non esse. Spiritus autem

Spiritus Dei Deo consubstantialis, aut per omnia aequalis.

Dei ei à quo procedit pro certo est consubstantialis, & omnino per omnia æqualis. Quid tamen mirum si pro similitudinis ratione dicitur spiramen patris & filij qui in diuinis scripturis dictus est digitus Dei? In eo autem quod Dei digitus dicitur, nulla inæqualitas notatur, sed ad aliquâ proprietatis suæ similitudinem refertur. Digitum sane portẽdimus cum aliquid alicui ad oculum ostendere volumus. Quando igitur Deus alicui interna & occulta sapientiæ suæ spiritus sui illustratione reuelat, quid aliud quã quod videri vult digito suo demonstrat? Nam pater quidem & filius vnus idemq; per oĩa Deus, spiritus sui inspiratione docet nos de omnibus. Nõne magister veritatis Spiritum sanctum diuinum esse spiramen velut per similitudinem docuit, quando discipulis apparens insufflauit & dixit: Accipite Spiritum sanctum? Sicut superius diximus spiritus de homine procedit, & sine ipso homo omnino nõ viuit. In eo igitur quod Spiritus sanctus spiritus Dei dicitur æterna de eo qui æternus est processio denotatur. Imo & in eoipso quod est ei de Deo æterna processio, in eo ipso inquam intelligi datur quod Deo consubstantialis sit, quia de Deo procedere & æternitatem habere non potest quod Deus nõ sit. Quomodo autem singularis quædam ipsius proprietas exprimatur in eo quod Dei flamen vel spiramen vel Dei spiritus dicitur, in sequentibus cõmodius explicabitur.

Quando Deus digito demonstrat.

Qua ratione procedens à duobus dictus est Spiritus sanctus.

Caput X

AD profunditatem intelligentiam nos uocat, & magno mysterio non vocat quod ille qui procedit de duobus (vt diximus) dictus est spiritus sanctus. Nam pater spiritus est, & filius spiritus est, sicut ex euangelio didicimus, quoniam spiritus est Deus: similiter & pater Sanctus est, & Filius absque dubio Sanctus, & vtrumque de vtroque veraciter dici potest. Quod ergo vtrumque pari ratione conuenit quomodo solus ille quasi proprium nomẽ accepit? Sed appropriatio eiusmodi denominationis omnino videtur esse præter rationem exprimendæ cuiuscunq; proprietatis. Si vero simile quid habet diuinæ proprietatis spiritus ille qui de humano corpore procedit & est corporalis, cur nõ multo magis spiritus ille qui de spiritu humano procedit & est spiritualis? Quis est n. spiritus ille qui de corde humano in alijs leuius, in alijs vehementius spirat? In his tepidius, in illis ardentius flagrat, nisi intimus animi affectus & æstuantis amoris impulsus? Hinc est quod illi quidem dicuntur vnum spiritum habere, vno spiritu incedere, quibus inest vnum consilium idem propositum, qui idem amant, idem affectant, & pari voto desiderant. Sed spiritus iste spiritualis tunc veraciter sanctus est, tunc veraciter sanctus dici potest, quando pietate impellitur, & secundum veritatem mouetur. Sine hoc spiritu nullus spirituum est sanctus neque spiritus humanus, neq; spiritus angelicus. Spiritus enim humanus tũc proculdubio sanctus esse incipit, quando quod pietatis est, diligit, quod impietatis detestatur, & odit, hic vtique pietatis affectus. Hic sane spiritus quando spirat, de multorum cordibus facit in multis cor vnum, & animam vnam. Ad huius itaque spiritus similitudinem qui procedit, & spirat de multorum cordibus, dictus est spiritus sanctus ille qui in Trinitate personarum procedit ex duobus. Quis enim dubitet (nisi summa insania ductus) quod in patre & filio sit idem pietatis affectus, & amor veraciter idẽ & vnus? Hic igitur amor qui cõmunis est ambobus, dictus est spiritus sanctus, hic est ille qui à patre & filio sanctorum cordibus inspiratur, iste per quem sanctificantur, vt sancti esse mereãtur. Sicut spiritus humanus vita

De spiritu humano corporali & spirituali.

Quando spiritus spiritualis dicitur sanctus.

Spiritus humanus quando incipit esse sanctus.

Quis amor sit spiritus sanctus.

Humanus spiritus vita

corporum & diuinus vita spiritualem.

nus vita est corporum, sic spiritus iste diuinus vita est spirituū. Ille vita est sen sificans, iste vita est sanctificans. Merito ergo spiritus sanctus dicitur, sine quo nullus spiritus sanctus efficitur. Habet itaque nomen ex re, habet nomen pro rationis similitudine.

Qua ratione solus Dei filius imago patris sit dictus.

CAPVT XI.

HOc itaque nomen quod est spiritus sanctus soli vni quasi proprium attribuitur, quamuis iuxta rationem substantiæ omnibus commune videatur. Notandum quod sunt quædam ꝓprietatum nomina quæ nulla ratione possiunt conuenire nisi vni soli personæ. Hinc est quod solus vnus dictus est pater, solus vnus dictus est filius sicut superius iam satis ostendimus. Hinc est quod solus Dei filius imago patris dicitur, hinc item quod solus ipse verbum denominatur. Fides catholica fatetur & ratio multiplex attestatur, quod qualis pater talis filius talis spiritus sanctus. Absque dubio vtriq; patri consimilis, vtriq; patri per omnia coæqualis. Si sapientiam si potentiam pensis, si bonitatem si beatitudinem cogites, nihil maius in vno nihil minus in altero omni remota ambiguitate reperies. Si igitur Dei filius recte dictus est imago patris, pro ratione expressæ in eo similitudinis, cur nō etiam spiritus sanctus imago patris recte dicatur cum vtriq; similis & coæqualis inueniatur? Sed huius quæstionis nodum (vt credo) citius soluimus si ad proprietatum cōsiderationem recurrimus. Commune est omnibus (vt superius iam diximus) omnem plenitudinem habere. commune patri & filio tam habere quam dare. ꝓprium autē spiritui sancto habere nec alicui dare. In hoc igitur solus filius expressām in se patris similitudinē habet & imaginem tenet, quod sicut diuinitatis plenitudo manat de vno, sic & eadem plenitudinis largitio manat de alio. Nec minus aliquid nec alio modo accipit spiritus sanctus ab vno quā ab alio. Nulla autē persona omnino à spiritu sancto plenitudinem diuinitatis accipit & idcirco imaginem patris in seipso non exprimit. Ecce habes cur imago patris dicatur solus filius, & non etiam spiritus sanctus. Sed hoc ipsum quod diximus propter simpliciores adhuc expressius, vel (vt sic dicam) grossius loquamur. Imago iuxta consuetudinem humanam magis solet dici propter similitudinem extrinsecam quam propter similitudinem intrinsecam. Ecce hominis imaginem dicimus statuam aliquam, & hoc vtique propter solam similitudinem extrinsecam. Nā si interiora statuæ cogites, non tam similitudinem quam dissimilitudinem inuenies. Vt igitur de illa personarum Trinitate aliquid loquamur iuxta humanum modum, quasi intrinsecus cuique est quod est apud semetipsum, quasi vero extrinsecus est habitudo quam habet ad alium. Eandem autem habitudinem quam habet pater ad spiritum sanctum, eandem inquam constat habere & filium. Quoniam igitur patris habitudinem in plenitudinis suæ largitione præferre videtur, recte solus filius patris imago nominatur. Nam spiritus sanctus nec patris nec filij imago dicitur, quoniam in habitudine quā diximus neutri assimilatur. Ecce in tāta mysteriorum profunditate vbi clare videre no possumus, similitudinum attrectatione palpamus. Sed nec illud prætereundum quod idcirco fortasse non immerito spiritus sanctus dicitur, vt eo ipso falsæ opinioni obuietur, ne quis propter prædictam eius proprietatem de eius benignitate minus digne sentire videatur.

Aliaratio.

Similitudo in humanis magis dicitur pro pter extrinsecam quam propter intrinsecam similitudinem.

Quia in diuinis secundum humanum modum loquēdo dicitur intrinsecus quidve extrinsecus.

Denominibus proprietatum quo non possunt conuenire nisi vni personæ soli.

Cur spiritus sanctus non dicatur imago patris.

Qua ratione solus Dei filius verbum sit dictus.

ITem si quæratur qua ratione solus Dei filius verbum dicatur, ex ꝓprietatum

Quæstio cur Dei filius verbum.

tatum nihilominus cõsideratione. hoc A
ipsum eliciendum videtur. Ecce dica-
mus quod proferentis verbum, sensus
& sapientiæ ipsius à quo profertur solet
esse indicatiuum. Recte ergo verbũ di-
citur per quem patris qui fons sapien-
tiæ est notitia manifestatur. Sed ad ista
fortasis respondẽs dicis, quia nomen
patris manifestatur non solum per filiũ
verumetiam per spiritum sanctũ,
siquidẽ ipse spiritus sanctus est illa vn-
ctio quæ nos docet de omnibus. Ipse
qui nos omnia docet & suggerit & in
omnem veritatem introducit. Si iuxta
hanc rationem verbum dicitur filius,
cur non similiter verbum dicatur etiã B
spiritus sanctus? Addamus itaque quia
verbum nascitur de corde solo, & ipso
propalatur proferentis intentio, Iure
igitur solius patris sola genitura verbũ
nominatur per quod ipse qui principa-
lis est sapiẽtia mãnifestatur. Iuxta hoc
itaque nuncupatio verbi pro similitu-
dinis ratione videtur conuenire filio
soli. Sed adhuc fortasis iterum dicis,
quia aliud videtur esse verbum cordis,
& aliud videtur esse verbum oris, illud
de corde oritur, istud vero ore profer-
tur. Illud interius latet, per istud cordis
cognitio patefieri solet. Et neutrũ eo-
rum vtramq; dictarum proprietatum C
habet, sed vna vnius, altera videtur al-
terius. Sed dico quia si subtilius penses
idem verbum esse inuenies & quod cor-
de concipitur & quod voce profertur.
Quid est enim vox, nisi verbi vehiculũ,
vel si magis placet verbi indumentum?
Nunquid est alius aliquis homo indu-
tus, & alius aliquis cum fuerit exutus?
Nunquid quęso verbum quod ore pro-
fers proferre potuisses nisi ipsum prius
per cogitationem in corde habuisses?
Et cum verbum prolatum ab auditore
fuerit intellectum, nonne idem verbũ D
incipit esse in corde suo quod prius e-
rat in corde tuo? Si vero aurem habe-
ret ad locutionem cordis quemadmo-
dum habet ad locutionem oris, non o-
mnino opus haberet vt ei exterior lo-

Lum dicatur.

Responsio.

Quæstio cur non similiter verbum dicatur spiritus sanctus.

Responsio.

Instantia de verbo cordis, & verbo oris.

Responsio.

Vox quid sit.

cutio fieret. Ex his (vt credo) patenter
intelligis, quod idem verbum est oris
quod cordis. sed in corde est sine voce,
in ore vero cum voce. Absque dubio v-
na & eadem veritatis corde cõcipitur,
verbo profertur, auditione addiscitur.
Verbum esse habet ex solo corde, audi-
tio autem ab vtroque. Quoniam ergo
verbum de solo corde procedit, & per
ipsum cordis sagacitas innotescit, recte
à simili Dei filius verbum patris dici-
tur per quem paterna claritas manife-
statur. In patre omnis veritatis conce- *Declaratio.*
ptio, in eius verbo omnis veritatis pro-
latio, in spiritu sancto omnis veritatis
auditio, iuxta hoc quod in euangelio
legitur de ipso: *Non enim loquetur à semet-* *Ioan. 16.*
ipso, sed quæcunq; audiet loquetur. Non i-
gitur pater potest dici verbum qui non
est ab aliquo, sed nec spiritus sanctus
qui non est ab vno solo. Sed solus filius
qui est ab vno solo à quo emanat om-
nis veritatis manifestatio. De hoc ver-
bo habes in psalmo. *Eructauit cor meum* *Psal. 44.*
verbum bonum. In hoc verbo loquitur
pater spiritui sancto. In hoc loquitur
spiritui creato angelico & humano. Lo-
cutio autem secundum superius dicta
alia intrinseca, alia extrinseca. Intrin- *Locutio intrinseca.*
seca vero est illa quam capit solus spiri-
tus sanctus, extrinseca est illa quam ca-
pit spiritus creatus. Et sicut interior
locutio in nobis fit sine humani flatus
cooperatione, exterior autem omnino
non fit nisi ipso cooperante, sic sane in
illa supereminenti natura interna illa
locutio agitur authore patre solo. Nam
solus pater dicit, solus spiritus sanctus
audit. Exterior autem locutio peragi- *Locutio extrinseca.*
tur authore etiam flamine diuino hoc
est spiritu sancto. Hinc est etiam quod
idem spiritus nunc flamen, nunc spira-
men, nunc spiritus Dei dicitur, per quẽ
spiritibus angelicis & spiritibus huma-
nis Dei verbum inspiratur. Ecce habes
quod superius proposuimus, cur vnus
solus in Trinitate dictus sit Dei spiritus,
habes nihilominus cur verbum Dei dic-
tus sit solus filius.

Secun-

Secundum clarificãdi modum solus filius clarificat patrem suum, vnde & non immerito eius dicitur verbum.

CAPVT XIII.

ECce dum vnam quæstionem soluere laboramus aliam incidenter incurrimus. Diximus quod Dei filius verbum dicitur, eo quod ipse paternam claritatem loquitur, & qualis vel quãta per ipsum manifestatur. *Sed sicut filius clarificat patrem suum*, nonne & pater reuelatione *sua clarificat filium suum?* Iuxta hoc quod ipse filius ait ad Petrum: *Beatus es Symon bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.* Sed attende ne forte secundum quẽdam clarificandi modum filius clarificet patrem suum, secundum quem tamen modum pater non clarificat filium suum. Est enim filius à patre suo, non autem pater à filio. Apparet itaque in filio paternæ proprietatis gloria quanta sit, qui filium talem & per omnia sibi æqualem & habere voluit & potuit. Quantæ benignitatis, quantæ dulcedinis, quantæ beneuolentiæ fuit quod de magnitudinis suæ diuitijs nihil sibi soli reseruauit, nihil habere voluit quod non illi communicauerit. Ecce habes singularem quendam clarificandi modum secundum quem filius clarificat patrem suum. Sed forte ad hæc obijcis, & dicis, quia eodem clarificandi modo pater clarificatur etiam à spiritu sancto. Sicut enim filium coadesse sibi voluit vt haberet cui cõmunicaret magnitudinis suæ diuitias, sic & spiritum sanctum cohærere sibi voluit vt esset cui communicaret charitatis suæ delitias. Vtrumque paternã gloriam loquitur, in vtroque paterna proprietas declaratur. Sed nota quod prædicta paternæ proprietatis clarificatio quam habet pater in filio, non est ei communis cum aliquo, quoniam filius est à patre solo. Illa autem clarificatio quæ relucet in spiritu sancto, non est declaratio paternitatis, nec est solius patris sed est ei cum suo filio communis. Nam spiritus sanctus non est à patre solo, sed prorsus pari modo tam à patre quã filio. Recte ergo filius verbum, vel lingua patris dicitur, in quo solo iuxta prædictum modum paternitatis gloria declaratur.

Cur Spiritus sanctus dicatur donum Dei, & vnde, vel quomodo habeat mitti, vel dari.

CAPVT XIV.

DIligẽti consideratione dignum videtur, qua ratione Spiritus Sanctus donum Dei dicatur. Sicut in superioribus euidenti explanatione ostendimus, in patre est plenitudo amoris gratuiti, in Spiritu sancto plenitudo amoris debiti, in filio plenitudo amoris debiti simul & gratuiti. Quomodo autẽ hæc omnia oporteat intelligi, satis ibi diligenter expressi. In illa vero summe simplici natura, vbi non potest esse cõpositio aliqua, pro certo non est aliud aliquid Spiritꝰ sanctus, & aliud aliquid amor ipsius. Quid itaque est Spiritus sancti datio, vel missio, nisi debiti amoris infusio? Spiritus sanctus ergo tunc homini diuinitus datur, quando debitus Deitatis amor menti humanæ inspiratur. Cum enim hic spiritus spiritum rationalem intrat, ipsius affectum diuino ardore inflammat, & ad proprietatis suæ similitudinem transformat, vt authori suo amorem quẽ debet exhibeat. Quid enim est Spiritus sanctus nisi ignis diuinus? Omnis enim amor est ignis, sed ignis spiritualis. Quod facit ignis corporalis circa ferrum, hoc agit hic ignis de quo loquimur circa cor fœdum, frigidum, & durum. Nam ad huius ignis immissionem, animus humanus omnem nigredinem, frigiditatem, duritiam paulatim deponit, & totus in eius à quo inflammatur similitudinem transit. Nam ex successione ignis diuini, incãdescit, totus exardescit, pariter & eliquescit in amorem Dei. Iuxta illud Apostoli: *Charitas Dei diffusa est in cordibus* Rom. 5.

Quæstio cur Spiritus sanctus dicatur donum Dei.

Quid sit Spiritus sancti datio.

Quod ignis corporalis circa ferrum, hoc Spiritus sanctus circa cor.

Ioan. 17.

Matt. 16.

Obiectio.

Responsio.

esse credatur. Rationabiliter nihilominus ingenitus nō dicitur, ne in hoc naturalem originem habuisse negetur.

Quid sit patrem gignere, quid sit filium nasci de patre, quid procedere ex generatione, quid procedere sine generatione.

CAPVT. XVII.

Quæstio. QVantum ad humanam naturam spectat, substantialem sibi de seipso producere, idem videtur esse quod prolem gignere, quod filium generare. In natura autem diuina si bene perpenditur, multo aliter inuenitur. Pater siquidem, tam filium, quam Spiritū sanctum de seipso producit, vterque autē sibi consubstantialis existit. Et tamen vterque eius filius dici non potest, quoniam vtriusque productio vniformis non est. Si enim vtraque vniformis esset, vna secundum ordinem naturæ, altera principalior non fuisset. Quod autem vna principalior altera sit, superior disputatio inuenit. Scimus autem quoniam in propagatione humanarum personarum multiformis est modus, secundum diuersos germanitatis gradus, sicut superius iā diximus. Nam alius est procedendi modus filij de patre suo, alius nepotis ab auo, alius autem pronepotis à proauo. Quod vero dico de istis, videri potest & in reliquis, inter omnes enim procedēdi modos constat primū locum tenere, & cæteris principaliorem esse illum procedendi modum qui est filij de patre. Nā vbi iste non præcesserit, cæterorū nullus existendi locum omnino habebit. Quando autem transumuntur nomina de humanis ad diuina, constat vtiq; hoc fieri similitudinis gratia, iuxta id quod in Apostolo legitur: *Quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Iuxta rationem ergo similitudinis propositæ, quid aliud intelligitur cum Deus dicitur Deum gignere, pater Deus Deū filium generare, quid inquā aliud oportet intelligere, quam illum qui producit alium de se procedentem, iuxta principalem procedendi modum producere? Credimus, & rationis attestatione consecuti sumus patrem gignere, & quod consequens est filiū nasci de patre. Creditur ex generatione esse processio filij, sine generatione esse processio spiritus sancti. Si quæris quid sit Deum diuinam personam gignere, de se sibi conformem & cōsubstantialem secundum principalem procedēdi modum producere. Quæris quid sit filium nasci de patre, hoc est vnum de altero secundum principalem procedendi modum procedere. Ex generatione procedere idem videtur quod in procedēdo principalem procedendi modum habere. Sine generatione procedere, idem videtur quod in procedēdo principalem procedendi modum omnino non habere. Generationem, natiuitatem, processionem per omnia oportet intelligere, pro modo & dignitate tantæ excellentiæ, & proprietatis supereminentis naturæ. Si igitur quæris quis sit producendi modus, ille pro certo quem superius iam diximus. Producendi proculdubio qui est ipsa omnipotentia, idem erit de se alium producere, quod ex ordinatissima causa idipsum velle. Ex principaliori autē causa id velle, idem erit quod generare. Nam cum vterque procedendi modus constet in voluntate, differunt tamen pro causæ alietate. vnde & in causa principaliori, constat principalior modus procedendi. Vultis super his quæ diffusius iam diximus, audire verbum abbreuiatum? Ingenitum velle habere de se sibi conformem atque condignum, idem mihi videtur quod gignere filium. Tam genitum quam ingenitum velle habere condilectum, idem videtur quod producere spiritum sanctum. In illo nota communionem honoris, in isto communionem amoris. Quod autem conformem diximus, diligens lector quærat attentius, ne forte ad id referri valeat, vel debeat, in

Rom. 1.

beat, in quo iuxta quandam proprietatum conformitatem solus filius patris imaginem portat.

Item docetur alia ratione, quid sit patri filium generare.

CAPVT XVIII.

SIcut iam superius notauimus, pauertas humanæ loquelæ cõpellit nos sæpe dictionum significationem variare. Hinc est illud (vt iam diximus) quod generationis significationem modo extẽdimus, modo restringimus, quod dictum est de generatione, idem dicimus & de processione. Quod enim dicimus procedere, non vtique solemus vniformiter accipere. Quantum ad generalem acceptionem, idem esse videtur gigni, quod existens de existenti secundum naturalem operationem produci. Iuxta hanc acceptionem solus in trinitate pater ingenitus dicitur, spiritus sanctus ingenitus esse negatur. Productio autem existentis de existente, pro diuersis naturis proculdubio inuenitur esse multiformis. Præ cæteris autem omnibus pro dignitate naturæ, ille productionis modus præcipuus videtur, qui secundum naturalem (qui inanimatis inesse non potest) appetitum agitur, & secundum quem solum genitor & pater dicitur ille qui generat, genitus, & filius ille qui generatur. Iuxta hanc considerationem possumus dicere, quod idẽ videtur esse naturalis productio animantis de animante in conformitatem substantiæ, quod parenti prolem generare. Non autem omnis productio animantis de animante secundum operationem naturæ, potest in hac definitione concurrere. Vermis enim cũ ex homine nascitur, quis eum hominis prolem, vel hominem ipsius parentem fateatur. Sciendum est autem, quod si homo non peccasset, si naturæ suæ integritatem seruasset, in producenda prole duceretur quidem non tam secundum appetitum animalem, quam secundũ consensum rationalem. Esset itaque homini in generis, sui propagatione, non tam appetitiua, quam votiua productio prolis, iuxta conformitatem imaginis suæ. Si itaque homo primordialis puritatis integritatem seruasset, ad diuinæ similitudinis rationem in eiusmodi magis accederet. Sed vt ad id redeamus, propter quod & ista interposuimus, videtur idem esse Deo patri filium gignere, quod personam de sua substantia naturaliter, & pro voto producere, iuxta singularem quandam configurationem proprietatis suæ. Commune est omnibus in illa trinitate, plenitudinem diuinitatis habere. Proprie proprium autem Spiritui sancto habere, nec personæ alicui dare. Commune autem patri & filio, tam habere, quam dare. Merito quidẽ eius filius dici debuit, cui pater hanc proprietatis suæ figuram, & imaginis formam intime impressit, & plene expressit. Propter hanc conformitatis expressionem solus filius imago patris dicitur, propter hoc solus filius figura substantiæ illius recte nominatur. Quoniam ergo pater in producendo Spiritum sanctum ei (vt sic dicam) imaginis figuram non impressit, eius filius dici non debuit, quamuis de eo naturaliter processerit. Sicut non in omni processione existentis de existente secundum operationem naturæ, solet vsus vni prolis, alteri parentis nomen accommodare.

Si homo non peccasset, quo se haberet in productione, seu generatione.

Quod Spiritus sanctus non sit imago vnigeniti, sed nec debeat eius filius dici.

CAPVT XIX.

SEd sicut commune est patri & filio diuinitatis plenitudinem naturaliter dare, sic est commune filio & Spiritui sancto plenitudinem diuinitatis à semetipsis non habere. Si igitur filius recte dicitur patris imago, propter proprietatis similitudinẽ quã habet cum patre suo, cur non eadem ratione Spiri-

xus sanctus dicatur imago filii propter proprietatis similitudinem, quam habet cum ipso? Itaque tam filio quam patri videtur esse commune de sua persona personam producere ad imaginem similitudinis suæ, vtrobique procedens de altero videtur esse producentis imago. Si igitur recte ingeniti filius dicitur quem producit de se ad imaginem similitudinis suæ, cur Spiritus sanctus eadem ratione non recte dicatur filius geniti, quem genitus producit de se sub imagine similitudinis suæ? Sed res rei imago dici non solet, pro eo quod vtraque simile non habet, sed pro eo quod vtraque simile habet. Quomodo ergo vnus dicatur alterius esse imago ex eo quod vterque dicitur non habere? Neuter enim habet à semetipso esse, vel aliquid à semetipso. Alioquin lapis recte dicitur imago hominis, & homo recte dicitur imago lapidis, quoniam neuter à semetipso habet quod habet, sed nec habere valet. Quod quam friuolum sit, nemo non intelligit. Sed dicis ad ista fortasse, sicut commune est Patri & Filio diuinitatis plenitudinem dare, sic Filio & Spiritui sancto commune est eandem plenitudinem accepisse. Cur ergo eadem affinitas germanitatis vtrobique non ascribitur alterutris, propter conformitatem alternæ similitudinis? Sed notandum quod sua Spiritus sancti acceptio, est ei tam à patre quam à filio. Sed pro accipiendo non potest dici patris imago, qui nihil omnino accipit ab alio aliquo, cum

Cur Spiritus sanctus non dicatur filius.

A

B

C

sit vnius in hoc ad alterum dissimilitudo magis quam similitudo. Non ergo ex eo in quo ei dissimilis est, eius imago, vel eius filius recte dici potest. Sed si non est filius vnius, nec debet dici filius alterius, quoniam germanitatem quam habet ad vnum, eandem proculdubio habet ad alterum, eo quod vniformiter omnino procedat tam ab ingenito quam ab vnigenito, & totum quod accipit ab vno, accipit ab alio, & eodem modo. Denique ex eo quod dicitur spiritus sanctus omnem plenitudinem accepisse, ostenditur à semetipso non habere. Et ex eo (vt iam diximus) quod dicitur non habere, non recte dicitur alterius imago esse. Sed vbi ad imaginem & similitudinem producentis procedens non gignitur iuxta vsum loquendi nec pater qui gignit, nec filius dicitur qui generatur. Legitur de Adam: *quod genuerit ad imaginem & similitudinem suam*: In sola autem huiusmodi generatione, solet vsus dicta illa principalia germanitatis nomina accommodare. Ex his itaque quæ dixi colligitur, quod spiritus sanctus non sit imago vnigeniti, sed nec eius filius debeat dici.

Genes. 5.

D *Quod ibi sit quærenda imago paterna vbi est mutua congruentia non sine aliqua differentia, nec differentia sine mutua congruentia.*

Caput XX.

Existimabit forte aliquis, quod filius iccirco dictus sit imago patris,

Cur Spiritus sanctus vi dicatur imago patris & filii.

tris, quod ei sit in potentia, sapientia, & bonitate per omnia similis, & omnino æqualis. Sed si ex hac consideratione diceretur filius imago patris sui, cur non eadem ratione spiritus sanctus dicitur imago patris simul & filii? Nam vbi dictum est qualis pater, talis filius, statim adiunctum est, talis spiritus sanctus. Vbi præmittitur omnipotens pater, omnipotens filius, illico subiungitur omnipotens spiritus sanctus. Dicitur quia Deus pater, Deus filius; vbi etiam annectitur quod Deus sit spiritus sanctus. Si filius itaque dicatur imago patris pro huiusmodi similitudine vel æqualitate, quare non oportet de spiritu sancto pro similibus similia sentire? Sed valde notandum & cum summa diligentia considerandum, quid pro capacitatis nostræ exiguitate de diuinis dicatur minus proprie, vel quid magis dicatur expresse. In scriptura siquidem sacra multa quidem, & velut ex industria minus proprie dicuntur, vt ab exiguitate nostra facilius capiantur. Sæpe autem ea quæ dicit minus proprie solet euidentiori expressione corrigere. Hinc est quod vbi præmittitur æternus pater, æternus filius, æternus spiritus sanctus, quasi ad veritatis expressionem statim annectitur, & tamen non tres æterni, sed vnus æternus. Sic sane vbi dictum est omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus, subsequenter quasi corrigendo adiungitur, & tamen non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens. Dicto similiter quia Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus, statim subiungitur & tamen non tres dii, sed vnus est Deus. Vbi itaque est simplex vnitas, & summa simplicitas, quid ibi facit qualis, & talis? Nihil recte dicitur sibiipsi æquale. Vbi vera vnitas est, non tam æqualitas, quam identitas conuenienter dici potest. Pater potentia est, filius potentia est, spiritus sanctus potentia est, nec tamen nisi vna & eadem potentia pater, & filius, & spiritus sanctus. Quod dicimus de diuina potentia, idem & de diuina sapientia, idem per omnia & de diuina substantia. Neque est aliud Dei potentia, vel sapientia, quam eius substantia. In humana natura substantia filii conuenienter dici potest imago patris sui, quoniam alia est substantia patris, alia filii. In diuina autem natura, vna eademque substantia est patris, & filii, & spiritus sancti. Quæ igitur comparatio esse potest, vbi vera vnitas est? In summa namque simplici vnitate, non potest similitudo vel dissimilitudo inesse. Imago paterna est inquirenda, vbi est mutua cõgruentia, non sine differentia aliqua, nec differentia sine qua maxima conuenientia. Oportet itaque ad proprietatum considerationem recurrere, qui ista de quibus loquimur cupit plenius agnoscere. Est autem (vt sæpe iam diximus) omnibus commune plenitudinem diuinitatis habere. Proprium vero est patri non accepisse, sed dare, proprium est filio tam accepisse quam dare. Conuenientia itaque est in dando, differentia vero in accipiendo.

Quomo-

Quomodo autem in hac mutua conuenientia patris imaginem filius gestat (sicut superius docuimus) aperta ratio demonstrat.

Qua ratione Dei vnigenitus dicitur figura substantiæ ipsius.

CAPVT XXI.

OPus est alta consideratione, si cupimus certius agnoscere qua ratione Deus Dei filius, dicatur figura substantiæ illius. Vbi nominatur figura alicuius substantiæ, possumus hoc ipsum (ni fallor) duobus modis intelligere. Nam si ad humana recurrimus, vt per speculum videre possimus, alia videtur hominis figura, quæ eius substantiam informat, & alia est figura imaginis, quæ eum repræsentat. Vtraque tamen figura est, vtraque ipsius figura dici potest. Vbi itaque est gemina substantia, potest esse hinc informans, illinc repræsentans figura. Sed patris & filii est vna eademque substantia. Iuxta itaque hunc modum, non potest filius dici paternæ substantiæ figura. Sed si non potest dici figura iuxta hunc modū repræsentans, nunquid dici poterit figura informans? Sed si filius patrem informaret, eum vtique eo ipso formosum redderet, & tunc non tam filius à patre, quam pater à filio pulchritudinem acciperet. Sed in hoc nec ratio consentit, nec fides catholica hoc recipit, testante veritate didicimus: *Quoniam spiritus est Deus.* Super his itaque quæ quærimus spiritualem naturam interrogemus. Spiritualis autem natura est anima tua, anima vero tua, aut formosa est, aut deformis ex voluntate sua. Formosam facit voluntas bona, deformis fit ex voluntate mala. Formosam eam facit sua benignitas, deformem sua malignitas. Ex his licet perpēdere quæ sit figura spiritualis substantiæ. Proculdubio (dante domino) eadem perfectionis forma, potest informare animam tuam & animam meam. Si itaque iuxta voluntatis similitudinem, patris ac filii conformitatem, vel configurationem quærimus, absque dubio, & sine omni contradictione inueniemus, quod sicut pater vult habere personam procedentem de se, cui possit impensæ sibi dilectionis delitias communicare, ita & filius per omnia similiter, & habere vult, & habet pro voluntate. Sicut ergo superius diximus de imagine, sic & configuratio colligenda est ex proprietatum consideratione. Vbi (vt iam diximus) inuenitur mutua conuenientia, nec tamen sine aliqua differentia, nec differentia sine quam maxima conuenientia.

Ioan. 4.

Quomodo anima fiat formosa, vel deformis.

Quod ea quæ de ingenita & genita substantia, secundum catholicam fidem à sanctis patribus accepimus, credere debeamus, quamvis quam vera sint, interim per intelligentiam capere nequeamus.

CAPVT XXII.

SEd dicis ad ista fortasis. Vbi non est pluralitas, non potest esse conformitas. In vera autem diuinitate nulla est pluralitas substantiarum, cum tamen veraciter ibi sit pluralitas personarum. Quid ergo est, quod filius dicitur figura paternæ substantiæ, & non potius paternæ personæ? Nam sicut dictum est, non potest dici paternæ substantiæ figura quasi ipsum informans, nec si vtriusque est vna eademque substantia, videtur posse dici figura paternæ substantiæ figuram repræsentans. Sed notandum quoniam quod dicitur filius ab Apostolo: *Figura paternæ substantiæ,* idem valet, ac si diceretur figura substantiæ ingenitæ. Nihilominus autem si diceretur figura ingenitæ substantiæ, idem esset ac si diceretur figura ingenitæ personæ. Si patrem dicis, si ingenitam substantiam, si ingenitam personam nominas, eandem proculdubio personam designas. Proculdubio nihil aliud est patris persona, quam substantia ingenita, nihil aliud filii persona, quā substantia genita. Sed multi temporibus

Hebr. 1.

Nota de Lateranense.

poribus noſtris ſurrexere, qui non audent hoc dicere, quin potius quod multo periculoſius eſt, contra ſanctorū patrum authoritatem, & tot atteſtationes paternarum traditionū audent negare, & modis omnibus conantur refellere, nullo modo concedunt, quod ſubſtantia gignat ſubſtantiam, vel ſapientia ſapientiā. Pertinaciter negant, q̄ omnes ſancti affirmant, ad id quod ipſi dicunt, authoritatem inuenire non poſſunt. Afferant ſi poſſunt authoritatem, nō dicam plures, ſed ſaltem vnam, quæ neget ſubſtantiā gignere ſubſtantiam. Nam ad hoc quod dicimus, authoritates multas etiam ipſi adducunt, & in morem Goliæ gladium, ex quo iugulentur deferentes, ad certamen procedunt. Sed ſic intelligendum eſt (inquiunt) quod patres dicunt, bene patres dicunt, quod ſubſtantia ſubſtantiam gignit, noſtra expoſitio ad hoc cōtendit, vt credamus quod ſubſtantia ſubſtantiam non gignit. Fidelis expoſitio, & omni acceptione digna, quæ hoc quod ſancti patres pariter clamant, contendit eſſe falſum, & quod nemo ſanctorum aſſerit, cōtendit eſſe verum.

Obiectio.

Sed dicunt: Si filii ſubſtantia eſt genita, patris vero ingenita, quomodo vtriuſque erit vna eademque ſubſtantia?

Reſponſio.

Abſque dubio ſubſtantia filii eſt genita, ſubſtantia patris ingenita, nec ingenita ſubſtantia eſt genita, nec genita eſt ingenita. Nec tamen ſequitur vt ibi ſit alia, & alia ſubſtantia, ſed alia & alia perſona. Pro certo aliter eſt in natura diuina, & aliter in natura humana. In humana natura ſi ſubſtantia alicuius vnius ſit genita, alterius vero ingenita, abſque omni contrādictione conſequens erit, vt alia ſit ſubſtantia vnius, & alia omnino ſubſtantia alterius. In diuina vero natura, procul dubio vnius ſubſtantia eſt ingenita, alterius genita, nec tamen conſequens eſt, vt alia ſit ſubſtantia vnius, & alia alterius, ſed vt alia ſit perſona iſtius, & alia perſona illius. Non capio (inquit) non intelligo, ſed quod per intelligentiam capere non potes, per fidei deuotionem credere potes. Alioquin tibi, tuiſque ſimilibus dicitur, ſi non credideritis non intelligetis. Cur non creditis, quod vniuerſalem Eccleſiā quotidie de Chriſto confitentem āgnoſcitis? Deus eſt ex ſubſtantia patris ante ſæcula genitus. Sed forte non vultis hoc credere, eo quod non poteſtis exemplo probare, vel per intelligentiam capere. Nunquid per intelligentiam capitis, vel exemplo probatis, quod vnitas ſubſtantiæ poſſit eſſe in perſonarum pluralitate. & perſonarum pluralitas in vnitate ſubſtantiæ? Nunquid magis excedit humanam intelligentiam illud quod pertinaciter negatis, quam iſtud quod nobiſcum veraciter affirmatis? Si vero eius aſſertionis enodationem noſtis quam aſtruitis, cur eam in lucem non profertis? Cur eam fratribus inuidetis? Et ſi vos latet vtriuſque enodatio, cur creditis ſanctis patribus in vno, & non æque eis creditis in altero? Si ipſis iure creditur, non aliud eſt patris perſona, quam ſubſtantia ingenita, nec aliud filii perſona quam ſubſtantia genita. Vt autem breuiter dicamus quod ſuper propoſita quæſtione ſentimus, in hoc genita ſubſtantia ingenitę figuram gerit, quod eandem quam iſta de ſe perſonam, & eodem modo producit, & eiuſdem doni cauſa, & origo, author, & principium exiſtit. Eadem ſane totius plenitudinis largitio per omnia manat, tam ab vna, quam alia, tam à genita, quam ab ingenita ſubſtantia.

Bſa. 7.

Athanaſius in ſymbolo.

Qua ratione conuinci poſſit, quod de ingenita ſubſtantia, & genita catholica fides tradit.

CAPVT XXIII.

QVando ad ſublimium & inuiſibilium inueſtigationem & demonſtrationem nitimur, ſimilitudinū ſcala libenter vtimur, vt habeant qua aſcendere poſſint, qui contemplationis pen-

nas nondum acceperint. In illa itaque A natura quam ad diuinam imaginem & similitudinem factam agnouimus, diuinum simile libenter quærimus. & elicimus vnde ad diuinorum intelligentiam subleuari valeamus. Ecce sint duo quorū vnus alicuius rei scientiam, vel alicuius artis notitiam per seipsum excogitando inuenit, & quicquid inde aduenire potuit, alteri tradidit, & ad plenum, & ad integrum erudiuit. Quid ergo, nunquid non eadem scientia eadem veritas absq; ambiguitate aliqua constat esse tam in corde vnius, quam in corde alterius? Alioquin alium nō docuit scientiam, quam alter inuenit. Ecce vnus eorum scientiam tradidit, alter accepit. Vides certe quod vnius scientia sit ab alio accepta, illius (vt sic dicam) omnino inaccepta. Nunquid tamen aliud aliquid est ista quam illa? Si quicquid veritatis est in ista, totum nec aliud est in illa, proculdubio vtriusque scientia erit essentialiter vna. Constat tamē nihilominus quod accepta scientia non sit inaccepta, nec inaccepta possit dici accepta, cum tamen inaccepta & accepta (vt dictum est) sit essentialiter vna. Ex hac rerum (vt credo) speculatione possumus perpendere, quid oporteat de diuinis sentire. Huic ergo speculæ innitendo videamus, si ex his quæ nobiscum credunt cōuinci possit, quod de ingenita substantia quidā necdum crediderunt. Credunt nobiscum quod pater quicquid habet, à semetipso habet. Credunt nobiscum, quod filius à patre accepit quicquid ab æterno habuit. Constat itaq; quod plenitudinem D sapientiæ filius accepit à patre. Concedunt nobiscum, quod non sit alia sapientia patris, & alia sapientia filii, sed vna eademque per omnia tam patris, quam filii. Nihilominus tamen constat, quod sapientia filii sit accepta, sapientia patris inaccepta. Cōstat æque quod inaccepta non sit accepta, nec accepta sit inaccepta, cum tamen tam accepta, quam inaccepta sit, proculdubio essentialiter vna. Quis adeo simplex, vel hebes, vt neget de sapientia diuina, quod possibile videt in scientia humana? Sed vt adhuc diligentius huic speculationi insistamus, illud in commune omnes nouimus, quoniam filius habet esse à patre ex patris generatione, si ex generatione habet esse, ergo & sapere, nam non aliud est ei esse, & aliud sapere. Vnde itaque est ei essentia, inde & sapientia. Quod autem accepit esse ex generatione, constat & ipsum genitum esse. Constat quod filii sapientia, vel potius filius, sapientia sit ex patre genita. Nec aliud est patrem filio sapientiā dedisse, vel filio accepisse, quam patrem eum qui sapientia est generasse. Pater siquidem filio & generando donat, & donando generat. Recte ergo de filio dicitur, quod sit genita sapientia, sicut & de patre quod sit sapientia ingenita. Nihil vero omnino sapit vnus, quod non æque sapiat & alius. Vtrobique itaque vna eademque sapientia, cum tamen nec ingenita sit genita, nec genita sit ingenita. C Si vero filius est genita sapientia, consequenter & genita substantia. Neque enim aliud est eius sapientia, quam eius substantia. Quod igitur dictum est de genita & ingenita sapientia, iuxta eandem consequentiam concedere oportet de genita & ingenita substantia. Frustra itaque quidam timent dicere, quod substantia gignat substantiam, sapientia sapientiam, & quod pater sit substantia ingenita, filius substantia genita, quasi inde conuinci possit, quod alia substantia sit ingenitus, alia sit genitus. Sicut enim superius iam diximus, ex eo quod pater est substantia ingenita, filius genita, non ex eo sequitur quod sit alia & alia substantia, sed prorsus alia & alia persona.

Quid sit patrem filio sapientiam donasse.

Substantia substantiam gignit &c.

Ex qua consideratione possumus colligere, quod geminatio personæ possit esse sine geminatione substantiæ.

CAPVT XXIV.

Sed

SEd vt plenius elucescat quod de geminatione personæ, sine geminatione substantiæ iam diximus, superius posito exemplo adhuc diligentius insistamus. Superius docuimus quod vna eademq; scientia possit esse in duobus, si artis alicuius notitiam quã vnus apprehendit, alterum ad plenum docuerit. Si itaque nomen doctrinæ tam passiue quam actiue accipiatur, vt doctrina dicatur tam eius qui docet, quam eius qui docetur, profecto si hoc gemino modo doctrinam accipiamus, alia erit doctrina vnius, & alia absq; dubio doctrina alterius. Sicut scientia dicitur ab eo quod est scire, sic sane doctrina ab eo quod est docere. Vtrobique est idem scire, vtrobique autem non est idem docere, nam vn⁹ docet, alter docetur, vnus erudit, alter eruditur. In vno itaque est doctrina docens, in altero doctrina discens. Alia ergo est doctrina vnius, & alia alterius. Iuxta hunc itaq; modum alia potest esse doctrina tua, & alia mea, quamuis vtrobique tam in discendo, quam in docendo sit vna eademque scientia. Et si idem esset vtriq; nostrum substantia sua quod scientia sua, posset esse vtriq; substantia vna sicut & scientia vna. Sit si vtrique nostrum idem esset persona sua quod doctrina sua, esset vtique persona sicut doctrina vnius vna, & alterius altera. Si scientia mea originem trahit ex tua, nonne suo quodam modo vna gignitur ex alia. Si in humana natura scientia ex scientia gignitur, cur in diuina natura non multo rectius sapientia sapientiã gignere dicatur, vbi sapientia idem quod substantia omnino esse conuincitur? Sicut in humana natura scientia docens, & scientia edocta, est vna eademq; scientia, verumtamen alia, & alia doctrina. Sic in diuina natura, sapientia gignens & sapientia genita est vna eademq; sapientia. & quod consequens est vna eademq; substantia, verumtamẽ alia & alia persona. Sicut itaque in humana natura ex eo quod vnius scientia est accepta, alterius inaccepta, nec accepta sit inaccepta, nullatenus sequitur quod sit in eis alia & alia scientia, sed alia & alia doctrina. Sic in natura diuina ex eo quod vnius substantia est genita, alterius ingenita nec genita sit ingenita, nullo modo sequitur quod ibi sit alia & alia substantia, sed alia & alia persona.

Nomen doctrinæ dupliciter accipitur.

Ex qua consideratione, & quasi per exemplum confirmatur, quod de trinitate & vnitate catholicus creditur.

CAPVT XXV.

DIctum est de patre, quòd sit substantia ingenita. Dictum est de filio, quod sit substantia genita. Dicendum est de spiritu sancto, quod sit substantia nec genita, nec ingenita. Quomodo autem hoc sit intelligendum ex superioribus est manifestum. Sed quãuis solus pater dicatur substantia ingenita, solus filius substantia genita, solus spiritus sanctus substantia nec genita, nec ingenita, nihilominus tamẽ patris, & filii, & spiritus sancti est vna eademque substantia, sicut vna eademque sapientia. Nam sicut sæpe iam dictum est, non est aliud aliquid diuina substantia, & aliud aliquid diuina sapientia. Nam & ad hoc ipsum quod modo loquimur, paulo latius explicato superiori exemplo informamur. Ecce sunt tres aliqui quorum vnus scientiam aliquam inuenit, & docuit, alter ab eodem inuentore didicit, & scripsit, tertius legit, & intellexit, primus habet à semetipso, secundus à solo primo, tertius tam à primo, quã à secundo. Nam ex eo, quod primus eã inuenit, & alter scripsit, ad tertii notitiam peruenit. Si itaq; eadem intelligentiæ veritas plena, & integra est in omnibus, nunquid quantum ad essentiæ veritatem alia scientia est alicuius vni⁹, & alia alicuius alteri⁹? Deniq; si ille qui didicit audiendo, didicisset legendo, vel ille qui didicit legendo, didicisset audiendo, nũquid scientia cõsecuta erit in

Explicatur exemplo.

alterutris alia & alia? Si ergo in tribus personis potest esse vna eademq; scientia, quare in tribus illis trinitatis diuinæ non multo magis credatur esse vna & eadem sapientia? Nec tamen sapientia accepta ab vno solo, est sapientia nō accepta ab aliquo, nec accepta à duobus est sapientia, vel accepta à nullo, vel accepta ab vno solo. Absque dubio tamen in his omnibus non nisi vna eademque sapientia, & quod consequens est non nisi vna eademque substantia. Substantia tamē patris, sicut & sapientia, non est ei ab alio aliquo, substantia filii, à patre solo, substantia spiritus sancti, tam a patre, quam à filio, & quæ de sapientia dicta sunt, per omnia & de substantia dici possunt, quoniā sapientia & substantia in diuinis non aliud & aliud ponunt. Et si scientia eruditi indicie disciplina dicatur, quod ad plenum discatur, vt idem intelligatur disciplina quod (vt sic dicatur) discentia plena, & si id quod disciplinam dicimus ad modum discendi referamus, iuxta hanc vtique acceptionem alia est disciplina discentis excogitando, alia discētis audiendo, alia autem discentis legendo. Ecce hanc acceptionem (vt vides) in humana natura potest esse disciplina trina, vbi non est nisi vna eademque scientia? Quid ergo mirum si in illa natura, vbi est substantia idem ipsum quod sapientia, quid inquam mirum, si ibi est persona trina vbi non est nisi vna sola substantia? Ecce quam plano & aperto exemplo confirmatur, quod de diuinā vnitate vel trinitate fides catholica confitetur. Item illud consideremus, quoniam si ego, & tu, & alius tertius eandem, & omnino æqualem scientiam haberemus, nunquid maius aliquid esset mea, & sua, quam sola tua, vel mea & tua, quam sola sua, vel sua & tua quam mea sola? Denique mea, & tua, & sua, nunquid maius aliquid erunt quam sola mea, vel sola tua, vel sola sua? Quis hoc dicat, nisi quod dixerit minime intelligat? Sic sane in illa trinitate quælibet duæ personæ, vel tres, maius aliquid nō sunt pariter acceptæ, quā sola persona ingeniti, vel sola persona vnigeniti, vel sola persona Spiritus sancti. In huius nostri operis calce illud replicare, & memoriæ commendare volumus (sicut ex superioribus satis euidenter ostēdimus) quod omnipotentiæ consideratione facile conuincitur, quod non sit, sed nec esse possit Deus nisi vnus, ex bonitatis plenitudine, quod sit personaliter trinus, ex plenitudine vero sapientiæ liquido colligitur, quomodo conueniat vnitas substantiæ, cum personarum pluralitate.

Disciplina vnde dicatur.

DE TRIBVS APPROpriatis personis in Trinitate.

AD DIVVM BERNARDVM Abbatem Clarevallensem.

QVÆRIS à me mi Bernarde quid mihi videatur de illa Augustini sententia, in qua attribuitur Patri vnitas, Filio æqualitas, Spiritui sancto veriusque concordia. Libēter aperio mihi alteri quod sentio, communicare volens si quid recte, vel ex quantulacunque parte sapio, simul & corrigi ambiens, si quid aliter sentio, propria si placet singulorum consideremus, & forte illucescet quod quærimus. Subsistentia ingeniti, quæ ab alia aliqua non est, in eo quod substantialiter, vel personaliter est, nullam pluralitatem ingerit, nullam pluralitatem concludit, nam in eo quod gignit, nihil sibi, sed soli filio confert, vt sit geniti autem subsistentia, quæ ab alia accepit quod habet, sicut nec esse per seipsam, sic nec per seipsam intelligi valet. Si igitur pluralitatem ingerit subsistētia filii, quāto magis quę à duobus est subsistētia Spiritus sancti? Recte igitur vnitas Patri attribuitur, in cuius subsistentiæ

stentiæ consideratione nulla pluralitas concurrere videtur. Addamus & illud, quia quicquid substantialiter dici potest, veraciter vnum est. Sed dicis, quia & hoc ei cum cæteris commune est. Sed procul dubio solus. Pater habet hoc secundum (vt sic dicam) principalitatẽ, nam cæteri secundum acceptionem, & iuxtà alterius similitudinem. Hinc ergo colligitur cur ei vnitas iuxta hanc consideratione quasi specialiter attribuitur. Ecce quomodo in Patre vnitas, quæramus quomodo in filio æqualitas. Certe vbi nulla pluralitas est, nec æqualitas recte vel dici, vel intelligi potest. Sicut enim nihil recte dicitur sibi simile, sic nec æquale. Itaque vbi primo pluralitas occurrit, ibi & æqualitatem primum quærere oportebit. Constat autem quia filius imago est patris sui, non autem pariter imago filij. Hinc illud Augustini. Non autem pater & filius simul ambo imago, sed filius solus imago patris. Audi & illud eiusdem. Imago si perfecte implet illud cui⁹ imago est, ipsa coæquatur ei, non illud imagini suæ. Certum est autem quod filius plenitudinem eius capit, & exprimit, cuius imago existit. Itaque secundum sententiam Augustini, filius coæquatur patri, non pater suæ imagini. Recte igitur æqualitas attribuitur non patri, sed filio. Sed cur inquis non etiã Spiritui sancto? Sed si des, cur solus in trinitate filius dicitur imago alterius, consequenter accipies, cur æqualitas attribuatur soli filio, non autem simul & spiritui sancto. In his vero quæ secũdum substantiam dicuntur, non solum filio, sed & spiritui sancto æqualitas attribuitur, sed secundum principalitatem habet hoc solus filius, non autem spiritus sanctus. Verumtamen si in huiusmodi loquendi proprietas seruaretur, magis identitas quã æqualitas diceretur. Ecce iam habes cur vnitas patri, cur æqualitas attribuatur filio, restat quærendum cur vtriusque concordia attribuatur spiritui sancto. Sicut æqualitas nulla est sine consistente in pluralitate, sic nec quid tertium ponitur concordia duorum, sine consistentium trinitate. In patre origo vnitatis, in filio inchoatio pluralitatis, in spiritu sancto completio trinitatis. Hinc tibi elucescere debet, quam merito dicatur egterorum concordia, ille qui est tertia in trinitate persona. Consideremus nunc proprias singulorum, & videbimus quia alia est habitudo patris ad filium, alia ad spiritum sanctum: Nihilominus aliter se habet filius ad eundem spiritum, & aliter ad patrem suum. Vniformiter autem habent tam pater quam filius ad spiritum amborum, & econuerso vniformiter se habet idem spiritus tã ad patrem, quam filium. Recte ergo cæterorum concordia dicitur, in quo habitudinis vniformitas omniformiter inuenitur. Addamus & illud, quia plenitudinem concordiæ facit idem velle, & idem nolle, recte itaque duorum cõcordia dicitur, qui est amor vtriusque. Cur autem amor potius quam amborum sapientia dicitur, alia quæstio videtur. Nunc vero videamus quomodo intelligendum sit, quod Augustinus ad illa superius posita, & exposita adiungit, cum dicit: Et tria hæc vnum omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, cõnexa omnia propter spiritum sanctum. Si sola ingeniti persona fuisset nihilominus in diuinitate vnitas esset. Primordialiter itaque est (vt sic dicam) vnitas in solo ingenito, sed iuxta eius similitudinem, vel emanationem tam in vnigenito quam in spiritu sancto. Item si sola ingeniti persona esset, nulla in diuinitate æqualitas fuisset, & si sola spiritus sancti persona deesset, nihilominus in diuinitate æqualitas fuisset. Hinc est perpendere quæ æqualitas primordialiter est in solo vnigenito, iuxta tamen eius similitudinẽ est etiam in spiritu sancto. Tolle spiritũ sanctum, non erit in diuinitate qui fit cõnexio plurium. Sed forte adhuc exigis cur existente Trinitate omnium cõnexio

Cur æqualitas attribuatur filio.

De habitudinibus quæ ad inuicem habent personæ diuinæ.

Cur spiritui sancto potius dicatur amor, quam Patri, & Filio, apposita.

nexio attribuatur soli spiritui sancto. A Sed scimus quoniam reliqui duo differenter se habent ad vnigenitum. solus autem spiritus sanctus indifferenter se habet tam ad ingenitum quam ad genitum. & ambo illorum vniformiter se habēt ad spiritum sanctum. Singulariter itaque omnium connexio attribuitur spiritui sancto. Singulariter inquā quantum ad reliquas in diuinitate personas primordialiter etiam quantum ad creaturas. Nā quod in creaturis connexio solet inueniri, est de imitatione, vel similitudine spiritus sancti. Ne mireris quod hæc quæ supradicta sunt per remotionem posuimus, vt ea quæ sen- B tienda sunt planius & plenius intelligamus. Primordialiter itaque vnitas pertinet ad ingenitum & idcirco in Trinitate omnia vnum propter ipsum. Æqualitas primordialiter pertinet ad vnigenitum, & idcirco in Trinitate omnia æqualia propter ipsum. Connexio singulariter pertinet ad spiritum sanctum, & ideo in Trinitate omnia connexa propter ipsum.

Cur attribuatur potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto.

ADdis adhuc vt quæras quid mihi C causæ videtur cur potētia patri in scripturis sanctis specialius attribuitur, sapientia filio, caritas, vel bonitas spiritui sancto. Si non dixero nisi quod in codicibus vestris inuenitur forte superfluum iudicabitur si quid aliud forte exufflabitur irridebitur. Merito eiusmodi timere debuissem si nescirem apud quem in aure loquens sermonem seu sensum meum effunderē. Tibi vtique tibi inquam libēter dico quod sermo: Quid sit potentia, quid sit sapientia, quid caritas, vel bonitas omnes in D commune nouimus, & quotidiano experimento probamus. In his itaque quæ manifesta & nobis nota sunt, erudimur (ni fallor) ad eorum notionem quæ humanæ capacitatis modum excedunt. In his enim tribus forma quædam & imago summæ Trinitatis exprimitur, & quoddam nobis velut speculum proponitur, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur. Quæ igitur sunt in Trinitate ista respondent his quæ sunt in Trinitate illa. tria tribus, similia similibus, propria proprijs, singula singulis. Videmus quia potest esse multiplex potentia etiam vbi nulla est vel esse potest sapientia. Taceo de elementis, vel quibuslibet rebus insensatis. In rebus autem animatis & brutis est potentia audiendi, videndi, potentia ambulandi, comedendi & bibendi, &c. huiusmodi. In his vero nulla sapientia est, nulla naturaliter inesse potest. Constat ergo quod superius iam dictum est quia potest esse multiplex potentia vbi nulla potest esse sapientia. Econtra autem vbi nulla potentia est, nulla sapientia inesse potest. Nam posse sapere absque dubio est aliquid posse. Dat itaque esse posse non sapientia potentiæ, sed potentia sapientiæ. Item constat quod lucifer ille qui mane oriebatur multam habet potentiam, multam sapientiam, sed nullam omnino voluntatem bonam. Bonitatis est autem bene velle. Quid est enim bonitas nisi bona voluntas? Testis itaque est lucifer ille obduratus in sua puerilitate quod posuit esse multiplex potentia simul & multiformis sapientia, vbi nulla manent bonitatis vestigia. Econtra autem nulla bonitas inesse poterit vbi sapientia vel potētia omnino defuerit. Nam posse bene velle est aliquid posse. Sapientiæ vero est discernere inter bonum & malum, & sine huiusmodi discretione nescit voluntas quid sit eligendum. Vt possis ergo bonitatem habere oportet vt scias, & valeas bonum eligere. Potentia dat posse, sapientia dat nosse sine quibus bonitas non prodit ad esse. Contrahit itaque suum esse bonitas non tam à sapientia quam potentia. In hac itaque rerum Trinitate sola potentia non est de reli-

Potentia quid det, quidue sapientia.

de reliquarum aliqua, sapientia autem est de potentia sola, bonitas vero de potentia simul & sapientia. Vides certe quomodo in hac rerum Trinitate expressæ sunt proprietates Trinitatis illius summæ & æternæ. Ibi est persona ingeniti, quæ non est ab alio aliquo: ibi est persona geniti, quæ est ab ingenito solo. ibi est persona spiritus sancti, quæ est tam à genito quam ab ingenito. Quoniam ergo in potentia exprimitur proprietas ingeniti. speciali quodam considerationis modo merito ascribitur illi. Sed quoniam in sapientia exprimitur proprietas geniti merito & illa iuxta eundem modum ascribitur ipsi. Item quia in bonitate proprietas spiritus sancti inuenitur merito & ei bonitas specialius assignatur. Ecce quo modo ex hac rerum Trinitate surgit consideratio ex qua per exemplum ostenditur qualiter quod de diuinis proprietatibus legitur intelligi valet. Sed ex eadem rerum speculatione consideratio oritur longe ista sublimior, ex qua ratiocinando colligitur quod idem ipsum omnino fateri oportet. Sed in his C metam figimus, quoniam quæstioni vestræ nos satisfecisse iam crēdimus.

LIBER DE VERBO INCARnato, in quo ostendit acutissime quantum humana nō es capere sufficit necessarium fuisse Deū incarnari, nullamque personam congruentiùs quam filii.

AD DIVVM BERNHARDVM Clareuallensem Abbatem.

Capitulum Primum.

Esa. 21.

AD me clamat ex Seir. *Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Dixit custos Venit mane, & nox. Si quæritis quærite, convertimini, & venite.* Hæc sūt quæ mihi exponendā proponis, & fatuitatem meam fatigare nō erubescis. Verba hæc (vt verum fatear) videntur A mihi valde profunda, & propter sui subtilitatem (si bene intelligantur) non minus iucūda. Scio, scio, nec fateri puder supra facultatem meam esse eorum profunda penetrare, & hoc ipsum quod in eis somnio nescio si potero prout oporteret verbis idoneis explicare. *Ad me clamat ex Seir.* Seir ipse est qui Edō vel Esau dicitur, à quo terra Idumæa etiam Seir nominatur. Esau autem & Iacob qui & Israel, fratres fuere. & ab illo Idumæi, ab isto Israelitæ. De his duobus fratribus dictum à Domino per prophetam legimus: *Iacob dilexi, Esau odio habui.* Iacob itaque electus, Esau reprobatus. Israelitæ filij electionis, Idumæi filii reprobationis. Sed ō miranda mutatio & miseranda vicissitudo. Clamant ad Dominum filii alieni, non clamant ad ipsum quos elegit in hæreditatem sibi. Ad exprobrationem itaque eorum qui sunt in Iudæa dicitur quid actitatur ab eis qui sunt in Idumæa. Idumæus clamat, Iudæus tacet, ille supplicat, iste silet, Ad me clamat ex Seir. Ex monte Seir clamatur, in monte Syon tacetur. Illinc clamant confitendo, istinc tacent contemnendo. Clamantibus itaque Idumæis silent Iudæi, nec tamen omnes sed multi. Sed clamantium multi clamant non ad Deum suum, sed ad Deum alienum. Ad ignominiam ergo eorum qui eiusmodi sunt improperatur quod eis nunc per exprobrationem dicitur. Ad me ad me inquam clamat ex Seir. Infælix Iudæe & infatuate, alieni clament ad Deum tuū, tu vero clamas ad Deum alienum, illi ad Deū verum, tu ad Deum falsum. Ad me clamat ex Seir. Nota quid dicat: Non dicit clamant, sed clamat. Non dicit ille, aut ille, nec aliquem exprimit determinate, sed indefinite ponitur, ne singulariter aliquis, vel vnus tantum intelligatur. Intellige itaque indefinite dictū tam secundum quantitatem quam secundum qualitatem personarum, & commendatur in hoc vnitas supplicātium. Multos fuit vnum cor vnum, & anima

Mal. 1.

Determinata ex una intentione fit vnum.

anima vna. Multos facit vnum intentio vna, deuotio vna. Et sicut eius qui personaliter vnus est vnitas scinditur qui per multos Deos mentis dispersione diuiditur, sic multi vnum sunt, & merito vnum dicuntur cum in vno spiritu vnum efficiuntur. Dicit igitur. Ad me clamat ex Seir. Vnitas relipiscentiū, vnanimitas confidentium, ad me clamat ex Seir. Ad me (inquit) clamat. Nō dicit, orat, non dicit supplicat, sed clamat. Quæ est ista exclamatio nisi intensa oratio, nisi deuotionis magnitudo? Si cum multo desiderio oras, clamas. Quanto feruentius oras, tāto vehemētius in Dei auribus clamas. Ex quo vehementius desiderium excrescit, eo excellentius clamor supplicationis ascēdit. Clamor itaque interioris hominis est feruens desiderium mentis. Hinc est quod Moysi à Domino dicitur: *Quid clamas ad me?* Nihil dixisse legitur, & tamē clamasse perhibetur. Huiusmodi clamor cœlum penetrat, iram placat, veniam impetrat, gratiam parat, Dominum reconciliat. iuxta id quod in psalmista legimus. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.* Perpende si potes quid quantumve proficiat qui sic clamat.

Exod. 14. Effectus clamoris ad Deū.

Psal. 9.

Capitulum secundum.

Ad me clamat ex Seir. Non autem solummodo multi ex his qui Seir erant huiusmodi Dominum clamoribus interpellabant, sed etiam ex alijs nationibus innumeri in Christi aduentum suspirabant, Christi aduentum desiderabant, & cum omni desiderio expectabant. Hinc est illud Iacobi Patriarchæ de Christo vaticinium: *Et ipse,* inquit, *erit expectatio gentium.* Horum omnium per mysterium figuram gestabant illi qui ad Dominum ex Seir per deuotionis suspiria clamabant. Nam illi ex Seir in eo cum cæteris nationibus vnum erant quod omnes pariter à testamento Dei alieni extiterant. Dicitur ergo de his qui alieni sunt secundum mentis deuotionem. Ad me clamat ex Seir.

Gen. 49.

Capitulum tertium.

Sed ista quæ de antiquis audiuimus, ex dominica voce studeamus etiam si placet ob nostram vtilitatem ad nostra tempora deriuare. Ad me, inquit, clamat ex Seir. Quid est Seir? Seir interpretatur hispidus, vel pilosus. Et ex eo quidem Esau est Seir dictus quod esset supra modum pilosus & in modū pellis hispidus. Et pilus quidem de carne oritur, sed carnis mensuram excrescēdo longe supergreditur. Sic sane desideria carnis de carnis quidem necessitate surgunt, sed nisi per temperantiam & parsimoniam moderantur, necessitatis & modestiæ metas excedunt. Ad pilos itaque pertinet carnalis voluptas, secularis vanitas, & eiusmodi desideriorum qualiscunque superfluitas. Pilus sine læsione præciditur, sine læsione non auellitur. Sic absque dubio motus carnis sine periculo valet & debet amputari in superfluis, & tolerari in necessarijs. Hinc est quod letitiæ iubentur pilos carnis suæ radere non auellere. nam desideria carnis oportet temperare, quæ nō possumus extirpare. Quasi igitur in Seir sunt qui superflua quærunt, superflua diligunt, & in omni superfluitate viuunt. Siue in religione siue extra fueris, si superflua sectaris, si superfluitate delectaris inter habitatores Seir computaris. Sed væ tibi quisquis ibi es, & malæ securitatis confidēria taces. Væ tibi si Seir inhabitas & ad Dominum non clamas. Clamat qui compungitur, clamat, qui confitetur. Clamat, qui supplicat. Ex Seir clamat, qui se de voluptate, vel vanitate accusat. Ex Iudæa clamat, qui Dominum de indulta venia, vel impensa gratia laudat. Et sæpe fit vt qui in religione sunt, & velut in terra promissionis viuunt nimia securitate torpescant, & vltra modum de sua sanctitate præsumant, & tam à sui accusatione quam à

Seir quid significet.

Desideria carnis temperanda.

Quinam computentur inter habitatores Seir.

Quis clamet ad Dominum ex Seir.

Dei

Dei laude conticescant. E contrario autem sæpe his qui adhuc in seculari habitu sunt, post expletas concupiscentias ad pœnitentiam redeunt, corde cōpunguntur, ore confitentur seipsos accusantes, seipsos damnantes, & dum se de sua peruersitate districte iudicant, aures Domini Sabaoth magnis clamoribus pulsant. Ecce quomodo contingit sæpe regulares torpore tacere, seculares deuotione clamare. Ad ignominiam itaq; eorum qui in regione torpent, & inepta securitate tacent, eis per improperationem dicitur, quid à secularibus actitetur. *Ad me clamat ex Seir.* Hispidus & pilosus & viciorum deformitate fœdus iam ad me corde compunctus clamat, iam me crebris suspirijs interpellat, & tu taces eo quod te sanctum putes, dicens in corde tuo, dives sum, & nullius egeo, & nescis quia miser es, & miserabilis: *Ad me clamat ex Seir.* Erubescat monachus, erubescat canonicus negligens & torpens, ad omnia desidiosus, & à laude Dei mutus, sæpe psallens ore & tacens corde, erubescat inquam & ingemiscat cum ex dominica voce audiat & legat. *Ad me clamat ex Seir.* Erubescat Anachoreta, erubescat heremita si corde vagando à Dei laudibus vacat. Erubesce & tu miser ipse, qui hæc dictas & scribis, qui cum in Dei laudibus mutus sis, consimiles tibi cōdemnas & de taciturnitate arguis. Erubesce & tu, qui hæc legis & audis, si in conspectu angelorum te mutum & mei similem recognoscis. Quid contēplatiuus quisque dicturus est si à laudatione vacat ad quod assumptus est? Nūquid & tu taces, qui nihil aliud officij habes? Cur nō prophetico, cur nec angelico prouocaris exemplo? Audi vocem prophetæ: *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore.* Et angeli non cessant clamare nocte, & die. *Sanctus sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens. qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Ecce angeli clamant iugiter, & tu cur non cum propheta clamas semper? Quid si clamas & ad Dominum non clamas? Forsitan iactitas te apud proximum, forte magnificas te apud temetipsū, clamas, sed non ad Dominum. Forte dicis apud temetipsum non sum sicut cæteri fratrum, non sum denique sicut carnalis iste, qui omni die deseruit ventri & gulæ, eo quod ipse relicta Syon Seir habitator effectus sit, & inter Idumæos sicut societatem sic & sortem acceperit. Hoc est tumultuare apud temetipsum non clamare ad Dominum. Sed forte ille quem iudicas iam seipsum damnat, seipsum accusat, iam forte ad Dominum clamat & exit iustificatus à te, vt merito debeas à Domino per improprium audire. Ad me clamat ex Seir.

Apoc. 1. Increpatio ad non laudantes Deum.

Esai. 21.

Psal. 33. Apoc. 4.

Capitulum quartum.

SVperius audiuimus de habitatore Seir quomodo quandoque, & quam oret ardenter. audiamus de eodem adhuc quam oret humiliter quā oret sapienter. Audiuimus quam oret deuote, audiamus quam oret discrete. *Custos quid de nocte? Custos quid de nocte?* Ecce iste qui ex Seir ad Dominum clamat, attēdit vbi habitat, qualis existat & quanto se profundius peccasse deterius egisse considerat, tanto verecundius tanto humilius orat. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Attendit quā iniuste vixerit, & non audet dicere: Exaudi Domine iustitiam meam. Attendit quam multos læserit & non audet dicere: Iudica me Domine secūdum innocentiam meam. Recolit quod viscera misericordiæ nunquam habuerit, & idcirco nec sic quidem orare præsumit, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Beati enim misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Omni misericordia indignum se esse intuetur si districte iudicetur. Et idcirco nihil petere præsumit, solummodo supplicantis affectum in sua oratione sine inserta petitione ostendit, & sola insinuatione innuit quid velit: *Custos quid de nocte? custos quid de no-*

Matt 5.

Esai. 21.

Quid intelligendum in illis verbis Custos quid de nocte? &c.

de nocte? Custodem nominat quem inuocat, & ex officii designatione innuit quid ouibus suis de iure cõditionis debeat. Tu es qui rationalem substantiam ad imaginem tuam factã custodire debes, solus qui custodire potes, tu ipse q̃ custodire soles. Debes quia creatura tua est, potes quia omnipotẽs es. soles quia misericordissimus es: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Custodis est sub custodia positos custodire, perditos requirere, auersos reuocare, dispersos colligere, morbidis medelam adhibere. Ouis sum morbida, ouis infirma, scis me melius quid te facere deceat, vides perspicacius quid circa me fieri oporteat: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Eiusmodi suppplicator forte profundam nimiæ aduersitatis noctem tolerabat, cum iuxta hunc modum Domino supplicabat: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Certe ipse est qui nos in die, ipse est qui nos custodit in nocte. In die suos custodit ne vlla eos aduersitas feriat. in nocte custodit ne aduersitatis flagellum modum æquitatis excedat. Videtur quibusdam quod suos Dominus tunc dereliquerit, cum eos nocturnis tribulationum horroribus exponit, videtur custodire, cũ dies prosperitatis arriserit. Ecce hic q̃ omnibus certum est tacet de die, illud vnde dubitari poterat fatetur de nocte. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Sane in eo q̃ diem, prosperitatem, noctẽ aduersitatem interpretamus, ab historia non recedimus. Nam communis mos est historicum sensum sæpe figuratiua locutione ornare, sicut in secularibus scriptis perfacile est videre. In nocte ita q̃ (vt dictum est) supplicator iã dictus erat, & idem desiderabat, sed præ nimia confusione & humilitate petere non præsumebat. Cur enim illi respondetur à Domino, venit mane nisi quia verus cordiũ inspector nouerat eum diem desiderare? Per insinuationem ergo dictum intelligitur q̃ ipsi domino supplicãdo ingeminatur. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?*

Dominus quando & quomodo nos custodiat.

Capitulum quintum.

CErte cum contra diuinum mandatum aliquid præsumitur, per contumaciam contra maiestatem agitur. Sed cum maiestatem læsam propitiare volumus, ad eius misericordiã recurrimus. Ad propitiandam ita q̃ maiestatem recurrimus ad eius bonitatem, nec solum ad ipsam, imo & ad eius veritatem: Nam venia vere pœnitẽtibus proculdubio promissa est. ab eo vtique ab eo inquam qui mentiri omnino nõ potest. Dei itaque misericordiam & Dei veritatem quasi geminam spei anchoram inter tentationum procellas præuaricationumque naufragia habemus ne in desperationis caribdin incidentes, omnino pereffluamus. Hę sunt quæ nos post multa naufragia perducunt ad portum salutis. Hæ sunt quæ nos de summis periculis introducunt in arcẽ veræ securitatis. *Misit*, (ait propheta) *Deus misericordiam suam & veritatem suam, & eripuit animam meam.* Post multa itaque perpetrata scelera recurrentes sæpe ad pœnitentiæ lamenta, Deo Dei veritatem, Dei misericordiã opponimus, vt iram diuinam placare possimus. Scis itaque quia hoc nomen Deus, commune est tribus. Scis nihilominus quod mos est diuinæ scripturæ, potentiam patri, sapiẽtiam filio, bonitatem spiritui sancto quasi specialiter attribuit. Quare autem singula singulis attribuantur, alias tibi mi Bernarde iam scripsimus, & hic replicare non debemus. Quarundam igitur proprietatum consideratione ad patrem maiestas, ad filiũ veritas, ad Spiritum sanctum specialiter pertinet benignitas. Quando ergo maiestatẽ læsam placare quærimus, quid aliud quam offensam patris mitigare studemus? Quando vero promissam pœnitẽtibus misericordiam, promissionisque veritatem exigimus, quid aliud quam mediante Spiritu sancto cum filio patris iram lenire tentamus? Cum summam veritatem, summam sa-

Vere pœnitentibus promissa est venia.

Pſal. 56.

mam ſapientiam interpellamus, filium A inuocamus. Summam clementiã, ſummam bonitatem implorare, quid aliud quam Spiritui ſancto ſupplicare? Sapientia eſt quæ expellit tenebras erroris, bonitas quæ expellit frigus iniquitatis. Sapiẽtia eſt quæ nos cuſtodit inter nocturnos horrores, bonitas quæ nos cuſtodit inter nocturnos algores. Cuſtos itaq; eſt Dei filius, cuſtos eſt Spiritus ſanctus. Nam ille nos ab errore, iſte nos liberat ab iniquitate. Quoniam igitur in iſtis duobus ad principale lumen acceſſum habemus, recte nunc ingeminatur B cum dicitur: *Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte?* Et additur, & dixit cuſtos. Ecce tertio cuſtodis nomen repetitur quoniam perſonarum Trinitas in vna deitate inuenitur. Recte namque & ipſe pater poteſt dici cuſtos noſter. Nam ſicut veritatis, ptegere ab errore, & ſicut bonitatis ab iniquitate, ſic maieſtatis eſt protegere à qualibet aduerſitate.

Capitulum ſextum.

SEd adhuc ipſam litterã ſubtilius diſcutiamus, & ex his quæ dicuntur C quid cui perſonæ accomodari debeat diligenter inueſtigemus: *Ad me clamat ex Seir. Cuſtos quid de nocte?* Niſi ſe cuſtodem agnoſceret profecto recte non diceret, clamat ad me in eo quod dicitur. Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? Quid ergo eſt quod poſtea adiungit? Et dixit cuſtos. Non dicit dixi, ſed dixit cuſtos, ac ſi ipſe cuſtos non ſit. An forte cuſtos eſt & ipſe qui inuocatur, & cuſtos nihilominus ipſe à quo D reſpondetur, nec tamen alius & alius ſed vnus atque idem Dominus & Deus? Sed quod prius ponitur me, & poſtea ponitur dixit, pluralitatem perſonarũ in vna deitate oſtẽdit. Iterũ in eo quod non dicit clamat ad nos, ſed clamat ad me, intelligimus quia vna tantum perſona inuocatur: in eo quod ingeminatur, Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? ſed forte & illud quæritur quæ ſit iſta quæ hic ſpecialiter inuocatur. Illud, pfecto ſcimus, quia quicquid filius habet, à patre habet, ergo & quod cuſtodire valet & quod cuſtodire ſolet. Quod dico de filio, hoc dico de ſpiritu ſancto. Pater ergo cuſtodit per filiũ, cuſtodit per Spiritũ ſanctum, cuſtodit p ſemetipſum. Si ergo in illa inuocatione tertio repeteretur cuſtos quid de nocte non poſſet conuenienter intelligi niſi de Patre. Nam Filius quidem cuſtodit per ſeipſum, cuſtodit per Spiritum ſanctum, non autem per patrem ſuum. Solus autem Spiritus ſanctus in Trinitate non per ſemetipſum cuſtodit, nam nulla in Trinitate perſona ab ipſo accipit vt aliquid faciat vel facere poſſit. Cum ergo cuſtodiæ geminatio ſit in inuocatione de Spiritu ſancto nõ poſſumus hoc recte intelligere. Nam inuocationis ingeminatio intelligi cõpellit dictum de filio. Filius itaque inuocatur cum dicitur: *Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte?* Sed ecce cum vna perſona inuocatur alia flectitur. Flectitur inquam non ſolum ad pacem, ſed etiam ad deſiderii promiſſionem. Promittitur namque quod à ſupplicante deſideratur cum dicitur. *Venit mane.* Vidimus quæ ſit perſona quæ inuocatur, videamus & quæ ſit illa quæ placatur. Sed vt breuiter dicã principalis perſona intelligitur ad quam placãdam alia interponitur. Pater autem principiũ eſt vnigeniti, vnigenitus vẽro principium eſt & Spiritus ſancti. Sicut itaq; in mediatore & propiciatore intelligitur genitus: ſic in propiciato intelligitur ingenitus nõ autẽ Spiritus ſanctus. Non enim Spiritum ſanctum exigere ſatisfactionẽ decet de eo quod filius indulget à quo habet idẽ ſpiritus totum quod habet. Vides modo (vt credo) apertius quod ſuperius iam diximus quomodo in eo, quod cuſtos tertio reperitur, perſonarum Trinitas intelligitur. Filius namque primo cuſtos dicitur quia cuſtodit per ſemetipſum: ſecũdo idem nominatur quia cuſtodit per Spiritum ſanctum. In prima itaque

Eſa. 21. Alia explicatio illorum verborum, Cuſtos quid de nocte? &c.

positione intelligitur filius solus, in secũda subintelligitur & Spiritus sanctus in tertia solus ingenitus. Solus ingenitus intelligitur in eo quod scribitur. *Dixit custos. Venit mane, & nox.* Quid est dicere nisi verbum proferre? Patris dicere est veritatem eructare. Patris dicere sapientiam generare. Nobis autem tũc dicit quando nobis beneplacitum sitũ sapientiæ suæ reuelatione innotescit. Tunc nobis interna patris locutione aliquid iuxta desiderium nostrum promittitur, quando spei & expectationis nostrę firma certitudo cordi nostro infunditur. Nunc credo manifestum est intelligere cui personæ debeat conuenire quod dicitur. Dixit custos venit mane, & nos. Vidimus quid sit Dei dicere vel promittere.

Capitulum septimum.

VIdeamus nunc quale sit quod promittit: *Venit mane, & nox.* Sub nocte (vt superius dictum est) magnæ tribulationis gemebant, & ad diem diu desideratæ prosperitatis anhelabãt. Quid ergo est quod eis in promissione proponitur non solum mane quod volebant, verum etiam nox quam nolebãt? Sed vnum promittitur ad consolationem, alterum prædicitur ad eruditionem, vtrumq; ad vtilitatem: *Venit mane, & nox.* Quid est mane nisi terminus noctis, & quid est nox nisi terminus lucis? In vno mane habemus noctis terminũ & diei initium. Venit ergo mane, quia nox quam horretis ecce iam terminabitur, & dies ad quam tantopere suspiratis in instanti inchoabitur. Sed cum dies diu sperata superuenerit, non permanebit, quia venit mane, & nox. Ac si apertius diceret. Sic transiet nox, vt iterum redeat, sic rediet dies, vt iterũ recedat. Venit mane, & nox. Si in nocte es, noli desperare, quia veniet mane: si in die es, noli confidere, quia veniet nox. Mane ergo promittitur ne laborantes deficiant: nox futura prædicitur, vt cauti fiant. Illud vtique ad medelam, istud autem ad cautelam. Venit mane, & nox. Sed quid aliud est ista patrem alicui dicere nisi temporis huius mutabilitatem & alternantium vicissitudinum varietatem ostendere & ad contemtum tam mundanæ prosperitatis quam mundanæ aduersitatis animum informare, & ad æternorum desiderium prouocare? Dicit ergo. Venit mane, & nox.

Capitulum Octauum.

ECce iam audiuimis quid iam dicta sonent iuxta historiam. Audiamus adhuc quid ipsa signent iuxta misticam intelligentiam. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos. Venit mane, & nox.* vt superius iam dictum est, multi non solum ex Iudæis verum & ex gentibus Christi aduentum prænouerant, & cum magno desiderio expectabant, secundum illud: *Ecce veniet desideratus cunctis gentibus.* Non dicit desiderandus, sed desideratus, vt intelligas in omni gente aliquos aliquando in eius desiderio flagrasse. Erat igitur eius aduentus à multis gentilium præcognitus, & ardenter desideratus. Ad hãc tamen cognitionẽ paulatim, & per interualla temporum pedetentim ascenderant. Nam primo quidã eorum diuinitus illuminati, & naturali ratione edocti intelligebant quantis tenebris totũ pænè genus humanum inuolutũ erat, quod idololatrię quidem tam deformi multiformitate, & tã multiformi deformitate deseruiebat, ita vt diceret ligno & lapidi, Deus meus es tu. Necdum tamen idem ipsi poterant ad plenum intelligere, sub quanto captiuitatis onere laborabant, etiam illi qui vnum & verum Deum credebant, atque colebant. Alij postmodũ altius illuminati captiuitatis nostræ miseriam, damnationisque sententiam plenius intelligebant, quomodo humana natura post peccatũ inflicto mortalitatis vulnere eiecta sit de Paradiso in mundum, quasi de patria in exilium, postmodum

Esai. 21.

Misticа intelligentia illorum verborum, custos quid de nocte. Aggæi 2.

per

per mortem ejicienda de mundo in infernum, quasi de exilio in ergastulum. Intelligebant itaq; magnitudinem periculi, sed nō æque intelligere valebant modum euadendi. Nec illi itaque, sed nec isti terræ noctis tenebras euaserant, qui sub tantæ insciticæ inuolucro caligabant. Alii adhuc altius perscrutantes, & subtilius intuentes gratiæ manuductione discreti inuenerunt, & inspexerunt multo intuitu nō solum magnitudinem damnationis, verumetiā modum reparationis. Modum itaque restaurationis qui eiusmodi erant intelligebant, sed super hoc ipso diuinum beneplacitum nesciebant. Nouissime autem quibusdam non solum ex Iudæis sed etiam ex gentibus diuinum propositum in idipsum reuelatum est vt reparationis nostræ mysterium tam ex magna parte prænoscerent nonnulli etiam prædicarent, aliqui tandem etiam scripto cōmendarent. Testantur hæc præconia prophetarū, vaticinia gentium. Sed cæteris prætermissis his tantum interim incendamus qui modum restaurationis (vt diximus) intelligebant, sed diuinam dispositionem in eo ipso non nouerant. Duce itaq; ratione, præuia tamen diuinæ reuelationis luce intellexerunt: quia si homo non peccasset, ad supernā beatitudinem mediante iustitia ascendere potuisset. Si vero sola misericordia nulla autem interueniente iustitia post lapsum amissa, seu etiam promissa reciperet, æternum delectionis suæ opprobrium sustineret. Semper nempe posset ei diabolus improperare in eo quod obtineret nihil iuris habere, & sic constaret nec antiquam dignitatem recuperasse. Vbi autem non esset plena primæ dignitatis reparatio, nec plena restauratio. Vt ergo posset homo resurgere iuxta rationem iustitiæ opus erat satisfactione. Adhuc & illud ad illud accedit, quoniam si homo nullam satisfactionem exolueret, etiam si nullum externis exactorem culpæ haberet, mordentis conscientiæ exactionem, & confusionis notam ad plenū nunquam deleret. Nonne Eua magis credidit serpenti, quam suo & tam benefico creatori? Nonne Adam elegit magis ostendere omnipotentiam quam coniugem suam? Quomodo ergo post tantæ præsumptionis audaciā tranquillam conscientiam obtinerent vel de corde delerent notam confusionis si in nullo satisfacerent? Nunc autem fidelium deuotio magis gloriatur de redemptionis suæ satisfactione quam prius confusa fit de tantæ delectionis opprobrio, in tantum vt vbique terrarum ecclesia fidelium cum omni fiducia canat. O certe necessarium Adæ peccatum & nostrum quod Christi morte deletum est. O fœlix culpa quæ talem, ac tantum meruit habere redemtorem. Perspicua igitur ratio docet, quod sine satisfactione homo ad plenum reparari non posset. Ad plenitudinem autem satisfactionis oportuit vt tanta esset humiliatio in expiatione quanta fuerat præsumptio in præuaricatione. Rationalis autem substantiæ Deus tenet summū, homo vero imum. Quando ergo homo præsumsit contra Deum facta est elatio de imo ad summum. Oportuit ergo vt ad expiationis remedium fieret humiliatio de summo ad imum, sed hoc omnino non potuit nisi aliqua in Trinitate personarum. Item si homo per creaturam potius quam per creatorem recuperare posset & recuperaret iustitiam, & mediante iustitia futuræ beatitudinis gloriam, nonne de cætero contra excellentiam primæ dignitatis magis obnoxius esset creaturæ quam creatori, factura quam factori? Nam plus est profecto iustificari, & beari quā creari. Ad plenam itaque hominis restaurationem omnino non sufficeret persona quæ Deus non esset. Sed nihilominus constat quia quantum ad rationem iustitiæ ad hominem nihil attineret quicquid quæuis persona faceret quæ homo non esset. Quis autem non videat æquum & plenum iuris esse &

In benedictione cerei in die sabbati sancti.

Prima ratio necessitatis incarnationis deducta.

Secunda ratio.

Misterii reparationis nostræ & Iudæis & gentibus reuelatum.

non dicitur. Domine, Domine? Certe quod cum creatorem Deum Dominum habebant commune eis cum omnibus erat: sed quod latam perditionis viam communiter cum cæteris non incedebant, eis præ cæteris ex eius custodia erat. Gratiæ ergo prærogatiuam ei præferunt quã ex eius munere acceperunt. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Tu es qui nos de nocte custodisti ne nos cum cæteris caligo infidelitatis inuolueret. Tu es qui nos de nocte custodisti ne malitiæ frigus caritatem nostrã extingueret. Beneficentia inchoata parat nobis fiduciam præsumendi maiora. Salutem inchoatam speramus perficiendã. Vt autem salutem inchoatam perficias, necesse est vt venias. Necesse est vt venias per temetipsum, nec hoc solum sed vt venias & per spiritum tuũ. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Præuidebant itaque antiqui per spiritum quia necesse erat vt filius Dei veniret, necesse similiter vt Spiritum sanctum mitteret. Præuidebant hoc inquã & idcirco ingeminant cum clamant. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Vide quam sit necessarius vtriusq; aduentus. Ex aduentu filii credentium fides fundatur, ex aduentu Spiritus sancti fides fidelium confirmatur. Vnam eandemq; hominis salutem filius operatur, Spiritus sanctus cooperatur. Vt quid ergo homo iam dubitet de placido patre cum se videt in hoc negocio duos æquipotentes cooperatores habere? Dicat ergo custodienti, dicat custodituro hinc per semetipsum, hinc per Spiritum sanctum. Custos quid de nocte? custos quid de nocte?

A B C D

Capitulum Tertiumdecimum.

Ab Adam vsq; ad Christũ omnes sub nocte fuerunt.

ET *dixit custos. Venit mane, & nox.* Ab ipsa primæ preuaricationis hora vsque ad Christum omnes sub nocte erãt, & viam reuertendi ad patriam, portam intrandi ad vitam inuenire non poterant, & idcirco veri diei mane desiderabant, qui quas tenebras paterentur non ignorabant. Et ecce eis iuxta desiderium suum respondetur cum à Domino dicitur. *Venit mane.* Quid est mane, nisi quædam inchoatio lucis diurnæ? Scitis autem quis dicat: *Ego sum lux mundi.* Lux mundi & sol iustitiæ Christus est qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Inchoatio itaque veræ lucis est aduentus nostri saluatoris. Oriente namque sole iustitiæ inchoatur verũ mane. De hoc mane in propheta habemus. *Exortum est in tenebris lumen rectis misericors & miserator Dominus.* Dicit itaque venit mane. Mane desideratis mane habebitis. In aduentum filii mei suspiratis. Cito veniet quem quæritis. Dixit custos. Venit mane. Sicut superius iam dictũ est non dicit dixi sed dixit. Alia itaque persona est quæ inuocatur, alia à qua respondetur. Filio supplicatur, & pater propiciatur. Filius interpellatur, pater miseretur. Filius imploratur, pater largitur. *Dixit custos. Venit mane.* Patris dicere (vt dictum est) eius est reuelare. Patris promittere est propositi sui beneplacitum menti humanæ per spei fiduciã infundere. Ecce quod longe superius iam diximus quia quidam modum humanæ restaurationis quomodo fieri oportuit intelligebant, sed quoniam diuinum beneplacitũ super hoc ipso nesciebant nullo modo petere præsumebant. Ad hoc namque eiusmodi intelligentia eis data est, vt intelligerent, quid desiderare ad quid suspirare deberent. Et diu, multumque desiderando, gemendo, suspirando digni fierent qui super hoc certificari debuissent. Et ecce anxie desiderantibus humiliterque supplicantibus aduentus redemtoris reuelatur à quibus prius sitiebatur, nec tamen præsciebatur. Nam ecce iam merentur audire venit mane. Filii Dei itaq; aduentus gentibus reuelatur in eo quod mysticis idumeis dicitur. Venit mane. Testantur quod dicimus oracula Balaam prophetæ, testantur hoc ipsum vaticinia Sybillæ. Attestatur (ni fallor) & huic testimo-

Psal. 111.

Num. 24.

testimonio ara illa quæ apud Athenas
Actor. 17. consecrata erat ignoto Deo. Sciscitanti autem Paulo Apostolo an homo futurus esset, an spiritus Deorum? Responsum est à beato Dionysio, verus Deus, & verus homo, & ipse renouaturus est mundum. Ex his itaque palam est intelligere gentes Christi aduentum ex reuelatione prænosse. Accepta autē in hoc diuina reuelatione prophetici viri siue ex gentibus siue ex Iudæis cum omni instantia, vel fidentia quærebant quod prius petere non audebant. Quid aliud quærebat vox illa prophetæ ad
Esa. 16. patrem? *Emitte agnū Dominatorem terræ.*
Psal. 143. Quid aliud spirabat vox illa psalmistæ ad eundem: *Emitte manum tuam de alto?* Nonne ipsius aduentus ab ipso filio satis deuote nec minus aperte quæritur cum eidem per prophetam dicitur? *V-*
Esa. 64. *tinam dirumperes cœlum ac venires.* Nonne manifeste satis eius aduentum psalmista postulabat cum ipsi proclamaret?
Psal. 79. *Excita potentiam tuam & veni vt saluos facias nos.*

Capitulum Quartumdecimum.

PRædicitur itaque aduentus Christi, nec solum Christi, sed etiam Antichristi. Venit mane, & nox. Aduentus Christi diem facit, Antichristi aduentus noctem ingerit. O nox tenebrosa & omni horrore plena quā facit Antichristi præsentia. Tanta namque nunc temporis seductionis caligo superuentura est vniuerso orbi, vt in errorem inducantur & si fieri potest electi. Dicit ergo. Venit mane & nox. Sed si adhuc in prædictis verbis ad tropologicum sensum recurrimus, inueniemus fortasis vnde ædificari valeamus. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Pro certo quotquot in Christo renati sumus, filii lucis existentes vt filii lucis ambulare debemus. Proculdubio alia est nox Idumæi, & alia Christiani. Sic & alius
Dies Idumæi qualis. dies huius, & alius illius. Dies Idumæi (vt diximus) est mundi huius prosperitas, nox vero eiusdem aduersitas. Sed

A viro fideli qui dicitur: *Educet quasi lumen* *Psal. 36.*
iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam *Proverb. 4.*
meridiem. Semita enim iustorum quasi lumen
splendescit, & crescit vsque ad perfectam diem.
Dies itaque noster iustitia, nox iniustitia. Tentatio diabolica noctem ingerit, *Dies noster infirma nostra.*
inspiratio diuina diem facit. Toties vero noctis tenebras incurrimus, quoties per ignorantiam, vel per malitiam peccamus, & necesse habemus Samaritano nostro proclamare. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Quis est iste *Luc. 10.*
B custos cui clamatur in nocte, nisi Samaritanus ille qui misertus est eius qui incidit in latrones, & curam ipsius egit? Samaritanus namque custos interpretatur: Iste vtique Samaritanus in die, iste nos custodit in nocte. Iste inquam nos custodit in die, quamdiu dat nobis in bono perseuerare. De nocte nos custodit, ne post peccati lapsum demur in reprobum sensum, & eundo de malo in malum cadamus tandem in desperationem, vel in mentis obligationē. Ipse
C ergo est custos noster, ipse æque consolator noster. Ipse qui nos custodit in tētatione, ipse qui nos consolatur in tribulatione. Ipsum custodem, ipsum consolatorem habemus, ipso postulante ipso præstante & alium accipimus. *Ro-* *Ioan. 14.*
gabo, inquit, *patrem, & alium paraclitum*
dabit vobis. Paraclitus idem sonat quod consolator. De eodem paraclito quem per filium accepimus, dicit alio loco idem filius: *Cum venerit spiritus paraclitus* *Ioan. 15.*
quem ego mittam vobis à patre meo. Quoniam igitur vnigenitus Dei nos & con-
D solando custodit, & custodiendo consolatur, & nunc quidē per semetipsum, nunc vero per spiritum suum, recte ei ingeminando dicitur. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Sed cū nos tam per diem, quam per noctem (sicut dictum est) custodiat, in nocte se esse innuit qui sic clamat, qui non diurnæ, sed tantum nocturnæ custodiæ mentionem facit. Sed alia debet esse supplicatio ambulantis in die, & alia ambulantis in nocte. Alia denique eius

Quid sit nos custodire in die, & in nocte.

alterutris alia & alia? Si ergo in tribus personis potest esse vna eademq; scientia, quare in tribus illis trinitatis diuinæ non multo magis credatur esse vna & eadem sapientia? Nec tamen sapientia accepta ab vno solo, est sapientia nō accepta ab aliquo, nec accepta à duobus est sapientia, vel accepta à nullo, vel accepta ab vno solo. Absque dubio tamen in his omnibus non nisi vna eademque sapientia, & quod consequens est non nisi vna eademque substantia. Substantia tamē patris, sicut & sapientia, non est ei ab alio aliquo, substantia filii, à patre solo, substantia spiritus sancti, tam à patre, quam à filio, & quæ de sapientia dicta sunt, per omnia & de substantia dici possunt, quoniā sapientia & substantia in diuinis non aliud & aliud ponunt. Et si scientia eruditi inde disciplina dicatur, quod ad plenum discatur, vt idem intelligatur disciplina quod (vt sic dicatur) discentia plena, & si id quod disciplinam dicimus ad modum discendi referamus, iuxta hanc vtique acceptionem alia est disciplina discentis excogitando, alia discētis audiendo, alia autem discentis legendo. Ecce hanc acceptionem (vt vides) in humana natura potest esse disciplina trina, vbi non est nisi vna eademque scientia? Quid ergo mirum si in illa natura, vbi est substantia idem ipsum quod sapientia, quid inquam mirum, si ibi est persona trina vbi non est nisi vna sola substantia? Ecce quam plano & aperto exemplo confirmatur, quod de diuina vnitate vel trinitate fides catholica confitetur. Item illud consideremus, quoniam si ego, & tu, & alius tertius eandem, & omnino æqualem scientiam haberemus, nunquid maius aliquid esset mea, & sua, quam sola tua, vel mea & tua, quam sola sua, vel sua & tua quam mea sola? Denique mea, & tua, & sua, nunquid maius aliquid erunt quam sola mea, vel sola tua, vel sola sua? Quis hoc dicat, nisi quod dixerit minime intelligat? Sic sane in illa trinitate quælibet duæ personæ, vel totæ tres, maius aliquid nō sunt pariter acceptæ, quā sola persona ingeniti, vel sola persona vnigeniti, vel sola persona Spiritus sancti. In huius nostri operis calce illud replicare, & memoriæ commendare volumus (sicut ex superioribus satis euidenter ostēdimus) quod omnipotentiæ consideratione facile conuincitur, quod non sit, sed nec esse possit Deus nisi vnus, ex bonitatis plenitudine, quod sit personaliter trinus, ex plenitudine vero sapientiæ liquido colligitur, quomodo conueniat vnitas substantiæ, cum personarum pluralitate.

Disciplina vnde dicatur.

DE TRIBVS APPROpriatis personis in Trinitate.

AD DIVVM BERNARDVM Abbatem Clareuallensem.

QVÆRIS à me mi Bernarde quid mihi videatur de illa Augustini sententia, in qua attribuitur Patri vnitas, Filio æqualitas, Spiritui sancto vtriusque concordia. Libēter aperio mihi alteri quod sentio, communicare volens si quid recte, vel ex quantulacunque parte sapio, simul & corrigi ambiens, si quid aliter sentio. propria si placet singulorum consideremus, & forte illucescet quod quærimus. Subsistentia ingeniti, quæ ab alia aliqua non est, in eo quod substantialiter, vel personaliter est, nullam pluralitatem ingerit, nullam pluralitatem concludit, nam in eo quod gignit, nihil sibi, sed soli filio confert, vt sit geniti autem subsistentia, quæ ab alia accepit quod habet, sicut nec esse per seipsam, sic nec per seipsam intelligi valet. Si igitur pluralitatem ingerit subsistētia filii, quāto magis quę à duobus est subsistētia Spiritus sancti? Recte igitur vnitas Patri attribuitur, in cuius subsistentiæ

stentiæ consideratione nulla pluralitas concurrere videtur. Addamus & illud, quia quicquid substantialiter dici potest, veraciter vnum est. Sed dicis, quia & hoc ei cum cæteris commune est. Sed proculdubio solus. Pater habet hoc secundum (vt sic dicam) principalitatẽ, nam cæteri secundum acceptionem, & iuxta alterius similitudinem. Hinc ergo colligitur cur ei vnitas iuxta hanc considerationem quasi specialiter attribuitur. Ecce quomodo in Patre vnitas, quæramus quomodo in filio æqualitas. Certe vbi nulla pluralitas est, nec æqualitas recte vel dici, vel intelligi potest. Sicut enim nihil recte dicitur sibi simile, sic nec æquale. Itaque vbi primo pluralitas occurrit, ibi & æqualitatem primum quærere oportebit. Constat autem quia filius imago est patris sui, non autem pariter imago filij. Hinc illud Augustini. Non autem pater & filius simul ambo imago, sed filius solus imago patris. Audi & illud eiusdem. Imago si perfecte implet illud cui⁹ imago est, ipsa coæquatur ei, non illud imagini suæ. Certum est autem quod filius plenitudinem eius capit, & exprimit, cuius imago existit. Itaque secundum sententiam Augustini, filius coæquatur patri, non pater suæ imagini. Recte igitur æqualitas attribuitur non patri, sed filio. Sed cur inquis non etiã Spiritui sancto? Sed si des, cur solus in trinitate filius dicitur imago alterius, consequenter accipies, cur æqualitas attribuatur soli filio, non autem simul & spiritui sancto. In his vero quæ secũdum substantiam dicuntur, non solum filio, sed & spiritui sancto æqualitas attribuitur, sed secundum principalitatem habet hoc solus filius, non autem spiritus sanctus. Verumtamen si in huiusmodi loquendi proprietas seruaretur, magis identitas quã æqualitas diceretur. Ecce iam habes cur vnitas patri, cur æqualitas attribuatur filio, restat quærendum cur vtriusque concordia attribuatur spiritui sancto. Sicut æqualitas nulla est sine consistentia pluralitate, sic nec quid tertium ponitur concordia duorum, sine consistentia trinitate. In patre origo vnitatis, in filio inchoatio pluralitatis, in spiritu sancto completio trinitatis. Hinc tibi elucescere debet, quam merito dicatur cæterorum concordia, ille qui est tertia in trinitate persona. Consideremus nunc proprii singulorum, & videbimus quia alia est habitudo patris ad filium, alia ad spiritum sanctum. Nihilominus aliter se habet filius ad eundem spiritum, & aliter ad patrem suum. Vniformiter autem habent tam pater quam filius ad spiritum amborum, & econuerso vniformiter se habet idem spiritus ad patrem, quam filium. Recte ergo cæterorum concordia dicitur, in quo habitudinis vniformitas omniformiter inuenitur. Addamus & illud, quia plenitudinem concordiæ facit idem velle, & idem nolle, recte itaque duorum cõcordia dicitur, qui est amor vtriusque. Cur autem amor potius quam amborum sapientia dicitur, alia quæstio videtur. Nunc vero videamus quomodo intelligendum sit, quod Augustinus ad illa superius posita, & exposita adiungit, cum dicit: Et tria hæc vnum omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, cõnexa omnia propter spiritum sanctum. Si sola ingeniti persona fuisset nihilominus in diuinitate vnitas esset. Primordialiter itaque est (vt sic dicam) vnitas in solo ingenito, sed iuxta eius similitudinem, vel emanationem tam in vnigenito quam in spiritu sancto. Item si sola ingeniti persona esset, nulla in diuinitate æqualitas fuisset, & si sola spiritus sancti persona deesset, nihilominus in diuinitate æqualitas fuisset. Hinc est perpendere quæ æqualitas primordialiter est in solo vnigenito, iuxta tamen eius similitudinẽ est etiam in spiritu sancto. Tolle spiritũ sanctum, non erit in diuinitate qui sit cõnexio plurium. Sed forte adhuc exigis cur existente Trinitate omnium cõ-

Cur æqualitas attribuatur filio.

De habitudinibus quæ ad inuicem habent personæ diuinæ.

Cur spiritus sanctus potius dicatur amor, quam Patris, & Filii sapientia.

nexio attribuatur soli spiritui sancto. Sed scimus quoniam reliqui duo differenter se habent ad vnigenitum. solus autem spiritus sanctus indifferenter se habet tam ad ingenitum quam ad genitum, & ambo illorum vniformiter se habēt ad spiritum sanctum. Singulariter itaque omnium connexio attribuitur spiritui sancto. Singulariter inquā quantum ad reliquas in diuinitate personas primordialiter etiam quantum ad creaturas. Nā quod in creaturis connexio solet inueniri, est de imitatione, vel similitudine spiritus sancti. Ne mireris quod hæc quæ supradicta sunt per remotionem posuimus, vt ea quæ sentienda sunt planius & plenius intelligamus. Primordialiter itaque vnitas pertinet ad ingenitum & idcirco in Trinitate omnia vnum propter ipsum. Æqualitas primordialiter pertinet ad vnigenitum, & idcirco in Trinitate omnia æqualia propter ipsum. Connexio singulariter pertinet ad spiritum sanctum, & ideo in Trinitate omnia connexa propter ipsum.

A cedunt. In his enim tribus forma quædam & imago summæ Trinitatis exprimitur, & quoddam nobis velut speculum proponitur, vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur. Quæ igitur sunt in Trinitate ista respondent his quæ sunt in Trinitate illa. tria tribus, similia similibus, propria proprijs, singula singulis. Videmus quia potest esse multiplex potentia etiam vbi nulla est vel esse potest sapientia. Taceo de elementis, vel quibuslibet rebus insensatis. In rebus autem animatis & brutis est potentia audiendi, videndi, potentia ambulandi, comedendi & bibendi, &c. huiusmodi. In his vero nulla sapientia est, nulla naturaliter inesse potest. Constat ergo quod superius iam dictum est quia potest esse multiplex potentia vbi nulla potest esse sapientia. Econtra autem vbi nulla potentia est, nulla sapientia inesse potest. Nam posse sapere absque dubio est aliquid posse. Dat itaque esse posse non sapientia potentiæ, sed potentia sapientiæ. Item constat quod lucifer ille qui mane oriebatur multam habet potentiam, multam sapientiam, sed nullam omnino voluntatem bonam. Bonitatis est autem bene velle. Quid est enim bonitas nisi bona voluntas? Testis itaque est lucifer ille obduratus in sua puersitate quod possit esse multiplex potentia simul & multiformis sapientia, vbi nulla manent bonitatis vestigia. Econtra autem nulla bonitas inesse poterit vbi sapientia vel potētia omnino defuerit. Nam posse bene velle est aliquid posse. Sapientiæ vero est discernere inter bonum & malum, & sine huiusmodi discretione nescit volūtas quid sit eligendum. Vt possis ergo bonitatem habere oportet vt scias, & valeas bonum eligere. Potentia dat posse, sapientia dat nosse sine quibus bonitas non prodit ad esse. Contrahit itaque suum esse bonitas non tam à sapientia quam potentia. In hac itaque rerum Trinitate sola potentia non est de reli-

Potentia quid det respectu sapientiæ.

Cur attribuatur potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto.

ADdis adhuc vt quæras quid mihi causæ videtur cur potētia patri in scripturis sanctis specialius attribuitur, sapientia filio, caritas, vel bonitas spiritui sancto. Si non dixero nisi quod in codicibus vestris inuenitur forte superfluum iudicabitur si quid aliud forte exufflabitur irridebitur. Merito eiusmodi timere debuissem si nescirem apud quem in aure loquens sermonem seu sensum meum effunderē. Tibi vtique tibi inquam libēter dico quod sermo: Quid sit potentia, quid sit sapientia, quid caritas, vel bonitas omnes in commune nouimus, & quotidiano experimento probamus. In his itaque quæ manifesta & nobis nota sunt, erudimur (ni fallor) ad eorum notionēm quæ humanæ capacitatis modum ex-

de reliquarum aliqua, sapientia autem est de potentia sola, bonitas vero de potentia simul & sapientia. Vides certe quomodo in hac rerum Trinitate expressæ sunt proprietates Trinitatis illius summæ & æternæ. Ibi est persona ingeniti, quæ non est ab alio aliquo: ibi est persona geniti, quæ est ab ingenito solo. ibi est persona spiritus sancti, quæ est tam à genito quam ab ingenito. Quoniam ergo in potentia exprimitur proprietas ingeniti. speciali quodam considerationis modo merito ascribitur illi. Sed quoniam in sapientia exprimitur proprietas geniti merito & illa iuxta eundem modum ascribitur ipsi. Item quia in bonitate proprietas spiritus sancti inuenitur merito & ei bonitas specialius assignatur. Ecce quo modo ex hac rerum Trinitate surgit consideratio ex qua per exemplum ostenditur qualiter quod de diuinis proprietatibus legitur intelligi valet. Sed ex eadem rerum speculatione consideratio oritur longe ista sublimior, ex qua ratiocinando colligitur quod idem ipsum omnino fateri oportet. Sed in his metam figimus, quoniam quæstioni vestræ nos satisfeciſſe iam crédimus.

A B C

LIBER DE VERBO INCARnato, in quo ostendit acutissime quantum humana nẽs capere sufficit necessarium fuisse Deũ incarnari, nullamque personam congruentius quam filii.

AD DIVVM BERNHARDVM Clareuallensem Abbatem.

Capitulum Primum.

AD me clamat ex Seir. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Dixit custos Venit mane, & nox. Si quæritis quærite, conuertimini, & venite. Hæc sũt quæ mihi exponendâ proponis, & fatuitatem meam fatigare nõ erubescis. Verba hæc (vt verum fatear) videntur mihi valde profunda, & propter sui subtilitatem (si bene intelligantur) non minus iucũda. Scio, scio, nec fateri pudet supra facultatem meam esse eorum profunda penetrare, & hoc ipsum quod in eis somnio nescio si potero prout oporteret verbis idoneis explicare. *Ad me clamat ex Seir.* Seir ipse est qui Edõ vel Esau dicitur, à quo terra Idumæa etiam Seir nominatur. Esau autem & Iacob qui & Israel, fratres fuere. & ab illo Idumæi, ab isto Israelitæ. De his duobus fratribus dictum à Domino per prophetam legimus: *Iacob dilexi, Esau odio habui.* Iacob itaque electus, Esau reprobatus. Israelitæ filij electionis, Idumæi filii reprobationis. Sed ô miranda mutatio & miseranda vicissitudo. Clamant ad Dominum filii alieni, non clamant ad ipsum quos elegit in hæreditatem sibi. Ad exprobrationem itaque eorum qui sunt in Iudæa dicitur quid actitatur ab eis qui sunt in Idumæa. Idumæus clamat, Iudæus tacet, ille supplicat, iste silet, Ad me clamat ex Seir. Ex monte Seir clamatur, in monte Syon tacetur. Illinc clamant confitendo, istinc tacent contemnendo. Clamantibus itaque Idumæis silent Iudæi, nec tamen omnes sed multi. Sed clamantium multi clamant non ad Deum suum, sed ad Deum alienum. Ad ignominiam ergo eorum qui eiusmodi sunt improperatur quod eis nunc per exprobrationem dicitur. Ad me ad me inquam clamat ex Seir. Infælix Iudæe & infatuate, alieni clament ad Deum tuũ, tu vero clamas ad Deum alienum, illi ad Deũ verum, tu ad Deum falsum. Ad me clamat ex Seir. Nota quid dicat: Non dicit clamant, sed clamat. Non dicit ille, aut ille, nec aliquem exprimit determinate, sed indefinite ponitur, ne singulariter aliquis, vel vnus tantum intelligatur. Intellige itaque indefinite dictũ tam secundum quantitatem quam secundum qualitatem personarum, & commendatur in hoc vnitas supplicãtium. Multos fuit vnum cor vnum, & anima

Esa. 21. *Malac. 1.*

A B C D

Diuersitas una ex multis facit ipsum.

anima vna. Multos facit vnum intentio vna, deuotio vna. Et sicut eius qui personaliter vnus est vnitas scinditur qui per multos Deos mentis dispersione diuiditur, sic multi vnum sunt, & merito vnum dicuntur cum in vno spiritu vnum efficiuntur. Dicit igitur. Ad me clamat ex Seir. Vnitas resipiscentiū, vnanimitas confidentium, ad me clamat ex Seir. Ad me (inquit) clamat. Nō dicit, orat, non dicit supplicat, sed clamat. Quæ est ista exclamatio nisi intensa oratio, nisi deuotionis magnitudo? Si cum multo desiderio oras, clamas. Quanto feruentius oras, tāto vehemētius in Dei auribus clamas. Ex quo vehementius desiderium excrescit, eo excellentius clamor supplicationis ascēdit. Clamor itaque interioris hominis est feruens desiderium mentis. Hinc est quod Moysi à Domino dicitur: *Quid clamas ad me?* Nihil dixisse legitur, & tamē clamasse perhibetur. Huiusmodi clamor cœlum penetrat, iram placat, veniam impetrat, gratiam parat, Dominum reconciliat. iuxta id quod in psalmista legimus. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.* Perpende si potes quid quantumve proficiat qui sic clamat.

Exod. 14. Effectus clamoris ad Deū.

Psal. 10.

A

B

C

D

Capitulum secundum.

Ad me clamat ex Seir. Non autem solummodo multi ex his qui Seir erant huiusmodi Dominum clamoribus interpellabant, sed etiam ex alijs nationibus innumeri in Christi aduentum suspirabant, Christi aduentum desiderabant, & cum omni desiderio expectabant. Hinc est illud Iacobi Patriarchæ de Christo vaticinium: *Et ipse,* inquit, *erit expectatio gentium.* Horum omnium per mysterium figuram gestabant illi qui ad Dominum ex Seir per deuotionis suspiria clamabant. Nam illi ex Seir in eo cum cæteris nationibus vnum erant quod omnes pariter à testamento Dei alieni extiterant. Dicitur ergo de his qui alieni sunt secundum mentis deuotionem. Ad me clamat ex Seir.

Gen. 49.

Capitulum tertium.

SEd ista quæ de antiquis audiuimus, ex dominica voce studeamus etiam si placet ob nostram vtilitatem ad nostra tempora deriuare. Ad me, inquit, clamat ex Seir. Quid est Seir? Seir interpretatur hispidus, vel pilosus. Et ex eo quidem Esau est Seir dictus quod esset supra modum pilosus & in modū pellis hispidus. Et pilus quidem de carne oritur, sed carnis mensuram excrescēdo longe supergreditur. Sic sane desideria carnis de carnis quidem necessitate surgunt, sed nisi per temperantiam & parsimoniam moderantur, necessitatis & modestiæ metas excedunt. Ad pilos itaque pertinet carnalis voluptas, secularis vanitas, & eiusmodi desideriorum qualiscunque superfluitas. Pilus sine læsione præciditur, sine læsione non auellitur. Sic absque dubio motus carnis sine periculo valet & debet amputari in superfluis, & tolerari in necessarijs. Hinc est quod letitiæ iubentur pilos carnis suæ radere non auellere. nam desideria carnis oportet temperare, quæ nō possumus extirpare. Quasi igitur in Seir sunt qui superflua quærunt, superflua diligunt, & in omni superfluitate viuunt. Siue in religione siue extra fueris, si superflua sectaris, si superfluitate delectaris inter habitatores Seir computaris. Sed væ tibi quisquis ibi es, & malæ securitatis confidēria tace. Væ tibi si Seir inhabitas & ad Dominum non clamas. Clamat qui compungitur, clamat, qui confitetur. Clamat, qui supplicat. Ex Seir clamat, qui se de voluptate, vel vanitate accusat. Ex Iudæa clamat, qui Dominum de indulta venia, vel impensa gratia laudat. Et sæpe fit vt qui in religione sunt, & velut in terra promissionis viuunt nimia securitate torpescant, & vltra modum de sua sanctitate præsumant, & tam à sui accusatione quam à

Seir quid significet.

Desideria carnis temperanda.

Quinam eum patenter habitatores Seir.

Quis clamat ad Dominum ex Seir.

Dei

Dei laude conticescant. E contrario autem sæpe his qui adhuc in seculari habitu sunt, post expletas concupiscentias ad pœnitentiam redeunt, corde cõpunguntur, ore confitentur seipsos accusantes, seipsos damnantes, & dum se de sua peruersitate districte iudicant, aures Domini Sabaoth magnis clamoribus pulsant. Ecce quomodo contingit sæpe regulares torpore tacere, seculares deuotione clamare. Ad ignominiam itaq; eorum qui in regione torpent, & inepta securitate tacent, eis per improperationem dicitur, quid à secularibus actitetur. *Ad me clamat ex Seir.* Hispidus & pilosus & viciorum de formitate fœdus iam ad me corde compunctus clamat, iam me crebris suspirijs interpellat, & tu taces eo quod te sanctum putes, dicens in corde tuo, diues sum, & nullius egeo, & nescis quia miser es, & miserabilis: *Ad me clamat ex Seir.* Erubescat monachus, erubescat canonicus negligens & torpens, ad omnia desidiosus, & à laude Dei mutus, sæpe psallens ore & tacens corde, erubescat inquam & ingemiscat cum ex dominica voce audiat & legat. *Ad me clamat ex Seir.* Erubescat Anachoreta, erubescat heremita si corde vagando à Dei laudibus vacat. Erubesce & tu miser ipse, qui hæc dictas & scribis, qui cum in Dei laudibus mutus sis, contimiles tibi cõdemnas & de taciturnitate arguis. Erubesce & tu, qui hæc legis & audis, si in conspectu angelorum te mutum & mei similem recognoscis. Quid contẽplatiuus quisque dicturus est si à laudatione vacat ad quod assumptus est? Nũquid & tu taces, qui nihil aliud officij habes? Cur nõ prophetico, cur nec angelico prouocaris exemplo? Audi vocem prophetæ: *Benedicani*, inquit, *Dominum in omni tempore.* Et angeli non cessant clamare nocte, & die. *Sanctus sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens. qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Ecce angeli clamant iugiter, & tu cur non cum propheta clamas semper? Quid si clamas & ad Dominum non clamas? Forsitan iactitas te apud proximum, forte magnificas te apud temetipsũ, clamas, sed non ad Dominum. Forte dicis apud temetipsum non sum sicut cæteri fratrum, non sum denique sicut carnalis iste, qui omni die deseruit ventri & gulæ, eo quod ipse relicta Syon Seir habitator affectus sit, & inter Idumæos sicut societatem sic & sortem acceperit. Hoc est tumultuare apud temetipsum non clamare ad Dominum. Sed forte ille quem iudicas iam seipsum damnat, seipsum accusat, iam forte ad Dominum clamat & exit iustificatus à te, vt merito debeas à Domino per improprium audire. Ad me clamat ex Seir.

Apoc. 1. Increpatio ad non laudãtes Deum.

Esai. 21.

Psal. 33. Apoc. 4.

Capitulum quartum.

SVperius audiuimus de habitatore Seir quomodo quandoque, & quam oret ardenter. audiamus de eodem adhuc quam oret humiliter quã oret sapienter. Audiuimus quam oret deuote, audiamus quam oret discrete. *Custos quid de nocte? Custos quid de nocte?* Ecce iste qui ex Seir ad Dominum clamat, attẽdit vbi habitat, qualis existat & quanto se profundius peccasse deterius egisse considerat, tanto verecundius tanto humilius orat. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Attendit quã iniuste vixerit, & non audet dicere: Exaudi Domine iustitiam meam. Attendit quam multos læserit & non audet dicere: Iudica me Domine secũdum innocentiam meam. Recolit quod viscera misericordiæ nunquam habuerit, & idcirco nec sic quidem orare præsumit, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Beati enim misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Omni misericordia indignum se esse intuetur si districte iudicetur. Et idcirco nihil petere præsumit, solummodo supplicantis affectum in sua oratione sine inserta petitione ostendit, & sola insinuatione innuit quid velit: *Custos quid de nocte? custos quid de no-*

Matt 5.

Esai. 21.

Quid intelligendum in illis verbis Custos quid de nocte? &c.

de nocte? Custodem nominat quem in- A uocat, & ex officii designatione innuit quid ouibus suis de iure cõditionis debeat. Tu es qui rationalem substantiam ad imaginem tuam factã custodire debes, solus qui custodire potes, tu ipse q̃ custodire soles. Debes quia creatura tua est, potes quia omnipotẽs es, soles quia misericordissimus es: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Custodis est sub custodia positos custodire, perditos requirere, auersos reuocare, dispersos colligere, morbidis medelam adhibere. Ouis sum morbida, ouis infirma, scis me melius quid te facere deceat, vides per- B spicacius quid circa me fieri oporteat: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Eiusmodi suppplicator forte profundam nimiæ aduersitatis noctem tolerabat, cum iuxta hunc modum Domino supplicabat: *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Certe ipse est qui nos in die, ipse est qui nos custodit in nocte. In die suos custodit ne vlla eos aduersitas feriat. in nocte custodit ne aduersitatis flagellum modum æquitatis excedat. Videtur quibusdam quod suos Dominus tunc dereliquerit, cum eos nocturnis tribulationum horroribus exponit, vi- C detur custodire, cũ dies prosperitatis arriserit. Ecce hic q̃ omnibus certum est tacet de die, illud vnde dubitari poterat fatetur de nocte. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Sane in eo q̃ diem, prosperitatem, nocte aduersitatem interpretamus, ab historia non recedimus. Nam communis mos est historicum sensum sæpe figuratiua locutione ornare, sicut in secularibus scriptis perfacile est videre. In nocte ita q̃ (vt dictum est) supplicator iã dictus erat, & idem desiderabat, sed præ nimia confusione & humilitate petere non præsumebat. Cur D enim illi respondetur à Domino, venit mane nisi quia verus cordiũ inspector nouerat eum diem desiderare? Per insinuationem ergo dictum intelligitur q̃ ipsi domino supplicãdo ingeminatur. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?*

Dominus quando & quomodo nos custodiat.

Capitulum quintum.

CErte cum contra diuinum mandatum aliquid præsumitur, per contumaciam contra maiestatem agitur. Sed cum maiestatem læsam propitiare volumus, ad eius misericordiã recurrimus. Ad propitiandam ita q̃ maiestatem recurrimus ad eius bonitatem, nec solum ad ipsam, imo & ad eius veritatem. Nam venia vere pœnitẽtibus pro- *Vere pœnitentibus promissa est venia.* culdubio promissa est. ab eo vtique ab eo inquam qui mentiri omnino nõ potest. Dei itaque misericordiam & Dei veritatem quasi geminam spei anchoram inter tentationum procellas præuaricationumque naufragia habemus ne in desperationis caribdin incidentes, omnino pereffluamus. Hę sunt quæ nos post multa naufragia perducunt ad portum salutis. Hæ sunt quæ nos de summis periculis introducunt in arcẽ veræ securitatis. *Misit*, (ait propheta) *Psal. 56.* *Deus misericordiam suam & veritatem suam, & eripuit animam meam.* Post multa itaque perpetrata scelera recurrentes sæpe ad pœnitentiæ lamenta, Deo Dei veritatem, Dei misericordiã opponimus, vt iram diuinam placare possimus. Scis itaque quia hoc nomen Deus, commune est tribus. Scis nihilominus quod mos est diuinæ scripturæ, potentiam patri, sapiẽtiam filio, bonitatem spiritui sancto quasi specialiter attribuit. Quare autem singula singulis attribuantur, alias tibi mi Bernarde iam scripsimus, & hic replicare non debemus. Quarundam igitur proprietatum consideratione ad patrem maiestas, ad filiũ veritas, ad Spiritum sanctum specialiter pertinet benignitas. Quando ergo maiestatẽ læsam placare quærimus, quid aliud quam offensam patris mitigare studemus? Quando vero promissam pœnitẽtibus misericordiam, promissionisque veritatem exigimus, quid aliud quam mediante Spiritu sancto cum filio patris iram lenire tentamus? Cum summam veritatem, summam sa-

mam ſapientiam interpellamus, filium A inuocamus. Summam clementiã, ſummam bonitatem implorare, quid aliud quam Spiritui ſancto ſupplicare? Sapientia eſt quæ expellit tenebras erroris, bonitas quæ expellit frigus iniquitatis. Sapiẽtia eſt quæ nos cuſtodit inter nocturnos horrores, bonitas quæ nos cuſtodit inter nocturnos algores. Cuſtos itaq; eſt Dei filius, cuſtos eſt Spiritus ſanctus. Nam ille nos ab errore, iſte nos liberat ab iniquitate. Quoniam igitur in iſtis duobus ad principale lumen acceſſum habemus, recte nunc ingeminatur B cum dicitur: *Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte?* Et additur, & dixit cuſtos. Ecce tertio cuſtodis nomen repetitur quoniam perſonarum Trinitas in vna deitate inuenitur. Recte namque & ipſe pater poteſt dici cuſtos noſter. Nam ſicut veritatis, ptegere ab errore, & ſicut bonitatis ab iniquitate, ſic maieſtatis eſt protegere à qualibet aduerſitate.

Capitulum ſextum.

SEd adhuc ipſam litterã ſubtilius diſcutiamus, & ex his quæ dicuntur C quid cui perſonæ accomodari debeat diligenter inueſtigemus: *Ad me clamat ex Seir. Cuſtos quid de nocte?* Niſi ſe cuſtodem agnoſceret profecto recte non diceret, clamat ad me in eo quod dicitur. Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? Quid ergo eſt quod poſtea adiungit? Et dixit cuſtos. Non dicit dixi, ſed dixit cuſtos, ac ſi ipſe cuſtos non ſit. An forte cuſtos eſt & ipſe qui inuocatur, & cuſtos nihilominus ipſe à quo D reſpondetur, nec tamen alius & alius ſed vnus atque idem Dominus & Deus? Sed quod prius ponitur me, & poſtea ponitur dixit, pluralitatem perſonarũ in vna deitate oſtẽdit. Iterũ in eo quod non dicit clamat ad noſ, ſed clamat ad me, intelligimus quia vna tantum perſona inuocatur: in eo quod ingeminatur, Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? ſed forte & illud quæritur quæ ſit iſta quæ hic ſpecialiter inuocatur. Illud, pfecto ſcimus, quia quicquid filius habet, à patre habet, ergo & quod cuſtodire valet & quod cuſtodire ſolet. Quod dico de filio, hoc dico de ſpiritu ſancto. Pater ergo cuſtodit per filiũ, cuſtodit per Spiritũ ſanctum, cuſtodit p ſemetipſum. Si ergo in illa inuocatione tertio repeteretur cuſtos quid de nocte non poſſet conuenienter intelligi niſi de Patre. Nam Filius quidem cuſtodit per ſeipſum, cuſtodit per Spiritum ſanctum, non autem per patrem ſuum. Solus autem Spiritus ſanctus in Trinitate non per ſemetipſum cuſtodit, nam nulla in Trinitate perſona ab ipſo accipit vt aliquid faciat vel facere poſsit. Cum ergo cuſtodiæ geminatio ſit in inuocatione de Spiritu ſancto nõ poſſumus hoc recte intelligere. Nam inuocationis ingeminatio intelligi cõpellit dictum de filio. Filius itaque inuocatur cum dicitur: *Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte?* Sed ecce cum vna perſona inuocatur alia flectitur. Flectitur inquam non ſolum ad pacem, ſed etiam ad deſiderii promiſionem. Promittitur namque quod à ſupplicante deſideratur cum dicitur. *Venit mane.* Vidimus quæ ſit perſona quæ inuocatur, videamus & quæ ſit illa quæ placatur. Sed vt breuiter dicã principalis perſona intelligitur ad quam placãdam alia interponitur. Pater autem principiũ eſt vnigeniti, vnigenitus vẽro principium eſt & Spiritus ſancti. Sicut itaq; in mediatore & propiciatore intelligitur genitus: ſic in propiciato intelligitur ingenitus nõ autẽ Spiritus ſanctus. Non enim Spiritum ſanctum exigere ſatisfactionẽ decet de eo quod filius indulget à quo habet idẽ ſpiritus totum quod habet. Vides modo (vt credo) apertius quod ſuperius iam diximus quomodo in eo, quod cuſtos tertio reperitur, perſonarum Trinitas intelligitur. Filius namque primo cuſtos dicitur quia cuſtodit per ſemetipſum: ſecũdo idem nominatur quia cuſtodit per Spiritum ſanctum. In prima itaque

Eſa. 21. Alia explicatio illorum verborum, Cuſtos quid de nocte? &c.

positione intelligitur filius solus, in secũda subintelligitur & Spiritus sanctus in tertia solus ingenitus. Solus ingenitus intelligitur in eo quod scribitur. *Dixit custos. Venit mane, & nox.* Quid est dicere nisi verbum proferre? Patris dicere est veritatem eructare. Patris dicere sapientiam generare. Nobis autem tũc dicit quando nobis beneplacitum suũ sapientiæ suæ reuelatione innotescit. Tunc nobis interna patris locutione aliquid iuxta desiderium nostrum promittitur, quando spei & expectationis nostræ firma certitudo cordi nostro infunditur. Nunc credo manifestum est intelligere cui personæ debeat conuenire quod dicitur. Dixit custos venit mane, & nos. Vidimus quid sit Dei dicere vel promittere.

Capitulum septimum.

VIdeamus nunc quale sit quod promittit: *Venit mane, & nox.* Sub nocte (vt superius dictum est) magnæ tribulationis gemebant, & ad diem diu desideratæ prosperitatis anhelabãt. Quid ergo est quod eis in promissione proponitur non solum mane quod volebant, verum etiam nox quam nolebãt? Sed vnum promittitur ad consolationem, alterum prædicitur ad eruditionem, vtrumq; ad vtilitatem: *Venit mane, & nox.* Quid est mane nisi terminus noctis, & quid est nox nisi terminus lucis? In vno mane habemus noctis terminũ & diei initium. Venit ergo mane, quia nox quam horretis ecce iam terminabitur, & dies ad quam tantopere suspiratis in instanti inchoabitur. Sed cum dies diu sperata superuenerit, non permanebit, quia venit mane, & nox. Ac si apertius diceret. Sic transiet nox, vt iterum redeat, sic rediet dies, vt iterũ recedat. Venit mane, & nox. Si in nocte es, noli desperare, quia veniet mane: si in die es, noli confidere, quia veniet nox. Mane ergo promittitur ne laborantes deficiant: nox futura prædicitur, vt cauti maneant. Illud vtique ad medelam, istud autem ad cautelam. Venit mane, & nox. Sed quid aliud est ista patrem alicui dicere nisi temporis huius mutabilitatem & alternantium vicissitudinum varietatem ostendere & ad contemtum tam mundanæ prosperitatis quam mundanæ aduersitatis animum informare, & ad æternorum desiderium prouocare? Dicit ergo. Venit mane, & nox.

Capitulum Octauum.

ECce iam audiuimis quid iam dicta sonent iuxta historiam. Audiamus adhuc quid ipsa signent iuxta misticam intelligentiam. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Dixit custos. Venit mane, & nox.* vt superius iam dictum est, multi non solum ex Iudæis verum & ex gentibus Christi aduentum prænouerant, & cum magno desiderio expectabant, secundum illud: *Ecce veniet desideratus cunctis gentibus.* Non dicit desiderandus, sed desideratus, vt intelligas in omni gente aliquos aliquando in eius desiderio flagrasse. Erat igitur eius aduentus à multis gentilium præcognitus, & ardenter desideratus. Ad hãc tamen cognitionẽ paulatim, & per interualla temporum pedetentim ascenderant. Nam primo quidã eorum diuinitus illuminati, & naturali ratione edocti intelligebant quantis tenebris totũ pænè genus humanum inuolutũ erat, quod idololatriæ quidem tam deformi multiformitate, & tã multiformi deformitate deseruiebat, ita vt diceret ligno & lapidi, Deus meus es tu. Necdum tamen idem ipsi poterant ad plenum intelligere, sub quanto captiuitatis onere laborabant, etiam illi qui vnum & verum Deum credebant, atque colebant. Alij postmodũ altius illuminati captiuitatis nostræ miseriam, damnationisque sententiam plenius intelligebant, quomodo humana natura post peccatũ inflicto mortalitatis vulnere eiecta sit de Paradiso in mundum, quasi de patria in exilium, postmodum

Esai. 21.

Mistica intelligentia illorum verborum, custos quid de nocte. Aggæi 2.

per

per mortem eijcienda de mundo in infernum, quali de exilio in ergaſtulum. Intelligebant itaq; magnitudinem periculi, ſed nó æque intelligere valebant modum euadendi. Nec illi itaque, ſed nec iſti terræ noctis tenebras euaſerant, qui ſub tantæ inſcitiæ inuolucro caligabant. Alii adhuc altius perſcrutantes, & ſubtilius intuentes gratiæ manuductione diſcreti inuenerunt, & inſpexerunt multo intuitu nó ſolum magnitudinem damnationis, verumetiã modum reparationis. Modum itaque reſtaurationis qui eiuſmodi erant intelligebant, ſed ſuper hoc ipſo diuinum beneplacitum neſciebant. Nouiſsime autem quibuſdam non ſolum ex Iudæis ſed etiam ex gentibus diuinum propoſitum in idipſum reuelatum eſt vt reparationis noſtræ myſterium tam ex magna parte prænoſcerent nonnulli etiam prædicarent, aliqui tandem etiam ſcripto cõmendarent. Teſtantur hæc præconia prophetarũ, vaticinia gentium. Sed cæteris prætermiſsis his tantum interim incendamus qui modum reſtaurationis (vt diximus) intelligebant, ſed diuinam diſpoſitionem in eo ipſo non nouerant. Duce itaq; ratione, præuia tamen diuinæ reuelationis luce intellexerunt: quia ſi homo non peccaſſet, ad ſupernã beatitudinem mediante iuſtitia aſcendere potuiſſet. Si vero ſola miſericordia nulla autem interueniente iuſtitia poſt lapſum amiſſa, ſeu etiam promiſſa reciperet, æternum deiectionis ſuæ opprobrium ſuſtineret. Semper nempe poſſet ei diabolus improperare in eo quod obtineret nihil iuris habere, & ſic conſtaret nec antiquam dignitatem recuperaſſe. Vbi autem non eſſet plena primæ dignitatis reparatio, nec plena reſtauratio. Vt ergo poſſet homo reſurgere iuxta rationem iuſtitiæ opus erat ſatisfactione. Adhuc & iſtud ad illud accedit, quoniam ſi homo nullam ſatisfactionem exoluereret, etiam ſi nullum exterius exactorem culpæ haberet, mordentis conſcientiæ exactionem, & confuſionis notam ad plenũ nunquam deleret. Nonne Eua magis credidit ſerpenti, quam ſuo & tam benefico creatori? Nonne Adam elegit magis oſtendere omnipotentiam quam coniugem ſuam? Quomodo ergo poſt tantæ præſumptionis audaciã tranquillam conſcientiam obtinerent vel de corde delerent notam confuſionis ſi in nullo ſatisfacerent? Nunc autem fidelium deuotio magis gloriatur de redemptionis ſuæ ſatisfactione quam prius confuſa ſit de tantæ deiectionis opprobrio, in tantum vt vbique terrarum eccleſia fidelium cum omni fiducia canat. O certe neceſſarium Adæ peccatum & noſtrum quod Chriſti morte deletum eſt. O fœlix culpa quæ talem, ac tantum meruit habere redemtorem. Perſpicua igitur ratio docet, quod ſine ſatisfactione homo ad plenum reparari non poſſet. Ad plenitudinem autem ſatisfactionis oportuit vt tanta eſſet humiliatio in expiatione quanta fuerat præſumptio in præuaricatione. Rationalis autem ſubſtantiæ Deus tenet ſummũ, homo vero imum. Quando ergo homo præſumſit contra Deum facta eſt elatio de imo ad ſummum. Oportuit ergo vt ad expiationis remedium fieret humiliatio de ſummo ad imum, ſed hoc omnino non potuit niſi aliqua in Trinitate perſonarum. Item ſi homo per creaturam potius quam per creatorem recuperare poſſet & recuperaret iuſtitiam, & mediante iuſtitia futuræ beatitudinis gloriam, nonne de cætero contra excellentiam primæ dignitatis magis obnoxius eſſet creaturæ quam creatori, factura quam factori? Nam plus eſt profecto iuſtificari, & beari quã creari. Ad plenam itaque hominis reſtaurationem omnino non ſufficeret perſona quæ Deus non eſſet. Sed nihilominus conſtat quia quantum ad rationem iuſtitiæ ad hominem nihil attineret quicquid quæuis perſona faceret quæ homo non eſſet. Quis autem non videat æquum & plenum iuris eſſe & omni-

Myſteriũ reparationis noſtræ & Iudæis & gentibus reuelatum.

In benedictione cerei in die ſabbati ſancti.

Prima ratio neceſſitatis incarnationis dominicæ.

Secunda ratio.

omnino rationabile vt satisfaciat filius pro patre, frater pro fratre si ille non potest si iste ad hæc idoneus non est? Hominis ergo redemtio hominem exigebat qui pro conditionis debito propriæ naturæ merito subueniret. Item homo per inobœdientiam debitū mortis incurrit & ad eiusdem debiti expiationem obœdiendo indebitā mortem pro debita soluere oportuit. Sed hoc omnino non potuit nisi homo mortalis & iustus & qui mortis sententiæ in nullo esset obnoxius. Vt itaque humani redemtoris persona ad debiti satisfactionem idonea foret, oportuit vt esset verus Deus qui ad hoc sufficeret, vt esset verus homo qui pro iure necessitudinis merito exolueret. Et quomodo quæso verus, & perfectus inter Deum & hominem mediator esset qui cum alterutro commune aliquid non haberet? Econtra vero nulla meditatio validior, nulla firmior esse posset quam quæ fieret per illum qui vtriusque naturæ particeps esset. Ecce quomodo ex ratione colligitur quomodo oportuit mediatorem Dei & hominum verum Deum, & verum hominem esse.

Tertia ratio.

Capitulum Nonum.

NIhilominus autem eadem ratione inuestigante inuenitur cui potissimum summæ Trinitatis personæ hæc pietatis dispensatio accōmodetur. Sicut superius monstratū est vt posset homo primam dignitatem ad plenum recuperare opus fuerat satisfactione. Vt autem satisfactio fieret, oportuit esse & qui iam exigeret & nihilominus qui eam exolueret. Culpam vero punire, vel aliquam satisfactionem pro illa exigere quam pater ignoscere nec filio nec Spiritui sancto omnino congrueret quorum vterque à patre habet totum quod habet. Oportuit itaque pro hac parte aut patrem, aut nullum vti exactione, oportuit nihilominus aut filium, aut Spiritum sanctum pro homine satisfacere. Sed si Spiritus sanctus mediatoris officiū susciperet hanc forsitan meditationem homo suspectam haberet. Quid quæso mirum si super hac re homo cogitaret vt homo, timeret vt homo. Timeret forsitan ne filius magis faueret patri à quo habet totum quod habet quam Spiritui sancto à quo nihil habet eorum quæ habet. Et si homo haberet duos contra se, vnum pro se, forte non integre confideret de tali mediatione. Oportuit autem vt natura quæ credendo ceciderat, credendo resurgeret. Ceciderat credendo serpenti, resurgeret credēdo redemtori, vt quod per fidem perdiderat, per fidem recuperaret, & per eandem portam cōpelleretur redire per quam à Dei beneplacito placuit hominem exire. Sed si Dei filius causam hominis susciperet, homini nihil suspitionis ingereret. Nam non posset Spiritus sanctus iuxta suprapositam rationem culpam non ignoscere quā filius vellet remittere, quanto magis quā vellet sua satisfactione delere? Imo absque dubio filio causam hominis susciente magis oportuit Spiritū sanctum cooperatoris quam exactoris officium exercere. Ecce quomodo ratio aperta demonstrat quod causa hominis ad sui expiationem personam filii specialiter requirebat.

Ratio cur Spiritus sanctus incarnari non debuit.

Capitulum Decimum.

AVdi & illud. Certe per præsumptionem vetiti & quasi per rapinam gestiuit homo ascendere vsque ad similitudinem Dei. Vt igitur modus satisfactionis responderet modo præuaricationis, ratio exigebat vt ruinæ nostræ reparator per exinanitionem descenderet de similitudine Dei ad similitudinem lapsi. Filius autem est imago, & figura patris. Ipsum itaque, ipsum iuxta congruum debitæ expiationis modum oportuit descendere & assumere similitudinem hominis, vt vnus atq; idem haberet similitudinem Dei ex generatione diuina, & similitudinem hominis ex generatione humana. Scimus autem

autem ga humanæ propagationis modus iuxta naturam non habet vt procedat homo ex homine sine generante, sed habet hoc Spiritus sancti proprietas, vt ipse procedat Deus de Deo sine generatione. Sicut ergo Spiritus sanctus non potuit iuxta mutuam similitudinum congruentiam de summis ad ima descendere, sic nec congruum fuit eum causam hominis ad delendā affectatæ similitudinis culpam suscipere.

Capitulum Vndecimum.

NOtate præterea quid in illa rapina specialiter affectauerit, & inuenietis (nec mirum) quia illa affectatio specialis iniuria filii fuit. *Eritis*, inquit, *sicut Dij scientes bonum & malum.* Quid est filius Dei nisi sapientia Dei? Specialiter itaq; in sapientiam peccauit qui scientiam per rapinam obtinere voluit. Pensate si potestis, ex vno quam iustum, ex altero quam pium fuit vt filii sui iniuriam pater vindicaret, filius ignosceret. Discite homo quid facias, discite quid facere debeas. Discite (inquam) remittere iniuriam propriam, vlcisci alienam. Ecce parum fuit filio Dei vt suam ignosceret, nisi eandem ipsam & apud patrem expiaret. O pietas stupenda, caritas inæstimabilis. Vt autem contraria contrariis curentur attendite quā congruū quam artificiosum videtur vt qui per insipientiam ceciderat, per sapientiā resurgat. Par fuit vt cui fallitas fuit causa perditionis, veritas fieret via salutis. Par fuit vt qui mortem incurrerat per verbum Diaboli, ad vitam rediret per verbum Dei. Ex prædictis itaq; patet satis (vt arbitror) quia nulli alii personæ in Trinitate magis conueniebat ab alia propitiari quam patri, nulli alii causam hominis apud patrem expiare magis congruebat quam filio. Diuisit itaque inter se summa illa personarum trinitas vnus Deus, negotiū salutis humanæ, vt vnam eandemq; hominis culpam pater puniret, filius expiaret, Spiritus sanctus ignosceret. Ad maiorem igitur lapsi hominis gloriam vt posset resurgere per iustitiam, pater satisfactionem exigit, filius exoluit, Spiritus sanctus se mediū interponit. Hæc via, hæc porta salutis. Hic summus, hic singularis humanæ restaurationis modus. Hoc itaque antiqui patres non solum ex Iudæis verū & ex gentibus multi intelligebant, nam in idipsum (vt dictum est) tum ex insita ratione, tum ex diuina reuelatione edocti erant. Sed qui hoc intelligebant, & tamen super hoc ipso diuinū beneplacitū nesciebāt, nullo modo id petere præsumebant. Quis enim vnquam præsumeret petere vt filius Dei genus humanū per semetipsum visitaret, per semetipsum redimeret, visitaret per incarnationē, redimeret per passionem. Quis inquam hoc petere præsumeret nisi Dei propositum super hoc prius ex diuina reuelatione cognouisset? Desiderabant tamen quod petere non audebant. Ad hoc anhelabant, in hoc suspirabant, propter hoc gemitibus, & lachrymis Dominum interpellabant, & æstuantium desideriorū clamoribus ad ipsum vociferabant. Horum typus exprimitur in eo quod à Domino dicitur. *Ad me clamat ex Seir. Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Custos (inquiunt) quid de nocte? Ac si per insinuationem exprimerent quid tantis desideriorū æstibus quærerent. Scimus (inquiunt) filii Dei verbum altissimi, scimus quoniam aduentus tuus nobis est necessarius, sed petere non præsumimus. Scimus quoniam satisfactio nostra pendet ex incarnatione tua, pendet ex passione tua, sed facis si vis. Nam hoc quis petere audeat, quis postulare præsumat, nisi super hoc prius beneplacitum tuum agnoscat? Custos quid de nocte? custos quid de nocte?

Modus restaurationis humanæ.

Gen. 2. Adam specialiter in filium Dei peccauit.

Esai. 21.

Capitulum Duodecimum.

QVis quæso cui loquitur? Creatura certe creatori suo. Cur igitur creatorē inuocando nō dicit creator, creator. Quis inquam hæc audit, vel à quo? Dominus vtiq; & à seruo? Cur ergo ei non

non dicitur. Domine, Domine? Certe A quod cum creatorem Deum Dominum habebant commune eis cum omnibus erat: sed quod latam perditionis viam communiter cum cæteris non incedebant, eis præ cæteris ex eius custodia erat. Gratiæ ergo prærogatiuam ei præferunt quã ex eius munere acceperunt. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Tu es qui nos de nocte custodisti ne nos cum cæteris caligo infidelitatis inuolueret. Tu es qui nos de nocte custodisti ne malitiæ frigus caritatem nostrã extingueret. Beneficentia inchoata parat nobis fiduciam præsumendi maiora. Salutem inchoatam speramus perficiendã. Vt autem salutem inchoatam perficias, necesse est vt venias. Necesse est vt venias per temetipsum, nec hoc solum sed vt venias & per spiritum tuũ. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Præuidebant itaque antiqui per spiritum quia necesse erat vt filius Dei veniret, necesse similiter vt Spiritum sanctum mitteret. Præuidebant C hoc inquã & idcirco ingeminant cum clamant. *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* Vide quam sit necessarius vtriusq; aduentus. Ex aduentu filii credentium fides fundatur, ex aduentu Spiritus sancti fides fidelium confirmatur. Vnam eandemq; hominis salutem filius operatur, Spiritus sanctus cooperatur. Vt quid ergo homo iam dubitet de placido patre cum se videt in hoc negocio duos æquipotentes cooperatores habere? Dicat ergo custodienti, dicat custodituro hinc per semetipsum, hinc per D Spiritum sanctum. Custos quid de nocte? custos quid de nocte?

Capitulum Tertiumdecimum.

Ab Adam vsq; ad Christũ omnes sub nocte fuerunt.

ET *dixit custos. Venit mane, & nox.* Ab ipsa primæ preuaricationis hora vsque ad Christum omnes sub nocte erãt, & viam reuertendi ad patriam, portam intrandi ad vitam inuenire non poterant, & idcirco veri diei mane desiderabant, qui quas tenebras paterentur non ignorabant. Et ecce eis iuxta desiderium suum respondetur cum à Domino dicitur. *Venit mane.* Quid est mane, nisi quædam inchoatio lucis diurnæ? Scitis autem quis dicat: *Ego sum lux mundi.* Lux mundi & sol iustitiæ Christus est qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Inchoatio itaque veræ lucis est aduentus nostri saluatoris. Oriente namque sole iustitiæ inchoatur verũ mane. De hoc mane in prophetã habemus. *Exortum* B *est in tenebris lumen rectis misericors & miserator Dominus.* Dicit itaque venit mane. Mane desideratis mane habebitis. In aduentum filii mei suspiratis. Cito veniet quem quæritis. Dixit custos. Venit mane. Sicut superius iam dictũ est non dicit dixi sed dixit. Alia itaque persona est quæ inuocatur, alia à qua respondetur. Filio supplicatur, & pater propiciatur. Filius interpellatur, pater miseretur. Filius imploratur, pater largitur. *Dixit custos. Venit mane.* Patris dicere (vt dictum est) eius est reuelare. Patris promittere est propositi sui beneplacitum menti humanæ per spei fiduciã infundere. Ecce quod longe superius iam diximus quia quidam modum humanæ restaurationis quomodo fieri oportuit intelligebant, sed quoniam diuinum beneplacitũ super hoc ipso nesciebant nullo modo petere præsumebant. Ad hoc namque eiusmodi intelligentia eis data est, vt intelligerent, quid desiderare ad quid suspirare deberent. Et diu, multumque desiderando, gemendo, suspirando digni fierent qui super hoc certificari debuissent. Et ecce anxie desiderantibus humiliterque supplicantibus aduentus redemtoris reuelãtur à quibus prius sitiebatur, nec tamen præsciebatur. Nam ecce iam merentur audire venit mane. Filii Dei itaq; aduentus gentibus reuelatur in eo quod mysticis idumeis dicitur. Venit mane. Testantur quod dicimus oracula Balaam prophetæ, testantur hoc ipsum vaticinia Sybillæ. Attestatur (ni fallor) & huic testimo-

Ioan. 8

Psal. 111.

Num. 24.

testimonio ara illa quæ apud Athenas consecrata erat ignoto Deo. Sciscitanti autem Paulo Apostolo an homo futurus esset, an spiritus Deorum? Responsum est à beato Dionysio, verus Deus, & verus homo, & ipse renouaturus est mundum. Ex his itaque palam est intelligere gentes Christi aduentum ex reuelatione prænosse. Accepta autē in hoc diuina reuelatione prophetici viri siue ex gentibus siue ex Iudæis cum omni instantia, vel fidentia quærebant quod prius petere non audebant. Quid aliud quærebat vox illa prophetæ ad patrem? *Emitte agnū Dominatorem terræ.* Quid aliud spirabat vox illa psalmistæ ad eundem: *Emitte manum tuam de alto?* Nonne ipsius aduentus ab ipso filio satis deuote nec minus aperte quæritur cum eidem per prophetam dicitur? *Vtinam dirumperes cœlum ac venires.* Nonne manifeste satis eius aduentum psalmista postulabat cum ipsi proclamaret? *Excita potentiam tuam & veni vt saluos facias nos.*

Act. 17. *Esa. 16.* *Psal. 143.* *Esa. 64.* *Psal. 79.*

Capitulum Quartumdecimum.

PRædicitur itaque aduentus Christi, nec solum Christi, sed etiam Antichristi. Venit mane, & nox. Aduentus Christi diem facit, Antichristi aduentus noctem ingerit. O nox tenebrosa & omni horrore plena quā facit Antichristi præsentia. Tanta namque nunc temporis seductionis caligo superuentura est vniuerso orbi, vt in errorem inducantur & si fieri potest electi. Dicit ergo. Venit mane & nox. Sed si adhuc in prædictis verbis ad tropologicum sensum recurrimus, inueniemus fortasis vnde ædificari valeamus. Custos quid de nocte? custos quid de nocte? Pro certo quotquot in Christo renati sumus, filii lucis existentes vt filii lucis ambulare debemus. Proculdubio alia est nox Idumæi, & alia Christiani. Sic & alius dies huius, & alius illius. Dies Idumæi (vt diximus) est mundi huius prosperitas, nox vero eiusdem aduersitas. Sed

Dies Idumæi qualis.

A viro fideli qui dicitur: *Educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Semita enim iustorum quasi lumen splendescit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Dies itaque noster iustitia, nox iniustitia. Tentatio diabolica noctem ingerit, inspiratio diuina diem facit. Toties vero noctis tenebras incurrimus, quoties per ignorantiam, vel per malitiam peccamus, & necesse habemus Samaritano nostro proclamare. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Quis est iste custos cui clamatur in nocte, nisi Samaritanus ille qui misertus est eius qui incidit in latrones, & curam ipsius egit? Samaritanus namque custos interpretatur: Iste vtique Samaritanus in die, iste nos custodit in nocte. Iste inquam nos custodit in die, quamdiu dat nobis in bono perseuerare. De nocte nos custodit, ne post peccati lapsum demur in reprobum sensum, & eundo de malo in malum cadamus tandem in desperationem, vel in mentis obligationē. Ipse ergo est custos noster, ipse æque consolator noster. Ipse qui nos custodit in tētatione, ipse qui nos consolatur in tribulatione. Ipsum custodem, ipsum consolatorem habemus, ipso postulante ipso præstante & alium accipimus. *Rogabo*, inquit, *patrem, & alium paraclitum dabit vobis.* Paraclitus idem sonat quod consolator. De eodem paraclito quem per filium accepimus, dicit alio loco idem filius: *Cum venerit spiritus paraclitus quem ego mittam vobis à patre meo.* Quoniam igitur vnigenitus Dei nos & consolando custodit, & custodiendo consolatur, & nunc quidē per semetipsum, nunc vero per spiritum suum, recte ei ingeminandò dicitur. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Sed cū nos tam per diem, quam per noctem (sicut dictum est) custodiat, in nocte se esse innuit qui sic clamat, qui non diurnæ, sed tantum nocturnæ custodiæ mentionem facit. Sed alia debet esse supplicatio ambulantis in die, & alia ambulantis in nocte. Alia denique eius

Psal. 36. *Prouerb. 4.* *Dies noster iustitia nostra.* *Luc. 10.* *Quid sit nos custodire in die, & in nocte.* *Ioan. 14.* *Ioan. 15.*

qui agit opera lucis, atque alia eius qui agit opera tenebrarum. Scimus quoniam qui facit veritatem, venit ad lucem vt manifestentur opera eius. Vultis audire eiusmodi operatorem quam fiducialiter oret, eo quod ipse in luce ambularet: *In quacunque*, inquit, *die inuocauero te velociter exaudi me.* Audite econtra quam timide, quam verecunde supplicat qui tenebras iniquitatis se incurrisse considerat. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Non dicit parce, parce, non dicit miserere. O quam trepide supplicat qui nō audet dicere, miserere mei Deus, miserere mei qui non præsumit vt dicat, Deus propitius esto mihi peccatori. Sæpe audimus elemosynâ petentes nihil aliud ad transeuntem diuitem clamare, nisi tantummodo, Domine, Domine. Sic iste ad peruigilem, & indefessum infirmitatis nostræ custodem, supplicantis voce clamat. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Sed quid mirum si tam humiliter clamat Christianus, quando sic (vt superius dictum est) clamat idumeus? Nam quanto gradus altior, tanto casus deterior. Hinc est enim quod multo difficilius renouatur ad vitam ad vnius criminis lapsum quilibet Christianus, quam qualiscunque infidelis quotlibet criminibus obnoxius. Audi super hoc non meam, sed Apostoli sententiam: *Impossibile est*, inquit, *eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes sunt facti Spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari rursum ad pœnitentiam.* Quibuslibet enim infidelibus ad baptisma confluentibus sufficit pœnitentia sola, sine satisfactione aliqua. Fidelibus vero peccantibus, & pœnitentibus non sufficit pœnitentia sola, sine satisfactione condigna. Nam Christianorum expiatio post lapsum non solet fieri sine mactatione carnis propriæ, quod pœnitentibus infidelibus conferre solet passio Christi, sola scilicet mactatio carnis alienæ. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia. Quid ergo mirum si humiliter gemunt, qui reatus sui magnitudinem agnoscunt? Dicant ergo, dicant qui eiusmodi sunt. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Per insinuationem itaque ostendit quid sit quod petere velint, nec præsumunt. Ac si apertius dicant indulgentiam petere, gratiam reparare concupiscimus. Sed agnoscentes quam impudenter egimus, petere non præsumimus. Vias itaque veritatis sponte deseruimus, opera tenebrarum ex industria incidimus. Reuerti iam iam volumus, sed inter nocturnos timores, inter nocturnos horrores nec valemus, nec scimus. Tu vtique es qui tales reuocare potes, qui tales reuocare soles. Facis itaque si vis. Quod aliis impendis, potes & impendere nobis. Custos quid de nocte, custos quid de nocte? Sed si merito tam humiliter, si merito tam suppliciter post lapsum orat quilibet Christianus, quanto magis quilibet ordinem, & religionem professus? Nam ad exprobrationem & confusionem eorum qui tepescunt, & defluunt in religione, obicitur, & improperatur illis à Domino quid agere sæpe etiam seculares personæ. *Ad me clamat ex Seir. Custos quid de nocte, custos quid de nocte?* Si habitator Seir tam humiliter clamat, quid amplius facturus est quem vocabulum religionis honorat, maxime si se turpiter lapsum considerat? An forte nesciunt qui eiusmodi sunt, quoniam modicum fermentum totā massam corrumpit: Quid iuuat mercedes colligere, & eas in sacculum pertusum mittere, & quicquid hinc inde multo tempore, multis sudoribus congregatur ex modico, & in momento perdere? O quot annorum merita, quot meritorum stipendia perdi possunt ad vnius, & vnum criminis lapsum. An nescitis quoniam qui in vno offendit, reus

Iohan. 3. *Psal. 55.* *Hebr. 6.* *Esai. 21.*

Iacob. 2. Quomodo intelligēda verba illa, qui in vno offendit, reus est omnium.

reus est omnium? Qui enim vel ex vno criminali Deum sibi offensum reddidit, in cæteris etiam quæ obseruauit, seipsum reum constituit. Reum inquam, & si non eatenus vt quasi pro eorum præuaricatione puniatur in inferno, eatenus tamen, vt illa incorruptionis mercede priuetur, quam pro cæterorum conseruatione habiturus erat in cœlo. Qui igitur pro momentanea delectatione contemnit Deum & Dominum vniuersorum, deserit societatem Angelorum, amittit regnum cœlorum, quid quæso dicturus est cum steterit ad rogandum Deum? Exemplo saltem discat, quid facere debeat. Discat inquam quam humiliter debeat orare, quam verecunde oporteat supplicare, si habitator Seir & tam reuerenter orat, si tam humili deuotione clamat qui nullum vnquam sanctitatis locum tenuit, qui nunquam gustare meruit quã suauis est Dominus, quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. Ad me (inquit) clamat ex Seir. Custos quid de nocte, custos quid de nocte?

Capitulum XV.

SEd quisquis es qui hæc audis, si dilectionis tuæ magnitudinem attendis, non est tamen vnde desperare debeas: nam audi consequenter vnde merito ad spem reuiuiscas: *Et dixit custos. Venit mane.* Ecce in nocte laboranti, ecce pro obtinendo mane supplicanti, subito & inopinate promittitur, quod cum tanta humilitate requiritur. In nulla ergo vitiorum enormitate de eius miseratione est desperandum, qui tam multus est ad ignoscendum. Sed nunquid iccirco cum impudenter, & irreuerenter implorare debemus, quẽ ad indulgendum tam pronum agnouimus? Immo tanto magis debemus in eius conspectu erubescere, tanto humilius veniam postulare, quanto benigniorem, & dulciorẽ agnouimus quem contumaciter offendimus: *Dixit custos. Venit mane.* Custodis huius promittendo dicere, vel dicendo promittere, est animæ supplicanti spei certitudinem gratiæ suæ inspiratione infundere, & de desiderii sui expectatione omnem diffidentiam, vel ambiguitatem tollere. Per repromissionem itaque mystica tamen locutione dictum intelligitur, quod per custodem respondetur. Venit mane & nox.

Capitulum XVI.

VT superius iam dictum est, mane facit cõsolatio diuina, noctem tentatio diabolica. Supplicanti itaq; animæ in vna eademque responsione, & illud promittitur quod merito desideratur, & subsecuturum prædicitur, quod iure timeatur. Sed illud vtique est consolationis, istud eruditionis. In vno lætum, in altero efficit cautum. Venit mane, & nox. Sic (inquit) veniet mane diuinæ cõsolationis, vt iterum subsequatur nox diabolicæ tentationis. Sub hac certe alternantium vicissitudinum varietate viuere nos oportet quamdiu sumus in hac peregrinatione. Venit mane, & nox.

Mane consolatio diuina. nox tentatio diabolica.

Capitulum XVII.

ADdatur adhuc & ab eodẽ custode: *Si quæritis, quærite: conuertimini, & venite.* Superius dixerat. Ad me clamat ex Seir. Non dicit clamant, sed clamat. Hic vero non dicit, si quæris, quære, immo si quæritis, quærite: vnde (vt iam diximus) recte intelligitur, quod in superioribus numerus pro numero ponatur. Dicitur itaque. Si quæritis, quærite: cõuertimini, & venite. Audiuimus superius Dominũ mane promittentem, attẽdamus nunc ipsum quod promiserat exhibentem. Nonne iã mane habebant, qui ex diuina reuelatione, & quasi sub manifesta luce videbant quid cauere, quid facere deberent? Quid eis cauendũ foret, ostenditur in eo quod dicitur: *Venit nox.* Quid vero agendum esset, adiungitur in eo quod sequitur: *Si quæritis,*

Esai. 21.

quærite, conuertimini, & venite. Agendi modus determinatur in tribus, in quærendo, conuertendo, veniendo. Si quæritis, quærite, conuertimini, & venite. Quærite per studium, conuertimini per desiderium, venite per exercitium. Si quæritis quærite, & inquirendo perseuerate. Immo & multipliciter quæratur qui nunquam ad plenũ inuenitur. Si infideles estis, & Deum quæritis per inuestigationem, quærite potius per fidem. Alioquin si non credideritis, non intelligetis. Si fideles estis, & quæritis per fidem solam, quærite adhuc per veritatis intelligentiã, & si non iam Marthæ, sed Mariæ locum in ecclesia tenetis, quærite per contemplationis gratiã. Si quæritis, quærite. Quærite ipsum, quærite quid sit amandum propter ipsum, quærite quomodo sit peruenien-dum ad ipsum. Et si iam hæc quæsistis, & inueneristis, conuertimini, & venite. Si iam inquam quæsistis, & quid optandum sit inueneristis per studium, conuertimini ad illud etiã per desideriũ. Conuertimini, & venite. Si adhuc illicita amatis, tergum, non faciem ad Deũ habetis, & eo ipso nec inuenire potestis. Dicitur ego vobis: *Conuertimini, & venite.* Si faciem vestram quasi ad leuã vertitis, & licitis quidẽ, sed superfluus per amorem intẽditis, adhuc dicitur vobis. Cõuertimini, & venite. Sed si iam ad dexteram conuersi estis, & solis necessariis, sed transitoriis tamen atque corporeis per intentionem, & amorem inhęretis, adhuc merito dicitur & vobis. Cõuertimini, & venite. Sunt necessaria corpori, & sunt similiter necessaria spiritui. Illa sunt toleranda, ista optanda. Illis oportet vti, istis frui. Amanda itaq; sunt & desideranda spiritui necessaria. Sed quid dico necessaria, cum dicat veritas ipsa? *Porro vnum est necessarium.* Habemus ergo quo sit conuertendum, vbi per amorem inhærendum. Conuertimini igitur, & venite. Conuersi vero non debetis respicere, vel retroire. Quia mittens manum ad aratrum, & respiciens retro nõ est aptus regno Dei. Et cœlestia animalia ibant, & non reuertebantur cum incederent. Sed nec conuersis quidem sufficit stare, & in eo quod cœperant perseuerare nisi eant, & proficiant, & quæ retro sunt obliti in anteriora se tendant: *Accedite,* inquit, *ad eum, & illuminamini.* Dicitur ergo cõuertimini, & venite. Alii itaque veniunt eundo, alii currendo, alii autem volando. De primis dictum putes: *Ibunt de virtute in virtutem.* Eorum est currere qui possunt cum propheta dicere: *Qui posuit pedes meos tanquam ceruorum.* Illi vero debent & solent volare, qui secundum Esaiam assumunt pennas vt Aquilæ, vel quales psalmista desiderabat accipere. *Quis,* inquit, *dabit mihi pennas sicut columbæ?* Actiuorum est ire, speculatiuorum currere. Contemplatiuorum volare. Ecce de materia modica, sed multum profunda, dixi quod potui, quomodo potui. Si insipiens factus sum, tu me coegisti.

Luc. 10.

Psal. 22.

Psal. 83.

Psal. 17.

Esai 40.

Psal. 54.

DE EMMANVELE Libri Duo.

PROLOGVS.

IN quendam magistri Andreæ tractatum, quem in Esaiæ explanationem scripserat, simul & ediderat incidi, in quo nonnulla minus caute posita, minus catholicæ disputata inueni. In multis namque scripturæ illius locis ponitur Iudæorum sententia quasi sit non tam Iudæorum, quam propria, & velut vera. Super illum autem locum, Ecce virgo cõcipiet, & pariet filium, Iudæorum obiectiones, vel quæstiones ponit, nec soluit, & videtur velut eis palmã dedisse, dum eas veluti insolubiles relinquit. In eiusmodi itaque positionibus scandalizãtur imperitiores, infamantur peritiores, in tantũ vt vsque hodie ex eius discipulis existant qui

qui supra positam prophetiam non de Beata Maria, quin potius de prophetissa dictam contendant. Ad tollendum ergo errorem vel eorum qui iam decepti sunt, vel adhuc decipi possunt, statui aliqua scribere, & politis obiectionibus obuiare. Prima itaq; operis huius fronte libet ipsas obiectiones ponere, quemadmodum inueniuntur in iam dicta explanatione. Secundo vero quasi pro testimonio adiungo quædam verba Beati Hieronymi, quemadmodum ab ipso edita sunt in explanationem eiusdem loci. Vltimo autem loco libet ex meo addere quantum puto ad refellendas obiectiones posse sufficere.

A

B

OBIECTIONES MAGISTRI Andreæ secundum quod Iudæi solent nobis opponere de nostro Emmanuele.

Esa. 7. ECce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Hanc de conceptione, & natiuitate Saluatoris nostri, & integritate, & virginitate matris eius semper virginis apertissimam prophetiam, prout iustum est cum de ipsis exponimus, Insurgentes in nos Iudæi veritatis inimici, suæ cauillationis ariete firmissimum fidei nostræ murum labefactare conantur. Primo dicunt quod in hebraico non habetur becula, quæ vox virginem, sed alma, quæ nunc iuuenculam, nunc absconsam significat. A quibus cum opponentes quærimus, quomodo futuræ hoc rationis signum esse posset, quod iunioris ætatis fœmina, vel abscondita, & secreta concipiat, & pariat cum hoc frequentissime fieri videam⁹: respondent dicentes. In hoc signum erat quod ea quæ nondum conceperat in prima ad eam viri accessione conceptura erat, & masculum paritura, qui ab ipso populo, vel matre Emmanuel nominaretur. Ac si à propheta diceretur. O domus Dauid, si videris hanc iuuenculam quæ nondum concepit in proximo concipere, & filium parere, scias hoc tibi signum futuræ liberationis de manu supradictorum regum à Domino datum. Vos autem (inquiunt) qui hoc de virginis vestri Iesu matris conceptione, & partu exponitis, respondete quomodo quod post sexcẽtos vel eo amplius factum est annos domui Dauid, & Acham, quod de manu Rasin, tunc regis Syriæ, & Faceæ filiis Romeliæ liberandi essent, signum esse potuit. Quomodo illis signum esse potuit quod nunquam viderint vel visuri erant? Vos per abruptam, nos per planam incedimus viam quibus tota capituli continentia consonat, vos tota litteræ circumstantia reclamante vni versiculo adhæretis. Quod (vt melius pateat) ab exordio vsque ad finem totum prosequimur capitulum. Mandauit Dominus per prophetam Acham quod signum peteret, per quod certus esse posset, quod non oporteret eum timere à duabus caudis titionum fumigantium. Quo signum petere nolente, conuertit se propheta ad populum, cui dicit ipsum Dominum signum esse daturum, ipsumque signum statim supponit dicens. Ecce virgo concipiet &c. Subiungit & cibum ipsius pueri ex virgine concepti, & nati, & causam quare tali cibo vtatur. Post hæc interponitur de aduentu Assyriorum in terram Iuda, & quid in ea facturi sint ad extremum post enumerationem eorum quæ vastitatem sequuntur, imperat Dominus prophetæ vt in grandi libro plane, & legibiliter scribat nascituri de iuuencula, vel abscondita pueri nomina duo hæc. velociter spolia detrahe, cito prædare. Et ne qua fraus, vel dolus subesse putaretur, vel ne alio quam ad prophetissam (Esaiæ videlicet vxorem, & filium ex ea natum) quod de virgine, potius iuuencula paritura dicitur inuerteretur, & adhibuit & duos quibus bene credi deberet testes, & sub his testibus

C

D

testibus ad prophetissam maritali officio accessit, & concepit, & peperit cui nomen Domino præcipiēte (sicut subiungitur) appellat, causamq; quare sic debeat appellari supponit. Ecce (inquit) omnia rationabiliter procedunt, omnia quæ promittuntur fiunt, promittitur iuuencula quæ nōdum conceperat in signum paritura filium. Adhibentur testes duo fideles, qui visu & auditu prophetissam ad quam Esaias accessit, adolescentulam esse dignoscerent, & ex ea viri ad illam accessione cōcepisse, cum tempus pariendi aduenit, certissime scire valerent. Si dubitatis de iuuencula, fideles fidem facient testes. Prædicitur conceptura, concepit paritura filiū, peperit & masculum. Cibos comedit quos comesturus fuit prædictus. Ecce datum est signum quod se daturum Dominus promisit. Nam non res signum secuta est? In diebus infantiæ filii virginis, vel iuuenculæ duo reges à quorum facie Iudas trepidabat, alter ab Assyriis interfectus, alter ab Oseæ filio Elam trucidatus occubuerunt. Ecce signum præcessit, secuta est res. Liberatus est Iudas à metu, propter quem tollendum datum est signum. Vestræ autem virginis partus nec signum fuit, quibus tollendus erat metus, sed nec esse potuit. Nec res pp quam signum datum est secuta est. Sed quingentis & eo amplius annis signū q; vos ponitis præcessit. Explicate si potestis quomodo Esaias propher- ab notis & nominatis testibus ad p[ro]- etissā accesserit, ex qua accessione ipsa cōceperit, & filiū pepererit quē Dominus idcirco vocari iusserit accelera, spolia detrahe, festina prædare. q; in diebus infantiæ eius à regionibus Assyriorum tollenda esset fortitudo Damasci, vbi regnabat Rasin, & spolia Samariæ, vbi sceptra gerebat Faceæ filius Romeliæ. Apertissime loquitur sacra scriptura Dominum qui mentiri non potest dicere, quod antequam puer quem prophetissa peperit Esaiæ, sciat patrem suum & matrem vocare, Damascus, & Samaria ab Assyriis destruenda sit. Si virginem vestram huius pueri matrem dixeritis, consequenter & Esaiam eius patrem esse dicere vos oportebit. Si statim post natum Esaiæ de prophetissa filium, mortuis duobus regibus, Iudas à metu quem illi incutiebant liberatus est, cuius rei gratia signum dabatur, luce clarius elucet, quia eiusdem pueri matris & conceptus & partus prædictæ liberationis signum fuerit. Hæc sunt quæ in nos tela iaciunt Iudæi sacrarum nos litterarum depraua-tores, & violentos distortores appellantes. Quibus vt respōdeamus, nec opus est, cum alii hoc ante nos fecerint. Sed an sufficienter responsum sit, ipsi qui responderunt viderint. nec vtile, ne si forte anceps certamen imparibus ineuntes viribus succumbamus, non nobis solis, sed & illis quorum acutissimi viuacitate ingenii, si cum eis congressi fuissent facile superarentur, victores insultent. Nos itaque nostris viribus emensis, fortiora fortioribus relinquētes, cœptam litteralis sensus explanationem exequamur. Dabit gratuita voluntate sua, non vestris peruersorum, & incredulorum meritis signum. Facturus est Dominus quiddam nobisque in signum daturus, quod cum videritis, significabit vobis quod à metu prædictorum regum liberamini. Ecce virgo concipiet & pariet. Iuuenculæ vel absconditæ partus & conceptus, quando eū videritis significabit vobis quod à prædicto metu liberamini, & vocabis tu domus Iuda, vel quæ concepisti, Emmanuel. Ideo tali nomine, vel domo Iuda, vel matre vocante puer nominabitur; quia Deum propicium, & adiutorem sibi futurum intelligent, cum puerum quem sibi in signū se daturum promisit iam natum perspexerint. Vel quia in diebus natiuitatis eius iam illis Dominus benefacere cœperat. Butirum, & mel comedet. Si vt causalem facimus coniunctionem, scientia reprobandi malum, & eligendi bonum

Hæc sq; Iudæorum obiectio.

causa

causa est quare butirum & mel comedat. An talis comestio talem scientiam conferre potest? Nonne & stulti butirum, & mel comedunt? Si ergo vt consecutiuum facimus vt dicamus butirum, & mel comedet, & sciet reprobare malum, & eligere bonum, quomodo exponetur quod sequitur, quia antequam sciat puer &c. nisi forte quia ibi sictit in plerisque copulatiua accipiatur, & sic legatur. Butirum, & mel comedet, & sciet reprobare malum, & eligere bonum, & antequam sciat puer reprobare malum & eligere bonum derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. Sunt qui ita legunt. Butirum & mel comedet, vt qui sciat reprobare malum & eligere bonum, & antequam huiusmodi scientiam habeat derelinquetur. &c. Hoc etiam partem signi putant, quod in infantia positus quæ nihil eorum quę apponuntur reiicere solet, immundis tãquam sordibus refutatis, mundos tantum cibos (quæ sinecdochice in butiro & melle accipiuntur) in cibum sumpturus sit. In eo quod dicitur butirum, & mel comedet, Hebræi futuræ fertilitatis promissionem esse dicũt. Vbi nos habemus vt sciat reprobare malum: illi habent (vt dicunt) ad scientiam abominari in malum & eligere in bonũ. Quod est dicere prophetissæ filius butirum & mel comedet cum venerit ad scientiam qua possit abominari malum, & eligere bonũ. Vnde autẽ quando ille ad nos discretionis peruenerit tanta sit futura copia in terra hostiliter vastata, vt lacte (quod per butirum intelligimus) & melle fluat, subiungit, quia antequam sciat &c. Bene poterit tunc puer butirum & mel comedere, quia in infantili ætate illi⁹ derelinquetur Syria & decem tribuum terra à duobus regibus quos tu domus Iuda formidas.

Verba Hieronymi.

Lib. 3. Comm. in ca. 7. Esa.

QVãdo autem dicitur, dabit Dominus ipse vobis signum, nouum debet esse, atque mirabile. Sin autem iuuencula, vel puella (vt Iudæi volunt) & non virgo pariat: quale signum poterit appellari cum hoc nomen ætatis sit, nõ integritatis? & reuera vt cũ Iudæis cõferamus pedem, & nequaquam contẽtioso fune præbeamus eis risum nostræ imperitiæ. virgo hebraicè בתולא appellatur, quæ in præsenti loco non scribitur. Sed pro hoc verbo positum est, עלמה quod præter lxx. qui posuerunt νεανις omnes adolescentulam transtulerunt. Porro עלמה apud eos verbum ambiguum est, dicitur enim & adolescentula, & abscondita. id est κρυφιον. Vnde & in titulo psalmi noni, vbi in hebraico positum est Alma nomẽ, quod cæteri interpretes transtulerunt pro adolescentula quod septuaginta interpretati sunt pro absconditis, & in Genesi legimus vbi Rebecca dicitur alma Aquilam non adolescentulam, nec puellam, sed absconditam transtulisse. Sunamitis quoque mulier amisso filio cum Eliseus fuisset pedibus prouoluta, & prohiberet eam Giezi, audit à propheta dimitte eã quia in dolore est, & Dominus abscondit à me. In hebræo scriptum est, העלים כמני. Ergo alma non solum puella, sed & virgo, sed cum virgo absconditа dicitur, & secreta, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoq; punica quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, proprie virgo alma appellatur. & (vt risum præbeamus Iudæis) nostro quoq; sermone alma sancta dicitur. Omniumq; pæne linguarũ verbis vtuntur hebræi, vt est illud in cantico canticorum de Græco φορεῖον, i. ferculum sibi Salomon fecit, quod & in hebræo ita legimus. verbum quoque nugas, & mensuram, Hebræi eodem modo, & eisdem appellant sensibus, & quantum cũ mea pugno memoria, nũquá me arbitror alma in muliere nupta legisse, sed in ea quæ virgo est, vt non solũ virgo sit, sed virgo iunioris ætatis, & in annis ado-

Gen 24.

4. Reg 4.

nis adoleſcentiæ. poteſt enim fieri vt virgo ſit vetula. Iſta autem virgo erat in annis puellaribus, vel certe virgo, nõ puella, & quæ adhuc virum noſſe non poſſet, ſed iam nubilis. Denique & in Deuteronomio ſub puellæ, & adoleſcẽtulæ nomine virgo intelligitur: *Si inuenerit*, inquit, *homo in campo puellam deſponſatam, & vi opprimens eam dormierit cum ea, interficietis virum ſolum qui concubuit cum ea, & puellæ nihil facietis. Non eſt adoleſcentulæ peccatum mortis, quia quomodo ſi quis inſurgat contra proximum ſuum, & interficiat animam eius, ſic hoc negotio accidit &c.*

Deut. 22.

A quam veritatem fateri, in tãtum infatuatur diabolus, vt præſumat poſſe fieri peccatorem quem conſtat eſſe omnium redemptorem. Hæc omnia (inquit) tibi dabo ſi procidens adoraueris me. Illum prouocat ad ſe adorandum cui flectitur omne genu cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Ecce quomodo ſtulti facti ſunt principes thaneos. Et quidem neceſſe erat vt redemptionis noſtræ ſacramenta verborũ ambiguitate obnubilarentur, ne à malignis ſpiritibus, vel hominibus intelligerentur, & impedirẽtur. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Non ſum tam prompti eloqui, vel profundi ingenij, vt me arbitrer poſſe propheticæ ſententiæ profunditatem ſermone explicare vel cogitatione compræhendere. Sufficit mihi hoc loco ſi detur in ſimplicis litteræ expoſitione deuotioni fidelium ſatisfacere, & quomodo debeat hæc Eſaiæ prophetia ad verbi incarnationem referri oſtendere: *Ecce virgo concipiet, & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emanuel.* Et hanc quidem prophetiam, & ſi nunquam detur vobis ſecundum dictam ſententiam circumiacenti litteræ poſſe coaptare, nihilominus tamen debetis eam credere de Chriſto prædictã, & in Chriſto completam fuiſſe. Qui non poteſt intelligere vocem prophetantis, audiat vel ſenſum exponentis. Qui non intelligit ſenſum vaticinantis prophetæ, credat vel ſententiæ exponentis euangeliſtæ. Audi proponentem: *Ecce virgo concipiet.* Attende exponentem: *Hoc totum factum eſt vt adimpleretur quod dictum eſt per prophetam. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatur nobiſcũ Deus.* Quod totum? *Noli timere Ioſeph accipere Mariam coniugem tuam, quod enim ex ea natum eſt de Spiritu Sancto eſt.* Ecce euangeliſta dicit dictam prophetiam in beata Maria cõpletam fuiſſe. Quis audeat contradicere? Ibi prædicitur conceptura virgo, hic dicitur cõcepiſſe de Spiritu Sancto. Conce-

Matth. 4. Philip. 2.

Cur ſacramẽta noſtræ redemptionis ſub ambiguitate verborum ſacrum obnubilata.

Eſa. 7. Probatio irrefragabilis, quod verba illa, ecce virgo concipiet & completa ſunt in B. Virgine Maria.

LIBER PRIMVS.

Refellitur Iudæorum ſententia & Chriſtianorum confirmatur.

Caput. I.

Eſa. 7.

ECce *virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, butirũ, & mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum.* O quam merito videntes dicti ſunt qui in tam longinquum videre potuerunt. Qui enim hodie dicitur propheta, olim dicebatur videns. Sexcentis certe, & eo amplius annis (ſi nos chronographi non fallunt) ſunt iſta præuiſa atque prædicta antequam facta. Vide ergo in quam longinquum proſpexit qui iſta prædixit. Miraris (vt arbitror) de perſpicacia præuidentiæ, mirare nihilominus in verbis prophetæ profunditatem intelligentiæ. Mira ſane vis illa præuidendi, ſed non minus mirabilis modus ipſe dicendi. Ecce in eiſdem ipſis verbis prophetæ vnde Chriſtianus illuminatur, inde Iudæus excœcatur, diabolus infatuatur. Ecce vbi agnus ambulat, elephas natat, ſed non enatat. Ecce vbi Chriſtiana ſimplicitas planam viam inuenit, currit, nec offendit, Iudaica perfidia ſubmergitur, diabolus ſuffocatur. In tantum autem illuminatur Chriſtianus, vt malit mori quam veritatem diffiteri, in tãtum excœcatur Iudæus vt paratior ſit mori,

concepit ergo de Spiritu Sancto, non de viro. Concepit ergo, & peperit virgo. Non nouit Spiritus Sanctus virginem corrũpere, sed sanctificare. Nescit Spiritus Sanctus munditiã virginis minuere, sed augere, nescit fœdare, sed glorificare. Qui ergo necdum habet cor illuminatum ad intelligendum sensum vaticinantis prophetæ, afferat saltem aures non graues ad obaudiendum exponenti euangelistæ, ne incurrat illud eiusdem Esaiæ: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* Qui necdum intelligit q̃ legit, saltem credat ex corde vt sic mereatur intelligere: *Si nõ crediderit*, inquit, *non intelliget.* Firmissimum argumentũ fidei nostræ quod idem tam concorditer nunciant prophetæ, & euangelistæ. Quod propheta prænũciat. Ecce virgo concipiet, & pariet filium; & vocabitur nomen eius Emmanuel. Hoc est quod euangelista aliis verbis enunciat, Verbũ caro factum est, & habitauit in nobis. Habitauit (inquit) in nobis. Habitauit sane vt fieret noster Emmanuel, & esset nobiscum Deus. Quod propheta vno verbo exprimit cum eum Emmanuel dicit, hoc est quod Angelus ad Mariam latius explicat cum ei diuinitus annunciat: *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei.*

Esa. 6.

Esa cap. 7.

Ioan. 1.

Luc. 1.

Quæ sunt illa quæ nobis solent Iudæi, vel Iudaizantes opponere ad ea quæ sentimus de nostro Emmanuele.

CAPVT. II.

SEd huic nostræ assertioni reclamant Iudæi, submurmurant, imo acclamant illis Iudaizantes nostri. Obiiciũt multa quibus putant refellere assertionem nostram. Adducunt hinc inde argumenta quibus nituntur astruere assertionem suam. Primum itaque est arguere cæcitatem Iudæorum. Secundũ rumpere surditatem Iudaizantiũ. Tertium si detur satisfacere deuotioni fidelium, & pie quærentium. Videamus itaque nunc qualia vel quanti pendenda sunt quæ nostri nobis cauillatores opponunt. Dicunt itaq; hoc q̃ nos sentimus de puerpera, vel puero nostro nullo modo posse esse eius rei signum pro qua dictũ est, pete tibi signũ à Domino Deo tuo. Refert sane Esaias quod Rasin rex Syriæ, & Faceæ filius Romeliæ parabant ciuitatem Ierusalem debellare, & rege Acham deiecto, alium ei substituere. Præ timore autem huius periculi commotum est cor populi quomodo mouentur ligna siluarum à facie venti. Ad tollendum itaque hunc timorẽ missus est Esaias à Domino in occursum Achã vt diceret. Vide vt fileas, & cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantium istorum, eo quod absq; dubio liberandus esset à facie duorum regum illorum. In argumentum igitur futuræ liberationis proponitur signum iuxta arbitrium postulantis: *Pete tibi*, ait, *signum à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra.* Nolente eo signum petere, nihilominus signum promittitur, cum dicitur: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Si hoc (inquiunt) de Christo vestro recte intelligitur, quod pro signo promittitur, ostendite quomodo eius conceptio, vel natiuitas quæ tanto post tempore futura erat, potuerit esse signum eius rei quæ in proximo futura erat. Debet enim signum rem ipsam præcedere. res autẽ ipsa signo succedere. Si autem alterius rei signum dicitur, nihilominus quæstio non tollitur. Ad hoc enim signum propositum & dandum erat vt instantem metum tolleret. Quomodo autem potuit instantem metum tollere rei exitus post tot tempora futuræ? Denique quomodo vel qualiscũque rei signum eis esse poterat res quã nunquam viderant, nunquam visuri erant? Ecce qualia obiiciunt ad refellẽdam veritatem assertionis nostræ. Videamus & quæ sint illa quibus dealbare nituntur opinionem assertionis suæ.

Esa. 7.

Quomodo Iudæi putant totum quod dicitur de Emmanuele intelligi debere de filio prophetissæ.

CAPVT. III

TOllatur (inquiunt) de medio quod ponitis ex vestro, & videbitis cuncta quæ dicuntur conuenire prophetissæ filio. Becula in Hebræo idem sonat quod apud nos virgo. Sed in Hebræo hoc loco non legitur becula, sed alma, quod interpretatur iuuencula, vel abscondita. Attendite ergo quia illa quæ prædicuntur, de filio iuuenculæ replicantur, & impleta videntur in filio prophetissæ. Prædicitur iuuencula quod sit conceptura & paritura filium, de prophetissa in sequētibus legitur, quia concepit & peperit filium masculum. De puero iuuenculæ prædicitur quia antequam sciat puer reprobare malum & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. De puero prophetissæ promissio non dissimilis verbis aliis replicatur, cum dicitur quia antequam sciat puer vocare patrem suum, aut matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Ecce (vt aiunt) tota capituli continentia nobis consonat. Vos per abruptam, nos per planam incedimus viam. Nam tota litteræ circunstantia reclamante vni uersiculo adhæretis. Cum autem ab eis quæritur quomodo futuræ liberationis signum esse possit quod iunioris ætatis fœmina, vel abscondita, & secreta concipiat & pariat, cum hoc frequentissime fieri videamus, respondent dicentes. In hoc signū erat quod ea quę nunquam conceperat prima ad eam viri accessione conceptura erat, & masculū paritura, quæ ab ipso populo vel matre Emmanuel nominaretur. Ad hoc etiam adhibiti sunt duo testes fideles, vt ex eorum testimonio palam innotesceret quod ex prima ad eam viri accessione concepisset, sicut postmodum cum tempus pariendi adueniret certissime colligere possint.

Quam impudens omnino hoc loco videatur Iudæorum assertio.

CAPVT IV.

SEd dico, nunquid (quæso) & si viderunt quod propheta cū prophetissa coiret, nunquid inquam, & æque videre potuerunt vtrum nam illa concepisset? Nunquid nam natura nū quā patitur partum legitimam pariendi horā præterire, vel præuenire, intantum vt peritus quilibet legitimam cōcipiendi non dicam diem sed horam, sed etiam momentum ex hora pariēdi possit colligere? Sed forte dicturi sunt, quod diligentia testium tanta erat circa idipsum, vt non posset eos iteratio concubitus latere, & quod idem concubitus cuius testes erant primus esset viri accessus ad eam ex signis virginitatis eius poterant deprehendere. hoc est quod innuunt qui eam in prima ad eam viri accessione concepisse dicunt. Miror professionis impudentiam. Ecce inquantū pro eis agit, designatam puerperam virginem esse volunt, inquantum autem pro nobis agit virginem esse nolunt. Sed videant Iudæi, videant iudaizātes nostri, vtrum eorum sententia sit vera. Constat namque satis quod sit multa turpitudine plena. Fœdum valde, & nimis deforme concumbenti assistere, & signa virginitatis curiosis oculis quærere. Ecce (vt volunt) sub aspectib. honestarum personarum tantus propheta & prophetissa coeunt, quod lenones, & publice prostitutæ vix, vel nullo modo facere possunt. O quanto honestius, ô quanto rectius testes adhibiti dicerentur non ad id quod subiungitur, sed ad id quod præmittitur. Præmittitur autem. Sume tibi librum grandem, & scribe, in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Sed cur quæso libro grandi quod breuissima membranula potest comprehendi, nisi forte

Refellitur Iudæorum obiectio.

Absurditas obtrectationis Iudæorum.

si forte quod sæpe breuis materia solet latius explanari, & vnũ atq; idem multifarie, multisque modis replicari? An forte facit grandem librum (quamuis sit breuis) sermo interpretabilis ad dicendum, secundum illud de quo mihi grandis sermo & interpretabilis ad dicendum, & sane quod profundum est per misterium merito dicitur tam magnum, quam profundum. Erit tamen planius, atq; apertius si dicimus, quod idcirco in grandi quod fieri solet libro scribi præcipitur, vt memoriter teneatur, & ad posteriorum notitiam transmittatur. Nam grandes libri non tam facile amittuntur, vel de loco ad locum transferuntur. Sed quòd prius in libro scribitur, postmodum prophetissæ puero pro nomine imponitur, & tam scripturæ, quam nominis ratio adiũgitur, cum dicitur: *Isa. 8.* *Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina, prædare, quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Ecce propheta ventura prædixit, scripto commẽdauit, testes adhibuit, vt postquam cœpissent esse completa, hinc scripto, hinc testimonio comprobarentur esse prædicta, & sic ex his quæ in proximo ventura prædixerat, & probari poterant, probarentur & illa vera esse quæ in longinquum ventura prædixerat & probari non poterant. Nonne itaque (vt dictum est) rectius videtur dicere quod ad huiusmodi testimonium dicti testes adducti essent, quam vt turpitudinis testes existerent.

Quomodo propriæ obiectionis argumentis refellitur sententia Iudaica assertionis.

CAPVT V

NVnc itaque vt cum Iudæis, vel Iudaizantibus congrediamur ex æquo, sicut illi volunt nos nihil addere ex nostro, sic & eodem æquitatis iure exigimus ab illis ad verba prophetiæ nihil addere ex suo. Dicit ergo propheta.

A Ecce virgo concipiet, vel interim (vt ipsi volunt.) Ecce iuuencula concipiet, & pariet filium. *Isa. 7.* Non dicit ecce prophetissa concipiet, non dicit, ecce illa, aut illa concipiet. Non dicit denique iuuenculam suam illam concepturam ad primam viri accessionem ad eam. Simpliciter dicit ecce concipiet, & pariet filium, & additur, & vocabitur nomen eius Emmanuel, butirum, & mel &c. Nunquid eatenus soli filii vetularum, non autem iuuencularum comedere butirum, & mel consueuerunt? Nam nostris temporibus indifferenter
B hoc faciunt. Nam illud reliquum quis non videat quam sit facile cuilibet iuuenculæ nomen pro arbitrio imponere? Filium à iuuencula concipi, de iuuencula nasci, nomen iuxta libitum accipere, butirum, & mel comedere, quid horum magnum, quid mirum, quid horũ nouum, vel insolitum? Quid horum quod debeat accipi pro signo, vt quasi merito dicatur de ipso, propter hoc Dominus dabit ipse vobis signum? Dominus (inquit) ipse, quasi tale sit, ac tantum quod digne daturus sit non per hominem, non per Angelum, sed Dominus per semetipsum. Sed
C sanum sapienti satis patet quod nihil in his omnibus sit præter quotidianæ cõsuetudinis vsum, vel quod debeat iure dici, non dicam magnæ sed nec mediocris alicuius rei signum, nisi forte dicere velint puerum hunc præter vsum, & contra iura naturæ scientiam boni & mali intempestiue, & ante discretionis tempora ex comestione butiri, & mellis percepisse, propter illud quod legitur butirum & mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum.
D Comedet (inquit) vt sciat. Sed si vere constat quod discretionis tempora puer illæ anticipauit ex tali comestione, fateor & ipse hoc ipsum non contẽnendæ rei signum extitisse. Sed videamus q̃ sequitur. Nam ibi consequenter adiungitur, quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelin-

quetur terra quam tu deteſtaris à facie duorum regũ ſuorum. Vide ergo, & animaduerte, quia prius liberanda erat à facie duorũ regum illorum, quam puer accepiſſet ſcientiam diſcernendi bonum & malum. Liberatio itaq; eiuſmodi ſcientiam præceſsit. Non ergo intẽpeſtiua illa ſcientia præteritæ liberationis ſignum eſſe potuit. Nam ſignum (vt volunt) debet rem ipſam præcedere. Res autem ſignificata, ſigno ſuccedere. Hac itaque ratione ſicut illius liberationis ſignum eſſe non potuit quod dicimus de Emmanuele noſtro, ſic nec illius ſignum eſſe potuit quod illi aſſerunt de Emmanuele ſuo. Nam dicta illa pueri ſcientia quæ ſola iuuenta eſt pro ſigno eſſe potuiſſe ex lectione prophetica probatur liberationi ſuccedere. Libenter (ni fallor) fratres accipitis vt caput Goliæ proprio trucidetur mucrone, & præſumtio aſſertionis Iudaicæ propria refellatur argumẽtatione. Sed dicunt item quo ſignum illud ad hoc dandũ erat, vt inſtantem tunc temporis timorẽ tollere potuiſſet. Sed non potuit res quæ poſt tot annos futura erat timorẽ tollere qui tunc inſtabat. Ad hoc ipſe reſpondeo, quia inſtantis periculi metum ſicut tollere nõ potuit res poſt multos annos futura, ſic nec eum auferre potuit res poſt aliquos menſes vẽtura. Si dato ſigno (vt dicũt) Deus metum illum tollere voluit, nunquid manus eius adeo invalida fuit vt eodem die, vel hebdomada, vel eodem ſaltem menſe ſignum dare non poſſet quod ad tollendum timorem omnibus ſatisfaceret? Quid illis contulit, vel conferre potuit ſub tanta trepidatione diu præſtolari ſignum, quod cum accideret eſſet ſerum, vel penitus nullum? Sexto certe Ezechiæ anno (vt ex regnorũ libro habemus) Samaria capta fuit. Quid ergo dicturi ſunt? Nunquid quod eorum puer ſex annis mutus permanſit, quia antequam ſciret vocare patrem aut matrem Samaria capienda fuit? An forte illud magis quod non probant, quia quinto Ezechiæ anno prophetiâ de prophetiſſæ puero facta, & vel eodẽ ſexto eius anno, & facta, & impleta fuit? Videant ergo Iudæi quomodo idem ſignum ſit quod Acham promittitur, nec exhibetur, & quod ſub Ezechia proponitur atque completur? Ad vltimum autem dicunt, quia res quam nũquam viderant, nunquam viſuri erant, nullius omnino rei ſignum eis potuit eſſe, & idcirco nec illum ſub quo tunc laborabant potuit timorem aufferre. Ad hoc iterum reſpondeo quia dicta prophetia ſiue intelligatur de illo ſuo puero, ſiue de noſtro, ſiue de quolibet alio, non poterat omnino illum timorem tollere, ob quem tollendum contendunt ſignum datum fuiſſe, niſi forte dicturi ſunt iuuenculam ſuam ſub tanta feſtinatione concepiſſe, & peperiſſe, vt nouitas ipſa miraculi & præcipitatio inopinatæ rei facile poſſet deiectos animos ad fiduciam erigere, & in ſpei certitudine ſolidare. Sed conſultò quidem hoc Iudæi dicere nolunt quod ſcripturę auctoritate probare non poſſunt, ſicut nec illud vtique audent affirmare, deſignatum puerum ex butiri & mellis comeſtione diſcretionis ſcientiam anticipaſſe, nec accepiſſe quidem, quamuis ſcriptura videatur hoc ipſum velle: *Butirum*, inquit, *& mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum.* Sed vt, in hoc loco conſecutiuum, non cauſale interpretantur, & ipſum vt (prout dicunt) hic proponitur, ac ſi dicatur. Butirum & mel comedet, & ſciet reprobare, malum, & eligere bonum. Et hoc quæſo quid magni erit, quod ſcientiam reprobandi malum & eligendi bonum habebit? Nunquid eſt totum hoc quod dicere volunt quod Emmanuel eorum inſani capitis non erit? Ecce iterum dico, iuuenculam concipere & parere, iuuenculæ filium butirum & mel comedere, & inſani capitis non eſſe, quid horum magnum, quid horum mirum, quid horum quod debeat credi magnæ

4. Reg. 18.

Eſai. 7.

alicuius

alicuius rei signum? Nihil sane. Alioquin in eo quod dico me quasi prophetã habere. Ecce prædico, ecce futurum promitto, quia iuuencula concipiet, & pariet filium qui butirum & mel comedet, & qui sciat reprobare malum & eligere bonum. Credite ergo in hoc signo, credite inquam quod dico, quia vestra de vestro Emmanuele sententia est falsa, quia nostra de nostro Emmanuele est vera. Nam si signo quod promitto parati estis credere, vt omnis tergiuersatio pareat, procurabim⁹ & hoc ipsum ne promisso puero Emmanuelis nomen possit deesse.

A

B

Quomodo ex Beati Hieronymi responsione sufficienter refellitur quod nobis opponunt de virgine.

CAPVT VI.

QVid autem ad illud respondebitur quod nobis opponunt de virgine? Nam alma (sic dicunt) quod in hoc loco apud eos legitur, non videtur virginem sonare. Sed debuit in hoc eis certe Beati Hieronymi responsio satisfeciſſe. Nam alma quidem non simpliciter virginem sonat, sed cum determinatione, sed cum expresione, talem deniq; virginem vt dedit intelligere, talem inquã quæ sit iuuencula, vel quæ fuerit abscondita, & tanta parentum diligentia custodita, vt dubium non sit quod virgo sit & intacta. Certe qui Aaron pontificem dicit, non simpliciter sacerdotem dicit, & tamen sacerdotem dicit. nam dicit sacerdotem summum, & sacerdotem sacerdotum. Sed & hoc loco debemus intelligere alma, hoc nomen non simpliciter, nec nisi per expresionem virginem significare. Denique Beatus Hieronymus: Quantum (inquit) cum mea pugno memoria, nunquam arbitror alma in muliere nupta legisse. Libenter fratres accipiamus vt nomine alma, nõ simpliciter virginem, sed virginem absconditam intelligamus. Ecce fratres quid Iudæus opponendo effecit,

C

D

ecce quomodo sua oppositione intelligere dedit spiritum sanctum (videlicet) designasse virginem, non qualemcunque, sed absconsam, & à virorum aspectibus penitus sequestratam, quæ suorum cura tam diligenter sit custodita, vt indubitabile constet quod veraciter virgo sit intacta. Talem profecto virginem designare voluit euangelicus sermo cum dixit: *Ioseph cum esset vir iustus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* Si dixisset cum esset vir pius, possemus credere ex quadam pietate descendere quod eam quam adulteram putabat, nolebat traducere. Sed ait cum esset iustus. Non itaque tam ex pietate, quam ex æquitate descendit quod ex æquitate descendit quod ei parcere voluit. Profecto iustus non esset si contra æquitatis iudicium, legisq; præceptum illi parceret quam adulteram credidisset. Videergo quid de eius integritate senserit, quantũ de eius sanctitate præsumserit, qui nec tunc eam credidit adulteram cum veraciter sciret, & non de suo semine imprægnatam. O quam merito Spiritus sanctus almam dixit, de qua tam certa quam sancta opinio futura fuit. Sed si putant Iudæi Hieronymum nostrum erraſſe. qui se dicit alma in muliere nupta nusquam legisse, deberent testimonio scripturæ prolato errorem illius conuincere. Sed & si hoc possent, nec sic quidem sententiam nostrã refellerent. Nam teste eodem Hieronymo, lingua Punica quæ de Hebræorum fontibus ducitur, proprie virgo alma appellatur. Ecce vel hoc saltem Iudæos oportet concedere, hoc nomen alma secundum diuersas linguas æquiuocum esse. Quid ergo dicturi sunt Iudæi, si dicimus Spiritum sanctum posito æquiuoco sacramentum consilii sui sub verbi ambiguitate velle celari, vt esset vnde Iudæus posset excæcari, secundum illud: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua?* Quid autem dicturi sunt contentiosi Christiani, si dicimus altitudinem arcani diuini sub verborum

Matth. 1.

Esai. 6.

rum ambage abscondi, vt esset vnde contingeret diabolum infatuari: propter illud: *Si enim cognouissent, nunquam* 2. Corinth. 2. *Dominum gloriæ crucifixissent.* Sed vel hoc solum coget Iudæos ambiguitatem vocabuli sub hac quam acceptamus acceptione recipere, quia aliter signũ quod propheta ponit omnino nullum erit.

Quomodo Christiani confutandi sunt qui in Esaiæ verbis de sententia nostræ veritate diffidunt.

CAPVT VII

HVcusque contra Iudæos. Dicamus & aliquid vel breuiter contra contentiosos Christianos. Nunquid nam dicturi sunt prophetam Domini spiritum Dei non habuisse, nec in Spiritu sancto locutum fuisse? Sed absit vt hoc dicant, vel credant. Quid autem dicturi sunt de Domini euangelista? Idem profecto quod de Domini propheta, vterque absque dubio eundem veritatis spiritum habuit, vterque in vno spiritu locutus fuit. Si ergo vnus spiritus vtrobique fuit, contraria sibi ipsi sentire non potuit. Si igitur aliam quam beatam Mariam intelligere voluit cum per Matth. 1. prophetam dicit. Ecce virgo concipiet & pariet filium, quid est quod postea per euangelistam eandem exponit prophetiam cum dicit, hoc totum factum est vt adimpleretur quod dictũ est per prophetam. Ecce virgo concipiet & pariet filium &c. Sicut ergo superius diximus, qui non potest intelligere proponentem audiat vel exponentem. Qui non habet oculos ad videndum, habeat vel aures ad audiendum. Nunquid & vos sic cæci estis, vt & surdi sitis? Quod non potestis intelligere, nunquid non potestis vel credere? Si autem creditis cur fidem vestram vanis cauillationibus impugnatis? Quid iuuat perfidiæ argumenta contra fidem adducere, & pro fide vestra nullum fidei testimonium dare? Quid prodest quæstionem mouere quam nolitis, aut non possitis soluere? Nonne hoc est cisternam aperire, & sine operculo relinquere? Quid est ambiguitatis opacum, perplexionisque profundum argumentando ostendere, quam puteum effodere, vel cisternam aperire? Ad quæstionem antepropositam nullam solutionem reddere, sed quasi insolubilem relinquere, quid aliud est quam cisternã apertam, & sine operculo relinquere? Sed si cæ- Exod. 22. ciderit bos, aut asinus in eam, secundum legis præceptum Dominus cisternæ reddet precium iumentorum. Sed quid est bouem, aut asinum in huiusmodi cisternam cadere, nisi simplices quosque dubitationis laqueos incidere, & perfidiæ periculum incurrere? Si autem in scientia nostra perit anima pro qua est mortuus Christus, quale quæso precium pro illius multatione daturi sumus? Quæ ergo explanare nõ possumus, aut nolumus, nonne melius est tacendo præterire, quam veritatem obuoluere, & perfidiæ laqueos spargere?

Quomodo ad ea quæ dicuntur de nostro Emanuele circumstantia litteræ videtur non reclamare sed acclamare.

CAPVT VIII.

REstat nunc studio pie quærentium occurrere, & eorum desiderio in quantum possumus satisfacere. Primo itaque monstrandũ est quomodo non tam nostræ, quam cauillatorũ nostrorum sententiæ videatur circumstantia litteræ non reclamare, sed acclamare, postea autem quibus circumstantiis signum ipsum commendetur diligenter attendere. Ad vltimum vero signum ipsum discutere, & hoc puto posse sufficere. Illud autem in primis fatendũ est, *Sacramenta fidei nostræ obscure prolata. Psal. 17.* nec omnino negari potest, quod sacratiora quæq; fidei nostræ sacramenta in dictis prophetarum erant obscure prolata. Tenebrosa enim aqua in nubibus æris. Erant enim quædam quæ sciri oportebat, & similiter quædam quæ pro tempore nesciri ratio exigebat. Propter illud

illud quod & ſuperius iam ſignificauimus, ne opus redemtionis noſtrę impediretur à malignis ſpiritibus vel homi-
1. Corinth. 2. nibus. Nam (vti iam dictū eſt) ſi cognouiſſent nunquā Dominum gloriæ crucifixiſſent. Quæ igitur in Chriſti ſacramentis ad tēpus oportebat latere, partim obnubilantur figurarū velamine, partim ambiguitate, & obſcuritate ipſius litterę. Et illorū quidem quæ litterę circumiacentis perplexione obnubilantur, quædam huiuſmodi ſunt vt nunquam niſi Spiritu ſancto interpretante Chriſtum ſonare intelligerentur
Oſee 11. & Matth 2. quale eſt illud: *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Quædā autem eiuſmodi ſunt, vt ſuperficieten⁹ inſpecta, ideantur aliud quam Chriſtum ſonare, diligentius autem diſcuſſa, & plenius intellecta inueniuntur nullo modo poſſe alienum ſenſum recipere. Talis ſane eſt iſte ſcripturæ locus quē modo inter manus habemus. Nam vbi dictū eſt, ecce virgo concipiet quædam præmittuntur, quædam ſubiunguntur in quibus ſententiæ veritas obnubilatur, non tollitur. Ad obnubilandū veritatem iuxta arbitrium regis ſignū proponitur. Illo autem petere nolente, nihilominus ſignum promittitur, & negligentius inſpicienti de eodem dictum videtur. Plenius autem intelligenti perſpicuum apparebit illud quod dicitur de Emmanuele eius rei ſignum non eſſe. Sed nec eſſe debere, eius
Eſai. 7. inquam rei pro qua dictum eſt: *Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo.* Quod eius rei ſignum eſſe nō poſsit ſuperius monſtrata ratio perdocuit. Quod autem eiuſdem rei ſignum eſſe non debeat, ratio manifeſta probat. Nam quod rex ſignum petere noluit, non ex pietate, ſed impietate deſcendit. Intellexit enim rex aſtutus & Idolatra quomodo Idolatriam condemnaret, quantum Idolatras omnes confunderet, ad quantam Domini gloriam aſſurgeret ſi ſignum à Domino petens accepiſſet. Ex magna itaque malitia ſignum petere noluit, ſed non minori aſtutia impietatis ſuæ negociū fictæ

Cur Achaz noluit petere ſignum a Domino.

religionis ſimulatione palliauit: *Non petam, inquit, & non tentabo Dominum.* Indignum ergo de cætero fuit, talem regem tollendi timoris gratia ſignum accipere, qui maluit ſub inſtantis periculi trepidatione diutius laborare, quam illud fieri vnde poſſet Domini gloria accreſcere. Obnubilatio item quædā veritatis videtur, quod puero promiſſo puer poſtmodum natus introducitur, ita vt de eodem intelligi poſſe putetur. Sed ſemper iuxta hoc quod ob veritatis obnubilationem ponitur, aliquid adiungitur vnde veritas conuincatur. Inueniuntur itaq; quædam ſimilia, quædam diſſimilia, quædā omnino contraria. Ecce de Emmanuele dicitur quia antequam puer ſciat reprobare malum & eligere bonum, derelinquetur terra à facie duorum regum ſuorū. Simile eſt quod de prophetiſſæ filio legitur, quia antequā puer ſciat vocare patrem ſuū, aut matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum. De illo dicitur quod vocabitur nomen eius Emmanuel. Diuerſum eſt autem quod de iſto præcipitur, voca nomen eius, accelera, ſpolia detrahe, cito prædare. Non dicit voca nomen eius Emmanuel. Si & hoc eum nomen habuiſſe contendunt, prolato ſcripturæ teſtimonio probent quod dicunt. Ibi legimus quod virgo concipiet, & pariet. Omnino contrarium eſt quod hic inuenimus, quia ex viri acceſsione ad eam legitur puerpera concepiſſe. Non dicam virgo, ſed iuuencula, vel abſcondita. Quomodo eſſe potuit quæ iuuenculos filios iam habuit, illum videlicet qui Eſaiæ relictus fuit, & illum qui ſecundum Iudæos ad hoſtes fugiens patrem dereliquit, niſi forte ex ſcripturis probare potuerint ex alia eos vxore genuiſſe, & illa mortua iſtam duxiſſe, vel illa adhuc viuente cum iſta adulteraſſe? Ecce cum quanta mentiendi impudentia verum eſſe volunt omne quod procaciter fingunt. Ecce quomodo tota circunſtantia litterę

non

non nobis (vt ipſi volunt) ſed illis inuenta eſt reclamare.

De his quæ ad ſigni commendationem pertinere videntur, à quo, quare, vel qualibus detur.

CAPVT IX.

SEd antequam ſignum diſcutiatur, conſideremus prius quibus circumſtantiis commendetur. Videamus ergo quibus, vel quare datum ſit, quis ſigni dator, vel quale ſignũ quod dedit. Certe domui Dauid ſignum promittitur cum dicitur: *Audite ergo domus Dauid.* Nonne Dauid erat qui hanc a Domino promiſſionem acceperat: *De fructu ventris tui ponam ſedem tuam*: Quanta quæſo gloria domus Dauid erat, quod de Dauid progenie Meſsias mediator Dei & hominum naſciturus erat? Immo ad ſingularem gloriam, vel ignominiam eorum hoc ipſum proficiebat, gloriam quidem eorum qui grati futuri erant. Datum eſt ergo domui Dauid ſignum, non quidem quod tunc intelligeret, ſed quod illud quod magni cuiuſdam ſacramenti ſignum futurum erat, quiddam ſingularis prærogatiuæ illis conferret. Quibus datum ſit audiuimus, nunc & quare datum ſit audiamus: *Nunquid parum eſt vobis moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & Deo meo?* Propter quod Dominus dabit ipſe vobis ſignum. Propter quid? Quia moleſti erant: in quo moleſti erant? in eo quod illi qui de domo Dauid Idololatræ erant eius gloriæ inuidebãt, & idcirco ſignum petere ſicut ad illius gloriam fieri nolebant. Dabitur itaque ſignum ad id maxime ad quod maxime fieri nolebant. Dabitur autem ad maximam gloriam diuinam, dabitur illis ad magnam confuſionem ſuam. Dabitur proculdubio ad deſtructionem Idololatriæ, ad confuſionem Idololatræ. Cõfundentur autem alii ad pœnam, alii in pœnitentiam. Propter hoc quia ei moleſti eſtis, quia eius gloriam detrectatis, dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Signum (inquam) in quo ſit quædam admiratio diuinæ potentiæ, commendatio ſapientiæ, exhibitio, & comprobatio miſericordiæ, accumulatio, & conſummatio gloriæ. Et vere gloria Domini magis cumulatur ex hoc ſigno, quam in eo quod creauit cœlum & terram ex nihilo. Ecce quibus datur, ecce propter quid datur. Nunc conſideremus & à quo datur: *Dabit*, inquit, *Dominus ipſe.* Non ei potuit ſufficere vt diceret Dominus, niſi adderet Dominus ipſe. Quid eſt Dominus ipſe, niſi Dominus per ſemetipſum? Dabit ergo Dominus non per hominem, non per Angelum ſed per ſemetipſum. Dabit (inquam) Dominus ipſe, cui dictum eſt à Domino, ſede à dextris meis: *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo ſede à dextris meis.* Dabit ergo Dominus ipſe, non per ſubiectam creaturam, ſed per propriam præſentiam. Dominus ipſe in propria ſubſtantia, in propria perſona. Dabit Dominus ipſe vobis. Cur quæſo in commune dicit vobis, cum non profit niſi ſolis bonis? Sed merito dicitur vobis in commune cum ſignum quod datur quantum in ipſo eſt omnibus ſit vtile, omnibus pariter poſsit prodeſſe. Ecce iam habemus, quis, quare dederit, & quibus. Sed ſignum quod tantũ effertur, quod tot circumſtantiis commendatur, ex cuius commendatione, vel comparatione primum illud deſpicitur, debet dignioris liberationis præſagium eſſe, quam eius cuius probatur, nec eſſe poſſe, nec eſſe debere. Nunquid forte erit ſignum liberationis de manibus regis Babylonis? Sed audi quid in ſequentibus dicitur: *Adducet Dominus ſuper te, & ſuper populum tuum, & ſuper domum patris tui dies qui non venerunt à diebus ſeparationis Ephraim à Iuda cum rege Aſſyriorum.* Dicit itaque eos non liberandos, ſed opprimendos in manibus regis Babyloniæ, ne forte putetur eius rei ſignum fore, quin potius in vltionem illatæ moleſtiæ, in vindictam diuinæ iniuriæ videtur propheta eiuſmodi minas intonaſſe.

Pſal. 131.

Cur dicatur dabit Dominus ipſe.

Pſal. 109.

Signum cur datum ſit ad Achaz, à Deo.

Iſai. 7.

nasse. Radet Dominus in nouacula cõducta in his qui trans flumen sunt in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam vniuersam. Cuius ergo rei signum dicetur id quod de Emmanuele nostro legitur?

Quomodo ex signi qualitate perpenditur quod tollendæ primæ præuaricationis causa datum videatur.

CAPVT X.

SEd cum cæperimus signi ipsius qualitatem discutere, dabitur fortasis ipsum quod quærimus ex qualitatis ipsius modo posse perpendere. Libet ergo signum ipsum inspicere, & eiusmodi considerationi diligentius insistere: *Ecce*, inquit, *virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, butirum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Ecce totũ hoc quod de Emmanuele nostro dicitur ad originalem culpam quasi ex obliquo respicere & velut ex opposito respondere videtur, ibi per serpentem de ligno scientiæ boni & mali dicitur: *Quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri & eritis sicut dij scientes bonum & malum.* Hic è regione simile aliquid ponitur, nisi quod hic veraciter, quod ibi fallaciter promittitur. Sane comestio hic ad meritum, illic fuit ad reatum quod illic præuaricationis, hic fuit virtutis. Iste noster Emmanuel scientiam boni ac mali comedẽdo obtinuit, ille promissam sibi scientiam comedendo obtinere non potuit. Ibi legitur quod homo eiectus sit de paradiso, quasi de Domini contubernio, atq; consortio, hic de hoc nostro puero dicitur quod Emmanuel sit dictus, quod interpretatur nobiscũ Deus. Vbi notandum quod non dicitur de Deo, quod nos simus secum. Sed econuerso de nobis dicitur quod ipse sit nobiscum, vt intelligamus non quasi hominem reuersum ad Deum, sed Deum quasi è vestigio hominem secutum vsque in exilium sicut scriptum est: *Visitauit nos oriens ex alto.*

Quod igitur homo perdidit in primo homine, scilicet cum Deo esse, hoc videtur in nouo hoc homine recuperasse, ibi ad mulierem dicitur: *In dolore paries filios:* hic de hac nostra puerpera dicitur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Sed quare illa peperit non sine dolore, nisi quia non concepit sine libidine? Libido sane causa doloris, & dolor effectus libidinis. Ex effectu igitur causa innuitur in eo quod dicitur in dolore paries filios. Econtrario autem simul & econuerso hic ex sublatione causæ perpenditur effectus ipsius sublatio. Quæ enim concepit cum virginitate cõcepit sine libidine, & quæ concepit sine libidine, consequenter intelligitur peperisse sine dolore. Ibi nec conceptus sine culpa nec partus sine pœna, hic quia conceptio sine concupiscentia, & parturitio sine pressura. Quod igitur humana natura perdidit in puerpera prima (scilicet cõcipere, & parere sine corruptione) hoc in hac puerpera nostra, velut quasdã reparationis suæ primitias videtur recepisse. Videtis quomodo homo contra hominem, mulier cõtra mulierem ponitur, & modo ex opposito, modo ordine contrario, & simili quadam dissimilitudine sibi inuicem respondere vidẽtur. Illic fœmina de viro solo, hic vir de fœmina sola. Ibi ex fortiori sexu fragiliori fortior fructificatur, qui vtrumq; repararet. Vides ne tanta similitudinis dissimilitudo, dissimilitudinisq; similitudo quomodo nos admonet quoddã nouitatis principiũ in istis sicut quoddam vetustatis principium extitisse in illis. In primo homine quædã vetustatis inchoatio in posteritatis suæ condemnationem. In secundo homine quædam nouitatis inchoatio in generis sui restaurationem. Ille itaque Adam primus caput est, & origo omniũ pereuntium, iste velut quidam alter Adam caput est & principium omniũ in ipso resurgentium. Ipsum enim caput habemus, ipsius omnes nos membra sumus quotquot in ipso resurgimus. Ecce

Esai. 7.
Genes. 4.
Esai. 7.
Contraposita comestio Adami & Emmanuelis nostri
Adam primum caput omnium pereuntium, secundus vero caput omniũ resurgentiũ.
Luc. 1.

qualitas ipsius signi ostendit quod tollendæ primæ prevaricationis causa datum fuerit. Ecce quod de Emmanuele dicitur datum est ad remediū: sed quomodo in signum? An forte quod factum est in capite, signum est eius quod futurum est in corpore? An forte quod in capite præcessit in corpore ipsius aliud agit, aliud quod in futurum præsignat? Operatur interim quæ sunt ad iustificationem, præsignat in posterum quæ sunt ad glorificationem.

Quomodo ex prima prævaricatione triplex damnum, & secundum damnum triplex, triplex promissum, & item secundum triplicem promissionem triplex signum.

CAPVT XI.

SEd quia hæc (vt dictum est) quæ dicuntur de nostro Emmanuele primæ hominis prevaricationi quasi ex opposito videntur respondere, videamus quæ sint illa quæ ex cadē originali culpa perdiderit, & tunc forte videbimus in cuiusmodi spei firmamentum, argumentumque certissimum hoc quod loquimur signum promissum, vel præstitum fuerit. Perdidit sane ex culpa suæ prævaricationis gloriam incorruptionis prærogatiuā dignitatis, abundantiam plenitudinis. Gloriam incorruptionis qua immortalis factus est, prærogatiuam dignitatis qua ad Dei similitudinem factus est, abundantiam plenitudinis qua in loco voluptatis positus est. Denudationem immortalitatis audi vbi de ligno vetito legis: *Quacunq; die comederis ex eo, morte morieris*, honoris degradatio dignitatisq; detractio fuit, vbi de illa sublimitate similitudinis Dei recidit in similitudinem iumenti: *Homo*, inquit, *cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Euacuatus est autem abundantia plenitudinis, quando eiectus de loco voluptatis incurrit in illā sententiam maledictionis: *Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Ecce triplex damnum in expoliatione incorruptibilitatis, dignitatis, beatitudinis. Sed misericors & miserator Dominus secundùm diuitias bonitatis eius, noluit tenere in ira sua misericordias suas, sed tam pius inuentus est ad subueniendum, quam pronus inuentus est diabolus ad perdendum, quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Copiosa autem redemptio non esset, nisi reparator noster deiectū hominem ad plenum restauraret. Secundum itaq; triplex damnum, ex miseratoris sui munere accipit triplex promissum. Promissum recuperandæ immortalitatis, promissum recuperādæ dignitatis, promissum recuperandæ beatitudinis: *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent.* Ecce repromissio sperandæ immortalitatis: *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius à filiis & filiabus*, ecce repromissio reparandæ dignitatis: *Oculus non vidit absque te Deus quæ præparasti diligentibus te*: ecce repromissio restaurandæ felicitatis. Ecce (vt dictum est) triplex promissum, secundum triplex damnum, & ecce nunc item secundum triplex promissum, accipe. & animaduerte in his triplex signum: *Ecce virgo concipiet & pariet filium*, ecce primum: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, ecce secundum: *Butirum & mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum*, ecce tertium. Habes igitur vnum signum in matre, duo in prole. Signum incorruptionis in matre. Signum recuperandæ dignitatis, & plenitudinis in prole.

Esai. 26.

Esai. 56.

Esai. 64. & 1. Cor. 2.

De signo recuperandæ incorruptibilitatis.

CAPVT XII.

AVdi de matre: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium.* Quantum hoc esse putas? Quam magnum, quam mirū, quam insolitum, quam stupendum quale, vel quam

Esai. 7.

quam magnæ rei signū? A sæculo non est auditum virginem concepisse, virginem parere, & post partū inuiolatam permanere. Accipit ergo natura humana in B. Virgine Maria quasdam quasi arras, vel primitias futuræ incorruptibilitatis suę, integritatem incorruptionis virgineæ. Quare quæso in hac vita sine corruptione non viuitur, nisi quia natura humana sine corruptione nō seminatur? Radix enim nostræ corruptibilitatis germinare incipit ab ipsa hora conceptionis. Sed ecce in Beata Maria ibi præcipitur vnde germinasse videbatur. Et scimus quidem quoniam cum radix præciditur, tota ex ea fructificatio postmodum exiccatur. *Ecce*, inquit, *virgo concipiet, & pariet filium.* In eo sane quod dicitur virgo conceptura, & virgo paritura, aperte mōstratur quod vtraq; futura erat munda, & caro generans, & caro generata. Potuit ergo solus huius puerperæ filius pro hac parte cantare canticū nouum Domino. Sine iniquitatibus conceptus sum, & sine peccatis concepit me mater mea. Manifestū est itaque quod ad destructionem peccati venit, qui in ipso mundi ingressu maculam peccati de materna carne non contraxit, sed deleuit. Si tantum sola eius conceptio valuit vt concupiscentiæ fomitem, totiusq; corruptionis radicem deleret, quid quęso in expiationem corporis sui valere potuit natiuitas, humilitas, circumcisio, cōuersatio, patientia, obedientia, passio, crucifixio? Si tantū valuit quod gestum est vna hora, vel vnius potius horæ portiuncula, quid valere potuerunt tot annorū tempora in mysterium nostrę redemtionis impensa? Qui potuit sub cōceptionis suæ tempora ex infusione gratiæ suæ materna viscera purgare, cur non credatur eos qui eiusdem gratiæ participes esse voluerunt: quando & quomodo voluerit posse mundare? Cur non credatur in quolibet nostrū naturam illā mundare posse, quam in B. Virgine potuit non solū purgare, sed & honorare, sed & glorificare? In eo enim eā glorificauit quod ei aliquid supra naturam dedit. Fecit siquidem in ea aliquid quod fuit contra naturam: aliquid quod fuit secundum naturam: aliquid quod fuit supra naturam. Contra naturam infirmitatis nostræ fuit, quod virgo concepit. Secundū naturam fuit, quod in vulua cōceptus, & formatus, & tandem secundum legitima nascendi tempora natus fuit. Supra naturam non solū huius infirmitatis nostræ, sed etiā supra naturam cōditionis primæ fuit, quod sine virili semine virgo concepit. Puritatis fuit, q; sine cōcupiscentia seminare potuit. Honoris, quod prolem ab omni peccati cōtagio mundā effudit. Gloriæ, quod nō de viro, sed de Spiritu sancto cōcepit. Certe si Emanuel noster de vtroq; sexu nasci voluisset, & hoc ratio exigeret, vtrūque ad mundam prolem seminandam mundare potuisset. Sed si de vtroq; carnē assumeret, vtiq; & à proprietatis suæ similitudine longiꝰ recederet, & ad nostram minus appropinquaret. Proprietati enim suę esset dissimile si patrem & matrem haberet in humanitate, qui solummodo patrem habebat in diuinitate. In hoc item & nobis dissimilior esset, si duos (quod nos non possumus) parentes haberet. Sed & ratio sane exigebat, vt sicut vnum principium erat in generis nostri propagatione: sic esset & vnum principium in generis nostri reparatione. Oportuit ergo reparatorem generis nostri, aut de solo viro, aut de sola fœmina nasci. Sed si de viro sexum fœmineum assumeret, ordinem naturæ confunderet, qui fœmineum sexū supra virilem extolleret: & idem ipse diceretur filius ex diuinitate: & filia ex humanitate. Sed si virilis esset sexus quem assumeret, & virilis de quo assumeret, haberet sane vir geminum pro hac parte honoris solatium: fœmina nullum. Et certe si de viro formari voluisset, materiam quidem de carnis nostræ substantia traheret: sed in eius incarnatione naturæ operatio nihil haberet:

Quid natura humana in B. Virgine Maria acceperit.

Conceptionis Christi virtus.

Tres creationes Dei in B. Virg. Maria, contra naturam, secundū naturam, & supra naturam.

Cur Christus de matre tantum carnem assumsit.

& in hoc à naturæ noſtræ proprietate longius diſcederet. O quantum honoris vel dignitatis mulieribꝰ, vel ex mulieribus natis in eo contulit quod creator omnium, & ſaluator hominum naſcentium more ex muliere naſci voluit. Ex muliere itaque debuit naſci, quem oportuit in quantũ ratio ſuſtinuit per omnia fratribus aſsimilari. Sed quod muliebrem de muliebri ſexu aſſumere non debuit, ratio ſuperius monſtrata oſtendit. Nam & ordinem (vt dictum eſt) naturæ confunderet & geminato in hoc mulierum ſolatio virilis ſexus ſingularis priuilegii nil ſimile haberet. Notandum autem quo Deus præſcius futurorum ordinauit hinc inde geminum ſexum ſecundum congruentiam duorum ſtatuum ſibi ſuccedentiũ. Ibi de ſexu fortiori fragilior producitur, quando de Adam & Eua formatur. Sic & ſtatus ſtatum ſubſequitur: & meliore ſublato deterior ſubintroducitur. Prior fuit ante peccatũ, quando potuit homo viriliter ſtare, & fortiter agere. Secundus poſt peccatũ, quando oportuit eum muliebriter viuere, & carnali illecebræ multiformiter ſubſeruire. Hic autem ecõuerſo de infirmiori ſexu fortior gignitur, quando de altera quaſi Eua quæ vere eſt mater omnium vere viuentium ſecundus Adam generatur. Sic hic poſt vnum ſtatum alius exurgit: & deteriori melior ſuccedit. Et prior quidem ante reſurrectionem, in quo oportet ſæpe cadere, ſæpe reſurgere, & muliebriter titubare. Secundus autem poſt reſurrectionem, quando poterit homo in perfectionis ſuæ integritate immobiliter permanere. Et ſicut de inferiori ſexu in virgine creditur, quia fuit quãdo peccare potuit, & fuit quando peccare non timuit: ſic & in priori ſtatu quilibet electus ante mortem lapſum timet, poſt mortem omnino peccati lapſum non timet. Et ſicut fortior ſexus in Chriſto omnino peccare non potuit: ſic in ſecundo ſtatu homo in æternum peccare non timebit. Et notandum in matre, eiuſque prole: quia in matre caro mundata: in prole non mundata, ſed munda, in illa purgata, in iſta pura: ſic in primo ſtatu natura noſtra purgatur: in ſecundo penitus pura inuenitur. In priori ſanctificatur: in poſteriori glorificatur. Prior itaque eſt purificationis & ſanctificationis: ſecundus puritatis, & glorificationis. Habemus itaque in matre ſignum purificationis & ſanctificationis noſtræ habemus in prole ſignum futuræ puritatis & glorificationis noſtræ. Signum tamen vtriuſq; ſtatus in ſola Virgine matre notare poſſumus. Signũ purificationis noſtræ quando aliquid adhuc habuit quod emundari oportuit, ſignum puritatis noſtræ quando poſt Spiritus ſancti obumbrationem, peccati fomite extincto in ſua puritate permanſit.

De ſigno recuperandæ dignitatis.

Caput XII.

Ecce iam vnum ſignum habemus in matre: habemus & aliud in eo quod dicitur de eius prole. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel.* Certe ſecundum quod ab Euangeliſta dicitur, hæc prophetia in Chriſtõ impletur. Ergo Emmanuel vocatur. Sed quæro, nuncupatiue, an ſubſtantiue? Sed quis nuncupatiue eũ Emmanuel dicit, quin potius Ieſus ſecundum quod Angelus docuit? Non igitur nuncupatiue, ſed ſubſtantiue hoc dicitur. Emmanuel autem interpretatur nobiſcum Deus. Si ergo ſubſtantialiter, ſi veraciter hoc dictum eſt: ergo veraciter & ſubſtantialiter hoc eſt. Ergo puer hic noſter ſubſtantialiter Deus eſt: & ſubſtantialiter nobiſcum eſt. Si autem ſubſtantialiter nobiſcum eſt, conſequenter & Deus, & homo eſt. Sed quid hoc loco Iudæi dicturi ſunt, vel quid dicere poterit? Nunquid probare poterunt ex teſtimonio alicuius ſcripturæ puerum ſuum vel Emmanuel dictum nuncupatiue, vel ex profeſsione alicuius ſectæ dictum Emmanuel ſubſtantiue? Aut quæ erit ratio nominis,

minis, vt pro illo puero dicatur esse Deus cum eis? Quo ergo cum eis? Præsentia maiestatis suæ, an participatione gratiæ? Sed quid magnū est esse cū hominibus, quomodo est cum dæmonibus? Essentialiter namq; vbiq; est: & ei⁹ præsentiam nihil effugere potest. An forte cum sanctis patribus secundum participationem gratiæ eatenus non fuit, sed sub præsentia illius eorum pueri esse cœpit? Quis hoc nisi insanus dicat, vel dicere præsumat? Sed certe (nisi fallor) nec hoc dicere audebunt, quod abundantiorem præ cæteris qui ante eum fuerunt gratiam, vel acceperit per semetipsū, vel alii propter ipsum. Quid ergo dicetur? Qua ratione ex præsentia huius pueri Deus veraciter, & substantialiter nobiscum (vt dictum est) esse credetur, nisi quomodo omnes Christiani fatentur ex coniunctione suæ naturæ & nostræ in vnitatem vnius eiusdemq; personæ? Recte ergo Emmanuel: recte nobiscum Deus dicitur, qui in vnitate nostræ naturæ verus Deus comprobatur. Audi & Euangelistam quomodo concurrit in eandem sentētiam. *Ideoq; quod exte nascetur sanctum vocabitur filius Dei.* Ecce quomodo Deus. Sed quomodo nobiscū Deus, nisi quomodo alius Euangelista exponit cum dicit, quia *Verbum caro factum est: & habitauit in nobis.* Si Verbum caro factū est: si vere Dei filius incarnatus est: aduertis (vt arbitror) quomodo quam vere Deus nobiscum est, nisi forte putes Dei Verbum Dei filium aliud esse quā Deū. Sed audi docentem. *In principio* (inquit) *erat Verbum: & Verbum erat apud Deum: & Deus erat Verbum.* Ecce iterū magnum: ecce mirabile signum, & quod vere esse posset magnæ, & admirandæ rei signum. Magnum sane signum, & mirabile sacramentum filium Dei fieri filium hominis: dominū maiestatis participem fieri nostræ infirmitatis. Quis ergo diffidat immo quis merito non præsumat hominem per Deum participem posse, & debere fieri diuinitatis, si Deus propter homines factus est particeps nostræ humanitatis? Alioquin gratis Christus semetipsum exinanuit formam serui accipiens: & habitu inuentus vt homo. Nunc igitur si Deus propter homines factus est filius hominis per natiuitatem: cur non multo magis homo per Deum fiat filius Dei per adoptionem? Ecce quomodo dignatio illa diuinæ humiliationis, data sit in signū futuræ nostræ exaltationis. Sed illud quoque non negligenter prætereundum, quod Emmanuel noster factus est nobiscum Deus, non solum nostræ susceptione naturæ: verum etiam cohabitatione peregrinationis nostræ. Sed cur quæso Deus hominem prosecutus est vsque in exilium, nisi vt eum post se reuocaret ad regnum? Habemus ergo certissimum repatriādi signum, familiare illud in hac nostra peregrinatione diuinæ cohabitationis contubernium. Certe quotquot Christi tempora præcesserunt, post mortem ad inferni claustra descenderunt. Ecce exilium post exilium: captiuitas post captiuitatem. *Quis est* (inquit) *homo qui viuet, & non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferni?* Ad tollendum itaque timorem tantæ captiuitatis: ad remouendum metum futuræ damnationis datus est nobis noster Emmanuel in signum: exhibens nobis (vt dictum est) familiare contubernium. Nam ecce post passionem, & resurrectionem Christi nemo creditur descendere ad inferos ex his qui sunt ad vitam prædestinati. Ecce ad qualem liberationem sperandam: ecce ad qualem timorem tollendum datum est illud quod loquimur signum. O quā to satius: ô quanto salubrius datum est signum in redemptionem captiuitatis diabolicæ, quam in liberationem de manu regis Syriæ, & filij Romeliæ. Hoc est sacramentum, quod dæmones latere oportebat: hoc est mysterium quod perfidos Iudæos scire non expediebat.

Quomodo nobiscum sit Deus ex Emmanuele.

Signum repatriandi certissimum.

Luc. 1.

Esa. 28.

Ioan. 1.

Ibidem.

De signo recuperandæ felicitatis.

Caput XIV.

ECce iam habemus signum post signum. Restat autem adhuc & tertium. *Butirum* (inquit) *& mel comedet.* Si intelligis quæ legis: si recolis quæ audis, citius animaduertis quam magnū, quā profundum misterium, & q̄ admirandæ rei signum, eum puerum qui vere nobiscum Deus est: eum qui vere Dei vnigenitus est, comedere, & bibere, & humanis necessitatibus se ipsum sponte subiicere. Ille cuius gloriam vidimus gloriam quasi vnigeniti à patre: ille dicitur butirum & mel comedere. Ecce tremenda illa potestas potestatibus angelicis comedendo, & bibēdo communicauit hominibus, & iumentis. Si dominus itaque angelorum propter homines factus est particeps iumentorū: cur è diuerso homo per ipsum nō multomagis fiat particeps angelorum? *Butirum* (inquit) *& mel comedet.* Cur non potius panem, & carnem dicit? Nam & hoc veraciter dicere potuit. Aliquid fortassis in eo innuere voluit, qui ista specialiter exposuisse. Quid sunt autem mel, atq; butirum, nisi delitiæ muscarum? & certe hoc immundarum: illud venenosarum. Nam apes aculeum portant, & venenum habent. Et vide quō pro melle laborant, vel pugnant, ita vt sæpe etiam animas in vulnere ponant. Butirum autem (vt nostis) pinguedo est lactis. & scimus certe quomodo muscæ ex nimia ingluuie lacti se ingerunt & immergunt, modo & vitam deponunt. Emmanuel itaque noster butirum, & mel comedit, & propter nos vsque ad muscarum participationem descendit. Siccine Deo parum fuit propter homines participare cum iumentis, nisi propter eos etiam participaret cū muscis? Audiant Iudæi: audiant hoc Christiani: audiant vniuersi. Ecce vna in trinitate persona propter homines facta est particeps muscarum. Quis ergo desperet de cætero hominē posse fieri participem æternarum deliciarū, si dominus maiestatis (vt dictū est) propter homines descendit vsq; ad delicias muscarum? Ecce quātum semetipsum propter nos exinaniuit, qui se tali indigentiæ sponte subiecit. Sed hæc (vt dictum est) exinanitio nostri redemptoris data est in signum, & certissimū argumētum futuræ nostræ plenitudinis. Ecce iuxta triplex promissum habes & triplex signum. Vnum in matre: duo in prole. Hinc integritatem virginis: illinc humiliationem, & exinanitionē diuinę prolis. Vides & illud iam (vt æstimo) quomodo hoc triplex signum respondet è regione triplici promisso: promissum est Iudæo: *ó mors ero mors tua: morsus tuus inferne.* Promissum est Christiano: *oportet corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalitatem.* In signum autem huius repromissionis, & velut quandam arram muneris accipit vterq; integritatem, virginex incorruptionis. Promissum est Iudæo, *in loco vbi dictum est, populus meus, non vos, dicetur filii Dei viuentis.* Promissum est Christiano: *beati pacifici quoniam filii Dei vocabuntur.* In signum autem huius repromissionis accipit vterq; humiliationem sui redēptoris: susceptionem sc. nostræ infirmitatis. Dictum est Iudæo: *inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Dictum est Christiano. *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno patris mei.* Signum vero huius muneris accipit vterq; in exinanitione summæ maiestatis. Ecce quomodo triplex illa promissio cōfirmatur in hoc triplici signo: vt sit signum incorruptio incorruptionis, humiliatio exaltationis: exinanitio futuræ plenitudinis.

Esa. 7.

Mel & butirum delitiæ muscarum.

Humiliatio fundamentum personæ diuinæ.

Osee 13. 1. Cor. 15.

Osee 1. Matt. 5.

Psal. 35. Luc. 22.

Ad quam humilem scientiam Deus propter hominem descendit, qui & bonorum & malorū nostrorum experientiam susceperit.

Caput XV.

AD hoc autem quod dictum est, butirum & mel comedet: statim adiungitur,

Esa.7. iungitur, *vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nunquid ergo credendum est, quòd comedendo vllam eiusmodi scientiam obtinuerit? Verùm non ego, sed propheta hoc dicit. Non est nostrum, prophetæum sensum peruertere, sed inuestigare, & si datur explanare, & quæ penetrare non possimus, saltem venerari debemus. Sed dicit mihi contentiosus Christianus. Si Christus Dei verbũ Dei sapientia fuit, scientiam aliquam quomodo ex tempore obtinere potuit quam prius nõ habuit? Interrogat hoc Christianus, interrogo & ego Christianum quomodo Christus ex his quæ passus est didicit obedientiam. Nam & Apostolus hoc dicit, quis contradicat? Dicat autẽ mihi quo ex his quæ passus est Christus obedientiã didicit, & ego dicam ei quomodò secundum aliquem modũ aliquam scientiam obtinuit, quã secundum eundem modũ eatenus non habuit. Dicit mihi Iudæus, dicitis quia Emmanuel vester Deus fuit. Cum ergo scriptum sit: *quia omnis sapientia à domino Deo est, & cum ipso fuit semper* quomodo ex tempore aliquam scientiam accepit? Sed dicat Iudæus quomodo lignum vetitum, lignum scientiæ boni & mali dictum sit, & tunc forte simul inueniem⁹ quod quærit. Certe lignum vitæ ex eo nomen habuit, quod ex insita sibi natura ex eo comedẽtium vitam seruare posse accepit. Sed de ligno scientiæ nihil simile credere oportet. Alioquin ex eius esu hominis scientia creseeret, non decreseeret. Non ergo eius rei effectum, sed occationem præstitit. Nã bona quidem ante esum vetitum per intelligentiam simul & experientiã nouerat, mala, autem per experiẽtiam omnino nesciebat. Ad hanc autem malorum scientiam quæ per experientiam est, ex ligni cõmestione peruenit. Similiter erãt q̃dam egena, & infima bona ad quorum vsum peccando descendit, quorum experientiam prius felici⁹ ignorauit. Sic & Christus postquam semetipsum exinaniuit & formã serui accipiens factus

Heb.5. A est obediens Deo patri, per experientiã didicit, quod prius per experientiam nescuit iuxta huncmodum & dicit ex vsu comestionis quid esset inter malũ famis & bonum refectionis. Butirum & mel comedendo eodem modo cœpit edoceri quale sit ad similitudinem Dei creatum muscis assimilari. Experiendo didicit q̃ indigna foseat nobilis illa creatura Dei pati, & eo ipso quo oporteat illi compati, vel illius misereri. Debuit enim (vt ait Apostolus) per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret. Heb.2.

B Comedendo ergo secundum aliquem modum scire potuit, quod secundum eundem modum prius ignorauit. Certe post resurrectionẽ suam legitur Emmanuel noster mel comedisse, obtulerunt enim ei partem piscis assi, & fauum mellis. Quod ante passionem & resurrectionem comedit, fuit ad refectionem, quod post resurrectionẽ comedit, fuit ad solam dispẽsationem. Quod igitur ante resurrectionẽ comedit, potuit valere ad reprobationem mali: nã malum non solum cognoscitur ex qualitate sui, sed plenius, atque perfectius cognoscitur ex comparatione, & collatione boni. Comestio igitur quę fuit ad refectionem, potuit esse ad reprobationem mali, seu et ad approbationem boni. Sed nõ ibi dictum est, vt sciat reprobare malum, & approbare bonum, sed eligere bonum. Eligere autem est proprie de bonis optima secernere. Illa ergo comestio post resurrectionẽ ad electionẽ boni fuit, in qua quod optimum fuit probauit. Ibi experiendo probauit quid sit inter illũ statum quo infirmitas comedere compellit ad carnis refectionem, & inter illũ quo charitas comedere consentit ad solã dispensationẽ. Sed quid malum (vt dictũ est) plenius cognoscitur ex cõparatione boni, & bonũ eadem ratione ex cõparatione optimi: illa sane resuscitati comestio non solũ valuit ad mali reprobationem, verum & ad boni approbationem, & ad eiusdem electionem. Ad plenitudinẽ itaq; eius

Luc.24.

quisitus.

Lignum vitæ vnde dictum.

Quam scientiam Christus proprie impetrauit ac-

eius scientiæ, quæ per experientiam est Christus peruenit quãdo post gloriam resurrectionis cum discipulis comedit. Certe (vt superius dictum est) in hanc experientiam malorum, vel egenorum bonorũ Adam primus comedendo noscitur cecidisse: ecce ad eandem Adã secundus comedẽdo agnoscitur descendisse.

Quod per humilem illam quam suscepit supereminentis scientiæ plenitudinem naturæ nostræ acquisiuit.

CAPVT XVI.

ECce ad qualem, ecce ad quam humilem scientiam Deus propter homines descendit, qui & malorum & bonorum nostrorum experientiam suscepit, sed in eo ipso naturæ nostræ acquisiuit, non solum illam quam primus homo perdidit: verumetiam illam quam quidem non vetitum edendo, sed abstinẽdo acquirere potuit. Certe ante præuaricationis reatũ per experientiã nouit homo quid esset interesse gaudiis paradisi. Sed necdũ per experientiam nouerat quid esset interesse gaudiis cæli. Nouit quid sit esse in loco voluptatis, nescit quid sit fore in gloria æternitatis. Nonne priorẽ illam recuperauit homo quando audiuit homo ab homine Deo: *hodie mecum eris in paradiso?* Nonne & istã sublimẽ accipere meruit homo per hominem Deum, quando hõ Deus eleuatis manibus ferebatur in cœlum, ascẽdensq; in altum captiuam duxit captiuitatẽ: dedit dona hominibus? Illam accepit homo post Christi resurrectionẽ, istam accepit homo post Christi ascensionem. Emmanuel itaq; noster (vt dictum est) per primã illam humilem acquisiuit naturæ nostræ nouissimam istam sublimẽ. Sed si comedendo obtinuit illam, nunquid non & istã? Vtique quia istã obtinuit illa mediante, de qua igitur intelligitur, quod ibi dicitur, *quacunque die comederitis ex eo, eritis sicut Dij scientes bonum ac malum*: de eadẽ intelligamus, quod in hoc loco legimus: *bucerum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nunquid nam scriptura non videtur hoc tacite innuere quæ dicit hic ex comestione prouenisse quod ibi fallaciter promittitur ex comestione posse prouenire? Hanc autem sublimem, & superominentem Christus in sua ascensione obtinuit, quando in gloriam suam in æternũ intrauit. Attende quid dicitur qũo ibi legitur. *Et contuescens* (inquit) *præcepit illis ab Hierosolymis ne discederent*, & paucis interiectis additur, *videntibus illis eleuatus est.* Ecce quia comedit & ascendit. Adam comedendo ab illa sublimitate quam habere poterat, ad abiectam istam & humilem scientiam recidit: Emmanuel noster comedendo, & ascendendo, humilẽ istam deposuit, & sublimem illam apprehendit. Dicitis quia oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriã suam. Quid si dicimus oportere Christum comedere, & ascendere, & ita apprehendere illam quam locuti sumus sublimem scientiam? Dicitis quia tanti meriti fuit passio Christi, vt ex virtute patientiæ meruerit in omnem plenitudinem gloriæ introire, vel alios introducere. Quid si nos dicimus quoniã tãti põderis apud Deũ fuit, & Emmanuel noster butirum & mel comedit, & nuscis etiam cõicaui, vt ex humilitatis eius merito in omnem plenitudinẽ scientiæ iure iam debeat, vel ipse intrare, vel alios introducere? Sed quod dictũ est nostrum pueruum comedẽdo didicisse reprobare malum, & eligere bonum: non sic accipere oportet quasi scientiam illam, quæ per experientiam est ex sola comestione obtinuisse. Nã & Apostolus dicit, quia Christus in his quæ passus est obedientiã didicerit. Sed nunquid ex his tantum, quæ passus est, & non etiam ex his, quæ per semetipsum operatus est? Immo certe ex his, & ex illis: quia in vtrisq; executus est nõ voluntatem suam, sed voluntatem patris. Sic sane non solum comedendo & bibẽdo: verumetiã esuriendo, & sitiendo, sine

alio

Luc. 23. Ibid. 24. Psal. 67. Gen. 3. Esa. 7. Hebr.

alio quolibet experiendi modo didicit, quæ prius per experientiam nesciunt & comedēdo quidē non solū ex esu butiri & mellis, imo & ex esu cuiuscp comestionis. Potuit ergo & de aliis cibis hoc dici, quod dictū est de cibo butiri & mellis. Sed scriptura diuina quędā ex industria tacuit, quæ tñ veraciter dicere potuit: quædā vero ex multis, quæ dici poterant dicenda elegit, quæ certi mysterii gratia singulariter exprimenda cognouit. Cur igitur dicit huic homini ex comestione ꝓueniſſe, quod primo homini fallaciter promiſſum est ex comestione posse prouenire, nisi vt intelligam⁹ hic fuisse ad meritū, seu ēt ad remedium, quod absq; dubio ibi fuit ad reatum? Vides certe qūo seductor noster fraudulentiæ suæ lucra q̄ per mulierem acquisiuit, iterum per semen mulieris amisit. Vtinam tandem aliquando Iudæi euigilent: vtinam tandem aliquādo sapiant, & intelligant hanc esse mulierem, hanc eius esse prolem de quibus à domino dictum est ad serpentem: *inimicitias ponam inter te, & mulierem, inter semen tuum, & semen illius.* Cur non intelligunt hoc mulieris semen prædictas inimicitias exercuisse, & victoriam obtinuisse cum audiant hinc ex comestione ad illud profeciſſe, vnde constat ad serpentis suasionem primum hominē defeciſſe? Ecce quomodo impugnatoris nostri sententia per istum omnino in contrarium est versa. Quicquid ille homini fraudulenter abstulit, iste multiplicius reparauit. Facile igitur ꝓpendi potest ex qualitate signi, quod per ipsum liberandi sumus ex captiuitate, & oppressione diaboli.

Cur scriptura sacra de butiro & melle in Emmanuelis esu facto mentionem fecit.

Gen. 3.

Quod in passione nostri Emanuelis multi captiuati sunt ex spiritibus malignis.

CAPVT. XVII.

Esa. 7. Interpretatio Lxx verborum.

SEd quomodo illud intelligitur quod statim ad ista subiungitur. *Quia antequam puer sciat reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum tuorum.* Quod dicit antequam sciat reprobare malum, & eligere bonum, idem valet ac si diceret, antequam resurgat & ascendat in cœlum, quoniam sicut iam dictum est, antequam à mortuis resurrexit plenitudinem illius scientiæ quæ per experientiam est non accepit, sicut nec illam quam per istam naturæ nostræ acquisiuit. Cur ergo dicit ante resurrectionem, vel ascensionem Emmanuelis nostri à facie duorum regum terram eorum liberari oportere, cum constet non solum ante resurrectionē, sed etiam sexcentis, vel eo amplius annis ante eius natiuitatem liberatā fuisse. Sed quod constat præcessisse natiuitatem, consequenter constat præcessisse resurrectionem. Si iuxta hunc modum quod propheta dicit dicimus esse verum, nihilominus tamen Iudæus contēdet illud quod dicitur esse friuolum. Sed in verbis tanti prophetæ, sicut nec falsum, ita nec friuolū creditur aliquid fuisse. Sed quid si ad hæc dicimus Spiritum sanctum sub quadā quasi fatuitate litteræ profunditatē tanti mysterii ex industria adumbrasse? Sic sane & si friuolum videatur secundū quod sic dicitur friuolum, tamen non erit in eo propter quod sic dicitur. Veruntamen si tales reges hoc loco accipere velimus quales in Daniele legimus, erit sane in verbis prophetæ quod nec Iudæus possit refellere: nec Christianus audeat negare. *Et nunc* (inquit) *reuertar vt prælier aduersus Principem Persarum. Cū ergo egrederer apparuit Princeps Græcorum veniens.* Quis autem non videat spiritus malignos hoc loco in his principibus debere intelligi? Possumus itaque imo (vt arbitror) omnino debemus eiusmodi reges in hoc loco accipere, nisi forte hoc mouet quod hic reges, ibi nominantur principes. Sed aduertendum quod idem ipse qui dictus est Princeps Persarum, in superioribus nominatus est Rex Persarum. *Ecce* (inquit) *Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium*

Dan. 10.

Spiritus maligni in principibus designati.

Ioan 12. 1 & 16. Iob. 41.

rium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Similiter & ille qui in Euangelio dictus est princeps mundi, & in alio scripturæ loco dictus est rex super omnes filios superbiæ. Huiusmodi ergo reges illis præsidebant, quæ siue in Syria, siue in Samaria idololatriæ seruiebant. Nec hoc quidem dico, tales videlicet reges hoc loco per regem Syriæ, & alium Romeliæ mysticæ designatos, sed ipsos in his verbis proprie & historice expressos. *Derelinquetur* (inquit) *terra à facie duorum regum siorum.* Nihil sane hic dicitur quod te in aliam sensum compellere videatur. Non dicitur a facie duorum regum illorum, sed a facie duorum regum suorum, ne te relatio cogat ad superiora respicere & prædictos reges intelligere. Non dicit de his regibus, in terra sua interficientur non dicit captiuabuntur, non dicit in his omnibus aliquid fieri in manu regis Assyriorum, sicut in sequentibus legis; quia auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram Rege Assyriorum. Nihil horum nec tale aliquid dicit quod de regibus spiritalis nequitiæ in cœlestibus intelligi non possit. Sed ita sane deprehenditur scriptura de quibusdam regibus loqui, vt quod dicitur & spiritalibus, & carnalibus regibus possit aptari, vt in vno eodemque sit & vnde infidelitas infatuetur, & fidelitas illuminetur. Nam ipsa quidē litteræ ambiguitas veritatē obnoluit. Ediuerso autem sacramenti profunditas, prophetię auctoritas, sentētię grauitas fidei tramite ad veritatem cōducit, & intrare compellit. Quis enim non videat pro misterii dignitate eorū quæ dicta sunt, illa quæ adduntur magnum aliquid continere: & ad illa quæ p̄missa sunt debere respondere? Videamus ergo quid de eiusmodi quos diximus regibus scriptura denunciet, & videbimus quam conuenienter quod dicitur superioribus respōdeat. Dicit ergo. *Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum derelinquetur terra à facie duorum regum siorum.* Certe in libro Iudicum loquente Iepte ad Seon regem Amorreorum, possessio dæmonis terra illa dicitur, in qua velut Deus colebatur. *Nonne* (inquit) *ea quæ possidet Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? Quæ autem dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.* Quare ergo spiritus erroris illius terræ reges non dicantur, qui in ea per infidelitatis, & prauitatis magisterium vsque ad tempora Christi principabantur? Huiusmodi enim regum malorum, malignorumque spirituum, alii dicuntur spiritus erroris, alii spiritus fornicationis. Huiusmodi regum multi in passione Christi sunt captiuati, & de sua tandem tiranide deiecti. Illi videlicet qui in spiritibus malignis præ cæteris erant maioris astutiæ, & vehementioris audacię. Illi denique per quos salus eorum impediri poterat, de quibus primitiua ecclesia congreganda, & fidei seges propaganda erat, vt designata illa diuinæ propagationis messio in diuina horrea congregaretur, de qua in Euangelio legitur. *Respicite regiones quoniam iam albæ sunt ad messem.*

Esa. 7.

Esa 7. Ind. 11.

Cur scriptura hoc in loco ambiguetur.

Quod in signū generalis damnationis in Christi passione inchoata est quædam captiuitas dæmonum, sicut in Christi ascensione glorificato resurgentium.

CAPVT XVIII

TAle aliquid habemus in Euangelio, vbi dictum est a domino, iam princeps huius mundi eiicietur foras. Ecce vnde eiectus, sed quo quæso proiectus? Sed quo melius proiectus creditur quā quo per Ioannem in Apocalypsi designatur? *Et apprehendit* (inquit) *Draconem serpentem antiquum qui est Diabolus, & Sathanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, & post hoc oportet illum solui modico tempore.* Quod hic dicit abyssum, hoc postea vocat stagnum,

Apoc. 20.

gnum, & Diabolus (inquit) missus est in stagnum ignis, & sulphuris. De hoc autem abysso rogant dæmones dominum in Euangelio, ne præciperet eos in abyssum ire. Ecce quomodo in capite iniquorum omnium captiuitas Dæmonum inchoata est, quando in Christi passione princeps mundi de mundo electus, & in abyssum missus est. Et sicut Christus creditur non solus surrexisse à mortuis, quoniam sicut scriptum est multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt, & apparuerunt multis, sicut Christus inquam creditur non solus resurrexisse, sic nec creditur in cœlum solus ascendisse. Ascendens namque in altum captiuam duxit captiuitatem dedit dona hominibus. Sicut ergo Christus caput omnium bonorum non solus resurrexit, vel solus ascendit, sic caput omnium iniquorũ Diabolus non solus creditur de mundo electus, & in abyssum proiectꝰ. De numero autem eorum qui in Christi passione cum mundi principe captiuantur recte hi creduntur de quibus modo dicitur: *Derelinquetur terra à facie duorum regum suorum.* Quomodo terra in qua diu principabantur ab eis derelinquetur, nisi quia ab ea eicientur, & in abyssum mittẽtur? Hoc autem quia in Christi passione factum est, inter natiuitatẽ & eius ascensionẽ impletũ est, quia antequã sciat puer reprobare malum, & eligere bonu, derelinquetur terra? Antequam puer (inquit) per experientiam sciat non solum mala reprobare, vel bona approbare, verum etiam bona eligere, & inferioribus bonis sepositis optima apprehendere, antequam ad cœlos ascendat, & per experientiam addiscat quid sit, vel quantum terrenis oblectamentis præmineat corporali etiam præsentia gaudiis cœlestibus præsidere, & choris Angelicis interesse, ante istam vtiq; electionẽ bonorum, derelinquetur terra qua rex Achab detestabatur à facie duorum regum suorum. Nam hoc (vt dictum est) factum est in passione, illud in ascensione, & nota quod dicitur, quia. Quia (inquit) ante quam puer sciat. Ac si dicat, dixi quia dabit dominus vobis signum, & quod vere sit signum futuræ vestræ liberationis. Sed antequam ex toto compleatur fiet quod in Diabolo & Angelis eius erit, signum æternæ captiuitatis. Nam sicut in ascensione Christi, vel coascendentium inchoata est liberatio, & exaltatio captiuorum, sic sane in electione, & proiectione Diaboli, atque concadentium inchoata est captiuitas captiuantium. Et sicut gloria quæ præcessit in bonorum omnium capite, vel membrorum ipsius parte signum est generalis glorificationis, sic deiectio quæ præcessit in reproborum capite, membrorumque ipsius parte, signũ est generalis damnationis. Et notandum sane quod sicut in generali resurrectione prius futura est reprobatio malorum, & postea glorificatio iustorum, secundum illud, *Tollatur impius ne videat gloriam Dei*, sic circa primitiuæ resurrectionis tempora prius captiuatæ sunt, quasi quædam primitiæ Dæmonum, postea autem glorificatæ sunt primitiæ electorum.

Luc 8.

Matth. 12.

Esa 7.

Esa 26.

Quod ex incarnatione nostri Emmanuelis factus est Deus quasi vnus ex nobis.

Caput XIX.

Ecce fratres quid contulit, ecce quid profuit puerperium virginis incarnatio nostri Emanuelis. Ille est puer qui solus matris suæ integritatem non abstulit, sed sacrauit. In isto puero factus est nobiscum Deus. per hunc puerum genus humanum recepit, quod in primo omnium parente amisit. Ab hoc puero deiectus est, qui prius deiecit, ab hoc erectus, qui prius deiectus fuit. In hoc puero recuperauit homo honorem suum, ipse est qui abstulit opprobrium nostrum. Sed quale (inquit)

quit) opprobrium: Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Factus est autem homo ad imaginem, & similitudinem Dei, grandis honor. Sed homo non intellexit ideoque despexit. Despecta vero, atque reiecta similitudine Dei transfigurauit se ad similitudinem iumenti. Ecce quale dedecus, iuxta magnitudinem honoris magnitudo dedecoris, inde opprobrium, inde improperium, & iuste iam quidem opprobria exprobrantiũ ceciderunt super eum. Merito ergo clamat. Aufer a me opprobrium, & contemptum. Penset homo pietatem dei si possit. Contemptus à nobis, contemptum nostrum sustinere non potuit. Despectus ab homine, despicientis opprobrium portare non sustinuit. Reiecit homo ad quam formatus est similitudinem diuinam, Deus è vestigio cõformauit se ad illam qua homo transformauerat se similitudinem humanã. O qualis reformatio ô qualis deterrio exprobrationis, transformatum similitudini iumenti, habere iam Deum similem sui. Ecce ad extergendum opprobrium nostrum, Deus Dei filius factus est nobis Emmanuel, comedens mel atque butirum, vt iuxta similitudinem hominum sciret reprobare malum, & eligere bonum. Cesset ergo iam vetus opprobrium, cesset illud antiquũ improperium. Ecce enim audio vnam aliquam ex tribus in trinitate personis personare in voce exprobratonis. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Merito certe exprobrastis, sed nunquid adhuc exprobraturi estis? Certe si dicitis ironice quia homo factus est quasi vnus ex nobis, nos de cætero dicemus tam fidenter, quam veraciter, quia Deus factus est quasi vnus ex nobis. Dictum est illud & merito cum exprobratione. dicamus nos iam istud cum gratiarum actione. Dictum est illud in voce exprobrantis, & obloquentis, dicamus modo istud in voce exultationis, & confessionis. Ecce quid cõtulit nobis proles puerperæ nostræ vnigenitus ille Dei genetricis Mariæ. Merito dictum, & merito dicendum. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Fœlix conceptus, fœlix & partus nati ex ea nostri Emmanuelis, in quo Deus absque dubio similis factus est nobis.

Velut opprobrium nostrum qualis, & quomodo cessauit in aduentu nostri Emmanuelis.

Quod homo factus est velut Deus, & quod homo verus est verus Deus.

CAPVT. XX.

AD hoc autem factus est Deus quasi homo sciens reprobare malum & eligere bonum, vt fieret homo sicut Deus, sciens bonum, & malum. Quomodo autem scit Deus bonum, aut quomodo scit malum? Malum quidem plena intelligentia absque omni experientia, bonum vero plena intelligentia & sempiterna experientia. In malo est ei experientia inaccessibilis, in bono experientia imperturbabilis. Futurum est aũt vt fiat homo in hunc modũ sciens bonum & malum, quando confirmatus in bono & cõsumatus in gaudio in æternum, sicut peccare non poterit, sic nec mori, vel pati timebit. Mors n. non erit vltra, neque luctus, neque clamor: sed nec dolor erit vltra, quo niã prima transierunt, sed lætitia sempiterna erit super capita eorũ. Sed quid mirũ est si homo factus est velut Deus, quandoquidem homo factus est verus Deus? Certe si homo Christus est Deus, immo quia veraciter est Deus, eandem diuinitatem habet quam habet pater, & Spiritus sanctus, ergo & eandem potentiam, ergo & eandem sapientiam. Ergo eodem modo, sapit homo Christus, quo pater, & Spiritus sanctus. Quod igitur dictum est per ironiam de Adam primo, iam dicere possunt ex sententia pater & Spiritus sanctus de Adam secũdo. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis sciens bonum & malum. Vox illa exprobrationis iam versa est in materiam

Quomodo Deus sciat bonum & malũ.

Apoc. 21. Esaiæ 35.

teriam laudis. Ecce iam audemus, & dicimus quia homo factus est quasi vnus ex nobis, propter suam diuinitatem, Deus factus est quasi vnus ex nobis propter suam humanitatem. Ecce quid nobis contulit, ecce quid nobis profuit fructus virginis, fœcunditas virginitatis. Merito dictum, merito dicendum. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.

Quod sit versum in materiam laudis, illud opprobrium exprobrantis. ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis.

CAPVT XXI.

ECce monstratum est per veritatem iam posse dici de Adã secundo, quod per exprobrationem prius dictum est de Adam primo. Quid autem dicemus de eodẽ homine primo claritati Christi configurato, & in Christo glorificato, secundum quod scriptum est, *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ?* Adam itaque sic clarificatus, & in diuinũ simile transfiguratus nonne veraciter erit velut vnus ex illis, à quibus per improperium audiuit. Ecce Adam factus est quasi vnus ex nõbis? Si Christus est vna ex tribus in trinitate personis nonne claritati Christi configuratus erit quasi vnus ex ipsis? Cesset iam ironia, dicatur iam ex sententia. Dictũ est hoc exprobrando, dicamus modo hoc gloriando, & glorificando patrem, & filium, & Spiritum sanctum, ex quo factum est, per quem factum est, in quo factum est totum quod propter nos factum est. Dic impie Zabulon quid valet nunc fraus tua? Plus est quod nobis contulit Christi misericordia, quam quod nobis abstulit illa tua fraudulenta malitia. Ecce homo factus est quasi Deus sciens bonum & malum quod tu fraudulenter promisisti. Ecce homo factus est verus Deus, quod tu quidem nec cogitare potuisti. Dic ergo dic impie Zabulon, quid tibi iam valet illa quondam tua cruenta victoria? Ecce quondam victor, iam nunc victꝰ iaces à Christi victoria. Mulierẽ decepisti, & per mulierẽ deiecisti, & ecce in muliere deceptꝰ, & per mulierẽ deiectus corruisti. Ecce quales inimicitias exercuit: quomodo pugnauit, vicit, triumphauit semẽ mulieris, fructus virginis matris. Dicamus ei ómnes, dicamus singuli. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Nemo miretur, nemo indignetur nos quidem tam breuem materiam longa expositione extendere, sermonem protrahere, verba multiplicare, tam iugi diligentia, tam diligenti vigilantia obiecta refellere, sentienda astruere, veritatis sententiã hinc inde roborare. Nemo inquam indignetur, nemo miretur cum videat prophetam in paucis admodum verbis fidei nostræ fundamenta iecisse. Quoties à sanctis doctoribus, scriptoribus, prædicatoribus, incarnationis mysterium ventilatur, discutitur, commendatur, hęc auctoritas semper in argumentum adducitur, & certe si in solido veritatis fidei nostræ structura non fundatur, non potest esse stabile quod superædificatur. Si hoc quod dicimus ad excusationem nostram non sufficit, Addam adhuc quod sufficere possit. Materia certe dulcis est, & nobis vacat, & de dulci materia diu loqui delectat.

Philip. 3.

Plus est quod nobis Christus contulit, quã quod nob. abstulit Diabolus.

Luc. 1.

PROLOGVS

LIBRI SECVNDI.

In quo introducuntur Hugo & Richardus altercantes.

POST illum tractatum quem de partu virginis, vel infantia nostri Emanuelis contra quorundam errorem dictaueram, simul & ediderам, quendam ex magistri Andreæ discipulis offendi, quem adhuc eodem errore implicitum inueni. Exarsit itaque animus meus ad illa quæ ante iam di-

xeram adhuc aliquid addere, vnde possem eorum etiam infirmitati satisfacere, qui sub hoc erroris contagio videbantur pœne vsque ad desperationem laborasse. Credo autem deuotis mentibus admodū placere, paruitatem meā tam excellenti materiæ, cum tanta diligentia insistere, & ad tollendū errorem de tam immenso tāti mysterii profundo, libēter desudare. Sub forma autem dialogi totam subsequentis operis seriem digessi, eo quod hic modus dicendi, vel docendi præ cæteris sit, vel ad audiendum iucundior, vel ad persuadendum efficacior. Vnum itaq; ex magistri Andreæ discipulis mecum altercantem introduxi, vt sub forma ratiocinandi, seruata vicissitudine interrogandi, & respondendi melius eluceſceret quicquid in dubium venire potuisset. Neminem vero conturbet si vnum eundemque scripturæ locum videat me aliter, & aliter exponere, cum sciat apud scripturæ sacræ expositores hoc frequēs esse, & celebre. Nam datam illam superius de duobus regibus sententiam, volui primo ponere, eo quod videatur magnorum quorundam virorum expositioni magis accedere. Ad vltimum autem illam ponere placuit, ad quam animus meus amplius accedit. Lectoris autem iudicio relinquitur eligere quod rectius iudicauerit.

LIBER SECVNDVS, de Emanuele.

Prælibatio materiæ de qua agitur in hoc opere.

Caput I.

HVGO. INspecto illo quem de Emanuelis cōcepti vel partu scripsistis tractatu, multa admodu placuerunt. Verumtamen (vt vera fatear) mihi ad plenum satisfacere non potuerunt. Nam exquisita illa altercationis nostræ ratiocinatio, iam me ad ancipitem quidem sententiam traxit, sed in contrariæ partis assertione solidare non potuit. R. Puto mi Hugo quia intentionis nostræ studium nō mihi effecit, si iam te de pertinaci ad ancipitem sententiam perduxit. Nam multo tolerabilius est dubitare de veritatis assertione, quam falsa confidenter astruere. Supra modū autem muratus sum, pariter, & indignatus, quod te, quod tuum illud ingenium tam tenuis aranæ tela potuit irretire, & pene insolubiliter illaqueare. Ista proculdubio illaqueatio tua præcipua causa fuit, quæ me ad confutandum erroris seminarium scribere coegit. Veritus sum sane, ne alios inuolueret error qui te irretire potuit, & ecce quod verebar accidit. Nam alium quendam ex magistri tui Andreæ discipulis postmodum offendi, quem eodem erroris laqueo, quo etiam te prius irretitum inueni. H. Nescio qua fronte telam aranæ dicitis, quā totis machinationis vestræ conatibus disrumpere nō sufficitis. Sed ne me æstimet quis contentioso fune pugnas verborū quærere, paratus sum ea quæ me mouent exponere, & in omnib⁹ rationem aperta recipere, rationi acquiescere, & vt animum meum plenius expona, paratiór sum ob reuerentiam tanti sacramenti, paratior (inquam) à veritate vinci quam sophistice vincere, & contentiose agere. R. Placet admodum frater, placet quod te vel sero tanti sacramenti reuerentia tangit. Sed iam expecto à te ipso audire quę sint illa quæ iuste debeant, vel valeant animū tuum mouere. HVG. Primo quidem quod rationes quibus illum quem vocatis errorem conuincere tentatis, videntur infirmæ, nec satis necessariæ. Verum illæ quas ad dandi signi commendationem refertis, satis placent per se consideratæ. Sed si circumstantiam litteræ cogitemus, nil omnino videntur ad rem pertinere. Nam illa quam de electione boni ponitis sententia, videtur mihi violenta, & illa quam de duobus regibus datis satis peregrina. RICH. Nescio quid sit illud quod te in illo tractatu

ſtatu noſtro tibi placuiſſe dicis, qui pœne totum quod diximus reprehendis. Sed debes ſingula eorum quæ te mouent explicare plenius, ſi quæris vt ad ſingula tibi ſufficienter reſpondeamus. H. Gratum habeo quod proponitis.

Quod dicta prophetia non poſsit veraciter intelligi, niſi de ſola Beata Virgine Maria.

CAPVT II.

HVGO. PRimo itaque illud adhuc animum pulſat, quod tollendi timoris gratia ſignum dandum erat, ſecundum quod dominus per prophetam propoſuerat. Ecce concedimus quod dicitis quia ex magna malitia deſcendit, quod rex ſignum petere noluit, vnde & de cætero indignum fuit talem regem tollendi timoris gratia ſignum accipere, qui maluit (vt ſuperius docuiſtis) ſub inſtantis periculi trepidatione diutius laborare, quam illud fieri vnde gloria domini poſſet accreſcere. Ecce (inquam) concedamus iſta vera eſſe, non tamen conſequens eſt Deum pœnituiſſe promiſsionis ſuæ. Sæpe etenim vbi abundat malitia, ſuperabundat & gratia. Ex ſuperabundanti itaque gratia, etiã contra regis meritum promiſſum ſignum dare potuit, qua ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Partus autem virginalis (ſicut etiam ipſi conceditis) non potuit eſſe ſignum illius, quæ tunc deliberabatur liberationis. Quod ergo regi Acham tollendi timoris gratia proponitur, & domui Dauid promittitur, & exhibetur, vt ſignum eſſe poſsit eius rei ob quam dandũ fuit, recte intelligitur dictum de prophetiſſa, & nihilominus completum in beata Virgine Maria, ne quis nos æſtimet Iudaizare & erroneos eſſe. Nam & id quod ſcriptum eſt: *Os non comminuetis ex eo*: dictum vtique eſt de Paſchali Agno: nihilominus tamẽ iuxta euangeliſtam impletum eſt in Chriſto RICH. Illud quæro audire ex te, vtrum nam credas aliam aliquã præter ſolam beatam Virginem Mariam, Virginem concepiſſe, Virginem peperiſſe? HVG. De alia certe nec credo factũ, nec ſpero futurum. RICH. Non ergo recte intelligitur de prophetiſſa dictum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. HVG. Recte hoc diceretis, ſi in Hebræo hoc loco Virginem legeretis. Sed vtique iam audiſtis quod hoc loco legitur in Hebræo, non idem ſonat quod virgo. RICH. Quantum nobis videtur, quicquid in ſuperiori tractatu vociferauimus, ſurdis auribus locuti ſumus. Vociferabimus ergo certe adhuc maiori ſi oportuerit clamore: ſi vel ſic detur ſurditatem tuam rumpere. Dic illud obſecro vnde animaduertis illam de qua loquimur prophetiã in beata Virgine Maria cõpletam? HVG. Cum Euangeliſta manifeſte hoc dicat, quis niſi infidelis negare præſumat? *Hoc autem totum* (inquit Euangeliſta) *factũ eſt: vt adimpleretur quod dictum eſt à domino per prophetam dicentem. Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium.* Matth. 1. RICH. Quod per prophetam à Domino dictum, & in beata Virgine completum dixiſti, vellem à te iterari voce grandiori. HVG. O quam iuſto Dei iudicio ſurditatis notam incurriſtis, quam nobis quidem iniuſte ſatis impingere tentaſtis. Erigite itaque aures, & audite vociferantem ſi non poteſtis fermocinantẽ. Ecce virgo in vtero habebit. RICH. Ego ſane id exegi à te cum iteratione, & vociferatione; nõ ad rumpendam ſurditatem noſtram, ſed tuam. Numquid nam vel adhuc intelligentiæ aure percepiſti quę ipſe iterato dixiſti? Quid iam taces? Cur pro more non ilico reſpondes? HVG. Vtique intumeſco aduerſum me ipſum præ ira & indignatione, quod recolo me iſta toties legiſſe, & audiſſe: & q̃ modo animaduerto minime aduertiſſe. Nam ſicut intellexi, & credidi prophetiã illam in beata Dei genitrice impletã, quoniã hoc Euangeliſta denũciat, ſic debuerã intellexiſſe, & credidiſſe puerperam quã loquimur, virginem

Exod 12. & Ioan. 19.

ginem per prophetam à domino dictã. Na & hoc Euangelista affirmat. RICH. Cum pro eo quod propheta dicit concipiet, Euangelista ponat in vtero habebit, cur quæso nemo Euangelistam mendacii arguit: & in Hebræo non sic scriptũ contendit? HVG. Quia vtrobiq; est vna eademq; substantia, quamuis sint verba diuersa RICH. Similiter sane sentiendũ est in eo quod almã ponitur in Hebræo: & virgo in latino. Huius siquidem verbi expressionem, quod est alma, in vna dictione latinus sermo non habet, nunquam tamen de nupta, nunquam nisi de ea quæ virgo est, dici solet. Vim ergo solam sententiæ cogitauit, & exprimere voluit quomodo potuit, vel oportuit qui dixit. Ecce virgo concipiet: vel ecce virgo in vtero habebit. HVG. Ecce libenter accipio, vt alma non dicatur nisi de ea quæ sit virgo: libenter in hoc defero Euangelistæ, vel beato Hieronymo: maxime cum hoc satis faciat pro Iudæo. Nam illud quidem quod solum iuxta sententiam suam inuentum est pro signo esse potuisse, puerperam videlicet suam in prima viri ad eam accessione concepisse: illud inquam non habet vnde ostendat, nisi prophetam in verbis suis virginem delignasse concedat. RICH. Bene facis illud inde maxime concedendo, quia satisfacit pro Iudæo. HVG. Quantum mihi videtur putatis vos aliquid effecisse: sed nolite gloriari præpropere. RICH. Audi ergo. Superius dixisti illam de qua loquimur prophetiam de prophetissa dictam: & nihilominus in beata Maria completam. Si itaque dicis hoc esse Virginem concipere: grauidam fieri in prima ad eam viri accessione, & hoc prophetam sensisse, vtiq; aut dicta prophetia in beata virgine secundum hoc completa non erit: aut de prima viri accessione ad eam, & non de Spiritu sancto concepit: & in vno horum mendacem facis Euangelistam qua verumque dixit. Si autem fateris quod non nisi falso diffiteri potes: quoniam hoc sit Virginem concipere, & parere, sine virili scilicet semine concipiendo, in conceptu, & partu Virginem perseuerare: vel dicta prophetia de prophetissa intelligenda non erit: aut mendacem facis prophetã qui eam de suo semine cõcepisse describit. HVG. Procul dubio ita debent sufficere Christiano: sed non satisfaciunt Iudæo: qui nec Euangelistæ testimonium pro auctoritate recipit: nec beatam Mariam sine virili semine concepisse consentit. RICH. Bene facis mi frater nunc sub Christianorũ nunc sub Iudæorũ vmbraculo subterfugii tui latibula quærendo.

Vanille reflexiones sententiæ Christiano & Iudæo eam.

Post datam rationem quæ satisfaciat Christiano, datur & alia quæ satisfacere debeat Iudæo.

CAPVT III.

SEd audi adhuc quod Iudæo quidem etsi nõ satisfaciat, ad satisfactionem tamen sufficere debeat. Nonne Iudæus (quæso) tecum sentit quod conceptus ille, & partus in signum à domino datum fuerit? HVG. Sentit vtique in hoc mecum, & ego secum: & si audes negare damus propheticum testimonium. RICH. Qui ergo dicitis hoc esse Virginem concipere, in primo videlicet coitu hoc illi contingere, potestis quæso probare hoc esse contra legem naturæ: vel præter vsum multiplicis experientiæ. HVG. Minime. RICH. Qua ergo ratione quæso dicetur rei alicuius signum esse debere, si promittat futurum fœminam in primo coitu concipere, quã si prædicat sub ortu solis leporem currere, vel canem latrare: cum indifferenter possint hæc omni die: omni hora per diuersas regiones contingere. HVG. Hic do locũm Iudæo vt respondeat pro semetipso RICH. Quæro item a te, pariter & à Iudæo: vtrum nam credatis aliquam concipere à viro quę possit remanere virgo. HVG. Minime absque dubio RICH. Quomodo ergo dici potest quod aliqua de viro virgo conci-

concipit, quæ quamuis in primo coitu concipiat, hoc ipsum quod virgo est ante conceptionem amittit. HVG. Vt secundum Iudæum dicatur, illa virgo concipit quam hora concipiendi virginem inuenit. RICH. Sed si quam in coeundo inuenit Virginem hora concipiendi: nunquid & æque Virginem inuenit hora pariendi. HVG. Absit à nobis hoc dicere, vel vllo modo credere. RICH. Certe vtrumque dictum est de Virgine: concipiet, & pariet. Non dictum est. Ecce virgo concipiet, & non virgo pariet, sed ait. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Videte quam caute: videte quam prouide Spiritus sanctus præuenit corda malignantia, & obstruxit os loquentium iniqua. Quid hic habes quæso quod respondeas pro Iudæo. HVG. Respondeo me Iudæum non esse: nec necessarium habere pro ipso respondere, hic iterum do ei locum respondendi per semetipsum. Verum si vultis vt vestra assertio palmam obtinere possit, probare oportet vel quod signum illud in conceptu, & partu Virginis non sit datum gratia tollendi timoris: vel quomodo res quæ post tot tempora futura erat tollere posset timorem illum qui tunc instabat. RICH. Bene facis quærendo quod nescis: quãuis hoc ipsum ex iam dictis, & scriptis nosse debueris.

Quomodo auctoritas libri Regum conuincit quod partus virginis tollendi timoris gratia datus non sit.

CAPVT IV.

RICH. SEd si non vis acquiescere rationi, nũquid saltem acquiescis auctoritati? HVG. Cur rationes vestras non receperim ex parte iam dixi: paratus iterum audire vtrum nam possit quod proponitis, vel auctoritate probari. RIC. Ecce interim concedatur Deum tale signum dedisse quale iudicabat ad tollendum timorem posse sufficere. Nunquid æstimandum est Deum in sua æstimatione aliquando decipi posse? HVG. Absit. R. Ergo si tollendi timoris gratia signum dedit: timorem tulit. Si non tulit: ad tollendum timorem non dedit. H. Nil hac allegatione verius: nihil omnino manifestius. R. Consulamus itaq; super hac re librum Regum, vt intelligamus quid sit inde sentiendum. Refert ergo in hæc verba liber Regum. *Tunc ascendit Rasin rex Syriæ & Phacæ filius Romeliæ rex Israel in Hierusalem ad præliandum.* 4. Reg. 16. Et iterum paucis interiectis. *Misit autem Acham nuncios ad theglathphalasar Regem Assyriorum dicens. Seruus tuus, & filius tuus ego sum, ascende & salua me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me: & cum collegisset Acham argentum, & aurum quod inueniri poterat in domo Domini, & in thesauris regis, misit regi Assyriorum munera.* Theglathphalasar. Certe si non timeret, tam humiliter auxilium in salutis suæ præsidium non postulasset. Certe si non timeret in eiusmodi munera thesauros suos, thesauros domus domini nõ exhauriret. Dic ergo si potes promissum illud signum quando fuerit datũ. Si ante dationem: datio ipsa conuincit quod timorem non tulerit. Si post liberationem: quomodo timorem tollere potuit qui iam non fuit? An forte inter donationem & liberationem? Sed quis dicat eo tẽpore à domino datum fuisse: quando & in vanum daret qui daret: & in vanum acciperet qui acciperet? H. Nolo vos in hac allegatione amplius laborare. Video certe tam rationi, quã auctoritati repugnare, vel quod de Emmanuele scribitur interpretari de filio Isaiæ vel ipsum in eiusmodi signum, & quasi ad tollendum timorem datum fuisse. R. Ecce iam accepisti quomodo ratiocinatio magistri tui repugnat tam rationi quam auctoritati. Vis autem adhuc audire quomodo repugnat & sibi ipsi? H. Nolite dicere magistri mei: sed Iudæorũ. Nam ponit eam sane, non quasi suam: sed quasi illorum. R. Et hoc ipsum quæratur ex ipsa, vtrum nam sua sit, an aliena. H. Ec-

ce paratus sum audire quidnam sit illud quod velitis dicere. R. Veniant itaque magistri tui verba in medium. Proponit itaque in hunc modum.

Quomodo cauillatorum controuersia sit sibi ipsi contraria.

CAPVT V.

RICH. ECce virgo concipiet, & pariet filium. Et subiungens de suo ait. Hanc de conceptione, & natiuitate saluatoris nostri, & integritate, & virginitate matris eius semper virginis apertissimam prophetiam, prout iustum est cum de ipsis exponimus, insurgentes in nos Iudæi veritatis inimici, suæ cauillationis ariete firmissimum fidei nostræ murum labefactare conantur. Sed ex aliis eius verbis plenius intelligi poterit, qua simplicitate hoc dixerit. In fine argumentationis suæ ponit rationem quare non sit ei vtile Iudæis respondere. Ne si forte (ait) anceps certamen impari-bus ineuntes viribus succumbamus. Cur anceps certamen dicit, non dicam de aperta, sed de apertissima (vt ipse prædicat) prophetia? Sed forte humilitatis verba sunt ista. Videamus ergo sequentia. Nos inquam (ait) nostris viribus emensis fortiora fortioribus relinquentes, cœptam litteralis sensus explanationem exequamur. Ecce iam nobis litteralis sensus explanationem promittit. Modo non Iudæorum, sed suam (vt audis) sententiam proponit. Ait ergo. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Iuuenculæ vel absconditæ partus, & conceptus quando eum videritis, significabit vobis quod à prædicto metu liberamini. Ecce quomodo exponitur apertissima (vt dixerat) prophetia de conceptione, & natiuitate saluatoris, & integritate, & virginitate matris, audiamus adhuc apertius. Multis interiectis longe post dicit in sequentibus prophetissæ, filius butirum, & mel comedet, cum venerit ad scientiã qua possit abominari malum & eligere bonum. Quod legimus de butiri, vel mellis comestione: proculdubio scriptum est de Emmanuele. Quid ergo, hic erit ille Dei nostræ murus firmissimus, si Emanuel dicatur prophetissæ filius? Certe sola inter mulieres beata Maria virgo & mater est. Si dicta itaque prophetia (prout illi placet) apertissime est de integritate & virginitate eius quæ mater est: apertissime quidem vera est in beata virgine Maria, apertissime nihilominus falsa in prophetissa. Quare ergo ibi eam exponendo accommodat, vbi apertissime falsa est, & non potius vbi apertissime vera est. Si illi qui eam de saluatore, & eius matre exponunt, faciunt prout iustum est, cur ipse eam de prophetissa exponit, prout iustum non est. Vides certe quomodo expositio sua sibiipsi est contraria. Nonne rectius philosophasset si ista tacuisset. H. Vtinam (fateor) non dixisset. Sed prout ipse nostris fatetur multa se nõ iuxta suam, sed iuxta Iudæorum sententiam exposuisse. RICH. Certe hoc ipsum manifeste determinare debuisset, quando suam, & veram, quando Iudæorum, & falsam posuisset. HVG. Nunc illud quod iam proposuistis expecto adhuc à vobis audire, quomodo rationes illæ quas sub Iudæorum nomine ponit, videntur sibi contrariæ, & mutuis se vulneribus iugulare. RICH. Longum est nimis de singulis agere, sed libet ex his quædam excipere, & ex his id quod quæris euidenter ostendere.

Quomodo rationes sub Iudæorum nomine positæ videntur sibi contrariæ.

CAPVT VI.

RICH. MVltis itaque præmissis adiungit, & dicit. In diebus infantiæ filii virginis, vel iuuenculæ, duo reges à quorum facie Iudas trepidabat alter ab Assyriis interfectus, alter ab Oseæ filio Elam trucidatus occubuerunt. Ecce signum præcessit, secuta est res. Item alio loco. Apertissime (inquit) loquitur

tur sacra scriptura dominum qui mentiri non potest dicere, quod antequam puer quem prophetissa peperit Isaiæ sciat patrem suum & matrem vocare, Damascus & Samaria ab Assyriis destruenda sit. Hic intendite, iuxta priorem sententiam ante mortem Phaceæ Emanuel natus fuit. Nam re subsequente (vt dictum est) signum præcessit. Iuxta posteriorem sententiam nono anno post mortem Phaceæ filius Isaiæ, necdum adhuc sciuit patrem, & matrem vocare. Nam regi Phaceæ rex Oseæ successit, cuius nono regni anno Samaria ab Assyriis destructa fuit. Alius itaque erit filius Isaiæ qui sub tempore destructionis Samariæ nesciuit patrē, & matrem vocare, & alius Emanuel quem iuxta priorem sententiam constat tunc temporis nouem vel amplius annorum fuisse. Item alio loco in longe sequentibus magister tuus dicit. Hoc etiam partem signi putant, quod in infantia positus, quæ nihil eorum quæ apponuntur reiicere solet immundis tanquam sordibus refutatis, mundos tantum cibos, quæ synecdochicè in butiro & melle accipiuntur, in cibū sumpturus sit. Si hæc ergo pars signi fuit, & rem signum præcessit, demus vt vel vnum annum habuerit, quando hanc discernendi cibos scientiam in signum futuræ liberationis accepit. Iuxta hoc vtique decimo ætatis eius anno, Samaria euersa fuit. Si ergo eundem dicunt Emanuel quem filium Isaiæ, quomodo vnus idemque erit tam sciolus, vt in primo ætatis suæ anno sciat munda ab immundis secernere, tam fatuus, vt in decimo ætatis suæ anno nesciat patrem & matrem vocare? Audi & illud. Certe regi Achaz Ezechias in regnum successit, cuius sexto regni anno Samaria destructa fuit. Vnde ergo monstrabunt quod eum puerum viderit, qui sexto post mortem ipsius anno patrē & matrem vocare nō norit? Quomodò ergo iuxta argumentationis suæ rationem, alicuius rei signū regi esse poterat puer quem nunquam viderat, nunquam visurus erat? Animaduertis ex his (vt arbitror) quam anxiū, quam anceps certamen sit, quod magister tuus subire nō præsumpsit. HVG. Videte ne forte erretis si cūm hæc aliter quam per ironiam dixisse putatis. RICH. Verūtē satis defendis magistrum tuum, sed eo ipso agis dum nescis contra temetipsum. Nam vbi est illud ingeniolum tuum, nec muscæ quidem viribus præferendum, si te adeo irretire potuit quod ille quasi per ironiam texuit? HVG. Iam vt mihi videor videre creditis vos magni aliquid effecisse in eo q̄ potuistis illa quæ magister meus sub ironia vel ego argumentandi gratia proposuimus, vix aliquando cū summo labore dissoluere. RICH. Bene quod prius pertinaciter defendebas, modo ironiam vocas. Quo teneam nodo mutantem prothea vultus? Sed cum te in arcto positum conspicis, non est multum mirandum si tergiuersatione qua potes euadendi exitum quæris. HVG. Nō nos oportet sermone detinere diē, nam multa sunt adhuc in his quę animū pulsant ad quæstionem. RICH. Antequam ad alia discutienda transeamus fateri te volumus, an adhuc veraciter constet apud te dictum Emanuel non esse filiū Isaiæ: nec ipsum in signum tollendi timoris gratia datum fuisse. HVG. Iudæus sit, Christianus sit, insani capitis se esse ostendit, qui super his vlterius hæsitauerit. RICH. Quære ergo consequenter quod vis. Nam ad singula discutienda quæ proposueris, in quantum dominus dederit, paratum habebis. Videtur si quidem propheta in his quæ inter manus habemus, quædam fidei nostræ quasi fundamenta iecisse, & iccirco operosum erit singula quæque quæstione digna, cum summa diligentia pertractare. HVG. Placet satis quod dicitis.

Per butirum & mel, mundi cibi signi designati.

Cuius rei signum conuenienter dici possit partus quem dominus proponit.

CAPVT VII.

HVG. SIcut superius iam dixi, ea quę à nobis dicta sunt de signi qualitate, vel cómendatione, admodum placent considerata per se, sed circumiacenti litteræ nullo modo videntur cohærere, & eo ipso nil ad rem pertinere. RICH. Putas quæso in prophetis vbique hoc debere vel posse obseruari, vt quicquid in eis vbicunque dicitur oporteat præcedentibus, & subsequētibus coaptari? HVG. Scio vtrumque in prophetis frequens esse, & sequentia procedentibus modo cohærere, modo nō cohærere. Sed quāuis ista sententiarum coherentia vbiq; obseruari non valeat, non tamen consequens est vt iccirco hic obseruari non debeat. Cū enim certę rei gratia signum propositum fuerit, videte quam absurdum sit, vt repente rei alterius signum exhiberi dicatur, & rei quidem de qua nulla mentio fit. R. Diximus iam, & audisti occultandi sacramēti gratia factū fuisse, & hoc tibi deberet sufficere. H. Nemo mihi potest persuadere, q̄ spiritui sancto qui in Isaia loquebatur, esset difficile rem cuius signum promissus puer esse posset, latenter tangere, & nihilominus secreti sui arcanū sub aliquo verborum integumento abscondere. Neq; hoc posito, quod dico erit illa quæ de signi multiplicitate dixistis euacuare, sed solidare. Nam vnum idemque signum potest multiplex esse, & multa significare. Immo ita fiet, vt id quod à vobis exigo, sit (vt sic dicam) ad fundationem, illa vero quæ superius dixistis, ad superædificationem. R. Oportet tandem instantiæ tuæ, ne dicā pertinaciæ morem gerere, & velut delicato puero iuxta deliderii satisfacere. Recole ergo quid reges illi qui Hierusalem debellare venerant, proposuerint, vel quid dominus per prophetā consequenter promiserit. *Ascendamus* (inquiunt) *ad Iudam, & suscitemus eum, & auellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel.* Et dominus ad hæc. *Non stabit, & non erit istud.* Pro qua quæso causa putas eos conuenisse ad Iudam debellandum? H. Dixissem certe ad dilatandum regnum suum, nisi proposuissent è vestigio substituere ibi regem alium. Magis itaque mihi videntur intendere, & laborare ad euersionem cultus diuini, quā ad dilationem regni sui. Auellamus (inquiunt) Iudam ad nos. Vnde quæso, & quo? Vnde (inquam) nisi ab eo in quo Iudas ab eis diuersus erat? Vel quo (inquam) nisi ad id in quo ipsi vnum erant? Pluralitatem certe deorum recipiebant, & in hoc vnanimiter consentiebant, & in hoc ipso vnius professionis erant. In eo ipso vero Iudas ab eis diuersus erat, q̄ iuxta professionem suam vnum, & verum Deum colere debebat. Principaliter itaque ad hoc niti videntur, vt possent in eis vnius Dei cultum euertere, & eatenus vt nō esset vnde iterum posset repullulare. Auellamus inquiunt, aliud est auellere, aliud est præcidere. Arbor certe cum in ramis, vel in trunco præciditur, remanet ei radix adhuc vnde reparetur. Sed cum radicitus auulsa fuerit, iam non ei supersest vnde reparari possit. Qui igitur Iudam à fidelitatis suæ loco (vt sic dicam) ad infidelitatis suæ participationem auellere tentabant, quid aliud in eis quam veræ diuinitatis cultum irreparabiliter euertere parabant? R. Acute satis in his omnib⁹ vidisti, nec occurrit modo vnde iure debeas reprehendi. Vnius itaque, & veri Dei cultum ab hominibus deleri cupiebant, qui Iudam quidem (qui solus tunc tēporis inter homines huius professionis erat) ad se auellere, & suo errori implicari volebant. De huius sane culturę abolitione dominus repromittit, cum dicit: *Non stabit, & non erit istud.* A modo (inquit) & vsque in sæculum nō erit, vt Iudas auellatur, & cultus verę deitatis ab hominib⁹ deleatur. Quod modo hic promittitur de Iuda, hoc est quod alias aliis verbis promittitur de ecclesia. Et portæ inferni non præualebunt aduersus eā. Sicut in euellēda Dei cultura nemo præualere potest aduersus Iudā, sic in euertenda fide catholica, nemo,

Esai. 7. Intentio regū qui venerant contra Iudam, fuit auellere Iudam à diuino cultu.

nemo prævalere poteſt aduerſus eccle- A
ſiam. H. Animaduerto quid velitis dice
re. Sed quod dicitur, nõ erit iſtud: puto
gemino modo intelligi poſſe. Cũ enim
ad id quod præmiſſum eſt auellamus,
reſpondetur nõ erit iſtud, poteſt ſpeci-
aliter intelligi quod non ab eis auelle-
tur, vel generaliter, quod nullo modo,
nullo tẽpore auelletur. R. Ex his itaque
duobus quid tibi videtur maius? H. Cũ
illa promiſsio ſit ſpecialis, vel potius
ſingularis, iſta generalis, illa parui tẽpo
ris, iſta perennis, incomparabiliter eſt
maior iſta, quã illa. R. Hoc abſq; dubio
dominus promittit, quod maius fuit, B
& ad huius promiſsionis confirmation-
nem ſignum proponit, in eo quod di-
cit. Ecce virgo concipiet. & pariet.

Quomodo intelligenda verba illa: Non erit iſtud.

Vnde perpendi poſſit in cuius rei ſignum datum non ſit, vel quomodo ſit illis datum à quibus nunquam eſt viſum.

CAPVT VIII.

HVG. VIdeo certe generalem illam (vt diximus) promiſsionem reliqua incomparabiliter digniorem, & quanto C
dignioré, tanto dignationi diuinæ cõpetentiorem. Sed vellem (ſi fieri poſſet) ex ipſa ſcriptura habere, vnde poſſem illum quẽ præfertis ſenſum, quia præferendus eſſet coniicere. R. Iuſta ſatis nobis videtur hæc tua poſtulatio, nam mos ſacræ ſcripturæ eſt quod tacet in vno loco, ſæpe innuere ex alio. Ex ſigno ergo quod ad promiſsionis confirmationem proponitur, quod quæris facile determinatur. Nã partus virginis qui poſt tot ſæcula futurus fuit, illius rei quæ tunc temporis inſtabat ſignum eſſe non potuit. Alterius vero promiſsio- D
nis quæ vſque in finem ſæculi durabit, idem virginis partus, tam idoneum tam certum ſignum fuit, ex quo eſſe & cognoſci cœpit, vt per mille tam, & eo amplius annos votis fidelium ſatisfecit, & vſq; in finem ſatisfacere poterit. Nota & illud in verbis prophetæ, quod. & tibi ſicut iã ſignificaſti, vt neret pla-

Mos ſacræ ſcripturæ.

cuit, quomodo ſub verborum minoſu-
cro altitudinem diuini arcani abſcon-
dit. Eo ſiquidẽ modo oraculũ ſiũm re-
xuit, vt & aliud intelligere poſsit cui p-
miſsio ſit, & aliud ille qui promiſsionẽ
facit. Nam cum regi Achaz detur intel-
ligi poſſe ex verbis prophetæ, quod di-
cti reges nullo modo poſsint regnũ ei⁹
euertere, vel ei alium regem ſubſtituere, dominus tamen abſq; dubio promit
tit nulla perſecutione nullo tẽpore ſuos fideles poſſe auelli à ſua fidelitate.
Rex ſane aſpirabat, & ſperabat liberationem de inſtanti perſecutione à facie
duorum regũ, dominus aut promitte-
bat tã de inſtanti, quam de futuro libe-
rationẽ ab infidelitatis pſecutionibus,
tam hominum, quam dæmonũ. Et vi-
de quam miranda ratione cum domi-
nus vtrũq; facere proponeret, & illud
quod ipſe, & illud quod rex intendebat
ad vtrumq; ſignũ daret, ſi rex ſignũ pe-
tere voluiſſet. Sed quia ex multa ma-
litia ſignũ petere noluit, ad illud ſolum
dominus ſignum quomodo & quando
voluit exhibuit, quod principaliter in-
tendit. H. Quomodo quæſo dicimus ſi-
gnum illis à domino datum, quibus fu-
erat promiſſum, ſignum inquã poſt tot
ſæcula futurum, & ab illis quibus pro-
mittebatur nunquam videndũ? R. Cer-
te Abrahæ dominus terrã Chananæo-
rũ dandam in hæreditatem promiſit, q̃
tamen nunquam niſi in ſuis hæredibus
accepit. Nemo tamen contendit eũ p-
miſſam hæreditatem non accepiſſe, vel
dominũ in ſua promiſsione defeciſſe.
Accepit ergo Abraã terram promiſſam
poſt annos fere quadringentos in ſuis
hæredibus. Accepit domus Dauid ſignũ
promiſſum poſt annos ſexcentos in ſu-
is ſucceſſoribus. Si tanta expectatione
digna fuit illa promiſsio: quanto magis
iſta multo maiore, per quã homo Deus,
& Deus factus eſt homo? Per illam ho-
mines facti ſunt hæredes terræ Chana-
næorum, per iſtam homines facti ſunt
cohæredes Angelorum. Per illam facti
ſunt filii Abrahæ hæredes regni terreni,

Duplex ſignificatio ſignidatus Achaz.

Abraham accepit tantum in ſuis hæredibus terram promiſſam ſibi à Deo.

& quarsitorii, per istã facti sunt filii adoptionis hæredes Dei, cohæredes autẽ Christi. H. Video vos per omnia ad interrogationes meas satisfacere, vt non occurrat super proposito capitulo, quid amplius oporteat interrogare. R. Vt illud quod modo de dato à domino signo locuti sumus, cũ illis quæ in superiori tractatu dicta sunt conferamus. Iuxta hãc lectionem habemus q; plebs fidelis nullo modo, nullo tempore possit auelli à bono fidelitatis. Iuxta illam lectionem tenemus, quod iterũ replantabitur in loco voluptatis & inconcusse radicabitur in bono fœlicitatis. Hinc habemus, quia bonum quod per saluatoris gratiam post primum peccatum recuperauit, omnino amittere nõ possit. Inde tenemus, quia ad plenum recuperabit quicquid per malitiam seductoris amisit. Iuxta hoc quod de dicto signo hic iam dictum est, securi sumus de stabilitate perceptæ gratiæ. Iuxta id quod ibi de eodem signo dictum est, securi sumus de plenitudine, & perpetuitate percipiendæ gloriæ.

A

B

C

Quod electio boni solcat diuersis modis accipi.

CAPVT IX.

HVG. FAteor, incipio vos iam non solum libenter, sed & desideranter audire, & quia de istis iam dicta sufficiunt: vellem vos ad cætera quæ me mouent discutienda tranire. R. Propone quod vis, & iuxta quod vires suppeditant promptum habebis. H. Sicut superius iam dixi, illa sententia quam de boni electione ponitis videtur mihi nimis violenter extorta, & illa similiter quã de regibus ponitis aliquantulum peregrina. Vultis ibi electionem boni esse, ex bonis optima excipere. Hinc consequenter ostendere nitimini, quia Emanuel noster secundum illam scientiam quæ per experientiam est, vsque ad resurrectionem suam electionẽ boni non habuit, qm̃ bonum immortalitatis, impassibilitatis, incorruptibilitatis bonũ cælestis, & supermũdanæ iucunditatis quæ sunt optima exterioris hominis bona eatenus per experientiã nescivit. R. Quid iuxta id quod videtur tibi dicendum est esse electionem boni? H. Certe non solum ex bonis optima excipere, verumetiã bona à malis secernere, & acceptare. R. Nec nos negamus iuxta hanc acceptionem dici solere. Nam iuxta loquẽdi vsum solemus sæpe verborum significationem modo extendere, modo restringere, vel alio quolibet modo variare. Sed interhæc diligẽtem lectorẽ oportet caute discutere, & ex adiũctis colligere, quid, qualiter, & iuxta quam acceptionem suis quibusq; locis debeat exponere. Aliquid sane debet esse inter boni approbationem & boni electionem. Illud namque est discretionis, istud deliberationis. Discretionis est bona à malis secernere, & illa approbare, ista reprobare. Deliberationis est, ex bonis quidem excipere ea quæ meliora sunt, vel quæ vnicuiq; magis expediunt. Non ergo possumus iure reprehendi, si magis vsi sumus, proprietate verbi, quam licentia loquẽdi.

D

Vnde perpendi possit quod de regibus Rasim, & Phacee dictum non sit, derelinquetur terra à facie duorum regum fugorum.

CAPVT X.

SEd & illam sententiam q̃ de regibus posuimus, prolato de Daniele exemplõ probauimus. Et nũquam certe expositio merito reprehenditur, quę scripturarum auctoritate cõprobatur. H. Certe si reges ibi iuxta communem cõsuetudinem designaretis secundum historiam: & illam vestram quam de regibus spiritualibus ponitis sententiam extenderetis secundũ allegoriam mihi vtiq; placeret, & omnib. (vt credo) merito placere debuisset. R. Ecce & in hoc ipso studebimus satisfacere desiderio tuo. Nam illa (vt credimus) littera aliã RICH.

expositio-

expositionem recipit, ad quam (vt vera fateamur) opinio nostra magis accedit. H. Oportuit itaque magis posuisse istam quam illam. R. Immo vt confundantur qui ex aduerso stant, & suis nos cauillationibus impugnant, oportet & illam posuisse, & istam non omittere, vt videant, & erubescant nos plures rationabiles exitus inuenire, vbi nos putant suis argumentationibus circũcludere, vbi nec sibi, nec nobis putant aliquem euadendi exitum patere. H. Nolite obsecro diutina expectatione animum meum suspendere, celerius audire vellem quid debeam de regibus istis sentire. R. Volumus prius audire à te quid tu sentias inde. H. Ego absque dubio non alios intelligo quam Rasin regem Siriæ, & Phaceæ filium Romeliæ. R. Adde & illud quæ sit illa terra quam rex Achaz detestabatur, cuius duo illi designati reges, reges esse dicuntur, & à quibus derelinquenda prædicitur. H. Miror quam de facili me de constantis ad ancipitem sententiam sola & simplici interrogatione perduxistis, & quod prius aduertere debuerã, nec aduerteram aduertere fecistis. Nam siue de terra Siriæ, siue de terra Israel hoc dicatur, vtramlibet quidem detestabatur, qui ab vtraque impie impugnabatur: neutra tamen illarum duos reges habebat, vt de eo merito dici debeat. Antequam sciat puer reprobare malũ, & eligere bonum derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum.

Quod in his duobus regibus non illos duos qui in regno Israel adhuc superant intelligere debemus.

CAPVT XI.

SEd hic iam mihi occurrit quid illi valeant dicere, qui Emanuel putant eundem esse quem filium Isaiæ. R. Et hoc ipsum quid sit vellem audire. H. Certe illi qui de Israel, & qui de Iuda erant de eadem progenie descenderant, & eiusdem professionis esse debuerant. Oportuit ergo eos qui de Israel erant & sub Phaceæ militabant, tum debitò cognationis, tum debito professionis fratres suos filios Iuda non impugnare, sed defensare, & contra regem Siriæ quoties opus esset, vel quoslibet oppugnatores se murum opponere. Terram igitur in qua Phaceæ principabatur rex Achaz (ni fallor) principaliter detestabatur, cuius malitiam quanto circa se abominabiliorem sentiebat, tanto detestabiliorẽ habebat. Scimus aũt quia adhuc de regno Israelitico vsq; ad ipsius destructionem duo tantummodo reges supererant, Phaceæ scilicet qui tũc sceptra gerebat, & Oseæ sub quo destruendum erat. Possunt ergo Iudæi nõ inconuenienter (vt arbitror) quod de duobus regibus dicitur, ad hos reges referre, qui iam post modicum temporis de cætero non poterunt terram illã regi Achab detestabilem, neque in seipsis, neque in suis hæredibus regere vel defensare, quia depopulanda erat antequam promissus puer quẽ putant filiũ Isaiæ, sciret patrem, & matrem vocare. R. Si illud quod superior disputatio inuenit menti tuæ non excidisset, hęc quã ponis sententiam locum non haberet. H. Quid? illud. R. Certe si eorum puer sub Phaceæ tempore natus fuerat, & sub imperii euersione, si non amplius, fere decennis erat: & quod dicemus puer patrem, & matrem vocare nescire? Si vero sub Oseæ natus fuit, iã solus rex regno Israelitico superfuit, & de eo dici non potuit, quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. H. Pudet me dixisse, & iam non video quid debeam de his regibus sentire, nisi dicamus prophetam numerum pro numero ponere, & terræ nomine, tam terrã Israel, quam terram Siriæ oportere intelligere. R. Nihil illud & propheta hoc loco posuit secundum aliquem dicendi modum de his terris, vel earum regibus spiritualibus posuimus sentẽtia nulla

tia nulla esset. H. Tempus iam est, si placet vestram illam ad quam animus vester (vt dicitis) magis accedit sententiam explicate. Nam mihi quidem non videtur probabile prophetam hoc in loco numerum pro numero posuisse, & in vna, eademque sententia hinc numerum confundere, illinc tam diligēter expressisse. Nam de regibus loquēs, etiam numerum expressit cum dixit. *A facie duorum regum suorum.* R. Fiat tibi sicut postulasti.

Esa 7.

Quod in duobus regibus non intelligantur duæ personæ tantum: sed gemina series regum secundum geminum regnandi modum.

CAPVT XII

RICH. SEd prius vellem ex te si placet audire quomodo intelligis quod in propheta audis. *Si fuerint tres isti viri in medio eius Noe, Daniel, & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas.* Nunquid in tribus istis viris tres tantum personas accipis? H. Minime imo triplex genus hominum iuxta virorum illorum mores viuentium. R. Quid de illo dicis quod legis in Euangelio, *Erunt duo in lecto vno?* H. Et hic eodem modo duo hominum genera intelligo. R. Quid si hoc quod dicitur de duobus regibus iuxta eandem acceptionem intelligimus? H. Certe nec huc eam oportet respuere, si viderimus adiacentia huic acceptioni conuenire. R. Scimus certe quia terra Israel regem habuit secundum geminū modum. Nam modo (vt sic dicam) legitimum, modo habebat adulterinū. Legitimum de tribu Iuda, & stirpe Dauidica, adulterinum, de qualibet tribu alia. Illum iuxta dei institutionem, istum secundum vsurpationem. Nam primum modum instituit propicius. Secundum permisit iratus. Quando autem illi qui de Israel erant, secundum primam institutionē regem habebant, regnabant super ipsos simul, & super Iudam, quando vero secundum vsurpationem regem obtinebāt, super ipsos tantummodo regnabant, nó autem super Iudam. Pro huiusmodi itaq; regibus regi Achaz prædicitur de terra quā (sicut superius docuisti) principaliter detestabatur. *Antequam puer sciat reprobare malum, & eligere bonum derelinquetur terra quam tu detestaris, à facie duorum regum suorum.* Quod est apertius dicere antequam puer, secundum quod puer est incipiat malorum & bonorum nostrorum experientiam capere, & eiusmodi experientiæ peritiam habere, incipiet in Israel carnale regnum deficere, & de cætero nunquam continget, vel de tribu Iuda, vel de qualibet sui generis tribu alia illis regem habere. Circa nascendi namque Emanuelis nostri tempora regnum Israel ad alienigenā transiit. Nam Herodes iam in Iudaico populo imperialia iura suscepit.

Luc. 17.

De duobus regibus quos habebat Israel.

Esa 7.

Quidnam intellexerit propheta ipsa præteritis verbis, vera intentio.

Quomodo defectus Israelitici regni prædicitur, vel qua ex causa ad alienigenam transfertur.

CAPVT XIII.

RICH. NOtandum sane quale quid sit quod sermó propheticus futurum prædicat: & sub qua occasione tales minas intentat. Eo vtique tempore quo vterque rex, & ille videlicet qui de Israel, & ille qui de Iuda erant ad tam magnum, & manifestum diuinæ religionis odiū proruperant, eo inquam tempore futurum prædicitur quod vtriq; displiceat, quod vtrique odiosum existat. Nam vera religio tam odiosa erat Israelitico regi vt cōtra fratres suos magis decertaret (sicut superius docuimus) pro euersione cultus diuini, quam pro dilatione, vel locupletatione regni sui. Regi vero Iuda (sicut superiori tractatu probatur) inuenitur tam odiosa existere, vt mallet sub instantis periculi metu trepidare, quā signum suæ liberationis accipere, tā prouide, quam impie cauens ne illud à domino fieret q; ad eius gloriam accederet, & quod ad cultus ipsius confirma-

Vera religio virtq; regi odiosa.

confirmationem proficeret. Vtroq; igitur rege impie in Deum agente, merito futurum prædicitur, quod vtrique absque dubio odiosum comprobatur. Nã regi Israel, & eis qui de Israel erant, erat vtique odiosum quod in eis deficienda erat Series regum secundum posteriorem modum. Et regi Iuda, & eis qui de Iuda erant erat abominãdum, quod nec regem habere possent secundum priorem modum. Rege itaque Israel in regem Achaz impie sæuiente, & rege Achaz signum suæ liberationis impiere-spuente, vtroque autem in Deum peruerse agente, Israelitici regni defectus tam secundum legitimum, quam secũdum adulterinum ordinem prædicitur, vt inde detur intelligi ex qua culpa regalis potestas ad alienigenam transferatur.

Defectus Israelitici regni, & aduentus Emanuelis nostri, quomodo possunt alterutter ex altero perpendi.

CAPVT XIV.

RICH. ATtendendum autem quomodo ista duo respondeant sibi mutuo, vt alterutrum possit perpendi ex altero, Israelitici videlicet regni defectus, & Emanuelis nostri aduentus. Nam postquã in Israel cœperit alienigena regnare, certum sit promissi pueri, virgineiq; puerperii tempora instare. Econuerso ait postquam virginei vteri puerperiũ prædicari cœperit, certum sit quia Israeliticum regnum ad defectum venit, & de cætero quidem in pristinum statum nũquam reformãri poterit. Mille pro certo, & eo amplius anni iam sunt trãsacti ex quo cœpit virginalis partus prædicari, & illa vtiq; Israelitici regni desolatio quæ iam præcesserat, vsque hodie perseuerat. Nota & illud quomodo hoc loco propheta tacet, quod patriarcha prædixit, & econuerso, quod ille tacuit, iste futurum prædicit. Nã quod iste de regni defectu in Iuda omnino tacuit, in terra vtique Israel futurum prædicit. *Derelinquetur* (inquit) *terra à facie duorum regum suorum.* Econtra de Iuda ab illo prædicitur quod ab isto tacetur. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est.* Aliud est prælationem aliquod ad tempus vacare, atque aliud omnino deficere. Aliud vtique successionem regum interpolari, atque aliud regiam potestatem de gente in gentem transferri. Tunc sceptrum sane aufertur quando alienis datur. Certe ex quo datum est illis qui de Iuda erant sceptrum gerere & imperiũ exercere, nemo alienigena super Iudam in regem vnctus fuit vsque ad Herodẽ, sub quo Emanuel noster per virgineum partum in mundum venit. Tunc igitur his qui de Iuda erant sceptrum aufertur, quando Herodi datur; & ad eius hæredes transfertur. Tunc Iudas cum ipsa re etiam ius repetendi amisit, quando Herodes regiam potestatem sine reclamatione possedit, & ad hæredes transmisit. Vides certe quomodo sub vno, eodemque tempore impletur, & quod per Patriarcham de Iuda, & quod de Israel per prophetam prædicitur. H. Quamuis nonnihil sit adhuc quod me moueat in hac nostra sententia, illud tamen admodum placet quod videtur concordare cum illa prophetia, quæ iam vbique terrarum lectitatur in Christi ecclesia. Cũ venerit Sanctus sanctorum cessabit vnctio. R. Nunc & illud attende, de hac vltima de promisso puero sententia: quomodo, vel quam conuenienter respondeat ad superiora.

Sceptrum quando auferatur.

Daniel 9.

Esa. 7.

Gen 49.

Quomodo cõcordet electio temporis cum qualitate personæ aduentantis.

CAPVT. XV.

RICH. CVm igitur præmiserit, quod promissus puer Emanuelis nomen accipiet: & quod malorum, & bonorum nostrorum experientiam capiet, & eiusmodi scientiam experiendo addiscet. cum hæc inquam præmiserit, statim annectit, quia antequam sciat puer re-

probare malum & eligere bonum, derelinquetur terra quam Achaz detestatur à facie duorũ regum suorum. Ac si apertius propheta pronũciet, & dicat, promissa psona videte quanta, vel qualis sit, & tunc intelligetis quã congruo, quam necessario tempore venit. Attendite diligenter, & considerate vehemẽter, tanta persona quam sit sublimis, quam sit humilis, cuius sit potestatis, quantæ cõpassionis. Cuius quæso sublimitatis, quantæ inquam potestatis persona in qua nobiscum Deus, persona cuius imperium super humerum eius: persona inquã cuius imperiũ non in multis millibus subiectorum, non in multitudine innumerabili exercituũ, sed totũ super humerum propriũ: Cuius itidem humilitatis, quantæ obsecro compassionis, quæ sublimitatis suę obiita, quæ potestatis suæ maiestate dissimulata, butirũ & mel comedendo, propter nos ad participationẽ muscarum descendit, & tam malorũ quam bonorum nostrorũ experientiam sponte suscepit: Quid nobis facere nõ possit persona in qua Deus sit, imo persona quæ Deus nobiscum sit: Quid pro nobis quod ad salutem nostram spectet facere nolit, qui ad passiones nostras ex sola compassione descendit: Ecce in his habes quanta, vel qualis persona hæc sit, quæ potestate prædita, & ad cõpassionem prona suis fidelibus prodesse, & efficaciter possit, & indubitãter velit. Videamus modo quomodo consonet, vel concordet electio temporis cum qualitate personæ aduẽtantis. Videamus ergo quando venerit. Eo certe tempore venit, quando maxime necessarium fuit. Eo tempore venit quando in populo fidelium regale præsidium defecit. Venit quando in populo Dei defecit vtraque successio regum, iuxta geminum quem prædiximus modum: quãdo propter malitiam regnantium sublatum est ab eis sceptrum: & alienigenis, & infidelibus datum. Quando ergo in plebe fidelium cæpit omnino deficere humanum solatium atq; præsidium, superabundauit diuinum, vt vbi abũdauit malitia, superabũdaret & grãtia. Causa ergo aduentus promissæ personæ redditur, in eo quod dicitur. Quia antequã sciat puer reprobare malũ, & eligere bonũ, derelinquetur terra à facie duorum regum suorum. Ac si aperte diceretur. Idcirco futurum est vt detur nobis puer, qui iuxta nomen suum sit nobiscum Deus: quia sub eius aduẽtu destituetur terra ab omni regali præsidio: vtpote derelicta à facie duorum regum suorum.

Sublimitas & humilitas nostri Emanuelis.

Sceptrum Iudaeorum sublatum illis ob reprobrantium malitiam.

B *Quod ab hora conceptionis suæ cæpit bonorum & malorum nostrorum experientiam capere, & habere.*

CAPVT. XVI.

DIu certe sustinui loquentes, ne ante expletam sententiam vestrum sermonem interrumperem, quamuis in hac vestra de regibus sententia nonnihil esset quod animum meum ad quæstionem pulsaret. R. Ecce parati sumus audire, si quid affers quod te iure debeat mouere. H. Certe si duo illi quales designatis reges, id est gemina regũ series; quarũ vnam dicis legitimam, alteram vocas adulterinam: si ista inquã gemina regum series ad vltimum defectum sub Emanuelis infantia veniret, antequam ad annos discretionis iuxta ætatem veniisset, nõ esset in illa quã ponitis sententia (vt mihi videtur) quod iure reprehendi debuisset. Sed constat satis, quia ante Emanuelis nostri natiuitatẽ, imo & ante eius conceptionẽ regalis iã in Iudaismo potestas ad alienigenã trãsierat. nam ante eius aduẽtum Herodes iam per aliquot annos regnarat. Si itaque propheta illud tẽpus designare voluit, quo Israeliticum regnum defecit: cur dicit, antequã sciat puer reprobare malum, & eligere bonum derelinquetur terra à facie duorum Regũ suorum? Vel cur non potius dicit, antequam nascatur, imo antequam in vtero concipiatur derelinquetur à facie

HVGO.

duorum

duorum regum suorum? R. Hoccine est illud frater quod te mouet, vel merito mouere debet? Quando ergo putas hunc puerum de quo iam multa audisti: quando inquam putas huius nostræ egenæ scientiæ quæ per experientiã est, primo participẽ neri? H. Iã video quæstionem meam esse solutam: iam video quod ante præuidisse debuerã: sed hunc puerum nimis negligenter, & velut vnũ è cæteris attendebam. Dicite tamen quæ proposuistis: libẽter audio quę minime ignoro: si forte cum eo quod scio contingat & illud audire quod nescio. R. Dic ergo quando Emanuelem nostrũ huius nostræ egenæ sciẽtiæ primo putas participem fuisse? H. Scio quia anima Christi ab hora conceptionis suæ tam sapientiæ, quam scientiæ plenitudinem accepit: nihilominus tamen ad eam, quæ per experientiam est scientiam, per temporum interualla perfecit. RICH. Profecto & in scientia, & sapientia per accessum temporis proficiebat: sed de scientiæ eius primordijs nõ de profectu quæstio inter nos erat. H. Paratior sum in hac re vestrã audire, ꝙ meam sententiam ponere. R. Certe si anima Christi ab hora conceptionis suæ plenitudinem scientiæ & sapientiæ habuit, quid circa carnem suam, quid circa semetipsam ageretur ignorare non potuit. H. Nil verius. R. Qui igitur formam serui accepit: qui in similitudinem carnis peccati venit, profecto ab ipsa hora cõceptionis per experientiam didicit, & nouit quid esset bonum sensibilitatis, & malum passibilitatis, vtpote qui carnem sensibilem, & passibilẽ accepit. Nec solum secundum carnẽ: sed & secundum mentem tam bonorum, quam malorum nostrorum absq; peccato particeps fuit. Nam ordinatos quidem, sed tamen passibiles affectus habuit. Testatur hoc quod videns ciuitatẽ cæpit super eã flere, quod sub tempore passionis cæpit pauere, & tedere. Ab ipso itaq; incarnationis exordio experiendo didicit, & per experientiã scituit, quid esset iuxta aliquid malũ corruptibilitatis: & iuxta aliquid quid esset bonum incorruptibilitatis, malũ corruptibilitatis secundum pœnam: bonũ incorruptibilitatis secundum culpam. Quantumitaque ad temporis expressionem, & sententiæ veritatem nihil aliud est dicere. Antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, quã si diceretur: ante pueri conceptum derelinquetur terra à facie duorum regum suorum. Et nota quia cum præmiserit, butirum & mel comedet, vt sciat reprobare malum & eligere bonum, nõ repetit quia antequam butirum & mel comedat: nec dicit antequam butirum & mel comedendo sciat reprobare malum, & eligere bonũ. Nihil dicit in quo nos cogat infantiæ eius tempora intelligere, vel quod non possumus congrue ad conceptionis eius tempora referre.

A

B

C

D

Anima Christi ab hora sua conceptionis plenitudinem scientiæ & sapientiæ habuit.

Christus passibiles affectus sed ordinatos habuit. Luc 19. Matt. 14.

Quod illum dicendi modum propheta elegit, qui ad occultandum Sacramentum conuenientior fuit.

CAPVT. XVII.

SEcundum eam cõceptionem quam ego de boni electione posui, hæc vestra solutio sufficit. Sed secundum illã acceptionem quæ à vobis in superiori tractatu posita est, nulla erit. R. accipe ergo & aliam, quæ secundum vtramq; sufficere possit. H. Nec hanc quæ secundum meam sententiam est reprobo: & illam quam proponitis audire expecto. R. Vti alias iam diximus, oportuit vt oraculum suum propheta de hoc puero eo modo texeret, vt pro tempore lateret & puer iste quis esset & cur, vel qñ veniret, & nihilominus hoc totum ex eadem scriptura suo tempore cognosci & probari potuisset, vt modo mirabili in vno eodemq; scripturæ loco inueniretur, & vnde infidelitas excæcaretur, & fidelitas illuminaretur. Quære ex hac scriptura diligenter in cuius rei signum hic puer datus sit, & habes cur venerit. Attende quale nomen prophetia ei im-

HVGO.

posuerit, simul & perpende quia nun- A
cupatiue nunquã sic dictus sit, & intelliges quis fuerit. Inquire attentius quã do terra quam Achaz detestabatur a facie duorum regũ suorum destituta sit, & inuenies quo aduentantis Emanuelis tempus perpendi possit. Vt enim excæcandos lateret: vt illuminandis suo tempore innotesceret q̃ ad diuinæ culturæ confirmationem promissus puer daretur: & in eiusmodi rei signũ promitteretur, ad illud quod præmissu est: auellanus Iudam ad nos, non est subiunctũ, non auelletur, sicut nec auelletur à vobis. Sed subiunctum est in quo B
vtrumlibet subintelligi potest, scilicet non stabit, neq; erit istud. Vt eque excæcandos lateret: vt illuminãdis innotesceret, quod qui promittebatur futur? esset & homo & Deus, non est dictum q̃ de Virgine conceptus & natus esset nobiscum Deus, sed quod vocaretur nobiscum Deus. Simili ratione vt tempus diuini aduentus propter pios prædiceretur, & nihilominus tã impijs hominibus quam Dæmonibus absconderetur, non est dictũ quod ante eius aduẽtum derelinquetur terra Israel à duob. C
generibus regum suorum: sed derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorũ. Factum est autẽ ex hac verborum ambiguitate vt ludæi putẽt vsq; hodie, Emanuel promissum in signum liberationis de manibus Rasin, atque Phacæ. Hinc factum est vt à quibusdam putetur vsque hodie, idem esse Emanuel qui filius Isaiæ. Occultandi itaque Sacramenti gratia & hoc factum, vt non diceretur quia ante Emanuelis ortum, vel conceptum, sed potius dictum est antequam sciat puer re- D
probare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. Nam si illo modo, potius quam isto dictum fuisset, proculdubio manifestum esset, quod illius liberationis signum esse nõ posset, quæ non solũ eius natiuitatẽ, sed & conceptionem præcessisset. Illud ita- A
que propheta ex diuino instinctu dicẽdum elegit, quod quidem occultandi sacramenti gratia ad dicendum congruentius fuit, quod & ipsum quidem æque verum fuit. Nam quod præcessit tẽpus conceptionis, absque dubio præcessit & tempus discretionis. H. Video vos ad ea quæ me mouebant per omnia mihi satisfeciſſe, vt interim non habeã iuxta historicum sensum quid vltra debeam quærere.

Ambigua verba prophetæ excæcant Iudæos, & illuminant Christianos.

Quomodo Iesus intelligitur non solum ætate, verum etiam sapientiã profecisse.

CAPVT XVIII.

SEd illud de profectu sapientiæ quod HVGO.
superius tetigistis: quasi a latere vellem à vobis quomodo intelligendum sit audire. Nam mihi videtur omnino aliter esse. R. Cum Euangelista hoc dicat, negare quis audeat? Iesus (inquit) *proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & apud homines.* H. Sed dicunt ipsum profeciſſe secundum opinionem solam. R. Falsam quæso, an veram? H. Vt mihi videtur, falsam. R. Nunquid & ætate proficiebat secundum solam opinionem? H. Immo secundum veritatem. R. Bene, Placet ergo tibi vt dicatur in sapientia profeciſſe secundum falsitatem: & ætate quidem secundum veritatem? H. Nollem de hac re disputare, sed simpliciter audire, & quid sentiendum sit ratione manifesta colligere. R. Dic prius vtrum tibi placet vnam eandemque dictionem in vna & eadem positione, iuxta historicum sensum ad diuersas acceptiones accomodare. H. Scio quid responderem, si quomodo aliter exponerem inuenirẽ. Sed nolo improbare illam quã interim teneo sententiam, donec meliorẽ & certiorem inueniã. R. Virtutum noticiam, & exercendi peritiam putas obsecro ad ipsam pertinere sapientiam: H. Vtiq; puto, imo pro certo habeo. Scio nihilominus animã Christi ab hora conceptionis suæ omnium virtutum noticiã simul & *Luc. 2.*

mul & efficaciam habuisse, & vtriusque plenitudinem simul & semel accepisse. Vnde nec credo per temporũ interualla ad sapientiam profeciſſe, vel proficere potuisse. R. Pro certo virtutum omnium efficaciam ab initio habuit: sed non omnium simul efficientiam exhibuit: sed iuxta singularum congruentiam suo tempore dispensauit. Exercendi peritiam ab initio habuit, sed ad experientię notionem per accessũ temporis accreuit. Ab ipsa incarnatione per experientiam didicit, cuius humilitatis fuerit dominum maiestatis ad seruilis formæ susceptionem seipsum inclinare. Sub hora circumcidendi & baptizandi per experientiã didicit, cuius dignationis fuerit totius peccati immunem, de manibus peccatorũ sacramenta salutis nostræ, sine vlla sui vtilitate susc ipere. Sub hora tentationis per experientiam didicit, cuius discretionis fuerit diabolicis suggestionibus nõ cedere, nec inter esuriendum appetitui deseruire. Sub hora passionis per experientiã didicit, cuius perfectionis fuerit inter contumelias & terrores internam pacem, & animi tranquillitatem non amittere, & inter crucifigendum pro suis interfectoribus orare. Et vt breuiter dicatur quid nobis inde videatur, quemadmodum secundum Apostolum ex his quæ passus est didicit obedientiam, iuxta eundem modum profecit ad scientiã, profecit ad sapientiam. H. Pro illa quam proposui quæstione debent ista sufficere.

Exercendi & peritiam Christus ab initio habuit, sed ad experientiæ notionem per temporis accessum accreuit.

Quænam sint illa quæ Dominus Iesus per experientiam didicit.

Hebr. 5.

Quid in dictis duobus regibus iuxta allegoriam intelligere debeamus.

CAPVT XIX.

RICH. SEd quoniam iam dictum est quid de duobus regibus sentiendum sit secundum historiam, supereſt vt dicatis quid de eis sentiri debeat etiam secundum allegoriam. R. Sicut in hominibus videmus, sic & in spiritibus malignis perpendere possumus, alios videlicet aliis præsidere, & qui in eis astutiores vel audaciores sunt, inferiorum officia disponere, & in eis quasi quædam imperii iura exercere. Eiusmodi autem reges etiam in hominibus ius dominii & principatus accipiunt, cum eis ad crimina & flagitia ex libero arbitrio consentiunt. Hinc est quod secundum Danielem alius dicitur princeps Persarũ, alius vero princeps Græcorum. Notandum autem de eiusmodi regibus, quod quando eis homines leuiter atq; libenter ad culpam consentiunt, quasi quodam æquitatis iure regnum in eis, & dominandi potestatẽ accipiunt. Quando vero nimia tentationum importunitate, & quasi violenta manu ad casum impellunt, tunc velut per inuasionem in eis regnum arripiunt. Hæc genera eiusmodi regum differentia recte intelligitur in duobus illis regibus de quibus ad Achaz dicitur. *Derelinquetur terra quam tu detestaris, a facie duorum regum suorum.* Nam siue carnales, siue spirituales reges cogites in illa terra quam rex Achaz detestabatur, alii iuste, alii autem iniuste regnum obtinuisse videbantur. Credimus autem quod & in illo priori tractatu locuti sumus, & ibi super eodem capitulo docuimus, multos dæmones in Christi passione fuisse captiuatos, & ab hominum infectatione relegatos: nec tamẽ qualescumque, sicut nec omnes, sed qui in eis erant ad malignandum efficaciores, & quales scriptura voluit designare per reges: illos denique, per quos multorum salus impediri potuit, de quibus primitiua ecclesia construenda fuit. Cum igitur ad id quod dictũ est derelinquetur terra à facie duorum regum suorum. præmissum sit antequam puer sciat reprobare malum & eligere bonum: si boni electionem secundum eam assignationem quam nos determinauimus velis accipere, videbis omnia in eam sententiam quam ibi posuimus concurrere. H. Video sane nec vos oportet pro hac re vlterius laborare. Si enim vt vobis

Spiritus malitiæ, quando in hominem principatum accipiant.

Dan. 10.

Dæmones per Christi passionem relegati.

placet dicatur boni electio esse, optima quæque ab inferioribus bonis secernere, & apprehendere, profecto liquebit, quia Emanuel noster iuxta id ꝙ puer fuit, ad huius scientiæ plenitudinem pro experiendi modo per Resurrectionem & Ascensionem profecit. Ante resurrectionem si quidem per experientiam nouit, quale bonum esset vita carnis mortalis atque passibilitas. Sed per experientiam non nouit quæ esset immortalitas & impassibilitas carnis. Ante Ascensionem per experientiam non nouerat, quę esset cõuersatio cœli, prius experiendo didicerat, quæ esset cohabitatio hominum, postea experiendo nouit quæ esset cohabitatio angelorum. Quoniam ergo dictus puer optima exterioris hominis bona ante suam Resurrectionem per experientiam nõ nouit, si illa (vti videtur) dæmonum captiuatio sub eius passione facta fuit, merito de eo scriptura dicit. *Esai. 7.* *Quia antequam puer sciat reprobare malum, & eligere bonum, terra quam tu detestaris, a facie duorum regum suorum.* Sed hæc in superiori tractatu diffusius dicta sunt, inde repetat cui ista non sufficiunt. RICH. Ecce iam videt (vt credimus) sub quanto ambiguitatis profundo veritas tegitur, & quam difficile eruitur, nisi à quibus fide, & simplicitate quæritur. Sic certe debuit altitudo consilii diuini, & infidelibus abscondi, & fidelibus reserari, vt esset & vnde fides exerceretur, & infidelitas excæcaretur.

Quod oporteret si fieri posset hanc materiam semper præoculis habere, & in eius admirationem tugi occupatione animos suspendere.

CAPVT XX.

RICH. SEd iam tempus est diu protracto sermoni finem imponere, nisi forte occurrit quod super his amplius velis interrogare. HVG. Non occurrit fateor quod vltra iam quærere debeã, nisi forte ad manũ habetis quod iuxta mysticam intelligentiam recte intelligi possit, de cibo nostri Emanuelis. R. Studeremus & in hoc tuæ satisfacere voluntati, nisi timeremus nimiæ prolixitatis argui ab his quæ student breuitati. H. O quam frustra timemus circa illã materiam studiorum nostrorũ moras impendere, quam semper oporteret si fieri posset præ oculis habeꝛe, & in eius admirationem tugi occupatione animos suspendere. RICH. Verisimum proculdubio constat quod dicis, etiam facimus quod vis, & primum videamus de comestione butiri, & mellis.

Quid mystice intelligendum sit de butiro, vel quæ sit cuiusmodi cibi comestio.

CAPVT XXI

RICH. MEl vt dicitur de cœlo descendit, butirum vt nouimus, de carne venit. Mel de cœlo mediante rore, butirum de carne mediante lacte. Quid est enim butirum. nisi quædam pinguedo lactis, & quid est mel, nisi quædam dulciflua (vt sic dicam) crassitudo roris? In lacte propter sui dulcedinem, recte intelligitur cordis dulcedo, in butiro propter sui originem, recte intelligitur cordis exultatio. Butirum de lacte colligitur, & vera cordis exultatio de vera cordis dulcedine generatur. Quanto abundamus lacte, tanto & butiro possumus abundare. Sic & iuxta abundantiam benignitatis erit & abundantia iucunditatis. Si cor Christi attendimꝰ, nihil illo dulcius: nihil illo benignius. Nil vspiam creaturarum illo corde dulcius esse potuit, nil vnquam dulcius esse poterit, nullum cor corde illo vberius exultauit, vera cordium nostrorum exultatio solet esse de testimonio conscientiæ. *Gloria nostra* (inquit) *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Testimonium conscientiæ bonæ in nostro corde, concupiscentiæ non consentire. Testimonium conscientiæ in illo corde, nullam concupiscentiam sentire. Quid illa conscientia mundius fuit, quæ nullam

In lacte dulcedo cordis, & in butiro cordis exultatio intelligitur.

Cor. 1. Cor Christi quis dulce.

Iam concupiscentiam sensit? Quid illo corde dulcius fuit, quod nulla malitia tetigit, quod nihil fellis, nil amaritudinis vel habuit vel habere potuit? Secundum autem magnitudinem dulcoris erat, & in ipso magnitudo exultationis. Perpende si potes, quanta dulcedo cordis illius fuerit, quam tanta passionis acerbitas interpolare vel attenuare non potuit. Inter patiendum magis cõpatiebatur inimicis suis, quam miseraretur membris suis. Præ cæteris omnibus Emanuel cor carneũ ad compatiendũ habuit, quoniam ad omnem pietatis affectum, nihil illo vnquam tenerius fuit. Solus Emanuel potuit de veræ dulcedinis plenitudine, & perpetuitate gaudere, & hoc illi fuit mediante lacte butirum de carne trahere, & abundare. Quæ enim alia apud illum fuit comestio butiri, quam interne dulcedinis gaudio iugi celebritate perfrui?

Cor carneum ad compatiendum præ cæteris omnibus habuit Emanuel.

Quomodo in butiro summa & intima suauitas intelligi possit, vel vnde hic cibus Emanueli nostro abundauit.

CAPVT XXII

ILlud quoq; in butiro attendendum, quod nullus cibus est illo suauior ad vescendum. Panis, pisces, & cæteri cibi eiusmodi prius masticantur vt postmodum traiiciantur. Butirum vero nihil duritiæ, nihil tenacitæ habet, vnde nec masticari oportet. Et sicut melle nihil est dulcius, sic butiro ad vescendum nihil suauius. Interroga tactum, & agnosces quia isto nihil suauius ad traiiciendum. Intellige ergo in melle summam dulcedinem, in butiro intimam suauitatem. Vis ergo scire quomodo Emanuel noster ex quo homo esse cœpit, & in eo quod homo fuit intimę suauitatis butirum ad copiam habuerit, vel quomodo ei hoc ipsum de lactis plenitudine abundauerit: Attende itaque hæc duo in lacte. Solet namq; esse præcipui candoris, & eximii dulcoris. Sic vtique sic lac veræ bonitatis, vt A proprietatis sinæ qualitatem seruet, hæc duo habere solet & debet, candorem videlicet intimæ munditiæ, & dulcorem plenæ beneuolentiæ. Candorem munditiæ, apud semetipsum. Dulcorem beneuolentiæ, erga proximum. Illud itaq; dominicum pectus nostri Emanuelis, lacteũ candorem habuit in integritate summæ & intimæ puritatis, lacteum dulcorem, in plenitudinæ summæ & intimæ pietatis. Lacteũ candorem in nobis modo minuit, modo tollit fœditas concupiscentiæ. Lacteum vero dulcoB rem minuit, vel tollit acerbitas malitiæ. Emanuel autem noster quia neutrã sensit, sed nec sentire potuit vtriusq; iugitatẽ in omni plenitudine seruauit. Nos vero sine magna industria, sine multa violentia nõ possumus, vel concupiscentiæ resistere, vel malitiam repellere, & lactei liquoris integritatem incorruptam seruare. Emanueli autem suaue & delectabile erat quicquid summa puritas, quicquid summa pietas exigebat. In regula ergo bonitatis q̃ nobis C est sæpe durum atq; difficile, illi omnino erat suaue atque delectabile, & hoc illi erat summæ suauitatis butirum de veræ bonitatis lacte colligere, & abundanter habere. Cũ autem in nobis corruptibile hoc induerit incorruptionẽ, & mortale hoc immortalitatem, erit vtiq; & nobis suaue quicquid salubre & solum delectabile quod summe laudabile, & tunc dabitur nobis illi⁹ escæ plena, & sempiterna refectio, cuius assumptio atque perfruitio erit absque omni labore, & qualicumque fatigatione. Quod igitur accepturi sum⁹ in vita futura, ille accepit in vita ista, quod nobis D dabitur in consummatione, illi datum est ab hora conceptionis sux. Summæ itaque suauitatis butirum cuius participationem expectamus in nostra glorificatione ipse accepit in ipso ingressu huius mortalis vitæ, nec nostro more ex parte, sed in omni plenitudine. Ecce iam de butiro audiuimus, nunc de melle videamus.

Proprietates duæ veræ bonitatis, quomodo noster Emanuel eas habuit. Quoniam minuunt in nobis candorem & dulcorem lactis.

De spi-

De spirituali, & summæ dulcedinis melle, & quod eiusmodi cibo Emanuel satiatus sit ab hora conceptionis suæ.

CAPVT XXIII.

RICH. MEl (vt dictum est) de cœlo venit, & de summis in ima descendit, cuius dulcedo dulcedinem omnem incomparabiliter excedit. Sed a quo cœlo descendit putamus mel illud, vnde noster Emanuel est cibatus, & pastus? Credimus quia à summo cœlo egressio eius. De summi patris apotheca mellifluа illa dulcedo descendit, vnde Emanuelis infantia educata fuit. Absque dubio quicquid dulcoris, quicquid suauitatis, quicquid iucunditatis pater habuit, totum Emanueli illi instillauit. Ecce à quo cœlo ros ille descendit vnde cor illud irrigatum fuit? Rorauit pater, nec solus rorauit, sed & Spiritus sanctus. Rorauit pater gignendo, rorauit Spiritus sanctus vniendo. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustū, aperiatur terra, & germinet saluatorem. Rorauit pater mittendo quem genuit, rorauit spiritus sanctus inspirando cui vniuit. Nā vnus idemq; Emanuel est & à patre genitus, & de Spiritu sancto conceptus. De patre genitus secundum diuinitatem, & de Spiritu sancto cōceptus secundum humanitatem. Vnus idemque à patre missus, & à Spiritu sancto vnctus. *Propterea* (inquit) *vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Cogita si potes qualis, vel quanta fuerit ista lætitia, & quid dicturi sumus. vel quid digne dicere possumus de ipsa? Si vis, oleum est, si vis, mel est. Oleum est, quia vngit: mel, quia pascit. Adde & illud si placet, quia hæc mellea dulcedo illi pro cibo, & pro potu fuit. De hac satiatus, de hac inebriatus fuit. Totus ille torrens voluptatis eius vsibus cessit, & mirum quomodo homo vnus, immo puer paruulus totum absorbere potuit. De hoc torrente & cæteri potantur, & satiantur, sed in patriæ, iste hoc ipso potatus est etiam in peregrinatione sua. De torrente in via bibit, propterea exultauit caput. Sed vt adhuc mireris amplius iste de quo loquimur paruulus qui nobis est datus, mellea quidem, & supercœlesti dulcedine prius est cibatus quā natus. Quando enim putas primum cœpit Emanuel noster butirum & mel comedere? Certe ex quo cœpit homo esse, certe ab ipsa hora conceptionis suæ repletus est totius dulcedinis, totius suauitatis plenitudine.

Quando Emanuel cœperit noster butirum & mel comedere.

Quomodo Emanuel ex accepta beatitudine confirmatus sit in omni bonitate.

CAPVT XXIV.

ECce iam audiuimus de cibo Emanuelis quam sit suauis vel dulcis, audiamus adhuc & quam sit vtilis. Audiuimus quantum sapiat, audiamus adhuc & quid conferat, vel quid valeat. *Butirum* (inquit) *& mel comedet.* Sed ad quid? Vt sciat reprobare malum & eligere bonū. Quid ad ista dicemus? Qualis est iste cibus, qualis est eius vsus, si comestionis ipsius talis est fructus? *Vt sciat* (inquit) *reprobare malum, & eligere bonum.* Certe sapientiæ est ista scire, iustitiæ ista exercere. Intuemini quantus, vel qualis sit glorioſus iste, vel quid debeatis de eius cibo sentire. Qualis puer qui ad sapientiam, simul & iustitiam comedendo profecit, qualis cibus qui comestorem suum tam ad sapientiam quam ad iustitiā in comedendo promouit. Certi homines ieiunando, abstinendo, gemēdo, suspirando, laborando, solent ad ista proficere, iste autem plenitudinem vtriusque meruit comedendo obtinere. Nos primo discimus, vt sciamus, scimus, vt faciamus, facimus, vt æternas delicias meritis obtineamus, vt butirum intimæ suauitatis, & mel summæ, & sempiternæ dulcedinis tandem aliquando comedere valeamus. *Ego* (inquit) *dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus, vt edatis, & bibatis super mensam meam*

RICH.

Esai. 7.

Ibidem.

Psal. 44.

nicam in regno patris mei. Nos igitur primo scimus, vt tandem comedamus, iste comedit vt sciret. Nos sane primo illuminamur, vt iustificemur, iustificamur vt confirmemur, confirmamur, vt beatificari mereamur. Ille ex quo homo fuit, secundum id quod homo fuit, plenitudinem æternæ beatitudinis accepit. Nam ex eo quod Deus fuit, ab æterno habuit, immo ab æterno plena, & perfecta beatitudo fuit. Puer itaque noster qui factus est nobis Emanuel, ab ipsa hora suæ conceptionis accepit plenitudinem diuinitatis, & eo ipso plenitudinem beatitudinis. Ex eo autē quod plenam beatitudinem accepit, in omni bonitate confirmatus fuit. Quod itaq; in nobis est vltimum, in illo fuit primū. Nec tamen sic primum, quasi illud præcederet, illud succederet, sed quia beatitudinem quam accepit, nullū meritum præcessit. Butirum itaque & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. Vis apertius nosse quomodo ex beatitudine quam accepit, in omni bonitate confirmatus fuit? Vis inquam nosse quomodo ex delitiarum affluentia, sit in sapientia consummatus, & cōfirmatus in iustitia? Certe (vt iam diximus) ex quo homo fuit, intimę suauitatis butiro satiari meruit: statim procul dubio internam pacem, internā quietem, intimam tranquillitatem, securitatem, & eiusmodi omnem suauitatem per experientiā probauit, approbauit, gustauit, amauit, & quanto feruentius in eiusmodi suauitatis concupiscentias exarsit, tanto plenius, tanto perfectius eius priuationē reprobauit, & exosam habuit. Quid enim est cordis amaritudo, mentis perturbatio, animi inquietudo, & fatigatio, nisi intimę suauitatis priuatio? Quo ergo intimam suauitatem gustauit, & amauit, eo ipso eius priuationem abhorruit, & velut verū malum reprobauit, Ira, inuidia, tristitia, & quælibet malitia, & quicquid intimam suauitatem tollit, vel minuit, quam sit abominandum eiusdem cū suauitatis experientia docuit, & abominari fecit. Comedēdo itaq; butirū, didicit reprobare malū. Sic sane & ad melius esum didicit eligere bonū. Qui enim statim ad ingressum huius vitæ summa dulcedine satiatus fuit, gustando, & experiendo agnouit, omnib⁹ inferioribus bonis quā præferenda, quam præeligenda fuit. Ex eius itaque comparatione didicit, quæuis interior delectatio quā parua quam nulla & quam paruipendenda sit. Emanuel itaque in hunc modum didicit reprobare malum, & eligere bonum. Sic vtique, sic per summarum delitiarū affluentiam eruditus est ad sapientiam, sed & nihilominus roboratus ad omnē iustitiam. Quod enim illi summe dulce fuit, summa dilectione dignū inuenit, & quod summe diligendum iudicauit, summa illi dilectione inhæsit. Ex accepta itaque beatitudine confirmatus est in omni bonitate, & vt mireris ampli⁹, sicut ex percepta gloria est ad omnem iustitiam solidatus, sic & ex inuisserata sibi iustitia est ad omnem gloriam sublimatus. Nam quoniam summam iustitiam summe dilexit, ad summam lætitiam, & gloriam exaltari meruit. *Propterea* (inquit) *vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, & quoniā summe suaues, & summe dulces sempiternę beatitudinis delicias per experientiam didicit: earum contemplationi pariter & dilectioni insolubiliter inhæsit: vt merito de eo intelligatur quod legitur. *Butirum, & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* *Psal. 44.*

Plenitudo diuinitatis & beatitudinis in nostro Emanuele ab hora suæ conceptionis.

Cordis amaritudo mentis perturbatio, animi inquietudo, suauitatem à nobis expellunt.

Quomodo Deus beatam Virginem mirificauerit, quæ talem fructum facere meruit.

Caput XXV.

INtellexistis ex prædictis (vt arbitror) quomodo Deus mirificauit ancillam suam: quomodo de tali partu glorificauit beatam Virginem Mariam, ita veraciter possit gloriari, & libere confiteri: quoniam ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Audistis quomodo *Luc. 1.* *RICH.*

Deus magnificauit partum ipsius, vt esset & diceretur Emanuel, id est nobiscum Deus, & idem ipse esset Dei vnigenitus & suus. Vere & incomparabiliter mirificauit matrem, vere & incomprehensibiliter magnificauit & prolē. Pensa si potes, quæ vel quanta sit ista mirificentia. Virginem concipere, Virginem parere, & post partum Virginem permanere. Æstima si vales quæ vel qualis sit ista magnificentia, partum Virginis ab hora conceptionis suæ omnem plenitudinem accipere, & in humanitatis veritate plenitudinem diuinitatis obtinere. Singularis gloria, specialis & gratia beatæ Virginis Mariæ, quæ cum virginitatis honore genuit, & peperit filium: nec qualemcunque, sed Deum. Merito dictum, merito dicendum: benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Quis crederet, quis credere potuisset quod talem fructum propheta de Dei dono promitteret, cū diceret. *Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum*, cum scriptum sit, *quia omnis homo mendax*, quam magnificū esset genuisse hominem veracem, quale quæso ergo, vel quantum erit genuisse ipsam veritatem? *Veritas* (inquit) *de terra orta est.* Ad veritatis itaq; ortum terra dedit fructū suum. O qualis fructus: fructus magnificus: fructus glorioſus, fructus desiderabilis, fructus sublimis. Ni fallor recolis quod in propheta legis. *In die illa erit germen domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis.* Et vnde hoc huic miseræ terræ nostræ, vt posset talem fructum facere?

Excellentia Beatæ virginis Mariæ.

Psal. 84. Psal. 115.

Psal. 84.

Esai. 4.

Quod nisi ad plenum purgata fuisset, talem fructum facere non posset.

Caput XXVI.

RICH. CErte & ipsa beata virgo Maria etiam tunc secundum carnem terra erat, quando ab angelo audiebat. Aue gratia plena. Ecce concipies, & paries filium. Absque dubio etiam tunc secundum carnem terra erat, & in terram ibat: terra erat per mortalitatem, & in terrā ibat per mortem. Vnde hoc ergo illa tali terræ talem fructum facere posse? Sed constat pro certo quia nisi ad plenum purgata fuisset, fructum talem, itaque sublimem facere non posset? Quod diximus, dicamus apertius. Nisi ab omni vitiorum contagione penitus purgata fuisset, Deum Dei filium generare nō posset. Vt enim virgo conciperet, virgo pareret, summa sanctitate, summa puritate opus habebat. Quo itaque ordine, quaue ratione ad tantæ sublimitatis gratiā virgo glorioſa promouetur, mystico eloquio describitur, cum per prophetam ad Achaz dicitur: *Quia antequam puer sciat reprobare malum, & eligere bonum derelinquetur terra quam tu detestaris à facie duorū regum suorum.* Terra sane à terendo dicitur, & merito ex ea contritionis nostræ malum figuratur. Dicitur itaq; hæc terra reges suos, & vtinam tam bonos quam malos. In duobus vtique regibus intelligimus tyrannidem duorum principalium vitiorum sicut in terra contritionis, & captiuitatis nostræ malum. Vt autem melius cognoscas qualitatem huius miseriæ de qua loquimur terræ, cogita triplicem illam regionem inhabitationis nostræ, non dico Asiam, Europam, & Africam, sed triplicem contritionem conditionis humanæ. Prima regio miseriæ huius inhabitationis nostræ est humana corruptibilitas. Secunda autem humana passibilitas. Terra vero humana mortalitas. Nam sæpe ex corruptione primo quidem insensibili deducitur ad quamlibet molestam, & anxiam passionem, passiones autem variæ deducunt ad mortem. Hæc autem terra misera, & inhabitatio molesta habet duos exactores malignos reges trucem tyrannidem exercentes. In vitio ignorantiæ, regem fallacem. Ille opprimit, iste seducit. Huic gemino regi militat quicquid in nobis rationi repugnat. Vterque itaque in terra iam dicta regnum sibi vendicat, & de die in diem

Esai. 7.

in diem dilatione festinat, sed ille per violentiam, iste per fraudulentiam. Iste subiugauit sibi infideles omnes, sed vtinam solos. Ille sibi subiecit fidelium etiam quoslibet malos, & vtinam minime vexaret vel bonos. Sed quos quæso non vexat ardor concupiscentiæ, quos quæso quandoque non circumuenit error ignorantiæ? Qui post concupiscentias eunt, vni istorum regum deseruiunt. Alteri autem deseruiunt ad nutum qui dicunt bonum malum, & malum bonũ, ponentes dulce in amarum, & amarum in dulce, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem. Taliter vtique, & talibus regibus contingit nos sæpe subseruire in terra captiuitatis nostræ. Habemus itaque in duobus regibus duplex vitium, tenemus in terra contritionis nostræ triplex malum. Illa ad culpam, ista ad pœnam. Sed piæ mentis est illa patienter sustinere quæ sunt ad pœnam, abominari autem, & detestari ea quæ sunt ad culpam. Impietatis vero est illa quę ad culpam sunt libenter amplecti, ea autem quæ ad pœnam sunt, funditus detestari. Hinc est quod ad impium regem per Isaiam dicitur. *Terra* (inquit) *quam tu detestaris.* Absque dubio impii detestantur mortalitatem, quia semper viuere vellent, vt semper peccare possent. Detestantur passibilitatem, quia vellent transire impune quod cõmittunt cum desiderio, & delectatione. Bene ergo ad Achaz regem impium dicitur. Terra quam tu detestaris. Et additur, derelinquetur à facie duorum regum suorum.

Pia mentis est patienter sustinere quæ sunt ad pœnã.

Quod ante Emanuelis conceptum liberata sit à gemina radice vitiorum omnium.

CAPVT XXVII.

TErra vtique mortalitatis & passibilitatis nostræ à facie duorum regum suorum derelinquitur, quando natura mortalis, atque passibilis tam à vitio concupiscentiæ, quam à vitio ignorantiæ penitus emundatur. Hoc est vtique quod beatæ Mariæ promittitur cum ei ab angelo dicitur. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Legitur de discipulis Saluatoris, & testibus transfigurationis, *Quia nubes lucida obumbrauit eos.* Si lucida fuit quæ obumbrauit discipulos Christi, quam lucida recte creditur quæ obumbrauit matrem Christi? Sed si illud eius vmbraculum lucidum erat, ergo & lucem & vmbram exhibebat: Lucem ad depellendam ignorantiam, vmbram ad extinguendam concupiscentiam. Mira illa obumbratio Spiritus sancti quæ sub vno momento detersit, & exterminauit à virgine tam ignorantiam boni, quam concupiscentiam mali. Quamque in ea omnis concupiscentia extincta fuerit, probat profecto quod cum virginitatis integritate postmodum concepit, & peperit. Quam profunde illuminata fuerit, probat quod illud tantæ profunditatis sacramentum, tam veraciter, tam velociter credidit, quod huius mundi sapientibus vix tandem aliquando per tot, & tanta miracula persuaderi potuit. Credenti itaque virgini, sed modum quo id fieri oporteret querenti, recte respondetur, cum ab Angelo dicitur. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Ac si aperte dicatur ei. Vt ad tantum sacramentũ efficiaris digna, & inueniaris idonea, virtus altissimi obumbrauit tibi: tam ad omnẽ concupiscentiam extinguendam, quam ad illuminandam ignorantiam. Hoc est quod per Isaiam sub alio schemate promittitur, & futurum prophetatur, cum dicitur: *Quia antequam puer sciat reprobare malum, & eligere bonum,* & cætera. Certe (vt superius iã diximus) puer iste ab ipsa hora, vel momento conceptionis suæ, plenitudinem scientiæ accepit, quæ ipsi verbo in vnitate personæ vnita fuit. Tempus itaq; conceptionis exprimitur in eo quod dicitur. Antequam

Nubes lucida obumbrans.

Luc. 1.

Matth. 17.

Luc. 1.

Isai. 7.

sciat. Ac si apertius dicat. Antequam Emanuel cõcipiatur in eius matre, conditionis nostræ terra de qua veritas oritur, à gemina peccatorum omnium radice liberabitur.

Quod solum illud remansit in Virgine quod erat ad pœnam, illud recessit, quod erat ad culpam.

CAPVT XXVIII.

DErelinquetur (inquit) terra à facie duorum regum suorũ. Notandum valde quod dicitur. Derelinquetur terra, nec qualiscunque, sed qualem impietas detestatur. Nihil hic agitur de miseræ huius terræ nostræ innouatione, sed tantũmodo de eius liberatione. Libertas redditur, sed immortalitatis gloria non reformatur. Videtis certe quia illud remansit in Virgine, quod erat ad pœnam, illud recessit, quod erat ad culpam. Vitiositas recessit, pœnalitas remansit. Carnalitas tollitur, sed calamitas nõ amouetur. Quæ quæso est, quæue iustitia vt remaneat pœna vbi iam nulla est culpa? Et vtique diligenter attendimus inuenimus quia vitiositas ipsa nostræ est mortalitatis, & passibilitatis effectus. Econtra naturam itaque videtur, vt perdurans suo effectu priuetur. Sed forte quæris nosse quomodo vitiositas ipsa sit nostræ mortalitatis effectus. Certe ex inflicta mortalitate sensus hominis decreuit, & inde ignorantia. Certe ex contracta infirmitate appetitus carnis creuit & inde concupiscentia. Nã quo interiores, & spirituales delitias homo peccando amisit, eo in inferiorum concupiscentias per appetitum carnis vehementius exarsit, & quanto infirmior fuit, tanto pluribus opus habuit, tam ad infirmitatem fouendam, quam ad sanitatem reparandam. Quod igitur remanente mortalitate & passibilitate in natura humana, vitium tam concupiscentiæ, quam ignorantiæ recessit, videtur esse contra naturam. Quod recedente tam vitio concupiscentiæ, quam vitio ignorantiæ mortalitas & passibilitas remansit, videtur esse cõtra iustitiam. Quam mirum, quam stupendum quod matrem suam quæ ab omni vitio ad plenũ purgata fuit, fons ipse pietatis filius eius, sub iugo captiuitatis nostræ laborare permisit. Econtra vero, quid quæso miraculi, quid prodigii fuit quod terra maledictioni addicta, miseriis exposita, ab omni vitiorum exactione, & inquietudine liberrima, plenam pro hac parte pacem obtinere potuit?

Remanet infirmitate carnis, concupiscentia creuit.

Ex contracta infirmitate carnis, concupiscentia creuit.

Quod Emanuelis nostri puerperæ in omni fuerit virtutum consummatione perfecta.

CAPVT XXIX.

ATtendite obsecro quam magnum, quam mirabile fuerit hoc prodigium in oculis prophetæ, in cuius consideratione, simul & admiratione pariter omnes inuitauit, cum dicit. *Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram.* Quæ autem sint illa prodigia quæ tantopere miratur, consequenter adiungitur, cum dicitur. *Auferens bella vsque ad finem terræ, arcum conterens, & confringens arma, & scuta comburens igni.* Quæ est ista obsecro terra de qua bella omnia finetenus auferuntur, nisi illa de qua idem propheta alibi protestatur, *Veritas de terra orta est, & iustitia cælo prospexit?* De hac itaque terra omnis pugna tollitur, In hac terra pax plena reparatur. *Arcum* (inquit) *conterens, & confringens arma.* In arcu, & sagitta percussio quidem est, non tam virtuosa quam artificiosa. Econtra in gladio, & hasta percussio profecto est, non tam artificiosa quam virtuosa. Per arcus, ergo intelligimus tentationes fraudulentas, per arma vero tentationes violentas. Attende itaque in quantæ securitatis arcem se erexit, ad quam tam violenta, quam fraudulenta tentatio, nullum de cætero accessum habere iam potuit. *Arcum* (inquit) *conterens, & confringens arma, & scuta comburens igni.* Sicut per arcum seductiones,

Psal. 45.

Psal. 84.

Per arcũ tentationes fraudulentas. per arma violentas intelliguntur.

Per scuta confusiones.

ctiones, sicut per arma oppressiones, sic & in scutis intelligimus excusationes. *Psal.140.* De quibus in propheta sic habes. *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* *Excusationes scuta vitiorũ.* Excusationes sane quasi quædam vitiorum scuta sunt, duobus se contra veritatis iacula muniunt, & contra virtutum iaculationes non mediocriter defendunt. Sed illud oportet sciri, quia vbi non est locus accusationi, nullus proculdubio relinquitur excusationi. Quem sua nanque conscientia in nullo accusat, non est vnde se excusare oporteat. Virginalis itaque illa puerpera cui nihil de plena virtutum consummatione defuit, in nullo omnino excusatione aliqua eguit. Nam si vel impossibilitas ipsa aliquid in ea de aliqua virtutum perfectione minuit, profecto pro ea parte eadem ipsa impossibilitas ei ad excusationem fuit. In eo ipso itaque supereminentis, & supra modum æstuantis amoris datus cælitus ignis, designata excusationum omnium scuta exusit, quia plenitudo gratiæ, charitatisque consummatio nihil spiritualis infirmitatis, nihil imperfectionis reliquit, quod vel per impossibilitatem excusari oporteat. Ex his itaque aduertere licet, quod Emanuelis nostri puerpera in omni fuerit virtutum consummatione perfecta. Quis illud primum, & maximum mandatum sic vnquam impleuit? quis sic vnquam implere poterit? *Deut.6. Matt.22. Luc.10.* Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ex hac vtique exæstuantis amoris flamma exusta sunt scuta illa iam dicta.

Quod dicta puerpera in omni dono quod acceperat videtur consummata, pariter & confirmata.

Caput. XXX

NOtandum autem quia illud quod igne comburitur, ita consumitur, vt nihil materiæ remaneat, vnde vel ex parte reparari queat. Vnde iuxta hanc prophetiam intelligi datur, quod diuinus amor in ea adeo conualuit, adeo eam ipsam in omni bono solidauit vt de cætero spiritualis qualiscunque defectus in eam incidere omnino non posset, nec aliquid quod qualicunque excusationi subiaceret. Videtur itaque iuxta hoc ab hora superuenientis spiritus sancti, ab hora superobumbrantis virtutis altissimi, videtur inquam beata Virgo Maria non solum in omni gratia consummata, verumetiam in omni bono, & dono quod acceperat cõfirmata. *In beata Virgine ita diuinus amor cõualuit, vt nullus defectus in eam incidere posset.* Sed ne quis existimet dictam prophetiam potius intelligendam de ipso vtiq; Emanuele, quam de eius matre, debet qui eiusmodi est diligenter attendere, quia scuta quę nunquam fuerunt, & nunquam futura sunt, comburi non possunt. Emanuel itaq; noster quid in se quæso vnquam habuit quod comburi oportuit, vel potuit, qui ab hora conceptionis suæ omnem plenitudinem accipiendo, in omni bono cõsummatus & confirmatus fuit? Dicta ergo prophetia intelligẽda videtur de sola Virgine Maria. In ipsa sane ab omni viciorum impugnatione terra miseræ conditionis nostræ plenam pacem obtinuit, quantum ad ipsam, terra qualẽ Achaz detestabilẽ habebat, à facie duorum regum suorum derelicta fuit.

Quod præ cæteris sanctis hoc singulariter habuit, quod à vitiis quidem nec impugnari potuit.

Caput XXXI.

IN certis sanctis magnificum habetur quod à viciis non pñt expugnari: in ista mirificum videtur, quod à viciis nõ potest ipsa vel in modico impugnari. Cæteris sanctis in commune præcipitur, vt in mortali corũ corpore peccatũ non regnet, soli isti singulariter datur, vt mortale corpus eius peccatũ non inhabitet. *Non regnet* (inquit amplius) *peccatum in vestro mortali corpore.* *Rom.6.* Ecce præci-

pit vt non regnet, sed nunquid vt non inhabitet? Attende super hoc quid alibi dicat. Si n. quod nolo malũ, id ago, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatũ. Sed q̃ de exterminio peccati in beata Virgine Maria factum creditur, in omnibus sanctis speratur. Futurũ inquam, sed nõ in corpore eorum adhuc mortali, sed in corpore eorum iam facto immortali: prius siquidẽ oportebit corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc immortalitatẽ. Sed hoc fuit in beata Virgine supra modum mirabile, & præ cæteris sanctis omnibus singulare, quod in ea simul cõuenire potuit tanta corruptibilitas cũ tanta incorruptibilitate, tanta incorruptibilitas cũ tanta corruptibilitate. Corruptibilitas, in his quæ p̃tinent ad pœnam, incorruptibilitas, in his quæ pertinent ad culpã. Sed ũbi ad futuræ gloriæ cumulũ, nobis aũt ad patientiæ documentum profuit, q̃ passibilitatis nostræ iugũ cum tanta puritate portauit. Sed quia ea q̃ nobis de mystica intelligẽtia videbantur, iuxta petitionem tuam mi Hugo expleuimus hic si placet loquendi finem faciamus. Si quis autem prolixitatis nos arguat pro assumptæ materiæ breuitate, fateor non me pœnitet in laudibus verbi, in laudibus Virginis matris, vel verbosum fuisse. H. Tanta fateor in verbis, pheriæ mysteriorum profunditate stupefactus, & in eorum consideratione multa admiratione suspensus diutius loquentem libenter sustinui, & cursum sermonum vestrorũ interrumpere indignum iudicaui, & eo ipso ista elegi tãdem tacita venerari admiratione, quo mihi videntur nullo ad plenum posse explicari sermone.

Rom. 7.

TRACTATVS EXCEPTIONVM

Qui continet originẽ & discretionem artium, situmque terrarum & summam historiarum distinctus in quatuor libros.

De conditione creaturæ rationalis.

CAPVT I.

DEus summe bonus, & immutabiliter bonus, sciens suam beatitudinem communicari posse, & minui non posse, fecit creaturam rationalem, vt eam faceret beatitudinis suæ esse participem; fecit autem eam ad imaginem & similitudinem suam. Ad imaginem suam fecit eam secundum rationem, ad similitudinem suam secundum dilectionem. Ad imaginem suam secundum intellectũ, ad similitudinem suam secundum affectum. Ad imaginem suam secundum cognitionem veritatis, ad similitudinẽ suam secundum amorem virtutis. Sic opifex Deus fecit creaturam rationalem ad imaginem & similitudinem suam, vt per hoc quod facta esset ad imaginem Dei, Deum cognosceret, & per hoc quod facta esset ad similitudinem Dei, Deum diligeret, & cognoscendo & diligendo Deum possideret, & possidendo beata esset. Sicut enim in vno elemento igne, duo sunt inter se diuersa, & à se prorsus remota, scilicet splendor & calor, nec splendor est calor, nec calor est splendor, quia splendor lucet & videtur, & calor ardet & sentitur, nec splendor ardet aut sentitur, nec calor lucet aut videtur, sic in spirituali creatura, imago Dei, & similitudo Dei, inter se diuersa sunt, & à se quodammodo remota. Nam secundum illud originale bonum quo facta est ad imaginẽ Dei ipsa spiritualis creatura elucet ad cognitionem, & secundum illud bonum quo facta est ad similitudinem Dei, calet ad dilectionem. Iussit autem conditor ipsius, partem eius in sua simplici pu-

Cur ad imaginem & similitudinem Dei factus sit homo.

In igne duo diuersa sunt. Splendor & calor.

plici puritate subsistere, scilicet naturam angelicam, partem vero illius luteis corporibus inesse, videlicet naturam humanam.

De tribus bonis.

Caput II.

TRia bona principalia dedit Deus homini in creatione. Primum bonum fuit quod eum fecit Deus ad imaginem suam, secundum bonum fuit quod eum fecit ad similitudinem suã. Tertium bonum fuit immortalitas corporis, si perstitisset homo in obsequio conditoris. Ista tria bona fuerunt homini in conditione diuinitus data, etiam naturaliter & originaliter insita, fuerunt & alia duo bona homini, quasi extra eum, vnũ subtus eum, aliud supra eum, subtus eum mundus, supra eum Deus. Mundus visibile bonum & translitorium: Deus inuisibile bonum & æternum. In isto fuit homo creatus, in illo beatificandus. Sub Deo fuit homo conditione, supra mundum dignitate. De interiori bono recessurus, ad superius bonum peruẽturus. Sunt itaq; tria primordialia bona homini in conditione data, & substãtialiter insita, imago Dei, similitudo Dei, immortalitas corporis, si perseuerare voluisset in obsequio creatoris.

Mundus bonũ visibile, & trãsitorium. Deus inuisibile & æternum.

De tribus malis.

Caput III.

SVnt autem tria mala principalia quę corrumpunt tria præcedentia bona scilicet ignorantia, concupiscentia, infirmitas. Ignorãtia boni, concupiscentia mali, infirmitas corporis humani. Per primum malum corruptũ est primum bonum, per secundum, secũdum, per tertium, tertium. Per ignorantiam namque corrupta est in nobis diuina imago, per cõcupiscentiam diuina similitudo, per infirmitatem immortalitas corporis. Facta est itaq; via hominis tenebræ & lubricum, & Angelus Domini perſequens eum. Tenebræ [illegible] tiam, lubricum per concupiscentiam, & Angel⁹ Domini, id est infirmitas corporis, corpori ad vindictam immissa perſequens eum per mortalitatem, donec in terram reuertatur de qua sumptus est. Solet autem secundum quosda hoc quod hic cõcupiscentiam nominamus specialiter vicium, dici, vt dicantur tria mala sic. Ignorantia, vicium, infirmitas, per quæ tria mala, tria præcedentia bona sunt corrupta.

Quid sit tenebræ, vnde venerint, per quid intelligatur?

De tribus medijs.

Caput IV.

TRia sunt remedia principalia contra tria prædicta mala, vt per tria remedia tria mala repellantur, tria bona conformentur. Sunt aũt hæc. Sapientia, virtus, necessitas. Sapientia contra ignorantiã. virtus contra vitiũ, necessitas contra infirmitatẽ. Sapientia ẽ comprehensio rerum prout sunt. Virtus est habitus animi modum naturæ rationi consentaneus. Est autem habitus qualitas veniẽs per applicationem subiecti difficile mobilis: sicut est dispositio, qualitas veniens per applicationẽ subiecti facile mobilis. Subiectum dicimus animum, qui ad ipsam suscipiendam qualitatem applicatur. Necessitas est sine qua viuere non possumus, sed fœlicius viueremus. Sunt itaq; ista tria remedia, sapientia, virtus, necessitas, contra tria supradicta mala, ignorantiam, vitium, infirmitatem.

Sapiẽtia quid sit, quid-nam & habitus?

De necessitate.

De tribus scientijs.

Caput V.

PRopter ista autem tria remedia inuenienda, inuenta est omnis ars, & omnis disciplina. Propter inueniendam namque sapientiam inuenta est theorica, propter inueniendam virtutem inuenta est practica, propter inueniendam necessitatẽ inuenta est mechanica. Theorica ignorantiam expellẽs, sapientiam illuminat, practica vitium excludens,

Quid officij ẽt Theorica.

Ars huius & utilitas.

excludens, virtutem roborat, mechanica penuriam cauens, vitæ præsentis defectum temperat, theorica in omni quod est & non est iterum scrutari eligit. Practica modum viuendi recte, & disciplinæ formam secundum virtutū institutionem disponit. Mechanica res defluentes administrans humano corpori necessaria prouidere satagit. Omnium enim humanarum actionum seu studiorum quæ ratio moderatur finis & intentio ad hoc spectare debet, vt vel naturæ nostræ reparetur integritas, vel defectuum quibus præsens vita subiacet temperetur necessitas. Reparatur autem naturæ nostræ integritas sapientia, ad quā pertinet theorica, & virtute ad quam pertinet practica. & temperatur necessitas administratione tēporalium, ad quam pertinet mechanica. Nouissima autem omnium inuenta est logica, causa eloquentiæ, vt sapientes qui prædictas principales disciplinas inuestigarent, & inuenirēt rectius, veracius, honestius illas tractare, & de illis differere scirent. Rectius per Grāmaticam: veracius per Dialecticā, honestius per Rethoricam. Logica namque facundię rectitudinem, veritatem, venustatem administrat. Theorica, interpretatur contemplatiua, practica, actiua, mechanica, adulterina, logica, est fermocinalis.

Quis nam debeat esse finis actionum nostrarum.

De Logica.

A

B

C

D

De Philosophica & partibus eius.

Caput VI

QVatuor igitur sunt sciētiæ, in quas omnis philosophia diuiditur, Theorica, practica, mechanica, logica. Philosophia est amor sapientiæ quæ nullius indigens, viuax mens & sola primæua rerum ratio est. Philosophia est amor sapientiæ, hoc magis ad ethymologiam nominis pertinet. Quod autem additur nullius indigens, viuax mens, hoc significat quod diuina sapientia nihil minus continet, sed semel & simul omnia intuetur, præterita, præsentia, & futura. Viuax mens, quod semel fuerit in diuina ratione, nulla vnquam obliuione aboleat. Primæua rerum ratio est, quia ad similitudinem eius cuncta formata sunt. Item Philosophia est omnium rerum humanarum atque diuinarum disciplina, rationes probabiliter inuestigans.

Philosophia quæ sit?

Quæ sit humana virtus ratio?

De Theorica & partibus eius.

Caput VII.

THeorica diuiditur in Theologiam, physicam, mathematicam. Aliter. Theorica diuiditur in intellectibilem vel intelligibilem, & Physiologiam. Aliter Theorica diuiditur in diuinalem, naturalem, doctrinalem. Eadem namque est Theologia intellectibilis diuinalis. Eadem est Physica, Physiologia naturalis. Eadem est Mathematica intelligibilis doctrinalis. Theologia tractat de inuisibilibus in visibilium essentijs. Physica de inuisibilibus visibilium causis. Mathematica tractat de inuisibilibus visibilium formis. Theologia est quando aut ineffabilem Dei naturam, aut spirituales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate differimus. Physica est quæ causas rerum ex suis effectibus, & effectus ex causis deprehendit. Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumescunt: herbarum vires, animos, iraſque ferarum. Omne genus fruticum, lapidum quoque reptiliumque. Mathematica est quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta autem quātitas nihil est aliud quam forma visibilis, secundum lineamentarem diuisionem animo impressa. Omnis autem forma visibiliū in quantitate consistit. Quantitas alia discreta quæ multitudo dicitur, vt grex, populus, alia continua quæ magnitudo appellatur, vt arbor, lapis. Rursum multitudo alia discreta per se, vt duo, tria, quattuor, alia discreta ad aliquid, vt sesquialterū, sesquitertium. Magnitudo alia immobilis vt Sphera terræ, alia mobilis vt Sphera

De diuisione Theorica.

Duplex magnitudo.

Sphera firmamenti. Multitudo discreta per se, materia est Arithmeticæ, Multitudo discreta ad aliquid, materia est musicæ, Magnitudo immobilis, materia est Geometriæ. Magnitudo mobilis, materia est Astronomiæ. A

De Mathematica & partibus eius.

CAPVT VIII

QVattuor sunt species Mathematicę· Arithmetica, Musica, Geometria, Astronomia. Arithmetica tractat de numero. Musica, de proportione. Geometria, de spacio. Astronomia de motu. Elementum Arithmeticæ, est vnitas. Elementum Musicæ, est vnisonum. Elementum geometriæ, est punctum. Elementum Astronomiæ est instans. Aritmetica est numerorum scientia. Musica est plurium dissimilium in vnum redactorum concordia. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, formarum descriptio contemplatiua, per quam vniuscuiusque rei termini declarari solent. Astronomia est disciplina magnitudinis mobilis inuestigans spacia, motus, & reditus cælestium corporum certis temporibus. B C

De Speciebus Mathematicæ.

De Arithmetica & partibus eius.

CAPVT IX.

ARithmeticam scriptores sæcularium litterarum inter disciplinas Mathematicæ ideo primam esse voluerunt: quia ipsa vt sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem, & Geometria, & Astronomia quæ sequuntur: vt sunt atque subsistant istius indigēt auxilio, primo ergo est Arithmetica: quia in proportione, in spacio, motu, numerus inuenitur: sed non econuerso in numero semper proportio, aut spacium, aut motus inesse cernitur. Vnde & Arithmetica, & vna de quatuor, & aliarum trium instrumentum esse probatur. D

De Musica & partibus eius.

CAPVT X.

MVsica alia mundana: alia humana: alia instrumentalis. Mundana, alia in elementis, alia in planetis, alia in temporibus. In elementis, alia in pondere, alia in numero, alia in mensura. In planetis, alia in situ, alia in motu, alia in natura. In temporibus, alia in annis, mutatione veris, æstatis, autumni, & hyemis. Alia in mensibus, incrementis, detrimentisque lunaribus, alia in diebus vicissitudine lucis, & noctis. Musica humana, alia in corpore, alia in anima, alia in connexu vtriusq;. In corpore, alia in vegetationibus: alia in humoribus, alia in operationibus. Prima conuenit omnibus nascentibus. Secūda sensibilibus. Tertia rationabilibus. Musica in anima, alia in potentiis, vt ira, ratio alia in virtutibus, vt iustitia, fortitudo. Musica in connexu vtriusq;, est illa naturalis amititia qua aīa corpori, non corporeis vinculis alligata tenetur. Musica instrumentalis, alia in pulsu, vt in tympanis, & chordis, alia in flatu, vt in tybiis & organis, alia in voce, vt in carminibus, & cantilenis.

De multiplici Musica.

De Geometria & partibus eius.

CAPVT XI.

GEometria tres habet species. Planimetriam, altimetriam, consummetriam. Planimetria longum & latum metitur, & extenditur ante & retro, dextrorsum, & sinistrorsum. Altimetria metitur altum & profundum: & extenditur sursum & deorsum. Consummetria, spherica metitur id est rotunda.

De Astronomia & Astrologia.

CAPVT XII

ASTronomia in Mathematica nō solum est ordine postrema, sed & loco sublimior, & excellior dignitate, quia cum cæteræ tres quodammodo inferius versent, hæc sola cælestiū & su-

De speciebus Astronomiæ. Quid inter sit inter Astronomiam & Astrologiam. Astrologia naturalis & superstitiosa.

pernorum dispositionē inuestigādā, ac tractandam suscepit. Astronomia diuiditur in duas species, in Sphericā, & in Gnomonicam. Spherica est quæ spacia, & situm considerat cœlestium corporum, Gnomonica quæ motum attendit, Inter Astronomiam, & Astrologiā hoc interesse videtur, quod Astronomia de lege astrorū & conuersione cœli disserit, regiones, circulos, ortus, occasus describens, & cur vnumquodque ita vocetur inuestigans. Astrologia autem astra considerat secundum natiuitatis & mortis, vel aliorum quorumlibet euentuum obseruantiam, quæ partim naturalis est, partim superstitiosa. Naturalis est in complexionibus, vt ægritudo, sanitas, sterilitas, fertilitas, tēpestas, serenitas, quæ secundum superiorum contemperantiam variatur. Superstitiosa est in contingentibus. Hæc in constellationibus constat, & hanc partem Mathematici qui interpretantur vani tractant.

A

B

De Practica & partibus eius.

CAPVT XIII.

De speciebus practicæ.

PRactica diuiditur in solitariam, priuatam. & publicam. Aliter. Practica diuiditur in moralem, dispensatiuam, & ciuilem. Aliter. Practica diuiditur in Ethicam, Oeconomicā, & Politicā. Eadem est solitaria. Ethica, Moralis, eadem est priuata. Oeconomica, dispensatiua, eadem est publica, Politica, ciuilis. Prima mores instruit. Secunda familiam disponit. Tertia vrbes regit. Prima pertinet ad singulos. Secunda ad patresfamilias. Tertia ad rectores vrbium. Ethica est quæ sui curam gerens cunctis sese erigit, exornat, augetque virtutibus, nihil in vita admittens quo non gaudeat, nihil faciens pœnitendum. Oeconomica est quæ familiaris officij curam mediocri componens dispositione distribuit. Publica est quæ reipublicæ curam suscipiens, cunctorum saluti, suæ prudentiæ solertia, & iustitiæ libra, & fortitudinis stabilitate, & temperantiæ patientia medetur.

C

D

De Mechanica & eius partibus.

CAPVT XIV.

Species Mechanicæ.

MEchanica septem habet species, lanificium, armaturam, nauigationem, agriculturam, venationem, medicinam, theatricam. Ad hanc omniū rerum fabrica concurrere videtur. Ad hanc enim pertinent vniuersa quæ humanis necessitatibus inueniuntur grata, commoda, necessaria, & quæcunque sub prædictis septem speciebus eius cōprehendi comprobantur.

De Lanificio.

CAPVT XV.

LAnificium est prima species mechanicæ. ad hanc pertinet omnis operanendi, retorquendi, consuendi, quicquid fit instrumento, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alibro, subula, in materia lini, lanæ, canabi, & suberis, omnis vsus flocorum, filtrorum, sagorum, sagmatum, matularum, & portarum.

De Armatura.

CAPVT XVI.

ARmatura duas habet species, architectoricam, & fabrilem. Architectorica diuiditur in cæmentariam, quę ad latomos & cæmentarios, & in carpentariam quæ ad carpentarios & ad riuarios pertinet. Fabrilis diuiditur in malleatoriam & excusoriam. Ad armaturā pertinet omnis industria carpentariorum, tignariorum, cæmentariorum, latomorum, & fabrorū. quicquid fit instrumento, securi, ascia, dolabra: trulla, perpendiculo, scalpello, archano, incude, in materia, ligno, lapide, sabulo, gipsu, & ære.

De Nauigatione.

CAPVT

CAPVT XVII

NAuigatio tertia ſpecies eſt mechanicæ. Ad hanc pertinet omnis induſtria vendendi, emendi. hæc viſa littora adit, pacem & familiaritatem cũ exteris nationibus componit, & priuata bona communia facit.

De Agricultura.

CAPVT XVIII.

AGricultura quatuor habet ſpecies. aruum id eſt, agrum qui ſationibus deputatur, conſitum, qui memoribus, vt pomeria, vineta, oliueta: paſcuum, vt prata, tempe, teſca: floridum, vt horti, roſaria.

De Venatione.

CAPVT XIX.

VEnatio tres habet ſpecies, ferinam, aucupium, piſcaturam. ferina fit multis modis. Rhetibus, pedicis, laqueis, præcipitijs, arcu, iaculis, cuſpide, indagine, pennarum odore, canibus, accipitribus. Aucupium fit laqueis, pedicis, rhetibus, arcu, viſco, hamo. Piſcatura fit ſagenis, rhetibus, gurguſtijs, hamis, iaculis. Ad venationem ptinet omnis induſtria coquorum, piſtorum, carnificum & cauponum.

De Medicina.

CAPVT XX.

MEdicina continet occaſiones, & operationes. Occaſiones ſunt ſex. Aer circundans nos, cibus & potus, ſomnus & vigilix, motus & quies, inanitio & repletio, & accidentia animæ. Operationes ſunt intus & foris. Intus, vt ea quæ intromittuntur per nares, per os, per anum, ad excitandas ſternutationes, vomitationes, Foris vt emplaſtra, inciſio, vſtio.

De theatrica.

CAPVT XXI.

THeatrica continet ludos. Ludi alii fiebant in theatris, alij in gabulis, alii in Gymnaſijs, alij in arenis, alij in amphicircis, alij in conuiuijs, alij in fanis. In theatris geſta recitabant. In gabulis choreas ducebant. In Gymnaſijs luctabantur. In arenis pugiles exercebantur. In amphicircis certabant curſu pedum, equorum, curruum. In conuiuijs, muſicis inſtrumentis ludebant. In fanis laudes dominorum cantabant.

De Logica.

CAPVT XXII

LOgica diuiditur in grammaticam, & rationem diſſerendi. Grammatica diuiditur in litteram, ſillabam, dictionem, & orationem. Ratio diſſerendi diuiditur in probabilem, neceſſariã, Sophiſticam. Probabilis diuiditur in Dialecticam, & Rethoricam. neceſſaria pertinet ad Philoſophos, Sophiſtica ad Sophiſtas. Grammatica eſt ſcientia recte loquendi. Dialectica diſputatio acuta verum à falſo diſtinguens. Rethorica eſt diſciplina ad perſuadendum quæcunque idonea.

Quomodo legenda ſunt artes.

CAPVT XXIII.

IN legendis artibus talis eſt ordo ſeruandus. Prima omnium comparanda eſt eloquentia, & ideo expetenda Logica. Deinde per Ethicam purificãdus oculus mentis, & ſic ad Theoricam tranſeundum. Ægyptus mater eſt artium. De Ægypto venerunt in Græciam, de Græcia in Italiam. Sola Phyſica tractat de rebus ſecundum prædicamentalem conſtitutionem, Mathematica ſecundum lunamentarem dimenſionem, & ideo Logica aliquando pura intelligentia vtitur. Mathematici nunquam ſine imaginatione eſt. Sciendum eſt autem quod aliquando Phyſica large accipitur, æquipollens Theoricæ. Ethica quoque æquipollens practicæ, & tunc Philoſophia in tres tantum

scientias diuiditur. Physicam. Ethicam. Logicam. Sciendum quoque est quod mechanica secũdum rationem sui sub Philosophia continetur, non secũdum administrationem. Verbi gratia. Ratio agriculturæ pertinet ad Philosophum, administratio ad rusticum.

De inuentoribus artium.

Caput XXIV.

THeologus apud Græcos Linus fuit. Apud Latinos Varro. & nostris tẽporibus Iohannes Scotus. Physicam naturalem Thales Milesius vnus de septem sapientibus inuenit. Arithmeticam Pythagoras inuenit, Boetius transtulit. Musicæ repertorem diuina historia commemorat Iobal. Græci & alii, alios. Geometriam Græci inuenerunt. Astrologiam Abraham. Nemroth autem Astronomiam, cuius etiam nomine intitulatur. Ethicam Socrates scripsit. Vsum lanificii fertur Minerua Athenienſibus tradidisse. Ninus primus omnium bella mouit. Vsum nauigii Pelasgi inuenerunt. Ceres frumentum dicitur inuenisse. Vsum quoque coquinæ Apicius. Medicinæ inuentor putatur Apollo. Ludos Lidi inuenerunt, qui de Lidia quondam egressi in Hetruria cõsederunt. & ibi inter cætera superstitionum suarum genera ludos instituerunt. Vnde Romani accersitis magistris Ludos Romæ fecerunt. Abraham inuenit litteras Syrorum, Fœnix Græcorum. Isis Aegyptiorum. Moyses Hebræorum. Carmentis Latinorum. Alcinon quidam, fabulas dicitur inuenisse, Parmenides dicitur Dialecticam in rupe quadam excogitasse. Demostenes Rhetoricam inuenisse.

De magica & partibus eius.

Caput. XXV.

MAgica sub Philosophia non continetur, sed foris, falsa professione de vero mentiens, & veraciter lædens, homines seducit, & à religione reuocat, culturam Dæmonum suadet, & ad omne nefas suos sequaces impellit. Hæc quinque genera maleficiorum cõtinet. Manticem. Mathematicam. Maleficia. Sortilegia. Præstigia. Mantice interpretatur diuinatio, hæc quinque species habet. Nigromantiam. Geomantiam. Hydromantiam. Ærimantiam. Pyromantiam. Prima fit in mortuis. Secunda in terra. Tertia in aqua. Quarta in aere. Quinta in igne. Mathematica interpretatur vanitas. Hæc tres habet species. Aruspiciam. Augurium. Horoscopicam. Aruspicia dicitur ab inspectione ararum. Hæc fit quando in fibris animalium quæ in aris ponuntur facta quæruntur. Augurium ab auibus, hoc aliquando pertinet ad aures. & dicitur augurium, aliquando ad oculos & dicitur auspicium. Horoscopica in constellationibus constat. Maleficia fiunt per incantationes. sortilegia per sortes. Præstigia per fantasticas illusiones. Magicam Zoroastes rex Bactrianorum inuenit, & post longa tempora Democritus ampliauit. Hidromantiam per se feruntur inuenisse auguria Phriges. Præstigia Mercũrius. Aruspiciam quidam nomine Tages.

De quinque generibus maleficiorum.

LIBER SECVNDVS.

De materia mundanæ scripturæ & diuinæ.

Caput I

SAne scriptura sæcularis materiam habet op' cõditionis, diuina scriptura materiã habet opus restaurationis. Duo quippe sunt opera, opus conditionis, & opus restaurationis. Opus conditionis est quo factum est vt essent quæ non erant. Opus restaurationis est quo factum est vt essent quæ perierant. Opus conditionis est creatio mundi cum omnibus cle-

De opibus Conditionis, & restaurationis & quanam sint.

bus elementis suis, opus restaurationis est incarnatio verbi cum omnibus sacramentis suis. Opus conditionis in sex diebus factum est, opus restaurationis non nisi sex ætatibus perfici potest. Sex tamen sunt contra sex, vt idem cognoscatur esse redemptor qui creator.

Quod tria visibilia mundi, tria inuisibilia Dei demonstrent.

CAPVT II.

NEc prætereundum quod per opus conditionis tria inuisibilia Dei demonstrantur. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciuntur. Tria sunt inuisibilia Dei, potentia, sapientia, benignitas. Ab his tribus procedunt omnia, in his tribus cõsistunt omnia, per hæc tria reguntur omnia. Potentia creat. Sapientia gubernat. Benignitas cõseruat. Quæ tamen tria sicut in Deo ineffabiliter vnum sunt, ita in operatione separari non possunt. Potentia per benignitatem sapienter creat. Sapientia per potentiam benigne gubernat. Benignitas per sapientiam potenter conseruat. Potentiam manifestat creaturarum immensitas, sapientiam decor, bonitatem vtilitas. Immensitas creaturarum constat in multitudine & magnitudine. Multitudo, in similibus, in diuersis, in promixtis. Multitudo est in mole & spatio. Moles est in massa & pondere. Spatium est in longo, & lato, profundo, & alto. Decor creaturarum est in situ, & motu, in specie, & qualitate. Situs est in compositione & ordine. Ordo est in loco, & tempore, & proprietate. Motus est quadripartitus, localis, naturalis, animalis, rationalis. Localis est ante & retro, dextrorsum, & sinistrorsum, deorsum & sursum. Naturalis est in incremento. Animalis est in sensibus, & appetitibus. Rationalis est in factis & consiliis. Species est forma visibilis quæ oculo discernitur, sicut colores, & figuræ corporum. Qualitas est proprietas interior quæ cæteris sensibus percipitur, vt melos in sono aurium, dulcor in sapore, gustu faucium, fragrantia in odore, olfactu narium, lenitas in corpore tactu manuum. Vtilitas creaturarum, constat in grato, & apto, & commodo, & necessario. Gratum est quod placet. Aptum quod conuenit. Commodum quod prodest. Necessarium sine quo quid esse non potest.

Tria inuisibilia Dei.

In quo cõsistat immensitas creaturarum?

In quo cõsistat vtilitas creaturarum?

De triplici modo tractandi.

CAPVT III.

TRactat de materia sua triplici modo diuina scriptura, secundum historiam. Historia est rerum gestarum narratio, quæ in prima significatione litteræ continetur. Allegoria est cum per id quod factũ dicitur, aliud factum siue in præterito, siue in præsenti, siue in futuro significatur. Tropologia est cum per id quod factum legimus quid nobis sit faciendum agnoscimus. Et in hoc valde excellentior est diuina scriptura scientia sæculari, quod in ea non solũ voces sed & res significatiuæ sunt. Sicut igitur in eo sensu qui est inter voces & res, necessaria est cognitio vocũ, sic in eo sensu qui inter res & facta, vel facienda mystica versatur, necessaria est cognitio rerum. Cognitio vocum in duobus consistit, in pronunciatione, & significatione. Ad solam pronunciationem pertinet grammatica, ad solam significationem pertinet dialectica. Ad pronunciationem simul & significationem pertinet rhetorica. Cognitio rerum, in forma & natura. Forma est in exteriori dispositione, natura in interiori qualitate. Omnis autem dispositio; vel in numero est, ad quem pertinet arithmetica, vel in proportione, ad quam pertinet musica, vel in situ, ad quem pertinet geometria, vel in motu, ad quem pertinet astronomia, ad interiorem qualitatem physica spectat.

Quid sit Historia.

Quid Allegoria.

Quid est Tropologia.

Quod scriptura mundana subserviat.

CAPVT IV.

OMnes itaq; artes subseruiunt diuinæ sapientiæ, & inferior scientia recte ordinata ad superiorem conducit. Sub eo igitur sensu qui inter voces & res versatur, continetur historia, & ei subseruiunt tres scientiæ, grammatica, dialectica, rhetorica, & sub eo sensu qui inter res & facta mystica versatur, continetur allegoria, & sub illo qui est inter res & facienda mystica, continetur tropologia, & his duabus subseruiunt arithmetica, musica, geometria, astronomia, & physica.

De significatione vocum & rerum.

Caput V.

VOces non plus quam duas aut tres habent significationes. Res autem tot possunt habere significationes quot habent proprietates. Hæ autem res primæ res secundas significantes, sex circumstantiis discrete cõsiderantur. Quæ sunt hæres, persona, numerus, locus, tempus, gestum. Res autem hic intelligitur in materia quacunque, vel substantia inanimata, cœlestium siue terrestrium constituta, vt sunt lapides, ligna. Res duobus modis significat, natura, & forma. Natura vt nix, quia frigida est, extinctionem designat libidinis, forma, quia candida est, munditiam designat boni operis. Persona significat, vt Isaac significat Deũ patrem. Iacob gentilem populum. Numeri significant nouem modis in diuino eloquio. Secundum ordinem positionis, vt vnitas quia prima est in numeris, rerum omnium principium significat. Binarius quia secundus est & primus ab vnitate recedit, peccatum significat, quo à primo bono deuiatum est. Secundum qualitatem dispositionis, vt idem binarius qui sectionem recipit, & in duo diuidi potest, corruptibilia & trãsitoria significat. Ternarius vero quia vnitate media interueniente sectionem non recipit, vt in duo æqua diuidatur, incorruptibilia significat. Secundum modum porrectionis, vt septenarius vltra senarium, requies est post operationem. Secundum dispositionis formam vt denarius qui in longum tendit rectitudinem fidei significat. Centenarius qui in latum expanditur, amplitudinem charitatis. Millenarius quia in latum leuatur, altitudinem spei. Secundum computationem, vt denarius perfectionem, quia in eo porrectio computationis finem facit. Secundum multiplicationem, vt duodenarius vniuersitatem significat, quia ex ternario & quaternario inuicẽ multiplicatis perficitur, quoniam quaternarius corporalium, ternarius spiritualium forma est. Secundum partium aggregationem, vt senarius forma est perfectionis, propterea quod partes eius ternarius, binarius, vnitas aggregatæ simul totũ complent, & nec vltra exuberant, nec intra subsistunt. Secundum multitudinem, vt binarius propter duas charitates: charitatem Dei & proximi significat, ternarius propter tres, trinitatem. Secundum aggregationem, quale est illud in Leuitico. *Addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra.* Vbi nihil aliud quam multiplicitas signatur pœnæ, expressa per septenarium. Loca significant, vt Hierico significat defectionem mundanam, stabilem ecclesiam, Hierusalem vitam æternam. Tempus significat, vt quod leguntur facta encœnia Hierosolymis & Hyems erat. Hyems in hoc loco frigidam infidelitatem designat Iudæorum. Gestum significat, vt venit Iesus in Bethaniam, & suscitauit Lazarum. Bethania dicitur domus obedientiæ, & ad obedientem venit Christus vt resuscitet Lazarum, id est animam mortuam in peccatis.

De circumstantiis.

Duobus modis significant res.

Numeri in diuino eloquio nouem modis significant.

Leuit. 26.

Ioan. 10.

Quare scriptura ponat primum opera conditionis.

Caput VI.

SIcut supra dictum est scriptura sæcularis materiam habet opus conditionis, sacra vero scriptura materiam habet opus restaurationis. Primum factum

ctum est, vt tanti homini subesset. Secundum factum est, vt lapsum erigeret. Et sacra quidem scriptura vt ad materiam suam tractandam competentius accedat, primū opus conditionis commemorat. Sicut namque spiritus humanus propter Deum, & sicut corpus propter spiritū, ita fons mundus propter corpus, vt mundus seruiret corpori, corpus spiritui, spiritus creatori. Nec posset eloquium sacrum reparationem homini sine eius lapsu, nec eius lapsum sine eius creatione, nec eius creationem sine totius mundi conditione declarare, & ideo voluit prius opus conditionis commemorare.

De creatione mundi.

Caput VII.

Gen. 1. Quid nomine cœli significetur.

De creatione mundi sic refert scriptura, dicens. *In principio creauit Deus cœlum & terram.* Cœlum vocat tria elementa, ignem, aerem, aquam, quæ erant in vna confusione permixta, siue in vna permixtione confusa. Circa quartum quod est terra, fluctuantia, quæ terra in medio, & in imo trium suo pondere librata subsidebat. Deinde vocat scriptura sacra tria elementa quæ simul erant permixta, tenebras, deinde aquas. Aquas, vbi dicit spiritus domini ferebatur super aquas. Tenebras, vbi ait, tenebræ erant super faciem Abysi. Cœlum propter suspensionem, aquas propter mobilitatem & fluctuationem, tenebras propter confusionem. Abyssus est concauitas terræ, quę receptaculum inferiorū futura erat aquarum. In principio itaq; creata sunt cœlum & terra, id est quatuor elementa, simplicia omnium faciendorum materia. Deinde subinfert scriptura dicens. *Dixit autem Deus, fiat lux, & facta est lux.* Lux illa primaria eo in loco creditur facta, quo sol modo quotidie oritur, & per eandem viam per quam sol creditur giraſſe, ac si vespere & mane peregisset, & hoc fuisse opus primæ diei. Secunda die firmamentum factū est in medio aquarum, id est in medio confusionis illius trium elementorum, quę in principio cœlum, deinde aqua, deinde tenebræ vocata dicitur, & hic in opere secundæ diei aquarum vocabulo nominatur. Factum est autem firmamentum in medio aquarum, ita vt partem earum concluderet intra se, & haberet sub se, partem vero excluderet à se, & haberet super se. In massa enim vniuersitatis, id quod est intimum est infimum, quod est extremum, est supremum. Verbi gratia, terra in rebus corporalibus omnium est intimum, & ipsum est omnium infimum. Aquæ quæ supra firmamentum sunt, sunt extrema, & ipsæ omnium sunt suprema. In rebus vero mediis, quæcunq; sunt exteriora ipsa sunt inferiora, & quæcunque exteriora, & ipsa sunt superiora. Firmamentum vero ex stellis supra infixis esse volubile comprobatur, sed de qua materia factū sit ignoratur. Tertia die iussu diuino nroles aquarum quæ spatium illud quod inter cœlum & terram est occupatū tenebat, deorsum versa, in Abyssum descendit, & sic aer in medio purus & serenus remansit. Deinde iussit Deus vt terra herbas & arbores secundū species suas germinaret, & germinauit. Quarta die fecit luminaria, quæ in firmamento probantur esse fixa, exceptis septem planetis, quorum ista sunt nomina, Luna, Venus, Mercurius, Sol, Mars, Iupiter, Saturnꝰ. Quinta die fecit de Aquis Pisces, & aues. Sed Pisces in aqua dimisit, auibus vero in aere mansionem habere cōstituit. Sexta die fecit bestias in terra. Mūdo igitur creato, dispositio, ornato, & eo quod esset humano corpori necessarium, commodum, & gratum, parato, fecit Deus hominem possessorem omnium & dominum vniuersorum, qui quamuis terra posterior, causa tamen prior, dignitate superior inuenitur. Fecit autem Deus corpus humanum de limo rubro terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Plantauerat autem

Quid sit Abyssus.

Ibidem.

A B C D

tem

tem dominus Deus paradiſum voluptatis à principio. Paradiſus locus eſt in orientis partibus, vbi nunquam propter aeris temperiem magnam, frigus vel æſtus attingit, ſed perpetuus maius, vernaliſque iucunditas, atque ſerenitas perſeuerat. In quo erat lignum vitæ, de quo quamdiu homo comederet, nunquam infirmaretur, nunquam ſeneſceret, ſed peracta obedientia, ſicut modo per mortem, ità nunc ſine morte ad conſortium Angelorum transferretur. In quo erat etiam lignum ſcientiæ boni & mali, per quod homo debuit experiri bonum, ſi de eo non comederet, malum ſi comederet. In hoc itaq; loco poſuit Deus hominem quem fecerat, lignum ſcilicet boni & mali illi tantummodo interdicens. Deinde cunctis animantibus ad Adam adductis & omnibus ab eo nominibus impoſitis, fecit Deus Euam quam dedit viro, de quo facta eſt ſociam. *Viditque Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona, & requieuit die ſeptimo ab omni opere quod patrarat.*

Quid ſit Paradiſus?

De ligno vitæ.

A

B

C

D

De quatuor operibus Dei.

CAPVT VIII

Ioan. 5. Quid ſit. Deū requieuiſſe. De operibus Dei.

SEd quid eſt quod hic dicitur Deus ab omni opere requieuiſſe, cum Chriſtus in Euangelio dicat, *Pater meus vſque modo operatur & ego operor.* Sciendum eſt itaq; quod operatio Dei quadrifariam diſcernitur. Primum opus Dei eſt conditionis. Secundum opus diſpoſitionis. Tertiū opus propagationis. Quartum opus gubernationis. Primū fecit Deus ante omnem diem. Secundum in ſex diebus, & ab eo requieuit in ſeptimo die. Tertium à principio vſque ad finem ſæculi facit. Quartum vero in æternum facere non ceſſabit. Taliter accedit ſacra ſcriptura per opus conditionis ad materiam ſuam, id eſt ad opus reſtaurationis, de qua tripliciter tractat ſicut ſupra dictum eſt, ſecundum hiſtoriam, ſecundum allegoriam, ſecundum tropologiam. Sed priuſquam narrationem hiſtoricam ingrediamur, oportet vt de ſitu terrarum nonnulla dicamus. Primum namque ſummam hiſtoriæ, non ſolum diuinæ, ſed & mundanæ perſtringere proponimus, ac deinceps myſteria allegoriæ, & tropologiæ pro poſſe noſtro declarabimus.

De duobus Teſtamentis.

CAPVT IX.

OMnis diuina ſcriptura in duobus teſtamentis continetur, veteri videlicet & nouo. Vtrumque teſtamentum, tribus ordinibus diſtinguitur. Vetus teſtamentum continet legem, & prophetas, & Agyographos. Nouum autem Euangelia, Apoſtolos, patres. Primus ordo veteris teſtamenti, id eſt, lex quam Hebræi Torath nominant, Penthateucon, id eſt, quinque libros Moyſi continet. In hoc ordine primus eſt Breſith, id eſt, Geneſis. Secundus Elemoth. i. Exodus. Tertius Vagerra, qui eſt Leuiticus. Quartus Vagedaber, qui eſt Numeri. Quintus Adaberim, qui eſt Deuteronomium. Secundus ordo eſt Prophetarum, hic continet octo volumina. Primum Ioſuæ Bennum, i. filium Num, qui & Ioſue, & Ieſus naue, & Ieſus nuncupatur. Secundū Sopthim, qui eſt liber Iudicum. Tertiū Samuel, qui eſt primus, & ſecundus Regū. Quartum Malachim, qui eſt tertius, & quartus Regum. Quintum Iſaiam. Sextum Hieremiam. Septimum Iezechiel. Octauum Thareaſtra, qui eſt liber duodecim Prophetarum. Tertius eſt Agyographorum, hic continet nouem libros. Primus eſt Iob. Secundus Pſalterium. Tertius Maſloth, qui Græce Parabolæ, Latine prouerbia ſonat. Quartus Choeleth, qui eſt Eccleſiaſtes. Quintus Syraſirim, i. cantica canticorum. Sextus Daniel. Septimus Dabremiamin, qui eſt Paralipomenon. Octauus Eſdras. Nonus Heſter. Omnes fiunt numero XXII. Sunt præterea & alii libri vt ſapientia Salomonis. Liber Ieſu filii Sirach

rach, & Liber Iudith, & Tobias, & Liber Machabæorum, qui leguntur quidem, sed non scribuntur in canone. His Libris XXII. veteris Testamenti: octo adduntur noui. In primo ordine noui Testamenti, sunt quatuor Euangelia. Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes. In secundo similiter quatuor, Actus Apostolorum, Epistolæ Pauli numero quatuordecim sub vno volumine, canonicæ Epistolæ, Apocalypsis. In tertio ordine primum locum obtinent decreta, quæ canones appellamus. Deinde sanctorũ patrum scripta, id est Hieronymi, Augustini, Gregorii, & aliorum, quæ infinita sunt. Hic tamen scripta patrum in textu diuinarum scripturarum non computantur, quemadmodum in veteri Testamento vt diximus quidam libri sunt, qui non scribuntur in canone, & tamen leguntur, vt sapientia Salomonis &c. Textus igitur diuinarum scripturarum quasi totum corpus, principaliter XXX. libris continetur. Horum XXII. sicut supra dictum est in veteri Testamento, & octo continentur in nouo.

A B C D

Vnde dicatur Testamentum.

CAPVT X.

TEstamentum dicitur sacra scriptura humana consuetudine dante occasionem. Antiquitus enim qui carebant liberis, adoptabant liberos, & cum constituebant illos hæredes vocabant testes, & scribebant Cyrographũ, non tamen ita ratum quin posset mutari viuente testatore. Similiter Deus vnum filium habens ex natura, multos voluit adoptare ex gratia, & primitus vnum elegit Abraham, cui præcepit exire de cognatione sua, & promisit ei terram palæstinam. Post hæc eductis filiis Israel de Ægypto, eandem repromisit, & ne dubitarent fecit testamentum in certitudinem promissæ hereditatis, scilicet legem quæ per Moysen data est. Sed quia Deus non poterat mori, & testamentũ morte testatoris confirmandum erat, interfectus est pro eo Agnus Mysticus, cuius sanguine respersus est liber, & totus populus in confirmationem promissæ hæreditatis. Eodẽ modo dominus Iesus Christus vocans ad æternam hæreditatem non vnum hominem sed omnes gentes, fecit testamentum scilicet Euangelium. In cuius confirmationem non agnus ille antiquus occiditur, sed ipse quia homo erat, & mori potuit, mortem subiit, & sicut Deus ad vetus testamentum dandum vocauit testes Aaron scilicet & Mariam sororem eius, & videtur, ita Christus qui maiora promisit plures vocauit testes videlicet Apostolos, & martyres. Vetus dicitur testamentum primum, quia prius datum est, vel quia de rebus veterascentibus institutum est. Nouum dicitur quia de immutabilibus & semper nouis loquitur.

LIBER TERTIVS.

De tribus partibus mundi.

CAPVT I.

TRes sunt partes mundi. Asia, Europa, Africa, quarum Asia medietatem terræ quę est ad Orientem tenet. Aliæ duæ illam quæ est ad Occidentem, & mari magno ab inuicem diuiduntur.

De Asia & partibus eius.

CAPVT II.

HAbet Asia prouincias multas, & regiones, quarum nomina breuiter & situs expediam sumpto initio à paradiso. Paradisus est locus in orientis partibus, omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus. Habet lignum vitæ, non ibi frigus, non æstus, sed perpetua aeris temperies, habet fontem qui in quatuor flumina diuiditur.

Paradisus Græce, Hebraice dicitur Eden: quod vtrumque iunctum in nostra lingua dicitur locus delitiarum. India Asiæ regio est, inter Oceanum & Indum fluuium, & ab Indo fluuio nomen trahit, habet gentes multas & oppida. Insulam Taprobanam gemmis & Elephantibus refertam, Crisam, & Argiram, auro & argento fœcundas, bis metit in anno, gignit tincti coloris homines. Elephantos ingentes, Monoceron bestiam, Psitacum auem, ebenum lignum, Cinnamomum, piper, & Calamum Aromaticum. Mittit Ebur, Berillos, Crisoprasos, Adamantes, Lignetes, carbunculos. Margaritas, vniones quibus nobiliū fœminarum ardet ambitio. Habet & montes aureos quos adiri propter dracones, & Tygres, & Grifes, & vniuersorum hominum genera, impossibile est. Inter indum & Tygrum fluuium sunt Aracusia, Parthia, Assyria, Media, Perisis. Aracusia ab oppido suo nomen accepit. Pyrthyam Parehi à Scitia egressi occupauerunt, eamq; de suo nomine Parthyem vocauerunt. Assyria ab Assur filio Sem est vocata, qui illam post diluuium primus incoluit. In hac inuentus est vsus purpuræ, inde odores crinium & corporum vnguenta venerunt. Media & Persis, & à Medo & Perseo regibus sunt nominatæ. In media arbor inuenitur, quam alia regio non habet. Persæ ignē colunt, & Idromantiam dicitur inuenisse. Inter tigrim & Eufraten fluuium sunt in Mesopotamia, Chaldea, Arabia, Mesopotamia Græca, Ethymologia dicitur quod duobus fluuiis ambiatur Tygri & Euphrate. Arabia appellatur, id est sacra eo q; sit regio Thurifera. Hæc dicta est Saba, à Sabba filio Chus. Inuenitur in ea arbor Thus, Myrrha, Cynnamomū, Auis, Phœnix, Sardonius, Gemma. Inter Euphraten & mare Mediterraneum sunt Syria, Fenicia, & Palæstina, quæ continet Iudæam, & Samariā, & Galilæam. Syria Syrus quidam nomine, à quo fertur vocabulo nuncupasse. Inuenitur in ea Lapis Sirius, qui integer dicitur fluctuare, communitus Mergi, faniciæ Fenix qui in ea regnauit nomen dedit. In ea est Tyrus, Palæstina à Philistim sua Metropoli nominatur. Iudæa à Iuda. Hæc est Chanaam dicta, à Chanaam filio Cham. In medio Iudææ est Hierusalem quæ est vmbilicus totius terræ, variarum opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, opima Balsamis. Samaria ab oppido quo Samaria dictum est nomen habet. Galilæa dicta est quod candidos homines gignat, terra frugibus satis fœcunda. In latere, Asyæ ad Aquilonem ab Oceano Orientali Occidentem versus porrigitur Scythia. Hæc vndique montibus clauditur. In eius extremitate ad Orientem sunt Seres inuenitur in ea Smaragdus optimus, & cristallus purissimus. Sub Scythia à mari Caspio vsque ad Eusinum vel Hellespontum, & fluuium Thanaim sunt Amazonia, Albania, Hyrcania, Bactria, Hysberia, Armenia, Capadocia, Colcos Asya minor, Scilitia. Amazonia dicta est eo quod in ea fœminæ regnent, quæ ne impediantur ad sagittandum puellis suis dextram mammillam adimunt, Albania ab Albedine populi. Huius terræ canes ingentes tantæ feritatis sunt, vt tauros premant. Hyrcania ab Hyrcana Silua copiosa Feris, Tygribus, Panteris, & Pardis. Bactriæ Bactrus amnis nomen dedit. Hæc camelos habet pedes nunquam atterentes. Armenia ab Armeno quodam nomen trahit. In eius montibus post diluuium Arca quieuit. Capadociam vrbs propria nominauit, terra ante alias nutrix equorum. Asia minor habet prouincias Bythiniam, Phrygiam, Galatiam, Lidiam, Cariam, Pamphyliam, Ysauriam, & Liciam. Cilicia à Silice quodā nomen habet. Habet Metropolim Tharsum. In latere Australi Asyæ porrigitur mare rubrum, ab Oceano Orientali Occidentem versus, vsque ad confinia Arabiæ & Palæstinæ. Inter mare rubrum & Oceanum Australem, ad Orientem supra est Æthio-

pia

pia ſuperior, quæ ab occidente montibus Æthiopicis per tranſuerſum clauditur. Sub Æthiopia ſunt Ægyptus inferior Lybia ſuperior. Ægyptus eſt Regio imbribus inſueta. Habet Ibicem beſtiam, Pellicanum auem.

De Africa & partibus eius.

CAPVT III.

AFricæ regiones ab Oriente ad Occidentem porriguntur ſic Æthiopes, Nadabares. Garamantes, Libia Cirenenſis, Tripolitana, Futenſis, Zeugis, Getulia, Numidia, Tingitana, Mauritania, Syrtes autem à mari mediterraneo exeuntes vſque ad oceanum Athlanticum in obliquum ductum porrectæ diuidunt Zeugim, Numidiam & Mauritaniam à deſertis Africæ quæ vltra ſunt, Æthiopes Nadabares à Nadaber loco vocantur. Garamantes quoque à Garamanto oppido nominantur. Libia Cirenenſis à Cirene ciuitate dicta eſt. Tripolitana quoq; à tribus ciuitatibus ſuis: Futenſis quoq; à Futh putatur cognominata. Porro in Zeugi eſt Carthago, Getulia vt fertur piſcatores non habet. Numidia ab incolis paſsim vagantibus nomen trahit. Nam lingua eorum, Numidiæ incertæ ſedes vocantur. Tingitana à Tingi Metropoli nomen habet. Mauritania, à Mauron quod eſt nigrum nominatur.

De Europæ & partibus eius.

CAPVT IV.

HÆ ſunt regiones Europæ vel gentes, à fluuio Tanai ſecus littus oceani ad Occidentem porrectæ. Scythæ inferiores, Daci, Gothi, Alani, Gepidi, Rugi, Burgati, Hunni vel Hungari, Nores, Sclaui, Germania, Alemania, Gallia Aquitania, Hiſpania. Germania dicta eſt propter fœcunditatem gignendorum populorum. Gignit aues ercinias: quarum pennæ nocte lucent, infinitas feras, criſtallum lapidem. Alemania gleba vberi ad vſum animalium eſt apta. Gallia à candore populi nuncupata eſt. Hanc ab Oriente iuga alpium tuentur, ab Occidente oceanus includit, à meridie prærupta Pyrenei, à Septentrione Rheni fluenta atq; Germania. Aquitania ab obliquis aquis Ligeris nomen habet. Hiſpania ab hybero flumine prius Hyberia, deinde ab Hyſpalo rege Hyſpania dicta eſt, terra omnium frugum generibus ditiſsima, gemmarum metallorum copiis plena. Inter Danubium & mare mediterraneum ſub Euxino & Helleſponto ſunt Meſsia, Hyſtria, Thracia, Macedonia, & ſub Macedonia ab Aquilone ad Auſtrũ Arcadia, Hellada, Theſſalia, Achaia. Meſsia dicitur à Meſsium prouentu. Hiſtria ab Hyſtro, id eſt Danubio Terractæ Tyras filius Iaphet nomen dediſſe perhibetur. Macedonia à Macedone dicta eſt patria Alexandri Magni. Arcadia olim Sicionia vocabatur, habet Albeſton lapidem qui ſemel accenſus nunquam extinguitur. Habet & candidas merulas Hellada ab Hellano rege dicta eſt. In hac fuit Athenarum ciuitas philoſophorum nutrix. Theſſalia à Theſſalo rege dicta eſt. In hac inuentus eſt vſus domandorum equorum. Achaia, ab Acheo rege. Huius Metropolis eſt Corinthus. Poſt tranſmiſſo ſinu Dalmatico inter Alpes & mare mediterraneum ſunt, Campania, Apulia, Tuſcilia, Calabria, Italia, quæ & Latium, Liguria, Vmbria. Porro Vmbria Italia ab Italo rege vocata eſt, terra in rebus omnibus pulcherrima, ſoli fertilitate, ſoli vbertate gratiſsima. Gignit gemmas, ſerticem, ligurium, oraculum, boam ſerpentem, linertem, feram Diomedias aues. Inter Alpes Cotias & montem Appenninum eſt Longobardia, Valeria. Inter Thirrenum ſinum & montes Pyrrenæos eſt Prouincia.

De Montibus.

CAPVT V.

SVpra oceanum in parte Auſtrali eſt Calidargamera: ad Aquilonem Sa-

mara. In Scythia in mauris, Caucasus, Parapatisades, Taurus, Oscobares, partam, memarmoli, ariobartanes, acceranus, caucasus. In Armenia parcoatras. In Cilicia Taurus. In Borea Riphei montes. In Phenicia, Libanus. In Arabia Niseus. In deserto Arabiæ mons Phaga, mons Scorpion, mons Syna, mons Hor, mons Abarin. In Idumea mons Seir. In Iudæa mons Hermon, Carmel, mons Gelboæ. In Thessalia Olympus, Pindus, Ossa. In Phocida Parnassus. In Macedonia Athos. In Sicilia Ethna. In Italia Appenninus, Alpes. Inter Galliam, & Italiam Licabantus. Inter Aquitaniam & Hispaniam Pyrrenæus. In Hispania Solurius Calpes. In Africa Athlas.

A

B

De fluminibus.

CAPVT VI.

GAnges est in India. Indus ab occidente ei⁹. In Burgundia Araris. Bactrus in Bactria. Tygris inter Assyriam & Mesopotamiam & Syriam. Nilus in Ægypto. Iordanis in Iudæa. Cignus in Cilicia. Araxes in Armenia. Thanais in inferiori Scythia. Pactolus & Herinus, & Meander in minori Asia. Hebrus in Thracia, & Eurotas in Thessalia. Inacus in Achaia, Padus, & Tyberis in Italia. Danubius & Rhenus in Germania. Rhodanus, Araris, Mosa, Sequana, Ligeris in Gallia. Hyberus in Hispania. Mineus in Galatia, Tagus & Bagna in Carthagine.

C

De insulis.

CAPVT VII.

IN Oceano Orientali ab Austro ad Aquilonem sunt Taprobanæ, Tilæ, Argira, Crisa. In Oceano Septentrionali ab Oriente ad Occidentem, Insula Phaneliorum, Albatia, Hiperborea, Apolitana, Gangania, Glosoaria, Normannia, Orcades, Tile, Scotia, Britannia, Hybernia. In Oceano Occidentali fortunatæ, Hesperidum, Corgades. In Oceano Australi Gauleum Ictiophagorum, Adamus, Coneus, Malicus. In eo mari quod diuidit Europam & Africam ab Occidente ad Orientem sunt Gades, Baleares, Strigades, Sardinia, Corsica, Sicilia, Cephalina. In mari magno sunt Ciclades, Rhodos, Tenedos, Carpedos, Cithera. Deinde Ciprus. Sydon, Creta, in mari Syrico est Pathmos.

D

De ciuitatibus.

CAPVT VIII.

BAbylon est in Chaldæa. Niniue in Assyria, Nisa in India. Media in Media. Persipolis & Susis in Perside. Hictesiphon in Parthia. In Mesopotamia Carra. Edlesse, Calanne, hæc Seleutia. Philadelphia. In Scythia Orto, Gorra, Samarcam, Aritpi. In Syria Antiochia, Damascus, Seleutia. In Phenicia Tirus & Sydon. In Cilicia Tharsus. In Asia minori Nichomedia, Nicea, Calcidonia, Sardis, Ilium, Ephesus, Pergamus, Tyatire. In Samaria Bethauen, Samaria Cæsarea. In Galilea Nazareth, Corozaim, Bethsaida, Tiberias, Cana, Capharnaum, Nahim. In Iudæa Hierusalem, Bethlehem, Hierico, & Ebron. In Thracia Constantinopolis, Panisus, Nicopolis. In Macedonia Philippis, Sestos. In Ægypto Thebæ, id est Taphnes, Memphis, Elyopolis, Pelusium, Alexandria. In Lybia Cyrenensi, Cyrene, Parthemium, Beronice, Apollonia, Ptolomais, Adrumentum. In Italia, Roma Alba, Capua, Beneuentum, Sepontus, Neapolis, Tybur, Hostia Lunis. In Longobardia Mediolanum, Papia, Brixia, Verona, Rauēna, Mantua, Cremona. In Valeria, Aquileia. In Calabria Tarentū. Istæ sunt ciuitates Cisalpinæ, Colonia, Mangonciacū, Salzburch, Ratisbona, Herbipolis, Argentina, Basilæ, Treueris, Senones, Vesontium, Lugdunum, Rothomagus, Rhemis, Arelatum, Manna, Tarentasia, Ebredunum, Bituris, Turonis, Burdegala, Tholosa, Narbona. In Hispania sunt Pampilo, Osca Barcinona, Terracona, Tortosa, Carthago,

Hyp-

Hyppus, Megala, Cæsarea, Leptis, Bissantium, Disphea, Duodecim Alexandriæ, Alexandria Bucephala, Alexãdria Montuosã, Alexandria apud Porum, Alexandria in Scythia, Alexandria apud Babylonem, Alexandria in Ægypto, Alexandria apud Massagetas, Alexandria apud Orgalas, Alexandria apud Granicum, Alexandria apud Troadem, Alexandria iuxta Tigrim, Alexandria apud Sanctum. His igitur de situ terrarum breuiter expeditis, ad sequentia transeamus.

LIBER QVARTVS.

Per quæ sequens narratio currat.

CAPVT I.

SAne sciendum est quia tota ista series & porrectio temporis diuidẽda est in duos status veterem & nouum, & tria tempora, naturalis legis, & scriptæ, & gratiæ, & sex ætates, quarum prima est ab Adam vsque ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abrahã, Tertia ab Abraham vsque ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis vsq; ad aduentum Christi. Sexta ab aduentu Christi vsque ad finem mundi. Item quinque præcedentes ætates ab Adam vsque ad Christum per quatuor successiones diuidũtur. Prima successio Patriarcharũ fuit ab Adam vsque ad Moysen. Secunda iudicum, à Moyse vsque ad Dauid. Tertia regum, à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quarta sacerdotum à transmigratione Babylonis vsque ad Christum. Igitur per istarum quatuor successionum viros eximios ab Adam vsque ad Christum sermonem extendo, deinde ab aduentu Christi vsque ad tempora nostra, primum per Imperatores Romanorum, deinde per reges Francorum narrationem deduco.

De tribus temporibus & sex ætatibus.

Patriarchæ.

CAPVT II.

ADam, Seth, Enos, Caynam, Malaleel, Iarẽ, Enoch, Mathusalem, Lameth, Noe, Sem, Arphaxat, Sale, Heber, Falec, Ren, Saruch, Nachor, Thare, Abraham, Isaac, Iacob, Leui, Caath, Amram.

Iudices.

CAPVT III.

MOyses, Iosue, Othoniel, Aioth, Debora, Gedeon, Abimelech, Cola, Thair, Iepte, Abessam, Athialon, Lapdon, Samson, Hely, Samuel.

Reges.

CAPVT IV.

SAul, Dauid, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat, Ioram, Azarias, Athalia, Ioas, Amasias, Ozias, Ioathas, Achaz, Ezechias, Manasses, Amon, Iosias, Ioachath, Ioachim, Ioachin, Sedechias.

Pontifices.

CAPVT V.

IEsus, Ioachim, Eliasib, Iudas, Ioãnes, Symon iustus, Eleazarus, Manasses, Onias, qui & Menelaus, Alchimus, Iudas, Ionathas, Symon, Ioannes, Aristobolus, Alexander, Alexandria, Hircan⁹.

Historia ab Adam vsque ad Moysen.

CAPVT VI.

PArentes itaque primi præceptum obedientiæ transgressi de paradiso sunt eiecti, & in miseriam huius mundi proiecti. Cognouitque Adam vxorem suam, & genuit Caym, cuius posteri homines sunt vocati. Genuit Abel, quem Caym interfecit. Genuit & Seth, quem dominus Deus dedit pro Abel, cuius posteri filij Dei sunt vocati. Porro Seth genuit Enos, & Enos genuit Cay-

nam, & Cayna genuit Malaleel Malaleel genuit Iareth, & Iareth genuit Enoch qui translatus est, & Enoch, genuit Mathusalem, & Mathusalem genuit Lamech, & Lamech genuit Noe. His diebus Gygantes erant in terra, & omnis caro corruperat viam suam. Nam filii Dei ideſt illi qui erant de stirpe Seth, videntes filias hominum qui erant de genere Cayn quod essent pulchræ, miscētes sanctum cum profano, duxerunt eas vxores. Vnde iratus Deus, dixit quod deleret hominem, & omnem animam viuentem quam fecerat, propter hominē aquis Diluuii. Et inuenit gratiam Noe corā domino & iussu Dei fecit sibi Arcam in qua saluaretur ipse, & vxor eius, & tres filij eius, & vxores filiorum eius, & de animantibus mundis septena & septena, de immundis vero bina & bina. Igitur aquis Diluuij deleta est omnis anima viuens, exceptis his qui fuerunt in Arca. Peracto diluuio egressus est Noe de Arca cum omnibus filijs Noe, Sem, Cham, & Iaphet. Ab his disseminatum est omne genus humanum post diluuium super terrā. Sed antequam posteri eorum diuiderentur ab inuicem, inchoata est ab eis turris Babylonis, vbi confusum est labium eorum. Postquam autem diuisi sunt: filij Sem Meridianam partē Asyæ, ab ortu solis vsq; ad Phenices possederunt. Posteri Cham Meridianam partē, à Sydone vsque ad Gaditanum fretum. Filij Iaphet Septentrionalem partem Asiæ à monte Tauro, & omnem Europam vsque ad Oceanum Brittānicum nomina sua decem locis & gentibus relinquentes. De quibus adhuc quædam permanent vt ab Elam Elamite, ab Assur Assyrij: quædam vero mutata sunt, vt ab Indo fluuio Indi, ab Ægypto rege Ægyptij. Sem autem genuit Arphaxat, Arphaxat genuit Sale, & Sale genuit Heber, à quo Hebræi sunt vocati, in cuius familia primordialis illa, & cunctis communis lingua quæ Hebræa dicitur post confusionem remansit linguarum, Heber genuit Falech: in cuius tempore turris quæ dicitur Babel ædificatur, Falech genuit Ragan. Dij primum odorantur. Ragan genuit Saruch, & Saruch genuit Nachor, & Nachor genuit Thare, & Thare genuit Abraham, Zoroastes magicam reperit. Hunc Abraham cum iam cultus Idolorum ferueret vbique, Deus Chaldæa eduxit, & in terram Chanaam induxit, & ei quod eam semini suo daret promisit. Orta fame peregrinatus est Abrahā in Ægyptū, & inde locupletatus est reuersus. Denique præceptum diuinitus accepit: vt se cum sua sobole circumcideret. Abraham genuit Isaac, qui duxit vxorem Rebeccam de qua genuit Iacob & Esau. Postquam autem Iacob edulia lentis primogenita fratris sui obtinuit, & eum de benedictione patris supplantauit, ad Labam auunculum suum perrexit, & pro seruicio suo filias eius vxores accepit, & ex eis & ancillis earum, xij. Patriarchas procreauit. Multumque locupletatus in patriā reuersus patrem suum cum Esau fratre sepeliuit. Deinde Ioseph a fratribus in Ægyptum est venditus, & ibi miro Dei nutu sublimatus, eumque pater suus cum omni domo sua est secutus.

Filii Dei quinam sint & quæ filiæ hominum.

A B C D

Historia à Moyse vsque ad Iosue.

Caput VII.

MOrtuo autē Iacob, & Ioseph mortuo, multiplicati sunt filij Israel nimis, & surrexit alius rex in Ægypto qui ignorauit Ioseph, & cœpit affligere filios Israel in ædificatione Vrbiū Phyton & Rameses. Vidit autem Deus laborem eorum, & clamorem exaudiuit, & misit Moysen & Aaron, & eduxit eos de terra Ægypti, decem plagis Ægypto flagellata.

Prima rubens vnda, tabes, ranæque secunda.
Inde culex tristis: post musca nocitior istis.
Quinta pecus strauit, vesicas sexta creauit.

Pone

Pone subit grando, pro brucus dente nefando.

Nona tegit solem primam necat vltima prolem.

Sed quia scriptura à Moyse & deinceps, rerum summam non secundum patriarcharum generationem, sed secundū principium narrat successionem, generationem ipsius Moysi à Iacob ponem⁹, & sic deinde sub ipso, & sub sequentibus se Ducibus gesta summo tenus cōprehendemus. Iacob itaq; genuit Leui, & Leui genuit Caath, & Caath genuit Amram, & Amram genuit Moysen. Sub istius ducatu fecit Deus multa magnalia in Ægypto, in mari rubro, in deserto. Ægyptum namque supradictis plagis flagellauit, mare rubrum coram filiis Israel diuisit. In deserto aquas amaras dulcorauit, & Manna de cœlo pluit, qua filios Israel. xl. annis pauit, aquam de petra produxit, populū Amalech superauit, legem in mōte Oreb dedit, & Tabernaculum fœderis & Arcam testimonij fieri, & Aaron & filios eius in sacerdotium & clerum sibi consecrari iussit. His itaq; trāsactis, cum filij Israel Moyse duce columna præcedēte de monte recessissent, denuo dominus eorum eos coturnicum carnibus satiauit. Datam, & Abyron cōtra Moysen contendentes terra eos deglutiente damnauit, & virgam Aaron contra naturam frondere, florere, fructificare fecit, filios Israel murmurātes ignis celestis conflagratione puniuit, & ignitos serpētes eis inmisit, & eos à læsione eorum conspectu Eenei serpentis sanauit, eos quoque ad reditum xij. exploratorum annis xl. murmurantes in deserto detinuit. In quibus annis omnes illi murmuratores & increduli mortui sunt, etsi filij eorum iterum creuerunt, qui postea terram promissionis possederunt, og regem Basan, & Seon regem Amorreorum militantibus filijs Israel dominus deleuit, & Balach & populum eius strauit. Mortuus est autem Aaron in deserto, & sepultus in monte Or. A Completis quoque annis. xl. mortuus est Moyses in monte Abarimiu bente domino, & successit ei Iosue filius Num.

Historia à Iosue vsque ad Saul.

CAPVT VIII.

IOsue populum Dei in terrā permissionis induxit, & gentes Chananæorum, & reges xxx. & vnum in terra illa interfecit, & terram victori populo diuisit. Iosue successit Othoniel. Hic liberauit Israel de manu Cusanrathim B regis Mesopotamiæ, & quieuit terra xl. annis, Post hunc fuit Aiot de stirpe gemini, qui vtraque manu vtebatur pro dextera. Hic liberauit Israel de manu Eglon regis Moab. Cum enim ferret munera populi Israel regi Eglon cui tunc populus ille seruiebat (socijs cum reuerteretur dimissis) reuersus ad Eglon secreto eum interfecit, & congregato populo suo Moab expugnauit, & Israel liberauit. Post cuius mortē Delbora cum Baruch perrexit ad pugnam C contra Sysaram principem Iabin regis Asor, & perterruit dominus Sysarā corā Barach, & deiiliuit de curru suo & fugiens peruenit ad tentoriū Iabel, vxoris Abel Cinei, quæ cum operuisset eū pallio, tulit clauum, & dehxit in eius tempora, & mortuus est. Post Delbora surrexit Gedeō, qui liberauit Israel de manu Madian, & percussit Oreb, & Zeb, & Zebeæ, & Salmana. Proinde mortuo Gedeone, Abimelech quem peperat ei concubina sua de Sichen, interfecit omnes fratres suos. lxx. viros, excepto minimo Ionatha qui euasit. Constituerunque viri Sichem Principē Abimelech. Post hæc misit domin⁹ spiritū pessimum inter Abimelech & viros Sichem, & ipse multos ex illis interfecit, & tandem fragmine mole quod iecit mulier super caput eius excerebratus interiit. Post hunc surrexit Fola, & post Folam Iair, & post Iair Iepte. Denique Iepte liberauit Israel de manu

filiorum

filiorum Ammon. Cumq; iret ad bellū, vouit domino quod ei immolaret quid sibi primum reuertenti occurreret, si victoriam obtineret. Reuertentiq; occurrit vnica filia sua, qui immolauit eam, & votum quod stulte fecerat, stultius impleuit. Post Iepte fuit Abessan & post hunc Achialon, & post hūc Lapdon, & post hunc Samson. Hic Leonem interfecit, vxorem de thānata accepit. Segetes Philistinorum caudis vulpium iunctis, facibus accensis succendit. Mille viros mandibula Asini strauit, portas Gazi super montem portauit. Tandem autem Dalide mulieri quod in capillis tantam fortitudinem haberet aperuit, & ipsa rasis capillis eius, Philisteis eum tradidit, qui eruentes oculos eius molere eum fecerunt. Cumque creuissent capilli eius & coram Philisteis conuiuia celebrantibus luderet, concussis columnis domus eos qui in ea erant occidit, & ipse occubuit. Samson succedit Heli. Samuel propheta claruit, Arca capitur Ophni & Phinees sacerdotes occiduntur. Deniq; Heli audito quod capta esset Arca domini: cecidit retro de sella, & fractis ceruicibus mortuus est. Et percussit dominus Philisteos in secretiori parte natium, & nascebantur mures. Qua plaga coacti, remiserunt Arcam Dei. Heli successit Samuel.

A

B

C

Historia à Saul vsq; ad Ezechiam.

CAPVT IX.

CVm autem senuisset Samuel, petierunt filii Israel regem, quod domino displicuit. Dedit eis tamen regem Saul filium Cis, qui bonum habens initium defendit Israel, sed finem malum habuit, quia domino in bello quod fecit contra Amalech inobediens fuit. Reprobatus itaque à spiritu malo vexabatur. Vnctus est autem Dauid pro eo in regem. Post hæc ductus est Dauid in domum Saul, & quandocunque arripiebat spiritus domini malus Saul, psallebat Dauid cythara, & leuius habebat. Postquam Dauid percussit Philisteum, amouit eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille viros. Ionathas vero filius Saul dilexit Dauid quasi animam suam. Cumque Saul Dauid suspectum haberet de regno, tetendit ei multas insidias vt interficeret. Deniq; Dauid fugit ad Achis regem Geth. Mortuo autem Saul ascendit Dauid in Hebron, & regnauit ibi super tribum Iuda. Deinde post mortem Abner regnauit sup oēm Israel. Gad, Nathan, & Asaph prophetauerunt. Porro tempore quo regnauit Dauid quadraginta anni sunt, post Dauid regnauit Salomon filius eius. Hic ædificauit templum domini, qui bonum quidem initium, sed finem habuit non bonum, quia Deos coluit alienos: Vnde iratus dominus scidit regnū de manu filij eius Roboā, & tradidit illud seruo eius Ieroboam. Cum enim postularet populus vt eis alleuiaret iugum patris sui. Respondit ei dure. Constituerunt; decem Tribus regem sibi Ieroboam filium Nabath. Porro Ieroboam populum idolorum cultu contaminauit, Cucurrit autē regnum Israel per annos, ccc. & xl. & per reges decem & nouem, quorū ista sunt nomina. Ieroboam. Ionadab. Baasa. Ela. Zambri. Amri. Achab. Ochozias. Ioram. Ioatha. Ioas. Ieroboam. Zacharias. Sellum. Manahen Facea. Facex. Osex. In diebus Osex regis Israel, & in diebus Ezechiæ regis Iuda transtulit Salmanasar rex Assyriorum decem tribus, & posuit in vrbibus Medorum, & introduxit Cuseos in Samariam. Isti sunt Samaritani quibus non coutebantur Iudæi. Igitur post Salomonem regnauit in Iudea Roboam, & post Roboam Abia. Hic ambulauit in peccatis patris sui, post Abiam regnauit Asa. Cor autem Asa erat rectum cum Deo, & bellum habuit cum Baasa rege Israel. Quo mortuo regnauit Iosaphat. Hic fecit quod rectum fuit coram domino, & perrexit ad bellum cum Achab contra regem Siriæ. His diebus prophetauit Helias. Post Iosaphat

D

saphat regnauit Ioram, ambulauitque A in viis regū Israel. In diebus eius recessit. Edom, ne esset sub Iuda. Tunc recessit & Lobna, & dormiuit Ioram cum patribus suis, & regnauit Azarias filius Athaliæ pro eo. Descendit autem Azarias inuisere Ioram regem Israel, quem vulnerauerant Syri, & occidit ambos Iehu. Porro Athalia fuit filia Amri regis Israel, quæ videns mortuum filium suum esse, interfecit omne semen regiū. Tulit autē soror Azariæ, & seruauit eū sex annis, quibus regnauit Athalia sup terram. Anno vero vij. cōuocauit Ioiada sacerdos centuriones, & ostendit eis filium regis, constitueruntq; regem, & Athaliam interfecerunt. In diebus eius voluit rex Syriæ pugnare contra Hierusalem, deditq; Ioas ei ea quæ obtulerūt patres eius in thesauros domini, & recessit. Denique serui Ioas interfecerunt eum, & regnauit Amasias filius eius pro eo. Iste prouocauit Ioas regem Israel ad bellum. Et fugit Amasias, & ascendit Ioas rex Israel in Hierusalem, & tulit inde aurum, & vasa aurea quæ inuenta fuerunt in domo dñi. Facta ē aūt C coniuratio contra Amasiam & interfectus est in Lachis, & regnauit Ozias filius eius pro eo. Porro instante igni solennitate induit se Ozias veste sacerdotali, & intrauit in templū oblaturus incensum, statimq; lepra percussus est. Vnde postmodum extra vrbem vitā egit p. ignatam, Ioatha filio eius regni negocia procurante. Olimpias à Græcis instituitur. Mortuo proinde Ozia regnauit Ioathas filius eius p eo. Ædificauit aūt Ioathas portam domus domini, quę speciosa vocabatur. Romulus nascitur. Defuncto Ioatha regnauit Achaz filius eius pro eo. In diebus illis ascendit Rasin rex Syriæ, & Facee filius Romelię ad prœliandum contra Hierusalē & conduxit Achat Teglatphalasar regem Assyriorum, qui interfecit Rasin & liberauit Achat. Roma conditur. Mortuus est autem Achat, & regnauit Ezechias filius eius pro eo.

Hystoria ab Ezechia vsque ad reditum de Babylonia.

CAPVT X.

IN diebus Ezechiæ conatus est Sennacherib transferre Iudam, sed non permisit eum dominus. Percussit autem in castris assyriorum. 100. octoginta quinque millia virorum. Post hæc interfecerunt Sennacherib filii sui in tēplo Dei sui. Post Ezechiam regnauit Manasses filius eius, fecitque malum iuxta ritum gentium, & adorauit omB nem militiam cæli, & trāsduxit filium suum per ignem, & fecit malum super omnes reges qui fuerunt ante eum in Hierusalem. Locutusque est dominus p manum seruorum suorum prophetarum dicens. *Quia fecit Manasses abominationes istas, delebo Hierusalem, & tradam eam in manus inimicorum eius.* Mortuo Manasse, regnauit Amon filius eius pro eo. Hic ambulauit in via patris sui, & interfecerunt eum serui sui, regnauitque Iosias pro eo. Ambulauit Iosias in via Dauid patris sui, & non declinauit ab ea ad dexteram vel ad sinistram, & fecit mundari templum, & celebrari Phasæ, quale non fuit à diebus Iudicum vsque ad tempus illud. Destruxit quoque altare quod fecerat Ieroboam in Bethel, & combusit in eo ossa sacerdotum qui obtulerant super illud incensum. Verumtamen non est auersus à furore suo dominus, quod locutus est super Iudam. Iosias denique congressus cum Nechao rege Ægypti, occisus D est in campo macedo, & regnauit Ioachat tribus mensibus. Quibus vix expletis, memoratus Nechao cœpit eum & duxit in Ægyptum, & constituit regem pro eo Eliachim filium Iosiæ quem vocauit Ioachim. Condemnauit etiam Iudam centum talentis argenti, & talēto auri. Anno quoque Ioachim nono venit Nabuchodonosor in Hierusalem, & exegit ab eo tributum quod Ægyptio regi soluere solebat. Quod ille tribus annis reddere non erubuit. Tertio

4. Reg. 22. Ierem. 15.

anno audiens Ægyptios contra Babyloniam dimicaturos, soluere distulit. Vnde sicut rebellem eum Nabuchodonosor interfecit, & tria millia virorum de Iuda captiuos duxit, & constituit p eo regem Ioachim, qui Iechonias nominatur. Quem Iechoniam non multis interiectis diebus obsedit, & venientem sibi obuiam cum matre & quibusdam de populo cœpit, & in Babylonem duxit, & constituit pro eo Sedechiam patruū eius. Sed & hic Sedechias non multo post contra Nabuchodonosor rebellare cœpit, & tunc secundo reuersus Nabuchodonosor duxit eum in Babyloniam captiuum, & murum ciuitatis euertit & templum exussit, & vasa sancta asportauit, & posuit in templo dei sui. Vixitque Nabuchodonosor post euersionem templi XXV. annis & hoc decedente, regnauit Euilmerodach, & post hunc Balthasar. Quo regnante completi sunt anni LXX. quibus prophetauerat Hieremias Iudæorum captiuitatem esse soluendam. Igitur his diebus Cyrus Babyloniam expugnauit, & Iudæorum captiuitatem relaxauit, sicut scriptum est in illo libro Esdræ pphetæ, in anno primo Cyri regis Persarum, & trāsduxit vocem in vniuerso regno suo etiam per scripturā dicens. Omnia regna mundi dedit mihi Deus cœli, & ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Hierusalem. Quis in vobis est de vniuerso populo eius? Sit dominus Deus eius cum eo, & ascendat.

2. Esd. 1.

Historia ab Ezechia vsque ad reditum de Babylonia.

CAPVT XI.

CYrus igitur relaxata Hebræorum captiuitate, ferme quinquaginta millia hominum regredi in Iudæam p̄misit. Iosedech quoq; de genere Aaron sacerdotem qui fuit cum patribus abductus redire mandauit, vt ritus veteris solennitatis per assueti sacerdotis scientiam reformaretur. Cui⁹ filius Iesus post cum populum rexit. Itaque per summos sacerdotes post reuersionem de Babylone, rerum summa agebatur. Illi autem qui venerunt de Babylone, statim fundauerunt templum, & fundato templo obtulerunt sacrificium. Steteruntque sacerdotes in ornatu suo, & Leuitæ, & laudabant dominum Israel, & facta est lætitia magna in populo. Mortuo proinde Cyro rege Persarum, obtulerunt Samaritæ accusationem aduersus Iudæos, ad filium eius qui Cambises, & Assuerus, & Artaxerxes est nominatus. Intermissum est igitur opus donec consummaretur in Dario annus secundus regni eius. Et huius Darij anno secundo obtinente facultate Zorobabel Iudæorum duce completa est ædificatio templi, quadragesimo & sexto anno postquam cœpit ædificari. Vnde Iudæi domino in Euangelico sermone dixisse referuntur. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum illud &c. Dario succesit Xerses filius eius. Cuius regni anno. vij. Esdras scriba legis Dei ascendit de Babylone Ægypti referens ad domum domini pecunias sacras, argenti talenta, 650. & vasa aurea talentorum. 100. & vasa aurea talentorum. XX. qui & celebrauit solennitatem Scenophegiæ. Remeauit etiam Neemias ipsius regis Pincerna de Susis castro: anno eiusdem XX. qui muros ciuitatis ædificauit. Præfatus etiam Esdras Bibliothecam veteris testamenti post incensam legem à Chaldæis diuino afflatus spiritu reparauit, cuncta legis, ac prophetarum volumina quæ fuerant à gentibus corrupta correxit, totumque vetus testamentum in xxij libros constituit, vt tot libri essent in lege, quot habebant & litteræ. Neemias quoque misit nepotes sacerdotum illorum, qui in transmigratione sacrum ignem in puteo sicco tutauerant. At illi non inuenerunt ignem, sed aquam crassam, quam

Iacob. 2.

quam iussit Neemias aspergi super ligna, & holocausta: & accensus est ignis ex illa aqua, & mirati sunt omnes. Tabernaculum vero fœderis, & Arca, & altare incensi, quæ Hieremias propheta in monte Abarim abscondit, in eodem monte sunt vsque in præsentem diem. Porro Iesu successit Ioachim, & Ioachim Helyasib, & Helyasib Iudas, & Iudæ Ioannes, & Ioanni Iaddus. Denique Iaddi temporibus Alexander Magnus regem aggressus Persarum expugnare, mandauit Iaddo vt fidelitatem, quam Dario regi Persarum fecerat, & eo vsque seruauerat, ipse deinceps obseruaret. Respondit Iaddus Dario fidem se iurasse, & hoc donec ille viueret, nequaquam facere posse. Vnde iratus Alexander, comminatus est quod vrbem Hierusalem subuerteret. Ex tunc itaque Iaddus & conuocato populo & clero intimauit eis rem. Oblatum est sacrificium, & preces fusæ ad dominum. Quibus peractis Pontifex omnes dimisit & ipse solus remansit, statimque sopore depressus vidit visionem, dictumque est sibi. Ne timeas Alexandrum, sed induens veste sacra, & sacerdotes induantur stolis suis, & cum venerit exibitis, & suscipietis eum cum honore. Nihil enim mali vobis facturus est Alexander. Interea Magnus Alexander magnis viribus Hierosolymam properabat. Cumque appropinquaret ciuitati exiuit Pontifex cum omni populo & clero. Æstimabant Alexandrum quod eos statim interficeret, & vrbem deleret. Sed cum vidisset summum Pontificem statim illi Deus cor mutauit, & summum Pontificem salutauit: Mirati sunt omnes Alexandri milites vehementer. Cumque regem de hac re interrogare dubitarent, vnus qui illi erat familiariorum, interrogauit eum dicens: Quare rex istum præ omnibus salutasti? Respondit rex. Cum essem adhuc in terra mea, vidi istum in somnis dicentem mihi, quod regnum possem obtinere Persarum. Ideo eum præ omnibus salutaui. Summus itaque Pontifex cum Pompa cleri & frequentia populi regem ad templum deduxit: oblatumque est pro eo sacrificium. Denique recedens Alexander promisit quod locum illum deinceps diligeret, honoraret, & exaltaret. Porro Iaddo successit Onias, & Oniæ Symon iustus, & Symoni iusto Eleazarus. Iste misit septuaginta interpretes Ptolomæo Philadelpho, qui secundus post Alexandrum regnauit in Ægypto. Eleazaro successit Manasses, & Manassi Onias, & Oniæ Symon, & Symoni Onias. Cui frater eius Iesus, qui & Iason eripere sacerdotium cupiens, cœpit Iudaicæ legis iura non in occulto violare, sed palam omnibus videntibus destruere, quasi sacerdotium quod affectabat cum iure habere non posset, scelere consequi valeret. Ausus est enim sub ipsa templi arce Gymnasium construere, & optimos quosque ephebum in lupanaribus ponere eosque qui erant Hierosolymis Antiochenos scribere, sed hoc impij & non sacerdotis Iasonis nefarium, & inauditum scelus, vltio diuina consecuta est. In leges quippe diuinas impie agere, non cedit impune. Vnde post triennium ipse Iason qui iura violauerat Dei, & proprium germanum vi captiuauerat, iussu regis Antiochi expulsus est in Anamanitidem regionem, & Menelaus quidem de tribu Beniamin sacerdotium obtinuit. Vnde huius Menelai factione Onias pius Pontifex interemptus est per quendam regis suffectum Andronicum. Inde multo post Menelaus motus est sacerdotio, succedente sibi fratre Lysimacho. Sed cum nec sic desisteret malis, tandem postmodum deiectus de turri quinquaginta cubitorum infelicem expirauit animam. Lysimachus quoque iam multo templi auro exportato, plebeio concursu secus ærarium lapidatus interiit. Post hæc Antiochus rex Syriæ ascendens Hierosolymam intrauit

intrauit in sanctuarium cum superbia, & tulit altare aureum, & candelabrum, mensam propositionis, & velum, & cætera templi ornamenta, & abiit. Deinde vero præcepit omnibus regni sui gentibus vt esset vnus populus, & prohibuit in templo domini fieri holocausta, & Iudæos escis coinquinari immundis.

Hystoria à Iuda vsque ad Christum.

CAPVT XIII.

IN diebus illis Iudas Machabæus secesserat in desertum, & ibi inter feras vitam cum suis agebat, ne particeps esset cõinquinationis. Sed quamuis pauci essent qui cum eo erant, ita tamen duces regis Antiochi bellis contriuerunt, vt & templum quod erat Hierosolymis recuperarent, leges quæ erant abolitæ eorum fælici pertinacia restituerent. Mortuo denique Antiocho regnauit Demetrius, ad quẽ accessit sceleratissimus Alcimus & cœpit regem flammare aduersus Iudam. Dicebat enim regi. Iudas & qui cum eo sunt bella nutriunt, nec patiuntur regnũ esse quietum. Vnde ego fraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) veni ad te, primum quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundo autem ciuibus consulens. Tunc misit rex Hierosolymam Nicanorem, vt & Iudam comprehenderet, & Alcimum summũ sacerdotem constitueret. Alcimus autem beluæ animum gerens, cum venisset Hierosolymam iussit destrui muros domus sanctæ interioris. Sed horum omnium pœnas miser diu vitare nõ potuit. Subito enim occlusum est os eius & loqui non potuit, sed dissolutus paralisi miserabiliter expirauit. Sicq; deficientibus sacerdotibus de genere Aaron, & Iuda Machabeo pro patriæ legibus decertante, sorte bellica iam defuncto, Ionatha frater eius adeptus est principatum Iudæorum, simulque sacerdotium. Porro gesta Iudæ & fratrũ eius quia multa sunt valde, & in libris Machabeorum scripta continentur, nolui præsenti breuitati inserere. Ionathæ vero Simon frater eius successit. Post Simonem autem peruenit sacerdotium ad Ioannem filium eius, qui aduersus Hyrcanos dimicans Hyrcani nomen accepit. Ioanni Hyrcano successit Aristobolus. Aristobolus autem factus est rex & sacerdos. Et Aristobolo successit rex pariter & sacerdos Alexander. Alexander vero moriens reliquit superstites filios duos: Aristobolum & Hyrcanum. Sed donec adolescerent pueri, Alexandriam coniugem suam temperamẽto regali præesse voluit, simul arbitram statuens cuinam potissimum sacerdotium committeret. Illa Hyrcanum patri in sacerdotio substituit propter senioris ætatis prærogatiuam, Aristobolo fratri nihil publicorum committens officiorũ. Post Alexãdræ mortem Aristobolus inuasit regnum, & demũ Hyrcanus sacerdotium ei dimisit. Postea vero idem Hyrcanus Antipatro patre Herodis primum ad Arabiæ regẽ se contulit facti pœnitens, ac demum Pompeio Romanorũ duci qui in Syria Tygranem regem debellaturus aduenerat, quærimoniam detulit. Qua occasione idem Pompeius consul Romanorum vrbem Hierosolymã expugnauit, & templum polluit, & Aristobolũ Pontificem vinctum cum liberis Romam misit. Hyrcani vero pontificatũ reliquit, & memoratum Antipatrum procuratorem totius regni constituit. Sicque deinceps gens Iudæorum tributaria Romano imperio facta est, & ita sicut dictum est, Hyrcanus & Aristobolus fratres inter se dimicantes primi occasionem præbuere Romanis vt Iudæam inuaderent.

De Herode & genere eius.

CAPVT XIV.

PRædicti Hyrcani Pontificis tẽpore, quidam latrunculi ab Hierosolymis egressi

egressi circa Ascalonem prædas egerunt, A vbi inter cæteros captiuos Antipater quidam iuuenis cuiusdam Herodis genere Idumæi, qui in Ascalone templi Apollinis sacerdos extitit filius, Hierosolymam captiuus ductus est. Hic itaque Antipater in domo Hyrcani aliquot annis seruiens, industria, ac probitate spectabilis, eidem Hyrcano domino suo gratiosus extitit, in tantũ vt ei vniuersam domum suam regendam committeret. Antipater autem antiquæ gratiæ non immemor, erga Hyrcanum benignus extitit, tantaque modestia iniunctum officium exercuit, vt tam Iudæis quam Romanis complaceret. Genuit autem filium Herodem nomine, qui post mortem patris, tum merito propriæ virtutis, tum etiam gratia paternæ deuotionis à Romanis coronam accepit. Qui cum irrepsisset contra ius & fas Iudaicæ gentis in honorem indebitum, cœpit in sacerdotium indignissimos & ignobiles quosque substituere, quos & voluntas, aut casus dedisset. Vestem quoque summi Pontificis occlusam sub C suo tenebat signaculo, nec vnquã eius vsum, potestatemue permisit Pontificibus sui temporis, & vt suam sobolem regio Iudæorum generi commisceret, abiecta Doside vxore quam priuatus acceperat, copulauit sibi Mariannam regis Aristoboli filiam, Hyrcani neptem summi Pontificis Iudæorum. Sed huius mulieris expetita societas sicut post declarabitur, eius potentiam potius inclinauit quam extulit, & domesticis affecit doloribus. Nam dum sequitur nobilitatem, incidit in perturbationem, D quasi domus propria non conueniret. Verum vnctione legitima Iudaica gentis cessante: imminebat secundum sermonem propheticum expectatio gentium dominus noster Iesus Christus. Qui verus rex & sacerdos, de regum atque Pontificum genere carnem assumens venit, mundo salutarem afferens fidem, in qua populum gentilem atque Iudaicum sanctificando, sibi connecteret & vniret. Natus est autem [illegible] natissima distributione anno numerati regis Herodis XXXI. qui est secundum Hebræos ab origine mundi annus quater millesimus & quinquagesimus primus. Porro sic beatus Maximus in sermone de Pascha testatur, & quemadmodum Græci calculatores computant, est quinquies millesimus quadragesimus septimus.

TRACTATVS DE POTESTATE LIGANDI ET SOLUENDI.

CAPVT I.

QVodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Quæritis à me vtrum hæc ligandi & soluendi potestas quæ Petro Apostolo in his verbis datur, eadem sit quæ alibi omnibus Apostolis, & in ipsis omnibus eorum vicariis in commune concedit, cum dicitur. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Dicitis namque quia de pietate ligandi atq; soluendi, remittendi & retinendi peccata, similiter & de clauibus regni cœlorum diuersi diuersa sentiunt, & alii alio modo, & aliter exponunt. Quæritis itaque vtrum nam apostoli, eorumque vicarii potestatem in illis dominicis verbis acceperunt, vt homines à debito æternæ damnationis absoluere possint. Sunt nãq; (vt dicitis) qui hoc affirmant, sunt similiter & alii qui hoc ipsum negant. Vnde & adhuc opponendo quæritis, & quærendo opponitis, si sacerdotibus datum est homines ab æternæ damnationis debito posse soluere, nunquid & eodem debito aliquos posse ligare? Ecce duo veniunt ad sacerdotẽ, vnus crimine obduratus & eo ipso ligatus, alius veraciter iustus, & eo ipso solutus, nunquid

Matth. 16.

Ioan. 20.

quid potest vel ligatum soluere, vel solutum ligare? Nam non est solutio nisi eius qui prius ligatus fuerat, nec ligatio nisi eius qui prius solutus erat. Item ecce duo criminosi veniunt ad sacerdotem, vnus vere pœnitens, alter omnino impœnitens: nunquid potest quæso impœnitentis peccata remittere, & vere pœnitentis pro voto retinere?

CAPVT II.

De duplici obligatione, qua peccator peccando incurrit.

IN primis itaq; notandum quod peccatorum obligatio contideratur circa duo. Alia est eius illa obligatio per quã homo obligatur ad culpam, & alia est illa per quam obligatur ad pœnam. In vno obligatur vinculo captiuitatis. In altero vero obligatur debito damnationis. Si enim homo in aliquod graue peccatum ceciderit, iam non est in eius potestate vt per semetipsum resurgere possit: per semetipsum potest à domino recedere, sed per semetipsum non potest ad ipsum redire. Est siquidem secundum psalmistam. *Spiritus vadens & non rediens.* Vnde & illud eiusdem psalmistæ. *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum.* Hinc est quod obligatio culpæ dicitur mors animæ, quia sicut per mortem exteriorem corpus restringitur ab operibus quæ sunt ad vitam, sic anima per obligationem culpæ mortificatur ad opera quæ sunt ad vitam æternam. Sed homo semel vinctus atque captiuatus vtinam teneretur ad solam captiuitatem, sed quod miserrimum est tenetur etiã ad peccandi seruitutem. Nam qui facit peccatum seruus est peccati. Vnde fit vt quotidianas vsuras exoluat, & reatus sui debitum quotidie augescat. Inde est illa promissio, quam habetis in Psalmo. *Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum.* Culpæ itaque obligatio versatur circa duo. In vno accenditur vinculum captiuitatis, in alio debitum seruitutis. Ecce de obligatione culpæ. Nunc autem videamus de obligatione pœnæ.

Psal. 77. Psal 1.

Obligatio culpæ mors animæ.

Psal. 7.

CAPVT III.

AD cumulum namq; miseriæ tenetur prævaricator merito prævaricationis suæ non solum vinctus ad culpam, verum etiam addictus ad pœnam. Eo ipso siquidem quo illud committit quod quantum in se est in æternũ corrigere non potsit, & in ipsius iniuriã qui in æternum viuit, eo ipso inquam æternæ damnationis debitum incurrit. Damnatio autẽ æterna in sacra scriptura dicitur: *Mors secũda*, nam sicut ex obligatione culpæ retrahitur anima à beneplacito diuino, sic ex inflictione damnationis æternę alienatur anima ab omni beneplacito proprio. Hominem autem eiusmodi vinculis obligatum solus ille soluere potest qui vere omnipotens est, & omnia potest. Quæ autem apud homines impossibilia sunt, possibilia sunt apud Deum. Nullum namque cor tam lapideum, tam durum, vel obstinatum quod dominus statim cum voluerit ad veram pœnitentiã emollire non possit. Hinc est illud vtiq; beati Ioan. Baptistæ. *Potens est dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Quando ergo ille qui omnia potest prævaricatorem ad verã pœnitentiam compungit, quid aliud quæso quam perpetualem culpam, & eo ipso perpetualem pœnam terminabilem facit? Sic vtiq; fit transit pœna in pœnã, æterna in transitoriam, & qui prius tenebatur debito damnationis, modo iã tenetur debito expiationis. Ecce habetis quod pœnæ obligatio versatur circa duo. Aliud namq; est debitum damnationis, & longe aliud debitum expiationis. Ecce iam aperte tenemus sicut ex superioribus cognouimꝰ quod duo cõsiderantur circa obligationem culpæ, duo similiter circa obligationẽ pœnæ. Nam in culpæ obligatione (vt dictũ est) inuenis vinculũ captiuitatis, & vinculum seruitutis. Ex vinculo captiuitatis illaqueatur ne redeat ad faciendũ bonum, ex vinculo seruitutis attrahitur, & exagitatur ad augendum malum. Vtrumq; autem ad damnationis augmẽtum.

Apoc. 20. & 21.

Deus quæcunq; vult potest emollire.

Matth. 3. & Luc. 3.

Debitum damnationis & expiationis. In culpa duo considerantur, similiter in pœna obligatione.

tum. Similiter in obligatione pœnæ cõ- A ad rumpendũ difficilis eo ipso disrumpitur, quo anima peccatrix ab eo qui omnia potest ad veram pœnitentiam compungitur. Præuaricator itaq; sub vno eodemque tempore soluitur à culpæ obligatione, & à debito damnationis æternæ. Ex eo enim quod eius culpæ finem accepit, simul & illud obtinuit vt eius pœna finem accipere posset, & pœna æterna in pœnam transitoriam transiret. Hinc est quod propheta Dauid vere pœnitens & dicens: *Peccaui*, id 2. Reg. 13. B statim ex prophetico oraculo accepit responsi, *Dominus quoque transtulit peccatum tuũ*. Statim namque ad veram pœnitentiã transit pœna in pœnam, æterna in transitoriam, non purgatoria in purgatoriam. Hinc est prophetica illa tam vera quã nota sententia: *Quacumq; hora ingemuerit peccator, saluus erit.* Ezech. 33. Sub eo namque tempore quo salubriter ingemuit, causam veraciter obtinuit per quam saluari possit, si sub eodem momẽto de medio sublatus fuerit. In eandem sententiam currere videtur quod C per psalmistam dicitur. *Dixi confitebor* Psal. 31. *aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Ex hac prophetica sententia datur intelligi q̃ ad veram contritionem & confessionem cordis remittitur iniquitas vera citer pœnitentis. Notandum diligenter quod non dicit: tu remisisti peccatum meum, sed impietatem peccati mei. Quod enim iniquitatis est & impietatis, & proculdubio æternam pœnam merebatur, statim ad veram pœnitentis animæ contritionem remittitur, D quamuis quod imputritatis est in eius peccato postmodum per transitoriam pœnam purgetur. Quid enim aliud intelligitur nomine impietatis quam specialis iniuria creatoris? Ab ipso enim sumus, ab ipso habemus quicquid boni habemus. Quid ergo magis impium? quid potest esse magis iniuriosum quã contra tantæ pietatis dominũ, & eum qui viuit in æternũ illud improbe committere, quod quantum in te est, non

Impietatis nomine intelligitur specialis iniuria creatoris.

possis

Animus in crimen cõsentiens triplici funiculo ligatur.

CAPVT IV.

Duplex solutio.

SIcut itaque est gemina obligatio, sic absque dubio est gemina solutio. Primam autem solutionem facit dominus semper per semetipsum, secundam vero quandoque per se solum, quandoq; per ministrum suum. Obligationem namq; culpæ solus dominus solet & valet dissoluere, operatur eam tamen quandoq; cum nonnulla ministrorũ suorum cooperatione. Hæc tamen cooperatio nõ solet esse tantummodo sacerdotum, verum etiam aliorum. Nec hanc quidem cooperandi gratiã aliqui habent in potestate, sed modo isti, modo illi accipiunt, vel nõ accipiunt pro diuina dispensatione. Soli autẽ sacerdotes licentiam quam in ligando & soluendo diuinitus acceperunt habent in potestate, & possunt eam prout ratio dictauerit omni tempore exercere. Notandum autem q̃ sub vno eodemq; momento ad consensum criminis consentientis animus triplici funiculo astringitur, & vinculis captiuitatis seruitutis dãnationis quãtum in se solo est insolubiliter ligatur. Scimus namque quia funiculus triplex difficile rumpitur. Vere & absque dubio ad rumpendũ difficilis est, qui nisi ab ipso solo qui est trinus & vnus disrũpi nõ potest. Hic autẽ funiculus triplex

posis in æternum corrigere? Impietas itaq; peccati tunc veraciter remittitur, quando ad veram prævaricatricis animæ pœnitentiam creatoris iniuria indulgetur, & cui æterna pœna debebatur, purgatoria sola & transitoria multatur. Notandũ autem hoc loco quod infideles & criminosi baptisma cum fide suscipientes sic absoluuntur debito damnationis, vt non teneantur debito expiationis. Fideles vero & criminosi post lapsum vere pœnitentes sic absoluuntur debito damnationis, vt tamen teneantur sub debito expiationis.

A

B

Caput V.

Qua & qualis sit vera pœnitentia.

VEra pœnitẽtia est abominatio peccati cum voto cauendi, confitendi, satisfaciẽdi. Quatuor namque ista debet habere pœnitentia vera. Duo ex his nos docet conscientia propria, reliqua duo doctrina authentica. Quem enim propria conscientia non doceat, quod accepta iniuria nec homo ab alio quam ab homine pacari valeat, nisi eum de illata iniuria pœnitere & iterare nolle cõfidat. De remedio autem confitendi est illud beati Iacobi Apostoli, *Confitemini* (inquit) *alterutrum peccata vestra.* De exhibenda autem digna satisfactione habet illud Ioan. Baptistæ. *Facite* (inquit) *dignos fructus pœnitentiæ.* Prævaricator itaque & pœnitens debito confitendi & satisfaciendi tenetur quam diu diuinitus tempus & oportunitas ei in hoc ipsum conceditur. Æget ergo sacerdotis absolutione quamdiu datur hoc posse. Solus namque ille sub hac conditione non tenetur, cui exequendi facultas diuinitus denegatur. Ea quæ hucusque iam diximus idcirco prælocuti sumus, vt plenius intelligamus in liberatione, & absolutione peccatorum quid dominus faciat per seipsum solum, quid per se simul & ministrum suum, quid aliquando per ministrum suum solum. Nunc itaq; illi considerationi diligentius insistamus, propter quod totum negotium suscepimus.

C

D

Iacob 5.

Luc. 3.

Caput VI.

SCiendum itaque quod sacerdotalis illa potestas ligandi atque soluendi maxime versatur circa geminum modum expiandi. Expiandi siquidem modus consistit in duobus. Nam quia nullum peccatum impunitum, oportet vt expietur aut in hac vita iuxta arbitriũ sacerdotis per dignum pœnitentiæ fructum, aut in vita futura iuxta diuinum arbitrium per ignem purgatoriũ. Habet itaque peccatrix anima à solo damnationis debito relaxata, & adhuc debito expiationis obnoxia, habet inquam & quomodo per sacerdotale officium possit vtiliter ligari, & vnde egeat misericorditer absolui. Vere namque pœnitens libenter subit iudicium humanum vt merito euadere possit iudicium diuinum. Ligatur ergo per sacerdotem debito dignæ satisfactionis, & absoluitur ab illo quod ignem meretur debito futuræ purgationis. Eo ipso nãque quo deuote suscipit sententiam humanam, meretur euadere sententiam diuinam. Ecce quomodo habes quod sub vno eodemque tempore homo soluitur atque ligatur. De hac ligandi atq; soluendi potestate à domino dictũ intellige. *Quodcunque ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris, &c.* Notandum autem quod quemadmodum in diuina solutione transit pœna in pœnã, æterna in transitoriam, sic in sacerdotali absolutione transfertur sententia in sententiam, diuina in humanam. Vtrobiq; ergo peccator soluitur, vtrobique ligatur, sedibi absolutio est causa obligationis, hic econuerso obligatio est causa absolutionis. Hinc est quod cum ad Petrum dicitur, *Quodcunque solueris super terram erit solutum & in cœlis*, præmittitur, *Quodcunque ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis.* Nam (vti iam diximus) eo ipso in posterum absoluitur à debito debitæ animaduersionis, quod hic interim ab homine ligatur debito præsentis satisfactionis.

Matth. 16.

Ibidem.

Ad hanc

Duo sunt modus consistit in duobus.

Quid prosit subire iudicium humanum.

Ad hanc soluendi potestatem & illud pertinere videtur quod à domino Apostolis omnibus, & in ipsis omnibus eorum vicariis dicitur. *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis.* Quid enim est peccata remittere nisi districtionis sententiam quæ peccatis debetur relaxando absoluere, & absoluendo relaxare? Et quid est peccata retinere nisi non vere pœnitẽtes nolle absoluere? Multi enim confitentium absolutionem quærunt, qui tamen crimina ex toto desererenolunt. Multi cautelã de futuro promittunt, sed satisfacere nolunt. Eiusmodi omnes eo quod vere nõ pœnitent proculdubio absolui non debent. Hoc est enim vere pœnitere, de præterita præuaricatione dolere cum firmo proposito confitendi, satisfaciendi, & cum omni cautela cauendi. In hunc modum pœnitentes merito debent absolui. Alioquin sine absolutione remitti, & hoc est peccata retineri.

Ioan. 20.

Quid sit peccata remittere?

Caput VII.

ECce ex his quæ iam diximus manifeste intelligere poterimus in resolutione peccatorum quid dominus faciat per semetipsum, quid per ministrum suum, quid vero per se simul & officio ministrorum. Per semetipsum sane soluit vinculum obdurationis, per se simul & ministrum suum. debitum æternæ damnationis, per ministrum vero debitum futuræ purgationis. Primæ namque resolutionis potestatem sibi soli reseruauit. Secundam vero resolutionem per se simul & ministrum facit. Tertiam autem dominus non tam per seipsum quam per ministrum suum facere consueuit. Recte quidem dicitur quod dominus vere pœnitentem à vinculo damnationis absoluit, recte nihilominus quod sacerdos hoc facit. Et dominus quidem ad confessionem cordis, & sacerdos ad confessionem oris. Sola enim cordis confessio pœnitenti ad salutem animæ sufficit veraciter, cum articulus necessitatis oris confessionem & sacerdotis absolutionem excludit, vnde rectè dicimus quod tunc dominus absoluit. Sed quoniam oris confessio. & sacerdotis absolutio à vere pœnitente exigitur quamdiu diuinitus ei in hoc ipsum facultas conceditur, recte quidem debitæ damnationis absolutio etiam sacerdoti ascribitur. Ecce habemus cur huiusmodi absolutionem tam domino quam ministro ascribimus.

Quid dominus faciat per seipsum, quid per ministrũ.

Caput VIII.

NVnc illud quidem dignum consideratione videtur cur illa solutio quæ est à debito futuræ purgationis sacerdoti specialiter attribuitur. Sed scimus quod vere pœnitens sine sacerdotis absolutione æternã damnationem euadere potest, cum eam habere nõ potest. Sed nõ æque dicimus quod sine sacerdotis absolutione & iniuncta satisfactione debitum futuræ purgationis vere pœnitẽs euadere possit, quoties eas articulus necessitatis excluserit. Notandum quod vinculum damnationis dominus soluit conditionaliter, minister vero domini simpliciter, & vt sic dicam integraliter. Pœnitentem namque à debito damnationis Deus absoluit sub tali conditione, vt eum oporteat prout potest sacerdotis absolutionem quærere, & ad eius arbitrium debito more satisfacere. Nam si facere neglexerit, periculum æternum non euadit. Sacerdotis autẽ absolutione susceptã, & conditione qua tenebatur suppleta, etiã si statim mori contigerit æternã damnationem euasit. Sed sicut debitũ æternæ damnationis cõditionaliter soluitur à domino, sic pro certo debitum futuræ purgationis conditionaliter à seruo. Nã quilibet criminosus per sacerdotẽ absolutũ tenetur sub conditione soluendę satisfactionis vt possit euadere incendium futuræ purgationis. Debitũ itaq; damnationis æternę soluit sacerdos integre & absolute. Debitum futuræ purgationis sub conditione. Nam firmum

Quomodo Deus ab obligat, & quomodo minister.

propositum satisfaciendi habentem siue exequendi tempus habeat siue non habeat, absolutio sacerdotis liberat à debito damnationis, sed non æque & à debito futuræ purgationis.

Caput IX.

ITerum & illud notandum quod ad sacerdotale officiũ pertinet gemina ligatio sicut & gemina solutio. Alia est nemq; solutio qua soluunt pœnitentes à debito damnationis, alia est illa qua soluunt eiusmodi à debito futuræ purgationis. Sic alia est illa ligatio qua ligant veraciter pœnitentes debito iniũctæ satisfactionis, & alia qua ligant intoleranda cõmittentes, nec tamen pœnitentes vinculo anathematis. Illos ligãt vt à periculosiori vinculo absoluãt, istos vt ad pœnitentiã adducant. De illa ergo absolutione qua præuaricator à debito damnationis absoluitur, intellitur illud quod à domino dicitur. *Quorũ remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta erunt.* Nã valent & debent sacerdotes vere pœnitentiũ & debitam satisfactionem suscipientiũ peccata remittere & à debito damnationis absoluere, cæteros vero sine absolutione remittere. Sed & illud quod dicitur ad Petrũ: *quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis*, de illa specialiter absolutione debemus intelligere qua solent sacerdotes & debent ligando absoluere, & absoluendo ligare. Nam eo ipso soluunt pœnitentes à debito futuræ purgationis, quo eos ligant debito præsentis satisfactionis.

Duplex solutio, & duplex ligatio.

Ioan. 20.

Matth. 16.

Caput X.

COnstat itaque quod superius iam diximus, quod illud vinculũ quod est ad obligationem culpæ, solus dominus valet & solet per semetipsum soluere, illud autẽ quod est ad obligationem pœnæ, tum per semetipsum, tum per ministrum suũ solet dirumpere. In resuscitatione autem Lazari inuenies vtrumque figurari. Hunc enim dominus & resuscitat per semetipsum, & soluit ministerio famulantium. Per ipsum ergo dominum soluitur à vinculis interioribus, officio vero obsequentium à vinculis exterioribꝰ. Quis nesciat quod mors membra morientium adeo insolubiliter ligat vt nullum eorũ officium suum implere, sed nec ad modicũ mouere se valeat? Ab his vinculis dominus Lazarum soluit, quando eum ad vitam animauit. Suscitato autem Lazaro, & à mortis vinculis absoluto dicitur à domino. *Lazare veni foras.* Quid est hominem prius sepultum foras venire, nisi mortali culpa obligatum quemlibet tenebrosum illud lapideæ obdurationis suæ latibulum sponte deserere? Et quid est institis vinctum foras prodire, & se oculis domino assistentiũ ingerere, nisi his qui soluendi potestatem accipiunt quibus peccatorum vinculis ad diuinæ vltionis sententiam astrictus teneatur per oris confessionem ostendere? *Solute* (inquit) *eum, & sinite abire.* Bene autem de suscitato & ligato dicitur: soluite eũ, & sinite abire. Si enim solutus prius nõ esset, liberã eundi & intrandi domum suam facultatem non haberet. Scimus absque dubio quia peccator & pœnitens quousque debito damnationis vel futuræ purgationis tenetur nec soluitur, domum illam quam Paulus describit intrare non poterit. *Scimus* (inquit) *quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, qui ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis.* Hanc domum post huius terrestris solutionem libere intrat qui in hac vita minime contraxit quod in futura vita purgare oporteat. Alioquin oportebit vt prius debitum purgationis exoluat. Si quis vero contraxit quod acerba & diutina purgatione dignum fuit, si per iniunctam, & per expletam satisfactionem in hac vita absolui meruit, soluta terrestris huius habitationis domo in illã statim æternæ quietis mansionem lætus intrabit. Hinc ergo perpendi

Ioan. 11. Quid sit sepultum foras venire? & quid institis vinctũ prodire?

Ibidem.

2. Cor. 5.

pendi potest quomodo ingressum Paradisi & ianuam cœli quam diuina seueritas criminaliter agentibus claudit, accepta diuinitus potestas ligandi atq; soluendi pastorali ministerio aperire consueuit. Potestas itaque ligandi atq; soluendi videtur esse claues illæ de quibus à domino dictum est ad Petrum, & tibi dabo claues regni cœlorum. Ecce iam habemus quod quærere proposuimus, habemus quæ sit illa potestas ligandi atque soluendi sacerdotibus data, quomodo, vel quorum valeant & debeant remittere, vel retinere peccata.

Caput XI.

SEd adhuc pergis & dicis. Si non possunt quoslibet ligare pariter & absoluere, quorumlibet peccata remittere, quorumlibet retinere quid est quod generaliter dicitur ad Petrum: *Quodcunque ligaueris, quodcunque solueris*? Similiter & generaliter proponitur quod Apostolis omnibus in commune dicitur. *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis & quorum retinueritis retenta sunt.* Merito te hæc quæstio moueret si dominus Petro dixisset, Quodcunque volueris ligare ligatum erit, & quodcunque volueris soluere, solutum erit, sed hoc non dixit, nec sic intelligi voluit. Si quis ligare voluerit quod ligare non potest nunquid idcirco ligatum erit? Quis hoc dicat? Non ergo dicit quæcunque ligare volueris, sed quodcunque ligaueris ligatum erit & in cœlis. Ille vtique vere ligatur qui iuxta confessionis suæ tenorem iusto satisfactionis debito obligatur. Ille sacerdotali officio veraciter absoluitur, cuius peccatum ad condignam satisfactionem iuste remittitur. Ligat itaque & absoluit sacerdotis sententia iusta, neutrum verò sacerdotis sententia iniusta.

Matth. 16.

Ioan. 20.

Cur non dicat dominus. Quæcunque ligari voluerit?

Caput XII

SIc sane peccata eorum pro certo remittuntur qui iuste absolui merentur, illorum vero peccata proculdubio retinentur, non quibus iniuste, sed quibus iuste peccatorū absolutio denegatur. Quod igitur ad Petrum dominus dicit, idem valet ac si aliis verbis diceret. Quod ligatum aut solutum fuerit à te, ligatum vel solutum erit & apud me. Qui à te debite satisfactionis iniunctione constringitur, apud me eiusdem satisfactionis debitor tenetur, & qui à te debita peccatorum suorum absolutionē meruit, ex meo iudicio pro hac parte vlterius arctari non poterit. Iuxta hunc modum & id intelligere debemus quod dicitur Apostolis omnibus. *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Peccata siquidem delinquentium apud dominum remissa vel retenta erunt, quæ per ministros suos sacerdotes iuste vel remissa vel retenta sunt. Quod vtrumque ab eis tunc veraciter fit, quando ad quodlibet exequendum canonico ordine incedunt, neutrum enim pro voto, sed pro merito, & ordine instituto facere possunt. Extat quorundam de potestate ligandi atque soluendi sententia tam friuola, vt ridenda videatur potius quam refellenda. Putant enim & prædicant sacerdotes non habere potestatem ligandi atque soluendi, sed ostendendi homines esse solutos siue ligatos. Sed nunquid dominus dicit: Quodcunque ligatum ostenderis erit ligatum, & quodcunque solutum ostenderis erit solutum? Dicunt Apostolicos viros peccata remittendi vel retinendi potestatem non habere cum dominus hoc dicat. Dicunt eos tantummodo habere potestatem vtrumq; ostendendi cum dominus hoc non dicat. *Quorum remiseritis* (inquit) peccata, non quorum remissa ostenderitis remittuntur eis. Dicunt quia in remittendis vel retinendis culpis id iuris & officii habent Euangelici sacerdotes, quod olim sub lege habebant legales in curandis leprosis. Non autem habebant illi legales potestatem curandi, sed iudicandi, & ostendendi vtrū essent an non essent q putabantur leprosi.

Ecce concedimus quod isti & illi idem habent officium, illi discernendi inter lepram & lepram, isti diiudicandi inter culpam & culpam. Et vtinam quam vere id officii habent, tam digne & exercerent.

A

Caput XIII.

SEd illud quæro vtrum accipiant ex ordinatione, an potius ex eruditione inter lepram & lepram, inter culpam & culpam posse discernere? Audaciter dico, quia si sine discernēdi scientia ad ordinationem accedunt, sine illa inde recedunt, & si cum illa eunt & redeunt aliunde habuerunt. Constat itaq; quod cōsequens est, quia in ordinatione non accipiunt potestatem aliam, ergo nec aliquam. Vbi ergo erit illa potestas ligandi atque soluendi? Sed dicunt ad ista. Quid est culpa nisi lepra? & quid est lepram mundare nisi culpam amputare? Misit autem dominus leprosum ad sacerdotem non vt eum mundaret, sed vt eum sacerdos mundatum ostenderet. Sed absque dubio neutrum dominus iubet, vt ad hoc vel illud iret. *Vade* (inquit) *ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses.* Sicut non dicit Vade ad sacerdotem vt te mundum reddat, sic nō dicit vade ad sacerdotem vt te mundum ostendat, vnum dominus fecit, tria præcepit. Leprosum mundauit, simul & præcepit ire, ostendere, & offerre. Quid est leprosum mundari, nisi peccatorem quemlibet peccatorū suorum sordes abominari? Quid est mundatum leprosum ire, nisi prioris vitæ statum relinquere, peccata prius perpetrata deserere? Sacerdoti autem se ostendere, est qualis prius fuerit, cuius propositi modo sit per confessionem aperire. Offert munus & quale Moyses instituit, qui ad omnem canonicę institutionis satisfactionem iuxta sacerdotis arbitrium seipsum exponit. In primo consideratur odium peccati, in secundo votum cōtinendi, in tertio propositum confitendi, in quarto studium satisfaciendi. Votum continendi hoc loco large accipitur, non tantum continendi à libidine, verumetiam à quolibet crimine. Pro certo in vera pœnitentia quatuor ista omnia sunt requirenda. Vbi aliquod horum deest, vera pœnitentia non est, sine qua & peccatorum lepra mundari nō potest. Quando Deus dat animæ peccatrici odisse quod prius amabat, detestari quod antea desiderabat, cum voto continendi, confitendi, satisfaciendi, efficitur statim emundatio integra & plena leprosi. Quid est autem leproso in lepræ emundatione tria illa præcipere, nisi votum continendi, confitendi, satisfaciendi, per internam aspirationem purgandæ animæ persuadere?

B

C

D

Matth. 8.

Quid sit leprosum mundari?

Quid facere debeat vere pœnitens, & quid cōuenial illam facere.

Caput XIV.

SEd hæc omnia inquis dominus per semetipsum operatur. Quid ergo sacerdoti relinquitur? Multum per omnem modum, & vere magnū, & valde magnum. Sicut aliud est resuscitare mortuum, & aliud soluere vinctum, sic aliud est leprosum mundare, & aliud eius vincula soluere. Nunquid ergo (inquis) leprosus ille ligatus erat? Tu es magister in Israel & hæc ignoras? Vere vtique vere ligatus erat duræ necessitatis nodo, quo eum Moyses astrinxerat. *Omni* (inquit) *tempore quo leprosus est & immundus, solus habitabit extra castra.* O vinculum durum & valde detestandū, quo quis quamdiu ligatur insolubiliter tenetur, vt ei omnino nō liceat vel castra Christo militantium ingredi, vel ad propria reuerti. Nonne leprosum, sed mundatum sacerdos ligat & soluit? Ligat in reddenda debitæ satisfactionis & purgationis hostia, soluit in indulta reuertendi licentia. Et si vultis recipere, emundatio leprosi non est tantum vna, sed terna. Vnam ex his tantum facit dominus per semetipsum, cæteras duas per ministrum suum, sed quæ sit leprosi hæc trina emundatio relinquatur interim lectoris iudicio.

Leuit. 13.

CA-

CAPVT XV.

NOtandum autem in curandis leprosis quod quidam statim purgãtur, & sic ad sacerdotẽ mittuntur. Quidam vero mittuntur, & in eundo curantur. Sunt qui ad primam pœnitentiæ suæ compunctionem habent animum promptum & paratum ad omne veræ pœnitentiæ debitum soluendum. In illis itaque nulla est emundationis mora, qui in ipsa cõpunctione sua gratiam accipiunt ad tria illa superius iam dicta, paratum animum habentes ad continendum, confitendum, satisfaciendum. Quidam vero ad pœnitentiam compuncti, propositum quidem habent continendi, confitendi, sed ad cõdignam satisfactionẽ sunt tepidi. Hinc est quod decem illis leprosis duo tantũ præcipiuntur, de tertio vero tacetur. *Luc. 17.* *Ite* (inquit) *& ostendite vos sacerdotibus, nec* eis præcipitur offerre aliquod munus. Tantum potuerunt quantum diuinitus acceperunt. Vt enim dominus ostẽdat omnia bona nostra ab ipso esse, gratiam suam quandoque exhibet in vno, subtrahit in alio. Vides illud (vt credo) quam merito differtur emũdatio quibus deest veræ pœnitentiæ plenitudo. *Quibus differtur emundatio.* *Dum irent* (inquit) *mundati sunt.* Quid est ire nisi proficere? Eunt igitur qui ex eo quod iam acceperunt proficiunt ad id posse quod prius non potuerunt. Qui ergo de perpetrato iã malo magis magisque iam dolendo per votum continendi & confitendi ad votum satisfaciendi proficiunt, & votum voto adiungunt, quia vere pœnitentiæ perfectionem iam tenent, peccati lepram velut eundo deponũt. Nota quod plures sunt quorum emundatio differtur comparatione eorum qui sine mora mundantur, quia magis abundant ad satisfactionem pigri, quam ad satisfactionem prompti.

CAPVT XVI.

EX ante iam dictis habemus, quod sunt multi qui curantur n sacerdotis absentia. Sunt similiter nõnulli qui curantur in sacerdotis præsentia. Nam & in resuscitatione Lazari præsentes erant & quibus soluendus fuerat. Alii itaque curantur sub ipsa missione, alii in ipsa profectione, alii vero in ipsa peruentione. Ex his enim qui ad sacerdotem veniunt sunt multi qui solam voluntatem continendi habent, sed voto continendi, seu etiam satisfaciẽdi funditus carent. Adeo enim corrupti sunt iam ex praua consuetudine vt omnino diffidant se posse continere, vel ad satisfaciendum sufficere. Eiusmodi tamen nonnulli post multã sacerdotis exhortationem, seu etiam polt lõgam disputationem, dum de sola domini misericordia non de propria industria præsumere docentur per visitantem gratiam ad veram penitentiam copuncti in vitæ nouitate diuinitus animantur. Perpendis ex his (vt credo) quam sit multis eiusmodi vtile ad confessionem festinare. *Quomodo diuersis temporibus curantur peccatores.*

CAPVT XVII.

SVnt vero nonnulli qui prædictorum trium nullum habent, sed velut monumento lapideo, & lapide superiecto in Lazari modum mortui iacent. Lapideo monumento mortuus tenetur, qui in præuaricatione sua per multam animi obstinaciã obduratur. Lapidea moles in peccatis mortuo superponitur, quando ex diffidentiæ magnitudine spes quam ad Deum habere debuerat intercluditur. *Tollite* (inquit) *Lapidem.* *Ioan. 11.* Quid est lapidem tollere nisi per exhortationis gratiam diuinitus datam obdurate diffidentiæ molem funditus semouere, & radianti desuper lumini viam aperire? Iuxta illud Esaiæ. *Parate viam, domini: rectas facite semitas Dei nostri.* *Quid sit lapidem tollere.* *Esa 40.* Tunc autem pastoralis cura in hoc ipsum non inaniter laborat: cum dominus hoc fieri disponit & imperat. Quid est enim hoc dominum imperare, nisi in hoc ipsum animum pastoris interna allocutione vrgere, & gratiam dare? Tunc autem domini minister vtiliter

agit quod suum est pastoris: cum ipse dominus dignatur operari quod tuum est saluatoris. *Lazare* (inquit) *veni foras.* In hac vna vocatione tria dat intelligere. Qui exit locum deserit in quo prius fuit. Est enim foras exire seipsum foris astantium aspectibus ingerere. Idem vero est venire quod vocanti appropinquare. Quid est autem resuscitatum inde vbi mortuus iacuerat exire, nisi peccatum suum penitus & in perpetuum deserere? Quid est vinctum quemlibet eorū se aspectibus per quos solui poterat præsentare, nisi criminosum quemlibet quibus peccatorum nexibus teneatur suipsius accusatione ostendere? Vocanti domino appropinquat qui dignis pœnitentiæ fructibus Deum de die in diem placat. Primum pertinet ad votum continendi: secundum ad votum confitendi, tertium ad votum satisfaciendi. Ecce quomodo quidam in pastoris præsentia accipiunt triplex hoc votum, quod prius omnino non habuerunt.

Ioan. 11.

A

B

Caput XVIII.

Sed nunc ad illud redeamus propter quod prædicta omnia digessimus. Distinguamus diligenter quid dominus faciat per semetipsum, quid faciat per ministrum suum. Per semetipsum resuscitat mortuum, per ministros soluit ligatum. Per semetipsum mundat leprosum, ministerio sacerdotis reducit eiectum. Mortuum resuscitare, leprosum mundare, ad idem videtur respicere. Nā vtrobiq; soluitur obligatio culpæ. Sed & vinctum soluere, vel eiectum reducere ad idem nihilominus videtur respicere, quoniam vtrobique sequitur obligatio pœnæ. Leprosus mū datur, quando peruersus quisque prauitatis suæ sordibus diuinitus exuitur, mortuus resuscitatur, quando peccato captiuatus ad bene viuēdum diuinitus animatur. Post emundationem leprę sacerdotali officio interueniente eiect⁹ prius in sua reducitur, quando æternæ quietis mansionem quam peccando amiserat per iniunctam satisfactionem recuperasse cognoscitur. Instituis inuolutus, & à domini ministris solutus, abire & ad sua redire permittitur, quādo per absolutionem & consilium sacerdotis ad vitæ nouitatem reformatur.

Quid dominus per semetipsum, quid vero per ministrum faciat.

Leprosus quō. do mundatur.

C

D

Caput XIX.

Ad ea quæ superius dicta sunt, quidā quidem opponunt & dicunt. Qui veraciter de suis criminibus pœnitent pro certo iam caritatem habent. Alioquin quod scribitur quomodo de eis recte intelligitur? *Quacunque hora peccator ingemuerit saluus erit.* Nemo eum qui caritatis capax est, sine caritate saluari potest. Sed vt putant, qui caritatem habet debito damnationis æternæ teneri non valet. Quomodo ergo sacerdos eum ab eiusmodi debito absoluit, si ante sacerdotalem absolutionem caritate interueniente absolui iam meruit? Sed absque vlla dubitatione Patriarchæ & Prophetæ caritatem habuere, & tamē tenebantur debito dānationis æternæ. Alioquin nec ad inferna descenderent, nec Christi morte, nec vlla redēptione egerent. Absq; vlla igitur ambiguitate tenebantur debito damnationis æternę, non q; eis æterna fuerit, sed quod eis æterna fuisset, nisi mors Christi eos ab hoc debito absolueret. Constat ergo quod vtrumq; simul contingat, vt & hō caritatem habeat, & eū adhuc debitum damnationis teneat. Nonne (inquiūt) iste peccator Christi membrū esse cœpit ex quo caritatē habere cœpit? Quomodo ergo poterit esse membrū Christi & debito dānationis teneri? Membrū Christi dici potest hō secundum geminam considerationem: aut secundum prædestinationē, aut secundum habitudinem. Secundum prædestinationem pōt quis membrum Christi esse, & necdum caritatem habere, & econuerso Christi quidem membrum non esse, & caritatem habere. Iuxta namq; domini testimonium refrigescit caritas multorum.

Ezech 33.

rum. Secundum ergo hanc acceptionē contingit hominem esse membrum Christi, & adhuc vinculo debitæ damnationis teneri: Secundum habitudinem autem membrum Christi dicitur, quando in se habet vnde hoc ipsum efficitur. Sed nunquid membrum Christi caritas illa facit, quæ ad tempus inardescit, & in modico refrigescit? Absque dubio qui perseuerantem caritatem nunquam accipiunt, nunquam de veris illis Christi membris fuerunt qui corporis eius integritatem perficiunt. Secundum quandam tamen acceptionem possumus & solemus caritatem transitoriam habentes membra Christi dicere propter membrorum ipsius conformitatem quam ad tempus videntur habere.

CAPVT XX.

SEd vt à pie quærentibus omnē scrupulum amoueamus, dicimus quod triplici modo membrum Christi dici solemus. Prædestinatione, præparatione, concorporatione. Prædestinatione qui ad vitam diuinitus præordinatur. Præparatione quando paganus & falsus Christianus veraciter compungitur, & ad veritatem & caritatē imbuitur. Concorporatione quando ille per corporis ablutionem, iste per sacerdotis absolutionem ecclesiæ Christi consociatur. Primum agitur proposito diuinæ voluntatis, secundum proposito propositæ deliberationis, tertium vero officio sacerdotis. Ex corporali aduerte re possumus quid de spirituali ædificatione sentire debeamus. Ecce de silua lignum eligitur vt in ædificio ponatur, postea dolatur, & ad modum formamque congruam dolādo præparatur. Ad vltimum ædificio connectitur, & ipsi suo in loco coaptatur. Ecce quo vnum idemq; lignum fit ædificij membrū. Primo sola electione, secundo præpatione, tertio compaginatione. Sic sane multi iam sunt membrum Christi prædestinatione, necdum tamen præparatione. Multi vero præparatione, sed necdum tamen concorporatione. Augustinus cum adhuc infidelis esset, secundum prædestinationem membrum Christi fuit. Conformitatis præparatione membrū Christi extitit, cum corde credens & deuotione feruens ad baptisma festinauit. Baptisatus vero & ecclesiæ cōsociatus membris Christi cōcorporatus fuit. Si quis ergo caritatem habet ante susceptum sacramentum reconciliationis nostræ, dici potest membrum Christi quadam conformitatis proparatione, necdum tamen concorporatione. Per mortem enim Christi Deo reconciliamur, & per baptisma Christo consepelimur, & membris eius concorporamur. Ex his ia patet (vt arbitror) iuxta quam acceptionem possit quis mēbrum Christi dici, & debito damnationis teneri. Secundum quod dictum est de pagano intelligi potest quid sentiendum sit de criminoso, & pœnitente Christiano.

Quot modis dicatur aliquis mēbrum Christi.

CAPVT XXI.

SEd dicis ad ista fortasis quod alia sit conditio Christiani, & alia gentilis. Putas fortasis quod quilibet Christianus sub ipsa hora veræ compunctionis soluitur à debito damnationis, quamuis aliter sentiendum sit de non baptizatis. Nemo enim soluitur à debito damnationis nisi participatione nostræ redemptionis. Per Baptisma vero cæteraq; Christi sacramenta homo accipit, vt eius particeps fieri possit. Dico autem quoniam quod baptizando accipit Paganus, peccando perdit criminosus Christianus: Nam participium sacramentorum Christi criminator amittit quod prius in Baptismate accepit. Audacter dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem corporis & sanguinis Christi accesserit, iudicium sibi pro certo manducat & bibit, etsi eū peccasse iam multū pœniteat, & vehementer doleat, & ingemiscat. Qua ergo ratione contendis & dicis q̄ intime pœnitens ante accessum ad sacerdotem

Quid faciat vera compunctio.

cerdotem à debito damnationis solutus est qui ante sacerdotis absolutionem salutis nostræ sacramentis nisi ad damnationis cumulum participare nō potest? Tam itaque criminosus Christianus quam quilibet paganus eget reconciliatione, & vbi necessitas non obstiterit, vtraque efficienda per officium sacerdotale, ista per ablutionem, illa per absolutionem.

CAPVT XXII

FT si vultis nosse & potestis patienter audire, facilius reconciliatur paganus post crimina centum, quam Christianus quilibet post vnum solum. Hinc est quod cuilibet pagano quantumlibet criminoso accepto baptismate nulla iniungitur satisfactio. Christiano autem criminaliter peccanti, sed iam penitenti & confitenti non sufficit sacerdotis absolutio sola sine satisfactione iuncta. Sola vero Christi hostia, mactata videlicet caro satisfacit pro recenter baptizato. Per ignorantiam enim peccantibus ad expiationē satisfacit hostiæ per legem determinatæ oblatio. Sed voluntarie peccantibus iuxta apostolicum non relinquitur hostia pro peccato. Quod in lege misticæ præcipitur, hoc sub isto tempore amoto figuræ velamine quotidie verius adimpletur. Præcipitur in lege. *Vt anima quæ per ignorantiam peccauerit hoc vel illud pro peccato offerat, & dimittetur ei quod per ignorantiam cōmiserat.* Sed de voluntarie *peccantibus præcipitur reddere animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.* Quicquid ab infideli committitur inter peccatum ignorantiæ deputatur. Nam & si sciat se peccasse cum peccat, nescit tamen examinare pondus peccati, nescit enim illud non posse expiari nisi per mortem hominis Dei. Caligo itaque huiusmodi ignorantiæ supra modum leuigat immanitatem culpæ. Christiani vero quæ se cognoscunt redemptos à morte per mortem Christi, proculdubio non possunt per huiusmodi ignorantiam excusari. Ad plenam itaque satisfactionem pro peccato illis hostia conceditur, illis omnino non relinquitur. Vbi peccatum per hostiam expiatur, alienæ potius quam propriæ carnis mactatione reconciliatur. Infideli itaque conuerso & in Christi fide baptizato nulla satisfactio, nulla carnis afflictio iniungitur, cui propter priorem ignorantiam ad expiationem peccati hostia conceditur, nam per passionem & mortem Christi ab omni reatu ad plenum purgatur. Criminosus autem Christianus quoniam per infidelitatis ignorantiam de suis criminibus nullatenus excusatur in propria carne punitur, & quasi voluntarie peccanti post acceptam veritatis notitiam voluntaria satisfactio iniungitur. Et quod contra Deum iam non ignoranter præsumpsit, non sola hostiæ oblatione, sed propriæ carnis maceratione & mortificatione purgatur. Ecce quod superius iam diximus, quod difficilius expiatur criminosus Christianus quam criminosus paganus. Sed cur quæso expiatur difficilius, nisi quia offendit grauius? Dicis quod Christianus criminosus & pœnitens soluitur à debito damnationis ante sacerdotis absolutionem, & non audes dicere quod paganus criminosus & pœnitens ab eodem debito soluatur ante sacerdotis absolutionem, & non attendis quam sit contra existimationem, immo & contra omnem rationem vt dicatur statim ad veram pœnitentiam solui qui peccauit maius, & non dicatur statim ad veram pœnitentiam solui qui peccauit minus. Constat in commune quod nemo possit impœnitentem absoluere. Secundum quosdam vero nemo pœnitentem absoluit, quoniam sub ipsa cōpunctionis hora (vt dicunt) absolutionem diuinitus accepit. Sed si nemo absoluit impœnitentem, nemo pœnitentem, ergo nemo neminem. Sed qui hoc credit fallacem facit eū qui dicit, *Quorum*

Pœna criminatorum Christianorum.

Leuit. 5.

Leuit. 24. & Deut. 19.

rum remiseritis peccata remittuntur eis. Constat ergo, p certo quod sacerdotes peccata remittunt, pœnitentes absoluunt. Peccator quacunque hora ingemuerit in hoc sane saluus erit, quod de tali qui absolui non potuit talis sit cui absolutio negari non possit.

Caput XXIII.

Quomodo Deus & Dei minister peccata remittat?

Sunt adhuc qui mirantur & quærũt quomodo dicitur Deus vel Dei minister peccata remittere, cum profecto inueniatur vterque pœnitentium peccata & puniendo expiare, & expiando punire. Quæ est (inquiunt) ista remissio vbi exigitur diuturna sæpe & satis molesta expiatio? Ex his quæ longe superius dixi, quod quæritur quantum mihi videtur satis patet. Sed ad maiorem euidentiam ante iam dictis aliquid addere non me pigebit vbi oportet. In omni peccato duo sunt considerãda, diuina videlicet iniuria, & cõmittentis corruptela. Illud est iniquitatis & impietatis, istud inhonestatis, & deformitatis. Vnum nanque idemque peccatum & iniquitas est quantum ad Deum, & deformitas quantum ad seipsum. Hinc est illud Euangelistæ Ioannis. *Omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas.* Proculdubio iniquitas est quando quis proximum suum iniuste lædit, & in hoc (vt arbitror) nemo non consentit. Iniquitas est quando aliquis Deum suum reprehendit, accusat, blasphemat, & nemo est nisi mentis inops qui id inficiari præsumat. Sed aliquis fortassis cum in crapula, ebrietate, luxuria, & eiusmodi cæteris suis desiderijs satisfacit, iniquitatem esse non credit, maxime si sine proximi læsione id facit. Sed certe cũ hoc facit Deum offendit. Quanta enim iniuria est creatoris, nobilissimam creaturam, & ad Dei similitudinem factã vitiorum sordibus fœdare, & diuinæ similitudini similitudinem iumẽti superducere? *Homo* (inquit) *cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.* Cogitet homo quanta pro ipso creator suus fecerit, qualia pro ipso redemptor suus sustinuerit, & inde poterit rectius æstimare quam sit iniquum vel impium tanto domino, tam benefico amico, iniuriam pro beneficijs reddere, & ipsum vel in modico offendere. Offendit autem qui corrumpit nobilissimum illud opus suum, corrumpit vero qui facit peccatum. Igitur qui peccatum facit, & iniquitatẽ facit, quia peccatum ipsum (vt diximus) iniquitas seu etiam impietas est inquantum Deum offendit, inhonestas & deformitas inquantum committentem corrumpit. Valet ergo Deus & solet in vno eodemque crimine & id quod iniquitatis & impietatis est remittere, & quod inhonestatis & impuritatis est per semetipsũ purgatorio igne mundare vel quid in hoc purgationis debito remittendũ, vel quid satisfactionis medela curandũ sit ministrorum suorum dispensationi committere. Quid tibi videtur summ⁹ ille medicus eiusmodi opere fecisse & quotidie facere, nisi illud quod ad suam iniuriam pertinet remittere, & ægrotanti seruo qualem corruptela sua exigebat medelam adhibere? Hinc (vt arbitror) illud euidenter patet quam vera, quam misericordiæ plena sit illa peccatorum remissio, quam Deus facit ꝙdo vere pœnitenti suam iniuriam & eo ipso pœnam æternam remittit. Qui enim contumaciter præsumit quod quãtum in ipso est in æternum corrigere non possit, & ad eius iniuriam qui in ęternũ viuit, & omnipotens sit, ꝓculdubio debitum æternæ damnationis incurrit. Hominem aũt diuinitus absolui ab eiusmodi debito quanta quæso & ꝙ ineffabilis miseratio? Nunquid Dei beneficientiam obnubilat & non potius magnificat, quod peccatricis animę remedijs quibus oportet & peccatum expiat, & vitiũ purgat? Quis quæso neget esse remissionem veram & misericordiæ plenam quando ad veram pœnitẽtiam

Duo omnia peccato duo sunt considerãda.

1. Ioan. 3.

Quando dicatur iniquitas?

Peccando in Deum fit Deo.

Psal. 48.

Confideratio.

tiã dissimulata iniuria propria, remittit pœnam æternam, insuper & morbis ægroti adhibet medicinam? Hinc ergo possumus colligere sacerdotalis illa absolutio quantæ virtutis sit & excellentiæ, quæ veraciter pœnitentem & studiose satisfacientem liberat non solum à truci incẽdio æterni supplicij, verum etiam à concremationc ignis purgatorij. Ex corporalibus morbis perpendamus quid de spiritualibus sentire debeamus. Nouimus quoniam quidã cauterio, quidam curantur vnguento. Est autem magnum & misericordiæ plenum quantumlibet acerbo remedio à morbo curari mortifero. Quanta ergo quæso indulgentia, qnantave beneficentia id putrescentis morbi leni mederi vnguento, quod post modicum opus haberet curari cauterio? Quid aũt est quælibet pœnitentialis satisfactio nisi vnguentum lene in comparatione concremationis purgatoriæ? Ecce habes quid debeas sentire tam de diuina quam de sacerdotali remissione.

Curandi modi diuersi.

A

B

Caput XXIV.

Possumus tamen dicere quod aliud sit peccata remittere, aliud autẽ peccata dimittere, quamuis forte inueniatur vbi vnum pro altero ponitur. Peccata namque dimittere, hoc est ex toto indulgere. Peccata vero remittere, hoc est debitam eis pœnam temperare, & ex maiori parte relaxare. Quantam ergo quæso peccati remissionem, vel pœnæ relaxationem putas quando ex munere diuino pœna æterna in purgatoriam & transitoriam transfertur vel sacerdotali officio illud purgatoriũ incendium in pœnam pœnitentialem transmutatur? Ecce iam habes quod ipse quæsisti, quæ videlicet vel qualis sit diuina seu sacerdotalis remissio vbi exigitur diuturna sæpe & satis molesta expiatio. Quod enim possint sacerdotes peccata remittere, & futura incendia pœnitẽtiali satisfactione extinguere, omnes in commune credimus & tenemus. Quod autem possint quælibet peccata quantumlibet criminalia ex toto dimittere, & sine aliqua omnino satisfactione plene & sine periculo indulgere, nec credimus, nec tenemus. Vides certe quod multum sit inter remittere atque dimittere: Nam remittere est pœnam peccati iuxta congruũ miserationis modum temperari, dimittere vero totum indulgere, & sine animaduersione relinquere. Hinc est quod dicitur nobis, *Dimittite & dimittetur vobis*, & merito quidem, vt non in parte iram reseruemus, sed ex toto dimittamus qui totum nobis dimitti volumus. Hinc est quod domino in quotidiana oratione dicimus, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sed quia iustitiæ simul & misericordiæ est inter parcendum ex parte percuti, & ad purgationis nostræ medelam proficit ex parte puniri, remittendi potius quam dimittendi potestas confertur in eo quod dicitur, *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis*, inde est quod de remissione non de dimissione gratulatur qui domino confitetur. *Tu remisisti impietatem peccati mei.* Nam qui damnationis æternæ sententiam euaserat, purgationis suæ medelam non sine metu expectabat.

Luc. 6.

Psal. 31.

Quid sit peccata dimittere & quid remittere?

C

D

Caput XXV

Tribus autem modis (vt mihi videtur) peccatorum purgatio agitur. Agitur aliquando secundum solam seueritatem, aliquando secundum solam pietatem, aliquando secundũ moderationem vtriusq; vt miseratio ipsa non sit sine nonnulla seueritate, nec seueritas sine miseratione. Siquidem in igne purgatorio est intolerabilis afflictio sine totius consolationis remedio. In voluntaria satisfactione est afflictio cum multiplici cõsolatione. In lauacro regenerationis plena emundatio nil habẽs afflictionis. Prima purgatio agitur per incen-

Peccatorum purgatio fit tribus modis.

incendium. Secunda per flagellū. Tertia per lauacrum. Per incendium purgatorij ignis scoria peccati excoquitur, per flagellum satisfactionis palea peccati excutitur, per lauacrum regenerationis peccati macula absque pæna diluitur. Sunt multi qui in extremis veraciter pœnitent, sed morte præuenti tempus satisfaciendi non habent, & his quidem in eorum peccatis quod iniquitatis & impietatis est ad veram eorum pœnitentiam remittitur, quod vero turpitudinis & impuritatis purgatorio igne excoquitur. Ex his dictum intellige quod in Psalmo habes: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Alij cum magna deuotione ad confessionem veniunt, & cum omni studio, & solicitudine satisfactionem exoluunt, & turpitudinem suam caritatis operibus & virtutum varietate obducunt. Fit itaque in eis quod alias legis, quod caritas operit multitudinem peccatorum. In his adimpletur prophetica illa sententia. *Beati quorum tecta sunt peccata.* Multi post multa flagitia & blasphemias de Iudæis vel gentibus venientes in Christo regenerantur, quibus tamen pro præteritis malis nihil satisfactionis iniungitur, quia renatis in Christo de anteactis malis nihil imputatur. Pro eiusmodi quolibet puta esse dictum, *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* Et sunt nonnulli qui tam profunde & intime pœnitent, & tanto deuotionis ardore in ipsa sua pœnitentia feruent, & tantum de domini pietate præsumunt, vt hoc ipsum eis ad peccatorum suorum expiationem sufficiat, & dominum sibi per omnia placabilem reddant. Testatur hoc ipsum tam fero pœnitens ille Euangelicus latro, qui statim audire meruit: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Eiusmodi quilibet in eorum meritum quibus à domino non imputatur peccatum, sed dimittuntur eis peccata multa quoniam diligunt multum. In his igitur quæ iam diximus luce clarius videtur quod per Psalmistam audimus. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* Psal. 31.

Psal. 31.

Ibidem.

Ibidem.

Luc.

TRACTATVS DE MEDITANTIS

Plagis, quæ circa finem mundi euenient.

MEmento Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis & appropinquent anni de quibus dicas: non mihi placent. Quantum ad litteræ superficiē spectat prout mihi videtur magna illa & vltima tribulatio in vltimis his huius libri verbis describitur, & totum pene quod sparsim per multa scripturarum loca legimus succincta hic breuitate comprehenditur. Præuidens itaque in spiritu sapientissimus hominum Salomon, quid in nouissimis temporibus superuenturum sit vniuerso orbi, vniuersum hominum genus quasi vnum hominē alloquitur, & dum tempus bene operādi suppeditat ad bona agenda quæ valet prouida circumspectione hortatur. Dicit ergo, *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ.* Scimus quia iuuentus cæteris ætatibus est fortior, & ad viriliter agendum promptior, atque paratior. Suo itaque modo genus humanum quasi iuuentutem habet dum adhuc virtutum floribus pollet, & ad fortia agenda ex Dei adhuc munere viget. Dicat itaque, dicat: *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ,* antequam senium mundi superueniat, antequam bene operandi tempus & oportunitas penitus deficiat. Erit enim quando iam nemo poterit operari. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus vsque nunc, nec fient. Hanc

Eccles. Iuuentus vera.

autem quasi tribulationem tribulationum, & afflictionem afflictionum per expressionem significare voluit cum dicit. *Antequam veniat tempus afflictionis.* Nec enim afflictio illa est sola, sed summa. *Antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni de quibus dicas non mihi placent.* Quamdiu volumus tales quales interim annos patimur habere, magis quam omnino annis carere, constat procul dubio, quod ex nonnulla parte placeant, quamuis ex meliorum comparatione displiceant. Sed inde constat illos annos veraciter & vsquequaque hominibus displicere, quia in illis diebus
Apoc. 9. eligent homines mori magis quam viuere. *Et secundum quod scriptum est in illis diebus quarent homines mortem, & non inuenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. Antequam tenebrescat sol, & lumen, & luna, & stellæ, & reuertantur nubes post pluuiam.* Vltimam illam tribulationem quam prius summatim perstrinxerat, iam latius explicat in his, quæ subsequenter gradatim enumerat. Ostendit itaque quam multis, quam miris modis genus humanum in illa vltima tribulatione diuinitus sit percutiendum. Primo in signis & prodigijs de cælo multiplici terrore. Et quia nec sic ad pœnitentiam compungi poterunt, opprimendi sunt multiformi contritione, in peste, & fame, in intolerabili persecutione, non modo in sola sterilitate frugum sed & arborum, & olerum miranda vastitate, mutua seditione. Hæc de omni eo ordine quo posuimus in subsequentibus Salomonis verbis seriatim inuenire poterimus. Quia igitur hæc omnia quandoque superuentura sunt homini propter negligentiam & contemptum Dei, merito dicitur illi, *Memento creatoris tui, antequam tenebrescat sol, & lumen, & luna, & stellæ.* Nonne hoc idem sonat quod in Euangelio legis? *Erunt signa in sole, & luna, & stellis.* Et ex
Luc. 21. Ioel. 2. voce Iohel audis quia *sol vertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis.* Et vi-

A de quam merito tenebras exteriores patiuntur extrinsecus qui ad lucem veram clauserunt oculos intrinsecus. O quam merito cruciat eos subtractio luminis exterioris, quos intus excæcant tenebræ infidelitatis. Sed in his Salomonis verbis adhuc aliquid innuitur. Nam aliud est quod in eis manifeste exprimitur, aliud quod ex eis manifesta ratione colligitur. Nã scimus quia corruptionem syderum necessario sequitur corruptio elementorũ. Corruptionem autem aquæ & aeris semper comitatur pestilentia grauis. Intelligimus itaq; eos qui in illis diebus futuri
B sunt percutiendos prius graui terrore: & cuestigio postmodũ feriendos graui admodum peste. Et quia nec sic poterunt cõpesci ab iniquitatibus suis, succedent, vel potius accedent semper flagella flagellis. Dicitur ergo: *Antequam tenebrescat sol, & lumen, & luna, & stellæ,* & additur. *Et reuertantur nubes post pluuiam.* Solet sane pluuia nubes detegere, & serenitatem adducere. Quid itaque aliud notatur in reuersione nubium nisi nimia, & inordinata effusio aquarũ? Non
C tamen illud negamus quin pluuia post pluuiam sæpe sine dilatione descendat, & pluuia pluuiæ cuestigio succedat. Sed hoc faciunt nubes remanentes, nõ nubes reuertentes. Sed si nubes impendẽtes in pluuiam plene resoluantur, & nubibus resolutis nubes statim reuertantur, & in hunc modũ nubes sæpe resoluantur, sæpe reuertãtur, scito hoc ipsũ nequaquã accidere sine magna naturæ perturbatione, & quotidiani rerũ cursus exorbitatione. Magna itaq; aquarũ inundatio innuitur in eo quod dicitur,
D Antequam reuertãtur nubes post pluuiã. Et certe quod magnis malis pmissis hoc ipsum in augmentum malorum adiungitur, innuit graue valde aliquid esse quod sub cõminatione apponitur. Certum autem est quod sicut pestilentia sequi solet corruptionem elemẽtorum, sic sane famem validam sequi oportet nimiam inundationem aquarũ.

De malitia miseriis quæ superuenit vniuersis ex Dei iudicio.

Sic

Sic sic vtrobiq; ex effectu causa perpenditur: dum ex vno pestis, ex alio fames futura colligitur. Nonne hoc est quod in Euangelio habes. *Erunt pestilentiæ, & fames.* Notandū autem quod fames cum sequi soleat modo nimiam (vt dictum est) aquarum inundationem, modo nimiam siccitatem, multo tamen peior, multo validior esse solet illa quæ committatur immoderatam aquarum effusionem. Dicatur itaquē dicatur. *Memento creatoris tui antequam reuertantur nubes post pluuiam.* Audisti de terrore, audisti de peste, audisti de fame, audi de persecutione. *Quando commouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi.* Nam sicut loquitur Euangelium. *Exurget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum.* Erit autem in illis diebus tantus terror hostiū, vt in locis minus tutis manentes incipiant de suis sedibus migrare. Et primo quidem substantiam suam cum vxoribus, & paruulis ad loca tutiora transmittere, tandem autē crebrescentibus malis & ipsi sequi qui videbantur ad domorum custodiam remansisse. Nonne hoc tibi esse videtur quod scriptura innuit cum dicit: *Quando commouebuntur custodes domus, Quando commouebuntur* (inquit) *custodes* non diuitiarum, sed domorum. Quando nec illæ personæ audebunt in euacuatis domibus remanere, quæ videbantur eas & posse & debere custodire. Nam nec illi qui videbūtur corpore robusti, armis instructi, auxiliis vallati poterunt esse securi. *Nutabunt enim viri fortissimi.* Quid quæso facient infirmi vbi nutant viri fortissimi: *Et otiosæ erunt molentes imminuto numero, & tenebrescent videntes per foramina.* Iuxta morem terræ Palestinorum videtur hoc dicere, vbi solent fœminæ ad molam sedere, & fruges terere. Dicit itaq; quia otiosæ erunt molentes, cum tamen sint imminuto numero. Duo ergo notat, & paucitatem molentium, & paucitatis ipsius otium. Ecce iam manifestum habemus quod superius de fame & frugum sterilitate iam diximus. Quare enim quæso illa molentium paucitas otiosa erit, nisi quia quod molat vix vel nullatenus inuenire possit? Quanta quæso putas erit multitudo pereuntium, hinc peste, hinc fame, hinc cede quotidianis momentis de vita periclitantium? Quæ cuiquam consolatio esse possit: quis a lachrymis & fletu temperare se possit, cum videat omni hora coniunx vxorem, vxor coniugem, parens prolem, proles parentem, propinquus propinquum, amicus amicum, vicam aut miserabiliter timere, aut miserabilius protrahere? Quomodo quæso cruciabit hinc timor persequentium, illinc dolor ex compassione periclitantium? Tantus erit dolor, tantus dolentiū mœror ex periclitantium miseratione, vt ex flendi assiduitate flentium oculi incipiant caligare. Tantus erit persecutionis timor, tantus timentium stupor, vt ad quemlibet pertranseuntiū strepitū trepidi & stupidi non audeant ostiū aperire, vel quid sit nō nisi per foramina, vel rimas aspicere. Nonne hoc tibi esse videtur quod his verbis innuitur. *Et tenebrescent videntes per foramina.* Quare quæso erunt respicientes non apertis ostiis, sed per foramina, nisi ex nimio terrore? Quare tenebrescent respicientium oculi, nisi ex nimio mœrore? *Arescentibus namque hominibus præ timore & expectatione quæ superuenturæ sunt vniuerso orbi*, inter tot discrimina vitæ quis poterit esse modus dolendi atque merendi, *Quando commouebuntur custodes domus, quando nutabunt viri fortissimi*, quando *otiosæ erunt molentes imminuto numero?* Vide ergo quam argute concionator iste modo ex causa effectum innuit: modo econuerso causam ex effectu ostendit. In superioribus iam diximus quomodo in quibusdam locis ex causa effectum perpendere debeamus. Hic autem econuerso ex effectu causa colligitur, vbi ex oculorum caligine mœroris magnitudo pensatur. *Et tenebrescent* (inquit) *videntes per foramina*, vbi & additur, *& claudent ostia in*

Matth. 24.

Inundationē sequitur fames.

Eccles. 12. Marc. 13.

De multiplici terrore diei iudicii.

Eccles. 12.

Nota.

De diuersis aduersitatibus.

Luc. 21.

platea in humilitate vocis molentes. Quod tunc temporis claudent ostia in platea inter molendum, vide ne forte magis hoc loco dictum sit, propter timorem conciuium & vicinorũ, quam hostium. Vide ne forte quiuis inter molendum ob hoc maxime ostia claudat, ne ad strepitũ molem vicinus accurrat, & vrgente fame violenter sibi auferat modicum quid illud, quod molebat. Dolentibus autem atque lugentibus solet esse familiare lugubre aliquid canere, & idipsum in vocis humilitate. Recte itaq; temporibus illis periculosis congruere videtur quod dicitur, *Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molẽtes.* Sub quanto timore tabescant superius iam audiuimus: audiamus adhuc quomodo malum semper crescat in maius. *Et consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis.* Quod hoc loco consurgére dicuntur ad vocem volucris, nonne tibi simile videtur quod sub vocis comminatione in Leuitico legis? *Terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium.* Erunt itaque sub eo tempore tantæ formidinis, tantæque pusillanimitatis, vt sonitus auis volantis, seu folij decidentis possit eos deterrere, & de sua quiete excutere. Consurgent ergo ad vocem volucris, vt sit & ipsis iudicium in derisum tanquã pueris insensatis, & merito quidem vt tandem aliquando ad vocem auis trepidare incipiant, qui vocẽ summę maiestatis prius in suis præceptis vel nimis tumide despexerant. Sed quia scriptura sacra in vno quod dicit multa sæpe subintelligere facit, possumus & hoc loco ex eo quod dicitur & alia pensare, & similia de similibus æstimantes, quod de Ægyptiis legimus de istis futurum expectare. Legitur autem de Ægyptiis in Sapientiæ libro. *Quia spiritus sibilans aut inter spissos arborum ramos auium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis fluuium, aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus insuetus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus Echo, deficientes faciebant illos præ timore.* Si igitur trepidi & timidi consurgent & exilient de sedibus vel cubilibus suis ad vocem volucris, cur non & ad vocem animalis seu etiam ad quemlibet illapsum sonitus perstrepẽtis? Et consurgent ad vocem volucris. Animaduertitis (vt arbitror) quomodo in his verbis exprimitur magnitudo timoris. Attendite adhuc quomodo in his quæ sequuntur exprimitur magnitudo doloris. *Et obsurdescent* (inquit) *omnes filiæ carminis.* Filias carminis dicit secundum Idioma illius linguæ, eas quæ carmina & dulces cantilenas solent amare & frequentare: vtpote in eiusmodi oblectamentis enutritæ. Hyperbolice itaq; dicit filias carminis obsurdescere, eo quod præ nimia doloris amaritudine iam desinat eis esse delectabile dulce carmen, vel quodlibet tale, & omnis voluptas aurium à quantumlibet delicata anima longe recesserit quasi quæ veraciter obsurduerit. Si filiæ carminis obsurdescunt ad carmina, quanto magis ad alia? Si ad vocem carminis obsurdescunt carminis filiæ, quanto magis quælibet aliæ? Notandum autem in his omnibus quomodo malum semper grassatur in maius. Superius dicuntur molentes in humilitate vocis hoc facere: hic dicuntur filiæ carminis obsurdescere. Ibi innuuntur molentes flebile aliquid flebiliter cantare, hic innuuntur filię carminis quantumlibet dulce carmẽ nec audire velle, nec in eo delectari posse. Ecce quomodo malum semper in maius crescit, & in deterius vergit. Superius significauit scriptura homines de suis sedib⁹ migrãdos, & ad loca tutiora fugiendos: in quo & illud impletur quod in Euangelio legitur. *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes, & qui in medio eius discedant, & qui in regionibus non intrent in eam.* Sed cum ad tutiora loca effugerint, nunquid in securioribus locis securi erunt? Audi quid sequitur. *Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via.* Vides certe quia nusquam pax,

Dolentes quid solent facere.

Quæ sint filiæ carminum.

Leuit. 26. Quam tunc formido futura sit.

Sapient. 17.

Matth. 24.

Eccles. 12.

pax, nusquã securitas. Nec in locis sublimibus, nec in locis inaccessibilibus, quia excelsa timebunt, & formidabunt inuia. Notandum hic, quod & in superioribus quomodo omnia semper vertuntur in peius. *Florebit amygdalum, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis.* Non dicit de amygdalo quia fructificabit, sed florebit iuquit. Florebit(inquit) vt homines sub tanta inopia videant quod sperent, & amplius concupiscant, & cum postmodũ amiserint quod sperauerant, profundius ingemiscant. Non ergo fructificabit vt sustentetur famelicorum inedia, sed florebit tantum, & impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis. Sane capparis genus est oleris. Solent autem locusta, burcus, & eruca folia arborum & olerum vndique perforare, modo ex parte comedere ex parte relinquere, modo autem vsq; ad costas totũ consummere, & in hunc modum virentia quæque dissipare atque destruere. Corrodentibus itaq; erucis, & eiusmodi animantibus minutis dissipabitur capparis. Nonne videtur illis etiam temporibus congruere illud Iohelis prophetæ? *Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit bruncus, & residuum bruncicomedit erugo.* Superius audiuimus de sterilitate frugum, ecce nunc adiungitur de vastitate fructuum & olerum. Nam quod de vno arboris vel oleris genere dixit, de aliis etiá multis pro more suo intelligi dedit. Ecce quomodo diuina seueritas post subtracta maiora vitæ subsidia, tandem subtrahit etiam minora. Et illud homini ad vltimũ aufertur, vnde eius vita qualitercunque posse sustentari videbatur. Ecce in vltionem creatoris homo ab omni creatura vndecunque percutitur, multis & miris modis circumquaq; flagellatur, prius è cœlo quasi ex supernis virtutibus. Postea in terra cæde mutua homines ex hominibus. tandem autem locustis, & erucis, & minutissimis quibusdam animantibus. Sic superbia humana terretur, atteritur, conculcatur. Terretur desuper ex Angelicis virtutibus, atteritur mutuis persecutionibus: conculcatur à mutuis & minutis animantibus. Signa namq; & prodigia ad incutiendum timorem, persecutiones, & cædes ad excitandum furorem, infectatio vilium animantium ad ingerendã confusionem & indignationem. Cur autem homo tunc temporis tot modis percutitur, tot flagellis atteritur, tot miseriis afficitur, causa quidem subinfertur cum dicitur, *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ.* Ac si aperte inferat & dicat, Idcirco oportet hominem ad vltimũ sub tanta tribulationũ fasce laborare atque deficere, quoniam tempus instat quo auferatur homo de superficie terræ & eat in domũ æternitatis suæ. Idcirco lumen solis & lumen lunæ subtrahitur, idcirco & cætera mala contingent quæ cõsequenter enumerantur, idcirco incipient mala de die in diem crescere, magis magisq; crebrescere, vt hinc exire compulsus tandem aliquando deserat homo locũ peregrinationis suæ, & eat in domum æternitatis suæ. In domũ æternitatis suæ, in locum mansionis perpetuæ, vbi in æternũ subsistat, vbi nullo fine deficiat, in domum æternitatis suæ. In æternitate cuncta sunt immobilia, transitoria nulla. Ibit ergo vbi in æternum permaneat, & cuncta immobilia inueniat. In domum (inquit) æternitatis suæ. Non dicit in domum æternitatis, sed cum adiectione in domum æternitatis suæ. In eam itaque perpetuitatis suæ mansionem ibit, quam sibi quisque meritis propriis acquisiuit, vbi merito retributionis inueniat siue immobilia bona, siue immobilia mala. Constat itaq; hominem hunc mundum ad vltimum cum miserando cruciatu amittere, cogitur tandem aliquando homo cum miro & miserabili dolore deserere, quem iam diu possederat cũ peruersa delectatione. Idcirco autem mundi finis tot modis afficitur, tot flagellis atteritur, tot & tantis malis vrgetur, vt ex eius fine homo vel

Nota.

Cur dicatur florebit, & amygdalum & non dicat fructificabit.

Ioel. 1.

Quare mundus tandem vastandus & consummandus.

fero agnoscat quid sit quod contra Deū amauerat, quid sit propter quod Deum contempserat, quid sit propter quod bona æterna amisit, quid sit propter quod se malis æternis addixit. Erunt itaque nouissima illa mundi huius mala tam multa, tam magna, tā amara, tam intolerabilia: vt quantumlibet brutis mentibus intelligant homines mundi finem aduentasse, genus humanum tot calamitatū generibus vrgentibus diu durare nō posse, ita vt incipiant omnino de omni salutis remedio desperare. Hinc dolor, hinc stupor & horror, hinc gemitus, hinc luctus & planctus. Nonne hoc sensit qui consequenter adiungit. *Et circuibunt in platea plangentes.* Tantus itaq; erit communis omniū dolor, tantus mœrentium stupor, vt nimia animi anxietate concussi, non valeant in vna vel ad modicū sede subsistere. Sed velut amentes effecti incipiant huc illucque discurrere. Et quamuis forte communis calamitas persecutionibus finē imposuerit, nihilominus tamen priorum memores non audebunt in campos vel agros exire: sed cum non valeant præ nimia furoris exagitatione in suis se domibus cōtinere, & disciplinate plangere: incipient (vt dictum est) per vicos & plateas ciuitatis cursitare, & velut turbinis more misero vertigine circūacti gemendo, plangendo, vlulando, non desinent omnia peruagare, nunquam quiescere: Circuibunt ergo in platea plangentes. Ecce quomodo miserabilius tandē agitantur proprio furore, quam vlla prius hostium persecutione. Ecce quam misero fine deficiunt qui in contumeliam creatoris sui vertunt totum quod viuunt. Sed in hunc modum afflictis atque flagellatis, & nec sic quidem correctis malorum incrementa intonare nō cessat cum subiungat. *Ante quā rūpatur funis argenteus, & recurrat vitta aurea.* A superiorib⁹ repetendū. *Memento creatoris tui*, saltem (inquit) post talia mala, post tanta flagella, memento creatoris tui, ne incipiant adhuc & alia post alia sequi. In omnibus enim his nō est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Memēto ergo creatoris tui antequam rumpatur funis argenteus, & recurrat vitta aurea. Quod dicit funis argenteus, non est accipiendū pro vno aliquo singulariter, sed passim pro qualicunque generaliter. Tale est illud, florebit amigdalum, tale & illud, ibit homo in domum æternitatis suæ. Nam neq; illud dictum est pro vna aliqua arbore, neque istud pro vno aliquo homine. Sic hic generalis sententia infertur cum dicitur, Antequam rumpatur funis argente⁹. Scimus quia præciosa quidem ornamenta quæ solent ex auro, & ebore, vel lapidib. pretiosis fieri, solent argenteis funib. appendi, vel suis locis afigi, qualia sunt Idola gentium, Philateria Christianorum, ornamenta ditissimarum & regaliū personarum. Hæc sunt quæ nobilissimæ personæ solent inexplebili auiditate ambire, pro huiusmodi prędia & patrimonia expendere. Hæc sunt quæ oculos stultorum capiunt, & in sui ammiratione suspendunt. Penset ergo qui poterit, quid tunc in mentibus hominū sit, quando incipient pretiosa quæq; eiusmodi abominari & detestari, & necsaltem posse aspicere quæ prius solebant tam ardenter amare, sed passim quasi cum furore & indignatione de suis locis quo affixa erant violenter auellere, & ruptis funibus argenteis in solū prosternere, & in sterquilinium proiicere. Quod amantissima eorum in sterquilinium proiiciātur ex eo certius colligitur q̄ dicitur, antequam recurrat vitta aurea. Nō dicit antequam atteratur, ne vsu atterenda videatur. *Sed antequam recurrat* (inquit) *vitta aurea*, q̄ tunc fit, quādo ad solem quidem & pluuiam prōiecta nunc humore resoluitur, nunc calore restringitur, donec tandem eam ista vicissitudinum alternatio penitus dissoluat, & per semetipsam recurrere faciat. Notādum q̄ recurrere de eis proprie dicimus quæ torquēdo fieri videmus. Ecce quo fine

Mala nouissima, plurima & inexplicabilia.

Eccles. 12.

A B C D

fine concluditur, ecce quo exitu termi- A
natur pompa sæculi, huius gloria mundi. Sed omnis gloria mundi, quanti pẽdenda tunc erit, quando ipsa etiam vita omnibus in tædium immo in odiũ venit? *Apoc. 9.* *In illis siquidem diebus quærent homines mortem & non inuenient eam, & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* Nonne hoc est quod in Euangelio habemus, vbi ab ipso domino audimus? *Luc. 23.* *Tunc incipient* (inquit) *dicere montibus: cadite super nos, & collibus, operite nos.* Incipient itaque homines tunc velle, quæ prius nolebant, multum desiderare quæ prius multum timebant, & qui prius plangebant, & flebant desolationem & defectum mundi, iam ardenter concupiscunt eum cito posse finiri. Animaduertitis (vt arbitror) quomodo ea semper quæ posteriora ponuntur, deterius aliquid sonare videntur. Quod enim circumeunt in platea plangentes, eo quod videant hominem vrgeri ire in domum æternitatis suæ, innuit nonnullũ, imo magnum adhuc mundi amorem mẽtibus hominum inesse, pro quo videntur tam inconsolabiliter plangere. Quod autem tandem aliquando vnusquisq; pretiosissima quæque velut quædam stercora proiicit, quid aliud quam mirabilem quendam mundi contemptũ ostendit? Sic semper detrimentis detrimẽta succrescunt, & præeuntibus malis semper deteriora succedunt. Sed quod eos ad mundi contemptũ profeciss̃e dicimus, nunquid in eo ad pœnitentiam compunctos, vel correctos putam? ? Sed audiamus quod sequitur. *Et antequam conteratur hydria super fontem, & confringatur* D
Quid sit hydriam conteri, & rotam confringi. *rota super cisternam.* Nonne magis videntur ista impatientiæ, vel malitiæ signa quam pœnitentiæ argumenta? Quid enim quæso est quod ad vltimum post omnia hydria passim vbique super fontem cõteritur, vel rota super cisternam vbicunq; confringitur? Nunquid nam tot flagellis exacerbati tot miseriis amaricati, tantæ impatientiæ erunt vt se inuicem sustinere non possint, adeo vt cum ad hauriendam aquã occurrerint alter alterius hydriam frangat, dum superueniens expectare non sustinet vt prior hauriat qui ad hauriendum prius accurrerat? An forte tunc tẽporis tantæ erunt malitiæ vt haustum etiam aquæ frigidæ incipiat vnus alteri inuidere? Scimus autẽ quia ad hauriendã aquam humiliores personæ conueniunt. Quid autẽ sublimiores facturi sunt, si viliores quiq; ad tantam impatientiam vel malitiam erumpunt? Sed qui hydriã alienam frangunt, cur saltem rotæ nõ parcunt? Nam hydria cuique in proprios *Ad quid hydria & rota seruiant.* vsus deseruit, rota vero in communes vsus deseruire consueuit. Qui ergo non parcit damno alieno cur non parcit vel proprio? An forte refrigescente caritate & abundante iniquitate, tantę tandẽ erũt malitiæ, vt malint omnino incurrere damnum proprium quam nõ impedire commodũ alienum? Dicat ergo, dicat. *Memento creatoris tui antequam conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam.* Antequam humana malitia in tantã insaniam prorumpat vt vnus alteri minima etiã bona inuideat, antequmm vnus alterius hydriam conterens proximo suo etiã gratis noceat antequam in commune desæuiens rota super cisternam passim confringatur, vt vnus alterius damnũ cum proprio sastem detrimento mercetur. Audiuimus quam multa, quam magna, quam metuenda sint mala quæ mundi finem comitantur. Audiamus adhuc quam horrendo exitu hæc omnia concluduntur. *Donec reuertatur* (inquit) *pulvis in terram vnde erat, & spiritus redeat ad* *Pulchra consideratio.* *Deũ qui dedit illum.* Certe si nil aliud mali homo in hoc mundo expectaret, si nullum aliud experiri oporteret, si cætera omnia dum hic viuitur pro voto haberet, & talem exitum cum omni certitudine sub incerta hora expectaret, omnia quæ hic delectant & pertranseunt *Nouissimorũ consideratio vtilissima.* velut stercora cum Apostolo arbitrari debuisset. Omni itaque hora deberet homo memorari nouissima sua, nam

velit nolit, quicquid agat, quantumlibet delitijs affluat, necesse est vt pulvis in terram reuertatur vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Quod superius dixit, ibit homo in domum æternitatis suæ, videtur hic aliis verbis repetere. Sed ibi de obitu hominis simpliciter egit, hic vero distincte de vtraq; hominis substantia sententiam protulit. Est enim homo coniunctus ex gemina substantia corporea & incorporea, carne videlicet & anima. Donec reuertatur pulvis vnde erat, ecce de corporea hominis substantia, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum, ecce de incorporea hominis substantia. Attende ergo vnde homo secundū corpus sit factus, simul & intelliges quo sit reuersurus. *Formauit igitur* (inquit) *hominem de limo terræ.* Audi adhuc vnde existat vel redire oporteat. Terra es, & in terrā ibis. Corpus certe statim vt anima exit voluntarium motum pariter & omnē sensum amittit. Exeunte itaque anima quid est corpus nisi terra? Videtis quod nec illi hanc seueritatis sententiam euadunt, qui in fine mundi vltimi inueniendi sunt, quin post subitam mortem quantumlibet cito resurgant. Reuertetur ergo pulvis in terram vnde erat, & spiritus ad Deum qui dedit illum. Quem autem alium dicimus dedisse nisi qui in primi hominis faciem inspirauit spiraculum vitæ, qui quotidie creditur nouos creare, creatosque corporibus humanis infundere, iuxta illud Psalmistæ. *Qui finxit sigillatim corda eorum.* Ecce quis dedit. Audi & qualem fecit. *Creauit autem dominus Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Ecce qualis factus est à Deo. Attende & illud qualis factus sit à semetipso. *Homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Ecce qualem se fecit, ecce vnde, quo recidit de similitudine Dei in similitudinem iumenti. Et spiritus inquit redeat ad Deum qui dedit illum. O cum quanta confusione ad Deum redibit, qui similitudini Dei similitudinem iumenti superduxit. O cum quanta confusione coram creatore suo apparebit, qui cum hic viueret confusione digna egit, qui Dei in se similitudinem conculcauit, fœdauit, obliterauit. Certe si solam hanc præuaricator confusionem expectaret, si nil aliud omnino retributionis pro omni erratu timeret, ad omnē ei malorum cautelam sufficere debuisset. Semper meminisse debet homo quam sit metuendum confundi in præsentia tantæ maiestatis, in conspectu vniuersitatis, quam sit horrendum incidere in manus Dei viuentis. Proculdubio ad hoc habet spiritus hominis redire & assistere coram creatore suo, vt recipiat prout gessit in corpore suo. Quis autem vnquam vllo poterit explicare sermone, qualia, quā multa, quam magna sint illa mala quæ oportet eos ex sententia iudicantis excipere, & merito retributionis sustinere? eos inquam quos tot pereuntis mundi aduersa, tot diuinæ seueritatis flagella à sua nequeunt peruersitate compescere.

Quanta confusione ibit anima ad Dominum suum.

Quid sit corpus ab anima destitutum.

Gen. 2.

Psal. 32.

Gen. 1.

Eccl. 40.

TRACTATVS DE IVDICIARIA POTESTATE

In finali & vniuersali iudicio.

IN *regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Ecce audiuimus quid veritas ipsa Apostolicis viris promittat. Sed audiamus adhuc quid alio loco dicat. *Qui non credit* (inquit) *iam iudicatus est.* Ex hac (ni fallor) gemina scriptura oritur illa sententia, quod quatuor ordines sunt eorum qui ad illud remittendum iudicium veniunt. Nam ex illa prima sententia colliguntur ordines tres, iudicaturi, iudicandi & saluandi, iudicandi & damnandi. His tribus iuxta aliam sententiam

Matth. 19.

Ioan. 3.

De ordinibus iudicandorū & iudicantium, saluandorum & damnandorum.

tentiam quartus ordo adiungitur, iudicati & damnati. Sed si huiusmodi idcirco iudicati dicuntur, quia eorum damnatio certa habetur, non satis video cur istis quatuor quos iã diximus quintum ordinem nõ annumeremus. Nam parvulorum statim post baptisma morientium tam est certa saluatio, quam non credentium certa damnatio, nisi forte his qui nil proprii meriti vnquam habuerunt velit quis summum perfectionis gradum attribuere, & iudicantium ordini annumerare. Sed dico: Si quidam qui in hac adhuc vita sunt iam iudicati dicuntur, illi qui iã sententiam suæ damnationis acceperunt cur non multo rectius iam iudicati dicantur? Non enim soli illi qui non credunt statim post mortẽ ad inferna descendunt. Si quis autem contendat illos solos ante generale iudicium ad inferna descendere, illud saltem non audebit negare, omnes videlicet in exitu animæ vel bonam vel malam sententiam accipere, vnumquemque vel ad supplicium, vel in refrigeriũ ire. Sed puniendi quidem atque saluandi eo ipso quo puniuntur purgantur. Vnde & ignis ille purgatorius dicitur per quem in eis peccati rubigo cõsumitur. Qui autem puniuntur & purgantur eo ipso agnoscunt se ipsos ad salutem reseruari, quo se vident paulatim ab omni labe mundari. Cæteri vero eo ipso sententiam suæ damnationis agnoscunt, quo nullum purgationis remedium accipiunt. Quorumlibet igitur mortuorũ saluatio seu damnatio, quamuis sit incerta apud nos, videtur tamen certa apud illos. Si ergo rectẽ iã iudicati dicuntur qui necdum meritorum suorũ retributionem acceperunt, quare non multo magis illi qui iam receperũt, & saluationis vel damnationis suæ sententiam certissime (vt dictũ est) agnouerunt? Qui ergo sunt illi qui ab Apostolicis viris dicuntur iudicandi? Si dicimus quia soli illi qui in saluatoris aduentu viui inuenti erunt, & nondum vllam retributionis suæ sententiam acceperunt, Ioannis nobis in hoc sententia cõtradicit, qui in Apocalypsi sua scribit. *Et dedit* (inquit) *mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum.* Ecce audis quoniam mors & infernus dederunt mortuos quæ erant in ipsis, vt secundum opera eorum iudicaretur de singulis. Tu forte illos solos in illo extremo examine iudicandos putabas, quorum saluatio vel damnatio extat incerta. Sed quorum quæso damnatio certior est, quam spirituũ malignorum? Sed quid de illis dicit Apostolus. *An nescitis, quia Angelos iudicabimus?* Ecce dicuntur iudicandi, qui tamen iuxta aliquid rectẽ dicuntur iudicati. Vide ergo ne forte similiter & illi qui iam dicuntur iudicati, rectẽ dicantur & adhuc iudicandi. An forte idipsum tibi quæris adhuc amplius probari? *Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent, iudicabunt nationes.* Quid apertius? Iudicabunt nationes. Nonne hi sunt qui nõ credunt, & idcirco iam iudicati sunt? Videntur itaq; omnes aut iudicaturi, aut iudicandi, & de iudicandis quidẽ alii saluandi, alii autẽ damnandi. Videntur itaq; in illo futuro iudicio tres ordines tantũ esse. Quomodo ergo quatuor, vel potius quinq; ? Vt autem de cæteris taceam, vt quid vel illi iterũ iudicantur quorũ damnatio non dicã præscitur, sed iam inchoata rectissime creditur? Quo autẽ modo Apostoli eos iudicabũt qui ab eis absq; dubio iudicandi sunt, An forte dicturi sumus quia hoc fit Apostolos iudicium facere damnandis, quia damnandi sunt, saluandis, quia saluandi sunt? Sed quid magni erit dicere hoc illis quia damnandi erunt, illis inquam qui damnationis suæ sententiam cognouerunt, seu etiam exceperunt? Sed forte dicis, quia hoc est Apostolicos viros inferiores quosque iudicare ex inspectione conscientiæ singulorum quam iuste isti saluentur, illi damnentur discernere. Quomodo enim

De parvulis post baptisma decedentibus.

In exitu animæ singuli, suam sententiã accipiunt.

Ignis purgatorius. Qui puniuntur, & purgantur, se saluos fore eo ipso cognoscunt.

Quæstio quinam iudicentur?

Apoc. 20.

1. Cor. 6.

Sapient. 3.

creditur Deus in illa die manifestare abscondita tenebrarum, nisi quod absq; dubio reuelabit intima & occulta conscientiarum? Non erit itaque illud iudicium in altercatione sermonum, sed manifestatione cogitationum. *Rom. 2.* *Testimonium* (secundum Apostolum) *reddente singulis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit dominus occulta hominum.* Sed proculdubio ad inspectionem mutuarum conscientiarum sicut palam erit Apostolis quam recte reprobi damnentur, sic palam erit reprobis quam recte Apostoli glorificentur. Sicut ergo Apostoli dicuntur iudicare reprobos, cur non recte & reprobi dicantur iudicare Apostolos? An forte dicturi sumus, quia boni vident conscientias malorum, sed mali no vident conscientias bonorū? Sed si boni quiq; mutuo conscientias alterutras conspiciunt, cur iuxta prædictam iudicandi rationem non se inuicem iudicabunt? Sicut ergo inferiores à superioribus, sic superiores iudicabuntur ab inferioribus. An forte perfectiores videbunt conscientias inferiorum, inferiores vero non videbunt conscientias perfectorum? Sed si superiores quique videbunt conscientias inferiorum, boni vtiq; omnes videbunt conscientias malorum. Cur ergo non dicuntur iudicare reprobos quilibet electi quemadmodum & Apostoli? Sed si ad maiorem eorum confusionem patebunt omnibus conscientiæ malorum, cur non æque ad maiorem eorum gloriam pateant omnibus conscientiæ bonorum? Quomodo ergo non se inuicem iudicabunt qui se inuicem exterius interiusq; videbunt? Quid ergo quasi pro magno Apostolis promittitur cum eis à domino dicitur. *Matth. 10.* *Sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel.* Ex hac itaque sententiarū perplexione (vt arbitror) patet in his omnibus sub quanto inuolucro veritas latet. *Notandum.* In primis itaque sciendum est quod aliter consideratur iudicium secundum hoc, quod versatur in sola cogitatione, aliter secundum hoc, quod exercetur in opere. Illud est præscientiæ, istud (vt sic dicam) experientię. Illud cognitionis: istud executionis. Illud est præsentis vitæ, istud vitæ futurę. Illud itaq; iudicium quod dicitur præscientiæ, non impedit illud in quo est executio sententiæ. Istud ergo quod est præsentis vitæ non tollit illud quod est vitæ futuræ: immo si illud non esset futurum, istud esset nullum. Si igitur consideres iudicium præsentis ecclesiæ secundum modum huius vitæ, inuenies ordines quatuor, vel potius quinque. Nam exceptis his quos nouit in locum iudicum assurgere, certa est de quorundam damnatione, certa de quorundam saluatione, & de quibus certam sententiam nō habet, nouit alios ad vitā, alios ad mortē pertinere. Quantū autem ad vltimū futuræ vitæ examen, tres ordines tantū inueniuntur. Alii autem iudicant non autem iudicantur. Alii vero iudicantur & saluantur. Alii iudicantur & damnantur. Iam vides (vt arbitror) quam recte dicantur adhuc iudicandi illi etiam qui iam dicuntur iudicati. Iudiciū siquidem quod in præsenti prænoscitur, in futuro irrogatur. Sed illud forte erit adhuc aliquibus mirabile, quod illi qui post mortem retributionem pro meritorū suorum qualitate receperunt, adhuc ad iudiciū venturi, & pro suis meritis iudicādi sunt, maxime illi qui damnationis suæ sententiā & agnouerunt & acceperunt. Sciendū itaq; est, quod iudicium aliquando est, secundum partem: aliquando secundum plenitudinem. Secundū partem est, quod fit de sola sententiæ qualitate, non autem de eius quantitate. Tale est iudiciū præsentis ecclesiæ. Nam qualitatē sententiæ (vtrum videlicet damnandi vel saluandi sunt) de quibusdam nouimus, sed quantitatem suppliciorum in hac vita vel vnius alicuius damnati scire non possumus. Sed illud vtique iudicium quod mortem hominis sequitur non.

Boni videbunt conscientias malorum non econtrario.

Prima Responsio.

P. 2 resolutione. Duplex considerari iudicium.

Iudicium secundum partem, & secundum plenitudinem.

non solũ in qualitate, sed etiam in quãtitate iuxta meritorum modum dispẽsabitur. Moderabitur autem retributionũ quantitas & secundum multitudinem, & secundum magnitudinem. Secundum multitudinem, vt vbi fuit multiplex culpa, ibi sit & multiplex pœna. Secũdum magnitudinem, vt in vno quoq; genere peccandi vbi fuerit culpa maior, ibi sit & pœna intensior. Iudiciũ itaq; huius vitę videtur vniforme, nam est (vt iam diximus) de sola sententiæ qualitate. Illud autẽ quod datur in hominis morte videtur esse multiforme, non tamen omniforme. Nam quamuis modificetur secundum vitam hominis non tamen secundum totum quod est hominis. Quamuis enim vnusquisq; in morte accipiat prout gessit in corpore, recipit tamen in anima sola, non aũt in anima simul & corpore. Vide ergo quid sit inter istud secundum & illud tertiũ, vltimumque iudicium. Istud quod fit in vniuscuiusque morte, & illud quod futurum est in communi omnium resurrectione. Istud (vt dictum est) fit de tota vita hominis, non tamen secundum totum quod est hominis. Illud autem vltimum iudicium erit de toto, & secundum totum. Istud fit cum aliquibus, & coram aliquibus: illud fiet simul de omnibus & coram omnibus. Vide q̃ recte confunditur coram vniuersis, qui hic non timuit offendere dominum vniuersitatis. Vide quam recte glorificatur coram omnibus, qui dominũ vniuersitatis glorificauit in omnibus. Vide quam recte caput perditionis coram omnibus deiectionis suæ ignominiã suscipit, qui à principio omnium deiectioni insudauit. Attende autem illud vltimum iudicium quam sit cõgruum, vel vt sic dicam necessarium. Sæpe diuina iudicia quasi iniusta reprehendimus: sæpe cõtra eius flagella murmuramus. Ibi iudicantibus Apostolicis viris, propalabitur coram vniuersis quam iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanct⁹ in omnibus operibus suis. Erit itaq; vltimum illud iudicium vsquequaq; plenissimum, ita vt sufficienter respõdeat cõscientijs singulorum, simul & omnium. Erit ergo omniforme quod ad oĩa poterit satisfacere. Primum itaq; dicatur vniforme, secundum multiforme, tertium omniforme. Primum autem & secundum iudicium sunt secundum partem, solum vero tertium erit secundum plenitudinem. Nam quamuis secundum sit multo plenius primo, tertium tamen erit incõparabiliter plenius illo. Sicut itaq; primum exigit secundũ sic secundũ exigit tertium. Restat solũ illud quærere quis sit ille iudicãdi modus qui apostolis promittitur cũ dicit. *Sedibitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel:* vel illud. *Iudicabunt sancti nationes & dominabuntur populis.* Videamus itaque quid Ioannes de hoc iudicio dicat cum in Apocalypsi sua scribat: *Et vidi* (inquit) *mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.* Quid intelligimus per hos libros, nisi singulorũ conscientias? Apertio igitur librorum, manifestatio conscientiarũ. His libris inscribitur quicquid ab eis memoriter retinetur. His libris quasi scriptũ tenetur quicquid ab eis plena intelligentia cõprehenditur. In aliis itaq; huiusmodi libris continẽtur merita humana, in alijs vero ẽt iudicia diuina. In illis qualitas actionum: in istis qualitas ẽt retributionũ. Vnusquisq; n. in corde suo quasi scriptũ gerit vnde sua eum conscientia accusat, vel defendit. Qui aũt diuinæ contẽplationi assistunt, qui in libro Sapientiæ quotidie legunt, velut in cordiũ voluminibus transcribunt quicquid iã perspicua veritatis intelligentia cõprehendunt. Quid itaq; sunt iudicandorũ conscientię, nisi quædã (vt sic dicã) actiones scriptæ? Quid vero sunt iudicantiũ corda diuinitus in omnẽ veritatem edocta, nisi q̃dam quasi canonũ decreta? Ex hac gemina scriptura oĩs sententia trahitur,

Discrimen inter iudicium particulare, & vniuersale.

Quinam sit ille iudicandi modus qui Apostolis promittitur.

Sapient. 3.

Apoc. 20.

Apertio librorum.

Discrimen inter libros & conscientias.

Quid iudicandorum conscientiæ, quidque sint iudicantium corda.

Liber aperiri in iudicio, & intelligere, quid sit.

Vnde iudicandorū quilibet damnatur, vel absoluit. Iudicandos itaque nihil aliud est actionum suarum libros coram iudicibus aperire, quam cōscientias illis non posse abscōdere. Nihil vero aliud est iudices in huiusmodi codicibus legere, quam conscientiarum occulta manifesta visione penetrare, & quo quisq; merito polleat, vel sordescat indubitanter agnoscere. Iudices aut corā iudicandis decretorum suorum libros aperire, est ad cordium suorum inspectionem inferiorum quorumlibet visū admittere, sensumq; suū in his quæ ad iudicii rationem spectant reuelare. Iudicandi vero dum in huiusmodi quasi canonum decretis legunt, retributionis sententiam, sententiæq; rationem quam quisq; meretur inuenīūt. Huiusmodi itaque scripturam legere, hoc erit eis iudicij sentētiam accepisse. Hoc autem erit Apostolicos viros iudicandorum quemlibet iudicare, dandæ sentētię rationem oculis eorū ingerere. Cerze si haberem aurem apertam ad verbū cordis sicut habeo ad verbum oris, posses vtiq; me sola cogitatione de tuis q̄ velles secretis docere. Docēda namque cogitare hoc esset docere, & docēda cogitantem intellexisse, hoc esset discēda didicisse. Omne aūt quod à sensato dicitur prius cogitatur quam dicatur. Propositā igitur quæstione solutionem cogitare, hoc esset quæstionem soluere si possemus mutuas cogitationes videre. Ecce quam facilis doctrina esset si aurem apertam haberemus ad alieni cordis cogitatum, quanto magis si ad eius sensum oculum haberem⁹ apertū? Attende quę dico. Aliud est videre cogitatum, & longe aliud videre sensum. Multa habeo in cognitione quæ modo non habeo in cogitatione. Et innumera sunt de quibus certam & promptam sententiam teneo, de quibus modo nil cogito. In huiusmodi autē cum placuerit possum sensum meum videre, & in considerationem adducere. Quod agitur in corde meo, hoc (ni fallor) & in tuo. Si igitur possem videre cor tuum quemadmodum videt seipsum, ex sola sæpe contemplatione sensus tui posset instrui ignorantia cordis mei, & quod nunc agitur verbo oris, tunc ageretur verbo cordis. Quid est enim cordis dicere nisi sic sentire? Verbum itaque cordis sententia intelligentias. Iudicantis itaque sententia ad cordis eius suspectionem vidisse & intellexisse. hoc est iudicium dedisse & accepisse. Nonne in vltimo illo examine iudicandorum conscientia etiam tacendo profitebitur coram iudicaturis: talis & talis est culpa mea? Nonne iudicantium intelligentia coram iudicandis etiam tacendo protestabitur, quoniam pro tali & tali culpa debetur talis & talis pœna? Quæ est enim ista confessio vel attestatio, nisi mutua ad alterutrum conscientiarum vel intelligentiarum reuelatio: Miraris fortassis qui hæc audis. Audi adhuc vnde amplius mireris. Certe si possemus mutuos sensus in alteri⁹ cordibus alternatim legere, possent te centum homines sub vno eodemque tempore de diuersis quæstionibus consulere, & responsum accipere. Nonne idem esset cuique propositæ quæstionis solutionem accepisse, & certam sententiæ tuæ veritatem in corde tuo legisse? Nil itaque obstat vltimo examine vno etiam quolibet iudicante diuersos diuersis de causis diuersas sententias simul, & sub eodem momento accipere. Alioquin quomodo duodecim homines, duodecim tribus Israel poterunt iudicare, nisi forte putes eos in hoc negocio multa tempora expendere? An forte quia multi sunt qui in numerum iudicantium concurrunt putādi sunt inter se officiū diuidere, & tali modo vel ordine negocium accelerare? Sed quātulus quæso numerus iudicantiū in comparatione iudicandorū? Sed cur de rebus inuisibilibus non credimus quod in rebus visibilibus similitudinis attestatione probamus? Certe si multarum quæstionū solutiones scriptæ essent in

Nota.

Aliud est videre cogitatū aliud sensum.

tomo,

tomo, & corã multis inſpectoribus explicaretur, & a diuerſis per diuerſas quęſtiones legeretur, ſub vno eodemq; momento poſſet ſimul & ſub eodem tempore diuerſis ad diuerſa ſatisfacere, & nodos dubitationum diſſoluere. Cur ergo non credatur carta incorporea digitoDei inſcripta hoc poſſe pſtare oculis incorporeis, quod carta corporea digito humano exarata præſtare ꝓbatur oculis corporeis? Dicis ad hæc fortaſsis. Ecce concedamus vnum eundemq; iudicem multis pro ſingulis cauſis iuxta oſtenſæ ſimilitudinis rationẽ ſub eodem temporis momẽto poſſe ſatisfacere. Sed nunquid ęque concedendum eſt vnum eundemque hominem poſſe ſimul & ſemel pro omnibus quæ geſsit & rationẽ reddere, & pro ſingulis ſententiam retributionis accipere? Nã teſtimonium habemus ex euangelio, *quia oportet nos rationem reddere etiam pro omni verbo otioſo.* Sed ſi credimus nos de ſingulis verbis, vel factis, cogitationibus, voluntatibus ſingillatim & ſuccedenter reſpondere: quot quæſo tẽpora oportet in eius examinatione expẽdere quẽ cõſtat (vt ſcribitur) nõgentos annos, & eo amplius vixiſſe? Sed miramur quæq;, vel etiam minime credim⁹ q̃ experti non ſumus. Miramur vtiq; vtpote qui interim alienas conſcientias non videmus, & ꝓprias non niſi palpãdo, nec niſi ex parte cognoſcimus. Certe ſi contingit quẽpiam quamlibet domum inter denſas nocturni temporis tenebras intrare, poteſt multa eorum quæ ibi latent etiam palpando deprehendere. Sed ſi alius ſuperuenerit & cũ lucerna intrauerit, cogita quam multa ſunt quæ poteſt ſibi & alijs ſub vno & ſimplici aſpectu oſtẽdere, nõ ſolum eorum quæ vix potuit per multa tẽpora palpando cõgnoſcere, ſed & eorũ quoq; quæ nullo modo poſſet palpãdo deprehendere. Vt enim de cæteris taceam quando inter album & nigrum, inter formoſum & deforme palpando diſcernere poterimus, quod ad lumen lucernæ ſub primo ſtatim aſpectu dijudicamus? Quid autem ſunt perfectorum corda diuinæ ſapientiæ ſplendore illuſtrata, niſi luminaria accẽſa? De his lucernis dominus minatur vbi per prophetam loquitur. *In tempore illo ſcrutabor domos Hieruſalem in lucernis.* Hieruſalem idem ſonat quod viſio pacis. Domus itaq; Hieruſalem ſunt conſcientiæ ſecuræ, nam hæ ſunt quæ videtur internam pacem habere. Quid igitur fiet de domibus Babylonis quãdo domus etiam Hieruſalem ſcrutandæ ſunt cum lucernis? Quid erit de conſcientijs turpibus & deſperatis, ſi confidentiæ pſumptio tollitur etiam male ſecuris? Dom⁹ itaque Hieruſalem à domino perſcrutandę prohibentur, quia in illis ẽt conſciẽtijs q̃ ſecuræ ſibi videbãtur nihil occultum nihil indiſcuſſum relinquetur q̃ à veritatis lumine nõ arguatur. Hoc autem domorum ſcrutinium cum lucernis ſe dominus facturum perhibet, quiæ latebroſarum etiã cogitationũ vel voluntatũ iudicium, illorum vtiq; miniſterio faciet, quos ſumma veritatis intelligentia ad omnis iudicij examẽ intime illuminauit. Splendor ergo quidã diuini luminis de perfectorum cordibradiabit, qui vnicuique vniuerſa quæ in corde ſuo bona vel mala latebant, manifeſta viſione denudabit. Cogita igitur quomodo nunc ad huius corporeę lucis infuſionem eorũ quę in domo ſua ſunt ſtatim omnia circumſpicit, & non ſolũ quantitatem, ſed qualitatem rerum ſub vno & ſimplici aſpectu deprehendit. Cõnſtat aũt lucem illam incorporeã multo præſtantiorem, multo efficaciorem in genere proprio, q̃ iſta ſit vel eſſe poſsit in genere ſuo. Parum itaq; eſt quod dixi quod radius illſe incorporeus plene demonſtrat ſingulos ſibimetipſis, imo & ſibi & alijs: Videmus quomodo ad primũ radi[illegible] gentis ſolis omnia quæ omnium [illegible] lis cœca nox abduxerat iterum [illegible] oculis reddat, quo ſtatim omnia quæ prius latebant. Vix adhuc

Mat. 12.

Pulchra ſimilitudo.

Perfectorum corda.

Sopho. 1.

Si domus Hieruſalem ſcrutabuntur, quid fiet de domibus Babylonis.

cacumina lucis radium suscipiunt, & iam ex luminis reuerberatione quam in valles refundũt: omnia quæ ibi sunt: omnia quæ ibi fiunt, omnibus patefiũt. Sic vtique sic summi & perfecti viri perpetua stabilitate fundati stupenda sublimitate magnificati & vere montes æterni, radium diuinæ sapientiæ immediate suscipiunt, & ex susceptæ (vt si dicam) reuerberatione quam circunquaque diffundunt omnia quæ pro iudicii ratione manifestari oportet sub temporis momento in lucem adducunt.

Psal. 75. Hinc est illud quod audis in Psalmis. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.* Iam (vt arbitror) ex parte perpendis, ista illuminatio a montibus æternis quã sit absque omni ambiguitate mirabilis. Nam ex illo diuini splendoris lumine quod immediate suscipiunt ad inferiora refundendo iudicandorum quibuslibet tam meritorum quam retributionum qualitatem haud dubia visione ostendunt. Certe non qui in hac adhuc vita sumus cum aliquos illustrare volumus multos ad idem, sed diuersos ad diuersa sub vno eodemque tempore illuminare non possumus. Sed si nõ possumus simul & sub eodem tempore erudire diuersos ad diuersa, quanto minus vnum eundemque ad multa multumque diuersa? Cogita ergo quam sit mirabilis illuminatio illa vbi sub vna visione in multitudine maxima singulorũ quilibet simul & semel illuminatur ad innumera. Sed istam mentis dilatationem quam ad tam multa sub vna visione comprehendenda in Dei lumine dilatatur animus humanus, quia per experientiam interim probare non possumus difficile credimus. Hic illud occurrit quod venerabilis Papa Gregorius de beato Benedicto scribit. Refert siquidem de illo quod quodam tempore dum nocturnis insisteret orationibus, subito fusa desuper luce totus mũdus solis radio collectus ante eius oculos est adductus. Sed audiamus quid ipse Gregorius ad hæc velut exponendo adiungit. Quod autem (inquit) collect9 mundus ante eius oculos dicitur non cœlum & terra contracta est: sed videntis animus dilatatus. Si igitur animus in hoc adhuc mundo positi in Dei lumine tantum dilatari potuit qui mortali carne circũdatus, & sub huius vitæ statu eatenus constitutus fuit quid de illo futuræ vitæ statu credere debemus vbi alterutras conscientias mutuo videbimus? Sed si ad corporeæ lucis infusionẽ innumera possunt sub vno aspectu cadere, quanto magis ad illam incorporeæ lucis infusionem credẽdum est incomparabiliter plura posse comprehẽdi sub vna & simplici visione? Si igitur iuxta proprietatis suæ similitudinem demus incorporeæ luci quod experimẽto probam9 de luce visibili, nescio quid impediat vltimum illud iudicium sub omni celeritate fieri. An forte hoc ipsũ dominus per similitudinem exprimere voluit cum dixit. *Sicut fulgur exit ab oriente & paret vsque in occidentem, sic erit aduentus filii hominis?* Fulgur certe cum paret, subito apparet, & sub omni celeritate disparet. De illa itaq; luce quæ malorum conscientias detegit, & quales qualia mereantur ostendit, nunquid credere oportet quod subito illis appareat & subito dispareat, quamuis memoria eorum quę viderint omnino nõ pereat? Non enim sine causa fortasis aduentum suum fulguri potius quã radio solis comparauit: nam & ipse ab oriente vsque in occidentem pertingit, sed fulgur nunquam nisi ad modicum apparet, nam de radio solis multo aliter accidere solet. Apparebit itaq; sicut fulgur, & ab oriente in occidentem attingens à fine vsque in finem, vt sub miranda celeritate omnia quæ vbiq; terrarum sunt, erunt, vel fuerunt proferat in lucem, & quantum spectat ad iudicij rationem omnia simul & semel prodeant ad manifestationem. *Omnes* (inquit Apostolus) *resurgemus, sed non omnes immutabimur in momento in ictu oculi.* Qui poterit omnium corpora sub tanta festina-

Matth. 24.

Gregorius. Li. 2. Dialog. c. 35.

ta festinatione reparare, nunquid nam sub eadem celeritate non poterit omnium corda ad quæcunque voluerit inquantum placuerit illuminare? Si tantæ claritatis radium qualem superius designauimus de virorum Apostolicorum cordibus rediare non putamur, quid de illo corde dicturi sumus in quo habitat cãdor ille lucis æternæ, in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, in quo habitat plenitudo illius luminis quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Nemo vtique fidelium est qui dubitare audeat lucem ad omnia sufficientem de Christi corde posse radiare, & quod consequens est nemo qui negare præsumat tantæ illustrationis radios viros Apostolicos immediate
Psal. 75. suscipere, & in alios refundere, vt constet quod scriptum est: *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Erunt* itaque absque dubio Apostolici viri præ hominibus cæteris, immo & præ omnibus spiritibus malignis non solum veritatis intelligentia perspicaciores, sed & potestatis prærogatiua supereminentiores, intantum vt cæterorum omniũ nemo omnino possit eorum vel sentẽtiam refellere, vel violentiæ resistere. Nam & tortores Dæmones qui prius homines trahebant ad tormenta, iam versa vice iuxta decreta iudicantium hominum disponentur per loca pœnalia. Ecce iam apparet (vt arbitror) quæ sit illa iudiciariæ potestatis prærogatiua apostolicis viris ab vno omniũ domino collata. Ecce quæ prius putabatur nullius esse momenti tantæ sublimitatis inuenta est, quanta à minus eruditis vix poterit credi.

TRACTATVS DE SPIRITV BLASPHEMIÆ.

Richardi S. Victoris. Pars I.

QVæ in Euangelio leguntur de spiritu blasphemiæ obscura (vt dicis) & perplexa sunt valde. Expetis autem & expectas audire ex me quid sentiam inde. Sed periculosa præsumptio de suo ingenio præsumere, quod præclarissima ingenia non intactum, sed indefinitum reliquerunt. Solius domini est certe quando, & cui voluerit eiusmodi rẽuelare. Vt autem verum fatear, videtur mihi durum valde petitioni suæ omnino deesse. Super hoc igitur inuolucro si videtur aliquid quærendo non diffiniendo non loquamur. Sunt qui se fatentur nescire quid sit spiritus blasphemiæ. Audacter tamen affirmãt quod hoc genus culpæ omnino sit inexpiabile, adeo vt quisquis in hoc semel lapsus fuerit, de cætero omnino saluari non possit. Sunt autem & alij summæ authoritatis viri, qui nullum peccatum credũt inexpiabile: nisi quod inpœnitentia facit irremediabile. Hinc est illa æstimatio putantium quod per impœnitentiam fit, peccatur in Spiritum sanctum, quia in eo specialiter agitur contra ipsum per quem omnis est remissio peccatorum. Sunt qui putant quod hoc sit peccatum in Spiritum sanctum de Dei misericordia desperare propter immanitatẽ scelerum. Sed qui eiusmodi est si iterũ ad veritatem redeat & veraciter pœnitet, quis ei veniã patere contradicat? Attende ergo quod hominibus desperatis sola impœnitentia claudit viã salutis. Habere aũt animum obstinatum sunt qui putant peccatũ in Spiritũ sanctum esse. Secundũ eos aũt idem est obstinatio & summa animi obduratio, qui adeo obduratus sit vt de cætero pœnitere nõ possit. Sed quid in se eis aufert locum indulgẽtiæ, nisi pertinacia impœnitentiæ) Quod ergo diximus de desperatis, dicam⁹ & de obstinatis, quod impœnitentia claudit eis viam salutis. Sed & alij qui peccatum in spiritum dicunt irremediabile malũ, hac ratione id fieri affirmant, quia sic statim obdurãtur, vt

deinceps pœnitere non valeant. Sed iuxta hoc eo ipso omni remedio carent & pœnitere non valent. Attende ergo quod in hoc vnum concurrit horũ omnium sententia, quod sola impœnitentia facit peccata insolubilia. Notãdum autem quod dicũt impœnitentes in Spiritum sanctũ peccare, non tamen dicunt omnes impœnitentes spiritum blasphemiæ habere. Iuxta id aũt quod in scripturis sanctis specialiter attribuitur potentia patri, sapientia filio, bonitas vero Spiritui sancto: Iuxta hoc inquam dicũt quod peccare per infirmitatem fit peccare in patrẽ, peccare vero per ignorantiam, fit peccare in filiũ, per solam autẽ peccare malitiam fit peccare in Spiritum sanctum. Et qui per infirmitatem vel ignorantiam peccãt sicut aliquid excusationis habent in culpa, sic aliquid remissionis accipiunt in pœna. Sed qui per solã malitiã peccãtes in Spiritum sanctũ delinquunt, nil eiusmodi remissionis accipiunt, & non remittitur eis in hoc seculo, nec in futuro. Si n. pœnitent, debetur eis plena satisfactio: si nõ pœnitent, plena dãnatio. Sed quamuis per malitiã peccantes dicantur in Spiritũ sanctum peccare, non tamen dici possunt humõi omnes sicut nec omnes impœnitentes spiritũ blasphemię habere. Ex verbis sane dominicis perpendere possumus, & hoc genus culpæ fit præ omnib. detestabili⁹. Quæramus itaque diligentius quid fit illud peccati gen⁹ quod est præ omnibus detestabilius. Quędam hominum peccata specialiter pertinent ad corruptelã ꝓpriam, sicut ebrietas, & stupra, quędam specialiter ad proximi iniuriã, sicut homicidia, & furta, quędam specialiter ad contumeliam diuinã quemadmodum blasphemia. Sed quis nesciat quod contumelia creatoris fit detestabilior cæteris? Sed si quis blasphemet tormentis compulsus, vel per ignorantiam deceptus, quis neget tolerabilius quam si blasphemet malitia sola ductus? Malignitate ergo blasphemia præ cæteris est pessima. Est autem in hoc genere sceleratissimum, & in quo malitia crescit ad summum, quando quis in Dei vituperijs delectatur, & in eis gloriatur. Quid est blasphemia nisi vituperatio diuina? Ad hoc autem quisque aspirat quod valitudo affectat, multumque desiderat. Quid ergo aliud videtur spiritus blasphemiæ quã affectatio & desiderium vituperationis diuinæ? Miratur quis & forte non credit quod adhuc malitiæ articulum humana corruptibilitas ascendere, immo descendere possit. Sed quem huiusmodi cogitatio pulsat audiat quid de huiusmodi hominibus dominus dicat: *Nunc autem oderunt me & patrem meum.* Pro certo quod quisque odit, hoc improbat, hoc vituperat, hoc & ab alijs odio haberi & vituperari desiderat. Hinc est quod qui eiusmodi erant, de Christo dicebant. *Quod immundum spiritum habebat.* Pro certo nõ ista dicebant quia verum esse credebant. Nam assidue videbant fieri ab eo quę nemo facere posset, nisi Deus esset cum illo. Ideo tamen dicebant, quia in eum quem odio habebant aliorũ odia & vituperia concitare volebant. Attende ergo quam sint contrarij spiritus isti, spiritus blasphemiæ, & spiritus Dei. Spiritus blasphemiæ aspirat ad odium Dei. Spiritus sanctus inspirat amorem Dei. Nam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vides ergo quomodo spiritus blasphemiæ spiritui sancto aduersatur, & semper in contrarium nititur. De hoc spiritu dicit dominus. *Quod non remittetur hominibus.* Ad idem respicit quod alias dicit: *Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.* Ex his domini verbis (vt credo) assertionis suæ argumentum trahunt, qui spiritum blasphemiæ malum irremediabile omnino dicunt. Credo Augustinum ista legisse, tamen multo aliter quam istos sensisse. Quod dominus per prophetam ait, Cõ-

Qui ex infirmitate & ignorantia peccãt excusantur aliquo modo.

Qui per malitiam peccant non omnes in Spiritum sanctum peccant. Quæstio, quod nam peccatũ sit detestabilius. De diuersis peccatis.

Blasphemia & malignitas pessima omnium.

Quid sit blasphemia, quinam spiritus blasphemia?

Ioan. 15.

Marc. 3.

Spiritus blasphemiæ & spiritus Dei remutuo contrarij.

Marc. 13. Marc. 3.

Psal. 67

uertatur

uertam in profundum maris: Augustinus intelligit de hominib. desperatissimis. Alias autem dicit quod obstinatos dominus doctores facit in eo. *Quod mittit cristallum sicut buccellam.* In libro Retractationum seipsum accusat, vel potius excusat, quod de peccato in Spiritum sanctũ quodam loco minus caute scripserat, quod tamẽ putando potius quã affirmando dixerat. Ibi aperte dicit, quod de quocunque pessimo in hac vita constituto non est desperandũ, quin potius pro ipso orandum, quoniam nõ impudenter pro eo oratur de quo non desperatur. Quid enim est dicere esse genus peccati de quo homo post perpetrationem nullo modo possit veniam consequi? Quid inquam aliud est hoc dicere quam eiusmodi hominem docere vt desperet: & cum Cain dicat, maior est iniquitas mea quam vt veniam merear? Quis audeat vt dicat modum humanę malitię, modum excedere misericordię diuinæ? Dicit Psalmista de domino, *Quod copiosa apud eum redemptio.* Sed quomodo quæso copiosa erit si est peccati genus quod nunquam in aliquo dissoluit? Ecce finis miseriæ nostræ iuxta quosdam inuenitur, de quo nullus ad dominum conuertitur, cõtra illam sententiam qua dicitur: *Reminiscẽtur & conuertentur ad dominum omnes fines terræ.* Nonne satius esset humiliter fateri dominica illa verba se parum intelligere, quam sua expositione aliquos ad desperationem trahere? Nonne satius est in magni illius (magistrum Hugonẽ loquor) nostri temporis theologi sententiam pergere, quam aliquibus pontem misericordiæ præcidere, & in desperationis profundum deijcere? Superius eã breuiter prælibauimus, nunc iuxta eius tenorẽ in explanandarum cõsiderationẽ pergamus. Secundũ Euangelistam Mattheum audis dicẽtem dominum: *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autẽ blasphemiæ non remittetur ei: quicunq; dixerit verbum cõtra filium hominis remittetur ei, qui aũt dixerit contra spiritum sanctum non remittetur ei neq; in hoc seculo, neq; in futuro.* Prius generalem sententiam ponit, postea excipienda excipit. Ponit remissibilia, excipit irremissibilia. Spiritus (inquit) blasphemiæ nõ remittitur eo q; hoc malum in se nil habeat excusationis, nihil meretur accipere excusatoriæ remissionis. Quod de hoc malo dixit, hoc idem adiungit de quolibet verbo in Spiritũ sanctum prolato. Quicunq; (inquit) dixerit verbum contra spiritũ sanctum nõ remittetur ei, neque in hoc seculo, nec in futuro. Quid hic dicturi sunt qui omnẽ vel semel in spiritum blasphemantem æternæ damnationi addicũt? Nunquid dicturi sunt quod omnis, qui qualecunque verbum contra spiritum sanctum dixerit in æternum peribit? Quod si abhorrẽt hoc dicere, exponãt nobis quomodo oporteat intelligere quod dicitur de verbo contra Spiritũ sanctum, prolato, quia non remittetur in hoc seculo, vel in futuro. Nã si dicturi sunt hoc malum esse expiabile, iuxta aliquid tamen irremissibile, videant ne idẽ dici possit de spiritu blasphemiæ. Aliud est enim peccatum esse inexpiabile, atq; aliud iuxta hoc quod hic accipitur esse irremissibile. Peccatum Diaboli inexpiabile est, quod nullo remedio expurgari potest. Illud autem hominis peccatum non incongrue irremissibile dici poterit, cui nulla pœnæ relaxatio fit, q; in peccatis actualiter similibus fieri cõtingit. Ecce vnam eandemque blasphemiam vnus facit ex coactione, alius ex aliqua deceptione, tertius ex sola malignitate. Ecce in tribus culpa quantum ad actionem per omnia similis. In duobus tamen accipit aliquid remissionis, quoniam habet aliquid excusationis. In tertio nullam accipit eiusmodi remissionem, quoniam nullam habebit excusationem. Primus ex his peccat in patrem. Secundus in filium. Tertius (illi cui non remittitur) peccat in Spiritum sanctum. hoc est quod dominus dicit secundum Euangelistam

Psal. 147.

Psal. 129.

Psal. 21.

Matt. 21.

Cur spiritus Blasphemia non remittatur.

Aliud est peccatum esse inexpiabile, & quod nam sit inexpiabile & irremissibile.

Marc 3.

listam Marcum: *Qui blasphemauerit* (inquit) *In Spiritum sanctum non habet remissionem in æternum.* Quod dicitur remissio dari vel non dari secundum mutuum respectum accipientium, vel non accipientium, pro eodem opere debet intelligi. Nam de districtissima pro eadem blasphemia aliquid remittitur blasphemantibus in patrem & filium, nihil vero blasphemantibus in spiritum sanctum. Bene ergo dicitur de eo qui blasphemauerit in Spiritum sanctum quod non habet remissionem in æternum. Quoniam si pœnitet nihil de plenitudine districtissimæ expiationis, si non pœnitet nihil ei remittitur de plenitudine districtissimæ damnationis. Quod merito hoc fiat consequenter adiungitur cum dicat. Sed est reus æterni delicti. Quod dicit idem valet ac si apertius diceret. Idcirco remissionem non habet, sed nec habere debet, quia non est reus eiusmodi delicti cui debeat aliquid remitti. Sed est reus delicti omnium pessimi, quoniam reus æterni delicti, & talis cui non debeat aliqua determinate remissionis relaxatio fieri sicut superius docuimus. hoc est in Spiritum sanctum blasphemare, ex sola malignitate verbum blasphemiæ proferre. Sed talis blasphemia nunquam potest fieri delictum sine detestabili & execrabili odio Dei, proculdubio Dei odium delictum est æternũ. Æternum delictum dici quod nunquã excidit, quod in perpetuum esse cõtingit. Pro certo sicut nunquam excidit amor Dei, sic nunquam excidit odium Dei. *Charitas* (inquit apostolus) *nunquã excidit.* Quod ab apostolo de Dei amore dictum est, de Dei etiam odio dici potest. Et sicut Dei amor recte dici potest meritum æternum, sic & odium Dei merito dicitur delictum æternũ. Quod dicitur de charitate quia nunquam excidit, non est intelligendum quod semel habita amitti non possit, sed quod contra fidei & spei proprietatem in æternum esse non desistit. Sic sunt quædam mala quæ locum habent solummodo in hac vita, sicut adulteria, & furta, quædam vero & in hac vita simul & futura. Nam qui cũ dei odio ex hac vita discedit, sub eodẽ morbo in æternum tabescit, & qui in æternum odit, in æternum delinquit, & sine cessatione delinquendo meretur quod sine cessatione patiatur. Qui igitur reus est diuini odij, reus est æterni delicti. Sed sicut superius est demonstratum, blasphemia quæ est in Spiritum sanctum nunquam est præter Dei odium. Merito ergo dicitur de blasphemo huiusmodi quod sit reus æterni delicti. Quidam autem ad id quod dominus dicit, addunt de suo quod dominus non dicit. Dominus dicit quod sit reus æterni delicti, isti dicunt quod sit æternaliter reus æterni delicti. Qui enim dicit eiusmodi hominem nulla ratione posse veniam promereri, nonnè dicit eum æternaliter reum esse æterni delicti? Sed forte hoc isti ex eo colligunt ꝙ ex dominica voce audiunt. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum non habeat remissionẽ in æternum. Sed nunquid non idem dictum est ab eodem domino de verbo contra spiritum sanctum dicto? Qui dixerit (inquit) verbum contra spiritũ sanctum non remittetur ei, neq; in hoc sæculo, neque in futuro. Quot quæso homines poterunt inueniri qui audeant vt dicant nunquam verbum aliquod contra spiritum sanctum dixisse: Nunquid cæteri omnes desperãdi sunt qui hoc dicere non præsumunt? Nunquid de semetipsis desperare debẽt qui hoc dicere nõ audent? Sed si per hõi doctrinam bos vel asinus in puteũ desperationis cadat, timeo ne animaliũ dominus animaliũ hominum præciũ de manu doctoris, imo deiectoris requirat. Sunt autem quidam temporaliter rei temporalis & transitorij delicti, & sunt quidam æternaliter rei temporalis & transitorij delicti. Item sunt alij æterni delicti æternaliter rei. Cur non sint & alij æterni delicti temporaliter rei?

In spiritum sanctum blasphemare.

1. Cor. 13.

Quomodo intelligatur illud Apostoli charitas nunquam excidit.

rei? Adulterium in tempore actualiter fit & transit, & adulterantem reū constituit, sed temporaliter reum si veraciter pœnituerit, æternaliter autem si pœnitere noluerit. Qui cum Dei odio de hac vita transit, æterni delicti æternaliter reus erit. Sic & delictum quod (iuxta quod diximus) potest dici æternum, veraciter pœnitentem non nisi ad tempus constituit reū. Si quidem possunt esse æternaliter rei temporalis delicti iuxta diuinam iustitiam, cur non aliqui credantur esse ad tempus rei æterni delicti iuxta diuinam misericordiam? Miserationes eius super omnia opera eius. Eius siquidem miserationibus nihil est mirabilius, & eo ipso super omnia opera eius. Consideremus adhuc quid Marcus de suo adiungat ad ea
Marc. 3. quæ dominus dixerat. *Quoniam dicebant* (inquit) *Spiritum immundum habet.* In his verbis videtur Euangelista rationem reddere: vnde contingit dominum de pessimo genere blasphemandi ista differere. Ostendit ergo Euangelista quod idcirco domin⁹ eos doceret de blasphemia quæ remissionem non habet, quoniam dicebant quod spiritum immundum haberet. Absque omni ambiguo ista Christi contumelia erat detestabilis blasphemia. Sed istud quæso blasphemiæ verbum fuit contra ipsum hominis filium, an contra spiritum sanctum? Sed si dicitur cōtra filium hominis esse erit verbum remissibile si contra spiritum sanctum, erit irremissibile. Sed si dicitur remissibile verbum, nihil ad eam blasphemiam quæ non habet remissionem in æternum, & iuxta hoc quod Euangelista subiungit, nihil respondet ad dominica verba quæ præmisit. Compellit itaque cohærentia dictorum credere Christi calumniatores blasphemasse in spiritum sanctū. Quid ergo dicemus? Nunquid in illum peccabant quem non vituperabant, & in illum non blasphemabant quem verbis suis profanabant? Quis ad ista idoneus? Auctoritate itaque simul & ex ratione possumus aperte colligere Christi profanatores non per ignorantiam, sed per solam malitiam tam nequiter blasphemasse. Intelligebant absque omni ambiguo neminem posse talia signa facere nisi Deus esset cum illo. Quoniam ergo per solam malitiam blasphemabant, in eum cui bonitas specialiter attribui solet, peccabant, & eo ipso quantum ad id genus peccati acerbissimæ pœnæ alleuiatione & remissione indigni erant. Nam si per ignorantiam peccassent, & in ipsum qui Dei sapientia est deliquissent, in puniendo peccato remissius ageretur cum ipsis, & in eo reciperent aliquid remissionis. Ex his domini verbis manifeste colligitur quod quædam quæ omnibus personis cōmunia sunt, quibusdam personis non sine magno mysterio appropriantur. Multa sunt adhuc circa hæc dominica verba diligenti inuestigatione digna. Verum hoc melius atque consultius profundioribus ingeniis relinquimus. Super eo quod à me quæsisti dixi quod potui. Si insipiens factus sum, tu me coegisti.

TRACTATVS DE GRADIBVS CHARITATIS.

De insuperabilitate charitatis.

CAPVT I.

AMico in Iesu Christi visceribus dilecto. Leuam sponsi sub capite, & dexterā in amplexu. Cogit me infantia charitatis tuæ mihi amantissime aliquid tibi de charitate scribere, atque supra meipsum præsumere, & supra modum paruitatis meæ, immo (vt mihi sentire videor) effundere de vacuo, & quod non habeo dare. Difficile dico tibi acquiescit animus meus de ea aliquid dicere, sentiens quod ad eam digne tractandam neque cor, neq; lingua sufficiat. Quomodo enim de a-

De amore quibus loquatur.

more loquetur homo qui nō amat, qui vim non sentit amoris? De aliis nempe copiosa in libris occurrit materia, huius vero aut tota intus est, aut nusquam est, quia nō ad exterioribus ad interiora suauitatis suæ secreta transponit, sed ab interioribus ad exteriora transmittit. *Solus proinde de ea digne loquitur, qui secundum quod cor dictat verba componit.* Ne mireris igitur si alium audire de ipsa mallem quam loqui ipse. Illum inquam audire vellem qui calamum linguę tingeret in sanguine cordis, quia tunc vera, & veneranda doctrina est, cum quod lingua loquitur, conscientia dictat, charitas suggerit, & spiritus ingerit. Falleris si me talem putas, immo fallor ego. Nam tibi quidem pium est in illa quæ omnia credit æstimare de me supra id quod est in me. Mihi autem durum est bonum quod non habeo de me opinari. Cū etsi quid haberem expediret forsitan ignorari. Cumq; vero diligitur ꝙ non est, sed quod esse putatur, nō amor vel amans non est, sed quod amatur. O magna virtꝰ charitas, quæ vocas ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. O fortis virtus, quæ neminē spolians omnia rapis, omnia facis tua, & nemini aufers sua dum bonum quod in alio diligis digendo acquiris. Et quidem fieri potest vt frustra agas bonum quod operaris. Vt autem ego frustra diligā, fieri omnino non potest. En ad manum est amoris fortitudo quam quæris, cui resistere nemo est qui possit? Omnia sibi subiicit, omnia suis profectibus seruire cogit, inimicos amando superat, & sibi amicos facit vel inuitos. Nam & si habeat æmulos, inimicos omnino nō habet. Sola enim quæ in aduersis non deficit, quia patiens est. Quæ iniurias non rependit, quia benigna est. Quā felicitas aliena non cruciat, *quia nō æmulatur.* Quā conscientia mala non pungit, *Quia non agit perperam.* Quæ honore nō extollitur, quia nō inflatur. Quæ præesse non nititur, *Quia non est ambitiosa:* Quam cupiditas non coarctat, quia non quærit quæ sua sunt: Quam iniuria nō prouocat, *Quia non irritatur.* Quam sinistræ suspitiones non fœdant, *Quia non cogitat malum.* Quā aliena mala non lætificant, *Quia non gaudet super iniquitate.* Quam errores non cæcant, *Quia congaudet veritati.* Quā persecutiones non frangunt, *Quia omnia suffert.* Quam perfidia nō indurat, *Quia omnia credit etsi non omnibus.* Quam desperatio nō absorbet, quia omnia superat. Quam intolerantia non deiicit, *Quia omnia sustinet*, i. omnia de Deo promissa patienter expectat: Quam mortis separatio nō intercidit, quia nunquam excidit. Quid nisi nō morte non vincitur, quæ fortis est, vt nōrs, immo morte fortior, quæ ipsam quoq; mortem mori coegit in morte redemptoris? O insuperabilis virtus charitas, quæ ipsum quoq; insuperabilem superasti, & cui omnia subiecta sunt omnibus quodammodo subiecisti dū victus amore Deus humiliauit semetipsum formam serui accipiens, factus non modo homo, sed opprobrium hominū, & abiectio plebis! Propter nimiam enim charitatem qua dilexit nos, continere non potuit in ira sua misericordias suas, quominꝰ dilectam animam illam inimicis exponeret pro amicis suis, vt mortis terrorem pariter & vigorē tolleret ab amicis suis. Et si contra Deū fortis fuit, quanto magis contra homines prævalebit? Hinc ex tunc illa fidelium intrepida constantia cordis, qua supplicia contemnentes, & mortem calcantes, læti per medias mortis fauces ad patriam reuertuntur. Morientes exultant, & morti insultant dicentes. Vbi est mors stimulus tuus? Iam non stimulus, sed iubilus, dum per medium tui latum lætumq; exitū à miseria pandis ad regnū. Facit igitur charitas vt pro ipso, vel in ipso mori nō metuant, sed affectent, à quo sic amari se vident, vt ne morerentur ipsi morte turpissima voluit cōdemnari. Admirantes enim & amplexantes in Christo illum amoris excessum quo proposito gaudio sustinuit crucem humana confusione con-

Egregii effectus charitatis Christi.

1. Cor. 13.

contempta, vicem non rependere confunduntur, atque passionis eius ludibriis quasi quibusdam aculeis incitati feruntur effrenes in amoris abyssum, in profundum charitatis, id omnino & solummodo quæritantes. *Quid retribuã domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Sicque quadã sana & sancta insania mente translati parum amare se reputant sic amati. Vehemens quippe vis amoris ratione non compescitur, quia teste Apostolo supereminet scientiæ maiestate. Non terretur, quia foris mittit timorem. Miseriis non reprimitur, quia in infirmitate perficitur. Prorsus virtus omnipotens quæ ipsas miserias facit potentes, dum cõuertit in adiutorium quæ paratę sunt ad nocendum, qua suffulti milites Christi impauidi certant, certi de victoria mediis periculis incedunt tutissimi, nec dæmonem, nec hominem metuentes. Hinc Paulus periculis plurimis enumeratis è quibus inclite triumphauerat, triumphi causam adiungit dicens. *Et in his omnibus superamus propter illum qui dilexit nos.* Securus inter frendentium vndiq; hostium fulgurantes hastas, & circumuolantia spicula cum charitate dormit, quæ sola potens est ignita nequissimi tela extinguere, quam flumina multa nõ extinguunt. Denique multitudinem peccatorum operit & opprimit, & tentationũ muscis morientibus nõ prævalebit. Prævalet, & subiicit, & illum Iebusæum populum, cæterosq; Cananitide stirpis seruire facit in tributum, & in materiã exercendæ virtutis. Maioris profecto potentiæ est erectum hostem deiicere, quam conantem reprimere. Charitatis proinde est tentationes non perimere ne insurgant, sed cũ surrexerint sternere ne procedant. *Itaque non tam virtus potens, quam virtutũ potentia dicenda est*, eo quod ab illa omnes accipiant vt vere virtutes sint. *Hæc vita fidei, spei robur, & omnium intima vis*, & medulla virtutum. Hæc quæ vitam ordinat, affectus inflammat, actus informat, excessus corrigit, mores componit, valens ad omnia, & omnibus prævalens, quæ ipsam quoq; omnipotentiam quodammodo reddit impotentem. Nonne hæc est quæ in Moyse diuinæ iustitiæ & potẽtiæ obstans prævalvit in fortitudine? Dimitte me (inquit) vt irascatur furor meus cõtra populum istum. Audis dimitte, & Deum teneri non dubites, nec aliunde quam amoris fortitudine. Quæris cuius? Illius vtique serui fidelis, qui in populum maiorẽ maior fieri & glorioſior renuit, non carnali (vt assolet) detentus affectu, sed ne in Dei gloriam rueretur venenatis spiculis blasphemorũ, ne quæso (ait) dicant Ægyptii callide eduxit eos vt interficeret in montibus, nec potuit inducere in terram quam promisit. Quid ni cessit potentia? cessit iustitia, vbi charitas de corde tam puro non tam rogabat quam vrgebat. O quantum talium virorum penuriam patimur, qui pro nostris delictis domino se opponerent, pacarent iram, auerterent vltionem. *Non est* (ait propheta) *qui inuocet nomen tuum, qui conjurgat, & teneat te.* Sola quæ Deum tenere possit vis amoris est, qua non solũ teneri se patitur, sed quod non teneatur pie conqueritur in propheta. Quæsiui de eis virum qui interponeret sæpem, & staret oppositus contra me, pro terra ne dissiparem eam, & non inueni. Quærit Deus qui sibi se opponat irato, cui⁹ profecto proprium est misereri, peregrinum vlcisci. Peregrinum inquit opus eius ab illo, quod opus? Nimirum opus vltionis, & iræ. Charitas igitur sua fortitudine extentam Dei manum ne feriat continet. Sathan sub pedibus conterit, & super inimicorũ capita carbones congerit. Potens nõ modo aduersus carnem & sanguinem, sed & aduersus principatus, & potestates tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. In aduersis fortis, sed fortior in prosperis. Solus enim Christi amor est qui ridentis & irridentis fortunę pure blanditias spernit, & conspuit, sapore dulciori delecta-

Psal. 115.

Vis amoris ratione non compescitur. Ephes. 3.

Rom. 8.

Exod. 32.

Esai. 64. Vis amoris Deum tenere potest. Exod. 32.

Esai. 28.

Amor Christi eiusque effectus.

delectatus. Cuius respectu omnis dulcedo amara est, omnis iucunditas mœror est. Omne pulchrum fœdum, omne suaue molestum. Et hæc de eius insuperabilitate sufficiant, etsi non ad materiæ copiam, quæ multa est nimis, saltem prosint ad occupationem tuam. Iam ad eius insatiabilitatem accedamus.

De amoris insatiabilitate.

CAPVT II.

SAne amoris fortitudinem illa efficit dulcedo quam sentit, cuius qui gustant illo gustu facile Deum amant. Anima cuncta contemnit quæ nisi in huius contemptu amari nō possunt, sciens dilectum prius inuenire nō posse quam prætereuntis mundi figuram quodam despectu pertransierit. Hinc se in se totam perstringens non iam ascensoriis gradibus vel passibus vtitur, sed inopinatis capitibus, vel excessibus fertur, volans, non vadens in illa sublimia secreta cœlestia. Vnde & Paulus non in tertium cœlum ascendisse, sed raptum fuisse perhibetur. Sic affici quasi deficari est, dum animus diuino debriatus amore obliuiscitur omniū, & totus pergit in Deum, gustans illud quod nemo nouit, nisi qui accipit. At quoties illam fœlicitatem participat, miseriā nesciat necesse est quæ vtique simul esse nō possunt. Ad hunc tamen amoris gradum etsi mortalibus interdū peruenire datur, diu tamen stare omnino prohibetur, donec corruptibilib⁹ exuta exuuiis libere euaserint in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nituntur tamen, & trahuntur illius faciei desiderio, *Quam* (iuxta prophetam) *pater vt adamantem posuit, vt ferrea quæque attrahere posset in funiculis charitatis.* Tractus iste & si suauem quandam habeat violentiam, magis tamen mortalitatis impotentiam notat, qua mole grauata misera anima, sæpe à volatu suo decidit, & deficit à conatu, si non ab illo trahitur qui exaltatus à terra omnia trahit ad seipsum.

Deus ab anima non inuenitur, antequā mundus despiciatur ab illa.

Osee 11.

Habent igitur amatorii spiritus corporis corruptione detenti & distenti crebram de Dei visitatione lætitiam, sed nullam copiam, dum nec plena esse sinitur, nec morosa. Vnde & quodam iucundo loco interim Deus ludere videtur cum filiis hominum, à quibus dum teneri putatur è manibus labitur, insectatus se comprehendi patitur, & dispares rursum non videtur, donec denuo lachrymis & precibus vocatus reuertatur, & ita licet delectet visitatio, molestat vicissitudo. Sed quanto putas stupore perfunditur anima subtracta illa dulcedine, & ad hos sensuum laqueos captiua retracta? Nonne quasi de patria spirituum pulsa in Vallem corporum in aliud quoddam ignotum sæculum sibi cecidisse videtur longe priori dissimile, in quo & charitas friget, & sensualitas regnat, caligat oculus mentis, & sensus viget corporis? Hæret tunc, & alta trahens suspiria inde misera vnde beata efficitur. Nam quo gratiora fuerat experta, eo molestius fert ea sibi esse subtracta. Subtractio enim rei amatæ augmētatio desiderii est, & quod ardentius optas, cares ægrius. Et hic est languor amoris, quod non est aliud nisi tædium impatientis desiderii quo necesse est affici mentem vehementer amantis absentem quem amat. O præsens absentia, & absens præsentia eius qui simul perditur & habetur. Frustra (ni fallor) sic languentis animæ conatur quis lenire dolorem, temperare mœrorem, cum de intus curari oporteat dulce vulnus amoris. Nullo proinde humano solatio mitigatur secreti doloris sacra amaritudo, cum sublato interno dulcoris gustu nil queat exterius consolari, immo iuxta beati Iob sententiam, *Omnes consolatores reputat onerosos.* Sensit hoc qui dixit: *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Fœlix tristitia quæ non de creatura, sed de creatore concipitur, quę nulla præsentis vitæ luget incommoda, dignum plane est vt Deum totius consolationis consolatorem habeat,

Amoris visitatio delectat, molestat vicissitudo.

Quomodo anima langueat subtracto amoris dulcedine.

Languor amoris quid.

Iob. 16. Psal. 76.

beat, qui rerum fluentium qualibet affluentia renuit consolari. Non est igitur citra Deum vnde possit solatium capere, qui præter illum didicit nil amare. Habeant alii vana & varia sua solatia quibus dicitur. *Væ vobis diuitibus qui hic habetis consolationem vestram.* Sibi solus cõsolator est qui & inhabitator est. Charitas Deus, qui & si iustis nunquã deest ad meritum, plerunque tamen ad solatium abest: illud vtilius, iucundius istud habetur. Latet igitur dum sensum cordis minime tangit illa suauitas habita, sed abdita. Morã autem faciente quem desiderat, non iam cum illis fatuis dormitat, vel dormit, sed crebris succussa suspiriis, & gemitibus excitata dissimulare non valet vltra mæstitiam, nec ignem abscondere qui triste pectus adurit. Non iam deliberat, non consulit rationi, non verecundatur, modum ignorat & ordinem, id omnino & solũmodo satagente animo, quomodo redeat in præsentia dulcedo, cuius quantamlibet festinationem reputat tarditatem, hoc est dulcissime quod aliquando quæsisti, quid sit quod ait beatus Augustinus, Amor Dei non capit de impossibilitate solatium. Omne enim desiderũ tunc ratione solet mitigari, cũ desideratũ impossibile sit haberi. Amoris tamen violẽtia nulla impossibilitate frenatur. Nam etsi animam terrena inhabitatione pressam & immersam luto, illa felicitate ex integro frui omnino omni homini constet impossibile, nullum tamen sic amanti hæc impossibilitas præbet solatium, quo minus ardeat & æstuet in fruendi desiderio, quo tamẽ desiderio etsi ratio excæcatur, Deus tamen minime offenditur, qui simile quoddam suo videtur innuisse præcepto. *Diliges* (inquit) *dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omni mente*, quod tamẽ in hac vita mortali, vel potius morte vitali, sicut à nemine constat posse impleri, ita ab omni homine debet optari, vnde & iniusti descriptione dicitur: *In mandatis eius volet*

Luc. 6. *Quid faciat anima priuata diuino amore?* *Augustin. 4.* *Amoris violentia, nulla possibilitate frenatur.* *Deut. 6.* *Psal. 111.*

A *nimis.* Quid est velle nimis, nisi plus velle quam posse? Quo sensu & ego dictum puto. *Adolescentulæ dilexerunt te nimis.* Infinitus quippe, & immensus est Deus in quem tendit amor earum, vt nullus esse debeat finis, vel mensura amoris: Amat igitur sic amans anima, etsi nõ minus posse suo minus tamen velle suo, nec capit de hac impossibilitate solatium, sed potius desiderii suscipit incrementum. *Concupiuit* (ait quidam) *anima* B *mea desiderare iustificationes tuas.* Non potuit satiari desiderio, qui nihil desiderare concupiuit. Fames enim animæ desiderium est. Sic vero Deum amans anima amore nõ satiatur, quia Deus amor est, quem qui amat, amorem amat. Amare autem amorem circulum facit, vt nullus sit finis amoris. Vides igitur quẽadmodum insuperabilis est charitas, omnia superans, ita & insatiabilis, omnia vorans, & ex copia parit inopiam, dum ex prægustatis delitijs amplior in desideriis exardescit. Quod & si dentur ad plenitudinem, nunquam tamen ad satie- C tatem. *Qui edunt me* (inquit) *adhuc esurient.* O bone Deus quem amare edere est, quomodo amantes te sic reficis vt magis esuriant, nisi quia tu simul cibus es & esuriens? Et qui te non gustauit te prorsus esurire nescit. Ad hoc ergo cibas, vt esurire facias. *Esurientes* (ait illa puella) *impleuit bonis*, impleuit, non satiauit. Amoris namque bona eo minus satiant, quo magis replent. Impleuit bonis: quibus bonis? nolo à me quæras, quæ sint bona charitatis, profecto illa esse æstimo de quibus dicitur: *Oculus non vidit absque te, quæ præparasti diligentibus te*, & alio loco: *Oculus non vidit, &* D *auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit.* Audis diligentibus præparata, vt dilectionis bona fore non ambigas. In hac enim repositæ sunt æternitatis delitiæ, & omnis cœlestis suauitas. In hac sunt pax, patientia, longanimitas, & gaudium in spiritu sancto, & quicquid iucundũ mente concipit, & vltra, hæc inquam præparasti diligentibus te,

Cant. 1. *Fames animæ qui Deum amat amorem amat.* *Eccles. 24.* *Luc. 1.* *Esai 64. & 1. Cor. 2.*

, sed abscondisti timentibus te, donec charitas foras mittat timoris velamen, vt videre possint quam magna multitudo dulcedinis tuę, quæ etsi repleat, satiat nunquam. Non audeo dicere ipsos si qui sunt secunda stola vestitos. Obicis forsan illud. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et illud quod ad Hierusalem quæ sursum est dicitur. *Adipe frumenti satiat te*, sed satietatem desideranti abundantiam ibi notare noueris, non desiderii finem. Finis autem desiderii (vt ait quidam) satietas est. Qui vero semper esuriunt, liquet quod satiati non sunt. Sed vere beata esuries quæ esurit solum quod habet, & solū habet quod esurit. His itaq; persuasis charitati tuæ, quod dulcedine diuini amoris nemo in futuro satiari poterit, nemo in præsenti impleri, de qua impossibilitate solatium tibi sit nullum habere solatium, patientiam tibi opto, sed patientem esse in hoc magis expedit.

Psal. 16. *Psal. 147.*

Quod amor incessabiliter videt amatum.

Caput III.

His igitur vtcumq; prætactis ad inuestiganda reliqua stylus percurrat, quatenus ad tam digna aditū aperire dignabitur in dulcedine sua pauperi Deus. Solet tamen facilius in his patere ingressus pie pulsantibus, quam subtiliter perscrutantibus. Pulsat qui affectat, & qui orat, & pulsanti aperitur. Non enim ambigendum est quin libenter pulsanti aperiat, qui nondum pulsanti hortatur vt pulset. Sic Deus prius vult à se requiri etiam quod promittit, & ideo quod dare dispositum prius promittit vt rogandi ausum præbeat, & quod daturus gratis erat deuota promereatur oratio. In hoc à nobis merita extorquet, dum nos præuenit tribuendo quod retribuat, gratis agit ne gratis tribuat, plane dignus vt reametur, qui sic nos præuenit in amando. *In hoc* (inquit Ioannes) *est charitas, non quasi nos dilexerimus illum, sed quia prior ipse dilexit nos.*

Ingressus ad Deum facilius patent pie pulsantibus quā subtiliter perscrutantibus.

1. Ioan. 4.

Præcedit igitur amor suus, nostro quidem benignior, sed noster reprehenditur, ipse enim adhuc ingratos gratis diligit, nos vero suo dono & debito constat diligere. Dat vnde, & facit quod ametur, vt de suo, & pro suo pariter diligatur. Et quidem donum istud prosequi omitto, eo quod ineffabile sit. Nam etsi sentiri à paucitate spiritualium possit, exprimi tamen à nemine potest. Solum ille nouit qui dat, & qui accipit exclusis cæteris, ipsis etiam accipientibus, & habentibus suspecta est & incerta ipsa collatio, idque salubriter ne præsumant. Sed nunc quæso mi Seuerine reduc oculos ad hæc inferiora, & vide quæ videntes plerique non vident, & aduerte si non cuncta quæ vel nobis in prosperis seruiunt, vel contra nos sæuiunt in aduersis quædā non sint charitatis calcaria vrgentia quodammodo ad cursum amoris. Ad hoc enim omnia cursus suos dirigunt vt humanis vtilitatibus & oblectamentis occurrant, vel defectibus certe succurrant. Hoc cœlum, & terra, mare, & aera, hic circuitus temporum redituius patribus antiqua innouans, dilapsa reformans, consumpta restaurans implere non cessat, vt sicut hæc continua communia beneficia respuere nemo est qui possit, ita qui benefacit non diligere nemo est qui debet. Assentiris forsitan de prosperis, at aduersa quomodo amorem doceant, vel exigant, tibi innotescere cupis. Cum plerumque humana ingratitudo superbe sibi arrogat dona conditoris, vult idem hominis conditor alto salubrique consilio hominem tribulationibus exerceri, vt cum defecerit homo & subuenerit Deus, Deus vt dignum est ametur ab homine, hoc enim est quod dicit: *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me.* Et occasione quippe frequentiū necessitatum crebris necesse est in tribulationibus Deū ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari quam dulcis est Deus. Sicq; fit vt cor ferreum quod

Dona Dei exprimi non possunt.

Note.

Quare Deus permittat tribulationes.

Psal. 49.

Quomodo cor quod beneficiis emolliri nequibat, flagellis emolliatur.

quod beneficiis emolliri nequĩbat, flagellis eruditum ad gratiam liberantis liqueſcat, diſcatque Deum diligere, etiã nõ propter ſuam bonitatem, certe propter propriam vtilitatem, & hic gradus amoris amare inchoantibus primus eſt, iam vero amantibus infimus, cum nõ propter ipſum, ſed propter nos Deũ diligimus. Liquet igitur quemadmodũ tamen carnaliter & carnalia amantem ad Dei amorem aduerſa inſtruunt, & quodammodo cogunt. Sed & ipſis amore ſuccenſis, nõ inferiori conſilio interdũ proſpera ſubtrahuntur, & ingerunt aduerſa, vt ſi forte (quo vitare difficile eſt) blandiens proſperitas aliquando ſibi ſubripuit amoris particulã, ſuccedens tollat aduerſitas, quæ ſola (iuxta beati Ioannis doctrinam) veraciter *Docet non diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt.* Sic Iſraelitæ coguntur ab Ægyptiis Ægyptum egredi, quia teſte beato Gregorio: Dum mundi calamitatibus animum pulſat, nil aliud niſi vt non diligatur clamat. Solus igitur amor eſt quem à nobis Deus exigit, aut cum beneficiis obruit, aut cum flagellis corripit, vel cõſiliis inſtruit, vel mandatis aſtringit. Plenitudo legis eſt charitas, & legem continet & prophetas, quia quicquid diuina lege indicitur, vel interdicitur ad ſolum amorem reducitur. Solue tributum amoris, & domino noueris ſatisfactũ. Quid igitur (inquit) nobis prodeſt tanta in noſtro victu parcitas, in habitu vilitas, in vigiliis & diſciplinis iugis auſteritas? Paucis accipe, quædã ſunt charitatis obſequia placentia & placantia ſi in charitate nãnc. At ſine charitate nihil proſint, hæc eſt enim virtus in qua nec minimum opus reſpuitur, ſine qua nec maximum acceptatur, non prædicatio, etiamſi fiat linguis angelorũ, non fides, etiam ſi montes transferat. Non elemoſina, etiam ſi omnes facultates in cibos pauperum diſtribuat. Non corporis afflictio, etiam ſi tradatur corpus ita vt ardeat. Non miſſarum ſolemnia, quia ante fratris reconciliationem munus prohibetur offerri. Ipſe enim amator hominis Deus eſt, cui omnis creatura merito confitetur, & dicit: *Bonorum meorum non eges,* ſed hoc ſolum requirit ab homine, quod nulli conſtat difficile. Solus enim amor eſt (vt ait beatus Auguſtinus) qui nomen difficultatis ignorat, qui cũ multa amico impenderit, pauca vel nulla ſe iudicat impendiſſe. Hinc eſt quod illa annorum multitudo: *Videbantur Iacob dies pauci præ amoris magnitudine.* Verus enim amans animus quicquid pro amico patitur præ amore vix ſentit, dum ſic totus amori intenditur, vt præter dilectum nil pœnæ cogitare ſinatur, quia ſignaculum gerit ſuper cor, & ſuper brachium ſuum. Denique qua parte ſubrepere poſsit illius obliuio, qui præter illos radios incircumſpecti luminis, præter illos riuos incorruptæ dulcedinis quibus ineffabiliter animam influit, in rebus etiam viſibilibus amanti ſe exhibere non ceſſat. Integer quippe amator Dei quocunque ſe vertit familiarem habet admonitionem amoris, rebus his pro ſpeculis vtitur, & in omne quod cernit ſui amatoris ſibi reſultat memoria. Aſpicit cuncta quæ condidit, & quo condiderit fine, & in his non tam admirabilis quam amabilis ſibi occurrit, atque ex arra dilectionis quam præcontulit ſapienter æſtimat quanta reſeruauit in dotem. Caſtus profecto columbinuſque oculus amor eſt, qui in rebus humano vſui conceſsis nulla libidine figitur, ſed in tranſitoriis contemplatur æternum. Iſte eſt oculus qui non clauditur, quia carnalitatis palpebra caret, nullo iniecto turbatur, quia nihil admittit forinſecus, nulla cæcatur caligine, quia tenebræ in eo non ſunt vllæ, nullo grauatur ſopore, ipſo teſte qui ait: *Ego dormio & cor meum vigilat.* Oculus rectus, oculus vere dexter, quem nulla ſeorſum auertit ſiniſtra intentio, nulla deorſum inflexit terrena affectio. Oculus vero ſimplex & prudens quem nulla concutit incerta ſuſpitio,

Amore ſatisfit Deo. Sine charitate nihil prodeſt.

Ioan. 2. *Exod. 12.*

Gregor. Quamodo Deus ſolũ amorem à nobis exigat.

Auguſtinus amor nomen difficultatis ignorat.

Gen. 29.

Amator Dei reb. pro ſpeculo vtitur.

Pſal. 15.

Cant. 5.

nulla detinet curiosa solicitudo, illum inceſſabiliter intuens in quem Angeli prospicere desiderant. Amor enim vehemens (vt ait beatus Augustinus) non potest nō videre quem amat, quia amor oculus est, & amare videre est. Hoc oculo se vulnerari fatetur qui ait. *Vulnerasti me in vno oculorum tuorum.* Duos nempe oculos habet anima. Vnum quo intelligit, & alium quo requirit illum qui respicit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Et horum duorum dexter oculus est amor qui requirendo vulnerat. Neque enim ille saliens in montibus & transiliens colles. Omnem sensum superans, humanum videlicet & angelicum, absque vulnere capitur duntaxat amoris. Quæris quid sit vulnerari Deum? Respondeo ego, quod est illam omnipotentiam nostræ infirmitati pie condescendere, & quasi quædam vulneris apertura internæ suauitatis secreta patefacere. Vulnerari ergo potest, qui & si sit impassibilis, non tamen est incompassibilis. Vulnus hoc absque ira infligitur, & absque dolore sentitur. Hunc vulnerantem oculum ille Ammonitarum rex suo infelici fœdere molitur eruere. *In hoc inquam feriam vobiscum fœdus, vt omnium vestrum oculos dextros eruã.* Sublato enim amore qui dexter oculus est, ad solum errorem remanet intellectus quem sinistrum diximus. Intelligere quippe non amare illorum error extitit. *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.* Quod multi qui errores persequi videntur hoc errore cæcantur, quo nullus forsitan potest deterior inueniri. Videtur itaq; ab amantibus Deus oculo vtroque, sed altero vulneratur, quia vbi intellectus caligat, amor penetrat, & vbi ille repellitur, iste admittitur. Quippe perscrutari prohibemur, & plus sapere quam oportet, sed amare etiam plusquã possumus præcipimur. Nō potest igitur obturari amoris oculus quo minus videre possit quem amat, & si non videtur sicut est, quod teste beato Ioanne: *Seruatur in præmium.* Certe tamen videtur sicut vult quod in præsenti ad solatium indulgetur: Videtur enim à quolibet amante prout amat, ab alio quidem sic, ab alio vero sic, pro varietate affectuum quibus feruntur in ipsum. Alii ad diuinitatis arcana feruentius inhiant. Alii humanitatis mysteria securius admirantur, contemplantes consilium altissimum Dei super salute generis humani, totum quidem tutum est quod oculus intuetur amoris, qui solus nunc videt ad meritum, visurus quandoq; ad præmium, cum sublato corruptionis nubilo, *Facies illam* (vt scriptum est) *videbit in nubilo.* Poterant his multa adnici famelicis, & si non fastidiosis profutura, sed ne prolixiori sermone te grauem, stylum premo multo plura fateor cupientem.

1. Ioan. 4.

Iob. 11.

De amoris inseparabilitate.

CAPVT IV.

IAm nunc ad medium veniat vltimæ petitionis tuæ particula, maxime illa quam instanter postulas vir deuotissime Seuerine, meis quidem labiis, sed tuis certe meritis explicanda, quibus non tantum in studiis, sed & in cunctis necessitatibus non mediocriter fido. Vt autem in ea quæ proposuimus suo tramite sermo gradiatur, quæ dicta sunt breui reuocẽtur epilogo. Habes autem in præmissis quod charitas insuperabiliter pugnat, insatiabiliter gustat, inceſſabiliter videt. In manibus ardet, & inseparabiliter hæret. Adeo nempe tenax est amoris glutinum, vt non tã iungere, quam vnire dicatur. Prorsus iuxta prophetam: *Glutinum bonum est tripliciter vniens virum virtutu*, videlicet sibi, proximo, Deoque, sic quod ei cõueniat & cohæreat in vnitate. In se quippe per amorem homo vnus efficitur, dum se intra se recolligens, & reductis affectibus cunctis à locis quibus captiui tenentur solum vnum incommutabiliter amat,

Augustin.

Cant. 4. Duos oculos habet anima.

Quid sit vulnerari Deum.

1. Reg. 11.

Rom. 1.

Cur in amore oculus potest obturari.

Charitas. Quomodo pugnet & gustet.

Esai. 41.

Quibus per charitatem vniatur homo, & quomodo.

nec

nec amplius in diuersa mutatur. Paratus enim per amorem in plura nusquã sibi inuenitur vnus, vel idem, sed semper sibijpsi dissimilis, quia toties variari cogitur, quoties quod amat variatur. Qui enim labenti innititur, necesse est vt cum labente labatur. Proximo per charitatem vnitur homo, dum non solum sine querela quantum in ipso est idem omnibus studet effici, sed & omnium successibus coaptari. Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus, infirmari cum infirmis, & cũ scandalizatis vri, iuxta quod scriptum est. *Socius in tribulatione & regno.* Sic multitudinis credentium erat cor vnum & anima, quam nec voluntatum varietas, nec rerum proprietas animos diuidebat, sed firmiter stringebat charitas, & suauiter cohibebat in vnitate spiritꝰ, in vinculo pacis. Heu inquam inferiori ſęculo dilapſi ſumus, Heu in quos fines, immo feces ſæculorum homines deuenerunt, Cum (vt de ſæculi hominibus taceamus quos excęcauit ambitio) ipſa religionis electio noſtro miſerabili tempore tanta diuiſione ſpargatur, vt vix vnus alteri conueniat in vnum, niſi forte aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Vbique apparent ſciſſuræ ciuitatis Dauid, & intantum iam habitat, vt vicinam ruinam omnino minentur. Seruatur ſub tunica vna & veſte ſimili cor varium & omnino diſſimile, ita vt de religione antiqua vix ſigna ſeruentur, & venientibus ad ſepulchrum domini quod clauſtrum eſt, & Chriſtum quærentibus ſola linteamina pateant, id eſt habitus forma. Pateor tædet hic eſſe, exeamus hinc, neque enim hoc loco de vicijs loqui propoſitum eſt. Deum etiam homini, & hominem Deo vnit charitas, non ſolum illa ineffabili vnitate qua noſtra natura verbo æterno in vnitate perſonæ vnitur, quam efficit vtiq; illa charitas qua ante mundi conſtitutionem nos dilexit, ſed illa qua ait Apoſtolus. *Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt.* Profecto vnitas hæc amoris eſt, qua homo ſecundũ cor Dei totis votis ſupernæ & æternæ voluntati conformis vnitur Deo glutino quod non diſſipabitur, & vinculo quod nõ diſrumpetur. Eſt enim charitas vinculum perfectionis quo membra fidelium arctiſsimo cõplexu ſibi inuicem hærent & ſuo capiti per omnes iuncturas connectuntur in vnum corpus, in mutuo participio bonorum omniũ, vt fideliter quilibet dicere poſsit, particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua. De hoc dictũ puto. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Triplex dicitur eo quod (vt præfatus ſum) tripliciter ligat, vis tibi funiculum triplicem deſcribat Apoſtolus. *Finis* (inquit) *præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.* Solum cor purum eſt quod pereſt fluere neſcit, nil facilius fœdatur corde expoſito, quod ſola continet charitas ne fruſtra pateat. Porro ſecundum Apoſtolum conſcientiam bonam habet ad omnes qui proximi bonum æque vt proprium diligit, ſi quominus conuincitur non habere illam quæ non quærit quæ ſua ſunt, fides non hęta illa eſt, quæ per dilectionem operatur. Alioquin nõ modo fictam, ſed etiam mortuam Iacobus eam dicere non veretur. Et vere iſte triplex funiculus difficile rũpitur, quo vinctus Paulus audet & dicit. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas?* Valid am, pfecto vinculum cui nulla prævalet violentia, inſeparabiliter continens amãtem paritur cum amato. Nemo me æſtimet cum illis ſentire, imo deſipere qui charitatem ſemel habitam aſſerũt vltra perdi non poſſe, quia ſi omnis qui habet charitatem habet & perſeuerantiam, fruſtra ſuos diſcipulos dominus monuiſſet dicens. *Manete in dilectione mea.* Sed in hoc indubitanter cenſerem charitatem ſponte poſſe deſeri, nõ violenter auferri. Offertur omni, aufertur nulli, vt nullus niſi ſuo vitio illa careat. Vt autem hac vnitiua virtute in vnum

Apoc. 1.

1. Cor. 6.

Charitas eſt vinculum perfectionis.

Eccl. 4.

1. Tim. 1.

Iacob. 2.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Charitas amittitur.

Charitas amittitur nullo vitio niſi ſuo vitio.

concurrere posint affectus amantium, cor amantis a se liquefieri necesse est, vt transfundi possit, & transformari, & in illum quem amat mutari & vniri alteri, quemadmodum aquæ stilla infusa vino deficere à se tota videtur dum alterius saporem induit & colorem. Hinc illi pie amantium crebri defectus, imo profectus de se in se nihil sentiunt, nisi quod in Christo Iesu. Nosti quid dicere velim, nemo te melius. Solum liquidum est quod omni formæ congruit, & optime conuenit cordi amatoris. *Psal 21. Triplex effectus à motu.* *Factum est* (ait ille) *cor meum tanquam cera liquescens.* Res liquescendo mollitur, dilatatur, purgatur, & nunc hunc triplicem effectum considera in amore, qui vere ignis diuinus est corda resoluens, purgans, & conflans in massam vnitatis, quemadmodum varia metalla soluta igne concurrunt in vnū. Ad tactum cuius molitur & cedit illa odiosa duricies quæ est insensibilitas cordis, qua homo nec se sentit, nec alium, nec pietate flectitur, nec precibus mouetur, exemplis non inducitur, minis non terretur, beneficijs duratur, flagellis non eruditur. Frontosus ad turpia, pronus ad illicita, subdi nescius, nisi cū resistere non pōt, & in oībus his exemplum tibi sit Pharao hō duri cordis. Emollitur autē cor (iuxta beati Pauli doctrinam) dilatatur in charitate, & à dextris & à sinistris vsquequaque diffunditur, subueniēs pariter hostibus & amicis, atq; grato quodam & spontaneo cursu omnibus occurrit, congaudens profectibus, vel defectibus condolens proximorū. Fluit igitur, sed non effluit, quia sic se deriuat ad alios, vt a se aliquatenus, nō recedat. Et vide tu ne forte propheta senserit id ipsum, qui cum cor suum ceræ liquescēti comparasset, protinus adiunxit, in medio ventris mei, liquidum ergo fuit, sed extra se non effluebat. Solus effluit qui sic intendit alijs vt sibi nō attendat. *Vide te* (ait Apostolus) *ne forte perfluatis,* neque etiam necesse est vt in his excessibus quib. humani spiritus lutosis sensibus diuino munere auelluntur, extra se esse dicamus, cū Paulus in suo raptu an in corpore, an extra corpus fuerit, se dicat prorsus ignorare. Vbi ergo sunt inquis? In eo quod interius est sui, profundum est cor hominis & inscrutabile, hō enim ita secretus sibi est quod solus sui ipsius nouit quod interius, non ergo educuntur sed inducuntur spiritus in illo interiori cænaculo, quod quæ & illuc clausis foris sensuum ostijs securius secretiusq; castissimo complexu conueniant cum dilecto, & ibi melius secum sunt, & cum sic ibi sunt simul, tutius se habēt. Porro cor liquefactū purgari necesse est, & ad purum excoqui si quam habet scoriam ipso amore qui ignis consumens est, paleas ignorantiæ & delicta iuuentutis purgans, & purgatissimam animam faciens diuino dignam coniugio, non habentem maculam neque rugam. Audi flammam vorantem, *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Deniq; Deum diligētibus omnia cooperantur in bonum, & ad mortem imputatur nihil, omne autem quod ipse non imputauerit, sic est quasi non sit. *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* Nam qui non habuerit nemo est, nisi ille qui est inter mortuos liber. Sic calefactum, & liquefactum cor, facile ad omnem dilecti sermonem compungitur & ebullit. Experiens illud quod canitur. *Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est:* Et illud quod in Euangelio legitur: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via?* O dulcis confabulatio Dei in anima quæ sine lingua & labiorum formatur strepitu, quæ sine aure percipitur, sed sub silentio solus qui loquitur & cui loquitur audit illam, à qua omnis alienus excluditur. Sunt autem verba illa quædam cælestis fontis irrigua rigantia corda arentia, & tædentia præ amoris desiderio. Quorum dulcis narratio de ciuitate Dei, de pace & copia ciuitatis, de ciuium gloria, & decore lucidissimæ mansionis, pellens

Amor ignis consumens.

Luc. 7.

Psal. 31.

Cant. 5.

Luc. 24. Dulcis confabulatio Dei.

Hab. 1.

à corde

à corde fastidium, & à corpore fatigationem, nuncians amico quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere, nec aliud petijt, vel passus est qui dicebat. *Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis.* Similia autem sunt verba veritatis nostris cogitationib., & nemo tam vigil obseruator est motuũ, qui facile discernat quid cor pariat, vel qd audiat nisi qui dominũ loquentem aduertit. *Quid cogitatis mala in cordibus vestris.* Et illud *De corde exeunt cogitationes malæ.* Et item. *Qui mendacium loquitur de suo loquitur.* Et illud Apostoli. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis.* Mala ergo in cordibus dicimus iuxta illud. *Dixit insipiens in corde suo non est Deus.* Bona autem audimus. Vnde *Audiam quid loquatur in me dominus Deus.* Et prorsus huic auditui dabitur gaudium & lætitia, nec reuertetur verbum vacuum, sed faciet ad quodcunque misit illud, rigans & fœcundans penetralia cordis, qui talibus verbis docentur, docibiles Dei sunt, & vnctio eos docet, quæ sola omnem veritatem docet suaui celerique magisterio. Loquitur quædam profunda mysteria Dei quæ non licet homini loqui, & si audire liceat, qualia apud magistros seculi nullaterius audiantur, quorum virtute & auditu corda liquescunt, liquescendo deficiunt, & deficiendo perficiuntur. Dura in illam vnitatem cõcurrunt, quam suis Saluator orat & optat in Euangelio. *Vt sint* (inquit) *vnum sicut & nos vnum sumus.* Cuius sanctus Ioannes in sua epistola meminit dicens, sicut ipse est, & nos sumus in mundo, vt licet videlicet illa beata beatificans personarum trinitas amore continetur æterno absque confusione & diuisione, vt nec vnitatem turbet personarum diuinarum qui essentiam non multiplicant, nec vnitas trinitatem redigat in singularitatem personæ, sic & ipsi vniantur, & ordinentur in charitate, cum cõparatione quidem sed qualicumque similitudine, nec absurdum putetur quod dixi Deum amore contineri, cum non alio dixerim quam seipso & quam seipsum. Hæc autẽ pauca ita suscipiat charitas tua, vt cum a te perlecta fuerint, nulli transcribenda concedas, nisi quibus ad ædificationẽ animæ talia crediderit expedire. Nosti enim quam proni sint quidam simplicia dicta conspuere, his solum intenti quæ quæstiones verborum generant, quarum nullus est finis, & fructus modicus.

Psal 118.

Matth 9. Ibidem 15. Ioan 4.

2. Cor. 3.

Psal. 13. Psal. 84.

Ioan 17.

TRACTATVS DE QVATVOR Gradibus violentæ charitatis.

VVlnerata charitatẽ ego sum. Vrget charitas de charitate loqui, libenter me impendo charitatis obsequio, & dulce quidem, & omnino delectabile de dilectione loqui. Iucũda materia, & satis copiosa, & q̃ omnino generare non possit vel tædium scribenti, vel fastidiũ legenti. Sapit enim supra modum cordis palato quod charitate conditur, si dederit hõ pro dilectione omnem substãtiam domus suæ, quasi nihil despiciet eam. Magna vis dilectionis, mirãda virtus charitatis. Multi gradus in ea, & in ipsis magna differẽtia. Et quis eos digne distinguere vel saltem dinumerare sufficiat? Est sane in ea affectus humanitatis, iodalitatis, affinitatis, consanguinitatis, fraternitatis, & in hunc modũ alij multi, super hos tamen omnes dilectionis gradus est amor ille ardẽs & feruens qui cor penetrat, & affectum inflammat, animam q̃ ipsam eo vsq; medullitus trãsfigit vt veraciter dicere possit. Vulnerata charitate ego sum. Cogitemus ergo quæ sit illa supereminentia charitatis Christi quæ dilectionem parentũ nunc amorem prolis, vxoris affectum transcendit vel extinguit, insuper & animã suam in odium vertit. O vehementia dilectio-

Affectus charitatis.

Vis charitatis Christi omnẽ amorem superat.

dilectionis! ô violentia charitatis, ô excellentia! ô supereminentia charitatis Christi. Hoc est fratres quod intendimus, hoc est illud de quo loqui volumꝰ, de vehementia charitatis, de supereminentia perfectæ æmulationis. Nostis satis quia aliud est loqui de ipsa charitate, & aliud de eius contuммatione. Aliud sane loqui de ipsa, atque aliud de eius violentia. Attendo ad opera violētæ charitatis, & inuenio quæ sit vehementia perfectæ æmulationis. Ecce video alios vulneratos, alios ligatos, alios languentes, alios deficientes, non tamen à charitate. *Charitas* vulnerat, charitas ligat, charitas languidum facit, charitas defectum *adducit*. Quid horū non mirum, quid horum non violentum? Hi sunt gradus ardentis charitatis, gradus quibus interim toti intēdimus. Hærete animo fratres, attendite ad illam quam multum concupiscitis, audite de illa, & anhelate in illam quā vehementer ambitis. Vultis audire de charitate vulnerante? *Vulnerasti cor meū soror mea sponsa in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Vultis audire de charitate ligante? *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Vultis audire de charitate languente? *Filiæ Hierusalem si inueneritis dilectum meum, annunciate ei quia amore langueo.* Vultis audire de charitate deficiente, & in defectum adducente? *Defecit* (inquit) *in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum superspera ui.* Charitas ita q; defectum facit, languorem adducit. Charitas vincula habet, charitas vulnera facit. Sed qui sunt isti funiculi Adam primi parentis nostri, nisi munera Dei? Quæ inquam sunt ista charitatis vincula, nisi Dei beneficia? Bona naturæ, gratiæ, & gloriæ, His enim beneficentiæ vinculis obnoxium fecit, & beneuolentiæ debitorem constituit. Naturam condidit, gratiam cōtulit, gloriam repromisit. Ecce funiculus triplex: Dona conditionis, bona iustificationis, præmia glorificationis. Et scimus quia funiculus triplex difficile rumpitur, fuit tamen ruptus. A seculo enim cōfregit homo iugum, rupit vincula. Adiecit autem & dominus adhuc manu valida multiplicare super nos charitatis suæ vincula, vt nos sibi arctius astringeret, altius irretiret. Contulit nobis bona sua, pertulit pro nobis mala nostra, vt ex vtroque sibi obnoxios redderet, & de bonis quæ contulit nobis, & de malis quæ pro nobis pertulit. In huiusmodi charitatis funiculis captiuam duxit captiuitatem largiter donans dona hominibus, & libenter sustinēs mala pro hominibus. O quam male fortis est, quem tot charitatis vincula tenere non possunt. O quam male liber est, quem huius captiuitatis iura non inuoluit. Sed ecce ad illum amoris gradum redimus quem primo loco posuimus, & vulnerantem iam dixim⁹. Nonne tibi corde percussus videtur, quando igneus ille amoris aculeus mētem hominis medullitus penetrat, affectumque transuerberat interim, vt desideri; sui æstus cohibere vel dissimulare omnino non valeat? Desiderio ardet, feruet affectu, æstuat, anhelat, profunde ingemiscens & longa suspiria trahēs, hæc tibi animæ vulneratæ certa sunt signa gemitus atq; suspiria, vultus pallens atque tabescens. Hic tamen gradus interpolationem recipit, & incumbentium negociorum curis & solicitudinibus cædit. Febricitantium ita q; more qui hoc typo vexantur, nunc acrius vruntur, nunc occupationum suarum occasione aliquantulum recreantur. Sed iterum post modicam interpolationem æstuans, ardor feruentior redit, animumque iam fractum acrius incendit & vehementius vrit. Sæpe itaque recedens semperque seipso maior rediens paulatim animū emollit, viresque effringit atq; exhaurit, donec plene animum sibi subigat, atque substernat iugique sui memoria totum occupet, totum implicet, totum obliget, ita vt hoc ei excidere aut aliud cogitare non possit, & iam de primo gradu ad

Effectus charitatis.

Cant. 4.

Osee 2.

Cant 5.

Psal 118.

Quæ sint vincula charitatis?

Primus gradus violentæ charitatis.

Signa charitatis

Secundus gradus.

du ad ſecundum tranſit. Primum enim gradum diximus qui vulnerat, ſecundum qui ligat. Nonne vere & abſq; vlla contradictione animus ligatus eſt, quãdo hoc vnum obliuiſci, aut aliud meditari non poteſt? Quicquid agat, quicquid dicat hoc ſemper mente reuoluitur perenniq; memoria retinetur hoc dormiens ſomniat, hoc vigilans omni hora retractat. Facile eſt perpendere hinc (vt arbitror) qũo hic gradus ſuperiorem tranſcendit, qui mẽtem hominis nec ad horam quietam eſſe permittit. Recte itaque dictum eſt quod prior ſit ille gradus qui vulnerat, ſecũdus autem ille qui ligat. Sæpe enim minus eſt vulnerari quã ligari. Quis enim neſciat quam ſæpe contingat, vt miles in conflictu certaminis percuſſus & vulneratus perſequentis manus effugiat, & cũ inflicto vulnere liber tamẽ euadat? Sed poſtquam in congreſſu certaminis miles percuſſus deijcitur, deiectus cõprehenditur: comprehenſus adducitur adductus incarceratur, incarceratus concatenatur atq; ligatur, iam omnino captiuus tenetur. Quid horũ quæſo maius, quid ve moleſtius? Nonne tolerabilius eſt, quamuis vulneratum effugere, tamen liberum, quam captum atque ligatum teneri captiuum: Hic autem gradus non ſicut ille ſuperior aliquam interpolationem recipit, ſed acutæ febris more continuo ardore animum vrit, iugique deſiderij ſui æſtu incendit, nec die, nec nocte animam quieſcere ſinit. Itaque ſicut ille qui lecto decubat vel quẽ catena coercet, ab eo loco quo addicti ſunt elongari non poſſunt, ſic vtique qui ab hoc ſecundo violentæ charitatis gradu abſorptus eſt, quicquid agat, quocunq; ſe vertat ab illa vna & intima ſolicitudinis ſuæ cura auelli non poteſt. Primi itaq; gradus impetum in prauis deſiderijs non reſiſtendo, ſed declinando, non tam reluctãdo quam fugiendo repellere debemus & poſſumus, ſi ſoliciti ſemper ad vtiles & honeſtas tam occupationes quam meditationes

A prouida mente cõfugiamus, & impleamus quod ſcriptum eſt, *Fugite fornicationem.* Primi itaque gradus violentia declinari poteſt, ſuperari non poteſt, Secundi autem gradus vehemẽtia omnino non valet nec reluctando ſuperari, nec fugiendo declinari. Audi captiuum & gementem, & de fuga deſperantem: *Periit fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam.* Sed ſæpe vt videmus qui fugere non poſſunt, redimere ſe poſſunt. Cũ ergo tentationem nõ poſſumus vel virtute repellere, vel prudẽtia declinare debem⁹ per miſericordiæ & obedictiæ opera noſipſos redimere, & à ſeruitutis

B iugo eripere. Hæ ſunt veræ & propriæ diuitiæ de quibus ſcriptũ eſt. *Redemptio animæ viri, diuitiæ propriæ.* Sed cum ad hũc ſecundum vehementiæ gradum amor excreuerit, quid eſt quęſo quo ſe amplius extendere poſsit? Quid hac vehemẽtia vehementius eſſe poteſt, ſi ſuperari non poteſt, ſi declinari non poteſt? Si omnino inſuperabilis eſt, ſi omnino inſeparabilis eſt quid hac vehemẽtia vehementius eſſe poteſt? Si ab alio affectu ſuperari nõ poteſt, ſummus eſt, & ſi inſeparabiliter inhæret, ſempiternus eſt, & quid eius violentia violentius eſſe

C poteſt ſi ſummus & ſempiternus eſt? Sed aliud eſt eſſe ſummum, atque aliud eſt eſſe ſolum: ſicut & aliud eſt ſemper præſentem eſſe, & aliud conſortẽ omnino non admittere. Poſſumus enim & præſentes eſſe & multos ſocios habere, & præ omnibus quidem ſuperiorẽ locum tenere. Vides ergo quanta ſupereminentiæ magnitudo ad excreſcẽdum ei adhuc ſuperſit, vt cum ſummus iam ſit etiam ſolus eſſe poſsit? Ad tertium itaque iam violentiæ gradum amor aſcendit, quãdo omnem alium affectum excludit, quando nihil præter vnũ vel

D propter vnum diligit. In hoc itaq; tertio violentę charitatis gradu nil omnino ſatisfacere poteſt pter vnũ, ſicut & nihil ſapere niſi propter vnũ. Vnum amat, vnũ diligit, vnũ ſitit, vnũ concupiſcit. Ad ipſum anhelat, in ipsũ ſuſpirat,

1. Cor. 6.

Pſ. 141.

Prou. 13.

Quid faciendum cum tentationem non poſſumus virtute repellere.

Tertius gradus & eius proprietates.

ex ipso inardescit, in ipso requiescit. Solum est in quo reficitur, solū ex quo satiatur. Nil dulcescit, nihil sapit nisi hoc vno condiatur. Quicquid vltro se offerat, quicquid sponte occurrat, cito reiicitur, subito conculcatur q̄ suo affectui non militat, vel eiusmodi desiderio nō deseruiat. Sed quis huius affectus tyrānidē digne describat? quomodo omne desideriū expellit, quomodo omne studium excludit, quomodo omnem exercitum violenter opprimit quē suę concupiscentiæ deseruire non prospicit? Quicquid agat, quicquid fiat inutile, imo intolerabile videtur, nisi in vnū desiderij sui finem concurrat atq̄ conducat. Cum frui potest eo quod diligit, omnia pariter habere se credit. Sine illo horrent omnia, sordent vniuersa. Si n. eo frui nō possit corpore deficit, & corde tabescit. Consilium nō recipit, rationi non acquiescit, nullā omnino consolationem admittit. In secundo adhuc gradu alienis negocijs per actionē vtiq̄ occupari potest, sed per cogitationem nō potest, quia eius quod diligit omnino obliuisci non potest. In hoc aūt gradu mens tabida & amoris nimietate lāguida, sicut non potest alia meditari, sic nec potest aliena operari. Ille grad⁹ cogitationes inuoluit, iste etiam actiones dissoluit. Ille ligat in cogitatione, iste eneruat in actione. In illo gradu manus ac pedes adhuc liberos habemus, & febricitantis more huc atq̄ illuc extendere atque iactare possumus, quia pro discretionis arbitrio adhuc eos extendere, & in bono opere exercere & possumus & debem⁹. In hoc aūt gradu amoris nimietas ad languoris similitudinē manus ac pedes eneruat, vt deinceps mēs nil penitus pro arbitrio agat. Mēs itaque in hoc statu quasi immobilis manet, & nusquam se per cogitationem neque per actionem mouet, nisi quo eam vel desiderium trahit vel affectus impellit. In prauis autem desiderijs in primo adhuc gradu (vt superius dictū est) per circumspectionis studium fugere potest, in secundo autem gradu vbi fugiendi locus omnino non est, per bona adhuc opera redimere se potest. In hoc autem gradu quid his potest p̄sidij, quod genus potest esse remedij, qui iam nec necessaria meditari, nec vtilia possunt operari? Audi tam corde quam corpore languidum, corpore tabidum, & corde turbatum. *Cor meum conturbatum est in me, dereliquit me virtus mea.* Sub hoc necessitatis articulo nullum aliud remedii genus inuenio quā ad diuinam clementiam respicere, eiusque misericordiam implorare. Si omnino languidus es, si manus & pedes liberos non habes, certe adhuc linguā habes, & labia mouere potes. Si ergo tuæ industriæ nullus euadēdi locus relictus est, clama ad eum qui oīa potest. Vides (vt arbitror) vis illa amoris q̄ tū iam inualuit, cū ad huius tertii gradus vehementiā exercendo ascendit, & mirum est si habet adhuc aliquid quo amplius ascendere possit. In primo gradu transfigit affectionem, in secundo ligat cogitationē, in tertio dissoluit actionē. *Affectio itaque captiuatur in primo, cogitatio in secundo, actio autem in tertio.* In his totū hominis est, & quid his amplius habere potest? Si ergo totum captiuatum est q̄ hominis est, quid illi vlterius fieri p̄t? Si vis illa amoris totum possidet, si amoris magnitudo totum absorbet, in quo se quæso amplius dilatare valet? Si enim totum obtinuit, non est q̄ vlterius vendicare possit. Sed quid dicimus si totū obtinet, & totum ei sufficere nō valet? Quid inquā dicturi sumus si totū in potestate est, totum tamen desiderio satisfacere non potest? Cērte incomparabiliter maius est quod homo non valet, quam quicquid homo valet. Vtrumque tamē desiderari potest, & quod homo potest, & quod homo nō potest. Vide ergo quam infinitum sit quo desiderium in se extendere possit, ēt postquā ad tertium gradum peruenerit. Quartus itaque violentæ charitatis gradus est, quando æstuantis animi desiderio

Psal. 17.

Differimen inter secundum & tertium gradum.

Quartus gradus violentæ charitatis & eiusdem priuatio.

iam

iam omnino nihil ſatisfacere pōt. Hic gradus quia humanę poſsibilitatis metas ſemel exceſsit, creſcendi vt cæteri terminum neſcit, quia ſemper inuenit quod adhuc concupiſcere poſsit. Quicquid agat, quicquid ſibi fiat, deſiderium ardentis animæ non ſatiat, ſitit & bibit, bibendo tamen ſitim ſuam non extinguit, ſed quo amplius bibit, eo amplius & ſitit. Auida enim immo inſatiabilis animæ ſitis vel eſuries non ſedatur, ſed irritatur dum voto ſuo pro voto pfruitur. In hoc ſtatu non ſatiatur oculus viſu, nec auris impletur auditu, dū vel ab ſentem loquitur, vel preſentē intuetur. Sed huius ſupremi gradus violentiam quis digne explicare valeat, quis eius ſupereminentiā vel digne penſare ſufficiat? Quid quæſo eſt quod cor hominis profundius penetret, acerbius cruciet, vehemētius exagitet? Quid quæſo moleſtius, quidve acerbius, cum ſitim ſuam nec reſiſtendo temperare, nec inebriando poſsit extinguere? Miranda immo & miſeranda ingluuies, quæ nec vlla accuratione expellitur, nec aliqua ſatisfactione ſedatur. Morbus irremediabilis & omnino deſperabilis, vbi ſemper & remedium quæritur, & nuſquam inuenitur, imo quicquid præſumitur ad remedium ſalutis, vertitur in augmentum furoris. Hic eſt ille gradus (vt diximus) qui defectum adducit, qui de remedio iā deſperare facit. Et ſic deſperatus æger qui quaſi p̄mortuis mēbris iacet iam vlterius quid agat vel ab alio expectare debeat non habet, iam ei omnis medicorū cura ſubtrahitur, ſibi que ipſi tot⁹ reliquitur, ſolo adhuc ſpiritu anhelat, & omni hora quaſi ad exitum appropinquat. Vltimū iam ſpiritum trahit, & quid circa ſe agatur, vel quid ſibi fiat, nec attendit, nec aduertit. Sic ſane qui ſub eiuſmodi æſtuantis deſiderij ardore anhelat, quicquid ſibi fiat omnino non poteſt vel remedium afferre vel conſolationem adhibere. Dū igitur adhibita conſolatio quælibet omnino animum non tangit, quodammodo quaſi præmortuus q̄ circa ſe gerantur oīno nō ſentit. In prauis autem deſiderijs dū mens humana ad hūc ſtatum violenter attrahitur, nil aliud iam ſupereſt niſi vt p̄ ipſo ab alijs oretur, ſi forte dominus fidē illorum reſpiciens vitæq; reſtituens reddat illū matri ſuæ, qui potens eſt ēt de lapidib. ſuſcitare filios abrahæ, & quoties voluerit deducit ad inferos & reducit. In hoc ſtatu amor ſæpe quaſi in inſaniā vertitur, niſi mira prudētia, pariq; cōſtantia eius impetus re[illegible]enetur. In hoc ſtatu iter amātes ſæ[illegible]eiræ ſurgunt, ſæpe rixas cōmittunt, & cauſæ veræ inimicitiarum cauſæ non ſuppetūt, falſas, & ſæpe nec veriſimiles fingunt. In hoc ſtatu amor ſæpe in odium tranſit, dū mutuo deſiderio nihil ſatisfacere poſsit. Hīc fit illud q̄ ſæpe in quibuſdā vidimus, vt quo ſe prius ardētius diligere videbatur, eo ſe poſtmodū vehementiori odio perſequerentur, imo (q̄ magis mirum eſt) ſæpe ſub vno eodemq; tēpore ſic odiunt, vt tamē p̄ deſiderium æſtuare non deſināt, & ſic diligunt vt tamē velut ex odio perſequi nō deſiſtant. Diligendo itaq; odiunt, & odiendo diligunt, & mō mirabili, imo miſerabili creſcit ex deſiderio odium, & ex odio deſiderium. Et ignis & grando mixta pariter feruntur, dum nec æſtus deſiderij odij gelu poſsit diſſoluere, nec deteſtationis grando concupiſcentiæ ardentis ignem poſsit extinguere. Supra modum autem, immo ſupra naturam ignis conualeſcit in aqua, quia amoris incēdium magis exæſtuat ex alterutra contradictione, quam inualeſcere poſſet ex mutua pace. Ecce iā habemus in ardenti dilectione quatuor violentiæ gradus, de quibus propoſuimus. Primus ergo violentiæ gradus eſt, quando mens deſiderio ſui reſiſtere nō poteſt, ſecundus autem gradus eſt, quādo illud obliuiſci non poteſt, tertius vero gradus eſt, quādo ei aliud ſapere non poteſt, quartus aūt qui & vltimus quādo nec ipſum ei ſatisfacere poteſt. In primo itaque gradu amor eſt inſuperabilis,

Luc. 1. & 7. Matth. 1. & Luc. 3. 1 Reg. 1.

De omnibus gradibus ſimul.

rabilis, in secundo inseparabilis, in tertio singularis, in quarto insatiabilis. Insuperabilis est qui alij affectui non cedit, inseparabilis qui à memoria nunquam recedit, singularis qui socium non recipit, insatiabilis cum ei satisfieri non possit. Et quamuis per singulos gradus possint notari singula, specialius tamen in primo gradu notatur amoris excellentia, in secundo eius vehementia, in tertio eius violentia, in quarto eius supereminentia. Quanta enim excellentia amoris quæ omnem alium affectum excedit? Quanta quæso vehementia dilectionis quæ mentem quiescere non sinit? Quanta obsecro violentia charitatis quæ omnem alium affectum violenter expellit? Quanta supereminẽtia æmulationis cui oĩno nihil sufficit? O excellentia amoris, ô vehementia dilectionis, ô charitatis violentia, ô æmulationis supereminentia! Hi quatuor amoris gradus aliter se habent in affectibus diuinis, atq; aliter in affectibus humanis, atque oĩno aliter se habent in desiderijs spiritualibus, & in desiderijs carnalibus. In desiderijs spiritualibus quãto maior tanto & melior. In desiderijs carnalibus quanto est maior, tãto est peior. In affectibus diuinis ipse qui summus idẽ & præcipuus. In affectibus humanis ille qui summus ipse est & pessimus. In humanis sane affectibus primus potest esse bonus, secundus absque dubio est malus, peior tamen est tertius, quartus autem est pessim⁹. Scimus quia in humanis affectibus coniugalis amor primum locũ tenere debet, & idcirco in nuptiali thoro ille amoris gradus bonus esse valet qui omnibus aliis affectibus dominari solet. Mutuus namq; intimi amoris affectus inter fœderatos pacis vincula astringit, & indissolubilem illam perpetuandamque societatem gratam & iucundam reddit. *Primus ergo gradus in humanis* (vt dictum est) *affectibus bonus esse potest, nam secundus absque dubio malus est.* Cum enim mentem indissolubiliter obligauerit

Gradus amoris quomodo se habent in affectibus diuinis & quomodo in humanis.

In affectibus quis nam gradus primum locũ obtinet?

A dum eam in aliam solicitudinem transire non sinit, sæpe & prouidendorum curam, & disponendorum prouidentiam tollit. Tertius autem ille amoris gradus qui omnem alium affectum excludit, non solum est malus, immo etiam incipit esse amarus, cum voto suo semper pro voto frui impossibile sit, & ex alia aliqua re consolationem recipere non possit. Quartus autem gradus (vt diximus) omnium est pessimus. Quid illo peius inueniri possit quod animam non solum malam, sed & miseram reddit? Quid miserabilius quam eius rei desiderio semper fatigari cuius fructu nunquam possis satiari? Superi⁹ docuimus quomodo sub hoc gradu assiduo æstu & gelu mens vritur, dum nec ex desiderio odium, nec ex odio desiderium extinguitur. Et quid hoc aliud quam quædam forma futuræ damnationis esse videtur, vbi semper trãsitur de calore ignium ad frigora niuiũ, & de frigore niuium ad calores igniũ. Hic itaque vltimus amoris gradus in humanis desiderijs omnium pessimus est, in diuinis autem affectibus (vt dictum est) omnium est præcipuus. Ibi enim humano animo quicquid sibi fiat sufficere non potest, hic autem quicquid pro Deo suo faciat, voto suo satisfacere non potest. Ibi mens semper solicita est quid sibi fiat, non quod ipsa faciat. Hic maiorem solicitudinem mens gerit quid ipsa faciat quam quid sibi fiat. In cœlestibus itaque desiderijs quanto affectus est maior, quanto gradus superior, tanto vtique melior atque preciosior. O quam preciosus primus ille dilectionis gradus in Dei amore quando est insuperabilis, multo preciosior ille secundus quando ardens affectus incipit esse inseparabilis. Multo tamen adhuc melior est quando in alia aliqua re quam in Deo delectari non potest. Summus autem atq; præcipuus amoris gradus est, quãdo desiderio suo nihil satisfacere potest. Iã in primo gradu. *A quæ non poterunt extingue-*

Quartus gradus amoris tormentum est quadam forma futuræ damnationis.

Cant.8.

extinguere charitatem, nec flumina obruent illam, eo quod insuperabilis sit. In secundo iam gradu: *Ponit anima dilectum suum sicut signaculum super cor suum,* eo quod illum omnino obliuisci non possit. In tertio iam gradu, *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione quasi nihil despiciet eam,* eo quod in re alia aliquis delectari non possit. In quarto autem gradu; *Fortis est, vt mors dilectio, & dura, vt inferus, æmulatio,* eo quod ei parum sit quicquid p Deo suo facere vel sustinere possit. In primo gradu amor insuperabilis dicitur. *Diligam te domine fortitudo mea.* In secundo inseparabilis amor dicitur. *Adhæreat lingua mea faucibus meis si non meminero tui.* In tertio gradu singularis amor dicitur. *Renuit cõsolari anima mea memor fui Dei & delectatus sum.* In quarto gradu dicitur insatiabilis amor. *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* In primo est insuperabilis, & dicitur. *Quis nos separabit à charitate? An tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* In secundo *charitas nunquã excidat,* eo quod inseparabilis sit, vnde & dicitur. *Adhæsit anima mea post te* eo quod ab illo auelli non possit. In tertio: *Omnia arbitratur vt stercora vt Christum lucrifaciat.* In quarto *sibi viuere Christus est, & mori lucrum,* eo quod cupiat *dissolui & esse cum Christo.* In primo gradu diligitur Deus ex corde, & ex anima, & mente, nullum tamen horum fit ex toto. In secundo diligitur ex toto corde. In tertio diligitur ex tota anima. In quarto autem diligitur ex tota virtute. Dilectio ex corde, dilectio quæ est ex deliberatione. *Diligere autem ex anima est diligere* ex affectione, ad cor consiliũ, ad animã autem pertinet desiderium. Vultis autem nosse quod consilium ad cor debeamus referre? *Ephraim* (inquit) *columba seducta, non habens cor.* Quid est populum cor non habere nisi ipsum sine consilio esse? Quid inquam est populum columbam esse seductam, & sine corde, nisi quod alibi dicit, *Gens absque consilio & sine prudentia?* Nihil itaq; aliud est sine corde esse, quam consilio & prudentia carere. Sed quemadmodum iam dictum est, sicut ad cor consilium, sic ad animam pertinet desiderium. *Qui perdiderit* (inquit) *animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Quid est aliud animã suam in hoc mundo perdere, nisi in hoc mundo (quemadmodum alias præceptum est) *Post concupiscentias suas non ire?* Quo enim in hoc mundo quis desideria sua propter Deũ mortificat, eo verius ipsa ad æternam plenitudinem dilatat. Diligere itaque ex corde, est diligere ex consilio & deliberatione, Diligere ex anima, est diligere ex desiderio & affectione. Illud ex studio, istud pro voto. Diligere ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute, est omne studium, omne desiderium, omne exercitium in hoc vnum impendere. Sæpe ad aliquid diligendum trahimur ex affectione, & tamen retinemur ex ratione. Et sæpe multa ex proposito deliberationis diligimus, quæ tamen per desiderii appetitum minime affectamus. In carnalibus itaque desideriis sæpe prius est diligere ex anima quam diligere ex corde, In spiritualibus autem semper prius est diligere ex deliberatione quam ex affectatione. Nunquam enim spiritualia ex desiderio diligimus, nisi ad eorum affectum cum magno studio animum inflammemus. Si igitur Deum cupimus ex tota anima diligere, prius satagamus diligere ex toto corde. In hoc sit omnis nostra cogitatio, ad hoc omnis nostra deliberatio, circa hoc omnis nostra meditatio si volumus diligere ex toto desiderio. Sed sicut nunquã ex tota anima diligimus, nisi prius toto corde diligamus, sic nunquam tota virtute diligimus, nisi prius tota anima diligamus. Si enim ad aliquid affectum habemus quod propter Deum non diligimus, profecto adulterinus affectus in tantum summæ charitatis constantiam frangit vireſque eius imminuit, in quantum ad aliena desideria animum trahit vel impellit. In

Ibidem. v. 6. *Ibidem. v. 7.* *Ibidem. v. 6.* *Psal. 17.* *Psal 136.* *Psal. 76.* *Psal. 115.* *Rom. 8.* *Psal. 62.* *Philip. 3.* *Philip. 1.* *Ioan. 12.* *Eccles. 18. Quo quis desideria sua mortificat, eo verius ad Deum tendit.* *Quid sit vere spiritualia desiderare?* *Adulterinus affectus quid faciat.*

primo igitur gradu (vt dictum est) diligitur ex corde, in secundo diligitur ex toto corde, in tertio autem ex tota anima, & in quarto ex omni virtute. Forte adhuc Dauid in primo gradu erat, sed iam de secundo præsumebat quando psallens dicebat. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Qui in secundo gradu est fiducialiter psallere potest. *In toto corde meo exquisiui te.* Qui tertium gradum obtinet, profecto eiusmodi iam dicere valet. *Concupiuit anima mea domine desiderare iustificationes tuas in omni tẽpore.* Qui quartum gradum ascendit, & Deum ex tota virtute diligit, dicere potest, profecto *Non timebo quid faciat mihi homo*, eo quod sit paratũ cor eius, sperare in domino, confirmatum est cor eius, non commouebitur in æternũ donec despiciat inimicos suos. In primo gradu fit desponsatio, in secundo nuptiæ, in tertio copula, in quarto puerperiũ. In primo gradu dilectæ dicitur. *Sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide.* In secundo gradu fiunt nuptiæ in Chana Galilææ, & dicitur ei. *Ecce ego vir tuus, & post me ingredi non cessabis.* De tertio gradu dicitur. *Qui adhæret domino vnus spiritus est.* De quarto dicitur. *Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum.* In primo itaque gradu dilecta frequenter visitatur, in secundo ducitur, in tertio dilecto copulatur, in quarto fœcundatur. In primo ergo gradu semper suspensa ad reditum dilecti clamat, & dicit. *Veni dilecte mi similis esto caprea, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* In secundo inuitatur vt veniat, & dicitur ei. *Veni ad Libanum soror mea, sponsa veni à Libano.* In tertio gradu dilecto copulata prostratur, & dicit. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* In quarto gradu de sua fœcunditate gloriatur, & dicit: *Filioli mei quos iterum parturio donec Christus formetur in vobis.* Vnde & ei dicitur. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli caprearum qui pascuntur in liliis.* Penetremus adhuc profundius, & loquamur apertius. In primo gradu anima sitit, in secundo sitit ad Deum, in tertio sitit in Deum, in quarto sitit secundum Deum. Deum anima sitit quę dicit, *Anima mea desideraui te in nocte, sed & spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.* *Ad Deum* anima sitit quæ dicit. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem domini.* In Deum anima sitit quæ dicitur: *Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.* Secundum Deum anima sitit quæ dicitur: *Concupiuit anima mea domine iustificationes tuas in omni tempore.* Sitit anima Deum, quando experiri desiderat quæ sit illa interna dulcedo quæ mentẽ hominis inebriare solet, dum incipit gustare, & videre quam suauis est dominus. Sitit anima ad Deum quando per contemplationis gratiam supra se eleuari, & regem in decore suo videre desiderat, vt veraciter audeat & dicat, *Quia vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* In Deum anima tunc sitit, quando per mentis excessum tota in Deum transire concupiscit, ita vt sui penitus oblita veraciter dicere possit. *Siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit.* Secundum Deum anima sitit quando de propria voluntate, non dicam in carnalibus sed nec in spiritualibus quidem animus aliquid de suo arbitrio relinquit, sed totum domino committit, nunquam cogitans quæ sua sunt, sed quæ *Iesu Christi*, vt & ipsa dicere possit. *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem patris mei qui in cœlis est.* In primo itaque gradu Deus intrat ad animum, & animus redit ad seipsum. In secundo gradu ascendit supra seipsum & eleuatur ad Deum. In tertio gradu animus eleuatus ad Deũ totus transit in ipsum. In quarto animus exit propter Deum, & descendit sub semetipsum. In primo animus ingreditur ad seipsum, in secundo transgreditur semetipsum. In primo pergit in seipsum, in tertio pergit in Deum suum. In primo ingreditur propter seipsum, in quarto egreditur

Psal. 110. *Psal.* 118. *Ibidem.* *Psal.* 117. *Osee* 2. *Matt.* 3. 1. *Cor.* 6. *Esai.* 26. *Cant.* 2. *Cant.* 4. *Cant.* 2. & 8. *Galat.* 4. *Cant.* 4. *Esai.* 26. *Psal.* 41. *Psal.* 62. *Psal.* 118. 2. *Cor.* 12. *Ioan.* 5. & 6. *Gen.* 32.

ditur propter proximum. In primo intrat meditatione, in secundo ascendit contemplatione, in tertio retroducitur in iubilatione, in quarto egreditur ex compassione. In primo itaque gradu spiritus ille super mel dulcis intrat ad animam, & dulcedine sua inebriat eam, in tantum vt habeat mel & lac sub lingua sua, & fiant fauus distillans labia sua. Memoriam abundantiæ suauitatis eructabunt qui eiusmodi sunt, eo quod ex abundantia cordis os loquatur. Hæc est prima consolatio quæ abrenunciantes seculo primo excipit, & in boni proposito consolidare consueuit. Hic est cibus ille cœlestis qui egredientes de Ægypto solet reficere, & per solitudinem pascere, hoc est illud manna absconditum quod nemo nouit nisi qui accipit. Hic est ille dulcor spiritalis & interna suauitas, quæ quasi modo genitos infantes semper solet lactare & alere, & ad maturitatis robur paulatim perducere. In hoc itaque statu anima à domino in solitudinem ducitur, ibique lactatur, vt interna dulcedine inebrietur. Audi quid de hoc statu dicitur, vbi dominus per prophetam loquitur. *Propter hoc* (inquit) *ecce ego lactabo eam, & educam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Sed prius oportet Ægyptum deserere, prius oportet mare rubrũ transire. Prius necesse est Ægyptios in aquis perire, prius necesse est Ægypti cibos deficere, quam possimus hoc spirituale alimentum cibumque cœlestem percipere. Ægyptum non solum corpore, sed & corde deserat, mundique amorem penitus deponat qui cœlestes illos solitudinis cibos desiderat. Transeat rubrum mare, omnem mœrorem & amaritudinem studeat de corde expellere qui satiari desiderat interna dulcedine. Prius subiugentur Ægyptũ pereantque mores peruersi, ne degenerem conuictum dedignentur fines angelici. Prius necesse est Ægyptiacos cibos deficere & carnales voluptates in abominationem vertere, quibus experiri liceat quæ sint illæ internæ & æternæ delitiæ. Absque dubio amor Dei quanto plenius omnem alium affectum vincit, tanto sæpius, tanto vberius animum interna iucunditate reficit. Sub hoc itaque statu mens sugit mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Sub hoc statu stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac & mel. Sub hoc statu animam esurientem & sitientem sæpe dominus vilitat, sæpe interna suauitate satiat, spirituque sui dulcedine inebriat. Sæpe sub hoc statu dominus descendit de cœlis, sæpe vilitat sedentem in tenebris & vmbra mortis, sæpe gloria domini implet tabernaculum fœderis. Sic tamen præsentiam suam exhibet vt faciem suam minime ostendat. Dulcorem suum infundit, sed decorem suum non ostendit. Infundit suauitatem, sed non ostendit claritatem. Suauitas itaque eius sentitur, sed species non cernitur. Adhuc nubes & caligo in circuitu eius. Adhuc thronus eius in columna nubis. Et lene quidem, & blandum admodum quod sentitur, sed nubilum omnino quod cernitur. Nondum namque apparet in lumine. Et quamuis appareat in igne, magis tamen in igne accendente quam illuminante. Accendit namque affectum, sed nondum illuminat intellectum. Desiderium inflammat, sed intellectum non illuminat. In hoc itaque statu anima dilectum suum sentire potest, sed (sicut dictum est) videre non potest. Et si videt quidem, videt quasi in nocte, videt velut sub nube, videt denique per speculum in ænigmate, nondum autem facie ad faciem. Vnde & dicit: *Illumina faciem tuam super seruum tuum.* Hoc igitur ex isto primo dilectionis gradu agitur: vt dum mens sæpe vilitatur, sæpe reficitur, sæpe inebriatur, quandoque ad maiora audenda prouocetur. Incipit ergo tandem aliquando ampliora præsumere, & sublimiora postulare: in tantum, vt audeat & dicat: *Si inueni gratiam* Exod 33.

Quoniam modo dominus se cum anima deuota sæpe gerat.

ſta 2. ora. ſideranti ritualia & ſtare volen- quam dul- ſint quid tendam.

gratiam in oculis tuis ostende mihi temetipsum: nec tamen quod petitur statim pro voto percipitur, quamuis intimo desiderio postuletur. Oportet sane ardenter petere, diligenter quærere, fortiter pulsare, & in his omnibus pertinaciter insistere, si optata volumus obtinere. Nonne tibi videtur iam diu multumq; laborasse, iamque pœne deficere, & quasi à spe concidisse qui dicit: *Vsque quo domine obliuisceris mei in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me?* Sed sciens quia omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur, iterum iterumque fiduciam recipit, virescq; eius resumit, & dicit: *Exquisiuit te facies mea, faciem tuam domine requiram.* Quando ergo mens cum magno studio ardentique desiderio ad diuinæ contemplationis gratiam proficit, iam quasi ad secundum amoris gradum proficit, quando meretur per reuelationem inspicere q̃ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: ita vt veraciter dicere possit. *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Nonne hanc gratiã videtur accepisse qui angelos ascendentes & descendentes meruit videre, simulq; dominum innixum scalæ? Vnde & dicit: *Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Hanc gratiam acceperat, & quasi assuetus repetebat qui dicebat: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Hanc gratiam acceperant, & penna contemplationis volabant quos propheta mirando intuebatur, & intuendo mirabatur. *Qui sunt isti* (inquit) *qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* In hoc itaque gradu alii petunt sibi dari pennas vt columbæ, alii accipiunt pennas vt aquilæ. *Quis* (inquit) *dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Et alias propheta? *Qui sperant* (inquit) *in domino mutabunt fortitudinem, assument pennas vt aquilæ, volabunt & non deficient.* In hoc gradu contemplationis suæ alis animæ sustolluntur supra altitudinem nubium: in hoc gradu eiusmodi alis euolant vsque ad cœlum, non solum vsque ad primum, sed etiam ad secundum, ita vt de reliquo dicere possint: *Nostra conuersatio in cœlis est.* Supra hoc geminum cœlum est adhuc tertium cœlum, quod dicitur cœlum cœlorum. Ad hoc itaque tertium cœlum omnino ascendere non possunt etiam illi qui ad secundum amoris gradum profecerunt. Quod est terra ad primum cœlum: & quod est primum cœlum ad secundum, hoc est secundum cœlum ad cœlum cœlorum. Secundum itaq; cœlum si vultis terra est, & cœlum, immo & cœlum cœli est: Sed cœlum cœli est ad primum cœlum, terra autem ad cœlum cœlorũ. Hanc terram (vt arbitror) propheta significare voluit cum dicit. *Portio mea in terra viuentium:* Habet itaq; hæc terra cœlum suum: habet & solem suum. Nec aliũ hunc esse arbitror quam illum quem dominus per prophetam pollicetur. *Non occidet vltra sol tuus, & luna tua non minuetur, quia dominus erit tibi in lucem sempiternam.* Si igitur in hoc cœlo, siue in hac terra es, illum solem videre habes sub quo æstuant & ardent illi angelici spiritus qui Seraphin hoc est ardentes dicti sunt: Et ex re nomen habere meruerunt, eo quod non sit ex eis omnibus qui se abscondat à calore eius. Solem itaque iustitiæ videre potes si in hac terra es, & ad secundũ amoris gradum profecisti, & dicitur tibi, *Non erit amplius tibi sol ad lucendũ per diem: nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & Deus in gloriã tuam.* In hoc itaque statu experiri licet illius sententiæ veritatem, quam *dulce lumen, & delectabile oculis videre solem.* In hoc statu anima experientiæ magisterio edocta psallit ex sententia: *quoniam melior est dies vna in atriis tuis super millia.* Verum huius visionis iucunditas quanta sit, quis digne exprimere possit? Hæc sane iucunditas semel experta, semel degustata: sicut nec præsens fastidiri potest, sic nec absens obliuisci potest. Dũ enim

Psal. 12. Psal. 26. 1. Cor. 2. Gen. 32. Psal. 42. Esai. 60. Psal. 54. Esai. 40. Philip. 3. Psal. 141. Esai. 60. Eccles. 11. Psal. 83.

animus

animus ab illo lumine descendit, & ad seipsum recidit, quasdam inde secũ reliquias cogitationum trahit ex quibus seipsum reficit, immo & diem festum agit, quemadmodum scriptura loquitur quæ dicit: *Et reliquiæ cogitationũ diem festum agent tibi.* Cogita igitur quanta sit solemnitas in abundantia visionis, si festum agitur ex reliquiis cogitationis. Quæ erit iucunditas in ipsa visione, si tanta delectatio est in eius recordatione? Hæc itaque in hoc statu diuini luminis reuelatio, reuelationisque admiratio iugi recordatione, perennique memoria ita animum insolubiliter ligat, vt expertam iucunditatem obliuisci non valeat. Et sicut in priori gradu degustata suauitas animum faciat, affectumque transfigit, sic in hoc gradu inspecta claritas cogitationem ligat, vt illius obliuisci, vel aliud cogitare non possit. In secundo itaque gradu (vt dictum est) cœlum cœlorum, lumenque illud inaccessibile videri potest, sed adiri non potest, alioquin inaccessibile non esset si adiri potuisset. *Beatus* (inquit Apostolus) *& solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem.* Adiri itaque non potest, quod inaccessibile est. Denique & Apostolus ad illam æterni luminis regionem se raptum fuisse gloriatur. *Scio* (inquit) *hominem in Christo, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit: raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum.* Tertius itaque amoris gradus est quando mens hominis in illã rapitur diuini luminis abyssum: ita vt humanus animus in hoc statu exteriori omnium oblitus penitus nesciat seipsum, totusque transeat in Deum suum, & faciat quod scriptum est. *Etenim non credentes inhabitare dominum Deum.* In hoc itaq; statu plene compescitur, profundeque sopitur carnalium desideriorum turba, & fit in cœlo silentium quasi hora dimidia. Et quicquid molestiæ inest absorbetur à gloria. In hoc statu dum mens à seipsa alienatur, dum in illud diuini arcani secretarium rapitur, dum ab illo diuini amoris incendio vndique circundatur, intime penetratur, vsquequaque inflammatur, seipsam penitus exuit, diuinum quendam affectum induit, & inspecte pulchritudini cõfigurata tota in aliam gloriam transit. Vide quid interfit inter ferrum & ferrum: inter ferrum frigidum & feruidum hoc est inter animum & animum: inter animum tepidum, & animum diuino incendio inflammatum. Cum enim ferrum in igneni proicitur, tam frigidum quam nigrum proculdubio primo videtur. Sed dum in ignis incendio moram facit paulatim incalescit, paulatim nigredinem deponit, sentimque incandescens, paulatim in se ignis similitudinem trahit, donec tandem totum liquefiat, & à seipso plene deficiat, & in aliam penitus qualitatem transeat. Sic itaque sic anima diuini ardoris rogo, intimique amoris incendio absorpta, æternorumque desideriorum globis vndique circumsepta primo incalescit, postea incandescit, tandẽ autem tota liquescit, & à priori statu penitus deficit. Vultis audire ex eiusmodi igne iam incalescẽtes, & internorum desideriorum æstib. iam iamque inardescentes? *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur nobis in via, & aperiret nobis scripturas?* Nonne & illi ex circumfusa diuinitatis flamma, & velut ex inspecta gloria incandescunt, & diuinæ luci configurati iam quasi in aliam gloriam transeunt, qui reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformantur à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu? Vultis adhuc audire animã diuinæ lectionis igne succensam & liquefactam: *Anima mea liquefacta est vt dilectus locutus est,* Statim siquidem vt ad illud internum diuini arcani secretum admittitur, præ admirationis magnitudine, iucunditatisq; abundantia, in seipsa, immo in ipsum qui loquitur tota resoluitur, dum incipit audire

Psal. 91.

1. Tim. 6.

2. Cor. 12.

Psal. 67.

Luc. 24.

Cantic. 5.

dire arcana illa verba quæ non licet homini loqui, & intelligit incerta & occulta sapientiæ diuinæ manifestari sibi. In hoc itaque statu spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. In hoc statu qui adhæret domino vnus spiritus est. In hoc statu (vt dictum est) anima in illum quem diligit tota liquescit, & in seipsa tota languescit, vnde & dicit. *Fulcite me floribus, stipate me malis quia amore langueo.* Quemadmodū igitur in liquidis vel in liquefactis nihil duritiæ, nil firmitatis videmus inesse, sed duris omnibus ac rigidis sine difficultate cedere, & quemadmodum in languidis videmus nil proprii vigoris nil natiuæ virtutis habere: sed totum quod iuuat ex alieno arbitrio pendere, sic qui adhuc tertium amoris gradum profecerunt, nil iam propria voluntate agunt: nihil omnino suo arbitrio relinquunt, sed diuinę dispositioni omnia committunt. Omne eorum votum, omne desiderium ad diuinum pendet nutum, ad diuinum spectat arbitriū. Et sicut primus gradus affectum sauciat, & sicut secundus cogitationem ligat, sic tertius actionem implicat, vt omnino circa aliquid occupari non possit, nisi quo eum diuinæ voluntatis virtus trahit, vel impellit. Cum igitur anima in hunc modum diuino fuerit igne decocta, medullitus emollita, penitusque liquefacta, quid iam supererit nisi vt ei proponatur quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, atque perfecta, quasi quædam ad quam informetur, cōsummatæ virtutis formula? sicut enim excusores liquefactis metallis propositisque formulis, quamlibet imaginem ꝓ voluntatis arbitrio excludunt & vasa quælibet iuxta modum congruū formamq; destinatam producunt: Sic anima in hoc esse ad omnem diuinæ voluntatis nutum facile se applicat, immo spontaneo quodam deliderio ad omne eius arbitriū seipsam accommodat, & iuxta diuini beneplaciti modū omnem voluntatem suam informat. Et sicut metallum liquefactum quocunque ei via aperitur, facile ad interiora currendo delabitur: Sic anima in hoc esse ad omnem obedientiā se sponte humiliat, & ad omnem humilitatem iuxta diuinæ dispositionis ordinem libenter inclinat. In hoc itaque statu animæ eiusmodi ꝓponitur forma voluntati Christi: vnde & dicitur ei. *Hoc sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit autem semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis.* Hæc est forma humilitatis Christi, ad quam conformare se debet quisquis supernum consummatæ charitatis gradum attingere volet. Maiorem siquidem charitatem nemo habet, quam vt animam suā ponat quis pro amicis suis. Ad summum itaque charitatis culmen profecerunt, & iam in quarto charitatis gradu positi sunt, qui pro amicis animam suam ponere, & illud Apostolicum implere iam possunt. *Estote imitatores Dei sicut filij charissimi: & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit vos, & tradidit semetipsum pro vobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis.* In tertio itaque gradu anima in Deū glorificatur. In quarto propter Deum humiliatur. In tertio gradu conformatur diuinæ claritati. In quarto vero conformatur Christianæ humilitati. Et cum in tertio gradu quodammodo, quasi in forma Dei esset, nihilominus tamen in quarto gradu semetipsum exinanire incipit, formam serui accipiens, & habitu iterum inuenitur vt homo. In tertio itaque gradu quodammodo mortificatur in Deum, in quarto quasi resuscitatur in Christum. Qui igitur in quarto gradu est, veraciter dicere potest: *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.* Incipit ergo in nouitate vitæ ambulare, qui eiusmodi est: quia de reliquo sibi viuere Christus est, & mori lucrum. Coarctatur

Cant. 2.

Similitudo.

Similitudo pulchra.

Alia.

Philip. 2.

Ephes. 5.

Galat. 2.

ctatur sane è duobus desiderium habens dissolui & cum Christo esse: multo enim melius, permanere in carne necessarium ducit propter nos. Charitas enim Christi vrget eum: sit igitur noua creatura, qui eiusmodi est: vetera transierunt, & ecce noua facta sunt omnia: In tertio enim gradu mortificatus, in quarto quasi resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim viuit, viuit Deo. Secundum aliquem igitur modum anima in hoc gradu efficitur immortalis, & impassibilis. Quomodo enim mortalis est si mori non potest? aut quomodo mori potest, si ab ea separari non potest, qui vita est: Scimus satis cuius sit ista sententia. *Ego sum via, veritas, & vita.* Quomodo ergo mori potest, qui ab illis separari non potest? *Certus sum* (inquit) *quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Archangeli, neque Principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Nonne & ille, secundum aliquem modum impassibilis videri possit, qui illata damna non sentit, qui semper ad omnem iniuriam hilarescit, & quicquid infertur ad pœnam, totum præsumit ad gloriam, iuxta illam Apostoli sententiam: *Libenter* (inquit) *gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.* Quasi enim impassibilis manet, cui in passionibus, & contumeliis pro Christo complacet. *Propter quod complaceo mihi* (inquit) *in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo.* Qui in hoc gradu est, dicere fidenter potest: *Omnia possum in eo qui me confortat*, eo quod sciat satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. In hoc gradu *Charitas omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* In hoc gradu charitas patiens est, benigna est, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt. Nescit reddere malum, pro malo, nec maledictum, pro maledicto. Sed è contrario benedicit. Qui ad hunc charitatis gradum ascendit, absque dubio in hoc gradu amoris, est qui veraciter dicere potest: *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* Denique cupit anathema fieri à Christo pro fratribus suis, qui eiusmodi est. Quid ergo dicemus, nonne hic amoris gradus videtur animum hominis quasi in amentiam vertere, dum non finit eum in sua æmulatione modum, mensuramue tenere. Nonne summæ amentiæ videtur esse, veram vitam repellere, summam sapientiam arguere, omni potentiæ resistere? Nonne vitam repellit, qui pro fratribus à Christo separari cupit, sicut & ille, qui dicit: Aut ignosce illis hanc noxam: aut dele me de libro, quem scripsisti? Nonne sapientiam arguere, seu velle docere videtur, qui ad Dominum loquitur: *Absit à te vt hanc rem facias & occidas cum impio iustum fiatque iustus sicut impius.* Non est tuum hoc, qui iudicas omnem terram: nequaquam facies iudicium? Nonne omnipotentiæ resistere tentauit. Omnipotentisque iram mitigare homo præsumpsit atque prævalvit, quando iam egressa sententia à Domino, quando iam sæuiente incendio, igni furenti homo se obiecit, & timentes, ac morientes medius inter stetit, necessitatique finem imposuit? Ecce in quantam præsumptionis audaciam, consummatio charitatis solet mentem hominis erigere: Ecce quomodo facit hominem vltra hominem præsumere. Sic enim totum plus est quam humanum, quod de Domino præsumit, quod pro Domino agit, quod in Domino agit, quod in Domino viuit: Totum mirum, totum stupendum. Quantum præsumit de Domino, tantum se deficit pro Domino. Quantum ascendit per præsumptionem, tantum descendit per humiliationem. Sicut supra hominem est quo ascendit per fiduciam:

Quantum præsumitur de Domino, tantum pro eodem deficit quis se.

Sic vltra hominem est quo descendit per patientiam. In primo itaque gradu (vt dictũ est) animus redit ad se ipsum: In secundo ascendit in Deum: In tertio transit in Deum: In quarto descendit sub semetipsum. In primo & secundo eleuatur: In tertio & quarto transfiguratur. In primo ad semetipsum ascendit, In secundo semetipsum transcendit. In tertio configuratur claritati Dei, In quarto cõfiguratur humilitati Christi. Vel in primo reducitur, in secundo transfertur, in tertio transfiguratur, in quarto resuscitatur.

TRACTATVS DE GEMINO PASCHATE.

GEminũ Pascha colimus, geminum sane celebrare debemus. Primum est illud, quod vulgo solet floridũ dici, de quo & modo compellimur aliqua pro tempore loqui. Sed quem quæso de tali tempore loqui non oblectet? quẽ eius amœnitas in sui laudem nõ excitet, vel ad amorem inflammet? O tempus amnœũ, tempus acceptum, tempus floridũ. Tempus amœnum, quod florum multiplici varietate distinguitur. Tempus acceptum, quod grato circumquaq; odore respergitur. Cui quæso gratum vel acceptum nõ sit, cum iam veraciter dici possit. *Iam enim hyems transiit, imber abijt & recessit: flores apparuerunt: Vineæ florentes odorem dederunt*: Cui non libeat in eius laude illud Apostolicum exclamare, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis? Acceptabile vtique tempus, quod floribus ornatur: nec minus salubre de quo & fructus speratur. Absque omni ambiguitate si non præcedat floridum tempus, frustra, & spe vana fructus expectamus. Præcedat ergo Pascha florigerũ, vt subsequatur Pascha fructiferũ. Hoc geminum Pascha debemus sane festiuum ducere, & cum omni celebritate suscipere. Vis nosse aperti? quid sit quod dicere velimus? Nosti (vt arbitror) quia Pascha transitus interpretatur, & à transitu Domini Pascha nominatur. Quid ergo dicimus Pascha floridũ, nisi transitum honestum & gratum? Quid autem Pascha fructiferum, nisi transitum iucundũ & omni gaudio plenum? Accipe ergo geminũ transitum vtrunq; gratum, vtrumque honestum. Primum est vt transeamus de malitia ad iustitiam, secundum est vt transeamus de miseria ad gloriam. Fratres, quid ad hæc dicimus, vel quales esse putamus huiusmodi transitus? Quale quæso erit transire de iniquitate ad bonitatem, transire de calamitate ad beatitudinẽ? Primus transitus ad Pascha primum, secundus pertinet ad Pascha secundum. Videtis obsecro, quam libenter & gratanter debeamus huiusmodi tempus festiuum ducere, & solemniter celebrare. Et quidem Pascha illud secundum, omnes in commune diligimus, & pariter affectamus. Sed nunquid primum illud eadem deuotione suscipitur, vel pari studio celebratur? Vtinam omnes tam studerent esse boni: quam affectant esse beati, vere tunc futuri tam beati quam boni. Vtinam tam affectarent omnes iustorũ primordia, quam optant extrema. *Moriatur* (ait Balaam) *anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia*, sed qui volunt habere iustorum nouissimis similia studeant habere eadem primordia. Floreant interim per iustitiam, & fructum capient ex ea, vitam æternam. De vita iusta, vita æterna, de vita bona, vita beata, de tali flore, fructus talis, de vita perfecta, vita perennis, Omnis arbor ex fructu suo cognoscitur. Non est arbor mala, quæ facit fructus bonos. Si arbor bona, & fructus eius boni, & flores eius grati. Sed semper necesse est flores præcedere vt fructus sequantur, alioquin sine præcedentibus floribus

Cant. 2.

2. Corinth. 6.

Pascha transf.

Primus transitus de malitia ad iustitiam secundus de miseria ad gloriam.

ribus

Quonam modo transeundum.

ribus frustra sperantur. Præcedat ergo Pascha floridum, vt sequatur Pascha fructiferum, trãseamus interim de inhonestate ad honestatem, vt postmodũ transeamus de infælicitate ad felicitatem. Si adhuc mali sumus, trãseamus de malo ad bonum: Si boni, trãseamus de bono in melius, & per melius in optimum, & fecimus Pascha floridum. Cur quæso homines in hoc Pascha florido conueniunt, nisi vt processionem pro more faciant? Nonne ipsum procedere est transire, & Pascha facere: Et ipsum quidem Pascha tunc floridum facimus, si ordinate, & ad honestiora trãsimus, & processionem quidem pulchram facimus si in bono proficimus: Quam pulchram, quam speciosam putamus prõcessionem ire de virtute in virtutem, quæ retro sunt obliuisci & in anteriora extendi? O quales flores veræ virtutes. Sternamus itaque viã nostrã floribus talibus, & per florida virtutum transeamus, munde, & honeste procedamus vt processionem nostram pulchram, & gratam faciamus, & Pascha floridum digna celebritate perficiamus. O quam mundum quam iucũdum erit per flores ire, & per virtutum amena transire: per crocum charitatis, per lilium castitatis, per passionis rosam, & humilitatis violam. O quam laudabile, ô quam amabile gratũ odorem vndique spargere, & opinionis suę fragrantiam circumquaque diffundere, & ad iucũdum processionis suæ spectaculum vndique accurentium animos attrahere, & ad probitatis suæ exemplum intuentium animos prouocare. Hæc itaque est processio prima, & pertinet ad Pascha primum: nam est & alia, & ipsa pertinet & ad Pascha secundum. Processio prima promotio ad perfectionem bonitatis. Processio secunda, promotio ad plenitudinem beatitudinis. Geminam processionem Christus fecit, geminam sane facere nos voluit. *Exiui* (inquit) *à Patre, & veni in mũdum, iterum relinquo mundum, & vado ad*

Qui sint veri flores

rima proces-
o.
ecunda.
an. 16.

A *Patrem*: A summo cælo egressio eius, hæc est processio prima, & occursus eius vsque ad summum eius: hæc est processio secunda. Primo descendit, postea ascendit. Prima processio est humiliationis: secunda est exaltationis. Si vere Christiani sumus Christum imitari debemus. Qui enĩ se dicit in Christo manere, debet sicut Christus ambulauit & ipse ambulare. Primo humiliemur cũ Christo, vt postmodũ exaltemur cum Christo. Humiliamini interim sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in die iudicij, in tempore aduentus Domini nostri Iesu Christi. Sequamur itaque Christum interim qua iuit in terris, vt tandem sequi mereamur qua iuit in cælis. *Oculi sapientis in capite eius.* Si sapiens es, qui Christum caput habes, ad ipsum respicere debes. Itineris eius vestigia attende, & virtute qua potes sequi contende. Vide ergo, quomodo processit, vel qua te via præcesserit certe Paschalis ista hodiernę festiuitatis processio, quę generaliter fit ex operum eius recordatione, vel imitatione processit. Attende ergo quam eius processionem tibi euangelista describat, vel quam tibi imitandam proponat. Videamus ergo vnde incæpit, videamus quo perrexit, videamus qua transijt, videamus quomodo processit: hoc est quod dicere volo, quod te attendere moneo: vnde, & quo, qua, & quomodo processionem suam Christus fecerit. Vnde incæpit? *A Bethania. Quo tendit?* In Ierusalem. Qua transijt. Per montem Oliueti. Quomodo venit? in asino. A Bethania itaque iter suum incœpit, & in Ierusalem perrexit, in asino sedens & per Oliuetum transiens: hæc est processio Christi, quã imitari debent Christiani. Ecce quo ordine, ecce quali itinere, in Ierusalem ire debemus, ecce ad quem finem in omni eo quod agimus tendere debemus. Seruate fratres vnitatẽ fidei in vinculo pacis, & in Ierusalem estis, & qualem Christus docuit processionem cõsummastis. Nam Ierusalem (vt nostis) in-

Si verè Christiani sumus Christum imitari debemus.

Vnde Christus processionem suam incæpit.

Ioan. 12. Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19.

Et vbi finiere.

terpretatur visio pacis. Ecce fratres quid est ad quod hortari vos volumus vt pacem quæramus, pacem apprehendamus, pacem custodiamus. Declina à malo & fac bonum, & qualem processionem christianū decet inchoasti, inquire pacem, & persequere eam, & ad Ierusalem venisti, & processionem cōsummasti. Denique quintum in nobis est, habeamus pacem cum omnibus, & in Ierusalem sumus, habemus sane alios superiores, alios inferiores, alios autem pares. Habeamus ergo pacem cū superioribus, pacem cum inferioribus, pacem cum paribus, & habemus pacem cum omnibus, & vsque ad Ierusalem peruenimus. Primum vtique & perneceſſarium per omnem modum, ne perturbemus pacem prælatorum nostrorum quibus a Domino est dictū. *Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit.* Parati simus omni hora ad omnem obedientiam: & absque dubio habemus cum prelatis nostris pacem, plenam. In quo quæso erga nos perturbari possunt si nolumus omne quod nolunt, & volumus omne quod volūt? Si ergo volumus ad Hierusalem tendere, & pacem veram obtinere, oportet ab obedientia incipere, & iter pacis à Bethania inchoare. Nam Bethania interpretatur domus obedientiæ. Sed nec illud hic prætereundum puto, quod tamen breuiter admonere volo, quod alii nobis sunt superiores potestate, alii autem dignitate: illi officio, isti merito: Illi præsunt quibusdam gradib. honoris & potestatis, isti præcellunt quibusdam prouentibus Sapientiæ, & sanctitatis, illos ꝓfecit electio humana, istos extulit ordinatio diuina. Cogita ergo quale sit illos vereri quos prætulit humana institutio, & hos nolle venerari quos singulariter magnificauit diuina dispositio. Si debito honore venerandi sunt, qui ad tempus nobis præsunt, quanto honore digni sunt qui merito sanctitatis in sempiternum nos æterna exaltatione præcellunt? hinc est quod boni prælati huiusmodi subiectos cum magno honore venerantur, quibus tamen quibusdam (vt dictum est) prælationum gradibus principantur. Primo igitur & præcipue satagendum est, vt habeamus pacem cum omnibus nobis superioribus, sed nec hoc sufficere debet, nisi studeamus seruare vinculū pacis, etiam cum inferioribus, & infirmioribus. Superiores delinire debem? obsequendo, & obediendo, inferiores infirmitati eorum compatiēdo, & subueniendo. Superioribus obēdientia exhibēda, inferioribus misericordia impendenda. Ergo à Bethania iter inchoandum: sed per Oliuetum transeundum. Nam ἔλαιος apud græcos misericordiam sonat, & ipsum oleum opera pietatis designat. Per montem itaq; Oliueti transimus, cū infirmioribus quibuscunque pietatis operam impendimus, cum eorum infirmitati compatimur potius quam irascimur, vel indignamur. Certe vides quantum hoc valeat ad infirmorū pacem obtinendam, & ad animi tui tranquillitatē possidēdam. Qui enim turbatur, & indignatur ad omnem offensam quam videt, quādo quæso pacem inueniet? quando obsecro veram animi trāquillitatem obtinebit, vel saltem obtinendam sperabit? Semper in infirmioribus inueniet quod iure reprehendat, quod misericorditer tolerari debeat. Alioquin infirmi non essent qui infirmitatis nihil haberent. Profectus itaque nostri promotio, vel processio per montem Oliueti fiat, & pietas nostra in immensum excrescat, vt magnitudinis iure iuste mōs dici queat, vt discamus infirmorum nō tantum minima, sed etiam maxima cum animi tranquillitate tolerare, & proximorum infirmitatem, non solum corporalem sed etiam spiritalem patienter, & cum pietate sustinere. Profecto si hęc agimus, iam Hierusalem appropinquamus, & pacis plenitudinem eo vicinius attingimus, quo obedientiæ & misericordię perfectionē altius apprehendi-

Pax cum omnibus habenda, & ad Hierusalem peruenire desideramus.

Quomodo ad superiorum & inferiorum sit agendū.

Quanta tranquillitate mentis Oliuetum.

Quid necessarium sit vt obtineatur Pax.

Luc. 10.

Ad veram pacem obtinendā obedientia est necessaria.

Super oret duplicem.

hendimus. Puto quia iam opus erit asi- A num quærere, & inter eiusmodi virtutū insignia humilitatis sibi præsidium vendicare, sic & Christus Iesus cū appropinquarent Hierosolymis asinū sibi adduci fecit, & super ipsum sedit. Scimus autem omnes asinum esse animal sordidū, & vile, mansuetissimum sane, sed pene præ cæteris omnibus contemptibile: humilitatis itaq; (vt arbitror) formam gerit, per quam animus sibi ipse vilescit, & in contemptū venit. Et quidē sine huiusmodi animali poterit forte processio nostra fore spectabilis, nō tamen absque dubio sine eo erit, vel esse poterit vsque adeo admirabilis. Quis obsecro non digne miretur choris præcedentium & hinc inde psallentium asinum interesse: & inter tam glorioſos, solemnesque apparatus tam sordidum animal apparere? Certe quantum ad me attinet in meis quidem oculis mirabilius apparet, hominem pontificalibus indutum in asino sedere, & inter eiusmodi insignia tale subsellium non erubescere, quam illud cūctis pœnæ dulce lignum in manibus portare q̄ mitrā in capite, vel pallium in humeris gestare. Nec nouum sane, nec mirum de virtutibus gloriari, sed illud magnum atq; mirandum inter summa quęque ornamenta virtutum: Asinum no dedignari, humilitatis bono firmiter inhærere, vnum eundemque hominem alijs omnibus mirabilem soli sibi contemptibilem apparere. Hoc ordine sane processionem nostram mirabilem facimus, si inter obedientiæ, & misericordiæ fastigia humilitatis modestiā non deserimus, hac sane arte poterimus pares nostros nobis conciliare, si summa cū diligentia studeamus semper nouissimū locum tenere, illos nobis venerationis officio, & honoris loco sine simulatione præferre, immo, & præferendos esse veraciter credere, & sibi persuadere, & aliis persuaderi velle. Vides certe quare in hoc negotio opus habemus, quod pœnæ nobis excidit, ex Asina, & eius pullo. Duo sunt, humilitas, & humiliatio, humilitas in asina, humiliatio designatur in pullo. Pullus ex asina nascitur, & ex humilitate humiliatio vera oritur, humilitas interius, humiliatio exterius, humilitas in corde: humiliatio in actione, humilitas pertinet ad affectū, humiliatio aūt ad actum. Sola aūt humiliatio illa necesse est vera sit, quæ ex humilitate descēdit. Qui infirmitatem suam veraciter agnoscit, & in oculis suis sibi ipse vilescit, iam asinam in suā quasi præsentiam adduxit. Sed si in oculis hominū se humiliare, vel contēptibile apparere erubescit, matrem quidem præsentem habet, sed vsque ad huc pulli præsentia caruit. Si te exterius humilias, sed magnum aliquid de te existimas, pullum habes, sed matrem non habes. Adducamus itaque asinam & pullum cum ea, vt veraciter humiles simus in mente: & veram humiliationem exhibeamus in actione. Alioquin si te ficte humilias, & fraudulenter incedis, cum (secundum Prophetæ sententiam) *Compulsus fueris transire flumina discooperietur crura, absque dubio turpitudo tua reuelabitur*: eo quod nihil opertum sit quod non reueletur. Studeamus ergo veraciter humiles esse, & veraciter humiles apparere, & hoc ordine (vt arbitror) poterimus pares nostros nobis conciliare. Constat namque quia inter pares maxime nasci solet inuidia, & ex inuidia discordia. Sed si in Asino (vt dictum est) sedemus, & infimum inter eos, & vilem quendam, & abiectum locum tenemus, inuidiæ fomitem amputamus. Absque dubio vera humiliatio non solummodo pacem inter pares reformat, sed etiam cum superioribus, & cum inferioribus confirmat. Vide ergo quale sit tale subsellium quærere, & si opus fuerit etiam de longinquo adducere. Alijs namque facile assumitur de proximo, alijs autem adduci oportet de lōginquo. Qui enim adhuc enormiter viuunt, & erubescenda committunt, satis ad manum inueniunt vnde erube-

Drasius qui interfuit processioni.

Humilitas & humiliatio, utramq; interesse debet seruo Christi. Quæ sit vera humilitas, & vera humiliatio.

B

C

Esa 47.

Humilitas etiam confirmat pacem benedictam.

D

erubescant, & humiliare se debeant. Qualis fuit publicanus ille, qui erubescebat vel oculos suos in cælum leuare: Sed qui in vita sua nil erubescendum inueniunt, quales esse credo qui de Bethania veniunt, & per Oliuetum transeunt, qui Pascha floridum faciunt, & viam suam virtutum floribus sternūt, necesse habent (vt arbitror) asinum de longinquo adducere, & humiliationis suæ materiam vel de pristinæ vitæ lapsu vel de futuræ vitæ statu assumere. Sic & Paulus eo quod ad manum non haberet vnde sibi de proximo asinum assumeret, quoniam sibi nihil conscius esset, ad antiquæ conuersationis viam considerationis suæ exploratores misit & inde sibi humiliandi materiam asciuit. Audi vnde sibi asinum adducat, vel quam humilem sibi deiectionis locum eligat, cum dicat. *Ego minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei,* 1. Cor. 15.

sed quid ille facturus est qui cum beato Iob dicere potest. *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea:* profecto qui eiusmodi est, non habet vnde Asinum adducat de his quæ iam post tergum reliquit, quia vnde sibi vilescat de præterita conuersatione non inuenit. Sed ecce habet quid faciat, ante faciem suam mittat modum summæ perfectionis quam nondum apprehendit ad quam attendat. Attendat autem quę sit illa perfectio Angelicæ puritatis, quæ illa consummatio Angelicæ integritatis, & absque dubio in castello quod cōtra se est imperfectionis suæ modum ex comparatione colligere potest. Consideret quæ sit illa futuræ vitæ puritas, vel qualis eius integritas, quam sit pura ab omni malo, quam sit integra in omni bono, pura ab omni corruptione, integra ab omni imperfectione, & puto quia in hoc gemino ministerio asinum sibi adducere valeat, & inuenire vnde se veraciter humiliare debeat. Profecto tutum non erit sine huiusmodi humili subsellio pueris hebræorum occurrere, Iob. 27.

A B C D

acclamantibus illis vndique euge euge, eo quod pueri sint, & idcirco discernere non possint, quos, quādo, vel quomodo debeant laudare. Tale (vt arbitror) subsellium voluit nos Apostolus quærere, cum admoneret nos de nobis non alta sapere. *Non alta* (inquit) *sapientes, sed humilibus consentientes.* hic est processionis modus quem Christus tenuit, quem vtique & nos tenere voluit. Vultis apertius noscere, quia à Bethania venit, & quia in omni, quod egit obedientiam tenuit. *Non veni* (inquit) *facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris.* Et Apostolus protestatur. *Quod factus sit obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Vtique & per montem Oliueti trāsijt, & ex morte sua quā pro nobis sustinuit, quantum nos diligeret ostendit. Maiorem enim caritatē nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vultis scire quomodo in Asino sedit, vel quam humilis venit, cum in forma Dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Sed quod per omnem eiusmodi viam in Hierusalem tendat, quis ignorat nisi forte quem latere valeat, quod ipse sit pax nostra, quæ fecit vtraque vnum, medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua lege mandatorum decretis euacuans. Ecce quomodo Christus transiit, ecce qualibus floribus viam suam strauit vt Pascha floridum faceret, & per virtutum amena transiret. Ecce qualis fuit Christi processio. Ecce vnde, & quo, ecce qua, & quomodo, quod superius proposuisse me recolo. Ex obedientia per pietatem, cum humilitate ad pacem. Nescio si cōpēdiosius recapitulari potuit quod superius prolixior oratio copiosius digessit. Memento, & tu talibus floribus viā tuam sternere, si cupis pascha floridum celebrare. Boni flores obedientia & misericordia, boni flores humilitas, & Rom. 12. Ioan. 6. Philip. 2. *Vnde Christus venerit quoue quomodo pertransierit.*

Pax.

Pax. Ecce inquis de floribus, & vbi sunt fructus, Vultis in Christo nosse qui sint fructus seruatæ obedientiæ, vel impensæ misericordiæ quod factus est pro nobis obediens patri vsque ad mortem Recole illud Apostoli. *Quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim vnit, vnit Deo.* Accipe & illud quis sit fructus quæsitę pacis, vel susceptæ humilitatis. *Propter quod* (inquit) *& Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Ecce qualis transitus, Ecce quam fructuosus. De morte ad vitam, de tribulatione ad gloriam. Ecce pascha secundum: Ecce pascha fructiferum, ô qualis fructus vita, & gloria. O fructus dulcis, ô fructus sublimis, sempiterna vita cum summa gloria: Et gloria summa cum vita sempiterna. Sed hos fructus Christus noluit comedere solus, quinimmo dispersit dedit pauperibus. Et iam *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnus quisque autem in suo ordine. Primitiæ quidem Christus: Deinde qui sunt eius.* Et in loco vbi dictum est, *Non populus meus vos, iam dicitur eis, filii Dei viuentis. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituuntur multi. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* Scientes igitur quis sit fructus obedientiæ, immortalitas valet & incorruptio vitæ æternæ, accurramus omnes cum magna festinatione in Bethaniam, subiicientes nos ad omnem obedientiam: De eius fructu nihil diffidentes, sed sine vlla hesitatione tenentes, quia oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. Sed quia secundum Apostolum corporalis labor ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia valet, promissionem habens

Rom. 6.
Philip. 2.
1. Cor. 15.
Osee 1.
Rom. 9.
Fructus obedientiæ.

A B C D

vitæ quæ nunc est, & futuræ: transeamus per montem Oliueti exercentes nos ad pietatem, scientes absque dubio, quod accepturi simus oleum pro oleo: oleum lætitiæ pro oleo misericordiæ. Beati enim misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Nec vos pudeat sedere in Asino, vel recumbere in nouissimo loco, non ignorantes quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Nihil itaque fiat per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum, libenter (vt arbitror) nos humiliamus, si verę humiliationis fructum attendimus. Absque dubio sicut omnis qui se exaltat humiliabitur, sic omnis qui se humiliat exaltabitur. Cogita tamen quæ sit exaltatio ista, vt agnoscas quem fructum habeat humiliatio vera. Quale aut quãtum putas possidere regnum cælorum, nã ipsum arbitror veræ humiliationis fructũ. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Ecce quo ordine. Ecce quo fructu, vel fine debeamus procedere, & in Hierusalem tendere. Profecto si hoc ordine incedimus, si hac intentione properamus: Hierusalem appropinquamus, si obedientiam cum caritate, & humilitate seruamus, veram quam quęrimus pacem citius inuenimus. O stultum, ô cæcum qui studiose non properat vbi pacem, & pacem veram inueniat. Vultis tamen fructum eius agnoscere, vt inde colligere valeatis quantum ad eam obtinendam oporteat properare. *Beati* (inquit) *pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* O fructus mirabilis, ô fructus singularis, ô quanta gloria serui, & serui tam indigni fieri filium Dei. Quid ei quæso iam sapere, vel satisfacere possit quem huius fructus concupiscentia non trahit. Si hunc fructũ esurim⁹, si eo frui desideramus, vere paci studeamus. Teneamus interim pacem quã nobis Chri-

Humilitatis & humiliatio sua fructus.

Matt. 5.

stus reliquit, & securi expectemus illam quam *Promisit. Pacem* (inquit) *relinquo vobis pacem meam do vobis. Non turbetur itaque cor tuum*, neq; formidet, & pacem habes quã tibi Christus reliquit, & seruare te voluit. Sed forte, & illam quæris quæ nam sit quam Christus promisit, vel suam nominauit. Sed quibus quæso vobis explicare possum quæ sit illa pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. Curramus itaq; per pacem ad pacẽ per pacem internã ad pacem æternã. Nam est pax quæ est tantũ exterius, & est pax quæ est tantum interius, & est pax quæ est simul interius, & exterius. Prima pertinet ad solam carnem, secũda, ad solam mentem, tertia, ad mẽtem simul & carnem. Primam, & secundam in hac vita, nunq; tamen simul habere possumus, quas semper in moribus disparibus seorsum & seorsum videmus, tertiam in futura tantũ vita speramus, vnde & æternã nominauimus: Primã venit Christus destruere, secundã statuere, tertiam dare, sed in futurum tamẽ reseruare. De prima dicit: *Non veni mittere pacem in terra sed gladium.* De secunda, & tertia illud intelligimus quod & iam supra posuimus. *Pacem relinquo vobis pacẽ meam do vobis.* Detestemur itaque illam quam Christus damnauit, amemus illã quam Christus docuit, speremus illam quam Christus nobis reposuit, quia fidelis est qui promisit: Amemus internam, speremus ęternam. Illa ad florem, ista pertinet ad fructum, illa ad Pascha primũ, ista pertinet ad Pascha secundũ. Qui adhuc amat primam, relinquat eam, & transeat ad secundam, certus q̃ per ipsam transiturus sit ad tertiã. Qui ad secundam transiit iam Pascha primum, iam Pascha floridum celebrauit. Qui de secunda ad tertiam, secundum iam transitum fecit, & de eius fructibus gustauit, ad secundum Pascha iam trãsiit, cuius celebritas sempiterna erit: Ecce de floribus: Ecce de fructibus tentamus, istos desideremus, illos, vt in æternum fuit mereamur, & de æterna celebritate sine fine lætemur.

Ioan. 14.

Matt. 10.

Ioan. 14.

SERMO IN DIE PASCHÆ.

PAscha nostrum immolatus est Christus fratres scripturas scitis & virtutem earum. Ideo sermo noster ad vos non erit doctrina, sed admonitio, & notorum ad memoriam reuocatio: De quo fonte enim bibo ego, bibitis & vos. Vbi haurio hauritis & vos. Si ego haurio aquas in gaudio de fontibus saluatoris, hauritis & vos. Iudicate ergo tanquam spiritales vtrum aqua quã vobis propinabo fluat de medio fontium, an sit hausta de fontibus saluatoris. Pascha nostrũ immolatus est Christus. Fructuosa domini passio, & gloriosa ipsius resurrectio, nõ solum facta sunt & signa, sed insuper remedia. Non solum sunt veritas & figura, sed etiã medicina. Veritas sunt, quia vere qui mortuus est ex infirmitate, resurrexit ex virtute. Signa sunt, & figura: quia mortu⁹ est & resurrexit vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Medicina sunt, quia mortuus, ppter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. De exemplo ergo & remedio passionis: & de remedio & exẽplo resurrectionis pro modulo nostro prosequamur. Christus factus est obediens vsq; ad mortẽ, humilitatis perfectæ, & caritatis consummatæ dedit nobis exemplũ. Quæ sit aũt vera humilitas & nõ ficta, ipsis verbis expressit loquens ad patrẽ dicens: *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Hæc est vox veræ humilitatis, quæ semper humanæ voluntati præponit diuinam, & in hoc ab humanis in diuina dirigitur. Nec hoc solum, sed etiam alterius hominis, non solũ maioris vel paris, sed ẽt inferioris voluntatem suæ pponit. Contraria vox superbiæ est, non sicut tu, sed sicut ego, cuius propriũ est suam præponere voluntatem, non solũ hominis alterius voluntatem, sed etiã diuinæ

Passio Christi fructuosa. Resurrectio gloriosa.

Matt. 26.

Vera humilitas.

De humilitate & superbia.

diuinæ, & in hoc à diuinis in ima demergitur. Humilis ergo non ſuam, ſed Dei facit voluntatem. Superbus vero non Dei, ſed ſuam facit voluntatẽ, humilis nõ ſuam, ſed Dei quærit gloriam. Superbus vero non Dei, ſed propriam quærit gloriam. Humilis ædificat ſuper petram, ſuperbus ſuper arenã. Omnes ergo ſuperbi diſcipuli ſunt Diaboli qui eſt rex & magiſter ſuper filios ſuperbiæ. Omnes vero humiles diſcipuli ſunt Chriſti, qui ad hoc vt humilitatem doceret & heret magiſter humilitatis, humilis factus eſt. vnde & gloriatur in diſcipulis, humilis in humilibus dicens: *Ecce ego pueri mei quos dedit mihi dominus.* Tales enim dat filio, trahens eos ad filium, iuxta illud: *Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum.* Qui veniunt ad filium tracti à patre, non muiti veniunt, ſed ſine coactione, ſine neceſſitate, voluntate, amore & cordis vinculo. In hoc enim pater trahit ad filium, humiles, quod eis reuelat filium. Vnde, abſconditi hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis. Filius autem ad ſe venientes nõ foras eiicit ſed benigne ſuſcipit. Et vt probet eos an eum diligant faſciculum myrrhæ eis apponit, de quo & ipſe comedit, ſicut & de torrente bibit tranſiens per foramen acus, per anguſtias ſcilicet paſſionis. Ipſi vero præ amoris magnitudine nõ ſentiunt amaritudinem myrrhę gloriando in tribulatione. Vnde vn⁹ ex illis ait. Scimus quia neq; mors, neque vita poterit ſeparare nos a caritate Chriſti. Caritatis etiam conſummatæ exemplũ nobis in ipſa ſua immolatione dedit, orando pro inimicis. Quam deſcripſit, vbi ait. *Nemo maiorem caritatem habet quam vt animam ſuam det pro amicis ſuis.* Dominus vero Ieſus animam ſuam cum eſſemus inimici poſuit, & in hoc caritatem ſuam commendauit. Quam Apoſtolus ſupereminere ſcientiæ dicit. Quã quidem cõprehendere non poſſumus, niſi fuerimus radicati & fundati in caritate. Radicati ad ſimilitudinẽ arboris, fundati ad ſimilitudinẽ domus, fundati per dilectionem Dei, per q̃ ſumus domus Dei, & templum, & Deus habitat in nobis. Radicati per dilectionem proximi per quã ſumus arbores fructiferæ proferentes folia protectionis, & fructum ſuſtentationis. Qui autem ſic ſunt in caritate radicati & fundati, poſſunt comprehendere quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum caritatis cum omnibus ſanctis. Latitudo caritatis in hoc conſideratur vt diligatur inimicus, longitudo vt perſeueretur vſque in finem. Altitudo vt omnia fiant propter Deum. Profundũ vero caritatis in hoc attenditur, vt homo nil boni ſibi aſcribat, ſed totum gratiæ Dei, cui cauſas inueſtigare eſt nimis profundũ, excedens ſenſum humanum, ſcilicet cur hunc induret, illum vocet. Vnde Apoſtolus. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius.* Medicamẽto humilitatis ſanatur morbus totius elationis. Dono caritatis curatur infirmitas cupiditatis. Per hæc duo ſcilicet ſuperbiam & concupiſcentiam habitabat in nobis princeps hui⁹ mundi, per ſuperbiam in mente, per concupiſcentiam in carne. Sed nunc princeps huius mundi eiectus eſt foras per gratiam Chriſti: vnde ipſe ait. *Ecce eicio demonia, & perficio ſanitates.* In hoc quod peccata dimittuntur, dæmonia eiiciuntur. In hoc quod virtutes mẽtibus infunduntur, ſanitates perficiũtur. De remedio paſſionis de cætero dicendum eſt quod in iuſtitia & mia intelligitur. Saluator n. noſter cũ ſit oĩpotens, ſolo verbo virtutis ſuæ potuit hominẽ liberare à ptate tenebrarũ. Sed ĩ noſtra liberatione maluit vti iuſtitia q̃ potentia, quia diabolus amator eſt potentiæ, deſertor iuſtitię. In quo homines magis eum imitantur qui affectant potentiam, & exoſam habent iuſtitiam. Quæ eſt illa iuſtitia? Audite. Chriſtus innocens eſt, & immunis ab omni peccato, ſolus inter mortuos liber non habẽs cauſam peccati ſub auctore

Superbi diſcipuli eius.

Eſa. 8.

Ioan. 6.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Qua ſit longitudo, latitudo, & profunditas Charitatis?

Rom. 11.

Medicina elationis & cupiditatis.

Luc. 13.

ftus reliquit, & securi expectemus illam quam *Promisit. Pacem* (inquit) *relinquo vobis pacem meam do vobis. Non turbetur itaque cor tuum*, neq; formidet, & pacem habes quã tibi Christus reliquit, & seruare te voluit. Sed forte, & illam quæris quæ nam sit quam Christus promisit, vel suam nominauit. Sed quibus quæso vobis explicare possum quæ sit illa pax Dei, quæ exuperat omnem sen sum. Curramus itaq; per pacem ad p cẽ, per pacem internã ad pacem æte Nam est pax quæ est tantũ exteri est pax quæ est tantum interius pax quæ est simul interius, & e Prima pertinet ad solam carne da, ad solam mentem, tertia, simul & carnem. Primam, & in hac vita. nunq; tamen si possumus, quas semper in sparibus seorsum & seor tertiam in futura tantũ vnde & æternã nomi venit Christus destru ere, tertiam dare, se reseruare. De prim *tere pacem in terra. se* & tertia illud in supra posuimu *meam do vobis.* quam Christ quam Chri quam Chr delis est c nam, spe ista pe primĩ Qui am pr a

Ioan. 14. Matt. 10. Ioan. 14.

A na cel

S

ad quem filij Isra- ntur à morsibus hunc serpentem æne- exaltatum intelligimus ixum, quia per serpen- uit in mũdũ, ideo mors Serpens ille æneus si- uit serpentis, sed non Sic & Christus simi- is peccatricis sed ccati. Quia si pec- veneno pẽccati s ergo à serpenti- est à dæmonibus serpentẽ aspicia- oculo mentis, o- itationem exempli, carnem cum vicijs, & . Oculo mentis per fi- dicendo cum Petro, *Quia* Act. 4. *nomen in quo oporteat nos sal-* & sine dubio perfecte curabi- ab omni plaga, & per imitationẽ pli sanabimur ab omni actu pec- per fidem remedij purgabimur ab mni reatu, hoc est inarmũ Dei quod est fortius hominibus. Quis enim homi- nũ potuit facere quod Christus per mortem suam effecit? Nullus, imo nec totus mũdus, hoc est stultum Dei quod est sapientius hominibus. Quis enim huius sacramẽti potest penetrare profunditatem? Nunc de remedio resurrectionis dicendũ est. Pasca nostrum immolatus est Christus. Pasca interpretatur trãsitus, qui pertinet ad resurrectionem, imo transitus domini ipsa est resurrectio domini, vnde Dies præsens Dies Paschæ, & Dies resurrectionis dicitur. Christus enim resurgens ex mortuis transiuit de morte ad vitã, de corruptibilitate ad incorruptionem. & in hoc factus est Pascha nostrum, quia in illo & per illum transimus de tenebris ad lucem, de vicijs ad virtutes, de hoste ad patrem, de morte ad vitam. Et videte quomodo constat, quia iustus ex fide viuit. Vbi ergo nõ est fides, nec iustitia, vbi non est iustitia, nec vita. In morte

autem

autem Christi fides eius, etiam in Apostolis mortua est, quia percusso pastore ... sparsæ sunt oues. Ipso autem resurgente, & discipulis suis apparēte reformata est fides in Apostolis. Insuper accensa est caritas, & inflammata amore ... immortalitatis & futuræ ... intus viuificati & ... fierunt de infidelibus ad iustitiam, ... facti sunt ad ... (Apostolus) ... *super omnia* ... habuit nomen ... nomē secundum ... sua incarnationem ... arum homini per ... hucusque latuit per ... in palam venit. Ideoq; ... argumentis ipsam resurrectionem probauit. Quia ipsa constant, ipsa constituunt, ipsa enim est quasi columna, quasi fundamentum ... mentorum, cui omnes articuli ... innituntur. Vnde Apostolus totam ... immam nostræ salutis in ipsa posuit dicens: *Si corde credideris, & ore confessus fueris quia Deus ipsum suscitauit eum à mortuis, saluus eris.* Hanc igitur non solum credere sed etiam iniungi memoria tenere debemus. Vnde Apostolus ait ad Timotheum: *Mementote dominum Iesum resurrexisse à mortuis.* Sicut enim ex cupiditate quæ est radix omnium malorum oriuntur mala desideria, & nociua quæ mergunt hominem in perditionem & in interitum, sic ex assidua resurrectionis memoria nascuntur sancta desideria, & affectiones piæ, mundi contemptus, amor æternorum, & mutatur homo in virum alterum, & spiritualis efficitur. Vna igitur resurrectio domini secundum carnem, geminam nostram resurrectionem efficit, & animarum in præsenti, de qua dicit Ioannes in Apocalypsi: *Beatus qui habet partem in prima resurrectione, quia non lædetur à morte secunda*, & resurrectionem corporum in futuro. De qua Apostolus: *Et reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Restat de exemplo resurrectionis. De quo dicit Apostolus: *Quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita nos in nouitate ambulemus vitæ.* Iam nos igitur innouati, & in nouitate vitæ positi ambulemus de nouitate in nouitatem, de claritate in claritatem, de virtute in virtutem, nam in eadē virtute de gradu in gradum procedamus. Has autem interiores processiones, spirituales profectus, incrementa virtutū figurant istæ exteriores processiones quas his diebus solennius frequentauimus, quas cum magna deuotione nos celebrare decet, gaudentes tum de resurrectione capitis nostri, tū de resurrectione mentium in præsenti, tum de resurrectione corporum quæ erit in futuro. Sed præcipue de resurrectione Iesu Christi quæ est causa nostræ geminæ. Ideoque summa gaudiorum inde est, quod cantamus Christus resurgens ex mortuis, &c. Interiores vero processiones omni quidem tempore faciendæ sunt, sed potissimum hac solemnitate quæ non solummodo aguntur, sed præsentantur. Vt autem vtiliter fiant, duo sunt necessaria, scilicet cythara, & psalterium. Non quidem materialia, sed eorum significata. Cythara sonat ab inferiori, & ideo significat vitiorum mortificationem. Psalterium vero sonat à superiori, & ideo signat bonorum operum exhibitionem. Qui cytharizat & non psallit, vel psallit & non cytharizat, non procedit, non proficit, quia neutrum sine altero reddit sonum iucundum, quia psalterium iucundum cum cythara, quia sicut scriptum est. *Honor regis iudicium diligit*, honorem summo regi damus, cum de beneficijs gratias referimus. Sed hic honor iudicium diligit, quo mala puniuntur. & vitia mortificantur, quia non est speciosa laus in ore peccatorum. Nam solos rectos decet laudatio. Vnde etiam Apostolus docens nos hanc paschalem solennitatem celebrare, ait. *Expurgate*

A B C D

Rom. 6.

Quid significent processiones exteriores?

Cythara quid significet? quidue Psalterium?

Psal. 98.

1. Cor. 5.

Sic vltra hominem est quo descendit per patientiam. In primo itaque gradu (vt dictū est) animus redit ad se ipsum: In secundo ascendit in Deum: In tertio transit in Deum: In quarto descendit sub semetipsum. In primo & secundo eleuatur: In tertio & quarto transfiguratur. In primo ad semetipsum ascendit, In secundo semetipsum transcendit. In tertio configuratur claritati Dei, In quarto cōfiguratur humilitati Christi. Vel in primo reducitur, in secundo transfertur, in tertio transfiguratur, in quarto resuscitatur.

TRACTATVS DE GEMINO PASCHATE.

GEminū Pascha colimus, geminum sane celebrare debemus. Primum est illud, quod vulgo solet floridū dici, de quo & modo compellimur aliqua pro tempore loqui. Sed quem quæso de tali tempore loqui non oblectet? quē eius amœnitas in sui laudem nō excitet, vel ad amorem inflammet? O tempus amnœū, tempus acceptum, tempus floridū. Tempus amœnum, quod florum multiplici varietate distinguitur. Tempus acceptum, quod grato circumquaq; odore respergitur. Cui quæso gratum vel acceptum nō sit, cum iam veraciter dici possit. *Iam enim hyems transiit, imber abijt & recessit: flores apparuerunt: Vineæ florentes odorem dederunt:* Cui non libeat in eius laude illud Apostolicum exclamare, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis? Acceptabile vtique tempus, quod floribus ornatur: nec minus salubre de quo & fructus speratur. Absque omni ambiguitate si non præcedat floridum tempus, frustra, & spe vana fructus expectamus. Præcedat ergo Pascha florigerū, vt subsequatur Pascha fructiferū. Hoc geminum Pascha debemus sane festiuum ducere, & cum omni celebritate susc ipere. Vis nosse aperti? quid sit quod dicere velimus? Nosti (vt arbitror) quia Pascha transitus interpretatur, & à transitu Domini Pascha nominatur. Quid ergo dicimus Pascha floridū, nisi transitum honestum & gratum? Quid autem Pascha fructiferum, nisi transitum iucundū & omni gaudio plenum? Accipe ergo geminū transitum vtrumq; gratum, vtrumque honestum. Primum est vt transeamus de malitia ad iustitiam, secundum est vt transeamus de miseria ad gloriam. Fratres, quid ad hæc dicimus, vel quales esse putamus huiusmodi transitus? Quale quæso erit transire de iniquitate ad bonitatem, transire de calamitate ad beatitudinē? Primus transitus ad Pascha primum, secundus pertinet ad Pascha secundum. Videtis obsecro, quam libenter & gratanter debeamus huiusmodi tempus festiuum ducere, & solemniter celebrare. Et quidem Pascha illud secundum, omnes in commune diligimus, & pariter affectamus. Sed nunquid primum illud eadem deuotione susc ipitur, vel pari studio celebratur? Vtinam omnes tam studerent esse boni: quam affectant esse beati, vere tunc futuri tam beati quam boni. Vtinam tam affectarent omnes iustorū primordia, quam optant extrema. *Moriatur* (ait Balaam) *anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia*, sed qui volunt habere iustorum nouissimis similia studeant habere eadem primordia. Floreant interim per iustitiam, & fructum capient ex ea, vitam æternam. De vita iusta, vita æterna, de vita bona, vita beata, de tali flore, fructus talis, de vita perfecta, vita perennis, Omnis arbor ex fructu suo cognoscitur. Non est arbor mala, quæ facit fructus bonos. Si arbor bona, & fructus eius boni, & flores eius grati. Sed semper necesse est flores præcedere vt fructus sequantur, alioquin sine præcedentibus floribus

Pascha transf.

Primus trāsitus de malitia ad iustitiam secundus de miseria ad gloriam.

Cant. 2.

2. Corinth. 6.

Quoniam modo transfundum.

ribus frustra sperantur. Præcedat ergo Pascha floridum, vt sequatur Pascha fructiferum, trāseamus interim de inhonestate ad honestatem, vt postmodū transeamus de infælicitate ad felicitatem. Si adhuc mali sumus, trāseamus de malo ad bonum: Si boni, trāseamus de bono in melius, & per melius in optimum, & fecimus Pascha floridum. Cur quæso homines in hoc Pascha florido conueniunt, nisi vt processionem pro more faciant? Nonne ipsum procedere est transire, & Pascha facere: Et ipsum quidem Pascha tunc floridum facimus, si ordinate, & ad honestiora trāsimus, & processionem quidem pulchram facimus si in bono proficimus: Quam pulchram, quam speciosam putamus prōcessionem ire de virtute in virtutem, quæ retro sunt obliuiſci & in anteriora extendi? O quales flores veræ virtutes. Sternamus itaque viā nostrā floribus talibus, & per florida virtutum transeamus, munde, & honeste procedamus vt processionem nostram pulchram, & gratam faciamus, & Pascha floridum digna celebritate perficiamus. O quam mundum quam iucūdum erit per flores ire, & per virtutum amena transire: per crocum charitatis, per lilium castitatis, per passionis rosam, & humilitatis violam. O quam laudabile, ô quam amabile gratū odorem vndique spargere, & opinionis suę fragrantiam circumquaque diffundere, & ad iucūdum processionis suæ spectaculum vndique accurentium animos attrahere, & ad probitatis suæ exemplum intuentium animos prouocare. Hæc itaque est processio prima, & pertinet ad Pascha primum: nam est & alia, & ipsa pertinet & ad Pascha secundum. Processio prima promotio ad perfectionem bonitatis. Processio secunda, promotio ad plenitudinem beatitudinis. Geminam processionem Christus fecit, geminam sane facere nos voluit. *Exiui* (inquit) *à Patre, & veni in mūdum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem*: A summo cælo egressio eius, hæc est processio prima, & occursus eius vsque ad summum eius: hæc est processio secunda. Primo descendit, postea ascendit. Prima processio est humiliationis: secunda est exaltationis. Si vere Christiani sumus Christum imitari debemus. Qui enī se dicit in Christo manere, debet sicut Christus ambulauit & ipse ambulare. Primo humiliemur cū Christo, vt postmodū exaltemur cum Christo. Humiliamini interim sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in die iudicij, in tempore aduentus Domini nostri Iesu Christi. Sequamur itaque Christum interim qua iuit in terris, vt tandem sequi mereamur qua iuit in cælis. *Oculi sapientis in capite eius.* Si sapiens es, qui Christum caput habes, ad ipsum respicere debes. Itineris eius vestigia attende, & virtute qua potes sequi contende. Vide ergo, quomodo processit, vel qua te via præcessit certe Paschalis ista hodiernę festiuitatis processio, quę generaliter sit ex operum eius recordatione, vel imitatione processit. Attende ergo quam eius processionem tibi euangelista describat, vel quam tibi imitandam proponat. Videamus ergo vnde incæpit, videamus quo perrexit, videamus qua transijt, videamus quomodo processit: hoc est quod dicere volo, quod te attendere moneo: vnde, & quo, qua, & quomodo processionem suam Christus fecerit. Vnde incæpit? *A Bethania. Quo tendit?* In Ierusalem. Qua transijt. Per montem Oliueti. Quomodo venit? in asino. A Bethania itaque iter suum incœpit, & in Ierusalem perrexit, in asino sedens & per Oliuetum transiens: hæc est processio Christi, quā imitari debent Christiani. Ecce quo ordine, ecce quali itinere, in Ierusalem ire debemus, ecce ad quem finem in omni eo quod agimus tendere debemus. Seruate fratres vnitatē fidei in vinculo pacis, & in Ierusalem estis, & qualem Christus docuit processionem cōsummastis. Nam Ierusalem (vt nostis) in-

Qui sint veri flores.

Si verè Christiani sumus Christum imitari debemus.

Vnde Christus processionem suam incepit.

Ioan. 12. Matth. 21. Marc. 11. Luc. 19.

Et vbi finierit.

Prima processio. Secunda. Ioan. 16.

terpretatur visio pacis. Ecce fratres quid est ad quod hortari vos volumus vt pacem quæramus, pacem apprehendamus, pacem custodiamus. Declina à malo & fac bonum, & qualem processionem christianū decet inchoasti, inquire pacem, & persequere eam, & ad Ierusalem venisti, & processionem cōsummasti. Denique quintum in nobis est, habeamus pacem cum omnibus, & in Ierusalem sumus, habemus sane alios superiores, alios inferiores, alios autem pares. Habeamus ergo pacem cū superioribus, pacem cum inferioribus, pacem cum paribus, & habemus pacem cum omnibus, & vsque ad Ierusalem peruenimus. Primum vtique & pernecessarium per omnem modum, ne perturbemus pacem prælatorum nostrorum quibus à Domino est dictū. *Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit.* Parati simus omni hora ad omnem obedientiam: & absque dubio habemus cum prælatis nostris pacem, plenam. In quo quæso erga nos perturbari possunt si nolumus omne quod nolunt, & volumus omne quod volūt? Si ergo volumus ad Hierusalem tendere, & pacem veram obtinere, oportet ab obedientia incipere, & iter pacis à Bethania inchoare. Nam Bethania interpretatur domus obedientiæ. Sed nec illud hic prætereundum puto, quod tamen breuiter admonere volo, quod alii nobis sunt superiores potestate, alii autem dignitate: illi officio, isti merito: Illi præsunt quibusdam gradib. honoris & potestatis, isti præcellunt quibusdam prouentibus Sapientiæ, & sanctitatis, illos p̄fecit electio humana, istos extulit ordinatio diuina. Cogita ergo quale sit illos vereri quos prætulit humana institutio, & hos nolle venerari quos singulariter magnificauit diuina dispositio. Si debito honore venerandi sunt, qui ad tempus nobis præsunt, quanto honore digni sunt qui merito sanctitatis in sempiternum nos æterna exaltatione præcellunt? hinc est quod boni prælati huiusmodi subiectos cum magno honore venerantur, quibus tamen quibusdam (vt dictum est) prælationum gradibus principantur. Primo igitur & præcipue satagendum est, vt habeamus pacem cum omnibus nobis superioribus, sed nec hoc sufficere debet, nisi studeamus seruare vinculū pacis, etiam cum inferioribus, & infirmioribus. Superiores deuinire debem⁹ obsequendo, & obediendo, inferiores infirmitati eorum compatiēdo, & subueniendo. Superioribus obedientia exhibēda, inferioribus misericordia impendenda. Ergo à Bethania iter inchoandum: sed per Oliuetum transeundum. Nam ἔλαιος apud græcos misericordiam sonat, & ipsum oleum opera pietatis designat. Per montem itaq; Oliueti transimus, cū infirmioribus quibuscunque pietatis operam impendimus, cum eorum infirmitati compatimur potius quam irascimur, vel indignamur. Certe vides quantum hoc valeat ad infirmorū pacem obtinendam, & ad animi tui tranquillitatē possidēdam. Qui enim turbatur, & indignatur ad omnem offensam quam videt, quādo quæso pacem inueniet? quando obsecro veram animi trāquillitatem obtinebit, vel saltem obtinendam sperabit? Semper in infirmioribus inueniet quod iure reprehendat, quod misericorditer tolerari debeat. Alioquin infirmi non essent qui infirmitatis nihil haberent. Profectus itaque nostri promotio, vel processio per montem Oliueti fiat, & pietas nostra in immensum excrescat, vt magnitudinis iure iuste mōs dici queat, vt discamus infirmorum nō tantum minima, sed etiam maxima cum animi tranquillitate tolerare, & proximorum infirmitatem, non solum corporalem sed etiam spiritalem patienter, & cum pietate sustinere. Profecto si hęc agimus, iam Hierusalem appropinquamus, & pacis plenitudinem eo vicinius attingimus, quo obedientiæ & misericordię perfectionē altius apprehendi-

Pax cum omnibus habenda, si ad Hierusalem peruenire desideramus.

Quid necessarium sit vt habeatur Pax.

Luc. 10.

Ad veram pacem obtinendā obedientia est necessaria. Superiores duplices.

Quomodo ad superiorēs & inferiores nos gerere debeamus. Quare transimus per montem Oliueti.

hendimus. Puto quia iam opus erit asi- A
num quærere, & inter eiusmodi virtu-
tũ insignia humilitatis sibi præsidium
vendicare, sic & Christus Iesus cũ ap-
propinquaret Hierosolymis asinũ sibi ad-
duci fecit, & super ipsum sedit. Scimus
autem omnes asinum esse animal sor-
didũ, & vile, mansuetissimum sane, sed
pene præ cæteris omnibus contempti-
bile: humilitatis itaq; (vt arbitror) for-
mam gerit, per quam animus sibi ipse
vilescit, & in contemptũ venit. Et qui-
dẽ sine huiusmodi animali poterit for-
te processio nostra fore spectabilis, nõ
tamen absque dubio sine eo erit, vel es- B
se poterit vsque adeo admirabilis. Quis
obsecro non digne miretur choris præ-
cedentium & hinc inde psallentium a-
sinum interesse: & inter tam glorioſos,
solemnesque apparatus tam sordidum
animal apparere? Certe quantum ad
me attinet in meis quidem oculis mira
bilius apparet, hominem pontificali-
bus indutum in asino sedere, & inter e-
iusmodi insignia tale subsellium non e-
rubescere, quam illud cũctis pœnæ dul-
ce lignum in manibus portare q; mitrã C
in capite, vel pallium in humeris gesta-
re. Nec nouum sane, nec mirum de vir-
tutibus gloriari, sed illud magnum atq;
mirandum inter summa quęque orna-
menta virtutum: Asinum no dedigna-
ri, humilitatis bono firmiter inhærere,
vnum eundemque hominem alijs om-
nibus mirabilem soli sibi contemptibi-
lem apparere. Hoc ordine sane proces-
sionem nostram mirabilem facimus,
si inter obedientiæ, & misericordiæ fa-
stigia humilitatis modestiã non deseri-
mus, hac sane arte poterimus pares no-
stros nobis conciliare, si summa cũ di- D
ligentia studeamus semper nouissimũ
locum tenere, illos nobis venerationis
officio, & honoris loco sine simulatio-
ne præferre, immo, & præferendos esse
veraciter credere, & sibi persuadere, &
aliis persuaderi velle. Vides certe quare
in hoc negotio opus habemus, quod
pœnæ nobis excidit, ex Asina, & eius

De asino quo interfuit processionis.

pullo. Duo sunt, humilitas, & humilia- *Humilitas & humiliatio.*
tio, humilitas in asina, humiliatio de- *vtraq; hæreditas seruis Christi.*
signatur in pullo. Pullus ex asina nasci- *Quæ sit vera humiliatio, & vera humilitas.*
tur, & ex humilitate humiliatio vera o-
ritur, humilitas interius, humiliatio ex
terius, humilitas in corde: humiliatio i
actione, humilitas pertinet ad affectũ,
humiliatio aut ad actum. Sola aũt hu-
miliatio illa necesse est vera sit, quæ ex
humilitate descẽdit. Qui infirmitatem
suam veraciter agnoscit, & in oculis
suis sibi ipse vilescit, iam asinam in suã
quasi præsentiam adduxit. Sed si in o-
culis hominũ se humiliare, vel contẽ-
ptibile apparere erubescit, matrem
quidem præsentem habet, sed vsque ad
huc pulli præsentia caruit. Si te exteri-
us humilias, sed magnum aliquid de te
existimas, pullum habes, sed matrem
non habes. Adducamus itaque asinam
& pullum cum ea, vt veraciter humi-
les simus in mente: & veram humilia-
tionem exhibeamus in actione. Alio-
quin si te fictę humilias, & fraudulenter
incedis, cum (secundum Prophetæ sen-
tentiam) *Compulsus fueris transire flumi-* *Esa. 47.*
na discooperire crura, absque dubio turpitudo
tua reuelabitur: eo quod nihil opertum
sit quod non reueletur. Studeamus er-
go veraciter humiles esse, & veraciter
humiles apparere, & hoc ordine (vt
arbitror) poterimus pares nostros no-
bis conciliare. Constat namque quia
inter pares maxime nasci solet inuidia,
& ex inuidia discordia. Sed si in Asino
(vt dictum est) sedemus, & infimum in-
ter eos, & vilem quendam, & abiectum
locum tenemus, inuidiæ fomitem am-
putamus. Absque dubio vera humilia- *Humilitas etiam confert ad pacem hominum.*
tio non solum modo pacem inter pares
reformat, sed etiam cum superioribus,
& cum inferioribus confirmat. Vide er-
go quale sit tale subsellium quærere, &
si opus fuerit etiam de longinquo ad-
ducere. Alijs namque facile assumitur
de proximo, alijs autem adduci oppor-
tet de lõginquo. Qui enim adhuc enor-
miter viuunt, & erubescenda commut-
tunt, satis ad manum inueniunt vnde

erube-

erubescant, & humiliare se debeant. A Qualis fuit publicanus ille, qui erubescebat vel oculos suos in cælum leuare: Sed qui in vita sua nil erubescendum inueniunt, quales esse credo qui de Bethania veniunt, & per Oliuetum transeunt, qui Pascha floridum faciunt, & viam suam virtutum floribus sternūt, necesse habent (vt arbitror) asinum de longinquo adducere, & humiliationis suæ materiam vel de pristinæ vitæ lapsu vel de futuræ vitæ statu assumere. Sic & Paulus eo quod ad manum non haberet vnde sibi de proximo asinum assumeret, quoniam sibi nihil conscius esset, ad antiquæ conuersationis viam B considerationis suæ exploratores misit & inde sibi humiliandi materiam asciuit. Audi vnde sibi asinum adducat, vel quam humilem sibi deiectionis locum eligat, cum dicat. *Ego minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei,* 1. Cor. 15. sed quid ille facturus est qui cum beato Iob dicere potest. *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea:* profecto Iob. 27. qui eiusmodi est, non habet vnde Asinum adducat de his quæ iam post tergum reliquit, quia vnde sibi vilescat de præterita conuersatione non inuenit. Sed ecce habet quid faciat, ante faciem C suam mittat modum summæ perfectionis quam nondum apprehendit ad quam attendat. Attendat autem quę sit illa perfectio Angelicæ puritatis, quæ illa consummatio Angelicæ integritatis, & absque dubio in castello quod cōtra se est imperfectionis suæ modum ex comparatione colligere potest. Consideret quæ sit illa futuræ vitæ puritas, vel qualis eius integritas, quam sit pura ab omni malo, quam sit integra in omni bono, pura ab omni corruptione, integra ab omni imperfectione, & puto D quia in hoc gemino ministerio asinum sibi adducere valeat, & inuenire vnde se veraciter humiliare debeat. Profecto tutum non erit sine huiusmodi humili subsellio pueris hebræorum occurrere, ac clamantibus illis vndique euge euge, eo quod pueri sint, & idcirco discernere non possint, quos, quādo, vel quomodo debeant laudare. Tale (vt arbitror) subsellium voluit nos Apostolus quærere, cum admoneret nos de nobis non alta sapere. *Non alta* (inquit) *sapientes, sed humilibus consentientes.* hic est processionis modus quem Christus tenuit, quem vtique & nos tenere voluit. Vultis apertius noscere, quia à Bethania venit, & quia in omni, quod egit obedientiam tenuit. *Non veni* (inquit) *facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris.* Et Apostolus protestatur. *Quod factus sit obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Vtique & per montem Oliueti trāsijt, & ex morte sua quā pro nobis sustinuit, quantum nos diligeret ostendit. Maiorem enim caritatē nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vultis scire quomodo in Asino sedit, vel quam humilis venit, cum in forma Dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Sed quod per omnem eiusmodi viam in Hierusalem tendat, quis ignorat nisi forte quem latere valeat, quod ipse sit pax nostra, quæ fecit vtraque vnum, medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua lege mandatorum decretis euacuans. Ecce quomodo Christus transiit, ecce qualibus floribus viam suam strauit vt Pascha floridum faceret, & per virtutum amena transiret. Ecce qualis fuit Christi processio. Ecce vnde, & quo, ecce qua, & quomodo, quod superius proposuisse me recolo. Ex obedientia per pietatem, cum humilitate ad pacem. Nescio si cōpēdiosius recapitulari potuit quod superius prolixior oratio copiosius digessit. Memento, & tu talibus floribus viā tuam sternere, si cupis pascha floridum celebrare. Boni flores obedientia & misericordia, boni flores humilitas, &

Rom. 12.

Ioan. 6.

Philip. 2.

Vnde Christus venerit quoue quomodo processerit.

Pax.

Pax. Ecce inquis de floribus, & vbi sunt fructus, Vultis in Christo nosse qui sint fructus seruatæ obedientiæ, vel impensæ misericordiæ quod factus est pro nobis obediens patri vsque ad mortem

Rom. 6. Recole illud Apostoli. *Quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim viuit, viuit Deo.* Accipe & illud quis sit fructus quæsitę pacis, vel susceptæ humilitatis.

Philip. 2. *Propter quod* (inquit) *& Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Ecce qualis transitus, Ecce quam fructuosus. De morte ad vitam, de tribulatione ad gloriam. Ecce pascha secundum: Ecce pascha fructiferum, ô qualis fructus vita, & gloria. O fructus dulcis, ô fructus sublimis, sempiterna vita cum summa gloria: Et gloria summa cum vita sempiterna. Sed hos fructus Christus noluit comedere solus, quinimmo dispersit dedit pauperibus. Et

2. Cor. 15. iam *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnus quisque autem in suo ordine. Primitiæ quidem Christus: Deinde qui sunt eius.* Et in loco v-

Osee 1. Rom. 9. bi dictum est, *Non populus meus vos, iam dicetur eis, filii Dei viuentis. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiam iusti constituuntur multi. Si enim in vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiæ gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* Scientes igitur quis sit fructus obedientiæ, immortalitas valet & incorruptio vitæ æternæ, accurramus omnes cum magna festinatione in Bethaniam, subiicientes nos ad omnem obedientiam: De eius fructu nihil diffidentes, sed sine vlla hesitatione tenentes, quia oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. Sed quia secundum Apostolum corporalis labor ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia valet, promissionem habens

Fructus obedientiæ.

A vitæ quæ nunc est, & futuræ: transeamus per montem Oliueti exercentes nos ad pietatem, scientes absque dubio, quod accepturi simus oleum pro oleo: oleum lætitiæ pro oleo misericordiæ. Beati enim misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur. Nec vos pudeat sedere in Asino, vel recumbere in nouissimo loco, non ignorantes quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Nihil itaque fiat per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes: non

B quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum, libenter (vt arbitror) nos humiliamus, si verę humiliationis fructum attendimus. Absque dubio sicut omnis qui se exaltat humiliabitur, sic omnis qui se humiliat exaltabitur. Cogita tamen quæ sit exaltatio ista, vt agnoscas quem fructum habeat humiliatio vera. Quale aut quãtum putas possidere regnum cælorum, nã ipsum arbitror veræ humiliationis fructũ. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Ecce quo

C ordine. Ecce quo fructu, vel sine debeamus procedere, & in Hierusalem tendere. Profecto si hoc ordine incedimus, si hac intentione proppgramus: Hierusalem appropinquamus, si obedientiam cum caritate, & humilitate seruamus, veram quam quęrimus pacem citius inuenimus. O stultum, ô cæcum qui studiose non properat vbi pacem, & pacem veram inueniat. Vultis tamen fructum eius agnoscere, vt inde colligere valeatis quantum ad eam obtinendam oporteat properare. *Beati* (in

D quit) *pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* O fructus mirabilis, ô fructus singularis, ô quanta gloria serui, & serui tam indigni fieri filium Dei. Quid ei quæso iam sapere, vel satisfacere possit quem huius fructus concupiscentia non trahit. Si hunc fructũ esurim⁹, si eo frui desideramus, vere paci studeamus. Teneamus interim pacem quã nobis Chri-

Humilitatis & humiliationis fructus.

Matt. 5.

stus reliquit, & securi expectemus illam quam *Promisit. Pacem* (inquit) *relinquo vobis pacem meam do vobis. Non turbetur itaque cor tuum*: neq; formidet, & pacem habes quã tibi Christus reliquit, & seruare te voluit. Sed forte, & illam quæris quæ nam sit quam Christus promisit, vel suam nominauit. Sed quibus quæso vobis explicare possum quæ sit illa pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. Curramus itaq; per pacem ad pacẽ, per pacem internã ad pacem æternã. Nam est pax quæ est tantũ exterius, & est pax quæ est tantum interius, & est pax quæ est simul interius, & exterius. Prima pertinet ad solam carnem, secũda, ad solam mentem, tertia, ad mẽtem simul & carnem. Primam, & secundam in hac vita, nunq; tamen simul habere possumus, quas semper in moribus disparibus seorsum & seorsum videmus, tertiam in futura tantũ vita speramus, vnde & æternã nominauimus: Primã venit Christus destruere, secundã statuere, tertiam dare, sed in futurum tamẽ reseruare. De prima dicit: *Non veni mittere pacem in terra, sed gladium.* De secunda, & tertia illud intelligimus quod & iam supra posuimus. *Pacem relinquo vobis pacẽ meam do vobis.* Detestemur itaque illam quam Christus damnauit, amemus illã quam Christus docuit, speremus illam quam Christus nobis reposuit, quia fidelis est qui promisit: Amemus internam, speremus æternam. Illa ad florem, ista pertinet ad fructum, illa ad Pascha primũ, ista pertinet ad Pascha secundũ. Qui adhuc amat primam, relinquat eam, & transeat ad secundam, certus q̃ per ipsam transiturus sit ad tertiã. Qui ad secundam transiit iam Pascha primum, iam Pascha floridum celebrauit. Qui de secunda ad tertiam, secundum iam transitum fecit, & de eius fructibus gustauit, ad secundum Pascha iam trãsiit, cuius celebritas sempiterna erit: Ecce de floribus: Ecce de fructibus tentamus, istos desideremus, illos, vt in æternum fuit mereamur, & de æterna celebritate sine fine lætemur.

Ioan. 14.

Matt. 10.

Ioan. 14.

SERMO IN DIE PASCHÆ.

PAscha nostrum immolatus est Christus fratres scripturas scitis & virtutem earum. Ideo sermo noster ad vos non erit doctrina, sed admonitio, & notorum ad memoriam reuocatio: De quo fonte enim bibo ego, bibitis & vos. Vbi haurio hauritis & vos. Si ego hurio aquas in gaudio de fontibus saluatoris, hauritis & vos. Iudicate ergo tanquam spiritales vtrum aqua quã vobis propinabo fluat de medio fontium, an sit hausta de fontibus saluatoris. Pascha nostrũ immolatus est Christus. Fructuosa domini passio, & gloriosa ipsius resurrectio, nõ solum facta sunt & signa, sed insuper remedia. Non solum sunt veritas & figura, sed etiã medicina. Veritas sunt, quia vere qui mortuus est ex infirmitate, resurrexit ex virtute. Signa sunt, & figura: quia mortuꝰ est & resurrexit vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Medicina sunt, quia mortuus ꝓpter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. De exemplo ergo & remedio passionis: & de remedio & exẽplo resurrectionis pro modulo nostro prosequamur. Christus factus est obediens vsq; ad mortẽ, humilitatis perfectæ, & caritatis consummatæ dedit nobis exemplũ. Quæ sit aũt vera humilitas & nõ ficta, ipsis verbis expressit loquens ad patrẽ dicens: *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Hæc est vox veræ humilitatis, quæ semper humanæ voluntati præponit diuinam, & in hoc ab humanis in diuina dirigitur. Nec hoc solum, sed etiam alterius hominis, non solũ maioris vel paris, sed ẽt inferioris voluntatem suæ ꝓponit. Contraria vox superbiæ est, non sicut tu, sed sicut ego, cuius propriũ est suam præponere voluntatem, non solũ hominis alterius voluntatem, sed etiã diuinæ

Passio Christi fructuosa. Resurrectio gloriosa.

Matt. 26.

Vera humilitas.

De humilit. & superbia.

diuinæ, & in hoc à diuinis in ima demergitur. Humilis ergo non suam, sed Dei facit voluntatem. Superbus vero non Dei, sed suam facit voluntatē, humilis nō suam, sed Dei quærit gloriam. Superbus vero non Dei, sed propriam quærit gloriam. Humilis ædificat super petram, superbus super arenā. Omnes ergo superbi discipuli sunt Diaboli qui est rex & magister super filios superbiæ. Omnes vero humiles discipuli sunt Christi, qui ad hoc vt humilitatem doceret & heret magister humilitatis, humilis factus est. vnde & gloriatur in discipulis, humilis in humilibus dicens: *Ecce ego pueri mei quos dedit mihi dominus.* Tales enim dat filio, trahens eos ad filium, iuxta illud: *Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Qui veniunt ad filium tracti à patre, non inuiti veniunt, sed sine coactione, sine necessitate, voluntate, amore & cordis vinculo. In hoc enim pater trahit ad filium, humiles, quod eis reuelat filium. Vnde, abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Filius autem ad se venientes nō foras eiicit sed benigne suscipit. Et vt probet eos an eum diligant faciculum myrrhæ eis apponit, de quo & ipse comedit, sicut & de torrente bibit transiens per foramen acus, per angustias scilicet passionis. Ipsi vero præ amoris magnitudine nō sentiunt amaritudinem myrrhę gloriando in tribulatione. Vnde vn⁹ ex illis ait. Scimus ꝙ neq; mors, neque vita poterit separare nos a caritate Christi. Caritatis etiam consumatæ exemplū nobis in ipsa sua immolatione dedit, orando pro inimicis. Quam descripsit, vbi ait. *Nemo maiorem caritatem habet quam vt animam suam det pro amicis suis.* Dominus vero Iesus animam suam cum essemus inimici posuit, & in hoc caritatem suam commendauit. Quam Apostolus supereminere scientiæ dicit. Quā quidem cōprehendere non possumus, nisi fuerimus radicati & fundati in caritate. Radicati ad similitudinē arboris, fundati ad similitudinē domus, fundati per dilectionem Dei, per q̄ sumus domus Dei, & templum, & Deus habitat in nobis. Radicati per dilectionem proximi per quā sumus arbores fructiferæ proferentes folia protectionis, & fructum sustentationis. Qui autem sic sunt in caritate radicati & fundati, possunt comprehendere quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum caritatis cum omnibus sanctis. Latitudo caritatis in hoc consideratur vt diligatur inimicus, longitudo vt perseueretur vsque in finem. Altitudo vt omnia fiant propter Deum. Profundū vero caritatis in hoc attenditur, vt homo nil boni sibi ascribat, sed totum gratiæ Dei, cui causas inuestigare est nimis profundū, excedens sensum humanum, scilicet cur hunc induret, illum vocet. Vnde Apostolus. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius.* Medicamēto humilitatis sanatur morbus totius elationis. Dono caritatis curatur infirmitas cupiditatis. Per hæc duo scilicet superbiam & concupiscentiam habitabat in nobis princeps huius mundi, per superbiam in mente, per concupiscentiam in carne. Sed nunc princeps huius mundi eiectus est foras per gratiam Christi: vnde ipse ait. *Ecce eicio dæmonia, & perficio* sanitates. In hoc quod peccata dimittuntur, dæmonia eiciuntur. In hoc quod virtutes mētibus infunduntur, sanitates perficiūtur. De remedio passionis de cætero dicendum est quod in iustitia & mīa intelligitur. Saluator n. noster cū sit oīpotens, solo verbo virtutis suæ potuit hominē liberare à prāte tenebrarū. Sed ī nostra liberatione maluit vti iustitia q̄ potentia, quia diabolus amator est potentiæ, desertor iustitię. In quo homines magis eum imitantur qui affectant potentiam, & exosam habent iustitiam. Quæ est illa iustitia? Audite. Christus innocens est, & immunis ab omni peccato, solus inter mortuos liber non habēs causam peccati sub auctore

Superbi discipuli cuius.

Esa. 8.

Ioan. 6.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas Charitatis?

Rom. 11.

Medicina elationis & cupiditatis.

Luc. 13.

Ioan.14. peccati. Sicut ipse ait. *Venit princeps mundi huius & in me non habet quicquam.* Tota enim possessio hostis antiqui est peccatum, cui data est in hæreditatem terra spe sterilis, spinis & sentibus plena, terra cui maledixit dominus, cui ceciderunt funes in obscuris & tenebrosis. De hac tota substantia eius nihil inuenitur in Christo, occidit tamen innocentem, & ideo iussus est recedere à nocentibus confugientibus ad Christum. Occidit eum qui nil debuit morti, & iussus est recedere à debitoribus mortis credentibus in eum qui pro eis mortuus est. Misericordia autem nostræ redemptionis in hoc insinuatur, Christus sola caritate, nostræ miseriæ compassione patri obediens mortem pertulit, & in hoc ipso apud Deum patrem multum meruit, omneque meritum suum suis membris concessit. Et in sua passione eum qui mortis habebat imperium destruxit, & hominis reatum expiauit, & peccatorem Deo patri reconciliauit, & sicut Dauid Goliam gladio proprio occidit, sic Christus diabolum proprijs armis peremit. Quæ fuerunt arma diaboli quibus mundum vicit, & à Christo victus est? Mors, quia auctor peccati ideo ex diuina sentētia mortem corporis inferre potuit quibus voluit, ideoque homines timore obnixi erant peccati vel diaboli seruituti, & quælibet patiēbantur ne morerentur. Vnde Iob ait. *Pellem pro pelle, & omnia dabit homo pro anima sua.* Saluator vero voluntarie mortem suscepit, & moriendo mortem destruxit, & sic homines à timore mortis eripuit. Vnde sancti iam mortem timent, sed cupiunt dissolui & esse cum Christo. De hoc remedio ait saluator. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto*, sic exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Nota est vobis historia qualiter olij Israel murmurantes percussi sunt ab ignitis serpentibus in deserto. Tunc Moles præcepto domini serpentem æneum in pertica erexit, ad quem filij Israel aspicientes sanabantur à morsibus serpentinis. Per hunc serpentem æneum in pertica exaltatum intelligimus Christum crucifixum, quia per serpentem mors intrauit in mūdū, ideo mors per eum figuratur. Serpens ille æneus similitudinem habuit serpentis, sed non habuit venenum. Sic & Christus similitudinē habuit carnis peccatricis sed non habuit venenū peccati. Quia si peccati venenū haberet, à veneno peccati non liberaret. Quoties ergo à serpentibus percutimur, id est à dæmonibus vulneramur, ad hunc serpentē aspiciamus oculo carnis, & oculo mentis, oculo carnis per imitationem exempli, vt crucifigamus carnem cum vicijs, & concupiscentijs. Oculo mentis per fidem remedij dicendo cum Petro, *Quia non est aliud nomen in quo oporteat nos saluos fieri*, & sine dubio perfecte curabimur ab omni plaga, & per imitationē exempli sanabimur ab omni actu peccati, per fidem remedij purgabimur ab omni reatu, hoc est inarmū Dei quod est fortius hominibus. Quis enim hominū potuit facere quod Christus per mortem suam effecit? Nullus, imo nec totus mūdus, hoc est stultum Dei quod est sapientius hominibus. Quis enim huius sacramēti potest penetrare profunditatem? Nunc de remedio resurrectionis dicendū est. Pasca nostrum immolatus est Christus. Pasca interpretatur trāsitus, qui pertinet ad resurrectionem, imo transitus domini ipsa est resurrectio domini, vnde Dies præsens Dies Pascæ, & Dies resurrectionis dicitur. Christus enim resurgens ex mortuis transiuit de morte ad vitā, de corruptibilitate ad incorruptionem, & in hoc factus est Pascha nostrum, quia in illo & per illum transimus de tenebris ad lucem, de vitijs ad virtutes, de hoste ad patrem, de morte ad vitam. Et videte quomodo constat. quia iustus ex fide viuit. Vbi ergo non est fides, nec iustitia, vbi non est iustitia, nec vita. In morte

Iob 2.

Ioan.3.

Actu. 4.

autem

autem Christi fides eius, etiam in Apostolis mortua est, quia percusso pastore dispersæ sunt oues. Ipso autem resurgente, & discipulis suis apparēte reformata est fides in Apostolis. Insuper accensa sunt corda, & inflammata amore & desiderio immortalitatis & futuræ beatitudinis, & sic intus viuificati & iustificati transmigrauerunt de infidelitate ad fidem, de peccato ad iustitiam, & sic de morte animæ transierunt ad vitam. *Hodie namque* (vt dicit Apostolus) *datum est Christo nomen quod est super omne nomen.* Ab æterno quidem habuit nomen quod est super omne nomē secundum diuinitatem, & in sua incarnatione quidem nomen datum homini per gratiam, sed quod hucusque latuit per resurrectionem in palam venit. Ideoq; dominus tot argumentis ipsam resurrectionem probauit. Quia ipsa constante, cætera constant, ipsa enim est quasi basis sub columna, quasi fundamentum fundamentorum, cui omnes articuli fidei innituntur. Vnde Apostolus totam summam nostræ salutis in ipsa posuit dicens: *Si corde credideris, & ore confessus fueris quia Deus suscitauit eum à mortuis, saluus eris.* Hanc igitur non solum credere sed etiam iniungi memoria tenere debemus. Vnde Apostolus ait ad Timotheum: *Mementote dominum Iesum resurrexisse à mortuis.* Sicut enim ex cupiditate quæ est radix omnium malorum oriuntur mala desideria, & nociua quæ mergunt hominem in perditionem & in interitum, sic ex assidua resurrectionis memoria nascuntur sancta desideria, & affectiones piæ, mundi contemptus, amor æternorum, & mutatur homo in virum alterum, & spiritualis efficitur. Vna igitur resurrectio domini secundum carnem, geminam nostram resurrectionem efficit, & animarum in præsenti, de qua dicit Ioannes in Apocalypsi: *Beatus qui habet partem in prima resurrectione, quia non lædetur à morte secunda*, & resurrectionem corporum in futuro. De qua Apostolus: *Et reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Restat de exemplo resurrectionis. De quo dicit Apostolus: *Quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita nos in nouitate ambulemus vitæ.* Iam nos igitur innouati, & in nouitate vitæ positi ambulemus de nouitate in nouitatem, de claritate in claritatem, de virtute in virtutem, nam in eadē virtute de gradu in gradum procedamus. Has autem interiores processiones, spirituales profectus, incrementa virtutū figurant istæ exteriores processiones quas his diebus solennius frequentauimus, quas cum magna deuotione nos celebrare decet, gaudentes tum de resurrectione capitis nostri, tū de resurrectione mentium in præsenti, tum de resurrectione corporum quæ erit in futuro. Sed præcipue de resurrectione Iesu Christi quæ est causa nostræ geminæ. Ideoque summa gaudiorum inde est, quod cantamus Christus resurgens ex mortuis, &c. Interiores vero processiones omni quidem tempore faciendæ sunt, sed potissimum hac solemnitate quæ non solummodo aguntur, sed præsentantur. Vt autem vtiliter fiant, duo sunt necessaria, scilicet cythara, & psalterium. Non quidem materialia, sed eorum significata. Cythara sonat ab inferiori, & ideo significat vitiorum mortificationem. Psalterium vero sonat à superiori, & ideo significat bonorum operum exhibitionem. Qui cytharizat & non psallit, vel psallit & non cytharizat, non procedit, non proficit, quia neutrum sine altero reddit sonum iucundum, quia psalterium iucundum cum cythara, quia sicut scriptum est. *Honor regis iudicium diligit*, honorem summo regi damus, cum de beneficijs gratias referimus. Sed hic honor iudicium diligit, quo mala puniuntur, & vitia mortificantur, quia non est speciosa laus in ore peccatorum. Nam solos rectos decet laudatio. Vnde etiam Apostolus docens nos hanc paschalem solennitatem celebrare, ait. *Expurgate*

Philip. 2. — *Quid significent processiones exteriores?*

Rom. 10. — *Cythara quid significet & quidnam Psalterium?*

2. Tim. 2.

Sicut ex cupiditate oriuntur mala desiderata, sic ex memoria resurrectionis bona.

Apoc. 20.

Philip. 3.

Rom. 6.

Psal. 98.

Vetus fermentum peccatū. ibidem.

Quanta mala faciat peccatum. Iacob. 2.

vetus fermentum. Vetus fermentū vocat quodlibet mortale peccatum, quod nos corrumpit, & veteres & acidos reddit. Vnde idem Paulus præmisit: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Vnum enim peccatum peremptorium omnia bona merita reddit inutilia, & ad salutem insufficientia, iuxta illud: *Qui offendit in vno, omnium est reus.* Quod no est scilicet intelligendum quasi qui vnū peccatū habet omnia habeat, & pro omnibus sit puniendus, nec etiam de virtutibus cōcedimus, quod qui vnam habet, omnia habeat. Dicit enim Hieronymus quod hæc est philosophica sententia. Qui vnā habet virtutem, omnes habet, sed non diuina. Nec (inquit) curæ est quid dicat Aristoteles, sed quid Paulus. Quomodo ergo intelligendū est, qui offendit in vno, omnium est reus? Nunquid qui facit furtū, reus est homicidii, adulterii, sacrilegii, & aliorum? Esse reum alicuius non vno modo dicitur. Aliter enim quis dicitur reus peccati, aliter reꝰ capitis. Reus peccati est aliquis, id est dignus vt pro peccato puniatur. Reus est capitis, id est dignꝰ vt caput amittat. Sic cum dicitur. Qui offendit in vno, omniū est reus, nō intelligitur omnium peccatorū, quasi pro omnibus puniendus, sed intelligitur omnium bonorum quæ fecit, vt illa amittat. Vt si quis nouē præcepta faciat, & vnum solum transgrediatur, offendens in vno, factus est omniū reus, id est dignus vt meritum nouem præceptorum amittat, quia efficacius est vnum transgressum ad damnationem, quam nouem impleta ad salutem. Hanc autem sententiam confirmat Salomon dicens: *Qui in vno offendit multa bona perdet.* Istæ igitur tres authoritates *scilicet modicum fermentum totam massam corrumpit, & qui offendit in vno, omnium est reus*, & qui offendit in *vno multa bona perdet*, iuxta eundem sensum intelligendæ sunt. Vobis igitur fratres qui multo tempore laudabiliter vixistis, prouidendum est, ne modicū fermentum totam massam bonorum meritorum corrumpat. Ne in vno offendentes sitis omnium rei, & multa bona perdatis. Ne igitur hoc contingat iuxta Apostolum, paschalem solennitatem in animis celebrate. Panis azimus absque fermento est qui signat sinceritatem, scilicet puritatem a vitiis. Per hoc autem quod est solidus, designat veritatem, scilicet bonorum operū exhibitionem. Sinceritas partim ad cytharam, veritas ad psalterium. Sed ecce est aliquis qui vitia mortificat & bona agit, sed omnia retorquet ad propriam gloriam. Iste procedit, sed non proficit, quia Dei gloriam non requirit. Vnde dominus per prophetam: *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cythara.* Nil enim prodest portare cytharam & psalterium, nisi fiat totum propter Deum. Debemus enim declinare a malis, & insistere bonis, ad Dei laudem & gloriam. Vnde Apostolus: *Vir est imago & gloria Dei*, vir in vitiorum mortificatione, imago in bonis agēdis. Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut & ipse ambulauit & ipse ambulare, hoc est eum imitari, & ideo imago ab imitando scilicet gloria Dei, vt Deus non ipse vir per omnia glorificetur. Hanc eandem processionem dominus designat vbi ait: *Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.* Surge à vitiis, tolle grabatum tuum, id est porta à quo portaberis, id est sicut frater tuus tolerabat infirmitates tuas, sic tu tolera infirmitates fratris tui, & hæc faciendo ambula per rectam intentionem in domum tuam, id est paradisum vt omnia facias propter spem futuræ vitæ. Nemo cum vxore Loth retro respiciat, vel quasi canis ad vomitum redeat, vel cum filiis Israel in Ægyptum ad ollas mente eat, quia iuxta veritatem: *Nemo mittens manum ad aratrum &c.* Nunc igitur summatim videamus vnde hæc processio incipere debeat, & quousque peruenire, vel procedere. Mens igitur lætetur, spiritus exultet, os, lingua, nouum canticum depromant. Manus sinistra tympanizet,

Quenam modo intelligendum sit, qui offendit in vno factus est omnium reus.

Eccles. 9.

Panis azimus quid significet.

Psal. 56.

1. Cor. 11. Cur dicatur vir, & imago.

Marc. 2. Quid significet tollere grabatum.

panizet, vel cytharizet. Dextra manus psallat, immo vtraque manu vtamur pro dextera, vt omnia interiora & exteriora laudem & gloriam Deo concrepent, vt totus homo tendat ad Deum. Iuxta illud: *Leuemus corda cum manibus in cælum, vt qui totum fecit totum possideat.* Sic igitur procedamus donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi obuiam Christo in aera. Deus bonus pastor qui posuit animam suam pro ouibus suis, introducat nos in veram terram promissionis, in terrã viuentium, quæ fluit lacte & melle. Hæc terra viuentium est nobis promissa à Christo qui est Dei virtus & Dei sapientia, quam terram dabit nobis in hæreditatem, quando manifestabit se nobis ducens ad paternam visionem, ad summi boni fruitionem, ad omnium delitiarum affluentiam. Et nos egredientes & ingredientes pascua inueniemus. Egrediemur per sensum carnis, & pascua inueniemus in lacte humanitatis Christi. Ingrediemur per sensum rationis, & pascua inueniemus in melle diuinitatis eius. Ibi erit æterna satietas, gaudium plenum quod nemo tollet à nobis, quia æternum hoc erit in fine sine fine, ad quem nos perducat ipse auctor pietatis. Amen.

Thren. 3.

DECLARATIONES NONNVLLARVM DIFFICVLtatum scripturæ ad beatum Bernardum Clareuallensem.

Quæ animalia munda & immunda dicantur.

QVÆRIS cum omnia in prima creatione dicantur bona, cur introducendorum in arcam alia dicuntur munda, alia vero immunda, cum ista eo ipso quod immunda sint non videantur esse bona. Sed in rerum cõsideratione aliud iudicium est secundum primam conditionem, aliud iuxta humanam consuetudinem, atque aliud iuxta diuinam legem. Secundum primam conditionem omnia iudicantur bona vel munda, iuxta humanam cõsuetudinem alia munda videntur, alia immunda. Ex mundis vero consuetudinariis, quædam sanctio diuina excipit, & immunda decernit. Primum iudicium est iuxta definitionem rationis, secundum iuxta experimentum sensualitatis, tertiũ iuxta decretum diuinæ sanctionis. Ratio iudicat secundũ naturam & proprietatem rebus inditam. Sensualitas iuxta affectionem propriam, & placoris vel horroris sui differentiam. Sanctio diuina iuxta similitudinem aliquam ob significationis gratiam. Iuxta rationis iudicium nihil immundum præter peccatum. Sensualitas immundum reputat, quod sensus carnis horret vel nauseat. Quando diuina sanctio aliquid ꝙ naturaliter mundum est immundum decernit, gratia significationis id facit, & ad aliquid quod veraciter immundum est de moribus hominum delendum intendit. Multa igitur quæ secundum consuetudinem vel aliquam institutionem reputantur immunda, iuxta proprietatis suæ rationem iudicantur munda & bona.

Quanam ratione dicantur animalia munda, & immunda?

Sensualis iudicatorium, & promptum sensualitatis.

Quid dicatur anima, & quid purgari à veteri fermento.

QVæris quomodo ab Apostolo azimi dicantur qui tamen ab eodem vetus fermentum purgare iubentur. Nam quod azima apud Græcos, hoc idem sonat fermentum apud nos, azima vero idem quod absque fermento. Si ergo absque fermento non sunt, quomodo azima dici possunt? Vel si omni fermento carent, quomodo purgare valent quod omnino non habent? Ex- 1. Cor. 5.
purgate (inquit) *vetus fermentum, vt sitis noua conspersio sicut estis azimi.* In his Apostoli verbis si bene consideres, non

Azima quidd. sit?

non vnam tantum (vt mihi videtur) quæstionem reperies, sed plures. Sed dum vnam solam proponis, in eo ipso innuis te nullam dubitationem habere in aliis. Libenter itaque conabor soluere dubitationem tuam, dum postmodum & tu soluas dubitationem meam, nec vnam tantum, sed geminam, vt talentum creditum cum vsura recipiam. Ecce fatemur quod idem ipsi secundū idem ipsum non possunt azimi esse & fermentū habere, possunt tamen idem ipsi secundum aliud & aliud & azimi fore & fermento non carere. Sunt qui de Deo nil nequiter sentiunt, & ab omni eiusmodi nequitiæ fermento purgati sunt, sed male viuendo malitiæ fermento purgari necdū meruerunt. Secundum regulā bonitatis vera de Deo sentiunt, sed secundum regulam bonitatis recte viuere nolunt. Carent qui huiusmodi sunt fermento nequitiæ, sed necdum carent fermento malitiæ. *Sentite* (inquit scriptura) *de domino in bonitate.* Videte Iudæos quam nequiter de Christo sentiunt. Videte gentiles quia vera de Deo sentire nequeunt, nequitiæ ergo fermento vtrique pleni sunt. Videte quemlibet hæreticū iuxta aliquid de Deo bene sentit, iuxta aliquid de Deo bene sentire iam nequit. A nequitiæ ergo fermento ad plenum purgari necdum meruit. Nequitia est, cum ita quis nequit sentire quod debuit. Nequitia est cum malitia sic mentem inebriat, & cousque excæcat, vt de Deo vel proximo sentire iam nequeat secundū id quod veritatis regula dictat. Attende nunc Christianos, & videbis quam multos qui peromnia credunt veraciter, sed per omnia non viuunt sinceriter. Azima veritatis habent, sed azima sinceritatis non habent. Azimi sunt secundum fidem, sed azimi non sunt secundum operationem. Merito igitur dicitur illis qui eiusmodi sunt: *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio sicut estis azimi*, vt qui iam azimi sunt ex fide, cum omni studio expurgent quicquid impuritatis habent in opere. Ecce iam audisti quod ipse quæsisti. Audi & ipse modo quid mihi exponi desidero. Noua certe conspersio nisi prius coquatur, comedi non potest. Sed panis absque fermento comedi potest. Cur ergo ab Apostolo non ad id inuitantur quod melius perfectiusque esse probatur? Cur non inuitantur vt sint panis absque fermento potius quam noua conspersio? Ecce dubitationem meam, audi & aliam. Quid est panis azimus nisi cibus? Si ergo erant azimi, nunquid & in cibum assumendi? Sed & in azimis iubentur epulari. Nunquid idem ipsi sunt epulandi & sunt epulaturi? Nunquid idē ipsi sunt conuiuium & conuiuæ, epulantes & epulæ? Si ipsi sunt azimi, si in azimis epulaturi, nunquid ipsi a semetipsis deuorandi? Has duas quæstiunculas pro fœnoris debito, tertiam gratis requiro. Nam iuxta abundantiam largitatis tuæ debes vel ad vnam gratis respondere. Cum semper esse soleat vel debeat prius esse fides vera quam opera sincera, cur prius epulari iubentur in azimis sinceritatis, non in azimis veritatis.

Quenam modo azima & fermenta ipsi (vt ipsi fi-mul?

Sapient. 1.

Quæ dicatur nequitia?

Expurgate vetus fermentum vt homo efficiatur noua conspersio.

FAteor, iam non valeo exactionis tuæ importunitatem æquanimiter tolerare, qui me cogis non solum mihi à te, verumetiam tibi à me propositas quæstiones soluere. Sed si volumus illas ad plenum explicare, totam illam paschalis celebritatis Apostolicam lectionem oportebit explanare. Expurgate vetus fermentum vt sitis noua conspersio sicut estis azimi. Vt hunc locum Apostoli possimus plenius intelligere, opus est (vti mihi videtur) multiplici inquisitione. Primo quid sit fermentum, quid fermentum modicū, quid fermentum vetus, quis expurgandi modus, quid sit azima, quid conspersio noua, vel quæ sit panis & conspersionis differentia. Demum autem (quod superius iam dixi)

dixi) cur ab Apostolo monemur fieri noua conspersio, & non potius panis absque fermento. Quid sit fermentum corporale, vel cuius sit efficaciæ nouimus, & eo ipso perpendimus quid de spirituali fermento sentire debeamus. *Fermentū spirituale quid.* Videtur itaq; esse fermentum spirituale quod corrumpit integritatem spiritualis & rationalis substantiæ. Spirituale igitur fermentū dicimus esse omne peccatum quod eam corrumpit vel secundum sensum vel affectum. Secundum sensum corrumpitur ex fallitate, secundum affectū vero ex impuritate. Quamdiu ergo veraciter dicere possumus, si dixerimus quia peccatum nō habemus nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est, recte nobis dicitur, & merito dicendū videtur. Expurgate vetus fermentum. *Fermentum, omne peccatum.* Si vero fermentum merito dicitur omne peccatum, consequens est vt in fermento modico intelligatur veniale peccatum, quod & de facili committitur, & de facili remittitur. Dico autem modicum, non quod ipsum sit partipendendum. sed quod modicum sit comparatione peccatorum criminalium. Sed dicis forrasis. Si modicum *Fermentum, modicū quid.* fermentum secundū Apostolum potest totam meritorum massam corrumpere, non possumus etiam in modico fermento nisi criminale aliquid intelligere. Et illud quidem inquis, contra quod Apostolus in superioribus disputauit, quamuis magnum peccatum, modicum tamen fermentum secundū eundem ipsum fuit, alioquin ad quid consequenter adiungit, *An nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?* 2. Cor. 5. Sic tibi forte videtur. Quid ergo? Nunquid modicum fermenti contraxit, qui patris sui vxorem habuit? Si modicum fermenti facit corruptionē modicam, & multū fermenti corruptionem magnam, nunquid dicemus quia modicum & non multum corruptus fuit qui tale flagitium commisit? Ego magis intelligo idcirco dictū ab Apostolo, quod modicum fermentum totam massam corrumpit, vt intelligerent qui audirent quantā corruptionem tale tamque abominabile flagitium ingereret, cum quanto studio & festinatione expurgari oporteret, quandoquidem modicum etiam fermentum totam massam corrumpere solet. Si secundum Apostolum Ioannem: *Omne peccatū iniquitas est*, quid erit criminale peccatum, nisi iniquitas magna? Dicemus ergo quoniam iniquitas magna fit corruptio modica, nam hoc consequens videtur, si modicum fermentum criminale peccatum dicatur. Sed quomodo inquis peccatum veniale totam potest secundum Apostolum massam corrumpere? Audi quid alia scriptura dicat, & ex illa perpende quomodo hæc intelligi debeat. *Qui modica negligit, paulatim defluit.* Et scimus quoniam à modica scintilla ignis exardescit. Videmus sæpe patrefamilias dormiente quam ex modico ignis exardescit, & sub nocte vna vel hora totam possessoris substantiam, quandoq; autem ipsum habitatorem cum eius habitatione consumit. Sic sane concupiscentia in exordio tentationis modica si contemnatur incipit paulatim crescere & mentis vires pedetentim emollire, & virtute exhausta ad crimen impellere, & iuxta hunc modum meritorum nostrorum massam corrumpere. Sic vtiq; fit si negligatur, à modico fermento nō modica sæpe massa corrumpitur, nam si minime negligam⁹ quamlibet turpiter lapsi in expurgando cuiuscunque criminis fermento fortiter insistamus, ab eius corruptione bonorum nostrorum massam cōseruare poterimus. Hinc est quod post specialem admonitionem sumpta occasione ad generalem doctrinam assurgit, cum dicit. Expurgate vetus fermentum. Putas docet nos insistere in expurgando solo modico vel solo magno fermento, & non potius in magno & modico? Expurgate (inquit) *vetus fermentum*. Fermentum illud merito dicitur vetus vnde animus est infectus, & ex infectione cor-

1. Ioan. 3.

Eccles. 19.

Principiis quantumuis parua obsistendum.

Fermentum, vetus quid, quidni sacrū.

corruptus. Recens namque videtur illud fermentum quod adhuc animum pulsat per solum cogitatum. Quod in sola cogitatione est, exteri⁹ quasi ad fores pulsat: quod affectū iam tenet, interiora occupat & inquinat. Illud itaque repellendum, istud expurgandum. Modus autem expurgationis multiformiter agitur, arguendo, orando, contendo. De primo habes in psalmo: *Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.* De secundo & tertio habes in Apostolo Iacobo: *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem.* De quarto est illud Ioannis Baptistæ. *Facite* (inquit) *dignos fructus pœnitentiæ.* In criminalium expurgatione opus est pro certo confessione & satisfactione. Nam compunctio, & oratio quandoque solent ad venialium expurgationem sufficere: Criminalia expurgare oportet ad plenum tam secundum reatum, quam secundum actum. Secundum reatum, vt de præteritis satisfacias, & de reliquo nil tale præsumas. Sed quia venialia nunquam possum⁹ quamdiu in hac corruptibili carne viuimus ad purū de vita nostra extirpare, debemus semper eorum expurgatione insistere, & ad quotidiana puritatis incrementa studia nostra innouare. Vt sitis (inquit) noua conspersio sicut estis azimi. Videtur quidem azima dici posse tam panis absque fermento, quam nondū fermentata conspersio. Nam idem sonat azima quod sine fermento. Quid horum itaque debemus intelligere in eo quod dicit eos azimos esse? Sed si noua iam conspersio fuerant, non oportuit monere vt essent quod erant. In eo ergo quod azimos dicit (quantum videtur) panes absque fermento intelligi voluit. Quid ergo? Nunquid eos hoc monere voluit vt desinerent esse panis absque fermento, & fierent noua conspersio? Quis hoc dicat? Nam nec conspersio solet fieri de pane, quin potius panis de conspersione. Intelligitur ergo quod iuxta aliquid azimi erant, & item iuxta aliquid azimi non erant: iuxta id quod absque fermento non erant, nouam eos conspersionem fieri volebat. Multi enim sunt azimi secundum fidem, qui non sunt azimi secundum operationem, & multi videntur esse azimi secundum operationem: qui tamen azimi non sunt secundum intentionem, quemadmodum hypocritæ. Et sunt qui habent azima sinceritatis in intentione, qui tamen ad plenum fermento non carent in affectione. Et ideirco absque dubio quamdiu mente quidem consentientes legi Dei aliam legem videmus in membris nostris repugnantem legi mentis nostræ, & captiuantem in legem peccati, quamdiu inquam hoc in nobis videmus, proculdubio fermenti purgatione opus habemus, merito dicitur nobis: *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio sicut estis azimi.* Quod dicit conspersio, non qualiscunque, sed noua, idem valere videtur, ac si diceret non fermentata. Nam conspersio iniecto etiam fermento non fermentatur sine mora. Postquam ergo fermentata iam fuerit recens esse iam desinit, & nouitatem suam amittit. Sicut ergo iuxta aliquid iam facti erant quasi panis absque fermento, sic iuxta aliquid eos fieri volebat conspersionem absque fermento. Vtrobique volebat eos azima habere, vtrobique sine corruptione esse, & in eo quod iam erant, & in eo quod adhuc esse poterant. Videamus nunc quid sit inter panem & conspersionem. Panis (vti iam dictum est) fit de conspersione, non autem conspersio de pane. Conspersio est materia tenera, & mollis, & diuersæ formæ susceptibilis. Panis est res iam formata, & firma, & ad ignem solidata. Panem itaque azimum reddit sensus exercitatus. Panem azimum efficit affectus in bono firmus, atque robustus.

Modus purgationis multiplex.

Psal. 4.

Iacob. 5.

Luc. 3.

Conspersio noua quid.

Differentia inter panem & conspersionem.

Nouam

Nouam conſperſionem facit recens animi propoſitum, ſed, adhuc rude & minus exercitatum. Conſperſio inter manus formatur, poſtea ad ignem excocta ſolidatur, ſicque panis efficitur. Sic vtique ſic meritorum noſtrorum promotio profectuumque innouatio ex deliberatione inchoatur, per diſcretionem moderatur, in dilectione conſummatur. Quando ergo ad augendam animi puritatem nouum aliquid ſtatuimus, & eiuſmodi intentioni cum multa deliberatione inſiſtimus, quid aliud quam fermentum expurgando nouam conſperſionem facimus? Sed quia non omnes omnia poſſunt, nec omnibus omnia æque expediunt, cum menſuram noſtram, & bonum agendi modum in quolibet propoſito operando addiſcimus, & per propriam experientiam ad diſcretionem erudimur, ita vt omnia cum modeſtia exequamur, quid aliud quam coquendos panes formamus? Nam tunc panis quaſi ad ignem excoquitur quando propoſitum bonum per vſum quidem in oblectamentum vertitur, & per amorem ſolidatur. Aliud itaque eſt boni promotio, atque aliud boni confirmatio. Aliud denique boni inchoatio, & aliud eiuſdem conſummatio. Iſtud pertinet ad panem, illud ad nouam conſperſionem. Quia ergo nemo repente fit ſummus, nec ad omnem boni inchoationem ſtatim in ipſo cõfirmatus, hominibus humanum loquens propter infirmitatem eorũ monet Apoſtolus vt fiant noua conſperſio, non panis abſque fermento, quamuis abſque dubio ad hunc finem tenderet, vt facti noua conſperſio de conſperſione noua quandoque etiam panes azimi fierent. Nemo ſiquidem ob aliud conſperſionem facit, niſi vt inde panis fiat. Merito ergo monet Apoſtolus vt id fiant quod interim fieri poterant, & ex eo ipſo innuit ad quem finem tendere debeant, id eſt vt tandem aliquando ex toto azimi fiant, & veri boni conſummationem confirmationemque proficiant. Ecce iam habes cur monentur fieri noua conſperſio, non panis abſque fermento. Sed illud eſt mirũm, nec minus inueſtigandum, cur hi qui dicuntur azimi inuitãtur ad eſum agni. Comedere namque non eſt azimi, conſperſionis vero non eſt comedere vel comedi. Dicto itaque quod azimi erant, iniuncto quod noua conſperſio fiant, quæ conſequentia quæſo eſt vt conſequenter adiungat. *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, itaque epulemur.* Scimus quidem in lege præceptũ vt quando agnum immolarent, paſchaque celebrarent, alium panem quam azimum omnino non comederent. Si ergo dixiſſet Apoſtolus eos quidem non azimos eſſe, ſed azima habere, & vt abundantius adhuc haberent inuitaret, conſequens ſatis videretur vt adiungeret. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque epulemur. Quod de illo hiſtorialiter intelligimus, de iſto ſpiritualiter intelligere debemus. Nam quicquid de illo dicitur, propter iſtum dictum videtur. Quod ibi dicitur de fermento corporali, hic intelligitur de fermento ſpirituali. Qui ergo dicuntur non azima habere, ſed eſſe, mirum qua ratione inuitantur azima vel agnum comedere. Sed qui vim Apoſtolicæ ſententiæ plenius intelligere voluerit, altius iſta eum perſcrutari oportebit. Geminum ſane paſcha oportet nos celebrare, geminum abſque dubio tranſitum facere. Paſcha ſiquidem (vt ſæpe audiuimus) interpretatur tranſitus. Tranſeundumque primo de iniuſtitia ad iuſtitiam, ſecundo de miſeria ad gloriam. Bonus tranſitus tranſire de iniquitate ad bonitatem, bonus nihilominus tranſire de miſeria ad beatitudinem. Vtrumque debemus celebriter agere: de vtroq; intime gaudere.

A B C D

1. Cor. 5.

Bonus tranſitus.

Sed quantum ad primum in re, quantum ad secundum in spe. Primam itaq; celebritatem debemus nosipsi cú eius adiutorio facere, secundam de solo eius munere expectare. In ista oportet nos agnum in esum sumere, in illa nosmetipsos in eius eduliũ idoneos exhibere. In ista ergo oportet nos azima habere, azima comedere, in illa nos oportet azima esse, & in esum agni cedere. Nec mireris quod audis, quia oportet nos agno cibari, & agni cibum fieri, cum similiter legas (si recolis) *Quia Christum induimus, qui tamen Christi incrementum sumus*: & de vtroque scripturarum testimonia habemus. Oportet itaque nos interim azimos fieri, & ab omni vetustatis fermento purgari si volumus in futura illa celebritate digni, & acceptabiles inueniri. Sed si volumus azimi esse, oportet nos azima comedere. Sed nunquid (inquis) si panem azimum comedimus idcirco panis erimus? Nouimus certe panem qui comedenti solet incorporari, non autem comedentem incorporare sibi. Nouimus panem qui solet carnem nutrire, carnem impinguescere, & robustiorem reddere. Quis est iste panis qui quod carnis est facit à se ipso deficere, & comedentem in sui similitudinẽ transire? Sed ne super hoc mireris amplius, audi qualem tibi panem, quale tibi azima ad comedendum proponimus. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Proculdubio si hunc panem comederis non ipse in te, sed tu in illum mutaberis. Si mihi non vis credere, audi illum cui non audeas contradicere. Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me. Nec tu me mutabis in te sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Sed forte adhuc quæris euidentius tibi ostendi quonam modo id possit fieri. Si ergo veritate frueris, & tali cibo delectaris, putas quia veritatem esuriendo & fruendo veritatem in falsitatem mutare possis? Si Christum in tuum cibum assumis, melius tibi est vt te faciat de mendace veracem, quam tu illũ de verace mendacem. Proculdubio Christus summa veritas est, proculdubio Christus summa puritas est, azima veritatis facit de mendace veracem, azima sinceritatis facit de immundo mundicordem. Cum in veritate & sinceritate confirmati fueritis, proculdubio azimi eritis, & digni vt in agni cibum assumi debeatis. Sed cum ille cedit in cibum tuum & cum te assumit in cibũ suum, vtrobique non ille in te, sed tu mutaris in illum. In prima mutatione facit te similem sibi in iustitia, in secunda facit te similem sibi in gloria. In prima (vt dictum est) facit de mendace veracem, & de immundo mundicordem, in secunda de mortali immortalem, & de corruptibili incorruptibilem, quando configurabit corpus humilitatis nostræ corpori claritatis suæ. *Oportet enim* (teste Apostolo) *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Si volumus itaque illi in gloria similes fore, oportet nos azimos esse: & si azimi fieri volumus, oportet vt azima sinceritatis & veritatis cómedamus. Non autem sufficit huiusmodi azima haberi, & quid sinceritatis sit, vel quid verum constet per intelligentiam capere & memoriter tenere, nisi addamus vt etiam comedamus, & operando quidem velut masticando studeamus in affectũ nostrum transfigere, & intima nostra eiusmodi suauitate & satietate replere. Vides certe quia aliud est azima habere, & aliud est azima comedere, aliud denique azima esse. Si igitur azimi esse non possumus nisi delignatum azima comedamus, quid mirum si eos qui iam azimi ex parte erant, & ex parte non erant, & mediante noua conspersione ex toto azimos fieri volebat, quid inquam mirum si eos ad azima comedendum inuitabat? Principaliter autem eos inuitat ad esum agni sine cuius gratia perseuerare non poterant in eo q̃ iam erant azimi, vel in eo q̃ adhuc azima erant, nec

Rom. 13.

Ioan. 6.
Lib. 7. Confess. cap. 10.
D. Augustin.

1. Cor. 15.

Si volumus Christo similes fieri oportet nos azimos esse.

Aliud est azima habere, & aliud comedere, & aliud esse.

nec noua conſperſio, nec ex ea azimi fieri. Nunc illud obſecro attende, quam ſit conſequens, quamve conueniens vt qui de ſeipſo fecit tibi cibum tuum, tu illi de te ipſo facias cibum ſuũ. Ad menſam diuitis ſediſti, attende quæ tibi appoſita ſunt, & vide quia te oportet talia præparare. Vult Apoſtol. *Nos fieri noua conſperſio*, & de conſperſione panis abſque fermento, & merito. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Efficiamur itaque noua conſperſio, vt inueniat Chriſtus in nobis vnde poſſint ſibi epulæ fieri: Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, vt inueniamus in illo quod poſsimus epulari. Ex eo autem quod immolatus eſt Chriſtus vtrumque efficitur, vt id quod monet Apoſtolus & merito facere debeamus, vel etiam perficere valeamus. Ex agni enim immolatione & comeſtione (ſi tamen eum in azimis ſinceritatis, & veritatis comedamus) gratiam accipimus, vt monita Apoſtoli implere poſsimus. Agnum itaque cum azimis comedat, qui noua conſperſio, qui purus ab omni fermento eſſe deſiderat, qui ſe in Chriſti eſum aptum & idoneũ parat. Ecce iam accepiſti cur illi qui dicuntur azima, cur illi qui monẽtur noua conſperſio fieri, præcipiũtur agnum in azimis epulari. Sed reſtat adhuc illud quærere quod vltimo loco poſuimus. Cum enim Salomon dicat. *Palpebræ præcedant greſſus tuos*, & prius ſit proſpicere quam pergere, agnoſcere quam facere: cur azima veritatis ab Apoſtolo poſtponitur in admonendo, ſi prius eſſe oportet in comedendo? Sed vt ad hunc quæſtionis locum commodiꝰ accedamus, prius quæ præmittũtur diligenter inſpiciamus. Docet itaque Apoſtolus quomodo agnum edere liceat, & quomodo cum comedere omnino non liceat. Non licet cum comedere in fermento malitiæ & nequitiæ. Sed neut conſequenter a[illegible] taris & ve[illegible] licet quia intu[illegible]

A paſcha chriſtianorum. Illic certe interdicitur fermentum corporale, hic vero fermentum ſpirituale. Ibi indicitur azimus panis, hic autem azima ſinceritatis & veritatis. Et merito quidem, ibi namque immolatur agnus legalis, ſed animalis, hic vero agnus ſpiritualis & ſupercæleſtis. Ibi animal brutum, hic homo Deus Dei verbum. Vtriuſq; immolatio dat tranſire de ſeruitute ad libertatem, ſed illius de corporali ad corporalem, iſtius de ſpirituali ad ſpiritualem. Illa immolatio dat tranſire de Ægypto in deſertum: iſta dat redire de
B mundo in Paradiſum. Illa denique dat tranſire de ſeruitute Pharaonis in regnum terrenum: iſta tranſmittit de ſeruitute Diaboli in regnum cœlorum. Ex his intelligi datur quam incomparabiliter ſit maior, quam inęſtimabiliter ſit dignior ſolennitas iſta quã illa noſtrum denique quam Iudæorum paſcha, *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque (ait) epulemur.* Audiſtis quis ſit fructus immolationis. Vultis adhuc audire quis ſit fructus epulationis? *Niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem non habebitis vitam in vobis.*
C Sed ne de qualicunque vita dictum putetur, audiamus adhuc quid ſuper eodem dicatur. *Qui manducat meam carnem, & bibit ſanguinem meum, habet vitam æternam.* Ecce quem fructum ex eſu ipſius inuenit, non omnis quidem, ſed qui digne accedit. *Alioquin qui manducat & bibit indigne iudicium ſibi manducat & bibit.* Epulemur itaque ſed non indigne. Hoc eſt quod Apoſtolus docere voluit cũ ſubiungit. Non in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis. Comedere in fermento malitiæ & nequitiæ, proculdubio eſt co-
D [illegible] comedere indi[illegible] V[illegible] dignus eſſe[illegible] ſanctæ come[illegible] eritatis & veritatis. E[illegible] pe[illegible]

1. Cor. 5.

Ioan. 6.

Ibidem.

Prou. 4.

Differentia inter Paſcha Iudæorum & Chriſtianorum.

mnis in hominibus spiritualis corruptio, vel ex concupiscentia carnis, vel ex ignorantia mentis oriri, & omne genus spiritualis fermēti sub istis duobus comprehendi. Nomine vero malitiæ & nequitiæ non dicitur Apostolus omne genus fermenti comprehendisse. Non enim omnis concupiscentia pertinet ad malitiam, sicut nec omnis ignorantia deputatur ad nequitiam. Aliud est concupiscentiam sentire: atque aliud concupiscentiæ consentire. Infirmitati deputatur quod contra voluntatem concupiscentiam sentimus, malitiæ quod concupiscentiæ ex deliberatione cōsentimus. Malitia namq; est ex proposito & deliberatione malo cognito prono animo consentire. Quid igitur aliud est malitia quam concupiscentia effrenata? Nam concupiscentia alia frēnata, alia effrenata. Illa venialis, ista damnabilis. Vtraque tamen inficit, vtraq; corrumpit, & vtraque ex eo ipso ad fermentum se pertinere ostendit. Sic vtique ignorantia alia venialis alia autem damnabilis. Venialis quidem quæ ex infirmitate descendit, damnabilis q̄ ex malitia surgit. Illa mentem obnubilat nam ista excecat. Malitia namq; solet adeo sæpe hominem excæcare, vt eum non sinat modo de proximo, quandoq; etiam nec de Deo in simplicitate & bonitate sentire. Malitia itaque gignit & nutrit vitium, quod Apostolus hoc loco nequitiam nominat: eo quod in suo iudicio veritatis & bonitatis regulam seruare iam nequeat. Non te moueat si hoc nomen inuenias positum sub alia acceptione, nam verborum inopia cogit significationem dictionum modo extendere modo restringere, vel alio quocunque modo variare. Sed debemus semper in huiusmodi ex circunstantia literæ sensum auctoris perpendere, & assignare. Si ergo sensum Apostoli sequi volumus, sic (ni fallor) interpretari debemus, vt quemadmodum ex opposito malitia sinceritati, sic & nequitia respondeat veritati. Nequitiæ proprium est, semper sinistra suspicari, omnia sinistre interpretari, derogationi, & detractioni deseruire, diuina iudicia reprehendere, in fide hęsitare: & in Dei flagellis murmurare. Sicut ergo sub nomine malitiæ non intelligitur qualiscunque concupiscentia, sed effrenata, sic sub nomine nequitiæ non intelligitur qualiscunque ignorantia, sed malitiosa. Itaque si diceretur non in fermento concupiscentiæ & ignorantiæ, vbi ponitur non in fermento malitiæ & nequitiæ: videretur Apostolus aliquid perfectius præcepisse, & ei quod subiungit in azimis sinceritatis & veritatis, quasi ex opposito plenius respōdere. Sed voluit Apostolus (vt iam diximus) docere quomodo ad esum agni accedere liceat, vel quomodo accedere non liceat. Veniale aūt est cum venia concupiscentia, & veniali ignorantia accedere. Damnabile vero cū damnabili cōcupiscentia, vel damnabili ignorantia appropinquare. Pertinet autem ad malitiam sola damnabilis concupiscētia, ad nequitiam vero sola damnabilis ignorantia. Merito ergo Apostol⁹ noluit dicere non in fermento concupiscentiæ & ignorantiæ, sed tēperantius aliquid, non in fermento malitiæ & nequitiæ, ne videretur omnem hominem ab esu agni arcere. Quis enim fermentū concupiscentiæ & ignorātiæ in hac vita ad plenum purgare sufficiat, vbi caro cōcupiscit aduersus spiritum q̄diu quid oremus quemadmodum oportet nescimus. Attende ergo q̄ discrete, quam consulte, Apostolus illud præcipere noluit quod supra humanam virtutē fuit, solum illud homini iniungit quod homini possibile cognouit. Dicit ergo, *Nō in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azimis sinceritatis & veritatis.* Quæramus nūc quæ sit ista conuersio ordinis, vt prius ponat azima sinceritatis quam veritatis, cum semper prior sit fides recta quā bona operatio. Impossibile est enim sine fide placere Deo. Sed constat quia fides est certitudo quædam supra opinionem,

Quod aliud sit concupiscētiam sentire, aliud eidem consentire.

Duplex concupiscentia & duplex ignorantia.

Quid sit proprium negligentiæ.

1. Cor. 5.

Cur ab Apostolo prius ponatur azima sinceritatis quam veritatis.

Fides quid sit.

nionem, & infra scientiam constituta. Alia est itaq; illa cognitio veritatis quæ est per fidem solam, & alia est illa quæ est per veritatis intelligentiam. Vtraque per prophetam designatur cum dicitur. *Esa. 7.* *Si non credideritis non intelligetis.* Sed illa quæ est in fide sola, solet præcedere semper opera bona. Illa vero quæ per intelligentiam est, bona opera sequitur, quia bene operando ad veritatem illuminamur. Hinc est illud Sapientis: *Eccl. 1.* *Fili concupiscis sapientiam, serua mandata, & præbebit illam tibi Deus.* Hoc ipsum in semetipso per experientiam dicit qui dixit: *Psal. 118.* *A mandatis tuis intellexi.* Ad illam itaque veritatis cognitionem quæ per intelligentiam est Apostolus nos vocat, cum nos ad epulas sinceritatis & veritatis inuitat. Non nobis ergo debet sufficere fidei nostræ sacramenta veraciter & firmiter credere, nisi satagamus inquantum possumus etiam per intelligentiam capere. Ex azimis sinceritatis satiemus affectum nostrum, ex azimis veritatis reficiamus intellectum nostrum.

QVOMODO SPIRITVS SANCIVS est amor patris & filii.

QVæris scire quomodo verū sit quod Augustinus dicit. Dicit enim quod pater Spiritu sancto diligit Filium & filius eodē spiritu diligit patrem suum. Quod tamen pater ea sapientia qua filius sapiat, omnino contradicit, & huiusmodi ratione conuincit. Nam si ea sapiētia quæ filius est saperet, non tam filius à patre q̄ pater à filio esset, quibus est idem esse q̄ sapere. Hinc est quod quidam in hunc modum opponunt & dicunt: Cū idem ibi sit diligere quod esse, quomodo dicitur pater vel filius non esse ea dilectione qua alter alterū diligit? Cum igitur pater negetur sapere sapiētia quam genuit ne ea esse intelligatur, hoc illi quātum mihi videtur multum est inter facere & fieri: inter erudire & erudiri, inter sapientem facere, & sapiens fieri. Certe si pater ea sapientia quæ filius est saperet & sapiens fieret, ab ipso proculdubio esset cui idem est esse quod sapere quod sapientem esse. Quando autem per filium pater aliquem erudit, ea sapientia quæ filius est aliquid facit, nec tamen sequitur vt à filio sit. Sicut itaque pater filio erudit, nec tamen sequitur vt à filio sit, sic spiritu sancto diligit: nec tamen sequitur vt à Spiritu sancto sit. Quod tamen pater, vel filius dicitur Spiritu sancto diligere, possumus & recte, & praue intelligere, & ad verum vel falsum sensum deriuare. Sed fortasis à me quæris hoc ipsum distingui, & qualiter modo iuxta verum sensum, modo iuxta falsum possit intelligi. Proculdubio quod filius agit pater agit à quo filius accipit vt agat & agere possit: Hinc est illud beati Hylarij. Intelligę filium agentem. Similiter dico intellige Spiritum sanctum agentē, & per eum non modo patrem, sed & filiū agentem. Filius erudit, Spiritus sanctus diligit, & vtrobiq; pater agit, quia ab ipso vterque accipit vt idipsum possit q̄ agit. Quod autem pater per filium operari dicitur, non sic intelligitur quasi filius sit auctor & origo potentiæ quæ pater est, & quę vult operatur, sed quod pater auctor & origo sit potentiæ quæ filius est, & pro beneplacito agit quod agit: Similiter quod pater Spiritu sancto diligere dicitur, non sic intelligitur quasi Spiritus sanctus auctor & origo existat dilectionis quæ pater est, & pro arbitrio amat, quod amat, sed quod pater eam dilectionem qua filius diligitur & Spiritus sanctus est spirat, & illi⁹ auctor & origo existat. Dicitur ergo pater spiritu sancto diligere non q̄ per eū amorem habeat, sed exhibeat, non q̄ amorē ab eo accipiat, sed q̄ eum impendat. Dicit Augustinus de filio. Filius dicebat,

cebat, & pater docebat, & filius de seipso. Mea doctrina non est mea. Cur & Spiritus sanctus nō æqua ratione dicit. Mea dilectio non est mea, sed patris de quo procedit, sed filij qui eam spirauit. Si Spiritus sanctus est amor vtriusque, cur pater non dicatur recte spiritu sancto, hoc est suo amore diligere? cur non & filius dicatur recte Spiritu sancto, hoc est sua dilectione amare? Animus humanus amor non est, sed ab ipso amor procedit, & ideo seipso non diligit, sed amore qui à seipso procedit. Pater vero amor est, & Spiritus sanctus eius amor est, & ideo pater diligit seipso, diligit Spiritu sancto. Diligit seipso amore diligit suo amore. Quis nesciat quod filius beatæ Mariæ & filius Naue Iesus dicantur æquiuoce? Similiter æquiuoce dicerentur amor tuus & amor diuinus, si Spiritus sanctus diceretur amor cordis tui, sicut Spiritus sanctus dicitur amor patris & filij. Quis quæso posset negare te Spiritu sancto (hoc est amore tuo) diligere? Si recte diligere diceris amore qui de te procedit, cur pater & filius non recte dicantur diligere amore qui ex ipsis procedit? Hęccine frater est illa quæstio quam insolubilem putant insolubilem, & dicunt, & scribunt.

TRACTATVS EIVSDEM DE DIFFERENTIA

Peccati mortalis & venialis.

QVoniam quæstioni tuæ non potui satisfacere verbo, conabor vt si fieri potest satisfaciam vel scripto. Dicis quod à magistris didiceris quod veniale peccatum temporali pœna punitur, mortale vero perpetuam pœnam meretur. Hinc igitur pergis ad inquirendum de his qui secundum Iob ducunt in bono dies suos, & in puncto ad inferna descendunt, si cum veniali & mortali peccato deprehensi fuerint, & præuenti, vtrum ad illud pœnæ quod sustinent pro mortali aliquid adicitur pro peccato veniali. Sed hoc negare non ausus sum, pro eo quod nullum peccatū creditur impunitum. Sed adhuc pergis, & quæris vtrum adiectio illa sit eis æterna. Sed nec hoc ipsum negare præsumo legens & credens, quia in inferno nulla est redemptio. Quæ est ergo illa (inquis) magistrorum nostrorum sententia qua inter vtrumque distinguitur, si vtrumque æterna pœna mulctatur? & quomodo veniale dicitur si nil venię in æternum meretur? & si meretur, quid ē quod à iusto iudice in æternum nil venię impenditur? Nōne huiusmodi quilibet æternæ morti addictus videretur etiam si sublata omnium criminalium pœna hanc solam quæ ei pro veniali infligitur in æternum pateretur? Nonne etiam secundum hoc peccatum etiam tale rectius diceretur mortale quam veniale? Nam si veniale dicitur respectu grauioris peccati: simili ratione fornicatio potest dici veniale peccatū respectu adulterij, & adulteriū respectu flagitii. Hæc sunt quæ obijcis, & vnde miraris. Sed sicut conuincere niteris ex vna consideratione vtrąq; de dictis peccatis esse mortale, miror cur non æque ex alia consideratione attendis, & simili ratione contendis vtrumque esse veniale. Nam sicut in quibusdā vtrumque æterna pœna punitur, sic in quibusdam vtrumq; tēporali pœna purgatur. Sicut in non pœnitentibus, sed contemnētibus vtrumq; percutitur pœna ęterna, sic in confitentibus & vere pœnitentibus vtrumque mundatur pœna transitoria. Quid ergo? Erit nę vtrumq; veniale, & non veniale, mortale, & nō mortale: Sed si vis inter vtrumque recte discernere, attendere debes quid vtrumque faciat per se sine alteri⁹ adiectione. Ecce vnus aliquis multis meritis diues cum vno qualicumque veniali peccato ab hac

Iob 21.

Peccatum mortale & veniale in vere pœnitentibus mundatur pœna transitoria.

ab hac vita discessit morte præuentus, A locum confitendi vel pœnitendi habere non potuit, nūquid pro eo æternam mortem incurret, & non potius pœna temporali purgante veniam percipiet? Ecce alium aliquem in multis bonis exercitatum contingit subito in vnum aliquod mortale peccatū cadere, & subita morte prꝛeuētum confitendi, vel pœnitendi spacium omnino non habere, nunquid eum putas ab æterna morte per transitoriam pœnam posse euadere? Quis hoc dicat, vel dicere prꝛesumat? Ex his (vt arbitror) animaduertere licet quid in his duntaxat qui in Christū credunt vtrumꝙ faciat per se, & quam merito vnum veniale, alterum dicatur mortale. Ecce (vt arbitror) assertio mea nō multum distat à magistrorum tuorum sententia, si pensamus potius sensum quam verba. Vt de eo quod quæris dicam quid sentiam, & breuiter inter veniale & mortale peccatum distinguam. Videtur mihi veniale peccatum quod in Christo renatis per se solū nunquam inducit æternum supplicium, etiam si defuerit pœnitentię remedium. Mortale vero peccatum etiam si C fuerit solum, si pœnitentiæ remedium defuerit, æternam mortē inducit. Veniale itaque peccatum in Christo renatis quantum in se solo est, semper pertinet ad vēniam, mortale vero quantū in se solo est semper pertinet ad mortem æternam. Mortale peccatum quātum mihi videtur triplici recte ratione distinguitur. Mortale est quod à quouis non potest committi sine grandi corruptione sui. Item mortale est quod D non potest committi sine graui læsione proximi. Mortale nihilominus quod non potest committi sine magno contemptu Dei. Cætera vero omnia vidētur mihi venialia. Veniale peccatum est reatus cui quantum est in se solum fide mediante nunquam debetur æterna damnatio. Mortale peccatum est reatus cui quantum est in se solum semper debetur æterna damnatio.

Differentia inter peccatū veniale & mortale.

Richardi S. Vict. Pars I.

Patris eleemosyna non erit in obliuionem, & propeccato matris restituetur.

EEleemosyna patris non erit in obliuionem, *Eccl. 3.*
nam propeccato matris restituetur tibi bonum. Prima ex his sententijs (inquis) potest intelligi. De alia nescio quid velit sibi. Videamus ergo de prima. Si dicimus eleemosynas non posse venire in obliuionem hominum, videbitur sententia falsa, si non fallit illa Salomonis sententia. *Non est priorum memoria, sed* *Eccl. 1.*
nec eorum quidem quæ postea futura sunt erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. Si ad Dei memoriam refertur quod dicitur, sententia non tam falsa quam friuola videbitur. Nonne quæso friuolum videtur dicere eleemosynas ei non esse in obliuione, de quo constat quia nihil omnino possit sibi in obliuionem venire? Si igitur superficietenus considerentur, forte alicui videbitur vna harum sententiarum friuola, alia falsa. Quomodo pro peccato matris non potius ira restituenda credetur, q̄ gratia? Sed in qualicumque diuinarum scripturarum quam nō aliquid falsum, tam nec audem⁹ dicere aliquid friuolum. Notandum itaq; diligenter quod dicitur. Nō dicit eleemosyna hominis, sed eleemosyna patris. Ad filium itaq; relatio, fit in eo quod scriptura de patre dicit. Tunc namque eleemosynæ patris quasi obliuioni traditæ videntur, quando pro eis nihil omnino gratiæ filio diuinitus impenditur. Quid ergo vult scriptura sacra hoc loco docere, nisi quod in filio est, vt quantum ad ipsum eleemosynæ patris sui sint vel non sint in obliuione, & (quod multo mirabilius est) vt possit illi etiā peccatū matris prodesse? Vide mirandū, nec tamē falsum. In te est vt nulla gratia impendatur tibi pro bono patris. In te nihilominus vt bona gratia restituatur tibi pro malo matris. Dicit itaque scriptura tibi quid possit fieri, sed modum implendi tuæ relinquit discretioni. Vtraque itaque sententia sit tibi pro emble-

In diuina scriptura nihil friuolum.

Quomodo pro deſi nobis bonum patris & quomodo mala matris.

mate, nam in vtraque opus eſt diuina- A tione. Vis ergo breuiter audire quonã modo poſsit tibi bonum patris prodeſſe? Patrem venerando, ſimul & imitãdo. Vis & illud ſimiliter noſſe quonam modo prodeſſe poterit tibi etiam malũ matris tuæ? Matrem venerando, nec tamen imitando. Quod aũt dicitur de eleemoſynis patris, poterat veraciter dici de eleemoſynis matris: & econuerſo q̃ dicitur de peccato matris, poterat dici de peccato patris: ſed pro more ſacræ ſcripturæ quod vtrobique tacetur, vtrobique innuitur. Illud tamen notandum quod prolem ſuam tam mater q̃ pater fouet & nutrit dulcius, & eo ipſo B à prole ſæpe amatur ardentius. Inde fit vt ſit velut naturale, & pœne ineuitabile vicia matris non aſſueſcere, maius itaque meritum videtur ex odio iniquitatis illius malum vitare quem plus diligis, & econuerſo virtutis amore minus amati bonum imitari.

DE SVPER EXCELLENTI BAPTIſmo Chriſti.

SAnguine cognato, ſanctitate domino, dilecto ſuo. N. ſuus qualiſcunque. R. Idem in vno vnanimiter velle. Promiſsionis meæ pœnitentia ductus, pene malui falſo promiſiſſe quã vana ſcribere, eo quod ſuper his quæ a me vobis explanari poſtulaſtis nil omnino ſentire quod dictu quidem, neccdum ſcriptu dignum iudicarem, maxime tamen idcirco quod in his quæ tenuiter ſentio verborum inopia laboro. Sed quoniam paruulus Ieſus in pannis latere nõ erubuit tenuitatis meæ pauperem ſenſum ſub verborum pannis D tranſmittere minime puduit. Toties Maria paruulũ ſuum pannis inuoluit, quoties mens caſta veritatem q̃ vel tenuiter ſentit verbis ſimplicibus expo-

Luc. 2.

Parua res elocutio eſt, q. d.

nit. Et forte (ni fallor) vaniloquium quam falſiloquium ſatius erit incurrere. Attẽdite itaque obſecro quis cui loquatur, magis quam quid, quõ dicatur. Orationem itaque pro oratione non tam diſertam quam deuotam, non illã verborum varietate diſtinctam, ſed lachrymarum imbre refertam depoſco. Si q̃ tamen in his quæ a me exigitis melius ipſi ſentitis, id à vobis iure retributionis exquiro. Sed nunc ad prophetæ verba nouitate plena, admiratione digna q̃ vobis referari deſideratis ſtilum conuerto. Illumina faciem tuã &c. De⁹ aũt incrementum dat intus illuminando & ſanctificando. Ecce q̃ magnus Ioannes, quã magnus Paulus. Non tamen magna ſed humilia de ſe ſentiebãt, quia illuminati erant vt ſe agnoſcerent. Nos nihil ſumus, & tamen magna de nobis æſtimamus, quia cæci habentes albũginem in oculis. *Qui miſit me baptizare in aqua ille mihi dixit ſuper quem videris, &c.* Spiritus ſancti deſcenſionem ſicut & ipſius filij miſsionem quidam ſimpliciores, minus ſane intelligunt. Cum enim audiunt ab ipſa veritate. *Ego exiui* *Ioan.16.* *à patre, & veni in mundum*, ſic intelligunt quaſi prius fuerit in patre, & non in mundo. Et cum à patre exiuit patrem deſeruit, & à patre receſsit. Et cum in C mundũ venit, illuc venit vbi prius non fuit: Hæc intelligentia praua, & ab omni corde fideli eliminanda. Hi n. Dei immenſitatem non animaduertunt: Deus enim cum ſit immenſus, eſt in oĩ loco, omnẽ locum replens. Ideo q̃ non poteſt tranſire de loco ad locũ, quaſi vnum locum deſerens, & aliũ occupans. Nec ſolũ eſt in omni loco quia eſt immenſus, ſed etiã vbiq; eſt totus quia ſimplex. Hæc eſt enim natura ſimplicitatis quod vbicũque eſt, ibi tota eſt. Cũ ergo Deus ſit immenſus & ſimplex, conſequens eſt quod vbiq; ſit totus. Nec cũ dicitur eſſe vbiq; totus, prædicatur habere partes inio in hoc ipſo habere negatur partes: Quia ſi partes haberet, totus vbique non eſſet. Nec cum dicitur totus vbiq; intelligendum eſt quaſi oĩ creaturæ ſecundũ plenitudi-

Nos nihil ſumus & magna de nobis æſtimamus.

Deus ſit omni loco & vbiq; totus.

nitudinem se infundat. Sed vbiq; est totus in seipso. i. vbi q; est se totum habet. Hoc de patre, hoc de filio, hoc de Spiritu sancto est intelligendum. Quid est ergo filij missio nisi formę seruilis susceptio? Et quid Spiritus sancti descēsio nisi quædam symbolica ipsius præsentatio & mystica significatio? Non enim sic in columba descendens in se est motus qui semper in se immot⁹ manet. Nec aliquo modo cœpit esse in domino quo prius non fuit in eo. Nobis non habentibus datur, & habentibus vt amplius habeatur. Domino quasi non habenti non est datus, nec habenti vt amplius cum haberet cui in sua cōceptione datus est secundum plenitudinem. Sicut enim pater cum filio, erat maiestate & in homine assumpto gratiæ infusione, sic & Spiritus sanct. Solus autē filius in eo erat personali vnione. Vnde ipse sol⁹ non pater, non spūs sanctus dicitur Emanuel. i. nobiscū Deus. Spūs sancti igitur descensio non est nisi mystica quædam ipsius significatio. In hoc n. quod visibiliter tali specie super dominum baptizatū se manifestauit, insinuauit quid in nobis inuisibiliter fiat cum in Christo renascimur, sicut filius non ꝓpter se quasi indigens aliquo remedio, sed vt nobis humilitatis præberet exemplum salutis conferret remedium baptizatus est. Et ipse pater sic intonuit. *Hic est filius meus dilectus, &c.* sic demonstrans nos eius nlios effici per virtutem tāti sacramenti. Considerate ꝙta sit huius sacramenti dignitas, ꝙ ipse filius sic cōmendauit illud suscipiendo & Spūs sanctus se ꝓsentando, & pater sic intonando ꝓ efficaciam eius efficimur mēbra Christi, templū spiritus Sancti, & filij Dei. Insuper cœli pri⁹ per culpam clausi nobis aperiuntur, non sine magno mysterio Spiritus sanctus descendit, non in corvo, vel milvo, vel in alia specie, nisi in sola specie columbę. De colūba scriptum est in canticis canticorum. *Vna columba mea, vna matris suæ.* Per columbam intelligitur ecclesia. Ecclesia est corp⁹ Christi Spūs sanctus est spūs Christi. Conuenienter ego Spūs sanctus in colūba apparuit, & non in alia specie. Quia spirit⁹ Christi non est nisi in corpore Christi. Et solum corpus Christi viuit ex spiritu Christi, sicut corpus meum solum viuit ex spiritu meo, & corpus tuum viuit ex spiritu tuo. In corpore Christi nil mortuū, extra nihil viuum inuenitur. Ad cuius corporis vnitatem nos inuitat Apostolus dicens. *Solicite estote seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* Vnitatem vocat spiritus, illam vnitatē quā facit spiritus in corpore Christi ꝙ est ecclesia, cuius vnitatis vinculum est pax ad quam vnitatem nos inuitat dicens. *Vnum corpus, & vnus spūs* quasi dicat. Ideo vnitatē spiritus seruare debemus, quia sumus vnum corpus, & vnus spiritus. Vnū corpus cum proximo, & vnus spūs cū Deo, Vnum corpus ad inuicem subministrādo, vnus spiritus idem volendo. Vnum corpus sumus multorum mēbrorum adunatione, & vnus spūs habitat in nobis. Idēo & debemus seruare vnitatem spūs, quia nobis est vnus dominus, & vna fides, & vnum baptisma. Non oportet nos dissentire, ꝓ diuersitate dominorum, quia nobis est vn⁹ dominus pater, & filius, & Spūs sanctus. Qui n. diuersos dominos habent quando q; discordant pro eorum discordia. Sunt ēt qui habēt eundem dominum, sed non diu manet vnus, sed fere singulis momentis mutatur, modo lętus modo tristis, modo iustus, modo iniustus. Noster aūt domin⁹ sicut vnus est, sic & vnus & idem semper perseuerat. Et vna fides, idem iubemur omnes credere, sicut & idem dicere. Non decet nos fideles in fidei confessione dissentire. Sit ergo pura & sincera fidei integritas in corde, sit pura & sincera fidei confessio in ore, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Si non possumus omnia credenda ad plenum intelligere, saltem illum vsum & formam loquendi teneamus quas sancti patres in scripturis nobis tradiderunt, ma-

Missi. filii qua

Spiritus sancti descensio qua.

Matth. 3.

Baptismi efficacia.

Cant. 6. Cur spiritus sanctus apparuit in columba specie.

ximè cum sermo fit de verbi incarnatione, vel de ipsius æterna generatione. Veluti pueri prius erudiuntur vt sciant verba sana formare, deinde docēdi sunt vt ea q̄ dicunt intelligāt. Ecce quotidie audio in ecclesia quod Christus est perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens. Et item q̄ ipse est ex substantia patris ante secula genitus. Contra hanc formam loquendi multi loquuntur dicentes, quia Christ⁹ non est aliquid inquantum est homo, nec ex substantia patris genitus, cum sancti in pluribus locis dicant quod diuina essentia genuit diuinam essentiā, & natura naturam, & substantia substantiam, sicut Deus Deum, & persona personā. Non est mirum si linguas habent leprosas quorū manus sunt leprosę. Quędam enim lepra volatilis est, quę trāsit de membro ad membrum. Quid ergo mirum si praue intelligunt qui male viuunt. Cœci, & duces cœcorum solidissimis sanctorum patrum authoritatibus humanæ rationis argumenta, immo fragmenta præferunt, quæ omnia ad petram fidei vt baculus arūdineus franguntur. Vera est sententia veritatis quam protulit de fidei soliditate, quia *Portæ inferiorū nō præualebunt aduersus eam. Et oues mea vocem meam audiunt, & alienum non sequuntur.* Et illud Apostoli. *Fundamentum fidei firmum stat habens cingulum hoc nouit dominus qui sunt eius.* Vos autem fratres oues domini, filii columbæ, filij matris ecclesiæ, membra Christi, quos ipsa vnctio docet de omnibus, manete in vnitate, quia nobis est vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, & pater omnium. Vnum baptisma idest eiusdem virtutis & efficaciæ à quocunque detur, quia intus est qui interius operatur indifferēter, per differētes ministros. Multi gloriantur se habere spiritum sanctum cū tamen eū non habeant. Natura columbæ nos docet agnoscere eos in quibus ē Spiritus sanctus. Est enim colūba simplex, sine omni felle, non viuit rapina,

Athanas. in symbolo.

Matt. 16. Ioan. 10. 2. Tim. 2.

Spiritus sanctus in quibus habitet.

A gemit ex amore. In his ergo qui sunt simplices sine totius malitiæ fęlle gemētes ex amore, & dilatione futuræ vitæ habitat Spiritus sanctus. Et in his qui sunt concordes, & verā pacem & dilectionem inter se custodientes quam significant oscula columbarū. Hanc simplicitatis innocentiam scriptura nobis commendat per agnum, etiam & puerum. Vnde ipse dominus propter omnimodam innocentiam dictus est agn⁹ Dei. Et de eius cōsimilibus dicit ad Petrum, *Pasce agnos meos.* Et dictum est pastor ouium, & fideles oues pascuæ eius. Et legis præceptū est vt quotidie sacerdotes duos agnos offerrēt. Vnū mane, & alterum in vespere. In mane incipiunt homines operari. Ideo p̄ mane intelligitur principium actionis, sicut per vesperam datur intelligi finis. Quid est ergo duos agnos offerre nisi opera innocentiæ incipere & ad finem perducere? hoc est sacrificium iuge, quia semper Deus requirit à nobis innocentiæ virtutes, [illegible] per quem etiam significatur. Vt ibi[illegible] [illegible] & in Euangelio. *Si [illegible] ad me, talium est enim regnum cœlorum.* & alibi. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis regnum cœlorum.* Si ergo volumus esse de grege domini sim⁹ agni. Si volumus intrare regnum cœlorum simus paruuli, sed malitia, non sapientia. Si volumus vt Spūs sanctus in nos descendat, & in nobis maneat, sim⁹ simplices sicut colūbæ. Insuper prudentes sicut serpentes, hęc est præcipua serpentis prudētia vt caput suū obseruet. Et nos ergo omni custodia custodiamus caput nostrum in quo vita est nostra, videlicet Christi qui ē Dei sapientia. In hoc capite oculos nostros semp fixos habeamus iuxta illud. *Oculi sapientis in capite suo.* Si quis oculos suos ab hoc capite euulserit, necesse est vt cæcus fiat. Sed dicet aliquis hoc caput iam in cœlo est, non indiget vt illud custodiā, hic audiat quid dicat Apostolus Christū habitare per fidē in cordib. nostris,

Ioan. 1. Ioan. 21. Ioan. 10. & Heb. 13. Exod. 29.

Esa. 1. Mar. 10. Matt. 18.

Quid sit sacrificium iuge. Duos agnos offerre, vnum mane, & alterum vespere.

Eccl. 2.

Ephes. 3.

fides

fides enim Christi in corde tuo, Christus est in corde tuo, hoc igitur caput illæsum & integrum custodiamus, quia in hoc capite est vita nostra, quoniam iustus ex fide viuit: hoc caput inquit custodiamus sicut ille qui ait, fidem seruaui quasi serpens prudens. Ne autem simplicitas nostra sit frigida, oportet nos esse feruentes spiritu. Vnde Spiritus sanctus super Apostolos apparuit in igne. Quoniam vero hic feruor spiritus non solum dicitur esse in corde, sed etiam in ore vt peccantes arguamus, & frigidos inflammemus, ideo in linguis igneis se ostendit spiritus almus. Sunt quidam qui alienum ignem portant in ore, qui sicut serpens mordent in occulto. Iste ignis non est cœlestis, sed gehennalis, nec lucidus, sed caliginosus, quia qui male agit odit lucem. Ille qui misit me baptizare &c. Ioannes baptizabat in aqua solum sicut homo. Iesus in aqua & spiritu sancto, sicut homo & Deus, baptizare in spiritu est ab omni sorde peccati mundare, insuper gratias infundere. Prius enim dominus Iesus baptizans in spiritu effundit amaritudinem, post infundit dulcedinem, prius vasa cordium mundat, post mundata replet. Vnde Apostolus: *Christus dilexit ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet eam gloriosam, non habentem maculam aut rugam.* Considerate ordinem & vim verborum. Dilexit, & tradidit. Magnæ dilectionis magnum indicium. Quid ei contulit illa traditio? Audite. Vt prius eam mundaret ab omni contagione peccati. Deinde eam sanctificaret donorũ collatione. Et tandem in futuro exhiberet eam sibi gloriosam, i. in animo & corpore rutilantem, & gemina stola decoratam nõ habentem maculam in carne, nec rugam in mente. Et hoc totum non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti quem effudit in nos abunde, i. per lauacrum baptismatis per quod regeneramur in filios adoptionis qui prius eramus filii perditionis. Et per Spiritum sanctum in hoc sacramento nobis datũ deposita vetustate quotidie renouamur in cognitione & amore Dei. Quem spiritum effudit in nos abunde, i. ad omnium peccatorum remissionem & copiã virtutum per remissionem peccatorum eripimur de potestate tenebrarum, per copiam virtutum transferimur in regnum filii Dei, per remissionem peccatorum incipimus nõ esse quod fuimus, per copiam virtutum incipimus esse q̃ non fuimus. Intuemini vna mecum supereminentiæ scientiæ charitatẽ Christi, ex qua non solum homo fieri, sed etiam homo factus pro nobis mori voluit. Prius se dedit nobis, deinde se dedit pro nobis. Nobis per incarnationem, pro nobis per passionem, Spiritum suum in corda nostra misit, patris visionem promisit, potestatem qua filii Dei efficiamur cõtulit. Et talem dignitatem tribuit vt ipsum habeamus caput, & simus eius membra, & hæredes vitæ æternæ. Cum ergo sit omnipotens quid amplius nobis dare potuit? Non enim angelicæ naturæ collata est hæc dignitas, vt à verbo Dei in vnitatem personę assumeretur. Tantæ igitur gratiæ referamus gratias quas possumus, quia condignas nõ valemus. Non simus ingrati. Nemo sanguinem Christi, sanguinem noui Testamenti, sanguinem quo sanctificatus est pollutũ dicat. Nemo spiritui sancto contumeliam faciat. Dico vobis quia multo deteriora meretur tormenta qui filium Dei iam glorificatum, iam super omnem supercœlestium essentiarum dignitatem sublimatum, & in sede paternæ maiestatis locatum contempserit, quam Iudæi qui eum adhuc mortalem crucifixerunt per ignorantiam meruerunt. Nos iam cognouimus veritatem, & ideo inexcusabiles erimus si tantã contempserimus salutem. Vtraque via nobis annunciata

Baptizare in spiritu quid.

Ephes. 5.

Explicatio huius Apostolicæ sententiæ.

est, & illa quæ ducit ad sinistram, & illa quæ ducit ad dextram. Via lata & spaciosa quæ ducit ad perditionem, & via arcta quę ducit ad vitam. Via salutis arcta quidem est in principio, i. incipientibus quasi in ianua, quia inchoatur à timore gehennæ & vitiorũ mortificatione quæ non sit sine amaritudine, priusquam vero quis ianuã transierit iam in atrijs domini constituto occurret latitudo caritatis & suauitas internę dulcedinis, per quas ea quæ prius videbantur amara fient iucunda. Tunc primũ proferet gemitum columbæ. Quis est gemitus columbæ? *Heu me, quia incolatus meus prolongatus est, Et quando veniã, quando apparebo ante faciem domini? Et cupio dissolui & esse cum Christo. Et vem domine Iesu, vem ostende faciem tuam. Renuit consolari anima mea, memor fui Dei & delectatus sum.* Omnis enim anima Deo deuota, & vulnerata caritate, & amore languida nihil inuenit sub sole in quo consoletur. Sola memoria Dei eam delectat, cuius omne desiderium est vt sit ante dominum. Coruus vero longe alium habet gemitum. Tunc enim gemit coruus cũ ei desunt cadauera in quorum fœtore immergat rostrum, tunc gemit coruus cum dicitur ei vt egrediatur de corpore. Tunc clamat, & dicit, non hodie sed cras, non hodie, sed cras. Columba non dicit cras, sed hodie cum monetur exire de carcere. Videat ergo vnusquisque quid diligat, & sic vnde sit, & qualis sit, coruus an columba intelligat. Fratres omne studium nostrum, & tota animi intentio sit carnis morbidum affectum mortificare, & à concupiscentijs mundi animum auellere, & in amore æternæ vitæ corda nostra accendere, quod fit assiduitate orandi, legendi, & meditandi. Ad illam vitam in qua nemo moritur, nemo nascitur, nemo esurit, nemo sitit, nemo formidat inimicũ, nemo prodit amicum, in qua est æterna sarietas, summa beatitudo. Ad quã nos perducere dignetur qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen.

Via arcta quid.

Psal. 119. Psal. 41. Columba gemitus Philip. 1. Psal. 79. Psal. 76.

Carni gemitus.

Studium nostrum quale esse debeat.

SERMO DE MISSIONE SPIRITVS sancti.

Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Ecce qualem fratres paraclitum de domini promissione accipimus, ecce qualem consolatorem habemus. Fortassis apertius nosse cupitis quantus sit iste vel qualis. Vbique est, omnia potest, & omnino eum nihil latere potest. Vtique talem oportebat esse, qui posset omnibus vbique occurrere, quem oportebat tot exules reducere, tam dispersos colligere, tot mœstos confortare, tot desperatos ad veniam reformare. Talem item oportebat esse qui posset quæ vellet replere, quem oportebat tot infirmos curare, tot oppressos protegere, & inter tot discrimina custodire, & contra tot tentamenta munire. Talem denique qui nihil non nosset, quem nihilominus oportebat tot infideles conuertere, tot incredulos docere, tot rudes instruere, tot inscios erudire. Qualem vtique oportuit accepimus consolatorem, protectorem, atque doctorem. Consolatorem vbique præsentem, protectorem omnipotentem, doctorem omnia scientem. Et sane consolatorem vbique præsentem exigebant tot miseriis addicti, protectorem omnipotentem tot vitiis corrupti, doctorem omnia scientem tot erroribus adducti. O consolatorem dulcem, ô protectorem fortem, ô doctorem efficacem, qui vbique sit, qui omnia possit, qui omnia nouerit, & quid aliud verba illa superius posita proponere videntur si digne pensentur quam promissum vel missum paraclitum nostrum vbique esse, omnia posse, & omnia nosse? Spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod cõtinet omnia, scientiam habet vocis. Si iste domini spiritus

Sapien. 1.

Consolator quã dominus promisit qualis sit.

replet

replet orbem terrarum, quanto magis implere habet regnum cœlorū? Quod enim in cœlis sit dubitare quis posſit? Pro ea igitur parte ſcriptura aſſeruit, p qua fortaſsis dubitare quis potuit. Habemus itaque argumentum à minori quod hic ſpiritus debeat vbiq; præſens credi. Si enim vbique terrarum, quanto magis (vt dictum eſt) vbiq; cœlorum? Erit igitur vbique locorum. Vultis autem & illud noſſe quod ſpiritus iſte omnia poteſt, de quo iam conſtat quod vbique eſt. Sed quomodo nō omnia valet qui omnia continet? Profecto ſi ſine ipſo poſſet aliquid ſubſiſtere, nullo modo ſpiritus iſte diceretur omnia continere. Si igitur ſine ipſo nil ſubſiſtere poteſt, profecto ab ipſo habet eſſe omne q̄ eſt. A quo igitur eſt omnium eſſe, conſtat nimirum eum omnia poſſe. Argumentum itaque eſt à toto quia omnia poſsit, quod ſine ipſo nihil ſubſiſtit, nihil ſubſiſtere poſsit. Audiſtis de præſentia, audiſtis de potentia, vultis adhuc ſcire quid ſentiri debeat de eius ſcientia? Attende ergo quid ſit illud quod de eodem aſſeritur in eo quod dicitur: *Et hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocu, idem eſt ac ſi diceretur omnium vocum*, niſi quod illa poſitio potius quam iſta eo conuenientius accipitur, quod illa non tantum ad particularia quomodo & iſta, verumetiam ad generalia quod non poteſt iſta apte accommodatur. Scientiam itaque habet hic ſpiritus, nō tantummodo vocis generaliter, verūetiam cuiuſcunque modi vocis ſpecialiter, ſed & cuiuslibet vocis etiam ſingulariter. Sed quia ſcientiam habet vocum nunquid & rerum? ſic abſq; dubio. Semper enim *Plenam cognitionem vocum comitatur ſcientia* rerum, ſed non ſemper cognitionem rerum comitatur etiam ſcientia vocum. Quod multa putamus ſæpe cognoſcimus, quorum tamen vocabula non nouimus vel obliti ſumus. Sed quis huius vocis quæ eſt bos plenam notitiam habeat, ſi ipſam rem penitus ignorat? Sed puto quod angeli plenam ſcientiam rerum haberent etiam ſi voces non eſſent. Poteſt itaque naturaliter eſſe ſcientia rerum etiam vbi non eſt ſcientia vocum. Certe Adam qui rebus nomina impoſuit, priuſquam vocabula eſſent, rerum notitiam habuit. Alioquin quomodo cōgrua vocabula illis imponeret, quorum notitiam nullam haberet? Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius. Plus itaque eſſe videtur habere ſcientiam vocū, quam rerum, quandoquidem rerum ſcientia (vt dictum eſt) ſemper cōmitatur ſcientiam vocum. Notandum ſane quod non dicit ſcientiam ſermonis, ſed vocis. Omnis autem ſermo vox eſt, ſed conuerti non poteſt, non enim omnis vox etiam ſermo eſt. Quædam autem voces naturaliter habent ſignificare, ſicut mugitus boum, balatus pecudum, ſermo vero vox eſt ſignificatiua ſecundum placitum. Omnis itaque vox aut naturaliter, aut accidentaliter aliquid ſignificare habet. Nihil autem arbitror eſſe quod non poſsit ſermone exprimi vel voce ſignificari, quia ergo *Latius extenditur ſignificatio vocis quam ſermonis*, recte de hoc ſpiritu dicitur, quoniam ſcientiam habet vocis. Sed (vti ſuperius iam dictum eſt) ſcientia vocum ſemper ſubinfert ſcientiam rerum. Argumentum itaque eſt hunc ſpiritum omnia noſſe quod aſſeritur vocis ſcientiam habere. Si ſcit illud quod maius eſt, multo magis ergo illud quod minus eſt. Sed monſtratum eſt plus eſſe ſcientiam vocum quam rerum. Argumentum itaque eſt à maiori quod ab hoc ſpiritu debeant omnia ſciri. Primum itaque argumentum ſumitur à minori, tertium vero (vt dictum eſt) ſumitur à maiori, media autem argumentatio argumentū habet à toto. Dicatur ergo de hoc ſpiritu, dicatur. *Spiritus domini replent orbem terrarum*, & *hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis*. Dicatur quod orbem terrarum replet vt credatur vbique eſſe, dicatur q̄ omnia

Sapient. 1.

Scientia rerū ſemper comitatur ſcientiā vocum, ſed nō è contra.

Gen. 2.

Sermo q̄ ſid.

Sapient. 1.

omnia cõtineat vt perpendatur omnia posse, dicatur quod vocis scientiam habeat vt subintelligatur omnia nosse. Notandum in his adhuc verbis quam congrue vel distincte commendetur & personarum pluralitas & substantiæ vnitas. Cum enim præmissum esset, spiritus domini repleuit orbem terrarum, statim subinfertur, & hoc quod continet omnia, non is qui continet omnia, quamuis & sic quidem recte dici potuisset. Sed miranda ratione voluit scriptura sacra (vt dictum est) sub tanta verborum breuitate & personarum pluralitatem, & substantiæ vnitatem ostendere. Personarum pluralitas ostenditur in eo quod spiritus iste spiritus domini dicitur. Alius est enim ipse, atque alius ille, cuius spiritus dicitur esse: *Identitas* vero substantiæ ostenditur dum idem *Spiritus illud esse dicitur per quod omnia continentur.* Est itaque hic spiritus illud idem quod est ille à quo sunt omnia, illud idem quod est ille per quem omnia, illud idem quod est ille qui in principio creauit cœlum & terram, illud quod est ille per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Erit itaque hic spiritus idem quod pater, idem quod filius, quia pater & filius & Spiritus sanctus vnus est Deus, vna substantia, vna natura, vna diuinitas, vna maiestas. Recte ergo de hoc spiritu scribitur: *Spiritus domini replenit orbem terrarum & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Sed si Spiritus iste omnia continet, paritur & replet, quid est quæso quod discipuli domini hodierna die acceperunt, si eo spiritu qui omnia replet, & ante hanc diẽ pleni fuerunt? Quid est quod in hac penthecostes celebritate spiritus sancti aduentum recolimus, vel colimus quem constat vbique esse, & omnia replere? Vnde quo veniat si vbique est, & nusquam deesse potest, vel quid illi amplius caperent si & antea hoc spiritu pleni fuerũt? Sed sciendum quod hic spiritus quemadmodum & tota trinitas aliter adest per vbique præsentem maiestatis suæ potentiam, aliter adest per aspirantem gratiam. Maiestatis suæ præsentia adest omnibus creaturis corporeis & incorporeis, tam inanimatis quam animatis. Spiritus enim sapientiæ attingit vbique propter suam munditiam, per illuminantem sapientiam: adest idem spiritus tantũmodo rationalibus creaturis, omnibus tamen siue bonis siue malis, beatis similiter & miseris. Illuminat siquidem omnem hominem venientem in hunc mundum. Si omnem hominem, ergo iustos & iniustos, beandos atq; damnandos. Per inspirantem gratiã adest omnibus bonis, perfectis, & imperfectis, beatis, atque beandis. Ipse enim est qui operatur omnia in omnibus, diuidens singulis prout vult. Omnibus itaq; creaturis inest substantiæ suæ diffusione, omnibus rationalibus adest sapientiæ suæ participatione. Omnibus autem bonis adest gratię suæ cooperatione. Præsentia itaque maiestatis suæ præsto est vtique omni creaturæ, semper vbique adest, vt nunquam omnino sicut nusquam abesse potest. Secundum hunc itaque modum nusquam habet recedere, nusquam habet redire, sed vbique omni in tempore immobiliter permanere. Sapientiæ autem suæ participatione sicut quibusdã creaturis suis immobiliter est absens, sic & aliis quibusdam semper est præsens illis iuxta hunc modũ nunquam potest adesse, istis iuxta eundem nunquam potest penitus abesse. Rationalibus enim creaturis penitus abesse non potest quibus semper sapientiæ suæ participatio cõmunicabilis est. Alioquin quomodo quæso rationales essent quæ rationis capaces, sapientiæque participes omnino esse non possent? Irrationabilis autem creatura quia capax rationis non est, secundum sapientiæ participationem hunc spiritum capere non potest. Alioquin ipsa irrationabilis non esset, si rationis & sapientiæ capax fuisset. Secundũ infusionem vero gratiæ eisdem ipsis potest & post diutinam absentiam

præsens

Quomodo mysterium sanctissimæ Trinitatis scriptura sacra significet vbi vnum spiritum domini dicit.

Sapientia.

De modis essendi Dei.

præsens adesse, & iterum post longam præsentiam absens fore, & longius abesse. Secundum hunc itaque modū spiritus iste vadit & venit, recedit & redit. Spiritus enim vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat aut quo vadat. *Ioan. 3.* Gratiæ enim suę infusionem spiritus iste (vt dictum est) modo subtrahit, modo impendit, & in hunc modum sæpe vadit & venit. Sed (vt magis mireris) contingit sæpe sub vno eodemque tempore hunc spiritum iuxta aliquid manere, & iuxta aliquid recedere. Cum enim istæ multiformis gratiæ spiritus vnam *Aliquam gratiā homini ex prius* habitis subtrahit, aliā vero & sub eodem tempore habere permittit, nōne eidem homini sub eodem tempore vt discretum est iuxta aliquid vadit, & iuxta aliquid venit? Vides ergo quam dissimiliter se soleat hic spiritus habere secundū triplicem modū infusionis suæ substantiæ videlicet, sapientiæ, vel gratiæ. Sane secundum diffusionem substantiæ suæ creditur vbique esse, secundum infusionem vero gratiæ constat eum hodierna die in illam terram descendere, illamq; terram gratiæ suæ illustratione replere, de quæ legitur: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Quæ est ista terra nisi ecclesia primitiua? Quæ inquā est terra ista in quam descendit ignis ille cœlestis nisi ecclesia Christi in quam hodie descendit spiritus sanctus in igne & linguis? Hæc est illa terra quæ in æternum stat, eo quod fundata sit supra firmam petrā, & idcirco nec portæ inferorū poterunt prævalere aduersus eā. Ad hanc sane terram pertinet quisquis in fide & caritate Christi fixus manet. Nam qui in fide hæsitat, vel adhuc per varia desideria fluctuat, similis est fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur. Qui autem eiusmodi est ad illam terram seu orbem terrarum pertinere non potest, de quo scriptum est, *Psal. 23.* *Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.* Quin potius ad maria illa pertinere videtur

Quomodo intelligendum illud spiritus vbi vult spirat &c.

A supra quæ orbis ille terrarum domino operante fundatur, de quo & dicit: *Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.* *Ibidem.* Quisquis autem spiritum Christi nō habet ad hunc orbem terrarum non pertinet. Qui enim spiritum Christi non habet, hic non est eius. Sit itaque vere, & absque dubio Domini est terra & plenitudo eius orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo, oportet eum domini spiritum habere qui ad hunc orbem terrarum se cupit pertinere. Recte ergo de hoc orbe terrarum intelligitur quod hodierna die tam festiue canitur. *Spiritus domini replenit orbem terrarum.* Nonne hoc spiritu terra domini perfusa immo & repleta fuit, quando primitiua ecclesia (vt dictum est) paraclitum illum qui à patre procedit in igneis linguis accepit? Nonne tunc temporis impletum tibi videtur quod in psalmo canitur: *Visitasti terram, & inebriasti eam.* *Psal. 64.* In tantum enim terræ huius habitatores musto illo spirituali inebriati sunt, vt quiuis eorum qui tunc temporis eos audire poterat iuste mirari debuisset quomodo illi ebrii essent cum esset hora diei iam tertia. Siquidem repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis prout spiritus sanctus dabat eloqui illis, hoc est sane quod annuatim recolere debemus, hoc vtique quod annuatim recolimus cum canimus. *Spiritus domini replenit orbem terrarum.* Vultis & illud nosse quomodo in illa terra omnia continebat in qua omnia repleuerat. Cogita ergo post huius spiritus repletionem quam cōstanter egerit qui prius ad ancillæ vocem expauit Christumque negauit. Sic & cæteri qui prius se occultabant propter metum Iudæorum, iam palam profitentur Christum coram principibus sacerdotum. Vnde hoc eis, nisi quia virtute ex alto induti erant in eo quod spiritum domini acceperant? *Spiritus enim oris eius omnis virtus eorum.* *Psal. 32.* Quicquid constantiæ, quicquid patientiæ in ipsis e-

Act. 2.

rat, ex illo ſpiritu erat qui eorum corda repleuerat. Denique quicquid virtutis, quicquid fortitudinis habebant, ab eodem ſpiritu acceperant qui omnia continebat. Nemo ergo ſibi attribuat quod in fide ſtat, vel in bono perſeuerat. Nemo enim poteſt dicere domine Ieſu niſi in Spiritu ſancto. Si non poteſt ſine hoc ſpiritu boni aliquid dicere, quando poterit ſine ipſo boni aliquid facere? Ipſe enim eſt qui operatur omnia in omnib⁹ diuidens ſingulis prout vult. In illo ergo ſtat omnis qui in bono perſeuerat, & qui ſtat videat ne cadat. Sed quomodo inquis aliquis cadere, immo quomodo vel aliquid boni alicui excidere valet, ſi ſpiritus iſte omnia continet? An forte illa dicuntur eſſe quę iſte ſpiritus dignatur cōtinere? Quis enim neget quin verum eſſe amittat quem ſpiritus iſte dimiſerit? Nullo denique modo poſſunt ad verum eſſe pertinere quæ ab hoc ſpiritu non ſunt quem conſtat omnia continere. Quomodo enim vel eſſe dicendi ſunt quæ verum eſſe amiſerunt? Sed iterū iidem ipſi quaſi ad eſſe redeunt, cum hunc domini ſpiritum recipiunt, ipſo id vtique agente qui vocat ad ea quę nō ſunt tanquam ea quæ ſunt. Emittet enim ſpiritum ſuum & creabuntur, & renouabit faciem terræ. Omnis ergo rectitudinis ſtatus ſicut per ipſum obtinetur, ſic nihilominus & ab ipſo continetur. Et quia quod ab illo deſeritur definit quodammodo eſſe, recte hic ſpiritus dicitur omnia continere. Sed quæro item quomodo idem ſpiritus ſcientiam vocis habuit. An forte in eo quod habere fecit, ſic & Abrahæ dictū eſt. Nunc ſcio quod timeas Deum pro eo quod diceretur ſcire feci. Quod autem eſſet miranda vel ſtupenda ſcientia illa vocis quam ſpiritus ille dedit quantū corda diſcipulorum replcuit teſtantur Iudæi illi, viri religioſi ex omni natione quæ ſub cœlo eſt. *Nonne ecce omnes iſti* inquiunt, *qui loquuntur Galilæi ſunt. Et quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus.* Sed ne tibi parum videatur, quod linguis omnium nationum loquuntur, interroga adhuc eoſdem Iudæos quid eiſdē linguis loquantur. *Audiuimus eos* (inquiunt) *loquentes noſtris linguis magnalia Dei.* O quantum eſt magnalia Dei vel in vna lingua loqui. Sed quamuis magnum fuerit quod foris per verbum ſonuerunt, multo magis tamen creditur quod ipſi intus audierunt. Magnū ſane fuit vocem illam audire per quam diſcipuli Chriſti magnalia Dei docuerunt, ſed multo magis fuit illam internæ aſpirationis vocem intelligere per quam ipſi didicerunt, vtriuſq; tamen vocis ſcientiam habebant, & eius per quam didicerāt, & eius per quam docebant. Alioquin magnalia Dei nec ipſi noſcent, nec aliis innotuiſſent. Vox illa quam exterius formabant, vox erat corporalis, vox illa quam interius audiebant, vox erat ſpiritualis. Illa cum ſtrepitu extrinſecus ſonabat, & alia poſt alia quomodo poterat & quantum valebat auditoribus exprimebat, iſta abſq; omni ſtrepitu intrinſecus ſpiritabat, & in momento, & in ictu oculi quomodo volebat, & quantum placebat mentibus imprimebat. O quantum eſt inter vocem & vocem, inter vocem corporalem & vocem illam ſpiritualem. Vtriuſq; tamen ſcientiam habet, vtriuſque ſcientiam habere facit ſpiritus ille qui omnia continet. Nam ſane ſicut legis hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis, parum obſecro tibi ſit qui hæc audis vel legis, ſolam illam vocem audiſſe vel noſſe eiuſque ſcientiam habere quę ſolet exterius perſtrepere. Stude & ſatage illam audire & intelligere quæ ſola ſufficit in omnem veritatem adducere, & ſola ſine verborum ſtrepitu docet hominem ſcientiam, hanc internæ aſpirationis vocem propheta ambiebat cum dicebat. *Audiam quid loquatur in me dominus Deus.* Quid tamen mirum ſi ad illam anhelabat, ſi in illam ſuſpirabat cuius virtutem, cuius dulcedinem tam edoctus

Rom. 4. Pſal. 103. Gen. 22. Aſſum. 2. Ibidem.

ctus toties expertus fuerat? Audistis superius de eius virtute, vultis adhuc de eius dulcedine audire? Auditis inquam illæ internæ locutiones quam efficaces sint ad docendum, attendite & modo quam dulces sint ad audiendum. Ille tamen hoc dicat quem experientia docuerat. *Quam dulcia* (inquit) *faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Sitam magnum est, tamque iucundum (vt experta loquar) spiritualeſ viros audire, & doctos adeo doctores veritatis habere, quanto maius, quantoque iucundius ab ipso Deo quotidie discere, quotidie didicisse. Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Hanc sane beatitudinem perdere, dominique sui doctrinam amittere propheta metuebat cum in oratione dicebat. *Domine quis similis erit tibi, ne taceas neque compescaris Deus.* Parum vtique mihi est si linguis hominum lõquar & angelorum, nisi merear quandoque audire & intelligere quid loquatur in me dominus Deus meus. Quid enim iuuat scientiam habere humanæ, seu angelicæ vocis & eius vocem nescire qui scientiam habet, & cum vult habere facit omnis vocis? O vere beati Apostoli qui talem magistrum habuerunt, qui spiritum veritatis acceperunt, qui omnium scientiam habuit, qui omnium scientiam dare potuit. O vere beati quorum corda spiritus iste gratia sua repleuit, quorum animos ad omnem virtutem roborauit, quorum mentes ad omnem scientiam illuminauit. Recte in eius facti recordatione canimus quod iam toties replicauimus, & replicare non cessamus. *Spiritus domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Ecce iam diximus secundum quem modum potuerunt Christi discipuli domini spiritum accipere, quæ tamen eis secundum aliquid nunquam potuit deesse, quem constat vbique esse & omnia implere. Qui enim secundũ maiestatis suæ præ-

Psal 118. Discere à Deo quotidie quã iucundum. Psal. 93.

Psal. 82.

Sapient. 1.

A sentiam vbique est, secundum gratiæ suæ exhibitionem (vti iam diximus) adesse & abesse potest. In hoc itaque illis spiritus iste præsentiæ suę copiam exhibuit, quod eis gratiæ suæ abundantiam infudit. Veraciter igitur & absque dubio hodierna die spiritum sanctum acceperunt qui ipsius aduentum secundum Christi promissum cum fide & desiderio expectauerunt. Sed iterum quæro nunquid ante illum Spiritus sancti aduentum sine Spiritu sancto fuerunt? Nunquid ante illam pentecostes diem gratiam sancti Spiritus nõ habuerunt? Si nemo potest dicere dominus Iesus nisi in Spiritu sancto, nunquid Petrus tunc temporis erat sine illo quando tam secure quã vere ante Christum de Christo ausus est confiteri, quia tu es Christus filius Dei viui? Nunquid nam discipuli Christi sine spiritu sancto erãt quando spiritum immundum de obsessis corporibus eiiciebant, & cætera in hunc modũ multa signa faciebant? Certe ante illam diem factũ nouimus, nec inde dubitare debemus quod in Euangelio legimus, quia insufflauit eis Iesus dicens. *Accipite Spiritum sanctum quorum remiseritis peccata remittuntur eis.* Sed vt cætera taceam sine Spiritus sancti gratia nec in Christum saltem credere potuerunt. Quid ergo hodierna die acceperunt si & ante hanc diem Spiritus sancti gratia perfusi fuerunt? Sed constat sane quod eiusmodi stillicidia gratiæ dantur modo ad solam infusionem, modo vero vsque ad diffusionem, quandoque autem etiam vsque ad effusionem. Infusio est etiam si minus influit quam vas capere possit. Diffusio est quando eo vsque profunditur donec nulla eius pars vacua relinquatur. Infusio in effusionem iam transit quando quod infusum est supereffluit, iuxta huius similitudinis formam multi accipiunt Spiritus sancti gratiam, alii ad solam infusionem, alii vsque ad diffusionem, alii autem vsque ad effusionem.

B

C

D

Matth. 16.

Luc. 10.

Ioan. 20.

Gratia Spiritus sancti quibus modis detur.

Ad ſolam infuſionem accipit qui gratiam quidem percipit, minus tamen quam ſibi ſufficere poſsit. Vſque ad diffuſionem accipit qui tantum gratiæ percipit quantum ſibi ſufficere poſsit. Vſque ad effuſionem accipit cui tantum ſuppetit quod ſibi & certis ſufficere poſsit. Infuſio eſt ad ſuſtentationem, diffuſio ad ſatietatem, effuſio ad erogationem. Infuſio ad refectionem, diffuſio ad repletionem, effuſio ad diſpenſationem. Infuſio ad boni inchoationem, diffuſio, & effuſio ad boni conſummationem. Infuſio ad ædificationem ſui, effuſio ad ædificationem proximi. Ex hac ergo homo accipit vt proſit, ex illis vt proficiat. Poſſumus itaque & gratiam habere & eius tamen plenitudine carere. Aliud enim eſt habere gratiam præſentem, & aliud eſt habere gratiam ſufficientem. Certe & ante hanc diem diſcipuli domini ſine gratia non fuerunt, ſed in hac die gratiæ plenitudinem acceperunt. Denique vnus ex illis erat quem gratia plenum ſcriptura affirmat cum dicat: *Stephanus plenus gratia & fortitudine faciebat ſigna & prodigia multa in populo.* Acceperunt itaque ſpiritus ſancti infuſione Apoſtoli hoc tempore vſque ad diffuſionem, quia repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, nec ad ſolam diffuſionem, verumetiam vſque ad effuſionem, quia cœperunt loqui variis linguis magnalia Dei. Qui ergo Spiritu ſancto repleti ſunt, gratiæ plenitudinem acceperunt. Et qui prius habuerunt gratiam præſentem, iam habere cœperunt gratiam ſufficientem. Qualis fuerit prima gratia teſtatur caſus Petri, qualis fuerit ſecunda, loquitur cõſtantia Stephani. Certe nec Petrus caderet ſi gratiæ plenitudinem haberet, nec Stephanus in tanto virtutum faſtigio ſtaret ſi plenitudine careret. Quod autem eos plenitudinem gratiæ accepiſſe dicimus, ſic ſane intelligi volumus quod ſufficientem quidem gratiam acceperunt, non quod omnem gratiam poſt illam infuſionem poſſederunt. Omnem enim gratiam poſsidere vel capere potuiſſe, eſt vtique ſolius illius de cuius plenitudine omnes accepimus. Nihil itaque aliud dicimus vnumquemlibet gratiæ plenitudinem accipere, quam ſecundum præſentis vitæ ſtatum & vniuſcuiuſque capacitatem gratiam ſufficientem habere. Nam alia ſane erat illa plenitudo gratiæ quam homo habere poterat, ſeu potius habebat ante peccatum: & alia quam modo habet vel habere valet ſecundum præſentis miſeriæ ſtatum. Ante peccatum ſiquidem homo ſufficientem gratiam habuit, & ad omne malum cauendum, & omne debitum ſoluendum, alioquin non potuit vitare peccatum. Hanc autem gratiæ plenitudinem in hac vita ſicut nemo habet, ſic abſque dubio nec habere valet. Cui enim hominum vnquam datum eſt, vel omne debitum impleſſe, vel omne illicitum vitaſſe? Hoc de illo ſolo recte creditur de quo veraciter ſcribitur: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.* Quantum ergo ad præſentis vitæ ſtatum nihil aliud dicimus hominem aliquem Spiritu ſancto plenum eſſe, vel gratiæ plenitudinem habere, quam gratiam ſufficientem à domino accepiſſe ad omnia illa quæ ab ipſo vult diſtricte exigere, quamuis non ad omnia illa quæ ipſi diſponit miſericorditer ignoſcere. Multa tamen ſunt & magna, immo & cæteris omnibus magis ardua atque difficiliora: quæ Deus ab homine exigit poſtquam peccauit, quæ vtiq; nunquam exigeret ſi homo nunquam peccaſſet. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Recole quæſo quanta pro Chriſto paſsi ſunt qui ab ipſo audierunt: *Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Noſti ſatis per quam viam Chriſtus intrauit in vternam. Oportebat enim pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam ſuam.

A

B

C

D

Cuiusſit animam gratiã poſsidere.

Gratia ante peccatũ qua.

1. Petr. 2.

Matth. 16. & Luc. 9. Luc. 24.

Hebr. 11.

Simili-

Similiter & sancti ludibria & verbera experti, insuper vincula, & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, vt post Christum currerent, & Christi viam tenentes cum Christo ad vitam intrarẽt. Sed nunquid tolerantiam tribulationum, & laborum, iniuriarum, & contumeliarum, passionis & mortis Deus ab homine exigeret si homo non peccasset? Omnino non exigeret. Sed ecce eiusmodi omnia modo ab homine exigit, & ad eiusmodi omnia multis quidem gratiam suam misericorditer tribuit, & largiter impendit. Videtur itaque homo iuxta aliquid maiorem quidem gratiam in huius mortalitatis nostræ statu posse percipere, quamuis primæ illius perfectionis integritatem ad plenum non posit recuperare. Et miro vtique modo qui ad primam illam perfectæ puritatis viam nõ sufficit ad maiora se iam virtutum certamina accingit. Sicut igitur vasculum plenum dicimus quando tantum capit quantum capere potest: sic hominem gratia plenum asserimus, quando talem tantamque gratiam accipit, ad qualem quantamve habitudinis suæ capacitatem idoneus est. Accipit itaq; alius alio maiorem, & alius alio minorem: & secundum quod diuisiones gratiarum sunt, vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alteri fides in eodem spiritu: alij gratia sanitatum in vno spiritu. Et in hunc modum alia multa operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Ecce qualem fratres paraclitũ, ecce qualem consolatorem acceperunt qui à Domino audire meruerunt: *Rogabo patrem meum & alium paraclitum dabit vobis.* O quale erit habere ipsum consolatorem qui potens est operari omnia in omnibus, & diuidere singulis prout vult. Si ergo volumus talem cõsolatorem habere, studeamus tales esse in quos dignetur descendere & sua gratia replere. *Super quem* (inquit) *requiescit spiritus meus nisi super humilem, & quietum, & timentem sermones meos?* Ecce qualem esse oportet qui huius spiritus aduentum expectat. O quam libenter, quam gratulanter debemus nos ad omnem subiectionem deiicere, ad omnem humilitatem inclinare: vt mereamur hũc spiritum accipere, & talem cõsolatorem habere. Cogita quæso quam sit dulce, quamve delectabile eius consolatione foueri, eius dulcedine repleri, cuius suauitas omnem suauitatem vincit, cuius dulcedo omnem dulcedinem excedit. Audi quid de eo sentiat de quo ista dulcedo emanat. *Spiritus* (inquit) *meus super mel dulcis.* O cor fælix, quod hoc melle repleris: ô anima beata, quæ hac suauitate reficeris: mel inueneris, comede q̃ satis est, Gustate & videte obsecro qui eiusmodi estis: gustate inquam & videte quam sit suauis spiritus ille super mel dulcis. Miror si non exclamabitis in voce exultationis & confessionis. O domine quam suauis est spiritus tuus in nobis. Beati qui esuriunt & sitiunt suauitatem hanc intimam, quoniam ipsi saturabũtur cum gustauerint eam. Audacter affirmo quia sola vna huius mellis stilla potest, quod totus mundus facere non potest. Cor quod totius copia mundi non satiat, vna huius dulcedinis gutta plene inebriat. Certe magnus ille Alexander qui totum mũdum subiugare potuit, desiderio suo satisfacere non potuit. Nam subiugato sibi mundo, si mũdus adhuc alius esset quem sibi subijci posse conficeret, non minori auiditate in illum subijciendum sibi aspiraret. Et si illo item subiugato alij & alij adhuc supereſſent, cordis illius ingluuiem irritare potius quam satiare potuissent. Cogita ergo quanta sit latitudo illius orbis terrarum qui intus est, quem exterior iste orbis terrarum quantumcunque dilatatus vel quotiescunque multiplicatus satiare non potest. Nonne Philosophi videntur erra-

Deus non exigeret ab homine tribulationum tolerantiam si non peccasset.

Humilitas ad præparatio ad spiritum sanctum recipiendum.

Ecclı.24.

Suauitas spiritus sancti quanta.

Ioan.14.

Se qui hominem microcosmū ideſt minorem mundum dixere? Nunquid nā obſecro nō merito maior mundus dicendus eſt humanus ille animus qui mundo vtique maior eſt, quem totus mundus nulla ſua dilatatione, nulla ſui multiplicatione ſatiare poteſt. Si enim orbis iſte terrarum latitudini cordis vnius comparetur, quid aliud incapacitatis, vel auiditatis illius comparatione quam parua quædam bucella eſſe videtur qui in illud interioris hominis os iniecta pęnitus implere nō valet, imo pene nō comparet? Sed ſi ad illam internam & ſupernam dulcedinem inhias, ſi ad veram & æternam ſuauitatem ſuſpiras: audi quid tibi diuinitus præcipitur: & attende quid tibi ſimul promittitur. *Dilata os tuum, & implebo illud.* Certe ſi terrena oblectamenta eſuris: ſi carnales voluptates ſitis, melius eſt tibi os tuum contrahere quam dilatare, deſiderium tuum reſtringere quā extendere, cum nuſquam locorum inuenias vnde illud ſatiare, & illi ſatisfacere valeas. Quidnam eſt os illud interioris hominis niſi deſideriū cordis: Nā os illud exterioris hominis implere nec Deo magnum promittere, nec homini magnum accipere, quia vna bucella panis valet & ſolet illud implere. Sed illud os interioris hominis (deſiderium videlicet cordis) nunquā ſatiatur, nunquam impletur niſi interius ſpiritualibus delitijs: & beatus vir qui impleuit deſideriū ſuum ex ipſis. Certe quiſquis es qui ſpirituales delitias ad manus habes vel habere potes, habes vnde impleas os tuū, habes vnde impleas vētrē tuum, habes & vnde impleas tabernaculum tuū. Dilata ergo locum tētorii tui, longe fac funiculos tuos, extēde ne parcas. Sufficiunt ſatis & ſuperabundant delitiæ ſpiritus ad implendum os tuū, ventrem tuum, tabernaculum tuū, ad implēdum denique vniuerſum illum orbem terrarum, de cui⁹ latitudine multa iam diximus verumtamen digne exprimere nō potuimus. Cū igitur interna illa dulcedine in hunc modum ſpiritus domini repleuerit orbem terrarū, & repleuerit in bonis deſiderium tuum mirari incipies quomodo terra illa quę non ſatiatur aqua poſſit ſaturari dulcedine illa. An forte melle ſaturari poteſt q̄ aqua ſaturari non poteſt? An forte quę non poteſt aqua ſatiari, ſpirituali vino poteſt & inebriari. *Viſitaſti terrā & inebriaſti eam.* Tali vtique vino potati ſunt quos Iudæi mirati ſunt quomodo ebrij eſſent cum eſſet hora diei vix tertia. Audiſti vino inebriatos, audite & melle ſatiatos? *Cibauit illos ex adipe frumenti: & de petra melle ſaturauit eos.* Neſcit omnino, neſcit quæ ſit vera & plena refectio: quem non ſatiat ſupercæleſtis illa & plus quam dulcedo mellea: & poteſt domino pſallere qui eſt eiuſmodi, *quia anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.* Econtrario autem quotieſcunque dulcor ille ſpiritualis ſatiauit animam inanem, & animam eſurientē ſatiauit bonis, pſallere debet & dicere, *Quia ſpiritus domini repleuit orbem terrarum*, eo quod ipſe ſit qui impleuerit in bonis omne deſiderium ſuum. Vti autem ſuperius iā deſignauimus non omnes æquiformiter hanc intimæ dulcedinis accipiunt inſtillationem, alij namque ad ſolam infuſionem: alij autem vſque ad diffuſionem: alij vero accipiunt etiam vſque ad effuſionem. Si contentus es adhuc infuſione ſola, merito dicetur tibi, *Quia mel & lac ſub lingua tua.* Sed cum infuſionis eiuſmodi abundantiori copia repleueris non ſolummodo ſinum mētis verumetiam oris, & hanc ſpiritualis dulcedinis inſtillationem vſque ad diffuſionem acceperis, tibi dictum putabis, *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* Cum vero iſta ſpiritualis gratiæ inundatio cæperit altius excreſcere, & p os vbertim emanare, & dulcedinis infuſio in effuſionē tranſire, merito (vt arbitror) eiuſmodi effuſione iā facta dicetur tibi quicunque es eiuſmodi effuſione anima p fuſa *quia fauus diſtillans labia tua.* Hanc intimæ dulcedinis abundantiam profecto ex-

Pſal. 80.

Os interioris hominis quale, & quoque ſpiritualibus delitijs impletur.

A

B

C

D

Pſal. 64.

Pſal. 80.

Pſal. 142.

Sap. 1.

Cant. 4.

Pſal. 44.

Cant. 4.

Psal.30. cto expert⁹ erat qui dicebat: *Quam magna multitudo dulcedinis tua quam abscondisti timentibus te.* Hanc absq; dubio expertus erat qui omnem aliam consolationē renuebat quoties de hui⁹ subtractione dolebat, vnde & dicebat. *Renuit consolari anima mea.* Hæc n. sola animum in intimis finxit, & per aliena desideria currere, & euagari non finit. Mirari itaque habet cui hæc experiri licet, humanus ille animus vagus & ꝓfugus super terram, qui fugit velut vmbra & nunq̄ in eodem statu permanet, quomodo in vno suauitatis internæ desiderio totus inhæreat, & qūo tota illa tot desideriorum turba ad vnum se votum astringat, vel quomodo tanta tam innumerabilium cogitationum familia in vno eodemq; concupiscentiæ suæ respectu fixa permaneat. Sed vnde hoc quæso, nisi quod spiritus domini qui replet oīa, simul & etiam continet omnia? In eo enim quod replet, in eo ipso & continet. Nam vnde interiora nostra sua dulcedine afficit inde ad se oēs cordis motus conuertit, & in illius expertæ suauitatis desiderio figit. Nunquam enim discursus ille fluctuantium desideriorū, & tumultuātium cogitationum compescitur, nisi interna refectione satietur. Quā diu enim mens ad veram & plenam refectionem pertingere non valet, habet semper quo per desiderium festinet, vna itaque eademq; spiritualis dulcedo est quæ sola sufficit intima nostra satiare, & ad vnam pacem componere, ita vt idem spirit⁹ recte dicatur omnia replere, & omnia continere. Sed hanc vtique spiritualem satietatē melius vendicat, & facilius comparat paupertas Matt.5. spiritus quam copia census. Vere beati pauperes spiritu secundum sententiam domini Iesu. Edent enim pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum. Econtra diuites eguerunt, & esurierūt. Merito ergo pauperes laudabunt qui saturari meruerunt. O quam iucunda laudatio quæ hanc saturitatem sequitur. O quam intima exultatio quæ hāc

Quam sit mirabile inhærere humanum animum vni desiderio suauitatis internæ.

A suauitatē comitatur, *Memoriam* (inquit) *abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt.* Ad hanc vtique laudationem, ad eiusmodi exultationē illius intimæ suauitatis conuiuas, ꝓpheta inuitabat cum dicebat. *Bene dic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.* Et causa subditur cum dicitur. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Quanta quæso acclamatio, quanta obsecro vociferatio in altum ascendit, & ad aures domini Sabaoth pertingit: quādo tota illa interna familia diuinæ laudationi pariter acclamat, & in voce B exultationis & confessionis pari cōcordia reboat: quando tota interioris hominis substātia in tripudiū resoluitur: & mens hominis medullitus resoluta tota in iubilū vertitur? Hæc est illa vox Psal.117. salutis quæ auditur in tabernaculis iustorum. Vere vox est salutis, vox iubilationis. Beatus enim populus qui scit iubilationem. Quis itaq; vocis huius dignitatem digne explicare, quis digne saltem vel æstimare possit? Solus itaque ille domini spiritus eam nouit, & digne pensare sufficit, qui cordis duritiam in eiusmodi tripudium sua dulcedine resoluit. Quæ alia vox quæso rectius intelligitur in eo quod dicitur: C *Spiritus domini replenit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Quæ inquam est ista vox quam spiritus domini dicitur nosse, cuius scientiam præ cæteris dignatur habere? Videtis quomodo vox hic indifferenter ponitur, vt quæcunq; sit illa cæteris omnibus dignior atq; præstātior magnitudinis suæ excellētia, dignitatisque p̄rogatiua recte intelligatur. Sic vtique D cum propheta vel Apostolus fine determinatione ponitur, non alius quam ꝓphetarum eximius & Apostolorum egregius, Dauid & Paulus consequenter intelligitur. Quæ ergo est ista vox vocū, nisi illa quę sola valet & solet facere populum beatum? Beatus populus qui scit iubilationem. Beatus ille qui in seipso inuenit, qui in intimis suis

sentit

sentit vnde pro se, & quasi ex sententia psallere posit, *Spiritus domini replenit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Beatus vir ille cuius desiderium spirituali quadam dulcedine ita fuerit satiatum atque repletum, vt de cordis sui latitudine vel auiditate veraciter fateri audeat, quia spiritus domini repleuit orbem terrarum. Beata illa anima cuius omnia ex intimo pcordia in solius diuinæ dulcedinis desiderio ita fuerint infixa, & ab omni concupiscentiæ casu aliena, vt pro conscientiæ testimonio, pro intimis suis profiteri audeat: quia spiritus domini est hoc quod continet omnia. Beata illa anima quæ eiusmodi gratulationis & gratiarum actionis vociferationem in seipsa attendit: cuius scientiam soli illi digne ascribat qui in illa omnia replet, & omnia continet: ita vt cum fiducia dicat, & pro experientia psallat: *Spiritus domini repleuit orbem terrarum: & hoc quomodo continet omnia scientiam habet vocis.* Vere & absque dubio virtutem huius solemnitatis experiri mihi videtur cuius lingua pro conscientiæ testimonio in hanc professionem resoluitur, quãdo ex abundantia cordis os loquitur: ita vt veraciter pro seipso profiteatur, quia spiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.

A

C

DE COMPARATIONE CHRISTI

Ad florem: & Mariæ ad virgam.

VIrgo Dei genetrix virga est, flos filius eius: Quia recte dicitur virga beata virgo Maria: virga recta: virga erecta, & in cælum vsque porrecta, gracilis: virga flexibilis: virga florigera, virga fructifera. Recta per fidem: erecta per speciem: procera per longanimitatem: Per humilitatem gracilis: per compassionem flexibilis, per virginalem cõceptionem florigera: per partum salutis fructifera. Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius. O quam bene, quam recte flos dicitur, qui ex virga virginali producitur. Quid flore tenuius, quid flore tenerius? Quid ad tactum lenius, quid ad portandum leuius? Quid flore formosius, quid flore fragrantius, quid flore fructuosius si effectum attendimus? In flore namq; mellificatio, ex flore fructificatio. Ex flore itaque fauus & fructus. In fauo mel & cera: in fructu potus, & esca. Si parua sunt ista, addo quia & in flore est medicina. Quid namque flore tenuius cum astringitur? quid tenerius cum atteritur? quid lenius cum attrectatur, quid leuius cum portatur? quid speciosius cum aspicitur? quid fragrantius cum odoratur, quid vtilius si effectus attenditur? Septem itaque sunt quæ in flore miramur, tenuitatem, teneritudinem, lenitatem, leuitatẽm, pulchritudinem, odorem, vtilitatem. Ex his itaque colligе virginis illе filius qualis inuenitur ab illis quibus in florem vertitur. Nam qui incredulis & præuaricatoribus est lapis offensionis, & petra scandali, flos est spe & amore inhærentibus illi: flos vtique mirabilis, spe & vtilitate singularis, flos inquam est filius virginis. Flos tenuis, ad indignationem, tener ad miserationem, mansuetudine lenis: damnatione leuis, pulcer per conuersationem, fragrans, per repromissionem, vtilis per remunerationem. Est ergo tenuis in flagellis, tener in misericordijs: lenis in donis: leuis in præceptis, pulcher in exemplis, fragrans in promissis: fructuosus in præmiis. Hic flos factus est nobis medicina: ex illo mel & cera: in ipso potus & esca. Medicina in redemptione, potus & esca in iustificatione, mel & cera, in glorificatione. Ex hac medicina, sanitas sempiternæ incorruptibilitatis. Ex eius esca, refectio internæ satietatis. Ex eiusmodi potu, ebrietas æternæ securitatis, de illius cera, splendor summæ claritatis, in eius

B

D

Christus quomodo sit Flos.

in eius melle, dulcor indeficientis fœlicitatis.

QVOMODO CHRISTVS

Ponitur in signum populorum.

Esa. 11. *Radix Iesse qui stat in signum populorum.* Quis sit iste qui stat in signū populorum, quem gentes deprecabuntur, cuius iam quidem sepulchrum est gloriosum, nemo vestrū ignorat. Quis enim alius est cuius sepulchrum est gloriosum, nisi quem oportuit pati & resurgere à mortuis: & ita intrare in gloriam suam vt in hunc modum fieret sepulchrum eius gloriosum? *Luc. vlt.* Quia mortuus mortis auctorem spoliauit, quod mors eius mortem superauit: *Rom. 6.* quod resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, fecit sepulchrū eius gloriosum. Tanta enim gloria sepulti sepulchrum eius gloriosum reddidit, vel quis alius est quem gentes deprecātur, nisi ille de quo scriptum est, *Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei:* *Psal 71.* *Apoc 16.* *Matt 28.* *Philip. 2.* qui habet scriptum in vestimento, & in femore rex regum, & dominus dominantium? Et iuste quidem ei omnes gentes deseruiunt vel deprecantur, cui data est omnis potestas in cælo & in terra, in tantum vt merito ei flectatur omne genu cælestium, terrestrium, & inferorum. *Luc. 2.* Et quem alium dicimus stare in signum populorum, nisi qui positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur? De hoc signo iterum scribitur: *Esa. 11.* *Leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget, ex quattuor plagis terræ.* *Ioan. 3.* Modum leuationis audis cum legis, *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, sic oportet exaltari filiū hominis.* Audis modum: attende & fru-

A ctum. Leuatur serpens in altum qui daret aspicientibus remediū. Leuatur serpens æneus qui venenum non haberet, sed destrueret: qui venenum non inferret, sed auferret. Tali profecto ligno primi parētes nostri, tali profecto omnes eorum posteri signo opus habebant, vt esset ad quod per deuotionē aspicerent, & sententiam mortis euaderent quam ex veneno serpentinæ libidinis ab antiquo contraxerant, & quotidie cōtrahere non cessant. Vtinam Iudæi, vtinam Iudaizantes nostri attendant, &
B intelligant: retractent & recogitēt hoc signum quale, & sublime, quam insigne oporteat esse, si in hoc positum est vt possit, profugos Israel, & dispersos Iuda à quattuor plagis terræ colligere. Vere oportet esse sublime, vt possit omnium aspectibus patere, alioquin nec scire poterunt quo debeant currere. Vere oportet esse insigne, & omnino mirabile quo possit cuiusdam quasi miraculi nouitate omnium aspectus in seipsum conuertere, & omnium vndique concursus in sui admirationem attrahere.

Signum hoc quam sublime, & insigne sit.

C Nunquid forte leuabitur hoc signū in montem magnū, & altum, vt sic pateat aspectibus omnium? Sed vbi quæso poterit eius magnitudinis mōs inueniri q possit ab omnib. & ab omni parte terrarū videri? An forte mons domus domini in hoc ipsum eleuabitur supra verticem montium? Sed si sic est oportet vt mons iste quisquis est tangat, immo transcendat altitudinem nubium. Si omnino sic est, merito quærit prophe-
D ta, & dicit, *Quis ascendet in montem domini aut quis stabit in loco sancto eius.* *Psal. 23.* Sed si hoc de quo loquimur signum eleuetur vsque in cælum, nunquid vel sic poterit patere aspectibus omnium, nisi fuerit præcipua quadam mirandæ claritatis nouitate perspicuum? Audeo, & dico nisi hoc signum sit solis huius luce insignis, præclarius, atque præclarius, nulla ratione videbitur posse concursus omnium (vt dictum est) in sui admirationem prouocare. Nunquid ergo facier

dominus nouũ super terram: nunquid A
solem nouum qui possit illuminare o-
mnem hominem venientem in hunc
mundum: ita vt veraciter dicere possit
Ioan. 8. ille qui stat in signum populorum, *Ego*
sum lux mundi? Vide ne forte hæc lux sit
lux illa quam designare voluit qui di-
Esai. 9. xit: *Habitantibus in regione vmbræ mortis*
lux orta est eis. Bona lux, & vere desiderabilis si veraciter expellit, non dicam te-
nebras noctis, non dicam vmbram ca-
liginis, sed vmbram mortis. Certe lux
ista visibilis claritatis huius solis nihil
B tale facere solet, nil simile facere valet.
Vere necessariũ erat eis qui in tenebris
& in vmbra mortis sedebant tale signũ
accipere, vere fuit dignum patrem mi-
sericordiarum tale signum dare quod
etiam vmbram mortis de finibus no-
stris paulatim exterminaret: ita vt nul-
lũ tandem aliquãdo mortis vestigium
apud nos remaneret: intantum vt ille
Osea 13. qui stat in signum populorũ veraciter
dicere posset. *O mors ero mors tua.* Sed quę
quæso erit lux ista quæ tenebras mortis
Psal. 48. expellere possit, nisi illa quam prophe-
ta describit cum dicit. *Exortum est in te-*
C *nebris lumen rectis misericors, & miserator,*
& iustus. De ortu huius luminis alio lo-
co legis. *Veritas de terra orta est.* De terra
sane nostræ humanitatis de illius pro-
pagatione cui dictum est terra es & in
terram ibis: nascitur lumen rectis: ver-
bum & sapientia patris. Nascitur in-
quam veritas de terra Christus Dei vir-
tus, Christus Dei sapientia &c. sapien-
tia de carne humana. Deus Dei filius de
Virgine Maria vt fieret nobis Emanuel,
Esa. 7. D & esset nobiscum Deus. *Ecce* (inquit) *vir-*
go concipiet, & pariet filium, & vocabitur no-
men eius Emanuel, hoc est illud signum
quod dominus promisit & exhibuit.
O signum singulare: ô signum deside-
rabile, & ad quod digne debeant om-
nes pari voto concurrere, signum sane
mirabile, & quale decuit dominum
Ibidem. maiestatis dare. *Propter hoc* (inquit) *da-*
bit dominus ipse vobis signum: hoc vtique est
signum, hoc absque vlla contradictio-
ne quod veraciter possit veros Israelitas à quattuor plagis terræ colligere, & veros Dei filios qui dispersi erant in vnum congregare. Ad hoc sane signũ datur, & ad hoc sane signum hoc eleuatur prius in patibulum, postmodum in cœlum, prius in patibulum crucis, postea ad dexteram patris, & huius rei testis fi-
Act. 7. delis. *Ecce* (inquit) *video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei.* Ecce vbi vsque hodie Emanuel noster, radix Iesse erectus est in signum, & stat in signũ populorum. Sed quale (inquiunt) signum, vel cuius rei signũ? Audi Iudæe. hoc ne tibi videtur signum satis grande, satisque mirabile, quod virgo concipiet, virgo pariet, & talem filium qui sit nobiscum Deus, & quid hoc signo mirabilius? Sed cuius rei inquis? Certe magnæ illius promissionis quam pheta paulo superius mystice designabat, cum de ea quæ in medio terræ derelicta erat prophetando dicebat. *Semen*
Esa. 6. *Sanctum erit id quod steterit in ea.* Vere magnæ, vere mirandæ rei signum esse debuit & potuit semen quod virgo concepit: quod virgo peperit. Merito signum sanctitatis fuit semen quod virginis sanctitatem non abstulit, sed auxit. quod matris integritatem non minuit, sed sacrauit. *Semen* (inquit) *sanctum erit quod steterit in ea.* Huius sane futuræ sanctitatis modum exprimit nobis qui stat in signum populorum. *In*
Matt. 22. *resurrectione* (inquit) *non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei.* Si ergo futuri sunt angelicæ sanctitatis, cur non & angelicæ fælicitatis? Sed quomodo sicut angeli in cœlo, si similes in vno dissimiles in altero? Sed æquitatis ratio non sinit similes in sanctimonia, dissimiles fore in gloria. Si tales futuri sunt merito in ostensionem erunt. Et erunt in ostensionem sicut therebintus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos. Scimus quia eiusmodi arbores gratiam foliorum & viriditatis quam perdunt in hyeme, recuperare solent superueniente æstate. Datur ergo nobis spes

bis spes integræ reparationis in omnibus quæ perdidimus sub tempore huius hyemis. Quicquid tulit flatus aquilonis, totum recuperabimus sub æstate futuræ regenerationis. Quicquid infecit sibilus serpentis, totum reformabit semen mulieris. De quo dominus ad serpentem, *Inimicitias* (inquit) *ponam inter te & mulierem: inter semen tuum & semen illius.* Denique quicquid amisimus ex suggestione Diaboli, totum reintegrabit nobis gratia mediatoris nostri, intãtum vt sit omnibus mirabile quomodo de tanta miseria potuerit homo ad tantam gloriam assurgere. *Et erit* (inquit) *mostensionem, sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos.* Erit itaque homo angelis vtique in ostensionem, angelorum domino in ostentationẽ. Gloriabitur enim apud patrem suum coram angelis suis de meritis nostris, & fructu suæ laboris, Vis modum ostentionis audire? *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Grandis honor. Et erit in ostentionem sicut quercus quæ expandit ramos suos. Ecce vnde ostensio. De expansione ramorum. Expansio ramorum dilatatio meritorum. Dilatemur enim fratres in charitate, vt & digna sit quæ debeat esse in ostensione. Magna dilatatio charitatis quæ se vsque ad inimicos extendit: quæ latitudinis suæ sinu omnes includit. Magna dilatatio charitatis omnia arbitrari vt stercora, vt Christum lucrifacias. Magna dilatatio charitatis quemlibet nostrum abnegare se ipsum, tollere crucem suam, & Christum sequi. Hæc profecto: hæc vtique sunt quæ non immerito in ostẽsionem erunt. Multum ergo dilatemur in opere: vt multum dilatari debeamus in retributione. Sane secundum dilatationem meritorum, erit & dilatatio præmiorum. Quid homo non facere debeat vt illud recuperare valeat, quod iam in Paradiso perdiderat? Sed quid illud dicimus quod accedente æstatis tempore quercus solent ramos suos longius extẽdere, multiplicius dilatare, firmi⁹ roborare, ita vt sint & numero plures, & proceritate maiores, & robore fortiores: Nũquid & nos ex hac domini promissione debemus tale aliquid expectare? Absque dubio, Peramplius enim atq; perfectius erit multo quod recuperabimus in cælo, quam quod perdidimus in paradiso. In paradiso erat posse peccare & posse non peccare: in cælo erit omnino peccare non posse: In paradiso erat posse mori, & posse non mori: in cælo erit nunquam posse mori. In paradiso erat posse impugnari, & posse non expugnari: in cælo erit nec posse impugnari. Ecce qũo tandem aliquãdo homo ramos totius honoris & gratiæ supra primæ possibilitatis modum extendit. Quid vltra antiquæ conditionis iura dignitatis suæ magnitudine excrescit. Quis hoc vnquã crederet? Quis credere potuisset quod putredo & vermis de tanta ignominia ad tantam gloriam quandoque assurgeret, nisi signum acciperet & tale quidem quod ad tantæ dignationis mysterium digne sufficeret: Ad tantæ igitur promissionis certitudinem propheta signum supponit, & quod vere ad fidei nostræ securitatem sufficere possit.

Gen. 3.

Esa. 6.

Dilatatio charitatis quæ.

Maiora habenda in statu futuræ resurrectionis, quam in statu innocentiæ?

DE SACRIFICIO DAVID PROPHETÆ,

Et quid distet inter ipsum, & sacrificium Abrahæ Patriarchæ.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis. Videamus si placet quid sibi velint huiusmodi sacrificia: caro arietina: caro bouina: caro hircina. Puto namque hæc omnia in figura esse dicta. Alioquin si in his omnibus carnaliter sapitis, si solã litterã attenditis, attẽdite quid dicatur vobis, *Nũquid mãducabo carnes taurorũ, aut sanguinem* Psal. 49.

Psal. 65.

nem hircorum potabo? In carnalibus igitur Iudæorum sacrificijs nihil carnaliter sapiamus: sed quæ iuxta litterā carnem sapiunt spiritualiter discutiamus. Nunquam enim carnem arietinam, bouinam, vel hyrcinam propheta domino velut pro magno promitteret: nisi in his aliquid magnum, dominoq; admodum gratum adumbrari perspexisset. Aries est animal admodum mansuetum, quod coram tondente obmutescit, & non aperit os suum. In hoc ipso itaq; formam mansuetudinis gerit, quę inter pressuras & contumelias patientiam custodit. Vultis audire quanta sit virtus mansuetudinis, vel quæ sit retributio huius muneris? *Mansueti autem* (inquit) *hereditabunt terram: & delectabuntur in multitudine pacis.* Quantum quæso est æternam hęreditatem accipere, & cum pace possidere? Sed quali pace? *Delectabuntur* (inquit) *in multitudine pacis.* parum fuit ei dicere, delectabuntur in pace, sed delectabuntur (ait) in multitudine pacis, quia pacis illius non erit finis. Est autem aries dux gregis. Oportet ergo per virtutem mansuetudinis formam se exhibere totius congregationis, ita vt sit in exemplum omnibus alijs, qui vult esse auctor huius muneris. Probatam ergo mansuetudinem, & omnibus imitabilem habere, hoc est arietē offerre, probata autem virtus corripit insipientes. Ecce de ariete, videamus nunc de boue. Bos (vt nouimus) sponte inclinat collum suum ad portandum iugū. Hæc est forma obedientiæ quæ se solet semper, & debet subdere voluntati alienæ. Quemadmodum igitur in ariete probata mansuetudo, sic & in boue intelligitur voluntaria subiectio. O quale quantumque sacrificium suam voluntatē omnino postponere, & totū se ad alienum arbitrium exponere, nihil sibi de semetipso reseruare. O quam confidenter crucifixo astabit, qui se propter ipsum ad omnem obedientiam subdit. Cum quanta conscientię securitate verus obediens ad thronum gratiæ illius accedet, qui factus est patri obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Cum quantis tropæis de stadio huius vitæ exibit, qui semetipsum propter Christum penitus abijcit, & alienæ seruituti addicit. Iuxta Salomonis sentētiam, *Vir obediens loquitur victorias.* Profecto hoc loquitur quod operatur. Quanta victoria vincere peccatum: Quanta victoria vincere seipsum, vincere mundum, vincere diabolum? Sic omnia vincit qui propriam voluntatem euincit, qui ceruicem suam obedientiæ iugo libenter supponit. Bouem itaque offerre est voluntariam subiectionem libenter exhibere. Ecce de carne bouina. Videamus nunc quid sentiendum sit de carne hircina. Scimus satis quæ sit illa virtus quæ hominem facit sibijpsi vilescere, & quasi in suis naribus fœtere. Hircus sane habet odorem fœtidum, & quāsi hircum domino offerimus per voluntarium contemptum. Sicut in boue itaque voluntaria subiectio, sic in hirco apte figuratur voluntaria abiectio. Semetipsum ergo ad omnem vilitatem & abiectionem propter dominum exponere, & infirmitatem suam humiliter recognoscere, est domino hircinam carnem offerre. Eiusmodi caro quāto minus sapit palato humano, tanto magis sapit palato diuino. Excelsus enim dominus & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Ecce iam diximus quid sibi velint huiusmodi sacrificia, caro arietina, caro bouina, caro hircina. Arietina caro, probata mansuetudo. Bouina caro, voluntaria subiectio, hircina caro, voluntaria abiectio. Hęc sunt sacrificia medullata, sacrificia domino admodum grata. Medulla intra ossa latitat, & impinguat. Virtutum medulla, intentio bona. Virtutum medulla, deuotio intima. Ex bona namque intentione, ex intima animi deuotione virtutes irrigantur, & ad pseuerantiæ robur solidātur. Sacrificia itaq; medullata obsequia deuota. Sit ergo deuota mānsuetudo nostra, sit obedientia nostra,

Aries gerit formam mansuetudinis.

Psal. 36.

Ibidem.

Bos forma obedientiæ.

Obedientia sacrificium quām.

Trou. 21.

Carnem hircinam esse quid sit.

Medulla virtutum quæ.

nostra, sit humilitas nostra deuota, vt sit medullata quælibet oblatio nostra. Ecce habemus quales hostias domino offerre debeamus. Ecce habemus quales epulas ei apponamus cū volumus. Puto quia si ex designatis animalibus tria ei fercula apponimus, gratam ad modum ei cœnam exhibere poterim⁹. *Apoc. 4.* *Ecce ego* (inquit) *pulso ad ostium: si quis aperuerit mihi, intrabo ad ipsum, & cœnabo cum illo.* Introducamus eum interim ad cœnam nostram, vt quandoque introduci mereamur ad cœnam suam. Si qui autem sunt in vobis viri diuitiarum quibus parum sit tria tantummodo ei ad similitudinem Dauid fercula apponere, studeat iuxtæ exemplū Abrahę quartum, & quintum superaddere. Quinque partitum namque sacrificium domino Abraham obtulit, sicut ex ipsius domini institutione accepit, accepta namq; promissione Abraham de terra Chananæorum quā in suis hæredibus possessurus erat, nimio familiaritatis ausu quam apud dominum habebat, signum in hoc ipsum à domino humiliter quærebat. *Hebr. 5.* *Domine Deus* (inquit) *vnde scire possum quod possessurus sim eam?* Et Dominus ad Abraham: *Sume* (inquit) *mihi vaccam trienem: & capram trimam, & arietem annorum trium: turturem, & columbam.* Fecit Abraham quod ex diuina institutione accepit, & super hostias suas accepto cælitus igne, signum quod concupierat obtinuit. *Ignis è cælo venit super sacrificium Abrahæ.* Quia ignem cælitus accepit, signū profecto magnæ dilectionis fuit, & merito sperandi maiora magnam fiduciam præbuit, minora namque beneficia libenter impensa, dant ausum absque dubio præsumendi maiora. Sic arras accipimus, vt conuentionis certitudinem inconcussam teneamus. Diuinæ ergo promissionis quasi quædā arra Abrahæ fuit ignis ille cælitus missus, qui suas hostias absumpsit. Puto quia & nos si ignem cœlestem, si ignem diuinitus missum acceperim⁹, de diuinis promissionibus iam vlterius omnino dubitare non poterimus. *Exo. 12.* *Ignem* (inquit) *veni mittere in terram: & quid volo nisi vt ardeat?* Sed quoniam hunc ignem Iesus de summis attulit, nunquid in terris tunc temporis ignis defuit, aut forte bonus non fuit? Inuenit absque dubio ignem terrestrem: attulit autem ignem cœlestem. Illum venit extinguere: istum vehemēter accendere. Omnis amor ignis est: sed non omnis amor bonus est. Malus ignis amor secularis: amor carnis: amor turpitudinis. *Malus ignis qualis.* Bonus ignis amor spiritualis: amor veritatis: amor virtutis. *Bonus ignis qualis.* Bonum itaque est illum extinguere. Bonum nihilominus istum accendere, & diligenter nutrire. Bonus ignis, ignis charitatis, ignis bonus & vehementer nutriendus. Hic est ignis qui de cœlis venit: qui super discipulos in igneis linguis descendit. *Charitas Dei* (dicit Apostolus) *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* *Rom. 5.* Ecce ignis qui cælitus mittitur. Ecce ignis qui non nisi diuinitus datur. Absq; dubio qui hunc ignem acceperit, de æternæ hæreditatis promissione vlterius dubitare nō poterit. Profecto vbi charitatis abundantia est, diffidentiæ locus esse non potest. Perfecta enim charitas foras mittit timorem. Vultis autem apertius nosse quia qui hunc ignem accipiunt, de æternæ hæreditatis promissione hæsitare non possunt. *Charitas* (inquit) *omnia sustinet: omnia credit: omnia sperat.* *1. Cor. 13.* Quomodo namque de diuinis promissis diffidat, quæ omnia credit: quæ omnia sperat? Puto quia cœlestē hunc ignem propheta acceperat quando dicebat. *Credo videre bona domini in terra viuentiū.* *Isai. 26.* Et Abrahæ quidem Chananæorum terra repromittitur, & quasi arra quadam in igne desuper misso accepta in spei suæ certitudine solidatur. Quoniam igitur Abrahæ dictæ sunt promissiones, si volumus eiusmodi promissionum cohæredes existere, satagamus designatū ignem à domino precibus obtinere. Cogitemus quale sit terram lacte & melle manantem in hæreditatem accipere, & eā de manibus Chananæorum *Terra promissionis quæ sit. Spiritualis ad declaratio eius.*

ram violenter eripere. Res vtiq; grandis, & valde difficilis. Nouit hoc patriarcha, & bene nouit: & idcirco tantæ promissionis confidentiam signo confirmari quæsiuit. Sed quæ est ista terra putamus quæ lacte & melle manat, quæ tanta dulcedine tota redundat: Vbi quæso est hæc terra? Vbi quærenda: vel quo inuenienda? De regno cœlorū catholica fides certissime agnouit quod intra nos sit. Sed cœlum illud quod intra nos est, cur non habeat sui generis terram, quemadmodum & illud quod cernitur habet terram? Si intra nos est regnum cœlorum, cur non & intra nos sit terra viuentiū? Certe hæreditas illa quę spiritualibus promittitur, spiritualis esse comprobatur. Si vultis terra est: si vultis cœlum est. Terra propter stabilitatem: cœlū propter sublimitatem. Si spirituales sum⁹: si spiritualiter sapimus, terrā hanc lacte & melle manantem quæramus interius, non exterius. Quæramus itaque quæ ista terra sit quæ cultores suos mira dulcedine reficit: dulcedine potat: dulcedine pascit. Scimus autem quia cum cætera elementa semper in motu sint & nunquam quiescere possint, sola terra vno in loco subsistit, & summa se quiete cōponit. Scimus nihilominus quia timor solet semper mentem cōcutere: securitas autem stabilire, & ad quietem cōponere. Formam igitur terræ in eo ipso conscientię securitas gerit, quæ cor humanum semper ad quietem colligere cōsuecuit. Hæc terra multa prorsus dulcedine manat, quia cordis iucunditatem conscientiæ securitas parat. Promissionis terra, cōscientia secura. Terra melliflua, cōscientia iucunda. Merito talis terra Chananæis aufertur, merito talis terra Iudæis confertur. Pessimum hominum genus omnium qui tunc temporis fuerunt in terra, genus Chananæorum. Optimum hominum genus omniū qui tunc temporis fuerunt in terra, genus Hebræorum: Videtis quod hæc terra sit aut valde malorum, aut valde bonorum. Profecto securitatem conscientiæ non valent vel solent nisi aut valde mali, aut valde boni habere. Vultis apertius nosse quomodo eiusmodi terram soleant valde mali possidere? Sunt impii qui ita securi sunt: ac si opera habeant iustorū. Impius enim cum venerit in profundum malorum contemnit. Scimus nihilominus quia perfecta charitas foras mittit timorem, & è vestigio intromittit securitatem. Si enim cor nostrū non reprehenderit nos: fiduciā habeamus apud eum. Vides certe quod securitatem cōscientię facit aut magna peruersio, aut magna perfectio. Conscientia mala atq; secura in valde malis: conscientia bona atque secura in valde bonis, conscientia mala, sed non secura in non valde malis, conscientia bona & non secura in non valde bonis. Quamdiu ergo conscientia est secura & mala, adhuc sunt Chananęi in terra. Cum autem cœperit esse conscientia secura & bona, noueris iam Iudæos morari in terra. Securitatem enim conscientiæ non solet omnino facere, nisi aut multa enormitas vitiorum, aut magna perfectio virtutum. Hæc est hæreditas illa quam omnino oportet de manib. Chananæorum eripere, & ab omni labe vitiorum summo studio purgare. Hæc est hæreditas illa quæ fluit lacte & melle, quia securitas conscientiæ solet mentem humanam lætitia & exultatione replere. Lactis & mellis dulcedine refici nos voluit, qui dixit: *Lætamini in domino & exultate iusti.* Securitas falsa facit gaudium falsum, securitas vera gaudium verum. O quale quantumque gaudium habere bonæ conscientię testimonium. *Gloria nostra* (inquit) *hæc testimonium conscientiæ nostræ.* In lacte & melle intellige duplex gaudium, conscientiæ securæ & bonæ. Geminum sane gaudium integra conscientia parit, gaudium de beatitudine corporis, gaudium de beatitudine mentis. Ex hac gemina retributione gaudemus interim in spe, in futuro autem gaudebimus in re, lac de

Hæreditas spiritualibus promissa, est terra promissionis Abrahæ.

Breuiſ. 8. Prouerb. 18.

Quomodo in nobis oritur securitas conscientiæ.

Psal. 32.

2. Cor. 1.

carne

carne profluit, mel cum rore de cœlo descendit. Lactea dulcedo quidem de carne trahitur, quando ex corporis beatitudine gaudium & exultatio oritur. Melliflua dulcedo velut è cœlo defluit, quando de mentis incorruptibilitate inæstimabilis quædam gratulatio surgit. Lac est & illa dulcedo quã hauriemus in contemplandis creaturis. Mel autem & illa quæ mentem inebriat ex contemplatione creatoris. Nonne & hoc erit lac sugere, de inspecta Christi humanitate gaudere? Nonne & hoc erit summæ dulcedinis melle refici, de inspecta Christi diuinitate in immensum gloriari? In lacte quidem dulcedo sola, non tamen summa. In melle vero dulcedo & sola & summa. Quid enim melle dulcius? In contemplanda Christi humanitate iucunditas quidem magna, non tamen summa. In contemplanda autem eius diuinitate iucunditas & sola & summa. Pertinet ad beatitudinem hominis exterioris exterioribus oculis videre in Deo naturam humanã. Pertinet vero ad beatitudinem hominis interioris interioribus oculis videre in homine naturam diuinam. In lacte ergo intellige quicquid beatificæ dulcedinis corporeis sensibus corporea substantia subministrat. In melle accipe quicquid glorificæ iucunditatis in corporeis sensibus incorporea substantia distillat. Quid itaque aliud erit terram lacte, & melle manantem in hæreditatem accipere, quam geminæ beatitudinis æternam securitatem in æternũ possidere? Si igitur huiusmodi promissiones cum fideli Abraham hæreditare cupimus ad spei nostræ certitudinem, cœlestem illum quem superius designauimus ignem velut pro signo petamus. Nam (sicut superius docuimus) cor quod charitatis igne plene incanduerit, nulla ignorantiæ nebulâ: nullus diffidentiæ torpor inuoluere poterit. Sed qui ad similitudinẽ Abrahæ ignem cælitus missum optat accipere, studeat æquã & ipse similem sacrificiũ offerre. Iubetur itaque Abraham (vti iam dictum est) sumere vaccã triennem, & capram trimam, & arietem trium annorũ, turturem quoque, & columbã. Videamus modo quid sibi velit hoc sacrificium Abrahæ, vel in quo videatur à iam dicto illo Dauid sacrificio differre. Quid quæso est quod dominus à summo patriarcha non bouem, sed vaccam quærit? Nunquid nam in hoc genere hostiarum plus fœminam quam masculũ diligit. Forte sic est: Neque enim à tanto amico exigeret quod minus ipse diligeret. Si mystice dicta mystica interpretatione discutiantur, puto pálam fieri ratum inueniri quod dicitur: Scimus de boue quia iugum portare potest, lac autem dare nõ potest. Contingit vero vaccam vtrumque facere, & lac dare, & domini sui iugum portare. O quale sacrificium, & obedientiæ iugum humiliter portare, & inter quælibet obedientiæ ardua cordis dulcedinem seruare, & nil aliud quam lacteum dulcorem per verba distillare. Multi cum dura sibi præcipiuntur molestum quidem habent: nec tam dulciter quam fortiter sustinent. Scimus autem quia masculinus sexus quam fœmininus fortior est: sed lac tamen dare non potest. Bouem itaq; facit obedientia fortis: vaccam vero obedientia dulcis. Bouẽ offerre est obedire viriliter: vaccam offerre est obedire gratanter. Bouem offerim⁹ obediendo constanter: vaccam offerimus obediendo gratulanter. Caro bouina, obedientia robusta: caro vaccina, obedientia iucunda. Qui igitur potest carnem offerat vaccinam: qui hoc non potest, offerat bouinam. Qui neutrum potest ex istis, offerat saltem vitulum de armentis. Vitulus sane ad iugum portandum nutritur, interim tamen ad ipsum non applicatur. Quod autem interim non portat, non est ex vitio recalcitrationis, sed ex defectu possibilitatis. Si igitur obedientiã non profiteris, non quia non vis, sed quia non possis: vitulum voues & solues. Quid enim intelligimus

Quid sit sugere lac & comedere mel.

Quid sit cœlestem terram lacte & melle manantem.

Gen. 15.

In quo differat sacrificium Abrahæ à sacrificio Dauid.

Qualis obedientia erit perfectum sacrificium.

Propositū obediendi per vitulum designatur.

gimus per vitulum, nisi obediendi propositum, quemadmodum in boue & vacca obedientiæ exercitium? Si igitur vaccam vel bouem offerre non potes, offer vel vitulum, quem cum integre volueris ad manum habere potes. Certe si non potes habere obedientiæ officium vel vsum, potes habere obedientiæ propositum, potes habere obedientiæ desiderium: & cum volueris offerre potes eiusmodi vitulum. Qui matrimonio iuncti sunt, nō statim obedientiam profiteri possunt cum volunt. Matrimonio namque iuncti, sine alterutra B licentia non possunt ab inuicem separari, & ideo nec obedientiam profiteri. Vitulū ergo offerant qui eiusmodi sunt, qui obedientię iugum pro mentis arbitrio subire non possunt. Hinc est quod pro peccato ignorantiæ in lege vnctus sacerdos iubetur vitulum offerre. Sacerdos vnctus, prælatus charitate præditus. Sacerdos vnctus, prælatus erga proximum pius, & erga Deum deuotus. Eiusmodi sacerdos quanto subiectos suos verius diligit, tanto eorum errata C vehementius insectatur & odit. Sed sæpe dum eorū culpas minus discrete percutit, dum percussorum vires pensare nescit, vel negligit, charitatem in eis min⁹ caute feriens extinguit. Per ignorantiam itaque peccat, quando malum vnde amputare debuerat accumulat. Sacerdos igitur qui indiscrete agendo dum bonum intendit per errorem delinquit, vitulum pro peccato suo offerat, & obediendi potius quā imperandi desiderium de cætero habeat, qui creditum sibi regiminis officium ad plenum D prout oportet dispensare non posse, per experientiam iam probat. Quid enim est aliud cum vitulum offerre, quā malle iam, & desiderare subesse potius quā præesse, & obedientiam aliis potius exhibere, quam ab aliis exigere. Offert igitur vitulū de armentis, qui fieri iam optat quasi vnus ex subiectis. Notandum sane quod sacerdos per ignorantiam peccans iubetur pro peccato non

Sacerdos vnctus offerre vitulum, quid significet.

A bouem, sed vitulum offerre: ne pastoralem curam quam semel accepit, audeat temere & inconsulte abiicere. Debet ergo qui eiusmodi est, subiectionis locum non tam subire quam ambire, non tam arripere quam desiderare, & hoc erit nō tam bouem quam vitulum offerre. Amorem ergo prælationis ab affectu suo abscindat: prælationis tamen officium propter timorem Dei & vtilitatem proximi teneat, donec opportunum & rationabilem exitū inueniat, & interim pro peccato suo vitulum per subiectionis desiderium offerat. Illud autem quid esse dicimus quod Dauid non bouem, sed boues promittit, de manibus vero Abrahæ dominus non vaccas, sed vaccam exigere voluit? Si plus est boues quam bouem promittere & exoluere cur non & æque magis sit vaccas quam vaccam in Dei sacrificio exhibere? Sed nunquid in sacrificio Abrahæ debemus credere aliquid minus à perfecto esse potuisse? Cui ergo perfectio iure ascribitur, si summo patriarchæ denegatur? Quis autem dicat vel dominū tantum amicum ad optima non instituisse, vel tantum virum ad perfectionis instituta animū promptum non habere? Vt autem breuiter dicam quid in boue vel bobus sentiam, hoc est (vt mihi videtur) bouem offerre, manum suā ad debitam obedientiam plene exoluendam fortiter extendere. Hæc hostia geminatur, quando & ad debitam & ad indebitam obedientiam operationis nostræ manus viriliter extenditur. Pœne omnes cum ad religionem venimus, obedientiam cum determinatione promittimus, nam obedientiam secundum ordinem profitemur. Non est ergo in prælati potestate ad ea quæ supra professionis suæ ordinem sunt, subiectum suum violenter cogere. Debitum namq; est quod præcipitur secundum ordinem, indebitum quod est supra professionem. Boues itaque cū propheta offerimus, quoniam & debitam & indebitam obedientiam

Cur in sacrificio Abrahæ vnū tantum vitulum Deus requirat. & Dauid plures offerat.

Boues quomodo nam sint a nobis offerendi.

animo

animo nostro extorquemus, & cõstanter exhibemus. Vaccas autem veraciter tunc offerimus, quando vtramq; obedientiam non solum æquanimiter, sed etiam delectabiliter exoluimus. Quomodo ergo ab Abraham sola vacca requiritur, vel à tanto (vt dictum est) viro vna tantum exoluitur? Nam nec sola indebita obedientia ad debiti solutionem, nec sola debita sufficit ad perfectionem. Dicam certe, dicam quod super hac re animus mihi suggerit, iudicet quisque quomodo voluerit. Potes si volueris nullam obedientiam indebitam tibi facere, & tunc non video quomodo Deus à te possit plus quam vnam vaccam exigere. Si promittis coram Deo tuo, vel profiteris coram prælato tuo obedientiam ad omnia, tam tibi de reliquo nulla obedientia erit indebita, & pro debito obedientiæ sufficit tibi solam vaccam offerre. Melius (vt mihi videtur) vna sola vacca iuxta hunc modum offertur, quam cum hostia tua iuxta prædictum modũ geminatur. Nulla sane tibi obedientia videbitur grauis, vel importabilis, si illius exemplum perfecte æmularis qui factus est obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vaccam ergo in domini sacrificio iuxta Abrahæ exemplum offerimus, si plenam ad omnia obedientiam promittimus, & cum gaudio exoluimus. Prompti autem & parati simus quantum in nobis est non solum melioribus vel æqualibus, verũ & peioribus talem obedientiam exhibere, & constabit nos proculdubio iuxta dominicum præceptũ vel documentum vaccam triennem obtulisse. Hostiam talem, vaccam profecto triennem offerre nos voluit qui dixit: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.* Ecce de vacca, nunc videamus de capra. Sed facile est (ni fallor) ex superioribus colligere, cur malurit dominus ab Abraham capram potius quam hircum exigere. In hirco vel capra intelligitur voluntarius contemptus. Capra autem lac præbere solet nõ hircus. Capram ergo offerre est contemptum suum cum magna cordis dulcedine sustinere. Est autem (vt dictũ est superius) fortior sexus masculinus quam fœminus. Hircus ergo non capra offertur, cum sui contemptus à quolibet nõ tam gaudenter suscipitur quam fortiter sustinetur. Qui ergo capram non potest, offerat vel hircum, qui horum potest neutrum, offerat vel hœdum. Hœdus tenera res est, & qui sine lacte matris vix vel nullo modo viuere potest. Hœdum itaque offert qui contemptum suum ægre quidem & cum magna molestia sustinet, alienæ tamen consolationis lacte recreatus patientiam sibi extorquet. Dum itaque contemptum suum alius sustinet patienter, alius fortiter, alius gratanter, vnus hœdum, alter caprum, alius capram offerre videtur. Si igitur contemptus patientiam amplecteris, offers hœdum de capris. Offers caprum contemnendo contemptum tuum. Offers capram exhilarescendo ad illatam iniuriam. Capra (ni fallor) erat oblatio eorum de quibus habetis in actibus Apostolorum. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Si autem pauperculus es, & ad oblationem caprę vel hirci non sufficis, offer saltem hœdum de capris. Hœdinis certe carnibus Iacob patrem suũ satiauit, & fratri debitam benedictionem accepit. Audis benedictionem attende & qualem. *Det tibi Deus* (inquit) *de rore cæli, & de pinguedine terræ, abundantiam frumenti, & vini, & olei, & seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi sit ille maledictus, & qui benedixerit tibi benedictionibus repleatur.* Qui igitur cupit talem benedictionem hæreditare, audiat consilium Rebeccæ. *Affer* (inquit) *mihi duos hœdos optimos, vt ex eis faciam escas patri tuo, quibus libenter vescitur.* Videsne quòd duos cum hœdos parare oporteat, qui ad tantam benedi-

Quando vaccam offerimus.

Philip. 2.

1. Petr. 2.

Cur caprum potius quã hircum dominus ab Abraham exegit.

Act. 5.

Gen. 27.

ctionem anhelat. Certe cum male agis, A iuſte contemneris. Et quid aliud quam hœdinas carnes offers ſi patientiã amplecteris? Qui autem etiã inter bona opera cõtemnitur, & tamen patientiam amplectitur, hoſtiam ſuã geminare videtur. Geminos itaq; hœdos offerre, eſt tam iuſtũ quam iniuſtũ contemptum patienter ſuſtinere. Geminũ autem hircum tunc quiuis offerre videtur, quando ad iuſtũ & ad iniuſtũ contemptũ fortiter ſuſtinendũ promptus inuenitur. Capras autem offerre, eſt ad vtrumque B contemptũ mente hilareſcere, & inter quaslibet iniurias, quamlibet iniuſtas, cordis dulcedinem corde retinere. Sed qui cum beato Iob veraciter dicere poteſt. *Neq; enim reprehendit me cor meum in omni vita mea*, neſcio quomodo in hoc genere ſacrificii poſsit geminari illius hoſtia. Quomodo enim quæſo iuſtũ contemptũ incurrere valet, quem ſua conſciẽtia in nullo remordet? Merito ergo dominus ab Abraham vnam tantũ capram quæſiuit, cuius vita irreprehenſi- C bilis fuit, & qui ab aliis non niſi indigne contemni potuit. Merito Dauid ſuã in hac parte hoſtiam duplicauit, qui inter multa bona quæ egit, grauiſsima etiam quædã mala commiſit. Habuit itaq; in vita ſua & vnde iuſte, & vnde nõ niſi iniuſte reprehendi vel cõtemni potuiſſet, vnde & neceſſe fuit vt ſuam hoſtiam in domini ſacrificio geminaret. Fœlix qui ſic viuit, vt non ſit vnde ab aliis iure reprehendi poſsit. Sufficit ei qui eiuſmodi eſt caprũ vnum offerre, & iniuſtũ contemptũ æquanimiter ſuſtinere. Capra autem tunc eſt perfecti viri oblatio, cũ iniuſte ſpretus ſuſcipit cum gaudio. Cõ- D temnimur ſane modo à ſuperioribus, modo à coæqualibus, modo ab inferioribus. Debemus autẽ quorumlibet deriſus & opprobria iniuſta libenter, immo & gratulanter ſuſcipere, & hoc erit (vt arbitror) caprã trimam offerre. Ecce de vacca, ecce de capra. Supereſt adhuc conſiderare de oblatione arietina. Bidens animal manſuetũ eſt, & idcirco (vt iã docuimus) poteſt huiuſmodi animal manſuetudinem figurare. Pecudẽ ergo offers cũ manſuetudinem exhibes. In te autem eſt vtrum velis agnum vel ouem ſiue arietẽ offerre, & in domini ſacrificiũ ponere. Agnus (vt nouimus) laction tam fundit quã fugit. Econtrario autẽ ouis nõ tam fugit, quã fundit. Aries vero neutrũ horum ſolet facere, quin potius cornibus ferire. Agnũ itaque facit, qui ex alienæ cõſolationis dulcedine ad manſuetudinis gratiam proficit. Quem autem in domini ſacrificio exhibet, qui blandæ conſolationis, & piæ ſolicitudinis ſtudio alios ad manſuetudinis gratiam promouet. Arietem vero tunc veraciter offerimus, ſi in ſpiritu lenitatis delinquentes corripimus, & pro domino zelantes contra præuaricatores piæ ſeueritatis cornibus fæuimus. In agno itaq; intelligimus manſuetudinem trepidantem, in oue manſuetudinem blãdientem, in ariete manſuetudinem zelantem. In agno manſuetudinem timoratam, in oue manſuetudinem piam, in ariete manſuetudinem ſeuerã. Agnum offers humiliter acquieſcendo, ouẽ devote blandiendo, arietem pie increpando. Itaq; in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbũ quod poteſt ſaluare animas veſtras, & agnũ obtuliſtis. Confortate manus fatigatas, & genua diſſolutã roborate, & ouem ſacrificatis. Iuxta Apoſtolum autem argue, obſecra, increpa, virtute manſuetudinis vbiq; ſeruata, & erit aries (vt arbitror) oblatio tua. Puto iam nõ miraris cur dominus in hoc genere hoſtiæ maſculinum ſexũ ab Abraham exegerit, qui in aliis hoſtiarum generibus fœminiuum præelegit. Non eſt mirum vel inſolitum animũ manſuetudine fundatũ cordis dulcedinẽ corde ſeruare, & iuxta ouis ſimilitudinem cõceptam dulcedinem quaſi lac quoddam effundere, & per verba diſtillare. Sed hoc vere magnum, hoc vere mirandũ, cum cor manſuetum & pium ſibi extorquet pro domino zelare, & increpationis cornibus delinquentes ferire.

Hœdina carnes quando ſint à nobis oblate.

Gen. 27.

Capra quando ſit perfecti viri oblatio.

Quo offerat ouem. Quo arietem.

Agnus, ouis, & aries, quando noſtra ſint ſacrificia. Iacob. 5. Eſai 38. 2. Tim. 4.

Quan-

Quantum ad me attinet plus miror, vel malo vnum arietem iuxta Danielis somniũ ventilantem contra occidentem, & cõtra aquilonem, & meridiem, quam plures oues lacte abundantes. O quale quantumque sacrificium erit pro veritatis testimonio, nec sibiipsi quidẽ parcere, sed pro rectitudinis zelo persequẽtium furorem contra se sponte prouocare. O quale sacrificium suas iniurias cum mansuetudine pati, libenter obliuisci, domini iniuriis vehementer indignari, & increpationis cornibus sæuiẽdo fortiter vlcisci. Hoc est (vt arbitror) arietem offerre, & in domini sacrificio ponere. Sed merito & hoc in loco iuxta superiorem in modum quæritur, cur ab Abraham vnus tantum aries exigitur, cũ Dauid propheta maius aliquid proponere vel promittere videatur, in eo quod dicitur: *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum.* Non dicit cum incenso arietis, sed cum incenso arietum. Sed licut in capre immolatione docuimus, quia quandoque iuste, quandoque iniuste contemnimur, sic sane modo iuste modo iniuste affligimur, & vicissim iustam vel iniustã persecutionem patimur. Qui igitur iustam persecutionem quoties incurrit cũ mansuetudine tolerat, quasi vnũ qui eiusmodi est arietem in domini sacrificiũ immolat. Qui autem inter zelandum pro domino modo iuste modo iniuste affligitur, & vtramlibet persecutionem sine mansuetudinis suæ detrimẽto patitur, iste profecto hostiam suã geminare videtur. Qui vero sine querela sunt, & irreprehensibiliter viuunt, hi sane nõ habent vnde hostiam suam geminare vel debeant vel valeant. Puto quia illis sufficiebat ad perfectionem vnius tantum arietis oblatio, de quibus testimonium habemus ex Euangelio: *Erant autem ambo* (inquit Euangelista) *iustificantes Deum incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela.* Animaduertis (vt arbitror) quod maius sit vnum arietem iuxta hunc modũ offerre, quam iuxta prædictum modum hostiã suam geminare. Ille vero trium annorum arietem domino immolat, qui nõ solum in potentiores vel æque potentes, sed etiam potentiores liberæ increpationis cornibus impugnat, quoties zelus rectitudinis hoc exigit, vel regula veritatis dictat. Ecce iam dixim⁹ quid de vacca, quid de capra, quid denium de ariete sentire debeamus. Ex his itaque (vt arbitror) animaduertitis qualia fercula in domini mensam parare debeatis. Sed si domino mensam locupletem volumus exhibere, debemus ad similitudinem Abrahæ ex turture & columba adhuc quartum vel quintum ferculũ superaddere. Studiis igitur perfectæ operationis adiungamus etiam studia cõtemplationis. Illa sane ad quadrupedia, ista pertinent ad volatilia. Quadrupedia in terra degunt, volatilia pennis se in altã sustollunt. Per actionem quasi in terra conuersamur, per cogitatum & desideriũ in sublimibus suspendimur. Quasi igitur pennata animalia domino offerimus, quoties ex deuotionis officio ad futurorũ considerationem penna contemplationis volamus. Per turturem & columbam intellige contemplationem geminã. In turture contemplationem æternorum malorũ, in columba contemplationem æternorum bonorũ. Hæ autem aues non tã canere quam gemere solent, & gemitum pro cantu habent. Sicut in penna gratiam cõtemplationis, sic in earum cantu vel gemitu intellige virtutem cõpunctionis. Debemus itaque hinc inde æterna mala vel bona meditari, cõtemplari, & in eorum consideratione compungi, & hoc erit turturem & columbã offerre, & pro parte hostiam nostrã duplicare. Turtur solitudinem diligit, & soliuagus incedit, & in hoc formam timoris gerit, qui semper diuerticulum quærit. Columba gregatim volat, & ex eo formam dilectionis ostentat, quæ corda semper conciliat, & in vnam pacis cõcordiam ligat. In turture igitur compunctio timoris,

Daniel. 8.

Psal. 65.

Luc. 1.

Quid in oblatione turturis & columbæ intelligendã.

moris, in columba attenditur compunctio amoris. Si æterna mala meditaris, & in eorum consideratione non compungeris, turturis pennas habes, sed turturis cantum non habes. Si in æternorum bonorum contemplatione defigeris, & in eorum desiderio inardescis & lachrymas fundis, profecto columbinum & volatum & cantum te habere ostendis.

DE DIFFERENTIA SACRIFICII ABRAHÆ à sacrificio Beatæ Mariæ virginis.

AVdiuimus de magno patriarcha Abraham quod obtulerit in sacrificium domini turturem & columbam, beatæ vero virginis Mariæ sacrificium fuit par turturum, & duo pulli columbarum. Multũ omnino videtur differre sacrificium patriarchæ Abrahæ à sacrificio beatæ virginis Mariæ. Quid horum maius, quid horũ melius? Sed quis audeat aliquem sanctorum nisi solum sanctum sanctorũ beatæ Virgini Mariæ anteferre, vel æquiparare? Indubitanter itaq; quod optimum est tantæ dominæ attribuimus, sed iterum valde durum vt perfectioni tanti patriarchę aliquid detrahamus. Omnino tamen non videtur esse sine causa talis vel tanta hostiarum differentia. Sed si iuuat ista plenius intelligere, opus est altiori consideratione. Videtur autem ad turturis volatum & cantum pertinere in æternorum malorum consideratione, gemitum & planctũ effundere. In æternorum vero bonorum contemplatione gemere & suspirare, hoc est columbinum cantum habere. Recolat itaque homo quid boni peccando amiserit, vel quid mali eodem modo incurrerit, vt melius pleniusque intelligat ad quem statum laborando, gemendo, suspirando anhelare oporteat. Geminam namq; captiuitatem peccando incurrit, & geminam dignitatem amisit. Sponte siquidẽ subditus culpæ, inuitus quidem addictus est pœnæ, & de cætero perdidit stabilitatem gratię, & perpetuitatẽ gloriæ. Tali itaq; gratia & gloria nudatus homo volens nolens subseruit peccato & subiicitur flagello, & breui viuens tẽpore repletur multis miseriis qui quasi flos egreditur & cõteritur, & fugit velut vmbra, & nunquã in eodẽ statu permanet. Geminã itaq; captiuitatem, vtpote exactionem culpæ & pœnæ nascendo contrahimus, & quamdiu hic viuimus, fixam gratiæ stabilitatem gloriæq; perpetuitatem recuperare non possumus. Debemus ergo omni diligentia, & quãta possumus instantia ad hoc vtique laborare, modumq; in omnib⁹ obtinere, vt mala quę contraximus nascendo, deponamus moriendo, & bona illa quę in procursu huius vitæ recuperare nõ possumus, statim ad ingressum subsequentis vitæ obtineamus. Perfecti namq; viri in ipso statim exitu animę, in ipso primordio incipientis vitæ emancipantur à culpa, & liberantur à pœna, cõfirmantur in gratia, & sublimantur in gloria. Hanc autem geminã libertatem à culpa & pœna, hanc vero geminã dignitatem in gratia & gloria, quas soli perfecti accipiunt in egressu animæ, quid aliud dixerim quam quasdã primitias plenitudinis futurę? Accipiũt ergo perfecti primitias istas in sola anima, accepturi postmodũ plenitudinem in vtraq; natura. Pro primitiis vero geminæ libertatis gemere & suspirare, & de ipsis per mortẽ obtinendam firmã spem tenere, hoc erit (vt arbitror) par turturũ offerre. Pro primitiis autem geminæ dignitatis gemitus & suspiria effundere, & eorum obtentũ in exitu animæ de domini pietate pręsumere, hoc erit (ni fallor) duas columbas in domini sacrificio impendere. Geminã libertatem, & geminã (vt diximus) dignitatem in morte accipiunt soli perfecti, vnam vero libertatem, & vnam tantum dignitatem accipiunt omnes electi. Nã statim post egressũ animæ sub eodẽ temporis momento

Par turturũ offerre quid sit. Duas columbas offerre quid sit.

mento

mento, & emancipantur à peccato, & confirmantur in bono. Si quidem electorum sed minus perfectorum animæ sicut & certæ mox in corporis sui depositione sortis suæ sententiam accipiũt, & ex eo quod æternam damnationem euaserunt, ex eo quod futuram glorificationem suam prænoscũt, ex eo quod à gratia saluatoris Christi post tot delicta se nunquam destitutos esse cognoscunt, ad tantum conditoris sui amorẽ conualescunt, vt nemo eorum de cætero aliquid omnino facere vellet vnde Deum offenderet, etiam si id impune liceret. Econtra autem omnes reprobi postquam damnationis suæ sentẽtiam accipiunt, ad quantulamcunq; diuini amoris scintillulam nunquam assurgũt, & ex quo de æternis bonis penitus desperant, ad ea quę in hac vita nouerant, & peruerse amauerant, desiderant redire, & in eis semper viuere vellent, si impune hoc possent. Cõstat itaque eos peccato in perpetuum subseruire, non tam actionę quam volũtate. Malorum itaque animæ in exitu suo confirmantur in malo, bonorum vero confirmãtur in bono. Et quamuis electæ quædã, sed minus perfectę teneantur adhuc satisfactionis debito, & multo forte tempore purgentur à vicio, absit tamen vt de cætero aliquo modo subseruiãt peccato. Emancipantur itaque à culpa, nõ tamen liberantur à pœna, confirmantur in gratia, nec tamen sublimantur in gloria, sed quod post mortem saluatoris agitur erga minus perfectos, hoc ante solutum redemptionis nostræ precium agebatur etiã erga valde perfectos. Emancipabantur namque à seruitute peccandi, nec tamen liberabantur ab omni debito patiendi. Nam (vt de cæteris taceam) patiebantur certe exilii & ergastulum. Sed quale ergastulum? Certe infernum. Taceo quod non rapiebãtur ad gaudia cœli, sed nec reuertebantur ad amena paradisi. Quamuis igitur confirmarentur in bono, non tamen consummabantur in gaudio. Audẽter dico, quod nec ipse Abraham geminam illam libertatem quæ est à culpa & pœna in corporis depositione accepit, nam illam quæ est à captiuitate longinquę peregrinationis nec petere, sed nec sperare præsumpsit, merito ergo non turtures, sed turturem obtulit, & pro hac parte hostiam suam duplicare non debuit. Quod dico de obtentu geminæ libertatis, idem dico de obtentu geminæ dignitatis. Stabilitatem nãque prioris gratiæ quam sperauit & q̃siuit in morte accepit, sed ante saluatoris aduentum ad æternitatis gloriam transire non potuit. Merito ergo eius oblatio in eiusmodi auium genere, nõ nisi vna columba fuit. Beata vero virgo Maria quoniam de vtrãque tam libertate quam dignitate in carnis depositione obtinenda secura fuit, recte hostiam suam ex vtraque parte duplicare potuit. Iam credo tenetis quam merito debuit eiusmodi differentia interesse inter sacrificium Abrahæ & sacrificiũ beatæ Virginis Mariæ. Sed adhuc illud in his videtur inquisitione dignum, cũ magis elegerit offerre par turturum quam par columbarum, econuerso autem duos pullos columbarum potius quam duos pullos turturum. Vnũ autem scio, quia bona cœlestia, bona æterna, quanto certius, quãto fidentius speramus, tanto libentius, tanto propensius pro eis laboramus. Quanto autem pro eis amplius desudamus, tanto maiora vel potiora speramus. Quanto autem meliora speramus, tanto ardentius amamus. Quanto vero ardentius amamus, tanto vehementius, tanto anxius desideramus. Sic vtique sic ex securitate spei nascitur anxietas desiderii. Habes itaque auem in spei securitate, habes eius pullum in desiderij anxietate. Spes siquidem quæ cœlestibus & æternis inhiat, animam more ad alta quidem & longinqua volat. Pullus de volucre nascitur, & desiderij anxietas eo ordine quo diximus de spei certitudine generatur. Pullorum est assidue clama-

Cur B Maria obtulit par turturum, & non pullos columbarum, fusè declaratur.

Esa 38. re, & raro à clamore cessare. Nouit hoc ille qui dixit: *Sicut pullus hirundinis sic clamabo.* Pullus itaque satis anxie clamare solet, & anxium desiderium in aure conditoris vocem magni clamoris habet. Hinc est quod Moysi tacenti, sed anxio desiderio æstuanti dicitur à domino. *Quid clamas ad me?* Hinc est illud psalmistæ. *Desiderium pauperum exaudiuit dominus.* Solet autem huiusmodi desiderium in quibusdam adeo crescere, vt tædeat eos viuere, ita vt veraciter vox illorum videatur esse. *Tædet animam meam vitæ meæ.* Illud namque bonum quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quis quæso poterit cum spei certitudine expectare, & ingenti desiderio non æstuare, & pene non nisi impatienter viuere: Pertinet aũt ad auem (vt dictum est) confidentia spei, ad eius vero pullũ impatientia desiderij. Audi vocẽ volucris in loco solitudinis suauiter modulãtis. *Scimus* (inquit) *quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis.* Ecce quanta confidentia spei. Attende & in alio vehementiam desiderij, simul & intellige clamorem vociferantis pulli. *Quãdo veniam* (inquit) *& apparebo ante faciem Dei.* Sed quando aliquis huius vitæ fastidio, futuræque vitę desiderio æstuat, interest vtique qua intentione id agat. Nam alium ad hoc ipsum timor impellit, alium vero amoris vehementia trahit. Illum exagitat timor ancipitis periculi, & incumbentis mali, istum amor & æstus perfruendi desiderii. Audi vocem de medio periculorum anxiantis. *Quis liberabit de corpore mortis huius?* Accipe & illam amoris nimietate æstuantis. *Cupio dissolui & esse cum Christo.* Vtrobique audis desiderium mortis, & tædium vitæ præsentis. Illa vox pertinet ad pullos turturum, ista ad pullos columbarũ. Qui enim iã geminæ (quas superius distinximus) captiuitatis odio, geminæq; libertatis desiderio

2. Cor. 5.

Psal. 41.

Rom. 7. Philip. 1.

Vocem pullorũ turturis quis habeat.

A mori desiderat, & multis gemitibus atque suspirijs in idipsum anhelat, quid aliud in Dei auribus quam mors pullorum de nido turturum clamitat? Qui aũt cum moriẽdi desiderio orat & plorat pro abundantia gratiæ & gloriæ q̃ in futuro expectat quid aliud q̃ pullorũ more voce colũbina clamat? Geminã namq; libertatem in carnis depositione firmiter sperare, & in hac expectatione patienter viuere, hoc est (vt iam diximus) par turturum offerre. Harum vero libertatum desiderio ardentius æstuare, & pro earum obtentu citius mori velle, & hoc ipsum quod viuit impatienter ferre, hoc esse videtur de pullis turturum hostiã immolare. Similiter qui sublimationem geminæ dignitatis in spe securitatis patiẽter expectat, par columbarũ in domini sacrificio immolat. Qui vero morarum impatiẽs in idipsum anhelat & æstuat, de pullis colũbarum domino sacrificium parat. Quis enim plenitudinẽ illam gratię & glorię quantũlibet perfectus in hac vita obtinere, quam statim post animæ exitũ obtinere non dubitat, sic vt possit iugiter diuinæ contẽplationi inhęrere, & ab illa nulla abduci cogitatione, vt possit in illo solo delectari, & in illo omni hora vel momento gloriari? Non est hoc huius vitæ vt oportet quantumlibet perfectum tantæ iucunditatis dulcedinem (vt cætera taceam) saltem dormiendo interpolare. Quis illud primum & maximum mandatum in hac vita ad plenum possit implere, Deum videlicet toto corde, tota anima, tota virtute diligere? Qui igitur pro obtinendo tantæ plenitudinis desiderio vitam istam fastidit, & pro implendi desiderij acceleratione suspirat, ingemiscit, & lachrymas fundit, pullos colũbinos domini sacrificio impẽdit. Multi in magnis tribulationibus & tentationibus sunt, & fortiter agũt, securi de gemina libertate, si detur perseuerare. Sed sæpe nõ nouelli eorũ qui eiusmodi sunt, propter metum cadendi, & laborẽ patiẽdi, desiderant

Et quis habeat vocem pullorum columbæ?

rant cito mori, vt ab omni periculi su- A pullos eorum, econtrario vero minus
spitione de cætero posint esse securi. videtur offerre par columbarum, quã
Sed attende ne forte videatur esse signũ pullos earum. Iam non miraris (vt ar-
nonnullius impatientiæ laborum cer- bitror) si sanctarum sanctissima perpe-
tamina subterfugere velle, signũ simili- tua Virgo Maria in vtroque genere ho-
ter nonnullius diffidentiæ sub cadendi stiæ obtulit, quod iuxta mysterii digni-
metu vltra modum trepidare. Certum tatem vtrobique optimum esse cognou-
namque esse debet perfectis omnibus, it. Absit vt dicamus vel credam⁹ bea-
quia fidelis est Deus, qui non patietur tam Virginem Mariam propter metum
nos tẽtari supra id quod possumus fer- patiendi, vel timorem cadendi mortis
re, sed faciet cum tentatione etiam pro- desiderio vrgeri. De nullo n. sanctorum
uentum, vt possimus sustinere. Hinc est rectius creditur quam de ipsa quod pa-
quod quidam inter summa pericula rata fuerit semper quantum in ipsa fu-
tam cõstanter agunt, tam securi de do- it, ad omnia tormentorum genera pro
mini protectione consistunt, vt indubi- B Christi nomine sustinenda. Metu vero
tanter audeant & dicant, quia neque cadendi quomodo vrgeri potuit, quæ
mors, neque vita, neque angeli, neque in carne qua Christi carnem genuit,
principatus, neq; virtutes, neq; instan- nutriuit, nil contradictionis portauit?
tia, neque futura, neque fortitudo, ne- Ad momentaneum contactum dextræ
que altitudo, neque profundum, neque salutaris leprosus mundatur, ad tactũ
creatura alia poterit nos separare à cha- fimbriæ mundata est & illa quæ fluxum
ritate Dei quæ est in Christo Iesu. Quã- sanguinis patiebatur, quanto magis il-
tum itaque ad considerationẽ cuaden- lam ab omni contagio mentis & cor-
di periculi, maius videtur firma de do- poris mundari oportuit, quæ tamdiu
mini protectione securitas spei, quam totum in vtero, quæ toties totum in
nimia vehementia desiderij. Sed illud gremio circumplexa fuit, quæ illius
pertinet ad par turturũ, istud ad pullos (vt sic dicam) medelæ plenitudinem
corum. Maius ergo videtur esse par tur- C modo intus infusam, modo exteri⁹ ad-
turum quam eorum pullos offerre. Sed hibitam sufficienter habuit, illius in-
absq; dubio alia videtur esse lex timo- quam medelæ quæ tollendis omnibus
ris, atq; alia (ni fallor) amoris. Velle qui omnium morbidorum morbis satis
escere & esse securũ superque sufficere possit? Quomodo
obsecro cadendi vel patiendi metu vs-
que ad vitæ cædium vrgeri potuit, quæ
iuxta angelicæ salutationis præconium
gratia plena fuit? Sed quo eam impelle-
re non potuit timor, potuit attrahere
amor. Quis vnquam ex omnibus Chri-
sti dilectoribus libentius mori vellet, vt
eius diuinitatem videre posset, vt ma-
testati illius immensitatique perpetuæ
contemplationẽ inhæreret? Quis vn-
quam huiusmodi desiderii feruore ar-
dentius æstuauit? Quanto certe p̃ cæte-
ris dilexit, tanto præ cæteris diuinę vi-
sionis dulcedinem, dulcedinisq; sempi-
ternitatem ardentius desiderauit. Au-
denter dico quod nec illa quæ præ cæ-
teris dilexit huic dulcedini inseparabili

tem in-

1. Cor. 10. *Confidentia & securitas infidelibus vnde.*

B. Virgo semper parata ad omnia genera tormentorum sustinenda.

Rom 8.

Matth. 9. Luc. 8.

Velle quiescere & esse securũ eadem sit.

ter inhærere, vel hanc solam & sine interpolatione haurire potuit, quamdiu in hac vita fuit, & corpus corruptibile portauit. Corpus n. quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantē. Quia igitur illam plenitudinem gratię & gloriæ in hac vita obtinere non potuit, quam in sua assumptione accepit, quid mirum si acceptionis illius horam ardenter desiderauit, quā nullus cadendi vel patiendi timor ad mortis desideriū impellere potuit? Par turturū in eo quidē obtulit, q̄ geminam libertatē in carnis suæ depositione quam confidenter, tam patiēter expectauit. Pullos vero columbinos potius quam par colūbarum obtulit, in eo q̄ ad geminam illam superius iam dictam gratiæ & gloriæ plenitudinē, etiam cum mortis desiderio anhelauit. Abraham vero (vt dictum est) ad carnis depositionem, non de obtentu gloriæ, sed de sola acceptione stabilis gratię securus fuit, non tamē in ea plenitudine quā beata Virgo Maria, vel perfectorū quilibet sub hoc tēpore accepit. Quid ergo mirum si horam acceptionis tepidius desiderauit, qui minus sperauit? Recte ergo nō pullos vel pullum columbarum, sed solam columbam obtulit. Turturem itaq; Abraham in spe certa obtinendæ libertatis à culpa, columbā obtulit in spe certa percipiendæ perpetuæ stabilitatis in gratia. Si perfectionis studia æmulari, si spirituales effici volumus, in sacrificio domini iuxta exemplum Abrahæ animalibus etiā aues adiungere debemus. Aues quidem se in aera suspendunt, q̄ animalia facere vtique non possunt. In auibus itaque intellige studia spiritualia, in animalibus exercitia corporalia. Ad animalia pertinēnt studia exteriora, ad aues studia interiora. Ad illa exercitia corporis, ad ista exercitia mētis. Interiora autem nostra solus Deus videt, exteriora vero nostra videre etiam proximus valet. Illa quæ intus agimus fiunt propter solum Deum, illa quæ extrinsecus gerimus partim propter Deum tantum, partim etiam propter proximum. Multa enim fiunt propter solum beneplacitum diuinū, multa propter vtilitatem vel beneplacitum hominū. Recte ergo de Abrahā scriptura dicit, q̄ animalia diuisit, aues vero non diuisit. In illis namq; exercitijs quę solummodo patent diuinis conspectibus, & qualia ad aues pertinere iam diximus, nihil aliud oportet intendere, nisi vt merito debeant diuinę voluntati placere. In corporalibus vero exercitijs quibus tum propter Deum, tum propter proximum insistimus, intentionē geminamus, & pro hac parte hostiam nostram diuidimus. Debem⁹ vero hostiam nostram non solum iuxta hunc modum diuidere, sed etiam diuisiones ipsas alterinsecus contra se inuicem ponere, & vtramque partem alterna consideratione pensare. Nam in his quæ propter proximum facimus, offensam Dei cum omni cautela cauere debemus, & in his quæ propter Deum gerimus inquantum possumus proximi scandalum vitare debemus. Solam autem illā hostiam quæ ex animalibus est debemus diuidere, sed tam istam quam & illam quæ ex auibus oportet iuxta exemplum Abrahæ a volucrū rapacitate defendere. Nam volucres (vt scriptum ē) super eius hostiam descendebant, & Abraham eas abigebat. Quid autē intelligim⁹ per huiusmodi volucres, nisi vanas & ineptas cogitationes? Sępe ex bonis quæ intus vel exterius operamur, modo superbia, modo inani gloria tāgimur, & apud nosmetipsos in immensum gloriamur. Sed si huiusmodi ineptis cogitationibus viriliter non resistimus, boni operis fructū nobis in Dei oculis euacuamus. Dictæ aūt volucres quasi ad sacrificiorum nostrorum rapinam descendunt, quando im̄ pbæ cogitationes à spiritibus malignis ad meritorū nostrorum corruptelam immissæ cordi nostro superueniūt. Nā spūs quidē maligni eo ipso quasi supra nos sunt, quo

Sap. 9.

Quid in auibus, quid in animalibus intelligendum.

Gen. 15.

Quid in nostra operibus cauendum.

Ibidem.

Inepta cogitationes cauere corda nostra, exemplo Abrahæ arguuntur.

Matth.13. Mar.4. & Luc.8.

quo eminentioris conditionis & angelicæ naturæ existūt, & in Euangelio volucres cæli dicti sunt. Debemus itaq; ineptas cogitationes, & quaslibet immissiones p Angelos malos, per increpationē ferre, & hoc erit eiusmodi volucres abigere. Qui igitur hæc audit, vel legit apostolico documento addiscat, quo elationis vel ineptæ gloriationis rapacitatem abigere oporteat. Quid (inquit) habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Solum malum habere potes de teipso, nullum autem bonum, nisi ex munere diuino. Attende ergo quam sit ipudens gloriatio gloriari de malo tuo, vel de bono non tuo? Si ista diligenter, si ista frequenter retractamus, deuotionis nostræ hostiā citius ab ea quam diximus volucrū rapacitate eripimus. Ecce habemus quales hostias debem⁹ dño Deo nostro offerre, ecce habemus quomodo eas oporteat à rapacitatis incursu defendere. Vtinam vnusquisque nostrum huiusmodi studijs eousque insistat, donec sol occumbat, & vanitatis amor paulatim deficiat, & carnalis prudentiæ radio subducto feruore concupiscentiæ repescat. Per globum namque igneum atque corporeum qui molem terræ circumire non desinit, & in circuitu pergens nunquam requiescit, quid melius, quid rectius hoc loco intelligimus, quam amorem terrenorū, amorem transeuntium qui infima ambit, & animum quem inflammat nunquā quiescere sinit? Sol iste & per prudentiam carnis splendet, & per carnis concupiscentiam feruet. Sol iste absque dubio tunc occumbit, quando carnalis prudentia hebescit, & carnis concupiscentia sensim refrigescit. Vt autem sciamus quid eiusmodi solis occasum quandoque sequi soleat, audiamus quid scriptura dicat. *Cumque sol occubuisset irruit sopor super Abraham, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum.* Solis itaque occasum sopor, soporem sequitur horror. Per soporē corporis (vt oēs nouimus) sensus corporeus sopitur, & animus humanus à rebus adiacentibus alienatur. Congrue igitur satis per soporem, mentis alienatio intelligitur. In huiusmodi vero sopore mens sæpe ex diuina reuelatione cognoscit, & quasi p somnium apta visione cernit q prius & velut vigilās vix tenuiter, vel nullo mō cognoscere potuit. Hinc est illud quod in Iob per Heliu dicitur. *Per somnium in visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruxit disciplina.* Huiusmodi sopor iuxta arbitrium hominis nullo modo venit, sed pro beneplacito ipsius qui illum immittere consueuit. Merito ergo de hoc sopore dicitur quia irruit, eo quod subitò & inopinate venit. Soporitaque irruit, quādo spiritualis quispiam repentino impetu in mentis alienationem transit. Quando autem homo iuxta hunc modum soporatur, & extra semetipsum rapitur, mira & stupenda sunt sæpe quę per excessum videntur. Miraris fortassis qui hæc audis, quia nil in te tale adhuc experiris. Nescis quin omnia tēpus habent? Vigilantia vtiq; & sopor tempus habent. Vigilantia in die, sopor in nocte. Forte tibi nondum sol occubuit, necdum vanitatis amor defecit. Sole feruente nescit ille quem determinauimus sopor irruere. Solis occasum (vt diximus) sequitur sopor, soporem nihilominus quandoque subsequitur horror. Multa enim mens humana sub huius sæpe soporis tempore videt, quæ sine pauore & tremore seu etiam horrore videre non valet. Vnde est illud Eliphaz Themanites. *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.* Audi & alium, & attende quid intellexerit quasi per somnium. *Ego dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum.* Quid mirum si eius animus inhorruit qui se à facie domini proiectum vidit? De huiusmodi terrore vel horrore per ipsum

A

B

C

D

Quid sit volucres abigere?

2.Cor.4.

Gen.15.

Sopor quid?

Sopor quando irruat, & quo modo.

Amor terrenorum quam animū quiescere facit.

Iob 4.

Psal.37.

Iob 7.

Iob dicit. *Si dixero consolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mecum in strato meo terribis me per somnia, & per visiones horrore concutis.* Quasi enim per somnia terretur, & per visiones horrore concutitur, quando mens humana supra semetipsam ducta, & ad diuinorum iudiciorum contemplationem rapta, ex diuina reuelatione videt quantis periculis quotidianis momentis subiacet. Videt quam sint infinita æterna bona quę perdidit, quam sint horrenda æterna mala quæ meruit, videt quam facile sit omni hora cadere, semel lapso quam sit impossibile per semetipsum resurgere. videt quomodo quidam à summis virtutum studiis in ima viciorum cadunt, quomodo econuerso quidam ab imo viciorum ad summa virtutum fastigia consurgunt, & in his omnibus nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehēduntur laqueo: sic capiuntur homines tēpore malo cum eis ex templo supuenerit. Quid ergo mirum si quodā horrore concutiuntur, qui sub quanto periculorum incerto humana infirmitas laboret diuinitus eruditur. Denique attende quid Abraham quasi per soporem didicerit & animaduertens quam merito inhorruerit. Dictum namq; est ad eum. *Scito prænoscens quod peregrinum sit futurum semen tuum in terra non sua, & subicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* Per semen Abrahæ si vis intellige ipsas virtutes. Per semen Abrahæ si vis intellige virtutum æmulatores, Abrahæ exemplo viuentes, & vitæ ipsius imitatores. Nonne virtutes ipsę regi Pharaoni deseruiunt, quando sinistra intentione fiunt, & per hypocrisim deprauatæ nil nisi mortis lucra conquirunt? Et sæpe fit vt virtutum studia quę inchoata fuerant intentione bona, tandem actitentur intentione mala. Nonne semen Abrahæ regi Pharaoni in luto & latere seruit, quando quilibet virtutum æmulator fortis, qui egrediens de terra & de cognatione sua, diu iuxta Abrahæ exemplar, iuxta tandem aliquādo in modum Dauid in aliquod flagitium cadit? Nam & huiusmodi quilibet si interim ad iustitiam reuertitur, inter filios Abrahæ reputatur. Attende ergo quam sit plenū timoris pariter & horroris, quod nec in excelso quodā vel de fastigio virtutis detur homini in hac vita vllus locus securitatis. Valde est rarum & vere paucorū magna agere, nec se magnum putare, multis pręeminere, neminē despicere. Cum enim quilibet nostrum miranda agit, cæteroſque studiorum bonorum agilitate præcedit, facile est vt illud Pharisæi dicat apud semetipsum: nō sum sicut cæteri hominum. Vnde fit sæpe vt his qui eiusmodi sunt gratia diuina subtrahatur, & cadere permittantur, & eo usq; nonnunquam paulatim perducuntur, vt tandē aliquando sint tam pertinaces in malo, quam prius fuerant constantes in bono. Nonne hoc est quod dominus minatur, cum ad Abraham dicitur. *Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua.* Cum cætera elemēta semper fluctuare soleant, sola terra in æternum stat, vnde congrue fatis cordis stabilitatem designat. Sed quam bonum est esse stabilem in proposito bono, tam malum est esse stabilem in proposito malo. Illud est cōstantiæ, istud pertinaciæ. Constantia itaque in bono, terra est bonorum, pertinacia in malo, terra est malorum. Quando itaque quilibet prędestinati ad vitam æternā perducuntur, paulatim ad eiusmodi pertinaciam vere peregrinantur in terra aliena, in terra nō sua. Ecce quid facit superbia, ecce quid facit arrogantia. Vasa itaq; misericordiæ cū incipiunt de suis meritis intumescere pia Dei dispensatione permittuntur cadere, vt discāt humiliter sapere, & de infirmitate sua vera sentire. Cognitio autem humanæ infirmitatis vt plena sit in quattuor gradibus consistit, duos habemus in consideratione mali, duos in consideratione boni. In consideratione mali primo vt sciamus

Quid sit homo mens terrere per somnia.

Luc. 18.

Gen. 15.

Gen. 15.

Per semen Abrahæ quid spiritualiter intelligēdum.

Quid sit peregrinari in terra non sua.

Gradus quatuor quos cognitio humana in infirmitate.

sciamus nos nullum malum nostra virtute posse cauere, secundo vt sciamus à nullo malo post lapsum nostra virtute posse resurgere. In consideratione boni vt cognoscamus nos ad nullū bonū nostra industria posse conualescere, secundo vt cognoscamus nec in eo q̄ diuinitus accepimus nostra industria posse p̄seuerare. In cognitione autē sui multiplex ꝓmotio profectuum, quid aliud ē quā quædam successio alternantiū dierum? Omnis aūt alternatio crescentiū seu decrescentium dierū sub anno concluditur, & solis cursu consumatur. Recte ergo p annum in qualicūq; re plenitudo & consūmatio cognitionis intelligitur. Ad hoc vero (iuxta q̄ superius dictum est) ꝓmittitur hō in vno aliquo vicio multotiens multiformiter cadere, vt p multa experimenta plene & integre addiscat ab eiusmodi seruitute nulla sua virtute se posse eripere. Quando aūt ista experientiæ multiformitas vsque ad cognitionis plenitudinē perducitur, quasi annus consūmatur. Quādo autem eundem infirmitatis suæ defectum quilibet in alijs & alijs viciis p quotidianā experimenta addiscit, & eādem veritatis sentētiam quam in multis experimento ꝓbauit, ēt in aliis ex ratione colligit, & tandem idem in omnibus vniuersaliter sentit, iam annorum numerus in cognitionis multiplicatione in centenarium surgit. Nam quia omnes digiti & articuli ab eisdem denominati & ab vtrisq; compositi infra cētenarium concludūtur, recte in centenario vniuersitas figuratur. In anno itaque plenitudinem, & in centenario intellige vniuersitatem. Quando ergo necessariæ cognitionis abundantiam & in singulis sufficienter, & in omnibus generaliter habemus, annualem eruditionis nostræ procursum in centenarium producimus. Infirmitatis autem nostræ cognitionem superius per quattuor gradus distinximus. Oportet ergo quasi quadringentorum annorum numerum explere, si volum⁹ hanc quā prælocuti sumus quadrifidæ scientiæ plenitudinem apprehendere. Pro certo habeas, nec est vnde hæsitare debeas, q̄ eo vsque oporteat te Pharaoni Ægyptiisque subesse, vicijs viciorum q̄ intēctoribus subseruire, donec experientiæ magisterio docearis de tua infirmitate vera sentire, donec plene addiscas in cauendis vel corrigendis malis, in obtinendis vel conseruandis bonis nil omnino de tua virtute præsumere. Ecce iam audiuimus vnde patriarcha inhorruit, & quidem vnde merito inhorrere debuit. Audiuimus quæ erant ad terrorem, audiamus & quæ esse poterant ad consolationem. *Verumtamē gentē (inquit) cui seruituri sunt ego iudicabo. Et post hæc egredientur cum magna substantia. Tu aūt ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona: generatione quarta reuertētur huc. Nondum enim cōpletæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque ad præsens tempus.* Ecce (vt ex istis animaduertere possumus) ex diuina reuelatione, & velut p somnum addiscimus modo tristia, modo iucunda, modo autem ex vtrisque permixta. Gētem (inquit) cui seruituri sunt ego iudicabo. Per gentes siquidem siue vicia, siue viciorum incentores velis intelligere, vtrosque vtique habet Deus iudicio suo atterere, & de bonorum cordibus exturbare, & illa quidē sic atterendo vt vndiq; omnino non sint istos vero dānando vt de cætero semper miseri sint, & bonis in aliquo in æternum p̄ualere non possint. *Et post hæc (inquit) egredientur cum magna substantia.* Scimus quidē quia filij reconciliationis ex casu suo erudiuntur ad discretionem, ad circumspectionem, ad humilitatem, & cōpassionem, ad constantiam, ad patientiam simul & perseuerantiā. Egrediuntur itaque cum magna substantia quando secum reportant huiusmodi virtutum lucra, & scientiæ talēta. Habes ergo animarum substantiam in p̄nitentię fructibus & virtutum lucris, habes virtutū substantiam in scientiæ & sapiētiæ thesauris. De hmōi substantię thesauro in-

Vitiū necessario seruientū. Ipsa uera de nostra infirmitate sentiamus.

Gen. 15.

Amorrhæorum.

Quid sit ex Ægypto egredi cū magna substantia.

Psal. 104.

Senectus bona quid.

æternorum innouatur. Senectus bona quãdo exterior sensus decrescit, interior vero excrescit. Senectus bona, quãdo eo ipso interior homo roboratur, quo exterior homo infirmatur. *Cum enim infirmor* (inquit) *tunc fortior sum & potens.* Melior est senectus morum quam annorum, meritorum quam temporũ. Gloriosius est appetitum exteriorũ bonorum langueſcere ex studio industriæ, quam ex vitio naturæ. *Sepultus* (inquit) *in senectute bona.* Prius homo moritur vt postmodum sepeliatur. Mortuus quidem desinit videre, sed non statim desinit videri. Sepultus vero desinit videre, simul & videri. Qui vult ergo huic mundo mortuus esse, oportet illũ oculos illos claudere, quos in primis parentibus legimus apertos, & oblectamenta sensuum non attendere, nec auertere. Sed & tunc qui eiusmodi est quasi post mortem sepulturam inuenit, quando per sapientiæ studium, æternitatisque desiderium, à mundanis insuper mundana transiens, in eiusmodi statũ proficit, quale carnalis quilibet non dicam scire, sed nec suspicari possit. Per vitam actiuam mortificamur, per speculatiuam & contemplatiuam cũ Abraham quasi duplici spelunca sepelimur. Proprium est speculatiuę inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta cõspicere, & velut per speculum & in ænigmate videre. Proprium est contemplatiuæ, veritatem absque inuolucro, & quasi facie ad faciem videre. Per speculatiuam itaque & contemplatiuam à rebus humanis absentamur, & (vt dictum est) velut duplici spelunca sepelimur. Bonũ itaq; est desiderii appetitum studiique conatum à rebus humanis langueſcere, deficere, absentare, & cœlestibus theoriis immersos carnaliter sapientium obtutus latere. Sic vir virtutum æmulator inueteratur, moritur, sepelitur. Ecce de Abraham vel de eis quorum formam gerit audiuimus: nunc de filiis peregrinationis quid consolationis adiungat audiamus. *Et quarta* (inquit) *generatione*

2. Cor. 12. Senectus morũ & meritorũ, melius quam annorum.

Senectute bona.

Gen. 15.

reuertentur huc. Quod quarta generatione dicit, non ab Abrahæ tempore, sed à peregrinationis tempore computare debes, sicut ex Euangelio vel aliis locis scripturarum habes. Quando interna illa familia cogitationum siue voluntatum in peregrina abducitur, & vitiorũ seruituti vrgentibus tentationibus addicitur, primo quidem non desinit conscientia omni hora submurmurare, & inquiete agere, sed paulatim inualescere praua consuetudine ad hoc vsq; perducitur, vt exactoribus suis desinat recalcitrare, & velut vitula docta diligere trituram seruiat sine murmure & contradictione. Sed cum tempus beneplaciti, tempusq; miserendi coram domino aduenerit, post multa mala domino miserante, & quasi Moysi officio visitante ad pœnitentiam compuncta fuerit, incipit iam recalcitrare, & captiuitatis iugum iam excutere velle, sed nondum tamen potest prævalere. Deinde crebrescentibus consolationibus diuinis, multisq; coruscantibus velut miraculis incipit paulatim conualescere, robur acquirere, audaciam assumere, & tandem aliquando hostibus prævalere, sed non sine magno labore, & summa difficultate. Ad vltimum vero vitiorum tyrannide subacta, & tota illa velut Pharaonis militia intimæ compunctionis inundatione submersa, inualescente bonæ consuetudinis studio, hostiumq; terrore sublato, incipit iam de bonæ cõscientiæ tranquillitate gaudere, & ad promissam iucundæ securitatis terram appropinquare. Prima itaque generatio seruientium, nec reclamantium, secunda reclamantium nec prævalentium, tertia prævalentium & laborantium, quarta prævalentium & quiescentium. In solitudine namque commorantibus, ciboque cœlesti victitantibus, q, aliud esse oportuit officii genus quam vacare & videre quoniam suauis est dominus? In primis est cõscientia tranquilla, & mala; in secundis inquieta & mala, in tertiis inquiete

Quid spiritualiter intelligendum in illo verbo Generatione quarta, &c.

sed bona, in quartis tranquilla & bona. A Per conscientiæ vero tranquillitatem appropinquatur ad conscientiæ securitatem. Iucunditas securitas securæ cōscientiæ est illa (vti superius dictum est) terra fluens lacte & melle quæ à domino promittitur & datur hæredibus Abrahæ. Merito ergo dicitur: *Generatione autem quarta reuertentur huc.* Et additur: *Necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque ad præsens.* Secundum differentiam morū, dispensantur merita singulorum. Sunt qui magis confunduntur, vel compunguntur de turpi cogitatione, quam quidam alii ex turpissima actione. Hinc est quod quidā post turpem cogitationem rapiuntur vsque ad prauam delectationem. Alii ex delectatione praua labuntur in solum prauitatis consensum, alii etiam post cōsensum præcipitantur in actum. Quidam etiā peruersam actionem ducunt in consuetudinem. Moderatur itaque casus singulorum, secundum illius vtique arbitrium cuius dispensatione omnia cooperantur bonis in bonum. Inueniuntur quidam sane tantæ impudentiæ, tantæ duritiæ atque superbiæ, vt post multa mala vix valeant ad plenā infirmitatis suæ cognitionem erudiri, vix in veritate humiliari, vix de sua prauitate intime compungi. Amorrhæorum itaque iniquitates tunc completæ videntur, quando eo dispensante qui omnia moderatur, ad eam enormitatem excrescere permittuntur, quæ suo tempore abundanter sufficiant ad cordis impudentiam, duritiam, superbiam confundendā, conterendam, conculcandam. Ecce iam audimus quanta Abraham ex diuina reuelatione didicit postquam ei sol occubuit, sopor irruit, horror inuasit. Adhuc repetit scriptura quod superius iam dixerat, vt quæ sint illa quæ solis occasum sequi soleant plenius ostendat. *Cum ergo* (inquit) *occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans: & lampas ignis transiens inter diuisiones illas*, dixit quid audierit, dicit iterum quid viderit postquam ei sol iste occubuit. & carnalis amor defecit. Audiuimus quæ audierit, attendamus & quæ viderit. Prius ignem fumigantem, postea ignem flammantem. Prius ignē succendentem, postea ignem illuminantem. Vidit ergo clibanum fumigantem, & lampadem. Nemo sane accendit lampadem ad calefactionem, sed ad solam illuminationem. Econtrario vero nemo succendit clibanum ad illuminationis beneficium, sed ad calefaciendum. In clibano itaque fumante intellige incendium amoris, in lampade lucem gratiæ reuelantis. Item & illud attende quia ad hoc ignem clibano immittimus, vt eius interiora, nō autem exteriora calefaciamus. In incendio itaque clibani intellige amorem spiritualium, amorem internum, amorem virtutum. Ignis ergo quasi in clibano succenditur, & quasi in interioribus clausus tenetur, quando amor cordis in interioribus nutritur, & tunc vere velut intus clausus vbi oritur illic cohibetur, quando animus ad animi bona diligenda, desideranda acrius inflammatur. Quasi clibanum succendimus, quando cordis desiderium ad ea quæ intimius desideranda sunt vehementius inflammamus. Vera & intima animi bona vere & intime desideranda diximus ipsam virtutem, ipsam bonitatē. Quando ergo sine respectu mercedis virtus propter virtutem ipsam diligitur. quando etiam sine retributionis intentione bonitas ipsa propter semetipsam amatur, vere & absque dubio amoris incendium in intimis succendi, & ne ad exteriora erumpat in intimis coerceri videtur. Sed illud merito quæritur, cur Abrahæ clibanus fumans, & nō potius flagrans ostenditur? Sed scimus quia in clibani succensione in primordio quidem semper fumus suboritur, sed paulatim crescente incendio paulatim & ipse decrescere, tandem autē omnino deficere videtur. Quid ergo aliud quam quædam intimi amoris inchoatio

Terra fluens lacte & melle, est iucunditas securæ conscientiæ.

Bona animi vere optanda.

Gen. 15.

choatio exprimitur, in eo quod Abrahę clibanus fumans per visionem ostenditur? Nam quantumcunq; homo in caritatis promotione in hac vita videatur profeciſſe, ſi futuræ vitæ plenitudinem cogites, in eius comparatione non videbitur niſi quædam perfectionis inchoatio fuiſſe. Et fumus quidem oculos vrit, lachrymaſq; producit, & caritas ſecundū ſtatum vitæ præſentis quātumcunq; profecerit bene examinatus diligenter inſpectus, ex conſcientiæ remordatione animum compungit, quoniā quamdiu hic viuitur, quod ei diuinitus præcipitur tota anima, tota mente non diligit. In clibano itaq; fumante exprimitur inchoatio dilectionis intimæ & ſummæ. In caritate ſiquidem nihil ſublimius, nihil præclari inuenitur, quam cum bonitas ipſa per ſemetipſam diligitur. Sed ſicut in clibano fumigante recte intelligitur quædam inchoatio intimæ & ſummæ dilectionis, ſic & in lampade cōuenienter exprimitur quædam inchoatio intimæ & ſummæ lucis. Nemo enim lucernā illuminat, vt circumquaq; regionem, vel quæ in ea circumquaque ſunt videat. Sed ad hoc ſine lucernam accendimus, vt propinqua, & quæ in penetralium noſtrorum interioribus ſunt videamus. Quid autem vicinius ſpiritui quam ipſe ſibi, niſi forte cum vana ſectando ſemetipſum deſerit, & intima ſua proiiciendo ipſe quidem à ſemetipſo recedit? Quid illi magis vicinum, quid magis intimum eſſe poteſt, illo ſpiritu qui vbique eſt, & nuſquam deeſſe poteſt? Certe prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, nec poteſt cognoſci ſicut nec videri niſi ad lumen lucernæ deſuper miſſæ diuinitus incenſæ. Nam & Abrahæ deſuper mittitur, & Pſalmiſta diuinitus illuminatur. *Quoniam tu illuminas lucernam meam domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Si itaque ſine beneficio diuinæ lucernæ non potes videre intima tua, quanto magis arcana diuina? Homini itaq; lucerna diuinitus illuminatur, quando ei intimorum bonorum ſupereminentia in diuino lumine manifeſtatur. Sed ſi diuinæ reuelationis formam Abrahæ oportuit exhibere, cur ipſa ei in lucerna exprimitur, & non potius in ſole? Sed quantumcunque humana intelligentia in hac vita in intimæ lucis manifeſtatione profecerit, vſque ad perfectum diem non excreſcit, & futuræ illius plenitudinis non niſi quoddam quaſi initium ſumit. Sicut ergo in clibano fumigante merito intelligitur quædam inchoatio futuræ plenitudinis in ſummæ bonitatis amore, ſic in lucerna ardente recte intelligimus quoddam futuræ plenitudinis initium in ſummæ ſapientiæ contemplatione. Solent autem hæc duo mutua incrementa in alterutrum præſtare, nam dilectio ex cognitione, & cognitio creſcit ex dilectione. Contingit tamen vt homo eo ſæpe tempore quo multum per deſiderium feruet, parum videat, & econuerſo eo tempore quo multa videt, parum ferueat. In his autem abſque dubio ſummus ille artifex artis vtique ſuæ peritiam oſtendit. Et quam nihil homo niſi ex diuini muneris cooperatione poſſit innoteſcit, dum ei in cauſarum effectibus præter ſpem & æſtimationem contingit. Hoc eſt quod Abrahæ clibanus fumans, & lampas oſtenditur, & tam diuinæ aſpirationis, quam reuelationis ſeorſum & ſeorſum forma proponitur. Attendendum eſt autem quomodo hic vel ibi videtur. *Tranſiens* (inquit) *inter diuiſiones ipſas.* Quod per figuram cernimus, rerū experientia probamus. Bonitatis namque veritatiſque reuelatio ſemper in bonorū omnium fontem tendit, & animum quem afficit poſt ſe in idipſum trahit. Sed quid illud eſt quod ſpiritualium exemplar quod patriarcha vidit, inter medias ei diuiſiones apparuit? Sicut ſuperius iam diximus, illi hoſtias ſuas diuidunt qui in bonis quæ agunt tum Deo, tum proximo placere contendunt, qui tam iram Dei quam ſcandalum proximi

A

B

C

D

Quid nam ſit in charitate ſublimius.

Pſal. 17.

Lucerna hominis quando diuinitus illuminatur.

Gen. 15.

proximi cũ omni studio deuitare proponunt. Absq; dubio nihil laboriosius: nihil difficilius. Vide ergo gemina illa quæ superius descripta est gratia quam merito inde confertur vel cumulatur, vnde animus humanus propter Deum acrius vrgetur, nam hoc est quod Abrahæ inter medias diuisiones clibanus & lampas apparuisse describitur. Sed notandum quia Abraham antequam ista viderit, caliginem tenebrosam incurrit. Profecto qui humani erroris opaca, periculorumq; latebrosa in quibus versatur necdum agnouit, ad illum veræ dilectionis ignem, qui infimis inhærere nescit nõ pertingit. Qui necdum intelligit quod tentatio sit vita hominis super terram, exilii quod patitur ignarus, nescit suspirare ad patriã, nescit lucem internam, nescit veri & intimi amoris flagrantiam. Hic est ignis qui cœlitus immittitur, qui post solis occasum datur. Hic est qui fiduciam generat, confidentiam parat, nutrit spem, tollit timorem. Caritas enim omnia credit, omnia sperat. Denique perfecta caritas foras mittit timorem. Nã & Abraham postquam ignem illum cælitus missum meruit accipere, nusquam de cætero legitur de domini promissionibus dubitasse. Et nos certe si terram illam lacte & melle manantem hæreditare concupiscimus, ad eiusmodi ignis acceptionem in quantũ possumus anhelare debemus. Qualem hostiam patriarcha, & eo ordine quo ipse obtulit & ipsi paremus, & absque dubio in signum accipiendæ hæreditatis qualem desideramus ignem accipiemus.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

RICHARDI S. VICTORIS DOCTORIS CELEBERRIMI OPVSCVLORVM variorum

PARS SECVNDA.

Expositio difficultatum suborientium in descriptione Tabernaculi fœderis.

TRACTATVS PRIMVS.

ROgatus ab amicis aliqua in explanationem tabernaculi scribere, timui fateor eorum petitioni satisfacere, ne viderer in eo ipso patrum auctoritati derogasse. Dat tamen tentandi ausum ipse, qui vulgatam expositionem edidit, dum inter exponendum adiungit. Hæc (inquit) de re difficillima prout nobis intellexisse visi sumus, strictim explicare curauimus, parati veriora in his discere, si quis nos docere voluerit. In quibus tamen omnibus patet allegoriæ sensus perlucidus. Ecce quam fidenter de allegoria sensu proponit, qui tamen literæ expositionem sub ambiguitate præmisit. Qui igitur certitudinis suæ testimonium allegoricæ expositioni tam fidenter dat, historicæ denegat, patenter innuit, quod in illa suæ expositione nec sibi ipsi satisfecerit. Quid me arguis, vel cogis credere illi in quo nec ipse credit sibi? Sed vt verum fatear, illos quos iam constat summæ veritatis contemplationi assistere, timeo magis offendere, quam propitios reddere si cognitã veritatem dubitauero quasi ob reuerentiæ eorum gratiam in commune proferre. Attendamus, quam multa, quam magna, quam profunda cum omni diligentia pertractauerunt, quam multa historice, quam multa allegorice, quam multa tropologice miranda ratione exposuerunt, & tunc desinet esse mirum si alicui loco minus sufficientem expositionem reliquerũt. Non est ergo magnum, vel mirum si in vno aliquo aliquid possumus addere, quod ad maiorem euidentiam, vel pla-

planiorem intelligentiam possit profi-
cere. Hæc propter illos dicta sunt, qui
nil acceptant nisi quod ab antiquissi-
mis patribus acceperunt. Sed qui as-
siduè producit nouos fructus ad re-
creationem hominis exterioris, nunquam
credendus est nullos de cætero scientiæ
profectus impertiri, ad innouandos
sensus hominis interioris? Vbi ergo
illud est quæso, pertransibunt plurimi,
& abundabit scientia? Nemo itaque
mihi obsecro indignetur, si de messe
domini remanentes spicas, & quæ mes-
sorum manus effugere poterant colle-
gero, & esurientibus, atq; petentibus
libenter erogauero.

DE FABRICATIONE arcæ.

CAPVT I.

PRæcepturus dominus Moysi de constructione tabernaculi: primo omnium instruxit eum de arca fabricanda: vt ex eo ipso innueret quod quædam dignitatis prærogatiua longe præcederet cætera omnia, quæ in tabernaculo erant facienda. Quæ autem dicuntur de eius materia, vel mensura, seu fabricandi modo, satis patent, & expositione non indigent. Exod. 25. Quatuor circulos per quatuor angulos fieri præcipit: sed quomodo hoc intelligendum sit cõsequenter ostendit. *Duo* (inquit) *sint in latere vno: & duo in altero.* Erant itaque non vsquequaque in angulis: sed iuxta angulos: duo in latere vno: & duo iuxta angulos in latere opposito. Dubitari potest quid de propitiatorio sentire oporteat, eo quod auctor ipsum seorsum describat. Sed nihil aliud intelligo propitiatorium nisi arcæ ipsius operculum: tabulam videlicet quandam de auro purissimo ex integro factam: vnde & habebat cum arca tam in longitudine, quã in latitudine vnam per omnia eandemque mensuram. Sed ne super hoc tibi aliquid ambiguitatis remaneat: audi quid de arca: audi quid de propitiatorio scriptura ipsa proponat. Nam de arca scribitur: *In qua pones* Exod. 25. *testimonium quod dabo tibi,* & longe post de Exod. 30. propitiatorio: *coram* (inquit) *propitiatorio quo tegitur testimonium vbi loquar tibi.* Testimonii quod in arca ponitur quomodo quæso propitiatorio tegitur, nisi quia non aliud est eius operculum, & aliud propitiatorium? Sed dignitatis eius excellentia innuitur in eo ipso quod separatim describitur. De ipso propitiatorio diuinitatis responsa iuxta diuinæ propitiationis modum, modo dabantur, modo non dabantur. Merito ergo propitiatorii nomen accepit in quo dominus propitiationis suæ prærogatiuam exhibere, vel ostendere consueuit. Intelligendum est autem quod corona illa aurea quæ arcæ suprema ambiebat vbi & affixa erat, totum illud propitiatorium intra se includebat: & se altius erigendo spissitudini eius supereminebat.

Propitiatorii quod sit.

De factura duorum Cherubin.

CAPVT II.

DE Cherubin dicit quod mutuo se respiciant. Corpore quidem ad exterius tabernaculi versi erant: sed versis vultibus in eam partem intendebant qua arca de sub alis eorũ in medio stabat. Exod. 25. Illi duo Cherubin qui in templo Salomonis erant, ad horum absq; dubio similitudinem facti fuerant. Quod itaq; de illis legimus, de istis & æque intelligimus, quod Cherub vnus tangebat ala sua parietem vnũ: & alius ala sua tangebat parietem alium: aliis autem alis in medio tangebat se vicissim. Sicut itaque illi de templo, sic nec isti super arcam & propitiatorium stare poterant: quia non nisi bicubitũ, & semissem longitudinis arca habebat. In illis vero Cherubin extensio coniunctarum alarum decem cubitos: in istis quinq; cubitos 2. Paralip. 3.

bitos tenebant. Quod igitur de istis dicitur quod essent super arcam testimonii, non sic debet intelligi quasi ipsi arcæ insisterent, sed quod ipsi arcæ toto corpore supereminerent.

De formatione mensæ.

Caput III.

VT autem de forma mensæ breuiter dicã quod sentio videtur mihi esse quasi arca sine fundo: ita tamen vt superior superficies intelligatur omnino plana: & inferioribus immobiliter affixa. Electuram vero quandam auream suprema mensæ ambientem habebat: quam & auctor ipse propter similitudinem labiũ vocat: cui & corona quatuor digitorum altitudinis adhærebat. Erat autem ipsa variis celaturis ornata: & prout celaturæ varietas exigebat, crebris intercisionibus perforata: vnde & interrasilis dicta. Hinc erat & alia superposita, quasi virgula quædam rotunda & plana, siue ex pluribus velut virgulis perplexa, & primæ illi ob firmitatem, & decorem coniuncta: imo ita omnino vnita, vt ambæ viderentur esse vna. Hæc de mensa sufficiunt; nam cætera per se satis nota sunt.

De factura candelabri.

Caput IV.

NVnc de candelabro videndum est: circa id maxime vnde dubitari potest. Ciphi eius in modum nucis describuntur. Ciphus autem medietatẽ sphæræ habere videtur. Habet itaque rotunditatem concauam, & vacuam, & à superioribus præcisam. Nux vero ab imo se dilatando in ventrem distenditur: à superioribus autem paulatim se acuendo ad vnum punctũ in summitate colligitur. Ciphus itaque habet rotunditatem sphæricam, sed præcisam, & concauitatem vacuam: nux autem rotunditatem oblongam, nec tamen vacuam, vel præcisam. Quoniam igitur duo habebat communia cum Cipho (vacuam scilicet concauitatem cum rotunditatis præcisione) Ciphum, nõ nucem vocat: & quia solum habebat commune cũ nuce (rotunditatem scilicet oblongam) non nucem nominat, nucis tamen similitudinem habere denunciat. Habebant itaque ornatum huiusmodi tam hastile, quã omnes sex calami, primo rotunditatem velut nucis oblongam, sed præcisam: postea rotunditatem sphæricam: quam vocat sperulam: & post duo hæc adiuncta sibi habebat florem in modum lilii. Itaq; hastile primo ad primum Ciphum quasi in ipsum deficiebat: & iterũ velut de medio floris cũ duobus hinc inde calamis emergebat. Eodem modo intelligendum est loco secundo, & tertio. Similem vero ornatum excepta adiunctione calamorum habebat in summo. Habes autem ex similitudine hastilis quid intelligendum sit de calamis. Notandũ vero & sperula dicitur esse sub duobus calamis per tria loca hastilis. Radices namque calamorum florem lilii non tam habebant sub se quam circa se, sperulam autem omnino habebant sub se. Ecce de candelabro: nunc videndum est de tabernaculo.

De modo & mensura cortinarum.

Caput V.

NOtandum in primis quod quidam quasi pro auctoritate recipiunt, quicquid in Iosepho de istis scripta reperiunt. Putant enim eum (vtpote Iudæum) tabernaculum vidisse: & eo ipso tam vera, quam nota scripsisse. Mihi autem secundũ testimonia scripturarum luce clarius constat, quod tabernaculum nunquam viderit. Nam quæ quæso scriptura, vel saltem fingit ipsum reportatum de loco vbi illud Hieremias ex diuino responso abscondit? Libenter recipiatur Iosephus in his quæ per experientiã nouit, vel ex authenticis scripturis colligit. Nã vbi aliter sentit confidenter ei Exodum præfero, vel quos-

Iosephus historiam tabernaculi nunquam vidit.

cunque libros in Canone reperio. Verba itaque auctoris in medium proferamus: & ex ipsis inquantū dominus dederit, quid de tabernaculi constructione, vel erectione sentiendum sit eliciamus. Præcipit ergo fieri cortinas decem, vigintiocto cubitorum longitudinis: & quatuor cubitorum latitudinis. Ait itaque de his cortinis. *Quinque cortinæ sibi iungentur mutuo: & aliæ quinque nexu simili cohærebunt.* Ex quinque igitur cortinis facienda erat cortina vna: & ex quinq; aliis cortina alia. De his magnis cortinis intelligitur quod sequitur. *Ansulas hyacinthinas in lateribus, ac summitatibus facies cortinarum, vt possint mutuum copulari.* Ecce dicitur quod ansulas habeant in omni parte: nec tamen dicitur quot sint in summitatibus: sed tantū quod habeant in vtroque latere. Sed tacendo de vno, quod determinat, de alio dat auctor intelligere: vt secundū modum laterum fiant & ansulæ summitatum. *Quinquagenas* (inquit) *ansulas cortinæ habebit in vtraque parte, ita insertas, vt ansa contra ansam veniat: & altera alteri possit aptari.* Quod dictum est ansam ansæ coaptandam, intelligendum est in coniunctis lateribus. Nam quid de reliquorum laterum ansis sentiendum sit, melius videbitur in sequentibus. Sequitur: *Facies & quinquaginta circulos aureos, quibus cortinarum vela iungenda sunt: vt vnum tabernaculum fiat.* De eodem in sequentibus legitur: *Vnde & quinquaginta fudit circulos aureos: qui morderent cortinarum ansas.* Ex his intelligi datur quod circuli denticulos quosdam inhærentes haberent, qui ansulas per circulos traiectas mordiciis apprehenderent: sicque duo vela in vnum constringerent. Ecce de cortinis.

Exod. 26.

Ibidem.

De factura sagorum.

Caput VII.

Exod. 26. *Facies & saga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi. Longitudo sagi vnius habebit triginta cubitos, & latitudo quatuor. Æqua erit mensura sagorū omnium, è quibus quinque iunges seorsum: & sex sibi mutuo copulabis, ita vt sextum sagum in fronte tecti duplices.* Duo hic dicunt notari: & quod debeat duplicari: & quod duplicatum debet esse in fronte tabernaculi. Duplicetur itaque non pars sagi tantum: sed ipsum sagum à summo vsque ad summum, vt sic plicatum, & duplicatum teneat, triginta cubitos in longitudine: & duos tantum in latitudine. Sequitur: *Facies & quinquaginta ansas in ora sagi vnius, vt coniungi cum altero queat: & quinquaginta ansas in ora sagi alterius, vt cum altero copuletur. Quinquaginta fibulas aneas quibus iungantur ansæ, vnum ex omnibus operimentum fiat.* Quod dicitur de fibulis sagorum, vel ansulis coniunctorum laterum, intelligi per omnia debet iuxta similitudinem cortinarum. De ansis extremitatum tacet, quia iuxta præmissam similitudinem posse intelligi præuidet. Habet itaque operimentum cortinarum cubitos vigintiocto sagorum, triginta iuxta dimensionem vnam. Item cortinarum, quadraginta sagorum vero, quadraginta duorum iuxta dimensionem aliam. Ecce de factura vtriusque operimenti, & statim adiungit vnde intelligi possit quomodo vnum superducendum sit alteri. *Quod autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est vnum sagum quod amplius est, ex medietate eius operies posteriora tabernaculi: & cubitus ex vna parte pendebit: & alter ex altera: qui plus est in sagorum longitudine vtrumque latus tabernaculi protegens.* Cōsideremus interim hæc ac si tentandi, vel ostentandi gratia in plano alterum superponeretur alteri: vt postmodū plenius intelligatur quomodo sibi coaptari debeant in erectione tabernaculi. Copula itaque cortinarum primo sic extendatur, vt exterius latus primæ cortinæ sit ad orientem: decimæ vero ad occidentē. Summitates autem earum hinc inde sint, ille ad Austrum, iste ad Aquilonem. Huic ergo velo cortinarum superducatur velum

Exod. 26.

velum sagorum, ita vt vnum ad alterũ æquiformiter se habeat ab omni parte: & videbis suppositum circumquaque cortinas vno cubito excedere. Hæc superductio sagum duplicatum ad orientem habeat. Nam tabernaculum ad illam partem frontem habebat. Si igitur saga cortinis conferas: & singula singulis compares, videbis vnum sagum numero superesse. Si vero consideres quãtum vtrumque velum se possit extendere, videbis in sagorum copula solam sagi medietatem superabundare: si positionem attendas, videbis illam medietatem postrema tabernaculi operire: non quod tota illa medietas extremitatem tabernaculi transeat: sed quod dicta extremitas contra medium illius medietatis iaceat: & operimenti more æquam illius partem vtrinque habeat. Dicit ergo. *Quod autem superfuerit in sagis &c.* Littera sic legatur. Ex medietate autem eius quod superfuerit in sagis q̃ parãtur tecto id est sagum vnum. Nam vndecimum sagum ibi est supra numerum cortinarum: ex medietate inquã illius vndecimi sagi operies posteriora tabernaculi. Cætera satis patent. Notãdum quam congruo ordine agit de omni tabernaculi parte, prius de eius fronte, vbi iubet sagum duplicare, postea de posteriori eius extremitate, quã iubet ex vndecimi sagi medietate operire. Tertio de vtroq; eius latere, vbi dicit vtrinque cubitum vnum ex sagorũ superabundantia dependere. Si quis autem dicit quia dicta medietas intãtum posteriora operit inquantum extrema cortinarum excedit, & sic intelligi debere cõtendit: nec sic quidem, vel iuxta hunc intellectum oportet concedere totam illam medietatem in eiusmodi vsum cedere: quamuis dicat ex illa medietate id fieri oportere. Nam qui dicit Euam ex costa factam, verum dicit, & qui dicit Euam ex viro factam, nihilominus verum dicit: nec tamen tota viri substantia, sicut costa in eiusmodi fabricam cessit. Si cui vero quod dictum est satisfacere non potest: & contendat totam illam medietatem extrema cortinarum transire debere: & idcirco in fronte tabernaculi tam saga, quam cortinas ab vna linea incipere: melius censeo alieno intellectui cedere, quam contentionibus deseruire.

A B C D

De gemino operimento arietinarum pellium.

Caput VII.

SEquitur, *Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & super hoc rursum aliud operimentum de hyacinthinis pellibus.* Quod operimentum hyacinthinum sit supra operimentum rubricatum inuenio, quod autem hæc duo sint supra tectum cilicinum in auctore non inuenio. Sed sunt qui putant eundem ordinem seruandum in erectione qui seruatur in descriptione. Sed videant ne forte ratio ista omnino sit nulla. Nam prius describuntur cortinæ, posterius tabulæ, & tamen in erigẽdo prior est erectio tabularum quam extensio cortinarum. Ego autem magis credo auctorem propter similitudinem facturę descriptionem sagorum descriptioni cortinarum annectere. Frequẽs est in scriptura sacra indeterminarum relinquere: quando facile est quid eligendum sit ex ratione colligere. Asperioris autem naturæ est sagum elicinũ: mollioris vero pelles arietum. Pellium ergo mollicie, sagorum asperitas intercluditur: ne crebra asperitatis cõfricatione cortinarum teneritudo attereretur. Arietinum operimentum geminatur, vt si primum per medium sagorum humectaretur, secundum siccum permaneret, ita vt nullam iniuriũ cortinarum teneritudo sentiret, vel sentire potuisset. Sunt qui putant arietina operimenta à summis non descendere: & hoc vnde probetur vellem audire. Nam si verum est, non poterant cortinæ vel post vnam nimiæ tempestatis pluuiam in sua pulchritudine perdurare. Sed & illud constat quod supremum taberna- Exod. 26.

tabernaculi planam, non cristatam superficiem habebat: & quomodo (secundum quod quidam scribit) propter sui decorem stuporem aspicientibus ingerebat, si in ea tantum parte huiusmodi decorem habebat qua videri non poterat? Sed & illud audire vellem, quomodo eiusmodi operimentum ibi in summis inhærebat.

De modo & mensura tabularum.

CAPVT VIII.

Exod. 26. SEquitur. *Facies & tabulas stantes tabernaculi de ligno Sethim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine singulos, ac semissem.* Ecce de tabularum mensura: & annectitur statim de earum incastratura. Duo autem sunt incastraturæ genera. Primum vbi vnum tabulæ latus cauatur, alterum acuitur: & sic vna tabula alteri ingitur. Sed huiusmodi incastratura in partem neutram reddit superficiem planam. Est & aliud genus incastraturæ quod ut in vtroque latere. Nam hinc fit quædam præcisura lateris vsq; ad medietatem tabulæ ex parte interiori illinc idem, sed à parte exteriori: & tabularum incisura incisuræ inseritur, vt totus paries vna tabula videatur: & superficies vtrinq; perplana reddatur. De huiusmodi incastratura intelligitur quod sequitur. *In latere tabulæ duæ incastraturæ sunt, quibus tabula alteri tabulæ connectatur.* Erant autem viginti tabulæ cum quadraginta basibus in latere Australi: totidem vero & eiusdem mensuræ in latere Aquilonari. In occidentali autem parte, octo tabulæ cum decem & sex basibus erant. Nam singulæ tabulæ duas bases argenteas suppositas habebant. Sunt qui tradunt angulares tabulas hinc inde dimidium tantummodo cubitum habere: sed vnde hoc probetur, non possunt ostendere. Sed parum (vt mihi videtur) attendunt generalem sententiam quam in principio descriptionis legunt. *Facies*, inquit, *& tabulas stantes tabernaculi de ligno Sethim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant: & in latitudine singulos, ac semissem.* Si singulæ habent cubitum & semissem in latitudine: ergo & angulares tabulæ. An forte quia de eis seorsum agitur, recte singularem mensuram habere dicūtur? Immo tanto magis diffitendum: quoniam cum de eis seorsum agit, in nullo earum mensuram à generali regula excipit. Cui istud quod de tabulis diximus non sufficit: audiat quid auctor longe post de basibus dicit. Fuerunt præterea centum talenta argenti è quibus conflatæ sunt bases sanctuarii: & introitus vbi velum pendet. Centum bases factæ sunt de talentis centum singulis talentis per bases singulas supputatis. Si angulares tabulæ tertiam tantummodo partem latitudinis habuerunt: quomodo cum reliquis pares bases acceperunt? Sed dicunt tabernaculum solummodo decē cubitos latitudinis tenere: & inde colligunt quod iam dictum est de angularium tabularum latitudine. Quod tabernaculum triginta cubitos longitudinis habeat: vnde probetur inuenio. Quod autem decem cubitos tātum latitudinis teneat vnde probetur non inuenio. Dicam tamen quid inde soleat animum pulsare: vnde hoc possumus magis coniicere quam probare. Credimus illud Salomonis templum iuxta modum suum ad huius tabernaculi similitudinem factum. Iuxta ergo similitudinis rationem erit tabernaculi longitudo tripla ad latitudinem. Iuxta similitudinis rationem erit longitudo interioris domus æqualis ad latitudinem, subdupla vero ad exterioris domus longitudinem. Possumus tamen & illud quod de tabernaculi latitudine coniecimus, & ipsum quod generaliter de tabularum mensura legimus inconcussum tenere, si dicamus angulares tabulas decimum cubitum qui sex tabulis superest ex medietate cubiti hinc inde implere: & vno cubito vtrobique excedere. Nam inde proculdubio tabernacu-

bernaculum robustius stabat, & impulsum ventorum validius tolerabat. Talem credo dispositionem designare voluit qui dixit. *Ad occidentalem veroplagam tabernaculi facies sex tabulas: & rursum, alias duas quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi*, & rursus, alias de eisdem fecit sex tabulas, & duas alias per singulos angulos tabernaculi retro. Respectu enim parietum hincinde dicuntur retro, vel post tabernaculum esse. Nam si parietibus à latere tantum iungantur, non erit cuius respectu retro, vel post tergum dicantur. Erit itaque (iuxta hoc quod dictum est) occidentalis frons tabernaculi decem cubitorum latitudinis interius: & duodecim cubitorum latitudinis exterius. Vide ne forte hoc sit quod Ezechiel intelligi voluit, cum in templi descriptione inter cætera annectit (& mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, & sex cubitos altitudinis inde) latitudinem tabernaculi. Istud suo loco plenius exposuimus. Sed illud hic tantum attendendum quod latitudo tabernaculi dicitur duplicatus senarius. Et notandum quod tantum habuit orientalis pars templi circa portam interius, quantum tota latitudo occidentalis partis tabernaculi exterius. Est autem indubitanter tenendum iuxta lectionem Exodi, quod quinque vectes essent per omnes tres parietes tabernaculi: vnus circa summum tabularum: alius circa imum, tertius circa medium, quartus inter medium & summum, quintus inter medium & imum. Nam illa quorundam de quinque cubitorum vectibus sententia videtur tam friuola, auctoritati vero tam contraria, vt nec videatur refellenda.

Exod. 26.

Ezech. 40.

Exod. 26.

A B C D

De erectione tabernaculi.

CAPVT IX.

REstat adhuc & illa de tabernaculo dicere quæ addenda sunt de eiusdem erectione. Prius ergo erigebantur tabulæ super bases: postea per circulos inducebantur parietum vectes. Deinde inserebatur vectis ille qui ad continendos parietes per medias tabulas secundum librum de angulo in angulum ibat, vbi in introitu tabernaculi velum dependebat. Post hæc infecti funes per transuersum tabernaculi fortiter extendebantur: & ad paxillos eminus à tabernaculo fixos firmiter annectebantur. Sicq; fiebat vt & tabernaculum ipsum contra violentiam ventorum firmum & inconcussum contineret, & operimentū ipsius supportaret, ne in superioribus ventrem faceret: & inundantium pluuiarum aquas colligeret: ne vicissim ex incremento collectionis ipse sinus: & ex incremēto ipsius sinus collectio aquarum cresceret, donec tandem ponderis nimietas operimentū omnino disrumperet, vel auulsum ad se introrsum, & deorsum traheret. In occidentali vero plaga funes ab interiori parte aduncati per parietum summitatem ad inferiora oblicq; descēdebant, & ad paxillos firmiter annexi tabernaculum ab ea parte continebāt. Similiter ab orientali plaga debemus intelligere funes à dicto vecte, & ab extremitatibus parietum descendere: & à paxillis protensos ab ea parte tabernaculum cōtinere. Qui tabernaculū quasi infantiæ pannis inuoluunt, ad quos vsus paxillos habeat inuenire non possunt: cum tamen de his in hunc modū legunt si volunt. *Cuncta vasa tabernaculi vt omnes vsus, & cerimonias: paxillos eius, quā atrii ex ære facies.* Exod 27.

De superductione operimentorum.

CAPVT X.

TAbernaculo erecto, & funib. distēso, iuxta prædictum modum, superducēdum est primo velum decem cortinarum: ita vt prima habeat latus exterius ad orientem: vltima vero earum latus exterius habeat ad occidentē. Iuxta eam itaq; dimensionem qua dictum est superius totum velum, quadraginta

cubitos

cubitos habere: vno solummodo cubito descendat à fronte: triginta vero expandantur in tabernaculi longitudine: reliqui autem nouem cubiti oblique per funes descendant à posteriori parte. Iuxta eam vero dimensionem qua viginti octo cubitos habuit, decem medii cubiti expandãtur in tabernaculi latitudine: nouem aũt hinc, & nouẽ inde in vtriusque lateris descensione. Tũc vero funibus ad primos paxillos è regione frõtium hincinde annexis: & postea per primas laterum ansas inductis: & iterum ad alium paxillum aduncatis: & sic vicissim, modo ad ansas, modo ad paxillos funibus aptatis atq; constrictis, velum super distentos primitus funes distẽdatur: ita vt quoddam quasi appenditium per tres tabernaculi partes fecisse videatur. In illis vero ansis quas orientale latus in fronte gerebat, iniectum funem habeat, per quem debeat velum ab ea parte extendi, ne vlla vi ventorum possit lædi: vel aliqua distensione à debito tenore deflecti. Super hoc velum extendatur operimentum rubricatum: super quod & illud operimentum hiacinthinarum pellium. In supremo debemus velum sagorum superducere: ita vt videatur in omni parte cortinarum velum cubito vno excedere. sicq; vt duplicatum sagum totum habeat in fronte. Et sicut de velo cortinarum docuimus: sic & hoc velũ, & iuxta eandem similitudinem ad paxillos astringere, & extẽdere debemus. Ecce iam palam est intelligere quomodo sagum duplicetur in fronte: quomodo posteriora tabernaculi tegantur ex vndecimi sagi medietate, quomodo cubitus vnus pendeat ab vtroque latere. Ecce quomodo dicta cortinarum distensio, velut quoddam appenditium per tres tabernaculi partes efficiat: q̃ quidem sacerdotibus ad induendas, vel deponendas sacras vestes, vel alios eiusmodi vsus deseruire poterat: in quo & illi qui tabernaculum intrare non audebant, tabernaculi decorem perpendere valebant. Ad quid enim decor dependentium cortinarum: ad quid aurũ annulorum: ad quid deauratio vectiũ: ad quid exterior deauratio tabularum, si sic totum inuoluitur vt à nemine videatur: si sic totũ inuoluitur vt ad nullos vsus, ad nullam vtilitatem habeatur? Ad quid aliud velum iuxta cortinarum similitudinem in introitu tabernaculi fieri oportuit, si reductio cortinarum totum introitum clausit? Cum solum sextum sagum per Moysen iubeatur duplicari in frõte: cur & aliud (iuxta quoddam) duplicatur similiter in posteriori parte? Sed si illa eorũ reductio ibi fiat, vbi in fronte sextum sagum dependet: vtique ipsum sextum sagum ibi non modo duplicatur, sed ad minus triplicatur. At si contra tres cubitos infimos qui dependenti sagorum velo supersunt, reductio reductioni superducitur, vt sextum sagum duplicetur, & ipsa superductio, vt propter præceptum consistere valeat vinculis alligatur: procul dubio iam non erit vnde à sacerdotibus intretur. Quæ de duobus velis sequuntur, satis per se patent: & expositione non indigent.

Exod. 26.

Descriptio altaris holocausti.

CAPVT XI.

DE altari holocausti sequitur, quod in hunc modum describitur: *Facies altare de lignis Sethim, quod habebit quinque cubitos in longitudine: & totidem in latitudine: id est quadrum, & tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt.* Hoc altare quattuor tantũmodo parietes habebat. Nam in superioribus apertum erat: & (sicut in sequentibus legitur) nõ solidum: sed inane, & cauum intrinsecus erat. Hæc omnia satis sunt aperta. Sed quę de craticula sequuntur, valde sunt perplexa: & eo diligentius discutienda. Dico itaque prius quid mihi videtur: inde & postea conabor idipsum literæ ipsius auctoritate probare. Primo igitur duæ ænea virgæ

Exod. 27.

virgæ tantæ grossitudinis, vt superpo- A
sita holocausta, & ligna supportare valeant, ducantur ab vno latere in aliud latus altaris: ita vt capita eorum prope angulos exterius apparcant, annulosq; quattuor æneos insertos habeant. Debēt aut inseri ita, vt vna altaris medietas sit supra, alia vero infra. Ab his aūt debent emergere introrsum quattuor æneistipites, quasi quattuor craticulæ pedes. Duo sc. hinc, & iuxta latus vnum: Duo vero inde, iuxta latus oppositū. In horum vtiq; summitate debet fieri craticula, iuxta videlicet librum in modū retis æneæ. Fiat autem ad eam altitudinem, vt ipsa, & altare sibi respondeant B
ad vnam æqualitatem. Erant itaq; primo dictæ illæ virgæ quasi craticulæ bases: quattuor vero stipites quasi ipsius pedes. Hæc aut omnia sibi inuicem ita inseri, & coniungi debent, vt quasi vnū corpus efficiant: & nec ab inuicem, nec ab altari auelli queant. Erant autem duo ostiola in posteriori pariete: in superiori videlicet altaris medietate. Vnum penebat à latere vno, & alterum ab altero: & clausa contingebant se in medio. Altaris vero arula nihil aliud erat quam tabula quædam ænea aliquātulum spissa. Nec arula per aditum dictorum ostiorum inferebatur, & su- C
per craticulæ bases, & super ostium limen imponebatur, terra tamen prius tota illa altaris inferior medietas vsque ad situm craticulæ implebatur. Per hunc aditum ligna ingerebantur, vnde ignis nutriebatur, per eundem aditum cineres extrahebantur. Idcirco autem altare ipsum mediotenus terra implebatur, vt firmiter inter sacrificandum staret, & hoc ipsum ad illud dominicū præceptum accederet. *Altare de terra facietis.* Craticula vero ipsi altari pro superiori superficie erat: vbi holocaustum D
imponi, & igne suppositō cremari consueuerat. Inani itaque suspitione laborant, qui sine gradibus, vel aliqua subleuatione in altari sacrificari posse non putant. Nam tres tātummodo cubitos altitudinis habebat. Nunc autem illud considerare debemus, vtrum scriptura ipsa concordet his quę de craticula iam diximus. De craticula sic legitur. *Craticulamque in modum retis æneam* (vbi subauditur facies) *per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli æneī, quos pones subter arulam altaris.* Nota quod annuli erant in craticulæ angulis, & subter arulam altaris. Et additur. *Eritque craticula vsque ad altaris medium.* Si vsque ad altaris medium: ergo vel ab imo sursum: vel à summo deorsum vsque ad eius mediū. Conferamus cum hoc loco, quod longe in sequentibus de eadem craticula legitur cum dicitur. *Craticulamque eius in modum retis fecit æneam: & subter eam in altaris medio arulam, fusis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates.* Si arula subter craticulam, & in medio altaris erat: ergo craticula superiorem altaris medietatem tenebat, alioquin ipsa subter arulam erat. Notandum quod bases iuxta aliquid de craticula erant, iuxta aliquid de craticula non erant. Iuxta aliquid videntur de craticula non esse: quia craticulæ non solent bases habere. Iuxta aliquid tamen de ipsa erant, quia eis inniebat. Recte ergo de arula dicitur, quod subter craticulam esset, quamuis super bases iaceret. *Fusis*, inquit, *quattuor annulis per totidem retiaculi summitates.* Quandoque summitas idem sonat quod extremitas. Erant ergo aut in extremitatibus superioribus: aut inferioribus. Sed hoc ipsum determinatur ex eo quod in prima descriptione dicitur. *Per cuius quattuor angulos erunt quattuor annuli æneī, quos pones subter arulam altaris.* Si arula subter craticulam & annuli subter arulam erant: ergo in inferioribus summitatibus erant. Nam si in superioribus summitatibus essent, vt annulos arula sub se haberet, etiam craticulæ summum, & sic totam craticulam sub se habere oporteret. Et nota quia si annuli subter craticulam, & in angulis eius erant: ergo aliquid craticulæ subter arulam erat vbi anguli

Exod. 27.

Exod. 38.

Ibidem.

Exod. 20.

esse, vnde & annuli dependere potuissent, vt sub ipsa essent. Erant itaque vbi bases subter craticulam iacentes & stipites in altū surgentes angulos faciebant, quia de basium extremitatibus dependebant. Subter arulā ergo annuli erant non quod super illos iaceret: sed quod situ superiorem locum teneret. Restat nunc solum illud quærere vtrum idē annuli sint & altaris, & craticulæ. Audiamus itaque quid ad iam dicta addatur in prima descriptione. *Exod. 27.* *Facies & vectes altaris de lignis Sethim duos, quos operies laminis aneis, & inducesper circulos.* Erunt ex vtroque latere altaris ad portandū. Si vectes sunt in vtroque latere altaris: ergo & circuli per quos sunt & vectes inducendi. Habet itaq; & craticula annulos: & altare circulos. Sed nunquid sunt alii, & alii istius circuli, & illius annuli? Cum his itaque quæ dicuntur in hac descriptione, cōferamus illa (si placet) quæ de eodem explicantur in recapitulatione. *Fusis*, inquit, *quattuor annulis per totidem retiaculi summitates ad immittendos vectes ad portandum: quos & ipsos fecit de lignis Sethim: & operuit laminis aneis, induxitque in circulos, qui in altaris lateribus eminebant.* Certe (vt audis) vectes ad immittendum in craticulæ annulis fecit, quos, inquit, & ipsos in circulos altaris induxit. Certe craticula intra altare erat, cui arula in medio altaris subter erat. Sed nunquid annuli qui ex craticulæ summitatibus dependebant similiter intra altare erāt? Quomodo ergo iidem ipsi vectes poterant immitti in annulis qui interius latebant: & induci in circulis qui in lateribus altaris exterius eminebēt? Sed quis hoc dicat? Oportet ergo esse eosdē ipsos & craticulæ annulos, & altaris circulos: & in ipsis vectes eosdē ipsos: & non alios, & alios. Oportet ergo vt & ipsius craticulæ summitates per medios parietes exteri⁹ appareant, ex quibus circuli dependebāt, qui in altaris lateribus eminebant. Ecce quod de altari, vel eius craticula superius diximus, litterę ipsius auctoritate probauimus. Sed quod de ostiolorū aditu dictum est, non tam manifesta auctoritate, quam manifesta ratione colligi potest, sicut superius iam ex parte monstratum est.

TRACTATVS SECVNDVS

De templo Salomonis ad litteram.

DEscriptio templi Salomonis secundum librum Regum ex magna parte satis est aperta: in qui busdam autem locis multum perplexa: & nimis obscura. Compellor autem quorūdam instantia, quibus libenter deseruio, vbi in his explanatione opus est, dicere quod sentio. Tempus igitur ædificationis in primis exprimitur cum dicitur. *Factum est, quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorū Israel de terra Aegypti: in anno quarto mense Zio: ipse est mensis secundus Regis Salomonis super Israel, ædificare cœpit domum domino.* 3. Reg. 6. Ad id quod dicit in anno quarto in cōstruendo aduertendum est: Regis Salomonis super Israel. Nam quod dicitur mense Zio: ipse est mensis secundus interpositio est. Hoc ipsum in Paralipomenon planius exprimitur, vbi legitur. *Cœpit autem ædificare mense secundo: anno quarto Regni sui.* 2. Paralip. Mensura templi determinatur, in eo quòd sequitur. Domus autem quam ædificabat Rex Salomon domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine: & viginti cubitos in latitudine: & triginta cubitos in altitudine. 3. Reg. 6. Quod dicitur triginta cubitos altitudinis habere: vel debemus de prima mansione sub primo cœnaculo intelligere. Nam tota altitudo domus pro certo cētum viginti cubitos habebat, sicut liber Paralipomenon in hæc verba declarat. *Porro altitudo centum viginti cubitorum erat.* Et quod cœnacula habuerit idem liber in sequentibus ostendit.

2. Paral. 3. ibidem.

stendit. *Cœnacula quoque texit auro.* Notandum autem quod mensura ista longitudinis, & latitudinis templi quam modo describit, intra parietes sumpta, sicut ex his quæ de Cherubin in sequẽtibus dicũtur manifesta ratio conuincit. Mensuram porticus describit, cum adiungit. *Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi: & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.* Sequitur. *Fecitque in templo fenestras obliquas.* Hoc est interius latiores: & exterius strictiores. Erant autem tria deambulacra forinsecus parietibus adiacentia: vnum in vno contra templi infetiora: secundum priori superpositum contra cœnaculum primum: tertium secundo superpositum contra cœnaculum secũdum. Tabulata autem quæ ista deambulacra tegebant, subsequenter auctor describit, cum in hæc verba subiungit. *Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum in parietibus domus per circuitum templi & oraculi.* Has templo adiacentes cœdificationes latera vocat: quia templo lateraliter adiacebant, immo illi quasi pro lateribus erant. *Et fecit, inquit, latera. Tabulatum quod subter erat 5. cubitos habebat latitudinis. Et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis. Et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis.* Ecce de mensura. Additur adhuc & de modo. *Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus: vt non hærerent muris templi.* Quod dicit: vt nõ hærerent muris templi de tabulatis, non de trabibus debet intelligi. Trabes namque contra pauimentum primi cœnaculi muris appositæ erant: quarum extremitates ex alia parte columnæ excipiebant. Super has trabes stratum ligneum erat, quod primum deambulacrum quinq; cubitorum latitudinis tegebat: ipsum tamẽ ligneum stratum, seu tabulatum nõ vsquequaque ad murum pertingebat. Iuxta quod dixi de primo potest intelligi quid sentiendum sit de secundo, & tertio, nisi quod singulorum mensura ab inuicem differebat, secundum quod liber determinat. Tabulatum quod supremum septem cubitorum latitudinis deambulacrum tegebat, tecto ipsius templi respondebat. Quoniam erat paries templi trabes cum superpositis tabulatis portabat: iccirco dicit, quod super parietem templi tabulata ædificauit. Notandum autem quã conuenienter vnaquęq; mansio templi circa se deambulatoria habebat, vbi etiam tẽpore pluuię deambulandi, vel potius orãdi gratia conuenire poterant, qui templum intrare non audebant. Quo autẽ, vel vnde ab imo in medium: vel a medio latere in supremum ascenderetur, paucis interpositis satis aperte determinatur. Sequitur. *Domus autem cum ædificaretur, lapidibus dedolatis, atque perfectis ædificata est.* Quando aliquid satis pro modo consuetudinis dolatum subtilius adhuc supra consuetudinem dolatur, quasi de eo quod dolatum est, dedolatum efficitur. Vel dedolatum, quasi de omni parte dolatum. Nam oẽs lapides illius templi per omnes sex superficies erant dolati. Attende quã ordinate in sua descriptione procedit: nam ab exterioribus incipiens post descriptionẽ laterum de templi muro agit qui postea primo occurrit. Sed mirandum valde quod dicit, cũ postea subiungit. *Et malleus, & securis, & omne ferramentum, non sunt audita in domo cum ædificaretur.* Et quidem de lapideo opere, hoc satis possumus intelligere. Nam omnes lapides simul, & omnia ligna erant alias dolata: & cum summa diligentia perpolita. Sed sunt qui putant sine eiusmodi instrumentis talem fabricam nullo modo posse erigi: & ex tam multiplici materia in vnum coniungi. Nam vt de ceteris taceatur, quomodo sine alicuius generis malleo, aureo, argenteo, vel ligneo, vel alio aliquo claui illi fortiter affigerentur, de quibus scriptura in sequentibus loquitur. An forte cuiusmodi mallei excipiũtur, determinatur in eo quod dicitur. *Et omne ferramentũ nõ*

unt audita in domo cum ædificaretur. Sed vt A
dicam quod sentio: non est mirum si in
Salomonis operibus inuenimus, quod
citius mirari, quam perscrutari pos-
sumus. Sequitur. *Ostium lateris medii pa-
riete erat domus dextera: & per cocleam ascen-
debant in medium cœnaculum: & a medio in
tertium.* Ecce hic habemus, quod superius
iam diximus. Nam in his verbis describitur quomodo, vel qua de infimo latere in medium latus ascenderetur, & intraretur. *Ostiū*, inquit, *lateris medii*, quod latus sex cubitorum erat: & inter infimum & supremum, medium locum tenebat *in pariete erat dextera ipsius domus.* B
Quod dicit dextera, legatur sub statiue: quantum ad id quod addit domus, trāsitiue. Ecce qua, & vbi intrabatur, sed quomodo illuc ascendebatur. *Et per cocleam ascendebant in medium cœnaculi.* Nota quam artificiose vnum aperte dicit, alterum tacite innuit. Ostiū medij lateris determinauit: & de ostio medij cœnaculi tacuit. Econuerso aūt de via ascensionis in mediū cœnaculū loquitur: de via ascensionis in medium latus tacite præterijsse videtur. Sed vtrobique quod tacet de vno, dat idem intelligi ex C
eo quod dicit de altero. Vna via ascensionis ad vtrunque ferebat: & ad triginta ascensionis cubitum introitus ad vtrunq; patebat. Hæc via in pariete, id est in ipso muro in dextera quidē, hoc ē australi parte erat: quæ in girū gradatim ducta ad superiora ferebat: vnde eā scriptura cocleam, qualē etiam vsus vitem vocat. Iuxta id aūt quod dictum ē de via, & ostio medij lateris, intelligere possumus quid de tertio sentire debeamus. Quod aūt dicitur cœnaculum medium, & tertium, non sic est intelligendum, quasi ibi fuerit triplex cœnaculū: D
sed quod illud de quo prius agit sit medium trium mansionum: & quod id de quo secundo loco agitur, locum teneat supremum, & tertium. In duobus cœnaculis erat triplex tabulatum: vtriusque videlicet paumētum: & totius domus tectum, quæ quidā putant hoc loco dici triplex cœnaculum. Sed si sic auctor sensisset: non vtiq; dixisset, *Et per cocleam ascendebant in medium cœnaculum: & à medio in tertium.* quin potius diceret: & per cocleam ascendebant in primum cœnāculum: & à primo in medium: & à medio in tertium. Sed nec recte dicitur ascendi in tabulatum: sed ad tabulatum. Sequitur. *Et ædificauit domum: & consummauit eam.* Quamuis (inquit) esset fabrica grandis: & modus fabricandi mirabilis, vbi non est auditus malleus, & securis: nihilominus tamen ædificauit, & consummauit. Ab exterioribus incipiens, postquam egit de lateralibus extremis, annectit statim & de extremitatibus supremis. *Texit quoque domum laquearibus cedrinis.* Quod de supremis laquearibus hoc dictū sit, ostenditur in eo quod dictum est. Texit. Additur adhuc de his quæ erant in superiorum extremis. *Et ædificauit tabulatum super omnem domum quinq; cubitis altitudinis.* Tectum domus iuxta morem palęstinorum, creditur fuisse planum. Quantū videtur ad hoc, hæc tabulata quinq; cubitorum altitudinis in supremorū extremitatibus per circuitū fabricata erant: vt à fortuito casu defenderent eos qui in superioribus deambularent. De tecto autem ipsius domus intelligitur, quod statim adiungitur. *Et operuit domū lignis cedrinis.* Descriptis tēpli exterioribus antequam de interioribus agat, ipsum opus ex diuino respōso mirabiliter cōmēdat, atq; magnificat. In quo quidem lectores suos multum per omnem modum attentos, & benevolos reddit: ne cui forte ociosum videatur, q; singula quæq; tam diligenter describit. Adiungit ergo auctor: & dicit. *Et factus est sermo* 3 Reg. 6.
domini ad Salomonem dicens. Domus hæc quā ædificas: si ambulaueris in præceptis meis: & iudicia mea feceris: & custodieris omnia mandata mea gradiens per ea: firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad Dauid patrem tuum, & habitabo in medio filiorum Israel, & non derelinquam populum meum Israel. Hæc omnia per se satis patent, & no-

& nostra expositione non indigent. Addo tamen & illud quod forte Salomon hoc diuinitatis respōsum inter operandum accepit: & bono incepto diuina beneuolentia benigno fauore occurrit: & quo ordine sunt impleta, eodem & scripta. Sequitur. *Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam.* Hoc superius iam dixerat, sed ecce idem repetit, postquam ex diuino responso ostendit cuius dignitatis, & auctoritatis domus merito fuerit, quam dominus se velle inhabitare prædixit, ac præpertius dixisset: opus quod tantæ dignitatis fuit, ædificauit, & cōsummauit. Forte ista templi commendatio, & ad hoc poterit valere: vt legentium quilibet non me audeat arguere, ex eo quod viderit me obscuriora quæque cum tanta diligentia discutere, & explanare. Superius descripsit templi exteriora, nunc incipit describere eius interiora. *Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis.* Vnus idemq; paries marmoreus erat extrinsecus: & tabulis coopertus intrinsecus: nec in parte tantum, sed totus. Hoc est quod aperte determinatur, in eo quod subiungitur. *A pauimento domus vsque ad summitatem parietum: & vsque ad laquearia operuit lignis intrinsecus.* Operuit itaque lignis parietes per omnia, vsque ad iumma laquearia. Extexit pauimentum domus tabulis abiegnis. Ecce differentiam pauimenti atq; parietis, illud tegitur tabulis abiegnis: iste cedrinis. Post ista describit tabulatum quod diuidebat exterius templū à sanctis sanctorum. *Ædificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina à pauimento vsque ad superiora: & fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorum.* Notandum quod ista tabulata dicuntur erecta à pauimento vsque ad superiora: non autem vsque ad laquearia. Nam vsque ad laquearia plus quam viginti cubiti altitudinis erant: infima siquidem mansio templi (vt superius dictum est) triginta cubitos altitudinis tenebat. *Et fecit*, inquam, *interiorem do-*

A *mum oraculi in sanctum sanctorum.* Proprie dicitur oraculum: diuinū responsum homini à Deo per semetipsum, seu per Angelum, seu per hominem factum: vnde & dicimus oracula Prophetarum. Oraculū etiam dicitur propitiatorium, vel locus ille templi vbi responsa dābantur: & vnde audiebantur, iuxta quod in Exodo legitur: *Duos quoq; Cherubin aureos, & productiles facies ex vtraque parte oraculi.* De hoc sane loco Moysi à domino dicitur: *Inde præcipiam, & loquar* *Exod. 25.* *Ibidem.*

B *ad te: super propitiatorio scilicet, ac medio duorum Cherubin.* Aliquando per oraculum tota domus illa interior intelligitur, in qua locus ille continebatur. Hoc autem loco nomen oraculi secundū primam acceptionem debet intelligi. Nam eo quod maxime dedicata fuerat in id genus officii, recte dicitur domus oraculi. Sequitur, in quo vtriusque domus longitudo determinatur. *Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi.* Si templum exterius quadraginta cubitos habuit: ergo interiori domui

C viginti cubitorū longitudo remansit: nam templum sexaginta cubitos longitudinis tenuit. Hic oraculi nomine, domū interiorem oportet intelligere. Quod pro foribus dicitur: idem est, ac si ante fores dicatur. Sententiam quam superius posuerat repetit, vt addat: *Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, ha-* *3. Reg. 6.*

D *bens tornaturas, & iuncturas suas fabrefactas, & celaturas eminentes. Omnia cedrinis tabulis vestiebantur: ne omnino lapis appareret poterat in pariete.* De his quæ hic proponuntur, dicam quod mihi videtur. Quod in sequentibus legitur de laminis aureis, idem intelligo de tabulis istis: quod istæ sicut illæ erant æquilateræ, opere quadro ad regulam factæ, in quibus secundum librum erāt tornaturæ in modum circuli toruo circumductæ: & intra circulos celata Cherubin, & palmæ. Hæc autem tabulata erant in hunc modum coniuncta. Inter postes muro intrinsecus adhærentes: & ab inuicem æqua mensura distantes, trabeculæ quædam

hinc inde postibus affixæ, à pauimento vsque ad laquearia ordinatæ erant, quæ descriptas tabulas à superiori & inferiori parte excipiebant: nam earum incastraturis ipsæ tabulæ insertæ, & clauis affixæ erant. Hæ ergo trabeculæ iunctæ vocantur: quoniam tabulata parietum ex ipsis in vnam compagem iungebantur. Iuxta eandem formam & similibus lignis quibus tabulæ erant compactæ à superiori & inferiori parte, intellige etiam iunctas in vtroque latere. In istis autem iuncturis artificiosa quædã concatenatio: nodosaque plectarũ perplexio celata erat, sicut liber Paralipomenon (si bene recolo) in his verbis commemorat. *Sculpsitque in ea* (hoc est in domo) *palmas: & quasi cathenulas se inuicem complectentes.* Sequitur. *Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat: vt poneretur ibi arca fœderis domini.* Per oraculum hoc loco locum illum in quo arca inter Cherubin media stabat intelligere debemus: nam domus interior nõ fuit in medio exterioris domus, nec esse potuit in medio sui ipsius. In eo autem quod dicit in medio domus, per domum hoc loco totum templũ oportet intelligere, & in eo quod addit, in interiori parte, per interiorem partem, interiorem domum debemus accipere. Subsequenter autem oraculum, pro tota domo interiori ponitur, in eo quod statim adiungitur. *Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud, atque vestiuit auro purissimo.* Quod 20. cubitos altitudinis dixit, de illo pariete intelligi voluit, qui specialiter pro oraculo factus fuit: de quo & superius mentionem fecit. Forte aliquis æstimabit, quod primum cænaculum eo loci demissius fuerit. Sed si in mediũ ducimus quod in Paralipomenon legimus citius fortassis elucesceret quæ quærimus. Nam postquam de interiori domo, & duobus Cherubin egit, statim adiungit. *Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, coccino, & bisso: & intexuit ei Cherubin.* Quis dubitet intelligendũ esse de hoc velo quod legitur in Euangelio: *Et scissum est velum templi à summo vsq; deorsum.* In hoc autem omnes Doctores, & scripturarum expositores consentiunt: quoniam ad hoc scissum est velum, vt paterent ea quæ erant intra sancta sanctorum. Vbi ergo obsecro hoc velũ pendebat, quod sancta, & sancta sanctorum ab inuicem diuidebat. Si dicimus quia ante parietem appensum fuerit, quid eius scissio profuit, si ipso scisso paries integer remansit: Tenendum itaq; est absque ambiguo quod dictum velũ contra illos decem cubitos in superioribꝰ pendebat, qui parietem viginti cubitorum altitudinis excedebat: & in ea parte sanctum, à sanctis sanctorum diuidebat. Vt autem melius intelligatur quod de situ arcæ, seu duorum Cherubin dicere volumus: veniat in medium quod de his in Paralipomenon in hunc modum legimus. *Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis domini in locum suum: id est oraculũ templi, in sanctam sanctorum subter alas Cherubin: ita vt Cherubim expanderent alas suas super locum in quo posita erat arca: & ipsam arcam tegerent cum vectibus suis.* Vectium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita patebant ante oraculum. Si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre nõ poterat. Notandum itaque quid de arcæ vectibus hoc in loco legis, qui secundum lectionem Exodi semper erant in arcæ circulis, & nunquam extrahebantur ab eis. Dicitur itaque de his vectibus qui arcæ circulis inserti erant, quod eorum capita extra oraculũ propius existentibus patebant: nam à paululum remotis videri non poterant. Ex his itaque datur intelligi, quod vectes qui arcam portabant, ex vna parte super summitatem parietis, viginti cubitorũ altitudinis iacebánt: ita vt eorum capita extrinsecus apparerent: quæ quidem capita dictum velum in id loci descendens ab exteriore parte velabat. Qui igitur iuxta parietem stabãt: inter summitatem

A

B

C

D

1. Paralip. 3.

Matt. 27.

2. Paralip 5.

mitatem parietis, & extremitatem veli apparẽtia videre poterant: remotiores vero propter interpositionem veli, videre non poterant. In hanc sententiam concurrere videtur, quod de eisdem vectibus in hoc eodem libro in sequentibus legitur. *Cumque eminerent vectes, & apparerent summitates eorũ foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant vltra extrinsecus.* Ex hoc item loco habemus, ꝙ summitates vectium ex eminenti loco apparebant foris sanctuarium, & ante oraculum. Nota quod dicitur cum additur: non apparebant vltra extrinsecus. Prius ostenditur quod extrinsecus apparebant: postea dicitur quod vltra extrinsecus non apparebant. Nouus, & inusitatus dicendi modus, vltra extrinsecus. Locus qui ante oraculum parieti adhęrebat extrinsecus quidem erat: cuius operatione quælibet remotior vltra extrinsecus dici poterat. Quantum ergo summitates vectium de solum adiacenti loco videri poterant, dicitur quod vltra extrinsecus nõ apparebant. Ex his facile est perpendere, quod oportuit esse, ꝙ vectes exciperet ab interiori parte. Sed quantũ quomodo id fieri potuit facile perpenditur, legentium coniecturæ relinquitur. In eo quod dicitur, quod altare de cedro vestiuit, notatur ꝙ prima ei⁹ factura de lapide fuerit. Ea vero quæ de duob. Cherubin sequuntur, tam sunt aperta, vt non egeant expositione aliqua. *Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum: postesque angulorum quinque: & duo ostia de lignis oliuarum.* Contra vsum nostræ consuetudinis tam in ingressu oraculi, quã in ingressu templi duo ostia erant: & vtrobiq; vnum ab interiori, alterum ab exteriori parte altrinsecus pendebat: & vtrumque ex duobus ostiolis, hoc est ex duabus valuis cõiunctum erat. Non enim valuarum more vnum ostiolum pendebat ex parte vna: & aliud ex parte altera, sed duo ostiola aurea quadam cõcatenatione in vnum ostium ita erant coniuncta, vt inuicem complicata medietatem introitus tenerent, explicata vero totũ ostiũ clauderent. Notandum quod postes ita dolantur quandoque, vt habeant angulos quatuor, aliquando vt habeant angulos quinque, aliquando autem habent senos, vel septenos, seu etiam octonos. Factura igitur operis exprimitur, in eo ꝙ dicitur. *Postesque angulorum quinque.* Est autem intelligendum hos postes ante oraculi introitum erectos tantum à pariete distare, quantum ostium plicatum se poterat extendere: tantum vero inter vnum & alerum spacii interesse, quantum ostium explicatum poterat claudere. Interstitiũ vero quod inter postes & parietes erat, tam à superiori parte, quam ab vtroq; latere tabulatum tegebat. Vnum ex ostiis pendebat de poste ex parte ista: alterum autem de pariete, sed ex parte alia. Bene autem prius dicitur, quod fecerit ostiola, postea quod fecerit ostia: quantum ex quatuor ostiolis duo ostia sunt facta. Superfluum vero videtur quod expressio materiæ reperitur. Ecce habemus de ingressu oraculi: videam⁹ nunc quid dicatur de introitu templi. *Fecitq; in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulos, & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus.* In superioribus habuimus postes quinque angulos, hic habemus postes quadrangulos. Ibi describuntur ostia de lignis oliuarum, hic vero de lignis abiegnis, quod vero dicit altrinsecus. Intelligendum est, tam de istis, quam de illis. Nam vtrobique duo ostia erant: & vtrobique vnum ex parte Australi: & alterum eorum ex parte Aquilonari pendebat, ita vt vnum eorum affigeretur ex parte interiori: alterum vero ex parte exteriori. Tam illis, quam istis cõuenit quod de istis adiungit. *Et vtrumque ostium duplex erat, & se inuicem tenens aperiebatur.* Vtrobique vtrumque ostium duplex erat: quoniam vtrumq; ex duob⁹ ostiolis, hoc est, duabus valuis, sicut de interiorib⁹ iam docui, compositum fuerat. Valuæ autem non hinc inde pendentes: sed se inuicem tenentes aperiebantur, & in aperiendo,

riendo, vel claudendo modo inuicem plicabantur: modo explicabantur. Nota quod in introitu portæ hincinde solent in ipso muro fieri quædam erecturæ, ad quas ostium vtrobique reuerberatur cu introitus clauditur. Sed quantum in hoc templo omnia intrinsecus operiebantur ligno, in loco huiusmodi erecturarum erant duo postes ex parte interiori, & duo alii ex parte exteriori. Vnusquisq; autem (vt dicitur) quadrãgulus erat: prout ratio operis in eo loci, seu etiam ratio mysterii exigebat. His quæ hoc loco de ostiis legimus, simile est quod in descriptione templi apud Ezechielem inuenimus. *Et duo ostia* (inquit) *erant in templo, & in sanctuario: & in duobus ostiis ex vtraque parte bina erant ostiola, quæ in se inuicem plicabantur. Bina enim ostiola erant ex vtraque parte ostiorum.* Quod in sequentibus dicit de muro interiori atrii, intelligendum est & de muro templi: sed de eo dicitur, de quo minus videretur. *Et ædificauit* (inquit) *atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum: & vno ordine lignorum cedri.* In præcipuis ædificiis temporis nostri superficiales tãtum lapides tam interiores, quam exteriores solent poliri: sed media inter hos minoribus lapidibus & minime politis solent repleri. Sed in operibus Salomonis tam illi qui mediũ tenebant, quam illi qui interius exteriusque apparebãt, perpoliti erant, ita vt essent ibi tres ordines lapidum politorum, duo quidem superficialium, tertius interiacentium, quartus vero ordo erat de ligno, quantum omnia intus vestiebantur cedro. Expletis quæ de templi ædificatione dicturus erat, repetit quæ in descriptionis exordio præmiserat. Repetit namque, & dicit quo tempore ædificatio fuerit inchoata: vt addat quo tempore fuerit consummata: & inferat quanto tempore fuerit perfecta. *Anno quarto fundata est domus domini: in mense Zio, & in anno vndecimo mense bul: ipse est octauus, perfecta est domus in omni opere suo: & in vniuersis vtensilibus. Ædificauitque eam annis septem.*

Ezech. 41.

Expleta descriptione templi: addit de domo quam Salomon fecit sibi: adiungens & de domo saltus Libani. De domo regia latius agit: de domo saltus Libani solũmodo mentionem facit. *Domum autem suam ædificauit Salomon, decem & tribus annis & ad perfectum vsque perduxit.* Ecce de tempore, & facta de domo saltus Libani interpositione: adiungit de regiæ domus modo, & magnitudine. Nã quod ad ea quæ de domo regia præmiserat, adiunxit: ædificauit quoque domu saltus Libani, interpositio fuit: non enim de domo saltus Libani intelligi debet, quod de domus mensura annectit, cum dicit: *Centum cubitorum longitudinis: & quinquaginta cubitorum latitudinis: & triginta cubitorum altitudinis: & quatuor deambulacra inter columnas cedrinas.* In domo autem saltus Libani arma reponebantur, sicut in sequentibus legitur: *Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro: & trecentas peltas ex auro probato. Posuitque ea Rex in domo saltus Libani.* Vnde & idem locus armamentariũ dicebatur. Hinc est, quod de dictis armis in Paralipomenon scribitur: *Posuitque ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore.* Nota q; locus ille nemore consitus dicitur, vnde & pro nonnulla similitudine saltus Libani vocabatur. Ecce de armamentario: nunc consideremus ea quæ dicuntur de regia domo, Patet de mensura, videamus quæ dicuntur de ipsius factura. Sicut ex sequentibus colligitur: triplex ordo columnarum ibi erat, quorum vnusquisque quindecim columnas habebat. Vnus ordo totam domũ à fronte in frontem in duas medietates diuidebat. Alius autem ordo in gemina distinguebat medietatem vnam: tertius vero in totidem medietatem aliam. In hunc igitur modũ erant ibi quatuor deambulacra triplici columnarum ordine distincta. Vnde & adhuc addit: *Ligna quippe cedrina exciderat in columnas: & tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram.* Dicendo cameram, satis compendiose exprimit facturã operis à superiori

3. Reg. 10.

2. Paralip. 9.

periori parte. Ex eo namque notatur ℘ inter columnas ipsas laquearia non erant plana, sed arcuata. Nam cameron idem sonat græce, quod curuũ, vel conuexum latine. Tota itaq; superincumbens deuexitas cedrinis tabulis vestiebatur, quæ quadraginta, & quinque columnis sustentabatur. Vnus autem ordo habebat columnas decem & quinq; contra se inuicem positas. Ex hoc loco habemus, quod superius de ordinibus columnarum, & deambulacris iam diximus. Attende, quã argute factura porticus exprimitur, in eo quod porticus columnarum nominatur: ex eo videlicet ℘ ab exteriori parte muro carens columnis distinguebatur. Quod post maiorem porticum, de cæteris duabus subsequenter adiungitur, sic intelligendum videtur: quod vna earum erat in fronte maioris porticus ex parte vna, & alia simili modo ex parte altera: in qua erat tribunal hoc est sedes iudiciaria. De domo filiæ Pharaonis breuiter mẽtionem facit, vbi & de præmissis ædificiis tam Reginæ, quam Regis generalem sententiam subiungit, cum dicit: 3. Reg. 7. *Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam, atque mensuram tam intrinsecus quam extrinsecus serrati erant, à fundamento vsque ad summitatem parietum.* Lapides ædificiis tam intrinsecus, quam extrinsecus serrati dicuntur, quando superficiales lapides tam ex parte interiori, quã ex parte exteriori, ita ordinantur, vt iuncturæ superpositorum non concurrant cum iuncturis suppositorum. Sed nota ℘ dicitur. Ad normam quandam, atque mensuram. Serrantur autem ad vnam mensuram, quando iunctura superiorũ semper occurrerit contra medium inferiorũ. Sed qui prius dixerat quod serrati erant tã intrinsecus, quam extrinsecus quid est quod adhuc adiungit, & intrinsecus vsq; ad atrium maius. Sed quod prius dicitur intrinsecus, intelligendum est pro superficie interiori, quod secundo repetitur intrinsecus, intelligendũ est pro intimo ipsius muri: nam lapides qui latebant intrinsecus serrati erant cum lapidibus qui hinc inde apparebant extrinsecus. *Fundamenta autem de lapidibus pretiosis, de lapidibus magnis, decem, siue octo cubitorum: & desuper lapides pretiosi æquales mensuræ sectiserant.* Sicut in fundamento, licet in superioribus, non potuerint omnes vsq; quaque esse eiusdẽ mensuræ: alioquin scriptor inuenitur sibi ipsi contrarius esse. Sed qui erant eiusdem facturæ & formæ, erant & eiusdem mensuræ: & qui habebant positionem cõsimilem, etiam habebant mensuram æqualem. Sequitur: *Similiterque de cedro.* Similiter (inquit) erat de cedro: nam ad modum lapidum de cedro etiam fiebat cõformis operatio. In eo quod superius dixerat: vsque ad atrium, scilicet maius: non satis intelligitur, vtrum ipsum atrium à præmissa generali sentẽtia excludatur, aut includatur: sed determinatur in eo quod hic adiungitur. *Et atrium maius rotundum trium ordinum de lapidibus sectis: & vnius ordinis de dolata cedro.* Idem dixerat longe superius de interiori atrio dom⁹ domini: quod hic dicitur de his ædificiis: sed hoc loco repetitur pro similitudine operis. Inde est quod sequitur: *Nec non & in atrio domus domini.* Non in quolibet: sed *interiori: & porticu domus domini.* Ea quæ de columnis æreis dicuntur, videntur multum obscura: & nisi subtiliter discernantur, ex ipsa nominum æquiuocatione valde confusa. Dicitur itaque de his columnis. *Et fixit duas columnas æreas, decem & octauo cubitorum altitudinis: & linea, duodecim cubitorum ambiebat columnam vtramque.* Ecce hic, decimo octauo cubitos altitudinis dicũtur habere columnæ, in Paralipomenon autem leguntur habere cubitos trigesimo quinto. 2. Paralip. 3. Sed quod hoc loco de columnæ altitudine dicitur: de solo stylo intelligitur quod inter basim & capitellum erigitur. Columnæ autem nomen quandoq; strictius, quandoq; vero largius accipitur. Secundũ id autem quod largius accipitur, quatuor membra habere videtur,

detur. Primo basim: secundo stylum quod super basim in altū erigitur: tertio epistilium quod supra stylum ponitur: quarto capitellum quod super epistilium in summis locatur. Columnæ itaque nomine quandoque totum hoc intelligimus: quandoq; solum stylum, sicut & hoc loco vti iam diximus. Nomen etiam capitelli, modis solet pluribus accipi. Nam modo ponitur pro epistilio, modo pro eo quod superponitur ipsi epistilio, modo pro vtroque pariter accepto. Sed epistilium dici non solet nisi quod stylo inhæret, vnde & nomen accepit. Nam epistilium idem sonat quod super. Inde epistilium, quod ponatur supra stylum. In hac autem descriptione cum legitur caput columnæ, oportet diuersis in locis diuerso modo accipere. Nam modo ponitur pro capitello, modo pro epistilio, modo pro ipsius styli supremo. Huiusmodi æquiuocationes solent sensum legentiū confundere, eorum videlicet qui nesciunt, vel negligunt ea quæ legunt subtili examinatione discutere. Quoniam quæ de capitellis dicuntur, valde perplexa videntur, dicam prius quid mihi videtur inter secundum quod potui de hoc libro, vel libro Paralipomenon, colligere, & sic reuertar ad expositionem literæ. Epistilium in imo quarto cubitos latitudinis tres autem cubitos altitudinis habebat, & in modum lilii fabricatum erat. Flos lilii à rotunditate inchoatur, & paulatim ad superiora dilatatur: in summis autem tot latera quot folia habere videtur. Ecce de eius mensura, eiusdemq; factura. Secundum capitellum quinque cubitorum altitudinis esse describitur, & tot laterum quot epistiliū esse videtur: vt ex eo ipso epistilio melius congrueret, & ipsa congruentia compositionem ornaret. Ab eadem autem quantitate in quam desinit primum, solet inchoari capitellum secundum, & per omne latus obliquæ ascendendo sæpe vsque ad eius medium dilatari, superior autem eius medietas solet sursum directe, & perpendiculariter erigi. Ex aliis itaque perpendimus, quid de his sentire debeamus. In huius autem secundi capitelli medio vbi operis factura variabatur, quædam erectura in modum circuli insculpta erat, quæ totum capitellum vsquequaque cingebat, qualis in epistilio fieri solet in ea parte qua stilo adhæret. Vnū autem huiusmodi circulum (vt dictum est) habebat in medio, & iuxta eandem similitudinem alium habebat in imo vbi adhærebat ipsi epistilio. Sed quoniā hos circulos scriptura vocat funiculos, intelligimus quod ita essent celati, vt velut in modū triplicis funiculi viderentur esse contorti. Erat etiam cōtra superiorem eiusdem capitelli medietatem quędam operis factura in modum retis ex ære concatenata: quæ eam vndique ambiebat: & ab eius summitate vsque contra primum funiculum dependebat: vbi & centum malogranata appensa, & circa eundem funiculum per gyrum ordinata erant. Erant autem & huic retiaculo alia centum interpositā, & in medio ipsius per gyrum ordinata. ita vt eorum ambitus totum retiaculum in septena versuum distingueret: & velut in æqua diuideret. Nihil aliud hoc loco dicimus vnū retiaculi versiculum, nisi vnum ordinem connexionum vel cōcatenationū vnius ordinis foramina distinguentium. Quale retiaculum in capitello ordinauimus cōtra medietatem superiorem, tale cum tot malogranatis: taliter ordinatis intellige & ipsum habere cōtra medietatem inferiorem. Ecce super istis iam dixi secundum quod potui de ipsa scriptura colligere: sed nunc redeamus ad expositionem literæ. *Duo quoque capitella fecit: quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære.* Nota quod descriptionem suam ab illo capitello incipit, quod in hoc opere supremū locum tenuit. *Quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum.* Ecce de mensura. Sequitur. *Et quasi in modum retis; & cætera*

rum inuicem miro opere contextarum. Hæc capitella quæ catenulas habebant, epistiliis (secundum Paralipomenon) superposita erant. Legitur namque ibi: *Fecit columnas duas, & epistilia, & capita, &* 2. Paralip. 3. *quasi quædam retiacula quæ capita tegerent super epistilia.* Ecce de retiaculis dicit, q̃ tegerent capita quæ erant super epistilia. Et nota, quod quæ ibi capita, hic dicuntur capitella. Hic autem auctor capita pro epistiliis posuit, cum dicit: *Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita* (id est) *super epistilia columnarum.* Non autem intelligendum est de his capitellis, quod ea sculpserit in modum retis. Paralipomenon autem liber scribit dictas catenulas capitellis superpositas, non insculptas. *Et fecit* (inquit) *quasi catenulas in oraculo: & supposuit eas capitibus columnarum.* Paulo post vero dicitur in descriptione ista: quod hæc capitella fuerint contra retiacula. Sed q̃ ibi catenulæ, vel retiacula dicuntur superposita: hic expressius, & magis proprie notantur contrapositæ. Additur adhuc de his capitellis, vel retiaculis. *Vtrumque capitellum columnarum fusile erat. Septena versuum retiacula in capitello altero.* Ecce secundum quod superius iam diximus ex his verbis manifeste colligitur quod retiacula in vtroque capitello septenis versibus distinguebantur. Planius fortasse esset, si septenorum versuum, non septena versuum retiacula dixisset. Sed nota quod solum vnũ ordinem concatenationum capitello circumductum dici velit retiaculum, sicuti quantulamcunq; panni abscissuram dicimus pannum. Sed non multum curandum quid, quibus verbis dicatur, dummodo sensus auctoris veraciter intelligatur. Sequitur. *Et perfecit columnas: & duos ordines per circuitũ retiaculorum singulorum, vt tegerent capitella quæ erant super summitatem malogranatorum.* Sicut superius iam diximus in vtroque capitello erant retiacula duo, & bis septem versus in vtroque retiaculo, ita vt vnus ordo septem versuum esset supra centum malogranata interposita: alius autem ordo, septem similiter versuum esset supra centum malogranata, in vno appensa. Bene ergo dicitur: *Perfecit duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum*: quoniam vnumquodque habebat duos ordines septenorum versuum. Erant autem ista retiacula septenorum versuum ita ordinata, vt tegerent capitella, nam ante ipsa capitella pendebant: & ea per circuitum ambiebant. Quod autem adiungitur: *quæ erant super summitatem malogranatorum*, referendum est non tam ad capitella, quam ad retiacula. Quæ (inquit) retiacula singula erant super summitatem malogranatorum, quoniam vtriusque retiaculi superior medietas erat super summitatem malogranatorũ interpositorum, inferior autẽ medietas erat super summitatem malogranatorum appensorũ. Sequitur. *Eodem modo fecit capitello secundo.* Quomodo (inquit) fecit capitello quod operatus est primo, eo modo fecit & capitello quod operatus est secundo. Respectu enim operationis, siue descriptionis, vult illud dici primum: istud secundum. Ecce de capitellis, nunc addit de epistiliis: *Capitella autem quæ erant* 3. Reg. 6. *super capita columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum.* Compendiose satis eorum tam facturã, quam mensurã describit. Capitella autem (inquit) id est epistilia quæ erant super capita columnarũ, id est super summitatem vtriusque styli: quasi opere lilii fabricata erãt, ecce de factura, in porticu, ecce de loco: quatuor cubitorum, ecce de mensura. Nota quod epistilia vocat hìc capitella. Item notandũ, quod superius per capita columnarum voluit intelligi epistilia: hic autem per capita columnarum vult intelligi stylorum suprema. In fine autem huius libri hoc capitellum, vel potius epistiliũ tres cubitos altitudinis habere describitur, vnde & illud quod hoc loco de eius mensura legitur, de eius latitudine recte intelligitur. Erat itaque,

quatuor cubitorũ latitudinis circa inferiora: hoc est paulo largior quam columna, in modum vero lilii dilatabatur erga superiora. Sequitur: *Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnæ contra retiacula.* In hoc quod modo dicit, redit ad capitella quæ prius descripsit. Quod enim dicit, & rursum alia, intelligendum est esse alia, non à quatuor prædictis, sed duobus nouissime descriptis. Sed ne modo fiat dubitatio aliqua, determinatur ex eo quod dicitur, contra retiacula. Nam quod dicitur in summitate columnarum desuper, si quis de tertio pari capitellorum intelligere voluerit, profecto ordinatio eorum contra dicta retiacula non erit. Quod vero dicit capita facta iuxta mensuram columnæ, nó sic oportet intelligere, quasi vtrorumque grossitudo esset eiusdem mensuræ. Ista assignatio non est æqualitatis, sed proportionalitatis. Quod enim capitellorum mensuram, iuxta mensuram columnæ assignat, idem est ac si dicat. Talis erat mensura capitellorũ, qualem exigebat magnitudo columnarum. De capitellis igitur, & retiaculis breuiter repetit, vt de malogranatis competentius adiungat, de quibus hucusque nil dixerat. *Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi.* Si ordinem positionis attendas, primo supra stillim ponebatur epistilium. secundo loco illud capitellum quod habebat in duobus retiaculis ducentos ordines malogranatorum. Iuxta hanc considerationem epistilium recte dicitur capitellum primũ: illud vero de quo modo loquitur, secundum. *Malogranatorum*, inquit, *ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi.* Vbi nulla pluralitas est, ordo esse non potest. Vbicunque itaque est ordo, non possunt esse minus quam duo. Vbi ergo ducenti ordines malogranatorum fuerunt, non minus quam quadringenta esse potuerunt. Longe inferius de his malogranatis iterum legimus. *Duo versus malogranatorum in retiaculis singulis.* Hic dicuntur esse in circuitu capitelli: sed modus determinatur ibi: quoniam in retiaculis erant quę capitellum ambiebant. Sed non video quomodo in retiaculis esse potuissent: nisi interposita, vel appẽsa fuissent. Sed ex Paralipomenon habemus, quod centum fuissent interposita: vnde & cõstat quod reliqua fuissent appensa. *Fecit*, inquit, *malogranata centum quæ catenulis interposuit.* Si ergo centum malogranata vni retiaculo interposita ita fuerunt circa capitellum ordinata, vt quodlibet vnum haberet è regione subter se aliud appensum, profecto vnum retiaculum continuit ordines centum. Vnum autem capitellum habebat (vt diximus) retiacula duo: & iuxta dictum modum erant centũ ordines in vno, & centum in alio, & impletur quod dicitur. Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Quod autem paucis interpositis subiungit, & super capita columnarum opus in modũ lilii posuit, repetitio est sententiæ quam superius in his verbis præmisit. *Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quæsi opere lilij fabricata erant.* Et notandũ quidem quã sit auctori familiare eandem sententiã repetere. Post ista vas quoddam describit, quod & mare vocat, in quo sacerdotes manus, & pedes lauabãt quando in templo ministraturi erant. *Fecit quoque mare fusile, decem cubitorum à labio vsque ad labium: rotundum in circuitu quinque cubitorum altitudo eius.* Hæc omnia satis sunt aperta. Sed quod statim annectitur, omnino impossibile videtur. Et resticula triginta cubitorũ cingebat illud per circuitum. Si enim vas aliquod rotundum habeat decem cubitos de vno latere in latus oppositũ, impossibile est vt illud cingat resticula triginta cubitorum. Sed hæc quæstio melius in sequẽtibus soluitur, sicut suo loco dicetur. Circa superiora (vt dicitur) resticula triginta cubitorũ ipsum cingebat: inferius autem vbi resticula decem cubitorum ambiri poterat, delectabiles

A B C D

1. Paralip. 1.

3. Reg. 7.

ctabiles quasdam & iocosas celaturas habebat, hoc est quod statim adiungit cum dicit. Et sculptura subter labiũ circuibat illud decem cubitis ambiẽs mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. Quæ dicuntur satis patent, & expositione non indigent. *Grossitudo autem luteris trium vnciarum erat.* Per grossitudinem, spissitudinem debemus intelligere, per luterem, hic idem quod mare. Sequitur. *Labium eius quasi labium calicis: & folium repandi lilii.* Ex hac descriptione intelligitur, quod eius labium ad exteriora reflectebatur: vnde & illa mensura subter labiũ sumpta intelligitur quæ superius in his verbis describitur. *Et restricula, triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.* Nam & illa mensura, decem cubitorum, nõ est sumpta subter labium: sed vbi ibi legitur à labio vsque ad labium. *Duo millia batos capiebat: & tria millia metretas.* De his mensuris melius videtur superfederi q̃ aliquid dicere: quoniam sub eisdem nominibus apud diuersos diuersæ intelliguntur mensuræ. In sequentibus quædam vasa describuntur, in quibus holocausta lauabantur, quę liber iste luteres vocat, Paralipomenon concas nominat. De his concis ibi in hunc modũ legimus. *Fecit quoque concas decem & posuit quinque a dextris, & quinque à sinistris, vt Lauarent in eis omnia quæ in holocausto oblaturi erant.* In hoc libro prius luterum bases quam luteres describit, cum dicit. *Et fecit bases, decem æreas quattuor cubitorum longitudinis bases singulas, & quattuor cubitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis.* Quoniam obscurũ est quod de basium mensura dicitur, dico prius quod mihi inde videtur: postea littera explanabitur. Sed vt melius intelligatur quid inde sentimus, singula quasi membratim tractemus. Primo itaque ponantur duæ tabulæ æreæ ex maiore sui parte perforatæ quattuor cubitorum, tam in longitudine, quam in latitudine. Vna habeat foramen quadratum æquilaterum, altera rotundum, ita vt quadrati latus non excedat diametrum alterius. Tabula vero cum foramine quadro iaceat in imo. Supra hanc autem circa eius foramen erigantur quattuor tabulæ, tam primæ tabulæ, quam sibi inuicem per quattuor angulos foraminis firmiter coniunctæ: & teneant tres cubitos in altitudine. Per quattuor autem angulos iacentis tabulæ, iuxta erectarum iuncturam erigantur columnæ æreæ habẽtes tres cubitos in altitudine. Tabula autem cum rotundo foramine tam tabulis erectis, quam columnis debet ita superiacere, vt omnia iungat superius, sicut prima tabula omnia in vnum coniungit inferius. Super foramen autẽ supremæ tabulæ, quædam quasi emisperii concauitas debet collocari: foramam habens per omnia quasi peluis inuersæ. Summitas namque huius emisperii in planam quandam rotunditatem desciebat, quæ cubitum & dimidium quaqua uersum tenebat, cui luter insidebat. Circa vero basium superiora, per quattuor partes sustentacula quædam, quæ scriptura humerulos vocat, exibant: quæ ventres luteris ab omni parte excipiebant, & sustinebant. Quod de rotis, & earum axio dicitur, satis apertum videtur, sed nũc ad litteræ expositionem reuertamur. Dicitur itaque de his basibus. *Et ipsum opus basium interrasile erat.* Hoc dicitur pro ea parte in qua erant celaturæ. Vnum est genus celaturæ in quo cuiuslibet corporis liniamenta superficietenus circumscribuntur: aliud in quo tota corporis imago mẽbratim formatur: & campus qui celaturis interiacet cauatur: & in parte, vel funditus abraditur. Itaque ad distinctionem alterius generis celaturæ, dictum est opus basium interrasile, Sequitur. *Et sculptura inter iuncturas, & inter coronulas & plectas, & leones, & boues, & Cherubin: & in iuncturis similiter desuper.* Quattuor latera tabulæ in imo suppositæ iuncturæ vocat: quorum vnumquodque duas hinc inde columnas, & adhærentem tabulã

2. Paral. 4.

erectam in vnum coniungebant: iunc-
turæ autem desuper, latera supremæ
tabulæ dicuntur: quibus à superioribus
similiter in vnum iungebantur: quibus
singulis sculpturæ inesse describuntur.
In basibus autem columnare per late-
ra: & in tabulis illis quæ per quadrũ sta-
bant erectæ, coronulæ erant insculptæ,
similiter & plectæ velut vimina quædã,
inuicem artificiosè perplexæ. Inter has
itaque plectas vbi in se inuicem in mo-
dum circuli replicabantur, similiter &
inter coronulas & plectas insculpti per-
hibentur & leones, & boues, & Cheru-
bin. *Et subter leones & boues quasi lora ex a-*
re dependentia, & quattuor rotæ per bases sin-
gulas: & axes ærei. Omnia ista satis aper-
ta. Et quod adiungitur de humerulis
patet ex ante iam dictis. *Et per quattuor*
artes quasi humeruli subter luterem fusiles
contra se inuicem respicientes. Plana sunt i-
sta, sed quæ de luteris factura adiun-
guntur, subobscura videntur. *Os quo-*
que luteru intrinsecus erat in capitis summi-
tate, & quod foris apparebat, unius cubiti e-
rat totum rotundum, pariterque habebat u-
num cubitum & dimidium. Cogita fact-
ram ipsius luteris quasi formam ro-
tundam pixidis operculum non ha-
bentis. Caput eius, superiora ipsius.
Summitas capitis ambitus foraminis.
Summitas autem capitis, id est margo
ipsius foraminis, adhærentem sibi tere-
tem quãdam concauitatem in modum
fistulæ factam cingebat, atq; conglutí-
nabat: quã liberos luteris vocat, quia p
ipsum sibi infusa transigebat. Huius au
tem proceritas semis cubitum tenebat,
dimidius vero cubitus in ventrem de-
scendebat, vnus autem cubitus exteri⁹
apparebat. Dicitur itaq; quia os luteris
in capitis eius summitate intrinsecus e-
rat quoniam eiusmodi, quam diximus
fistulam, marginis supremũ intra se cõ-
cludebat. His de luteris factura interpo
sitis ad basium descriptionem redit,
cum adiungit. *In angulis autem columna-*
rum variæ celaturæ erant: & media inter co-
lumna quadrata, non rotunda. Erant ita-
que celaturæ non solum in coronulis
basium, sed etiam in angulis earum qui
iacebant extra circulum. Intercolumna vocat tabulas superius dictas, inter quattuor columnas per quadrum erectas. Si autem subiecta tabula rotundum foramen haberet, & circa ipsum rotunda concauitas in altum ascenderet, profecto intercolumma non fuissent quadrata sed rotunda. Sequitur. *Quattuor quoq; rotæ quæ per quattuor angulos basis erant, cohærebant subter basim.* Nam axes quibus superpositæ bases incumbebant, ab vno basium latere trãseuntes, & vtrinque excedentes, & rotis iniecti, rotas adinuicem copulabant. Ea q̃ de basibus, vel luteribus in sequentibus adiunguntur, ex ante iam dictis perspicua vidẽtur. In fine descriptionis columnarum superius descriptarum iterũ mentionem facit, vbi & aliquid interserit quod prius non dixit. *Et perfecit o-*
mne opus Regis Salomonis in templo domini: 1. Reg. 7.
columnas duas: & funiculos capitellorum su-
per capita columnarum duos, & retiacula duo,
vt operirent duos funiculos qui erant super ca-
pita columnarum. Vsque modo de funi-
culis capitellorum nullam mentionem
fecit, nunc duos super capita columna-
rum esse definit. Funiculos capitello-
rum vocat, quoniam capitellis inerant.
Sed quod dicitur fecisse super capita co
lumnarum funiculos duos, potest in
dubium venire, an fecerit in singulis
singulos, an potius in singulis duos. Sed
hoc ipsum determinatur ex eo quod de
retiaculis adiungitur. *Et retiacula duo, vt*
operirent duos funiculos qui erant super capita
columnarum. Habemus ex superius posi-
tis atque expositis, quod duo retiacula
erant in singulis capitellis. Quod ergo
dicit duo retiacula, referendum est ad
singula capitella. Singulorum capitel-
lorum vero retiacula, duos funiculos
operire non possent, si duo in singulis
non fuissent. Quid adhuc fecerit, adi-
ungit cum dicit. *Et malogranata quadrin-*
genta in duobus retiaculis. Sciendum pro
certo hoc quod loco legendum sit qua-
dringen-

dringenta: non quadraginta secundum quod habent codices multi vitio scriptorum depravati. Quod facile convincitur ex eo quod superi⁹ legitur vbi dicitur. *Malogranatorū autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi.* Cui ista attestatio non sufficit, per Hebræos, Hebraicam veritatem consulat, & quod dicimus verū esse inveniet. Adhuc aūt additur de his malogranatis, quomodo ordinata erant in retiaculis singulis. *Duo versus malogranatorum in retiaculis singulis, ad operiendos funiculos capitellorum, qui erant super capita columnarum.* Concinit huic lectioni quod in Paralipomenon legitur, vbi de malogranatis, vel retiaculis scribitur. *Malogranata quoque quadringenta: & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerent epistilia, & capita columnarum.* Nota quod vnus dicit versus: alius ordines vocat. Secundum ꝙ superius legimus, & exposuimus, ducenti ordines malogranatorum erant in retiaculis duobus, centum videlicet in retiaculo vno, & centum in alio. Centum itaque ordines erant in singulis secūdum lectionē illam: duo in singulis secundum lectionem istam. Absque dubio centum erant secundum cōsiderationem vnā: & duo secundū considerationem aliam. Si secūdum vnam dimensionē attendas, inuenies ibi duos centenarios: si secundū aliam cogites, inuenies ibi centum binarios. Quod superius dixerat de retiaculis, idē repetit de malogranatis. De vtrisq; namq; dicit quod funiculos operirent: vnde intelligitur, vsquequo retiacula descenderēt, quæ malogranata de suis extremitatibus dependentia cōtra funiculos haberent. Ex superioribus (vt iam ostendimus) datur intelligi, quod in vno capitello fuerut duo retiacula: & duo tantū funiculi. Potuit ergo vnus ordo malogranatorū vnius ratiaculi operire vnū funiculum: & vnus similiter ordo alterius ratiaculi operire alterum. Quid est ergo quod dicitur, ꝙ in retiaculis singulis erant duo versus, vel ordines malogranatorum ad operiendos funiculos capitellorum. Sed in hoc notatur quod decor operis, vel ratio significationis nō sinebat vt primus ordo haberet cōtra se funiculum: & iccirco in singulis retiaculis est additus ordo secundus: vt posset auteponi eo loci, quo ratio poscebat poni funiculum. Primus itaque ordo malogranatorum in singulis retiaculis septena (vt superius diximus) versuum retiacula distinguebat: secundus autem ante positus funiculis illos intuentium aspectibus obnubilabat. Hæc de rebus obscurioribus prout potui digessi. Si quis me non tam fallitatis, quam prolixitatis arguat, sciat me malle videri sciolis prolixior, quā simplicioribus obscurior. Sed quod dictū est à me forsitan nimis prolixe, quilibet peritior habet in potestate ad compendium reuocare. Notandum quod de mensura basium nihil dicitur: sed de eo quod in hoc libro, vel in Paralipomen. legitur, quam sit facile deprehenditur. Secundum hunc enim librū stilus ipse decem & octo cubitos habebat: duo autem capitella octo cubitos tenebant. Secundum Paralipomenon vero tota columna habebat cubitos triginta quinque, vnde & constat ipsius basim nouem cubitos habere. In principio descriptionis huius legitur quod templum triginta cubitos altitudinis habebat. Si ergo altitudo porticus, altitudini templi respondebat, quomodo columnas triginta quinque cubitorum altitudinis capere poterat? Ex mutua igitur dictorū collatione manifeste colligitur, quod in porticu gradibus ascēdebatur, & ꝙ eo loci quo columnæ stabant, terra quidem porticus ipsius pauimento quinq; cubitis demissior erat. Nunc ea quæ de dictis retiaculis, vel malogranatis in fine Hieremiæ leguntur, in medium ducantur, ne forte alicui his quæ superius dicta sunt dissonare videatur. *Et retiacula*, inquit, *& malogranata centum retiaculis circumlabantur. Et retiacu-*

2. Par. 4.

Ezech. 42.

retiacula, & malogranata nonaginta & sex dependentia. Et omnia malogranata centum retiaculis circumdabantur. Sicut superius dictum est, in vno retiaculo erant centum malogranata in medio ipsius interposita, & centum in vno dependentia. Ex qua autem facta sit occasione, vt non fuerint ibi plus quam nonaginta sex dependentia tempore Hieremiæ, fateor me nescire. Secundum quod hic intelligi dedit, vnum retiaculum ex centum retiaculis compositum fuit, vnum ordinem concatenationum circumtexētium vnum ordinem foraminum, vult intelligi vnum retiaculū. Si à summo deorsum numeres quatuordecim foramina in vno ordine inuenies. Si numeres per circuitū, inuenies in ordine vno foramina centū. Erāt ergo ibi quatuordecī retiacula secundū considerationē vnam: & centum, secundū considerationem aliam. Septem versuum retiacula erant vsq; ad malogranata in medio interposita. Vnde & dicit. Et retiacula, & malogranata centum, retiaculis circundabantur. Et erant alia septem versuum retiacula vsque ad malogranata in imis dependentia. Vnde & adiungit. *Et retiacula, & malogranata nonaginta sex dependentia.* Vtrum autem in inferiora malogranata in extremis foraminibus, an sub ipsis dependerent, dubitari potuit: sed determinatur in eo quod generalem sententiam subiungit, cum dicit. *Et omnia malogranata, centum retiaculis circundabantur.*

TRACTATVS TERTIVS

De concordia temporum Regum conregnantium super Iudam & super Israel. Ad Beatum Bernardum Abbatem Clareuallensem.

IN his quæ in libro Regum de diuturnitate vel varia successione regnantium dicuntur: multa vt dicis contrarietas inesse videtur, vnde & numerorum cōputatio vitio scriptorum corrupta putatur. Vnde & antequam de his iuxta petitionem tuam aliquid scriberem, per Iudęos Iudęorum scripta consului, & tam eorum scripta quam nostra in vnam sententiam concurrere didici. Constat itaque apud me quod in his nulla contrarietas sit quātis & ipsis hucusq; veritas ipsa latuerit. Absit vt credā quod in diuinis scripturis veritas vspiam adeo oberrauerit, vt omnino recuperari nō possit. In primis itaque sciendum, quod cum legitur Rex aliquis tot vel tot annos regnasse, non sic semper oportet intelligere, quasi vltimum Regni sui annum quisque ita compleuerit, vt ad eius completionem nulla diminutio superfuerit. Sed si ille annus qui inter successorem, & prædecessorem diuidebatur, neutri illorum asscriberetur, de collectionis summa pars magna veritati detraheretur. Satis itaque congrue & compendiosē ad deuitandas minutias annum duobus communem scriptura illi attribuit, qui maiorem illius anni partem obtinuit. Item si diligenter attendimus, inueniemus pro certo frequens fuisse illis temporibus, quod in nostris sæpe actitari videmus. Videmus sæpe quod Reges filios suos dum adhuc viuunt coronant, vt subditorum contradictionem & rebellionem præueniant. Hoc apud Reges Israel frequens erat, timentes ne per aliquam rebellionem Regnum eorum ad domum Dauid rediret. Et hoc quidem in scriptura quamuis vbique aperte non dicatur, inuenitur tamen in ea vnde suis in locis facile conuincatur. Et notandum quod tempora conregnantium quandoque attribuuntur soli patri, quandoque filio soli, quandoque tam filio quam patri. Sunt enim qui quamuis filios suos iam coronauerint, nullo modo dum viuunt

Antiqua Iudæorum.

uunt Regiam potestatem eos exercere velint. Merito ergo eiusmodi tempus regnandi attribuitur soli patri. Sunt qui post filiorum coronationem modo propter corporis, modo propter mentis infirmitatem ocio vacant, luxui deseruiunt, & negocia Regni per omnia filiis committunt. Nonne hæc tempora regnandi rectius asscribuntur filio quam patri? Sed quando Regni negocia communiter tractabant, & contra rebelles modo simul, modo separatim Regnum defensabant (sicut & Romani Imperatores suis temporibus fecisse leguntur) nonne hæc regnandi tempora verisque merito asscribūtur? Ecce Hieroboam Rex Israel dicitur regnasse viginti duos annos, & filius eius Nadab annos duos. Si vero duo isti dicantur viginti sex annos regnando impleuisse, quod de duorum Regnorum collatione dicitur nullo modo poterit stare. Nam si Asa Rex Iuda regnauit Regis Hierobam anno vigesimo, quomodo potuit Nadab, vt legitur regnare Regni Asa anno secundo, & Baasa tertio? Sed si intelligamus Asa Regnum inchoasse, in vicesimi anni fine, ita vt annus qui est Hieroboam vigesimus primus, sit Regi Asa primus, & qui est Hieroboam vigesimus secundus, & Regi Asa secundus, idem sit Nadab regnandi initium, & annus primus, ita vt annum vnum regnet cum patre: maiorem vero partem anni sequentis sine patre, si inquam sic velis accipere, videbis in his omnibus nil cōtrarietatis inesse. Item dicitur, quod Baasa qui Nadab occidit, tertio anno Regni Asa regnare incipiens, viginti quattuor annis regnauit. Intelligitur igitur quod Baasa vsque ad vigesimum septimum annum Regis Asa duraverit, quamuis eum non nisi ex maiori parte compleuerit. Quomodo ergo dicitur Hela filius Baasa vigesimo sexto anno Regni Regis Asa regnare cœpisse, & duobus annis regnasse, nisi quia vigesimum sextum Regis Asa, & primam vigesimi septimi anni partem cum patre, & posteriorem eiusdem anni partem regnauit sine patre. Nam in fine ipsius anni vigesimi septimi Zamri eum occidit, & pro ipso septem diebus regnauit. Legitur autem quod cum exercitus audisset rebellasse Zamri & occidisse Regem, fecit sibi Regem omnis Israel Zamri. Constat ergo quod idem annus fuerit Zamri regnandi primus, qui fuit Regi Asa vigesimus octauus. Quid ergo est quod legitur de ipso, quod regnauerit Regni Asa anno trigesimo primo? Sed scimus quod rebellante Thebni media pars populi sequebatur vnum, & media pars alium. Quod ergo dicitur regnasse anno Asa trigesimo primo intelligitur de eo tempore dictum, quando mortuo iam Thebni cœpit regnare in toto. Scriptura autem dicit quod duodecim annis regnauit. Si igitur annus Asa vigesimus octauus fuit Zamri regnandi primus, constat quod annus Asa trigesimus nonus fuit isti in Regno duodecimus. Quomodo ergo constat quod Achab filius ipsius Zamri regnauerit (vt legitur) anno Asa trigesimo octauo, nisi quod absque dubio duobus annis regnauit Achab cum patre suo? Concinit autem huic sententiæ, quod Iosaphat filius Regis Asa quarto anno Regni Achab dicitur regnasse. Idem siquidem annus qui fuit Asa quadragesimus primus extitit Achab in Regno quartus. Refert autem scriptura quod Rex Asa mortuus sit Regni sui anno quadragesimo primo, & regnauerit Iosaphat filius eius pro eo. Regnauit vero Achab annis viginti duobus, vnde & idem annus in Regno fuit Iosaphat decimus octauus, qui Achab extitit vigesimus secundus, & vltimus. Sed Ochozias filius Achab regnauit anno (vt legitur) Regni Iosaphat decimo septimo, & frater Ochoziæ Ioram anno eiusdem decimo octauo prior videlicet anno patris sui penvltimo. Alter autem eiusdem vltimo anno. Quomodo

modo ergo verum fuit quod Ochozi- A
as duobus annis, vel pro patre quomodo regnauit, si frater eius vltimo patris eorum anno regnare cœpit? Sed hinc intelligi datur, quod vnum annum in Regno egit cum patre, alium vero cum fratre. Intelligitur quod idem Ochozias in fine penultimi anni patris sui Regnum à patre accepit, & maiorem sequentis anni partem, cum patre exegit. Idem autem annus (vt diximus) qui fuit Achab vltimus, fuit Regi Iudæ Iosaphat decimus octauus. Perpenditur ergo quod in fine eiusdem decimi octaui B
anni, post mortem patris Ochozias per lapsum confractus, & Helia Propheta de vita desperatus, fratrem in Regnum asciuerit, & cum eo alium annū languendo exegit. Sed si Ioram filius Achab & frater Ochoziæ (vt de eo legitur) regnauit anno decimo nono Iosaphat Regni Iudæ, quid est quod paulo post dictus est regnasse, secundo anno Ioram filij eiusdem Iosaphat Regis Iudæ? An forte idem annus erat filio secūdus, qui erat patri decimus octauus. Et potuit quidem esse, quod pro aliqua infirmitate seu alia aliqua causa intercante, pater tunc temporis filium coronasset, quamuis exercendi regiam potestatem per aliqua tēpora omnino non permisisset. Notandum namq; , quod cum Ioram filius Achab dicitur regnasse secundo anno alterius Ioram, non dicitur Regis Ioram, nec dicitur anno secundo Regni eius, nihil tale scriptura dicit, sicut superius per cæteros dicere consueuit, sed de morte Ochoziæ mentionem faciens, adiecit. Et regnauit Ioram frater eius pro eo anno secundo D
Ioram filii Iosaphat Regis Iudæ. Si filius Achab secundo anno filii Iosaphat regnauit: quomodo verum est quod econuerso dicitur, filius Iosaphat quinto anno Ioram filij Achab regnauerit, nisi quod datur intelligi quod ab eo tempore patre concedente & ordinante Regia potestate pro parte vsus sit, & Regni negocia simul cum patre tractauerit? Hinc est, quod conregnantium tempora ab eodem anno quinto asscribuntur tam filio quam patri, nam retroacta attribuuntur patri soli. Annus autem ille qui fuit filio Achab quintus, fuit Iosaphat qui viginti quinque annis regnauit vigesimus tertius. Vis autē ex ipsa scriptura apertius nosse quod ille annus fuerit tribus communis? Anno quinto inquit Ioram filij Achab Regis Israel: & Iosaphat Regis Iuda, regnauit Ioram filius Iosaphat Regis Iudæ. Ecce idem annus dicitur esse Iosaphat Regis, qui eius filio fuit primus, & filio Achab quintus, non quod fuerit quintus Iosaphat Regis, sed quod fuerit ei cum cæteris communis. Annis itaque tribus regnauerunt simul pater & filius. In eandem sententiam videtur concurrere, quod filius Iosaphat dicitur octo annis regnasse. Nam post mortem patris non potuit regnare tot annis, quinto siquidem anno post mortem Iosaphat, Iehu tam Ahaziam filium filii Iosaphat, quam Ioram filium Achab occidit. In Regno autem Iudæ, iste filius Iosaphat inuenitur primus patri conregnasse. Notandum C
quod idem annus Ioram Regi Iudæ fuit octauus, qui fuit Ioram Regi Israel duodecimus. Quomodo ergo dicitur quod Ahazias filius Ioram Regis Iudæ pro patre, & vno anno regnauerit, si idem annus patri & filio, & Regi Israel vltimus fuit? Sub eodem namque tempore (sicut iam dictum est) Ahazias & Rex Israel ab Iehu interfectus est. Sed potuit filius maiori anni parte regnasse cum patre, reliqua sine patre. Et quoniam in Regno superuixit patri suo, dicitur regnasse pro eo. Ex his itaque quæ dicta sunt manifestum erit (vt credo) quam falsa sit quorundam opinio (ne dicam assertio) qui mota falsa quæstione solutionis gratia dicunt filiū Iosaphat viginti annis regnasse. Non n. viginti annis pater regnare potuit, si filius eius qui regnauit pro eo octauo patris sui anno, vel modico post, ab Iehu occisus

occisus fuit. Constat quod Iehu vt dictū est Ioram filium Achab occiderit, qui duodecim annis regnauit, & postea de eodē Iehu dicitur, quod vndecimo anno Ioram filii Achab, & Regis Ahaziæ super Iudam, in Iezrael venerit: & Iezabel interfecerit. Quid igitur est quod illud quidem quod Iehu prius fecit, dicitur fecisse anno Iorā Regis Israel duodecimo & quod posterius fecit, dicitur fecisse anno eiusdem Regis vndecimo. Sed mirāda ratione innuit quod diuersis respectibus vnus, & idem annus fuerit illi vndecimus & duodecimus. Nam vndecim annis per se solus regnauit, vnum vero in Regno cum fratre exegit. Notandum vero quod similem positionem hoc loco inuenimus, qualem superius denotauimus. Ibi legitur: Anno quinto Ioram filii Achab Regis Israel, & Iosaphat Regis Iuda, regnauit Ioram filius Iosaphat Rex Iuda. Hic autem dicitur. Anno vndecimo Ioram filii Achab, & Regis Ahaziæ super Iudam, venit Iehu in Iezrael. Ibi quintus annus Ioram filii Achab dicitur esse tam Iosaphat quā ipsius, cum tamen fuerit soli Ioram in Regno quintus. Hic annus vndecimus eiusdem Ioram dicitur esse tam Ahazie, quam ipsius, cum tamen fuerit soli Ioram in Regno vndecimus. Iehu super Israel decemocto annis regnauit, cuius septimus Ioas filius Ahaziæ super Iudam regnare incœpit, & quadraginta annis regnauit. Idem autem annus fuit Ioas vigesimus secundus, qui & Iehu vltimus. Ioas vero filius Iehu vigesimo tertio anno Ioas regnare incœpit, & decemseptem annis regnauit. Idem ergo annus fuit Ioas vltimus, qui & Ioas Regis Iudæ trigesimus nonus. Quomodo ergo scribitur quod Ioas filius Ioahaz trigesimo septimo Ioas Regis Iudæ anno regnauit, nisi quod Ioachas filium suum triennio ante mortem suam Regem constituit? Mortuo autem Ioahaz filius eius Ioas anno quadragesimo, & vltimo Ioas Regis Iudæ regnauit solus, vnde & Amasiæ filio eiusdem Regis Iudæ inueniture esse annº regnandi primus, qui filio Ioas dicitur esse secundus. In anno, ait scriptura, secundo Ioas filii Ioahaz Regis Israel regnauit Amasias filius Ioas Regis Iudæ. Notandum quod conregnandi tempora soli patri attribuūntur, vnde & Regiam potestatem ante mortem patris filius minime exercuisse colligitur. Ioas Rex Israel sexdecim annis dicitur regnasse, cuius anno secundo regnauit Amasias Rex Iudæ. Annus igitur qui fuit Ioas decimus sextus, & vltimus, fuit Amasiæ decimus quintus. Quomodo ergo Ieroboam filius Ioas Regis Israel decimo quinto anno Amasiæ regnauit vt scriptura dicit, nisi quod vltimo patris sui anno patri conregnauit? Idem annus, vt diximus fuit Ioas Regi decimus sextus, & vltimus qui & Amasiæ Regi Iudæ decimus quintus. Annis igitur quatuordecim post mortem Ioas, Amasias regnauit, de quo legitur, quod annis viginti nouem regnauerit. Quid est ergo quod Amasias post mortem Ioas dicitur vigintiquinque annos vixisse, qui tamen post eiusdem mortē non inuenitur secundum scripturam nisi quatuordecim annis regnasse? Sed intelligi datur quod post vigesimū nonum Regni sui annum seu propter infirmitatem, seu alia aliqua de causa vacaret sibi, & filio coronato cōmitteret negocia Regni. Hinc est quod Azarias qui Zozias filius Amasiæ vigesimo septimo anno Ieroboam Regis Israel regnasse dicitur, sicut in sequentibus legitur. Anno vigesimo septimo, inquit, Ieroboam Regis Israel regnauit Azarias filius Amasiæ Regis Iudæ, vt superius iā diximus, idem annus fuit Regi Ieroboam in Regno primus, qui patri ipsius fuit in Regno, & vita vltimus. Inter primum autem, & vigesimum septimum annum inuenies annos vigintiquinque, quibus Amasias Regi Ioas dicitur superuixisse. Ab eo ergo tempore cœpit Azarias filius Amasiæ non sola sicut ipsius patris permissione, sed iure

hereditario Regiam potestatem exercere. Sicut superius dictum est decimo quinto anno Amasiæ Regis Iudæ, cœpit Ieroboam super Israel regnare. Idē ergo annus fuit Ieroboam in Regno decimus quintus qui Amasiæ extitit vigesimus nonus. Et si Azarias filius Amasiæ [illegible] post vigesimum nonum patris annum à patre Regnum suscepit, profecto idem annus & Azariæ vigesimus sextus, & Ieroboam in Regno quæ dragesimus primus & vltimus fuit. Nam idem Ieroboam quadraginta & vno, & Azarias quinquagesimus duobus annis regnauit. Quid est ergo quod Zacharias filius Ieroboam trigesimo octauo anno Azariæ vt legitur regnare incæpit? Nunquid à vigesimoseptimo anno Azariæ vsque ad trigesimum octauum eius annum Regnum Israel sine Rege permansit? Potest vtique in dubium venire, an propter ætatem, an propter rebellionem vel ob aliam causam non potuerit eatenus in Regno patris prævalere. Quam anno trigesimo octauo Azariæ Regis Iudæ dicitur Zacharias filius Ieroboam regnasse, sic oportet intelligere, quod trigesimo octauo quidem anno regnare cæpit, & sex mensibus, non tam eiusdem quam sequentis anni regnauit, & post eum Sellum mēse vno qui eum occidit. Post hos Manalien eodem trigesimonono regnare incipiens, minorem eiusdem anni partem in Regno transegit. Nam si maiorem anni illius partem transegisset, scriptura ei pro more non tantum decem, sed vndecim annos ascriberet. Quæ de Phaceia, vel Phaceæ dicuntur, satis aperta videntur. Ioathan filius Oziæ decimus sextus annos regnasse describitur, & tamen Oseæ Rex Israel vigesimo eius anno regnare perhibetur, vnde intelligi datur eum in Regno viginti annis vixisse, sed à decimosexto anno filium suum Regem cōstituisse, & quod qualicunque de causa in Regno adeo meruit exaltari, vt tempora conregnandi potius ascriberentur filio quam patri. Anno secundo Phaceæ qui viginti annis regnauit, Ioathan Rex Iudæ regnare cæpit. Idem ergo annus fuit Ioathan decimus sextus, qui & Phaceæ decimus septimus. Anno autem decimo septimo Phaceæ cœpit Achab filius Ioathan regnare, sed vt intelligi datur in eiusdem anni fine, nam si toto anni illius tempore vel maiore eiusdem anni parte regnasset, non video cur annus ille Achab non ascriberetur, sicut & cæteri qui sequuntur. Idem ergo annus fuit Achab tertius, qui Phaceæ quem Oseæ occidit fuit vigesimus. Idem nihilominus fuit Achab quartus, qui patris eius dicitur esse vigesimus. Regnauit itaque Oseæ anno Achab quarto. Quid ergo est quod in sequentibus dicitur regnare eiusdem Achab anno duodecimo. An forte sicut Zamri contigit, ab eo tempore quo Phaceæ interfecto Regnum sibi præripuit vsque ad duodecimum regis Achab annum multis rebellantibus prævalere non potuit? Vnde contigisse videtur, quod ei subsequentia non autem præcedentia tempora in Regno ascriberentur, alioquin decimus octauus annis potius quam nouem regnasse diceretur.

SVMMA.

SVMMARIA DECLARATIO duarum tabularum sequentium ad agnoscendam contradictionem, & concordiam temporum Regum conregnantium super Iudam & Israel.

IN sequentibus duas tabulas adieci, in quibus continentur ea quæ superius digessi. In prima continentur ea quæ quæstionem mouere, vel contrarietatem inferre videntur. In secunda tabula eadem ipsa disposita sunt eo ordine, vt singula quæ quæstionem mouebant videantur ex ea posse intelligi sine expositione. In prima tabula, & in primo ipsius ordine habes ordinata à summo vsque deorsum, nomina regum in Iuda regnantium. Et in secundo ordine, quot annis regnauerit vnusquisque eorum. In tertio ordine habes A reges Israelitici regni. Et in quarto tempora regnandi. In numeris qui quibusdam regibus subscribuntur, notatur quoto anno regni ipsius, qui superscribitur, regnare cœperunt, qui econtra de regione scribuntur. In secunda tabula, in prima eius fronte ordinatur series temporum ab exordio schismatis, vsque ad tempora primæ captiuitatis. In secundo ordine continetur series tẽporum Regum Iuda ordine sibi succedentium. In tertio ordine est palam videre, quando contigit filios patribus conregnasse. Quod de regibus Iuda eorumque filiis docet ordo secundus & tertius, hoc de regibus Israel docet ordo quartus & quintus. In quibus & illud perpendi potest, quod quædam cõregnandi tempora attribuuntur solis filiis, quædam solis patribus, quædam vero tam filiis quam patribus.

EX HAC PRIMA TABVLA HABES ea, quæ faciunt, & inferunt contrarietatem temporum regum conregnantium super Iudam & Israel.

Nomina Regum Iuda.	Numerus temporum regnantiũ in Iuda.	Nomina Regum Israel.	Numerus temporum regnorum Regum in Israel.
Roboam.	xvii.	Ieroboam.	xxii.
Abia.	iii.	xviii.	
Asa.	xli.	xx.	
Anno ii.		Nadab.	ii.
Terrio.		Baasa.	xxiv.
xxvi.		Hela.	ii.
xxvii.		Zambri.	diebus vii.
xxxi		Ambri.	xii
xxxviii.		Achab.	xxii.
Iosaphat.	xxv.	iv.	
xvii.		Ozozias.	ii.
xviii.		Ioram.	xii.
Ioram.	viii.	v.	
ii.		Ioram.	
Ahazias.	i.	xii.	
Athalia.	vi.	Iehu.	xxviii.
Ioas.	xl.	vii.	
xxiii.		Ioaz.	xvii.
xxxvii.		Ioas.	xvi.
Amasias.	xxix.	ii.	
xv.		Ieroboam.	xli.
Ozias.	lii.	xxvii.	
xxxviii.		Zacharias.	vi. mensibus.
xxxix.		Sellum.	i. mense.
xxxix.		Manahen.	x.
l.		Phaceia.	ii.
lii.		Phacee.	xx.
Ioathan.	xvi.	ii.	
Achaz.	xvi.	xvii.	
xii.		Osee.	ix.
Ezechias.		iii.	
iv.		vii.	
vi.		ix.	

Finis primæ tabulæ.

EX

EX HAC SECVNDA TABVLA HABETVR CONCORDIA temporum Regum conregnantium super Iudam, & super Israel.

Primus ordo tẽporum ab exordio schismatis vsq; ad tempora prima captiuitatis.	Secundus ordo temporum regum Iuda ordine sibi succedentium.	Tertius ordo temporis in quo contigit filios regum Iuda patribus conregnasse.	Quartus ordo tẽporum Regum Israel iuxta ordinem sibi succedentium.	Quintus ordo in quo cõtigit filios Regum Israel patribus conregnasse.
i.	i. Roboam.		i. Ieroboam.	
ii.	ii.		ii.	
iii.	iii.		iii.	
iv.	iv.		iv.	
v.	v.		v.	
vi.	vi.		vi.	
vii.	vii.		vii.	
viii.	viii.		viii.	
ix.	ix.		ix.	
x.	x.		x.	
xi.	xi.		xi.	
xii.	xii.		xii.	
xiii.	xiii.		xiii.	
xiv.	xiv.		xiv.	
xv.	xv.		xv.	
xvi.	xvi.		xvi.	
xvii.	xvii.		xvii.	
xviii.	i. Abia.		xviii.	
xix.	ii.		xix.	
xx.	iii. Asa.		xx.	
xxi.	i.		xxi.	
xxii.	ii.		xxii.	
xxiii.	iii.		ii. Idem solus.	i. Nadab cum patre Basa.
xxiv.	iv.		i.	
xxv.	v.		ii.	
xxvi.	vi.		iii.	
xxvii.	vii.		iv.	
xxviii.	viii.		v.	
xxix.	ix.		vi.	
xxx.	x.		vii.	
xxxi.	xi.		viii.	
xxxii.	xii.		ix.	
xxxiii.	xiii.		x.	
xxxiv.	xiv.		xi.	
xxxv.	xv.		xii.	
xxxvi.	xvi.		xiii.	
xxxvii.	xvii.		xiv.	
xxxviii.	xviii.		xv.	
xxxix.	xix.		xvi.	
xl.	xx.		xvii.	
xli.	xxi.		xviii.	
xlii.	xxii.		xix.	
xliii.	xxiii.		xx.	

xliiii.	xxiv.		xxi.	
xlv.	xxv.		xxii.	
xlvi.	xxvi.		xxiii.	i. Hela.
xlvii.	xxvii.		xxxiii. S.	i. Zambrid. vii.
xlviii.	xxviii.		i. Ambri, in parte.	
xlix.	xxix.		ii.	
l.	xxx.		iii.	
li.	xxxi.		iv. Ambri in toto.	
lii.	xxxii.		v.	
liii.	xxxiii.		vi.	
liiii.	xxxiiii.		vii.	
lv.	xxxv.		viii.	
lvi.	xxxvi.		ix.	
lvii.	xxxvii.		x.	
lviii.	xxxviii.		xi.	
lix.	xxxix.		xii.	i. Achaz cũ patre.
lx.	xl.		iii.	ii.
lxi.	xli. Iosaphat.		iv. Solus.	
lxii.	i.		v.	
lxiii.	ii.		vi.	
lxiv.	iii.		vii.	
lxv.	iv.		viii.	
lxvi.	v.		ix.	
lxvii.	vi.		x.	
lxviii.	vii.		xi.	
lxix.	viii.		xii.	
lxx.	ix.		xiii.	
lxxi.	x.		xiv.	
lxxii.	xi.		xv.	
lxxiii.	xii.		xvi.	
lxxiv.	xiii.		xvii.	
lxxv.	xiv.		xviii.	
lxxvi.	xv.		xix.	
lxxvii.	xvi.		xx.	
lxxviii.	xvii.	Ioram.	xxi.	Ocozias.
lxxix.	xviii.		xxi. S.	Ioram
lxxx.	xix		i.	cum fratre.
lxxxi.	xx.		ii.	i. Ioram solus.
lxxxii.	xxi.		iii.	ii.
lxxxiii.	xxii.	i Ioram.	iv.	iii.
lxxxiv.	xxiii.	ii.	v.	iv.
lxxxv.	xxiv.	iii.	vi.	v.
lxxxvi.	xxv.		vii.	vi.
lxxxvii.	iiii.		viii.	vii.
lxxxviii.	v.		ix.	viii.
lxxxix.	vi.		x.	ix.
xc.	vii.		xi.	x.
xci.	viii. S.	i. Ahazias.	xii.	xi.
xcii.	i. Athalia.		i. Hieu,	
xciii.	ii.		ii.	
xciv.	iii.		iii.	
xcv.	iv.		iv.	
xcvi.	v.		v.	
xcvii.	vi.		vi.	
xcviii.	i. Ioas.		vii.	
xcix.	ii.		viii.	

c. iii.
ci. iv.
cii. v.
ciii. vi.
civ. vii.
cv. viii.
cvi. ix.
cvii. x.
cviii. xi.
cix. xii.
cx. xiii.
cxi. xiv.
cxii. xv.
cxiii. xvi.
cxiv. xvii.
cxv. xviii.
cxvi. xix.
cxvii. xx.
cxviii. xxi.
cxix. xxii.
cxx. xxiii.
cxxi. xxiv.
cxxii. xxv.
cxxiii. xxvi.
cxxiv. xxvii.
cxxv. xxviii.
cxxvi. xxix.
cxxvii. xxx.
cxxviii. xxxi.
cxxix. xxxii.
cxxx. xxxiii.
cxxxi. xxxiv.
cxxxii. xxxv.
cxxxiii. xxxvi.
cxxxiv. xxxvii.
cxxxv. xxxviii.
cxxxvi. xxxix.
cxxxvii. xl.
cxxxviii. i. Amasias.
cxxxix. ii.
cxl. iii.
cxli. iv.
cxlii. v.
cxliii. vi.
cxliv. vii.
cxlv. viii.
cxlvi. ix.
cxlvii. x.
cxlviii. xi.
cxlix. xii.
cl. xiii.
cli. xiv.
clii. xv.
cliii. xvi.
cliv. xvii.
clv. xviii.

i. ii. iii.

ix.
x.
xi.
xii.
xiii.
xiv.
xv.
xvi.
xvii.
xviii.
xix.
xx.
xxi.
xxii.
xxiii.
xxiv.
xxv.
xxvi.
xxvii.
xxviii.
i. Ioas.
ii.
iii.
iv.
v.
vi.
vii.
viii.
ix.
x.
xi.
xii.
xiii.
xiv.
xv. Ioas.
xvi.
xvii.
i. Ioas solus.
ii.
iii.
iv.
v.
vi.
vii.
viii.
ix.
x.
xi.
xii.
xiii.
xiv.
xv.
xvi.
i. Ieroboam cum patre solus.
ii.
iii.
iv.

clvi.
clvii.
clviii.
clix.
clx.
clxi.
clxii.
clxiii.
clxiv.
clxv.
clxvi.
clxvii.
clxviii.
clxix.
clxx.
clxxi.
clxxii.
clxxiii.
clxxiv.
clxxv.
clxxvi.
clxxvii.
clxxviii.
clxxix.
clxxx.
clxxxi.
clxxxii.
clxxxiii.
clxxxiv.
clxxxv.
clxxxvi.
clxxxvii.
clxxxviii.
clxxxix.
cxc.
cxci.
cxcii.
cxciii.
cxciv.
cxcv.
cxcvi.
cxcvii.
cxcviii.
cxcix.
cc.
cci.
ccii.
cciii.
cciv.
ccv.
ccvi.
ccvii.
ccviii.
ccix.
ccx.
ccxi.

xix.
xx.
xxi.
xxii.
xxiii.
xxiv.
xxv.
xxvi.
xxvii.
xxviii.
xxix.
i. Ozias qui & ii. Azarias.
iii.
iv.
v.
vi.
vii.
viii.
ix.
x.
xi.
xii Ozias mortuo xiii. patre.
xiv.
xv.
xvi.
xvii.
xviii.
xix.
xx.
xxi.
xxii.
xxiii.
xxiv.
xxv.
xxvi.
xxvii.
xxviii.
xxix.
xxx.
xxxi.
xxxii.
xxxiii.
xxxiv.
xxxv.
xxxvi.
xxxvii.
xxxviii.
xxxix.
xl.
xli.
xlii.
xliii.
xliv.
xlv.

iv.
v.
vi.
vii.
viii.
ix.
x.
xi.
xii.
xiii.
xiv.
xv.
xvi.
xvii.
xviii.
xix.
xx.
xxi.
xxii.
xxiii.
xxiv.
xxv.

vi. Men.

v.
vi.
vii.
viii.
ix.
x.
xi.
xii.
xiii.
xiv.
xv.
xvi.
xvii.
xviii.
xix.
xx.
xxi.
xxii.
xxiii.
xxiv.
xxv.
xxvi.
xxvii.
xxviii.
xxix.
xxx.
xxxi.
xxxii.
xxxiii.
xxxiv.
xxxv.
xxxvi.
xxxvii.
xxxviii.
xxxix.
xl.
xli.

Zacharias. Sellum i. Men.
i.
ii.
iii.
iv.
v.
vi.

Manahem.

ccxii.	xlvi.			vii.
ccxiii.	xlvii.			viii.
ccxiv.	xlviii.			ix.
ccxv.	xlix.			x.
ccxvi.	l.			i. phaceia.
ccxvii.	li.			ii.
ccxviii.	lii.			i. phacee.
ccxix.	i Ioathan.			ii.
ccxx.	ii.			iii.
ccxxi.	iii.			iv.
ccxxii.	iv.			v.
ccxxiii.	v.			vi.
ccxxiv.	vi.			vii.
ccxxv.	vii.			viii.
ccxxvi.	viii.			ix.
ccxxvii.	ix.			x.
ccxxviii.	x.			xi.
ccxxix.	xi.			xii.
ccxxx.	xii.			xiii.
ccxxxi.	xiii.			xiv.
ccxxxii.	xiv.			xv.
ccxxxiii.	xv.			xvi.
ccxxxiv.	xvi.		Achaz.	xvii.
ccxxxv.		i.		xviii.
ccxxxvi.		ii.		xix.
ccxxxvii.		iii.		xx.
ccxxxviii.	xx.	iv.		Osee.
ccxxxix.	v.			
ccxl.	vi.			
ccxli.	vii.			
ccxlii.	viii.			
ccxliii.	ix.			
ccxliv.	x.			
ccxlv.	xi.			
ccxlvi.	xii.			Osee.
ccxlvii.	xiii.			i.
ccxlviii.	xiv.			ii.
ccxlix.	xv.		Ezechias.	iii.
ccl.	xvi.	i.		iv.
ccli.	ii.			v.
cclii.	iii.			vi.
ccliii.	iv.			vii.
ccliv.	v.			viii.
cclv.	vi.			ix.

MYSTICÆ ANNOTATIONES QVAMPLVRIMORVM VERSVVM PSALMORVM DAVID.

Annotatio in Psalmum II.

Psal. 2. QVare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Quid per gentes quæ Deum nesciunt, idola colunt, nisi prauas peruersasque cogitationes accipimus? & quid in populis inania meditantibus, nisi vanas, & ineptas cogitationes intelligimus? De illis dictum est: *Peruerse enim cogitationes separant à Deo.* Deistis autem scriptum est: *Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum: & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu.* A cogitationibus (inquit) quæ sunt sine intellectu. Quid fiet de his cogitationibus quæ admittere nõn possumus sine turpi, & illecebroso affectu, vel de his quæ libenter accipimus non sine prauo quodam consensu, si ab his se aufert spiritus sanctus quæ sunt sine intellectu? Quod ergo ille cogitationes peruersas aperte nominat, hoc iste gentes figuraliter, quasi homines peruersos, & a Deo vero auersos appellat. Quod ille cogitationes sine intellectu dicere voluit, hoc iste (ni fallor) populos inania meditantes nominauit. Peiores vtique sunt quæ non sunt sine nequitia, quam quæ vagæ discurrunt sine intelligentia. Vnde & hos gentes nominat: & illos populos appellat. Nã gentes quidem sua persuasitas damnat: populos vero quamuis fideles sua ignobilitas humiliat. Sic vtique, sic omnis cogitatio vana, siue otiosa, vilis: prauа autem, atque peruersa cogitatio detestabilis. Quales omnino vtique propheta increpat, vel potius qualibus insultat, cum dicat: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.* Notandum sane quod fremitus est bestiarum, non hominum: gentes vtique fremere, est prauа desideria contra rationem exurgere. Quoties iusta Dei iudicia reprehendimus: quoties contra eius flagella murmuramus, toties vocem humanam quasi in fremitũ commutamus. Quoties appetitum potius quam rationem sequimur, quasi homines nos esse pigeat bestias imitamur. Increpet ergo primum fremitum iniquitatis: postea redarguat etiam studium vanitatis. Nam in eo quod dicitur: & populi meditati sunt inania, studium vanitatis reprehenditur. Et forte inania cogitare, veniale: meditari autem, omnino reprehensibile. Aliud est enim quod ex negligentia, vel inuiti patimur: & aliud quando circa inutile studium sponte occupamur. *Astiterunt Reges terræ, & principes conuenerunt in vnum.* Quæramus prius qui sint isti Reges: vel qui sint illi quos nominat Principes, Reges dicit: sed terræ Reges asserit: peccatori autem dicitur: *Terra es: & in terram ibis.* In huiusmodi terra, dæmones quos Apostolus mundi huius Principes, & Rectores tenebrarum appellat. Regnum tenent, & dominatum exercent, dum eos ad immunda desideria impellunt, & per mundanas cupiditates distrahunt. Rex autem à regendo dicitur, & per terram cor terrenis desideriis inhians recte intelligitur. Illi ergo dæmones in scriptura sacra Reges dicuntur, qui in subuertendis, sibiq; subiugandis hominibus fraude potius quã virtute nituntur. Est enim in aliis astutia maior: in aliis autem audacia vehementior. Hi occultius tentant: illi vehementius

Sapient. 1.

Ibidem.

A

B

C

D

Fremitus est bestiarũ. Quæ sit fremere quid sit?

Gen 3. Ephes 6.

Quomodo dæmones dicantur Reges terræ, varijque illorum effectus.

mentius instant. Horum tentatio fraudulenta: illorum aũt violenta. Hi quasi consulendo decipiunt: illi acrius instãdo quodãmodo opprimunt. Hos itaq; per Reges: illos intelligamus per Principes. Isti etenim quasi regendo: illi vero principando hominibus præsunt, quos vel astutia deceptos: vel instantia dejectos ad iniquitatem pertrahũt. Videamus ergo quid dicat. *Astiterunt reges terræ.* Inuenio in scripturis sanctis aliũ dici spiritum fornicationis: alium autẽ appellari spiritum elationis. Sic & in his alijs vicijs intelligi potest. Obtinet itaque alius Regnum in luxuriosis, alius in gulosis, alius præsidet auaris, alius iracundis. Hic principatur inuidis, ille dominatur elatis. Quid igitur aliud est huiusmodi Reges sibi inuicẽ assistere, nisi vnumquemq; in hominum impugnatione alium adiuuare? Nam dũ ab vnoquolibet quispiam in aliquod vicium dejcitur, ex eo ipso sæpe ad resistendum alijs infirmior inuenitur. Fieri enim solet, vt qui per crapulam grauatur, multo citius, multoque facilius per luxuriam inflammetur. Reges itaque sibi assistunt quando vicissim sibi ad nos expugnandos opem ferunt. Principes in vnum conueniunt, quia quicquid (quamuis diuersum) agant in nostra subuersione, tamen pariter consentiunt. Recte ergo etiam hos Reges, vel principes non sibi inuicem tantum sed etiam gentibus, vel populis assistere intelligimus, quia dum per prauas, ineptasque cogitationes vaga mente discurrimus, deceptorijs spiritibus tentandi aditum aperimus. Gentibus itaque frementibus, populisque inania meditantibus, Reges assistunt, principes conueniunt, quia peruersis, vanisque cogitationibus (quas gentes, vel populi significant) perstrepentibus, maligni spiritus tẽtandi aditum inueniunt, tentandi licentiam iusto Dei iudicio accipiunt. Possumus tamen non solum per Reges, & principes, sed etiam per gentes & populos dæmones intelligere, & eorum differentias in his nominibus subtiliter distinguere. Cogita igitur nunc quasi numerosam quãdam dæmonum multitudinem, immo multiplicem innumerositatem. Ex his alios alijs sicut natura subtiliores, sic nec dubites, & in præsumptione audaciores, & in deceptione callidiores. Vnde fit vt alijs infirmioribus, licet numero amplioribus principentur, & super eos libere dominentur. Est igitur in subiectis inferioribus multitudo copiosior, sed in superioribus tam audacia, quam prudentia maior. Vnde fit vt propter amplioré audaciam in infirmioribus libere dominatum exerceant, & propter maiorem prudẽtiam stolidiorum studia, & officia pro suo arbitrio disponant. Hoc nos fortasse scriptura monere voluit, quando alios Reges, vel Principes nominauit: alios autem per gentes, & populos designauit. Si autem inter gentes & populos differentiam quærimus, facile quidem eos ab inuicem distinguere poterimus. Nam gentem à gente consuetudinis, vel linguæ diuersitas distinguit: & sæpe gens quælibet multos habere populos consueuit. In vno ergo morum dissimilitudinem, in altero minuit multiplicem eorum multitudinem. Nam quidam eorum in quibusdam vicijs amplius præualent, & alij alijs vehementius fauent, vel student. Quia igitur propheta morum, studiorumque diuersitatem & in qualibet distinctione innumeram multitudinem esse perspexit: idcirco fortasse & gentes dixit: & populos subsequenter nominauit. Si ergo discretionem spirituum habemus: si eorum differentias diligenter attendimus, non tantum per Reges, & Principes, sed etiam per gentes, & populos dæmonum differentias intelligere poterimus. Cogita ergo qui potest, qualis, quantuscunque vir iste fuerit: quali discretione quantaque virtute præditus extiterit, contra quem gẽtes, & populi desæuiunt, contra quem Re-

Quid spiritus aliter intelligendum cũ dicitur: Astiterunt Reges terræ, &c.

Quomodo etiam dæmones per gentes intelligi possint.

ges & Principes conueniunt. Nos si cõtra vnicuiuslibet dæmonis sæuitiã, vel astutiam restitisse, vel restistere nos posse nouerimus, multum nos profecisse putaremus: immo non iam homines, sed supra homines nos esse crederem[9]. Iste autem non tantum a gente, vel Rege se sentit impugnari: immo à gentibus, & populis, & Regibus, & Principibus se non posse superari, & nouit, & scripsit, & posteris legenda reliquit, vt vel sic confundat superbiam nostram qui nihil sumus, & tamen superbire non erubescimus. Si quis autem gentes, populosque ad cogitationes, reges vero, & Principes referre velit ad affectiones, facile cedo: quia animi affectiones cogitationibus præsidere non ambigo. Sic tamen hunc intellectum recipiamus, vt superiorem quidem nõ destruamus, qui scripturam sacram multiplicem expositionem recipere non dubitamus. Siue ergo totum ad animi vicia: siue totum referamus ad dæmonia, aut si melius partim ad vitiosos mores: partim referimus ad vitiorum incentores, multum quidem est hæc, vel illa superare, maius tamen est vtrisque posse restistere. Si tamen propheta vtrumque non posset, eis cum tanta fiducia non insultaret, cum dicat. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum.* Sed si sequentia verba diligenter attendimus, vnde de tot hostibus victoriam præsumat, citius inueniemus. Ait enim. *Astiterunt Reges terræ: & Principes conuenerunt in vnum.* Sed contra quem? *Aduersus Dominum*, inquit, *& aduersus Christum eius.* De illo ergo victoriam præsumebat, qui in ipso contra tot hostes indefesse dimicabat. Quid enim aliud quam quædam Dei turris Dauid anima extitit, quem sibi dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius, contra tot hostes defendit? Vna vtique ex his turribus erat pro quibus alibi ipse Dauid proclamat. *Fiat pax in virtute tua & abundantia in turribus tuis.* Psal. 121.

Hanc itaque turrem præ cæteris fortem, & inter fortes singularem primo gentes impugnant: populi obsidione vallant. Sed quia præualere non possunt, tandem assistunt Reges, conueniunt Principes. Sed inexpugnabilis manebat quam dominus sibi iugiter defensabat. Stabat itaque Dauid inter tot hostes de Dei protectione securus, & de tot hostibus per Dei victoriam tandem triumphaturus. Insultare ergo non metuit, quos sibi non posse præualere perspexit: & dicit. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* Aduersus Dominum, inquit, & aduersus Christum eius. Alia sunt in nobis dona naturæ, & alia sunt dona gratiæ. Distinguamus nihilominus Dominum, & Christum eius. Per Dominum intellige creatorem, per Christum intellige Saluatorem. Aliunde dicitur Creator, & aliunde Saluator. Creator est pro eo, quod fecit quod non erat: Saluator autem inde dicitur, quia restaurauit quod perierat. Dona ergo naturæ pertinere ad Creatorem, dona vero gratiæ speciáliter pertinere videntur ad Saluatorem. Dona naturæ dico quando secundum naturalem complexionem hos videmus proniores ad misericordiam, illos rigidiores ad iustitiam. hos naturaliter prudentiores, illos simpliciores, & cætera huiusmodi, quæ naturaliter quisque habet, non ex industria possidet. Gratiæ autem dona dicuntur, quando quisque nititur habere per gratiam, quod possidere minime potuit per naturam. Illa igitur accipimus à prima conditione ex munere Creatoris: ista tempore congruo accipimus ex beneficio Saluatoris. Quando itaque dona naturæ corrumpimus, in Creatorem peccamus, qui eius opus destruere non timemus. Quando vero quis dona gratiæ destruit contra

Scriptura sacra, multiplicem expositionem admittit.

Psal. 2.

Dona naturæ quæ.

Dona gratiæ quæ.

Salua-

Saluatorem suum specialiter agit, qui pro reparatione nostra vsque ad mortem sudauit. Quia igitur vitiosi mores, siue vitiorum incentores dæmones tam dona naturæ, quam dona gratiæ in nobis subuertere nituntur, recte non solum contra Dominum, sed etiam contra Christum eius, gentes & populi, Reges & Principes assistere perhibentur. Quia ad Creatoris iniuriam in nobis corrumpere festinant opus Creatoris, & ad contumeliam Saluatoris euacuare satagunt opus redemptionis. Recte ergo dicitur. Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christũ eius. *Dirumpamus vincula eorum: & proiciamus à nobis iugum ipsorum.* Per vincula retinemur ne eamus quo ire volumus. Sub iugo cogimur inuiti operari quod nolumus. Duo magna mala, impediri a bono, occupari in malo. A bono nos reuocant vincula cupiditatis, ad malum nos impellit iugum timoris. Bonum vtique est secundum prophetæ consilium huiusmodi vincula dirumpere, bonum nihilominus huiusmodi iugum proiicere. Sed forte modum quæris: quomodo id fieri possit audire concupiscis. Audi, sed negligere noli. Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt, & vincula dirupisti. Noli timere eos qui occidunt corpus, animæ vero non habent quid faciant, & iugum proiecisti. Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum. *Qui habitat in cœlis irridebit eos: & dominus subsannabit eos.* Mirum valde si dominus vbique est cur in cœlo, & non potius vbique esse dicitur: vel si in cœlo tantum est, cur vbique esse credatur. Sed vsus noster habet, vt res quælibet videatur ibi vbi est, vbi vero non est, minime videri potest. Quem vero constat vbique esse, voluit tamen scriptura in cœlo specialiter assignare, & ibi maxime inesse dicitur vbi ab omnibus inhabitatoribus incessanter videtur. Vt qui eum videre desiderat vbi videri potest, illuc per meritum ascendat, & est quidem in terra, nec tamen cum videmus, qui in terra sumus, nec inferno deest quamuis ab inferni habitatorib. videri posse nõ credimus. Eundem tamen in cœlis esse, & in cœlis videri non dubitamus. Sciendum tamen est, quod aliter videtur per fidem, aliter autem per contemplationem, aliter vero cernitur per speciem. Quod est inter cœlum & terram, hoc interest inter fidelem & infidelem, & possumus quemlibet perfectum dicere cœlum propter fidem. Huic tamen cœlo supereminet aliud cœlum, dignitas scilicet spiritualium virorum, cui tamen superfertur tertium sublimitas videlicet Angelorum. In primo itaque videtur p solam vtique fidem, in secundo autem videtur etiam per contemplationem, in tertio vero cernitur facie ad faciem. Per fidem cum videmus, quando illa quæ de eo scripta sunt firmiter credimus. Per contemplationem autem eum cernit, qui in eo quod de illo prius credidit, ex inspiratione diuina intelligentiæ oculos figit. Per speciem vero videtur, quando in propria substantia sicuti est facie ad faciem cernitur. Verum tamen quocumque modo videatur, non tamen videtur nisi in cœlo. Nam in primo (vt diximus) per fidem, in secundo cœlo per contemplationem, in tertio vero videtur per speciẽ. Solummodo in huiusmodi cœlis habitat per gratiam, cum tamen nusquam desit per potentiæ, vel essentiæ suæ præsentiam. Quia ergo singulari quodam modo in sanctis dominus habitat recte scriptura eum in cœlis specialiter locum habere designat. Sed si per terram, carnem, per cœlum, animam intelligimus, est adhuc aliud quod in his verbis animaduertere debemus. Sciendũ namque quoniam ad illud diuinitatis arcanum nunquam sensus ingreditur carnis, nunquam ad illa intima secreta sensus corporeus admittitur. Sola anima quæ ad similitudinem eius facta

Vincula & iugum quid spiritualiter operentur in nobis.

Psal. 2.

Quid sit rumpere vincula, & iugum abiicere. 2. Ioan. 2. Matth. 10.

Quomodo videmus Deum per fidem, contemplationem & speciem.

est, diuinæ naturæ substantiam videre potest. Sed nec eam aliquis ibi corporaliter videre desiderabit, sicuti nec hic sapientiam suam corporaliter videre quærit. Quoniam igitur sola anima diuinę claritatis capax est, ad quod sensus corporeus nunquam penetrare potest, merito in cœlo (hoc est in anima) Deus habitare asseritur, quæ eius in æternum & præsentia fruitur, & visione lætatur. Quid igitur mirum si Deus animam sibi cõtra hostes defendit, in qua in æternum habitare elegit? Sicut scriptum est: *Hæc requies mea, in sæculum sæculi hic habitabo*, quoniam elegi eam. Fiducialiter itaque agam, & non timebo si talẽ habitatorem habuero, si talem protectorem inuenero, tunc demũ inter hostes securus in eis insultare non trepidabo, dicens. Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Qui in cœlis habitat, qui animas inhabitare amat, ipse sibi defendat, ipse hostes repellat, contineat, irrideat. Qui habitat in cœlo irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Aliud est irridere, aliud ẽ subsannare. Irrisio est cũ aliquem ironice laudamus, cũ supra quod est, vel aliquid quod omnino non est amplificando ei asscribimus, asscribẽdo amplificamus. Subsannatio vero est, quando in alicuius denotatione vultum nostrum simulata deformitate transfiguramus, & qualis ipse sit, vel potius quales nos esse credat, mẽtita deformitate depinguimus. Et licet subsannatio à nasi deductione specialiter dici videatur, recte tñ quælibet labiorum, nasi, oculorum, faciei, irrisoria detorsio, subsannario dicitur. Irridendo igitur alterius pulchritudinẽ simulamus, subsannando vero nostrã quodãmodo dissimulamus, vel potius irridendo fœditatem illius dissimulamus, subsannando nostrã, q̃ nulla est, simulamus: Fit vero ex huiusmodi simulatione, vel dissimulatione, vt aliena deformitas deformi⁹ appareat, & nostra formositas formosior emineat. Quid igitur aliud est dominum suos inimicos irridere, quam eos ad fortia q̃dam, vel etiam magna agendã relaxare, in quibus possint ad tempus sibi, vel alijs glorioſi apparere? Et tunc quasdã quasi eorum laudes in eorum auribus loquitur, cũ eos id agere permittat vnde superba mens eorũ maniter glorietur. Quales Propheta percutit cũ dicit: *Disperdat dominus, vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Qui dixerunt labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est?* Irrisio itaque est cum inimicorum suorũ fortitudinem simulat. Subsannatio vero est cum suam potentiam, vel iustitiã dissimulat. Sæpe enim iniustos in hac vita prosperari, iustos vero affligi permittit, quasi qui malitiæ resistere non possit, vel innocentiæ compati nolit. Dũ igitur peruersis mẽtibus, vel minus potens, vel minus iust⁹ apparet, quid nisi vultus sui rectitudinem (vt ita dicã) in eorum consideratione detorquet? Quia enim, qui iustus est iustus esse non creditur, quasi vultus ipsius speciositas in suo decore ab ipsis non videtur. Fit namq; sæpe vt dum impij mala impune faciant, Deum res humanas minime curare credant. Quales illi describuntur, qui dixerunt: *Non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Quorum quidam dixerunt in corde suo oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat in finem. Peruersi itaque irridentur, cũ de seipsis tam falsa, quam magna præsumunt. Subsannãtur autem, cum tam prophana, quã vana de domino insana mente concipiunt, suas quasi laudes, sed falsas audiunt inquantum de se magna, sed minime vera credunt. Dominum autẽ quasi deformem aspiciũt, quamdiũ de eo indigna sentiunt. Maxime autẽ malignis spiritibus hæc sententia conuenire videtur, contra quos specialiter prolata videtur. Suis enim tentationibus Dauid fatigebant, suis eum insidijs subuertere festinabãt, sed Dauid de domini protectione securus fiducialiter psallebat, dicẽs: *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos.* Sæpe enim

Psal. 131.

Psal. 2.

Differentia inter irridere, & subsannare.

Irrisio quid subsannatio quid.

Psal. 13.

Psal. 9.

enim maligni spiritus electis quibusdam ad tempus prævalere permittuntur, vnde fit vt illos quos dominus sibi in æternum seruat, contra Dei dispositionē perdere moliantur. Sed dū sæpe post lapsum electi quilibet tanto fortiores, quāto humiliores resurgūt, quid aliud suis impugnationibus maligni spiritus quam bonorum profectibus nolentes seruiunt? Vide si potes qualiter irridētur, cognosce quomodo deridentur. Nihil est vnde magis doleant, nil est, q̄ amplius ingemiscant, quam bonum B nostrum, quam profectum nostrum. Pœnæ plus odiunt bona nostra, quam tormenta sua immo malunt quotidie tormenta sua augere, quam nostra bona, quam merita nostra nō minuere, & tamen tot conatibus, tāt̄s discriminibus nil aliud agunt, nisi vt boni quique quotidie meliores fiant: *Irridentur itaq;*, cum se aliquid contra electos posse gloriatur, subsannantur autem cum contra Dei dispositionem aliquid agere arbitrantur. Saluti quippe electorum militat quicquid cōtra illam inimica malignitas actitat, & inde ordinationem Dei implere cogitur, vnde eam impedire friuole nititur. Recte ergo de his dicitur quia irridebit, & dominus subsannabit eos. Nemo miretur, nemo indignetur, si ea quę de Christo dicuntur, & intelliguntur iuxta litteram, ædificationis gratia deriuemus ad eius membra iuxta misticam intelligentiam.

Irridentur illi qui gloriantur se posse aliquid contra electos Dei. Subsannantur qui arbitrantur se posse agere aliquid contra Dei dispositionem.

Annotatio in Psalm.

Caput IV.

IN *pace in idipsum dormiam, & requiescam.* Pax illa per quā, & in qua anima obdormit, per quam exteriorum omnium interim memoriam amittit, per quam ipsa sibi in obliuionem venit in qua seipsam supergressa, tota in Deum transit. Pax inquam illa quid aliud esse videtur, quam internum illud verum, & plenum gaudium, quædam (vt sic dicam) supereffluentia spiritualiū delicia-

Quanam sit illa pax in qua anima cum domino dormiat et requiescat.

rum, mira scilicet & ineffabilis quædā satietas cœlestium desideriorum? Pacē sane tunc tantum veram plenam obtinere videtur, quando omne eius desiderium internę illius dulcedinis superabundātia penitus absorbetur. Quamdiu enim animus in ea quæ nondū habet æstuanti desiderio anhelat, pacem quomodo habet, quā pacem habet his quē desideriorum suorum vexatio fatigat? Gaudium ergo nostrum nisi plenum sit, desideria nostra ad veram pacem non componit. Et quidem in hac corruptibili vita humanus animus p-fectum gaudium habere non pōt, quia perfectum gaudium in hac exiguitatis suæ angustia capere non potest, plenum tamen gaudium habere potest, quia tātum habere potest, quātum capere potest. Pace itaq; sua tunc veraciter mens humana perfruitur, quādo in id, quod interius de diuina dulcedine sentit tota resoluitur. Hæc autem pax vt plena sit, in duobus consistit, in contemplatione videlicet veritatis, & satietate internæ suauitatis. Ab vno inchoatur, & ex C alio perficitur. Primum siquidem est, vt cœlestis sponsi amica, & veri amici sponsa, dilecti sui desiderio accensa, & in eius aduētum suspensa, primum inquam est, vt videat quem diligit anima sua, secundum est vt in amplexus eius ruat, & oscula iungat, secundum, quod incessanter postulat, osculetur me osculo oris sui, vt ad eius deosculationem hauriat de dulci dulcedinem, & de suaui exprimat suauitatem. Fauus quippe distillans labia eius, & spiritus eius D super mel dulcis. Ipse siquidem summa pulchritudo, ipse summa dulcedo. Pulchritudo ad visum, dulcedo ad gustum. Quasi exterius adhuc est quod videtur, interius esse incipit quod gustatur, plus est gustare, quam videre. Quod enim gustamus nobis incorporamur, & cum eo quasi vnum efficimur. Sic proculdubio cum diuini spiritus infusionem accipimus ipsi quodammodo vnimur: *Qui adhæret domino,* 1. Cor. 6. inquit,

inquit Apostolus, *vnus spiritus est*. Hæc vtique est illa vera ac plena diuinæ infusionis dulcedo, hæc summa, & singularis delectatio, quæ sola potest cordis desiderio satisfacere, quę prævalet eius ingluuiem satiare. Hæc sola desideriorum nostrorum fatigationem cõpescit, hæc sola animum ad veram pacem cõponit, quia quid amplius requirat non inuenit. Quid enim est quod amplius requirat, quæ hoc ipsum quod capere non potest? Videamus ergo nunc quibus gradibus hæc pax crescat. Primo est desiderij sui longa expectatio, B expectationem sequitur circumspectio, circumspectionem contemplatio, contemplationem admiratio, admirationem exultatio, exultationem dulcedo. Expectatio est, ex quo sponsa Christi post diuturnam fatigationem desiderii sui tandem aliquando incipit de eius quem diligit anima sua aduentu per internam aspirationem certificari, dum dicitur ei quotidie, expecta, reexpecta, modicum hic, modicum ibi. *Esa.28.* Qui enim venturus est, veniet, & C non tardabit. In hac expectatione incipit anima huc illucque frequenter circumspicere, & cum summa diligentia attendere qua parte occurrat qui expectatur vt veniat, vtrum ab oriente, an ab occidente, an à desertis montibus. Cum ecce subito ab austro veniens, Deus siquidem ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan. Exultat vt gigas ad currendam viam. Venit itaque subitus & festinus, saliens in mõtibus: & transiliens colles. Properatque in occursum sponsæ suæ, acclamans & dicens. *Auerte oculos tuos à me,* *Cant.6.* D *quia ipsi me auolare fecerunt.* Ecce quomodo expectationem sequitur circumspectio, circumspectionem vero contemplatio. Contemplatio siquidem est, quãdo tandem anima videre incipit quæ longa expectatione sustinuit, & frequenti circumspectione quæsiuit. Sed absque dubio ex quo incipit anima cõtemplari, incipit pariter & admirari.

A Quid enim mirum si miratur speciem speciosi forma præ filiis hominũ? Absque dubio quanto limpidius contemplatur, tanto vehementius miratur, & quanto amplius miratur, tanto auidius, tanto attentius contemplatur. Crescit itaque quantitas admirationis ex qualitate contemplationis, & ex vehementia admirandi crescit diligentia contemplandi. Sed quale, quamve iucundum spectaculũ putamus esse, summam pulchritudinem ex quantulacũque parte videre, luminosum illum diuinæ claritatis vultum limpidius contẽplari, & in eius admiratione assidue suspendi? Huiusmodi itaque mirando, iucundoque spectaculo oritur illa quã præfati sumus magna, & vehemens cõgratulatio. Nam (vti iam dictum est) contemplationem admiratio, admirationem vero sequitur exultatio. In hac autem exultatione perfunditur anim⁹ mira quadam, & ingenti dulcedine, quam nullus sensus potest æstimare, nullus sermo valet explicare. Cũ enim cœlestis ille sponsus sponsę suę charitatis amplexibus coniungitur, & ad eius osculum inclinatur, ad eius attactũ subito cœlesti quadam dulcedine animus perfunditur, quam quidem sentire potest, sed (vti superius iam dictum est) nulla sermonis latitudine explicare potest. Ille enim diuinorum labiorum fauus distillans fixis sponsæ labiis fortiter expressus, incipit distillare dulcedinẽ, & emanare suauitatẽ. Influens itaq; ille cœlestis suauitatis dulcor, incipit quidẽ primo sponsæ interiora replere, post modum autem vsq; ad os effluere, tandem vero per labia emanare, in tantum vt à spõso suo statim audire mereatur. *Mel & lac sub lingua tua, fauus distillans labia tua,* eo quod ex abundantia cordis os loquatur. Sed sicut in superioribus, sic & in hac excrescentia suauitatis internæ quosdam possumus profectuũ gradus attendere. Primo enim incipit sentiri illa interna suauitas, & ex illa generatur mira quædam perfruendi auiditas, aui-

Quam suauis & iucunda sit contemplatio diuinorum.

Cant.4.

Profectuum gradus in augmento suauitatis interne.

tas, auiditatem sequitur saturitas, saturitatem ebrietas, ebrietatem securitas, securitatem tranquillitas. Quod enim gustata suauitas auiditatē exacuet, quis ignorat? Quanto enim quid cui dulci⁹ sapit, tanto degustantis animum ad eius appetitum acri⁹ accendit. Sed proculdubio quo auidius comedimus, eo citius ad desideratam saturitatem pertingimus. In hunc itaque modum & suauitatem auiditas, & auiditatē saturitas subsequitur. Scimus autem quia quiq; postquam ad saturitatem comedendo perueniunt, quælibet appositа, vel oblata fastidiūt. Quid igitur huiusmodi saturitatē quam præfati sumus, quid inquam aliud esse dicemus, quam quoddam quarumlibet corporaliū deliciarum fastidium, & ex intimo affectu exteriorum omnium rerum quendam & spontaneum despectum? Aliud est enim blandienti delectationi reluctare, & violēter repellendo ei nolle acquiescere, atq; aliud spontaneo quodam intimi affectus nutu fastidire, & quaslibet interim carnis blanditias penitus sibi sapere non posse. Ad veram itaq; internæ satietatis plenitudinem anima peruenit, quando præ illius suauitatis abundantia quam interius sentit, omnium quæ exterius apponi possunt quoddam necessarium potius quam voluntarium fastidiū incurrit. Hanc autem veræ suauitatis satietatem sentire non possunt, qui exterioribus delitijs affluunt. Non enim inuenitur huiusmodi suauitas in terra suauiter, viuentium, nec sapere potest sapor huiusmodi inter tot oblectamenta delitiarum, & tam varia condimenta ciborum: *Edent*, inquit, *pauperes, & saturabuntur*, pauperes (inquit) nō diuites. Hāc autem saturitatem (vti iā dictum est) ebrietas sequi solet. Scimus autem omnes quoniam qui plene ebrii sunt, irrisiones suas sæpe nec quidem auertunt, & circumstantia pericula nec declinare, nec saltē attendere norunt. Cum igitur videamus multos quotidie inter conuuia, & opprobria hilarescere, inter pericula, & rerum damna gaudere, quid qui huiusmodi sunt nisi ebrios debemus iudicare? Quid tantam dixerim mentis alienationem, nisi spiritualem quandam ebrietatē? Prius autē est vt fastidiamus varia, sed vana mundi oblectamenta. Secundo vt despiciamus q̄libet eius aduersa. Primum efficit spiritualis satietas: Secundum autē spiritualis ebrietas. Satietatem ergo ebrietas sequitur, vt ex eorū effectibus comprobatur. Ex hac aūt ebrietate animus in tantam constantiam excrescit, tantamq; fiduciam de domini protectione assumit, vt cum Apostolo audiat, & dicat. *Certus sum, quia neque mors*, &c. vsque quæ *est in Christo Iesu*, & c. Hæc est rata, & firma securitas quam sequitur illa quā nouissime posuimus vera plena mentis tranquillitas. Quid enim mentis illius tranquillitatē turbare valeat, quē nullus cupiditatis stimulus inquietat, quem nullus timoris aculeus exagitat? Hæc autem tranquillitas est pax illa q̄ diu loquēdo quæsiuimus, ad quam tot gradibus vix tandem ascendimus. Hæc est illa pax in qua aīa obdormit', pax, q̄ mentē ad interiora rapit, pax, quæ exteriorum omnium memoriā intercipit, q̄ ingenij acumen exuperat, quæ rationis lumen reuerberat, quæ desiderium cordis replet, quæ omnem intellectum absorbet. Hanc quietem Ioannes dicit silentium, psalmista vocat somnum. Ab Apostolo dicitur pax Dei quæ exuperat omnem sensum. O quā recte silentium. O quam vere dicere possumus somnū, si excedit omnem sensum. Quid enim de eo digne dici possit quod omnē sensum excedit? Factum est (inquit) silentium in cœlo, quasi hora dimidia. Quā recte silentium dicatur audiuimus, sed quomodo erit & somnus? Cogita quid faciat somnus exterior circa hominem exteriorem, hoc facit somnus huiusmodi circa hominem interiorē. Somnus corporeus exuperat sensum corporeum, aufert enim officium oculorū, officium auriū, cæterorumque sensuum,

Saturitas spiritualis qua? *Quinam sint ebrij spiritu.* *Rom. 8.* *Psal. 115.* *Phil. 4.* *Apoc. 8.*

fiducialiter ad te ingressus sum in innocentia mea. Scio quia maior, scio quia peior est corruptio mentis quam corporis, immo sæpe sanamur intus, dum percutimur exterius, & idcirco vt vere innocens essem, animas lædere vitabã. Alterius animæ nocere poterã per prauum exemplum, meam autem necare etiam poteram per solũ prauitatis consensum. Sed studui innocens esse vt auderem ad tuum iudiciũ venire, & nunc iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. Quicquid potui in me iudicio proprio malum deprehendere festinaui corrigere, nunc autem tu iudica me domine. Quantum ad iudicium meum iam innocens appareo, sed mihi de me satis credere non audeo, & idcirco obsecro iudica me domine. Innotesce mihi qualis latẽ apud te. Interim quoad potui innocentiam seruaui, sed meam forsitan, non tuam. Innocentia enim erat secundum arbitrium meum, sed forsitan vera non erat secundum iudicium tuum. Et ecce iudica me domine, quoniam in innocentia mea ingressus sum. *Et in domino sperans non infirmabor.* Adam, intus erat, & sanus erat, sed tamen sanitatem seruare non potuit. Infirmatus intus permanere nõ potuit, quia in se, non in Domino sperauit, ego autem in Domino sperans non infirmabor. Diabolus non solum in intimis, sed etiam in summis bonis conditus stabat, & tamen sanitatis suæ firmitatem quam à conditione acceperat, diu seruare non poterat, quia in sua fortitudine, non in domini pietate sperabat. Ego autem in Domino sperans non infirmabor. Vterque intus erat, vterque sanus erat, ambo postea infirmi erant effecti, ambo postmodum foras eiecti, vnus è cœlo, alter de Paradiso. Nam vterque præsumebat de seipso. Ego autem in innocentia mea ingressus sum, & in domino sperans nõ infirmabor. Ego foris eram, ego infirmus eram, nunc autem ingressus sum, & in domino sperans nõ infirmabor: ipsi sani, ipsi intus, ego foris, ego infirmus. Nunc autem ingrediar *in* locũ tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. in voce exultationis, & confessionis, & introgressus in domino sperans nõ infirmabor. Non me latet domine quantus labor sit intus permanere, in interioribus perseuerare, credo tamen quod in Domino sperans non infirmabor. Et quidem difficile fuit ab exterioribus ad interiora mentem reuocare, durũ valde de rebus visibilibus ad inuisibilia penetrare. Sed multo forte difficilius erit in illis diutius permanere, sperans tamen in Domino non infirmabor. Filii Israel vix post multa tempora atq; pericula terram repromissionis intrare potuerunt, & tamen sine multo labore, sine magna fortitudine, eam sibi postmodum defensare non valuerunt. Vix tandem terram lacte & melle manantem tetigi, sero contemplationis dulcedinem degustare merui, & iam cor meum hostium inuidiam inflammari vehementius intueor, certus tamen sum, quia in Domino sperans non infirmabor. Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem, quanto magis non timebunt infirmitatem? In Domino ergo sperans non infirmabor. *Proba me Domine: & tenta me.* Duo sunt, facere bona, & declinare mala. Proba me ergo Domine vtrũ paratus sim ad bona facienda, tenta me vtrum nam cautus sim ad mala deuitanda. Proba me Domine, & tenta me. Proba per aduersa, tenta per prospera, proba me Domine, & tenta me. Duo item sunt quæ hominẽ perfectum efficiunt, virtus, & sapientia. Vtrumque desidero, quia ad perfectionem suspiro. Proba me ergo Domine, & tenta me. Per probationem proficimus ad virtutem, per tentationem erudimur ad veritatem. Probationibus exercetur virtus nostra, tentationibus instruitur prudentia nostra: Proba me Domine & tenta me. *Ure renes meos, & cor meum.* Scis quia concupiscentia aliquando surgit ex vitio carnis, aliquando de-

Virtus & sapientia hominem perfectũ efficiunt.

do descendit ex vitio mentis. Vre ergo renes meos, & cor meum. Ad extinguendam pruriginem carnis vre renes meos, ad extinguenda desideria cordis, vre cor meum. Vre renes meos, ad consumendum pruritum carnis, vre cor meum, ad exiccandum fluxum mentis. Vre renes meos, & cor meum; vre carnem meam, & mentem meam. Vre carnem igne tribulationis, vre mentem incendio compunctionis. Caro conteratur, cor compungatur. Caro affligatur labore, cor afficiatur dolore, vtrumque concremetur: vtrumque purgetur. Vre renes meos & cor meum. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.* Nil tamen præsumo de fortitudine mea, sed de misericordia tua, non confido in sapientia mea, sed in misericordia tua, quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Scio quia hostis meus fortior me est, scio quia callidior me est, mihi tamen timendus non est, quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Scio quidem quia potentior, quia prudentior. Sed super inimicos meos despexit oculus meus, quantum misericordia tua ante oculos meos est. Proba, tenta, vre, renes & cor. In his omnibus nil trepido, nil metuo: quantum misericordia tua ante oculos meos est. Scio quantū diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Scio nihilominus quia fidelis dominus, qui non patitur nos tentari vltra quā ferre possumus, sed faciet cum tentatione simul proventum, vt possimus sustinere. Pugnare ergo non refugio, quia vincere spero, quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ante oculos meos est, quia cognosco, ante oculos meos est, quia ad eam respicio. Oculus prouidentiæ, oculus intelligentiæ, vterque dirigitur, vterque figitur in te, quoniā misericordia tua ante oculos meos est. Quia illam cogito, quia illam cognosco, misericordia tua ante oculos meos est. Quia in illa spero, quia ad illā suspicio, ante oculos meos est. Quoniā misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua, non in virtute mea, sed in veritate tua. Non in sanctitate mea, sed in veritate tua. Non enim confido de meritis meis, sed præsumo de promissis tuis, quoniam complacui in veritate tua. Tu mihi promisisti, tu ab æterno prædestinasti, mentiri nō potes quia veritas es, quę promisisti, implere potes, quæ prædestinasti, adimplere debes, quia verax es. Si talis sum qualis ab æterno præordinatus sum, tibi placere debeo, imo scio quia placeo, & si nondum talis sum, placeo tamen apud te, quia talis futurus sum, quoniam cōplacui in veritate tua. In veritate tua placeo tibi, in veritate tua placeo mihi; quoniam complacui in veritate tua, & tibi, & mihi. Placuit inquam mihi non in adulatione aliena, nō in elatione propria, sed in veritate tua. Non secundum os loquentium iniqua, non secundū cor fingentium falsa, sed complacui in veritate tua. Si mundus sum corpore, si purus mente, tunc scio quia complacui in veritate tua. Si iusta sunt opera, si casta desideria, vere cōplacui in veritate tua. Si placeo interius, si placeo exterius, cōplaceo in vtroque, complaceo vndique. Philosophi gentiū virtutem colunt, sed vera nō credunt, quorum & si opus placet, fides displicet, & idcirco ipsi cōplacere non possunt qui fidem veram despiciunt. Falsi Christiani fidem habent, sed fidei opera non habent, in vno placent, in altero displicent, & idcirco vel ipsi cōplacere nequeunt. Ego si vtrumque habeo scio vere quia tibi cōplaceo. Ad neutrum tamen attingo per meipsum, neutrum ex meipso habere possum. Sed quis me hoc docuit, nisi veritas tua? Et ob hoc complacui in veritate tua. Docuit me veritas tua bona mea esse, bona tua, mala mea esse peccata mea, & complacui in veritate tua. Erudiunt me veritas tua asscribere mala mea mihi, attribuere bona mea tibi, & idcirco

Quid sit complacere Deo in veritate.

idcirco complacui in veritate tua. Di- A
dici quia per me surgere non possum:
cognoui quia sine te stare non possum,
credo, & confiteor quia tu es qui ope-
raris in me, & velle, & perficere pro bo-
na voluntate tua, & ob hoc complacui
in veritate tua. Non sedi cum concilio
vanitatis, & cũ iniqua gerentibus non
introibi, odiui ecclesiam malignan-
tium, & cum impiis non sedebo. Tria
sunt quæ odiuit, quartum detestatur a-
nima mea, vanitas, iniquitas, maligni-
tas, tria hæc valde odibilia. Impieta-
tem vero quæ in Deũ est, omnino exe- B
cratur anima mea. Inutilis vanitas, ma-
la iniquitas, peior malignitas, pessima
Vanitas quid. impietas. Vanitas contemptibilis, ini-
quitas odibilis, malignitas abominabi-
lis, impietas detestabilis. Curam corpo-
ris nimiam habere, carnem in desideriis
carnis fouere, cibo, vel somno nimis in-
dulgere, ornatum in vestitu quærere,
totum hoc vanitas est, quia totum hoc
Iniquitas quid. vanum est. Sua auare retinere, aliena
auidem quærere, quæ auctor omnium
omnibus voluit esse communia in pri- C
uatam potestatem redigere, quæ nobis
ab aliis fieri volumus illis nolle impen-
dere, minime quidem æquum est, quia
totum hoc contra æquitatem est, quia
Malignitas quid. totum hoc iniquitas est. Odium in cor-
de retinere, vltionem de inimicis quæ-
rere, de inimici ruina gaudere, in a-
lienis bonis ex inuidia tabescere, to-
tum hoc malitiosum est, totum hoc
malignum est, & idcirco mihi placere
non potest, quia totum malignitate
Impietas quid. plenum est. Murmurare, blasphema-
re, iusta iudicia Dei reprehendere, cor D
contra Deum in superbiam erigere, in
Dei donis propriam gloriam affectare,
totum hoc impium est, totum hoc
pium cor recipere non potest, quia to-
tum hoc impietas est. Et aliter sentire,
quam pium, tam bonum est. Contem-
nenda itaque vanitas, odienda ini-
quitas, damnanda malignitas, exe-
cranda impietas. Vanitatem persuadet
nimius amor sui, iniquitatem subin-
fert inordinatus amor mundi, malig-
nitatem gẽnerat odium proximi. Im-
pietatem autem nutrit cõtemptus Dei.
Curis siquidem carnis incumbere, va-
num, in mundi gloria cæteros velle
præire, iniquum, inimicitas in proxi-
mos exercere, malignum, contra crea-
torem suum superbe insolescere, im-
pium. Gula, & luxuria vanitatem sug-
gerunt, quia vanum est quod quærunt,
vanum est quod diligunt, quia hæc in
naturæ vsus superfluos apparatus re-
quirit, illa in luxus, & risus, & iocos
ineptum animum dissoluit. Auaritia
iniquitatem accendit, dum quæ ab au-
ctore vno omnibus communia sunt in
singularem proprietatem redigit. Dum
enim quod ab aliis sibi fieri optat, aliis
ipsa improbe negat, contra æquita-
tem peccat. Iracundia & inuidia mali-
tiam generant: malignitatem inflam-
mant. Quia dum hæc furit in læsione
propria, illa vritur in felicitate aliena.
Vtraque malitiose agit in eo quod pro-
ximi sui hæc in malo hilarescit, illa in
bono tabescit. Ex tristitia, siue super-
bia impietas succenditur, quæ vtraque
improbo ausu diuinæ bonitati deroga-
re conuincitur. Nam accidia sæpe con-
tra Dei flagella murmurat. Superbia
vero quicquid de Dei dono accipit, ad
propriam gloriam vsurpat. Tristitia e-
nim dum à Deo corripitur, non con-
scientiam propriam, sed Dei iustitiam
accusare nititur, quodque illi Deus ad
eius correctionem, & quasi quendam
specialium morborum medicinam pa-
rat, illa ad eius contumeliam retorque-
re non trepidat. Quid quęso tam impiũ,
quid à vera pietate tam alienum? Su-
perbia vero dum dona suis meritis vel
viribus arrogat, quantum in se est glo-
rificantis gloriam euacuat, & hoc ipsum
quam impium sit quis dignè describit?
Vanitatem itaque vitare volens, non
sedi cum consilio vanitatis, & quia ini-
quitatem declinare studeo, cum iniqua
gerentibus nõ introibo. Malignitatem
autem amare non possum, & idcirco

odium

odium ecclesiam malignantium. Fateri autem oportet quod verum est, quia veniunt sæpe ad mentem meam cogitationes innumeræ, & surgunt affectiones multæ, & solicitant me de cura corporis, & suggerunt multa de vsibus necessitatis. Conueniunt ibi quasi ad cõsulendum, veraciter autem ad decipiẽdum, & congregantur consiliarii multi, & consiliatores vani, immo deceptores veri. Congregantur autem quasi in consilium vnum, & quasi ad quærendum consilium bonum, & dantur in commune consilia multa sed inutilia, & vana, quia concilium vanitatis est, & totum eorum consilium de vanitate est. Suadent sumere vinum propter stomachum, somnum extendere propter cerebrum, carnem fouere ne tabescat, corpus recreare ne deficiat, abstinentiam aliquantum relaxare, quieti parumper indulgere, & in hunc modum agitur de cura corporis, cura superflua, & de vanitate ventilatur quæstio vana, & super huiusmodi inutili negocio cõsumitur sæpe dies integra. Sed experimento multo iam didici non credere consilio vanitatis, & ob hoc maxime, ne apponerem cor ad consilia vana, non sedi cum concilio vanitatis. Quoties enim video huiusmodi conuenire consiliarios vanos, non sedeo, nec quiesco, sed mentem excutio, nunc ad operationem, nunc ad orationem confugio, dicens: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam.* Nec prius cesso donec euanescat vanitas, & eluescat veritas. Bonum est ergo domine nõ sedere cum concilio vanitatis. Bonum nihilominus non introire, sed potius declinare consortia iniquitatis. Sed si prius non vitetur vanitas, minime declinatur iniquitas. Qui enim seruit gulæ, seruiat necesse est auaritiæ. Quia qui amat delitias, optat citius habere pecunias. Sed si ad amorem pecuniæ rerumum meum semel appono, consiliariis iniquis, & iniqua gerentibus citius acquiesco, & eorũ consilia libenter recipio. Adsunt subito cogitationes pravæ, assurgunt affectiones peruersæ, consulunt accrescere census, quærere reditus, docent extendere prædia, erigere palatia, monent tributa regum ambire, munuscula pauperũ non despicere, copulare agrum ad agrum, coniungere domum ad domum, manus habere ad prædandum porrectas, ad dandum aliquid contractas, omnia accipere, nulla erogare, hospitalitatem nõ amare, elemosynas defraudare, mõnet dilatare fimbrias, magnificare philateria, extenuare faciem, extendere orationem, vt videatur ab omnibus, vt audiatur à transeuntibus, sermonem ad populum proferre, in publico lachrymas producere, fallaciter quasi ad animas lucrandas, veraciter autem ad pecunias congregandas. In hunc modum sæpe post concilium quærentium vana agitur odiosa collatio agentiũ iniqua, & loquentium peruersa. Sicque sæpe dum interne quietis secretiora desero, dum exteriora cogitãda de intus exeo, circumstat me subito taliũ cogitationum copiosa multitudo. Nec declinare licet confabulationes talium tam iniquorum, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Propter hæc, & huiusmodi nõ sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus nõ introibo. Absit enim à me cum tali conuentu intrare atria domini, absit inquam vt cum ipsis ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. Omnino cum huiusmodi iniqua gerentibus non introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam, veruntamen ipsis prius discussis, vel exclusis fiducialiter introeo nunc in sancta sanctorum, modo intra primum velum tantum ad orationis secretum, modo etiam intra secundum ad contemplationis arcanum. Excludantur ergo prius huiusmodi phantasiæ, ne forte intus admissæ cõfundant orationem, præpediant contemplationem. Solent enim hanc perturbare, illam ob-

Psal. 118.
Psal. 42.

Iam obnubilare. Intra primum velum petimus à Deo bona cœlestia. Sed quomodo illa accipimus, si proximo nostro negamus terrena? Æquium valde si volumus metere spiritualia, non dubitemus seminare nostra carnalia. *Date*, inquit, *& dabitur vobis.* Si libenter damus, fiducialiter intrem⁹ intra primum velum petentes vt detur nobis. Intremus autem intra secundum, & dabitur nobis. Intra primum namque quasi mendicantes ad ianuam diuinæ refectionis elemosynam postulamus, intra secundum autem admissi quasi inter portam diuitis recepti, quasdam quasi ciborum reliquias accipientes, parum quiddam de domini suauitate gustamus, & sunt multi vsque hodie qui optant diuinæ dulcedinis gustum accipere, qui tamen nolunt humanitatem quã debent proximis impendere. Dari sibi cupiunt, ipsi autem dare nolunt, & quid quæso iniquius? Et idcirco cum iniqua gerentibus non introibo, sciens quia si petenti non do, petens ipse non accipio. Quæcunque ergo cogitatio, vel quælibet affectio suadeat mihi auide appetere aliena, auare retinere propria, omnino eam non audio, & nisi ea discussa, & amota tabernaculum domini nõ introco, quia iniqua sunt quę suadent, & cum iniqua gerentibus non introibo. Sed de malignantibus domine quid dicam? Scis domine quia odiui ecclesiam malignantium, & cum eis sedere, quanto minus cũ eis ad te intrare non possum? Quos amare nequeo, quid mirum si eorum colloquia declino? Malignantes sunt, qui proximo mala quærunt, vel cupiunt. Vere malitiosam omnem voluntatem dixerim, vere malignam iudicauerim, quæ me ad læsionem proximi excitat, vel ad eius odiũ inflammat. Scis autem Domine, quia sæpe lacessitus iniurijs vltionem non cogito: sæpe prouocatus opprobrijs, dura non respondeo. Quia odiui ecclesiam malignantiũ, & illis acquiescere iudico malignum. Cum concilio vanitatis non sedi, ecclesiam malignantium odiui. O vanitas, ô malignitas. Vanitas suggerit superfluum amorem mundi. Malignitas tollere nititur amorem proximi. Habet tamen vanitas delectationem aliquam, quamuis vanam, & ineptam. Malignitas nil noluit, nisi dolorem, & amaritudinem. Quomodo putas, mentem lacerat iracundia, quantum quæso animum torquet inuidia? Quid autem vtraque malignius: quid vtraque acerbius? Est igitur malignitas pœna, & culpa. Duo hæc mala maxima facile mihi persuaserũt, vt malignitatem non diligerem, immo illa coegerunt vt malignitatem odissem. Et iam vere odiui ecclesiam malignantium: & eam amplius diligere non possum. Quonam enim modo illud diligo in quo Deum offendo, proximum lædo, meipsum torqueo? Certe si non tangit cura proximi, parcam in hoc vel mihi: malignitas etenim semper torquet possessoris sui animum, quamuis sæpe lædere non posit suum erga quem sæuit proximũ. Propter huiusmodi odiui ecclesiã malignantium. Sed cum mala sit omnis malignitas, pessima tamen est huiusmodi mali species, quæ sub specie sanctitatis suas exercet iniurias. Sæpe etenim quando sæuit in proximum ex vitio iracundiæ, vel veneno inuidiæ, fingit sibi cogitatio quod faciat illud pro zelo iustitiæ. Læsus namque quilibet à suo proximo, non iam eum facile respicere potest simplici oculo: displicet sibi quicquid ab illo fieri considerat, omni fere hora tacita apud se illum cogitatione accusat. Surgunt causæ quotidie innumeræ quę illum culpabilem ostendunt, occurrunt rationes multæ quæ illum reum, illum puniendum esse conuincunt. Crescit autem sæpe eo vsque malum, vt apud Deum esse se credat reum, nisi illum seuerius corripiat, & de sua illum peruersitate redarguat. Loquitur enim apud se huiusmodi maligna cogitatio: vsquequo illum talem tolero, consentire ei comprobor si eum

Luc. 6.

Malignantes qui?

Vanitas suggerit amorem mundi.

Malignitas tollit amorem proximi.

Pessima malignitas quæ?

non corripio, consentiens autem Deum offendo. Corripiam ergo, ne Deum offendam, nihil pro mea, sed pro Dei iniuria vlciscenda totum faciam, immo sic illū sibi restituam. Quid enim? proximum corripere, & eum castigare, hoc nō est proximo nocere, sed prodesse velle. Sic sæpe apud se loquitur cogitatio maligna, excæcauit enim eam malitia sua, & putat odium suum amorem esse, & in iniuria sua iustitiá exercere. Conueniunt itaq; vndique huiusmodi malignæ cogitationes ad mentem, & putant ecclesiam facere, non exercitum congregare. Fingunt enim se ad obsequium Dei conuenire, nō autem suum odium exercere velle. Quasi enim exercitum congregat qui se ad sui vltionem parat. Sed ecclesiam quodammodo cogitationum multitudo facit, quæ in obsequium Dei conuenire se fingit, veruntamen iam facile illudo talem conuentum, quoniam odiui ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. Fateor, nondum profeci vsque ad eorum odium, quemadmodum testatus sum de ecclesia malignantiū. Facio tamen quod possum: declino eorum consortium, & ammodo cum impiis non sedebo. Nescio quo pacto nihil sic animum delectat, quomodo vt gloriari queat, cum tamen scriptum, *Et gloriam meam alteri non dabo.* Illud ergo solū præ cæteris sibi mens humana vsurpat, q̃ alteri cuiquā Deus dare nolens sibi soli reseruat. Nec sufficiunt homini tot bona naturæ, tot dona gratiæ, nisi addat etiam rapinam facere, & vt se induat, suū Dominum gloria sua spoliare. Hinc est, quod semper est paratus sua peccata excusare, & in Deum suum illa declinare, dicens cum Adam. Mulier quam dedisti mihi decepit me, putans totū quod peccat de carnis vitio procedere & idcirco in auctorem eius culpam quasi cam talem fecit respicere. Econtra autem dona Dei suis meritis asscribit, & ex eis nō illius cuius dona sunt, sed propriam gloriam quærit, & quid quæso tam impium? Mala sua scilicet Deo velle imputari, dona Dei sibi velle asscribi, quis non videat hoc quam sit impium, & quam sceleratum? Quamobrem ammodo cum impiis non sedebo, sed eorum consilia declinabo, & vtinam tam odissem omnem impium cogitatum, quam odiui ecclesiam malignantium. Vtinam tam non affectarem vnquam vsurpare mihi gloriam Dei, quam me non delectat malum proximi, verumtamen & si nondum ab affectu meo eradicare nequiuerim amorē vanæ laudis, quemadmodum me profeciſſe credo ad odium malignantium, faciam quod potero, cum impiis non sedebo. Sed illis conuenientibus ad mentem, protinus illos expugnaturus exurgo, & amaritudine qua possum illos à mente exturbo. Sicut ergo non sedi cum concilio vanitatis, sic nihilominus cum impiis non sedebo. Sed quia non sufficit declinare malum, nisi etiam addamus facere bonum. *Lauabo inter innocentes manus meas.* Non mihi ergo satis est domine quod cum concilio vanitatis non sedi: quod ecclesiam malignantium odiui, quod cum iniqua agentibus non introibo, quod cum impiis non sedebo, quia totum hoc est tantum declinare à malo. Sed vt placeam perfecte in conspectu tuo, studebo deseruire tibi in opere bono. Lauabo ergo inter innocentes manus meas. Gemina manu, geminum est opus, opus iustitiæ: opus misericordiæ. Exercebo ergo me in hoc gemino opere, vt habeam quas possim manus ad te per bonam intentionem leuare. Et si forte his manibus inter agendum aliqua (vt assolet) macula inhæserit, & eas vel cœnum superbiæ, vel puluis cenodoxiæ fœdauerit, lauabo vtique inter inno. manus meas, & satagam in quantum potero mundare eas. Quoties enim pro sordibus operum in conspectu tuo defleo, manuum mearum maculas lacrymarum vnda lauare contendo. Quicquid enim per culpam fœdatur, cito per compunctionis

Esai. 42.

Gen. 3.

Dona Dei suis meritis asscribere, impiissimum.

ctionis lauacrum diluitur. Qui vult ergo mundas manus habere, studeat eas assiduis fletibus mundare. Sed quia hoc inter bonos melius agitur quorum exemplis instruimur, quorum doctrina erudimur, quorum orationibus adiuuamur. Lauabo & ego nō inter quoslibet, sed lauabo inter innocentes manus meas. Scio quia illi innocentes existant, & illi veram innocentiam seruant, qui nec propriam animam lædunt per consensum prauæ voluntatis, nec alienæ nocent per exemplum peruersæ operationis. Tales ergo socios habere studio quia opera munda habere desiderio.

A tam diligit quam metuit, sibi sufficere videtur dummodo possit plangere, & gemere, & pro præteritis delictis planctu, & gemitu quasi columbino quodam cantu satisfacere. Mercenarius autem quamuis petulantiæ, & prauæ delectationis hœdum anteactum in ara domini mactet, ne mercedem amittat, non facile contingit vt in holocaustum domini agnum agniculum immaculatum manus eius inueniat. Nam qui potuit terrenarum opum vellere absque vlla contradictione deponere, sine persequentium odio quamlibet tribulationem libenter sustinere, inter quælibet tormenta internam pacem, & cordis tranquillitatem retinere, profecto qui huiusmodi est in sacrificio Dei agnum obtulit, & ipsa sola oblatione filium se esse ostendit. Beati enim pacifici quoniam filii Dei vocabuntur. Licet ergo (ni fallor) personarum dignitatem ex eorum hostiis perpendere. Seruo siquidem sufficit pro terrore gehennæ de malis pœnitere, mercenario mercedis causa à malis abstinere, filio parum est pro domino animam in morte ponere. Ad seruos itaque pertinet pœnitentia, mercenariis conuenit abstinentia: Filiis congruit patientia. Patientiæ itaque, & mansuetudinis agnos afferte vobiscum qui speratis, vel suspiratis adoptionem filiorum. Afferte ergo domino filii Dei, afferte domino filios arietum. Sed cur maluit dicere filios arietum, cum compendiosius dici potuisset agnos, neque enim arietes possunt alios generare filios? Sed forte voluit nos quoties desideramus perfecta opera habere ad Dominici Gregis Duces & Principes, Prophetas scilicet & Apostolos, eorumque similes respicere, & ex eorum factis, vel dictis quid facere, quid desiderare debeamus agnoscere. Qualia ex se desideria genuerunt, qualia opera gignere, & nutrire studeamus, & tunc habere studuerūt, talia & nos in nobis nos absq; dubio domino filios arietum im-

Qui in sacrificio agnum offerat.

Filios arietū quando immolamus.

B habere studio quia opera munda habere desiderio.

Afferte domino filij Dei, afferte domino filios arietum. Vobis dicitur nouitii, attendite si cupitis esse filii Dei. Vobis optio datur, in vestra electione relinquitur, an transeatis in libertatem filiorū, an maneatis in subiectione mercenariorum, an potius seruiatis sub conditione seruorum. Quid quisque esse eligat, eius hostia declarat. In lege C præcipitur, vel docetur aliam esse debere hostiam principum, aliam sacerdotum, atque aliam esse oportere hostiam pauperum. Sic (ni fallor) alia hostia conuenit filio, & alia atq; alia mercenario vel seruo. Sicut diuersa est conditio, sic differens debet esse oblatio. Afferte ergo domino Filii Dei, afferte domino filios arietum. Si filii estis, libenter facitis, si filii esse cupitis, oportet vt libenter faciatis. Ne appareatis vacui in conspectu domini. Afferte non quodlibet quilibet, sed filios arietum D filii Dei. Si quis tanquam ouis ad occisionem ducitur, & sicut agnus coram tondente se obmutescit, & non aperit os suum, iste profecto inter filios annumerabitur qui offerunt domino filios arietum. Neque enim qui adhuc seruus est, sufficit ad talem hostiam, magnum siquidem ei est si possit offerre turturem, siue columbam. Qui enim adhuc seruit sub timore, & Deum non

Qui in religione cōfertur filius Dei.

Matth. 5.

molamus. Afferte domino filii Dei, afferte domino filios arietum. Afferte, afferte, domino domino, vtrumque bis ponitur, vtrumque reperitur. Si vultis habere geminam ſtolam, duplicate hic hoſtiam veſtrã. Qui hoſtiam ſuam hic duplicare dedignatur, duplici contritione cõteretur. Pro gemina hoſtia duplex dabitur ſtola. Pro ſtola corporis offerte hoſtiam bonæ actionis, pro ſtola mentis, date hoſtiam piæ deuotionis. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animæ vero non habent quid faciant, & poſſunt hi quidem dominari corpori, ſed non habent quid faciant ſpiritui, & idcirco ipſi ſunt domini tantum, non domini domini. Illum ergo timete, illi munera offerte, qui poſtquam abſtulit vitam, poteſt & animam mittere in gehennam. Afferte ergo domino, domino, domino, corporum, domino ſpirituum. Semel domino, quia dominatur in tempore, ſecũdo domino, quia principatur in æternitate. Domino, quia cui vult donat temporalia bona, vel mala, domino iterum, quia cui placuerit dabit æterna præmia, vel tormenta. Afferte ergo domino filii Dei, afferte dõmino filios arietum. Congrua verborum diſtinctio filii Dei afferte domino. Si Deus bonitatem ſonat, dominus poteſtatem deſignat, ſatis ex hac diſtinctione innuit, quia quod filii ſumus gratia eſt, non meritum, quod ſeruitium exhibemus, debitum, non beneficium. *Afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.* In ſuperiori verſu afferte bis ponitur, in ſecundo item bis poſitum inuenitur. Primo dicitur: Afferte, afferte propter noſmetipſos: ſecundo afferte, afferte propter proximos: primo afferte filios arietum ad meritum: ſecundo afferte gloriam, & honorem ad exemplum. Afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius. Proximi alii ſunt boni, alii autem ſunt mali. Afferte domino gloriã & honorem propter bonos, afferte domino gloriam nomini eius propter malos. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, & cætera. Si filios arietum affertis, ſi opera manſuetudinis, ſi deſideria pietatis habetis, facile eſt vt de tali hoſtia cor eleuetis. Idcirco vobis dicitur, afferte domino gloriam & honorem. Ac ſi aperte dicat, in virtutum veſtrarũ hoſtiis non veſtram, ſed domini gloriam quærite. In ómnibus quæ bene agitis, eius laudem, non veſtram deſiderate. At hoc agite, in eo ſtudete, vt Deus glorificetur, vt Deus honoretur. Afferte domino gloriam, & honorem. Laudibus Deus glorificatur, operibus honoratur. Si videntes opera veſtra Deum laudant, & eadem operari ſtudeant, obtuliſtis domino gloriam, & honorem. Si videntes mirantur, ſi mirantes imitantur, abſque dubio obtuliſtis domino gloriam & honorem. Propter bonos afferte gloriam & honorem, propter malos vero afferte domino gloriam nomini eius. Mali quia bona opera veſtra imitari recuſant, nõ inueniant ſaltem quid in eis iure reprehẽdant, ne forte cõtra domini præceptum per vos nomen Dei blaſphemetur in gentibus. Videant ergo in vobis quæ iure laudare poſsint, etſi bona veſtra imitari nolint. Si per vos diſciplina domini laudatur, etiam ab ipſis in quibus per bonam voluntatem ipſe non recipitur, obtuliſtis domino gloriam nomini eius. In bonis ergo domino obtuliſtis non ſolum gloriam, ſed & honorem, quia & laudando glorificant, & operando honorant. In malis vero ſaltem gloriam nomini eius, quia eius diſciplinam laudant, quamuis eam cuſtodire non ſtudeant. *Adorate dominum in atrio ſancto eius.* Superius offerre hoſtiam præcipimur, hic intus adorare iubemur. Prius ne intremus vacui, ſecundo ne ſtemus otioſi: ne intretis vacui, afferte domino gloriam nomini eius. Ne ſitis intus otioſi, adorate dominum in atrio ſancto eius. Quid eſt adorare, niſi totum corpus noſtrum ad pedes proſternere, & ſummum noſtrum ad

Cur propheta dicat bis, Afferte domino, &c.

Quibus modis gloria & honorem Domino adferamus.

Quid ſit adorare dominum in atrio ſancto eius.

eius

cius imà inclinare? Vult ergo Propheta non tolum superioribus membris domini (hoc est prælatis) vos subiici, sed & vsque ad nouissima eius mẽbra vos sponte humiliari. Subiecti estote modo omni humanæ creaturæ propter Deũ, & absque dubio adoraßtis dominum. Itaque cum hostiis intrate, ingressi adorate. Arripite arctam viam, intrate angustam portam, in habitu religionis, in voto professionis: manete in domo disciplinæ, tenete institutа regulæ. Si enim intra claustralem disciplinam vos coarctaßtis, in atrium domini absque dubio intraßtis. Si vero votum professionis facitis, si institutа regulæ seruatis, hostias domino admodum gratas obtulißtis. Si enim in claustro viuentes per omnia humiliter obeditis omnib. vere adoraßtis dominum in atrio sancto eius. Sed inquit aliquis. Ecce vnam aliquam congregationem e cæteris eligens, propono promittere ßtabilitatem corporis mei, sed timeo nimium nimiam leuitatem cordis mei. Ecce promitto emendationem morum meorum, sed dura sunt institutа canonicorum. Propono tamen mores emendare, præcipue in castitate, in communione, in obedientia, si non defit gratia. Sed promittens castitatem, quomodo extinguo libidinem? Timeo nihilominus communionem propter infirmitatem, obedientiam propter superbiam. Bene vtique facis desperans de teipso, si tamẽ non desinas sperare in domino. Reuela ergo domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet (scio) & ipse quidem mentis humanæ fluctuationes, & cogitationes vagas. *Sed vox domini super aquas* Si trepidas de infirmitate, siue pusillanimitate tua, cogita *quia vox domini in virtute: vox domini in magnificentia.* Times elationem mentis, & fastus tumidos. *Sed vox domini confringentis cedros.* Si vero metuis incendia libidinis, maxime autem spiritum fornicationis, agnosce quia vox domini intercidentis flammã ignis. Ista cogita, ista pertracta. Sed nũc redeamus ad singula. Ecce dicis quia mens tua valde leuis, multum instabilis, vaga, & profuga, vbique se variat, vndique fluctuat, quia vult, & non vult piger, consilia mutat, voluntates alternat, similis fluctui maris qui a vẽto mouetur, & circumfertur. Sed qui conuertit mare, in aridam, facile potest præcipere vt cõgregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida. Quia sæpe ad vocem iubentis domini, huiusmodi carnalium desideriorum reuersæ sunt aquæ, euntes, & redeuntes quoadusque ficcaretur vniuersa superficies terræ. Quoniam vox domini super aquas, quantumlibet multas, quãtumlibet magnas. Ad voluntatis enim suæ nutum congregat eas in locum vnum, & coarctat eas intra metas necessitatis, vt appareat arida, & solidetur propositum bonæ voluntatis, quia vox domini super aquas. Sed si parum creditis verbis, credite vel exemplis: Ecce enim quantos vides te ad religionem præcessisse, & ordinis rigorem rigide tenere, prius quidẽ instabiles, & leues, & tibi admodum similes, nunc in proposito ßtabiles, in bono constantes, pri⁹ mente vagos, studio vanos, nunc vero in disciplina rigidos, in religione fundatos. Sed quomodo quæso id fieri potuit, nisi quia Deus maiestatis intonuit super aquas multas? Quid est intonuit super aquas multas, nisi perterruit mẽtes multipliciter vagas, & multum fluxas? Exsiccauit ergo in eis dominus aquam nimiam, & conuertit mare in aridã. Qui ergo exsiccauit in aliis aquas multas, non potest exsiccare tuas? Non ne & te tonitruo perterrere poterit, qui cum voluit super illos intonuit? In illis enim Deus maiestatis intonuit: terribiliter insonuit, corda perterruit, & voluntatem mutauit. Tanta autem, & tam subitа mentis mutatio ad diuinæ vocis tonitruum facta est, vt statim deserentes mundum, sequentes Christũ, non dubitarent cum ipso transfretare, ßtagnum Genesareth, quamuis inlir-

Exempl. bona quæ tractanda sunt nobis.

gerent, & seuirent contra ipsos mirabiles elationes maris. Erat enim ventus contrarius eis, flatus videlicet diabolicæ suggestionis. Sed surgens Iesus imperauit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Ecce enim quomodo potes videre, nō iam nutant, nil iam trepidant, quin potius spiritu feruentes, spe gaudentes, vnusquisque eorum exultauit vt gigas ad currendam viam mandatorum domini. *Deus maiestatis intonuit, dominus super aquas multas,* Aliquando enim tonat vt Deus, aliquādo vero intonat vt Dominus: quādo minatur mala æterna, intonat vt Deus, quando irrogat mala temporalia, tonat vt Dominus. Solus Deus donare æterna bona, vel mala potest. Tēporalis etiam Dominus affligere corpora potest. Quando ergo vides quoslibet corpore sanos, corde compunctos, mundum relinquere, habitum religionis assumere, scito quia Dominus maiestatis intonuit, Deus maiestatis eorū corda perterruit, quando quis corporis morbo, vel rerum damno compulsus deserere cogitur vias suas prauas, agnosce quia dominus intonuit super aquas multas. Si igitur sæpe vidisti alios corde compunctos, alios corpore afflictos lubricam vitam deserere, ad ordinem currere, religiose viuere, ad antiquæ vitæ luxus non respicere, quid est quod amplius timeas de te qui multos tui similes, te vides in via domini præcessisse? Qui super illos intonuit, qui illos perterruit, & in bono solidauit, fluctuationes mentis tuæ stabilire poterit, & reprimere cogitationes nihilominus vagas, sicut in eorum cordibus quando voluit Deus maiestatis intonuit super aquas multas. Ecce inquis (tandem vix animatus verbis, vel exemplis) facio quod hortaris. Sed si promitto corporis mei stabilitatem, oportet vtique & tenere communionem, sed timeo infirmitatem corporis, formido pusillanimitatem cordis. Sum etenim infirmus, & pusillus homo, tener, & delicatus, vtpote in terra suauiter viuentium educatus, qui mollibus vestiuntur & epulantur quotidie splendide. Infirmus omnia fastidit, paruulus noua semper concupiscit. Communionem itaque tenere quomodo potero, qui quod alij habent semper fastidio, quod alij habere nequeunt auide concupisco? Herbarum radices, & quæque vilissima pro delicijs summis computo, tantummodo cæteri non habeant: quaslibet regum epulas nauseo, si mecum omnes in cōmune participant, & vt quod solicitat mentem meam totum tibi plenius exponam, cor quam corpus magis deficit, virtute exili, sensu exiguo animus tabescit, concedo, quia virtus tua exilis, vel nulla: prudentia parua. *Sed vox domini in virtute: vox domini in magnificentia.* Recte quidem qui infirmus est desperat de sua fortitudine: speret tamen de domino, quia vox domini in virtute. Qui sensu coarctatur, non præsumat de sua prudentia, sensum autem suum à domino dilatari postulet, quia vox domini in magnificentia. Postulet autem in fide qui indiget sapientia, ab eo qui dat omnibus affluenter & non improperat. Noli timere pusille grex, Domin⁹ virtutem populo suo dabit, quia vox domini in virtute. Qui confidunt in domino mutabunt fortitudinē: quia vox domini in virtute. Et si forte iam accepisti fortitudinem & forte domin⁹ præcinxit te virtute ad bellum, & induit decori tuo virtutem, sed es adhuc sensu exiguus, & minor ad intellectum iudicij, & legum, scito quia ad petitionem tuam crescere te faciet dominus meus sicut arenam maris, & dabit tibi de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam, vt alia capias per intelligentiam, alia erudiaris per experientiam, hinc hauriens de rore cōtemplationis, illinc instructus ex assiduitate perfectæ operationis, & tunc in tanta rerum abundantia crescens, fias magnus, vtpote inter deliciarū copias incrassatus, impingua-

Quid spiritualiter intelligendum in illo verbo Deus maiestatis intonuit.

pingua tus, dilatatus. Dilataberis autē A dem cor durum vt lignum erectum, vt
orientem, & ad occidentem, septen-
trionem, & meridiem, vt plene cognoscas, & perfecte scias quid sit sperandum, quid timendum, quid odiendum, quid amandum, & dabit tibi dominus latitudinem cordis sicut arenam quæ est in littore maris: vt tāta sit copia cogitationum bonarum, quāta fuit prius multitudo inutilium, & vanarum, cum adhuc cor tuū iuxta hoc mare magnū mundi huius per desiderium requiesceret, & amore nimio nimis inhæreret. Dilatato autē corde, cogitationes bonæ, & sancta desideria cordis super arenā maris multiplicabuntur, & occurrēt sponte cogitationes bonæ, sicut prius malæ sine studio nostro per se oriebantur, & tunc temporis capillus de capite vestro non peribit, quia nec vna saltem bona cogitatio coram Deo in obliuionem venit, si tamen sit de capite, & descēdat de ratione, vel procedat de recta intentione. Credo autem quia hāc admirabilem commutationē dexteræ excelsi admirantes, ac obstupescētes de te, tuisq; similibus, tunc dicent inter gētes, magnificauit dominus facere cum eis. Et vere vtiq; magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes, quia vox domini in virtute, vox dñi in magnificentia. Sed dicis adhuc. In ordine quidem non solum obseruantur dura, sed & præcipiuntur indigna. Hūc accedit quod sortiuntur prælationem sæpe personæ viles & penitus contemptibiles, homines stulti, & ignobiles, & in terra penitus non apparentes. Sufficeret ad malum vt indigni saltē indigna minime præciperēt, vel qui abiecta imperant, saltem illi abiecti non essent. Nunc autem ad cumulū mali, viles vilia cum auctoritate præcipiunt, & præcipiendo non rationem, sed beneplacitū suum attendunt. Quando putas ego hæc pati potero homo ingenuus, & literatus, arte strenuus, ingenio clarus? Qñ talibus ad talia cor meum inclinabo, vel quando inclinare potero? Gero sig-

Declaratur illius locus, Capillus de capite vestro non peribit.

B

C

D

cedrum, animum impium, superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani. Ad hæc breuiter respondeo, quia *Vox domini confringentis cedros.* & facile reprimit animos elatos, & cito inclinare pōt fastus tuos. Fateor quidem quia difficile est valde immo impossibile Camelum per foramen acus transire, cor arrogantia tumidum obedientiæ angustum sponte penetrare. Sed quæ impossibilia sunt apud homines, apud Deum possibilia, immo facilia sunt. Omnia enim quæcunque voluit fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Vbi inuenit cor intelligentia lucidum vt cœlum, vbi reperit mentem firmam vt terram, si vidit cor amarum, & instabile vt mare, si aspexit animum tenebrosum vt abyssum, semper, & vbique quidem omnia quæcumque voluit fecit in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis, & non solum ad vocis suæ tonitruum, sed sæpe ad aspectum suum, sæpe ad ingressum contriuit montes arrogantiæ, incuruauit colles superbiæ, & quoties voluit deposuit potentes de sede. Ad aspectum inquam, quia aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi. Ad introitum etiam, quoniam ad ingressus Dei mei, regis mei qui est in sancto, incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius. Ad vocem autem domini sæpe confractæ sunt elationum cedri: quia *vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros libani.* Aliud est confringere cedros: & aliud est confringere cedros libani. Neque enim in libani monte crescunt, vel crescere possunt omnes cedri. Ergo aliæ cedri crescunt in libano, & aliæ in quolibet monte alio. Libanus decandidatio interpretatur. Vis scire quæ sit ista decandidatio? Sanctorum iustificatio ipsa est eorum dealbatio. Ioannis Apostoli est ista sententia, non mea: *Byssinum*, inquit, *sunt iustificationes sanctorum.* Doce me ergo domine iustificationes tuas, &

Quid sit confringere cedros & quid confringere cedros libani.

Apoc. 19.

super-

super niuem dealbabor. Huiusmodi co A
lore, vel candore superducta erat vestimenta illa domini mei Iesu, vestimenta illa candida vt nix, qualia non potest facere fullo super terrā. Sed potest hoc fullo cœlestis, quia a summo cœlo egressio eius. Mentior si ipsi idem non promittit, vbi peccatores admonens ait. *Si fuerint peccata vestra vt coccinum, velut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Vtilis admodum huiusmodi fullonis, grata eius decandidatio, quia bona iustificatio. Talis decandidatio cū excreuerit in montem, & attolli cœperit super aliorum montium cellitudinem, cum se quis iā singulariter magnum putauerit, & cæteris quibuslibet sanctiorem se esse crediderit, facile de se gignit magnas magnarum elationum cedros: cum se quadam virtutum prærogatiua supergredi arbitratur cæteros. Sed potens est dominus non solum conterere montes sæculi: sed facile etiam cum voluerit confringet dominus cedros libani. C
Alia est superbia quæ surgit de sæculi vanitate. & alia est illa quæ nasci videtur quasi de adepta sanctitate. Illam designant cedri: istam autem cedri libani. Nouiter venisti de sæculo: superbis adhuc fortasis pro litteris tuis, vel forte pro pecuniis tuis: iactas te forsitan pro nobilitate generis: attolleris forsitan pro habiti dignitate honoris, tales talium elationes cedri quidem sunt: sed cedri libani non sunt, quia de vanitatis nigredine, non de sanctitatis decandidatione surgunt. Sed statim in primordiis bonæ conuersationis tuæ, confringet dominus secularium pomparū cedros: quia vox domini confringentis cedros, & si forte postmodum (vt fieri solet) post virtutum opera quasi de perfecta iustificatione surgant quædā magnarum elationum cedri: addet dominus & illas confringere: quia confringet dominus cedros libani, & idcirco pro illis ponit præsens, non futurum: de cedris vero libani loquens futurum ponit, non præteritum. *Vox, inquit, domini confringentis cedros & confringit dominus cedros libani.* Vis adhuc melius scire quæ sunt cedri libani, quas confringere sufficit sola vox domini? Ecce quis forte parum aliquid ieiunauit: paulò plus cæteris vigilauit: lachrymam in oratione fudit: incipit statim se sanctum credere: cæteros in sui comparatione despicere: patrum præcedentium institutis suas adinuentiones præferre. Miratur sæpe apud se, cur miracula non faciat: indignatur aliis quod in eis prælationem non accipiat, quod in maiori reuerentia non habeatur, aliorum inuidiæ, non suæ inertiæ deputat. Quod B
pallidam faciem, non quam politam mentem gerat attendit: immo sæpe cū sese fœdis titillationibus perturbari: & immunda delectatione fœdari persenserit: non propter suam negligentiam, sed quasi ad humilitatis custodiam, hęc se perpeti fingit. Vnde fit vt contra libidinem quasi humilitatis custodem nō euigilet: & humilitatem putat, quod se turpiter fœdari non timet: & nescit quā sit detestabilis superbia quod in tanta putredine non se peccatorem, sed alterum? tutum reputet, quasi cui datus sit angelus Sathanę, stimulus carnis suę vt eum colaphizet, ne eum multitudo virtutum, vel magnitudo reuelationum extollat. Fitque miro, immo miserabili modo, vt sic superbiat, vt tamē luxuriare non desinat: sicque luxuriet, vt tamen superbire non desistat. Quis putas sufficit conterere cedros huiusmodi: ni si ille ad cuius vocem cōfringuntur cedri: qui cum voluerit confringet etiam cedros libani? Et vt amplius mireris, *Comminuet, vt vitulum libani.* Vere hæc est mutatio dexteræ excelsi, rigorem cedri cōterere ad similitudinem vituli libani: & quælibet tumida corda inclinare ad imaginem humilitatis Christi. Quomodo putas, attritus est propter scelera nostra, non propter peccata sua. Vitulus ille singularis veniens à libano: de monte ymbroso, & condenso: quia à summo

Mar. 5.

Psal. 1.

Superbia quæ oritur ex vanitate sæculi designatur per cedros, quæ ex sanctitate per cedros libani.

Cogitationem pessimam in veligera.

Vitulum Libani.

...o egressio eius, & occursus eius usque ad summum eius, vbi splendet candor lucis æternæ: vnde egrediēs traxit secum splendorem iustitiæ: quo regrediens mortalitate depositā induit nitorem gloriæ: quomodo inquā putas cōminutus est vitulus ille, nisi quomodo scriptum est, *quia cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens: & habitu inuentus vt homo.* Qui tradidit semetipsum pro nobis, factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Attende quæso magnitudinem humiliationis: immēsitatem attritionis. Tormento crucis nihil acerbius: morte crucis nihil ignominiosius. Huc accedit q̄ patitur sponte sua: adde illud adhuc, quod moritur sine culpa propria. Audiat quæso quomodo inclinari debeat qui se vt vitulū libani comminui desiderat. Asperrima, vilissima, sponte sua, etiam sine culpa sustineat. Nunquā hæc tamen aliquis de sua virtute posse præsumat. Speret hæc tamen de pietate domini: cui suppetit cū voluerit comminuere quaslibet cedros libani. Quoties ergo videris quoslibet prius de sua conceptione furentes: postea in tribulatione gaudētes: prius lætari in explendis suis desiderijs: postea gloriari in infirmitatib. suis: prius laudibus suis inflari: postmodum libenter pro nomine Iesu contumeliam pati, scire potes quia comminuit eos dominus vt vitulum libani, talem & te exhibere oportet si inflectere cupis rigorē cedri, & humiliari te vis iuxta formā humilitatis Christi. Sed ipse te melius docet q̄ ego. Audi quid dicat, & imitari memēto. *Quia descendi de cœlo,* inquit, *non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me Patris:* Ipse voluit facere voluntatem suam: & tu satagis implere voluntatem tuam. Pater tuus prælatus tuus. Christus qui venit quæsiuit implere voluntatem patris sui: & tu studeas facere voluntatē prælati tui. Ecce vix tandem vitulum inuenimus quem in holocausto domini mactare debemus. Nihil ita q̄ flagrat domino in odorem suauitatis quam si mactetur domino vitulus propriæ voluntatis. Interest tamen vtrum sit de libano, an de carmelo? Alij sunt vituli qui pascuntur in vertice libani: at q̄ alij qui nutriūtur in pascuis carmeli. Vitulum carmeli nutriunt, qui voluntatē suam non deserunt in rebus adhuc carnalibus: vitulos libani pascunt, qui voluntatem suā sequūtur, in studijs spiritualibus: ille quærit lautiores cibos quā cæteri: vitulum suum impinguat de fœno carmeli. Ille abstinere volens, dedignatur comedere q̄ cæteri, vitulum suum nutrit in pascuis libani. Iste forte cupit vestem molliorem, ille vsurpat sibi forte præ cæteris habitū hispidiorem, vterq̄ pascua quærit suo vitulo: sed hic de carmelo: ille de monte libano. Denique quidquid propter molliciem mentis, & teneritudinē carnis agitur, ad carmelū pertinere videtur: quia carmelus molle, vel tenerū interpretatur. Quicquid autem quasi pro sanctitate supra ordinis institutū, vel contra prælati consilium insolenter præsumitur, inter armenta libani iuste annumeratur. Væ vobis qui confiditis in vitulo Samariæ, qui tanto studio seruitis voluntati propriæ. In Iudæam venistis, vt quid ad Samariā descendistis, ppriam voluntatē custodientes, & excusantes? An nescitis quia Iudæi nō coutuntur Samaritanis? Prius à sæculo venientes, pprias voluntates vestras cōfitentes damnabatis: nunc ab illo priore feruore deficientes, pprias voluntates quæritis, custoditis, defenditis. Sic, sic de Iudæis Samaritani facti estis. In Iudæa vitulus ppriæ libertatis dāo mactatur, in Samaria pro Deo adoratur. Si in Iudæa es, vitulū in sacrificio domini interficis: si in Samaria es, vitulo tuo omnibus viribus tuis seruis, si carnis curam in desiderijs agis, vitulum tuū de fœno pascis, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni. In hoc gloriaris si desideria tua pficis. Non

Philip. 2.

Quid sit pascere vitulum propria voluntas. In pascuis Libani, & quid in pascuis Carmeli.

Quid faciendum velenti comminuere vitulum Libani.

Ioan. 6.

h est bona

est bona gloriatio tua. Nõne multo melius, nonne multo rectius, vt qui gloriatur, in domino glorietur. An nescitis quia hæc est gloria nostra testimonium conscientiæ nostræ ? Sed mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Sed quid fiet, quæso, de carnibus huius vituli, quando nec saltẽ placere potest vitulus libani, nisi forte diligenter cõminuatur, quemadmodũ decet victimam holocausti. Sed quonã (inquis) modo illum comminui oporret? Hoc te Moyses quam ego melius docet: prius illum iubet per frusta diuidere, postea suppositum flammis in cinerem redigere. Quomodo quæso illũ subtilius vn quam comminuimus, quam cum prius per frusta diuisum, per ignem postea in tenuem puluerem redigimus? Vitulus noster in libano pascitur, si voluntatem nostram non nisi in rebus honestis sequimur. Vitulum nostrum mactamus, cum obedientiæ amore omnem singularitatem abdicamus, vitulum autem nostrum secare, est de præsumpta libertate mentẽ increpare. Sed hunc vsq; ad frusta diuidit, qui quæque singularitatis suæ opera diligenter distinguit, & se in singulis de pẽsumptionis audacia reprehendit. Tunc autẽ nihil amplius supereſt, nisi vt igne compunctionis, vel flamma diuinæ dilectionis eousque cõcremetur quousque omnis huius arrogantiæ volũtas sopiatur. De huiusmodi holocausto quasi quidam adhuc cogitationum cinis remanet, qui omnino à nostra recordatione perire non debet, quia vtiliter satis suas quisque pręsumptiones reminiscitur, quando in earum recordatione cõscientia humiliata cõfunditur. Sed ecce dum vitulum nostrũ diligenter tractare, & iuxta legis præceptum comminuere volumus, paulo lõgius digressi sumus.

Restat illud adhuc addiscere in fine sermonis nostri, quæ sit differentia inter Cedros Libani, & vitulos libani. Per vitulos libani accipimus præsumptiones arrogantiæ, per cedros intelligimus fastus superbiæ. Arrogantia est supra se aliquid præsumere. Superbia est de sua etiam præsumptione intumescere. Toties itaque vitulos in libano nutrimus, quoties supra virium modum (quamuis bona intentione) præsumimus. Tunc cedri quasi de libano surgunt, cum de nostris operibus bonis elationum fastus se in altum attollunt? Sub talium cedrorum vmbra vituli delectabiliter depascunt, dum pro adipiscendo sanctitatis nomine in tantis laboribus non lassescunt. *Et comminuet eos tanquam vitulum libani, & dilectus, quemadmodum filius vnicornium.* Ergo nõ solum dominus comminuit cedros, tanquam vitulum libani, *sed & iste dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Sed quis est iste dilectus, vel quorum dilectus ? Non dicit horum, vel illorum, idcirco fortasis vt intelligamus dilectum omnium, quemadmodum cum dominus dicitur intelligitur ille qui est Rex Regum, & dominus dominantium. Quis ergo est iste singulariter dilectus: & singulorum dilectus. Sed quis alius hoc erit, nisi ille speciosus præ filijs hominum qui pro incomparabili pulchritudine sua omnibus se admirabilem ostendit, & amabilem facit? Vultis videre quomodo sit omnium dilectus? Audi quid dicat de eo pater eius. Attẽde quod pro eo clamet sponsa eius: vox patris ad dilectum: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* vox sponsæ de dilecto. *Adiuro vos filiæ Hierusalem si inueneritis dilectum meum vt annuncietis ei, quia amore langueo*, & de angelis scriptum est: *in quem desiderant angeli prospicere*, & item de hominibus legitur, *veniet desideratus cunctis* gentibus. Ergo dilectus iste dilectus est patris sui, dilectus sponsæ suæ, dilectus hominum, dilectus angelorum, dilectus omnium, dilectus singulorum. Patet ergo, quia veram dilectionem non habet, qui huius dilecti dilectione non ardet. Audiamus quorum dilectus, audiamus adhuc

Exod. 32.

Arrogantia quid.

Superbia quid.

Matt. 3 & 17. Luc. 9. Cant. 1. 1. Pet. 1. Agge. 2.

Christus dilectus omnib.

Qui non diligit Christum veram dilectionem non habet.

ac quemadmodum, vel quantum di- A Dauid pueri sui. Quia igitur vnum tantum cornu deinceps, sed erectum portant, mortis quidem supplicia patienter tolerãt, sed peccata quasi quosdam animæ hostes fortiter impugnant, vt non regnet peccatum in mortali corpore eorum. Hinc est quod fiducialiter psallunt dicentes illi à quo cornu acceperunt. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.* Accipiunt itaq; interim cornu salutis, accepturi quandoque cornu securitatis, vt tunc gemino cornu polleant, qui nunc in vno fortiter pugnãt, & glorioſe de hoſte triumphant. Vt tunc habeant quo sint & à peccato liberi, & ab omni pœna securi: cum suam in eis promissionem impleuerint, qui eis nunc cornu salutis erexit. Oĩa cornua peccatorum confringam, & exaltabũtur cornua iusti. Vides ergo quomodo quantum ad præsens spectat, vbiq; non nisi de vno cornu agitur, vnde & iustus quisque vnicornis dicitur, cui tamen quandoq; cornua non tantum erigentur, sed etiam exaltabũtur. Et non solũ erigentur ad illam celsitudinem quã accepit homo adhuc probandus: sed exaltabuntur ad illam sublimitatem quam habere debet homo glorificandus. Prima namq; hominis fortitudo, vel virtus fuit posse non mori, & posse non peccare, nouissima autem erit non posse mori, & non posse peccare, qñ mors absorpta iam erit in victoria, & ipse hõ sublimatus in gloria, de cętero iam erit cõfirmatus in bono, & consummatus in gaudio. Ecce quomodo vnicornes sunt, sed vnde talem filium habere potuerunt? Vnde inquam habent talem filiũ vt veraciter dicatur esse filius vnicornium. Interrogemus ipsum eorum filium. *Quicunque*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Quid est filius patris nisi virtus, & sapientia patris? Verbum patris filius patris, voluntas patris. Item voluntas hominis quid aliud est q̃ quædam proles mentis? Si igitur eadẽ

Psal. 43.

Matth. 12.

Dilectores Christi sunt vnicornes & cur ita appellati.

est voluntas tua, & voluntas patris: idē est filius tuus, & filius patris. Veritas, sapientia, voluntas, corde concipitur, & ex corde generatur. Si igitur idem vis, idem sapis quod pater: eundem filium habes quem pater. Miraris. Est adhuc quod amplius mireris. In te est vtrū is pater, an mater, an potius vtrunq; pater & mater. Potes eum gignere in corde tuo, & in corde alieno, & potes eum concipere à corde tuo, & ab ore alieno. Intellectu gignitur, cōsensu concipitur, affectu nascitur, effectu nutritur. Quādo veritatem intelligis, vel aliū intelligere facis, Christum gignis. Quando veritas tibi à te, vel ab alio persuadetur, Christus veraciter concipitur. Ergo quando gignis, es pater, quandō concipis es mater. Nosti voluntatē Dei, consenti ei, & concepisti. Amando parturias, operando nutrias. Vide quod in potestate cuiusq; relinquitur, vtrum nam tātæ prolis mater efficiatur. Merito ergo maledicta sterilis, & quæ non parit, q̄ talem filiū pro voto habere potuit. Cur putas similiter non maledictus qui non gignit, sicuti maledicta sterilis, & quæ non parit: nisi quia non æque in nostra potestate consistit veritatē intelligere, & veritati cōsentire? Non enim semper veritatem intelligo cum volo, intellectę autem semper consentio si voluero. Felix homo est cui præsto est cum voluerit habere filium, nec qualemcunq;, sed Deum. O quanta dignitas hominis filium habere Deum maiestatis. Audi homo, ausculta ô homo. Tandem erige spem, exhilara faciem. Si confunderis de patre tuo, confide tamen de filio tuo. Si erubescis in parente: exulta in filio. Si contristaris in Adam primo, congratulare in Adam secundo. Maior hic ad erigēdum, quam ille ad deijciendū. Per illum eiectus à Paradiso, per istum glorificandus in cœlo. Intuemini quantus sit gloriosus iste, & homo est, & quis cognoscet illum? Homo inquam & hominis filius, veruntamen quis cognoscet illum? Quid putatis, quem dicunt homines esse filium hominis? Respondeat Petrus vnus, pro omnibus. Tu es Christus filius Dei viui. Christus ille dicit filium hominis, Petrus eum dicit filium Dei patris. Res mira, & admiratione digna: vt vnus idemq; sit filius Dei viui: & filius hominis morituri: dicam an mortui? Nam si morituri negam?, quomodo illud stabit quod legimus? *In quacunq; die comederis ex eo, morte morieris.* Sed forte tunc incipit viuere, cum incipit talem filium habere. O quanta humilitas omnipotentis, ô qualis sublimitas hominis. Deum habere hominē patrem, humilitas incomparabilis, hominē habere filium Deum, sublimitas inæstimabilis. O quam rectè diligitur iste tam humilis, tam altus, vere singulari amore dignus iste noster dilectus. Dilectus hominum, dilectus Angelorū, dilectus omnium, dilect? quemadmodum filius vnicornium. Nunc aūt illud quærendū restat, cur postquā dixit. *Confringet dominus cedros libani*: postea addat, *& dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Idem enim est dominus, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, ac si dixisset dominus, ac Christus eius. Sed dicto confringet Dominus: quid addi oportet & Christus eius, cum sit vnus atque idem Dominus, non solum pater & filius: sed & Spiritus sanctus? Nonne quæcunque pater facit, hæc & filius facit similiter: & tamen in pluribus scripturæ locis talem distinctionem inuenire poteris, vt est illud. *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnū aduersus dominum, & aduersus Christum eius.* Quid ergo dicemus? Sed scimus quia Christus in eo quod vnum atque idem est quod pater: idem atque eodem modo operatur quo pater. Sed quid mirū esse debet si in quo aliud est quā pater, alium modum operandi habet quam pater? Si similiter agit vt pater in sua diuinitate, in qua similis est patri, quid mirum si dissimiliter operatur quā pater in qua dissimilis est patri? Quod autē secundū aliqd dissimiliter operatur, manifeste.

Quomodo Christus concipiatur in se, & in alio.

In Gen.

Psala.

manifeste (vt arbitror) ex tali distinctione innuitur, cum dicitur: *Confringet dominus cedros Libani, & comminuet eos tanquam vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium.* Confringet, & commiuet cedros vt diximus: non solum dominus, sed & iste suus, vel noster dilectus. Quid est cedros confringere, vel comminuere, nisi superbæ mentis rigorem conterere, vel altitudinem inclinare? Sed dominus absque dubio: & nihilominus dilectus omnem arrogantiam quando vult, humiliat, quantum vult inclinat. Sed facit hoc dominꝰ terrore suæ maiestatis: sed dilectus hoc facit exemplo suæ humilitatis. Dominus vtpote dominus in seueritate, dilectus vt dulcis, & suauis in suauitate, & tamen vterque vnus & idem dulcis, & rectus dominus, suauis & mitis omnibus inuocantibus eum. Quando ergo quis domini cõsiderata potentia in conspectu tantæ maiestatis altum sapere erubescit, & aliquid contra eius voluntatem præsumere pertimescit, absque dubio in eius corde dominus elationum cedros confringit. Alius visa dilecti nostri mira humilitate cõfunditur superbus apparere, cum videat dominũ maiestatis formam serui accipere, legem implere, hominibus obedire, improperia hominum, crucis probra patienter sustinere. Quando ergo quis viso dominicæ humilitatis exemplo, in sua præsumptione confunditur, & ab omni altitudine pristini tumoris deiicitur, patet proculdubio quod dilectus iste cedros male rigidæ mentis confregit: & tanquam vitulum Libani (hoc est ad similitudinem sui) comminuit. Recte ergo dicitur: *Confringet dominus cedros Libani, & confringet eos tanquam vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium, Vox domini intercidentis flammã ignis.* Alius est ignis quem venit Iesus in terram mittere, alius quem venit in terra extinguere. De cœlo veniens, cœlestem ignem secum detulit. Ad terram veniens, terrenum ignem inuenit. Dominus amor

Ignis terrenus & cœlestis quis.

A ignis est, sed nõ omnis amor bonus est. Est amor licitus, & est amor illicitus, & licitus amor bonus est, & qui licitus nõ est, bonus amor non est. Amor itaque bonus, ignis est bonus, & amor malus, ignis est malus. Ignis bonus, ignis caritatis, ignis malus, ignis libidinis. Ignis bonus erat de quo Iesus dicebat: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Ignem ergo bonum venit accendere, ignem vero malum venit extinguere. Idcirco per Moysen prohibet ne offerant ignem alienum super altare suum. De suo autem igne præcipit vt semper ardeat in altari suo. Amat ergo ignem suum, odit autem ignem alienũ. Igne suo ardebant qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis cum loqueretur nobis in via.* Tali igne ardebãt qui spiritum sanctum in igneis linguis acceperant, quia ipse spiritus sanctus ignis est non comburens, sed illuminans: & idcirco rubus ille quem Moyses intuebatur ardebat, & non comburebatur. Sed ignis malus & alienus econtra consumit, non illuminat. *Ignis est enim*, vt ait Iob. *vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans germina, ardens vsque ad inferni nouissima, & montiũ fundamenta comburens.* Flammã tamen huius ignis dominus cum voluerit intercidit, cum placuerit penitus extinguit. Quod autem quandoque intercidat vt in parte ardeat & in patre deficiat, hoc scriptura manifeste ostendit cum dicit: *Vox domini intercidit flammam ignis.* Quod autem aliquando huius ignis flamma extinguat, alia scriptura euidenter declarat vbi legitur: *Angelus autem domini descendit in fornacem, & excussit flammam ignis, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem.* Vides ne quomodò ibi dicitur excussisse, hic promittitur intercidere. Sed cur hic quemadmodum & ibi non extinguitur. Forte quia pueri erant quibus rogus ille parabatur: sed forte puerilibus erant quibus Dauid loquebatur, [illegible] plene conuersi erant, & effecti spirituales. Sed erant adhuc in

Luc. 12.

Leuit. 10. Leuit 6.

Luc. 24.

Iob. 31.

Psal. 28.

Daniel 3.

oculis suis magni, & erubescebant adhuc humiles videri. Sed vt illud quod in eis prolatione tumet exsiccetur flamma ignis in parte aliqua reseruatur, & iterū ne flamma incendii vsque ad consensum prauitatis eos rapiat, & quodāmodo quasi in cinerem redigat, flamma ipsa ex maiori parte abscinditur, & extinguitur. In parte ergo ardet vtiliter hæc flamma ad custodiam humilitatis, & in parte magna nihilominus salubriter extinguitur ad cautelam turpitudinis. Sic Paulo datus est stimulus carnis suæ vt eum colaphizaret, ne eum magnitudo reuelationū extolleret. Vides ne quomodo hoc ipsum ad nostram vtilitatem agitur, quod hæc flamma ad tempus in parte reseruatur. Sed cum quis plene conuersus fuerit, & effectus vt paruulus, & perfectā puritatem adeptus, forte tunc tempus erit vt extinguatur, sicuti in tribus pueris illis, quia pueri erant, quia pueri fuerant, extincta fuisse legitur, & creditur. Puer enim à puritate dicitur, & qui purus est, recte puer appellatur. Et est alia puritas mentis, alia puritas oris, & alia puritas actionis. In corde simplicitas, in ore veritas, in opere sinceritas. Hos igitur tres pueros habere credimus cum sanctum est quod meditamur, verum quod loquimur, iustum quod operamur. O felix nimium, & Deo nostro grata societas horum trium puerorum propter vnam puritatis concordiam in voluntate, sermone pariter & actione. Videt hoc rex Babylonius, & inuidet, & prius quidem ad adorandam statuam suam auream compellit, sed adorare detrectantibus fornacis incendium parare iubet. Facile enim eorū sanctitatem deridet, & despicit si eos ex sua sanctitate in superbiam erigere possit. Quid est enim statuam auream adorare, nisi superbiæ, & vanæ gloriæ in talibus studiis deseruire? Tunc eos in regno suo libēter patitur, cum eorū studia elationi militare intuetur. Sed cum videt ab eis statuæ suæ altitudinem & aurū despici, & inter

Puritas triplex.

Quid sit mystice, adorare statuam Nabuchodonosor.

A miranda quæ gerunt omnem elationis gloriā deridere, iubet fornacem accendi, & rogum eis incendii parari. Quos enim non potest superare per gloriam elationis, superare se posse sperat per flammam libidinis. Rex Babyloniæ est ille qui est rex super omnes filios superbiæ. Ministri quos ad tale opus dirigit, sunt deceptorii illi spiritus, quos Scriptura sacra spiritus fornicationis appellare consueuit. Ab his fornax accenditur, quando caro nostra ardore libidinis inflāmatur. Accensa fornace pueros ligant: in fornacem proiiciunt. Pueri extra fornacem inueniūtur, quia studiis spiritualibus, & cœlestiū contemplationi intēti pene se in carne esse obliuiscuntur. Hos enim pueros est quodammodo extra carnem esse, nil corde, nil lingua, nil manu carnale tractare. Sed tunc quasi ligantur, quando tentationibus depressi à suis studiis præpediuntur: tunc velut intra fornacē sunt, quādo stimulis carnis fatigati nil aliud B cogitare, plangere, vel flere possunt. His angelus Dei in adiutorium venit, quia diuina protectio fideles suos nunquā in certamine deserit. Ab his flamma ignis excutitur, quando diuina virtute ardor libidinis extinguitur. Medium fornacis angelus quasi ventum roris flantem efficit, & puerorum linguam in laudem creatoris resoluit. Mediū fornacis est intimū cordis, flante ergo spiritu sancto cœlesti rore perfunditur, & ex diuina inspiratione conscientia tota refrigeratur. Pueris liberatis Chaldæos flamma succendit, quia cū bonis prævalere non possunt, inuidiantes malignos inuidiæ C flamma cōsumit. Ecce quomodo testimonia prophetarum inuicem sibi concordant. Pri⁹ in Daniele elatio in aureæ statuæ despectione calcatur, postea in fornacis refrigeratione flāma libidinis extinguitur. Ita & hic prius cedri franguntur: postea flama ignis interciditur. Nam si prius non flectitur rigor elationis, absq; dubio nō extinguitur flamma libidinis. Hoc autem inter hanc, & illam le-

Non extinguitur flamma libidinis, nisi flectatur rigor elationis.

Iam lectionem esse videtur, quod illic summa tota excussa variatur: hic per Dauid intercidenda promittitur. Sed quia incipientes, & imperfectos psalmus iste instruit, istis maxime quibus loquitur eius promissio conuenire debuit. Possumus tamen hanc literam sic exponere, vt possit incipientibus, & proficientibus, & perfectis pariter cõgruere. Nam vtrobiq; quidem flamma intercidit, quando vel ab ipsa pars ei⁹ aliqua diuiditur, vel tota à suo fomite separatur. Et scimus quidem quia flamma quę à suo fomite separata est, nec ad horam saltē perdurare potest. Videamus itaq; prius quo modo hæc flama augmentetur, & tũc facile erit agnoscere quomodo per partes abscinditur. Notandũ tamen quod non ignē extinguere, sed eius flammam promittit intercidere. Ignem enim istũ quamdiu viuim⁹, hoc est peccati fomitem intra nosmetipsos habemus: sed non æque eius semper flammã sustinem⁹. Tunc enim hic ignis in flammã prorumpit quando æstibus carnalis incẽdii nos vrit. Primo ergo titillat carnem: secundo delectatione turpi coinquinat mentem. Tandem per cõsensum prauitatis subdit sibi rationẽ. His itaq; gradibus sulphurea illa flama libidinis crescit, sed eisdem quidẽ gradibus (conuerso tamen ordine) ad vocem iubentis domini decrescit. Primo namque vox illa domini intercidentis flammã ignis in incipientibus, & nouiter cõuersis intercidit quicquid inclinare posset consensum rationis. In proficientibus autem sæpe aufert illicitã delectationem mentis. In raris autem, & valde perfectis remouet etiã titillationem carnis. Multi tamen quamuis ad summã perfectionem profecerint, stimulum carnis suæ extinguere non potuerunt, sed diuina hoc dispensatione in eis actum est, quam quidem quid vnicuique vtilius accidat latere non potest: & in aliis quidẽ fiebat ad demonstrationem singularis eorum fortitudinis: quia tales erant qui semper pugnare assidue, & triumphare sufficerent. In aliis autem ad custodiam humilitatis, quando singulare aliquod bonum præ cæteris aliis omnibus acceperant. Quia igitur in pœnitentibus destruit actum turpitudinis, in conuersis consensum voluptatis in proficientibus contagium fœdæ delectationis, in perfectis quibusdam motum titillationis, recte hic dicitur. Vox domini intercidit flammam ignis. Sciendum tamen est quia sicut nullus in hac vita hoc igne perfecte caret, sic nullus est qui eius flammã semper sentiat. Quis enim fomitem peccati hic plene destruere potuit, vel quis vnquam æstum libidinis sine cessatione sustinuit? Multum est itaq; hunc ignem sopire, & eius flammam extinguere. Nõ est vtique in potestate hominis, valet hoc sola vox domini intercidẽtis flammam ignis. Vox domini concutientis desertum: & commouebit dominus desertum Cades. Hucusque roborauit cõtra genera tentationum. Abhinc promittendo enumerat dona gratiarum, quasi coronam post victoriam, præmium post meritum, triumphum post trophæum. Dicit ergo vox domini cõcutientis desertũ, & commouebit dominus desertum Cades. Vnum videtur exhibere, aliud sub expectationes promittere. Hoc quod dicitur concutientis desertum, exhibentis est, quod additur commouebit desertum Cades, hoc est vtique promittentis. Primum ergo statim datur, illud secundum expectatur. Tale fuit illud superius, vox domini confringentis cedros, & confringet dominus cedros Libani. Sed & hoc quoque notandum quod sicut ibi prius franguntur cedri, postea autem cedri Libani, sic & hic prius concutitur desertum, postea desertum Cades. Ecce quomodo vbique prius ponitur quod pertinet ad inchoationem, & aliud promittitur quod consummat perfectionem. Sed nunc videamus quæ de deserto dicenda occurrant. Est namque desertum aliud bonum, aliud malum.

Quibus de causis relinquat Deus stimulum carnis in quibusdam perfectis viris.

Deser-

Desertum duplex.

Desertum malum est, vbi desunt germina virtutum. Desertum bonum vbi longe sunt tumultus vitiorum. Desertum est & malum desertum, vbi nulla est cultura hominum, vbi nullum est sanctitatis vel religionis studium. Item desertum est sed bonū, vbi nullus strepitus tumultuationis, sed in silentio auditur vox turturis, & gemitus non cessat ex desiderio diuini amoris. Desertum igitur malum est, vbi desunt desideria cœlestia, desideria spiritualia: desertum bonum, vbi procul desideria sæ- B

Desertū Ydumea malum.

cularia, desideria carnalia. Desertū denique Ydumeæ, desertum est malum.

Desertum Cades bonum.

Desertum autem Cades, desertum est bonum. Vtrumque tamen concutitur, vtrumque ex diuina voce in fletu compungitur. Sed desertum Ydumeæ compungitur formidine: desertū vero Cades compungitur amore. Ydumea interpretatur terrena, Cades immutata, vel sancta. Ydumea itaque quia nil nouit nisi terrenum, nili transitorium, facit desertum malum. Cades autem quia nil amat nisi iustum, nil desiderat non C sanctum, facit desertum bonum. In Ydumea desolatio sanctitatis. In Cades desolatio terrenæ cupiditatis. Recte desertum malum Ydumea, hoc est, terrena. Recte desertum bonum dicitur Cades, id est sancta, quia in illo deest sanctitas, regnat terrena cupiditas. In isto abest concupiscentia: permanet sanctimonia. Istud scriptura sancta ex proprio nomine designat: vtpote quod nouit commendat, & approbat. De malo loquens non nominat, sed tantum dicit desertum, vt intelligas aliud quidlibet D quod non est sanctum, & Cades nomine prorius indignum. Vtrumque tamen (vt diximus) concutitur: vtrumq; commouetur vt vtrumque immutetur. Ad hoc namque concutitur desertum malum, vt commutetur in bonum. Ad hoc commouetur desertum bonū, vt promoueatur in optimum. Et commutari de malo in bonum, commutatio bona, & immutari de bono in optimum, immutatio sancta. Recte ergo desertum quod de bono immutatur in optimum Cades dicitur. Nam Cades (vt dictū est) immutata vel sancta interpretatur. Desertum ergo quod adhuc malum est, & ob hoc Cades dici nō potest, cōcutitur. Nec mirum, & compungitur consideratione & horrore proprie iniquitatis. Desertum vero Cades quod bonū iam sit, sed ad meliora inardescit concutitur & ipsum, & compungitur ex desiderio amplioris sanctitatis. Illud ergo expauescit malum quod fecit. Istud ingemiscit, pro bono quod nondum accepit. Illud tremit ad recordationem diuinæ maiestatis. Istud liquefit ad contemplationem supernæ pietatis. Illud ergo trepidat multa formidine: istud suspirat præ nimia dilectione. Illud ne rapiatur ad tormenta, istud quia necdum subleuatur ad gaudia. Incipientium ergo est concuti timore, perfectorum autem est compungi amore, & idcirco vnum statim datur ad inchoationem, aliud promittitur ad perfectionem. Recte ergo de eis dicitur, concutientis, & commouebit. *Vox*, inquit, *domini concutientis desertum, & commouebit dominus desertum Cades*, quia compunctio timoris quibusdam in ipso initio datur. Sed compunctio amoris quousque perfecta caritas foras mittat timorem differtur. Hoc geminum compunctionis genus est irriguum superius, & irriguum inferius. Vnde alibi per eundem psalmistam dicitur: *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.* *psal. 135.* Maris quidem aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo rubrum mare nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo rubrum ei adhuc quasi indiuisum manet, qui non nisi ex sola damnationis formidine gemere nouit, sed mare diuiditur, quando compunctio geminatur. Amaritudinem enim cordis tunc geminat, quando quis compunctionis fletū alternat: vt modo defleat malum quod pertimescit: modo suspiret pro bono quod cōcupiscit. Mœror ex consideratione, & trepidatione malorum, mare à sinistris,

mœror

mœror ex contemplatione, & expectatione bonorum, mare est à dextris, & erant eis (inquit) aquæ quasi pro muro à dextris & à sinistris. Sed in vno excludimus concupiscentiam, in altero vitamus negligentiam, quia qui expectat præmium, extendit se ad meritum, & qui metuit pœnã solicite declinat culpam. Sciendum tamen quod compunctio timoris est vtique tempore prior, sed dignitate posterior. Post multas enim pœnitentiæ lacrymas tandem ad spem veniæ reducimur: & vix aliquando suspiriis multis & fletibus, & gemitibus inenarrabilibus ad beatitudinis certitudinem reformamur. Semel autem sumpta æternorum fiducia, multo anxius, multo vberius ingemiscimus, & flemus ex impatienti desiderio bonorum, quam prius fecimus sub formidine malorũ, quando cupimus dissolui & esse cum Christo, certi de reposita nobis corona iustitiæ. Amoris etenim lacrymæ & acrius afficiunt, & vberius currunt. Hinc est quod per quendam dicitur: *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.* Magna namque amaritudo est, quando quis renuncians sæculo ad religionem conuertitur. Maior autem quando abnegans semetipsum innumeris inimici tentationibus fatigatur. Maxima autem quando pace illa quæ exuperat omnem sensum ex parte degustata, ad illã tamen plene non admittitur. Amara itaq; in conuersione, amarior in tentatione, amarissima internæ, & æternæ dulcedinis expectatione, & impatientis desiderii dilatione: quia spes quæ differtur affligit animã. Hinc est q; alibi ipse Dauid proclamat dicens: *Heu me quia incolatus meus prolongatus est*, & illud: *Renuit consolari anima mea.* Qualis quantaque putas amaritudinis magnitudo animum transfixerat, quæ pro doloris leuamine nullam etiam consolationem recipere volebat? Multũ quidem vexat hominem cum relinquitur amor mundi, multo amplius cruciat cũ calcatur amor sui, veruntamen supra omnia transfigit, & penetrat cor hominis, & excoquit desiderii æstibus amor Dei. Vnde est vox illa flebilis: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Domini. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus.* & illud in Canticis: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, & illud quod superius commemorauimus. Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Sic itaque, sic post fletum & gemitũ timoris peruenitur quandoq; ad desiderium, & suspiria amoris. Quia ergo cor hominis prius concutitur timore: postea cõpungitur amore, recte per Dauid dicitur: *Vox domini confringentis desertũ, & confringet dominus desertum Cades. Vox domini præparantis ceruos, & reuelabit cõdensa.* Sicut in concussione deserti gratia cõpunctionis, sic in præparatione cerui gratia administrationis. Nõ enim sufficit deflere mala nostra, nisi postmodum accingamus nos etiam ad opera bona. Ad hoc itaq; concutitur desertum corporis nostri, vt simus deuoti ad orationẽ. Ad hoc datur nobis ceruina velocitas, vt prompti simus ad operationẽ. Ceruus namq; animal velox, & pauidum, sed serpentibus inimicum. In agilitate itaq; pedum recte intelligitur expedita, & prompta velocitas actionis. Vultis audire ceruum alacriter currentem? *Viam*, inquit, *mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum.* Vultis audire vocem præparantis ad ceruinam velocitatem? *Sic currite vt cõprehendatis.* Vultis audire vocem præparantis ad ceruinam formidinem? *Beatus*, inquit, *homo qui semper est pauidus*, & in sensu cogitat circumspectionem Dei. Vultis audire vocem præparantis ceruum ad serpentium infestationem? *Mortificate*, inquit, *membra vestra quæ sunt super terrã, fornicationem, immunditiam &c.* Tria itaq; hæc ad ceruũ videntur pertinere. Viam mandatorum velociter percurrere. Dæmonum insidias semper suspectas habere, veneno vitiorũ audacter destruere. Actio itaq; expedita, prouida, & iusta

A B C D

Psal. 41. *Cantic. 2.* *Esai. 38.* *Concussio deserti quid significet.* *Esai 38. Quanam sit amarissima amaritudo.* *Psal. 118.* *1. Cor. 9.* *Prouerb. 28.* *Psal. 119.* *Psal. 76.* *Coloss 3.* *Quid pertineat ad ceruum spiritualem.*

& iusta ceruos facit, quia in quantum expedita, velocitatem tribuit, in quantum prouida, vtiliter pauidũ, quia cautum reddit, in quantum iusta, vitiorum venena extinguit. Multi in eo quod velociter currunt serpentes nõ occidunt, sed nutriunt, quia ex eo quod fortiter agunt superbia, vana gloria, aliisque huiusmodi serpentes conualescunt. Alii autem bonã in bonis operibus intentionem habent, & in quantũ valent serpentina vitiorum venena mortificare studeñt, sed dum modum, & tempus in suis studiis tenere nesciunt, in dæmonũ insidias quasi venantium laqueos incidunt, vnde se velut securos incaute crediderunt. Et isti quidem quamuis habeant ceruinam velocitatem, erubescunt tamen habere ceruinam formidinem, quia tantum præcipites, quantum veloces nesciunt, vel potius nolunt habere circumspectionẽ. Vnde est quod eis clamat. Vox præparantis ceruos, *Eccles. 2.* *Sli accedens ad ser. Dei, sta in timore, & pre. a. c. ad tenta.* & alibi. *Seruite domino in timore.* *Psal. 2.* Vt ergo ad ceruorũ numerum pertineant qui inter tales ceruos annumerari desiderant, oportet eos & velociter currere, & caute timere. Talib⁹ ergo ceruis, taliterq; præparatis dominus reuelabit cõdensa, & referabit scripturarũ ꝓfunda, allegoriarũ opaca, sacramentorũ mysteria, mysteriorũ secreta. Amant enim huiusmodi cerui huc illucq; discurrere inter cõdensa saltus Libani, abdita quæque loca percurrere, & occulta penetrare, opaca frequentare, in condensis, & vmbrosis requiescere. Ibi enim & cõtra venatorum insidias latebras reperiunt: & cõtra solis æstus refrigeriũ accipiunt. Quanto enim altius scripturarũ intelligentiam perceperint, quanto earũ profunda perfectius penetrauerint, tanto securius, tanto quietius quasi in cõdensis latitantes, & in vmbrosis requiescẽtes, hinc deridebunt dæmonũ insidias, illinc despiciunt concupiscentiæ æstus & carnales illecebras. Nã ex ipsa scripturarum lectione contra astutias dæmonum plenius erudimur, & inter tot sapientiæ deliciis, carnaliũ illecebrarum nec saltẽ tenuiscimur. Quid ergo mirum post talem tantamq; gratiã, *in templo eius omnes dicent gloriam?* Quid inquam mirum si eius gloriã in ædificationem proximorũ quærũt, à quo tot dona gratiarũ gratis acceperunt? Dei templum congregatio est fideliũ. In hoc itaq; templo laudem Deo dicunt, & gloriam eius quærunt, qui per verbũ prædicationis proximos ædificare, & in ipsis Dei gloriã dilatare cõtendunt. Et recte quidem prius accipiunt intelligentiã scripturarũ ad instructionem sui: postea donum prædicationis ad vtilitatem, & ædificationem proximi. Prius datur intelligẽtia vt vera credant, & recta intelligant, postea additur eloquentia vt vtilia doceant, & salubria persuadeant. Possum⁹ tamen per templũ non præsentem ecclesiã, sed cœlestium ciuiũ frequentiam conuenienter intelligere. Nam solet sæpe scriptura sacra ad distinctionem vtriusque, hanc per tabernaculum, illam per templũ designare. Hæc enim adhuc in motu, & in bellorũ procinctu posita recte per tabernaculum: illa autem iam in æterna stabilitate fundata, melius designatur per templũ. Ad hoc itaq; (nisi per contemplationem subleuati) accedere vtiq; nequeunt. Sed intro admissi præ admirationis magnitudine à laude creatoris cessare non possunt: & impletur q̃ dicitur, & in templo eius omnes dicent gloriam. Quia quicunque ad illud se contemplando eleuant, quamdiu intus sunt, diuina laude non vacant. Hinc est quod inde reuertentes clamãt: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine quam abscondisti timentibus te.* *Psal. 30.* Hinc rursus dicit: *Et reliquiæ cogitationis diem festum agent.* *Psal. 75.* Cogitet qui potest, qualis, vel quanta sit illa celebritas solemnitatis illius quã intus positi perficiunt, quando etiam reliquiæ cogitationum quas ad se reuertentes secum trahunt ex memoria, vel recordatione gustatæ suauitatis domino Deo diem festum agunt?

Quid per templum possimus intelligere.

Quod

Templum Dei quod.

Quod si per templum Dei cor ipsius hominis intelligimus, qui sint qui in hoc templo gloriam Deo dicent citius inueniemus. Qui enim sunt alii huius templi habitatores, quá cogitationes mentis, & cordis affectiones? *Quoniam cogitatio,* inquit, *hominis confitebitur tibi.* Raro tamen contingit vt huius templi habitatores omnes in vnum conueniant: vt vna congregati in templo eius omnes simul gloriam dicant, vt nulla se aliena cogitatio interserat quæ illa diuinæ solennitatis gaudia perturbet, vel imminuat. Posse tamen quandoque hoc fieri ille melius nouit, quem non tam lectio, quam experientia docuit. Fit enim aliquando vt mens super pauca fidelis, intrans in gaudium domini sui torrente voluptatis ebrietur, & tota in iubilum versa non solum exteriorum omnium, sed & sui ipsius obliuiscatur: & tota in se collecta, imo supra se eleuata, ab illo spiritualis lætitiæ pelago plene absorbeatur, experimento felici iam approbans, quam sit vera sententia illa qua dicitur: *Beatus populus qui scit iubilationem,* & tunc temporis impletur quod dicitur, & in templo eius omnes dicent gloriam. Secundum primam itaque expositionem, intelligitur donum prædicationis. Iuxta secundam autem gratia contemplationis. Secundum vltimam vero, exprimitur iubilus mentis. Quid autem horũ rectius intelligatur, ignorare me fateor, vbi totum verum est quod dicitur. Nam multi sæpe per scripturarum intelligentiã accipiunt verbum prædicationis, & sæpe inter legendum perfunditur mens luce contemplationis, vel in iubilum versa tripudiat in voce exultationis, & confessionis. Quia postquam vox domini præparantis ceruos reuelauerit condensa, mox in templo eius omnes dicent gloriam. Ecce quam magna, & quanta admiratione digna facit vox ista dominica, vox domini confringentis cedros, vox domini intercidentis flamam ignis: vox domini *concut. deser. vox donum pre.* Ser-

Psal. 75.

Psal. 88.

A uos, & multa adhuc alia in hunc modum efficit, quæ iste numerare non potuit, vel quæ hic enarrare nõ oportuit. Multum tamen sæpe interest inter vocem, & sermonem. Nam habent vtique & animalia vocem, & tamen sermo nõ formatur sine voce, quamuis vox sonare possit sine sermone. Emittit ergo quandoque sermonem cum voce, quandoq; vocem sine sermone, aliquando etiam sonitum sine voce. Nunc enim (vt ipse de se dominus dicit) stridet vt plaustrũ B onustum fœno, modo sibilat vt apis quæ est in extremo Ægypti, aliquando rugit vt leo, & cum voluerit mittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius, per sonitum ergo stridet, per sibilum demulcet, per rugitum terret, per sermonem docet. Quando enim, & quibus loquitur, beneplacitum suum aperte demonstrat. Sed in voce sola voluntatem suam nõ tam loquitur quam significat. Nam per stridorem quidem altius abscondit, & profundius celat. Ad sonum etenim stridoris audiens non tam eruditur quam consternatur, vel potius indignatur. Displicet C enim ei quod audit, & sæpe audacter reprehendit. Hinc est quod Dei dispositio in rebus temporalibus à quibusdam aperte reprehenditur, quibus dominus in sui operis gubernatione quodãmodo stridere videtur, cum det indifferenter bona & mala, tam bonis quã malis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Alii autem in his omnibus intus recurrunt, & de his omnibus ratio- *Vox & sibilũ Domini quomodo audiantur.* D nem consulunt, & dum bonis præmia, prauis tormẽta reposita ex ratione colligunt, vocem quodammodo dominicam percipiunt, & qui ad remunerationis promissionẽ se præparant, quasi ad persuasionis sibilum euigilant, & qui terroris minas formidant, quasi ad leonis rugitum trepidant. Quasi sibilo enim quodam susciatur, qui temporali commodo, vel præmio æterno ad aliquid agendum prouocatur. Et ille

quasi ad rugitum confunditur, qui ex alicuius damni, vel damnationis futuræ consideratione à sua præsumptione deicitur. Longe tamen excellentius, & quasi per loquelã seipsum dominus insinuat illis, quibus voluntatem suã inspirat, quia aliud est recta discernere, & aliud beneplacitũ domini perfecte intelligere, & ei ex amore inhærere. Sonũ ergo quodammodo habet dominus in administratione operis, vocem in reuelatione veritatis, sermonẽ in aspiratione voluntatis. *Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit dominus rex in æternum.*

Aqua diuina sapientia quemodo se habeat erga homines eiusque effectus.

Cum sit vna eademque aqua sapientiæ salutaris, illam terrã tamen viuentium vbiq; non æqualiter infundit, sed se per eius amplitudinem multifarie, multisque modis diuidit. Alias enim efficit puteũ, vel cisternam, alias torrentem, vel fontem salientem in vitam æternam, hic in riuum deducitur, illic in fluuium colligitur. Modo excrescit in lacum, vel stagnum, modo exuberat in abyssum, vel diluuium. His decem (ni fallor) differentiis in scriptura sancta (si bene intendimus) differentes diuinæ sapientiæ donationes distinctas esse facile probare poterimus. Longum esset nimis de singulis hic diligenter discutere, immo supra vires nostras de tanta materia dignum aliquid dicere. Dicamus ergo aliquid de eo quod interim occurrit, qd huic forte loco sufficere possit, pro eo quod dictum est, dominus diluuium inhabitare facit. Hæc itaque salutaris sapientiæ aqua si scripturæ sacræ credimus, immo quia ei omni ambiguitate postposita credere debemus. Hæc inquam sapientiæ aqua in tanta quandoque erumpit copia, in tanta se dilatat abundantia, vt non solum valles impleat campos operiat, sed & omnes mõtes, & colles longe transcendat. Ita vt omnium carnalium cogitationum incursus, omnes terrenos affectus, penitus absorbeat, immo etiã quicquid hominibus est altũ, cacumina ipsa virtutum, & quod his omnibus maius, ipse sibi cõtemplantis animus in obliuionem veniat. Contemplantis siquidem animus qui supra se attollitur, cum cœlestibus totus suspenditur seipsum minimum, & quę sub ipso sunt obliuiscitur, & in tanto sapientiæ diluuio nil nisi cœlũ aspicitur, & ipsa sapiẽtiæ aqua qua perlustratur, aqua & in altum subleuatur. Sed ad hoc opus quis putas erit idoneus, & quis huiusmodi diluuii inhabitatione inuenietur dignus? Nemo hoc speret de virtute sua, nemo hoc præsumat de industria propria. Nõ est hoc negotium meriti humani, sed muneris diuini. Dominus solus est qui hoc dare potest. Siquidem solus dominus diluuiũ inhabitare facit. Ad huiusmodi (ni fallor) diluuii inhabitationem domino instigante, & instruente fabricatur illa arca cõscientiæ bonæ, si tamẽ viuat & vigeat in nobis vir ille Noe, qui solus ad tantum negotium per diuinum duntaxat adiutoriũ potest sufficere. Noe requies interpretatur, & constat satis quia sine quietis amore arcæ fabrica nullo modo perficitur. Ferueat ergo in nobis amor quietis, delectemur illo interno otioso negotio, vel negotio, vel negotioso otio inuestigandæ veritatis, & illud quod in Psalmo legitur studiose impleam9. *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Si tamẽ disponimus arcæ huius in nobis fabricam erigere quo digni, vel idonei simus quos Dominus dignetur præfiniti diluuii inhabitatores efficere. Dominus enim solus (vt superius iam diximus) diluuiũ inhabitare facit. Duo (ni fallor) in hoc vno verbo monemur, ne desperemus tam mirabile opus posse impleri, & ne præsumamus tam singulare negotium aliqua humana industria posse cõsummari. Sed videamus modo quid sequatur huiusmodi diluuii inundationem, vel potius quid sequi soleat huius diluuii inhabitationẽ. *Et sedebit*, inquit, *dominus rex in æternum.* Docente scriptura sacra didicimus, quia anima iusti sedes est sapientiæ. Quid itaq; est quod rex ille regum, & Dominus dominantium, qui est.

Psal. 45.

Anima iusti sedes sapientia.

qui est Dei virtus, & Dei sapientia non nisi post diluuium in hac sua sede dicitur sedere? Cur non etiam ante diluuiū sedebat Rex in æternum? An forte quia gigantes erant super terram ante diluuium non sinebatur regnum suum sapientia possidere quietum, & idcirco non ei vacabat tempus, vel locus ad sedendum, sed potius ad præliandum. Ideoque quasi vir pugnator omnipotēs nomen eius quotidie cogebatur apprehendere arma, & scutum, & exurgere in adiutorium suorum, & vtpote dominus fortis & potens, dominus potēs in prælio expugnare impugnantes exercitum suum, clamantibus quotidie sibi qui sui erant. *Exurge Domine adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum.* Proculdubio quandiu viuunt gigantes super terram, quādiu adhuc viget in carne, vel corde carnali enormitas illa horrenda viciorum, non finitur ille dominus exercituum, dominus virtutū regnum suum possidere quietū. Sed quia sapientia vincit malitiam, cum se cœperit latius effundere, imo totam occupare terram, cito & absque mora absorbet quicquid prius male viuebat super eam. Ad primam siquidem iussionem domini ruptis fontibus abyssi, apertisque catharactis cœli, fit subita, & tā vehemens inundatio diluuij, vt absque omni dilatione omnes sapientię subuertantur inimici. *Rupti sunt*, inquit, *omnes fontes abyssi magnę, & catharactę cœli apertę sunt.* Si autem vis scire quæ sit abyssus hæc magna, recole quid de ea dicat Propheta. *Iudicia tua*, inquit, *abyssus multa.* Et vt æque scias qualis esse possit pluuia illa voluntaria, quam segregauit Deus hæreditati suæ, recole quod alibi legis in verbis eiusdem Prophetæ, & veritas tua (inquit) vsque ad nubes. Vides certe huiusmodi nubes quæ veritatē portant, cuiusmodi aquam pluere valeāt. Rumpuntur itaque fontes abyssi, aperiunturque catharactæ cœli cum tempus instet faciendi diluuij, vt illa salutaris sapientiæ aqua partim se effundat ex occulta diuinæ aspirationis vena, partim emanet ex reuelatione angelica. Fontes abyssi rupti erant, cum Propheta dicebat: *Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.* Catharactæ cœli apertæ erant, cum Apostolus dicebat. *Reuelatur autem ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam.* Diluuium autem tunc fortassis inundauerat, cum alias in admiratione sapientiæ proclamabat. *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei.* Quomodo itaque putas carnalia desideria langueſcunt, immo cum quanta putas festinatione deficiunt, cum vniuersa illa diuinorum iudiciorum abyssus se ad manifestationem effundit, & illud diuinæ sapientiæ pelagus, totam humani cordis terram occupat, eiusq; habitatores cogitationum, affectionūque multiplicitatem penitus absorbet? Sola itaque illa huic diluuio supersunt quæ in arcæ sinu inclusa viuūt, quæ cōscientiæ bonæ mensuram non excedūt: quæ modestiæ terminos non deserunt. Alia igitur sunt quæ extra arcam ad internitionem exponuntur, alia quæ intra arcam ad vitam reseruantur. Reseruantur autem non solum rationabilia, sed etiam irrationabilia. Sed de ipsis irrationabilibus non solum munda sed & immunda quantum videlicet exigit cura necessitatis, vel cautela conseruādæ humilitatis. Desideria illa quæ surgunt ex rationis deliberatione, pertinere videntur ad homines, vtpote ad animalia rationabilia: sicut illa q̄ sine discretionis iudicio emergunt, ad animalia irrationabilia. Et sunt quidem ex vtroq; genere, alia bona, alia mala, quia sunt homines iusti, & sunt homines iniusti, & animalia alia munda, & alia immunda. Vultis apertius nosse differentiam animalium mūdorum, & immundorum: hominum iustorum, & iniustorum? Forte exemplo illud melius, quam definitione ostendimus. Ecce quis transiens videt quempiam fame vel frigore afflictum, vel alia qualibet

Psal. 43.

Gen. 7. Psal. 35.

Ibidem.

Fontes abyssi quando spiritualiter rumpuntur.

Psal. 17.

Rom. 1.

Rom. 11.

Quænam desideria ad homines pertineant, & quæ ad animalia.

inedia oppressum, subito & absque omni animi deliberatione affectu pietatis medullitus tangitur, & ei quem afflictū videt subita animi miseratione cōpatitur. Interpellat eum cogitatio sua, vt illius inopiā sua abundantia temperet, sed forte auaritiæ nimia tenacitate pietatis aurem obturat. Statuit itaque apud se nil illi de suo impendere, ne suorum bonorū videatur aliqua minorationis damna sustinere. Ecce animal mundum, & hominem iniustum. Quasi animal mundum est illa animi iudicij præueniens pietatis affectio, sed velut homo iniustus est illa subsequentis obdurationis impia deliberatio. Ecce alius ad aspectum mulieris turpitudinis motum prius in se sentit, quā rationis decretum consulere possit. Sed postquam rationem consuluerit, exurgens malum viriliter repellit. Ecce animal immundum, sed hominem iustum. Quid enim turpitudinis motum, nisi animal immundū dicimus, & quid subsequentis deliberationis iustum decretum, nisi hominem rectum iudicare debemus? Immunda itaq; desideria ex appetitu surgentia, & rationis iudicio præuenientia animalia sunt bruta, & immunda. Mūda autem animalia sunt desideria illa quæ nil fœditatis suggerunt. Illud autem est admodum mirabile, valdeque notabile, quod sæpe munda animalia impediunt bonum, impellunt ad malum, sicut sæpe ecōtra munda adiuuant ad bona, roborant contra mala. Pietatis affectus erga parentes ordinatos esse quis neget? quam multis tamen nocuit & ab amore Dei retraxit, quod suos tenere diligebant, quos nec propter Deum deserere volebant. Stimulum carnis suæ quis vnquā nisi peruersus non erubuit, & tamen q̄ multis contra superbiam adiuuit, & in humilitate custodiuit. Sic sic sæpe ex bonis quibusdam à melioribus retrahimur, & ex malis quibusdam ad optima compellimur, vnde est quod mundorum animalium innumera diluuio absorbentur, & immundorū non pauca post diluuiū reseruantur. Recte nimirum affectus siue sint pudendi siue pudici, sapientiæ diluuio pereunt, qui perfectionis studium impediunt. Recte solū illi siue inter pudicos, siue inter impudicos deputentur, post diluuium reseruantur qui in bonum cooperantur. Sed si est inutile, vel impossibile omnia immunda animalia ad mortem exponere, caueamus saltem peruersorum hominum neminem intra cōscientiæ arcam recipere. Aliud est nondum posse perfecte mortificare omnes appetitus carnis, & longe aliud ex deliberatione in se recipere consensus prauitatis. Quid iam de gigantibus dicimus? Nūquid vel vnum diluuio præfinito posse superesse credimus? Ablit hoc credere. Neque enim facile erit post tale diluuium mentem criminalia aliqua cōmittere posse, etiam si non sufficiat omnia venialia perfecte posse delere. *Non vos*, inquit Apostolus, *apprehendat tentatio, nisi humana.* Ecce quomodo satagebat Apostolus gigantes penitus deleri de terra. Quid enim rectius per gigantes habentes formam monstruosam, formam immoderatam, quid inquam rectius accipimus quam tentationē plus quam humanam? Quam recte putas huiusce modi gigantes de suo corde deleuerat, qui eos etiam de alienis cordibus ardenti studio extirpare satagebat? Sed videam⁹ modo postquā hunc de quo loquimur Paulū dominus diluuium inhabitare fecit, an forte diluuio illi quod ex diuinis reuelationibus supra humanæ intelligentiæ modū in eius corde excreuit aliquod immundum animal superfuit. *Sed ne magnitudo, inquit, reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ*, diluuium tunc inundasse non potest negari, quando audiebat arcana verba, quæ non licebat homini loqui: & tamen post tale diluuium stimulum carnis sentiebat, quem inter animalia immunda deputandum nemo est qui ambigat. Verūtamen

Munda animalia quæ & quomodo & impediunt & adiuuant bonum.

1. Cor. 10.

Quid per Gigantes intelligatur.

2. Cor. 12.

tamen quia gigãtes diluuio penitus pe- A
rierant, & quæcunq; sapientiæ regnum
confundere poterant, nil iam obstabat
quominus sibi erigeret thronum, & se-
deret Rex in æternum. Quid enim ali-
ud illa eius verba sonare videntur, vbi
aperte contestatur dicens. *Certus sum e-
nim quia neque mors, neque vita, &c. vsque
in Christo Iesu.* Ecce quam securus erat
Paulus post tale diluuium, quod qui
per fidem in eius corde habitabat Chri-
stus, sederet Rex in æternum. Vides cer
te quam recte postquam dictũ est, do- B
minus diluuium inhabitare facit, sta-
tim illud adiunctum est, & sedebit do-
minus Rex in æternum. Ad hoc nam-
que (ni fallor) effundit super terram
hoc diluuium, quo mundet Rex iste re-
gnum suum, & sedeat Rex dominus in
æternum. Sed hæc quæ de diluuio di-
cta sunt, tunc tantum de eo intelligen-
da credimus, quando accipitur in bo-
no. Est enim quando accipitur in ma-
lo, sed est ibi longe alia lectio. Si est e-
nim ignis bonus, & ignis malus, si est
desertum bonum, & desertum ma- C
lum, sicut superius ostendimus, si est
aqua bona, & aqua mala, cur non æ-
que diluuium bonum, & diluuium ma-
lum esse credamus? Credendum sane,
Diluuium bonum quid. & absque vlla hæsitatione bonum il-
lud esse diluuium quod dominus in-
habitare facit, vt sedeat Rex in æter-
num. Facto autem huiusmodi diluuio,
mundatoque regno, incipit extunc, &
deinceps (vtpote parata sede sua) ex-
tunc incipit inquam sedere in throno
suo, & regnare in populo suo proficiens
& crescens de die in diem, donec D
attingat à fine vsque ad finem fortiter,
& disponat omnia suauiter, & domi-
netur a mari vsque ad mare, & à flumi-
ne vsque ad terminos orbis terrarum.
Intra enim hos terminos suum sapien-
tia regnum cohibere voluit, nec illud
vltra hos fines extendere decreuit. Hinc
ejciens mare Orientale, amaritudi-
nem apertæ malitiæ, illinc excludens
mare Occidentale, abyssum videlicet
tenebrosæ ignorantiæ. Ex alio autem
latere, à flumine incipiens sapientiæ re-
gnum pertingit vsque ad terminos or-
bis terrarum. A fluuio ergo incipiens,
totum tamen fluuium exterius relin-
quens. Detestatur siquidem sapientia
omnem fluxum voluptatis, extendens
se per infinita pene multiplicis obedi-
entiæ spatia pertingit vsque ad termi-
nos impossibilitatis. Certe vides quam
recte inter hos fines regni sui terminos
constituat, vel cur illud vlterius dilata-
re indignum ducat, ne scilicet amaritu-
dinis mare, vel abyssum ignorãtiæ, seu
etiam luxum concupiscentiæ intra re-
gni sui metas includat, sed ista vsque-
quaque secludens, de cætero pertingit
vsque ad terminos orbis terrarum di-
latans fines populi sui vsque ad nouis-
sima impossibilium. Hæc igitur quat-
tuor sunt quæ huius regis regno fi-
nem constituunt: malitia, ignorantia,
voluptas, impossibilitas. Inter hos i-
taque terminos se dilatat beatus ille
populus, de quo scriptum inuenimus.
Beatus populus qui scit iubilationem, beatus *Psal. 88. &*
populus cuius dominus Deus eius. De quo hic *144.*
dicitur. *Dominus virtutem populo suo dabit,*
dominus benedicet populo suo in pace. Qua-
lem tamen populum putatis possidere
Regem istum, qui sedet Rex in æter-
num, & regni eius non erit finis? Re-
cole nunc vocem illam, & intelliges
qualem populum possidere decet Dei
virtutem, & Dei sapientiam: *Ego sa-* *Prou 8.*
pientia habito in consilijs, & eruditis inter-
fum cogitationibus. Consilia ergo, co-
gitationesque eruditas Rex ille inha-
bitat, possidet, regit, atque moderat-
tur. Talis siquidem populus à sapien-
tia regitur, a sapientia instruitur, à sa-
pientia tuetur. Ad huius regis po-
pulum pertinet omnis voluntas bona,
omnis cogitatio munda, omne desi-
derium sanctum, omne consilium re-
ctum, omnis intellectus verus, omnis
affectus ordinatus. Delectatur admodũ
Rex in tali populo, & complacet sibi in
illo, quia beneplacitum est domino
in po-

in populo suo. Laudabilis populus quē dominꝰ exercituum benedixit dicens, hæreditas mea Israel. In huius laudabilis populi admiratione Propheta acclamabat cum dicebat: *Beata gens cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi.* O quam alienus populus, quam huic populo erat dissimilis populus ille gentium qui ambulabat in tenebris donec videret lucem magnam, & inciperet cognoscere, regem suum, & habere ducem sapientiam. O populi gentium, peruersitas voluntatum, vanitas cogitationum, vsquequo non cognoscitis regem vestrum? Vsquequo sedetis in regione vmbrę mortis, vsque quo moramini in regione dissimilitudinis. Tandem aliquando exite de medio Babylonis, exite de tenebris, properate ad patriam luminis, ad regionē lucis. Tandem aliquando exite ad lucem, attendite ad lucem veram, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Exortum est in tenebris lumen rectis corde misericors, & miserator, & iustus. Lumen ad reuelationem gentium. O populi gentium, qui ambulabas in tenebris, currite aū lucem habetis, ne tenebræ vos cōprehendant. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exultabuntur. Ibunt autem de virtute in virtutem donec videatur Deus Deorum in Syon. Sed quia vanum est eis ante lucem surgere, quanto magis currere. Emitte lucem tuam & veritatem tuā, lumen ad reuelationem gentium, vt in lumine tuo videant lumen quo currere possint in lumine viuentium. Emitte domine, emitte lucem tuam & veritatem tuam, donec pertranseat populus tuus domine, donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti, pertranseat autem de gente ad gentem, & de Regno ad populum alterum, de regione vmbrę mortis ad patriam luminis. Tali, taliterque currenti Deus Israel ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ benedictus Deus, vt impleatur in eis Prophetica illa promissio. *Dominus virtutem populo suo dabit, dominus benedicat populo suo in pace.* Videte & attendite diuinæ donationis ordinem. Daturus populo suo dominus virtutem, & pacem, prius dat virtutem, & postea pacē. Habet namque aduersarios innumeros populus ille Dei, & quod adhuc grauius est, inimici eorum fortissimi. Opus ergo habēt virtute, & fortitudine magna, contra quos iugi solicitudine vigilat tot aduersariorum tam periniqua constantia. Vultis autem audire qualē, vel quantam virtutem & eis eorum Dux promittat, ita tamen si eius præcepta, mandataque custodiant. *Persequemini, inquit, inimicos vestros, & corruent coram vobis. Persequentur quinque de vobis centum alienos, & centum de vobis decem millia. Cadent inimici in conspectu vestro gladio.* Parum est hoc, audi adhuc aliquid maius de huius Regis militibus. De huius Regis siquidem militia esse dubitandum non est illos, quorum vnus persequebatur mille, & duo fugarunt decē millia. Virtus mirabilis, & prorsus stupenda, vt vnus contra mille, & duo præualeant contra decem millia. Quis tamen ignorat quātam inimicorum stragem efficiat cum egregius ille huius regis miles, timor videlicet domini, sub Ducis protectione, contra vicinorum exercitum dimicat? Quid cum ei ille Dei miles præcipuus, & princeps militiæ, Dei videlicet amor adiungitur? Quæ quæso hostium multitudo eorum impetus ferre valebit. *Qui timet Deum, inquit scriptura, nihil negligit.* Ecce qualis præliator timor Dei, qui non solum nequitias, sed etiam negligentias omnes ante se fugare consueuit. Longe tamen eum singularis fortitudinis prærogatiua præcedit ille Dei miles electꝰ in millibus, qui omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Si ergo tantum præualent vnus, vel duo, vt nec eis resistere valeant decem millia, quātum est quæso quod efficere valeat in vnum collecta Re-

Psal. 32.

Leuitic. 26.

Quam grauis sit timor Dei.

Eccles.

cta Regis huius militia vniuersa? Mira- A decreta rationis. Subacto autē primo, *Bellum primum.*
bilis Rex, qui sic suos magnificare po- & secundo prelio, restat adhuc tertium
tuit. Amabilis prorsus, qui suos sic ma- immanissimum, atq; durissimum con-
gnificare voluit. Puto quod huic Regi tra aerias potestates, rectores tenebra-
Psal.3. militabat qui dicebat: *Non timebo mil-* rum harum, contra spiritualia nequi-
lia populi circundantis me. Vtinam & me tiæ in cœlestibus. Hi animæ hostes om-
dignetur asscribere inter suos, ille, qui nium crudelissimi, cōtra tirones Chri-
de puluere suscitat egenum, & de ster- sti tanto acrius sæuiunt, quanto eos in
core eleuat pauperem, vt sedeat cum gemina victoria glorioſius triumphas-
principibus, & ipse qui dat virtutem & se cōspiciunt. Sed absit vt vel istos Chri-
fortitudinem populo suo benedictus sti milites posse prævalere, quis credat,
Deus. Sit ipse fortitudo mea, & firma- quibus eorum Rex iam agmine consti-
mentū meum, & refugium meum, & li- tuto, prælioque conserto per Iacobum
berator meus, & tunc fiducialiter psal- B vnū ex magnis eius ducibus, de dubio
lo. Nō timebo quid faciat mihi homo. belli euentu non dubiam sententiam
Doceat manus meas ad prælium, & digi- mandat. *Resistite*, inquiens, *Diabolo, & fu-* *Iacob.4.*
tos meos ad bellum, & tunc proculdu- *giet à vobis.* vnde est quod ille huius Re-
bio si constant aduersus me castra, non gis magnus athleta gloriabatur dicens:
timebit cor meū, & si exurgat aduersus *Inimicos meos dedisti mihi deorsum, & odien-*
me prelium, in hoc ego sperabo. Tu quoq; *tes me disperdidisti.* Hinc est quod ille alius
si illi Regi militare volueris, non time- inter principes populorum, qui cōgre-
bis millia populi, quinimo cadent à la- gati sunt cum Deo Abraham, princeps
tere tuo mille, & decem millia à dextris electus, & præcipuus agonista cum fi- *Rom.8.*
tuis, & tunc in teipso probare poteris, ducia protestatur, dicens: *Certus sum*
Tsal.18. quam veraciter scriptum sit: *Dominus* *quod neque Angelus &c.* Ecce quales trium
virtutem populo suo dabit. Vt autem pleni⁹ phatores, qui fortiter agentes despici-
agnoscas qualem virtutem de domini unt Regnum mundi, destruunt Regnū
sui dono accipiant, cogita quales ad- C peccati, dissipant Regnum diaboli. Sed
uersarios habeant, & contra eos, quam nec hoc eis sufficit, nisi inuadant Re-
Bellum primū aduersus malos Dei. viriliter agant. Nonne huius Regis mi- gnum cœli. Ab istiusmodi siquidem
Psal.10. *Ioan.16.* lites sunt, contra quos sæuit mūdus, in- bellatoribus violentis, & triumphato-
sanit diabolus? Sed confortat eos Rex ribus glorioſis, Regnum cœlorum vim
suus dicens: *Viriliter agite, & confortetur* patitur, & violenti diripiunt illud. Pu-
cor vestrum. In mundo quidem pressuram ha- to quia hic est eis opus fortitudine ma-
bebitis, sed confidite, ego vici mundum. Non- gna, mirabilique virtute antequam
ne isti sunt contra quos ille, qui in ma- irrumpant firmissimum illud habita-
ligno positus est mundus, formidan- culum, quod operatus es domine, san-
dam illam triplicis cohortis aciem, p- ctuarium tuum quod firmauerunt
ducit, in concupiscentia oculorum, in manus tuæ. Est enim firmatum in sum-
concupiscentia carnis, in superbia vi- D mis montium, & montes in circuitu
tæ? Isti sunt qui destruunt nihilominus eius. Nec nisi duabus tantum vijs, vna
Regnum peccati, vt non regnet pecca- hinc, & altera inde adiri potest. Vniuer-
Bellum formidandum. tum in mortali corpore eorum. Istud sæ enim viæ domini misericordia, &
est bellum secundum multo periculo- veritas. Est autem vtraque via admo-
sius quam primum bellum, ciuile, & dum arcta. Siquidem arcta est via, quæ
plusquam ciuile, vbi Regnū spiritus di- ducit ad vitam, & pauci sunt, qui ingre-
uiditur aduersum seipsum, vbi spiritus diuntur per eam. Multum tamen est
cōcupiscit ad. carnē, & caro ad. spiritū, inter istam, & aliam. Est enim via ve-
vbi appetitus carnis rebellant aduersus ritatis, non tolum arcta, verum etiam

Via arcta, via perfectorum.

multum ardua. Illa autem planior, sed multo prolixior, & quæ vix toto vitæ termino conficitur. In quibusdam autem nec ante mundi finem finitur. Ista denique est fortium, illa autē infirmorum. Istam ascendunt viri duntaxat ad bella doctissimi, illam non ascendunt nisi pauperes infirmi, & mendici. Isti ad vim faciendam, illi ad eleemosynā petendam. Hæc non admittit nisi illos tātum, qui iam profecerunt in virum perfectum, in mensurā plenitudinis Christi. Illa recipit pauperes, & debiles, cœcos, & claudos, vulgusque promiscuū, eorum duntaxat, qui faciunt sibi amicos de mammona iniquitatis, vt recipiātur in æterna tabernacula, & vtpote misericordiæ viam tenētes sint beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. At illa terribilis castrorum acies ordinata virorum fortium, & eorum qui possunt ad bella procedere viam veritatis eligentes, vtpote vim facturi, arctam illam, & arduam illam quæ ducit ad vitam cum alacritate apprehendunt, & cum summa festinatione per semitam mandatorum de valle lachrimarum ascendunt de virtute in virtutem, quæ retro sunt obliti, & in interiora extenti, satagunt semper magis magisque sapere quę sursum sunt non quæ super terram, donec vix cum multo labore tandem aliquādo apprehendentes montis verticem, perueniant vsque ad ciuitatem munitam. Collecta itaq; omni multitudine ī summis montium, & secundum castrorum disciplinam acie ordinata, mirabiliter in montibus æternis cingunt vrbem, & inchoant obsidionem, & in primo quidem congressu ciuium constantiam telorum iactu emollire nituntur. Assistūt hinc sagittarii, illinc fundibularii. Iaciuntur itaq; ab aliis suspiriorū sagittæ ab imo cordis euulsæ, ab alijs ignitæ orationis tedæ accensæ. Volant vndique sagittæ potentis acutæ cū carbonibus desolatorijs. Hinc isti in funda, & lapide, illinc illi in splendore fulgurantis hastæ suæ dant crebros ictus in gemitibus inenarrabilibus, vniuersis rugientibus à gemitu cordis sui. Nec dubium in tam acri certamine, in tanto talium telorum imbre, quin cœlestes illę Angelicarum virtutum phalanges, crebra suscipiant miserationū vulnera, in tantum vt sauciatorūm caterua necessitate vrgente clamare cogatur, vulnerata caritate ego sum, vtpote pietatis affectibus medullitus cōfossa, & passim perforata. Eriguntur præterea machinę meditationum, speculationum, contemplationum. Patēt iam vrbis interiora. Ab alta si quidem illa contemplationis machina facile conspiciūtur, quæ intrinsecus sunt, vel geruntur: Applicatis deniq; ad murum machinis, & electorū ex omnibus bellatorum fortiū ordinibus intus dispositis, aggrediuntur cominus propugnatores ciuitatis. Sed ne spiculis ex diuerso venientibus aliqua errorum vulnera suscipiant, induti lorica fidei, proteguntur galea spei, tenentes in manibus gladium spiritus, quod est verbum Dei. His igitur è machinis, illis è propugnaculis fortiter dimicantibus, vicissim feriunt & feriuntur, vtrinque vulnerant & vulnerantur, his compunctionis, illis pietatis vulnera suscipiētibus. His itaq; in hunc modum certantibus, alii ad torquendos lapides balistas erigunt, & de scripturarum canone ratas, irrefragabilis auctoritatis sententias eruunt. Feruntur itaque in muros ingentes saxorum moles, lapides lapidibus illiduntur, vt ex crebra scripturarum collatione secretioris scientiæ secreta patescant. Sed nec ista sufficiunt. Admouetur præterea ad murum aries, & intercurrente directa ratiocinatione validæ argumentationis ictibus murorum firmitas tandem dissoluitur, & crebrescentibus circumquaque reuelationum rimis vrbis interiora patefiunt. Tandem aliquando mœnia vrbis vario machinamentorum impulsu deiiciuntur, & illa alta profun-

Quibus modis perfecti viri rapiant Regnum cælorū.

ditas

ditas, & profunda altitudo mysteriorum diuinorum penetratur, & murus ille spissus, & altus in figuris, & ænigmatibus constructus, dirumpitur. Rupto itaque muro, irruunt vndique fortes, & perseuerantes scrutinio, penetrant vsque ad interiora austri. His & aliis duntaxat qui in eis audaciores sunt irrumpentibus penetralia diuini palatii, vbi & audiunt arcana illa verba quæ non licet homini loqui. Diuiduntur cæteri per vicos, & plateas ciuitatis perscrutantes omnia, penetrantes abdita quæque locorum, & ædium secretiora, nihil intactum prætereuntes, nihil indiscussum relinquentes. Intrant tandem (nullo obstante) in æterna gazophilazia cœlestium thesaurorũ, in quibus abscondita iacet altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Rapit itaque quisque quod potest. Ab alio sermo sapientiæ, ab alio sermo scientiæ vendicatur. Huic cedit discretio spirituum, illi genera linguarum. In hunc itaque modum illæ gazæ spiritualium carissimarum ab alijs & alijs varia sorte diripiuntur, vt constat quod veritas attestatur, *Quia Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Direpto itaque cœlesti thesauro à virtutum prædonibus, omnes onerati spolijs, & onusti præda cum alacritate redeunt, & per aliam viam reuertuntur in regionẽ suam. Qui enim per semitam veritatis ascenderant, per misericordiæ tramitem descendunt, vt sint vniuersæ viæ eorũ misericordia, & veritas. Quod enim ascenderãt, erat fortitudinis, quod descẽdunt, opus est pietatis. Siquidem quod mente excedunt Deo, & sobrii sunt nobis. Nobis etenim infirmis condescendunt. Amor Dei rapit eos sursum, amor proximi retrahit eos deorsum. Propter Deum itaque est quod ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssum propter proximum, ad visitandum eos qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent, educere in manu potenti, & brachio excelso vinctos in mendacitate & ferro. Venientes itaque veniunt cum exultatione, portantes prædam in humeris suis, gaudentq; vehementer, sicut qui lætãtur in messe, sicut exultant victores capta præda, & sicut qui inuenit spolia multa: & auditur vndique vox exultationis, & confessionis in tabernaculis iustorum. Ex hac (ni fallor) victoriæ præda sunt illa spolia, quæ Beniamin lupus rapax mane quidem rapit, sed vespere diuidit. Sic & isti violenti prædones Regni cœlestis direptores, ad hoc nimirum descendunt, vt secundum exemplum Beniamin eis qui non possunt ad bella procedere, bellorum suorum spolia diuidant, & secundum quod Dauid noster constituit æqua fit portio procedentiũ ad bella, & remanentium ad sarcinas, eorum duntaxat qui fraterna solicitudine, non propria cupiditate occupantur circa sæcularium rerum curas. Ecce quanta faciunt, ecce quam fortes fiunt qui de munere Dei donum fortitudinis accipiunt, qui cum Propheta psallere possunt. *Fortitudo mea, & laus mea Deus.* Ex his (vt arbitror) facile aduertere possumus, quæ, vel qualis illa virtus sit, quam populo suo dare dominus cõsueuit. *Dominus virtutem populo suo dabit, dominus benedicet populo suo in pace.* Benedicet (inquit) populo suo in pace. Ergo post virtutem, præstat & pacem. Sperent itaque pacem qui nondum acceperunt, si iam de Dei dono virtutem accipere meruerũt. Ad hoc siquidem suis Deus dat virtutem, vt fortiter agendo pertingat ad pacem, & poterat quidem dominus sine eorum industria plenam ei pacem præstare, sed gloriosius reputat suos per multiplicem victoriam ad pacis securitatem perducere. Hinc est quod populo suo præcepit, dicens, *Inquire pacem, & persequere eam.* Accipiunt itaque quandoque pacem per circuitum, qui vero Salomoni deseruiũt, qui ipsi militare, eiusque imperio per omnia obtemperare decreuerunt. Alioquĩ qui princeps pacis non esset, frustra sibi

Matt. 11.

Psal. 117.

Pax datur post certamina virtutum.

Psal. 33.

Salomonis(id est pacifici) nomen vsurparet. Attendere tamē diligenter vnūquemque oportet, quem Dux suus inquirere pacem, & persequi eam iubet, quia aliter pax quærenda à Deo, aliter conquirenda à mundo, atq; aliter à carne, vel etiam à diabolo. Illam quæ est spiritus ad Deum dēt humiliter impetrare, illam quæ est spiritus ad mūdum fortiter exhibere, illā quæ est spiritus de carne violenter exigere, illam quæ spiritus de diabolo precibus apud Deum obtinere. Prima vtrinque ferienda est, à spiritu scilicet, & à Deo. Quarta quæ est spiritus de diabolo vt bona esse possit, fieri eam oportet à neutro, sed à solo Deo. Secunda autem quæ est Spiritus ad mundum, fieri debet à Spiritu solo, non autem exigi à mundo. Tertia quę est Spiritus de carne, Spiritus debet à carne sola violenter exigere, non autē ipse carni suę exhibere. Primam sane ab vtroque fieri oportet, quia nec Spiritus eam per vim obtinere valet, nec Deus eam sine voluntario Spiritus consensu facere volet. Vt igitur hæc pax vtrinque firmari possit oportet Spiritum se Deo ad omnem eius voluntatem humiliter subdere, Deum autem nihilomin⁹ necesse est eius infirmitati misericorditer condescendere, & vtilitati consulere, nunquam enim Spiritus Deo potest exoluere quod debet, cui sat est si hoc humiliter exhibet quod valet. Sed illa pax, quæ ab impugnatione diaboli Spiritui optanda est, à neutro quidem idcirco omnino fieri potest, quia qualem diabolus fieri volet, nunquam Spiritus tali consentire debet, & qualem Spiritum approbare decet, diabolus absque dubio tali vsque in æternum nō consentiet. Mundo autem debet Spiritus (vt dictum est) pacem exhibere, non ab ipso exigere, immo etiam sponte oblatum despicere. Nunquam debet quærere, nunquam debet velle, vt mūdus ei suis oblectamentis deseruiat, vt eum suo obsequio demulceat. Debet igitur Spiritus omnia quæ mundi sunt despiciendo illi proijcere, seque ipsum postmodum mundo ad omnem iniuriam gratanter exponere, cui est plena pax in hac parte, nulla eius prospera cōcupiscere, nulla eius aduersa pertimescere. Econtrario autem nunquam debet Spiritus carnis suæ contumelijs seipsum subdere nunquam eius voluntati deseruire, quinimo iugi labore fatiganda, continua abstinentia domāda, donec supplex pacē poscat, pacē ꝓmittat, pacem custodiat. Desinat deniq; cōcupiscere aduersus Spiritum, incipiat tandem recognoscere dominum suum, & perseuerer obtemperare ad omne eius imperium. Post hanc geminam pacem, quæ non potest perturbari à mūdo, vel corrūpi à corpore suo, quia Spiritui diabolus violentiam aliquam inferre vlterius non permittitur, ad callida argumenta conuertitur, & dolis eum, atq; insidijs circumuenire nititur. Sed debet Spiritus contra huiusmodi tēptationē & vigilare per discretionem, & pugnare per orationē. Prima igitur pax, quæ est ad Deum, adipiscenda est p obedientiam, seruanda quę est ad mundum, conseruanda est per patientiam. Tertia quæ est de carne acquirenda est per abstinentiam. Quarta quæ est de diabolo, obtinēda est per prudentiam, & maxime per orationis instantiam, quæ quidem ad omnem pacem necessaria inuenitur, sine qua nulla acquiritur, nulla possidetur. De prima pace canitur, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* De secunda ꝓmittitur, *Pacem relinquo vobis*, Quæ, qualis esse debeat consequenter exponitur, cum dicitur. *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* De tertia & quarta in Iob legitur. *Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi, & scies quod pacem habeat tabernaculum tuum.* Vbi per tabernaculum quidem habitaculum corporis nostri, per bestias terræ intelliguntur Spiritus maligni. Acquisita igitur in hunc modum hac multiplici pace, dominus benedicet populo suo in pace. Sed q̄ est ista benedictio,

Pax spiritus quomodo obtinenda.

Luc. 2.

Ioan. 14.

Iob 5.

dictic putamus, quam dominus populo suo dabit, nisi forte illa sit, quam (vt nouimus) populo suo dare dominus
Gen. 1. 2. & 9. cõsueuit? *Crescite*, inquit, *& multiplicamini.* Bona sane benedictio, multumque expetenda, qua fit vt bona quæque voluntas efficiatur quotidie seipsa maior, & virtutũ numerus fiat de die in diem copiosior. Crescere proinde populum domini ex eius benedictione deprehenderat, cum id quod superius in hoc eodem Psalmo legimus, fiducialiter psallebat. *Vox domini in virtute, vox domini in*
Psal. 28. Psal. 150. *magnificentia.* Multiplicare in se optabat, vel potius sperabat plebem illam, quæ
Exod. 12. domino admodum placet cum diceret: *Multiplicabis in anima mea virtutem.* Legimus certe sexcenta millia fuisse, & eo amplius eorum, qui ascenderunt de Ægypto, quos dominus eiecit de ergastulo Ægyptiorũ in manu potenti, & brachio excelso. Si igitur tanta populi Dei potuit esse multitudo in exitu Israel de Ægypto domus Iacob de populo barbaro, quantum putamus eos posse multiplicari cum venerint in terram promissionis, & cœperint possidere promissã hæreditatem, liberi ab omni seruitute alienæ dominationis. Si tot sancta desideria dominus suscitat, si tot bonas voluntates inspirat, si mundarum, vtiliumq; cogitationum numerum in quibusdam tantum multiplicat, etiam in initio cõuersionis, quam innumera, & pene infinita credenda est esse multitudo diuinę plebis, quam dominus virtutum possidet in perfectis in eis videlicet qui iam fundati sunt in conuersatione perfectionis? *Currus*, inquit, *Dei*
Psal. 67. *decem millibus multiplex.* Copiosa multitudo vbi non modo vsque ad mille, sed etiam vsque ad decem millia numerus extenditur. Sed quanta tunc erit cum iam decẽ millibus multiplicatur? Currus Dei decem millib⁹ multiplex. Quot iam erunt in tota huius regis militia, si eius currui tantum pugnatorum assistant tot millia? O quanti tunc erunt cũ iam cœperint multiplicari in terra pro-

Multiplicatio virorum Dei in perfectu quanta sit?

pria, si tot esse potuerunt (vti iam dictũ est) cum adhuc degerent in terra aliena, vel laborarent in via? Puto quia super arenã maris multiplicabuntur, vt iam tot sint, qui deinceps, aut vix, aut omnino dinumerari nõ possint. Maxime tamen multiplicabuntur cum cœperit ædificari Hierusalem illa, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum: obdormiunt, & requiescunt digni sane, qui debeant benedictionem accipere ab eo qui dare solet benedictionem populo suo in pace. Nostis si- *Hierusalem visio pacis.*
tis quod Hierusalem sonat visio pacis. In tali ciuitate libenter moratur rex, & dominus populi huius, quia factus est in pace locus eius. Ad hanc proculdubio ciuitatem ascenderunt qui de domini sui manu benedictionem accipiunt. Illuc enim ascẽderunt trib⁹ tribus domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini domini. Ascendunt itaque dare confessionem, & accipere benedictionem. Siquidem dominus benedicet populo suo in pace, i. in Hierusalem. Hæc est illa Hierusalem cuius modum iam superius per quadrum descripsimus in quadrifaria illa pace, de qua nonnulla prælocuti sumus. Alia tamen est illa Hierusalem cœlestis quæ ædificatur in cœlis, atque alia est ista, quæ ædificatur vt ciuitas, sed in terris. Illam denique non ædificat dominus solus, istã autem (non tamen sine eius adiutorio) ædificat populus eius. Nescio enim quo pacto pax illa Dei quæ exuperat omnem sensum, possit fundari per sensum humanum. Profecto hæc talis pax, quæ exuperat omnem sensum. Ciuitas hæc, quæ excludit omnem humanum intellectum, cuius portas ingreditur nemo omniũ humanarum cogitationum. Profecto ista Hierusalem non ædificatur, nisi supra cœlũ. Descendit tamen de cœlo ad terram propter eos, qui digni inuenti sunt intrare, vel ad modicum in ipsam, nec tamen possunt ascendere ad eã qui non dum idonei sunt ascendere vsq; ad cœlos, & descendere vsque ad abyssos. *Videis*, inquit,

Apocal. 21. inquit, *Hierusalem nouam descendentem de* A *cœlo.* In hac Hierusalem experiuntur intrantes, quã magna sit multitudo dulcedinis tuę domine. Intrantes siquidem in gaudium domini sui, inebriantur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuę potati, in pace in idipsum obdormiunt, & requiescunt. Sed ecce iam superpono manum meam ori meo, digitoque compesco labellum, ne videar contaminare sacrosancta secreti huius labiis immundis. Melius ista experiendo quam exponendo discuntur. Experti ergo potius de huiusmodi secreto loquantur. Sed nec illud quidem tutum est ista in publicum proferre, quæ debent apud se cũ magna reuerentia sub silentii clausтro repositа custodire. Clament ergo qui huiusmodi sunt cũ Propheta & dicant: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi*, ne forte conuincatur à veritate vel margaritas ante porcos sparsisse, vel sanctum canibus dedisse. Vnum autem audeo dicere, quia quicunq; potuit ad vltimæ pacis excellentiam quantulacunque ex parte pertingere, cumulabitur ei supra modũ quæcunque sit illa benedictio quam daturus est dominus populo suo in pace. Sed tandẽ prolixus sermo ponat fines suos pacem. Bonum est enim nos hic esse, nec expedit nobis fines pacis excedere. Finiatur ergo sermo noster in cõtemplatione huius pacis, & pacis cuius non erit finis, quam nobis donare dignetur ipse qui est pax nostra per infinita sæculorum sæcula. Amen.

Esai 24. Matth. 7.

Annotatio in Psalmum XL.

Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem. Homo pacis meæ. Est homo exterior, & est homo interior, etsi (inquit Apostolus) *Exterior homo noster corrumpitur, interior tamen renouatur de die in diem.* De homine ergo exteriore conqueritur homo interior, & dicit. Homo pacis meæ. Quamdiu adhuc corpus castigatur, & nondum spiritui plene subiicitur, pugna vtique vtrinque geritur. Corpore autem castigato, & in seruitutem redacto, pax redit quia spiritui caro acquieuit, & hæc est sua pax spiritus, non corporis, sicut illa qua carni spiritus obtemperat propria est carnis. Suam ergo in sua carne spiritus pacem inuenit, quando ei in bonis studiis non contradicit. Vnde hic dicit homo pacis meæ. Sed nunquam homo de pace suæ carnis confidat, quamuis eius stimulus quiescat, quamuis ei plenam securitatem promittat, sæpe meminerit quid sermo Propheticus dicat: *Homo pacis meæ* B *in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem.* In quo speraui, inquit. Scriptum est: *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* Quid miruni si de suo adiutorio Adam confidat, quid mirum si in homine pacis suæ homo noster interior sperat? Dicat ergo homo pacis meæ in quo speraui, & addat, qui edebat panes meos. Alias dicitur: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte.* Et alibi: *Surgite post. quam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Tales panes spiritus C habere meruit in valle lacrymarum, in loco quem posuit, quãdo quis pro peccatis suis dolet, & ea vult, & tamen plorare nõ valet, solus spiritus panem doloris comedit, caro adhuc tamen talem panem refugit. Quando autem quæ homo interior dolet, homo exterior deflet, vnum vtique doloris panem comedit vterque, & hominem pacis suæ spiritus pane suo pascit. Dicat ergo: *Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem.* Dolet, immo conqueritur, quod postquam D ei pacem exhibuit, postquã ei spem bonam tribuit, postquam doloris sui panibus participauit, iterum contra se insperate quidem homo pacis suæ insurgit, immo iã de tranquillitatis suæ statu dicit. Magnificauit super me supplantationem. Scimus maioris reatus esse, post professionis votum peccare. Quotiescunque ergo aliquem sua cara ante votum in peccatum deiecit, toties vtique

Corpore castigato & in pace regnante.

Psal. 40.

Gen. 2.

Psal. 41. Psal. 126.

Panis spiritus qui comedit.

2. Cor. 4.

eum

eum supplantauit. Sed quem post fa- A & disponit omnia suauiter. A fine inctum tam votum superat, super illum absque dubio supplantationem magnificat. Prius itaque supplantauit, postea supplantationem suam magnificauit.

choationis, vsque ad finem consummationis. Tu fortiter inchoas, tepide consummas, cur hoc, nisi quia non disponis omnia suauiter, nec scis operari sapienter? Incipis, curris, festinas, anhelas, lassaris, deficis, non dicam ad finem, sed nec ad medium pertingis. Procedit ergo caritas, imo cõsistit quæ nunquam à Dei dexteris recedit. In vestitu deaurato circum amicta varietate. Decet sane vtpote reginam multiplicem vestem habere, & variam. Tu nescio quis semper vis esse in contemplatione, nescis (vt audio) vestiri varietate. Alius quærit assidue esse in oratione, nec aduertit q caritas ornari vult varietate. Quisquis vno quolibet, quamlibet pretioso delectatur opere, caritatis ornatum non habet quæ vestitur varietate.

Annotatio in Psalmum XLIV.

Psal. 44. ASTITIT regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Dominus virtutum (vt ait Psalmista) *ipse est rex gloriæ*. Hinc dicit Propheta: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato*. Merito regina virtutum caritas esse dicitur, quia virtutis nomen amittit quæ caritati non famulatur. A sinistris Dei sunt bona temporalia, à dextris autem bona æterna. A dextris ergo stare caritas dicitur, quia bonis æternis, non temporalibus innititur. In solis namque illis caritas regnat, quos amor æternorum inflammat. Nam qui temporalia nimis sectantur, se inuicem sæpe etiá vsque ad mortem persequuntur. Sic ecõtrario qui se in Deo diligunt, cum temp⁹ exigit animas pro inuicem ponunt. Astitit ergo regina caritas à dextris, sed in vestitu deaurato. Manifestum est ergo eam summi Regis oculis velle placere, quæ tam pretiosas vestes quærit habere. Error (vt arbitror) quorundam hic reprehenditur, qui opera nihil esse attestantur. Habe (inquiunt) caritatem, & fac quicquid vis, recte vtique. Nam caritate plenus sicut nullum malum ex voto committo, sic nullum bonum quod ad faciendum suppetit, facile prætermitto. Et hoc est vtique D quod Augustinus dicit, non quod tua negligentia fingit. Probatio enim caritatis est exhibitio operis. Nam opera bona eius sunt vestimenta. *In vestitu*, inquit, *deaurato*. In vestitu opera iustitiæ, in auro intellige claritatem sapientiæ. Vestimenta ergo aurea, opera sunt discreta. Fortasis tu agis omnia fortiter, minime tamen suauiter, quia minime sapienter. Vestimenta quidem habes, aurea tamen non habes: quia sapientia attingit à fine vsque ad finem fortiter,

Caritas in quibus regnet.

Effectus diligentium se in Deo.

Qui vno opere tantum delectantur, ornatum charitatis nõ habent.

Annotatio in Psalmum LXXIV.

QVIA calix in manu Domini vini meri plenus mixto, & inclinauit ex hoc in hoc: *Veruntamen fex eius non est exinanita*. Si diligenter attendimus, tria in hoc Domini calice inuenimus, merum, fecem, mixtum: Nam si fex de calice non esset, fex eius (hoc est calicis) non diceretur, & videtur quidē in his verbis quædam contrarietas esse, imo quiddam omnino impossibile videtur verba proponere. Nam si habet hic calix vinum merum, quomodo quæso continet fecem, & mixtum? Nam si forte quis dicat eum habere vinum merũ in summo, fecem in imo, mixtum vero in medio contradicit ei qui dicit eum plenum mixto. Sed ad diuersa tempora referri potest, quod de hoc calice Domini dictum est. Merum itaque vinum calix iste habuit, vnde & eum calicem vini meri appellauit, quomodo cophinum stercoris canistrum azimorum (ex eo quod vnumquodque in se continere soleat) scriptura appellare consueuit. Sed quia non dicit eum plenum mero quemadmodum postea plenum mixto, simul eum prius vinum

num merum, & fecem continere recte vtique dicere possimus, sed vinum merum in summo, fecem in imo. Nam hoc in vasis vinariis quotidie videmus. Calix ergo vini meri dicitur, vt quid in se prius habuerit euidenter ostendatur: sed cum plenū mixto eum postmodum scriptura dicat, manifeste innuitur qd in se modo contineat. Satis patet per se quam conuenienter dictum sit, fex eius, non Calix fecis, cum tamen Calix meri prius dictus sit, hæc iuxta expositionem literæ prælocuti sumus. Nunc quid in his verbis mysticum lateat quæramus.

Merū quid? Calix domini, iustitia, vinum merum, iucunditas sola, fex amaritudo summa,

Mixtū quid? mixtum, iuncta simul, & permixta bona & mala. Merum æterna fœlicitas, fex sempiterna infœlicitas. Mixtum ex prosperis & aduersis temporalis mutabilitas. Hæc omnia ex domini Calice propinantur, quia à iusto Creatore nil nisi iuste agitur: & à iusto rectore, omnia iuste moderantur. Calicem itaq; in manu dominus tenet, quia cum sit dominus cui nemo audeat dicere, cur ita facis, in nullo opere suo metas æquitatis excedit. Hic est ille calix in quo bibit dominus meus, non ille Ioseph Ægypto tantum prælatus. Sed ille cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Ex hoc ergo bibit, quia illud ei suauiter sapit. Illud enim admodū delectat quod iustitia commendat. Hic est Calix in quo augurari solet, quia iustitiæ suæ examine etiā occulta nostra pensat. Hunc calicem in manu tenet, quia iustitiam suā in opere exercet. Alii quidem hunc nō in manu, sed vt ille Beniamin in sacculo portant, quia quid iustū sit scientia apprehendunt, sed quod per memoriā tenent, in opere non ostendunt. De hoc (quem dixim⁹) domini calice, primum inebriata est angelica natura, postea potata, quandoque autem inebrianda natura humana. Habuit enim (vt superius dictū est) hic calix fecem: & vinum merum, simul quidem, sed non permixtum. Nam vinum merum in summo, fecem autem habebat in imo. Facta est ergo angelica natura, & ex hoc calice potata. Aliis namq; per culpam cadentib. & confirmatis in malo, aliis per gratiam stantibus, & confirmatis in bono. Vtriq; ex vno diuinæ iustitiæ calice potati sunt. Sed illi de fece, isti de vino mero sufficienter inebriati sunt, facta postmodū humana natura, similiter & ipsa de Domini calice bibitura. Sed quia ipsa per culpam cecidit, de vino mero potare digna non fuit. Quid ergo faciet iustus & suauis dominus? Scit ipse quid faciat, cuius sapientiæ nō est numerus. Quia ergo peccauit, de vino mero ei nō dedit, quia autem alio impellente per negligentiam cecidit, de fece eam inebriare misericorditer noluit. Moto ergo calice fecem cum vino permiscuit, & ex eo vsq; modo plenus mixto permansit. De hoc ergo mixto homo potatur, nam ab initio vsque ad finem sæculi eius sors per prospera & aduersa assidue variatur. Quia calix in manu domini plenus mixto. Quantumcunq; quis hic floreat, necesse est vt aliquam amaritudinem sentiat, quia calix in manu domini plenus mixto. Item quantumcunque quis in hac vita deiicitur, omnino aliqua quandoque consolatione relevatur, quia calix in manu domini plenus mixto. Si igitur in omnibus, & vsque in finem sæculi hæc vicissitudinum alternatio custoditur, manifestum est, quam recte calix domini mixto plen⁹ esse perhibeatur. Si igitur perturbaris, noli deficere, si cōsolaris, noli securus esse. Quia inclinauit ex hoc in hoc. In die malorū, memento bonorū, & in die bonorum, memor sis malorum, quia inclinauit ex hoc in hoc. Ecce video vas iræ perfusum ex domini calice, & repletum amaritudine. Euacuatur iterum vas iræ de quo plenum erat, & repletur ex eo vas misericordiæ. Cur hoc obsecro, nisi quia ille qui calicem tenet inclinauit ex hoc in hoc? Iterum respicio vas iræ repletum oleo temporalis lætitiæ, & ducit in bono dies suos, & habet interim quæ ad

Quomodo angelica natura mero & iam potata fuit.

pacem

pacem suam sunt, & subito inclinatur, & quo repletū erat effunditur, & eodem lætitiæ oleo vas misericordiæ perfunditur, & lætatur qui prius dolebat, & cōtristatur, qui prius gaudebat, & durat hæc rerum alterantium varietas quamdiu ille, qui calicem tenet nō cessat inclinare ex hoc in hoc, & non inuenitur vsque hodie, qui in hac vita de domini calice inebrietur vino mero, quia calix in manu domini plenus mixto. Nunquam hic sola lætitia, nunquam hic sola tristitia, quia siue in summo, siue in imo calicis permixta sunt ista. Vide pisces in aqua pluuialibus vndis turbata, siue ascēdant, siue descēdant sursum & deorsum, nil nisi turbidū inueniunt, nil nisi turbidum bibunt. Sic homines ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos, & vbique bibunt de turbido, quia calix in manu domini plenus mixto. Calix enim domini adhuc in motu, & idcirco purum facere non potest. Quamdiu enim calix mouetur fex non descendit, sed permiscetur, & inde mixtum efficitur. Vis scire quomodo calix hic in motu sit, vt merum propinare non possit. Angeli quidem quia isti in bono, illi in malo confirmati sunt, impermixtum vtique alii merum, alii fecem biberunt, & sicut mali melius nō expectant, sic boni quidem quod semel acceperunt amittere non formidant. Sed quia iustitia in hominibus necdum fixa est, & pars neutra in neutro confirmata est, calix assidue mouetur: nam in nemine adhuc iustitia immobilis figitur. Nam qui iniustus est, potest conuerti, & qui iustus est potest peruerti. Item qui bonus est, potest fieri melior, & qui malus est, potest fieri peior. Nam qui sordidus est, potest adhuc sordescere, quod est in calice ad inferiora descēdere. Similiter qui iustus est, adhuc potest iustificari, quod est ad superiora calicis efferri, & quousque hoc sit, non bibunt nisi de turbido, quia calix in manu domini plen⁹ mixto. Verum tamen fex eius non est exinanita, quamuis modo permixta sit cum vino mero, & calix plenus mixto, fex tamen eius nō est exinanita. Nam postquam omnia cōsummabuntur, & sicut modo Angeli, tandem homines, hi in bono, illi in malo confirmabuntur, calix moueri desinet, & fex ad calicis ima descendet, & erit vinum merum in summo, & sola fex remanebit in imo, quia fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ qui non timent in suis peccatis perseuerare. Bibent autem boni tunc de vino mero, sed soli mali de sola fece, vt nulli deinceps bono sit male, & nulli malo sit bene.

Nunquam sola lætitia, nec sola tristitia habetur in hac vita.

Expositio cantici Abacuc III. Cap.

IN *medio annorum notum facies.* Quod Apostolus plenitudinem temporis nominat, hoc Abacuc Propheta medium annorum vocat. Ad similitudinem humani corporis de Christi corpore sententia profertur, quando quid futurum à Propheta præuidetur, vel quo tempore venturum sit ab eodem prædicitur. Dimidium namque annorum nostrorum tam statura, quam virtute crescendo percurrimus. Dimidiū vero quod supereſt paulatim deficiendo peragimus. Nam vsq; ad annos triginta, vel quadraginta quinq; sit quisq; quotidie seipso maior. Ab annis vero quadraginta à sua virtute deficiens fit de die in diē seipso minor. Hoc in Christi corpore (ni fallor) agitur, facile hoc videre potest, qui subtilius intuetur corpus Christi, dico caput cū membris. In initio enim mundi quasi cum adhuc puer esset, sufficiebat fidelibus tantū in Deo credere, & per oblationem, vel sacrificia ei placere. Sed ad adolescentiā vsque peruenit, quando præceptū circumcisionis & obseruantias legis accepit. Nondum tamen nouerat, vel potius nondū poterat sua ip domino relinquere, animas suas pro Christo in morte ponere. Postea vero quam plenitudo temporis venit, postquam ad plenam ætatem peruenit, postquam dimidiū annorum peregit, quando

Abac. 3. Galat. 4.

Similitudo augmenti humani corporis cum ecclesia Christi.

quando (vt diximus) statura corporis maior, virtus vero robustior, præcepta altiora accepit, accepta magnifice impleuit. Iam enim ei dicitur: *Diligite inimicos vestros.* *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Qui amat animam suam plus quam me, non est me dignus.* Sed nouimus quia maiorem caritatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Patet ergo quia corpus Christi quod est ecclesia, ad plenam ætatem peruenit, quod medium annorum suorum transegit, quando iam pro domino poterat etiam inimicos diligere, quando idonea erat dominum suum etiam vsq; ad mortem diligere. Instabat itaque tunc temporis tempus illud de quo per Abacuc prædictum fuerat, in medio annorum notum facies. Quid tamen est quod notũ tunc futurum fuit, quod iam forte dominus notũ fecit? Quid quæso nisi mysterium illud prius absconditũ, quod nemo huius mundi principum cognouit, & quid inquam nisi altitudinem illam consilii diuini super salutem generis humani? Fidenter assero, quia vsque ad tempus illud nemo plene cognouit quantum Deus salutem hominis dilexerit, qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Congruum valde fuit vt homini tunc innotesceret quod Deus hominem etiã vsq; ad humanæ infirmitatis angustias, vsq; ad crucis, mortisq; opprobriũ diligeret, quando & homo idoneus erat cuncta mundi huius pro domino contemnere, insuper & animã suam pro ipso in mortem ponere. Sed sicut pri⁹ homini cum adhuc quasi infirmior esset hoc manifestare non debuit, sic proculdubio illud vlterius celari non oportuit. Cogita modo vbi sit constantia martyrum, abstinentia confessorum, pene totum hoc in his modo temporibus defecit. Cur hoc, nisi quia mundus iam in seniũ vergit, quia iam dimidium annorũ transcurrit? Quia ergo ante annorum dimidium mundo quasi adhuc infirmo illud diuini consilii arcanũ manifestari non potuit, nec vltra annorum suorum medium quando eum à sua virtute necesse erat deficere, celari non oportuit, recte nunc dicitur in medio annorũ notum facies. Sed forte gratius accipietur si in hoc aliqua moraliter loquamur. *In medio annorum notum facies.* Tempus quoddam videtur describere, quando nescio quid magnum quibus placuerit Deus vult manifestare. Miram, & ineffabilem quandã dulcedinem inuenimus in Scripturis sanctis sæpe descriptam, frequenter nobis promissam, quæ quanto attentius commendatur, tanto ardentius desideratur. In Moyse nanique per terram lacte & melle manantem intelligitur. In sapientia Salomonis per escam omne habentem in se delectamentum, omnem saporem describitur. Hanc Apostolus manifesti⁹ describit. Hanc dominus aperte promittit in Euangelio: *Quod oculus*, inquit Apostolus, *non vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis nõ ascendit.* Dominus autem ad omnia quæ homo pro eius amore reliquerit, centuplum promittit in hoc sæculo, & vitam æternam in futuro. Vides ne quemadmodũ multifarie, multisque modis Deus loquens patribus in prophetis siue Apostolis, nouissime autem loquens & nobis in filio suo, promittit nescio quid nouum, nescio quid magnum, quod quid sit, scire omnino non poterunt, nisi qui experiri meruerunt. Est enim manna absconditum, vt in Apocalypsi Beatus Ioannes asseruit, & Apostolus Paulus testatur, quia in cor hominis nõ ascendit. Sibi autem, suisque similibus reuelatũ ostendit, cum dicit: *Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum*, quia dominus assignanter repromittit centuplum in præsenti sæculo, ne hoc expectaretur in futuro. Veruntamen iuxta literam hoc vtiq; stare nõ poterit. Neq; enim qui vnã vxorem reliquerit, centũ in hoc sæculo, sed in futuro, vbi nec nubent, nec nubentur, saltem vnã minime habebit. Sed quia per centũ cœleste aliquid

Matth. 5. & Luc. 6. Ibidem. Matth. 10.

Matth. 19.

1 Cor. 2.

Apoc. 3.

1. Cor. 1.

Quid per centuplum Scriptura sacra significet.

quid scriptura sacra significare consueuit, in eo quod centuplum promittitur, dulcedinē quidem pro dulcedine promittit, sed cœlestē pro carnali, spiritualem pro animali, pro terrena angelicā, pro humana diuinam. Sed inquis. Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis? Quin potius quod promittitur, quando dabitur nobis? Non iam dubitamus de promissione, sed adhuc incerti sumus de tempore. Nec iam quærim⁹ quid sit q̄ sciri non potest, nisi ab eo qui perceperit. De dādo eo nulla nobis dubitatio relinquitur, quod tantorum virorum attestatione promittitur. Tantummodo dic nobis quando hęc erunt, & q̄ signum quando hæc fieri incipient. Non est vtiq̄ hoc meum, nosse tempora vel momenta: & q̄ ipse per me scire non merui, aliis manifestare non potui. Sed Abacuc propheta pro me ipse respondeat, pro me vobis ipse sua responsione satisfaciat. *In medio*, inquit, *annorū notum facies.* Mira Prophetæ prudentia, quod te scire voluit, tibi tamen dicere noluit. Si nobis loqueretur, dubitare quis poterat, de hoc dicit, quasi cui mentiri nō audeat. Noluit ergo dicere in medio annorum notum faciet, sed ait in medio annorum notum facies. Vide ergo qui hæc tibi nota fieri optas, q̄ hæc tibi manifestari desideras. Vide inquam si iam ad medium annorum tuorum venisti, si iam ad perfectam ætatem peruenisti. Nam in media ætate (vt omnes nouimus) statura corporis maior, virtus vero robustior. Credo quod ad annorum medium peruenit, qui veraciter dicere potuit. *Nobis autem reuelauit per spiritum suum.* O quam multi (inquis) omnia sua pro domino reliquerunt, qui has spirituales delitias in hoc sæculo præsenti nunquam gustauerunt, & erant adhuc tales, quibus dominus lac potum daret, non escam. Erant fortasis adhuc quasi modo geniti infantes, & ad percipiendum solidum cibū omnino impotentes. Moriuntur præterea quidā in pueritia, nonnulli subtrahuntur in adolescentia. Nullus sane iustorum ad illud ætatis suæ tempus peruenire potuit, de quo propheta Abacuc dicit: *In medio annorum notum facies.* Puto tamen quia talium etiā est regnum cœlorum, pro eo quod scriptum est. *Imperfectum meū vid. oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.* Nam qui hic bene viuere inchoat, futurū est vt in futuro sæculo quandoq̄ ad dimidium annorū suorum perueniat. Nam hoc in eo diuina quandoq̄ gratia perficit, quod per se ipse hic implere non potuit, si tamen de hac vita ad illā sine lethali vulnere transit. Vulnus mortale, peccatū criminale. Nā qui in criminali peccato moritur, neq̄ hic, neq̄ in futuro ad dimidium annorum perducitur. Viri etenim sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Quando enim ad dimidium annorum (hoc est ad robustam virtutum ætatem) perueniunt, qui nunquam in bono crescere incipiunt? Si vis ergo ad has domini promissiones pertingere, festina ad robustam ætatem quasi ad annorum mediū peruenire. Annos dico meritorum, non temporum. Quantum proficis, tantum crescis. Qui virtutis culmen attingit, dimidium annorū implenit, quia quasi ad robustos meritorum annos peruenit. Sciendum quia crescentibus adhuc insidiatur negligentia, adultis vero & ad plenā ætatem prouectis surrepit superbia. Sed quantum negligis, tantum decrescis, quasi post tergum redis. Nam qui in negligentia deprehenditur, retro proculdubio reuocatur. Roga ergo dominum & dic. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum. Caue ergo negligentiam, detestare superbiam. Cito enim mens se in superbiam erigit, quæ se ad virtutis culmen excreuisse perspexerit. Sed quanto quis altius super se per superbiam erigitur, tanto inferius sub se deserente Deo per culpam deiicitur. Sicut scriptum est: *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos.* Hinc est quod per Ezechiam dicitur: *Ego dixi in dimidio dierum meorum*

Abac. 3.

1. Cor. 2.

Psal. 106. Esa. 38.

rum, vadam ad portas inferi. Miratur siquidem quod postquam dimidium annorum expleuit: postquã ad virtutis culmen meritis excreuit, ad inferi portas relabitur, qui paulo ante cœlos se tetigisse gratulabatur. Portæ inferi duæ sunt, quę ingredientes ad omne malum introducunt. Vna est ignorantia boni, altera concupiscentia mali. Ad has portas mortis se descensurũ prævidit, quia à Deo propter mentis elationem derelictum se esse deprehendit. Sed mox ad orationem confugit, & ne moreretur obtinuit. Quid est hoc quod Ezechias rex infirmatur, sed orando morte eripitur? nisi ꝙ sæpe electi cuiuslibet mens post elationem in delectationem rapitur, sed per orationem ante mortem praui consensus erigitur.

Porta inferi quæ?

Annotatio in Psalmum LXXX.

Cum exiret de terra Ægypti, linguã, quam non nouerat audiuit. Si Ægyptus tenebræ interpretatur, quid aliud est Ægyptum deserere, quam discussis ignorantiæ tenebris in lumine veritatis oculos intelligentiæ figere? Toties Ægyptum deserimus, quoties rerũ temporalium obliti, contemplationis radios in æternitate figimus. Sed qui Ægyptum deserit, citius linguam quam non nouerat audiuit. Quia cum diuinæ contemplationi spretis exterioribus omnibus vacamus, nunc ex angelica reuelatione, nunc ex diuina inspiratione cœlestis sapientiæ secreta percipimus. Lingua ignota, reuelatio Angelica, lingua incognita, aspiratio diuina. *Si linguis hominum,* (inquit Apostolus) *loquar & angelorum.* Quemadmodum igitur lingua hominum, ita & lingua angelorum. Hanc vtique linguam audire non possunt qui curis sæcularibus pressi, nil nisi tenebras aspiciunt. Mundi ergo tenebras deserat, qui cœlestis sapientiæ notitiam desiderat. Nam si ab exterioribus operationis vocem citius audimus, sicut de Israel scriptum est: *Quia dum exiret de terra Ægypti linguam quam non nouerat audiuit.* Quam linguam quanto quis sæpius audit, tanto in cœlestis sapientiæ cognitione plus proficit.

1. Cor. 13.

Psal 80.

Annotatio in Psalmum LXXX.

Dilata os tuum, & implebo illud. Non omnibus hoc dicitur sed illi tantum quem dominus Deus suus eduxit de terra Ægypti illi inquam recte hoc dicitur, dilata os tu. & impl. il. Nam si adhuc Ægyptum inhabitas, & huius sæculi tenebras amas, melius tibi est os contrahere, quam dilatare, quia facile in Ægypto nõ inuenis vnde possis illud implere. Et quidem multos videmus qui non habent vnde queant ventrem iactare. Sed hoc valde mirum videtur, si sit aliqua quælibet tam pauperculæ anima quæ nõ habeat vnde valeat os suum implere. Quid ergo quæso est quod hic dicitur & quasi pro magno promittitur. Dilata os tuum, & implebo illud? Sed si illud interioris nostri hominis os aspicimus, quod quærimus citius inuenimus. Videamus quid esuriant, vel sitiant Ægyptii, & videbimus quam sint pauperes, vel quantum egeni, qui non inueniunt omnes vnde vnum os possit impleri. Qui in Ægypto sunt nõ inhiant nisi ad carnalia, nil desiderant nisi temporalia. Sic e contra qui de Ægypto egressi sunt, nil optant nisi spiritualia, nil suspirant nisi cœlestia. De quibus dicitur: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Vere beati, quoniam cibauit illos dominus pane vitæ, & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potauit eos. Ad horum numerum pertinere videtur cui dominica voce dicitur: *Dilata os tuum & implebo illud.* Sed quidnam est os interioris hominis, nisi desiderium cordis? Sed hoc os omnes Ægypti delitiæ implere non possunt, quia omnes diuitiæ mundi carnali desiderio satis facere nequeunt. Vide quam parua portio humani corporis, & quam angustum foramen sit os carnis. Quis non videat quam paruum est quod vna panis buccella impleri potest.

In sacula sæculorum non potest os nostrum implere valemus.

Os interioris hominis quod?

Matth. 5.

poteſt. Quod igitur eſt vna bucella ad os carnis, hoc eſt totus mundus, immo multo min⁹ ad os cordis. Nam vna bucella corporeum os facile replet ſed totus mundus deſiderium cordis implere non valet. Conſidera ſi potes quanta ſit latitudo cordis cuius os implere nō poteſt totus mundus. Conſidera quomodo diuinus ſermo mundi copiam deſpicit, cui vnam bucellam panis cœleſtis in comparatione anteponit. Si igitur Ægyptum deſeruiſti, ſpiritualia eſurire didiciſti: dicitur tibi. *Aperi os tuum, & implebo illud*, & iterum. *Dilata os tuum, & implebo illud.* Ergo ſi clauſum eſt, iuberis aperire, ſi apertum eſt, præciperis dilatare. Aperi ergo os tuum, & quatumcumque potes extende deſiderium tuum. Multum extende, vt multū poſſis capere. Quanto ad illa capacior fueris, tanto beatior eris. Extende ergo ne parcas, & ſi parcere vis, tibi non illis timeas. Neſciunt illa deficere, ſed tu potes ad illa minus idoneus eſſe. Dilata ergo os tuum quantum potes, quia nunquam nimis capere potes: Aperi ergo, & dilata os tuum, & implebitur illud. Facile hoc implere poteſt, qui fecit illud. Ad hoc enim mittit criſtallum ſuā ſicut bucellas, vt ipſe non ſemel, aut bis, ſed frequenter impleat quod totus mūdus, vel ſemel implere non valebat. Mittit inquam criſtallum ſuam ſicut bucellas, non vt bucellam, ſed bucellas, vt habeas vnde os tuum ſæpius impleas. Sed quis eſt hic panis criſtallinus tā durus, tam purus? Pulcher quidem ad videndum, ſed fortis ad maſticandum. Hinc eſt quod cœleſtis panem ſapientiæ omnes pene concupiſcunt, ſed pauci admodum apprehendunt. *Paruuli, inquit, petierunt panem, & non erat qui frāgeret eis.* Mirabilis hic panis, quē & paruuli concupiſcunt, & nec magni frangere poſſunt. Sed quid mirum tamen ſi paruuli concupiſcunt, propter criſtallinam pulchritudinem, vel quid mirū ſi magni frangere nequeūt, propter criſtallinam duriciem. Idcirco dominus quando vult reficere quoslibet panem ſuæ & intellectus, prius diuidit panem ſuum per bucellas, & ſic tandem quando, & quibus vult miniſtrantibus Angelis mittit criſtallum ſicut bucellas. Sed putas ne, vel tunc ſufficiant ad eſū panis criſtallini vtpote in bucellas diuiſi? Nequaquam credo. Sed idem ipſe qui mittit criſtallum ſuam ſicut bucellas, emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, & veniens ipſe Chriſtus ad implēdam promiſsionem ſuam, trāſiens miniſtrabit illis, & ne potus videatur deeſſe, flauit Spiritus eius, & fluent aquæ. Vides quomodo Chriſtus in cibo, Spiritus Sanctus miniſtrat in potu propinando. O qualis refectio, vbi dapifer eſt Chriſtus, pincerna eſt Spiritus Sanctus.

Panis criſtallinus quid. Tom. 4.

Annotatio in Pſalm. LXXXIV.

Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Alia pax eſt ante pœnitentiam, quando ſpiritus obtēperat carni? Alia pax eſt poſt peractam pœnitentiam, quando caro ſubiicitur ſpiritui. Pax namque eſt quando caro concupiſcit, Spiritus acquieſcit. Pax nihilominus quando Spiritus imperat, caro obtemperat. De pace Spiritus ad carnem dicitur. *Nunc autem quæ ad pacem tuam ſunt, ſed venient dies, & coanguſtabunt te vndique, & ad terram proſternent te.* Et iterum, pax pax, & nō eſt pax, quia pax dicenda non eſt, quæ vera non eſt. De pace carnis ad Spiritum dicitur. *Et pax quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras.* Inter primam & vltimam pacem diſcordia naſcitur, bellum geritur, odium exercetur, quia caro con. aduerſ. Spiritum, & Spiritus ad. carnem, quando corpus caſtigatur, & in ſeruitutem redigitur. Sed poſt peractam pugnam, poſt acquiſitam victoriam, pax componitur, diſcordia ſedatur, & tranſitur de pace ad pacem, de carnali ad ſpirituale, de falſa ad veram, de mala ad bonam. In prima pace caro dominatur, Spiritus famulatur. In ſecunda pace Spiritus regnat, caro obtemperat. Prima pax peragitur

regione dissimilitudinis vbi regnat cō-
cupiscentia. Secundā inuenitur in terra
repromissionis, vbi imperiū tenet iusti-
tia. Tranitus quidem difficilis est, nec
enim datur transire de gente ad gētem,
& de regno ad populum alterum, nisi i
manu potenti, & brachio excelso. Quid
est de gente ad gentem, nisi de concupi-
scentiis carnis ad concupiscentias Spi-
ritus? Quid est de regno ad regnum, ni-
si de regno iniquitatis ad regnum cari-
tatis? Distingue ergo hæc tria tempora.
Primo, quando expletur concupiscen-
tia, secundo, quando exercetur pœnitē
tia, tertio, quando diligitur iustitia.
Quandiu itaq; caro concupiscit, Spirit⁹
vero acquiescit, pax quidē est, sed bona
non est, quia iusta non est, & idcirco iu-
stitia indignatur. Detestaturque huius-
modi pacem, & recedit iustitia, ce rema
net quidem pax, sed sola. Fitque quan-
doque vt post expletam concupiscenti-
am compungatur cor ad pœnitentiam
conuertaturque ad iustitiam. Exurgūt
itaque subitō, exardescūtque vehemē-
ter, hinc concupiscentia Spiritus, illinc
concupiscentia carnis. Spiritus siquidē
concupiscit, sed caro contradicit. Fu-
gatur pax, iustitia reuertitur, pugna
valida inchoatur. Nec prius quiescit
Spiritus, donec regnum suum iure in
carne sua recipiat, & eam perpetuæ ser-
uituti addicat. Seruit itaque caro, prius
tamen inuita, postea vero voluntaria.
Componitur item pax munda conscī-
entia, sicq; redit pax, vt non recedat iu-
stitia. Nec iam se inuicem patiuntur tā-
tum sed carius amplectuntur, & in ca-
ritatis osculo inuicem fœderātur, sicut
scriptum est. *Iustitia & pax osculatæ sunt.*
Primo ergo est pax, sed sola tempore
experiendæ concupiscentiæ. Secundo
vero iustitia, & sola tempore exercen-
dæ pœnitentiæ. Nouissime autem si-
mul sunt pax, & iustitia, tempore mun-
datæ conscientiæ.

Quid sit transire de gente ad gentem.

Psal. 84.

Annotatio in Psalm. XCVIII.

Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Quid quæso noui accidit, quid nos docere voluit? Quis enim inter Dei sacerdotes deputabitur si Moyses & Aaron, à quibus omne sacerdotium sumpsit exordium in eis non annumerantur? Sed & Samuel cum adhuc puer esset die ac nocte in templo permanebat, quanto magis tempore Dauid, quando iam senuerat? Quid aliud eum in templo agere oportuit quā domino deseruire, quam dominum inuocare? Nil ergo noui (vt arbitror) accidit, vt de eo à Propheta dici, vel scribi oporteret. Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomē ei⁹. Sed si diligenter attēdimus, multo ante eius tempora Moysen & Aaron mortuos inuenimus, & forte tūc Samuel è vita discesserat, quando Propheta talia scribebat. Quid ergo est obsecro quod dicit, quid nos docere voluit, cum ait. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, &c. Nouimus quoddā templum Dei viuum, si Apostolo Dei de eo scribenti credimus. *Templum Dei*, inquit, *sanctum est quod estis vos.* Nequaquā ergo credēdum est Dei templum sine sacerdotibus esse, vel absq; his qui inuocāt nomen domini esse debere. Sed vtinam Moyses & Aaron sint in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. Quæramus qui sint isti Moyses, & Aarō, & Samuel. Per Moysen lex data est. In Aaron sacerdotium initiatum est. Samueli donum prophetiæ concessum ē. Officium itaque Moysi est faciēda præcipere, omittenda prohibere. Officium Aaron est ad ea quæ Moyses mandat domini implorare auxiliū, & transgressoribus oratione, & oblatione Deū iterum reddere propitium. Officium Samuelis est prædicere quod præmium sperare valeant legis executores, quam pœnam debeant expectare legis preuaricatores. Si igitur videris aliquem de sæculo nuper venientem, tōta die circa hoc intentum, in hoc omni hora occupatum,

Officium Moysi sequitur spiritualis sensus.

patum, quid pro præteritis delictis satisfaciat, quomodo de futuris se cautũ custodiat, quid quo ordine gerendum, quantum, vel quando cuilibet rei insistẽdum, scias Moysen in eius qui huiusmodi est corde surrexisse, & quasi nouã quandam quodammodo legem cõdere. Nato namque Moyse, & adulto, iam, mores componit, iam vitam disponit. Cogitat quemadmodum vultũ moderari oporteat: quam disciplinate habitũ, gestumq; componat, dictat quid comedendum, quantum vigilandũ, qualiter resistat iræ, quomodo contradicat gulę, quemadmodum conculcet superbiam, qua ratione extinguat luxuriam, quam promptus esse debeat ad obediẽdum, quam patiens ad sustinendũ, multa præterea alia quæ melius faciendo, quam legendo discimus & arctius retinemus. Cognoscite Itaq; Moysen in hoc gemino signo, cum videritis dura pcipientem, districte punientem. Data itaque lege & accepta incipit velle proficere, sed non datur posse adimplere, ita vt cum Apostolo proclamare possit, *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Superba etenim adhuc mens quia omnia præsumit de sua potius industria quam de Dei gratia, deserente Deo, sibi sæpius relinquitur vt infirmitatem suam experimento addiscat. Incipit itaque, fatagit, laceſsit, delicit. Sed nec sic quidem statim à sua præsumptione reprimitur, & à propria cõfidentia nisi post multa experimenta nõ reuocatur. Resumit iterum vires, & renouatur, sibi irascitur, sibi indignatur, increpat, castigat, nunc de negligentia, nũc de imprudentia seipsam accusat, vlciscitur seipsá de seipsa, inuehitur in seipsam. Vigiliæ itaque extenduntur, ieiunia itaque cõtinuantur, affligitur corpus frigore & nuditate, caro atteritur labore, & verbere. Mactantur itaque multiplices hostię in ara tamen exteriori, necdũ mentio saltem fit de ara interiori. In tãta ergo afflictione corporis dũ requies nulla datur, dum nec modus, nec mensura seruatur, corpus iam deficit, animꝰ lassescit, & tandem vae aliquando cum se videt corpore deficere, & corde tabescere, in se reuertitur, & illius Apostolici recordatur. *Neq; volentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei.* Abiecta itaque ipe omni de propria confidentia, tota ad Deũ conuertitur, & hausto prius igne de exteriori ara, in sancta sanctorum currit, no sine tamen vituli sanguine. Mactato namque vitulo superbiæ, & tota prioris arrogantiæ præsumptione abiecta, iam desperans de se, sperare incipit de domini adiutorio, & post multiplices (vt diximus) hostias, in exteriori ara oblatas, in ara iam interiori offerre domino consuescit gemitus, suspiria, preces & lachrymas. Ara exterior sensus carnis. Ara interior affectus cordis. In ara ergo interiori, gemitus, suspiria, & lachrymæ offeruntur, & cætera quæ cordis affectum commouent, sicut in ara exteriori vigiliæ, ieiunia, labor, media, cæteraque quæ ad sensum carnis pertinent. De hoc tamen altari exteriore videlicet, ignis hauritur, cum ad interiorem aram properatur. Nam de afflictione corporis vis doloris ad cor trahitur, vnde postmodum compunctionis incensum inflammetur. Cum igitur hæc videas frequentius actitari, non dubites in Aaron nouum sacerdotium initiari. Nam ad Aaron (vt superius diximus) pertinet diuinæ propiciationis protectionem quærere, & Deum oblationibus, & orationibus propicium reddere, & vt sacerdotij officium plenius cognoscatur, duo sunt quæ præcipue ad ipsum pertinere videtur, populum videlicet instruere, & sibi & populo dominum placare. Quorũ vnum Moyses plene exequitur, alterum per Aaron magnifice impletur. Vnde & de eis merito dicitur. *Moyses & Aaron in sacerdotibus eius.* Et additur, *Et Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.* Superius diximus quod sicut in Moyse & Aaron legislatio, vel sacerdotium claruerat, sic in Samuele donũ prophetiæ eminebat.

Rom. 7. Cur superba mens a Deo derelinquatur

Ara exterior & interior qua.

Psal. 98.

Quid

Quid ergo est quod nunc de Deo dicitur, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, cum post dici debere videatur, & Samuel inter Prophetas eius? Cur ergo inter eos qui inuocant, & non potius inter eos qui Prophetant. Sed forte inter eos qui Deum inuocant, Samuel libenter Prophetat, an forte illi Deum libenter inuocant inter quos ipse Prophetat? Sic vtique est, nec de hac re ambigi potest. Nouit Samuelis prophetia facere vere inuocantes, & in veritate orantes. Quanto enim quis plenius nouerit, quanto frequentius, quãto attentius cogitauerit, quæ præmia iustis in cœlo, quę tormenta prauis sint reposita in inferno, tanto (vt arbitror) verius Deum inuocat, tanto attentius orat. Sed si delint Samuel prophetare, cito desistunt sacerdotes inuocare, & quanto sit futurorum cõtemplatio rarior, tanto redditur oratio tepidior, & tanto surgit inuocatio tardior. Vt ergo Moyses districtus sit in præceptione, vt Aaron deuotus permaneat in oratione, necesse est Samuel subtilis perseueret in contẽplatione. Est adhuc quod de Samuelis officio subtili? loquamur. Solet (vt sæpe videmus) in initio conuersationis suæ quisque quam promptus ad operationem, tam deuotus esse ad orationem, vtpote viuentibus adhuc Moyse, & Aaron qui his negocijs maxime præesse videtur. Sed cum iam se pro præteritis delictis satisfeciisse crediderit, cum se iam quasi sanctum, & aliquem magnum putauerit, incipit iterum negligere, & à pristino feruore deficere. Mortuis namque Moyse & Aaron mens cito repescit, & in quandam negligentiam, seu etiam contemptum cadit, iuxta Moysi sententiam, qui ait. *Scio quod post mortem meam inique agetis, me cœnim adhuc viuente semper contentiose egistis.* Mors Moysi, defectus studiose solicitudinis. Interitus Aaron, intermissio deuotæ orationis. Mortuis ergo Moyse & Aaron incipit mens in quandam negligentiam cadere, imo etiam sæpe vsque ad contemptum venire. Surgunt hinc inde tentationes, occurrunt vndique immundæ cogitationes, oriuntur in corde subito turpes delectationes. Caro acriter inflammatur, mens vritur, conscientia tota turbatur atq; confunditur. Recurritur ad orationem, festinatur ad operationem, fit iterum deuota ad orandum, prompta ad obediendum, studiosa in lectione, feruens in compunctione, festina in opere. Nec prius a sua instantia cessat, quouis ab instãti periculo se eruat, & ad priorem tranquillitatem se iterum reformet, atque componat. Pacatis itaque omnib. redit prior tranquillitas, tranquillitatẽ sequitur securitas, securitatem comitatur ociositas. Ociositas generat curiositatem, curiositas subintroducit cupiditatem. Concupiscentia autem quæ omnium viciorum mater est, arcem mentis tenente, & vsque ad cordis penetralia cum quadam violentia penetrante, facile viciorum multitudinem ad se admittit, & sub omni festinatione quasi exercitum suum introducit. Sapientiæ thesaurus in prædam diripitur: virtutum plebs seruituti addicitur, fiunt iterum nouissima hominis illius peiora prioribus. Iterum confugitur ad diuinæ propiciationis adiutorium, funduntur preces ex corde: renouatur pristinæ conuersationis studium, placatur item, flectiturque tandem diuina benignitas, restituitur homini antiqua libertas, fit itaque, fitque frequenter hæc vicissitudinum alternatio, modo viciorum oppressio, modo virtutum successio. Sæpe propter suam negligentiam hostibus traduntur, sæpe per Dei misericordiam iterum ab hostibus eripiuntur. Agitur hoc mira diuinæ benignitatis dispensatione, vt per frequentem lapsum sua homini innotescat infirmitas, vt per multiplices hostium incursus, & insidias, inimica homini pateat calliditas, vt per assiduam ereptionem diuina homini manifestetur benignitas. Qui hæc plenius nosse desiderat,

Quid sit exercitium Samuelis ab omni spirituali.

Deut 32.

Mors Moysi & interitus Aaron quid sit.

Cur scripturæ Moysen & Aaron mortuos esse memorant.

Deus.

derat,librum Iudicum paulo diligentius legat:inueniet ibi proculdubio quomodo filii Israel post suas præuaricationes ab hostibus impugnantur, superãtur,seruituti addicũtur. Afflicti ab hostibus item ad diuinum adiutoriũ confugiunt,misericordiam petunt, q̃runt, inueniunt, & ad priorẽ libertatẽ redeunt. Quid quæso isti signãt hostium incursus,nisi quosdã (vt sic dixerim)viciorum cum virtutibus spiritualis pugnę congressus? Deo aũt deserente, siue eodem protegente nunc hæc,nunc illę superant,modo hæc, modo illæ superantur. Quemadmodum & ibi Israeli peccãti, suscitatur hostis vt eos diripiat, & iterum supplicanti,suscitatur Saluator vt eos eripiat. In quo & illud diligenter attendendum, sed & firmiter retinendum,quod non semper ab eisdem hostibus opprimuntur, sed modo ab his, modo ab illis diripiũtur, à quibusdam breuiore, ab alijs autem prolixiore tẽpore affliguntur. Hoc vtique Deo dispensante intra nos actitari cito deprehendimus,si spiritualis illius pugnæ, & internæ quæ intra nos geritur congressus non ignoramus. Fit namque vt ab vno quolibet vitio diutius impugnemur,quoadusque omnem eius vim & naturam, & impugnationis modũ plene eruditamur. Vno subacto, aliud contra nos se erigit. Illoque superato, aliud ei in nostra infectatione succedit, & quãto cuique violentia maior,tanto vtique eius erga nos fit infectatio grauior, vel pugna prolixior. Ad hoc autem diuina miseratio vult nos ab omnibus impugnari, ad hoc nos permittit à singulis diutius exerceri, vt de omnibus quendam quasi victoriæ triumphum reportemus, & singulorum (vt dictum est) vim, naturam, impugnationisque modum quandoque plene,perfecteque cognoscamus. Vnde & in libro Iudicum Hebræorum Saluatores, non Reges nominantur, sed iudices. Regnum quippe est pro volũtatis arbitrio quod placuerit imperare. Iudicum autem officiũ est leges nosse, causas examinare. Quasi ergo quidam intra nos surgit Iudex, seu legisperitus, cum de quolibet vitio per multa argumenta, post innumera experimenta animus fuerit plene eruditus, quando non quod fieri velit (Regum more)cum auctoritate præcipit, sed cum quadam prudentia implere nititur, quod cum experientia docuit. Quoties mens per multa experimenta erudita sapienter magis quam violenter à periculo eripitur, quasi toties Iudicum suorum prudentiã ex Dei munere experitur. Iudex itaq; post iudicem surgit, quia post vni⁹ vitii ad alterius cognitionem mens proficit, vt quandoq; post omnes iudices, Iudex noũissimus Samuel veniat,qui de singulis vitiis, de vniuersis tẽtatoris insidiis plene eruditus existat. Incipit itaq; eo tempore vniuersas insidiatoris versutias, omnium viciorum naturas non solum ipse cognoscere, sed & alijs manifeste detegere, & prudenter exponere. Sæpe dum in aliis vultus habitum, corporis gestum tacitus conspicit, quo quisq; vitio impugnetur fere meli⁹ quam is qui tentatur agnoscit. Sæpe in ipso tentationis articulo fraudes inimici deprehẽdit,& quod vel quale ex re qualibet periculum prouenire possit, longe ante prænoscit. Et hic est ille Samuel cui donum ꝓphetię data esse superius dictũ est. De quo scriptum est. *Quia cognouerunt omnes à Dan vsque Bersabee,quod fidelis Samuel Propheta esset domini.* Nonne quasi quoddam prophetiæ mun⁹ videtur esse,occultas animi pãssiones, latentes inimici insidias detegere,futura pericula longe ante quam veniant præuidere, atque prædicere. Vt igitur ea quæ diffusius diximus ad compendium reuocemus,ad Moysen pertinet quid faciendũ sit prudenter discernere. Ad Aaron spectat ad ea quæ per nos implere nõ possumus diuinum adiutorium implorare. Samueli incumbit, quid ex re qualibet vtilitatis, vel periculi ꝓuenire possit caute proudiere. Per Moysen itaque

Quid sit Regi per Iudicem in Spiritualibus pugnã.

1. Reg. 4.

Discretio per Moysem, deuotio per Aaron, per Samuelem circumspectio intelligitur.

discretio, per Aaron deuotio, p Samuelem intelligitur circumspectio. Discretionis nam & est mores componere, deuotionis autem Deo supplicare: circũspectionis vero de superuenturis prouidere. Si igitur deprehenderis mentem tuã in opere discretam, in oratione deuotã circumspectã prouidam, poteris & tu cum propheta psallere. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuoc. nomen eius. Nam cũ ad sacerdotes pertineat (vt superius mõstrata ratio probat) populum præceptis informare, Deũ precibus placare, manifestum est eos sine discretione, & deuotione (quasi Moyse & Aaron mortuis) sacerdotii sui officium non posse implere. Sed & quantum circũspectio quidam quasi Samuel facit eos de futuris timidos, tãtum eos vtil reddit in oratione deuotos, & in Dei inuocatione assiduos. Cum ergo vides sacerdotiũ digne administrari, & Deum tam frequẽter, quã suppliciter inuocari, scias hæc sine præsentia Moysi & Aaron, vel etiã Samuelis nullatenus actitari. Hæc vtil circa se agi propheta gratulatur: & tam humiliter quã veraciter confitetur, dicens. *Moysen & Aaron in sacerdotibus eius, &c.*

A prehendit, & quod speratur, necdũ tenetur & hucusque caritas desiderio suo perfruitur, quamdiu procul a domino in terra peregrinatur. Possumus etiam dicere, quia virtutũ tirones pauci quidem adhuc sunt, quamdiu hostilem viciorum cohortem funditus delere non possunt. Pauciores autem, cum nõdum queant sibi subigere, & sibi saltem tributarios facere. Pauciſsimi vero, cum non queant sine magno labore, & periculo graui illis resistere, vel vitam defendere. Deo tamen ducatum præbente pertranseunt sæpe huiusmodi pauciſsimi de gente ad gentem, & de Regno ad populum alterum. Quid est trãsitus de gente ad gentem, nisi de concupiscentijs carnalibus ad delicias spiritus? Quid est de Regno ad Regnum, nisi de Regno concupiscentiæ ad Regnum iustitiæ. Qui sic transit, recte Hebræus dicitur, nam Hebræus transiens interpretatur. Calcantes concupiscentiam, & apprehendentes iustitiã transeunt Hebræi de Regno ad Regnum, vel potius sicut propheta ponit de Regno ad populum alterum. Quis enim hominum hic sine peccato viuit, quis nunquam hic carnalem delectationem sentit? Alibi ergo, non hic habet iustitia Regnum quamuis etiam hic habeat populum alterum, & à vitijs valde alienum. Differũtur ergo interim Hebræi à iustitiæ Regno, transeunt tamen de Regno ad populum alterum, & nõ datur trãsitus, nisi per medios gladios hostium. Deo tamen protegente penetrant, & pertranseunt medios hostes. Quia non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis Reges. Soli homines inter cætera animantia ratione vtuntur, & inter homines alios ipsi Reges principantur. Quia igitur propheta aduersarios nostros alios astutiores, alios audaciores nouerat, recte hos hominis appellatione: illos per Reges designat. Isti dolis, & insidijs fallere nituntur, illi quodam impetu feruntur. Hi callidiores, illi fortiores. Hi versutius

Transitus de gente ad gentem quis.

Transitus de vitijs ad virtutem non datur, nisi per medios gladios hostium.

Cur propheta dæmones alios homines, alios reges appellet.

Cives paucos quando habeamus.

Vm essent numero breui pauciſſimi & incolæ eius. Quasi paucos, imo pauciſsimos cives habemus, cum illas tantummodo virtutes possidemus, sine quibus omnino saluari non possumus. Fides, spes, caritas numero quidem breui sunt, & facile numerari possunt. Et constat satis, quia sine his salus vera non ẽ, & certum habetur, quia cum istis nemo perire potest. Verumtamen mirum videtur qualiter tam breui numero pateat, vel detur transitus maxime de gente ad gentem, & de Regno ad populum alterum, pſertim cum transeant per terrã alienã ad regionem longinquã. Nam sunt quidem non sõlum pauciſsimi, sed incolæ, & peregrini. Fides nam & quod credit, nondum per intelligentiam ap-

tentant,

tentant, illi vehementius instant, istorũ astutia eruditur prudẽtia nostra, illorum instãtia exercetur fortitudo nostra. Fortassis tamen si diligentius attendimus, illos rectius per Reges designandos intelligimus, in quibus est astuta audacia, & audax astutia, vt eorum tentatio sic sit violenta, vt sit simul & fraudulenta. Horum infestatio quãto difficilior, tanto periculosior. Quos tamen æterna Dei prouidentia seruare disposuit, non reliquit hominem nocere eis, sed corripuit pro eis Reges, increpans vtique pro eis eorum hostes. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignare. Christi sunt qui vnctionem acceperunt, prophetæ vero qui ventura præuidendo prædicunt. Sed scimus quia Dei vnctio eius est dilectio. Qui igitur huiusmodi vnctionem accipiunt, qui ardenter quæ Dei sunt diligunt, Christi Dei sunt, & Christi dici possunt. Recte ergo per Christos cœlestia desideria, sanctitatis vota accipimus, quæ ex diuinæ inspirationis vnctione in sanctorum cordibus flagrare cognouimus. Vsus habet (vt dictum est) prophetas dicere qui possunt futura præuidere. Prophetæ ergo recte dicuntur, qui deitatis arcana rimantur, qui cœlestia contemplãtur, qui intima penetrant, qui mysteriorum profunda reuelant. Spirituales itaq; sensus quasi quidã Prophetæ sunt, qui cœlestibus secretis sępius interfunt, qui in inuisibilibus contemplationis oculum figunt. Christos ergo facit desiderium æternorum, prophetas efficit cognitio secretorum. Hos accendit feruor dilectionis, illos illuminat subtilitas contemplationis. Hi multum diligunt, illi magna cognoscunt. Iure ergo pro talibus increpat Dominus Reges, seu quoslibet eorum hostes. Nolite inquiens tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. His enim insidiatur tepor. illis autem insidiatur error. Facile est vt deuotionis feruor deficiat, & in teporem cadat, & sæpe intelligentia caligat, & longius euagando se in errorem præcipitat.

Christi Dei qui appellentur.

Prophetæ qui dicantur.

A B C D

Annotatio in Psalmum CXIII.

Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Grande spectaculũ videre montes exultare sicut arietes, & colles sicut agnos ouium. Talis profecto exultatio, & taliter exultantium non est inuenire in terra suauiter viuentium. Non est impijs gaudere dicit dominus. Si non est eis gaudere, quanto magis taliter exultare? Talis (vt arbitror) exultatio solet fieri in exitu Israel de Ægypto, nec vbicunque, sed in deserto. Exeundum itaque est de Ægypto, fugiendum de sæculo quibus potissimum placet tali potiri miraculo. Sed vt miremur amplius, & desideremus ardentius, perscrutemur altius, propolita exultatio vel qualis describitur, vel quibus asscribitur. *Montes*, inquit, *exultauerunt, vt arietes.* Qui sunt exultatores? Montes, & colles, & quale eorum gaudium? Sicut arietũ, sicut agnorum. Vnum audenter affirmo, quia arietum, & agnorum exultatio no est in risu, & cachinno. Quales tamen gestus solent in suis lusionib. formare, vel quibus putamus modis solent gaudium suum exprimere? Solent sane in suis exultationibus (vt in commune nouim⁹) saltus quosdam dare, & corpora sua in alta suspendere, & per inane librare. Sed nunquid tale aliquid de collibus, vel mõtibus expectare debemus? Vere magnum, vere stupendũ miraculum, videre montes & colles exultantes in modũ arietum, vel agnorum. Quis enim non obstupescat, quis merito obstupescere non debeat, si videre contingat montium molem à plano diuidi, & à solito separari, terram a terra rescindi, & tantam molem, vel ad modicum per inane suspendi? Certe peccanti homini dictum est: *Terra es, & in terram ibis*: vnde & ei alias per exprobationem dicitur: *Vt quid superbis terra & cinis?* Hæc itaque terra, humana videlicet natura

Gen.3.

Eccl.10.

in alijs quidem super conditionis suæ planum excrescit, & montem vel collem facit. In alijs autem in ima inclinatur, & in vallem deriuatur. Montes itaque ascendunt, valles descendunt. Cãpi in plano residēt, & medium locum tenent. In montibus humana industria supra naturam ascendit. In vallibus infra naturam descendit. In campis quæ naturaliter bona habere potuit, bona nutrit, atq; custodit. *Ascendunt*, inquit, *montes & descendunt cãpi in locum quem fundasti eis.* Cur tacet de vallibus? Quia descendũt quidem, sed non in locũ quem constituit eis dominus, sed in locum quẽ elegit sibi animus peruersus. Quo aũt campi descendunt, non infra naturam, sed infra montium excellentiam. Campi itaque sunt, qui terrena non deserunt, sobrie tamen, & iuste, & pie in hoc sæculo viuunt. Montes seu colles sunt, qui sola quæ sursum sunt quærũt. Eiusmodi itaque montes, quanto ardentius cœlestia desiderant, quanto vehementius æternis inhiant, quanto altius excrescunt, tanto proculdubio cœli ardua vicinius tangunt. Sed aliud est celsitudinis suæ verticem in alta extendere, & cœli verticem velut è vicino tangere, atq; aliud est quosdam velut saltus formare, & arietũ, vel agnorum more gestire. Mõtes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouiũ. Sed vt & montes & colles, & campos congruis sibi differentijs distinguamus, per montes contemplatiuos, per colles speculatiuos, per campos actiuos intelligimus. Nam actiui vtique huius viæ plana non deserunt, dum terrenis actibus inseruiunt, & in camporũ morem ad huius viæ vsum in terrenis lucris q̃si quosdam terræ fructus ferunt. Speculatiui sunt qui cœlestibus intendunt, qui inuisibilia Dei per speculũ in ænigmate vident. Qui eoipso speculatiui dicti sunt, quia non nisi per speculum, & in ænigmate videre possunt. Per contẽplatiuos debemus illos intelligere, quibus datum est facie ad faciem videre, qui gloriam domini reuelata facie cõtemplando, veritatem sine inuolucro vident in sua simplicitate sine speculo, & absq; ænigmate. Montes itaq;, vel colles sunt qui cœlestibus intendunt. Sed speculatiui corporalium similitudinum nubila nullo modo transcendunt, quia summam veritatem in sua puritate videre non possunt. Contemplatiui aũt in montium morem allegoriarum, & ænigmatum nubilosa alta intelligentia transcendendo, tranquillum illud supernæ regionis serenum mentis vertice tangunt. De talibus collibus, vel montibus illud prophetę intelligimus. *In illa die stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac, & mel.* De montibus dicit, quia stillabunt dulcedinem, nec tamen dicit qualem, nec eam per aliquam exprimit similitudinem. Cur hoc quæso, nisi quia tanta est quæ nulla similitudine digne exprimi potest? Cur hoc quæso, nisi quia dulcedinem puram hauriunt, & effundunt? Collium autem dulcedo per similitudinẽ exprimitur, cum lac vel mel figuratiue nominatur. Cogita ergo qualis, vel quanta sit illa dulcedo quam superiores experiuntur, quando & illa quam inferiores sentiũt lac & mel nominatur. Oportet itaq; montes ineffabilem illam quã in tanta abundantia hauriunt, stillando respergere, nõ illam abundantia effundere, & secũdum inferiorum capacitatem infusionis suæ modum temperare: *Stillabunt*, inquit, *dulcedinem, & colles fluent lac & mel.* Talis dulcedo facit eiusmodi montes, & colles coram domino cãtare, & vocem exultationis, & confessionis in eius laudibus resonare. Montes & colles cantabunt coram domino laudem. Talis inquam dulcedo facit montes & colles mirabiliter exultare in domino. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Sed si tales montes & colles cogitamus, profecto desinit esse magnum, vel mirum quod de eis superius iam in admirationem duximus. Etenim magnum

Psal 103.

Amos 9.

Campi sunt qui terrena non deserunt.

Montes qui cælestia tantũ quærunt.

Quid per mõtes, quid per colles, quid per campos intelligendum. Spiritualiter.

Speculatiui vnde dicti.

magnum non erit homines in modum A arietum & agnorum exultare, & iuxta eorum similitudinem quosdam saltus formare. Spirituales itaque, non corporales saltus in hac prophetica sentẽtia quæramus, & quales denique decebat vel spiritum sanctum docere, vel prophetam describere. Corporalis saltus, est totũ corpus à terra suspendere. Spiritualis saltus, spiritum & totum q̃ spiritus est à terrenis alienare. Corporalis saltus, est terræ tactum vsquequaq̃ deserere, & totius corporis membra per B inane librare. Spiritualis saltus est mente excedere, & infimis in imo relictis in inuisibilium contemplationem totum transire. Cogita ergo virtuales animæ partes, & sic forte facilius inuenies quãtum sit, vel quale eiusmodi omnia à terrenorũ contactu suspendere, spirituales saltus formare. Prius siquidem corporalis sensus sopitur, bestialis appetitus obstruitur, exteriorum memoria intercipitur, affectio inebriatur, ratio transformatur, intelligẽtia innouatur, mens C tota à seipsa alienatur, vt spiritualis ille de quo loquimur saltus formetur. Perpende ergo si potes, qualis sit illa cordis gratulatio, quam vehemens exultatio, quæ cogit animum assueta deserere, & supra semetipsam ire, temporalia ad tẽpus nescire, & in cordis tripudia quosdam quasi saltus in superna & æterna miris modis, & multis inexpertis dare, & frequenter iterare. Respondes fortassis ad hoc voce Nicodemi. Quomodo possunt hæc fieri? Esto, magnum, mirum, & omnino stupendum hoc fieri D posse, sed multo magis indignum hoc omnino facere non posse. Vide quam sit indignum q̃ exterior homo suos quosdam secundum modũ suum saltus dare potest, & homo interior sui generis saltus, secundum modum sibi congruum penitus formare non potest. Attende quam sit omnino, & cum omni admiratione stupendũ, quod corpus de terra sumptum, terram ad tempus dato saltu deserere, & supra semetipsum ire potest. Spiritus vero spiritualis & incorporea natura, à corporeis & terrenis vel ad modicũ separari non potest. Miraris quod spiritualis creatura in spiritualibus se suspendere potest, & non potius miraris quod spiritus à non spiritualibus separari non potest? Siccine in oculis tuis definit esse mirabile, quod bene consideranti pene videtur contra naturam esse, spiritum videlicet circa corporea tam fortiter, & pene inseparabiliter ligari, adeo vt ab eis vel ad modicum non possit auelli, & illud tibi minus, vel minime mirabile videtur, quod incorporea natura illud non potest, quod secundũ naturam iudicatur à corporeis videlicet ad seipsam redire, & in suis, hoc est in incorporeis fixa stare. Sed istud vt arbitror idcirco nõ miraris, quia in te ipso minime experiris. Sed si necdum potest spiritus tuus ad semetipsum redire quando poterit supra seipsum ire, & quales spiritualem naturam decet saltus formando in diuina tranfire? Quid est spiritus qui incorporeus est, ad se, vel in sua redire, nisi solam incorpoream creaturam, & quæ circa ipsam sunt præ oculis habere? Quid est autem spiritum quasi dato saltu supra semetipsum ire, & in illam omnium creatricem naturam, & quæ circa ipsam sunt oculum cõtemplationis figere? Spirituales itaque viri cum in huiusmodi excessus ex magnitudine spiritualis exultationis incidunt, impletur in eis quod per psalmistam dicitur. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Certe ad diuina contemplanda spiritus rationalis creatus est, quid ergo miramur si hoc facere potest ad quod factus est, cũ hoc solum mirandum videatur, si hoc facere non potest. Est tamen vtrunque mirabile, & hoc posse, & ipsum non posse. Sed vnum carnalibus, aliud spiritualibus. Posse mirabile, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensũ multa cogitantem. Non posse mirabile, quia

Spiritualis saltus qui?

Spiritus ad se redire quid?

Spiritus est qui adiuuat infirmitatem A nostram. Mirare ergo quod miraris, vtpote carnalis venundatus sub peccato. Sed vt adhuc altius intelligas quantum admirari debeas, vel quâ merito obstupescas, cogita illas nonaginta nouem oues quas summus pastor in summis illis æternæ hæreditatis montibus reliquit, quando vnâ quæ perierat in terris quæsiuit, inuenit, & in propriis humeris reportauit. Cogita ergo quantæ dignitatis sit, vel excellētiæ huius mortalitatis nostræ terrā in exultationis suæ mon- B tibus cum illo cœlestium agminū grege cognatæ similitudinis aliquid habere commune. Cogita inquam quā sit plenum honoris & gratiæ humanæ naturę infirmitatem, vel in ea parte qua magis præeminet iuxta angelicæ similitudinis proprietatem iucundationis suæ saltus posse formare. Si hoc cogites, quo quæso te ducet magnitudo admirationis tuæ, nisi vt te intelligas in istis satis admirari non posse? Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouiū. Si per terrā humanam naturam, si per C designatū gregem Angelicam naturam oportet intelligere: quis de Angelicis virtutibus non videat quā sit eis iucundū & dulce in eiusmodi terra hac illacque discurrere, accubare, & illam desideriorum suorū auiditatem quàm esuriunt & sitiunt iustitiam virtutum nostrarum fructibus satiare? *Nonne omnes* (inquit Apostolus) *administratorij Spiritus sunt, in ministerium missi*, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Montes exultauerunt & cætera. Ecce iam audiuimus quid dicat de Montibus, & collibus. Sed quid quæso tacet de campis & vallibus? Sicut superius iam dictum est, D valles sunt qui ad ima, & infra naturam descendunt, & bona naturæ prauis moribus corrumpunt. Per campestria itaque, & montana intellige pios, per valles vero intelligeimpios. Merito ergo Propheta hoc loco de vallibus tacuit, quia impios absque dubio verum gaudium habere non posse cognouit. Non est enim impiis gaudere, dicit dominus. Sed si campi currunt in numerum iustorum, cur quæso hoc loco tacetur de gaudio & exultatione eorum, cum scriptum sit: *Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.* Sed aliud est mediocriter, vel etiam multum gaudere, & longe aliud in exultationis suæ gaudiis humanæ possibilitatis metas transcendere, & arietum, vel agnorum more ludendo speciales quosdam & quales tibi descripsimus saltus formare, & mente excedendo humana tranlire. Sed campi quidem quoniam actiuæ vitæ plana nō transcendunt in modo viuendi, sic & humanæ vitæ mediocria non merentur excedere in modo exultandi. Merito ergo solis montibus & collibus talis exultatio ascribitur, qualis hic mystice describitur, cum dicitur. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Trium hic (vt audis) mentionem facit, arietum, ouium, & agnorum. In huiusmodi animalibus arietes tenent sine dubio supremum locum, oues medium, agni nouissimum. Consideremus ergo hinc arietes, oues, & agnos, illinc montes, colles, & campos, & videbimus quadam similitudinis ratione tria tribus respondere. Comparatione namque superiorum, campi tenent infimum locum, sicut & colles medium, & montes supremum. Cum ergo dictū sit montes exultare sicut arietes, consequens esse videretur, vt colles dicerentur exultare sicut oues: nam vtrique in genere suo tenent mediū locum, sicut agni, & campi nouissimum. Cur ergo dicuntur colles exultare non sicut oues, sed sicut agni ouium? Sed si dictorum rationem volumus plenius intelligere, oportet propositæ similitudinis proprietatem diligentius attēdere. Per supradicta itaque animalia (vt mihi videtur) designatur triplex illa angelorum hierarchia, à magno illo theologo Beato videlicet Dionysio Areopagita descripta. Totam namque cœlestium Spirituum frequentiam per nouem (vt

nouī-

Quam mirabile sit saltus spirituales formare posse.

Hebr. 1.

Per valles quid intelligendum.

Psal. 117.

Arietes, oues, & agni, vtrum angelorū hierarchias designent.

nouimus) ordines distinctam in tres hierarchias diuidit, & vnicuique quidem tres ordines asscribit Seraphin scilicet, & Cherubin, & thronos assignans primæ, dominationes, virtutes, & principatus secundæ, potestates, Archangelos, & Angelos tertiæ. Per arietes itaque qui (vt iam superius dictum est) in sui generis animalibus locum tenent supremum intelligitur principalis cœlestium ordinũ hierarchia & omnium suprema, per oues media, per agnos omnium nouissima. Supremã omnium dicimus, quæ Deo immediate iungitur, & quæ cæteras illuminat, & ipsa ab alia nulla quam à sola omniũ creatrice hierarchia illuminatur. Media vero hierarchia est quæ & illuminat, & illuminatur. Extrema omnium est quæ inferiores quos illuminet non habens, sola solummodo à superioribus illuminatur. Ecce iam audiuimus quid de eiusmodi grege, vel graduum differentia sentire debeamus. In spiritualibus igitur, & supercœlestibus gregibus, spirituales, & supercœlestes saltus quæramus. Quid itaque est eos sui generis saltus dare, nisi ipsos supra semetipsos ire, & ad ea quæ supra ipsos sunt contemplatione ascendere? Supremæ itaque hierarchiæ ordines cum supra semetipsos contemplatione ascendunt, nihil aliud quam creatricem illam omnium substantiarum substantiam inueniunt. Eis itaque est quasi quosdam saltus dare summæ illius essentiæ magnitudinem in semetipsa absque omni speculo videre. Illius namque magnitudinis geminus in eis contemplandi modus inuenitur. Nam modo ab eis per speculum, modo sine speculo videtur, & quam sit admirabilis, & omnino incomprehensibilis nunc in semetipsa, in subiecta creatura perspicitur. Diuinam itaque potentiam, vel sapientiam in semetipsis mirabilem cernere, hoc vtique est eis per planum ire. In inferioribus vero ordinibus eiusdem potentiæ, vel sapientiæ magnalia contemplari, & contemplando mirari, hoc est eis descendere, non saltus dare. Ex his itaque palam est colligere, quia nihil aliud est arietes in sua exultatione quosdam saltus dare, quam sine speculo (vt diximus) videre, & in puram, & in simplicem theophaniam assurgere. Mediæ autem hierarchiæ ordines, sicut & vltimæ cum supra semetipsos ascendunt speculo vtique vti possunt, quia supra semetipsos sublimioris dignitatis ordines inueniunt, ex quibus digne satis in diuinæ sapientiæ & potentiæ admirationem assurgunt. Solent tamen & ipsi vti simplici contemplatione, sed hoc est eis volare potius, quam saltus dare. Qui enim saltum dat, non multum se à stationis suæ loco elongat. Nam ex volatu quidem scimus quam aliter contingere soleat. Quoniam ergo illi spirituum ordines, qui designantur per arietes, in suis (vt sic dicam) saltibus vtuntur, non nisi simplici contemplatione: & quoniam cæteri ordines qui designantur per agnos & oues nunquam in suis saltibus vtuntur nisi speculatione, recte dicitur per psalmistam: *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.* Per montes siquidem (vt superius iam dictum est) intelligimus viros contemplatiuos, sicut & per colles speculatiuos. Nihil itaque aliud est montes in modum arietum exultare, nisi viros contemplatiuos per mentis excessum summam veritatem nuda, & aperta visione attingere, & quasi facie ad faciem videre. Nihil enim aliud est colles in modum ouium vel agnorum exultare, quam viros speculatiuos per mentis excessum in eiusdem veritatis admirationem speculando assurgere. Notandum sane, quod cum sint duo genera speculationum, vnum quod surgit ex admiratione corporalium rerum, aliud quod surgit ex admiratione rerum spiritualium, solum istud secundum æmulatur saltus, & tripudia super mundanorum

agno-

Quid sit primo angelorũ hierarchia per arietes significata saltus facere?

Quid montibus in modum arietum exultare?

Saltus spirituales, & supercœlestes quos?

agnorum, vel ouium. Si in illis itaq; iam dictis collibus spirituales viros cogitemus, nil aliud est eis saltus spirituales formare, & agnorum, vel ouium intellectualium more tripudiare, quam super cœlestibus quos vere supra seipsos conspiciunt spiritibus intendere, & de eiusmodi spectaculo in diuinitatis admirationem miris & insolitis gratulationis suæ motibus assurgere. Sed cum sit commune intellectualibus tam ouibus quam agnis speculatiuis (vt sic dicam) saltibus ludere, cur quæso dicit colles sicut agnos, non sicut oues exultare, cũ & hoc posset veraciter dicere? Sed videte quam admiranda ratione de comparatione montium, & arietũ dixit quod veraciter dicere potuit, & iterum de cõparatione collium, & ouium tacuit, quod vtique verum fuit, ne quis eiusmodi comparationem conaretur vt ad solam similitudinem, sed & ad æqualitatem trahere, æstimans primum gradum hominum primo gradui angelorum, & secundum secundo, quasi ex pari respondere. Quod ergo dictũ non est, tacuit propheta pro remouenda suspitione æqualitatis, vt & id quod dixit dictum intelligatur pro ratione similitudinis. Breuiter si placet recapitulemus quod diffusius iam diximus. Diximus quod per montes intelligimus viros contemplatiuos, per colles viros speculatiuos. Diximus quia per arietes intelligimus Seraphin, Cherubin, & Thronos. Per agnos, potestates, Archangelos, & Angelos. De eiusmodi itaq; montibus, & collibus psallimus. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Pensemus ergo si possumus, cuius sit prærogatiuæ, vel gratiæ, quantæ sit excellentiæ, vel gloriæ humanæ infirmitatis industriam in illam angelicæ iucunditatis celsitudinem similitudinis cuiusdam affinitate assurgere, & miris quibusdam & momentaneis contemplationis, vel speculationis suæ saltibus illam quidem, quamuis raro & raptim & velut per mentis excessum attingere. O anima benedicta, & vere beata & multum glorificãda, cui datum est desuper mirificis illis Cherubin, & Seraphin gaudiis sub hoc peregrinationis suæ tempore, vel ad modicum interesse, beatificas illas internæ, & æternæ dulcedinis delitias degustare, & sub huius miseræ carnis fatigatione, de illa immensitatis plenitudine primitias quasdam accipere. Huiusmodi degustationis memoria debet cor nostrũ tangere, animi intima penetrare, affectum transfigere, desiderium transuerberare, eũ quotidie psallimus, vel ruminamus. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Huius expectationis desiderio cor nostrũ incalescat, spiritus incandescat, anima inardescat in orando, & psallendo. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.

Omnium superiorum recapitulatio.

Annotatio in Psalmum CXVII.

Vox exultationis, & salutis, in tabernaculis iustorum. Dicens Propheta vox exultationis, congrue statim subiecit, & salutis. Habent namque & illi gaudium suum, quamuis peruersum qui lętantur cum male egerint, & exultant in rebus pessimis. Videas peruerse viuẽtes alios gaudẽtes, alios mœrentes. Sed talium vox siue sit gaudii, siue mœroris, non vtique vox est salutis, sed perditionis. Similiter in bonis moribus videre licet alios gaudere, alios vero dolere, & flere. Sed cur hic adhuc desolantur & dolent, plangunt & mœrent cum scriptum sit: *Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum?* Forte qui adhuc agunt pœnitentiam, nondum emundauerunt conscientiam, necdum apprehenderunt iustitiam. Habent itaq; interim vocem mœroris, & saluationis, habituri quandoque vocem exultationis, & salutis. Dolete ergo & flete interim qui huiusmodi estis, tristitia enim vestra vertetur in gaudium. Notandæ sunt hæ quatuor voces, & à se inuicem distinguendæ, vox exultationis, & perditio-

Voces quatuor distinguendæ.

ditionis in peruerse lætantib. vox mœroris & perditionis in pernicioſe dolentib. vox mœroris & ſalutis in pœnitentibus, vox exultationis & ſalutis in perfecte viuentib⁹. Recte ergo dicitur, vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorũ. Væ illis qui hic flere incipiunt, & in futuro nunquã flere deſiſtunt. Væ nihilominus illis qui ad tempus exultant, vt in æternum lugeant. Illis inquam væ, qui præſentis vitæ, vel futuræ gaudia neſciunt. Iſtis autem duplex væ, qui & ſemper lugent bona quæ hic perdiderunt, & mala quæ hinc recedentes illic inuenerunt. Fœlices & illi qui ſic lugent in tempore, vt gaudeant in æternitate. Fœlices & illi, imo his multo fœliciores, qui in tempore præguſtant vnde æternaliter gaudeant. Vox itaq; exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorũ. In tabernaculis (inquit.) Habitant ergo iuſti in tabernaculis, nõ in domibus, quia nõ habent hic manentem ciuitatem, qui futuram inquirunt, qui quæ ſurſum, non quæ ſuper terrã ſunt ſapiunt. Tabernacula militantiũ munitiones eſſe cognouimus, nos quoq; quorum vita militia eſt ſuper terram, militantes, non otio torpentes eſſe debemus. Quã autem caute, quam ſtrenue pugnandũ ſit nobis, diligenter nobis eſt attendendum, quibus eſt colluctatio, nõ aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Pretioſa res valde iuſtitia, & quæ aduerſariorum inuidiã cito excitet, & eorum erga nos odiũ acriter inflammet. Hæc namq; ratio eſt pugnæ, hæc eſt cauſa victoriæ. Ad hoc cõtra malignos ſpiritus pugnamus vt iuſtitiã inuiolatã cuſtodiamus: dimicant ipſi cõtra nos, non vt eam ſibi acquirant, ſed vt eam nobis violenter auferant. Facile autem victoriam ſibi de noſtra infirmitate præſumunt, pro eo, quod portamus theſaurum hunc in vaſis fictilibus. Sed forte minime attendunt quod non ſumus cõfidentes in nobis, ſed in ipſius adiutorio cui dicimus: *Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Sed miraris forte, nec immerito tamen, quomodo ſibi conueniunt, vel quonam modo conuenire poſſunt prælium & gaudium, vox lætitiæ, & clamor pugnæ. Vnde ergo hæc tanta lætitia, niſi de frequenti victoria? Vox ergo exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Si miraris, ſi vis habere vnde mireris, mirare potius quomodo perſequebatur vnus mille, & duo fugarent decem millia. Nonne & tu cantabis domino canticum nouum, & audietur in tabernaculo tuo vox exultationis & ſalutis, cũ compleri cœperit in te illa Dei tui promiſſio, cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis? Merito ergo auditur vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Quantum ergo putas gaudebunt in patria, qui ſic lætantur in terra aliena? Quanta eis inerit lætitia in domo, qui ſic exhilarantur in exilio? Quid facturi erunt in illa vitæ æternæ tranquillitate, quorũ gaudiũ ſic exuberat in expeditione? In tantum vt tale, tantumq; eorum gaudium non iam valeat coarctari ſub ſilentio, ne in apertũ prodeat, & in vocem prorumpat, vaſorum vtiq; more, quæ cum de infuſo liquore pl⁹ capere nequeunt, quod deſuper infunditur circum quaq; diffundunt. Sic nimirum, ſic illud lætitiæ oleum cum cordium vaſcula repleuerit per vocem ſe effundit, & ſtatim perſonat vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.

Qui iuſti habitent in tabernaculis.

Annotatio in Pſalmum CXVIII.

AVfer à me opprobrium, & contemptum. Opprobrium culpa, contemptus pœna. Culpa iniquitas, pœna mortalitas, propter iniquitatem factus ſum exprobrabilis, propter mortalitatem factus ſum contemptibilis. Abominabilem me facit concupiſcentia, vilem me facit miſeria. Aufer ergo à me opprobrium, & contemptum. Si facis me iuſtum, aufers opprobrium, ſi efficis beatum,

tum, aufers contemptum. *Super iudicia iustificationis tuæ.* Alia sunt iudicia Dei quæ reprobos damnant, alia quæ electos iustificant, alia quę iustificatos beatificant. Prima sunt reprobationis. Secunda iustificationis, vltima glorificationis. Damnantia exercentur in inferno, iustificantia in mundo, beatificantia sunt in cœlo. Iudicia tua adiuuabunt me. Iudicia vltionis, iudicia correctionis, iudicia remunerationis, per iudicium vltionis Iudas reprobatus, per iudicium correctionis Saulus cæcatus, per iudicium remunerationis humilis Dauid in regnum sublimatus. Iudicium vltionis stantibus dat timorem cadendi, iudicium correctionis lapsis præbet spem resurgendi, iudicium remunerationis perfectis cõfert amorem perseuerandi. Sic igitur primum illud Dei iudicium generat timorem, secundum nutrit spem, tertium autem accendit caritatem, recte de eis dicitur, iudicia tua adiuuabunt me.

Quæ sint iudicia quæ nos adiuuant.

Annotatio in Psalmum CXVIII.

Illumina faciem tuam, super seruum tuum: Amantibus quid vnquá dulcius, quid iucundius esse potest quam alterutro foueri affectu, alterutro delectari aspectu? Omnia videant, se inuicem non videant, horrent omnia, sordent vniuersa. Amantium itaque more anima sancta superni Regis amore succensa, cœlestis sponsi desiderio suspensa clamat, & dicit: *Illumina faciem tuam super seruum tuum*, & alibi: *Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus*, & iterum: *Exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.* Inuenies & alias, aliis licet verbis, aliud tamen non requiri. Quanto putas amore flagrabat, qui dilecti sui faciem toties desiderando requirebat, & requirendo desiderabat? *Illumina*, inquit, *faciem tuam, super seruum tuum.* Grata amantibus, (vt diximus) alterutra præsentia, & iucundus aspectus. Amare delectat, & amari. Videre cupiunt, & videri. Sed forte hæc Dei sponsa, hæc Dei dilecta videre cupiebat, videri refugiebat, & vbi est quod & alibi clamat? *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* O quantus amor, quanta fiducia. Amor inquam pulcritudinis diuinæ, fiducia formæ non alienæ, sed propriæ. Tantus amor vt dicat, defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum superspraui: & alibi affirmat dicens: Quia defecit spiritus meus. Tanta præterea formositatis internæ fiducia erat, vt omnino impossibile credat, vt videatur, & non diligatur. Audierat fortassis à sponsõ suo verba illa dulcia, verba amatoria: *Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te.* Merito ergo optat vt veniat, & appareat ante faciem Dei cuius pulchritudinis auctor testimonium perhibebat. Sciebat enim anima illa sancta, & casta, quia omne genus ad suum simile conuertitur. Similis similem quærit, & Deus profecto similitudinem suam diligit. Vis & tu diligi à Deo tuo, Saluatore tuo? Reforma in te imaginem suam, & amabit te, repara similitudinem suam, & desiderabit te. Si enim reparaueris natiuam pulchritudinem tuam, quam fecit ipse ad imaginem, & similitudinem suam, profecto concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, ipse & amicus, ipse & dilectus tuus. Quid tamen hoc esse putamus quod non nisi faciem ostendi sibi postulat, nec iam posteriora, sed facie ad faciem videre desiderat? Nunquid enim mente excidit ꝙ Moysi dominus longe ante prædixit: *Non videbit me homo & viuet?* Patet ergo quia si huic mundo adhuc viueret, nunquam talia orare præsumpsisset. Mentior non & ipse alibi hoc idem testatur dicens: *Propter te mortificamur tota die.* Quare ergo mortuus non creditur, qui tota die mortificatur? An forte quia non dixit morimur, sed tota die mortificamur. Scimus tamen quia in Dei oculis maioris meriti est sæpe mortificari,

Psal. 79. Psal. 26.

Psal. 42.

Psal. 118.

Psal. 142.

Exod. 33.

Psal. 43.

Petrus, sine Dei reuelatione sæpe mortificatur quam mortuus.

quam

cari, quam mori. Nonne mors martyrum tanto erat preciosior, quanto mortem præcedens pœna productior, quibus volentibus mori non dabatur occidi? Nonne prædestinatis ad vitam hoc ipsum ad gloriæ cumulum proficit, quod sine acri pugna, sine acerba pœna carnalis in eis vita non deficit? Moriendum ergo Dauid, vt tandem moriatur, & sic aliquo modo dignus inueniatur videre faciem Dei in iubilo. Scit namque quia beatus populus qui scit iubilationem. Satagite ergo, & vos *Coloss. 3.* secundum Apostoli consilium, mortificare membra vestra quæ sunt super terram, vt possitis cum propheta fiducialiter Deo dicere. *Quoniam propter te* *Psal. 43.* *mortificamur tota die.* Mortificate ergo, mortificate inquam in die tamen, vt omnia in luce discretionis fiant, ne vltra citraue mensuræ metam operum vestrorum rota discurrat. Sic autem mortuo forte dabitur videre faciem Dei in iubilo. O bone Domine, Iesu benigne, moriatur & anima mea morte iustorum, expedit enim mihi mori magis quam viuere. Qui enim amat animam suam, perdet eam. Moriatur ergo anima mea vt vlterius non sim homo animalis. Animalis enim homo non percipit quæ Dei sunt, quantominus ipsum Deum? Nunc ad præmissa prophetæ redeamus, illa diligentius inspiciamus. *Illumina*, inquit, *faciem tuam*, super seruum tuum. Lumen ad sui claritatem intuendam oculum illuminat, & sine luminis beneficio cætera quæ lumina non sunt oculus non considerat. Lumen ergo diuinum propheta requirit, vt ipsum Deum in eius lumine cognoscere, cæteraque recte æstimare sufficiat. Quam sint enim temporalia omnia siue bona, siue mala contemnenda, futura vero quam sint amanda, vel timenda citius cognoscitur, si hæc in eius lumine pensantur, dicat ergo: *Illumina faciem tuam super seruum tuum*: vt te, vt tua videam, videndo intelligam, intelligendo diligam, illumina super me faciem tuam. Ostende mihi lucem tuam, reuela obsecro sapientiam tuam. Illumina ergo faciem tuam. Facies tua lux est, lux tua facies est. Illumina itaque faciem tuam. Facies est, quia cuncta considerat, lumen est, quia quoslibet ad quælibet considerandæ illuminat. Illumina ergo faciem tuam, quia oculus hic noster corporeus videre potest, illuminare non potest, lux ista corporalis quæ illuminare valet, videre non valet, at oculus tuus sibi videt, sed alios lucet. Quia est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux itaque est oculus, sed nunquid tantum oculus? Immo & auris tua, quia lumen est tota facies tua. Illumina ergo faciem tuam. In facie quidem visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, & hoc totum in te lux tua, & totum hoc lux vna. Vides in luce, audis in luce, gustas, odoras, sentis in lumine, quia tenebræ ibi nullæ, sed omnia in luce clarescunt. Illumina ergo quæso faciem tuã. Animaduertis (vt arbitror) quantum de Dei bonitate præsumat, qui eius sibi faciem ostendi deposcit. In facie namque (vt diximus) omnes corporei sensus abundant. Quid igitur aliud est suam ei faciem ostendere, quam plenam sui cognitionem menti eius infundere? Quid inquis mihi? Nunquid Deum hos sensus habere credimus quem incorporeum, inuisibilem esse non ignoramus? Quid me interrogas? Scripturas attendas: *In omni loco*, inquit, *oculi domini contemplantur bonos, & malos.* Ecce de visu: *Desiderium* *Prouerb. 15.* *pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua:* Ecce de auditu. Quid de cæteris odoratu, gustu, & tactu dicturi sumus? Nunquid in his exempla non inuenimus? Nonne de Noe sacrificio scriptum est: *Psal. 10.* *Gen. 8.* *Quia odoratus est Dominus odorem suauitatis?* Et Abraham audacter eum compellit intrare, & gustare modicum, & propheta asserit: *Quia misit Dominus manum* *Gen. 18.* *Hieron. 1.*

Quo ingressu Deus habeat & exeat sensus.

Sensus Dei quis?

B. quis ignis quis?

suam, & tetigit os meum. Quid de his adhuc dubitamus quæ scripturarum auctoritate probamus? An forte ei sensum deesse credimus, quia quomodo incorporea naturæ incorporaliter insit non cōprehendimus? Quis cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? Videt ergo, sed inuisibiliter, secundū quod nihil eius sapientiā latet. Audit nihilominus, quia misericordiæ eius auris precibus supplicantium patet. Naribus nos qualitatem discernimus odorum, & ipse per iustitiam qualitatem discernit meritorum. Gustat cum per benignitatem suam beatorum condelectatur gloria, tangi est in afflictorum compati miseria. Et hic est domini sensus, non quinquepartitus, sed vnus, & ad hoc quis idoneus? Absit vt eum astruamus ex alio videre, & ex alio audire, per sapientiam tamen cernit, per misericordiam audit. Sed quæ apud nos alia, & alia sunt, apud ipsum omnino diuersa non sunt. Credamus ergo oportet ista quę enumerauimus in Deo diuersa non esse, licet tamen nobis propter eruditionem nostram subtiliter ista distinguere: ponantur ergo quinque contra quinque, visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, hoc totū in facie vna. Sapientia, misericordia, iustitia, benignitas, compassio, & hoc totum Deo est facies vna, & hoc totū intelligere in eius cognitione proficere dicat. Ostende mihi sapientiam tuam, ne errem. Reuela misericordiam tuam, ne desperem, doce me iustitiā tuam, vt non præsumam, innotescat mihi bonitas tua, vt te amē in donis tuis, bonis meis, innotescat mihi compassio tua, ne succumbam in malis meis, flagellis tuis. Si hoc totum ostendis, ostendis mihi faciem tuam, quia hoc totū pertinet ad cognitionem tuam. Et nunc obsecro domine illumina faciem tuam super seruum tuum. Quare tamen nō potius dixit luceat mihi facies tua, sed optat magis vt illuminetur ei facies sua? Lux quidem est (vt superius disputauimus) sed non omnibus lucet. quia lux hęc in tenebris lucet, & tenebræ eam nō comprehenderunt. Cur ergo non quærit lucem istam inaccessibilem, lucem hanc inextinguibilem illucescere sibi potius, quam illuminari opus non erat, An forte quæ in se ardebat, prophetæ minime lucebat, & accēdi sibi quærit per gratiam, quam sibi dolebat extinxisse per culpam? An forte quia scit suæ hoc infirmitati congruere, lucem petit diuinam paulatim sibi crescere. Ignem namq; cum accendimus paulatim in flammas excrescere videmus. Sic nimirum, sic oportet, vt pedetentim illucescat nobis diuini luminis claritas, vt eam paulatim assuescat per interualla temporum roborata infirmitas. Ne si sedentibus in tenebris, & vmbra mortis subito simul appareat, rationis oculum extinguat, potius quam illuminet. Dicat ergo, dicat, illumina faciem tuam, super seruum tuū. Miror tamē si nox aut hyems non erat cum accendi sibi diuinum ignem quærebat. Forte circumdederat eum nox ignorantiæ, cōstrinxerat torpor negligentiæ. Duo magna mala error, & torpor. In igne duo reperiuntur, claritas & calor, claritas contra errorem, calor contra torporem. Iuste ergo ignem diuinum quærit, qui ab illis superari erubescit. Bonus prorsus ignis in Dei desiderio ardere, & lucere, credere, & desiderare. Bonus valde ignis intelligere, & amare, videre, & gaudere. Bonus inquam ignis lucere per cognitionem, ardere per amorem, feruere per affectum, splendere per intellectum. Vt ergo multum amet, multum intelligat, oret, & dicat, illumina faciem tuam, super seruum tuum. O quis mihi det, mihi misero, mihi frigido, sedēti in tenebris, & in vmbra mortis, quis inquā mihi det ad hunc ignem calefieri, ab hoc illuminari, si quo modo aliquando placeam coram Deo in hoc lumine viuentium, vt videam

volun-

voluntatem domini omnibus diebus vitæ meæ. Vere dulce lumen, & delectabile oculis videre solem. Solem inquã illum in quem desiderant Angeli prospicere. O bone, ô benigne Iesu, quod mihi gaudium esse potest qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? Vere fateor quoniam conturbatũm est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Oculi mei languerunt præ huius luminis inopia. O Christi Apostoli. O Christi discipuli, beati oculi qui merentur videre quæ vos videtis. Vobis siquidem exortũ est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator dominus. Ambulate dum lucem habetis. Scio, scio domine, quoniam in lumine vultus tui ambulabũt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exlatabuntur. Credo vtique & quidam ideo errauerunt in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt, quia nondum visitauit eos oriens ex alto, ad dirigendos pedes eorũ in viam pacis. Quo properatis miseri, nõne scitis quoniam vanum est vobis ante lucem surgere? Oremus tamẽ interim, vt illuminet vultũ suũ super nos, & misereatur nostri. Fugientibus n. nobis cũ Helia à facie Iezabel, infectatione videlicet carnalis illecebræ, grandis adhuc restat via, quousque veniamus ad montem Dei Oreb, celsitudinem scilicet contemplationis. Ad dirigendos itaque pedes nostros in viam pacis, illumina obsecro domine faciem tuã, super seruum tuum. Quid inquam Dauid te seruum vocas, seruum nominas? Nũquid hic seruis datur obtinere, quod vix amici merentur accipere? Vere, inquit, scio quod amo, quia diligo dominum meũ, recordor nihilominus quia dominꝰ dixit ad me, filius meus es tu. Nolo tamen dicere amicum tuum, nolo me vocare filium suum. Qui n. absque meritis vult magna petere, meminerit saltẽ se multum deiicere, & nũc vere me fateor seruum eius, non tm̃ iure conditionis, nec

A

B

C

D

solum debito necessitatis, sed ẽt proposito voluntatis. Nam alios seruos efficit ipsa eorũ natiuitas, alios seruituti addicit belli necessitas, alios obsequio subiicit humilitatis magistra caritas. Seruiam, seruiam igitur creatori meo iure conditionis, obsequar Regi meo ex reuerentia maiestatis, subiiciar Saluatori meo debito caritatis. Quantum apud eum possit voluntaria seruitus intelligo, & idcirco magna petens, humilitatis meæ obsequium humiliter recolo, & dico. Illumina faciem tuam super seruum tuum. Nulli iam dubium arbitror, quin se fortiter vendicet à seruitute peccati, qui se non dubitat nominare seruum Dei. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Sed qui facit peccatũ, seruus est peccati. Consequens ergo est vt eum credamus peccato non deseruire, sed resistere, vt veraciter se possit seruum Dei asserere. Dicat ergo, illumina faciem tuam super seruum tuum. Super seruum, inquit, animaduertis (vt arbitror) quia indignum ducit lucem hanc ponere sub modio, sed ad lucis huius corporalis similitudinem in excelso vel ad solis modum qui melius lucet ex alto. Væ illis ꝙi, non dicam se, sed sua, huic lumini anteponunt, quandoque & se & sua perdituri, & sine fine perituri. Si enim lumen hoc corporale non immerito in loco eminenti ponitur, quid mirum si non solum substantia, sed etiam ipsa anima nostra in interni luminis admiratione despicitur? Dicat ergo illumina faciem tuam super seruum tuum & doce me iustificationes tuas. Sciendum quia aliud est esse, aliud est iustum esse, & longe aliud beatum esse. Esse accipimus ex creatione, iustum esse, datur ex sanctificatione, beatum esse, speramus in retributione. Qui ergo scit se esse, sed forte minus iustũ esse, merito quærit modum iustificationis, ex qua pendere, nõ dubitat mẽsuram glorificationis. Tria opera attende, opera conditionis, opera redemptionis, opera glorificationis.

De triplici esse.

in alijs quidem super conditionis suæ planum excrescit, & montem vel collem facit. In alijs autem in ima inclinatur, & in vallem deriuatur. Montes itaque ascendunt, valles descendunt. Cãpi in plano residẽt, & medium locum tenent. In montibus humana industria supra naturam ascendit. In vallibus infra naturam descendit. In campis quæ naturaliter bona habere potuit, bona nutrit, atq; custodit. *Ascendunt*, inquit, *montes & descendunt cãpi in locum quem fundasti eis.* Cur tacet de vallibus? Quia descendũt quidem, sed non in locũ quem constituit eis dominus, sed in locum quẽ elegit sibi animus peruersus. Quo aũt campi descendunt, non infra naturam, sed infra montium excellentiam. Campi itaque sunt, qui terrena non deserunt, sobrie tamen, & iuste, & pie in hoc sæculo viuunt. Montes seu colles sunt, qui sola quæ sursum sunt quærũt. Eiusmodi itaque montes, quanto ardentius cœlestia desiderant, quanto vehementius æternis inhiant, quanto altius excrescunt, tanto proculdubio cœli ardua vicinius tangunt. Sed aliud est celsitudinis suæ verticem in alta extendere, & cœli verticem velut è vicino tangere, atq; aliud est quosdam velut saltus formare, & arietũ, vel agnorum more gestire. Mõtes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouiũ. Sed vt & montes & colles, & campos congruis sibi differentijs distinguamus, per montes contemplatiuos, per colles speculatiuos, per campos actiuos intelligimus. Nam actiui vtique huius viæ plana non deserunt, dum terrenis actibus inseruiunt, & in camporũ morem ad huius viæ vsum in terrenis lucris q̃si quosdam terræ fructus ferunt. Speculatiui sunt qui cœlestibus intendunt, qui inuisibilia Dei per speculũ in ænigmate vident. Qui eoipso speculatiui dicti sunt, quia non nisi per speculum, & in ænigmate videre possunt. Per contẽplatiuos debemus illos intelligere, quibus datum est facie ad faciem videre, qui gloriam domini reuelata facie cõtemplando, veritatem sine inuolucro vident in sua simplicitate sine speculo, & absq; ænigmate. Montes itaq;, vel colles sunt qui cœlestibus intendunt. Sed speculatiui corporalium similitudinum nubila nullo modo transcendunt, quia summam veritatem in sua puritate videre non possunt. Contemplatiui aũt in montium morem allegoriarum, & ænigmatum nubilosa alta intelligentia transcendendo, tranquillum illud supernæ regionis serenum mentis vertice tangunt. De talibus collibus, vel montibus illud prophetę intelligimus. *In illa die stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac, & mel.* De montibus dicit, quia stillabunt dulcedinem, nec tamen dicit qualem, nec eam per aliquam exprimit similitudinem. Cur hoc quæso, nisi quia tanta est quæ nulla similitudine digne exprimi potest? Cur hoc quæso, nisi quia dulcedinem puram hauriunt, & effundunt? Collium autem dulcedo per similitudinẽ exprimitur, cum lac vel mel figuratiue nominatur. Cogita ergo qualis, vel quanta sit illa dulcedo quam superiores experiuntur, quando & illa quam inferiores sentiũt lac & mel nominatur. Oportet itaq; montes ineffabilem illam quã in tanta abundantia hauriunt, stillando respergere, nõ illam abundantia effundere, & secũdum inferiorum capacitatem infusionis suæ modum temperare: *Stillabunt*, inquit, *dulcedinem, & colles fluent lac & mel.* Talis dulcedo facit eiusmodi montes, & colles coram domino cãtare, & vocem exultationis, & confessionis in eius laudibus resonare. Montes & colles cantabunt coram domino laudem. Talis inquam dulcedo facit montes & colles mirabiliter exultare in domino. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Sed si tales montes & colles cogitamus, profecto desinit esse magnum, vel mirum quod de eis superius iam in admirationem duximus. Etenim magnum

Psal 103.

Campi sunt qui terrena non deserunt.

Montes qui celestia tantũ quærunt.

Quid per mõtes, quid per colles, quid per campos intelligendum, spiritualiter.

Speculatiui vnde dicti.

Amos 9.

magnum non erit homines in modum arietum & agnorum exultare, & iuxta eorum similitudinem quosdam saltus formare. Spirituales itaque, non corporales saltus in hac prophetica sentẽtia quæramus, & quales denique decebat vel spiritum sanctum docere, vel prophetam describere. Corporalis saltus, est totũ corpus à terra suspendere. Spiritualis saltus, spiritum & totum q̃ spiritus est à terrenis alienare. Corporalis saltus, est terræ tactum vsquequaq̃ deserere, & totius corporis membra per inane librare. Spiritualis saltus est mente excedere, & infimis in imo relictis in inuisibilium contemplationem totum transire. Cogita ergo virtuales animæ partes, & sic forte facilius inuenies quãtum sit, vel quale eiusmodi omnia à terrenorũ contactu suspendere, spirituales saltus formare. Prius siquidem corporalis sensus sopitur, bestialis appetitus obstruitur, exteriorum memoria intercipitur, affectio inebriatur, ratio transformatur, intelligẽtia innouatur, mens tota à seipsa alienatur, vt spiritualis ille de quo loquimur saltus formetur. Perpende ergo si potes, qualis sit illa cordis gratulatio, quam vehemens exultatio, quæ cogit animum assueta deserere, & supra semetipsam ire, temporalia ad tẽpus nescire, & in cordis tripudia quosdam quasi saltus in superna & æterna miris modis, & multis inexpertis dare, & frequenter iterare. Respondes fortassis ad hoc voce Nicodemi. Quomodo possunt hæc fieri? Esto, magnum, mirum, & omnino stupendum hoc fieri posse, sed multo magis indignum hoc omnino facere non posse. Vide quam sit indignum q̃ exterior homo suos quosdam secundum modũ suum saltus dare potest, & homo interior sui generis saltus, secundum modum sibi congruum penitus formare non potest. Attende quam sit omnino, & cum omni admiratione stupendũ, quod corpus de terra sumptum, terram ad tempus dato saltu deserere, & supra semetipsum ire potest. Spiritus vero spiritualis & incorporea natura, à corporeis & terrenis vel ad modicũ separari non potest. Miraris quod spiritualis creatura in spiritualibus se suspendere potest, & non potius miraris quod spiritus à non spiritualibus separari non potest? Siccine in oculis tuis desinit esse mirabile, quod bene consideranti pene videtur contra naturam esse, spiritum videlicet circa corporea tam fortiter, & pene inseparabiliter ligari, adeo vt ab eis vel ad modicum non possit auelli, & illud tibi minus, vel minime mirabile videtur, quod incorporea natura illud non potest, quod secundũ naturam iudicatur à corporeis videlicet ad seipsam redire, & in suis, hoc est in incorporeis fixa stare. Sed istud vt arbitror idcirco nõ miraris, quia in te ipso minime experiris. Sed si necdum potest spiritus tuus ad semetipsum redire quando poterit supra seipsum ire, & quales spiritualem naturam decet saltus formando in diuina transire? Quid est spiritus qui incorporeus est, ad se, vel in sua redire, nisi solam incorpoream creaturam, & quæ circa ipsam sunt præ oculis habere? Quid est autem spiritum quasi dato saltu supra semetipsum ire, & in illam omnium creatricem naturam, & quæ circa ipsam sunt oculum cõtemplationis figere? Spirituales itaque viri cum in huiusmodi excessus ex magnitudine spiritualis exultationis incidunt, impletur in eis quod per psalmistam dicitur. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Certe ad diuina contemplanda spiritus rationalis creatus est, quid ergo miramur si hoc facere potest ad quod factus est, cũ hoc solum mirandum videatur, si hoc facere non potest. Est tamen vtrunque mirabile, & hoc posse, & ipsum non posse. Sed vnum carnalibus, aliud spiritualibus. Posse mirabile, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensũ multa cogitantem. Non posse mirabile, quia

Spiritualis saltus qui?

Spiritus ad se redire quid?

Spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram. Mirare ergo quod miraris, vtpote carnalis venundatus sub peccato. Sed vt adhuc altius intelligas quantum admirari debeas, vel quã merito obstupescas, cogita illas nonaginta nouem oues quas summus pastor in summis illis æternæ hæreditatis montibus reliquit, quando vnã quæ perierat in terris quæsiuit, inuenit, & in propriis humeris reportauit. Cogita ergo quantæ dignitatis sit, vel excellẽtiæ huius mortalitatis nostræ terrã in exultationis suæ montibus cum illo cœlestium agminũ grege cognatæ similitudinis aliquid habere commune. Cogita inquam quã sit plenum honoris & gratiæ humanæ naturę infirmitatem, vel in ea parte qua magis præeminet iuxta angelicæ similitudinis proprietatem iucundationis suæ saltus posse formare. Si hoc cogites, quo quæso te ducet magnitudo admirationis tuæ, nisi vt te intelligas in istis satis admirari non posse? Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouiũ. Si por terrã humanam naturam, si per designatũ gregem Angelicam naturam oportet intelligere: quis de Angelicis virtutibus non videat quã sit eis iucundũ & dulce in eiusmodi terra hac illacque discurrere, accubare, & illam desideriorum suorũ auiditatem quam esuriunt & sitiunt iustitiam virtutum nostrarum fructibus satiare? *Nonne omnes* (inquit Apostolus) *administratorij Spiritus sunt, in ministerium missi*, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Montes exultauerunt & cætera. Ecce iam audiuimus quid dicat de Montibus, & collibus. Sed quid quæso tacet de campis & vallibus? Sicut superius iam dictum est, valles sunt qui ad ima, & infra naturam descendunt, & bona naturæ prauis moribus corrumpunt. Per campestria itaque, & montana intellige pios, per valles vero intelligere impios. Merito ergo Propheta hoc loco de vallibus tacuit, quia impios absque dubio verum gaudium habere non posse cognouit. Non est enim impiis gaudere, dicit dominus. Sed si campi currunt in numerum iustorum, cur quæso hoc loco tacetur de gaudio & exultatione eorum, cum scriptum sit: *Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.* Sed aliud est mediocriter, vel etiam multum gaudere, & longe aliud in exultationis suæ gaudiis humanæ possibilitatis metas transcendere, & arietum, vel agnorum more ludendo speciales quosdam & quales tibi descripsimus saltus formare, & mente excedendo humana transire. Sed campi quidem quoniam actiuæ vitæ plana nõ transcendunt in modo viuendi, sic & humanæ vitæ mediocria non merentur excedere in modo exultandi. Merito ergo solis montibus & collibus talis exultatio ascribitur, qualis hic mystice describitur, cum dicitur. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Trium hic (vt audis) mentionem facit, arietum, ouium, & agnorum. In huiusmodi animalibus arietes tenent sine dubio supremum locum, oues medium, agni nouissimum. Consideremus ergo hinc arietes, oues, & agnos, illinc montes, colles, & campos, & videbimus quadam similitudinis ratione tria tribus respondere. Comparatione namque superiorum, campi tenent infimum locum, sicut & colles medium, & montes supremum. Cum ergo dictũ sit montes exultare sicut arietes, consequens esse videretur, vt colles dicerentur exultare sicut oues: nam vtrique in genere suo tenent mediũ locum, sicut agni, & campi nouissimum. Cur ergo dicuntur colles exultare non sicut oues, sed sicut agni ouium? Sed si dictorum rationem volumus plenius intelligere, oportet propositæ similitudinis proprietatem diligentius attẽdere. Per supradicta itaque animalia (vt mihi videtur) designatur triplex illa angelorum hierarchia, à magno illo theologo Beato videlicet Dionysio Areopagita descripta. Totam namque cœlestium Spirituum frequentiam per nouem (vt

Quam mirabile sit saltus spiritualiter formare posse.

Hebr. 1.

Per valles quid intelligendum.

Psal. 117.

Arietes, oues, & agni, tres angelorũ hierarchias designant.

nouí-

nouimus) ordines distinctam in tres hierarchias diuidit, & vnicuique quidem tres ordines asscribit Seraphin scilicet, & Cherubin, & thronos assignans primæ, dominationes, virtutes, & principatus secundæ, potestates, Archangelos, & Angelos tertiæ. Per arietes itaque qui (vt iam superius dictum est) in sui generis animalibus locum tenent supremum intelligitur principalis cœlestium ordinū hierarchia & omnium suprema, per oues media, per agnos omnium nouissima. Supremā omnium dicimus, quæ Deo immediate iungitur, & quæ cæteras illuminat, & ipsa ab alia nulla quam à sola omniū creatrice hierarchia illuminatur. Media vero hierarchia est quæ & illuminat, & illuminatur. Extrema omnium est quæ inferiores quos illuminet non habens, sola solummodo à superioribus illuminatur. Ecce iam audiuimus quid de eiusmodi grege, vel graduum differentia sentire debeamus. In spiritualibus igitur, & supercœlestibus gregibus, spirituales, & supercœlestes saltus quæramus. Quid itaque est eos sui generis saltus dare, nisi ipsos supra semetipsos ire, & ad ea quæ supra ipsos sunt contemplatione ascendere? Supremæ itaque hierarchiæ ordines cum supra semetipsos contemplatione ascendunt, nihil aliud quam creatricem illam omnium substantiarum substantiam inueniunt. Eis itaque est quasi quosdam saltus dare summæ illius essentiæ magnitudinem in semetipsa absque omni speculo videre. Illius namque magnitudinis geminus in eis contemplandi modus inuenitur. Nam modo ab eis per speculum, modo sine speculo videtur, & quam sit admirabilis, & omnino incomprehensibilis nunc in semetipsa, in subiecta creatura perspicitur. Diuinam itaque potentiam, vel sapientiam in semetipsis mirabilem cernere, hoc vtique est eis per planum ire. In inferioribus vero ordinibus eiusdem potentiæ, vel sapientiæ magnalia contemplari, & contemplando mirari, hoc est eis descendere, non saltus dare. Ex his itaque palam est colligere, quia nihil aliud est arietes in sua exultatione quosdam saltus dare, quam sine speculo (vt diximus) videre, & in puram, & in simplicem theophaniam assurgere. Mediæ autem hierarchiæ ordines, sicut & vltimæ cum supra semetipsos ascendunt speculo vtique vti possunt, quia supra semetipsos sublimioris dignitatis ordines inueniunt, ex quibus digne satis in diuinæ sapientiæ & potentiæ admirationem assurgunt. Solent tamen & ipsi vti simplici contemplatione, sed hoc est eis volare potius, quam saltus dare. Qui enim saltum dat, non multum se à stationis suæ loco elongat. Nam ex volatu quidem scimus quam aliter contingere soleat. Quoniam ergo illi spirituum ordines, qui designantur per arietes, in suis (vt sic dicam) saltibus vtuntur, non nisi simplici contemplatione: & quoniam cæteri ordines qui designantur per agnos & oues nunquam in suis saltibus vtuntur nisi speculatione, recte dicitur per psalmistam: *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.* Per montes siquidem (vt superius iam dictum est) intelligimus viros contemplatiuos, sicut & per colles speculatiuos. Nihil itaque aliud est montes in modum arietum exultare, nisi viros contemplatiuos per mentis excessum summam veritatem nuda, & aperta visione attingere, & quasi facie ad faciem videre. Nihil enim aliud est colles in modum ouium vel agnorum exultare, quam viros speculatiuos per mentis excessum in eiusdem veritatis admirationem speculando assurgere. Notandum sane, quod cum sint duo genera speculationum, vnum quod surgit ex admiratione corporalium rerum, aliud quod surgit ex admiratione rerum spiritualium, solum istud secundum æmulatur saltus, & tripudia super mundanorum agno-

Saltus spirituales, & supercælestes qui?

Quid sit prima angelorū hierarchia per arietes significata saltus dare?

Quid sit inter in modum arietum exultare?

agnorum, vel ouium. Si in illis itaq; iam dictis collibus spirituales viros cogitemus, nil aliud est eis saltus spirituales formare, & agnorum, vel ouium intellectualium more tripudiare, quam super cœlestibus quos vere supra seipsos conspiciunt spiritibus intendere, & de eiusmodi spectaculo in diuinitatis admirationem miris & insolitis gratulationis suæ motibus assurgere. Sed cum sit commune intellectualibus tam ouibus quam agnis speculatiuis (vt sic dicam) saltibus ludere, cur quæso dicit colles sicut agnos, non sicut oues exultare, cũ & hoc posset veraciter dicere? Sed videte quam admiranda ratione de comparatione montium, & arietũ dixit quod veraciter dicere potuit, & iterum de cõparatione collium, & ouium tacuit, quod vtique verum fuit, ne quis eiusmodi comparationem conaretur vt ad solam similitudinem, sed & ad æqualitatem trahere, æstimans primum gradum hominum primo gradui angelorum, & secundum secundo, quasi ex pari respondere. Quod ergo dictũ non est, tacuit propheta pro remouenda suspitione æqualitatis, vt & id quod dixit dictum intelligatur pro ratione similitudinis. Breuiter si placet recapitulemus quod diffusius iam diximus. Diximus quod per montes intelligimus viros contemplatiuos, per colles viros speculatiuos. Diximus quia per arietes intelligimus Seraphin, Cherubin, & Thronos. Per agnos, potestates, Archangelos, & Angelos. De eiusmodi itaq; montibus, & collibus psallimus. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Pensemus ergo si possumus, cuius sit prærogatiuæ, vel gratiæ, quantæ sit excellentiæ, vel gloriæ humanæ infirmitatis industriam in illam angelicæ iucunditatis celsitudinem similitudinis cuiusdam affinitate assurgere, & miris quibusdam & momentaneis contemplationis, vel speculationis suæ saltibus illam quidem, quamuis raro & raptim & velut per mentis excessum attingere. O anima benedicta, & vere beata & multum glorificanda, cui datum est desuper mirificis illis Cherubin, & Seraphin gaudiis sub hoc peregrinationis suæ tempore, vel ad modicum interesse, beatificas illas internæ, & æternæ dulcedinis delitias degustare, & sub huius miseræ carnis fatigatione, de illa immensitatis plenitudine primitias quasdam accipere. Huiusmodi degustationis memoria debet cor nostrũ tangere, animi intima penetrare, affectum transfigere, desiderium transuerberare, eũ quotidie psallimus, vel ruminamus. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Huius expectationis desiderio cor nostrũ incalescat, spiritus incandescat, anima inardescat in orando, & psallendo. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.

Omnium superiorum recapitulatio.

Annotatio in Psalmum CXVII.

Vox exultationis, & salutis, in tabernaculis iustorum. Dicens Propheta vox exultationis, congrue statim subiecit, & salutis. Habent namque & illi gaudium suum, quamuis peruersum qui lętantur cum male egerint, & exultant in rebus pessimis. Videas peruerse viuẽtes alios gaudẽtes, alios mœrentes. Sed talium vox siue sit gaudii, siue mœroris, non vtique vox est salutis, sed perditionis. Similiter in bonis moribus videre licet alios gaudere, alios vero dolere, & flere. Sed cur hic adhuc desolantur & dolent, plangunt & mœrent cum scriptum sit: *Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum?* Forte qui adhuc agunt pœnitentiam, nondum emundauerunt conscientiam, necdum apprehenderunt iustitiam. Habent itaq; interim vocem mœroris, & saluationis, habituri quandoque vocem exultationis, & salutis. Dolete ergo & flete interim qui huiusmodi estis, tristitia enim vestra vertetur in gaudium. Notandæ sunt hæ quatuor voces, & à se inuicem distinguendæ, vox exultationis, & perditio-

Voces quatuor distinguendæ.

ditionis in peruerſe lætantib. vox mœroris & perditionis in pernicioſe dolentib. vox mœroris & ſalutis in pœnitentibus, vox exultationis & ſalutis in perfecte viuentib⁹. Recte ergo dicitur, vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorũ. Væ illis qui hic flere incipiunt, & in futuro nunquã flere deſiſtunt. Væ nihilominus illis qui ad tempus exultant, vt in æternum lugeant. Illis inquam væ, qui præſentis vitæ, vel futuræ gaudia neſciunt. Iſtis autem duplex væ, qui & ſemper lugent bona quæ hic perdiderunt, & mala quæ hinc recedentes illic inuenerunt. Fœlices & illi qui ſic lugent in tempore, vt gaudeant in æternitate. Fœlices & illi, imo his multo fœliciores, qui in tempore præguſtant vnde æternaliter gaudeant. Vox itaq; exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorũ. In tabernaculis (inquit.) Habitant ergo iuſti in tabernaculis, nõ in domibus, quia nõ habent hic manentem ciuitatem, qui futuram inquirunt, qui quæ ſurſum, non quæ ſuper terrã ſunt ſapiunt. Tabernacula militarium munitiones eſſe cognouimus, nos quoq; quorum vita militia eſt ſuper terram, militantes, non otio torpentes eſſe debemus. Qua autem caute, quam ſtrenue pugnandũ ſit nobis, diligenter nobis eſt attendendum, quibus eſt colluctatio, nõ aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Pretioſa res valde iuſtitia, & quæ aduerſariorum inuidiã cito excitet, & eorum erga nos odiũ acriter inflammet. Hæc namq; ratio eſt pugnæ, hæc eſt cauſa victoriæ. Ad hoc cõtra malignos ſpiritus pugnamus vt iuſtitiã inuiolatã cuſtodiamus: dimicant ipſi cõtra nos, non vt eam ſibi acquirant, ſed vt eam nobis violenter auferant. Facile autem victoriam ſibi de noſtra infirmitate præſumunt, pro eo, quod portamus theſaurum hunc in vaſis fictilibus. Sed forte minime attendunt quod non ſumus cõfidentes in nobis, ſed in ipſius adiutorio cui dicimus: *Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Sed miraris forte, nec immerito tamen, quomodo ſibi conueniunt, vel quonam modo conuenire poſſunt prælij & gaudium, vox lætitiæ, & clamor pugnæ. Vnde ergo hæc tanta lætitia, niſi de frequenti victoria? Vox ergo exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Si miraris, ſi vis habere vnde mireris, mirare potius quomodo perſequebatur vnus mille, & duo fugarent decem millia. Nonne & tu cantabis domino canticum nouum, & audietur in tabernaculo tuo vox exultationis & ſalutis, cũ compleri cœperit in te illa Dei tui promiſsio, cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis? Merito ergo auditur vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum. Quantum ergo putas gaudebunt in patria, qui ſic lætantur in terra aliena? Quanta eis inerit lætitia in domo, qui ſic exhilarantur in exilio? Quid facturi erunt in illa vitæ æternæ tranquillitate, quorũ gaudiũ ſic exuberat in expeditione? In tantum vt tale, tantumq; eorum gaudium non iam valeat coarctari ſub ſilentio, ne in apertũ prodeat, & in vocem prorumpat, vaſorum vtiq; more, quæ cum de infuſo liquore pl⁹ capere nequeunt, quod deſuper infunditur circum quaq; diffundunt. Sic nimirum, ſic illud lætitiæ oleum cum cordium vaſcula repleuerit per vocem ſe effundit, & ſtatim perſonat vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.

Cur iuſti habitent in tabernaculis.

Psal. 113.

Annotatio in Psalmum CXVIII.

Aufer à me opprobrium, & contemptum. Opprobrium culpa, contemptus pœna. Culpa iniquitas, pœna mortalitas, propter iniquitatem factus ſum exprobrabilis, propter mortalitatem factus ſum contemptibilis. Abominabilem me facit concupiſcentia, vilem me facit miſeria. Aufer ergo à me opprobrium, & contemptum. Si facis me iuſtum, aufers opprobrium, ſi efficis me ſa-

tum,

tum, aufers contemptum. *Super iudicia iustificationis tuæ.* Alia sunt iudicia Dei quæ reprobos damnant, alia quæ electos iustificant, alia quę iustificatos beatificant. Prima sunt reprobationis. Secunda iustificationis, vltima glorificationis. Damnantia exercentur in inferno, iustificantia in mundo, beatificantia sunt in cœlo. Iudicia tua adiuuabunt me. Iudicia vltionis, iudicia correctionis, iudicia remunerationis, per iudicium vltionis Iudas reprobatus, per iudicium correctionis Saulus cæcatus, per iudicium remunerationis humilis Dauid in regnum sublimatus. Iudicium vltionis stantibus dat timorem cadendi, iudicium correctionis lapsis præbet spem resurgendi, iudicium remunerationis perfectis cõfert amorem perseuerandi. Sic igitur primum illud Dei iudicium generat timorem, secundum nutrit spem, tertium autem accendit caritatem, recte de eis dicitur, iudicia tua adiuuabunt me.

Quæ sint iudicia quæ nos adiuuant.

A

B

C

D

Annotatio in Psalmum CXVIII.

Illumina faciem tuam, super seruum tuum: Amantibus quid vnquã dulcius, quid iucundius esse potest quam alterutro foueri affectu, alterutro delectari aspectu? Omnia videant, se inuicem non videant, horrent omnia, sordent vniuersa. Amantium itaque more anima sancta superni Regis amore succensa, cœlestis sponsi desiderio suspensa clamat, & dicit: *Illumina faciem tuam super seruum tuum*, & alibi: *Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus*, & iterum: *Exquisiui te facies mea, faciem tuam Domine requiram.* Inuenies & alias, aliis licet verbis, aliud tamen non requiri. Quanto putas amore flagrabat, qui dilecti sui faciem toties desiderando requirebat, & requirendo desiderabat? *Illumina*, inquit, *faciem tuam, super seruum tuum.* Grata amantibus, (vt diximus) alterutra præsentia, & iucundus aspectus. Amare delectat, & amari. Videre cupiunt, & videri. Sed forte hæc Dei sponsa, hæc Dei dilecta videre cupiebat, videri refugiebat, & vbi est quod & alibi clamat? *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* O quantus amor, quanta fiducia. Amor inquam pulcritudinis diuinæ, fiducia formæ non alienæ, sed propriæ. Tantus amor vt dicat, defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum superperaui: & alibi affirmat dicens: Quia defecit spiritus meus. Tanta præterea formositatis internæ fiducia erat, vt omnino impossibile credat, vt videatur, & non diligatur. Audierat fortassis à sponsõ sito verba illa dulcia, verba amatoria: *Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te.* Merito ergo optat vt veniat, & appareat ante faciem Dei cuius pulchritudinis auctor testimonium perhibebat. Sciebat enim anima illa sancta, & casta, quia omne genus ad suum simile conuertitur. Similis similem quærit, & Deus profecto similitudinem suam diligit. Vis & tu diligi à Deo tuo, Saluatore tuo? Reforma in te imaginem suam, & amabit te. repara similitudinem suam, & desiderabit te. Si enim reparaueris natiuam pulchritudinem tuam, quam fecit ipse ad imaginem, & similitudinem suam, profecto concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, ipse & amicus, ipse & dilectus tuus. Quid tamen hoc esse putamus quod non nisi faciem ostendi sibi postulat, nec iam posteriora, sed facie ad faciem videre desiderat? Nunquid enim mente excidit ꝙ Moysi dominus longe ante prædixit: *Non videbit me homo & viuet?* Patet ergo quia si huic mundo adhuc viueret, nunquam talia orare præsumpliisset. Mentior si non & ipse alibi hoc idem testatur dicens: *Propter te mortificamur tota die.* Quare ergo mortuus non creditur, qui tota die mortificatur? An forte quia non dixit morimur, sed tota die mortificamur. Scimus tamen quia in Dei oculis maioris meriti est sæpe mortificari,

Psal. 41.

Psal. 118.

Psal. 142.

Quid faciet anima vt amet a Deo diligi?

Exod. 33.

Psal. 43.

Pretiosa in Dei oculis sæpe mortificari quam mori.

Psal. 79.
Psal. 26.

cari, quam mori. Nonne mors martyrum tanto erat pretiosior, quanto mortem præcedens pœna productior, quibus volentibus mori non dabatur occidi? Nonne prædestinatis ad vitam hoc ipsum ad gloriæ cumulum proficit, quod sine acri pugna, sine acerba pœna carnalis in eis vita non deficit? Moriatur ergo Dauid, vt tandem moriatur, & sic aliquo modo dignus inueniatur videre faciem Dei in iubilo. Scit namque quia beatus populus qui scit iubilationem. Satagite ergo, & vos secundum Apostoli consilium, mortificare membra vestra quæ sunt super terram, vt possitis cum propheta fiducialiter Deo dicere. *Quoniam propter te mortificamur tota die.* Mortificate ergo, mortificate inquam in die tamen, vt omnia in luce discretionis fiant, ne vltra citraue mensuræ metam operum vestrorũ rota discurrat. Sic autem mortuo forte dabitur videre faciem Dei in iubilo. O bone Domine, Iesu benigne, moriatur & anima mea morte iustorum, expedit enim mihi mori magis quam viuere. Qui enim amat animam suam, perdet eam. Moriatur ergo anima mea vt vlterius non sim homo animalis. Animalis enim homo non percipit quæ Dei sunt, quantominus ipsum Deum? Nunc ad præmissa prophetæ redeamus, illa diligentius inspiciamus. *Illumina*, inquit, *faciem tuam*, super seruum tuum. Lumen ad sui claritatem intuendam oculum illuminat, & sine luminis beneficio cætera quæ lumina non sunt oculus non considerat. Lumen ergo diuinum propheta requirit, vt ipsum Deum in eius lumine cognoscere, cæteraque recte æstimare sufficiat. Quam sint enim temporalia omnia siue bona, siue mala contemnenda, futura vero quam sint amanda, vel timenda citius cognoscitur, si hæc in eius lumine pensantur, dicat ergo: *Illumina faciem tuam super seruum tuum*: vt te, vt tua videam, videndo intelligam, intelligendo diligam, illumina

Conf. 1.

Psal. 43.

A super me faciem tuam. Ostende mihi lucem tuam, reuela obsecro sapientiam tuam. Illumina ergo faciem tuam. Facies tua lux est, lux tua facies est. Illumina itaque faciem tuam. Facies est, quia cuncta considerat. lumen est, quia quoslibet ad quælibet considerandà illuminat. Illumina ergo faciem tuam, quia oculus hic noster corporeus videre potest; illuminare non potest, lux ista corporalis quæ illuminare valet, videre non valet, at oculus tuus sibi vi-
B det, sed alios lucet. Quia est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux itaque est oculus, sed nunquid tantum oculus? Immo & auris tua, quia lumen est tota facies tua. Illumina ergo faciem tuam. In facie quidem visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, & hoc totum in te lux tua, & totum hoc lux vna. Vides in luce, audis in luce, gustas, odoras, sentis in lumine, quia tenebræ ibi nullæ, sed omnia in luce clarescunt. Illumina ergo quæso faciem
C tuã. Animaduertis (vt arbitror) quantum de Dei bonitate præsumat, qui eius sibi faciem ostendi deposcit. In facie namque (vt diximus) omnes corporei sensus abundant. Quid igitur aliud est suam ei faciem ostendere, quam plenam sui cognitionem menti eius infundere? Quid inquis mihi? Nunquid Deum hos sensus habere credimus quem incorporeum, inuisibilem esse non ignoramus? Quid me interrogas? Scripturas attendas: *In omni lo-* Prouerb. 15.
co, inquit, *oculi domini contemplantur bonos, & malos.* Ecce de visu: *Desiderium* Psal. 10.
pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua: Ecce
D de auditu. Quid de cæteris odoratu, gustu, & tactu dicturi sumus? Nunquid in his exempla non inuenimus? Nonne de Noe sacrificio scriptum est: Gen. 8.
Quia odoratus est Dominus odorem suauitatis? Et Abraham audacter eum compellit intrare, & gustare modicum, & propheta asserit: *Quia misit Dominus manum* Hierem. 1.

suam. & tetigit os meum. Quid de his adhuc dubitamus quæ scripturarum auctoritate probamus? An forte ei sensum deesse credimus, quia quomodo incorporeæ naturæ incorporaliter insit non cõprehendimus? Quis cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? Videt ergo, sed inuisibiliter, secundũ quod nihil eius sapientiã latet. Audit nihilominus, quia misericordiæ eius auris precibus supplicantium patet. Naribus nos qualitatem discernimus odorum, & ipse per iustitiam qualitatem discernit meritorum. Gustat cum per benignitatem suam beatorum condelectatur gloria, tangi est in afflictorum compati miseria. Et hic est domini sensus, non quinquepartitus, sed vnus, & ad hoc quis idoneus? Absit vt cum astruamus ex alio videre, & ex alio audire, per sapientiam tamen cernit, per misericordiam audit. Sed quæ apud nos alia, & alia sunt, apud ipsum omnino diuersa non sunt. Credamus ergo oportet ista quę enumerauimus in Deo diuersa non esse, licet tamen nobis propter eruditionem nostram subtiliter ista distinguere: ponantur ergo quinque contra quinque, visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus, hoc totũ in facie vna. Sapientia, misericordia, iustitia, benignitas, compassio, & hoc totum Deo est facies vna, & hoc totũ intelligere in eius cognitione proficere dicat. Ostende mihi sapientiam tuam, ne errem. Reuela misericordiam tuam, ne desperem, doce me iustitiã tuam, vt non præsumam, innotescat mihi bonitas tua, vt te amẽ in donis tuis, bonis meis, innotescat mihi compassio tua, ne succumbam in malis meis, flagellis tuis. Si hoc totum ostendis, ostendis mihi. faciem tuam, quia hoc totũ pertinet ad cognitionem tuam. Et nunc obsecro domine illumina faciem tuam super seruum tuum. Quare tamen nõ potius dixit luceat mihi facies tua, sed optat magis vt illumi-

Quo igitur modo Deus in tenebras & exercent sensus.

Sensus Dei. quis?

A netur ei facies sua? Lux quidem est (vt superius disputauimus) sed non omnibus lucet, quia lux hęc in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ comprehenderunt. Cur ergo non quærit lucem istam inaccessibilem, lucem hanc inextinguibilem illucescere sibi potius, quam illuminari opus non erat, An forte quæ in se ardebat, prophetæ minime lucebat, & accẽdi sibi quærit per gratiam, quam sibi dolebat extinxisse per culpam? An forte quia scit suæ hoc infirmitati congruere, lucem petit diuinam paulatim sibi crescere. Ignem namq; cum accendimus paulatim in flammas excrescere videmus. Sic nimirum, sic oportet, vt pedetentim illucescat nobis diuini luminis claritas, vt eam paulatim assuescat per interualla temporum roborata infirmitas. Ne si sedentibus in tenebris, & vmbra mortis subito simul appareat, rationis oculum extinguat, potius quam illuminet. Dicat ergo, dicat, illumina faciem tuam, super seruum tuũ. Miror tamẽ si nox aut hyems non erat cum accendi sibi diuinum ignem quærebat. Forte circumdederat eum nox ignorantiæ, cõstrinxerat torpor negligentiæ. Duo magna mala error, & torpor. In igne duo reperiuntur, claritas & calor, claritas contra errorem, calor contra torporem. Iuste ergo ignem diuinum quærit, qui ab illis superari erubescit. Bonus prorsus ignis in Dei desiderio ardere, & lucere, credere, & desiderare. Bonus valde ignis intelligere, & amare, videre, & gaudere. Bonus inquam ignis lucere per cognitionem, ardere per amorem, feruere per affectum, splendere per intellectum. Vt ergo multum amet, multum intelligat, oret, & dicat, illumina faciem tuam, super seruum tuum. O quis mihi det, mihi misero, mihi frigido, sedẽti in tenebris, & in vmbra mortis, quis inquã mihi det ad hunc ignem calefieri, ab hoc illuminari, si quo modo aliquando placeam coram Deo in hoc lumine viuentium, vt videam

Bonus ignis quis?

B C D

volun-

voluntatem domini omnibus diebus vitæ meæ. Vere dulce lumen, & delectabile oculis videre solem. Solem inquã illum in quem desiderant Angeli prospicere. O bone, ô benigne Iesu, quod mihi gaudium esse potest qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video? Vere fateor quoniam conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Oculi mei languerunt præ huius luminis inopia. O Christi Apostoli. O Christi discipuli, beati oculi qui merentur videre quæ vos videtis. Vobis siquidem exortũ est in tenebris lumen rectis corde, misericors & miserator dominus. Ambulate dum lucem habetis. Scio, scio domine, quoniam in lumine vultus tui ambulabũt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exlatabuntur. Credo vtique & quidam ideo errauerunt in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt, quia nondum visitauit eos oriens ex alto, ad dirigendos pedes eorũ in viam pacis. Quo properatis miseri, nõne scitis quoniam vanum est vobis ante lucem surgere? Oremus tamẽ interim, vt illuminet vultũ suũ super nos, & misereatur nostri. Fugientibus n. nobis cũ Helia à facie Iezabel, infectatione videlicet carnalis illecebræ, grandis adhuc restat via, quousque veniamus ad montem Dei Oreb, celsitudinem scilicet contemplationis. Ad dirigendos itaque pedes nostros in viam pacis, illumina obsecro domine faciem tuã, super seruum tuum. Quid inquam Dauid te seruum vocas, seruum nominas? Nũquid hic seruis datur obtinere, quod vix amici merentur adipisci? Vere, inquit, scio quod amo, quia diligo dominum meũ, recordor nihilominus quia dominꝰ dixit ad me, filius meus es tu. Nolo tamen dicere amicum tuum, nolo me vocare filium suum. Qui n. absque meritis vult magna petere, meminerit saltẽ se multum deficere, & nũc vere me fateor seruum eius, non tm̃ iure conditionis, nec solum debito necessitatis, sed ẽt propositio voluntatis. Nam alios seruos efficit ipsa eorũ natiuitas, alios seruituti addicit belli necessitas, alios obsequiũ subiicit humilitatis magistra caritas. Seruiam, seruiam igitur creatori meo iure conditionis, obsequar Regi meo ex reuerentia maiestatis, subiiciar Saluatori meo debito caritatis. Quantum apud eum possit voluntaria seruitus intelligo, & idcirco magna petens, humilitatis meæ obsequium humiliter recolo, & dico. Illumina faciem tuam super seruum tuum. Nulli iam dubium arbitror, quin se fortiter vendicet à seruitute peccati, qui se non dubitat nominare seruum Dei. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Sed qui facit peccatũ, seruus est peccati. Consequens ergo est vt eum credamus peccato non deseruire, sed resistere, vt veraciter se possit seruum Dei asserere. Dicat ergo, illumina faciem tuam super seruum tuum. Super seruum, inquit, animaduertis (vt arbitror) quia indignum ducit lucem hanc ponere sub modio, sed ad lucis huius corporalis similitudinem in excelso vel ad solis modum qui melius lucet ex alto. Væ illis qui, non dicam se, sed sua, huic lumini anteponunt, quandoque & se & sua perdituri, & sine fine perituri. Si enim lumen hoc corporale non immerito in loco eminenti ponitur, quid mirum si non solum substantia, sed etiam ipsa anima nostra in interni luminis admiratione despicitur? Dicat ergo illumina faciem tuam super seruum tuum & doce me iustificationes tuas. Sciendum quia aliud est esse, aliud est iustum esse, & longe aliud beatum esse. Esse accipimus ex creatione, iustum esse, datur ex sanctificatione, beatum esse, speramus in retributione. Qui ergo scit se esse, sed forte minus iustũ esse, merito quærit modum iustificationis, ex qua pendere, nõ dubitat mẽsuram glorificationis. Tria opera attende, opera conditionis, opera redemptionis, opera glorificationis.

De triplici esse.

De illis primis operibus scilicet creationis, gentiũ philosophi quærunt, & disputant, sed defecerunt scrutantes scrutinio. Vsquequo vani filij hominũ, mẽdaces filij hominum vsquequo diligitis vanitatem, & quæritis mendaciũ? Vanitas vanitatum, & omnia vanitas dicit vobis noster ecclesiastes litterati, & inflati, sed nunquid beati? Immo beatus vir cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas. Forte hæc portio paternæ hæreditatis eorum quæ eos contingit, portio autem mea domine dixi custodire legem tuam, doce me ergo iustificationes tuas. Distingue ergo creationes, iustificationes, glorificationes. Priorum inuestigatio potest esse communis etiam damnandis: Secũdorum doctrina conceditur iustificandis, vltimorum notitia dabitur, sed beatificandis. Eant ergo mundi huius sapientes tam vani, quã vana quærentes, illa quærant, illa inueniant, quorum adeptione nunquam beati fiant. Audiant tamen quoniam perdet Deus omnes sapientes Babylonis, stultam faciens sapiẽtiam huius mũdi. Propheta ergo iustificari volens, iustificationes requirat, quia ad veram beatitudinem hanc esse viam non ignorat. Et fortasse sufficit Angelis ꝙniam sancti sunt iustitias Dei cognoscere. sed qui peccator est, vt iustificari possit iustificationes necesse habet edisce re. Recordare, quæ sint illa quæ Iesus magister bonus in montem ascendens, & coram discipulis sedens, circunsedẽtibus os suum aperiens docebat, dicẽs. *Beati pauperes spiritu, beati qui lugent, beati qui esuriunt, beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Profecto hæc Angelos vsque hodie per experientiam non didicisse minime ignoramus, quamuis ad Dei iustificationes hæc ipsa pertinere non dubitamus. Et quæ illos capere credimus per intelligentiam, omnino ignorare fatemur per experientiam. Non enim verbotenus tantum Dauid iustificationes doceri desiderauit, quin potius eo vtique modo quo Iesus qui nihil vnquam nescire poterat, ex his quæ passus est didicit obedientiam, quã per experientiam prius omnino non nouerat. Dicat ergo, doce me iustificationes tuas. me, inquit, non diabolum, non Angelum. Quia his ille semel reprobatus informari non debet, & hic in bono consummatus in his exerceri non eget. Iustificationes ergo sibi exopteret qui iustificari eget, & potest, & non illis quorum ille iustus, hic iniustus nunquam fieri potest. Illud omnino sine admiratione non prætereo quod non ab homine, non ab Angelo saltem erudiri postulat, sed à Deo. Putamus quia super omnes docentes se intellexit, & ab his amplius erudiri despexit. Sed super hoc merito ipse inquisitus respondeat, ipse de se dubitantibus sua nobis responsione satisfaciat. *Quam dulcia, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Desiderabilia vtique super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum. Qui igitur eloquia domini dulciora dicit, profecto quibus ea in comparatione præfert, dulcia esse innuit. Videamus nunc quæ sint illa quibus eloquia domini merito anteponit. Primo tamen quod sit eloquium illud quibus illa quattuor supponit. Audiam (inquit alibi idem propheta) quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et forte hoc est eius eloquium quod quærebamus. Eius locutio, eius est aspiratio, siue quæ docet nos de omnibus eius vnctio. Nunc de auro, & lapide, & cæteris quæ posuit videamus. Vt aurum niteat qui fulget per eloquentiam & lapis & multum preciosus est, qui persecutionem patitur, si tamen propter iustitiam. Quasi fauus mel continens, sub cera veritas latẽs sub allegoria. In melle pura dulcedo reperitur, & ex angelica consolatione mens mira suauitate reficitur. his omnibus eloquia Dei superponit, cum dicit ea desiderabilia super au-

Eccl. 1.

Psal. 118.

Matt. 5.

Psal. 84.

Aurum. lapidem. multum. mel. & fauum intelligidum.

per aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum. Ac si aperte dicat. Quid agere oporteat, in scriptura sacra reperio, quid imitari de beam, in hominibus aspicio, quid exerceri expediat, ex angelica reuelatione intelligo, multo tamen melius, multoque euidētius, longeq; suauius ex diuina inspiratione cognosco. Fidenter itaq; asserо de Dei mei eloquiis, quia desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauū. Aduertere tamen licet quid de illis sentio, quæ auro & lapidi, fauo & melli assimilare non dubito. Illorum doctrina quantum splēdeat mihi, aurum, vel lapis ex comparatione edoceat, quātum mihi sapiat mel siue fauus, interrogat⁹ respondeat, verumtamen quantūlibet fulgeant quantumuis sapiant: maioris tñ claritatis, amplioris suauitatis comparatione despicio. Illum ergo, illā Dei mei internæ aspirationis gratiam, quæ prædicta omnia ineffabiliter superat gemens suspiro, suspirando requiro, qa vtique eius sermo suauior, doctrina facilior, sensus subtilior, eruditio iucundior. Cui merito dico, doce me iustific. tuas. Possumus tamen per illa prædicta quattuor, videlicet aurum, & lapidem, & fauum, & mel quaternum diuinarum scripturarum sensum, moralem scilicet, & anagogicum, historialem, & allegoricum, non inconuenienter intelligere, quibus tamen omnibus propheta domini eloquia (hoc est diuinæ aspirationis documenta) non dubitauit anteferre. Quasi enim qui in auro fabricat, qui mores exhortando ædificat, seu qui splendentium gemmarum fulgorem commendat, qui cœlestium præmiorum claritatem disputando demonstrat, velut qui fauo satiatur, sic qui mysteriorum profunda rimatur. Sicut qui mel purum conuiuis distribuit, sic qui auidis auditoribus absque inuolucro veritatem exponit. In his quattuor (ni fallor) tota diuinorum lerics contexitur, in his ho-

A minum, in his Angelorum omnis doctrina versatur. Supereminet tamen his omnibus diuinæ inspirationis infusio, & ea quæ docet nos de omnibus spiritualis eius, & inuisibilis vnctio. Merito ergo Dauid in eius laudem quam corde gustauit, vociferando prorumpit, & dicit. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauum. O cui donatum est ex animo asserere, ex corde cantare, quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

B Desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum. Fauus distillās labia tua, mel & lac sub lingua tua. O cui datum est aliquando experiri quis sit ille spiritus domini super mel dulcis, quin etiā gustare & videre quam suauis est dominus. O quis mihi det hunc habere magistrum qui discipulos suos non tam lędit, quam linit, nec tam pungit, quam vngit, quia vnctio eius docet nos, de omnibus. Quo mihi adhuc magistri qui non eruduunt mentem, nisi prius lacerent carnem. Sufficiunt domine sufficiunt vulnera à latronibus imposita, qui me spoliauerūt, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Sed ecce adhuc magistri nostri apponunt iniquitatem

C super iniquitatem eorum, addētes verbera super vulnera, vendentes pro verberibus verba. Eant, eant, recedant, recedant Doctores nostri, immo exactores nostri, vere autem tortores nostri vani, & insani, docentes, & despicientes. Illum quæro, illum desidero qui me erudiendo inungat, yngēdo eruduat. Vide Domine, & considera, & contrecta corpus meum, & cognosces quia à planta pedis vsque ad verticem non

D est in eo sanitas, & tunc manifeste agnosces non esse opus vlcere sed vnctione. Et nunc obsecro domine infunde & vnctionem tuā clemens nostris sensibus. Nā vt verū fatear, cutis mea aruit, contracta est, nec hoc solū, sed ossa mea sicut cremium aruerunt, percussus sum vt fœnum, & aruit cor meū, vides dñe

quomo-

quomodo omnia arida, omnia ſicca, A cor, cutis, & oſſa. Quid ſupereſt niſi vt infundatur eis vnctio tua? Pellis arida, pellis exſiccata, cum trahitur crepat, cū tangitur, crepitat. Ecce vides domine quia factus ſum ſicut vter in pruina. Facili⁹ eſt ergo vt rumpatur, quam extendatur, niſi prius vngatur vter iſte tā aridus. Non enim mittunt (vt ipſe dixiſti) vinum nouum in vtres veteres, alioquin dirumpentur vtres, & vinum effundetur, & nunc oro domine vnge vtrē hunc vnctione miſericordiæ tuæ, vnge inquā, & innoua, & tūc mittes vinum nouum in vtrem nouum. Et nūc B quid aliud expectat à te ſeruus tuus, hic miſer homunculus, niſi vt exhilaret faciem in oleo. & vinum lætificet cor ipſius? Prius ergo inunge oleo miſericordiæ, poſtmodum reple vino ſapientiæ. O quanto abundabat vnguento qui accepit illud in capite, & deſcendit in oram veſtimenti eius? Ego autem præ vnguenti huius inopia areo, & tabeſco. Quantum putas frater accepiſti de Dei tui oleo, quantum debes domino meo? Forte dicturus es centum cados olei, quorſum hæc tibi tanta olei abundantia? Vade, & vende, & redde creditoribus, eroga & pauperibus, tu & fratres tui viuite de reliquo, quinetiam date & nobis de oleo veſtro. Vere fateor non eſt mihi niſi parum olei in lecytho quo vngar. Mitte ergo mihi de oleo tuo. Audi aperti⁹ quid dicere volo. Plora, & ora pro me, & tunc vere fatebor, quia inunxiſti me.

culpa hoc exigente mandauerat tunc temporis Deus nubibus ſuis ne pluerent, & idcirco præ ſiccitate cuncta aruerant, intantum vt alibi aſſerat dicens. *Aruit tanquam teſta virtus mea.* Nonne internæ infuſionis imbrem tunc expectabat, quando cum gemitu proclamabat. *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.* Quia igitur ſuperne infuſionis imbrem ad votum habere non meruit, terram ſuam iam arentem, iam fructus negantem, lachrymarum fonte rigare contendit. Iam compunctionis vena diducitur, iam fletus abundantia in plura diuiditur. Cui forte ſufficit ſolam aliquam virtutem colere, cui ſatis eſt ſingulum aliquod donum obtinere, neceſſe habet lachrymarum fluenta non tam deducere, quam ducere. Qui enim ſi lum aliquid ſingulariter elegit, ad illud nimirum totum mœroris ſui impetum inflectit. Sed qui multiplici virtutum ſegete cordis ſui terram dilatat, nunc hæc, nunc illa gratiarum ſemina rigare contendit, & tunc ipſe cantare poterit. Exitus aquarum deducent oculi mei. Tunc proculdubio aqua ēiducitur, quando alternis vicibus nunc hæc, nunc illa fletu culpa diluitur, cum C viciſsim modo pro hac, modo pro illa gratia fletus effunditur. Deducit aquā qui nunc ſua, nunc aliena deflet delicta, diducitur aqua cum modo pro ſua, mō pro aliena compungitur quiſque miſeria. Diuidit aquam, qui quandoque luget mala quæ cōmiſit, quandoque bona quæ ſtolide neglexit. Diuiditur aqua quando viciſsim pro metu infernalium tormentorū, vel pro deſiderio lugetur cœleſtium gaudiorum. Sciendum tamen eſt quod aqua quæ in locis ſublimibus oritur, facile iuxta diducētis votum ad humiliora quęq; loca irriganda deriuatur. Quæ autem in imo defluit, ad eminentiora infundenda non aſſurgit. Sic nimirum deſideriorū vena quæ in infimis labitur, ad ſublimia apperenda non attollitur, & qui non niſi terrena appetit, cœleſtia ſuſpirare neſcit.

Pſal. 21.

Pſal. 142.

Annotatio in Pſalmum CXVIII.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. Solent agricolæ ſiccitatis tempore diductis fon D tium riuulis terram rigare, ne ariditate nimia exſiccata nequeat commendata ſemina multiplicare. Ad horum imitationem Dauid imbre gratiarum tardante deſcendere, operum ſuorum fructus lachrymarum vnda non negligit infundere. Puto quia aliqua eius

scit. Plus adhuc dico, cui hoc sufficit tantum ne pereat, quando pro verbo ocioso, vel cogitatu superfluo gemens plorat? Vis & tu ad prophetæ similitudinem aquam hanc salubrem deducere? Memineris sublimia concupiscere, memineris nihilominus de te humilia sentire, & tunc facile est desideriorum tuorum collibus, ad deiectionis tuæ vallem compunctionis fluenta decurrere. Distillante itaque compunctionis aqua de summis montibus, in stillicidijs eius lętabitur germinans, & cápi tui replebuntur vbertate, pinguescent speciosa deserti, sed & valles abundabunt frumento. Tunc profecto labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & bene tibi erit, & cantabis corde iucundo: confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum. Sed qualem inquis fructum? *Fructus autem spiritus sunt* (inquit Apostolus) *pax, patientia, longanimitas*, & cætera. Qualis frater fructus esse creditur veritas, caritas, iustitia, misericordia? Quanto putas mens exuberat gaudio, cum videt quia post disciplinæ cultus veritas de terra orta est? Cumulabitur autem cũ cœperit sperare quod oriatur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Quid tibi de terra videtur de qua talis fructus exoritur? Merito extolletur super libanum fructus eius. O qualis, quam pretiosus fructus veritas, iustitia, & pacis abundantia. Patet (vt arbitror) quia oportet illum aquam suam diducere, & pro singulis sigillatim flere, qui non vno horum, sed his omnibus cupit fructibus abundare. Sed si hæc omnia lachrymis rigare non sufficias, roga eum qui producit ventos de thesauris suis, educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit. Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Et si tardant benignitatis pluuiæ, inquantum prævales non cesses mœroris aquas deducere, vt possis ex corde cantando

A psallere. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Quam multos putamus hodie esse qui lachrymarum gratiam non dum acceperunt, qui quotidie flenda committunt, & multum ipsi flendi, minime flere possunt. Sunt alij qui hinc peccata sua, illinc pœnas futuras exaggerant, nunc parua bona sua, nunc præmia æterna considerant, vt vix aliquo modo tandem in lachrymas erumpant. Isti profecto cantare possunt, aquas eduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Nondum tamen ex veritate psallere que-
B unt, exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Sed ecce est aliquis qui tantum de sua vel tenui negligentia confunditur, tantum in diuini amoris desiderio succenditur, vt etiam cum voluerit tenere lachrymas non possit. Huic proculdubio lachrymæ studio non producuntur, sed ipsæ abundanter per se egrediuntur. Nec necesse habet qui huiusmodi est educere aquas quasi exire volentes, sed potius oportet diuidere, & deducere vbertim egredientes. Si
C sponte exeunt, exitus aquarum sunt & deduci possunt. Sed qui eas nondum educere potuit, quando deducere prævalebit? Illum vtique aquæ industrium deductorem dixerim, quem pro voluntatis arbitrio nunc sua, nunc aliena quę voluerit, quando libuerit deflere cognouerit. Videat tamen vt illas non nisi oculi deducant, vt illa tantum defleat, quæ ratio & discretio lugenda esse denunciat. Tunc vere ad oculorum arbitrium aqua deducitur, quando rationis iudicium affectus fletu prosequitur. Si igitur lachrymæ sponte exeunt,
D si ad dirigentis votum vltro decurrũt, fiducialiter cantare potest. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Quæ autem sit causa tanti fletus, prophetia idem subsequenter adiungit, & dicit. *Quia non custodierunt legem tuam.* O vtinam contingat mihi aliquando vt necesse non habeam iam amplius fle e præsentia delicta, sed præterita, ne me

remordeat vltra instans culpa, sed tantum transacta. Sed væ mihi misero cui incumbit dolere, & deflere, non solum pro eo domine quod oculi mei non custodierunt legem tuam, sed idcirco maxime, quod necdum custodiunt legem tuam. Puto tamē frater, quia nihil magis cohibet mētem ne apponat iniquitatem super iniquitatem, ne veteribus superponat quotidie noua, quā si semper meminerit, sæpe defleuerit delicta præterita. Cantare credo poterit qui huiusmodi est. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. In his prophetæ verbis patet (vt arbitror) quæ esset illius quam præfati sumus sterilitatis causa, quādo anima ipsius facta est sicut terra sine aqua, intātum vt necesse habeat lachrymarum aquā vbertim effundere, effusas vero huc, illucq; ad illam suā terram vndique irrigandam deducere. Idcirco vtique egrediebantur, quia lex diuina parum digne custodiebatur. Ego credo quia si adhuc pro temporalibus doleret, si adhuc carnalia defleret mæroris aquas ad votum suum deducere non posset. Hoc enim inter spirituales solet interesse, & lachrymas carnales, quod hæc sæpe iuxta dirigentis votum ad ea quæ expedit fiere deducuntur. Illæ vero torrentis more homines rapiunt secum, potius quam sequuntur. Fluuius namq; in imis decurrens quādo ad summa ducitur, & fletus de infimis desiderijs surgens, quando pro cœlestibus effunditur? Nonne Abana, & Farfar fluuij Damasci, & similium fluminum in conuallibus inter medium montium pertransibunt aquæ, & idcirco ad superiora irriganda deduci nō possunt, quia qui adhuc carnales sunt, carnalia amantes, pro peccatis quidem compungi nequeunt, & cum pro terrenis dolendi causa emerserit, ne non fleant ipsi sibi imperare non possunt. Quādo ergo fletus funditur à nolente, quid de eo aliud dixerim, nisi raptum à torrente? Et tamen talem persæpe torrentem pertransiuit anima mea. O Domine non me demergat tempestas huius aquæ. Qualia nam quæso fluenta præterfluunt terram cordis? Nunquid adhuc magnificauit Dominus facere vobiscum, exsiccans in te omnes fluuios Ethan, ponens flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim? Nunquid mirificauit tibi misericordiam suam conuertens cordis tui duritiam in stagna aquarum, ponens in te desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum? Aquas illas priores, vtpote carnales exsiccans, aquas has nouissimas, vtpote spirituales effundens? Putas ne quia factus sit adhuc in te fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam, rigans montes de superioribus suis? Hoc vnum scio, quia si fontium tuorum vena in montium superioribus nascitur, & si in solo sublimium præmiorum desiderio mens perfecte compungitur, facile est huiusmodi aquas per humilitatis tuæ decliuia deducere, & deiectionis tuæ vallem vsquequaque vbertim rigādo perfundere. Si sic est frater, profecto benedicere habes Deo de fontibus Israel, qui rigat aquis vniuersa. Sed satis dictum sit de eo quod dicitur exitus aquarum deduxerunt oculi mei, nunc causam fletus videamus. Et quid nobis fidendum sit exemplo discamus. Quia non custodierunt, inquit, legem tuam, pro hac lege (ni fallor) alias orat dicens. Legem pone mihi Domine, viam iustificationum tuarum & exquiram eam semper. Quid inquam Dauid, nunquid non sufficit tibi lex Moysi qui adhuc quæris tibi legem poni? Non, inquit, Moysi mortificans animas, sed lex Domini immaculata conuertens animas. Quando Moyses populis præcepta dabat faciem suam velabat, & idcirco præceptum Moysi obscurum, & obtenebrans oculos, præceptum autem Domini lucidum, & illuminans oculos. Profecto si per Moysen posita lex placuisset, pro ponenda mihi lege Dominum.

Quid interest inter spirituales & carnales lachrymas.

Causa nostri fletus quare ostendenda.

minum adhuc orare non oporteret. Quæsiuit ergo Dauid à Domino legem, accepit, exercuit, parum tamen discrete custodiuit, & idcirco dicit. Exitus aquarum, &c. Lex alia carnis, alia mentis, alia Dei, alia diabolo, & ne me credas ista de meo sensu fingentem, audi Apostolum has quas diximus leges subtiliter
Rom. 7. distinguentem: *Condelector*, inquit, *legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in legem peccati.* Vides ne quemadmodum in primo versu legem Dei per se ponit, in secundo autem non solum ab illa, sed à se etiam tres alias distinguit? Nam cũ B dicat, video aliam legem in membris meis legem scilicet carnis in eo quod lex quæ est in membris alia dicitur ab ea quam legem Dei dixerat, distinguit, & cum addat repugnantem legi mentis meę, aliam illam ostendit esse. Cum vero subinfert, & captiuantem me in legẽ peccati, ab illis vtrisque legem peccati discernit. Lex autem peccati nihil aliud
Leges quatuor quæ. est quam lex diaboli. Distinguamus ergo quattuor has leges, Dei, diaboli, mẽtis, vel carnis. Lex Dei est reddere bonum pro malo. Lex diaboli reddere malum pro bono. Carnis lex est retribuere malum pro malo. Mentis lex est C reddere bonum pro bono. Lex Dei est gratuito velle prodesse, lex diaboli gratis velle obesse. Mentis lex est facere quod licet. Carnis lex est facere quod libet. Lex Dei caritas, lex diaboli iniquitas, mentis lex æquitas, carnis lex voluptas.
Matt. 5. Lex Dei dicit: *Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.*
Sapien. 2. Lex diaboli dicit. *Opprimamus virum iustum quoniam contrarius est operibus nostris.* Lex mentis dicit. *Dentem pro dente, oculum pro oculo, animam*
Exod. 21. Esa. 22. *pro anima.* Lex carnis dicit. *Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur.* Lex diaboli abominabilis, lex carnis contemptibilis, lex mentis laudabilis, lex Dei desiderabilis. Lex diaboli ignominiosa, lex carnis periculosa, lex mentis A officiosa, lex Dei gloriosa. Gloriosam legem Dei dixerim, quia de hac sola, vel maxime quisque coronatur: diaboli vero ignominiosa recte asseritur, pro qua quisque æterna confusione mulctatur. Carnis legem idcirco periculosam dixerim, quia paulatim mentem eneruãdo ad diaboli legem præcipitat. Mentis legem merito officiosam asserui, quia gradatim animum roborãdo ad Dei legem exaltat. Superauerat itaque propheta diaboli legem, quia detestabatur omnem iniquitatem, calcauerat nihilominus carnis legem inquantum contemnebat corporis voluptatẽ. Multũ præterea sein lege æquitatis dilatauerat, sed in lege caritatis parum se perfectum esse non parum dolebat. Sed de his forte mihi minime creditur, nisi hęc eius testimonio comprobentur. *Iniquitatem*, inquit, *odio habui & abominatus sum*: ecce victoria de lege iniquitatis. *Renuit consolari anima mea*: ecce cõtemptus voluptatis. Nam pro æquitatis lege fi- Psal. 7. denter clamat: *Iudica me domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.* Sed in lege caritatis perfectionis culmen se nõdum attigisse deflebat, intantum vt dicat. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia &c. Mirum est si non miraris, cur non maluit dicere, quia non custodiui legẽ tuam. Sed si ego nõ custodiui diceret, voluntatem vtiq; culparet, & tunc quomõ illud staret vbi dicitur, legem tuam dilexi? Oculorum itaq; culpa increpatur, oculorum solum modo culpa deflectur. Nam de pedum officio fidẽter domino canit: *Viam mandatorum tuorum cucurri* Psal. 118. *cum dilatasti cor meum.* Sed & pro manibus protestatur dicens: *Tota die expandi* Psa. 87. *ad te manus meas.* Sic de aure, & lingua, cę teriisq; corporis membris facile reperies. Soli hic oculi redarguũtur, pro solis hic oculis lachrymæ funduntur. Nec enim in alijs etiam membris nunquam peccasse contendo, sed quid sit quõ de- *Culpam reliquorum flere quid.* fleat diligenter attendo. Quid est igitur oculorum culpam deflere, nisi quod in

discretione errasset gemendo dolere? Tunc oculus peccat quādo discretionis iudiciū errat. Multi priuatas obseruantias cōmunibus institutionibus anteponunt, abstinentiam obedientiæ pferunt, cum tamē scriptum sit, melior est obedientia quam victimæ. Multa sunt quæ de his oculis addenda credebam. Sed hæc sub alio forte capitulo dicenda seruamus. Sed nunc quæ interim dicenda videntur, exequamur. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei quia non custodierunt legem tuam. Cæterorum membrorum nullū hic reprehendit, oculorum vero culpam nō sine mœrore graui redarguit. Manus nō reprehenditur, pro eo fortasis quod libenter operabatur, lingua non reprehenditur idcirco (vt arbitror) quoniā vera loquebatur. Oculū tantummō culpabat, pro eo forte q̄ in iudicii discretione caligabat. Quid enim aliud est oculū offendere, quam ex intētione bona, sed parum discreta in aliquod malum incidere? Sunt qui dicūt quod malum opus esse non poterit quod ex bona intētione procedit. Bene ergo fecerunt qui mortem apostolis intulerunt. Nā scriptum de eis legimus: *Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Nunquid Iudæorum excusamus ignorantiam, qui secundum Apostolum zelum habent, sed non secundum scientiam? Vos gloriamini de malo opere pro bona intentione. Propheta luget pro eo quod in discernendo erraverat, vnde Propheta dolet, vos gaudetis, vnde Propheta luget, vos ridetis. Quomodo ergo (inquiunt) illud accipimus quod in eo Euangelio ab ore veritatis audiuimus? *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Ego audio hic ex oculi puritate corporis membra commendari non vitia. Ego credo quia cęcitas, surditas, ariditas, insensibilitas, & cætera corporis vitia corpus non custodiunt, nam neq; corpus, neq; pars corporis sunt quæ corpus corrumpunt. Sic vtiq; sic corpus virtutum, vtpote vitia corrumpunt, vel destruūt. Non ergo commendat veritas quæ nec corpus neque pars corporis sunt, opera scilicet mala, quamuis fiant, si tamen fieri possunt intentione bona. Sed potius hoc ostēdere voluit, q̄ illa quæ vere cōstituunt corpus virtutum, opera scilicet bona, omnino bona non sunt si p̄cedant ex intentione mala. Quia si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quid ergo est (inquiunt) quod Angelus dicit. Habe caritatem, & fac quod vis. Ergo caritatem cæcam putamus? Sed quid de ea Apostolus sentiat, audiam: *Plenitudo*, inquit, *legis est caritas.* Quid ergo caritas de his quæ scira oportet ignorat, quam Apostolus plenitudinem legis nominare nō dubitat? Perfecta caritas plene illuminat, nam perfecte amari non potest in cuius cognitione animꝰ caligat. Sed in his amplius immorari necesse non est, quia sicut in bono caritas nonnisi intentionem bonam habere potest, sic eam in discretione errare posse valde incredibile est. Hoc autē omnino credibile videtur, quia qui adhuc errat in discretione, nondum est perfectus in caritate: & omnino sine culpa non est, qui malum agit qualibet intentione. Sed nec tantum oculos culpandos putes, cum bonum malum vel malum bonum esse existimas.

1. *Fig. 33.*

Ioan. 16. Opinio illorū, qui dicunt, malum opus esse non posse quod ex bona intentione procedit, refellitur.

Mat. 6. & Luc. 11.

Sed vt oculorum culpam diligētius discutiamus, prius de ipsis oculis qui sint videamus. Duo vtiq; sunt interioris hominis oculi, quos quisque habere satagat quicunque viam mandatorum Dei inoffenso pede currere festinat. Vnus est oculus discretionis, alter oculus circumspectionis. Sed de sinistro prius oculo scilicet circumspectionis (vt pote indigniore) nos expediamus, vt in his quæ de dextro dicenda sunt oculo (videlicet discretionis) lati⁹ vacare valeamus. Sunt nonnulli qui præteritam vitam quidem ad memoriam reuocāt, & in his quæ male, vel minus bene egerunt

Interioris hominis oculi duo.

Quid ad sinistrum oculum, sc. circumspectionis pertineat.

Rom. 13.

runt seipsos diiudicant. De præsentibus negligunt, de futuris prævidere nesciũt. Respiciunt quidẽ qui huiusmodi sunt, sed non circumspiciunt. Alius autem caute cõsiderat ne se vel aduersitas frãgat, vel prosperitas extollat. Prosperitas quasi à dextris, aduersitas quasi à sinistris. Sed qui sola quæ instant bona & mala attendit, de præteritis sæpe minus plangit quam culpa anteacta exigit. Talis profecto qui iuxta se posita intuetur, rectius aspicere quã circumspicere dicitur. Nam ad, sæpe pro iuxta ponitur. Sed qui nondum nouit respicere, multominus callet circumspicere. Alius decoratur oculo prouidentię pro eo quod nouit in posterum prouidere, partũ tamen proficit, si vel de præteritis contemnit, vel de præsentibus negligit. Sed si ante & retro, dextrosum & sinistrorsum oculum circumflectis, hoc vtique agendo circulum quidem, nõ spheram facis. Adde adhuc oculos tuos nunc sursum attollere, nunc ad ima deponere, quia bonum est nunc cœlestium, nunc eorum quæ in inferno sunt reminisci, nunc hæc, nunc illa suspirando cõtemplari. Nam si intueri negligis quæ sint malis parata in inferno, vel econtra quę sint bonis repositа in cœlo, eris proculdubio de præteritis minus timidus, de præsentibus parum solicitus, de futuro minime prouidus. Parum sit ergo tibi oculum tuũ circumflectere, sed ad sphęræ similitudinem vsquequaq; circumfunde. Si cœli formam aspicias, admoneris vtiq; vt operum tuorum terram considerationis tuæ ambitu includas. Sed quomodo inquis possum quæ circa me sunt ante & retro, dextrorsum & sinistrorsum, sursum & deorsum simul aspicere, insuper & intima mea de quibus adhuc tacuisti non negligere? Sed fane simul omnia quæ circumstant cõsiderare non sufficit, nisi agnus ille solus quem oculos septem habere, & cornua septem scriptura sacra describit. Sed de inspectionis oculo quod obiicis idcirco tacui, quia de eo aliquid commemorare superuacuum duxi. Solem namque qui cætera illuminat, quomodo in se tenebras habere quis credat? Sic vtique circumspectionis oculus si quæ circa se sunt ex studio intuetur, multo magis quæ in intimis sunt ratio eum ignorare non patitur. Oportet igitur ad solis similitudinem oculi radius locum quem tenet prius illustret, & tunc cætera quæ circa se sunt, quia simul non valet, nunc hæc nunc illa attente consideret. Nam si simul quæ ante, vel retro, quæque à dextris & à sinistris, nec non quæ sursum & deorsum, vnaque cum his interiora tua aspicere potuisses, nõ vno circumspectionis oculo egeres, qui septem habuisses, ille solus hoc potest qui vno intuitu omnia videt. Omnia videt, omnia valet, qui habet oculos septem, cornua septem. Oculi pertinent ad notitiam, cornua ad potentiam. De primo dicitur: *Omnia nuda & aperta oculis Dei.* Hebr. 4. De secundo: *Omnia quæcunque voluit fecit.* Psal. 134. Merito ergo cornua septem habere dicitur, de quo quia omnia possit minime dubitatur. Sed nunquid tu similiter? Vtinam haberes vel vnum cornu, vtinam vel vnum, vt iure dici debuisses filius vnicorniũ. Ego puto quia quibus erexit cornu salutis in domo Dauid pueri sui, sufficit interim vt habeant quo possint pacto resistere, quo valeant repugnare diabolo. Nunquid potes renouare præterita, ordinare præsentia, adducere futura, infernum calcare, cœlum irrumpere, & hoc totũ propria virtute? Non vtique (vt arbitror) eo quod non habeas cornua septem, quemadmodũ agnus ille cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Sufficit mihi domine interim interius vnum cornu habere, quo possim inimicos meos in omnem ventum ventilare, etenim in te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Quale tamen hoc libertatis cornu esse putamus, ꝙ pacto nunquam (nisi sponte) cordis ceruicem inclinamus? Tota dæmonum turba circa nos

Apocal. 5.

perstrepat, totus in nos mundus desæ- A quis vitã suam circumspicere negligit,
uiat, mentem nostram in Deo fixã nun- toties cũ circumspectionis oculꝰ quasi ob-
quam à sua voluntate expoliat. Hoc v- dormit, & tunc quasi oculus discretio-
tique cornu cum Dei adiutorio si vo- nis caligat, cum in his discernendis quæ
lueris & ipse habere potes: nam cætera videt per imprudentiã errat. Duo sunt
si velis habere non potes, quia quæcun- in quibus discretio sæpe decipitur. De- *Spiritus discretionis in quibus decipitur.*
Quid ad dextram oculũ, i. discretionis pertineat. que volueris facere minime potes. Quia cipitur liquidem sæpe in qualitate: fal-
igitur ad omnia quæ volumus, vti po- litur nihilominus frequenter in quan-
testate non possumus, discretione vtiq; titate. In qualitate decipitur, qui quod
vti debemus. Discernendum est itaque bonum est malum putat, vel quod ma-
cuique primo quid valeat, deinde de his lum est, bonum esse existimat. De quali-
quæ suppetunt quid expediat, & hic est bus per Esaiam dicitur: *Væ illis qui dicunt* *Esai. 5.*
ille discretionis oculus, quem paulo su- *malum bonum, & bonum malum, ponentes te-*
perius dextrum nominauimus. Quid e- *nebras lucem, & lucem tenebras: ponentes a-*
nim prodest vel præterita recolere, vel *marum dulce, & dulce amarum.* In quanti-
præsentia respicere, vel futura præui- tate fallitur, qui rem quam æstimat ma-
dere, nisi de his omnibus quæ sunt bo- iorem vel minorem quam sit deceptus
na, vel mala possis discernere? Quid in- asseuerat. Tales propheta redarguit cũ
quam prodest quod vitam nostram cir- dicit. Mendaces filii hominum in state- *Psal. 61.*
cumspicimus, si qualis esse debuerit mi- ris. Ad hoc namque quid in statera ap-
nime iudicamus? Vt ergo vtilis sit ocu- penditur, vt eius quantitas vel mensura
lus circumspectionis, adiuuetur opor- dignoscatur. Decipitur in qualitate qui
tet oculo discretionis. Si tibi dicit cir- auricalcum existimat esse aurum, qui
cumspectionis oculus quia hoc & illud pro gemmis accipit vitrum. Fallitur in
egisti, renuntiare debet discretionis o- C quantitate, qui duo auri pondera dece-
culus quid in his bene vel male feci- ptus pro vno vendit, vel vnũ pro duo-
sti. Si quæ instent bona vel mala renunciet bus à venditore emit? Quia igitur in
circumspectio, ad vtraq; consilium de- his duobus vitiis iniustæ librationis fe-
bet prouidere discretio. Si circumspe- re semper decipimur, eo quod per nos
ctio præuidet quę, vel quanta tibi ad fa- ipsi nõ possumus, dominus quidem iu-
ciendum suppetunt, discretio subiun- xta æquitatis libram, iuxta regulę men-
gat quæ quomodo fieri expediũt. Quo- suram vitam nostram disponere sẽ pol-
ties oculus circumspectionis cœlũ, vel licetur, dicens: *Latabor*, inquit, *& par-* *Psal. 59.*
infernum contemplando respicit, ad- *tibor Sichimam, & conuallem tabernaculo-*
dat discretionis oculus quibus meritis *rum metibor.* Partibor (inquit) & meti-
ad hoc, vel ad illud quisque pertingit. bor, in partitione agitur vt vnusquisq;
Cum interna sua circumspectio rima- accipiat quod habere debet. In dimen-
tur, discretio diiudicet quid mali sibi, D sione vero vt tantum quisque percipiat
quid boni Deo merito adscribatur. Vi- quantũ possidere debet. Hinc est quod *Num. 33.*
des ne quemadmodum inter nos hos dominus per Moysen filiis Israel impe-
oculos in rebus discernendis ratio diiu- rat, vt vnusquisque in terra promissio-
di non patitur. sicut exteriorum intui- nis hæreditatem sorte accipiat. Vnde
tus oculorũ natura id dictante nequa- Psalmista commemorat dicens: *Sorte* *Psal. 77.*
quam diuiditur? Sciendum vero quia *diuisit eis terrã in funiculo distributionis.* Tunc
oculo circumspectionis sæpe subrepit populus Dei ad mensuram hæredita-
negligentia, oculo autem discretionis tem accipit, quando quæq; virtus iuxta
insidiatur ignorantia: hunc sæpe clau- æquitatis mensuram se extendit. Nihil
dit summis torporis, illum frequenter enim aliud est virtus quam animi affe-
obnubilat caligo erroris. Quoties enim ctus ordinatus, & moderatus. Ordina-

tus est,

tus est, quando ad id est quod esse decet. Moderatus est quando tantus est quantus esse debet. Quando ad aliud est quã expedit, peccat in qualitate, quando maior est quam oporteat, offendit in quantitate. Vt igitur animi nostri affectus ordinare, & moderari possimus, prius mores incompositos compescere debemus, vnde idem propheta ei quam præmissimus sententiæ præmittit dicens. *Diuidere.* Eiecit à facie eorum gentes, & statim subintulit, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis: prius enim gentes, hoc est mores indisciplinatos eiecimus, postea animi motus in ordinem redigimus, & ad modestiã inclinamus. *Diuidere terram in funiculo distributionis quid?* Nihil aliud est terrã in funiculo distributionis diuidere, quam in eo quod cuiq; virtuti est proprium, etiam mensurã attendere. Vis videre quanta cautela in hac virtutum mensuratione sit adhibenda, quanta discretio exhibenda? Parcitas si se infra mensuram cohibeat, in auaritiam se præcipitat. Largitas si se vltra modum extendit, in prodigalitatem se effundit. Quidam quasi necessitatis gratia dum cibo potuique nimis indulgent, carnis contra se bella incauti commouent. Alii dum carnem immoderate macerando affligunt, solatium suum vnde ad bonum adiuuari poterant, improuide perimunt. Innumera sunt huiusmodi in quibus homines sæpe fraudant, & fraudantur: decipiunt & decipiuntur. Sed dices mihi. Ecce iam per experimentũ didici, quia hic discretionis oculus quem dextrum dixisti, frequenter mihi falsa pro veris affirmat, in iudicio multoties errat, & dum parum discernit, me non parum scandalizat. Et ego tibi respondeo, quia si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proiice abs te. Melius siquidem tibi est cum vno oculo ingredi ad vitam, quam duos oculos habentem mitti in gehennam. Quid ergo inquis, quonam quæso modo viam mandatorum Dei monoculus inoffenso pede percurrere quam nec modo duorum beneficio oculorum adiutus valeo sine errore cõsumare. Audi igitur quid facere debeas, qui forsitan parũ acute consideras. Aurem, & linguam apposuit qui tibi oculum dedit. Habes igitur quo quæras, quo audias, si aurem & linguam te habere non dissimulas. Quære itaque domum videntis qui parum vides, à quo quid te oporteat facere quo currere audies. Melius tibi est manu duci, quam vltro errorem sequi. Melius proinde tibi est cum vno oculo ingredi ad vitam, quam duos oculos habentem mitti in gehennam. Si ergo oculus tuus dexter seducit te, si omnino scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Siniſtro (vt dictum est) oculo vitam nostram circumspicimus, dextro vero qualis sit, vel qualis esse debeat diiudicamus. Sed si in discernendo errat, nos vtique scandalizat. Si ergo oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice à te. Nusquam legisse me memini vt oculum siniſtrum eruere debuissem. De dextro hoc ex præcepto iniungitur, si in eo erroris scandalum inuenissem. Cur hoc? Idcirco (vt arbitror) quia vitam propriam me melius nullus scire potest, sed eam alius me multo melius secundum discretionem disponere potest. Debemus itaq; vitam nostram spiritualium virorum, & maxime prælatorũ discretioni committere, qualibus nouimus ipsum Dominum claues regni cælorum commisisse. *Cur dictum sit erue oculum dextrum si te scandalizat. & non finistrum.*

Annotatio in Psalmum CXXI.

Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Adam alloquitur Euam: Adam hic consolatur Euam dicens: Lætatus sum in his quę dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Non iam pro magno habet Adam reuerti in domum suam, neque enim dicit. Lætatus sum pro eo quod ibimus in domum nostram, sed iam post ærumnas diuturni exilii præsumit se peruenturũ ad domum Domini. Vis nosse quis sit iste Adam, vel quam dicimus hanc eius

Euam?

Ratio per Adam, affectio per Euam intelligitur.

Euam ? Per Adam intellige rationem, per Euam accipe affectionem. Duo sunt intellectus & affectus. Duo nominantur anima, & spiritus. Duo quidem non per essentiam, sed per efficientiam. Anima viuit, spiritus discernit. Ad animam pertinet dilectio, ad spiritum cognitio. Habes igitur Adam, habes & Euã. Prius Adam formatus est, postea de Adam Eua facta est. Prius enim debem⁹ per rationem quid amandũ sit prudenter eligere, deinde secundum electionis iudicium quod amandum est ardenter diligere. Præcedat ergo cognitio veri, subsequatur dilectio iusti. Prius est discernere, postea amare. Prima discretio fiat inter bonum & malum. Secunda subsequatur inter bonum, & optimum, & tunc ex ipsis optimis eligamus, quid potius per amorem amplecti debeamus. Non enim omnia possumus omnes. Vides ne quemadmodum de toto Adam quædam quasi particula eligitur, vnde Eua formetur. Nam bonum & malum discernere, bonũ est, sed malum & bonum diligere, malũ est, immo vtrumq; amare impossibile. Vtrumq; tamen cognoscere, laudabile. Sed & de ipsis bonis, quia nõ omnes omnia possunt, pars quædam excipitur, vnde in Adæ adiutoriũ Eua formetur. Nam si in electionis iudicio Eua Adæ non contradicit, profecto eũ in veritatis cognitione valentiorem reddit. Nã ex amore cognitio proficit, sicut ex cognitione amor conualescit. Si vero rationem amor in veritatis inquisitione non subleuat, discretionis oculus citius caligat, & tunc ei eius adiutorium in contrarium vertitur, cum per eam ad erroris caliginem deiicitur. Toties vero Adam Eua de Paradiso in exilium mittit, quoties à veritatis inquisitione delectam affectio rationem vanis cogitationibus inuoluit. O quoties per Euam Adam deiicitur à domo sua. O quoties per Euam seruire cogitur in domo aliena. Domus Adæ, veritas: domus diaboli, vanitas, domus Dei æternitas, de quo dicitur qui habitat æternitatem, de qua profecto domo hic dicitur, vbi Euam suam Adam alloquitur. In domũ domini ibimus. Tunc Adam reuertitur in domum, cum de studio vanitatis redit ad inquisitionem veritatis: Intrat autem domũ Dei, cum post diu quæsitam & vix inuentam veritatem per excessum rapitur ad æternitatis cotemplationem. Adam vbi es? Vbi te vides? In paradiso, an in exilio? Adam inquam vbi es? Cogita quid cogites, & inuenies vbi es. Si vanitatem cogites, in vanitate es: si vanitatem amas, vanitas es. Nec iam tibi dico Adam vbi es, sed dico Adam quis es? Credo confunderis, & confiteri erubescis. Propheta dicat qui te non palpat. *Vniuersa, inquit, vanitas omnis homo viuens.* Nõ tantum vanitas, sed vniuersa vanitas. Vanitas mutabilitatis, vanitas mortalitatis, vanitas iniquitatis, quia vniuersa vanitas omnis homo viuens. In hac triplici vanitate homo seruit, vt in exilio, in hac diabolus regnat, vt in propria domo. Iectus namque diabolus de domo æternitatis, erigit sibi fabricam de multiplicitate vanitatis. De vanitate mutabilitatis, extendit sibi porticum, & de vanitate mortalitatis erigit sibi domum. De vanitate iniquitatis, collocat sibi thalamũ. Vide homo cuius seruus sis si adhuc vanitatem diligis. Quid patriã facis de exilio, quid carcere frueris vt domo? Educ domine de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo. Alioquin obsecro te domine, tolle a me animã meam. Tædet etenim animam meam vitæ meæ, quia vniuersa vanitas omnis homo viuens. Expedit ergo domine (vt ait Tobias) mori magis quam viuere, quia vniuersa vanitas omnis homo viuens. Nonne Domine propter te est quod tota die mortificamur, vt tandem aliquando moriamur, quia vniuersa vanitas omnis homo viuens. Moriatur ergo obsecro domine anima mea morte iustorum, vt vlterius iam nõ sim homo viuens: quia vniuersa vanitas omnis homo viuens: Reduc me do-

Psal. 38.

Triplex vanitas in qua homo seruit diabolus regnat.

Quoties Eua mittat in exilium Adam.

me domine interim in domum meam, A vt tandem introducas in domũ tuam. Primo fige me in amore veritatis, postea subleua ad gaudium æternitatis. Auerte oculos meos ne videant vanitatem, & eripe me de domo aliena. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, & ero in domo mea. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & sum in domo tua. Si me reuocas interim ad domum meam, sperabo me quandoq; introire in domum tuam, vt & ipse cantare possim: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domũ domini ibimus. Lętatus sum (inquit) in his quæ dicta sunt mihi. Adhuc (vt audio) lætabatur in spe, nondum de re. Non enim dicit in his quæ data sunt mihi, sed potius in his quæ dicta sunt mihi. Audiã & ego quid loquatur in me dominus Deus meus. Si forte dicat & mihi, si forte tale aliquid promittat & mihi. Loquere ergo domine, quia audit seruus tuus. Quid mihi domine dicis? Dictio tua, inspiratio tua. Inspira ergo mihi obsecro domine per spiritum sanctum tuum huius rei fiduciam, ne hoc C sibi arroget spiritus meus per superbiã. Dicatur hoc mihi à te, nõ fingatur à me, & tunc cantabo & ego, Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum domini ibimus. Ibimus (inquit) loquens Adam, dicere noluit ibo. Alloquens Euam suam, dicere noluit ibis, sed ait ibimus. Superius dictum est, quod per Adam rationem, per Euam intelligimus affectionem, per domum Dei æternitatem. Ad Adam pertinet cognitio, ad Euã dilectio. Si æterna cogitas, sed æterna nõ amas, it quidem Adam, sed solus. D Si æterna cognoscis, si æterna concupiscis, it vtique Adam, sed nõ solus. Superna cognoscere, superna diligere, est Adam & Euã simul ire. Debet Adam contemplari, debet Eua congratulari. Si vides & gaudes, simul sunt Adam & Eua. Lætatus sum in his quę dicta sunt mihi, 1. Cor. 12 in domum domini ibimus. Apostolus gloriatur se raptũ fuisse vsq; ad tertium cœlum, iste (vt audis) se sperat iturum.

Primũ cœlum, subtilitas intelligentiæ, secundum cœlum, claritas iustitiæ, tertium cœlum, sublimitas gloriæ. In primo cœlo contemplatio veritatis, in secundo cœlo dilectio æquitatis, in tertio cœlo plenitudo æternæ iucũditatis. De primo & secundo cœlo dicit Apostolus: *Nostra conuersatio in cœlis est*, non dicit in *Philip. 3.* cœlo, sed in cœlis, ne de vno solo intelligas. De tertio dicit: *Scio hominem huius-* *2. Cor. 12.* *modi raptum vsque ad tertium cœlum.* Multum diuersa sunt rapi, & conuersari. In primo & secundo conuersatur: ad tertium vero cœlum rapitur. Si in primo II cœlo, hoc est in veritatis certitudine nõ esset, non esset catholicus. Si in secundo cœlo, hoc est iustitiæ soliditate non degeret, non fuisset vtiq; iustus. In primo accipit vt fidelis existat, in secundo autẽ hoc agit, vt bonus fiat. In tertio vero quandoq; dabitur vt beat⁹ permaneat. In primo illuminatur ignorantia: in secundo extinguitur concupiscentia, in tertio absorbetur miseria. In primo igitur, & secundo interim conuersari potest, ad tertiũ rapi valet, ire autem non potest. Toties ad tertium admittimur, *Quid sit rapi ad tertium cœlum.* quoties per excessum mẽtis illa interna & ęterna dulcedine aliqua ex parte fruimur. Tunc ad tertii cœli secreta mens cuiuslibet perfecti rapitur, cum æternæ illius felicitatis pelago absorbetur, & supercœlestis torrẽte voluptatis eo vsque inebriatur, vt non solũ exteriora omnia per memoriã nesciat, sed ipse etiã sibi in obliuionẽ veniat, ita vt postmodũ ad se reuersus cum Apostolo proclamet & dicat: *Siue in corpore, siue extra cor-* *2. Cor. 12.* *pus, nescio, Deus scit.* Quod igitur Apostolus vocat tertiũ cœlum, hoc iste (ni fallor) intelligi vult per domini domũ, vbi dicit, in domum domini ibimus. Sed Apostolus attestatur se raptũ, iste (vt superius diximus) se sperat, & asserit iturum. Multo excellentius, multo dignius est ire posse per seipsum, quam rapi, & portari per quemlibet alium: introitus enim eius qui ab alio rapitur, quamdiu ei per seipsum posse intrare non conce-

ditur, introitus inquam eius non ex voto pendet introire volentis, sed ex gratia & beneficio portare volentis. Si enim per me intrare potero, ingrediar vtique cum ipse voluero. Quem autem adhuc ab alio portari necesse est, sæpe etiam cum voluerit, nisi cum portatori placuerit intrare non potest. Quid ad hæc ergo dicemus? Nunquid vel iste aliquid obtinere potuit, quod Apostolus obtinere non meruit? Sed Apostolus gloriatur de præterito, is autem loquitur de futuro. Apostolus gloriatur de re, iste lætatur in spe: vnde & dicit. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum domini ibimus. Frater si te circumfulget lux veritatis, tenes primum cœlum. Si te succendit flamma caritatis, inhabitas secundum. Si delibasti gustum quendam internæ suauitatis, admissus es ad tertium, si tamen gustasti quia dulcis est dominus, vt cum propheta proclamare possis, quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscõdisti timentibus te. Attende quid dicat, si gustasti inquit. Credo quia non nisi gustus quidam datur his qui adhuc rapiuntur. Nam postea quã ipsi per se ire poterunt, inebriabuntur, inebriabuntur enim domine ab vbertate domus tuæ, quando torrente voluptatis tuæ potabis eos. Frater aliud est gustare, aliud est potare: gustum accipimus ad experientiam suauitatis: potus dabitur ad affluentiam ebrietatis. Si accepisti gustum, securus expectabis & potum. Cantabis itaque cum lætitia, psallere potes cum fiducia. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, &c. Hoc autem frater diligenter attendendũ, & maxime memoriæ commendandum, quia Adam sine Eua velle intrare nõ multum laudabile, Euam sine Adam posse intrare omnino impossibile. Quid enim prodest æterna cognoscere, & æterna nolle diligere? Æterna autem si prius non cognoscas, omnino non amas. Sola igitur æterna præ oculis habere, solis æternis inhærere, est Adam & Euam simul secundũ quendam modũ intra domum Dei esse. Rapiuntur interim ad gustandum, intraturi quandoque non ad gustandum, sed ad inebriandum, vt sperare audeant, & confidenter psallant, in domum domini ibimus.

Quis teneat primum cœlum? Quis secundum? Quis tertiũ?

Annotatio in Psalmum CXXXIV.

Omnia quæcunque voluit dominus fecit, in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Si inuenit cor intelligentia lucidum vt cœlum, vel econtrario ignorãtia tenebrosum vt abyssum. Item si reperit mentem constantia solidã, vt terram, vel econtra concupiscentia lubricam vt aquam, vbiq; quidem, & semper omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. *Educens nubes ab extremo terræ.* Terræ nostræ extrema, peccata infima, & opera abiecta. A tali extremitate nubes producitur, quia ex turpitudinis nostrę recordatione caligo confusionis generatur. Sed nubes huiusmodi dum mentem obnubilat, contra concupiscentiæ æstus, quasi contra solis ardores refrigeriũ præstat. Nam qui peccasse se meminit, & se peccasse erubescit, quanto plus de præterito dolet, tanto amplius de futuro se cautiorem exhibet. *Fulgura impluuiam fecit.* Ante fulgura nubes producitur, & item fulgura pluuia sequitur. Nubes caligo confusionis, fulgur terror maiestatis, pluuia fletus cõpunctionis. Dispensante itaque diuina pietate, prius ante mentis oculos turpitudinis nostræ memoria reducitur, & postmodum in eorũ recordatione diuini terroris formidine concutitur, tandem inter cõfusionem, & formidinem deprehensa, & diu fatigata in fletu compungitur. Nubem super me aspexi, quotiescunque confusio faciei meæ cooperuit me. Fulgura excipio, quando terrores domini militant aduersum me. Pluuia descendit, quoties potui lachrymis meis lectum meum rigare. *Qui producit ventos de thesauris suis.* Sicut spiritus vbi.

Extrema terræ nostræ quæ?

Fulgura nubes & pluuia quid significent?

vbi vult spirat, sic nihilominus & quando vult spirat. Et sicut hic audire potes, post pluuiam venti producuntur. Beati enim qui lugent quoniam ipsi cõsolabuntur. Aliter spirat spiritus timoris, & aliter spiritus pietatis, atque aliter spiritus fortitudinis. Tales ventos producit dominus de thesauris suis. Quando diuinę scripturæ arcana rimamur, quosdam thesauros cœlestis scientiæ, & sapientiæ miramur. Sed dum tali admirationi vehementer insistitur, diligentius intenditur, attonita mens nunc spiritu sapientiæ, nunc spiritu intellectus, nunc spiritu consilii, nunc spiritu scientiæ, tangitur. *Qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus.* Initium omnis peccati superbia, gignunt tenebræ erroris talia primogenita, quia per spiritum Dei spiritus diaboli deicitur, & per spiritum mansuetudinis spiritus elationis confunditur. Recte postquam venti producuntur, primogenita Ægypti moriuntur. Venti sunt diuinæ aspirationes. Primogenita Ægypti diabolicæ elationes: primogenita Ægypti humanæ præsumptiones. Alii superbiunt de rebus corporalibus. Alii intumescunt in rebus spiritualibus. Vere brutus & animalis sensus, quando ad imaginem Dei factus animus ex his intumescit quæ sibi communia sunt cum pecoribus. Alii igitur superbiunt de vanitate: alii de sanctitate. Superbia vanitatis est primogenitum pecoris, arrogantia sanctitatis est primogenitum hominis. Flante itaque aura diuini spiritus, percutiuntur primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus. Flante etenim spiritu timoris, facile deicitur omnis timor elationis, quanto magis spirantibus aliis, atque aliis, nunc his nunc illis intuicem sibi succedentibus? *Et misit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes seruos eius.* In Ægypto hoc est in tenebris sumus, quamdiu in hoc mundo viuimus, vbi conscientias nostras intuicem non videmus, immo quod est grauius nosmetipsos plene nõ cognoscimus. Sciendum itaque quia vniuersæ plagæ quibus Ægyptus à domino percutitur, à recte intelligentibus quasi quædam futurorum malorum præsagia esse dignoscuntur. Nam non solum quæ mala post mortem in anima sola sequantur significant, sed etiam illa quæ post vltimum iudicii diem in anima simul & corpore à reprobis sentientur, præfigurant. Signa itaque sunt, quia quæ post mortem vniuscunq; quasi in proximo futura sint prætendunt. Prodigia autem, & quasi de procul prædicentia recte dicuntur, quia quæ reprobis post iudicium permaneant præloquuntur.

Quales ventos dominus de thesauris suis producat.

Annotatio in Psalmum CXXXIV.

Qui producit ventos de thesauris suis. Quia diuinæ spirationis flatum percipimus, cum in diuinis scripturis cœlestis sapientiæ thesauros mirantes rimamur, & rimantes miramur. Pro his sapientiæ thesauris Apostolus exclamat, & dicit: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.* Vultis autem scire qui sunt venti quos solet de huiusmodi thesauris producere? Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & spiritus timoris domini. Quatuor ex his pertinent ad intellectum, tres vero ad affectum. Ad intellectum enim pertinet sapere, intelligere, discernere, scire; ad affectum confidere, diligere, timere. Spiritus itaque sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & scientiæ, congruunt intellectui: spiritus vero fortitudinis & pietatis, & spiritus timoris conuenit affectui. Sed scimus quia omnis affectio ex cogitatione oritur. Nunquam enim mens circa aliquid afficitur, nisi prius res ipsa per cogitationem videatur. Tres igitur illi spiritus quos ad affectum diximus pertinere, solent ex aliis ad intellectum pertinentibus exurgere. Nam

Rom. 11.

Quid per ventos de thesauris producitur intelligẽdũ.

constat quia ex spiritu sapientiæ, aliquando ex spiritu intelligentiæ, aliquoties ex spiritu consilii, quandoq; ex spiritu scientiæ mens hominis ad fortitudinem erigitur, & ad constantiã roboratur. Spiritus sapientiæ spirat à meridie, spiritus intellectus flat ab oriente: spiritus cõsilii sonat ab Aquilone, spiritus scientiæ intonat ab Occidente: & sunt quatuor hi Cardinales venti: quãdo tamen spirant fortitudinem, habet vnusquisq; eorum duos suffraganeos, vnum hinc, alterum inde, quia modo inspirant pietatẽ, modo insufflant timorem. A quacunq; enim cœli plaga sufflet medium locum tenet, & Cardinalis est spiritus fortitudinis, habens hinc inde sibi suffragantes, à dextris spiritum pietatis, à sinistris spiritũ timoris. Hos igitur ventos producit de thesauris suis ipse cuius est ille thesaurus. Thesaur⁹ autem (vt de ipso aliquid vel breuiter loquamur) quia magnus admodũ, multus, & copiosus habetur, per quatuor gazophilatia distinguitur. Primũ fabricatur in parte Occidentali, ex sensu historico. Secundum erigitur in plaga Septentrionali, ex sensu morali. Tertiũ ex allegoria extructũ stat ab Oriẽte. Quartum vero ex anagogen, in meridie. In gazophilatio Occidentali, reconditum est argentũ eloquentiæ, in gazophilatio Septentrionali, recõduntur variæ & innumeræ virtutũ gemmæ. In Orientali gazophilatio continentur purpura, & bissus, & cætera ornamenta regalia in variis sacramentis ecclesiæ. In meridiano autẽ gazophilatio custoditur aurũ cœlestis sapientiæ. In primo fides eruditur, in secundo operatio instruitur, in tertio deuotio exercetur, in quarto cœlestiũ contemplatio inchoatur. Notandũ autem, quod Occidentale gazophilatium Orientale ostiũ respicit, & illi è regione opponitur, quia quicquid allegoria astruit, hoc historia in figura præcessisse ostendit, & sic dũ se inuicem respiciunt, vicissim sibi de veritatis soliditate testimoniũ ferunt. Item Septentrionale gazophilatiũ meridiano similiter ostio opponitur & ipsum respicit, quia dum laborũ merces è regione cernitur, in virtutum exercitiis libenter desudatur, & satis constat quod æqua sibi lance respõdeant mensura laboris, & qualitas retributionis. Iungũtur Occidentale & Septentrionale gazophilatium, similiter Orientali iunctum est meridianum. Nam post historiam cognitã debemus quærere moralitatem. Similiter post istam, per allegoriæ cognitionem proficim⁹ ad anagogen. Per historiam quid factum sit, discimus, per moralitatem quid faciendum sit, cognoscimus, per allegoriam sacramenta ecclesiæ quomodo præcedentiũ rerum figuris prænunciata sint, intelligimus. Per anagogen inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicimus. De talium ergo gazophilatiorum abditis penetralibus prodeunt flatus diuinæ aspirationis, iubente tamen illo qui producit ventos de thesauris suis. Et videntur de singulis gazophilatiis tres venti procedere. Qui autem ex quibus prodeat, quia ex præcedentibus patet superfluum est designare. Hi sunt duodecim venti qui discurrunt, & perflant totam terram viuentium, totam terram tuã ô Emanuel. Flant autem nunc hi, nunc illi, quomodo, & quando vult Rex, & dominus ventorum, non fabulosus Æolus, sed ille qui ascendit super Cherubin, & volauit super pennas ventorum.

Quisnam sit Thesaurus producens ventos. assignat quatuor gazophilatia.

Annotatio in Psalmum CXXVIII.

IMperfectum meũ viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis. Alia est imperfectio formę, alia imperfectio staturæ. Ista est qualitatis, illa est quantitatis. Vna qua quisq; talis est qualis secundum naturam esse debet. Alia qua quisque tantus quantum naturaliter crescere debet. Prior videtur in pueris: secunda inuenitur in adultis. Puer quando omnia membra sua habet, secundum formam perfectus est, &

est, & tamen secundum staturam perfectus non est. Monstruosi partus quantumcunque crescant, illam perfectionē quæ secundum formam est non recuperant: fides sine bona operatione, bonum opus cum infidelitate: castitas cū superbia, humilitas cum luxuria, totum hoc monstruosum facit, & nihil horum ad Christianam perfectionem attingit. Qui talis est Christi non est, nec de eo dici potest, imperfectum meum viderunt oculi tui. Qui autem iustitiam habet, quamuis perfectam non habeat, ad Christum vtique pertinet quamuis perfectus nondum existat. Recte de eo Christus loquitur ad patrem. Imperfectum inquiens, non quemlibet, sed imperfectum meum viderunt oculi tui. Quamuis tales exeant de corpore respiciuntur intuitu diuinæ gratiæ, respectu diuinę misericordiæ. Quia imperfectum meum viderūt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur. Qui omnes? Manifestum est quia omnes sui, omnes qui sunt Christi. Si (inquit) imperfectum meum, quanto magis perfectum meum? Omnes ergo mei à te videntur; & in libro tuo omnes mei scribentur. Sed quæramus quis sit iste liber in quo omnes sui scribētur. Si dicimus hunc esse librum viuentium, profecto ibi non solum sui, sed etiam alieni scripti sunt, de quibus alibi dicitur: *Deleantur de libro viuentium.* Si dicimus librum vitæ hunc esse ibi forsitan iam scripti sunt, & quomodo tunc ibi adhuc scribendi sunt? Sic enim dicitur & in libro tuo omnes scribentur, nisi forte futurum pro præterito ponatur.

Quid imperfectum in homine Christiano.

Psalm.

Annotatio in Psalmum CXXXVI.

IN *salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Salices arbores sunt steriles, & nullum penitus fructum afferentes. Quid ergo in eiusmodi arboribus rectius datur intelligi, quam sterilitas boni? Sed hæc infructuositas, bonique sterilitas quandoque dominatur in opere, quandoque in sermone, aliquando in cogitatione, quandoque in affectione, quandoque in aliquibus horum duobus, vel tribus, quandoque etiam in omnibus. Ecce quattuor salicia, sterilitas actionis, sterilitas sermonum, sterilitas cogitationum, sterilitas affectionum. Sterilitas sane actionum est, quādo subtrahitur gratia bene operandi, sterilitas sermonum, quando subtrahitur gratia bene dicendi, sterilitas cōgitationum, quando subtrahitur gratia recte intelligendi, sterilitas affectionū, quando subtrahitur gratia recta affectandi. In his sane omnibus modo conceditur, modo subtrahitur gratia diuina, sed modo vna, & modo alia, nec solum malis, verum etiam bonis, sed bonis ad bonum suum, malis ad malum suum. Omnia siquidem cooperātur ad bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Ad hoc enim electis gratia diuina aliquando subtrahitur, vt vnusquisque intelligat quid sit de ipso. Ad hoc autem datur vel reparatur, vt intelligat quid sit ex munere diuino. In vno eruditur ad contemptum sui, in altero autem ad amorem Dei. Ex vno proficit ad humilitatem, ex altero promouetur ad caritatem. In his autem duobus est & fundamentum bonitatis, & consummatio virtutis. Est adhuc & aliud genus sterilitatis, ineptia. videlicet vanæ intentionis, quod eo ipso cæteris omnibus aliis detestabilius sit, quo cætera omnia corrumpit. Quicquid enim ex hac radice nascitur, sterile proculdubio, & infructuosum efficitur etiamsi bonum esse videatur. Nam quicquid boni agimus, & dicimus, ex sinistra intentione corrumpere & annihilare possumus. Habemus ita q; quinque salicia, & omnia Babylonica. Primum consideratur in sterilitate actionis, secundum in sterilitate sermonis, tertiū in sterilitate cogitationis, quartum in sterilitate affectionis, quintum in sterilitate intentionis. In his omnib. erubescimus, in his sane omnibus erubescere debemus, in his omnibus me-

Sterilitates quatuor in salicibus expressa quæ.

Subtrahitur gratia quando vtile est.

rito confundimur, & quid aliud pro his omnibus quam confusionem meremur? Recte ergo huiusmodi salicia Babylonica dicta sunt, quæ semper confusionem adducunt: Babylon namque confusio interpretatur, vnde & recte ad illam spectare videntur quæ confusionem operantur. Sunt igitur quinq; salicia, quia infirmitatis humanæ sterilitas est quinquepartita. Sterilitas actionis intelligitur in eo quod per Prophetam dicitur. *Et defecerunt in vanitate dies eorum:* De secunda sterilitate, locutionis q; vanitate est illud eiusdem Prophetæ. *Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum:* Sterilitas cogitationum damnatur in eo quod dicitur: *Væ qui cogitatis mutile.* Sterilitatem affectionis reprehendit qui dicit: *Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.* De quinto sterilitatis genere possumus & illud recte intelligere: *Cor eorum vanum est.* Quid est cor vanum, & inane habere, nisi consilium suum in vana, & inutili intentione figere? Notandum autem quod in suburbio ipsius Babylonis crescit primum salictum, circa portam secundum, intra muros tertium, circa medium ciuitatis, quartum, in eiusdem autem ciuitatis medio, & intimo quintum, & vltimum. Extra ciuitatem, & quasi in ei⁹ suburbanis primum salictum esse iam diximus, quia opera nostra adinuicem videmus, nam cogitationes, vel voluptates alienas omnino videre non possumus, sicut & illi qui extra ciuitatem sunt, non nisi exteriora videre possunt. Per oris officium interiora nostra prodere, & in publicum proferre solemus, & ipsum idcirco quasi quandam ciuitatis nostræ portam habemus, iure ergo secundum salictum velut ad portam ciuitatis esse dicitur, si recte in eo sterilitas locutionis intelligitur. Cætera tria salicta intra ciuitatem esse diffinimus, quia qualitatem cogitationis, affectionis, intentionis soli ipsi intra nosmetipsos videmus. Nemo enim nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est, & quidem affectio quam sola cogitatio animum profundius penetrat: & idcirco sterilitas affectionis quasi interiorem locum occupat, intimum & summum locum intentio obtinet, quia cogitationi, & affectioni, præsidet. Recte ergo quintum salictum in medio Babylonis esse dicitur, in quo sterilitas intentionum figuratur. Hæ sunt illæ arbores steriles, hæ sunt illæ salices omni fructu carentes, & in medio Babylonis crescentes, vanæ videlicet intentiones. In quibus organa suspendunt, qui cordis sui sterilitatem diligenter attendunt, qui infirmitatem suam veraciter erubescunt. Quid est organum suspendere, nisi verbum prædicationis subtrahere, & præconia veritatis reticere? Quid est autem eiusmodi instrumenta in salicibus suspendere, nisi propriam infirmitatem, cordisque sterilitatem attendere, & erubescere, & quæ ipse non feceris, vel facere non possis, alijs prædicare nullo modo præsumere? Toties igitur organa nostra in salicibus suspendimus, quoties ex infirmitatis nostræ recordatione, & consideratione bona quæ ipsi facere non valemus, vel nolumus, alijs prædicare erubescimus. Multos tamen videmus erubescenda, & detestanda agere, nihilominus tamen prædicationis officium præsumere, quales quidem sunt qui arguuntur diuina increpatione: *Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum.* Econtra autem sunt qui male agunt, & idcirco prædicationis officium erubescunt, atque refugiunt. Hi non tam in salicibus, quam in spinis organa suspendunt. Sunt alij qui nec magna bona, nec mala magna agunt, & tamen propter operum suorum sterilitatem verbum ædificationis proximis suis subtrahunt. Et quid aliud quã organa sua in salicibus, sed circa Babylonem suspendunt? Alij propter inopiam eloquentiæ: alij propter inopiã intelligentiæ, solent, seu etiam coguntur ab officio prædicationis cessare, &

Psal. 77. *Psal. 11.* *Mich. 2.* *Psal. 4.* *Psal. 1. Cor vanum quid. Salicta vbi & quomodo crescunt.*

Quid sit organa nostra in salicibus suspendere.

Psal. 49.

re,& hi quidem videntur organa sua in salicibus suspendere, sed alijs & alijs locis,nec tamen in medio Babyloniæ.Sed qui idcirco officium prædicationis refugit, quia sincera, & simplici affectione, vel intentione se illud implere non posse præsentit, hic proculdubio velut in medio Babylonis organa suspendit. Organa autem nostra non tunc tantum suspendimus, quando ædificationis verbum proximis subtrahitur, sed quoties meritis exigentibus ad laudem Creatoris in præconia veritatis inopes,& inanes sumus.Intelligimus enim in organis quamlibet modulationem mentis, vel oris, in præconia veritatis. Organa siquidem dum spiritum quem ad se ab imo trahunt exterius emittũt, suauem, ac dulcem, & multiplicem melodiam efficiunt. Sic sane, sic ad occultam inspirationem, ad spiritus sancti suggestionem,ipsiusque infusionem solet mens hominis ex conscientia bona in summę bonitatis præconia erumpere, & nunc tantum corde, nunc corde simul & ore in Dei laudibus reboare. Quid itaque aliud sunt huiusmodi de quibus loquimur organa,quam quælibet cordis, vel oris modulatio, prõpta in summæ veritatis præconia?Sunt autem organa quinque in quibus oportet nos in Dei cõspectu resonare. Primum est doctrina veritatis, quando docetur quod ignoratur.Secundum est inflammatio voluntatis, quando ad id quod scitur, animus inflammatur. Tertium est impetratio gratiæ, quando id quod scimus,& facere volumus, nec valem⁹, diuinum auxilium imploramus.Quartum exhilaratio conscientię,quando ꝓ bono cognito,diuque desiderato,& tãdem aliquando per diuinum adiutoriũ expleto coram domino exultamus in ipso.Quintum est degustatio & admiratio internæ suauitatis,quando iam pro merito retributionis gustam⁹, & videmus quam suauis est dominus, & corã ipso cũ admiratione iubilamus. Primũ itaq; spiritualium organorũ instrumẽtum est eruditionis, secundũ exhortationis,tertium deuotionis, quartũ exultationis,quintum iubilationis. Ad eruditionẽ pertinet indoctos docere. Ad exhortationem negligentes corripere. Ad deuotionẽ domino supplicare. Exultationis est pro beneficijs diuinis in domino gaudere, iubilationis est pro intimæ suauitatis experientia in admirationis magnitudinẽ assurgere, & pene,vel penitus mente excedere. In primo itaq; organo psallimus, quando id quod sciri oportet nescios docemus, in secundo tunc canimus, quando ad amorem bonorum quæ iam antea doctrina perceperunt torpẽtes animos inflammamus. In organo deuotionis personamus,cum orationi & gratiarum actioni vehemẽter insistimus: in quarto tũc organo modulamur,quando pro bonę conscientię testimonio in domino gloriamur.Quinta organi melodia iã fruimur,dũ pro dulcedinis inebriatione,& præ admirationis magnitudine in mẽtis stuporem abducimur. In eruditionis organo peritum, & in eiusmodi instrumento promptum,& expeditum se esse ostendit,qui dẽ ipso proponit, constanterque promittit, os meum loquetur sapientiam,& meditatio cordis mei, prudentiam.In secundo autem organo exhortationisque instrumento tã suauiter,quam salubriter cecinit, qui cum admonendi intentione personuit: *Beatus vir qui sustinet tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam &c.* In deuotionis autem organo filium suum instructum esse voluit,qui præcipiendo admonuit,& admonendo præcepit. *Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat.* Ad exultationis, vel iubilationis organa,&eiusmodi instrumentorum cantica quotidie admonemur,quotidie inuitamur. Venite exultemus dño, iubilemus Deo salutari nostro. Sed sicut sunt diuersa genera organorum,sic proculdubio, & secundum diuersa instrumenta sunt diuersa genera canticorum,& quidẽ in vno,eodemque

Quinque organa quæ sonare debemus in conspectu Dei.

Psal. 48.

Iacob. 1.

Tob. 4.

Psal. 94.

demque instrumenti genere oportet A psallimus vno eodemque modo. Modo namque exhortamur ad amorem virtutum, modo ad odium vitiorum, modo ad desiderium præmiorum, modo ad timorem, vel cautelam suppliciorũ. Ecce iam habes iterum quattuor genera canticorum. Primum est commendatio meriti, secundum condemnatio vitii, tertium promissio præmij, quartum comminatio supplicij. Commendatio est virtutis quod ab Apostolo audis: *Deus caritas est, & qui manet in caritate in Deo manet, & Deus in eo.* Condemnatio est vitij, & pertinet ad secundum genus cantici, quod audis ibi: *Putredo ossium inuidia.* Canticum satis dulce, canticum delectabile, & ad audiendum suaue, promissio hæreditatis æternæ. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis non ascendit. Quartum genus cantici dictum est comminatio supplicij, quale est Apostoli. *Terribilis quædam expectatio, & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios.* Sicut & de prædictis duobus iam organis diximus, sic & in deuotionis organo non semper vniformiter psallimus. Nam deuotionis est, modo mala sua accusare, modo misericordiam implorare, modo miserentẽ magnificare, tum pro indulta venia, tum pro qualibet impensa gratia. Ecce triplex canticum iuxta deuotionis organum. Primum est confessio criminis, secũdum supplicatio miserationis, tertium glorificatio miserentis. Cãticum confessionis est. *Peccaui super numerum arenæ maris, & multiplicata sunt peccata mea, & non sum dignus videre altitudinem cœli præ multitudine iniquitatis meæ.* Cãticum supplicationis est, *Parce domine, parce domine, attende & fac.* Canticum glorificationis est. *Miserator, & misericors dominus patiens & multæ misericordiæ, & verax.* In organo autem exultationis geminus est psallendi modus. Nam modo pro meritis proprijs, modo de bonis alienis in domino exultamus. Omnis enim vera & ordinata exultatio, aut de proximi sui bono, aut de bonæ conscientiæ testimonio. Ec-

Quid ad organum eruditionis pertineat.

1. Pet. 3.

2. Cor. 10.

Exod. 20. & Deut. 5.

Matt. 4. 1. Cor. 7.

Matt. 19.

Quomodo psallamus in

organo exhortationis.

1. Ioan. 4.

Prou. 14.

Esa 64. & 1. Cor. 2.

Heb. 10.

Quibus modis exhortemur de eadem organo.

Oratio Manas. rex Iuda. in extremo libri. 2. Paralip.

Dan. 9.

Psalm. 85.

Geminus modus psallendi in organo exultationis.

nio. Ecce duplex canticum, & vtrunq; A
secundum deuotionis organum. canticū gloriationis, cāticum gratulationis, gloriatio de merito proprio, gratulatio de successu alieno. Vultis audire vnde gloriationis canticum esse soleat, vel potius vnde esse debeat? *Gloria nostra,* 2. Cor. 1.
ait Apostolus, *hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Oportet autem in hoc organo & maxime secundum huius cantici genus, magnam psallendi peritiam habere, & cum multa cautela psallere. Nam difficile est valde in hoc cantici genere vllam dissonantiæ notam penitus non incurrere. Si enim eo tenore B
gloriationis tuæ fistulam tangas, vt illud vnde gloriaris tuis meritis, vel viribus ascribas, ad eiusmodi fistulæ tuæ tactum sonum tam falsum, quam fractum inflata fistula reddet, & ad fœdam dissonantiam erumpet. Si igitur gloriari oportet, quod quisque gloriatur, in domino glorietur, & sic de suis meritis, quali de Dei muneribus lætetur. Ad secundum autem in hoc organo cantici genus tunc proculdubio proficimus, cum veraciter scimus non tantummodo flere cum flentibus, verum etiā gau- C
dere cum gaudētibus. Restat adhuc solum illud iubilationis organum, quod certe non nouit cantici genus, nisi vniforme & vnicum, nihil namq; aliud est canticum iubilationis, quam pro spirituali & inexperta suauitate, suauitatisq; magnitudine inter inenarrabilia tripudia cordis, magnitudo, & multiplicitas admirationis. Nemo autē hoc vltimum organi genus, modulandique instrumentum cæterorum comparatione parui pendat, pro eo quod canendi multiformitatem nesciat penitusq; re- D
fugiat. Quod enim perdit in modulādi multiplicitate, totum recuperat, imo supra modum cumulat in modulationis suauitate, & suauitatis magnitudine. Iubilationis siquidem melodia quo cæteris est ad multiplicitatem sterilior, eo cæteris omnibus est ad iucunditatem fœcundior. Cæterorum sane quod libet vt multum hominem solet lætificare, iubilationis autem organum solet & beare. *Beatus*, inquit, *Populus qui* *Psal. 11.*
scit iubilationem. & in cæteris quidem organis solemus passim coram quibuslibet psallere. Iubilationis autem instrumento oportet & decet solam regiæ dignitatis præsentiam honorare. *Iubila-* *Psal 97.*
te, inquit, *in conspectu Regis domini.* Iubilationis canticum replet terram, lætificat cœlum. *Iubilate*, inquit, *Deo omnis* *Psal. 65.*
terra. Vultis & hoc nosse de huiusmodi cantico, an forte, vel ipsum soleat resonare in cœlo? *Cum me*, inquit, *laudabant astra matutina, & iubilabant omnes fi-* *Iob 38.*
lii Dei. Habes itaque ex quinque organis genera canticorum, decem & quinque numero, quinque in primo, quattuor in secundo, tria in tertio, duo in quarto, vnum autem solum in vltimo. Hæc sunt cantica Syon, hi sunt hymni canticorum de quibus dicitur, vel psallitur, hymnum cantate nobis de canticis Syon. Ecce habes cantica graduum. Ecce habes quindecim genera canticorum. Primum ex canticis Syon est *Cantica Syon quindecim enumerantur.*
improbatio falsitatis, secundum comprobatio veritatis, tertium prohibitio prævaricationis, quartum præceptio iustificationis, quintum ꝓpositio perfectionis, sextum condemnatio criminis, septimum commendatio virtutis, octauum comminatio damnationis, nonum promissio beatitudinis, decimum confessio criminis, vndecimum supplicatio miserationis, duodecimum glorificatio miserentis, decimumtertiū glorificatio humilitatis, decimumquartum gratulatio caritatis, decimūquintum & ipsum omnium vltimum, omniumq; iucūdissimum tripudiatio admirationis. Habes itaq; quinque organa, habes & decem & quinque cantica. Organum eruditionis, organum exhortationis, organum deuotionis, organum exultationis, organum iubilationis. Bonum est itaq; huiusmodi organa resonare, bonum est & eiusmodi cāntica psallere: *Bonū est*, inquit, *confiteri do-*

Organum instructi Vocem. Cantū. Canticum habet.

numo, & psallere nomini tuo altissime. Cantemus ergo non cuilibet, sed domino Deo nostro. Absit a nobis illis cantare vel psallere, qui nos solent in captiuitatem trahere, & in Babylonem abducere, & in confusionem deijcere. *Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.* Sed qui sunt, qui nos in captiuitatem trahunt, & in Babylonem, vel confusionem adducunt, nisi superbia, & vana gloria? Ante ruinam enim exaltabitur cor: absque dubio ante ruinam cor exaltatur, & ante confusionem inaniter gloriatur. Superbia, & vana gloria semper est causa ruinæ, & confusionis, & ipsę vtique sunt quæ veraciter adducunt captiuitatem mentis. *Hymnum*, inquiunt, *cantate nobis de canticis Syon.* Nolunt superbia, & vana gloria domino Deo nostro cantari, sed sibi. Quid est Deo nostro psallere, nisi in his quę dicimus non nostrā, sed diuinam gloriam quærere? Quid est superbiæ, vel vanæ gloriæ cantare, nisi ex his quæ dicimus, vel sentimus propriā gloriam, & excellentiam quærere? Absit à nobis talibus tyrannis seruire, & satisfacere velle. Alioquin satius erit intentionis nostræ inanitatem, & sterilitatē attendere, & in salicibus in medio Babylonis organa nostra suspendere, quā talibus exactoribus psallere. Audi cui cantare deceat, cui denique psallere oporteat. Psallite Deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite, psallite autem sapienter, & exultate in ipso vehementer. Qui viuit & regnat per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Annotatio in Psalm. CXXXIV.

Eripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me. Tentatio diabolica quandoque est subita, quandoque est violenta, aliquando fraudulenta. Subita est quando rationis iudicium præuenit. Violenta est, quādo virtutis nostræ possibilitatem excedit. Fraudulēta est, quotiescunque discretionis examen fallit. Secundum igitur modum tentationis tentator ipse sortitur sæpe proprietatem appellationis. Hinc est, quod scriptura sacra vitiorum incentores dæmones, nunc aues nominat, nūc bestias, quandoq; homines ex quadam similitudine appellat. Subito eni, & quasi auis volat, cum mentem ante deliberationem præoccupat. Sæpe etenim in tanta festinatione mēs in turpem cogitationem labitur, vt prius quam aliquid inde deliberare possit, in delectationem rapiatur. Tentator ergo quasi auis volans est, cum venit subitus, vel improuisus. Sed tunc velut leo sæuit, cum sentitur violentus. Sæpe enim ex præcedenti culpa agitur, vt vehemens postmodum, & omnino intolerabilis tentatio suboriatur. Sed cum ad vim faciendam licentiam non accipit, sæpe malignus hostis se ad fraudem conuertit. Cum igitur per astutiam prævalere nititur, recte hominis appellatione designatur. Solus namque homo inter animalia ratione vtitur, vnde illis etiam quibus fortitudine inferior est, ex ingenij singularitate principatur. Quasi homo ergo est, quando vtitur non tam fortitudine, quam calliditate, quando agit non tam fortiter, quam prudenter. De auibus idem Propheta conqueritur cum alibi testatur dicens: *Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli.* Psa. 78. Sed de bestiis consequenter adiungit. *Carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.* Bestias etiam tūc metuebat, cum alibi domino in oratione proclamabat: *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi.* Psal. 73. Hic quia contra callidum tentatorem certat, insidiatorem suum hominem appellat cum dicit: *Eripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.* Sed ne me hoc de meo sensu finxisse existimes, Euangelium lege, & nunc per aues, nunc per hominem dæmones designari absque dubio inuenies. Ibi legis de semine quod secus viam cecidit, *Quia volucres cœli comederunt illud*, & de zizania dicitur: *Quia inimicus homo fecit hoc.* Luc. 8. Matt. 13. Quod autem per volucres sine per hominem

Tentationes quomodo variæ.

hominem veritas non nisi dæmones designare voluerit, subiuncta expositione manifeste declarauit. Quid lucidius, quid manifestius eo quod ibi dicitur inimicus homo est diabolus. Ab huiusmodi homine inimico, homine iniquo, & homine malo Propheta se eripi postulabat cum dicebat. Eripe me domine ab homine malo, ac si aperte fateatur dicens. Vide quia talem, tam astutum hostem sustineo, cuius comparatione quasi brutum animal appareo. Quanto animal ab homine ex rationis priuilegio præceditur tanto intelligentiæ nostræ exiguitas, calliditatis eius magnitudine superatur. Vix eius insidias aduerto, vix eius astutias deprehendo. Eripe me ergo domine ab homine malo. Spirituales quidem viri quasi homines sunt, qui eius fraudes facile deprehendunt. Carnalis autem merito simules ei comparati, velut animalia sunt qui eius insidias parum, vel minime aduertunt, veruntamen homines, & iumenta saluabis domine, quemadmodū multiplicabis misericordiam tuam Deus. Eripe ergo me ab homine malo. Si te parum mouet quasi animal contra hominem pugno, quod brutus quodammodo contra callidum insidiatorē decerto. Si ergo te non mouet quod hostis meus homo est, moueat saltem quod malus est. Eripe me ergo domine ab homine, &c. Sequitur. *A viro iniquo eripe me.* Forte alijs verbis idē replicatur, & forte per hominem malum, & virum iniquum idem accipitur. Videamus tamē ne forte in his aliud aliquid lateat, quod ad ædificationem nostram vtiliter innotescat. Plus itaque est esse virū quam hominem. Fœminas siquidem siue pueros generali vocabulo dicimus homines. Sed scimus quia fœminas viri virtute præcedunt, pueros vero tam prudentia, quā viribus antecedunt. Primo ergo, quia hostem suū callidū sensit, pro ingenij eius mira subtilitate eum hominem dixit. Sed quia postmodū deprehendit eum non solū prudenter, sed

Spirituales viri fraudes deprehendunt.

A B C D

ēt fortiter agere, studuit eum conuenienti vocabulo virum appellare. Sic nāque solet æpe excrescere vis certaminis, pondus tētationis, vt quæ prius fuit tantum fraudulēta, fiat postmodum etiam violenta, vt quia tentator prævalere non potuit per solam astutiam, vincat saltem per adiunctam vehemētiam. Considerare libet in vno, eodemque modo tentationis, & pietatem diuinæ dispensationis, & fraudem diabolicæ peruersitatis, prius enim fraudulentus hostis hominem leuiore tentatione appetit, vt si forte leui impulsu ceciderit, tanto fiat eius excusatio minor, quanto fuerit tentatio leuior. Sed cum per minora certamina mentem cuiuslibet à suo proposito non deijcit, ad maiora subito se accingit. Longe tamen alia consideratione diuina dispensatio idem agere permittit, quæ in omne quod agit humanæ semper saluti consulit. Prius siquidem erudit hominem per leuiorem pugnam, vt eruditus discat tandem de grauioribus periculis reportare triumphū. Nihil enim aliud circa nos dominus facere, vel fieri permittit, nisi quod pium, vel quod iustū esse discernit. Hinc est illud: Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Econtra autem diabolum malum, & iniquum vocat, malum quia semper nocere desiderat, iniquum quia vltra æquitatis mensuram, modum sæpe percussionis dilatat. Recte enim malum dicitur propter intentionem malæ voluntatis, etiam tunc cum in nostra afflictione non excedit metam æquitatis. Prius persequitur nos quantum culpa nostra exigit, sed cum hoc ad subuersionem nostram sufficere non posse videt, sæpe modum excedit. Sciendum tamen est, quia tunc ei diuina bonitas licentiæ frena relaxat, cum hoc humanæ vtilitati militare posse considerat. Quia ergo Propheta videt tētatorem nostrum in omni eo, quod circa nos agit malū intendere, dicit eum malū, quia vero constat eā

Dispensatio diuina erga nos.

Psal. 144.

sæpe metas æquitatis in nostra infectatione excedere, vocat eum iniquum, & dicit. Eripe me domine, &c. Cito hoc fieri voluit, quia non libera, sed eripe me dixit. Forte & per vim id fieri oportere credebat, qui se ereptione, non præceptione liberandum postulabat. Non tamen quod dominus hoc præcipiendo non posset, sed vt humano modo loquens, magnitudinem periculi ostenderet. *Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia.* Aliud est cogitare iniquitatem, & aliud est loqui iniquitatem. Quod adhuc cogitamus tantum, alijs quidem occultum est, quod autem loquimur, incipit etiam alijs esse manifestum. Coram igitur perfectis viris maligni Spiritus iniquitatem cogitant, quia inquantum possunt fraudulentæ persuasionis dolos occultant. Sub specie etenim boni bonis viris mala persuadere volunt, quia ad aperta mala eos omnino trahere non possunt. Quid igitur aliud est eos iniquitatem suam non loqui, sed cogitare, quam malum quod intendunt fraudulenter abscondere? Vide quibus gradibus malum crescit, primo cogitatur, postea dicitur, tandem conclamatur, sicut scriptum est. Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt. Prius cogitauerunt, postea locuti sunt, demum in excelso locuti sunt. Cogitauerunt, hoc pertinet ad cogitationem, locuti sunt, hoc pertinet ad locutionem, in excelso locuti sunt, hoc pertinet ad clamorem. Quasi cogitant malum, & non loquuntur, cum quod suadent, malum esse dissimulant. Malum loquuntur, sed quasi in secreto, quando malum non abscondunt, sed excusant. Malum loquuntur & in excelso, quando quod manifeste malum est, quibusdam libere imperat. Coram ergo perfecte bonis cogitant, coram imperfecte bonis, vel malis susurrant, coram perfecte malis clamitant. Sed & in vno, eodemque homine hunc ordinem seruant, dum ad perditionem eum rapere festinant. Prius occultum malum suadet sub boni specie, post manifestum malum sub excusatione, tandem publicum malum præcipiunt manifeste. Talem fortasis tũc temporis Dauid senserat, cui aperte malum persuadere non poterant. Et idcirco iniquitatem cogitare quidem, non autem loqui præsumpserunt, de quibus dicitur. *Qui cogitauerunt iniquitates in corde.*

Maligni spiritus quando iniquitatem cogitant.

Tsal. 72.

A

B

C

D

Annotatio in Psalmum CXLIII.

Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. In manibus operatio, in digitis intelligitur discretio. Sententia trita, & pene nemini ignota. Sunt autem manus duæ, & vnicuique digiti quinque. Manus vero alia dextera, alia sinistra. quandoq; per dexteram operatio bona, per sinistram intelligitur operatio mala. Quale est illud, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Quandoq; in vtraque manu non nisi bonum exprimitur, cum per Prophetam dicatur: *In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis.* Neque enim ex malo opere diceret se Propheta Deum quærere, vel crederet se posse inuenire. Est autem (vt in commune nouimus) dextera fortior, sed sinistra lenior. Ad dextram ergo pertinent opera fortitudinis, ad sinistram officia mansuetudinis. Ad dextram rigor seueritatis, ad sinistram lenitas pietatis. Ad dextram denique exercitia iustitiæ, ad sinistram impendia misericordiæ. Dextera vero modo per seipsam operatur, modo ex sinistra adiuuatur. Operatio autem solius sinistræ admodum rara, & penitus infirma, nisi forte in his quæ naturæ ordinem cõfundunt, & de sinistra dextram faciunt. Iustitia alia cogens, alia permittens, iustitia cogens est, quæ nisi ad vnam partem omnino accõmodari non potest. Quædam enim ex æquitate iustitiæ ita exiguntur, vt omnino nisi iniuste non prætermittantur, & quædam sic pro-

Psal. 17.

Operatio manuum spiritualium quæ.

sic prohibentur, vt nunquam nisi illicite vsurpentur. In his autem omnibus cum ea iuste exequimur, quasi in sola dextera operamur. Sunt autem & alia quædam quæ & iuste fieri, & misericorditer possunt relaxari, & item alia econuerso, quæ & iuste præteriri, & misericorditer possunt exerceri. In his autem misericordiæ operatio locum habet, & quantum iustitia permittens patitur, exercere se valet. Semper tamen in his quæ pie impendit, vel venialiter remittit, illud maxime caueat, ne iustæ æquitatis metas excedat. Quando ergo misericordiæ opera ita exequimur vt à iustitia non recedamus, quasi in veraque manu operamur. Quando ergo ipsa iustitia ex misericordia cõditur vel temperatur, dextra quodammodo, quasi ex sinistra adiuuatur, quemadmodum inuenitur scriptum, quoniam misericordia superexaltat iudicium. Ecce de manibus, modo de digitis videamus. Vtraque manus digitis distinguitur, vel ornatur, & tam iustitiæ, quam misericordiæ operatio vt vtilis & ordinata sit, discretione moderatur. Sunt autem digiti quinque, & discretionem quidem possumus quinq; gradibus distinguere. Primus discretionis gradus est diiudicatio, secundus deliberatio, tertius dispositio, quartus dispensatio, quintus moderatio. Primum namque est diiudicare, & per discretionis examen quærere quid sit licitum, quidue illicitum. Sed quia illa quæ licita sunt, non statim omnia expediunt, restat secundo loco ad consilium confugere, & multa deliberatione inuestigare in his omnibus, quæ licent, quid expediat, vel quid omnino non expediat. Quæsito, & inuento quid licenter, & vtiliter faciamus, incumbit adhuc agnoscere in rebus vtilibus quid, quomodo, vel quo ordine facere debeam⁹. Ordine gerendorum dispositio, atque præfixo, oportet sæpe pro vario rerum euentu ad dispensationis gratiam confugere, & secundum occasionũ oportunitatem aliquid de propositi nostri rigore, & dispositionis nostræ ordine demere, vel mutare, quoniam humana dispositio, atq; diuina nõ semper in eundem finem cõcurrunt, nec ad eundem exitum vsquequaque conducunt. Vltimum autem est in omnibus quæ ordinate, & circumspecte agimus, modum congruum non ignorare, cognitum vero cum omni diligẽtia & longanimitate custodire. Primum itaque est diiudicationis, secundum deliberationis, tertiũ dispositionis, quartum dispensationis, quintum moderationis. Per diiudicationem siquidem licita ab illicitis secernim⁹, per deliberationem inter tot licita vtilia ab inutilibus eligimus, per dispositionem iuxta electionis modum cuncta in ordinem redigimus, per dispensationem pro rerum euentu temporum oportunitati cedimus, per moderationem in omnibus quam decet operum modestiã seruamus. Diiudicatio itaq; discernit inter licitum & illicitum, deliberatio inter commodum & incommodũ, dispositio inter ordinatũ & inordinatum, dispensatio inter oportunum & importunũ, moderatio vero inter moderatum & immoderatum. Diiudicatio est, quæ cuncta in iudicium adducit, & segregans bona à malis per illicita nos effluere non permittit. Deliberatio quę nihil inconsulte agit, & quæ semper nos à rebus superuacuis restringit. Dispositio est, quæ cuncta inconfuse agit, nihilq; penitus inordinatum relinquit. Dispensatio est quę superuenienti occasioni cedit, & humanæ infirmitati consulens, humanam dispositionem diuinæ dispositioni friuolæ resultare non permittit. Moderatio est, quæ modum custodit, & in quibuscunque agendis modestiæ metas præterire nõ sinit. Notandum autem, quod discretio quandoque stricte accipitur, & tunc nihil aliud, quam quod superius diiudicationem diximus intelligitur, vt sint quinq; gradus prudentiæ, discretio, deliberatio, dispositio, dispensatio, moderatio.

Operatio digitorum spiritualium quæ?

Discretionis gradus quinque.

Quid agamus in primo gradu discretionis, scilicet iudicatione.

Quid in scientia & in rebus quib.

Econtrario autem sæpe deliberatio largius accipitur, vt subsequentia in se membra includere videatur. Quis enim dicat ad deliberationem vsquequaque non pertinere ordinem, recompensationem, modum, in agendis, mutandis, consummandis quærere, & inuenire? Secundum hanc acceptionem prudentię videntur inesse tantummodo membra duo, discretio videlicet. atque deliberatio. Sic sane verborum inopia facit nos eorũ significationem modo extendere, modo restringere, vel alio quolibet modo mutare. Sed videamus modo quomodo, vel quam apte respondeant quinque digitis superius assignatis quinque gradus discretionis non solum numero, vel ordine, sed & quadam qualitatis suæ proprietate. Primus digitus pollex, secundus index, tertiꝰ medius, quartus medicus, auricularis autem vltimꝰ, & minimus. Vide ergo quomodo solus pollex cæteris omnibꝰ virtute, & positione respondet, quomodo cunctos præcedit, atque præpollet, vnde & nomen habet. Sic sane diiudicationis examen debet, & solet primum locum tenere, cæterisq; omnibus exercitationis vsum, & locum tribuere, vel administrare. Nam nisi discretionis iudicium præcedat, & licita ab illicitis secernat, cæterorum quodlibet non habet quod agat. Sola enim licita licite electionem accipiunt, ordinem exigunt, recompensationem admittunt, mensuram requirunt. Electio autem ad deliberationem, ordo ad dispositionem, recõpensatio ad dispensationem. Mensura vero pertinet ad moderationem. Vides certe quomodo diiudicationis censura cæterorum quorumlibet officia præcedit, atque præcellit. Quando aliquid ostendere volumus, indice vtiq; hoc facere consueuimus. Vide ergo ne forte indicis officium, vel locum deliberatio teneat, quæ semper quid nobis faciendũ sit sua electione ostentat. Nam quamuis licitum aliquid esse discernimus, non tamen idcirco statim & faciendum putamus. Non enim quicquid licitum est, pariter & prodest. Sed quod veraciter vtile esse deliberatio probat, simul & faciendum esse nemo ignorat. Sic vtique dum quo facto opus sit quotidiana deliberatione indicatur, indicis officium ipsa nostra deliberatio explere videtur. Debet autem ad indicis similitudinem, secundum locum deliberatio tenere, & dispositionem, dispẽsationemque simul, & moderationem præcedere. Ea namque quæ inutilia, & idcirco vitanda sunt, dispositionis, dispensationis, moderationisue officia non requirunt. Proximum locum post indicem medius tenet, sic & deliberationem semper dispositio subsequi oportet. Nam illa vtique quæ per deliberationem eligimus, statim per dispositionem ordinare debemus. Medius autem digitus ille dici solet, qui inter cæteros medium, & summum locum tenet. Moris autem est rectorem medium & summum locum tenere. Inter eos vtique qui eis solent a dextris, & a sinistris assistere, vel assidere, inter eos inquam quorum solent officia disponere, mysteria ordinare. Sic sane dispositio veluti rectoris officio, vel loco fungitur, dum eius ministerio omnis operum nostrorum ratio ordinatur. Regentis, & præeminentis officium gerit, quæ omnia seriatim circa se ordinat, atque disponit, sine cuius nutu nihil in actu prodire habet, nihil ad affectum exire oportet. Indicem, & medium medicus sequitur, & deliberationem simul, & dispositionem sæpe dispensatio comitatur. Superueniente occasione, & in idipsum vrgente, multũ diuersa sæpe ex dispensatione agimus ab his quæ prius deliberauimus. Aliquando autem, & alio ordine quam disposuimus. Dispensationis igitur officio sæpe agitur, vt tam nostra deliberatio, quam dispositio meliori exitu concludatur. Debet itaque vtramq; sequi, per quã oportet cum necesse fuerit vtramq; corrigi. Infirmis autem membris, atq; medendis

Quomodo quinque digiti respondeant quinque gradibus discretionis.

dendis palpandi gratia medicus maxime adhibetur, indeque absque dubio quasi pro medendi officio, hoc nomen sortitur, & quid aliud quæso dispensatio quam morbida nostra palpat, dum infirmitatis nostræ modum forti examinatione pensat, vt meritorũ nostrorum dispendiis digna recompensatione respondere sciat, & medici officium explere valeat? Manus nostra in minimum digitũ desinit, & moderatio quidem omni oportuno operi congruum modum imponit. Hic est ille digitus, qui auricularis dicitur, pro eo sane quod cæteris omnibus accommodatius purgandis auribus ingeritur, & ille absque dubio obauditionis aurem purgatam, & ad audiendum paratam gerit, mandatisque diuinis melius obaudit, qui in omnibus quæ agit, dignas moderantiæ metas obseruat. Hos quinq; quales distinximus discretionis digitos vtraque manus habere debet, & tam iustitiæ, quam minime operatio, his sane prudentiæ gradibus ordinari oportet. *Si nos*, inquit Apostolus, *diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur*. Attende obsecro quam vtile diiudicationis officium sit, quæ nos in cõspectu iudicis iudicio absoluit. Ad deliberationis consilia nos mittit qui dicit: *Omnia fac cum consilio, & nunquam pœnitebis*. Nouerat sane quia quibus omnia licent, nõ tamen & æqua omnia expediunt. Dispositionis ordo in operibus nostris cogita quam necessarius videatur, quãdo quidem in sermonibus nostris etiam obseruandus proponitur: *Iucundus*, inquit, *homo qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in iudicio*. Dispensatorum, & eo ipso dispensationum proprietatem, vel officiũ expressit qui ait. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Ad moderationis modestiam admoneris, cum audis, & legis: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Puto autem quia nihil firmiter, nihil fideliter & ad meritorũ retributionem tenetur. quod in his quinque diiudicationis videlicet, & deliberationis, dispositionis, dispensationis, moderationisque digitis non restringitur, siue iustitiæ, siue misericordiæ, seu forte vtriusq; manibus efferatur. Ecce de digitis, ecce de manibus, pro eiusmodi psallentem aduertimus, cum audimus: *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum*. Studeamus & nos in his manibus, vel digitis fortiter & prudenter agere, ne nos pudeat cum Propheta pari voce psallere. In manibus constanter, in digitis agamus prudenter. Manus ad constantiam, digiti ad prudentiam. Caueamus solicite ne rigor iustitiæ nos vsq; ad crudelitatem agitet, vel misericordiæ lenitas nos vsq; ad dissolutionem emolliat. Omnis autem iustitiæ, vel misericordiæ exõrdinatio, immo qualiscunque transgressio, aut ex concupiscentia oritur, aut ex ignorantia procreatur. Ab illa vitia surgunt, ab ista errores originem trahunt. Vitia sæpe operationis nostrę manus eneruant, & errores nihilominus discretionis nostræ digitos fœdant. Vitia itaque manus, manus vitia oppugnant, errores digitis, digiti erroribus rebellant. Sed vtrorumque congressus victoriam de eius virtute speramus, cũ in Propheta psallimus: *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas, ad prælium, & digitos meos ad bellum*. Manus inquam ad prælium contra congressum vitiorum, digitos ad bellum contra incursus errorum.

1. Cor. 11.

Eccles. 32.

Psal. 111.

1. Corinth. 4.

Philip. 4.

Annotatio in Psalmum LXXI.

Descendet sicut pluuia in vellus, & sicus stillicidia stillantia super terram. Singularis gloria Mariæ. O gloria virginis, ô gratia mirabilis, ô gloria singularis. Stupenda dignatio prolis, stupenda dignitas matris. Qualis, quanta dedignatio prolis, filium Dei patris fieri filium hominis, dominum gloriæ, fieri filium Mariæ. Qualis, quantaue dignitas matris, habere fructum fœcunditatis:

Psal. 143.

quia

cum flore virginitatis. Virginem habere filium, nec qualemcunque, sed Deum. Vere singularis gloria Mariæ, descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: descendet, inquit. quis quæso, vel quo? Vnde, vel quomodo. Descendet sicut pluuia in vellus. Haud dubium quod Christus Iesus. Sed vnde quæso, vel quomodo? De sinu summi patris in vterū virginis matris. Sed quis veniendi modus? sicut pluuia in vellus. Sicut pluuia in vellus descendisti, vt saluum faceres genus humanū, te laudamus Deus noster. Ecce quis venit. Ecce vnde venit. Ecce quo requieuit. Ecce quomodo descendit. Quis venit? *Hic erit, inquit, magnus, & filius altissimi vocabitur.* Vnde venit. A summo cœlo egressio eius. Egressus eius à principio, à diebus æternitatis. Quo descendit? Ecce virgo concipiet, & pariet filiū, & vocabitur nomen eius Emanuel, q̄ est nobiscum Deus. Quomodo descēdit? Sicut pluuia in vellus. Audi apertius. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ecce modus. Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? Superueniet Spiritus sanctus, obumbrabit tibi altissimi virtus, hoc est sicut pluuia in vellus. Quomodo inquam descendit pluuia in lanā, stillicidia super terram? Quomodo (quæso) nisi placide & quiete, vtiliter, & fructuose? Profecto aliter descendit grando in terrā, & aliter stillicidia, grando cum strepitu, stillicidia sine strepitu, grando ad sterilitatē, stillicidia ad fertilitatem. Descendit ergo sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Placide in placidā, quiete in quietam, suauiter in suauem, benigne in benignam, iucunde in iucundam. Singularis gloria Mariæ, descendit sicut pluuia in vellus. Quid quæso facit, quid facere consueuit pluuia in vellere, stillicidia in tellure? Quid inquā operatur aqua in lana, vnda in terra? Profecto & absque ambiguo lanam lauat, terram rigat. Lauat ad emunda-

Luc. 1.

Psal. 18.

Matth. 1.

Aduentus domini qualis?

tionem, rigat ad fructificationem. Sic profecto vna, eademque aqua sapientiæ salutaris, vna eademque gratia Saluatoris virginem matrem fœcundat, & mundat, mentē mundat, ventrem fœcundat. Mundat mentem ad summam puritatem, fœcundat ventrem ad excellentissimā prolem. O puritas mentis ò fœcunditas ventris. O summa puritas, ô singularis fœcunditas. Quam beatus fructus ventris, tam gloriosa puritas mentis. *Benedictatu, inquit, in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* O pa- *Benedictus fructus.*
rens benedicta, ô proles gloriosa. Singularis gloria Mariæ. Descendet sicut pluuia in vellus, descendet sicut pluuia in vellus virgineæ mētis, descendet sicut stillicidia in terram virgineæ carnis. Illam itaque emundauit, istam fœcundauit. Sed nunquid mundauit solam mentem? nunquid fœcundauit solam carnem? Immo absque ambiguitate, & sine omni cōtradictione mundauit mētem & carnem, fœcundauit mentem & carnem. Vna eademq; vnda gratiæ Saluatoris exterfit ignorantiam mentis, & extinxit omnem concupiscentiam carnis. Vna eademque aqua sapientiæ salutaris, carnem virginis fœcundauit ad prolem, & mentem matris ad omnem virtutem. Vnā itaque, & eandem mentem reddidit vitiis vacuam, virtutibus plenam. Vni eidemque carni contulit fructum fœcunditatis, & conseruauit florem virginitatis. Sed nunquid secundum Gedeonis petitionem gratiæ vnda quasi ad velleris infusionem prius solam impleuit mentem, postea autem velut terræ irrigationem, solam impleuit carnem? Nunquid prius carnem deseruit, vt mentem repleret? Nunquid postmodū à mente recessit, vt carnem fœcundaret? Absit. Videte tamen ne forte secundum aliquid prius infuderit solam mentem, & iterum secundum aliquid solam carnem. Vtique gratiæ vnda prius mentem solam fœcundauit ad fidem, postea autem eadem gratia carnem solam fœcundauit ad prolem. Fi-

des in

Fides conceptionis in B. virgine præcessit fœcunditatem prolis.

des in mente sola, proles in carne sola, prius fides, postea proles. Nisi præcessisset fides conceptionis, omnino non succesisset fœcunditas prolis. Fides præcesit, & proles succesit, & fides recessit. Nõ enim adhuc credere, sed iam scire oportuit, quod rei experimento probauit. Recte ergo dictũ est, quia secundũ petitionem Gedeonis, iuxta aliquid prius infudit solũ vellus virgineæ mentis, & item postmodum iuxta aliquid, solam terram virgineæ carnis. Vere singularis gloria virginis Mariæ, descendet sicut pluuia in vellus. Quid est vellus, nisi lana à carne recisa, & à carne sublata? O quale vellus illud virgineum pectus, longe remotum, valde alienum à desideriis carnalibus, & sordidis corporum passionibus. O quale vellus virgineæ mentis, mundi cogitatus. O quale vellus virginei pectoris, casti affectus. O quale vellus virtutum omniũ ornatus. Quis non gaudeat se vestiri posse de virtutum vellere Beatæ virginis Mariæ? O quantus, ô qualis & quam glorioſus ornatus Ecclesiæ Catholicæ, & hoc de vellere virginis Mariæ. Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietate. Est itaque circumamicta varietate, sed hoc de vellere virginis Mariæ, pilis carnis, pilis sordidis, pilis caprinis ad ignominiã tegeris, si non hoc vellere vestiaris. Compara si placet pilos cum lana, & ex cõparatione collige, quam sit specialis gloria in virgine, & ex virgine Maria. Cogita lanam in pilorum comparatione, & ex eius qualitate collige subtilitatem & sublimitatem mentis virgineæ. O cogitationes subtiles, ô sensus sublimes, quæ de mente virginea surgunt, quæ se non in pilorum morem, sed in lanæ similitudinem subtilius, & longius extendunt. O sublimes, ô subtiles virginis intellectus, ô sublimes, ô subtiles virginis affectus. O speciosum, ô glorioſum virginei pectoris vellus. Ex hoc pectore, omnium virtutum ornatus, ex hoc pectore, totius gloriæ cumulus, & ecce quale virginis Mariæ vellus. O specialis gloria in virgine, & ex virgine Maria. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Quæ est illa terra, nisi matris domini caro virginea? Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum, aperiatur terra, & germinet Saluatorem. De hac terra veritas est orta. Veritas, inquit, de terra orta est. Ex hac terra germinauit illud lignum fructiferum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. De hac inquam terra germinauit lignum vitæ, nec qualiscunq; sed vitæ æternæ, & in æternum Beatæ. Vere fructus terræ sublimis, fructus æternæ beatitudinis. Gustate obsecro, gustate, & videte, quam suauis, & quam salubris est fructus terrę huius, & fructus ligni huius. O lignum fructiferum, ô lignum salutiferũ, flores habet, fructum habet, flores internæ pulchritudinis, fructus æternæ beatitudinis, flores perfectæ bonitatis cum fructibus æternæ beatitudinis. O res miranda, & valde stupenda. In vno, eodemq; ligno sic fructus adueniunt, vt flores non recedant, sic fructus matureſcunt, vt flores non marceſcant. Ecce qualem germinauit fructum terra illa beata, quæ genuit Saluatorem, glorioſa virgo Maria. *Sicut stillicidia*, inquit *stillantia super terram.* In hac terra inuentus est lapis ille sine manibus excisus, qui creuit in mõtem magnũ, & impleuit vniuersam superficiem terræ. Puto quia in hac terra secundum Moysi sententiã nascitur aurum, & aurum illius terræ optimũ. Ibi inuenitur Bdellium & lapis Onychin⁹. Qualem quæso dicimus hanc terram in qua facile inuenimus si volumus aurum optimum & lapidem precioſum. Sed quid dicturi sumus de illius terræ auro, auro tam optimo, tam pretioso. Puto quod secundum hoc, quod in Beato Iob legitur. Quoniam & huic auro locus est in quo cõflatur. Sed quis quæso huius conflationis locus, an forte ipse est vterus virgineus? Quis huius operis

Quam egregium vellus pilus B. virginis.

Gen. 2.

Iob. 28.

peris conflator, aurique mundator, nisi Spiritus sanctus? Huius sane operatione in ventre virginali conflatum est aurum, & decoctum ad purum, natura humana purgata, & ab omni labe mũdata, verbo vnita, & in vnam personam coniuncta. In hoc conflatorio, & ex huiusmodi auro formatus est annulus, lapis pretiosus, & in eo impositа est forma summi regis, & imago impressa, & plene expressa. Aurum optimum caro Christi lapis pretiosus, anima Christi figura, & imago patris, diuinitas Christi. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, nihilominus tamen humanitati nostræ est vnitus, vt ex duabus naturis, tribusque substantiis esset quasi in vnum annulum iunctus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, & fieret dexteræ excelsi ornatus. Huius annuli signaculo signatum est illud edictum, vel chyrographum, in quo liberata est captiuitas Iudæorum. Hic est annulus Aman principi ablatus, & Mardocheo regia clementia commissus, & quem hæretica peruersitas perdidit, ordo catholicorum doctorum acquisiuit. O si quis in nobis factus filius prodigus, qui dudum mortuus est, & iam reuixit, perierat & inuentus est. Date hunc annulũ in manu eius, & calceamenta in pedibus eius. O quanto honore vnusquisq; nostrum in hoc annulo donatur, quandoquidem in eiusmodi ornatu & ipse pater gloriatur. Ecce qualia, ecce quanta bona contulit nobis virgo mater nostri Saluatoris. Ex eius vellere vestimur, & ornamur. Ex fructu terræ illius pascimur & sanamur, decoramur, & coronamur, gloriamur. O vere spiritualis, ô vere singularis gloria in virgine, & ex virgine domini matre.

Aurum purum, natura humana purgata vt Christ.

Annotatio in Psalmum XC.

SCuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno. A sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & damonio meridiano. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis. Septem sunt genera tentationum, prima est importuna, secunda est dubia, tertia subita, quarta occulta, quinta violenta, sexta fraudulenta, septima perplexa. Importunam tentationem illã dicimus quam à recordationis nostræ oculis amouere vix possumus, quæ sæpe amota, semper ad animũ redit, & ipsum omni pene hora inquietare non desinit. Tentatio dubia est, quæ animum ita ambiguitatis nubilo inuoluit, vt quid certum de re aliqua tenere debeat plene discernere omnino non possit, sed modo animum ad ancipitem sententiam trahit, modo ad diuersas seu etiam contrarias impellit, & pro vario rerum euentu, multiplicique respectu sententias variat, atque multiplicat. Subita tentatio est, quæ iudicium rationis præuenit, in tantum vt mens tentantis mali impetu præuenta eius insidias præuenire non possit, & sæpe sentit se prius praue delectationis iaculo transfigi, quã possit circumspectionis suæ scuto muniri. Occultam tentationem dicimus, per quam fit sæpe vt ibi negligamus vbi soliciti esse deberemus. Per hanc enim agitur vt res noxia, valdeque pernitiosa in considerationem non adducatur, & vtrum bona, an mala sit omnino nõ discutiatur. Et quam multa sunt putamus, quæ per incuriam, aut negligentiam sæpe cõmittimus, quæ nunquam fortasis toto tempore vitæ nostræ in iudicium adducimus. vnde fit vt inde securi simus, vnde iudicium timere deberemus. Violenta tentatio est, quæ vix aut nullo modo humana industria superari potest, quæ vires humanæ mentis fatigationis suæ vehementia ita eneruat, vt tentanti malo (nisi diuinitus aspirata) resistere omnino non valeat. Fraudulenta tentatio est quæ animum seducit, & in falsa sententia sæpe etiam immobiliter figit, in tantum vt bonum dicat quod veraciter est malũ, similiter & malum, quod veraciter est bonũ, per hanc vtique tentationem id (vt omnes vide-

Tentationum genera septẽ.

Importuna tentatio qua?

Dubia qua?

Tentatio subita.

Occulta qua?

Quanam sit violenta tentatio?

Qua fraudulenta?

videmus) frequenter agitur, vt vnde confundi deberet mens improba, satis imprudẽter glorietur. & inde sæpe quasi secura expectat præmium, vnde trepidam oporteret timere supplicium. Perplexa tentatio est, quando sub vno eodemq; tempore mens variis vitiis impetitur, vt vel in vno aliquo labatur. Et sæpe versuta malignitas hos vitiorum congressus cum tanto artificio ordinat, vt animus improuidus vnde vni vitio robustius resistere parat, eo ipso aliud incurrat atq; succumbat. Importuna itaque tentatio est, quæ procaciter insistit, dubia quæ animum ambiguitatis nubilo inuoluit, subita quæ iudiciũ rationis præuenit, occulta quæ deliberationis considerationem præterfugit, violenta quæ vires mentis transcendit, fraudulenta, quæ animum seducit, perplexa quæ variis vitiis impetit. Notandum autem quod hi septem tentationum modi, modo possunt esse simplices, & impermixti, modo compositi atque permixti. Vltimus tamen tentandi modus iuxta aliquid semper est multiplex, & iuxta aliquid potest esse simplex. Multiplex enim est in eo ipso q̃ ex pluribus vitiis cõponitur, simplex tamen iuxta aliquid est, quando vniformiter agitur. Aliud sane est tentari diuersis vitiis, & aliud absq; dubio tentari diuersis modis. Sicut enim ex diuersis vitiis tẽtari possumus vno eodemque modo, sic diuersis quidem mõdis tentari possum⁹ vno eodemque vitio. Modi itaque tentandi (vt iam dictum est) modo impermixti sunt, quando quilibet eorũ vniformiter agitur, modo cõpositi, quando inuicem permiscentur, & ex pluribus tentationum modis vna componitur, vna siquidem eademque tentatio potest esse modo subita & violenta, modo subita, & fraudulenta. In hunc itaq; modum & de aliis iudicare possumus, sed nos interim in hoc loco de simplicibus agere instituimus. De prima ergo quæ dicta est importuna, dictum est in Iob: *Lapides excauant aqua, & terra paulatim alluuione cõsumitur.* Attende obsecro, quam conuenienti similitudine importuna tentatio describitur, cum simplex est & vniformiter agitur.

Perplexa quæ?

Iob. 14.

Quid magis est durum saxo, quid mollius vnda? Dura tamen molli saxa cauantur aqua.

Quid lapide durius, quid aqua mollius? Veruntamen gutta cauat lapidem non vi, sed sæpe cadendo. Sic sane fit sæpe vt importuna tentatio cũ in se nihil violentiæ, nihil fraudulentiæ habeat, per importunitatem tamen vincat, & magnanimæ mentis robur quandoque ad prauitatis consensum emolliat. Secunda tentatio est, quæ recte dubia dicitur, quando illud in corde cuiuslibet agitur quod item in Beato Iob legitur: *Iccirco cogitationes meæ*, inquit, *variæ succedunt sibi, & mens mea in diuersa rapitur.* Tunc enim mens hominis in diuersa rapitur, quãdo quid certum de qualibet re tenere debeat ignorans per multiplices sententias variatur. De tertia (id est subita) tentatione illud recte intelligitur, quod per Hieremiam Prophetam dicitur: *Velociter fuerunt persecutores nostri aquilis cœli.* Quid intelligimus per aquilas cœli, nisi subtiles & sublimes speculationes animi? Sed huiusmodi Aquilis cœli persecutores nostri sæpe velociores sunt, quia subitæ (vt dictum est) tentationes circumspectionum nostrarum deliberationes quandoque præuenient. Pro quarta quæ dicta est occulta. Beatus Iob domino supplicabat cum diceret: *Quantas habeo iniquitates & peccata, scelera mea, atque delicta ostende mihi.* Nisi enim occulta aliqua se habere timeret pro quibus supplicare oporteret, quæ tamen ignorare potuisset, quid sibi quæso iniquitates & peccata, scelera, atque delicta ostendi à domino postularet? Quid ergo nos acturi, quid de nobis sumus dicturi, si vir talis ac tantus occulta aliqua, non solum venialia peccata, verum etiam scelera habere se formidabat, quæ se tamen ignorare metuebat. Nam pro manifestis quidem fiducialiter loquitur cum dicit:

Hierem. 4.

Iob. 13.

. Iob. 27. *Neque enim reprehendit me cor meum in omni*
1. Cor. 4. *vita mea.* Tale est illud Apostoli: *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* De violenta, quam quinto loco posuimus, illud Beati Iob intelligimus:
Iob. 30. *Quasi rupto muro & aperta ianua sic irruerunt in me, & ad meas miserias euoluti sunt.* Rupto muro, apertaque ianua hostes absque obstaculo facile ad interiora irrumpunt, prædamq; ciuitatis vndique pro voto diripiunt. Sic vtique, sic vigore mentis exhausto per violentam tentationem, spiritus hominis a rectitudinis suæ statu deiicitur virtutumq; gloria spoliatur. De fraudulenta tentatione, quæ sexto loco ponitur per Salomonem dicitur:
Prouerb. 16. *Sunt viæ quæ videntur homini bonæ, nouissima autem earum deducunt ad mortem.* Quid quæso fraudulentius: quid formidolosius inuenitur, quam quod mors perennis inde colligitur vnde vitæ æternæ fructus sperabat? De perplexa tentatione quæ omnium est vltima atq; pernicioſissima, illud nimirum recte intelligitur quod Beato Iob a domino dicitur, vbi athletam suum ipse describit, & adhibita similitudine virtutis eius magnitudinem euidenter ostendit:
Iob. 39. *Procul, inquit, odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus.* Quid gloriosius viro illo qui tot hostium insidias potest ab alta circumspectionis suæ turre, fortitudinisque arce longe per discretionem præsentire, & tot hostium insultus sub vno impetu irruentes æquanimiter tolerare, atque repellere. De his septem tentationibus illud quod in Beato Iob inuenimus, non inconuenienter accipimus:
Iob. 5. *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non apprehendet malum.* Ad has septem tentationes, & illud nihilominus recte accommodatur quod alias rursum scriptum inuenitur:
Proverb. 24. *Septies in die cadit iustus, & resurgit*, propter has septem tentationes habet etiã iustus quilibet septies in die laudem dicere, vt veraciter possit corã
Psal. 118. domino Deo suo psallere: *Septies in die laudẽ dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.* Quoties enim post lapsum resurgit, & quoties tentanti malo restitit, debet sane cooperatori suo gratias referre, à quo vtique factum est vt tentatus resistere, & lapsus posset resurgere. Notandũ sane de his septem tentationibus quando simplices sunt, quod secunda quidem periculosior est, quã prima: tertia, quam secunda. Ad tertiam quoq; eodem modo se habet, & quartam in consequentibus quidem consequenter debemus intelligere, periculosiorem vtiq; esse semper posteriorem priore. Prima enim cæteris omnibus facilius vincitur, quæ in se nihil molestiæ habere videtur, nisi q animus importunitatis eius assiduitate diutius fatigatur. Secunda autem (id est dubia) in eo ipso est periculosior quã importuna, quia mens sæpe segnior redditur ad bonum, quando bonum dubitatur esse quod veraciter bonum est, similiter & promptior efficitur ad malum, quando malum esse nescitur quod veraciter malũ est. Veruntamen & subita periculosior est adhuc quã dubia. Nam in dubia tempus habemus diutius deliberandi & alti⁹ perscrutandi quod plene non discernimus. vel certe ab aliis id quærere possumus ad quod ipsi nõ sufficimus. Sed subita tentatio, quia mentem inopinate præoccupat, consilii remedium non expectat. Et sæpe prauæ delectationis iaculo mentem sauciat, antequam ad circumspectionis suæ custodiam assurgat. Sed malum tamen quod in eiusmodi tentatione non possumus præuenire, quia subitũ est, possumus vtique & debemus celeri satisfactionis remedio delere, quandoquidem violentum non est. Sed occulta tentatio huiusmodi remedium nõ facile admittit, quia cæcata mens vbi periculi nil metuit, remedium nõ requirit. Occultum enim malum sicut circumspectione nõ præcauet, sic nec subsequenti satisfactione dolere solet. In hoc itaque tentatio occulta multo periculosior est, quam subita. Occultum tamen malum aliquã excusationem recipere, quandoquidem

Quid agendũ post tentationem habitam.

quidem mens per ignorantiam, nō autem per malitiam delinquit. Et sæpe fit vbi lectionis alicuius, seu etiam exhortationis occasione malum suum intelligat, & statim deserat & condigna satisfactione expiare contēdat. Quid autem de violenta tentatione dicemus, p quam sæpe & scienter peccatum committimus, & ipsum etiam cum volum⁹ nostra omnino virtute deserere nō pos sumus? Illa sane infirmitas ad verā excusationem parum, vel potius nihil p desse poterit, quæ ex voluntatis corruptione descendit. Nunquid nam sua animum infirmitas excusat, & non potius accusat. quem inueterata peccandi consuetudo adeo eneruat, vt superuenienti tentationi resistere omnino non valeat? Cogita ergo quam sit periculosum periculum illud incurrere, de quo non possis etiam cum volueris pedem referre. Fraudulenta tamen tentatio si recte perpenditur, prædictis omnibus periculosior inuenitur. In tentatione namque importuna, subita, atq violenta erubescimus, atq damnamus malum quod scienter committimus. Per fraudulentam autem tentationem agitur, vt de confusionis suæ merito mens improba glorietur. Sed & dubia quidem tentatio animum timidum, non tumidum reddit, fraudulenta autem timorem tollit, tumorem inducit. Ex occulta autem tentatione animus sicut nec timidus, sic nec tumidus efficitur, ex fraudulenta autem tam tumidus, quam securus redditur. Pensemus ergo quam periculosum sit periculum suum in periculo non timere, & p medium mortis discrimen securum incedere. Perplexa tentatio sicut omnium est nouissima, sic omnium est perniciosissima. Si enim difficile est sæpe vnum aliquod vitium vincere, quam laboriosum erit plurium insultus sub vno impetu sustinere? Virum sane robustum, sed nec minus prudentem dixerim, qui tam hostilis agminis, nec viribus frangitur, nec fraudibus circumuenitur.

A Sciendum autem quod ex his septē tentationibus, tres sunt quæ exercent patientiam nostram, & tres aliæ quæ exercent prudentiam nostram. Nam per importunam & subitam, & violentam (primam videlicet, tertiam & quintā) exercetur nostra fortitudo, sed per dubiam occultam, & fraudulentam (secundam videlicet quartam, & sextam) eruditur nostra discretio. In perplexa autem tam nostra virtus exercetur ad fortitudinem, quam nostra prudentia eruditur ad discretionem. Sicut enim magnæ fortitudinis est multitudinis impetum fortiter sustinere, sic nihilominus miræ prudentiæ est circumfluentium insidias prudenter præuenire. Sed quod hanc tentationem nostram prudentiam exercere dicimus, non sic sane intelligi volumus, quasi per ipsam mēs in rei qualitate decipiatur, vt de falso bono glorietur, quod fraudulentæ quidem tentationi quasi proprium asscribitur, sed quod magnæ cautelæ mirandæque prudentiæ sit, cum contra multitudinis insidias tam caute vigilat, vt ex nulla ei parte per incuriam aliquid subripi valeat. Hos septē tentandi modos psalmista sub eodem ordine consequenter ponit, satisque compendiose describit, cum dicit: *Scuto circundabit te veritas eius, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negocio perambulante in tenebris, ab incursu & demonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis.* Et primam quidem cæteris occultius tangit, nam cæteras omnes satis manifeste describit. Prima sane tē tatio id est importuna, nihil aliud (vt dictum est) molestiæ ingerit, nisi quod menti hominis improbitatis suæ assiduitate onerosa sit, & rei illius de qua tentatur memoriam raro ab oculis eius recedere permittit. Suggestione sua præuenit rei præsentiam, sub ipsius rei præsentia exacuit concupiscentiā, subtracta rei presentia reuocat eam ad memoriam. Quasi ergo ab omni parte impugnat, dum se vndique ingerere non

Psa. 90

Verba illa scuto circundabit te veritas eius, quomodo ad primam tentationem qua est impertuna, pertinent.

cessat. Recte itaque de illa intelligitur quod dicitur: *Scuto circundabit te veritas eius.* Nam quoniam ex omni parte (vt dictum est) per hanc tentationem impugnamur, recte circa eam veritatis scuto vndique cingimur atque protegimur. Certe in violenta tentatione nō sufficit vt illuminemur ad veritatem, nisi etiam ex cooperante gratia roboremur ad fortitudinem. Sed in hac quę nullam violentiam ingerit mentibus in bono proposito solidatis, sola inspiratio veritatis sufficit. Recte ergo de ea dicitur. Scuto circundabit te veritas eius. Videamus autem nunc quomodo subsequentē describit in eo quod dicit:

Non timebis à timore nocturno quomodo secunda, quæ circa quod dicitur considerant.

Non timebis à timore nocturno. Fit sæpe cū ad lumen lunæ stellarum aliquid cernitur, vt mens in Dei iudicio fallatur. Et sæpe cū animal aliud alio videat, hominem putat. Sic sæpe cum rubus vel rupes aliqua cernitur, ferarum impetus imminere timetur. Vnde fit vt intuentium membra inuadat horror, & illic trepidant timore, vbi non est timor. In hunc itaque modū ex timore nocturno agitur, vt mens inaniter concutiatur, dum sępe inter noctis opaca illic homines trepidant, vbi securi esse poterant, sicut ecōtrario multoties illic male iecuri sunt, vbi timere debuerant. Iuxta hanc vtiq; similitudinem tentatio ambigua mentem hominis varijs & vanis sæpe perturbationibus exagitat, & ineptis suspitionibus inquietat. Recte ergo deuotæ menti de domini adiutorio certa securitas circa hanc tentationem pmittitur cum dicitur. Non timebis à timore nocturno. Subitā vero tentationem per sagittā volantē designare voluit in eo quod consequenter adiecit:

Quomodo tertia sed subita, designatur in verbo A sagitta volante in die.

A sagitta volante in die. Et nescio si competētius, nescio si compendiosius describi potuerit. Nonne in sagittę volantis impetu tentatio illa irruit quæ statū mentis sæpe concutit, vel emittit antequam ad sui custodiam plene euigilare possit? Sagitta namque emissa sub tanto solet impetu ferri, vt vix vel nullo mō venientis ictus possit declinari. Et sæpe fit vt cum venientem iam videas prius vulnerari te sentias, quam defensionis clypeum irruenti opponere valeas. Recte ergo sagittæ volanti Psalmista eiusmodi tentationem comparat, q̄ mentē hominis festinationis suæ nimietate præoccupat. Sed huiusmodi sagittæ q̄doq; volant in nocte, quandoque volāt in die. Vultis nosse sagittas volantes in nocte: *parauerunt*, inquit, *sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Et in hoc sane loco habes de sagitta volante in die. Sagitta in nocte volat, cum subita tentatio mentem pulsat, & malū quod suadet, malum esse dissimulat. Volat autem in die cum præcipitāter quidem in illud malū deiicit, quod tamen, quia malū sit ignorari non possit. Tentatio igitur subita & occulta ex gemino videlicet tentationis genere composita describitur, in eo quod dicitur, parauerūt sagittas suas in pharetra vt sagittent in obscuro rectos corde. Hoc autē in loco sagitta volans in die dicitur, vt de subita quidem, sed simplici, & imper mixta dictum esse intelligatur. Dicatur itaque pro dubia, dicatur item pro tentatione subita. Non timebis à timore nocturno, non timebis à sagitta volante in die. Sed & de occulta consequenter annectitur, cū per Prophetam adiungitur.

Sagittam in nocte volare quid.

Tentatio occulta quæ sit quare cum comprehendatur illu verbu à negotio perambulante in tenebris.

A negotio perambulante in tenebris. Scimus satis omnes quid sit illud negocium quod lucem odit, tenebras diligit, & quia deprehendi in nocte semper timet, immo in tenebris (sicut scriptura loquitur) perambulare solet. Fures sane furti negocia exercere volentes, quia deprehendi metuunt tempus in id officii oportunum eligunt, & non solum noctem, sed noctem tenebrosam captant, vt flagitia sua quanto occultius, tanto securius peragant. Agitur itaq; hoc odiosum negociū non tam in nocte, quam in tenebris, quia in noctibus tenebrosis perambulant, nam & illud semper ab exercentibus obseruari solet, vt præsumptum negocium

ante

ante reuersionem lucis explicari, & consummari queat. Vide ergo quam congrua similitudine occulta tentatio describitur, quæ semper ignorantiæ tenebris tegitur, per quam incauta mẽs nesciens & ignorans spoliatur. O quam sæpe contingit vt dum paterfamilias secure dormit altoque sopore quiescit, spoliantibus latronibus spoliari se nesciat, & tunc primum damnum suum agnoscat cum ad matutinam lucem euigilat. Sic vtique, sic sæpe per occultam tentationem virtutum spolia amittimus, & nescimus dum profundas ignorantiæ tenebras patimur, & male securitatis somno opprimimur. Et fit sæpe vt tunc primum mens meritorum suorum damna agnoscat, cum vitæ huius tenebris deterius ad futuræ vitæ lucem euigilat, quando cœperit Deus reuelare occulta tenebrarum & manifestare consilia cordium. Nunquid malignum illud, nefandumque negocium in tenebris ambulasse & perambulasse non creditur, quando per occultam tentationem agitur vt virtutum nostrarum depręda tio ex magna parte nos lateat, & toto vitæ huius tenebroso tempore ad plenum deprehendi non valeat? Violentam autem tentationem Propheta describens incursum eam vocat, nescio si breuius, & expressius comprehendi, vel describi queat. Quis vnquam inimicum suum eminus cernens non potius satagat fugere, quam accurrere, nisi de magnitudine virium aut multitudine sociorum, aut instructione armorum confidens se nouerit posse prævalere? sed tunc sane hostis in hostem cum impetu irruit, cum superiorem manum habere se posse cognouerit. Recte ergo per incursum illa tentatio intelligitur per quam mens hominis quasi violenter rectitudinis suæ statu deiicitur. Notandum sane quod in eiusmodi incursu, quamuis quandam festinationem notare possimus, nihil tamen ad eam velocitatem, quam superius in subita tentatione descripsimus, per quam sæpe iudicium etiã rationis præueniri do cuimus. Non eiusmodi præoccupatio per incursum intelligi potest, vbi (vt cętera taceam) ex solo strepitu irruentis aduentus imminẽtis præsciri potest vt possit vel fugam inire, vel armis suis seipsum munire. Recte ergo (vt dictum est) violenta tentatio per incursum intelligi potest. Videamus nũc quomodo fraudulentam tentationem Propheta describat, vel quomodo circa ipsam ex diuino adiutorio constãtiam eius muniat. Qui habitat in adiutorio altissimi & confidit in protectione Dei cœli: *Non timebis*, inquit, *a dæmonio meridiano*. Et illi vtique non est timendum à dæmonio meridiano, qui non de sua industria, sed de solo confidit Dei adiutorio. Videamus ergo quid sibi hoc velit, quod non simpliciter dicit dæmonium, sed cũ adiectione, seu determinatione dæmonium meridianum. Illud omnes in commune cognouimus, quod vnum sit omnium dæmonum assiduumque negocium famulos Dei infestare, eorumque impugnationi insistere, subuertionique continue inuigilare. Et sane quãdo per vim nobis prævalere non possunt, ad fraudem se conuertunt, vt dolo deiiciant, quos per violentiam euertere non poterant. Quis autem illud nesciat quod in hora meridiana esse soleat & claritas maior & calor feruẽtior, quasi ergo eum summa luce & feruore dæmones ad nos veniunt; quãdo fraudis suæ nequitiã dissimulantes sub sanctitatis specie ad peruersitatem nos pertrahere studeant & satagunt. Lux ad discretionem, & calor pertinet ad deuotionem. Cum luce ergo & claritate dæmones ad nos veniunt, quando in eo, q̃ fraudulenter suggerunt, non modo discrete verumetiam deuote acturos nos esse promittunt, & persuadere contendunt. Fit autem sæpe vt eiusmodi fraudulenta tentatione infatuata mens eousque desipiat, vt in eo ipso quod ex dæmoniaca persuasione actitat cæteris se credat

Per incursum intelligitur violenta tentatio sed quæ ita.

Ad finem quæ fraudulenta tentatio pertineat. A dæmonio meridiano.

Opus dæmonis assiduum infestare.

credat & rectius sapere, & sanctius age- A re debeamus. In hac autem spirituali
re. In hunc itaque modum Angelus Sa- pugna gemina sane militat vitiorum
thanæ transfigurat se in Angelum lu- caterua. Nam vitia quidē alia sunt car-
cis, & sub virtutis specie, formaque san- nalia, alia vero sunt spiritualia: alia sa-
ctitatis ministrat consilia erroris, pera- ne actualiter exercētur, alia autem spi-
gitque negocium iniquitatis. In hunc ritualiter tantum sola voluntate, cor- *Vitia carnalia in sinistra, in dextra spiritualia intelliguntur.*
inquam modum dæmonium meridia- disque delectatione perficiuntur. Si er-
num quosdam fraudulenter supplan- go recte per dextram robustiora, & per
tat, intantumq; infatuat vt in suis sin- sinistram recte intelliguntur imbecilli-
gularibus, quas circa consilia fratrum, ora, cur non carnalia ad sinistram sicut
circa præcepta patrum præsumunt, im- spiritualia recte referūtur ad dextram?
mo in suis rebellionibus quas in suos Multo enim vicinius, multoque valen-
prælatos assidue committunt putent tius, multo denique frequentius spiri-
se cæteris omnibus sapientiores, & cæ- B tum impugnant spiritualia vitia, quam
teris omnibus sanctiores. Vides ergo tā carnalia vitia, nam illa immediate, ista
(vt arbitror) quam recte huiusmodi tē- non nisi mediante carne. Carnalia autē
tationem fraudulentam per dæmoniū triumphamus per disciplinam corpo-
meridianum Propheta designat, quæ ris, spiritualia vero per disciplinā cor-
mentem hominis sub specie sanctitatis dis. Disciplina itaque corporis ad sini-
Sæpe tentatio sit pernicioſiſſima & quibus vera descriptione. supplantat. Restat adhuc vna sola mul- strā, sicut disciplina cordis congrue
tiplex videlicet atque perplexa, cæteris fertur ad dextram. Quis autem nesciat
quidem immanior, omniumque (vti quod multo mobilior sit motus cor-
iam diximus) pernicioſiſsima. Nam & dis, quam corporis, & eo copioſior sit
hæc ex eius descriptione facile perpen- excessus voluntatis, quā actionis? Abs-
ditur, si recte intelligitur, subtiliterque que dubio multo numeroſior est exor-
pensatur. Cogita ergo quid de illa di- bitatio cogitationum, & affectionum,
cat, & cognoscēs, quam supra hominē quam abusio membrorum, vel sensu-
existat quod de ipsa promittitur, nisi C um. Copioſior ergo est corruptio spi-
forte ei qui in protectione Dei cœli cō- ritualis, quam corruptio corporalis,
moratur: *Cadent*, inquit, *à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* congressioque spiritualium viciorum
In quo & illud primo attendendum, multo denior est, quam congressio vi-
quam proprie exprimit typum fortiter ciorum corporalium. Contra hos vtro-
dimicantis, viriliterque agentis, dum que animæ hostes oportet sane for-
cadere dicat alios à latere, alios vero titer dimicare, & alij quidem conteren-
à dextris. Miles enim inter dimicandum dī sunt corporis afflictione, alij autem
clypeum quo ictus oppugnantium excipi solent affligendi cordis contritione, vt illi per
sinistra quidem gerit, sinistrumque la- sinistram, isti dejciantur per dextram.
tus eapropter obstantibus opponit, Multo itaq; maior est numerus hostiū,
fortique bellatore fortius agente sæpe D quia dextris cadunt, quā illorum qui à
id agitur, vt dum impetu validoin hos- latere corruunt, intantum vt scriptura
tes fertur, alios impulsu lateris submit promittat & dicat: *Cadent à latere tuo*
tat, alios autem feriēte dextra prosterna- *mille, & decem millia à dextris tuis.* Eiusmo
ret. Pensate ergo quam sit magnæ vir- di sane pugna atque victoria non vti-
tutis, quam mirandæ fortitudinis im- que est, nec esse potest nisi virorum for-
pugnante latere mille submittere, & fe- tium, & eorū quidem qui sunt ad bella
riente dextra, decem millia subruere. doctissimi, qualis vtique fuit Abisai,
Ex his ergo facile perpendere possumꝰ, qui leuauit hastam suam contra trecē-
quid de illo spirituali certanune senti- tos, quos interfecit nominatus in tri-
bus, & inter tres nobilior. Vel qualis
Dauid

1. Paral 20. Dauid sedens in cathedra sapientissimus Princeps inter tres, qui octingentos interfecit impetu vno. Vel denique qualis fuit vir ille virorum fortissim⁹, qui prostrauit mille viros in mandibula asini. Oportet ergo (vt arbitror) in alijs diu exercitatum, multumque probatum fore, antequam possit in hac vltima tentatione prævalere. Puto quod sine causa nō fuerit, quod de hac nouissima separatim egit. Hoc idem in Beato Iob inuenitur: nam de sex simul p̄mittitur, & de septima separatim infertur: *In sex*, inquit, *tribulationibus liberabit te, & in septima non apprehendet te malum.* Propheta autem primam quidem quasi ceteris omnibus leuiorem, & nouissimā, velut cæteris omnibus grauiorem seorsum ponit, cæteras quinque ad vnam clausulam annectit, cum dicit. *Scuto circundabit te veritas eius*, hoc de prima intelligitur, sed de quinque sequentibus simul subinfertur. *Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano.* Et sic demum de vltima infertur, quod vltimo loco ponitur. *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* Has septem tentationes quas hic sub vna continuatione ponit, nunc vnam, nunc plures, Propheta pluribus in locis tangit. De importuna alias dicit. *Tota die contribuebant prælia.* Quia per noctem ignorantia, per diem intelligentia designatur, recte in die impugnari mens dicitur, quando ex his tentari se sentit, quæ mala manifeste intelligit, tota itaque die tentatio nos impetit, bellumque infligit, quando apertum malum procaciter se ingerit, vt tandem per importunitatem superet quod per fraudem, vel violētiam prævalere non valet. De dubia tentatione alio rursum loco per eundem Prophetam dicitur: *Effusa est contemptio super Principes, & errare fecit eos in inuio & non in via.* Satis nouimus qui sint internæ illius familiæ. Principes vel rectores, mentis videlicet deliberationes, atque discretiones, quæ terribilem illam virtutum cohortem contra hostilem exercitum debent diligenter instruere, firmiter munire, sagaciter ordinare, & per æquitatis tramitem, mādatorum⁹ semitam inter tot hostium insidias in illam promissionis terram melle & lacte manantem fideliter ducere, fortiter perducere, fideliter introducere. Super huiusmodi autem principes dura contentio effunditur, & in via veritatis veraciter erratur, quando exigentibus meritis, reuelantis gratiæ lumen subtrahitur, & cæcata mens per varias sententias scinditur, quia quid rectius eligere, quid certum tenere debeat à diligentius discutiente, & diutius deliberante minime inuenitur. Notandum sane quod lumine veritatis subtracto, prius erratur in via, postea autem erratur in inuio. Errant in via, qui in bonis quæ agunt modum, vel mensuram tenere nesciunt, vel nolunt, dum multa etiam non modo contra consilium, verumetiam contra præceptum præsumunt. In inuio errant quādo in malis quæ iam aperte committūt vtrum bona an mala sint dubitare incipiunt. De subita tentatione id intelligitur, quod alias per eundem Prophetā dicitur: *Præoccupauerunt me laquei mortis,* Psal. 17. prauitatis consensus vera mors est animæ, laqueus autem mortis affectio delectationis prauæ. Obligatione autem prauæ delectationis trahitur mens ad consensum prauitatis. Et in hunc modum affectiones peruersæ delectationis fiunt laquei mortis. Laqueis ergo mortis mens improuida præuenitur, quoties priusquam ad circumspectionis suæ arcem fugere possit delectationi prauæ substernitur. De occulta autem tentatione Propheta domino supplicat, dum ad ipsum in suis orationibus clamat. *Quoniam tu illuminas lucernam meam domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Lucerna cordis iudicium discretionis, hæc cordis nostri lucerna toties à domino illuminatur, quoties

Mens anima qua.

Psal. 17.

Psal. 139.

Psal. 106.

quoties ex illuminãte gratia intelligẽtia noſtra illuſtratur, & ad veritatis iudicium dirigitur. Ommino & abſq; dubio inualida eſt humana diſcretio ad veritatis iudicium, niſi illo illuſtrata lumine quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. A quo ergo factum intelligit, vt ea intelligeret quæ recte intelligebat, ab eodem expetit & expectat vt occulta ſua intelligat, quæ necdum ſe intelligere potuiſſe timebat. Occulta enim ſua tenebras dicit quas à domino illuminari petit cũ ait. *Quoniam illuminas lucernam meam domine, Deus meus illumina tenebras meas.* Violentam tentationem plangit cum alio loco idem Propheta dicit. *Ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.* Fortes proculdubio tunc irruerunt, quando violentæ tentationes animam opprimunt, & ad corruptionis ſuæ ruinã violẽter impellũt, ita vt veraciter poſſit dicere, domine vim patior, reſpõde pro me. Et forte animam iam captam, ſed necdum tamen ſpiritum tenent, quando mentem hominis iam per prauam delectationem, necdum tamen per prauitatis conſenſum poſſident. Sed quæ violenta delectatione iam ſe teneri præſentiunt qualem ſe diu tolerare non poſſe cognoſcunt, cito ad orationis præſidium confugiant, diuinæ protectionis adiutorium petant, ne vehementis tentationis põdere preſſi, in praui conſenſus præcipitium proni ruant. Pro fraudulenta tentatione domino ſupplicabat quando idem Propheta dicebat: *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Lingua doloſa tentatio fraudulenta, lingua doloſa opinio falſa, lingua doloſa gloriatio vana. Quando de meritis tuis vel aperto ſermone, vel tacita cogitatione gloriaris, linguam doloſam audis, & neſcis, & hæc quidem gloriatio vana quandoque ſurgit ex opinione humana, quandoque ex ſuggeſtione diabolica, vtroq; modo quidem à lingua iniqua, à lingua doloſa. Certe ſi eiuſmodi linguam libenter audis, non tantummodo ſtulte, ſed etiam inique agis. Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Cogita ergo quam ſit iniquum gratis largienti ingratum fore inſuper & in ipſum rapinam exercere. Hoc ei conaris auferre, quod ſibi ſoli vult reſeruare. *Gloriam meam, inquit, alteri non dabo.* Si ergo tantum deſipit, ſi tam inique agit, qui in ſe gloriatur de ſuis bonis, quantum quæſo infatuatur qui ad hoc vſque perducitur vt glorietur de malis ſuis? Quotieſcumque ergo perſtrepunt in te huiuſmodi cogitationes vanæ, acclamantes tibi euge, euge, ne ceſſes domino Deo tuo proclamare: ferant confeſtim confuſionem ſuam qui dicunt mihi euge, euge. Et illud. *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Multiplicem atque perplexam tentationem Propheta alio loco plangit cum dicit: *Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Capilli capitis conſilia cordis. De capite tali, tales capilli. Eiuſmodi capillatura illud interioris hominis caput munit, & ornat, & totam illam interioris hominis formam decentiorem reddit. A quacunque ſi quidem parte ventus malignæ ſuggeſtionis eruperit, hæc capillorum noſtrorum coma internum illud caput contra tentationis turbinem protegere ſolet & debet. Excreſcente autem ſupra modum tentationum turbine, fit ſæpe vt ſine diuinæ protectionis tegmine ad arcendam eiuſmodi procellarum iniuriam conſiliorum noſtrorum coma omnino non poſſit ſufficere. Multiplicatis itaque vndique inimicorum inſidijs contra tot ſeductionum argumenta iam deficit omnino humana prudentia, nec aduerſus tot diabolicæ malignitatis fraudes ſufficere poſſunt humana conſilia. Pſallere vtique poteſt de hoſtibus ſuis, qui eſt eiuſmodi, multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei. Item de importuna tentatione idẽ Propheta

Pſal. 58.

Pſal. 119.

Lingua doloſa quid.

Eſa. 42.

Pſal. 53.

Capilli capitis conſilia cordis.

Psal. 55. phetra alias dicit: *Tota die impugnans tribulauit me.* Et de dubia alio in loco ab eodem dicitur: Psal 104. *Errauerunt in solitudine in inuiosa viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.* De subita autem: Psal 17. *Preuenerunt me in die afflictionis mee.* Item pro occulta: Psal 18. *Ab occultis meis munda me.* Itemque de eadem: Psal 24. *Delicta iuuentutis mee, & ignorantias meas ne memineris.* Alias autem dicit de violenta: Psal 37. *Et vim faciebant, qui querebant animam meam.* De fraudulenta intelligitur & illud: Psal 139. *Qui cogitauerunt supplantare gressus meos*: Pro multiplici & Psal 1. perplexa dictum est illud: *Non timebo millia populi circundantis me.* Importunæ itaque tentationis est (vt ex prædictis perpendi potest) animum semper inquietare, & nunquam quietum permittere. Dubia autem tentatio animum exagitare consueuit, & vagum semper & profugum facit. Quid enim aliud nocturnum timorem putamus efficere, quam animum timidum & trepidum reddere, & vbi nil timeri oporteret summo horrore cõcutere? Fugit enim eiusmodi anima nemine persequente, & cum pax sit, semper suspicatur bellũ. Subitæ tentationis est animam sauciare, delectationisque iaculo affectum transfigere. Et quid aliud expectari oportet a sagitta volante? Occulta tentatio ex ea parte qua præualet animum semper excœcare solet, in tenebris semper perambulans, & omne negociũ suum in tenebris explicans. Violentæ tentationis est animum semper violenter opprimere, & funditus eneruare. Fraudulenta tẽtatio animum infatuare solet. Quid namque aliud dęmonũ meridianum faceret, quam animum infatuare, vel in furorem vertere? Multiplicis tentationis est animum semper dilaniare, dissipare, distrahere. A multitudine enim impugnantium in hac tẽtatione quasi minutatim discerpitur, & p multa conturbationum genera varia sorte dilaceratur. Prima itaque tentatio inquietat, secunda exagitat, tertia vulnerat, quarta excœcat, quinta ener-

Epilogus totius expositionis.

A uat, sexta infatuat, septima dilaniat, & postrema tentatio quãdo incipit animo dominari penitusque prędare, formã sane gerit febris acutæ, quæ ægrotantẽ quidem omni hora sub cõtinuo ardore anhelare facit, & nullam omnino interpolationem recipit. Et sunt quidam qui iuxta hunc typum in quibusdam concupiscentijs suis continua fatigatione laborant, adeo vtique vt desiderij sui æstum a mentis suæ oculis vix, vel nullo modo amouere valeant. Sumus tamen ille salutis nostræ medicus, talem vtique cum voluerit curat animã, B imperans febri, & dimittit eam. Dubia tentatio quæ in sententiæ suæ diffinitione animum solet trepidum & titubãtem reddere, claudicantis mihi videtur formam exprimere. Vnam namque eãdemque rem modo approbat, modo condemnat. Nũc animum in fiduciam erigit, nunc iterum in diffidentiam dejcit. Vbi autem animus confidit, ibi actionis suæ pedem quasi fortius figit, vbi vero diffidit, ibi quodammodo pedem suspendit, & in hunc modum claudicantis typum exprimit. Et quã multos videmus multo, seu etiam toto vitæ suæ tempore sub eiusmodi typo laborare, quibus quod hodie placet, cras displicet, & quod diu multumque concupiscunt, iterum eadem facilitate fastidiunt semper desiderantes quod non habent, semper fastidientes quod habent, semper de opere ad opus transeunt, & alia post alia, & omnia imperfecta relinquunt, omnia incipientes & nihil perficientes. Et eiusmodi tamen claudos desperare non debemus. Multos siquidem claudos a medico nostro C curatos in Euangelio audiuimus, multosque quotidie ab eodem curari videmus. Subita autem tentatio lunatici morbi absque dubio formam gerit, qui vbicumque hominem apprehendit, illidit, & ad terram prosternit, & sæpe in ignem, vel in aquam, p iicit. Et nescio si alius aliquis morbus hominem tam subito apprehendat,

cum ei nec tantilli temporis ſpacium permittat, vt iuxta ignem vel aquã inuentus, ab igne, vel ab aqua modicum ſaltem retrahere ſe valeat. Sic ſane ſæpe ſubita tentatione agitur, vt ad vnum reſpectum, mentiſue cogitatum concupiſcentiæ æſtu, inuidiæve gelu animus vratur, & modo in illicitum amorem, modo in iniquum odium ſubito præcipitetur. Occulta tentatio, mentis oculum obnubilat, & Euangelici iſtius cæci formam repræſentat, qui quidem etſi iuxta viam ſedeat deuotionis in tentatione, non tamen videt eam diſcretionis illuminatione. Clamare ergo fortiter neceſſe vtique habet, qui eiuſmodi cæcitatem ſuſtinet. Illumina faciem tuam ſuper ſeruum tuũ, & doce me iuſtificationes tuas. Paralitici autem formam geſtat quem violenta tentatio eneruat, eo quod hæc paſſio homini nihil vigoris, nihil virtutis relinquat. Homo namque hac oppreſſus paſſione, nunquam ſeipſum poteſt, vel ad ſtatum erigere, vel ab alijs erectus in ſuo ſtatu per ſemetipſum ſaltem ad modicum permanere. Fraudulenta autem tentatione obſeſſus, & oppreſſus formam ſane dæmoniaci habet, nam quid aliud dæmonium meridianum, quam dæmoniacum efficeret? Et ſæpe qui eiuſmodi paſsione agitur, ſurdus ſimul & mutus efficitur, intantum vt errorem ſuum nũquam velit recognoſcere, & monentem, & præcipientem nullo modo dignetur audire, ſed quicquid inepte, vel improbe delirat, ad prudentiæ, & induſtriæ ſuæ magnificẽtiam vſurpat. Qui vero à multiplici tẽtatione ſuſtinet ſe ſuperari, formam habet iam mortui, nec cuiuſcumque, ſed cadaueris iam putreſcentis & putridi, quod putredini iam ex omni parte ſubiaceat, & vermibus vbique ſcateat. Et iam dicere poteſt qui eiuſmodi eſt. *Noctes meas perforatur doloribus, & qui me comedunt non dormiunt. A multitudine eorum conſumitur veſtimentum.* Sunt autem quibus hæc fœditatis enormitas dominatur in ſola cogitatione, alijs autem dominatur etiam in actione. Illi animum ſuum ad omnem ſordidam cogitationem, turpemque delectationem proſtituunt, iſti ad omnem fœdam actionem ſeipſos applicare non erubeſcunt. Illi putredinis ſuę vermibus ſcatent in cogitatione, iſti autem eandem fœtoris ſui corruptelam oſtentant in opere. Quid itaque illos dixerim, niſi cadauer putridum, ſed ſepultũ quorum corruptio quaſi in occulto latet, quid autem hos dixerim niſi cadauer putridum, & proiectum quorum corruptela late omnibus patet. Sed in his omnibus medicus noſter Ieſus artis ſuæ peritiam oſtendit, & omnium pie quærentium, & cum fide petentium votis hilariter occurrit. Nam lunaticos ſanat, & cæcos illuminat, paraliticos curat, & dæmoniacos mundat, mortuoſque reſuſcitat. Nam ad vocem vocantis Ieſu quatriduanus de ſepulcro prodijt, & ad tactum veri Heliſæi cadauer proiectum reuixit. Prima itaque tentatio quando dominari incipit, quodammodo (vt dictum eſt) facit ægrotum, ſecunda, efficit claudum, tertia, lunaticum, quarta, cæcum, quinta, paraliticum, ſexta, dæmoniacum, ſeptima, mortuum iam putridum.

lob. 30.

Ioan 11. 4. Reg. 13.

IN

IN CANTICA CANTICORVM EXPLICATIO.

Sequens Prologus à nonnullis diui Gregorij existimatur, quia Prologum eiusdem in Cantica verbotenus prosequitur. Ego vero eundem Richardo ob eam rem asscribendum puto, in primis, quod stylum eius sapiat, quod etiam non pauciora ex Rich. quam ex Gregor. doctrina (omissa tamen a Gregorio) accipiat, & ex eo denig, quod sequens explanationem exemplari adiectus sit, iudicet circumspectus Lector.

PROLOGVS.

POstquam à paradisi gaudiis expulsum est genus humanum, in istam peregrinationem vitæ præsentis veniens, cœcum cor, à spirituali intellectum habet. Cui cœco cordi si diceretur voce humana, sequere Deum, vel dilige Deum sicut ei in lege dictum est, semel foris missum & per torporem infidelitatis frigidum, nō caperet quod audiret. Idcirco per quædam ænigmata sermo diuinus animæ torpenti & frigidæ loquitur, & de rebus quas nouit latenter insinuat ei amorem quem non nouit. Allegoria enim animæ longe à Deo positæ quasi quandam machinam facit, vt per illa leuetur ad Deum, interpositis quippe ænigmatibus, dū quoddam in verbis cognoscit quod suum est, in sensu verborū intelligit quod suum non est, & per terrena verba separatur à terra. Per hoc enim quod non abhorret cognitum, intelligit quoddam incognitum. Rebus enim nobis notis per quas allegoriæ conficiuntur, sententiæ diuinæ conficiuntur, & dum cognoscimus exteriora verba, peruenimus ad interiorem intelligentiam. Hinc est enim quod in hoc libro qui Canticum Canticorū conscriptus est, amoris quasi corpori verba ponuntur, vt à corpore suo anima per sermones suæ consuetudinis refricata, recalescat, & per verba amoris qui infra est, excitetur ad amorem qui supra est. Nominantur enim in hoc libro oscula, nominantur vbera, nominantur genæ, nominantur femora. In quibus verbis non irridenda est sacra scriptura, sed amplior Dei misericordia cōsideranda est, quia dum membra corporis nominat, sic ad amorem vocat. Notandum est quod mirabiliter nobiscum est, & misericorditer operatur. Qui vt cor nostrum ad instigationem sacri amoris accenderet vsque ad turpis amoris nostri verba descendit. Sed vnde se loquendo humiliat, inde nos intellectu exaltat, quia ex sermonibus huius amoris discimus, huius amoris qua virtute in diuinitatis amore ferueam⁹. Hoc autem nobis solerter intuendum est, ne cum verba exterioris amoris audim⁹, ad exteriora sentienda remaneamus, & machina quæ ponitur vt leuet, ipsa magis opprimat ne leuemur. Debemus ergo in verbis istis corporeis, in verbis exterioribus, quidquid interius est quærere, & loquentes de corpore, quasi extra corp⁹ fieri. Debemus ad has nuptias sponsi & sponsæ cum intellectu intimæ caritatis, id est cum veste nuptiali venire, id est digna caritatis intelligentia, qua si nō induimur, ab hoc nuptiali conuiuio in exteriores tenebras, id est ignorantiæ cæcitatē repellemur. Debem⁹ per hæc verba passionis, transire ad virtutem impassibilitatis. Sic est enim sacra scriptura in verbis & sensibus, sicut pictura in coloribus, & rebus. Et nimis stultus est, qui sic picturæ coloribus inhæret, vt res quæ pictæ sunt ignoret. Nos enim si verba quæ exterius dicuntur amplectimur, & sensus ignoramus, quasi ignorantes res, quæ depictæ sunt, solos colores tenemus: *Litera occidit* (sicut scriptum est) *spiritus autem viuificat*, sic enim litera cooperit spiritū, sicut palea tegit frumentū, sed iumentorum est palea vesci, hominum frumentis. Qui ergo humana ratione vti-

2. Cor. 3.

tur, iumentorum paleas abiiciat, & frumenta spiritus edere festinet. Ad hoc quippe vtilis est vt mysteria literæ inuoluta tegantur. Hinc enim scriptum
Proverb. 20. est: *Sapientes intelligentiam abscondent*, quia nimirum sub tegmine literæ, spiritualis intelligentia cooperitur. Hinc rursus
Proverb. 25. in eodem libro scriptum est: *Gloria Dei celare verbū.* Menti enim Deum quærenti tanto Deus gloriosius apparet, quanto subtilius, atque interius inuestigatur vt appareat. Sed nunquid ea quę in mysteriis Deus celat, nos inquirere non debemus? debemus vtique. Nam sequitur:
Reges qui? *Et gloria regum inuestigare sermonem.* Qui enim iam corpora sua vel motus carnis regere, & inuestigare nouerunt, Reges sunt. Regum ergo gloria est, inuestigare sermonem, quia bene viuentium laus est perscrutari secreta mandatorū Dei. Humanæ ergo cōuersationis verba audientes quasi ex terra homines esse debemus, ne si humanitus, quæ dicuntur audimus, nihil diuinitatis de his quæ audire debem⁹, sentire possimus. Quasi iam non homines deiderabat esse Paulus discipulos suos, quibus dicebat: *Cum*
1. Corinth. 3. *enim inter vos sit zelus, & contentio, nonne homines estis?* Quasi iam non æstimabat homines discipulos suos dominus, cum
Matth. 16. dicebat: *Quem dicunt homines esse filium hominis.* Cui cum verbis hominum respondissent, illico adiunxit: *Vos autem quē me esse dicitis?* Cum enim supra dicit *homines*, ac deinde subiungit *vos autem*, inter homines, & discipulos suos quandam distantiam fecit, quia videlicet diuina eis insinuans, eos supra ho-
2. Cor. 5. mines faciebat, vt ait Apostolus: *Si qua igitur in Christo noua creatura, vetera transierunt.* Et scimus quia in resurrectione nostra ita corpus spiritui annectitur, vt omne quod fuerat passionis, in virtute spiritus assumatur. Is ergo qui Deum sequitur imitari debet quotidie rationem suam, vt sicut tunc nihil passibile habeat in corde, vt secundum interiorem hominem iam noua creatura sit. Iam quicquid vetustum fuerit calcet, &

in verbis veteribus solam vim nouitatis inquirat. Scriptura enim sacra mons quidam est, de quo in nostris cordibus ad intelligendum dominus venit, de quo monte per Prophetā dicitur: *Deus a Libano veniet, & sanctus de monte vmbroso, & condenso.* Iste mons condensus est per sententias, & vmbrosus per allegorias. Sed sciendum est, cum vox domini in monte sonat, vestimenta lauare præcipimur, & ab omni carnis inquinatione mundari, si ad montem accedere festinamus. Scriptum namque est: *Quia si*
Hebr. 12. *bestia tetigerit montem lapidabitur.* Bestia enim tangit montem, quando irrationabilibus moribus dediti, scripturæ sacræ celsitudini propinquant, & non eam secundū quod debent intelligunt, sed irrationabiliter ad suæ voluptatis intelligentiam flectunt. Omnis enim absurdus, vel mente piger, si circa hunc montem visus fuerit, atrocissimis sententiis veluti lapidibus necetur. Ardet enim mons iste, quia sacra scriptura quę spiritualiter replet amoris igne succendit. Vnde scriptum est: *Ignitum eloquium*
Psal. 118. *tuum vehementer.* Vnde cum verba Dei audirent quidam in via ambulantes, dixerunt. *Nonne cor nostrum ardens erat in*
Luc. 24. *nobis, cum aperiret nobis scripturas?* Vnde per Moysen dicitur: *In dextera eius ignea*
Deut. 33. *lex.* Sinistra Dei iniqui accipiuntur, qui in dextera parte non transeunt. Dextera Dei sunt electi, qui à sinistris separantur. In dextera ergo Dei lex ignea est, quia in electorum cordibus (qui ad dexteram ponendi sunt) fragrant diuina præcepta, & caritatis ardore succensi sunt. Iste ergo ignis quicquid in nobis est exterius rubiginis & vetustatis exurat, & mentem nostram velut holocaustum in Dei cōtemplatione offerat. Nec vacue attendendum est, quod liber iste non Canticum, sed Canticum Canticorum vocatur. Sicut enim in veteri testamento alia sunt sancta, alia sancta sanctorum, alia Sabbata Sabbatorum, ita in scriptura sacra, alia sunt Cantica, alia Cantica Canticorū. Sancta erant,

Scriptura sacra mons.

Abac. 3.

Qui tetigerit montem lapidabitur.

Cur liber iste vocetur, Canticum canticorum.

quæ

quæ in tabernaculo exterius agebantur. Sabbata erant, quæ in singulis hebdomadis celebrantur, sed sancta sanctorum, secretiori quadã veneratione susciebantur. Et Sabbata Sabbatorum, non nisi in summis festiuitatibus colebantur. Ista Cantica Canticorum secretum, & quoddam solemne interius est, quod secretum in occultis intelligentiis penetratur. Nam si exterioribus verbis attenditur, secretum nõ est. Sciendum etiã est, quia in sacra scriptura alia sunt Cantica victoriæ, alia Cantica exhortationis & contestationis, alia Cantica exultationis, alia Cantica adiutorii: alia Cantica coniunctionis cũ Deo. Canticum victoriæ est, quod Moyses transacto mari rubro cecinit, dicens: *Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare.* Canticum exhortationis, & contestationis est, quod Moyses Israelitis ad terrã promissionis propinquantibus dixit: *Attende cœlum quæ loquar, audiat terra verba ex ore meo.* Canticum exultationis est, quod Anna prospecta fœcunditate ecclesiæ in semetipsa cecinit, dicens: *Exultauit cor meum in domino*, vbi per semetipsam figuratam fœcunditatem prolis ecclesiasticæ expressit, cum dixit: *Sterilis peperit plurimos, & quæ habebat plurimos, infirmata est.* Canticũ adiutorii, Dauid post prælium cecinit, dicens: *Diligam te domine virtus mea.* Canticum vero coniunctionis cum Deo hoc est, quod in nuptiis sponsi & sponsæ canitur, id est Canticum Canticorũ, quod tanto est omnibus Canticis sublimius, quanto & in nuptiis solennitatis sublimioris offertur. Per illa enim cantica vitia euitantur, per ista vero vnusquisq; virtutibus locupletatur. Per illa enim cauetur hostis, per ista vero dominus familiari amore complectitur. Et notandũ quod aliquando dominus in sacra scriptura se dominum vocat, aliquando patrem, aliquando sponsum. Quando enim vult timeri, dominum se nominat, quando vult honorari, patrem, quando vult amari, sponsum. Ipse enim per Prophetam dicit: *Si dominus ego sum, vbi est timor meus? Si pater ego sum vbi est honor meus?* Et rursum dicit: *Desponsauit te mihi in iustitia, & fide:* vel certe recordatus sum diei desponsationis tuæ in deserto. Sed quia prius timeri vult, vt honoretur, & prius honorari, vt ad eum perueniatur, & dominum se propter timorem nominat, & patrem propter honorem & sponsum propter amorem, per timorem venitur ad honorem, per honorem vero eius peruenitur ad amorem: Quanto enim dignius honor quam timor, tanto plus gaudet Deus pater, quam Dominus dici. Et quanto carius est amor quam honor, tanto plus gaudet Deus sponsus dici, quam pater. In hoc ergo libro dominus & ecclesia, non Dominus & ancilla, sed sponsus nominatur, & sponsa, vt non solum timori, non solum reuerentiæ, sed etiã amori deseruiatur, & in his verbis exterioribus incitetur affectus interior. Cum se dominum nominat, indicat quod creati sumus, cum se patrem vocat, indicat quod adoptati. Cum se sponsum nominat, indicat quod coniuncti sumus. Plus est autem coniunctos esse Deo, quam creatos, & adoptatos. In hoc ergo libro vbi sponsus dicitur, aliquid sublimius insinuatur, dum in eo fœdus coniunctionis ostenditur. Quæ nomina in testamento nouo (quia iam peracta coniunctio verbi & carnis, Christi & ecclesiæ celebrata est) frequenti iteratione memorantur. Vnde Ioannes dicit domino viuente: *Qui habet sponsam sponsus est.* Vnde idem Dominus: *Non ieiunabunt filij sponsi quamdiu cum illis est sponsus.* Vnde & ecclesiæ dicitur: *Desponsaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Et rursus: *Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam.* Et rursum in Apocalypsi Ioannis: *Beati qui ad cœnam agni nuptiarum vocati sunt.* Et rursus ibidem: *Et vidi sponsam quasi nouam nuptã descendentem de cœlo.*

Exod. 15.

Deut. 32.

1. Reg. 2.

Ibidem.

Psal. 17.

Malachi. 1.

Osee 2.

Deus plus gaudet dici sponsus quam pater, & pater quam dominus.

Ioan. 3.

Matth. 9.

2. Cor. 11.

Ephes. 5.

Apoc. 19.

Nec-

Nec hoc à magno mysterio abhorret, quod liber iste Salomonis tertius in opusculis eius ponitur: veteres enim tres vitæ ordines esse dixerunt, moralem, naturalem, & contemplatiuam. Quas vitas Græci ethicam, physicam, & theoricã nominauerunt. In Prouerbiis quoque moralis vita exprimitur vbi dicitur: *Audi fili mi sapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam.* In Ecclesiasten vero naturalis. Ibi quippe quod omnia ad finem tendunt consideratur, cum dicitur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* In Canticis canticorũ contemplatiua vita exprimitur, dũ in eis ipsius domini aduentus & aspectus desideratur, cum sponsæ voce dicitur. *Veni de Libano, veni*, vel etiam ordines trium Patriarcharum. & vitas significauit, Abraham Isaac, videlicet & Iacob. Moralitatem quippe Abraham per obedientiam tenuit. Isaac vero naturalem vitam puteos fodiendo figurauit. In imo puteos fodere est per naturalem considerationem omnia quæ infra sunt inquirendo perscrutari. Iacob vero contemplatiuam vitam tenuit, qui ascendentes & descendentes Angelos vidit. Sed quia naturalis consideratio ad perfectionem nõ ducit, nisi prius moralitas teneatur, recte post prouerbia Ecclesiastes ponitur, & quia superna contemplatio non conspicitur, nisi prius hæc infra labentia despiciantur, recte post Ecclesiasten Cantica canticorum ponuntur. Prius quippe mores est componere. Postmodum omnia quæ assunt tanquam nõ assint considerare. Tertio vero loco munda cordis acie interna, & superna conspicit. His itaq; librorũ gradibus quasi quandam ad contemplationem scalam fecit, vt dum primũ in sæculo bene geruntur, postmodũ & honesta sæculi despiciantur, ad extremum etiam Dei intima conspiciantur. Sic autem generaliter ex voce ecclesiæ aduentus Domini in hoc tempore præstolatur, vt etiã specialiter vnaquæq; anima ingressum Dei ad cor suum, tanquam aditum sponsi in thalamum conspiciat. Et sciendũ quod in hoc libro quatuor personæ loquentes introducuntur, sponsus, & sponsa, adolescentulæ vero cũ sponsa, & greges sodalium cũ sponso. Sponsa enim profecto ipsa ecclesia est. spõsus domin⁹, adolescentulæ vero cum sunt inchoantes animæ, & per nouum studium pubescentes. Sodales vero sponsi sunt, siue Angeli qui sæpe hominib⁹ ab ipso viuentes apparuerunt, seu certi perfecti quique viri in ecclesia, qui veritatem hominibus nunciare nouerunt. Sed hi qui sigillatim adolescentulæ, vel sodales sunt toti simul sponsa sunt, quia toti simul ecclesia sunt, quamuis & iuxta vnumquemq; tota hæc tria nomina accipi possunt. Nam qui Deũ perfecte amat, sponsa est, qui sponsum prædicat, sodalis est: Qui adhuc nouellus viam bonorũ sequitur, adolescentula est. Innitamur ergo vt simus sponsa, si hoc necdum prævalem⁹, simus sodales, si neq; hæc adepti sumus, saltem ad hunc thalamum adolescentulæ cõueniamus. Quia igitur sponsum & sponsam, Dominum & ecclesiam diximus, velut adolescentulæ, vel sodales, audiamus verba sponsi, audiamus verba sponsæ, & ex eorum sermonibus feruorem discamus amoris. Itaque sancta ecclesia diu præstolans Aduentum Domini, diu sitiens fontem vitæ, quomodo oportet videre præsentiam sponsi sui, quomodo desiderat, dicat.

Prouerb. 3.

Eccles. 1.

Cant. 4.

A

B

C

D

Quomodo in quiete quæratur Deus, & de ampliori gratia desiderio.

Caput Primum.

Cant. 3. *Deum quomodo ab anima quærendus.*

In *lectulo meo per noctem quæsiui quem dilegit anima mea.* Anima quæ Deum quærit, & ad Dei dilectionem & cognitionem plenius pertingere cupit in lectulo hunc quærere debet id est in quiete mẽtis. Vacare enim debet, & quiescere ab occupatione, & inquietatione rerum terrenarum. Nisi enim ab exteriorum cura, & occupatione, & amore quieuerit, Deum quærere non potest, nec inuenire

uenire meretur. In lectulo ergo id est in quiete mentis quærendus est Deus. Et per noctem, i. per aduersa tentationum, & laborum, & in pugna virtutum & vitiorum. Laborare siquidem animam oportet in multis aduersis, multisq; obstaculis retardari, & graui colluctatione fatigari antequã mores perfecte corrigat, & cordis munditiam obtineat, & Deũ videre mereatur. Vnde merito per noctem Deum quærere dicitur, per aduersa videlicet & labores. Et non in lecto, sed in lectulo, quia quies à talibus habita exigua est, & angusta, impugnãtibus nimirum animã vitiis, & priſtina consuetudine, & præteritorum peccatorum memoria & delectatione. Ob quam causam dicit etiã suum lectulum, & non nostrum quia non communem hunc habere potest cũ sponso, nec perfecte illo frui in tam exigua quiete, quia in pace factus est locus eius, & nõ in vitiorũ pugna & perturbatione. Hoc modo ab incipientibus, & nondũ perfectis quæritur Deus in lectulo per noctem.

Post hoc alio modo in lectulo, & per noctem quæritur, cum s. anima mortificatis plenius vitiis, & sopitis tentationib. & purgata conscientia plenioremq; quietem obtinuerit gratia sancti spiritus in mentem veniente, & vitia, atque tentamenta sedante: Iuxta quod scriptũ est. *Arcum conteret & confringet arma, & scuta comburet igni.* Tunc anima vacare poterit, & videre quoniam suauis est dominus. Ita mentis pax, & tranquillitas lectulus est in quo sponsa quiescit. In hoc lectulo quærit dilectum per noctem, quãdo scilicet sopita sunt desideria carnis, & post pugnam, & labores victoria succesit, & quies data est. In die enim laboratur & in nocte cessatur à labore, & in nocte quiescitur. Cum ergo post pondus diei, & æstus tentationum scilicet à labore ad lectulum quietis, & ad noctem pausandi à fatigatione, & inquietudine anima peruenit, tunc iam expedita, & vacans dilectũ melius quærere poterit. In hoc lectulo, & in hac nocte dormit, sed cor eius vigilat. Dormit enim foris, sed intus vigilat. Et quantum foris quieta est, & vacat, tantum intus ad quærendum dilectum occupatur, & inquieta est. Quærit autem hunc in lectulo & non in lecto, quia non plenam quietem possidet, sed angustam quamdiu dilecto nõ fruitur ad votum, nec secũ hunc habet. Vnde & lectulum ipsum suum vocat, quasi quem sola habeat, & in quo nondum cum sponso quiescat. Et ideo bene dicitur quęrat per noctem (cæcitatis videlicet) in qua detinetur, vt non eo plene fruatur, nec præsentiam eius sentiat. Præsens siquidem est per essentiam, præsens per desiderium, & habetur iam qui desideratur, quia nõ habitus desiderari non posset, sed non adest per præsentiæ suæ reuelationem. Nondum enim cæcitatem eius fugauit, nec ad sentiendũ præsentiam suã illam illuminauit. De hac igitur nocte cõqueritur, & per hanc dilectum se quærere causatur, nec inuenit. Cupit igitur illuminari & oculos cordis aperiri, vt eum inueniat, & per accedentem gratiã præsentiam eius intelligat, & se videri ab illo, & se illũ videre sentiat. Quærit namque illuminationem amplioris gratiæ: præsentiæ intelligentiam, & spiritualis dulcedinis experientiam: *Quæsiui*, ait, *quem diligit anima mea.* In dilectione animę notare possumus amorem spiritualem, & etiam affectuosum. Cum autem aliquem affectuose diligim⁹ hunc quasi animam nostram diligere dicimus, ac sĩ dicat. Quem diligo affectuose, & spiritualiter, i. ad salutẽ animæ, non ad temporale cõmodum, vel carnale. Sed non semper sponsus quærenti se statim offert, nec desideranti se exhibet, sed sæpe vota implere differt vt augeat, & aucta postmodum remuneret, & perfectius impleat. Differt etiam hæc interdum, vt constantiam quærentis probet, & eo vtilius, quo tardius desiderata præstet. Quod enim cum labore acquiritur, arctius tenetur & cautius custoditur. Et nonnunquã desideria citi⁹ impleta deficiunt,

Psal. 45.

Cur sponsus nõ statim quærenti se offerat.

ficiunt,& dilata amplius crescunt. Vnde sponsa dilationem sentiens,& dispensationem nescius, & amoris impatiens, conqueritur dicens: *Quæsiui,& non inueni illum.* Nondum enim gratiam quæsitam percipit, nondum præsentiam sponsi sensit.

Quomodo tam perfectorum quam imperfectorum exempla considerat anima.

CANTIC. II

SPonsa itaque difficultatem passa, & quasi repulsa, à quærendo minime quieuit, sed ad quærendum se amplius accingit. Nam importunitatem suam, & constantiam demonstrat dicens: *Surgam, & circumibo ciuitatem:* Conuertit se ad humilitatem, vt quem per se non inuenit, per alios quærat, si forte per illos hunc inueniat. Multo labore lectum sibi parauerat, prius cessans à peccatis, & postea decertans fortius contra vitia,& post hæc recedens ab occupationibus & curis, & ad extremum vacans à noxiis. Verumque etiam à plerisq; bonis operationib⁹, vt minorata actis sapientiam quę Deus est perciperet. Nunc autem ad circumeundum, & inuestigandum bonas operationes aliorum cõuertitur: vt sponsus hoc labore inueniat, quẽ quieta minus inuenerat. Surgit à quiete, circumiens videlicet ciuitatem. Circumit cogitatione conuentũ bonorũ, vt in eis exempla melioris vitæ,& virtutum documenta capiat, per humilitatem enim reputat sibi deesse virtutum ornatum, & cordis munditiam per quem sponsum inuenire mereatur domum mentis quamuis vacantem à vitiis, sed minus ornatã virtutibus indicans. Quam vt decentius ornet sanctorum virtutes circumiens & perlustrans, & specialem gratiam vniuscuiusq; explorans, & ab alio humilitatis, ab alio patientiæ, ab alio obedientiæ, ab alio abstinentiæ, ab alio caritatis, ab alio puritatis flores decerpens. Hos per imitationem in mores transfudere, eisque domum mentis ornare contendit. Metitur enim fabricam id est pensat vitam sanctorum,& virtutum constructionem in illis considerat, vt erubescat in se de imperfectione sua. Et sicut in Iob legitur, respicit homines, sanctos attendit, vt se peccatricem eorũ comparatione reputet, vnde eorum exemplis humiliata, & ad profectum accensa, denuo mundando cordi,& excolendis virtutibus operã dat, vt plenius mundata, & ornata domo, ad inueniẽdũ sponsum digna fiat. Ipsa sponsa circuit ciuitatem (bonos videlicet) vt eorum scrutetur virtutes, & sanctitatem. *Et quærit dilectum per vicos, & plateas.* Vici angustiores,& plateæ latiores sunt. Vnde per vicos illi designantur qui omnia relinquentes,& Christum nudum nudi sequentes, angustam viam viuendi sibi elegerunt. Per plateas vero quæ latiores sunt, sæcularis vitæ perfectos intelligimus, qui latiori via incedentes, nec sua omnia relinquentes, sed suis bene vtentes, hospitalitatibus,& eleemosynis,cæterisq; bonis operibus Deo placuerunt. Qui latam viam quæ ducit ad mortem declinantes, arctam viã mandatorum, & vitæ tenuerunt. Quærit ergo dilectum primo per viros,& postea per plateas. Quia enim perfectionis fertur desiderio, a perfectis primo quærit exempla. Considerat quã arcta se lege viuendi constrinxerunt, & quam tenuis eorum fuit cibus, quam pauper vestitus, quam breuis somnus, quam grauis labor corporis, quam districta disciplina cordis, qualiter in omnibus amputauerunt delitias corporis, extraxerunt cordis voluntates. Perpendit post hęc quãta in his fuerit sublimitas, & libertas mentis. Et quomodo commorantes in carne conuersati sunt in cœlis, quomodo cuncta terrena supergressi sint, & calcauerint. Horũ aliqui modico pane & aqua sustentati sunt, aliqui non pane, sed herbis siue radicibus vixerunt, & aliqui cœlitus victum acceperunt, aliqui sine omni fere cibo vitã duxerunt, aliqui absque omni vestitu sub nudo aere dege-

Cant. 3.

Quomodo anima paret sibi lectum.

Quomodo circumit ciuitatem.

Quoniam anima per vicos designatur.

Quoniam per plateas.

Virtutes perfectorum bonorum quæ

degerunt. Qui non solum actus sæculi, sed omnem etiã materiam abiicientes quasi extra carnem fuerũt, & quantum mundum supergressi sunt, & carnis vitia excesserunt, tantum repleti gratia, & absorpti à spiritu occulta diuinitatis scrutati sunt, & cognouerunt. Anima itaq; feruens facta, per hos tam cœlestes, & tanta gratia repletos discurrit, hosq; considerat, & quod in se minus habet, in istis amat. Per hos Deum quærit, vt in horum exemplis nutritus amor eius quandoq; in Deum surgat. Cum enim in istis imago Dei, & magna ex parte similitudo resplendeat, & quantum hos imitari potuerit, eisq; assimilari, tantũ Deo meretur vniri, tantumq; Deum in se suscipit, quantum similitudinem eius assumpserit. Nil enim tam propinquum Deo, quam eius character & similitudo. Cũ autem facta fuerit anima iusta, vera, misericors, sapiens per gratiam quod Deus habet per naturam, quantum has virtutes in se formauerit, tantum in se Dei similitudinem reformabit. Quapropter cum sponsa perfectos attendit, eisque assimilari laborat, & per eorum exempla graditur vt dilectũ inueniat, per vicos quærit quem diligit anima eius. Quærit etiam hunc per plateas, in aliquibus videlicet sæcularibus, siue etiam coniugatis. Nusquã enim exempla & incitamenta salutis cõtemnenda ducit. Huiusmodi itaq; multi quamuis leuiorem & latiorem viam conuersandi tenuerunt, tamen bonæ famæ de se odorem sparserunt, & imitationis exempla præbuerunt. Quæ sanctitatis exempla in Abraham? quæ in Iob non inueniuntur, quibus anima Deum quærens accendi posset, & ædificari? Qui tanta repleti gratiã erãt, & tanta Dei dilectione prædíti vt alter eorũ ad præceptum domini vnicũ filium ad mortem offerret, & alter mortem omniũ liberorum æquanimiter ferret, & gratias Deo referret. Alter propter excellens meritum à Domino benedici meruit, alter in amissione omniũ quæ habuerat domino benedixit. Ille Angelorum colloquio frui meruit, quos etiam hospitio suscepit, atq; pauit. Iste ipsum dominum loquentem audiuit, & illuminatis oculis cordis vidit. Quãto lumine diuinæ gratiæ hic illuminatus fuit, cuius mentem nox tot aduersorũ, & tentationum inimici non obscurauit, & quem vniuersus stratus quietus eius versatus non euertit? Non immerito igitur sponsa de nocte, & lecto suæ quietis in quo sponsum non inuenit ad hunc virum currit, quem in nocte sua, & lecto turbato ampliorem inuenisse gratiam cognoscit. Moyses & Samuel inter cæteras virtutes quibus excellenter fulserunt, illud eximiũ caritatis præferunt exemplum, q̃ deuote pro inimicis interceſſerunt. Ille quidem pro populo se lapidante, iste ꝓ populo se de principatu eiiciente. Ille tanta caritate vt peccatum ipsorum vel eis dimitti à domino poscceret, vel se de libro vitæ deleri. Iste pro se deiicientibus perhibet se non minus deuote deprecari. Quis humilitatem Dauid, viri scilicet quem Deus secundum cor suum inuenit non miretur? qui post tanta, & tam gloriosa gesta, non in superbiam se extulit, imo potius canem se mortuum, aut pulicem vnum se nominauit. Qui q̃ exteriorem & interiorem humilitatem habuerat, his verbis manifestat, quibus dicit: *Ludam & vilior fiam plusquam factus sum, eroque humilis in oculis meis.* Exteriorem enim vilitatem non renuit, & intus suo iudicio abiectus fuit. Quot tales sub lege vel etiam tempore gratiæ fuerunt, qui salubria virtutum exempla de se præbuerunt? Per hos itaque sponsa etiam dilectum quærit, & per eos se in amorem illius accendit.

Charitas Moysi & Samuelis.

2. Reg. 6.

Quomodo considerata exempla bonorum humilient & accendant.

CAP. III.

QVæsiui, & non inueni illum. Quæsiuit sponsa dilectũ per vicos, & plateas, & non inuenit illum ad votum. Nondum

Cant. 3.

dum enim præsentiam eius sensit, non- A in imitatione, cum summus sanctitatis
dum desideratam gratiam accepit. Nec merito suo iudicio infim⁹ fieret, & tam
mihi ambigendum quin circuitu suo sublimis ante Deum ita sibi vilescceret.
multũ acquisierit, multamq; in se gra- Sed quantum putamus ista sui vilitas
tiã auxerit. Siquidem ex agnitione bo- sublimem fecerit? Ignoro an aliqua tam
norum, & virtutum eorum non parum sublimis in Antonio virtus tantum an-
accensum est in ea desiderium iustitiæ. te Deum se exaltauit, quantum ista sui
Accesit enim ad ardentes hoc igne quẽ dejectio, & omnium meritorum quæ
dominus Iesus misit in terram, & voluit prius habuerat annullatio. Nondum i-
vehementer accendi. Ad quos dum ac- taque inuenisse se Christum credidit,
cedit tepidus incalescit, & feruens am- quem in Paulo tam excellenter habita-
plius ignoscit. Nõ autem quia gratiam re conspexit. Ecce quantum Antonio
acquisiuit, à quærendo ampliorẽ quie- B Pauli contulit inuentio, & sanctitatis
scit, desideria accensa sunt, non impleta, illius cognitio. Ita sponsa non inuenisse
excitata, non sedata, & quantum cre- se dilectum credidit dum perfectorum
uerunt, tantum sibi minus ea quę susce- virtutes inuestigando cognouit. Quem
pit sufficiunt. Augmentum gratiæ esu- etiam quærit non tantum in perfectio-
riem excitauit, adeo vt quantum plus ribus, sed in æqualibus, siue etiam in in-
accepit tantum plus desideret. Malus si- ferioribus. Siquidem & hi similiter vi-
ue tepidus quia bonum nõ amat vel de- ci dici possunt, & plateæ, boni videlicet
siderat, defectum suum, & ad quanta te- & mediocres. In istis donum alicuius
neatur nescit. Vnde cum inops sit, diui- gratiæ quod specialiter perceperunt ex-
tem se reputat, quia spirituales diuitias plorat & considerat, atq; veneratur, &
ignorat. Dicit enim quia dives sum, & imitari conatur. Qui enim Deũ timet,
nullius egeo, cum miser sit, & miserabi- nihil negligit, nihil vbi salutis profectũ
lis, & pauper, & cæcus, & nudus: bonus C accipere possit contemnendum ducit.
vero & proficiens quod habet non at- Quantũ ergo magna est, humiliat se in
tendit, sed ad anteriora se semper extẽ- omnibus, per infimos etiã non renuens
dit. Et quia nunquam se apprehendisse emendari. In his enim imitationis ex-
arbitratur, ex desiderio semper humi- empla & proficiendi nonnunquã inue-
liatur. In proficiente igitur cũ crescen- nit, quæ vtiliter sibi proponere possit.
te gratia crescit & humilitas, & quan- Solent quippe boni virtutes suas inui-
tum dies sit, tantum se inopem credit, cem accendere, & alter ab altero profe-
quia degustata gratia amplius hunc ac- ctus pariter & humilitatis incitamenta
cendit. Sponsa itaq; proficit, nam quan- sumere. Vnde contingit vt dum iste il-
tum accenditur ad amorem tantũ hu- lius patientiam, & ille istius obedientiã,
miliatur. Nondum se inuenisse gratiam iste illius caritatem, & ille istius mundi-
credit, dum perfectorũ virtutes attẽn- tiam considerat, semper alter ab altero
dit, vnde dicit: *Quæsiui & non inueni illum.* D sumat vnde in bonum crescat. Multum
Non inuenisse illum dicit, quem tam enim ad studium emendationis accin-
perfecte in aliis inuenit. Sic Antonius guntur, quando in aliis cernunt bonũ
maximus monachorum postquã quæ- quod ipsi minus habent. Et dum inui-
situm Paulum inuenit, nil se esse com- cem superiores se arbitrantur, & alter
parationi illi⁹ iudicauit, dicens væ mi- alterius bonum reueretur, & diligit,
hi peccatori, qui falsum nomen mona- amando illud suum facit, & se in humi-
chi porto, hoc illi inuentio Pauli præ- litate custodit. Sic Paulus quod plus o- 1. Cor. 15.
stitit vt qui antea monachorum maxi- mnib⁹ Apostolis in prædicãdo laborasse
mus extitit, modo nec se nomine mo- nõ attendit, sed aliorũ innocentiam
nachi dignum dixerit. Quod mirabilis respicit, & quia ipse ecclesiam Dei perse-

cutus

D. Hieronymus in vita S. Pauli primi Heremita.

cutus fuerat, ipse minimũ se Apostolorum dicit. Petrus vero quod primus Apostolorum sit non considerat, sed in
2. Pet. 3. Paulo miratur sapientiam, & hãc quodam loco de illo commendat. Neque enim minor Paulo erat Petrus, qui hunc laudibus efferebat: nec minor Apostolis erat Paulus, qui se minimum iudicabat. Sed qui magni erant apud Deum necesse erat vt sibi parui viderentur. Et qui omnibus ornabantur virtutibus, humilitatis etiam virtute debebant decorari. Maximus nempe est animæ decor, si post omnium virtutum perfectionem humilitatem possideat, & cum magni sit meriti, magnam se esse nesciat. Magnum se nesciebat beatus Iob qui dicebat. *Si simplex fuero hoc ipsum ignorabit anima mea.* Parua quippe bona sua æstimabat, quia semper ad maiora feruebat. Perfecti itaque idest vere humiles reprehensibilia sua cognoscunt, & iudicant, & aliorum mala dissimulantes bona potius pensant, districti iudices sui, sed aliorum pij: vnde cum in alijs parua aliqua bona conspiciunt, maiora in eis sperant. Cum vero ipsi multa fecerint, seruos se inutiles reputant. Sicque contingit vt bene de alijs, sibi vero vilescant, seque inferiores minoribus credant. Ita sponsa sua merita nõ considerans, nec ante oculos sibi ponẽs, in collata alijs gratia considerationem defigit. Congaudet dona gratiæ accipientibus, congaudet Deo largitori, dilecti per membra eius reminiscitur, & p membra in dilectum amplius inflammatur: Cumque liberalitatis eius dona considerat, quæ diuersis tribuit, sua in se denuo desideria accendit vnde piam querelam replicat dicens. *Quæsiui & non inueni illum.*

Maximus decor animæ qualis.

Iob 9.

Quomodo anima Angelorum præsentiam cognoscit, & eis desideria sua pandat.

CAPVT IV.

INuenerunt me vigiles qui custodiunt ciuitatem. Animam sic desiderantem, sic quærentem inueniunt vigiles qui custodiunt ciuitatem, Angeli videlicet sancti, qui ciuitatem idest ecclesiam, vel fideles custodiunt, quorum custodia suos munit Christi misericordia. Qui recte vigiles dicuntur. quia vigilant & solliciti sunt circa electos, vt defendantur à tentatione, vt proficiant in bono, & vt saluentur. Siquidem administratorij spiritus sunt in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Horum ministerio & vigilantia Deus fideles suos protegit, qui non dormitat, neque dormit qui custodit Israel. Aduersarius vero noster quasi Leo circuit, quærens quẽ deuoret. Qui quosdam vt Leo deuorat, quos aperta pugna deijcit, & alios occulta fraude seducit, quibus (vt in Iob legitur) in terra pedicam abscondit, & decipulam super semitam ponit, quia & per terrena desideria eos decipit, & ibi deceptionis laqueos ponit, vbi cordis eorum semitã esse, & procliues eos ad peccandum cõspicit. Ita circuit inimicus ad fallendũ. Discurrunt vero sancti Angeli ad defendendum. Hæc discordia inter Angelos pacis angelosque discordiæ agitur. Sic contenditur pro homine, & ille pro sẽ nõ vigilat, sed torpescit. Oportet enim hunc videre, vigilare, & orare, & videre, & considerare periculum suum, vigilare circa salutem suam, & orare & auxilium implorare contra tentationem. Quantos enim deuorat Leo iste, quantos mortificat exterminator Angelus ex his quæ signum Dei viui non habent in frontibus suis: qui vtrumque postem suum, & superliminare domus linita non habent de Agni Dei sanguine, qui fidem per dilectionem non habent operantem, & vexillo crucis Christi, seu virtute passionis suæ muniri & defendi non merentur. Nec miratur Leuiathan si hos absorbeat, absorbebit enim fluuium, & non mirabitur, malos videlicet, & carnales qui more aquæ defluunt, & de peccato ad peccatum decurrunt, & lubrico vitiorum ad-

Vigiles sunt Angeli, & cur ita appellentur.

Iob 41.

ima tormentorum descendunt. Etiam A lieu fiduciã habet, quod influat Iordanis in os suum, electi videlicet in quos se prævalere confidit. O quanta multitudo absorptorum, & paucitas ereptorum. At pius Dominus abscondit suos in tabernaculo suo (id est in ecclesia) in die malorum, & protegit eos in abscõdito tabernaculi sui (id est in Christo) qui absconditum ecclesiæ dicitur, quia occulte, & inuisibiliter habitat in electis suis per caritatem, quippe quæ eis iungitur & per fidem, & virtutem passionis illius protegũtur à tẽtatore Diabolo. Quia enim Christus passione sua B inimicum vicit, virtute passionis eiusdem suos munit, vt hostem non timeãt, quia eius facti membra sunt, qui de illo triumphauit. Est quippe fidelis Deus, qui non patitur suos tentari supra id q̃ ferre p̃nt, sed facit cum tentatione etiã proueritum. Ita tentationes ordinans, atq; temperans, vt vnde eos inimicus deijcere quærit probentur: & probati amplius coronentur. Contingit præterea vt eos impugnans (quatenus à Deo separet) magis eos Deo coniungat, quia dum tentatur humilius Deo subduntur, vt à tentatione liberentur. Vnde C dicit Beatus Iob quod bestiæ terræ (dæmones videlicet) pacificatæ fiũt bonis. Non dicit pacatæ, quia pacem non habent, sed pacificatæ, quia pacem eis faciunt dum eos impugnando affligunt. Conuertit ergo Deus hoc suis ad coronam, quod inimicus agit ad ruinam. Ille vero non sic arbitratur, sed ad conterendum est cor eius, & ad interemptionem gentium non paucarum. Ita Deus electos abscondit in ecclesia, in die malorum protegit eos in se: munit eos Angelorum custodia. Hos ministros, & nũ- D cios suis exhibet, vt illis ad salutem ministrent, & necessitates eorum nuncient, & preces perferant. Et quamuis ipse singulorum causas videat, & cognoscat, vult tamen per Angelos suos hoc sibi nunciari, vt caritatem suam, & dignationem suam circa hominem commendet, & propter tam dignos, tamq; dilectos nuncios plenius præstet. Nec mirum quod Angelos suos electis ministros exhibet, & semetipsum. Est nẽpe & ipse Angelus magni consilij, videlicet redẽptionis nostræ, & salutis, quã missus est operari in medio terrę. Ministrat siquidem nobis conuersatione sua, & humilitate, præbendo viuendi exemplum in se, & statuens se paruulũ in medio discipulorum (id est humilẽ) vt efficiamur paruuli sicut ipse. Ministrauit etiam nobis morte sua, in qua laborauit p nobis, ne nos laborarem⁹, & temporalem pertulit, ne nos æternã pateremur. Igitur ministrauit nobis dominus in hac vita, & ex hac quoque transiens ministrabit nobis in illa refectione geminæ dulcedinis, quia pascet nos lacte humanitatis suæ, & melle diuinitatis. Angelorum quoque ministerium non tantum temporale nobis est, sed etiam sempiternum, quia per eorũ præsens auxilium hæreditatem, & æternam salutem capiemus, & gaudium eorum cum ipsis sine fine percipiemus. Quomodo vero putamus salutem nostram diligant, & quantum nos cõsortes secum habere cupiant? Quis æstimet quãta caritate & cura circa commissos sibi vigilent? quomodo torpentes excitent, & solicitos, atq; feruentes amplius accendãt? quomõ hinc mala excusent, inde bona diuino conspectui reps̃entẽt quomodo defendant: aut his gratiã obtineant? Cumq; animam magno desiderio feruẽtem perspexerint, & ad Deũ pura intentione suspirantem, qũo putamus hanc diligant, ei q̃ congaudeant, & ad illam diuertant? Quomodo inter illam & Deum discurrent? Siquidem amici sponsi sunt, auscultant vocem ei⁹, quem faciunt sponsum audire, voces eius desideria sunt, hæc vehementer clamant in aure sponsi, hæc auscultãt amici, videlicet Angeli, his delectantur, ista nunciant, & illam vt veniat inuitant, istam consolantur, & monent vt q̃rat, & pulset, eo quod quærens inueniat, & pulsanti

Christus quomodo ministrauit nobis in hac vita et ministrabit in futuro.

Ministerium Angelorum erga homines quale.

pulsanti aperiatur. Frequentant itaq; & visitant interim ipsi animam sic feruẽtem, donec sponsus adueniat, & augmẽto amplioris gratię hanc aduẽtui ipsius sponsi plenius præparant. Trahunt cogitationem eius ad intelligendã eorum præsentiam, & discendam familiaritatem, quatenus de hac notitia crescat & proficiat ad diuinã. Quærens ergo Deũ anima ab his inuenitur, & post circuitũ ciuitatis, post inuestigationem beatorũ Angelorum aduentum meretur, horum occursum percipit, ab his suscipitur, hi sponsum quippe præueniunt, exhibent præsentiam suã, reuelant se, Angeli n. lucis sunt, cum luce veniunt, qua perfusa illuminatur, pariter & tãgitur, vt aduentum eorum intelligat, & præsentiam sentiat. Quam gratiam dum percipit, inuentam se à vigilibus fatetur, licet dilectum se non inuenisse causetur. Animam itaq; inuentã esse à vigilibus, est ipsam inuenisse gratiam ad sentiendam eorum præsentiam, quæ prius cæcitatis suæ tenebras patiens, nil nisi se sentiebat. Tunc desiderium suum & cogitationem in ipsos dirigit, & familiare colloquiũ quasi cũ notis format, vota sua insinuat, amorẽ nunciat, de sponso interrogat. Num quẽ diligit anima mea vidistis? Quærit eos testes suæ dilectionis, pariter & desideratæ præsentiæ sponsi. Certe enim scit quod Angeli Dei visione fruantur, & amorẽ ipsius, & desideria non ignorent, & miratur & quasi indebitum arbitratur, vt Deũ videant, & se visionis illius expertem relinquant q. dicat. Nonne eum quo frui desiderio habetis, & in illo desideria mea iã diu vidistis: perhibet dilectus q̃ ad ostium animæ stet, & pulset: & si quis aperuerit ei, intret ad illũ, & cœnet cum eo. Ego iam aperui patẽter ostium meum per desiderium ipsius, nec ingreditur. Insuper ingressa sum ad eũ: & pulso ad ostium ipsius, quod aperiendum promittit pulsanti. Et oblitus promissionis vtriusque, nec ingreditur in meum, nec mihi aperit suum. Sto, & non

Quid est animam esse inuentam à vigilibus.

A respicit, pulso, & non aperit: clamo, & non respondet: quæro illum, & non inuenio. Quo ergo abijt? Nunquid non illum vidistis qui estis Angeli semper videntes eum, quia semper videtis faciem, & ipse & pater vnum sunt, & qui videt vnum, videt & alium? Igitur non intrantem ostium meum, nec aperientem suum, ac proinde nõ penes me, nec penes se inuentum, apud vos quæram, à vobis scisitabor, ad vos transibo, vt penes vos inueniam quem diligit anima mea, sponsum ecclesiæ &c.

B

Quomodo anima post Angelorum contemplationem, ad Dei contemplationem transeat & discretionem.

CAPVT V.

C

Paululum cum pertransissem eos, inueni quẽ diligit anima mea. In triplici creatura sua inuestigari, & cognosci potest Deus, in mundo, & ad eius ornatum creatis, in homine, & in Angelo. Has singulas circuit, & pertransit anima Deum sitiens, vt eum quem quærit inueniat. Ex visibili mundi specie inspecta inuisibilem creatorem considerat. Hæc enim inspecta, scire dat quod Dominus ipse est Deus, & quod ipse fecit hanc, & non ipsa seipsam. Sed hæc visio communis est omnium tam malorum, s. quam bonorum. Hoc enim mõ omnes homines vident Deum, vt in Iob legitur, vt vnusquisque intuetur procul, quia foris videtur Deus, & non in se. Hoc modo viderunt eum Philosophi qui tamen per amorem non inuenerunt. Vnde de hac visione transit ad hominẽ, qui quoq; in imagine pertransit, licet similitudinem amiserit, in quo familiarius videtur Deus, vtpote in eius animæ imagine, q̃ in se repræsentat per rationem, & intellectum. Non autẽ transit ad omnes homines, sed ad bonos tãtum, & spirituales. Neq; enim ad gradiẽtes latam viam se dirigit, quæ ducit ad mortem, sed ad arctantes se pro regno cœlorum, quos superius plateas, siue vicos appellat, & quibus

Cant 3.

Quomodo Deus cognoscitur in triplici creatura.

Iob 36.

D

quibus imperfectiores, siue perfectiores designat. In his inuenit non solum imaginem Dei, sed ex parte similitudinem, inquantum in virtutibus profecerint, vel ad perfectionem conscenderunt. Sed quia non plenam in his (quâuis aliquam inueniat similitudinem) vt plenius comprehendat, & vicinius contempletur, ad vicinius contemplãtem transit, angelicam scilicet creaturam, in qua similitudinem plene considerat, vtpote signaculum similitudinis, & in qua ab initio signata perseuerat similitudo. Homines quantuis boni, quãuis sancti vident, tamen in nocte ideſt in obscuritate, Angelus vero in meridie ideſt plena cognitione. Sicut enim beatus Iob loquitur, stellæ obtenebrãtur caligine huius noctis, quia etiam hi qui lucent virtutibus, & vitæ sanctitate obscurantur tenebris humanæ cæcitatis. Angelus luce perfunditur perfectę contemplationis. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula diuinæ maiestatis, qui sicut nulla parte distat à Deo ita perfecte, & sicut est Deũ videns, & hunc in se repræsentat, quoniam speculum mundum & perspicuum est illi qui in eum oculos cordis dirigit, mundatos tamen plenius à peccatis, & vicijs, & etiam eorum imaginibus. Obscurant enim vitia, eorũ quoque imagines reuerberant, & contemplationem impediunt, atque notitiam abscondunt, qui igitur hoc speculum inspicit in horum munditiam considerandam mundos oculos cordis mittit. In hoc speculo sibi relucet Dei similitudo. Mundi enim sunt sicut est mundus ille, sancti sunt, sicut est sanctus Dominus Deus eorum. Denique de illo mundus transit ad munditiæ auctorem, & de sanctis ad sanctum sanctorũ, de contemplantibus ad contemplandum, & statim inuenit dilectum. His enim adeo vicini sunt illi, vt vel sit medium inter hos & illum, & post hos non sit inuenire nisi illum. Inuento igitur dilecto angelis congratulans, & consecutum per eos beneficium commemorans, ait itaque. *Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.* Quia illico vt hos pertransiui, dilectum inueni, hos pertransiui vt venirem, & per hos transiui, vt inuenirem: horum enim occursu, & auxilio quod cupiui obtinui, qui & meum prouocauerunt & accenderunt desiderium, & dilecti obtinuerunt occursum. Sponsi igitur inuentio præsentiæ ipsius est experiẽtia, & reuelatio. Quærenti nempe animæ, nec ab intentione cessanti exhibet se tandem, & votis occurrit. Quo præsente innouatur anima, & quasi ei adhærens sentit interni gustus dulcedinem, intelligentiam spiritualem, fidei illuminationẽ, spei augmentum, caritatis incentiuum, compassionis affectum, iustitiæ zelum, delectationem virtutum: habet in oratione cum Deo familiare colloquiũ, audiri se sentiens, plurimumque exaudiri, facie ad faciem, cum Deo loquens, & audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione Deum cogens, & interdum cõuincens. Hac gratia illustrata, incipit tenebras cordis sui videre, seipsam cognoscere: discernere qualiter se vitia sub specie virtutum occultent, vel se illis occulte socient. Oritur enim in mente noua dies post noctem ignorantiæ, & fit diluculum quo surgit ad offerendum holocaustum contritionis pro singulis virtutibus ne fortassis fuerint imperfectæ, vel minus puræ, & ad concremandum quicquid in illis admixtum fuerit carnale. Hominis enim spiritus interdum fertur ad aliud bonum cui annexum est aliquid carnale, quod humanitatem delectat, & trahit occulte, sed hoc ignorat. Item quam sæpe credit aliquis à spiritu moueri ad aliquid faciendum, cum moueatur à carnalitate, vel naturalibus, vel leuitate, vel causa aliqua, vel occasione. Denique interdum facit homo aliquid ante tempus vel tarde, vel indiscrete. Has tenebras, & occulta mala deprehendit, & diiudicat, & diluculum compunctionis ho-

A

B

Affectus spiritum ab anima suscitatus.

Ioh. 3.

C

D

onis hominem sibi demonstrat, quod s. minor sit in bono quã credebat, quod initium gratiæ tantum acceperit, quod in nocte iacuerit, quod ad diluculum, & non ad plenam diem venerit. Sicut ergo per acceptam gratiam illustratus seipsum cognoscit, ita per eandem intelligit exiguum esse quod inuenit. Helias post auditum sibilum aurę leuis, in qua dominum esse didicit, pallio vultũ operuit, & in ostio speluncæ stetit. Sic homo percepta gratia & per hãc cognita in perfectione sua, vultum pallio operit, quia quanta ignorantia tegatur agnoscit, & in ostio speluncæ stat, quia post noctem cognitæ cæcitatis de corruptionis vitio exire ad illucescentẽ sibi diem gratię venire desiderat. Remissus & cœcus, nec se videt, nec gratiã amat, quia tenebris suis obuoluitur, & lucem gratiæ ignorat. Deuota anima, & gratia illustrata sicut se videt, ita de se parum sentiens humiliatur: & sicut intelligit gratiã, ita ad desiderandã illam amplius inflammatur. Humiliata ergo & desiderans, & secũ de inopia causans paululum se memorat inuenisse dilectum, non perfecte, nec ad votum.

3. Reg. 19.

Quomodo anima Christum in se susciptat, & de vera dilectione Dei.

CAPVT VI.

TEnui illum, nec dimittam: donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Anima quamuis accepta hac gratia, non immemor tamen imperfectionis suæ, nec nimium de dono Dei confidens, recolit se multoties carnaliter affici voluntate propria atq; à spiritu ferri, mores nondum perfecte correxisse, nec Christi virtutes apprehendisse. Cupit ergo affectum suũ purgari, voluntatem mortificari, spiritum suum deficere, & Christum induere, sicut dicit Apostolus: *Induimini Dominum Iesum Christum.* Licet enim dilectum inuenit, nondum hunc in hospitiũ introducit, & q̃ accepit, quasi foris, non intus, fuit in desiderio, & non in effectu. Visitatam se intelligit & consolatam, sed nõdum talem, cum qua morã faciat dilectus, & mansionem habeat donec à se perfecte deficiat. Ad hoc ergo iuuari se petit, & eousque proficere, quatenus formetur Christus in ea, & viuat iam non ipsa, sed viuat in ea Christus. Donec autem ad hunc statum perueniat, perhibet se non quieturam, nec cessaturam à precum instantia, dicens: *Tenui illum nec dimittam, &c.* Tenetur Deus orationis deuotione, desiderio, importunitate, memoria, prece, fide, & expectatione exauditionis, nec dimittitur si ab intentione non cessetur, nec vultus amplius in diuersa mutetur. Tenet itaque dilectum, quamuis aurora fit, nec dimittit, donec benedixerit ei. Luctata est cum eo tota nocte qua dormiuit, sed cor eius vigilauit, quia scilicet ab exteriori occupatione cessauit & in quærendo dilectum laborauit. Etiam quamuis per noctem ad auroram peruenerit, non cessat à lucta videlicet ab orationis instãtia, nec dimittit dilectũ, nisi benedictionẽ det, vt eat de virtute in virtutem, & videat Deũ deorum in Syon, id est in speculatione per speculũ, & in ænigmate, quem videre nõ potest: sicuti est dum viuit in corpore, benedictionem hanc quærit, & nominis mutationem, vt non iã Iacob, sed Israel dici possit, nec opus sibi sit vt amplius vicia supplantet. Iacob n. supplantator dicitur, sed vt expugnatis, & expulsis vicijs puritate fruatur virtutum, & Deũ contempletur quia Israel videns Deum dicitur. Puritati enim cordis videndus Deus promittitur, sicut scriptũ est: *Beati mundo corde quoniam ipsi Deũ videbunt.* Hac benedictione percepta claudicabit altero pede, quia quæ duplicibus incedebat desideriis, carnalia quidem sentiẽs, sed spiritualibus consentiens, nũc perfectius mortificatis vitiis & marcescẽte carnalitate, spiritualibus tantum desiderijs feretur. Ad hanc ergo puritatem, & perfectionem suspirans, ait. *Tenui illũ*

Deus quomõ ab anima tenetur.

Rom. 13.

Matt. 5.

nec dimittã, donec introducam illum in domũ matris meæ. Mater nostra est gratia spiritus, q̃ spiritualiter nos regenerat. Cuius domus est humana mẽs, in qua eadem gratia suscipitur. In hanc domum dilectum cupit introducere, vt sicut hunc inuenit, ita cum illo maneat, & inhabitet. Acceptam enim gratiam in se retinere deliderat, in mores transfundere, & in conuersatione transformare. Manet in illa anima Christus, qui virtutes eius possederit, humilitatem, mãsuetudinem, patientiam, obedientiam, & caritatem. Et item quæ mãdata illius seruat, sicut ille ambulauit & ipsa ambulat: *Si quis diligit me,* inquit, *mandata mea seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Talis ergo & vere diligit, & Christum in domum mentis introducit. Affectuosa dilectio qua superius dilectionẽ animæ significari diximus, interdum plus afficit minus diligentem, & minus perfectiorem. Nõ enim tantum diligit quisque, quantum hanc sentit, & quantum in illo statu sibi diligere vídeatur, sed quantum in virtutibus, & caritate fundatus fuit, & in seruandis mandatis fidelis habetur. Dulcis in Deum affectus quodammodo carnalis est, & fallax, & humanitatis interdum potius quã gratiæ, cordis quam spiritus, sensualitatis quam rationis: ita vt magis accedat aliquando ad minus bonum, & minus ad mai⁹, & ad aliquid quod sapit amplius quam quod expedit. Hoc affectu errabant discipuli, & carnaliter Deum diligebant, cuius præsentia carere nolebãt. Vnde etiam non diligere arguebantur, qui q̃ delectaret magis quam quod expediret amplectebantur. Sic affectuose interdum carnalis aliquis, & imperfectus ad Deum afficitur, non quod valde diligat, sed quia dulcedinem gratiæ degustat, quæ quantũ durat, tãtum iuuat, quamdiu durat dulcedo, durat & dilectio. Sed non agnoscetur in bonis amicus. In die namq; ista dominus quidem misericordiam suam mãdat, sed in notẽte tentationum & laborũ in præceptis declarat, quãtum quisq; diligat. Visitatione gratiæ consolatur Deus pusillanimitatem nostram, iuuat infirmitatem, excitat voluntatem. Et quid mirũ si infirmus vngatur gratia, cũ etiam malus dño cum benefecerit ei confiteatur? Itaque contingit vt pusillanimis, & dilectionis auid⁹, dilectione hac magis moueatur, & in quo sensualitas, & carnalis appetitus potius quã ratio dominatur. Interdum hanc magis sentit leuis corde, & inops gratiæ: facilius enim mouetur qui leuior fuerit, expers consolationis delectabilius oblatã recipit. Huius ergo dulcis affectus causa est interdum, non gratiæ copia, sed mẽtis inopia. Exigua enim lætificant pauperem. Non omnis qui dicit Domine Domine intrabit in regnum cœlorum. Non omnis q̃ iterum, atq; iterum dicit Domine, dulciter (scilic. affectuose) intrabit, sed qui voluntatem Patris fecerit, qui mandata custodierit. *Voca me & respõdebo tibi,* ait Beatus Iob. Vocat Deus per gratiam visitantẽ, & respondebit homo per mãdatorum impletionem: vocatio nõ facit perfectum, sed obligat. Responsio p̃ mandata iustificat. Fit enim aliquoties affectus iste dulcis à malo spiritu, vt dũ nimis ei creditur, eique dum valde delectat inhæretur, ad debilitatem cordis homo perducatur. Itẽ vt per illius occupationem ab vtiliori opere reuocetur. Et item vt eius abundantia fretus aliquis se perfectum credat, & ad perfectum minus exercetur. Per se quoq; aliquis interdũ gratia abutitur, in vacuũ hanc recipiendo, vel vtilius aliquod opus omittendo, siue finem sui profectus in hac constituendo. Sicut enim spirit⁹ prophetarum prophetis subiectus esse memoratur, ita grãtia homini subijcitur, vt vel bene, vel male illa vtatur: per hãc ergo offendit qui vsum eius nescit, sicut etiam virtus in vicium vertitur, si nimie, vel extra rẽpus exerceatur. Spõsa ergo affectuose, pariter & desideranter dilectũ quæsiuit, inuentum vero vt adse-

Christus in qua anima maneat.

Ioan. 14.

Visitatio Dei quid efficiat.

Iob 14. Vocatio Dei & responsio hominis qua.

ad se introduceret non minus solicita fuit. Quærēda est n. sedule amplior gratia, nec cessandū, sed per hanc progrediendum, donec ad perfectionē veniatur.

Iob 3. *Antequam comedā suspiro* (ait Beatus Iob.) Antequam suspiret quis non comedit, quia nisi hanc gratiam desideret & quærat, eius refectionem non percipit. Nisi quoq; per hanc progrediatur, ad perfectionē non pertingit. Cibus est hæc gratia, quia reficit: lux est, quia illuminat. Reuelat enim mala sua homini, & roborat eū vt corrigere possit, cognito pericu-
B lo suo hanc recipit, qui per hanc se corrigere, & ad interiora progredi negligit. Feruens vero anima ne in vacuū hanc recipiat, semper *p*ficere laborat, & diligenter exercet agrum suum meliorando mores, & excolendo virtutes, vt ædificet mentis domum in quam introducat dilectum.

Quomodo in secreto mens Deo fruitur, & ab eo de occultis eruditur.

CAPVT VII.

NOn autem sufficit sponsæ in domū mentis introduxisse dilectum, nisi
C & in cubiculum suum introducat illū, vbi familiarius, & secreti⁹ illo fruatur, & sola cum solo sit, & confabuletur, & remotis omnibus confilijs interfit, secreta cognoscat, causas occultas discat, incerta & occulta sapientiæ suæ manifestet illi Deus. Ibi audire cupit verbum absconditum idest internam & occultam
Iob 4. aspirationem, quæ in Iob verbum absconditum vocatur, quia paucis cōceditur, vel quia silenter aure cordis p-cipitur. Quod etiā verbum audire perhibetur in nocte, quādo sopor solet occupare homines, i. quando calcatis carnis desiderijs, quies mentis possidetur.
D In noctis ergo silentio quando secrete cum illa Deus est in cubiculo suo, quando pacata, & quieta sunt oīa, quādo pax habetur intus à viciorū perturbatione, & foris ab omni inquietudine & occupatione: quando silent vicia, & peccatorum omnium recordatio. Sensus quoq; exteriores sopiuntur, & mundanorum
A memoria. Cum itaq; tanta quies fuerit, & iam silent omnia: tunc iā audiri poterit vox Dei, q̄ non tantū loquitur, sed susurrat, id est tenuiter, & occulte aliqd humanæ menti manifestat. Nec solum susurrum Dei, sed & venas susurri eius furtiue tunc suscipit anima, quia subtilitatem diuinæ aspirationis, & causarū originē quibus ad mētem gratia veniat intelligit. Diuersis enī modis visitat Deus, quia nunc expungit mentē desiderio diuini amoris, nunc spe & gaudio futuræ retributionis, nunc delectatione alicuius virtutis, nūc cognitione, *p*priæ imperfectionis, nunc timore pœnæ, & peccatorum recordatione, vel alicuius periculi vel negligentiæ manifestatione, nunc memoria bonæ rei, nunc exemplo, & gratia alicuius viri *p*fecti. Litis & alijs modis gratia mentem visitat, nec semper eodem modo, sed nunc isto, nunc illo. Sicut enim in diuersis diuersa sunt dona, & distributiones spiritus, vt iste accipiat hanc gratiam, ille illam, ita in vno, eodemque homine diuersæ sunt visitationes spiritus. Anima ergo cū qua Deus in silentio susurrat ista cognoscit, & discernit, & secundum modum quo visitatur se conformat, & dirigit. Nouit enim discretionem gratiæ, & vsum, præsentiam quoque siue absentiam intelligit, aduentum etiam & absessum, causas etiam aduētus, motus, & cogitationes, prænuncios, & præābulos gratię. Quod autem hanc ante omnia mereatur humilitas frequenti experientia didicit, multipliceſque & occultos humilitatis modos, siue motus intelligit. Nec ambigitur, quod toties gratum Deo sacrificiū offert, & gratiā sibi cumulat, quoties se propter Deū deprimit, & humiliat. Vt ergo abundantius hanc consequatur, humilitatis vestigia tam in cogitatione, quam in opere sectatur. In mente suo iudicio se deprimit, & foris se propter Deum hominibus subiicit, & postponit, abiectionem eligit, contemptibilem se facit, vt sit pretiosa

Quid sit animam suscipere vmas susurri.

Quibus modis Deus visitet animam.

Toties Deo gratiarum sacrificium offerimus, quoties propter illum nosipsos deprimimus & humiliamus.

apud Deũ, humiliat se vt exaltetur, gau A loquatur ad cor eius. Ibi audire potest
det opprobriis, pro contumeliâ enim quid loquatur in ea dominus Deus. Ibi
se recepturam à Deo nouit gratiam, pro aperiti illi aures tantum interiores, pa-
conuicio benedictionem. Intellexit hoc tescunt enim aures cordis, tumultus
Dauid qui maledicente sibi Semei, ma- sæcularium negociorum claudit, &
gis hunc pati voluit, quam per militem quies secretę considerationis aperit.
suum vindicari, pro maledictione illa Tunc verba Dei mens viuacius pene-
bonum sibi à Domino reddi præsenti- trat, cum ad se admittere curarum sæ-
ens. Sic humilibus Deus dat gratiam, cularium tumultus recusat. Hoc cubi- *Quid sola cũ Deo in cubiculo discere audeat anima.*
superbis vero resistit. Sed quis vetu- culum scola est, vbi discat in silentio, v-
stam, & inolitam superbiam, quis oc- bi doceantur arcana præceptorum, vbi
cultas eius radices, atque subtiles cogi- erudiatur in diuinæ volũtatis notitia,
tationes, quibus vt plurimum latenter in morum cognitione, in virtutum di-
irrepit, & etiam nescientibus subrepit, B scretione, in spiritualium rerum con-
templatione. Ad hoc cubiculum secedere debet anima, sicut Moyses ad tabernaculũ fœderis ad cõsulendum dominum de dubijs, de disponenda mentis suæ domo, de gerendis in illa, de statu proprio, de aliorũ necessitatibus spiritualibus, & corporalibus, de dilectione Dei, de amore iustitiæ, vel defensione, de discretione exercẽdi zeli, de tempore dissimulandi excessus, de compassione delinquentiũ, de rigore. Hic quotidie discutit, & inuestigat interiora sua, & exteriora, & qualis sit meditatio, vel circa quid maxime sit, vel esse debeat, qualis locutio, moderata', an dissoluta, humilis, an superba. Et item qualis sit operatio, strenua, vel remissa? Qualis denique sit totius domus dispositio, & quæ in ea corrigenda sunt, quæ toleranda: Inquantum vero ad puritatem conscientiæ peruenit, quantumcunque voluntatem suam mortificãdo diuinæ coniunxit, seque vnum cum Deo fecit, intantum spiritualia cognoscit, & dei voluntatem intelligit. Vt ergo hanc gratiam percipiat merito dilectum introducere cupit in cubiculum id est secretum quietis, meditationis, orationis, vbi ab exterioribus quiescat interna, & mystica meditatione discat & oratione obtineat.

Superbia quãto magis dilatatur, tanto minus cognoscitur.

Esa. 42.

Cubiculum quid.

De meritis: & vtilitate contemplatiuæ vitæ: & quando ad requiem aliquis debeat venire.

CAN-

CANTIC VIII.

Cant. 3.

A *Diuro vos filiæ Hierusalem per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Multo labore, instantia & oratione sponsa dilectum inuenit, & tandem in cubiculum introduxit. Vnde dignum est vt post fatigationem, tandem requiescat, & dilecto tot sudoribus, & discursionibus apprehenso fruatur, nec facile ab eius amore auellatur. Allegat ergo Deus pro illa monetque ne à suauli somno (i. quiete diuini amoris) suscitetur, nec à secreto cubiculi ad curã regiminis pro- B trahatur. In hoc enim cubiculo non solum dilecti fruitur amplexibus, & propria negotia peragit, sed etiam aliorum necessitatibus intendit. Diuersis autem modis hic Deo fruitur, videlicet nunc vt sponso, nunc vt doctore, nunc vt patre, nunc pro se illum exorat, nunc pro aliis precibus hunc flectit, & placat, nũc in eius amore dormit, nunc cõtemplatur, nunc cum illo aliqua ordinat & disponit, nunc ab illo audit & docetur, C nunc eius amplexibus fruitur. Habet enim cum illo amplexus & oscula, habet fœtus & vbera, sed hæc omnia non materialia vel carnalia, sed casta, & salubria. In istis amplexibus Deus stringit, & stringitur, quia voluntatem suã prius animæ cum quadam dulcedine ingerit, & insinuat, qua caritate excitata anima dũ vocanti & attrahenti se iungit, quasi stringentẽ se stringit. In istis enim amplexibus prior Deus stringit, & sic versa vice anima stringit, quia dignioris, vel amplioris amantis est prius stringere, vnde & ille prius dilexit nos, vt eũ possemus diligere, & etiam caritatem ex- D hibuit, qua maiorem, vel parem nemo potest exhibere. Animam itaque Deus amplexatur, quando eam per gratiam ad se trahit, sibique coniungit. Osculatur, cum gratiæ suæ dulcedine reficit, fœcundat eam, cum caritatem auget. Lacte pinguescunt eius vbera, cum dulcedine compassionis repletur. Est ibi spirituale connubium, concordia videlicet, & cõiunctio voluntatum. Fœcundat ibi nõ carnalis copula ventrem, sed spiritus sanctus mentem gemellis hanc imprægnans fœtibus (id est gemina caritate) Dei videlicet dilectione, & proximi. Hic vxor fit anima, accepit pietatis vbera quæ prius non habuit, cum adhuc paruula fuit, nunc tamen nouit peccantibus compati, s. iuueniliter indignari. Hic dormit cum Christo, dum ab exterioribus oculos claudit, & interna per contemplationem cognoscit: In quo somno cum Iacob Angelos videt a- *Gen. 28.* scendentes, & descendentes, ascendentes ad Dei contemplationem, descendentes ad humanam visitationem. Cõtemplatur in angelo hanc visionis Dei & visitationis humanę vicissitudinem, quomodo & Deo inhæreant, & nobis condescendant, causamque nostram apud Deum peragant. Animas quoque iam cum Christo regnantes cõtemplatur & cõsiderat, scilicet quem affectum erga nos habeant, & qualiter nos secum habere cõsortes cupiant, opemq; suam, & intercessionem nobis impendant, & nostri solicitudinem gerant. Per hos enim adiurantur filiæ Hierusalem, ne dilectam suscitent, quia sicut illi amori creatoris inhærent, & tamẽ salutis humanæ curam gerunt, & peragunt, ita perfecta anima & in Dei amore quiescit, & proximorum saluti intendit. Adiuratur etiam per hos, quia cum his etiam & inter hos pro saluandis discurrit, nec tantummodo Deum, sed & hos orat & eorum auxilium implorat. His necessitatem humanam nunciat, cum his in hoc negotio laborat. Bene ergo per hos adiuratur, vtpote conscios & testes caritatis eius, & industriæ & occupationis circa proximos necessariæ. Isti enim sunt capreæ, ceruique camporum (Angelica videlicet creatura, & homines), quorum animæ iam transierunt ad regnum cœlorum. Istæ capreæ & alta petunt, & à longe prospiciunt, quia alta contemplatione subleuati, dum Deum conspiciunt, in illo quicquid inferius in-

Quibus modis anima fruitur Deo in cubiculo sponsi.

Per quos adiurantur filiæ Hierusalem.

Quid sit Deũ amplexari & osculari animam.

creatura eius agitur, cognoscunt. Cerui quoque spineta transeunt, & venenum vincunt. Ita sanctorum animæ spinas peccatorum transilientes, & venenum suggestionũ inimici, malitiamq; mundi vincentes iam transilierunt ad regnum. Et caprearum quidem campus, est illius vitæ fœlicitas. Campus vero ceruorũ, istius sæculi spaciositas. Transeunt tamen capreæ ad istum campum caritatis cõdescensione, & transilierunt cerui ad illum desiderio & fide. Hi cerui adhuc degentes corpore illic transilierunt, quia pedes eorum (id est affectus) stantes erant in atriis Hierusalẽ. Nunc vero in anima illuc transiuerunt, postmodum etiã corpore eo venturi sunt. Ad hos etiam cõtemplatione transiliit sponsa, apud hos proximorum curã secum transtulit, cum his ante Deum eorũ causam intus agit. Merito ergo sponsus monet ne suscitetur, eo quod bene circa proximorum salutem occupatur.

Occupatio & cura spiritualis melior quã carnalis.

Et bona quidem solicitudo, & turbatio carnalis, sed melior, & sublimior circa plures occupatio, & cura spiritualis, vtpote tam Deo, quam cœlestibus ciuibus familiaris, & permanens, & secura magis. Occupatio quidem exterior id est seruitus est, quia corporis etiam labor perficitur. Interior solicitudo, & oratio, sublimius, atque dignius officium est. Illa seruit dum ministerium exhibet hæc apud Deum meritis, & familiaritate obtinet, messem esse multã dominus dicit, & rogari se monet, vt in eam operarios mittat. Quod maxime perficere prævalet anima perfecta quæ Deo familiaritate deuotionis adhæret, hæc modo Deo supplicat, vt in messem operarios mittat, modo vt in hanc messis gratiam ad operandum vtiliter concedat, huius messis partem occupat actiuus, exteriori ministerio, sed cõtemplatiuus totam messem occupat orationis auxilio. Duæ quippe sunt vitæ, actiua, scilicet & cõtemplatiua, quæ designantur per Martham, & Mariam. Martha foris laborat, Maria intus orat. Dic illi (ait Martha) vt me adiuuet, bene illam adiuuat, quæ diuinum adiutorium illi implorat, quia frustra laborem impenderet, plantaret, atque rigaret, nisi Deus incrementum daret. Optimam ergo partem elegit Magdalena, quæ gratiam exercet contemplationis, & tamen occupatur in parte sororis, vt etiam actiuæ vitæ præmio coronetur, in qua pari caritate par præmiũ meretur. Martha in vno loco corpore laborat circa aliqua, Maria in multis locis caritate circa multa. In Dei enim contemplatione, & amore videt omnia, dilatatur ad omnia, comprehendit, & complectitur omnia, ita vt in eius cõparatione Martha solicita dici possit circa pauca. Valde ergo hoc vnum est necessariũ, & merito præferendum, in quo & Deo per amorem anima inhæret, & omnibus caritatem, & solicitudinem exhibet. Bene ergo sponsa proximis vigilat mente, licet dormiat (id est quiescat) ab exterioribus corpore, nec suscitari debet vt euigilet id est exterius vigilet quæ ita interius caritate, & oratione vigilat, bene itaque occupatur sponsa, licet exterius nõ operetur, quia multis, imo omnibus saltẽ obtinere conatur. Filias ergo Hierusalem (animas videlicet ad visionem pacis æternæ peruenire cupientes) prohibet sponsus illam suscitare, & ad exteriorem occupationẽ pertrahere. Quæ ideo etiã ab eo dilecta vocatur, quia in amore eius quiescit & multorum salutem peragit, prohibetur autem suscitari donec ipsa velit, eo quod ita Deo sit iuncta, & in voluntatis eius agnitione perdocta, quod ad egrediendũ, & regrediendum pro diuino arbitrio (iusta & necessaria vrgẽte causa) sit parata, prudens & ordinata caritas, ita vt diuinæ pareat voluntati, vt iuxta sapientis sententiã misereatur sibi placens Deo, imo iuxta ipsam sapientiam primo fleat super seipsam. Nec solum negotiis sæcularibus se non implicat vt Deo placeat cui se probauit, sed etiã necessitatibus proximorũ se subtrahit, quibus se extenuari vel

ri vel implicari à perficiendo cognoscit, non tamen facit hoc ex inclementia sed ex prudentia. Merito imperfectus quãdiu non habet nisi parumper olei caritatis quo ipso tantum vngatur, & nondũ per intima dona gratiæ solidari meruit, non vult exterius implicari, ne curarum sæcularium æstuet humanæ cõuersationis, & mutabilitatis vento contingat eã ab eo exiguo quod accepit exsiccari. Exterior enim occupatio imperfectos cito immutat & deiicit, quia muscæ morientes id est cogitationes mundanæ perdunt suauc vnguentum gratiæ minus in anima fundatæ. Cupit ergo abundare prius sibi, vt sic possit aliis infundere, hoc oleo vult potius inungi quam vngere, de pleno fundere quam effundere, fluere quã effluere. Qui enim indiscrete aliis prodesse cupit, & ante tempus effundit, semper inops & à gratia vacuus manet, & profectum suum impedit, & aliis minus proficit. Nõ vult itaq; prudens anima à quiete & silentio quæ se in iustitia excolit euocari, quia cultus iustitiæ silentium requirit, donec cultus iste ad fructum, & maturitatem peruenerit, videlicet donec perfecte profecerit, & donec induatur virtute ex alto residere studet in ciuitate id est, inter claustra conscientiæ. Affectant enim aliqui regimen ante tempus, cum scilicet imperfecti adhuc sunt, & carnali appetitu magis trahuntur quã vtilitatis instinctu. Sed appetitum hunc & voluntatem animam sentire, non est hoc eam velle, quia voluntas ista carnis est, non spiritus, nec sua, sed aliena. si hanc ipsa non diligit vel sequatur, sed odit, & detestatur. Non ergo hoc vult ipsa cum vult carnalitas. Cum vero mortificata carnalitate prodesse proximis tantummodo voluerit spiritualiter, tunc iam ipsa hoc velle iudicatur, hæc enim voluntas sua est, quia huic consentit. Carnalis autem non sua est, quia dum huic renititur, non ipsa hanc sed quod habitat in ipsa peccatum operatur. Donec ergo ad istum statum peruenerit vt spiritualiter non carnaliter hoc velit, non debet suscitari, nec ad aliorum regimen assumi. Quamuis autem dilecta ad hanc spiritualem voluntatẽ peruenerit, monet tamen Christus ne suscitetur donec velit, quia talem nouit quod volet cum oportunum fuerit.

Ecclesi. 10.

Detrimentũ cupitũ prodesse aliis indiscrete.

De spirituali assensu animæ, & de discretione, & feruore.

CANTIC. IX.

QVæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij. Per desertum ascendit sponsa id est huius mundi amatores, qui desertũ sunt, quia deseruntur à Deo, quia eum deserunt, dum factis ei dicunt, recede à nobis, scientiã viarum tuarum nolumus. Ideo deseruntur ab eo, & relinquitur eis domus eorum deserta, vt habitatorem in se non habeant Deum, per hos ascendit sponsa, quia cum eis conuersans corpore, mente eos transcendit superna appetens, & eorum delectationes infimas respuens, inter carnales commoratur, & eorũ peruersos mores & vitam non imitatur. Bonos longe siue prope positos attendit, ad eos mente accedit, eisque iungitur cogitatione, exempla considerat, conuersationi eorum se conformat. Ita saluatur à generatione ista praua, cum ab ea separatur, & transit atq; transcendit ad generationem quærentium dominum, difficile est enim saluari cum peruersis, nisi hoc modo transcendantur & deserantur, quia trahit & attrahit eorum praua cõuersatio, & corrumpunt colloquia eorũ & confabulatio. Quod enim frequenter videtur & auditur, ad hoc facile animus informatur, quia sicut dicitur vulgo iuxta quem sedet aliquis ab eo & discit. A malorum itaque consortio sequestrari, & ad bonos dilectione transire eosque imitari, hoc est ascendere, quia spiritualiter est sublimari. Quantum enim quis bonos diligit tantum bonus fit, tan-

Cant. 3.

Ioh. 11.

Quantum quisque bonos diligit tantum bonus efficitur.

fit, tantumque in Deum ascendit, mali quotidie descendunt, quia de peccato in peccatum corruunt, & cum in sordibus sint, sordescunt adhuc. Item demergit eos tempestas aquę, id est peccatum, & absorbet profundum, id est inuoluit iniquitas eorum, & vrget super eos puteus os suum, id est profunditas iniquitatis, quando non solum merguntur in peccatis, sed etiam perdunt aditū confessionis, boni vero ascendunt, quia de virtute in virtutem eunt, & in caritate quotidie proficiunt, quia augmentatur in eis caritas per bona interiora, per voluntatem & opera, dum ergo inter desertos à gratia, & deficientes atque descendentes sponsa proficit, per desertū ascendit. Dicitur etiam desertum hic mundus vel quia deseritur & cōtemnitur, vel quia seipsum deserit, & in se deficit. Quotidie enim cum tempore gaudia temporis transeunt, & quot dies tot gaudia dierum prætereunt & deficiunt. Quot dies aliquis accepit ad viuendum, tot ei amputantur à viuendo & gaudēdo, hoc est ergo hominē viuere & gaudere, a vita, & gaudio deficere. Et qui gaudio transitorio fruitur, non tā gaudere dicendus est, quam gaudiū disçere, quia gaudium eius simul transit & deperit cum tempore. Est itaq; desertum mundus, quia gaudia sua deserit & amittit. Vnde cū gaudia ista anima perfecte contemnit, & ad supernum & verum gaudium tendit, per desertū ascendit. Desertum hoc non solum suas delectationes deserit, sed etiam sterile est & arescit, nec fructum habet, fructū enim Christo nō potest facere, quia spiritum qui ex Deo est, non potest capere, quia non nouit eum nec scit eum. Sed anima deuota dum pro vero gaudio laborat, in deserto sterili & arido fructificat, & inter arentia & labentia fructum affert qui maneat. Igitur in hoc deserto & in hac terra deserta inuia & inaquosa fructum facere, manentemque afferre, hoc est per desertū ascendere. Ascendit autem sponsa sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarii. Per myrrham intelligere possumus mortificationem & contemptum terrenæ dilectionis siue consolationis. Et per thus desiderium supernorū & orationem. Tenetur quilibet ad hoc, vt mortificet membra sua quæ sunt super terram, fornicationem & immunditiam, cōcupiscentiam malam & auaritiam, & cætera mortalia, & item vt seruet mandata, hæc enim pertinent ad vitam æternam, & hæc iustitia, quam qui fecerit homo viuet in ea. Sed anima quæ ad sublimiorem gradū vult conscendere, etiam multitudinem venialium & minores concupiscentias debet cauere, vt perficere & ampliorem gratiā mereatur accipere. Debet enim vitare cogitationes carnales & vanas, & item cogitationes suspitionis, iræ, & amaritudinis & huiusmodi. Consolationes etiam terrenas in cibo videlicet, & potu, in colloquio, in videndo & audiendo, in curiositate, in vestibus, in somno, in qualibet libertate, quia quantum delectationes istas mortificat & respuit, & carnaliter cōsolari renuit, tantum spiritualiter merebitur consolari, & in gratia viuificari. Quantum ab istis vacuum cor reperit gratia, tantum replebit. Quantum caduca ista aliquis cōtemnit & supergreditur, tantum ascendit, quia tantum de infimis ad superna pergit, post mortificationem itaq; malorum peccatorum, etiā minora mortificare & calcare oportet proficientem animam, & ad spiritualem vitam conscendere volentem. Sic beatus Iob postquam lumbos præcinxerat carnis, etiā lumbos mentis, id est cogitationes malas præcingere iussus est à domino, quādo cum illo colloquium erat habiturus, & iussionem suam illi erat manifestaturus. Cum beato itaque Iob hos lumbos præcingere oportet deuotam mentem, hæc enim myrrha id est mortificatio proficientis siue perfectæ animæ est. Cum hac etiā debet thus cremare, quia nō solum debet terrenas delectationes mortifi-

Mundus cur dicatur desertum.

Quid sit animam per desertum ascendere.

Per myrrham & thus quid intelligitur.

Ab anima perfecta quæ cogitationes vitanda.

Quantum anima viuificatur in temporalibus, tantum viuificatur in spiritualibus.

mortificare, sed etiam superna desiderare, & deuotis precibus quærere. Simul ascendit vtiq; fumus mortificationis scilicet, & desiderii, atque orationis, quia alter ab altero fulcitur, ita vt neuter per se possit ascendere, vel Deo placere. Superna enim desiderare non possumus, nisi terrena despicamus, & terrena non despicimus nisi supernorum desiderio trahamur. Absq; delectatione enim cor esse non potest, sed aliqua ideo trahi necesse est, quia trahit sua quemq; voluptas, vnde cū alia illi subtrahitur, ad aliam facilius inclinatur, & quia vacuum est, ad aliquid capiendum amplius est dispositum. Tanto ergo magis spiritualē delectationē admittit, quanto & consolationis terrenę expers est, & in aliquo delectari nō cupit. Item quantum æterna cognoscimus, tantū transitoria despicimus, & damnamus, hæc est enim illa pretiosa margarita, quam qui inuenit, quæ prius amauerat libenter cuncta derelinquit. Myrrham ergo cremat anima, cum terrenas delectationes cōtemnit. Thus vero, cum superna desiderat & quærit. Cum myrrha vero & thure vniuersi pulueris pigmentarii fumus perhibetur ascendere, non dicit vniuersi pigmenti, sed vniuersi pulueris pigmentarii. pigmen enim est quælibet virtus seu quodlibet opus virtutis quæ in pulverem cōminuitur cum subtiliter discutitur & discernitur, ne quid in ea mali lateat, vel indiscrete fiat. Pigmentarius est homo qui pulverem hunc terit, id est singula opera sua discutit, prouidendum est enim vt bona sine admixtione malorum fiant, quia mala maiora bona necant, minora hominem maculant. Manifesta ergo mala cauenda sunt. Sed quia omnia nosse non possumus, generalis, & occulta contritio pro his est habenda. Interdum enim peccatum aliquod est in homine quod eum latet, vel q̄ ignorat esse mortale. Contritio itaq; sit primū pigmentum quod faciamus, & Deo offeramus quia generalis cōtritio delet omnia mortalia, occulta, atq; manifesta, & caritatem restituit si fuerit amissa: Extra caritatē quicquid egerimus minime placebit, nec quantumcunq; teramus vel cōminuamus, ante Deū redolebit. Vt ergo omnia opera nostra in caritate fiant & gratum Deo pulverem teramus, in primis conteramus. Deinde singula discutienda sunt opera, eleemosinæ, vigiliæ, orationes, & alii corporis labores si pure fiant propter Deum, si aliud sit in causa principaliter vel secundarie, si fiant discrete & cum debito moderamine, si finis sit profectus & perseuerantia, si possibilitas perficiendi, si tempus quando id fieri expediat, si modus, quo & quantum & quam frequenter, &c. Item quando aliquid sit intermittendum, & quando vehementius insistendū. Item si cum scandalo aliorū fiat vel damno, si ad hoc impellat leuitas, inconstantia, curiositas, si laus appetatur vel latenter subripiat, si humana delectatio, si terrenum cōmodum est discutiendum, deniq; si virtutes sunt purę, si perfectæ, si Deus super omnia diligatur, si aliquid amori eius æquetur vel pręponatur, si dilectio proximi habeatur, si sincere propter Deum exhibeatur, si diligatur in Deo amicus, si dilectio hæc spiritualiter & nō carnaliter impendatur, si non accipiatur persona, si consideretur causa. Mouetur enim interdū aliquis dilectione, sed carnali, vel priuata ducitur, vt non pure in Deo exhibeatur vel aliquis diligat magis q̄ minus est diligendum, vel econtrario. Item videndum si humilitas sit vera & non ficta, vel imperfecta, si sic sibi homo intus vilescat, vt foris irrogatam iniuriam vel contemptum non superbe vel impatienter ferat, si sic foris se deprimit & humiliat, vt intus de hoc non superbiat, sed humile apud se de se iudicium teneat, & qualem se foris ostendit, talem se intus veraciter sentiat. Item si humilis ibi sit vbi humilitas honoratur, & ibi humilitatem refugiat vbi contemptui habetur. Item si humilitatem exerceat, cum libere deberet in-

Quantum a terrena cognoscimus tantū transitoria despicimus.

Pigmen & pigmentarius quid sit?

Contritionis virtus.

Quæ sint a nobis discutienda.

Nota.

iustitiæ se opponere, & patientiam tenet, cum potius impatiens malorum deberet succendi igne diuini zeli, & deficere, ferre non valens contemni iustitiam, & prævalere peruersitatem. Non enim sustinere debemus si quis deuorat, si quis extollitur, si quis in faciem nos cædit. Si extollitur & insolescit contra iustitiam, vel qui in faciem nos cædit conuitio, ita quod causa simus in nostra culpa vel vitio. Si peccantes & colaphizati sufferimus, mercedem non habemus. Si vero non peccantes hæc est grata Deo patientia. Item considerandum si sic patientiam foris quis exhibeat, vt intus non doleat, nec malum rependere cogitet, & item si in ipsa hora acceptæ iniuriæ verba impatientiæ, vel conuitii respondeat, vel post horam cor inuidiæ vel rancoris seruet. Item diiudicare debet homo si obedientiam seruat propter aliquod commodum suum, vel lucrum, vel pure propter Deum, & propter præceptum, si in aduersis obediat, si prompte, si deuote. Item attendere debet si corripiat modeste, si corrigat temperate, & si in seruanda disciplina seruet mansuetudinem, deuitet vehementiam, iram, amaritudinem, indiscretionem. Et si forte promior sit ad rigorem quã ad compassionem, & si remissionem exhibeat, vbi sit rigor exercendus: in his sæpe fallitur animus, & quod carnaliter & vitiose agit, virtutis opus esse credit. Zelus etiam falsus est si nostram potius quam diuinam iniuriam vindicemus, & si erga eos qui nobis ingrati sunt vel minus cari amplius accendamur. Item eleemosynæ largitio minus acceptæ est, si tarde vel auare aliquis tribuat, maculata vero si cum superbia, vel cum conuitio fiat. Item fallitur aliquis si sub occasione sustentandi corporis delectationi seruiat, vel sustentationem necessariam sibi subtrahat. Item fraudatur continentia, si corpore, & mente castus sit aliquis, tamen sub specie vtilitatis vel consulendi suggeritur ei vt familiaritatem aliquarum mulierum habeat, ad quod enim pia intentione ducitur, prompta est etiam & facile acquiescit natura, in quo negotio occulte se iungit vitium, quo & vsu ad hoc perducit vt homo seipsum non intelligat, & magis hoc agat quod delectat quam quod expediat. Sic contingit vt aliquando carnali magis appetitu quam spirituali ad hoc aliquis feratur, à cuius tentationis periculo tantum quilibet liberet erit quantum se abstrahere ab hac familiaritate libera mente & non tristata potuerit. Vigiliæ & orationes sunt tibi inutiles si sic ista exerceas, vt eo tempore dormias & torpeas quo debes orare & vigilare, si singularitatem quandam in his teneas per quam communia, & ad quæ magis teneris omittas, monere proximum, consolari dolentem, & cætera caritatis opera Deo placent. Et tamen contingit vt non semper pure in Deo fiant, nam interdum ad ista promptus est aliquis quia accidia laboratur, & tædio afficitur, & delectabile illi est cum exterius implicatur, vel personis placet quibus loquitur, vel in his sibi placeat, & in tali gratia gloriatur. Quia quietam etiam vitam ducentibus aliquando subripit torpor vel error, vt vel per torporem inutiles fiant, vel per nimiam discussionem spiritualium in errorem corruant. Et item in hac vita delinquitur, si propter quietem exterior proximi cura penitus relinquatur. Omnia enim hæc virtutum opera subtiliter discutere, & si veraciter bona sint retractare, est vniuersa pigmenta in puluerem conterere. Quem puluerem cum myrrhæ & thuri, mortificationi scilicet & deuotioni homo pigmentarius miscet, pretiosum aroma componit, quod cum igne caritatis in thuribulo cordis crematum fuerit, suauis odoris fumum de se sursum dabit, debet autem fumus iste ascendere sicut virgula quæ recta est, & in altum crescit, ita directe & non distorte debet gratia sursum tendere, vt nihil à latere quærat,

A

B

C

D

Eleemosyna maculata qua?

Quæ vigilia & orationes sunt inutiles.

Opera virtutis discutere, est pigmenta in puluerem conterere.

rat, nil carnale, vel terrenum. Quanto terrenum aliquid appetit, vel in aliquo delectatur, tanto fumus iste minus ascendit, quia distorte & à latere ducitur, vnde merito virgulæ comparatur, vt velocitas ascendendi designetur, virgulæ enim quæ crescendo grossantur, non nimis in altum ducuntur, sed virgulæ quæ velocius & sursum crescunt subtiliores & minores sunt. Debet itaque fumus iste mortificationis, deuotionis, & discretionis in modum virgulæ velociter ascendere, vt non segnes simus in agendis bonis, & studio proficiendi, sed alacres, vt ne per tarditatem & desidiam grossescamus, sed subtiles atque sublimes crescamus. Et per feruorem mentis festine sursum tendam⁹, festine quippe ascendendum est & viriliter insistendum, quia si remisse quis sursum ascēdere conetur, pondere corporis & humanæ imbecillitatis deprimitur. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam, & nisi proficiat, necesse est vt deficiat, quia deorsum trahit natura, & semper petit ima. Videmus namque in hominibus ponderosis quod si arborem ascendere velint, & sursum repere, si quando remissius in ascendendo agunt, statim grauantur & deficiunt, sed velocitas ascendendi & instantia ponderositatē superat, & perducit in hunc modum alacriter & solicite ad perfectum tendentes, & mandata implentes perfectionis culmē attingunt, remissi vero deficiunt, & quotidie proniores ad lapsum fiunt. Virgulæ ergo comparatur sponsa propter intentionis puritatem, & proficiendi velocitatem, propter omnia vero præmissa merito de illa dicitur. Quę est ista quam admiranda scilicet, quanta laude digna, &c.

Sponsa virgulæ comparatur.

De requie superna & quomodo perfecti hanc desiderant.

CAPVT X.

Cant. 3. IN *lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Salomon pacificus interpretatur. Et significat Christum qui pacificauit quæ in cœlis & in terris sunt, qui patri peccatores reconciliauit, & inter Angelos & homines concordiam reformauit, peccatores conuersos iustis sociauit. Quos vero hic in concordia sociat, in regno etiam perpetua caritate & pace sibi coniungit, & ad quietem perpetuam perducit. Quæ quies lectulus dicitur, quia in illa ab omni inquietudine & labore huius vitæ pausatur. In illa quiete pausant, qui hic pro Deo laborauerunt. *Ibi enim* (vt in Iob legitur) *requiescunt fessi robore, & quondam vincti absque omni molestia.* Illic æterna quies reficit & remunerat, quos hic labor præceptorum & virtutum profectus fatigabat, & qui hic vinculis humanæ infirmitatis ligabantur, ibi diruptis vinculis Deo sacrificant hostiam laudis. Vincula hæc sunt fames, sitis, somnus, lassitudo, & cætera huiusmodi, quæ omnia ibi cessabunt, quia non esurient neque sitient amplius, nec labor erit ibi, neque dolor, nec cadet super illos sol iste materialis qui eos vrat, sed neque æstus tentationis, iam enim tunc dicit eis spiritus, vt requiescant à laboribus suis & tentationibus. Spiritus qui eos ad obediendum præceptis roborauit, tunc vt quiescant à labore dicit. Qui enim ingressi sunt in requiem illam, requieuerunt ab operibus & à laboribus suis, sicut & à suis Deus, quibus pro homine laborauit, & eum redemit. Ab his laboribus requieuit in se, pro his laboribus requiescunt in illo membra eius, nullus vnquam sicut ille laborauit, quia non fuit dolor sicut dolor eius. Sed secundum multitudinem dolorū eius consolationes æternæ lætificauerunt membra eius, quia magni dolores ipsius magna gaudia membris eius contulerunt, magnus labor perpetuā requiem, & amara mors, sempiternæ vitæ dulcedinem. Pro his enim incomparabiliter eum amant, & in eius amore gaudent,

Quies dicitur lectulus. *Iob. 3.*

dent, habent enim quem amant, cognoscunt & vident, quod totum vita æterna est. Idem est enim cum illo requiescere, & cum illo gaudere, & illum habere, item amare nosse est, quia amor notitia est, & nosse videre est. Et hæc est vita æterna cognoscere patrem verum Deum, & quem misit Iesum Christum, hæc est illa beatitudo, & hæ dotes animæ. Cognitio Dei amor & fruitio. Quis cogitare sufficiat illum mutuum amorem Saluatoris, & Saluatorum, & quomodo diligat quos tam pretioso pretio redemit, quomodo illorum saluti congaudeat, quomodo ipsi eum diligant, & in eius amore quiescant, & in eo gaudeant per quem se redemptos & ad requiem translatos sciunt & semper vident? Cumque æterna caritate pro redemptione sua eum diligant, incomparabiliter ab eo amplius diliguntur. Adeo suos in passione dilexit, & tantus fuit in eo feruor caritatis ad redimendum eos, vt acerbitatem passionis eius omnino tollere potuerit, sed noluit, & immo acerbiorem martyrii dolorem assumpsit, & pati voluerit plus quam nullus hominum vnquam passus sit, vel pati potuerit, vt incomparabilem demonstraret caritatē. Quæ caritas circa eorum salutem tanta fuit, quod cum eos pretio suæ mortis redemisset, non tam redemptos à se quam à patre sibi datos commemorat quodam loco ita dicens: *Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & ibi sint mecum.* In tantum de ipsorum redemptione exultat, vt non reputaret magnum id quod pro eis pertulit, sed videatur eos quos accepit datos sibi potius in munere quam emptos pretio vel recompensatione. Qui ergo tantum eos dilexit in exilio, incomparabiliter quoque diliget in regno, maiorem quoque caritatem circa hos habuit quam circa corpus proprium, moriendo pro illis: maiorem quoque ibi circa eos habebit quam ipsi ad eum habere possint, magisque gaudebit de eorum salute quam ipsi in hac possint gaudere: de eorum itaque salute gaudebit, & gaudium eorum ipse erit, ipsum sapient, ipsum in memoria habebunt, ipsum in desiderio, in his tribus constitit anima, & hæc tria perfecte implebit Dei filius & Dei est sapientia. Istæ enim sunt plateæ Hierusalem id est viæ latæ ciuium Hierusalem, qui vident Dei pacem, hæ plateæ sunt ratio, memoria, voluntas, quæ latæ sunt, quia multa in his plateis influunt, intrant, & exeunt. Quanta enim comprehendit ratio, quanta memoria, quanta voluntas? Sed plateæ istæ sternentur, id est, complanabuntur, i. perfecte complebuntur auro mundo, id est diuina sapientia & Dei fruitione. Singula enim Deus occupabit, lætificabit, beatificabit, & perfecte satiabit. Quicquid enim sapere poterit ratio, quicquid recolere memoria, quicquid desiderare voluntas, Deus erit, & singula hæc implebit, quia omnia in omnibus erit, & cantabitur ei Canticum lætitiæ de fœlicitate beatitudinis æternæ, ibi dum iusti sine fine damnatorum cruciatus conspiciunt, in Dei laudibus crescunt, & quia & in se cernunt bonum quo remunerati sunt, & in illis supplicium quod euaserunt, erit gratiarum actio & vox laudis. Gratias agent liberatori suo Deo, & cum perpetua caritate diligent, in quo etiam signa suæ liberationis, cicatrices videlicet vulnerum indesinenter aspicient. Quantoq; reminiscentur periculorum & miseriæ quam euaserunt, tanto exultantes dicent. Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquā intolerabilem. At laudantes Deum subiungent, benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum, scilicet dæmonum, de laqueo quorum venantium animæ eorum ereptæ sunt, & contritus est laqueus, quia cessauit tentatio, & ipsi sunt liberati, sed inimici vinculis æternæ damnationis sunt astricti. Quos etiā semper videbunt in inferno, vt eorum conspe-

Amor mutuus inter Christum & beatos quantus.

Amor Christi gaudium lætorum

Platea Hierusalem quæ?

Ioan. 17.

consp̃ctis tormentis semper gaudeãt, & liberatorem suum diligant, & gratias illi agant: vnde ad Iob Dominus loquitur quod diabolum electi accipiunt in præmium sempiternum, & quia hic se cum eis dum eos tentando affligit, & illic dum visa eius pœna gaudebunt q̃ euaserunt, pro his omnibus erit gratiarum actio, eritque vox laudis, quia quem diligent perpetuo laudabũt, laudabit enim Hierusalem id est vilio pacis, id est omnes videntes illam pacem laudabunt dominum, qui est eorũ pax & exultatio & æterna beatitudo, & in pace sua & concordia, & in caritate ita suos vnit in Regno & coniungit, vt & quicquid felicitatis & gaudij vnus habuerit, hoc etiam per caritatem alterius sit, dũ iste illi quod ipse habet optat & ille istius bonum ita in ipso sicut in se suum amat. Quot ergo electi regnabunt cum Christo, tot erunt ibi præmia, & de tot vniuscuiusque qui saluabitur erunt gaudia. Si quis computare possit numerum ciuium supernorum, etiam computare poterit gaudia singulorum, quia tot sunt electorum gaudia. Videndum est nunc quam infusa & quam diuturna sint. Conferamus gaudium huius vitæ ad gaudiũ patriæ. Si duplicemus, si triplicemus, si quadruplicemus, si multiplicemus, quantumcumque numerus per numerum multiplicari potest, non pertingimus ad æqualitatem gaudij beatorum, & quia hic igniculus, ibi caminus, sicut dicit authoritas, viuit Dominus cuius ignis in Syon & caminus in Hierusalem. Sed nec ad terminum, quia infinitum est, sicut immensitate ita æternitate quantum ad comprehensionem vitæ præsentis, ita vt nulla comparatione, nulla cõputatione ad magnitudinẽ huius gaudij siue diuturnitatem possumus attingere. Dictum est quam multipliciter sit hoc gaudium, quam magnum, quam diuturnum, videndum nunc quid sit, vel in quo sit. Vnde sciendum, quod ipsum in Deo est & Deus est, neque enim verum atque perfectum dici posset si non Deus esset, vel extra Deum esset. Et quia nihil verum, nihil perfectum extra Deum, nec creaturæ ad similitudinem Dei factæ aliquid præter Deũ sufficere, vel perfecte hunc posset implere, hoc est illud plenum gaudium quod in euangelio Dominus petere & quærere monet, & quod accepturos esse petentes perhibet. Et hoc est illud quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quod Deus suis pparauit, paruus & magnus ibi sunt, & seruus & liber à Domino suo. Qui hic pro Deo seruierunt, de labore ad requiem, de seruitute ad libertatem tranlierunt, iã liberi à timore alicuius pœnæ vel separationis, & possident timorem reuerentiæ, & amoris. Fruuntur enim libertate filiorum Dei, qua libertate eos filius Dei liberauit vt vere liberi sint. Seruiuit Christus vt serui libertati donarentur, formam serui susceptt vt reformarentur qui erant per peccatũ deformati, & similitudine Dei priuati. Carnem de nobis accepit, spiritum suum nobis dedit, sicque dum nostræ infirmitatis seruitutem assumpsit, & sui spiritus libertatem contulit, libertati nos restituit, vbi enim spiritus domini ibi libertas, in hoc spiritu patrem ipsius, patrem quoque nostrum vocamus, & accipimus, in anima ergo reformauit ad sui similitudinem, in corpore reformabit ad corporis sui claritatẽ. Hęc est electorum libertas, hoc gaudium, de hac libertate gloriantur, de hac gloria gaudent, quod scilicet fruuntur gloria filiorum Dei, quod filij Dei sunt, & ideo hæredes, & quod patrem habẽt Deum, & fratrem Christũ, quod hæredes sunt Dei, & cohæredes Christi, & quod hæreditatem cælestis patris cum Christo fratre possident, in qua ipsum primogenitum consortem & consocium habent. Est etiam primogenitus in multis fratribus, hos fratres & cohæredes habet Christus in libertate sua & gloria, hos socios secum habet in mensa. Edẽt enim

Iob 40.

Quot electi regnabunt cum Christo, tot erunt præmia singulorum.

Comparatio gaudij huius vitæ cum patriæ gaudio.

Gaudium vtrum Deus.

Isaiæ. 6.

Seruitus Christi quid nobis contulerit.

enim & bibent in mensa eius in Regno suo, huius mensæ requies (vt in Iob legitur) plena est pinguedine. Requies huius mensæ est refectio illius gloriæ quæ plena est pinguedine, quia perfecte satiat sicut dicit propheta. *Satiabor cum manifestabitur gloria tua.* Illa gloria satiabimur & pariter illam desiderabimus, nec desiderium habebit defectum, nec satietas fastidium, quia desiderium comitabitur satietas, & satietatē desiderium, illius n. immensitas præstabit satietatem, & dulcedinis gustus desiderium. Semper ergo satiabitur & semper delectabit, hæc est illa refectio, hæc est illius mensę requies plena pinguedine. Satiabimur enim ex adipe frumenti quod in terram cecidit, id est diuinitate saluatoris nostri qui defectum nostræ mortalitatis susceptt, vt nos sua diuinitate reficeret, de torrente id est trānitoria & turbulenta passione bibit in huius mūdi via, vt nos torrente voluptatis suæ potaret in patria. Qui calicem passionis bibit, & nobis fontem aquæ vitæ ęternæ præparauit, hæ sunt delitiæ, illa refectio, illa abundantia Hierusalem, illa requies & pinguedo illius mensæ. Ille torrens voluptatis quo inebriantur electi, vt obliuiscantur, & expertes sint omnis miseriæ, & gaudeant sine fine, hæc est beatitudo, requies, & lectulus pacifici nostri, vbi pascit suos his delicis, & vbi cubat in meridie. Hic lectulum habet sponsa cū sponso in nocte, id est in huius vitæ cęcitate, ibi aūt in meridie, id est plena caritate & cognitione. Hic cognoscit tm̄ ex parte, ibi cognoscet sicuti est, & pfecte, ibi dormit & requiescit in pace sine oi perturbatione, & in idipsum, id est in illius pace quiescit qui est pax & gaudiū quod est idipsum. Et quia semper idem est, & eodem modo est nec mutatur aliquādo, nec finitur, quia nec habet transmutationem, nec vicissitudinis obumbrationem, illam plenitudinem & delitias cogitando circunscribunt, & considerando ambiunt deuoti & fortes qui in adimplendis præceptis viriliter desudant. Hi per sexagenariū numerum designantur, qui ex decem & sex perficitur, per decem namq; decalogus, id est præcepta significantur, per sex labor qui in adimplendis eisdem p̄ceptis impenditur. Hi ergo fortes Salomonis lectulum desiderio ambiunt non conscendunt, vel in eo dormiunt, tantummodo enim de illa cogitare & inuestigare aliquid possunt, non autem perfecte, & sicuti est, comprehendere. Quantumcumque de hac cogitādo circumscribant, vel de æqualitate eius & fœlicitate coniectant, circa ire est, non ad perfectam cognitionem intrare. Vnde quia minimum est quod de illa quiete cognoscere possunt, per diminutiuum exprimitur, nec tam lectus quā lectulus nominatur. Non valent hunc lectum perinde ambire qui adhuc gemunt pro peccatis præteritis, & lachrymis pœnitentiæ lauare opus habent lectum tristitiæ, & ægræ conscientiæ, hi enim non quietum sed turbatum habent lectum, dum turbat eos intus conscientia, & peccatorum tristis memoria, nec tam ambire & desiderare possunt superna præmia, quam timere adhuc tormēta. Cum autem per veram pœnitentiam mūdati fuerint à peccatorum sordibus, & post diuturnā pugnam liberati à viciorum passionibus, & roborati per gratiam atq; de timore & spe ad perfectam caritatem transierint, tunc illuminatis oculis ascendere, atq; superna contemplari possunt. Fortes proinde immo qui fuerint ex fortissimis Israel, id est magis deuoti & spirituales, habent lectū Salomonis ambire, & possunt quicquid in scriptura intelligunt opere perficere. Qui vero segniter præcepta implēt, & molliter, & dissolute viuunt non valent ad huius quietis cōsiderationem cōscendere in quibus adhuc fortia sunt carnalia, & mundana desideria, videlicet gulæ appetitus, iræ furor, auaritiæ æstus, luxuriæ ardor, impatientiæ vel inuidiæ liuor. Hi enim tanto infirmiores sunt in Deo,

quanto

Iob. 36.

Psalm. Secretus calefiat gloria quæ tua?

Quinam per sexaginta fortes Salomonis designentur.

Cur dicitur lectulus & non lectus.

quanto ista in se minus perfecte defecerunt. Cum vero hæc in eis debilitata fuerint diuturno studio & labore, & per spiritualia desideria roborata, & tunc quanto hæc sub se presserint, tanto superius fortes sunt & potentes, & hunc lectulum ambire possunt. Fortissimi ergo ex Israel, id est ex his qui Deum mente contemplantur, & quærunt, & quorum feruentiora fuerint desideria spiritualia, hunc lectulum ambiunt. Vehementibus enim desiderijs accensi, vndique circumeunt & aditum quærunt, vt & quietem hanc degustent, & ad illam aliquatenus intrent, hic ergo est eorum ambitus, & circa lectum huc desiderij cursus.

A

B

De cautela pugnandi contra inimicum, & de remedio contra cordis cæcitatem.

CAPVT XI.

OMnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Fortes lectum Salomonis ambientes, nunc superna considerant, & illis intendunt, nunc inferius cõtra humani generis aduersarium bellum gerunt. Cõtra quem vt dimicare possint, in primis sumentes iuxta Apostolum armaturam Dei, virtutes scilicet, quibus cum armantur & omnes habeant, cauent ne in aliqua negligant. Sciunt enim quod si in vna offenderint, facti sunt omnium rei, & nec aliquam habebunt, sicque inimico non armati sed nudi apparebunt. Qui enim aliqua virtute caret, huic contrarium vicium habet, sicque extra caritatem est, quia virtus & vicium simul esse non possunt. Et qui extra caritatem fuerit, vires contra aduersarium habere non poterit. Deinde iuitia se muniunt, & armãt quasi lorica, qua circumtecti impenetrabiles contra iacula hostium manent. Qui enim exhibet Deo quod debet, & proximo, vndique munitus est, nec in eo inuenit hostis quod feriat. Habent etiam fidem rerũ quæ non videntur quasi scutum, quæ prima opponitur hostibus, quamquam primo impugnant, & hanc tanto feriunt & impetunt hostes, quanto spiritualius eos expugnant, dũ enim viri perfecti futura & æterna credunt & diligunt, terrena & transitoria iudicant & contemnunt. Vnde cum de his tentantur quæ non diligunt, facile tentantem aduersarium vincunt, frustra enim iacitur rete ante oculos pennatorum. Pennati quippe sunt, & duabus pennis subleuãtur, & vt in cœlis sit eorum conuersatio, & illa appetant & terrenis superemineãt, meditatione scilicet. & cõtemplatione. Assumunt etiã spem salutis quasi galeã, hac quippe gaudent intãtum vt ẽt labores non solum libenter portent, sed delectẽtur in his, & beatos se per hos reputent, sicut scriptum est, *Labores manuum tuarũ quia mãducabis*, beatus es. Vere enim beatus est, qui & futura credit & diligit, & opera impendit pro quibus illa expectet & speret, & in laborib. delectatur & gaudet, quę pro illis exhibet, his armis muniti Christi milites, secure & viriliter pugnare possunt. Dum enim illuminati per gratiam futura credunt, & opera exhibent pro quibus illa sperent, habẽt fidem & spem, habent etiam virtutes & iustitiam. Sic armati sumunt verbum Dei quasi gladium quo & se tueantur, & hostes feriant, viuum est enim verbum Dei & efficax, & quasi gladius penetrãs, & cogitationes maligni discernens. Fortes ergo Salomonis nostri omnes tenẽt gladios, quia sacrã scripturam amplectuntur, & memoria retinẽt, & huic mente inhærent, in qua diuersa documenta habẽt quibus callidi hostis insidias cognoscant atq; superẽt. Lectio enim scripturæ, atq; meditatio, psalmodiæ deuota decantatio mẽtem roborant, hostem infirmum reddunt, & vires eius euacuant. Dum itaq; hanc memoria tenent, & opere implent, & per hanc ad confligendũ cum hoste doctissimi fiunt, quia per intelligentiam scripturæ eruditũtur, & per operationẽ illuminãtur sicut psalmista dicit. *In intelle-*

C

D

Pſal. 127.

Extra caritatem non habet homo vires contra aduersarium.

Quibus armis milites Dei se muniunt.

A quibus mentes roborentur.

Et ibus

Prima militū Dei cautela.

ctibus manuum suarum (id est) per operationem) *Reduxit eos.* Horum prima cautela est, vt cum hoste dimicaturi humilitatem hanc assumāt, & se viribus suis confligere posse non confidant, sed infirmos se reputantes, totos diuinæ protectioni committant. Qui tantummodo hoc conflictu fortes sunt, quantum ad decertandum cum hoste non in se, sed in Deo confidunt. Cum inimico enim humani generis nullus ex æquo decertare posset comparatis inuicem viribus, quarum tanta est fortitudo, vt nulla virtus humana ei comparari possit, propter tot nocendi artes quas habet, quas nemo cognoscere sufficit. Diuina ergo virtute cum his congrediendum est, quā proprie meretur infirmitatis cognitio, & humilitas, quæ sola (vt in vitis patrum legitur) hos laqueos euadere potest. Sic Ionathas hostiū multitudine vallatus, dum se resistere non posse cognouit, ad diuinum auxilium confugit, & victor extitit. Sic Iosaphat in simili periculo positus, cum se infirmum coram se profiteretur, totum se ad inuocandum Deū conuertit, & contra hostes conualuit. Quorum vterque humilitate & oratione magis triūphauit, quam virtute, humilitate vero & oratione dominica passio memoranda est, atq; fide sonāda In illa milites Christi contra hostes vires accipiunt, nam ibi fortitudo Dei infirmata est, vt nos roboraremur. Ibi inimicus fortis extitit, vt infirmaretur, ibi præualuit, vt deijceretur. Tantum ergo in hac pugna membra Christi fortia sunt, quantum in hac fidem suam collocare potuerint.

Diuina virtute non nostra viribus cum damnibus cōfligendum. Reg. 14.

2. Par. 20.

Exod. 17.

In hac fidei firmitate, in hoc lapide adiutorii stetit Moyses. quando pugnante populo suo cum Amalechitis, dominū orauit. Cuius cum manus prius essent graues, tāta deinde in eis fortitudo extitit, vt non laxarentur donec inimici superarentur. Manus vero in orando sustentabat Aaron, qui interpretatur mons fortitudinis, & Hur qui dicitur ignis, viriliter enim insistendum est orationi, & cum feruore, qui feruor intelligitur, per hunc ignem. His duobus subleuata oratio (constantia videlicet & deuotione) de hostibus triumphabit, & quod postulat impetrabit. Interdum ita cum Moyse pugnant humiles nostri pacifici, & congrediente turba bonarum cogitationum, cū turba malarum, vel vanarum interdum subtracta consolatione, & quasi derelicti cum Ionatha orando recipiunt & recuperant auxilium, & hostes vincunt. Ille vero derelictus à comitibus, scissis vestibus terram super caput posuit, & orauit, comites recepit, hostes interfecit, ita milites Christi in tentationis anxietate recedentibus, & turbatis bonis cogitationibus, vestes scindunt, & capiti terram superponunt, dum virtutes in se scissas, & imperfectas reputāt. Et quia terra & cinis sunt, mente retractant, & orando, & se humiliando cogitationes spirituales, & prius habitas recuperant & hostes expugnant. De Iuda quoque Machabæo legimus quod aliquando congressurus cum hostibus tantæ constantiæ & confidentiæ fuerit, vt prius ad eos transiret, quam eos ad se transire pmitteret. Quod sicut in illo, ita in seruis Christi victoriæ signum est, hoc enim pro signo habuerunt illius hostes, quod si Iudas torrentem inter eos medium prior transiret, victor existeret, nec ei resistere possent, quod factum est, & victor extitit. Sic milites Christi futuros victores præsignāt, si ad obstacula intrepidi persecutores, vel ferre parati sunt, & hæc constanter pertranseant. Hic Iudas instante bello fuit strenuus, pacis vero tempore prouidus, in bello viriliter agebat quo cessante, vel potius intermisso, nō ocio torpebat, sed de rebus gerendis disponebat, loca polluta (accepta oportunitate) ipse mundabat, & sancta renouabat, destructa re ædificabat. Ita milites Christi docti sunt nūc cum hostibus fortiter dimicare, & nūc mentis suæ (quæ domus Dei est) polluta mundare, & virtutes ædificare, sancta stu-

Machab. 6. relig.

ſta ſtudia, & pia opera rẽnouare. Hos gladios (videlicet hæc ſcripturæ documenta & exempla) tenent, & per hæc ad bella ſpiritualia doctiſſimi fiunt. *Vnuſquiſq; etiam enſis ſuper fœmur ſuum, propter timores nocturnos.* In fœmore notatur propagatio carnalis, dum per fœmur intelligi poſſunt motus carnales atque coralis voluntates. Ex vtroq; enim magna propagatio ducitur, quia ſicut ex carne generantur cogitationes variæ, ita ex corde procedunt volũtates multæ. Quantum quiſq; has delectationes, vel voluntates ſequitur, tantum in mẽte cæcatur, quia quæ carni ſunt dulcia, ſpiritui ſunt noxia, & quæ carnaliter delectant animã amaricant. Terrena delectatio eſt illa vua acerba, quã qui comedit obſtupeſcunt dentes eius (id eſt intelligentia ſpiritualis obtunditur) & iuxta Hieremiam ad numerum franguntur huius dentes, quia iuxta numerum delectationum carnalium frangitur, & diſſipatur notitia ſpiritualiũ. Et quantum in his non delectatur, tãtum intus cæcatur, & cæcitatis nox in mente generatur. Quæ nox tanto magis timenda eſt, quanto etiam neſcientes in multis peccamus, & delectamur, natura enim humana prona eſt ad malũ, & in multis delinquit, q̃ neſcit, quia ſicut, in Iob legitur luteas habitant domos, & terrenũ habemus fundamentũ, & cõſumitur velut à tinea, q̃ occulte, & ſine ſono veſtem conſumit, hinc eſt, quod peccatorũ ſordibus ſæpius intingimur, & abominamur, id eſt abominabiles nos faciunt huiuſmodi veſtimenta noſtra id eſt corpora. Item ſæpe peccamus, & delectamur, quod minus cognoſcimus, & neſciẽtes peccamus, & quas delectationes, & peccata dominus nouit, quãuis nos hæc ignoremus, & ideo nos excæcari permittit. Item nouit opera ſingulorum, & ideo inducit noctem (vt in Iob legitur) id eſt permittit euenire cæcitatem. Ex peccato enim cæcamur, & cæcati amplius peccamus, quia non videmus in quantis delinquimus vnde timendæ ſunt iſtæ noctes, & contra hos nocturnus timores eſt gladius verbi Dei habendus ſuper fœmur delectationum, & voluptatum, non ſeponendus, vel longe ponendus, quatenus per hũc cognoſcantur peccata, & abſcindantur, verbum enim Dei illuminat, & intellectum horum dat. Quæ ſi minus caueant, & minus cognoſcentur. Cæcata paulatim mente, etiam vſu roborãtur contra hominem, vt ea vitare facile non poſsit. Eſt & alius gradus ad cognoſcendum, & reprimendum has delectationes efficax, & neceſſarius, gladius ſcilicet amoris Dei, & vt caritate vulneretur anima illius, qui per ipſa vulneratus eſt, & ei condoleat, qui pro ipſa dolores ſuſtinuit, ipſe enim vulneratus eſt propter delicta noſtra, & dolores noſtros ipſe portauit. Pro his ô homo te vulneret gladius amoris, & pertranſeat animam tuam gladius doloris. Iſte gladius bis acutus eſt, amore vulnerat, & ſic intelligentiam aperit, mentemque illuminat. Amor enim notitiam generat, & peccata abſcindit, vt eum offendere caueas quem amas. Deſuper fœmur itaque delectationum, ſiue voluptatum carnalium habent milites Chriſti amoris gladium propter timores nocturnos, id eſt propter occultos peccãdi lapſus, quia ſi non amãt propter cæcitatem & ignorantiam, in multis delinquũt. Etitem dum amore feruent, teporis periculum declinant, quia ſicut amor illuminat, ita tepor excæcat. In remiſſa enim mente creſcunt terrenæ delectationes, & ſilueſcũt propriæ voluntates, quia iuxta Salomonẽ, Agrum hominis pigri replent vepres & ſpinæ, quæ quantum fructificauit, tantum nemus opacum horum frutetorũ generant mentemque obtenebrant, vt minus homo remiſſus intelligat in quantis delinquat, minus ſe attendat minus ſe apprehendat. Timẽda eſt hæc nox in qua homo quotidie fit deterior, & tamen ſecurior. Qui vero diuini amoris gladium habuerint timorẽ hunc excuti-

Cant. 3.

Iob 4.

Iob 36.

Prou 24.

excutiēr, & non veniet super eos timor iste spinarum, & veprium, ad quem habēdum maxime valet memoria beneficiorum Dei, vt recolas, & recogites q̄ te fecerit, & refecerit, quod tibi bene fecerit. Cogita illius bonitatem, largitatem, & liberalitatem, quam bonus sit in se, quā largus erga te, seipsum impendens pro te, quam liberalis ad te, dona sua cumulans in te. Ista cogitans amabis, quem talem erga te consideraris. Et hic gladius amoris pullulantia mala præscindet, & ab hoc timore nocturno securum te reddet.

De animæ virtutibus, & perfectione, mundicia, desiderio, & discretione.

CAPVT XII.

Ferculum quid anima sit, & quomodo reficiat Christum & membra eius.

FErculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Ferculum est sancta anima, q̄ pascit, & reficit. Reficit enim Christum, reficit & membra eius. Christum reficit, dum bonis eius operibus & studijs, atque deliderijs delectatur, sicut scriptum est: Populus meus saturauit me vocibus, implenit me odoramētis. Reficit enim membra eius exemplo, dum ex sancta vita eius, atque moribus ædificatur, & emendatur. Reficit oratione, dum à Deo eis impetrat gratiam q̄ consolantur, & ædificantur. Ad salutem pascit doctrina dum eos prædicatione roborat, & instruit ad sapiendum æterna & salubria. Pascit consilio dū hortatur ad bonum, & dulci admonitione contristatos erigit, & reparat, & bonos amplius accendit, & roborat, pascit colloquio, dum de bono colloquitur, & inutilis locutionis (inquantum præualet) occasionem tollit. Verba ædificationis in medium profert, & materiam boni sermonis præbet caritati, & paci operam dat, linguæ detrahenti aurem non accommodat, sed hanc vultu tristi dissipat: Ita sancta anima tam Christum, quam membra eius reficit. Vnde hoc ferculum sibi fecisse Christus dicitur, dicitur etiam sancta anima ferculum, ferculum à ferendo, quia fertur de loco ad locum, vbi eam voluntas gubernantis direxerit, & Dei vide licet omnia disponentis, vt plures reficiat, & ad salutem instituat, hoc ferculū Christus fecit de lignis Libani. Hæ sunt cedri, quæ crescunt in monte Libano, & significant electos, qui crescunt, & fructificant per Christum & in Christo. Libanus enim qui candidatio dicitur, Christum significat, qui ex munda virgine processit sine omni peccati labe. Hæc ligna sunt pulchra procera, imputribilia, odorifera, à vermibus illæsa, & significāt sanctos, qui pulchri sunt per sanctā cōuersationem, & per mores honestos, pceri quia sursum tendunt desiderio, & superna quærūt, imputribiles, quia caritas eorum, atque sanctitas ita hic incipit vt in æternum non intiatur, sed in futuro perficiatur. Odoriferi, quia bonæ famæ de se odorem emittunt, & opinione sancta alios ad bonum trahūt. A vermibus sunt illæsi, quia vermes (id est dæmones) interiora sua depasci non sinunt, nec ipsis ignorātibus alienos robur mentis suæ comedere, quia occultas eorum suggestiones multis experimentis edocti cognoscunt, de his lignis fecit Christus ferculum id est animam omni plenitudine gratiæ refertā, adeo vt in se abundans sit, & alios reficere, eisq̄ prodesse potens sit, facit inquam animam talem de lignis Libani, id est de sanctorum exemplo, cum in eorum vita & conuersatione formam ei, quam imitetur ostendit, cum in eodem spiritu quo illustrauerit hanc reparat, & ad perfectionis gradum perducit. Cū virtutes quibus illi ornabantur in ea construat, eum denique iuxta eorum formam, & similitudinem hanc informat, & componit. Huius animæ columnæ quattuor sunt virtutes principales, scilicet prudentia, fortitudo, temperātia, iustitia, bene sustentatur anima quę his fulcitur, vt scilicet sit prudēs ad cognoscendum, quę ad salutem pertinēt, fortis ad perficiendum q̄ cognouerit, temperata, vt mala caueat, & bona discrete, &

Cedri quare dicuntur fecisse.

Quattuor columnæ animæ quæ.

te,& loco,& tempore faciat. Quæ cum talis fuerit iusta erit, & iustitiam quarto loco obtinebit. Hæ columnæ argenteæ sunt, quia animam quæ his sustentatur virtutibus,& intus ante Deum,& foris coram hominibus splendidam faciũt, pulchrumq; aspectum de illa præferũt. Reclinatorium fecit aureum. Reclinatoriũ est conscientia pura in qua reclinat se,& requiescit Christus Dei sapientia, quæ aurea est, quia tribulationis igne excocta,& purgata vt aurũ, atq; probata. Quę enim grata est per vitæ innocentiam, gratior & mundior efficitur p tolerantiam aduersorum, & digna vt aureum sit Dei reclinatoriũ. Iudæi miserunt lignum in panem eius, qui panis est Angelorum & hominum, miserunt ei lignum ad torquendum, non submiserunt ei lignũ ad reclinandum. Iste panis excoctus est passione, & solidatus. Compatere cũ illo anima sancta, ita vt igne tribulationis purgeris, & solideris, non consumaris vt plumbũ, sed mundior fias vt aurum. Si adusta tribulatione nõ defeceris, sed per patientiam profeceris, aurum eris, & Dei reclinatoriũ. Et reclinabit in te, qui reclinatorium non habuit in cruce, facietque in te aureum, qui ipse non habuit ligneum. Idcirco passionem pertulit, & reclinatorium non habuit, vt exemplo eius, & amore patiamur, & vt per tolerantiam aduersorum ita mundemur, vt ipse reclinet, & requiescat in nobis in hoc seculo, & nos cũ illo quiescamus in futuro. Hanc caritatem eius cogita anima, & totam te ad eius amorem & beneplacitum inclina, vt totam te illi impẽdas, & quæq; tibi pro illo illata fuerint constanter & deuota mente feras, vt ipsius beneficijs aliquatenus respõdeas, eiusque reclinatorium fias. Vt ergo aureum fis reclinatorium, aurum etiã spiritualis sapientiæ habere stude, non sit sapiẽtia tua lutosa, sed aurea, non terrena, animalis, diabolica, sed spiritualis, & diuina. De hac spirituali sapientia abyssus humanæ sapientiæ dicit, non est in me, & mare (id est amaritudo vitiorum) dicit, non est mecum. Abijcienda est ergo hæc carnalis sapientia, & commutanda pro hac spirituali, & sic emendũ aurum mundum, ignitum, probatum, vt locupletes fiamus, & hoc aurum possideamus. Post sapiẽtiam spiritualem, & morum emendationem, ad hanc patientiæ virtutem veniendum est, vt libenter, imo hilariter quælibet aduersa feramus, & in his propter Christum gaudeamus. Ita gradatim & paulatim Christus animam prouehit & mundat, tam gratia sua quam donorum exemplo, vt aurum fiat, immo aureum ipsius reclinatorium. Facit quoque & in ea assensum purpureum. Ascensum in anima facit, cum per eius gratiam superna desiderare hanc facit. Sed ascẽsus iste purpureus est, & rubeus, patitur enim anima talis interdum conuitia, & detractiones à malis, qui deuotioni illius inuident, eo quod bonum ipsi non diligant nec facere velint. Cumq; malorum cõuitia audit, quandam perturbationem mentis & ruborem confusionis ab eis accipit. Est autem purpura ita rubea, vt tamen videatur rubor ille dispersus, & diuersus, ita in sancta & deuota anima illa, rubor est diuersus, quia inde rubet ex conuitiorum iaculatione, inde rubet caritate, qua etiam ardet erga eos, qui conuiciantur. Item rubet ex desiderio quo accenditur ad supera, & æterna, diuersi sunt isti rubores, & omnes precioſi, vt merito decorent animam deuotam, & purpuræ debeant comparari. Huius animæ media caritate sunt constrata. Media hæc sunt opera de genere bonorum, opera scilicet communia, q̃ & bono & malo animo fieri possunt, sicut sunt vigiliæ, ieiunia, orationes, & eleemosynæ, & cætera. Ista debent esse constrata caritate, vt scilicet in caritate fiant, & bona intentione. Et item vt cum caritate fraterna ita fiant, vt infirmi in his non scandalizentur, vel infirmẽtur, sed ita strata sint (ideſt tãta

æqualitate, & discretione facta) vt incedat anima in his omnibus sine querela, & oportune nouerit illa exercere, & iterum intermittere, bene ista media caritate constrata erunt, si ita fuerint ordinata. Facit itaque Salomon nunc ferculum sibi de lignis Libani, & colũnas argenteas, & reclinatorium aureũ, ascensum purpureum, & media caritate consternit, cum animam gratiæ plenitudine, & spiritualibus epulis ditat, & de exemplis, & doctrina perfectorũ informat, vt alios ædificare possit. Cũ virtutum decore hanc ornat, & perfectione roborat, & cum tam mundam hanc facit, vt in ea requiescat, & reclinatorium habeat, & tam sublimem, & preciosam, vt per desiderium supernorum, & caritatem proximorum, atque tolerantiam malorum purpuræ comparetur, & tam discretam, & socialem in exteriori conuersatione, vt diuino conspectui placeat, & proximorum aspectum non offendat.

A B

De modo proficiendi, & de exemplo Christi, & præmio.

C

Caput XII.

EGredimini, & videte filiæ Syon Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua, in die solemnitatis, & lætitiæ. Exhortatio est ad fideles, & deuotas animas, vt considerent, & in mente contemplentur decorem & gloriam Iesu Christi, quam in cœlis per pœnã martyrij sui possidet. Hæ animæ filiæ sunt Syon, id est supernæ illius ciuitatis, quę Deum speculantur, quæ est mater nostra, hæ spiritualiter sunt renatæ, & regeneratæ in Christo, ad hoc vt filiæ & hęredes illius visionis sint, & beatitudinis, his dicitur vt fide & desiderio egrediantur à terrenis ad superna considerãda, & contemplãdum diadema nostri Salomonis (id est Christi) qui nos redemit & pacificauit. O filiæ Syon egredimini de concupiscentia carnali, & de consuetudine vitiosa, & de cœcitate cordis, & videte (id est spiritualiter tõtemplamini) Regis nostri gloriam, illius supernæ lætitiæ fœlicitatem, vt alacres ingrediendo sitis, illa dulcedine & delectatione tracti, quatenꝰ sic gradiamini, vt à vobis ipsis egrediamini. Gradiuntur enim aliqui, sed non egrediuntur, quia nunc procedunt, nũc retrocedunt; nunc remisse, nunc distorte incedunt. Interdum enim aliqui bonis operibus insistunt, & mala etiam committunt. Per quandam enim mentis ignauiam & cœcitatem mala minus cauent, cũ benefacere studeant, non attendentes quod bona malis admixta Deo non placent. Item aliqui ad quælibet laboriosa minus validi sunt, & à pusillanimitate tam spiritus, quam corporis grauamen sustinent, alij nihil difficilius existimant fere, quam voluptatibus suis resistere, & in tentationibus, vel concupiscentijs delectantur, minus resistentes passionibus suis, & motibus, qui quãtum se in minimis superari patiuntur, tantum contra peccata & vitia, vel tentamenta debiles fiunt, & ad gradiendum, & progrediendum insufficientes. Alij minus progrediũtur, quia non recte & discrete gradiuntur. In aliquibus tantum bonis operibus minus vtilibus magis se exercent, & in alijs, profectui suo magis conuenientibus se negligunt, laboribus corporis insistũt, & virtutes animæ, & pietatem negligunt, cum corporalis exercitatio ad modicũ valeat, & pietas magis necessaria sit, quæ valeat ad omnia. Itẽ quia cordis custodiam, & circumspectionem nẽ habent, per hanc negligentiam in multis delinquunt. Et item alij circa quædam parua & leuia valde soliciti sunt, & maiora nec cauent, nec cognoscunt, qui Camelũ glutientes culicem liquãt. Hi autem omnes etsi gradiantur, intra se tamen remanent; quia pristinos mores, & imperfectionem molitam, atq; torporem non relinquũt, vt emendatis in omnibus, & mundatis oculis cordis, egrediantur ad videndum Deũ, & Salomonẽ diadema-

D

Bona malis admixta non placent Deo.

diademate coronatum. In primis ergo necesse est, vt sic bona faciamus, quatenus à malo declinemus, quia non bene progreditur, qui nunc incedit, nunc corruit. Item oportet vt genua debilia roboremus, & nimiam pusillanimitatem, & infirmitatem caueamus, alioquin à nobis ipsis non egrediemur, vt ad hanc visionem perringamus. Item gressus rectos pedibus nostris facere debemus, vt ea per quę maxime proficere possumus, cognoscamus, & illuc gressus mentis dirigamus, hoc est, vt corrigendis nobis in omnibus mundando cordi, augendę caritati insistamus. Si sic gradimur vtique à nobis ipsis egrediemur, & videre poterimꝰ mundatis oculis cordis à pristinis affectibus, & excitate Regem Salomonem. Tunc enim videre eum (id est contemplari) poterimus per sublimitatem mentis fulgētem in diademate id est aureola, qua in hac vita coronauit eum mater sua Iudæa inferendo ei martyrium, per quod talem fabricauit ei coronam, & gloriam. Quia enim martyrio eū coronauit passionis tempore, ipse tali diademate coronatus est in die solemnitatis, & lætitiæ gloriosæ ascēsionis suæ: magna quippe solemnitas extitit occurrentibus ciuibus supernis Regi suo, & domino redemptori hominū cum triumpho venienti, magna quippe lætitia, tam ipsius redemptoris, quā ciuium eorundem pro redemptis, vnde de ipso dicitur, quod conuocare fecit suos ciues, vt sibi congratulentur, & cōgaudeant de inuento, & redempto homine, quem perdiderat, hæc est dies solemnitatis, & lætitiæ, siue desponsationis, & lætitiæ cordis eius. Tunc enim sponsam solam, superiam videlicet ecclesiā Angelorum sibi desponsauit, tunc nuptias illas adiit, & illi se copulauit, à quibus reuertetur ad nuptias illas hominum in fine sæculi, quando scilicet sponsam istam illi sponsæ sociabit: *In die desponsationis illius* (ait) *& lætitiæ cordis eius.* Quantā in illa desponsatione filius Dei acceperit lætitiā cordis, id est gaudium humanitatis scilicet secundū quod homo, quantum ad gloriam redemptoris, sermo non exprimit, sensus non capit. Quot enim erunt redempti eius, de tantis erit eius lætitia. Et quantum vnusquisq; de propria salute gaudebit, tantum & maius gaudiū de singulis eorum habebit. O filiæ Sion hanc gloriam, & lætitiam Regis nostri considerate, hoc exemplū vobis proponite. Cum aduersa patimini ab imperfectione vestra, & impatientia, vt leuiter feratis illata vobis mala, videte Regem vestrū pro vobis passum, & per passionem gloria & honore coronatum. Et cum pro pietate aliquid patimini, recogitate qualem ille ab impiis sustinuit pro vobis persecutionem, & contradictionem. Si enim Deꝰ passus est pro homine, quanto magis homo debet pati pro se? Exiguum, & breue est, quod pati potestis, immensum quod per hoc expectatis. Momentaneum & leue tribulationis nostræ, & æternū gloriæ pondus operatur in nobis. Cogitate æternum & leuiter feretis momentaneum, cogitate pondus (id est magnitudinem gloriæ) & leuis fit tribulatio quam comitatur talis remuneratio, dum patimini, coronam intueamini, tunc enim vobis fit diadema quo coronemini in die solemnitatis, quæ de vobis erit cum de corpore egrediemini, vel desponsationis illius, cum de nuptiis ecclesiæ militantis transibitis ad nuptias ecclesiæ triumphantis. Ergo ô filiæ Sion, ô prudentes virgines aptate vestras lampades, oleum bonorum operum, & lumen caritatis vobis præparate, & sic exite obuiam sponso, & sponsæ. Tunc eritis corona gloriæ in manu domini, & diadema regni in manu Dei vestri.

Quid faciendum cum aduersa patimur.

De humilitate interiori & exteriori, & de triplici eius distinctione.

CAP. XIV.

ECce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. Commendat Christus in anima *Cant. 4.*

perfecta duplicem decorem, quod videlicet & foris pulchra sit per sanctam conuersationem, & intus per simplicem intentionem, & mentis humilitatem. Est itaque hæc exterior pulchritudo animæ, cum temperanter in omnibus viuit, cum tenui vtitur victu, & vestitu, cum cauet omnia superflua, vel reprehensibilia, & exercet omnia iusta & honesta. Item decorant hanc cum est composita in opere pariter & sermone, cum sociabilem, & amabilem se ad omnes exhibet, neminem lædens, neminem circumueniens, omnibus compatiens, & omnibus pro posse subueniens. Et item cum est prudens, pudica, & mitis, & mansueta, & cæteris bonis in omnibus ornata, habet recte decorem exterius anima cum habet honestatem in habitu, & grauitatem in gestu, hilaritatem in vultu, aures non prurientes, oculos non sublimes, vel curiosos, linguam eruditam, & a leuibus verbis, vel inutilibus temperatam, & bona & salubria proferentem. Venustat & hanc cum non turbatur ira, vel impatientia siue rancore, cum non contendit, non detrahit, non iudicat, nec talia tractantibus aurem accommodat, cum cõuersatur cum omnibus nõ solum sine querela, sed etiam cum gratia. Est item pulchra cum feruens est in opere bono, in Dei seruitio, in fraternæ caritatis occupatione, in omnibus agendis strenua, feruens, & discreta. Est alia interior pulchritudo, cum in omnibus quæ laudabiliter gerit simplicem oculũ (id est intentionem) habet, nec affectans, nec curans ab hominibus laudari, sed laudem quæ à solo Deo est quærens & superna tantum appetens. Cum itaq; foris pulchra sit per opera, magis decoratur, & placet intus diuinis obtutibus per intentionis puritatem, & humilitatem, & sensu mentis quo & magna agit, & sibi semper vilescit. Quæ mentis vilitas tanto pretiosior est, quanto de fonte amoris, & feruoris radice procedit. Amanti enim & deuoto nunquã sufficit quod habet, nec magnum reputat quod egerit, quia inopem se iudicat quisquis desiderio semper maiora anhelat. Est igitur humilitas quædam deuota, quædam voluntaria, quædam coacta. Coacta est quando homo peccata, in infirmitatem, ac imperfectionem suam ante oculos sibi reuocans quasi inutram mentem, & horta sua ante oculos magis habentem demutescere facit, & sibi vilescere. In his & si coacta est, tamen perficitur, vt hanc mens aliquatenus consequatur. Si tamen per negligentiam cesset cogendi magisterium, statim ab ea dilabetur, & ad pristinam superbiam sine remissione deducetur. In aliquibus vero nec cogi potest, mente semper sursum ad alta, & consueta tendente, nec est aliquid quod mentem per humilitatis infima deprimere, & subiungere valeat. Alta est enim superbis humilitas, & si ad eam aliquando conscendere conentur, illico relabuntur. Ad quam ideo nõ conscendunt, quia infirmo desiderio ad hanc tendunt. Volunt enim & non volunt, sicut Salomon de pigro dicit, *vult & non vult piger*. Voluntaria est humilitas cum exercitionis ductu homo videt, quam infirmus sit, & peccator. Et quod (iuxta Iob) non sit ei auxilium in se, & huic rationi consentit voluntas, & hoc iudicium diligit, & despectus esse eligit, quia sic nosse esse sic expedire nouit. Lubens itaque se humiliat, quia illustratus per gratiã humilitatem sicut & alia bona iam amat. Non autem est coacta hæc humilitas, quia excusso iam tempore, & debilitatis vitiorũ passionibus ad hanc libertatem spiritus peruenit anima, vt bonum eam delectet, eaque sapiat. Est item alia sublimior humilitas quæ non coacta, nõ rationis ductu tracta, nec solũ voluntaria, sed feruens & deuota est: hanc habet perfecta anima quæ tanto est humilior, quanto fuerit deuotior, & quantum crescit in spiritu aut cognitione tantum proficit in humilitate. Vera enim gratia non extollit, sed humiliat, quia hominem sibi plenius

Exterior pulchritudo animæ quæ?

Interior pulchritudo animæ, quæ?

Vilitas mentis, quæ pretiosa.

Humilitas quæ?

Humilitas coacta.

Humilitas voluntaria.

Humilitas sublimior.

plenius demonstrat, & sublimitatem eius intelligens videt quam exiguum sit, quod de ea capere potuerit. Quantum quisque spirituales epulas edit, tantum & esurit, quæ quia ad plenũ nunquam comprehendi possunt, nunquam desideranti sufficiunt: vnde semper hanc humiliant, quia semper eius delitiæ minus quam desiderantur abundant. Humiliat itaque talem animam degustata gratia, pariter & considerata bonorum exempla, consideratio peregrinationis, & multimodæ miseriæ humanitatis amor supernæ felicitatis, & desiderium libertatis, quia scilicet liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Anima talis purgata terrenis delectationib⁹, spiritualia tantũ desiderare nouit, & tota in amorem horum, atq; in affectum virtutũ transit, humiliat amor Christi, qui pro ipsa humiliatus est, humiliat amor ipsius virtutis, quã ideo amplectitur, quia Christus hanc specialiter amauit & habuit, vnde & singulariter virtus Christi dicta est, placent ei omnia humilia, quia intelligit hæc esse sublimia. Scit enim q̃ mox vt humiliatur int⁹ exaltatur, quia Christo assimilatur, qui minimus (id est humillimus) erat in regno cœlorũ, id est in præsenti ecclesia, cum esset magnus & altissimi filius. Spiritus Christi qui hanc accendit ad illius amorem, instituit etiam ad illius humilitatem, quo quantum plena est, tantum abiecta esse eligit, quamque beata est, tam pauper est spiritu. Neque enim potest quæ spiritum Christi habet non amare, quod Christus amat, & habet. Tantaque est conuenientia amoris Christi & humilitatis, vt qui alterum horum habuerit, alterum necessario habere comprobetur. Et quantum habuerit vnum, tantum habeat alterũ, vt si vere amas, vere sis humilis, & minus sis humilis, minus amare conuincaris. Perfecta ergo anima quia diligit, humiliatur, & propter hanc humilitatem quæ de radice dilectionis procedit merito dilecta, & pulchra vocatur. Cuius duplex pulchritudo commendatur, exterioris videlicet operis, & interioris humilitatis. Et merito laudatur qui & magna agit, & humiliter de se sentit, non alta sapit, sed humilibus consentit, & in omnibus humilem sensum gerit.

Humilitas virtus Christi.

Pari passu procedunt humilitas & amor Christi.

Quomodo anima terrena despiciat, & interna cognoscat.

Caput XV.

Oculi tui columbarum absque eo quod intrinsecus latet. Habet talis anima oculos columbarum, quia simpliciter intuetur ista terrena, nec ad hæc desiderio cupiditatis rapitur, immo modicis cõtenta est, aliena non ambit, non fertur desiderio ambitionis, vel diuitiarũ, vel alicuius delectationis carnalis. Interior mentis sufficientia placitum aspectum facit exteriorem, vt circa terrena oculos habeat columbarũ, sicut in cupidis terrenorum appetitus facit oculos miluorum. Non hanc affligit rerum cura, non vexat amor, nõ fatigat occupatio, magna quiete, & securitate fruitur dũ ista non quærit, non curat, non concupiscit. Sicut enim in Iob legitur: *Homo nascitur ad laborem, auis vero ad volandum.* Quia qui homines sunt, id est humani carnales, id est mundanorum desiderio occupati, laborem habent, boni vero dum hæc non amant, vel desiderant, ab horũ afflictione euadunt, auolant. Malis ex cupiditate (quæ est radix omnium malorum) labor iste nascitur, boni vero spiritus sancti renouatione & sublcuatione ad hunc volatum & libertatem nascuntur. Isti sunt, vt qui nubes volãt, & quasi columbæ ad fenestras suas, quia ad æterna desiderio subleuantur, & ad infima nulla cupiditate terũtur. Quem volatum, & aspectum columbinum spiritus sanctus operatur in anima, q̃ designatur per columbã. Spirit⁹ iste oculos exteriores simplices facit, interiores aperit, quia sensũ hominis illuminat, & ꝓuehit ad intelligẽdã, & cõprehẽdenda: spiri-

Cant. 4.

Iob. 5.

Esai. 60.

Cur oculi de vxte animæ dicantur oculi columbarum.

spiritualia & superna. Oculi ergo deuotæ animæ sunt columbarum, quia sensus eius per Spiritum sanctum sunt illuminati, & edocti spiritualia sapientes. Illa quærentes, illis intendentes, terrena calcantes, & despicientes. Sapiunt enim secundū spiritum illa, quæ sapientia, quæ vita est & pax: hæc sapientia vita est, quia animam viuificat. pax est, quia eam tranquillat, componit, modificat, pascit, iucundat, prouehit, beatam facit. Nō est hæc singularis, sed & segregata, sed communis, nō sua sed aliorum quærens, non astuta, non maliuola, sed pura, dulcis, amabilis, grata, non obstinata, sed suadibilis, bonis consentiens, benevolentibus concordans, felle caret perturbationum, & amaritudinū, quas in se habet amor terrenorum. Deum sapit, dum cognoscit, à Deo est, & in Deo. Vnde eius oculi (id est sensus) dicuntur columbarū, id est Spiritus sanctus, quoniam per hunc videt & intelligit. Isti columbarum oculi, id est sensus spirituales, ista sublimitas, ista tranquillitas mentis est in te ō anima, absque his quæ intrinsecus latent. Illa enim quæ cum Christo secrete in cubili cordis versas, quis foris exponere queat? Illam confabulationem mutuā, ausum loquendi ad eum, consolationem ab eo acceptā, siue reuelationem, vnitatem animorū, cōcordiam voluptatum, amorem mutuum, zelum iustitiæ, & animarum, desiderium visionis & fruitionis Dei, peregrinationis tædium, dissoluendi cupiditatem quis foris intelligat, vel exprimat verbis? Nunc aperitur animæ talis sensus, vt intelligat scripturas, nūc de occultis, siue dubiis instruitur, nunc ita vnitur Deo, vt vnus spiritus efficiatur cum eo. Nunc ita absorbetur a spiritu, vt in carne commorari se non recolat, nunc aliqua arcana diuinæ aspirationis cognoscit quæ prius nō agnoscebat. Nunc autem ita iungitur Deo, & iunctum sibi Deum sentit, & omnem voluntatem suā ita in Deum transfert, vt Dei voluntatem vel intelligat, vel ad suam hanc inflectat. Ex ea enim puritate cordis qua Dei voluntati in omnibus concordat etiam hanc intelligit, eamq; ad suum placitū flectere digna fit. Nunc ita Deum per amorem sibi iungit & attrahit, vt quasi solū hunc habere se credit, nunc in eum ita dilatatur & transit, vt in eo per caritatē omnem hominem comprehendat, omnesq; iuuare quō illustretur videat, & omnibus (quia vna & simili caritate) compatiatur & condescendat. Ita intentionem suā in eum dirigit, vt per eum videat, & cōprehendat ita plures sicut paucos. Anima talis quædam postulata obtinet, propter fidei suæ magnitudinem, quædā propter profundam humilitatem, quædam per importunitatem. Interdum deuotione, & immensi desiderii feruore Deum cogit. Interdum eum flectit compositione verborū, & blanda siue cauta locutione. Interdum ostensa iusta causa miserendi, & ratione super aliquibus postulatis consolationem accipit, super aliquibus reuelationem, & nunc certam, nunc dubiam, interdum exauditam se intelligit, sed modum nescit. Sic Tobias cognouit se exauditum, sed de modo nō est ei reuelatum. Credidit enim hunc esse modum vt moreretur, cum potius esset vt illuminaretur. In quibusdam Deum propitium fore sperat, eo quod se in orando præueniri consolatione sentiat, & iuuari. In quibusdam obtinendis sentit Deum oportere flecti, & precibus diuturnis pulsari. In quibusdam experitur eū quærere, & deliderare virum, qui spem orationis vindictæ eius opponat. In aliquibus vero ire ipsius nō posse resisti agnoscit, etiam si Moysem & Samuelem in conspectu eius stare cōtingat. Ista & huiusmodi familiaria, & secreta orationis, meditationis, & cognitionis intrinsecus latent in anima perfecta in præsenti. Quæ vero de futuris lateant, abscondita sunt ab oculis omnium viuentium. Nondum enim apparet quod tunc erit, quia cum in illa vita apparuerit Deus similis ei erit, quia videbit

Quibus modis anima obtineat a Deo ea quæ petit.

Tob. 4

videbit eũ sicuti est. Tunc perfecte Deo assimilabitur, cui nunc ex parte assimilatur, quia cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, & tunc cognoscet sicuti cognita est. Tũc videbit quomodo pater in filio, & filius in patre, & spiritus sanctus in vtroque: tunc denique trinitatem sanctam videbit in gloria sua.

Quomodo à Christo per orationem meditationes sanctæ obtineantur.

Cap. XVI.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Capilli sponsæ sunt meditationes sanctæ, quæ sicut capilli crescunt in capite ita oriuntur in mente. Qui capilli capris comparantur propter quasdam similitudines. Capræ enim inquirendo pascua alta montium atque arborum petere solent, & etiam ruminant. Ita meditationes sanctę semper ad alta tendunt, & ad spiritualia, atque cœlestia inuestiganda, & cognoscẽda laborant. Quæ in quantum capere prævalet, ruminare, id est retractare, & recogitare student, & à ventre mentis sursum ad memoriam reuocare, atque hæc ad saporem, & ædificationem terere atque comminuere. Arbores istæ boni sunt in gratia crescentes, atque sublimes. Dum itaque anima deuota hos attendit & horum sanctitatem meditatur, & ad eorum imitationem se erigere nititur, has arbores meditatione ascendit, dumque vigorem mentis, vigorem quotidiani profectus, & renouationis eorum spiritualis diligit, considerat, & in memoriam pariter & imitationem transmittit, quasi cibum quo nutriatur ab eis carpit. Qui enim bene agentes attendit, & eorum virtutibus deuotione, & cõuersatione delectatur, ipse per hos ad bonum, & perfectum incitatur, atque nutritur. Montes quoque istæ capreæ ascendunt, dum meditationes animæ perfectorum sublimem viã, & mores inspiciunt, & ad hæc ascendere cupiunt, bonis se iungunt, horum consortium, cõsolationem, collocutionem, orationem expetunt. Ita capræ istæ arbores siue montes ascendunt, ita semper alta petunt, & contemptis infimis superna petunt, & quærunt, & horũ delectantur aspectu, reficiuntur pastu, renouantur desiderio, proficiunt, & sursum tendunt exemplo. Semper proficiunt, quia semper bonos attendunt, semper recentes, semper alacres sunt. Talis enim conuersationis aliquis fit quales inspicit, quales attendit, & qualibus familiarius se iungit. Istæ capreæ, meditationes videlicet sanctæ ascendunt de monte Galaad. Mons Galaad Christum significat, Galaad enim interpretatur aceruus testimonii, & sancti in Christo coaceruantur, & congregantur, & habent testimonium Iesu, & fidei eius atque operum, lapides vtique viui, & ad ædificium cœleste pertinentes. Mons Galaad vberrima pascua legitur habuisse, & Christus vberrime pascit, qui non solum exemplo reficit, sed etiam gratiam infundit. Nullus enim sanctorum sicut Christus exemplo ædificat, quia nullius tanta fuit humilitas, patientia, & obedientia, mansuetudo, caritas, & omnium perfectio virtutum. In ipso quoque omnis plenitudo gratiæ fuit adeo, vt de hac plenitudine omnes accipiant quotquot habent gratiam, hic est mons Dei, mons pinguis, nec solum in se pinguis, sed etiam de se alios impinguans, quosdam lacte gratiæ nutriens, quosdam per vberiorem dulcedinem sapientiæ reficiens, vberiora ergo sunt pascua in hoc monte. Sed vidẽdum quomodo de Deo ascendãt capreę istæ, meditationes videlicet deuotæ. Iacet anima, & in imo est quando terrena & carnalia cogitat. Surgit vero & in altum ascendit cũ spiritualia meditatur, & mente versat. In carnalibus itaq; cogitationibus à nobis ipsis deprimimur & deiicimur, & ad spiritualia a Deo subleuamur, quia à Deo sunt, & in anima surgũt meditationes bonæ, à nobis carnales:

Capilli sponsæ meditationes sanctæ, & cur capilli capris comparentur.

Cur dicant ascendere de monte Galaad.

nales & malæ. Nō est enim in nobis (hoc est in carne nostra) bonum, quia sterilis est caro, nec parit huiusmodi cogitationes, sed spinas & tribulos germinat nobis. De corde quoque exeunt cogitationes malæ, fiunt etiam suggestiones per Angelos malos. Cum igitur compungitur anima de peccatis præteritis, seu de præsentibus se corrigere & custodire proponit, cum delectatione alicuius virtutis siue studio proficiendi accenditur, commouetur ad compassionem proximi, ad zelum iustitiæ, ad amorem, vel desiderium vitæ æternę cum aliqua deuotione, vel dulcedine spirituali afficitur, cum illuminatur, instruitur vel ad aliquod bonum excitatur, tales meditationes & affectiones à Christo sunt, qui loquitur in anima cogitationes pacis, & cuius spiritus suggerit hæc omnia in occultis. Cum ergo huiusmodi sentiuntur in mente, tunc vtiq; ascendunt de monte Galaad capreæ, id est à Christo oriuntur, & surgunt meditationes sanctæ. Qui enim manet in Christo & Christus in eo, hic fert fructū multum harum cogitationum, & in quo hæ meditationes congregantur & coaceruantur, testimoniū habet quod in eo Christus maneat, & ab illo assensum harum meditationum habet. A Christo ergo sunt, ascendunt, qui eas nutrit in cordibus nostris, & consurgere facit, & ascendere. Qui nunc eas per se suggerit, & nūc orandus est vt eas largiatur, dormit enim interdum Christus, ita vt non loquente eius spiritu, sed flante vento contrario operiatur nauicula mentis fluctibus tentationum, vel malarum cogitationum. Vnde suscitandus est, vt imperet his ventis, & mari harum perturbationum, & tranquillitatem faciat in mente. Orante itaque anima & suscitante Christum precum instantia, recipiūtur cogitationes spirituales & desideratæ. Ascendunt enim à Christo suscitato, & per orationem propitio facto. Et videas qualiter anima instante precibus, alia post aliam surgit & ascendit, & quot motus orandi fiunt, tot meditationes surgunt, & ascendunt, & instante anima, & multiplicante preces multiplicantur hæ cogitationes, tandemque ita densantur in anima, vt iam immenso agmine harum valletur, quæ prius sola, & quasi derelicta videbatur. Quia ergo à Christo sunt, & ascendunt in mente meditationes istæ, ascendat in istum montem anima, maneat in Christo, inuocet Christum. Accipiat sublime officium orandi. Ascendat in montem orare sola, exclusis videlicet & semotis omnibus occupationibus, maneant in ipsa verba Christi, audiat cordis aure legem eius, & seruet mandata, vt quæ petere voluerit fiant ei. Qui enim legem audit, oratio eius erit acceptabilis, & quæ mandata implet exaudietur, & à mandatis opere impletis erudietur, quia seruanti iustitiam, Deus dabit sapientiam, & spiritualium notitiam. Et sicut ait Salomon, & iuxta psalmistam, à mandatis Dei intelligit. Ita de hoc monte pingui & vberi orante anima deuota ascendunt capreę istæ, id est meditationes sanctæ: à maligno autem spiritu suggeruntur, & surgunt cogitationes inutiles, & exiccantes deuotionis pinguedinem, & bonorū meditationes extinguentes. Hæ sunt populus ille Amalechitarum: Amalech interpretatur populus lambens, lambunt enim, & perdunt suauitatem vnguenti, consumunt vnctionem spiritus sancti. Contra quas oratione pugnandum est cum Moyse, & manus leuandæ cū corde, vt oremus, & pariter mandata opere seruemus, si sic vtraque ad Deum leuamus & non lassemur, superabimus. Si cessamus, vel segnius agimus, superabit Amalech, sicut ibi gestum legimus. Quandoq; meditationes sanctas quiete, & sine impugnatione Amalech possidemus, quandoque illo congrediente nobiscum, & nunc prævalente, nunc superato proficit oratio, & manus in orando remissius fuerint sublevatæ, ita vt experiatur anima has vicissitudines, vt nunc

Quid faciendum vt exaudiamur à Deo.

Prouerb. 6. Psal. 118.

Amalech quid significet?

Exod. 17.

vt nunc videat se superiorem, nunc affici delectatione spirituali, nunc malis occupari cogitationibus, & premi, si tamen in orando non cesset, nec lassetur, nõ dubium quin Amalech superetur & effugetur. Quando per nostram negligentiam, & cordis dissolutionem à bonis cogitationibus ad vanas & noxias dilabimur, quandoque tentante aduersario & suggerente, interdum contingit vt longo tempore exsiccata à gratia, & spiritualibus cogitationibus destituta suauem illam dulcedinem non experiatur, pro qua tanto humilius & instãtius est orandum, quanto ignoramus vtrũ huius defectus aliquo modo causa sumus. Priuatur enim aliquis gratia propter aliquod latens peccatum, vel propter ingratitudinem, indigne scilicet per hanc operãdo, vel largitori gratis non reddendo, quia hanc non licut debet quærit, vel quia carnales cogitationes admittit. Cum ergo siccitas hæc euenerit, & facta fuerit anima sicut terra sine aqua, expandẽdæ sunt manus ad Deum in oratione. & cum Elia post siccitatem trium annorũ pluuiam postulante, secedendum est ad orationem, & pro pluuia gratiæ postulandũ. Ille puerum misit iterum atq; iterum ad comprobandum si preces eius exauditæ essent, nec factum est ante septimam vicem, ita mente siccata longo tempore à deuotionis gratia, orandũ est, & multis vicibus insistendum, nec à prece cessandum, donec quies mentis (quæ per septenarium intelligitur) & gratia quæ septiformis est operetur. Sine enim magna instantia, & laboriosa prece exsiccata mens à gratia illã recipere non meretur. Non autem deuota prece consequi valet illam requiem cum deuotione, & dulcibus illis affectionibus destituta sit, sed labore & importunitate necesse est vt deuotionem recõpenset. Et ita si non propter amicitiã, propter importunitatem tamen q̃ petit accipiet. Vt vero preces eius exaudiãtur, necesse est vt superflua locutionis, cogitationis, & etiã operis amputet, & circumcidat, ne dissoluta sit cogitatione, vana, superflua, vel noxia loquens. Ne quoq; sit sine custodia cordis indifferenter quaslibet cogitationes admittens, nec super his discernens, vel sibi cauens, ne etiã mollis sit, & dissoluta in opere, non q̃ expedit, sed quod delectat tractans, atque agens. Hanc enim custodiã, & circumcisionem illã notat mons ille Carmelus, in quo Elias hanc orationem fudit, & q̃ postulauit accepit. Interpretatur enim Carmelus cognitio circumcisionis. Qui in se ista circumcidere, & amputare non nouerunt, exaudiri digni nõ sunt. Sunt quippe montes Gelboe, in quos nec ros, nec pluuia gratiæ descendit, eo quod in eo proiectus sit clypeus fortium, id est custodia, & circũcisio virilis. Sine enim custodia nec aliqua virtus conceditur, nec gratia amplior acquiritur. Sic ergo anima circumspecta videat, & circumcidat superflua & noxia, instet precibus iterum & iterum, nec cesset ascendente primo parua nubecula gratiæ, tandem erumpat & sequatur immensitas salutaris pluuiæ, & plene mentem irriget, & infundat, quæ diutius siccitate noxia, & defectu gratiæ aruerat. Hinc igitur gratiam postulet, & expectet, hinc seipsam ad hanc præparet, & qua cautela ad meditationes sanctas redeat consideret, quod ita potissimum fiet vt ad nuperrime habitas imprimis recurrat. Hæc namq; tanto facilius recipientur, quanto vicinius habitæ sunt: ad remotiores vero & retro habitas difficilior est recursus. In hunc modum melior est orationis finis, quã principium. Ita à Christo qui principium est & finis, & per Christum obtinebit omnia diligens & solicita anima, facietque in se meditationum bonarum assensum.

Cur anima aliquando priuetur gratia.

1. Reg. 18.

Quando melior sit finis orationis, quã principium.

De discretione cogitationum, & quomodo ad hanc veniatur.

CAP. XVII.

Quid necessariũ sit vt preces exaudiantur.

Quid dicit Sapiens Cant. 4.

DEntes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderũt de lauacro. Dẽtes sunt discussio-

nes discretionis, quibus meditationes spirituales, & cogitationes cordis cernuntur, & comminuuntur, ac discernuntur an puræ sint, & veraciter bonæ, an sint à Deo, vel à spiritu malo, vel à corde humano. Malus enim spiritus quasdam cogitationes suggerere nouit, quæ spirituales videntur, & humanus spiritus interdum se spiritum sanctum esse simulat, & mentitur, sicut in Iob legitur: *Iob. 32.* *En venter meus quasi mustum.* Quod etiam ipsi Eliæ contigit, qui verba protulit per tumorem sui spiritus, quæ à spiritu sancto, & Dei zelo dicere se credidit. *Quid significetur per ventrem & mustum.* Per ventrem enim sinus cordis, per mustum feruor spiritus sancti intelligitur, quo se incitari Elia apud Iob putauit, cum tamen à solo proprii cordis impetu moueretur. In multis talibus cordis motum, siue etiam vitii impulsum sequitur homo, & tamen à spiritu sancto se moueri arbitratur. *Quomodo dæmones decipiant.* Dæmones etiã interdum mala sub specie boni occultant, ad quędam bona incitant, & vt ad malum perducant, futura etiã nunciant. Quædã enim futura prænunciare possunt, quia ea interdum sciunt, quædã per subtilitatem nãturę inuestigant, quædam Angelis sanctis reuelantibus discunt, quædam ex causarũ euentibus, quædam ex naturalibus hominis, quædam ex dispositione aeris coniiciunt: Et diu aliqua sicut sunt indicant, vt tandem credulã mentem fallant. Falsa etiam deuotione decipiunt, quia quasdã orationes, & meditationes, dulcem affectum, etiã lachrymas in anima producunt, vt vel mentem in errorem, vel elationem, vel corpus perducant, ad debilitatem. Interdum de scriptura aliquid falsa interpretatione aliter intelligendum, vel ex hac aliter agendũ, quam veritas habet suggerunt, male quosdam de salute aliorum sollicitant, quos incitant & accendunt ad cõuersionem, vel ædificationem aliorum longe positorũ, quatenus à quete mentis, & vtilitate propria eos deiciant. Quod negotium, in anima quasi diem quandam depingentes occupationi pristino salubrius atq; vtilius insinuant. *Quid agendũ sit in suggestionibus.* Cum itaque aliquid nobis suggerit agendum, perpendere debemus vtrum aliqua sui parte indiscretio se misceat, vel dolus inimici se ingerat, & plene illud discutere si cum debito timore & cautela fiat, si nõ tam nostra, quam etiam aliorum vtilitas in hoc consistat, si humana laus, vel ostentatio subrepat, si vanitas, vel leuitas aliqua impellat, si à scriptura, vel exemplis Sanctorũ in nullo dissentiat. Quicquid autem à malo spiritu est, aliqua parte falsum deprehendi poterit, vel periculum eius de futuro pendet, & cito denudabitur, quia fraudem suã detegendo inimicus, quod occultauerat apertius suggeret, per quod cognoscetur. *De motibus spiritus sancti.* Spiritus quoque sanctus diuersis modis operatur in anima, vnde cognoscendæ sunt eius operationes, & discernendæ. Conuertit enim interdũ mentem timore pœnæ, interdum accendit ad Dei amorem, nec tamen multã præbet cognitionem. Mouet mentem, & incitat ad bonum, & ad Deum, nec tamen statim facit hominem perfectum. Non enim est in his plena cognitio, sed initium, atq; incitamentum ad bonum, seu consolatio, quia hæc quandoque infirmus aliquis & imperfectus percipit, & qui ad cognitionem, & intelligentiam spiritualem minus pertingit. Cũ vero in cognitione profecerit, ac deinde ad gradum contemplationis ascendit, si de Deo aliquid sentit, & perfecte id comprehendere videtur sibi tunc, non ita sicut in Deo est intelligit, vnde Elias, qui transire dominum vidit, quia incõprehensibilem intellexit spiritum: commotionis, & igni non inesse dominum dicit, sed in sibilo auræ leuis, quia quicquid perfecte comprehendi valet, ibi non est, sed potius vbi subtile aliquid de Deo sentitur, & quod plene comprehendi non possit. Incipienti adhuc infirmo datur gratia, vt hac illustratus se cognoscat, & roboratus corrigere queat, & sic ad notitiam plenius:

Exquirit vt quis Deum plene videat.

plenius perueniat. Ad notitiam enim huiusmodi non pertingitur nisi meliorati morib. maior cordis puritas obtineatur. Quãto perfectius cordis oculos quisque mundauerit, tanto plenius Deum videre poterit, & quanto plenius hunc videt, tanto incomprehensibilem esse intelligit quem videt. Vnde qui in notitia profecit, perfectius de Deo sentit, & quicquid de illo capere potest exiguum intelligit. Quanto enim sapientiæ & notitiæ appropinquat, tanto minus sibi videtur esse quod capere potest, quia iuxta Salomonem, quanto sapiens efficitur, tanto ipsa sapientia recedit ab eo, id est tantũ intelligit quantum sit incomprehensibilis. Talis scientia animam non inflat, sed accendit, & humiliat, suamque sibi cęcitatem amplius demõstrat. In hoc scire põt quisq; quod sanum sapiat, & tunc oculus suus Deum videat, si ipse se reprehendat ex humilitate, & perceptam sapientiam amplius cũriat, & minimum esse intelligat quod de illa ceperit, vel capere possit. Inter Sanctum ergo Spiritum & suum caute distinguere debet homo, & seipsum discutere, & cum mouetur ad aliquod opus bonum, an ad illud peragendum aliqua impellat humana delectatio, vel vicium, vel tentatio. Sunt enim in anima aliqui impetus ex dispositione hominis, vel ex causa aliqua, vel occasione, vel curiositate, vel ambitione, vel leuitate, vel vicio, vel tentatione. Qui ex vicio, vel tentatione omnino cauendi sunt. Qui ex humanitate & cæteris prænominatis, tolerare possum⁹, & bene eis vti, vt nunquam eos scilicet sequamur, sed à latere hos patiamur, ad ministerium non ad damnum, vt scilicet ex his alacritatem maiorem habeamus ad peragendum opus illud quod facere intendimus. Vbi enim nobis cooperantur naturalia sine alia causa, promptior in his est Spiritus noster, & alacrius peragit quod intendit. Videndum enim & omnino cauendũ ne principaliter aliqua carnalis vel humana delectatio impellat, nec talem impetũ sequamur, & si patiamur, sed vbi cognoscimus esse impetum Spiritus Sancti ibi gradiamur, & quod ille suggerit faciamus. Item considerandũ est, quod in anima adhuc infirma & imperfecta, proniores sunt carnales motus Spiritualibus. Vnde cũ aliquis ad aliquod bonum mouetur facile, & cum quadam cordis leuitate, timendum quod huiusmodi leuitas sit à carnalitate, maxime si al quid ibi annexum sit, quod delectare humanitatem possit. Item suspecta est cordis alacritas, quando impellitur ad aliquid homo cum quadã vehementia, & impatientia dilationis, quia Spiritus Sanctus modestus est, & tranquillus, & temperati sunt motus eius, deuotioni etiam interdum cooperatur, & hanc plenius accendit cordis leuitas, naturalis benignitas, prosperitas, vel orta aliqua causa lætitiæ. Et item hanc deprimit, & etiam impedit tristior dispositio, vel aliqua aduersitas, & causa mœstitię. Vnde in oratione fa se cõsolatur interdum simplex aliquis, vel diffidit, dum secundum quod alacritatem Spiritus sentit, exauditionis conjcit indicia, de corde suo Prophetans, & quod cor suũ loquitur hoc dominum loqui arbitrans. Inimicus quoque falsis consolationibus, vel falsis reuelationibus decipere nouit, quem in talibus credulum deprehendit. Vnde cognoscenda est horum discretio Spirituum, quę omnia dum deuota animat diiudicat, & discutit, quasi dentib. quibusdam discretionis conterit, & comminuit. Hi sunt dentes sponsæ qui assimilantur gregibus tonsarum ouium, de tonsiones sunt innocuæ cogitationes exteriora abscindentes, scilicet amorem terrenorum, & desiderium habendi prudentiam sæculi. Terrenorum enim amor excæcat oculos cordis, mẽtem grauat & deprimit, ne ad cognitionẽ, ac discretionem spiritualiũ assurgere queat. Mundana quoque sapientia Deum non capit, nec animalis homo,

Ecclꝛ. 7.

Qualis scientia non inflat, sed accendit, & humiliat.

Quid agendũ sit in spirituũ discretione.

Diuersi impetus hominum.

Quid sint dentes sponsæ.

Terrenorum amor quid faciat.

Quid cauendum in discretionibus Spirituum.

percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultam enim fecit Deus sapientiam huius mundi, vt quantum quis terrena sapit, tantum minus Deum sapit. Et quanto late cor distenditur, tanto in diuinorum amore angustatur, sic enim lumen exteriorum & carnalitatis hominem obnubilant, vt puritatem discernendi spiritualia minus apprehendat. Et quãto ad multa spargatur, tantum ad vnum & maxime necessarium minus se colligat. Interius quoque aliquid interdum adhæret animæ quo Spiritualium discretio impeditur valde, propria scilicet voluntas. Hæc quantum sua quærit, tantum Deo minus iungitur, & quanto in se manet, nec ad Deum ascẽdit, tãto minus ea quæ Dei sunt apprehendit. Item nõ valet percipere discretionem qui propriam amat voluntatem, quia dum sequitur quod delectat, non autem q̃ veritas iudicat, sicut recedit à veritate, ita separatur à vera cognitione, & sic à discretione. Hoc ẽ vellus quod præcidi oportet in fine videlicet delectationis, pondus quo dũ calet anima atque oneratur, à Spiritualibus impeditur. Sic detonsæ oues (istæ cogitationes videlicet innocuæ liberi⁹ Spiritualia capiunt, & discernunt, & sapientiam in horum vacuitate scribunt. Hæ cogitationes ascendunt de lauacro, id est de compunctione & lachrymis pœnitentiæ. In hoc lauacro mundantur à sordibus peccatorum pariter & viciorum, & exonerantur ab horum pondere, vt possint ascendere, & ad spiritualium notitiam scandere. Compũctio enim consumit plene peccata atq̃ vitia, & mundat animam ab omni eorum sorde, & simul à carnalitatis fœce, poros quoque cordis aperit, & pluuias virtutum fundit, quibus ad hæc volare & subleuari possit. Hæc perfusa anima surgit quasi diluculo ad discernendum singulas cogitationes, & videndum si qua oberrauerit, vel impura fuerit, seu inutiliter operata sit. Sic discretio dum post innocentiam, & mundanorum abiectionem, atque propriæ voluntatis mortificationem per compunctionis gratiam mundatur, atque ad Spiritualium intelligentiam, & discussionem eruditur, de lauacro ascendere merito prohibetur.

Qui non valeãt percipere discretionem.

Quæ cogitationes ascendunt de lauacro.

Quid faciat compunctio.

De discretione naturalium, & gratuitorum, & de diuersis motibus animæ.

Caput XVIII.

Omnes sunt gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Magna est virtus discretionis qua homo inuestigat qua parte pronus sit ad malum, vel dispositus ad bonum, & quantum suffragari possint sibi bona naturæ, & dona gratiæ, discernit virtutes, atque vicia, motus quoque cordis causas à foris vel interius surgentes, opera perfectiora siue imperfecta, consolationem gratiæ atq̃ cognitionem eorum, denique interiorem & exteriorem statũ cognoscere studet. Discretio enim appositа verbo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ ac Spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis, hæc indicat homini qualiter duplex affectus sit in ipso, carnalis videlicet ac spiritualis, quodque quamdiu carnalis nondum est edomitus, non possit anima perfecte in spiritualibus delectari & si exultet in domino, non tamen exultare potest caro, secundum quod Propheta dicit: *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Quamdiu tam diuersus & diuisus est homo, non plene assurgit ad spirituale gaudium, nec ad aliquod op⁹ laboriosum peragendum. Imperfectus enim adhuc carnalis ad aliquod opus laboriosum est inualidus, ad quod agendum de suo nihil habet, id est in quo eum non trahit aliqua voluntas cordis, vel delectatio carnis, seu humana aliqua causa, vel occasio, cum quibus spiritualia agere plurimum prævalet, ad quæ ex sola gratia minus promptus esset. Cant. 6.

Quid faciat discretio.

Psal. 83.

Imperfectis inualidi ad opera laboriosa.

Cur anima carnalia opera sint imperfecta.

esset. Talis animæ imperfecta sunt opera omnia, & desideria, quia partim impetu carnis fertur, partim spiritualiter mouetur. De tali suspicãdum est, quod in omni opere quo frequens, vel promptus inuenitur, vel longo tempore perseuerat non hunc sola gratia iuuat, sed simul humana aliqua delectatio. Si autem frequentius hunc venialium motus quam rationis, vel charitatis impelleret, nisi per pœnitentiam illa deleret timẽdum esset, quod cito in mortale casurus esset, atque arena talium obruendus. Quamdiu tamen non ita cæcatur aliquis vt à charitate deuiet, non erit infructuosum quod egerit, quia meritum non amittit quicquid ex caritate fit. Si denique inimicus aliquem constitutũ in caritate ad aliquod opus bonũ incitet, vt ab vtiliori auertat, vel aliquo modo decipiat, etiam hoc ipsi nescienti, & hoc bene intendẽti meritorium erit, quia ex charitate fit. Intantum enim castra diaboli militant Deo, inquantum intentione mala ad aliquod bonum hominem dæmon incitat. Inimicus enim non semper manifeste impugnat, sed interdum sub specie boni se iungit homini vt decipiat. Ipsa quoque natura hominis, atque dispositio in aliquo bono opere contraria est, & inualida, in aliquo ita prõpta, vt eius alacritas deuotio videri possit, potentia enim valde sunt in homine naturalia, ita vt in imperfecto ex his frequentius procedant motus cogitationis, locutionis, & operis, & item gaudij, vel tristitiæ, alacritatis cordis, vel tædij, & aliorum affectuum animæ. In deuotissimo quoque, & qui omnes motus interiores & exteriores perfectius regit, tamen quæ gerit secundum dispositionem ipsius formantur, & naturalia hæc iuuant, vel impedrunt. Sicut enim vulgo dicitur, illud quod in vase aliquo fuerit de vase sapit, vnde contingit, vt iracundus etiam si bono zelo moueatur, amaritudo naturalis se misceat. Si quis lenis fuerit, aut remissus plusquam debeat, ille rigorem districtè, iste clementiam exequetur dissolute. Item tristis, vel rigidus aliquis ex naturali dispositione minus exhibet benignitatem, beneuolus & iucundus disciplinæ rigorem. In his & similibus custodiendum est ab ea quæ dormit in sinu nostro, humana videlicet fragilitate, vt caueat sibi etiam deuotissimus aliquis ab his motibus quibus naturam sentit ad malum dispositam, & pronam. Hæc omnia discretio cognoscit & diiudicat, & qualiter cum his agẽdum sit vt meritoria fiant. Intelligit etiam qualiter opera virtutum, videlicet humilitatis, patientię, obedientiæ, mansuetudinis, charitatis, & cæterarum aliarũ natura hominis, vel alia causa iuuet, vel impediat. Et q̃ non secundum quod aliquis promptus est, vel tardus in horum aliquo mereatur, sed secundum quod radicatus est in virtutibus, & intensam habet charitatem. Habet enim secundum naturalia hominis, vel aliam causam interdum aliquis maiorem charitatem, habens in aliquo virtutis opere minorem alacritatem, & minorem charitatem habens maiorem alacritatem. Virtutes enim cum omnes sint pares, nõ æqualiter omnes exerceri possunt, quia secundum naturalem dispositionem pronior est aliquis ad istam exercendam, quã ad aliam, quæ tamẽ omnes pares sunt, quia ex eadem radice procedunt. Si ergo aliquis pronior sit, & magis dispositus ad compassionem quam ad patientiam, adeo perfecta tamen est in illo patientia sicut compassio, quia ex eadẽ charitate procedit vtraque virtus. Ex quanta enim charitate compatitur, ex tanta patiens est, quia ex pari, & vtraq; virtute æqualiter meretur, quia par charitas, par præmium consequitur. Et quamuis laboriosius quis hanc exerceat, quam illã, si tantum motus intenditur in ista peragenda sicut in illa, tantum meretur, immo magis hic, qui conatur & laborat, quia hic maior est pugnæ

Quamdiu quis a charitate non deuiat non erit infructuosum eius opus.

Quomodo impugnet nos inimicus. De potestate naturalium virtũ.

Quid vigilus & quid benignus solus faciat.

Quamuis virtutes sint pares non tamen æqualiter exercentur.

Proverbium.

Paulo rectius dubium.

gna magis mereatur, & magis in eo charitas augeatur. Simile iudiciū est de deuotione, quia si duo sint in pari charitate, & alter gratiam habeat se exercendi in deuotione, alter tentatione laborat, vel contra aliquam infirmitatem, vel imperfectionem bellum gerit, tantum meretur iste motib. & conatu pugnæ, quantum ille deuotione & mentis alacritate, immo magis mereri poterit si legitime certauerit. Paulus in labore tentationis maxime posse mereri aliquem, & in eo augeri charitatem prohibet his verbis, quibus dicit, quando infirmor tunc fortior sum & potens. Vehemens quippe tædium, & amaritudo cordis virtutes exercet, non euertit. Siue ergo aliquis accidia laboret, & ariditate cordis, & tentatione aliqua, siue deuotione perfruatur, tātum mereri potest in illo aduerso statu sicut in isto prospero, si tātum intendatur motus eius & conatus in reluctando. Contingit autem vt in ea virtute ad quam melius dispositus est aliquis magis moueatur, & ita magis mereatur, vnde infirmus deuotionis status plerunque fructuosior est, robustorum vero & constantium est in aduerso statu amplius mereri. Contingit tamen vt infirmus in pugna spirituali æquetur forti, quia quo inualidior est eo, in resistendo magis laborat, vnde quod ille acquirit virtute, hoc iste maiori fatigatione. Si vero immo, quia frequentius in venialibus labitur tam infirmus, quam fortis, quia similiter in resistēdo laborat, magis contingit vt pœnæ debitæ venialibus, respondeat pœna resistendi, & pœna pœnam deleat. Attamen qui venialia minus committit, sæpe in eo amplius charitas crescit. Intelligit hęc omnia discretio, & tam aduerso statu, quam prospero bene vti nouit. Hoc igitur modo geminum fructum facit, dum vtrumque statum moderatur, & ex eo proficit. Et item dum & malum cauet indiscretionis, & bonum prudenter agit. Si aliquis enim bene intendat & minus prudenter agat, offendit, quia si recte offeras, & recte non diuidas, peccasti, ait auctoritas, facit item geminum fructum, dum & intus cogitationes regit, & foris opus prudenter disponit. Non solum hunc duplicem fructum facit in se, facit etiam hunc in alijs quos tā ammonitione prudentiæ emendat, quam recte operandi exemplo. Recte ergo cæteris (discussiones videlicet discretæ) geminum fructum habere dicuntur, quæ & in se, & in alijs fructificant, fœtus spirituales generant, & non est sterilis inter eas. Nullus enim labor discutiendi hæc, nullus motus piæ intentionis, nihil denique quod charitate fit sterile esse poterit, sed fructuosum est, atque meritorium.

2. Cor. 12.

Vehemens tædium & amaritudo cordis virtutes exercet, non euertit.

Quomodo infirmus in pugna spirituali fortis æquari possit

Quomodo aliquis possit geminum fructum facere.

De custodia loquendi, & dulcedine.

CAPVT XIX.

Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Labia sponsæ vittæ comparantur quia sicut vitta constringit crines, ne dissolute defluant, ita deuota anima labia sua ligat & cohibet ne mala, vel inutilia loquātur & in perniciem propriam, vel aliorum defluant, & dissoluantur. Quæ vitta coccinea dicitur, quia per coccinum charitas intelligitur, quo labia hæc ligantur. Per dilectionem namque Dei & proximi continētur & reprimuntur verba, ne videlicet proferatur quod vel Deum offendat, vel proximo noceat, dilectio hæc Dei lectio, vel Dei electio dici potest. Legit enim Deum in cordis schola, ibi discit Deum noscere, Deum sapere. Eligit etiam Deum in amore, & elegit eā Deus, & prælegit, vnde & præ alijs in eo legit, & discit quæ cogitat, loquitur, atq; agit. Qui vnus Spiritus est cū Deo, quæ aliena sunt ab eo sicut non sentit, ita nō loquitur. Qui bonitati sociatur, ab ea per noxia non disiungitur. Qui adhęret veritati, à vanitate auertitur, quia veritas & vanitas in vno domicilio non commorantur, & qui deuotus fuerit,

Cant. 4. *Cur labia sponsæ vittæ comparantur.*

per

per inutilia verba nõ defluit. Labia ergo sponsæ, quia verba comprimunt ne dissolute fluant, vittæ comparantur. Quia vero per dilectionem Dei tinguntur, coccino assimilantur. Solent vittę dum crines ligant etiam caput ornare, ipsumque ornamentum in mentibus demonstrare. Sic custodia, & disciplina loquendi mẽtem decorat, quę caput & principale est hominis, & foris pulcram animam demonstrat. Verba enim dissoluta, & inepte prolata exterius deformant, & intus rectitudinem mentis dissipant. Quot enim verbis superfluis aliquis vtitur, tot modis extra se ducitur, & a custodia sua dissipatur. Vbi vero composita fuerint verba, & cum disciplina prolata, testimonium dant constantiæ mentis, prudentiæ, atque discretionis. Labia ergo sponsæ cõparantur non qualicunque vittæ, sed coccineæ, quæ preciosior est, quia tanta disciplina loquendi sublimior & dignior in ipsa est, quanto nõ habetur ex humana sapientia, vel naturali dispositione tantum, sed ex diuina dilectione. Est autem naturaliter aliquis bonæ dispositionis, & moderatæ loquelæ alius ex prudentia naturali verba sua moderãs, iuxta quod Salomon ait: *Qui moderatur labia sua prudentissimus est*, sed magis gratum est, & ædificat quod habetur ex gratia & charitate. Vnde subditur quod eloquium talis animæ sit dulce. Merito dulce est eloquiũ, quod ex gratia & diuina dilectione procedit, vnde quia de tali radice oritur, delectat foris, & ædificat. Quod ex arenti & vacuo corde profertur, quia de pleno nõ fundit, non ædificat, vel reficit. Qui in se inops est, alios locupletare non potest, non refundere, quo non est infusus. Qui enim verba profert de pleno corde, & quod dicit implet opere, huius effectum habent verba, sapiunt, & dulcia sunt. Merito ergo deuotæ animæ dulce est eloquium, & delectat, gratum est, & ædificat, quia procedit ex charitate, & profluit ex fonte gratiæ. Gustat enim quoniam suauis est dominus, vnde dulcedinem, quam experitur refundit, & plenitudinem qua fruitur eructat, quia enim repletum cor spiritualibus delicijs, eructat foris verbum bonum dulcedinis, cõsolationis, instructionis, ammonitionis, cordis promptuaria plena sunt his diuitijs eructãtia ex hoc dono gratiæ in illud, ex hac meditatione spirituali in illam, ex vna plenitudine in aliam. Ex abundantia ergo cordis habet refectionem, ex gustu dulcedinem. Dulcia item habet verba, quia mundata est conscientia à vitiorum amaritudine, & carnalitatis fœce. Vnde non sapiunt rancorem, non indignationem, non iram, non inuidiam, nõ detractionem, non denique aliquid quod noxium sit, vel inhonestum, vel latẽtis in anima vicij, vel imperfectionis, vnde proferat iudicium. Habent verba talis animæ benignitatem, vel charitatem, mansuetudinẽ, patientiam, humilitatẽ. In accepta amaritudine iniuriæ seruant dulcedinẽ, quia retinet anima charitatem. Nec tm est patiens, sed etiam benigna, vt magis de lædente se doleat, quam de sua læsione vt ei condoleat. Pronior est ad ignoscendum, quam ad irascendum, ad compassionem, quam ad indignationem. Sicut enim in Ecclesiastico legitur: *In mandatis Dei latitudo & mors*, id est compassio qua aliquis tabescit per compassionem de peccatis proximorum, & mors, id est mortificatio viciorum, quia hæc in se mortificauit, prouocatus non solum ignoscere, sed etiam compati nouit. Dum enim propriam miseriam cognoscit, & misericordiam ipse à Deo quærit, libenter ignoscit, vt sibi ignoscatur, misereturque vt sibi Deus misereatur. *Memorare testamenti altissimi* (ait Ecclesiasticus) *Et dispice ignorantiam proximi*, testamentum altissimi est, id est pactum, vt si dimiserimus, dimittatur nobis. Qui sibi dimitti vult huius testamenti memoratur, & dimittit vt sibi dimittatur, despicit quoque ignorantiam proximi, id est con-

Quid efficiant verba dissoluta.

Labia comparantur vittis coccineis.

Dulcia colloquia vnde ex diuina gratia procedit.

Quare anima sancta dulcia verba habeant.

Eccl. 18.

Eccl. 28.

contemnit, & non curat stultitiam cõ-uiciantis, vel se lædentis. Stultus enim est qui lædit, & ignorat, quod facit, quia sibi nocet, & eidem qui lædit obsequium præbet. Stultus enim seruit sapienti (ad salutem scilicet) dum hûc affligit, locum quoque ægroti obtinet qui iniuriatur, dum motus suos cohibere non valet, patiens vero & tolerans fortis, & incolumis modum gerit, dum nõ vincitur à malo, sed vincit in bono malum, vinceretur si per impatiẽtiam succumberet, sed vincit dum fortiter tolerat, nec inuidet, nec conuicium respondet, nec conuicianti aliquo modo nocet, non ergo vincitur à malo, ne simul malus sit cum illo, nec respondet stulto secundum stultitiam suam, ne similis ei efficiatur, sed molli responsione iram frangit commoti, & viperam lenit. Nouit talis anima commotum apud se excusare, & infirmitati, vel imperfectioni potius asscribere quod dixerit, quã malitiæ, & hoc secum reputare, quod post paululum pœnitebit eum ita verbis excessisse. Non enim attendit præsentem statum, & quæ tunc cõmotus egerit, sed pristinam potius tranquillitatem, vel etiam amicitiã, & post paululũ hominem in se reuersurum. Non solum ergo ponit ori suo custodiam cum consistit peccator aduersus eum, sed in omni tẽpore vias verborum custodit, vt nõ delinquat in lingua sua. Quia si oris vas operculum non habeat (silentii & custodiæ) immundum erit. Et quot superfluis verbis maculas cõtraxerit, tot de gratiæ dulcedine exsiccabit. Per oris ergo custõdiam seruat cordis mundiciam, & ex cordis mundicia foris format verba. Commendat ergo Christus in sponsa hanc custodiam, & coccino comparat, quia informatur charitate, & propter Deum non pro humana laude, vel honestate scit eloqui, ergo prædicat dulcedinem, quia non procedit ex adulatione, vel ficta verborum benignitate, sed ex gratia, & cordis puritate.

Quomodo stultus sapienti seruiat.

Oris custodia formatur cor di mundicia.

A *De pulchritudine animæ pœnitentis: & humilitate, & occultis eius meritis.*

CAPVT XX.

SIcut fragmen mali punici gena tua, absque eo, quod intrinsecus latet. In genis quas sicut fragmen mali punici esse dicit, verecundia designatur, quia dum erubescimus in genis rubemus. Malum punicum rubet foris, & intus candet, & plenum est granis, vnde & malum granatum dicitur, cui assimilantur genæ deuotæ animæ, quæ rubet foris, id est e- B rubescit de peccatorum præteritorum memoria & recordatione, de cogitatione turpium siue tentationum quotidiana & verecunda consideratione, de infirmitate quoque, atque imperfectione, hæc ipsa indesinenter videt, vt Deus non videat cui omne cor patet, & omnia etiam iudicat, vt Deus non iudicet. Quod autem ante se habuerit ante Deum non erit, & quod iudicat, Deus non iudicabit, qui non iudicat bis in idipsum, si tamen sufficienter iudicauerit peccata & omnia reprehen- C sibilia sua, & quæ Deo displicent, & ab eo obiici possent ante se habuerit, & horum imaginem sibi pingit, de his rubet, id est erubescit, sibi displicet vt ei placeat, sibi vilescit, & in oculis suis turpis apparet, sed quantum de se erubescit, quantum sibi turpis esse videtur, tantum ante Deum pulchra efficitur. Sequestrat enim inutilia ab vtilibus, & ventilat paleas, & segregat à granis, & has igne confessionis, & pœnitẽtiæ comburit, grana intus abscondit hac humilitate, hoc rubore confessionis & confusionis, & à peccatis efficitur munda, & ante Deum decora. Hic D ergo rubor & peccata consumit, & faciem decorat. Hic cortex humilitatis bona custodit, & conseruat. Custos enim virtutum est humilitas. Ornat animam hic genarum rubor, accendit Deum ad eius amorem, prouocat ad aspectum. Respicit enim cœlestis sponsus ve-

Cant. 4.

Cur Genæ vocabuntur comparentur.

Custos virtutum humilitas.

sus verecundiam & humilitatem deuotæ animæ, placet ei demissus vultus, non erectus, oculi non sublimes, sed depressi, & intantum hunc ruborem amat & intuetur, vt ruborem peccati quo sicut vermiculus rubuit non videat, sed omnino hunc obliuioni tradat. Prudenter itaque sponsa hũc ruborem altero tegit & tergit, & iudex sui facta pro Deo ruborem rubore commutat, & diuino conspectui gratum offert, & noxium abscondit. Amator enim hominum gratanter accipit hanc commutationem, qui non vult mortẽ peccatorum, sed conuersionem. Bene itaque cum Deo diuidit anima, bona quidem sua diuino iudicio relinquens, mala vero ipsa reprehendens, & iudicans, noxium ruborem in salubrem conuertens, & rubens per pœnitẽtiam quæ rubuit per culpam, vt sic quæ sorduit etiam pulchra sit, & sit pro turpitudine decor, pro fœtore suauis odor: Vnde genæ istæ, id est rubor malogranato comparantur, quia foris habet ruborem, & intus granorum candorem. Nõ autem simile dicitur integro malogranato, sed fragmento quod partim grana abscõdit, partim detegit, boni enim etsi virtutes suas occultent vt domino tantũ notę sint, aliquãdo tamen ex parte deteguntur, & hominibus innotescunt. Non enim ita deuotus aliquis latere potest, quin aliquoties ex aliquo virtutis opere deprehendatur quid sit. Item vbi frangitur malogranatum, ibi grana videntur, quæ non videntur vbi integrũ manet, si cortex aperiatur, etiam ibi aliorum latentium candor & virtus inuenitur. Sic in anima perfecta latent virtutes, sed dũ pulsatur aduersis, detegitur. Patientiam habere cognoscitur, dum iniuriam sustinet, & nõ inuidet, nec ab ira superatur, humilitatem, dum æquanimiter fert contemptum, nec exaltationẽ affectare deprehenditur. Obedientiam, per impletionem eius in aduersis, charitatem, per inimicorum dilectionem, dilectionem Dei, per mandatorum obseruationem, compassionem proximi, per necessitatis subuentionem. Sic per opera probatur perfectio. Et secundum Iob Iob ossa quæ tecta fuerant nudantur, id est virtutes quæ latuerant manifestantur. Habet etiam ruborem mali punici in genis anima, cum erubescentiam non refugit pro Christo, abiectionis, paupertatis, contumeliarum, afflictionum, & laborum. In his enim sibi complacet pro Christo, & hoc rubore libenter perfunditur pro eius amore, qui in passione rubuit suo sanguine precioso pro illa fuso. Ita ad similitudinem mali punici boni foris rubent, sed intus diuersis donis gratiarum candẽt. Comparatur autem eorum afflictio non integro malo, quia similia Christi passioni non pertulerunt, nec sicut ille pleni gratia fuerunt, sed de plenitudine eius omnes acceperunt. Christus enim in patiẽdo malo punico potest assimilari, quod plenum atque integrum est, quia plenus erat gratia, quæ ei non ad mensuram data est. Et totus in pœna rubuit, quia non parua pro nobis, vel partẽ dolorum, vel laborum sustinuit, sed tanta, & tam grauia, vt nullus vnquam dolor fuerit sicut dolor eius. Acerbior fuit, & excesit dolores omniũ hominum quos ab initio sæculi vsque ad finem eius passuri erant. Oportebat autem acerbiorem ei⁹ esse dolorem, vt omnium dolores portaret, quia erat hostia sufficiens pro omnibus, sed non efficiens. Non enim omnes saluos fecit, quod tamen per ipsos stat, qui non saluantur. Ab hora namque natiuitatis laborauit inopia, fuga, persecutionibus, fame, siti, laboribus multis, & aduersitatibus. In corde etiam passus est, quia incomparabiliter afflictus est de hoc, quod acerbitatem passionis suæ antequã sustineret nouit, & quod hanc passurus erat certissime sciuit. In passione quoque non est cruciatus in parte corporis, sed in toto corpore. Non enim tantum trãsfixa sunt clauis membra,

Quando anima deuota bene cum Deo diuidit.

Cur dicantur similes fragmento?

In anima perfecta latent virtutes.

Item comparantur non integro malo punico.

De acerbitate doloris Christi.

bra, sed ipsum quoque corpus pertulit extensiones, pœnam, & flagella, & caput præter alapas, & oculorum velamen, etiam spinarum sustinuit punctiones & vulnera. Quia ergo tam graviter, & tam multipliciter passus est Christus, ideo omnis electorum afflictio, q̃ pro Christo, vel Christi exemplo pertulerunt fragmini tantum potest comparari, quia respectu eorum, quæ pertulit ille, parua erunt quæ pati potuerunt, & tantum modica pars eorũ. Vnde dum illa considerant, & cognoscũt, pãruipendunt omnia quę pati possunt, & dum cogitant illius celsitudinem, & eorum quæ pertulit magnitudinẽ, & q̃ hoc (sicut beatus Iob loquitur) passus est absque iniquitate manus suæ, quodque cõtritus est propter scelera nostra, & liuore eius sanati sumus, semper deprimunt quod ipsi agere possunt. Delectat eos pro illo aduersa sustinere, accenduntur ad maiora ex eius amore, & semper humiles manent in se, foris laboribus & afflictionibus rubent, intus virtutibus candent, mala patiuntur, bona agunt, & sibi vilescunt. Fragmini mali punici comparantur genæ deuotæ animæ. Et præter hæc intrinsecus habet diuersa merita, & dona Spiritus, perfectionem amoris Dei, & desiderium pro illo moriendi. Quod si non cõceditur in corpore, facit sibi martyrium in mente. Mortificat carnales appetitus, propriam voluntatẽ, vicia cordis, prauos mores, luctatur cum propria carne, & cum inimico indesinenter eam impugnãte. Martyrium quoq; abstinentiæ inuisibiliter habet in mente, dum reprimit oblectamenta terrena cordis, & motus sensualitatis, dum renuit omnes consolationes, quæ carnaliter delectant. Spiritualiter patitur dum frigitur in mentis sartagine zelo animarum, dum cruciatur de contemptu iustitiæ, de prævalente malorũ iniquitate. Martyriũ quoq; passionis obtinet, dum affligitur pro peccantibus, dum compatitur infirmantibus, dum condescendit quæcunq; necessitate laborantibus. Latet item, nec foris apparet qualiter omnis gloria eius sit ab intus, & q̃ filia sit regis supernj, quomodo ei seruiat, non timore pœnali, sed dilectione filiali, quod iustificationes Dei facit, non tantum propter retributionẽ, sed voluntarie Deo sacrificat & confitetur, id est laudat eum, quoniam bonus diligẽs bonum propter bonum, & delectatur ipso bono & Dei beneplacito. Denique in Deo tantum gloriatur, non in sæculo, vel aliqua re, sine commodo exteriori vel terreno. Item testimonium habet conscientiæ bonæ, nihil quod conscientiam remordeat, nihil quod contra Deum esse credat agẽs, nihil aliter, quam secundum Deum intendens. Multipliciter etiam meretur, occulte in corde, quia solo Deo teste multa intendit interius vel gerit. Meretur enim motibus desideriorum, contemplatione supernorum, cordis compunctione, amoris Dei delectatione, proximi compassione, atque oratione, voluntate efficiendi aliquid quod nõ valet, quia tñ ante Deum tantum facit, q̃tum intendit, recte ex quanta charitate intendit tantũ meretur, quia tantũ fecisse iudicatur. Habet etiã occulta merita in corde, quæ quãuis lateant, à Deo sciuntur, quia ipso solo teste, & conscio in occulto multa, quæ merita sunt geruntur. Quot sunt modi quibus se occulte propter Deum in corde, vel in opere humiliat, vel humiliata ab alijs libenter id tolerat, multoties etiam iniuriata tacet, cum rationabiliter respõdere posset ne patientiæ virtutem deserat? Interdum etiam cum maior fuerit iniuria & melior excusationis causa, non se defendit, vel excusat, sciens quod tunc magis in ipsa virtus proficit, & meritum crescit. Cum verbo si sint amici ad Deum stillat oculus eius. Amici enim sunt hi qui iniuriãtur, quia de his lucrum facit, nec nocent, sed obsequuntur, quia enim verbis obstrepunt oculo intentionis ad Deum stillat

Quid efficiat consideratio dolorum Christi Iob 16. Esa. 53.

Martyrium in mente quanam sit, & quam multiplex.

De meritis causa meredi.

De modis occultandæ virtutis.

stillat quem conscientiæ nouit testem & occultorum remuneratorem. Nouit pro loco & tempore nunc silere, nunc loqui, nunc se opponere quibusdã causis, nunc tolerare, nunc aliquid agere, nunc intermittere, in quo nõ negligentia ducitur, sed discretione vtitur, & pura intentione. Hæc sunt quæ intrinsecus latent, & commendant sponsam in oculis interni arbitri, qui occulta videt.

Vnde proficit & crescit fortitudo.

De profectu, & fortitudine bonorum, & scripturæ documentis.

CAPVT XXI.

Cant. 4. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificatur cum propugnaculis.* Collum caput, & membra connectit. Vnde per collum designantur qui vel prædicatione, vel ammonitione alios conuertunt, & capiti Christo iungunt. Hi sunt sicut turris Dauid, fortes, in gratia, & sublimes ante Deũ, nihil enim sic placet Deo sicut zelus & lucrum animarum. Turris hæc est spirituale ædificium, constructio videlicet, & cumulatio bonorũ operum, augmentum gratiæ, & perfecta dilectio Dei & proximi. In his per gratiã Christi solidati sunt tam prædicatores, quam alii deuoti, atque perfecti pro modo suo & possibilitate, aliorum cõuersioni solicite insistentes. Hæc turris Dauid, qui interpretatur manu fortis, & significat Christum, qui nos cõfortat, vt in Christo omnia possimus, & in quo omnis ædificatio constructa crescit & proficit. Hæc turris non tam ipsorum, quã Christi esse dicitur ex eo quod Christi potius quam ipsorum virtute perficitur. Non ego (ait Paulus) sed gratia Dei mecum. Et Iob, ecce nõ est mihi auxilium in me, vnde & alibi quod in se fiduciam nõ haberet manifestat, dicens desperauit. Qui per hoc quod de se desperauit, melius in diuina spe conualuit. Quantum fideles de se diffidunt, tantum in diuinæ spei adiutorio confidunt, & quantum de se infirmantur, tantum fortes sunt & potentes in Deo. Sicut enim quod semina-

Quæ sit hæc Turris?

1. Cor. 15.
Iob. 6.
Hab. 3.

Quantũ quisque in se diffidit tantum in diuina spei adiutorio confidit.

tur nisi prius moriatur, ita proficere valens non roboratur, nisi prius in se infirmetur, & ex hoc humilietur, nec in Deo proficit, si non prius in se deficit, & defectum suum cognoscit. Impossibile est igitur quempiam de seipso triumphare posse, donec experimento didicerit propria se virtute obtinere nõ posse triumphum. Itaq; infirmitatem cognoscentibus, & per hoc se humiliantibus, & in se nõ confidentibus robur præbet Christus, vt carnaliter esse fortes desinant, spiritualiter cõualescant, ita dum de se desperant, & in Christo sperant, mutant fortitudinem, & assumunt pẽnas vt aquilæ, atque volant. Qui enim fortes fuerant in quærendis terrenis, fortes fiant in appetẽdis supernis & cœlestibus. *Elegit suspendium anima mea* (ait beatus Iob) *& mortem ossa mea.* Quia dũ intentione ad superna suspendit, fortitudinem carnalem in se mortificauit. Hæc autem carnalis mortificatio non statim, nec sine labore obtinetur. Nemo enim repẽte fit summus, nec scalæ summitas volando, sed gradatim ascendendo scanditur. Seipsum ergo necesse est, vt quisque proficiens vincere studeat, & voluntates suas frangere, nec tantũ maiora peccata, sed etiam minora õblectamenta cauere. Quantum enim à voluntate propria, vel delectatione, vel consolatione carnali etiam in minimis vincitur, tantũ à robore deficit, & mente infirmus fit. A quo enim quis superatur, & eius seruus efficitur. & quantum superatur, tantum ad hanc seruitutem perducitur. Item quantum paruis suggestionibus inimici succumbit, tantum hunc contra se robustum facit, sicut Iob in persona talis dicit: Irruit in me quasi gigas, vt ei iam resistere non valeat, cui cedendo frequenter contra eum vires dabat. Qui ergo molliter, & dissolute viuendo inimico contra se vires præbuit, versa vice vt contra hunc roboretur, & illi resistat à minimis incipiat, & frequenter in talibus præualere conetur, quæcunq; vsu vincendo roboretur,

Iob. 7.

Quibus robur fidei Christus præbeat?

Iob. 7. Quomodo anima sancta eligat suspendium.

Quid faciat, qui perfecte deliberat.

Iob. 16.

Resistendum diabolo etiam in minimis.

& de minorū victoria ad maiora vincenda paulatim cōualeſcat. Debet quoque aſſueſcere corporis oblectamenta, & cōmoda declinare, & voluntates cordis frangere. Quantum in his prævaluerit, & ſe fregerit, tantū infractus & fortis ſpiritualiter erit. Quoties ergo vel motibus cordis carnalibus, vel inimici ſuggeſtionibus reſiſtit, toties contra vitia, vel tentamenta ſibi robur adiicitur. Debet etiam puſillanimitatem, & fœmineam mollitiem deuitare, & oporunis laboribus, & afflictionib⁹ corporis aſſueſcere. Si enim puſillanimitate vincitur, paulatim deficiet, & à virtute ſpiritus eneruabitur. His modis prædictis de infirmitate conualeſcere debet anima, & in robur tranſire virile, quæ turrim ſpiritualis ædificii cupit in ſe cōſtruere. Quæ turris licet manus fortis Chriſti dicatur, quia auxilio & virtute eius perficitur, oportet nihilominus vt etiā omnis hominis induſtria & labor adhibeatur. Hęc omnia vicerunt perfecti, quia & corp⁹ ſpiritui ſeruire coegerunt, & cordis motus illicitos rationi ſubegerunt. Turri igitur comparantur prædicatores vel alii deuoti, qui cōuerſioni aliorū intendere ſtudent, quia firmi & excelſi per meritū debent eſſe, qui alios ad ſuperna & cœleſtia ſtudent erigere. Habet autē hæc turris propugnacula (diuerſa ſcilicet ſcripturæ documēta) quibus ſe contra hoſtes defendat, & ex quib⁹ hoſtes impugnet, & feriat. Videt enim in ſcriptura ſacra laqueos, & calliditates hoſtiū quibus homines decipiunt, nunc per aperta mala, nunc per occulta, nūc aliis atq; aliis modis. Vnde dominus in Iob contra militem Chriſti inimicū nunc pugnare ex pharetra per inſidias perhibet, nunc ante faciem eius haſtā vibrare, quia alia vitia ſub ſpecie virtutum cōtegit, & alia (vt ſunt aperta) eius oculis obiicit, & ſi quem aperta pugna nō decipit, clypeum ei opponit, vt ſi reliſtentis pectus feriendo nō perforat, ſaltem quibuſdā obiectionib⁹ iter proficientis intercludat, & alienis cogitationibus, ſeu occupationibus impediat. Suggerit enim aliquid quod hominem delectet, vel vtilitatē habere videatur, vt ab vtiliori q̄ intendebat facere auertat. Sed dominus ſacrum eloquiū condidit, in quo argumenta dæmonum detegit, & remedia quibus ei obuietur opponit. Quot enim tentationū eius poſſunt eſſe argumenta, tot in ſcriptura cōtra hæc reperiuntur documenta. Ipſe etiā dominus tentatus ex ſcriptura inimico reſpōdit. Nam cum lapides in panes eum commutare ſuaderet, hunc ex ſcriptura confudit. Cum itaq; nobis eſum panis (id eſt terrenæ delectationis) ſuggerit, cogitemus beatos nos magis ſi labores manuum noſtrarum mādūcemus, ſi videlicet de tribulatione laborū ſpei cōſolatione, & gaudiis reficiamur. Qui enim ex ſcriptura intelligit, quam mercedem pro labore ſuo expectet, & q̄ pro ſingulis laboribus mille annorum computatio in æterna felicitate, & amplius reſpondeat, iure melius laboribus ſuis, quam terrena delectatione reficitur, & iucundius hunc manducat. Illud ergo beati Iob recolāmus: *Panis eius in vtero verterur in fel aſpidum intrinſecus*, quia terrena delectatio in fine retributionis amara, dæmonū perſuaſio fuiſſe cognoſcitur, dum hanc paſti ad æterni cruciatus amaritudinem perducuntur. Hæc duo teſtimonia ſcripturæ quaſi duo q̄pugnacula ſunt, quibus ab hoſte defendamur, & eum vincamus. Item ex ſcriptura docemur quod deorſum nos immittere ſuadet inimicus, cum affectare miracula ſuggerit. Nam legimus quod melior eſt infirmitas conſcientię ſignorum vanitate. Paulus quoq; docet nos relinquere quæ retro ſunt, & extendi ad anteriora, ad virtutum ſcilicet profectum, non ad gloriam miraculorum. Signa enim dantur propter infideles, vt per hæc conuertantur ad fidem, ſed virtutes animæ requiruntur à fidelibus, nā ſine iſtis non eſt ſalus. Signa vero interdum facta ſunt ab infidelib⁹, ſiue etiam reprobis, vtpote ab Alexandro Macedone,

Quoties ſuggeſtionibus diaboli reſiſtitur totus robur adiicitur.

Cur Turri cōparentur prædicatores

Quæ ſint propugnacula turris.

Iob 39. De diuerſis ſuggeſtionibus dæmonū?

Matth. 4. De modo reſiſtendi diuerſis ſuggeſtionibus inimici.

Iob 20.

Philip. 3.

2. Cor. 12.

Quare ſigna debeāt eſſe fidelibus?

done, & Iuda proditore, & aliis multis, qui ad damnationem hæc faciebant. Ab aliquibus fiebant per dæmones signa, sicut scriptum est, quod quidam spiritus dæmoniorum sunt facientes signa. Inter fideles itaque, & maxime inter spirituales huius temporis signa merito suspecta sunt, maxime illa quę ostentationem habent, nullam autem vtilitatem, quæ scilicet fœminis istis contingere dicuntur, & q̃ à dæmonibus potius fiant, quam à Deo ostenditur. Sunt enim his diebus aliqui (iuxta Apostolum) qui attendentes ad quosdã spiritus errorum, à veritate quidem auditũ auertunt, ad fabulas autem, & rumores nouorũ cõuertuntur, quia miracula quædã siue à dæmonibus facta, siue à quibusdã quibus contingere videntur cõficta, magis quã morum perfectionem, & virtutes mirantur & attendunt. Dicit enim beatus Gregorius, q̃ perfectio sit non quidem facere miracula, sed vnumquemq; sicut se diligere, vera de Deo cognoscere, & meliora de aliis, quã de nobis sentire. Item dicit quod tantum quisq; perfectus est, quantũ perfecte sentit dolores alienos. Et itẽ quod ille vere est perfectus, qui erga imperfectionem proximi impatiens non est. Caritas ergo, humilitas, patientia, & cæteræ virtutes, atque perfecti mores perfectũ faciunt hominem, non miracula. In virtutibus itaque salus est, super has roboratur, & firma consistit anima in miraculis non solidatur vel fundatur, sed eleuatur, & superuacuum, & inane leuatur. Deorsum ergo se mittunt qui affectant miracula sine vtilitatis causa, & super vacuũ suspenduntur, nõ in solido, & tuto consistunt, vt retrocedant, non in antea vt de virtute in virtutem eant. Sed contra nos docet scriptura nõ tentare Deũ in exhibitione miraculorum, sed magis perfectioni virtutum studere, & in implendis mandatis operam dare. Tertiæ quoq; tentationi obuiare nos docet sua responsione Dominus cum dicit: *Dominũ Deum tuũ adorabis*, vbi enim Deum adorandum dicitur & regna mundi cõtemnit, ad cultum Dei prouocat, & veras diuitias quærere, falsas contemnere docet. Si enim Deum colamus, & illi seruiamus interminabiles diuitias possidebim⁹, quã de singulis operibus bonis maius nobis dabitur præmium quã sit mundi regnum. Denique de singulis qui saluabuntur habebimus singulare gaudium, & de singulorum abundantia magis ditabimur, quam si toti mundo dominaremur. Hæc scripturæ testimonia, atque exempla propugnacula sunt, quibus nos ab hoste defendam⁹, & alios instruamus & accẽdamus, & in hostem iacula mittamus, vnde ipse inimicus in scripturæ intelligentia nos impedire conatur, ne in eius erudizione proficiamus terrenis cogitationibus vel carnali scientia puritatem spiritualis intelligentiæ maculans & offuscans. Sed cum redemptor noster ab eorũ tentationibus nos defendit, tũc mens hanc scientiam apprehendit, sicut in Iob legitur: *Erit omnipotens contra hostes tuos, & argentum coaceruabitur tibi*, id est caritas, & puritas diuini eloquii. Deus ergo suos dũ intelligentia sacræ scripturæ erudit, & pabulo reficit, cautos pariter & fortes contra tentationes facit, sicut recte in Iob legitur: *In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij*, vt dum verbo Dei reficiuntur, in bello tentationis non superentur. Quoties ergo tentationibus inimici resistimus, eumq; cõfutamus, tam ex scripturis edocti, quam à Deo adiuti, toties eum percutimus, & vulneramus, & retorquetur in eum pœna quæ nobis infligeretur si ab eo vinceremur, hæc scripturæ documenta, ac testimonia propugnacula sunt quibus miles Christi se munit, & tuetur.

1. Tim. 4.

Gregorius quæ sit vera perfectio.

Iob. 22.

Iob. 5.

Quando diabolum confutamus, percutimus, &c.

Qui se dimittunt deorsum.

Matth. 4.

De vera perfectione, & exemplis perfectorum.

CAP. XXII.

MIlle clypei pendent ex ea. Clypei virtutes sunt quibus contra vitia seu tenta- Cant. 4.

Quid clypei significent? Signa perfectionis quænam sint?

tentamenta defendimur. Per millenarium vero earundem perfectio designatur. Si enim fundatæ fuerint virtutes in anima, perfecte se despicit, & vere humilis est, minus læditur, vel grauatur, robur nō habent contra hanc vitia, seu tentamenta, & qui perfecte se despicit, & vere humilis est, minus læditur vel grauatur si contemptus habeatur. Superbiæ enim iaculo non perforatur qui in humilitate fundatus humilitatē exaltationis intelligit, & de cōtemptu vel abiectione gloriatur sicut scriptum est: *Glorietur humilis in exaltatione sua.* Qui enim inimicos diligit inuidiæ aditū obstruxit, quia inuidia nō penetrat pectus quod caritatis perfectione munitū inuenerit, nec iniuria aliquatenus commouebitur qui virtute patientiæ fundatus etiā de opprobriis lætatur. Item sua quærere non potest qui per caritatem sua alius cupit esse communia. In cæteris virtutibus munitus est miles Christi vt contrarijs vitijs obuiare possit, & qua parte illum impugnant in ea parte virtutibus repelluntur, & repulsa resiliunt. Mille itaque clypei pendent in hac turri, cum omnes virtutes homo obtinuerit & perfecte assecutus fuerit, vt nulla parte vitiis ac tentatori locus patere possit. Quantum enim in aliquo indomita sunt vitia, vt carnales appetitus, tantum erga eum potētiora sunt, & robur habent vitia ad impugnandū eum. Cum vero deuicta fuerint, & mortificata, & contrarijs virtutibus illuminata, tunc si forte tentant, vel impugnāt illico resiliunt, nec prævalere possunt. Qui vero in virtutib⁹ infirmatur, & vitia quidem nondum edomuit, in seipso gerit, vnde tentetur, & infirmus sit. Hinc est quod Apostolus dixit vnūquemque tentari à concupiscentia sua, sibi videlicet adhuc insita, nec plene deuicta. Donec enim virtus, ac vitium in homine certant, nec quietum locū virtus obtinet, necesse est hominem multis tentationibus concuti ac fatigari, & nunc superiorem, nunc inferiorem esse.

Tacob. 2. Quomodo inuidia locum habere nō queat?

Vbi non possunt tela, & tentamenta damnum.

Iacob. 1.

Quamdiu tentationibus oppugnatur homo.

A Cum vero virtutes perfecte possederit, tunc carnalitatem perfecte premit, & eius incursus superat, ac repellit. Hæc itaque signa sunt perfectionis, si vitia ita subegerit, vt tentatus siue à carnis concupiscētia, siue gula, siue voluntate propria, seu propinquorum affectu, vel carnali aliquo motu, robustū se contra hæc sentiat, & facile sub se hæc comprimat. Item perfectus vir regitur ratione, imperfectus vir sæpe sensualitate ducitur, & ab hac aggrauatur. Debet enim perfectus vir caput esse membris, id est sensualitatis, & hanc sub se habere, & ratione comprimere. Vt autem hanc regat & comprimat, ideo illuminari, & roborari hanc oportet à Christo, vt motus carnales cognoscere possit, & cognitos refrænare. Si enim Christus caput sit viri, & rationem regat, vir quoque, i. ratio inferius suum, sensualitatem videlicet consequenter regere poterit, & quantum spiritum Christi acceperit, tantum ad hanc comprimendam vires habebit.

Quænam sint signa perfectionis.

C Perfectus ergo est, qui virtute spiritus & voluntates carnis, & voluntatē cordis potenter comprimit. Item hæc, s. signa perfectionis si de bona conscientia non de falsa iustitia, vel præsumptione fidei procedant, mortem habere faciūt in desiderio, & vitam in patientia propter Deum & fraternā vtilitatem. Qui igitur talis est miles Christi qui prædictas virtutes, atque perfectionem assecutus est, turri quę mille clypeis munita est comparatur. In qua turri omnis armatura fortiū esse adiungitur, fortium armatura est sublimis operatio bonorum, & eorundem exempla virtutum, hac armatura se studet miles Christi munire, quæ vitā propriam studet horum exemplo reformare. In his videt quisque quales labores cordis, & afflictiones, qualesq; pertulerint tentationes, quam viriliter decertauerint, & voluntates fregerint, & in præceptis adimplendis laborauerint. Quanta in eis fuerit vitæ munditia, cordis puritas, & omnis perfectio virtutum. In solitudinibus,

Quissam dicatur turri mille clypeis munita?

Quid faciendum sit cupiditatibus & sensibus vincere?

nibus, seu in monasteriis quanti fuerint qui nunquam pane sunt saturati, nunquã somno plene refecti, nunquam vestibus calefacti, nunquam lecti suauitate oblectati, quia cum his egentes, & afflicti essent, virtutum perfectione, & gratiæ plenitudine diuites, dæmonibus imperantes, infirmos curantes, & mente in cœlo conuersantes. Horũ omnium & cætera exempla sunt fortium arma quæ miles Christi penes se habet, quibus vtitur, armatur, munitur contra hostes animæ, contra mundum, contra seipsum. Qui exempla hæc penes se habuerit, qui tales semper attendit otio tepere non potest, nec inermis ac dissolutus ante hostes perire. Habent quoq; mali arma sua, membra s. quæ exhibent arma iniquitatis peccato. Oculis namq; vident ad cõcupiscendum malum, lingua vtuntur ad detrahendum, vel conuitiandum, vel ad vana, vel inutilia loquendum, aures habent prurientes ad audiendum noua, siue nocua, pedes eorum ad malum currunt, & manus operantur iniquitatem, quorum dextera dextera est iniquitatis. Denique corde simul & corpore militant peccato, ac per hoc diabolo, horũ arma non muniunt, sed occidunt, tantoque grauius his armis aliquis vulneratur, quanto talibus familiarius iungitur. Qui enim malis sociatur, & eos attendit, à bono separatur. Duobus quippe modis nocent, quia exemplo corrumpunt, & falsa laude seducunt. Quia enim bonum ignorant, optimum illum prædicant qui non fuerit, & illum bonũ, qui fuerit malus nimis, quorũ laudibus dum afflictus fuerit aliquis, paulatim sui cognitione priuatur, & talem se credit qualem se audit. Sentit enim de se, non secundũ proprii cordis testimonium, sed secundum iudicium eorum qui de se sic vel sic opinantur. Vnde plurimi de seipsis falsa opinione mouentur. Quæ enim præ oculis sunt, ad hæc facile animꝰ inclinatur, vt hæc attẽdat, vel secundũ hæc sentiat. Vnde necesse est vt magis oculis cordis

De armis malorum quibus sibi æternam damnationem acquirunt.

Quibus modis nocent mali.

studeat fortes & perfectos inspicere, & eorum virtutes siue facta coram se ponere, & attendere. Malos si attendit, & eorum iudicio se credit, decidet & seducetur, & ad deteriora deuoluetur, bonos si cogitat, humiliabitur, & ad bonum promouebitur. A malis ergo, siue dissolutis debemus animo alienari, & hos (quamuis iuxta positos) ignorare, ab eorum consideratione aspectũ auertere, cordis vero oculis bonos inspicere, & eorum conuersationem consideRare, atque virtutibus studere. Inter hos debemus mente conuersari quorũ conuersatio in cœlis est, & ita (iuxta quod scriptum est) ambulare cum bonis. Si cum bonis talibus assidui sumus, & hos quasi notos sciamus, & desiderio atque amore eis sociemur, vtique assimilabimur, vt cum sanctissimus sancti, cũ robustis perfecti. Hoc ergo modo nos debemus ad eos conferre, & eorum ad nos exempla transferre, & quasi arma quib. spiritualiter militemus penes nos collocare. Ita cum his conuersatur miles Christi, & (sicut in Iob legitur) inter lapides connumeratur, lapides vtiq; viuos, atq; ad structurã cœlestem pertinentes, firmos, atq; quadratos sectis & amputatis vitiis, & carnalitate. Cum his corde ambulat, inter hos commoratur, non inter lapides terrenos, homines s. carnales, qui de terra sunt & de terra loquuntur, & terreno more agunt, atque sentiunt. Inter hos cõmoratur qui eorum fauoribus, vel moribus delectatur. Bonꝰ autem inter lapides commoratur cum quibus sibi pactum est, sicut ad Iob dicitur. Cũ lapidibus regionũ pactum habet quicunq; ad ædificium supernæ ciuitatis pertinet, vt scilicet firmos ac fortes qui per mundi regionem sunt vel fuerunt imitetur, & eis assimiletur. In hac ergo turri, viro videlicet perfecto omnis armatura est fortium, i. exempla, & operã viriliter in Deo certantiũ Horum constantiam in laboribus, patientiam in aduersis, temperantiam in prosperis, caritatem erga inimicos, obe-

Malorum cõuersatio fugienda.

Cum bonis cõuersandum.

Quid sit inter lapides commorari? Iob. 5.

Quinam cum lapidibus regionũ pactum habent.

dientiam in duris, tolerantiam in iniuriis, deuotionem mentis, sublimitatem contemplationis in memoria collocat, hæc cogitat, in his se exercet, hæc imitari studet, & horum exemplo in militia spirituali se deuotum ac strenuum exhibet, bonorum enim exempla ædificant, instruunt, & accendunt. Hanc ergo fortem armaturam penes se habet, & hac vtitur, vt meritis horum æquetur, & præmiis donetur.

De pietate bonorum, & maxime beatæ Virginis.

CAPVT XXIII.

Cant. 4. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.* Hi sunt vbera quos superius collum dixerat, doctores f. & perfecti alios ad bonum admonitione conuertentes. Hæc vbera lacte replentur caritatis quo iuniores & teneriores reficiunt, & quasi matres lactant & alunt. Non habet hæc vbera anima adhuc carnalis, donec crescat in gratia, & sanguinem carnalitatis conuertat in lac deuotionis. Cum vero in gratia creuerit, & pietatem conceperit, tunc mater fit, lactat teneros, consolatur desolatos, contumeliis pulsata, vel iniuriis affecta patientiæ, & compassionis lac fundit, non sanguinem carnalis commotionis. Quia enim pietatis lacte repleta est, dulcedinem exhibet quam accepit, magis miseriis se lædentis compatitur, quam iniuria moueatur. Est in eo qui iniuriatur nequitia cordis, & est miseria animæ. Sustinens quoque in se habet vnde moueatur ad iram, siue ad clementiã. Si potius indignatur quam compatiatur, carnalis est, & miseriæ peccati etiam ipse obnoxius, quia sicut ille peccat per nequitiam, ita iste per iram, & impatientiam. Sanguis sanguinem tangit, id est peccator peccatorem. Tactus probat quisq; qualis sit. Si vbera haberet tactus, id est iniuria pulsatus lac funderet. Cum autem iniuriam patitur, & non compatitur, dolet, & non condolet, quia pietatis lac non effundit, probat se habere nõ vbera, nec matrem esse, sed sororem adhuc paruulam, & vbera non habentem. Quia ergo anima perfecta desuper accipit gratiam quam aliis refundit, & sic ipsa quoq; lactatur, merito hinnulis comparatur, qui ad lac currunt, & alta petunt. Sugit enim vnde ipsa crescat, & alios reficiat. Duo hinnuli sunt actiui & contemplatiui, qui vtique ad lac gratiæ currere non cessant, hoc desiderant, & ad perfectum semper tendunt, & superna petunt. Semper se nouos, semper incipientes, & insufficientes se reputant, quia ad anteriora se extendunt, donec occurrant in virũ perfectum, donec profecto perueniant ad perfectionem: nunquam arbitrantur se apprehendisse, sed apud se dicunt se tantum incepisse, apud se paruuli semper sunt, id est humiles, & ideo lac gratiæ quærunt, ad hoc tendunt, hoc sugunt, vnde quia ad hoc lac indesinenter currunt, hoc percipiunt, & hoc reficiũtur, ac ita dulcedine huius replentur, vt eius abundantia aliorum inopiam supplere sufficiat. Hi sunt hinnuli capreæ, id est ecclesiæ, quæ alta petere solet, gemelli, quia eadem doctrina reficiuntur vtriq; sicut gemelli nutriuntur eodem lacte. Ita enim erudit scriptura sacra cõtemplatiuos sicut & actiuos, & ideo inueniunt vtrique quo spiritualiter nutriantur. Hi autem pascuntur inter lilia. Per lilia quæ nitent, & odorem habent, munditiam bene viuentium, & odorem virtutum accipimus. Inter quę pascuntur hi gemelli, quia in munditia bonorum, & bono odore conuersantium delectantur. De horum salute, pariter & boni exempli odore gaudent, & quod aliis præbent in his lætantur, inter hæc delectabiliter reficiuntur. De malorum enim interitu torquentur, de bonorum vero profectu & prosperitate gratulantur quamdiu degunt in huius mundi exilio, & cæcitate. Et hoc est quod sequitur, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Donec deficiat ignorantiæ

Quando quis fit mater?

Quomodo intelligatur sanguis sanguinem tetigit.

Quinam sint duo hinnuli.

Cur gemelli.

Quid per lilia intelligatur.

rantia & miseria præsentis vitæ, & luceat dies æternitatis, & diuinæ cognitionis. Possunt autē hæc vbera ad beatam virginem transferri. Ipsa enim habet duo vbera geminæ dilectionis lac fundentia, quia reis impetrat veniā, & iustis gratiā. Quæ vbera sunt sicut duo hinnuli capreæ, hinnulos hos intelligere possumus Angelos & hominum animas ad regnum iam translatas. Qui bene hinnuli dicuntur, quia montem cœlestis habitationis conscenderunt, & diuinæ contemplationis dulcedine reficiuntur sicut hinnuli, & alta petere solent, & lacte nutriuntur. Hi hinnuli gemelli sunt capreæ, id est Christi à quo pariter capiunt & fugunt lac geminæ dulcedinis, diuinitatis, scilicet, & humanitatis. Caprea enim est Christus, quia saliit in montibus, & transiliit colles. Et ita saltum dedit in vterum beatę Virginis. Et de hoc in mundum, & de mundo in cœlum, vbi pascit hinnulos istos cœlesti lacte. Itaque cum tam angeli quam sanctæ animæ pro peccatoribus soliciti sint, & eis tam meritis, quam intercessione subueniant, credendū est beatam virginem tantū in hoc posse quantum vtramq; hanc creaturam, imo vtraque potior iudicatur, quia vtraque per hanc reparatur, & angelorum ruina per hāc restaurata est, & humana natura reconciliata. Quid autem mirum si beata virgo & peccatoribus reconciliationis, & piis gratiæ lac fundit, quæ mundum reconciliauit, & ipsam gratiam peperit, imo ipsum fontem gratiæ qui distenditur per mundum, & extenditur vsq; ad mundi terminum? Est enim beata virgo Paradisus de qua egreditur fons iste, qui deinde diuiditur in quatuor capita, quia de corpore Christi q; de ipsa processit, profluxit fons sanguinis qui sacramentaliter inde fluxit in quatuor mundi partes ad abluendum pariter à peccatis, & infundendam gratiam suis. Merito ergo misericordia eius cursui hinnulorum cōparatur, per mundum currit, mundū irrigat, & infundit. Hinnulorum velocitati comparatur, quia velocius occurrit eius pietas quā inuocetur, & causas miserorum anticipat. Hinnulis vero comparatur, quia dulcedinem bonitatis quam impendit, ipsa desuper fugit. Hæc autē sunt vbera tua ô beata, id est pietas, quibus miseros lactas, dum misericordiam eis impetras, lactas miseros, & ab ipsa misericordia lactaris, ab ipsa percipis quod refundis. Prærogatiuā singularis gratię meruisti, quia priuilegiata es præ mulieribus, vt nō mulierum, sed virgineo lacte alueris nec hominem purum, sed Deum. Vnde quam singulare hoc, quia nec primam similem hæc visa est nec habere sequentem. Merito ergo tantū posse quantum Angeli sancti, & animæ sanctorum iudicaris, & vtrisque compararis. At te ergo matrem misericordiæ, matrē miserorum clamant exules filii Euæ, clamant ipsæ miseriæ. Habet enim miseria clamorem, & vallis hęc lachrymas, vallis est enim lachrymarum, adeo vt ii ipsi miseri non clament, ista auribus tuis non insonent. Non possunt hæc ante te silere, nec auditum tuū latere, eo quod aures audiendi miserias habeas, & te has scire sit eas audire. Sicut enim vbicunque fuerit corpus, congregantur & aquilæ, ita vbicunque fuerit miseria, tua & currit & succurrit misericordia. A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitia tacta lac fundant misericordiæ, nec possis miserias scire, & non subuenire. Et quid mirum, si misericordia affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus vbera suxit, vt per te nobis spiritualia fluerent. Cum enim misericordiam lactasti, ab eadem misericordiæ vbera accepisti. Et sicut carnem nostram in te sumpsit, & Spiritum sanctum suum nobis dedit. Cum materiale lac ex te Deus suxit, spirituale pariter filiis Dei per te fluere cœpit. Ex eo miserorum mater facta es, & miserosalere misericordiæ lacte cœpisti. Et cū misericordia Dei sit ab æterno, amplior esse

Quid duo vbera significent.

Cur misericordia Maria cursui hinnulorum comparetur.

Inuocatio B. Mariæ virginis?

Cur Christus in Maria vbera carnis suxit?

cœpit ex tempore. Et cū ex te cœpit initium eius quoq; largitas per te sumpsit augmentum. In te ergo cōcreuit lac diuinæ misericordiæ, & ex te nobis profluxit. Ipsa prius repleta es, & ex te nobis descendit hæc abundantia. Vnde quia lacte hoc inebriaris, & lac istud nobis fundis, & per mundū pietas tua currit, & miseris occurrit & subuenit, merito hinnulis compararis, & lactentibus hædis, pariterque currentibus assimilaris. Sugunt enim lac istud in diuina fruitione, & nobis occurrunt caritate, & subueniūt meritis & intercessione. Sed cum tam Angeli quā sanctæ animæ, circa nos solicitudine discurrant, & nobis succurrant, vtrisque compararis, quia tantum tu sola quantum vterque, & super vtrosque potes & efficis. Hi quoque hinnuli pascuntur in liliis, quia salutem desiderant adhuc in exilio degentium, & munda vita, & bonæ conuersationis odore atque fama reficiuntur, quod est in liliis pasci. Quod vtique agunt donec illucescat dies æternæ beatitudinis, & vmbræ finiantur, miseriæ scilicet præsentis vitæ.

A montes esse alti & aridi, sed loca inferiora humida. Montes ergo sunt deuoti, quia alti sunt per amorem supernorū, & aridi dum in se extinguunt, & exsiccant humorem carnalium desideriorum. Hos montes visitat Dominus, & non venit ad humida, quia nō manet in locis humentibus Deus, sed diabolus. Vnde humorem hunc exsiccare nititur deuotus quisq; omnibus modis, & aqua spirituali desuper infundi. Pro hac expandit manus suas ad Deū, & animam B suam, sicut terrā sine aqua, carnalis videlicet humoris, hanc gratiā anima sitire sicut terra quæ est sine humore solet aquam desiderare, vnde velociter exaudiri meretur, quia deficit spiritus eius, i. voluntas & appetitus in terrenis atque carnalibus. Arida igitur est terra bonorū, & nō habens humorem terrenæ dilectionis. Non est sicut terra Ægypti, id est mundi, vbi iacto semine in morem hortorū aquæ ducuntur irriguæ. Terra Ægypti est cor humanum & tenebrosum, vbi C semen iacit qui in carne seminat, & radicē suā in mundanis plantat, vbi carnalis delectationis aquas facile ducit per hortū mentis. In promptu est hæc irrigatio, sed quantum ad manum est, tam cito deficit & exsiccatur. Mons vero est mens deuota ab infimis delectationibus sicca, immo terra illa montuosa quā dominus Deus dat suis, quia bonos subleuat à terrenis ad appetenda superna quoties ascendit cor ad altum. Hæc terra desuper expectat pluuiā gratiæ, & hanc Deus immittere solet à principio D anni vsq; ad finem eius à principio scilicet à natiuitatis tempore vsque ad extremū vitæ, & infundere superna irrigatione. Ad quas aquas anhelant corda bonorum, quia (sicut in Iob legitur) radix eorum aperta est secus aquas, id est occulta cogitatio, & mentis intentio expensa est ad percipienda fluenta gratiæ, & dona spiritus. Has aquas sitiunt, & vt has percipere digni fiant, à carnalis delectationis aqua arescunt, & vacui sunt. Pro quibus impetrandis etiam ad

Montes sunt deuoti.

Quid sit terra Ægypti.

Mons mens deuota.

Iob. 29.

aquas

De mortificatione, & oratione, & perfecta pulchritudine animæ.

CAPVT XXIV.

Quid significet mons myrrhæ.

VADO *ad montem myrrhæ, & collem thuris.* Mons myrrhæ est anima quæ mortificat membra sua quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, &c. Sublimis est ista, & merito monti comparanda, quia calcat & supergreditur terrena, & infima, & ad superna appetenda & cognoscenda subleuat, quærens quæ sursum sunt, vbi Christus est, & hæc sapiens, non quæ supra terram. Terrena iudicat, & damnat omnia quæ sunt in hac mortali vita, sciens nihil in hac terra morientium subsistere, vel durabile esse. Myrrham habet dum in se mortificat carnales affectus, & propriam voluntatem, vel quicquid inferius delectare potest. Solent

aquas quæ super cœlos sunt oratione, & contemplatione conscēdunt omnes spiritus videlicet cœlestes, qui laudant Deum & torrente voluptatis eius inebriantur. Quomodo vero non hūc fontem hauriat, & aquas gratię anima percipiat, quæ ad omnes cœlestes spiritus aperta est, & se expandit desiderio, & precibus omnes pulsat? Quæ si se denique sic dilatet, & expandat, vt sicut sibi ab omnibus gratiam postulat, ita quoque omni homini hāc desideret, & postulat. Nonne tanto largius hac infundi merebitur, quanto ampliori caritate & ad multos dilatatur? Item cum ad omnes illos spiritus extenditur, nonne singulos quibus custodia humana delegata est complectitur? Cum itaque omnibus spiritibus sinum cordis expandit vt spiritualia dona capiat, & gratiam attrahat, & ad singulos versa vice desiderio extenditur, & quicquid obtinere potuerit vel desiderare hoc eisdem cōcedatur, & refundatur ad salutem sibi commissorum, merito exauditur, qui intercessores suos & aduocatos sic iuuat, sicut eorum adiutorium & patrocinium flagitat. Optant enim ipsi sibi commissis misericordiam, & gratulantur collaborantibus sibi circa eorum salutem. Merito talis anima aduocatos suos propicios in prece habet, quæ tam præstare cupit, quam accipere. Merito Beata est anima & Deo grata quæ ita seminat super omnes aquas, & semen orationis iacit, vt nec terræ inimicorum hoc semen subtrahat, sed pro eis quoq; ex caritate intercedat. Multum aperitur radix eius quæ ad hos omnes spiritus expanditur, & ad omnes homines pariter dilatatur, quæ ad aquas superiores spirituum ascendit, & omniū hominum necessitates inferius comprehendit. multum aperitur cum æqualis ad omnes spiritus intentio pro omnibus hominibus dirigitur, & æqualiter omnibus hominibus sicut sibi gratiam obtinere conatur. Cum igitur radix animæ ita aperitur, & tam multipliciter expanditur, & ad aquas scilicet Spiritus sancti, ad aquas sanctorum spirituum, ad aquas populorum (Aquæ enim populi sunt) merito multum placet Deo, multum infunditur aqua gratiæ, multum dilatatur caritate. Mons sublimis est appetendo superna myrrha pariter, & thus habens dum in se omnes mundanos & vicioſos affectus mortificat, & deuote pro omnibus orat. Vnde ad hāc Christus merito diuertit, ad hanc venit, vtpote pulchram in oculis eius, & gratam atq; aduentu eius dignam. Vnde eam commendat dicens. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Minus pulchra est mulier siquidem corporis forma venustatur, sed vultu palleat. Cum vero tam corporis elegātiam habuerit, quam genarum ruborē, tunc perfectius decora iudicatur. Sic anima cum per dignam pœnitentiam à peccatis mundata est & peccati corpus destruxit, quasi corpore pulchra est. Et cum etiam per quotidianam cōfessionem à quotidianis peccatis sit mundata, & pro his verecūdiam patitur, quasi rubore genarum simul decoratur, vt tota pulchra merito dicatur. Et macula non est in te mortalis peccati, nec venialis quoque perseuerat, quia se quotidie per pœnitentiam & contritionem lauare, & mundare non cessat. Quin etiam tāto plenius à venialibus mundatur, quanto magna caritate erga proximos afficitur, & pro eis orādo salutem obtinere conatur. Tota item pulchra est quæ per opera bona, & virtutes ornatur, & per humilitatem & confessionem peccatorum (quibus maculata fuerat) decoratur. Indicando enim peccata sua, & se pro his humiliando non solum a peccatis mundatur, sed & humilitatis ornatum acquirit vnde etiam decoretur. Et non est in ea macula, elationis videlicet. Ab hac enim immunis est, dum per desiderium ad maiora agenda semper accenditur, & parua reputat quæcumque egerit, dum Saluatoris beneficia, & labores pensans se digne:

Qui in se myrrham & thus habeat?

Tota pulchra.

gne respondere his non posse cognoscit. Tota ergo pulchra est, & sine macula, dum etiam hanc malorum memoria decorat, & de bonis quæ gesserit nulla elatio maculat.

De corona beatorum, & quomodo pollutio, & alia quædam sunt mortalia.

Caput XXV.

Cant 4. VEni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni. Libanus mons est, in quo crescunt myrrha & thus. Dicitur autē Libanus candidatio, vel dealbatio. Vocat ergo Christus sponsam de Libano, cum per mortificationem peccatorū, & carnalitatis, & deuotionem orationis mūdatam, & candidatam inuitat ad supernam remunerationem. Quod autem non solum duplicata voce, sed etiam triplicata hortatur vt veniat, immensitatem desiderij, & amoris quem habet ad eā insinuat, & vt Trina repetitio immensitatis, & firmitatis sit attestatio, funiculus enim triplex difficile rumpitur. Item multiplicata repetitio vocationis, & gratulationis indicat qua liberationi eius de præsenti miseria congaudet. Innuit quoque quanto desiderio hanc celerius fieri optet. Iterum enim atque iterum repetita vocatio accelerantis pariter & congaudentis affectum exprimit. Ideo etiam eam toties vocat, vt iterata vocatione magnitudinem fœlicitatis ad quam vocatur insinuet. Vt etiam Trina vocatio Trinitatis indicet fruitionem, quam percepturа est post laborem, quę fruitio est ęterna beatitudo. Et cum eam vocat, etiam ei de quibus remuneranda sit prænunciat dicens. *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon.* Amana interpretatur inquietus, vel turbulentus, & significat amatores mundi qui inquieti sunt, pariter & turbulenti. Inquietudo laboris, & fatigatio est in quærendo mundanas delectationes, & cum eas assequitur quis, non plenam in eas inuenit satietatem. Non habita hæc vexant, & habita non satiant. Nam dum quis in istis desiderio satisfacere cupit, amplius illud accendit. Vnde dicitur, quod remedia peccatorum ægritudines sunt. Quia vnde peccando aliquis desiderium ad tempus curat, inde maiori desiderio peccandi postmodum ægrotat. Quia ergo non habet satietatem, non præstat quietem, nec in mente quæ terrena quærit spiritus Dei manet, qui non nisi super humilem & quietum requiescit. Non enim capitur à mente quę inquieta fuerit per terrena desideria, & non illustrat hanc spirituali lumine quę carnali delectatione repletur. Vbi enim à carnalibus cordis vasa vacua non fuerint, oleum spiritus stare ibi non habet. Neq; enim venit siue permanet spiritus sanctus in homine quando caro est, i. carnalis. Cum igitur his desideriis anima inquietatur, pariter etiam turbulenta fit, i. obscura & confusa, & à veritatis cognitione aliena. Cō fundunt n. terrena desideria, & cordis oculos obtenebrant, vt nec vel se homo, vel cœcitatem suam, ac miseriam agnoscat. Mens vero bonorum in his delectationibus renuit consolari, & ideo meretur delectari, & gratia illustrari. Damnat enim Beatus Iob, & maledicit diei carnalis delectationis, & vertit hunc iudicio suo in tenebras, siue noctem, dum pensat ad quantam deducet cœcitatem, & miseriam. Per consideratam enim noctem quam sequi considerat hunc diē, destruit ipsum diem, & in se perire facit, & sic ad diem gratiæ peruenit. Sic noctem vertit in diem, & post tenebras noctis quas damnat, merito sperat lucem, & gratiæ percipit illustrationem. Quos igitur terrena delectatio superat Amana sunt, id est inquieti & turbulenti, & horum caput est diabolus, qui per hæc in eis principatur. Cuius suasionibus dum anima deuota resistit, nec has respicit, de hoc capite triumphat. Non solum autem de capite Amana, sed etiam de vertice Sanir, & Hermon hanc coronandam

Qui sit Libanus.

Cur tertio vnum verbū repetatur?

Eccl. 4.

Trina vocatio.

Interpretatio Verborum.

Quod non habeat satietatem, non præstat quietem.

Mens quæ renuit consolari meretur delectari. Iob 3.

nandam promittit Christus. Sanir & Hermon montes sunt Iudææ, in quibus leones & pardi habitant. Isti montes significant fœtentes per immunditiam, & à Deo, atque bonorum consortio segregatos per culpam. Sanir enim interpretatur fœtor, & Hermon anathematizatio. De his vero qui sunt Sanir, alii polluuntur per actum, alii per cogitationem, alii alicui tentationi, vel fragilitati consentientes, vel minus legitime renitentes immunditiæ culpam non euadunt. Et actuum quidem immunditia satis patet, nec de his oportet multa dici. In cogitatione vero peccatur mortaliter, vel voluntate peccandi, vel consentiendo delectationi cogitationis, & moram habendo in delectatione. Si enim delectationi cogitationis de mortali consentias, etiam si actum committere nolis, peccas mortaliter, præsertim si in tali delectatione moram habeas diu postquam hanc ratio deprehendit, & placeat. Si enim duraverit ipsa delectatio ratione non cõsentiente, vel illam non aduertente, mortalis non dicitur. Sic quandoque longior mora venialis est, & breuior mortalis, dum aduertitur, & non ei resistitur, sed cõsentitur. Si autem in corpore pollutio aliqua vigilanti contingat, & seminis fluxus, mortale est, nisi contingat ex naturali quadam infirmitate. Si ergo contingat ex delectatione, mortale est etiam si non voluntarium sit quando contingit, si culpa mortalis præcesserit, familiaritatis, cogitationis, aspectus, & huiusmodi, de qua occasionem habuerit morosa delectatio per quam accidit. Quia enim hæc fuerunt voluntaria, & per hæc morosa delectatio habita, non excusatur ipsum peccatum, etiam si contra voluntatem contingat. Si quis autem post morosam delectationem de ea cõtritus fuerit, si postea contingat ei pollutio, & iterum redit delectatio, mortale est, quia in ipsa hora contingendi aliquatenus consentit delectationi vt ei contingat. Si enim non cõsentit, veniale peccatũ est, quia non contingit mortale peccatum, nisi voluntarium. Aut ex infirmitate contingit, & tunc veniale est, aut nullum peccatum, si nulla ibi fuerit delectatio. Potest enim contingere ex infirmitate, & tamen aliqua ibi est delectatio quæ tamen sit venialis. Si quoque dormienti contingat ex culpa aliqua quæ mortalis sit, mortale erit. Sed si contritio interueniat, veniale est, quamuis occasionem exinde habeat, quia abolita est per contritionem. Simile est de furioso, & ignorante, & omittente. Quando enim furiosus in furia constitutus occidit, vel fornicatur, vel aliquod mortale facit, quamuis tunc non habeat sensum discernendi quæ facit, mortaliter tamen peccat si in ipsam furiam culpa sua incidit, & in voluntate peccãdi mortaliter fuit, & ita ex præcedente culpa reus sit, sic dormienti ex causis præcedentibus pollutio est mortalis. Sic est de ignorante, quia quamuis in hora sciendi quod debet nolit ignorare, tamen reus est, quia prius scire contempsit cum scire potuit. Et de omittente quando omittit quod debet, quia potuisset se ad faciendum solicitum exhibuisse, & sic tempore faciendi non omittere. Sanir ergo sunt fœtentes quos polluit diabolus, siue in opere, siue in cogitatione, qui repere legitur pectore & ventre. Hermon vero qui interpretatur anathematizatio, significat illos qui sunt anathematizati, id est propria iniquitate à Deo separati, & alii propter manifesta peccata ab Ecclesiæ societate per excommunicationis sententiam excluſi. Et de primis dicamus qui per mortalia peccata à Deo disiunguntur. Omne mortale committitur agendo contra præcepta, vel contra conscientiam. Quicquid enim conscientia dictaret mortale, etiã si veniale esset, qui hoc contra talem conscientiam faceret mortaliter peccaret, dicente Apostolo. *Omne quod non fit ex fide*, id est contra conscien-

Quid significent Sanir & Hermon.

Quomodo peccatur cogitatione.

Quando furiosus in furia occidit.

De pollutione quando sit mortale, & quando non.

De conscientia erronea.

Rom. 14.

Quædam peccata quæ semper sunt mortalia alia vt non semper.

conscientiam, *peccatum est*, & quod contra conscientiam fit, ædificat ad gehennam. Cætera quæ fiunt mortalia, contra præcepta fiunt. Sunt autem quædã peccata quæ semper sunt mortalia, sicut sunt odium, Idololatria, veneficiũ, maleficium, fornicatio, & huiusmodi. Ira vero, impatientia, tristitia, auaritia, gula, superbia, inanis gloria, detractio, & multa talia non semper sunt mortalia, nisi videlicet in his aliquis peccet p grauem contemptum, vel faciat contra præceptum, id est contra dilectionẽ Dei & proximi. Ira enim non est mortalis quando aliquis mouetur circa proximum voluntate & consensu nocendi ei in persona, aut in facultate, aut in fama, quia tantum primos motus iracũdiæ incurrit. Et ideo sol non occidit super iracundiam eius, id est Christus. Simile est de omnibus alijs motibus citra voluntatem, & consensum faciendi contra dilectionem Dei & proximi. Per impatientiam peccatur mortaliter q̃ndo sic per eam exceditur vt virtus patientiæ penitus relinquatur. Per tristitiã, cum ita superatur aliquis, vt nullatenus se in Deo consoletur, sed omnino consentit. Per auaritiam, cum tanta est tenacia vt in arcta necessitate proximo non subueniat, & danda retineat. Per gulam, cum per cõsuetudinem, vel frequẽter in crapulam vel ebrietatem labitur aliquis, & infirmitatem suam in hoc expertus non sibi cauet, nec se moderatur, vel cum per ardorem concupiscentiæ cibi aut potus sicut Esau superatur. Et iterum his quandoque modis præpropere, laute, nimis ardenter, studiose. Per superbiam, vel inanem gloriam, cum alijs se præfert, & humanum fauorem dilectioni Dei præponit. Detrahendo quoque, vel publicando peccatum alterius per inuidiam tunc peccatur mortaliter, vel quando dicuntur alia per quæ nocere intendit personæ, aut famæ, siue cum bonum statum alterius nititur aliquis deprauare. Venialeque quoque per contemptum fit mortale, sicut dicit Augustinus, nullum peccatum adeo peccatum veniale est, quod non fiat mortale dum placet, si videlicet ita placeat quod illud committeret homo etiam si mortale esse sciret, vel veniale fit mortale per occasionẽ, quia per multitudinem venialium venitur ad mortale committendum. Quandocunque ergo peccatur mortaliter, tunc vel fit contra conscientiam, vel per cõtemptum, vel contra aliquid quod præceptum est, vel prohibitum. Donec itaque primi motus intantum procedant vt contra aliquod horum fiat, non peccatur mortaliter. Sed cum eis ita consentit aliquis, vt in vno eorũ offendat, tunc primum mortaliter peccat. Quocunque autem modo prædicto peccent peruersi, anathematizati sunt, & à Deo separati per mortale. Qui vero nominatim fuerint excommunicati, sunt excõmunicati maiori excommunicatione, & vitandi sunt in oratione, in mensa, in salutatione. Non enim potest orare aliquis in ecclesia talibus præsentibus occulte nec palam. Innocentius tamẽ dicit in contrarium. Potest tamen extra ecclesiam præsentibus eis, siue audientibus. Pro talibus quoque orare potest occulte, nõ manifeste, vel aliquo audiente. In his tamen possumus communicare eis quæ pertinent ad eorum absolutionem, & salutem. Et si aliquid deberent alicui, potest ab eis repeti & possunt conueniri, non conuenire. Sunt itaque peruersi Amana, id est inquieti p amorem terrenorum, vel Sanir, id est fœtentes per immundam vitam, siue Hermõ, id est anathematizati per peccatum, siue excommunicationis sentẽtiam. Caput autem siue vertex eorum est diabolus, qui ad hoc tentãdo eos inducit, & per hoc in eis principatum gerit, cuius suasioni dum deuotus quisq; restitit ne peccatis implicetur, de hoc capite quia triumphat coronatur. Læones quoq;, & pardi sunt dæmones, quia nunc aperta iniquitate sequentes quosdam decipiunt, nunc blands consilijs, & vã-

Quando ira non est mortalis.

Eph. 4.

Impatientia peccatur mortaliter.

Per auaritiã.

Per gulam.

Per superbiã.

Venialepeccatum per contemptum fit mortale.

Sanir quid significet.

& variis fraudibus rectos seducunt, sicut & leones feroces, & pardi vario colore respersi sunt. Horum leonum, seu pardorum habitatio sunt iniqui, quorum peruersos mores & peccata dū boni non imitantur, sed fugiunt, & interdum tales exemplo & doctrina ad bonum conuertunt. De his montibus, & cubilibus leonum, atq; pardorum coronantur, & æternis præmiis donātur.

De Beatæ Virginis Mariæ integra & perfecta pulchritudine.

CAPVT XXVI.

Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Beata Maria Virgo tota pulchra fuit, quia sanctificata in vtero. Ab vtero quoque egressa nec mortale vnquam nec veniale cōmisit. Et ante conceptionē quidem filii Dei prius per gratiam custodita est à peccatis, post hanc vero ita confirmata est ex virtute altissimi, obumbrata, & roborata, vt peccatum omnino committere nō potuerit. Ex quo templum Dei facta est, ita priuilegiata est, vt nullatenus aliqua macula potuerit deturpari. Tota item pulchra fuit, quia plena gratia, vt nec vllum vel minimum veniale in ea fuerit quo minus in ea locum gratia habere potuerit. Cum enim aliquis aliquod veniale cōmittit, tunc non meretur, nec augetur in eo gratia. Tota ergo fuit pulchra quam totam possedit gratia, quia nullum in ea locum habuit peccatum. Habuit quoque virtutes sine perturbatione, vel passionibus viciorū, & has possedit amore earum delectata, & gratia adiuta. Ideo in ipsa virtutes erant perfectæ, & in continuum vsum transfusę, vt nihil aliud quam bonum saperet, vel leet, vel sentiret. Talis fuit in virtutibus tanta quoque fuit eius caritas, vt nō solum ad eius gentem (Iudæos videlicet) extenderetur, sed ad ignotas, & notas, ad oēs denique homines, ad hos omnes caritas eius dilatata fuit, pro his solicita fuit, pro his indesinenter orauit, A his orando exaudita fuit, dicente ad eā Angelo Gabriele. Inuenisti gratiā apud Deum, sc. quam quærebas. Omnium salutem desiderauit, quæsiuit, & obtinuit, imo salus omnium per ipsam facta est, vnde & mundi salus dicta est. Tota ergo fuit pulchra, quia mundata in vtero, & deinde in sanctitate munditia cōfirmata, fomite peccati primo in ea sopito, vt non peccauerit, & tandem extincto, vt peccare deinceps non potuerit. Angelicam denique in terra adepta est puritatem, & Dei similitudinem in virtutibus & sanctitate, ac morum perfectione, iusta, pia, prudens, modesta, misericors, sancta mēte, & corpore. Merito ergo prædicatur pulchra, quæ & diuinam & Angelicam similitudinem in terris est adepta. Et quia humilitas locus est gratiæ Dei, adeo vt tantum gratiæ capax sit aliquis quātum fuerit humilis, sicut virtutem hanc perfecte, & totam possedit, ita totam eam gratia impleuit, totamq; decorauit. Hæc est ergo interior pulchritudo mentis. Exterior quoque fuit decor castitatis, cādor virginitatis. Tota quoq; lucida fuit opere nil tenebrosū habēs, vel sinistrum, sed totum lucidū, & perfectum, vt aliorum aspectibus pateret, & exemplo luceret, induta vestitu deaurato virtutum, & circūdata varietate meritorum. Talem Rex cœlestis concupiuit tam decorę, sic vestitæ sol iustitiæ se infudit, & in ea se carne vestiuit. Nec mirum si lucida fuit quā splendor gloriæ impleuit, si pulchra fuerit q̄ splendorem lucis in se suscepit. Nō quoque dubitandum amoris ignē & interiorem cādorem exterius etiā in ea lucere, vt quæ puritatē Angelicā habuit, vultum etiā Angelicum habuerit. Tota ergo pulchra merito dicitur, quia pulchra facie fuit, pulchra mēte, & corpore. Quæ etiā ipsis principibus tenebrarum terribilis fuit, vt ad eam accedere, eamq; tentare non præsumpserint. Deterrebat enim eos flamma caritatis, incendebant orationes, & feruor deuotionis, stupebant immunem à peccatis.

Cur Beata Virgo fuerit tota pulchra?

Beata Virgo ipsis etiam dæmonibus formidabilis fuit?

Nemo enim tam sanctus qui maculam non habuerit, & defectū præter ipsam. Luna n. quæ nocte splendet, & stellæ nō sunt mundæ in eius comparatione, id est hi qui vitæ sanctitate lucent vt luna, vel stellæ in nocte huius vitæ obtenebrātur in eius comparatione. Obtenebrantur enim stellæ, id est sancti caligine humanæ culpæ, sed Beata Virgo tota pulchra fuit, quam totam illustrauit, & perfudit sol iustitiæ, vt nec maculā habuerit, nec tenebras culpæ. Super hæc martyrio decorata fuit. Ipsius n. animā pertransiuit gladius, nō materialis, sed doloris. Quo martyrio grauiō passa fuit quam ferro. Quanto enim incomparabiliter amauit, tāto vehementius doluit. Vnde sicut non fuit amor sicut amor eius, ita nec fuit dolor similis dolori eius. In martyribus magnitudo amoris dolorē leniuit passionis, sed Beata Virgo quanto plus amauit, tāto plus doluit, tantoq; ipsius martyriū grauius fuit, vnde quia plus omnibus dilexit, & iuxta magnitudinē amoris erat vis doloris, grauius passa fuit mente q̄ martyres carne. Pulchra ergo fuit Beata Virgo Virginitatis decore, pulchra confessionis laude, & cæteris oībus pulchrior q̄ sancte vixerunt, pulchra martyrii palma, & sine omni macula. Quia igitur tā pulchra, tāq; multipliciter decora, merito de Libano vocatur, id est de candidatione. Quæ etiam coronanda dicitur de capite Amana, Sanir, & Hermon, de principe videlicet huius mundi principante mundi amatoribus, & per munditiæ fœtorē, siue per alia peccata à Deo separatis, hunc mūdi principē, & caput iniquorum Beata Virgo superauit, calcauit, & vires eius cōtriuit, dum perfectā munditiā seruauit in corpore & humilitatem in corde, vt nullū locū repēdi, vel in pectore eius, vel in mēte habere potuerit, mulier ista fortis cuius preciū procul est, & de vltimis finibus, illū pariens qui fortē armatū debellaret, atrium suum (id est mundū) pacate possidentem. Quæ Beata dum ab eorum cordibus quos vel aperte sæviendo dereliquerat, vel occulta & varia fraude tectus deceperat meritis & intercessione sua liberauit, de cubilibus seu montibus leonum atque leopardorum coronari perhibetur.

B. Maria grauius passa fuit quam Martyres.

De spirituali visu, & quomodo Deo placeat cura propriæ salutis, & alienæ.

CAPVT XXVII.

VVlnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. Cant. 4. Duo sunt visus siue oculi, vnus quo superna contemplamur, alius quo transitoria atq; terrena. Illum quo superna videtur Saluator aperire venit, sicut ipse dicit: In mundū hunc ego veni, vt qui non vidēt videant, & qui vidēt cæci fiant. Pro hoc illuminādo ad nos venit, vulnerum aperturam & mortem sustinuit, vt lumē hoc nobis aperiret, & ad cognitionem salutis viuificaret. Vnde quantum oculum hunc, contemplationem, scilicet salutis nostræ & desiderium amet his verbis exprimit dicens, vulnerasti cor meum, Ac si dicat. O anima quæ soror mea dici meruisti, ex quo carnem sumendo me tibi fratrem feci, & quam sponsam elegi cum te mihi in amore & voluntatis vnitate coniunxi, in eo, quod æterna potius quam terrena cordis oculis vides, & quæris, tantum me lætificas, & grata fis, vt amor tuus cor meum vulneret, & nimietate sua penetret. Fortis erat ad te dilectio mea quasi mors. Vnde pro te mori volui, & dura corporis vulnera pro te suscipere, vt suauia amoris à te reciperem. Illa igitur cogitatio, & in illorum apertura oculum cordis defigens aperis hunc ad amorem, pariter & cognitione. Amor enim notitiam aperit, vt dum Saluatorem tuum amas, etiam salutem quā tanta caritate, & sui ipsius precio comparauit immensam, & merito appetendam intelligas. Amas itaque me quia pro te hæc pertuli, amare quoque

De duobus oculis.

Allusio Christi ad sponsam.

incipis gaudium quod tibi amaui, atque præparaui. Et sic per visibilia humanitatis meæ, ac laboris peruenis ad videndũ, & comprehendendum inuisibilia æternorum, de me ad videndũ me transfers contemplationem, de me nõ habente speciem, vel decorem ad meam in supernis gloriam & maiestatem, vbi talis sum vt etiam Angelis delectabilis sim ad [illegible]ectandum. Spiritualis ergo visus tuus, & salus tua est contẽplatio mei amoris, meæq; fruitionis. Ego n. Saluator tuus sum, & salus, & qui precium tuum fui præmium ero, & gemina mei visio æterna est beatitudo. Hunc spiritualem visum, & salutis tuę desiderium vehementer in te diligo, hoc vno solo oculo, i. contẽplatione vnica & singulari tuæ salutis, & mei amoris, atque fruitionis cor meũ vulneras, & in vno crine colli tui. Collum caput & mẽbra coniungit. Collum ita q; mihi es, dum animas conuertere, & mihi coniungere studes. Vnus crinis colli est vnica cogitatio, & præcipua intẽtio qua circa hoc laboras. In hac gemina solicitudine, & cura tam proprię salutis, quam alienæ, amorem meum specialiter tibi vendicas, & ad intima cordis mei penetras. Placet quoque mihi, & singulariter me tangit simplex intentionis oculus quo nihil contra me, nihil præter me quæris. Per hoc enim toto corpore lucida es, idest bono & sincero opere, vt merito laudaris, & amore tuo cor meum vulnerare didiceris.

Quomodo vulneratur cor sponsi.

Quomodo fit collum.

Vnus crinis colli, quid?

De laude geminæ compassionis, & dulci doctrina.

CAPVT XXVIII

Cant. 4.

Quã pulchræ sunt mamma tuæ soror mea sponsa, pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum super omnia aromata.

Duæ mammæ quid significent.

Duæ mammæ duplex est compassio, corporalis & spiritualis. Has habet anima, quando corporum necessitate, vel aliqua aduersitate laborantibus compatitur, siue in aliquo peccato, vel tentatione positis consolationem, & orationem impendit. Hæc vbera habet quando nouit gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus, infirmari cũ infirmis, vri cum scandalizatis. Pulchræ sunt mammæ illius animę quæ omnibus ex affectu compatitur, & nullius dolores sine cordis dolore potest pterire. Bene autem per vnum oculorũ spiritualiter videt illud quo etiam spiritualiter circa proximos mouetur. Nã qui Deum diligit etiam proximos ex caritate cõplectitur. Quia bonitati appropinquauit, pietatis viscera accepit, vt sic ad alios moueatur ex caritate sicut Deum didicit amare. Item sicut vnicum habet respectum ad salutem suam & ad Deũ, ita ad proximos suos vnũ habet motum, pietatis videlicet nõ commotionis, vel rãcoris. Merito hæc vbera habens anima pulchra est, & aspectibus Christi placet habens caritatẽ quæ peccata sua operiat, & misericordiam impendens alienis peccatis, vt misericordiam ipsa consequatur, de quo in Iob legitur. Visitans speciem tuam non peccabis. Species nostra, est proximus noster, in quo inspicimus quid nos sumus. Quem cum ita per compassionem visitamus, non peccamus, id est à peccato immunes sumus, quia per hãc pietatem à peccatis mundamur. Plene etiam à peccatis munda fit anima, quę nõ solum à proximo per rancorem aliquẽ, vel temerarium iudicium, atque suspitionem peccatum non attrahit, sed insuper compatiendo de commisso indulgentiam percipit. Merito ergo commendatur quæ per pietatem & à peccato mundatur, & meritis simul ornatur. Cuius vbera pulchriora vino dicuntur. In vino rigorem iustitiæ possumus accipere qui plurimum Deo placet & animãm ornat, magis tamen hanc misericordiæ viscera commendant & decorãt. Sicut enim oleũ cæteris liquoribus supernatat, & splendorẽ suum præfert, ita misericordia superexaltat iudicium, eique præfertur, & potior est, ita

Cõparatio.

vt iustitia non aliquod ius exercere debeat, aut iudicium donec ista suũ plenius expleuerit, nec operari valet quicquã iustitia nisi in huius residuis, merito in tantum misericordia præeminet, & dignior est, vt officium possit suum exercere, si affuerit discretio absq; culpa, iustitia vero exercere suum nõ possit, nisi misericordia mediãte. Merito ergo pulchra prædicantur, & commendãtur vbera in sponsa, quia per hoc ad Dei similitudinem tantum proficit, cui proprium est misereri & parcere, quantum ipse nouit perfecte compati, & subuenire. Et odor vnguentorum tuorũ super omnia aromata: huius suauitatis fragrantiam, & vnctionis spiritualis quã benigne afficitur ad omnes, condoleat, gemit, orat, & subueniri cupit in naribus superni sponsi, suauis omniũ virtutum operibus redolet, & placere cognoscitur. Caritas enim mater est omnium virtutũ, vnde non immerito virtus hæc quæ de illius radice procedit iudicio præcellere, & boni odoris famã meretur anteferre. Talis est sponsa in corde qualis etiam est in ore & opere. Subditur: *Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Fauus distillans sunt labia deuotæ animæ, quia spiritualis dulcedinis liquore fluunt, & aliis ad ædificationem hunc fundunt. Hunc fauum congerit anima de diuersis scripturæ floribus: hos perquirit, his insidet, de eis suauitatem spiritualis dulcedinis extrahit, & elicit. Scientiam inflantem segregat & contemnit, ædificationem potius perquirit, suaue olentes sententias, non pomposam eloquentiam eligit. Sanctorum quoq; exempla, & dicta spiritualia inuestigat, & mente perlustrat, qui vtiq; flores erant, & sicut palma florebant. Horum sicut sancta erat vita, ita dulcia & suauia erãt quę proferebant, vel docebãt: ad huiusmodi flores peruolat, ab his spirituale mel colligit, sed p̃cipue de flore illo singulari, id est flore qui processit de virga Iesse, flore campi & non horti. Huius odor floris est sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus. Plenus est hic ager in quo habitat plenitudo diuinitatis, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, in quo florent iusti, & in quo fructificant tam in bona vita quam in sacra scientia. Hic est ager floridus, imo plenus floribus in quo tot sunt flores, quot iusti in bono fructificantes, & extra quem non est florere, sed arescere. Ad hunc agrum floridum, & plenum quasi apis prudens peruolat sponsa; in huius floris odore currit, ad hunc desiderio pergit, huic amore atq; fide inhæret, de hoc precis importunitate sugit mel gratiæ, de huius plenitudine accipit gratiam, per huius spiritum diffunditur caritas in corde eius, & pietatis accipit vbera, atq; in labiis eius diffunditur hæc gratia, vt supernæ dulcedinis saporem spiret, & aliis propinet. Mel quoque & lac habet sub lingua, id est refectionem robustorum, & consolationem paruulorum, solidum cibũ perfectorum & lac teneræ doctrinæ infirmorum. Prægustauit enim dulcedinem futurę vitę, vbi reficiuntur animę diuinitatis Christi fruitione, & humanitatis eius lacte. Illius beatitudinis p̃libationem degustauit, quia riuulis fluminis mellis & butiri reficitur, de quibus in Iob legitur, quod eos hypocrita & fictus non videbit, id est non intelliget, vel gustabit. Hæc gemina dulcedo quasi fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei supernam, sed eius riuulos bonos adhuc peregrinos, & exules visitat, & leniter infundit, & recreat. Ex hac abundantia habet anima vbera quibus perceptam suauitatem proferat, quæ tanto plus sapiunt & ædificant, quanto datum est ei discere hæc in experientia, & docere ex sententia. Et odor vestimentorum eius sicut odor thuris. Vestimenta animę sunt opera quę in caritate sunt, vel fiunt, quibus vestiti, & non nudi inueniuntur ante Deum electi. Quæ vestimenta sunt sicut odor

Caritas mater virtutum.

Quid sit fauus distillans.

Sponsa Christi & anima sancta quid faciat.

Quid sit mel & lac sub lingua.

Iob 20.

Quæ sunt vestimenta animæ.

thuris,

thuris, quia sic bonũ odorem de se mittit bona operatio sicut deuota oratio. Si enim propter occupationem vtilem orationem aliquis intermittat, ipsa occupatio vice orationis reputabitur, vt iuxta Apostolum sine intermissione oret qui semper bene operatur. A

De gemina conclusione animæ, & occulto martyrio.

Cap. XXIX

Cant. 4. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* Hortus est anima in quo excoluntur virtutum plantaria, & spiritualium studiorum germina. Hic Hortus tunc foditur dum in ea vitia radicitus extirpantur, & mores conuertuntur. Qui etiam tunc altius foditur, cum naturam vitiorum & origines cognoscere studet homo. Nunquam enim tepidus operator, & naturæ vitiorum ignarus poterit bene mortificare vitia. Fodienda est ergo diuinæ passionis memoria, & claui illi quibus impii foderunt manus & pedes domini eam confodiunt, dum horum memoriam habemus, & huic dolori cõdolemus, & proinde de peccatis nostris dolemus, quibus tãtis beneficiis ingratos recolimus nos. Talis itaque dolor vitia expellit, & reprimit, vt in nobis prævalere vel nocere nõ possit, dum his consideratis vehementer dolemus. Quem dolorẽ dum amor Dei comitatur, ex hac gemina cõcussione compunctio generatur, quæ dum cor emollit etiã virtutes proficere facit. Hic Hortus conclusus est sera silentii. Per silentiũ enim excolit in profectu, & iustitia, quia cultus iustitiæ silentium requirit. In quo se cohibet, non solum à noxiis, sed etiam ab otiosis & superfluis, quia per minima peruenitur ad maiora, & p otiosa decipitur mens, & extra se ducitur, sicut dicit Gregorius. Quot superuacuis verbis mens à silentii sui censura dissipatur, quasi tot riuis extra se ducitur. Vt ergo in se remaneat, & se videat, se cognoscat, se corrigat, ab otiosis & superfluis verbis se reprimit, & temperat. Auditum quoque & visum concludit, ne introrsus trahant quod mentem inquietet, vel maculet. Et his fenestris seras ponit, quia per has mors ingredi solet. Cauet enim ne superetur à curiositate videndi, siue audiendi, quia per horum delectationem à virtute spiritus eneruatur, & tantũ seruus fit peccati quantum à peccato superatur. Non enim semper violenter, vel repente per has fenestras mors irruit, sed etiã paulatim, & per paruã in mente negligentiam irrepit. Quia sentina neglecta ita nauem sicut fluctus irruens submergit. Hæc enim vsu puluerem in mentẽ congerunt quo sedatur, & obscuratur, & paulatim ab his superatur, vt à vigore suo deficiat, & tandem libenter toleret quod negligenter toleranit. Ita qui parua negligit paulatim decidit. Cura quoque rerum exteriorum cor vrit, & germina virtutum suffocat ne prodeant, & cogitationum terrenarum multitudo si hortum hunc irruperit bestialiter cõculcat. Hæc igitur excludit deuota anima, & contra huiusmodi hortum suum concludit. Quia vero secundo cõclusus dicitur hic hortus, aliã quoq; eius conclusionem considerare debemus. Non enim solum ab exterioribus periculis hunc munit, & claudit, sed intus se bona sua celat, & hominibus occultat, sciens quod cum bona opera innotescunt, & laudantur, mentem resoluunt, & eneruant. Difficile est enim aliquem laudari & venerari, & nõ aliquatenus laude sua delectari, vel etiam intus gloriari. Difficile est aliquem seruum inutilem se reputare dum bonorum testimonio bonus prædicatur, immo contingere solet vt deceptus laude, magis credat famæ quam conscientiæ. Qui priuatus cognitione propria, interdum ad hanc superbiam cæcatus perducitur, vt habere se credat quod non habet. Ita dum beatificatur homo, seducitur, & via gressuum

Quid sit Hortus?

Tepidus nunquam bene poterit vitia extirpare.

Vnde generetur compunctio.

Hortus conclusus.

Quomodo cura rerum temporalium noceat.

Eccles. 19.

Difficile est laudari & non aliquando delectari.

cius dissipatur, vt in antea non ad perfectum tendat, sed consummasse se credat. Occultat vero bona sua anima deuota & claudit se contra laudes, vt has non audiat, surda ad has sicut aspis obturans aures suas ne exaudiat vocē incantantium? Incantatur enim anima laudibus, vt mala sua non videat, & de iustitia fallaciter se extollat. Ita se claudit & munit foris, intº vero gratiæ præparat, & cor ad hanc aperit, sicut in Iob legitur. Radix mea aperta est super aquas id est intentio cordis patet per desiderium ad gratiam sancti spiritus capiendam. Quam tanto citius & plenius attrahit, quanto ad nihil aliud patescit. Tanto enim liberius ad Deum amor eius dirigitur, quanto delectatione, vel impedimento laudis minus impeditur, vnam petit, & hanc requirit, vt inhabitet in domo domini nō manufacta, sed æterna, vt videat voluntatem domini per cuius impletionem ad illam perueniat, & visitet templum istud in quo dicunt omnes ciues illius gloriam. Istud templū vilitat meditatione, & desiderio. Illius felicitatem, & gaudium contemplatur, cuius contemplatione facile laudis gaudium respuit, atque à cordis aditu excludit. Hunc ergo hortum sic cōclusum fons signatus irrigat, fontem itaq; signatum intelligentiam videlicet spiritualem spiritus sancti signaculo impressam & sacræ scripturæ documentis, & patrū exemplis munitam intellige. Quod enim sapit anima talis, & sentit, nec corruptum est à malo spiritu, nec in aliquo à sana doctrina discordat, vel exemplis Sanctorum cōtrarium deprehenditur, vel nouitate noxia, seu presumptione est vitiatum. Hoc fonte irrigantur horti huius plantaria, quia hac scientia informantur virtutes, & bona studia, & proficiunt, atq; discretæ fiunt. Huius fontis sobrio potu homo in anima viuificatur, & pacem cordis cōsequitur. Sapere enim secundum spiritum vita est, & pax. Cuius emissiones sunt paradisus malorū punicorum

Anima incantatur laudibus.

Iob. 29.

Tanto liberius ad Deū amor dirigitur, quanto delectatione vel impedimento laudis minus impeditur.

Quid sit fons signatus.

Quid sit sapere cū spiritu?

A cum pomorum fructibus. Mala punica rubea designant martyrium, quod sit in pace ecclesiæ, quo scilicet mortificantur vitia & peccata sanguinea & rubea quasi vermiculus. Martyrium est cū mortificamus membra nostra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, concupiscentiam malam, auaritiam, & cætera mala. Cōtinet autem intus malum punicum grana multa, & alba. Sic quoq; habet anima in se multa martyrii opera quę hanc mundā & candidam

B faciūt. Opera enim sunt martyrii quod se per cōpassionem proximi affligit aliquis, & lædenti se ignoscit, quod inimicum diligit, quod carnem abstinentia, vigiliis, vel aliis laboribº castigat, quod cōtra tentationes varias laborat, quod voluntati proprię renititur, & carnis voluptatibus reluctatur. In huius afflictione & labore calicē passionis bibit, & quotidie crucem suā tollit. Hæc sunt grana mali punici, quæ vtiq; candorem habent, quia animam nō solum ornant meritis, sed mundāt à pœna debita pec-

C catis de quibus pœnitens est. Quia enim laboriosa sunt, & pœnalia, ideo pœnam potius delere dicuntur quam alia opera non pœnalia. Alio quoq; modo animam ornant, quia per hæc magis creditur caritas incendi, & sic meritū augeri. Pomorū fructus quos simul profert hic hortus, sunt alia opera fructifera, atque meritoria æternæ vitæ, & fragrantia boni exempli, atque opinionis odore. Emittit enim cyprū, cum nardo, & crocum. Cypri semen sicut semē coriandri albū esse dicitur, sicut de manna legitur. Vnde merito per candorem quē manna habet, cœlestis gratiæ refectionem designat. Nardus autem de quo Dominicū

D vnctum est corpus, vnctionem dilectionis Dei in corde significat, quia sic vngimur, vt tribulationis igne non superemur. Cum gratia nos reficit & replet, contra aduersa fortes facit. Crocus quæ ardentibus languentiū membris refrigerium cōfert, caritatis hanc virtutem designat, quæ ab æstu carnalium voluptatum

Quid mala punica rubea significent.

Quid sit martyrium.

Opera martyrii quę sint.

Cypri semen.

Nardus.

Crocus.

Quæ sunt primi profectus?

ptatum mentē temperat, & ad desiderāda supernā gaudia inflammat. Emissiones quoq; eius sunt fistula & cinamomum, cū vniuersis lignis Libani, myrrha, & aloe, cum omnibus primis vnguentis: fistula quæ & casia dicitur, robusti corticis est, & purpurei coloris est, quæ ad curandum viscerum molestias valere narratur. Quæ recte pro sui breuitate humilitatem significat, humiles enim quasi purpureo vestiti colore dominicæ sunt semper memores passionis, semper ad patiendum pro domino parati. Hæc virt⁹ maxime internos peccati motus, & lasciuiam, quasi viscerum dolores reprimere cōsueuit, cum recogitantes quod dominus pro nobis passus est minus nos pati quam meremur agnoscimus. Cynamomū eiusdem virtutis figuram tenet: vnde per hoc quod fistulæ cynamomum iunxit, potest intelligi quod profectui humilitatis iterū atq; iterū debemus insistere, & vias huius virtutis, atque modos humiliandi nos inuestigare. Et quia per hanc maxime gratia obtinetur, sic per eā maxime ad perfectionē pertingitur. Hæc autem arbor coloris est subnigri, vel cinerei, hoc designās quod humiles se peccatores pulueremꝰ & cinerem cognoscunt, & existimant oportere vt agant pœnitentiam in fauilla, & cinere: *Fistula*, inquit, *& cynamomum cum vniuersis lignis Libani.* Sicut fistula, & cynamomū humiles iustorum congregationes, ita ligna Libani sublimē eorū operationem demonstrant. hæc crescunt in horto bonorum, dum & magna agunt, & apud se humiles semper & parui sunt. Myrrha, & aloe continentiam carnis exprimunt, & horum natura est aromatum, vt vncta ex eis corpora defunctorum minime putrescant. Prima vero vnguenta sunt illa de quibus dicit Paulus: *Æmulamini charismata meliora.* Pulchre etiā myrrha, & aloe cum omnibus primis vnguentis iunguntur, quia dum carnem à lasciuia restringimus, consequens est vt maiora spiritus dona percipiamus. Hanc paradisus arborum profert, & emittit de radice cordis deuotę animę. Hortus bene excultus, virtutes scilicet & spiritualium germina studiorum. Hæc est paradisus in qua versatur anima, cuius delitiis, & amœnitate delectatur. Hanc paradisum in terra possidet de hac ad cœlestem migratura. Primi parentes terrestrem habebant paradisum, post hanc cœlestem habituri si mandatum seruassent: Sed pro cibo lignorum paradisi spinas, & tribulos per inobedientiam meruerunt. Hæc cuullis spinis viciorum recipit fructus spiritus, & paradisum virtutum: hæc paradisus est iustitia, pax, & gaudium, in spiritu sancto delectatio, virtutum gustus, & experientia diuinæ bonitatis, prælibatio futuræ beatitudinis, spes vitæ æternæ. Hanc paradisum emittit hortus deuotæ animæ, & de hoc horto emittitur ad hortum conclusum supernæ ciuitatis Hierusalem. Cuius confortatæ sunt seræ portarum, & omnis exclusa miseria, omnisque inclusa felicitas & beatitudo sempiterna.

Cynamomum.

Fistula & cynamomum quid significet.

Quanam sint prima vnguenta, 1. Cor. 12.

De fonte animæ, & aquis viuis gratiæ quæ fluunt à Christo.

Caput XXX.

Fons hortorum quid significet?

FOns hortorum, puteus aquarum viuentiū, *Cant. 4.* quæ fluunt impetu de Libano. Fons est anima deuota quæ manat & fluit, semper noua oritur, quia semper in Deo renouatur. Meditatur enim, vel operatur bonum, vel desiderio ad anteriora fertur. Fons iste non cessat ebullire, & erumpere ad Dei amorem, ad proprium excrescere, & dilatari ad proximi dilectionem. Nō enim per torporem veterascit, sed perfectissime & ad plenum semper excrescit, & de plenitudine qua abundat, inferiores & infirmiores visitat & rigat. Isti sunt horti & sunt cōclusi dum se custodiunt à peccatis, & excolunt, & exercent in virtutibus, ac bonis operibus. Ad hos quasi in vicino positos, & cognatione spirituali iunctos effluit,

effluit, & qui deuiant hos infundit, hos corrigit, hos impinguat, hos cōsolatur. Et qui plerumque pusillanimitate trepidant dum gratię profectū minus percipiunt, dum prædicationis, vel consolationis auxilio minus subleuantur, tales visitat anima deuota, atq; perfecta, quia hos modo subleuat consolatione, modo orationis auxilio, modo doctrina, vel admonitione. Est enim puteus aquarum viuentium, profundam videlicet spiritus sancti gratiā ac scientiam consecuta, quia & in se abundat vt aliis refundere possit. Non sic ille puteus de quo Samaritana hauriebat aquam, ex qua qui bibit iterum sitit. Illius putei aqua peccati est delectatio, quā dum bibit homo, non tam se satiat, quam sitim peccandi in se prouocat. Denique dum sitim sedare cupit, sitis altera crescit. Hic autem puteus aquam viuam continet, quæ sitim peccati extinguat, & in vitam æternam saliat, quia hic spiritualiter satiat, & ad satietatem æternā perducit. Altus ille puteus, quia difficile obtinētur cupita, profunditas autem huius difficultatem hauriendi nō facit, sed facilitatem. Quanto enim profundius, & plenius accipit gratiam, tanto hanc ad manū habet. Profunditas enim fundatio est, & perfectio qua etiam in affectu sic habet bonū, vt illud diligat propter ipsum bonum, & ipso bono delectetur, & bonum faciat, non solum propter retributionem, sed Deo quia bonus est confiteatur. Hic est puteus tertius Isaac quē latitudinem vocauit, eo quod eum dominus super terram dilatauerit. Super terram enim dilatatur homo cum ad gratiæ perfectionem peruenerit, & transito timore seruili, atque initiali ad filialem dilectionem cōscenderit. Primum puteum fodit homo cum terram (id est peccata terrena) eiicit à se timore pœnæ. Secundum cum non solum timore, sed etiam amore boni peccata cauet. Tertium cum ex solo amore & malum deserit & bonum facit. Et in duorum puteorū fossione calumnias, & inimicitias sustinet pastorum Gerare id est æquanimam incolatum nostrum videntium. Gerare enim interpretatur incolatus visio. Pastores isti pascunt, & nutriunt carnales motus in nobis, incolas nos vidētes, & aduenas super terram, & patria priuare conantes. Cum autem ad perfectam caritatem, & feruorem spiritualem venerimus, & ad omne bonum ex amore ducimur, tunc contentio cessat in nobis, & dæmonum impugnatio, quia ad contendendū nobiscum vires non habent, sed ipso feruore spirituali, & amore boni debilitātur in pugna, & eneruantur. Tunc anima ita dilatatur in caritate & gratia, & ditatur eius plenitudine, vt de se etiam alios infundat. Et vt scriptum est: *De ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ista gratia spiritus sancti aquis viuis cōparatur, quia dum replet, viuificat hic animam & ad vitam perducit futuram. Fluunt autem istæ aquæ impetu de Libano. Libanus qui interpretatur cāndidatio, Christum significat, qui candidus est; quia sine omni peccato, & qui in cœlis tanto candore, & decore resplendet, vt tam Angelorum, quam Sanctorum gaudium sit eius contemplatio. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis. Candet etiam, & lux est illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Et tam copiose lux ista diffunditur, vt etiam ingratis oriatur, & in tenebris luceat quæ eā nequaquam cōprehendant. Circumfundit autem malos, sed non infundit, quia ad corda eorum non pertingit. Cōcluserunt enim se, & aditum suū damnauerunt seris peccatorum ne ad eos penetret lux diuinorum donorum, bonos vero illustrat, & infundit, quia contra peccatorum inquinamenta cordis hospitium munientes, & munditiæ studētes se præparant ad gratiam percipiendam. In his habitat, hos replet, reficit, & inebriat, hos sanctos habitaculum & ciuitatem Dei fluminis huius impetus lętificat. Item super aquæ quæ fluunt impetu

Gerare quid significet?

Quando cessat contentio.

Puteus aquarum viuentium.

Quale sit aqua viuum puteum.

Libanus quid significet?

Ioan. 7.

Tres putei & quam laboriose fiant primus puteus.

petu de Libano (id est Christo) in deuotos ac humiles, Libanus mons de quo fluunt aquę Iordanis, qui interpretatur descensus eorum. Mons iste Christus est, à quo descendit gratia ad corda eorum qui valles sunt, id est humiles, qui abiectionem diligunt, & singulari, ac simplici desiderio gratiam sumunt & quærunt. Tales desideriis carnalibus, vel mundanis nullaten⁹ patent, vel humanis fauoribus intendũt: ideo hæc fluenta gratiæ tam copiosè percipiunt, quam studiosè cõtra omnia oblectamenta exteriora se concludunt. Cum impetu itaque aquæ gratiæ de Christo fluunt ad munditiam cordis, ad feruens desiderium, ad vallem humilitatis. De Libano (id est Christo) defluxerunt aquæ viuæ quando spiritus sanctus tanquam torrens discipulis influxit, & suaui eos vbertate donorum inebriauit. Et item quando idem spiritus orbem terrarum impleuit. Vnde merito à Christo fluere dicuntur aquæ istæ, quia ab ipso cœpit tempus gratiæ: de Libano cum impetu fluxerunt aquæ istæ cum Christo in cœna benedicente panem, sacramentum Eucharistiæ celebrari cœpit, & vna passibilis præsentia ipsius sublata multis in locis vsque ad consummationem sæculi nobiscum mansit. Semel quoq; oblatus in cruce, multoties in altari pro nobis offertur. Et qui iã non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, mortis eius mysterium, & effectus ad salutem nostram quotidie iteratur, ibi enim mors Domini annuntiatur. Istæ viuentes aquæ cum magno impetu fluunt. Nam hæc gratia per fines Christianitatis currit, & fideles irrigat, & infundit. Hanc enim fideles non solum præsentes percipiunt, sed in remotis quoq; locis hanc capiunt si desiderio accedunt, & fide tãgunt. Fide mulier tetigit quæ retro accessit, & non corporaliter presit. Tangentibus autem fide formã sacramenti hic fructus peruenit. Hæc virtus de illo exit, videlicet amplior gratia, remissio peccatorum, vires contra peccata, mu-

Iordanus quid sit?

Quãdo de Libano fluxerũt aquæ viuæ.

Cur ista aquæ cũ magno impetu fluant.

A nimen contra tentamenta. Sic fideles in quibuscunq; sint locis quantũ accedunt fide, tantum mundantur, & hanc gratiã percipiunt. Istæ sunt aquę viuentes quæ de fonte Saluatoris hauriuntur, vt merito cum impetu fluere dicantur, quæ tam multos, & tã multipliciter replent, & tam longe, & tã large fluere noscuntur. Dilatare ergo anima mea ad hunc fontem tam large fluentem: circumeas omnia eius loca, vt mulcã hauriãs aquã gratiæ de hoc fonte. nusquam otiosè ad B hunc fontem accedis, nunquam ab hoc sine fructu redis. Tantum de hoc fonte hauries, quantũ fuerit desideriũ tuum, & fides. Spiritualem tactum à Maria requisiuit, & corporalem prohibuit. Spiritualiter enim tangere, ac videre salubrius est, & magis meritorium. domino dicente, beati qui non viderunt, & crediderunt. Concede ergo mihi domine Iesu fons bonitatis qui tanto impetu fluis, & tot in locis dilataris, vt tam late ad te fide curram, teque tangam, quatenus plene te hauriã, & profunde posC sideam, sicque puteus aquarum viuentium fiam, & te mihi cum impetu influentem aliis refundere sufficiam.

Quantũ quis fide accedit, tantum mundabitur.

Dominus spiritualem tactum a Maria requisiuit, & corporalem prohibuit. Ioan. 20.

De consolatione tentationis, & quod hanc sequitur amplior gratia.

Caput XXXI.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius. Virtutes cum sint in homine premuntur interdum à tentatione aliqua, vel aduersitate, vt non appareant foris cum intus habeantur. Cum ergo aliquis tentationis aduersitate laborat in horto eius AD quilo flat, ventus scilicet gelidus & siccus. Hic ventus aquas gratiæ stringit, & virtutum exercitium ligat, vnde Aquilo aquas ligans dicitur, licet tamen aliquis in statu tali si bene se habeat non minus mereatur, minus tamen libere, vel iucunde in gratia, vel virtutibus se exercere præualet. Præpediuntur quippe huius venti frigore ne libere currere

Cant. 4.

Quando flat in horto Aquilo.

Vnde dicatur Aquilo.

Cur dominus tentationi permittat.

possint aquæ gratiæ. Dominus enim ne extollatur homo si continue hac consolatione perfruatur, dispensatorie permittit eum nunc tribulari, nunc eundem benigne consolatur, & omnia hæc ad vtilitatem operatur. Captiuitatem hanc conuertit sicut torrens conuertitur in Austro, & glaciem mentis soluit gratiæ suæ sereno. Aquilonem surgere iubet, id est recedere, & austrum flare, id est aduersitatem cessare, & spiritus sui consolationem aduenire. Imperat huic vento, & mari, id est facit cessare perturbationem, & facit tranquillitatem non mediocrem, sed magnam. Facit enim austrum, id est spiritum sanctum nō solum flare in horto animæ sibi deuotæ, sed etiam hunc hortum perflare, id est, plene occupare. Tunc recedente Aquilone, & dissipata corporis glacie, & flante spiritu sancto fluunt aquæ gratiæ per hortum animæ. Flabat quidem auster in hoc horto, quia caritatem habebat anima, quæ non nisi per spiritum sanctum infunditur, & cum minus fluerent hæc aromata, non minus habebantur. Non enim minor est aliquis in virtutibus, cum à tentatione possidetur. Nam & si premuntur virtutes, tamen non extinguuntur, & quoties quis resistit, toties coronatur. Et contingit vt anima quæ durius laborauit tentatione, plenius remuneretur perfectione, & aduersitas pugnæ fiat occasio amplioris gratiæ. In seipso permisit Christus ad tempus seruire inimicum, vt destrueret, & suos similiter tentari sinit, vt eum superent, & propterea maiori eos gratia remuneret. Deuicto enim inimico, eius vires eneruantur, & victores spiritualiter roborantur, & gratia donantur. Perflat tunc auster, id est spiritus sanctus hortum animæ, quia perfecte in eo flat, & perfectione animā donat. Fluunt tunc aromata virtutum tanta vtique vbertate, vt quælibet aduersa prospera reputet homo, & exteriora damna in lucrum animæ conuertat. Fit tunc patientia læta, caritas benigna humilitas deuota, obedientia prōpta. Diligitur inimicus non tam ex rationis ductu, quam ex mentis affectu. Debilitantur motus carnales cordis, quia spirituales roborantur. Sapit anima secundum spiritum, & mouetur, afficitur spirituali dulcedine, accenditur zelo, & amore omnis boni, & fraternæ salutis caritate. Denique virtutes habet non tam in desiderio, quam in effectu. Fluunt tunc ita virtutum aromata, vt omnes homines pietatis viscerib⁹ amplectatur, & tam exemplo alios corrigat, quam bonæ opinionis odorem de se spargat. Cuiusdam monachi hortum ita perflabat auster, vt de eo fluerent hæc aromata, cuius mores & modum hic inferendos duxi. Erat enim vere mitis, & humilis corde, ita intus suo iudicio se vilem ac nihil reputans, sicut se foris propter Deum humiliabat. Iudicabat enim se vnquam nullius vtilitatis hominem pasci in domo Dei. Qui cum cæteris floreret virtutib⁹, gratiam tamen mansuetudinis specialiter obtinebat. Ideo amabilem, & affabilem se omnibus exhibebat. Adeo circumcisum fuit os eius, vt vix vnquam ex ore eius sonus detractionis, scurrilitatis verbū, sermo inanis gloriæ, inuidiæ vox audita fuerit, nō alios iudicare, vel iudicantibus consentire deprehensus est. Inania non solum loqui cauerit, immo talia quicunque loquebatur ab eo timuit. Inter ridentes positus ne onerosus fieret hilarem se exhibebat, sed risum integrum non admisit. Si quando ad consilium alicuius negotii causa vocaretur, tristis perseuerabat & nubilus, donec fratrum consortio redderetur. Rarissime solennibus vigiliis, rarissime horis psallentiū in choro inuentus est defuisse. In refectorio nisi communibus cibis vtens, si quid forte præter solitū apponeretur non accipiebat, vix vnquā nisi obedientia cōpellente infirmariam intrauit, vix cum intrasset teneri potuit. Si quis multitudine, vel magnitudine tentationum percussus fuit, ab ore eius

audiuit

Quando fiat auster.

Anima quæ durius laborauit tentatione, plenius remunerabitur perfectione.

Quid suo flatu efficiat auster.

Quando dilatatur cor nostrum.

Exemplum proponitur perfecti viri.

audiuit & radicem tentationis, & curationis remedium. Ita enim percurrebat omnes angulos cõscientiæ infirmantis, vt credere posset quæ confitebatur eum vidisse omnia, omnibus interfuisse. Tãtæ caritatis erat & sic se induerat viscera pietatis, vt omnes excusaret, pro omnibus intercederet, nescientibus illis pro quibus loquebatur, nec personarũ acceptor, sed necessitatum. Deniq; pedem quem in semitis Domini Iesu posuit, donec cursum itineris consummaret, non retraxit. Vnde huiusmodi hortum Auster, id est spiritus sanctus perflauerat, totumq; occupauerat, vt nullus in eo locus vitio pateret, vel carnalitati, sed fluerent, & ad alios quoque recurrerent aromata illius.

A

B

De aduentu Christi in animam, & quod per mortificationem peruenitur ad perfectionem.

CAPVT XXXII.

Cant. 5. VEniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructus pomorum suorũ. Sponsa proficiens in virtutibus, & serenata plenius conscientia, sed ex hoc nõ in se, sed in Domino glorians sponsum aduenire precatur, quamuis de acquisito ab ea fructu virtutum gratuletur. Nouit enim quod cõgaudeat nostro profectui, & delectabiliter ei renciat salutis fructus. Manet autẽ in anima deuota, nam fine ipso deuota esse non posset, nec fructum ferre nisi in ipsa maneret, sed venire in animam dicitur, cum gratiã auget, & profectui ei⁹ cõgratulatur. Quotidie enim in deuotis venit, quia eos renouat, & gratiam in eis cumulat. Ait itaque: *Veniat dilectus &c.* Ac si dicat non præsumptionis audacia, sed de cõscientia bona, & fide non ficta confisa instiri mundando cordi, & præparando illud tuo pleni⁹ aduentui, lætifica me tua visitatione, refice post laborem, delectare, & pascere fructu mei laboris. Vnde & dilectum singulariter vocat suum, tanto vtiq; confidentius, quanto perfectius virtutibus ornata grãtiorem illi manfionem præparauit. Quem etiã in suum hortum venire rogat, & suum fructum percipere. Ipsius enim est fructus, ipsius est hortus, ipse est Hortulanus sepiens eum sua custodia, & incrementum ei dans, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Non ergo sibi, sed Deo tribuit quod proficit, non suis viribus vel industriæ, sed pietati diuinæ, scit enim quia fine ipso nihil potest facere, & nisi hortum hũc ille custodierit, frustra in eius custodia vigilaretur. Diuina namq; cessante custodia destrueretur macería, & esset in direptione, nec proficerent plãtaria. Inuitat itaque eum ad pomorum suorum comestionem. Poma sunt opera virtutum, quæ refectionem habent & odorem. Mentem enim reficiunt, & boni exempli de se odorem aliis emittunt. Hæc poma comedit dilectus, quãdo istis operibus pascitur, & tam illorũ quã nostro profectu delectatur. Sponsæ igitur desiderio tractus, & virtutũ eius pulchritudine, atque munditia cordis delectatus, præsentiam suam exhibet sponsus dicens. Veni in hortum meũ soror mea sponsa. Eandemq; munditiam, atque perfectionem quam reperit, immo quã ipse in ea operatus est enumerat dicens: *Messui myrrham meam cum aromatibus meis. Comedi fauum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.* O soror mea quia tu es sponsa, & mihi in amore cõiuncta, ego inueni in te hortum meum conclusum, & bene excultum, vt in te comedam, & te post laborem reficiam. Afflictionem pœnitentiæ toleraſti, pugnã, tentationem, laborem correctionis morum, & veniſti ad messem perfectionis virtutum, de laboriosa vita ad cõtemplationis tranquilliorem statum. Messui itaq; in te myrrham cum aromatibus, quia simul cũ amaritudine laborum confecta sunt, & perfecta in te virtutum aromata, & cum seruatis mandatis profecit sapientia. Cum enim mortificata fuerit carnalitas & propria voluntas, tunc fluũt virtutum aroma-

C

D

Quando confidenter dilectus aduocari potuit.

Quanam sint poma.

Cant. 5.

Quid sit myrrham cum aromatibus metere.

Quando fluũt virtutum aromata.

aromata, & per consummationem & triumphum huius laboris venitur ad cultum perfectionis. Myrrham autem metit Christus, quando præmissos labores perficit in anima quibus ad virtutes & perfectionem pertingit, & eam suauiter roborat vt delectabiliter agat quæ prius horrebat, sicut in Iob legitur: *Iob. 6.* *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Sic Apostoli conualuerunt de infirmitate, sic Paulus omnia potuit in eo qui se confortauit. *Philip. 4.* Sequitur: *Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.* Fauus est dulcedo bonorũ meritorum quam intus habet anima deuota: mel operatio quam foris exhibet quæ merito melli comparatur, quia dulce est quod pro illa in futuro retribuitur. Fauum Christus comedit cum dulcedine bonorum morum pascitur, cum ei cuius in pace factus est locus eius emendatis & pacatis moribus locus præparatur. Melle reficitur cũ bona opera facit aliquis, cum ei cuius sunt delitię esse cum filius hominum qui stat ad ostium & pulsat aperitur. Aperitur enim ei cũ per opera proficit caritas, augetur gratia, & conseruatur. Magis igitur operando magis ei aperimus, vt ad nos intret, & nobiscum cœnet. Fœlix conuiuium, & beata anima cum qua & in qua Christus conuiuatur. Vinum quoque, & lac in anima bibit Christus cũ gemina eius contemplatione diuinitatis scilicet & glorificatæ humanitatis (quæ per vinum & lac designantur) gaudet, atque delectatur. Hunc etiam cibum & potum animæ aptare possum[9], & ex ipsius persona hæc exponere. Ipsa enim fauum comedit, quando bonis ornata moribus horum suauitate delectabiliter reficitur. Magnam quippe suauitatem, ac tranquillitatem animi habẽt dulces in moribus, sicut econtrario nõ est pax impiis & insolentibus. Item dum ita se custodiunt à peccatis, vt in nullo eos remordeat conscientia, semper epulantur, semper securitate perfruuntur, sicut scriptum est: *Secura mens quasi iugis conuiuium.* Mel tunc comedit anima cũ delectatur bona operatione, cum labores manuum suarum manducat, quando de eo quod foris operatur intus spe mercedis pascitur. Quando dulce fit ei quod pro delectatione superna facit, & pauci ei videtur dies laboris præ magnitudine illius felicitatis. Suspirat enim ad videndum Deũ cuius suauitatem, nisi ex parte gustasset, minime desideraret. Vnde sequitur: *Bibi vinum meũ cum lacte meo.* Vinum tunc bibit anima cum diuinitatis eius percipit saporem, & hoc poculo sic inebriatur vt terrena omnia obliuioni tradat, & supernis per amorẽ inhæreat. Lac percipit cum glorificatam in cœlis humanitatem Christi cogitat. Hac contemplatione reficitur, & in hac spe & memoria hilarescit, & consolatur. Hæc est gemina felicitas tã angelorũ quam hominum in illa vita, diuinitatis scilicet fruitio, & humanitatis contemplatio. Quã felicitatem deuota anima experitur ex parte in hac vita, sed perfecte comprehendet in futura, quãdo Deum videbit sicuti est, & facie ad faciem contemplabitur eum. Prius autem fauus & mel comeditur, & postea vinum & lac bibitur, quia necesse est vt emẽdati mores, & digna operatio præcedat quam cõtemplationis gratia cõcedatur. Prius Lia supponitur quam ad Rachelis complexus veniatur. Laborandum itaq; est, & mundandi sunt oculi cordis vt Deus videatur. Mundis enim corde videndus promittitur Deus, sicut scriptum est: *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Vt ergo Deum videas, munda cordis oculum, alioquin mundum tibi pro Deo vel Angelo lucis videas, & recipias tenebrarum Angelum, nec bibas vinum Dei, & mel dulce, sed fel draconum sit vinum tuum, & venenum aspidum insanabile. Cęcutientis enim visus sæpe fallitur, vt quo deterius videt, eo plus sibi videre videatur, & cum vna res oculis eius appareat, duas se potius videre credat. Sic quidam cum quædã vi-

Fauus est dulcedo meritorum.

Mel operatio bona.

Melle reficitur Christus quando fiunt bona.

Quãdo comedit fauum anima.

Prouerb. 15. *Quãdo comedit mel anima.*

Quando bibit vinum.

Quando percipit lac.

De gemina felicitate futura.

Quare prius fauus & mel comedatur, & postea lac bibatur, & vinum.

Matth. 5.

dent

dent vana, & diuinant mendacia, vidēt visiones fallaces, quia omni spiritui credunt, & minus cordis oculos ad videndum spiritualia, & discernendi mundauerunt.

De spirituali refectione, & vsu gratiæ.

CAPVT XXXIII

Cant. 5. Quando comedunt boni.

Comedite amici, & inebriamini carissimi. Comedunt boni, dum spiritualem consolationem percipiunt, dum amore Christi pascuntur, dum illuminantur in fide, dum consolātur in spe, dum accenduntur caritate, dum delectantur iustitia, veritate, castitate, & cæteris virtutibus. Quælibet enim virtus mētem pascit dum hanc sua delectatione reficit. Cibus etiam bonorum est scriptura dum teritur, dum masticatur, quia latent in ea spirituales sensus qui erudiunt mētem, & pascunt. Sed in hac Scriptura mali cibum non percipiunt, sed morbum, nec in ea sumunt ædificationem, sed inflationem. Appendunt enim argentum huius non in panibus, & laborem suum non in saturitate. Boni vero in hoc habent tot fercula, tot refectiones, quot spirituales sententias. Hanc boni esuriunt, per hanc pericula euadunt, sicut scriptum est: *In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii.* Dum enim verbum Dei esuriunt, & illo se reficiunt cruūtur à peccati morte, & muniuntur in bello tentationis, quatenus roborati eius cibo & instructi, nec deficiantur, nec seducantur. Solent autem boni nunc foueri consolationibus, nūc repleri amaritudinibus, nunc abundare gratia, nūc laborare accidia. Sed docti sunt ex scriptura tentationem esse probationem, & ipsum grauamen accidiæ solent tentationi asscribere, dum scilicet caro reluctatur spiritui, & vult cordi æquari, vel etiam præferri. Sciunt etiam ipsam tristitiam interdum melius tibi prodesse quam te ea carere. *Iuxta est enim dominus his qui tribulato sunt corde,* ait psalmista: *Et humiles spiritu saluabit.* Facit dominum vicinum bonus tribulatio quam patiuntur, & defectus ipse per quem magis humiliantur. Ita quandoque deserit suos dominus, vt quasi occidat, & omnia quæ prius habere videbantur extincta doleāt, sed dum sic occiduntur, sperant sicut in Iob legitur: *Etiam si occiderit me in ipso sperabo.* Sperant dum sic occiduntur, & viuunt, quia cōseruat eos igniculus caritatis qua sic destructi, & prostrati intentionem conseruant Deo recte viuendi & nullatenus mortaliter peccandi, dum itaque fabulantur boni, prope est eis dominus. Dū occiduntur, sperant. Si vero rideat ad eos, non ei credunt, sicut itē Iob de Deo loquitur. *Si quando ridebam ad eos, non credebant mihi.* Non itaque cito, vel temere ridenti Deo credunt boni, quia & consolationem gratię prestare nouit Deus, & tamen elatos de bono suo, & ingratos, & mandata negligentes solet damnare. Sciunt vtique boni consolari in aduersis, sciunt humiliari in prosperis, sciunt saturari, & esurire, abundare, & penuriam pati. Qui iustus fuerit interdum non leuabit caput suum saturatus afflictione & miseria. Impii quibus erit in futuro væ, hic quandoque etiam intimis donis reficiuntur. *Inimici domini, ait, mentiti sunt ei, & cibauit ex adipe frumēti illos, & de petra melle saturauit eos.* Inimici ergo dicuntur, & tamen non tam ex frumento, quam ex adipe frumenti saturantur, etiam mystica & interna percipientes. Et quidem Deus quod amoris est, quod amititiæ, etiā indignis facit. Sed qui gratiam ab eo percipit, & non se versa vice amicum exhibet respondendo gratiæ, & digne ex hoc operando, inimicum se facit, & ad cumulū damnationis hanc sibi vertit. Reficit itaque gratia bonos, reficit & reprobos. Habet etiam cibum homo ab ipsa natura, quia iucundior pascit cibo dulcedinis. Habet & à causis accidentibus, reficiunt enim prospera dum succedunt. Non est cibus iste spiritualis quo reficit Christus. Attamen plerumque cibus est imperfectorum, & olus infirmorum.

Cibus bonorū.

Esa 55.

Iob 5.

De bonorum multiplici vicissitudine in hac vita.

Psal 33.

Quare Deus quandoque interdum amicos suos deserat.

Iob 29.

Psal 80.

Et sepe vtiliter pascit hoc olus infirmos sicut dicit Paulus : *Qui infirmus est olus manducet.* Leuigat enim & curat ex parte morbum accidiæ quam patitur mēs ex inopia gratiæ. Oquam frequēter imperfecti, & ignari gratiæ mouētur carnali gaudio, vel naturali alacritate, & moueri se arbitrantur spirituali consolatione. Quod sæpe ab inimico, vel à proprio corde aliquid sentit hō, & à spiritu sancto hoc esse credit. Et quid mirum si in deuotione se misceat inimicus, & falsa loquatur qui in ipsis etiá Prophetis loquebatur. Qui etiam à suo spiritu aliquando dixerunt quod à spiritu sancto se dicere crediderunt. Non ergo debet homo sequi cordis sui suggestionē, vel experimentum, cum in huiusmodi quosdam Prophetas nouerit interdum fuisse deceptos. Nec solum hæc pericula caueri oportet in statu peccati, sed etiam prudenter in ipsa gratia quid gerēdum fuerit est attendum. *Cum sapientia bibe vinum*, ait Salomon, vino gratiam significans. Et item legitur : *Quod Spiritus sanctus auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu.* Concedit ergo Deus gratiam, sed vsus homini subiacet, quia alius alio vtilius, & salubrius per hanc operatur. Debet ergo considerare modum gratiæ quo afficitur. Spiritus enim sanctus vnicus dicitur, & multiplex, quia cum vnus sit, diuersis tamen modis mentes visitat, & afficit. Audire ergo debet anima quid, & quomodo loquatur in ea dominus Deus. Et cum loquitur, inter audiendum rogandum est, vt audientem ducat : qualiter meditationes dirigendæ sint doceat. Offerunt enim se tunc meditationes spirituales, ita vt mens sedeat quasi Rex, circumstante se harum exercitu. Regere itaque has debet, & discernere quam potissimum admittat, in qua se magis exerceat, quamdiu vnicuique inhæreat, quādo de illa ad istam transeat. Ferculum enim est quælibet meditatio, quia pascit mentem, sed vt deuotio ipsa accendatur, & diutius epuleris cum hoc.

Rom. 14.

Quare comedendum est olus.

Eccl 9.

Sap. 1.

Spiritus sanctus vnus dicitur, & multiplex.

Meditatio est ferculum.

A ferculum refectus es, & sapor eius cessare cœperit, vtiliter aliud assumis. Ad aliam ergo meditationem cōuertere quæ vicinius se obtulerit, & quam præcedenti similem & non diuersam noueris. Cū enim omnes meditationes spirituales vtiles sint, talis tamen est modus earum, vt diuersō, immo etiam interdum econtrario modo ædificent, & nunc illę, nunc istæ melius conueniant, & menti sapiant. Sic affectam mentem ædificant istæ, & sic affectam ædificant aliæ. Cordis vero consolatio, & spiritualis refectio Dei quidem donum

B est, sed cooperari te oportet huic dono, & prudenter in eo exerceri. Huius enim refectionis Deus auctor, & largitor est : homo vero minister, & coquus, vt vel bene sibi, vel male parare possit. Cum vero in ipsum Deum contemplationem defixerit aliquis, hac vicissitudine cogitationum minus indigebit, sed summo bono quamdiu datur inhærebit. Tunc enim minister & coquus est ipsa sapientia, & facit opulentum conuiuium, cum seipsam præbet cibum. Neque enim opus est humano labore, vel præparatione ;

C quando fercula diuinitas infert, & refectionem ipsa ministrat. Amicos igitur cibo (vt dictum est) Deus pascit. Carissimos vero plenius reficit, & potat, immo abundantiore gratia etiam inebriat, de quo cibo aliqua dicta sunt. De inebriatione vero loqui formido, quod mihi ex sententia dicere datum est. Anima enim quæ in nuptiis agni vxor est, vel filia spirituali vino inebriari nouit, quæ in hoc conuiuio lateribus Christi assidet, vel circa mensam,

Deus amicos pascit & carissimos reficit.

sicut scriptum est. *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, filii tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ.* Ego autem pauperis more non solum à mensa segregatus, sed etiam à conuiuio, vtinam autem ante fores de vino illo iucundo in ciphulo meo accipiam. Scio enim me non plene à sorde peccati mundatum, & ob hoc ad mensam filiorum &

Psal. 127.

tum & potum merito nō admittar vel accedam. Relinquo ergo de hoc vino & ebrietate differendum expertis. Insipientiam vero meā & infirmitatē sciens, sed & vlcera multorum attendens, iacere volo (id est humiliare me) ante ianuam diuitis Christi, & mendicare non solum potum, sed & cibū de mensa dominorum, siue dominarum mearū, deuotarum scilicet animarum. Et si enim vxor, & filii siue filię epulantur splendide, inferiores tamē & pauperiores edēt, & reficientur de reliquiis mensæ. Nolo igitur erubescere mēdicare à talibus alimoniam vitæ, ne post hanc vitam cū fatuis virginibus frustra mēdicem. Ibi repulsam patiuntur mendicantes, hic vero, qui petit accipit. Et qa notis & amicis libentius, & abundantius datur, amicū me volo exhibere bonorū, & diligere eorum bonum. Qui amat in alio bonum q̄ ipse non habet (dicit scriptura) imputatur ei q̄si haberet. Quicquid igitur boni in aliquibus fuerit diligere volo, orare pro bonis vt in bono p̄ficiant, vt custodiātur à malo, & ad vitam æternam perueniant. Ità me bonis sociare volo, & collocare, vt meritis quoque eorū socium, & consortem me faciam. Contemplor quoq; illud conuiuiū pinguium medullatorum, & vindemię defecatę, animarum sc. ad superna trāslatarum, & ab omni fece peccati purgatarum, & epulantium super mēsam Christi in Regno suo, ibi satiantur electi ex adipe frumenti, id est diuinitate Christi, de hac mensa micas mihi dimitti cupio quibus merear refici. Et inuenio causam quare de illa mensa capiam misericordiam. Congratulor enim beatorum felicitati, & gratias ago de eo, quod de miseriis mundi peruenerint ad fruitionem Dei. Cum ergo pro militantibus intercedo, & pro triumphantibus exulto, tā orationibus vtrorumque me iuuari, quam meritis ditari confido. Denique cogito, & in vnum colligo omnia bona domini mei, videlicet merita Christi, & membrorum eius, siue cum eo regnātium, siue adhuc in terra peregrinantium, sacramētum denique Eucharistiæ necnon, & alia sacramenta Ecclesiæ, indulgētias varias, atque laxationes multas, denique domini miserationes multipliciter diuersis in locis impensas. Cum omnia hæc cogitando, & amando reuoluo, & tam mihi quam multis hæc imploro, in tam generali comprehensione, & desiderio magna ex parte leuatum me ab inopia meā, immo etiam ditatum confido. Vnde iam de acquisitis bonis aliis indigentibus impartiri cupio. Multos itaque peccantes considero, & peccando morientes, quosdam de morte carnis ad mortem æternam per gentes. Et cum magnus sit cumulus istorum miseriæ, magnus econtra considero cumulum prædictorum bonorum. Tunc ad huius desidero, & oratione tendo, vt istis miseriis hæc bona opponam, & miserijs implorem. Ad hunc modum orandi siue meditandi conor, & suauiter quiesco cum adhuc pertingo. Amicis itaque comedentibus, & carissimis inebriatis amicus esse volo, & quotidianus eorum mendicus. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Varij sunt naturales motus cordis, & innumerabiles. Vnde multipliciter homo à propria natura tristatur, vel lætatur, conturbatur, vel tranquillus est. Non igitur debet his motibus credere, vel cedere, quia pro modo mutabilitatis humanæ, vel exteriorum causarum variatur cor, vt mœstum sit, vel iucundum, & sic, vel sic afficiatur. Cū ergo pusillanimis aliquis valde trepidat, vt quasi desperet, credere debet hanc deiectionem esse pusillanimitatis, & turbati cordis, non desperationis. Confidere enim de statu suo debet dummodo conteratur, & intentionem habeat declinādi à malo, & faciendi bonum, & nullatenus mortale committendi. Secundum hoc propositum vocari se sanctum (id est habere caritatem) quilibet sperare potest qualicunque grauamine, vel tenta-

A

B

C *De variis motibus naturæ.*

D *Psal.*

tione premitur. Debet ergo homo in aduerso statu vel orationibus quas tūc fundere solet confidere, & spei fiduciam sibi facere. Nam aduersitatis tristitiam confidentia impedit, immo in meliori statu tunc est, quam antea fuerit, dummodo per mortale à charitate non ceciderit, quia charitas tam per aduersa, quam per prospera proficit. In aduerso igitur statu & animi derectione confidere discat, & in prosperis non seduci falsa spe, sed exultare in domino cum tremore, quia & si adest consolatio, nescit tamen homo vtrum amore dignus sit an odio. Nec attendat cordis sui motus, vel experientiam, vt secundum hęc statum suum metiatur, ne fallatur. Sensualitati igitur ratio principetur, motus ignoscat, cogitationes regat, vigilet, immo vigilias anticipet, quia præueniendo cogitationes inutiles facilius eas reprimet. Vigilare igitur debet ratio, & vigilias noctis conseruare super gregem cogitationum suarum, qua neglecta mens cœcitatem incurrit, vt minus se homo cognoscat, minus videat qualis sit, vel esse debeat, quantum fallatur, quātum delinquat. Si ergo solicite super gregem bonarum cogitationum vigilet, vt has nutriat, malas reprimat, diuina gratia largius supre eum coruscabit, qua radiante super eam & circumfulgente, vires contra malas cogitationes accipiet, vt eas sopiat & dormire faciat. Cum ita principatur ratio & vigilat, & dormit sensualitatis motus, & cogitationes, dicere potest homo. Ego dormio, & cor meum vigilat. In quā parte enim sensualitas dominatur, vigilat homo, & homo est quia humanitatis sunt, quæ tunc agit. Dum vero spiritualia exercet, corde vigilat ad salutem, quia ad cor reuertitur, & corde circa interiora, & intuitibilia curam gerit. Dormit tunc sensualitas, sed vigilat ratio, dormiunt cogitationes malæ, & vigilant bonæ, sopiuntur desideria carnalia, & tentationes, lætitia spiritualis mentem afficit, intellectū eius aperitur, & cognitio maior ei præbetur. Contemplatur oculis cordis illud supernum gaudium, laudes scilicet & cantum beatorum spirituum. Hic est concentus cœli quem Deus suis reuelat, sed reprobis dormire facit, id est abscondit. Sponsus itaque ad concentus cœli non dormit, quia sopita omni perturbatione ante oculos cordis hunc percipit, huic inuigilat, huic interesse desiderat, hunc implorat. Orat igitur ciues cœli. Orant, & ipsa ciues cœli, orat Deū, & excitatur ipsa ab eo ad orandū, loquitur ad Deum, & audit loquentem Deum, loquitur n. in ea pacem in plebem suam, quia mouet eā, & monet ad salutem, & curam proximorum. Et hoc est, quod sequitur: *Vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, &c.* Hæc est vox dilecti, id est inspiratio quam ei in corde insinuat, vt quia dilectus est propter eius amorem etiam proximos diligat, & eorum curam gerat, eisque ad salutem subuenire studeat. Vult ergo vt prædicando, vel regimen susciendo, admonendo, vel consolando, siue orando sibi viam in alijs paret, vnde vt eam amplius ad hoc accendat, sororem eam vocat, id est cohæredem, amicam, id est secretorum conscium, columbam, id est spiritu sancto illustratam, immaculatam, id est à peccatorum sordibus à se mundatam. Ac si dicat. Quia tanta tibi præstiti, tu quoque beneficiis meis respōde, & circa membra mea gratiam qua specialius dotata es exerce. Quia caput meum plenum rore, & cincinni mei guttis noctium. Ac si dicat. Ex eo quod Deus sum, abundo misericordia, & rore gratiæ, & hi qui mihi fide inhærēt replentur peccatorū guttis, & cæcitate. Caput enim Christi Deus est, & ipse secundum quod homo caput est Ecclesiæ, & gratiam accepit non ad mensuram. Plangit igitur miseriam nostram, vt quia multipliciter maculamur peccatis, misericorditer se velle misereri demonstret. Est enī Hermon, id est lūmen exaltatum, à quo descen-

Vox dilecti & inspiratio.

Quid sit caput esse primā rore.

Quid sit Hermon.

descendit ros gratiæ in montem Syon, id est sanctam Ecclesiam, vt vbi abūdat delictum, superabundet ipsius gratia. Monet itaq; dilectā sibi aperire, se quoque insinuans, & misereri velle, & cœcitatem ipsam rectam illuminare.

Quomodo gratia consolatur & accendit, & de perfectione, & mortificatione.

Caput XXXIV.

SPonsa audita voce dilecti pulsantis, & admonentis ad salutem, & curam proximorum, quamuis diligat, & sponsi voluntati parere prompta sit, timet tamen consolationem cōtemplationis deserere, & actibus mundi rursus implicari. Vnde subdit: *Exui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Tunica terrenum indumētum est, vnde per tunicam terrena actio designari potest. Timet ergo terrenis actibus inuolui quæ abiecisse se recolit, & à cœlesti contemplatione auelli, à summis & spiritualibus descendere, & in infimis occupari. Pedes quoque suos, id est affectus se lauisse recolens, rursus eos maculare metuit, hos pedes posuerat in atriis Hierusalē, & ibi stare fecerat. Hos lauat aquis viuis, id est compunctione cordis, & post eos stare facit contemplatione in supernis & cœlestibus, quos inquinare non immerito timet si ab his abstrahat, & exteriori curę immittat. Nec mirum si hæc quæ in cœlestibus pedes fixerat, terrena exercere metuat. Dum ergo trepidat, dum fluctuat, dilectus eam consolatur, & ampliori gratia visitat cor eius penetrans, & ampliori lumine gratiæ eum illustrans. Et hoc est, quod sequitur: *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intumuit ad tactum eius.* Quam visitationem gratiæ, missionem manus per foramen vocat. Quasi enim per rimam gratiam infundit, cum nō totam animam perfundit, sed quadam mensura gratiæ visitat, & quam sic in parte visitat, non pleno illustrat. Manus dilecti operatio hæc gratiæ & donum potest accipi. Venter vero, ipsa mens in qua cogitationes excoquuntur, sicut cibi in ventre. Manū etiam suam dilectus per foramen mittit, dum animæ beneficia, quæ illi præstitit per Spiritum Sanctum suggerit, quod illam morte sua redemit, quod dona gratiæ suæ illi contulit, quod eadem dona custodiendo seruauit. Vitam enim & misericordiam tribuit ei, & visitatio eius custodiuit Spiritum eius. Vitam illi tribuit pro illa moriendo, misericordiam suam infundendo, visitatio eius custodit eam à lapsu peccati seruando. Ista reducendo Deus ad memoriam dilectæ suæ, apertionem, & aditum ad cor eius facit, quo tangatur, & accēdatur ad amorem, & contremiscat, & metuat si non tantis beneficijs pro posse respondeat. Sic ergo tacta, & tremefacta amplius ignescit ad dilectionem Dei & proximi. Et hoc est, quod sequitur: *Surrexit vt aperirem dilecto meo, manus meæ distillauerunt myrrham, digiti mei pleni myrrha probatissima.* Surgit vt dilecto aperiat, quia accepta gratia amplius accenditur ad hanc percipiendam, ad amandum feruentius, ad studiosius insistendum curæ, & saluti proximorum. Quæ enim prius dilecto aperuerat, amplius in eum accenditur, atque operibus caritatis insistit. Exercet se tunc in amore Dei, seu cōtemplatione, opera misericordiæ impendit proximorum vtilitati prout necessitas eorum exposcit, & tempus exigit. Pro alijs orat, alios consolatur, alijs consiliū salutis dat, & regimen suscipere, vel prædicationis officiū exercere parat, si tēpus exigeret, dum sic gratia visitatur, & gratiæ respondere nititur, & se illi conformare. Accenditur etiam ad mortificandum, quicquid in se carnale deprehendit. Quamuis autem mortificauerit peccata atque vitia, tamen ex accepta abundantiori gratia magis ad hoc ignescit, & magis quod reficit inuenit. Plus illuminata plus defectus suos cognoscit,

Cant 5. Quid tunica significet.

Quid pedes.

Quid manus dilecti significet.

Quid venter.

Plus illuminata plus defectus suos cognoscit.

gnoscit, & melior facta plus sibi vile- A in vestiendo seruitur superbiæ, & in ve-
scit. Damnat tũc prauos defectus quos scendo gulæ & concupiscentiæ. Deuota
prius tolerabat, & tã in verbis, quã co- ergo anima dum temperãter cibos su-
gitationibus multa se commisisse pec- mit, & aliquid sibi subtrahit quod ap-
cata intelligit, quę minus mala ante re- petitus exigit, & Deo libat etiam in ve-
putabat. Dum hui⁹ mortificationis la- scendo meretur, & gratam Deo myrrhã
bori, & operi insistit, manus eius distil- offert, ita mortificationem exhibet in
lant myrrha quia hæc operatio per corpore, implet quoque etiam & hanc
manus intelligitur, & per myrrhã hęc mor in mente. Resistit quoque carnali dele-
tificatio designatur. *Et digiti eius pleni sunt* ctationi, vt si eam sentiat, nunquam cõ-
myrrha probatissima, quia & discrete, & sentiat. Iræ quoq; motibus, & inuidiæ,
pura intentione agit omnia. Per digi- cæterorumque vitiorum reluctatur.
tos enim hæc discretio designatur, qua Cum conuitia sustinet, non respondet,
quod recte offert recte diuidit, id est q̃ B non vincitur à malo sed vincit in bono
bene intendit discretum facit. Per pro- malum, inimicos diligens, & pro eis in-
batissimam vero myrrham pura intẽ- tercedens, feruet tanto amore Christi,
tio in mortificando accipitur, qua sic vt pro Christo mori, vel pro salute pro-
Deũ quærit, vt inanem gloriam mortifi- ximorum concupiscat. Quod & si non
cet, & laudes exteriores contemnat. & conceditur, quandam tñ vicem marty-
ad Deũ scil. oculus eius, id est intentio, rii implet, vt sc. cum aliquid eam secun-
& ad futuram, & veram dilectionẽ sem- dum humanitatẽ magis delectat, magis
per aspiciat. Plena haec etiam mortifica- sibi illud amputet, & abscindat, & eius
tione dicitur, quia tã in mente, quam in appetitum occidat. Hæc myrrha, pba-
corpore hanc exercet. Corpus n. absti- tissima merito iudicatur, quia tanta p-
nentia, vigiliis, & cæteris laboribus ca- fectione se Deo mactat. Digiti vero spõ-
stigat, & delicias, & terrena oblectamẽ- si pleni sunt myrrha probatissima, cum
ta amputat, sciens quod non inuenitur omni custodia seruans cor suum, innu-
sapientia, siue gratia Dei in terra suauiter C meras cogitationes, & motus cordis di-
viuẽtium. Sed quantũ in hac suauitate scutit, & noxia repellens vtilia recipit.
delectatur, tanto minus in Deo sustollitur. Visum quoq;, & auditũ restringit à curiositate, quæ duo Salomõ insatiabilia perhibet, & cæteros sensus per hoc reprimit, & à voluptate cohibet. Non pascitur suauibus odoribus, cauet ab illicito tactu. Fœminarũ enim familiaritatem cauet, et loquendi libertatẽ, quia de tali libertate venitur ad peccati seruitutem. Euenit n. aliquando illud vulgare q̃ dicitur, per malam custodiã egerit lupus lanam. Gulæ ergo vitium D frœnat, subtrahens sibi q̃ delectatiõ appetit, & concedens quod necessitas exigit. In penuria seruat patientiam, in abundantia temperãtiam, cum Apostolo sciens abundare, & penuriam pati. Ibi ergo acquirit meritum vbi mali sibi accumulant peccatum. Qui in Iob dicuntur squalentes calamitate, & miseria, ga

Quia igitur pura approbat, impura reprobat, & gladio contritionis peccata abscindit, atq; mortificat, dum hęc perfecta discretione distinguit & peragit, digitos plenos habere probatissima myrrha perhibetur.

Quid significent digiti. Quid probatissima Myrrha.

De mortificatione in omnibus.

Iob 30.

Quomodo Deus desideratur, & se subtrahit, & quomodo ad salutem adest, & exaudit.

CAPVT XXXV.

PEssulum ostii mei aperui dilecto meo. *At ille declinauerat, atq; transierat.* Replicat spõsa quomodo vt dilecto fruatur minimas negligentias cauerit, quæ offensam ipsius prouocare potuerunt. In locutione scilicet inutili, & superflua, vel cogitatione, in commodo corporali, vel libertate vaga, quæ per pessulum, id est seram intelligi possunt. Sera enim cum parua sit, & ad custodiã, latitudinem

Cant. 5. Negligentiam minimas sępius quæ tamen dilecto possunt. Quid significent pessulum?

tamen ostii concludit, vt nisi illa reserata patere non possit. Ita hæc minima nisi rescindantur, nō dignatur dilectus ita venire ad animam, vt perfecte ad eam intret, & perfecta gratia eam repleat. Paruæ negligentiæ obscurant animam, & impedimentum faciunt amplioris gratiæ. Quod sciens sponsa ab harum puluere cordis oculos custodit, vt dilectum videre per contemplationē possit, & plenius suscipere. Mundando itaq; cordi amplius insistit, vt perfectius dilectus a ipsam introeat, & quasi per ostium à quo se prius minus plene visitatam, & quasi per foramen tactam cognouerat. Sed declinat, & transit ab ea non recedens, sed in partem secedens. A dextris enim existens ne commoueatur à cæpto bono, sed non in facie illi apparens. Prope est enim omnibus inuocantibus eum in veritate. Desiderat quidem contemplari eum, & loqui cum eo facie ad faciem, quomodo solet homo cum amico suo. Sed faciem suam abscondit, cum ea, & in ea manēs, licet minus adesse sentiatur. Hoc modo quamuis ad eam diuertat, ab ea declinat, & transit ne extollatur, & meritis suis asscribat si eo pro voto fruatur. Cū igitur se magis dignam susceptioni eius exhibuerit, non illi se præbet sicut desiderat, sed ab ea declinat, vt in humilitate hanc conseruet, & desideriū eius amplius excitet, & perfecti⁹ impleat. Cum enim ex declinatione eius humiliata fuerit, & magis feruens, ex hoc, & meritum eius crescit, & plenius eum suscipere digna fit. Tūc autem declinare dicitur, quando præsentiam suam sentire non dat, cum ei tamen præsens sit. Agit tunc anima laborioſe, quod prius delectabiliter agebat. In quo labore spiritualiter roboratur, & dum viriliter agit, confortatur cor eius vt fortiter toleret, & patienter expectet dominum, cum vel per aduersa affligit, vel consolationem subtrahit. Exercitium quippe laboris mētem vsu roborat, vt ex eo vires capiat, & quod virtute laboris agit

Cauenda sunt etiam minima.

Psal. 44.

Sponsus cur aliquando ab anima etiam propter nullā eius culpam se subtrahit.

Exercitium laboris mentem roborat.

A bona, ostendit magis quā suauitate cōsolationis. Contemplationis itaq; tempore feruor in Deum excitatur, & hac transacta opus probatur, & virtus exercetur, vel dilectum ab ea declinare q̄ritur, quia ex parte comprehensus magis incomprehensibilis intelligitur, sicut psalmista dicit. *Ascendet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Et Salomon: *Quæsiui sapientiam, & ipsa longius recessit à me.* Quantum enim homo ad Deum ascendit, tantum eum sublimem, & incomprehensibilem inuenit. Vnde Iob: B *Non inuestigabitur cum audita fuerit vox eius.* Declinasse quoque cū causatur, quia gustatum mens esurit, & desiderat, & quanto suauitatem eius percipit, tanto minus ei sufficit, quod de illo apprehēdit. Cognitio bonitatis eius exiguum monstrat, quod accepit, querelam excitat, accendit ad amplius amandum, & magis humiliat post accensam. Et quia non ad votum hunc habet, declinasse eum, atq; transisse causatur. Tota siquidem in amore eius liquescit cuius inspirationem accepit. Et hoc est quod sequitur. C *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est.* Cum in mente loquitur dilectus, emollescūt fortia, & quæ prius dura videbantur propter terrena oblectamēta, cum liquefit anima & ita calefit, mollescunt, & delectabilia fiunt, iuxta quod scriptum est. *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt,* amara tunc fiunt dulcia, quia ita liquefit per amorem, vt parum sentiat quicquid corpus cruciat. Resoluitur in lachrymas præ amoris magnitudine, & fiunt ei lachrymæ eius panes die ac D nocte, quamdiu non conceditur ei contemplari Deus suus. Vnde iterum conqueritur dicens: *Quæsiui, & non inuenit illum, vocaui & non respondit mihi.* Quæsitum non inuenit ad votum, nec ad omnia quæ petit, vel desiderat responsum ei, vt sic exaudiat quomodo postulatur, vel se exaudisse illi reuelet, sed eū non exaudit ad voluntatem, tamen exaudit interdum melius ad vtilitatē. Et

Cant. 5. Non exaudit dilectus ad voluntatem. exaudit tamē aliquando ad voluntatem cum prodest.

2.Cor.12.

cum non exaudisse putatur, melius exaudit, quia concedit, quod magis expedire nouit. Paulum postulantem auferri à se stimulum carnis suæ, melius exaudiuit Deus cum hunc non abstulit, quia si abstulisset saluus non esset. Itaq; cum non respondere putatur, melius respondet, immo vero verba, atque desideria quibus respondeat ipse in anima formant. Ipse enim postulat, id est postulantem eam facit, & respondet, dū quæ expediunt concedit. Interdum respondere sibi cupit quātas habeat iniquitates, & peccata, scelera sua, atque delicta ostendi sibi. In quo bene illi respondet, cum contrito omnia remittat, quæ nec recolit, nec vnquam specialiter exposuit. Pro occultis quoque periculis, vel necessitatibus in illum fide, & amore transit, & videntem omnia vt ipse hæc pro se videat, & sibi subueniat exposcit. Scit enim multas esse necessitates suas, quas ipsa non videt, nec cognoscit, & multa se latere pericula, quæ eo minus timet q̄ minus nouit, & ideo specialius ipsi cōmitti contingit vt sibi subueniēdo respondeat, vbi necessitates ipse nouit. Quam responsionem iuxta mensuram fidei suæ & amoris largā meretur. In hoc quoq; illi respondet quod nulla eius vox orationis, vel desiderij sine merito est, quia ex charitate fit. Si quoque aliquid petat quod non expedit, in hoc respondet illi quod hoc non concedit, & quod ipsa pia intentio petitionis præmio non carebit. Cum itaque dilectum non sibi ad votum respondentem inuenit, consolationem, & eruditionem quærit in scriptura, & inuenit. Vnde sequitur: *Inuenerunt me vigiles qui circumierunt ciuitatem.* Dum sic amore dilecti, & intentione quærendi solicitatur sponsa, inuenerunt eam custodes, qui circumierunt ciuitatem, id est prædicatores, qui ad hoc prędicādo discurrunt, vt à falsa doctrina, & peccatis Ecclesiam muniant, & defendant. Quorū dum doctrinā expetit, & de salute sua, ac profectu eos interrogat, occurrunt ei, & inueniunt eam, atque de diligendo amplius Deo erudiunt, & accendūt. Et hoc est, quod sequitur: *Percusserunt me, & vulnerauerunt me.* Amantem enim sagittis verbi Dei acutis percutiunt, & maiori amore vulnerant. Nam istæ sunt sagittæ domini, quas ardentibus effecit, id est amantibus effectibiles fecit. Amantes enim penetrant, sed à torpentibus resilūt. Qui prædicatores etiam custodes murorum dicuntur, quia eos quoque qui Ecclesiam gubernant, instruere satagunt. Hi etiam pallium sponsæ tollūt, quia quod ei adhuc de vetusta conuersatione inesse deprehendunt, per prædicationis officiū subtrahunt, & periculum siue peccatum, quod eam latebat eruditione sua detegunt. *Interroga patrem tuum*, ait scriptura, *& annunciabit tibi maiores tuos, & dicent tibi.* Quod quia aliqui facere negligunt, in periculo mortalis peccati errant, cuius pallio amicti vestem nuptialem caritatis non habebunt.

Cum Deus aliquando tacet ad operationes nostras melius exaudit.

Quomodo respondeat.

Quid faciendum quando non respondet.

Cant.5.

Custodes quid significent.

Sagitta domini.

Deut.32.

De amore dilecti, & eius qualitate.

CAPVT XXXVI.

Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt annuncietis ei, quia amore langueo. Quæsiuit sponsa per se dilectum, eruditionem quoque prædicatorum accepit, nunc deuotarum animarum orationes expetit. Hæ sunt enim filiæ Hierusalem ex Deo natæ, & ad visionem futurę pacis pertinentes. Has adiurat vt cum dilectum inuenerint, id est per deuotionis gratiam præsentem habuerint, amorem suum & desiderū illi nuncient, & pro se preces offerant. Cœlestes quidem Spiritus, & Sanctorū animas cum Christo, regnantes sæpius interpellauit, & per Angelos quib. præsentibus orare, atq; psallere solebat preces suas illis nūciauit. Nam istæ sunt etiam filiæ Hierusalem quæ pacem illam indesinenter contemplantur. Modo vero has filias Hierusalem (id est deuotas animas in terra commorantes) rogat.

Cant.5. Filiæ Hierusalē quæ sint.

lite

Modus bonorum, quærendi Deum.

Iste enim modus bonorum atque proficientiũ, vt prius per se Deum quærant, & mundando cordi insistant. Deinde vt de statu suo, & occultis periculis peritos consulant, atque vt bonorum orationes expetant, & familiaritatem diligant. Cum enim bonorũ orationibus se committunt, & caritate, ac humilitate se eis familiariter iungunt, cõtingere solet, vt ex desiderio quod in illis deprehendunt, ipsi quoq; accendantur. Quos enim tam ardenter Deũ quærere intelligunt, ex magna hunc parte iam nosse cõfidunt. Vnde ex affectu quærentes dicunt: *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurastinos.* Dilectus ex dilecto est filius Dei ex patre, & qui diligit filium, diligit & patrem, sicut qui videt filium videt & patrem. Ex admiratione autẽ illius, & desiderio ita inflammatæ animæ deuotæ dilectũ repetunt & nominant, cupientes etiam & ipsæ ab illa edoceri, & de ipsa percepta ab ea dilecti dulcedine refici. Quam etiam pulcherrimã vocant, quia pulchritudinem mentis habere, & virtutibus ornatam certissime arbitrantur. Solet quoq; inter bonos hæc esse humilitas, vt melius de aliis quam de se loquantur, & ea quæ ex scientia dicuntur (id est de interiori experientia proferũtur) delectabilius audiant. Amantes quoque de eo quem desiderant libenter loquuntur. Solent enim deuoti cum de Deo locuturi conueniunt, & collatione mutua magis in Deum accendi, & ex confidentia quam habent inuicem proferre quæ de Deo sentiunt, vel intelligunt: Solet quoque Deus in medio eorum esse, & gratiam in eis cumulare qui propter ipsum cumulantur, congregantur, & de ipso loquuntur. Vnde sponsa ad interrogationẽ de dilecto amplius inflammata speciem eius exprimere, & beneficia sibi ab eo collata narrare incipit dicens. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* Candidus est, quia candor lucis æternæ, & lumen de lumine. Candidus, quia immunis est ab omni peccato, quia peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Et rubicũdus, quia in passione sanguine suo est perfusus in qua non erat species neque decor, vt decoram me faceret, & sanguis eius genas animæ meæ ornaret, & deformatã me reformaret. Idcirco dilectus meus mihi, quia ista pro me patiens, ista etiã mihi faciens. Qui etiam electus est ex millibus, quia ex toto humano genere nemo sine peccato, excepto eo. Nullus enim similis ei in legislatoribus, nec in millibus milliũ, & decies centenis millibus, qui domino maiestatis ministrãt, vel ei assistunt. Non enim adæquabitur ei aurum, vel vitrum, id est supernorum ciuium societas, quorum corda sibi inuicem, & claritate fulgent, & puritate translucent. Et hoc, quia non solum homo, sed Deus est. Vnde sequitur: *Caput eius aurum optimum.* Caput eius, diuinitas eius est, quia caput Christi Deus est. Quod caput aurum optimum est, quia diuinitatis bonitas omnibus quæ ab ea facta sunt antecellit, hoc est aurum terræ viuentium, & aurum terræ illius optimum est. Nam fulgens vt humanis oculis, & à viuentibus in carne videri non possit. Nõ enim videbit Deum homo, & viuet. Ideo ergo dilectus meus, quia hoc caput eius, hoc principale eius, hoc sublime quod videri nõ potest. Visura sum cum illa vita apparuerit, quia tunc similis ei ero, & videbo eum sicuti est. Qui hanc geminam mihi felicitatem præstabit, quia corpus humilitatis meæ corpori claritatis suæ configurabit, & animam meam similitudini diuinitatis suæ conformabit.

Cant. 5.

Dilectus ex dilecto filius Dei.

Humilitatis officium.

Amantium mos.

Inter quos cõuersetur Deus?

Cant. 5.

Cur candidus?

Cur rubicundus?

Cur electus ex millibus?

Caput dilecti.

De qualitate membrorum dilecti.

Cap. XXXVII.

Cant. 5.

Come eius sicut elatæ palmarũ, nigræ quasi corvus. Elatæ palmarum sunt spatulæ, id est rami productiores semper ad excelsa tendẽtes. Expressit sponsa qualis sit dilectus in se, nunc exponere inci-

Quænam sint comæ.

pit qualis sit in membris suis. Cuius comas vocat eos qui illi fideli famulatu adhærēt, & hos palmæ pariter & coruis similes memorat. Palma inferius aspera est, & arctioribus corticibus obuoluta superius tam visu, quā fructu pulchra, & ampla. Sic membra Christi inferius dura agunt, & aduersa patiūtur, & superius in oculis Dei pulchra sunt & fructuosa. Per dura quippe corporis purgant, & proficunt ad pulchritudinē animæ, & sublimitatem spiritualē. Vnde enim pulchritudinem supernam cōsiderant, inde inferius libenter laborāt. Sunt namq; oculi eorum in capite suo, i. Christo, & capite ipsius aureo, id est diuinitate, illuc pertingere, illuc tendere, illius decore reficī, & fulgore irradiari cupiunt. Suspirant quippe ad illā visionem, ad illud visum principium, & vidētur sibi dies pauci præ amoris magnitudine, & leuis tribulatio ad pōdus gloriæ. Non enim sunt cōdignæ passiones huius temporis ad gloriā futuram illius visionis. Consideratio gloriæ, & retributionis desiderium in eis excitat, desiderium vero labores leues facit, & sursum, puchit. Vnde ergo superna considerant, & concupiscunt, inde inferius roborantur, & vnde inferius roborantur, inde de laboribus triumphant, & in alta virtutū crescunt. Palma enim valde in altū ascendendo proficit, & victoriam sua significatione prætendit. Comæ dilecti sunt sicut elatæ palmarum, quia electi dū semper ad alta virtutum se efferunt, per Dei gratiam quandoque ad victoriam se perducunt. In imis vita eorū quasi multis corticibus volutur, dum innumeris tribulationibus angustatur. In summis vero quasi pulchrę viriditatis foliis amplitudine retributionis expanditur. Qui nigræ etiam dicuntur sicut coruus, nigredo bonorum est, quod peccatores se reputant, & peccatorum suorum verecundiam in vultu portant. Despectionem quippe eligunt, contemptum æquanimiter ferunt, vilia opera, & sordidum habitum nō solum non refugiunt, sed etiā appetunt, sciētes in hac humilitate pretiosum thesaurum latere. Hæc est nigredo bonorū in qua se coruis similiant, vt Christo quoq; assimilentur. Est enim humilitas virtus Christi, quā qui habuerit Christi quoq; similitudinem habebit, & quantum per hanc fuerit nigrior, tantū erit Christo similior, & apud seipsum humilior. Boni namq; nigri sunt, & despecti apud se, sed pulchri, & pretiosi ante Deum. Descriptis itaq; comis dilecti, oculos ipsius describere incipit, dicens: *Oculi eius sicut columbæ super riuos aquarum quæ lacte sunt lotæ, & residēt iuxta fluenta plenissima.* Oculi dilecti sunt contemplatiui, qui superna, & spiritualia cordis oculis contemplantur. Qui sunt sicut colūbæ, quia simpliciter viuunt, & simplicem habent oculum, id est intentionem, vt totum corpus eorum lucidū sit, id est quicquid agunt, vel intendunt propter Deum faciant. Sunt quoq; columbæ ad fenestras oculorum suorum, quia ad terrena nec rapacitate, nec amore feruntur, hebetem in his habentes visum, sed in spiritualibus & salubrib⁹ acutum & perspicuum. Iste est, oculus dexter, qui ne nos scandalizet, & in errorē subtilitate noxia perducat scripturæ documentis iugiter adhæret. Et hoc est, quod super riuos aquarum esse perhibentur. Solent columbæ super riuos aquarū residere, vt vmbram accipitris in aquis videant, & ita super aquā se proicientes vngues eius euadant. Ita boni vmbras dæmonum in scriptura vident, dum omnimodam deceptionem eorum ibi reperiunt, quibus non solū per aperta mala, sed etiam per occulta fallere solent. In qua etiam vident, quod modo per speciem boni, modo per intelligentiā falsam illudunt, quæ à simplicibus & minus exercitatis in spiritualibus sana & perfecta creduntur. Contra omnem itaque errorem, vel impuritatem quam inimic⁹ suggereret, vel erroneus aliquis & seductus affirmaret eloquia diuina unt inspiciēda, & quæ suggeruntur, vel audiun-

De Palma, & separata membra Christi.

Quid faciat consideratio gloriæ.

Palma proprietas.

Cur coma dilecti palmæ assimilentur.

Cur dicantur nigra? Nigredo bonorum.

Quis nigredo humilitas virtus Christi.

Boni nigri sunt apud se.

Quæ oculi dilecti columbæ assimilentur.

Oculus dexter.

Cur columbæ super riuos aquarum resideant?

Remedium contra omnem errorem.

audiuntur his conferenda, vt recipiantur, vel confutentur. Hæc enim sunt eloquia casta, argentū igne examinatum probatum à terrenis, & purgatum à septiformi spiritu. Quicquid enim sacræ scripturæ consonat & concordat quam sanctus spiritus condidit, sanum & integrum credendum est, & quicquid ab illa discordat, noxium reputandum. Sanum enim esse non potest quod à spiritu sancto aliquo modo discrepat. Solent quoq; riui oculos inspicientiū clariores reddere. Ita scriptura inspecta cordis oculos perspicaciores facit, quia declaratio sermonum Dei illuminat, & intellectum dat paruulis, qui enim sermones Dei elucidat illuminatur, & ad intellectum sermonū Dei dispositꝰ est, mystici enim sensus dum inuestigantur mentē erudiunt, & sensum ad intelligentiam aperiunt. Hæ quoq; columbæ lacte sunt lotæ, id est, dulcedine Matris Gratiæ à peccatis mundatæ pariter & custoditæ. Per cōsolationem enim spiritualē amarescit, & vilescit delectatio, & mundtia terrena, & carnalis, & per hanc cōpungitur, vt de cōmissis pœniteat, & alia nō committat. Item lotæ hæ columbæ residentiuxta fluenta plenissima. Hęc fluēta plenissima, sunt gaudia perfecta illi⁹ vitæ iuxta q̄ residēt, quia a terrena delectatione seu cōsolatione se remouent, & cognitioni atq; cōtemplationi supernorum se cōformare, & proximos facere studēt. Accubant enim inter terminos vt videant requiem illā quia bona, & terram quia optima est. Extrema huius mundi eligunt, quia vitę subsidia ad sustentationem non ad voluptatem sumunt, vt ita in terminis eius cōmorantes, terminos quoq; illius vitæ aliquarenus cōtingant, & aliquid de illis gaudiis apprehēdant. In terminis accubāt, quia & si hic corpore sunt illic tamen cōuersantur sicut dicit Apostolus, nostra cōuersatio in [illegible] vranur, & [illegible] mente [illegible]

Sanum quodnam dicatur: quodue non sanum.

Similitudo.

Columba cur dicantur lota lacte.

Quæ sint fluēta plenissima.

Philip. 3. Residere in vita fluenta quæ sit

A dere perhibentur. Quam requiem nequaquam per contemplationem viderent, si non requiem mentis haberent. Vnde sessio hęc iuxta fluenta requiē eorum significat, sedere enim quiescentis est. Super riuos itaq; aquarum positæ, & lacte lotæ iuxta plenissima fluenta residēt, quia per scripturā illuminatæ, & operatione atq; dulcedine gratiæ mundatę à peccatis & vitiosis affectib⁹, quietem mentis, & puritatem cordis consecutæ sunt. Per quæ duo dulce poculū de

B illo fonte viuo hauriunt, & ipsum fontē sitiunt, dicentes, sitiuit anima mea ad Deū fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciē Dei? Qui vero adhuc imperfecti sunt, & infirmi, non sunt loti hoc lacte, quia etsi cōsolationis dulcedinem à Deo perceperunt, nō tamen ita plenā à peccatis pariter & vitiis mūdationem. Vnde iuxta fluenta hæc residēt, quia hanc quietem mentis nondū habent. Horum dulcis affectus siue gaudium nō est perfectum vel purum, quia de minus mundato corde procedit. Co-

C operatur enim in eis vel naturalis leuitas, vel prosperitas aliqua, vel tentatio peccati occulta. Tales per dulcē affectū interdum ad gaudium assuetū carnalitatis deuoluuntur. Ignis enim carnalis concupiscentię per tentationem adhuc vehemens est in eis, vnde hilaritate accepta quasi adhibitis lignis facile accēditur. Horum affectus cum in Deū dirigitur, contingit interdū vt ex occasione locorum status leuior fact⁹ in carnalem mutetur, vt cum spiritu cœperint carne consummēt. Vnde aliqui in tali statu carnis motum, vel etiam maiorem fragilitatem patiuntur. Istis dulcis affectus

D vertitur in peccatum. Vnde cum carnis motum sentiunt, statim se retrahere ab hac dulcedine, & ad aliquod bonū conuertere deberent. Talibus magis expediunt amara, quam dulcia, dura quam mollia, amaritudo scilicet & dolor pœnitentiæ, & labor puræ cōtra oblectatio[illegible] vel ppriæ voluntati. Nō[illegible] enim delectatio suo cōtrario r[illegible]chus

Resident etiam aliter?

Imperfecti cū nō sint loti hoc lacte, sæpius incidunt in defectus.

Remedium.

curatur, & suauia sicut sensualitatē de- A
Quomodo extinguatur falsa delectatio. lectant, ita & vires eius faciunt. Per dura itaque & labores falsa delectatio extinguitur, & requies mentis acquiritur, vt iuxta fluenta hæc sedeatur, & superna aliquatenus contemplentur.

De membris dilecti.

Cap. XXXVIII.

Cant. 5. *Gena eius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis.* Genæ sunt martyres qui
Quæ sint genæ dilecti, & cur pulchræ. sanguinem suum pro fide Christi fun- B dentes, quasi genæ in facie sponsi rubēt. Merito pulchræ, quia totum corpus ecclesiæ ornauerunt, cuius membra fuerunt. Magnus in eis ardebat ignis amoris quos sic ad tormenta inflammabat. Magna intus dulcedo, quæ mortē amarissimam, dulcorabat. Hæc est charitas
Charitas perfecta & vera. dilectio scilicet Dei, dilectio summi boni, fortis vt mors, immo fortior morte. Hæc in martyribus corporis desideria mortificauerat, & ideo ipsum corpus morti exponere prę ualebant. Viuebant C tales spiritualiter, non carnaliter. Viuebant iā non ipsi, sed viuebat in eis Christus. Vnde pro Christo mori poterant, qui in ipsis viuebat, & cuius spiritū habebant. Hæ sunt genæ dilecti, quæ in facie militantis ecclesię rubebāt per martyrii pœnam, & in triumphante rubent speciali decore per areolam. Quæ sunt sicut areolæ aromatum, & virtutibus repletæ, quæ virtutes more aromatum suauem refectionem habent pariter & odorem. Mentem enim quam replent delectabiliter reficiunt, & bonæ opinio- D nis, & exempli odorem ad alios emittunt. Istę areolæ consitæ sunt à pigmen-
Qui nam sunt pigmentarij? tariis. Pigmentarii sunt prædicatores, medici spirituales languoribus animarum eruditione sua medentes. Hi pretiosum pigmentum fidelibus cōposuerunt, dulce poculum, spirituales videlicet sententias quibus nos imbuerunt. Ab his pigmentariis consitæ sunt hæ areolæ, quę virtutes ab eis descriptę sunt, & in libris conscriptæ, de quibus subditur: *Labia eius lilia stillantia myrrham primam.* Labia dilecti sunt prædicatores, *Labia qui sint dilecti.* quia verba eius loquuntur, & voluntatē eius annuntiant. Quæ labia sunt sicut lilia, quia candorem habent innocentiæ, & odorem bonæ famæ. Pulchra est, & redolet eorum doctrina, quia ornat eam & commendat vita munda. Robo- *Facile persuadent, qui ita opere perficiunt sicut verbo docent.* rat enim prædicationem eorū boni operis exemplū, & facile persuadent, qui ita opere perficiunt sicut verbo docent. Quia ergo faciunt quod docēt, candent & redolent. Isti sunt periti medici prius curantes seipsos, & de remedio morbi proprii edocti ad cognoscendos & curandos morbos alienos. Stillant autem *Quando stillant Myrrhā primam.* myrrham primam, quando in primis seipsos mortificant, & sic mortificationem aliis prædicant, incipientes facere, & sic docere. Myrrha quoque prima est pœna martyrii, quam stillant fidelibus, quando prædicāt corpus exponendum morti potius, quā à Deo recedendum, vel mortale committendū. Mors etiam *Myrrha prima quæ sit?* Christi est myrrha prima. quam specialiter prædicāt. Ipse enim est caput martyrii à quo maxime cæpit martyrium, & per quē roborati sunt fideles ad martyrium perferendum. Myrrha prima est optima, vnde designat mortem Christi, quæ fuit optima, quia totius mundi redemptio. Hanc stillant hæc labia, id est *Meditatio passionis Christi quid efficiat?* prædicatores, & hanc imitandam proponunt fidelibus, & semper in memoria habendam. Hæc cogitata stimulos carnis mitigat, tentamenta inimici extinguit, in desperatione consolatur, delet peccata, mortificat vitia, roborat mentem, confert gratiam. Mors Christi dolores eius atq; labores & merita nostra, non ipsius sunt. Omnia enim quæ fecit, vel pertulit, nō sibi, sed nobis meruit. Ad tribunal quoq; Christi venientes in morte, & meritis ipsius maxime debemus fiduciam ponere, & pro commissis malis, vel omissis bonis, hæc inimico accusanti opponere. Mors itaque Christi myrrha prima est, myrrha optima, quia omnia mala nostra mortificat,

tam po-

tam potens vt nihil ita sit ad mortem, & mortem æternam, quod non soluat, & viuificet. Sequitur: *Manus eius tornatiles, aureæ, plenæ hiacynthis.* Manus dilecti sunt bonorum opera, quæ sunt tornatiles, quia sunt recta atque perfecta. Sicut tornatura recte, & polite voluitur, & nihil inæquale, nullum obstaculum in se patitur, ita boni nihil reprehensibile operantur, nihil agentes in quo proximus offendatur, vel scandalizetur, vel infirmetur. Recta est itaque polita operatio bonorum, quia sola cœlestia quærunt non declinantes ad dextram vel sinistram, sed regia via incedentes. Regunt enim se, & dirigunt ad id quod salubre est, & expedit, non ad id quod humana cupiditas expetit. Exercēt se magis vbi maior est profectus, & ibi minus vbi minor est vtilitas. Multi enim circa minima valde soliciti sunt, maiora negligunt, opera de genere bonorū exercentes sed nō in charitate facientes. Castrum quidem animæ suæ multis operibus muniunt, sed vnum foramen inimico per quod intret relinquunt. Cuius castri hæc erit firma munitio, vt intentionem semper habeat homo mortale non committendi, & si commiserit, statim pœnitendi. Et item solicitudinem cognoscendi mortalia, & pro his quæ cognoscere non valet occulte conterendi. Bonorum igitur operatio diuina est sapientia illustrata. Vnde manus istæ aureæ dicuntur, quia lucēt per diuinam sapientiam, & non obscurantur, per peccatum vel per ignorantiam. Lucent quoque coram hominibus ad gloriam patris cœlestis, quia nō fuscantur peccatis, vel indiscretione, & omnia quæ faciunt fiunt propter Deū, & simplici intentione. Vnde subditur quod plenæ sunt hiacynthis, quia sola spe & desiderio cœlestium fiunt, hiacynthus quippe lapis est aerei coloris, & viridis. Plenæ sunt istæ manus hiacynthis, quia omnis operatio bonorum, omnis intentio supernum præmium quærit, & Dei placitum. Propter hoc ad instar saphyri nitescit, & recens est in bono, vt Deo placeat, & Deo fruatur. Plenæ sunt igitur hiacynthis, vt nullus in eis pateat locus vanæ laudi, non hanc quærant, nō hanc oblatam aliquando recipiant, sed semper ad hunc lapidē, ad cœlestem speciem, ad illam pretiosam margaritam respiciant, & pro hac omnia vilia reputent, & contemnant. Lapis quoque iste cū aura mutatur, sic sunt boni, quia pro tempore mutantur. Modo enim rigorem exercent, modo clementiā, modo excessus emendant, modo dissimulant. Et hæc faciunt non per negligentiā, sed per discretionem. Omnia siquidem tempus habent, & qui temporis oportunitatem non obseruant, vtilitatis se fructu priuant. Interdum enim melius toleratur malum, quā reprehenditur. Pro tempore itaq; & moribus hominum se mutant, nec hac mutabilitate fiunt instabiles, sed firmi, & stabiles. Quia dū mutantur vt causas melius ad effectū perducant, in his quæ facere intendunt semper prosperantur, & mutabilitatem impedimenti non patiuntur. Mutant enim modum, sed non animū, & manet eadē intentio, & si non eadem actio. Sequitur: *Venter eius eburneus distinctus saphyris.* Venter dilecti sunt boni cōiugati caste se habentes, & vtentes hoc mundo tanquam non vtantur. Elephas autem castum est animal, & frigidæ naturæ. Vnde & eos significat qui nō ideo copulantur, vel carnaliter se cognoscūt vt libidini satisfaciant, sed vel causa generandæ prolis, vel vitandæ incōtinentiæ. Nam prolis intentio habet meritū, vitanda incontinentia, veniam, nam eam excusat matrimonium, causa libidinis damnationem, quia est mortale peccatum. Coniugati itaq; qui voluptati suæ seruiunt non sunt vere dilecti, sed possessio diaboli, nec in his habet Christus mansionem, sed diabolus potestatem. Sicut Angelus Tobiam docuit dicens, dæmonem habere potestatem super eos, qui coniugium ita suscipiunt vt suæ libidini vacent, sicut equus & mulus.

Manus dilecti cur tornatiles?

Recta.

Multi circa minima solliciti, maiora negligunt.

Quanam sit bona munitio castri.

Manus cur dicantur aureæ.

Quid & qualis sit hiacynthus? & cur manus plenæ dicantur hiacynthis.

Hiacynthus cū aura mutatur.

De bonis & perfectis.

Quid sit venter dilecti?

De elephante, & eius castitate, & continentia.

Coniugati qui suæ voluptati seruiunt, non sunt dilecti, sed possessio diaboli.

mulus. Venter autem sponsi distinctus est saphyris. Saphyrus lapis est speciem sereni cœli habens. Vnde bonos coniugatos designat, qui cœlestibus disciplinis imbuti sunt, superna meditantur, & sapiunt. Hi sunt distincti saphyris, quia inter mundanos actus cœlestia quoque opera faciunt. Quamuis enim diuisi sunt vt cogitent quæ mundi sunt, quomodo placeant coniugi, cogitant nihilominus cœlestia, & quomodo placeant conditori. Hæc est distinctio saphyri, vt in carne ambulantes non secundum carnem militent, sed eorum conuersatio in cœlis est.

Quid sit saphyrus?

Descriptio aliquorum membrorum dilecti, & virginis Mariæ laudes.

CAPVT XXXIX.

Cant. 5. Crura sponsi.

CRura eius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Isti sunt qui rebus suis religiosos sustentant, qui bona temporalia illis impartiuntur, vt spiritualia ab eis recipiant. Qui enim recipit prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ recipiet. Qui iustum sustentat ad seruiendum Deo, non solum mercedis eius particeps erit, sed cum illo mercedem eius habebit. Isti sunt crura sponsi, quia his, qui circumeunt infirmos visitantes, & ad eos, qui carne iuncti sunt venientes: horum nō solum, vt Iob ostium viatori patet, sed etiam cum Tobia pergunt ad indigenas, & diuidunt vnicuique de facultatibus prout possunt. Qui vt columnæ marmoreæ sunt recti in scientia & opere, & infrangibiles à vitiis & peccatis. Recte & sane sapiunt, nulla falsa doctrina, vel religione supplantati. Docent enim aliqui falsa sub specie religionis. Dæmones quoque in corde suggerunt falsam iustitiā, & falsam intelligentiam pro luce veritatis. Intendunt quippe aliqui arcum scripturæ, & parant sagittas suas in pharetra sua, vt sagittis suis sagittēt in obscuro rectos corde, & quæ Dominus perfecit, id est perfecte fecit, & per Doctores exposuit destruunt, & ad suum errorem inflectunt. Dæmones etiam quædam subtilia & quasdam reuelationes in aliquibus operantur. Et item quædam noua & insolita, quæ curiosi & simplices mirantur, & venerantur. Bonorum igitur recta est & sana intelligentia, formatur opera sicut ex corde procedit vita. Rectos gressus pedibus suis faciunt, quia cuncta cum cōsilio faciunt, & non solum peccata sua, sed etiam occultas suggestiones cordis in cōfessione exponunt. Non enim potest errare, qui cum consilio viuit, nec ab inimico decipi qui suggestiones eius detegit. Item recti sunt boni & infracti, qui nō curuantur, vt per eos transeant dæmones, sicut scriptum est de malo, incuruare vt transeamus. Nec franguntur ab iniustitia, vt tentationibus dæmonum consentiant, & in peccatū cadant. Sunt ergo recti, & erecti, quia & in se iustitiam seruant, & pro iustitia desiderāda se erigunt, & iniustitiæ opponūt. Quorum firmitas & constantia, nō quibuslibet lapidibus, sed marmori comparatur, quia non vilis & communis, sed pretiosa & rara. Neq; fortitudo lapidum fortitudo eorum est, quia non duruerunt per insensibilitatem, sed per zeli rectitudinem. Istę columnæ fundatæ sunt super bases aureas, i. super fidem Prophetarum, atque Apostolorum. Eadem quippe fides erat in Prophetis, & Apostolis. Quod illi credēbant venturū, isti credebant venisse, & illi sperabant & expectabant, isti cernebant, & habebāt. Vnde quidam eorum loquitur dicens: *Dies mei velociores fuerunt cursore, fugerunt, & non viderunt bonum.* Istæ bases fuerunt aureæ, quia lucebant per opera. Sine operibus enim est fides otiosa, sed per opera pretiosa, & auro cōparanda, quia informata caritate. Super has bases fūdata sunt crura hæc & columnæ, quia misericordes & recti superædificati super fundamentum Prophetarum, & Apostolorum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, qui duos parietes in se

Dæmones reuelationes aliquas operantur.

Non potest errare qui cum consilio vivit.

Marmori cur comparantur?

Iob. 9.

coniun-

coniunxit Iudæos videlicet & Gentiles, iustos & peccatores conuersos, homines in cœlo angelis sociauit. Sequitur: *Species eius vt Libani.* Hæ sunt virgines decorem Christi, & similitudinem habentes. Habet enim similitudinem Christi anima, quæ caritatem habet, & plenius proficiens in morũ correctione plenius hanc percipit. Cum aliquis pœnituerit, statim in ipsa cõtritione cordis, ex parte Dei similitudinem recipit, quã paulatim plenius, & in futuro perfecte possidebit. Hac similitudine omnes boni Christo conformantur, sed specialius virgines, quę cum hac similitudine candorem & munditiã habent vitæ, vnde Libano comparatur, qui Christum significat, qui candidus interpretatur, proxima est ergo munditia auctori mũditiæ. Vnde quia hunc specialem decorem virgines obtinent, bene species dicuntur. Et quia sine macula pollutionis sunt, agno sine macula familiarius iunguntur. Sequuntur quoq; agnum quocumque ierit. Specialiter sequuntur cui se specialiter similes fecerunt. In carne præter carnem viuere cœlestis vita est, non terrena. Vnde cum virgines peccatum carnis domant, quod maxime humano generi prævalet, & naturæ inhæret, quodam modo extra carnem sunt, & Deo qui spiritus est, similes fiunt. Sũt ergo species Christi sicut species Libani. Libanus enim est Christus, nec tantum est candidus, sed etiã candidatio. Candidat enim, & decorat electos. Libanus quoque nobilium ferax est arborum, sic Christus nobiles profert, eos scilicet quos per spiritũ suum regnerauerat in libertatem, vt filii sint Dei & vere liberi, ne faciant peccatũ, ne serui sint peccati. Inter has arbores sublimior & nobilior fuit beata virgo, quæ exaltata est sicut cedrus in Libano, id est Christo, quia nõ est sublimis per seipsam sed per Christum, & ab illo sublimata & electa, vt sic excresceret & creatori suo ipsa incrementum daret. Sublimis & nobilis arbor, quæ sublimem hũc protulit fructum, Dei videlicet filium. Deniq; ipsa cedrus, q̃ creuit in Libano, id est Christo, & dum Christum ipsa genuit, quasi Libanũ cedrus produxit, & mons processit ex arbore cũ Deus prodiit ex homine. Hoc est nouum & inauditum, q̃ Deus fecit super terram, vt cedrus proferret Libanum, arbor montem, mulier circumdaret virum, id est Deũ & quem mundus nõ caperet hunc virgo in vtero suo concluderet. Species itaq; Christi sunt virgines, sed beata virgo specialis eius species, quæ speciem suam nunquam per aliquod peccatum mortale, vel veniale maculauit. Vnde speciem eius Rex cœlestis concupiuit, in ea carnẽ sumens, amplius hanc speciem decorauit, quia ampliori eam gratia repleuit. Mundo itaque tenebris obuoluto & deformato, adeo solem iustitiæ speciosum forma præ filiis hominum edidit, & ita lumen cæcitatis, & speciem deformitatis speciosam restituit. Ipsa igitur singulariter species Christi præ omnibus speciosa, Christoque similima, non solum speciem Christi ipsa habens, sed etiam in aliis hanc restituens. Maria itaq; supra homines est, in eo quod nunquam peccatum commisit sicut homines inter quos nullus inuentus est, qui faciat bonum & non peccet. Supra angelos quoque est, quia eos puritate supergreditur, dum diuinitatem clarius illis cõtemplatur. Nec tantum peccatum non commisit, sed etiam aliorum peccata deleuit, nec solum in se lucida fuit, sed etiam lucis radios ex se emisit, quia per eam mundus lumen gratiæ accepit. Inter diuina itaque & humana media & mediatrix est Maria, vt humana supergrediatur, dum tam sublimia per filium operatur. O mira dignitas de muliere procedere solem mundum illuminantem, de terra lucem radiare, per fœminam tenebras mundi in lucem claresscere. Per eam sol iste & ex ea mũdo fulsit, & clarior luxit, quia pleni⁹ corda illustrauit. Ita lux æterna ex tẽporali noua surrexit, & radios suos ampli⁹ dilata-

Virtutes contritionis.

Maria species Christoque similima.

In carne viuere præter carnem cœlestis vita.

Libanus quid sit?

Supra angelos est.

Declaratur B. Mariæ excellentia.

dilatauit. Nec solum per eam lux gratiæ in terris, sed etiam visio Dei animabus data est in cœlis. Hæc beata est illud signum magnum in cœlo, mulier amicta sole, quia sol diuinitatis infulget ei, & circumfulget eam, & totam occupat, & post eam maxime illustratam cœli ciues illuminat. Ipsa solis huius splendorem primo, & præ omnibus suscepit. Ipsa amicta est hoc sole, & perfecte & præcipue diuinitatis fruitione perfunditur. Et quasi hanc induit, dum tantã eius plenitudinem accepit. Ideo vero hoc sole amicta est in cœlo, quia in terra perfecte Christum induerat, sicut dicit Apostolus. Et gratia plena fuit. Est autem luna sub pedibus eius, i. Ecclesia triumphans, quia inferior est, & post eam hoc sole illustrata luna defectum patitur, & ideo quia omnis homo præter eam defectum aliquem habuit, illustrari ab hoc potest, non æqualiter vestiri. Exaltata est hæc beata quasi cedr⁹, sublimata est sicut Christus, & si tantũ quantum Christus, Christus minimus fuit in regno cœlorum, id est in præsenti ecclesia, Maria humillima fuit omniũ quæ fuerunt in terra. Ideo ad hoc sublimata, vt summum omnium conciperet, & post eum summa omnium fieret. Bene se cum Christo humiliauerat, quæ cum Christo sublimanda erat. Sicut Christus ad dexteram patris, ita ipsa ad dexterã filii. Christus super omnia manuum suarũ opera, Maria supra eadem opera post Christum, quia non solum exaltata est supra animas sanctorũ, sed etiam super choros Angelorum. In humillima igitur Maria se Christus ad susceptionem carnis humiliauit, & humiliatam ita secum exaltauit. Sublimis igitur Maria, sed sublimior Christus. Vnde de eo sequitur: *Electus vt cedri*, Cedrorum pulchritudini, fortitudini, sublimitati, atq; odori omne syluarum decus cedit, ita Christo nec in terra summi homines, nec in cœlo Angeli possunt æquari. Cogitare igitur volo, quã sublimis & præcellens sit in se, & quantum se humiliauerit propter me, vnde cum timeo iudicem, cogitare volo fratrem, & naturæ meæ consortem. In humanitate namque iudicabit, quam pro nobis misericorditer accepit. Erat sententiã humanitatis & misericordiæ, fratris, & non iudicis, vel iustitiæ. Si iustificare me voluero, iudex sit, & condemnet me, si miserum confiteor, impendat misericordiam. Iudex ipse esse volo pro iudice, vt iudex non sit ipse, sed frater pro iudice & iudicare me volo ne iudicet ipse. Si talis accedam ad iudicium, & matrem misericordiæ in causa mea habuero mecum, quis iudicem denegabit propitium? Maria facta est mater Dei propter misericordiam, hanc quoque credo quod indefinẽter exercet pro humano genere corã patre & filio, & maxime pro examinandis exercebit in iudicio hoc iudicium Porta est in qua nobilis erit Christus vir Ecclesiæ, cum sederit ad iudicandum cum senatoribus terræ. Tunc sublimitas huius cedri apparebit, & quantum super homines emineat, quamq; excelsus reputatus sit, cuius spiritus in naribus eius erat, id est in ore hominum spirabat. Mariam igitur matrem misericordiæ, & portam cœli quæramus, & speremus in porta iudicii misericordiam, vt per portam iudicii ingrediamur ad vitã æternam.

Luna sub pedibus quanam sit?

Cur cedri dicantur electi.

Mater misericordiæ.

Cur Maria sola sit mater Dei.

De Christo, & meritis eius.

CAP. XL.

Cant. 5. *Guttur eius.*

Gvttur illius suauissimum, & totus desiderabilis. Guttur sponsi est internus sapor eius, & consolatio spiritualis, quæ suauiter gustantes expertos afficiunt. Si enim bonitatem Dei cogitando coprehendas, & ad saporem eius pertingam⁹, gutturis huius suauitatem cũ sponsa prædicabis. Amoris quoque eius gustus adeo suauis est, vt non solum mentem reficiat, sed etiam corporis cibum obliuisci faciat. Si quoq; spiritualia, & mystica contempleris, quicquid de eo cõprehẽdere potueris, suaue & delectabile

bile comprobabis, adeo vt parum suauia omnia præter illum, imo nulla reputes, ipsum vero solum bonum, solum amplectendum, & amādum iudicabis. Ad superna vero considerāda si mente transeas, dulce erit meditari quale sit Deum videre, & eius visione sātiari, ipsum esse in nobis, & nos in ipso, & vnū esse cum ipso, omni miseria carere, & cum ipso sine fine gaudere, horū internus sapor est spōsi guttur. A vitiosis autem affectibus purgatum esse oportet cor quod suauitatem hanc percipiet, quia nisi sincerū vas cordis fuerit, minus percipit, vel retinet hanc suauitatē spiritus, quia adhuc ex fece carnalitatis aceſcit. Renuit igitur consolari nisi in Deo, memor sit Dei, & delectetur in eo, & in hac delectatione exerceatur, vt deficiat spiritus eius, id est propria voluntas, & contemnat quod extra Deum delectat. Quantum exteriores delectationes contempserit, tātum in Deo delectari poterit. Delectationem mundanorum abiiciat, mundum id est mundana relinquat, solitudinem mētis adeat, sedeat solitarius, & leuet se super se, leuet corpus super corpus, vt corporalia transcendat, & superna, & spiritualia comprehendat. Omne quod est in mundo est concupiscentia carnis, vel concupiscentia oculorum, vel superbia vitæ. Qui ista contempserit carnalem concupiscentiam deuincendo, ab exterioribus ad interiora, & inuisibilia reuocando, & calcata superbia se humiliando, profecto mundum relinquit, & ad solitudinem venit, vt spiritualium notitiam, & saporē apprehendere possit. Hæc est Ægyptus de qua populus Dei egreditur, & hæc solitudo ad quam debet tendere. Ex hac solitudine mittūtur nūcii, & de fructibus terræ promissionis reportant. Hi nuncii sunt meditationes spirituales, & desideria sancta. Isti ad considerandam terram hanc à deuota anima mittuntur. Isti terram hanc inuestigando intrant, de eius abūdantia & dulcedine nunciant, de fructu secum portāt. Iste fructus est illius suauitatis gustus, dulcedinis illius prælibatio, fructus dulcis gutturi animæ deuotæ hunc fructum gustantis, & eius suauitatem experientis. Hunc qui gustat videt, id est cognoscit, quam suaue sit hoc guttur suauissimum spōsi, quod omnem suauitatem nō solum excellit, sed etiam expellit. Huius suauitas quo magis sentitur, eo magis desideratur. Esuriem habet in hac vita, non sātietatem, refectionem, non plenitudinem. Tam dulcis est enim vt semper desideretur, tam immensa, vt nunquam ad plenum comprehendatur, qui sic afficitur vt sātiatum se dicat, & totum repletum, nescio an de gutture, sponsi, vel de adulterio, & falso reficiatur nuncio: *Qui edunt me adhuc esurient*, ait sapientia Dei, *Et qui bibunt me adhuc sitient*. Hic bonitas Dei tenuis gustus est in futuro sātietas, quia sātiabimur cum manifestabitur gloria eius, & replebimur in bonis dom⁹ Domini. Verus sapor sic à falso discernitur, quia non est vehemens, vel impetuosus, carnem non titillat, sed carnis motus cōpescit, & mitigat. Modestus est, tranquillus, lenis, dulcis, pacatus spiritum roborat, carnem debilitat, mentem accendit, & illuminat, nō extollit, sed humiliat. Nam suauitas eius desiderium excitat, & dum ampliora accendit, de profectu semper humilem reddit. Cum enim parū est, quod habet, licet semper se egentem reputat, ita semper humiliter de se sentit. Imperfectus siue falsus sapor diuitem sibi hominem demonstrat, quia ad cognoscēdum diuitias bonitatis Dei non penetrat. Est autem imperfectus quem accipiunt adhuc noui & carnales, & nondum perfectam munditiam cordis cōsecuti, sed lippientes cordis oculos habentes, vt clare videre non possint, & spiritualia comprehendere. Inde igitur diuites se putant, vnde parum vident, & veram cognitionem non habēt. Tales si plus illuminati plus cognoscerent, & immensitatem huius suauitatis ap-

Quam dulce sit mēti ascendi quale sit Deum.

Quantum ex teriores delectationes contempserit quātum in Deo delectari poterit. Epi. Ioan. 2.

Quinam sint nūcii qui mittuntur ex solitudine.

Dei suauitas quo magis sentitur eo amplius desideratur.

Eccles. 24.

Quomodo vnus sapor a falso discernatur?

prehenderent, potius humiliarentur, quam extollerentur, quia exiguum intelligerent ꝙ de hac percipere potuerunt. Falsus sapor est, quem inimicus operatur, & hoc quod dulciter afficit, & mentem exhilaret, sed extollit, non humiliat, plenitudinem simulat, sed non habet, nam hunc percipiētes quantum à vera gratia vacui sunt patebit si per aduersa probentur. Vnde thalamo cōparari possunt, qui foris est nitidus, sed intus vacuus, foris nitent tales, & lucent, quia speciem quandam deuotionis habent, sed intus vacui sunt, à virtutibus, & feruorem non habent. In huius thalami secreto dormit, & quietem habet inimicus, quia non excitant, vel fugāt eum desideria sancta, & ignitæ orationes, sed patitur eum, & fouet tepor mentis, & fallus nitor religionis. Horum gloria non est abintus, nec tam in conscientia, quam in exteriori fama, & quia exterius fuisse sunt, ideo interna non cognoscunt, vel percipiūt. Horum sapor & si suauis sit, sed non est suauissimus, quia à sponso nō est sed ab aduersario. Suauissimus est quē percipiūt boni, qui per cordis munditiam, ad veram bonitatis eius peruenerunt notitiā. Isti suauissimū guttur eius prædicare possunt, quia experientia docente dulcedinem eius gustauerunt. Si quoque humanitatem eius cogitemus, suauissimum fuit guttur eius per quod diuinitatis verba processerunt, quia spiritus & vita fuerunt sicut ipse dicit. Suauis igitur prædicatio, & verba illa quibus loquebatur de Regno Dei. Suauissimum igitur fuit guttur eius, & totus desiderabilis, desiderabilis humanitatis eius visio in terris, sed multo desiderabilior glorificata eius humanitas in cœlis, quæ etiam Angelis est desiderabilis, qui in eam desiderant prospicere. Est enim ille vultu desiderabilis, cuius vultum desiderat vniuersitas ciuiū supernorum, desideratissima vero est diuinitatis eius contemplatio, cui omne quod desideratur non valet comparari.

Falsus sapor, quinam sit.

Cur suauissimum sit guttur dicitur?

Est igitur totus desiderabilis, qui etiam desiderabilis est in membris suis, tam adhuc in terra peregrinantibus, quam in cœlo regnantibus, quia delectat tam eorum gratia, quam contideranda gloria. Hic namque habent fulgorem sanctitatis, & illic glorificationis. Dilecta eorum sanctitas ad imitandum, & gaudium ad gaudendum cum eis, & simul fruendum. Dulcis est gaudii eorum contemplatio quod nostrum quoque speramus, & quod expectamus. Habet hæc expectatio lætitiam, vt spe huius gaudentes simus, & in tribulationibus patientes, vel laboribus quos pro hoc sustinem⁹. Est igitur desiderabilis Christus etiam in suis, quia eos de gloria suā & decore fecit decoros & desiderabiles, vt non solum propter se, sed propter electos desideretur, quos cum eo in gloria socios & consortes habebimus, & quorum gloria gaudebimus. Est igitur totus desiderabilis, quia in se, & in mēbris suis. Et iste est amicus meus, & filiæ Hierusalem, hic est à quo diligor, & quem diligo, non verbo, neque humana lingua, sed opere, & veritate, quia mandata eius audio, & ea seruo. Huius pulchritudinem cogitate, amorem desiderate filiæ Hierusalem, id est animæ ad visionem pacis supernę venire cupientes, per eius enim amorem, & mandatorum impletionem peruenitur ad pulchritudinis eius visionem supernā fælicitatem, & pacem, ad quam nos producere dignetur Iesus Christus sponsus Ecclesiæ, qui viuit, & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Christus totus desiderabilis.

Sponsus sponsam inuitat ad hæreditatem suscipiendam.

CAPVT XLI.

VEni in hortum meum formosa mea sponsa. Hortus mihi facta es anima operādo mihi in te diuersa virtutum, & boni, operis odoramenta. Nūc quoque tempus est, vt in hortum meum venias, horti mei delicias percepturā, quia soror es,

Cant. 5.

ror es, hæres es, veni ad hæreditatem, ga sponsa, veni ad amplexus, veni ad somnum vt accipias hæreditatem, quia cũ dedero dilectis meis somnum hęc est hæreditas eorũ. Dormisti exterius, sed corde vigilasti, & hæredẽ cogitasti, veni ad gaudium pro quo laborasti, quiesce post laborem, cõtemplare per speciem, quod contemplata es per fidem. Refecit te spes, reficiat nunc visio. In sinistra quieuisti, amplexetur te dextera, nec te constringat, & circundent terrena veni in hortum meũ, hortus meus deliciarũ. In horto meo miro decore rubent rosæ martyrum, miro candore nitent, & redolent lilia confessorum, & virginum. In horto meo diuersorum fructuũ sunt genera, & tot oblectamenta quot beatorum in regno regnantium merita. In horto meo omnis plantatio patrum antiquorũ siue nouæ gratiæ. Quicquid vnquam plantatũ, quicquid boni actũ est ab initio sæculi, huc omnium fructus ascendit. Huc finaliter venit, oia hęc tibi profecerunt, te expectant, te suscipiẽt. Hic est fructus electorum meorum, qui semper manet, & nõ est solum facientium, sed etiam hunc ĩ aliis amantium, hunc amando tuũ feciſti, me enim amãdo omnia mea amasti, amando tua feciſti mea, atque meorum merita electis meis sunt communia. Non enim tantum sunt singula singulorum, sed omnia omnium. Veni ergo huc ad vniuersa simul percipienda, quia tibi parata sunt omnia, noua cum veteribus seruaui tibi, antiqua sc. & recentia meorum merita, vt omnib. oblecteris, omnibus potiaris, de omnibus satieris. Messui myrram meam cũ aromatibus meis: myrram messui in martyribus, aromata in cõfessoribus & bene viuentibus. Martyrum myrrha ad messem venit, nã eorũ amaritudo trãsit, & ad fructum peruenerunt, nã præmia ꝓ labore perceperunt. Confessores dẽ peccatorum suorum confessione, & laudis meæ, transierunt ad confitendũ nomini meo ad laudem sine labore, ad laudem pacis, & meæ visionis. Erant aromata confessores, nã bonæ vitæ exẽplo alios refecerunt, & bono odore fragrauerunt. Myrrham quoq; meam messui, nam mortis meæ acerbitatem & pœnam cõsummaui, sed per hanc mẽbris meis suauia salutis gaudia comparaui. Cuius passionis gustus amore mihi sapiunt, sed confectum ex illa redemptionis humanæ aromate suaui me reficit, nec martyrum myrrha, nec cõfessorũ aromata hæc gaudia percepissent, si non mortis meæ myrrha percepisset. Sanguis meus flammeum extinxit gladium ante paradisum colloçatum, quo extincto Cherubin quoque quem simul obstruxit hõmini non negat aditum, quẽ sui creatoris nouit sanguine redẽptum. Nec solum hũc ad suam societatem, sed ad scientiæ recipit similitudinem, Cherubin enim plenitudo scientiæ dicitur, & homo similitudinẽ scientiæ recipit, vt cognoscat perfecte, & sicuti cognitus est, qui hic experte cognouit. Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. In passione amara mea pertuli, sed nũc resurrectionis dulcia percipio. Tunc assatus quasi piscis, nunc mel glorificæ humanitatis comedo. Et qui erã quasi despectus, & nouissimus virorum, nunc gloria & honore coronatus super omnia patris sum constitutus, & non tantum super omnia hominum, sed etiã Angelorum, fauum cum melle comedo, quia glorificata humanitate cum gloria diuinitatis in me fruor, & in mẽbris meis eadem percipio, hæc est dulcedo mea, hæ delitiæ meæ cum filiis hominum, hæ epulæ, hoc conuiuium. Hoc mihi cibus & potus est, vt melle dulcius hæc comedam, & vino, & lacte iucundius, ac delectabilius bibam. His deliciis fruor, & eisdem membra mea cibo & poto: nam fauus mellis mihi erant dulces in moribus & operibus, vinum & lac sapientes & simplices, ad quod conuiuium soror & sponsa veni post labores.

Hortus dilecti fructibus omnigenis abũdans.

Myrrha in Martyribus & aromata in confessoribus manent.

Quid sit fauũ cum melle comedere.

De assumptione Mariæ, & eius laudibus.

CAPVT XLII.

Cant 6. *Quæ est ista quæ ascendit, & transiens deserta.* Quo tendit aut quid portendit floribus operta? Papę, furem non offendit opibus referta, virgo singularis. O prędo iam prædaris, præda factus virginis. Hæc est hostis Holoferni, mulier Hebræa, quid Iudæos Aman spernis, Hester est Iudæa, Mardocheo crucē sternis, punieris ea. Singularis ferus, Rex est Assuerus, Hester magni nominis, hæc est illa virga Iesse, quam fert Esaias de radice natā esse, cuius flos Messias, passionis suæ messis strauit mundi vias, fructu centenario, cum sexagenario, atque tricenario. Hæc est Sunamitis illa, quæ Dauid seruiuit. Ista Iahel tam pusilla Sisaram contriuit. Hæc est Regina Saba, quæ Regis adiuit Salomonis regna, cuius sapientiam audiuit in sacrario, hæc de manu Pharaonis suum saluat masculum, hæc est vellus Gedeonis, rore ditās vasculum, hæc est veri Salomonis singulare ferculum, & turris eburnea, à toto refulgens aurea, tota delectabilis, hæc est in quo se reclinat Rex, reclinatorium viatorum dum declinat, hæc est diuersorium caput super hanc inclinat, non habens tugurium, Rex æternæ gloriæ. O quam dulcis est memoriæ mater tam laudabilis, hæc est arbor inflammata, sed comburi nescia: stella Iacob procreata, veri solis nuncia, porta semper obserata, soli Regi peruia, sed & arca fœderis, allata Dauid humeris, magno translata iubilo. Luna tenens hæc sub planta, sole stat circundata, talis extat & tam sancta, tot habens carismata, tot figuras, signa tāta, tot gerens ænigmata, quot sunt cœli sydera. O quāta sit considera, tu quisquis es in iubilo, istis suffulta flosculis, istis malis stipata, stat eruta periculis, in portu laureata, desiderantis osculis iam fruitur Beata coniuncta Tuitati. O plaudant iam renati. O iubilū quo iubilat, mater nato vnita. O quam præclara rutilat duplicibus vestita, translator non sic ventilat, fides allegat ita quod regnet iam cum Deo. Aue Maria gratia plena tecum sit Deus. Corruptionis nostræ quam somniat Iudæus. Tabescat in fallacia seductor Saducæus, nā vere surrexisti ô dulcis mater Christi reorum miserere. Aue Maria mater gratiæ, mundi Regina, mater misericordiæ, salua nos à ruina, fons vitæ, vena veniæ, venire tunc festina cum morti appropinquamus, vt tecum valeamus perpetuo gaudere. Amen.

IN VISIONEM EZECHIELIS

Animalium & rotarum litteralis explicatio.

PROLOGVS.

MVltis diuinæ scripturæ multo amplius dulcescunt, quando congruum in eis aliquem secundum litteram intellectum percipere possunt. Et tunc (vt eis videtur) spiritualis intelligentiæ structura firmius statuitur quando in historici sensus solido apte fundatur. Superuacuum enim & inane, quis possit solidum aliquid fundare, vel firmiter statuere? Cum enim mystici sensus ex earum congrua rerum similitudine eruātur, atque formentur, quæ in littera proponuntur, quomodo nos ad spiritualē intelligentiam instruat in his duntaxat locis, vbi ipsa sibi repugnat, vel nihil ni si friuolum resonat? Scandalizantur itaq; sæpe potius, quam ædificentur, qui eiusmodi sunt, cum huiusmodi scripturarum loca incurrunt. Econtra autem antiqui patres libenter accipiebant cū in huiusmodi scripturarum loca inciderent, quæ iuxta litteram stare non poterant. Ex his namque quosdam, quę scripturam sanctam recipiebant, sensus tamen

tamen allegoricos ſubſannabant, ex his inquam abſurdis litteræ locis compellebant ad ſpiritalem intelligentiã confugere, cum negare non auderent Spiritum ſanctum in quantalibet faturitate litteræ nihil inaniter ſcripſiſſe. Hinc cõtigiſſe arbitror, vt litteræ expoſitionem in obſcurioribus quibuſdam locis antiqui patres tacite præterirent, vel paulo negligẽtius tractarent, qui ſi plenius inſiſterent, multo perfectius, ꝑcul dubio, q̃ aliquis ex modernis id potuiſſent. Sed nec illud tacite ꝓtereo, ꝙ quidã quaſi ob reuerentiã patrũ nolunt ab illis omiſſa attẽtare, ne videãtur aliquid vltra maiores præſumere. Sed inertiæ ſuæ eiuſmodi velamen habentes, ocio torpent, & aliorum induſtriam in veritatis inueſtigatione, & inuentione deridẽt, ſubſannant, exſufflãt. Sed qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus ſubſannabit eos. Nos autem à patribus pertractata, cum omni auiditate ſuſcipiamus, & ab ipſis omiſſa cum omni alacritate perquiramus, & ſagaciter inuenta cũ omni liberalitate in cõmune proferamus, vt impleatur quod ſcriptũ eſt, pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Ecce mirabilem illam viſionem de cœleſtibus animalibus, quã Propheta Ezechiel vidit, Beatus Gregorius, ſecundum myſticam intelligẽtiam exponit. Sed quomodo ad litteram ſtare valeat, non dicit. De ſecunda viſione dicit, quod iuxta litteram ſtare non poſſit. Et hoc quidem verum, ſed ſecundum eam acceptionem, quam ipſe ibi aſſignauit, nam ſi eãdem de qua hoc dicit litteram velimus ſecundum aliam acceptionem diſcutere, fortaſsis etiam iuxta hiſtoricum ſenſum ex ipſa poterimus congruum intellectũ eruere. Certe idem in eadem Ezechielis expoſitione dicit, plerumque in ſacro eloquio ideo aliquid obſcure dicitur, vt diſpenſante mirabiliter Deo multipliciter exponatur. Multiplex ita ꝙ ſacrę ſcripturæ expoſitio nunquã reſpuatur, inquãtum rationi conſentire, vel vtilitati deſeruire videtur. Inquãtũ ergo quiſque in hoc gratiã accepit, nemo dubitet cum omni diligentia quærere ea quę præcedentium patrum ſagacitas, vel ex induſtria præteriit, vel magis neceſſariorum occupatione implicata explicare nõ potuit. Dico ita ꝙ libenter, quod mihi videtur de illa Prophetica viſione, nam fortaſsis hæc noſtra qualiſcũque expoſitio (& ſi nõ poſsit alienæ ſolertiæ ſatisfacere) poterit forte aliorum in hoc ipſum diligentiam, & quærendi ſtudium nonnihil adiuuare.

Quando vtiliter deſeruiat ſacra ſcriptura multiplex expoſitio.

Ezech. 1.

ECce de animalibus dicitur. *Similitudo hominis erat in eis.* Hęc profecto hominis ſimilitudo quantum ad litteram pertinet ex parte erat, & ex parte non erat, ſicut ſubiuncta declarant. Ex parte erat, quia faciem, & manus hominis habebant, & item ex parte non erat, quia pennas, & pedes vitulinos, & plures facies habebant, vnde & de eis additur: *Quatuor facies vni, & quatuor penna vni.* Si cœleſtia animalia quatuor facies, & per quatuor partes habent, ergo contra terreſtrium naturam ſub eodem momento in omnem partem videre valent. Et pedes eorum pedes recti. Rectos pedes oportebat habere, vt poſſent in omnem partem (ſicut ex ſequentibus colligitur) ſine vlla corporis conuerſione incedere. *Et plantæ pedis eorum quaſi planta pedis vituli.* Vitulinam plantam dicta animalia habere deſcribuntur, vt nõ ex induſtria, velut hominum, ſed naturaliter munita intelligãtur. Vt autem poſſent pari modo in omnem partẽ incedere, oportebat formam pedũ vitulinam ſimilitudinẽ nõnulla ex parte excedere. In hoc autem ꝙ dicitur, quia ſcintillæ erant in eis, vel potius ex eis quaſi ęris candentis, oſtẽditur, quod facies igneas habebant, quæ ardentes ſcintillas ſpargebant. Et facies & pennas per quatuor partes habebant. Certe ſi (vt ſuperius dictum eſt) quatuor facies habebãt, ſi eas (vt hic dicitur) per quatuor partes habebant, oportet

Cur cœleſtia animalia quatuor facies habeant?

Cur pedes vitulo.

portet vt in singulis partibus (quãtum ad literã spectat) non nisi solã haberent.

Quatuor pennas. Quatuor aũt pennas habebant, vt æque quocumq; versũ quaquauersum volare potuissent. Notandũ quod quatuor facies, quatuor pennas, quatuor manus, & eiusdẽ numeri pedes habuere, numerum tamen pedum non videtur exprimere, eo q; nec rarum sit, nec insolitum quatuor pedes habere. Iunctæque erant pennæ eorum alterius ad alterũ. Incedentium ita animalium tanta distantia erat, quanta extẽsarum alarum copula pati poterat. Non reuertebantur cum incederent, sed vnumquodq; ante faciem suam gradiebatur. Cũ in posterioribus dicturus sit. Ibant & reuertebantur, quomodo hic dicitur, quod incedentes non reuertebantur? Sed vide ne forte reuertebantur sub alio sensu ponatur hic, & sub alio ibi, si non facimus Prophetam mentiri. Idem enim videtur hic sonare reuertebãtur quod conuertebantur. In sequentibus autem idem videtur sonare, quod redire. Reuertentes ergo nõ reuertebantur, quia reuerti, hoc est redire volentes non reuertebantur, hoc est non retro vertebantur, quia non conuertebãtur. Hinc est, quod longe post de rotis loquens dicit. *Cum ambularent in quatuor partes gradiebantur, & non reuertebantur ambulantes.* Certe si per quatuor partes ibant, fuit eis necesse ire & redire. Quomodo ergo ambulantes nõ reuertebantur, nisi quo modo per subiuncta verba determinatur. Statim namq; adiungitur: *Sed ad locum ad quem ire declinabat, quæ prima erat, sequebantur & cætera, nec conuertebantur.* Ecce pro eo, quod prius posuit reuertebantur, eandem sententiam repetens ponit conuertebãtur, & determinauit, quod prius obscure posuit. Sed quid inter hæc dicimus, nisi quod ad sententiã Beati Gregorii recurrimus, quod dispẽsante Deo idcirco obscure ponitur, vt multipliciter exponatur. Et absque dubio ex hac obscuritate scripturę agitur, vt quamuis fortasis vna sit expositio

Quid sit reuerti, & non reuerti.

A secundum literam, multiplex esse possit secundum mysticam intelligentiam: dicatur itaque de animalibus, non reuertebãtur cum incederent. Cur autem sine vlla corporis conuersione ire, & redire potuissent, ostenditur ex eo quod subiungitur. Sed vnumquodque ante faciem suam gradiebatur, ac si aperte diceret. Idcirco non erat eis necesse corpus conuertere cum redire vellent, quia in eam etiam partem faciem habebant. Nos cũ ad posteriora redire B volumus corporis conuersione necesse habemus, qui solã vnam faciem habemus. Sed illa reuertebantur, nec retro vertebãtur sed ante faciem suam gradiebantur, illã videlicet, q̃ ad eam partẽ habebant, ad q̃ ire volebant. Sequitur: *Similitudo vultus eorum facies hominis, & facies leonis à dextris ipsorũ quatuor. Facies autem bouis à sinistris ipsorum quatuor. Et facies Aquilæ desuper ipsorum quatuor.* Ecce in sua descriptione qũo quibusdam gradibus incedit. Primo dixit q; haberent quatuor facies, postea dixit, q; eas haberent p quatuor partes. Dicit mõ nouissime q̃lem inquam partem habuere. Si dicta C animalia pro more nostro dextrã, & sinistram, & posteriora haberent, facile esset Prophetæ singulas partes exprimere, & secundum eas sigillatim facies distinguere. Sed hoc idcirco non potuit, quia eis in eis pars anterior fuit. Fecit ergo qũo potuit, vnam faciẽ primo ponit, & secundũ illam cæteras distinguit. Dicit ergo: *Similitudo vultus eorum facies hominis.* Quis nesciat, quod vult⁹ in nobis p̃cipua, & principalior pars esse soleat? Dicitur itaque quia vultus hoc est D prima, & principalior facies in eis erat facies hominis. A dextris aũt illiũs humanæ faciei ipsorum quatuor erat facies leonis. A sinistris aũt eiusdem erat facies bouis. Notandum quod de Aquilina facie non dicit in qua parte & ipsa fuerit, quia ex præcedentibus hoc ipsum manifestum fuit. Illud solum dixit de quo si dictum non esset dubitari potuit, quod ea vtique facies cæteris eminentior

Quomodo si nec corpora cõuersione ire & redire potuerunt.

Quatuor facies, & quatuor manus, & numerus pedum non exprimatur.

Cur dicatur similitudo vultus.

minentior fuit: *Et facies*, inquit, *Aquilæ ipsorum quatuor erat desuper*, hoc est cæteris superior. Et aues quidē solēt habere (vt omnes nouimus) longiora colla cęteris animalibus: *Et facies eorū, & pennæ eorū extentæ desuper.* Quod dicit, & facies eorum, defectiua oratio est, quasi dicat, & facies eorum in hunc modum erant, & pennę eorum extentæ desuper illas facies. Nā ad hoc prępmittit & facies eorū, vt competentius inferat, quod de pennis dicere volebat. *Duæ pennæ singulorum uniebāt.* Hoc idem aliis verbis superius dixerat, sed repetit, vt addat: *Et duæ tegebant corpora eorum.* Non sic intelligendum est, quasi eisdem semp duabus alis corpora tegerent, & duabus solūmodo alis volarent, cum vtrumq; vtrisque sed vicissim facerent. Cum corā humana facie volare decreuissent duabus illis alis, q̄ à dexteris, & à sinistris eius erant id faciebant, & eisdem ipsis in contrariam partem, hoc est coram Aquilina facie volabant, duab. vero alis corpora tegebāt. Cum vero coram leonina, vel bouina facie volare voluissent, econtrario faciebant. *Et vnumquodque corā facie sua ambulabat.* Videtur superius politā sententiam repetere, sed credo aliud quiddam hic ostendere. Superius docuit, qa corpus idcirco non conuertebant, quia in ea parte ad quam ire volebant faciem, quam sequerentur habebant, & coram ea ambulabant. Hic mihi videtur hoc dicere velle, quoniā per tot partes irent in quot partes facies haberent. Idem est enim ac si diceret, vnumquodque eorum coram qualibet facie sua ambulabat. Huic sententiæ astipulatur, q̄ sequitur. *Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent.* Vere coram vnaquaque facie sua gradiebantur, quia vbicumq; erat impetus spiritꝰ siue ad eundum, siue ad redeundū, siue in quamlibet partem diuertendum ita illuc gradiebantur, vt non cōuerterentur, & inter eundum, & redeundum nulla corporis cōuersione verentur: *Et similitudo animalium aspectus eorū quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum.* Ecce quod superius iam diximus, quoniam igneas facies habebant, qui calorem in modum carbonum ardentium, & lumen in modum lampadarum fundebant: *Hæc erat visio discurrēs in medio animalium. Splendor ignis, & de igne fulgur egrediens.* Ista satis patent. *Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* Ecce quod superiꝰ iam diximus, quia animalia ibant, & redibant. Sed quomodo putatis? In similitudinem fulguris coruscantis. Celeritas stupenda, & solis cœlestibus animalibus attribuenda. *Cumq; aspicerem animalia, apparuit rota vna super terram iuxta animalia.* Non vna sola tātum iuxta omnia, sed singulæ iuxta singula, sicut declarant sequentia. Apparuit itaq; rota vna iuxta singulæ animalia. Sed qualis? *Habens*, inquit, *quatuor facies.* Quomodo autē quatuor facies habuerit melius ex sequentibus patebit. *Et aspectus rotarū, & opus earum, quasi visio maris.* Maris similitudinem dicuntur habere pro incredibili magnitudine. *Et vna similitudo ipsarum quatuor, & aspectus earum, & opera quasi si sit rota in medio rotæ.* Cogitemus quasi duæ rotæ essent sibi inuicem inſertæ, & in vnam operis facturam per transuersum coniunctæ, & tunc intelligere poterimus quomodo dicatur vnaquęque quatuor facies habere: *Per quatuor partes earum eunte ibant, & non reuertebantur cum ambularent.* Hoc eodem modo de rotis dicimus quomodo superius de animalibus determinauimꝰ. *Statura quoque erat in rotis, & altitudo, & horribilis aspectus.* Quantum mihi videtur quoties stabant, vniformiter id agebant, nec passim in omnem se partē (vt in rotis nostris videmus) ad stādum erigebant, sed vbi superius designata illa, quasi duarum rotarum factura, hīcinde per transuersum inserebatur, & īuicem copulabatur. Cum stare vellent vnam illarum partium semper in terra figebant, alteram in altū erigebant. Facile est ergo videre, q̄ prōptum eis esset

Quare dicuntur similitudinem maris habere?

post stationem in omnem se partē pari modo sine vlla corporis conuersione voluere, quæ (vt dictum est) quatuor facies habuere. Possumus autem quod dicitur horribilis, & ad staturam, & ad altitudinem referre, vt intelligatur tantæ magnitudinis esse, vt esset horror aspicere, vnde & superius dictum est de rotis, quod aspectus earū esset quasi visio maris. *Et totum corpus plenum oculis in circuitu ipsarum quatuor. Cumque ambularent animalia ambulabant pariter & rotæ iuxta ea, & cum eleuarentur animalia de terra eleuabantur simul & rotæ.* Patent hæc omnia, nec egent expositione nostra. *Quocumq; ibat spiritus illuc eunte spiritu & rotæ pariter eleuabantur sequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis.* Videtur alius esse spiritus quem rotæ sequebantur, & alius eis inesse perhibetur: *Et similitudo super caput animalium firmamenti quasi aspectus cristalli horribilis & extenti super capita eorum desuper.* Quod dicitur quasi cristalli horribilis, dictum puto pro enormitate magnitudinis. *Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodque duabus alis velabat corpus suum, & alterum similiter velabatur.* Quando vnum aliquod illorum duabus illis alis, quæ à dextris & à sinistris humanæ faciei erant corpus suum velabat, similiter quodlibet cęterorū faciebat. Quando autem duabus alijs alis aliquod velabatur, eadem cpris velādi forma sub eodē tempore ab aliis seruabatur. Quomodo ergo quodlibet vnū corpus suū velabat, similiter quodlibet alterū velabatur. Sonum quasi sonum sublimis Dei dicit, eo quod tantæ magnitudinis esset, vt iure diuinus dici debuisset, sicut carmen Regii, vel Regis digne dici debeat, quod Regiam audientiam deceat.

Psal. 19. Versus de his rotis, vel animalibus alio loco legimus: *Rota vna iuxta Cherub vnum, & rota alia iuxta Cherub vnum. Species autem erat rotarum quasi visio Iacuis chrysolithi, & aspectus earum similitudo vna quatuor, quasi si sit rota in medio ro-*

A *te. Cumque ambularent in quatuor partes gradiebantur. Non reuertebantur ambulantes, sed ad locum ad quem ire declinabat qua prima erat, sequebantur & cæteræ, nec conuertebantur.* Hæc omnia iam patent ex his, quæ superius iam dicta sunt. Sequitur. *Et omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis in circuitu quatuor rotarum, & omne corpus earū.* Quod dicit earū, intelligēdum est factam relationem non ad rotas tantum, sed ēt ad animalia: nam de vtrisque fuerat præmissum. Cum n. dicat earū, annectit tamen quædam, quæ conueniūt B tam animalibus, quam rotis, quædam vero quæ conueniunt rotis solis, quædam autem, quæ congruunt solis animalibus, nisi forte quis putet rotas habere colla, pedes, & manus. Vsitatius autem loqueretur, si eorum, nō earum posuisset. Sed quia nouissimo loco de rotis locutus fuit, secundum genus, quod proximo loco posuit relationem reddidit. Tale est illud in psalmo: *Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum quæ sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Quas, C non quos dixit, quamuis non ad solas filias relatio facta sit, nisi forte quis velit dicere solas filias sculptilibus sacrificatas fuisse. Sed quis hoc dicat? Quod hic dicitur omne corpus earum, tam de rotis, quam de animalibus intelligimus. Quod additur & colla, & manus, & pennæ, de solis animalibus. Quod autem postea dicitur, & circuli, de solis rotis oportet intelligi, & quod nouissime apponitur in circuitu quatuor rotarum, & ad circulos tantummodo debet referri. Dicit ergo, quia plena erant oculis, omne corpus earum, & D colla, & manus, & pennæ, & circuli in circuitu quatuor rotarum. Addit adhuc quædam de rotis, quædam autem quæ conueniant animalibus solis: *Et rotas istas vocauit volubiles audiente me.* Ecce de rotis. Et addit quod conueniat animalibus solis. *Quatuor autē facies habebat vnū.* Si de solis rotis locut⁹ fuit, quid est,

vel

vel vnde quod vnum dicit? Puto vel ex A hoc manifestum fore eum non de solis rotis locutũ fuisse. Sequitur: *Facies vna, facies Cherub, & facies secunda, facies hominis, & in tertio facies Leonis, & in quarto facies Aquilæ.* Sed vbi facies Cherub legitur, in quibusdã codicibus facies vituli inuenitur. Sed quamuis sit litera diuersa, vtrobiq; tamen est sententia vna. Ex superioribus agnouimus, quod dictorum animalium corpus in vitulũ desinebat, & idcirco si recte perpendim⁹ vituli facies corpori magis congruebat, in tan- B tum vt quodam proprietatis iure hæc facies descripti animalis specialiter dici valeat, vel debeat. Sed forte quis ad hoc respondeat, & dicat. Sicut ad naturam vituli magis accedebat in eo, quod plantas vitulinas habebat, sic ex eo, q̃ manus, vel pennas gerebat, in vno hominis, ex alio auis proprietatem præferebat. Sed scimus, quia propriũ est hominis manus habere. Non ergo potuit vitulinas manus, quemadmodũ vitulinas plantas habere. Hoc idẽ est de pennis intelligere. Pedes autem habere cõ- C mune est tam homini, quam boui, tam Aquilæ, quã Leoni. Quid itaq; est, quod animal, quod quatuor facies habuit vitulinos pedes accepit, nisi quod vitulina proprietas præ cæteris amplius aliquid sui iuris in eius corpore vẽdicauit, quæ in illis vtique membris, quæ sunt æque & aliis communia, propriæ qualitatis similitudinem impressit? Propter hanc ergo proprietatis prærogatiuam, recte faciem vituli intelligimus, in eo D quod faciem Cherub legimus. Non est autem diuersum quod faciem bouis superius, hic faciem vituli inuenimus. Est enim omnis vitulus bos, sed nõ conuertitur cum bouis nomine, quo animalis species designatur. Notandum autem quod idem positionis ordo hoc loco inuenitur, qui superius exprimitur. Sed ibi facies hominis primo numeratur, eo quod sit principalior, secundum dignitatem. Hic autem facies vituli eo, quod sit principalior secundũ proprietatem. Quoniam autem cæteris dignior nõ est facies vitulina, noluit dicere faciesCherub, seu facies vituli, facies prima, sed facies vna. *Facies*, inquit, *vna facies Cherub, & facies secunda facies hominis.* Erat ergo facies hominis facies secunda, hoc est secundo loco ab ea quæ primo est posita, & in tertio loco facies Leonis, & in quarto facies Aquilæ.

Cur animal quod quatuor facies habuit pedes habuerit vitulinos?

Compendiosa comprehensio eorum ædificiorum quæ ad vnam medietatem pertinent.

CAPVT I.

IOcuturus de Ezechielis ędificio, volo prius vniuersa sumatim perstringere, vt postmodũ liceat in singularum partium descriptione quanto liberius, tanto latius vacare. Habebat itaq; hoc ædificium triplicem murum. Primum sexcentorum cubitorum. Secundum quingentorum cubitorum. Tertium vero in medio horum, & omnium minimum in hunc modum.

Intra intimum autem murum erat atrium interius, inter intimum & medium, erat atrium exterius. Inter medium vero & extimum erat vulgus locus.

Ezech. 40. De atrio interiori legitur: *Et mensus est atrium, longitudinem centum cubitorum, & latitudinem centum cubitorum per quadrum.* De secundo muro scribitur: *Per quatuor ventos mensus est illud murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum diuidentem inter sanctuarium, & vulgi locum.* De hoc sanctuario alio rursum loco scribitur: *Et erit ex omni parte sanctificatum quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum, & quingenti cubiti in suburbana eius per gyrum:* Eundem sane locū per suburbana, & vulgi locum designat congrue satis, vtpote metaphoram seruans, qui in descriptionis suæ initio visum ædificium ciuitati comparauerat. Constat itaque inter medium murum, & extimum quinquaginta cubitos fuisse, si per suburbana & vulgi locū oportet vnum eundemque locum intelligere. De hoc extimo muro in ipso descriptionis exordio dicitur: *Et ecce murus foris secus in circuitu domus vndique.* Notandum sane quod hoc sanctificatum quod quingentos cubitos ex omni parte habere describitur, nunc ædificium, nunc sanctuarium, nunc domus dicitur, nūc ciuitati assimulatur. Sane si cōsulas tam rationem quam scripturam, inuenies vnumquemq; trium horum murorum tres portas habuisse. Vnam ab oriente, aliam ab aquilone, tertiam à meridie. De trib. siquidē portis atrii interioris, siue de trib. aliis atrii exterioris scriptura multo sermone explicat. De vna autem reliquarum trium breuiter mentionem facit. Cæteras vero subintelligendas relinquit. Frustra namque muri interiores ab aquilone, & meridie portas haberent, nisi è regione per murum extrinsecū ad illas aditus paterent. Habebant autem sex portæ interiores vna quæq; porticū suam, quæ omnes fabricatæ erant iuxta eandē similitudinem, & ad mensuram vnam, nisi quod portæ atrii interioris habebant porticus suas extrinsecus: & porticus atrii exterioris iacebant intrinsecus, & q̄ in gradib. septem ascendebatur in atriū exterius, & in gradib. octo in atrium interi⁹. Ingredientibus itaq; in atrium exterius prius occurrebant portæ, quam porticus suę. Ecōuerso autem ad ingressum atrii interioris, prius se offerebant porticus q̄ portæ: ita vt omnes sex porticus pariter iacerent in atrio exteriore. Has autem porticus scriptura nunc porticus, nunc vestibula nominat: & vnam eandemq; porticum, nunc vestibulum, nunc vestibula vocat. In via sane orientali inter geminas porticus atrii exterioris & atrii interioris iacebat pauimentū stratum lapide, habens centum cubitos longitudinis, & centum cubitos latitudinis: & triginta gazophilatia in gemino latere, quindecim a meridie, & quindecim ab aquilone. Erant autē & inter alias porticus duo alia pauimenta, vnum ab aquilone, & aliud in via meridiana. Hæc vtiq; duo ad prioris illi⁹ similitudinem constat habere centum cubitos in sua vtiq; longitudine: & quindecim gazophilatia ab orientali latere. Cuius autē latitudinis fuerint, vel quæ gazophilatia in alio latere habuerint, melius patebit in subsequentium partium descriptione. Horum igitur quæ iam descripsimus formam taliter repręsentamus.

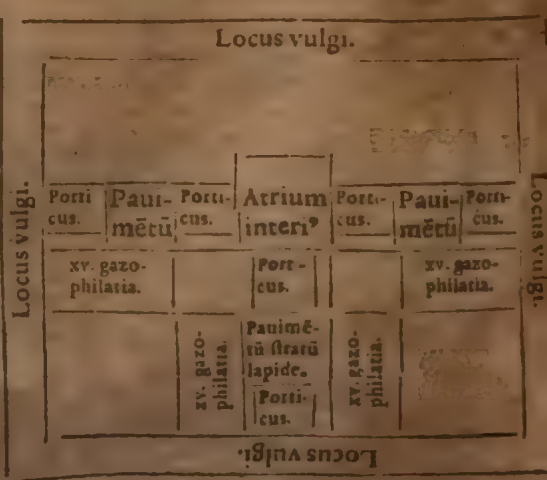

Compen-

Compendiosa prælibatio eorum ædificiorum quæ ad aliam medietatem pertinent.

CAPVT II

NVnc autem si totum hoc ædificium ducta linea de meridiana porta ad aquilonarem in gemina diuidatur, ea quæ ad vnam eius medietatem orientalem videlicet partem pertinēt transcurrisse videmur. Nunc igitur de occidua eiꝰ parte aliquid breuiter perstringamus, nam de his omnibus in subsequenti opere latius differemus. Eminebat itaque templum cum vestibulo suo à parte occidentali: situmque erat in atrio exteriori: cuius vestibulum ab orientali parte iungebatur atrio interiori. Per tres autem eius partes, tres domus erant sitæ: vna ab occidente, cæteræ autem duæ, vna ab aquilone: & alia à meridie. Erant autem omnes eiusdem longitudinis: nam vnaquæque earum sicut & ipsum templum extendebatur centū cubitis. Quod autem ab occidente erat ædificium separatum scriptura appellat, ex eo (vt arbitror) quod nulli alio ædificio cohærebat. Huius ædificii longitudo prope medium murū extendebatur versus aquilonem, & meridiē. Nam aliarum porrigebatur ab oriente in occidentem. Habebat sane domus aquilonaris porticum vnā in quinquaginta cubitos porrectam, porticuique atrii interioris coniunctam. De quo loco scriptura commemorat cum dicit: *Vbi erat porticus iuncta porticui triplici.* A porticu itaque aquilonaris portę atrii interioris, domus cum sua porticu occidentem versus extendebatur centum quadraginta quinq; cubitis. Nam vnus murus quinque cubitorum erat, tam domui quā eius porticui communis. Domū autem australem ad eandem similitudinem per omnia factam intelligimus, propter illud quod scriptum inuenimus. Omnis introitus eorum & similitudines, & ostia eorum secundum ostia gazophilatiorum quæ erant in via respicientē ad notum ostium in capite viæ: quæ via erat ante vestibulum separatum per viam orientalem ingredientibus. Ædificium autem separatū probatur duo vestibula habere: vnum ab aquilone: & aliud à meridie, quod nos possumus ex hac eadem scriptura conuincere. Si enim in aquilonari parte vestibulum erat ante ædificium separatū, & via ante vestibulum, & in capite viæ ostium vt sit similis introitus, & vna similitudo vtrobique, oportet totū hoc & australem plagam habere vestibulū: & viam ante, & ostiū in capite viæ. Habebat itaque templum ab oriente interius atrium, ab occidente ædificiū separatum, ab aquilone domum vnam, & à meridie domum aliam. Inter tria autem illa ædificia, & templum iacebat atrium vndique per circuitum. In his vero tribus ædificiis erat mansio triplex: Nam in inferioribus gazophilatia, in superioribus autem erant cænacula, & præter hæc adhuc ante ipsa solaria quędam deambulatoria de ipsis cænaculorum parietibus eminentia, quæ Græci quidam exedras, scriptura vero appellat ethecas. *Et mensus est*, inquit scriptura, *ethecas in circuitu per tres partes contra vnumquemque limen.* De quibusdam autem gazophilatiis ex industria hic prætermittimus, de quibus tamen sicut & de coquinis suo loco dicemus. Hæc itaque pauca ad dicendorum euidentiā summatim prælibauimus, nunc ad singulorū discussionem latius vacabimus. Horum itaque quæ iam descripsimus formam huiusmodi repræsentamus.

Ezech. 42.

Quomodo, vel quam multis circumstantiis mystica hæc descriptio commendetur.

A

Caput III.

Ezech. 40. NOtandum sane in primis quis, à quo, vel quomodo, vnde, vel vbi ductus sit qui hæc vidit, & scripsit, nobisque legenda reliquit. *Facta est*, inquit, *super me manus domini, & adduxit me illuc. In visionibus Dei adduxit me in terram Israel.* B Propheta sane domini erat qui ista videbat. A quo tamen ductus est, nisi per manum domini, vel quomodo quæso, nisi quomodo scriptū est in visionibus Dei? Adductus est autem in terrā promissionis haud dubium ante quod de terra Babylonis, de terra ad terram tot terrarum spaciis interiectam. Quem quæso non moueat, quem iure mouere nō debeat quod talis à tali, taliter, tamque longe adductus est vt videret, & audiret quæ postea scriberet, posterisque legenda relinqueret? Quis nisi insensatus negligēter audiat, vel negligere audeat quod scriptura sacra tot circumstantiis cōmendat? Sed nec ipsum tempus quidem in quo hæc vidit Propheta tacite prætterire voluit. Nam & hoc ipsum fortassis ad visionis ipsius commendationem pertinere prēuidit. *In vicesimo & quinto anno transmigrationis nostræ in exordio anni decima mensis quartodecimo anno postquam percussa est ciuitas, in ipsa hac die facta est super me manus Domini, & adduxit me illuc in visionibus Dei.* Iudaicæ iam captiuitatis multa tempora fluxerant, iam diu sub magna afflictione filii Israel labora-

Ezech. 40.

laborauerant, & tam pium, quam ne- A
ceſſarium fuit eos inter tot dura & diu-
turna mala magnam aliquam conſola-
tionem recipere, & diuinæ erga ſe pie-
tatis argumenta ſentire, ne inter tot ca-
lamitates penitus deficerent, & de diui-
no adiutorio funditus deſperarent. Sed
quis magnum, immo ſupra hominem
eſſe dubitet quod propheta Domini per
manum domini deductus in viſionibus
Dei videt? *Adduxit me*, inquit, *in ter-
ram Iſrael, & dimiſit me ſuper montem excel-
ſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ci-
uitatis vergentis ad auſtrum, & introduxit me* B
illuc. Non negligenter prætereundum
quod oſtenſum ædificium in monte ni-
mis excelſo dicitur conſtitutum. Mul-
torum ſiquidem nobis intelligentiam
claudimus ſi hæc negligenter conſide-
ramus, quod ex ſubſequentibus facile
aduertimus. In hoc ſane ædificio inte-
rius atrium tenebat intimum locum,
ſed templũ proculdubio tenebat ſum-
mum. Hinc eſt quod in nouiſsimis hu-
ius deſcriptionis legitur, vbi dicitur:
Ezech. 43. *Iſta eſt lex domus, in ſummitate montis omnes* C
fines eius, in circuitu ſanctum ſanctorum eſt.
Domum hic pro more ſuo dicit tem-
plum. Monsitaque vſque in id loci in
quo templum conſtructum erat paula-
tim ad altiora ſurgebat, & ad eum lo-
cum ab omni parte inclinabat, & ibi ſe
in planam quandam, æqualemque pla-
nitiem expanderat. quæ templi ſtructu-
ram æquali eminentia circumquaque
excipiebat. Si enim ab vnaqualibet par-
te templum altius emineret, omnis e-
ius finis proculdubio montis ſummita-
tem non teneret. Conſideremus ſi pla- D
cet prius hoc ædificium quaſi in plano
conſtitutum ſit, vt forma montis, ædi-
ficiorumque ſitus poſtmodum rectius
intelligi poſsit. Vt ex ſuperioribus col-
ligitur medius murus quo atrium exte-
rius cingitur ab omni latere in oppoſi-
tum latus quingentos cubitos includere
comprobatur. Vt igitur incipiamus
ab oriente ex his quingentis cubitis du-
centos poſsidebat atrium exterius, in
tertio vero centenario erat atrium in-
terius, in quarto centenario templum
ſitum fuit, & quintum centenarium, &
eo amplius poſt tergum reliquit. Hoc
tamen ſecundum plane ſuperficiei con-
ſiderationem dictum ſit, nam ad hanc
menſuram tumor montis nonnihil ad-
iecit, de quibus in loco ſuo diligentius
conſiderare oportebit. Ex hac tamen
conſideratione facile aduertere licet
contra quem locum mons altius intu-
meſceret, vel cuiuſmodi formam habe-
ret, vel ex qua parte deuexior eſſet. Di-
citur autem recta hoc ædificium habe-
re ſimilitudinem ciuitatis eo quod eſſet
vndiq; cinctum muris, firmatum por-
tis, multis ſtipatum ædificiis. *Et ecce vir* Ezech. 40.
*cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris, & funiculus
lineus in manu eius, & calamus menſuræ in
manu eius. Stabat autem in porta.* Vir iſte qui
ſpeciem æris habere deſcribitur imagi-
nem non terreni, ſed cœleſtis portare
videtur. Cœleſtia ergo de cœleſti, ſubli-
mia de ſublimi ſperare debemus, & ea
quæ dicit, vel facit ſtudioſa mente per-
tractemus. Sed quod vir iſte cœleſtis fu-
niculum, & calamum menſuræ ad ædi-
ficium dimetiendum in manu portat,
vtinam ad hoc ſaltem apud faſtidioſos
auditores valeat, vt nemo nos reprehẽ-
dere audeat, cum nos viderit ſingulorũ
ædificiorum ſitum, qualitatem, & men-
ſuram ſubtiliter quærere, & inueſtiga-
re, & cum tanta diligentia aſsignare, &
ſingula quæque prout poſſum⁹, vel ſcri-
pturæ auctoritate, vel rationis atteſta-
tione probare. Sed ne forte quod huc-
uſque dictum eſt ad horum commen-
dationẽ minus ſufficiat, audiamus ad-
huc quid idem vir dicat, quid de his do-
mini Prophetæ præcipiat. *Et locutus eſt,* Ibidem.
inquit, *ad me idem vir, fili hominis vide ocu-
lis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum
in omnia quæ ego oſtendam tibi, quia vt oſten-
dantur tibi adductus es huc, annuncia omnia
quæ tu vides domui Iſrael.* Situs, & menſu-
ram ædificiorum viſu, ritus & modum
cæremoniarum auditu percipere iube-
tur, & ad ſingula cor apponere: ſubtili-

ter intelligere, memoriter retinere, nec sibi soli tantæ scientiæ talenta auare retinere, sed nec illi vel illi, immo domui Israel omnia annuntiare. Quem obsecro nequeat cœlestis oraculi tanta contestatio attentum vel attonitum reddere, & ad horum intelligentiam desiderio inflammare? Sed ad id nunc redeamus, quod eundem virum in porta stare audiuimus, ad quem trium murorum prædictorum hæc porta videatur pertinere, ex eo quod in subsequentibus adiungitur, possumus aduertere. *Et venit ad portam*, inquit, *quæ respiciebat viam orientalem, & ascendit per gradus eius.* Proculdubio alia est porta ad quam venit, & alia porta de qua venit, in qua & prius stetit. Sed luce clarius constat portam ad quam veniebat esse atrii exterioris, non atrii interioris. Hoc enim sequentia tam aperte indicant, vt nostra probatione non egeant. Sed si de aliqua atrii interioris porta ad hanc orientalem portam, quam primo loco metitur veniret, per eius vtique gradus descendere, non autem ascendere haberet. Sed dicitur: *Et ascendit per gradus eius.* Sed ne hoc de alia aliqua atrii exterioris porta possimus accipere, manifesta ratio videtur contraire. Primo enim in atrio exteriori orientalis portæ mensuram accipit, & postea ad alias dimetiendas per ordinem transit. Cur quæso primo loco eius mensuras nō caperet in qua primo stetisset, si hoc de alia aliqua atrii exterioris porta intelligi voluisset. Patet ergo quod extimi muri hæc porta fuerit in qua primo loco stetit, de quo muro dicitur: *Ecce murus foris secus in circuitu domus vndique.* Sed quia de hoc muro, eiusque mensura adiuncto scripturæ testimonio sufficienter superius dixisse me credo, hic eadem replicare deuito. *Et in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum, & palmo.* Mensuram calami hoc loco definit, quod superius cū de eo loqueretur minime determinauit. Cur quæso in hoc calamo ad sex cubitos palmus adiicitur, nisi quod inter metiendum ex ea parte apprehēditur atq; tenetur? Quotiescunque igitur calami mensurā metientem Prophetam colligere audim⁹, nihil aliud (quamuis quidam aliter autument) quam sex cubitos intelligere debemus. Hinc est quod thalamus calami mensuram prius habere describitur, & postea per recapitulationem de eodem scribitur. Thalami autem sex cubitorum erant hinc & inde. Multipliciter sane idipsum probari valet, quod per seipsum satis diligens lector inueniet. Ezech. 40. *Et mensus est*, inquit, *latitudinem ædificij calamo vno: altitudinem quoque calamo vno.* Si ad totum refertur quod hic de quodā, nescio quo ædificio dicitur, totius descriptionis veritas & auctoritas euacuatur. Nonne obsecro multo rectius, multoq; cōuenientius est ad partem referre, quā ad totum referendo totum euacuare? Nonne magis cōgruum, rationiq; consentaneū videtur esse, credere scripturam hoc loco cuiusdam ædificii mensuras describere, q̄ iuxta seu supra portam erat in qua virum stare, & necdum quoque recessisse commemorat? Sed nunquid quia simul scriptura totum ædificiū nominauit, hoc vocabulo deinceps partem designare non potuit, vel non debuit? Nonne totū similiter domum nominauit, & tamen hic nomen in subsequentibus ad partem referre nō timuit, cum dicit, & erat interior domus in lateribus domus? Quid si hoc ipsum ędificii nomen inuenimus vbi ita positum sit, vt omnino ad totum referri non possit? Et erant ante ædificium gazophilatia, & via ante faciem eorum iuxta similitudinem gazophilatiorum quæ erant in via aquilonis. Sed vel hoc solum debet nobis in hac re fidem facere, quia si hoc hic ædificii nomen volumus ad totum referre, omnium quę hic dicuntur (vt dictum est) conuincimur fidem cassare. Puto tamen neminem esse tam improbū, neminem tam posse inueniri proteruum, quem in hac parte in tam aperta ratione nobis contraire non pudeat, qui in hac nos sententia reprehen-

prehendere non erubescat: cum cætera A
omnia iuxta nostram expositionem ad
literam posse stare perspexerit, si in tam
perspicua veritate sanum intellectum
non subsannauerit. Sed hæc hactenus:
nunc ad literę expositionem redeamus.
Ezech. 40. *Et mensus est latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.* Si dixisset
mensus est latitudinem cuiusdam ædi-
ficii in eo loco quo prius stetit, si hoc in-
quam dixisset, omnem ambiguitatem
tolleret. Nec tamen quia hoc non dixit
veritatem abstulit, sed ꝑ more suo ob- B
nubilauit. Sed vnum ex subsequentibus
intelligi cogit, alterum ex præcedenti-
bus innuit: nam quoniam virum qui
hæc metiebatur de porta qua prius ste-
terat necdum recessisse memoratur, &
loco hoc ædificium coniunctum fuisse
manifeste innuitur. Quid autem illud
dicimus esse quod eum dicat de latitu-
dine & altitudine, omnino tacet de lõ-
gitudine, cum naturaliter semper prior
sit longitudo quam latitudo, vel altitu-
do? Sed attende quam artificiose in eo
quod latitudinem dixit, longitudinem C
non tacuit. Vbi enim longitudo & lati-
tudo æqualis est in quamlibet partem,
latitudo recte dici potest. Tacendo ergo
quod prius dicere debuit, eandem esse
longitudinem & latitudinem satis ar-
gute ostendit. Quod autem de hac vna
porta dicimus, hoc de duabus reliquis
extimi muri portis recte intelligimus,
quamuis scriptura manifeste id non di-
cat, sed magis subintelligendum relin-
quat. Neque enim oportuit in his eum D
diutius morari quæ per se poterant sa-
tis subintelligi. Vtrum autem hæc ædi-
ficia in ianitorum, vel excubiarum mi-
nisteria deputanda sint, incertum ha-
bemus: nos tamen ea quasi ad excubia-
rum officia supra portas locamus, secũ-
Esa. 62. dum quod scriptum inuenimus. *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die & nocte non tacebunt laudare nomen domini.* Horum itaque quæ diximus
tale exemplar formamus.

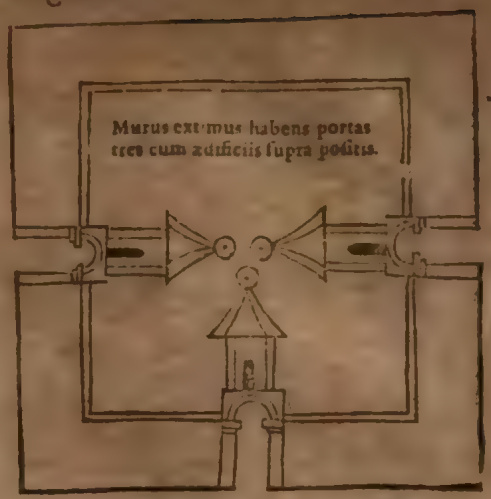

Notandũ sane quod alia translatio non
ædificium, sed murum habet, ad quem
sensum, qui literam nostram applicare
voluerit, ab omni se quæstione absoluit,
cũ latitudinem ad muri spissitudinem
referre possit. *Et venit ad portam quæ respi-* Ezech. 40.
cit viã orientalem, & ascendit per gradus eius,
quia orientalis est porta ad quã venit,
recte & orientalis esse creditur illa de
qua venit. Nam si de alia aliqua veniret,
tanto rectius quanto directius ad aliã,
hoc est ad ante positã properaret. Post
hanc portam orientalem de qua modo
loquitur aquilonaris, & meridiana atrii
exterioris, & tunc demũ tres aliæ portæ
atrii interioris nominatim exprimun-
tur, vnde hanc atrii exterioris esse (quã-
uis id scriptura tacuerit) indubitanter
colligitur. Hanc portam gradus habere
scriptura cõmemorat, quot tamen ha-
buerit aperte nusquã determinat. Sed
quia octo habere leguntur simul omnes
tres atrii interioris, & septem duæ aliæ
atrii exterioris admonemur de similib⁹
similia æstimare, & idcirco credimus eã
ad exteriorum similitudinem septem
gradus habere. *Et ascendit*, inquit, *per gradus eius, & mensus est limen portæ calamo vno, latitudinem, id est limen vnum calamo vno in latitudine, & thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum, & inter thalamos quinque cubitos.*

Collectis hinc inde scripturæ testimoniis, hoc hic de vna porticu astruitur quod de cæteris omnibus iure intelligatur.

CAPVT IV.

QVoniam ad portarum, seu etiã porticuum descriptionem ex ordine iam venimus, & multa de eis tam obscure prolata, tam ambigue dicta inuenimus, libet tam ex hoc, quam ex aliis scripturæ locis hoc hic de vna porticu astruere, quod oporteat de cæteris aliis omnibus indubitanter intelligere. Erãt enim omnes sex per omnia similis facturæ, eiusdemque mensuræ, nihilque aliud (si bene recolo) habebant dissimile, nisi quod interiorum portarum porticus iacebant extrinsecus, exteriorum vero iacebant intrinsecus, & quod illorum ascensus in octo, istorum autem erat in septem gradibus. Quod autem omnes has sex porticus eiusdem mensuræ esse dicimus, non nostra auctoritate, sed scripturæ attestatione probamus. Post huius portæ dimensiones de qua modo loquitur, de aquilonari porta statim subinfertur. *Portam quoque quæ respiciebat viam aquilonis atry exterioris mensus est, tam in longitudine quam in latitudine, & thalamos eius tres hinc, & tres inde, & frontem eius, & vestibulum eius secundum mensuram portæ prioris.* Similiter de australi porta scribitur: *Et ecce porta quæ respiciebat ad austrum, & mensus est frontem eius, & vestibulum eius iuxta mensuras superiores, & fenestras eius, & vestibula in circuitu sicut fenestras cæteras.* Hæc sane sententia in omnium sex porticuum descriptione semper repetitur, vnde vna omnium, eademque mensura esse conuincitur. Vnumquodque igitur horũ vestibulorum seu porticuum multipliciter diuisum erat. Vnde & scriptura sæpe vnam eandemque porticum, modo singulariter pro toto vestibulum, modo pluraliter pro partibus vestibula vocat. Principaliter tamẽ vnaquæque porticus in tria diuidebatur, vnde & in sequentibus vna illarum triplex nominatur, quæ sententia quidem ad omnes iuxta prædictam rationem iure refertur. *Vbi erat*, inquit, *porticus iuncta porticui triplici.* De toto itaque videamus prius, & postea de partibus. Frontes itaque exteriorum porticuum respiciebant versus atriũ interius, sicut econuerso interiorũ respiciebant versus atrium exterius. Harum frontium mensura describitur cum dicitur: *Et fecit frontes per sexaginta cubitos.* Hæc erat mensura longitudinis omnium porticuum, seu vestibulorum, cum tamen per hæc nomina intelligimus non partem sed totum. Huius itaque orientalis portæ porticus frontem habebat versus occidentem, cuius longitudo extendebatur versus aquilonẽ, & meridiem. Extendebatur autem sexaginta cubitis iuxta mensuram frontis. Latitudo vero ab Oriente in Occidentem dilatabatur quinquaginta cubitis. Vnde est illud, & ante faciem portæ quæ pertingebat vsque ad faciem vestibuli portę interioris quinquaginta cubitos. Habebat sane hæc porticus sicut cæterę portã in fronte: hoc est in introitu atrii contra portã muri. Alioquin frustra in muro aditus pateret extrinsecus, si ex opposito in fronte vestibuli obstrueretur intrinsecus. Habebat itaque vestibulum portam contra portam in muro vnam, in fronte aliam. Ad vtriusque itaq; distinctionem vocetur vna porta muri: alia dicatur porta vestibuli. Portam itaque interiorem hoc loco dicit portam vestibuli, non portã interioris atrii. Nam inter exteriorem & illam (excepto eo q muri occupabant) erant ducenti cubiti. Faciem autem portæ dicit locum qui erat ante portam exteriorem sed retro portam interiorem. Faciem vero vestibuli portæ interioris, dicit latus illud q vestibulum habebat ad portã interiorem. Vnde manifeste colligitur quod antedicta mẽsura intra parietes sumebatur. Bene ergo dicitur: *Et ante faciem portæ quæ pertingebat vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos.* Si quis autem id quod diximus de huius vesti-

Ezech. 40.

Ezech. 40.

Cap 20.

Ezech. 40.

vestibuli fronte, siue de eius longitudine velit in aliam partem accipere, & lõgitudinẽ ipsius non ab aquilone in meridiem, sed ab oriente in occidẽtem velit extẽdere, omnino non poterit stare, & friuolum duco in tam aperta re frustra laborare. Hæc autem porticus sicut vnaquæq; aliarum in tria principaliter diuiditur. Vnde (vt dictum est) triplex porticus recte nominatur. Harum autem partium, seu porticuũ quæ medium tenebat nihil aliud erat, nisi spatium illud seu via illa, quę inter portam & portã iacebat, à porta videlicet muri vsque ad portam vestibuli, cuius latitudo erat secũdum latitudinem portæ decem cubitorum. Longitudo vero secundum latitudinem totius porticus quinquaginta cubitorum. Hoc autem medium, & minimum circumiacebant duo alia eiusdem mensuræ, vnum in vno, & aliud in alio latere, vtrũq; quinquaginta cubitorum in longitudine, & in latitudine cubitorum vigintiquinque. Horum vtique vestibulorum in aliarum omnium portarum descriptione scriptura mentionem facit, & nunc ea singulari, nunc plurali numero designans eorum mensuras describit. Hinc est quod de aquilonari porta legitur, quæ statim post hanc subsequenter describitur. *Portam quoque quæ respiciebat viam aquilonis atrii exterioris mensus est tam in longitudine quam in latitudine, & thalamus eius tres hinc, & tres inde, & frontem, & vestibulum eius secundum mensuram portæ prioris, quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem vigintiquinque cubitorum.* In hoc ergo quod dicitur secundum mensuram prioris portæ, constat hanc de qua modo disserimus orientalem portam tale, hoc est tantæ magnitudinis vestibulum habere. Sed ne vnũ tantum tale habuisse credatur, audi quid postmodum de australi porta scribitur: *Et eduxit me ad portam australem, & mensus est frontem eius, & vestibulum eius iuxta mensuras superiores, & fenestras eius & vestibulum in circuitu sicut fenestras cæteras quã-*

Idem.

Idem.

A *quaginta cubitorum longitudinem vigintiquinque cubitorum.* Quod dicit vestibulum, hoc refertum, ad partes autem quod[illegible] vestibula: vnde & ibi additum in circuitu, eo quod medio vestibulo, seu portæ adiacerent per duo eius latera. Hæc itaque tria vestibula vnum medium, & duo lateralia erant sibi inuicem in hunc modum coniuncta, & implebant cubitos sexaginta.

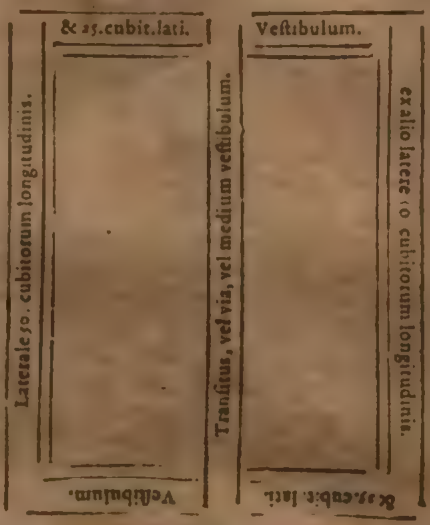

B

C

De his quæ ad vnam mediocritatem cuiuslibet porticus pertinere videntur.

CAPVT V.

D

SEd adhuc in illis duobus lateralibus vestibulis aliæ sanæ subdiuisiones esse probãtur, quæ & ipsę quidem in scriptura vestibula nominantur. Inuenio ibi vestibulum octo cubitorum, inuenio & aliud quinque cubitorum. Vestibulum octo cubitorum inuenio apud portam orientalem atrii exterioris vbi legitur: *Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum.* Vestibulum quinque cubitorum latitudinis inuenio apud portam australem atrii interioris. De [illegible] bitur: *Et mensus est vest[illegible] longitudinem vigintiquin[illegible] titudinem quinqu[illegible]*

scripturæ auctoritate ꝓbauimus quia quicquid de vna qualibet harum porticuum in his quæ ad mensuram pertinent, concedimus, de omnibus pariter pari ratione concedere debemus. Ergo apud omnes porticus erãt vestibula octo cubitorum, similiter & apud omnes necesse est, inueniri vestibula quinq; cubitorum. Sed nunc prius de situ thalamorũ videamus, & tunc fortassis de istis rationem facili⁹ inueniemus. Habet autẽ vnaquæq; porticus sex thalamos, tres hinc, & tres inde ab vtraque parte viæ, quos scriptura docẽte nouimus intra ipsas portic⁹ sitos fuisse. Porro thalami portæ ad viã orientalem tres hinc, & tres inde. Hæc de numero thalamorum, & in sequentibus de situ ipsorum. *Et fenestras*, inquit, *obliquas in thalamis, & in frontibus eorum quæ erant intra portã vndique per circuitum.* Si fenestræ quę in thalamis erant intra ipsam portam erant, ergo & ipsi thalami intra portam erant. Nam portam hic pro more suo portam ipsam cum tota porticu sua appellat. Nam quod dicit aliter omnino stare non posset. Tale est illud: *Et mẽsus est portam à tecto thalami vsque ad tectum eius.* Similiter hic porticum sub nomine portæ designat. Constat aũt quia vnusquisque thalamus cum margine suo octo cubitos occupabat. Nã quilibet eorum sex cubitorum erat, & marginem vnius cubiti non solum ante, sed & ab vtroq; latere habebat scriptura attestãte quæ ait: *Et mensus est marginem ante thalamos cubiti vnius, & cubitus vnus finis vtrimque. Thalami autem sex cubitorum erãt hinc, & inde.* Ter autem octo viginti quatuor reddunt, quibus decem adiũcti efficiunt. Idcirco autem prædictis viginti quatuor quos de tribus thalamis colligimus, adhuc alios decem cubitos adiicimus, quia quinque cubitos inter primum thalamum, & secũdum, quinque vero alios inter secundum, & tertium inuenimus, secundum illud quod legimus: *Et inter thalamos quinque cubitos.* Erant itaque absque dubio triginta quatuor cubiti ab initio primi thalami vsque ad extremitatem tertii. Debent autẽ esse iuxta latera portæ tres hinc, & tres inde. Sed vestibula quæ in lateribus portæ erant quæ medio vestibulo decem cubitorum hincinde adhęrebant, non plus quam viginti quinque cubitos in latitudine tenebant. Nõ potuit ergo vestibulorum latitudo trium thalamorum situm capere, quem superius docuimus cubitos triginta quatuor occupare. Longitudo autem vestibulorum quia quinquaginta cubitorũ erat, facile eos, & eo amplius capere poterat. Locentur itaque tres thalami in vno vestibuli latere eo videlicet loci vbi parieti tectum videtur incumbere, ita vt parieti ipsi videantur inhærere, imo ipsum pro vno sui pariete, & quasi pro vna frote habere, vbi intelligimus, fenestras illas esse de quibus scriptura loquitur cum dicit. *Fenestras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum, quæ erant intra portam vndique per circuitum.* Excepti enim aliis absurditatibus quæ videtur inde sequi, quas arbitror per se facile posse intelligi, non erat vnde clarum lumẽ habere potuissent, nisi parietibus vestibuli hincinde adhærerent, vbi fenestras haberent vt lumen reciperent. Vnum igitur ex collateralibus vestibulis orientalis porticus quę medio vestibulo lateribus portarum hincinde adhærebant hic ponimus: vt quomodo thalami parietibus adhærerent, vel q̃modo ipsum vestibulum in septem sectiones diuiderent, sub oculis repræsentemus.

Limen

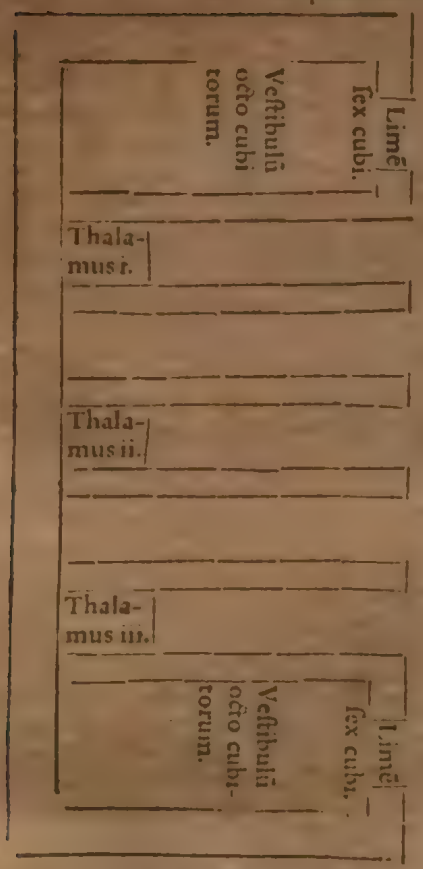

De cæteris quæ de porticu restant, ad totius descriptionis completionem.

CAPVT VI.

HOc facto constat proculdubio ĩter duas exteriorũ thalamorũ extremitates trigintaquatuor esse cubitos, & adhuc ab vtraque parte octo cubitos supereſſe. Nã cõstat trigintaquatuor & bis octo quinquaginta implere. Hoc itaque explero si contra laterales thalamorum margines modico prius muro subtracto: deinde colũnis erectis quẽadmodum in clauſtris videmus, q̃si tot parietes vsque ad medium vestibulum erigimus, vnum proculdubio vestibulum in septem diuidimus. Ecce quo situs thalamorum vestibulum vnũ in septem diuidit: nec tamen eiusdem q̃titatis oĩa: sed alia maiora, alia minora re-

A liquit. Facta itaq; hac diuisione q̃ superius quæsiuimus hic possumus inuenire: vestibula, videlicet alia octo cubitorũ in latitudine: alia aũt cubitorũ quĩque: vtraq; tñ vigintiquinq; cubitorũ in lõgitudine. Nã duo illa q̃ inter tres thalamos erant quinq; cubitos in latitudine, sed vigintiquinq; in lõgitudine habebãt. Duo aũt illa q̃ hĩcinde vltra thalamos fuerãt, octo cubitos in latitudine, vigintiquinq; aũt in lõgitudine tenebant. Sed & illa tria in quorũ extremis tres thalami siti erant, sex tñ cubitis in latũ se intra parietes expandebãt.

B Quicquid aũt de vno vestibulo ab vna parte viæ iã diximus, totũ hoc de alio ex alia parte viæ sentire debemus. Totidẽ n. thalamos eodẽ mõ sitos hẽbat: & per totidẽ paresq; partes per oĩa diuisum erat. Duo itaq; vestibula hĩcinde in quatuordecim subdiuiduntur, quib. dum mediũ adiũgitur vnius porticus iuxta vnã q̃q; portam quindeci subdiuisiones numerãtur. Post ista q̃ de porticuũ diuisione iã dixim⁹, restat hic illud adhuc quærere, quid de liminibus illis q̃ scriptura commemorat sentire debeamus. Tria n. limina scriptura manifeste deti-

C gnat: & vnumquodq; illorum portæ limen esse denunciat. Sed non potuit, sicut nec debuit vna porta nisi vnum limẽ habere, etsi vnum ex his portæ muri, & alterum portæ vestibuli volumus assignare: restat tamẽ adhuc de tertio quærere. Quæramus itaq; prius quod horũ propriæ portæ dicatur: & quod propriæ portæ non est cur portæ esse asseratur. Sed nulla illarum quatuordeci subdiuisionũ quas superius ostendimus plus-

D quã octo cubitos in latitudine habuit: nulla ergo illarum limen decem cubitorum latitudinis capere potuit, quarum introitus non nisi à fronte earum iuxta medium vestibulũ fuit. Nulli ergo dubium illud limẽ proprie dici portæ quod legitur decem cubitos latitudinis habuisse. Hoc vtique scriptura satis aperte innuit, cum post descriptionẽ liminis decem cubitorũ, statim de lon-

gitudine

Ezech 40. gitudine portæ subintulit: *Et mensus est latitudinem liminis portæ decem cubitorum, & longitudinem portæ tredecim cubitorum.* Qui enim latitudinem portæ ex latitudine liminis designauerat, restabat solã eius longitudinem describere q̃ necdũ expresserat. Sed cum vna porta ex vna parte vestibuli contra aliã ex alia parte erigatur, ita vt vna porta videatur, vna que quam plures frequentius dicatur, quid causæ quæsõ erit cur vna maior, altera aũt minor esse credatur? Constat sane duo alia limina nõ nisi sex cubitos latitudinis habuisse: quorum vnũ si volumus alteri portæ assignare, cõuincimur eã alia minorẽ astruere. Sed si hoc scriptura sensit, seu nos sentire voluit: cur quæso post descriptionem liminis statim de longitudine nõ subintulit, sicut de alia fecit? Cur vtriusq; portæ latitudo ex liminum descriptione exprimitur, & alterius tantũ longitudine diligenter expressa de alterius longitudine oĩno tacetur? Sed tacendo de vna, & de altera tam diligenter expresisse satis euidenter innuit, quia quod de vna dixit, totum de alia intelligi voluit. Vtraque itaq; porta, vel si hoc melius sonat vna vtriusq; porta limen decem cubitorum habebat, & decẽ cubitorum in latitudine erat, & tredecim cubitos in lõgitudine tenebat. Restat nũc de alijs liminibus quærere: vel quorum sint, vel quæ propriæ portæ non sunt, cur dicãtur eius esse? Sed secũdum quod totam porticum portam sæpe nominat, quid mirum si ipsius vocat quod intra ipsam erat? Sic sane si sensum scriptoris cupimus intelligere, oportet ꝓculdubio magis locutionis eius modos notare: & nosse, q̃ de locutionum proprietate disputare. Limina itaq; ista quæ sex cubitorum esse describũtur, quia intra portam erant portæ dicantur: propriæ tñ aliquorũ vestibulorũ quę in nouissima subdiuisione assignauimus esse credũ- A tur. Manifestum est autem quod illorũ quæ sex cubitorum erant dici non possint si tota fronte patebant: sin autem, iam omnino limen sex cubitorum capere non poterant. Sed nec illorum esse poterant quæ inter thalamos iacebant: quia quinq; cubitos tantum in latitudine tenebant, & sex cubitorum limina proculdubio omnino capere non poterant. Relinquitur ergo duo illa prædicta limina illorum vestibulorum fuisse quę superius probauimus in sua latitudine octo cubitos habuisse. Nam ex his quę superius dicuntur duo illa vestibula quæ vltra thalamos hincinde locantur sexdecim cubitos tenere conuincũtur. Quæ si quis velit per duo inæqualia diuidere: & vni minus, alteri maius tribuere, in tantum vt alterum eorũ possit etiam limen decem cubitorum capere, & in hunc modum conetur priorem illam assertionem nostram euacuare, iam profecto neutrum illorum vestibulorum octo cubitorum erit: nec iã inueniri poterit cui scriptura illa rectè aptari possit. *Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum.* Si igitur vnum istorum est octo cubitorum, profecto octo cubitorum erit & alterum. Quicquid enim ex sedecim numero vni detrahitur, proculdubio alteri relinquitur. Sed quia sufficienter (vt arbitror) de porticus descriptione iam diximus: & quæ de thalamis seu liminibus hoc loco dicenda videbantur ordine prosecuti sumus: libet hoc loco ad maiorem dictorum dicendorumque euidentiam, omnium quæ superius per partes prolata sunt formam in vnam figuram colligere: vt intuẽtis animus eorum omnium locum, situm, & numerum, qualitatem, quantitatem, proportionem facile possit ex eius contemplatione colligere.

B C D

§

Quin-

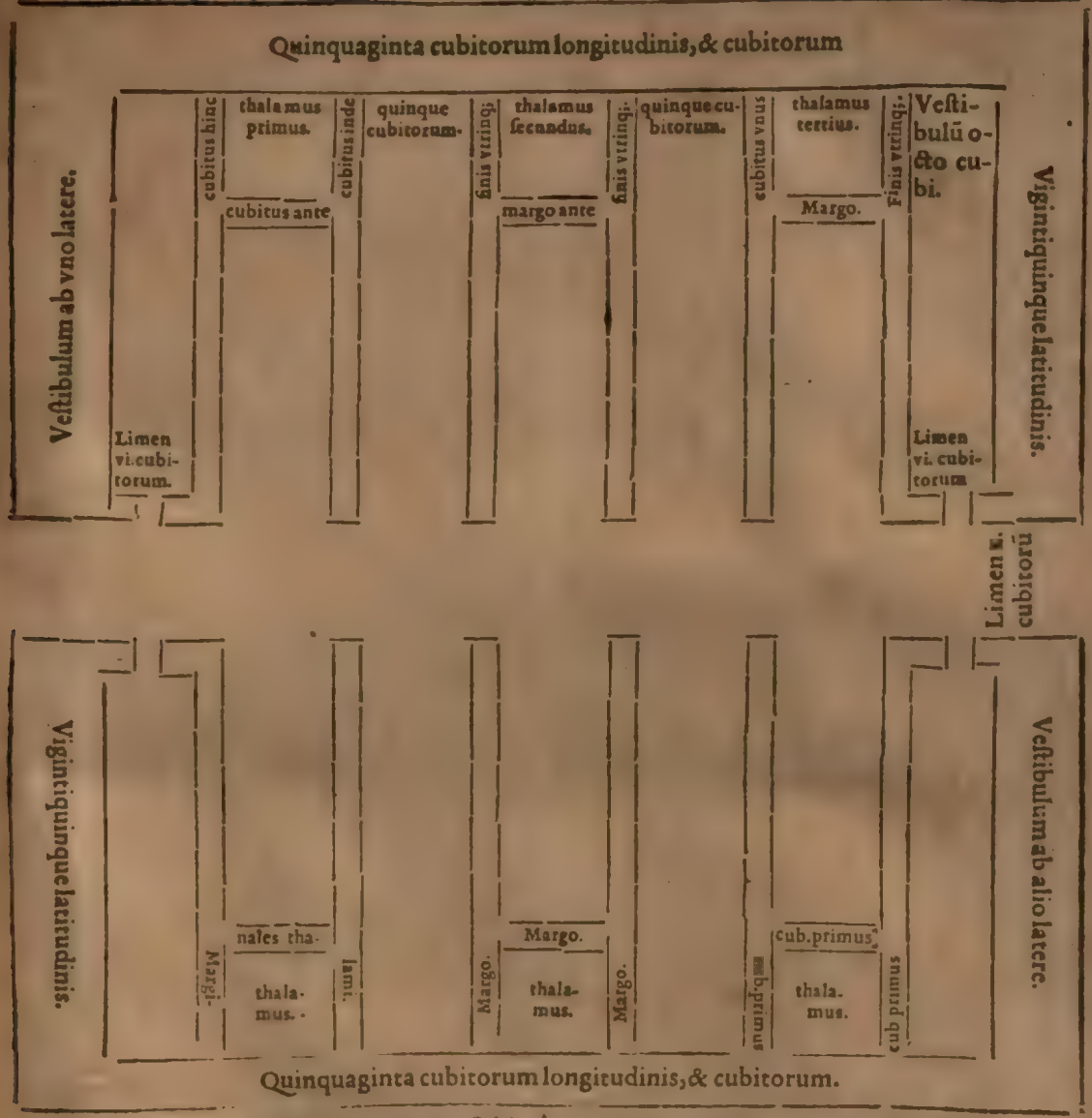

Sed quia difficile, seu etiã impossibile est longitudinẽ, & latitudinẽ, & altitudinem ædificiorũ in plano sub eadẽ figura repsentare, sufficere arbitror horũ omnium quæ diximus situm, locũq; conformasse, & lineis proportionalib⁹ ductis omniũ eorũ q̃li quoddã fundamentum iecisse. Cum n. lineas, ꝓportionali cõmensuratione modificata aspicimus, & ꝑ eas nihil aliudq̃ quędã parietũ iacta seu designata fundamẽta intelligimus, facile est subintelligere ab hac linearum deductione parietes in altum surgere, ipsisq; parietib. tectũ incumbere. Si quis me fortasis in hac nostra expositione, ꝓlixitatis arguat, videat ob-

secro quam recte id faciat. Sed vt verũ fatear malo esse subtilioribus fastidiosus, quã tardioribus obscurus, pserim in tam obscura re, vbi pœnę oĩa quę dicuntur probatione indigent potius ꝙ expositione. Sed iam ad expositionem litterę redeamus, quam ex maiori iam parte in his duntaxat quæ de porticib. dicuntur planam esse confidimus.

A

Expositio literæ super descriptionem orientalis portæ.

CAPVT VII.

ET *mensus est*, inquit, *limen portæ calamo vno, latitudine* (id est limen vnũ) *calamo vno in latitudine*, Sicut superius ostendimus quãuis hoc limen ꝓprium portę nõ fuerit, idcirco tñ illud portæ esse dicit, quia intra ipsam eius porticum fuit, ꝙ etiam sæpe sub nomine portæ designare consueuit. Qm̃ autem vir ille qui portam ingreditur hoc limẽ primo loco, & ante thalamos metitur, patenter (vt arbitor) scriptura ĩnuit ꝙ in primo p̃dictorum. vii. vestibulorũ inuenitur. Sed cum prius dictũ sit mensus est limẽ calamo vno latitudinẽ, quid est, ꝙ exponendo, vel quasi corrigẽdo ꝙ quasi improprie dixerat statim subintulit, id est limen vnũ in latitudine? Sed diligenti⁹ cõsideranti quid aliud videtur esse hæc expositio, vel correctio sniæ, nisi q̃dam declaratio ꝓphetice intelligẽtię, ne nos lateret quid ꝓpheta dicere voluisset? Ac si aperte dicat se limen improprie quidẽ portæ limen appellasse, sed quoddã limen seu vnum limen dicere debuisse. Quod ergo secundũ aliquem modũ limen hoc dici possit portæ, monet ꝑ primam positionem, ꝙ proprie dictum nõ sit portæ, docet per subiunctam expositionem. Quod ergo dicitur vnũ, p̃monet & alia limina ibi esse, nec hoc ꝓprie dici portæ. Qđ aũt latitudinẽ bis ponit per inculcationem attẽtius cõmendare voluit, ne quis ꝙ de hoc limine, & post de decẽ cubitorum limine dicitur ad idẽ limen referre velit, cum vtrobiq; latitudinẽ dici inuenerit. Si tñ longitudo non latitudo poneretur fortassis mágis ꝓprie dictũ videretur. Denique vb nos habem⁹ latitudinẽ. lxx. (teste Hieronymo, posuerunt lõgitudinẽ. Sed sæpe latitudo ponitur, vt non quantitatis speciem, sed simpliciter quantitatẽ significare videatur. Sequitur. Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum, & inter thalamos v. cubitos, in quibus verbis repetendum est mensus. Attende nunc q̃ competenti ordine incedit, & quomodo paulatim, & ꝑ partes scientię semina spargit. Primo de limine dicit quod erat in primo vestibulo, postea de mensura thalami qui erat in secundo, deinde vero de mẽsura spatii quod erat inter thalamos addit, in quo iam quod plures sint ostendit, nouissime autem ad vltimum vestibulum venit quod vltra omnes thalamos situ fuit, cuius limen prius, & postmodum ipsius vestibuli mensuram describit, cũ dicit, & limen portæ iuxta vestibulum portę intrinsecus calamo vno. Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis. Quod aũt hoc limen itẽ portæ dicitur, eodẽ hic modo quo & superius accipitur. Manifeste autẽ determinat vbi hoc limen fuerit, iuxta illud videlicet vestibulum quod intrinsecus erat, & inter duo circumadiacentia vestibula mediũ iacebat. Ex hoc loco (vt arbitror) manifeste ostenditur, quod frõtes minimorum vestibulorũ medio vestibulo iungebantur. Notandum sane ꝙ postquam hoc limen, quemadmodũ superi⁹ portę limen nominauit, statim per subiunctã determinationem ostendit, quod portæ limẽ proprie dictum non sit. Si enĩ hoc limen esse portæ limen proprie dictum fuisset, proculdubio vbi esset per determinationẽ subiungere non oporteret. Modo autem vbi fuerit determinatur in eo quod dicitur, *iuxta vestibulũ portæ intrinsecus*. Erat ita ꝙ illud limen cuius mensuram capiebat iuxta illud vestibulum portæ quod intrinsecus erat, & in triplici porticu mediũ locũ tenebat. Post.

B

C

D

bat. Post mensuram liminis, mẽsuram
A ipsius vestibuli annectit cum dicit. *Et mensus est vestibulum portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis.* Hæc vtiq; mensura medio vestibulo conuenire nõ poterat. Nihil aliud n. medium vestibulũ erat, nisi transitus, seu via quæ de porta ad portã per medium porticũ patebat. Longitudinem itaq; eius secundũ latitudinem totius porticus quinquaginta cubitorũ esse oportuit. Latitudo aũt non minor q̃ latitudo portarũ esse potuit, q̃ ꝓculdubio (vt postea liquebit) x.
B cubitorum fuit. Liquet ergo ꝙ prędicta mensura eius vestibuli erat cuius limen prius descripserat. Sed cum vestibuli mensura sumitur, quid quæso est, quod cuius sit longitudinis videlicet an latitudinis nõ determinatur? Sed solet sæpe sine determinatione relinquere quod præuidet prudentem lectorem ex aliis circumstantiis per se posse intelligere. Postquam enim constiterit duo collateralia triplicis porticus vestibula hinc inde quinquaginta cubitos longitudinis, &
C vigintiquinque cubitos latitudinis habere, palam perpendi poterit minima vestibula vigintiquinque cubitorum longitudinis fuisse. Nam minima vestibula nihil aliud quam maximorum vestibulorum quasdam per transuersum oportet intelligere. Latitudo itaque vltimi vestibuli describitur in eo quod dicitur, & mensus est vestibulum portæ octo cubitorum. Illud autem notandum quod pene quicquid hucusque de mensura est disputatum, determinare videtur latitudinem minimo-
D rum vestibulorum. Vbi autem nos habemus & frontem eius duobus cubitis: Hieronymus rursus aliã litterã ponit: & in fronte eiusdem. seu in marginibus duos cubitos. Ex quibus verbis manifeste colligitur, quod illi duo cubiti hoc loco designant, qui ostio sex cubitorum vnus hinc & alius inde in marginibus superesse videbantur. Nam si cõstat vestibulum octo cubitos latitudinis habere, necesse est eius ostio sex cubitorũ latitudinis duos cubitos in fronte superesse. Sed in duob. cubitis frontis secundũ nostram literã forsitan dat melius intelligi illud spatiũ quod supra ipsam portam fuit vsque ad tabulatum supereminentis cœnaculi, & sedm hoc quod dicitur eius, non ad vestibulũ, sed ad portam debet referri, nã quomodo hæc snĩa ad totius altitudinem complendam valeat in sequẽtibus patebit. Quod aũt sequitur vestibulum portę erat intrinsecus, ad totam porticũ referre debemus. Hæc itaq; porticus intrisecus erat, quia intra murum cui adhęrebat sita erat. Sequitur. *Porro thalami portæ ad viam orientalem tres hinc, & tres inde.* Mensura vna triũ, & mensura vna frõtium ex vtraq; pãrte. Ecce qũo paulatĩ se promouet. Thalamorum numerum determinat de quo nõdum cõstabat, & ad vnius thalami mensurã qui superius describitur trium mẽsura subinfertur. Sed quia iam cõstat numerus thalamorum, constat æque ẽt de numero vestibulorum, sed nõdum constat de mensura omnium. Situs namq; thalamorũ (secũdum quod superius patuit) vnum latus porticus in vii. sectiones diuidit quas scriptura vestibula dicere consueuit, quarum vltimam iam superius vestibulum nominauit. Duo siquidem quinque cubitorum spatia tres thalami inter se incluserant: & duo alia vltra se secluſa reliquerant, & ipsi tres tria tenebant, quia omnia in septenarium redundant. Post ista limen ipsius portæ describitur cũ dicitur. Et mensus est latitudinẽ liminis portę. x. cubitorum, & longitudinem portæ. xiij. cubitorũ. Ecce limen hoc vt superiora portæ limen dicitur, & tñ hic (vt in superiorib.) nihil determinationes adiungitur, & ex eo ipso innuitur, ꝙ vere & proprie portæ dicatur. Quod autẽ vere & proprie portæ dictum sit, facile cõuinci poterit, cum omnium vestibulorum mensura constiterit. Sed omnium sane mensura facile conuincitur ex eo quod illico subinfertur: & marginem ante thala-

mos cubiti vnius, & cubitus vn⁹ finis v- A nit credere exteriorem portam interi-
trinq; Thalami aũt sex cubitorũ erant ore esse minorem, nec scripturæ auc-
hinc & inde. Quod dicit marginẽ cubiti toritas patitur eam esse latiorem. A late-
vnius añ thalamos fuisse, & cubitũ vnũ ribus namq; portarũ, & a lateribus me-
finẽ vtrinq; dẽmus sub eodem sensu ac- dij vestibuli vbi frõtes sc. minimorum
cipere sc. marginẽ cubiti vnius nõ solũ vestibulorum medio vestibulo adhære
in thalamorum frõte fuisse, sed ẽt in v- bant, vsque ad geminos hincinde pari-
troq; latere. Nihil aũt aliud intelligim⁹ etes totius porticus. xxv. cubiti erant.
hunc marginẽ circa thalamũ, nisi iec- Vestibula namq; illa quę hincinde late-
turam q̃dam muri quẽadmodum fieri ribus portarum medioq; vestibulo ad-
solet vel ad sedendũ, vel ad muri firma- hærebant vt ex cæterarum porticuum
mentũ. Sepe etenim paries in inferiori- descriptione pleni⁹ deprehẽditur. xxv.
bus latior fundatur, & cũ paululũ ele- cubitos latitudinis tãtummodo habe-
uatus fuerit iterũ restringitur. Si igitur B bant. Si igitur bis xxv. cubitis hinc inde
thalami sex cubitorũ erãt, & adhuc cu- sumptis. x. cubitos (latitudinem, s. por-
bitum vnũ vtrinq; sicut & ante in mar- tarum) adiungimus, proculdubio mẽ-
gine vsq; ad finem habebant, ergo à fine suram frontium totius porticus. lx. vi-
vsq; ad finem thalamorum octo cubiti delicet cubitos implemus. Si igitur frõ-
erãt. Tres itaq; thalami ter octo (i. xxiv. tes hincinde tantummodo. lx. cubitos
cubitos occupabant, & inter primum habuerunt, portæ plus q̃. x. cubitos o-
& secundum thalamum. v. cubiti, & i- mnino habere non potuerũt. Superius
tem inter secundum & tertium alii. v. ostendimus quam ordinate incederet
erant, qui superioribus adiuncti. xxxiv. dum vnum latus per partes describeret
efficiunt. Sed & vltimum vestibulũ o- donec ad interiorem portam ex ordine
cto cubitorum legitur, qui numerus si veniret. Descripto vno latere, breuiter
superiori adiungitur vsque ad xlij. ag- subinfert vnam eandemque mẽsuram
gregationis summa extenditur. Octo- C esse thalamorum, tam hinc quam inde:
narius itaq; qui adhuc supererat de quin- vt compẽdiose doceret quicquid de v-
quaginta primo vestibulo remanet. Nã no latere dicitur de alio debere intelli-
tota porticus à porta vsque ad frontem gere. Hinc est quod in aliarum portic-
vestibuli sicut postea legitur quinqua- uum descriptionibus dum breuitati stu-
ginta cubitos habet. Nullum ergo hu- det, vnum ex collateralibus vestibulis
iusmodi vestibulorum limen x. cubito- quinquaginta cubitorum lõgitudinis,
rum capere potuit. Patet ergo quia ꝓ- & viginti quinque cubitorum latitudi-
prie portæ fuerit. Sed ex eo etiam (sicut nis diligenter describit, & de alio tacite
superius dictũ est) innuitur ꝙ post mẽ- præteriens eadem subintelligenda re-
suram liminis in qua & latitudo portæ linquit.
continetur, statim de eius longitudine
subinfertur, & mensus est (inquit) lati- *De his quæ pertinent ad descriptionem*
tudinem liminis portę. x. cubitorum, & D *totius.*
longitudinem portæ. xiij. cubitorum.
Notãdum quomodo post dimentionẽ CAPVT VIII.
thalamorum, vestibulorum, liminumq;
eorum huius portæ describit mensu- POst partiũ descriptionẽ, tria sub v-
ram, ex quo intelligi datur, ꝙ hęc quã na cõtinuatione subiferuntur, in q̃-
metitur interior porta fuerit. Vide er- bus mensura totius breuiter compre-
go q̃ artificiose primæ portæ mensura henditur, atq; completur. Primũ ptinet
de qua nihil dicitur, ex huius portæ de- ad altitudinem, secundum cõplectitur
scriptione docetur. Rõ siquidem nõ si- totius porticus longitudinẽ, tertiũ to-
tius latitudinem. Ad altitudinẽ ptinet
quod dicitur, *& mensus est a tecto thalami*

vsque

vsque ad tectum eius latitudinem viginti quinque cubitorum ostium contra ostium. Ad longitudinem pertinet quod sequitur, *& fecit frontes per sexaginta cubitos.* Ad latitudinem quod nouissime ponitur, *Et ante faciem portæ quæ pergebat vsque ad faciem vestibuli portæ interioris, l. cubitos.* Quomodo autem ex primo capitulo totius altitudo animaduerti possit, ex nouissimis huius descriptionis plenius patebit. Per omnes autem cœnacula seu solaria esse credimus, sicut in cæteris domorũ porticibus, seu cæteris ædificiis pœnæ vbiq; inuenimus. Nihil itaque aliud intelligimus tectum thalami, nisi pauimentum solarii, ita vt idem tabulatũ esset & thalami tectum, & cœnaculi pauimentum, & forte secundum morem terræ Palæstinorum debemus intelligere tectum portæ planum esse, non erectum. Erat itaque superius cœnaculum altitudinis, viginti quinque cubitorum secundum altitudinem tecti ad tectum. Sed nota q̃ latitudinem posuit vbi altitudinẽ ponere debuit, vsus enim latitudinis nomine sæpe abuti solet, nam cũ sint tres dimensionis species longitudo, latitudo, & altitudo, sic sæpe latitudo ponitur vt solam spacii quantitatem, nõ autem aliquam dimensionis speciem determinare videatur. Latitudinem itaque hoc loco improprie posuit, quemadmodũ superi⁹ vbi limina descripsit. Quod autem dicitur ostium contra ostium, defectiua oratio est sed habentem, siue aliquid eiusmodi subaudiri potest. Mensus est itaque portam habentem in ipsis thalamis ostium contra ostium, quia ostia trium thalamorum ab vno latere erant oppositа ostiis trium aliorum. Quod autẽ frontes ponitur in eo quod subsequenter adiungitur, *& fecit frontes per lx. cubitos*, ad geminam porticus faciem refertur, vnã qua ad interiora, aliam qua ad exteriora respiciebat. De interiori autem eius fronte intelligit q̃ subsequenter adiungitur, *& ad frontem atrium portæ vndiq; per circuitum.* Hoc itaq; pauimentum tria porticus latera ambiebat, sic via altrinsecus iacens euidenter ostendit circa quod situs gazophilatiorum ordinatus fuit. Notandum sane quod hæc mensura frontium, lx. cubitorum intra parietes sumitur quemadmodum ex aliis locis facile colligitur, sicut ex eo loco vbi vestibulum 25. cubit. longitudinis, & v. cubitorum latitudinis describitur, sicut ibi monstrabitur. Debemus vel de mensura latitudinis sentire, intra parietes videlicet sumptam esse. In eo autem quod dictum est, & fecit frontes per lx. cubitos determinata est totius portic⁹ longitudo, nunc autem in eo quod subinfertur, deteriatur eius latitudo, & ante faciem portæ quæ pertingebat vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Faciem portæ, interiorem muri superficiem vocat illam videlicet quam ad se habebat qui intus erat, & mensuram capiebat. Mensus est ergo ab interiori parte non ab exteriori, quia si ab exteriori mensurã caperet, tanto plus, l. cubitis inueniret quantum spissitudinis murus tenebat. Faciem autem vestibuli portæ interioris dicit illam partem vestibuli quam ad templũ habuit, & portæ interiori cohæsit. In eo autem porta vsque ad faciem vestibuli pertingebat, quod porticum suam vsque in id loci extendebat. Quod autem vsque ad faciem vestibuli dicitur, ad duo respondere videtur, & vsquequo videlicet porta pertingeret, & quousq; spaciũ quinquaginta cubitorum se extenderet. Fecit ergo, siue mensus est ante faciẽ portæ quę pertingebat vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Sequitur, & fenestras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum quæ erant intra portam vndique per circuitum fecit à superioribus. In his verbis repetitur, fecit ergo fenestras obliquas, id est interius latiores, & exterius angustiores. Fecit eas in thalamis, & in frontibus eorum, hoc est maxime in frontibus, quæ fenestræ intra portam, hoc est intra porticum erant, quia thalami in

quibus ipse fenestre erant intra ipsam porticū consistebant. Nam de fenestris, quæ ipsorum vestibulorum non autem thalamorum fuere, curauit consequenter adiungere: *Similiter autem*, inquit, *erant in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus*, vbi & additur: *& ante frontes pictura palmarum*, quod expositione non eget. Notandum quod dicit pluraliter in vestibulis, & intrinsecus, puto autē quod ex hoc loco facile innotescat, quod totā porticū sub portæ appellatione quandoq; cōprehendat. Quamuis enim porta decem cubitorum vnum thalamum facile comprehenderet, plures tamen comprehendere minime posset vt de eo dici debuisset: *Et fenestras obliquas in thalamis quæ erant intra portam*. Sequitur: *Eduxit me ad atriū exterius*. Ad interiora quidem ducitur, & tamē educitur qui porticum in qua prius erat egreditur. Educitur autem ad atriū exterius, quia erat & aliud interius. & ecce gazophilatia, & pauimentum stratū lapide in atrio vndiq; per circuitum, Triginta gazophilatia in circuitu pauimenti. De his interim gazophilatiis nihil aliud volumus dicere, nisi quod decem & quinq; erant hinc, & decem & quinque erant inde. Pauimentū hoc habebat decē & quinq; gazophilatia ab Aquilone, & decem & quinque à meridie. Porticum atrii exterioris ab oriente, porticum atrii interioris ad occidentē, vnde est illud quod postea additur: *Et pauimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius*, ideo autē inferius, quia portæ, siue ipse porticus magna proceritate supra illud attollebantur sursum, & illud in imo inter illas iacebat deorsum. Ex hoc item loco patet in quā portam longitudo porticuum accipi debeat. Nā si pauimentum erat in frōte portarum secundum longitudinem earum cōstat, quia longitudo porticuum erat quæ se extendebat iuxta pauimentum. Mensuram pauimentum deinceps determinat quam nondum expresserat: *Et mensus est latitudinem à facie portæ inferioris vsque ad frontem atrij interioris extrinsecus centum cubitos ad orientem, & ad Aquilonem*. Portā inferiorem vocat portam atrii exterioris, nam in loco eminentiori erat porta atrii interioris. Ædificiū siquidem supra montem excelsum nimis constitutū erat, sicut in ipso descriptionis exordio scriptura commemorat. Portę ergo quæ erant exteriores, & ipsę inferiores, & quæ erant interiores, eædem & superiores. Per faciem itaq; portæ inferioris vult intelligi frōtem vestibuli exterioris per frontem atrii interioris extrinsec⁹, faciem exteriorem superioris porticus intelligere debemus. Nā interior porticus conuertebat faciem suā ad exteriora, & exterior nihilominus cōuertebat suā ad interiora. Notandum sane ex hoc loco quod locum in quo interioris porticus erant, nunc atrio interiori, nunc exteriori attribuat. Vnde & in inferioribus de eadē porticu seu vestibulo dicet: *Et vestibulum eius*, id est atrii exterioris: *Erat autem ab oriente porta inferior, ab occidente vero porta interior*. Quomodo ergo mensus est à facie portæ inferioris vsq; ad frontem atrii interioris centum cubitos ad orientem, cum hoc sit ab oriente in occidentem, non ab occidente versus oriētem? Quapropter distinctio ibi est facienda, & mensus est latitudinē à facie portæ inferioris vsq; ad frontem interioris extrinsecus. Ibiq; alia sīa inchoanda, & à superioribus quidē mensus est, repetendum est ita: *Mensus est autem centum cubitos ad orientem, & ad aquilonem*, hoc est centum cubitos ab occidente versus orientem, & similiter centum cubitos à meridie versus aquilonem vel quod dicit ad orientē, & ad aquilonem, sic intelligere possumus. Ad orientem, i. ad orientalem plagam mensus est, centum cubitos inter portam, & portam. Et ad aquilonem, id est aquilonarē plagam similiter mensus est centum cubitos inter portam & portam, ita vt hoc vltimū dictum sit, per anticipationem. Iam sufficienter (vt arbitror) hucusque de vnius porticus descriptione dictum est,

est, & quod de reliquis sequitur, sine expositione pene per omnia ex prædictis facile intelligi potest. Sciat autem qui hæc legerit omnia pene quæ de porticibus disseruimus ex scripturæ auctoritate posse conuinci, & multa a nobis etiam potuisse ampliore ratione probari, quæ sponte prætermisimus dum fastidium vitamus.

De aquilonari, & australi porticu exterioris atrij.

Caput IX.

Post descriptionem ergo portæ orientalis describitur mēsura portæ aquilonaris in his verbis: *Portam quoque quæ respiciebat viā aquilonis atrij exterioris mensus est, tam in longitudine quam in latitudine, & thalamos eius tres hinc, & tres inde, & frontem eius & vestibulum eius secundum mensuram portæ prioris, quinquaginta cubitorū longitudinem eius, & latitudinem viginti quatuor cubitorū.* Portā hic accipit proprie quam mensus est, sicut superiorem tredecim cubitorum in longitudine, & decem cubitorum in latitudine, & thalamos eius tres hinc, & tres inde, omnes sex cubitorum, & frontem eius sexaginta cubitorum, & vestibulū eius secundū mensurā portæ prioris, quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem eius viginti quinq; cubitorum. Tale vestibulum nusquam ibi aperte descripsit, & tamen tale (vt ex hoc loco conuincitur) ibi fuit, nec solum vnum, sed duo, quia vnū in latere vno, & aliud in latere alio, excepto eo, quod iacebat in medio, nec idcirco minus ibi fuit quale ibi describit vnū magnum vestibulum, quia partes nō auferunt, sed constituunt totum. Hinc est, ꝙ descriptis partib. prius, postea de toto subinfertur cum dicitur: *Fenestræ autem eius, & vestibulum, & sculpturæ secundum mensurā portæ quæ respiciebat ad orientem.* Ecce hic vestibulum repetitur, sed pri⁹ ponitur ad partes, quod postea ad totum refertur. Quod ergo prius vestibulum, nō vestibula dicit, numerum pro numero quemadmodum in sequētibus thalamum, non thalamos ponit. Possumus tamē ex superioribus hinc & inde repetere, & ad vestibulum referre. Post hæc quiddā hic additur, ꝙ de superiori porta non legitur, ꝙ tamen de illa etiā recte intelligitur, ad cuius mensurā ista describitur: *Et septem graduū*, inquit, *erat ascensus eius.* Cōmune est vtriq; quod sequitur, & vestibulum ante eā. Omnes sane portę exteriores portic⁹ ante se habebant. Nam interiores (sicut iam diximus) post se porticus suas habebant. Sequitur: *Et porta atrij interioris contra portam aquilonis.* Hæc enim interior portā aquilonis frontem habebat contra exteriorem portā aquilonarem, & dextrū latus contra prius descriptam portam orientalem. Vel quod dicit portam atrii interioris esse contra portam orientis, & aquilonis, possum⁹ de diuersis portis accipere, vt intelligamus, quod porta atrii interioris sit contra portam aquilonis, sicut porta atrii interioris erat contra portam orientis, & tunc ꝙ de porta orientis dicit, repetitio sit eius sniæ quā superius de eodem posuit. Quamus autem nolit hic eius mensurā describere, voluit tamē hic de ea breuiter tangere, vt pauimēti mensuram, q̄ inter ipsam, & exteriorem iacebat posset, congruentius subinferre: *Et mensus est*, inquit, *à porta vsq; ad portam centū cubitos.* Notandum ꝙ solam longitudinem centum cubitorum describit. Nā latitudo pauimenti quanta fuerit, vel quid de ea sentiēdum sit, melius ex sequētibus patebit. Descripta porta aquilonari, postea sequitur de porta australi. *Et eduxit me ad viam austra-lem, & ecce porta quæ respiciebat ad austrum, & mensus est frontem eius, & vestibulum eius iuxta mensuras superiores, & fenestras, & vestibula eius in circuitu, sicut fenestras cæteras quinquaginta cubitorum longitudinem, & latitudinem viginti quinq; cubitorū.* Notandū ꝙ dicitur secundū mensuras superiores. Nā si eiusdē mensuræ sunt omnes, quicquid in vna minus dicitur, ex alteri⁹ descriptionis adiectione suppleri videtur, quod:

quod prius ponitur vestibulum, referri debet ad totum. Ad partes autem, quod repetitur vestibula, quod liquido patet ex descriptionis eorum mensura. Ad secundum enim non autem ad primum subinfertur, quod dicitur quinquaginta cubitorum longitudinem & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Notandū in hac vltima sententia quomodo ad duo prēmissa duo sunt subiuncta, & fenestras eius, & vestibula eius in circuitu. Ecce duo. Sequuntur alia duo. Sicut fenestras cæteras quinquaginta cubitorum longitudinem, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Ad id quod prius præmittitur fenestras eius, primo respondetur sicut fenestras cæteras: ad illud quod secundo præmittitur, & vestibula eius, secundo respondetur quinquaginta cubitorū longitudinem, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Nullum tale vestibulum videtur descripsisse apud portam primam, nec nisi vnum apud secundam. Ex huius tamen descriptione ostenditur ibi sicut & hic plura fuisse. Sed plus quam duo talia fuisse apud singulas primæ descriptionis ratio non patitur, propter illud q̄ de longitudinis, vel latitudinis mensura ibi legitur, de longitudine, & fecit frontes per quadraginta cubitos, de latitudine, & ante faciem portæ vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Si autem constat duo talis magnitudinis vestibula apud omnes fuisse, relinquitur apud singulas & tertium: quinquaginta cubitorū longitudinis & decem cubitorum latitudinis superesse, vt totū simul iure triplex porticus dici debeat, & prædictā mensurā posit implere. Sequitur: *Et ingradibus septem ascendebatur ad eam:* quod quidem legitur & apud secundam portam: *Et vestibulum*, inquit, *ante fores eius, non post fores sicut in portis interioribus.* Sequitur, *& calatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius.* Palmæ frontiū modo dicuntur cælatæ, modo depictæ. Sed forte vtrobique intelligendum est vtrumque, hoc est, vt sint cælatæ, & coloribꝰ superductæ. Apud superiores etiam portas de cælatura palmarum dixerat. Sed quod vna hinc, & altera esset inde, non determinauerat. Sicut superius vero post descriptionem exterioris portæ mentionem facit de porta interiore, vt mensuram interiacentis pauimenti posset cōpetentius inferre. *Et porta*, inquit, *atrij interioris in via australi, & mensus est a porta vsq; ad portam in via australi centum cubitos.* Notandum quod porticū per portam intelligit, & quod pauimēti solam longitudinem describit. nam eius longitudo ex alio loco melius patebit.

De tribus porticibus interioris atrij.

Caput X.

Post portas exteriores, ecce describit portas interiores. Post vltimam autem quam descripsit ad sibi proximam transit cum dicit: *Et introduxit me in atriū interius ad portam australem, & mensus est portam iuxta mensuras superiores, thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius eisdem mensuris, & fenestras eius, & vestibulorum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinque cubitos.* Quod de portis exterioribus superius legitur, hoc de portis interioribus repetitur, & mensus est, inquit, portam iuxta mensuras superiores. Quod autem thalamū, non thalamos dicit, numerum pro numero ponit. Quod autem subiunctum est, & frontem eius, & vestibulūm eius eisdem mensuris, ad totū referri potest, & tunc in sequentibus, habentium, vel aliquid eiusmodi subaudiendum est. *Et mensus est fenestras eius, & vestibulorum eius in circuitu habentiū quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinq; cubitos.* Fenestras eius hoc est vestibuli dicit fenestras parietū totum extrinsecus ambientium. Fenestras vero vestibulorum eius, hoc est vestibuli, dicit fenestras parietum minima vestibula intersecantium. Nec illud debet præteriri, quod partes totius vocat vestibula vestibuli.

Si au-

Si autem vestibuli, non vestibulorum legitur (nam vtraque litera inuenitur) ad eundem sensum refertur, & hoc de vestibulo vestibuli vni⁹ lateris dicitur, quod de vtroq; intelligatur. Sciendum tamen quod à Hieronymo nō vestibuli, sed vestibulorum ponitur. Sequitur: *Et vestibulum per gyrum longitudinem viginti quinque cubitorum, & latitudinem quinque cubitorū.* Videte quomodo in omni adhuc descriptione noui aliquid additur quod in præcedentibus nō dixerat. Vestibulum quinq; cubitorum latitudinis superius nusquam descripserat, & tamē si apud hanc portam, ergo apud omnes alias erat, quia omnium vnam mensuram fuisse liquido constat. Sed vbi quæso huius vestibulū nisi inter thalamos fuit, nam spatium quinque cubitorum inter thalamos scriptura describit? Nec vnum tantummodo, sed inter tres thalamos duo in latere vno, & duo in latere alio. Quomodo igitur de vestibulo octo cubitorum legitur in descriptione prima, quod de vestibulo quinq; cubitorū legitur in descriptione ista, de singulis intelligendum est per omnia. Per istud vestibulum viginti quinque cubitorum longitudinis facile probari poterit, quod mensura illa frontium quadraginta cubitorū intra parietes sumpta fuerit. Sequitur. illud in quo interiores porticus differunt à superioribꝰ. *Et vestibulum eius*, inquit, *ad atrium exterius.* Nam superiores respiciebant intrinsecus, & iste extrinsecus. *Et palmas*, inquit, *eius in fronte.* Vbi subauditur habebat, sed & hoc ei cum cæteris cōmune erat. Sequitur: *Et octo gradus erant quibus ascendebatur per eam.* In hoc iterum interiores à superioribus differunt quę solummodo septem habuerunt. Post portam australem transit ad orientalem: *Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem, & mensus est portam secundum mensuras superiores, thalamum eius, & frontem eius, & vestibula eius, sicut supra, & fenestras eius, & vestibula in circuitu longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem viginti quinque cubitorum.* In hac solum descriptione vestibula pluraliter bis ponitur, & recte quidem, quia minimorum etiam vestibulorum descriptio ex descriptione præcedenti completur. Videtur itaque in hac descriptione geminę diuisionis mētionem facere in eo quod voluit vestibula bis ponere. Vna siquidem porticus primo diuiditur in tria vestibula. Deinde duo ex his maiora subdiuiduntur in quatuordecim alia. Post dimensionem itaque minorum videtur ille qui metitur accedere ad dimensionem maiorū. Primum ergo referatur ad minima, secundū ad maxima, quorum illic mensura subiungitur in eo, quod annectitur, longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem viginti quinque cubitorum. Sequitur & vestibulum eius, i. atrii exterioris, id eius, vestibulum, inquit, est atrii exterioris, ac si aperte diceret, id ipsum vestibulū quod est eius, id est atrii interioris secundum aliquid recte dicitur atrii exterioris, cuius vtique omnino dici non debuisset, si iuxta similitudinem exteriorum porticuum intra suam portam iacuisset, sed nunc recte eius dicitur cui inhæret, deinde subiungitur id quod in præcedenti legitur: *Et palmæ calata in fronte eius hinc, & inde, & in octo gradibus ascensus eius.* Deinde vltima portarum descriptio sequitur cum dicitur: *Et introduxit me ad portam quæ respiciebat ad aquilonem, & mensus est, secundum mensuras superiores thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitum longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem viginti quinque cubitorum. Vestibulum eius respiciebat in atrium exterius, & calatura palmarum in fronte illius hinc, & inde, & in octo gradibus ascensus eius.* Hic quia nihil noui additur expositio quidem superflua videtur. Sequitur: *Et per singula gazophilatia ostium in frontibus portarum. Ibi lauabant holocaustum.* Quod dicit gazophilatia, vel gazophilatiorum ostia in frontibus portarum esse debemus de interioribus porticibus intelligere. Nam quoniam ostia in fron-

Ezech. 40.

tibus gazophilatiorum erant, & ad pa- A
umenta quæ ante interiores porticus iacebant omnia respiciebãt, recte nunc dicitur quia ostia gazophilatiorum in frontibus portarum erant. Situs ergo gazophilatiorum determinatur in eo, quod dicitur: *Et per singula gazophilatia ostium in frontibus portarum.* Linea ergo qua frontes portarum terminantur protrahatur, & ab ea vsq; ad murũ exteriorem gazophilatia ordinentur. Nã quicquid post illam fuerit in frõtibus portarum non erit. In prima omnium descriptione de gazophilatiis locutus fuit, sed per omnes alias nullam de eis mentionem facit. Cur ergo hoc q; hic de gazophilatiis dicitur, huic vltimę descriptioni annectitur, nisi vt per hoc idem de omnibus intelligi daretur? Similiter & quod de octo mensis annectit, de omnib⁹ tribus interioribus portis (vt arbitror) intelligi voluit. Omnes tres interiores portæ octo mensas per vestibulorũ suorum latera habuere, quamuis scriptura hoc non videatur aperte determinare. C
Sed videte quã argute scriptura in quibusdam locis quædam tacite præterire voluit, quæ ratio quidem diligẽtius requisita latere nõ sinit. Sane de gazophilatiis dicitur, ibi lauabunt holocaustũ. Sed & de mensis scribitur: *Super mensas autem carnes oblationis.* Si quis ergo putet solam orientalem portã gazophilatia habere, vel apud aquilonarem portam solummodo mensas fuisse, videat obsecro vtrũ ratio patiatur oriẽtalem portam nõ habere, vbi reponi debeant quæ ibi lauantur? An aquilonarem portam D
nõ habere vbi lauari queant quæ ibi reponuntur? Nunquid quæ ad aquilonarem portam immolantur, apud orientalem lauantur, & quæ ad orientalem lauãtur, ad aquilonarem immolantur? Nunquid nam horum neutrũ apud australem portã fit, quia in eius descriptione de gazophilatiis mentio nulla facta fuit? Scio quidem patres quædam scripturarum loca quæ facile possent penetrare negligenter tamen prẹterire, dum inuenisse desiderarent, atque gauderent quæ iuxta literam stare non possent, vt per hoc saltem cõtinerentur homines allegoriam recipi debere, quam illis adhuc temporibus admodũ pauci vix voluissent recipere. Neminem ergo scandalizet si quid dicimus aliud, vel aliter quam in glosis inuenerit. Nemo dedignetur nos remanentes spicas velle colligere, nemo miretur illis elabi aliquas potuisse, vel illos potius pauperibus eas sponte reliquisse, quibus hoc diuinitus B
prẹceptum est, quibus diuinitus datum est tot voluminũ horrea de scripturarum messe replesse. Sed tu vis honorare, & defendere veterum auctoritatem, sed nunquã verus honoramus veritatis amatores, quã quærendo, inueniendo, docendo, defendendo, diligendo veritatem. Attende ergo non vtrum dicam aliquid nouum, sed verum. Parum timeo dicere aliquid diuersum, dum tamen nihil dicam peruersum. Sed ecce iterum ad expositionem literæ redeo, & magis quid ipsa dicere velit, quam quid alii de me dicturi sint attendo.

De mensis vbi immolabatur holocaustum, & de gazophilatiis cantorum.

Caput XI.

Et in vestibulo portæ duæ mensæ hinc, & duæ mensæ inde, vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto. Quid sit holocaustum pro peccato, & pro delicto, & cætera multa in hunc modum quæ ad expositionem literæ pertinent, ex industria prætereo, quia in id solũ interim, quod alias nõ reperi totus intendo, quomodo iuxta literã stare valeat, vel intelligi debeat ista prophetæ tam subtilis descriptio. Sed si hoc (vt hic dicitur) mensarum officium erat, vt super eas holocaustũ immolari debeat, eligat quisq; quid magis oporteat sentire, an apud hanc solam portam victimas immolari debere, an alias etiam portas similes mensas in id officii habere. Si ad hanc solã immolabatur, quid fiet de victima.

Cap. 40.

ctima principis qui ad solã orientalem portam ingrediebatur, & egrediebatur? Si ad solã orientalem victimæ lauantur in diebus non festis, quid fiet de victima populi, quando orientalis porta claudebatur, quæ soli principi aperiebatur? Eiusmodi allegationibus possumus colligere diuinam scripturã multa ex quadam industria tacite innuere. Dixit iam quatuor mensas, duas hinc, & duas inde esse intra vestibulũ. Dicit adhuc & alias quatuor esse extra vestibulũ, duas similiter ad latus vnum: & duas ad alterum. *Et ad latus*, inquit, *exterius quod ascendit ostium portæ quæ pergit ad aquilonem duæ mensæ, & ad latus alterũ ante vestibulum duæ mensæ. Quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde. Per latera portæ octo mensæ erant super quas immolabant.* Quantũ (vt superius dictum est) templum summitatem montis tenebat: & ab omni parte mons ipse vsq; ad eum locum paulatim se ad altiora erigebat: hæc porta (nec mirum) vnũ latus altius, alterũ demissius habebat. Ab vno itaq; ad portã ascendebatur, ab alio ad portam descendebatur. Nam quia aquilonaris porta hæc erat sicut scriptura ipsa determinat, templũ proculdubio ab occidentali latere habebat, quod quidem latus oriẽtali lateri altius eminebat. Orientale latus determinatur, cum dicitur: *Et ad latus quod ascendit ad ostium portæ, quæ pergit ad aquilonem duæ mensæ.* Nam quod sequitur, dicitur de alio latere: *Et ad latus alterum ante vestibulum portæ duæ mensæ.* Erant itaque (vt subinfertur) quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde. Quatuor enim erant ad latus vnum, duo intra vestibulum, & duo extra vestibulum. Similiter duo interius, & duo exterius ad latus alterum. Ergo per latera portæ octo mensæ erant super quas immolabant. Quæ sequuntur satis per se patent, & expositione non indigent. Quatuor autem mensæ ad holocaustum de lapidibus quadris extructæ longitudine cubiti vnius & dimidii, & latitudine cubiti vnius & dimidii, & altitudine cubiti vnius super quas ponãt vasa in quibus immolatur holocaustum, & victima, & labia earum palmi vnius reflexa intrinsecus per circuitum. Super mensas autem carnes oblationis. Hucusque de mensis. Sequitur autem de quibusdam gazophilatiis, de quibus nihil dictum est in præcedentibus. *Et extra portam interiorem gazophilatia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem, & facies eorum contra viam australem, vna ex latere portæ orientalis quæ respiciebat ad viam aquilonis.* Mirum est quod dicitur. In atrio interiori quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem. Atrium namq; interius non erat in latere huius portæ, sed poti⁹ ante ipsam situm fuit, quia inter tres portas interiores medium iacuit. Sed cum dicitur atrium interius, vel atrium exterius, non vniformiter hoc semper accipere debemus. Dictum est atrium interius quod centum cubitorum quaqua versum in medio locatur, & atrium exterius quo interius atrium ex omni parte cingebatur. In atrio autem interiore nihil aliud erat nisi vnum altare, cætera autem omnia porticus, gazophilatia, templum, domus, erant in atrio exteriore. Secundum aliam tamen considerationem locus in quo templum & domus illæ erant quæ templo per tria eius latera coadiacebant atrium interius dicitur, sicut in sequentibus legitur. Ibi enim gazophilatia sanctuarii erant in quibus sacerdotes carnes oblationis reponebant, atque comedebant, quas tamen in atrium exterius efferre non licebat scriptura prohibente quæ dicit. Istæ est locus vbi coquent sacerdotes pro peccato atque delicto, vbi coquent sacrificium, & non efferant in atrium exterius, & sanctificetur populus. Hæ tamen carnes quæ in exterius atrium efferri prohibebantur in prædictis gazophilatiis reponebant, & comedebantur, sicut de ipsis legitur: *Hæc sunt gazophilatia sancta in quibus vescuntur sacerdotes*

qui appropinquat in sancta sanctorum ad dominum. Ibi ponent sancta sanctorum & oblationes pro peccato, & pro delicto. Alia itaque ratione dicitur atriũ interius quod ante templum erat, quia (vt dictum est) in medio iacebat. Alia autem ratione illud quo templum per tria latera cingebatur, quia in ipsum per illud etiam quod proprie dictum est atrium interius intrabatur. Sic thalamus interior aula dici solet, non q̃ intra ipsam sit, sed quod secretiorem locum teneat, & quod per illam ad ipsum aditus pateat. Sic vtique sic nullus locꝰ secretior & ab aditu portarum nullus remotior extitit, quam ille in quo templum constructũ fuit. Secundum hanc itaque considerationem in huius loci comparatione potest dici atrium exterius etiam illud, quod scriptura pro more solet appellare atrium interius. Alia ergo ratione atrium interius dicitur locus in quo templum fuit, & alia ille qui medium tenuit, & altare holocausti habuit. Nihil itaque prohibet illum locũ intelligere in quo templum, vel adiacentes domus fuere, in eo quod dicitur, & contra portam interiorem gazophilatia cantorũ in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem. In hoc atrio quod prædictæ portæ ab occidentali latere adiacebat illud quod modo describitur gazophilatium cantorum erat, eidemque portæ siue porticui lateraliter adhærebat. De hoc gazophilatio in subsequentibus latius agitur, ipsumque (ni fallor) in his verbis describitur. *Et induxit me in gazophilatium quod erat contra separatum ædificium, & contra eadem vergentem ad aquilonem*, & cætera de quibus latius suo loco dicemus. Hoc autem interim de hoc gazophilatio dicendum videtur, quod eius latitudo ab hac porta incipiebat, & versus occidentem se expandebat. Longitudo autem ab aquilone in austrum se extendebat. Vnde est illud quod de eisdem gazophilatiis subsequenter adiungitur, cum dicitur, & facies eorum contra viam australem. Habebat itaq; porta huiusmodi gazophilatia cantorum (vt dictum est) ab occidentali latere. Habebat & alia ab orientali latere, quæ vtique sita erant è regione tam orientalis quam aquilonaris portæ. Si itaque è regione portæ orientalis frontem habebant ad portam aquilonis, vnde est quod eisdem subditur, vna ex latere portæ orientalis quæ respiciebat ad viam aquilonis. Dicit itaque quia huiusmodi gazophilatiorum vna facies erat ex latere portæ orientalis, quæ facies respiciebat ad viã aquilonis. Planior autem litera esset si dictum fuisset, quorundam facies, non quædam facies, siue vna facies eorum erat ex latere portæ orientalis. Nunc autem nõ solum ibi vna pro quorundam facies ponitur, sed etiam facies eorum ex superioribus subauditur. Hæc vero gazophilatia quæ aquilonari portæ ab oriente erant ad viam, non cõtra viam aquilonis faciem habebãt, quia per ante ipsa in transuersum ibat, & non contra ea, sicut australem viam illa quæ ab occidente erant contraeuntem habebant. Debemus autem idem de vtroq; latere orientalis portæ intelligere, similiter vero & de vno latere australis portæ. Sed solet scriptura exinduſtria præterire quæ scit per se facile intelligi posse. Sequitur: *Et dixit ad me hoc est gazophilatium quod respicit ad viam meridianam sacerdotum, qui excubant in custodiis templi. Porro gazophilatium quod respicit ad viam aquilonis sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris.* Gazophilatium quod contra viam meridianam respiciebat, vicinius templo erat, & idcirco iuste illorum sacerdotum esse debebat qui in custodus templi excubabant, nam altari seruientib⁹ dignitate præeminebant. Commune autem est vtrisque sacerdotibus quod sequitur cum dicitur. *Isti sunt filij Sadoch qui accedunt de filiis Leui ad dominum vt ministrent ei.*

Ezech. 42.

De coqui-

De coquinis quæ subter porticus fabricatæ erant & de atrio interiori.

CAPVT XII.

HOc loco considerare oportet quod ad viam orientalem hincinde circa porticus tam exterioris quam interioris atrii quoddam adhuc spaciū inter ipsas & gazophilatia vacuum remanet, sicut ex supra positis figuris oculis subiectum patet, in quibus locis coquinæ illæ esse poterant, de quibus scriptura in subsequentibus commemorat, cū dicat: *& culinæ fabricatæ erant subter porticus per gyrum.* Ad viam autem aquilonis porticus exterior vnum eiusdem quantitatis spatium tantummodo habebat, quod ei ab orientali latere adhærebat. Nam ab occidentali latere gazophilatia cohærentia habebat. Cōstat autem & australem porticum exterioris atrii ab orientali latere simile spatium ad idem officium habere, & gazophilatia ei ab alio latere adhærere. De similibus ergo similia æstimamus, & idcirco duobus porticibus interioris atrii hincinde vnum vtrobique simile spatium in coquinarum officiū relinquimus. Post hæc gazophilatia cantorum quinquaginta cubitorum tam longitudinis quā latitudinis ordinamus, vt secundum longitudinem eorum sic sit & latitudo eorum, sicut de quibusdam gazophilatiis legimus. Nam de longitudine omnium gazophilatiorum atrij exterioris vna sententia datur, cum longe post in sequentibus dicitur. Quia longitudo erat gazophilatiorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum. Post ista gazophilatia cantorum interiecta quadā via decem cubitorum latitudinis ordinantur hincinde quindecim gazophilatia in via orientali, vt sint (sicut scriptum est) triginta in circuitu pauimenti. Erant autem similiter quindecim ab vno tantum latere, id est ab orientali parte tam in via aquilonari quā in via australi. Sunt vero à frontibus interioꝝ portarum vt postea docebitur vsque ad locum vulgi cētum quadraginta cubiti. Ex his si demus muro cubitos quinque cæteris per quindecim æqualiter diuisis inueniemus, vnumquodq; gazophilatium nouem cubitos latitudinis tenere. Sequitur: *Et mensus est atriū longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum, & altare ante faciem templi.* Ex hoc loco satis patet quod interius atrium secundum latitudinem totum illud centum cubitorum spatium tenebat, quod erat medium in illis quingentis cubitis, quos ab aquilone in austrum murus ille quingentorum cubitorum includebat. Sed quia orientales porticus cæteris porticibus similes per omnia mensuras habebant, eiusdemque longitudinis atrium includebant, totidemque gradibus assurgebant, constat proculdubio eorum mensuram vsque ad medium centenarium se extendere, & ab eius initio interius atrium initium sumere. Sed quot ex illis centum cubitis versus occidentem secundum plani cōsiderationem dico intra se apprehenderit, nōdum ex prædictis puto posse probare. Nam licet versus illam etiam partem centum cubitos superficietenus haberet, quid tamen vel quantū de illo medio centenario ab occidente secundum rationem plani tumor montis detraxerit, qui ibi ad eam partem attollebatur, necdum patet. Centum siquidem cubitorum linea vna iacens, & alia oblique se erigēs ab eodem puncto emergentes in eundem cathetum non concurrunt, nec secundum planum æquale spacium includunt, sed hæc quomodo se habeant ex sequentibus patebunt. Et altare, inquit, ante faciem templi. Hoc idcirco hic annectit, quia altare in hoc atrio fuit quod ante templum iacuit. De huius mensura nihil hic dicitur, sed longe inferius subtiliter explicatur. In hoc atrio facimus aquam illam, quæ de templo egrediebatur decurrere, & à dextro altaris descendere. Circa atrii vero inferiora in quatuor eā secamus,

Ezech. 40.

Ezech. 47.

Deinde interiecta quadam deambulatione decem cubitorum latitudinis p̄dictum illud gazophilatium cantorum incipiebat, & se vsque ad vicesimū cubitum atrii interioris extendebat. Vnde constat quia eius lōgitudo quinquaginta cubitorum erat. Hoc gazophilatium in subsequentibus describitur cū dicitur. Ezech.42. *Et induxit me in gazophilatiū quod erat contra separatum ædificium, & contra eadem vergentem ad aquilonem in facie longitudinis centum cubitos ostii aquilonis, & latitudine quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrii interioris, & contra pauimentum stratum lapide vbi erat porticus iuncta porticui triplici.* Palā esse puto quomodo hoc gazophilatium contra ædificium separatum erat, vel quomodo in facie interstitii centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis erat. Quod templum & aquilonare ædificium interiacebat, si hoc gazophilatium vsque ad vicesimū cubitum atrii interioris se extendebat. Palam nihilominus quomodo contra eadem vergentem ad aquilonem erat, si à decimo cubito post illius ædis porticū incipiebat. Sed illud modo oportet cōsiderare quod contra pauimentum atrii exterioris dicitur esse, & ne aliud q̄ aquilonare pauimentum atrii exterioris intelligere possimus, litterae illius adiectione constringimur, in eo quod legimus: *Vbi erat porticus iuncta porticui triplici.* Nam apud orientalem regionem nusquam inuenimus porticum iunctā porticui. Sed aquilonaris porticus atrii interioris (vt ex superioribus patet) ab oriente habebat gazophilatia cantorū, ab austro interius atrium, ab aquilone hoc de quo modo loquimur pauimentum. Patet ergo quod porticus q̄ huic porticui iuncta fuerat, ei proculdubio ab occidente adhærebat, & ex parte eā tangens, & ex maiore sui relinquēs, versus aquilonem se extendebat, & hoc pauimentum ab occidente limitabat. Vt igitur prædictum gazophilatium contra hoc pauimentum posset aliquā sui partem habere, oportet ipsum triplici porticui adhærere, quin potius communem parietem cum ea in ipso coniunctionis loco habere. Post quem parietem si porticus aquilonaris domus incepit, parietemq; post parietem habuit, profecto gazophilatium in tantū dicto pauimento oppositum fuit, quātum spissitudinis eius murus habuit. Quod autem illa quam diximus deambulatio ante ipsum gazophilatium fuerit, scriptura subsequenter ostendit, cum subiungit: *Et ante gazophilatia deambulatio decem cubitorum latitudinis.* Nec nos mouere debet quod idem ædificium, modo gazophilatia, modo gazophilatium dicitur, sicut eadem porticus modo vestibula, modo vestibulum nominatur. Nam vnum ad distinctiones, aliud ad totum referatur. Notandū sane quod in eo loco vbi aquilonaris domus & eius porticus faciebant angulum ante prædictum gazophilatium, & hunc deambulationis locum, locus quidam erat triginta cubitorum longitudinis & viginti cubitorū latitudinis, de quo quod videbitur suo loco dicetur. Nam secundum quod ex superioribus patet, quoniam ab orientali latere eius gazophilatii vsque ad aquilonare ædificium quinquaginta cubiti tantum modo erant, ipsum quidem gazophilatiū plus quam triginta cubitos latitudinis habere non poterat, vbi viginti cubitos superesse oportuit, vt constaret quod scriptura de his gazophilatijs quæ circa templum iacebant dicit. *Et inter gazophilatia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.* Constat autē quia ab eodem orientali latere eiusdem gazophilatii vsque ad terminum sanctificati quingentorum cubitorum ducentum viginti cubiti erant, quorum triginta (vt dictum est) latitudo gazophilatii prædicti tenebat. Deinde spatium seu atriū quod inter ipsum & ædificium separatum iuxta longitudinem tēpli se extendebat, centum cubitos secūdum prædictam scripturæ auctoritatē occu-

occupabat. Latitudo autem ædificii separati octoginta cubitos habuit, à quo loco decem cubitorum latitudo superfuit. Quorum quinque (vt postea monstrabitur) muri latitudo tenebat, nam cæteros quinque viam quædam habebat, quæ inter ipsum murum & ędificiū media iacebat. Sed si hi numeri in vnū conueniunt, proculdubio in ducentos viginti consurgunt. Nunc est facile videre quousq; templū se extendit, quod cum suo vestibulo (quemadmodum in posterioribus docebitur) centum cubitorum lōgitudinis fuit. Sed quia vestibulum templi sine dubio atrio interiori adhærebat, ab eadem linea ipsum & præscriptum gazophilatiū incipiebat. Sed quia gazophilatium (vt dictum est) & ante positum atrium centum triginta cubitis vsq; ad ædificium separatum se extendebant, & templum cum vestibulo suo centum cubitos tantummodo tenebat, cōstat quia inter templum & ædificium separatum interstitium fuerit triginta cubitorum.

A

B

De situ vel ratione cæterorum ædificiorum quæ ad occidentalem plagam erant.

C

Caput XIV.

SEd vt ad cætera quæ adhuc restant describenda trāseamus, vltra porticum iam sæpe dicti aquilonaris ædificii ab aquilone erant decem gazophilatia è regione ipsius porticus versus aquilonem vsq; ad murum exteriorem iuxta pauimenti latus ordinata, longitudinis secudum longitudinem porticus cubitorum quinquaginta. Hæc sunt illa gazophilatia atrii exterioris, de quibus scriptura similitudinē trahit. Vbi ipsius porticus, seu gazophilatiorum quæ sub ipsa erant longitudinem describit cum dicit. *Et peribolus exterior secundum gazophilatia quæ erant in via atrii exterioris ante gazophilatia. Longitudo eius quinquaginta cubitorum, quia longitudo erat gazophilatiorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum.* Secundum gazophilatia, inquit, quæ erant ante gazophilatia. Ante quæ gazophilatia quæso nisi ante de ea quibus tunc agebat, & multa iam dixerat, quæ sub porticibus erant, & ipsas (vt ibi dictum est) aquilonaris ædificij porticus supportabant? Ante porticum igitur prædictam esse describuntur, & atrij exterioris eadem ipsa gazophilatia dicuntur, vt vbi fuerint aperte determinetur. Inter hæc tamen gazophilatia, & adiacentem porticum via quædam interiecta erat latitudinis (vt arbitror) quinque cubitorum, vbi erat introitus ad gazophilatia quæ erant ante ædificium separatum. Descriptis nanque gazophilatijs quæ porticus supportabāt, de hoc statim introitu annectitur, cum dicitur. *Et erat subter gazophilatia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori in latitudine peribuli atrii quod erat contra viam orientalem in facie ædificii separati.* Hic iane est ille introitus de quo superius iam aliqua locuti sumus. Ab hac via vsque ad murum exterioris atrij erant nonaginta cubiti. Qui si per decem gazophilatia diuidātur, vnumquodque eorum nouem cubitorum latitudinis inuenitur. Quia dictum est de plaga aquilonari, intelligendum est per omnia iuxta eandem similitudinem de plaga australi. Erant itaque decem gazophilatia ex parte vna, & decem ex parte alia. Hæc sunt viginti illa gazophilatia (vt credimus) de quibus in sequentibus legimus. Ecce in istis gazophilatiis eandem mensuram inuenimus quam in superioribus illis, quæ in nouem cubitos extendimus, vt sint omnia vnius latitudinis, sicut sunt, & vnius longitudinis. Restat nunc de illa porticu seu vestibulo ædificij separati dicere quod inter aquilonarem domum & exteriorem murum ei adhærebat ab aquilone. Quam autem vestibulum habebat scriptura illa determinat. Quæ via erat ante vestibulum separatum. Hoc itaque vestibulum, vel porticus tam longitudinis, quam latitudinis quinquaginta cubitorum erat,

D

Ezech. 42.

quod prius ponitur vestibulum, referri debet ad totum. Ad partes autem, quod repetitur vestibula, quod liquido patet ex descriptionis eorum mensura. Ad secundum enim non autem ad primum subinfertur, quod dicitur quinquaginta cubitorum longitudinem & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Notandū in hac vltima sententia quomodo ad duo prǫmissa duo sunt subiuncta, & fenestras eius, & vestibula eius in circuitu. Ecce duo. Sequuntur alia duo. Sicut fenestras cæteras quinquaginta cubitorum longitudinem, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Ad id quod prius præmittitur fenestras eius, primo respondetur sicut fenestras cęteras: ad illud quod secundo præmittitur, & vestibula eius, secundo respondetur quinquaginta cubitorū longitudinem, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Nullum tale vestibulum videtur descripsisse apud portam primam, nec nisi vnum apud secundam. Ex huius tamen descriptione ostenditur ibi sicut & hic plura fuisse. Sed plus quam duo talia fuisse apud singulas primæ descriptionis ratio non patitur, propter illud q; de longitudinis, vel latitudinis mensura ibi legitur, de longitudine, & fecit frontes per quadraginta cubitos, de latitudine, & ante faciem portæ vsque ad faciem vestibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Si autem constat duo talis magnitudinis vestibula apud omnes fuisse, relinquitur apud singulas & tertium: quinquaginta cubitorū longitudinis & decem cubitorum latitudinis supereſſe, vt totū simul iure triplex porticus dici debeat, & prædictā mensurā posit implere. Sequitur: *Et in gradibus septem ascendebatur ad eam:* quod quidem legitur & apud secundam portam: *Et vestibulum*, inquit, *ante fores eius, non post fores sicut in portis interioribus.* Sequitur, *& calatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius.* Palmæ frontiū modo dicuntur cælatæ, modo depictæ. Sed forte vtrobique intelligendum est vtrumque, hoc est, vt sint cælatæ, & colorib⁹ superductæ. Apud superiores etiam portas de cælatura palmarum dixerat. Sed quod vna hinc, & altera esset inde, non determinauerat. Sicut superius vero post descriptionem exterioris portæ mentionem facit de porta interiore, vt mensuram interiacentis pauimenti posset cōpetentius inferre. *Et porta*, inquit, *atrij interioris in via australi, & mensus est à porta vsq; ad portam in via australi centum cubitos.* Notandum quod porticū per portam intelligit, & quod pauimēti solam longitudinem describit. nam eius longitudo ex alio loco melius patebit.

De tribus porticibus interioris atrij.

Caput X.

Post portas exteriores, ecce describit portas interiores. Post vltimam autem quam descripsit ad sibi proximam transit cum dicit: *Et introduxit me in atrium interius ad portam australem, & mensus est portam iuxta mensuras superiores, thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius eisdem mensuris, & fenestras eius, & vestibulorum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinque cubitos.* Quod de portis exterioribus superius legitur, hoc de portis interioribus repetitur, & mensus est, inquit, portam iuxta mensuras superiores. Quod autem thalamū, non thalamos dicit, numerum pro numero ponit. Quod autem subiunctum est, & frontem eius, & vestibulum eius eisdem mensuris, ad totū referri potest, & tunc in sequentibus, habentium, vel aliquid eiusmodi subaudiendum est. *Et mensus est fenestras eius, & vestibulorum eius in circuitu habentiū quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinq; cubitos.* Fenestras eius hoc est vestibuli dicit fenestras parietū totum extrinsecus ambientium. Fenestras vero vestibulorum eius, hoc est vestibuli, dicit fenestras parietum minima vestibula intersecantium. Nec illud debet præteriri, quod partes totius vocat vestibula vestibuli.

Si au-

Si autem vestibuli, non vestibulorum legitur (nam vtraque litera inuenitur) ad eundem sensum refertur, & hoc de vestibulo vestibuli vni⁹ lateris dicitur, quod de vtroq; intelligatur. Sciendum tamen quod à Hieronymo nō vestibuli, sed vestibulorum ponitur. Sequitur: *Et vestibulum per gyrum longitudinem vigintiquinque cubitorum, & latitudinem quinque cubitorū.* Videte quomodo in omni adhuc descriptione noui aliquid additur quod in præcedentibus nō dixerat. Vestibulum quinq; cubitorum latitudinis superius nusquam descripserat, & tamē si apud hanc portam, ergo apud omnes alias erat, quia omnium vnam mensuram fuisse liquido constat. Sed vbi quæso huius vestibulū nisi inter thalamos fuit, nam spatium quinque cubitorum inter thalamos scriptura describit? Nec vnum tantummodo, sed inter tres thalamos duo in latere vno, & duo in latere alio. Quomodo igitur de vestibulo octo cubitorum legitur in descriptione prima, quod de vestibulo quinq; cubitorū legitur in descriptione ista, de singulis intelligendum est per omnia. Per istud vestibulum vigintiquinque cubitorum longitudinis facile probari poterit, quod mensura illa frontium quadraginta cubitorū intra parietes sumpta fuerit. Sequitur, illud in quo interiores porticus differunt à superiorib⁹. *Et vestibulum eius,* inquit, *ad atrium exterius.* Nam superiores respiciebant intrinsecus, & iste extrinsecus. *Et palmas,* inquit, *eius in fronte.* Vbi subauditur habebat, sed & hoc ei cum cæteris cōmune erat. Sequitur: *Et octo gradus erant quibus ascendebatur per eam.* In hoc iterum interiores à superioribus differunt quę solummodo septem habuerunt. Post portam australem transit ad orientalem: *Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem, & mensus est portam secundum mensuras superiores, thalamum eius, & frontem eius, & vestibula eius, sicut supra, & fenestras eius, & vestibula in circuitu longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem vigintiquinque cubitorum.* In hac solum descriptione vestibula pluraliter bis ponitur, & recte quidem, quia minimorum etiam vestibulorum descriptio ex descriptione præcedenti completur. Videtur itaque in hac descriptione geminę diuisionis mētionem facere in eo quod voluit vestibula bis ponere. Vna siquidem porticus primo diuiditur in tria vestibula: Deinde duo ex his maiora subdiuiduntur in quatuordecim alia. Post dimensionem itaque minorum videtur ille qui metitur accedere ad dimensionem maiorū. Primum ergo referatur ad minima, secundū ad maxima, quorum illic mensura subiungitur in eo, quod annectitur, longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Sequitur & vestibulum eius, i. atrii exterioris, id eius, vestibulum, inquit, est atrii exterioris, ac si aperte diceret, id ipsum vestibulū quod est eius, id est atrii interioris secundum aliquid recte dicitur atrii exterioris, cuius vtique omnino dici non debuisset, si iuxta similitudinem exteriorum porticuum intra suam portam iacuisset, sed nunc recte eius dicitur cui inhæret, deinde subiungitur id quod in præcedenti legitur: *Et palmæ celatæ in fronte eius hinc, & inde, & in octo gradibus ascensus eius.* Deinde vltima portarum descriptio sequitur cum dicitur: *Et introduxit me ad portam quæ respiciebat ad aquilonem, & mensus est, secundum mensuras superiores thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitum longitudinem quinquaginta cubitorum, & latitudinem vigintiquinque cubitorum. Vestibulum eius respiciebat in atrium exterius, & celatura palmarum in fronte illius hinc, & inde, & in octo gradibus ascensus eius.* Ezech. 40.

Hic quia nihil noui additur expositio quidem superflua videtur. Sequitur: *Et per singula gazophilatia ostium in frontibus portarum. Ibi lauabant holocaustum.* Quod dicit gazophilatia, vel gazophilatiorum ostia in frontibus portarum esse debemus de interioribus porticibus intelligere. Nam quoniam ostia in fron-

tibus gazophilatiorum erant, & ad pa- A
timenta quæ ante interiores porticus iacebant omnia respiciebãt, recte nunc dicitur quia ostia gazophilatiorum in frontibus portarum erant. Situs ergo gazophilatiorum determinatur in eo, quod dicitur: *Et per singula gazophilatia ostium in frontibus portarum.* Linea ergo qua frontes portarum terminantur protrahatur, & ab ea vsq; ad murũ exteriorem gazophilatia ordinentur. Nã quicquid post illam fuerit in frõtibus portarum non erit. In prima omnium descriptione de gazophilatiis locutus fuit, sed per omnes alias nullam de eis mentionem facit. Cur ergo hoc q; hic de gazophilatiis dicitur, huic vltimę descriptioni annectitur, nisi vt per hoc idem de omnibus intelligi daretur? Similiter & quod de octo mensis annectit, de omnib⁹ tribus interioribus portis (vt arbitror) intelligi voluit. Omnes tres interiores portæ octo mensas per vestibulorũ suorum latera habuere, quamuis scriptura hoc non videatur aperte determinare. C
Sed videte quã argute scriptura in quibusdam locis quædam tacite præterire voluit, quæ ratio quidem diligẽtius requisita latere nõ sinit. Sane de gazophilatiis dicitur, ibi lauabunt holocaustũ. Sed & de mensis scribitur: *Super mensas autem carnes oblationis.* Si quis ergo putet solam orientalem portã gazophilatia habere, vel apud aquilonarem portam solummodo mensas fuisse, videat obsecro vtrũ ratio patiatur orientalem portam nõ habere, vbi repõni debeant quæ ibi lauantur? An aquilonarem portam D
nõ habere vbi lauari queant quæ ibi reponuntur? Nunquid quæ ad aquilonarem portam immolantur, apud orientalem lauantur. & quæ ad orientalem lauãtur, ad aquilonarem immolantur? Nunquid nam horum neutrũ apud australem portã fit, quia in eius descriptione de gazophilatiis mentio nulla facta fuit? Scio quidem patres quædam scripturarum loca quæ facile possent penetrare negligenter tamen prꝑterire, dum inuenisse desiderarent, atque gauderent quæ iuxta literam stare non possent, vt per hoc saltem cõuincerentur homines allegoriam recipi debere, quam illis adhuc temporibus admodũ pauci vix voluissent recipere. Neminem ergo scandalizet si quid dicimus aliud, vel aliter quam in glosis inuenerit. Nemo dedignetur nos remanentes spicas velle colligere, nemo miretur illis elabi aliquas potuisse, vel illos potius pauperibus eas sponte reliquisse, quibus hoc diuinitus
E præceptum est; quibus diuinitus datum est tot voluminũ horrea de scripturarum messe replesse. Sed tu vis honorare, & defendere veterum auctoritatem, sed nunquã verius honoramus veritatis amatores, quã quærendo, inueniendo, docendo, defendendo, diligendo veritatem. Attende ergo non vtrum dicam aliquid nouum, sed verum. Parum timeo dicere aliquid diuersum, dum tamen nihil dicam peruersum. Sed ecce iterum ad expositionem literæ redeo, & C
magis quid ipsa dicere velit, quam quid alii de me dicturi sint attendo.

De mensis vbi immolabatur holocaustum, & de gazophilatiis cantorum.

CAPVT XI. Cap. 41.

ET *in vestibulo portæ duæ mensæ hinc, & duæ mensæ inde, vt immoletur super eas holocaustum, & pro peccato, & pro delicto.* Quid sit holocaustum pro peccato, & pro delicto, & cætera multa in hunc modum quæ ad expositionem literæ pertinent, ex industria prætereo, quia in id solũ interim, quod alias nõ reperi totus intendo, quomodo iuxta literã stare valeat, vel intelligi debeat ista prophetæ tam subtilis descriptio. Sed si hoc (vt hic dicitur) mensarum officium erat, vt super eas holocaustũ immolari debeat, eligat quisq; quid magis oporteat sentire, an apud hanc solam portam victimas immolari debere, an alias etiam portas similes mensas in id officii habere. Si ad hanc solã immolabatur, quid fiet de victima.

ctima principis qui ad solã orientalem portam ingrediebatur, & egrediebatur? Si ad solã orientalem victimæ lauantur in diebus non festis, quid fiet de victima populi, quando orientalis porta claudebatur, quæ soli principi aperiebatur? Eiusmodi allegationibus possumus colligere diuinam scripturã multa ex quadam industria tacite innuere. Dixit iam quatuor mensas, duas hinc, & duas inde esse intra vestibulũ. Dicit adhuc & alias quatuor esse extra vestibulũ, duas similiter ad latus vnum: & duas ad alterum. *Et ad latus*, inquit, *exterius quod ascendit ostium portæ quæ pergit ad aquilonem duæ mensæ, & ad latus alterũ ante vestibulum duæ mensæ. Quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde. Per latera portæ octo mensæ erant super quas immolabant.* Quantũ (vt superius dictum est) templum summitatem montis tenebat: & ab omni parte mons ipse vsq; ad eum locum paulatim se ad altiora erigebat: hæc porta (nec mirum) vnũ latus altius, alterũ demissius habebat. Ab vno itaq; ad portã ascendebatur, ab alio ad portam descendebatur. Nam quia aquilonaris porta hæc erat sicut scriptura ipsa determinat, templũ proculdubio ab occidentali latere habebat, quod quidem latus oriẽtali lateri altius eminebat. Orientale latus determinatur, cum dicitur: *Et ad latus quod ascendit ad ostium portæ, quæ pergit ad aquilonem duæ mensæ.* Nam quod sequitur, dicitur de alio latere: *Et ad latus alterum ante vestibulum portæ duæ mensæ.* Erant itaque (vt subinfertur) quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde. Quatuor enim erant ad latus vnum, duo intra vestibulum, & duo extra vestibulum. Similiter duo interius, & duo exterius ad latus alterum. Ergo per latera portæ octo mensæ erant super quas immolabant. Quæ sequuntur satis per se patent, & expositione non indigent. Quatuor autem mensæ ad holocaustum de lapidibus quadris extructæ longitudine cubiti vnius & dimidii, & latitudine cubiti vnius & dimidii, & altitudine cubiti vnius super quas ponãt vasa in quibus immolatur holocaustum, & victima, & labia earum palmi vnius reflexa intrinsecus per circuitum. Super mensas autem carnes oblationis. Hucusque de mensis. Sequitur autem de quibusdam gazophilatiis, de quibus nihil dictum est in præcedentibus. *Et extra portam interiorem gazophilatia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem, & facies eorum contra viam australem, vna ex latere portæ orientalis quæ respiciebat ad viam aquilonis.* Mirum est quod dicitur. In atrio interiori quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem. Atrium namq; interius non erat in latere huius portæ, sed poti9 ante ipsam situm fuit, quia inter tres portas interiores medium iacuit. Sed cum dicitur atrium interius, vel atrium exterius, non vniformiter hoc semper accipere debemus. Dictum est atrium interius quod centum cubitorum quaqua versum in medio locatur, & atrium exterius quo interius atrium ex omni parte cingebatur. In atrio autem interiore nihil aliud erat nisi vnum altare, cætera autem omnia porticus, gazophilatia, templum, domus, erant in atrio exteriore. Secundum aliam tamen considerationem locus in quo templum & domus illæ erant quæ templo per tria eius latera coadiacebant atrium interius dicitur, sicut in sequentibus legitur. Ibi enim gazophilatia sanctuarii erant in quibus sacerdotes carnes oblationis reponebant, atque comedebant; quas tamen in atrium exterius efferre non licebat scriptura prohibente quæ dicit. Istæ est locus vbi coquent sacerdotes pro peccato atque delicto, vbi coquent sacrificium, & non efferant in atrium exterius, & sanctificetur populus. Hæ tamen carnes quæ in exterius atrium efferri prohibebantur in prædictis gazophilatiis reponebant, & comedebantur, sicut de ipsis legitur: *Hæ sunt gazophilatia sancta in quibus vescuntur sacerdotes*

qui appropinquat in sancta sanctorum ad dominum. Ibi ponent sancta sanctorum & oblationes pro peccato, & pro delicto. Alia itaque ratione dicitur atriū interius quod ante templum erat, quia (vt dictum est) in medio iacebat. Alia autem ratione illud quo templum per tria latera cingebatur, quia in ipsum per illud etiam quod proprie dictum est atrium introitus intrabatur. Sic thalamus interior aula dici solet, non q̄ intra ipsam sit, sed quod secretiorem locum teneat, & quod per illam ad ipsum aditus pateat. Sic vtique sic nullus loc⁹ secretior & ab aditu portarum nullus remotior extitit, quam ille in quo templum constructū fuit. Secundum hanc itaque considerationem in huius loci comparatione potest dici atrium exterius etiam illud, quod scriptura pro more solet appellare atrium interius. Alia ergo ratione atrium interius dicitur locus in quo templum fuit, & alia ille qui medium tenuit, & altare holocausti habuit. Nihil itaque prohibet illum locū intelligere in quo templum, vel adiacentes domus fuere, in eo quod dicitur, & contra portam interiorem gazophilatia cantorū in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem. In hoc atrio quod prædictæ portæ ab occidentali latere adiacebat illud quod modo describitur gazophilatium cantorum erat, eidemque portæ siue porticui lateraliter adhærebat. De hoc gazophilatio in subsequentibus latius agitur, ipsumque (ni fallor) in his verbis describitur. *Et induxit me in gazophilatium quod erat contra separatum ædificium, & contra eum vergentem ad aquilonem*, & cætera de quibus latius suo loco dicemus. Hoc autem interim de hoc gazophilatio dicendum videtur, quod eius latitudo ab hac porta incipiebat, & versus occidentem se expandebat. Longitudo autem ab aquilone in austrum se extendebat. Vnde est illud quod de eisdem gazophilatiis subsequenter adiungitur, cum dicitur, & facies eorum contra viam australem.

Ezech. 42.

A Habebat itaq; porta huiusmodi gazophilatia cantorum (vt dictum est) ab occidentali latere. Habebat & alia ab orientali latere, quæ vtique sita erant è regione tam orientalis quam aquilonaris portæ. Si itaque è regione portæ orientalis frontem habebant ad portam aquilonis, vnde est quod eisdem subditur, vna ex latere portæ orientalis quæ respiciebat ad viam aquilonis. Dicit itaque quia huiusmodi gazophilatiorum vna facies erat ex latere portæ orientalis, quæ facies respiciebat ad viā
B aquilonis. Planior autem litera esset si dictum fuisset, quorundam facies, non quædam facies, siue vna facies eorum erat ex latere portæ orientalis. Nunc autem nō solum ibi vna pro quorundam facies ponitur, sed etiam facies eorum ex superioribus subauditur. Hæc vero gazophilatia quæ aquilonari portæ ab oriente erant ad viam, non cōtra viam aquilonis faciem habebāt, quia per ante ipsa in transuersum ibat, & non contra ea, sicut australem viam illa quæ ab
C occidente erant contraeuntem habebant. Debemus autem idem de vtroq; latere orientalis portæ intelligere, similiter vero & de vno latere australis portæ. Sed solet scriptura exinduſtria præterire quæ scit per se facile intelligi posse. Sequitur: *Et dixit ad me hoc est gazophilatium quod respicit ad viam meridianam sacerdotum, qui excubant in custodiis templi. Porro gazophilatium quod respicit ad viam aquilonis, sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris.* Gazophilatium quod
D contra viam meridianam respiciebat, vicinius templo erat, & idcirco iuste illorum sacerdotum esse debebat qui in custodiis templi excubabant, nam altari seruientib⁹ dignitate præeminebant. Commune autem est vtrisque sacerdotibus quod sequitur cum dicitur. *Isti sunt filij Sadoch qui accedunt de filiis Leui ad dominum vt ministrent ei.*

De coquinis quæ subter porticus fabricatæ erant & de atrio interiori.

CAPVT XII.

HOc loco considerare oportet quod ad viam orientalem hincinde circa porticus tam exterioris quam interioris atrii quoddam adhuc spaciũ inter ipsas & gazophilatia vacuum remanet, sicut ex supra positis figuris oculis subiectum patet, in quibus locis coquinæ illæ esse poterant, de quibus scriptura in subsequentibus commemorat, cũ dicat: *& culinæ fabricatæ erant subter porticus per gyrum.* Ad viam autem aquilonis porticus exterior vnum eiusdem quantitatis spatium tantummodo habebat, quod ei ab orientali latere adhærebat. Nam ab occidentali latere gazophilatia cohærentia habebat. Cõstat autem & australem porticum exterioris atrii ab orientali latere simile spatium ad idem officium habere, & gazophilatia ei ab alio latere adhærere. De similibus ergo similia æstimamus, & idcirco duobus porticibus interioris atrii hincinde vnum vtrobique simile spatium in coquinarum officiũ relinquimus. Post hæc gazophilatia cantorum quinquaginta cubitorum tam longitudinis quã latitudinis ordinamus, vt secundum longitudinem eorum sic sit & latitudo eorum, sicut de quibusdam gazophilatiis legimus. Nam de longitudine omnium gazophilatiorum atrij exterioris vna sententia datur, cum longe post in sequentibus dicitur. Quia longitudo erat gazophilatiorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum. Post ista gazophilatia cantorum interiecta quadã via decem cubitorum latitudinis ordinantur hincinde quindecim gazophilatia in via orientali, vt sint (sicut scriptum est) triginta in circuitu pauimenti. Erant autem similiter quindecim ab vno tantum latere, id est ab orientali parte tam in via aquilonãri quã in via australi. Sunt vero à frontibus interioꝝ portarum vt postea docebitur vsque ad locum vulgi cẽtum quadraginta cubiti. Ex his si demus muro cubitos quinque cæteris per quindecim æquales, ter diuisis inueniemus, vnumquodq; gazophilatium nouem cubitos latitudinis tenere. Sequitur: *Et mensus est atriũ longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum, & altare ante faciem templi.* Ex hoc loco satis patet quod interius atrium secundum latitudinem totum illud centum cubitorum spatium tenebat, quod erat medium in illis quingentis cubitis, quos ab aquilone in austrum murus ille quingentorum cubitorum includebat. Sed quia orientales porticus cæteris porticibus similes per omnia mensuras habebant, eiusdemque longitudinis atrium includebant, totidemque gradibus assurgebant, constat proculdubio eorum mensuram vsque ad medium centenarium se extendere, & ab eius initio interius atrium initium sumere. Sed quot ex illis centum cubitis versus occidentem secundum plani cõsiderationem dico intra se apprehenderit, nõdum ex prædictis puto posse probare. Nam licet versus illam etiam partem centum cubitos superficietenus haberet, quid tamen vel quantũ de illo medio centenario ab occidente secundum rationem plani tumor montis derraxerit, qui ibi ad eam partem attollebatur, necdum patet. Centum siquidem cubitorum linea vna iacens, & alia obliquè se erigẽs ab eodem puncto emergentes in eundem cathetum non concurrunt, nec secundum planum æquale spacium includunt, sed hæc quomodo se habeant ex sequentibus patebunt. Et altare, inquit, ante faciem templi. Hoc idcirco hic annectit, quia altare in hoc atrio fuit quod ante templum iacuit. De huius mensura nihil hic dicitur, sed longe inferius subtiliter explicatur. In hoc atrio facimus aquam illam, quæ de templo egrediebatur decurrere, & à dextro altaris descendere. Circa atrii vero inferiora in quatuor eã secamus,

& per medias coquinas traducimus, ita vt per ante gazophilatia transeat, vt sit vbi holocaustum lauari queat, quēadmodum scriptum est. *Et per singula gazophilatia ostium in frontibus portarum, & ibi lauabant holocaustum.* Horum omnium quæ diximus in nouissima, & magna figura (sicut ibi videri potest) formam & exemplar latius expressimus.

De quantitate, vel situ ædificiorum quæ templo adiacebant.

CAPVT XIII.

QVia igitur de anteriori huius ædificii parte interim quæ dicenda videbantur expleuimus, nunc ad occiduā eius partem describendam stylum vertimus, & quæ de prædictis ad prædicta supplenda fuerint loco sitō suppleuim⁹. Libet hic, sicut & supra in descriptione porticuū hinc inde scripturæ testimonia in vnum colligere, & describendorum ædificiorum situm, modum & ordinem ex eorum collatione astruere, & quid ex his sentiendum sit, hinc auctoritate, hinc rōne probante monstrare. Sicut superius docuimus templū cum sua porticu post atrium interius ab occidentali eius latere eminebat, & per alia tria latera idem templū tres domos cū suis porticibus, interiecto tamen q̄dam atrio habebat, quarum vnaquæq; centum cubitos longitudinis tenebāt. Nā de eo ędificio quod ad dorsum templi ab occidēte fuit, quod & separatum scriptura vocare consueuit ex eo q̄ nulli cæterorum cohæsit legitur. Ezech. 41. *Et mensus est domus longitudinem centum cubitorū, & quod separatum erat ædificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum.* De cæteris aūt ædificijs q̄ ex vtroq; latere erāt subinfertur, cum dicitur: *Et mensus est longitudinem ædificii contra faciem eius quod separatum erat ad dorsum et becas ex vtraque parte centum cubitorum.* Dum enim centum cubitorum longitudinis ædificium ex vtraq; parte mensurari dicitur, eiusdē longitudinis ædificium vtrinque fuisse comprobatur. Ecce de tribus domibus, videamus nunc de earum porticibus. Quod apud aquilonare ædificiū porticꝰ esset, scriptura manifestat cum dicat, vbi erant gazophilatia in superioribus humiliora, quia supportabant porticus q̄ ex illis eminebant de inferioribus & de medijs ædificij. Qđ autem hoc de aquilonari ædificio, eiusq; porticu dictū sit circumstantia litteræ patenter ostēdit, sicut postmodū in expositione litteræ manifestum erit. Hanc quam prælocuti sumus porticum quinquagītā cubitorum fuisse possumus sane inde cōuincere, quod eius peribolus ideſt murus qui eius gazophilatia quæ ipsā supportabant cingebat, legitur quinquaginta cubitorum fuisse. Ezech. 41. *Et peribolus*, inquit, *exterior secundum gazophilatia quæ erant in via atrii exterioris ante gazophilatia, longitudo eius quinquaginta cubitorum, quia longitudo erat gazophilatiorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum.* Huius porticus latitudo postea exprimitur in eo quod alio loco scribitur. *Secundum longitudinem eorum sic & latitudo eorum.* Illud sane ex huius porticus gazophilatiorumque eius descriptione consequens est, quod & ampliori ratione ex aliis itidem locis probari potest, quia aquilonare ædificium gazophilatia in suis inferioribus, cœnacula in superioribus haberet. Nā frustra eius porticus quinquaginta cubitis à terra emineret, nisi & cœnaculum post se haberet quod sibi congrua altitudine responderet. Quid enim, ait scriptura de huius ædificii porticibus? *Propterea*, inquit, *eminebant, de inferioribus & de medijs ædificii à terra cubitis quinquaginta.* Denique horum gazophilatiorum quæ in inferioribus ędificii erant comparatione murꝰ qui gazophilatia porticus amplectitur, peribolus exterior nominatur, eo quod atrio exteriori vicinius, imo etiam immediate coniungitur. Hæc aūt porticus iuncta erat porticui aqlonari interioris atrii, vnde & scriptum est: *Vbi erat porticus iun-*

et a porticus

ctæ porticui triplici. Sed ab ea porticu atrij interioris si ei mensuræ quam intra parietes habuit de qua sola superius locuti sumus quinq; cubitos q̃si pro muri spissitudine adijcimus, proculdubio vsque ad vulgi locum ducentos quindecim cubitos inuenimus. Ab eo itaq; loco p̃dicta domus cum sua porticu versus occidentem in centũ quadragintaquinq; cubitos se extendebat, vltra quod vsq; ad eundem vulgi locum adhuc septuaginta cubiti supererãt. In ea n. parte (sicut postmodũ docebitur) qua coniũctæ erant, communem parietem habebant, & idcirco non centũ quinquaginta, sed tantummõ centumquadragintaquinq; cubitos tenebant. Inter hoc ædificiũ & templum erat quoddam spatiũ cẽtum cubitorũ longitudinis, & quinquaginta cubitorũ latitudinis. Cuius mensura determinatur cũ dicitur. *In facie longitudinis centum cubitos ostii aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos.* Quicquid autẽ de aquilonaris ædificij mõ atq; mensura diximus, totũ de australi ædificio iuxta eandem similitudinem sentire debemus, q̃ quidem ex his q̃ superius iam dicta sunt satis patere putamus. Hẽmus iam quousq; hæc ædificia cum porticibus suis se extendebant, sed nondũ cõstat quantum intercapedinis includebant. Sed hoc sane (vt arbitror) palã erit cũ constiterit qũo illud ædificium q̃ separatum dicitur inter hæc duo ordinatum fuit. Hẽbat sane cẽtum cubitos longitudinis & octoginta cubitos latitudinis. Nã intra parietes nonaginta cubitos longitudinis, & septuaginta latitudinis habebat & paries ipse vndiq; p circuitum quinq; cubitorum erat, sicut scriptura demonstrat. Et quod separatum erat ædificium, versumq; ad viam respicientẽ ad mare latitudinis septuaginta cubitorum. Paries autem ædificii quinq; cubitorũ erat latitudinis p circuitum, & longitudo eius nonaginta cubitorum, vnde & infertur. *Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum, & quod separatum erat ædificium & parietes eius centum cubitorum.* Ad dorsum itaque tẽpli prope murum qui diuidebat vulgi locum situm erat, & longitudinem suam absque omni dubio in aquilonem & austrum extendebat. Sed latitudinem suam ab occidente in orientem expandebat. Quia igitur vltra prædicta ædificia altrinsecus iacentia spatium septuaginta cubitorum tantummodo fuit, necesse est vt latitudo ædificii quod octoginta cubitorum extitit prædictorum ædificiorum intercapedinem ex magna sui parte occupauerit. Longitudo igitur separati ædificij inter prædictas illas domos extenditur, & adhuc vtrunq; spatium viginti cubitorũ adiicitur, propter illud, quod de eorum gazophilatijs legitur: *Et inter gazophilatia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.* Constat igitur inter duo ædificia quæ templo adiacebant huncinde spatium centumquadraginta cubitorum secundum planum vtique inclusum fuisse. Domus autem aquilonaris sicut & australis porticum suam non contra medium, sed contra exteriorem, siue inferiorem sui partem habuit, & ab aquilone vtraque ab vna & eadem linea incæpit. Nam vbi gazophilatia quæ huius domus porticum supportabant describuntur, statim de eorum introitu annectitur. Et erat subter gazophilatia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori in latitudine perìboli atrij quod erat contra viam orientalem in facie ædificij separati. Hoc atrium cuius hoc loco mentionem facit aquilonaris domus profecto ab aquilone habuit, à qua domo vsque ad vulgi locum latitudinẽ suam in aquilonem extendit. Non igitur cõtra huius atrij latitudinem quinpotius cõtra domum dicta gazophilatia introitum haberent nisi porticus cũ sua domo ab aquilonari plaga ex vno loco inciperet. Ab aquilonari autem latere eiusdem porticus vsq; ad interius atrium centum cubiti erant, quorum quinquaginta eius latitudo tenebat.

Deinde

Deinde interiecta quadam deambulatione decem cubitorum latitudinis p̄dictum illud gazophilatium cantorum incipiebat, & se vsque ad vicesimū cubitum atrii interioris extendebat. Vnde constat quia eius lōgitudo quinquaginta cubitorum erat. Hoc gazophilatium in subsequentibus describitur cū dicitur. *Et induxit me in gazophilatiū quod erat contra separatum ædificium, & contra eadem vergentem ad aquilonem in facie longitudinis centum cubitos ostij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrii interioris, & contra pauimentum stratum lapide vbi erat porticus iuncta porticui triplici.* Palā esse puto quomodo hoc gazophilatium contra ædificium separatum erat, vel quomodo in facie interstitii centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis erat. Quod templum & aquilonare ædificium interiacebat, si hoc gazophilatium vsque ad vicesimū cubitum atrii interioris se extendebat. Palam nihilominus quomodo contra ædem vergentem ad aquilonem erat, si à decimo cubito post illius ædis porticū incipiebat. Sed illud modo oportet cōsiderare quod contra pauimentum atrii exterioris dicitur esse, & ne aliud q̄ aquilonare pauimentum atrii exterioris intelligere possimus, litteræ illius adiectione constringimur, in eo quod legimus: *Vbi erat porticus iuncta porticui triplici.* Nam apud orientalem regionem nusquam inuenimus porticum iunctā porticui. Sed aquilonaris porticus atrii interioris (vt ex superioribus patet) ab oriente habebat gazophilatia cantorū, ab austro interius atrium, ab aquilone hoc de quo modo loquimur pauimentum. Patet ergo quod porticus q̄ huic porticui iuncta fuerat, ei procul dubio ab occidente adhærebat, & ex parte eā tangens, & ex maiore sui relinquēs, versus aquilonem se extendebat, & hoc pauimentum ab occidente limitabat. Vt igitur prædictum gazophilatium contra hoc pauimentum posset aliquā sui partem habere, oportet ipsum triplici porticui adhærere, quin potius communem parietem cum ea in ipso coniunctionis loco habere. Post quem parietem si porticus aquilonaris domus incepit, parietemq; post parietem habuit, profectō gazophilatium in tantū dicto pauimento oppositum fuit, quātum ipsius latitudinis eius murus habuit. Quod autem illa quam diximus deambulatio ante ipsum gazophilatium fuerit, scriptura subsequenter ostendit, cum subiungit: *Et ante gazophilatia deambulatio decem cubitorum latitudinis.* Nec nos mouere debet quod idem ædificium, modo gazophilatia, modo gazophilatium dicitur, sicut eadem porticus modo vestibula, modo vestibulum nominatur. Nam vnum ad distinctiones, aut aliud ad totum referatur. Notandū sane quod in eo loco vbi aquilonaris domus & eius porticus faciebant angulum ante prædictum gazophilatium, & hunc deambulationis locum, locus quidam erat triginta cubitorum longitudinis & viginti cubitorū latitudinis, de quo quod videbitur suo loco dicetur. Nam secundum quod ex superioribus patet, quoniam ab orientali latere eius gazophilatij vsque ad aquilonare ædificium quinquaginta cubiti tantummodo erant, ipsum quidem gazophilatiū plus quam triginta cubitos latitudinis habere non poterat, vbi viginti cubitos superesse oportuit, vt constaret quod scriptura de his gazophilatijs quæ circa templum iacebant dicit. *Et inter gazophilatia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.* Constat autē quia ab eodem orientali latere eiusdem gazophilatij vsque ad terminum sanctificati quingentorum cubitorum ducentum viginti cubiti erant, quorum triginta (vt dictum est) latitudo gazophilatij prædicti tenebat. Deinde spatium seu atrium quod inter ipsum & ædificium separatum iuxta longitudinem tēpli se extendebat, centum cubitos secūdum prædictam scripturæ auctoritatē

Ezech. 42.

occu-

occupabat. Latitudo autem ædificii separati octoginta cubitos habuit, à quo loco decem cubitorum latitudo superfuit. Quorum quinque (vt postea monstrabitur) muri latitudo tenebat, nam cæteros quinque viam quædam habebat, quæ inter ipsum murum & ędificiū media iacebat. Sed si hi numeri in vnū conueniunt, proculdubio in ducentos viginti consurgunt. Nunc est facile videre quousq; templū se extendit, quod cum suo vestibulo (quemadmodum in posterioribus docebitur) centum cubitorum lōgitudinis fuit. Sed quia vestibulum templi sine dubio atrio interiori adhærebat, ab eadem linea ipsum & præscriptum gazophilatiū incipiebat. Sed quia gazophilatium (vt dictum est) & ante positum atrium centum triginta cubitis vsq; ad ædificium separatum se extendebant, & templum cum vestibulo suo centum cubitos tantummodo tenebat, cōstat quia inter templum & ædificium separatum interstitium fuerit triginta cubitorum.

A

B

De situ vel ratione cæterorum ædificiorum quæ ad occidentalem plagam erant.

C

Caput XIV.

SEd vt ad cætera quæ adhuc restant describenda trāseamus, vltra porticum iam sæpe dicti aquilonaris ædificii ab aquilone erant decem gazophilatia è regione ipsius porticus versus aquilonem vsq; ad murum exteriorem iuxta pauimenti latus ordinata, longitudinis secudum longitudinem porticus cubitorum quinquaginta. Hæc sunt illa gazophilatia atrii exterioris, de quibus scriptura similitudinē trahit. Vbi ipsius porticus, seu gazophilatiorum quæ sub ipsa erant longitudinem describit cum dicit. *Et peribolus exterior secundum gazophilatia quæ erant in via atrii exterioris ante gazophilatia. Longitudo eius quinquaginta cubitorum, quia longitudo erat gazophilatiorum atrii exterioris quinquaginta cubitorum.* Secundum gazophilatia, inquit, quæ

D

Ezech. 42.

erant ante gazophilatia. Ante quæ gazophilatia quæso nisi ante de ea quibus tunc agebat, & multa iam dixerat, quæ sub porticibus erant, & ipsas (vt ibi dictum est) aquilonaris ædificij porticus supportabant? Ante porticum igitur prædictam esse describuntur, & atrij exterioris eadem ipsa gazophilatia dicuntur, vt vbi fuerint aperte determinetur. Inter hæc tamen gazophilatia, & adiacentem porticum via quædam interiecta erat latitudinis (vt arbitror) quinque cubitorum, vbi erat introitus ad gazophilatia quæ erant ante ædificium separatum. Descriptis nanque gazophilatijs quæ porticus supportabāt, de hoc statim introitu annectitur, cum dicitur. *Et erat subter gazophilatia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori in latitudine periboli atrii quod erat contra viam orientalem in facie ædificii separati.* Hic iāne est ille introitus de quo superius iam āliqua locuti sumus. Ab hac via vsque ad murum exterioris atrij erant nonaginta cubiti. Qui si per decem gazophilatia diuidātur, vnumquodque eorum nouem cubitorum latitudinis inuenitur. Quia dictum est de plaga aquilonari, intelligendum est per omnia iuxta eandem similitudinem de plaga australi. Erant itaque decem gazophilatia ex parte vna, & decem ex parte alia. Hæc sunt viginti illa gazophilatia (vt credimus) de quibus in sequentibus legimus. Ecce in istis gazophilatiis eandem mensuram inuenimus quam in superioribus illis, quæ in nouem cubitos extendimus, vt sint omnia vnius latitudinis, sicut sunt, & vnius longitudinis. Restat nunc de illa porticu seu vestibulo ædificij separati dicere quod inter aquilonarem domum & exteriorem murum ei adhærebat ab aquilone. Quam autem vestibulum habebat scriptura illa determinat. Quæ via erat ante vestibulum separatum. Hoc itaque vestibulum, vel porticus tam longitudinis, quam latitudinis quinquaginta cubitorum erat,

& sub se gazophilatia habebat, & super illa de inferioribus, & de mediis ædificijs eminebat, & à superiori pei? latere (id est ab oriente) deambulationē, seu viam, decem cubitorum latitudinis habebat. Quod totū paucis quidē verbis scriptura determinare videtur, vbi legitur. *Et erant ante ædificium gazophilatia, & via ante faciem eorum iuxta similitudinem gazophilatiorum quæ erant in via aquilonis.* Si gazophilatia, ista, & via ante posita per omnia similitudinem habebant eorum quæ ad viam aquilonis erant, ergo ista sicut & illa coniunēte sibi domui sub porticu, & simili modo adhærebant, & quicquid de illis sibi in situ, qualitate, & quantitate legimus iuxta ppositam similitudinis normulam ad ista accommodare debemus. Et nota quod quamuis alia gazophilatia ad viam aquilonis essent, ad illa intelligēda circunstantia litteræ constringit, de quibus proximo loco tractauerat, & nō illa de quib. nihil dixit. Viam aūt aquilonis pro amore suo nominat viam quæ ab aquilone de porta per portam ad interiora tendebat, quæ quidem via per ante situm prædictorum gazophilatiorum trāsibat. Sed vltra ædificium separatum decem cubitos supereſſe superius docuimus, quos partim muro, partim viæ interiectæ superius assignauimus. Porticus itaque ipsius eodem modo vltra se ab accidente decem cubitos habebit, si ad similitudinē aquilonaris ædificii contra exteriora domus ista fuit. Et quia vltra aquilonarē domum septuaginta cubiti ad occidētem fuerunt, inter ipsam vtique, & separatum vestibulum decem cubiti erunt, vt ad similitudinē superioris porticus teneat, & hæc porticus quinquaginta cubitorum spatium, & habeat à superiori seu interiori sui parte deambulationem decem cubitorum. Ab inferiori autem seu exteriori sui parte viam quinque cubitorum esse secundum superiorem modum debemus intelligere, vt hoc vestibulum habeat gazophilatiorum suorum introitum subter se, i. ab inferiori & exteriori sui latere ad similitudinem porticus supradictæ. Sed & vt in hoc quoq; vtrinq; vna similitudo concurrat, attende vbi separatū ædificium cū hoc eius vestibulo angulum faciat, & inuenies hic quemadmodum ibi spatium quoddam triginta cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis. Hic est ille locus de quo longe post legitur in subsequentibus: *Et erat ibi locus vergens ad occidētem, & dixit ad me. Iste est locus vbi coquent sacerdotes pro delicto, & pro peccato, vbi coquent sacrificium vt non efferant in atrium exterius, & sanctificetur populus.* Quia autem iste coquendi locus in atrio illo fuerit, quod gazophilatia sanctuarij habuerit, scriptura sane diligenter requisita latere non sinit. Attende namque quid ibi præmittitur vbi iste locus describitur. *Et introduxit me*, inquit: *per ingressum qui erat ex latere porta in gazophilatia sanctuarij ad sacerdotes quæ respiciebant ad aquilonem.* Et additur: *Et erat ibi locus vergens ad occidentem.* De his autem gazophilatijs alias legitur: *Gazophilatia aquilonis, & gazophilatia austri quæ sunt ante ædificium separatum. Hæc sunt gazophilatia sancta in quibus vestiuntur sacerdotes qui appropinquant ad dominum in sancta sanctorum. Ibi ponent sancta sanctorum, & oblationem pro peccato, & pro delicto.* Profecto si hos, vel alios scripturæ locos diligenter discutimus, nullum alium prædictæ coquinæ locum inuenire poterimus, nisi quem antea designauimus. Notandum sane, quod de hoc loco dicitur, quia esset vergens ad occidentem. Ex quibus verbis manifeste colligitur, quod mons quidem post tergum templi ad inferiora vergebat, vbi ædificium separatum gestabat. Diximus iam, quod designatus ille locus triginta cubitos habuerit longitudinis, & viginti cubitos latitudinis. Horum medietas triginta cubitorum longitudinis, & decem cubitorum latitudinis, quæ ædificio separato adhærebat coquinas habebat, reliquam.

Ezech. 43.

reliquam medietatem illa scilicet decem cubitorum latitudinis deambulatio tenebat, ita vt via illa per ante faciem coquinarum transiret, & se in ea parte in atrium sanctuarii reflecteret. Iuxta hanc similitudinem per omnia credimus, & illud superius designatum eiusdem magnitudinis spatium coquinas habere, & illam decem cubitorum deambulationem per ante earum faciem se in atrium sanctuarij reflectere, & ad templum respicere. Sed quicquid de Aquilonari latere diximus totum hoc de Australi latere in ædificiorum situ, & modo iuxta eandem similitudinis congruentiam intelligere debemus, secundum quod de eo legimus. Et omnis introitus eorum, & similitunes, & ostia corum secundum ostia gazophilatiorum quæ erant in via respiciente ad nothum. Ostium in capite viæ, quæ via erat ante vestibulum separatum per viam orientalem ingredientibus. Habebat itaque australis plaga simile vestibulum ante ædificium separatum, similem domum, similem porticum, simile gazophilatium iuxta interius atrium. Erat itaque vna extremitas prædicti gazophilatij contra viginti extremos cubitos atrij interioris (sicut superius dictum est) ex parte vna, erat eodem modo & aliud contra viginti extremos cubitos atrij interioris ex parte alia, & inter illa duo interstitium cubitorum sexaginta. In hoc interstitio vestibulum templi situm erat, quod ab oriente atrio interiori adhærebat, ab occidente (vt dictum est) templum adhærens habebat.

A

B

C

Quomodo, vel vnde colligitur, quæ sit arduitas montis.

CAPVT XV.

SEd quantum ea quæ de ædificiorum situ interim dicenda videbantur expleuimus, locus postulat vt ea quæ ad superiorem expletionem addenda promisimus modo vel ex parte loquamur, & sic ad expositionem litteræ reuertemur. Primo itaque considerabimus, quot cubitos interius atrium ab oriente in occidentem secundum considerationem plani habeat, quod superficietenus in omnem partem absque omni ambiguo centum cubitorum erat, sed illud. Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum, per quadrum. Sed sicut superius monstratum est, ab aquilone versus austrum etiam secundum planum centum cubitos hoc atrium includebat. Ducentos autem cubitos hinc, & ducentos inde, duæ porticus cum interiecto atrio tenebant, & in hunc modum ab vna extremitate in aliam quingenti cubiti erant. Propter eandem autem similitudinem, & quantitatem porticuum animaduertimus, & orientales porticus cum interiecto atrio ducentos æque cubitos secundum planum occupare, & vsque ad cētenarium medium se extendere. Omnes ergo interiores porticus iuxta vnam similitudinem illi medio centenario, & contra eius medium adhærebant, & quia sexaginta cubitorum mēsuram intra parietes tenebant ab hac mensura in vtroque latere viginti cubiti de illo medio centenario supererāt. Sed superius docuimus gazophilatia sanctuarij duobus porticibus interioris atrij, aquilonari videlicet, & australi immediate adhærere, & atrij interioris latus occidentale limitare. Vnde constat atrium interius ab oriēte in occidentem secundum rationem plani nō plus quā octoginta cubitos occupare. Sed si orientalis via ab exteriori porta vsque ad templi situm vniformiter ascendit, profecto pauimentū quod inter duas porticus centum cubitorū iacuit, non plus quā octoginta cubitos secundum considerationē plani obtinebit, quamuis superficietenus centū absque ambiguo habuerit. Hīc ergo datur intelligere, parietes porticuum quemadmodum

D

admodum trium prædictarum domorum quinque cubitorū latitudinis esse. Nam cōstat vnamquamque quinquaginta cubitos tantum intra parietes habere. Hæc erat causa cur superius quinque cubitos muro deputandos cēsuimus, cæteros quinque viæ deputauimus ex illis decem quos vltra ædificium separatum esse deprehendimus. Hoc loco sane illud admonere volum⁹, quod vbique pro certo, & quasi pro regula tenere debemus, quoniam siue in plano, siue in pendulo quodlibet ædificium situm sit, nihil eius mensuræ cōferre, vel detrahit. Quicquid enim de ædificiorum mensura scriptura docet, etiam secundum plani considerationē accipere oportet. Quoniam ergo Aquilonares porticus, seu etiam australes orientalibus porticibus in mensura & qualitate per omnia similes fuere, oportet de interiectis pauimentis similia æstimare, & non nisi octoginta cubitos, secundum planū occupasse. Hoc tamen inter ista & orientale pauimentum fuit, quod illud secundum vnam dimēsionem octoginta cubitos (vt dictum est) habuerit, secundum aliam vero dimēsionem centum cubitos, etiam secundū planum possedit. Istorum autem mensura secundum vnam dimensionem octoginta cubitorum, secundum aliam autem octoginta quinque cubitorum, iuxta plani considerationem fuit. Nam hæc duo pauimenta ab vna & eadem linea qua & interius atrium videntur incipere ab oriente, quinque tamen cubitis, vltra eius terminum videntur se extendere ab occidente, quod ex superioribus euidentissimū est intelligere. Ad similitudinem tñ interioris atrii possunt ipsa ēt in eam partem centum cubitos superficie tenus habere. Eleuātur itaque à gemino latere Aquilonare, & Australe pauimentum, sed orientale q̄dem & interius atrium ab vno latere tantum. Si autem quæritur de interiori atrio quātum ab vna parte eleuabatur, facile hoc & absq; scrupulo à geometriæ disciplinæ perito deprehēditur. Absque dubio atrium, q̄ octoginta cubitos habuit in base, & centum in superficie sexaginta cubitis excelsius fuit in eminētiori parte. Huiꝰ rei certissimas regulas tradere possumus, sed simpliciorib. onerosi esse timemꝰ. Dabimus interim huius rei aliquod documentum, per q̄ possit quius quātūlibet simplex assertionis nostræ capere experimentum.

Protrahatur cuiuslibet magnitudinis linea in quinq̄ æquas sectiones diuisa, & ad singulas sectiones singulis litteris insignita. Sitque linea iacens. A B C D E F. Supra hanc ad quartam sectionem, id est super E alia linea erigatur, ita vt in nullam partem pronior inclinetur, sed hinc inde rectos, & adinuicem pares angulos efficiat, & tres mensuras prædictis sectionibus singulas singulis æquales contineat. Sitque linea super E erecta E G H K. Protrahatur adhuc tertia linea de A in K oblique eleuata. Hoc itaque facto accepto circino, si primam & tertiam lineam, id est A F & A K æquales inueneris, assertionis nostræ iidē proprio experimēto tenebis. Ponatur itaq̄ vt vnaquæq; sectio

sit vi-

sit viginti cubitorum. Erit ergo AF id est prima linea cubitorum centum, & AK eius videlicet æqualis id est tertia linea erit totidem cubitorum. Linea vero erecta, id est EK, habebit cubitos sexaginta. Atrium igitur quemadmodum dictum est, quod octoginta cubitos habuit in basi, & centum cubitos in superficie absque dubio sexaginta cubitis eleuatior fuit in eminentiori parte, cuius rei formam manifeste habes in triangulo AKE. Huius autem trianguli basim, id est lineam iacentem, eiusque Hipotemisam, id est lineam inclinatam si quantumlibet protraxeris, & eis chatetum, id est lineam ortogonaliter erectam applicaueris, cuiuscunque magnitudinis triangulos effeceris, tres eius lineas eadem sibi semper proportione respondere videbis. Nam semper erit hipotemisma ad basim sexquiquarta, & basis ad cathetum sexquitertia. Ab exteriori itaq; latere orientalis portæ vsq; ad frontem vestibuli templi altitudo montis ducentis decem cubitis excreuit si eiusdem montis arduitas in eam partem vniformiter ascēdit. Quoniam igitur quælibet porticus ab exteriori latere vsque ad interius latus sexaginta cubitos tenebat, terra ab interiori latere secundum prædictum arduitatis tenorem quadraginta quinque cubitis eminentior erat. Septem autem, vel octo ascensionis gradus de quibus superius legimus solam muri latitudinem, quæ quinque cubitorum, vel septem pedum & semis erat tenere credimus, ita vt ad singulos pedes gradus sit, & octauus gradus aliis septem connumerari, vel non connumerari possit. Hinc est, quod de australi porticu exteriori legitur: *Et in gradibus septem ascēdebatur ad eam,* & item de australi interiori, *& octo gradus erant quibus ascendebatur per eam.* Nunquid extra eam erant in quibus ascendebatur ad eam, & intra eam erant in quibus ascendebatur per eam, ita vt latitudo quinquaginta cubitorum, quæ intra parietes erat octo gradꝰ tantummodo habeat? Quis sic sapiat? Sed eis ipsis gradibus ascendebatur ad eam, & per eam quos muri latitudo tenebat. In ipsis ascendebatur per eam, quia murus de ipsa erat, & in ipsis ascendebatur ad eam, quia per ipsos ad eiꝰ interiora aditus erat. Nunc itaque quanta sit altitudo vnius porticus ex prædictis coniicere possumus. Porta namque interior (vt legimus) tredecim cubitos altitudinis habuit, quibus si illos duos cubitos adiungimus, quos porta (vt superius dictum est) in fronte vsque ad cænaculum habuit, in decimumquintū numerum summa consurgit. A tecto autem thalami, id est à pauimento cænaculi vsq; ad tectum portæ fuerunt (vt legitur) cubiti vigintiquinque. Iungantur isti vigintiquinque superioribus, & quadraginta habemus. His omnibus adhuc supra tectum ipsius portæ quasi ad propugnacula facienda quinque cubitos adiicimus, & sic quadraginta quinq; cubitos altitudinis ab interiori parte implemꝰ. Erat autem (vt superius dictū est) quadraginta quinq; cubitis demissor in exteriori latere, & secundum hoc tota eius altitudo ab exteriori parte videtur in nonaginta cubitos consurgere. Videtur vero ab exteriori parte duo cænacula, vnum autem ab interiori parte habere, & de tertio & intimo thalamo dicitur esse: *Et mensus est portam à tecto thalami vsq; ad tectum eius.*

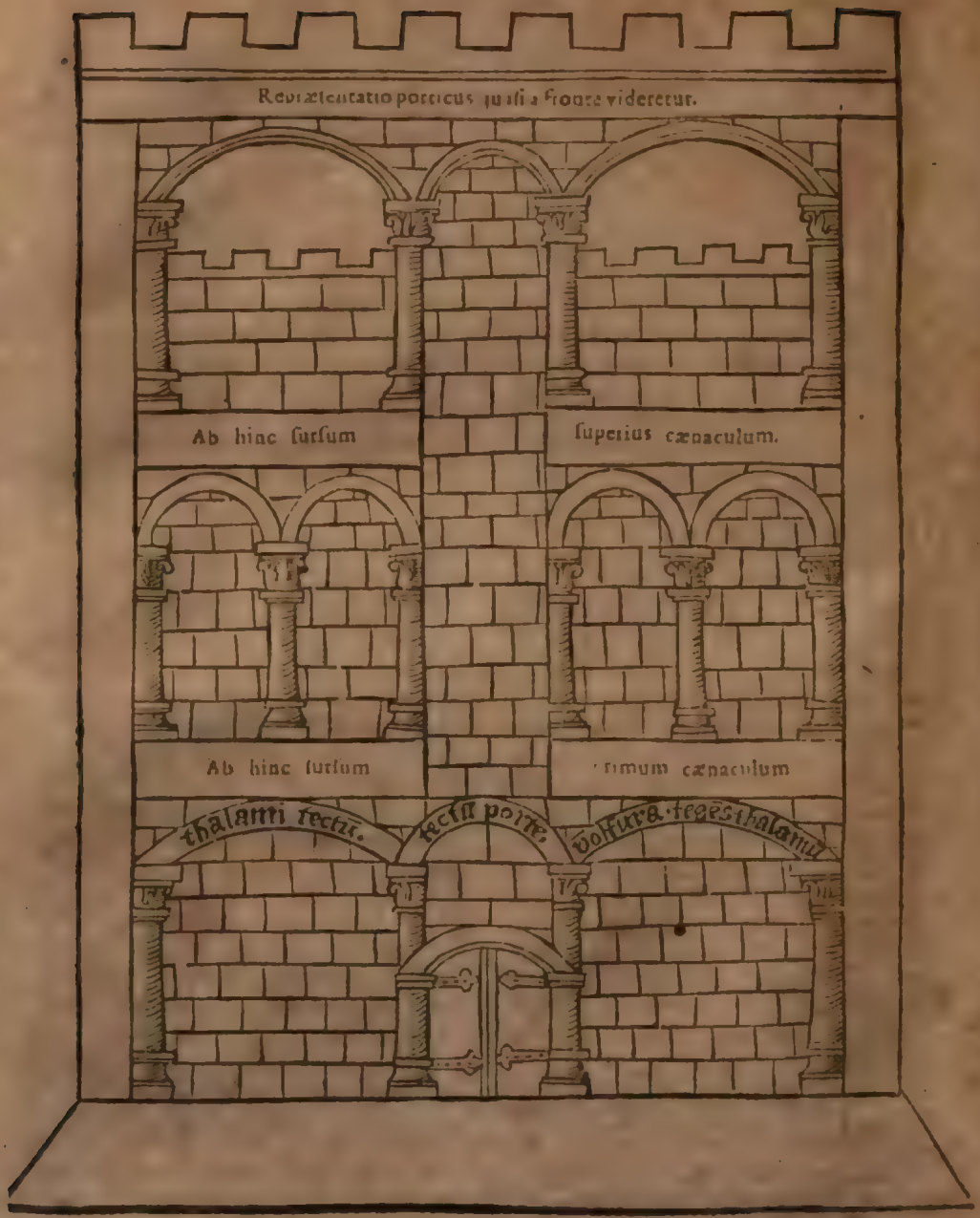
Repræsentatio porticus ipsi a fronte videretur.
Ab hinc sursum
superius cænaculum.
Ab hinc sursum
rimum cænaculum
thalami rectu.
ostiu a. teges thalamu

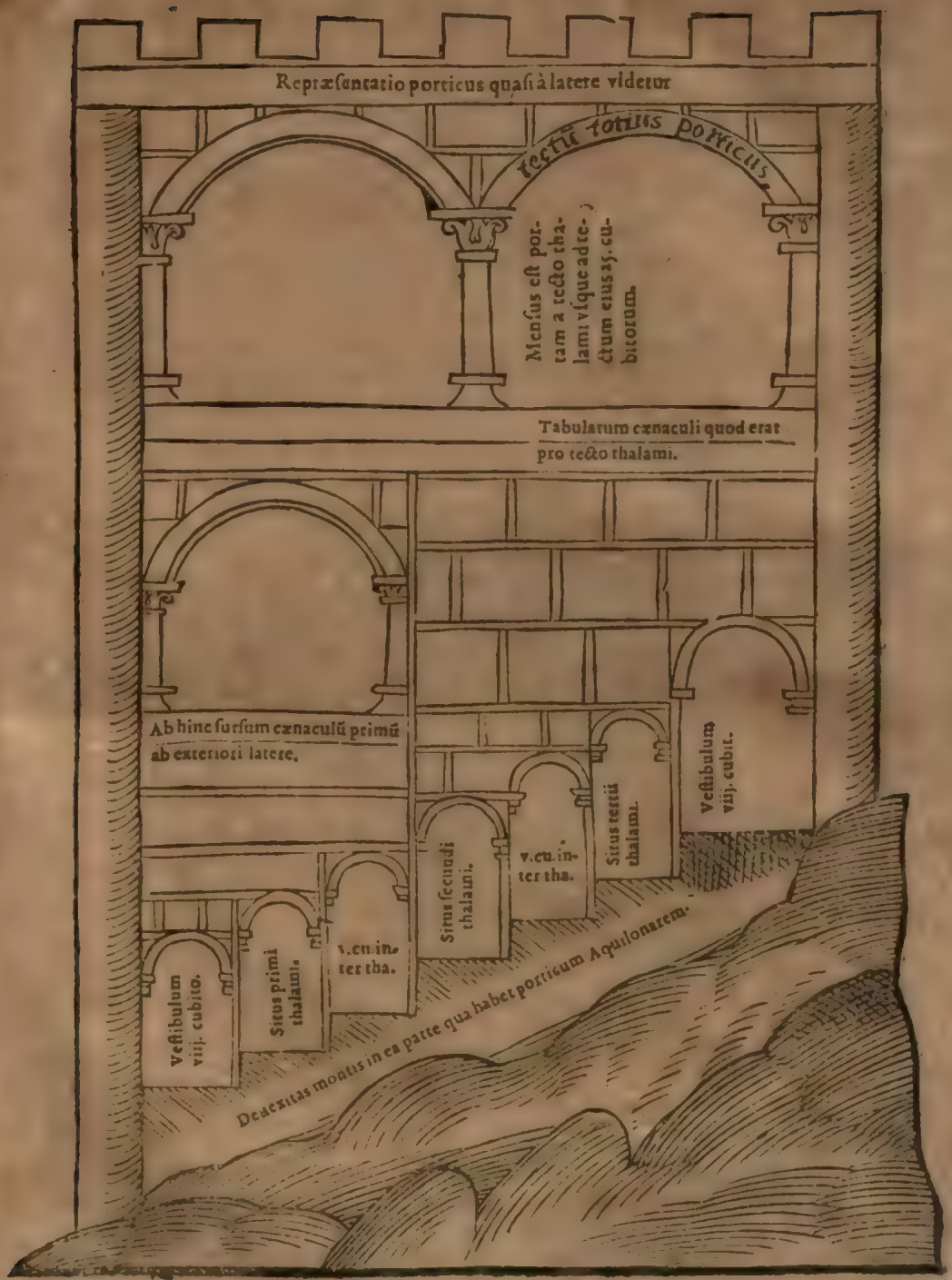
Repræsentatio porticus quasi à latere videtur
tectu totius porticus.
Mensus est portam a tecto thalami vsque ad tectum eius xy. cubitorum.
Tabulatum cœnaculi quod erat pro tecto thalami.
Ab hinc sursum cœnaculũ primũ ab exteriori latere.
Vestibulum viij. cubit.
Situs tertii thalami.
v. cu. inter tha.
Situs secundi thalami.
v. cu. inter tha.
Situs primi thalami.
Vestibulum viij. cubito.
Declivitas montis in ea parte qua habet porticum Aquilonarem.

Descriptio templi, ipsiusq; vestibuli.

CAPVT XVI.

Ezech. 40. ET *introduxit me in vestibulum templi, & mensus est vestibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde.* Quod dicit hinc, & inde non circa templi, sed vestibuli portam debemus intelligere. Latitudo autem portæ (vt postea legitur) decem cubitorũ fuit. Vnde constat quia tota longitudo vestibuli (vt postea determinatur) viginti cubitorum fuerit. Sequitur: *Et latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde.* Si vsum loquendi consulimus, nomen portæ ad triplicem sensum accomodare consueuimus. Nomine enim portæ aliquando designam⁹ ipsum ostium, quod aperitur, & clauditur. Aliquando ipsum hiatũ seu aditum per quẽ transitur. Aliquando ipsum ambitum quo hiatus ipse cingitur, ea videlicet pars muri quæ ostiũ amplectitur, & reliquo parieti in materia, vel forma ornatus causa dissimilis, & supereminens cernitur. Aliter enim atque aliter intelligimus cum audim⁹, vel legimus, portas ciuitatis tulit, vel in porta ciuitatis stetit, vel portas ciuitatis vario marmore, & variis cælaturis ornauit. Huiusmodi æquiuocatione, & hoc loco sensus cõfunditur, nisi subtiliter discernatur. Sed constat ex sequentibus latitudinem portæ decem cubitorũ fuisse, & latera portæ (id est vtramque valuã) quinq; cubitos latitudinis tenere. Quod ergo hoc loco legitur, mensus est latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde, secundum tertiam acceptionem oportet intelligere. Mensus est itaq; latitudinem portæ triũ cubitorum, hoc est ipsum murũ variis cælaturis vsq; in id spatii ornatũ. Quem etiam sensum scriptura ipsa videtur determinare in eo, quod dicit hinc, & inde. Longitudinem autem vestibuli viginti cubitorum, & latitudinem vndecim cubitorum. Longitudo vestibuli iuxta latitudinem templi extẽdebatur, & idcirco vtriusque vna mensura inue-

A nitur, & octo gradibus ascendebatur ad eam, hoc est ad portam, & columnæ erant in frontibus, vna hinc, & vna inde. Has columnas credimus sitas hinc inde, è regione contra tres prædictos cubitos portæ vbi mensus est latitudinem triũ cubitorum hinc, & trium cubitorum inde. Et introduxit me in templum, & mensus est frontes sex cubitos latitudinis hinc, sex cubitos altitudinis inde, latitudinẽ tabernaculi. Videant illi quomodo hunc locum de tabernaculi latitudine intelligant, qui de tabernaculi

B constructione disputant. Nam id hoc loco determinare non puto præsentis negotii esse. Quod autem dicitur frontes mensuras se sex cubitorum latitudinis hinc, & sex cubitorũ altitudinis inde, possumus hoc modo intelligere. Primo mensus est quantum latitudinis in latere portæ fuerit vsq; ad parietem ligneum, qui latera quæ postea describũtur ab interiori parte portauit. Secundum metitur non quid latitudinis ex alio latere extiterit, nam hoc ex iã sumpta mensura perpendit, sed quid altitudinis à superioribus portę vsque ad primum cœnaculum fuerit. Sed si explicatio valuarum decem cubitos habuit, &

C latitudo templi intra parietes solũmodo viginti cubitorum fuit, consequens est, vt electuras illas hinc, & inde ad quas valuæ reuerberabantur quando porta claudebatur intelligamus vnius cubiti latitudinis esse, & ipsum hiatum inter electuras ipsas octo cubitos habere. Alioquin non possumus hinc inde sex cubitos inuenire. Sequitur: *Et latitudo portæ decem cubitorum, & latera portæ quinque cubitorum hinc, & quinque cubitorum inde.* Ecce quod de portæ, seu valuarum latitudine superius diximus. Post hæc longitudo & latitudo ipsius templi determinatur cum dicitur: *Et mensus est longitudinem quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.* Descripta exteriori domo, ad interiorem domum transit, & ꝙ dicitur sanctum sanctorum in his verbis describit: *Et introgressus intrinsecus mensus est*

D Ezech. 41.

sus est in fronte duos cubitos, & portam sex cubitorum. Sicut in superiori descriptione primo loco mensus est latitudinẽ portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde, sic hic primo omnium mensus est, duos cubitos in fronte, eam videlicet muri partẽ quæ ad portæ ornatũ videbatur pertinere. Notandum autem quod eiusmodi ornamenti ambitus tam huius, quam superioris portæ videtur eas per tres partes cingere, hoc est à superioribus, & ab vtroque latere. Sed ad superiorem portam in vtroque latere mensura sumitur, & quid de superioribus portæ sentiendum sit tacite innuitur. Hic autem videtur qui metitur in superioribus portæ mensuram capere, & quid de vtroque latere sentiri debeat innuendo ostendere, hoc esse videtur quibi metiri dicitur hinc, & inde, hic autem in fronte. Sequitur: *Et portam sex cubitorum, & latitudinem portæ, septem cubitorum.* Si iecturæ hinc, & inde circa hiatum ad quas valuæ reuerberabantur non vnius cubiti (sicut superius) sed dimidii esse intelligantur, manifestum erit quod dicitur. Quod igitur dicit portam sex cubitorum, ipsum hiatum inter iecturas intellige. Quod autem adiungit, & latitudinem portæ septem cubitorum, ad latitudinem valuarum oportet referre. Si enim hiatus inter ipsas iecturas sex cubitorum fuit, & iecturã dimidii cubiti hincinde habuit, manifestum est, quia copula valuarũ septem cubitos latitudinis tenuit. Superius dixit quid latitudinis in latere portæ fuerit, sed quantum latitudinis hiatus habuerit aperte non dixit, quod tamen subintelligendum reliquit. Hic autem econuerso mensuram hiatus determinauit, & quid latitudinis in vtroque latere habuerit subintelligendũ dedit. Nam si hiatus ipse in sex tantum cubitos extenditur, proculdubio ab vtroque latere septem cubiti latitudinis inueniuntur. Quæ autem latitudo in superioribus portæ, & in latere fuerit superius ostendit. Quam vero hoc loco diuersa fuerit, omnino non dicit. Quid ergo aliud videtur tacendo innuere, nisi quod debeamus de similibus similia æstimare. Datur ergo intelligi septem cubitos latitudinis esse in superioribus huius portæ, sicut & in vtroq; latere. Notandum sane quomodo alia aperte dicit, alia tacendo innuit. Et quomodo hunc ipsum dicendi modum alternat, & artis suæ peritiam (vt sic dicam) ostentat. Nam quod primo loco aperte exprimit, hoc in sequentibus cum ad similem locum venerit tacite innuit, & econuerso quod in superioribus tacendo innuerat, hoc in sequentibus manifeste determinat. Hoc est quod in cælaturis miramur, vbi nodorum perplexa texuntur. Nam quod in vna perplexionum copula superponitur vt appareat, in subsequenti supponitur vt dispareat. Sequitur: *Et mensus est longitudinem viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi.* Quam autem longitudo & latitudo interioris domus in his verbis describitur, subsequenti determinatione ostenditur, cum dicitur: *Et dixit ad me, hoc est sanctum sanctorum.* Notandum autem quod hæc mensura longitudinis, seu latitudinis tam exterioris, quam interioris domus æqualis est illi mensuræ, quam de templo Salomonis legimus. Dupla vero ad illam quam de tabernaculo inuenimus. Sed quoniam scriptura hoc loco omnino de altitudine tacet, dubitari de exteriori domo potest, cuinam respondere debeat, an templo Salomonis iuxta æqualitatem, an tabernaculo fœderis iuxta dictam proportionem. Habebit namq; cubitos viginti si fuerit dupla ad mensuram tabernaculi, triginta vero si fuerit æqualis ad mensuram prædicti templi. Sed si dicimus triginta cubitos altitudinis vsque ad primum cœnaculum fuisse, oportet vt concedamus portam decem cubitorũ latitudinis nimis proceram, & latitudini valde incongruam, id est viginti quatuor cubitorum altitudinem habere. Nam ex prædictis habemus

bemus sex cubitos altitudinis tantum supra portã fuisse. Si vero dicatur quod viginti cubitorum altitudo vsq; ad primum cœnaculum fuerit, consequenter tam exterioris quam interioris domus porta altitudinem aptam, & suæ latitudini congruam habebit. Nam exterior decem & quatuor interior decem & trium cubitorum erit. Ecce quomodo ex altitudine sex cubitorum quam supra portam superius sumpserat, tam vtriusque portæ, quam cœnaculi altitudo colligitur, quas aperte non dixerat. Quantum autem spissitudinis murus templi habuerit, determinat cum subiungit: *Et mensus est parietem domus sex cubitorum.* Sequitur, & latitudinẽ lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus. Per latera ista quæ modo describit, nihil aliud intelligo, quam quædam deambulatoria intꝰ & exterius in duobus templi lateribus per parietem ordinata, erantque ab inferioribus vsque ad superiora vnum post vnũ sibi inuicem immediate coniuncta. Vnde est illud quod sequitur: *Latera autem latus ad latus, bis triginta tria.* Et forte latera inde dicta sunt, quod in solis templi lateribꝰ, nõ autem in frontibus essent. Sed quoniam viginti cubitorũ solummodo altitudo sub primo templi cœnaculo fuit, nõ plus quam tria latera capere potuit. Sicut enim in sequẽtibus legitur, à fundamento vnius vsq; ad fundamentum alterius solum sex cubitorum spatium fuit. Erant itaque tria interius ab imo vsque ad cœnaculum, & triginta exterius ab imo vsq; ad summum. Interiora autem templi in suis superioribus eiusmodi latera nõ habebant, sicut sequentia manifestant. Bene ergo dicitur bis triginta tria, eo q; triginta tria essent ex parte vna, & triginta tria ex parte altera. Adhuc autem de horum laterum descriptione addit, cum dicit: *Et erant commentitia quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum vt continerent, & non attingerent parietem templi.* Trabes itaque de parietibus prominebant, & latera supportabant, sed idcirco tabulata quæ super ipsas fundata erant non vsquequaque vsq; ad parietem pertingebãt, vt videlicet visum admitterent: & intuentium obtutus ab imis vsq; ad superiora libere percurreret, & totum sub vno aspectu comprehendens de toto iudicare potuisset. Sequitur: *Et platea erat in rotundum ascendens sursum per totam, & in cœnaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat templum in superioribus, & sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium.* Huiusmodi viam gradibus ascendentem, & se in gyrum flectentem videmus quotidie in ascensionibus turriũ, vel eiusmodi sublimium ædificiorum. Quod autem ait, idcirco latius erat templi in superioribus, manifeste determinat, quod descripta latera vsq; ad cœnaculorum suprema non vsquequaque pertingebant, vel in superioribus templi omnino non erant, & idcirco templi amplitudo ibi latior erat, vbi eiusmodi obstacula inter parietes nulla habebat. Quod autem dicitur, & sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium, videtur ostendere templum hoc duo cœnacula habere, & ipsum in tres mansiones diuidere. In eo autem quod dicitur medium, intelligimus primum cœnaculum, eo quod ipsum primum cœnaculũ esset medium trium mansionum. Superius latitudinem laterũ descripserat in eo quod dicebat: *Et latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus.* Nunc autem eorum altitudinem describit in eo, quod hic adiungit: *Et vidi in domo altitudinem fundata latera ad mensuram calami sex cubitorum spatio.* Non dicit sex cubitorum & palmo, cum tamen mensuram calami præmiserit. Vnde & ex hoc item loco notare possumꝰ quod superius de calami mensura iam diximus, & vidi, inquit. Sed vbi ea vidit? In domo. Quemadmodum autem vidit. Altitudinem per circuitum fundata latera. Ergo in domo erant, & secundum altitudinem domus alia supra alia fundata.

Cap. 42.

data erant. Sequitur: *Et latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum.* Videtur mihi locus idem designari in his verbis qui postea dicitur locus orationis. Erat itaque quinque cubitorum latitudinis quasi quoddã appenditium iuxta parietem primi, & infimi lateris factum, vt illic orationis gratia conuenirent qui templum ingredi, vel non possent, vel non auderent. Mensus est itaque quinque cubitorum latitudinem primo lateri à fine vsq; ad finem per omnem eius parietem forinsecus adhærentem. Sequitur: *Et interior domus in lateribus domus.* Hoc idcirco dicitur ne circa interiorem domum latera deesse putarentur, & inter gazophilatia latitudinem viginti cubitorũ in circuitu domus vndique. De his gazophilatiis nihil adhuc dixit, sed quibusdam de loco orationis interpositis statim eorum descriptionem annectit: *Et ostium, inquit, lateris ad orationem, ostium vnum ad viam aquilonis, & ostium vnum ad viam australem, & latitudinem loci ad orationem quinque cubitorum in circuitu.* Ecce de loco orationis repetit, vt addat. Nã superius ipsum locum, nec locum orationis dixerat, nec quod in circuitu, hoc est per tria latera templum ambiebat. Congregemus modo in vnum quæ de templi mensura audiuimus, & prius de eius latitudine videamus. Primo loco ipsum templum intra parietes, immo intra latera viginti cubitos latitudinis tenuit. Latera autem interiora hinc inde quatuor cubitorum, & parietes sex cubitorum latitudinis habuit. Horum summa in quadraginta surgit. Latera autem exteriora habuerunt similiter vtrinq; quatuor cubitos latitudinis, quinque vero vtrobique habuit locus orationis. Quæ omnia si in vnum colligis, procul dubio quinquaginta octo inuenis. Remanet ergo vtrinq; via cubiti vnius inter templum, & gazophilatia, quæ contra viginti cubitos atrii interioris esse superius legimus. Hæc autem via sub eiectura tecti quę locum orationis operuit esse potuit, & tunc frons templi sexaginta cubitos impleuit. Longitudo autem templi centum cubitorũ fuisse legitur, sicut in consequentibus exprimitur, & ex præcedentibus colligitur. Nam quadraginta cubitos longitudinis intra parietes habuit ipsum templum, viginti vero sanctum sanctorum, vndecim autem latitudinis templi vestibulũ. Quatuor autẽ parietes viginti quatuor cubitos tenuere, & locus orationis cubitos quinque. Hæc omnia si in vnum redigis, centenarii summam implebis.

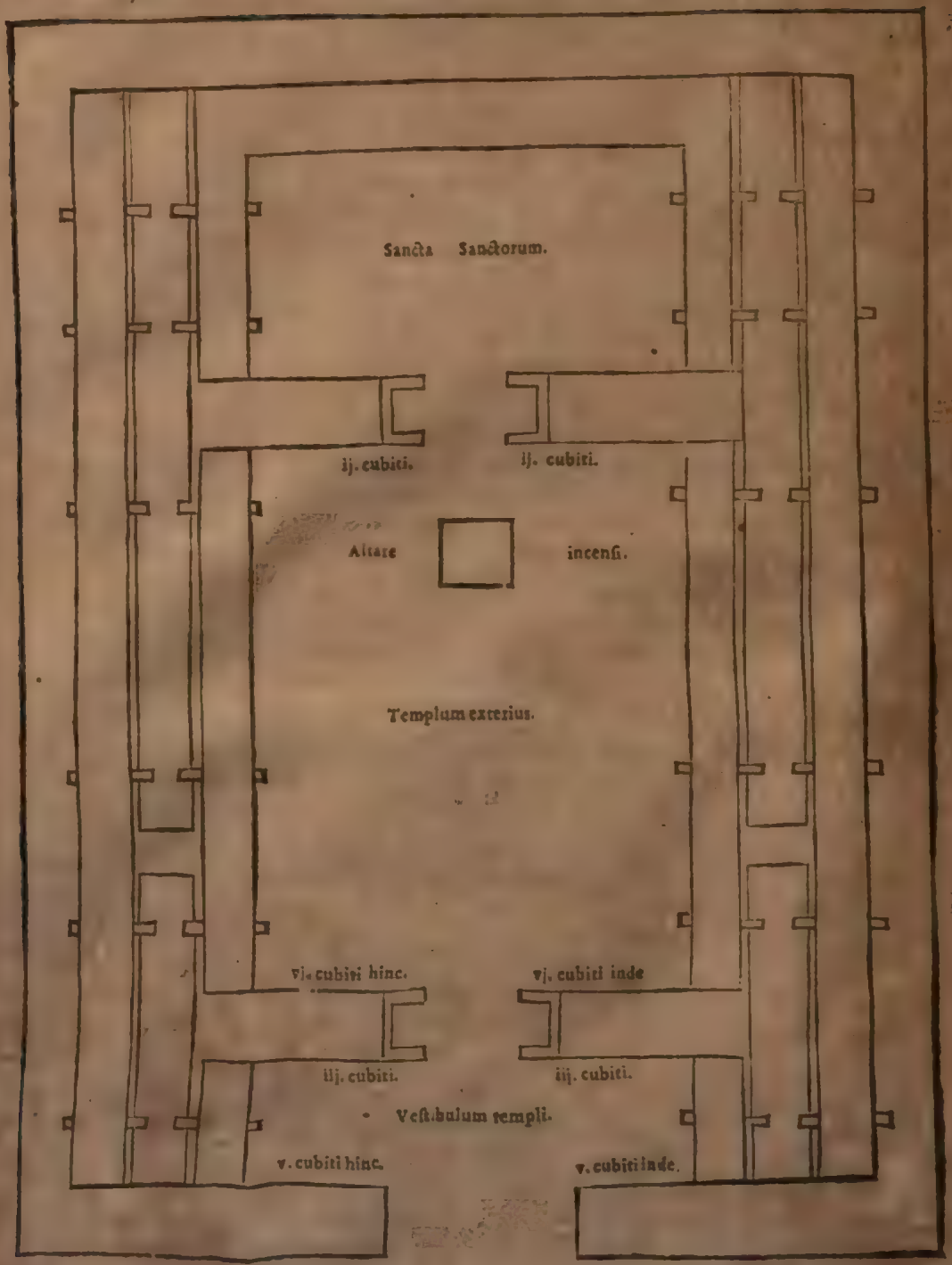
Sancta Sanctorum.
ij. cubiti.
ij. cubiti.
Altare incensi.
Templum exterius.
vj. cubiti hinc.
vj. cubiti inde
iij. cubiti.
iij. cubiti.
Vestibulum templi.
v. cubiti hinc.
v. cubiti inde.

Deseri-

Descriptio ædificiorum quæ templo adiacebant.

CAPVT XVII.

Ezech. 41. NVnc autem de gazophilatiis illis dicendum videtur, de quibus dicitur. *Et inter gazophilatia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique.* Docuimus autem lõge superius de his gazophilatijs, quæ circa templum iacebant, quõmodo abinuicem viginti cubitis distabant. Sed quia ædificium separatum (vt superius monstratum est) centum cubitis se inter Aquilonarem & Australem domum extendebat, & spatium viginti cubitorũ adhuc vtrinque interiacebat, patet quod inter Aquilonarem & Australem domum centum quadraginta cubiti, secundũ planum erant, vnde constat inter templũ, & vtramque domum hinc inde quadraginta cubitos fuisse. nam cæteros sexaginta monstratum est templi latitudinem tenere. Quomodo autem poterit quadraginta cubitorum spatium capere illud de quo superius dictum est quinquaginta cubitorum latitudinis atriũ? Sed plane quod secundum planum locus nõ habuit ei ex tumore montis accreuit. Si igitur intelligimus illud atrium quadraginta cubitos secũdum planum habere, & quadraginta in superficie, videbimus montis deuixitatem in hoc loco, & in supradictis atriis eadem sibi proportione respondere. Nam eadem proportione se habent centum ad octoginta, & quinquaginta ad quadraginta. Post descriptionem templi adiũgitur descriptio ędificij separati, & ædificium quod erat separatum versumq; ad viam respicientem ad mare latitudinis septuaginta cubitorũ. Paries autem ędificij quinque cubitorum latitudinis per circuitum, & longitudo nonaginta cubitorum. Ista omnia (vt arbitror) satis ex superioribus patent, & idcirco alia expositione non indigent. Mare autem hic dicit illud quod longe post vocat magnum quod erat ab occi-

A dente, nam aliud erat ab oriẽte, quod vocat orientale. Postquam autem dixerat hoc ædificium versum ad mare, statim infert de eius latitudine, vt ex eo ipso innueret, secundum quam dimensionem ad mare versum esset. Notandum autem quod quia templum, ædificium separatum, atrium adiunctum, tam Aquilonare quam Australe ædificium vnius longitudinis erant, omniũ longitudinem sub vna continuatione commemorat: *Et mensus est, inquit, domus* (id est templi) *longitudinem centum cubitorum, & quod separatum erat ædificium, &*
B *parietes eius longitudinis centum cubitorum. Latitudo ante faciem domus, & eius quod erat separatum cõtra orientem centum cubitorum. Et mensus est longitudinem ædificii contra faciem eius quod erat separatum ad dorsum ethecas ex vtraque parte centum cubitorum.* Notandum sane quod latitudo illa cẽtum cubitorum, quam metitur ante faciem domus (id est templi) possit dici latitudo, & longitudo, sed diuersis respectib. Si enim totum illud atrium consideres in quo templum situm fuit inter Aquilonarem & Australem domum, ab Au-
C stro in Aquilonem centum quadraginta cubitorum longitudinis erit, & centum cubitorum latitudinis contra orientem, quemadmodum hic dicit. Si autem non totum attẽdas, sed vnam quãlibet à quouis templi latere partem, erit (vt in sequentibus legitur) longitudinis centum cubitorum, & latitudinis quinquaginta cubitorum. Sub sequenti autem sententia situm ædificiorum determinat. Nam ædificium superius descriptum ad dorsum templi separa-
D tum erat, & contra faciem suam hinc inde ex vtraque parte templi quoddam ædificium habebat: *Et mensus est, inquit, longitudinem ædificii contra faciem eius, quod erat separatum ad dorsum ethecas ex vtraque parte centum cubitorum.* Vides certe quod ex vtraque parte ædificium fuit, & vtrumque ethecas habuit, & eo ipso quo ethecas mensus fuit, etiam domorum mensuras accepit. Antesolaria quædam

intelligimus esse istas ethecas, quas (vt Hieronymꝰ in his verbis testatur) Romæ vocãt solaria de cœnaculorum parietibus eminentia, quæ nonnulli Græcorum exedras vocant. Recapitulatio cum additione videtur esse quod sequitur: *Et templum interius, & vestibula atrij, limina, & fenestras obliquas, ethecas in circuitu per tres partes contra vniuscuiusque limen, stratumque lignopergyrum in circuitu.* Patet autem cur templum interius esse dixerit, quia inter prædicta ædificia medium locum tenuit. Vestibula atrij nominat, quia atrio adiacebant. Superius aũt designauerat ethecas ex vtraq; parte, hic autem dicit per tres partes esse, vnde constat ædificium etiam separatum ethecas habuisse. Qua ex re conuincimus eandem in tribus similitudinem esse tam in qualitate, quã in quantitate. Ethecæ autem (vt dicitur) contra limen vniuscuiusque erant, quia de ipsis cœnaculi extrinsecꝰ prominebãt. Ne enim altiores, vel demissiores ipsis cœnaculis putarentur, per limina solariorum situs antesolarium exprimuntur. Stratum lignorum per gyrum dicit tabulatum quo ethecarum inferiora sternebantur, quæ tres templi partes (vt dictum est) cingere videbantur: *Terra autem*, inquit, *vsque ad fenestras erat*, vnde conuinci potest quanta deuexitas mõtis fuerit, quandoquidem parietes ædificiorum quæ ex parte templi erãt, terram vsque ad fenestras habebãt. Quod autem dicit Cherubin, & palmas vsque ad interiorem domum, hoc est sanctũ sanctorum fuisse, videtur determinare velle interius sanctuariũ eiusmodi celaturas non habere. Erant itaq; (vt dicitur) vsque ad interiorem domum, in exteriori videlicet templo, & forinsecus, id est in vestibulo, quod eadem cõsideratione videtur dici posse forinsecꝰ, qua domus interior dicitur intrisecus. Erant inquam in templo & in vestibulo per omnem parietem in circuitu nõ solum interius, sed etiã extrinsecus fabrefacta ad mensuram, & Cherubin, & palmæ. Sequitur: *Et palma inter Cherub & Cherub, duasque facies habebat Cherub, faciẽ hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte expressam per omnem domũ in circuitu. De terra vsq; ad superiora porta Cherubim, & palmæ celatæ erãt in pariete templi. Limẽ quadrangulum, & facies sanctuarii aspectus contra aspectum altaris lignei.* Hæc oĩa per se (vt arbitror) patent, & nostra expositione non indigẽt. Vltima aũt sententia situm altaris interioris exprimit, eo q; in medio templi contra portam sanctuarij positum fuerit. Hoc erat altare incensi. Nam illud de quo superius breuiter tetigit, & deq; in sequentibus latius agit, erat altare holocausti. Sequentibus aũt verbis videtur exprimere non tantũmodo modum quãtitatis, sed etiam facturam operis. Ait itaq;: *Trium cubitorum altitudo, & longitudo eius duorum cubitorum.* Hæc ad quantitatem, sequentia referuntur ad qualitatem: *Et anguli eius, & longitudo, & parietes eius ligni.* Forte idcirco de latitudine tacuit, quod longitudo & latitudo eadem fuerit, & in vtramlibet partem longitudo, sicut & in vtramlibet latitudo dici potuit. Videtur autem quatuor ligna per quatuor angulos erecta habere secundum altitudinem, quibus alia quatuor copulabantur tam superius, quam inferius directa secũdum longitudinem & latitudinem, quibus tabulæ affigebantur, & coniungebantur in vnam compagem. Angulos itaq; vocat, eo quod angulos tenerẽt ligna illa, quæ in angulis erigebantur. Longitudinem vero nominat ligna illa quæ altaris lõgitudinem metiebatur. Parietes autem dicit iuncturam tabularum quibus earum hiatus texebatur. Sequitur: *Et locutus est ad me, hæc est mensa coram domino,* & post hæc additur descriptio ostiorum tam templi, quam sanctuarii: *Et duo ostia erant in templo, & in sanctuario, & in duobus ostiis ex vtraque parte bina erant ostiola, quæ in se inuicem plicabantur. Bina enim ostia erãt ex vtraque parte ostiorum.* Puto ex hoc loco manifestum esse, quod idem nomen

ponitur in diuersa acceptione. Alioquī quomodo stabit, quod dicit. Bina ostia erant ex vtraq; parte ostiorum? Quod igitur prius dicit ostia referendum est ad fabricam quæ erat ex ligno. Quod postea dicit ostiorum, referendum est ad ăditum, qui patebat in muro. Murus autem sex cubitorum spissitudinis erat, & ipsa eius spissitudo tam in templo, quam in sanctuario duo ostia tenebat. Nam vnum erat in muro ex parte interiori, & alterum ab exteriori. Pendebat autem ex his duobus ostijs vnū à dextris, & alterum à sinistris, iuxta quē modum per omnia erat & in templo Salomonis. Hoc est quod ibi dicitur: Et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, vtrumque autem ostium erat in gemina diuisum, hoc est, quod superius dixerat. Latera quinque cubitorum. Quod ibi dicit latera, hic dicit ostiola. Hæc latera ferreis nexibus copulabantur, & cum portæ aperirentur inuicem plicabantur. Quemadmodum & hic dicitur, & ibi dictum est, quod se inuicem tenendo aperiebantur. Idcirco autem vnum ostium in duo diuidebatur, & inuicem plicabatur, ne muri latitudinem excederet dum aperiretur. Et cælatæ erant in ipsis ostijs templi Cherubin, & sculptura palmarum sicut in parietib. quoque expressa erant. Ista omnia per se satis patent. Recte autem subiungitur: *Quamobrem erant grossiora ligna in vestibuli fronte forinsecus super quæ fenestræ obliquæ.* Ibi namque grossiora ligna esse res exigebat, vbi ornatus causa digniores, & excellentes cælaturas esse oportebat. Datur autem intelligi ex his verbis, parietes opertos esse lignis quemadmodum in templo Salomonis. Sequitur, & similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli, secundum latera domus, latitudinemque parietum. Patent ista: *Et eduxit me in atrium exterius per viam ducētem ad Aquilonem, & introduxit in gazophilatium, quod erat contra separatum ædificium.* De vestibuli fronte templi constat cū nouissimo loco egisse, de quo loco videtur modo per Aquilonarem portam atrii interioris in descriptum gazophilatium trāsire. Recte sane. Nam hoc vtique gazophilatiū ad prædictam decem cubitorum latitudinis deābulationem faciem habebat, q̄ ab eo loco incipiebat vbi ista porticus porticui Aquilonaris domus iuncta erat, & vbi (ex hoc loco colligitur) in latere videlicet triplicis porticus aditus ad illud gazophilatiū patebat: *Et induxit me, inquit, in gazophilatiū quod erat contra separatum ædificium, & contra eadem vergentem ad Aquilonem in facie longitudinis cētum cubitos ostii Aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos contra viginti cubitos atrii interioris, & contra pauimentum stratum lapide atrii exterioris, vbi erat porticus iuncta porticui triplici, & ante gazophilatia deambulatio decem cubitorum latitudinis ad interiora respiciens viæ cubiti vnius, & ostia eorum ad Aquilonem.* Horum omnium descriptionem superius tā diligēter exposuimus, vt nesciamus vtrum aliquid (nisi forte p̄ litteræ expositione) ad prædicta addere debeamus. Ostiū aquilonis dicit illud, ostium templi, de quo superius dixerat, & ostium lateris ad orationem. Ostium vnum ad Aquilonem. Nōdum sane, quia quod prius quasi singulariter posuit, & postea pluraliter designauit. Et induxit me (inquit) in gazophilatiū, & in sequentibus, & ante gazophilatia deambulatio decem cubitorum latitudinis ad interiora respiciens viæ cubiti vnius. Quod autem sequitur, & ostia earum ad Aquilonem, si earum ibi legitur, referendum est ad porticus, si vero eorum, referendum est ad gazophilatia. Nam vtrobique poterit esse sententia vera. Sequitur: *Vbi erant gazophilatia in superioribus humiliora*, quia supportabant porticus quę ex illis eminebant de inferioribus, & de mediis ædificii. Præmissa descriptione deambulationis, bene additur vbi erant gazophilatia, nam iuxta deambulationem erant, & ei ab Aquilone adhærebant. Illud quoq; notandum, quia pluraliter porticus dicit,

Ezech. 41.

cit, quod prius porticum dixit. Sane vt his verbis facile perpenditur, tam domus, quam eius porticus in triplicem mansionem distinguebatur. Si enim ædificium habebat inferiora, & media, habebat vtique & suprema. Medium nāque nō dicitur nisi ad duo extrema. Habebat itaq; domus sicut & sua porticus gazophilatia in imo, cœnaculum vnū in medio, & cœnaculum aliud in summo. Habebat & porticus gazophilatia in inferioribus cōtra gazophilatia domus, quę porticus supportabant. Erant nam porticus in horum superioribus, vna contra cœnaculum primum, & alia contra cœnaculum secundum, quæ a gazophilatijs sustinebantur. Inferior porticus de inferioribus ædificij eminebat, quia supra gazophilatia sita erat, quæ inferioribus ædificij respondebant. Superior porticus de medijs ędificij eminebat, quia supra primā porticum sita erat, quæ medijs ædificij respondebat. Illud nunc quale sit cōsideremus, quod gazophilatia dicuntur esse humiliora in superioribus. Sane si arduitatem montis circa hunc locum secundum priorem modum æstimemus, terram in vno ædificii latere ex parte templi sexaginta cubitis excelliorem, quam in alio latere inueniemus. Sed quis nesciat ratione id exigente pauimenta ædificiorum in æqualem quandam superficiem sternere oportere? Ne ergo putaremus terrā ab vna parte sexaginta cubitis cauatam fuisse, dicit scriptura gazophilatia in superioribus humiliora esse, vt intelligamus vnum gazophilatiū diuisum in plura, & singula habere pauimenta, in seipsis quidem æqualia, sed alia alijs eminentiora, & secundum ascensum montis gradū more alia supra alia eleuata. Vbi ergo pauimenta eleuatiora, ibi gazophilatia erāt humiliora, id est minus altitudinis habentia, hoc idem intelligimus de gazophilatijs illis q̄ erāt sub porticibus. Hoc idē de diuisione illa sex porticuū quas in septē portiones secundū latitudinem, montisq; ascensum distinximus. Hoc idē de gazophilatijs, q̄ circa pauimenta erant tenuimus. Idcirco aūt hæ distinctiones erant vtiq; longæ, sed parū latę. Nam gazophilatia eadē leguntur quinquaginta cubitorum longitudinis fuisse, q̄ tamen non plus q̄ nouem cubitorū latitudinis videntur habere. Hæ tamen gazophilatiorum diuisiones non tam videntur parietibus interseptæ, q̄ columnis distinctę, ita tamen vt has columnas (quemadmodum in clausstris fieri solet) nonnullius altitudinis murus supportaret, qui pauimentorum eleuationes susciperet, eleuationumq; degradationes dispararet. In hoc itaq; gazophilatia exterioris atrij ab istis gazophilatijs discrepabant, q̄ illa columnas habebant, in his vero nullæ erant. *Triseg̃a enim, inquit, erant, & columnas nō habebāt, sicut erant columnæ atriorū.* Bene aūt de his porticibus additur, *pterea eminebāt.* Qm supportabātur a gazophilatijs, idcirco eminebant, & subditur quidē q̄modo, vel quantum eminebāt a terra. *Eminebant, inquit, de inferioribus, & de medijs ædificij a terra cubitis quinquaginta.* Si ista porticuū supereminētia a terra sursum quinquaginta & quinquaginta cubitis distinguitur, tota altitudo domus centū quinquagīta cubitos habere videtur. Inferior aūt porticus nō vbiq; a terra quinquaginta cubitis eminebat, sed in eo latere vbi terra demissior erat. Sed quia secundū p̄dictam rationē terra in vno latere domus ex parte tēpli eleuatior erat cubitis sexagīta, & primū cœnaculū domus secundū descriptionē porticus eminebat, ex parte alia tantūmō cubitis quinquaginta videtur terra decē cubitis exterius emineree ex parte templi supra pauimētum primi cœnaculi. Qd igitur superius legimus, q̄ a terra vsq; ad fenestras erat: de fenestris primi cœnaculi intelligere debem⁹, ita vt quibusdā gradibus in eius ostia descenderetur, quēadmodū in cellariis videmus. Ethecas autem cōtra superius cœnaculum esse perpendimus.

Ædifi-

Aedificium vergens ad Aquilonem
Ab hoc loco sursum superius cœnaculum.
Cõtra hunc locũ sursum eminebat superior porticus, quasi de mediis ædificii.
Ab hinc sursum primum cœnaculum
Cõtra hũc locũ sursum eminebat superior porticus, quasi de inferioribus ædificii.
Gazophi in superio humiliora
philatia ribus.
Gazophi excelsiora
latia
Declivitas montis in ea parte qua habet ædificium Aquilonare.

Sed quoniam gazophilatia quæ sub porticibus erãt cum eisipsis domui adhærebant, ab interiori parte parietem vnum cum ipsa domo communem habebant, qui quidem gazophilatijs porticuum tanto longior erat, quanto longitudinem illorum latitudo domus superabat. Per exteriorem ergo parietem qui atrio exteriori adhærebat, longitudo gazophilatiorum exprimitur, cum adiungitur: *Et peribolus exterior secundum gazophilatia quæ erant in via atrij exterioris ante gazophilatia longitudo eius quinquaginta cubitorum.* Notandum sane, quod non dicit porticum ipsam quinquaginta cubitos longitudinis habere, sed peribolum eius exteriorem, id est parietem illum quem ad exteriora habebat quinquaginta cubitorum longitudinis fuisse, ne putetur hæc mensura intra parietes, quemadmodum in superioribus porticibus sumpta fuisse. Patet ergo quod superius iam diximus, quia vnum parietem cum domo communem habebat, ita vt vtriusque mensuræ annumerari debeat, vt constet de huius porticus gazophilatiis, quod de illis gazophilatijs legitur quæ ad horum similitudinem describuntur: *Secundum longitudinem eorum*, inquit, *sic & latitudo eorum.* Generalis autem sententia esse videtur quæ subinfertur, cum dicitur. Quia lõgitudo erat gazophilatiorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum. Cũ enim dicatur, non eorum, sed gazophilatiorum, non videtur ad prædicta relatio facta, sed generalis sententia prolata, vt omnium gazophilatiorum exterioris atrij intelligatur lõgitudo vna. A porticui adhærentis, vide quam miranda ratione repetit quod longe superius dixit: *Et longitudo*, inquit, *ante faciem templi centum cubitorum.* Nonne hoc idem expressit quando atrij interioris, tam longitudinem, quam latitudinem diffiniuit? Sed intellexit Propheta secundum prædictorum descriptionem consequens esse, longitudinem ante tẽplum centum cubitos, secundum planum habere non posse. Sed idem iterũ repetendo per inculcationẽ admonuit quod absq; dubio aliquo modo habuit quod secundum plani cõsiderationem omnino habere non potuit. Sequitur: *Et erat subter gazophilatia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriori in latitudine peribuli atrij, quod erat contra viam orientalem in facie ædificij separati.* Quę sint gazophilatia ante gazophilatia ista, & quis sit introitus subter ista, & super illa, id est inter vtraque gazophilatia superius iam diximus, & eadem replicare vitamus. Atrium autem de quo hic commemorat, non solum in facie ædificij separati, sed etiam in facie aquilonaris domus, & ex maiori parte erat. Sed quia ædificium separatum ab eo longius distabat, de eo maxime dicitur de quo minus videbatur. Descriptis gazophilatijs, quæ sub porticibus aquilonaris domus in via aquilonaris erant, quorum similitudinem illa quæ sub porticibus separati ædificij fuerant per omnia tenebant, compendiose satis eorum descriptionem ex similitudinis adiunctione subintulit, cum dicit: *Et erant ante ædificium gazophilatia, & via ante faciem eorum iuxtà similitudinem gazophilatiorum quæ erant in via aquilonis.* Si ista gazophilatia per omnia eorum similitudinem habebat quæ in via aquilonis ante aquilonarem domum erant, ergo porticus supportabant quæ de illis eminebant de inferioribus, & de medijs ædificij. Similiter in cæteris vnam in vtrisque similitudinem intelligimus, sicut superius docuimus, & eadem replicare non debemus.

B C D

De cæteris quæ restant vsque ad finem descriptionis.

CAPVT XVIII.

Ezech. 42. POst descriptionẽ gazophilatii quod erat contra viginti cubitos atrij interioris, & contra pauimentum atrij exterioris, & post descriptionem porticus tam pauimento, quam triplici

Vnum

Vnum quod ſuperius præterijſſe videbatur, latitudinem videlicet eorum, hoc loco determinare videtur, & tam iſtorum, quam illorum menſuram vno ſermone complectitur, cum dicitur: *Secundum longitudinem eorum, ſic & latitudo eorum.* Completa deſcriptione omnium ædificiorum quæ ad aquilonem erant, eorum quæ ad auſtrum conſiſtebant breui ſententia comprehendit, cum dicit: *Et omnis introitus eorum, & ſimilitudines, & oſtia eorum ſecundum oſtia gazophilatiorum, quæ erant in via reſpiciente ad Notum.* Oſtium in capite viæ, quæ via erat ante veſtibulum ſeparatum per viam orientalem ingredientibus. Quicquid de gazophilatio quod erat contra viginti cubitos atrij interioris diximus, quicquid de æde vergente ad aquilonem, vel eius porticibus, quicquid de ambulatione, vel de introitu ſuperius docuimus, totum de his quæ ad auſtrum erant ſecundum ſitus ſui modum intelligere debemus, vt ſit in iſtis, & illis introitus ſecundum introitum, & ſimilitudines ſecundum ſimilitudines, & oſtia ſecundum oſtia, vt ſit in omnibus per omnia vtrobique ſimilitudo vna. Vide tamen quam argute vnum nominatim expreſsit, de quo maxime dubitari potuit. Forte enim aliquis difficile crederet, quod ædificium ſeparatũ duo veſtibula haberet, ne duo habendo aliarum in hoc ædium formam excederet, quod in cæteris omnibus eandem cum eis ſimilitudinem tenuiſſet. Ait ergo. *Oſtium in capite viæ, quæ via erat ante veſtibulum ſeparatum.* Si via erat ante veſtibulum ſeparatum ex parte vna, erit proculdubio, & via, & veſtibulum ex parte altera, vt vtrobique ſit ſimilitudo vna. Illud autem palam eſt, quod caput viæ illius ad orientem reſpiciebat, quæ ab atrio exterioreiuxta porticum aquilonaris ædificij incipiebat. Manifeſta autem ſunt cætera quæ ſequuntur, vſque ad eum locum vbi dicitur: *Cumq; complexſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quæ reſpiciebat ad viam orientalem, & menſus eſt eam vndique per circuitum.* Domum interiorem dicit templum quod inter cætera ædificia locum tenebat mediũ. Quod dicit, menſus eſt eam, intelligẽdum eſt, aut eam interiorem domum, aut eam viam, aut eam portam. Sed quomodo menſuras domus interioris compleuerat, ſi adhuc eam metiri oportebat? Sed quod murum diuidentem inter ſanctuarium, & vulgi locum hoc loco metiatur, manifeſtiſsime determinatur. Portam itaque orientalis viæ exteriorem vndique in eo menſurabat, quod muri ipſius hincinde menſuras capiebat. Menſus eſt autem contra ventum orientalem calamo menſuræ quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et menſus eſt contra ventum aquilonarem quingentos calamos in calamo menſuræ per gyrum. Et ad ventum auſtralem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum, & ad ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ. Per quatuor ventos menſus eſt illud. Quid ſit autem illud, vti iam dictum eſt cuius mẽſuram accepit ſubiuncta determinatione oſtendit, cum dicit: *Murum eius,* inquit, *vndique per circuitum longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum diuidentem inter ſanctuarium, & vulgi locum.* Conturbat fortaſsis aliquem, quod idem murus quingentos calamos, & quingentos cubitos dicitur habere, cum calamus ſuperius legatur ſex cubitorum fuiſſe. Sed diuerſitatem calamorum intelligere nil obſtat, cum manifeſta prophetæ ſententia in hoc ipſum nos cogat. Sed ſi iſtæ ſcripturæ locus pro diuerſitate calamorum ad ſui teſtimonium minus ſufficere videtur, videamus quid in ſequentibus dicitur, vbi poſt pauca altaris menſura deſcribitur: *Iſta autem,* inquit, *menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habebat cubitum, & palmum.* Quis eſt iſte cubitus veriſsimus, in quo erat cubi-

tus, & palmus? Aut hoc de instrumento, id est calamo dicitur, per quod mēsuratur, aut de mensura quæ instrumēto sumitur. Nam perticam quidem dicimus, & illud quo mensuramus, & mensuram quā accipimus. Sic palmus, sic cubitus, sic sextarius dicitur, & mensura qua mensuratur, & mensura quæ mensuratur. Si itaque hoc loco cubitum non instrumentum, sed mensuratum accipimus, quomodo erit cubitus verissimus vbi erat cubitus, & palmus, hoc est plus quam cubitus? Si autē per cubitum intelligimus instrumentum, hoc est calamum, in hoc dicimus ipsum verissimum, quia habebat cubitu quo metiretur, & palmum vnde inter metiēdum teneretur. Potuit autem (quod & ipse credo) in sex cubitorum calamo ex ea parte qua supererat palmus, vnus cubitus cum eodem palmo esse segregatus, atque aliquo ligno determinatus, in quo sane metiri oportebat, quod infra pleni calami mensuram remanebat. Sicut igitur pars panis dicitur panis, & pars domus dicitur domus, sic pars calami potuit dici calamus. Octoginta autem, & tres calami cum triente de maioribus complent quingentos de minoribus. Forte ergo vt inimicitias vitaret, immo absque dubio certi causa mysterij, vt plenum mysticumque numerum exprimeret, minores hoc loco calamos posuit, & quod mystice docere oportuit, mystico numero expressit.

De descriptione altaris holocausti.

CAPVT XIX.

Ezech. 43. REstat adhuc de altari dicere, & eius descriptionem explanare: *Ista autem*, inquit, *mensuræ altaris in cubito verissimo qui habebat cubitum, & palmum.* De hoc cubito iam superius docuimus, & eadem replicare non debemus. In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine, & definitio vsque ad labium eius in circuitu palmi vnius. Vt totius altaris mensuram breuiter perstringam, erat quinq; cubitorum altitudinis, & habebat vsque ad extremum quarti cubiti duodecim cubitos tam longitudinis, quam latitudinis. A quarto vero cubito sursum habebat electuram quādam vnius cubiti in omnem partem, ita vt in supremis eius contra quintum cubitum esset altare quatuordecim cubitorum longitudinis, & quatuordecim latitudinis. Habebat ergo electura illa cubitum vnum altitudinis, & cubitum vnum latitudinis in omnem partem extra mensuram altaris, vt de eo intelligi possit quod dicit, in sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine. Huius autem supremi cubiti superiorem medietatem corona altaris tenebat, reliqua medietas sub corona erat. Habebat autem corona ipsa vnum palmum spissitudinis. Vnde est illud: *Et definitio vsque ad labium eius in circuitu palmi vnius.* Hoc loco definitio idem est, quod terminatio. Erat itaque suprema extremitas altaris, vel coronæ, vbi altare terminabatur, vel finiebatur palmi vnius scilicet spissitudinis. Erat autem adhuc circa eandem coronæ extremitatem alia quædam parua electura circumquaque dependens, quam & labium vocat. Vnde & dicit: *Et definitio vsque ad labium eius in circuitu palmi vnius.* Vel rectius fortassis quoddam foramen, quod erat in medio altaris à summo vsque in ima describitur in eo, quod dicitur: *In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine.* Cætera autem quæ sequuntur secundum priorem sensum exponantur. Erat etiam sub ipso altari quædam fossa duorum cubitorum profunditatis, quæ cineres qui per illud foramen defluebant, excipiebat. Vnde & addit. *Hæc quoq; erat fossa altaris, & de sinu terra vsque ad crepidinem nouissimam duo cubiti, & latitudo vnius cubiti.* Profunditatem & latitudinem describit, & de longitudine tacet, innuit tamen in eo, quod duos cubitos ad crepidinem nouissimam (id est ad basim altaris) terminari ostēdit. Videtur itaque mihi longitudo eius ab anterio-

anteriori parte sub basi altaris incipere, & vsque post tergum altaris se extendere, ita vt sanguinem qui ad basim fundebatur, excipere posset, & post tergum altaris quasi ad extrahendos influentes cineres pateret. Sequitur: *Et à crepidine maiori vsque ad crepidinem minorem quatuor cubiti, & latitudo vnius cubiti.* Crepidinem possum⁹ dicere præruptionem, vel præcisionem alicuius planitiei, vel superficiei. Crepidinem igitur minorem vocat basim altaris quæ erat cubitorum duodecim: crepidinem vero maiorem vocat basim eiecturæ supradictæ, quæ erat cubitorum quatuordecim. Erant itaque ab vna vsque ad aliam crepidinem quatuor cubiti, secundū eius quod dictum est, Ariel altitudinem, & latitudo vnius cubiti secundum eiectionis latitudinem. Bene autem cubitum vnum seorsum, & cum determinatione posuit. Nam positio quatuor cubitorum in altum surrexit, situs vero vnius cubiti se in latus deflexit, & in latum expandit. Sed à crepidine maiori incipiens, cur cubitum vnum prius nō posuit, qui secundum hunc ordinem prius occurrit, nisi quod maiorem numerum latinorum more prius ponere voluit? Ordinatius autem videretur posuisse si sic voluisset dicere. & à crepidine minori vsque ad crepidinem maiorem quatuor cubiti, & latitudo vnius cubiti. Hunc ordinem septuaginta secuti sunt, qui sic ponunt: *A propitiatorio minori vsq; ad propitiatorium maius,* eosdem locos per propitiatorium, & propitiatorium designantes, quos nos in crepidinibus intelligimus. Et recte quidem satis hæc duo loca poterant propitiatoria dici, quia in his duobus locis solebat sanguis ad expiationem, & propitiationem poni, vel effundi. *Ipse autem Ariel quatuor cubitorum.* Ariel dicit ipsum corpus altaris, quod quatuor cubitorum altitudinis (vt dictum est) erat. cui dicta illa superius eiectura supereminebat. Quod ideo forsitan Ariel quod est leo fortis nominauit, quia leonis more populi victimas per illud iam dictum foramen deuorauit, & absorbuit. Et ab Ariel sursum cornua quatuor, per quatuor videlicet angulos altaris. Et Ariel duodecim cubitorū in longitudine per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulum æquis lateribus. Hoc dictum est de corpore altaris, vt superius iam docuimus. *Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius.* Et de hoc item superius diximus, quod eiusmodi mensura erat circa superiora altaris. Et corona in circuitu eius dimidii cubiti, scilicet altitudinis. Nam de spissitudine superius dictū est. Et sinus eius vnius cubiti per circuitum. Recole duas quas superius posuimus sententias, secundum primam erit quod modo dicitur superflua repetitio, secundum secundam erit ad altitudinem altaris complendam necessaria adiectio.

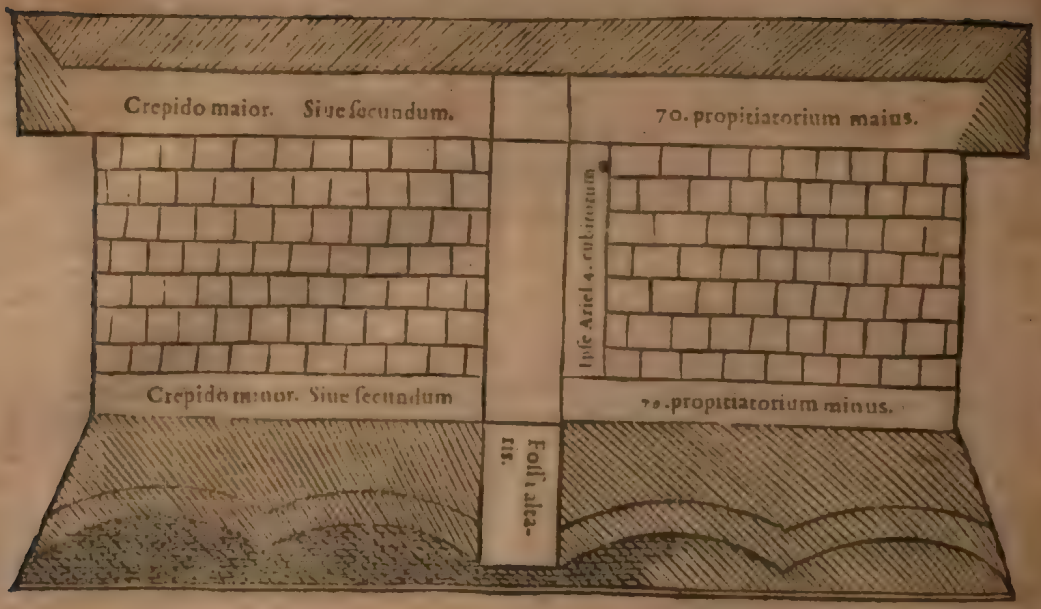

Terræ promissionis descriptio seu diuisio, & quæ portio debeatur sacerdotibus, & quæ Leuitis.

CAPVT X.

De hoc sanctificato statim pauca adiungit quod sit sacerdoti-
Sanctificatū de terra longitudinem vigintiquin-
bus, & longe post in sequentibus.
que millia, & latitudinem decem millia. Sanctifi-
quasi diceret, erit
catum erit in omni termino eius per circuitum.
in omni prædicto sanctificato aliud sanctificatum in quo erit
Et erit ex omni parte sanctificatum quingentos B
sanctuarium & templum, ita vt ipsum possit recte dici sanctifi-
per quingentos quadrifariam per circuitum, &
catum sanctificatū, quemadmodū dici solet sanctū sanctorum.
quinquaginta cubitis in suburbana eius per cir-
cuitum.

Quod dicit à mensura ista, non est referendum ad proximum tantum, sed ad totum quod superioribus versibus est compre-
Et à mensura ista mensurabis longitudinem vi-
hensum. Quod modos mensurari iubetur est illud quod post
A gintiquinque millium, & latitudinem decem
paululum dicitur debere esse Leuitarum.
millium.

Pelá est ex posterioribus quod templū erat in sorte Sacerdo-
Et in ipso erit templum, sanctumque sanctorum.
tum. Quod igitur dicit in ipso, referendū est ad illud mensuratum de quo præmittitur, & è mensura illa. In medio namque eius mensuræ erat templum. Sed subiuncta interpositio, & neutraliter facta relatio facit literam obscuram.

Duobus istis subsequentibus versibus determinat quorū de-
Sanctificatū de terra erit sacerdotibus minis-
beant esse duæ illæ prædictæ mensuræ, & in primo quidem de
sanctuarii, qui accedunt ad ministerium.
prima. Sanctificatum (inquit) de terra erit sacerdotibus, acsi diceret, illud quod superius nominauit sanctificatum, illud inquam erit sacerdotibus
Et erit eis locus in domos, & sanctuarium san-
Hæc est illa mensura quam secundo loco posuit, vbi ait, mēctitatis, vigintiquinque autem millia longitudi-
surabis longitudinem vigintiquinque millium, & latitudinem
nis, & decem millia latitudinis erunt Leuitis, qui
decem millium.
ministrant domui.

EXPLI-

EXPLICATIO ALIQVORVM PASSVVM DIFFICILIVM APOSTOLI.

Dubium. SI ea quæ de lege ab Apostolo diuersis in locis dicuntur ad inuicē conferantur, multa eis contrarietas inesse videtur. Videtur namq; esse contrarius sibi ipsi, contrarius rationi, contrarius veritati, & quod his omnibus amplius est, sententiæ ipsius domini. Audi itaque clamantem atque protestantem: Rom. 3. *Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis homo.* Quomodo non est in hoc contrarius sibi, cum ipse protestetur alibi: Rom. 2. *Quoniam non auditores, sed factores legis iustificabuntur.* Item alio loco: Rom. 7. *Lex*, inquit, *sancta est, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Iterum alias ab eodem dicitur: Rom. 4. *Lex iram operatur.* Quid magis contra rationem videtur, quam quod mandatum, quod sanctum, iustum, & bonum dicitur apud iustum, & pium dominum iram, non gratiam potius operatur? Alias autem dicit, quod: Heb. 7. *Lex nominem ad perfectum adduxit.* Quomodo quæso id veraciter dici potuit, vel quomodo in hoc veritati contrarius nō fuit, cum tempus legis tot iustos, & tam perfectos habuerit? Nunquid Elias perfectus non fuit, in cuius spiritu, & virtute (iuxta dominicum testimonium) Matth. 11. venit quo inter natos mulierum maior nemo surrexit? Quid de cęteris prophetis, quid de iustis, & regibus dicturi sumus, qui quod Apostoli viderunt, videre voluerunt, nec potuerunt? Si legis Galat. 3. præuaricatores erant, nunquid iusti esse poterant? si obseruatores, nunquid inde iusti non erant? Sententiæ vero domini contraria sentire videtur in eo, q; alias loquitur: Matth. 19. Marc. 10. Luc. 18. Matth. 22. Marc. 12. Luc. 10. *Si enim lex data esset quæ iustificare potuisset, vere ex lege esset iustitia.* Legisperito autem quærenti quid faciendo vitam æternam possideret, & ad illius interrogationem domino prima, & maxima legis mãdata proferenti dominus respondit: *Hoc fac, & viues.* Quid ergo? Nunquid non potest obtineri iustitia vnde obtinetur vita æterna? an vita æterna poterit haberi sine iustitia? Quis quid horum dicat, vel dicere præsumat? *Hoc*, inquit, *fac, & viues.* Viues haud dubium diligendo ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, Deū tuū, & proximum tuum sicut teipsum. Sunt qui dicant opera legis esse quæ fiunt ex timore, opera vero Euangelii quæ fiunt ex amore. Seruire autem sine dilectione non potest hominem iustificare. Vnde *Prima sententia.* & secundum eos dicitur merito quia ex operibus legis non iustificabitur omnis homo. In testimonium vero assertionis suæ adducunt, quod alias in Apostolo legunt: Rom. 8. *Non enim accepistis iterum spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis in quo clamamus Abba pater.* Constat itaque, inquit, quia sub timore seruiebant qui spiritum timoris, non amoris acceperant. Hinc est, quod adhuc addunt, quod lex sit mandatum sine gratia, euangelium vero mandatum cum *Refutatio.* gratia. Fateor, non me recolo legisse vbi lex præcipiat seruire, ex solo timore, vbi prohibeat implere mandata ex vera dilectione. Nunquid quæso legis opera non erunt quæ ipsa iniungit, & eius opera erunt quæ ipsa non tradit? Sed dicunt quia spiritum seruitutis acceperūt qui sub lege fuerunt. Audacter dico & indubitanter affirmo, quoniam eorum qui tempore legis, & eorum qui tempore euangelii hucusque fuerunt, alii spiritum timoris, alii vero spiritum dilectionis acceperunt. Nunquid soli illi legem non tenuerunt, qui abundante caritate, & timorem foras mittente ex sola dilectione obseruauerunt? Legis certe est, & euangelii doctrinam exhibere. Domini vero gratiam dare, vel subtrahere, & spiritum pro beneplacito infundere. Quid ergo sibi volunt qui dicunt legem esse mandatum sine gratia, euangelium vero mandatum cum gratia? Quam sæpe videmus temporibus nostris habere maiorem

gratiam.

gratiam in exequendis mandatis imperitos auditores, quam quosdam peritissimos euangelij prædicatores. Nunquid nam euangelium non est quod docent qui Apostolicam doctrinam eruditissime prædicant, sed implendi gratiã nec ipsi habent, nec aliis dare valent? Nunquid antiqui illi sine lege viuebant qui legis doctrinam simul & gratiam acceperant? Sunt item qui dicunt sola illa recte dici legis opera quæ cum lege sunt inchoata, & cũ lege terminata. Sed dico interim quod sentio. & ad hæc succincta breuitate respondeo. Opera illa legis quæ cum lege sunt inchoata, & cum lege terminata, aut iustificabant impleta, aut non. Si itaque iustificare potuit eorum impletio, quomodo verum erit quia ex operibus legis nõ iustificabitur? Sunt forte qui dicunt, & si non dicunt, non inepte dicere potuerunt, quod merito distinguendum sit inter opera naturalia, legalia, atque euangelica. Merito namq; opera illa specialiter euangelio cõscribenda sunt quæ ex euangelio institutionem acceperunt, quemadmodum sunt regeneratio, confirmatio, & dominici corporis, & sanguinis communio, & noua quorũlibet institutio. Legalia vero sola illa modo quodã speciali sunt dicenda, quæ (vt iam dictum est) cum lege sunt inchoata, & cum lege terminata. Naturalia vero illa merito dici debent, quæ ab hominib⁹ per legem naturalem intelligi potuissent, etiam si lex, & euangelium nunquam instituta fuissent. Iuxta hanc vtique distinctionem forte dicturus est aliquis, quia per legis opera debemus intelligere illa sola legalia instituta de quibus tenemus pro certo quoniam ex sola illorum impletione nõ iustificabitur omnis caro. Legis autem nomine (vt alicui forte videbitur) oportet intelligi tam naturalia decreta, quã legalia instituta, quantum vtraque in lege sunt scripta. Dicit enim Apostolus. Factores legis, non factores operum legalium iustificari. Sed quod de lege affirmat, de operib⁹ legis negat.

Secunda sententia.

Sententia Auctoris.

Cur dicantur opera legalia.

Naturalia quæ nam?

Legis nomine quid intelligatur?

A Ex operibus legis (inquit) non iustificabitur omnis homo. Nõ dicit ex lege, sed ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Et item alio loco: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Ibi dicit, quoniam ex legis operibus homo iustificari non potest. Hic dicit, quantum sine legis operibus iustificari potest. Si quis Apostolũ sic sensisse existimat, quæro vt super hoc mihi respõdeat, vtrum Apostolus hoc dicat de statu præsenti, an potius de statu priori? Si hoc dixit de tempore prioris status, B videbitur aduersari testimonio legis & prophetarũ text⁹ sermonis illius. Nonne quotidie lex clamabat, vt peccator, & pœnitens iuxta modum quantitatemq; peccati hoc vel illud tum pro peccato, tum pro delicto offerat, & remittetur (inquit) ei, & propitius ei erit dominus. Quomodo quæso homo inde non iustificatur vnde peccatum dimittitur, & Domin⁹ propitiatur? Si vero hoc quod de operibus legis dixit pro statu huius C temporis intelligi voluit, quid quæso magnum dixit? Nam si adhuc animalia sacrificamus, proculdubio aut Iudaizamus, aut gentium more idolatriæ ritus prætendimus. Dico itaq; pro istis quod Apostolus dicit de sacramento circumcisionis, quoniam si adhuc sacrificiis, & cæteris legis cæremoniis insistimus, Christ⁹ nihil proderit nobis. Vultis autem apertius nosse quæ dico? Certe quæ *Quæ lex in figura fuerunt* in lege ad expiationem peccati immolabantur, in figura futurorum sacrificabantur. Nã Christi passionem, & mortem in redemptionem peccatorũ futuram præfigurabant, & eo ipso virtutem D expiationis, & sanctificationis habebãt. Si igitur adhuc in figura futurorum sacrificamus, falsitati nõ veritati deseruimus. Nam Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Si absq; redemptionis nostræ figura sacrificamus, idolatriæ (vt dictum est) formam prætendimus, & in eo ipso animalium sacrificia Christo conferimus, & (quod sceleratius est) ipsi

Rom. 3.

Num. 10.

1. Cor. 15.

ipsi præferimus. Nam si sola illa cõtempto diuino sacrificio offerimus, Christo proculdubio ea præferimus. Si cum diuina Hostia, & illa (velut ex vtriusque salutem quærentes) offerimus, proculdubio ea Christo conferimus, & Christi Hostiam velut minus sufficientem iudicamus. Quid ergo magnum est Apostolo dicere quod ex legalibus operibus nemo iustificabitur, cum ex eorũ exercitiis quilibet reprobabitur, potius quã iustificabitur? Sed ad ista fortasse respondes, & dicis propter quosdam legis zelatores, quos lucrifacere potiꝰ quam scandalizare cupiebat, parcius quidem dicebat, sed tamen vera dicebat. Nam quantum ad præsentem statum legalia instituta inquinant potius quam sanctificant. Quantũ vero ad priorem statum sine naturalibus decretis, sola legalia hominum ad salutem sufficere non valebant. Hinc est quod non dicit ex lege, sed ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Et iterum. Arbitramur enim iustificari hominem per fidẽ sine operibus legis. Sine operibus legis (inquit) nõ sine lege: sub nomine operum intelligere volens sola legalia, sub nomine legis tam legalia quam naturalia, vtpote quæ continebat ista & illa. Hinc est quod dicit, quia factores legis iustificabuntur. Quid enim sanctius, quid iustius, quid denique perfectius esse potest, quam diligere Deum ex toto corde, tota anima, tota mente, & proximum sicut seipsum? Conferre itaq; lex potuit iustitiam, nec qualemcunque, sed plenã atq; perfectam. Ad hæc breuiter ipse respondeo & dico. Si Apostolus ita sensit quod lex perfectam iustitiam cõferre potuit, quid alias dicit ꝙ lex neminem ad perfectum adduxit? Si ex lege iustitia confertur, quomodo iram operatur? Nunquid conferendo iustitiam operatur iram, & iram operando conferre potest iustitiam? Quantũ mihi videtur aliam ab antedictis expositionem quærere oportebit qui sensum Apostolicũ intelligere voluerit. Quantum mihi videtur

Rom. 3. Ex operibus legalib. nemo iustificabitur. Omnis.

Rom 3.

Quid nomine operum intelligatur.

in his omnibus necdum periernnt illæ quæstiones, in quibꝰ aliquando (vt Augustinus scribit) sibi visus est aduersari testimoniis legis & prophetarũ textus Apostolici sermonis. Qui enim dicit ex legalibus operib. hominem nõ posse iustificari, nonne aduersari videtur Moysi scribenti, imo Domino iubenti. Homo qui cognouerit peccatum suum offerat hoc vel illud & remittetur ei, & propitius erit ei Dominus.

Rom. 3.

COmpellit me importuna vestra petitio super his quæ proposita sunt dicere quæ sentio, & fidenter spero vbi Ioannes quærit, gratia non deerit, tam ad veraciter sentiendum quam ad vtiliter proferendum. Non est nostri moris, maxime in rebꝰ magnis, & multum profundis aliquid de nostro sensu præsumere, vel quasi auctoritate nostra aliquid statuere, vel affirmare. Itaque de ipsiꝰ sacræ scripturæ testimoniis in quãtum dederit Dominus eliciamus vnde dubitationis nostræ nodos dissoluere possimus. Illud autem certissimum est, & de quo nemo dubitare potest, quia lex aut talis erat quæ impleta iustificare poterat, aut talis quę nec impleta quidẽ iustificare poterat. Sed si impleta iustificare non posset, nullo modo Apostolus diceret, ꝙ factores legis iustificarentur. In eandem sententiam currit quod dominus de duobꝰ maximis mandatis legisperico dixit: *Hoc fac, & viues.* Ecce quomodo certa auctoritas probat quod lex impleta iustificat. Iterũ dico quantum lex aut talis erat quæ ab illis quibus data est impleri poterat, aut talis quæ ab eis impleri non poterat. Sed hoc ipsum ꝙ quærimus Apostolico iterũ testimonio comprobemus: *Quod impossibile erat, inquit, legi in quo infirmabatur per carnem filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Perpendis (vt arbitror) ex his quam impossibile fuit legi iustifica-

Auctoris sententia.

Secunda responsio.

Rom. 8.

re, quamq; necessarium nobis erat pro tali remedio vt Deus filium suum mitteret, vt Dei filius seipsum exinaniret, & in similitudinem carnis peccati veniret, & de peccato peccatum damnaret, vt vel sic iustitia legis impleretur in nobis. Sed nunquid totum quod legis erat etiam, impossibile erat? Minime, sed in ea parte qua lex infirmabatur per carnem. Vultis & illud audire quomodo infirmabatur ex carne: *Caro*, inquit, *concupiscit aduersus spiritum*, & alibi. Scio quia nō habitat in me (hoc est in carne mea) bonum: *Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Si itaque prolata testimonia diligenter discutiam⁹, absque dubio inueniemus quod quædam præcepta legis talia erant quæ impleta iustificabant, quædam autem quamuis impleta, minime iustificabant. Nihilominus vero quædā talia erant quæ impleri poterant, & quædam, quæ procul dubio impleri non poterant. Sed quæ impleri poterant absque dubio iustificare nō poterant, & econuerso quæ iustificare poterant impleri nō poterant. Merito ergo clamat Apostolus: *Quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Si nulla caro, nullus homo, quantū omnis homo caro: quia carnalis venundatus sub peccato. Quomodo quæso caro factus, & carnalis effectus iustificari potest, vel ex eo quod facere potest, & iustificare non potest, vel ex eo quod iustificare potest & facere non potest? Lex namque docet quid homo debeat facere, sed non æque docet quomodo quod præcipitur possit implere. Ex sola itaq; lege sola cognitio, non autem & impletio. Hinc est quod cum præmissum sit ab Apostolo quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, statim subiungit, & annectit. *Per legem enim cognitio peccati.* Ecce habes vtrumq; & quid non sit ex lege, & quid sit ex lege. Per legem peccati cognitio, vtinam & abolitio. Si enim abolitio proculdubio & iustificatio. Dico itaque. Si nemo iustificatur ex lege, ergo aliunde. Nam quod nemo iustus sit, vel fuerit quis audeat dicere. Audi quid Dominus dicat Apostolis: *Multi iusti, & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt.* Si iusti vtiq; & iustificati. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificati, gratis per gratiam ipsius. Ipse est enim qui iustificat circumcisione ex fide, & præputium per fidem. Ecce ex his aperte cognoscitur vnde homo iustificatur. Proculdubio per fidem, non autem per legem. Iustitia enim Dei per fidem Iesu Christi. Ecce aperte habes quod ex fide est iustitia. Sed restat quærendum vtrum semper ex fide sola, an aliquando ex sola fide sine operibus, & aliquando ex fide simul & operibus. Quæramus si placet super hoc ipsum ipsi⁹ Apostoli testimonium. *Arbitramur*, inquit, *iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Ecce iterum habes aperte quod possit homo aliquando iustificari ex sola fide absq; legis opere. Sed nunquid semper ex sola fide, & sine omni legis opere? Minime. Nam si tempus operandi habet, fides sine operibus mortua est. Non enim adiutores legis, sed factores iustificabuntur. Absque dubio quamdiu homini tempus operandi conceditur, ab eo (nec immerito) diuinitus exigitur fides quæ per dilectionem operetur. Ex prolatis itaq; testimoniis manifeste colligitur q; homo quidem iustificetur quandoq; ex sola fide, quandoque ex fide simul & legis opere, nunquā vero ex sola lege. Ex his itaq; (vt arbitror) perpendi potest quod Apostolus in suis dictis sibi ipsi contrarius non est. In eo siquidem quod dicit vno loco, quantū ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, aperte dat intelligere q; humanæ industriæ omnino non sufficit sola legis doctrina sine fide Christi & gratia. *Gratia*, inquit, *Dei sum id quod sum.* Sed item ne lex talis esse putetur quæ impleta iustificare nō possit, ideo de eadem alio loco dicit: *Non enim auditores legis iustificabuntur.* Nā siue concedatur, siue non concedatur quod alicui homini tanta gratia data,

vel

Galat. 5.

Quid faciat lex?

Per legem enim cognitio peccati.

Luc. 10.

Rom. 3.

Dub. um.

Rom. 3.

Iacob. 2.

Rispon.

1. Cor. 15.

Rom. 2.

vel danda sit, quod eam implere possit, nihilominus tamen verum est quod eius impletio sit hominum iustificatio. Docet ergo Apostol⁹ quod lex per se sola nunquam homini confert iustitiam, imo quod adhuc grauius est, operatur & iram. Sed vnde hoc vtique contingat, Apostolus ipse subiungēdo manifestat: *Rom. 4.* *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.* Inde enim iram operatur, quantum ex sola legis doctrina sine adiuncta gratia auditores legis non tam factores quam præuaricatores efficiuntur. Nam ne legis mandata inepta potius quam impossibilia putarentur, ideo ab Apostolo alio loco dicitur: *Rom. 7.* *Lex quidem sancta & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Putas fortassis de solis moralibus mandatis hoc dictum. Ego audacter dico de quolibet legis instituto quod tempore suo fuerit sanctum, & iustum, & bonum vtpote à Deo institutum, & homini diuinitus iniunctum. Quid quæso fuerunt *Quid fuerunt sacrificia?* sacrificia nisi passionis Christi & mortis & figura, eo ipso eiusdem sacramenta. Erat itaque in vno eodemque opere & redemptionis nostræ figura, & debita obedientia. Certe si Abraham filium suum sine diuino præcepto mactare voluisset, summa impietas & horrendum flagitium esset. Si ergo sanctum, & iustum, & pium fuit filium suum ad domini mandatum sacrificare, cur nō eodem modo dicatur sanctum, & iustum, & bonum pecus quod sine peccato occidi potest, ad domini mandatum domino offerre & immolare? Quod igitur lex iram operabatur, non fuit ex legis imperfectione, vel inordinatione, sed ex hois infirmitate, & imperfectione: Vultis & hoc ipsum non ex me, sed ab ipso Apostolo audire: *Rom. 7.* *Scimus*, inquit, *quod lex spiritualis, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio.* Ecce iam habes vnde præuaricatio, ecce iam tenes quod non sit ex legis, sed hominis vitio. Nihil igitur cōtra rationem dicitur in eo quod clamat quod mandatum sanctum & iustum iram operatur. Iuxta Dominicum testimonium verum est, nec possumus negare quod ante aduentū Christi multi iusti fuerunt & Prophetæ, non tamen veritati contrarium fuit quod Apostolus dixit, quia lex neminem ad perfectum adduxit. Quod enim iusti fuerūt, & quicquid perfectionis habere potuerunt, hoc eis contulit non nuda legis doctrina, sed adiuncta gratia diuina. Non enim est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Nam nequa- *Rom. 9.* quam sunt iustificati sine fide & gratia Christi. Nam nisi Christum venturum crederent atque sperarent, nullo modo eius aduentum tanto tempore desiderarent. Quid enim aliud sonat quod dominus Apostolis dicit: *Multi Luc. 10.* *Reges, & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt?* Eorum itaque iustificatio non tā asscribitur legi quam fidei, & gratiæ Christi. Nunc illud consideremus quomodo dominicę sententiæ non sit contrarium hoc quod Apostolus de lege sentit cum dicit: *Si enim data esset lex quæ posset iustificare, vere ex lege esset iustitia.* Vides quia secundum Apostolum lex nec viuificare, nec iustificare potest, sed vt quid hoc, nisi quia impleri non potest? Non enim potest homo non concupiscere sicut nec toto corde, tota anima, tota mente diligere, quo tamen nihil est sanctius, nihil vtique est iustius. Certe si ignaris, sed sanis, & ad perficiendum robustis talis lex data fuisset, absque dubio obedire volentes & iustificare & eo ipso sanctificare potuisset. Sed data est pro certo infirmis, & multum imperitis, & ad implendum minus idoneis. Item si doceret ignaros quid eos oporteret facere, & infirmos similiter quomodo possent imperata perficere, proculdubio quod fateri oportet & iustificare & viuificare potuisset. Docet autem lex tantum quid debeat fieri, sed non docet quo-

Quomodo verba Apostoli verbis dominis non sint contraria.

Lex quid docet?

modo ab infirmis posset impleri. Negat autem Apostolus quod ex sola cognitione siue doctrina perficiēdi, negat inquam (& merito) hominem non posse viuificari. Sed quod Apostolus negat de sola mandati cognitione, Dominus affirmat de mandati impletione: *Hoc*, inquit, *fac & viues.* Non dicit si hoc scis viues, sed hoc fac & viues. Quod igitur Dominus affirmat, Apostolus non negat, & quod Apostolus negat, Dominus non affirmat. Nam (vt dictum est) Apostolus loquitur de sola mandati cognitione, Dominus autem de ipsius impletione. Hic non immerito quæritur qua ratione illis imputetur, vel quomodo in eis irā operetur quod legem non impleuerunt qui eam implere non potuerunt, vel quid eis profuit talem legem accepisse quam nullo modo potuerunt implere. Talem certe (nec immerito) legem accipere debebant, qui omnia de propriis viribus, non de diuino adiutorio præsumebant, iuxta quod ad Moysen fiducialiter dicebant: *Omnia quæ locutus est dominus faciemus.* Quid tibi videtur, qui post tantam & tam constantem promissionem omnino neglexerunt? Nunquid eos excusare poterit tanta negligentia, vel qui fortiter initiantes, sed deficientes per proprium defectum & multiplex experimentū humiliari non potuerunt, nunquid eos excusare potest tanta superbia? An illos (quæso) qui per multam experientiā infirmitatem suā agnouerunt, sed ad impetrandam adiutricem gratiam desides fuerunt poterit excusare tanta desidia? Quis hoc dicat, vel dicere audeat? Ex his itaque facile perpendere potes acceptæ legis prævaricatores quam sint inexcusabiles. Nam illi quidem qui pro viribus satagentes, & deficientes tum per proprium, tū per alienum defectum suam infirmitatem & impossibilitatem agnouerunt, & in diuino adiutorio de cetero totam spem suam posuerunt, impetrata & accepta diuinitus gratia iustificari meruerunt. Data itaque lex aliis profuit, & aliis omnino nō profuit. Sane profuit viuentibus bene, obfuit autem vtentib⁹ male. Vbi vero obfuit, non fuit vitium legis, sed virium abutentis. Ad hoc namq; lex data erat, quæ impleri debuerat, & impleri nō poterat vt satagentes & deficientes intelligerent quam frustra de suis viribus præsumerent, quod sine gratia diuina implere non possent. Adhuc fortassis insistitis, & dicitis quia quicquid de lege dictum est, etiam de Euangelio dici potest. Nam sicut non sufficit ad iustitiam legis doctrina sine gratia diuina, sic procul dubio nec doctrina Euangelica sine gratia diuina, neutra impleri potest, neutra iustificare potest. Cur ergo quod de lege dicitur non dicatur de Euangelio, quod ex operibus Euangelii non iustificabitur omnis caro? Nūquid & ipsum neminem ad perfectum adducit de quo constat quod sine gratia impleri nō possit? Iuxta eandem considerationem possumus æstimare quōd omnino nō possit aliquem viuificare, sicut nec iustificare. Ad hæc autem respondeo, & dico quod doctrina legis est simplex, Euangelica triplex. Euangelium siquidem docet quid debeat fieri, quomodo possit impleri, & quod impletum non fuerit quomodo possit suppleri. Docet autem solummodo lex (vt dictum est) quid homo debeat facere, nec addit quomodo possit implere, & ea propter neminem potest iustificare. Euangelica autem doctrina, vt sit vsquequaque perfecta, docet tria illa iam dicta. Quid facere debeas doceris cum à Domino audis: *Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem sicut dilexi vos.* Sed ne quis idipsum de suis viribus præsumat, ab eodem magistro docetur, cum alias ab eodem dicitur: *Sine me nihil potestis facere. Sicut palmes non potest fructus facere nisi manserit in vite, sic & vos sine me nihil potestis facere.* In acquirenda igitur gratia per quam possimus implere quod volumus, qūis quæso erit obtinendi modus? *Si quid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis.* Si gratia egetis, petite secundum

Quæritur. *Respondetur.* *Exod. 24.* *Fortassis obiicies.* *Responsio.* *Quid sit Euangelium?* *Et quid lex?* *Ioan. 15.* *Ioan. 15.* *Ioan. 16.*

dum quod debetis, & accipietis. Sed quomodo in eius nomine petimus si in ipsum non credimus? Hoc est quod te docere voluit cum dicit. *Credatis in Deū, & in me credite.* Qui igitur quod debet implere non potest, in Christum credat, in Christo petat patrem qui omnia potest. Postulet itaque spiritum illum qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Spiritum inquam qui operatur omnia in omnibus, diuidens singulis prout vult. Si fide qua oportet hunc petitis, proculdubio accipietis. Si enim nostis cum sitis mali bona dona dare filiis vestris, quāto magis pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se? Ecce aperte habes (vt arbitror) quod à te debet fieri, quomodo, vel qua ratione possit impleri. Sed adhuc tibi quæris ostendi vnde hoc quod per negligentiam, vel alio quolibet modo impletum non fuerit possit suppleri. Dic tu prius quantum debes Domino tuo. An forte centum cados olei? Debitum grande, & ad soluēdum difficile. Debitum grande diligere Deū ex toto corde, tota mente, tota anima. Ecce debitum decem millium talentorum. Non mirum si multum times, & trepidas, sed breuiter audi quid facias. Dimitte denarios centum qui debentur tibi, & omne debitum dimittetur tibi, & cum fiducia pro te tuique similibus orare poteris, dimitte nobis debita nostra sicut & nos &c. Quid (inquis) si mihi nil debetur, quomodo quod ipse debeo mihi dimittetur? Eodem ordine, ex eodem fonte vnde hausisti in exequendis gratiam, hauri & in miserendis miserationis indulgentiam. Videre potes ex his certe ad perfectionem doctrinæ Euangelio nihil deesse. Habes in eo vnde possis iustificari, habes ex eo vnde possis viuificari. Qui manducat (inquit) carnem meam, & bibit meum sanguinem habet vitam æternā. Quid adhuc amplius quæris? Nunquid tale aliquid potuit agnus ille legalis? Ecce Euangelium exhibet vnde homo iustificari possit, quod legalis doctrina omnino non potest. Sane sub lege multi fuerunt perfecti, certe sub tempore Euāgelij multi sunt imperfecti. Legi tamen nō asscribitur illorum perfectio, sic nec Euangelio istorum imperfectio. Nam hoc illis contulit gratia diuina, non autem legis doctrina.

Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Aliud est esse iustum, & aliud est esse iustificatum. Si quidem Deus est iustus, nec tamen iustificatus. Constat autem quoniam peccatum facit hominē iniustum. Quid itaque est peccatorem iustificari, nisi à peccato liberari? Ex peccato namque fit homo tam obnoxius vitio quam supplicio. In vno obligatur ad culpam. In alio obligatur ad pœnā. In vno incurrit debitum seruitutis, in alio vero debitum æternæ damnationis. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Qui autem seruus est, eget redemptione vt possit liber exire. Lex autem nec docet vnde homo redimi debeat nec exhibet vnde liberari valeat. Legis itaque doctrina non liberat à peccato, & (quod consequens est) ex ea non iustificabitur omnis caro. Quid tamen lex facit? Docet quid homo debeat facere, docet quid debeat cauere, sed non docet quomodo possit implere. Prohibet concupiscere: præcipit Deum ex toto corde diligere: præcipit amorem ordinatum, prohibet inordinatum. Audistis quid facit, audire quid efficit. Quod prohibet à carne omni hora agitur, quod præcipit vero nunquam à carne impletur. Vnde & ex eius operibus nemo iustificatur. Quicquid enim docet aut tale est quod facere non potest, aut tale quod iustificare non potest. Ex his (vt arbitror) intellexisti quæ sit frequentia peccandi. Attende nunc quæ sit violentia peccati. Præcipitur in lege pro certis quibusdam peccatis vt præuaricatorū alius lapidetur, alius comburatur, alius alia quacunque morte moriatur. Verumtamen multa eiusmodi crimina à

Quid sit esse iustum & iustum & quid iustificatum.

legis auditoribus committebãtur. Facile itaque perpendi potest quanta violentia peccati, quæ in quibusdam nec ipso mortis periculo potuit coerceri. Data itaque lege & sequente frequenti & multiformi præuaricatione, manifeste innotuit quanta sit frequẽtia peccandi, quantaue violentia peccati. Hinc est quod cum præmissum sit ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, statim subiungitur ab Apostolo: *Per legem enim cognitio peccati.* Aperte itaque datur intelligi vel dat intelligere, quoniam per legem est sola cognitio peccati, non autem & abolitio. Nam si abolitio, vtique iustificatio. Mirabitur fortasis aliquis cur non dicatur potius cognitio mandati, quam cognitio peccati, nam & illud æque veraciter potuit dici. Nam sicut per legem sola peccati cognitio, non autem abolitio, ita per legem sola mandati cognitio, non autem eius impletio. Sed quãtum mihi videtur si præmisisset quod ex operibus legis nemo iustus esset, vel iustitiam haberet, conuenientius subiungeret. Per legem enim cognitio mãdati, quam hic ponit, per legem enim cognitio peccati. Quid enim rectius dicitur iustitia quam diuini mandati obseruantia? Hominis iustificatio idem ẽ quod eius liberatio à peccato. Cum igitur de hominis iustificatione præmiserit, facile est videre quam conuenienter subiungit. Per legem cognitio peccati, potius quam cognitio mandati.

Cur non dicatur cognitio mandati sed cognitio peccati.

Rom 7. *Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato.*

Quæstio. Merito quæritur in quorum persona Apostolus hæc dicat, maxime propter illa, quæ cõsequenter adiunguntur. Quæritur ergo vtrum dicatur an in persona infirmorum, vel perfectorum, an potius in persona tam istorum, quam illorum. Nam quantum mihi videtur luce clarius constat quid de criminosis, hæc nec exponi debeant, nec recto omnino intelligi valeant. Quis enim deinceps poterit criminosum quemlibet de suo crimine rationabiliter arguere, si potest in sui excusationem Apostolicum testimonium adducere, & arguenti audacter respondere, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum? Quid est enim hæc Apostolica verba sic exponere vt possint etiã impiis conuenire? Quid inquam aliud est quam operarios iniquitatis docere declinare cor suu in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis? Sed illud in his Apostoli verbis videtur esse quærendum, vtrum sit dictum sub forma perfectorum, an imperfectorũ? Sed quomodo potest conuenire Apostolo, vel cuilibet perfecto viro, ego aũt carnalis sum venũdatus sub peccato? Qui namque merito dicerentur spirituales si Paulus, vel Pauli similes credũtur esse carnales? Si solis infirmioribus conuenit quod hoc loco Apostolus disserit, proculdubio non efficit quod ex his verbis probare contendit. Dixerat namq; de lege quod non posset conferre iustitiam, quin potius q̃ operetur iram. Sed ne hoc crederetur esse ex vitio legis, non hominis, ideo consequenter adiungit & dicit, quoniam lex quidem sancta est, & mandatum sanctũ, & iustũ, & bonum. Hic aũt Apostolus manifeste ostendit quod ex vitio hominis sit quod ex lege iustificari non possit, quoniam ad eius impletionem omnino nõ sufficit. Sciendum itaq; in primis quod secundum diuersos respectus positiones verborum diuersis modis accipimus. Aliter ergo de homine secundum præsentem statum iudicamus, aliter vero secundum illum qui fuit ante peccatum. Secundum præsentem statum alij dicuntur spirituales, alij vero carnales. Sed proculdubio respectu primæ conditionis quantumlibet religiosus non immerito dicitur carnalis. Quantum autem ad præsentem statũ, carnales dicuntur qui post concupiscentias suas eũt, & carnalibus desiderijs deseruiunt. Spirituales qui carnis desideriis fortiter

Quid de præsenti statu iudicandum sit, & quid ante peccatum.

Responsio.

Quinam sint carnales & spirituales.

fortiter resistunt, & spiritualibus studiis vehementer insistunt. Carnalium est carnis concupiscentias sentire, & cõsentire. Spiritualium sentire, nec cõsentire, sed resistere, sed repugnare, sed mortificare. Sed si ad primæ conditionis statum respicimus, in eo ipso carnales sumus q̃ carnis concupiscentias, & fædas, & inordinatas delectationes sentimus.

Quid fuisset si homo non peccasset.

Si n. homo non peccasset, nec carnalia magis quam liceret, nec spiritualia minus diligeret q̃ deceret, sed in vtrisque diligendis & modestiæ metas, & æquitatis mensuram, & agnoscere simul & B obseruare potuisset. Sed postquam status sui rectitudinem homo sponte deseruit, iam semel sub peccato venundatus, & carnalis effectus ad neutrum sufficit, nam multiformiter quidem & errat iudicio, & effrænatur desiderio. Quã vera itaque est illa prophetica sentẽtia: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*, quam verum est & illud Apostolicum: *Si dixerimus quod peccatum non habemus nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Tam vere potest intelligi de quolibet religioso, ego autem carnalis sum C venundatus sub peccato, vnde autem & in quibus carnalis sit ostendit, cum subiungit. Quod enim operor, non intelligo. Non quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Ecce tria mala in quibus cõsistit carnalitas nostra. Quod facimus non intelligimus, non facimus quod volumus, facimus quod nolumus. Sed duo posteriora Apostolus continxit, quoniam vtrumque ex vno vicio descendit. Ex vicio namque concupiscentiæ descendit vtrumque, & quod tepidi sumus ad bonum, & feruidi ad malum. *Quod operor*, inquit, *non intelligo*, & hoc illi vtique ex ignorantiæ vicio. Non (inquit) quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Ex hoc vtique gemino vicio accipimus, vt carnales simus quamdiu in carne viuimus. Notandum autem quod Apostolus ad vnum quod præmisit duo subsequenter adiungit. Præmisit quod carnalis A fuerit, & vnde hoc ei inesset ex duobus subiunctis ostendit. Reperenda itaque est prima sententia, & ad vtrumque subiectum in hunc modum coniungenda. Carnalis sum venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Carnalis inquam sum venundatus sub peccato, non enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Quisque potest experiri in semetipso quam veraciter dicatur, quod operor non intelligo. Nunquid quid operabatur intelligebat qui domino in oratione dicebat: *Gratias ago tibi domine quia non sum sicut cæteri hominum?* Nunquid & illi quid dicerent bene intelligebant, qui cum omni fiducia promittebant: *Omnia quæ locutus est dominus faciemus?* Verba enim videtur magnæ deuotionis, & sunt vere verba magnæ præsumptionis. Sæpe vnde homo putat excitare deuotionẽ, nutrit elationem, pascit præsumptionẽ. Sed vnde hoc quæso, nisi quia quod agit non intelligit? Sæpe superbit homo, & nescit. Sæpe præsumit, & interim non intelligit. Pro vtraque ignorantia solet subtrahi gratia Diuina. Nam dum præsumptuose agit, & nescit subtrahitur gratia ne efficiat quod cupit. Dum superbit & nescit, permittitur sæpe in id cadere quod erubescit, & odit, & potest dicere qui eiusmodi est. Nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Errat autem non solum in discernẽdo, verum etiam in deliberando quatumlibet homo spiritualis, dum quod putat cooperari sibi in bonum, cooperatur sibi in malum, & quod sibi credit cooperari in malum, cooperatur in bonum. Sed vnde hoc bonum accidit, nisi quia quod operatur non intelligit? Sed quid mirum si quod operamur non intelligimus, qui quid oremus prout oportet nescimus. Quis enim in orando decipi non possit si Apostolus Paulus in hoc ipso decipi potuit? Nam illud à se auferri ter postulauit; quod illi ob humilitatis custodiam tam misericorditer, quam vtiliter inflictum fuit.

Tria mala in quibus consistit carnalitas.

Rom. 7.

Luc. 18.

Exod. 24. Sæpe quod no videtur excitare deuotionem nutrit elationem.

Psal. 142.

1. Ioan. 1.

accipiet. Si cuius opus arserit detrimē- A tum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Per aurum itaque, argentum, & lapides pretiosos intelligimus (vt diximus) bona perseuerantia. Per ligna, fœnum, & stipulam mala solubilia. In auro recte satis intelligitur speculatio veritatis. In argento verbum prædicationis. In lapidibus pretiosis exercitia virtutis. In lignis, fœno, & stipula intellige peruersitatis, superfluitatis, & vanitatis opera, per veram pœnitentiam facta remissibilia.

Quid in auro? Quid in argento? Quid in lapidibus? Quid in ligno &c. significetur?

MIrādum fortassis videtur quibus- B dam quomodo Apostolus iudicat flagitiosum illum qui patris sui vxorem habebat tradere Sathanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in diem domini nostri Iesu Christi. Illud vero non potest in dubium venire, quod virtute qua potuit dæmoniacum à dæmonio liberare, eadem etiam posset (vbi ratio hoc exigeret) dęmoniacæ vexationi tradere. Sed si flagitiosus aliquis Sathanæ traditur, & dæmoniacus efficitur, non ei in hoc via salutis aperiri, sed intercludi videtur. Commissa siquidem crimina non possunt deleri sine vera pœnitentia. Dæmoniacus autem cui sensus deest quomodo veram pœnitentiam habere potest? Quomodo ergo flagitiosum illum Sathanæ tradendum Apostolus iudicat, vt spiritus saluus fiat? Sciendum itaque quod vexatio dæmoniaca alia continua, alia interpolata. Continuam vexationem patitur qui nunquam quiescere finitur, sed continuis furijs agitatur. Interpolatam autem vexationem incurrit, qui pro diuersis temporibus sensum quandoque amittit, quandoque recipit, & D inter multiplices fatigationes animus fatigati aliquoties ad semetipsum redit. Qui igitur interpolatæ infamiæ traditus fuerit, pro certo habet quomodo pœnitere, & eo ipso quomodo saluari possit. Quis enim poterit tam obdurate, tam obstinatę mentis esse, vt in ipsa

Responsio duplex, vexatio dæmoniaca.

suæ vexationis interpolatione cum animus redierit ad se non doleat, & intime pœniteat illud commisisse vnde cotingit, & dęmoniacam vexationem incurrisse, & omni ludibrio patere. Vide ergo quomodo ex vexationis interpolatione sæpe agitur vt ipsa vexatio nat ei in pœnitudinem, & ex pœnitudine ipsa efficitur vt ipsa vexatio sit ei ad purgationem. Dat ergo Apostolus patenter intelligi cuiusmodi vexationi criminosum illum tradi voluerit in eo quod dicit, vt spiritus saluus sit. Nam sicut ex continua dæmonis vexatione via salutis potuit intercludi potius quā aperiri, sic econuerso ex interpolata vexatione videbatur oportere aperiri, potius quam intercludi. Notandum *Nota.* autem quod tradi in interitum carnis, pro certo quando homo moritur de cætero spiritus ipse carnis obtequijs, p voto non vtitur. Caro itaque dæmoniaci suo quodammodo spiritui moritur, quando spiritus malignus eius obsequijs violenter abutitur, & spiritus pro prius debito sibi corporis famulatu priuatur.

C

MIrum tibi videtur quod ab Apo- *Dubium.* stolo dicitur. *Omnia mihi*, inquit, *licent*, Multa siquidem sunt licita, non *1.Cor.6.* tamen omnia. Nam multa sunt omni homini omnino illicita. Sed quod dicimus licere, duobus modis solemus accipere. Eandem enim positionē quādoque strictius, quandoque largius accipimus. Dicimus licere quod potest fieri ordinate. Aliquando dicimus licere, quod est nobis liberum facere, siue possit, siue non possit fieri ordinate. Hinc est quod de facinoroso dici solet, hoc vel illud facinus libenter feciſſet, si ei hoc facere licuisset, quod est dicere si facultatem, vel opportunitatem faciendi habuisset. Hinc est quod B. Gregorius *Gregorius.* in suo dialogo de quibusdam minus religiosis fratribus dicit, qui beatum Benedictum in Abbatem elegerant, sed ii eos propter arctioris vitæ disciplinar

Responsio duobus modis accipiendo quid licere.

elegisse pœnitebat, vnde & eum veneno extinguere parabant, quia videbant sibi sub eo illicita non licere. Quid est, q̃ dicit eis illicita non licere, nisi eos ad illicita facienda nullam sub eo licẽtiam, vel libertatem habere? Scimus quoniam Deus in hominis posuit libertate vtrum velit bona, an mala eligere. Hinc est illud sapientis de domino dictum. *Appositi tibi ignem & aquam, ad quod voluerus porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit dabitur ei.* Hinc est quod Apostolus enumeratis tot malis, subiungit, & dicit. *Omnia mihi licent*: licent vtique non secundum concessionem, sed secũdum solam permissionem. Secundum concessionem licent sola ordinata, secundum solam permissionem etiam inordinata. Multa enim dominus fieri permittit, quæ tamen nulli facere cõcedit. Omnia (inquit) mihi licent, p̃culdubio quantum ad permissionem, sed non omnia expediunt, nec eorũ quidem quæ fiunt secundum concessionem. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate, sub nullius videlicet eorum quæ fiunt ex solâ permissione. Quod enim dicit non omnia expediunt, respicit ad illam licentiam quæ est secm̃ cõcessionem. Quod vero dicit, sed ego sub nullius redigar potestate, respicit ad eam licentiam quæ est secundum solam permissionem. Multa namque eorum quæ concessa sunt maiora bona impediunt, & idcirco non expediunt, nec tamen vtentem seruituti addicunt. Sed qui facit peccatum, seruus est peccati. Si ergo volumus hanc seruitutem vitare, & sub nullius redigi potestatẽ, caute declinanda sunt quæ licent ex sola permissione. Quod autem non omnia expediunt quæ secundum concessionem licita sunt, euidenter ostendit, cum subiungit. *Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc, & has d-struet.* Escæ vtique ad ventris refectionem sunt factæ, & idcirco secundum concessionem licitę, nec tamen expedit eis nimis indulgere, & studia necessariora omittere. Nimia namque eorum indulgentia ad quid valet, cum veraciter constet quod Deus hunc & has destruet. Quod autem non omnia quæ licent secundum permissionem, liceant secundum concessionem, subsequenter ostendit cũ protinus adiungit. *Corpus autem non fornicationi sed domino, & dominus corpori.* Esce quidẽ ad vescendum, venter autem ad vtendũ. Sed corpus non ad fornicandũ, sed suo dño ad seruiendum. Quod enim fornicari possumus sępe cum volumus, non est indulgentia concedentis, sed probatio, vel desertio permittentis. Superius dixerat quod fornicarij regnum Dei non possidebunt, sed quia præuidebat multos fore qui hoc difficile crederent, & qui fornicationis malum non adeo damnabile putarent, ideo consequẽter ostẽdit in duobus quid de hoc malo sentire debemus. Ostendit namque huiusmodi malũ quam sit profundũ, & quã sit præ omnibus intimum. Ex opere siquidem fornicationis tolluntur mẽbra Christi, & fiunt mẽbra meretricis. Hinc est videre huiusmodi malum, quam sit profundum, quod de tanta sublimitate deijcit in hoc imum & fœdum. Audi & hoc ipsum quam sit præ omnibus intimum. *Omne, inquit, peccatum quodcumq̃ fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Sed si volumus iura Apostolicæ sententiæ plenius intelligere, oportet nos considerationem nostram altius attollere. Homo vt in commune nouimus consistit ex gemina substantia, vna corporea, alia incorporea. Corporea mori potest, incorporea non potest. Incorporea sine alimento subsistere potest, corporea vero omnino non potest. Sed corporea quidem substantia quæ naturam suam de seipsa seruare nõ potest, de seipsa instaurare, immo & multiplicare potest, quod spiritualis substantia omnino nõ potest. Vides certe quia alia est prærogatiua corporeæ substãtiæ, alia est prærogatiua substantiæ incorporeæ. Præ-

Eccl. 15.

Quomodo omnia licent?

1. Cor. 6.

1. Cor. 6.

Homo constat ex gemina substantia.

Prærogatiua substantiæ incorporeæ, & corporeæ.

roga-

rogatiua incorporeæ substantiæ, quod potest in æternum, & sine subsidio subsistere. Prærogatiua corporeæ substantiæ, quod potest de sua substantia conformem sibi substantiam producere, & sui generis naturam seminando multiplicare. Hanc autem conformitatẽ substantiæ non possumus de nobis producere sine distractione (vt sic dicam) propriæ substantiæ. Generatio namq; prolis non fit sine quadam decisione generantis. In quo & illud notandum quod hæc parentis in hoc opus decisio nõ fit, sed nec fieri potest de quolibet corporis membro, sed eruitur ab intimo, & velut de quodam sui generis thesauro in intimis misso & in id officii recondito. Sed cum nihil excellentius datum videatur corporeæ substantiæ hac dote naturæ, glorioſius tamen est ab hoc officio cessare, quam exercere, eo quod post corruptionem naturæ impleri nõ possit sine libidine, & fœda delectatione. Nam quod licet hoc exercere in propria coniuge, & causa tãtum prolis generandæ, hoc ipsum si bene attendas indulgentiæ est potius quã pudicitiæ. Est autem in potu & cibo nõ modica delectatio, nec tamen est vitiosa, nisi cui nimia fuerit, & in crapulam, vel ebrietatem transit. In crapula aũt & ebrietate est q̃dam distractio alienæ substãtiæ. In opere vero libidinis est q̃dã distractio, & decisio propriæ substantiæ. Ibi quidẽ vitiositatis exactio fit in corpore alieno. Hic autem in corpore proprio, imo ab ipsius corporis intimo. Bene itaque de reliquis dictum est, quoniam omne peccatum extra corpus est. Peccat autẽ non modo in intimo sui, sed & in ipsũ corpus suum qui fornicatur, quoniam in turpitudinis vsus corpus suum eximanire videtur & diuini muneris prærogatiua tam in suas, quam alienas sordes abutitur.

Quando delectatio potus & cibi est vitiosa.

1.Cor.6.

Dubium.

SI quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit quomodo oporteat eum scire. Quid quæso ad ista dicemus? Vt de cæteris taceamus, quid de ipso Apostolo dicturi sumus? Si Apostolus se aliquid scire non æstimabat, quæ fronte cæteros prædicando, scribendo, docere satagebat? Et si verum esse nõ existimat quod ex verbis præmissis denunciat, quid, quæso idipsum tam constanter affirmat? Si se aliquid scire non existimauit, quid est quod superius præmisit cum dicit? De his autem quæ Idolis sacrificantur, scimus, quia omnes scientiam habemus. Sed hoc ipsum quod hoc loco videtur dicere in sequẽtibus videtur contradicere. Sed non in omnibus (inquit) est scientia. Quo quæso omnes scientiã habent si in oĩbus scientia non est, & eam habentibus, qũo deesse potest? Sciendum itaq; est quod alia est illa scientia q̃ habent omnes. Alia aũt quã quidam non habent, sed habere valent. Alia vero quam in hac vita nemo habet, sed nec habere valet. Oẽs scientiam habemus, ecce de prima. Non in omnibus est scientia. ecce de secunda. Ad tertiam autem respicit Apostolus in eo quod dicit. *Si quis autem se existimat aliquid scire, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire.* Scientiam discernendi inter verum & falsum, bonum & malum, iustum & iniustum, quamuis alij perfectius, alii imperfectius, omnes tamẽ in commune habemus Iudæi, Græci, Barbari, & Latini. Nam si ista scientia fidelibus, & infidelibus communis non esset, nullo modo Apostolus dixisset. *Cum enim gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Ecce de scientia quam omnes habent. Sed scientiam quæ cum accepta gratia cuique sufficiat ad salutem multi non habent, adhuc tamen habere valent. De eiusmodi scientia intelligitur quod rectum ab Apostolo dicitur. *Sed non in omnibus est scientia.* Quam eiusmodi scientiam ibi intelligi voluit, ostenditur in eo quod præmisit. Nam etsi sunt qui dicãtur dii, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos

Responsio.

Triplex scientia.

Rom.2.

in illo, & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Ad hoc autem illam quæ omnibus est cõis accipimus, vt illã quæ sufficiat ad salutẽ quærere, & inuenire possim⁹. Hanc aũt vere salutis sciẽtiam, alij hñt maiorem, alij minorem, & contingit sæpe saluari eos qui hñt minorem, & perire eos qui habent maiorẽ. Magnitudo nãq; scientiæ quibusdã est fomes superbiæ, & eo ipso causa ruinæ. Hoc ipsum innuit qui dicit: *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi Angelus Sathanæ stimulus carnis meæ qui me colaphizet.* Nemo autem qui est in hac vita ad plenũ põt scire vtrum iam cũ accepta gratia, scientia q̃ habet possit sibi ad salutem sufficere. Hæc est scia quam in hac vita nemo habet, nemo apprehendere valet. *Et si simplex*, inquit Iob, *fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* In cãdem sniam currit quod Salomon dicit: *Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit.* Habemus ex eius sententia quod ignoret homo quid cõducat sibi in vita sua. Habemus secundum eundem. *Quia nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues comprehenduntur laqueo sic, &c.* Ex his itaque verbis pro certo intelligimus quod certe securitatis scientiam in hac vita habere non possumus. Si igitur secundum Salomonem omnia in futuro incerta seruantur, vide quid tibi sentiendum sit de scientia tua. Certe etsi magnum quid videatur secundum quantitatem, nescis si vel modicum quid sit, nescis si vel aliquid sit omnino tibi ad vtilitatem. Quasi quæso dicenda illa existimatio rei de qua nescis quantum ad te, vtrum sit aliquanti vel nihil. Debemus itaque quantum possumus ad scientiam proficere, quantumcunque tamen profecerimus pro nihilo reputare, quãdiu non possumus de eius fine certum iudicium habere. Iuxta hanc itaque cõsiderationem recte intelligitur quod per Apostolum dicitur. *Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scirẽ.*

Quid in aliquibus scientia efficiat.

2. Cor. 12.

Iob 9.

Eccl. 9.

Ibidem.

OMnis amor aut est solum gratuitus, aut solũ debitus, aut debitus simul & gratuitus. Modis autem duobus intelligi potest amor gratuitus. Recte dicimus dilectionem gratuitam quæ est secundum solam gratiam. Plenitudo veri & summi amoris est quando tant⁹ & talis est quo maior vel melior esse nõ potest. Vbi non est summa perfectio, nõ valet, sed nec debet esse summa dilectio Secundum solam gratiam est quod pro beneplacito tribuentis iuste impendi, vel nõ impendi potest. Sed à diuina excellentia omnino alienum est quicquid secundum solam gratiam dici potest. Item amor gratuitus non incongrue dicitur, vbi tribuenti omnia nil nisi amor retribuitur.

Duplex modus intelligitur amor.

IN APOCALYPSIM IOANNIS

Primus Prologus in septem libros.

ACcipe frater carissime hoc sententiarum munus, quas tibi de verbis Apocalypsis B. Ioannis Apostoli & Euangelistæ fieri postulasti. Libenter enim in hoc opere studii nostri labores impendimus, vt habeas ex hoc quoque libro, sicut ex cæteris plerisq; noui vel veteris testamenti libris q̃ sensum tuum erudiat, affectũ accendat, studiũ ad maiora p̃moueat, & p̃ducat, & sicut alibi diximus, ex his oĩbus nobis gratiã non damus, sed Deo, de cuius dono, & sanctis Doctoribus de quorum plenitudine haurimus quæ p̃pinamus. Liber iste per septiforamẽ spiritus sancti gratiam editus, septem Ep̃is, & septẽ Ecclesiis Asiæ directus, ac potius vniuersali Ecclesiæ sanctæ per orbem circumquaq; dilatatæ septem spiritualib. donis ditatæ diuina, quidẽtia ad eruditionem

tionem & consolationem datus per septem diuisiones distinguitur. Posito namq; titulo libri vbi additũ est, Ioannes septem ecclesiis. Prima visio sic incipit, vbi dicitur: *Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patiẽtia in Iesu.* Secunda visio incipit vbi scriptum est: *Post hæc vidi & ecce ostium apertum in cœlo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum.* Tertia sic incipit: *Et vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ.* Quarta visio incipit vbi ait: *Et apertũ est templum Dei in cœlo, & visa est arca testamenti eius in templo eius.* Quinta visio incipit vbi dicit: *Et vidi aliud signum in cœlo, magnum & mirabile, septem Angelos habentes plagas nouissimas, quoniam in illis consummata est ira Dei.* Sexta visio incipit his verbis: *Et post hæc vidi alium Angelum descendentem de cœlo habentem potestatem magnam.* Septima visio incipit vbi scriptum est: *Et vidi cœlum nouum & terrã nouam.* Secundum istarum itaque septem visionum distinctionem, quicquid exponendo dicimus, per septẽ libros diuidimus. Primus etenim liber tractat de visione prima. Secundus liber tractat de visione secunda. Tertius liber tractat de visione tertia. Quartus liber tractat de visione quarta. Quintus liber tractat de visione quinta. Sextus liber tractat de visione sexta. Septimus de visione septima. Accipe itaque carissime frater schedulam istam, in qua & si tantam medullam mirabilium mysteriorum non valeam attingere, aliqua tamen circa superficiem studeo carpere, in quibus inuenies plurima tuæ prudentiæ vtilia, si ea quæ scripta sunt legere, & memoriæ commendare curaueris.

Prima visio.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.

Alius prologus Ioannis Euangelistæ vitam breui stringens sermone, nec non & causam suscepti operis.

BEatus Ioannes cœlestium mysteriorum Theologus, quem Christus de nuptiis reuocauit, Apostolum & Euangelistam constituit, qui priuilegio dilectus amoris, supra pectus domini familiariter in cœna recubuit, cui Christus in cruce matrem commendauit. Post diuisionem Apostolorum in orbem vniuersum (diuina disponente prouidentia) in Asia minori sacræ fidei verbum post beatum Paulum (sicut legitur) prædicauit. Habet Asia septem ciuitates, Ephesum, Smyrnam, Pergamũ, Thyatiram, Sardin, Philadelphiam, Ioaditiam, inter quas Ephesus metropolis est aliarum. Ordinatis itaque Episcopis in præfatis ciuitatibus cum Archiepiscopo, ipse S. Ioannes vacabat prædicationi, vnde audita hac beati Apostoli Euangelizandi constantia, in ferueutis olei dolium Domitianus Imperator eum misit, & cum inde illæsus exisset, in Pathmos insulam quæ in mari Syrico sita est, eum in exilium relegauit. Et dum ibi detineretur, per negligentiã Pastorum in Ecclesiis Asiæ quædam vitia pullulauerant, de quorum emendatione, & de præsenti ac futuro statu Ecclesiæ vniuersalis visionem sibi à Domino reuelatam scripsit, & suis Ecclesiis seriatim legendam misit. Domitiano autem à Senatu interfecto, cum omnia decreta eius Romani irrita fieri iussissent, Ioannes ab exilio liberatus, cum magno gaudio Ephesum est reuersus. Post aliquantum vero temporis insurgentibus in eadem prouincia hæresibus de fide Trinitatis, rogatus à fratribus ad confirmandam fidem quam docuerat, scripsit Euangelium. Postmodum multis virtutibus claruit, ac deinde in pace quieuit.

LIBER PRIMVS

De

VISIONE PRIMA.

PROLOGVS.

DEVS immensus, & æternus qui loco non capitur, nec tempore mutatur, qui immensa deitate sua & æterna cunctipotenter condidit, ipse idem bonitate sua sponsam suam, sanctam videlicet Ecclesiam de culpa & pœna misericorditer redemit, & eam de exilio seruatam, & ad beatitudinem supernã sub cursu & mutabilitate temporis præparatam spiritualibus bonis ditat, & in aliis electis eius in mundo circumquaque dilatat, & in aliis in cœlo beatificat, & exaltat. Quam quoque ipse pater luminum, i. autor donorum spiritualium, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum descendit quotidie, per idoneos ministros noui testamenti instituit, & regit, & per arctam & arduam viam quæ ducit ad vitam, ad cœlestia bona ducit. In hac via pedibus sanctæ Ecclesiæ de valle lachrymarũ ad superna gaudia scandentis, lucerna est sermo propheticus, cui ne huius vitæ ignorantia deuiet incendit quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco. In quo prophetia B. Ioannis quæ in hoc libro continetur, quam ei mediator Dei & hominum homo Christus Iesus ad illuminandam sanctam Ecclesiam reuelauit, tanto gloriosior & lucidior enitescit, quanto sublimiora & lucidiora de Christo & ecclesia oracula describit. In hoc etenim est aliis excellentior prophetiis quod de Christo & ecclesia magna ex parte sacramenta adimpleta denunciat, & sicut Euangelium legis obseruantia, sic ista prophetia excellit veteres a longe respicientes prophetias, quæ fere tot habet sacramenta quot habet verba. Et parum dictum est, quia pro merito voluminis omnis laus inferior est. In singulis etenim verbis eius multiplices latent intelligentiæ. Exhortando autem hæc Apocalypsis, i. reuelatio sanctã Ecclesiam ad patientiam multiplices describit tribulatiões, pressuras, & persecutiones quas in mundo patitur, & præmia superna quę post decursum temporum in cœlo consequentur. Primum vero ad declarationem operis consequentis titulum præponit. Deinde salutationem septem Ecclesiarum Asiæ, quibus librum istum mittit, adiungit, & sic ad narrationem septem visionum per quas liber idem distinguitur accedit.

De titulo, & de quatuor generibus visionum.

CAPVT I.

Apocalypsis Iesu Christi. Quatuor sunt visionum modi, ex quib⁹ duo sunt intro, & duo foris. Duo sunt corporales, duo sunt spirituales. Visio namque prima corporalis est, quando oculos ad exteriora & visibilia aperimus, & cœlum, & terram, figuras, & colores rerum visibilium videmus. Sed hæc visio infima & infirma est, quæ quia angusta est, maxima non comprehendit, & quia hebes est minima nó discernit, & quia pigra est, nó attingit remota, & quia perspicax non est nó penetrat occulta. Quæ nihil deniq; mysticæ significationis cõtinet, sed tantum modo corporei sensus motum & actionem habet. Alia quoq; visio corporalis est, quando species, vel actio sensui visus foris ostenditur, & intus magna mysticæ significationis virtus continetur, qualis fuit visio quæ Moysi in rubo quidem extrinsecus visibiliter apparuit: sed typica significatione plena fuit. Quid namque accipimus per flammam, nisi spiritus sancti gratiam? Quid per rubum arborem paruulam, asperam, viridem, floridam, nisi beatam

Cap. 1.

Duplex visio corporalis primo.

Secunda visio.

Quid flamma significet?

Quid rubus?

beatam Mariam virginem per sui contemptum humilem, per exercitiũ virtutum asperam contra mollitiem, viridem per fidem, floridam per castitatem. Domino itaq; apparentem rubo, flamma rubum non læsit, & filio Dei carnem in virgine sumente obumbrante spiritus sancti gratia pudor virginalis illæsus permansit. Longe igitur sublimior, & excellẽtior est iste visionis modus secundus quam primus, quia primus à mysterio penitus vacat, secundus cœlestis sacramenti virtute redundat. Vnde & Moyses de eadem visione dixit. Vadam, & videbo visionem hanc magnam. Reuera etenim visio magna fuit quæ & præsens tunc miraculum exhibuit, & incarnationem verbi, & virginis matris perpetuam integritatem designauit. Tertius visionis modus non fit oculis carnis, sed oculis cordis quando videlicet animus per spiritum sanctum illuminatus formalibus rerum visibilium similitudinibus, & imaginibus præsentatis quasi quibusdam figuris & signis ad inuisibilium ducitur cognitionem. Quartus visionis modus est, cum spiritus humanus per internam aspirationem subtiliter ac suauiter tactus nullis mediantibus rerum visibilium figuris siue qualitatibus spiritualiter erigitur ad cœlestium contemplationem. De istis duobus modis visionum qui non corporaliter sed spiritualiter fiunt, sic intulit B. Dionysius Areopagita in libro hierarchiæ dicens. In sacratissimorum eloquiorum prætraditas illuminationes quantum possibile est respiciem⁹ symbolice nobis & anagogice manifestatas cœlestium animorũ, i. spirituum hierarchias, i. quantum ad sensum cœlestes pontificatus quantum possumus considerabimus. Symbolum est collectio formarum visibilium ad inuisibilium demõstrationem. Anagoge ascensio siue eleuatio mentis ad superna contemplanda. Notat autem hic duplicem modum reuelationis diuinę, quę theologorũ, & prophetarum mentis infusa est per visiones & demonstrationes, quas Græci vocant theophanias, id est diuinas apparitiones, quæ aliquando per signa sensibilib. similia inuisibilia demonstrata sunt. Aliquando per solã anagogen id est mentis ascensum in superna pure contemplata. Ex his vero duobus generibus visionum duo quoque descriptionum genera in sacro eloquio sunt formata. Vnum quo formis, & figuris, & similitudinibus rerum occultarum veritas obumbratur. Aliud quo nude & pure sicut est absq; integumento exprimitur. Cum itaque formis, & signis, & similitudinibus manifestatur quod occultum est, vel quod manifestum est describitur, symbolica demonstratio est, cum vero pura, & nuda reuelatione ostenditur, vel plana & aperta ratione docetur, anagogica. Cum vero secundum ea quæ dicta sunt quatuor sint visionum modi, duo foris, & duo intus, duo corporales, & duo spirituales, quærendum est quonam modo S. Ioannes hanc Apocalypsim, i. reuelationem viderit? Sed constat quod duobus primis videndi modis quę foris corporaliter fiunt eam minime viderit, cum ipse eam in spiritu se vidisse testatur, dicens. Ego Ioannes frater vester & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Iesu, fui in insula quę appellatur Pathmos propter verbum Dei, & testimonium Iesu Christi, fui in spiritu in die Dominica. Qui enim in spiritu vidit, non oculis carnis vidit, sed oculis cordis. Sed nec quarto modo illum hãc vidisse probatur, cum ipse quartus visionis modus nullis mediantibus corporalium substantiarum formis fieri credatur, ſ. ne ipse valeret hoc mòdo visa malis abscõdere, nec nos possemus absq; cognitis verbis & vsitatis visibilium figuris quę nullis caracterizantibus figuris vidisse tam conuenienter intelligere. Liquet igitur quod eam tertio videndi modo cõtemplatus sit, eo præsertim, q; liber iste formalibus rerum temporaliũ plenus sit, similitudinibus

Duplex visio spiritualis prima.

Secunda.

Quid symbo. in significat?

Quid Anagoge?

De duobus generibus visionum.

Quæstio quenam modo S. Ioannes reuelationem viderit.

Responsio.

dinibus videlicet cœli, solis, lunæ, nubium, imbrium, grandinum, fulgurum, tonitruorum, ventorum, auium, piscium, bestiarum, animalium, serpentium, reptilium, arborum, montium, collium, aeris, maris, terræ, & aliarum rerũ, quæ modo sensui non occurrunt. Necessarium erat enim nostræ infirmitati quæ summa non nisi per ima, spiritualia nõ nisi per corporalia valet capere, non ignota per ignotiora, sed ignota per cognita nosse re. Vnde B. Dionysius in lib. prædicto ait. Neque possibile est animũ nostrum ad non materialem illã ascendere cœlestium Hierarchiarum & imitationem & contemplationem, nisi ea quæ secundum ipsum est materiali manuductione vtatur. Materialem manuductionem vocat rerum corporalium imagines, per quas in sacra scriptura ea quæ incorporea & inuisibilia sunt, figurantur. Ex quibus quasdam ipse S. Dionysius mirabili subtilitate exponit, declarans quæ sint formatiuæ angelicarũ virtutum imagines, qui digiti, quæ humana effigies, qui oculi, quæ nares, quæ aures, quæ ora, quis tactus, quæ palpebræ, quæ supercilia, quis auditus, qui dentes, qui humeri, quæ brachia, & manus, quod cor, quæ pectora, quæ dorsa, qui pedes, quæ alæ, quæ nuditas, quis lucidus amictus, quis habitus sacerdotalis, quæ zonæ, quæ virgæ, quę arma, quæ secures, qui geometrici fines, qui venti, quæ nubes, quod æs, quod electrũ, quod colores diuersorum lapidum, quæ Leonis forma, quæ Aquilæ species, qui equi, quæ differentiæ equinorum colorum, quę flumina, qui currus, quę rotæ, quod debent gaudium angelorum. Animus itaque noster quia visibilia nouit, inuisibilia nõ nouit, nisi veteretur manuductio materiali, i. rerum corporalium similitudine, quæ secundum ipsum est, i. quam nouit, ad immaterialem minime posset ascendere cõtemplationem. Imo tam multiformes in sacris reuelationibus repræsentantur visibiliũ imagines, vt mens nostra per assueta ad occulta

Manuductio materialis quid sit?

A discat penetrare bona quæ videre non consueuit. Nec solũ excellentissimarum rerum visibilium præclaris & lucidis similitudinib. quæ inuisibilia sunt figurantur, sed mediarum & infimarum rerum qualitatibus multoties cõuenientissime designãtur. Nam quia nihil eorũ quæ sunt, est vniuersaliter boni participatione priuatũ, quia teste scriptura: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & valde bona erant*: possunt etiam quælibet infima & minima, & quæ respectu aliorum videntur deformia non inconuenienter inuisibilia figurare, & de his prædictus Theologus sic ait. Aliquando (inquit) theologi illi (id est quæ de scripturis diuinis loquuntur) ipsam inuisibilem videlicet sapientiã ex luminibus pretiosis laudant, vt solem iustitiæ, vt stellã matutinam, vt animum sancte orientem, vt lumen incircumuolute & inuisibiliter resplendens. Aliquando vero ex mediis, vt ignem innocue splendentem, vt aquam vitalis plenitudinis datricem, & symbolice dicendum, i. vt figuratiue dicantur in ventrem subeuntem, fluminaque redundantem immensurabiliter refluentia. Aliquando autem ex nouissimis (id est infimis) vt vnguentum suaue, vt lapidem angularem. Sed & bestialem ipsi formam circumponunt. & leonis ei & pantheræ specialitatem coaptant, & pardalem eam esse debent vt vrsam sæuientem. Addam (inquit) & quod omnium vilius est, esse & magis significare visum est, quia & vermis speciem ipsam seipsum circumformãtem diuina sapiẽtes (id est ipsi theologi) tradiderunt. Notate, quod dicitur, quod omnium vilius est hoc magis visum est significare, vermis videlicet qui Christũ significat, vbi ipse Christus per Prophetam de se secundũ carnem assumptam ait: *Ego sum vermis.* Sicut enim vermis sine coitu nascitur de terra, sic Christus sine virili semine natꝰ est de Maria. Vermis ergo qui vilior omniũ dicitur, magis (id est conuenientius) significare videtur. Quia omnis figura tanto euidentius

B

C

D

Gen. 1.

Psal. 21.

tius veritatem demonstrat, quantò per dissimilem similitudinem figurat se esse & non veritatem probat atq; nostrum animum in hoc magis dissimiles similitudines ad veritatem reducunt, quo ipsum in sola similitudine manere non permittunt. Vnde sacra scriptura mira prouidentia ad deformiũ deformes rerum qualitates descendit, & ex immaterialium & inuisibilium significatione sunt quæ non sinant nostrum animum in se quiescere, sed ad immaterialia ab omni materialium similitudine longe remota sua deformitate cogãt pertrãsire iusto & non probante tam deformibus, & sic temporalibus rerum qualitatib. diuina & spiritualia similia non esse illis, nec quicquam de istis inesse posse. Nam si semper ex lucidis, claris, & pretiosis significatiuæ similitudines in sacro eloquio ponerentur, leuiter seduceretur animus humanus, illorũ animus maxime qui nihil altius visibilibus bonis intelligũt, & secundũ eundem theologum Dionysium æstimaremus forsitan in cœlestibus esse quasdam auriformes essentias, & quosdam viros fulgoreos decora indutos vestimenta: & cætera talia quibuscunque sacra theologia mysticos velat intellectus. Aliquando vero supersessentialis diuinitatis beatitudinem laudant in scripturis, vt rationem, & intellectum, & essentiã diuinam rationalitatem, & intellectum, & sapiẽtiam eius declarantes, & vere ipsam esse existentem subsistentiam, & verã causam subsistentiæ eorum quæ sunt eam esse demonstrantes, & quasi lumen eam formant, & vitam vocant. Et quamuis ista materiales formationes superare quoquo modo probentur, & castiorem videantur habere significationem ad illam ineffabilem, & incõprehensibilem, & interminabilem diuinitatem, deficiunt tamen & ipsa ad veritatem sicut est exprimendã. Etenim super omnem essentiam, & vitam nullo lumine ipsam caracterizantem, omnique ratione, & intellectu ab ipsius similitudine incomparabiliter derelictis, & longe remotis. Quamuis namque creatura rationalis ad imaginem, & similitudinem sui facta sit creatoris, magna enim differentia est inter creaturam, & creatorem, & deficit comparatio eius ad illum. Beatus igitur Ioannes relegatus in exilium, à strepitu mũdi & inquietudine remotus, & quieti dedit⁹, hanc Apocalypsim à domino tertio videndi modo (vt supra probatum est) ad vtilitatem ecclesiæ sanctæ accepit, & scripsit. In eo autẽ quod in quiete positus reuelationẽ accepit, significetur nobis, quod illi qui internum quietem diligunt, ipsi de inuisibilibus bonis miram cognoscunt, & quanto se à temporalibus ampli⁹ elongant, tanto magis æternis appropinquant. Qui enim se negotiis sæcularibus implicant, ab internis, & æternis semetipsos alienant, nec valent de inuisibilibus magna considerare, qui à visibilib. animũ nesciant reuocare. Si ergo Deo propinquare volumus, ab exterioribus ad interiora mentem reducamus, vt sic in secreto quietis positi, possimus cœlestia cõtemplari. Hinc nos admonet sermo diuinus dicens: *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus*, q. d. Nisi à mundi perturbationibus vacetis, me contemplari non valebitis. Ab exterioribus igitur vosmetipsos colligite, & interius per quietẽ quis ego sum videte. Tãto namq; mens humana spiritualib⁹ viciniorum facit, quanto longius post se temporalia derelinquit vel corporalia, & tanto clarius atque perspicatius summis intendit, quanto ab infimis proprii luminis radios auertit. Et quamuis mare sæcularium perturbationũ foris per circuitũ fluctuet, ipsa tamen si per internã aspirationem intra semetipsam fuerit collecta, quasi in cuiusdam insulæ stabilitate posita diuinis per contemplationem inhæret: *Apocalypsis Iesu Christi.* Iesus, & Christ⁹ duo principalia Saluatoris nomina sæpissime recitãtur in diuina pagina. Sed Iesus quãuis in se habeat magnam significationem, dignoscitur tamen

Qui se negotiis sæcularib. implicat ab internis & æternis alienat.

Psal. 45.

De nominibus Saluatoris.

men esse nomẽ proprii vocabuli. Christus autem nomen tantum sacramenti. Iesus interpretatur Saluator. Multi fuerunt ante eum hoc vocabulo Iesus nuncupati, sed nullus eorum saluauit aliquem à peccato suo. Iste vero saluum fecit populum suum à peccatis eorum.

Duplex peccatum. *Quodnam sit originale, & quod actuale.*

Peccatum aliud originale, aliud actuale. Originale est quod nascendo à parentibus contrahimus. Actuale quod postmodum ipsi operamur. Sed Iesus noster Saluator ab vtroq; nos saluat, quia per gratiam baptismi ab vtroque nos liberat. Item duo videntur esse vitia principalia, malitia, & luxuria, ex quibus quasi fontibus duob⁹ cætera mala quasi flumina sunt profluentia. Nam licet etiam gula sit vitium carnis, luxuria tamen magis videtur esse gulæ, quia luxuria non cessat effundere quicquid gula potest deglutire. Et sic probatur gula velut famulatrix, & ministra luxuriæ ad luxuriam pertinere. Gula enim in ventrem congregat, vnde luxuria voluptates spargat, & quanto luxuria satagit cõgregata dissipare, tanto laborat amplius gula per cibos dissipata restaurare. Malitia corruptio totius animi spirituale est vitium, & spiritualium fons, & origo vitiorum. Sunt ergo duo maxima vitia malorum omnium causa, malitia, & luxuria. Intus est malitia, foris est luxuria, malitia in corde, luxuria in carne. Malitia est inquinamentum spiritus, luxuria inquinamentum carnis. Malitia generat rugam, luxuria maculã. Malitia fomes est vitiorũ spiritualium, luxuria vero carnalium. Ista duo vitia bene distinguit, & designat sacra scriptura vbi ait: *In malcuolam animam nõ introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Vbi enim ait, in malcuolam animã non introibit sapientia, designat malitiam. Vbi vero ait, in corpore subdito peccatis, designat luxuriam. De his quoque Psalmista ait: *Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt.* Incensa namque in carne per luxuriam, & suffossa in corde per malitiam, ab increpatione vultus dominici peribunt, quia cum dominus manifestabitur ad iudicandum ibunt luxuriosi, & malitiosi (ipso increpante) in ignem æternũ. Hæc duo etiam vitia in Ismael qui reproborum figuram tenet recte significantur. Ibi namque scriptum est: *Hic erit ferus homo, Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & e regione fratrum suorum figet tabernacula*, hic designatur malitia. Vbi vero scriptum est, quod mater sua accipiet ei vxorem de terra Ægypti, exprimitur luxuria. Quid est enim Ægyptus (quæ interpretatur tenebræ) nisi cæcus vbi se non videat esse cæcũ? Quid est vxor Ægyptia nisi luxuria cæca? Reprobi ergo quique feri sunt, & manus eorum cõtra omnes sunt, & manus eorum prouocant aduersum se, & è regione fratrum suorum figunt tabernacula per superbam cordis malitiam, & vxorem sortiuntur de Ægypto per luxuriã carnis cæcam. Sic & Nehemias ista duo mala exprimit, vbi se egressum ante fõtem draconis, & portã stercoris ad considerandum murum Hierusalem dissipatum describit. Quid etenim per fontem draconis significatur, nisi fons malitiæ? Quid per portam stercoris nisi fætor luxuriæ? Quid per murum Hierusalem figuratur nisi illi qui in sancta Ecclesia firmiores existimantur? Ad fontem itaque draconis, & ad portam stercoris murus Hierusalem dissipatus demonstratur, cum illi qui videbãtur fortiores, & sublimiores in sancta Ecclesia, per malitiã, siue per luxuriam labuntur ad inferiora. Sũt duo ergo ista vitia maxima, videlicet malitia, quæ ideo malitia potest dici, quia mala quibus spiritus corrumpitur nomine designat, & luxuria quæ carnaliũ vitiorum materia videtur existere. Sed De⁹ noster, Saluator noster, ab omnibus nos saluat, quia ab omni inquinamento carnis & spiritus per suam gratiam potenter nos emundat. Merito ergo tali vocatus est nomine, qui tã mirabilis & tam magnificus est potestate. Christus autem nõ est nomen.

Quid sit malitia. *Quid sit luxuria.* *Sapient. 1.* *Psal. 79.* *Gen. 16.* *Ægyptus quid significet.* *1. Esdræ 2.* *Quid sint dracones.* *Quidque per portam stercoris significetur.*

nomen proprii vocabuli, sed est nomen solummodo sacramenti: Christi namq; in veteri testamento dicebãtur qui vnctione materiali in Reges, vel Sacerdotes vngebantur. Sed Redemptor noster non est vnctus materiali vnctione, sed spiritus sancti plenitudine. Vnde scriptum est: *Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Et non solum in se ipse est vnctus per spiritus plenitudinem, sed electos suos vngit per eiusdem spiritus participationem. De plenitudine enim eius nos omnes accepimus. Ascendens enim Christus in altum, dedit dona hominib. Et Apostolus ait: *Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur sermo sapientiæ, &c.* Hæc est vnctio in capite, quæ descendit in barbam, & in oram vestimenti. Caput signat Christũ qui est caput omniũ fideliũ. Barba quæ capiti inhæret, & est signum virilitatis, Apostolos designat qui Christo, dum in mundo cõuersatus est adhæserunt, & adhærẽdo cum eo comederunt, & biberunt, etiam eius salutiferam doctrinã audierunt, & miracula viderunt, & post ascensionem eius accepto plenius spiritu sancto confortati viriliter egerunt, quia fidẽ ipsius per regna mundi confidenter prædicauerunt, propter nomen eius in consiliis traditi, in synagogis flagellati, ante Reges & Præsides ducti. Et in his omnibus viriliter vicerunt, euntes à conspectu concilii gaudentes, quando digni habiti sunt pro nomine eius contumeliam pati. Ora vestimenti vltimos figurat iustos qui erunt in fine sæculi. Vnctio itaque Spiritus sancti quæ est in capite (id est in Christo) secundum plenitudinem, in barbam (id est in Apostolos) descendit secundum participationem quando illis ait: *Accipite spiritum sanctum*, & quando post ascensionem suam illis eundem spiritum misit, & gratiam linguarum distribuit. Descendit quoque in oram vestimenti, quia idem Spiritus sanctus tribuetur etiam illis qui futuri sunt in fine mundi. Possumus etiam per barbam superiores quosque & perfectos accipere, & per oram vestimenti inferiores. Sed vnctio in vtrosque descendit, quia dominus per gratiam suã pusillis cum maioribus benedixit. Ista ergo duo nomina Redemptoris humani generis Iesus, Christus, in nouo testamento crebrius quam in alio recitantur. Iesus, quia saluos nos facit à peccatis nostris, Christus, quia vnctus est spiritu sancto præ cunctis participib. suis. Sequitur: *Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis.* Notandus ordo dandi. Deus enim dedit Christo, Christus Angelo, Angelus Ioanni, Ioannes septem Ecclesiis Asiæ, Ecclesiæ Asiæ vniuersali matri Ecclẽsiæ. Vniuersalis mater Ecclesia quotidie per voces doctorum dispensat & distribuit eam mentibus fidelium singulorum. Si omne datum optimum, & omne donum perfectum quod de sursum à patre est in prædestinatos ad vitam descendit, & in eos varie & pulchre multiformiterq; procedit, & eos ad sinum matris vocantis congregat, & ad ipsius simplicitatem coadunat. Sed bonum cœleste quod nos videmus per speculum & in ænigmate hoc spiritus Angelici contemplantur facie ad faciem. Quod nos cognoscimus ex parte, hoc illi cognoscunt sicut & cogniti sunt. Nam quemadmodum oculi sani solarem fulgorem pure conspiciunt, infirmi vero non nisi obstaculo interposito illum cernere nequeunt, sic inuisibiles cœlestium essentiarum spiritus quos labentibus reprobis Angelis nulla potuit malitia corrumpere, diuinæ claritatis splendorem immediate suscipiunt, hõmines vero qui peccatorum obtenebrantur caligine, plerumque nisi mediantibus figuris illum conspicere non possunt. Sed cum mortale hoc induerit immortalitatem & corruptibile incorruptionem, tunc homines translati ad sortem angelicæ mansionis, participes etiam

Psal. 44.

Ioan. 1.
Psal. 67.

1. Cor. 12.

Psal. 132.

Quid barba significet.

Ora vestimenti.

Ioan. 20.

erunt eiusdem contemplationis, & bonum diuinum quod modo sæpe ministrantibus Angelis, & mediantibus figuris suscipiunt in tempore, cessantibus ministris, & figuris sublatis possidebũt in æternitate. Interim autem donec occurramus in vnitatem fidei, & agnitionis filii Dei in virum perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi datum optimum & donum perfectum quod à Deo fonte boni deriuatur, plerumque per angelos & per ea quæ sensibilibus sunt similia hominibus gradu siue merito superioribus ministratur, & per superiores inferioribus dispensatur. Causa quoque reuelationis diuinæ in titulo libri declaratur cum dicitur: *Palam facere.* Ad hoc namq; dedit illi Deus ipsam Apocalypsim, vt eam palã faceret. Vult etenim Deus vt talentum expandatur, vult vt lucrũ referatur. Vult vt bonum quod cognoscimus palam faciamus, & quod ab aliis didicimus alios doceam⁹. Vult vt quod aure & in cubilibus audiuimus super tecta prædicemus, & lucerna diuinæ cognitionis in animo accensa non abscondatur sub modio taciturnitatis. Sed ponatur super cãdelabrum prædicationis, sicut in fine Apocalypsis ipsius scriptum est, qui audit dicat, veni. In scientia enim abscondita, & in thesauro inuiso nulla est vtilitas. Sicut ergo scienti bonum facere & non facienti peccatum est illi, ita & scienti bonũ dicere, & non dicenti peccatum est. Quibus etiã manifestari sacra reuelatio debeat, demonstratur cum subiungitur: *Seruis suis.* Nõ superbis philosophis, non incredulis Iudæis, non immundis Christianis. Nõ enim debent sancta canibus dari, nec margaritæ ante porcos spargi. Canes sunt infideles fidei sacræ persecutores, & ipsi oblatrantes. Porci falsi Christiani, fidem quidem quantum ad credulitatem habentes, sed semetipsos vitiis more porcorum sordidantes. Vtrisque ergo sacra mysteria sunt celanda, illis propter cæcam nequitiam, istis propter vitam pollutam. Seruis autem domini studiose sunt reuelanda, quia & quæ dicuntur patienter audiunt, & audita deuote faciunt. Sicut itaq; bonum diuinum malis non debet manifestari, sic bonis minime debet celari. Et sicut est grauis culpa sacra mysteria reuelare reprobis, ita grauis culpa est hoc abscõdere ab electis. Non sit ergo securus seruus inutilis, qui modo torpescit ab officio docendi, quia de lucro talenti sibi commissi redditur⁹ est rationem in die iudicii. Sequitur: *Quæ oportet fieri cito.* Cito fiunt quæcumque in præsenti fiunt, quia & tempora, & quæ sub temporib⁹ aguntur cito transeunt. Breuis enim est vita ista, via lubrica, mors incerta. Quæ oportet fieri cito, id est de his quæ ecclesiæ in hoc sæculo sunt ventura siue prospera, siue aduersa, siue de his quæ in fine sæculi sunt retribuenda. Cito itaque cuncta fiunt, quia & præsentia cito discedunt, & futura cito succedũt. Quanto vero citius vrgente necessitate temporis ea quæ in hoc libro continentur sunt complenda, tanto citius, ac studiosius sunt annuntianda, ne ingruente articulo mortis ille qui per auditum debuisset iustificari, non audiendo pereat, & de manu prædicatoris dominus peccatorem perditum requirat. Vnicuique enim sacra doctrina cum fine vitæ suæ cõpletur, quæ viuentibus quamdiu vixerint complenda retinẽtur. Sequitur: *Et significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni.* Modum sacræ reuelationis ostendit vbi dicit: Significauit. Significauit, quia per signa quædam figuras & figilla sensibilibus consimilia sacra mysteria reuelauit. Vóluit namque mysteria sua per figuras ostendi, vt sine exercitio non possent intelligi, quia grauius & firmius tenetur quod cum labore acquiritur. Voluit etiam figuras alicubi exponi, vt per hoc innueret expositionem in aliis sensibus esse quærendam, vt sic & fideles quærentes inueniant, & infideles qui peruertere & conculcare nituntur sacra mysteria non intelligatur: *Per angelum suum*

Quibus reuelatur?

Canes qui sunt?

Qui videntur porci?

Quæ oportet fieri cito? fiunt?

suum seruo suo Ioanni. Per Angelum enim in similitudine filij hominis apparentem, visio ipsa S. Ioanni monstrata est, sicut ipse in sequentibus declarat, vbi dicit: Et conuersus vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis; Christus itaque secundum humanitatem ipsum sacramentum accepit à patre, & per Angelum ipsius Christi speciem præferentem, quasi spirituale quoddam munus diuersis figurarū velaminibus obtectum, vt electorum mentes exerceret, & reprobis minime pateret, sancto Ioanni, & per ipsum septē ecclesiis, imo vniuersali sanctæ Ecclesiæ transmisit. Cuius (beatissimi videlicet Ioannis) qualis quantaque fuerit auctoritas manifestatur cum subinfertur. *Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcumque vidit.* Reuera etenim magn⁹ sui qui de Christo secundum vtramq; naturam diuinitatis & humanitatis testimonium perhibuit. De vtraque quippe natura Redemptoris testimonium perhibuisse illum sermo præsens designat, qui cum testimonium verbo Dei & testimoniū Iesu Christi perhibuisse denunciat. Diuinitati etenim testimoniū perhibuit vbi cælestia secreta contemplatus dicit. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* Humanitati quoque testimonium perhibuit, vbi Christum turbis prædicasse, & miracula fecisse, mortuum, & sepultum resurrexisse, & discipulis apparuisse describit. In pñti sermone quidem vbi dicitur verbo Dei, designatur diuinitas. Vbi vero subditur, Iesu Christi, signatur humanitas, & Ioannes testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit, quia quæ de arcanis sempiternæ deitatis spiritualibus oculis per contemplationem intellexit, siue quæ de operibus humanitatis carnis oculis inquantum potuit, & verbo prædicauit, & scripto commendauit. Sequitur. *Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius, & seruat ea quæ in ea scripta sunt.* In fine tituli ad captandam benevolentiam, & prouocandam diligentiam legentium, & seruantium, prophetiam istam præmium ponit, beatitudinem videlicet æternam. Et in eo quidem quod dicit. *Qui legit*, designat literatos siue doctores. In eo aūt quod dicit. *Qui audit*, exprimit laicos siue auditores. In eo quod dicit, *Qui seruat*, electos ex vtrisque. Nihil itaque prodest ad saluationem quod legitur, vel quod auditur, nisi per actionem diligēter seruetur. Si igitur ad beatitudinem pertingere desideram⁹, ea quæ scripta sunt studeamus non solum legendo, vel audiendo cognoscere, sed quæ cognoscimus bene viuendo studiosius adimplere. Melius etiam esset veritatem nō cognoscere quam post cognitionem à scripto mādato recedere. Seruus enim qui scit voluntatem domini sui, & non facit, plagis vapulabit multis. Intellectus quippe bonus (id est vtilis) illis qui faciunt eum. Ea autem quæ scripta sunt seruat qui fidem Christi & ecclesiæ inuiolatam custodit, qui timet mandata quærit promissa. Sequitur. *Tempus enim prope est*, tempus scilicet laborum finiendorum, ac recipiendorum prēmiorum. Quia igitur prope est tempus vt mala finiantur, & bona subsequantur, non nos in via vitæ præsentis aduersa frangant, nec prospera emolliāt, vt sub breuitate temporis peruenire valeamus ad diuturnitatem æternitatis. Hæc circa ingressum libri velut qui ostium aperit, vt quæ in domo sunt patēter cernere possit. De titulo succincte prælibauimus, vt arcana quæ interius continentur euidentius deinceps inspiciamus.

Ioan. 1.

De saluatione.

Caput II.

Ioannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia gratia vobis & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. Præmisso titulo,

ad declarationem & euidentiam sequē- tium subiungit salutationem, in qua demonstratur quibus specialiter ipsa prophetia dirigatur. In principio quoque salutationis tria præcipue determinat, videlicet quibus salutem mandet, & quam eisdem salutem exopter, & vnde denique illis ipsam salutem venire desideret. Vbi enim dicit Ioannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, quibus salutem mandet declarat, vbi vero subdit, gratia vobis & pax, quam ipsis salutem exoptet insinuat. Vbi autem deinceps infert, ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, vnde illâ his venire desiderat manifestat. Ioannes septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia sibi principaliter commissis, & ab ipso specialiter dilectis in hac prophetia nominatim designatis, gratia vobis, & pax, gratia vobis per peccatorum remissionem, pax per Diuinâ reconciliationem. Gratia vt vobis culpa auferatur, pax vt iustitia conferatur. Gratia vt liberemini de seruitute diaboli, pax vt maneatis in seruitio domini. Posita gratia, statim pax subiungitur, quia qui de peccatorū miseria adiuuante gratia murum prauitatis suæ ad Deum reuertendo transgreditur, pacem inter ipsum, & Deum pax firmissima reformatur. De hoc muro psalmista sic ait: *In Deo meo transgrediar murū.* Ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus ē, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. Quod dicit ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, pertinet ad personam filij, & quod subdit, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, pertinet ad personam Spiritus Sancti. De patre namque tacet, quia de creatore nemo male senserat, nec de ipso error aliquis surrexerat. De persona vero filij, & spiritus sancti idcirco facit mentionem, vt de fide legētium sinistram ū oborta fuerit dubitationē dissipet. Dicit de psona filij & spiritus sancti, quia de ipsis cuncte fere hę-

Cur illis gratiam, & pacē exoptet.

Psal. 17. Quid significetur in eo quod dicit qui erat, &c.

Cur nihil loquatur de priore persona Spiritus Sancti Trinitatis, sed de secunda, & tertia.

A reses oriuntur in Ecclesiis: *Qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Qui est essentialiter coæternus patri, qui erat cum patre in creatione mundi. Qui venturus est, in gloria patris in die iudicij. Qui est per incomputabilitatem æternitatis, q̄ erat per potentiam creationis. Qui vēturus est per iustitiā retributionis. Qui est, quia super omnia Deus benedictus ī sæcula idem subsistit. Qui erat, quia de nihilo cuncta creauit. Qui venturus est, quia viuos & mortuos in fine mūdi iudicabit. Et à septem spiritibus ideſt à septiformi spiritu, qui simplex quidem ē per naturā, septiformis per gratiā. Diuidit autem dona singulis prout vult. Thronus Dei sunt sancti Angeli, & hoīnes sancti, in quibus Deus residet, & per quos iudicia sua mirabiliter exercet. Sed in conspectu throni eiꝰ septem spiritus sunt, quia inuisibiles inuisibiliū animorū oculos septiformis spiritus per suam gratiā inuisibiliter illuminat, & q̄ agēda sunt illis inuisibiliter demōstrat, ipsum semper ante conspectū suæ contemplationis hēnt, & q̄ ipso docente facienda didicerint per actionē cōpletur.

B

Spiritus septiplex, propter ornam. & septiformis propter gratiam.

C Sequitur: *Et ab Iesu Christo, qui est testis fidelis primogenitus ex mortuis, & princeps regum terræ.* Item reuertitur ad personam filij, quia de ipso maxime sermo est, sequens habendus, & ea præcipue ponit, quæ ad naturam humanitatis, & dispensationem humanæ redemptionis pertinent, vt dum quanta pro nobis in susceptā carnis nostræ naturā sustinuit audimus, quantum ipsum debeamus diligere perpendamus. Quamuis aūt in præcedentibus secundum prædictā rationem personam patris excluserimus, possumus tamē id, q̄ dicitur. Qui est, &

D qui erat, & qui venturus est, ad personā patris referre, & per tria tempora, præsens, præteritum, & futurū quibus omne tempus comprehenditur immensam eius Deitatis æternitatem figurare. Nam quod additur. Et à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, ad personam spiritus sancti, & q̄

sequi-

sequitur. Et à Iesu Christo qui est testis fidelis, ad personā pertinet filij. Et siquidem sententiam isto modo disponam⁹, intelligimus & dicimus personam filij non secundo loco post illa quæ de patre, sed tertio post illa, quæ de spiritu sancto dicta sunt, ad vltimum idcirco posita, quod de ipso principaliter subsequens sermo præsentis capituli fit habendus. Qui est testis fidelis veritatem prædicando, primogenitus ex mortuis resurgendo, princeps regum terræ in cœlo regnando. Testis fidelis, quia de omnibus quæ per eum testificanda erant in mundo testimonium fidele perhibuit. Testis fidelis, quia quæcunq; audiuit à patre fideliter discipulis suis nota fecit. Testis fidelis, quia viam Dei in veritate docuit, nec ei cura de aliquo fuit, nec personas hominum respexit. Testis fidelis, quia reprobis damnationem, & electis saluationem nunciauit. Testis fidelis, quia veritatem quā verbis docuit, miraculis confirmauit. Testis fidelis, quia testimoniū sibi à patre nec in morte negauit. Testis fidelis, quia de operibus malorū & bonorum in die iudicij testimoniū verū dabit. Primogenitus ex mortuis. Quidā leguntur & veteri testamento ꝓphetarū orationibus suscitati. Sed rursus redeunte morte reuersi sunt in puluerē, Christus autem resurgens ex mortuis iam nō moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quod n. viuit viuit Deo, qui in carne sua resuscitata, & in cœlesti gloria collocata nobis certam spem dedit resurgendi, & ad cœlestem ac beatam mansionem perueniēdi. Et princeps regum terræ, id est regum qui in terra sunt. Alij sunt reges regendo sibi per Diuinam dispositionem subiectos. Alij sunt reges regēdo fideles à Deo sibi commissos. Alij sunt reges auxiliante Deo regendo tantummodo semetipsos. Primi sunt principes sæculares. Secundi Ecclesiarū pastores. Tertij singuli quique fideles. Sed Christus omnium prīceps est, quia quicquid agitur in mundo rectam accipit ab ipso ordinationem, & in futuro iustam ab ipso recipiet retributionem. Omniū princeps est, quia ab ipso est, & potestas sæcularis, & cura pastoralis, & singularis solertia cuiuslibet fidelis. Quæ cuncta sicut ab ipso habent originem, sic secundum ipsum habere debēt actionem, vt principes per potestatem sæcularem inter subiectos sibi homines teneāt iustitiā, pastores p curam pastoralem fidelibus sibi cōmissis præbeant doctrinā, & singuli fideles per singularē solertiam in semetipsos feruent sanctimoniam. Principes debent subiectis sibi contra rapaces homines defensionē, & pastores sibi commissis cōtra impugnantes dæmones instructionem. Singuli autē sibimetipsis debent cōtra vitia reluctationem. Non ergo debent isti reges si suo principi adhæserint in prælijs hostes formidare, qui talem habent principem, qui ipsos solo nutu suæ voluntatis potest debellare. Sunt enim q̄dam de duobus primis supradictis generibus regum qui summo principio adhærere contemnunt, qui acceptam ab ipso potestatem secundum ipsum exercere nolunt, qui in subditos sæuiūt, & eos deuorant, & quia supra se principem habeant qui eripit inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperē à diripientibus eum minime pensant. Qui videlicet princeps regum ad exercitationē, & purgationē electorum eos ad tempus sęuire permittit. Sed in tempore retributionis eos de hac sæuitia grauiter iudicabit. Redeant ergo tales reges (si tamen reges) ad conscientiam, & quod super se principem habeant cui de actibus suis sunt reddituri rationem recognoscāt. Qui ēt sicut ptātem potest conferre, sic potest & auferre. Balteum enim soluit regum dominus, & p̄cingit fune renes eorum. Sequitur: *Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos Deo, & patri suo regnum, & sacerdotes.* Qui dilexit nos per caritatē, lauit nos per passionem. Dilexit nos cōpatiēdo, lauit patiēdo. Quia dilexit nos,

Cur testis fidelis.

Cur primogenitus.

Cur dicatur princeps regū.

Quomodo nos dilexerit, & lauerit?

idco

Generalem namque calamitatē deſcribit cum adiungit. *Et plangent ſuper eum omnes tribus terræ, etiam amen.* Tribus terræ vocat oēs terrena diligentes, & terrena Chriſto præferentes. q. diceret. Nec tm illi qui eum pupugerunt eum dolentes videbunt, ſed & omnes iniqui. Etiā amen, i. vere, vt certius credatur, eū videndo dolebunt, & plangent ſe ſuper eum, eo q ipſo iudicante amittunt gaudium, ibunt ad ſupplicium, plangent ſe ſuper eum, quia ſiue per ignorantiam infidelitatis, ſiue per præuaricationem legis ſe cognoſcent ab eo promeruiſſe ſententiam damnationis. Sequitur: *Ego ſum alpha & omega, principium & finis, dicit dominus Deus, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt omnipotens.* Ne de his quæ ſupra dicta ſunt dubitemus, ſed eius aduentum, & futurum in fine iudicium certiſſime credamus, inducit ipſum Chriſtum loquentem, & prædictum ſermonem Græca & Latina lingua vt firmius ab audientibus credatur confirmantem. Nam alpha primum elementum in Græco pro principio ponitur, & omega vltimū pro fine ponitur. Ego ſum alpha & omega, principiū & finis, ac ſi patenter ipſe Chriſtus confirmans dicat. Nō dubitetis de his quę auditis, quia ſicut ſum principium creando vos per potentiā, ſic ſum finis iudicando per iuſtitiam, & qui vobis dedi ſubſiſtendi originem, ipſe dabo meriti retributionem. Notandum vero quod Græcum ante Latinum ponit propter prærogatiuam, ſcilicet auctoritatem antiquitatis, ſiue vt ſequens Latinū nobis declaratio ſit Græci præcedētis. Dicit dominus Deus. Quod ait dominus, poteſt referri ad ſubiectam creaturam. Quod dicit Deus, ad ipſam Diuinitatis eſſentiam. Qui eſt, & qui erat, & qui vēturus eſt, hoc ſupra expoſitum eſt. Omnipotens, omnipotens eſt, quia omnia quæcunq voluit fecit in cœlo, & in terra, in Angelis, in hominibus, in factorū creatione, & electorum redemptione, & quæcunque voluerit in glorificatione ſaluandorum, & perditione damnatorum, omnibus prouidens creaturæ gubernationem, iuſtitiæ glorificationem, malitiæ damnationem. Ipſe qui omnium creator eſt ſolus omnipotens eſt, quia omne quod creatum eſt ex parte eſt, & ex parte potens ſicut ex parte ſapiens eſt, & ex parte liberum, quia non omnis effectus poteſtatis creaturæ ſubiicitur, ſicut nec omne occultum ſapientiæ manifeſtatur, nec omnis electus electionem ſequitur. Et notandum, quod in ſaluatione vbi iſta verba, videlicet qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt poſuit, nequaquam omnipotens adiecit. Hoc autem in loco poſt eadem verba omnipotens poſuit. Illic etenim in ſalutatione vbi de beneficijs diuinis dicere voluit, ne erga largitorem noſtra dilectio ex terrore omnipotētiæ illius minui poſſet omnipotens tacuit. Quod hic vbi de aduentu eius, & de vltimi diſtrictione iudicij dixit, ad incutiendum contemptoribus & negligentibus terrorem in fine terribiliter exclamauit. Omnipotēs, quaſi dicat: Qui modo benignus eſt per pietatem largiendo gratiam, ipſe in fine terribilis per omnipotentiam apparebit in contemptores faciendo vindictam. Qui igitur eum non diligit propter iam exhibitam bonitatem, timeat eum propter exercendam poteſtatem. Qui non vult eum amare propter beneficia quæ in ſalutatione præmittuntur, timeat eum propter terrores qui ipſam ſalutationē ſequuntur. Sed multo leuius & vtilius eſt chariſſimi blandientem diligere, quam comminantem formidare. Diligamus itaque māſuetum, vt non contingat timere iratum. Sordes peccatorum per fletum & confeſsionem diluamus, vt venientem ad iudicium non timidi, ſed ſecuri ſuſcipiamus.

Quæ ſint tribus terræ.

Omnipotens.

Pulchra ſententia.

Generalis ſententia de ſeptem viſionibus ſacris.

CAPVT III.

SAncta, & vniuersalis mater Ecclesia, quæ septiformi Spiritus Sancti gratia regeneratur, & sub tempore quod septem dierum numero voluitur iustificatur, ac per septem Ecclesias Asiæ figuratur, prophetiæ libro huius septem visionibus perfecte eruditur, vt præsentia aduersa velut cito transitura patienter sustineat, & futura bona, vtpote semper permansura ardenter concupiscat. Quamuis etenim ipsa prophetia septem Ecclesiis specialiter dirigatur, sancta tamen Catholica Ecclesia & de præsenti statu suo, ac de futuro in ipsa generaliter docetur. Et recte septenario, ad designandum perfectionem doctrinæ quam continet ista prophetia distinguitur, quia septenario vniuersitas designatur, quod ipse septenarius ex quaternario qui visibilium, & ternario qui inuisibilium forma est, consummatur. Quia vero profundissimas cœlestium sacramentorum obscuritates intramus, ad declarationem sequētium vnde singulæ visiones agant breuiter aperiemus, velut qui siluam condensam, & vmbrosam ingreditur, prius agendam viam diligenter considerat, vt consideratam melius perficiat. Sic & nos obscura loca huius libri percurrentes aliquos sententiarum ramusculos attingimus, ne totum frustra legisse videamur. Prima visio agit de similitudine filij hominis, quę per Angelum Sancto Ioanni apparuit, & ei cœlestia mysteria manifestauit, & scribere præcepit. Agit & de septem Ecclesiis, & de septem ecclesiarū episcopis, & de corundem episcoporum increpatione, siue etiam in quibusdam laude, & commendatione, & de prmijs quæ dabuntur vincentibus. Secūda visio agit de sedēte in throno, & ornatu eius. De quatuor animalibus, & vigintiquatuor senioribus. Agit quoq; de libro scripto intº, septem sigillis signato, & de apertione libri, & septem sigillorū eius, & de his sacramentis quæ sub apertione sigillorū cōtinentur. Tertia visio agit de septem Angelis, & de septem tubis, quæ illis data sunt ad canendū, & de cāru singulorum per ordinem Angelorū. Agit & de alijs sacramētis quæ sub ordine cantus illorum continentur. Quarta visio agit de muliere ornata quæ peperit masculum, de dracone qui paratus erat ad dēuorandum filium eius, & de Michaele, & Angelis eius, qui vicerūt draconem. Agit de bestia cui draco dedit ptātē suam, & de pugna eius aduersus sanctos, & de alia bestia quæ primam bestiā adiuuabat, & de damnatione malorum. Quinta visio agit de septem Angelis qui habebant plagas nouissimas, & de effusione septem phialarum iracūdiæ Dei, & de muliere purpura circundata, & de bestia coccinea supra quam mulier ipsa sedebat, & de sacramento mulieris, & bestiæ. Sexta visio agit de vltimis pœnis quas patienter impij in inferno, & hoc primum ostendit de Babylone, describens ruinam eius, & dolorem, & luctum quem habebunt de casu eius, & qui eam diligebant, & de exultatione, & gratiarum actione, quam agent de eius interitu sancti. Agit etiam de Christo, qui malos reget in virga ferrea, & quod calcabit eos torcular vim furoris iræ Dei omnipotentis, & de cōuocatione auium ad cœnam magnā Dei, vt māducent carnes superborum & iniquorum, & de damnatione bestiæ & pseudoprophetæ eius, & omnium qui imaginem bestiæ adorauerunt. Deinceps iterum rationem reddit, & describit quomodo ligandus sit Sathanas, vt non seducat amplius gentes donec consummentur mille anni, & quomodo solutus iterum aduersus sanctos iterum in extremis desæuiet, & quod demum cū illis, qui non sunt scripti in libro vitæ in stagnum ignis mittentur, & hanc damnationem diaboli, & omnium iniquorum describens, à Christo dicit prędictam, vt de ea certior fides habeatur. Septima visio agit de fine sæculi, & de innouatione elementorum, quando Deus noua faciet omnia, & de glorificatione

Septenarius quid significet.

Prima visio, de qua agit.

Secunda visio.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

cationeomnium ſanctorum, & de meritis quibus glorificandi ſunt. Agit & de Hieruſalem ciuitate ſuperna, ſecundum illum ſtatum quem habebit poſt diem iudicij, congregatis ad ſe cunctis ciuibus ſuis, deſcribens claritatem eius, fundamentum, murum, & portas eius, longitudinem quoque & altitudinem eius, & cætera mirabilia ſacramenta eius, quæ in fine libri continentur. Et quidem circa principium ſigillatim de ſeptem viſionib. breuiter patefecimus, vt poſtmodum obſcuritates earum facilius tranſeamus.

De viſione prima.

CAPVT IV.

Apocal. 1. *EGo Ioannes frater veſter, & particeps in tribulatione, & Regno, & patientia in Chriſto Ieſu, fui in inſula quæ vocatur Pathmos propter verbum Dei, & teſtimonium Ieſu Chriſti, fui in ſpiritu in dominica die.* Poſitis ſuperius his, quæ circa ingreſſum huius libri erant præſcribenda, titulo videlicet, & ſalutatione: titulo, vt quid, ſalutatione, vt quibus mitteret ſtatim in ipſo principio cognoſceremus, narrationem ſuam de ſequentibus viſionibus ingreditur, & in initio viſionis primæ cuncta ſequentia per quatuor commendat, ſc. per perſonam, per locum, per cauſam, per tempus. Per perſonam etenim ea, quæ ſequuntur commendat, vbi dicit. Ego Ioannes frater veſter & particeps in tribulatione & Regno, & patientia in Ieſu. Per locum vbi adiungit fui in inſula quæ appellatur Pathmos. Per cauſam vbi ſubdit, propter verbū Dei & teſtimonium Ieſu Chriſti. Per tempus denique ſequentia commendat, vbi dicit: fui in ſpiritu in dominica die. Ego Ioannes, ac ſi dicat, iſtam prophetiam à me vobis miſſam gratanter debetis audire, & quæ continet diligenter perficere. Quia ego Ioannes à Chriſto dilectus, & in Apoſtolum, & Euangeliſtam electus, qui ſupra pectus Dñi in cæna recubui, ego eā ab ipſo ad veſtram vtilitatē, & correptionem accepi. Ad cuius rei cōmendationem addit dicens. Frater veſter, quaſi diceret. Ergo quoſq; libentius illam accipere debetis, quod non à noto & amico tantū, ſed & à fratre eā vobis directam auditis. Et notandum q; cum poſſet dicere. Magiſter, pp prælationem, dixit frater, propter humilitatē. Tacuit ergo magiſter, ne videretur per prælationem terrere. Dixit frater, vt p humilitatem facilius perſuadere poſſet. Frater noſter non ſolum per naturam, ſed etiam per gratiam. Non ſolum in Adam, ſed in Chriſto. Non tantū per carnem humanitatis, ſed per ſpiritum adoptionis, i. non tantum ſed in generationem, ſed etiam ſecundū regenerationē, & vt adhuc altius per ꝓſonam ſuā, ea q̄ ſcribit apud auditores commēdet ſubdit, dicens. Et particeps in Regno, & tribulatione, & patientia in Chriſto Ieſu, ac ſi patenter dicat. Si propter illa q̄ ſuperius de mea ſcribo perſona, prophetiam iſtam non dignamini audire, ſaltem ꝓpter ea quæ ſequuntur illā audite. Tanto namq; libentius me debetis audire Doctorem, quanto amplius me auditis in his quæ dicta ſunt vobiſcum eſſe particip̄em. Particeps in tribulatione, & Regno. Recte præmiſit in tribulatione, & poſt addit, & Regno, quia ſi compatimur, & conregnabimus. Qui enim non vult propter Ieſum in via p̄ſentis vitæ contraria tolerare, non poteſt in patria cū illo regnare. Sed quoniam, & mali multas tribulationes in hoc mundo ſuſtinent, quæ quidem habent ſupplicium, ſed non perducunt ad Regnū, & inferunt pœnam, ſed non cōferunt coronam, patenter declaratur, quæ tribulatio perducat ad conſenſum Regni cum adiungitur, & patientia in Chriſto Ieſu. Tunc etenim reuera ad ſupernam coronam tendimus, ſi de foris in corpore tribulationem ſuſtinemus, & intro in corde pro amore Ieſu virtutem patienter inuiolabilē conſeruem⁹. Nam qui foris tribulatione quatitur, & intus furore turbatur, iſte minime viā

Cur non dicat ego magiſter, & frater.

Cur primo dicat in tribulatione, & poſtea in regno.

ambulat per quam ad regnandum cum Iesu pertingat. Qui ergo desiderat venire ad Regni coronã, habeat in Iesu patientiam. Sed quoniam audistis qualitatem personæ, quæ tãta potuit mysteria diuinitus cognoscere, & cui debetis fidem de his quæ dicit, audite & loci aptitudinem, in quo talia potuit conuenienter videre. Fui in insula quæ appellatur Pathmos. Persona authentica & nota, honesta, & amica, locus remotus & quietus secretus, & priuatus. In quibus duobus persona videlicet & loco, nobis ostenditur quia quisquis cælestia concupiscit contemplari in arce sanctitatis, se debet custodire & semetipsum à sæcularibus negociis elongãdo quieti vacare. Sed quia de persona & loco superius scriptum est, & de his latius differuimus, succincte pertransimus, & ad alia discutienda festinamus. Sequitur: propter verbum Dei, & testimonium Iesu Christi. Vbi dicit verbum Dei exprimit Saluatoris Diuinitatem, vbi vero dicit Iesu Christi humanitatem. Quasi diceret propter testimonium Diuinitati & humanitati Christi exhibitum missus sum in exilium, & eo debetis gratius recipere, firmius credere, efficacius perficere istam reuelationem quod propter eum qui reuelauit exilij subij relegationem, patiorque propter iustitiam non propter culpã. Fui in spiritu, i. spirituali visione, in dominica die. Solet rerum qualitas sicut testatur Greg. tempore denotari, vt Abrahã vidit Angelũ in meridie, quia fide feruebat. Adam vidit eum in persona Dei post meridiem, quia à calore dilectionis intimæ deciderat. Loth perditionẽ Sodomæ vespere, quia cito futura erat. Salomon accepit sapientia nocte, quia in ea minime perseueraturus erat. In dominica die, ac si patenter dicat. Sicut persona, locus, causa, commendant veritatem sacræ dilectionis, sic & qualitas temporis, quia quanto dies sanctior tanto Diuinæ reuelationi conuenientior, & quanto tranquillior per exteriorum laborum cessationem, tanto per requiem altior ad internam cõtemplationem. In causa itaque & tempore nobis innuitur, quod qui propter Deum persecutionem didicerunt sustinere, & à seruilibus peccatorum operibus feriare, ipsi cœlestia secreta merentur agnoscere. Sunt quatuor per quæ commendantur cætera quæ sequuntur, persona, locus, causa, tempus. Persona digna, locus idoneus, causa innocens, tempus conueniens. Sequitur: *Audiui post me vocem magnam tanquam tubæ dicentis. Quod vides scribe in libro, & mitte septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, Ephesi, Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, Sardini, Laodiciæ, & Philadelphiæ.* Superius ad spiritualem visionem se translatum dixit, nunc quæ cognouerit, & quibus cognita specialiter reuelare debuerit consequenter describitur. Verum autem simul & vno intuitu, siue per diuersa tempora in die ipso dominico hanc visionem viderit, aut quo Angelus ei ostendit, conuenientius atq; veracius esse videtur illum hanc succedẽter intellexisse, quam simul & vno intuitu comprehendisse. Primum vero vsque ad illum locum vbi dicit, Angelo Ephesi scribe, cum Sacramento septem episcoporum, septem ecclesiarũ, ipsam, quæ sibi per Angelicam apparuit administrationem filij hominis describit similitudinem, & episcopis, & Ecclesiis cõem de omnibus his præmittit eruditionem, ac deinceps per ordinem singulis singularem subiungit vsq; in finem huius visionis admonitionem. Et his ad euidẽtiam eorum quæ in hac visione cõtinentur ita dispositis, quid scriptor dicat, diligentius inspiciamus, & subtilius discutiamus. *Et audiui post me vocem magnam tanquam tubæ.* Credibile est, quod sicut spiritualiter vidit, ita etiam spiritualiter audiuit, & sicut fuit spiritualis visio, sic quoque fuit spiritalis auditio. Hoc tñ modis omnibus q̃rendum est, q̃re qui in spiritu subleuat̃ erat, non ante, sed post vocẽ audiebat.

Greg.

Rerum qualitas tempore denotatur.

Quare die Dominica.

Quatuor cõmendantur.

Quæst.

Resp.

Quæst.

Solutio.

Sed

Solutio. Sed hanc quæstionem citius soluimus, si rerū causam atq; modum studiosius attendamus. Nam à subditis elongatus, & in exiliū relegatus, à strepitu mundi remotus, & quieti deditus omnē pastoralē solicitudinē, cunctaq; visibilia, & visibilib⁹ similia post se longe reliquerat, & iā in anteriora semetipsum extēdens per puram intelligentiā omni imaginatione remota solis supernis, ac inuisibilibus intēdebat, & dum ad subditorum eruditionem reducitur, ac de his quæ scribenda erant secundum sensibilium similitudines edocetur, quasi de anterioribus⁹ ad posteriora reuocatur & dum eum spiritus sanctus ad illos quos cœlestibus per simplicem contemplationem intentus non respiciebat, secundū formales rerū qualitates respicere monuit, quasi post tergum vocem audiuit. Sed quantitas siue qualitas vocis virtutem exprimit significationis. Dum enim dicit magnam, innuit magna significantem. *Nota.* Dum vero subdit, tanquam tubæ, demonstrat ad confligendum cōtra vitia timidos, & ignauos exhortantem. Et quia, quod istæ septem Ecclesiæ sanctam vniuersalēm Ecclesiam septiformi spiritu regnante significent, superius diximus, nunc iterum de ipsis differere superfluum censemus. Quod autem dicit. Quod vides scribe in libro, & mitte septē Ecclesiis, hoc nobis innuit, quod si qua vtilia atque præcipua de cognitione veritatis accipimus, aliis non solum verbo sed exemplo manifestare debemus. Sequitur: *Et conuersus sum vt viderem vocem quæ loquebatur mecum.* Cōuersus sum ab anterioribus quibus per cōtemplationem inhærebam ad subditorum eruditionēm, quod propter exiliū post posueram. Conuersus à contemplatione Dei ad necessitatem proximi, vt viderem vocem quæ loquebatur mecum. *Quid sit videre?* Spiritualiter enim videre, intelligere est. Sicut enim oculo carnis videmus visibilia, sic per intelligentiam inuisibilia intelligimus. Quid autem viderit, subiungit dicens: *Et conuersus vidi septem.*

A *candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis vestitum podere, & præcinctū ad mammillas Zona aurea.* Septem candelabra, septem Ecclesiæ sunt, sicut in sequētibus declaratur, vbi dicitur: *Candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.* Sed subtilius discutiendū esse videtur cur ipsæ Ecclesiæ candelabris aureis comparentur. *Cur Ecclesia candelabra comparentur.* Aurum per ignem probatur, malleis extunditur, & in candelabri formam producitur, & instrumentum ignis, & luminis efficitur. Et

B Ecclesiæ tentationibus probatæ, tunsionibus persecutionum extenuatæ, ardent igne sapientiæ cœlestis, & lucent opere caritatis. Candelabra super tres pedes stabiliuntur, & Ecclesiæ sanctæ super trinitatis fide fundantur. Possumus etiam ipsas Ecclesias dicere esse cādelabra per cognitionem veritatis, aurea per amorem virtutis. Quod autem dicit in medio candelabrorum aureorum, id est in medio Ecclesiarum similitudinem filii hominis quæ sibi apparuit, cōcordat verbis dominicis vbi dominus ait: *Vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* *Matth. 18.*

C Christus igitur in medio suorum est, vt omnes ad ipsum respiciant, & de plenitudine eius accipiant. In medio est, quia omnes electi opera illius recta cogitatione pariter contemplantur, & eū pro viribus communiter imitantur. In medio est, quia sic bonis confert gloriā vt malos damnet per pœnam. In medio est, quia omnes æqualiter cognoscit, & merita singulorum ponderat, & discernit. *Quid sit Christum esse in medio.*

D Quia vero testatur se vidisse non filium hominis, sed similem filio hominis, angelum designat, qui in persona Christi & similitudine demōstrabat sacramentum diuinæ reuelationis. Qui s. Angelus, eo amplius habuit auctoritatis, quod apparuit in ipsa similitudine Saluatoris. De qua similitudine mystice subiungit dicens. Vestitum podere. Poderis est vestis sacerdotalis, & significat susceptæ humanitatis formam, in qua Christus patri semetipsum obtulit *Quid sit podere?*

pro nobis; & culpam generis humani expiauit. Angelus igitur in podere similis Christo extitit, quia podere humanitatem eius significauit, & præcinctū ad mammillas zona aurea. Zona ad renes significat cohibitionem vitiorum carnalium ad conseruandam virtutem castitatis. Zona ad mammillas cohibitionem inuisibilium cogitationum ad custodiendam virtutem caritatis. In veteri testamento visus est angelus Prophetæ cinctus renes, quia ibi carnis opera prohibeantur. In nouo sancto Ioanni visus est angelus præcinctus ad mammillas, quia nunc etiam cogitationes illicitæ refrænantur. Qui enim non tantum inquinamentum carnis, quod in veteri testamento iam fuerat interdictum, sed inquinamentū spiritus, quod in nouo arctius est prohibitum, restringendum esse venit, innuere; non renes, sed ad mammillas præcinctus debet apparere. Vnde recte cum dixisset præcinctum, quod significat cohibitionem vitiositatis, & addidisset ad mammillas, quod designat cohibitionem & contritionem fluxæ cogitationis, nequaquam dixit bissina, quod candorem corporalis munditiæ etiā antiquitus seruatum exprimeret, sed adiecit aurea, quod fulgorem internæ caritatis tempore modernio seruandum figuraret. Dum enim caritas Dei per spiritum sanctum, qui datus est nobis in cordibus nostris diffunditur, omnis immundæ cogitationis fluxus refrænatur. Sed quoniā quod de habitu apparētis dixerit audiuimus, nunc quid de forma illius subiūgat audiamus. Sequitur: *Caput autem eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi eius velut flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti, & vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Caput significat diuinitatem, capilli creaturam rationalem, candor immortalitatem. Caput significat diuinitatem, sicut scriptum est, caput Christi Deus. Capilli significant creaturam rationalē, quia sicut capilli à capite habent originem, & accipiunt crescendi vegerationem, sic creatura rationalis à Deo substantiam & per conditionum, & incrementum iustitiæ per gratiæ cœlestis susceptionem. Capilli inhærent capiti, & creatura rationalis summę inhæret diuinitati. Sed & capilli recte dicuntur habere colorē capitis, quia spiritualis creatura siue angelica, siue humana per diuinam gratiam candorem habet immortalitatis, quæ dum dono sui factoris immortalitate subsistit, quia nulla mortis corruptione nigrescit. Quod autem non solum natura angelica, verum etiam humana diuinitati cōiuncta immortalitatis pulchritudine cādeat, in sequētibus patenter manifestat. Ait enim, tanquā lana alba, & tanquam nix. Quid enim accipimus per lanā, quæ de terrenis animalibus oritur, nisi humanam naturam? Et quid per niuem quę de supernis est rectius intelligimus, quam naturam angelicam? Quia ergo veraq; natura dono immortalitatis apud conditorem decoratur, apte capilli capitis huius tanquā lana alba, & tanquam nix candidi perhibentur. Et benè cum dixisset tanquam lana, adiunxit alba ad differentiam malorum, quantum qui per culpam nigrescunt ad mortis æternæ nigredinem descendunt. Sancti vero, qui habent in mundo albedinem sanctitatis, in cœlo meruerunt candorem immortalitatis. Sciendum tamen quod hunc candorem quē habet caput per naturam, ipsi habent capilli per gratiam. Quamuis enim & spiritus creati immortaliter subsistant secundum naturam, quia tamen quodammodo sine confirmatione gratiæ mori possent per culpā, dum ex gratia iniustitia sine culpa perseuerant, in omnimoda & perfecta immortalitate ex gratia perdurant. Secundum igitur supradicta recte significat caput diuinitatem, capilli rationalem creaturam, candor immortalitatem, lana naturam humanam, nix naturam angelicam. Et oculi eius vēlut flamma ignis. Flamma ignis lucem, & calorem

Quid significat Zona ad renes? & quid ad mammillas?

Quid significat per caput, capillos, & candorem. 1. Cor. 12.

Quid per lanam.

Quid flamma ignis significet.

calorem tribuit, terrorem incutit, & exurit. Oculi ergo eius velut flamma ignis sunt, quia electos respiciens illustrat eos luce sapientiæ, calefacit amore iustitiæ, & respiciens reprobos terret ferocitate comminationis, & incorreptos exurit incendio damnationis. Et

Quid per pedes intelligatur.

pedes eius similes auricalco. Sicut per caput diuinitatem accipimꝰ, ita per pedes infirmos quosque, & imperfectos fideles accipere debemus, qui dum a terrenis perfecte semetipsos erigere non possunt, more pedum terram tangunt. Qui nequaquam similes auro, sed similes auricalco sunt, quia ad perfectorum quidem sapientium fulgorem non pertingunt, sed eos à longe imitantur in quantum possunt. Sed quoniam quanto magis adhuc terrenis inhærent, tanto maiorem tribulationem sustinent, recte subiungitur, sicut in camino ardenti. In camino namque tentationum imperfecti & infirmi examinantur, vt per tentationũ tribulationem probati Deo digni inueniantur. Extra caminum etenim sunt perfecti, quia probati. In camino imperfecti, quia probandi.

Pedes eius similes auricalco.

Pedes ergo eius similes sunt auricalco, non auro, quia infirmi quique, & sanctitate adhuc infimi in sua imperfectione consistunt, & ad perfectionem nondum venerunt. Et sunt sicut in camino ardenti, quia sunt in probatorio adhuc non probati. Et vox eius tanquam vox aquarum multarum. Aquæ multæ scripturæ multæ. Sicut enim aquæ à sordibus lauant, ita verba scripturarum à vitiis purgant. Vnde dominus in Euangelio discipulis suis dicit: *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.*

Ioan. 15.

Vox aquarum est prædicatio scripturarum. De hac voce scriptum est: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Psal. 19.

Quid vox aquarum significet.

Vox igitur eius est tanquam vox aquarum multarum. Vox eius admodum aquarũ per orbem currentium, & eum irrigantiũ sonat, dum multiformis auctoritatis scripturæ in omni terra, & populo, à tribu, & lingua per ora credẽtium fidem eius clamant. Et quemadmodum sonus aquarũ aliis est amabilis, aliis odibilis: sic prædicatio scripturarum bonis placet, malis displicet, bonos mulcet, malos terret. Demulcet per cœlestium præmiorum promissionem, terret per tormentorum infernalium comminationem. Sed quia superius audiuimus de habitu & forma, nunc audiamus de potentia. *Et habebat in dextera sua septem stellas, & de ore eius gladius ex vtraq; parte acutus exibat.* Septem stellæ

Quid per septem stellas significet.

septem ecclesiarum episcopi sunt, sicut ipse liber in sequẽtibus exponet, qui videlicet episcopi vniuersos matris ecclesiæ pastores designant. Qui recte stellis

Cur stellæ cõparentur pastoribus Ecclesiarum.

cõparantur, nõ planetis, quia in eodem statu iustitiæ debebunt stare, nõ per diuersa vitia semetipsos permutare. & cõuersationem habere in cœlo per contẽplationem, & subditis præbere lucẽ per cœlestis sapiẽtiæ prædicationem, & bonorum operum claritatem. Qui etiã bene in manu redemptoris (id est in potestate) dicuntur fuisse, vt ipso cooperante ecclesias sibi cõmissas digne possent gubernare. Quod autẽ eos habent in manu non ad puniendũ malum, sed ad bonum cõficiendum declaratur cum dicitur, in dextera sua. In dextera nãq; sunt electi, quia adiuti in bono. In sinistra eius sunt reprobi, quia derelicti in malo. Per dexteram enim bonũ, per sinistram vero malum nonnunquam solet figurari. Illi ergo non immerito dicuntur esse in dextera eius, qui statuendi videntur ad dexteram, illi autem in sinistra, qui statuendi creduntur ad sinistram. Sed quia per negligentiam episcoporum in ecclesiis ipsis commissis quædam vitia pullulauerant, postquam dixit, quod habebat septem stellas in dextera sua, vt hoc esset eis ad consolationem, statim addidit, quod gladius ex vtraque parte acutus de ore eius exibat, quod esset ad correptionem, vt illud conferret fiduciam de gratia, istud incuteret terrorem de negligentia, vt inde sumerent securitatem, ne

desperẽ-

desperarent, hinc cautelā, vt semetipsos emendarent. Quod etiam ad vniuersos referri potest, quia sic quisq; debet præsumere de venia vt nunquā tamen cesset se purgare de culpa. Sic debet confidere se esse in dextera Dei, vt caueat illius sinistra ferirī. Debet etiam propter misericordiam Deo exultare, sed tamen propter districtam iustitiā cum tremore. Per gladium accipimus sermonem diuinum de quo scriptum est: *Viuus est sermo Dei &c.* vsque *intentionum cordis.* Qui vtraq; parte dicitur acutus, quia in veteri testamento amputant vitia carnalia, in nouo etiam spiritualia. Vtraque parte acutus est, quia qui foris in nobis amputat luxuriam carnis, intus resecat malitiam cordis. Vtraque parte acutus est, quia in his qui cōtemnunt, quæ præcepit, corpus & animam punit, vtraque parte acutus est, quia malos & à bonis discernit, & singulis quod merētur reddit. Sed quia supradictum est de habitu & de forma, & de potentia, nunc cōsequēter subiungit de gloria. Dicit enim: *Et facies eius sicut sol lucet in virtute sua.* Notate quod dicit, cum dixisset, facies eius sicut sol lucet: statim addidit dicens: in virtute sua. Quod potuit dixit: si plus potuisset plus dixisset. Nam si in rebus visibilibus lucidiorem substantiam ad significandam vlterius eius gloriā inuenire potuisset per eam vtique illā significasset. Clarissimam ergo creaturam ad exprimendam claritatis suę gloriam posuit, dum faciem eius sicut solem lucere dixit. Sed quoniam nequaquā hoc sufficere, sed adhuc se plus posse dicere cognouit, cū dixisset sicut sol lucet, protinus adiecit, in virtute sua. Sol autem in virtute sua lucet, quando circa meridiem nubib⁹ ablatis aere purificato per eiusdem aeris spacio clarissimo fulgore splendet. Perpendat ergo, qui potest, qualis sit immēsa & æterna claritas incomprehensibilis, atque ineffabilis diuinitatis, si tam mirabilis fuit apparens similitudo susceptæ & glorificatæ humanitatis. Sed quis valet in Christo redemptore nostro, vel saltem beatæ humanitatis gloriā verbis exprimere, cum sanctus Theologus visam illius similitudinem vix sufficiat, vel valeat declarare? Quia igitur humana intelligentia ad humanitatis eius gloriam non sufficit comprehendere, nec lingua potest digne manifestare, non simus scrutatores maiestatis, ne opprimamur a gloria, scrutemur interim, & sanemus adiuuante gratia nostram infirmitatem, vt ad eius gloriæ mereamur quandoque pertingere contemplationem. Laboremus totis viribus ad illius claritatē lucis mentis peruenire, quæ & in omnibus tenebris lucet, & quam nullæ vnquam tenebræ valeant comprehendere, & manifestare similitudinis Christi gloriam, secundum virtutem in mente retineamus, vt desiderium illius gloriæ quæ per istam figurata est, in nobis ardentius accendamus. Ad hoc namque nobis visibilis in sacra visione fulgor proponitur saltem vt eius claritatis significatione infirma mens nostra inuisibilis pulchritudinis bonum contempletur, quæ dum tantam videt esse, tanquam incomprehensibilem pulchritudinem creatoris, erubescat illi præferre aliquam pulchritudinem creaturæ. Cuius pulchritudinis desiderabilem similitudinē nobis sacra scriptura promittit, vbi dicit: *Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* Quatuor ergo sunt principalia quibus nobis describit similitudinem filii hominis qui sibi apparuit. Habitus, forma, potestas, gloria. Visa autem tāta maiestate quid ipse fecerit adiungit, dicens: *Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquā mortuus?* Æstimet qui potest quid homo iste fecisset si gloriam diuinitatis Christi vidisset, qui dum similitudinem glorificatæ humanitatis eius vidit, ad pedes eius tanquam mortuus cecidit. Consideret qui potest quātum sit infirmatus humani cordis oculus, qui ad contemplandā diuinitatem conditus fuit, & tamen humanitatis eius similitudinem contemplari vix sustinuit.

Gladius acutus sermo diuinus. Hebr. 4.

Cur ex vtraque parte acutus.

Supra. 3 Matth. 17.

stinuit. Et cum vidissem eum cecidi ad pedes eius tanquã mortuus, quia mens humana quanto perfectiùs inuisibilia bona cognoscit, tanto amplius ipsa sibi vilescit, & quanto sublimius creatoris potentiam contemplatur, tanto magis apud semetipsam humiliatur. Quod bene nobis Hester historia innuit, si quod secundum literam narrat omittamus, & quid spiritualiter contineat attendamus. Legimus namque quod Hester regem Assuerum contra basilicam suam in throno sedentem, virgã in manu tenentem, ardentibus oculis furorem pectoris indicantem, contemplata pene exanimata sit, in tantum vt rege & ministris eius illam consolantibus vix valuerit releuari. Quem ergo (vt in vno multa & breui colligamus longa) quem inquam in hoc loco Assuerus rex significat, nisi Deum, quem Hester, nisi animã, quid basilica, nisi diuinitatẽ, quid thronus, nisi maiestatem, quid virga, nisi pacem, quid ardor oculorum, nisi superni iudicii figurat terrorem. Hester intuita regem expauefacta cecidit, & anima Deum, & districta Dei iudicia contemplando coram diuina maiestate cõtremiscit. Dicat ergo sanctus ad contemplandã Saluatoris similitudinem sublimatus, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus. Quod dicit cecidi ad pedes eius, significat humiliationem. Quod vero addidit, tanquã mortuus, correptionem timoris. Et notandum, quod non dicit omnino mortuus. Si enim desperasset, omnino mortuus fuisset, sed quia tantum expauit, non autem desperauit, non vere mortuus, sed tanquã mortuus cecidit. Tali namque discretione mens humana in contemplatione conditoris se librare debet, vt dum mira de inuisibilibus videt, se de imperfectione sua funditus per timorem humiliet, nõ per desperationem præcipitet, & sic pallescat per timorem vt nequaquã moriatur. Sic humiliationis reuerentiam exhibeat vt confidentiam de salute nullatenus amittat. Aliter, tanquã mortuus

Esther. 5.

Assuerus in throno suo stans quod significet.

Cur dicatur tanquã mortuus.

scilicet mundo, viuus Deo. Viuere nimirũ oportet mundo quamdiu sumus in corpore propter necessitatem corporis, & mori mundo propter obliuionem superfluitatis. Non omnino mortuus propter corporis necessitatem, sed tanquam mortuus propter superfluitatis amputationem. Quisquis igitur isto modo, vel illo semetipsum humiliare, vel se nouit mortificare, statim meretur à Deo donum cœlestis auxilii, vt ad altiora pro humiliatione sublimetur, & gratiam diuinę consolationis vt pro timore confortetur, vnde recte subditur: *Et posuit dexteram suam super me dicens. Noli timere.* In eo quippe, quod dexterã suam super eum posuit, exprimitur auxilium subleuationis. In eo quod dixit. Noli timere, cognoscitur gratia consolationis. Vt autem cognoscamus eum in neutro deficere, sed in vtroq; omnipotentem existere, quis, qualis, & quantus sit, in sequentibus innotescit, ac de vtroque confidentiam tribuit. Dicit enim: *Ego sum primus, & nouissimus, & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorũ, & habeo clauem mortis & inferni*, quasi dicat. Cum me talem ac tantum audiatis, videte vt de neutro diffidatis, sed de vtroque fiduciam habeatis. Ideo me vobis quis sim describo, vt dum meam auditis sublimitatem & potentiam, de his quæ dico sumatis fiduciã. Ego sum primus, & nouissimus. Primus per creationem, nouissimꝰ per retributionem. Primus, quia ante me non est formatus Deus. Nouissimus, quia post me alius non erit. Primus quia à me sunt omnia. Nouissimus quia ad me sunt omnia. A me, principio, ad me, finem. Primus, quia ego sum causa originis. Nouissimꝰ, quia ego iudex & finis. Et viuus & fui mortuus. In his verbis (sicut plerisque locutionibus & locis scripturarum fieri solet) ordo præposterus est, quia si scriptor, quod subiunxit mortuus præmisisset, & q; præmisit viuus subiunxisset, sententiam rectius ordinasset. Sed licet iste ordo prępostertus multis in locis in-

Auxilium sublenationis.

Gratia consolationis.

Quomodo primus & nouissimus.

ueniatur, nō est magnopere curandum, quia etsi sit cōtra consuetudinem locutionis, nequaquam tamen minuit integritatem veritatis, & quod non est obseruatum in narratione, obseruari potest in narrationis expositione. Et viuus & fui mortu⁹. Mortuus per passionem, viuus per resurrectionem. mortuus pro electis patiendo, viuus ex mortuis resurgēdo. Et quia sicut supra in quodam loco diximus, quidam in scriptura leguntur resuscitati, qui iterum leguntur postea fuisse mortui. Ad demonstrandā igitur suæ vitæ interminabilem perpetuitatem, adiungit dicens. Ecce sum viuens in sæcula sæculorum, id est semper. Christ⁹ enim resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, quod enim viuit, viuit Deo. Et quia potens dignoscitur ex his, quæ prēmissa sunt, & in creatione sanctorum, & in redemptione electorum, recte subditur. Et habeo claues mortis, & inferni, vt etiam potens agnoscatur in damnatione reproborum. Quid nimirum per claues accipimus, nisi potestatem aperiendi & claudendi? Ipse itaque claues mortis & inferni habet, quia per potestatem suam portas mortis & inferni aperiet, vbi diabolum & eius complices sine fine cruciandos includet. Qui ergo per potentiam tantus est, suos pro ipso humiliatos exaltare, & ipsius timore trepidos confortare veraciter potest. Talem vero differentiam inter mortem & infernum possumus habere, vt per mortem intelligamus tormentum reprobis præparatum. Per infernum autem locum ipsi tormento deputatum. Nec solum hæc verba apparentis & loquentis vbi ait. Ego sum primus & nouissimus, & cætera verba, quæ sequuntur cōmendant ea quæ præcedunt, sed & confirmant ea quæ succedunt. Nam dicit: *Scribe ergo, quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.* Merito quippe scribere, quæ præcepta sunt debuit qui omnipotentem esse illum agnouit, qui visa scribere præcepit. Notandū ergo est quod tria tempora determinat, præsens, præteritum, & futurum. Præteritum etenim tempus designat vbi dixit, quæ vidisti. Præsens vbi ait, quæ sunt futurum vbi intulit, & quę oportet fieri post hæc. Scribe quæ vidisti siue oculo carnis, siue intelligentia contemplationis, dispensationem scilicet incarnationis, mysterium diuinitatis. Scribe quę sunt, mundanam tribulationem. & diuinam consolationem. Scribe quæ oportet fieri post hæc, vltimā persecutionem vere fidelium probationem, ficte fidelium reprobationem, vtrorumque manifestationem, malorum damnationem, bonorū glorificationem. Scribe vt sicut tu eruditis per cœlestem visionem, sic & alii erudiantur per eiusdem visionis descriptionem. Quid autem primum scribere debeat consequenter ostendit, ea nimirum, quæ iam superius vidit. Nam sequitur: *Sacramentum septem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea, sub hac scribe.* Sacramentum dicitur quasi sacræ rei signum, vbi videlicet aliud videtur, & aliud intelligitur, sicut in hoc loco vbi stellæ, & candelabra videbantur, & episcopi & ecclesiæ intelligebantur. Quod sacramentum ipse, qui apparuit sancto Ioanni, aperuit, vt in aliis quoque locis scripturarum allegoriam significaret quærendam. Ait ergo: *Septem stellæ, episcopi sunt septem ecclesiarum, & candelabra septem sunt ecclesiæ.* Sed quoniam qua ratione designet stellæ episcopos, & candelabrā ecclesias in præcedentibus diffeuimus, nunc iterum supersedendū minime iudicamus. Sub quanta igitur potuimus breuitate principium huius primæ visionis exposuimus, vt per breuitatem lectionis auferamus tædium, & per veritatis expositionem conferamus documentum. Et quoniam illa quæ pertinent ad generalem instructionem iam discussimus, nunc ad ea quæ ad singulares singulorum episcoporum, & singularum ecclesiarum pertinent admonitiones discutienda transeamus.

Quomodo viuus & mortuus?

Differentia inter mortem & infernum.

Sacramentum quasi sacra res signū.

De

De episcopo Ephesi.

Caput V.

Apoc. 2. ET *Angelo ecclesiæ Ephesi scribe: hoc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio candelabrorum aureorum. Scio opera tua, & laborem tuū, & patientiam tuā, & quia nō potes sustinere malos, & tentasti eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces, & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti.* Facta superius instructione generali de eo qui sibi similis filio hominis apparuit, ad singulares admonitiones, quæ singulis episcopis, siue ecclesiis factæ sūt describendas accedit. In quibus videlicet admonitionibus vniuersales omniū episcoporum atq; pastorū ecclesiarum Christi exhortationes continentur, & per has recte significantur. Multa namq; quę in his admonitionibus singulariter scribuntur, ad omnes qui in sanctā Ecclesiam negligenter agunt pluraliter referuntur. Scriptum quippe est: *Quod vni dico omnibus dico.* Marc. 13. Primū quidem de episcopo ecclesiæ Ephesi agit, qui cæteris prælatione & dignitate sublimior extitit, vt dū ille, qui in ciuitate metropoli residebat increpatur, omnib⁹ aliis emēdatus in exemplū correptionis proponatur. Ipsi autem episcopi in prophetia angeli id est nuntii nuncupantur, quia per eos præcepta diuina nuntiātur. Sed & in sequentibus huius visionis verbis aliquando ipsos quibus diriguntur laudat, & aliquando increpat, vt laudando in bono confortet, increpando de malo castiget. Et angelo Ephesi ecclesiæ scribe, quasi diceret, non solum quæ tibi superius præcepta sunt scribendo perfice, sed ea quæ sequuntur diligenter scribe, vt bonum quod tibi sacra visio manifestat, per scriptum tuum aliis notū fiat, & qui hic geris personam dicentis. Hic videndo in persona discipuli, illic scribēdo existens in persona magistri. Scribe autem primum metropolitano, quia dignitate cæteris emicat, vt corrept⁹ cęteris correptionis forma fiat. Quid vero A scribere debeat subiungit dicens: *Hoc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, & qui ambulat in medio candelabrorū aureorum.* In medio, in medio præcedētis capituli expositū est capituli præsentis principiū. In istis videlicet verbis fiduciā cōsequēdæ gratiæ suæ proponit, septē episcopis, & septem ecclesiis Asiæ, & in illis omnibus prælatis, fidelib⁹ vniuersalis matris ecclesiæ. In eo namque q̄ dicit, qui tenet septem stellas, præbęt fiduciā septem episcopis, & in ipsis omnibus prælatis. In eo autē, quod dicit. Qui ambulat in medio candelabrorum aureorum, præbet fiduciam septem ecclesiis, & septem episcopis, & in episcopis sanctæ ecclesiæ fidelibus vniuersis. Ac si dicat. Si quis superiorem gradum amiserit, & per negligentiam ad inferiora deciderit non desperet, sed ad superiora se subleuet, agat pœnitentiam & inueniet priorem gratiam. Quia ego qui septem stellas etiam post commissam negligentiam teneo, qui in medio septem candelabrorum aureorū ambulo, ego eos, qui peccant si pœniteant minime desero minime contemno. Sed ad bonum amissum recuperandum manu teneo, & ad potiora promouenda promoueo, eripio clementer de malo, adiuuo potenter in bono, ipsi enim iam peccauerant, ipsi enim negligenter egerant, quos adhuc in dextera tenebat, & in quorum medio ambulat, & tamen nequaquam eos deserebat ad pœnam, sed monebat ad pœnitentiam. O quam mira circa nos diuinæ pietatis dignatio, qui in sanctissimis etiā si districte vellet erga eos agere inueniret vnde eos iuste damnaret, peccantes conseruat, fugientes reuocat dispersos cōgregat, pereūtes liberat mortuos viuificat, impios iustificat, negligentes increpat torpētes excitat, lapsos erigit, ignorantes instruit, deuios reducit, redeūtes suscipit, susceptos custodit. Quisquis ergo diuinam clementiā considerat, de venia nullatenus diffidat. Sed quoniam quid stellæ significent, quid dextera, quid candelabra aurea, quid

Nota.

quoque quod dicit in medio, superius A uas. Sed quoniam qualis iste pastor in
disseruimus, nunc eadem iterare nō cu-
ramus. Hoc nimirum tantummodo di-
cendum restat, quid sit quod dicit am-
Quid Christū ambulare in medio septem candelabrorum suorum. bulat. Christus itaque in medio seruo-
rum suorū ambulat, quia omnibus gra-
tiam ad perfectionem virtutum, & bo-
norum operū dispensat. In medio am-
bulat, quia dum ad alios venit aliis bo-
na sua distribuit. Aliter, stat per diuini-
tatis æternitatem, ambulat per huma-
nitatis conuersationem. Ambulat ergo
in medio candelabrorum aureorum,
dum electis omnibus humanæ conuer- B
sationis suæ ad imitationem sanctitatis
proponit exemplū. Quid autem dicat,
audiamus. Scio opera tua & laborem
tuum. Primum laudat, deinde increpat,
vt laudando ad bonū erigat, increpan-
do de malo corrigat. Laudat vt confor-
tet, increpat vt castiget. Laudat de bo-
no, increpat de malo. Laudat vbi dicit.
Scio opera tua, & laborem tuum, & pa-
tientiam tuam. Increpat vbi habet. Sed
habeo aduersus te, quod caritatem pri-
mam reliquisti. Scio opera tuo, scio, id C
est approbo. Quasi namque ignoramus,
quod improbamus. Vnde dominus qui
omnes vias diaboli per suā sapientiam
cognoscit, quodammodo eas nescit vbi
eum vita beati Iob interrogat vnde ve-
Iob. 1. & 2. nit. Opera tua bona, scilicet in necessi-
tate exhibita proximis. Laborem tuū,
in afflictione corporis, patientiā tuam,
in tolerantia cordis, & hæc tria ponit.
Sunt enim quidam, qui bona à Deo ac-
cepta proximis non dispensant, sed cor-
pus delicate nutriendo minime labo-
rant, & cum quid aduersum contigerit D
impatienter portant. Et sunt, qui cum
distributione bonorum suorum corpus
affligunt, sed in aduersis patientiā ser-
uare nō nouerunt. Sed de his omnibus
iste laudatur cū dicitur. Scio opera tua,
& laborem tuum, & patientiam tuam,
quasi diceret. Scio quia bona accepta li-
benter indigentibus erogas, & corpus
affligendo laboras. Et quod his excellē-
tius est, in aduersitatibus patientiā ser-

quo iam audiamus, nunc qualis etiā
circa malum fuerit audiamus. Nam se-
quitur. Et non potes sustinere malos.
Non posse sustinere malos non est vitiū,
sed magnæ virtutis instrumentū. Nam
nequaquam bonus es perfecte, si malos
in sua malitia æquanimiter sustines.
Quisquis etenim malos in malitia sua
sustinet patienter, ipse malitiæ eorum
consensum præbet, & sic euidenter o-
stendit, quod ad culmen bonitatis non-
dum ascendit. Debem⁹ ergo hoc exem-
plo malis in quantum possumus resiste-
re, debemus malitiam eorum in quan-
tum valemus refrenare. Sicut & bea- *Galat. 2.*
tus Paulus Apostolorum principi (id
est Petro) in faciem restitit in eo in quo
reprehensibilis erat. Debemus itaque si
in hac re perfecti esse volumus impu-
gnare ea, quæ contra Deum esse cogno-
scimus, ne quod de quibusdam dicit au-
diamus: *Qui non est mecum contra me est.* *Matth. 12. Luc. 11.*
Nullatenus igitur mali sunt sustinendi,
sed cum dilectione hominum, & odio
vitiorum sunt corripiendi, & si corripi
nolunt, de collegio bonorum sunt ex-
pellendi, ne contagione pestifera pluri-
mos perdant. Valde itaque credibile est,
& imitatione dignum quod prædictus
episcopus, & in bonis opibus laudabilis
extitit, & malos sustinere non potuit.
Malos namque hoc modo sustinere non
posse quin eos videlicet corrigamus,
vel si incorrigibiles sint, eos expella-
mus non est vitium impatientiæ, sed ze-
lus iustitiæ. Sic ergo zelus domus Dei
nos comedat, vt in malis prauitatem
consumat, sic & in nobismetipsis stu-
deamus virtutes exercere, vt & in aliis
curem⁹ vitia debellare. Et quidem lau-
dabile est, quod superius continetur, sed
min⁹ laudabile est, quod sequitur. Nam
subditur, & tentasti eos, qui se dicunt
Apostolos esse, & non sunt, & inueni-
sti eos mendaces. Sunt qui intra san-
ctam Ecclesiam boni videntur in ma-
nifesto, sed mali sunt in occulto, & foris
mōstrant sanctitatis speciem, sed intus.

non.

nō habent sanctitatis veritatem. Quorum malitia tanto nonnunquam perniciosius lædit, quāto occultior existit, & quanto minus potest cognosci, tanto difficilius potest vitari. Huiusmodi igitur hominū, qui se bonos verbo, vel opere fingunt, sed cordis intētione mali sunt, prauam debemus vitam diligēter inuestigare, & examinare, & eorum occultam malitiam nisi se corrigant omnibus propalare, vt quanto manifestius agnoscitur, tāto melius caueatur. Debemus ergo huius exemplo doceri non solum aperte debellare, sed & ficte bonos diligenter tentare, & comprobatos si corrigi velint corrigere. Si non alijs ad cautelam ipsorum prauitatem detegere. Vtrumque enim rector Ephesi ecclesiæ laudabiliter adimpleuit, qui & malos sustinere non potuit, & eos, qui se dicebant Apostolos esse, & non erant tentauit, & mendaces inuenit. Vbi namque dicitur quod non potuit sustinere malos, intelligitur quod illos impugnabat, qui erant mali, vbi vero subditur quod eos, qui se Apostolos esse dicebant, & non erant tentauit, & mendaces inuenit, aperte monstratur quod illorum quoque simulationem discutiebat, qui ficte erant boni. Et inueniſti. (inquit) eos mendaces. Inuenit eos mēdaces non solum lingua, sed etiam vita. Non solum prædicationis falsitate, sed etiam simulatione iustitiæ. Si ergo recte, ac perfecte viuere volumus, non tantum in nobis metipsis virtutes exerceamus, nec tantummodo electos pro viribus manu teneamus, sed etiam aperte malos ab incepta nequitia curemus refrenare, & simulatorum fraudulentiam studeamus prudenti examinatione discutere, vtrorumque malitiam si possumus corrigere. Si non, saltem improbitatem illorū verbis acriter impugnare. Sed quoniam dum quilibet electus reprobis viriliter resistere nititur, ab ipsis reprobis persecutionē patitur, apte subditur, & patientiā habes, & sustinuisti propter nomen meū, & non defecisti. Tria hic discernere videtur. Primum videlicet quod patientiam habuit. Secundum quod propter nomen eius sustinuit. Tertium quod in ipsa patientia minime defecit. In eo itaque quod dicit, & patientiam habes, innuit in nobis ipsum ab impijs quibus contradicebat passum esse persecutionem. In eo vero quod concluſit, & non defecisti perseuerantiæ longanimitatē, & patientiam habes, quasi diceret. Quāuis reprobi ibi intulerint propter iustitiam persecutionem, tamen non amisisti patientiæ virtutem, propter nomē meum, non propter terreni lucri cupiditatem, non propter vulgi laudem inanem, nec passus hoc propter culpā, sed propter iustitiam. Et nō defecisti. Perpendat ergo quisque, quantus qualisq; ille fuerit, qui tot & tantis operibus & virtutibus refulsit, qui bona sua indigentibus erogauit, qui corpus affligendo laborauit, qui patiētiam in quibuslibet aduersis in corde suo seruauit, qui aperte malos sustinere non potuit, qui ficte bonos tentauit, & comprobauit, qui patientiam in persecutione non amisit, qui non propter aliud nisi propter nomen domini glorificandū persecutionem sustinuit, qui in nullo defecit, sed in omnibus viriliter vicit. Sed tamen à perfecta iustitia minus habuit. Vnde & per increpationem subinfertur: *Sed habeo aduersus te quod caritatem tuam primam reliquisti.* Superius præmisit laudem, nec subiungit increpationem. In qua euidenter edocemur vt si quem nostris verbis emendare volumus, primo si qua habet bona ei commemorare debemus, ne si eum primum per increpationem exasperemus, non ad recuperandum amissum bonum erigamus, sed in baratrum desperationis præcipitemus. Sunt namque quidam pusillanimes, qui si aspere arguantur de eo quod deliquerunt, pondere timoris depressi in mœrorem nimiæ tristitiæ semetipsos mergunt. Magna ergo discretione circa huiusmodi homines est a-

Quomodo mendaces inuenit sint mendaces.

Tria discernuntur hoc loco.

Notate.

Notate.

Depusillanimes.

Quid sit vehementer inquirere primam charitatem.

gendum, ne quod facimus ad bonum illis vertatur in malum. Habeo aduersum te quod caritatem tuam primam reliquisti, id est quod te siue in dilectione Dei, siue in dilectione proximi minorasti. Non dixit absolute quod caritatem reliquisti, sed distinxit dicens, quod caritatem primam reliquisti. Hic ergo animaduertere possumus, quod in bono quidem fuerit minoratus, sed non omnino bono euacuatus. In gratia accepta minus secure vixerat, & quę dam negligenter egerat, & ideo de culmine suæ perfectionis deciderat ad minorationē suæ perfectionis. Sed dominus cuius oculi nostrum vident imperfectum, eum admonet, vt pœnitēdo gradum amissum recuperet. Ait ergo: *Memor esto itaq; vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac*, quasi diceret, attende quod de fastigio tuæ perfectionis excideris, & ad imū imperfectionis, decideris, & age pœnitentiam de negligentia & prima opera faciendo recuperam primam gratiam. Sequitur: *Sin autem, veniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.* Post admonitionem, addit comminationē, vt si admonitionem contemneret, saltem comminationē formidaret. Et notandum quod nō tantūmodo dixit, veniā tibi, sed adiecit cito, vt ex certa designatione & festinatione aduentus sui maiorem timorem incuteret negligēti & mouebo candelabrum tuum de loco suo. Mouebo candelabrum tuum de loco suo, id est auferam ecclesiam tibi cōmissam de manu tua ne eā amplius manuteneas, nec custodias. Dictū etenim ē supra per candelabra ecclesias figurari. Recte ergo candelabrū eius de loco suo moueretur si ecclesia de manu eius auferretur, & alteri ad gubernādum traderetur. Aliter, auferā tibi dona & virtutes quas adhuc habes. & præmium tibi promissum alteri dabo. Ex prædicta igitur increpatione & comminatione ppendite quāta sit culpa post acceptam gratiam negligenter agere, nec in ipsa proficere, sed magis deficere. Vnde Paulus nos admonet dicens: *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* In vanum gratiam Dei accipit, qui in ea proficere negligit, sed magis deficit. Sed sequitur: *Sed hoc habes bonum, quod odisti facta Nicolaitarum, quæ ego odi.* Iterum reuertitur ad eum laudandum & commendandum, vt si animus eius ex his, q̄ precedunt nimio terrore concuteretur, p laudē, quæ sequitur cōfortaretur. Nicolaus vnus de septem Diaconibus, qui de Apostolis constituti leguntur extitit, qui vxorem omnibus cōem fecit. Hoc modo iste cū prædictis in principio bonis laudabile habuit, & in hoc domino cōcors fuit, & cum domino facta Nicolaitarū (id est hæresim Nicolai tenentium) odio habui. Multum itaq; cōfortari debuit, qui se post increpationē de negligentia de bono laudari cognouit. Sed hoc habes bonum quod odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi, quasi ad ea, quæ dicta sunt respiciens dicat, quāuis te audias increpari noli in desperationem præcipitari, quia cum supradictis bonis etiam hoc habes bonū, quod odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi. Sequitur: *Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesiis.* Ille reuera habet aurem, qui sensum habet intelligendi & retinendi, & affectum diligendi, ac promerendi ea quæ promittuntur. Ille nāque quodammodo auribus caret, qui de cœlestibus bonis quæ sibi promittūtur curam non habet. Quid spiritus dicat ecclesiis. Spiritus in hoc loco nequaquam personam Spiritus sancti tantum, sed ipsam sanctam & Indiuiduam Trinitatē designat, quæ vna Deitas creditur, & vnus Deus adoratur. Spiritus enim est Deꝰ. Ait ergo. Quid spiritus dicat, id est quid Deus promittat, & bene in fine singularum admonitionum, quę singulis Episcopis fiunt vbi subiungit præmium, quod dabitur, nō dicit, quid spiritus dicat huic ecclesiæ, vel illi, aut Ephesi scilicet, aut Smyrnæ singulariter, & sic cæteris, sed quid spiritus dicat ec-

2. Cor. 6.

Quid sit mouebo candelabrum?

Qui habet aurem?

eat ecclesiis pluraliter. Quia etenim ꝓ- A
missum præmium omnibus erat commune, in singulis admonitionibus non ad vnam tantum, sed omnes simul ecclesias debuit comprehendere, vt dum omnes communem audirent ꝓmissionem, festinarent ad retributionē. Quid autem spiritus dicat ecclesiis audiam⁹. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei.* Lignum vitæ Christus est, qui suis electis semetipsum participando per gratiam vitam æternam ꝑbet. Paradisus Dei sancta ecclesia propter securitatem, & iucunditatem, quā à Deo & in Deo habet. Qui vicerit scilicet malignum, de ligno quod est in paradiso, edit, quia multitudine dulcedinis Christi q̄ est in sancta ecclesia cibabitur & satiabitur, ipsum participādo, modo in gratia, in futuro illum contēplando in gloria. Sed quantam dulcedinem, quantū saporem, quantam iucunditatē, quantam voluptatem, quātam suauitatē esus huius ligni habeat, nemo nouit nisi qui gustat vnde scriptū est: *Gustate, & videte*, quia nisi gustetur non videtur. Huius esum ligni etiam in præsenti suauiter deguſtat, qui visibilibus non solum sentibus cordis renunciant. Quis, qualis, quantusve sit, nequaquam potest verbo declarari, cum nullius boni virtus illi digne queat cōparari. Cuius dulcedine illi perfecte satiantur, qui eius vultum in cælo semper contemplantur. Et notādum quod cum dixisset in paradiso Dei, subiunxit mei, propter humanitatem videlicet qua minor est patre. Possumus itaque sex distinctionibus discernere ea quæ in præcedenti capitulo cōtinentur. Primum namq; vbi dicit. Scio opera tua, illius ad quem sermo dirigitur posuit laudem. Vbi vero ait, sed habeo aduersum te, increpationem. Vbi vero adijcit, memor esto vnde excideris, & age pœnitentiam, admonitionem. Vbi subiunxit, sin autem veniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum, comminationem. Vbi addit, sed hoc habes bonum quod odisti facta Nicolaitarum, iterum redit ad eius commēdationem, vbi demum intulit, vincenti dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei, communem electorum insinuauit retributionem. Nos ergo fratres quæ scripta sunt diligenter attēdamus, bona faciamus, mala caueamus, vt ad propositam retributionem quādoque pertingamus, quæramus in sacra pagina non solum eruditionem, sed etiam ædificationem, quia illa sola vtilis atque laudabilis est scientia, quam commendat comes iustitia.

Lignum vitæ. Christus.

Psal. 34.

B

C

D

De episcopo Smyrnæ.

CAPVT VI

ET *Angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe. Hoc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit. Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed dives es & blasphemaris ab his, qui dicunt se Iudæos esse & non sunt, sed sunt Synagoga Sathanæ. Nihil horum timeas, q̄ passurus es. Ecce missurus est ex vobis Diabolus in carcerem vt tentemini, & habebitis tribulationē diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Executo superiore capitulo episcopo Ephesi qui Metropolitanus inter alios erat, directo ad pastorem Smyrnæ sermonē vertit. Sed vtrū de isto, siue de alijs aliarum ecclesiarum episcopis ordinē, qui in sacra pagina cōtinetur secundum distantiam sicut locorum, siue secundum differētiam meritorum seruet ignoramus. Ad episcopum ergo Smyrnæ ea quæ in præsenti capitulo continentur dirigens, cum de bonis actibus laudat, & laudando ad meliora prouocat, futuras tribulationes prædicit, & fideliter pugnanti coronam promittit. Hæc dicit prim⁹ & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit, in principio sermonis talem Christū describit, qui in tribulationibus subuenire possit, & si contingat pro ipso occūbere, speremus per ipsum iterum ad vitam redire. In eo namq; quod dicit primus & nouissimus, ostendit eum tribulatis.

Apocal. 2.

laris posse subuenire. In eo autem quod subiungit. Qui fuit mortuus & viuit, innuit eũ mortuos posse suscitare. Hoc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit, quasi diceret. Ne deficiatis si contingat pro nomine meo tribulationem sustinere, vel mortem subire, quia ego sum primus & nouissimus, potens sum in tribulatione adiuuare, & qui fui mortuus & viuo, potens sum de morte suscitare. Dum ergo me talem auditis de vtroque fiduciam sumite, & si quid propter me contigerit aduersi, viriliter sustinete. Sed quia superius hęc verba diligẽtius discussimus, ad sequẽtia transeamus. Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam. Duo ponit, tribulationem & paupertatem, tribulationem corporis, & paupertatem rei corporalis. Sed cum altera istarum sola grauiter pungat, si altera adiungatur dolorem duplicat. Graue namque est in corpore tribulari, sed grauius est cũ tribulatione corporis penuriam pati substantiæ corporalis. Duplici itaque laude iste dignus extitit, qui duplicia mala pro Christo sustinuit. Nisi enim p Christo sustinuisset, ipse Christus eius tribulationem & paupertatem se scire minime dixisset, quia in hoc quod dixit, scio illum vtramque monstrauit propter se sustinere, & sic vtramque designauit approbare. Sed inter corporis bona commemorat gratiam spiritualẽ, vt in eo quod bona cõmemorat cõtra mala sustinenda robustiorem reddat. Ait ergo, sed diues es, ac si diceret. Quamuis angusteris in corporalibus, ne timeas, quia dilataris in bonis spiritualibus, in plenitudine doni cœlestis, in exercitatione virtutis, in exhibitione boni operis, in verbo prædicationis, in spe remunerationis. Et quoniam cœtui malorum semper est odiosa vita bonorum, & quem Deus commendat sermo prauorum blasphemat, recte subditur. Et blasphemaris ab his, qui se dicunt Iudæos esse & non sunt, sed sunt synagoga Sathanæ, id est congregatio aduersarij videlicet diaboli. Habuit itaque iste aduersarios falsos Iudæos, sicut rector Ephesi Apostolos falsos, qui si veri Iudæi siue Apostoli essent, Christum non simulatione iustitiæ confiterentur, & prædicarent. Patet autem in istis verbis sicut in alijs pleriſque scripturæ locis, quod antiquus hostis bonũ quod non potest impedire, ac malum quod non valet efficere per suæ superbiæ complices Dæmones, hoc conatur perficere per suæ prauitatis imitatores homines. Qui quanto sunt numerosiores, tanto sunt ad vtrumque complendum fortiores. Vnde non inconueniẽter synagoga Sathanæ dicuntur: quia eos Sathanas in vnam malitiam congregat, vt per eos circa robustos sanctos robustus confligat. Et quia nonnunquã tabes impiorum per ipsum Diabolum excitata, non solum ad blasphemiam oris, sed ad infectationem manifeste persecutionis prorumpit, apte sacra visio eum contra futuram persecutionem præmuniens, & corroborans adiecit. Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est Diabolus ex vobis in carcerem, & habebitis tribulationem diebus decem, quasi ad superiora respiciens patenter diceret. Quandoquidem audis te ex meis bonis diuitem esse, & non tantum præsentem aduersitatem in qua nunc es sustinere, sed futuram quoque persecutionem debes patienter ac secure pro nomine meo tolerare, quam tibi idcirco prædico vt interim vires colligas, & aduersis irruentibus inuictus persistas, vt eos qui tibi sunt commissi contra eam præmunias. Debes ergo vires sumere, & temetipsum animare, quia ego qui te conforto, ego adiuuabo. Nihil horũ timeas quæ passurus es. Ecce missurus est ex vobis Diabolus in carcerẽ. Diabolus ea quæ ministri eius eo inuestigante faciunt, facere dicitur. Quemadmodum Rex aliquis ciuitatem aliquam expugnare, vel succendere dicitur, cum non hoc vel illud ipse, sed ipso præcipiente eius exercitus

Tribulatio corporum paupertas rei corporalis.

Synagoga Sathanæ.

citius potius operetur. In carcerem, id est in quamlibet tribulationem. Carcer namq; pro qualibet tribulatione accipi potest, vt tentemini, idest vt per tentationem probemini vtrū vere sitis mei, & virtutes habetis modo ad propriam vtilitatem, & vt alijs manifestentur ad imitationem. Virtutes etenim quæ patent nō solum possidentibus valent ad meritum, sed intuentibus ad exemplū. In tentatione namque, non tantum ille qui per eam exercetur & probatur, proficit, sed & alij multi quibus eius patientiæ virtus innotescit. Et habebitis tribulationem diebus decem. Quid recti accipimus per dies decem quam decalogi claritatem? Diebus igitur decē electi quiq; tribulationem habent, qui pro diuinæ legis quæ in decalogo continetur custodia in præsenti vita persecutionem sustinent. Dicat ergo. Et habebitis tribulationem diebus decem, quasi dixerit. Quamdiu in luce meę legis ambulaueritis, semper in eius obseruantia pro me tribulationem habebitis. Scriptum quippe est. *Omnes qui volūt in Christo pie viuere persecutionem patiuntur.* Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Prædicta persecutione hortatur eum ad longanimitatem patientiæ, & obtinenti victoriam spondet coronam, quasi diceret. Quicquid mali ingerant, tu patienter sustine. Tolerantia namq; transitoria, corona æterna, pugna modica, merces immensa, pœna leuis, gloria inæstimabilis. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi post mortem pro morte vitæ æternitatem. *Qui habet aurem audiat, quid dicat Spiritus ecclesijs.* Hoc quia supra dictum est hic iterum exponi necesse non est. Sequitur. *Qui vicerit non lædatur à morte secunda.* Prima mors est culpa. Secunda pœna. Aliter prima mors est in mundo. Secunda in inferno. Prima mors est quādo anima à corpore separatur. Secunda quādo anima cum corpore condemnabitur. Qui ergo vicerit videlicet malignum dæmonem, prauum hominem, carnē, vitium, mundum, à morte secunda nō lædetur quia damnatione perpetua nō punietur. Possumus itaque ea quæ in prædicto capitulo continentur quinque generaliter diuisionibus distinguere. Vbi namque dicit in principio. Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, sed diues es, eum ad quem sermo dirigitur de bono laudauit. Vbi ait. Nihil horum timeas quæ passurus es, futuram ei persecutionem prædixit. Vbi intulit, esto fidelis vsque ad mortem, de patientia eū admonuit. Vbi consequēter adiecit, & dabo tibi coronam vitæ præmium promisit. Vbi denique conclusit, qui vicerit non lædetur à morte secunda, & hūc, & electos securos à damnatione fecit. In isto ergo qui in omnibus extitit laudabilis, in nullo reprehensibilis laudem admiremur: iustitiam imitemur.

Nota. *Quid sit habere tribulationem diebus decem.* *2. Tom. 2.* *Quæ mors prima, & quæ secunda.* *Epilogus.* *Similitudo pulchra.*

De Angelo Perg. tmi.

CAPVT VII.

ET *Angelo Pergami ecclesiæ scribe. Hæc dicit qui habet rumpheam ex vtraque parte acutam. Scio vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidē meam, & in diebus illis Antipas testis meus fidelis qui occisus est apud vos vbi sedes est Sathanæ.* Tertio hoc in loco in episcoporum numero episcopum Pergami sacra visio ponit, & ad ipsum pēsentis capituli sermonem diuertit, quem quidem de bono laudat primum, deinde de malo increpat more prudentis agens medici, q̄ pusillanimis impatientis tenelli & timentis infirmi apostema primū circū quaq; suauiter tractat & tāgit, & postea ferrum infigit, & latentem & feruētem putredinem sapienter educit, & educta putredine locum sanum reddit. Sic verus animarum medicus, vbi eum commendat dicens. Scio vbi habitas, ægrotum palpat: ac deinde vbi eum increpat dicens. Habeo pauca aduersum te, ferro vulnerat vt ad sanitatē reducat. Et notādum quod quia iste de malo re- *Apoc 2.*

darguẽdus erat, talem in principio ſermonis deſcribit ipſa viſio Chriſtum qui non tantũ vicia corporis, ſed vitia quoque cordis ſi vellet corrigi reſecaret. At ſi nollet emendari, non ſolum corpus eius, ſed animam puniret, quemadmodum in capite ſuperioris capituli ad paſtorem Smyrnæ directi, eo quod illi perſecutio ſuperuentura erat talem deſcribit Chriſtum vbi ait: Hæc dicit primus & nouiſsimus qui fuit mortuus & viuit, qui poſſet tribulatos adiuuare, & pro ſe mortificatos reſuſcitare. Talẽ itaque apparens ſimilitudo filij hominis filium hominis in ipſo initio ſermonis Epiſcopo Pergami deſignauit, vt ſi vellet ea quę corrigenda erant corrigere, fiduciam de adiutorio poſſet ſumere, ſi nollet de vitio poſſet formidare. Ait ergo. Hæc dicit qui habet rumpheam ex vtraq; parte acutam. Potens eſt adiuuare, ſi velis corrigi in corpore & ſpiritu vtriuſque vitia reſecare, ſi non vis corrigi, potens eſt te in vtroque condemnare. Rumpheam ex vtraque parte acutam, diximus ſuperius verbum Dei ſignificare. Rumphea enim ex vtraque parte acuta eſt ſermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, qui non ſolum prauam actionem corporis, verumetiam prauam cogitationẽ cordis reſecat, & incorrigibiles permanentes in vtroq; condemnat. Sed qd iſte qui habet hanc rumphæã dicat audiamus. Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meam. Primum de bonis actibus eum laudat, & laudando ad meliora roborat, & in vtroque præparat vt ſequentem increpationem melius ſuſtineat. Scio vbi habitas, vbi ſedes eſt Sathanæ, id eſt approbo quod iuſtus conuerſaris in medio prauæ nationis. Non enim minima laus eſt iuſto inter impios immunem ſe cuſtodire. inter peruerſos rectam viam agere. Et notandum quod non dixit vbi via, ſed vbi ſedes eſt Sathanæ. Per quoſdam enim tranſeundo Sathanas curſim ambulat, per eos ſcilicet quos ſubito & ex improuiſo in malum præcipitat. Sed nequaquam ſedem ponit, quia illis per pœnitentiam cito reſurgentibus dominium regnandi in eis amittit. Alios per culpam non tantum calcat, ſed per prauam conſuetudinem in illis gratia regnandi ſedem locat: quibus præſidẽs non ſolum eos refrenat à bono exercendo: ſed & in eis ſuam voluntatem complet in malo proficiendo. Super illos ergo per culpam ambulat, aut trãſuolat, in iſtis per conſuetudinem diuti⁹ ſedet, & regnat. Liquet igitur iſtos lõge à Deo remotos fuiſſe, in quibus Sathanas nõ viam, ſed ſedem perhibetur habuiſſe. Qualis autem, quantuſq; iſte in bono inter malos extiterit, manifeſte declarat cum ſubditur, & tenes nomen meum, & non negaſti fidem meã. Vere enim magnum & laudabile fuit inter infideles nomen eius tenere, & in perſecutione eorum fidem eius non negare. Sed quod præmiſit tenes nomen meum, hoc ſubſequenter expoſuit cum ſubiunxit, & non negaſti fidem meam. Nomen namque domini, & fidem domini idem eſſe intelligimus. Quid eſt enim baptizari in ſanctæ Trinitatis nomine, niſi baptizari in eius fide? Sicut etiam aliqua res innoteſcit in nomine, ita Deus à nobis cognoſcitur fide. In hoc itaq; rector Pergami valde laudabilis extitit quod inter malos bonus fuit, & inter infideles fidem Chriſti tenuit, & non negauit. Nã multo leuius eſt inter bonos bene agere, q̃ inter infideles fidem ſeruare. Sicut valde facilius eſt nemine obſtante, quam repugnantibus hoſtibus ciuitatem introire. Et ne ſolum inter infideles fidẽ ſeruaſſe, vel ſe æſtimet ſolum inter malos bene vixiſſe, & ob hoc in vtroque citius deficiat, proponitur ei Antipas teſtis Chriſti fidelis, qui propter Chriſtum, & fidem Chriſti pœnas ſuſtinuit occiſio-

Rumphea quid ſit.

occisionis, vt ipsum Antipas imitando etiam mortem pro Christo si necesse fuerit sustineat. Nam sequitur. Et in diebus illis, videlicet tuis, subaudiendum fuit Antipas testis meus fidelis qui occisus est apud vos, idest in Pergamo vbi sedes est Sathanæ, non à bonis sed à malis in quibus Sathanas regnat. Quasi eum per Antipam corroborando, patenter diceret, laudo quidē quod inter malos vsque modo bene vixisti, quod in fide mea perseueraſti. Sed caue ne te solidum esse credas, & in hoc, vel in illo deficias, sed memento Antipas testis mei fidelis, & pro me vsque ad mortem sustine illius exemplo persecutionem prauę nationis. Nec etiam de merito glorieris si in alterutro profeceris, quia Antipas qui maiorem pœnā quam tu sustinuit, in virtute meriti te longe pręcesit. Nunc tibi propono huius imitationem, ammoneo vt eius exemplo vires colligas, & ad patientiæ coronam pertingas. Sequitur. *Sed habeo aduersus te pauca, quoniam habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat filios Israel edere & fornicari.* Præmisit laudem, subiungit increpationem, ac si diceret in his quæ præcedunt existis laudabilis, in his quæ sequuntur reprehensibilis. De illis te laudo, de his te deprehendo. Quod autem dicit. Habes hic tenentes doctrinam Balaam qui docebat filios Israel edere, & fornicari. Luculenter exponit dicens, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarū. Sicut enim secundum doctrinam Balaam Moabitę docuerunt filios Israel edere de idolatritis, & fornicari, ita Nicolaitæ secundum doctrinam Nicolai docebāt Christianos cōmessationibus vacare, & fornicari cum mulieribus. Iste ergo quamuis laudabilis in semetipso extitit, in eo tamen quod male viuentes viriliter nō redarguebat, reprehensibilis fuit, qui in hoc tenentes doctrinam Nicolaitarum habuit quod illos nouit male agere, & non correxit. Attendant hæc quarundam ecclesiarum præsules: qui & ipsi male viuunt, & alios non corrigunt. Emendent semetipsos, corrigant subiectos. Sed illi qui circa semetipsos vigilant, male viuentes castigare non desistant. De manibus namque prælatorum requirit Deus animas pereuntium subditorum. Sequitur. *Similiter pœnitentiam age, si quominus veniam tibi cito.* Post asperitatē increpationis subiungit admonitionem emendationis, & si nollet corrigi, terrorem comminationis. Nam vbi dicit pœnitentiam age, pœnitentiam admonet. Vbi vero subdit, si quominus veniam tibi cito, per comminationem terret. Subauditur hic similiter, id est sicut præcepi episcopo Ephesi pœnitentiam agere, qui & ipse reprehensibilis erat, eo quod caritatem primam reliquerat. Nam episcopum Smyrnæ minime increpauit, & ideo de pœnitentia ei nihil indixit. Si quominus videlicet feceris, si pœnitentiam non egeris, si malos non correxeris, veniam tibi scilicet ad iudicium, & ad detrimentum, & hoc cito, ne propter prolixitatem temporis innectas moras emendationis. Sequitur. Et pugnabo cum illis in gladio oris mei, quasi diceret, si tu contemnis mihi obedire, & malos corrigere, veniam non solum tibi, sed & illis, & curabo eos per vindictam punire in gladio oris, id est in verbo, dicens, ite maledicti in ignem æternum. Hæc est rumphea ex vtraque parte acuta quam in principio capituli istius posuit ad terrendam negligentiam pastoris, & hanc omnes ecclesiarum rectores habere debent ad bonos & malos secernendum, bonos defendendum, malos puniendum. *Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum quod nemo*

Nota.

Admonitio ad prælat.

Manna abscondituum quid. v Psal. 30.

1. Cor. 2.

Quid nam sit calculus candidus.

nouit, nisi qui accipit. *Absconditum manna,* A *diuinitas occulta.* Deum nemo vidit vnquam, de hoc iterum scriptum est, *Quã magna multitudo dulcedinis tuæ Domine quã abscondisti timentibus te.* Et iterum. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c.* Istud manna nobis dabit quando gloria Diuinitatis suæ nos satiabit. Quid est etiam dabo calculum candidum nisi cœleste præmium? Calculum propter firmitatem, cãdidum propter candorem immortalitatis. Quid nomen nouum in calculo, nisi Diuina notia modo mentibus humanis inusitata, in præmio æterno reuelata? In calculo igitur æterno candi- B do nomen nouum scriptum nobis dabit, quia in æterno & immortali præmio diuinitatis suæ notitiam nunc à nobis valde remotam nobis manifestabit. In præsenti autem sæculo multa possumus cognoscere, quæ non possum⁹ habere. Sed in cœlesti patria quod de Deo intelligendo cognoscemus, amando possidebimus. Nec aliquis poterit cognoscere, nisi cui contigerit habere. Vnde & ait. Quod nemo scit nisi qui accipit. Possumus autem quinq; distinctionibus disponere ea quæ in hoc capitulo continentur. Nam vbi dixit, scio vbi habitas, præmisit consolationem laudis. & vbi ait, habeo aduersus te C pauca, addit rigorem increpationis, vbi subiunxit. Age pœnitentiam, admonitionem emendationis, vbi dixit, si ꝯminus veniam tibi cito, terrorem cõminationis, vbi tandem intulit. Vincenti dabo manna absconditum, præmium beatitudinis.

De Episcopo Thyatiræ.

Caput VII.

Apoc. 2.

ET *Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe. Hæc dicit filius Dei qui habet oculos sicut flamma ignis, & pedes similes auricalco. Noui opera tua, & fidem, & caritatem tuam, ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.* More solito auctoritatem saluatoris anteponit, & titulũ describit qualẽ sequentis capituli sententia rationem deposcit. Quia enim erant in Thyatira quidam falsi Christiani qui semetipsos cum mulieribus seu dæmonibus fornicando polluebant, & alios exemplo vel verbo ad eadem scelera pertrahentes seducebant, recte dixit habere eum oculos sicut flãma ignis vt eum ostenderet omnia quæcunq; gererent per suam sapientiam penetrando cõtemplari, & pedes eius similes auricalco, vt eum significaret illos admonere de prauitatibus suis exire debere, & vel infirmos electos (qui per pedes similes auricalco figurantur) debere viriliter imitari. Ait quoque. Hæc dicit filius Dei qui habet oculos sicut flamma ignis, & pedes similes auricalco, quasi diceret, vos qui in Thyatira Christum contemnendo male viuitis, & hunc sermonem audituri estis. Dum eum audieritis oculos habere sicut flamma ignis, animaduertite eum occulta prauitatis vestræ agnoscere, & dum audieritis eũ habere pedes similes auricalco, perpendite eum saltem ad infirmorum electorum eius imitationem nos prouocare. Sed quia superius de oculis eius & pedibus plura diximus, ad sequentia transeamus. Sequitur. Noui opera tua, & fidem, & caritatem. More solito prẽmittit laudem vt eum confirmet. Deinde subiungit increpationem, vt castiget: Noui opera tua, & fidem, & caritatem. Non est hoc in loco rectus ordo verborum secundum ordinem rerum, sicut in quibusdam sacræ scripturæ locis quandoq; contingit, vt videlicet prius ponatur in sermone quod posterius est ordinis veritate. Nã fides prima est D bonorum omnium quæ per iustitiam comprehenduntur, & ex fide nascitur caritas, ex caritate opera bona. Dicit ergo ordine præpostero quantum ad verborum positionem, non quantum ad rerum qualitatem. Noui opera tua, & fidem, & caritatem tuam, id est quantum ad rerum rectũ ordinẽ fidẽ tuã q̃ in me.

Quid sit habere oculos sicut flammam ignis.

Quæ sit fides prima.

me credis, caritatem qua me diligis, opera quibus mihi seruis. Et quia is qui fide in Deũ credit caritate eum diligit, operibus seruit, etiam de rebus suis ministrare solicite debet pauperibus, recte additur, & ministeriũ tuum. Sed quoniam omnes qui in Christo volunt pie viuere in eum credendo, ipsum diligendo, ipsi seruiendo, pauperibus propter Deum ministrando persecutionem patiuntur, bene subditur, & patientiã tuã, scilicet in aduersis, quæ quidem omnia nouit, quia approbauit. Et opera tua nouissima plura prioribus. In principio opera laudat, & hic iterum opera commendat. Sed ibi opera inchoationis, hic opera perfectionis. Non enim laudat eũ de culmine perfectionis, sed de augmẽto, quia nequaquam dixit perfecta, vel multa, aut absolute plura, sed per comparationem plura prioribus. Vnde etiã quod ait nouissima, non est referendum ad perfectionis sublimitatem, sed ad præcedentium operum præteritam exhibitionem. Sequitur: *Sed habeo aduersum te, quia permittis mulierem manducare de idolothytis.* Postquam eum ad laudem & constantiam roborauit, statim increpationem de eius negligentia subiunxit dicens. Sed habeo aduersum te pauca, quia permittis mulierem Iezabel quæ se dicit prophetare, docere, & seducere seruos meos, quasi diceret, laudo quod tu bene viuis, sed reprehendo quod alios non corrigis. Sed quid per Iezabel quæ interpretatur fluxus sanguinis rectius quã carnis voluptatibus illectos, idololatriæ cultibus deditos accipimus, qui se prophetas esse dicebant, & ideo facilius alios seducebant? fornicari, id est ad fornicandum cum mulieribus, vel cum dæmonibus, & manducare de idolaticis, id est ad manducandum veneratione idolorum de his quæ immolata erant idolis. Aliter. Manducare de idolaticis, id est delectari in peccatorum sordibus quas immolant dæmonibus. Alii dicunt per Iezabel vxorem istius episcopi designari, quæ luxuriæ vel idolatriæ dedita erat, & alios suis suasionibus ad imitationem suæ prauitatis pertrahebat. Sequitur: *Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & non vult pœnitere de fornicatione sua.* Mira Dei pietas, mira clementia. Quando committimus culpam non statim infert pœnam, sed confert medelam, & reuocat ad integritatem iustitiæ vt perducat ad iucunditatem gloriæ. Sed quoniam contemptus pœnitentiæ generat incremẽtum culpæ, & prouocat iram vindictæ, recte post increpationem propter neglectam emendationem, adiecit comminationem. Nam sequitur: *Ecce ego mitto eam in lectum, & qui mœchantur cum ea in tribulationem maximam, nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis.* Alia translatio habet, mitto eam in luctum, sed siue dicamus luctum, siue lectum, hic exprimitur quod subiũgitur in tribulationem maximam, id est in damnationem æternam, vt qui sunt ei conformes in scelere, illi socientur in damnatione. Notandum quoque quod non dixit, mittam, sed mitto, vt per præsentiam temporis formidinem incuteret timoris. Sed & diligenter est intuendum, & grataner amplectendũ quod diuinæ pietatis miseratio nequaquam absolute & simpliciter dixit, mitto. Sed temperauit comminationem dicens: Nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis. Noluit enim per effrenatũ terrorem peccatores præcipitari in desperationẽ. Sed per temperamentum cõminationis eos reuocare, si pœnitere vellent ad cõfidentiam suæ miserationis. Sequitur: *Et filios eius interficiam in mortem, & scient omnes ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua.* Quos conuenientius intelligimus per filios quam, sequaces eius qui doctrina & exemplo matris in longinquum exercent turpitudinem maternæ prauitatis? Qui & ipsi vere in mortem interficientur, quando æterna damnatione punientur. Et omnes ecclesiæ, id est congregationes bonæ scient, scilicet in futuro re,

Iezabel fluxus sanguinis.

Quid sit mãducare de idolaticis.

Nota.

Luc. 13.

quod modo credunt fide, quia ego sum scrutans renes, id est carnales concupiscẽtias, & corda, id est cogitationes malas. Hoc est ergo quod in principio sermonis ait eũ habere oculos sicut flammam ignis, quod non solum possit cognoscere exteriora nostra, sed etiam interiora per suam sapientiam penetrare. Hier. 17. Potest quoque quod dixit. Scrutans renes & corda, referri nõ tantum ad malos, sed & ad bonos. Ipse nimirum scrutatur bonorum renes, quia eorum diligit castitatem. Scrutatur & corda, quia corum amat mundam cogitationem. Vnde id quod superius in hac comminatione continetur, videtur ad malos tantum pertinere. Hoc vero quod dicit, ego sum scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrum secundum opera vestra, videtur etiam pertinere ad bonos, & dabo vnicuique secundum opera vestra, bona bonis, mala malis. Hoc autem quod sequitur ad bonos tãtum pertinet. *Vobis autem dico cæteris qui Thyatiræ estis. Quicunque non habent doctrinam hanc, qui non cognouerunt altitudinem Sathanæ quemadmodum dicunt, non mittam super vos aliud pondus, tantum id quod habetis tenete donec veniã.* Erant in Thyatira quidam electi qui supradictis prauitatibus non communicabant, sed Christo soli fideliter seruiebant. Alii egressi ex Iudæa eis Euangelica præcepta non posse sufficere dicebant, & eis carnales legis obseruantias esse tenendas prædicabãt. Electos ergo instruit, & eos quod tenere debeant certos reddit. Admonet gratiæ præcepta tantum tenere & testatur se pondus legis illis minime imponere. Dicit itaque. Vobis autem dico cæteris qui Thyatiræ estis, vobis cæteris qui prauis operibus nõ communicatis, sed sobrie, & iuste, & pie viuitis, omnibus qui non habent doctrinam hanc, videlicet doctrinam Iezabel eam imitando. Qui nõ cognouerunt, id est non approbauerunt, vel amauerunt altitudinem, id est superbiam Sathanæ, illi seruiendo, me contemnendo. Quemadmodum dicunt, id est sicut vobis minantur illi qui egressi sunt de Iudæa. Non mittam super vos aliud pondus, id est non exigam à vobis veteres obseruantias legis, tantum id quod habetis tenete, donec veniam. Euangelium quod habetis per fidem tenete per operationem bonam, donec veniam ad retributionem. Sequitur: *Et qui vicerit, & qui custodierit vsq; in finem verba mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget illas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam.* Superius locutus est de bonis & malis, nunc subiungit de munere, & præmio vincentis. Qui vicerit, scilicet malignum (sicut supra expositum est) & qui custodierit vsque in finem, scilicet vitæ, vsque in finem victoriæ, vel vsque in finem, id est consummationem iustitiæ, opera mea quæ ego præcipio operari dabo illi (subauditur etiam in hoc sæculo) potestatem super gentes, id est gentiliter viuentes, & reget illas in virga ferrea, id est inflexibili iustitia, & tanquam vas figuli confringentur, ita vt alii omnino eius iudicio cõdemnentur, alii in melius eius verbo permutentur. Ille etenim qui ad perfectionem sanctitatis curat pertingere, ipse est dignus alios regere, malos damnatione dignos iudicare, bonos saluatione dignos. Sicut & ego accepi à patre meo, accepi scilicet secundum humanitatem à patre meo regendi potestatem. Magna promissio, magnum donum. Hoc promittit, hoc tribuit quod ipse accepit. Hoc quod habet ipse per plenitudinem, vt electi eius habeant per plenitudinis participationem. Potest etiam id quod dicit, dabo illi potestatem super gentes, & reget illas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, tantum referri ad malorũ damnationem, vt ille qui in victoria fuerit perfectus, malos cum Christo iudicet & condemnet, sicut de Apostolis scriptum est: *Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel.* Et dabo illi stellam

Quis sit dignus regere alios.

Psal. 2.

Mat. 19.

ſtellam matutinam, ſtella matutina ſtola prima, ſtella propter claritatem contemplationis, matutina propter inchoationem beatitudinis. Dabitur ergo vincenti in mundo ſtella matutina, id eſt ſtola in cœlo, vt accepta prima ſecurus ſit de reliqua. Iſta ſtella matutina mutabitur in ſolem meridianum in reſurrectione, quando anima glorificabitur in reſurgenti corpore. Scriptum quippe eſt: *Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum.* Poſſumus autem ea quæ in hoc capitulo continentur quinque diſtinctionibus diſcernere. Nam vbi dixit. Scio opera tua, & fidem, & caritatem, illum de quo ſermo eſt laudauit. Vbi dixit, ſed habeo aduerſum te quia permittis mulierem Iezabel quæ ſe dicit prophetam docere, & ſeducere ſeruos meos, eum increpauit. Vbi adiecit. Ecce mitto eum in lectum, & qui mœchantur cum ea in tribulationem maximã comminatus eſt malos. Vbi ſubiunxit, vobis autem dico cæteris qui Thyatiræ eſtis, de tenendis ſolis gratiæ præceptis erudiuit bonos. Vbi deinde intulit, qui vicerit, & qui cuſtodierit vſque in finem opera mea, dignitatem poteſtatis ſpiritualis atque cœleſtis, & primã ſtolam promiſit. Qui habet aures audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis, id eſt quid promittat eccleſiis Deus. Aures fratres chariſſimi non ſolum ad audiendum, ſed ad intelligendum habeamus, ſcripta legamus, prohibita caueamus, vt ad promiſſa perueniamus.

Matth. 13. Epilogus.

A dis non ſicut cæteri qui præmiſſi ſunt de aliqua virtute, vel bona operatione laudatur, ſed de ficta, & ſimulata iuſtitia graui, & dura animaduerſione per ſacram viſionem redarguitur, & vt pœniteat miſericorditer admonetur, & quia idem epiſcopus in conſpectu hominum quarundam virtutum & bonorum operum ſimulatione palliatus de foris apparebat, ſed intus in conſpectu Dei nulla veritate iuſtitiæ fultus erat, talis in principio deſcribitur ei B Chriſtus qui omnia etiam occulta poſſit cognoſcere, & qui potens ſit eum quando deliquerit de peccato punire. Ait ergo. Hæc dicit qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas, quaſi diceret. Tu qui te coram hominibus per hypocriſim bonum facis, ſed in occulto me contemnendo malus exiſtis, dum me audis ſeptem ſpiritus Dei habere, animaduerte me per meam ſapientiam non ſolum manifeſta, ſed & occulta, non ſolum opera, ſed & cogitationes C ſpiritualiter penetrando videre. Et dum me audis habere ſeptem ſtellas, intellige me ad puniendum te, & alios epiſcopos ſi deliquerint potentem eſſe. Sed quia de ſeptem ſpiritibus, & ſeptem ſtellis ſuperius elucidauimus, ad ſequentia tranſeamus. Sequitur. Scio opera tua, quod dicit ſcio, nequaquam accipiendum eſt ſicut in ſupradictis capitulis, vbi ſe dicit aliorum opera ſcire, id eſt ſciendo approbare. Scio opera tua, id eſt cognoſco. Omnipotentem namque Deum ſicut nemo poteſt D vel pretio corrumpere, quia iuſtus eſt, vel excedere quia æternus eſt, vel loco effugere quia vbique eſt, vel virtute ſuperare quia fortiſſimꝰ eſt, ſic nemo poteſt eum abſconſione latere, quia ſapientiſſimus eſt. Dicat ergo. Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas & mortuus es. Scio opera tua per meam ſapientiam, quod nomen habes, videlicet in vulgo per inutilem famam, quod viuas per iuſtitiam, & tu econuerſo mortuus es, per culpam. In

Quid ſit habere ſeptem ſpiritus Dei & ſeptem ſtellas.

De Epiſcopo Sardis.

CAPVT IX.

Apoc. 3. ET *Angelo Eccleſiæ Sardis ſcribe. Hæc dicit qui habet ſeptem ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas. Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas & mortuus es. Eſto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inueni opera tua plena coram Deo meo. In mente ergo habe, qualiter acceperis, & audieris, & ſerua, & pœnitentiam age.* Quinto loco ſingularium admonitionũ Epiſcopus Sar-

hoc

hoc capitulo quia iste omnino reprehē- A tate amissa. Vbi enim caritas est, pleni- *Vbi est caritas plenitudo est.*
sibilis erat, nequaquam sicut in prædictis præmisit laudem, sed statim intulit increpationem. Nam quod in aliis præmissis admonitionibus post dictā laudem per increpationem dicitur. Sed habeo aduersum te, hoc agit in ista à principio vbi nulla facta mentione de laude, scriptum est. Scio opera tua quia nomen habes, quod viuas, & mortuus es. Sequitur. Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Post increpationē subiungit admonitionem. Esto B
Qui non est vigilans. vigilans, id est solicitus de salute tua. Ille namq; non vigilat qui semetipsum negligens de salute sua nō cogitat, & confirma cætera quæ moritura erant, præcipua bona in quibus laus consistit sicut est caritas, humilitas, in ipso erant iam mortua, minora vero quæ & si salutem non continent, tamen ad salutem iuuant, sicut scientia scripturarum, doctrina, prædicatio, & cætera talia, si mala permanerent erant moritura. *Nota.* Iusto nimirum iudicio qui maiora quæ prorsus sunt ad salutem necessaria custodire contemnit, minora & si ad salutem non necessaria, tamen vtilia funditus amittit. Et qui ea quibus corā Deo vere bonus erat negligit, ea quibus coram hominibus laudabilis erat iure perdidit. Sunt quippe nonnulli qui ea quibus apud homines magni vidētur magis diligunt, & ea sine quibus in cōspectu Dei iustificari non possunt parui pendunt, quærentes de minimo crescere, & maximo minui. Sed postquā maxima dona virtutū spernunt, minora in quibus D
confidebant, & gloriabantur perdunt, vt se diuina gratia nudatos cernant, & de negligentia citius resipiscant. At vero diuina miseratio exēplo Sardis quædam de minoribus bonis adhuc cōcesserat, de quorum confirmatione illum admonebat. Ait ergo. Confirma cætera quæ moritura erant. Sequitur. Nō enim inuenio opera tua plena corā Deo meo. In eo quod dicit, non inuenio opera tua plena, patenter eum redarguit de cari-

tudo est. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimoniū dices, non concupisces rem proximi tui, & si quod est aliud mandatū, in hoc verbo instauratur. Plenitudo enim legis est dilectio. Dicit itaque. Non inuenio opera tua plena, quia cūcta quæ facis caritate sunt vacua, in qua qui offenderit multa opera perdit, & omnīū reus existit. Igitur quamuis opera tua coram hominibus videantur per ostentationem plena, coram Deo meo propter absentiā caritatis sunt vacua. Quia ergo opera tua pro humana laude exhibita, caritate amissa coram Deo meo propter absentiam dilectionis fraternæ minime sunt plena, in mente habe qualiter acceperis à Deo per gratiæ spiritualis infusionem, & audieris ab homine per Euangelicam prædicationem, & serua vtrumque per bonam actionem, & pœnitentiam age de amisso bono, & de commisso malo per emēdationis satisfactionem. Sequitur: *Si ergo non vigilaueris veniam ad te tanquam fur, & nescies quando veniam ad te.* Post monitionem emēdationis, addit nisi se corrigat comminationem damnationis. Si non vigi- *Quomodo fur venit?*
laueris, id est nisi de te in his quæ dicta sunt solicitus fueris, veniam ad te tanquam fur qui venit vt bona auferat, & possessorem occidat: ita veniam ad te, & auferam tibi gratiam, & inferam pœnam. Et quantum tanquam fur latenter, & ex improuiso veniam, non poteris præcauere aduentum meum. Et hoc est quod dicit, nescies qua hora veniam ad te. Huic quia nimis à vera iustitia remotus in culpam erat lapsus, sicut aliis vbi dixit, veniam cito, minime, vel paruum spatium determinat, vt magis timeat, citius resipiscat, studiosius se corrigat. Sequitur: *Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis quia digni sunt.* Post increpationem, admonitionem, & comminationem, proponitur ei vita bonorum sibi subiectorum,

siue

siue ad leuamen consolationis, siue ad exemplum imitationis, vt ipse qui magis debuit & minus fecit, in grege suo bonos esse audiat, & de se non desperet, sed erubescat, & sumpta spe illorum exemplo ad iustitiam resurgat. Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt vestimenta sua, quasi diceret paucos bonos qui tibi subiecti sunt attende, & vel ex tantillo residui boni cõfortare, & eorum exemplo cum eis recte viue. Habes pauca nomina, id est paucas personas virtute iustitiæ mihi notas. Et notandum quod dicit pauca, quia quamuis vbique multi sint vocati, pauci sunt tamen electi. Sed quia in Sardis pauci sunt, culpa forsitan fuit episcopi, quia dum pastor terrenis intendit lupus ouile rumpit, oues rapit, & dispergit, & rapiendo, & dispergendo gregem minuit. Qui vestimẽta sua non inquinauerunt, qui dona innocentiæ, & immortalitatis in baptismate accepta ad pristina mala reuertẽdo non cõtaminauerunt. Aliter. Non contaminauerunt vestimenta sua, quia post baptismum per luxuriam, & incontinentiam non contaminauerunt corpora sua. Aliter. Vestimenta sua nequaquam contaminauerunt, quia munda opera sua sordibus vitiorũ non polluerunt. Sunt qui post baptismũ vestimenta sua male viuendo inquinant, sed ea iterum lachrymis lauant, sed hoc inquinamentum non reputatur illis ad pœnã, quod diligenter lauant per pœnitentiam. Et ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Et ambulabunt mecum, quia ego præiui ad exemplum, & informationem, & ipsi me sequuntur per imitationem. Aliter. Ambulabo cum eis per gratiam, & ipsi mecum per iustitiam, qui nisi per singula eis retribuerem gratiam, non possent proficere per iustitiã, quia sine me nihil possunt facere. Ambulabunt mecũ in mundo iuste viuendo, virtutes operando, bona opera exercendo, iustitiam aliis prædicando, multaque alia bona faciendo. Sedebunt mecum in cœlo in æternum mecum regnando, in albis, in spe futuræ innocentiæ & immortalitatis, in corporibus castis, in operibus mundis. Opera namque per vestimenta designantur, quia sancti sicut vestimentis, sic operibus designantur, circumdantur, muniuntur, & ornantur. Quia sunt digni. Dignos etenim socios assumo, indignos relinquo. Sed qui sunt digni, nullatenus digni forent nisi à me dignitatem accepissent. Sequitur: *Qui vicerit sic, vestimentis albis vestietur, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.* Omnibus quæ ad exemplum pertinebant exactis, subdit de munere vincentis, sumpto exemplo promissionis ex illorum iustorum laude qui erant in Sardis. Qui vicerit. Supra expositum est, sic vestietur vestimentis albis sicut illi videlicet electi qui sunt in Sardis. Et non delebo nomen eius de libro vitæ. Minus dicit, maius intelligit, & dum vnum negat, aliud confirmat. Liber vitæ est sapientia Dei in qua omnes electi, recte dicuntur scripti, & ad vitam æternam sunt prædestinati. Ipsa namque prædestinatio ipsa est scriptio. In hoc libro damnãdi etsi videantur scripti propter gratiam atque iustitiam ad tempus sibi collatam, agnoscuntur postmodum deleri quando labuntur per culpam, & damnantur per pœnam. Vnde scriptum est: *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis nõ scribantur*, id est agnoscantur deleri, immo potius nunquam scripti. Damnandi quippe quamuis cum saluandis videantur scripti, eo quod fidem quæ per dilectionem operatur ad tempus habentes sunt iusti. Sed licet aliquandiu sint scripti per sanctitatem, nunquam tamen sunt per prædestinationem. Qui quodammodo de isto libro delẽtur quando à iustis per culpam siue damnationem diuiduntur, & si non re quasi aliquando scripti, tamen manifestatione, quia scripti æstimabantur, nunquam tamen scripti fuisse mani-

Quid sit habere pauca nomina.

Quid sit inquinare vestimenta?

Ambulare cũ Christo in albis quid sit?

Quid per vestimenta designentur.

Liber vitæ.

Psal. 68.

manifestantur. Pagani vero siue Iudæi qui sine fide Christi moriuntur nullatenus in hoc libro aliquando scripti creduntur. Sunt etiam multi saluandi qui dum ad temp⁹ sceleribus inuoluuntur, ab hoc libro videntur deleti, qui tamen sicut semper sunt prædestinati, sic semper in libro vitæ sunt scripti. Quod ergo dicit. Non delebo nomen eius de libro vitæ, tantundem valet ac si diceret. Nomen eius quod semper mihi in mea sapientia est notum per prædestinationem, nequaquam hominibus manifestabitur deletum, siue nunquam fuisse non scriptum, sicut nomina impiorum quæ delentur, & non scribuntur, id est manifestantur deleta vel potius nunquã scripta per damnationem, sed semper apud me scriptum, & nunquam deletum monstrabitur omnibus per saluationem. Et confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius, quando dicam: venite benedicti patris mei percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi, quia esurii, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere. Confitebor nomen, quia testificabor notum mihi per iustitiam fuisse in via, quem pro iustitia exaltabo in patria. Et hoc coram patre meo, & angelis eius, quia coram patre meo, & corã angelis dabo ei præmium secundum merita, reddam mercedem secundum laborem. *Qui habet aures audiat quid Spiritus dicat ecclesiis:* Quod enim vni dicit, omnibus dicit. sicut bona docẽdo, mala cohibendo, recta præcipiendo, pœnam comminando, gloriã promittendo. Possumus ergo quinque distinctionibus diuidere cũcta quæ in hoc capitulo continentur. Vbi enim ait. Scio opera tua quod viuas, & mortuus es, posuit asperitatem increpationis. Et vbi dixit. Esto vigilans, admonitionem emendationis. Vbi dicit: Si non vigilaueris veniam ad te tanquam fur, terrorem comminationis. Vbi subiungit. Sed habes pauca nomina in Sardis qui non inquinauerunt vestimenta sua, exemplum imitationis. Vbi ait: Qui vicerit, munus in præmium vincentis.

Quid sit delere nomen de libro vitæ.

Matth. 10.

Matth. 25.

De episcopo Philadelphiæ.

CAPVT X.

ET *Angelo Philadelphiæ ecclesiæ scribe. Hæc dicit sanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Scio opera tua. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, & seruasti nomen meum, & non negasti fidem meam.* Episcopum Philadelphiæ visio cœlestis alloquens in hoc sermone laudibus iustitiæ attollit, nec de aliqua negligentia, vel culpa, sicut nec episcopum Smyrnæ reprehendit. Promittit ei gratiam sapientiæ ad prædicandum, & aduersarios Iudæos se illi submissurum, & in hora tentationis suæ perfectionis auxilium. Ad vltimum hortatur eum ad perseuerantiam, ne perdat coronam. Et quemadmodum in aliis capitulis solet facere, talem Christum in principio describit qualem subsequens sermo requirit, & vt in principio sermonis episcopus ipse animaduertat quantum de sequenti promissione confidere queat. Nam quia in sacra prædicatione & nec in angustiis in ipsa verbi administratione cessanti gratiæ diuinæ doctrina promittitur, recte promissor, & largitor boni sanctus & verus, & clauem Dauid habere, & solus aperire & claudere secreta sapientiæ perhibetur. Ait ergo. Hæc dicit sanctus & ver⁹ qui habet clauem Dauid, quasi diceret. Hæc dicit sanctus & verus. Sanctus in bonitate, verus in promissione, qui eo quod sanctus nõ peccat, & quia verus nunquam mentitur. Et quia habet clauem Dauid, cui vult mysteria sapientiæ aperit, & largitur. Quem dum verum & sanctum audis, crede pium, & veracem in promissis. Et dum audis eum clauem habere Dauid, crede potentem in exhibendis. Qui enim per clauem Dauid apparens.

Apoc. 3.

Sanctus quomodo, & verus.

Quid clauis Dauid.

parens filii hominis similitudo nobis rectius designauit, quam gratiam spiritualis sapientiæ, quæ & Dauid quam aliis prophetis mysterium humanæ redemptionis luculentius aperuit? Quæ specialiter, & proprie nō inconuenienter dicitur Dauid, & propter promissionem sibi factam, & propter prærogatiuam manifestationis, quia Dauid non sicut plerisque prophetis per ænigmata, & formas visibilium, sed nude, & pure, & absque tegumento in secreto cordis reserauit aduentum redemptoris. Vnde & ipse ait: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* In me, nō in symbolis, & in formis, sed immediate, & familiariter in conclaui, & in sinu meæ mentis. Quod ergo ait: qui habet clauem Dauid potentem se esse ad reserandum arcana doctrinæ quæ promissurus, ac daturus erat, & quibus ipse episcopus in officio suo indigebat manifeste significauit. Hoc dicit sanctus, & verus qui habet clauem Dauid, ac si diceret. Intellige quæ in principio sermonis de Christo prædicantur, & de illis confide quę tibi in sequentibus ab ipso promittuntur. Audi esse sanctū & verum, & perpende benignum, & veracem bona promittendo. Audi eum habere clauem Dauid, & agnosce potentem eadem retribuendo. Et ne credas alium eandem potentiam habere audi ipsum solum potentem esse. Qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Aperit corda ad intelligentiam fidei, aperit ora ad prædicationem verbi. Aperit affectum ad dilectionem, aperit linguas doctorum ad prædicationem docendū. Aperit corda populorū ad credendum. Et quantum quæ electis aperit reprobis claudit, recte dicitur, claudit, & nemo aperit. Quam autem ipso aperiente nemo potest claudere, testantur Apostoli in actibus suis dicentes: *Non possumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui.* Et post pauca de Iudæis: *Non poterant sapientiæ resistere, & spiritui qui loquebatur.* Ipso vero claudente reprobis ea quæ recta sunt exigentibus peccatis suis, nemo potest aperire, quia nemo potest corrigere quem ille despexerit. Sequitur. Scio opera tua, scio, approbo, diligo, recipio. In breui laudem ipsius cōprehendit vbi dicit. Scio opera tua. Statimq; post laudem infert diuini muneris promissionem. Ecce dedi coram te ostium apertum, dedi, id est dabo, præteritum pro futuro, vt dono certum redderet, ne de promissione dubi⁹ remaneret, vel præteritum posuit, quia Deus per futurum tam ratum habet quasi iam factum est. Dedi coram te ostium apertum. Quid est ostium apertum nisi verbū liberum? Sicut namque apertam domum intramus, ita per verbum libere prædicatum cor humanum penetramus, & hostem, & hospitem antiquum eliminamus, & factorem cordis in ipso habitatorē collocamus. Aliter. Dedi coram te ostium apertum, id est aperiā tibi intellectum ad scripturarū cognitionem, os ad earum prędicationem, corda audientium ad fidei susceptionem. Ecce dedi coram te ostium apertum, quod me aperiente nemo potest claudere, quia diuinam sapientiam vbi vult operari, nemo potest impedire. Quare autem tantam gratiam dare disponat, illi consequenter manifestat. Quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum. Donum quippe prædicationis superna prouidente gratia largius habere promeruit, eo quod modicam siue in corpore, siue in corde virtutem habuit, & tamen verbum Dei & in actione & in prædicatione seruauit, & nomen eius subintelligitur in angustia persecutionis non negauit. Valde etenim laudabile extitit apud Deum quod per modicam virtutem tanta compleuit, & tanto Saluator sublimius illum etiam præconio laudis extulit, & dono gratiæ cumulauit, quanto propter prauitatem virtutis in eius obsequio difficilius laborauit. Sequitur: *Ecce dabo tibi de synagoga Sathanæ, qui se dicunt Iudæos esse, &*

Psal. 84.

Quid sit ostiū apertum.

Vel aliter.

Quomodo Christus aperuit cor.

Laudabile est apud Deum pro modicam virtutē multa implere.

Apoc. 3.

non sunt, sed mentiuntur. Post promissum donum prędicationis, illi spondet piam victoriam se donaturum de inimicis. Erant enim sicut ex præsenti epistola poterit æstimari, Iudæi in Philadelphia, de quorū synagoga quidem episcopi prædicationi cōtradicebant, & eius humilitatem deridebant, quasi si veram in Deo fidem haberet cum signis euidentioribus suum eum esse famulum manifestaret. Qui forsitan minime personæ eius odio per malitiam, sed legis suæ zelo per ignorantiam ad hoc ducebantur. Istos itaque promittit illi ad fidem esse conuertendos, & eius magisterio esse subiiciendos. Ait ergo. Ecce dabo de Synagoga Satanæ, quasi præcedentia sequentibus iungens dicat, quia quæ supradicta sunt peregisti, & mihi placita fecisti, & illos qui sunt Satanæ tibi dabo, & apud eos à quibus aduersaris te magnificabo. Ecce dabo tibi de Iudæis, scilicet qui sunt Satanæ per infidelitatem, qui se dicunt Iudæos esse per diuini nominis confessionem, & non sunt per veritatem, sed mentiuntur per fallitatem. Quomodo autem illi dabit, subiungit, dicens: *Ecce faciam illos*, videlicet tales: *Vt veniant, & adorent ante pedes tuos.* Faciam vt veniant ad fidem in me credendo, & adorent ante pedes tuos se humiliando, te venerando, & se à te baptizari, instrui, & regi simpliciter exorando. Sequitur: *Et scient quod ego dilexi te.* Scient tunc cōuersi quod nunc ignorant auersi, scient amici quod ignorant inimici, scient intromissi, quod ignorant extra positi. Scient tunc quod ego dilexi te per verā caritatem, quod tunc ignorant dum te permitto examinari per tribulationē, cuius dilectionis causam subdit dicens. Quoniā seruasti verbum patientiæ meæ, verbum, id est præceptum seruasti, dum aduersa propter me patienter sustinuisti. Propter hanc etiā eandem causam post subiectionem aduersantium illi, suæ protectionis in tentatione promittit auxilium dicens: *Et ego seruabo te ad horam tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra.* Seruabo te, non ab hora tentationis, sed à læsione tentationis. Seruabo te, non vt tentationem nō videas, sed vt tentationi non cedas, non vt eam non sentias, sed vt ei minime consentias. Tentationem dicit persecutionem, in qua quidam reprobantur, non seruantur. Quæ ventura est in orbem vniuersum. Postquam enim sonus Apostolorum in omnem terrā exiuit, statim persecutio per vniuersum orbem ebulliuit. Tentare habitantes in terra. In cœlo quodammodo iam habitant perfecti, qui terrenis & mundo perfecte renuntiant, illi sunt probati, isti probandi. Persecutio ergo habitantes in terra, id est possessores terrenorum, vel imperfectos tentat, & vtrum vere iusti sint omnibus manifestat. Idcirco namque diuina disponente prouidentia tentantur, vt quid sit demonstretur. Nam perfecti quique si à prauis & ipsi persecutionem sustineant, & sentiant, sunt probati, & iusti esse manifestati. Nec tales persecutio grauat, sed delectat, nec ipsa irruente dolent, sed magis gaudent. Scriptum quippe est: *Ibidem.* *Act. 5.* *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cōtumeliam pati.* Hunc ergo episcopum diuina bonitas propter patientiam ab ipso patienter seruatam à ventura persecutionis tentatione seruandum promisit, non vt cum aliis electis persecutionem non sustineret, sed vt sustinendo non deficeret, sed magis proficeret. Hoc est enim seruari cum augmento virtutis, illæsum à culpa custodiri. Sequitur: *Ecce venio cito, tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.* Circa finem allocutionis hortatur ad patientiam, ne perdat coronam. Sed quia in tribulatione positus erat, vtpote qui inter infideles, & in medio nationis prauæ & peruersæ manebat, & tentationem esse venturam audiebat, recte ne in pressuris deficiat se cito venturum, videlicet ad remunerandum

Seruabit te. Iuxta quosdam intelligatur.

Verbum patientiæ.

dum denunciat. Ait ergo. Ecce venio cito, quasi diceret, viriliter omnem sustine tribulationem pro me, quia ecce venio cito ad remunerationem. Tene q̃ habes, fidem scilicet, & bona opera, & in eis perseuera, ne si non habueris perseuerantiam alius accipiat coronam tuam. Cum enim sit Deo certus suorum numerus, quãdo alius per culpam labitur, alius per misericordiam subinducitur, vt in loco vnde lapsi sunt dæmones ascendant homines, & in cultum diuinum quem Iudæa reliquit Gẽtilitas introiuit. Sequitur. *Qui vicerit faciam eum columnam in templo meo, & foras non egredietur amplius, & scribam super illum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis nouæ Hierusalem quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum.* Cunctis superius quæ ad commendationem episcopi pertinent executis, ad vltimum ponit donum vincentis. *Qui vicerit* (sicuti supra expositum est) *faciam illum columnam in templo Dei mei*, vt sicut columna in materiali templo, ita ipse in spirituali ædificio sit firmus per fidem, rectus per æquitatem, erectus per intentionem, sublimis per contemplationem, & alios quidem sustentet verbo consolationis, alios suffragio orationis, alios exemplo actionis. In hoc autem ædificio in quo perfecti quilibet sunt columnæ, alii sunt columnæ lapideæ per firmitatem credulitatis, alij columnæ æneæ per sonum prædicationis, alij argenteę per eloquentiam, alii aureæ per sapientiam. Et ne idem verbum sæpius oporteat exponere, vbicumque dicit Dei, & adiungit mei, siue aliud huiusmodi, propter humanitatem hoc dicit qua patre minor existit. Et foras non egredietur amplius, id est si in iustitia stare voluerit, criminaliter amplius non peccabit, nec de consortio iustorum emigrabit. *Et scribam super eum nomen Dei mei.* Quod dicitur, cito transit, quod scribitur, diu permanet. Quod ergo dicit, scribam, tantumdem valet ac si diceret in sempiternum tribuam. Et notandum quod dicit super eum, non in eo, quia quidem bonũ Diuinum supra nos apprehendere possumus, intra nos autem illud cõprehendere non valeamus. Nomẽ Dei ergo super electos scribitur, quando illud quidem apprehensibile, sed incomprehensibile bonum quod Deus dicitur & est per naturam, illis esse & dici datur per gratiam, sicuti scriptum est. *Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes.* Et nomen ciuitatis nouæ Hierusalem, scilicet scribam sicut supra dictũ est, vt sic & nominetur nomen eius Hierusalem, non in terra in qua nõ est visio pacis vera, & quæ multũ habet adhuc vetustatis, quæ non est tota Dei, eo quod multi sunt in ea qui sunt diaboli. Sed illius quę etiã adhuc ex parte in terris est, tamen sursum est, & cælestis mater nostra est, in qua nulla visio est litis, sed solius pacis, q̃ nihil habet vetustatis, sed totum nouitatis, in qua totum possidet Deus, nihil diabolus. Quæ descendit de cœlo à Deo meo, quia omne datũ optimum, & omne donum perfectum de sursum est, quo sancta mater nostra Hierusalem in electis suis ad æternitatẽ præparatur, in tempore descendens à patre luminum, ab auctore donorum. Et nomen meum nouum, subauditur scribam super eũ, videlicet Christianitatis quod est totũ nouitatis, nihil habens vetustatis. Possunt autem cuncta quæ in hac promissione continentur & vincenti promittũtur, non solũ in cœlo, sed et ã in mundo à vincente haberi, & non solum in futuro, sed in præsenti quoque statu ab ipso possideri. *Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis.* Istud ideo crebro repetitur, vt audientibus arctius commendetur. Possumus ergo cuncta quæ in hoc sermone continentur generaliter sex distinctionibus disponere. Vbi quippe dixit. Scio opera tua, ipsum episcopum laudauit. Vbi subiunxit. Ecce dedi coram te ostium apertum, gratiam illi prædicandi promisit. Vbi ait. Ecce dabo tibi de Synagoga Sathanæ, spospondit ei infide-

Apoc. 3.

Cur episcopus columna comparatur?

Quilibet perfectus columna.

Epilogus.

Bonum Diuinum. Cur dicatur super eum & non in eo.

lium, & aduersantium Iudæorum conuersionem & subiectionem. Vbi addidit. Seruabo te ad horam tentationis, in persecutione protectionem. Vbi adiecit. Ecce venio cito, tene quod habes, de perseuerantia intulit admonitionem. Vbi ait tandem qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, vincentis remunerationem.

De Episcopo Laodicea.

CAPVT XI

Apoc. 3. ET Angelo Laodicea ecclesiæ scribe. *Hæc dicit, amen testis fidelis, & verus qui est principium creaturæ Dei. Scio opera tua, quia neq; frigidus es, neque calidus, vtinam frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.* Episcopum Laodiceæ septimo loco singularum admonitionũ, & visionis primæ sacra visio ponit, & eum de tepore, & arrogantia, & iactantia, & penuria virtutum, & operum iustitiæ grauiter reprehendit, admonens ad pœnitẽtiam, & pœnitẽti de scelere promittit indulgentiam. Et quoniam iste propter quædam dona, & donorum opera quæ magis patent, sed veræ iustitiæ minus habent, se & à semetipso iustitiam qua vacuus erat habere existimabat, & se diuitiis, & locupletatione sanctitatis apud alios magnificabat, recte Christus à quo de his omnibus redarguitur fidelis, & verus in principio sermonis illi præscribitur, qui non possit mentiri, & principium esse creaturæ Dei denunciatur conuenienter, sine quo iustitia non possit haberi, vt dum fidelem, & verum, & principium boni increpantem se audiret, ad semetipsum citius rediret, & verbis loquentis ex ipsius loquentis consideratione fidem adhiberet, & quid esset, vel quid esse deberet perpenderet, & se iustitia vacuum esse, & à semetipso habere non posse, sed ab eo qui est principium creaturæ Dei, non tantum in rebus creatis per conditionem, sed & in recreatis per redemptionem agnosceret, & sic ageret pœnitentiam, & consequeretur misericordiam, reciperet gratiam, & ageret iustitiam, mereretur q; gloriam. Ait ergo. Hæc dicit amen, id est vere fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei, quasi patenter dicat. Quis, qualis, ac quantus tibi loquatur diligenter ab ipso sermonis exordio attende, & ore veritatis reprehensus te veræ bonitatis inopem esse cognosce, & in principio allocutionis animaduerte te sine illo ditari non posse. Hæc dicit amen, fidelis, & verus, qui in eo quod vere fidelis est, nulla celanda celat, & in eo quod est verus, falsa, & non dicenda nunquam pronunciat. Hæc dicit qui est principium creaturæ Dei. Sine quo sicut non potes habere originem existentiæ, sic non potes sine ipso habere nec initium iustitiæ. Ipse qui est principium creatoris, nam ab ipso est esse, & ab ipso bonum esse. Quia igitur fidelis est & verus, te malum esse (quod ipse testatur) veraciter crede. Et quia principium est boni, te ab ipso bonum fieri quod non es simpliciter deposce. Quam aut malus sit manifestat cum dicit. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. In isto nullam iustitiæ laudem, sed statim eum aggreditur per increpationem. Scio opera tua, tantum videlicet cognosco non approbando sicut quorundam aliorum, sed reprobando. Quia neque frigidus, neque calidus, vtinam frigidus esses, aut calidus. Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere de ore meo. Frigidus esset per infidelitatem, calidus per caritatem.

tem. Sed neutrum existens, & inter vtrumque tepidus erat per solam credulitatem. Existimabat namque solam sibi sufficere fidem, non animaduertens necessariam esse caritatem, & caritatis actionem, in sola confidens fidei cognitione, & sacramentorum perceptione. Meliusque illi fuisset in infidelitate permansisse, quam accepta fide tepide viuere, nec opera fidei exercere, non quod esset hoc bonum, sed quia minus esset malum, & forsitan ad fidem aliquando conuersus citius, ac leuius ad veram iustitiam consurgeret quam nunquam diu in sola fide per teporem resolutus, & inutilem securitatem deceptus acciperet, inaniter consideret, ac superbiret. Dicit ergo. Vtinam frigidus esses, aut calidus, quasi diceret, vtinam in fide esses sicut esse deberes, quia tunc vere iustus esses, vel saltem adhuc in infidelitate positus esses, quia & propter ignorantiam minus peccatum haberes, & gratia quandoque conuersionis accepta citius ad veram iustitiam pertingere posses. Quam autem malum ipsius teporem sequatur adiungit dicens. Sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. Notandum quod non dixit euomam, sed incipiam euomere, quia qui per teporem resoluitur, non subito, nec ex toto à gratia deseritur, vt raptim ad malum relabatur. Sed gratia deserente, & ipso primum minima, deinde maiora contemnente, paulatim succiditur, & gradatim à summis ad ima descendit, & tandem præcipitanter ad ima ruit, & pulchre ad similitudinem tibi dixit: Incipiam te euomere ex ore meo, quia electi quique in fide quasi cibus in stomacho per naturalem calorem decocti per dilectionem membra Christi fiunt per veram iustificationem, & tepidi sine dilectione crudi euomuntur per reprobationem. Quia dicis, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo,

Cur dicat vtinam frigidus vel calidus esse.

Cur non dicit euomã te, sed incipiam euomere.

A & nescis quia tu miser es, & miserabilis, & pauper & cæcus, & nudus, ac si diceret: Quia cum sis miser per tui teporis desidiam, & bonorum spiritualium penuriam, te diuitem æstimas, & iactitas per superbiam, & inanem gloriam merito incipiam te euomere ex ore meo. Nam si tuam paupertatẽ cognosceres, & de culpa temetipsum humiliares, diutius ad pœnitentiam te expectarem, nec de ore meo penitus te euomerem. Diues, & locupletatus idem est, sed ideo B dupliciter pronunciauit, vt sublimius rerum quantitas attollatur. Dicis quod sum diues, & locupletat⁹, siue videlicet per scientiæ cognitionem, siue per scripturæ prædicationem, siue per sæcularis eloquentiæ nitorem, siue per sacramentorum administrationem, siue per pontificalis apicis dignitatem, siue per vulgi laudem inanem. Ex huiusmodi quippe bonis in quibus perfecta salus minime consistit apud se extollebatur, & coram hominibus gloriabatur, quorum bonorũ cumulus declaratur cum subditur. Et nullius egeo. Multũ enim diues est qui nullius eget. Sed perpendat qui potest quam longe præsul iste à C perfecto bono recesserat qui in imperfecto bono perfecte confidebat, qui solummodo quod insufficiens ad salutem habebat contemplabatur, & alterius se non indigere testabatur, qui vere non tantum affectus vapore tepidus sed & in sensu rationis hebes erat, qui hoc sibi sufficere, nec aliud necessarium fore credebat. Vnde recte subditur. Et nescis quia tu es miser, & miserabilis. Miser in te, miserabilis aliis. Illis D namque qui vitam suam subtiliter discutiens te miserum vident miserabilis appares, & de tua miseria compassionem habent. Cuius miseriæ pondus per tria sequentia distinguitur, & pauper, & cæcus, & nudus. Pauper per amissionem caritatis, quia si quis caritate caret pauper est, & alia bona possidet. Cæcus p amissionẽ cognitionis, qa

Cur dicatur: miser & pauper.

Cur dicatur: diues & locupletes.

Quomodo pauper.

Quomodo cæcus.

qui

Quo nudus.

qui veritatem cognitionis non habet, nec se, nec sibi vtilia videt. Nudus per amissionem boni operis, quia quē Diabolus bono opere denudat, nequaquā habet vnde se coram proximo exornet, aut operiat. Iste ergo miser erat, & miserabilis apparebat, quia virtute caritatis, cognitione veritatis, amictu boni operis amissis, pauper, cęcus remanserat, & nudus. Sequitur. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fiæs, & vestimentis induaris. & non appareat confusio nuditatis tuæ, & collirio unge oculos tuos, vt videas.* Post increpationem adiungit admonitionem, & distinguit hæc tria mutato ordine contra tria quæ superius dixerat. Ibi etenim dicit hunc de quo sermo est esse pauperem, cæcum, & nudum, hic vero suadet illi aurum à se emere, vestimentis albis indui, collirio oculos inungere, quasi diceret, quia pauper es, suadeo tibi à me aurum emere, vt diteris, & quia nudus es, suadeo vt vestimentis albis induaris, vt operiaris, & orneris, & quia cæcus es, per meam suasionem collirio oculos tuos inunge, vt possis recta videre. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Quid per aurum ignitum rectius designatur quam caritas, quæ vt aurum per claritatem fulget, & vt ignis per dilectionem feruet, quæ quoque in electis in fornace tribulationis iudicium subit examinationis? Dicat ergo. Suadeo tibi à me emere aurum, idest caritatem luce intimi splendoris fulgidam, feruore dilectionis ignitam, in electis meis per fornacem tribulationis probatam. Eme impensis orationis, à me, à quo sunt certa bona spiritualis gratiæ, vt locuples fias. Quamdiu namque sine caritate fueris, cæteris bonis ditari non poteris, sed sine ipsa semper pauper eris. Vestimentis vero albis induitur quisquis operibus mundis extrinsecus circundatur, & ornatur. Et bene post aurum de vestimentis subiunxit, quia caritas prior est, & de caritate omnis actio bona procedit. Vnde

Quid intelligatur per aurum ignitum.

Quomodo ematur aurū ignitum.

Quis dicatur indui vestimētis albis.

A non appareat confusio nuditatis tuæ. Quem nimirum bona actio non tegit, hunc sua nuditas apud alios confundit, quia in hoc coram alijs habet confusionem quod amisit bonam actionem. Recte igitur iste qui bona opera non habebat admonetur vt vestimentis albis, id est operibus mundis induatur, vt per hoc eius nuditas contegatur, ne amplius apud intuentes de nuditate sua, idest de bonorum operū amissione confundatur. Et collirio inunge oculos, quid rectius accipimus per collirium quam B eloquium diuinum? Et quid aptius intelligimus per oculos, quam spirituales sensus nostros? Quemadmodū enim collirio oculos sanamus, ita sacro eloquio sensus nostros illuminam⁹. Inunge collirio oculos tuos vt videas, id est scrutare scripturam vt veritatem cognoscas. Præceptū enim Domini lucidū illuminans oculos, id est sensus nostros. Collirium per amaritudinem suam, oculos, idest sensus nostros purgat, p̄ceptum Domini per terrorē suum sensus elucidat, collirio clarificantur oculi ad vidēdum Solem, præcepto domini sen- C sus ad diuinam contemplationem. Aliter. Collirium spirituale donum quo quando sensus nostri per ignorantiam prius clausi liniuntur, ad supernæ claritatis fulgorem intuendum aperiuntur. Aliter. Collirium est amaritudo pœnitentiæ quæ per compunctionem clarificat sensus cordis, sicut collirium per effusionem lachrimarum oculos carnis. Quemadmodum ergo qui collirio inungit oculos recipit visum, ita qui aliquod istorū sensibus cordis adhibet, D recipit intellectum. Sequitur. Egō quos amo, arguo & castigo, æmulare ergo & pœnitentiam age, vt ad id quod suadet perducat, cum ipsa admonitione proponit ei electos suos quos amat, quod eos arguit, & castigat, vt eorum in diuino flagello tolerantiam videat, & ad agendam pœnitentiam minime torpescat. Dicit ergo. *Ecce quos amo, arguo, & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam*

Quare pul. non dicat. Amentia est sermo.

Quid sit collirium vngere oculos.

Vel aliter.

Quid sit collirium.

tiam age: quasi diceret, si suasio præmissa te de torpore ac tepore tuo non potest excitare, illos quos amo me verbis arguere, & flagellis castigare, illosque dicta & flagella tolerare diligenter animaduerte, & ab illis exemplum sume, & æmulare in bono illos, idest æmulãdo imitare, & tribulationem quæ in agenda pœnitentia sustinetur noli formidare. Vnde si tibi non sufficit verbũ admonitionis, addatur verbo exemplum imitationis. Sequitur. *Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem, & aperuerit ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Post admonitionem pœnitentiæ, ad ipsum roborandũ ei proponit fiduciam indulgentiæ. Ecce sto ad ostium & pulso, ac si diceret. Noli diffidere quia paratus sum per misericordiam ad te intrare, vt simus ambo sicut esse debemus in vna dilectione. Quod enim indifferenter promitto, nõ denego. Ecce sto, paratus quasi ad intrandum, ad ostium, idest ad cordis introitum, & pulso per prædicationis verbum. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit, idest receperit prædicationem meam, & aperuerit mihi ianuam per veram fidem, introibo ad illum per gratiæ spiritualis infusionem, & cœnabo cum illo, per eius iustificationem, & ipse mecum, per bonæ conscientiæ iucunditatem, per augmentũ quoque gratiæ, & spem futuræ gloriæ. Et notandum quod dicit si quis, quia pauci sunt qui obedienter vocem suam audiunt, & cordis ostium illi aperiunt. Nec dicit prandebo, sed cœnabo, vt videlicet eius bonum quod in mundo incipitur per caritatem, in cœlo perficiatur per beatitudinem, & semper perseuerare ostendatur per æternitatẽ, nec aliud succedere per alicuius temporis mutabilitatem. Sequitur. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.* Omnibus quę ad episcopum pertinebant ordinatis, sicut & in aliis capitulis subiungit munus vincentis, confessum videlicet Regni spiritualis atque cœlestis, & ponit suam victoriam, atque confessum in throno patris pugnantibus in exemplum, vt festinent ad præmium. *Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis*: Quid Deus promittat sanctis cõgregationibus. Cuncta quoque quæ in hoc capitulo continentur quattuor generaliter diuisionibus discernere possum⁹. Vbi quippe dicit: Scio opera tua, quia neque frigidus es, redarguit ipsius pontificis teporem. Vbi ait, Suadeo tibi à me emere aurum, admonuit eum ad emendationem. Vbi adiecit: Sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocẽ meam, & aperuerit mihi, introibo ad illũ, & cœnabo cum illo, pœnitenti proposuit fiduciam suę miserationis. Vbi tandem intulit: Qui vicerit, faciam illum sedere in throno meo, promisit vincẽti confessum Regni spiritualis, atque cœlestis. Et vt omnia quæ in hac prima visione continentur ad euidentiam per recordationem recapitulemus, primum posuit auctor titulum libri, & ecclesiarum salutationem. Deinde apparentem sibi descriptit filij hominis similitudinem. Tertio loco ad singulares singulis episcopis sanctas admonitiones descendit. Et episcopum Ephesi, & Episcopum Pergami, & Episcopum Thyatiræ. Episcopum vero primum de bono laudauit, deinde de malo redarguit. Episcopum Smyrnæ & Episcopum Philadelphiæ de iustitia tantum laudauit, Episcopum vero Sardis, & Laodiceæ tantum de malo increpauit. Si quis interpretationis nominum septem ciuitatum quæ in hac visione continentur voluerit inuestigare, videbit actus rerũ, & interpretationes nominũ rõnabiliter, ac mirabiliter cõcordare. Ephesus interpretatur lapsus, siue consilium, quæ veraq; interpretatio pontifici ciuitatis, & eius actibus rectissime consonat, qui primam caritatẽ relinquendo ad minorationem virtutis lapsus erat, & cui diuina admonitio consilium præbet, vt prima opera faciendo, ad

Epilogus.

Quomodo ad ostium stat Christus.

Cur non dicit prandebo, sed cœnabo.

Quid significent hæ septem ciuitates.

Quid significet Ephesus.

endo, ad primum gradum iterum ascēdat. Smyrna interpretatur canticum, quæ interpretatio eius bene conuenit Episcopo, quē Diuina reuelatio de negligentia irreprehensibilem iudicans etiam laudibus attollit. Pergamus interpretatur diuisio cornuū, quod ipsius episcopo optime concordat, quem sermo Diuinus commonet, vt Nicolaitarum superba cornua rigore iustitię dissipet, ac diuidat. Tyatira, illuminata, vel viuens hostia interpretatur, quod vtrumq; ab eius episcopo minime dissidet qui per doctrinam spiritualem illuminatur, & vt fornicarios corpora sua hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem doceat exhibere, per reprehensionem subtiliter admonetur. Sardis interpretatur principium pulchritudinis, quod nequaquam à vita Pontificis discrepat, qui inchoatiua solū modo bona, & nomen solummodo, non rem habebat sanctitatis. Philadelphia interpretatur amor fratris, vel saluans hæreditatem, quod vtrumque eius episcopo, & eius conuersationi cōgruit, qui per amorem fraternum ad conuertendum electos, qui hæreditas sunt domini in prædicationem viriliter laborauit. Laodicea interpretatur vomitus, quod ipsius prælati aptissime congruit, quia illum propter suum teporem, nisi pœniteret ipse redemptor incipere euomere ex ore suo disponebat. Sic non solum ex gestis rerum, sed etiam ex interpretationibus nominum diligens sacræ paginæ scrutator potest inuenire, vnde ad lucem scientiæ valeat peruenire. Huc vsque de prima visione libri huius non sicut debuimus, sed sicut potuimus locuti, stylum ponimus, vt ocio recreati ad secundam ingrediendam illum alacrius resumamus.

Quid Smyrna.

Quid Pergamus.

Tyatira.

Sardis.

Philadelphia.

Laodicea.

LIBER SECVNDVS

DE VISIONE secunda.

PROLOGVS.

DEus summe bonus à quo bona cuncta procedunt, quæ in subiectam creaturam varie & multipliciter descendūt, à quo cuncta habent, non solum quod sunt per existentiam, sed etiam quod bona sunt quantum ad naturam. A quo creatura rationalis singulariter possidet, quod recta est per iustitiam, ipse spiritualis sapientiæ gratiam suis multiformiter distribuit in diuersitate & cursu temporis vt eos congreget ad vnū statum æternitatis. Mēs nimirum humana quę multiplici rerum visibilium cōcupiscentia excæcatur, ad spiritualium bonorum simplicem cōtemplationem difficile renouatur, nisi diuersitate doctrinæ cœlestis, & lectionis varietate doceatur. Quapropter non solum vniuersitas sacræ scripturæ per diuersos codices perpulchre distinguitur, sed vnus idemque liber diuersarum significationum diuisione distinguitur, vt mens per diuersa & falsa bona distracta diuersis sacrę paginę lectionibus illuminata, ad illius veri boni visionem, & amorē reducatur. Vnde & sacra Apocalypsis ista per diuersas visiones dirimitur, vt diligens lector eius per maiorem exercitationem roboretur, & ad ciusdē boni cognitionem, & appetitum erigatur. Sciendum est tamen quod non omnes æqualiter eruditant, & quod cœlestium sacramentorum arcana differenter contineant. Prima quippe quæ cæteras præcedit visiones maiora & planiora quam reliqua (quamuis & ipsa magna sint) continet documenta, vtpote

Nota.

pote quæ ad vnius regionis videlicet Asię specialiter missa est correptionem. Istæ vero quæ sequuntur longe maiora, obscuriora, & sublimiora continent sacramenta, sicut quæ ad vniuersam generaliter ecclesię pertinent eruditionē. Vnde in huius sanctæ visionis ingressu sancto Theologo recte dicitur. *Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* Inimo namq; positi minora perspicue cernimus. Sed in altum ascendimus, vt maiora videamus. Liquet igitur ex eo quod dicitur. Ascende, excellentiora esse ea q̄ visurus erat quam ea quæ viderat. Agit autem ista visio sicut supra p̄libatum est de sedente in throno. De libro septem sigillis signato, & de agno librum aperiente. Describit etiam multiplices sanctæ ecclesiæ ab inchoatione gratiæ, vsque in finem tribulationes, & sequentes beatitudinis retributiones, vt electi ex auditu tribulationum contra eas præmuniantur, & ex promissione retributionum robustiores efficiantur.

A

B

De sedente in throno, & ornatu eius, quantum ad textum capitulum IV.

C

CAPVT I.

Apoc. 4. POst hæc vidi, & ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens. *Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* Postquam primæ visionis descriptit sacramenta, in secundæ visionis sacramentis procedit. Post hæc, post ordine videndi, non mutatione dicendi. Hæc videlicet quæ in prima visione continentur, vidi, id est intellexi, & ecce ostium apertum in cœlo. Cœlum est sancta Ecclesia quæ sicut cœlum per cœlestem conuersationem est exaltata per fidei firmitatem, & constantiam solidata, corporali mansione vsque ad terminos terræ, & spirituali dilectione ad amicos & inimicos circumquaque dilatata, solis iustitiæ qui eam illustrat claritate, & iustitiæ diuinitus sibi collatæ splendore, & sanctorum Doctorum atque perfectorum virorum præclara actione quasi lumine Solis & Lunæ, siue innumerabilium stellarum lucidissima quæ etiam Diuina mysteria reprobis prudēter cœlat quæ iustis clare manifestat. Item cœlum est, quia terrena sub se iam longe deseruit, & per fidem, spem, & caritatem cœlestibus sublimiter inhæsit. Ostiū est sacra scriptura cuius doctrina & prædicatione omnis electus eruditur, & per eam quid sit credendum edoctus, sanctam ecclesiā ingreditur. Istud ostium eloquium scilic. sacrū reprobis semper est clausum. Sed ab electis videtur, & intratur quia apertum. Vnde & nunc recte a sancto Theologo dicitur. Vidi ostium, non clausum, sed apertum in cœlo. Ostium quippe apertum in cœlo conspicit quisquis sacram scripturam secundum rectitudinem fidei intelligēs aditum in sanctam ecclesiam hanc cognoscit. Et vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum dicens. Voces sunt diuinæ admonitiones, inter quas est ordine prima doctrina prophetica. Lex etenim in eo mutata fuit, quia temporalia bona non cœlestia promisit. Vnde scriptum est: *Dum medium*, id est summum, & perfectum *Silentium tenerent omnia*, scilicet lex & natura, quia in hoc silebant quod vera bona nec promittebant, nec exhibebant, *Omnipotens sermo tuus Domine a regalibus sedibus venit.* Primum Prophetas ad prædicanda spiritualia, ac cœlestia aspirando. Deinde ad ea exhibenda semetipsum in carne manifestando. Vox ergo Prophetica de internis & æternis bonis prima sonuit, quia illa nobis sua prædicatione primo manifestauit, & ad illa quærēda primo inuitauit. Ipsa legem spiritualiter intelligendam, & seruandā esse prima docuit, & tēporale ac tranſitorium esse bonum quod per litteram promittebat, & conferebat. Sed spirituale & æternum fore quod mystice significabat luce clari⁹ de

Quid per ostium.

Ostium apertum quis videat.

Quid per voces intelligendum.

Vox Prophetica.

Quid per cælum intelligatur.

D

Vox Euangelica.

monstrauit. Ipsa itaque ordine quidem prima est, non dignitate, quia vox Euãgelica siue Apostolica tanto eam dignitate præcedunt quanto supernæ plenitudinis bonum euidentius ostendunt, quæ & ipse toties in cœlo, scilicet in ecclesia sonant, quoties ad cœlestis beatitudinis suauitatem nos inuitant. Vox prima, ideſt prophetica doctrina, tanquam tubæ loquentis esse describitur, quia spiritualem militiam sono suo cõtra hostes ad bellũ fortiter exhortatur. Tanquam tuba sonat, quia grãdia sunt propter quæ nos admonendo clamat. Quid autem sancto Theologo dicat, declaratur cum subditur, Ascende huc, q̃si diceret in præcedenti visione quamuis inferius constitutus, vidisti magna, sed modo intellectu & deuotione ascẽde huc, quia visurus es maiora. Ibi vidisti statum septem ecclesiarum Asiæ. Videbis hic statum vniuersalis ecclesiæ. Et ostendam tibi in breui, videlicet reuelationis demõstratione, quę oportet fieri, siue in tempore agenda, siue in æternitate. Sciendum vero est in eo quod dicit, ostendam tibi quæ oportet fieri, non quod iam non essent denegatur, sed quod deinceps mansura essent declaratur. Dignitas enim sanctæ ecclesiæ exaltata erat, quando Sanctus Ioannes ista cernebat. Quæ ergo dicit oportere fieri quæ iam erãt præterita, vtpote in eodẽ statu quo cæperunt permansura. Sequitur. *Et statim fui in Spiritu & ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & qui sedebant similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardini, & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.* In prima visione dicit se in spiritu fuisse, & ea quæ in ipsa visione continentur vidisse. Vtrum autem post contemplationem primæ visionis ab ipso Spiritu exierit, & aliquo spatio temporis in semetipso fuerit, & sic denuo ad secundã contemplandam conscenderit, aut q̃ verisimilius est, & rectius credendum. quod videlicet in spiritu cõstiterit forsitan quæri potest. Mihi vero verisimum videtur eum in spirituali visione perseuerasse semper nec à principio reuelationis vsque ad finem omnium visionum eum vnquam descendisse. Sed vtrum sic extiterit, vel non, incertum est: omnino tamen probabile videtur (sicut supra monstratum est) eum sublimius dono spiritus fuisse subleuatum ad contẽplationem eorum quæ succedunt, quam fuit ad illorum visionẽ quę pręcedunt. Dicit ergo iterũ in initio huius visionis. Statim fui in spiritu, vt sub intelligatur valde excellentius quam fui prius. In eo autẽ quod statim dicit, animaduertendam & admittendam simul esse sancti spiritus cooperante gratia velocitatem, atque suam obendientiam imitandã significauit. Quanta deniq; mirabilia & quã cælestia Christi & ecclesiæ sacramẽta deinceps viderit, in sequentibus declarat. Et ecce sedes posita erat in cœlo. Sedes summæ & incõprehensibilis ac Diuinæ Maiestatis in cœlo posita, sunt sancti Angeli, perfecti Doctores, & Prælati per diuinam prouidentiam positi & ordinati in sancta ecclesia. In quibus Deus principaliter residendo regnat, & per quos alios minores iuste & pie gubernat, qui eo apud Deum merito sunt sublimiores, & apud homines honore digniores, quod eos sibi thronos facere, & in eis dignatur specialiter quiescere, & eorũ magisterio cæteros iudicare. Et supra sedem sedens, subauditur erat. Qui Deus supra sedem bene sedet, qui per suæ Diuinitatis potẽtiam omnibus creaturis eminet. Recte nimirum supra sedẽ memoratur qui omnib. maiestatis dignitate dominatur, qui cuncta sub se sua virtute cõtinet, merito supra sedet. Cuius quoque quanta sit, qualisque gloria fuerit, non illa in qua naturaliter æternaliter incomprehẽsibilis ineffabiliter subsistit, sed illa in qua ad horã figuraliter sancto Ioãni apparuit manifeste declaratur cũ subditur. Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini. Similis erat aspectui lapidis q̃ firmus.

Quæ sint sedes positæ.

Dubium.

Solutio.

firmus in semetipso perseuerat per suæ naturam immutabilitatis. Similis erat aspectui lapidis, quia & inseparabiliter & firmiter omnia regit per potentiam proprie virtutis. Similis erat aspectui lapidis, quia & in se soliditatem habet immortalitatis, & suis hanc habere tribuit dono gratiæ spiritualis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia duritiã confringit humani cordis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia suis electis firmum ac stabile fundamentum est iustificationis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia & erga bonos, & erga malos firmiter seruat veritatem suæ locutionis. Iaspidis, & Sardini, isti duo lapides pretioli, duos & diuersos habent colores. Primus viret, secundus rubet. Viror significat immarcessibilitatem æternitatis, rubor ignem damnationis. Apparet ergo per rerum visibilium similitudines diuinæ gloria maiestatis. Similis aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini perhibetur, & quia firmiter & inconcusse, & electis promittit æternitatem, & reprobis minatur damnationem. Electos per promissum virorem nunquã marcescentem æternitatis demulcet. Reprobos per minarum ruborem ignis semper ardentis terret. Quod ergo dicitur. Similis erat aspectu lapidis, æqualiter spectat, & ad bonos & ad malos. Quod dicitur Iaspidis, ad solos bonos. Quod dicitur Sardini, ad solos malos. Redemptor etenim noster similis est aspectui lapidis conseruando firmitatem, & erga bonos & erga malos verbi sui caritatem. Iaspidis, promittendo bonis æternitatem, Sardini, malis comminando damnationem. Et vt talem credamus esse iudicando, qualem audiuimus in sacro eloquio, apte subditur. Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni Smaragdinæ. Iris namque significat iudicium, eo quod in eo continet iudicii signum. Smaragdus vero viret & rubet. Iris itaque in circuitu apparens iudiciũ maiestatis esse describitur, quia hinc inde à dextris, & à sinistris, id est bonis & malis iusto iudice iudicante debita merces donatur. Sed Iris similis visioni smaragdinæ dicitur, quia bonis & malis diuino iudicio examinatis iusti introducũtur ad pascua virentis æternitatis. Mali traduntur in ignem rubentis conflagrationis. Qualis ergo prædicatur in sacro eloquio, talis existit in iudicando. Et notandum q̃ non tam in circuitu sedentis quam sedis iris esse dicitur, quia perfectorum est in quibus Deus residendo regnat, & minores gubernat, nunc ipsum iudicium prędicare vndique, vt mereantur in fine sedendo mundum iudicare. Quod autem cum ipso sedebunt, & iudicandos iudicabunt aperte monstratur cum subditur. *Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor, & super id est super sedilia vigintiquatuor seniores sedentes circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.* Sedilia sunt merita. Vnusquisq; enim perfectus sedẽ habet in iudicio secundum q̃ meretur in mundo. Vigintiquatuor seniores sũt omnes veteris & noui testamẽti sancti & perfecti doctores, qui pariter recte sub tali numero cõprehenduntur propter duodecim patriarcharum prærogatiuam, & propter auctoritatem, & dignitatem Apostolicam, qui nimirum perfecti super sedilia singulare sedere dicũtur, quia & in præsenti ecclesia quãdiu præsens vita agitur, & in vltimo iudicio secundũ sua merita sedem iudicandi cũ iudice ipso disponente sortiuntur. Apte ergo superius, vbi ait: Iris erat in circuitu sedis, de iudicio mentionẽ fecit, hic vbi dixi, vigintiquatuor seniores super thronos sedere, de perfectis cum domino diuina iudicia exercentibus subiunxit. Sed ne scrupulũ generet quod superius quosq; perfectos cum angelis electis sedere diximus, & hic eosdem scilicet perfectos homines in circuitu sedis sedẽtes exponimus, possumus ad commoditatem in præsenti loco parũper sine peruersitate intellectũ vertere, vt dicamus quod hic per sedem Dei principaliter angeli (vtpote in quibus Deus excellentius valde

Cur similis aspectui lapidis?

Quid per istos duos lapides significatur.

Electos mulcet, & reprobos terret.

Quid significat Iris?

Cur Iris similis dicatur visioni Smaragdinæ.

Cur dicatur Iris in circuitu sedentis quam sedis.

Quid sedilia significent.

Vigintiquatuor seniores.

Solutio tacitæ obiectionis.

sic suum Euangelium incepit, vt intelligatur exprimere mysterium resurrectionis Christi. Et notandum quod Ezechiel Propheta qui quatuor Euangelistas per hæc eadem animalia descripsit, primum faciem hominis quæ figurat incarnationem posuit, quia adhuc longe futura erant quæ vidit. Ioannes vero qui post ipsam sacramentorum contemplationem eos figuraliter contemplatus est, similitudinem Leonis, per quam resurrectio significatur primam conspexisse perhibetur, ad maiorem videlicet Christianæ fidei iam exhibitæ confirmationem, quia totum nostræ fidei & spei fundamentum maxime virtuti resurrectionis innititur. Et secundum animal simile vitulo. Ezechiel post faciem hominis posuit faciem Leonis, propter quod vtrasque à dextris videt, quæ idcirco à dextris esse visæ sunt, quia incarnatio, & resurrectio electos lætificauerunt. Deinde faciem vituli, siue bouis ponit quã etiam à sinistris describit, quæ facies apte à sinistris fuit, quia passio Christi quæ per eam figuratur discipulos contristauit. Sed beatus Ioannes hunc ordinem minime seruauit, quia de hac lætitia siue tristitia hoc in loco nihil insinuauit. Secundum itaque animal, id est Lucas simile est vitulo, quia Lucas in principio Euangelii sui de Zacharia sacerdote, cuius officium erat vitulũ offerre mentionem fecit, per quod passionem Christi designauit. Qui quadam prærogatiua ante Matthæũ in sacra visione ponitur, quia in passione pretium nostræ redemptionis continetur. Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset. Et tertiũ animal habens faciem quasi hominis. Tertium animal, id est Matthæus quasi faciem hominis habuit, quia ipse in principio Euangelii sui dixit, liber generationis Iesu Christi, per quod incarnationem verbi non figuraliter significauit, sed patenter enarrauit. Sed diligenter est attendendũ, quod non ait, habens faciem hominis, sed faciem quasi hominis. Homo in sacra scriptura diuersis modis intelligitur, aliquando dicitur homo secundum ethymologiam nominis, aliquando secundum dignitatem conditionis, aliquando secundum affectum, vel effectum iniquitatis, aliquando secundum typum significationis, aliquando secundũ rectitudinem æquitatis. Secundum ethymologiam nominis homo dicitur, quãdo sic dicitur, eo quod sit ab humo, declaratur, secundum dignitatem conditionis, vt vbi ad imaginem & similitudinem Dei cõditus legitur, secundum affectum vel effectum iniquitatis, vt vbi per Apostolum delinquentibus dicitur: *Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne homines estis.* Homines estis, id est mali, & iniqui estis. Secundum typum significationis in Euangelio vbi malus homo dicitur super bonũ semen seminasse zizaniam. Quem enim rectius secundum typum significationis hunc hominem esse dicimus quã diabolum, qui ad similitudinem hominis zizaniam super bonum semen seminauit, postquam verbum super corda hominũ seminatum cognouit, quibusdã diuersam hæresim, & vitiorum semina iniecit. Secundum defectum fragilitatis vt per Hieremiam dicitur: *Maledictus homo qui confidit in homine.* In homine, id est fragili, & tam leuiter & cito deficiente. Secundum rectitudinem æquitatis, vt ibi per Salomonem dicitur: *Deũ time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.* Quisquis enim Deum timet, & mandata eius obseruat, quia per æquitatem iustitiæ rectus est, homo est. Quisquis hoc non facit, quasi nequaquam homo est, quia si scienter delinquit propter contemptum, Diabolus esse dicendus est. Sanctus igitur Matthæus Euangelista qui humanitatem Christi in principio Euangelii descripsit, recte in sacra visione secundum hoc quod homo aliquando in malo accipitur, non faciem hominis, sed faciẽ quasi hominis habuit, quia redemptor noster de quo agit non in carnem peccati, sed in similitudinẽ carnis peccati

Cur à dextris.

Cur B. Lucas vitulo assimilatur.

Et cur ante diuum Matthæum in visione ponatur.

Cur non dicatur D. Matthæus homo sed facies eius, sed propter bonum.

Homo in sacra scriptura multipliciter dicitur.

1. Cor. 11.

Matth. 11.

Ierem. 17.

Eccles. 12.

Qui non p homo.

cati venit. Quantum namque ad malum nihil de homine habuit, quia peccatum non fecit. Et quartum animal simile Aquilæ volanti. Quartum animal, id est ipsemet sanctus Ioannes cui ista visio comparuit similis Aquilæ volanti fuit: quia ad cõtemplanda sanctæ & summæ diuinitatis arcana, cæteris omnibus altius volauit. Cuius faciem Ezechiel propheta etiam desuper ipsorum quatuor esse describit. Et quia beatus Ioannes per hoc quod in initio sui Euangelii verbũ in principio fuisse dixit, non solum alios, sed & semetipsum transcendit. Quia igitur sanctorum Euangelistarum in principio sui Euangelii egit vnus de resurrectione Saluatoris, alius de passione, alius de incarnatione, alius de diuinitate, recte sanctorum animalium quibus isti Euangelistæ figurantur dicitur aliud simile Leoni, aliud simile Vitulo, aliud similem habens faciem quasi hominis, aliud simile Aquilæ volanti. Quam eorum figuratiuam similitudinem postquã descripsit, perfectam eorũ plenitudinem subiungit, & quatuor animalia singula eorum habebant alas senas. Quid enim aptius accipimus per figuram alarum, quam scientiam scripturarum, per quam quasi per quasdam alas relinquimus terrena, & ascendimus ad cœlestia? quæ videlicet sacra scientia apte per senariũ designatur, vt perfectionis eius virtus ostendatur. Senarius perfectionem significat, vel quia in sex diebus opus suum compleuit Deus, vel quia perfectus est numerus. Aliter. Prima ala est in lege naturæ. secunda in lectione legis scriptæ, tertia in lectione prophetiæ, quarta in lectione legis Euangelicæ, quinta in lectione institutionis Apostolicæ, sexta in scientia doctorum Apostolos tempore sequentium, & obscura loca scripturarum exponentium. Quamuis etenim sancti Euangelistæ istis doctoribus priores fuerunt, nequaquam tamen minorem eis intelligentiam habuisse credendi sunt, vtpote de quibus sacra auctoritas testatur, quod ipse Iesus aperuit eis sensum vt scripturas intelligerent, vt nõ solum ex illis esse verissime credantur quibus sensum ad intelligentiã scripturarum aperuit. sed ex illis quoque. & cum illis fuisse quib⁹ primitias spiritus dedit. Bene itaque sancta animalia singula senas alas dicũtur habere, propter perfectionem & plenitudinem scientiæ. Istis alis per mundum volauerunt, istis in cœlum ascenderunt. Sequitur: *Et in circuitu, & intus plena sunt oculis.* Iste sensus superiori coniungitur, & ad illum refertur vbi dicitur, plena oculis ante & retro. Sãcta quippe animalia plena sunt oculis per plenitudinem claritatis cognitionis, ante per scientiã futurorum, retro per scientiam præteritorum. In circuitu per morũ circumspectionem, intus per mundam & rectam cogitationum discretionem. *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est.* Sancta animalia in laude Dei non habent requiem, quia nunquam cessant diuinam laudare maiestatem. Laudauerunt eum in vita sua verbo, laudant adhuc scripto, laudant per ora fidelium auctoritatis & sanctitatis suæ testimonio, & contemplando, & amando in cœlo laudant. Quod autem dicit, nõ habebant requiem, minime designat laborem. Hoc est nimirũ summe & perfecte quiescere à creatoris pia laude nunquam cessare. Et requiem non habebant die ac nocte, id est nunquã. Dicentia sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens. O q̃ fœlicia bonorũ angelorum & omnium electorum agmina huius laudis præconia coram Deo sine fine canentia. Fœlices quoque qui in via præsentis miseriæ ad illius suauem harmoniã norunt suspirare. Quanto namque crebrius ad illam suspirant, tanto dulcedini illius vicinius appropinquant. Et iam in via (licet tenuiter) prægustant cœlestis Harmoniæ iucunditatem, qua plenarie saturabuntur in patria. Clamant vero

Quid per alas intelligatur.

Quid Senarius significet.

Alæ etiam aliter possunt accipi.

Senæ alæ cur animalia illa dicantur habere.

Cur in circuitu plena sint.

Quid sit nescire quiescere.

Quo nudus. qui veritatem cognitionis non habet, nec se, nec sibi vtilia videt. Nudus per amissionem boni operis, quia quē Diabolus bono opere denudat, nequaquā habet vnde se coram proximo exornet, aut operiat. Iste ergo miser erat, & miserabilis apparebat, quia virtute caritatis, cognitione veritatis, amictu boni operis amissis, pauper, cęcus remanserat, & nudus. Sequitur. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias, & vestimentis induaris, & non appareat confusio nuditatis tuæ, & collirio inunge oculos tuos, vt videas.* Post increpationem adiungit admonitionem, & distinguit hæc tria mutato ordine contra tria quæ superius dixerat. Ibi etenim dicit hunc de quo sermo est esse pauperem, cæcum, & nudum, hic vero suadet illi aurum à se emere, vestimentis albis indui, collirio oculos inungere, quasi diceret, quia pauper es, suadeo tibi à me aurum emere, vt diteris, & quia nudus es, suadeo vt vestimentis albis induaris, vt operiaris, & orneris, & quia cæcus es, per meam suasionem collirio oculos tuos inunge, vt possis recta videre. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. Quid per aurum ignitum rectius designatur quam caritas, quæ vt aurum per claritatem fulget, & vt ignis per dilectionem feruet, quæ quoque in electis in fornace tribulationis iudicium subit examinationis? Dicat ergo. Suadeo tibi à me emere aurum, ideſt caritatem luce intimi splendoris fulgidam, feruore dilectionis ignitam, in electis meis per fornacem tribulationis probatam. Eme impensis orationis, à me, à quo sunt certa bona spiritualis gratiæ, vt locuples fias. Quamdiu namque sine caritate fueris, cæteris bonis ditari non poteris, sed sine ipsa semper pauper eris. Vestimentis vero albis induitur quisquis operibus mundis extrinsecus circundatur, & ornatur. Et bene post aurum de vestimentis subiunxit, quia caritas prior est, & de caritate omnis actio bona procedit. Vnde non appareat confusio nuditatis tuæ. Quem nimirum bona actio non tegit, hunc sua nuditas apud alios confundit, quia in hoc coram alijs habet confusionem quod amisit bonam actionem. Recte igitur iste qui bona opera non habebat admonetur vt vestimentis albis, id est operibus mundis induatur, vt per hoc eius nuditas contegatur, ne amplius apud intuentes de nuditate sua, ideſt de bonorum operū amissione confundatur. Et collirio inunge oculos, quid rectius accipimus per collirium quam eloquium diuinum? Et quid aptius intelligimus per oculos, quam spirituales sensus nostros? Quemadmodū enim collirio oculos sanamus, ita sacro eloquio sensus nostros illuminam⁹. Inunge collirio oculos tuos vt videas, id est scrutare scripturam vt veritatem cognoscas. Præceptū enim Domini lucidū illuminans oculos, id est sensus nostros. Collirium per amaritudinem suam, oculos, ideſt sensus nostros purgat, p̄ceptum Domini per terrorē suum sensus elucidat, collirio clarificantur oculi ad videndum Solem, præcepto domini sensus ad diuinam contemplationem. Aliter. Collirium spirituale donum quo quando sensus nostri per ignorantiam prius clausi liniuntur, ad supernæ claritatis fulgorem intuendum aperiuntur. Aliter. Collirii est amaritudo pœnitentiæ quæ per compunctionem clarificat sensus cordis, sicut collirium per effusionem lachrimarum oculos carnis. Quemadmodum ergo qui collirio inungit oculos recipit visum, ita qui aliquod istorū sensibus cordis adhibet, recipit intellectum. Sequitur. Ego quos amo, arguo & castigo, æmulare ergo & pœnitentiam age, vt ad id quod suadet perducat, cum ipsa admonitione proponit ei electos suos quos amat, quod eos arguit, & castigat, vt eorum in diuino flagello tolerantiam videat, & ad agendam pœnitentiam minime torpescat. Dicit ergo. *Ecce quos amo, arguo, & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam*

Quare pl. aurum dic. sententia sui sermo.

Quid sit collirio vngere oculos.

Vt dixi.

Quid intelligatur per aurum ignitum.

Quid sit collirium.

Quomodo ematur aurū ignitum.

Quis dicatur indui vestimē tis albis.

pœ.

tiam age: quasi diceret, si suasio præmissa te de torpore ac tepore tuo non potest excitare, illos quos amo me verbis arguere, & flagellis castigare, illosque dicta & flagella tolerare diligenter animaduerte, & ab illis exemplum sume, & æmulare in bono illos, idest æmulãdo imitare, & tribulationem quæ in agenda pœnitentia sustinetur noli formidare. Vnde si tibi non sufficit verbũ admonitionis, addatur verbo exemplum imitationis. Sequitur. *Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem, & aperuerit ianuam intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Post admonitionem pœnitentiæ, ad ipsum roborandũ ei proponit fiduciam indulgentiæ. Ecce sto ad ostium & pulso, ac si diceret. Noli diffidere quia paratus sum per misericordiam ad te intrare, vt simus ambo sicut esse debemus in vna dilectione. Quod enim indifferenter promitto, nõ denego. Ecce sto, paratus quasi ad intrandum, ad ostium, idest ad cordis introitum, & pulso per prædicationis verbum. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit, idest receperit prædicationem meam, & aperuerit mihi ianuam per veram fidem, intrabo ad illum per gratiæ spiritualis infusionem, & cœnabo cum illo, per eius iustificationem, & ipse mecum, per bonæ conscientiæ iucunditatem, per augmentũ quoque gratiæ, & spem futuræ gloriæ. Et notandum quod dicit si quis, quia pauci sunt qui obedienter vocem suam audiunt, & cordis ostium illi aperiunt. Nec dicit prandebo, sed cœnabo, vt videlicet eius bonum quod in mundo incipitur per caritatem, in cœlo perficiatur per beatitudinem, & semper perseuerare ostendatur per æternitatẽ, nec aliud succedere per alicuius temporis mutabilitatem. Sequitur. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.* Omnibus quę ad episcopum pertinebant ordinatis, licut & in aliis capitulis subiungit munus vincentis, confessum vi-

Quomodo ad ostium stat Christus.

Cur non dicit prandebo. sed cœnabo.

A delicet Regni spiritualis atque cœlestis, & ponit suam victoriam, atque confessum in throno patris pugnantibus in exemplum, vt festinent ad præmium. *Qui habet aures audiat quid spiritus dicat ecclesiis*: Quid Deus promittat sanctis cõgregationibus. Cuncta quoque quæ in hoc capitulo continentur quattuor generaliter diuisionibus discernere possum⁹. Vbi quippe dicit: Scio opera tua, quia neque frigidus es, redarguit ipsius pontificis teporem. Vbi ait, Suadeo tibi à me emere aurum, admonuit eum ad emendationem. Vbi adiecit: Sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocẽ meam, & aperuerit mihi, introibo ad illũ, & cœnabo cum illo, pœnitenti proposuit fiduciam suę miserationis. Vbi tandem intulit: Qui vicerit, faciam illum sedere in throno meo, promisit vincẽti confessum Regni spiritualis, atque cœlestis. Et vt omnia quæ in hac prima visione continentur ad euidentiam per recordationem recapitulemus, primum posuit auctor titulum libri, & ecclesiarum salutationem. Deinde apparentem sibi descripsit filij hominis similitudinem. Tertio loco ad singulares singulis episcopis sanctas admonitiones descendit. Et episcopum Ephesi, & Episcopum Pergami, & Episcopum Thyatiræ. Episcopum vero primum de bono laudauit, deinde de malo redarguit. Episcopum Smyrnæ & Episcopum Philadelphiæ de iustitia tantum laudauit, Episcopum vero Sardis, & Laodiceæ tantum de malo increpauit. Si quis interpretationis nominum septem ciuitatum quæ in hac visione continentur voluerit inuestigare, videbit actus rerũ, & interpretationes nominũ rõnabiliter, ac mirabiliter cõcordare. Ephesus interpretatur lapsus, siue consilium, quæ vtraq; interpretatio pontifici ciuitatis, & eius actibus rectissime consonat, qui primam caritatẽ relinquendo ad minorationem virtutis lapsus erat, & cui diuina admonitio consilium præbet, vt prima opera faci-

Epilogus.

Quid significent ha septem ciuitates.

Quid significet Ephesus.

endo, ad primum gradum iterum ascē-
Quid Smyrna. dat. Smyrna interpretatur canticum, quæ interpretatio eius bene conuenit Episcopo, quē Diuina reuelatio de negligentia irreprehensibilem iudicans
Quid Pergamus. etiam laudibus attollit. Pergamus interpretatur diuisio cornuū, quod ipsius episcopo optime concordat, quem sermo Diuinus commonet, vt Nicolaitarum superba cornua rigore iustitię dis-
Tyatira. sipet, ac diuidat. Tyatira, illuminata, vel viuens hostia interpretatur, quod vtrumq; ab eius episcopo minime dissidet qui per doctrinam spiritualem illuminatur, & vt fornicarios corpora suа hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem doceat exhibere, per repre-
Sardis. hensionem subtiliter admonetur. Sardis interpretatur principium pulchritudinis, quod nequaquam à vita Pontificis discrepat, qui inchoatiua solùmodo bona, & nomen solummodo, non
Philadelphia. rem habebat sanctitatis. Philadelphia interpretatur amor fratris, vel saluans hæreditatem, quod vtrumque eius episcopo, & eius conuersationi cōgruit, qui per amorem fraternum ad conuertendum electos, qui hæreditas sunt domini in prædicationem viriliter laborauit. Laodicea interpretatur vomitus,
Laodicea. quod ipsius præsuli aptissime congruit, quia illum propter suum teporem, nisi pœniteret ipse redemptor incipere euomere ex ore suo disponebat. Sic non solum ex gestis rerum, sed etiam ex interpretationibus nominum diligens sacræ paginæ scrutator potest inuenire, vnde ad lucem scientiæ valeat peruenire. Huc vsque de prima visione libri huius non sicut debuimus, sed sicut potuimus locuti, stylum ponimus, vt ocio recreati ad secundam ingrediendam illum alacrius resumamus.

LIBER SECVNDVS

DE VISIONE secunda.

PROLOGVS.

DEus summe bonus à quo bona cuncta procedunt, quæ in subiectam creaturam varie & multipliciter descendūt, à quo cuncta habent, non solum quod sunt per existentiam, sed etiam quod bona sunt quantum ad naturam. A quo creatura rationalis singulariter possidet, quod recta est per iustitiam, ipse spiritualis sapientiæ gratiam suis multiformiter distribuit in diuersitate & cursu temporis vt eos congreget ad vnū statum æternitatis. Mēs nimirum humana quę multiplici rerum visibilium cōcupiscentia excæcatur, ad spiritualium bonorum simplicem cōtemplationem difficile renouatur, nisi diuersitate doctrinæ cœlestis, & lectionis varietate doceatur. Quapropter non solum vniuersitas sacræ scripturæ per diuersos codices perpulchre distinguitur, sed vnus idemque liber diuersarum significationum diuisione distinguitur, vt mens per diuersa & falsa bona distracta diuersis sacrę paginę lectionibus illuminata, ad illius veri boni visionem, & amorē reducatur. Vnde & sacra Apocalypsis ista per diuersas visiones dirimitur, vt diligens lector eius per maiorem exercitationem roboretur, & ad eiusdē boni cognitionem, & appetitum erigatur. Sciendum est tamen quod non omnes æqualiter erudiant, & quod cœlestium sacramentorum arcana differenter contineant. Prima quippe quæ cæteras præcedit visiones maiora & planiora quam reliqua (quamuis & ipsa magna sint) continet documenta, vtpote

Nota.

pote quæ ad vnius regionis videlicet Asię specialiter missa est correptionem. Istæ vero quæ sequuntur longe maiora, obscuriora, & sublimiora continent sacramenta, sicut quæ ad vniuersam generaliter ecclesię pertinent eruditionē. Vnde in huius sanctæ visionis ingressu sancto Theologo recte dicitur. *Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* In imo namq; positi minora perspicue cernimus. Sed in altum ascendimus, vt maiora videamus. Liquet igitur ex eo quod dicitur. Ascende, excellentiora esse ea q̄ visurus erat quam ea quæ viderat. Agit autem ista visio sicut supra p̄libatum est de sedente in throno. De libro septem sigillis signato, & de agno librum aperiente. Describit etiam multiplices sanctæ ecclesiæ ab inchoatione gratiæ, vsque in finem tribulationes, & sequentes beatitudinis retributiones, vt electi ex auditu tribulationum contra eas præmuniantur, & ex promissione retributionum robustiores efficiantur.

A

B

C

D

De sedente in throno, & ornatu eius, quantum ad textum capitulum IV.

CAPVT I.

Apoc. 4. POst hæc vidi, & ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicens. *Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.* Postquam primæ visionis descriptit sacramenta, in secundæ visionis sacramentis procedit. Post hæc, post ordine videndi, non mutatione dicendi. Hæc videlicet quæ in prima visione continentur, vidi, id est intellexi, & ecce ostium apertum in cœlo. Cœlum est sancta Ecclesia quæ sicut cœlum per cœlestem conuersationem est exaltata per fidei firmitatem, & constantiam solidata, corporali mansione vsque ad terminos terræ, & spirituali dilectione ad amicos & inimicos circumquaque dilatata, solis iustitiæ qui eam illustrat claritate, & iustitiæ diuinitus sibi collatæ splendore, & sanctorum Doctorum atque perfectorum virorum præclara actione quasi lumine Solis & Lunæ, siue innumerabilium stellarum lucidissima quæ etiam Diuina mysteria reprobis prudēter cœlat quæ iustis clare manifestat. Item cœlum est, quia terrena sub se iam longe deseruit, & per fidem, spem, & caritatem cœlestibus sublimiter inhæsit. Ostiū est sacra scriptura cuius doctrina & prædicatione omnis electus eruditur, & per eam quid sit credendum edoctus, sanctam ecclesiā ingreditur. Istud ostium eloquium scilic. sacrū reprobis semper est clausum. Sed ab electis videtur, & intratur quia apertum. Vnde & nunc recte a sancto Theologo dicitur. Vidi ostium, non clausum, sed apertum in cœlo. Ostium quippe apertum in cœlo conspicit quisquis sacram scripturam secundum rectitudinem fidei intelligēs aditum in sanctam ecclesiam hanc cognoscit. Et vox prima quam audiui tanquam tubæ loquentis mecum dicens. Voces sunt diuinæ admonitiones, inter quas est ordine prima doctrina prophetica. Lex etenim in eo mutata fuit, quia temporalia bona non cœlestia promisit. Vnde scriptum est: *Dum medium*, id est summum, & perfectum *Silentium tenerent omnia*, scilicet lex & natura, quia in hoc silebant quod vera bona nec promittebant, nec exhibebant, *Omnipotens sermo tuus Domine à regalibus sedibus venit.* Primum Prophetas ad prædicanda spiritualia, ac cœlestia aspirando. Deinde ad ea exhibenda semetipsum in carne manifestando. Vox ergo Prophetica de internis & æternis bonis prima sonuit, quia illa nobis sua prædicatione primo manifestauit, & ad illa quærēda primo inuitauit. Ipsa legem spiritualiter intelligendam, & seruandā esse prima docuit, & tēporale ac transitorium esse bonum quod per litteram promittebat, & conferebat. Sed spirituale & æternum fore quod mystice significabat luce clariꝰ de

Quid per ostium.

Ostium apertum quis videat.

Quid per vocem intelligendum.

Sap. 18.

Quid sit, dum medium silentium tenerent omnia.

Vox Prophetica.

Quid per cœlum intelligatur.

Vox Euangelica.

monstrauit. Ipsa itaque ordine quidem prima est, non dignitate, quia vox Euãgelica siue Apostolica tanto eam dignitate præcedunt quanto supernæ plenitudinis bonum euidentius ostendunt, quæ & ipse toties in cœlo, scilicet in ecclesia sonant, quoties ad cœlestis beatitudinis suauitatem nos inuitant. Vox prima, idest prophetica doctrina, tanquam tubæ loquentis esse describitur, quia spiritualem militiam sono suo cõtra hostes ad bellũ fortiter exhortatur. Tanquam tuba sonat, quia grãdia sunt propter quæ nos admonendo clamat. Quid autem sancto Theologo dicat, declaratur cum subditur, Ascende huc, q̃si diceret in præcedenti visione quamuis inferius constitutus, vidisti magna, sed modo intellectu & deuotione ascẽde huc, quia visurus es maiora. Ibi vidisti statum septem ecclesiarum Asiæ. Videbis hic statum vniuersalis ecclesiæ. Et ostendam tibi in breui, videlicet reuelationis demõstratione, quę oportet fieri, siue in tempore agenda, siue in æternitate. Sciendum vero est in eo quod dicit, ostendam tibi quæ oportet fieri, non quod iam non essent denegatur, sed quod deinceps mansura essent declaratur. Dignitas enim sanctæ ecclesiæ exaltata erat, quando Sanctus Ioannes ista cernebat. Quæ ergo dicit oportere fieri quæ iam erãt præterita, vtpote in eodẽ statu quo cæperunt permansura. Sequitur, *Et statim fui in Spiritu & ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & qui sedebant similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardini, & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.* In prima visione dicit se in spiritu fuisse, & ea quæ in ipsa visione continentur vidisse. Vtrum autem post contemplationem primæ visionis ab ipso Spiritu exierit, & aliquo spatio temporis in semetipso fuerit, & sic denuo ad secundã contemplandam conscenderit, aut ꝙ verisimilius est, & rectius credendum, quod videlicet in spiritu cõstiterit forsitan quæri potest. Mihi vero verisimum videtur eum in spirituali visione perseuerasse semper nec à principio reuelationis vsque ad finem omnium visionum eum vnquam descendisse. Sed vtrum sic extiterit, vel non, incertum est: omnino tamen probabile videtur (sicut supra monstratum est) eum sublimius dono spiritus fuisse subleuatum ad contẽplationem eorum quæ succedunt, quam fuit ad illorum visionẽ quę precedunt. Dicit ergo iterũ in initio huius visionis. Statim fui in spiritu, vt sub intelligatur valde excellentius quam fui prius. In eo autẽ quod statim dicit, animaduertendam & admittendam simul esse sancti spiritus cooperante gratia velocitatem, atque suam obendientiam imitandã significauit. Quanta deniq; mirabilia & quã cælestia Christi & ecclesiæ sacramẽta deinceps viderit, in sequentibus declarat. Et ecce sedes posita erat in cœlo. Sedes summæ & incõprehẽsibilis ac Diuinæ Maiestatis in cœlo posita, sunt sancti Angeli, perfecti Doctores, & Præsati per diuinam prouidentiam positi & ordinati in sancta ecclesia. In quibus Deus principaliter residendo regnat, & per quos alios minores iuste & pie gubernat, qui eo apud Deum merito sunt sublimiores, & apud homines honore digniores, quod eos sibi thronos facere, & in eis dignatur specialiter quiescere, & eorũ magisterio cæteros iudicare. Et supra sedem sedens, subauditur erat. Qui Deus supra sedem bene sedet, qui per suæ Diuinitatis potẽtiam omnibus creaturis eminet. Recte nimirum supra sedẽ memoratur qui omnib. maiestatis dignitate dominatur, qui cuncta sub se sua virtute cõtinet, merito supra sedet. Cuius quoque quanta sit, qualisque gloria fuerit, non illa in qua naturaliter æternaliter incomprehẽsibilis ineffabiliter subsistit, sed illa in qua ad horã figuraliter sancto Ioãni apparuit manifeste declaratur cũ subditur. Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini. Similis erat aspectui lapidis ꝙ firmus.

Quæ sint sedes positæ.

Dubium.

Solutio.

firmus in semetipso perseuerat per suæ naturam immutabilitatis. Similis erat aspectui lapidis, quia & inseparabiliter & firmiter omnia regit per potentiam proprie virtutis. Similis erat aspectui lapidis, quia & in se soliditatem habet immortalitatis, & suis hanc habere tribuit dono gratiæ spiritualis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia duritiã confringit humani cordis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia suis electis firmum ac stabile fundamentum est iustificationis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia & erga bonos, & erga malos firmiter seruat veritatem suæ locutionis. Iaspidis, & Sardini, isti duo lapides pretiosi, duos & diuersos habent colores. Primus viret, secundus rubet. Viror significat immarcessibilitatem æternitatis, rubor ignem damnationis. Apparet ergo per rerum visibilium similitudines diuinæ gloria maiestatis. Similis aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini perhibetur, & quia firmiter & inconcusse, & electis promittit æternitatem, & reprobis minatur damnationem. Electos per promissum virorem nunquã marcescentem æternitatis demulcet. Reprobos per minarum ruborem ignis semper ardentis terret. Quod ergo dicitur. Similis erat aspectui lapidis, æqualiter spectat, & ad bonos & ad malos. Quod dicitur Iaspidis, ad solos bonos. Quod dicitur Sardini, ad solos malos. Redemptor etenim noster similis est aspectui lapidis conseruando firmitatem, & erga bonos & erga malos verbi sui caritatem. Iaspidis, promittendo bonis æternitatem, Sardini, malis comminando damnationem. Et vt talem credamus esse iudicando, qualem audiuimus in sacro eloquio, apte subditur. Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni Smaragdinæ. Iris namque significat iudicium, eo quod in eo continet iudicii signum. Smaragdus vero viret & rubet. Iris itaque in circuitu apparens iudiciũ maiestatis esse describitur, quia hinc inde à dextris, & à sinistris, id est bonis & malis iusto iudice iudicante debita merces donatur. Sed Iris similis visioni smaragdinæ dicitur, quia bonis & malis diuino iudicio examinatis iusti introducũtur ad pascua virentis æternitatis. Mali traduntur in ignem rubentis conflagrationis. Qualis ergo prædicatur in sacro eloquio, talis existit in iudicando. Et notandum q̃ non tam in circuitu sedentis quam sedis iris esse dicitur, quia perfectorum est in quibus Deus residendo regnat, & minores gubernat, nunc ipsum iudicium prędicare vndique, vt mereantur in fine sedendo mundum iudicare. Quod autem cum ipso sedebunt, & iudicandos iudicabunt aperte monstratur cum subditur. *Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor, & super id est super sedilia vigintiquatuor seniores sedentes circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.* Sedilia sunt merita. Vnusquisq; enim perfectus sedẽ habet in iudicio secundum q̃ meretur in mundo. Vigintiquatuor seniores sũt omnes veteris & noui testamẽti sancti & perfecti doctores, qui pariter recte sub tali numero cõprehenduntur propter duodecim patriarcharum prærogatiuam, & propter auctoritatem, & dignitatem Apostolicam, qui nimirum perfecti super sedilia singulare sedere dicũtur, quia & in præsenti ecclesia quãdiu præsens vita agitur, & in vltimo iudicio secundũ sua merita sedem iudicandi cũ iudice ipso disponente sortiuntur. Apte ergo superius, vbi ait: Iris erat in circuitu sedis, de iudicio mentionẽ fecit, hic vbi dixi, vigintiquatuor seniores super thronos sedere, de perfectis cum domino diuina iudicia exercentibus subiunxit. Sed ne scrupulũ generet quod superius quosq; perfectos cum angelis electis sedere diximus, & hic eosdem scilicet perfectos homines in circuitu sedis sedẽtes exponimus, possumus ad commoditatem in præsenti loco parũper sine peruersitate intellectũ vertere, vt dicamus quod hic per sedem Dei principaliter angeli (vtpote in quibus Deus excellentius valde

Cur similis aspectui lapidis?

Quid per istos duos lapides significetur.

Electos mulcet, & reprobos terret.

Quid significet Iris?

Cur Iris similis dicatur visioni Smaragdinæ.

Cur dicatur Iris tã in circuitu sedentis, quam sedis.

Quid sedilia significent.

Vigintiquatuor seniores.

Solutio tractatus obiectionis.

quam in hominibus residet, & per quos sublimius, & forsitan crebrius quã per homines sua iudicia exercet) debent intelligi, & in ipsis scilicet angelis beatis singularius, propinquius, familiarius diuinitati intrinsecus subiectis, & velut in medio dignitate positis, homines perfectos (quamuis & ipsi secundũ primam & superiorem expositionem sint sedes Dei) quasi minores & in diuino ministerio angelis remotiores extrinsecus adiunctos per circuitũ sedentis debere in hoc loco describi, vt superiº probatum est, quod sunt sedes Dei, quia in ipsis Deus residendo non tantum ipsos, sed minores per ipsos regit. Ita hic demonstretur per hoc q, in eo super singula sedilia sedere dicuntur quod eos secũ super alios iudices facit. Sancti igitur perfecti doctores atq; prælati sedes sunt Dei, quia subiecti sunt summæ diuinitati, & tamen in circuitu sedis sunt, quia angeli qui sunt intrinsecus & inuisibiliter Deo subiecti, & principaliter sunt sedes Dei creduntur in ministerio coniuncti vt super sedilia iuxta iudicem sedeant per auctoritatem & dignitatem magisterii. Seniores sunt propter grauitatem maturitatis, amicti stolis albis, propter munditiam castitatis, atq; boni operis, & spe immortalitatis. In capitibº habent coronas in mundo sperando, in cœlo possidendo gloriam, decorem, & infinalitatem regni cœlestis: aureas, propter fulgorem contemplationis diuinæ. Quod autem Iris, siue seniores per prædictæ sedis describuntur esse circuitum, significat diuinum iudicium continue exercendum, & eos qui illud debent exercere qualiter sit agendum imprætermisse debere cõsiderare. Quod vero Iris primum per circuitum sedis Dei esse describitur, ac deinde seniores per eiusdem sedis circuitum esse memorantur, exprimit ipsos seniores supernum iudicium q, inter se & Deum audiunt describi semper debere pertimescere, & ipsum semper attendendo semetipsos iustracte iudicare, & forma alios iudicandi sumere debere. Sequitur: *Et de throno procedunt fulgura, voces, & tonitrua.* De throno, id est de sede Dei videlicet de perfecte iustis, in quibus Deus residet per quos alios regit. Fulgura significant miraculorum claritatem longe lateque coruscantem. Voces exprimunt temperatas admonitiones mediocriter audientibus sonantes. Tonitrua duras & terribiles de pœnis reproborum comminationes. De throno ergo Dei fulgura, & voces, & tonitrua procedere memorantur, quia perfecti quique miraculis coruscant, vocibus prædicãt, minis terribiliter sonant. Fulgura procedunt quando per eos cæci illuminantur, leprosi mundantur, mortui suscitantur. Voces procedunt quæ dicunt. Obsecramus vos vt exhibeatis corpora vestra hostiã viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile sit obsequium vestrum. Tonitrua procedunt quando terribiliter reprobis minantur quod sine vlla miseratione peribunt. Sequitur: *Et septem lampades ardentes ante thronum*, subauditur *sunt*: *Quæ sunt septem spiritus Dei*, id est septiformis spiritus sancti illustrationes. Septẽ lampades ardentes ante thronum Dei sunt, quia perfecti septiformis spiritus illustrationibus semper intendunt, & per illuminationem ipsius quæ sunt vtilia luce clarius cognoscunt. Qui scilicet spiritus sanctus per lampades ardentes figuratur, quia ad agnitionem illuminat, & ad amorem inflammat omnes quos illustrat. Qui etiam per hoc septemplici ter lucet quod septem spiritualia dona suis præbet, ante eos lucet quando viam iustitiæ docet. Sequitur: *Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo.* Per mare vitreum intelligit baptismum. Baptismus namque tanquam mare, quia in ipso amaritudo remittitur iniquitatis. Vitreũ, quia in ipso puritas & claritas confertur diuinæ cognitionis: quod bene simile crystallo dicitur, quia per ipsum omnis electus ad splendorem & firmitatem iustitiæ confir-

Quid Seniores. Cur amicti stolis albis.

Quid significant fulgura?

Quid tonitrua?

Rom. 12.

Quæ sunt septem spiritus Dei.

Quid per mare vitreum intelligatur.

confirmatur. Quod recte quoq; in conspectu sedis esse perhibetur, quia perfecti (sicut sæpe dictũ est) sedes sunt Dei, eius virtutem perfecte intelligunt, & per ipsum nõ nisi dignos & idoneos introducunt. Sed vt in breui colligamus cuncta quæ dicta sunt: Ostiũ apertum, est sacra scriptura, cœlum, sancta ecclesia: vox prima, doctrina prophetica: sedes Dei, Angeli & Sancti perfecti. Qui Deus similis est Iapidi, propter firmitatem veritatis: Iaspidis, propter promissionem æternitatis: Sardini, per comminationem damnationis. Et Iris qui continet iudicii signum, iudicium diuinum. Viginti quatuor Seniores, veteris & noui testamenti prædicatores. Sedilia significant magisteria, siue merita: coronæ, præmia: fulgura, miracula: voces, admonitiones: tonitrua, comminationes. Septem lampades ardentes, gratiæ septiformis illuminationes: mare vitreum id est baptismũs, propter amaræ iniquitatis remissionem: vitreum, per puram diuinitatis cognitionem. Simile crystallo, per splendidam iustitiæ firmitatem. Ante sedem Dei, id est ante perfectos qui per considerationem & intelligentiam spiritualem dignos diuidunt ab indignis. Nam perfecti ante se habent mare vitreum, dum diligenter & spiritualiter attendunt & intelligunt baptismi sacramentum: & indignos ab eius ingressu caute repellunt, dignos misericorditer introducunt.

Epilogus.

Lampades septem.

De quatuor animalibus.

Caput II.

Apoc. 4.

ET *in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis ante & retro.* Diuinę visionis mirabile sacramentum sacra prophetia varie describit, & cœlestis boni pulchritudinem multiformiter nobis ostendit. In superiori namque capitulo rerum visibilium & corporaliũ qualitatibus mirabiliter & pulchre de sedẽte in throno & eius ornatu compositis prõfunditatem ipsi⁹ mystice le-

A gentibus reuelauit. In isto vero per quatuor Euangelistarũ typicam descriptionem eius excellentiã sublimiter, & subtiliter adhuc aperit. Per quatuor enim animalia in hac visione descripta, sicut crebra patrum & sanctorũ Doctorum traditio docet, quatuor Euangelistæ figurantur, quæ idcirco animalibus non inconuenienter cõparantur, quod eorum verbo & exemplo omnes iusti ad cœlestium vitã capessendam animantur, qui etiam ideo quaternario debue-

B runt præsignari, quod eorum quatuor Euangelistarum prædicanda erant per quatuor partes mundi. In medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia. In medio sedis, id est perfectorum prædicatorũ, quatuor animalia, sancti scilicet Euangelistæ sunt velut sustentatores. In circuitu velut defensores. Vel in medio sedis sunt, quia perfecti quiq; ipsis quasi in medio positis intendunt, dum Euangelicæ sapientiæ lectionibus vnanimiter vacant. In circuitu sunt, quia quæ legendo siue meditando intus didicerunt

C foris circumquaque prædicant. Quasi etenim in medio sunt, quãdo ab omnibus eorum scripta discuntur. In circuitu sunt quando circumquaq; dicuntur. Plena oculis ante & retro: plena sunt sancta animalia oculis per plenam contemplationem boni cœlestis. Ante per cognitionẽ futurorũ, retro per cognitionem præteritorum. *Et animal primum simile Leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile Aquilæ volanti.*

D Primum animal Marcus, secundum Lucas, tertium Matthæus, quartum Ioannes. Primum animal id est Marcus simile est Leoni, quia in principio sui Euangelii ait, vox clamantis in deserto, per quod significatur Leo, cuius natura dicitur quod mortuus nascitur, sed rugitu patris die tertia suscitatur. Sic Christus postquam pro humano genere mortem gustauit præcepto patris, die tertia resurrexit. Recte ergo Marcus describitur similis Leoni, quia sic suum

Quid quatuor animalia.

In medio sedis quid significet?

In circuitu sedis.

Cur plena perhibentur animalia illa oculis ante & retro.

Cur dicitur Marcus leoni assimilatur.

sic situm Euangelium incepit, vt intelligatur exprimere mysterium resurrectionis Christi. Et notandum quod Ezechiel Propheta qui quatuor Euangelistas per hæc eadem animalia descripsit, primum faciem hominis quæ figurat incarnationem posuit, quia adhuc longe futura erant quæ vidit. Ioannes vero qui post ipsam sacramentorum contemplationem eos figuraliter contemplatus est, similitudinem Leonis, per quam resurrectio significatur primam conspexisse perhibetur, ad maiorem videlicet Christianæ fidei iam exhibitæ confirmationem, quia totum nostræ fidei & spei fundamentum maxime virtuti resurrectionis innititur. Et secundum animal simile vitulo. Ezechiel post faciem hominis posuit faciem Leonis, propter quod vtrasque à dextris videt, quæ idcirco à dextris esse visæ sunt, quia incarnatio, & resurrectio electos lætificauerunt. Deinde faciem vituli, siue bouis ponit quã etiam a sinistris describit, quæ facies apte à sinistris fuit, quia passio Christi quæ per eam figuratur discipulos contristauit. Sed beatus Ioannes hunc ordinem minime seruauit, quia de hac lætitia siue tristitia hoc in loco nihil insinuauit. Secundum itaque animal, id est Lucas simile est vitulo, quia Lucas in principio Euangelii sui de Zacharia sacerdote, cuius officium erat vitulũ offerre mentionem fecit, per quod passionem Christi designauit. Qui quadam prærogatiua ante Matthæũ in sacra visione ponitur, quia in passione pretium nostræ redemptionis continetur. Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset. Et tertium animal habens faciem quasi hominis. Tertium animal, id est Matthæus quasi faciem hominis habuit, quia ipse in principio Euangelii sui dixit, liber generationis Iesu Christi, per quod incarnationem verbi non figuraliter significauit, sed patenter enarrauit. Sed diligenter est attendendũ, quod non ait, habens faciem hominis, sed faciem quasi hominis. Homo in sacra scriptura diuersis modis intelligitur, aliquando dicitur homo secundum ethymologiam nominis, aliquando secundum dignitatem conditionis, aliquando secundum affectum, vel effectum iniquitatis, aliquando secundum typum significationis, aliquando secundũ rectitudinem æquitatis. Secundum ethymologiam nominis homo dicitur, quãdo sic dicitur, eo quod sit ab humo, declaratur, secundum dignitatem conditionis, vt vbi ad imaginem & similitudinem Dei cõditus legitur, secundum affectum vel effectum iniquitatis, vt vbi per Apostolum delinquentibus dicitur: *Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne homines estis.* Homines estis, id est mali, & iniqui estis. Secundum typum significationis in Euangelio vbi malus homo dicitur super bonũ semen seminasse zizaniam. Quem enim rectius secundum typum significationis hunc hominem esse dicimus quã diabolum, qui ad similitudinem hominis zizaniam super bonum semen seminauit, postquam verbum super corda hominũ seminatum cognouit, quibusdã diuersam hæresim, & vitiorum semina iniecit. Secundum defectum fragilitatis vt per Hieremiam dicitur: *Maledictus homo qui confidit in homine.* In homine, id est fragili, & tam leuiter & cito deficiente. Secundum rectitudinem æquitatis, vt ibi per Salomonem dicitur: *Deũ time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.* Quisquis enim Deum timet, & mandata eius obseruat, quia per æquitatem iustitiæ rectus est, homo est. Quisquis hoc non facit, quasi nequaquam homo est, quia si scienter delinquit propter contemptum, Diabolus esse dicendus est. Sanctus igitur Matthæus Euangelista qui humanitatem Christi in principio Euangelii descripsit, recte in sacra visione secundum hoc quod homo aliquando in malo accipitur, non faciem hominis, sed faciẽ quasi hominis habuit, quia redemptor noster de quo agit non in carnem peccati, sed in similitudinẽ carnis peccati

Cur non dicatur D. Matthæus habere faciem vituli, sed quasi hominis.

Homo in sacra scriptura multipliciter dicitur.

Cur à dextris.

Cur B. Lucas vitulo assimiletur.

Cur Matthæus ante diuum Matthæum in visione ponatur.

1. Cor. 11.

Matth. 13.

Ieremi. 17.

Eccles. 12.

Qui non sit homo.

cati venit. Quantum namque ad malum nihil de homine habuit, quia peccatum non fecit. Et quartum animal simile Aquilæ volanti. Quartum animal, id est ipsemet sanctus Ioannes cui ista visio comparuit similis Aquilæ volanti fuit: quia ad cõtemplanda sanctæ & summæ diuinitatis arcana, cæteris omnibus altius volauit. Cuius faciem Ezechiel propheta etiam desuper ipsorum quatuor esse describit. Et quia beatus Ioannes per hoc quod in initio sui Euangelii verbũ in principio fuisse dixit, non solum alios, sed & semetipsum transcendit. Quia igitur sanctorum Euangelistarum in principio sui Euangelii egit vnus de resurrectione Saluatoris, alius de passione, alius de incarnatione, alius de diuinitate, recte sanctorum animalium quibus isti Euangelistæ figurantur dicitur aliud simile Leoni, aliud simile Vitulo, aliud similem habens faciem quasi hominis, aliud simile Aquilæ volanti. Quam eorum figuratiuam similitudinem postquã descripsit, perfectam eorũ plenitudinem subiungit, & quatuor animalia singula eorum habebant alas senas. Quid enim aptius accipimus per figuram alarum, quam scientiam scripturarum, per quam quasi per quasdam alas relinquimus terrena, & ascendimus ad cœlestia? quæ videlicet sacra scientia apte per senariũ designatur, vt perfectionis eius virtus ostendatur. Senarius perfectionem significat, vel quia in sex diebus opus suum compleuit Deus, vel quia perfectus est numerus. Aliter. Prima ala est in lege naturæ, secunda in lectione legis scriptæ, tertia in lectione prophetiæ, quarta in lectione legis Euangelicæ, quinta in lectione institutionis Apostolicæ, sexta in scientia doctorum Apostolos tempore sequentium, & obscura loca scripturarum exponentium. Quamuis etenim sancti Euangelistæ istis doctoribus priores fuerunt, nequaquam tamen minorem eis intelligentiam habuisse credendi sunt, vtpote de quibus sacra auctoritas testatur, quod ipse Iesus aperuit eis sensum vt scripturas intelligerent, vt nõ solum ex illis esse verissime credantur quibus sensum ad intelligentiã scripturarum aperuit, sed ex illis quoque, & cum illis fuisse quibus primitias spiritus dedit. Bene itaque sancta animalia singula senas alas dicũtur habere, propter perfectionem & plenitudinem scientiæ. Istis alis per mundum volauerunt, istis in cœlum ascenderunt. Sequitur: *Et in circuitu, & intus plena sunt oculis.* Iste sensus superiori coniungitur, & ad illum refertur vbi dicitur, plena oculis ante & retro. Sãcta quippe animalia plena sunt oculis per plenitudinem claritatis cognitionis, ante per scientiã futurorum, retro per scientiam præteritorum. In circuitu per morũ circumspectionem, intus per mundam & rectam cogitationum discretionem. *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est.* Sancta animalia in laude Dei non habent requiem, quia nunquam cessant diuinam laudare maiestatem. Laudauerunt eum in vita sua verbo, laudant adhuc scripto, laudant per ora fidelium auctoritatis & sanctitatis suæ testimonio, & contemplando, & amando in cœlo laudant. Quod autem dicit, nõ habebant requiem, minime designat laborem. Hoc est nimirũ summe & perfecte quiescere à creatoris pia laude nunquam cessare. Et requiem non habebant die ac nocte, id est nunquã. Dicentia sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens. O q̃ fœlicia bonorũ angelorum & omnium electorum agmina huius laudis præconia coram Deo sine fine canentia. Fœlices quoque qui in via præsentis miseriæ ad illius suauem harmoniã norunt suspirare. Quanto namque crebrius ad illam suspirant, tanto dulcedini illius vicinius appropinquant. Et iam in via (licet tenuiter) præguſtant cœlestis Harmoniæ iucunditatem, qua plenarie saturabuntur in patria. Clamant vero

Quid per alas intelligatur.

Quid Senarius significet.

Ala etiam aliter possunt accipi.

Senas alas cur animalia illa dicantur habere.

Cur in circuitu plena sint.

Quid sit perfecte quiescere.

Cur clamauerit sanctus, & semel Dominus Deus omnipotens.

sancta animalia sanctus ter, quia Trinitas est in personis. Dominus Deus omnipotens, semel, quia vnitas est in simplicitate deitatis. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Sanctus iustitia, Domin⁹ gloria, omnipotens virtute; qui erat, & qui est, & qui venturus est æternitate. In eo enim quod dicitur qui erat, nota eum sine principio esse. In eo q̃od dicitur est, nota eum immutabiliter permanere. In eo quod dicitur qui venturus est, nota eum omnium finem sine fine subsistere. Per præteritũ namque, præsens, & futurum quibus omne tempus comprehenditur, nõ inconuenienter æternitas designatur, qua etiam tota mutabilitas concluditur. Saluo tamen id q̃ dicitur, qui venturus est, in alio sensu proprie ad humanitatẽ pertinere probatur. Totum autem quod de sanctis animalibus dicitur, de perfectis prædicatoribus intelligitur, ipsi enim in medio sedis sunt alios sustentando, in circuitu defendendo. Ipsi sunt animalia sancta, quia ad virtutes nos animant, oculis vndique plena, quia intus & foris semetipsos diligenter considerant. Aliter. Intus, quantum ad vetus testamentum, vbi scientia de mysterio redemptionis occulta latet, foris quantũ ad nouum, vbi manifesta patet. Habent faciem leoninã Saluatoris salutiferam, prædicando resurrectionem, vitulinam prædicando eius passionem, humanam prædicando eius humanitatem. Aquilinam, prædicando eius diuinitatem. Habent alas senas, per perfectam scientiam sacræ scripturæ. Non habent requiem die ac nocte, id est nunquam, siue in prosperis, siue in aduersis dicentia sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, per sacræ fidei prædicationem & decantationem laudis diuinæ. Sequitur: *Et cum darent illa quatuor animalia gloriam, & honorem & benedictionem sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum dicentes. Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.* Sanctæ & individuæ Trinitatis laudem mysterio vel scripto Euangelistarum quatuor probatã superius descripsit. Nunc quid eorum prædicatio siue scriptura vniuersis prædicatoribus, & vniuersalis ecclesiæ iudicibus contulerit subiungit. Quod videlicet viginti quatuor Seniores, id est omnes veteris ac noui testamenti (sicut supra monstratum est) prædicatores, iudices, rectores, sacramento redemptionis humanæ, siue per spiritum prophetiæ, sicut antiqui, siue per lectionem Euangelicæ scripturæ, sicut moderni, cognitionem fidei receperunt, suas Deo iustitias, atque victorias attribuerunt, laudes cantauerunt, gratias egerunt. Recte igitur sancti Euangelistæ præcedunt prædicatores per hoc quod mysterium nostræ salutis soli scribere meruerunt. Nam & si antiqui eos præcesserunt tempore, eis tamen longe sunt posteriores dignitate. Qui & ipsi post eos apte laudem diuinitatis cantare dicuntur, quia nequaquam auctoritate eos præcedunt, sed sequuntur. Bene ergo dicitur. Et cum darent illa quatuor animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super throno viuenti in sæcula sæculorum, procidebant viginti quatuor Seniores ante sedentem in throno quia in sacro eloquio salus humana scripta cõtinetur: & per ei⁹ prædicationem cunctis dispensatur. Sancta autem animalia sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum gloriam, & honorem, & benedictionem dant, quia ipsum solum singulariter glorificandum, honorandum, benedicendum prædicant, & in ipso singulariter, & excellenter gloriam, & honorem, & benedictionem consistere, & ab ipso in subiectam creaturam descẽdere pronunciant viginti quatuor

Cur oculi vndique plena.

Cur habeant voces aquilinam, leoninã, vitulinam.

Apoc. 4.

Viginti quatuor.

Quomodo Euangelistæ præcedant prædicatores.

quatuor etiam seniores ante sedentem A in throno procidũt, quia perfecti quiq; cognito sacramento diuinitatis summę maiestati se subiiciunt, & adorant per rectam fidem viuentem in sæcula sæculorum per æternitatem, & mittunt coronas suas ante thronum Deo victorias suas attribuendo, & dant illi soli gloriam & honorem, gratias referendo, illum solum benedicendo. Dignus es Domine Deus accipere gloriam, & honorem, & virtutem. Dignus es accipere per gratiarũ actionem, laudem, & gloriam, & honorem, & virtutem à subiecta creatura, qui cuncta semper & immortaliter possides per tuam diuinitatem in propria natura. Gloriam enim & virtutem, & honorem Deo damus, quando ipsum solum glorioſum, honorabilem, & insuperabilem prædicamus. Ipse à nobis quæ damus accipit quando nostris laudibus dignanter annuit. Causam denique vnde laude dignus est sic patenter subiungit. Quia tu creasti omnia. Dignus est enim accipere ab omnibus laudem, qui omnibus C subsistendi dedit originem. Sed quia omnia prius erant in voluntate diuina quam essent creata, aperte subditur. Et propter voluntatẽ erant & creata sunt. Omnium namq; rerum numerus, pondus, & mensura, & quæcunque de rebus cõditis dici possunt incomprehensibiliter, & ineffabiliter semper erant in voluntate diuina antequam originem acceperint & apparuerint creata. Propter voluntatem tuam, id est iuxta voluntatem tuã, siue in voluntate tua. Vere ergo omni laude dignus existit, D quia omnia & semper per bonitatem in voluntate habuit, & per potentiam aliquando creauit. Sed quia superius vbi ea quæ de sanctis animalibus dicta sunt perfectis prædicatoribus assignauim⁹, ibi maxima quæque quæ in hoc capitulo continentur recapitulauimus. Nunc in fine more solito supradicta recolligere non curauimus.

Quando dicimus Deo gloriam.

Quid significet propter voluntatem tuã.

De libro septem sigillis signato, & agno aperiente librum.

Capitulum tertium, & capitulum lib. V.

ET *vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus, & foris signatum sigillis septem & vidi angelum fortem prædicantem voce magna. Quis est dignus accipere librũ, & rẽsoluere signacula eius? Et nemo poterat in cœlo, & in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum, & ego flebã multum, quia nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre illum. Et vnus de senioribus dixit mihi. Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & soluere signacula eius.* Postquã sedentem in throno, & ornatũ eius, & similitudines quatuor animalium descripsit, de libro quẽ in dextera sedentis in throno vidit, & de agno qui librũ aperuit narrationem subiungit. Et vidi in dextera sedentis super thronũ librum. Liber qui in dextera Dei tenetur, est sacra scriptura, in qua vniuersalis scientia, quæ ad salutem proficit cõtinetur. Quam & bene tenet, quia Deus scientiarum Dominus est, & quibus vult illam præbet. Tenet autem non in sinistra, sed in dextera, quia bonum spirituale, quod in ipsa latet, malis abscõditur, bonis aperitur. De hac dextera, & de hoc libro scriptũ est: *In dextera Dei ignea lex.* Sacra namq; scriptura lex ignea est. Lex quia nos refrenãdo ligat. Ignea, quia ad amorem creatoris ardẽter inflammat. Scriptum intus & foris, intus scriptus est liber iste per allegoriam, foris per historiam, intus per spiritualem intelligentiam, foris per literam. Intus ad spiritualiũ perfectorum exercitationem, foris ad simplicium & minorum eruditionem. Intus vt secretum sapientiæ immundis occultetur, foris vt veritas mundis reueletur. Aliter intus quantũ ad vetus testamentum vbi scientia de mysterio redemptoris occulta latet, foris quantum ad nouum vbi manifesta patet. Signatũ sigillis septem.

Apocal. 5.

Quis est liber, qui in dextera Dei tenetur? & cur in dextera.

Dan. 3.

Cur sacra scriptura dicatur lex ignea.

Quare liber dicatur scriptus intus & foris.

ptem. Quia septem dieb⁹ omne tempus voluitur, recte septenario vniuersitas figuratur. Septem ergo sigillis liber vsq; ad cōsummationem redemptionis humanæ, quam signis & promissionibus pronunciabat signatus erat, quia vsque ad aduentum redemptoris personā per quam, & modum quo genus humanum redimeretur (exceptis paucis electis) vniuersus mundus ignorabat. Liber itaque signatus erat, septem sigillis, i. obscuritatibus vniuersis, quia redemptionis nostræ modus paucissimis notus, omnibus aliis erat incognitus. Bene autem sub figura patrum antiquorū subditur. Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Quis est enim iste angelus fortis, nisi antiquorum patrum cœtus? Angelus, bona aliis nuntiando, fortis, carnem, mūdum, diabolumque vincendo, quia magna voce conquerendo quis dignus esset librū accipere, & signacula eius soluere prædicauit, quia personam venturi redemptoris videre magnis suspiriis desiderauit. Vnde Dominus in Euangelio: *Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Dico autem vobis, quod multi reges & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Et nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Quærentibus antiquis de persona redēptoris occulte prædicta à prophetis, nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram librum aperire. Quia neque angelus, neque homo, neque spiritus humanæ corpore iam exutus sacræ scripturæ de venturo iam redemptore poterat promissionem soluere, scilicet redimendo genus humanum, nec redemptorem in sacra pagina promissum mundo demonstrare. Nemo quoque poterat illum respicere, quia nemo poterat generationem redemptoris, vel intellectu capere perfecte, vel verbis enarrare. Vnde Esaias ait: *Generationem eius quis enarrabit?* Et beatus Ioannes: *Non sum dignus corrigiam calceamenti eius soluere*, id est non possum digne, siue perfecte generationem eius sensu intelligere, vel verbis explicare. Ipse namque potuit solus librum aperire, qui solus genus humanum potuit redimere, & qui solus redemptionem in sacra scriptura, vel pagina velate promissam completam potuit ostendere. Ipse solus mirabilem suæ generationis perfecte intellexit operationem, qui solus omnia nouit. Et ego flebam multum, quia nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre illum. Hoc in persona antiquorum dictum est, quia vel non intelligebant, vel dilatam ipsam reparationem dolebant. Sequitur. Et vnus de senioribus dixit mihi. Ne fleueris. Senior iste chorum significat prophetarum antiquos patres de futuro redemptore consolantium & certificantium. Non solū quippe cōsolatio, sed magna de redemptione fuit certificatio. Non tantum audire, quod redemptor noster venturus esset, sed etiam designate audire de qua tribu esset nasciturus. Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & resoluere signacula eius. Christus leo. Leo apertis oculis dormit, Christus viuente diuinitate expirauit, qui de Iuda secundum carnem fuit sicut antiqua prophetia prænuntiauit: *Tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Qui in hoc ad aperiendum librum, & soluere eius signacula vicit, quod carnem suam ab omni peccato liberam pro peccatoribus tradens promissum scripturæ soluit. Qui radix Dauid extitit, quia Dauid in eum venturum firmiter credidit. Sequitur: *Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.* Et venit, & accepit de manu sedentis in throno librū.

Septem sigilla. *Quis nam sit ille angelus fortis.* *Esaiæ 53.* *Ioan. 1.* *Quis sit ille senior.* *Luc. 10.* *Leo apertis oculis dormit. Matth. 2.* *Apocal. 5. Christus leo. & agnus cur dicatur.*

Supe-

Superius posuit ꝓmissionem, hic subiungit promissionis exhibitionem. Sed magna differentia videtur esse inter ꝓmissionem, & exhibitionem. Nã leonem audiuit in promissione, agnum videt in exhibitione. Magna est enim differentia inter leonem & agnum. Leo est magnus, agnus est paruus. Sed ſi vtrumque consideramus, vtrumque redemptorem nostrum cõprobamus. Ipse est enim leo magnus per Diuinitatem, agnus paruus per humanitatem. Leo per potentiam maiestatis, agnus per mansuetudinẽ. Leo malos puniendo, agnus bonos redimendo. Leo fortitudine, agnus pietate. Leo in ꝓmissione vt spes infirma se roboret, agnus in exhibitione ne pauida conscientia formidaret. Quem videlicet agnum videt in medio throni, & quatuor animalium, & seniorum, quia Christus est firmamẽtum, & sustentamentum omnium electorum suorum. Omnes ad eũ velut in medio positum intendunt, & ab ipso pariter, & si non æqualiter dona gratiæ spiritualis accipiunt. Quem quoq; apte stantẽ vidit, quasi paratum ad id perficiendũ ad quod venit. Tanquam occisum, quia & si mortuus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute Dei. Habentem Cornua septem, & oculos septem, qui sunt septẽ spiritus Dei missi in omnem terram. Cornua significant eminentiam regni spiritualis, oculi contemplationem veritatis. Agnus ergo, id est Christus, septem cornua, & septem oculos qui sunt septem Spiritus Dei missi in omnem terram habet, quia per septiformem spiritus sancti gratiã quibus vult Regni spiritualis sublimitatem, & suæ veritatis agnitionẽ præbet. Quos vult ad regnandũ exaltat, quos vult ad contemplandum fontem boni spiritualiũ bonorum radijs illustrat. Missi in omnem terrã, vt de omni terra aliquos ad spiritualis regni celsitudinẽ exãltent, & ad spiritualium bonorum contemplationẽ illuminent. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Per carnis assumptionem venit ad humanã cognitionem. Accepit secundum humanitatem de dextera sedẽtis in throno (id est à verbo sibi vnito) librum aperiendum, id est promissum soluendũ. *Et cum aperuisset librum quatuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno.* Cum librum aperuisset, i. genus humanũ redimendo patribus promissum in sacra scriptura significatum in se cõpletum ostendisset, quatuor animalia, i. quattuor Euangelistæ, siue vniuersi ꝓdicatores, & viginti quatuor seniores, videlicet oẽs vniuersalis ecclesiæ iudices, & quicunq; sub illis comprehendũtur fideles, septem prophetarum, & Apostolorum doctrinis, & exemplis innitentes, cognito redemptionis humanæ sacramento per ipsum velut priores implendo, & sicut posteriores impleto ceciderunt corã agno humiliãdo se, illũ exaltãdo, per ipsum se iustificari humiliter poscẽtes, ipsum esse solũ per quem cœleste bonum tribuitur tali signo cõfitentes. Et quia perfecti quique sua bona bona opera redemptori debẽt attribuere, & aliorum preces illi commendare, recte subditur: *Habẽtes singuli cytharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum.* Cytharæ nãq; quæ pulsibus manuum suauiter sonãt, apte opera bona figurant, quæ suis effectibus quasi quibusdã sonis proximos ad cœlestem patriã excitant, & inuitãt. Phialæ q̃ sunt latæ, & lucidæ sanctorum corda significant, p̃ sapientiam lucida, per caritatem dilatata. Quæ nõ inconuenienter pp̃ splendorem contẽplationis dicuntur aureæ, & pp̃ redundantiã deuotarũ orationũ odoramẽtorũ plenæ. Odoramẽta n. orationes, quia quẽadmodũ odoramẽta sursum ascẽdunt, ita orationes ad p̃sentiam Diuinitatis pertingunt. Sic ergo pfecti cytharas habent, quia Deo sua opera ascribunt, & phialas, quia orationes offerunt. *Et cantabant canticum nouum dicẽtes. Dignus es domine Deus accipere librum, & aperire signacula eius.* Sicut sancti cytharas habẽt, opera sua

Cur Christus dicatur tanquam occ. fuer.

Quid significẽt cytharæ.

Quid phialæ

Odoramenta orationum.

Vox Euangelica.

ostrauit. Ipsa itaque ordine quidem prima est, non dignitate, quia vox Euãgelica siue Apostolica tanto eam dignitate præcedunt quanto supernæ plenitudinis bonum euidentius ostendunt, quæ & ipse toties in cœlo, scilicet in ecclesia sonant, quoties ad cœlestis beatitudinis suauitatem nos inuitant. Vox prima, ideſt prophetica doctrina, tanquam tubæ loquentis esse describitur, quia spiritualem militiam sono suo cõtra hostes ad bellũ fortiter exhortatur. Tanquam tuba sonat, quia grãdia sunt propter quæ nos admonendo clamat. Quid autem sancto Theologo dicat, declaratur cum subditur, Ascende huc, q̃si diceret in præcedenti visione quamuis inferius constitutus, vidisti magna, sed modo intellectu & deuotione ascẽde huc, quia visurus es maiora. Ibi vidisti statum septem ecclesiarum Asiæ. Videbis hic statum vniuersalis ecclesiæ. Et ostendam tibi in breui, videlicet reuelationis demõstratione, quę oportet fieri, siue in tempore agenda, siue in æternitate. Sciendum vero est in eo quod dicit, ostendam tibi quæ oportet fieri, non quod iam non essent denegatur, sed quod deinceps mansura essent declaratur. Dignitas enim sanctæ ecclesiæ exaltata erat, quando Sanctus Ioannes ista cernebat. Quæ ergo dicit oportere fieri quæ iam erãt præterita, vtpote in eodẽ statu quo cæperunt permansura. Sequitur. *Et statim fui in Spiritu & ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & qui sedebant similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardini, & iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ.* In prima visione dicit se in spiritu fuisse, & ea quæ in ipsa visione continentur vidisse. Vtrum autem post contemplationem primæ visionis ab ipso Spiritu exierit, & aliquo spatio temporis in semetipso fuerit, & sic denuo ad secundã contemplandam conscenderit, aut q verisimilius est, & rectius credendum, quod videlicet in spiritu cõstiterit forsitan quæri potest. Mihi vero verisimum videtur eum in spirituali visione perseueraſſe semper nec à principio reuelationis vsque ad finem omnium visionum eum vnquam descendisse. Sed vtrum sic extiterit, vel non, incertum est: omnino tamen probabile videtur (sicut supra monstratum est) eum sublimius dono spiritus fuisse subleuatum ad contẽplationem eorum quæ succedunt, quam fuit ad illorum visionẽ quę præcedunt. Dicit ergo iterũ in initio huius visionis. Statim fui in spiritu, vt sub intelligatur valde excellentius quam fui prius. In eo autẽ quod statim dicit, animaduertendam & admittendam simul esse sancti spiritus cooperante gratia velocitatem, atque suam obendientiam imitandã significauit. Quanta deniq; mirabilia & quã cælestia Christi & ecclesiæ sacramẽta deinceps viderit, in sequentibus declarat. Et ecce sedes posita erat in cœlo. Sedes summæ & incõprehẽtibilis ac Diuinæ Maiestatis in cœlo posita, sunt sancti Angeli, perfecti Doctores, & Prælati per diuinam prouidentiam positi & ordinati in sancta ecclesia. In quibus Deus principaliter residendo regnat, & per quos alios minores iuste & pie gubernat, qui eo apud Deum merito sunt sublimiores, & apud homines honore digniores, quod eos tibi thronos facere, & in eis dignatur specialiter quiescere, & eorũ magisterio cæteros iudicare. Et supra sedem sedens, subauditur erat. Qui Deus supra sedem bene sedet, qui per suæ Diuinitatis potẽtiam omnibus creaturis eminet. Recte nimirum supra sedẽ memoratur qui omnib. maiestatis dignitate dominatur, qui cuncta sub se sua virtute cõtinet, merito supra sedet. Cuius quoque quanta sit, qualisque gloria fuerit, non illa in qua naturaliter æternaliter incomprehẽsibilis ineffabiliter subsistit, sed illa in qua ad horã figuraliter sancto Ioãni apparuit manifeste declaratur cũ subditur. Et qui sedebat similis erat aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini. Similis erat aspectui lapidis firmus.

Quæ sint sedis ipsius.

Datum.

Solutio.

firmus in semetipso perseuerat per suæ naturam immutabilitatis. Similis erat aspectui lapidis, quia & inseparabiliter & firmiter omnia regit per potentiam proprie virtutis. Similis erat aspectui lapidis, quia & in se soliditatem habet immortalitatis, & suis hanc habere tribuit dono gratiæ spiritualis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia duritiã confringit humani cordis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia suis electis firmum ac stabile fundamentum est iustificationis. Aliter. Similis erat aspectui lapidis, quia & erga bonos, & erga malos firmiter seruat veritatem suæ locutionis. Iaspidis, & Sardini, isti duo lapides pretiosi, duos & diuersos habent colores. Primus viret, secundus rubet. Viror significat immarcessibilitatem æternitatis, rubor ignem damnationis. Apparet ergo per rerum visibilium similitudines diuinæ gloria maiestatis. Similis aspectui lapidis Iaspidis, & Sardini perhibetur, & quia firmiter & inconcusse, & electis promittit æternitatem, & reprobis minatur damnationem. Electos per promissum virorem nunquã marcescentem æternitatis demulcet. Reprobos per minarum ruborem ignis semper ardentis terret. Quod ergo dicitur. Similis erat aspectui lapidis, æqualiter spectat, & ad bonos & ad malos. Quod dicitur Iaspidis, ad solos bonos. Quod dicitur Sardini, ad solos malos. Redemptor etenim noster similis est aspectui lapidis conseruando firmitatem, & erga bonos & erga malos verbi sui caritatem. Iaspidis, promittendo bonis æternitatem, Sardini, malis comminando damnationem. Et vt talem credamus esse iudicando, qualem audiuimus in sacro eloquio, apte subditur. Et Iris erat in circuitu sedis similis visioni Smaragdinæ. Iris namque significat iudicium, eo quod in eo continet iudicii signum. Smaragdus vero viret & rubet. Iris itaque in circuitu apparens iudiciũ maiestatis esse describitur, quia hinc inde à dextris, & à sinistris, id est bonis & malis iusto iudice iudicante debita merces donatur. Sed Iris similis visioni smaragdinæ dicitur, quia bonis & malis diuino iudicio examinatis iusti introducũtur ad pascua virentis æternitatis. Mali traduntur in ignem rubentis conflagrationis. Qualis ergo prædicatur in sacro eloquio, talis existit in iudicando. Et notandum q̃ non tam in circuitu sedentis quam sedis iris esse dicitur, quia perfectorum est in quibus Deus residendo regnat, & minores gubernat, nunc ipsum iudicium prędicare vndique, vt mereantur in fine sedendo mundum iudicare. Quod autem cum ipso sedebunt, & iudicandos iudicabunt aperte monstratur cum subditur. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super sedilia viginti quatuor seniores sedentes circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.* Sedilia sunt merita. Vnusquisq; enim perfectus sedẽ habet in iudicio secundum q̃ meretur in mundo. Viginti quatuor seniores sũt omnes veteris & noui testamẽti sancti & perfecti doctores, qui pariter recte sub tali numero cõprehenduntur propter duodecim patriarcharum prærogatiuam, & propter auctoritatem, & dignitatem Apostolicam, qui nimirum perfecti super sedilia singulare sedere dicũtur, quia & in præsenti ecclesia quãdiu præsens vita agitur, & in vltimo iudicio secundũ sua merita sedem iudicandi cũ iudice ipso disponente sortiuntur. Apte ergo superius, vbi ait: Iris erat in circuitu sedis, de iudicio mentionẽ fecit, hic vbi dixi, viginti quatuor seniores super thronos sedere, de perfectis cum domino diuina iudicia exercentibus subiunxit. Sed ne scrupulũ generet quod superius quosq; perfectos cum angelis electis sedere diximus, & hic eosdem scilicet perfectos homines in circuitu sedis sedẽtes exponimus, possumus ad commoditatem in præsenti loco parũper sine peruersitate intellectũ vertere, vt dicamus quod hic per sedem Dei principaliter angeli (vtpote in quibus Deus excellentius valde.

Cur similiũ aspectui lapidum?

Quid per istos duos lapides significatur.

Electos mulcet. & reprobos terret.

Quid significet Iris?

Cur Iris simul indicatur visioni Smaragdinæ.

Cur dicatur Iris tã in circuitu sedentis quam sedis.

Quid sedilia significent.

Viginti quatuor seniores.

Solutio tractatus obiectionis.

quam in hominibus residet, & per quos sublimius, & forsitan crebrius quã per homines sua iudicia exercet) debent intelligi, & in ipsis scilicet angelis beatis singularius, propinquius, familiarius diuinitati intrinsecus subiectis, & velut in medio dignitate positis, homines perfectos (quamuis & ipsi secundũ primam & superiorem expositionem sint sedes Dei) quasi minores & in diuino ministerio angelis remotiores extrinsecus adiunctos per circuitũ sedentis debere in hoc loco describi, vt superi⁹ probatum est, quod sunt sedes Dei, quia in ipsis Deus residendo non tantum ipsos, sed minores per ipsos regit. Ita hic demonstretur per hoc ꝙ in eo super singula sedilia sedere dicuntur quod eos secũ super alios iudices facit. Sancti igitur perfecti doctores atq; prælati sedes sunt Dei, quia subiecti sunt summæ diuinitati, & tamen in circuitu sedis sunt, quia angeli qui sunt intrinsecus & inuisibiliter Deo subiecti, & principaliter sunt sedes Dei creduntur in ministerio coniuncti vt super sedilia iuxta iudicem sedeant per auctoritatem & dignitatem magisterii. Seniores sunt propter grauitatem maturitatis, amicti stolis albis, propter munditiam castitatis, atq; boni operis, & spe immortalitatis. In capitib⁹ habent coronas in mundo sperando, in cœlo possidendo gloriam, decorem, & inuinalitatem regni cœlestis: aureas, propter fulgorem contemplationis diuinæ. Quod autem Iris, siue seniores per prædictæ sedis describuntur esse circuitum, significat diuinum iudicium continue exercendum, & eos qui illud debent exercere qualiter sit agendum imprætermisse debere cõsiderare. Quod vero Iris primum per circuitum sedis Dei esse describitur, ac deinde seniores per eiusdem sedis circuitum esse memorantur, exprimit ipsos seniores supernum iudicium ꝙ inter se & Deum audiunt describi semper debere pertimescere, & ipsum semper attendendo semetipsos distincte iudicare, & formã alios iudicandi sumere debere. Sequitur: *Et de throno procedunt fulgura, voces, & tonitrua.* De throno, id est de sede Dei videlicet de perfecte iustis, in quibus Deus residet per quos alios regit. Fulgura significant miraculorum claritatem longe lateque coruscantem. Voces exprimunt temperatas admonitiones mediocriter audientibus sonantes. Tonitrua duras & terribiles de pœnis reproborum comminationes. De throno ergo Dei fulgura, & voces, & tonitrua procedere memorantur, quia perfecti quique miraculis coruscant, vocibus prædicãt, minis terribiliter sonant. Fulgura procedunt quando per eos cæci illuminantur, leprosi mundantur, mortui suscitantur. Voces procedunt quæ dicunt. Obsecramus vos vt exhibeatis corpora vestra hostiã viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile sit obsequium vestrum. Tonitrua procedunt quando terribiliter reprobis minantur quod sine vlla miseratione peribunt. Sequitur: *Et septem lampades ardentes ante thronum*, subauditur *sunt: Quæ sunt septem spiritus Dei*, id est septiformis spiritus sancti illustrationes. Septẽ lampades ardentes ante thronum Dei sunt, quia perfecti septiformis spiritus illustrationibus semper intendunt, & per illuminationem ipsius quæ sunt vtilia luce clarius cognoscunt. Qui scilicet spiritus sanctus per lampades ardentes figuratur, quia ad agnitionem illuminat, & ad amorem inflammat omnes quos illustrat. Qui etiam per hoc septemplici ter lucet quod septem spiritualia dona suis præbet, ante eos lucet quando viam iustitiæ docet. Sequitur: *Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo.* Per mare vitreum intelligim⁹ baptismum. Baptismus namque tanquam mare, quia in ipso amaritudo remittitur iniquitatis. Vitreũ, quia in ipso puritas & claritas confertur diuinæ cognitionis: quod bene simile crystallo dicitur, quia per ipsum omnis electus ad splendorem & firmitatem iustitiæ confir-

Quid Seniores. Cur amicti stolis albis.

Quid fulgura significent?

Quid tonitrua?

Rom. 12.

Quare sint septem lampades.

Quid per mare vitreum intelligatur.

confirmatur. Quod recte quoq; in conspectu sedis esse perhibetur, quia perfecti (sicut sæpe dictū est) sedes sunt Dei, eius virtutem perfecte intelligunt, & per ipsum nō nisi dignos & idoneos introducunt. Sed vt in breui colligamus cuncta quæ dicta sunt: Ostiū apertum, est sacra scriptura, cœlum, sancta ecclesia. vox prima, doctrina prophetica: sedes Dei, Angeli & Sancti perfecti. Qui Deus similis est lapidi, propter firmitatem veritatis: Iaspidis, propter promissionem æternitatis: Sardini, per comminationem damnationis. Et Iris qui continet iudicii signum, iudicium diuinum. Viginti quatuor Seniores, veteris & noui testamenti prædicatores. Sedilia significant magisteria, siue merita: coronæ, præmia: fulgura, miracula: voces, admonitiones: tonitrua, comminationes. Septem lampades ardentes, gratiæ septiformis illuminationes: mare vitreum id est baptismus, propter amaræ iniquitatis remissionem: vitreum, per puram diuinitatis cognitionem. Simile crystallo, per splendidam iustitiæ firmitatem. Ante sedem Dei, id est ante perfectos qui per contemplationem & intelligentiam spiritualem dignos diuidunt ab indignis. Nam perfecti ante se habent mare vitreum, dum diligenter & spiritualiter attendunt & intelligunt baptismi sacramentum: & indignos ab eius ingressu caute repellunt, dignos misericorditer introducunt.

Epilogus.

Lampades septem.

De quatuor animalibus.

Caput II

Apoc. 4. ET *in medio sedis, & in circuitu sedis quatuor animalia plena oculis ante & retro.* Diuinę visionis mirabile sacramentum sacra prophetia varie describit, & cœlestis boni pulchritudinem multiformiter nobis ostendit. In superiori namque capitulo rerum visibilium & corporaliū qualitatibus mirabiliter & pulchre de sedēte in throno & eius ornatu compositis profunditatem ipsi⁹ mystice le-

gentibus reuelauit. In isto vero per quatuor Euangelistarū typicam descriptionem eius excellentiā sublimiter, & subtiliter adhuc aperit. Per quatuor enim animalia in hac visione descripta, sicut crebra patrum & sanctorū Doctorum traditio docet, quatuor Euangelistæ figurantur, quæ idcirco animalibus non inconuenienter cōparantur, quod eorum verbo & exemplo omnes iusti ad cœlestium vitā capessendam animantur, qui etiam ideo quaternario debuerunt præsignari, quod eorum quatuor Euangelistarum prædicanda erant per quatuor partes mundi. In medio sedis & in circuitu sedis quatuor animalia. In medio sedis, id est perfectorum prædicatorū, quatuor animalia, sancti scilicet Euangelistæ sunt velut sustentatores. In circuitu velut defensores. Vel in medio sedis sunt, quia perfecti quiq; ipsis quasi in medio positis intendunt, dum Euangelicæ sapientiæ lectionibus vnanimiter vacant. In circuitu sunt, quia quæ legendo siue meditando intus didicerunt foris circumquaque prædicant. Quasi etenim in medio sunt, quādo ab omnibus eorum scripta discuntur. In circuitu sunt quando circumquaq; dicuntur. Plena oculis ante & retro: plena sunt sancta animalia oculis per plenam contemplationem boni cœlestis. Ante per cognitionē futurorū, retro per cognitionem præteritorum. *Et animal primum simile Leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile Aquilæ volanti.* Primum animal Marcus, secundum Lucas, tertium Matthæus, quartum Ioannes. Primum animal id est Marcus simile est Leoni, quia in principio sui Euangelii ait, vox clamantis in deserto, per quod significatur Leo, cuius natura dicitur quod mortuus nascitur, sed rugitu patris die tertia suscitatur. Sic Christus postquam pro humano genere mortem gustauit præcepto patris, die tertia resurrexit. Recte ergo Marcus describitur similis Leoni, quia sic fuisum,

Quid quatuor animalia.

In medio sedis quid significet?

In circuitu sedis.

Cur plena perhibeantur animalia illa oculis ante & retro.

Cur dicitur Marcus leoni assimilatur.

sic suum Euangelium incepit, vt intelligatur exprimere mysterium resurrectionis Christi. Et notandum quod Ezechiel Propheta qui quatuor Euangelistas per hæc eadem animalia descripsit, primum faciem hominis quæ figurat incarnationem posuit, quia adhuc longe futura erant quæ vidit. Ioannes vero qui post ipsam sacramentorum contemplationem eos figuraliter contemplatus est similitudinem Leonis, per quam resurrectio significatur primam conspexisse perhibetur, ad maiorem videlicet Christianæ fidei iam exhibitæ confirmationem, quia totum nostræ fidei & spei fundamentum maxime virtuti resurrectionis innititur. Et secundum animal simile vitulo. Ezechiel post faciem hominis posuit faciem Leonis, propter quod vtrasque à dextris videt, quæ idcirco à dextris esse visæ sunt, quia incarnatio, & resurrectio electos lætificauerunt. Deinde faciem vituli, siue bouis ponit quã etiam à sinistris describit, quæ facies apte à sinistris fuit, quia passio Christi quæ per eam figuratur discipulos contristauit. Sed beatus Ioannes hunc ordinem minime seruauit, quia de hac lætitia siue tristitia hoc in loco nihil innuauit. Secundum itaque animal, id est Lucas simile est vitulo, quia Lucas in principio Euangelii sui de Zacharia sacerdote, cuius officium erat vitulum offerre mentionem fecit, per quod passionem Christi designauit. Qui quadam prærogatiua ante Matthæum in sacra visione ponitur, quia in passione pretium nostræ redemptionis continetur. Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset. Et tertium animal habens faciem quasi hominis. Tertium animal, id est Matthæus quasi faciem hominis habuit, quia ipse in principio Euangelii sui dixit, liber generationis Iesu Christi, per quod incarnationem verbi non figuraliter significauit, sed patenter enarrauit. Sed diligenter est attendendum, quod non ait, habens faciem hominis, sed faciem quasi hominis. Homo in sacra scriptura diuersis modis intelligitur, aliquando dicitur homo secundum ethymologiam nominis, aliquando secundum dignitatem conditionis, aliquando secundum affectum, vel effectum iniquitatis, aliquando secundum typum significationis, aliquando secundum rectitudinem æquitatis. Secundum ethymologiam nominis homo dicitur, quãdo sic dicitur, eo quod sit ab humo, declaratur, secundum dignitatem conditionis, vt vbi ad imaginem & similitudinem Dei cõditus legitur, secundum affectum vel effectum iniquitatis, vt vbi per Apostolum delinquentibus dicitur: *Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne homines estis.* Homines estis, id est mali, & iniqui estis. Secundum typum significationis in Euangelio vbi malus homo dicitur super bonum semen seminasse zizaniam. Quem enim rectius secundum typum significationis hunc hominem esse dicimus quã diabolum, qui ad similitudinem hominis zizaniam super bonum semen seminauit, postquam verbum super corda hominum seminatum cognouit, quibusdã diuersam hæresim, & vitiorum semina iniecit. Secundum defectum fragilitatis vt per Hieremiam dicitur: *Maledictus homo qui confidit in homine.* In homine, id est fragili, & tam leuiter & cito deficiente. Secundum rectitudinem æquitatis, vt ibi per Salomonem dicitur: *Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.* Quisquis enim Deum timet, & mandata eius obseruat, quia per æquitatem iustitiæ rectus est, homo est. Quisquis hoc non facit, quasi nequaquam homo est, quia si scienter delinquit propter contemptum, Diabolus esse dicendus est. Sanctus igitur Matthæus Euangelista qui humanitatem Christi in principio Euangelii descripsit, recte in sacra visione secundum hoc quod homo aliquando in malo accipitur, non faciem hominis, sed faciẽ quasi hominis habuit, quia redemptor noster de quo agit non in carnem peccati, sed in similitudinẽ carnis peccati

Cur à dextris.

Cur B. Lucas vitulo assimilatur.

Et cur ante diuum Matthæum in visione ponatur.

Cur non dicitur cur D. Matthæus habens faciem virorum, sed quasi hominis.

Homo in Scriptura sacra multipliciter dicitur.

1. Cor. 11.

Matth. 11.

Ieremi. 17.

Eccles. 12.

Qui non sit homo.

cati venit. Quantum namque ad malum nihil de homine habuit, quia peccatum non fecit. Et quartum animal simile Aquilæ volanti. Quartum animal, id est ipsemet sanctus Ioannes cui ista visio comparuit similis Aquilæ volanti fuit: quia ad cõtemplanda sanctæ & summæ diuinitatis arcana, cæteris omnibus altius volauit. Cuius faciem Ezechiel propheta etiam desuper ipsorum quatuor esse describit. Et quia beatus Ioannes per hoc quod in initio sui Euangelii verbũ in principio fuisse dixit, non solum alios, sed & semetipsum transcendit. Quia igitur sanctorum Euangelistarum in principio sui Euangelii egit vnus de resurrectione Saluatoris, alius de passione, alius de incarnatione, alius de diuinitate, recte sanctorum animalium quibus isti Euangelistæ figurantur dicitur aliud simile Leoni, aliud simile Vitulo, aliud similem habens faciem quasi hominis, aliud simile Aquilæ volanti. Quam eorum figuratiuam similitudinem postquã descripsit, perfectam eorũ plenitudinem subiungit, & quatuor animalia singula eorum habebant alas senas. Quid enim aptius accipimus per figuram alarum, quam scientiam scripturarum, per quam quasi per quasdam alas relinquimus terrena, & ascendimus ad cœlestia? quæ videlicet sacra scientia apte per senariũ designatur, vt perfectionis eius virtus ostendatur. Senarius perfectionem significat, vel quia in sex diebus opus suum compleuit Deus, vel quia perfectus est numerus. Aliter. Prima ala est in lege naturæ. secunda in lectione legis scriptæ, tertia in lectione prophetiæ, quarta in lectione legis Euangelicæ, quinta in lectione institutionis Apostolicæ, sexta in scientia doctorum Apostolos tempore sequentium, & obscura loca scripturarum exponentium. Quamuis etenim sancti Euangelistæ istis doctoribus priores fuerunt, nequaquam tamen minorem eis intelligentiam habuisse credendi sunt, vtpote de quibus sacra auctoritas testatur, quod ipse Iesus aperuit eis sensum vt scripturas intelligerent, vt nõ solum ex illis esse verisimile credantur quibus sensum ad intelligentiã scripturarum aperuit. sed ex illis quoque, & cum illis fuisse quibus primitias spiritus dedit. Bene itaque sancta animalia singula senas alas dicũtur habere, propter perfectionem & plenitudinem scientię. Istis alis per mundum volauerunt, istis in cœlum ascenderunt. Sequitur: *Et in circuitu, & intus plena sunt oculis.* Iste sensus superiori coniungitur, & ad illum refertur vbi dicitur, plena oculis ante & retro. Sãcta quippe animalia plena sunt oculis per plenitudinem claritatis cognitionis, ante per scientiã futurorum, retro per scientiam præteritorum. In circuitu per morũ circumspectionem, intus per mundam & rectam cogitationum discretionem. *Et requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est.* Sancta animalia in laude Dei non habent requiem, quia nunquam cessant diuinam laudare maiestatem. Laudauerunt eum in vita sua verbo, laudant adhuc scripto, laudant per ora fidelium auctoritatis & sanctitatis suæ testimonio, & contemplando, & amando in cœlo laudant. Quod autem dicit, nõ habebant requiem, minime designat laborem. Hoc est nimirũ summe & perfecte quiescere à creatoris pia laude nunquam cessare. Et requiem non habebant die ac nocte, id est nunquã. Dicentia sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens. O q̃ fœlicia bonorũ angelorum & omnium electorum agmina huius laudis præconia coram Deo sine fine canentia. Fœlices quoque qui in via præsentis miseriæ ad illius suauem harmoniã norunt suspirare. Quanto namque crebrius ad illam suspirant, tanto dulcedini illius vicinius appropinquant. Et iam in via (licet tenuiter) prægustant cœlestis Harmoniæ iucunditatem, qua plenarie saturabuntur in patria. Clamant vero sancta

Quid per alas intelligatur.

Quid Senarius significet.

Ala etiam aliter possunt accipi.

Senas alas cur animalia illa dicantur habere.

Cur in circuitu plena sint.

Quid sit perfecte quiescere.

Cur clamauerint sanctus, & semel Dominum Deus omnipotens.

sancta animalia sanctus ter, quia Trinitas est in personis. Dominus Deus omnipotens, semel, quia vnitas est in simplicitate deitatis. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Sanctus iustitia, Domin⁹ gloria, omnipotens virtute; qui erat, & qui est, & qui venturus est æternitate. In eo enim quod dicitur qui erat, nota eum sine principio esse. In eo quod dicitur est, nota eum immutabiliter permanere. In eo quod dicitur, qui venturus est, nota eum omnium finem sine fine subsistere. Per præteritū namque, præsens, & futurum quibus omne tempus comprehenditur, nō inconuenienter æternitas designatur, qua etiam tota mutabilitas concluditur. Saluo tamen id ꝙ dicitur, qui venturus est, in alio sensu proprie ad humanitatē pertinere probatur. Totum autem quod de sanctis animalibus dicitur, de perfectis prædicatoribus intelligitur, ipsi enim in medio sedis sunt alios sustentando, in circuitu defendendo. Ipsi sunt animalia sancta, quia ad virtutes nos animant, oculis vndique plena, quia intus & foris semetipsos diligenter considerant. Aliter. Intus, quantum ad vetus testamentum, vbi scientia de mysterio redemptionis occulta latet, foris quantū ad nouum, vbi manifesta patet. Habent faciem leoninā Saluatoris salutiferam, prædicando resurrectionem, vitulinam prædicando eius passionem, humanam prædicando eius humanitatem. Aquilinam prædicando eius diuinitatem. Habent alas senas, per perfectam scientiam sacræ scripturæ. Non habent requiem die ac nocte, id est nunquam, siue in prosperis, siue in aduersis dicentia sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, per sacræ fidei prædicationem & decantationem laudis diuinæ. Sequitur: *Et cum darent illa quatuor animalia gloriam, & honorem & benedictionem sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum procidebant viginti quatuor seniores*

Cur oculi vndique plena.

Cur habeant vnum aquilinam, leoninā, vitulinam.

Apoc. 4.

A *ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum dicentes. Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.* Sanctæ & individuæ Trinitatis laudem ministerio vel scripto Euangelistarum quatuor probatā superius descripsit. Nunc quid eorum prædicatio siue scriptura vniuersis prædicatoribus, & vniuersalis ecclesiæ iudicibus contulerit subiungit. Quod videlicet viginti quatuor Seniores, id est omnes veteris ac noui te- *Viginti quatuor.*

B stamenti (sicut supra monstratum est) prædicatores, iudices, rectores, sacramento redemptionis humanæ, siue per spiritum prophetiæ, sicut antiqui, siue per lectionem Euangelicæ scripturæ, *Quomodo S. Euangelistæ præcedunt.* sicut moderni, cognitionem fidei receperunt. suas Deo iustitias, atque victorias attribuerunt, laudes cantauerunt, gratias egerunt. Recte igitur sancti Euangelistæ præcedunt prædicatores per

C hoc quod mysterium nostræ salutis soli scribere meruerunt. Nam & si antiqui eos præcesserunt tempore, eis tamen longe sunt posteriores dignitate. Qui & ipsi post eos apte laudem diuinitatis cantare dicuntur, quia nequaquam auctoritate eos præcedunt, sed sequuntur. Bene ergo dicitur. Et cum darent illa quatuor animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super throno viuenti in sæcula sæculorum, procidebant viginti quatuor Seniores ante sedentem in throno quia in sacro eloquio salus humana scripta cōtinetur: & per ei⁹ prædicationem cun-

D ctis dispensatur. Sancta autem animalia sedenti super thronum viuenti in sæcula sæculorum gloriam, & honorem, & benedictionem dant, quia ipsum solum singulariter glorificandum, honorandum, benedicendum prædicant, & in ipso singulariter, & excellenter gloriam, & honorem, & benedictionem confitere, & ab ipso in subiectam creaturam descēdere pronunciant viginti-

quatuor

quatuor etiam seniores ante sedentem A in throno procidũt, quia perfecti quiq; cognito sacramento diuinitatis summę maiestati se subiiciunt, & adorant per rectam fidem viuentem in sæcula sæculorum per æternitatem, & mittunt coronas suas ante thronum Deo victorias suas attribuendo, & dant illi soli gloriam & honorem, gratias referendo, illum solum benedicendo. Dignus es Domine Deus accipere gloriam, & honorem, & virtutem. Dignus es accipere per gratiarũ actionem. laudem, & gloriam, & honorem, & virtutem à subie- B cta creatura, qui cuncta semper & immortaliter possides per tuam diuinitatem in propria natura. Gloriam enim & virtutem, & honorem Deo damus, quando ipsum solum gloriosum, honorabilem, & insuperabilem prædicamus. Ipse à nobis quæ damus accipit quando nostris laudibus dignanter annuit. Causam denique vnde laude dignus est sic patenter subiungit. Quia tu creasti omnia. Dignus est enim accipere ab omnibus laudem, qui omnibus C subsistendi dedit originem. Sed quia omnia prius erant in voluntate diuina quam essent creata, aperte subditur. Et propter voluntatẽ erant & creata sunt. Omnium namq; rerum numerus, pondus, & mensura, & quæcunque de rebus cõditis dici possunt incomprehensibiliter, & ineffabiliter semper erant in voluntate diuina antequam originem acceperint & apparuerint creata. Propter voluntatem tuam, id est iuxta voluntatem tuã, siue in voluntate tua. Vere ergo omni laude dignus exiſtit, D quia omnia & semper per bonitatem in voluntate habuit, & per potentiam aliquando creauit. Sed quia superius vbi ea quæ de sanctis animalibus dicta sunt perfectis prædicatoribus assignauim⁹, ibi maxima quæque quæ in hoc capitulo continentur recapitulauimus. Nunc in fine more solito supradicta recolligere non curauimus.

Quando damus Deo gloriam.

Quid significet propter voluntatem tuã.

De libro septem sigillis signato, & agno aperiente librum.

Capitulum tertium, & capitulum lib. V.

ET vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus, & foris signatum sigillis septem & vidi angelum fortem prædicantem voce magna. *Quis est dignus accipere librũ, & resoluere signacula eius? Et nemo poterat in cœlo, & in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum, & ego flebã multum, quia nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre illum. Et vnus de senioribus dixit mihi. Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & soluere signacula eius.* Postquã sedentem in throno, & ornatũ eius, & similitudines quatuor animalium descripsit, de libro quẽ in dextera sedentis in throno vidit, & de agno qui librũ aperuit narrationem subiungit. Et vidi in dextera sedentis super thronũ librum. Liber qui in dextera Dei tenetur, est sacra scriptura, in qua vniuersalis scientia, quæ ad salutem proficit cõtinetur. Quam & bene tenet, quia Deus scientiarum Dominus est, & quibus vult illam præbet. Tenet autem non in sinistra, sed in dextera, quia bonum spirituale, quod in ipsa latet, malis abscõditur, bonis aperitur. De hac dextera, & de hoc libro scriptũ est: *In dextera Dei ignea lex.* Sacra namq; scriptura lex ignea est. Lex quia nos refrenãdo ligat. Ignea, quia ad amorem creatoris ardẽter inflammat. Scriptum intus & foris, intus scriptus est liber iste per allegoriam, foris per historiam, intus per spiritualem intelligentiam, foris per literam. Intus ad spiritualiũ perfectorum exercitationem, foris ad simplicium & minorum eruditionem. Intus vt secretum sapientiæ immundis occultetur, foris vt veritas mundis reueletur. Aliter intus quantũ ad vetus testamentum vbi scientia de mysterio redemptoris occulta latet, foris quantum ad nouum vbi manifesta patet. Signatũ sigillis septem.

Apocal. 5.

Quis est liber, qui in dextera Dei tenetur? & cur in dextera.

Deut. 33.

Cur sacra scriptura dicatur lex ignea.

Quare liber dicatur scriptus intus & foris.

ptem. Quia septem dieb⁹ omne tempus voluitur, recte septenario vniuersitas figuratur. Septem ergo sigillis liber vsq; ad cōsummationem redemptionis humanæ, quam signis & promissionibus pronunciabat signatus erat, quia vsque ad aduentum redemptoris personā per quam, & modum quo genus humanum redimeretur (exceptis paucis electis) vniuersus mundus ignorabat. Liber itaque signatus erat, septem sigillis, i. obscuritatibus vniuersis, quia redemptionis nostræ modus paucissimis notus, omnibus aliis erat incognitus. Bene autem sub figura patrum antiquorū subditur. Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? Quis est enim iste angelus fortis, nisi antiquorum patrum cætus? Angelus, bona aliis nuntiando, fortis, carnem, mūdum, diabolumque vincendo, quia magna voce conquerendo quis dignus esset librū accipere, & signacula eius soluere prædicauit, quia personam venturi redemptoris videre magnis suspiriis desiderauit. Vnde Dominus in Euangelio: *Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Dico autem vobis, quod multi reges & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Et nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Quærentibus antiquis de persona redēptoris occulte prædicta à prophetis, nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram librum aperire. Quia neque angelus, neque homo, neque spiritus humanus corpore iam exutus sacræ scripturæ de venturo iam redemptore poterat promissionem soluere, scilicet redimendo genus humanum, nec redemptorem in sacra pagina promissum mundo demonstrare. Nemo quoque poterat illum respicere, quia nemo poterat generationem redemptoris, vel intellectu capere perfecte, vel verbis enarrare. Vnde Esaias ait: *Generationem eius quis enarrabit?* Et beatus Ioannes: *Non sum dignus corrigiam calceamenti eius soluere*, id est non possum digne, siue perfecte generationem eius sensu intelligere, vel verbis explicare. Ipse namque potuit solus librum aperire, qui solus genus humanum potuit redimere, & qui solus redemptionem in sacra scriptura, vel pagina velate promissam completam potuit ostendere. Ipse solus mirabilem suæ generationis perfecte intellexit operationem, qui solus omnia nouit. Et ego flebam multum, quia nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre illum. Hoc in persona antiquorum dictum est, quia vel non intelligebant, vel dilatam ipsam reparationem dolebant. Sequitur. Et vnus de senioribus dixit mihi. Ne fleueris. Senior iste chorum significat prophetarum antiquos patres de futuro redemptore consolantium & certificantium. Non solū quippe cōsolatio, sed magna de redemptione fuit certificatio. Non tantum audire, quod redemptor noster venturus esset, sed etiam designate audire de qua tribu esset nasciturus. Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire librum, & resoluere signacula eius. Christus leo. Leo apertis oculis dormit, Christus viuente diuinitate expirauit, qui de Iuda secundum carnem fuit sicut antiqua prophetia prænuntiauit: *Tu Bethlehem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Qui in hoc ad aperiendum librum, & soluere eius signacula vicit, quod carnem suam ab omni peccato liberam pro peccatoribus tradens promissum scripturæ soluit. Qui radix Dauid extitit, quia Dauid in eum venturum firmiter credidit. Sequitur: *Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram.* Et venit, & accepit de manu sedentis in throno librū.

Septem sigilla.

Quinam sit ille angelus fortis.

Luc. 10.

Esaiæ 53. Ioan. 1.

Quis sit iste senior.

Leo apertis oculis dormit. Matth. 2.

Apocal. 5. Christus leo. & agnus occidatur.

Supe-

Superius posuit ꝓmissionem, hic subiungit promissionis exhibitionem. Sed magna differentia videtur esse inter ꝓmissionem, & exhibitionem. Nã leonem audiuit in promissione, agnum videt in exhibitione. Magna est enim differentia inter leonem & agnum. Leo est magnus, agnus est paruus. Sed si vtrumque consideramus, vtrumque redemptorem nostrum cõprobamus. Ipse est enim leo magnus per Diuinitatem, agnus paruus per humanitatem. Leo per potentiam maiestatis, agnus per mansuetudinẽ. Leo malos puniendo, agnus bonos redimendo. Leo fortitudine, agnus pietate. Leo in ꝓmissione vt spes infirma se roboret, agnus in exhibitione ne pauida conscientia formidaret. Quem videlicet agnum videt in medio throni, & quatuor animalium, & seniorum, quia Christus est firmamẽtum, & sustentamentum omnium electorum suorum. Omnes ad eũ velut in medio positum intendunt, & ab ipso pariter, & si non æqualiter dona gratiæ spiritualis accipiunt. Quem quoq; apte stantẽ vidit, quasi paratum ad id perficiendũ ad quod venit. Tanquam occisum, quia & si mortuus est ex infirmitate, viuit tamen ex virtute Dei. Habentem Cornua septem, & oculos septem, qui sunt septẽ spiritus Dei missi in omnem terram. Cornua significant eminentiam regni spiritualis, oculi contemplationem veritatis. Agnus ergo, id est Christus, septem cornua, & septem oculos qui sunt septem Spiritus Dei missi in omnem terram habet, quia per septiformem spiritus sancti gratiã quibus vult Regni spiritualis sublimitatem, & suæ veritatis agnitionẽ præbet. Quos vult ad regnandũ exaltat, quos vult ad contemplandum fontem boni spiritualiũ bonorum radijs illustrat. Missi in omnem terrã, vt de omni terra aliquos ad spiritualis regni celsitudinẽ exaltent, & ad spiritualium bonorum contemplationẽ illuminent. Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. Per carnis assumptionem venit ad humanã cognitionem. Accepit secundum humanitatem de dextera sedẽtis in throno (id est à verbo sibi vnito) librum aperiendum, id est promissum soluendũ. *Et cum aperuisset librum quatuor animalia, & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno.* Cum librum aperuisset, i. genus humanũ redimendo patribus promissum in sacra scriptura significatum in se cõpletum ostendisset, quatuor animalia, i. quattuor Euangelistæ, siue vniuersi prædicatores, & vigintiquatuor seniores, videlicet oẽs vniuersalis ecclesiæ iudices, & quicunq; sub illis comprehendũtur fideles, septem prophetarum, & Apostolorum doctrinis, & exemplis innitentes, cognito redemptionis humanæ sacramento per ipsum velut priores implendo, & sicut posteriores impleto ceciderunt corã agno humiliãdo se, illũ exaltãdo, per ipsum se iustificari humiliter poscẽtes, ipsum esse solũ per quem cœleste bonum tribuitur tali signo cõfitentes. Et quia perfecti quique sua bona opera redemptori debẽt attribuere, & aliorum preces illi commendare, recte subditur: *Habẽtes singuli cytharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum.* Cytharæ nãq; quæ pulsibus manuum suauiter sonãt, apte opera bona figurant, quæ suis effectibus quasi quibusdã sonis proximos ad cœlestem patriã excitant, & inuitãt. Phialæ q̃ sunt latæ, & lucidæ sanctorum corda significant, & sapientiam lucida, per caritatem dilatata. Quæ nõ inconuenienter pp splendorem contẽplationis dicuntur aureæ, & pp redundantiã deuotarũ orationũ odoramẽtorũ plenæ. Odoramẽta n. orationes, quia quẽadmodũ odoramẽta sursum ascẽdunt, ita orationes ad psentiam Diuinitatis pertingunt. Sic ergo pfecti cytharas habent, quia Deo sua opera ascribunt, & phialas, quia orationes offerunt. *Et cantabant canticum nouum dicẽtes. Dignus es domine Deus accipere librum, & aperire signacula eius.* Sicut sancti cytharas habẽt, opera sua

Cur Christus dicatur tam quam occisus.

Quid significent cytharæ.

Quid phialæ

Odoramenta orationes.

ra sua Diuinitati assc̃ribendo, phialas, aliorũ orationes offerendo, ita quoque canticũ nouum cãtant pro acceptis beneficijs, ipsa collaudando. Qđ bene nouũ dicitur, quia de rebus semper nouis, & nunq̃ veterascentibus, de reparatione, & glorificatione videlicet generis humani cantatur. Dignus es dñe De⁹ accipere librũ, & aperire signacula. Dign⁹, quia solus à peccato alienus occisus es, & redemisti nos, nõ te, qui sine peccato extitisti. Deo, vt simus Dei q̃ prius eramus diaboli. In sanguine tuo, quia pro nobis eũ effundi permisisti. Redemisti, non ex vna gente. Sed ex oĩ tribu, & lingua, & populo, & natione. Trib. dicitur à tribus ordinibus gentiũ filiorum Noe in quibus sunt septuagita linguę. In singulis aũt linguis plurimi sunt populi, & in vnoquoq; populo plurimę nationes. A generalibus ergo incipit, vbi dicit. Ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Et ad singula descendit vbi dicit, & fecisti nos Deo nostro regnũ, & sacerdotes. Regnũ, vt Deus regnet super nos per gratiã super quos diabolus regnabat per culpã Sacerdotes, vt qui nosmet ipsos prius obtulim⁹ diabolo, deinceps offeramus Deo, & regnabimus super terrã. id est in terra, vel super terrã regnabimus, ideſt quicquid terrenum & malũm in nobis est subiiciemus. Dignus es domine ergo aperire librum, quia tu exhibuisti in libro promissum beneficium. Et quoniam de reparatione generis humani non solum homines lætantur, sed & Angeli quoq; virtute, Diuinitate, sapiẽtia, fortitudine, honore, gloria, benedictione, & potestate super omnem creaturam dignum prædicant, bene sequitur. *Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum.* Vidi, & audiui. Sicut spiritualiter vidit, ita spiritualiter audiuit, quia spiritualis fuit visio, spiritualis fuit etiam auditio, vocem Angelorum multorum. Aliter fit vox corporalis, aliter spiritualis. Vox spiritualis fit affectu deuotionis, vox autẽ corporalis ictu aeris. Angeli ergo, qui tantum spiritus sunt, eo laudem creatoris sublimius concinunt quo se in eius amore sublimiter extendunt. Intra quos eum singulariter laudant, qui eum omnibus sublimius amant. Qui pariter laudem illi pro reparatione generis humani concinunt, quia illũ pro largitate originis gratia diligunt, & intuitu feruoris vocem attollunt. Qui in circuitu throni animalium, & seniorũ sunt, quia virtutes Angelicæ sanctos adhuc in labentis sæculi periculo cõstitutos muniunt, & contrà reproborũ spirituum impetus defendunt: *Et erat numerus eorum millia millium.* Quod dicit numerum eorum millia millium, nequaquã se comprehẽdisse cælestium spirituum numerum intimuat, sed maximos numeros ponẽdo innumerabiles esse designat. Et de huiusmodi Angelorũ numeris, qui in sacro eloquio ponuntur Beatus Dionysius sic ait. Dignũ, inquit, æstimo intellectuali cogitatione quia eloquiorũ (subauditur diuinorum) de Angelis traditio millies millia ait. Et decẽ millia decies millies, secdm hos sublimissimos numerorũ in seipsam reuoluens, & multiplicans, & per hos aperte significans innumerabiles cœlestiũ essentiarum ordinationes. Multæ sunt n. beatæ militiæ super mundialiũ intellectuũ, id est Angelorum infirmã, & coarctatam superantes materialium secundum nos numerorum, i. numeri qui apud nos subest cõmensurationi. Quod ergo numerum Angelorum millia millium dicit, non homini, sed Deo numerabiles Angelos ostendit. Voce magna dicentium, vox laudantium Angelorum magna esse dicitur, vt exultatio & congratulatio eorũ de saluatione generis humani, & laus ab eis impẽsa saluatori magna designetur. Si n. gaudiũ est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, perpendat qui potest quantum eis gaudium sit omnium electorum saluatione: *Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & Diuinitatem, &*

Cur carmi. num dicatur nouum.

Vide dicatur tribus.

Regnare regnũ & sacerdotes. Super terram regnare quid sit.

Cur dicatur millium.

Cur dicatur Vox magna.

De voce corporali & spirituali.

rem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Ac si dicerent Angelicæ potestates mediatorē Dei, & hominum supra se collaudantes, eius dignitatem prædicare non erubescentes. Redemptor mundi. qui est agn⁹ per innocētiam. Qui est occisus per indebitam pœnam, & redemit captiuam cateruam, dignus est per singularē excellentiam accipere a subiecta creatura diuersa gratiarum præconia. Dignus est accipere a creatura per laudem exhibitam, q̄ habet secundum diuinitatem p naturam, secundum humanitatem per gratiam. Dignus est accipere virtutē, vt Dei virtus prædicetur, Diuinitatē, sapientiam, fortitudinem, honorē, gloriā, & benedictionem, vt Deus sapiens, fortis, honorificandus, gloriosus, benedictus credatur & laudetur. Sequitur: *Et omnem creaturam quæ in cælo est, & quæ super terram, & subtus terram, & quæ in mari, & quæ in eis sunt.* Quasi cunctis breuiter cōprehensis, & distinctis dicant. Non solū dignus est saluator virtutem, & quæ supradicta sunt accipere per laudē & gratiarum actionem, sed omnem creaturā per potestatem: *Omnes audiui dicentes sedenti in throno & agno.* Verba laudis præcedentia magis pertinere videntur ad Diuinitatē, quæ tamen exhibentur humanitati propter vnitā sibi Diuinitatem. Hic aūt vbi dicit. Omnes audiui dicentes, ipsos auditores simul colligit, & laudem Diuinitati & humanitati pariter exhibitam ponit. Omnes audiui dicentes, sedenti in throno regnanti Trinitati, & agno, id est humanitati vnitæ diuinitati, benedictio, honor, & gloria, quia benedictus, honorificandus, gloriosus, & glorificandus est singulariter, potestas, quia potens excellenter in sæcula sęculorum, id est semper. Sequitur: *Et quatuor animalia dicebant Amen, & viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt* audita laude à cælestibus spiritibus sedēti in throno, & agno dignanter impensa. Quatuor animalia dicebant amen, quia ad p̄dicatorū maA xime pertinet officiū sacræ cōfessionis, & Diuinæ laudis testimonia confirmare. Et vigintiquatuor seniores ceciderūt in facies suas, & adorauerunt, quia vniuersi ecclesię iudices dū diuinam maiestatem audiunt, oībus creaturis eminere, ac summis spiritibus prædicabilem, & laudabilem esse, nequaquā de prælatione sua debent superbire, sed semetipsos humiliare, & dignū creatori, ac redemptori Deo venerationis cultū impendere. Pauca, & minima charissime frater de cælestibus sacramentis vtcūque tibi perstringimus, quia multa, & maxima comprehēdere non valemus. Magna flumina spiritualiū mysteriorū pernatamus, sed vix paucas guttas latētis dulcedinis ad ripas deportam⁹. Sed licet ad multas hauriendas aquas non sufficimus, ad littus tamen ore ficco nō venimus. Aliqua est n. vtilitas in sacro eloquio tractare, & ipso dicendo studio se laborare. Vbi nūq; dicit. Vidi in dextera sedentis super thronum librum, egit actor de sacra scriptura, p̄missum redemptionis humanæ continente. Vbi ait, vidi in mediō thronū, & quatuor animalium, & seniorum agnum stātem tanq̄ occisum, egit de agno librū aperiente, i. de redemptore p̄missum soluente. Vbi dixit, quatuor animalia & seniores cantare canticum nouum, posuit de ipsa redemptione testimoniū, & gratiarum actionem sanctorum hominū. Vbi addit, & audiui vocem Angelorum multorū, testificationem & laudem cælestium spirituū. Vbi deinde intulit. Et quatuor animalia dicebāt Amen, & viginti quatuor seniores ceciderunt in facies suas, vniuersorum prædicatorum confirmationem, & ecclesiasticorum iudicum humiliationem.

De primo sigillo, & apertione eius.

CAPVT IV & lib. VI.

ET vidi, quod aperuisset agnus vnum de septem sigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens tanquam vocem tonitrui. Apoc. 6.

Veni,

Veni, & vide, vidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. Cuncta quæ in tribus præcedentibus huius secundæ visionis capitulis continentur, maxime ad redemptionis humanæ sacramentum pertinere videntur. Quæ vero in septem succedentibus capitulis sequuntur, & septem sigillorum apertione distinguuntur, ad sequentis temporis redemptionem, & ordinem referuntur. In quibus videlicet sequētibus electorum virtutes, & reproborum in electos persecutiones, & patientium tribulationes ab exordio nascentis ecclesiæ vsque in finem mundi describuntur, & non simul, & semel, sed secundum dispositionem, & apertionem sigillorum, & processum temporum paulatim, & succedenter prædicta compleri, & occulta manifestari multiformiter ostendunt. Apte enim descripto mysterio redēptionis humanæ, subiungit merita iustorum, persecutiones reproborum, retributiones præmiorum, vt in his omnibus electis prouideat, & eos de futuris erudiat diligēter. Nam si pronunciata reparatione de futura persecutionis tribulatione, & patientium mercede taceret, nequaquam electos cōtra aduersa præmuniret, nec per promissa præmia ad tolerantiam animaret. In hoc autem capitulo agit de ortu, & primo statu ecclesiæ renascentis, de vetustatis per baptismum in Christo ad vitæ nouitatē resurgentis per spiritualium donorum susceptionē & ad cælestia bona tendentis. Et vidi, quod aperuisset agnus vnum de septem signaculis. Primum sacræ scripturæ signaculum Christus aperuit, dum mundum redimendo, & primitiuæ ecclesiæ dona Spiritus infundendo, paternæ promissionis primordia vsq; ad illud tempus latentia in se, & per se completa & exhibita manifestauit. Et audiui vnum i. primum de quatuor animalibus dicens, tanquā vocē tonitrui. Veni, & vide. Primum animal in hac visione simile leoni Marcus extitit, qui in principio euangelij sui de resurrectione Christi mentionem fecit, & eiusdem resurrectionis prædicatores figurauit. Recte ergo in apertione sigilli primi dicit, quod ei primum animal locutū sit, quia primus ordo in nouo testamento, prædicatorum resurrectionē Christi corporalem, & nascentis ecclesiæ resurrectionem spiritualem circumquaq; prædicauit. Nam quia primus ordo de resurrectione testimonium dedit, apte in apertione primi sigilli in quo de resurrectione renascentis ecclesiæ agitur, vnū de quatuor animalibus, id est primum locutum dicit. Cuius vox quasi vox tonitrui sonuit, qa subito noua, mirabilia, grandia coruscantibus miraculis pronunciauit. Veni & vide. Veni per maiorem intentionem, & vide per intelligētiam spiritualem iam aperire mysticā promissionem Dei per regenerationē generis humani. Sed quæ in hoc loco spiritualiter sancto Ioanni ostenduntur, ad eligendorum, & conuertendorum personam spiritualiter referūtur. Ipsis enim in his verbis dicitur vt per conuersionem veniant, & per fidem videant gratiam regenerationis primitiuæ ecclesiæ collatam quam ignorāt, & gratiam per baptismum suscipiendo, & ecclesiam imitando ad vitam pergant, & quia quæ sequuntur de primitiua ecclesia per baptismum dealbata intelliguntur, recte sequitur. Et ecce equus albus. Equus enim albus est primituorū electorum numerus ab omnibus parter peccatis in vnda baptismatis purificatus, & donis spiritualibus super niuē dealbatus. Qui Christum in primitiuis recentēr renatis prædicatoribus sessorem habuit, & eum ad mittenda iacula prædicationis per mundum circumtulit. Vnde bene sequitur. Et qui sedebat super eum habebat arcum. Arcus enim virtutem prædicationis significat. Sicut namq; arc⁹ sagittas iacit, sic prædicator prædicationis verba mittit. Sagittæ occidunt inimicum, verba prædicationis diabo-

A B C D

Quando Christus aperuit primum sigillum.

Quid per equum album significetur.

Quid per arcum, & coronam.

diabolum. Et data est corona. Quemadmodum enim arcus designat officiū prædicationis, ita corona figurat præmium æternę retributionis, in qua nullus est finis. Data est ei corona secūdum humanitatem, quia omnia possidet secundum Diuinitatem. Ipse enim secundum humanitatem oīa accipit, qui secundum Diuinitatē omnia tribuit. Sed quotidie ei corona datur quando in suis electis coronatur. Aliter. Ipse habet arcum vt malos dimicando vulneret, coronam vt bonos glorificando coronet. Arcū habet, quia dicet: *Ite maledicti* B *in ignem æternum.* Corona, quia dicet: *Venite benedicti patris mei percipite regnum.* Aliter. Habebat arcum per potentiam diuinitatis. Data est ei corona per glorificationē humanitatis Magna enim differentia videtur iter hoc, quod dicitur de arca, quod eum habuit, & illud quod dicitur de corona, q̄ ei data sit. Quod n. dicitur, quod arcum habebat, pertinere videtur ad Diuinitatis potentiam secūdum quod omnia possidet per naturā. Quod vero dicitur corona ei data esse, ad humanitatis conditionem secūdum q̄ omnia accepit per gratiam. Et exiuit C vincens, vt vinceret, & exiuit in p̄dicto equo albo, i. in primitiuorum electorū numero nuper regenerato. Exiuit de Iudæis Iudæos derelinquendo. Exiuit vīcens in ipsis conuertendo quos prædestinauerat, vt vinceret in gentibus in ipsis conuertendo quos eligere volebat. Apertio ergo signaculi ē reuelatio mysterij cū exhibitione promissi. Animal primum ordo prædicatorum resurrectionem prædicantiū. Equus albus primitiuorum electorum numerus. Sessor Christus. Arcus prædicatio, corona retributio. Vel arcus malorū damnatio, corona bonorū saluatio. Vel arcus potentia Diuinitatis, corona glorificatio humanitatis. Sessor, id est Christus de Iudæis Iudæos relinquendo. Exiuit vincens, quia de ipsis elegit quos voluit, vt vinceret in gentibus, eligendo in ipsis quos præsciuit. Et bene dixit. Exiuit

Matt. 25.

Apertio signaculi.

A vincens vt vinceret, quia per eos quos in Iudæa elegit, gentes conuertit.

De secundo sigillo, & apertione eius.

CAPVT VI

ET cum aperuisset secundum sigillum audiui secundum animal dicens. *Veni, & vide. Et ecce alius equus rufus, & qui sedebat super eum datum est ei vt sumeret pacem de terra, & vt inuicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus.* Postquam diabol⁹ genus humanum eius inuidia in primis parentibus deceptum de paradisi iucunditate in hanc miseriam proiectum (promissione redemptionis iam exhibita) mysterijs sacræ scripturæ incipientibus iā aperiri, ad summum & inuisibile bonum vnde ipse corruit per redemptoris gratiam resurgere conspexit. Iterum inuidia succensus in hominē grauiter exarsit, & contractis vndique viribus impios sæculi principes ip.i⁹ cultibus deditos in electorum persecutione patenter studuit excitare, & eos ab ingressu patriæ cœlestis tentauit cohibere. Dicitur ergo. Et cum aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicens. Veni, & vide, & ecce alius equus rufus. Equus rufus, i. sæculi principes crudeles sanguine martyrum rubentes. Et cum aperuisset sigillum secūdum id est cum crescente gratia ampli⁹ cæpisset exhiberi & compleri promissio diuina, & aperiri, & manifestari, quod præmissum, & promissum, erat in scripturis, audiui secundum animal dicens. Veni, & vide. Secundum animal D in hac visione simile vitulo, Lucas extitit, qui in principio euangelij sui passionem Christi insinuauit, & secundum ordinem in hac visione prædicatorum temporibus, martyrum passionem, Christi ipsius ad exemplum prędicantium, & illos ad eius imitationem exhortantium figurauit. Aptetur igitur sicut primum animal simile leoni, id est Marcus, qui in principio Euangelij sui Resurrectionē Christi expressit, & pri-

Apoc. 6.

Quid significet equus rufus.

num ordinem prædicatorum in primitiua ecclesia designauit, in apertione primi sigilli in qua spiritualis resurrectio describitur locutum perhibetur. Ita secundum animal simile vitulo per quod Lucas designatur, qui in principio sui sermonis typice de passione egit, & eiusdem passionis Christi prædicatores figurauit, in apertione secundi sigilli, in qua de passione martyrum agitur locutum memoratur, quia quemadmodum primus ordo prædicatorum p Marcum designatus in primitiua ecclesia ad iacendum christianæ fidei fundamentum resurrectionem prædicauit, ita secundus temporibus martyrum ad eorum tolerantiam roborandam eis passionem Christi prædicando proposuit. Illic namque principaliter creditur prædicata resurrectio, vt auditores ad idem resurgerent. Hic passio, vt electi in patientia perseuerarent. Sicut igitur ibi locutum est animal primum, ita hic animal secundum, quia quæ ibi continentur pertinent ad resurrectionem, & quæ hic continentur ad passionem. Ibi designatur spiritualis resurrectio credentium. Hic corporalis passio martyrum. Veni, & vide. In eo quod illi iterum veni, & vide dicitur, spiritualis augmentatio visionis, & promotio designatur. Et ecce alius equus rufus. Vere alius, & ab alio valde diuersus. Ille albus, iste rufus. In illo præferebatur candidus primitiuorum renatorum numerus. In isto crudelium principū exercitus. Ille candebat per nouitatē regenerationis, iste rubebat per effusionē sanguinis. Illius sessor erat Christus. Istius diabolus. Ille ad eruditionem hominum vndique circumferebat Christum, iste ad destructionem eorū circumferebat diabolum. Vnde de isto diabolo dicitur Et qui sedebat super eum datum est ei, vt sumeret pacem de terra. Ei nāque ipsi diabolo, qui sedebat super eum crudelium videlicet principum exercitus datus est, id est permissum est pacē de terra sumere illata pſecutione. Cuius persecutionis crudelitas à tempore Neronis incœpit, & vsq; ad tempus Cōstantini Magni non quieuit. Cæsa sunt ergo multa martyrum millia, & pro gloriosa victoria a Deo coronata. Sequitur. Vt inuicem se interficiant, subauditur homines. Interficiebāt homines alios alij siue gladio meritali per occisionem, siue spirituali per malam suasionē. Nec solum interficiebant ipsi persecutores alienos incognitos, & remotos, sed & parētes, notos, & vicinos. Et hoc totum datum, id est permissum est diabolo, vt tantam videlicet persecutionē fidelibus inferret, & pacem de terra sumeret. Cuius persecutionis quantitas exprimitur cum subditur. Et datus est ei gladius magnus. Vere etenim magnus, quia hæc persecutio cousque flagrauit, vt etiam oceani limbum pertransiret. Vere magnus, quia intra solam vrbem Romam quodam tempore ab impijssimo Diocletiano decem, & septem millia martyrum, in non multis diebus pro Christo cæsa leguntur. Vere magnus, quia non tantum minores, & vniuersali ecclesiæ minus vtiliores, sed maiores, & vniuersitatis fideliū sustentatores, & gubernatōres, vt Apostolos, & excellentissimos doctores interfecit. Apte ergo dicitur, quod equus diaboli sessoris rufus apparuit, dum impiorum principum exercitus tot sanctorum sanguine se rubricauit. Apte dicitur, quod sessori eius diabolo ad sumendam pacē de terra gladius magnus datus sit, dum tot sanctorum stragem fecit. Apertio secundi sigilli exhibens demonstratio sacri eloquij, de persecutione diaboli in effusione sanguinis martyrum Christi. Animal secundum, secundus ordo prædicatorum temporibus martyrum martyres ad passionis Christi imitationem exhortantium. Equus rufus, crudelis principum exercitus effusione sanguinis sanctorum rubicundus. Sessor, diabolus. Ablatio pacis, illatio persecutionis. Magnitudo gladij, quantitas tormenti.

Sessor equi rufi.

De

De tertio sigillo, & apertione eius.

CAPVT VI

ET cum aperuisset tertium sigillum. Audiui tertium animal, dicens. Veni, & vide Et ecce equus niger, & qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua. Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentem. Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario, & vinum, & oleum ne laseris. Sancta mater Ecclesia spiritu sancto roborata per illatam persecutionem, & fidelium suorum necem minime detrimentum sustinuit. Sed more sinapis q̃ magis atterebatur magis augmentum accepit. Nam occisis martyribus, coruscantibus post mortem ipsorum per eos miraculis, multi populi ad fidem conuersi sunt, qui postmodum Deo intra sanctam ecclesiam fideliter seruierunt. Sed cernens se diabolus per apertam persecutionem nequaquam profecisse, ad nocendum argumenta quæsiuit, & seruorum Dei numerum quem per manifestam impiorum persecutionem principum minuere non potuit per occultam hæreticorum malitiam infirmitate tẽtauit. Vnde aptè sub apertione huius tertij sigilli dicitur. Ecce equus niger. Niger significat occultum. Equus ergo niger occultam hæreticorum versutiam quibusdam sacræ scripturæ verbis, & quibusdam fallis virtutibus & operibus designat palliatam, & ne manifeste videatur obfuscatam. Ait ergo, & cum aperuisset tertium sigillum audiui tertium animal dicens. Veni, & vide. Et ecce equus niger. Et cum aperuisset sigillum, id est cum secundum processum temporis magis, ac magis in sacra scriptura aperiri, & cognosci cæpisset effectus Diuinæ promissionis, & profectus humanæ salutationis, audiui tertium animal dicens. Veni, & vide. Tertium animal in hac visione habens faciem quasi hominis, Matthæus extitit, qui de humanitate Christi suam narrationem incœpit, & tertiũ ordinem prædicatorum veram humanitatem Christi temporibus hæreticorum sua p̃dicatione attestantium figurauit. Bene igitur sub apertione sigilli tertij, tertiũ animal auditũ dicitur, vt sicut primũ animal, id est Marcus agens in principio sui sermonis de resurrectione sub apertione primi sigilli, in qua de spirituali resurrectione agitur locutum memoratur, & secundũ animal, id est Lucas, qui mentionẽ passionis typice facit sub apertione secundi sigilli, in qua de passionibus martyrum agitur, locutũ perhibetur. Ita tertiũ animal, id est Matthæus qui de humanitate incipit sub apertione tertij sigilli, in qua de hæreticis ipsam humanitatem saluatoris suis mendacijs oblatrantibus, & tertijs prædicatoribus ipsam attestantibus agitur locutum, vel auditum describitur. Quod ergo veni, & vide sub singulis apertionibus repetitur, spiritualis visionis multiplicatio figuratur. Et ecce equus niger. Equus niger est hæreticorum cuneus sua vitia simulatis virtutibus, & operibus occultando intuentibus obscurus. Primus equus albus per regenerationis candorem. Secundus rufus per principum persecutionẽ. Tertiꝰ niger per vitiorum suorum occultationem. Et qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua. Sessor diabolus. Statera significat rectam & æquam discretionem in intelligentia, & p̃dicatione scripturarum. Manus significat hæreticos ipsos per quos diabolus operatur. Sessor ergo stateram in manu habuisse dicitur, quia discretio & intelligentia quam hæretici sese habere dicunt, diabolo asscribitur, qui malitiam aduersus fideles conceptam dum super equum rufum sedendo implere non potuit, super nigrum equum perficere seducendo tentauit, quia quod nõ valuit per principum furorem, hoc efficere voluit per hæreticorum prauitatem. Prius principes extrapolitos, & alienos contra Ecclesiam inflammauit. Domesticos deinde diuersis eius hæresibus corrupit, vt postꝫ exterius bella cessa-

Quid significet equus Niger.

Quid per stateram? Manus quid significet.

cessarent, bellum interius ebulliret. Cuius videlicet hæreticæ prauitatis impietas maxime à diebus Constantini magni, & sequentiũ imperatorum tẽporibus pullulauit. Sed auctoritate sanctæ Ecclesiæ, & ecclesiasticorum doctorum disputatione cõpressa, tandem cessauit. Sed quia Diuina miseratio circa maiorum periculorum illationem maiorem solet adhibere consolationem, recte dicitur. Et audiui tãquam vocem in medio quatuor animalium dicentem. Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario. In medio quatuor animalium, id est in medio communi testimonio quatuor Euangelistarum, & omnium prædicatorum. Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario, quasi diceret. Ne timeatis ô fideles, quamuis videatis persecutioni succedere diuersas hæreses, quia nec poterunt vos lædere, nec annonam sacræ scripturæ minuere si in perfecta fide volueritis stare. Quid enim per denarium in quo computatio correctionis facit finem aptius accipimus quam fidei perfectionem? Quid per triticum, nisi sacrum euangelium? Quid per hordeum nisi vetus testamentum? Quid per bilibris siue per bilibrem significationem, nisi noui vel veteris testamenti intelligentiam duplicem, historialem scilicet & spiritualem? Pullulantibus igitur hæreticis & hæresibus in medio quatuor animaliũ, bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario haberi proclamantur, quia cõi testimonio euangelistarum, & omnium prædicatorum fidelibus in perfecta fide perseuerantibus, & contra hæreticorum prauitates disputantibus perfecta, & duplex in vtroq; testõ intelligẽtia pro fidei integritate & perfectione donatur. Bilibris autem vas duos capiens sextarios esse dicitur, in quo duplicis intelligentiæ historialis videlicet & spiritualis perfectio figuratur. Sed tritici vnũ, & singularem bilibrem denario vno, i. propter denariũ posuit, videlicet propter vnitatem euangelici sacramẽti, & tres bilibres hordei, propter quin veteri testamẽto continentur lex, & prophetæ, & psalmi. Et vinũ & oleũ ne læseris. Vinũ sunt perfecti Doctores, male viuentes mordaciter & acriter increpãtes. Oleum sunt æque perfecti doctores, pusillanimes, dulciter, & suauiter consolantes. Interdicitur itaque sessori nigri equi, diabolo videlicet hæreticorum dominatori, ne vinum & oleum lædat, id est ne perfectos Doctores malos arguentes, pios consolantes hæretica prauitate corrumpere præsumat. Non ergo debent fideles equum vel sessorem formidare, dum & eis plenitudo, & perfectio diuinæ sapientiæ promittitur. Et diabolo ne perfectiores, & totius Ecclesiæ sustentatores lædat prohibetur. Apertio ergo tertij sigilli est maior secundum tempus cognitio mystici eloqui. Tertium animal Matthæus, vel tertius ordo prædicatorum tẽporibus hæreticorum humanitatem Christi prædicantium. Equus niger, hæreticorum cuneus. Sessor, diabolus. Statera intelligentia & prædicatio discreta, & æqua vox in medio quatuor animalium, commune Euangelistarum, & prædicatorum testimonium. Denarius, fides. Bilibris tritici, perfecta intelligentia Euangelij. Bilibres tres hordei, perfecta cognitio veteris testamenti. Vinum, & oleum, perfecti increpatores, & consolatores. Prohibitio læsionis, refrenatio tentationis.

Quid per denarium inditum esse?

Quidue per triticum, hordeum & bilibrem.

Quid sit bilibre.

Vbi nemus quid significetur. quidue oleo?

De quarto sigillo, & apertione eius.

Caput VII.

ET cum aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis. *Veni, & vide. Et ecce equus pallidus, & qui sedebat super illum nomen illi mors, & infernus sequebatur eum, & data est illi potestas super quatuor partes mundi, interficere gladio, & fame, & morte, & bestiis terræ.* Apoc. 6. Postquam hostis antiquus intellexit nec principum persecutionem, nec hæreticorum prauitatem ad exercendam malitiam suam

sibi

sibi posse proficere, sed magis nocere, A quia sancta mater Ecclesia quanto magis aduersis atteritur, tanto magis virtutibus roboratur, statim falsos fratres in hypocrisi ambulãtes subintroduxit, & per eos domesticos eius secretius & familiarius tentauit turbare. Quod bene in prædictis verbis designatur, vt primo rufus, inde niger, post equus pallidus in sacra visione mõstretur. Quid est enim equus pallidus, nisi hypocritarũ populus, qui dũ vtde religione laudetur, per ieiunia, & diuersas incommoditates semetipsum coram aspectibus humanis grauiter afflixit, viribus exhaustis, & sanguine minorato moribundus pallescit, qui fidelibus eo pernitiosior existit, quod ficta religione malitiam suam velans foris se bonum ostendit. Et cum aperuisset sigillum quartum, id est cum secundum temporis progressum emergentibus causis in sacra scriptura prædictis magis, ac magis inciperet manifestari, quod erat occultum. Audiui vocem quarti animalis dicentis. Veni, & vide. Quartum animal ipsemet sanctus C Ioannes extitit, qui similis Aquilæ summę diuinitatis immortalitatem cæteris omnibus altius intellexit, & ordinem prædicatorum æternitatem, & immortalitatem diuinitatis prædicantiũ præsignauit. Apte igitur sicut Marcus equum album, Lucas rufum, Matthæus nigrum propter causas superius designatas ostendit, ita Ioannes pallidum demonstrauit. Ille etenim Euangelista siue prædicatorum ordo per eum designatus rectissime ad ostendendum per pallidum equum hypocritarũ cuneum, & sessorem eius cui nomen mors, scilicet diabolum debuit audiri, per quem, D & à quo immortalis diuinitas voluit specialius describi, & prædicari, vt per hoc occulta eorum malitia manifestior appareret, quod eam Euangelista, vel ordo dignior, & per officiũ magis contrarius demõstraret. Et ecce equus pallidus. Pallidus equus (sicut iam dictum est) hypocritarum numerus est, per ni-

Quid significet equus pallidus?

miam carnis afflictionem pallidus, & moribundus. In quo diabol⁹ sedet, quia hypocrisis per prauã intentionem dominando per eos malitiã suam exercet, & qui sedebat super illum nomen illi mors. Hoc nomen mors bene diabolo cõuenit, quia per eum mors incœpit, & alios ad mortem trahere non desinit, vnde subditur. Et infernus sequebatur eum. Infernus sequitur diabolum, quia omnes damnandi eũ imitantur. Sequitur. Et data est illi potestas super quatuor partes terræ interficere gladio, & B fame, & morte, & bestiis terræ. Datur diabolo potestas per diuinam permissionem super quatuor partes terræ, id est super illos qui terrenis inhærent per cupiditatem. Interficere eos gladio peccati, & fame verbi Dei, & morte, id est languore corporis, & bestiis, id est bestialibus motibus. Omnes namque qui per amorem terrenorum diabolo seruiunt, talia ab ipso stipendia accipiunt. Aliter. Datur diabolo potestas super quatuor partes terræ, dum ei concedi- *Bestiis id est bestialibus motib.* tur materiali gladio, fame, morte, bestiis bonos per quatuor partes terræ dispersos affligere. Quæ tamen potestas diabolo cooperatur in malum, bonis in bonum. Apertio ergo quarti sigilli maior demõstratio sacramenti. Quartum animal, Ioannes siue immortalis diuinitatis Christi prædicatores. Equus pallidus, hypocritarum cuneus. Sessor diabolus. Infernus damnandi potestas, permissio nocendi.

Infernus sequitur Diabolum, quia omnes damnãdi eum imitantur.

Interficiet eos gladio peccati, fame verbi Dei.

De quinto sigillo, & apertione eius.

Caput VIII.

ET cum aperuisset sigillũ quintum, vidi sub- *Apoc. 6.*
tus altare Dei animas interfectorũ propter verbum Dei, & testimonium quod habebant, & clamabant voce magna dicentes. Vsq; quo domine sanctus & verus non iudicas, & vindicas sanguinem nostrũ de his qui habitant in terra. Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictũ est illis vt requiescerent per tempus adhuc modicũ, donec impleantur conserui eorum, & fratres co-

rum qui interficiendi sunt sicut & illi. Persecutionibus superius descriptis, ne audientiū mentes deficerent ex tot tribulationibus prædictis, solatur diuina misericordia lachrymabilem sanctorum martyrum quærimoniā in præsenti capitulo, dono primæ stolæ, & promissā conseruorum, & fratrum eorum saluatione. Et cum aperuisset sigillum quintum. Apertio sigilli quinti est secundum successionem temporis euidentior declaratio sacri eloquii defectus prædicti & exhibitio promissi. Vidi, super altare Dei animas interfectorum. Altare Dei Christus. Super eum namq; offerimus patri bona per fidem quæ cogitam⁹, loquimur, aut operamur. Bene ergo animæ sanctorum interfectorū subtus altare Dei visæ sunt, quia Christo se per humilitatem submittunt, & per ipsum à patre iudicium, & vindictam de persecutoribus ex amore iustitiæ requirūt. Causam vero quare interfecti sunt subiungit dicens. Propter verbum Dei, & testimoniū quod habebant, id est propter præceptum Dei, quod in se implebant, & testificationem fidei quam aliis prædicabant. Et clamabant voce magna, id est voto maguo, & desiderio dicentes. Vsque quo domine sanctus, & verus. Sanctus in temetipso, verus in promisso tuo. Sanctus odiendo iniquitatem, verus soluendo promissionem. Nō iudicas, & vindicas. Iudicas, malos à bonis discernendo. Vindicas, ipsos puniendo. Sanguinem nostrum, mortem nostram ab his, qui habitant in terra, non solū per mansionem, sed & per cupiditatem. Et datæ sunt illis stolæ singulæ, & dictū est illis vt requiescant per tempus adhuc modicum. Dantur nunc sanctis stolæ singulæ per solius animæ glorificationem, & dicitur illis per glorificandi corporis promissionem, vt requiescant per acceptam beatitudinem. Tempus adhuc modicū, vsq; ad vniuersalem resurrectionem, donec impleantur conseruī eorum, & fratres impleantur per præcogniti numeri completionem. Cōseruī, quia eundem habent dominū fratres, quia eundem habent patrem Deum. Qui interficiendi sunt sicut & illi, quia omnes electi per præsentium laborum tolerantiam ad æternam pertingunt gloriā. Et notandum, quod dicit, modicū tempus, quia breuis est cursus temporis ad statum æternitatis. Apertio itaq; quinti sigilli, euidentior declaratio euentus prædicti in pagina sacra eloquii. Altare, Christus. Animæ interfectorum, spiritus martyrum. Vox magna clamoris, desiderium vltionis. Donum, stolæ glorificatio. Animæ requies modici tēporis expectatio finiendæ mutabilitatis. Conseruorum & fratrum impletio, prædestinatorū plenaria, & perfecta remuneratio.

Quodnam sit altare Dei.

Quare animæ interfectorū sub altare visa sint.

Quare dicat tempus modicum.

De sexto sigillo & apertione eius.

CAPVT IX.

ET vidi cum aperuisset sigillum sextum, & ecce terræ motus factus est magnus & sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta est, sicut sanguis, & stellæ ceciderunt super terram, sicut ficus mittit grossos suos cum a vento maguo mouetur. Dum appropinquat finis visionis videt, & narrat ea quæ ventura sunt circa finem temporis. In isto namq; capitulo describit tribulationem in diebus Antichristi venturam & tyrannidem diabolicā imperio Christi refrenandam. Et vidi cum aperuisset sigillum sextum, id est temporis sequentis occultū. Et ecce terræ motus, id est terrena diligentium motus, factus est magnus, apte addit magnus, quia cū semper reprobi moueantur ad inferendum mala bonis, tempore Antichristi magis sæuiet furor crudelitatis. Et sol factus est niger, tanquā saccus cilicinus. Quia Christus verus sol iustitiæ nigrescet, eo quod nec miraculis, nec prædicatione clarescet. Et luna facta est sicut sanguis tota, quia sancta Ecclesia vbiq; patietur crudelitatem persecutionis, effusione sanguinis. Et stellæ ceciderunt super terrā, quia multi qui videbantur esse

Apoc. 6.

Quid sit terræ motus?

Quid sit quod sol factus sit fit niger?

Quid per lunam & stellas significat?

esse stellæ per fidei claritatem, & cœlestem cõuersationem, cadent per infidelitatem. & impietatis perpetrationem. Possunt vero ista quæ hic dicuntur de hac calamitate, & multa quę sequuntur ad literam accipi. Scriptum nam̃ est: *Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione*, sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. Sicut ficus mittit grossos suos, id est fructus leues & vacuos, quia Deus neminem permittit cadere, qui illi seruiat vero amore. Cum à vẽto mouetur magno, quia magnitudine persecutionis velut inanes labentur. Sequitur: *Et cœlum recessit sicut liber involutus, & omnes montes, & insulæ, de locis suis motæ sunt, & reges terræ, & principes. & tribuni, & divites. & fortes, & omnis seruus, & liber absconderunt se in speluncis, & petris montium.* Cœlum, id est cœlestem conuersationem agentes, recessit sicut liber inuolutus, quia se occultabunt, se & cœlestia sacramenta sibi commissa cælantes. Et omnes montes & insulæ motæ sunt de locis suis, quia omnes per virtutum eminentiam alti, & fluctibus persecutionum quassati se fide & opere à malis diuidẽt. Et reges terræ. i. illi qui vel se vel alios nolunt regere, & principes, qui sciunt principari, & tribuni, qui tribus regunt, & divites, operibus virtutum, & fortes, contra impetus tentationum. Et omnis seruus & liber, quantum ad conditionem, vel quantum ad coniugii copulationem, aut libertatem. Et absconderunt se in speluncis & petris montium, imitando secretã, & firmam cõuersationem sublimium sanctorum: *Et dicent montibus & petris*, id est sublimibus & firmis in fide sanctis. *Cadite super nos*, per piam affectionem: *Et abscondite nos*, per vestram intercessionem: *à facie*, id est ab animaduersione: *Sedentis super thronum*, id est regnantis diuinitatis: *Et ab ira agni*, Christi videlicet hominis. Possunt tamẽ quædam de his quæ dicta sunt ad literã intelligi, vt scilicet homines in illis diebus in speluncis, & petris præ timore sunt se abscõsuri, & ab ipsis se velint operiri, & causam quare se velint abscõdi & operiri subiungit dicens: *Quoniam venit dies magnus iræ ipsorũ.* Vere etenim dies magnus iræ ipsorũ veniet, quando tãtus furor tanti hostis tã crudeliter desæuiet. Erit etenim tempus, quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt vsq; ad tempus illud. Et nisi breuiasset Dominus dies, nõ fuisset salua omnis caro, id est nisi tribulationi illi citius finem daret, nemo eam sustinere posset. Et quis poterit stare in fide, videlicet perseuerantiæ nisi sanctorũ adiuuetur oratione? In paucis itaq; verbis magnã & miserabilem tribulationem tempore Antichristi venturam cõprehendit. Sed multiplici ecclesiæ bello descripto subiicit tempore huius belli diabolum nocere paratũ, sed à Deo ne sui torperent, vel desperarent refrenatum. Sequitur: *Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ tenentes quatuor ventos terræ ne flarent super terram, neque super mare, neque in vllam arborem.* Isti quatuor angeli sunt vniuersi dæmones totum mundum in quatuor angulis suis in diebus illis possidere cupiẽtes. Stantes, & quos in latitudine mũdi deuorare possint considerantes. Quatuor venti sunt, quatuor Euangeliorum libri. Isti venti tunc super terram, super mare & arbores flant, quando perfecti doctores Euangelici sacramenti plenitudinẽ terrena diligentibus, & in salo sæculi fluctuantib⁹ malis ad similitudinẽ arboris sursum electis, & fluctuantibus bonis prædicãt. Quos prædicti apostatæ angeli tunc ne amplius super terrã, mare, vel in arborẽ flent se tenere putabunt, quia ne verbũ sacri Euangelii malis, vel bonus prædicetur laborabunt. Et notandũ q̃ dicitur super terram, & super mare, & in arborem, quia bonum malis desuper offertur, quod à bonis iam intrinsecus possidetur. Sequitur: *Et vidi alium angelum ascendentem ab ortu solis habentẽ signum*

Des

Matth. 24. Luc. 12.

Neminem permittit cadere Deus qui illi vero amore seruit.

Quid sit cœli recessus?

Quomodo hæc sint intelligẽda ad literã.

Quid significetur per quatuor angelos tenentes quatuor ventos? & quid per venire.

Cur dicatur super terram, super mare, &c.

Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari dicens. Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Aliter. Angelus Christus à prædictis angelis multum diuersus, qui ascendit ab ortu solis, quia prædicator & largitor paternæ claritatis. Qui etiam per hoc quod ascendit, nobis formã ad superna bona tendendi monstrauit. Iste angelus descendit per carnis assumptionẽ, ascendit per eiusdem carnis glorificationem. Qui signũ Dei habuit, quia immortalis diuinitatis in se potentiam ostendit. Voce magna quatuor angelis, quibus datũ est, i. permissum est. Nocere terræ & mari clamauit, quia eorum malitiam magnæ auctoritatis imperio refrenabit. Per hoc quod hic vbi ait, quibus datum est nocere terræ & mari, de arboribus tacuit, potest intelligi quod perfecte bonis nihil nocet quod eis in bono potestas contradicit aduersa. Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, id est nolite nocere malis, qui cõuertendi sunt, & bonis, qui conuersi sunt. Nolite nocere per effrenatam tentationem. Donec signemus seruos Dei nostri in frontibus eorũ, per manifestam fidei confessionem. Donec id est vsque, signemus, id est omnibus signatis neminem signandũ expectemus. Signemus, videlicet ego interius per gratiæ spiritualis effusionem, & mei ministri exterius per prædicationis administrationem. Signemus, per distinctionem. Seruos, per subiectionem, Dei, per electionem, nostri, propter humanitatem, in frontibus eorum, propter confessionis manifestationem. Clamor ergo angeli, refrenatio Diaboli. Sequitur: *Et audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.* Statim postquam posuit refrenationem reproborum angelorũ, subiungit signationem electorũ hominum ad latitudinem signatorũ, in qua signatione omnes electos pariter comprehendit prænittendo signatos ex omni tribu Israel, illos videlicet, qui passionem redemptoris præcesserunt, subiungendo turbam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, illos qui eum subsequuntur. Sed idcirco ipsam redemptionem præcedentes sub numero signat, vt paucos antiquitus saluatos ostẽdat ad comparationem illorũ quos post passionem per gratiam collectos sola sapientia diuina dinumerat, & sequendo ordinem temporis primo ponit collectos ex antiquis, deinde collectos ex modernis. Et audiui, id est intellexi, qui signati sunt, numerum signatorum centũ quadraginta quatuor millia. Iste numerus conuenit antiquis electis ad beatitudinem prædestinatis. Centenarius nam q; qui in computatione leua tranlit ad dexteram beatitudinem supernã ad quam de mundo trãsimus figurat. Quadragenarius autẽ qui ex quater decem constitit, recte decalogum legis, & spiritualem Euangelii intelligentiam in ipso contentã significat. Quaternarius vero quatuor principaliũ virtutum exercitationem, & millenarius totius iustitiæ perfectionem designat. Apte igitur antiqui iusti signo crucis, & si nõ re, tamen fide ad salutem signati, centum quadraginta quatuor millia esse referuntur. Centum propter promissam beatitudinẽ, quadraginta, propter decalogi completionem, & Euangelici sacramenti significationem. Quatuor, propter quatuor principaliũ virtutũ exercitationem. Ex omni tribu filiorum Israel id est nõ ram carnem ex Israel ducentes, quam fidem ipsius tenentes. Quos bene ex omni tribu Israel filiorum signatos vidit, quia diuina pietas ex omnibus aliquos elegit. Ex tribu Iuda decem millia signati. Tribum Iuda quæ quarta fuit in generatione, primã ponit in significatione, propter religionem, & propter sapientiæ dignitatem de qua Christus sumpsit carnem. Dan de cuius genere Antichristus nascetur in numero signatorum pr eternittitur, vt per hoc ostẽdatur quod Antichristus de

Quis sit angelus ascendens ab ortu solis.

Signum Dei quodnam sit?

Cur determinatus sit numerus filiorũ Israel, & non gentium.

De numero centenario quadragenario, & quaternario & illorum significatione.

cœtu

cœtu sanctorum eiicietur. Quod autem in descriptione signationis generationis non seruat ordinem, ad spiritualis dignitatis & ad meritorũ potest referri dispositionem. Ex singulis tribubus ponit duodecim millia signatos. Duodecim, propter duodecim patriarcharum prærogatiuã, millia propter perfectam iustitiam. Signatos, propter fidei confessionem veram. Ex tribu Iuda decem millia signati. Iudas interpretatur confitens. Confessio alia criminis, alia laudis. Hi sunt, qui per confessionem se de crimine lauerunt, & de acceptis beneficiis laudis gratias retulerunt. Ex tribu Ruben decem millia signati. Ruben interpretatur filium videns. Hi sunt, qui boni operis fructum genuerunt, & per eum ad summi patris cõtemplationem peruenerunt. Ex tribu Gad, decem millia signati. Gad, interpretatur accinctus, hi sunt, qui semper parati, & expediti sunt cõtra tentationem. Ex tribu Aser, decem millia signati. Aser interpretatur beatus, hi sunt, qui per præsentis miseriæ tribulationem perueniunt ad beatitudinem. Ex tribu Nephtalim decem millia signati. Nephtalim interpretatur latitudo. Hi sunt, qui per affectum caritatis proximis impenderunt opera pietatis. Ex tribu Manasse decem millia signati. Manasses interpretatur oblitus. Hi sunt, qui per obliuionem temporaliũ peruenerunt ad præmium cœlestiũ. Ex tribu Simeon decem millia signati. Simeon interpretatur tristitiæ exauditio. Hi sunt, qui per præsentem tristitiã ad veram attigerunt lætitiam. Ex tribu Leui decem millia signati. Leui interpretatur superadditus. Hi sunt, qui bona melioribus addiderunt, & per hoc cœlestis boni additamentũ receperunt. Ex tribu Isaschar decem millia signati Isaschar interpretatur merces, hi sunt, qui respuerunt mercedẽ laudis humanæ, & per hoc acceperunt mercedem retributionis diuinæ. Ex tribu Zabulon decẽ millia signati. Zabulon interpretatur habitaculũ fortitudinis, hi sunt,

Confessio duplex.

Quid Ruben significet?

Quid Gad.

Aser.

Nephtalim.

Manasses.

Simeon.

Leui.

Isaschar.

Zabulon.

A qui per cõuersationem peruenerunt ad cœlestem mansionẽ. Ex tribu Ioseph decem millia signati. Ioseph interpretatur augmẽtũ, hi sunt, qui per augmentũ iustitiæ peruenerunt ad plenitudinẽ gloriæ. Ex tribu Beniamin decem millia signati. Beniamin interpretatur filius dexteræ, hi sunt, qui per vias, quæ à dextris sunt quas nouit domin⁹ ambulauerunt, & per hoc ad dexterã iudicis constitui meruerunt. Pauca frater charissime de multis perstringimus, & multa in

B his omnibus tuæ prudentiæ discutiẽda relinquimus, quæ causa breuitatis præterimus. Sequitur: *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis, & linguis stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.* Superius posuit iustos, qui in passione Christi præcesserũt, modo subiungit eos, qui tempore gratiæ fidei signum acceperunt. Quorum numerũ ideo non

C ponit, vt aperte significet, quod eũ humanus sensus capere non possit. Vnde apte dicit. Post hæc vidi turbã magnam, quam dinumerare nemo poterat, nisi ille videlicet, qui etiam maris arenas, & pluuiæ guttas, & dies sæculi solus dinumerat. Ex omnibus gentib⁹, quas superius nomine nationis designauit, & tribubus, & populis, & linguis, hæc supra expositа sunt. Tribus dicitur à trib⁹ or-

D dinibus in quibus sunt septuaginta linguæ, in lingua diuersi populi, in populo diuersæ sunt nationes. Ex omnibus gẽtibus, etiam barbaris, tribubus populis, quia diuina pietas sicut sagena ex omni genere piscium, ita ex omni genere hominum elegit, & ad vitã perducit. Stantes, quia parati sunt diuinis obedire præceptis, ante thronum, id est ante regiam dignitatem diuinæ maiestatis. In conspectu agni Christi hominis amicti stolis albis, per munditiam corporum, & palmæ in manibus eorum, per victoriam hostium, & clamabant voce magna, id est magna deuotione dicentes: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum &*

Ioseph.

Beniamin.

Apoc. 7.

Tribus unde dicatur.

agno, quasi diceret. Salus nostra non nobis asscribatur, quia non est à nobis, sed asscribatur illi à quo est, Deo videlicet nostro, qui sedet super thronum & agno, diuinitati regnanti, & agno Christo homini. Aliter. Salus quam habet diuinitas per naturam, & humanitas per gratiam, diuinitati, & humanitati decantetur per rationalem creaturam. Sequitur: *Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt cum dicentes amen.* Angelos inducit de saluatione hominũ gaudentes, & humanæ confessionis testimonium cõfirmantes. Et omnes angeli stabant, quia ad obediendum parati. In circuitu throni, vndique exequentes ministerium præcepti. Et seniorum, & quatuor animalium, vbique ecclesiasticos viros muniendo. Et ceciderunt in cõspectu throni in facies suas, se humiliando. Et adorauerunt Deum, se exaltando. Dicentes amen, humanæ laudis Deo exhibitæ testimonium confirmando, & Deum pariter collaudando. Vnde bene subditur: *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum amen*, quasi dicerent. Omnia quæ habet per naturam diuinitatis, illi sunt referenda per Canticũ laudis. Benedictio, quia singulariter & superexcellenter est benedictus, claritas, quia clarus, & sapientia, quia sapiens, gratiarum actio, quia pro collatis beneficiis est laudandus. Honor, quia honorandus. Virtus, quia inuincibilis. Fortitudo, quia fortis in sæcula sæculorum, sine fine. Amen, id est vere. Et apte ista septem referuntur ad laudem creatoris, quia septem sunt dona gratiæ spiritualis, quæ per ipsum distribuuntur saluandis: *Et respondens vnus de senioribus dixit mihi, hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt. Et dixi, domine mi tu scis.* Visa turba in tantæ gloriæ dignitatis monetur attẽdere per quam viam potuit ascendere ad eam, vt idem alios doceat suspicere vt ad eandẽ gloriam contendant peruenire. Vnus de senioribus est vniuersitas Propheratũ, Apostolorum, & Doctorum prædicans iustitiam & gloriam electorum. Hi qui amicti sunt stolis albis, sunt corporibus & operibus mundis. Qui sunt id est quantæ dignitatis, & vnde venerunt id est de quanta fornace tribulationis. Et dixi illi, domine mi tu scis, quasi diceret, ego nescio, sed tu doce me. Et dum humiliter se vtrumque ignorare fatetur, ipse ab angelo quemadmodum & nos ab vniuersitate doctorum de vtroque edocetur. Nam subditur: *Et dixit mihi, hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas & dealbauerunt eas in sanguine agni.* Et est ordo sensuum, lauerunt stolas suas, in baptismo, dealbauerunt eas, bene operando & vtrumque in sanguine agni, in fide passionis Christi & sic tandem venerunt de tribulatione, de præsentium passionum tolerantia, quia meruerunt largiente gratia in baptismo lauari, & bene viuendo dealbari, & pro fide Christi aduersa pati. Sunt ante thronum Dei, id est regnantem diuinitatem, & seruiunt ei, per laudis eius decantationem. Die ac nocte id est continue. In templo eius, in sanctorum congregatione, quorum dignitas adhuc declaratur, cum subditur: *Et qui sedet in throno*, id est Deus qui regnat, *Habitat super illos*, quia in perpetuum eos pie protegit, & gubernat, vt eis bonũ, quod ipse inuisibiliter & multiformiter habet participet. Quorum etiam beatitudinem latius in sequentibus describit ostendens eos à malo alienos, & bono repletos. *Non esurient, neq; sitient amplius*, quia reficiũtur pane & fonte vitæ. *Neque cadet super illos sol neque vllus æstus*, quia protegentur à maiori & minori tribulatione. Quoniam agnus, qui in medio throni est, id est in medio angelorum in quibus Deus residet, & per quos iudicia sua exercet, reget illos, videlicet in via, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, in patria. Et quoniam erunt.

Cur angeli dicantur stare, in circuitu throni.

Sensus litteræ.

erunt ab omni malo liberi, ita quoque A erunt absque omni dolore mali. Vnde subditur: *Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Deus absterget, quia sicut ab omni malo liberos, sic eos totius doloris immunes faciet. Apertio igitur sexti sigilli, completio mystici eloquii. De persecutione Antichristi, motus & concussio rerum, persecutio prauorum angelorum. Nocentium cohibitio, diabolicæ tentationis refrenatio. Angelus, Christus. Signati, electi. Centum quadraginta quatuor millia ex omni tribu filiorũ Israel electi in redemptionem præcedentes, turba magna, electi eam subsequentes. Concentus angelorum, gaudium eorum, & gratiarum actio de salute hominũ. Vnus autem seniorum vniuersitas Doctorum. Lauatio, & dealbatio stolarum munditia corporum & operum. Sanguis agni, passio Christi: mali ablatio, præsentis miseriæ euasio, boni collatio superna beatitudo.

Epilogus.

De septimo sigillo, & apertione eius. C

CAPVT X.

Apoc. 8. ET *cum aperuisset septimum sigillum factum est silentium in cœlo quasi media hora.* In fine visionis describit ea quæ contingent in fine temporis. Et cum aperuisset sigillũ septimum id est cum per extremitatem sæculi præsentis inciperet demonstrare in sacra visione iam compleri mysterium humanæ redemptionis, factum est in cœlo, id est in sancta ecclesia, Silentium id est tranquillitas magna ex omni parte parata. Sed quasi media hora dicitur silentium fieri, quia cito veniet iudicium. Apertio igitur septimi sigilli, manifestatio sacri eloquii de his, quæ fient circa finem sæculi. Silentium quasi media hora, pax & tranquillitas vltima. Et vt cuncta, quæ in hac visione continentur breuiter ad euidentiam reuocemus in fine. In primo capitulo egit auctor de sedente in throno & ornatu eius. In secundo de quatuor animalibus. In tertio, de libro signato quem sedens in throno in eius dextera tenuit, & de agno, qui librum aperuit. In quarto de primitiuis, & renatis & per gratiam ad vitam resurgentibus. In quinto, de impiis persecutoribus. In sexto, de hæreticis. In septimo, de hypocritis. In octauo, de martyrum querimoniis, & singulis stolis sibi datis. In nono, de persecutione Antichristi. In decimo, de parui temporis pace, & tranquillitate quæ eis post Antichristum in fine mundi, & in his omnibus de iustorum probatione, & ad cœlestem gloriam præparatione, & de profunditate cœlestium mysteriorum, quæ in secunda huius libri visione continentur. Paucas guttas hausimus, sed iam stylum ponendo quiescimus, vt ad tertiam discutiendam alacrius resurgamus.

Cur dicatur silentium dimidiæ horæ?

LIBER TERTIVS

De VISIONE TERTIA.

PROLOGVS.

DEVS cuius magna virtus, cuius sapientiæ non est numerus. Qui per potentiam cuncta creauit, per sapientiam creata disposuit, disposita multiplicat, multiplicata gubernat, ineffabili bonitate sua suis electis futura prædicit, & quid est agendum, quid cauendum, quid tolerandum, quid sperandum patēter ostendit, vt eos per singula perfecte doceat, & docendo ad omnia præmuniat. Vnde in hac visione secundū prolixitatem temporis disponitur ordo narrationis, vt vbique cuiuslibet causæ euentus distinguatur, & vniuersalis mater ecclesia per lacrā prophetiam edocta, in his qui ad vitam æternam prędestinati sunt nullum detrimentum patiatur. Describit autem visio ista sub distinctione septem angelorum tubis canentium, vniuersitatem prædicatorū, turbines persecutionum, retributiones præmiorum. Incipit denique narrationem suā ab exordio ecclesiæ renascentis & symbolis, & figuris describens mutationes rerū secundum vicissitudines successionum, & eam deducit vsque in finem temporis. Ibique post multas tolerantias laborum subiungit præmia iustorum, quæ cuncta in suis locis distinguemus, & prout ordo requirit exponendo disponemus.

De septem Angelis canentibus tuba, & de alio angelo stante ante altare.

CAPVT I.

Apoc. 8. ET *vidi septem Angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ.* Septem Angeli stantes in conspectu Dei, sunt

Quinam sint septē angeli?

A prædicatores vniuersi per omne temp⁹, quod septem dierum numero voluitur, cooperante spiritus sancti gratia prædicantes verbū Dei. Qui idcirco dicti sunt angeli, quia à Deo missi, stantes in conspectu Dei, quia ad diuinum obsequium parati. Dantur illis septem tubæ, quia attribuitur eis vniuersale officium prædicationis diuinæ, vt canant ad electorum munitionem, & reproborū destructionem. *Et alius angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureū in manu sua.*

Quid sit alius angelus?

Alius angelus Christus, quia magni cōsilii angelus, quia bene dicitur ali⁹, quia ab aliis angelis id est vniuersis prædicatoribus, & gratia sanctitatis, & excellētia dignitatis, & potentia virtutis longe remotus. Qui venit, dum naturæ nostræ fragilitatem assumpsit: *Et stetit ante altare*, de hoc altari typice scriptum est, *Altare de terra facietis mihi.* Altare de terra, humanitas assumpta. Sed sicut venire pertinet ad carnis assumptionē, ita stare pertinet ad diuinitatis immutabilitatem. Qui ergo venit per carnem, per C diuinitatem ante altare stetit, quia diuinitate in qua immutabilis permānsit, humanitate quæ nobis altare est, prior & sublimior fuit. Habens thuribulū aureum in manu sua. Thuribulum, sunt sancti Apostoli, qui ad electorum preces summæ diuinitati offerendas in sancta ecclesia sunt principaliter cōstituti. Qui apte aurei sunt, & auri fulgorē habent, quia diuinam in se sapientiā continent, & per eā in mundo cunctis lucent. Istud D thuribulum angelus in manu habuit, ex quo Christus duodecim Apostolos elegit. Sequitur: *Et data sunt ei incensa multa*, id est orationes delectabiles: *Vt daret*, id est repræsentaret patri: *De orationibus sanctorum super altare aureum*, i. super semetipsum. Ipse est namque altare, quia super eum offeruntur patri omnia vota humanæ iustitiæ. Aureum, quia in ipso sunt omnes thesauri absconditi sapientiæ, & scientiæ. Ipsi ergo soli ad offerendum incensa dantur quia omnes orationes sanctorum per ipsum

Exod. 17. Altare de terra quodnam sit?

Thuribula sunt Apostoli.

patrē

patri commendantur. Sed & recte altare aureum dicitur esse in conspectu Dei, quia de eo testatus est pater in eo complacuisse sibi. *Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum coram Deo de manu Angeli*, quia illa sola oratio in cœlestibus est accepta, quam filius offert patri. Sequitur: *Et accepit Angelus thuribulū, & implenit illud de igne altaris, & misit in terram.* Angelus thuribulum quod superius habere dictus est accepit, & illud de igne altaris implevit, quando Christus Apostolos post completum humanæ redemptionis mysterium in fide solidauit, & eis de eodem spiritu quo ipse plenus erat primitias dedit. In terram quoque thuribulum impletum misit, dum eos in terram ad prædicādum direxit. Sed quid Apostolorum missionē secutum sit declaratur cum subditur: *Et facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus magnus.* Prædicantibus enim Apostolis facta sunt tonitrua, id est durę damnationis cōminationes, & voces, id est mediocres admonitiones. Et apte post tonitrua addidit voces, quia quos per minas deterremus, per remissa lenire debemus, vt terror a malo frāgat, & promissio ad bonum quærendū stabiliat. Sed quia apud infideles, nec terrores minarum, nec voces valent persuasionum, sine testimonijs miraculorum, apte subditur. Et fulgura. Fulgura nāque significant miracula longe lateque coruscantia. Et quoniam postquā tonitrua comminationum, & voces admonitionum in omnem terram sonuerūt, & fulgura miraculorum orbi terræ coruscauerunt, multi de eo, quod erant mutati sunt, recte subditur. Et terræ motus. Terræ motꝰ nāq; post tonitrua, voces, fulgura, factus est, quia Apostolis prædicantibus & miracula facientibus, multi terreni terram inhabitantes, & terram diligentes moti sunt. Alij ad bonum per conuersionem, alij ad malum per auersionem. Alij moti sunt ad credendum, alij moti sunt ad persequendum. Benequoque postquam diu-

Fumus incensorum.

Quanta facta sint tonitrua, & quid significent.

A xerat terræ motus, subiecit magnus, quia largiente gratia multi sunt ad fidē a Christo vocati, & exigēte culpa multi sunt ad persecutionem fidei Diabolo instigante excitati. Sequitur: *Et septem Angeli, qui habebant septem tubas præparauerunt se vt tuba canerent.* Postquam superius de Angelo magni consilij, id est de Christo, quædam quæ ad redemptionis nostræ sacramenta pertinent breuiter tetigit, & Apostolorum missionem per thuribulum in terram missum typice descripsit, rursum ad septem Angelos B id est ad vniuersos prædicatorum conuentus de quibus incœpit, & de quibus in sequentibus tractabit, sermonem reducit, qui se parant vt tuba canant, quia operātur prius, quod postea prædicant, vel quæ, & quibus prædicare debeant diligenter prius considerāt. Magnum quippe est officium prædicationis, vnde necesse est, vt qui illud exercere debent, & firmētur virtute sanctitatis, & vtantur libra discretionis. Septem ergo Angeli sunt prædicatores vniuersi. Alius Angelus Christus. Thuribulum, duodenus Apostolorum numerus. Fumus aromatum, deuotiones orationum. Altare aureū, corpus assumptum. Impletio thuribuli de igne altaris, primitiæ spiritus datæ discipulis. Missio thuribuli in terram, directio Apostolorum ad prædicandum terrigenis gratiam. Tonitrua, cōminationes, voces, admonitiones. Fulgura, splendor miraculorum, terræ motus magnus, conuersio, & auersio hominum, Angelorum ad canendum præparatio, prædicatorum bona actio, & prouida prædicandi discretio. D

De primo Angelo, & tuba eius.

Caput II.

ET primus Angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis mixta in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum combusta est, & omne fœnum viride combustum est. Primus An- *Apoc. 8.*

Quid primus Angelus, & prima tuba significet.

gelus. prædicatorum ordo primus, prima tuba, prædicatio prima. Primus ergo Angelus tuba occinit, quando in nouo testamẽto ordo prędicatorum primus in Iudæa Euangelium personuit. Sed quid ipsam prædicationem secutum sit declarationem cum subditur. Et facta est grãdo & ignis mixta in sanguine. Grãdo significat extrinsecus flagellum persecutionis. Ignis flammam interius ardentis peruersæ æmulationis. Sanguis crudelitatem occisionis. Primo itaque Angelo tuba canente, facta est grando, & ignis cõmixta in sanguine, quia primo prædicatorum ordine in principio noui testamenti in Iudæa prædicãtem, Iudaicus populus vsque ad effusionem sanguinis crudeliter exarsit in persecutione. Et missum est ĩ terra, id est in illos, qui habitant in terra. Sed quia sæuitia persecutionis non bonis, sed malis nocet, apte subiũgitur. Et tertia pars terrę combusta est, & tertia pars arborum combusta est, & omne fœnum viride combustum est. Duæ hominum partes sunt Dei, actiui scilic. & cõtemplatiui, imperfecti & perfecti, minores & maiores. Istas duas partes Deus sibi assumit, quia pusillis cum maioribus benedixit. Tertia pars, quæ est malorum Diabolo relicta est, & facta grandine, & igne commixta in sanguine, duabus quæ Dei sunt illæsis permanentibus combusta est, quia prædicatorum ordine prædicante & persecutione sæuiente, funditus à bono defraudata est. Terra autem significat homines, quia debent & ipsi ad similitudinem terræ per virtutes & bona opera fructificare. Arbores significant homines, quia sicut arbores se desiderio cœlestis boni sursum debent erigere. Fœnum viride, significat homines, quia debent quemadmodum fœnum viride per virtutem perseuerantiæ semper virere. Sed arborũ & terræ tertia pars combusta perhibetur, vt duabus partibus quæ (vt dictum est) Dei sunt illæsis à malo permanentibus, ipsa à vero bono sterilis. Deiecta marcida significetur. Fœnum autem totum comburitur, quia quisquis solũ crudelitatis virorem habet, & virtutum & operũ bonorum fructu caret, veniente tẽtatione, vel persecutione malignitatis incẽdio facile concrematur. Sed boni denique siue mali homines sub significatione trium rerum, terræ, arborum, fœni, recte comprehenduntur, propter trium bonorum siue malorum typũ, cogitationum videlicet, locutionum, actionũ. Hæc enim omnia in bonis bona sunt, in malis mala. Non inconuenienter itaq; homines siue boni, siue mali per trium rerum describuntur significationem, quia & per trium distinguuntur qualitatem, & multa sunt quidem quæ de huiusmodi intellectibus dici possunt. Sed quæ sub præsenti breuitate comprehendere non valemus, ad exercitationem sensus tui, tuæ prudentiæ quærenda, & discutienda reseruamus. Non enim debes his tantum quæ dicimus supersedere, sed temetipsum in anteriora extendere, & attemperare, remotiora attingere, maiora comprehendere. Primus ergo Angelus prædicatorum ordo in Iudæa prædicãtium in nouo testamento primus. Tuba prima prædicatio prima. Grando & ignis commixta in sanguine, æmula persecutio sæuiẽs in credulitate tertię partis terræ, arborum, & totius fœni viridis combustio, damnandorum reprobatio. Duarum partium terræ, & arborũ seruatio, saluãdorum assumptio. Quorum videlicet saluandorum duę partes esse dicuntur, quia saluandi sub imperfectionis & perfectionis differentia cõprehenduntur.

Quidam grãdinem, ignem & sanguinẽ.

Varia significationes.

Quare totum fœnum comburatur?

De secundo Angelo, & tuba eius.

Caput III.

ET secundus Angelus tuba cecinit, & tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis, & mortua est in eo tertia pars creaturæ, qua

Apoc. 8.

quæ habebant animas, in mari: *Et tertia pars* A *nauium interiit.* Collectis ad fidem in prę dicatione ex Iudæa fidelibus, ſtatim ſecunda prædicatio in gentibus quæ maris nomine deſignantur perſonuit, & ex eis vtique ſaluandos conuocauit. Sed Diabolus qui in prima prædicatione aliquos ex Iudæis ſibi auferri doluerat & idcirco in Iudæa perſecutionem excitauerat, vt prædicationē ad gentes transferri vidit, ſtatim in gentibus perſecutionem ad eiuſdem impedimētum excitauit. Dicitur ergo. Et ſecūdus Angelus tuba cecinit, id eſt vox prædicatorū relictis Iudæis in gentibus perſonuit, & mons magnus id eſt Diabolus, mons ‖ per tumorem, magnus per tumoris magnitudinem. Igne ardens per inuidiam, miſſus eſt in mare, id eſt in gentiles per permiſsionem diuinam. Gentiles mari bene comparantur, quia fluctuabant per diuerſorum culturam idolorum, & multorum amaritudinem vitiorum. Iſtius maris duæ partes ſunt Dei, tertia Diaboli, ſicut in præcedenti capitulo de terra, & arboribus mōſtrauimus. Secundo Angelo tuba canente & tanquam monte miſſo in mare, tertia paris maris facta eſt ſanguis, quia C derelicta Iudæa ſonante in gētibus voce prædicationis, diabolo concitante pars gentilitatis reliquendo Deum tormento damnationis cōuerſa eſt ad crudelitatem perſecutionis. Tertia quoque pars creaturæ eorum quæ habebāt animas in mari, mortua eſt. tertia pars nauium interiit, quia damnanda pars illorum etiam, qui apud eos magis videbantur rationabiles, & digniores, & illorum qui aliorum erant vectores, & ſuſtentatores per culpam ante mortua tunc fidem reſpuendo, & in infidelitate D permanendo æternæ morti deputata diſperiit. Secundus ergo Angelus cum ſua tuba, prędicatores in gentibus cum prædicatione de Iudaiſmo ad gentes translata. Mons magnus miſſus in mare Diabolus ſæuiens in concitanda gētilitate. Duæ artes maris habentium animas & nauiū, ſaluandi, tertia pars damnādi. Sanguis crudelitas perſecutionis. Mors habentiū animas, & interitus nauium, manifeſta quorūdam reprobatio, qui magis æſtimabātur rationales, & aliorum vectores, & ſuſtentatores.

Mons magnus Diabolus dicitur.

Cur gentiles comparentur Mari.

De tertio Angelo, & tuba eius.

Capvt IV

ET tertius Angelus tuba cecinit, & cecidit de cœlo ſtella magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum, & nomen ſtellæ dicitur abſynthium, & facta eſt tertia pars aquarum in abſinthium, & multi hominum mortui ſunt de aquis, quia amarę factæ ſunt. Multa in hac tertia viſione cōtinētur, q̄ ſecdm ea quæ in ſecunda viſione dicta ſunt, aptiſsime diſponūtur. Vbi nam̄q; ſancta ꝓphetia. Alius exiuit equ⁹ rufus egit de perſecutoribus ſub apertione ſecūdi ſigilli. Hic vbi in p̄cedenti capitulo dicit tuba ſecundi Angeli. Ibi vbi dixit: Ecce equus niger, egit de hæreticis ſub apertione tertij ſigilli. Hic vbi dicit. Cecidit de cęlo ſtella, agit de hęreticis ſub tuba tertii Angeli. Ibi vbi dixit: ecce equ⁹ pallidus, egit de hypocritis ſub apertione tertii ſigilli. Hic vbi dicit tertia pars ſōlis percuſſa eſt, agit de hypocritis ſub tuba quarti Angeli. Ibi vbi ait terrę motus factus eſt magnus egit de perſecutione Antichriſti ſub apertione ſexti ſigilli. Hic vbi ait. Solue quatuor angelos, qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate, agit de perſecutione Antichriſti ſub tuba ſexti Angeli. Ibi vbi dixit. Factum eſt ſilentium in cœlo quaſi hora media, egit de fine mundi ſub apertione ſeptimi ſigilli. Hic vbi dicit factū eſt regnum huius mūdi Dñi noſtri & Chriſti eius, agit de fine mundi ſub tuba ſeptimi angeli. Secundū ergo cum ſecundo, tertium cum tertio, quartum cum quarto, quintū cum quinto, ſextum cū ſexto, ſeptimum cum ſeptimo cōcordat ſigillum cum angelo, & cum apertione ſigilli tuba angeli. Quæ tñ ſingula cum.

Apoc. 8.

Concordantia viſionum.

tur, quia bonum intelligentiæ iustitiæ virtutis, & in excellentioribus, & in inferioribus hypocritarum personis funditus obnubilatur. Sequitur: *Et vidi & audiui vocem vnius Aquilæ volantis per medium cœlum, dicentis voce magna væ, væ, væ habitantibus in terra.* De cæteris trium Angelorum vocibus, qui erant tuba canentes, Aquila quæ reuerberatis oculis cõtra solem ad sublimia volat, vniuersitatem Diuinorum scriptorum, & prędicatorum significat, qui cæteris fidelibus cælestia secreta subtilius scrutantur, & altius, & clarius contemplantur. Qui bene dicũtur Aquila vna, quia magna est eorum in sacræ scripturę contẽplatione & prædicatione concordia. Qui toties per medium cælum volãtes voce magna clamant, quoties magna auctoritate in communi audientia totius ecclesiæ sublimiter recta prædicãt, Væ, Væ habitantibus in terra. De cæteris vocibus trium Angelorum, qui erãt tuba canituri, quasi diceret, grauia sunt mala quæ superius continẽtur, sed valde grauiora sunt ea quæ sequuntur. Væ namque ter positum, & habitantibus in terra comminatum de cæteris vocibus trium angelorũ, qui erant tuba canituri tres grauissimas tribulationes designat trium ordinum prædicatorũ temporibus futuras, qui erant prędicaturi. Graues igitur sunt tribulationes q̃ sub tuba quatuor præcedentium Angelorum præcedunt, sed longe graviores sunt, quę sub trium sequentium tuba succedunt. Quod autem dicit habitantibus in terra, significat terrena diligentes, & terrena cœlestibus præferẽtes, quibus tribulationes vertuntur in malum, quæ bonis cooperantur in bonum. Quartus ergo Angelus, prædicatorum ordo, quartus, tertia pars solis, lunæ, stellarum, diei, noctis, obscurata claritas intelligentiæ, iustitiæ, virtutũ, tam in sublimitatibus, q̃ in minoribus hypocritarum personis obnubilata. Aquila volans per medium cœlum, vniuersitas prædicatorum in ecclesia prædicantium tria. Væ sequentia, vocibus succedentium Angelorum, tribulationes venturæ temporibus sequentium prædicatorum.

Quid per Aquilam significetur.

Cur væ ter ponatur.

Qui sunt qui habitant in terra.

A

B

C

D

De quinto Angelo, & tuba eius.

CAPVT VI.

Apoc. 9.

ET *quintus Angelus tuba cecinit. Et vidi stellam de cœlo cecidisse in terram. Et data est illi clauis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ. Et obscuratus est sol, & aer de fumo putei, & exierunt locustæ in terram.* Postquam diabolus vidit, quod per singula mala persecutorum crudelitatem, hæreticorum prauitatem, hypocritarum simulationem, sacram impedire prædicationem non potuit, vniuersa malorum genera (sicut in sequentibus ostendetur) induxit, & quod per singula sigillatim non valuit, per omnia pariter efficere tentauit. Et quintus Angelus tuba cecinit id est prædicatorũ ordo quintus prædicauit. Et vidi stellam de cælo cecidisse in terram, i. vidi quod diabolus, qui lucifer dictus est, qui de cælo cecidit, in terrenis & terrena diligẽtibus dominationem accepit. Et data est illi clauis putei abysi, i. concessa est illi ptãs profundi, & occulti mali. Qui puteum abysi aperuit dum, profundam & occultam malitiam ad nocendum de vniuersorum simul malorũ cordibus eduxit, & propalauit. Fumus quoque putei sicut fumus fornacis magnæ ascendit. quia simul & semel aperta erupta, & soluta prauitas Dæmonũ & hominum ad detrimentum bonorum qui in sublimi positi sunt pertingere laborauit. Vnde apte subditur. Et obscuratus est sol & aer de fumo putei. Sol & aer de fumo putei obscurantur, quia & quidam ex illis qui alios illuminare videbantur, & quidam ex illis qui illuminantur, suggestione & doctrina dæmonum, & peruersorum hominum excœcantur. Et quia mali non tantum bonis nocent vt obscurẽtur, sed & malis obsunt ne illuminẽttur, bene sequitur. Et locustæ exierũt in terram. Quid namque

Quæ sit stella, quæ Angelo canenti cecidit.

Cur Sol & aer de fumo putei obscurentur.

Quid per locustas intelligatur.

in prælium recte dicuntur, quia mali q- A hæresibus, & contentionum tumultibus vnanimiter ad idem bellum ad expugnandum scilicet ecclesiam feruntur. Sequitur: *Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum. Potestas earum, nocere hominibus mensibus quinque.* Hoc totum superius expositum est, excepto quod dicit, quod aculei erant in caudis earum. In caudis autem locustarum sunt aculei, quia in fine suggestionis prauorum est morsus & punctura peccati: *Et habebant super se regem Angelorum abyssi, cui nomen Hebraice Abadon, Græce autem Apollion, & Latine habens nomen exterminans.* Angelus abyssi Diabolus est, qui est Rex & Princeps super profunditatem & obscuritatem totius peccati. Qui propterea sub triplici littera describitur, vt sancta ecclesia vbique terrarum diffusa, quacumque littera vtatur, versutias Diaboli in eius fraudulentis satellitibus cauere doceatur. Diabolus vero exterminans vocatur, quia & per se, & per suos electos quosque extra terminum spiritualis conuersationis eiicere conatur. Sequitur. Væ vnum abiit, & ecce C veniunt adhuc duo væ. Vnum etenim væ est tribulatio, quæ sub tuba quinti Angeli continetur. Duo reliqua væ sub tuba sexti & septimi Angeli sequuntur. Quintus itaq; Angelus, ordo prædicatorum quintus, stella de cœlo cecidit Diabolus. apertio putei abyssi, effusio peccati, solis & aeris obscuratio, superiorū & inferiorum læsio. locustæ, mali, & p̄cipue hæretici. prohibitio læsionis, cohibitio tentationis, multiplices locustarum similitudines, diuersæ malorū prauitates. vnius væ, recessio, vnius tribulationis cessatio.

Quid sit Angelus Abyssi.

Cur Diabolus exterminans dicatur.

Quid per alas & voces locustarum significetur quid super loricas.

Sed dum electorum populum expugnare conantur, ipsi cōtra veritatem ne ab eis modis aliquibus superētur, vndique suis falsitatibus armantur. Vnde bene subditur. *Et habebant loricas sicut loricas ferreas.* Habent etenim mali contra veritatem loricas, per sententiarum falsarum munitionem: ferreas, per suæ duritiæ pertinaciam. Quarum videlicet sentētiarum declaratur manifeste sonus atque tumultus, cum subiungitur: *Et vox alarum eorum, sicut rota curruum equorum multorum currentium in bellum.* Alæ sententiæ, vox alarum tumultus sententiarum. Sententiæ etenim falsæ, malis & præcipue hæreticis sunt loricæ. Sunt etenim sententiæ & alæ, & loricæ. Loricæ, quia D contra bonos muniunt, alæ quia ad deteriora vehunt. Habent itaque reprobi alas, quarum vox est sicut vox curruum equorum currentium in bellum, quia quemadmodum diuersi currus diuersis viis, à diuersis equis ad idem bellum rapiuntur, sic mali diuersis

De sexto Angelo, & tuba eius.

CAPVT VII

ET sextus Angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Domini, dicentem sexto Angelo qui habebat tubam. Solue quatuor An- *Apoc. 9.*

gelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. Apertione putei abyssi, id est vniuersitate mali quo sancta impugnatur ecclesia, ante aduentum Antichristi in superiori capitulo diligenter descripta, in isto consequenter agit de persecutione sub Antichristo ventura. Prædicitur quoque electis ad consolationem immutabilis æternitatis. Agit denique in hoc eodem capitulo de Elia & Enoch, & eorum prædicatione & morte, & de eorum resuscitatione & glorificatione. Et sextus Angelus tuba cecinit, id est sextus Doctorum ordo de tempore Antichristi p̃dicauit. Et audiui vocem vnam, id est vniuersalis doctrinæ concordiam, ex quatuor cornibus altaris aurei, id est ex omnibus prædicatoribus Christi, qui eum subleuant & deferunt, quatuor Euangelia prædicando per quatuor partes mundi. Hoc altare dicitur aureum. altare, quia super illud offertur holocaustum humanæ iustitiæ. aureum, quia in Christo habitat fulgor Diuinæ sapientiæ. apte etiam dicitur esse ante oculos domini, quia pater in filio complacet sibi, dicentem sexto Angelo qui habebat tubam, id est illis, qui imminente articulo illius persecutionis ministrabunt ecclesiasticam doctrinam. Vniuersi namque sacræ scientiæ scriptores & prædicatores dies illos prædicunt, & electos maxime prædicatores, qui alios confirmare debent contra crudelitatem illius præmunire contendunt. Solue quatuor Angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. Quatuor Angeli sunt vniuersi Dæmones per quatuor partes mundi in diebus Antichristi sæuientes, & reprobos quosque ad electorum persecutionem commouentes. Qui ab electis prædicatoribus tunc solui præcipiuntur, quia ab eis soluendi, siue soluti ad bonorum cautelam prædicabuntur. Isti sunt quatuor Angeli, qui in præcedenti visione nocere terræ, mari, & arboribus prohibiti leguntur. Qui modo

Quid dicatur altare Aureū.

Quid per quatuor Angelos.

A in flumine magno Euphrate alligantur, quia ne contra genus humanum pro libitu seuiant, per baptismum retinentur. Qui denique tunc soluentur, quia magis contra eos, qui Christiano nomine censentur effrenari permittentur. Vnde sequitur: *Et soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum vt occiderent tertiam partem hominum.* Dæmones etenim tunc parati erunt in horam, & diem, & mensem & annum, id est in omne tempus continue illius persecutionis, B vt occidant tertiam partem hominum, id est omnes, qui relinquuntur ad tormentum damnationis. Qui etiam numerum reproborum Angelorum ad intelligentiæ spiritualis euidentiam recte subiungit dicens: *Et numerus equestris exercitus vicesies millies dena millia, audiui numerum eorum.* Diabolus est omnium malorum Princeps, cuius milites sunt Dæmones. equi militum, praui homines. Huius exercitus numerus vicesies millies dena millia esse perhibetur, vt vicesies millies contra sanctos noui testamenti, qui quædam C præcepta legis & secundum litteram, & secundum spiritualem intelligentiam obseruant, & dena millia contra antiquos iustos, qui legem ad litteram, vtpote futurorum tunc figuram, simpliciter obseruabant, eos belligerare luce clarius manifestentur. In vicenario namque duplex legis obseruantia, in millenario perfecta iustitia, in denario simplex legis figuratur obseruantia. Talis ergo numerus reprobis Angelis apte tribuitur, vt contra quos bellum gerunt aperte demonstretur: *Et ita vidi equos in visione*, id est secundum numerum militum vidi numerum equorum. Singuli quippe dæmones ad impugnandum electorum numerum, per singulos circumferuntur homines. Sequitur: *Et qui sedebãt super eos, habebant loricas ferreas, & sulphureas, & hiacinthinas.* Habent dæmones loricas, per perplexam astutiam, igneas per ardentem

Numerus equestris exercitus.

In vicenario numero quid figuretur.

dentem inuidiam, sulphureas, per fœtorem infamiæ, hyacinthinas, per fucũ & simulationem cœlestis iustitiæ. hyacinthus namq; cœli habens similitudinem cœlestem vitam significat, & angelus Sathanæ nonnunquã in angelum lucis se transfigurat, & sub specie virtutum vitia palliat, vt quos non potest vi, simulatione decipiat. *Et capita equorum erant tanquam capita leonum, & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & sulfur.* Equi dæmonum multitudo reproborũ hominum. Quorum capita sunt tanquam capita leonum, quia suis prauitatibus dilaniant populũ fidelem. De quorum etiam ore procedit ignis, per malignitatem prauæ suggestionis, & fumus per obscuritatem excæcationis: & sulfur, per fœtorem vitiositatis & malæ opinionis. Et quoniam non saluandis (quibus omnia cooperantur in bonum) sed damnandis prauorum suggestio nocet, apte subditur: *Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum*, id est vniuersitas damnandorum, de igne videlicet prauæ suggestionis, & fumo excæcationis, & sulphure corrumpentis vitiositatis & fœtentis opinionis. Quæ procedebant de ore ipsorum, quia corrumpunt bonos mores colloquia praua. Sed quia mali nõ tantum per suggestionem manifestam, verumetiam per occultam fraudulentiam bonis nocere conantur, recte sequitur: *Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum.* Os namq; significat suggestionem manifestã, cauda occultam fraudulentiam, & mali dũ non possunt ore, cauda nocent, quia conantur occulte pernicere, quod non valent aperte. Quorum fraudulentam potestatem adhuc describens addit: *Nã caudæ eorum similes serpentibus, qui facie blandiuntur, & occulte venenum infundunt.* Habentes inquit capita scilicet in caudis, mali quippe in caudis habent capita, quia dum nequeunt in aperta persecutione, in occulta & fraudulenta simulatione nocendi sumunt initia. Et in his omnibus nocent, quia subtiliter & dolose venenum suæ prauitatis infundendo mordent. Sed quoniam in præcedentibus de his qui quamlibet in Deo credulitatem habent, dixit, recte in sequentibus ad eos, qui omni fide carent sermonem conuertit. Sequitur: *Et cæteri homines*, videlicet pagani, vel etiam Iudæi, qui non sunt baptizati, & ab ecclesia sunt separati: *Qui non sunt occisi in his plagis*, id est corrupti his vitiis, *neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt adorarent dæmonia, & simulachra aurea, & argentea, &ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis*, (subauditur) perierunt. Et notandum quod vbi ait, neque egerunt pœnitentiam de operibus manuum suarum vt adorarent dæmonia, ibi incipit redarguere infidelitatem eorum, vbi vero dicit, & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, ibi redarguit eorum prauam actionem. Illic demonstrat eos esse cæcos, hic demonstrat esse deuios. Omnes ergo pereunt quicunque male agunt, nec resipiscunt. Sed quia grandia, grauia, & multiplicia illius persecutionis, tribulationis tormẽta, fluctuante temporis varietate fidelibus illata superius præmisit, bene ad consolationem electorum de immutabilitate æternitatis testimonio Christi, vt certius credatur, subsequenter agit. *Et vidi alterum angelum fortem descendentem de cœlo, amictum nube, & iris in capite eius, & facies erat vt sol, & pedes eius tanquam columna ignis.* Alter angelus Christus: alter, quia à supradictis angelis Sathanæ longe diuersus. Angelus, quia paternæ voluntatis nuntius: fortis, quia Dei virtus. Qui de cœlo descendit, quia semetipsum vsque ad suscipiendam serui formam exinaniuit. Amictus fuit nube, quia apparuit in susceptæ humanitate. In capite eius erat iris, id est propitiatio diuinitatis, & reconciliatio humani generis, quia Deus erat in Christo mundum reconci-

Dæmones dicuntur vestiri loricis ferreis.

1. Cor. 11.

Quid per os intelligatur & caudam?

Quis sit alter angelus?

Cur nube amictus, & iridem in capite habeat.

concilians sibi. Cuius facies erat vt sol, quia quisquis in eum vera fide credit, non solum eum hominem, sed & Deum esse cognoscit. Pedes eius tanquam columna ignis, quia prædicatores, qui per totum mundum eum circumferunt recte sunt pedes probati igne multiplicis tribulationis. Sequitur: *Et habebat in manu sua libellum apertum, & posuit pedem suum dextrum supra mare, sinistrum autem super terram, & clamauit quemadmodum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas.* Ex ipsis indiciis & signis agnoscitur persona redemptoris. Ipse namque reuera libellum apertum in manu habet, quia & in se manifeste compleuit promissum quod de ipso sacra scriptura continet, & quibus vult eius notitiam præbet. Ipse ponit pedem suum dextrum supra mare, sinistrum super terram, quia suæ potestati subdit populum gentilem in cultura multorum Deorum, & in amaritudine multorum vitiorum quondam fluctuantem, & gentem Iudaicam in vnius Dei fide quondam firmiter solidatam. Super gentes etenim ponit dextrum, quia eos elegit ad beatitudinem, super Iudæos sinistrum, quia eos relinquit ad damnationem. Item posuit primo dextrum pedem supra mare, deinde sinistrum super terrã, quia primum gentes vocat ad iustitiam, & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus erit. Ipse clamauit quemadmodum cum leo rugit, quia futuræ damnationis pœnas esse cauendas terribiliter insinuauit. Post cuius quoque clamationem septem tonitrua voces suas locuta sunt, quia post eius prædicationem Euangelistæ & Apostoli septiformis spiritus sancti gratia repleti, futuri iudicii terrorem prædicauerunt. Sequitur: *Et cum locuta essent septem tonitrua voces suas scripturus eram. Et audiui vocem de cœlo dicentem. Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere.* Præcepit vox diuina signari, prohibet scribi voces septem tonitruorum, quia sic debemus electis propalare, vt reprobis abscondamus dicta & scripta sanctorum. Signa, id est figilla, vt amicis pateant, & inimicis lateant: *Et Angelus quem vidi stantem supra mare & supra terram leuauit manum suam ad cœlum, & iurauit per viuentem in sæcula sæculorum, qui creauit cœlum, & ea quæ in eo sunt, & terram, & ea quæ in ea sunt, & mare, & ea quæ in eo sunt, quod tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere consummabitur mysterium Dei sicut Euangelizauit per seruos suos prophetas.* Angelus ad cœlum manum suam leuauit, & per eum, qui omnia creauit quod tempus amplius non esset, sed in diebus septimi Angeli consummaretur mysterium Dei iurauit, quia Christus ad honorem patri exhibendum opera iustitiæ cœlestis fluctuantis mutabilitatis instabilitatem transituram & æternitatis immobilitatem successuram, & electis pro Christo sub tempore patientibus tribuendam paterno testimonio & suo fideliter, & veraciter affirmauit. Ad consolationem ergo prædicitur, & promittitur immutabilitas æterna. Nam reproborum tempus erit in sæcula. Sancti nimirum immortales & impassibiles efficiẽtur, & impii de frigoribus ad calores, & de caloribus ad frigora reuertentur. Igitur quod dicit tempus amplius non erit, non de impiis damnandis, sed de iustis glorificandis, & de elementis innouandis intelligendum est, quando omnia fient noua, & post variationem & vanitatem temporis succedet immutabilitas æterna, quæ fiet in reuelatione, id est glorificatione filiorum Dei. Expectatio namque creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat, quia ipsa creatura vanitati, id est mutabilitati subiecta est, & liberabitur in libertate filiorum Dei. Creaturam vocat rerũ visibilium corporalium irrationabilium materiã, quæ in libertate, id est liberatione filiorum Dei quando ipsi in fine glorificabuntur, à vanitate, id est mutabilitate liberabitur, quia in statum permanentis nouitatis

Cur dicatur ponere dextrũ supra mare & sinistrum supra terram.

Nota.

Quomodo intelligatur quod tempus amplius non erit.

De triplici vanitate.

tis nouitatis mutabitur. Tres sunt autem vanitates siue mutabilitates. Prima est in homine, secunda in his quæ fiunt ab homine, tertia ab his quæ facta sunt propter hominem. In homine est vanitas mortalitatis, in his quæ fiunt ab homine vanitas curiositatis, in his quæ facta sunt propter hominem vanitas mutabilitatis. Et quia homo est causa vniuersæ vanitatis, apte scriptum est: *Vniuersa vanitas omnis homo viuens.* Propter has tres vanitates dixit Salomon: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Sublato autem homine de mundo, nulla vanitas mutabilitatis erit in mundo. Vnde & hic dicitur: *Tempus amplius non erit*, id est vanitas mutabilitatis nō erit. Credi namque potest quod nec firmamentum voluetur amplius, nec planetæ mouebuntur, nec nubes cōcrescent, nec flumina current, nec ventus spirabit, nec terra germinabit, nec animal generabit. Potest etiā æstimari omnia elementa, id est corpora ex elementis compositā in cōflagratione iudicii dissolui, & in elementa reuerti, nec amplius corpus ex elementis confici, sed elemēta in æternum in sua puritate perseuerare. Possumus quoque opinari aerem istum qui modo ex continua agitatione nebulosus est & spissus, in illa vltima conflagratione purgari, subtiliari, clarificari, solemque vltra in eo nullum præ nimia subtilitate posse exercere calorem, sed & mirabilem habere fulgorem, & implebitur quod scriptum est: *Erit claritas lunæ sicut claritas solis, & claritas solis septempliciter, quam claritas septem dierum.* Creatura modo namq; vanitati mutabilitatis subiecta ingemiscit & parturit, omnia enim elementa cum labore sua explent negotia, sed hoc est nostri causa. Nobis autem sublatis quiescent, liberabitur autem creatura in libertatem filiorū Dei. Filii Dei liberabuntur à vanitate mortalitatis, creatura liberabitur à vanitate mutabilitatis. Filii Dei liberabūtur per immortalitatē, creatura per immutabilitatem.

Nota.

Psal. 38.

Eccles. 1.

Esaiæ 30.

Quomodo liberabuntur filii Dei.

A Et ne ipsi filii Dei tēpore Antichristi diuersis persecutionibus afflicti diutina & tarda huius liberationis expectatione frangantur, festina & velox eius exhibitio intimatur, vbi dicitur. In diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, id est in diebus vltimorū prædicatorum, post temp⁹ antichristi cū cœperint prædicare, id est in ipso initio prædicationis eorum, consummabitur mysterium Dei, id est secretum promissum quod oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, quod hic in mundo inchoatur, ibi in cœlo consummatur. Sicut per seruos suos Prophetas euāgelizauit, quia illud ab initio per eos suis electis prēnunciauit. Magna ergo erit in dieb⁹ antichristi inter fluctuantis aduersa temporis cōsolatio, electis promissa & cito vēturā stabilitas æternitatis. Quæ etiā eo certius ab electis creditur, q̄ per ipsum redemptorem tam firmiter testificata describitur. *Et vox:* subauditur sonuit: *Quam audiui de cœlo iterū loquentem mecū, & dicentem. Vade, & accipe librum apertū de manu angeli stantis supra mare, & supra terram. Et abij ad angelum, dicens ei vt daret mihi librum. Et dixit mihi. Accipe & deuora illū, & faciet amaricari ventrē tuum, sed in ore tuo dulce erit tanquā mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illū, & erat in ore meo tanquā mel dulce: Et cū deuorassem illū, amaricatus est venter meus, & dixit mihi. Oportet te iterū prophetare populis & gentibus, & linguis & multis regibus.* Ne sanct⁹ Ioannes ab officio prędicationis suspensus & in exilio relegatus, de liberatione exilii, vel de recuperatione amissi officii desperaret, sed semetipsum de vtriusq; rei beneficio cōfortaret, librū de angelo, id est scientiā de Christo accipere p̄cipitur: & ei q̄ sacrā prædicationē populis, gentib⁹, linguis, & regib⁹ multis ministrare debeat declaratur. Qui in eo quod præceptum statim adimpleuit nobis exemplum obedientiæ demonstrauit, vt si sapientiam desideramus ab illo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, eā postulemus: quod autem liber iste in

Apoc. 10.

Quid significet quod liber dulcis amaricauerit.

ore

ore dulcis fuit, sed ventrem amaricauit, hoc designat quod sacrosancta scientia dulcescit quidē in prædicatione, sed grauat & amarescit in exhibenda actione. Sequitur: *Et datus est mihi calamus similis virgæ, & dictum est mihi. Surge & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo. Atrium autem quod est foris templum Dei & altare ejice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.* Vt adhuc certior de ædificanda per ipsius prædicationem sancta ecclesia efficiatur, surgere & metiri templum Dei iubetur. Quod enim illi vox diuina facere tunc præcepit in reuelatione, hoc postmodū egit in prædicatione. Sancta etenim ecclesia incrementum accipit, secundum quod in seipsa per verbum prædicationis extendit. Quod ergo in reuelatione metiendo egit, lignum ei futuræ prædicationis fuit. Quæ videlicet prædicatio calamus similis virgæ esse dicitur, calamus quia sonat: similis virgæ, quia rectitudinem seruat. Quam ad metiendum sumens surgit, quisquis ad prædicandum verbum Dei virtutibus & bonis operibus semetipsum erigit. Quod vero præmittit templum & altare, hoc est quod exponendo subiungit dicens: *Et adorantes in eo.* Templum namque & altare adorantes fideles signat. Templū infirmiores, altare sanctiores. Templum ad bonam actionem exterius dilatatos, altare contemplationi interius intentos. Hoc templum siue altare metiri præcipitur, quisquis actiuis siue contemplatiuis verbum eruditionis ministrare secundum vtrorumque capacitatem admonetur. Atrium vero falsi Christiani sunt, qui videntur consecrati eo quod sint baptizati, sed pleni sunt cadaueribus, id est vitiis & prauis operibus. Qui quamuis fidelibus iuncti sunt nomine, longe tamen ab eis sunt actione. Isti denique nō comprehenduntur sub mensura calami, quia non subduntur præcepto verbi. Et dati sunt gentibus, quia conformes facti sunt gentibus. Isti foras eiciuntur, quoties à fidelibus sepa-

Quid templū & altare significent?

Atriū autem.

A rati prædicantur. Sequitur: *Et ciuitatem sanctam conculcabunt mensibus quadraginta duobus. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis.* Postquam superius ad electorū consolationem æternitatem promisit, & sanctum Ioannem de prædicatione recipienda certificauit, iterum ad materiam suam redit, & tribulationem sub Antichristo futuram adhuc describens subiungit de Elia & Enoch, & de eorum prædicatione & potestate, & afflictione, & morte, & resurrectione, &
B glorificatione. Ait ergo. Et ciuitatem sanctam, id est ecclesiam conculcabunt videlicet persequendo mensibus quadraginta duobus, id est tribus annis & dimidio quibus regnabit Antichristus. Amicti saccis, vt exemplo ostēdant pœnitentiam agendam de prauis operibus. Qui quanti sint meriti, quantæque potestatis, in sequentibus declaratur cum subditur: *Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu domini terræ stan-*
C *tes.* Duæ oliuæ, quia vncti per spiritus sancti gratiam: duo candelabra, quia lucentes per operationem bonam: in cōspectu Domini, quia intendentes voluntati & iussioni diuinæ: stantes, per rectitudinem iustitiæ. *Et si quis eis voluerit nocere, ignis exiet de ore illorum, & deuorabit inimicos eorum.* Si quis eis voluerit nocere, id est à proposito prædicationis cohibere, ignis, id est scientia spiritualis exiet de ore illorum per sonum prædicationis, & inimicos eorum deuorabit, quia dignos damnatione comprobabit: *Et si quis voluerit eos lædere*, id est morte corporali occidere: *Sic oportet eum*
D *occidi*, id est spirituali sententia condemnari. Quantam quoque potestatem in rebus corporalibus habituri sint etiam secundum sensum literæ manifestatur cum adiungitur. *Hi habent potestatem claudendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescumque voluerint.* Hæc & multa ex his quæ sequuntur secundum

Quare duæ oliuæ.

De potestate quam post habitum Enoch & Elias.

literam

literam intelligi debere videntur. Magnam igitur habebunt potestatem, sed magis tamen studebunt seruare patientiam quam irrogare vindictam. In qua quanto erit in eis laudabilior virtus patientiæ, tanto gloriosior erit retributio coronæ. Sequitur: *Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendet de abyssо faciet aduersus eos bellum, & vincet illos & occidet illos, & iacebunt corpora eorum in plateis ciuitatis magnæ quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus, vbi & dominus eorum crucifixus est. Et videbunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus corpora eorum per tres dies, & dimidium, & corpora eorum non sinent poni in monumentis: Et inhabitantes terram gaudebunt super illis, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitant super terram. Et post dies tres & dimidium spiritus vitæ intrauit à Deo in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super illos qui viderunt eos. Et audierunt vocem magnam de cœlo dicentem illis, ascendite huc. Et ascenderunt in cœlum amicti nube, & viderunt illos inimici eorum.* Quia multa in his quæ dicta sunt secundū literæ sensum intelligenda cernimus, idcirco leuius exponendo pertransimus. Et cū finierunt testimonium suum, id est prædicationem suam, bestia, id est Antichristus qui bestialiter sæuiet, quæ ascēdet videlicet ad apicem regni de abyssо, id est de profunda & obscura tenebrositate vniuersalis malitiæ faciet aduersus eos bellum multis & diuersis disputationibus, & vincet illos, & occidet illos corporaliter, & iacebunt corpora eorum in plateis, vt omnes qui viderint timeant eos imitari & eis conformari, ciuitatis magnæ, scilicet Hierusalem. Quæ olim fuit magna per iustitiam, tunc erit magna per malitiam, quæ spiritualiter, id est secundum spiritualem intelligentiā vocatur Sodoma, id est muta, & Ægyptus, id est tenebrosus, quia muta erit à veræ fidei confessione, & tenebrosa in ignorantia & prauа actione, vbi & dominus eorum (cui ipsi seruient) crucifix⁹ est corporali pas-

Richardi S. Vict. Pars II.

sione. Et videbunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus quidam oculis, quidam fama, corpora corū per tres dies & dimidium iacere videlicet super terrā, & non sinent poni in monumentis ne eorum memoria habeatur. Et inhabitantes terrā, id est terrena diligentes, & hic manentem ciuitatem habere cupientes, gaudebunt super illis scilicet occisis, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitant super terrā, contradicendo eorum malitiæ. Cum enim pars illorum, id est bonorum humiliatur, tunc pars malorū gloriatur, & cum pars bonorum exaltatur, tunc pars malorum contristatur. Sed postquā iustorum tribulationem sufficienter descripsit, statim eorū glorificationem subiungit. Et post tres dies & dimidiū spiritus vitæ, id est anima viuificans intrauit à Deo in eos, & steterunt supra pedes suos, id est resurrexerunt. Et timor magnus ex tam subita resurrectione eorum cecidit super eos qui viderunt eos, videlicet ita glorificatos. Et audierunt Elias & Enoch vocem magnam id est magnæ potestatis de cœlo dicentem eis. Ascendite huc, de medio videlicet impiorum ad consortium iustorum. Et ascenderunt in cœlū in nube, vt qui dominum imitati fuerant in sustinenda pro ipso tribulatione, consimiles ei essent in ascensione: & viderūt eos inimici eorum corporaliter scilicet ascendentes in cœlum. Sed sciendum q; ea quæ hic dicuntur per præteritum, intelligenda sunt secundum tempus futurum. Mos est namq; prophetiæ sic nonnunquam narrare futura, quasi iam essent præterita. Sequitur: *Et in illa hora factus est terræ motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit, & occisa sunt in terræ motu nomina hominū septem millia.* In illa hora scilicet glorificationis eorū factus est terræ motus magnus, quia alii moti sunt ad pœnitentiam, alii ad maiorem duritiā. Et decima pars ciuitatis cecidit, quia malorum turba decalogū contemnens manifeste obdurata damnanda com-

Quanto laudabilior virtus patientiæ tanto gloriosior retributio corona.

Apoc. 11.

Quid sit Sodoma, & quid significet?

Quidue Ægyptus.

Nota.

Quæ sit decima pars ciuitatis?

paruit. Et occisi sunt id est ad damnandum manifeste relicti, nomina hominum septem millia. Septem, quia vniuersi damnandi: millia, quia in malitia perfecti. Per septenarium namque vniuersitatem, per millenarium intelligimus perfectionem: *Et reliqui*, id est omnes qui non sunt obdurati: *In timorem missi sunt*: id est timuerunt: *Et dederunt gloriam Deo cœli*, suam culpam confitentes, eius iustitiam prædicantes: *Væ secundum abiit*: id est tribulatio tempore Antichristi electis inferenda pertrãsiit. *Et ecce væ tertium veniet cito*: id est pauor qui veniet in vltimo iudicio. Sextus itaque angelus, prædicatorum ordo sextus, quatuor angeli, dæmones vniuersi, solutio angelorum, permissio ad nocendum: equi eorum, multitudo impiorum, alius angelus, Christus: testificatio finiendi temporis, promissio æternitatis: duo testes, Elias & Enoch: ciuitas magna, vniuersa malorum turba: occisio hominum, manifesta obduratio damnandorum, reliquorum in timorem missio, saluandorum conuersio.

Quodnam sit væ secundum, quodne væ tertium.

A tributiones, quæ quodammodo nondum perfecte est Dei, quamdiu sub mutabilitate temporis, & corruptibilitate mortalitatis eã tentando & persequendo affligit versutia hostis Antichristi. Tunc etenim perfecte Dei & Christi id est diuinitatis & humanitatis conregnantis erit, quando de præsenti sæculo sublata solis diuinis laudibus in cœlis vacabit, & perfidus hostis nihil de suæ potestatis dominio in eam amplius exercebit. Cuius regni tranquillitas etiam tunc in mundo incipiet, quando B Christus Antichristum spiritu oris sui interficiet, & sancta ecclesia dimidiæ horæ silentio consequenter vsque in finem pacificata conquiescet. Vnde apte septimo angelo canente, & sanctorum cœtu de iustorum saluatione & malorum certissime prægnita damnatione gratias referente, iam dicitur non fiet, sed factum est, quia ex tunc fraudulentia & sæuitia diaboli penitus deficit, & Deus in suis fidelibus vniuersis perpetua pace & tranquillitate regnabit: C in sæcula sæculorum, id est semper, amen vere atque fideliter. Vere etenim Deus semper (sicut iam dictum est) regnabit, non (vt quidam hæretici putauerunt) sanctos post definitum tempus in vitam mundi & ad antiquam viuendi cõsuetudinem redituros. Sciendum denique est quod tribus modis accipitur mundus. Aliter namque sicut traduntdoctores intelligitur mund? cum dicitur creator mundi, aliter cum dicitur Saluator mundi, aliter cum dicitur diabolus princeps mundi. Est itaque mundus cuius Deus creator est, est & mundus cuius Deus Saluator est, est etiam mundus cuius Diabolus princeps D est. Mundus cuius Deus creator, intelligitur vniuersalis fabrica mundi, de qua dicitur: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est*, & cætera. Mundus cuius Deus Saluator est intelligitur vniuersalis Ecclesia Dei. de qua scriptum est: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Mundus cuius diabolus princeps

De triplici sæculorum.

Tribus modis accipitur mundus.

Ioan. 1.

Ioan. 3.

De septimo Angelo, & tuba eius.

CAPVT VIII.

Apoc. 11. ET *septimus Angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces in cœlo magnæ dicentes. Factum est regnum huius mundi Dei nostri & Christi eius, & regnabit in sæcula sæculorum amen.* In fine visionis agit de fine temporis, & de præmio iustæ retributionis. Et septimus angelus tuba cecinit, id est septimus siue vltimus doctorum ordo prædicauit, & factæ sunt voces, id est exhibitæ sunt Deo laudes de iustorum saluatione, & impiorum damnatione: in cœlo, id est in sancta Ecclesia cœlesti conuersatione sublimata. Dicentes factum est regnum huius mundi, id est vniuersitas fideliũ quæ adhuc in mundo per tribulationes exercetur, & præparatur ad cœlestium mansionum re-

Quid sit facta sunt voces.

princeps est, intelligitur vniuersalis cō-
1. Ioan. 2. cupiscentia sæculi, de qua dicitur: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Primus itaque mundus, id est vniuersalis fabrica mūdi semper est Dei,
Primus mundus. nunquam diaboli, tertius vero mundus, id est vniuersalis concupiscentia sæculi, quantum ad prauam actionem, semper est diaboli, quantum ad prauæ actionis dispositionem semper est Dei. Deus quippe quamuis mali non sit auctor, eius tamen est dispositor, quia licet ab ipso non accipiat ortum, minime tamen illud sub se relinquit inordinatum: & fit miro modo, vt quod ab ipso non habet originem, ab ipso tamen, & secundum ipsum sumat ordi-
Secundus mundus. nationem. Secundus autem mundus, id est vniuersalis ecclesia Dei, pro eo quod permittente diuina prouidentia, etiam illi qui ad vitam æternam prædestinati sunt, ad tempus quandoque delinquunt, & quod persecutores diabolo concitante in eos qui pie volunt viuere atrociter desæuiunt, videntur ab ipso adhuc callide calumniari, acriter impugnari, crudeliter dilaniari, sed firmum manet fundamentum. Nouit enim Dominus qui sunt eius, & his qui secundum propositum, id est prædestinationem vocati sunt sancti omnia cooperantur in bonum. Huius igitur mundi regnum tunc perfecte & manifeste fiet Dei, quando sancta & vniuersalis ecclesia penitus in omnibus filiis suis liberabitur à tentatione & persecutione diaboli, & etiam in tempore sub tuba videlicet septimi angeli siue potius in æternitate vacabit diuinæ laudi & contemplationi. Quod regnum ficut prælibatum est, nequaquam erit temporale, sed æternum, quemadmodum & hæc sacra pagina testatur, vbi dicitur in sæcula sæculorum amen, id est semper & vere. Sequitur: *Et viginti quatuor seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt dicentes. Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui*

A *accepisti virtutem magnam, & regnasti, & iratæ sunt gentes. Et aduenit ira tua, & tempus mortuos iudicare, & reddere mercedem seruis tuis prophetis & sanctis timentibus nomen tuum, pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram.* Superius præmisit generalem omnium electorum pro collatis beneficiis Deo exhibitam laudationem, nunc subiungit specialem perfectorum, & maiorum gratiarum actionem. Dicitur ergo. Et vi-
Quid per viginti quatuor seniores significatur? B ginti quatuor seniores, id est vniuersi Prædicatores, Doctores, & Ecclesiastici iudices, & Rectores qui in cōspectu Dei sedent in sedibus suis quia quæ diuino conspectui placita sunt, iudicant in sibi commissis, ceciderunt in facies suas se humiliando: & adorauerunt dicentes, cum recta fide confitendo. Gratias agimus tibi, cui eas soli pro tot & tantis beneficiis debemus. Domine cui seruim⁹, *Nota.* Deus quem colimus, omnipotens quem timemus, qui es, immutabiliter, qui eras, semper. Et notandum quod nequa-
C quam sicut in aliis huiusmodi locis solet, adiungit, qui venturus es, propter quod in illis diebus cunctis futuri iudicii iam præteritis, ipsum iudicem iam iamque imminere & superuenire dimidiæ horæ illius peccati præteriti silentio transacto, quamuis diem & horam ignorantes certissime scient: propter quod superius (quemadmodū dictum est) non dixit fiet regnum mundi Dei nostri, sed factum est, & in sequentibus non dicit aduenier ira tua, & tempus mortuos iudicari, sed aduenit. Et quia talis ac tempus sit cui gratiarum actio reddenda sit, manifeste declarat cū subiungit. Qui accepisti virtutem magnā, *Quomodo dicatur accepisse virtutem.* D secundum humanitatem assumptam, ex mortuis resurgendo, in cœlū ascendendo, & regnasti, tuos contra diabolum defendendo, in virtutibus & bonis operibus eos pie gubernando. Et iratæ sunt gentes, subauditur propter hoc, oēs videlicet mali gētiliter & carnaliter viuentes, regnum tuum suo contrarium consurgere, & suum deprimi videntes.

Et aduenit ira tua id est iusta vindicta quæ est signum iræ, quamuis tu Domine Sabaoth omnia cum tranquillitate iudices. Et tempus, subauditur venit mortuos iudicari, id est bonos à malis & malos à bonis segregari. Et aduenit tempus reddere mercedem seruis suis prophetis, id est maioribus & sanctis, timentibus nomen tuum id est minoribus. Quod ordine mutato subiungendo exponit dicens, pusillis, & magnis. Pusillis, sanctis scilicet timentibus nomen tuum; magnis, videlicet seruis tuis Prophetis. Et subauditur aduenit tempus exterminandi, id est condemnandi eos qui corrumpunt terram, vel in se male viuendo, vel in aliis male viuendi exempla ostendendo, & sic semetipsos vel alios in corruptionem protrahendo. Vbi autem in fine huius præsentis capituli dicit tempus aduenisse exterminandi eos qui corrumpunt terram, tertium væ designatur, quod in fine superioris capituli dixit cito venturum. Septimus itaque angelus, ordo prædicatorum vltimus in fine mundi prædicaturus: huius mundi regnum, vniuersitas fidelium: voces factæ, siue gratiarum actiones in cœlo, laudes à sanctis pro saluatione generis humanæ exhibitæ Deo, tempus mortuos iudicari, finis sæculi, merces sanctorum, consortium angelorum, malorum exterminatio, æterna damnatio. In hac ergo visione egit primum auctor de angelo stante ante altare, & thuribulo incensa offerente, id est de Christo orationes fidelium patri commendante. Deinceps vero vsque ad finem visionis egit in singulis capitulis de singulis angelis, & singulis tubis. Nec prætereundum, sed diligenter animaduertendum quod redemptionis humanæ mysteria in secunda visione secundum processum temporis sub apertione sigillorum intelligenda sunt, doctoribus & perfectioribus adiuuante gratia per lectionem & meditationem manifestata, in tertia vero sub clãgore tubarũ minoribus & populis subiectis doctrina & præditatione declarata. Quæ sicut duabus visionibus succedenter distinguuntur, ita successenter primum doctoribus, deinde auditoribus distribuuntur. Et de tertia visione hucusque locuti articulos à labore scribendi relaxamus: vt ad quartum percurrendum recentiores procedamus.

Quid sit mortuos iudicari?

Quid sint pusilli & magni?

Epilogus.

LIBER QVARTVS

De VISIONE QVARTA.

PROLOGVS.

DEVS cuius potẽtia cuncta creata sunt, cuius prouidentia creata subsistunt: cuius gratia ad integritatem corrupta resurgunt, sua mirabili & ineffabili sapientia sanctam ecclesiam in hac valle lachrymarũm multimodis eruditionibus & calligationibus informat, vt iustificatam ad cœlestis beatitudinis gaudia perducat. Quemadmodum enim artifex sapiens diuersis instrumentis materiam præparat, & præparata materia domum ædificat, sic omnipotens Deus multifarie multisque modis electos suos diuersis ænigmatibus & similitudinibus in pagina sacræ locutionis instruit, & per iustitiam ad gloriam transponit. Vnde & in hac visione sicut & in cæteris diuersis figuris nos erudit, & ab exordio redemptionis incipiens, & per processum temporis nos docendo, progrediens vsq; in finem sæculi, quemadmodũ in duabus præcedentibus visionibus fecit, sermonem deducit. Agit autẽ hæc visio de muliere masculũ parturiẽte, & de dracone parato ad deuorandũ filium eius: & de Michaele & dracone, & prælio eorum, agit & de bestia cui draco dedit

dedit potestatem suam, & de pugna eius aduersus sanctos, & de alia bestia quæ primam adiuuabat, & de damnatione malorum.

De templo aperto, & arca visa, & muliere pariente.

Caput I.

Apoc. 8.

Et apertum est templum Dei in cælo, & visa est arca eius in templo eius. Et facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna. Cunctis quæ in tertia visione continentur superius secundum seriem temporis descriptis, ad ea quæ in quarta visione continentur narranda progreditur. Et apertum est templum Dei in cælo. Quid aptius hic in cælo accipimus per templum quã redemptionis nostræ mirabile sacramentum, in q̃ salutis humanæ gratia quasi in quodam templo continetur, & per cuius administrationem electis fideliter & sancte quotidie dispensatur? Quid quoque rectius intelligimus per cœlum, quam sacrum eloquium, multis sententiis quasi multis luminariis splẽdidum, per cælestem admonitionem sublimiter eleuatum, per sensuum mũltiplicitatem dilatatum & expansum? Tẽplum ergo in cœlo, est diuinum sacramentum in sacro eloquio. Templũ autem in cœlo est apertum, quando mediatore Dei, & hominum veniente in mundum, nostræ redemptionis mysterium in pagina sacræ locutionis est cognitum. Aperto aũt templo Dei in cœlo visa est arca testamenti eius in tẽplo, quia cognito Diuino mysterio in sacro eloquio completo, assumptæ humanitatis per verbum arca in qua continetur manna spiritalis gratiæ, & virga rectæ iustitiæ, & tabulæ vniuersæ sapientiæ, & scientiæ, ab omnibus electis fideliter est credita, & contemplata. Aperto denique templo, & arca visa, facta sunt fulgura, voces, terræmotus, grando magna, quia post completionem mysterii, & aduẽtum Christi exhibita sunt miracula, & cœlestis doctrinæ verba prædicata, & quidam moti ad conuersionem, quidam autem ad auersionem, & omnes denique reprobi concitati ad persecutionem. Sonus enim grandinis, flagellum designat persecutionis. Sequitur: *Et signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat.* Secundum ordinem etiam narrationis distinguitur, & succedit intelligentia spiritualis, & effectus exhibitionis. Nam cunctis quæ supradicta sunt exhibitis, mulier amicta sole apparuit, quia sancta ecclesia manifeste Christum, qui omnem hominẽ venientem in hunc mundum illuminat per fidem ipsius audiuit. Quæ & lunam sub pedibus habuit, quia terrena quæ velut luna per defectum quotidie decrescunt, propter illius amorem calcauit. In cuius etiam capite corona est duodecim stellarum, quia in suo primordio siue dignitate meruit habere splendorem duodecim Apostolorum. Et quia sancta ecclesia totis viribus laborat vt faciendo voluntatem summi patris Christi mater fiat, & cum pariat, vt de ipso in fine sine fine gaudeat, bene dicitur. Et in vtero habens, & clamat parturiens, & cruciatur vt pariat. Sancta nimirum ecclesia, quę patri sunt placita perficiendo mater Christi efficitur, quia concipit eum, fœcundante eam gratia per fidem, parturit, per bonã voluntatem, parit, per bonam actionem. Possidet natum, & gaudet per æternitatis remunerationem. Dicitur autem parturitio quasi partus præparatio, quamdiu scilicet in vtero matris fœtus augmentatur, viuificatur, & formatur. Partus vero dicitur, quãdo fœtus nascitur. Sancta igitur vniuersalis ecclesia quæ Christum induit, quæ terrena sub se conten̄it, nunc ipsum Christum in vtero habens per fidem, & parturiens per bonam volũtatem, clamat

Quid per templum intelligatur.

Quid per cælum.

Serui quæ designata apert.

Mulier amicta sole quando fuit.

Quid sit lunam sub pedibus habere.

Corona duodecim stellarum.

Vnde dicatur parturitio.

per deuotam orationem, vt pariat per manifesti operis fructificationē, ipsum eundem Christum de quo gaudere desiderat per retributionem. Sed quia crescente sanctæ ecclesiæ iustitia, creuit ēque contra eam antiqui hostis inuidia, bene sequitur: *Et visum est aliud signum in cœlo. Et ecce draco magnus rufus habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset filium eius deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Et raptus est filius eius ad Deum, & ad thronū eius, & mulier fugit in solitudinem vbi habet locum paratum à Deo, vt ibi pascat illam diebus mille ducentis sexaginta.* Et visum est aliud signū, quia à priore longe diuersum. In cœlo, quia cognitum in sacro eloquio, draco magnus rufus, id est diabol⁹, draco, per calliditatem, magnus, per elationē, rufus, per crudelitatem, habens capita septem, per septem principalium vitiorū septiformem tentationē. & cornua decem, per impiorum principum decalogum legis impugnantium elatam impugnationē. Et in capitibus eius septē diademata, id est de subuersis per septiformem tētationem vniuersalis victoria. Cuius quoq; cauda tertiam partem stellarum cœli trahit, quia diabolus damnādam partem animarum etiam illarum quæ sicut stellæ cœli per conuersationem in alto manere, & aliis p bona opera videntur lucere, dum non valet per apertam sæuitiam, per occultā fraudulentiam, quæ figuratur in cauda seducit. Quas denique in terram mittit, dum delectationibus terrenorum accendit. Iste etiam draco ante mulierem parituram stat, quia diabolus sanctam ecclesiam Christum in fructu boni operis parere cupientem instanter impugnat. Et cum parit, filium eius vult deuorare, quia Christum per corruptionē operis illi vult auferre. Sed diabolus q̄ cupit ad id minime pertingit, quia sancta mater ecclesia in bono opere parit Christum ad resistendum validum, qui regit omnes gentes, spirituales videlicet, & carnales illis reddendo stipendia beatitudinis, istis stipendia damnationis, in virga ferrea, id est in inflexibili iustitia. Iste filius raptus est ad Deum, & ad thronum eius, quia secundum humanitatem ascendit in cœlum, & sedet cum patre, & regit, & iudicat mūdum. Et mulier in solitudinem fugit vbi habet locum à Deo paratum, quia sancta ecclesia adiuuante gratia ad spiritualem conuersationem, vbi solis diuinis intendat persequente diabolo recedit, vbi & pascitur diebus mille ducentis sexaginta, quia alitur sacrosancta prædicatione Christi, tribus annis, & dimidio facta, ne moriatur fame verbi Dei, maxime in persecutione Antichristi tribus annis & dimidio sustentanda. Hæc sub breuitate transcurrimus, ne singulis immorando tibi fastidium generem⁹. Templum itaque in cœlo apertum, est diuinum mysterium in sacro eloquio manifestatum, arca, humanitas assumpta, fulgura, miracula, voces, prædicationes, terræmotus, conuersio bonorū, & auersio malorum, grando, strepitus persecutionum, mulier, sancta ecclesia, Sol, Christus, Luna, mundus, draco, diabolus, filius masculus, Christus, recessus mulieris, secretum vitæ spiritualis, pastus mulieris, doctrina prædicationis.

Quid sit draco magnus & rufus.

Capita septem quæ.

Septem diademata.

Quando animas mittit in terram.

Quando filius raptus est ad Deum.

Quomodo mulier fugerit in solitudinem.

Epilogus.

De Michaele, & draconc, & prælio eorum.

Caput II.

Et factum est prælium magnū in cœlo. Michael & Angeli eius prælia bantur cum draconc, & draco pugnabat & Angeli eius, & non valuerunt neque inuentus est locus eorum amplius in cœlo. In præcedenti capitulo inuidiam diabolī cōtra sanctam ecclesiam succensam describit, in isto quanta suffragia contra ipsum habeat patenter subiungit. Sed cum omnes administra-

Apoc. 12.

ministratorii spiritus, id est Angeli in ministerium missi credantur propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, Michael ex nomine designatur, & aliorum Princeps esse describitur, quemadmodum in veteri testamento populi Israelitici, id est videntis Deum princeps memoratur. Et factum est prælium magnum in cœlo. Quasi diceretur, ne timeatis fideles, si sæviant aduersum vos Dæmones, inferendo tentationes, concitando persecutiones, quia sancta ecclesia contra omnia eorum molimina magna habet auxilia, nō solum sanctorum documenta doctorum, & prædicatorum, sed & suffragia Angelorum. Et factum est prælium magnum, quia robustum & longum, in cœlo, id est in sacra ecclesia dum detinetur in mundo. Michael & Angeli eius prælabantur cum dracone, & draco pugnabat & Angeli eius, sed illi ecclesiam adiuuando, isti eam impugnando, illi salubria suggerendo, isti noxia consulendo, draco & Angeli eius bonorum exercitum impetendo. Michael & Angeli eius eorum impetum coercendo. Et non valuerunt, draco videlicet & Angeli eius sanctorum spirituum remouere suffragia, neque inventus est locus eorum amplius in cœlo, id est in sancta ecclesia, vt ei vel auferre iustitiam, vel eam possent pertrahere ad culpam. Nam etsi aliquis de fidelibus ecclesiæ (de his dicimus qui secūdum propositum vocati sunt sancti) permittente Diuina prouidentia, & Diabolica suggerente malitia aliquādo ad tempus in culpam labitur, nequaquam tamē in hoc diabolus vincit, sed vincitur, qua prædestinatis ad vitam, etiam malum in bonum cooperatur, nec hoc tam sæuientis aduersarii viribus agitur, quam permittentis Dei prouida dispositione & resurgentis lapsi cautelam ordinatur. Nullatenus ergo diabolus, vel Angeli eius locum amplius habent, quia nequaquam illos expugnare valent qui cœlestia bona vero corde sitiunt, & ad illa consequenda prædestinati sunt, vt vel eos pro libitu suo in peccatum trahant, vel quamdiu velint in ipso detineant. Magis autem cum & hoc Diuina permissione fiat locus eorum in terra reperitur, id est in his qui terrena diligunt, & cœlestia bona mereri contemnunt. Vnde bene sequitur. *Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & Sathanas, qui seduxit vniuersum orbem. proiectus est in terram, & Angeli eius cum illo missi sunt.* Draco per ardorem inuidiæ, magnus per excellentiam superbiæ, serpēs per astutiæ calliditatem, antiquus, per peccandi veternam consuetudinem, qui vocatur diabolus, id est deorsum fluens, à bonis videlicet ad malos, & Sathanas, id est aduersarius, quia impugnat iustos, qui vniuersum orbē seducit, inquantum illi diuina potentia vires exercere permittit, ipse & Angeli eius de cœlo in terram proiicitur, quia à saluandorum nociua læsione supernæ pietatis dono, & bonorum Angelorum militantium præsidio refrenati, damnandis terrena diligentibus dominari permittuntur. Istud autem prælium in exordio sanctæ ecclesiæ describitur factum & visum, quia tunc diabolo dominandi ius antiquū quod in homine per culpam possederat, per gratiam redemptoris est ablatum. Sed quia dum diabolus deprimitur sanctis spiritibus Angelicis siue humanis gaudii, & iubilatio oritur, apte subditur. Audiui vocē magnam. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri nocte ac [illegible], & ipsi vicerunt illum per sanguinem agni, & per verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Audiui vocē magnam, quia magnam significantem lætitiam. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, quia per ipsum est remissio peccati, & robur bene operandi,

Cur dicatur diabolus draco, & magnus? Serpens & antiquus?

Vnde dicatur diabolus. & vnde Sathanas?

Vox magna cur dicatur? facta est salus & virtus.

Quando diabolus non habet locum.

randi, & dominium vicia calcandi, & potestas, antiquitus diaboli, nunc facta est Christi, id est hominis per verbum assumpti, quia proiectus est, id est refrenatus est accusator fratrum nostrorum, id est hominum saluādorum qui illos accusabat, quia accusabiles, reddere volebat ante conspectum Dei nostri, quē nil latet, per quod maxime terret, die ac nocte, id est cōtinue. Et ipsi vicerunt illum, non per se, sed per sanguinē agni, id est per fidem passionis Christi, & per verbum testimonii sui, id est per apertam cōfessionem eiusdem fidei. Et non dilexerūt animas suas vsq; ad mortem, quia pro animabus libenter sustinent mortis amaritudinem, propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis, hoc q̄ præmittit cæli, exponit, cū subiungit, & qui habitatis in eis, id est Angeli sancti, siue sancti per primam stolā glorificati. Magna est enim lætitia agenda de proiectione diaboli & salute generis humani. Sequitur: *Va terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum habet tempus.* Terra significat illos malos qui in vno aliquo & singulari vitio pertinaciter stant, mare vero eos qui perdiuersorum amaritudinem vitiorū fluctuant. Ad quos vtrosque diabolus descendit, quia in ipsis potestatem dominandi accepit. Quibus recte væ prædicitur, quia qui modo diabolo decipiente seducuntur, æternæ mortis dolore in futuro cum ipso punientur. Sed & apte dicitur diabol⁹ habere iram magnam, quia videt multos sibi subtrahi, & in locum quem amisit substitui, & quia scit quod modicum tempus habet vt electos ab ingressu patriæ cœlestis retardet, infudat quod potest, vnde ardentius ad bellandum grassatur, & eos qui recte viuere volunt expugnare conatur. Michael ergo & Angeli eius, omnes cœlestes ordines, draco & Angeli eius, vniuersi dæmones, salus facta, iustificatio humana, proiectio draconis, refrenatio antiqui hostis, terra & mare, damnandi, ira diaboli, malitia nocendi, modicum temporis, breuitas vitæ præsentis.

Quid terra significet & mare.

Cur diabolus dicatur habere iram magnam.

De persecutione draconis, & fuga mulieris.

CAPVT III.

ET *postmodum vidit draco, quia proiectus est in terram, persecutus est mulierem quæ peperit masculum. Et data sunt mulieri duæ alæ Aquilæ magnæ, vt volaret in desertum locum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis, a facie serpentis.* Videns diabolus sanctam ecclesiam ad spiritualis vitę latibula recessisse, & ad munimen sui p̄dicatorum documenta, & Angelorum habere auxilia, & se de cœlo proiectum in eo quod in electis dominandi ius amittebat, & se in terram proiectum in eo quod non nisi sola pars damnandorum sibi remanebat, in maiorem persecutionem aduersus eam exarsit, & totum flumen vitiorum post eam misit, & illam mergere tentauit. Dicitur ergo. Postquam vidit draco quia proiectus est in terram, persecutus est mulierem quæ peperit masculum. Sed quia quanto amplius diabolus eam persequitur, tanto illi gratia magis augetur, bene sequitur. Et datę sunt mulieri duę alæ Aquilæ magnæ vt volaret in desertum locum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis à facie serpentis. Duæ alæ sunt duo testamenta, vel vita actiua & contemplatiua, siue dilectio Dei & proximi. Istis etenim alis mulier in desertum locum in quo alitur per tempus & tempora & dimidium temporis a facie serpentis volat, quia sancta ecclesia per eas se sublenat, vt ad secretum vitæ spiritualis recedat, vbi pascitur doctrina Christi tribus annis & dimidio facta, ne (vt supra dictū est) moriatur fame verbi Dei, maxime in persecutione Antichristi, tribus annis & dimidio sustinenda à facie serpētis, id est a præsenti tentatione diaboli persequentis. Quæ duæ scilicet alæ apte dicuntur

Apoc. 12.

Quid significent duæ alæ.

Cur volat in desertum.

Quare dicuntur alæ magnæ Aquilæ.

dicuntur esse magnæ Aquilæ, vt per hoc innuatur sanctam ecclesiam ad cælestia potenter subleuari, & eadem irreuerberatis oculis contemplari. Sequitur. *Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi a flumine, & adiuuit terra mulierem, & aperuit os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo.* Superius draconem mulierem persecutum dixit, nunc modum persecutionis subiungit. Serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen misit, vt eam à flumine trahi faceret, quia diabolus vniuersitatem viciositatis ab exordio sanctæ ecclesiæ inferre conatus est, vt eius filios ad damnationem pertraheret. Sed terra os suum aperiendo, flumen absorbendo mulierem adiuuat, quia dum terrena diligentes gratanter suscipiunt quod diabolus suggerit, ipse diabolus eis nocendo à bonorum tentatione ad tempus cessat. Et dum ipsi (videlicet boni) à tentatione quiescunt, melius contemplationi cœlestium intendunt. Aliter. Terra mulierem contra flumen adiuuat, quia perfectorum, & in fide stabilium collectio contra tentationem diabolicam fideles ecclesiæ persequentem vnanimiter orat, & quasi ore absorbet flumen, dum orando vincit tentationem. Sequitur. *Et iratus est draco in mulierem, & abiit facere prælium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu.* Quanto magis diabolus vincitur, tanto magis irascitur, & tanto deterius nocere conatur, & dum electos superare minime valet, infideles ad persecutionem commouet. Vnde & hic recte dicitur. Et iratus est draco in mulierem, & abiit, callida scilicet tentatione cessans, & per infideles apertam persecutionem excitans, facere bellum cũ reliquis de semine eius, id est cum fidelibus primitiuam ecclesiam tempore sequentibus & vita imitantibus, qui custodiunt mandata Dei, id est præcepta recte viuendi, & habent testimonium Iesu, id est fidelem confessionem Christi. Persecutio itaque draconis, tentatio antiqui hostis, fuga mulieris, secretum vitæ spiritualis, duæ alæ, duæ vitæ, flumen tentatio vniuersalis, terra quæ mulierem adiuuit, perfectorum & in fide stabilium congregatio, maior ira draconis, augmentata sæuitia hostis, prælium cum reliquis de semine eius, persecutio contra imitatores eius. *Epilogus.*

Quid per flumen aquæ significetur.

Terra mulierem contra flumen adiuuat.

De bestia ascendente de mari.

Caput IV.

Apoc. 8.

Et stetit super arenam maris. Et vidi bestiã ascendentem de mari habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ. Postquam diabolus intellexit sanctam ecclesiam, & doctorum p̃dicamentis, & Angelicis suffragiis, & perfectorum sanctorum suorum, ac in fide immobilium precib. deuotis munitam, eam flumine vitiorum, siue occultarum tentationum fraudulentijs impetere aliquantulum tardauit, & ei per infidelem gẽtilitatem manifestam persecutionem excitauit, vnde & in principio præsentis capituli non incõuenienter dicitur, & stetit super arenam maris. Quid etenim conuenientius per arenam maris intelligimus, quam gentilitatem ab omnibus diuinæ cognitionis & boni operis fructibus infæcundam, & diuersorum Idolorum cultibus, & vitiorũ amaritudinibus agitatã? Quæ bene arena dicitur, quia sterilis in bono, maris, quia instabilis & amara in malo. Diabolus ergo dum à sancta ecclesia per aliquantulam tentationũ intermissionem recessit super arenam maris stetit, quia infructuosam & vitiosam gentilitatem, vt per eam fideles persequeretur attentius calcauit. Omnes gentiles, & maxime principes quot quot in infidelitate sunt relicti, diabolo instigante ecclesiam atrociter sunt persecuti. Vnde & bene additur. Et vidi bestiam ascendentem de mari. Bestia namque

Quid intelligatur per arenam maris.

Quando bestia de mari ascendit.

namque de mari ascendit, quia crudelis gentium principatus inspiratione diabolica in superbia se erexit, quæ etiam habuit capita septem per principum suorum vniuersitatem, & cornua decem, per elationem sacræ legis decalogum impugnantem. Et super cornua eius septem diademata, quia non est aliquod in decalogo præceptum quod per eos non infringatur, & de quo ipsi à diabolo non coronentur. Super cuius videlicet bestiæ capita nomina blasphemiæ fuerunt, quia gentium principes, Christum blasphemauerunt negantes eum Deum, & dicentes eum fuisse magum. Cuius bestię qualitatē manifestius describit dicens. *Et bestia quam vidi similis erat pardo, & pedes eius sicut vrsi, & os eius sicut os leonis.* Similis quippe erat bestia, id est gentium principes bestialiter in sanctos sæuientes pardo, per variam philosophorum assertionem, & pedes eius sicut vrsi, per impiæ perpetrationis velocitatem, & sanctorum conculcationem, & os eius, sicut os leonis, per eorundem dilaniationem & occisionem. Sequitur. *Et dedit illi draco virtutem suam & potestatem suam.* Virtutem miracula faciendi per incantationem potestatem alios flectendi per coactionem. Sed quia vniuersæ persecutionis quam impij fidelibus inferunt Antichristus caput & princeps erit per hoc quod cæteris omnibus deterius desæuiet, apte de ipso in hoc loco subiungitur. *Et vidi vnum de capitibus suis tanquam occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est, & admirata est vniuersa terra post bestiam, & adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, & adorauerunt bestiam dicentes. Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?* Et vidi vnum de capitibus, id est de principibus suis, scilicet Antichristum, tanquam occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est, quia Antichristus simulatorie, vt magis decipiat finget se mortuum, & resuscitatum, quemadmodum Christum. Et admirata est vniuersa terra, id est omnes reprobi terrena diligentes in ipsum credentes, admirata est post bestiam, imitando per infidelitatem, & crudelitatem. Et adorauerunt draconem, id est diabolum, qui dedit potestatem bestię, id est bestialibus persecutoribus maxime Antichristo. Et adorauerunt bestiam se illi humiliādo, dicentes admirando. Quis similis bestiæ? id est quis potest tanta agere, & quis poterit pugnare cum ea, id est voluntati eius resistere? Tanta namque admiratione reprobi de Antichristo stupebunt, quod neminem illi fidem seruando resistere posse putabunt. Sequitur: *Et datum est illi os loquens magna, & blasphemias. Et data est illi potestas facere menses quadraginta duos. Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant.* Notandum est, quod ea quæ supra dicta sunt ab eo loco vbi scriptum est, & vidi vnum de capitibus eius tanquā occisum, & cætera quæ in hoc capitulo sequuntur, ad Antichristum maxime referenda sunt. Cuius impietatem adhuc latius describit dum dicit. Et datum est illi os loquēs magna & blasphemias, & data est illi potestas facere mēses quadraginta duos. Datum est illi os, per Diuinam permissionem, loquens magna, per iactantiæ magnitudinem, & blasphemias, per diuinitatis negationem, & facere menses quadraginta duos, id est tribus annis & dimidio per iustorum persecutionem. Et aperuit os suum in blasphemiis ad Deum, quia Christum negabit, blasphemare nomē eius, id est fidem eius, per quam nobis innotescit, & tabernaculum eius, id est electos ecclesiæ, qui ei in præsenti vita militant, & eos qui in cœlo habitant, id est eos qui in cœlestibus laudem eius decantant. Sequitur. *Et datum est illi bellum facere cum sanctis, & vincere illos, & data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerunt eum omnes qui habitant in terra, quorum nomina non sunt scripta in libro vita.*

Cur similis dicatur bestia pardo.

De Antichristo.

A B C D

& a-

& agni qui occisus est ab origine mundi. Datum est illi, per Diuinam permissionem, bellum facere cum sanctis, per multiplicem disputationem, & data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, vt ex omnibus aliquos à fide frangat, & ad infidelitatem trahat, vel à fide suscipienda cohibeat. Et adorauerunt eam, se illi humiliando, qui habitant in terra, terrena diligendo. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ & agni, id est qui non sunt ad vitam æternam prædestinati. Agni qui occisus est ab origine B mundi figuraliter, in fine mundi realiter. Ab origine mundi occisus est, per præcedentium figurarum significationem, in fine per sequentem veritatis exhibitionem. Sequitur. *Si quis habet aures audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet. Qui in gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi, hic est patientia & fides sanctorum.* In fine capituli ad electorum consolationem subiungit comminationem contra hostem sæuientem. Si quis habet aures, scilicet cordis, audiat, id est intelligat q̃ vindicta sequatur Antichristum. Qui in captiuitatem C duxerit, id est qui ad infidelitatem traxerit, vel corporaliter propter fidem Christi exilio relegauerit, vadet in exilium, vel captiuatem per æternam damnationem, qui gladio, videlicet malæ persuasionis vel gladio materiali fidelem occiderit, oportet eum gladio occidi, quia spiritu oris Christi interfectus peribit. Hic est patientia & virtus sanctorum, scilicet in tolerantia malorum. In aduersis enim illi qui vere boni sunt probantur, & qui occulti sunt manifestantur. Bestia ergo ascendens de mari, gentium principatus, vnum D de capitibus eius, Antichristus, bellum cum sanctis, disputatio de scripturis, victoria eius, occisio corporalis.

Quid sit in captiuitatem ducere & gladio occidi, &c.

De bestia ascendente de terra.

CAPVT V.

A ET vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius. Et fecit terram & habitantes in ea adorare bestiã primam, cuius curata est plaga mortis. Videns diabolus sanctam ecclesiam donis cœlestibus, & multis virtutibus & auxiliis munitam, & supra petrã, quæ Christus est firmiter fundatã, non vno modo nocendi, sed diuersis aggreditur, & eam expugnare conatur. Vnde qui per bestiam ascendentem de mari impugnare eam in superiori capitulo legitur, & per bestiam ascendentem de terra eam impetere in isto capitulo perhibetur, quia non solum per crudeles gẽtium principes, verum & per falsos falsorum Christianorum magistros & reges ejus quietem frequenter pulsat, & per illos eam nonnunquam turbat. Quemadmodum namque bestiam ascendentem de mari, sæuos gentium principes diuersis diuersorum Idolorum cultibus more maris fluctuantes accipimus, ita congrue per bestiam ascendentem de terra impios falsorum Christianorum rectores in vna credulitate (quamuis sibi inutili) stabiliter ad modum terræ permanentes intelligimus. Mare quippe gentiles, quia per diuersa fluctuant, terra, Christiani etiam falsi, quia in vnius Dei credulitate perseuerant. Sed vtrorumque dominatores per superbiam super se ascendentes recte bestijs comparantur, quia bestialiter sanctos persequuntur. Et quoniam tam hi quam illi Antichristo seruire, & ipsum caput malitiæ habere probantur, bene in vtrisque capitulis post bestias Antichristi, incipiẽtes blasphemiq, & credulitates memorantur. Quia igitur diabolus non tantum per paganos, sed etiam per falsos Christianos ecclesiam persequitur, apte post bestiam ascendentem de mari, bestia ascendens de terra videtur. Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, aliam, per dissimilitudinem, bestiam, per crudelita-

Apoc. 13.

Quid per mare, quidue per terram intelligatur.

tem, ascendentem, per elationē, de terra, id est de collegio eorum qui seruant suæ assertionis immobilitatem. Et habebat cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco. Falsi Christiani duo habent cornua agni similia, quia habent duo testamenta, vnum per significationem, aliud per exhibitionē Christum prædicantia, habent inquam per scientiæ cognitionem, non per vitæ sanctitatem. Qui loquuntur sicut draco, quia per impiam suasionem cōcordant diabolo. Qui etiam omnem potestatem bestiæ prioris in conspectu eius faciunt, quia Antichristum, qui maxime per primam bestiam figuratur imitando, per effectum praui operis quæ placita sunt diabolo perficiunt. Sequitur. Et fecit terrā, & inhabitantes in ea adorare bestiam primam. Hoc quod pōmittit dicens terram, hoc exponit subiungens habitantes in ea. Per terram namque homines figurantur. Primam itaque bestiam homines secunda adorare facit, quia reproborum Christianorum peruersa collectio impietati & superbiæ Antichristi, qui specialiter per primam bestiam in vno capite eius quasi occiso & curato signatur, quos potest subdit, quod autem hæc quæ hic de prima bestia dicuntur ad Antichristum specialiter referenda sint, manifestat cum subiungit. Cuius curata est plaga mortis. Quemadmodum enim in præcedenti capitulo dictum est, vt magis fallat se simulabit occisum, & per Diuinitatis potentiam resuscitatum. Sequitur. *Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cœlo descendere in terram in conspectu hominum, & seducit habitantes in terra per signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra vt faciant imaginem bestiæ quæ habet plagam gladii, & vixit. Et datum est illi vt daret spiritum imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ, & faciat vt quicumque non adorauerint imaginem bestiæ occidantur, & faciet omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterem in manu dextra, aut in frontibus suis, & nē quis posset emere aut vendere, nisi qui habet characterem bestiæ, aut nomen, aut numerum nominis eius.* Multa & magna mala quæ per Antichristum, & ministros eius perpetrāda vidit, in paucis verbis breuiter hic comprehendit. Secunda ergo bestia quæ de terra ascendit signa magna fecit, quia vniuersus illorum qui de Christo ad Antichristum conuertentur magistratus, propter notitiam scripturarum callidic., falsis miraculis cooperante diabolo coruscabit, quibus prædicationem suam apud apostatas homines roborabit. Faciet etiam ignem de cælo descendere in terram in conspectu hominum, vt stupore tanti miraculi quoslibet in fide infirmos à Christo trahat ad Antichristum. Qui seducet habitantes in terra, id est cœlestibus præponentes terrena, per signa quæ data, id est permissa sunt illi facere in conspectu bestiæ, id est Antichristi, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestiæ, se conformando illius impietati, bestiæ quæ habet plagam gladii, per simulationem occisionis, & vixit per simulationem resurrectionis. Et datum est illi, per diuinam permissionem, vt daret, per ignis descensionem, spiritum, videlicet malignum, imagini bestiæ, conformātis impietati Antichristianæ, & vt loquatur imago bestiæ, variis scilicet linguis, sicut per spiritum sanctum datum est Apostolis. Et faciet vt quicumque non adorauerint imaginem bestiæ, per exhibitionē honoris, occidantur, morte corporis. Aliter, faciet imaginem Antichristi materialem, sicut nos corpoream Saluatoris imaginem, & illam imaginem per incantationes faciet loqui, & per hoc homines seduci, & adorare contemnentes occidi. Et quia cogent homines non solum ad tenendam obseruantiam illius nefandæ religionis, sed ad tenendam nouam consuetudinem negociationis, apte subditur. Et faciet omnes pusillos, & magnos, & di-

Falsi Christiani duo cornua habent.

De miraculis Antichristi.

De imagine Antichristi.

& diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterem, scilicet nominis Antichristi in manu dextra, aut in frontibus suis, vt manifeste videatur, & potior ad Antichristum pertinere cognoscatur. Quare hoc? Ne quis scilicet posset emere, aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius, vt plures hac necessitate constringantur, & Antichristum adorare cogantur. Magna ergo erit & grauis anxietas populi fidelis, qui respuet portare characterē, & nomen, & numerum nominis. Numerus nominis eius dicitur numerus ille, qui in literis quib⁹ nomen eius scribitur continetur. Sequitur: *Hic est sapientia.* Quia res obscura attentos facit. *Qui habet intellectum computet numerum bestiæ,* id est computet numerum qui ex significatione literarum constituitur, quibus nomen eius scribitur. Et q⁹ possit computari, apte declarat cum subiungit. *Numerus hominis est,* qui videlicet potest numerari ab homine, non Dei, cuius sapientiæ non est numerus, quamuis ipse tamen per hunc se Deum velit æstimari, & vt nos huius numeri cognitioni viciniores faciat, ipsum nobis euidenter manifestat dicens: *Et numerus eius est sexcenti sexaginta sex.* Sed vt virtutem huius numeri clarius agnoscamus, secundum sanctorum doctorum traditionem diligentius illum discutiamus. Dicunt enim quod cum liber iste Græce sit editus, secundū Græcos numerus ipse sit quærendus, apud quos omnes literæ numerum habent significare. Nomen eius Græce antemos dicitur, quod contrarius interpretatur. In hoc nomine significat a, vnum, n, quinquaginta, t, trecenta, e, quinq⁹, m, quadraginta, o, septuaginta, s, ducenta. Quorum omnium summa, sexcenta sexaginta sex constituit. Sunt & alia eius nomina, quorum huiusmodi interpretatio hunc eundem numerum reddit. Sed nos plurima præterimus, quia præsenti brevitati pauca sufficere videmus: Cur vero talis numerus Antichristo conueniat citius demonstratur, si eiusdem numeri qualitas subtilius attendatur. Sex perfectionem significant. Possumus autem per senariū, minimam perfectionem accipere, & per sexagenarium, mediocrem, & per sexcentenarium, maximam & consummatam perfectionem intelligere. Merito itaque tali numero describitur, qui & in omni gradu malorum perfecte malignus, & in omni gradu bonorum bonitati perfecte contrarius inuenitur. In vtrorumq⁹ enim triplici gradu perfecte pro viribus inardescet, & vtrobiq⁹ perfecte vires suæ malignitatis extendet. Et sic prouidebit minima mala incipere, mediocria prouehere, vt maxima non deſignat manu tenere, & econuerso incipientia bona atterere, crescētia impedire, vt summa & perfecta secundum possibilitatem non cesset minuere. Bene ergo sub tali numero comprehenditur, qui & in minimis, & mediocrib⁹, & summis malis perfecte malus, & qui contrariorum bonorum perfectioni perfecte contrarius inuenitur. Secunda igitur bestia, falsorum Christianorum falsus principatus, bestia prima in hoc capitulo, Antichristus, descriptio bestiæ, descriptio Antichristi bestialiter sæuientis contra fideles ecclesiæ.

De numero nominis bestiæ Antichristi.

Quid significet nomen eius?

De agno, & centum quadraginta quatuor millibus.

CAPVT VI.

ET vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Superius grauissimam persecutionem ab Antichristo & ab eius discipulis tam à falsis Christianis quam gēntibus inferendam sanctis descripsit, nunc Christum adiutorem cum sua familia subiungit. Et vt magis electos suos afflictos consoletur, illos,

Apoc. 91.

Qui apud Deum sunt dignissimi.

illos qui apud Deum merito sunt sublimiores, videlicet qui per incorruptionem virginitatis, simul & per tormentum passionis agno cœlesti meruerunt sociari, designare videtur. Illi etenim apud Deum sunt digniores, qui his duabus virtutibus rutilant, quia & ei præ omnibus appropinquant. Tales quippe eum quocunque ierit sequuntur, quia non solum per integritatem corporis, sed per amaritudinem passionis imitãtur. Et vidi per spiritualem, scilicet intelligentiam, & ecce agnus, per innocentiam, stabat, quasi paratus ad adiuuandum, supra montem Sion, quia transcendit excellentiã fidelium ipsum contemplantium. Et cum eo, quia ei per iustitiam conformes, stabant, subaudi, quia & ipsi sunt auxiliatores, centum quadraginta quatuor millia, id est omnium martyrum carne incorruptorum agmina. Quæ bene dicuntur centum quadraginta quatuor millia, centum, propter patriæ cœlestis expectationem, quadraginta, per legis, & quatuor Euangeliorũ completionem, quatuor, per quatuor virtutum exercitationem, millia, per totius iustitiæ consummationem. Et quia istorum numerorum rationem superius latius exposuimus, nunc eam iterare nõ curamus. Sed diligenter est notandum, quod ipsa centum quadraginta quatuor millia supra montem Sion constituntur, quia aliorum fidelium sublimitatem transcendunt. Habentes nomen eius, id est fidem qua vocantur Christiani, & nomen patris eius, id est fidem, qua vocantur filii Dei, scriptum per interminabilem perseuerantiam, in frontibus suis, per confessionem manifestã. Et bene primum nomen agni, deinde nomen patris eius ponit, quia nemo nisi per mediatorem Dei, & hominũ ad patrem venit. Quorum etiam iustitia & dignitas magnifica, & multiplex in sequentibus post fidem prædicatam describitur. Sequitur:

Et audiui vocem de cœlo tanquã vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui

Cur dicantur centum quadraginta quatuor millia.

A *magni. Et vocem quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem Dei, & ante quatuor animalia, & seniores.* Et audiui vocem de cœlo, vox significat diuinam admonitionem, cœlum, supra dictos perfectos qui cum agno sunt per cœlestẽm conuersationem. Vox ergo de cœlo venit, quia diuina admonitio à perfectis ad imperfectos descendit. Quæ vox apte tanquam vox aquarum multarum dicitur esse, quia sanctorum integritate virginitatis & merito passionis candentium, & ministerio prædicationis, iubiloque diuinæ laudis canentium vniuersitas ex multis populis colligitur. Quæ quoq; recte tanquam vox tonitrui magni esse perhibetur, quia reprobis terribiliter damnationem comminatur. Et quia non solum voce, sed & actione ea quæ recta sunt prædicant, bene subiungitur. Et vocem quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Cythara quippe quæ manibus pulsatur vt sonũ reddat, bonam actionem quæ manibus cõgrue efficitur significat. Et bene cum dixisset citharis, addit suis, non alienis. Hoc est enim quod dicit Apostolus: *Opus suum vnusquisque probet, & sic in semetipso gloriam habebit, & non in altero.* Sed & quia ex his quæ dicunt aut faciunt nõ se commendant, sed auctorem & largitorem boni laudant, recte additur. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem Dei, & ante quatuor animalia & seniores. Sancti namque post illa quæ supradicta sunt ante sedem Dei canticum cantant, quia pro acceptis beneficiis diuinã bonitatem laudant. Quod canticum non nouum, sed quasi nouum ideo dicitur, vt vsque ad glorificationem corporum eius imperfectio intelligatur. Tunc etenim vere & perfecte erit nouũ, quando post generalem resurrectionem, secundum vtramque naturam nostram erit consummatum. Tunc vera erit nouitas, quando tota perierit vetustas. Ante sedem Dei, id est in præsentia angelo-

Quid significet vox illa audita?

Cur dicatur tanquam vox aquarũ multarum.

Quid per citharam significetur?

Galat. 2.

Quid sit cantare canticũ nouum?

Cur dicatur quasi canticum nouum?

gelorum in quibus Deus residet, & per quos iudicia sua exercet. Ante quatuor animalia, id est in præsentia vniuersorum prædicatorum, & ante seniores, scilicet in præsentia iudicum ecclesiasticorum. Dicat ergo sanctus Theologus, secundum cœlestem visionem sanctorum cum Christo nos adiuuantium describens dignitatem, & audiui vocem, scilicet per diuinam admonitionem, de cœlo, id est de his qui in cœlestibus habent conuersationem, tanquam vocem aquarum multarum, quia ex multis populis congregantur, tanquam vocem tonitrui, quia reprobis damnationem minantur, sicut cytharœdorum, per bonam operationem, & cantabant quasi canticum nouum, per gratiarum actionem, ante sedem Dei, & ante quatuor animalia, & seniores, id est præsentiam angelorum, videlicet sanctorum spirituum, & hominum per quos Deus sua iudicia exercet, & mysteria multiformiter complet. Sed & quod nemo illorum meritis coæquari possit, luculenter ostendit cum subiungit: *Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia.* Nemo poterat canticum dicere, quia nemo alius potest ad meritum illorum pertingere. *Qui empti sunt de terra*, id est sanguine Christi redempti, & eleuati de terrena concupiscentia. Quorum virtutem euidentius distinguit cum dicit: *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocunque ierit.* Vbi dicit virgines enim sunt, aperte testatur in ipsis integritatē virginitatis. Vbi addit, hi sequuntur agnum quocunque ierit, adiungit etiam meritum passionis. Illi nimirum eum quocunque ierit sequuntur, qui eum in vtroque imitantur. Si quis vero hoc quod in hoc capitulo de centum quadraginta quatuor millibus secundum vtramque virtutem referri dixerit, nequaquam à rectitudine sententiæ deuiabit. Ipsi nempe illum quocunque ierit se qui creduntur, qui illum imitari mentis & corporis incorruptione probantur. Quorum laudem adhuc sublimius attollit dicens: *Hi empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo, & agno, & in ore ipsorum non est inuentum mendacium. Sine macula sunt ante thronum Dei.* Ex omnibus siue ex hominibus primitiæ Deo & agno sunt empti, quia sanguine Christi redempti, & merito excelsi apud Deum, & si non tempore, tamen dignitate sunt primi. In quorum ore non est inuentum mendacium, propter sinceram confessionem veritatis, & sine macula sunt ante thronum Dei, per inuiolatam obseruantiam castitatis. Sancti igitur in persecutione constituti nequaquam debent trepidare, dum se cognoscunt talem ac tantum adiutorem cum familia tantæ dignitatis habere. Agnus itaque Christus, mons Sion, sublimitas fidelium, centum quadraginta quatuor millia, virginum agmina, vox tonitrui, terribilis cōminatio damnationis, cytharæ, effectus boni operis, canticum gratiarum actio pro acceptis beneficiis, emptio de terra, redemptio de terrena concupiscentia.

Cur nemo poterat canticū illud dicere præter illa cētum quadraginta quatuor millia.

Quid sit sequi quocunque ierit.

De tribus Angelis succedenter prædicantibus.

CAPVT VII.

ET *vidi alterum angelum volantem per medium cœli, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum, dicentem voce magna.* Apoc. 14. *Timete Deum & date illi honorem, quia venit dies iudicij, & adorate eum qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarum.* Descripta superius grauissima persecutione Antichristi per duas bestias fidelibus inferenda, & ad consolationem electorum descripta excellentia agni cum sua familia, consequenter adiungitur admonitio, vt ad Christum accedamus, & prophetia de ruina Babylonis, ne in eius gloria confida-

confidamus, & comminatio damnationis adorantibus Antichristum, vt illi seruire timeamus. Quæ cuncta ministerio trium angelorum perficiuntur, propter fidem sanctæ Trinitatis, & sacramentum trium principalium virtutum. Vniuersi namque prædicatores qui per angelos significantur, recte ternario figurantur, quia licet per diuersa tempora succedentes, tamen vnanimiter fidē indiuiduæ Trinitatis prædicant, & sacramentū trium principalium virtutum electis cōmendant. Qui vno atque eodem spiritu qui singulis prout vult diuidit aspiranti, diuersis modis mundo verbum salutis intonant, & singulis ea quæ recta sunt administrant. Vnde & primus in hoc capitulo angelus secundum suum officium vt verum Deum adoremus suauiter innuit. Secundus ruinam Babylonis prædicit. Tertius bestiam adorare prohibet, & adorantes de pœna terret. Sed licet vnusquisque suum donum à Deo habeat, & suum modum in dicendo & docendo teneat, omnes tamen vnam vnius sacramenti redemptionis humanæ virtutem prædicant, & per iustitiam ad vnam patriam veniendum clamant. Et vidi alterum angelum, id est ordinem prædicatorum, alterum à Christo quantum distat seruus à domino, volantem, per celeritatem & sublimitatem prædicationis, per medium cœlum, id est ecclesiam virtutibus altam, & lucidam splendore cognitionis diuinæ. Habentem euangelium æternum, per promissionem æternitatis, vt euāgelizaret per officii sui administrationem, sedentibus super terram, id est electis suauiter in Deo quiescentib⁹ per terrenæ cupiditatis subactionem. Illis etenim annuntianda sunt ęterna dona, qui potenter norunt subigere terrena. Et super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum. Et in hoc loco quemadmodum in multis locis fieri solet, &, pro id est, ponitur. Exponit enim quod præmisit dicens, sedentibus super terram, cum subiungit, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum. Ipsi sunt namque etiam secundum literam qui sedent super terram, id est super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum. Super omnem, non super vnam tantum, quia diuina gratia ex omnibus eligit, & ad regnum perducit. Et notandum, quod dicit super, quia omne datū optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. Dicentem magna voce, id est magna admonitionis intentione. Sequitur: Timete Deum, casto videlicet amore, & date illi honorem, laudis decantatione, & boni operis exhibitione, & videte ne deficiatis, quia venit dies iudicii eius, vt puniantur persecutores vestri. & vos recipiatis præmiū meriti. Et adorate eum qui fecit cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarum, adorate eum, per fidem rectam, qui fecit ea, quæ dicta sunt, per potentiam. Qui fecit non solum cœlum, & terram, & mare, id est maxima, sed & fontes aquarum, id est minima. Dignus est enim fide & veneratione, qui hæc omnia pro nobis dignatus est creare. Sequitur: *Et alius angelus secutus est dicens. Cecidit, cecidit Babylon illa magna ciuitas, quæ à vino fornicationis suæ potauit omnes gentes.* Postquā superius admonuit vt ad Christum recta fide accedamus, statim affirmat ruinam Babylonis, id est mundanæ confusionis, ne in eius gloria confidamus. Et alius angelus secutus est. Alius angelus, ordo prædicatorū alius. Alius, modo vel ordine docendi, angelus, officio prædicandi. Dicens, cecidit, cecidit Babylon illa ciuitas magna. Bis ponit cecidit, quia vniuersitas malorum in confusione præsentis sæculi fluctuantium dupliciter ruit. Qui idcirco præteritum ponit, quia quod futurum est, tam certe & firmiter velut præteritum ostendit. Cadit itaq; Babylon mala cogitando, cadit mala perpetrando, cadit in mundo, cadit in inferno, in mundo

De prædicatoribus quid dicat?

Iacob. 1.

Quomodo debeamus Deum timere & honorare.

Quid significetur per sedētes super terram?

Cur bis ponatur cecidit.

Quomodo ciuitas Babylonis & eius incolatus cecidit.

mundo per prauam actionem, in inferno per æternam damnationem. Ciuitas, quia peruerso dogmate munita, magna, multitudine & superbia. Quæ in vino iræ fornicationis suæ, id est zelo iræ quo contra Christum est irata, & cum Antichristo fornicata, potauit omnes gentes, i. corrupit omnes gentiliter viuere cupientes. Nemo ergo in eius gloria confidere debet, dum certum est, quod cadet. Sequitur: *Et Angelus tertius secutus est eos, dicens voce magna. Si quis adorauerit bestiam, & eius imaginem, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, hic bibet de vino iræ Dei qui mixtus est mero in calice iræ ipsius.* Postquam in præcedentibus admonuit, vt Christo vero auxiliatori nos iungamus, & ne in gloria ruituræ Babylonis confidamus, succedenter adiungit comminationem pœnæ adorantibus Antichristum, vt illi seruire timeamus. Et angelus tertius secutus est eos, id est ordo prædicatorum sanctæ Trinitatis fidem, & trium principalium virtutum sacramentum docentium, secutus est; ordine temporis, non imitatione credulitatis. Dicens voce magna, id est magna prædicationis instantia. Si quis adorauerit, per impiam fidem, bestiam, id est Antichristū qui est bestia per crudelitatem, & eius imaginem, faciens se eius imitatoribus conformem, & acceperit characterem, id est sigillum nominis eius in fronte per apertam confessionem, aut in manu sua, per praui operis exhibitionem, & hic bibet, subauditur sicut Babylon de vino iræ Dei, damnationē videlicet æternam, quam Deus propinat iratus, quod mixtum est mero, id est pura vindicta, in calice ipsius, id est in iudicio ipsius. Et bene ait mixtum, propter diuersum diuersorum cruciatum in vno perditionis loco patientiū. Sequitur: *Et cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni. Et fumus tormentorum eius in secula seculorum ascendet. Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam, & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius.* Quod superius dixit bibet de vino iræ Dei, hoc exponit cum subiungit dicens, & cruciabitur igne, & sulphure, & quemadmodum supra dictum est peccatorum pœnam notando bibet, id est cruciabitur, igne & sulphure, ardente fœtore, quia qui hic per fœtidam luxuriam exarserit, ibi fœtidum ardorem sustinebit, & hoc in conspectu sanctorum Angelorum, & antē conspectum agni, vt magis erubescat, & erubescendo maiorem dolorem habeat. Et fumus tormentorum eorum, id est tenebrositas quæ ipsos maios operiendo super ipsos erit, in sæcula sæculorum ascendet, quia in æternum perseuerabit, nec habent requiem die ac nocte, id est continue, qui bestiam adorauerunt, per reprobam illius fidem, & imaginem eius, per satellitum eius ei conformatorum venerationem. Et si quis acceperit characterem nominis eius, subauditur non habebis requiem, sed cruciabitur per æternā damnationem. Sequitur: *Hic est patientia sanctorum qui custodiunt mandata Dei, & fidem Iesu.* Hic scilicet in non accipiendo characterem nominis eius, quia propter hoc patientur sancti tribulationem, & pertingent ad beatitudinem. Qui custodiunt mandata Dei, Deum & proximum diligendo, & fidem Iesu, eum verū Deum credendo & confitendo. Sequitur: *Et audiui vocem de cœlo dicentem: Scribe, beati mortui qui in Domino moriuntur.* Quia superius descripsit grauissimam persecutionem ab Antichristo inferendam, nunc in fine huius capituli consolatur per quietem beatitudinis eos qui pro Christo & in Christo gustant amaritudinem mortis. Dicit ergo. Et audiui vocem de cœlo, id est de cœlesti visione, dicentem mihi, scribe non solum scilicet in corde tuo, sed & in pergameno, & in audienti populo. Scribe, ne cito transuolet, quod ad consolationem electorum vsq; in finem perseuerare debet. Beati mortui qui in Domino moriuntur, id est in fide,

Cur in fronte & in manu.

Cur dicatur mixtum.

Cur debeat scribere quæ audit.

fide, & in confessione Domini, per primam stolam iam acceptam beati, per secundam accipiendam beatificandi. Quasi superiora recolligens dicat. Audistis in superioribus capitulis grauissimam persecutionem, sed nolite formidare pro Christo sustinere mortem, quia per hanc attingetis ad beatitudinem. Et vt euidentius beatos ostendat, Domino hoc testante confirmat. Nam dicit ammodo, id est ab ipsa morte, iam dicit spiritus, id est sancta Trinitas quæ vnus est Deus, vt requiescant, accepta beatitudine, à laboribus suis, à transacta tribulatione. Per quid autem ipsam requiem consequantur ostendit, cum subiungit. Opera enim illorum, id est retributiones operum, quæ fecerunt in tempore, sequuntur illos, in æternitate. Qui enim in præsenti sæculo bene operatur, ipse in futuro saluatur. Nemo namque si tempus operandi habeat sine operibus se posse saluari credat. Fides enim sine operibus mortua est, si habeat tempus operandi, nam si tempus non posset habere, sufficit sola cum fide voluntas. Magna ergo, & egregia hic describitur consolatio de his qui moriuntur in Domino, nec debet timere talem mortem, qui se sperat per eam posse pertingere ad beatitudinem. *Epilogus.* Tres itaque Angeli succedenter prædicantes, vniuersi prædicatores fidem sanctæ Trinitatis, & sacramentū trium præcipuarum virtutum in sancta ecclesia docentes, Babylon, mundus, bestia, Antichristus, malorum cruciatio, æterna damnatio, morientium in Domino beatitudo, cœlestis retributio.

A rius remuneratione bonorū per quam inuitat ad eorum consortium, supponit damnationem impiorum, vt per terrorem ducat ad idem propositum. Et notandum quod in vltimo capitulo huius visionis, quemadmodum & in aliis visionibus agit de fine temporis. Sic enim ipsa sacra Theologia seriem ordinat, vt à principio nascentis ecclesiæ vsque in finem temporis eam deducat, describens multiplices iustorū tribulationes, & patientium retributiones. Et vidi, & ecce nubem candidam, *Quid nubes candida significet?* B & supra nubem sedentem similem filio hominis habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Et vidi, per intelligentiam spiritualem, nubem candidam, id est assumptam humanitatem, & super nubem sedentem, ipsam videlicet Christum secundū eminentem, & regnantem diuinitatem, similem filio hominis, quia iam impassibilis & immortalis factus, metas humanæ fragilitatis transcendit. In hoc enim quodammodo non iam filius, sed similis filio homi- C nis in sacra visione apparuit, quod à morte impassibilis & immortalis resurrexit. Habentem in capite suo coronam auream, coronam per æternitatis infinalitatem, auream, propter sapientiæ claritatem, & in manu sua falcem acutam, id est iudiciariam sententiam, habet coronam, vt iustos coronet, habet falcem acutam, vt iniustos cōdemnet. Talis nimirum iudex omnium in sacra visione describitur, vt per ipsam descriptionem, & bonis & malis debita D stipendia redditurus agnoscatur. Sequitur: *Et alter Angelus exiuit de templo clamans voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ.* Angelus iste sanctorum perfectorum cætum exprimit, qui pro acceleratione aduentus iudicis, & pro tribulatis electis liberandis in vltimis diebus deuote supplicabit. Qui recte dicitur alter Angelus, alter per minorem dignitatem, Angelus

Cur non dicatur filius hominis, sed similis filio hominis.

Quare dicatur habere coronam, & falcem.

De Angelo Christum signante & de iudicio.

CAPVT VIII.

ET vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem filio hominis similem, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Ostensa supe-

lus, per sacram prædicationem. Qui per hoc quoq; de templo exit, quod minoribus & inferioribus electis vitæ merito, vel officio prædicationis eminebit. Qui etiam voce magna clamabit, quia diem iudicii venire, & liberationem, & glorificationem iustorum magnis desideriis optabit, & orabit. Mitte falcem tuam, id est exerce iudicium, & mete, id est colligе de terra genus humanũ, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ, id est completo numero tuorum iam consummata est, nec habet vltra locum nequitia malorum. In hoc etenim malorum vniuersitas adhuc locum habet, & virescit, & per illationem aduersitatis bonis ad exercitiũ & augmentum virtutum vtilis existit. Quæ tunc penitus exarescet, nec amplius æternæ salutis sanctis ipsos tribulando fructum feret, cum in fine eorundem sanctorum numero cõpleto ab eorum vtilitate sterilis erit in mundo. Quæ denique malorum vniuersitas apte designatur nomine terræ, quia terrenis semper studet inhærere. Sed quia Saluator noster precibus suorum benigne intendit, & sine mora quãdo salubriter rogatur, implere satagit, congrue subiungitur. *Et misit qui sedebat super nubem falcem suam in terram, & messuit terram.* Angelus quippe qui supra nubem sedit, altero Angelo rogante falcem in terram misit, & terram messuit, quia iustus iudex in fine temporis orantibus sanctis iudiciũ exercebit, & terrigenas de terra succidet. Et quoniam sanctorum Apostolorum numerus cum ipso iudice sedebit, & cum ipso mundum iudicabit, recte additur. Et Angelus alius exiuit de templo quod est in cœlo, habens falcem acutam. Iste nimirum Angelus alius beatorum Apostolorum cõuenienter intelligitur cætus, qui est Angelus, propter prædicationem, alius, secundum dignitatem. Qui & ipse de templo exit, quia culmen sanctæ ecclesiæ etiam cœlesti conuersatione constitutæ apicẽ suæ dignitatis transcendit. De quo denique dicitur, quod & ipse cum Angelo super nubem sedente habuit falcem acutam, quia cum Christo exercebit iudiciariam potestatem. Sequitur: *Et alter Angelus exiuit de altari, qui habet potestatem super ignem, & clamabat voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt vuæ terræ eius.* Per istum alterum Angelum, beatorum Angelorum intelligimus populum. Qui non solum de templo, sed & de altari exiuit quia non tantum electos ecclesiæ, sed etiam ipsum redemptorem secundũ humanitatem assumptam natura immortalis conditionis transcendit. Scriptum est enim de ipso redemptore nostro, secundum humanitatem carnis quam de nobis pro nobis assumpsit: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.* Qui Angelus potestatem super ignem habet, quia dæmonum & prauorum hominum ardentem rabiem coercet. Qui etiam ad habentem falcem voce magna clamabat, quia & ipsa angelica dignitas votis omnibus ex amore & desiderio glorificandorum hominum de exercendo & exerendo iudicio iudicem exorabit: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ. Per messem terræ, & per botros vineæ terræ, eosdem malos intelligimus, sed tamen per vineam, illos qui à diabolo ad modum vineæ ad fructificationem mali maiori studio excoluntur determinatius habemus. Qui & ipsi cum messione messis terræ vindemiabuntur, quia cum aliis minoribus reprobis damnabuntur. Mitte falcem tuam acutam, id est exerce iudiciariam sententiam, & vindemia botros vineæ terræ, id est maiores in nequitia succide, quia vuæ terræ eius maturæ sunt, per completionem videlicet malitiæ. Superius itaque per precem perfectorum hominum damnatio minorum malorum insinuata est, vbi egit sacra pagina de messione terræ, hic per precem sanctorum Angelorum in-

Quid sit mittere falcem & metere?

Psal. 8.

Quid per messem, botros, & vineam intelligatur.

timatur damnatio perfecte malorum, A vbi agit de vindemiatione vineę. Orantibus enim duob⁹ angelis & messis terræ colligitur, & botri vineæ vindemiantur, quia perfectis hominibus, & sanctis angelis in fine (vt supra dictum est) de faciendo iudicio iudicem deprecantibus, & imperfecte, & perfecte reprobi condemnabuntur. Hic etenim perfecte malorum damnatio describitur, cum sequitur: *Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum, & calca-* B *tus est lacus extra ciuitatem.* Mittet etenim Christus magni consilii angelus falcem suam in terram, iudicium exercendo, & vindemiabit vineam terræ, perfecte malos auferendo, & mittet in lacum iræ Dei magnum eos, in infernum condemnando, & calcabitur lacus per eorundem punitionem, extra ciuitatem sanctam, videlicet Hierusalem cœlestem. Sancta quippe ciuitas superna sicut erit immunis ab omni culpa, ita ab omni pœna erit aliena. Et lacus iræ Dei extra eam calcabitur, quia damnato- C rum congregatio in inferno punietur. Continens itaque hic ponitur pro contento. Lacus enim calcabitur, quia in lacum damnati calcabuntur. Et quia illa æterna damnatio non solum cruciabit damnatos homines, sed etiam dæmones, bene sequitur: *Et exiuit sanguis de lacu vsque ad frænos equorum.* Quia crudelitas æternæ damnationis non tantum cruciabit prauos homines qui sunt equi dæmonum, sed & ipsos dæmones, qui sunt rectores prauorum hominum. Cuius damnationis apertius ratio declaratur cum subiungitur. *Per stadia mille sexcenta*, id est quater quadringenta. Malorum namque damnatio per D stadia mille sexcenta, id est quater quadringenta determinatur, vt ipsos per quatuor mundi partes modo diffusos, per quatuor anni tempora quadriformis euangelii præcepta transgressores ostendatur. Potest etiã in senario, centenario, & millenario minus & medio- crius, & perfectissime damnatorũ notari cruciatio. Isti enim numeri perfectionem signant. Bene ergo tali numero malorum omniũ damnatio describitur, vt singulos in suo gradu perfecte damnatos doceatur. Primus itaque angelus, Christus, secundus, vltimorum perfectorum cætus, tertius, sanctorum Apostolorũ chorus, quartus, cœlestium spirituum populus, falx acuta, iudiciaria sententia, messis vel vindemiatio, malorum ablatio, lacus, infernus, exitus sanguinis, crudelitas damnationis equi, homines, fræni. Dæmones, mille sexcenta stadiorum, perfecta cruciatio damnatorum. Sed vt ea quæ in hac visione continentur ad memoriam breuiter reuocemus, dicamus quod sacra pagina in primo huius visionis capitulo agit de templo Dei aperto in cœlo, id est de reuelato humanæ redemptionis mysterio in sacro eloquio, & de arca visa, id est assumpta à verbo humanitate credita, & de muliere pariente, id est de sancta ecclesia in peragendo fructu iustitiæ laborante. In secundo agit de persecutione draconis, id est antiqui hostis, & de fugâ mulieris, id est recessu sanctæ Ecclesiæ ad secretum vitæ spiritualis. In tertio de Michaele, & draconе, & prælio eorum. In quarto de bestia ascendente de mari, id est de crudelibus principibus paganorum. In quinto de bestia ascendente de terra, id est sæuis principibus falsorum Christianorum. In sexto agit de agno, & centum quadraginta quatuor millibus cum eo, id est de Christo & sanctis perfectis tribulatos adiuuantibus. In septimo de tribus angelis succedenter prædicantibus, id est de vniuersis prædicatoribus sacramentum Trinitatis & trium virtutum fidei, spei, caritatis, fidelibus annunciantibus. In octauo de Christo & vltimo iudicio, & supplicio malorũ æterno. Et notandum quod quemadmodum donum humanæ redemptionis in secunda visione sub apertione sigillorum sanctis doctoribus intelligitur manife-

Primus angelus quis sit?

Epilogus.

Quid significet lacum calcabitur?

manifestatum, & in tertia sub cãtu tubarum populis prædicatum, ita in hac quarta visione intelligendum est sub figura mulieris parientis per effectum boni operis in fructum iustitiæ multiplicatum. Hęc de quarta visione hucusque locuti stylum ponimus, & hodie quiescimus, vt ad quintam ingrediendam cras alacrius resurgamus.

LIBER QVINTVS

De VISIONE QVINTA.

PROLOGVS.

DEus cuius miserationes super omnia opera eius, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, qui in præsentis ignorãtiæ tenebris luce sapientiæ & scientiæ suos fideles illuminat, & arctam & arduam viam quæ ducit ad vitam demõstrat, ipse quemadmodum suis dispensat cognitionem veritatis, verbũ prædicationis, effectum boni operis, ita reprobis gratiam eius contẽnentibus dignam infert pœnã vltionis. Apud ipsum namque, sicut nullum bonum est irremuneratum, ita nullum malum relinquitur impunitum. Vnde recte post aptionem sigillorum quæ describitur in visione secunda, & cantum tubarũ quæ continetur in tertia, & partum mulieris qui designatur in quarta, quæ cũcta pertinere probantur ad bonos, succedẽter de septem plagis agit in quinta quæ videntur pertinere ad malos. Qui namque iustis confert gloriam, ipse reprobis contemptoribus gratiæ infert pœnam, quæ pœnæ dupliciter discerni põt. Alia est enim pœna, quã quando patiũtur in mundo, alia est pœna quam patientur in inferno. Ista est transitoria, illa perpetua, vnde conueniẽter ad temporalem malorum afflictionem maxime pertinere creduntur ea quæ in hac quinta visione de septem plagis scribũtur, quæ ad perpetuam vero, ea quæ in sexta sequuntur. Quæ tamen omnia siue ista quæ continentur in quinta, siue illa, quæ continentur in sexta idcirco scribuntur, vt iusti ex ipsis habeant cõsolationem, & reprobi de sua prauitate minorem excusationem. Agit denique visio ista de septem Angelis, & de septẽ phialis iracundiæ Dei, & de muliere circundata pũrpura, & de bestia coccinea supra quam sedit, & de sacramento vtriusque.

Nullum bonũ irremuneratum & nullum malum impunitum apud Deum. De duplici pœna.

De septem Angelis, & septem plagis nouissimis.

CAPVT I.

ET *vidi aliud signum in cœlo magnum & mirabile, Angelos septem, habentes septem plagas nouissimas, quoniam in illis consummata est ira Dei.* Cunctis quæ ad vniuersalis ecclesiæ inter prospera & aduersa mũdi ad cœlestia bona scandentis eruditionem & iustificationem pertinent, in secũda, & tertia, & quarta visione multiformiter descriptis, ad damnandorum reprobationem, & multiplicem Diuinæ in eos vltionis afflictionem describendam sanctus Theologus procedit, & more solito narrationem suam secũdum seriem temporis disponit. Et vidi aliud signum in cælo, vidi, per spiritualem contemplationem, aliud signum, figuram aliud significantem, in cælo, in sacræ visionis mysterio reprobis cælato, vel in cœlo, id est in sancta Ecclesia per cælestem conuersationem sublimiter exaltata: Magnum, & mirabile, magnum, in se, mirabile in nobis. Magnum videlicet significatione, mirabile, quia dignum admiratione. Angulos septem habentes septem plagas nouissimas. Septem Angeli sunt prædicatores

Apoc. 15.

Cur dicatur signum magnum & mirabile.

dicatores vniuersi septiformis spiritus sancti gratia renati, per omne tempus quod septem dierum circulo volvitur instantes prædicationi. Qui habent septem plagas, quæ prænunciant damnādis vniuersas vltiones Diuinas, quę plagę idcirco dicūtur nouissimę, quia post eas in mundo non succedunt aliæ. Vere enim plagas habent, quia iram Dei super iniquos exercent, & vere nouissimas, quia in præsenti sæculo non infert Deus alias. Vnde recte additur. Quoniam in illis consummata est ira Dei. In ipsis quippe consummatur ira Dei, quia post ipsas ablatis malis de area mundi non exercebit amplius Deus in mundo sententiam iudicii. Sequitur:

Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni, & eos qui vicerunt bestiam, & imaginem eius, & numerum nominis eius stantes super mare vitreum habentes citharas Dei, & cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum agni dicentes. Magna & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens, iustæ, & veræ sunt viæ tuæ rex sæculorum. Locuturus de plagis malorum, præmittit pauca de iustitia bonorum, vt patenter ostendat quod quemadmodum boni à prauitate malorum sunt liberi, ita sunt etiam à plagis eorum alieni. Et vidi, per spiritualem intellectum, tanquam mare vitreum, id est baptismum quod est iustis salutis initium & ostium, mare, per amaritudinis peccatorum remissionē, vitreum, per sinceram & puram & lucidam fidei claritatem, mixtum igni, per spiritus sancti inflammationem. Apte enim baptismus mari vitreo mixto igni comparatur, quia in ipso, & remissio peccati, & cognitio Dei, & gratia spiritus sancti cōfertur. Et eos subauditur vidi, qui vicerunt bestiam, id est Antichristum, eius persecutionem patiēter sustinendo, eius miraculis non credendo, eius diuitias, & blandicias contemnēdo, & imaginem eius, subauditur vicerunt, impios illi conformes non imitando, & numerum nominis eius, charactere eius respuendo, stantes per fir-

Cur dicantur ista plagæ nouissimæ.

Quid mare vitreum significet, & cur dicatur mare atque mixtū igni.

A mā fidem & rectam intētionem, supra mare, per altiorem perfectionē, habentes cytharas Dei per bonā actionē, cantantes canticum Moysi serui Dei, & cāticum agni, per vtriusque testamenti, veteris scilic. & noui professionem & p̄dicationem, & pro collatis beneficiis gratiarum actionē. Dicētes, magna & mirabilia sunt opera tua, magna, in creatione, mirabilia, in recreatione. Vel magna, in se, mirabilia, in nobis. Dñe Deus omnipotens. Domine, per excellentiā, Deus, per naturam, omnipotēs, B per potentiam. Iustæ & veræ sunt viæ tuæ Rex sæculorum. Viæ Dei sunt institutiones eius, per quas nos ad eum, vel ipse ad nos venit. Quæ sunt iustæ, quia vnicuique pro merito reddunt, & verę, quia perducunt quo promittunt. Rex sæculorum, Rex per gubernationem, sæculorum, per æternitatem. Vel Rex sæculorum, quia regis ordinē, & cursum eorum. Sequitur: *Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum, quia tu solus pius es. quoniam omnes gentes venient & adorabunt in conspectu tuo quoniam iudicia tua manifesta sunt?* Quali diceret. Et cū C magna & mirabilia sint opera tua, & iustæ, & veræ viæ tuæ, quis non timebit te domine, filiali videlicet timore, & magnificabit nomen tuū, opere scilicet & prædicatione? Quis, nisi illi, subauditur qui prædictis plagis afficientur in mundo, & à tuo & nostro longe sunt consortio? Cæteri namq; vere timebūt, id est amabūt, quia tu solus pius es, gratiam salutis eis dando, & vere magnificabunt, quia omnes, id est aliqui de omnibus venient credendo, & adorabunt, se tibi subiiciendo, in conspectu tuo, tibi placita eligendo, & faciendo. D Et adhuc euidentiorem huius rei causam subiungit cum dicit. Quoniam iudicia tua manifesta sunt. Quia nimirū diuina iudicia de reprobatione & damnatione malorum electis manifesta sunt, vere & perfecte diuina bonitas ab eis debet amari. & eius iustitia voce & opere magnificari. Compendiose ergo

Cantatio Moysi & agni.

Cur magna, & mirabilia.

Via Dei, qua & quomodo vera & iusta.

Epilogus.

iustitiam

iustitiam sanctorum ab ipso baptismate & deinceps in his quæ dicta sunt cõprehendit, & per eam quod à plagis malis sint immunes luculẽter insinuauit. Septem itaque Angeli, prædicatores vniuersi, septem plagæ nouissimæ malorum tribulationes in præsenti tẽpore, mare vitreum, baptismus, bestia, Antichristus, victoria, patientia, cytharæ, bonorum operum exhibitiones, cãticum Moysi, & canticum agni, vtriusque testamenti professio, & pro acceptis beneficiis gratiarum actio.

A

De septem Angelis, & septem Phialis eis datis.

Caput II.

Apoc. 15. *ET post hæc vidi, & ecce apertum est templũ tabernaculi testimonii in cœlo, & exierunt septem Angeli habentes septem plagas vestiti lapide mundo, cãdido, præcincti circa pectora sua zonis aureis.* Postquam superius paululum digressus electorum populum merito iustitiæ à plagis impiorum esse remotum demonstrauit, iterum ad materiam suam redit, & quæ mala malis secundum vicissitudines temporũ cõtingant, per sequentia capitula describit. Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonij in cælo: templum, est sancta ecclesia qua inhabitator eius Christus ex omnibus fidelibus quasi diuersis lapidibus ædificat, & spiritualis gratiæ infusione dedicat. & sanctificat. Quæ etiam congrue dicitur templum tabernaculi testimonij, tabernaculi, quia in præsenti sæculo Deo militat, testimonij, quia vtriusque testamenti testimonium fideliter seruat. Quæ propterea in cœlo videtur, quod in cœlo conuersationem habere dignoscitur. Quæ denique idcirco non clausa, sed aperta cernitur, vt vocatis ingressus pœnitendi, & doctoribus egressus prædicandi patere demonstretur. Vnde quoque reprobi de damnatione sua minorẽ excusationem habẽt, quod eam per cœlestis oraculi testimonia non clausam, sed apertam perhibẽt. Quãto namq; eam facilius intrare possent, tãto grauius arguẽtur de eo quod foris manent, vnde quoq; iuste prædicatores plagas eis minantur, & ipsi plagis Diuinitus affligũtur, quod ipsam apertam audiunt, & intrare contẽnunt. Et quia sancti prædicatores non solum electos intus confirmant, sed & foris exeunt, & reprobis Diuinam vltionem imminere prædicant, apte dicitur. Et exierunt septem Angeli habentes septẽ plagas. Septem enim Angeli septẽ plagas habentes exeunt, dum prædicatores vniuersi vniuersam Dei vltionem foris prædicant, vt si nolunt Deum promissionibus diligere, saltem minis eum timeant, & si hoc etiam contempserint, non solum nunc, sed & in fine fine fine gravioribus vltionibus succumbant. Sed quia sancta prædicatorum actio nunquam ab eorum officio discrepat, sed semper & in omnibus eorum actio cum officio concordat, recte lapide mundo candido vestiti, & præcincti circa pectora zonis aureis describuntur. Habitus enim actionem signat. Sancti ergo prædicatores lapide mundo candido vestiuntur, quia fide firma a vicijs munda, virtutibus candida adornantur, & præcinguntur circa pectora zonis aureis, refrenando fluxum illicitæ cogitationis retinaculis caritatis. Et quoniam quæ sancti prædicatores vsque in finem sæculi prædicabunt ex institutione priorum patrum habebunt, bene sequitur: *Et vnum ex quatuor animalibus dedit septem Angelis septem Phialas aureas, plenas iracundia Dei viuentis in sæcula sæculorum.* Vnum quippe de animalibus dedit septem Angelis septem phialas plenas iracundia Dei viuentis in sæcula sæculorum, quia vniformi, & communi testimonio, & auctoritate quatuor Euangelistarum roboratur, & firmatur sermo prædicatorũ. Qui sermo recte phialis aureis cõparatur, qa per Diuinã sapiẽtiã lucide & clare illuminatur. Quę ẽt phialę plenæ iracundia

B

C

D

Cur dicatur templum tabernaculi testimonij.

Cur vestiantur lapide mundo, & cãdido.

iracundia Dei viuentis in sæcula sæculorum esse dicuntur, quia plenæ & perfectæ iram Dei ad inferendam vindictam semper viuētis reprobis comminantur. Sed quoniam Diuinum iudicium quod per phialas aureas iustis manifestatur, impiis fumo ignorantiæ ne illud intelligāt occultatur, recte sequitur. *Et impletum est templum fumo à maiestate Dei, & de virtute eius.* Datis etenim septem phialis septem Angelis, templum fumo impletur, quia cœleste iudicium quod electis diuinitus reuelatur, reprobis (vtpote indignis) in præsentis temporis fluctuatione penitus celatur à maiestate Dei, & de virtutibus eius, qa cui summus & omnipotens Deus claudit, nemo aperit. Sequitur: *Et nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem Angelorum.* Templo fumo impleto, nemo potest introire, quia nemo reproborum Deo permittente ignorantia excæcatus rectitudinem Diuini iudicii potest agnoscere. Inde est enim quod sæpe nomen Dei quasi male agētis blasphemat, quia iudicij eius iustitiam ignorat. Completis vero plagis quodammodo introibunt, quia finitis præsentis temporis tribulationibus, & tormentis æternis succedentibus, iuste se puniri, & iustos beatificari intelligent, quod modo minime recognoscunt. Qui tamen introitus nequaquam eis erit ad gaudium, sed ad supplicij supplementum. In hoc enim ineffabiliter dolebunt, quod se merito damnatos, & Diuinam iracundiam iuste æternaliter meruisse videbunt. Consummatis ergo septem plagis, mali qui modo foris sunt per iusti iudicij ignorantiam, introibunt templum, quia præsentis temporis quod septem dierū circulo voluitur, malis quibus nūc puniuntur finitis cognoscent iustum esse Diuinum iudicium. Introibunt enim, per cognitionem Diuinæ super se iustitiæ, sed foris manebunt, per tolerantiā grassantis pœnæ. Et vtrumque eis cooperabitur in malum, & quod intrabūt, & quod foris manebunt, quia sic intrādo tolerabunt malam conscientiam, foris manendo diram pœnam. Aliter. Donec consummarentur septem plagæ, id est nunquam. Qui enim modo intrare negligit, tunc minime intrabit. Aliter. Nemo potest intrare, quia nec sancti occulta diuini iudicii in præsenti vita perfecte possunt cognoscere. Tunc nanque perfecte introibunt, quando finito tempore omnia manifeste videbunt. Et quia nemo sibi temere debet officium prædicationis vsurpare, sed vel à Deo, per internam aspirationem, vel exterius ab homine, vt à maiore sibi præcipiatur ministerium exercere, bene sequitur: *Et audiui vocem dicentem septem Angelis, ite, & effundite septem phialas iræ Dei in terram.* Ideo namque Angelis vt effundant phialas iræ Dei de cœlo præcipitur, vt tantum ministerium per fiduciam sui neminem debere aggredi ostēdatur. Legimus quosdam solo sancti spiritus magisterio electos, & ad prædicandum institutos, alios vero in quibus non tam euidens tanti magisterii signum visum est, à maioribus ad prædicandum directos. Sed cuicūque hoc, vel etiam illo modo istud officium cōtigerit accidere, comite bonæ vitæ cōscientia fiduciali ter debet illud exercere. Ite, & effundite phialas iræ Dei in terram. Quasi diceret. Vos qui boni estis, quantum ad vos proficite, & in malis damnationem exercete. In terram, id est terrenos, qui terrena diligunt, & terrena cœlestibus anteponunt. Templum itaque apertum, est sancta Ecclesia pœnitentibus ad ingrediendum parata, septem Angeli, prædicatores vniuersi, vnum quatuor animalium, vnitas quatuor euangelistarum, impletio templi de fumo, ignorantia populi de Diuino iudicio, vox de cælo, Diuina admonitio, effusio, phialarum iræ Dei, prædicatio, vel etiam excitatio Diuini iudicii.

Phiale aurea.

Templo fumo impleto cur nemo ingrediatur.

Mali & repro bi quando perfecte in templum ingrediantur.

Apoc. 16.

De primo Angelo, & phiala eius.

Caput III.

Apoc.18. ET abiit primus, & effudit phialam suam in terram, & factū est vulnus sæuū, ac pessimum in homines qui habent characterē bestiæ, & eos qui adorauerunt imaginem eius. Superius his quæ ante ingressum narrationis erant dicenda executis, narrationem suam quemadmodum & in aliis visionibus solet, ab exordio nascentis ecclesiæ incipit, & secundum processum temporis vsque ad finem mundi perducit. Et abiit primus Angelus, & Effusio phiale effudit phialam suam in terram. Primus Angelus, ordo prædicatorum primus, effusio phialæ, prædicatio imminentis diuinæ iracundiæ. Terram autem hoc in loco Iudeam exprimit, quādiu in fide vnius Dei immobilis permansit. Primus itaque Angelus phialā suam effudit, quando primus prædicatorum ordo Iudææ destructionem suam ob culpam perfidiæ venturam prædixit. Et quia post ipsam primitiuam prædicationem in Iudea factam statim eius reprobatio, destructio, atque dispersio facta est, bene sequitur. Et factum est vulnus sæuum ac pessimum in homines qui habent characterem bestiæ. Effusa quippe prima phiala factum est, vulnus sæuum & pessimum in homines qui habēt characterem bestiæ, quia primitiuorum prædicatorum prædicatione propalata, & perfida Iudæa in infidelitate derelicta, statim factum est in eos vulnus sæuum, ac pessimum vltionis Diuinæ, & percussione reprobationis, & illatione destructionis. Non solum namque est ipsa gens Iudaica isto vulnere à diuina electione reprobata, sed etiam de sede mansionis euulsa. In homines qui habent characterem bestiæ, & in eos qui adorauerunt imaginem eius, id est Iudæos qui Antichristo configurantur, fidei Christi contradicendo, & sequacibus eius se conformāt, eos imitando. Oēs etenim mali characterem Antichristi habent, in eo q̄ praue viuendo eius voluntatem complēt. Omnes eius imaginem adorant, in eo quod imitatoribus eius se conformāt. Primus ergo Angelus ordo prædicatorum primitiuus, effusio phialæ, cōminatio vltionis diuinæ, terra, Iudea, vulnus sæuum ac pessimum, reprobatio ac desolatio Iudæorum.

Quomodo mali habeāt characterem Bestiæ.

De secundo Angelo, & phiala eius.

Caput IV

ET secundus Angelus effudit phialam suā in mare, & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua est in mari. Apoc.16. Quemadmodum superius per terram, Iudæam in vnius Dei credulitate manētem accepimus, ita hic per mare, gentilitatem diuersitate Deorum fluctuantem intelligimus. Secundus ergo Angelus phialam suam in mare effudit, quando secundus prædicatorum ordo reprobis gentium in infidelitate remanētibus Diuinam vltionem imminere nunciauit. Et factus est sanguis tanquā mortui q̄a secuta est vltio Diuina non etiam in præsenti, quæ est similitudo futuri tormenti, quod nigrescit, damnatis in tenebris inferni. Sanguis nimirum mortui nigrescit, & ideo per hoc q̄ non mortui, sed tanquam mortui dicitur, temporalis vltio conuenienter intelligitur, quæ æternam non tanq̄, sed reuera mortis siue mortui prætēdit. Aliter. Sanguis tanquā mortui factus describitur, vt pars gentilitatis in infidelitate remanens vitæ munus per reprobationem amittere significetur. Vnde apte sequitur. Et omnis anima viuens mortua est, in mari. Omnis namq; anima viuens in mari moritur, quia reproba pars gentilitatis quæ huic mūdo viuere eligit æterna vita priuatur. Secundus ergo Angelus, ordo prædicatorum secundus, effusio phialæ, prædicatio vltionis Diuinæ, factus sanguis, effectus vltionis, omnis anima viuens in mari mortua, pars gentilitatis quæ mundo viuit à Diuina electione reprobata.

Per mare quid intelligatur.

Sanguis mortuus nigrescit.

De tertio Angelo, & phiala eius.

Caput V.

Apoc. 16. Secundum processum impietatu ordinatur sententia vltionis.

Et tertius Angelus effudit phialam suam super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis. Secundum processum impietatis, ordinatur sentētia vltionis. Primo namq; Deus Iudæos pro perfidia reprobauit, & dissipauit. Secundo gentiles in infidelitate remanentes, & sacrę fidei persecutores deiecit. Tertio hæreticos, atq; schismaticos sceleris sui meritis exturbauit. Ea quippe q̄ in hoc capitulo continentur, ad hæreticos sacræ scripturæ corruptores pertinere p̄bantur. Et tertius Angelus effudit Phialam suam super flumina, & super fontes aquarū, & factus est sanguis. Tertius Angelus Phialam suam super flumina, & super fontes aquarum effudit, quando tertius ordo prædicatorum sacrā scripturam quę nomine fontium exprimitur, & tractatur eius qui nomine fluminum designātur, ex magna parte hæreticorum prauitate corrumpi, & eos p̄pter hoc grauiter puniri debere nunciauit. Et factus est sanguis, quia secuta est sententia vltionis. Et quantum in subuersione impiorum sequitur exultatio atq; laudatio iustorum, apte subditur. *Et audiui Angelum aquarum dicentem. Iustus es Domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti, quia sanguinem sanctorum, & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, vt digni sunt.* Angelus aquarum, est chorus doctorum qui specialiter in destructione hæreticorum exultat, & Diuinam iustitiam collaudat dicēs, iustus es Domine qui es, & qui eras, quia hæc iudicasti. Iustus, æquitatem tenendo, Domine omnibus præsidendo, qui es, immutabiliter, qui eras semper sanct⁹, quia à culpa alienus, qui hæc iudicasti, id est prauos, impios, & hæreticos dissipasti, & damnasti. Et diligēter animaduertendum, quod vbi ait qui es, & qui eras, futurū non adiunxit, quia iā præsentialiter vindictam eum exercere in destructionem hæreticorum intellexit. Quos etiam diuinā sitionem meruisse A declarat aperte, cum dicit, quia sanguinem sanctorū, id est minorum electorū, & prophetarum, id est maiorū effuderunt sua voluntate, aspirati diabolica suggestione, aliq̄ auctoritate impiorū principum fulti superba potestate. Et sanguinē eis dedisti bibere, per acerbā vltionem, vt digni sunt, per impietatis suæ prauitatem. Et quia quod magistri clamant discipuli confirmant, bēne sequitur. *Et audiui alterum Angelum dicētem. Etiam Domine Deus omnipotens vera & iusta iudicia tua.* Et audiui alterum Angelum, B id est subiectorum cætum dicentem, id est magistrorum dicta confirmantem. Etiam, id est verum est quod dicitur Domine, per excellentiam, Deus p̄ naturam, omnipotens, per potētiam, vera & iusta iudicia tua, vera, quia efficiūt quod promittunt, iusta quia præmium scdm meritum reddunt. Iustū est enim vt qui crudeliter agunt, crudeliter puniantur. Et notandum quod vtriq; tam discipuli quam magistri ex magna affectione sermonem ad Deum conuertūt, & cum iustum esse depromunt. Tertius ergo Angelus, prædicatorum ordo tertius, effulio Phialæ super flumina & fōtes aquarum, detestatio hæreticarum sententiarum, factus sanguis, effectus vltionis, Angelus aquarum, chorus doctorum, alter Angelus, subiectorum numerus, vox vtrorumque, commendatio Diuinæ iustitiæ de impiorum hęreticorum destructione.

Quis sit Angelus aquarū.

Cur dicatur iustus & Dominus, &c.

De quarto Angelo, & Phiala eius.

Caput VI.

Apoc. 16. *Et quartus Angelus effudit Phialam suam in Solem, & datum est illi æstuare homines æstu & igne. Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt homines nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neq; egerunt pœnitentiam vt darent illi gloriā.* Cūcta quæ in hoc quarto capitulo, & in quinto, & in sexto continentur ad Antichristum, & ad eius complices pertinere videntur. Sed tamen ea quæ in

quarto

quarto describuntur ad Antichristum, qui caput malorum est, ea vero quæ in quinto sequuntur, ad impios minime baptizatos, cætera denique quæ in sexto subiunguntur, ad baptizatos, sed à fide apostatantes, & Antichristo cum infidelibus militantes pertinere dignoscũtur, qui omnes quia nefando principi Antichristo militare eligunt, effusionem Phialarum in diuina vltione cum ipso non euadunt. Et quartus Angelus effudit Phialam suam in solem, id est in Antichristum, qui de sua claritate dicetur illuminare mundum. Et datum est illi, per Diuinam, sc. permissionem, affligere homines, s. reprobãdos, quos vi sibi faciet conformes, æstu, i. per minorem tribulationem, & igne, i. per maiorem tribulationem, & æstuauerunt homines æstu magno, deficiendo per illatam tribulationem grauissimã, & blasphemauerunt nomen Dei, per impatientiam, habentis potestatem super has plagas, quia quibus vult eas admouet, quibus vult eas amouet. Tam acerbam merebuntur reprobi vltionem diuinam in diebus Antichristi, vt prorumpant in blasphemiam hominis Diuini, & quod est grauius, non tantum prorumpent in blasphemiam, sed nec agẽt pœnitentiam. Graue quippe est peccare, sed grauius non pœnitere, grauissimum vero pro peccato & impœnitentia æterna tormenta subire. In primo est culpa, in secundo contumacia, in tertio vtriusque mulctatio. Quartus itaque Angelus, ordo prędicatorũ quartus, effusio Phialæ, prædicatio, vel potius exhibitio vltionis diuinæ, æstuatio hominum, afflictio eorum.

Quid sit quod quartus Angelus dicatur effudisse Phialam suam in Solem.

Quid in peccato grauissimum.

De quinto Angelo, & Phiala eius.

CAPVT VII.

Apoc. 16. ET *quintus Angelus effudit Phialam suam super sedem bestiæ, & factum est regnum eius tenebrosum. Et commanducauerunt homines linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt Deum cœli præ doloribus & vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.* Ea quæ in hoc capitulo describuntur, ad illos infideles qui baptisma non susciPiunt præsertim spectare videtur. Ipsi nimirum semper, & absque interuallo temporis bestiæ sedes sunt, quia cõtinue damnationi Antichristi se supponunt. Eos præcipue bestia sibi sedem facit, quia in eis secure requiescit, & per eos alios ad perpetrationem impietãtis, & ad bonorum infectationem dirigit. Super illos namque qui baptizantur non semper sedet, quia quamdiu gratiam custodiunt, super eos dominationem nõ habet. Illi ergo bestiæ principaliter sedes sunt, qui se continue semper, & absque interruptione temporis illius principatui per infidelitatem subdunt. Quintus itaque Angelus Phialam suam super sedem bestiæ effundet, quando quinta prædicatorum succesio infideles gentes quæ semper Antichristo sunt sedes, in diebus eius vltione Diuina operante magis excæcãdas prædicabit, vnde bene sequitur. Et factum est Regnum eius tenebrosum, id est magis excæcatum. Et quia p maiorem excæcationem in maiorem erga sanctos prorumpet liuorem, & maiorẽ Diuinitatis Christi derogationem, apte sequitur. Et commanducauerunt homines linguas suas prę dolore, id est prę inuidia quam erga sanctos habebunt, & blasphemauerunt Deum cœli, quia Christum fuisse magum affirmabunt. Linguam comedere, est erga aliũ inuidia tabescere, & eius bonitati detrahere. Ille enim linguam suam comedẽdo consumit, qui proximum sermone per inuidiam & detractionem corrumpit, præ doloribus & vulneribus suis, id est liuoribus & plagis excæcantis ignorantiæ sibi diuinitus illatis. Magnum igitur dolorẽ etiam ipsi mali in illo tempore sustinebunt, quia quẽadmodum iusti in eo quod aliquẽ Regno Christi deesse vident dolentes gemunt, ita reprobi in diebus nouitatis illius

Qui sunt sedes bestiæ.

Quid sit linguam comedere.

se omnes non posse Antichristo domino suo attrahere grauiter dolebunt. Et detestandum quidem est quod ex tanta impietate labētur in culpam, sed detestabilius valde est quod nullā de culpa agent pœnitentiam. Nam de impœnitentia eorum sequitur. Et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Magnum etenim gaudium est nō solum de iustis in iustitia perseuerantibus, sed & de peccatoribus pœnitentiam agentibus. Quintus itaque Angelus, ordo prædicatorum quintus, bestia, Antichristus, sedes bestiæ, infideles gentiles, effusio Phialę, prædicatio siue illatio vltionis Diuinæ, tenebrositas regni sui, perfecta excœcatio gentilitatis, comestio linguarum præ dolore, tabescens inuidia erga sanctos cum vituperatione, blasphemia Dei cœli, derogatio Diuinitatis Christi.

De quibus sit magnum gaudium.

A nem Diuinam. Cuius quoque fluminis aqua siccabitur, dum reprobis baptizatis imminente vindicta donum gratiæ spiritualis in baptismo collatum auferetur, & ab ortu solis via regibus ꝑparabitur, quia ab apostatis Christianis in quibus si in veritate perseuerarent sol iustitiæ deberet oriri & splendescere, ad perficiendam iniquitatem rectoribus tenebrarum harum dæmonibus libertus transitus aperietur. Vnde & de ipsis dæmonibus apte dicitur. *Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore Pseudoprophetæ tres spiritus immundos exire in modum ranarū.* Tres spiritus immundi sunt dęmones vniuersi in electis oppugnantes sacramentum Trinitatis, & munimētum trium principālium virtutum, fidei, spei, & caritatis. Qui de ore draconis bestiæ, & Pseudoprophetæ exeunt, quia præceptorum diaboli executores sunt, & q̄ de ore Antichristi & pseudoꝓphetarum eius exient, totis viribus ad effectum homines seducendo perducere contendent. Qui etiam in modū ranarū immundi sunt, quia quos per suggestionem corrumpunt, verbositate loquaces, & luxuria lutosos efficiunt. Et quod vere immundi sunt apertius declarat cum subiungit. *Sunt etenim spiritus dæmoniorum facientes signa. Et procedebant ad Reges totius terræ, aggregare illos in prælium ad diem magnum Dei omnipotentis.* Quia namque sunt spiritus dæmoniorum Dei omnipotētis, idcirco immundi sunt, facientes signa, i. falsa miracula per quæ homines decipiunt, procedentes ad reges totius terræ, i. ad illos qui vel se, vel alios in terrenarū rerū cupiditate scdm sapientiā mundi regere norunt, aggregare eos in prælium, contra populum videlicet fidelium. Sed quia malo suo hoc facient, apte subiūgit. Ad diem magnū Dei omnipotentis. Impii etenim dæmones reprobos homines in prælium ad diem magnum Dei omnipotentis aggregant, quia per hanc aggregationē damnationem in die iudicij parant. Et vt manifestius Dominum ad iudican-

Quando eius aqua exsiccabitur.

Tres spiritus immundi qui sint.

Quare sint immundi.

dum

De sexto Angelo, & Phiala eius.

CAPVT VIII.

Apoc. 16. ET *sextus Angelus effudit Phialam suam in flumen magnum Euphratem, & siccauit aquas eius, vt præparetur via regibus ab ortu solis.* Sicut ea quæ in præcedenti capitulo continentur de gentibus non incōuenienter intelliguntur, ita hæc quæ in præsenti capitulo scribuntur ad baptizatos, sed à fide Christi in vltima persecutione ad impietatem Antichristi recessuros apte referuntur. Nam quæ sub quarto Angelo de malis generaliter, & communiter scribit, ea quæ sub quinto, & sexto per gentiles, & Apostatas Christianos specialiter & sigillatim distinguit. Per Euphratem qui est vnus de paradisi fluminibus non inconuenienter intelligitur baptismus, qui recte dicitur flumen magnum, flumen, quia culpas lauat, magnum, quia multos regenerat. In hoc flumine sextus Angelus effudit Phialam suam, quia sextus prædicatorū ordo falsos Christianos prædicabit in diebus nouissimis ad Antichristū recessuros, & per hoc in eos vēturam per impiam excæcationē vltio-

Per Euphratem quid intelligatur.

dum venturum declaret, ipsum idem affirmantem introducit dicens: *Et ecce venio sicut fur*, id est ex improuiso & subito, vt omnes de hora aduentus mei sint incerti, & per hoc melius parati. Et notandum quod aduentum suum insinuat, & aduerbio demonstrandi, & verbo præsenti, vt per hoc æstimationem diuturnæ moræ tollat, & contra aduentum suum attentiores & vigilantiores reddat. Cuius attentionis siue vigilantiæ præmium statim subiungit dicens: *Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua ne nudus ambulet, & videant eius turpitudinem.* Beatus enim qui in his vigilat, quia hunc Dominus pro merito beatitudinis præmio remunerabit. Et custodit vestimēta sua, id est virtutum ornamenta, & bona opera, ne nudus ambulet, id est spoliatus virtutibus & bonis operibus in die iudicii resurgat, & videant eius turpitudinem, *i.* peccata. Qui enim modo non vigilat, & vestimenta sua non custodit, tunc nudus ambulabit, & turpitudo eius videbitur, quia absque ornamentis virtutum & bonorum operum resurget, & eius iniquitas omnibus reuelabitur. Sequitur: *Et congregabunt eos in locum qui vocatur Hebraicè Armagedon.* Ad superiorem sensum & sermonem reuertitur, vbi ait spiritus immundos procedere ad Reges terræ & aggregare eos in prælium, Armagedon interpretatur mons furum, siue globosus, & signat Antichristum qui est mons per superbiam, furum, per fraudulentiā, globosos per versutiam. In ipsum, id est in detestandam impietatis illius sectam spiritus immundi supradictos Reges congregabunt, quia vltione diuina quæ indurauit cor Pharaonis permittente, eos illi per superbiam, fraudulentiam, & versutiā conformabunt. Quemadmodum namque sancti sunt in Christo nō mansione corporali, sed fide spirituali, ita & reprobi erunt in Antichristo, non per localem mansionem, sed per iniquitatis perpetrationem. Vel sicut quidam codices habent, congregabit scilicet Deus qui eos merito & iuste exigentibus peccatis suis debere à se separari, & Antichristo coniungi iudicabit. Sextus ergo Angelus, ordo prædicatorum sextus, Euphrates fluuius, baptizatorum populus, siccatio aquæ, ablatio in reprobis spiritualis gratiæ, præparatio viæ regibus ab ortu solis, liber transitus dæmonibus in falsis Christianis ad perpetrationem iniquitatis, draco, diabolus, bestia, Antichristus, Pseudo-prophetæ, falsorum Apostolorum Antichristi numerus, tres spiritus immundi, vniuersi dæmones, in electis oppugnantes sacramentum Trinitatis, & iustitiam trium principalium virtutum, fidei, spei, & caritatis, Reges terræ, reprobi, qui vel se, vel alios regere norunt in terrena cupiditatè, cōgregatio in Armagedon, coadunatio, ad Antichristum. Sicut quippe electi Angeli in conuersione electorum bonorum Christo seruiunt, ita dæmones in auersione malorum Antichristo ministrabunt. Et sicut ab initio mundi vsque in finem in electis operatur mysterium salutis, sic in reprobis operatur mysteriū perditionis. Et velut omnes iusti pertinent ad Christum, ita iniqui pertinent ad Antichristum. Caput Christi, Deus, caput Antichristi diabolus. Finis damnandorum cum Antichristo, gehenna, finis saluandorum cum Christo, vita æterna.

Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua.

Quid nomine vestimentorum.

Similitudo.

De septimo Angelo, & Phiala eius.

CAPVT IX.

D ET *septimus Angelus effudit Phialam suam in aerem, & exiuit magna vox de templo à throno dicens. Factum est.* Quemadmodum in aliis visionibus facit, sic in fine huius visionis agit de fine temporis. Septimus autem Angelus est ordo prædicatorum vltimus post mortem Antichristi prædicaturus, cuius Phiala in aerem apte effundetur, quia tota dæmonum collectio habitatrix aeris huius, *Apoc. 16.*

præ timore imminentis iudicii & supplicii sempiterni in diebus prædicationis eius grauiter affligetur. Mortuo namque Antichristo, & prædicante septimo Angelo, certissime scient instare diem iudicii & aduentum Christi. Vnde de instantia vtriusque recte dicitur. Et exiuit magna vox de templo à throno dicens. Factum est. Vox exiet de templo, i. de Ecclesia, & non de quocunque loco, sed à throno id est ab illis in quibus residet & regnat maiestas diuina, vt quanto ab excellentioribus testimoniũ finiendi sæculi profertur, tanto certius credatur, dicens factum est. Quasi diceret. Consummata sunt omnia, adest finis mundi. Quæ vox recte magna dicitur, quia magnũ est quod per eam nunciatur. Et quoniam post mortem Antichristi alii conuertentur per prædicationem ad fidem, alii auertentur per obdurationem ad maiorem excæcationem, bene sequitur: *Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus magnus qualis nunquam fuit ex quo cœperunt homines esse super terram talis terræ motus tam magnus.* Fient namque fulgura, id est miracula, vt saluandi à morte reuocentur, voces, id est admonitiones, vt reuocati in bono confirmentur, tonitrua, id est comminationes, vt damnandis futura tormenta prænuncientur. Et terræ motus magnus fiet qualis non fuit ex quo homines fuerunt super terram, quia sicut dictum est alii conuertentur ad deteriora. Cuius terræ motus magnitudo idcirco bis ponitur, vt eius quantitas euidentius ostendatur. Sequitur: *Et facta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt.* Quæ superius in hoc capitulo dicta sunt pertinent & ad bonos & ad malos, ea vero quæ sequuntur pertinent, & maxime ad malos. Describit autem in sequentibus sub nomine fornicariæ Babylonis multiplicem causam damnationis malorum, & sequentem damnationem eorum. Et ciuitas magna facta est in tres partes. Ciuitas magna, scilicet Babylon, in tres partes in fine diuidenda videtur, quia modo diuisa est secundum triplicem vitæ modum, tunc secundum triplex æternæ mortis stipendium in vltione diuidetur. Diuiditur quippe nunc in mundo trifarie, secundum paganismum, Iudaismum, & falsum Christianismum, & tunc secundũ hanc triplicem sectam in inferno recipiet pœnam, vt qui nunc diuerso modo peccant, tunc secundum meritum damnationem recipiant. Aliter enim punientur pagani, aliter Iudæi, aliter falsi Christiani. Et ciuitates gentium ceciderunt, quia collectiones malorum gentiliter viuentium peribunt. Sequitur: *Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare ei calicem vini indignationis iræ eius. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti.* Babylonem venire in diuinam memoriam est quod superius sed obscurius dixit ciuitatem in tres partes factam. Babylon, id est vniuersitas malorum quæ modo versatur in confusione vitiorum, quæ est ciuitas, per collectionem multorum, magna, per elationem, venit, id est, veniet in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius, id est vt detur ei vindictæ mensura, quã propinat indignans & iratus Deus. Veniet in memoriam, quia recipiet pœnam. Modo namque Deus mala hominum se reminiscí dissimulat, dum ad pœnitentiam expectat, quæ in fine recte reducere dicitur ad memoriam, dum infert vindictam. Et quia boni nequaquam damnationis impiorum erunt participes, apte subiungitur: Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti. Omnis etenim insula fugit, & montes non sunt inuenti, quia qui modo velut insula aquis marinis, ita amaritudinibus persecutionum quatiuntur, sed à fide non mouentur, & qui sicut montes ima deserunt, & ad summa conscendunt, à consortio pereuntium erunt penitus tunc alieni. Qui namque non sunt in culpa, minime participes inuenientur in pœna. Cuius pœnæ qualitatem aperte

Cur bis ponatur magnitudo terræ motus.

Cur ciuitas magna diuisa sit in tres partes.

Quotupliciter nunc diuisa sit.

Quo sit Babylon magna & cur ciuitas dicatur.

Modo Dns mala hominũ se reminiscí dissimulat &c.

Quomodo fugiat omnis insula, & montes non inueniantur.

perte describit cum subiungit: *Et grando magna sicut talentum descendit de cœlo in homines, & blasphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.* Grando quippe magna est pœna æterna sicut talentū, quia ponderata & mēsurata secundum pereuntium merita. Quæ descendit de cœlo in homines, quia à Deo mittetur in pereuntes. Et blasphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis. Quamuis nimirū impii in inferno positi se sentiant iuste puniri, dolebunt tamen quod Deus tantam habeat potentiam, & præ nimietate doloris iusto iudici inferent blasphemiam. Vnde de quantitate eiꝰ bene additur, quod magna grando facta est vehementer, quia cruciabit intolerabiliter. Et vt adhuc de his quæ pertinent ad malos perfectius nos erudiat, plurima in sequentibus huius capituli de malorum vniuersitate, & eorum inani gloria, & regnorum eorum elatione, & erga sanctos impia crudelitate explicat, & in fine eius damnationem eorum denunciat.

Grando magna quid significet?

Sequitur: *Et venit vnus de septem Angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est mecum dicens. Veni ostendam tibi meretricis magnæ damnationem quæ sedet super aquas multas cum qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt, qui habitant terram de vino prostitutionis eius.* Recte vnus de septem Angelis phialas iræ Dei habentibus, quæ tormēta malis futura sint, sancto Theologo demonstrauit, quia vnanimis vnitas prædicatorum iram diuinā in malos prædicantium & exercentium eorum perpetuam damnationem verbo & scripto nobis propalare non desinit. Veni ostendam tibi meretricis magnæ damnationem, quæ sedet super aquas multas. Veni, per intelligentiam spiritualem, ostendam tibi, per typicam visionem, damnationem meretricis magnæ, scilicet Babyloniæ, quæ relicto creatore Deo fornicata est cum Diabolo, vel cum hoc mundo, quæ sedet super aquas multas, per suum principatum super multos populos regnando, aquæ enim sunt populi, quia sicut aquæ cursim defluunt, ita populi per mortalitatem transeunt. Super quos Babylon sedet, quia super eos per suos potentes principatum habet. Cum qua, id est cuius exemplo fornicati sunt, Deum deserendo, dæmones adorando, vel mundum diligendo, reges terræ, id est illi, qui vel se vel alios norunt regere in terrena cupiditate, vel ad literam intelligantur reges terræ, quia mali quique quanto sunt potestate fortiores, tanto sunt malitia deteriores. Et inde specialius in descriptione nequitiæ merentur nominari, quòd scelestius aliis noscuntur contaminari. Tanto quippe amplius quisque fornicatur cum Babylone, quanto se grauius inuoluit dæmonum vel sæculi præsentis impuritate. Regibus autē peccantibus & fornicantibus, quodammodo fit supra modum peccans peccatū, cum videlicet illi qui alios regere deberent, semetipsos sceleribus fœdare studeant. Et quoniam non solum superiores, sed etiam inferiores exēplo istius Babylonis incidunt in impietatem fornicationis, recte post regū fornicationem, inhabitantiū terrā subiungit inebriationem. Et inebriati sunt, qui habitant terrā de vino prostitutionis eius. Qui terrā habitant, sunt illi qui magis terrena, quā cœlestia amant. Qui bene terram inhabitare dicuntur, quia non cursim transeunt, sed immobiliter in amore terrenorū demorantur. Qui etiam de vino prostitutionis eius, id est de doctrina manifestę fornicationis inebriantur, quia nequaquā velut sobrii pensant pondus mali quod operantur. Quemadmodum enim ebrii nihil timent, ita ipsi excæcantur dum immoderate terrenis inhærent, vt nec Deum diligant, nec deinde pœnas metuant.

Aquæ multæ quæ?

Quinam fornicentur cum Babylone.

Sequitur: *Et abstulit me in desertum in spiritu, & vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, & plenam nominibus blasphemiæ habentem capita septem, & cornua decem. Et mulier circundata erat purpura & coccino, & maurata:*

inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione & immunditia fornicationis eius, & in fronte eius nomen scriptum mysterij. Babylon magna fornicationum mater & abominationum terræ. Describit multiplicem reproborum impietatem, vt per hoc ostendat eos promereri damnationem. Et abstulit me in spiritu, ad sublimiora videlicet videnda, in desertum, ad contemplanda reproborum corda, quæ sunt à Deo deserta. Et vidi per spiritualem contemplationem, mulierem sedentem, id est mollem malorum vniuersitatem, quiescentem super bestiam coccineam, id est diabolicam sæuitiam sanguine sanctorum rubicundam. Super bestiam coccineam, quia vbicunq; perpetratur malũ, ibi diabolicum habet fundamentum. Plenam nominibus blasphemiæ, quia dicit mala quæ facit Deo non displicere. Habentem capita septem, & cornua decem, hoc in præsenti illibatum pertransimus, vt in sequentibus illud melius exponamus. Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, quia malorum collectio semper se studet decorare gloria, diuitiis, & ornamentis sæculi præsentis. Quæ etiam habet poculum aureum in manu sua, quia exercet impiam doctrinã sæcularis sapientiæ claritate fulgidam, & operatione manifestam, vt alios inebrians ad culpam pertrahat, & suæ damnationis participes faciat, plenũ abominatione & immunditia fornicationis, id est abominabili, & immunda veneratione nefandæ culturæ, vel delectatione illicitæ voluptatis, & in fronte eius nomen scriptum mysterii, quia manifesta professione demonstrat quid habeat in secreto animi ad similitudinem meretricis, quæ ostendit in fronte per compositionem, quid gerat in corde per impuram voluntatem. Nemo ergo excusatur si cum eo fornicetur, quia aperte potest cognoscere malum quod debet cauere. Scriptum est enim: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Babylon magna mater fornicationum, & abominationum terræ. Babylon, per confusionem, magna, per elationem, mater fornicationum & abominationum terræ, per inuentionem vitiorum abominabilium, quibus fœdantur omnes, qui se inuoluunt terrena cupiditate. Sequitur: *Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Et miratus sum cum viderem mulierem illam admiratione magna.* Superius ostendit qualis ipsa Babylon sit in propria vitiositate, nunc subiungit qualis sit in electorum persecutione. Vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, id est minorum, & martyrum Iesu, id est maiorum. Vidi ebriam id est extra mensuram satiatam, quia in eo quod ipsos occidendo vicit, velut ebria supra modum exultauit. Sed quemadmodum sanctus Ioannes in superioribus ab eo loco quo scriptum est, veni ostendam tibi meretricis magnæ damnationem, vsque huc gessit personam dicentis, ita hic vbi dicitur, & miratus sum cum viderem mulierem illam, gerit personam admirantis, & nondum ruinam impiorum perfecte contemplantis. Ait ergo. Et miratus sum cum viderem illam admiratione magna. Infirmi quippe & imperfecti quique visa fallaci reproborum gloria atq; potentia multum mirantur, quia sequentem eorum damnationem minime contemplantur. Qui si eorum futuram ruinam & præsentium bonorum fallacem gloriam altius intuerentur, nequaquam eos tantum mirarentur. Sed quia imperfectus quisque à perfectis doctoribus de his quæ latent eruditur, apte subiungitur: *Et dixit mihi Angelus. Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam vidisti fuit & non est, & ascensura est de abyssо, & in interitum ibit. Et mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt nomina scripta in libro vitæ à constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat & non est.*

Matth. 7.

Descriptio Babylonis.

Malorũ collectio quid faciat.

Cur teneat poculum aureũ.

Quare imperfecti visa fallaci reproborum gloria mirentur.

Apoc. 17.

Quare

Quare miraris? Sub interrogatione reprehenditur, quisquis de fallacibus malorum bonis nimis admiratur. Si enim rem attentius inuestigaret: luce clarius intelligeret, quod Deus iusto iudicio permittit impios in hoc sæculo prosperari, vt inde iustius in futuro possint condemnari. Quare miraris? Quasi diceret. Noli mirari, sed intellige quid sit. Ego tibi dicam sacramentum mulieris & bestiæ, id est ostendam tibi quid sit vtraque. Bestia quæ portat eam est Diabolus, quia Diabolus semper malorum portitor est ad perficiendum malitiam. Et notandum quod bestiam in demonstratione sacramẽti mulieri anteponit, quia Diabolus vniuersitatem malorum antecedit. Quæ capita septem habet, & cornua decem. Hoc adhuc in sequentibus exponendum reseruamus. Bestia quam vidisti, id est Diabolus per quẽ bestialiter & crudeliter impugnatur electorum populus, fuit, videlicet ante aduentum Christi, quia suum dominiũ tunc in mundo exercuit, & non est, quia illud post aduentum eius amisit. Et ascensura est de abysso, id est de profundo & obscuro malo in diebus Antichristi, & in interitum ibit, quia penitus peribit in die iudicii. Et mirabuntur inhabitantes terram, quorum non sunt nomina scripta in libro vitæ à constitutione mundi, videntes bestiam quæ fuit & non est, quia mali videntes potestatem suam in nouissimo annihilatam, dolebunt non quasi pœnitentes, sed tantum admirantes, & præ nimio dolore stupentes. Mali à constitutione mundi in libro vitæ scripti non sunt, quia male viuendo se non esse scriptos ab initio probauerunt. Sequitur: *Et hic est sensus, qui habet sapientiam.* Quasi diceret. Hic est sensus adhibendus illi qui habet sapientiam, quia res in sequentibus est obscura. Vult enim ea quæ superius sub figura septem capitum & decem cornuum obscure dixit, aliquantulum exponere. Intendit quippe post ostensionem bestiæ superbam, eminentiã mulieris quæ in septem capitibus & decem cornibus figuratur demonstrare. Sequitur: *Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt. Quinque iam ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit. Et cum venerit, oportet illum tempus breue manere.* Septenarius vniuersitatem exprimit, eo quod septem dierum circulo vniuersum tempus sæculi præsentis decurrit. Per septem ergo capita, montes siue reges, vniuersus malorum principatus intelligitur, qui secundum septem status huius sæculi determinatur. Primus status fuit ab Adam vsque ad Noe. Secundus à Noe vsque ad Abraham. Tertius ab Abraham vsque ad Moysen. Quartus à Moyse vsq; ad Dauid. Quintus à Dauid vsque ad Christum. Sextus à Christo vsque ad Antichristum. Septimus sub Antichristo. Vniuersalis ergo malorum principatus secundũ has septem distinctiones determinatus rectè sub figura capitum, montium, regum designatur, capitum, propter temporalem sui eminentiam, montium. propter superbiam, regum, quia malorum collegium per illum in malo gubernatur. Super quem etiam mulier sedere perhibetur, quia per ei⁹ carnalem prudentiam vniuersitas malorum sustentatur. Ex quibus videlicet capitibus, siue montibus, siue regibus, quinque ceciderunt, quia quinque ex supradictis septem statibus ante aduentum Christi, & ante tempus visionis illius trãsierunt. Vnus nunc est, qui propter prærogatiuam & superabundantiam gratiæ debilissimus est, qui contra bonos suam malitiam nunc exercet quantum potest. Alius nondum venit, quia Antichristus nondum apparuit. Et cum venerit oportet eum breue tempus manere, id est tribus annis & dimidio regnare. Non est ergo nimis timendus, quia cito est transiturus. Quamuis enim omnibus magis sæuiet, tamen cito deficiet. Sequitur: *Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octaua est, & de septem est, &* Apoc. 17.

Septem capita.

De statibus ab Adamo vsque ad Antichristum.

in interitum vadit. Et decem cornua quæ vidisti decem reges sunt, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora habent post bestiam. Hi vnum habent consilium, & virtutem, & potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum, & qui cum illo sunt vocati electi & fideles. Et bestia quam vidisti, id est Diabolus per quem crudeliter impugnatur electorum populus, quæ erat & nō est, quia potestatem ante aduentum Christi habuit, sed in aduentu eius habitam amisit, & ipsa octaua est & de septem. De septem est, quia similiter peccat & similiter punietur: octaua est, quia omnes nequitia & pœna transcendit, & in interitum vadit, quia in æternum peribit. Et decem cornua quę vidisti decem reges sunt. Descripto superius sacramēto septem capitum, subiungit de sacramento septem cornuum. Decem cornua decem reges sunt qui secundum prophetiam Danielis tempore Antichristi regnaturi sunt. De quibus bene dicitur, quod regnum nondum acceperunt, quia nondum venerunt. Sed potestatem tanquam reges vna hora habent, id est habebunt, subauditur cum venerint. Tanquam reges, quia non veri reges immo tyranni erunt, & hora vna, quia modicū durabunt post bestiam, id est sub diabolo qui caput eorum est. Quorum omnium communis malitia inferius describitur cum dicitur. Hi vnum habent consilium, videlicet Christum negādi, Antichristo credendi, hunc persequendi, illum sequendi. Et virtutem, & potestatem suā bestiæ tradent, virtutem quam in se habebunt, potestatem quā super alios exercebunt bestiæ tradent, quia Diabolo asscribent quicquid malitiæ perpetrabūt. Quorum adhuc audacem præsumptionem, & de præsumptione confusionem subscribit dicens. Hi cum agno pugnabunt. & agnus vincet illos, quoniā Dominus dominorum est, & Rex regum. Hi cum agno pugnabunt verbo & opere, Christo suos electos auferre tentando, sed ipse vincet illos eorū audaciam refrenando. Et quod hoc vere possit efficere declarat cum dicit. Quoniam dominus dominorum est, & Rex regum, tantæ videlicet potestatis, vt etiam malis vtatur ad vtilitatem fidelium. Sed & electi eius tantā ei fidem seruabunt, quod hostes cum ipso principe Christo viriliter superabunt. Vnde additur. Et qui cum illo sunt vocati electi sunt, & fideles, qui cum illo sunt, per Christianismi professionem, vocati, per prædicationem, electi per prædestinationem, & fideles, per fidei integritatem. In illa itaque victima pugna prosternetur hostium caterua, eo quod tanta est principis nostri potentia, & militum eius fides tam firma. Sequitur: *Aquas quas vidisti vbi meretrix sedet, id est in quibus per suos reges principatum habet, sunt populi, & gentes, & linguæ*, videlicet mali subiecti ex omni diuersitate gentium collecti. Aquæ sunt populi, quia sicut aquæ sua labilitate defluunt, ita populi sua mortalitate pertranseunt. Sequitur: *Et decem cornua quæ vidisti & bestiam, hi odient fornicariam, & desolatam facient illam, & nudam. Et carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt.* Sacramento mulieris & bestiæ superius sufficienter declarato, subiungit, ad quantam calamitatem Diabolus & eius satellites, qui per bestiam & cornua figurantur miserā malorum vniuersitatem perducent. Cornua & bestia, id est Diabolus & impii malorum reges: hi oderunt fornicariam, id est ipsorum malorū collectionem vniuersam à Deo creatore illicito amore diuisam. Non enim debet amor dici, quod eam impia doctrina à Deo diuidunt, quod blanditiis temporalibus seducunt, quod ad inferi claustra seducendo perducunt. Hi ergo odient fornicariam, quia perducentibi pœnam. Si enim vere diligerent, nequaquam illam æternis incendiis præpararent. Et desolatam facient illam & nudam, eo quod talē nunc facient in mundo fraudulen-

De decem Regibus qui sub pere Antichristo regnaturi sunt.

Vnum habent consilium negandi Christum.

dulenter seducendo, vt postea gemat in inferno desolata, & nuda temporali gaudio, & commodo amisso. Et eius carnes manducabunt, quia de corporali eius damnatione gaudebunt. Hoc est enim eius carnes manducare, de cruciatu carnium eius exultare. Quemadmodum namque Christus & sancti Angeli gaudebunt de gloria bonorum, ita Diabolus & eius ministri gaudebunt de pœna malorum. Quod tamē gaudium nequaquam Diabolo & eius principibus vertetur in cumulum consolationis, sed in augmentum maioris doloris. Et ipsam igni concremabunt, quia ipsi æternum incendium ministrabunt. Et quia quicquid mali malis accidit totum Dei iudicio & iusta permissione fit, apte sequitur: *Deus etenim dedit vt faciant quod placitum est illi, vt dent regnum suum bestiæ donec consummentur verba Dei.* Deus enim dat per iustam permissionem, vt mali faciant per apertā actionem, quod illi placitum est, per vniuersitatis decorem, & vtilitatem. Nequaquam enim omnipotens mala esse sineret, nisi ex eis bonum aliquod vniuersitati proueniret. Ex eo enim quod sunt mala, maiorem decorem respectu eorum videntur habere bona. Sed non est iniustus Deus, eo quod malos male agere permittit, quia iustum est, vt quibus dedit liberum arbitrium, illis eo vti liceat ad libitum. Iniustum namque esset si illis solius boni imponeret necessitatem, quibus in conditione dono gratiæ boni, vel mali eligendi confert libertatem. In hoc etenim creatura rationalis excellentem habet dignitatem, quod creatori non coactam, sed liberam exhibet seruitutem. Placet ergo quod sub ipso data ab ipso vtimur arbitrii libertate, sed displicet quod in nobis orta illi repugnamus voluntatis prauitate. Nequaquam enim mala est arbitrii diuinitus indita libera potestas, sed sub arbitrio orta peruersa voluntas. Libertas à Deo donatur, creatura dono libertatis abutitur. In efficiētia igitur mali quantum ad malos nihil boni, quantum ad placitum Dei nihil mali. Nam quod faciunt malum est, quod Deo placitū est, bonum est. Vt dent regnum bestiæ, id est vt se à Diabolo regi permittant, & suam potestatem diabolo attribuant, donec consummentur verba Dei, id est donec omnia finem habeant, & mali & boni promissa recipiant. Deus quippe nunc malos in malitia, & in regno diaboli positos magna vti libertate, & bonos tentare, prouocare, & lacerare permittit, quod finito sæculo, penitus cessabit. Sed quoniam vniuersitatem malorum in hoc capitulo diuersis nominibus designauit, vt hoc cōgrue posse fieri ostendat, apte subdit: *Et mulier quam vidisti est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.* Ipsa nimirum malorum vniuersitas mulier est, ciuitas magna est, meretrix est: Babylon est. Mulier est, quia emollit, ciuitas est, quia multos colligit, magna est, quia superbit, meretrix est, quia diabolo corruptori se subiicit, Babylon est, quia confusa est & confundit. Quæ habet regnum super reges terræ, quia omnes ei seruiunt, & eius Rempublicam augent in quantum possunt. Septimus ergo Angelus, ordo prædicatorum vltimus, effusio phialæ in aerem, vltio diuina in huius aeris potestatem, dæmonum videlicet congregationem. Vox de templo dicens esse factū, ecclesiastica attestatio dicens sæculum iam esse finiendum, fulgura, miracula, voces, admonitiones, tonitrua, comminationes, terræ motus magnus, saluandorum conuersio, & damnandorum maior excæcatio, ciuitas magna, malorum cōgregatio, grando magna, æterna damnatio, bestia quæ mulierem portat, diabolus qui malos in malo portat & sustentat, septem capita, vniuersalis malorum principatus eminens secundum septem status huius sæculi, decem cornua, decē reges tempore Antichristi futuri, aquæ vbi meretrix sedet, populi in quibus principatum habet, consummatio verborum Dei, finis

Sicuti Christus & Sancti gaudent de gloria bonorum, ita Diabolus & eius ministri de pœna malorum.

Deus permittit malos magna libertate vti in hoc sæculo.

Cur mulier, ciuitas, magna, & meretrix dicatur.

Epilogus tertiæ libri quartæ.

In quo consistat creaturæ rationalis prælatio, dignitas.

mundi, illatio supplicii, collatio præmii. In hac autem visione quinta quæ sub typo phialarum tractat de vltione diuina in malos effusa, egit generaliter sacra prophetia primum de septem Angelis & septem plagis siue phialis, id est de vniuersis prædicatoribus, & de vltione vniuersis illata diuinæ gratiæ cõtemptoribus in cursu sæculi præsentis. Effusio vero phialarum illationem signat diuinæ iracundiæ in diuersitatem hominum. Prima effusio est in terram, id est Iudæam primum à fide reprobatam, & de terra sua eiectam. Secunda in mare id est gentiles fidelium occisores. Tertia in flumina & fontes, id est hæreticos sacræ paginæ fluenta corrumpentes. Quarta in solem, id est Antichristum, qui se dicit illuminare mundum. Quinta in sedem bestiæ, id est principes gentium, in quibus ipse Antichristus principaliter regnando sedebit. Sexta in flumen Euphratem, id est reprobos baptizatos quos diuina vltio fluentis gratiæ dono siccabit. Septima in aerem, id est dæmones, quos eadem vltio in extremitate temporis timore imminẽtis iudicii grauiter cruciabit. Sub hac phiala causam damnationis malorum sacra visio latius describit, & quare in nouissimo damnabuntur luculenter ostendit. Et hucusque de quinta visione locuti, linguam quieti damus, vt ad sextam discutiendam otio recreati procedamus.

LIBER SEXTVS

De VISIONE SEXTA.

PROLOGVS.

DEVS cuius resistere iræ nemo potest, sub quo curuantur qui portant orbem, sic temporalem male agentibus infert vindictam, vt in malitia perseuerantibus addat æternã. Vnde apte sacra prophetia postquam in præcedenti visione transitoriam in malos effusam descripsit vltionem, in ista consequenter eorum perpetuam subiungit damnationem, vt qui in mundo se corrigere detrectant, in inferno sine fine se puniendos esse cognoscant. Agit enim ista visio de vltimis pœnis quas patientur impii in inferno, & hoc ostẽdit primum de Babylone, describens ruinam eius, & luctum quem habebunt de casu eius qui diligebant eam. Agit & de exultatione & gratiarum actione, quam agent de interitu eius sancti. Agit & de Christo eam iudicante, & de inuitatione dæmonum vt manducent carnes Regum & tribunorum, & omnium iniquorum, & damnatione Antichristi, & pseudo-Apostolorum eius. Deinde iterum redit, & describit ligationem Sathanæ per mille annos, & quomodo iterum sit soluendus & desæuiet aduersus sanctos in extremis, & quod cum impiis mittetur in stagnum ignis. Et sciendum quod ea quæ in præcedentibus quinque visionibus libri huius cõtinentur, maxime pertinent ad cursum temporis præsentis, ea vero quæ in sexta & septima cõtinentur, magis pertinent ad statum æternitatis. Nam in hac sexta visione describitur æterna damnatio

mnatio malorum, & in septima æterna beatitudo bonorum. Malorum autem damnatio quæ in hac visione describitur à Christo prædicata in ipso visionis initio perhibetur, vt attentius audiatur, & maior illi fides adhibeatur.

De ruina Babylonis, & luctu amatorum eius.

CAPVT I.

Apoc. 18. ET post hæc vidi alterum Angelum descendentem de cœlo, *habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius, & exclamauit in voce forti dicens. Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio Dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & omnes Reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute diuitiarum eius diuites facti sunt.* Quia superius sacra visio temporalem describit pœnam malorũ, nunc succedenter ingreditur ad describendam æternam damnationem eorum. Et post hæc vidi alterum Angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam. Iste alter Angelus recte creditur esse Christus, qui ab aliis distat Angelis, sicut distat dominus à seruis. Qui de cœlo descendit, quoniam nostram carnem induens genus humanum visitauit. Qui potestatem magnã habet, quia non solum hominibus, sed & Angelis præsidet. A cuius etiam gloria terra illuminata dicitur, quia nostra terrenitas glorioſa eius prædicatione illustratur. Qui denique in voce forti de ruina malorũ exclamauit, quia nequaquam effectu carebit quod de illa prædicauit. Dicens, cecidit cecidit Babylon magna. Geminato verbo geminat ruinam, & duplicem designat vindictam. Damnati quippe ardentibus flammis foris punientur in corpore, & vrgentibus doloribus intus pungentur in mente. Babylon, per confusionem, magna, per multorum collectionem & propriam elationem. Et facta est habitatio Dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immũdi, & custodia omnis volucris immundæ. Dæmones, & spiritus sunt, & volucres sunt, spiritus propter naturæ subtilitatem, volucres propter motionis velocitatem. Quorum habitatio & custodia Babylon subuersa erit, quia malorũ vniuersitas damnata dæmonibus in damnatione repleta, Dæmonum cruciatibus perpetuo subiacebit. Causa quoque damnationis eius declaratur cum subditur. Quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gẽtes, & omnes Reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute diuitiarum eius diuites facti sunt. De ira fornicationis eius, id est de ardore fornicationis eius, vel de fornicatione pro qua irascitur Deus, biberunt, illa participantes, omnes gentes, id est subiecti, & omnes Reges terræ, id est prælati terræ cum illa fornicati sunt exẽplo illius à Deo recedentes, mundũ diligentes. Et mercatores, id est illi qui suas animas pro rebus terrenis vendunt, & pro ipsis terrena mercantur, de virtute diuitiarum eius diuites facti sunt, quia gloria diuitiarum eius se diuites arbitrantur, & magis in ipsa quam in amore cœlestium delectãtur. Iuste ergo damnabitur, cuius scelere tot hominum multitudo fœdatur. Sequitur. *Et audiui alium vocem de cœlo dicentem. Exite de illa populus meus, ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius ne accipiatis, quoniam peruenerunt peccata eius vsque ad cœlum, & recordatus est Deus iniquitatum eius. Reddite illi sicut ipsa reddidit vobis, & duplicate duplicia secundum opera eius, & in poculo quo miscuit miscete illi duplum. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum, quia in corde suo dicit. Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Imo in vno die venient plagæ eius, & mors, & luctus, & fames: & igni comburetur, quia fortis est Deus qui iudicauit illam.* Prædicta superi⁹ ruina malorum admonemur exire de consortio eorũ, nesi fuerimus eis consortes in culpa, simus participes cũ

Declaratur causa damnationis Babylonis.

Qui nam sint Mercatores.

Quis nam sit iste alter Angelus.

Geminato verbo geminat ruinam.

De duplici voce.

eis in pœna. Et audiui aliam vocem de cœlo dicentem. Recte se dicit aliam vocem audisse. Alia est enim vox quæ de reproborum sonat damnatione, alia quæ de electorum loquitur admonitione. Illa quippe terret, ista mulcet. Quæ quoque de cælo sonat, quia de sancta Ecclesia, quæ sacrosancta mysteria Christi immundis, & infidelibus cœlat. Exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius ne accipiatis, quoniam peruenerũt peccata eius vsque ad cælum, & recordatus est Deus iniquitatum eius. Exite de illa populus meus, nõ tam corporali separatione quam recta intentione, & ne sitis participes eius delictorum, cõsensu vel actione, & de plagis eius ne accipiatis, in æterna dãnatione. Causam vero quare, & effectũ, quod ipsa Babylon plagis afficietur subiungit cum dicit. Quoniam peruenerũt peccata eius vsq; ad cœlum, id est vsq; ad contemptũ Dei per impœnitentiam, & recordatus est, id est recordabitur Deus iniquitatũ eius, quas se modo videre pie dissimulat retribuendo vindictam. Reddite ipsi sicut ipsa reddidit vobis, & duplicate duplicia secundum opera eius. Reddite illi sicut ipsa reddidit vobis, i. sicut vindictã meã exercuit in vobis qui purgabamini ad salutem, ita vos iniuriam meã vindicate in illa ad damnationẽ.

Quid sit duplicare duplicia.

Et duplicate duplicia secundum opera eius, vt quæ dupliciter intus, & foris, vel se, vel alios corrũpendo non timuit peccare, duplicem pœnam vestro iudicio cogatur sustinere. Et in poculo quo vobis miscuit miscete illi duplũ, i. quæ vobis temporale intulit tormentũ, vobis iudicantibus sustineat æternum.

Cur si dicat reginam & non viduam.

Quãtum glorificauit se, per superbam iactantiam, & in deliciis fuit, per nimiã affluentiam, tantum date illi tormentum, & luctũ, tormentũ in corpore, luctum in mente. Quia in corde suo dicit, superbiendo, sedeo regina, i. de honore, & dignitate moueri no timeo, & vidua non sum, quia consolationem habeo in mundo, & luctũ non videbo, id est damnationem quam me minantur discipuli Christi passuram in inferno. Supbientes etenim, & diuitiis affluentes mali qui honoribus fulgent, qui mundanis delectabiliter inhærẽt, tantus nõ nunquam tenebris obcæcantur, vt prosperis expoliari, vel aduersis fatigari minime formident. Et quia in bonis sibi concessis eleuãtur, & futura mala præcauere dedignantur, apte subditur. Ideo in vna die, id est simul venient plagæ eius, id est vltiones debitæ iniquitatib. eius, & mors, & luctus, & fames. Mors, in pœnis, luctus, de amissis, fames, de recuperandis. Et igni comburetur, quia æternis incendiis punietur. Et quod vniuersas vltiones istas euadere penitus non poterit, declaratur cum subditur. Quia fortis est qui iudicauit illam, subaudi dignam omnibus malis istis. Fortis, id est nullis precibus flexibilis in die vltionis. Vnde Salomon ait: *Zelus, & furor viri*, id est Christi, *non parcet in die vindicta, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec recipiet pro redemptione dona plurima.* Sed designata superius Babylonis ruina, consequenter subiungit luctum amatorum eius, describens quomodo reges terræ qui per illam glorioti videbãtur, & negociatores terræ qui ex ãbundantia eius diuites efficiebantur propter destructionem eius flebũt & lugebunt. q. damnationi subiecta nunquam amplius fulgeat gloria, & abundantia tẽporali. Magnũ etenim gaudiũ est regum scilicet superborum, & negociatorum terrenæ cupiditati inhiantiũ, vniuersalis prosperitas malorũ. Qua subuersa grauiter dolebunt, eo quod id in quo solum iucundabantur amiserunt. Et quia hæc quæ in hoc capitulo sedm solum litteræ sensum videntur accipienda spiritualis intelligentia nequaquã in eis creditur inquirenda. Sequitur: *Et flebunt, & plangent se super illam reges terræ*, dupliciter dolor describitur, vt eos intus, & foris dolere demonstretur: *Qui cũ illa fornicati sunt, & in deliciis cum illa vixerunt, cum*

Exactio superborum & diuitum pœna.

Prou. 6.

runt, cum viderint summum incendii eius, id est fumosum incendium eius, *longe stantes, propter timorem tormentorum eius*, longe sola voluntate, nō tormentorum liberatione. *Dicentes va, va, va. Ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quia vna hora venit iudicium tuū.* Ad illam conuertent sermonem, supra modū deflentes illius destructionem. Væ aūt idcirco triplicatur, vt peccatum cogitando, loquendo, agendo perpetratum per ternariū ostēdatur. Secundū ergo, ꝙ peccauit in mūdo, patietur in inferno. Si vero, quod in quibusdā codicibus habetur Væ nō ter, sed bis positū inueniatur, ad duplicem dolorē interiorem videlicet, & exteriorē referendū intelligatur. Quia vna hora, q̄ semper fuisti secura, venit iudiciū tuum, vt perderes mundū, intrares infernū. *Et negociatores terræ flebunt, & lugebunt super illam.* Descripto dolore regū, subdit dolorem negociatorum, illi dolebunt de amissa dignitatum gloria, & de amissa corporū voluptate, & de amissa rerum abundantia, & amara acquisitione. De eo nimirum quisq; dolebit in inferno, ꝙ præcipue dilexit, & possedit in mundo. Causam quoq; quare negociatores dolebunt, apte & aperte subiungit dicens: *Quoniam merces eorum nemo emet amplius, merces auri, & argenti, & lapidis pretiosi, & margarita, & bissi, & purpuræ, & serici, & coccini, & omne lignum thyinum*, quod est genus ligni subaudi nemo emet amplius: *& omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso, & æramento, & ferro, & marmore, & cynamomum, & odoramentorum scilicet merces, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & simile, & iumentorum, & ouium & equorum, & rhedarum, id est curruum, & mancipiorum, & animarum hominum*, videlicet nemo emet amplius. Potest distingui ꝙ dicit mancipiorum, & animarum hominum. Alii enim venduntur vt ad tempus seruituti subiaceant, alij vt tota vita sua seruiant. In hoc ergo quod dicit mancipiorum, breuior seruitus potest subtiliter existimari, in eo vero quod addit animarum, potest diuturnior designari. Anima namq; p vita nonnunq; ponitur. Aliter. Aliquando enim non solum corpora, sed & animæ venduntur, & emūtur, quando videlicet non tantum corpora hominibus vili seruitio, sed & animæ dæmonibus nefando cultu subdūtur. Sed & negociatores quemadmodū reges super eius ruina grauiter dolētes querimoniam conuertent ad illam dicentes. *Et poma desiderii animæ tuæ*, id est minora bona tua quæ desiderabiliter dilexisti: *Discesserunt a te, & omnia pinguia, & præclara*, id est maiora perierunt à te, *& Amplius illa non inuenient, mercatores eorum, qui diuites facti sunt ab ea*, videlicet in mundo: *longe stabunt*, voluntate, non passione in inferno: *Propter timorem tormentorum eius flentes, ac lugentes*, id est dupliciter in luctu persistentes: *Dicentes va, va, ciuitas magna*, idcirco hoc in loco Væ duplicatur, vt non tantum impia voluntate, verumetiam peruersa actione Diuina præcepta fuisse transgressa ostendatur, & in anima, & in corpore puniendam exprimatur: *Quæ amicta erat bysso, & purpura, & cocco, & deaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis*: quia malorum vniuersitas vanitati dedita sæcularibus se decorare ornamentis solet. *Quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ*: ipsa sublata de mundo, & translata ad tormenta gehennæ, & omnis gubernator, & omnes qui in longum nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, id est omnis qui non tantum per terrestria, sed & per marina negocia diuites fieri conantur. De longe steterūt, quia à participatione eius elongari desiderabunt. *Et clamauerunt*, id est clamabunt: *Videntes locum incendii eius dicentes: Quis similis ciuitati huic magnæ?* Quis similis nunc in pœna huic ciuitati, id est malorum vniuersitati magnæ prius in gloria? *Et miscuerunt puluerem super capita sua*, quia se fuisse de materia terrea, fragili, mortali, transitoria recognoscēt in inferno, quod nunc minime perpendunt: in mundo. Puco ninurum elationis, & impietas-

Cur Va triplicetur.

Cur dolebunt super eam negociatores terræ.

Cur duplicetur Va.

Cur dicatur mancipiorum, & animarum.

impietatis obtenebrati, quam sit breuis vita ista, via lubrica, & mors incerta non attendunt, quæ tunc semper ante oculos habere cogētur. Et clamauerunt, id est clamabunt, flentes, & lugētes, propter duplicem dolorem, & dicentes væ, væ, propter animæ, & corporis cruciationem, ciuitas illa magna, id est vniuersitas malorum damnata, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari, de pretiis eius, quia de longinquo ferunt diuitias eius. Vtraq; igitur negociatorum genera descriplit, & illud videlicet, quod in terra laborat, & illud, quod in mari nauigat. Reges itaque terræ negociatores de ruina Babylonis flebūt, quia superbi quique, & cupidi vniuersitatem impiorum mūdana gloria, & plenitudine destitutam inconsolabiliter dolebunt. In quo vero damnata Babylon passura sit bene declaratur cum subditur: *Quoniam vna hora est desolata*, id est omni consolatione spoliata. Congregatio namq; damnandorum nunc inter mundanos dolores aliquam habet consolationem, sed vltima hora transacta solam patietur desolationem. Et diligenter est pensandū, quod in descriptione doloris amatorum Babylonis, primum reges ponuntur, quia mali quique quanto nunc sunt in mundo potentiores, tanto erunt in inferno miserabiliores. Scriptum est enim: *Potentes potenter tormenta patientur.* Sapien. 6. Reges autem, & negociatores terræ soli in luctu Babylonicæ ruinæ relictis aliis amatoribus Babylonis describuntur quia ipsi inter alios videntur præcipui, & idcirco per eos alij figurantur, & sub illis comprehenduntur. Sacra denique prophetia quæ superius ruinam Babylonis, & luctum amatorum eius ordine descripsit, sanctos succedētes Angelos, & electos homines glorificatos vt exultēt de ruina eius admonet dicens. *Exultate supra eam cœli*, id est Angeli: qui gaudetis de liberatione generis humani: *Et Sancti Apostoli, & Prophetæ*, videlicet omnes iusti post aduentum saluatoris, vel ante ad vitam æternā percipiendam iustificati, & nunc super cœlos ad eam possidēdam sublimati. Notate autem ista omnia non ad præsentis, sed ad futuri sæculi statum pertinere. Et quemadmodum per cœlum cœlestes, & Angelici spiritus designantur, ita recte per Apostolos, & Prophetas vtriusque testamenti iusti comprehenduntur, & signantur. Apostolos autem prophetis præscribit causa prærogatiuæ, quia eos prophetis digniores sermo Diuinus ostendit vbi ait. *Multi prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non videruntLuc. 10.* Quare ergo exultare debeant declarat dicens. *Quoniam iudicauit Deus iudicium nostrum de illa*, quia scilicet ipsa nobis iniuste tormenta intulit, & ipse eam propter hoc tormenta subire coegit. Magno namque gaudio sancti lætari poterunt, qui se liberatos, & aduersarios suos, qui eos iniuste cruciare solebant iuste cruciari videbūt. Alter ergo Angelus, Christus: Babylon subuersa, & habitatio dæmonum atque custodia facta, vniuersitas impiorum damnata, & dæmonum cruciatibus tradita, alia vox de cœlo, blanda iustis exhibita admonitio, exitus de Babylone, superatio de confusione, luctus regum, & negociatorum, dolor superborum, & cupidorum, siue maiorum, & minorum. Omnes quippe de ruina eius in inferno lugebunt, qui eius statum in mundo dilexerunt.

De exemplo submersionis eius.

Caput II.

Et sustulit vnus Angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon, illa magna ciuitas. Apoc. 18. Dicta superius ruina Babylonis, & luctu amatorum eius, consequenter adiungit submersionis eius exemplum, & hoc ab vnanimi prædicatorum vniuersitate dicit figuraliter ostensum. Et sustulit vnus Angelus fortis lapidem.

Vnus

Vnus Angelus est ordo prædicatorũ vniuersus. Qui recte fortis esse perhibetur, quia contra Diabolũ, contra mundum & contra vitia virtute constantię roboratur. Qui quoque lapidem quasi molarem magnum sufferendo in mare mittit, quia damnandorum congregationem per impœnitentiam, duram, per sæcularia negocia, instabilem, & laboriosam, magnã, per superbiã, & nunc in mundo elatam esse arguit, & finito cursu temporis in infernales amaritudines mittendam esse prædicit. Reprobi nam & qui modo in gloria sæculi præsentis extolluntur, in fine sæculi ad ima demergentur. Scriptum quippe est. *Omnis qui se exaltat humiliabitur.* Hoc impetu, id est hac figura mittetur Babylon magna illa ciuitas, in æterna, subaudis tormenta. Et vltra iam non inuenietur, scilicet in mundo, quia dãnata lugebit in inferno. Et vt aperte probetur, quod quemadmodũ malis aficietur, ita quo que bonis omnibus spoliabitur, bene subditur: *Et vox cytharœdorũ, & musicorũ, & tibia canentium, non audietur in ea amplius.* Et omnis artifex, & omnis ars, nõ inuenietur in ea amplius, *Et vox molæ*, qua videlicet delitiæ panum præparari solent: *Non audietur in ea amplius. Et lux lucernæ, non lucebit tibi amplius, & vox sponsi, & sponsæ*, id est lætitia nuptiarum: *Nõ audietur* adhuc, id est *amplius inte.* Nota, quod aliquando de ea loquitur, aliquãdo ad eam, de ea loquitur auditores erudiendo, ad eam, ei mala sua prædicendo, & improperando, siue illi cõdolendo. Quare deniq; damnabitur, & bonis omnibus spoliabitur, manifestat cum subiungit. *Quoniam mercatores tui erant principes terræ*, quia scilicet principes tui dabant animas pro terrenis, & non est amplius tolerandum. Et adhuc aliæ causæ subiunguntur: *Quia in veneficiis tuis*, id est veneficis persuasionibus: *Errauerunt omnes gentes*, id est aliqui de omnibus gentibus: *Et in ea inuentus est*, id est Babylone: *Sanguis prophetarum*, id est maiorum: *Et sanctorum*, id est minorum:

Et omnium qui interfecti sunt in terra, non solum scilicet bonorum, sed & malorum, & vtrumque illi reputabitur in peccatum. Si enim malus malum occidat, occisi nequitia occisorem nõ excusat. Ista omnia intellectu leuia breuiter transcurrimus, quia ad alia festinamus, nec spiritualiter discutimus, q̃ maxime secundum litteram intelligenda iudicamus. Vnus ergo Angelus, ordo prædicatorum vniuersus, sublatio lapidis magni molaris, redargutio elationis duræ superbæ instabilis Babylonis, missio in mare, ꝓphetia & prædicatio damnationis æternę, vox cytharœdorũ, & musicorum, & aliorũ quæ scripta sunt, ablatio bonorum temporalium, & priuatio.

Matt 23.

Luc. 14. 18.

De gratiarum actione Deo exhibenda de ruina eius.

CAPVT III.

POst hæc audiui quasi magnam vocem turbarũ multarũ in cœlo dicẽtium alleluia. *Laus, & gloria, & virtus Deo nostro est, quia vera, & iusta iudicia eius sunt, qui iudicauit de meretrice magna quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. Et fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.* Post figuram damnationis ciuitatis impiæ superius descriptam, laudem & gratiarum actionem subiungit de ruina eius à sanctis Diuinitati exhibendã. Admoniti erant quippe sancti superius exultare de ruina eius vbi dictũ est, exultate super eã cœli, & Sancti Apostoli, & Prophetæ, & ipsi obedienter complent admonitionem, Deo cantãdo laudem, & reddẽdo gratiarum actionem. Post hæc audiui magnam vocem, quia magnum gaudium significantem. Tubarũ multarum, id est eorum qui in mundo sonuerũt tubis prædicationum, in cœlo, id est in cœlesti beatitudine, dicentium alleluia, videlicet suauitatẽ Diuinæ laudis humanis verbis inexplicabilis. Et notãdum, ꝙ dum dicit audiui, de futuro loquitur-

Apoc. 19.

Quid sit loqui de ea & ad eam.

Quid sit Alleluia.

Io loquitur quasi de præterito sicut cō-
suetudo est prophetis, quod in multis
locis exponere non curamus, quia pru-
dentiæ lectoris discutiendum reseruamus. Sed quia alleluia ignotū est, q̄ notum est, addit dicens. Laus, & gloria, & virtus Deo nostro. Laus, quia singulariter, & superexcellenter laudabilis, gloria, quia glorioſus, virtus, quia inuincibilis. Causam quoque quare illi hæc oīa sint attribuenda subiungit dicēs. Quia vera, & iusta iudicia eius sunt, quasi diceretur. Vere est laudādus glorioſus, & victorioſus prædicādus, quia vera sunt iudicia eius, dando vnicuiq; quod promisit, iusta, reddendo secundum quod quisque promeruit. Causam deniq; declarat effectus cum subiungit. Qui iudicauit de meretrice magna, eam videlicet condemnando, q̄ corrupit terram, se & alios deprauando, in prostitutione sua, id est in impietate manifesta, & vindicauit sanguinem seruorum suorū de manibus eius, quem scilicet effudit, eos crudeliter occidendo. Et iterum dixerunt alleluia. Per laudis iterationē, intellige eiusdem laudis æternitatem. Vel per laudis iterationem intelligit vtriusq; sensus spiritualis, & corporalis in laudando Deū exultationem. Et fumus eius, i. tenebrosa amaritudo tormentorū eius ascendit in sęcula sæculorum, id est semper. Hoc ad id refertur quod superius dictum est, quod Deus iudicauit de meretrice magna, & vindicauit sanguinem seruorū suorum. Et quia non solum minores sancti, & maiores, siue de impiorum damnatione, siue de sua saluatione in cælesti gloria Deum sunt laudaturi, & vt id quod superius dictū est de minoribus & id quod additur intelligamus de maioribus apte nunc dicitur. *Et ceciderūt viginti quatuor seniores, & quatuor animalia, id est vniuersi ecclesiæ iudices & doctores ceciderunt se humiliādo, & adorauerunt sedentem super thronum*, eum super omnia venerando: *Dicentes amen alleluia*, eum ineffabiliter laudabilem conclamādo. Maiores quippe & ex se testimonium dant, & testimonium minorum confirmant. Sed quia superius diuisim, & separatim vtrorumq; gaudiū, & gratiarum actionem ordinauit, nūc eorem omnibus pariter sanctā de diuina laude admonitionē, & eiusdem laudis cōmunem exhibitionem subiungit: *Et vox exiuit de throno dicens. Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius, & qui timetis Deum pusilli & magni.* Thronus Dei sunt Angelicæ potestates, in quibus Deus principaliter residendo regnat, & per quas suos electos gubernat. De quibus vox vt laudemus Deū exire perhibetur, quia per eas, & cū eis Diuinæ laudationis exemplum & consortiū nobis donatur. Laudē dicite Deo nostro, subauditur in cœlo, vos qui liberati & erepti estis per ipsum de malo. Oēs serui eius & qui timetis Deū, i. qui & reuerenter subditi estis, & q̄ ei casto amore inhęretis. Pusilli, & magni. Pusilli sunt qui nequeunt altiora penetrare, nec Diuinū consiliū possunt adimplere, quod dicit, vade, & vende omnia quæ habes, & sequere me. Sed paruitas nō nocet, cuius cor & lingua Diuina laude repletur. Et quam obedienter Diuinā admonitionē susceperunt, declaratur cum subditur. *Et audiui quasi vocem tubæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium alleluia.* Apte dicit non vocē, sed quasi vocem, vt aperte significet ea quæ fiunt in cœlo sua sublimitate cuncta transcendere quæ fiunt in mundo. Audiuit tamen vocis similitudinē, vt per cognitę rei qualitatē mystici & summi boni quoquo modo perciperet ac nobis manifestaret latentem sublimitatem. Audiui vero quasi vocē tubæ magnæ, quia qui mō tuba sunt in mundo fidē & præcepta Dei prædicando, magnifice postmodū lętabuntur in cælo. Audiui quasi vocē aquarum multarū, quia ex multis populis colligitur cætus animarū saluandarū. Audiui quasi vocem tomtruorū magnorum, quia dānatos impios terrebit exultatio sanctorum glorificatorum. Dicēt ītm alle-

Cur Deo dicatur alleluia.

Throni Dei qui sit.

Qui nam sint pusilli. Matth. 19.

Qui parui non nocet.

Cur toties dicatur alleluia.

luia.

luia. Quater in hoc capitulo describitur ista vox diuinæ laudis, propter sacramẽtum Diuinæ Trinitatis vnitatis. Tria quippe & vnum quatuor cõplent. Recte ergo quater, i. ter, & semel alleluia in gratiarum actione & laude diuinitati exhibita memoratur, quia Trinus & vnus est Deus qui laudatur. Cuius laudis virtus admirabilis quemadmodũ nũc inexplicabilis existit, ita tunc omnibus facilis erit, quando scilic. lingua tacebit affectus clamabit. Causa deniq; laudis summæ & immensæ diuinitati exhibẽdæ declaratur cum subinfertur. *Quoniam regnabit Dominus Deus noster omnipotẽs.* Regnare se tunc vere demõstrabit, quia nunc reipbis regnare minime videtur, dum eos contra suos sæuire permittit. *Dominus Deus noster omnipotens.* Dominus excellentia, Deus, natura, noster, gratia, omnipotens, potentia. Sed quia duplex gratiarum actio à sanctis Deo exhibebitur in cœlo, vna de malorum damnatione, altera de eorum saluatione, bene postquam illam quæ de damnatione impiorum est superius descripsit, consequenter illam quæ de iustorũ saluatione est adiũgit. Sed idcirco illa prius, quam ista describitur, quia se cũ precedentibus cõuenire probatur. Et prima post illa quibus adhæret prius ordinata, apte subscribitur secunda. Sequitur: *Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam Deo quia venerunt nuptiæ agni: & vxor eius præparabit se, & datum est illi vt operiat se byssino splendente candido.* Quasi diceret. Gaudeamus & exultemus lætitiam agentes duplicem, quia possidemus animarum & corporum glorificationẽ, & demus gloriam Deo per laudẽ & gratiarum actionem. Per laudẽ, propter ineffabilem eius dignitatẽ, per gratiarũ actionem, propter nostram saluationẽ. Gaudeamus & exultemus, quia saluati sumus, dem⁹ gloriam Deo, quia nostra est salus ab eo. Et apertius dẽscribens causam gaudendi dicit. Quia venerunt nuptiæ agni, nisi quippe nuptiæ agni, id est coniunctio Christi & Ecclesiæ venirent, nequaquã sancti in cœlesti patria gauderent. Quæ videlicet nuptiæ nunc in mũdo inchoationẽ habent per gratiam, tunc vero consummationem in cælo habebunt per gloriam. Tunc enim recte venisse dicetur, quando vniuersalis ecclesia in omnibus electis suis ad contemplationem & amplexum sponsi translata perficietur. Modo nimirũ interim veniunt, sed nondum ex integro dici potest, quia venerũt. Tunc ergo verum & perfectum gaudium erit, quando sancta ecclesia in cælesti thalamo cẽlesti sponso perfecte coniuncta perfecte gaudebit. Ad cuius videlicet sponsi cõiunctionem præparabit se in tempore, vt ea digna fit in æternitate. Nisi enim se modo præparet in mundo, nequaquam illi copulari posset in cælo. Istæ sunt nuptiæ, à quarũ lætitia fatuæ virgines sapientibus introeuntibus excludentur. Et de hac præparatione aperte nunc dicitur: *Et vxor eius præparauit se.* Per iustitiam nempe se præparat vt ad spõsi copulam pertingat. Præparat se per iustitiam vt pertingat ad gloriã. Et quia sine dono gratiæ minime pueniret ad candorem iustitiæ, apte subditur. Et datum est illi vt cooperiat se byssino splẽdente candido. Byssino, iustitiæ videlicet & merito, splẽdente, boni operis exemplo, cãdido, virtutum exercitio. Nisi ergo illi daretur per gratiã, nequaquã posset se præparare per iustitiam, & nisi se per iustitiam præpararet, nullatenus ad cælestem sponsi copulam perueniret, & nisi perueniret ad cœlestem copulam sponsi, non haberent sancti effectum æternaliter gaudendi. In his igitur verbis gradatim & ascendendo ordinẽ prosequitur, quo ad cœlestis gaudii plenitudinem peruenitur. His etenim omnibus cõsummatis erit ista superna iucunditas gaudii & exultationis & diuinæ laudationis, de qua nũc dicitur. Gaudeamus & exultemus & demus gloriã Deo. Et ne byssinũ iustitiã significare dubitemus, sanctus Ioannes ipse nobis hoc exponit dicẽs: *Byssinũ n. iustificationes*

Quæ sint nuptiæ agni.

Quare Bissinum significat iustificationes sanctorum.

fications sunt sanctorum. Bissinum namque iustificationes significat, quia quēadmodum bissinum siue bissus magno labore perducitur ad candorem, ita sanctorum iustificatio longo agone peruehitur ad consummationem. Sequitur. *Et dixit mihi. Scribe. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et dixit mihi. Hæc verba Dei vera sunt.* Locutus de lætitia cœlestium nuptiarum, inuitat præsentes ad participationem earum, iubet beatos scribi omnes qui ad earum iucunditatem sunt vocati & dixit mihi, scilicet Angelus qui mecum loquebatur. Scribe vt prædestinati ad vitā scripta legant, & ad quærenda cœlestia bona semetipsos accendant, & reprobi egentes ac contemnentes iustiorem damnationem acquirant. Beati qui vocati sunt, non ad prādium, sed ad cœnam, quia sine omni successione perennem possidebunt lætitiam. Prandium enim præsentis gratiæ refectionē signat, cœna vero quam nulla refectio sequitur, æternæ beatitudinis plenitudinē figurat. Erunt ergo vere beati, quia ab omni malo liberi, & fruentur iucunditate summi boni. Qui vocati sunt non tantū prædicatione, sed & prædestinatione, nec solum per crudelitatem, sed & per electionem. Multi sunt quippe falsi Christiani, qui in generali numero continentur vocatorum, de quibus dicitur: *multi sunt vocati:* sed nequaquā beati sunt dicendi, quia ad beatitudinem minime pertingunt. Et vt ea quæ ab Angelo de hac beatitudine dicūtur firmius & certius à nobis credantur, & in maiori auctoritate habeātur, non sua, sed Dei fore verba quæ dicit protestatur. Ait ergo. Hæc verba Dei vera sunt. Quasi diceret. Tanto maiori fide quæ dico credere debetis, quanto ea & Dei esse, & vera esse manifestius auditis. Et quidē hęc verba Dei dixisse sufficisset quāuis vera minime addidisset. Deus quippe nequaquam creditur posse mētiri. Sed humana cōsuetudine, vt in plerisque scripturæ locis solet fieri de diuinis loquens ea quæ protestabatur, & Dei esse, & vera dicit, non tam vt in nobis fidem doctor roboraret, sed ne à nostro loquēdi more discreparet. Qui enim Deū vere credit, non falsa, sed vera esse credit verba quæ Deus dicit. Et quia ante aduentum Saluatoris solebant homines apparentes sibi Angelos adorare, voluit sanctus theologus honorē ab aliis sanctis Angelicis spiritibus exhibitum exhibere. Sequitur. *Et cecidi ante pedes eius vt adorarem eum.* Sed dignitas angelica quæ se in veteri testamento ab homine adorari nō prohibuit, in nouo vidēs super se exaltatum hominem Deum, ab homine se adorari non sustinuit. Vnde additur. *Et dixit mihi. Vide ne feceris.* Et causā subdens ait: *Conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu.* Quasi diceret. Ego a te adorari iam pertimesco, quia tuam naturam super me regnare conspicio. Ille solus à te debet adorari, cui super omnia exaltato ego tecū pariter debeo famulari. Quod apertius subdit dicens. *Deum adora.* Et vt manifestę cognoscamus quid sit testimoniū Iesu, ipse illud nobis per semetipsum exponit dicens. *Testimonium enim Iesu est spiritus prophetiæ.* Omnes quippe Prophetæ testimonium Christo perhibēdo Christo seruierunt, & Angeli eum super se adorando venerantes, ei sine cessatione deseruiunt, nec erubescunt se cōseruos eorum nominare, quos suo domino sciunt ministrare. Vox ergo tubarū multarum in cælo auditarum, gratiarum actio sanctarum animarum in cęlesti beatitudine caniturarum, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, vniuersi sanctæ ecclesiæ prædicatores & iudices, nuptiæ agni, coniunctio Christi & Ecclesiæ in beatitudine cœlesti.

Quid significat prandiū. Quidue cena

Matt. 20. 22.

De Christo eam iudicante, & potestate eius.

Caput IV.

ET vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eū vocabatur fidelis & verax, *Apoc. 19.*

verax, & in iustitia iudicat & pugnat. Oculi eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum quod nemo nouit nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocabatur nomen eius verbum Dei, & exercitus qui sunt in cœlo sequebantur eum in equis albis vestiti byssino albo mundo. In hoc capitulo potentia atque iustitia Christi vniuersitatem impiorum damnantis describitur, & ex iustitia iudicis eam non iniuste, sed iuste condemnari demõstratur. Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, apertio cœli, reuelatio mysterii, equus albus, homo à verbo assumptus. Qui recte dicitur albus, quia vere immaculatus. Aperto itaque cœlo visus est equus albus, quia reuelato sacræ paginæ mysterio cognoscitur homo immaculatus à verbo assumpt⁹: Et qui sedebat super eum, filius videlicet summi patris qui secundum diuinitatis naturã excellit hominem assumptum: vocabatur fidelis & verax, fidelis, quia nulla dicenda prætermisit, verax, quia nulla mendacia prædicauit. Et in iustitia iudicat, subaudis genus humanum, tribuendo vnicuique iuxta opus suum, & pugnat, scilicet contra diabolum, & vniuersum eius exercitũ. Oculi eius sicut flamma ignis, quia suo respectu reprobos vrit cruciatu damnationis, electos illuminat agnitione veritatis, & accendit amore virtutis. Et in capite eius diademata multa, quia ex diuinitatis potentia suis electis tribuit præmia æterna omni fine carentia. Habens nomen scriptum quod nemo nouit nisi ipse, & subaudi cui ipse voluerit reuelare, quia deitatis nomen quod ipse æternaliter habet per naturam, & suis habere tribuit per gratiam, nemo mal⁹ poterit agnoscere, quia nemo malus potest illud habere. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, quia caro eius rubet sanguinis effusione, & vocabatur nomen eius verbum Dei, quia ipse est verbũ patris per quem Deus pater cuncta creauit, per quem mundo se nunciauit. Et exercitus qui sunt in cœlo eum sequebantur, quia omnes electi contra diabolum præliantes, & cœlestem vitam agentes ipsum imitantur, in equis albis, id est in corporibus & operibus mundis. Vestiti byssino albo mundo. Byssino, id est candore iustitiæ, albo, virtutum exercitatione, mundo, à criminis perpetratione. Idcirco autem eius cum ipso describuntur milites, vt ipsi esse ostendantur consimiles. Sequitur: *Et de ore eius procedit gladius acutus, vt in ipso percutiat gentes, & ipse reget eos in virga ferrea. Et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Et habet in vestimento, & in femore suo scriptum rex regum & dominus dominantium.* Nota quod omnia quæ in hoc capitulo continentur sine respectu temporis ponit qualis quantusque sit, & quantum possit tantum ostendere intendit. De ore itaque eius gladius acutus procedit, quia de ore eius sententia subtilis exit, vt in ipso gentes percutiat, id est bonos à malis, & malos à bonis discernat. Et ipse reget eos in virga ferrea, in inflexibili videlicet iustitia. Et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, quia ipse premit impios vindicta quam Deus quasi furibundus & iratus propinat eis. Et habet in vestimento, & in fæmore suo scriptum rex regum & dominus dominantium, quia secundum suam etiam humanitatem, & secundum illam quam de sanctis patribus originem habuit se demonstrat omnibus prælatum. Potestatem namq; quã habet secundum diuinitatem per naturam, illam habet secundum humanitatem per gratiam. Per hoc autem quod dicit scriptum, designatur esse indelebile bonum atque perpetuum. Apertio igitur cœli, reuelatio mysterii, equus albus, homo à verbo assumptus, oculi sedentis, sapientia diuinitatis, diademata multa, præmia æterna, quæ sunt multa, quia soli Deo mirabilia, nomen scriptum, deitatis bonum, vestis sanguine aspersa, caro passa, exercitus cœli omnes electi, gladius acutus, sententia subtilis, virga ferrea, iustitia inflexi-

Quid sit apertio cœli?

Mulierum verborum significationes.

flexibilis, torcular vini furoris iræ, pressura diuinæ vindictæ, scriptura in vestimento, & in fæmore, rex regum & dominus dominantium, perpetua potestas secundum hominem assumptum.

De Angelo dæmones inuitante ad comestionem regum Babylonis, & tribunorum eius.

Caput V.

Apoc. 19. ET vidi vnum Angelum stantem in sole, & clamauit voce magna dicens omnibus auibus quæ volant per medium cœli. Venite congregamini ad cœnam Dei, vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum, ac seruorum, & pusillorum, ac magnorum. Superius potentiã Christi Babylonem condemnantis descripsit, hic inuitationem dæmonum ab Angelo factam ad comestionem damnatorum subiungit. Vnde patet malum quod dæmones impiis in inferno illaturi sunt, non tam esse eorum liberæ voluntatis quã diuinæ permissionis. In hoc enim quod inuitantur subtiliter innuitur, quod non possunt sæuire nisi permittantur. Et vidi vnum Angelum stantem in sole. Vnus Angelus est ordo prædicatorũ vniuersus. Qui in sole stat, quia in feruore persecutionis per bonam intentionem erectus recte prædicando perseuerat. Qui etiam clamare voce magna, dæmones inuitando ad comestionem malorum dicitur, quia malignos spiritus homines damnatos in inferno cruciandos magna constantia protestatur. Qui scilicet dæmones per mediũ cœli volant, quia in medio aeris huius habitant. Qui quoque recte non ad prandium, sed ad cœnam inuitantur, quia reprobi spiritus qui in cruciatibus hominum delectantur, post illius vltimæ damnationis humanæ delectationem non habebunt aliam. Non enim poterit habere successionem, quia erit perpetua, non transitoria. Vt manducetis carnes regum, & tribunorum, & carnes fortium: Potentes anteponit, quia potentes potenter tormenta patientur. Et carnes equorum, & sedentiũ in ipsis. Equi sunt corpora, sessores spiritus, qui vtrique à dæmonibus manducabuntur, quia dæmones vtrorumque cruciatibus delectabiliter saturabuntur. Vel equi sunt subiecti, sessores prælati. Qui vtrique comedentur, quia vtrique punientur. Et carnes omnium liberorum, ac seruorum, & pusillorum, & magnorum. Hæc ad literam intelligenda sunt non spiritualiter exponenda. Sed diligenter est intelligendum, quod per istos quos in hoc capitulo breuiter describit, omnes damnandos comprehendit. Vnus ergo Angelus, ordo prædicatorum vniuersus, vox magna, prædicationis instantia, aues, dæmones, cœna vltima pœna. Alii dicunt per aues, electos posse significari, quia sicut aues ad alta leuantur volando, sic electi cœlestia contemplando. Qui per hoc etiam comedent filios Babyloniæ. quod in damnatione eorum condelectabuntur diuinæ iustitiæ.

De damnatione Antichristi, & pseudoprophetæ eius.

Caput VI.

Apoc. 19. ET vidi bestiam, & Reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad prælium faciendum cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum illa pseudopropheta, qui fecit signa magna coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulfure. Descripta superius generali damnatione malorũ, specialem in hoc capitulo Antichristi, & in sequenti capitulo damnationem diaboli subiungit, vt qui specialiter sæuiunt in perpetratione iniquitatis, specialiter memorentur in descriptione damnationis. Et quam-

quamuis sacræ prophetiæ sit intentio tractare in hac visione de diuturnitate æternæ damnationis, nonnulla tamen in his duobus capitulis interserit de his quæ spectant ad cursum temporis, mira videlicet prouidentia, vt in singulis visionibus impia persecutio describatur, & electorum numerus contra eius impetū præmuniatur. Et vidi bestiam, id est Antichristum, & reges terræ, id est malos prælatos qui se vel alios regere norunt in terrenorum cupiditate, & exercitus eorum, id est malos subiectos, congregatos, perpetrandi mali vnanimitate, ad faciendum prælium, id est persecutionem, cum illo qui sedebat in equo id est Christo, & exercitu eius, omnibus videlicet fidelibus. Mali quippe semper aduersus bonos congregantur, & eos suis machinis debellare conantur. Et diligenter animaduertendum est quod ea quæ superius in hoc capitulo continentur, ad præsentem quā mali bonis inferunt pertinent persecutionē, ea vero quæ sequuntur ad futuram eorum quam pro perpetrata recipiēt impietate damnationem. Et apprehensa est bestia, quia apprehendetur Antichristus cum venerit vindicta, & pseudopropheta eius, id est omnis doctorum & principum eius cœtus. Qui fecit signa magna coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ & adorauerunt imaginem eius. Hæc quia superius sufficienter exposuimus, ea hic iterare non curamus. Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure. Hi duo specialiter ex nomine designantur, vt qui magis peccant, magis cruciandi cognoscātur. In stagnum ignis ardentis sulphure, vt qui non horruerunt se corrumpere fœtore luxuriæ, ibi crucientur fœtore ardentis gehennæ. Et notandum quod viui in stagnum mitti dicuntur, quia viui cruciatibus subiecti æternaliter misere viuētes punientur. Sequitur. Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equū qui procedit de ore eius. Cæteri in gladio sedentis super equum qui procedit de ore eius occidentur, quia subiecti & discipuli Antichristi & doctorum eius diuina sententia ferientur. Et omnes aues saturatæ sunt carnibus eorū. Aues damnatorū carnibus saturabuntur, quia dæmones ex liuore malitiæ, vel etiam sancti ex amore iustitiæ in cruciatibus eorum delectabuntur. Bestia ergo Antichristus, pseudopropheta, falsorum doctorum chorus, stagnum ignis, profundum damnationis, occisio cæterorum, damnatio subiectorum, saturatio auium de carnibus eorum, delectatio dæmonum, vel sanctorum de cruciatibus damnatorum.

De Sathana ligando, & iterum soluendo, & seuitia & damnatione eius.

Caput VII.

ET *vidi Angelum descendentem de cœlo habentem clauem abyssi, & catenā magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpentem antiquum qui est Diabolus & Sathanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit, & signauit illum, vt non seducat amplius gentes donec consummentur mille anni. Et post hæc oportet illum solui modico tempore.* Declarata superius damnatione Antichristi, succedenter adiungit damnationem diaboli, sed tamen antequā ad damnationem diaboli veniat, ligationem, & solutionem eius, & sæuitiam narrat, vt hæc omnia describendo electos de singulis erudiat, & cōtra diabolicam sæuitiā præmuniat. Et vidi Angelum descendentem de cœlo. Angelus Christus qui de cœlo descendit, quia nostram naturam suscipiens semetipsum pro nobis humiliauit. Qui habet clauem abyssi, quia claudit secūdum suum arbitriū hiatum totius mali. Qui catenā magnam in manu habet, quia solus per potentiam suam sæuitiam hostis antiqui ligare potest. Qui etiā draconem serpentem antiquū apprehen- Apoc. 20.

prehendit, quia illum contra genus humanum fraudulenter, & contra se impios in morte eius commouendo iniuste egisse redarguit. Qui videlicet apostata spiritus, draco est, per violentiam, serpens, per fraudulentiam, antiquus, per nocendi consuetudinem veternam. Qui est etiam diabolus, id est deorsum fluens in malos fluendo, & Sathanas, i. aduersarius, bonis aduersando. Quem Angelus apprehendens per mille annos ligauit, quia Christus illum toto tempore isto quo sancta ecclesia ab aduentu ipsius Christi vsq; ad tempus Antichristi perfecte per iustitiã reparatur ad gloriam antiqua potestate priuauit. Quantum autem ad literã spectat iste annorum millenarius iam pridem est completus, sed quando Antichristus veniat, & Sathanas soluatur ignoram⁹. Quantum vero ad spiritualem intelligẽtiam pertinet nequaquam implebitur, donec sanctæ matris ecclesiæ iustitia secundũ diuinam prouidentiã plenius perficiatur: millenarius quippe perfectionem signat. Tanto ergo tempore Sathanas ligatur, quanto iustorum perfectio cõsummatur. Vbi vero modo cõuersetur, declaratur cum subditur. Et misit eum in abyssum. In abyssum quippe eũ misit, quia in tenebrosis & profundis infidelium cordibus latere compellit. Et clausit & signauit, quia nequaquam ad superandũ suos electos inde exire permittit. Vnde additur. Vt nõ seducat amplius gentes, sibi videlicet ad perpetrãda scelera consentientes. Donec cõsummentur mille anni, i. vsq; ad aduentum Antichristi. Et post hæc oportet illũ solui modico tempore, quia sic Deus constituit, vt in diebus Antichristi iterum sæuiat pristina recepta potestate. Sequitur: *Et vidi sedes & sancti sederũt super eas, & iudicium datum est illis, & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus, aut in manibus suis, & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.*

Diabõlus cur dicatur draco &c.
Cur diabolus?
Cur Sathanas?
Quid sit abyssus?

Cuncta quæ in hac clausula continentur, ad tempus ligationis diaboli pertinere videntur. Et vidi sedes, & sancti sederunt super eas. Quasi diceret. Ligato diabolo fideles vidi solutos, & subiectos prælatis obedire paratos, & prælatos recte iudicare subditos. Sedes quippe signant subditos, sancti prælatos, licet & ipsi subditi sancti sint. Sancti ergo super sedes nunc sedent, quia prælati super subditos iustam prælationem exercent. Et subauditur, vidi animas decollatorum, s. sanctorum martyrum à corporibus solutas, propter testimonium Iesu, id est propter testimonium perhibitum eius humanitati. Et propter verbum Dei, id est propter testimonium perhibitum eius diuinitati. Et subauditur, vidi eos qui non adorauerunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus suis, & in manibus suis, sicut supra expositum est. Istos autem vidit, quia in mundo passos, & à corporibus solutos cum Christo in cœlestibus viuere & regnare intellexit. Vnde apte subdit. Et vixerunt, & regnauerunt, vixerunt per iustitiam, & regnauerunt per gloriam, cũ Christo mille annis, id est toto tempore isto quo sancta Ecclesia præparatur, & perficitur ad coronam æternam, non tantum in futuro, quando post primam stolam accipient secundam. Et notandum quod hic dicit, vidi sedes, & sancti sederunt super eas, pertinet ad bonos qui adhuc præsentialiter in corporibus viuunt, hoc vero quod addit, & animas decollatorum, ad eos, qui iam à corporibus soluti sunt. Sed hoc quod se vidisse dicit animas decollatorum, spectat ad bonos maiores, hoc vero quod in eadem sententia annectit, & qui non adorauerunt bestiam, ad minores. Hoc denique quod tandem infert dicens: *Et ceteri mortuorum non vixerunt donec consummentur mille anni.* Ad malos, qui primum quidem spiritualiter, deinde corporaliter moriuntur, & in infernum retrusi mortem nunc animarum

rum patiuntur, nec reuiuiscunt donec consummentur mille anni. i. donec cōsummata malitia eorum & perfecta iustitia bonorum ad corpora redeant, & sumptis corporibus iterum ad pœnas descendant. Sequitur: *Hæc est resurrectio prima. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.* Iterum reuertitur ad descriptionem iustorum; & describit beatitudinem eorum. Hæc est resurrectio prima, iustificatio siue glorificatio videlicet animarum, quæ est in acceptione stolæ primę, sicut secunda est corporum in acceptione secundæ. Quanti autem sit præmii ante Deum habere partem in prima resurrectione, declaratur cum dicitur. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. Beatus per gloriā, sanctus, per iustitiam. In his secunda mors non habet potestatem, quia ad æternā non descendunt damnationem, quæ est mors secunda malorum, propter pœnalitatem corporum. Culpa siue damnatio animarum quæ nunc est, est mors prima, damnatio vero corporum, quæ futura est, est mors secunda. Ideo ergo illi qui nunc ad cœlestia bona per iustitiam siue primam stolam colliguntur, beati sunt, quia mortem æternam nō gustabunt. Sed erunt sacerdotes Dei & Christi, quia diuinitati & assumptæ humanitati laudes immolabunt. Et regnabunt cum illo mille annis, id est toto hoc tempore, non tantum in futuro de quo constat quod vere regnabunt. Sequitur: *Et cum consummati fuerint mille anni soluetur Sathanas de carcere suo, & exibit, & seducet omnes gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris.* Iterum redit ad id quod superius dixit, oportet illum solui modico tempore. Et cum cōsummati fuerint mille anni, tempore videlicet Antichristi, soluetur Sathanas de carcere suo, id est de malorum cordium profundo, & exibit recepta potestate, & seducet gentes, i. omnes gentiliter viuere cupientes fallaci deceptione, quæ sunt super quatuor angulos terrę, quia inhiabunt cupiditati terrenæ. Gog, & Magog, Gog interpretatur tectum. Magog de recto. Gog ergo & Magog diabolus seducet, quia omnes malos maxime persecutores venenum malitiæ in se tegentes, & tandem ad apertam sæuitiam procedentes fallaciter decipiet. Vel etiam secundum intelligentiam literæ, Gog, & Magog has duas ferocissimas, & immundissimas gentes seducet, & per eas ad alias superandas proceder. Et congregabit eos in prælium, ad impugnandum populum, scilicet electorum. Quorum etiā multitudo & sterilitas declaratur cum subdicur. Quorum numerus est sicut arena maris, id est ira innumerabiles, & ita steriles. Quorum quoque impia in sanctos persecutio subsequenter describitur cum additur: *Et ascenderunt super altitudinem terræ, & circuierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectam.* Vltimi namq; persecutores super latitudinem terræ ascendent, quia superbiendo super terrenos semetipsos extollent. Castra etiam sanctorum circuibunt, quia eorum munitam vnitatem, ad bellum semper paratam vndique inuadere, & intrare tentabunt, sed non poterunt. Et circuibunt ciuitatem dilectam, quia conabūtur irrumpere, & dissipare sanctam Ecclesiam. Non enim has, vel illas sanctorum congregationes, sed & vniuersalem sanctam Ecclesiam funditus subuertere, & destruere laborabunt. Vnde recte postquam dixit circuierunt castra sanctorum, statim adiecit, & ciuitatem dilectam. Sed nequaquam timendi sunt, quia cito peribunt. Nam sequitur: *Et descendit ignis à Deo de cœlo, & deuorauit eos.* Ignis à Deo de cœlo descendit, & eos deuorauit, quia repentinus interitus cælitus illis immissus eos condemnabit. Sequitur: *Et Diabolus qui seducebat eos missus est in stagnum ignis, &*

Quæ sit prima resurrectio. Quæ secunda.

Mors secunda.

Mors prima.

Gog & Magog qui significent?

sulphuris, vbi & bestia, & pseudoprophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorũ. Descriptis omnibus aliis quę in titulo præsentis capituli designantur, tandem damnationem diaboli subiungit, & eam breuiter describit. Sed quia verba hæc superius satis elucidauimus, hic eadem iterare superfluum iudicamus. Angelus ergo Christus: descensio Angeli, incarnatio verbi: catena magna, potestas diuina: ligatio diaboli, cohibitio nocendi: mille anni, tempus à Christo vsque ad aduentum Antichristi: sedes, subiecti: sancti sedentes, prælati: cæteri mortuorum qui nó vixerunt, reprobi qui iam perierunt: resurrectio prima, illa quæ nũc est glorificatio animarum iustarum: mors secunda, futura corporalis & æterna damnatio malorum: solutio Diaboli, laxatio nocendi: congregatio Gog & Magog in prælium, excitatio malorum ad persequendũ: ignis immissus de cœlo, vindicta immissa à Deo: flamma ignis & sulfuris, incendium extentis damnationis.

A & pusillos stantes in conspectu throni. Illa secundum literam tantum debent intelligi, & ideo secundum spiritualem intelligentiam non indigent exponi. Et libri aperti sunt. Libri qui tunc aperiri dicuntur, conscientias impiorum significant, quia tunc reuelabuntur. Et alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui, id est mali, ex his quæ scripta erant in libro secundum opera ipsorum. Mortui ex his quæ in libro vitæ scripta erant iudicati recte dicuntur, B quia mali qui mortuorum nomine figurantur ex comparatione iustorũ qui in libro vitę scripti sunt damnabuntur. In ipsis quippe diuina præcepta se contemptisse patẽter legent, & ob hoc promeruisse perennes pœnas luculenter intelligent. Sciendum est autem quod quatuor sunt genera hominum, iudicati, & damnati, iudicandi & damnandi, iudicati, & saluati, iudicandi, & saluandi. Iudicati, & damnati, quorũ damnatio iam certa est. Iudicandi & damnandi, quorum damnatio certa non est. Iu- C dicati & saluati, quorum saluatio iam certa est. Iudicandi & saluandi, saluatio quorum adhuc certa non est. Ad iudicandos igitur & damnandos præcipue pertinet id quod hic dicitur, mortuos iudicatos, ex his quæ scripta erant in libro vitæ secundum opera ipsorum. Aliis enim dabitur pœna minor, aliis pœna maior. Et ne aliquis vltimo iudicio defuturus credatur, apte subditur. *Et dedit mare mortuos suos, & infernus, & mors similiter mortuos suos qui in ipsis erant.* Et iu- D dicatum est de singulis secundum opera ipsorum. Mare nimirum dabit mortuos, quia dabit corpora mortuorum, & infernus, i. locus pœnalis, & mors id est ipsa pœna dabit mortuos suos, id est spiritus mortuorum. Et diligenter animaduertendum quod mare, & infernum siue mortem dedisse mortuos perhibuit, terram autem dedisse mortuos minime dicit. Ideo nempe de terra de qua certissime cõstat prudenter tacuit, quod de mari, & infernos & morte di-

Quatuor hominum genera in iudicio, & quæ?

Quomodo intelligendum mare, infernum & mortem dare mortuos suos.

De die iudicij, & qualitate eius.

CAPVT VIII.

ET *vidi thronum magnum & candidum, & sedentem super eum, à conspectu cuius fugit terra & cœlum, & locus non est inuentus ab eis. Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni. Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libro secundum opera ipsorum.* In fine visionis agit de fine temporis, de qualitate videlicet iudicii quod erit in aduentu Christi. Vidi thronum magnũ candidum: vidi thronum, id est regnantis & iudicãtis Christi dignitatem, magnum, per immensitatem, candidum, per immortalitatem. Et sedentem super eum, scilicet Christum, à cuius conspectu fugit terra & cœlum, secundum priorem speciem, & locus non est inuentus in eis, secundum statum priorem. Et mortuos magnos

xit, quia quod certius creditur fieri, minus est necessarium dici. Et iudicatum est de singulis secundū opera ipsorum, quia secundum differentiā meritorum erit differentia præmiorum. Sequitur: *Et infernus & mors missi sunt in stagnū ignis.* Hæc est mors secunda: *Et qui non est inuentus in libro vitæ scriptus missus est in stagnū ignis.* Per ista duo infernum videlicet & mortē, dæmones & homines damnandos possumus intelligere, qui mittentur in stagnū ignis, id est in profundam permanentem obscuritatē damnationis. Hæc est mors secunda. Prima quippe mors est damnatio animarū, secunda vero damnatio adiuncta corporum. Et ad vltimum quidem generalem de omnibus damnandis infert sentētiam dicens. Et omnis qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, id est qui non est ad vitam æternam prædestinatus, missus est in stagnū ignis, id est in profunditatē infernalis cōflagrationis. Thronus ergo magnus & candidus, immensa & immortalis dignitas regnantis & iudicātis Christi: mortui pusilli & magni, vniuersitas generis humani: apertio librorum, reuelatio cōscientiarum, mortui iudicati ex his quę scripta erant in libro vitæ secundum opera ipsorum, condemnatio malorum ex comparatione iustorum: stagnum ignis, profunditas damnationis. Sacra denique prophetia in primo capitulo huius sextæ visionis egit sub nomine Babylonis de damnatione vniuersitatis malorum, & de dolore & luctu singulorum illius amatorum. In secundo egit de exemplo submersionis illius ab Angelo per lapidem moralem in mare præcipitatū demonstrato. In tertio egit de laude & gratiarū actione Deo exhibenda prō damnatione eius. In quarto egit de potentia Christi iudicis eam condemnantis. In quinto de typica inuitatione dæmonū ad cōmestionem Regum impiorum & omnium malorum. In sexto de speciali damnatione Antichristi, & pseudodoctorum eius. In septimo egit de ligatione Diaboli, & de solutione, & sæuitia, & damnatione eius. In octauo egit de vltimo iudicio, & qualitate eius. Et quidem pauca de calamitate damnandorum & qualitate infernalium tormentorum perstrinximus, quia tantam immensitatem mali declarare nequimus. Vnusquisque sibi interim solerter prouideat, & taliter viuere studeat, ne ad illam pœnā quæ nec cogitatione comprehendi, nec sermone potest explicari damnatus in fine descendat. Sed iam calamo quietem damus, vt ad septimam & vltimam libri huius visionem contemplandam & elucidandam in crastinum recentiores ascendamus.

LIBER SEPTIMVS

De VISIONE SEPTIMA.

PROLOGVS.

DEVS rector omnium iudex vniuersorum qui nihil in regno suo reliquit inordinatū: quemadmodum impiis stipendia damnationis dispensat, ita iustos cœlestibus bonis remunerat. Vnde sacra theologia quæ in præcedenti visione sub nomine subuersæ, & submersæ Babylonis malorū damnationē manifeste describit: congrue nunc sub typo Hierusalē ciuitatis sanctæ glorificationem bonorum consequenter subiungit, vt sicut ibi describūtur impii sine fine puniēdi, ita hic iusti ostēdantur æternaliter glorificādi. Agit autem hæc septima & sacratissima visio de innouatione futura elementorū, & glorificatione iustorum & cœlestium mansionū, atq; bonorum iucunditatem, multiformium figurarū qua-

licatibus pulchre describens, & humanum animum ad summi boni appetitum, atq; dulcedinem mirabiliter trahens. Nam si quis etiam solam verborum pulchritudinem in serie visionis huius diligentius ac studiosius attenderet, vnde semetipsum ad tantiboni cõcupiscentiam excitaret, perfectissime reperiret, & tam pulchræ ac iucundæ ciuitatis habitator neri votis omnibus exoptaret. Et nos quidem tantæ ciuitatis mirabilem structuram secundum spiritualem intelligentiam elucidandam ingressuri, nequaquam id nostris viribus præsumimus, sed in illum confidentes qui dona suæ sapientiæ humiliter petentibus dat affluenter, & non improperat, eius adiutorio ad tantarum, tamque sublimium rerum arcanam profunditatem penetrandam roborati suppliciter postulamus. Agit namq; visio sequens de Hierusalem sancta cœlesti, describens murũ eius, portas eius, angulos eius, longitudinem eius, latitudinem quoque, & altitudinem eius, & diuersa fundamenta eius, diuersa pretiosorum lapidum signante figura, & cætera mirabilia eius sacramenta quæ in sequentibus continentur.

De innouatione elementorum.

Capvt I.

Apoc. 21. ET *vidi cælum nouum, & terram nouam, primum enim cælum, & prima terra abiit, & mare iam non est.* Mira prouidentia sacra vrens prophetia primo ponit innouationem elementorum, deinde subiungit glorificationem iustorum, vt videlicet de mundanis ad cœlestia conscendamus, & de visibilibus ad inuisibilia contemplanda pertingamus. Sic etiam legimus in principio mundum prius factum, ac postea hominem Dominum mundi fuisse creatum. Sed cum quatuor constet esse elementa: ignem scilicet, aerem, aquam, terram, trium tantum innouandorum hic videtur fecisse mentionem, aeris, terræ, & aquæ. Terram quippe proprio nomine & manifeste, vbi se dixit terram nouam vidisse designauit. Aerem vero vbi se cœlum nouum vidisse, & aquam, vbi mare iam non esse dixit, insinuauit. De igne igitur innouando propterea conticuisse potest credi quod ignem parum vel nulla corruptione constet fœdari, & illius virtute cætera elementa in illa vltima cõflagratione debeant emundari: quod autem primum cœlum & primam terram abiisse, & noua se vidisse testatur, nequaquam debet intelligi hæc duo elementa aerem videlicet & terram penitus consumi, & alia loco eorum creari, sed vtraque secundum priorem formã, & speciem conflagrari, & longe, & inæstimabiliter in melius resurgere & renouari. Sunt qui dicunt de aqua, propter quod hic dicitur & legitur, & mare iam non est, vltimi illius ardoris virtute eam penitus consumi, sed subtiliter est intuendum quod non dicitur aqua iam non est, sed mare iam non est, vt euidentius ostendatur aquam non penitus annihilari, sed à corpulentia, & omni corruptione & salsa amaritudine tunc purgari: quod enim dicit primum cœlum & terrã abiisse, & mare iam non esse, ad tria præcipue elementa aerem, terram, aquam spectare videtur, & non ad eorum omnimodam consumptionem, sed ad perfectam per ignem purgationem, & inæstimabilem diuinitus illis inditam innouationem. Innouabitur itaque mundus, non vt homini vel vt mundo amplius seruiat, sed vt mundo æternaliter subsistente homo creatori & renouatori eius æternas gratias agat. Sed quia superi⁹ aliis in locis multa ad hunc pertinentia pertractauimus, idcirco eũ velocius præuolamus, & ad alia discutiẽda festinamus. Nõ enim curamus iteratis sententiis vel verbis, vel multis auctoritatib⁹ attractis paginam grauidare, sed ad maiorẽ eorũ quæ scribimus memoriæ cõfirmationem breuiter & succincte singula pertranſimus.

Cur in innouatione elementorum sit mentio de igne.

Aqua nõ annihilatur in mundi innouatione.

Mundus cur innouandus.

Breui-

Breuitate namque in spatio, & paucitatem numero memoria gaudet.

De ciuitate sancta Hierusalem cœlesti.

CAPVT II.

ET vidi ciuitatem sanctam Hierusalē nouā descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Postquam superius posuit elementorum innouationem, subiungit deinceps sanctorum glorificationem. Et vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cœlo. Vidi, per spiritualem intelligentiam, ciuitatem, iustorum videlicet collectionem immensam, sanctam, per iustitiam, Hierusalem per visionem internæ pacis æternam, nouam, quia à vetustate purgatam, descendentem de cœlo, quia quod iuste viuit in tempore, quod bene viuit in æternitate, se totum habere perfecte cognoscit: à Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, quemadmodū enim missis muneribus à viro ad thorum viri præparatur sponsa, sic datis donis cœlestibus à Christo, virtutibus quoque, & operibus bonis ad cœlestem Christi copulam præparatur Ecclesia. Et quia dicit se vidisse innouationem elementorum & glorificationem iustorum, ne hoc vel illud tam incognitum incredibile videretur, adducit ad confirmationem dicti testimonium sanctorum patrum, & testimonium ipsius Dei, vt vtroque testimonio dictum confirmetur. Nam sequitur. *Et audiui vocem magnam de throno dicentem. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus eius erunt, & ipse Deus erit cum eis eorum Deus.* Quid enim per thronum rectius accipimus, quam sanctos patres animarum rectores, in quibus Deus residendo regnat, & inferiores pie ac iuste gubernat? De quo throno vox exit; quia de sanctis patribus promissio boni cœlestis ad nos vsque procedit. Quæ vox iure dicitur magna, quia promittit bona immensa, bona æterna. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, potest intelligi euidens & manifestum Diuinitatis contuberniū cum saluatis. Tabernaculum quippe Dei cum hominibus erit, quando se nobis, & nos sibi diuinitas in cœlesti patria sociabit. Et quia illa societas siue cohabitatio non transitoria, sed æterna erit, recte dicit. Et habitabit cum eis. Per hoc nimirum quod dicit habitabit, æternitatem societatis ac mansionis designauit. Cuius societatis vinculum adhuc declarat cum subiungit. Et ipsi populus eius erunt, & ipse Deus erit cum eis eorum Deus. Ipsi nimirum populus eius erunt, illius laudem æternaliter & vnanimiter conclamando, & ipse erit eorum Deus, suam beatitudinem illis mirabiliter & ineffabiliter participando. Sed & diligenter est considerādum quod dicit, & ipse Deus erit cum eis eorum Deus. Nam & nunc est ipse Deus cum suis in mundo, sed nequaquam cum eis esse videtur quamdiu in hac mortalitate viuentibus eorum manifeste visioni non reuelatur. Sed tunc vere cum eis erit, quando se glorificatis illis reuelata facie manifestabit. Erunt itaque populus eius eum nūquam offendendo, & ipse erit cum eis eorum Deus, eos nunquam deserendo. Sed quia non quemadmodum videmus fieri in mundo ita erit & in cœlo, vt videlicet bonis illis cœlestibus summis & æternis mala quædam permisceantur apte subditur: *Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.* Habebunt ergo omne bonum absque omni malo. O quam dulcia sunt ista, & animum vehementer (si tamen illis intendat) ad se trahentia, & in se rapientia, & tractum raptumque suauiter debriantia. Erubescat igitur in vilibus delectari, qui sibi talia ac tanta bona nouerit reseruari. Contemnat post modicum velit nolit amic-

Tabernaculū Dei cum hominibus quādo erit.

Quid per thronum accipiendum.

lit amittenda, quærat post modicum si velit accipienda, sine fine possidenda, & sequitur. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, quæ modo videlicet cautis emergentibus oboriũtur per quas animus multipliciter exasperatur, & quod maior minorq; causa lachrymę tunc non erit, inferius declaratur. Maior namq; causa tunc non erit, quia mors non erit. Minor quoque causa non erit, quia luctus, clamor, dolor non erit. Mors nõ erit, quia nulla erit animæ corporisq; separatio. Luctus nõ erit, quia nulla erit charorum amissio, luctus quippe dicitur de amissione charorum. Clamor quoq; non erit, quia nulla erit iniuriæ illatio. Dolor denicq; nullus erit, quia nemo dolebit de qualibet amissione. De quibus bene dicitur quæ prima abierunt, quia quamdiu vita præsens quæ sine peccato non est, agitur, etiam sanctos afficiunt, sed tunc ablato peccato ex quo procedunt, & cui succedunt penitus non erunt. Modo tamen sancti prædictis malis purgãtur, qui ad ipsam beatitudinem futuram pparantur. Damnandi vero etiam eiusmodi malis in hac vita grauiter affligũtur, sed non ad præparationem beatitudinis, sed ad damnationis initium ptinet, quod puniuntur. Sed ne hæc quæ in sacra visione de elementorum innouatione, & iustorũ glorificatione continentur insufficiens videretur attestatio humana, adiungitur auctoritas diuina. Nam sequitur: *Et dixit, qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia.* Non solum quippe thronus, id est sanctorũ Doctorum cœtus in quo Deus residendo regnat, sed & ipsa Diuinitas regnans huius rei testimonium clamat. Si quis autem dixerit vocem illam de throno quæ præcessit (vbi dicitur. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum illis) magis spectare ad glorificationem sanctorum, testimonium vero Diuinitatis vbi infertur, ecce noua facio oĩa, referri ad innouationem elementorũ, non erit incongruum, nam & hoc ratiõnabiliter factũ probatur, si res subtiliter perpendatur. Magis quippe constare videtur, & certius creditur, & frequẽtior auctoritas in sacra pagina reperitur de glorificatione iustorum, quã de innouatione elementorum, quod ergo fortitan minus credibile posset videri, maiori testimonio debebat & decebat confirmari. Et quoniam quę sanctis inuisibiliter & spiritualiter ostenduntur, alijs minus prosunt nisi scribantur, recte nunc dicitur: *Et dixit. Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.* Ac si diceret. Quod tibi est ostensum, scripto cõmenda ad vtilitatem aliorum, vt qui viderint legant, & legentes ad meliora proficiant. Et dignũ est vt scribas, quia hæc verba fidelissima sunt & vera. Fidelissima nãq; sunt, quia fideliter futura bona prænunciant, vera, quia vere cõplebuntur cunctaq; clamant. Sequitur: *Et dixit mihi: Factum est. Ego sum α & ω, initium & finis.* Ne quæreret quid post illam innouationem esset futurum dicitur nihil restare faciẽdum, sed cuncta esse cõpleta quæ ab initio fuerunt prædicta. Quorum omniũ consummationem seipsam esse denunciat dicens: Ego sum α, & ω, initium & finis. Quasi diceret. Sicut omnia per me habent originem, ita & per me habent consummationẽ. Ego vero existentia creaui, ego inueterata vt æternaliter subsistant renouaui. Ego feci, ego refeci, feci in principio, refeci in fine. Et quia superius glorificationẽ iustorum expressit, consequentes auditores ad eius iucunditatem inuitat cũ subiungit: *Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit possidebit hæc, & ero illi Deus, & ipse erit mihi filius.* Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis, quia ego sum principium beatitudinis. Sitienti. Bona cœlestia sitit, qui ea totis præcordiis sitit & concupiscit. Deus quippe sitienti de fonte aquæ viuæ dat, quia animam quæ ad illum ardenter suspirat, cœlestibus bonis minime fraudat. Gratis. Gratis etenim fons aquæ viuæ datur, quia per gratiã Diuinã supernæ plenitudinis

Cur non erit mors &c.

Ecce noua facio omnia, de innouatione elementorum intelligi possunt.

Quæ nam sint bona cœlestia.

nitudinis nobis bonum confertur. Nō n. humana virtus illud promeretur, nisi illi gratia Diuina ad promerendū prius donetur. Qui vicerit, videlicet hostē antiquum, mundū, vitium, possidebit hæc, quia pertinget ad brauium. Possidebit hæc. Quæ? Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt quæ præparauit Deus diligentibus se, quæ propter immensitatē nequeunt comprehendi, propter æternitatem finiri, propter bonitatē æstimari. O quam grandia sunt ista cœlestium bonorum promissa, quæ exuperant omnem sensum, dulciora super mel & fauum. Et ero illi Deus, quemadmodum superius expositum est, & ipse mihi erit filius, quod supra dictū est populus. Sed ne mali vitijs & sceleribus obuoluti, vel fallis orationibus quas plerumq; fundunt, vel eleemosynis quas aliquando Ecclesiæ vel pauperibus impendūt, vel alio quolibet mō ad cœlestis boni participationem (nisi resipiscant) aliquatenus se pertingere credant, penitus hoc in libro damnationi addicuntur, & à consortio iustorum diuiduntur. Nam sequitur: *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus pars erit in stagno ardenti igne, & sulphure quæ est mors secunda.* Timidi sunt, qui timore pœnarum fidem accipere fugiunt, vel acceptā relinquunt. Increduli sunt, qui futura bona minime credunt. Execrati sunt, qui occultæ spiritualis gratiæ participatione Diuino iudicio priuantur, vel manifeste ecclesiastico more p suis sceleribus excōmunicantur. Homicidę sunt, qui vel voluntatis prauitate, vel sermonis persuasione, vel operis perpetratione, aliquem occidūt. Fornicatores sunt, qui vel carnis illecebris, vel huius mūdi delectationibus illicite se subiicere nō erubescunt. Venefici sunt, qui venenū malitiæ verbo, vel exēplo crudeliter infundunt. Idololatræ sunt, qui relicto veræ Diuinitatis cultu per idololatriam se dæmonibus subdunt. Mēdaces sunt, qui relicto veritatis tramite, proximos fraudulēter fallunt. Legimus autem in quibusdam sanctorū viris imperfectos pro mendacio quando fit ab eis euadēdi causa periculi nequaquam damnari, sed ante misericordem iudicem inter venialia deputari, perfectos vero si opus fuerit veritatem quidem posse tacere, sed à verbo mendacii penit⁹ cauere debere. His igitur supradictis omnibus videlicet impijs pars erit in stagno ardenti igne & sulphure q̄ est mors secunda, non cū sanctis in sancta Hierusalem cœlesti, quę est vitio pacis æterna. Et quidem dixisse partem malos habituros in stagno ardenti ad veritatis declarationem sufficisset, sed adiecit igne, vt pondus infernalis conflagrationis expressius insinuaret. Cuius quoque conflagrationis vim efficacius ostendit, dum postquam dixerat igne, sulphure adiunxit, quod etiam ait malos in stagno ardenti partē habituros alios plus, alios minus designauit passuros. Sed & diligenter pensandum esse videtur, quod hic vbi mali damnādi describuntur, octo eorū species, videlicet timidi, increduli, execrati, homicidę, fornicatores, venefici, idolatrę, mendaces designantur, vt per talē numerum à iustis, qui octo beatitudinib. ditabuntur prorsus alieni & exortes ostendantur. Hierusalem igitur noua, vniuersitas iustorū renouata, quæ de cælo descendit, quia a Deo gratiam iustificationis se habere recognouit, tabernaculum Dei cum hominibus, & habitatio eius cum eis, euidens & æterna societas illius cum glorificatis, absterso lachrymarum, ablatio malorum.

Esa. 64 & 1. Cor. 2.

Qui nam sint timidi, qui increduli, qui execrati.

Qui homicidæ.

Octo species damnandorum.

Deo ostensione sponsæ agni Sancto Theologo per Angelum facta.

CAPVT III.

ET venit vnus de septem Angelis habentibus phialas septem plenas plāgis nouissimis, & locutus est mecum dicens. Veni ostendam tibi sponsam vxorē agni. Et sustulit me in spiritu in montem.

Apocal. 21.

montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem nouã de cœlo descendentem à Deo, habentem claritatem Dei. Vnus de septem angelis intelligitur vniuersitas prædicatorum vnanimis in fide, & ministerio prædicationis. Qui videlicet dicitur de septem habentibus phialas plenas plagis nouissimis, quia sancti prædicatores quemadmodũ malis prædicunt Diuinam vltionem, ita bonis pronunciant iustitiæ retributionem, & sanctæ vniuersalis Ecclesiæ glorificationem. Vnde & recte nũc dicitur. Veni ostendam tibi sponsam vxorem agni. Sed mirum videtur q̃ Angelus Sancto Theologo se hic sponsam vxorem agni ostẽdere promisit, quam ipse sanctus se vidisse paulo ante descripsit, in præcedenti quippe capitulo dixit. Et vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo. Quid est ergo quod illi promisit ostendere, quam se dixerat iam vidisse, nisi quod iam magna quidem viderat, sed adhuc tamen valde maiora visurus erat? Eique nimirum in sequentibus vbi sanctæ ciuitatis murum, portas, angulos, mensuram, fundamenta, & alia multa illius gloriosa sacramẽta multiformiter & pulchre describit, ea quæ iam viderat valde æstimanda parua ad illorum mirabilem comparationem quæ restabant videnda. Ait ergo. Veni ostendam tibi sponsam vxorem agni. Quasi diceret. Magna quidem sunt quæ de futuro sanctorum statu vidisti, sed eleua & dilata mentem, quia de eodem statu ipsorum visurus es mira quæ nõdum vidisti. Ipsa vero sancta mater Ecclesia & sponsa & vxor pariter dicitur, quia cœlesti sponso Christo spirituali dilectione copulatur, vxor, quia per eius gratiam ad multorum filiorum p̃creationem fœcundatur. Et sustulit me in spiritu, multo videlicet sublimius, quam fuerant primus. In montem magnum, & altum, quia magna erãt, & alta, quæ mihi erant ostendenda. Magna, A ppter vniuersam glorificandorũ multitudinem, alta propter possidendi boni sublimitatẽ. Et ostendit mihi ciuitatem sanctã Hierusalem descendentem de cælo, ostendit valde scilicet excellentius quam eam videram prius. A Deo habentem claritatem Dei, nemo n. à se habebit claritatẽ, quam in cœlesti beatitudine possidebit, habentẽ claritatẽ Dei, quemadmodũ ferrum dum in ignẽ mittitur in ignẽ, & ab igne coloratur, & ignis quidem speciem sumit, sed à se nõ habet quod accipit, ita sancta mater Ecclesia clarescet in beatitudine, æternæ diuinitatis illustrata fulgore. Æstimet ergo qui pot, quanta, quamq; iucunda concors, & indissolubilis erit creaturæ humanæ, creatorisq; vnica cõiunctio, vbi claritas q̃ Creator habet per plenitudinẽ, creaturæ dabitur per plenitudinis participationem, quam ille habet p̃ naturam, huic dabitur habere per gratiã. Cuius claritatis gloriam expressius designari inferius ostendens q̃ illo lumine illustrabitur, quæ dilectus filius patris eiusdem sponsæ gloriosæ sponsus scilicet hominem assumptum glorificatur. Nã C sequitur. *Lumen eius simile lapidi pretioso.* Lapis nimirum pretiosus recte dicitur Christus. Lapis, quia immortalitate indissolubilis, pretiosus, quia forma præ filiis hominum speciosus. Lumen ergo sanctæ ciuitatis supernæ simile describitur lapidi pretioso, quia sancta illorum vniuersitas in futuro sæculo claritate diuinitatis contemplatæ illustrata similabitur Christo. Hæres facta Dei, cohæres autem Christi. Sancta ita q̃ superna ciuitas claritatem habebit Dei ad similitudinem Christi, non tamen tantã quantã ille, quia quemadmodum mẽbra caput excellit, & sponsus sponsam dignitate p̃cedit, sic homo à verbo assumptus, verbo vnitus, qui peccatũ nõ fecit, in cuius ore non est dolus inuẽtus, qui est omnibus sibi obtemperantibus causa salutis factus, gloria claritatis vniuersis incõparabiliter eminebit. Sequitur. *Tanquã lapidi iaspidis*, sicut crystallum

Similitudo.

Cur Christus dicatur lapis pretiosus.

Cur Sancta Ecclesia sponsa dicatur & vxor.

D

Cur lapis.

lum iaspis viret, cristallum claret. Christus iaspis, Christus cristallus, Christus iaspis, quia executione paternæ voluntatis nequaquam deficiens immarcessibilis viruit, Christus cristallus, quia ex mortuis resurgens gloria immortalitatis clarus effulsit. Sanctæ igitur ciuitatis lumen simile erit lapidi pretioso, id est Christo, & tanquam lapidi iaspidis sicut cristallum, quia in cælesti patria cum Christo virebit bono immarcesibilis æternitatis, & fulgebit dono indissolubilis immortalitatis. Septimus ergo angelus, prædicatorũ ordo vniuersus, sponsa agni, ecclesia Christi, claritas sponsæ, glorificatio Ecclesiæ, lumen simile pretioso lapidi, similitudo claritatis Christi. Similes n. ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.

De muro Hierusalem, & portis, & angulis, & fundamentis eius.

CAPVT IV.

Apoc 21. ET *habebat murum magnum, & altum habens portas duodecim, & in portis angulos duodecim, & nomina scripta quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.* Descripto superi⁹ generaliter sanctæ ciuitatis statu futuro & gloria, progreditur ad quędam illius ornamenta singulariter describenda, vt quanto glorioſior demõstratur in singulis, tanto sublimius prędicetur & commendetur in vniuersis. Et habebat murum magnum & altum. Per murum magnum conuenienter accipimus Christum qui ipsam sanctam Hierusalem vndique circundat, & contra incursores dæmones, & prauos homines, & vitia circumquaq; nunc defendit. Qui bene quoque magnus & altus perhibetur, quia magnus est per incomprehensibilitatẽ immensitatis, & infinitatem æternitatis, & altus per exaltationem humanitatis, & sublimitatem maiestatis, habẽs portas duodecim. Per portas vero sanctos Apostolos intelligimus, per quorũ fidem & doctrinam sanctam ciuitatẽ introimus. Quotquot enim hominum ad Christum conuertuntur, per ipsorum eruditionem sanctam Hierusalẽ ingrediuntur. Et in portis anguli duodecim. Anguli sunt minores quiq; & imperfectiores, & meritis occultiores. Qui bene in portis esse dicuntur, quia in prædicatione & doctrina sanctorum Apostolorum colliguntur. In muro nempe duodecim portæ, & in portis duodecim sunt anguli, quia in prædicatione Christi collecti sunt duodecim Apostoli, & in p̃dicatione Apostolica vita minores & meritis occultiores vniuersi. Angul⁹ namq; occultum signat, & duodenarius vniuersitatem figurat, cõstat etenim ex ternario & quaternario alterutrum multiplicato, quorum ternarius, ppter sacramentum Trinitatis inuisibilium; quaternarius vero pp quattuor elemẽta visibiliũ forma est. Sed & vt Apostolos fidem Israelitice gentis atq; iustitiã in sua prædicatione doctrina & scriptis commendasse patenter ostendatur, apte subditur: Et nomina scripta q̃ sunt nomina duodecim tribuum filiorũ Israel. Recte etenim in portis duodecim tribuum Israel nomina scripta memorantur, quia eorum merita per ipsos Apostolos in sacra pagina glorioſa fuisse prædicantur. Sequitur: *Ab oriente porta tres, ab Aquilone porta tres, ab Austro porta tres, ab Occasu porta tres.* Per orientem, iustos, qui fuerunt in principio mundi, per Aquilonem, eos qui ex gentilitate à bonis quondam frigidi sunt conuersi conuenienter accipere possumus. Per austrum vero antiquos iustos Iudæos futuri Saluatoris fide calentes. Per occasum illos, qui in fine sæculi conuertentur intelligimus. Ab oriente ergo, ab Aquilone Austro, & occasu portæ tres esse in ciuitate congrue narrantur, quia quicunque ex prædictis gentibus saluantur, per sanctæ Trinitatis fidem in quattuor mundi partibus Apostolica prædicatione diuulgatam, & confortatam iustificantur, alibi introitus

Per murum magnũ quid.

Per Portas quid intelligatur.

Quid per orientem intelligatur.

Quid per Austrum.

nullus patet, quia aliunde nemo salutem habet. Per fidem sanctæ Trinitatis etiam sancti antiqui introierunt, quãquam ipsius sacramentum ita reuelatũ sicut nos nunc non habuerunt. Et quia redemptor noster ex Patriarchis carnis originem traxit, bene sequitur: *Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim.* Murum quippe duodecim fundamenta habere sacra visio reuelauit, quia saluator qui suam Ecclesiam vndique munit, ex genere patrũ carnem assumpsit. Sequitur: *Et in ipsis duodecim nomina Apostolorum, & agni.* Mirum est. Superius in portis quas Apostolos figurare diximus nomina duodecim tribuum Israel scripta legimus, hic in fundamentis in quibus duodecim Patriarchas, vel ipsas tribus ex Patriarchis progressas intelligimus, nomina duodecim Apostolorum & agni scripta reperimus. Mira ergo & antiquorum & modernorum in vna fide concordia. Nomina namque duodecim tribuum in Apostolis, & nomina duodecim Apostolorum scripta leguntur in duodecim tribubus siue Patriarchis, quia Apostoli fidem patrum de redemptione generis humani completam prædicauerunt, & patres Apostolos prędicandam fideliter crediderunt. Sed & hoc diligenter est notandũ, quod nomen agni in fundamentis, non in portis legitur scriptum, quibus manifeste creditur exhibitũ, sed in antiquis à quibus diu expectatum est exhibendum. Magna sunt ista beatę ciuitatis sacramenta, & totius diligentiæ studio perscrutanda. Sed nos ex eis pauca perstringimus, & multa tuæ prudentiæ discutiẽda reseruamus. Murus ergo Christus, portæ Apostoli, anguli, sancti meritis occulti, vel etiam vita ab alijs remoti, oriens, homines primordiales, Aquilo, gentiles, Auster, Iudæi, occasus, vltimi iusti, duodecim fundamenta, patres antiqui.

De mensura eius.

CAPVT V.

Apoc. 21. ET *qui loquebatur mecum habebat mensuram, arundinem auream, vt metiretur ciuitatẽ & portas eius & murum.* Mensura rerum differentiam significat meritorũ. Superius vidit ciuitatem munitam, & ornatam, hic edocetur attendere alios ab aliis in sancta ciuitate meritis differre. Et diligẽter intuendũ, quod multa quæ in descriptione sanctæ ciuitatis ponũtur, magis ad sanctorum præsentia merita, quam ad futura prędmia spectare probantur. Quãuis namq; intẽtio prophetiæ sit in hac visione supernum Beatæ Hierusalem statũ describere, quędam tamen magnifica de præsentibus eius meritis non inconueniẽter studet intimare, vt dum de sanctorum magnificis virtutibus erudimur, cœlestia eorum præmia sublimiter admiremur. Et qui loquebatur mecũ habebat mensuram arundinem auream. Quid per arundinem auream aptius accipimus q̃ sacram scripturam? Angelus enim habet arũdinem auream, quia sanctus doctorum chorus ad erudiendam plebem dominicam missus habet scripturam Diuinam, Dei sapientia quæ per aurum figuratur compositam, & fulgidam. Quæ scilicet scriptura est arũdo per sonum prædicationis, & aurea, per fulgorem diuinæ cognitionis. Hanc Angelus habens ciuitatem metitur, quia doctorũ auctoritas cam fidelibus scũm vniuscuiusq; capacitatẽ, & mensurã dispẽsat, & quantum vnusquisq; secundum ipsam operetur, & proficiat studiose cõsiderat. Et dum auditorum conatũ, secundum suam doctrinam proficere videt de dilatione sanctæ ciuitatis mirabiliter, & multipliciter gaudet, & laborat in anteriora sermonis arundinem protendere, vt adhuc sanctum ædificiũ valeat dilatare. Vt metiretur ciuitatẽ, & portas eius, & murum. Per ciuitatem quæ speciali nomine designatur, plebẽ accipimus inferiorem, per portas sicut supra dictum est, Apostolos, quorũ doctrina alij ingrediuntur ad fidẽ per murum,

Arundo aurea quid significet.

rum, Christum, qui suos vndiq; munit, & ab hostium incursu defendit. Angel⁹ ergo metitur ciuitatē, dum doctorū sagacitas subiectæ plebis attēdit possibilitatem, & secundum virtutem capacitatis adhibet verbum prædicationis, & adhibito verbo profectum operis cōsiderat, vt quantum se in supernæ ciuitatis ædificium extendere possit patenter agnoscat. Portas ēt metitur, dum Apostolicam doctrinam introitū ciuitatis cœlestis esse manifeste cūctis protestatur. Metitur deniq; secundum aliquid murum, dum nostrum redemptorē, & defensorem Iesum Christum, prædicat Deum, & hominem verū. Sed & totius ciuitatis forma, & immobilis stabilitas perfecte describitur cum adiungitur. *Et ciuitas in quadro posita est. Longitudo eius tanta est, quanta & latitudo.* Quatuor sunt latera ciuitatis sanctę, fides, spes, charitas, operatio. Quæ ęqualia sunt, quia quantum quisq; credit tantum sperat, quantum sperat tantum diligit, quantū diligit, tantum operatur. In quadro igitur ciuitas posita est, robusta fide, longanimis spe, ampla charitate, efficax opere. Vel quadrum ciuitatis sunt quattuor principales virtutes in homine, prudētia scilicet, temperantia, fortitudo, iustitia, quę æquales esse debent in homine, nec alia aliam debet excedere. Et vt minores quosq; qui nō speciali, aut singulari nomine velut murus portæ fundamenta ponūtur, sed generali videlicet ciuitatis vocabulo exprimuntur, vt inquam ipsos minores quos etiam respectu perfectorum imperfectos vocamus sui gradus perfectione, & suæ perfectionis cumulo non carere demonstret, recte subiungit: *Et mensus est ciuitatem de aurea arundine per stadia, duodecim millia.* Stadium est longitudo itineris, in quo curritur vt brauium acquiratur. Vnde Apostolus. *Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium.* Duodenarius autem vniuersitatem signat, millenarius vero perfectionem. Angelus itaq;, & quēadmodum supradictum est metitur ciuitatem, quoties solers doctorum prudētia minorum cōsiderans capacitatem, & pro capacitate eis adhibet prædicationem, & diligenter attendit quantum per bonam conuersationem extēdatur in supernæ ciuitatis constructionem. Sed hæc mensura per stadia, duodecim millia protendi recte perhibetur, vt & ipsos ad æternæ beatitudinis brauium tendere, & vniuersos suæ perfectionis plenitudinē habere patenter ostendatur. Nam & si perfectorū meritis nequeant coæquari, eos tamen non pigritantur perfecte sēm suam virtutē imitari. Aliter. Angelus ciuitatē de aurea arundine per stadia duodecim millia metitur, quia doctorum auctoritas etiam minores ad brauium æternæ remunerationis currentes, Apostolicam doctrinam ex verbis sacræ scripturæ pfecte secundum vires suas consummare attestatur. Duodenarius quippe Apostolicam doctrinam significat, & millenarius perfectionem figurat. Et eiusmodi quidem verba multis sensibus exponere possemus, quę tamen causa breuitatis raptim tangenda iudicamus. Sed quia superius vbi beatæ ciuitatis longitudinem, & latitudinem per quadrum descripsit, de altitudine eius nihil dixit, longitudinem, & latitudinem illius nunc repetens etiam altitudinem describit dicens. *Longitudo, latitudo, & altitudo eius aequalia sunt.* Longitudo, fides, altitudo, spes, latitudo, charitas. Quæ æqualia sunt, quia quantum quisq; credit tantum sperat, quantum sperat tātum diligit. Nec mireris, quod superius spes pro vno ciuitatis latere ponitur, & hic per eā ipsius altitudinē figuramus, quia vna, & eadem res in sacro eloquio sæpe multis intellectibus seruit. Vnde & per spem quæ ad futura longanimiter expectanda protenditur, & superna cūcupiscenda sublimiter eleuatur, adiuncta fide, charitate, bona actione cœlestis ædificii quadrata dispositio, superius conuenienter ordinatur, & hic illius

Latera Ciuitatis Sanctæ.

Quadrum illum.

Vel aliter.

Quæ sit longitudo, latitudo, & altitudo ciuitatis Hierusalem.

Hæc tria cur sint æqualia.

c. Cor. 9.

Angelus quomodo metitur ciuitatem.

altitudo congrue figuratur. Superius denique vbi scriptum est, ciuitas in quadro posita est, dicimus fidem, & spem quæ ad futura extenduntur longitudinem, charitatem vero, & bonam actionem quæ ad proximum dextrorsum, & sinistrorsum distenduntur latitudinem perficere. Hic autem vbi additur longitudo, & altitudo, & latitudo eius æqualia sunt, solam fidem longitudinem, spem altitudinem, charitatem latitudinem consummare. In quo mirabilis sacræ scripturæ virtus apparet, quod se earundem rerum sensibus ad diuersæ significationis modum variare potest. Sequitur. *Et mensus est muros eius centum quadraginta quatuor cubitorum, mēsura hominis quæ est Angeli.* Superius dixit murum, hic dicit muros. Habet nimirum Hierusalem nostra murum, quia defēsorem habet Christum, habet muros, quia habet munitores, Doctores & rectores Ecclesiasticos. Quorum mēsura perfecte declaratur cum dicitur. Et mensus est muros eius centum quadraginta quatuor cubitorum mensura hominis est Angeli. Centenarius significat perfectionem, quadragenarius qui ex quater decem consurgit, quattuor Euangeliorum & decalogi completionem, quaternarius quatuor principalium virtutum exercitationem, cubit⁹ operationem. Muri igitur Hierusalem centum quadraginta quatuor cubitos habent, quia sanctæ ecclesiæ defensores perfecta operatione præcepta quatuor Euangeliorum, atq; decalogum cū exercitatione quatuor principalium virtutum complent. Et hæc est hominis mensura, quia hæc est omnis iustitia. Nec est vilis, nec contemnenda tāta talisq; mensura. Per eam nimirum homo in se iustificatur, per eam Angelo socialiter coæquatur. Propterea dicitur mēsura hominis quæ est Angeli. Hæc etenim mensura hominis esse mensura Angeli affirmatur, quia per hanc homo reparatus in mundo, Angelo in cœlo sociatur. Loquens ergo cum Sancto Ioanne Angelus, est sanctorum Doctorum chorus, arundo aurea scriptura, ciuitatis quadratura, firma & immobilis sanctæ Ecclesiæ constantia, duodecim millia stadia per quę ciuitas est mēsurata, Apostolica doctrina perfecte impleta à minori Ecclesia tendēte ad præmia superna, muri ciuitatis, defensores ecclesiastici, mensura murorum, iustitia defensorum ecclesiasticorum in perfecta operatione Euangelicorum & legalium præceptorum, & exercitatione quattuor principalium virtutum.

Cur hic dicatur Angelus metiri muros, & superius murum.

De qualitate muri, & fundamentorum, & portarum eius.

CAPVT. VI.

ET erat structura muri eius ex lapide iaspide: Ipsa vero ciuitas aurum mundum, similis vitro mundo. Dixit superius se vidisse ciuitatē & murum, siue muros eius, portas eius, & fundamēta eius, & hæc omnia inter se differre, & alia ab aliis distare. Hic vero exequitur & ostēdit qualis sit murus, qualis ciuitas, qualia fundamenta, quales portæ. Et erat structura muri eius ex lapide iaspide. Murus Christus, structura muri, coniunctio verbi & hominis assumpti. Quæ recte dicitur esse ex lapide iaspide, qa firmiter & indissolubiliter permanent in vnitate psonæ. Quæ ēt structura non ex quocumq; lapide perhibetur esse, sed ex iaspide, qui viresc it, quia Christus virorē nobis immarcessibilis æternitatis repromittit. Ipsa vero ciuitas aurum mundū similis vitro mundo. Superius mōstratum est nomine ciuitatis minorem Ecclesiam figurari. Est itaq; ciuitas aurum mundum similis vitro mundo, quia sancta ecclesia etiam in suis minoribus electis velut aurū rutilat fulgore Diuinæ cognitionis, & lucet sicut vitrū puritate confessionis. Vitrum nullas in se sordes celat & sancta electorū simplicitas sua peccata maiorib. pure reuelat, vtrūq; vero & aurū & vitrū mundū dicitur.

Apoc. 21.

citur, vt vtriusque virtutis puritas & perfectio designetur. Sequitur: *Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum iaspis, secundum saphyrus, tertium calcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonius, sextum sardius, septimum chrysolithus, octauum beryllus, nonum topazium, decimum chrysopassus, vndecimum hiacynthus, duodecimum amatistus.* Post murũ & ciuitatem, ad fundamenta muri procedit, & eorum pulchritudinẽ sub figura prædictorum lapidum multiformiter describit. Dicimus autem per fundamenta muri duodecim Patriarchas, vel potius alios sanctos veteris testamenti qui per Patriarchas figurantur significari, qui vere omni lapide pretioso ornati sunt, quia & suis temporibus omni genere virtutum firmiter effulserunt, & post se imitatores ipsarum virtutũ reliquerunt. Ipsi sunt ergo fundamenta muri, ipsi lapides pretiosi, quia & ex eorum genere sumpsit Christus carnem, & ipsi claruerunt per multiplicem virtutum fulgorem. Quas etiam virtutes per ordinem sub figura pretiosorum lapidum describit, & earum pulchritudinem mirabiliter ostẽdit. Fundamentum primum iaspis, id est in fundamento primus ponitur iaspis, qui quia viret, omnium bonorum virens germen signat fidem. Saphyrus quia cœlo sereno similis est, cœlestium bonorũ signat spem. Calcedonius quia quasi palleus ignis lucernæ lucet, signat charitatem. Smaragdus quia & ipse viret, virentem bonæ actionis exprimit inchoationem. Sardonius quia inferius nigrescit, humilitatem. Sardius qui rubet passionem. Chrysolitus qui scintillas emicat ardentes, miraculorum designat operationem. Berillus qui manum tenentis vrit, designat in proximo ex bono exemplo iustitiæ accẽsionem. Topazius aurei & ætherei coloris omnibus gemmis pretiosior, designat contemplationem. Chrysopassus viridis, desiderium figurat nunquã marcescentis æternitatis. Hiacynthus qui cũ aere mutatur, cum sereno serenus, cum nubilo nubilus, virtutem fraternæ condescensionis. Amætistus purpureus, dignitatẽ regni cœlestis. Qui omnes designato ordine disponuntur, quia sanctorum virtutes non confuse sed ordinate esse, & pulchre dispositæ cognoscũntur. Si quis autem prædictorũ lapidum dispositionem voluerit subtilius cõsiderare, non minimam doctrinam in ea poterit inuenire. Primo etenim ponitur iaspis, qui significat fidem, quia fides omnium principium est & origo virtutũ. Secundus ponitur saphyrus, qui significat spẽ, quia spes secundum locũ habet post fidem. Tertius calcedonius, qui significat charitatem, additur, quia tertio loco trium principalium virtutum charitas ordinatur. Quartus est smaragdus, qui significat boni operis virentem inchoationem, quia iustum est, vt qui fide spe charitate pollet, in fructum eas boni operis proferre laboret. Quintus est sardonius siue sardonix, qui per suæ partis inferioris nigredinem exprimit humilitatem, quia congruũ est vt qui bonum opus proferre laborat nõ superbire, sed magis humiliari contendat. Sextus sardius, qui sanguineo colore signat passionem, quia qui tribus primis virtutibus nitet, qui bonũ cum humilitate operatur, necesse est vt multa aduersa multoties patiatur. Septimus est chrysolitus, qui scintillas emittit, & claritatem miraculorũ exprimit, quia qui pro Christo mala patitur, virtute miraculorum nonnunquam clarificatur. Octauus est beryllus, qui manum se tenentis vrit, quia talis ac tantus homo non solum sibi proficit, sed & alios multoties ad iustitiam accendit. Nonus est topazius aurei, & ætherei coloris, qui signat bonorum cœlestium cõtemplationem, quia qui supradictis bonis decoratur, ad cœlestia bona contemplanda merito sublimiter eleuatur. Decimus est crysopassus, qui per virorẽ desideriũ signat virentis æternitatis, quia iustus postquã æterna gaudia per contemplationem.

Quid significent iaspis, Saphyrus, &c.

Quid significent hi omnes lapides?

Calcedonius.

Smaragdus.

Chrysolitus.

Berillus.

Topazius.

consp̃icit, ad hæc posſidenda totis desi- A derijs inardescit. Vndecimꝰ est hiacynthus, qui cum aere mutatur, per quem virtus fraternę condescensionis figuratur, quia nimirum misericordiæ, & cõpassionis viscer̃ibus abundat quisquis contemplatæ æternitatis desiderijs flagrat. Duodecimus sequitur amæthistus, qui purpureo colore regiã dignitatem designat, quia qui supradictis bonis enituit, potenter semetipsum, & alios regere nouit, & ad supernę dignitatis bra-uium pertingere votis omnibus cõcupiscit. Recte ergo supradicti lapides tali B ordine disponuntur, quia sanctorũ virtutes per eos designatæ succedenter sibi (sicut monstratum est) apte cõnectuntur. Sunt & aliæ proprietates siue colores quæ prædictis gemmis inesse probãtur, quibus omnibus sanctorum meritamultiformiter figurantur. Sed nos ista sub breuitate transcurrimus, vt non studioso lectori in legendo fastidium aliqua prolixitate generemus. Sancti itaque patriarchæ, vel quilibet alii sancti veteris testamenti ex ipsis procreati, per ipsos signati, ipsi inquam sunt fundamenta muri, ipsi lapides pretiosi. Ipsi sunt fundamẽta muri, quia ex ipsis sumpsit Christus carnis originem. Ipsi sunt lapides, per sacræ fidei firmitatem, ipsi sunt pretiosi, per iustitiæ claritatem. Et vt eandem fidei firmitatem, & iustitiæ claritatem Apostolos, & Apostolorum imitatores habuisse demonstretur, apte subditur. Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas, id est in vnaquaque porta duodecim margaritæ. Et singulæ portæ erant ex singulis margaritis. Portæ sunt Apostoli, quia per ipsorum doctrinã habemus ingressum regni, in quibus singulis duodecim margaritæ esse referuntur, quia ex quatuor partibus mundi ad fidem sanctæ trinitatis per Apostolorum duodenariam doctrinam, eorum in fide, & iustitia sequaces colligũtur. In singulis quippe portis duodecim sunt margaritæ, quia per saluti-feram Apostolorum doctrinam, per quatuor climata mundi ad vnam sanctam & indiuiduam Trinitatem, per credulitatis fidem diuersę fidelium animæ eorundem Apostolorum imitatores sunt collectę. Quæ idcirco in portis esse dicuntur, quæ per sanctorum Apostolorum doctrinam sanctam ciuitatem ingrediũtur. Et hoc est quod dicitur. Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas. Per portas etenim sunt margaritæ, quia per Apostolorum doctrinam saluantur fideles animæ, per fidem firmæ, per iustitiam lucidæ. Et quia nisi ipsi sancti Apostoli margaritæ essent, alios margaritas facere vel continere nec possent nec deberent, recte additur. Et singulæ portæ erant ex singulis margaritis. Ex singulis nimirũ margaritis singulæ portæ sunt, quia sancti Apostoli in semetipsis fide firmi extiterunt, & fulgore iustitiæ longe lateque claruerunt. Fulgent itaque fundamenta muri, & portæ ciuitatis ex semetipsis, fulgent & ex insitis sibi margaritis, quia patriarchæ, & Apostoli in se fulgent per propriam virtutem, & in suis sequacibꝰ fulgent per eiusdem virtutis imitationem. Et magnũ quidem ac laude dignũ est aliquem in semetipso tantum dono boni cœlestis micare, sed valde laudabilius est etiam in proximis per eiusdem boni transfusionem coruscare. Sequitur: *Et platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.* Plateæ ciuitatis sunt sancti inferiores, rebꝰ mundanis laxius, remissius, & licentius vtentes. Qui & si plateæ sunt per laxiorem viuendi remissionem, recti tamen sunt per bonã intentionem, quia quamuis eos aliquantulũ humiliet, & distendit necessitas vitæ præsentis, rectitudo tamen dirigit bonæ intẽtionis. Qui bene dicuntur aurum mundum, quia tanquam aurum mundum luce claritatis intime flagrant, & tanquam vitrũ perlucidum, quia nullas in se sordium maculas celant, aurum ergo sunt per flammam intus ardentis charitatis, tanquã vitrum perlucidũ, per puritatem foras

Quis nouit bene, & fecte alios regere.

Margarita.

Porta quid significet?

Platea.

Quare sunt recta platea?

Cur dicantur aurum mundum.

proce-

procedentis, & patentis confessionis. Cū igitur tanta sit pulchritudo minorum, & inferiorum, quis æstimare poterit pulchritudinem maiorum, & superiorum? Postquam denique in præcedentibus qualitatem muri fundamētorum, portarum sanctæ ciuitatis sanctus Theologus perfecte descripsit, ad eiusdem ciuitatis quædam futura, & æterna bona, per remotionem, & priuationem temporalium insinuanda procedit. Vnde sequitur: *Et templum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templū illius est, & agnus. Et ciuitas non eget sole, neq; luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius agnus est.* Templum in ea nō vidit, quia hic solummodo locus oblationis & orationis est, quę ibi locū non habebunt. Dominus enim Deus omnipotens templum illius est, & agnus, id est omnimoda sanctificatio, & totius petitionis permanens exhibitio, sed subtiliter notandum, quod fere vbique cum diuinitate humanitatem nomine agni commemorat, vt vtraq; natura in redemptore diligatur, & vtriq; communis & vnita gratia referatur. Et ciuitas non eget, id est non egebit sole, neque luna vt luceant in ea. Nam claritas Dei, claritas scilicet sanctæ Trinitatis illuminabit eam. Et lucerna eius agnus est, humanitas videlicet continens deitatem ad aliorum illuminationem. Nunc itaque eget sancta ciuitas lumine solis, & lunæ, & cæteris multis quæ illi modo sunt necessaria, quæ si tunc ibi essent vbi ipsa erit, essent superflua. Erunt tamen sol & luna, & lucebunt multo clarius quam modo, ad laudem & gloriā illius qui talia potuit creare, & creata in meliorem statum renouare. Sequitur: *Et ambulabunt gentes in lumine eius, & reges terræ afferent gloriam suam & honorem in illam.* Per gentes recte intelliguntur subiecti, per reges prælati. Gentes ergo in lumine eius ambulabunt, quia electi quique qui nunc pro amore patriæ cœlestis maioribus subiiciuntur, tunc in æterna illius claritate libere gaudebūt.

Gentes quid significent?

Aliter. In lumine eius ambulabunt, quia futuram illius claritatē modo sperando, ad illam sub stadio vitæ præsentis totis nisibus laborarunt. Et nō tantum gentes, id est subiecti, verumetiam reges terræ, id est prælati, qui non tantum se, sed & alios in hac terrenitate afferent ad similitudinem victorum, qui spolia in suas vrbes ferunt, afferent inquā gloriam suam, & honorem, gloriā, quæ est propria bona conscientia, & honorem exhibitum sibi à subiecta familia, hæc afferent in illam, quando in fine mundi, in die iudicii, in resurrectione vniuersali, cum sibi commissis habitationem ingredientur supernam. Istis etenim & aliis innumeris bonis sancta cœlestis ciuitas ditabitur, & decorabitur, quia ad illius pulchritudinem & ornatū transferetur totum quod nunc vnusquisque iustus operatur. Sequitur: *Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illic. Et afferent gloriam & honorem gentium in illam. Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum faciens abominationem, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ & agni.* Omnia ista ad futurum beatæ ciuitatis statum, nō ad præsentem spectare probantur. Et portæ eius non claudentur per diē. Hic clauduntur portæ ciuitatis Hierusalem, quando vel prædicatio iuste subtrahitur, vel aliquis pro culpa sua ab introitu Ecclesiæ arcetur. Quod tunc penitus non erit, quia nec ista, nec illa deinceps locū habebit. Quare autē portas eius nō dixerit etiā per noctem non claudendas, sicut ait nō esse claudendas per diem, ipse declarat dicēs. Nox enim non erit illic, non enim illic erit nox ista temporis, vbi micabit æternaliter immensus fulgor deitatis. Sed & si secundum intelligentiā spiritualem accipiamus noctem, certe non erit illic nox vlla, quia nec culpa erit, nec pœna. O quā clara, quam solennis erit dies illa quam faciet Dominus, dies illa nostri doloris terminus. Quis illius deificam claritatem possit nunc, vel sensu cōprehendere, vel verbo declarare, quæ tunc erit in

Gentes in lumine ambulabunt.

cœlo,

cœlo cum aere purificato, lunam tunc tanquam solem, solem vero legamus septempliciter quam septem dies fulsurum in mundo? Cum igitur tantã claritatem visibilium & corporalium luminariũ tunc futuram & fulsuram æstimemus in hac fabrica mundana, quis valeat immensę & æternę deitatis splẽdorem adhuc in huius vitę cæcitate positus comprehendere, quo tunc perlustrabitur ciuitas illa superna? Fide ergo credamus quod comprehendere sensu non sufficimus, vt vel sic ad cõtemplandam illam claritatem quandoque perueniamus. Ciuitatis denique supernæ mirabile bonum latius adhuc describitur, cũ adiungitur. Et afferent gloriam & honorem gentium in illam. Supradicti nempe reges, sancti videlicet prælati, afferent gloriam & honorem gentium in illam, id est ipsas gentes testimonio bonæ conscientiæ interitus gloriosas exhibitione boni operis exterius honorandas, in illam, quando finito mundi termino vnusquisque bonus rector gentem sibi modo commissam inducet in supernæ habitationis mansionem æternam. Sed quia bonis intrantibus ad beatitudinem, mali foris relinquuntur ad damnationem, cõgrue subditur. Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, etiam per consensum tantum in cogitatione, vel faciens abominationem in actione, & mendacium in locutione. Modo intrat immundus in mundo, malus cum bono, mendax cum veridico. Tunc nequaquam intrabit quicunque se modo male viuendo corrumpit. Soli etenim tunc intrabunt qui modo recta sequendo diuina præcepta custodiũt. Vnde & dicitur. Nisi qui scripti sunt in libro vitæ & agni. In libro nimirum vitæ illi soli scripti sunt, qui per gratiam ad gloriã pertingunt. Qui liber vitæ agni dicitur esse, quia bonum cœleste quod diuinitas iustis tribuendum prædestinauit, humanitas dispensabit. Murus ergo Christus, fundamenta muri, patriarchæ, portæ ciuitatis, Apostoli, lapides, virtutes, splendor lapidum, exemplum virtutum, plateæ ciuitatis inferiores sancti licentius vtentes rebus mundanis, aurũ, fulgor charitatis, vitrum, puritas confessionis.

De admirabili claritate illius ciuitatis.

In mundo hoc permixti sunt boni cum malis.

Qui in illam ciuitatem intrabunt.

De fluuio aquæ viuæ, & ligno vitæ, & fructu eius.

CAPVT VII.

ET ostendit mihi fluuium aquæ vitæ splendidum tanquam crystallum procedentem à sede Dei & agni. In medio plateæ eius ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum. Et folia ligni ad sanitatem gentium. Apoc. 22.

Pulcherrimã esse ciuitatem supernam superius, murum siue muros eius, portas, angulos, fundamenta, longitudinem quoque, & latitudinem, & altitudinem illius describendo demõstrauit, nunc in hoc capitulo quibus quantisq;, & in præsenti statu, & in futuro sit referta consequenter ostendit. Et ostendit mihi Angelus (scilicet qui mecum loquebatur) fluuium aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum procedentem à sede Dei, & agni. Fluuius est gratia spiritus sancti, cuius impetus lætificat ciuitatẽ Dei. Quæ recte fluuio comparatur, quia singulas generationes rigando post vnam in alteram fluit, & si aliquando aliquibus subtracta angustetur, aliis tamen participãdo per aliquos fluere nunquam desinit. Quæ etiam bene assimilatur aquæ viuæ, quia aqua reficit, viuæ, quia nunquam deficit. Aquæ, quia abluit, viuę, quia semper fluit. Quæ est quoq; tanquam crystallum splendidum, quia in his quos illustrando irrigat, velut splendens crystallum micat. Quæ denicq; à sede Dei, & agni procedere congrue dicitur, quia à perfectis ecclesiæ, & doctis rectoribus in quibus Deus resistendo regnat, & alios iuste gubernat, quotidie deriuata ministratur. In medio plateæ eius, i. ciuitatis ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ. Per plateam diximus superius inferiores significari, quibus licet rebus mundanis liberius

Quid sit fluuius?

Cur gratia sancti comparetur.

Cur gratia aqua viua.

liberius vti, qui quemadmodū inferiores sunt in mundo, ita inferiores erunt in cœlo. Sicut inferiores sunt in merito, ita in præmio, vnusquisque enim propriam mercedem accipiet secundum suū laborem. Quamdiu vero in hac vita sumus, citra fluuiū sumus, quia gratia desuper datur per quā genus humanum iustificatur. Qui autē iam per primam stolam glorificati sunt, vltra fluuium sunt, quia iam perfecte iustificati non indigent iustificari quibus etiam ipsum conditorem facie ad faciem iam datum est contemplari. Lignum quoq; vitæ est Christus, quia quibus semetipsum cibum tribuit vitam in perpetua immortalitate custodit afferens fructū duodecim. Per duodecim denique fructus, duodenariā accipimus sanctorum Apostolorum doctrinam. Lignum vero vitæ est in medio plateæ ciuitatis, ex vtraq; parte fluuius afferens fructū duodecim, quia Christus omnibus electis nō solum maioribus, sed & minoribus, & in mundo, & in cœlo semetipsum refectionem tribuit, quam videlicet refectionem Apostolica auctoritas in mundo ad iustitiam, in cœlo exhiberi ad gloriam prædicauit. Reficit enim Christus suos in mūdo corporis, & sanguinis sui participatione, reficit eos in cœlo perpetua diuinitatis, & humanitatis suæ contemplatione. Ex vtraque ergo parte fluminis lignum vitæ profert fructum citra iustitiæ, vltra gloriæ. Citra quippe pascendo facit iustos, vltra pascēdo facit beatos. Qui hic fructu iustitiæ non reficitur, illic fructu gloriæ non saturatur. Et vt Christum suos incessanter pascere cognoscamus, recte subditur. Per singulōs menses reddens fructum. Per singulos etenim menses lignū vitæ fructum reddit, quia Christus electos suos continue, & sine omni intermissione in mundo, & in cœlo pascit. Et folia ligni ad sanitatem gentium. Folia ligni præcepta Christi. Protegunt & ornant folia, protegunt & ornant præcepta. Quæ videlicet præcepta bene dicūtur esse ad

Lignum vitæ, quid?

Quid ex vtraque parte fluminis significat?

Per singulos menses reddit fructum.

Quanam sint folia ligni, quæ dicantur, esse ad sanitatem gentium

A sanitatem gentiū, quia si auxiliante gratia impleantur, iustificationem operātur animarum. Qui enim iustificatur, ipse sanatur. Sed vt denique ciuitatem sanctam in statu futuro circa quam maxime versatur scriptoris intentio non dubitemus ab omni malo liberā, omni bono repletam, consequenter adiungit. *Et omne maledictum non erit amplius, sed sedes Dei, & agni in illa erit. Et serui eius seruient ei, & videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum. Et vox vltra non erit, & non egebunt lumine lucerna, neque lumine solis, quo-*
B *niam dominus Deus illuminabit eos, & regnabunt in sæcula sæculorum.* Omne quippe bonum quanto minus à præsenti malo liberatur, tanto amplius à suo, perfectione sui minuitur. Vt ergo ciuitatis supernę bonum perfectū consummatumque in statu cœlesti ostendatur, in his verbis quæ propōsita sunt à malo libera, bono replera demonstratur. In hoc etenim quod dicitur omne maledictum non erit amplius declaratur à malo libera, in
C his vero quæ sequuntur, bonis referta. Omne maledictum non erit, quia non erit culpa, non erit pœna. Sedes autem Dei, & agni in illa erit, quia sancta, & indiuidua Trinitas, & verbo coniuncta humanitas in illo residendo sine fine regnabit. Et serui eius, id est omnes electi, libere seruiens ei, nō timore vel formidine sicut multoties modo, sed summa, & perfecta dilectione & securitate eius laudem vocibus intimi amoris conclamando. Et videbunt faciē eius immediate, nō in ænigmate, quemadmodum nunc, sed sicuti est. Et nomen eius erit (subaudi) scriptū in eis, quia vocabun-
D tur filii Dei, & agni, & in frontibus eorum erit scriptum, id est in aperto, sicut manifeste confessi sunt. Et nox vltra nō erit, i. aliqua ignorantia, & non egebunt lumine lucernæ neq; lumine solis, quia nō egebunt ministerio minoris vel maioris luminis. Vel secundū spiritualem intelligentiā non egebūt lumine lucernæ neq; lumine solis, quia non egebunt doctrina veteris vel nouæ legis, vel doctrina

Omne bonum quanto minus à præsenti malo liberatur, tanto amplius à suo, perfectione sui minuitur.

Cur maledictum ibi non erit.

Non erit nox scilicet ignorantia.

Quid sit non egebunt lumine solis, & lucerna.

ctrina cuiuslibet mediocris vel summi doctoris. Causam quoq; quare non egebunt subiungit dicens. Quoniã Dominus Deus illuminabit illos, quod ad egere aliorũ lumine penitus repugnat, quia Deus perfecte beatos illuminat, nec in eis illuminandum quicquam reseruat. Et regnabunt, quia regnanti inhærebũt, in sæcula sæculorum, i. in æternum. Fluuius ergo est gratia spiritualis, citerior pars status vitæ præsentis, vlterior, status vitæ cœlestis, lignum vitæ, Christus, ex vtraque parte fructus exhibitio, corporis, & sanguinis Christi participatio in mundo, & diuinitatis eius, & humanitatis contemplatio in cœlo, folia ligni, præcepta Christi, sanitas gentium, iustificatio animarũ. Et bene post fructũ de foliis addidit, quia nihil prodest corpus, & sanguinem Christi sumere, nisi præcepta ipsius studeas adimplere. Et quidem cuncta quæ ad pulchritudinem & laudem sanctæ ciuitatis, immo omnia quæ ad totius prophetiæ libri huius consummationem pertinent, in his quæ supra dicta sunt sufficienter executa videntur. Nam quæ sequuntur ad libri commendationem, & ad audientis verba libri ipsius contestationẽ, ne quis scilicet apponere vel minuere quicquã in ipso præsumat, maxime spectare probantur.

A

B

C

De triplici commendatione libri huius.

CAPVT VIII.

ET dixit mihi. *Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Et Dominus Deus spirituum prophetarum misit Angelum suum ostendere seruis quæ oportet fieri cito.* Et ecce venio velociter. Executis superiorũ cunctis quæ ad descriptionem glorioſæ ciuitatis referri creduntur, ac potius omnibus quæ ad completionem prophetiæ libri huius spectant in his quæ à principio libri vsq; huc continentur cõsummatis, adiungit libri ipsius cõmendationem, eum roborans, & firmans auctoritate triplici, auctoritate videlicet Angeli secũ loquẽtis, & auctoritate sui, & auctoritate Christi. Et dixit mihi scilicet Angelus qui mihi cætera ostendit. Hæc verba fidelissima sunt, & vera. Fidelissima, quia quæ credẽda sunt fideliter ostẽdunt. Vera sunt, quia sine mẽdacio complebuntur cuncta quæ dicuntur. Et vere fidelissima, & vera, & omni fide suscipienda, quia etiã angelico ministerio manifestata. Vnde & ipse angelꝰ de semetipso dicit. Et dominus Deus spirituum prophetarum, i. dominus Deus qui dat spiritũ prophetandi prophetis, misit angelum scilicet me, ostẽdere seruis suis quę oportet fieri cito, ostendere seruis suis nõ Iudæis incredulis, nõ sæuis tyrannis, nõ superbis philosophis, quæ oportet fieri cito, quia cito sunt explenda, nec remanere possunt inexpleta. Et q̃ vere, & cito sint cõsummanda cuncta quæ in hoc libro cõtinentur probat, ipsum Christũ introducendo loquentem, & festinationẽ sui aduẽtus quo cuncta complebuntur attestantem. Nã subdit. *Ecce venio velociter.* Quia nimirum nequaquã tardabit venire, nequaquã tardabit quę in aduentu ipsius consummanda sunt adimplere. Quemadmodũ vero in principio sic & in fine libri, p̃missione beatitudinis captat beneuolentiã auditorum, & inuitat ad cœlestiũ sublimitatem præmiorũ dicens: *Beatus qui custodit verba libri huius.* Sed & valde cõmendabile est, quod dicit, qui custodit. Nihil etenim prodest ad cognitionẽ veritatis legendo vel audiendo pertingere, nisi bene viuẽdo totis viribꝰ labores cognita custodire. Solus quippe ad beatitudinẽ peruenit, qui nõ solum per memoriam, sed & per vitã sacræ paginæ præcepta custodit. Cœlestis ergo libri huius prophetia omnibus modis est credenda, quia angelico ministerio reuelata, angelica auctoritate cõmendata, & omni studio, & intentione custodienda, quia promittit præmia æterna. Quæ non tantũ attestatione commendatur angeli, verũ & testimonio ipsius sancti Theologi. Sequitur. *Et ego Ioannes qui audiui, & vidi hæc.* Qui

D

Seruis suis ostendat dominus quæ oportet fieri cito.

Cur dicatur qui custodit?

Qui ad beatitudinem perueniat.

audiui voces, vidi figuras. Ego Ioannes, quasi diceret. Non tantum Angelus, sed & ego Ioannes vester magister, nō quilibet hæreticus, vester amicus, non quilibet extraneus, ego cum ipso, & post ipsum Angelum studeo vobis hanc prophetiam commendare, qui mihil falsum vobis soleo nuntiare. Sequitur: *Et postquam audissem, & vidissem cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat. Et dixit mihi. Vide ne feceris. Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius. Deū adora.* Mirum videtur, quod sanctus Ioannes ad pedes Angeli iterum cecidit, & iterum eum adorare voluit, cum superius hocipsum facere voluerit, & statim ab angelo prohibitus sit. Sed quia sanctus ad cœlestia bona contemplanda, & maiorem sanctæ ciuitatis gloriam secundum futurum statū eius speculandam, valde sublimius in hac vltima visione quam prius eleuatus fuerat, forte præ stupore & admiratione tantæ, & supermundanæ pulchritudinis præmissa prohibitio a mente illius exciderat. Vnde & hic apte subditur. Et postquā vidissem, & audissem tam mirabilem videlicet, & incomparabilem sanctæ ciuitatis decorem ac iucunditatem, post admirationem stupefactus, & prioris prohibitionis oblitus cecidi vt adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc ostendebat. Vel certe iterum ante angelum cadens iterum eum adorare volens nobis per hanc iterationem innuit quantam humiliationem, quantam venerationem nostris prælatis quorum verbo vel ministerio gratia nobis spiritualis confertur debeamus exhibere, dum ipse angelum spiritualia, & cœlestia bona sibi demonstrantem etiam prohibitus voluit adorare. Sed & ipsi sancti prælati dum eis caput inclinamus, nō propter se, sed propter Deum volunt sibi exhiberi honorem hunc quo eos veneramur. Vnde & bene Angelus qui se adorare Theologū prohibuit, post prohibitionem adiecit. Deum adora. Debemus ergo magna reuerentia, & solertia nosmetipsos coram illis, qui nobis prælati sunt exemplo beati Ioannis humiliare, quia dum eis inclinamur, non tam ipsos quā in ipsis Deum veneramur. Sed & ipsi apud se ex impenso honore non debent extolli, sed magis humiliari. Quod & Angelus subtiliter innuit, vbi dicit. Cōseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Vbi autem postquam dixit conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, adiecit prophetarum, & eorū qui seruant verba libri huius, electos prædicatores, & prædicatoribus obedientes comprehēdit, & distinxit. Vbi quippe dixit prophetarum prædicatores expressit, vbi vero addidit, & eorum qui seruant verba libri huius, minores prædicatoribus obedientes designauit. Omnium itaq; se recognouit conseruum, quia omnes eundem habere nouit dominum. Quare vero Angelus in veteri testamento se ab homine adorari sustinuit, sed in nouo idipsum fieri constanter prohibuit, iam superius reddidimus causam à sanctis patribus declaratam, quia videlicet ab homine adorari recusauit, ex quo humanitatis nostræ naturam supra se in redemptore mundi glorificatam vidit. Deum adora. Quasi diceret. Illi iam soli hūc exhibere debes honorem, cuius ego tecum supra me vereor, & veneror regnantem humanitatem. Ego nimirum à te adorari ammodo nō patior quia tuam naturam diuinitati cōregnantem contemplor. Sequitur: *Ne signaueris verba prophetiæ huius libri.* Sed & hoc mirandum esse videtur, quia superius sanctus Ioannes prophetiæ verba libri huius signare iussus est, vbi scriptū est, signa, id est sigilla quæ locuta sunt septē tonitrua. noli ea scribere, id est noli ea absq; figurarū velaminibus scribendo manifestare, & hoc in loco signare ea prohibetur vbi dicitur ne signaueris verba libri prophetiæ huius. Sed sciendum est, quod sacræ scripturæ verba, & secundum aliquid sunt signanda, & secundum aliquid non sunt signanda.

Cur D. Ioannes ad pedes angeli cecidevit.

Vel aliter intelligi potest.

Cur angelus in veteri testamento se adorare passus est, in nouo vero non.

Cur sacra scriptura sunt manifestanda, & occultanda.

Sunt quippe signanda, quia sunt inimicis occultanda, non sunt signanda, quia sunt amicis reuelanda. Vtrunq; autem sanctus Ioannes, & quod prohibitum, & quod præceptũ sibi fuit cauit, & obseruauit, qui & quædam per obscura figurarũ velamina malis studuit occultare, & quædam vel absque figuris scribendo, vel per semetipsum figuras exponendo, & sic sub aliis velaminibus latentia mysteria fore quærenda subtiliter insinuãdo bonis curauit reuelare. Sed quamuis sacræ scripturæ mysteria obscuritatibus figurarum signentur vt bonos exerceant, malos lateant, nequaquam tamẽ ipsi mali de ignorantia sua habent excusationem, quia & manifestiora sacræ paginę verba possunt intelligere, & si vellent vitia deserere, & virtutes exercere, possunt ad occultiora quoque cognoscenda adiuuante gratia Dei peruenire. Causam autẽ quare eum prohibeat verba prophetiæ libri huius signare, id est minus obscure scribendo penitus occultare, subdit dicens: *Tempus enim prope est.* Tempus videlicet aduentus Christi, vt factores beatificentur, cõtemptores condemnentur. Non est penitus occultandum, sed studiose propalandum, quod necessario est sciendum, opere complendum, quod certissime constat examinandum, & remunerandum. Quod vero impii sacram prophetiam contemnunt, sed iusti eam perficiunt declaratur, cum prophetantis voce subditur: *Qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc, & iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.* Quasi diceret. Ne signaueris verba ista, sed ea aliis manifesta, quia tempus iudicii prope est, quia ex eis impii damnabuntur, iusti gloriabuntur. Sed scito quod cum vtrisque eadem verba non designando manifestaueris, mali eadem contemnendo ex eis efficiẽtur deteriores, & boni eadem perficiẽdo meliores. Sciendũ est enim, quod id quod hic dicitur qui nocet noceat adhuc, nequaquam optantis voce, sed prophetantis profertur, quemadmodũ multis in locis sacræ paginæ similiter reperitur. Distinguit autem duo mala de malis, quorum vnum pertinet ad malitiã cordis, alterum ad luxuriam carnis, quod enim dicit qui nocet noceat adhuc, pertinet ad malitiã, quod vero subdit qui in sordibus est sordescat adhuc, ad luxuriam. Mali autem per vtrunque vitium se aliquando tantum lædunt, aliquando etiam alios corrumpunt. Qui quanto longius per vtriusq; prauitatis propagationem extenduntur, tanto deteriores efficiũtur. Aliter, quod dicit qui nocet noceat adhuc, potest referri ad illatam bonis per ipsos malos persecutionẽ, quod vero dicit qui in sordibus est, sordescat adhuc ad propriam eorum prauitatem. Nocere quippe aliquãdo spectare videtur etiam ad alterum, sordescere magis ad semetipsum. De bonis etiam duo bona duobus supradictis malis contraria ponit, & ipsa eodem ordine disponit. Nam quod dicit, & iustus iustitiã faciat adhuc, contrarium est ad hoc quod supra ait, qui nocet noceat adhuc, & quod demum intulit, & sanctus sanctificetur adhuc, repugnat illi quod supra posuit, & qui in sordib⁹ est sordescat adhuc, qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc, & iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Quasi dicat. Ex sacra prophetia, & impii per cordis malitiam, & per carnis luxuriam in peius peruertentur, & iusti per iustitiam cordis, & sanctimoniam carnis in melius conuertentur. Illi alios persequendo, semetipsos polluendo fiẽt deteriores. Iusti iuste erga alios agendo, semetipsos sanctificando meliores. Prope autem suum aduentum adesse, & iustum & impiũ pro merito remunerandum patenter ostendit, cum subiungit. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.* Vbi nimirum ait ecce venio cito, prope esse significauit aduentum suum. Vbi addidit, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua, iustum & im-

Duo mala malorum.

Nocere ad alterum, sordescere ad semetipsum spectat. Duo bona bonorum.

Quomodo intelligatur qui nocet noceat.

Qui nocet noceat, non præcipit id fieri, sed prophetat futurum.

Quomodo remuneratur merces mea mecum est.

& impium denũciauit pro merito præmio remunerandum. Merces vero ista, & eius est, & hominis est, eius, quia eam destribuit, hominis, quia eam recipit. Quæ etiam recte cum ipso esse dicitur, quia ei potestas, & ipsi misericordia, vnde bonus sanctificetur, malus condemnetur. Et ne alium suspicemur vtriusq; iudicem, & remuneratorẽ ipsemet idipsum confirmat dicẽs. *Ego sum α, & ω, primus & nouissimus, principium & finis.* Quasi diceret. Reuera ego veniam & iudicabo, & remunerabo, & non alius, quia ego creaui per potentiam, & ego discernam per iustitiam, ego dedi subsistendi originem, ego dabo meriti retributionem. Sententia vero ista qua dicitur ego sum α, & ω, idcirco frequenter in hoc libro repetitur, vt ei fides firmior adhibeatur. In qua quidẽ verba sunt diuersa, sed intelligentia dignoscitur vna, & quia superi⁹ dixit qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc, quod quidem graue atq; terribile & quasi quædã imprecatio & maledictio peccanti, & sacræ locutionis modũ non intelligẽti forsitan videretur, & in desperationem facile præcipitaretur, vt ei idem verbum alleuietur, & si resipiscere voluerit spes illi recuperandæ salutis certissima reformetur, apte subditur. *Beati qui lauant stolas suas, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem.* Beati qui lauant stolas suas, id est corpora sua & opera post baptismum crimine polluta, vt sit potestas eorũ in ligno vitæ, id est vt possint habere Christi veram participationem, & per portas, id est sanctorum fidem intrent in ciuitatem Hierusalem videlicet cœlestem. Ac si diceret. Peccatores si pœnitere volueris propter amarius verbum superius dictum ne desperetis, quia etiam quemadmodum ad beatitudinem pertingunt qui post baptismũ se immaculatos seruant, ita & illi qui post culpam pollutas stolas mundissime lauant, quod ti lauari contempseritis, ciuitatem sanctam non intrabitis.

Cur toties hæc repetãtur ego sum α, & ω.

Stola quid significet.

A Nam sequitur. *Foris canes & impudici, & venefici, & homicidæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium canes:* canes sunt immundi & oblatrantes qui semetipsos quotidie sceleribus polluũt, & bene agentibus detractionibus oblatrare nihilominus præsumunt. Quod vero sequitur impudici, venefici, homicidæ, idolis seruientes, omnis qui amat & facit mendacium, etiam ad litteram recte intelligitur. Nam hi quoque omnes fere foris esse describuntur, quia cũ electis in superna ciuitate mansionem non sortiuntur. Sed & impudicos & alios qui ipsos in ordine sequuntur, etiam secundum spiritualem intelligẽtiam possumus exponere. Impudici quippe sunt, qui se non solum carnis petulantia, sed & alios quocumque crimine polluunt. Venefici sunt, qui vel prauo exemplo vel verbo alios perimunt. Homicidæ sunt, qui vel voluntate vel verbo, vel exemplo prauitatis proximos occidunt. Idolis seruientes sunt, qui ea quæ dæmonibus placent perficiunt. Amat denique & facit mendacium, qui corde diligit & ore pronũciat in quo proximum fallat. Isti itaque & cæteri reprobi vniuersi qui per istos figurantur, ab introitu Beatæ ciuitatis excluduntur, quia regnum Dei minime consequuntur. Quicumque ergo supernam Hierusalem intrare voluerit, vel se post acceptam gratiam immaculatum conseruet, vel si se quocumque crimine pollutum nouerit, pœnitudine cordis, confessione oris, lachrymarũ, & bonorum operum satisfactione stolam suam diligenter mundare festinet. Sequitur: *Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in ecclesiis.* Postquam prophetiam suam commendauit auctoritate Angeli & auctoritate sui, studet illam commendare auctoritate Christi, vt triplici attestatione commendetur, & commendata altius apud auditores confirmetur. Dicitur ergo. Ego Iesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in ecclesiis. Iesus enim Angelo, An-

Qui sint canes immundi.

Impudici qui sunt & venefici, & idolis seruientes.

Quid faciendum est cupienti ingredi supernam Hierusalem.

gelus Ioanni. Ioannes ecclesiis sacrum mysterium reuelauit. Notandum est autem quod sanctus Theologus non in Ecclesia sed in Ecclesiis dicit, propter videlicet Ecclesias Asiæ, quibus ipsum librum principaliter misit. In fine nempe libri sicut & in principio sermonem ad illos vertit, quibus eum præcipue direxit. Ego Iesus. Ac si diceret. Non solus Angelus & Ioannes vobis verba libri huius inscriptione nominum suorum commendauerunt, sed & ego Iesus mei nominis annotatione vobis ea commendo. Et quasi quis quæreret quis est iste Iesus? multi sunt enim antiquitus vocati Iesus, statim auctoritatem suam describendo qui Iesus ipse sit patenter innotescit. Nam subdit. *Ego sum radix & genus Dauid, stella matutina & splendida.* Quasi aperte dicat. Dum quantus & qualis sim auditis, quæ dico certa fide credere debetis. Ego sum radix & genus Dauid, stella matutina & splendida. Ego sum radix, creando, genus Dauid, de eius genere carnem sumendo. Ego sum stella, mundo lucem præbendo, splendida omnium sanctorum splendorem excedendo, matutina, futuræ, & æternæ diei immensam claritatem prædicendo. Ego igitur tantus talisque verba vobis prophetiæ huius commendo qui etiam alia spiritualia bona vobis tribuo, qui & cœlestia & æterna promitto. Quæ eo maiori fide à vobis debent credi, quod meo nomine, & auctoritate demonstrantur commendari. Quanta denique dilectione quanto desiderio & Christus & sancta vniuersalis mater ecclesia nostram salutem concupiscant, sub blanda vocatione declaratur cum subditur. *Et sponsus & sponsa dicunt veni.* Spõsus quippe id est Christus dicit per internam inspirationem, sponsa dicit per prædicationem illi videlicet qui prædestinatus est ad beatitudinem. Veni per fidem & bonam actionem, per conuersionem, & bonam conuersationem. Spõsus & sponsa dicuntur, quia nuptiarum gaudia promittunt. Et nequi vocatur & audit ab aliorũ vocatione sterilis existat, apte subditur. *Et qui audit, dicat veni.* Ille audit qui recte credit, & quod credit opere perficit. Iste talis auditor alios vocare præcipitur, ne lumẽ boni spiritualis sub modio taciturnitatis eius abscõdatur. Multi namque sunt qui de cœlestibus arcanis magna per scientiam capiunt, sed hæc aliis ministrare contemnunt. Isti ergo in hoc verbo reprehensibiles esse probãtur, quia bonum quod per eos aliis reuelari debuisset, in ipsis occultatur. Sed ne is qui inuitatur vel magnitudine peccatorũ territus, vel aliqua pusillanimitate prepeditus ad superni boni plenitudinẽ venire pertimescat, ad ipsum corroborandum vt de eodem bono consequẽndo fiduciam sumat, bene additur: *Qui sitit veniat*: qui sitit id est qui conuersionis habet voluntatem, veniat per conuersionem, subaudis securus de venia, accipiat sacramenta, & gratis remittẽtur ei peccata. Quod etiam apertius innuitur, cum subditur. *Qui vult accipiat aquã vitæ gratis*, aquam vitæ id est gratiam viuificantẽ, gratis, quia absq; meritis humanis, in gratia quippe quæ prima datur meritũ accipientis non opitulatur, in gratia quę iam bene operanti vt melius operetur confertur, meritum operantis & accipientis nõ excluditur. Humana actio quemadmodũ absq; gratia inutilis est, ita cum gratia semper prodest. Primũ igitur gratia nobis datur, quæ deinceps merito nostro verũque cooperante nobis multiplicatur. Sed & si quis (vt multoties cõtigisse vel contingere posse creditur) per gratiam ad conuersionẽ aspiret, si ipsam gratiã perfecto corde conceperit (quãuis mortẽ præuentus sacramẽtis scilicet baptismo, vel communione corporis & sanguinis Christi participare non possit) saluus est: quia cũ gratia perire non põt. In fide etenim iam accepta virt9 sacramentorum continetur, & in bona voluntate quæ intrinsecus ñdem veram inseparа-

Quis nam vocat & audiat.

Quo sitam sitiat.

Humana actio vt sine gratia inutilis, ita cum illa vtilis.

Gratia vnde detur.

Cur dicatur de genere Dauid & stella matutina.

Cur dicatur sponsus & sponsa.

inseparabiliter semper comitatur, meritum bonorum operum completur. Gratis ergo aqua vitæ tribuitur, quia etiam absque omni merito operis pro sola bona voluntate salus credenti cõfertur. Qui vult accipiat aquam vitæ gratis. O quam pretiosa sunt ista supernæ dignationis oracula, omni pretio pferenda, omni acceptione digna, omni deuotione accipienda, omni memoria retinenda, omni virtute promerenda. Vnusquisque ergo videat quanto qualique auditu illa percipiat, percepta custodiat ac perficiat. Triplici itaque auctoritate sanctus Ioannes librum istum quemadmodum supra monstratum est commendat, & apud auditores commendando confirmat.

Contestatio Sancti Ioannis ad audientem verba prophetiæ huius.

CAPVT IX.

CContestor ego omni audienti verba prophetiæ libri huius, si quæ apposuerit ad hæc apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Erant in Asia quidam hæretici, qui vt meli⁹ suos errores fouere possent, facile aliquid in hoc libro vel apponerent vel minuerẽt. Ad eorum igitur præsumptionem refrenandã excõmunicationis adiungit sententiã, & ostendit qua animaduersione dignus sit qui aliquid in eo addere vel auferre psumit. Contestor ego ideſt testis existo omni audienti verba pphetiæ libri huius, vt scilicet sibi caueat, ne ipsum quo quo mõ corrumpere præsumat. Si quis apposuerit ad hæc. Ille apponit qui mẽdacium adiungit. Ille vero minuit, qui aliquid ex his quæ in eo scripta sunt subtrahit, vel negando contradicit. Sed vterq; excommunicationis gladio percutitur, quia alter malis multatur, alter bonis spoliatur. Et licet ex his duobus malis alterum alteri per sententiã pulchre attribuatur, tamen vtroq; vterq; percutitur, quia & his malis qui affligitur, bonis necesse est pri⁹ denudetur, & qui bonis priuatur, à malorum illatione liber manere non permittitur. Vterque igitur & apponens & minuens vtroque malo, & bonorum priuatione & malorum illatione multatur, quamuis secundum rationem & pulchritudinem sententiæ, hoc magis ad istũ, istud ad illum in descriptione referatur. Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deꝰ super illum plagas in libro isto scriptas, siue temporales, siue æternas. Si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ, vt non habeat partem sciẽcet in his quæ scripta sunt in eo, & de ciuitate sancta, vt non sit ciuis in ea, & de his quæ scripta sunt in libro isto, vt sit particeps bonorum quę promittuntur in eo. Sequitur. *Dicit qui testimonium perhibet istorum. Etiam. Venio cito. Amen. Veni Domine Iesu. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis amen.* Ne ipsius sancti Ioannis testimonium de prædicta excommunicatione alicui insufficiens videatur, adducit testimonium Christi per quod idem affirmatur. Dicit ergo. Dicit qui testimonium perhibet istorum, scilicet Christus qui cuncta quę in hoc libro continentur attestatur. Etiam, quasi diceret. Si mihi non creditis, credite testimonio veritatis. Etiam est aduerbium affirmandi, quod cum subiungitur, id quod ꝓmissum est affirmatur. Venio cito. In fine libri aduentus sui facit mentionem, vt semper de aduentu eius sit suspectus, ne vnquam per aliquam securitatem inueniatur imparatus. Amen. Veni Domine Iesu. Ista verba sunt Sancti Ioannis aduentum Saluatoris affirmantis & orantis. Nam vbi verbo dominico quod dicit venio cito, lumen adiungit, ipsum venturum veraciter affirmat. Vbi vero dicit, veni Domine Iesu, ipsum vt veniat exorat. In hoc vero quod Dominum rogat vt veniat, quã perfectus fuerit in charitate

Quisnam apponat vel minuat.

ritate nobis demonstrat. Si enim Dominum in aliquo minus diligeret, depressus timore nequaquam eum rogaret vt veniret. Perfectus ergo in charitate exitit, qui eū vt veniret secure rogauit. Timor enim non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.* More scribentium aliis sicut in principio libri his quibus scribit: salutem optat, ita etiam eam in fine illis orat. Quam etiā omnibus deprecatur, vt videlicet patenter omnib. benevolus, nemini offensus ostēdatur, vt scilicet ex ipsa benevolentia prouocet ad meliora. Hanc autem visionem hic idcirco modo non recapitulamus, quia in sequēti capitulo in generali recapitulatione omnium visionum recapitulandam reseruamus.

A

B

Generalis recapitulatio septem visionum.

CAPVT X.

QVia charissime frater disponente & adiuuante gratia Dei propositi sermonis lætum tādē attingimus portum, placet in fine lectionis summam eorum quæ dicta sunt ad memoriam reuocare, vt omnib. superioribus trāsmeatis, habeas in littore breuem omnium recapitulationem, quasi speculū in quo totius præcedentis operis materiam formamque possis contemplari. Liber iste in fine totius sacræ paginæ quę in canone continetur positus, quasi cacumen & finalis summitas esse videtur arboris ab imis ad alta consurgē- D tis. Sancta quippe scriptura recte arbori comparatur, quæ in sua doctrina & exhortatione ab infimis ad summa subleuatur. Quasi etenim in terram radicem fīgit, vbi in principio sui de rebus visibilibus & transitorijs ait dicens: *In principio creauit Deus cœlum & terram.* Deinde secundum progressum temporis quanto magis per oracula Prophetarum ad cœlestia sperāda & quæren- Gen. 1.

C

da instruit, tanto magis ad altiora surgit. In euangelica vero doctrina quanto sublimius & clarius summa prænūciat, tanto vicinius cœlestibus appropinquat. In hoc denique libro amico Christi Ioanni Euangelistæ cælitus reuelato, & maxime in fine ipsius libri quasi comam super cœlum extulit, vbi futurum statum sanctorum & sanctæ cœlestis Hierusalem pulchram, iucundam, æternamque ædificationem, & mansionem perfecte & manifeste describit. Et licet librum istum post Euāgelium attollamus, ac in ipso sacram scripturam ad modum arboris in cœlum propter supradictam causam cacumen extulisse dicamus, nequaquam in hoc euangelicæ sublimitati derogamus, vel illam deprimimus, immo magis exaltamus, quia librum istum ab Euangelista editum non solum Euangelium esse credimus, sed in Euangelica doctrina quemadmodum vltimū, ita summum locum obtinere iudicamus. Sanctus itaque Ioannes Apostolus & Euangelista prophetiam libri huius per reuelationem diuinam accepit, & per septem visiones distinctam ad vtilitatē fidelium ex diuino præcepto conscripsit. In cuius prima visione post titulū & salutationem apparentis sibi similitudinis descriptionem, Episcopos septem Ecclesiarum sibi principaliter cōmissarum adōquitur. Et Episcopum Ephesi, & episcopum Pergami, & episcopum Thyatiræ primum de bono laudat, deinde de malo increpat. Episcopum Smyrnæ, & episcopum Philadelphiæ de bono tātum laudat. Episcopum denique Sardis, & Laodiceæ de malo solummodo increpat. Et ita sibi principaliter commissis primum diligēter instructis, ad reliquas visiones describendas progreditur: in quibus vniuersalis Ecclesiæ sacramentum lātius & sublimius continetur. Vnde & in principio secundæ visionis fascē dere iubetur, vt maiora esse visurus ostendatur. In secunda itaque visione primum

huma-

humanæ redemptionis sacramentum esse in Christo completum demonstrat, ac deinde sub ordine septem sigillorum secundum progressum temporis vsque in finem mundi tumultuante persecutione diuinæ promissionis oraculum de humana iustificatione compleri denuntiat. Et sub eorundem apertione sigillorum ea quæ in sacra scriptura figuris velantur occulta, sanctis Doctoribus reuelari declarat. Sanctis etenim Doctoribus ea quæ in sacra pagina continentur occulta, primum per diuinam gratiam aperiuntur, quæ postmodum siue per ipsos, siue per alios populis manifeste prædicantur. Vnde apte post apertionem sigillorum quæ in secunda visione continentur, & per quam cœlestium oraculorũ reseratio designatur, in tertia visione distributio tubarum describitur, per quam eorundem oraculorum reuelata cognitio mundo manifeste prædicata figuratur. Omne nimirum datum optimum, & omne donum perfectum, quod à patre luminum descendit: primũ paucis videlicet maioribus, id est Prælatis & Doctoribus reuelatur, quia ab ipsis deinde multis, cunctis scilicet ecclesiæ fidelibus communiter prædicatur. Apertio igitur sigillorum quæ in secunda visione libri huius continetur, mysteriorum exprimit reuelationem, collatio tubarum quæ in tertia sequitur, eorundem mysteriorum profert prædicationem. Sed quia boni cognitio vel eius prædicatio nihil prodest, nisi bona actio sequatur, bene post sigilla & tubas de muliere parturiente in quarta visione subiungitur, qua sanctę laborEcclesiæ, vt bonum auditum in fructum bonæ actionis producat, declaratur. In his etiam tribus visionibus cũ exhibitione vel acceptione trium prædictorum bonorum turbo persecutionum describitur, quia bonum in præsenti vita sine occursu mali nec acquiritur, nec possidetur. Bonum autem spiritualis gratiæ quod ab electis actionibus mancipatur, à reprobis cõtemnitur, sed iste eorum contemptus ab omnipotente Deo grauiter vindicatur, dum eorum vniuersitas aut temporali tribulatione affligitur, aut æterna damnatione punitur. Vnde rectissime in quinta visione temporalis afflictio eorum sub effusione phialarum iracundiæ Dei, & in sexta sub typo subuersæ & submersæ Babylonis æterna eorũ damnatio designatur, vbi in mundo transitoria, inferno permanens vindicta contemptoribus reddi demonstretur. Sed quemadmodum impii pro culpa damnantur, ita iusti pro iustitia beatificãtur. Quapropter descripta malorum damnatione in sexta visione, in septima consequenter de glorificatione bonorum agitur, vt sicut reprobis stipendium mortis, ita electis præmium beatitudinis dari patenter ostendatur. Diligenter etiam intuendum in his descriptionibus visionum, quod videlicet secunda & tertia, quarta & quinta visio extenduntur ordine narrationis ab exordio ecclesiæ nascentis vsque in finem temporis. Sexta vero visio, & septima magis agunt de statu æternitatis, sexta visione sub nomine Babylonis malorum damnationem, septima sub nomine Hierusalem iustorum glorificationem continente. Istæ sunt duæ ciuitates, vna diaboli, altera Dei, ab initio dissidentes, nunquam inter se pacem habentes. Istæ sunt duæ mulieres, quarum altera superius legitur amicta sole, altera super bestiam coccineam sedere. Collectio namque malorum & vniuersitas bonorum, ciuitates sunt, & mulieres sunt: ciuitates, quia numerosa ciuium suorum multitudine ditantur, mulieres, quia suis viris, Babylon diabolo, Hierusalem Christo copulatæ ad multiplicẽ prolem fœcundantur. Quẽadmodum itaque sexta visio describit malorum damnationem, ita & septima bonorum glorificationem, primum describens elementorum innouationem, deinde

deinde sanctorum glorificationem. Agit autem de ipsa sanctorum glorificatione, describens sanctam Hierusalem supernam, & claritatem eius, & muros eius, portas eius, angulos eius, fundamenta eius, mensuram eius, & plateas eius, & alia multa bona cælestia eius. Sanctus denique Theologus librum istum triplici commendatione confirmat, & illum qui ex ipso aliquid auferre, vel illi aliquid apponere præsumpserit, grauissima animaduersione feriendum denunciat. Propterea vero sacra visio primum ponit innouationem elementorum, deinde glorificationem iustorum, vt ex visibilibus ad inuisibilia conscendamus, & ex pulchritudine elementorum, qualis sit futura beatitudo iustorum, quantum possibile est perpendamus, quale videlicet sit illud bonum quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus diligentibus se. Cuius magnitudinis laudem melius tacemus, quia illam prædicare sicut deberemus & vellemus non valemus. Et de sacra prophetia libri Apocalypsis quescimus, vt mentem per diuersarum rerum cogitationē dispersam, ad semetipsam deinceps colligamus. Quod autem in his quæ scripsimus minus bene diximus, nobis imputamus. Si quod vero digne diximus, illud dono Dei fideliter ascribendum iudicamus, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, qui nec loco capitur, nec tempore mutatur, immensus, & æternus, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

A

B

FINIS.